

**LACZA TIHAMÉR**

**A TUDOMÁNY APOSTOLAI**

**Magyar tudósok nyomában a mai Szlovákia területén**

**A – K**

**I. kötet**

**2013**

## Bevezető

Tudomány-és művelődéstörténeti barangolásaim során gyakran szembesültem azzal a kérdéssel, vajon milyen szerepet játszhatott egy-egy tudós életében a szülőföld, az a szellemi közeg, amely elindította a tudományok felé, ösztönzést adott az alkotó munkájához. Ha alaposabban szemügyre vesszük a történelmi Magyarország szellemi térképét, az egykori Alsó- és Felső-Magyarország, vagyis a mai Szlovákia területén sok olyan települést találunk, amely szülőhelye vagy működési helye volt számos magyar tudósnak, műszaki szakembernek, tudományokkal is foglalkozó tanárnak, papnak, orvosnak, közéleti szereplőnek. Jó néhányuk nevét szárnyára kapta a hír, mások csendesesen, szinte észrevétlenül munkálkodtak a maguk választotta vagy a számukra kijelölt terepen. Ebben a térségben már több mint 1100 éve számos nép tagjai élnek együtt jóban–rosszban, ezért nincs semmi meglepő abban, hogy tudatosan törekednek feltérképezni a saját szerepüket az egyetemes kultúra és művelődés előrehaladásában. Még a legnehezebb történelmi időszakokban is működtek itt oktatási intézmények, olyan szellemi és tudományos műhelyek, amelyek az emberi gondolkodás fáklyavívői voltak és azok ma is, természetesen, hiszen a különböző történelmi korszak- és impériumváltások ellenére a szellem emberei továbbra is végzik a munkájukat, hogy az emberiség javát szolgálják. A következőkben egy különös tudomány- és művelődéstörténeti kirándulásra hívom az olvasókat, afféle útikalauzt kínálva, hogy a mai Szlovákia területén egykor élt és tevékenykedett, illetve ma is élő és dolgozó tudósok munkásságát röviden bemutatva térben és időben helyezzem el őket egy virtuális térképen, amelyen a települések betűrendje szerint követhetik őket nyomon.

Az anyaggyűjtés közben magam is meglepődtem, milyen sokan indultak eldugott kis falvakból, idővel teljesen elszlovákosodott vagy a magyar nyelvterületen kívüli helységekből. Egy-egy tudós, szakíró életpályáját végigkísérni már önmagában is izgalmas feladatnak tűnik, ezúttal azonban arra vállalkoztam, hogy – teljességre eleve nem törekedve – legalább röviden hírt adjak mindazokról, akik a magyar államiság kezdeteitől napjainkig a ma Szlovákiának nevezett egykori Felföldön a tudományok bűvkörébe kerültek. A kötet lapjain magyar vagy magyar származású, esetleg magyarrá lett természettudósok, orvosok, mérnökök, történészek, levéltárosok, régészek, papok, közigazdászok, irodalomtudósok, tehát a reál- és a humán tudományok művelői, képviselői egyaránt „felvonulnak”, ezzel is nyomatékot adva annak a ténynek, hogy a műveltség és a tudomány birodalma elég nagy ahhoz, hogy mindenki számára jusson benne hely<sup>1</sup>.

Végül szeretnék köszönetet mondani barátomnak, szerzőtársamnak, a kiváló orvostörténésznek, dr. Kiss Lászlónak, aki hasznos tanácsokkal és észrevételekkel segített a könyv írása során.

**Lacza Tihamér**

---

<sup>1</sup> A személynevek írásmódja gyakran eltér az egyes forrásokban. Az utónevek esetében egyaránt előfordulnak a magyar, a német, a szlovák és a latinos formák. Itt igyekeztem a magyar változatokat használni. Felhívom a figyelmet arra, hogy a szlovák szakirodalomban a történelmi magyar nevek írásmódja a „nyelvtörvény” rendelkezései nyomán sok esetben fonetikus (pl. *Gyurikovits* György – *Juraj Ďurikovič*, *Pázmány* Péter – *Peter Pazmání* stb.).

## Rövidítések

|        |                                                 |
|--------|-------------------------------------------------|
| c.     | című, címzetes                                  |
| CSMIL  | A Csehszlovákiai Magyar Irodalom Lexikona       |
| ELTE   | Eötvös Loránd Tudományegyetem                   |
| ev.    | evangélikus                                     |
| HITUNA | História Tudósnapár                             |
| kat.   | katolikus                                       |
| MÉL    | Magyar Életrajzi Lexikon                        |
| MFT    | A magyar földrajztudomány története             |
| MHTA   | A Magyar Hegymászás és Turizmus Arcképcsarnoka  |
| MIÉM   | Magyar Írók Élete és Munkái                     |
| MKL    | Magyar Katolikus Lexikon                        |
| MNM    | Magyar Nemzeti Múzeum                           |
| MOL    | Magyar Orvoséletrajzi Lexikon                   |
| MTA    | Magyar Tudományos Akadémia                      |
| MTAT   | A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825–2002   |
| MUL    | Magyar Utazók Lexikona                          |
| MVV    | Magyarország Vármegyéi és Városai               |
| MZSL   | Magyar Zsidó Lexikon                            |
| NYMILB | Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon és Bibliográfia |
| o.     | ország                                          |
| OBS    | Osobnosti botaniky na Slovensku                 |
| PNL    | Pallas Nagy Lexikon                             |
| r. k.  | római katolikus                                 |
| ref.   | református                                      |
| RMIL   | Romániai Magyar Irodalmi Lexikon                |
| RNL    | Révai Nagy Lexikona                             |
| SE     | Semmelweis Egyetem                              |
| SJE    | Selye János Egyetem                             |
| SOTE   | Semmelweis Orvostudományi Egyetem               |
| sz.    | század                                          |
| SZU    | Szovjetunió                                     |
| USA    | Amerikai Egyesült Államok                       |
| vh.    | világháború                                     |



## ABARA (Oborín)

Az egykori Zemplén vármegyében található települést először 1221-ben említik az okiratok, de csak a XIV. századtól kezdve számít lakott helynek. Az évszázadok során számos jeles családnak voltak itt birtokai (Bencze, Upori, Czékey, Bánffi, Lórántffy, Rákóczi, Aspremont, Széchenyi stb.). Hajdan vár is állt itt, ezt azonban már 1471-ben egy országgyűlési határozat nyomán leromboltatták, nyomai a XX. század első harmadában tűntek el végleg. A falu egykori jeles református papjának, Liszkai Sámuelnek (1762–1831) síremléke áll a református temetőben. Az 1960-as években megfordult a faluban Németh László (1901–1975) író is, erre egy márványtömbön elhelyezett, az író ábrázoló bronzplakett emlékeztet a helyi református templom udvarán. A településnek 1910-ben 721, túlnyomórészt magyar lakosa volt. A 2011-es népszámláláskor 712 lakosa volt (a magyarok számaránya kb. 82 %).

\*\*\*

### ERDÉLYI GÉZA (Abara, 1937. április 2. –) ref. lelkész, tanár, építészettörténész.

Teológiai tanulmányait a prágai Károly Egyetemen végezte (1959), 1975-ben a prágai Cseh Műegyetemen építészettörténeti oklevelet szerzett. 1988-ban lett a teológia doktora. Ref. lelkészként Szalócon, Rozsnyón, Hanván, Rimaszombatban működött. 1996–2009 között a Szlovákiai Keresztény Egyház püspöke, 2001–2008 között a Magyar Református Egyházak Konzultatív Zsinatának elnöke volt. A komáromi Selye János Egyetem Teológiai Karának tanára. 1971–1985 között a betléri és a krasznahorkaváraljai Andrassy könyvtár köteteit rendezte. Jelentősek Gömör vármegye klasszicista építészeteinek történetét feldolgozó kutatásai. *Gömör vármegye klasszicista építészete* c. munkája két kiadásban is megjelent (1996, 2006).

### POPÉLY GYULA (Abara, 1945. jún. 8. –) történész, egyetemi tanár, politikus.

A nagymihályi szlovák gimnáziumban érettségizett (1963), a pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án szerzett magyar-történelem szakos tanári oklevelet (1968). A történelemtudomány kandidátusa (1978). 1968–1972-ben a pozsonyi, majd a szenci gimnázium tanára. 1972–1980-ban az SZTA Történettudományi Intézetének aspiránsa, munkatársa. 1981–1990-ben a Szlovák Szakszervezeti Iskola tudományos kutatója. 1991–1997-ben a pozsonyi magyar alapiskola és gimnázium igazgatója. 1997-ben politikai okok miatt elbocsátották, 2000-től a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem tanára, dékán-helyettese, rektor-helyettese. Az MTA doktora, egyetemi tanár (2004). 1978-tól tagja volt az illegális Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának. 1990-ben a prágai parlament kooptált képviselője. 1992-ben megalapította a Magyar Néppártot, amely 1998-ban megszűnt. Kutatási területe a szlovákiai magyarság története a két világháború közötti időszakban. **F. m.:** *Csehszlovákiai Magyar Tudományos és Irodalmi Társaság (Masaryk Akadémia)*, 1973; *A pozsonyi Bartók Béla Dalegyesület*, 1982; *Népfogyatkozás* (demográfiai tanulmányok), 1991; *Ellenszélben* (tanulmányok), 1995; *Erős várunk az iskola* (felvidéki magyar iskolatörténet), 2005; *Búcsú a főiskoláktól* (felvidéki magyar iskolatörténet), 2005; *Hazatéréstől a hazavesztésig. Magyar oktatásügy és oktatáspolitikai a visszatért Felvidéken 1938–1945*, 2006; *Felvidék 1914–1920* (kortörténet), 2010.

## ABAÚJSZINA (Seňa)

Az egykori Abauj vármegyében fekvő települést az 1241-es tatárjárást követően IV. Béla király révén hospesek<sup>2</sup> népesítették be, és a király 1249. április 13-án kelt rendeletével városi rangra emelte. Egészen a XVII. század derekáig fontos szerepet játszott a térségben, de később a kuruc-labanc háborúk, a pestisjárványok megtizedelték a lakosságot. A XVIII. századi betelepülések folytán korábbi színmagyar jellegét fokozatosan elveszítette, de még 1910-ben is 1528 lakosa közül 1400 magyarnak vallotta magát. A 2011-es népszámlálás szerint a 2087 lakosból már mindössze 220 magyar lakosa volt a településnek. A falu határában egy 400 ezer évesre becsült megmunkált kőeszköze bukkantak a régészek, emiatt tréfásan olykor a legrégebben lakott szlovákiai településnek is nevezik Abaujszinát. A falu híres szülötte Potta Géza (1933. február 25. – 2007. november 22.) cigányprimás.

\*\*\*

<sup>2</sup> A hospes eredetileg a XI–XII. században a társadalom felső, vagyonos rétegéhez tartozó előkelő, aki nagyrészt Nyugat-Európából hazáját elhagyva letelepülő vendégként érkezett Magyarországra, hogy a király udvarában katonai és egyéb szolgálataival szerezzen birtokot. A XIII. században vendégnek nevezték már azokat a parasztokat is, akik korábbi urukat kedvezményekben részesítve elhagyva más birtokos földjeire települtek. A hospesek személyes szabadsággal rendelkeztek. Szabad költözködési, birtokszerzési és vámentességi, vásártartási joguk volt, és nem voltak kötelesek hadba vonulni sem. Közöségeiket szabadon választott bírók és esküdtek irányították.

**JASZLINSZKY ANDRÁS (Abaújszina, 1717. szeptember 1. – Rozsnyó, 1783. január 1.) jezsuita áldozó pap, egyetemi tanár.**

1733-ban lett a Jézus Társaság tagja, 1736–1739-ben a Nagyszombati Egyetemen bölcsezetet, logikát, fizikát, metafizikát tanult. Egyik mestere Kéri Borgia Ferenc (1702–1768) csillagász, matematikus (→Nagyszombat) volt. 1739-től néhány évig Szokolán, Egerben tanított, majd visszakérült Nagyszombatba, ahol elvégezte a négyéves teológiai kart is. 1745–1747-ben Besztercebányán és Nagyváradon tanított, majd ismét Nagyszombatba került, ahol 1748–1749-ben az egyetem etikai tanszékén oktatott. A jezsuita rend megbízásából 1750-ben a bécsi egyetemen logikát adott elő, de hamarosan ismét a nagyszombati, egyetemen logikát, fizikát és matematikát tanított, 1757-ben pedig a teológiai kar egyháztörténeti tanárává nevezték ki és ettől kezdve bölcseletet és teológiát oktatott. 1771-ben lett a Nagyszombati Egyetem rektora, ezt a tisztségét azonban csak 1773-ig tölthette be, miután a jezsuita rendet XIV. Kelemen pápa feloszlatta. Jaszlinszky később Rozsnyón lett kanonok és a városban hunyt el. Számos műve közül talán a legfontosabb a Nagyszombatban és Bécsben 1754–1764 között kiadott többkötetes *Institutiones Logicae et Metaphysicae*. Fizikai és földrajzi témájú művet is írt.

**RÉTHI (ROSENTHAL) LIPÓT (Abaújszina, 1857. június 18. – Bécs, 1924. február 21.) orvos, gépez, logopédus, egyetemi tanár.**

Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* c. bibliográfiájában Eperjes szerepel szülőhelyként, de ott csak a gimnáziumi tanulmányait végezte. Orvosi oklevelet a bécsi egyetemen szerzett. Szakterülete a fül- és orrgégészet volt, de logopédiával is foglalkozott. Ő volt a bécsi színészek, előadók, énekesek szakorvosa, 1912-ben létrehozta az Osztrák Kísérleti Fonetikai Társaságot, 1909-től a bécsi Zeneakadémia tanára is volt. A bécsi egyetem orvosi karának professzora volt. Vezetéknevét 1883-ban magyarosította Réthire. **F. m.: *Diagnostik und Therapie der Kehlkopfkrankheiten*, 1891; *Die Krankheiten der Nase, ihre Nebenhöhlen des Rachens*, 1892; *Experimentelle Untersuchungen über den Schwingungstypus und den Maschinismus der Stimmbänder bei der Falsettstimme*, 1896.**

## ÁBELFALVA (Ábelová)

Az egykori Nógrád vármegye területén fekvő települést először 1275-ben említik írott források. Az évszázadok során többször is tűzvész pusztította, anyakönyve emiatt csak 1736-tól kezdődően maradt fenn. 1909–1945-ben itt élt és alkotott Božena Slančíková Timrava jeles szlovák író. 1910-ben 966, 2011-ben 243 lakosa volt, szinte kizárólag szlovák nemzetiségűek.

\*\*\*

**MIKOVINY SÁMUEL (Ábelfalva, 1698 k. – Trencsén mellett, 1750. március 23.) matematikus, geodéta, tanár, a magyarországi modern térképészet megalapozója.**

Születésének időpontja bizonytalan. Némelyek szerint 1686-ban látta meg a napvilágot, a legtöbb lexikonban azonban az 1698/1700 év körüli időpontot tartják valószínűnek. Ez a bizonytalanság azért érdekes, mert édesapja, id. Mikoviny Sámuel evangélikus lelkész volt, tehát valahol bizonyára feljegyezte a fiú születésének pontos dátumát. Származása körül is vita folyik a szlovák és a magyar tudománytörténészek között. Mikoviny 1718–1721-ben a pozsonyi evangélikus líceumban Bél Mátyás egyik kedvenc tanítványa volt és az ő közbenjárására folytathatta – 1721–1724-ben – tanulmányait Németországban: Altdorfbán, majd Jénában. A matematika, a térképészet, a csillagászat mellett a rézmetszésben is alapos ismeretekre tett szert, első ismert műve egy Altdorfról készült rézmetszete. 1724-ben néhány hónapos európai tanulmányútra indult, de erről közelebbit nem tudni, csak feltételezhető, hogy megfordult Párizsban, Berlinben és Bécsben is. Hazatérését követően 1725-ben kinevezték Pozsony vármegye mérnökévé, főleg a folyószabályozás és a gátépítés irányítása volt a feladata. Közben különböző főúri megbízásoknak is eleget tett, így felmérte az Esterházy család tatai birtokát és kialakította a tatai Öregtő végleges formáját. 1731-ben kezdte meg – Bél Mátyás *Notitia Hungariae* c. nagyszabású vállalkozásának részeként – az akkori Magyarország feltérképezését. Megyetérképeinek egy részét a nyomtatásban megjelent kötetek tartalmazzák, jóval több azonban kéziratban maradt. Ekkor fektette papírra a korszerű térképészet alapelveit is. Mivel sokoldalú műszaki ismeretekkel rendelkezett, Mária Terézia 1735. június 22-i leiratában őt bízta meg a selmecbányai kétéves bányatisztképző intézet vezetésével. Neki köszönhetően már rövid idő alatt magas szintre emelkedett a bányászati és a kohászati szakképzés. Ő elsősorban matematikát oktatott, bár ezt akkoriban jóval tágabban értelmezték. Ezen kívül mechanikát, hidraulikát, valamint föld- és bányamérést is tanított. Mivel Mikovinynek emellett sokféle egyéb feladatot is el kellett látnia, a selmeci *Bergschule* csak jóval Mikoviny sajnálatosan korai halála után, 1763-ban vált két évfolyamos, majd 1770-ben három évfolyamos főiskolává, *akadémiává*, amely a maga korában Európa legrangosabb műszaki felsőfokú intézménye volt. Az 1741-ben kitört osztrák örökösödési háború idején határvédelmi munkákkal is megbízták és őrnagyi rangban hadmérnökként térképészeti felméréseket végzett és erődítményeket, védműveket tervezett. Az ő tervei alapján kezdődött meg 1749-ben a budai vár újjáépítése. 1750 tavaszán a Vág folyószabályozási munkálatait irányította, eközben megfázott és Trencsén közelében váratlanul elhunyt. Sírjának helye ismeretlen. Befejezetlenül maradt térképeit egyik közeli munkatársa, **Friss András Erik** (XVIII. sz.) mérnök, térképész fejezte be és adta ki, részben új adatokkal kiegészítve. Maga is számos vármegyei térkép tervezője és rajzolója volt. Kamarai, majd megyei mérnökként Pozsony környékén, a Felvidéken és a Dunántúlon, utóbb a Száva mentén dolgozott. Munkáinak java része kéziratban maradt.

**PETÉNYI<sup>3</sup> SALAMON JÁNOS (Ábelfalva, 1799. július 30. – Pest, 1855. október 5.) természettudós, ornitológus, a magyar madártan és őslénytan megalapítója<sup>4</sup>.**

Édesapja, **Petényi Gábor** (1756–1821) evangélikus lelkész és keletkutató volt. Iskolai tanulmányait Losoncon, Besztercebányán és Selmecbányán végezte. Már ekkor érdekelte a természet megfigyelése: ásványokat, madártojásokat gyűjtött és botanikával is foglalkozott. Elsajátította a madárkitömést és -preparálást is. Apjához hasonlóan ev. papnak készült, teológiai tanulmányait Pozsonyban és Bécsben végezte. 1826-ban Cinkotán lett pap, munkája mellett főleg a környék élővilágát tanulmányozta. 1833-ban feladta cinkotai állását és Pestre költözött, hogy idejét kizárólag a tudományoknak szentelje. 1834-ben kinevezték az MNM állattárának a felügyelőjévé, ez a munka azonban bizonyára nem volt annyira jövedelmező, így lelkesként is tevékenykedett. 1824-től több-kevesebb rendszerességgel bejárta az akkori Magyarország különböző vidékeit, hogy madártani megfigyeléseket végezzen. Több madárfajt fedezett fel és írt le. Éveken át figyelte a madarak téli és tavaszi vonulását. Fontosak voltak haltani kutatásai is: 49 halfajt és 3 alfajt határozott meg. Ezt méltányolva tanára, Johann Jakob Heckel (1790–1857) róla nevezett el egy halfajt – a *petényi-márnát* (*Barbus peloponnesius petenyi*). Hátrahagyott madártani jegyzeteit Csörgey Titusz (→ Breznóbánya, Hermann Ottó) ornitológus rendezte sajtó alá 1904-ben. Petényi 1847-ben a beremendi Szőlő-hegy karsztüregeiben folytatott ásásokat és Magyarországon elsőként tárt fel tudományosan és rendszerezve gerinces ősmaradványokat, megalapozva ezzel a hazai őslénytankutatást. Petényi 1854-ben Kovács János (1816–1906) természetbúvárral Erdélyben vett részt egy barlangvizsgáló körúton. A nevéhez fűződik Magyarország madárvilágának első leírása, előkészítette Magyarország gerinces állatvilágának kézikönyvét. Tudomásunk van arról is, hogy jegyzékbe vette a magyar barlangokat, de ez elkallódott. 1846-ban lett az MTA tagja. **F. m.: Értkezés a madártan születése, serdülése és növekedése felől Magyarországon.** Beszámoló a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1843-ban tartott nagygyűlésén; *Erdély állattan tekintetében*, 1844; *A honi madártan új gyarapodásáról*, 1845; *Bihar megye Sebes- és Fekete-Körös közti hegyláncolatain tett természettudományi utazásának rövid vázlata*, Magyar Akadémiai Értesítő, XIV., 1854; *A vastagbőrűek és az orrszarvúakról általában, a hornyolt szarutlanocokról pedig különösen*, 1854; Kubinyi Ferenc: *Petényi Salamon János hátrahagyott munkái*, 1864.

## ÁDÁMFÖLDE (Mošurov)

Az egykori Sáros vármegyében található települést először IV. Béla király 1259-ben kelt adománylevelében említik. 1910-ben 147, 2011-ben 183 szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**MATHIÁSZ JÁNOS (Ádámföldre, 1838. február 22. – Kecskemét, 1921. december 3.) világhírű szőlőnemesítő, borász.**

1860-ban végezte el a kassai jogakadémiát és ezt követően 20 évig volt Abaúj vármegye főispáni titkára. A szőlészettel és a borászattal hivatali munkája mellett, műkedvelőként kezdett el foglalkozni. 1866-ban a Kassa melletti Rozália-hegyen Munkátsy József műépítész buzdítására alapította meg szőlészetét és benne egy szőlőfajta-gyűjteményt. Hét évvel később már a bécsi világkiállításon válogatott cserepes szőlővel első díjat nyert. Tovább fejlesztve szőlészetét előbb Mádon, majd Szőlőskén alakított ki ültetvényt. Az egyre terjedő filoxéra miatt Katona Zsigmond (1828–1902) kecskeméti gyógyszerész és szőlész ajánlatát elfogadva Kecskemétre telepítette szőlőültetvényét. A futóhomokon is szép eredményeket ért el új szőlőhibridjeivel. Kb. 1300 új szőlőfajtát állított elő, ezek közül mintegy 180 igen kiváló (pl. *Erzsébet királynő*, *Szőlőskertek királynője*, *Mathiász Jánosné muskotály*, *Cegléd szépe*, *Kecskemét virága*, *Csabagyöngye* stb.). Több fajtája az egész világban elterjedt, alföldi csemegeborai világhírűvé váltak. Mathiász János a magyarországi szőlőnemesítés és csemege-szőlő-termesztés fellendítése terén nagy érdemeket szerzett, halála után az állam megvásárolta szőlőtelepét. Emlékét Kecskeméten egy múzeum, számos róla elnevezett iskola, valamint egy nevét viselő szakmai díj is őrzi.

## AHA (Horný Ohaj)

Az egykori Bars vármegyében, a Zsitva folyó partján fekvő Aha nevét először egy 1265-ben kelt okirat említi. 1975. január 1-jétől Verebély egyik városrésze. Ma is jelentős részben magyarok lakják, számuk kb. 300.

\*\*\*

**JÓKAI MÁRIA (Aha, 1937. január 18. –) pedagógus, néprajzi gyűjtő.**

Komáromban elvégezte az óvónőképzőt, majd 1955-ben Pozsonyban tanítói oklevelet szerzett. Nyugdíjba vonulásáig (1997) különböző zóboraljai általános iskolákban oktatott (Kalász, Gimes, Barslédec). Pedagógusi munkája során Zóboralja

<sup>3</sup> A szlovák lexikonokban Petian néven szerepel.

<sup>4</sup> Születésének 200. évfordulója alkalmából a Magyar Tudománytörténeti Intézet 2000-ben kiadta a *Petényi S. János emlékezete* c. kötetet, amely újra elérhetővé teszi Petényi írásait. A kötet közli Herman Ottó Petényiről 1904-ben publikált dolgozatát is.

magyar néphagyományait gyűjtötte és tanítványait a zoboraljai dalok, gyermekjátékok, néptáncok és népviseletek szeretetére nevelte. Barslédécen 1974-ben tájházat alapított, ahol a zoboraljai népi kultúra tárgyi emlékeit gyűjtötte össze. Méry Margit (→Tardoskedd) néprajzkutatóval közösen cikksorozatot írt a pozsonyi *Hétbe* a szlovákiai magyar népviseletekről, amiből később egy könyvet is összeállítottak (*Szlovákiai magyar népviseletek*, 1998). **F. m.:** *András-naptól farsangig Nyitra vidékén*, 1998; *Hamvazószerdától Szent Ivánig Nyitra vidékén*, 2003; *Szent Ivántól Kisasszonyig*, 2004; *Márton-naptól Márton-napig*, 2005; *Népi gyógymódok és tisztálkodási szokások*, 2008. Munkásságát 2000-ben Életfa-díjjal, 2009-ben pedig a Magyar Királyi Szent László Lovagrend Lovagi Vaskeresztjével ismerték el.

## AJNÁCSKŐ (Hajnácska)

Az egykori Gömör-Kishont vármegyében fekvő település várát a tatárjárást követően kezdték építeni és erről az első írásos emlék 1247-ből való. Magát a települést 1255-ben említik először. A vár és a környező birtokok gyakran cseréltek gazdát. A hódoltság korában a törökök kétszer is birtokba vették. A várban még az 1700-es évek derekán is laktak. A falu római katolikus templomát 1995-ben építették, alapkövét 1991-ben II. János Pál pápa szentelte fel. A falunak 1910-ben 830 magyar lakosa volt. 2011-ben 1193 lakosából 972 személy vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

**KEMÉNY GÁBOR báró (Csombord, 1830. július 9. – Ajnácskő, 1888. október 23.), gazdaságpolitikus, publicista, az MTA levelező, majd tiszteletbeli tagja.**

Középiskolai tanulmányait a nagyenyedi ref. kollégiumban végezte, az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc idején minisztériumi fogalmazó volt. 1850–1851-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián természettudományi tárgyakat hallgatott, 1851–1852-ben hosszabb németországi és svájci tanulmányúton járt, majd Erdélybe visszatérve ottani birtokainak, illetve ajnácskői uradalmának a gazdaságát irányította. Az 1860-as évektől kezdve előbb az erdélyi, majd az országos politikai életbe is bekapcsolódott. Évekig országgyűlési képviselő volt, majd az 1870-es években előbb belügyi államtitkárként, majd 1878 decembere és 1882 októbere között földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterként tevékenykedett. 1882 augusztusa és 1886 szeptembere között közmunka- és közlekedési miniszter volt. Emellett az Erdélyi Ref. Egyházkerület főgondnoki tisztét is ellátta. Gazdaságpolitikusként sokat fáradozott a magyar mezőgazdaság fellendítéséért, és aktívan közreműködött különböző kiállítások megszervezésében. Különösen jelentős az a szervezői munkássága, amelynek köszönhetően a magyar mezőgazdaság európai színvonalra emelkedett és a magyarországi agrártermékek előnyös feltételek mellett jutottak el a nemzetközi piacokra. Kemény Gábor kezdeményezésére fontos törvények születtek, amelyek az erdőgazdálkodást és az erdők védelmét szabályozták, ő szervezte meg a filoxéra és a különböző állati betegségek elleni védelmet, de minisztersége idején létesültek az első agrárszakiskolák is Magyarországon. A közlekedési tárca irányítójaként a magyarországi vasúthálózat fejlesztését tekintette fontos feladatának. Publicistaként számos írást közölt a nemzetiségi kérdéstről is, amelyről igen korszerű elveket vallott. 1864-ben az MTA levelező, majd 1886-ban tiszteletbeli tagjává választotta. 1878-tól a Magyar Történelmi Társulat alelnöke, majd 1887-től elnöke volt. 1888 tavaszán váratlanul megbetegedett, panaszaira Karlsbadban keresett enyhülést, állapota azonban tovább romlott és ajnácskői birtokán hunyt el, itt is helyezték örök nyugalomra.

## ALISTÁL (Dolný Štál)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először egy 1111-ben keletkezett okirat említi. A hagyomány szerint a falu neve az itteni királyi ménesek szálláshelyével függ össze. Birtoklása miatt számos perre került sor a XV. század során és a XVI. század elején. A falu lakossága a XVI. század derekán a ref. hitre tért át, a későbbi évszázadokban azonban a kat. és a ref. aránya lényegében kiegyenlítődött. 1940-ben az esztergomi Keresztény Múzeum megvásárolta az *Alistáli Madonna* néven ismertté vált szobrot, amely azóta is ott látható. A falu környékén régebben tőzégbányák voltak, ezeket ma víz borítja, itt fészkel Szlovákia egyik legnagyobb dankasirály populációja. A faluban született a XVI. században Alistáli Márton, aki Thury György törökverő kapitány íródeákja volt és versben örökölte meg Thury hőstettét és halálát (*Az vitéz Turi György haláláról*). A csallóközi településnek 1910-ben 1043 magyar lakosa volt. 2011-ben 1894 laktak itt, magyar nemzetiségűnek 1742-en vallották magukat.

\*\*\*

**BODA DOMOKOS (Alistál, 1921. április 19. – ) gyermekgyógyász, egyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban és Érsekújvárott végezte, orvosi oklevelét a budapesti orvosi egyetemen szerezte 1944-ben. 1946-ig komáromi és németországi hadikórházakban orvosként szolgált, majd 1946–1952-ben a Pesterzsébeti Gyermekkorház segédorvosa. 1953–1963-ban a Fővárosi László Kórház osztályvezető főorvosa, 1963-tól él Szegeden, ahol a Szegedi Orvostudományi Egyetem (SZOTE) Gyermekklinikájának tanszékvezető professzora volt 1991-ben történt nyugdíjazásáig. Közben 1971-ben a Los Angelesi Egyetemen volt vendégprofesszor. Egy róla szóló méltatásban olvasható: „Dr. Boda Domokos nyugalmazott egyetemi tanár a magyar gyermekgyógyászat egyik legkiválóbb egyénisége. Munkássága döntően befolyásolta a csecsemő- és gyermekgyógyászat fejlődését, a csecsemőhalandóság csökkenését. Számos tevékenység között a hazai intenzív terápia betegellátási rendszer alapjait is ő teremtette meg.” Boda Domokos 2003-ban kiadta önéletrajzi művét *Sorsfordulók* címmel. Munkásságát számos díjjal ismerték el. 1991-ben Széchenyi-díjat kapott, 1995-ben

Szeged díszpolgára lett, 2001-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét. **F. m.:** *Folyadék- és elektrolyt-therápia*, 1960; *Respirációs therápia* (Murányi Lászlóval), 1962; *Gyermekgyógyászat* (egyetemi tankönyv), 1981.

## ALSÓBODOK (Dolné Obdokovce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést 1228-ban említik először írott források. 1910-ben 747, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2001-ben 1159 lakosából még 805 volt a magyar és 341 a szlovák, 2011-ben 1188 lakosából már csak 699 fő vallotta magát magyarnak, a szlovákok száma 452, 36 személy pedig „ismeretlen” nemzetiségű volt. Magyar elemi iskolája is megszűnőben van, a felső tagozatosok a szomszédos Pogrányban tanulnak. A faluban működik Zoboralja egyetlen magyar oktatási nyelvű középfokú tanintézete, a 2000-ben alapított Zoboralji Vállalkozási Szakközépiskola, amelynek évente kb. 120-130 diákja van.

\*\*\*

**FEHÉR SÁNDOR (Alsóbodok, 1967. április2. –) agrármérnök, helytörténész, költő, egyetemi docens.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte. 1982–1986 között az Udvardi Mezőgazdasági Szakközépiskolában tanult, majd a nyitrai Mezőgazdasági Egyetemen 1991-ben agrármérnöki oklevelet szerzett. 1996–1999-ben elvégezte a nyitrai Konstantin Egyetem Természettudományi Karán a környezeti ökológia mesterképzést, 1997–2001 között pedig a nyitrai Szlovák Agrártudományi Egyetem Kertészeti és Tájgazdálkodási Karának doktori képzését (tájgazdálkodás, PhD.). Felsőoktatási pedagógusképzésben is részt vett 2004–2005-ben. 2009-ben a gödöllői Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán a környezetgazdálkodás témakörében egyetemi docenssé habilitálták. 1992–1997-ben a nyitrai Közterület-fenntartó Vállalatnál dolgozott. 2001–2002-ben az alsóbodoki Vállalkozói Szakközépiskola óraadó tanára volt, 2002-től a nyitrai Szlovák Agrártudományi Egyetem Kertészeti és Tájgazdálkodási Karának adjunktusa, 2009-től az Európai Tanulmányok és Régiófejlesztési Kar Fenntartható Fejlődés Tanszékének docense. Kutatási területe a fenntartható fejlődés, a természeti erőforrások, a tájhasználat, a biodiverzitás. Számos szakmai csoport, szervezet és társaság tagja, munkatársa. Tudományos dolgozatai számos ország szakfolyóirataiban jelennek meg. Több alkalommal járt külföldi tanulmányutakon. Szakmai tevékenysége mellett szépirodalommal és helytörténettel is foglalkozik. Feldolgozta és publikálta több zoboraljai község (Alsóbodok, Babindál, Gimes, Nyitracsehi, Nyitrageszte, Zsére) történetét. Jelenlegi lakóhelyéről, Pogrányról két könyvet is megjelentetett. Több munkáját közösen írta feleségével, Fehér Pindes Ivetttel (pl. *Nyitrai sírkövek. Séta a nyitrai városi temetőben*, 2009; *Irodalom Nyitrán, Nyitra az irodalomban*, 2012). Fontosabb helytörténeti monográfiái: *Alsóbodok*, 1997; *Nyitrageszte*, 1997; *Emlékező Nyitra*, 2006; *Csehi község monográfiája* (Szász V.-vel), 2013.

## ALSÓCSITÁR (Štitáre)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először a Zobor hegyi apátság 1113-ból származó birtokösszeírásában említik. A falu neve elsősorban Kodály Zoltán (1882–1967) népdalgyűjtései révén vált ismertté a köztudatban (*A csitári hegyek alatt, Egy szegény asszonynak volt tizenkét lánya, Szerelem virága felfolyott a fára, Bú írte a kutyát* c. népdalokat gyűjtötte itt.) A magyar iskola 1976-ban szűnt meg. A települést 1979-ben Nyitrához csatolták, de 2003 januárjától ismét önálló község. 1910-ben 447 magyar lakosa volt. 2011-ben 707 lakosából 191-en vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

**SIMA FERENC (Alsócsitár, 1917. március 28. – Pozsony, 2005. április 24.), nyelvész, egyetemi docens.**

Pozsonyban érettségizett (1935), majd 1944-ben a Komenský Egyetemen szlovák–magyar szakos tanári oklevelet szerzett. A II. világháborút követően évekig a Pravda Kiadóvállalat alkalmazottja, 1953-tól nyugdíjazásáig (1983) a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom tanszékének adjunktus, majd docense volt. 1976–1979-ben a finnországi Jyväskylä egyetemének vendégtanáráként működött. Szakterülete a fonetika, a fonológia, a magyar és a finnugor nyelvtörténet, a dialektológia, a lexikológia és a kontrasztív nyelvészet. Tanulmányai szakfolyóiratokban, egyetemi évkönyvekben, konferenciák kiadványaiban jelentek meg. 1966-ban egy szlovák–magyar és magyar–szlovák zsebszótárt adott ki, 1996-ban pedig Chrenka Edittel és Kazimír Máriával egy szlovák–magyar és magyar–szlovák kéziszótárt is összeállított. Fő művének a *Magyar nyelvtörténet* c. munkáját tartják, amelynek magyar hangtörténeti fejezete az egyetemes magyar nyelvtudomány viszonylatában is alapvető jelentőségű. A mai nyelvjárások több, eddig fel nem ismert összefüggésére hívta fel a figyelmet. Ág Tiborral (→Nagymegyer) közösen jelentette meg 1979-ben a *Vétessék ki szóló szívem. Szlovákiai magyar népballadák* c. gyűjteményt.

**SÁNDOR ANNA (Alsócsitár, 1951. január 28. –), nyelvész, egyetemi docens.**

A pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–latin–történelem szakot végzett (1974). 1974–1980-ban a nyitrai magyar gimnáziumban, majd ennek megszűnte után a szlovák gimnáziumban tanított történelmet 1985-ig. 1985–1990-ben a koloni gyermekotthon tanára, 1990-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola (később Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara) Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója, 2001-től megbízott tanszékvezetője. 2000-ben PhD-



fokozatot szerzett, 2005-től egyetemi docens. Kutatási területe Zoboralja, elsősorban Kolon nyelvjárása, nyelvhasználata. Tanulmányai, közleményei szlovákiai magyar és szlovák, valamint magyarországi folyóiratokban, tanulmánykötetekben, évkönyvekben jelennek meg. 1993-ban az MTA Magyar Nyelvtudományi Társasága nyelvjárásgyűjtő tevékenységéért Csűry Bálint Emlékéremmel tüntette ki. **F. m.:** *Dynamika lexikálnych slovákizmov v kolíňanskom nárečí* (A lexikális szlovákizmusok dinamikája a koloni nyelvjárásban, tanulmányok), 1994; *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban* (tanulmányok), 2000; *Funkcia školy v zachovaní jazyka maďarskej menšiny na Podzoborí* (Az iskola funkciója a zoboraljai magyar kisebbség nyelvének megőrzésében, tanulmányok), 2000; *A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza* (tanulmányok), 2004.

## ALSÓERDŐFALVA (Nová Lesná)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település hivatalos neve magyarul 1892-ig Újleszna volt. Első írásos említése *villa Menhardi* alakban 1315-ből való, 1405-ben felbukkan az *Erdeufalwa alias Menardwaldorf* forma. 1910-ben 452 német lakosa volt. 2011-ben 1519 lakosából 1397 szlovák, a többi főleg roma volt.

\*\*\*

### HEGYFOKI KABOS (Újleszna, 1847. július 7. – Túrkeve, 1919. február 7.) r. k. pap, meteorológus.

Középiskoláit Lőcsén, a teológiát Egerben végezte. 1871-ben szentelték pappá. Több helyen volt káplán, míg 1886-ban Sárdon, 1889-ben Bánhorvátiban, végül Túrkevéen kapott plébániát. 1881-től folytatott rendszeres és megbízható meteorológiai megfigyeléseket, ezzel jelentős mértékben járult hozzá az Alföld éghajlati viszonyainak a megismeréséhez. 1883-tól a meteorológiai irodalom terén fejtett ki érdemleges működést. Értekezései nemcsak Magyarország éghajlatának ismerete szempontjából váltak fontossá, hanem Európa klimatikus viszonyainak, a kontinens egyes területei közti kölcsönhatásoknak a megállapításában is nemzetközi jelentőségűvé váltak. Már 1884-ben tisztázta a májusi fagyok kialakulásának körülményeit, e tárgyról megjelent tanulmányában (1886) pedig megcáfolta a német Wilhelm Bezold (1837–1907) téves, de akkoriban igen elterjedt felfogását is. Értékes monográfiái jelentek meg a Kárpát-medence szélirány-gyakoriságairól, a felhőzet eloszlásáról, a hőmérséklet változékonyságáról és a csapadékról. Szakcikkeit a külföldi szakfolyóiratok is közölték. Értékes megfigyeléseket végzett a növény- és madárfaunológia terén is (egyes növények rügyezése, virágzása, beérése, ill. a költöző madarak vándorlása időpontjainak vizsgálatában). Kezdeményezésére indult meg a gyűjtés a Nagyszalóki-csúcson felállítandó magashegyi meteorológiai állomás költségére, végül az obszervatórium Ógyallán épült meg. Nevét a meteorológiai észlelők kitüntetésére alapított emlékérem örökölte meg, amelyet a Magyar Meteorológiai Társaság 1936-ban alapított. Ezt kutatóknak utoljára 1946-ban, észlelőknek 1950-ben adományozták. **F. m.:** *A május havi meteorológiai viszonyok Magyarországon*, 1886; *A zivatarokról*, 1889; *A szél iránya a Magyar Szent Korona Országaiban a Barométer és Eső c. függelékkel*, 1894; *Folyóink vízállása és a csapadék*, 1897; *A felhőzet a Magyar Szent Korona Országaiban*, 1899; *Az eső évi periódusai Magyarországon*, 1909.

## ALSÓGYERTYÁN (Nižný Hrabovec)

1889-ig Alsó-Hrabócz. Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést először IV. Béla oklevele említi 1254-ben. Az évszázadok során sok nemesi családnak voltak itt birtokai. 1910-ben 864, többségében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1614 lakosából 1489 szlovák és 46 roma volt.

\*\*\*

### MÁCZA JÁNOS (Alsógyertyán, 1893. augusztus 4. – Moszkva, 1974. november 14.) művészettörténész, esztéta, író.

Gyógyszerésznek tanult, emellett írogatott is: az *Ungvári Közlönyben*, később Kassák Lajos avantgárd lapjaiban (A *Tett, Ma*) publikált drámaelméleti tanulmányokat és színikritikákat. A magyar tanácsköztársaság bukása (1919) után Prágába, onnan Bécsbe emigrált. 1922-ben a *Kassai Munkás* szerkesztője volt. 1923-ban Moszkvába költözött. 1927–1970 között az esztétika tanára volt az Építészeti Akadémián, később a Lomonoszov Egyetemen. Verseket írt. **F. m.:** *A klasszikus és az új magyar dráma*, 1915; *A modern magyar dráma útja*, 1916; *Teljes színpad*, 1921; *Új Színpad*, 1922; *A mai Európa művészete*, 1926; *Irodalom és proletariátus Nyugaton*, 1926; *Uitz Béla alkotói útja*, 1932; *Alkotó módszer és művészeti örökség*, 1933; *Esztétika és forradalom*, 1970; *Legendák és tények*, 1972.

## ALSÓKOROMPA (Dolná Krupá)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először a zabori apátság birtokjegyzékében említik 1113-ban. A XVIII. században a Brunszvik grófi család lett a birtokosa, az ő kastélyukban Ludwig van Beethoven zeneszerző is megfordult és állítólag itt komponálta a *Holdfényszonátát*. A kastélyhoz egy teknősbékára emlékeztető alaprajzú kis színház is épült. Angolparkja, amelyhez kisebb-nagyobb tavacsok is tartoztak külföldön is ismert volt. Itt született és hunyt el Chotek Mária Henrietta (1863-

1946)<sup>5</sup>, a „rózsagrófnő”, akinek jóvoltából ide telepítették a híres rózsakertész, Geschwind Rudolf (1829-1910) halála után a korponai rozáriumot, amelyet a város nem volt hajlandó megvenni az örökösöktől. 1910-ben 1657, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 2284-en laktak itt.

\*\*\*

**HEITLER MÓR (Alsókorompa, 1847. március 11. – Bécs, 1923. szeptember 15.) orvos, belgyógyászprofesszor.**

Elemi és középiskolai tanulmányait Hódmezővásárhelyen és Szegeden, a piaristáknál végezte. Itt Csaplár Benedek (→Dunaszerdahely) is tanította, akivel később is kapcsolatban állt. Eredetileg szanszkrit nyelvészettel szeretett volna foglalkozni, de anyagi nehézségei miatt végül az orvosi pályát választotta, oklevelét 1871-ben Bécsben szerezte. A híres Škoda (1805–1881) professzor tanársegédje volt. Szerkesztette a *Zentralblatt für die gesammte Therapie* c. orvosi folyóiratot is. A bécsi egyetemen 1876-tól magántanár, 1898-tól a belgyógyászat professzora volt, főleg a tüdő és a szív betegségeivel foglalkozott. A görög, latin és szanszkrit filológia is érdekelte, számos ókori művet fordított németre és 1898-ban kiadott egy könyvet Ovidius római költő száműzetéséről.

## ALSÓKÖRÖSKÉNY (Dolné Krškany)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település 1974 óta Nyitra városrésze. 1242-ben *Keresken* néven említik először, a XVII. és a XVIII. században Kisköröskénynek is írják. A XX. század derekáig még két falu volt: Alsó- és Felsőköröskény. Felsőköröskényt 1961-ben csatolták Nyitrához. Alsóköröskénynek 1910-ben 942 zömében szlovák lakosa volt, jelentős magyar kisebbséggel. Napjainkban több cég és vállalat székhelye található itt. Fácánosát a közelmúltban zárták be.

\*\*\*

**KNAPP JÓZSEF ÁRMIN (Alsóköröskény, 1843. május 14. – Bécs, 1899. március 31.) botanikus, muzeológus.**

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán és Pesten végezte. 1863-tól a bécsi egyetem orvosi karán kezdte tanulmányait, de anyagi nehézségek miatt nem fejezte be. Később Rostockban volt egyetemi hallgató, ahol 1872-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1873–1876-ban a kolozsvári egyetem botanikai tanszékén tanársegéd volt. 1876-ban Nyitra megyében kolera-orvoscént működött, majd Bécsbe ment, ahol 1876–1885 között az Osztrák Orvosi Társaság növénygyűjteményének konzervátora volt. 1890-től haláláig a bécsi Udvari Múzeum botanikai osztályát vezette. A mai Szlovákia nyugati felének (Nyitra, Aranyosmarót, Léva, Érsekújvár, Újbánya, Selmezbánya, Szered, Diószeg környéke) flóráját tanulmányozta, de Szlavónia, Bukovina és Lengyelország növényvilágáról is közölt dolgozatokat. **F. m.:** *Zur Flora Oberungarn*, 1864; *Prodromus florae Comitatus Nyitriensis sistens plantas phanerogamicas et cryptogamicas vasculares in Comitatu Nyitriensis hucusque observatas*, 1865; *Botanische Streifzüge durch Slavonien*, 1866; *Die bisher bekanntenn Pflanzen Slavoniens*, 1866.

**THURÓCZY KÁROLY (Alsóköröskény, 1850. december 7. – Alsóköröskény, 1909. december 10.) orvosdoktor, királyi főtanácsos.**

Középiskolai tanulmányait Nyitrán, Esztergomban, Nagyszombatban és Pozsonyban végezte. Az orvostudományt a bécsi egyetemen hallgatta és 1874-ben szerzett orvosdoktori címet. Ezt követően a bécsi egyetemen volt tanársegéd, majd 1876-tól Nyitrán volt járási orvos. 1878-ban mint tábori orvos részt vett a Bosznia megszállására indított hadjáratban. 1881-ben kinevezték a nyitrai kórház igazgatójává és a törvényszéki fogház orvosává. 1890-től vármegyei főorvos volt, 1895-ben királyi tanácsosi címet kapott. Rendszeresen publikált a megyei lapokban és a szakfolyóiratokban, a Pallas Nagy Lexikona számára ő írta meg Nyitra vármegye történetét. **F. m.:** *Kimutatás a Nyitra megyei kórház 1881., 1882., 1883. és 1884. évi betegforgalmáról*, 1882–1885; *Jelentés a «nyitrai ingyen tej» első és második évi működéséről I-II.*, 1904, 1905; *Nyitra megye közművelődési és közgazdasági állapota*, 1896; *Magyarország közegészségügyi statisztikája*, 1897.

## ALSÓKUBIN (Dolný Kubín)

A város területén már az őskorban éltek emberek, később kelta vár is állt itt. A mai település a XIII. században alakult ki. Először 1235-ben említik írott források „Kolbin” néven. A várost többször is tűzvész pusztította, 1683-ban pedig a Bécs felmentésére igyekvő lengyel-litván sereg akkora pusztítást végzett, hogy szinte teljesen elnéptelenedett. Később fokozatosan Árva megye egyik központjává vált, számos híres szlovák személyiség (pl. Ján Matuška a szlovák himnusz költője, Ladislav Nádaši-Jégé orvos-író, Ján Johanides író stb.) szülőhelye és itt nyugszik a legnagyobb szlovák költő, Pavol Országh Hviezdoslav. Itt született Tyroler József (1822–1854) zsidó származású réz- és acélmetsző, aki a Kossuth-bankók rajzolója volt és elkészítette Petőfi Sándor acélmetszetű arcképét. Alsókubinban született 1905. november 27-én Balázs János kiváló cigányfestő is, aki már gyermekkorában Salgótarjánba került és ott élt 1977. március 18-án bekövetkezett haláláig. Alsókubinban volt közigazgatási gyakornok a fő-

<sup>5</sup> Dédnagyamama Brunszvik Mária Anna (1764–1852) grófnő volt.

ispáni hivatalban Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944), későbbi kisgazdapárti politikus. Az 1910-es népszámlálás idején a város 1821 lakosából 471 személy vallotta magát magyarnak. 2011-ben 19 633, túlnyomórészt szlovák nemzetiségű lakosa volt.

\*\*\*

**ECKSTEIN FERENC (Alsókubin, 1769. március 8. – Pest, 1833. november 7.) orvos, egyetemi tanár.**

Orvosi oklevelét a pesti egyetemen szerezte 1797-ben (1795 októberében sebész, novemberében szülészeti szakvizsgát tett). Két évig Kőszegen volt városi tiszt főorvos, 1799-ben lett a pesti egyetemen a sebészet és a szülészet helyettes tanára. 1801-ben rendes tanárrá nevezték ki. 1805–1807 között az egyetem dékánja, 1813–1814-ben rektora volt. 1809–1810-ben a nemesi felkelő sereg főorvosaként szolgált. 1812-ben magyar nemesi címet kapott, 1825-ben császári és királyi tanácsos lett. 1827-től a gyakorlati sebészet professzora volt a pesti egyetemen. **F. m.:** *Casus chirurgici tres, in publicum artis suae specimen descripti*, 1803; *Relatio officiosa generalis de nosocomiis pro nobili insurgente militia hungarica anno 1809. erectis et administratis*, 1810; *Tabellarische Darstellung der gebräuchlichsten chirurgischen Instrumente, Binden und Maschinen älterer und neuerer Zeit, zum Behufe der Wundarznei beflissenen*, 1822.

**SZONTAGH MIKLÓS (Alsókubin, 1843. augusztus 11. – Újtátrafüred, 1899. december 2.) orvos, botanikus, a magashegységi klímaterápia úttörője.**

Szontagh Dániel (Zászkal<sup>6</sup>, 1809. január 3. – Nagyszombat, 1867. április 4.) királyi tanácsos, történetíró, genealógus<sup>7</sup>, flórakutató<sup>8</sup> fia volt. Orvosi tanulmányait Bécsben végezte el (1868). Pesten letelepedve a *Természettudományi Közlöny* c. folyóirat szerkesztőjeként elsősorban botanikával foglalkozott. 1873-ban az ótátrafüredi „vízgyógyintézet” vezetője lett és a kezdetleges állapotokat látva egy 20 holdnyi bérelt területen új gyógyszerintézet építésbe fogott és megalapította Újtátrafüredet. 1883-ban új szanatóriumot létesített, amely az akkori Magyarország első, téli időszakban is működő magaslati gyógyhelye volt. Itt a havasi klíma, a vízgyógyászat és az elektroterápia együttes alkalmazásával gyógyítottak. Fia, **ifjabb Szontagh Miklós** (→Újtátrafüred) szintén az orvosi pályát választotta és apja munkáját folytatta. Szontagh szenvedélyes természetjáró, hegymászó és síelő volt, egyik kezdeményezője volt a Magyarországi Kárpát Egyesület megalapításának. Több magyarul és németül írt könyvet publikált. **F. m.:** *Új Tátrafüred éghajlati viszonyai. Tíz év meteorológiai megfigyelés alapján*, 1883; *Képes kalauz a Tátraalji fürdőbe és a Magas Tátra hegyvidékére. Egy színes térképpel és két helyrajzi vázlattal*, 1885; *A Magas Tátra és hegyvidéke, különös tekintettel a tátravidéki fürdőkre és nyaralóhelyekre*, 1895; *Tátrakalauz*, 1896; *A Basedow-betegség és sikeres orvoslása Újtátrában 82 eset kapcsán*, 1899.

**LATTYÁK SÁNDOR (Alsókubin, 1871. október 19. – Budapest, 1947. március 19.) erdész, geográfus.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1894-ben szerzett oklevelet. 1898-ban állami szolgálatba lépve felvidéki, erdélyi állomáshelyeken szolgált. 1918 után Budapesten tevékenykedett és erdőtanácsosként vonult nyugalomba 1927-ben. Régészeti, földrajzi és etnográfiai kérdések is foglalkoztatták. Az ókori csillagász, geográfus és matematikus, Klaudiosz Ptolemaiosz *Geographia* c. művében szereplő ókori településeket ókori világtérképre rögzítette. **F. m.:** *Excerptum ex opere: Explicatio Geographiae Claudii Ptolemaei*.

**DIVÉKY ADORJÁN (Alsókubin, 1880. augusztus 17. – Budapest, 1965. május 25.) történész, egyetemi tanár.**

A Divéky család 1760-ban került Árva megyébe. Divéky Adorján 1906-ban végezte el a budapesti tudományegyetemet, ahol bölcsészdoktori címet is szerzett. Kezdetben Szepes, Liptó és Árva megyében gimnáziumi tanárként tevékenykedett. 1909–1911-ben a krakkói egyetemen történelmet hallgatott, 1917-től Varsóban magyar vonatkozású levéltári anyagokat kutatott, közben az ottani egyetem magyar nyelvi lektora, majd a magyar történelem előadója volt 1929-ig. 1935–1939-ben a varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatójaként tevékenykedett. 1939–1950-ben a debreceni egyetemen kelet-európai történelmet oktatott. 1945 után 1848-as lengyel emlékiratokat fordított és Krakkó reneszánsz kori magyar emlékeit gyűjtötte. Divéky Adorján 1930-ban lett az MTA levelező tagja, 1937-től volt a Lengyel Tudományos Akadémia külföldi tagja. **F. m.:** *Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal főleg a XVI.-XVII. században*, 1905; *Zsigmond lengyel herceg budai számadásai 1500-1502*, 1914; *Magyarok és lengyelek a XIX. században*, 1919; *A Lengyelországnak elzárógosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben*, 1929.

**HOLUB JÓZSEF (Alsókubin, 1885. április 4. – Pécs, 1962. március 28.) történész, jogtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Apja polgári iskolai tanár volt és Szekszárdon kapott állást, ezért fia már ott kezdte meg tanulmányait és ott is érettségizett. A budapesti egyetemen 1908-ban történelem-latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1909–1923 között a Magyar

<sup>6</sup> Ma már Alsókubin városrésze

<sup>7</sup> *Iglói és zabari Szontagh nemzetség származási története és oklevelei*, 1864.

<sup>8</sup> *Árva megye és szomszédságának növényországa* c. dolgozatát 1840-ben jelentette meg.

Nemzeti Múzeum kéziratárának őre volt, közben 1920-ban államtudományi doktori oklevelet is szerzett és a diplomatika magántanára lett. A Szent István Akadémia is tagjává választotta, 1923-ban a pécsi Erzsébet Tudományegyetem magyar történeti tanszékének rendkívüli tanárává nevezték ki, majd egy év múlva rendes tanára lett. 1929–1930-ban a bölcsészkar dékáni tisztét töltötte be. 1938–1949 között a jog és államtudományi kar professzora, közben dékánja (1943–1944), illetve rektora (1944–1945). Az MTA-nak 1923-tól levelező, 1945-től rendes tagja volt. 1949-ben megfosztották rendes akadémiai tagságától és „tanácskozó” taggá fokozták le. Az MTA 1989-ben rehabilitálta. Szakterülete elsősorban a középkori magyar jogtörténet volt. **F. m.:** *A halálesetre szóló ajándékozások régi jogunkban*, 1920; *Az életkor szerepe középkori jogunkban és az „időlátott levelek”*, 1922; *A fiúsításról*, 1925; *A leánynegyedről*, 1928; *Zala megye története a középkorban I.*, 1929; *Egy dunántúli egyházi nagybirtok élete a középkor végén*, 1943; *A magyar alkotmánytörténelem vázlata. I-II.*, 1947; *La représentation politique en Hongrie au moyen âge* (Louvain-Paris), 1958; *La formation des deux Chambres de l'assemblée nationale hongroise* (Louvain-Paris), 1961; *Zala megye középkori vízrajza*, 1963.

## ALSÓLOPASSÓ (Dolný Lopašov)

Az egykori Nyitra vármegyében elterülő falut először 1394-ben említik, de már a magyar honfoglalás előtt szláv település lehetett. 1910-ben 1063, 2011-ben 953, zömében szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**KLIMÓ GYÖRGY (Alsólopassó, 1710. április 4. – Pécs, 1777. május 2.) pécsi püspök, a korabeli tudomány és irodalom pártfogója és mecénása.**

Egyetemi tanulmányait Nagyszombatban végezte, 1733-ban szentelték pappá és hamarosan Klobusiczky Ferenc (Eperjes, 1707. november 29. – Pest, 1760. április 5.) későbbi kalocsai érsek titkára lett. 1740-ben pozsonyi, 1741-ben esztergomi kanonok és nyitrai főesperes volt. 1751-ben lett pécsi megyéspüspök. Ebben a minőségében 15 000 kötetet gyarapította a később róla elnevezett pécsi püspöki könyvtárt, számtalan, a magyar történelemre vonatkozó oklevelet is beszerzett, létrehozott egy numizmatikai gyűjteményt és a könyvtár mellett csillagvizsgálót létesített. 1774-ben a püspöki könyvtárt elsőként ő tette nyilvánossá Magyarországon, és ezzel megalapozta a későbbi pécsi egyetemi könyvtárt. 1769-ben kérelemmel fordult Mária Teréziához, hogy Pécsset, a Nagy Lajos által 1367-ben alapított, de rövid életűnek bizonyult egyetem utóda-ként ismét nyíljon egyetem, és ennek anyagi hátteréül egy püspöki és egy magán nyomdát is felajánlott, míg az intézmény szellemi háttere az 1739-ben a gróf Berényi Zsigmond pécsi püspök által alapított papi szeminárium lett volna. Az egyetem végül nem jött létre, elsősorban Klimó korai halála miatt, viszont az uralkodónő 1773. február 5-én keltezett leiratában engedélyezte a Klimó által támogatott Engel János Józsefnek (1738–1796) a nyomda megalapítását.

**JEDLICSKA PÁL (Alsólopassó, 1844. január 14. – Nagyszombat, 1917. február 26.), r. k. pap, egyházi író, helytörténész.**

Gimnáziumi tanulmányait Nagyszombatban, a teológiát Esztergomban végezte. 1866-ban szentelték pappá. Előbb Csesztén, majd Budapesten volt káplán. Később különböző helyeken plébánosként tevékenykedett, 1882-ben kinevezték a szomolányi egyházkerület alesperesévé és tanfelügyelőjévé. Később esztergomi kanonok, nagyszombati érseki helynök, 1908-tól pedig nyitrai főesperes és az érseki papnevelde igazgatója lett. Papi munkája mellett történetíróként is jeleskedett. 1873-ban kezdeményezésére alakult meg a Pozsonyvármegyei Régészeti Egyesület. Rómer Flóris megbízásából ő állította össze a bécsi világkiállítás számára a Pozsony és Nyitra vármegyében gyűjtött szlovák néprajzi anyagot, az országos műemlékek bizottságának felhívására 1872–1875-ben vár- és középkori templomalaprajzokat, egyházi műrégiség-rajzokat készített. Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter 1875-ben kinevezte őt az országos műemlékek bizottságának tagjává. Felsődiósi plébános korában összegyűjtötte a környék régészeti és néprajzi emlékeit és ezeket a nagyszombati érseki főgimnázium két termében helyeztette el. 1915-ben egyik alapítója volt a Szent István Akadémiának. Egyházi témájú dolgozatok mellett helytörténeti tanulmányokat és életrajzokat írt (többek mellett Pálffy Miklósról, Don Bosco Jánosról).

## ALSÓSZECSE (Dolná Seč)

Az egykori Bars vármegye területén található települést írott forrásokban először 1310-ben említik *Zedche* alakban. Egészen 1945-ig túlnyomórészt magyarok lakták. 1910-ben 596 magyar lakosa volt. A II. világháborút követő erőszakos áttelepítés eredményeként lakóinak nagy része Magyarországra költözött, helyüket pedig szlovákok foglalták el. 2011-ben 417 lakosából csak 38-an vallották magukat magyaroknak.

\*\*\*

**PÓLYA JÓZSEF (Alsószecse, 1802. január 1. – Pest, 1873. június 10.) orvos, a magyarországi elmeorvoszat egyik úttörője, az MTA tagja.**

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, majd a losonci főgimnázium diákja lett. Középiskolai tanulmányait Selmecbányán fejezte be. Itt a bölcséleti tudományok mellett zenével és rajzzal is foglalkozott. Apja, miután papi pályára szánta, ő azonban orvos szeretett volna lenni, megvonta tőle az anyagi támogatást. Pólya előbb nevelői állást vállalt, majd

Pestre kerülve 1824-ben megkezdte orvosi tanulmányait. 1830-ban avatták orvosdoktorrá. Hírnevét az 1831-es kolerajárvány elleni sikeres harca alapozta meg. 1832-ben lett az MTA levelező tagja (1858-tól volt rendes tag). Fáy András barátságának köszönhetően előkelő ismerősei és betegek lettek. Ez anyagilag is jól jövedelmezett, így 1842-ben városligeti telkén egy magán elmeorvóintézetet („Örjintézet”) alapított, amely azonban mindössze 3 évig működött. Igen termékeny cikkíró volt és nemcsak orvosi (és állatorvosi) témák foglalkoztatták, hanem a zöldség- és a gyümölcsstermesztés is. Életének utolsó másfél évtizedében már nem folytatott orvosi gyakorlatot, hanem a kertészkedésnek szentelte idejét. **F. m.:** *Értekezés az ember belférgeiről*, 1830; *Tudnivalók a Pesten felállított privát elmekórintézetéről*, 1842; *Az ember nemi tekintetben. Leírása az ember nemi részeinek egészséges és beteg állapotjokban*, 1848.

## ALSÓSZELI (Dolné Saliby)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést 1217-ben említik először egy oklevélben. 1910-ben 2148, túlnyomórészt magyar lakosa volt és ez 1945-ig így maradt, de a II. világháborút követő magyarüldözés és kitelepítés folytán változások álltak be a lakosság nemzetiségi összetételében. 2011-ben 1933 lakosából 1383 személy vallotta magát magyarnak. A falu szülötte Haraszti Mária (1959. december 8. –) költő, szerkesztő, kiadó.

\*\*\*

### PETRIK GÉZA (Alsószeli, 1845. október 3. – Budapest, 1925. augusztus 26.) bibliográfus.

Gimnáziumi tanulmányait Sopronban végezte és ott kezdte meg 1861-ben könyvkereskedői pályáját is. Később antikvárius lett és ebben a minőségében került Budapestre. 1879-ben azonban feloszlatta üzletét és 1891-ig elsősorban könyvészeti kutatásokkal foglalkozott. Már 1878-tól szerkesztette a magyar könyvkereskedők egyletének hivatalos lapját, a *Corvinát*, részt vett a *Pallas Nagy Lexikon* megjelentetésében és szócikkek szerzőjeként is közreműködött a munkában. **F. m.:** *A magyar könyvészet 1860–1875*, 1880–1885; *Magyarország bibliographiája 1712–1860 (I–IV. kötet)*, 1882–1892; *Kalauz az újabb magyar irodalomban*, 1894.

### KIENTIZ VILMOS (Alsószeli, 1889. október 14. – Gyula, 1959. május 19.) gépészmérnök, feltaláló.

Apja hatgyermekes uradalmi intéző volt. Középiskolai tanulmányait Budapesten, Szegeden és Temesvárott végezte, itt is érettségizett 1907-ben. 1912-ben a budapesti műegyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet. A pestszentlőrinci Lipták Gépgyárban, később Temesvár városi vízműveinél dolgozott. 1915-ben bevonult és 3 évig katonáskodott a világháborúban. 1919-ben került a gyulai Alsó-Fehérkőrösi Ármentesítő Társulathoz, amelynek 1932-től igazgató-főmérnöke volt. Négy évtizeden át lényegében ő irányította a Körösökön az árvízvédelmet. Nevéhez fűződnek az 1930-as évek első felének legjelentősebb öntözésügyi eredményei: a Körös-völgyi öntözések kiépítése, ezzel kapcsolatban a vidék belvízrendezési problémáinak megoldása. Számos középszintű szakembert nevelt fel, de a pályakezdő mérnököknek is hasznos útmutatással szolgált. Sok embernek – gátörnek, kubikosnak, technikusnak – biztosított munkát a legnehezebb időkben is. Jelentős a róla elnevezett, rendkívül gazdaságosan és egyszerűen üzemeltethető, könnyen szállítható axiális (propeller) szivattyú, mely belvízlevezetés és öntözés céljaira egyaránt használható, és 1934-től kezdve az ország egész területén elterjedt. Fontos találmánya a zsilipkapu-szivattyú is. Ezekről több dolgozatot is publikált a *Vízügyi Közleményekben* (*Újrendszerű szivattyúk a belvízlevezetés szolgálatában*, 1935; *Az öntözések fejlődése az Alsó-Fehérkőrösi Ármentesítő, Belvízszabályozó és Vízhatszolgáltató Társulat területén az 1936. évben*, 1936). 1956 októberében a Gyulai VIZIG munkástanácsa elnökévé választotta. Emiatt 1957-ben nyugdíjba küldték és a rendőrség is állandó megfigyelés alatt tartotta, de a nagy 1957. évi árvíz idején igénybe vették szakismereteit és tapasztalatait, sőt az általa szerkesztett úszókotró nagyon hasznosnak bizonyult az árvíz elleni küzdelemben.

### PUKKAI LÁSZLÓ (Alsószeli, 1941. február 17. –) gimnáziumi tanár, helytörténész, publicista.

Galántán érettségizett (1958), a pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án szerzett magyar-történelem szakos tanári oklevelet (1962). 1962–1964-ben a nyitrai Pedagógiai Fakultáson, 1964–1990-ben, majd 1995–2001-ben a galántai magyar gimnáziumban tanított. 1990–1994-ben a Szlovákiai Magyar pedagógusok Szövetségének elnöke. 1965-től jelennek meg cikkei, publicisztikai és helytörténeti írásai. Tankönyveket is írt, szerkesztett. Elsősorban Mátyusföld helytörténetével foglalkozik. **F. m.:** *Galánta*, 1987; *Alsószeli* (társszerzőkkel), 1990; *A „Hanza” Szövetkezeti Áruközpont*, 1994; *Mátyusföld I. A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945–2000*, 2002; *Gimnázium Mátyusföld központjában I–II.*, 2003, 2008; *A földreformok árnyékában Mátyusföldön 1919–1949*, 2010.

### SZARKA LÁSZLÓ (Klobusic, 1953. augusztus 20. –), történész, egyetemi docens.

Jóllehet a ma már Illavához csatolt Klobusicon született, gyermek- és serdülőkorát Alsószeliben töltötte, itt kezdte általános iskolai tanulmányait is. Galántán érettségizett (1971), a pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án szerzett magyar-történelem szakos tanári oklevelet (1976). 1976–1977-ben az SZTA Történettudományi Intézetének ösztöndíjasa, 1977–1985-ben a CSTA budapesti kutatócsoportjának ügyintézője, 1986–1995-ben az MTA Történettudományi Intézetének a munkatársa, 1995–1998-ban megbízott osztályvezetője, majd programigazgatója (Kisebbségkutató Műhely, 1998–2000-ben). 2001–2009-ben az MTA Kisebbségkutató Intézetének igazgatója. 2009-től a komáromi Selye János Egyetem docense, 2009–2011-ben a Tanárképző Kar dékánja. 1977-től Budapesten él. Elsősorban a szlovákiai magyar kisebbség múltjával, a

XX. századi csehszlovák-magyar kapcsolatokkal, a Kárpát-medence kisebbségeinek helyzetével foglalkozik. Számos magyarországi és külföldi tudományos szervezet, társaság tagja, több szakmai folyóirat szerkesztőbizottsági tagja. **F. m.:** *A szlovákok története*, 1993; *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918*, 1995; *A közép-európai államok kapcsolatai*, 1997; *Duna táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában*, 1998; *Közösségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*, 2004. Társszerzője több kiadványnak is: *Otthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára* (Molnár Imrével), 2007; *Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Regionális és nemzeti identitásformák a 18-20. századi magyar és a szlovák történelemben* (Šutaj, Štefannal), 2007; *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945–48* (Popély Árpáddal és Štefan Šutajjal), 2008.

## ALSÓSZEMERÉD (Dolné Semerovce)

Régészeti leletek tanúsága szerint az egykori Hont vármegyében fekvő település területén már a kőkorszaktól kezdve éltek emberek, a mai falu a XIII. században keletkezett, első írásos említése 1353-ból való. 1910-ben 509, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 542 lakosából 212-en vallották magyaroknak magukat.

\*\*\*

**PERGER LAJOS (Alsószemeréd, 1853. január 3. – Budapest, 1929. szeptember 7.), r. k. pap, egyháztörténeti író.**

Gimnáziumi és teológiai tanulmányait Esztergomban végezte. Pappá szentelését követően Varbón, Dunamocson, Gútán, Esztergomban volt plébános. 1889-től az esztergomi papnevelde tanára volt, ahol gazdaságtant, magyar közjogot oktatott. **F. m.:** *Esztergom város és vármegye egyházi és világi íróinak koszorúja*, 1887; *Esztergom–Szentgyörgymezei plébánia története*, 1901.

**VISZOLAJSZKY KÁROLY (Érsekújvár, 1843. november 3. – Alsószemeréd, 1929. június 2.), plébános, egyháztörténeti író.**

Teológiai tanulmányait Esztergomban végezte. Pappá szentelését követően Honnádason, Szenográdon, Zselízen, 1874-től pedig Alsószemeréden volt plébános. Kezdeményezte, hogy a jeruzsálemi Pater Noster (Miatyánk) templom árkád-sorában a magyar nyelvű *Miatyánk* is helyet kapjon. Két útirajzot is megjelentetett: *Egy zárandoklat élményei Egyiptomban, Jeruzsálemben és Rómában*, 1887; *Szellemi böngészés Svéd-Norvégia és Oroszországban*, 1905.

## ALSÓSZTREGOVA (Dolná Strehová)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő település valamikor a XII.–XIII. században keletkezett, első írásos említése 1251-ből való és birtokosai között már 1430-ban felbukkan a Madách család. A XVI. században a törökök elfoglalták és csak 1593-ban sikerült őket elűzni. 1691-ben az itt alapított latin iskolában megfordult az akkor csupán ötesztendő Béla Mátyás is. A faluban született az egyik legnagyobb magyar drámaíró, Madách Imre (1823–1864), az MTA tagja, akinek emlékére a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma kezelésében álló Madách-kúriában berendezett kiállítás és emlékszoba őrzi. A település szülötte egy másik kiváló magyar irodalmár is – Rimay János (1570 k. – Divény, 1631. december 9.) költő. A falunak 1910-ben 532, 2011-ben 1045, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**SEVERINI JÁNOS (Alsósztrégova, 1716. július 23. – Selmecbánya, 1789. május 8.) pedagógus, szakíró.**

1755-től haláláig a selmecbányai evangélikus gimnázium tanára volt. Történelmi munkák mellett filozófiai, állattani könyveket is írt, sőt egyfajta sajátos zoológiai rendszert is kidolgozott. **F. m.:** *Commentatio historica de veteribus incolis Hungariae Cis-Danubianae a Morava amne ad Tibiscum porrectae ex probatissimis scriptoribus deducta cum brevi delineatione Schemnicii augustorum gemino adventu gloriosi regis oblatis manibus*, 1767; *Conspectus historiae hungariae a prima gentis origine ad memoriam nostram perducte*, 1769; *Tentamen zoologiae Hungariae seu historiae animalium, quorum magnam portem alit Hungaria*, 1779; *Dissertatio de modo inveniendi situs veterum Pannoniae oppidorum, in qua de Acinco, Tauruno et Singidone peculiariter disquiritur et sub finem de gente Pannonia*, 1781; *Philosophia rationalis, seu logica usibus juventutis veteriore ex disciplina, recenti methodo ad commodata*, 1789.

**KOMLÓS ALADÁR (Alsósztrégova, 1892. december 10. – Budapest, 1980. június 22.) költő, műfordító, irodalomtörténész.**

Losoncon végezte a gimnáziumot, majd 1910-től a budapesti egyetemen magyar-latin szakon tanult. Tanári oklevelét csak 1918-ban vehette át, közben ui. az I. vh.-ban olasz fogságba esett. Ezt követően rövid ideig Kassán középiskolai tanár volt, de egy újságcikke miatt elbocsátották. 1922–1923-ban a *Bécsi Magyar Újság* munkatársaként dolgozott, majd 1925-től a *Színházi Élet* hetilap színikritikusa lett. Közben 1928–1938 és 1940–1944 között a budapesti Zsidó Gimnáziumban latint

tanított. 1946-ban egyetemi magántanárrá nevezték ki. 1949–1960 között megbízott egyetemi előadó és gimnáziumi tanár volt. 1956-tól nyugdíjba vonulásáig az MTA Irodalomtörténeti Intézetének tudományos főmunkatársaként tevékenykedett. Költőként, irodalomkritikusként vált ismertté, de számos irodalomtörténeti munkát is megjelentetett. Ezek közül a legfontosabbak: *Az új magyar líra*, 1928; *Írók és elvek*, 1937; *Vajda János*, 1954; *Reviczky Gyula*, 1955; *Irodalmi ellenzéki mozgalmak a XIX. század második felében*, 1956; *A szimbolizmus*, 1965; *Vereckétől Dévényig*, 1972. Halála után, 1997-ben jelent meg a *Magyar zsidó szellemtörténet a reformkortól a holocaustig* c. műve.

## ALSÓSZÚCS (Dolná Súča)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település környékén a régészeti ásatások során bronzkori leletek kerültek elő. A falu első írásos említése 1208-ból való *Suchan* alakban. 1910-ben 1590 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2967-en laktak a községben, túlnyomórészt szlovákok.

\*\*\*

**SZÁSZ OTTÓ (Alsószúcs, 1884. december 11. – Montreux/Svájc, 1952. szeptember 19.) matematikus.**

1903–1907 között a budapesti tudományegyetemen és a műegyetemen tanult. Az 1908-as évet Göttingenben töltötte. 1911-ben doktorált Budapesten. 1911-től 1914-ig Párizsban, Münchenben és Göttingenben folytatta tanulmányait. 1914-ben Frankfurt am Mainban, majd 1917-ben Budapesten egyetemi magántanár lett. 1920-tól Frankfurtban professzor, 1930-ban König Gyula-díjat kapott. 1933-ban a fasiszta rendszer elmozdította állásából. Ekkor meghívták vendégprofesszornak a Massachusetts Institut of Technologyra (Cambridge, USA). 1935-ben az Institut for International Education megbízásából különböző egyetemeken adott elő. 1936-ban a Cincinnati Egyetemre került kutató-előadói ösztöndíjjal, 1943-ban az egyetem továbbképző intézetének, majd 1947-ben az egyetemnek a tanára. Kutatási területei: determinánsok, lánc törtek, hatvány- és Dirichlet-sorok, trigonometrikus polinomok, szummabilitási módszerek, ultraszférikus polinomok és Bessel-függvények. Svájcban üdült, amikor szívroham végzett vele. Írásai összegyűjtve halála után jelentek meg: *Collected mathematical papers* (New York, 1955).

## ALSÓVÁLY (Valice)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést 1247-ben említik először *Wal* alakban, *Alsowwal* néven pedig 1427-ben. A XX. század negyvenes éveiben az addig önálló Kisgergelyfalvát Alsóvályhoz csatolták. 1910-ben Alsóválnak 254, Kisgergelyfalvának 95 magyar lakosa volt. 2011-ben a falu 333 lakosából 225 magyar és 68 szlovák volt.

\*\*\*

**KALAS GYÖRGY (Alsóvály, 1944. május 4. –) gépészmérnök, egyetemi docens.**

A Kassai Műszaki Egyetemen szerzett oklevelet (1968), 1974-ben a prágai Cseh Műegyetemen vett részt posztgraduális, 1984-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetemen tudományos képzésben. 1980-tól a Kassai Műszaki Egyetem Építészeti Kara Épületgépészeti Tanszékének docense. 1996-tól az MTA köztestületi tagja. Munkásságát több kitüntetéssel, elismerő oklevéllel jutalmazták. **F. m.:** *Vetranie a klimatizácia*, 1993.

## ALSÓVÁRAD (Dolný Hrádok)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település 1944 óta Barsvárad (Tekovský Hrádok) része. 1394-ben alapították. A faluban 2006 óta egy magán falumúzeum működik *Felvidéki ház* néven, amelyet Néveri Demeter Eszter alapított. Alsóváradon született Török Pál (1808. június 29. – Budapest, 1883. október 7.) teológus, Pesten a Duna melléki egyházkerület ref. püspöke, a Budapesti Theológiai Akadémia alapító-igazgatója. 1910-ben 316, túlnyomórészt magyar lakosa volt. Barsváradnak 2011-ben 335 lakója közül 142 fő vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

**TÖRÖK JÓZSEF (Alsóvárad, 1813. október 14. – Debrecen, 1894. március 14.) orvos, természettudós, az MTA tagja.**

Török Pál ref. teológus öccse. A selmecbányai ev. líceumban tanult, majd Debrecenben bölcsészetet, jogot, hittant hallgatott a ref. főiskolán. 1836–1842-ben a pesti egyetemen elvégezte az orvosi szakot. Már diákkorában publikált orvosi és természettudományi témájú cikkeket és Bugát Pállal (1793–1865) együttműködve összegyűjtötte a magyar irodalomban megjelent természettudományi és orvosi műszavakat (*Természettudományi Szóhalmaz*). A vegytani kifejezésekhez magyarizációkat is írt. Közreműködött a Zenetudományi Társulat évkönyvének és naptárának a szerkesztésében is. 1842-ben európai körutat tett (Berlin, Párizs stb.) sebész-orvosi ismereteinek elmélyítése céljából. 1843-ban Pesten kezdte el orvosi gyakorlatát és ugyanekkor az MTA levelező tagjává választotta (1858-ban lett rendes tag). 1847-től haláláig a debreceni főiskola

vegytan és természettan tanára volt, és mellette orvosként is működött. A magyar természettudományi és orvosi szaknyelv egyik megteremtője és a magyar balneológia úttörője volt. **F. m.:** *Magyarország közgazdaságilag nevezetes termékeiről*, 1844; *A két magyar haza elsőrangú gyógyvizei és fürdőintézetei*, 1848 (a második, jelentősen bővített kiadása 1858-ban jelent meg); *A természettudományok elhanyagolásának káros következményeiről hazánkra nézve*, 1848; *Népszerű emberélettan*, 1881.

## ANDÓD (Andovce)

Ez az egykori Nyitra vármegye területén található település már a római korban is lakott hely volt, amit valószínűsít az a tény, hogy egy római kori temetőt tártak fel a település határában. Első írásos említése 1264-ből való. Iskola valószínűleg a XVIII. század hetvenes éveitől működött a faluban, 1838-ban községi betegházat létesítettek itt. 1910-ben 1012, túlnyomórészt magyar lakosa volt, 1945 után viszont sok családot Magyarországra telepítettek és helyükre Nyíregyháza környékéről érkeztek szlovákok. 2011-ben 1358 lakosa volt a falunak, a magyarok aránya kb.65 %.

\*\*\*

**CZUCZOR GERGELY (Andód, 1800. december 17. – Pest, 1866. szeptember 9.) bencés szerzetes, költő, nyelvtudós, az MTA tagja.**

Gyermekeit Érsekújvárott töltötte, Nyitrán, majd Esztergomban, végül Pozsonyban végezte középiskolai tanulmányait. 1817-ben jelentkezett Pannonhalmán a bencésekhez, a vele egykorú unokatestvérével, Jedlik Ányossal (→Szímő), a későbbi kiváló fizikussal és feltalálóval. Teológiai tanulmányait a pesti papneveldeben kezdte, végül Pannonhalmán fejezte be. 1824 szeptemberében pappá szentelték és Győrött megkezdte tanári pályáját. Elsősorban magyar nyelvészetet és irodalmat oktatott, 1830-tól pedig szónoklatot tanított Komáromban. Ekkor már költőként is ismert volt, és ennek köszönhetően 1831-ben az MTA levelező tagja lett, 1836-ban pedig rendes taggá választották a nyelvtudományi osztályban. 1835-ben felettesének engedélyével Pestre költözött, de „enyelgő költeményei” miatt ellenségei intrikálni kezdtek ellene és ez arra kényszerítette, hogy Pestről visszaköltözzön Pannonhalmára és néhány évig ott tanítson. Az MTA egy nagyszótár kiadását vette fontolóra (*Magyar Nyelv Szótára*) és a munkával Czuczort és Fogarasi Jánost (Felsőházsmárk, 1801. április 17. – Budapest, 1878. június 10.) bízták meg, így 1845-ben ismét Pestre költözött. *Riadó* c. verséért 1849 januárjában a magyar fővárost elfoglaló osztrákok letartóztatták és csak az Akadémia elnökének, Teleki Józsefnek a közbenjárására nem végezték ki, ahogy Windisch-Grätz (1787–1862) osztrák főparancsnok eredetileg javasolta, hanem a budai várban tartották fogva. Ekkoriban már sokat betegeskedett, és amikor a magyar honvédség 1849 tavaszán elfoglalta a várat, Czuczor a tihanyi bencés apátságba vonult vissza kezeltetni panaszait. Mindeközben tovább dolgozott a szótáron és ezt a munkát azután is folytatta, amikor 1850-ban Haynau parancsára előbb Bécsbe, majd Kufsteinbe szállították. Egy évvel később, 1851. május 22-én az MTA közbenjárására kiszabadult és attól kezdve elsősorban a szótáron dolgozott, amely azonban életében már nem készült el, így halála után Fogarasi egyedül fejezte be 1874-ben.

## ANDRÁSFALVA (Liptovská Ondrašová)

Az egykori Liptó vármegyében fekvő település 1960 óta Liptószentmiklós városrésze. A helységet először 1286-ban említik. Az évszázadok során a Pongrácz család birtoka volt. 1910-ben 619, zömében szlovák lakosa volt. 2009-ben kb. 1600-an laktak a városrészben.

\*\*\*

**MAJLÁTH BÉLA (Andrásfalva, 1831. június 18. – Budapest, 1900. március 23.) történész, régész, bibliográfus, az MTA tagja.**

Gimnáziumi tanulmányait Miskolcon végezte. Temesvárott volt joghallgató, amikor kitört az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc. Ekkor Pestre költözött, majd önkéntesnek jelentkezett a 13. honvédszászlóaljba és 17 csatában vett részt. 1849 júniusában hadnaggyá léptették elő, de szeptemberben osztrák fogságba esett. Temesvári börtönéből november végén sikerült megszöknie és egy évig bujkált, majd 1851-ben nagyapja andrásfalvi házában húzódott meg. 1853-ban mérnöki tanulmányokba fogott a pesti egyetemen, de nagyapja halála miatt félbehagyta és 1861-ig az andrásfalvi birtokon gazdálkodott, közben franciául, angolul, olaszul tanult és a hazai szláv nyelveket is elsajátította. Ekkoriban verseket is írogatott. 1867-ben Liptó vármegye főjegyzőjévé, 1875-ben alispánjává választották, de két év múlva megbuktatták. 1879-től 1893-ig az Országos Széchényi Könyvtár őreként működött. Az MTA 1880-ban tagjává választotta, de tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak, a Magyar Földrajzi Társaságnak, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak, valamint az Országos Régészeti és Embertani Társulatnak is. A Magyarországi Kárpát Egyesületnek (MKE) az indulásakor és még néhány évig aktív tagja, 1877–1880-ban alelnöke volt. Elsősorban bibliográfiával foglalkozott, forráskiadványokat szerkesztett és adott közre, de turisztikai tárgyú cikkeket és Liptó vármegyét bemutató írásokat is publikált az MKE évkönyveiben. **F. m.:** *Liptó vármegye földtani térképe*, 1873; *Liptó vármegye őstermelése*, 1877; *Adatok a helynevek történetéhez*, 1882; *Az 1642. szőnyi béke története* (okmánytárral), 1885; *Budapest történetének irodalma 1493–1700*, 1886; *Széchenyi István gróf levelei I-III.*, 1889–1891; *Maylád István*, 1889; *Liptó vármegye törzssőkös családai*, 1892.



## APÁCASZAKÁLLAS (Opatovský Sokolec)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő község 1976 óta Ekecs településrésze. A falut először 1221-ben említi egy okirat. IV. Béla 1262-ben leányának, Margitnak a kérelmére a nyúlsgéti apácakolostornak adományozta *Zalonta Zakalus* helységet. Mai magyar elnevezése feltehetően így alakult ki. 1910-ben 975 magyar lakosa volt. 2011-ben Ekecs 3677 lakosából 3366 magyar és 276 szlovák volt. Apácaszakállason kb. 1100-an éltek.

\*\*\*

**KARIKA ANTAL (Apácaszakállas, 1827. április 16. – Győrszentmárton, 1902) orvos, tüdőgyógyász, szakíró.**

A pesti tudományegyetemen szerzett orvosdoktori címet. Az orvosi gyakorlatot Győrött kezdte, majd Győrszentmártonban telepedett le és élt haláláig. **F. m.:** *A magyar orvosok és természetvizsgálók törvényjavaslata*, 1875; *Eucalyptus a cholera ellenszere*, 1878; *A malária láz fokai*, 1882; *A phthisis és tuberculosis közti viszonyról*, 1893.

## ARANYOSMARÓT (Zlaté Moravce)

Az egykori Bars vármegye területén fekvő település már a kőkorban lakott hely volt, a mai város alapjait valószínűleg morva aranybányászok rakták le 1050 táján, akik a Zsitva folyóban aranyat mostak. Első írásos említése a zabori apátság 1113-ban keletkezett összeírásában szerepel 'Morowa' néven. A város szülőtte volt Samassa József (1828. szeptember 30. – Eger, 1912. augusztus 20.) egri bíboros-érsek, egyházi író, az MTA tagja, aki leánynevelő intézeteket alapított, sokat fáradozott az egyházi iskolák és intézmények anyagi színvonalának emelése érdekében. Különböző célú támogatásokra nagy összegeket áldozott, így a csángók Magyarországra való letelepítésére is. Aranyosmaróton született Lipovniczky István (1814. augusztus 15. – Nagyvárad, 1885. augusztus 12.) nagyvárad megyéspüspök, akit az 1848/49-es magyar szabadságharcban vállalt szerepéért előbb halálra, majd várbörtönre ítélték; Dudek János (1858. július 22. – Budapest, 1916. április 19.) egyházi író, egyetemi tanár; Ágoston (Adler) Emil (1876. december 7. – Berlin, 1921. június 15.) építész, aki elsősorban budapesti bérházakat tervezett és testvérével, Ágoston Gézával (\*1936, Budapest) a Római-fürdő létesítményeit is tervezte. A városban látta meg a napvilágot Nagyiványi Zoltán (1879. február 9. – Budapest, 1951. április 11.) író, jogász, lapszerkesztő, aki kalandos élete során élt Teheránban, Bakuban és Moszkvában, 1932-ben telepedett le végleg Magyarországon. Elsősorban életrajzi ihletésű kalandregényei révén vált ismertté. Aranyosmaróton született Királyfalvi-Kraft Károly (1879. május 29. – Balatonkenese, 1964. október 20.) festőművész, aki elsősorban falfreskókat készített és restaurált; Lágyi Kornél Imre (1900 – ?) a jászóvári premontrei kanonokrend főlevéltárnoka. 1910-ben 3227 lakosából 2127 volt a magyar nemzetiségű, 2011-ben a 12 337 lakos túlnyomó része (11 714) szlovák volt.

\*\*\*

**KONKOLY-THEGE GYULA (Aranyosmarót, 1876. december 21. – Budapest, 1942. december 6.) statisztikus, jogtudós, az MTA tagja.**

Régi magyar nemesi család sarja, nagybátyja Konkoly-Thege Miklós csillagász (→Ógyalla) volt. Középiskolai tanulmányait Pozsonyban kezdte, majd Körmöcbányán érettségizett. A budapesti egyetemen jogi doktori oklevelet, később közgazdasági doktori címet is szerzett. Pályáját 1898-ban a Központi Statisztikai Hivatalnál kezdte, 1907-ben már főtiszt beosztásban dolgozott. 1921-től elsősorban a mezőgazdasági statisztikai munkálatok újjászervezésével foglalkozott, de közreműködött a választójogi reform statisztikai megalapozásában is. 1929-től a Statisztikai Hivatal alelnöke, 1936-tól nyugdíjazásáig pedig elnöke volt. 1927-ben a Magyar Gazdaságkutató Intézet ügyvezető alelnöke lett. 1928-ban részt vett a Genfben tartott nemzetközi gazdaságstatisztikai értekezleten, később rendszeresen képviselte Magyarországot a nemzetközi statisztikai és mezőgazdasági konferenciákon. A Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet 1936-os és 1937-es római ülésén sikeresen elérte, hogy az egyes országok mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtési rendszerét részben az ő tervei alapján dolgozzák ki. Elsősorban agrárstatisztikával és konjunktúrakutatással foglalkozott. **F. m.:** *Magyarország földbirtokviszonyai és a földreform*, 1925; *Magyarország mezőgazdasági statisztikájának szervezete*, 1927; *Magyarország külkereskedelmi forgalma és a mezőgazdasági kivitel jelentősége*, 1930; *La statistique agricole en Hongrie*, 1932.

**FARKAS ZOLTÁN (Aranyosmarót, 1880. július 21. – Budapest, 1969. március 28.) művészettörténész, művészeti író.**

A budapesti egyetemen végezte bölcsészeti tanulmányait, 1912-ben doktori oklevelet szerzett. Különböző folyóiratokban (*Nyugat*, *Napkelet*, a pozsonyi *Fórum* stb.) publikált művészeti témájú írásokat, bírálatokat. Számos monográfia szerzője. **F. m.:** *Bajza József élete és művei*, 1912; *Tiziano*, 1912; *A biedermeier*, 1914; *Medgyessy Ferenc*, 1934; *Magyar festők* (franciául is), 1941; *Munkácsy Mihály*, 1941; *Paál László*, 1954; *Csók István*, 1957; *A romantika festészete és szobrászata*, 1959; *Egry József*, 1959; *Daumier*, 1960; *Degas*, 1967; *Rodin*, 1972.

**GRAGGER RÓBERT (Aranyosmarót, 1887. november 7. – Berlin, 1926. november 10.) irodalomtörténész, kultúrdiplomata.**

**LÁGYI ISTVÁN** (Aranyosmarót, 1901. szeptember 19. – Budapest, 1978. augusztus 26.) térképész.

## ÁRVAVÁRALJA (Oravský Podzámok)

\*\*\*

## ASSAKÜRT (Nové Sady)

\*\*\*

<sup>9</sup> A Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig szerint 1952. február 6-án hunyt el.

tólag a Tungsram Rt. 100 ezer frankos váltságdíjának köszönhetően – sikerült 1945-ben Svájcba kerülnie. 1948-ban hazatért s haláláig az államosított Egyesült Izzó alelnöke volt.

# B

## BÁB (Báb)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település 1955-ben Kisbáb és Nagybáb egyesülésével jött létre. Első írásos említése 1156-ból származik *Bab* néven. Később (1365-ben) felbukkan az *Obaab* (Ő- vagy Nagybáb), illetve a *Wybaab* (Új- vagy Kisbáb) alak is, ami már két önálló helysége vonatkozik. Az eredeti magyar lakosság a török hódoltság korában nagyrészt kihalt vagy elmenekült, később szlovákok telepedtek le itt és 1910-ben Kisbábnak 681, Nagybábnak 792 többségében már szlovák lakosa volt. Fényes Elek szerint a XIX. század első felében a két faluban kb. 180 zsidó is élt, saját zsinagógával. 2011-ben Bábnak 1035 lakosa volt, ebből 1002 szlovák, 9 cseh, 4 magyar, 2 bolgár és 13 ismeretlen nemzetiségű volt. A faluban született Alexander Pockody (1906–1972) szlovák költő, kritikus, irodalmár és testvére, Babi (Poczkody) Tibor (1925–1978) felvidéki magyar költő, kritikus, publicista, műfordító.

\*\*\*

### DESEŐ DEZSŐ (Nagybáb, 1893. január 30. – Budapest, 1967. május 12.) orvos, egyetemi tanár.

A nyitrai piarista gimnáziumban érettségizett, majd a budapesti tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát 1915-ben. 1913–1917-ben díjtalan gyakornok, később tanársegéd az Egyetemi Élettani Intézetben. Az I. vh.-ban harctéri szolgálat után 1917 szeptemberében olasz hadifogságba került. 1919 márciusában hazatért és kinevezték magántanárrá. 1920-ban fogorvosi diplomát szerzett. 1922-ben az Állatorvosi Főiskolára került, ahol segédtanárként élettant adott elő és gyakorlatokat vezetett. 1925–1926-ban ösztöndíjjal a londoni egyetem gyógyszer-tani laboratóriumában és a lipcsei egyetem állatélettani intézetében végzett kutatásokat. Hazatérése után rendkívüli, majd rendes tanárrá nevezték ki a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Az 1934-től a Magyar királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi egyetem 4. karaként működő Mezőgazdasági és Állatorvosi Kar tanára, 1942–1943-ban dékánja volt. 1946-tól a Magyar Agrártudományi Egyetemen állatorvosi fizikát is oktatott. 1948-ban, az egyetem átszervezésekor nyugdíjazták. 1949-től a Központi Sztomatológiai Intézet fogszakorvosa volt haláláig. Kutatásainak középpontjában a vérképző szervek és a vérkeringés problémaköre állt. Számos tanulmányt tett közzé e témában hazai és külföldi szaklapokban. 1953-ban megszerkesztette az ún. *Deseő-féle tömegoltó készüléket*, amely segítségével közvetlen vérátömlesztés végezhető állatból állatba. **F. m.:** *A tréning élettana*, 1934; *A szív és a vérkeringés*, 1943; *Az ember* (Csik Lajossal), 1944; *A kreatin phosphorsav szerepe az izom-összehúzódságban*, 1947; *Élettan*, 1947.

## BACSKÓ (Bačkov)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést először 1320-ban említik, de valószínűleg már ezt megelőzően is létezett, hiszen várát még a XIII. században építették (ezt utoljára 1355-ben említik egy hagyatéki dokumentumban). A későbbi korokban a Rákóczi és a Bocskai család is birtokolta. Ez utóbbiak várkastélya 1688 táján már romokban hevert, a mai kastélyok később épültek. A Bacskói-völgy 1967-től természetvédelmi terület, amelyet 2006-ban elsősorban a ritka ragadozó madárfajok és a fekete gólya populáció miatt a NATURA 2000 madárvédelmi területévé nyilvánítottak. 1910-ben 727, 2011-ben 638, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### FRIVALDSZKY IMRE (Bacskó, 1799. február 6. – Jobbágyi, 1870. október 19.), természettudós, zoológus, botanikus, az MTA tagja.

Gimnáziumi tanulmányait Sárospatakon kezdte, majd Egerben folytatta és Kassán érettségizett. 15 évesen ismerte meg Kitaibel Pált (Nagymarton, 1757. február 3. – Pest, 1817. december 13.) a jeles botanikust és kémikust, akivel egy hegyaljai kiránduláson vett részt és ekkor kedvelte meg a természettudományokat. A pesti egyetemen, ahol nagy hatással volt rá a sokoldalú professzor, Schuster János Konstantin (Pécs, 1777. május 7. – Pest, 1838. május 19.) 1821-ben orvos doktorrá avatták. Ezt követően 30 éven át, 1851-ben történt nyugdíjba vonulásáig az MNM munkatársa volt. Pályája elején elsősorban a botanika érdekelte, később a zoológiára váltott. Leíró zoológusként nemzetközi hírnévre tett szert, főleg a gerinctelenekkel a rovarokkal és a csigákkal foglalkozott. Unokatestvérével, Frivaldszky János (1822–1895) zoológussal (→Rajec) több ízben is nagyobb utazást tett a Balkán-félszigeten és Kis-Ázsiában, hogy a térség természeti viszonyait tanulmányozza és közben különböző állat- és növényfajokat is gyűjtött. Megfordult Dél-Itáliában is. A barlangok élővilágának kutatásával is foglalkozott. Az MTA 1833-ban levelező, 1838-ban rendes taggá választotta. Frivaldszky beszélt Jókai Mórnak arról a dunai szigetről, amely az író *Az aranyember* c. regényében szerepel. **F. m.:** *Dissertatio inauguralis medica sistens monographiam serpentum Hungariae*, 1823.; *Catalogus insectorum Emerici Frivaldszky*, 1834.; *Újabb közlései az általa észlelt balkáni természettudományi utazásról*, 1838; *Magyarország kőszenei, természettani és helyirati tekintetben*, 1842; *Javaslat a természettudományok hazánkban felvirágztatása ügyében*, 1844; *Értekezés a vándor sáskáról, természetrajzi és státus-gazdászati szempontból*, 1848.; *Entomológiai kémleletek*, 1862; *Jellemző adatok Magyarország faunájához*, 1870.

**GEŐCZE SAROLTA (Bacskó, 1862. december 27. – Budapest, 1928. szeptember 24.) szociológus, pedagógiai író.**

A tanítóképzőt elvégezve 1886-tól a brassói állami polgári leányiskola tanára, 1888–1892 között igazgatója volt. 1892-ben megbízták a komáromi állami polgári leányiskola megszervezésével és vezetésével. 1898-tól Budapesten tanított, 1907-től a II. kerületi tanítóképző igazgatója volt. Ezt a tisztséget 1916-ig töltötte be. A keresztény szocializmushoz közelálló ideológiai nézeteket vallott, ezt művelődéspolitikai téren is igyekezett érvényre juttatni. Rendszeresen publikált pedagógiai, nőmozgalmi, szociológiai tárgyú tanulmányokat a korabeli lapokban (elsősorban a korszak vezető szakfolyóiratában, a *Magyar Pedagógiában*), de még a *Borsszem Jankó* satirikus lapba is rendszeresen írt. Lefordította John Ruskin (1819–1900) angol esztéta és festő *Velence kövei I–III. c. művét* (1896–1898). **F. m.:** *Számtani ismeretek a nőnevelés szolgálatában*, 1893; *Tanulmányok a magyar társadalom életéből*, 1896; *Az akarat nevelése*, 1901; *A dolgozó Olaszország*, 1902; *Ruskin élete és tanítása*, 1903; *Az eladósodott ország*, 1907; *A világháború és az új élet*, 1918; *Az ezer éves ország*, 1920; *Szociológia, különös tekintettel a társadalmi élet etikájára*, 1921; *Szociológia etikai alapon*, 1922.

**BAGOTA (Bohatá)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést 1971-ben Ógyallához csatolták és ezzel egyidejűleg az összevont községeket várossá nyilvánították. Magát Bagotát *Bohota* alakban először 1304-ben említik írott források. Az elmúlt évszázadokban legjelentősebb birtokosa az Ordódy család volt, amelynek több kúriája is állt a faluban. Itt született Ordódy Béla (1856–?) útépítő mérnök, felsőipari iskolai igazgató Budapesten, tankönyvíró. 1910-ben mintegy 1160 magyar lakosa volt. Az impériumváltást követően egyre több szlovák is letelepedett itt, de számuk különösen 1945 után nőtt meg, amikor az innen elkergetett magyarok helyére magyarországi szlovákok érkeztek. A városrész ennek ellenére még ma is magyar többségű.

\*\*\*

**PLEIDELL AMBRUS (Bagota, 1900. december 16. – Budapest, 1935. november 7.) történész, levéltáros.**

A budapesti tudományegyetemen szerzett bölcsészdoktori oklevelet 1922-ben. Ezt követően egy évig a bécsi Collegium Hungaricumban folytatott kutatásokat. 1924-től korai haláláig az Országos Levéltár munkatársa volt. Szerkesztette a *Levéltári Közlemények* c. folyóiratot, amelyben számos tanulmányát is közreadta. Emellett a *Századok* c. folyóiratban is publikált. **F. m.:** *A nyugatra irányuló magyar középkori külkereskedelem*, 1925; *A magyar kincstár apatini telepei*, 1929–1930; *A fundus publicus*, 1933; *A merkantilizmus történetéhez Magyarországon*, 1934; *A magyar várostörténet első fejezete*, 1934.

**BAGYAN (Bad'an)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést először 1245-ben *villa Badan* néven említik az okiratok. Később neve előfordul Bagyán és Bagyon alakban is. 1910-ben 235 szlovák lakosa volt. 1971-ben Kalászi községet Bagyánhoz csatolták. 2011-ben 217 lakosából 152 volt a szlovák, a többi főleg roma.

\*\*\*

**WALLASZKY PÁL (Bagyan, 1742. január 29. – Jolsva, 1824. szeptember 29.) irodalomtörténeti és egyházi író.**

Vályi András Bagyanról írva egyebek között megállapítja: *Nevezetesíti e' helyet Valaszki Pál Úrnak itten lett születése, a' ki a' Magyar Litteraturáról tett jeles munkájával magának szép hírt, és érdemet szerzett.* Tanulmányait 1753-tól Selmecbányán, 1756-tól Rimaszombatban, 1757–1767-ben Pozsonyban végezte. Közben 1761–1763-ban nevelő volt. 1767–1769-ben különböző németországi (Lipcse, Halle, Wittenberg, Berlin) egyetemeken tanult. Tanulmányútja során Rotarides Mihály magyar irodalomtörténeti anyagának kiegészítésén dolgozott. Hazatérése után 1769-től tótkomlói, 1780-tól cinkotai, 1783-tól jolsvai ev. lelkész és gömöri esperes. Az első rendszeres magyar irodalomtörténet írója. Latin nyelvű egyházi műveket és szlovák prédikációkat is közreadott. **F. m.:** *Conspectus rei publicae literariae in Hungaria*, 1785 (2. bővített és javított kiadás: 1808).

**BAKA (Devičany)**

Az egykori Hont vármegyében található település korábban két különálló község volt: Felsőbaka és Alsóbaka; ezeket 1951-ben vonták össze. A Baka településnév először 1075-ben jelenik meg írott forrásokban. 1910-ben Alsóbakának 587, Felsőbakának 388 szlovák lakosa volt. 2011-ben Baka 393 lakosából 379 volt szlovák nemzetiségű.

\*\*\*

**BALASSA GÉZA (Felsőbaka, 1914. március 10. – Pozsony, 1994. február 20.) régész, tanár, történeti író.**

Körmöcbányán érettségizett (1933). Pozsonyban előbb beiratkozott az ev. teológiára, majd az Állami Pedagógiai Akadémia hallgatója lett, ahol 1935-ben népiskolai tanítói oklevelet szerzett. 1935–1948 között Ruttkán, Szklabonyaváralján, Zólyombrézón, Nagyszalatnán, Zólyomban tanított. 1937-ben ev. hitoktatói, 1940-ben a szlovák nyelv, a földrajz és a történelem oktatására is jogosultságot szerzett, közben már Zólyomban volt tanár. 1942-ben kezdeményezte egy helytörténeti múzeum létrehozását Zólyomban, ez 1944-ben nyílt meg. 1945–1949-ben a pozsonyi Szlovák Egyetemen tanult és gimnáziumi tanári képesítést szerzett földrajz–történelem szakon. 1948–1952-ben a Zólyom melletti radványi Állami Mezőgazdasági Levéltár igazgatója, 1952–1962-ben a besztercebányai Kerületi Múzeum munkatársa volt. Ebben az időszakban több fontos vaskori ásatást irányított (Zólyom, Pereszlény, Ipolyság, Gyűgy, Karvaly, Nagyszalatna, Besztercebánya, Méhi, Derezsnye, Várgede). 1962–1977-ben a Közép-szlovákiai Műemlékvédelmi Hivatal osztályvezetőjeként is folytatta régészeti ásatásait (Körmöcbánya és Besztercebánya középkori építészeti maradványainak feltárása). Numizmatikával is foglalkozott. 1977-től Pozsonyban élt. A magyarok őstörténetéről írt szlovák nyelvű tanulmánya kéziratban maradt. 1992-ben a zólyomi múzeum megalapításának 50. évfordulója alkalmából emléklapot kapott. **F. m.:** *Mi? My?*, 1943; *Praveké osídlenie stredného Slovenska*, 1965; magyarul: *Gömör az őskorban*, 1971; *Súpis hnutelných pamiatok stredoslovenského kraja*, 1972.

## BAKABÁNYA (Pukanec)

Az egykori Hont vármegyében fekvő község a gamszentbenedeki bencések bányatelepüléseként jött létre 1075-ben, ekkor *Baka* néven említik. 1156-ban *Terra Banensium* néven szerepel a környék, 1270-ben említik először az itt folyó ezüsbányászatot, magát a helységet 1290-ben említik *Bakabanya* alakban. Ekkoriban már németek is lakják és Károly Róbert 1345-ben szabad királyi város címmel ruházza fel. A XVI. században a felvidéki bányavárosok „elővédjének” számított, mert a török gyakran megtámadta, sőt az 1640–1664 között háromszor is elfoglalta és kifosztotta. A bányák fokozatos kimerülésével a város jelentősége is csökkent, 1875-ben az utolsó bányát is bezárták. A megélhetést a kézművesség biztosította; a bakabányai fazekasok munkáit sokfelé ismerték. 1910-ben 3141 lakosából 2935 volt a szlovák, 2011-ben már csak 1984, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**LÁNYI KÁROLY (Bakabánya, 1812. december 18. – Egbell, 1856. május 23.) egyháztörténeti író, r. k. plébános, az MTA levelező tagja.**

Középiskolai tanulmányait Körmöcbányán, Esztergomban, majd Nagyszombatban végezte. 1832–1835-ben a pesti központi papnevelőben folytatott teológiai tanulmányokat. Már diákkorában beutazta Magyarországot és később több helyen külföldön is megfordult. 1837-ben Máriavölgyben lett segédlelkész, majd 1840-től hitszónok Pozsonyban. 1842-ben megszerezte a bölcsészdoktori címet és a nagyszombati líceum történelemtanárává nevezték ki. 1846-ban a természettudományok és a mezőgazdaság oktatását bízták rá. 1848–1849-ben Sopornán segédlelkész, 1851–1853-ban könyvtáros volt Esztergomban. 1853-tól haláláig Egbellben volt plébános. Elsősorban a magyar kat. egyház történetével foglalkozott. Felfedezte az 1519-ben keletkezett és róla elnevezett, 218 levél terjedelmű kódexet<sup>10</sup>, amely a somlósárhelyi premontrei apácák számára készült magyar nyelvű ordinárium. Ezt az MTA-nak ajándékozta, amely 1847-ben választotta levelező tagjává. **F. m.:** *Magyarok háznépe*, 1843; *Magyarföld egyháztörténete. I–III.*, 1844; *A magyar nemzet története. I–II.*, 1846; *Krátký dějepis církeve kresťansko-katolícké*, 1850; *Dějiny starověkého lidstva k užitku mládeži vyšších gymnasiálních tříd*, 1852 (Magyar fordítása *Az ősrégi emberiség történelme, felső gymnasiumok használatára* címmel kéziratban maradt); *Lányi Károly Magyar egyháztörténelme. Átdolgozta Knauz Nándor. I–II*, 1866–1869.

**SCHWARZ TÓDOR (Bakabánya, 1892. augusztus 28. – Pozsony, 1980. február 14.) nőgyógyász, egyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait Besztercebányán és Pozsonyban végezte. Orvosi tanulmányait Budapesten kezdte, de az impériumváltást követően Prágában fejezte be 1920-ban. Orvosként eleinte Prágában működött, majd Pozsonyba került, később kórházigazgató lett Turócszentmártonban, végül a kassai tudományegyetem orvosi karán volt a nőgyógyászat tanszékvezető professzora. Szlovákiában az elsők között foglalkozott a daganasos betegségek gyógyításával.

## BÁN (Bánovce nad Bebravou)

Az egykori Trencsén, majd Nyitra vármegyében fekvő település területén már a bronzkorban (lausitzi kultúra) laktak emberek. Később szláv törzsek telepedtek meg itt. Első írásos említése II. András király 1232-ben kelt adománylevelében szerepel. 1910-ben 3069 lakosából 2278 volt szlovák, 406 német és 379 magyar. 2011-ben 19 503 túlnyomórészt szlovák lakosa volt. Itt született Reif Jakab (1844. szeptember 24. – Bécs, 1896 ?) matematika- és természettanár, aki Karinthy Frigyes is tanította.

\*\*\*

<sup>10</sup> Lányi Kódex

**KUNITS MIHÁLY (Bán, 1765. szeptember 25. – Károlyváros, 1835. április 9.) iskolaigazgató, földrajzi író.**

Szüülőhelyén a kegyesrendiek gimnáziumában végezte tanulmányait. Innen a szenci katonai nevelőintézetbe került, itt földmérést és mezőgazdaságot tanított. Később Nyitrára ment, ahol a telekfelméréseknél és az adókimutatások meghatározásánál tevékenykedett. Itteni működését befejezve a privigei piarista gimnázium világi tanára lett. 1790–1794-ben a brucki mintaiskola igazgatótanáraként az elhanyagolt intézményt rendbe hozta. Később még több más intézmény rendbetételét is rábízta. Megrendült egészsége miatt nyugdíjba vonult és ettől kezdve kizárólag az irodalomnak és a tudományos munkának szentelte az idejét. Sokat utazott Magyarországon, 1819. július 10-én Kazinczy Ferencet is meglátogatta Széphalmon. Utolsó éveit Horvátországban, Károlyvárosban töltötte. Igen termékeny szerző volt, nyelvészettel, görög filozófiával, földműveléssel, topográfiával, néprajzzal, gazdasággal stb. egyaránt foglalkozott. Legtöbb művét németül írta. **F. m.:** *Topographische Beschreibung des Königreichs Ungarn und seiner, einverleibten Provinzen, In Bezug auf die Landes- und Volkskultur, Oeconomie, Industrie, Künste, Handlung, Manufacturen und Gewerbe. Durch eigene Forschungen und practische Untersuchungen auf Reisen bearbeitet, und mit Rückblicken auf die Vorzeit nach dem gegenwärtigen Zustande dargestellt. I. Band., 1824; Der Sauerbrunnen Jamnicza im Königreiche Croatien, 1831; Reflexionem über die Begründung der magyarischen Sprache in Ungarn, als Staats-Dikasterial und Gerichts wie auch als allgemeine Volkssprache, 1833.*

**JANKOVICH ANTAL (Bán, 1799 – Budapest, 1886. október 23.) orvos.**

A pesti egyetemen szerzett orvosi oklevelet 1826-ban. Előbb József főherceg és nádor, majd István főherceg és nádor személyi orvosa volt, 1848 után gyakorló orvosként tevékenykedett. Az 1837-ben alapított pesti Királyi Orvosegyesület harmadik elnöke volt 1841 és 1846 között. Egyik legszorgalmasabb munkatársa volt az első magyar orvosi lapnak, az *Orvosi Tárnak*. Írt a budai vörhenyjárványról, az asszonyi emlék betegségeiről, a hagymáz és a hidegláz közötti különbségről. Egyik legérdekesebb tanulmányának címe: *A gyógyszerek ereje s hatásának az eddigénél pontosabb meghatározása szükséges voltáról* (1845).

**HORÁRIK JÁNOS (Bán, 1808. május 19. – Besztercebánya, 1864. május 20.) r. k. pap, filozófus, közíró.**

Egy szlovák posztókéészítő fia volt és a nyitrai gimnáziumban tanult meg magyarul és latinul. 1827-től Pesten a központi papi szeminárium növendéke volt, ahol a német, később a francia és az angol nyelvet is elsajátította. Ihász Gábor Györggyel és másokkal megalapította a Magyar Nyelv- és Irodalomtörténeti Társaságot. 1831-ben Nyitrán szentelték pappá, és a teológia tanára lett a helyi szemináriumban, majd pap Nagyugrócon és Németprónán. 1837-ben felhagyott a lelkesítő szolgálattal és Pestre költözött. Egyre élesebben bírálta az egyház merev álláspontját számos gyakorlati kérdésben, végül 1845-ben kilépett a r. k. egyházból. Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc egyik eszmei előkészítőjét is látják benne, a maga korában modern filozófiai és természetbölcseleti nézeteket hirdetett, sőt egy könyvben is összefoglalta gondolatait. Ennek kéziratát megküldte az MTA-nak is, de ott nem értettek egyet a mű tartalmával és visszaküldték neki a szöveget, amely aztán elkallódott. A szabadságharc bukása után külföldön bujdossott, de a belviszonyok jobbra fordulása után sem publikálhatott a saját neve alatt, hanem álneven jegyezte cikkeit és fordításait. Filozófiai gondolatait, amelyek elsősorban Ludwig Feuerbach nézeteire támaszkodnak, a legátfogóbban a Lipcsében 1847-ben megjelent önéletrajzi munkájában (*Johann Horárik's Kampf mit Hierarchie und Kirche in den Jahren 1841-45* – Horárik János harca a hierarchia és az egyház ellen az 1841-45. években) foglalta össze. Utolsó éveiben Besztercebányán lakott testvérénél. Végreleletében azt kérte, hogy pap ne búcsúztassa és tetemét adják át az orvostanhallgatóknak boncolás céljából. Ezt végül nem teljesítették, de a pap, aki temetni szeretne volna, el sem kezdte beszédét a sírnál, mert váratlanul nagy zápor zúdult a gyászolókra.

**JATTKA FERENC (Bán, 1858. október 12. – Trencsénteplíc, 1917. október 26.) mezőgazdász, szakíró.**

A magyaróvári gazdasági akadémián szerzett oklevelet 1882-ben, ezt követően apja gazdaságában gyakornokként dolgozott. Szakmai ismereteit gyarapítandó külföldi tanulmányutat tett, majd különböző haszonnövények (búza, kukorica, burgonya és ipari növények) termesztésének problémáival kezdett el foglalkozni és erről számos szakcikket publikált. A hal-lei mezőgazdasági főiskola növénytermesztési tanszéke felkérte őt előadónak mint burgonyatermesztési szakembert. Több magyarországi gazdaság termelését sikerült fellendítenie. **F. m.:** *Burgonya termesztése a mai okszerű alapon, 1891; A cukorrépa és a tengeri termelési egyenlege, 1910.*

**BALLEGH MÁTYÁS (Bán, 1883. október 18. – Bán, 1974. szeptember 25.) gyógyszerész, kémikus, flórakutató.**

A gimnáziumot Trencsénben végezte el 1902-ben. A budapesti tudományegyetemen gyógyszerészetet, analitikai kémiát és geológiát tanult, 1907-ben gyógyszerési oklevelet, 1908-ban doktori címet szerzett. 1907-ben Winkler Lajos (1863–1939) asszisztense volt a budapesti egyetem I. kémiai intézetében. 1908–1914 között egy trencsényi gyógyszerár vezetője volt. Az I. vh. idején különböző hadigyógyszertárak parancsnokaként szolgált (Trencsén, Sopron, Trencsénteplíc). 1919–1950 között a báni Salvator gyógyszerár tulajdonosa, majd nyugdíjba vonulásáig vezetője volt. Kutatóként elsősorban analitikai kémiával foglalkozott, de geológiai, botanikai, műemlékvédelmi tárgyú dolgozatokat is publikált. Az ő érdeme, hogy 1919-ben jóváhagyták az orvosi kar felállítását az újonnan alapított pozsonyi egyetemen.

## BÁNKA (Banka)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már a honfoglalást megelőző korokban is lakott volt. A falu első írásos említése 1241-ből való. A lakosság megélhetését a mezőgazdaság mellett a mészégetés biztosította. 1910-ben 781 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2131 lakosából 1928 volt szlovák.

\*\*\*

**SZILNICKY MIHÁLY (Bánka, 1805. augusztus 9. – Selmecebánya, 1852. november 25.) losonci gimnáziumi tanár, botanikus.**

Életéről keveset tudunk. Az 1840-es években a losonci gimnázium tanára volt, és több tanítványát is [Fábry Jánost, Kunszt Jánost (→Losonc) és másokat] is a botanika szeretetére nevelte. 1843-ban megkapta a Magyar Természettudományi Társulat díját *A hegyi dombor (Dondia epipactis) mint honunk ritkább növénye* c. dolgozatáért. A felvidéki flóra kutatója, a növényfenológia egyik megalapítója volt tájainkon. Első herbáriuma 1849-ben tűzvész martalékává vált, második növénygyűjteménye állítólag 825 példányt számlált.

## BAROSSHÁZA (Pružina)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő településen már a neolitikumban éltek emberek, az itt található Dupria-barlangban ui. abból az időből származó, emberi tevékenységre utaló maradványokra bukkantak, de XI.–XII. századi leletek is előkerültek. A falut először 1272-ben *Prusina* néven említik az okiratok. A települést 1899-ig Pruzsinának nevezték magyarul, akkor kapta híres szülőtte, Baross Gábor nyomán a Barossháza nevet. 1910-ben 1498, 2011-ben 1988, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**BAROSS GÁBOR (Barossháza, 1848. július 6. – Budapest, 1892. május 9.) politikus, közlekedési és kereskedelmi miniszter.**

Középiskolai tanulmányait Léván és Esztergomban, a jogot Budapesten végezte el. Már fiatalon igen energikus és határozott közéleti szereplő volt. Trencsénben lett megyei tisztviselő. Itt lapot alapított és szerkesztette magyar, német és részben szlovák nyelven. Ebben bátran bírálta, főleg közigazgatási visszasságokat. 1875-től mint szabadelvű párti képviselő Tisza Kálmán híve volt. 1883-tól közlekedési államtitkár, 1886. december 29-től 1889. június 15-ig közmunka- és közlekedésügyi, ezután 1892. május 8-ig kereskedelemügyi miniszter. Parlamenti képviselőként a közoktatás, a gazdaság és a közlekedés fellendítése érdekében buzgálkodott, miniszterként pedig erős kézzel és következetesen igyekezett megvalósítani nagyszabású terveit. Büszkén vállalta a „vasminiszter” jelzőt, ahogyan a sajtóban gyakran emlegették. Baross Gábor megreformálta a vasúti díjszabásrendszert, elindította a Vaskapu-csatorna építését a Dunán, az ő kezdeményezésére kezdték kiépíteni az Adriai-tengeri Fiume kikötőjét, létesítettek Budapest és Bécs között telefonkapcsolatot és alapították meg a Postatakarékpénztárt. Fontos feladatnak tartotta az ország közlekedési és informatikai infrastruktúrájának a kiépítését, új gyárak és gazdasági vállalkozások alapítását és az ehhez szükséges szakemberek képzését is. Több mint 50 iskola elindítása kapcsolódik a tevékenységéhez. Megalapította a Postatakarékpénztárt, egyesítette a postát és a távírdát, kötelezővé tette az állami vasutaknál a magyar nyelven való levelezést a német helyett, a vasúti tisztviselőknél a magyar nyelvtudást. Nagy figyelmet fordított a hazai termékek népszerűsítésére, ennek érdekében hozta létre a Kereskedelmi Múzeumot, amely kezdetben afféle mintaraktárként szolgált. Gyakran személyesen felügyelte az elképzelései nyomán elkezdett munkálatokat, és egy ilyen körút alkalmával a Vaskapunál megfázott és miután állapotát nem vette komolyan, a betegség elhatalmasodott rajta és az orvosok már tehetetleneknek bizonyultak. Szülőfalujához közel, az Illava melletti Klobusicon a magyar állam által építtetett mauzóleumban helyezték örök nyugalomra.

## BARSENDRÉD (Ondrejovce)

Az egykori Bars vármegye területén található települést tulajdonképpen 1893-ban Dereszlény, Kisendréd és Nagyendréd egyesítésével hozták létre. Endrédet 1260-ban említik először az okiratok. 1910-ben 669, többségében magyar lakosa volt. 2011-ben 470 lakosából 126 személy vallotta magát magyarnak, viszont 45 személy ismeretlen nemzetiségű volt. Nagyendréd szülött Balogh János (1796. február 22. – Érsekújvár, 1872. január 11.) politikus, alispán, honvédtiszt, a reformkor és az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc egyik aktív szereplője. Itt született Kürthy Emil (1848. március 14. – Budapest, 1920. december 27.) földbirtokos, jogász, műfordító, színikritikus és újságíró, Szemere Bertalan (1812–1869) miniszterelnök veje, Magyar Bálint (1952–) SZDSZ-es politikus, volt oktatási miniszter dédapja.

\*\*\*

**BOTKA TIVADAR (Kisendréd, 1802. július 6. – Kisvezekény, 1885. január 6.) történész, megyei főjegyző, az MTA tagja.**



Iskolai tanulmányait Léván, Nagyszombatban és Pesten végezte. 1821-ben szerezte meg ügyvédi diplomáját és attól kezdve megyei szolgálatban állt. Volt főszolgabíró, tisztí főügyész, megyei főjegyző, országgyűlési követ, később, 1861–1872 között képviselőházi tag. Hivatali teendői mellett elsősorban a helyi önkormányzatok, a régi magyar vármegyék szervezetének történetével foglalkozott. Alapító-elnöke volt a pozsonyi Toldy Körnek (1874), egyik létrehozója volt a Magyar Történeti Társulatnak (1867). Botka Tivadar vetette fel először az ezredéves nemzeti ünnep gondolatát. Az MTA-nak 1847-ben lett a levelező, 1872-ben rendes, 1877-ben tiszteletbeli tagja. **F. m.:** *Notitia diplomatica veteris constitutionis comitatum praecipue anecdota vicecomitum et curiali instituto illustrata*, 1831; *Az 1843–44. országgyűlési időszakból néhány ismeretlenebb közjogi tárgy és megrögzött balvélemény felvilágosítva*, 1844; *Vázlatok a megyei alkotmányos élet múltjából. I-II.*, 1862; *Jogtörténeti tanulmányok a magyar vármegyék szervezetéről*, 1865; *Kisfaludy Liphay Imre Bars és Hont megyék alispánjának és országos törökügyi követnek emlékezete a XVII. századi megyei közélet tanulmányozásául újra átdolgozta*, 1867; *A barsmegyei középponti székhelynek Aranyos-Marótról Lévára szükséges áttételéről*, 1870; *Trentsini Csák Máté és kortársai*, 1874; *Millenarium vagyis a magyar államiság ezeréves fordulójára 884-től 1884-ig*, 1878.

## BARSLÉDEC (Ladice)

A falu neve utal rá, hogy egykor és a XIX. századtól ismét Bars vármegyéhez tartozott, de a történelem folyamán többször is Nyitra vármegyéhez csatolták. 1910-ben 855, túlnyomórészt magyar lakosa volt. Még a legutóbbi időkig is magyar többségű településnek számított, de 2011-ben 741 lakosából már csak 236-an vallották magukat magyarnak. A falu népviselete és néphagyományai a zoboraljai magyar népi kultúra részét alkotják.

\*\*\*

**STOFFA (FAZEKAS) VERONIKA (Barslédéc, 1951. július – ) mérnök-kibernetikus, egyetemi tanár.**

Gyermekkorát Gimesen töltötte, itt végezte általános iskolai tanulmányait (1966). A nyitrai magyar gimnáziumban érettségizett (1969). A pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán szerzett mérnöki oklevelet a műszaki kibernetika–számítástechnika irányzaton (1974). Párhuzamosan a pedagógiai szakminősítést is megszerezte. Szakmai pályafutását 1974-ben a pozsonyi műegyetem Villamosmérnöki Karának Számítástechnikai Tanszékén kezdte; tanársegéd, majd adjunktus. 1975–1981-ban doktori képzésben vett részt, 1982-ben lett a műszaki tudomány kandidátusa a műszaki kibernetika szakterületén. PhD-munkáját az agyfolyadék (likvor) rendszerének számítógépes modellezéséről írta. 1981–1987-ben a lip-tószentmiklósi Katonai Főiskola Irányítás- és Számítástechnikai Tanszékének adjunktusa, majd (1984-től) docense volt. 1987-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola (ma: Konstantin Filozófus Egyetem) matematikai, majd informatikai tanszékén oktatott és elindította a számítástechnikai szakképzést. Szlovákul és magyarul egyaránt előadott. 2000-ben egy újabb docensi minősítést szerzett a matematikaoktatás elméletének szakterületén. 2003-ban egyetemi tanárrá nevezték ki. 2004-től a komáromi Selye János Egyetem tanára, tanszékvezetője és első rektorhelyettese. Több egyetem (Trencsényi Egyetem, Nyitrai Szlovák Agrártudományi Egyetem, Nagyszombati Egyetem, az olmüci Palacký Egyetem) vendégtanára. Kutatási területe a számítógépes rendszerek modellezése és szimulációja, az agyfolyadék-rendszer hidrodinamikájának modellje, az irányító és védelmi rendszerek modellezése, a számítástechnika didaktikai alkalmazásának problémái. Jelentős tudományos szervezői tevékenysége is. Számos szlovákiai és nemzetközi informatikai és számítástechnikai folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, több szlovákiai és nemzetközi szakmai társaság tagja. Eddig mintegy 50 tudományos és 150 szakcikket publikált, 80 tudományos konferencián tartott előadást. 8 egyetemi jegyzet, 3 monográfia szerzője, társszerzője.

## BÁRTFA (Bardejov)

Az egykori Sáros vármegye területén fekvő város a nevét feltehetően a bárd szó nyomán kapta, amely az egy nap alatt bárdal kivágható erdőrészt jelenti. A fa főnév az erdőre utal. A települést először 1241-ben említik, de még a XII. században lengyel ciszterci szerzetesek alapították. A tatárjárás után németek telepedtek le itt, I. Lajos király szabad királyi város rangra emelte. Lakossága a XVI. században áttért az ev. hitre és a városi iskolát Philipp Melanchthon (1497–1560) szellemében humanista gimnáziummá fejlesztették. A XVII. században háromszor, majd 1710-ben is pestis pusztított a városban, de nem kímélték a császári és a kuruc csapatok sem. Több alkalommal is nagy tűzvész pusztított, és ezeket a csapásokat nem tudta kiheverni, korábbi jelentőségét elveszítette. Míg 1910-ben 6578 lakosából 2179-en magyarnak vallották magukat, 2011-ben 33 696 lakosából 28 334 volt szlovák, a magyarok száma nem érte el az ötvenet sem. Nevezetes személyiségei közül említést érdemel Eck Bálint (XVI. sz.) bártfai főbíró, aki költőként, iskolaigazgatóként, a bölcséletben, az orvostudományban és a természettudományokban jártas személyként is hozzájárult a város szellemi gyarapodásához. Kortársa volt Leonard Stöckel (1510–1560), Philip Melanchthon követője, a bártfai gimnázium igazgatója és megújítója. Bártfán született David Gutgesel (1540–1599) nyomdász, aki 1577-ben megalapította Bártfa első nyomdáját. A város szülőtte volt Kéler Béla (1820. február 13. – Wiesbaden, 1882. november 20.) zeneszerző, karmester és Zalanfy Aladár (1887–1959) orgonaművész. Ugyancsak itt látta meg a napvilágot Jaschik Álmos (1885. január 5. – Budapest, 1950. szeptember 12.) grafikus, festő, iparművész, szakíró, művészetpedagógus, jelmeztervező, népmese-illusztrátor, *A gyémántkrajcár* c. rajzfilm készítője, a magyar pengő grafikai tervezője; Bártfán volt szobrásziskolája Hölzel Mór (Prága, 1841. január 18. – Bártfa, 1902. július 24.) festőnek és szobrászművésznek, aki elsősorban restaurálással foglalkozott, de néhány évig Izsó Miklós mellett is dolgozott. A város szomszédságában fekvő Bártfafürdő ismert gyógyfürdő, egykor sok híres ember megfordult itt, gyógyvizét az elsők között Kitaibel Pál elemezte 1795-ben.

\*\*\*

**HENISCH GYÖRGY (Bártfa, 1549. április 24. – Augsburg, 1618. május 31.) orvosdoktor, polihisztor.**

Szülvárosa költségén 1566-tól Wittenbergben, majd Lipcsében és Bázelen tanult filológiát és orvosi tudományokat. Latinul verselt és a matematikában is járatos volt, ezért 1575-ben az augsburgi gimnázium matematika, logika és ékesszólás tanárává is megválasztották. Az orvosdoktori cím megszerzését (Bázel, 1576. április 12.) követően tanított a bázeli egyetemen, majd Augsburgban orvosi praxist is folytatott és egy helyi patrícius lányát feleségül véve végleg letelepedett a városban. 1580–1617 között a városi gimnázium igazgatója volt. Számos latin és német nyelven írt művet publikált. Földrajzi témájú az *Epitome geographiae veteris et novae*, amely egyfajta fizikai és csillagászati földrajznak tekinthető és összegezte benne a földdel kapcsolatos ismereteket. Emellett több, a gyógynövényekkel, az állatokban található gyógyhatású anyagokkal foglalkozó latin nyelvű munkát fordított németre, de görög szerzőket is átültetett latinra. Legjelesebb műve a *Thesaurus Sapientiae et Linguae Germanicae, cum significatione Haebraica, Graeca, Anglica, Hungarica, Italica etc. Pars I. Augustae Vindelicorum*, 1616, amelyet azonban már halála miatt nem tudott folytatni.

**HORVATOVSZKY ZSIGMOND (Bártfa, 1746. május 22/25. – ?) orvos, flórakutató.**

Életéről kevés megbízható adatot tudunk. A nagyszombati egyetem orvosi karán 1774-ben az első között szerzett orvosdoktori oklevelet. Disszertációját (*Flora Tyrnaviensis indigena pars prima...* 1744) Winkler József Jakab vezetésével Nagyszombat környékének növényvilágáról írta. Két új növényfajt (*Dactylis polygama* és *Thesium arvense*) is leírt. Mint Ivan Hrabovec szlovák botanikatörténész megjegyzi: „A disszertáció szomorú képet nyújt Nagyszombat botanikailag végtelenül kietlen környékéről, megállapítja, hogy egyes növénycsaládok teljesen hiányzanak. A munka elején a szerző ismerteti azokat a jeleket, melyeket a növények leírásánál használt. A kilencedik oldaltól kezdve 120 növényt sorol fel, ír le.” 1787-től Gyöngyösön és Hatvanban praktizált.

**CHYZER KORNÉL (Bártfa, 1836. január 4. – Budapest, 1909. szeptember 21.) orvos, balneológus, zoológus, az MTA tagja.**

Szülvárosában kezdte elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányait, Kassán érettségizett, majd Pesten végezte el az orvosi egyetemet 1857-ben. Közben a bécsi egyetemen természettudományokat is hallgatott. 1860-ban az MNM állattani osztályának őrsége, valamint a pesti Főreáltanoda helyettes természetrajz tanára volt. 1861–1869-ben fürdőorvosként dolgozott Bártfán. Ezt követően kinevezték Zemplén vármegye tisztí főorvosává és Sátoraljaújhelyen telepedett le. Nagy érdemeket szerzett az 1872/73-as Zemplén megyei kolerajárvány leküzdésében. 1892-ben miniszteri osztálytanácsossá nevezték ki és elsősorban a közegészségügygel, a járványos betegségek, az alkoholizmus, a tuberkulózis elleni védekezéssel kapcsolatos feladatokat látott el. Több mint 20 éven át a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületének titkára, majd elnöke is volt. Az MTA már 25 évesen levelező tagjává választotta. Jelentős része volt a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek újjászervezésében, az üléseknek egy alkalommal titkára, majd alelnöke is volt. A hazai fürdők ismertetése, népszerűsítése körül kezdettől fogva fáradhatatlanul munkálkodott. Az 1885. évi országos kiállítás egészségügyi bizottsága őt bízta meg a hazai fürdők ismertetésével. 1868-ban Orzovenszky Károllyal (1815–1876) és Felletár Emillel (1834–1917) elindította a *Fürdői Lapok* balneológiai folyóiratot, és közreműködött az Országos Balneológiai Egyesület megalapításában is. A törvényszéki orvostan magántanára is volt a nagyváradi jogi akadémián, később a pesti egyetemen a *hamisított tápszerek vizsgálatának tana* tárgykörben tartott előadásokat. Az ízeltlábúakkal is foglalkozott (pókok, bogarak, hátyásszárnyúak, egyenesszárnyúak, méhek). Különösen Zemplén megye rovarvilágát tanulmányozta. A filoxéra elleni küzdelem megszervezésében is fontos szerepet játszott. Számos európai országban tett tanulmányutat, erről rendszeresen részletes beszámolókat közölt a lapokban. Bártfán temették el. **F. m.:** *A pesti levéllábú héjanczokról*<sup>11</sup>, 1861; *Magyarország édes vízi halainak rendszeres átnézete*, 1863; *Zemplén megye közegészségügyi viszonyai*, 1871; *Zárójelentés a phylloxera kutatásról Sátoraljaújhelyen...*, 1880; *Adatok Zemplén megye természetrajzi ismeretéhez. I. Zemplén megye halai*, 1882; *Magyarország gyógyhelyei és ásványvizei* (németül és franciául is), 1885; *Közegészségügyi bajaink összefüggése természettudományi ismereteink hiányosságaival*, 1886; *Zemplén vármegye méhféléi*, 1887; *Araneae Hungariae I-II. kötete* (a magyarországi pókokról, Ladislaus Kulczynskivel), 1891–1897; *Elmebetegügy, iszákosok menedékhelyei és védekezés a tüdővész ellen* (Niedermann Gyulával), 1897. Fia, **Chyzer Béla (1868. június 15. – Budapest, 1910. január 12.)** is Bártfán született és a budapesti egyetemen szerzett orvosi diplomát 1891-ben. A munka-egészségügytan jeles művelője volt.

**MYSKOVSKY VIKTOR (Bártfa, 1838. május 14. – Kassa, 1909. november 2.) művészettörténész, építész-mérnök, az MTA levelező tagja.**

Apja lengyel származású kismemes volt. Szülvárosában kezdte tanulmányait, majd Sátoraljaújhelyen, Rozsnyón, Lőcsén tanult. 1863–1866-ban előbb Budán, majd Bécsben műszaki egyetemi tanulmányokat végzett és szerzett mérnöki oklevelet. Rövid ideig Bártfán, 1867–1868-ban Körnöcbányán, 1868–1897 között a kassai királyi főreáliskolában ábrázoló mértant és építészetet oktatott. 1860-tól foglalkozott műemlékvédelemmel, az épített örökség művészettörténeti feldolgozásával. Egyik kezdeményezője volt a veszélyeztetett műemléképületek megóvásának és restaurálásának. Az 1878. évi párizsi vi-

<sup>11</sup> A rákok régebbi neve.

lágkiállításon díszoklevéllel és ezüstéremmel jutalmazták a középkori és reneszánsz kori magyarországi művészetet bemutató albumát. 1880-ban lett az MTA levelező tagja. Szorgalmas cikkírója volt a korabeli lapoknak és folyóiratoknak is, amelyekben elsősorban művészettörténeti témájú írásokat közölt. **F. m.:** *Felső-magyarországi utirajzok; Bártfa középkori emlékei I-II.*, 1879-1880; *Magyarország középkori és renaissance-stílus műemlékei*, 1885; *A renaissance kezdete és fejlődése különös tekintettel hazánk építészeti műemlékeire* (akadémiai székfoglaló), 1881; *Felsőmagyarországi műemlékek és régiségek*, 1888; *Kassa város középkori és renaissance-stílus műemlékei*, 1895; *A pusztuló nemzeti műemlékeink megóvása és fenntartása érdekében*, 1898.

### **HOMOLKA JÓZSEF (Hlinsko, 1840. február 26. – Bártfa, 1907. december 2.) mérnök, térképész.**

Prágában végezte tanulmányait és 1857-ben, alig 17 évesen már mint kataszteri mérnök érkezett Magyarországra, ahol a Dráván túli vidéken tevékenykedett. 1870-ben az állami nyomda kartográfiai osztályához került és fokozatosan a ranglétra legfelső fokára jutott. 1897-ben vonult nyugdíjba és Bártfán telepedett le. Egyik méltatója szerint Lipszky János (1766–1826) és Schedius Lajos (1768–1847) után ő tett a magyar kartográfiaért. Kb. 150 térképet készített. Az egyik legjelentősebb az 1888-ban kiadott „Magyarország közigazgatási térképe 1:900 000”. 1895-ben megszerkesztette Magyarország földművelési térképét, 1901-ben pedig „Magyarország és Horvátország közigazgatási és közlekedési térképé”-t. Elkészítette Budapest és Pest megye térképét, közreműködött iskolai atlaszok megrajzolásában és kiadásában. Ő felügyelte a Pozsonyban működő Enea Lanfrancioni (1850–1895) olasz mérnök által a Duna magyarországi szakaszáról rajzolt hosszszelvényének a nyomdai munkálatait. Nyugdíjasként fogott bele a Földrajzi Társaság által szerkesztett „Nagy Magyar Atlasz” megvalósításába.

### **BARTSCH<sup>12</sup> JÓZSEF (Bártfa, 1844. február 18. – Pozsony, 1896. április 6.) sebész, nőgyógyász, kórházigazgató.**

Budapesten szerzett orvosi oklevelet 1870-ben, majd rövid ideig a Torontál megyei Bébán volt körorvos. 1868-tól Czákó Kálmánnal a *Munkások Újságja* c. lapot szerkesztette és rendszeresen publikált az *Orvosi Hetilapban* és a *Pester Medizinal Presse* folyóiratban is. 1873-ban Vutkovics Sándorral elindította a *Pozsonyvidéki Lapokat*. 1892-től haláláig a pozsonyi országos kórház igazgatója volt. Legfontosabb munkája: *Orvos-gyógyszerészeti műszótár*, 1885.

### **FEKETEKÚTY LÁSZLÓ (Bártfa, 1914. július 19. – ? USA, 2000) alkotmányjogász, történész, szerkesztő.**

A budapesti Tudományegyetemen 1936-ban jogi és államtudományi doktorátust szerzett. Okleveles ügyvéd. 1942-ben a budapesti Tudományegyetemen az alkotmányjog magántanára. 1944 március eleje óta Svájcban élt, ahol közírói és előadói tevékenységet folytatott. 1947 és 1951 között Fribourgbán az Institut des Sciences Sociales et Politiques munkatársa. Részt vett a Pax Romana katolikus egyetemi szövetség munkájában és a katolikus szakszervezeti mozgalomban. 1951 augusztusában a Szabad Európa Rádió müncheni hírosztályára került, 1954-től 1967-ig annak főnöke, majd 1967 és 1979 között a magyar osztály helyettes igazgatója volt. Nyugalomba vonulása után az Egyesült Államokban telepedett le és származástannal foglalkozott. Írásai a többi között a *Katolikus Szemlében*, az *Új Látóhatárban* és az *Új Európában* jelentek meg. **F. m.:** *Kardinal Mindszenty (életrajz németül, franciául, hollandul, spanyolul is)* 1949; *Ungarn vom heiligen Stephan bis Kardinal Mindszenty*, 1950; *Christentum und Staat. Gedanken zu einer christlichen Verfassungslehre*, 1953; *Missverständnisse im Kalten Krieg*, 1955; *A magyar forradalom tanulságai*, 1960 (németül: 1961); *1956 október. A magyar forradalom történelmi kiértékelése*, 1966; *Europäische Stammtafeln*, 1989.

## **BÁT (Bátovce)**

Az egykori Hont vármegye területén található településen már a történelem előtti korban éltek emberek, a régészeti ásatások különböző rétegekből tártak fel tárgyi emlékeket. Régebben Asszonyvásár néven is emlegették. A falut először 1037-ben, a bakonybéli Szent Mór kőolator alapításával kapcsolatban említik. A középkorban főleg német bányászok lakták, számos kézműves céhe is volt. 1910-ben 1318 lakosából 1021 szlovák és 260 magyar nemzetiségűnek vallotta magát. 2011-ben 1074, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. A falu szülőtte Hamaliar Márton (1750. november 1. – Szarvas, 1812. augusztus 3.) ev. lelkész, szuperintendens, aki latin nyelvű publikációi mellett néhány bibliai cseh nyelven írt énekeskönyvet és egyházi munkát is közreadott. Itt van eltemetve Csernyánszky Sámuel (Nyustya, 1759. szeptember 13. – Bát, 1809. február 12.) ev. lelkész, aki szlovákul könyvet írt Benyovszky Mór gróf kalandjairól és kiadott egy könyvet a szlovák helyesírás szabályairól is. Bátoron volt gyógyszerész 1895–1913 között Sztankay Ábrahám (Verespatak, 1868. március 27. – Debrecen, 1936. január 25.), aki a selmecbányai bányászati akadémián tanult és később ott tanársegéd is volt. Gyógyszerész oklevelét 1890-ben Budapesten, a doktori címet 1893-ban a kolozsvári egyetemen szerezte. 1913-tól haláláig Debrecenben volt gyógyszerész-tulajdonos. Több gyógyszerkészítményét szabadalmazták, közel 300 dolgozatban elemezte a piacra került új gyógyszereket.

<sup>12</sup> Pávai Vajna Gábor az 1907-ben kiadott *Emlékmű* kötetben (161. o.) BARTS néven szerepelteti. E néven (Barts) jelent meg híres szótára is, melyért Batizfalvy-díjat kapott, és amely Balogh Kálmán hasonló tárgyú munkája megjelenéséig „egyedüli kézikönyv volt az orvosok kezén a magyar terminológiára nézve... Barts érdeme, a magyar orvosi műnyelv megteremtésében... tovább fejlesztésében elvitázhatatlan.” (Pávai Vajna Gábor)

\*\*\*

### **HALICZKY ANDRÁS FRIGYES (Bát, 1753. január 16. – Pest, 1830. április 12.) filozófus, egyetemi tanár, lapszerkesztő.**

A teológiát Bécsben végezte, de nem sokkal később elhagyta a papi pályát és gimnáziumi tanárként működött Nagyszombatban, Besztercebányán, Budán, 1787-től Trencsénben. 1792-ben a pesti egyetem német nyelv és irodalom tanárává nevezték ki. Itt működött 1827-ben történt nyugdíjba vonulásáig. Bölcséleti és szépirodalmi műveket publikált német nyelven.

### **HORVÁTH JÓZSEF (Lukácsháza, 1794. február 1. – Bát, 1849. május 13.) orvos, író.**

Tízéves korában elvesztette édesapját, és ekkor kezdte Kőszegen elemi és középiskolai tanulmányait. 1811-ben lett a piarista rend tagja, a két próbaév leteltével az 1813/14-es tanévben már a tatai gimnáziumban tanított. Ekkor azonban váratlanul kilépett a rendből és a pesti egyetemen orvostanhallgató lett. Tanulmányai mellett már szépirodalommal is foglalkozott és német nyelvű orvosi munkákat fordított magyarra. 1822-ben a fülgyulladásról és következményeiről írt disszertációjának megvédésével befejezte orvosi tanulmányait és 1824-ben Bakabányán lett városi orvos. 1829-ben Báttra költözött és a Bأتي járás főorvosa és Hont megye másodfőorvosa lett. Gyógyító munkáját összekapcsolta az egészségügyi felvilágosítással és népneveléssel. Súlyt helyezett a megelőzésre, az egészséges életmódra, de a homeopátia egyik magyarországi népszerűsítőjeként is ismertté vált. Mint fordító sokat tett a magyar orvosi szaknyelv fejlesztéséért, gyűjtötte az orvosi műszavakat és tájszavakat. Az MTA 1830-ban (mint első vidéki orvost) tagjává választotta és később megbízta id. Plinius *Naturalis historiae* c. 37 kötetes művének magyarításával is, de korai halála miatt csak a 20. kötetig jutott el. Később a kézirat elkallódott. Fia, **Horváth József Antal** (Bakabánya, 1824/25 ? – Pest<sup>13</sup>, 1849. május 1.) ugyancsak az orvosi pályát választotta, de az 1848/49-es szabadságharc honvédorvosaként a kolera áldozata lett.

## **BÁTORKESZI (Bátorové Kosihy)**

Az egykori Esztergom, majd a XIX. századi átrendezést követően Komárom vármegyéhez tartozó település területe már a VIII. században lakott volt, amire egy 1957-ben feltárt avar kori temető utal, amelyben 10 sírt találtak. A falu az itt megtelepedő honfoglaló Keszzi törzsről kapta a nevét, a Bátor előtagot pedig a települést a XVI. században birtokló Báthoryakról. Első írásos említése 1156-ból való *villa Kescu* alakban. A XVIII. század 80-as éveitől vásártartási joggal is rendelkező mezőváros lett. A XIX. században nemcsak a mezőgazdasága fejlődött, hanem elindult az iparosodás is (cukorgyár, szeszgyár, sörgyár, hengermalom, téglagyár). 1945 után ezek az ipari létesítmények fokozatosan elszorodtak, a téglagyár 2002-ben szűnt meg végleg. 1990 után viszont kartondoboz gyártó üzem, cipőüzem létesült és fellendült a szőlőtermesztés. 1910-ben 3144, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1944-ig jelentős zsidó közösség is élt a faluban (kb. 350 fő). 1948–1993 között hivatalos szlovák neve Vojnice volt, amelyet egy helyi népszavazás eredményeként változtattak meg. 2011-ben a 3415 lakosból 2671 volt magyar, 614 szlovák és 68 ismeretlen nemzetiségű. A falu szülötte Bátorkeszi István (1620 k. – Nápoly, 1675/76?) református lelkipásztor, aki 1641-től Debrecenben tanult, majd feltehetően szülőfalujában működött 1669-ig, amikor is a veszprémi református gyülekezet meghívta prédikátorának. 1674. március 5-én más református lelkipásztorokkal együtt a Wesselényi-féle összeesküvés ürügyével a pozsonyi törvényszék elé idézték és hívei heves tiltakozása ellenére egyik vádlottként gályarabságra ítélték. Triesztben két rabtársával együtt írta a prédikátorok énekét, amelynek szövegét a Szentsei daloskönyv őrizte meg. Egyes források szerint Nápolyban gályarabként halt meg 1675-ben, más források szerint 1676. február 12-én szabadult, de nem sokkal később elhunyt. Bátorkeszin született Závodszy Zoltán (1892. július 18. – Budapest, 1976. szeptember 8.) operaénekes, aki Richard Wagner szinte valamennyi hősnorszerpét elénekelt.

\*\*\*

### **KOVÁTS JÓZSEF (Lakszakállas, 1807 – Bátorkeszi, 1888. március 6.) ref. lelkész, pomológus.**

Apja, Kováts Péter is ref. pap, egyházi tanácsbíró és író volt. A hittudományokat a pápai ref. főiskolán hallgatta, ezt követően néhány évig káplánként szolgált és 1834-ben 27 éves korában került ref. prédikátornak Bátorkeszire, ahol 53 évig működött. Lelkipásztori teendői mellett 1840-től tudományos alapossággal kezdett foglalkozni a gyümölcsészettel, és korának egyik legjelentősebb magyarországi pomológusaként tartották számon. Az 1850-es évek második felében egy hosszabb nyugat-európai körutát tett, hogy ismerkedjen a korszerű gyümölcsstermesztési módszerekkel. Időzött Württembergben, a Rajna menti híres gyümölcsstermelő vidéken, megfordult Belgiumban, Hollandiában, Poroszországban. A Bátorkeszin kialakított több holdnyi gyümölcsfaültetvénye idővel országos hírré tett szert, sőt Kováts nevét külföldön is megismerték. Gyümölcsfaismeretéről írást belföldön és külföldön egyaránt nagy volt az érdeklődés, egy hajórakománnyal még Afrikába is jutott belőlük. A különböző kiállításokon, így az 1873. évi bécsi világkiállításon is az általa nemesített fajták rendre díjakat, elismerő okleveleket nyertek. Megkapta a Ferenc József-rend polgári aranyéremkeresztjét is. A korabeli magyarországi szaklapokban (*Magyar Gazda, Falusi Gazda, Kertészgazda, Borászati Füzetek*) és külföldi folyóiratokban is folyamatosan publikált. Önálló kiadványait inkább részletes termékkatalógusoknak nevezhetnénk (*Kalauz a gyümölcsfaültetés, nyelés és a bátorkeszi faiskolában található s csemetékben vagy oltóvesszőkben megrendelhető gyümölcsfajok körül*, 1861; *A bátorkeszi gyümölcs- és szőlőfa-telepek név- és árjegyzéke az 1868-69. és 1869-1870. idényre ismeretterjesztő közlemények-*

<sup>13</sup> Más források szerint a gyöngyösi tábori kórházban.

kel, 1868-69; A bátorkeszi gyümölcs- és szőlőiskola leíró névsora, 1875. A bátorkeszi magyar iskola 2001. április 28-án felvette Kováts József nevét.

### **MENDE JENŐ (Bátorkeszi, 1883. június 3. – Budapest, 1944 ?) fizikatanár, ismeretterjesztő szakíró.**

Az esztergomi Szent Benedek-rend gimnáziumában érettségizett. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett mennyiségtan-természettan szakos tanári oklevelet. Oktatói tevékenységét 1905-ben Cegléden kezdte, 1912-ben a budapesti Szent István Gimnázium tanára lett. 1925–1940 között, nyugdíjba vonulásáig a Kölcsey Ferenc Gimnázium tanára volt. Pedagógusi munkája mellett tudományos ismeretterjesztéssel foglalkozott. Magyarul ő írta az első részletesebb ismeretterjesztő művet a radioaktivitásról és a rádiózásról. Sok száz cikket és fordítást közölt a *Mathematikai és Fizikai Lapokban*, a *Természettudományi Közönyben*, az *Urániában* és más folyóiratokban. Zsidó származása miatt 1941 után már nem publikálhatott a saját neve alatt. **F. m.:** *Drótnélküli telegráfia*, 1921; *A radioaktív anyagok*, 1921; *Az anyag mesterséges átalakítása* (ötrészes cikksorozat a *Természettudományi Közönyben*), 1922.

### **LACZA TIHAMÉR (Bátorkeszi, 1948. november 29. –) vegyész, tudomány- és művelődéstörténész, irodalomkritikus, szerkesztő.**

Négy éves koráig lakott Bátorkeszin. Általános iskolai tanulmányait Köbölkúton végezte (1964), az érsekújvári gimnáziumban érettségizett 1967-ben. A prágai Károly Egyetem Természettudományi Karán tudományos kémiából szerzett oklevelet 1972-ben. (1969–1970-ben a prágai Ady Endre Diákkör elnöke volt.) 1972–1975-ben Pozsonyban a Szlovák Tudományos Akadémia Polimer Intézetének munkatársa, a polimerek elektronspin-rezonanciás spektroszkópiái vizsgálatával foglalkozott. 1975–1995-ben a pozsonyi *Hét* kulturális és közművelődési hetilap szerkesztője, 1989 decemberétől 1995 májusáig főszerkesztője volt. 1995–2013 között a Szlovák Rádió magyar adásának (Patria Rádió) szerkesztő-riportere. 1997–1998-ban a pozsonyi magyar gimnázium óraadó biológiai tanára, 2001–2005-ben a budapesti Műszaki Egyetem komáromi kihelyezett nappali tagozatának óraadó tanára, 2003–2009-ben a *Szabad Újság* hetilap kulturális rovatának szerkesztője, 2004–2008-ban a komáromi Selye János Egyetem óraadó tanára. Újságírói és szerkesztői tevékenysége elsősorban az irodalommal, a sajtótörténettel, a zene- és képzőművészettel, a művelődés- és tudománytörténettel, valamint a tudományos ismeretterjesztéssel kapcsolatos. Az 1970-es években elbeszéléseket, az 1980-as és 1990-es években ismeretterjesztő hangjátékokat is írt. Mintegy 45 tankönyvet és több szakkönyvet<sup>14</sup> fordított csehéből és szlovákiból magyarra. 1989–1993-ban a Csemadok OT Elnökségének tagja, 1990-ben egyik alapítója és 1996-ig alelnöke volt a Szlovákiai Magyar Tudományos Társaságnak. 1990-től tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának, 2008–2013 között a Tudományos és Ismeretterjesztő Szekció elnöke; 1990-től tagja a Szlovákiai Fordítók Társaságának. Díjai: Madách Imre-nívódíj (1985); Posonium Irodalmi Díj Különdíja (2006); Hevesi Endre-díj (2007); Palást község polgármesterének díja (2010); Magyar Köztársasági Aranyérem (2011); a szímői önkormányzat Jedlik Ányos-díja (2012). Jelenleg Pozsonyban él. **F. m.:** *Ember a szóban* (irodalomkritikák), 1985; *Ki kicsoda Kassától–Prágáig?* (társszerző), 1993; *A magyar tudomány évszázadai I–II.* (tudománytörténeti tanulmányok Kiss Lászlóval és Ozogány Ernővel), 1994; 1996; *A magyar sajtó Szlovákiában 1945 után* (In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998, II. Oktatásügy, közművelődés, sajtó, p. 378–426), 1998; *Gondolatokból épült katedrális* (tudománytörténeti tanulmányok Kiss Lászlóval és Ozogány Ernővel), 2001; *A mi huszadik századunk* (tudománytörténeti tanulmányok, társszerző), 2001; *Utazók, felfedezők, hódítók, kalandorok* (földrajztörténeti tanulmányok), 2003; *Az ókor emlékezete. A sziklarajzoktól az ábécéig* (írástörténeti monográfia), 2004; *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004* (társszerző), 2004; *Séta egy kertben* (irodalmi és művelődéstörténeti tanulmányok), 2005; *Bűvös táblázat. A kémiai elemek kultúrtörténete* (kémiatörténeti monográfia), 2006; *Tankönyvek hősei I.* (tudománytörténeti tanulmányok), 2008; *A pálya szélén, avagy egy szigetlakó feljegyzései* (irodalmi, művelődéstörténeti tanulmányok, publicisztikai cikkek), 2009; *Hősök* (tudománytörténeti tanulmányok, társszerző), 2009; *A stresszelmélet megalkotója. Tudományos tanácskozás Selye János születésének 100. évfordulója alkalmából* (szerkesztő és társszerző), 2009; *A tudomány szolgálatában. A szlovákiai magyar tudományos élet és ismeretterjesztő irodalom képviselőinek arcképcsarnoka* (életrajzok, 2010); *Sziget a szárazföldön. A prágai Ady Endre Diákkör története*, 2012; *Zsinórpádlás* (Kiss Lászlóval és Ozogány Ernővel), 2013.

### **BAZIN (Pezinok)**

Az egykori Pozsony vármegye területén található várost először 1208-ban említik *Bozyn* alakban. Vára is ebben az időben épült, később a Szentgyörgyiek 1608-ban reneszánsz várkastéllyá építették át. A korábbi bányásztelepülésből idővel messze földön híres szőlő- és bortermelő helyé alakult át és III. Ferdinánd király adományaként lett szabad királyi város 1647-ben. Ez volt a város fénykorának időszaka, amelynek a kuruc-labanc harcok vetettek véget és a Rákóczi szabadságharcot követően már nem nyerte vissza korábbi jelentőségét. A XIX. században iparosodni kezdett, itt létesült Magyarország első kénsvagyára. Már 1910-ben is 4809 lakosából 2642 (55 %) szlovák volt, a németek részaránya 32,5 % (1558), a magyaroké akkor kb. 12 % (575) volt. 2011-ben 21 179 lakosa volt, túlnyomórészt szlovákok. A városban sok ismert magyar és szlovák híresség született vagy lakott. A városban látta meg a napvilágot Kupeczky János (1667–1740) cseh származású festőművész, Rázga Pál (1798. december 10. – 1849. június 18.) ev. lelkész, az egyik 1849-es vértanú, akinek sírja a pozsonyi Kecse utcai ev. temetőben található. Bazin szület-

<sup>14</sup> Pl. *Geológia*, 1988; *A zöltségfélék betegségei és kártevői*, 2005; *A díszfák betegségei és kártevői*, 2005; *A gyümölcsfák és a szőlő betegségei és kártevői*, 2007; Lengyel Tünde–Várkonyi Gábor: *Báthory Erzsébet*, 2010.

te volt Pettkő-Szandtner Tibor (1886. június 20. – Leutstetten, 1961. január 6.) katonatiszt, nemzetközi hírű lótenyésztő, aki az 1930-as években felvirágoztatta a bábolnai méntelepet, majd a II. vh.-t követően az egyiptomi lótenyésztést is fellendítette. 1931-ben adta ki *A magyar kocsiszás* c. könyvét, amely a fogathajtási ismeretek alpműve. Itt látta meg a napvilágot Horváth Endre (1896. március 3. – Budapest, 1954. október 13.) grafikus, bélyeg- és papírpénztervező, aki a pengő különböző címleteit is tervezte, előszeretettel ábrázolva palóc modelleket. Bazinban született Rajter Lajos (1906. július 30. – Pozsony, 2000. július 6.) karmester és zeneszerző, Dohnányi Ernő tanítványa. A város ismert szülöttei közül még meg kell említeni Richard Réti (1889–1929) német anyanyelvű osztrák-magyar nemzetközi sakknagymestert és Eugen Suchoň (1908–1993) szlovák zeneszerzőt.

\*\*\*

### **LÜBECK JÁNOS KÁROLY (Bazin, 1776 k. – Ipolyság, 1814. november 14.) orvos, mezőgazdasági szakíró.**

A pozsonyi ev. líceumban végezte középiskolai tanulmányait. Lumnitzer István pozsonyi orvos a diákok számára botanikai kirándulásokat szervezett és ezeken az ifjú Lübeck is örömmel részt vett, hiszen gyógyszerész édesapja még Bazinban belé nevelte a növények szeretetét. Lumnitzer buzdítására végül nem a gyógyszerészi pályát választotta, hanem előbb Jénában, majd Bécsben orvosi tanulmányokat folytatott. Az oklevél megszerzését követően rövid ideig Pozsonyban próbálkozott az orvosi praxissal, aztán a Győr megyei Sövényházán, majd pedig az erdélyi Nagyszentmiklóson volt házi orvos. Mindkét helyen a gazdálkodással is foglalkozott, ennek köszönhetően a mezőgazdasággal is szorosabb kapcsolatba került. 1804-ben egy agrártémájú német nyelvű hetilapot indított *Patriotisches Wochenblatt für Ungern* címmel. Ebben a saját cikkei mellett a kor legképzettebb szakemberei írtak igen sokféle témáról. Sajnos a lap csak egy esztendőig élt meg, nyilván az anyagi gondok késztették a szerkesztőt a megszüntetésére, és ugyanilyen okból vállalta el 1805-ben, hogy Ipolyságon Hont vármegye „fizikusa” – főorvosa – legyen. Ezt a tisztséget korai haláláig betöltötte. Ipolyságon egy újabb lapalapítással is megpróbálkozott, de az *Ungarische Miscellen zur Beförderung der Industrie und Kultur* című folyóirat csupán 5 számot élt meg. Életében még két könyve jelent meg: *Allgemeine ökonomische Lexikon* (két kötet, 1812) és a *Der allgemeine ökonomische Sammler* (két kötet, 1812–1813), ezek afféle ismeretterjesztő munkák gyakorló gazdák, földbirtokosok számára. Kéziratban maradt egy további műve, amelyet már csak halála után, 1815-ben adtak ki. Ez rövid idő alatt 5 kiadást ért meg és 1830-ban magyar nyelven is megjelent *Hellenthal K. segítő könyve a borosgazdák és borkereskedők számára vagy a tökéletesített Pintzermester* címmel (Hellenthal Lübeck álneve volt).

### **LÓWY MÓR (LOEWY MAURICE) (Bazin, 1833. április 15. – Párizs, 1907. október 15.) csillagász, matematikus, fényképész.**

Tanulmányait szülővárosában kezdte. A bécsi egyetemen fizikát és csillagászatot hallgatott. Itt indult tudományos pályája is: elsősorban az üstökösök és a bolygók pályájának kiszámításával hívta fel magára figyelmet. 1860-ban Le Verrier (1811–1877) francia csillagász meghívására Párizsba ment, ahol a Hosszúságmérési Hivatal munkatársa lett. 1878-ban a francia Nemzeti Obszervatórium helyettes igazgatója, 1896-ban igazgatója lett. Elsősorban az égbolt fényképezésével foglalkozott, emellett tökéletesítette a csillagászati műszereket és észlelő berendezéseket. Ő alkotta meg az ún. „könyöktávcsövet” (coude-refraktort). Emellett foglalkozott refrakcióval, az aberráció-állandó meghatározásával, az európai nagyvárosok (Bécs, Berlin, Marseille, Algír stb.) telografikus hosszkülönbségének meghatározásával. Munkatársával, Pierre Henri Puiseux-vel (1855–1928) mintegy 6000 Hold-fénykép alapján elkészítette a Hold nagyméretű térképét. A 12 897. számú kisbolygó és egy Hold-kráter viseli a nevét.

### **ZÁMOR FERENC (Bazin, 1877. október 14. – Budapest, 1960. június 11.) gépészmérnök, tervező.**

Eredetileg Zsabokrszky volt a vezetékeve, de testvéreivel közösen később a Zámor nevet választották. Iskolai tanulmányait Pozsonyban kezdte, de a család 1889-ben Budapestre költözött és Zámor ott tanult tovább. Törvényszéki bíró édesapját 1891-ben Pécsre helyezték, így Zámor ott érettségizett. 1896-ban beiratkozott a budapesti Műszaki Egyetemre, ahol 1901-ben szerzett gépészmérnöki oklevelet, közben munkát vállalt a Ganz Vagon- és Gépgyárban és ott dolgozott nyugdíjazásáig. Az I. vh.-ban orosz fogságba esett, ahonnan csak 1921-ben tért haza. 1928–1945 között a Ganz-gyár igazgatója volt. A vasúti személyforgalom motorizálásának egyik úttörője volt. Irányításával fejlesztették ki a Ganz művekben a teljesen acélvázú vasúti személykocsikat. Az 1930-as években az ő tervei nyomán építették meg a Jendrassik-féle motorral működő Ganz motorvonatokat. Nemzetközi hírű lett az Árpád-sínautóbusza, amelynek sikere nyomán a Ganz-gyár a világ számos országába (Egyiptom, Argentína stb.) exportált motorvonatokat. 1945 után a Ganz gyár tanácsadója volt, majd 1950–1954-ben a budapesti Földalatti gyorsvasút műszaki fejlesztésében közreműködött, 1954–1957-ben a MÁV Tervező Iroda munkatársa volt. Számos szabadalma, újítása volt, gyakran publikált cikkeket, cikksorozatokat, ezek közül *A Ganz-gyár motorkocsi gyártmányai* c., szinte könyvnyi terjedelmű, a *Járművek és Mezőgazdasági Gépek* szaklapban négy folytatásban (1955/10, 11, 12, 1956/1) megjelent tanulmányát kell külön is kiemelni.

## **BEJE (Behynce)**

Az egykori Gömör-Kishont vármegyében fekvő település 1971 óta Tornalja része. Zömében magyarok és magyarul beszélő románok lakják ma is. Itt volt ref. lelkesítő 1847–1849 között Tompa Mihály költő, itt született 1794-ben Bátka Károly pedagógiai szakíró és 1887-ben Palcsó Dezső festőművész. Gyermekkorában itt lakott Rudnay Gyula (1878–1957) festőművész és Darvas János

(1891–1945) újságíró, költő, a *Prágai Magyar Hírlap* szerkesztője, Darvas Iván (1925–2007) Kossuth-díjas színművész édesapja; egyébként a „nemzet színésze” is itt látta meg a napvilágot, gyermekkorát pedig Prágában töltötte.

\*\*\*

**BÁTKY KÁROLY (Beje, 1794 – Kecskemét, 1859. április 30.) tanító, pedagógiai szakíró.**

Az írva-olvasás tanításának egyik előharcosa. A beszéd- és értelemgyakorlatok tanításában Diesterweg módszereit követte. Foglalkoztatták az árvízvédelem, a dohánytermesztés, a futóhomok megkötésének stb. problémái is. **F. m.:** *A tökéletes dohánytermesztésnek hosszas tapasztaláson épült leírása*, 1837; *Elemi olvasókönyv*, 1841 (1869-ig 25 kiadás, 115 ezer példány); *Futó-homok megfogása és használása módjáról*, 1842; *Rövid általános földleírás*, 1847; *Rövid útmutatás a magyar nyelvtudományra*, 1848.

**STÖHR ANTAL SZILÁRD (Beje, 1841. január 31. – Kassa, 1909. szeptember 27.) tanár, egyházi író, történész.**

Rozsnyón végezte középiskolai tanulmányait a premontrei gimnáziumban (1858), Jászón teológiát hallgatott és belépett a premontrei kanonokrendbe, a tanári vizsgát Pesten tette le. 1861–1865-ben Nagyváradon, 1865–1898 között a kassai főgimnáziumban természettant és mennyiségtant tanított, 1892-től mint igazgató. 1875–1898 között a kassai királyi jogakadémián is előadott bölcséleti enciklopédiát. 1898-tól haláláig a kassai királyi konviktus igazgatója volt. A Felsőmagyarországi Múzeum egyik alapítója, 1872–1892 között titkára, majd 1900-ig elnöke volt. Az intézmény számára gyűjtést is szervezett (34 000 forint gyűlt össze). Kazinczy Kör alapító-elnöke volt. Egyházi, pedagógiai és művelődéstörténeti tanulmányokat, nekrológokat írt. Tehetséges zenész volt, fiatalabb korában a kassai dóm zenekarának csellósa volt. **F. m.:** *Művészeti ipar*, 1888.

**BATTA ISTVÁN (Beje, 1882. július 12. – Sárospatak, 1926. július 30.) matematika-fizika szakos középiskolai tanár, gimnáziumi igazgató, egyetemi magántanár.**

Apja Batta György ref. lelkész volt. Batta István a berzetei és a simonyi népiskolában végezte elemi iskolai tanulmányait, és Rimaszombatban a ref. főgimnáziumban érettségizett 1899-ben. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerzte meg tanári oklevelét, majd ugyanitt Tangl Károlynál (1969–1940) doktorált fizikából. A békési ref. gimnáziumból németországi tanulmányútra küldték, innen hazatérve a hazai oktatási reformkísérletek lelkes támogatójává vált. 1917-ben Schneller István a kolozsvári tanárképző intézet mellé szerveződő gyakorlógimnáziumba hívta, ennek tanára, majd igazgatója lett. 1919-ben az iskolát átvették a román hatóságok. Családjával együtt szülőhelye közelébe, az akkor cseh megszállás alatt lévő területre, Pelsőcre kellett áttelepülnie. 1920-ban térhetett vissza Magyarországra, haláláig a sárospataki református kollégiumban tanított, noha lehetősége lett volna a debreceni tudományegyetemen is oktatni vagy a budapesti Baár-Madas Intézet igazgatói székét elfoglalni. Jelentős fizikai szakmódszertani és didaktikai munkássága, melynek keretében elsőnek foglalkozott a magyar fizikai szaknyelv történetével. Korai halálát gégerák okozta. **F. m.:** *A fizika történeti tanítása*, 1913; *A magyarországi latin nyelvű fizikai irodalom története*, é. n.; *A physikai tudományok hazai irodalmának története és magyar műnyelvének fejlődése 1867-ig I-III.*, 1922.

**CSIZMADIA ERNŐ (Beje, 1924. február 10. – Budapest, 1984. november 14.) agrárközgazdász, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

1950-ben a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett diplomát. 1950–1956-ban a gödöllői Agrártudományi Egyetem docense volt, 1957-től különböző párt- és kormányhivatali tisztségeket viselt, majd a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem professzora, rektorhelyettese, végül rektora volt egészen haláláig. Szövetkezetelméleti kutatásokkal, az agrár-ipari fejlődés törvényszerűségének vizsgálatával foglalkozott. A magyarországi gazdasági reform egyik előkészítője. 1974-ben lett az MTA tagja. **F. m.:** *Két út – két világ*, 1962; *A gazdasági mechanizmus reformja és a mezőgazdaság*, 1967; *Gazdasági koncepciók és az élelmiszer-gazdaságtanba*, 1970; *Bevezetés az élelmiszer-gazdaságtanba*, 1973; *Socialist Agriculture in Hungary*, 1977.

**BELLUS (Beluša)**

Az egykori Trencsén vármegye területén fekvő települést először 1330-ban említik az okiratok. 1910-ben 2521 lakosából 2360 szlovák és 105 magyar volt. Ma Szlovákia harmadik legnagyobb népességű faluja, 2011-ben 5855, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**ADAMI MIHÁLY (Bellus, 1720. – Bécs, 1781. március 11.) jezsuita szerzetes, nyelvész, heraldikus, genealógus.**

1740-ben lépett a jezsuita rendbe, de 1750-ben kilépett és Bécsben dolgozott a császári udvar szolgálatában. A bécsi katonai akadémia magyar nyelvet oktató tanára volt. 1760-ban magyar nyelvtant és nyelvkönyvet is írt Károly főherceg

számára. Belefogott egy család- és címertani gyűjteménybe is, de nem készült el vele. Kéziratban maradt 14 kötetes *Scuta gentilitia illustrium ac. nobil Familiarum Hungariae coloribus distinctae* c. heraldikai munkája, ez az Országos Széchényi Könyvtárban található. Másik heraldikai műve a *Collectanea heraldica Hungariae, quibus descriptiones complurium scutorum nobilitarium plurimum e Libro Regio extractorum comprehenduntur*. A Királyi könyvekben található címeres levelek címerleírásait tartalmazza az 1685–1770 közti időből. Ezekből a műveiből Nagy Iván genealógus is merített a *Magyarország családai* c. munkájának írása során. Ugyancsak kéziratban maradt egy magyar–latin–német szótára is. Nyelvészként hálással volt a magyar helyesírás alakulására.

### **ADAMI PÁL (Bellus, 1739. július 9. – Bécs, 1814. november 11.<sup>15</sup>) orvosdoktor, állatorvos.**

Adami Mihály testvére. 1766-ban Bécsben szerezte orvosi oklevelét. Egy évvel később sikeresen lépett fel a Stájerországban dühöngő marhavész ellen és ezért kinevezték Horvátországban királyi állatorvosnak. 1775-től 1804-ig a bécsi egyetem állatorvosi tanszékének a tanára, 1804–1810 között a krakkói egyetem állatgyógyász tanára volt. A bellusi községhezán emléktáblája van (csak szlovák nyelvű), ill. utca is viseli a nevét. A kassai Állatgyógyászati Egyetem arany, ezüst, bronz Adami-plakettal jutalmazza évente a szlovák állatgyógyászok legjobbjait. A marhavészről két német nyelvű könyvet is írt, ezen kívül megírta Trencsén vármegye vízrajzi monográfiáját, amelyben a gyógyforrásokkal is foglalkozik.

### **AMBRUS BÉLA (Bellus, 1909. november 3. – Budapest, 1979. szeptember 5.) tanár, numizmatikus, entomológus.**

Esztergomban végezte el a tanítóképzőt, rövid ideig Vácott tanított, majd Kisterenyén volt 1929–1939-ben segédtanító. Kevésbé méltányolt tanítói munkája mellett ezekben az években éremtannal és a papírpénzek történetével is foglalkozott. Több mint 6000 darabból álló éremgyűjteménye volt, és a francia numizmatikai társaság is kültagjává választotta. Ennek egy feltétele volt, hogy a leendő tagnak egyetemi diplomája legyen. Ezért Ambrus Béla – titokban! – elvégezte a budapesti Pázmány Péter Egyetemen a földrajz-történelem szakot és ennek köszönhetően 1939-ben kinevezték a pesti pesti gimnázium biológiatanárává, majd igazgatójává. Ekkor érdeklődése elsősorban a növényi kártevők és a gubacsdarazsak felé fordult. Őt tekintik a magyarországi gubacsdarazsak legalaposabb szakértőjének. Idős koráig szorgalmas természetjáró volt és valószínűleg egy ilyen alkalommal kullancsoktól megfertőzve agyhártyagyulladást kapott, amely végzetesnek bizonyult. **F. m.:** *Magyarország papírszükségpénzei 1914-től 1919. VIII. 1-ig. I-II. kötet*, 1986; *A magyarországi Tanácsköztársaság pénzürendszere*, 1979; *Cynipida-gubacsok – Cecidia Cynipidarum*, 1974.

## **BÉLVATA (Vojtechovce)**

Az egykori Pozsony vármegye területén található települést először egy 1239-ben keletkezett okirat említi *Watha* alakban. 1960-ban további három községgel (Illésházával, Kismagyarral és Tonkházával egyesítették Illésháza néven. Bélvátának 1910-ben 359, túlnyomórészt magyar lakosa volt, 2011-ben a Illésházának 2203 lakosa volt, ebből 1557-en vallották magukat magyaroknak.

\*\*\*

### **MÉSZÁROS ANDRÁS (Bélvata, 1949. július 11. –) filozófus, filozófiatörténész, egyetemi tanár.**

Pozsonyban érettségizett 1967-ben, a pozsonyi Komenský Egyetemen filozófia–magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1973). 1973–1983-ban a Comenius Egyetem tanársegédje, adjunktusa. 1983–1993-ban az SZTA Filozófiai Intézetének tudományos munkatársa. 1993-tól a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszékének adjunktusa, docense (1995), professzora (2000), 1997–2003-ban tanszékvezetője. 2006-tól a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara Nemzeti és Nemzeti Kisebbségek Intézetének vezetője. A filozófiai tudomány kandidátusa (1982). Kutatási területe a magyar filozófia története, a filozófia és az irodalom határterületei. Több szakmai társaság tagja. Munkásságát 2010-ben a szívműi önkormányzat Jedlik Ányos-díjával ismerték el. **F. m.:** *Vandrák András filozófiai rendszere*, 1980; *Arisztotelész esete Phyllisszel*, 1993, átdolgozott változata: *A transzcendencia lehelete*, 2001; *Idő által homályosan*, 1999; *A filozófia története Magyarországon a kezdetektől a 19. sz. végéig*, 2000; *A felső-magyarországi iskolai filozófia lexikona*, 2003; *Mozgó halhatatlanság*, 2006.

## **BÉLY (Biel)**

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést először a leleszi alapítólevélben<sup>16</sup> említik 1214-ben, jóllehet már kétszáz évvel korábban is lakott hely lehetett. 1910-ben 1030 magyar lakosa volt. 2011-ben 1474 lakosából 1036 magyar és 366 szlovák volt.

<sup>15</sup> Korábban halálának éveként 1795 szerepelt a lexikonokban, ez azonban a legújabb kutatások fényében téves.

<sup>16</sup> A leleszi alapítólevél 1214-ben készült, a leleszi apátság birtokairól szóló királyi oklevél, fontos nyelvemlékünk. A XIV. század első felében írt hiteles másolatokból ismert. II. Endre magyar király 1213 augusztusában épp Leleszen tartózkodott, amikor hírt kapott róla, hogy feleségét, Gertrudist meggyilkolták. Az alapítólevél az ezt követő időszakban készült.



\*\*\*

### **PERHÁCS JÁNOS (Bély, 1936. december 20. –) szociálandragógus, neveléstudományi szakíró, egyetemi tanár.**

Királyhelmeceen érettségizett 1955-ben. A pozsonyi Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1961). A pedagógiai tudomány kandidátusa fokozatot 1978-ban nyerte el. 1955–1957-ben Nagytárányban, 1958–1962-ben Nyárasdon tanított. 1962-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola adjunktusa, tanszékvezetője (1970–1973). 1973–1975-ben a pozsonyi Pedagógiai Továbbképző Intézet tudományos munkatársa. 1975–2002-ben a pozsonyi Comenius Egyetem Pedagógiai tanszékének adjunktusa, docense (1980), professzora (1997). 2003-tól a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, majd a komáromi Selye János Egyetem professzora. Kutatási területe az andragógia és a felnőttoktatás. Az MTA köztestületi tagja. Tudományos dolgozatai szlovák szakfolyóiratokban, ismeretterjesztő cikkei szlovák és szlovákiai magyar lapokban jelentek meg. **F. m.: Základy teórie výchovy dospelých**, 1986; *Teória školskej výchovy a vzdelávania dospelých*, 1992; *Utváranie osobnosti dospelého človeka v procese vzdelávania*, 1995; *Dospelý človek v procese výchovy* (Pavel Paškával, 1995; *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník* (szakszótár Viliam Hotárral, Pavel Paškával), 2000.

### **BERZÉTE (Brzotín)**

Az egykori Gömör, majd Gömör-Kishont vármegyében, Rozsnyó közelében fekvő települést 1242-ben említik először írott források. Vára is volt a középkorban, de a XVI. század utolsó harmadában a törökök földig rombolták. 1910-ben a még szinte színmagyar településnek 1171 lakosa volt, 2011-ben 1319 lakosából csak mintegy 480 személy (kb. 36,4 %) vallotta magát magyarnak. A romák száma több mint 200. Ma már magyar iskolája sincs.

\*\*\*

### **GALLIK (GÁLFY) ANDRÁS (vagy ÁDÁM?) (Berzété, 1818 ? – Kassa, 1885. június 18.) orvos, az amerikai polgárháború tisztje.**

Katonatiszt apja korai halála miatt nehéz anyagi körülmények között kellett boldogulnia és ezért Dobsinán kereskedőinasnak állt, később Lőcsén katonai iskolában tanult. Ezt befejezve ismét a kereskedői pályát választotta és Kassán üzletet nyitott. Ekkoriban két német nyelvű könyvet is megjelentetett: *Die Folgen der Verirrung*, 1845; *Idealismus und Materialismus*, 1846. Az 1848/1849-es magyar szabadságharc idején nemzetőr főhadnagyként szolgált, sőt a szerbek elleni csatában Jankovácánál meg is sebesült. A bukást követően Franciaországba emigrált, Le Havre-ban sírász lett. Az 1850-es években egy lengyel barátjával az Amerikai Egyesült Államokba hajózott. Cincinnati-ban favágó, később gyári munkás lett. Miután megtanult angolul, vívó- és lovaglőleckéket adott, 1856-ban Daytonban vívóiskolát nyitott, de egy vándor szivarüzletet is fenntartott. Pénze azonban elűszott, ezért Ausztráliában és Új-Zélandon aranyásónak állt. Mivel nem sikerült kincset találnia, Melbourne-ben tégláégetéssel, majd pásztorokodással és próbálkozott. Végül visszahajózott az USA-ba. Az amerikai polgárháború (1861–1865) idején az északiak oldalán harcolt Grant tábornok parancsnoksága alatt. Hősiessége elismeréseként őrnagyi rangot kapott (más források szerint ezredessé, majd vezérőrnaggyá léptették elő<sup>17</sup>, de erre vonatkozólag egyelőre nem kerültek elő megbízható adatok). A háború végétével kinevezték Missouri állam kormányzójává, de sárgalázban megbetegedett és emiatt a kedvezőbb éghajlatú Bostonba költözött, ahol beiratkozott az egyetem orvosi karára és 1871-ben orvosdoktori diplomát szerzett. Évekig Bostonban, majd Cincinnati-ban volt gyakorló orvos. (A MÉL<sup>18</sup> szerint állatorvosi képesítést szerzett és Kansas Cityben egy állatkórházat működtetett.) 1881-ben visszatért Magyarországra és Kassán telepedett le, ahol fia, **Gallik Géza** (1848–1900) (→Kassa) gyógyszerészként dolgozott. Amerikai évei alatt magyar lapokat tudósított. Az USA-ban két orvosi témájú könyvet, valamint egy német nyelvű memoárt is publikált: *For Dygestion of stomach* (Kansas City, 1870; *Rheumatism and Purifiary. The System from Mercury*, 1871; *Das Leben eines Ungaren in Europa, Australien und Amerika* (Cincinnati, 1886)<sup>19</sup>.

### **BERZEVICE (Brezovica nad Torysou)**

Az egykori Sáros megye területén fekvő településről a XIII. századtól kezdve vannak adatok. Várát 1355-ben említik először, amikor a falut szinte a kezdetektől birtokló Berzeviczy család megosztózik rajta. Maga a település – *Berzeuicha* alakban – 1317-ben szerepel először írott formában. Később a vár lepusztult és helyén 1592-ben egy máig álló kastély épült. 1910-ben 1206, 2011-ben 1689, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. Itt született Zacharias Zarewutius (1605 k.– Bártfa, 1667. február 20) egyházi zeneszerző, az iglói templom orgonistája; báró Berzeviczy Tivadar (1817. július 28. – Berzevice, 1889. október 19.) királyi tanácsos, tanfelügyelő, országgyűlési képviselő, színműőr, Berzeviczy Albert édesapja.

<sup>17</sup> Kapronczay Károly: Magyar Orvoséletrajzi Lexikon ([www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/](http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/))

<sup>18</sup> Magyar Életrajzi Lexikon I. kötet, 1967

<sup>19</sup> Ezt sajnos nem volt módomban tanulmányozni, így az életével kapcsolatos ellentmondásos adatokat nem sikerült tisztázni.

\*\*\*

### **BERZEVICZY ALBERT (Berzevice, 1853. június 7. – Budapest, 1936. március 22.) politikus, történetíró, művészettörténész, az MTA elnöke.**

Berzeviczy Tivadar fia. Gimnáziumi tanulmányait Lőcsén, a jogot előbb a kassai jogakadémián, majd a budapesti egyetemen végezte. Doktori címe megszerzését követően Sáros vármegyében volt szolgabíró, majd az eperjesi jogakadémia tanáraként politikatudományt, közgazdaságtant és jogtörténetet oktatott. Később országgyűlési képviselő, 1903–1905-ben vallás- és közoktatási miniszter. Eközben képviselőházi tag is volt (1910–1911-ben elnöke az országgyűlésnek). 1896–1920-ban az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának alelnöke, majd elnöke volt. 1927-ben a felsőház tagja lett. 1905-től haláláig ő volt az MTA (leghosszabb ideig regnáló) elnöke. 1932-től a Magyar Pen Club elnöke. Közéleti és politikai szerepvállalása mellett tudományos munkásságot is folytatott. Fő művének *Az abszolútizmus kora Magyarországon* c. négykötetes munkáját tartják (I. – 1922, II. – 1926, III. – 1932, IV. – 1937). **F. m.:** *Közművelődésünk és a harmadik egyetem*, 1894; *Az ismeretterjesztés eszközei az iskolán kívül*, 1897; *A középső Felvidék szerepe tudományosságunk történetében*, 1901; *A cinquecento festészete és szobrászata*, 1906; *Régi emlékek*, 1907; *Gr. Széchenyi István*, 1907; *Beatrix királyné (1458-1508)*, 1908; *Az olasz renaissance. A renaissance Magyarországon*, 1912; *A két Eötvös*, 1929.

### **BESZTER (Byster)**

A hajdani Abaúj-Torna vármegyében fekvő Besztert 1332-ben említik először az okiratok és 1964-ig önálló (jobbára magyarok lakta) település volt. Ekkor egyesítették a szlovákok lakta Izdobával (Zdoba) és ettől kezdve magyarul Izdobabeszternek nevezik, szlovák neve Sady nad Torysou. 2011-ben 1828, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### **PERES IMRE (Beszter, 1953. január 2. – ) református teológus, vallástörténész, egyetemi tanár.**

Pozsonyban érettségizett 1973-ban. A prágai Károly Egyetem Comenius Teológiai Karán szerzett oklevelet (1978). 1978–1984-ben segédlelkész, 1984–2003-ban Padány és Bögellő, 2003-tól a pozsonyi református gyülekezet lelkipásztora. 1996–2004-ben a komáromi Kálvin János Teológiai Akadémia tanszékvezető docense, 2004-től a Selye János Egyetem Teológiai Karának dékánhelyettese és tanára, 2007-től a Debreceni Református Hittudományi Egyetem professzora. 1978–2003-ban a *Kálvinista Szemle* szerkesztője volt. Kutatási területe a vallástörténet és az Újszövetség vizsgálata. **F. m.:** *Újszövetségi bibliaismeret*, 1991, 1994; *A Tituszhoz írt levél vallástörténeti, izagógiai és exegetikai vizsgálata*, 2001; *Rövid bevezetés az Újszövetségbe*, 2001; *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, 2002; *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie* (habilitációs munka, 2003); *A pozsonyi református egyház története*, 2004; *Az Újszövetség irodalma*, 2005.

### **BESZTERCEBÁNYA (Banská Bystrica)**

Az egykori Zólyom vármegyében elterülő város környékén már a római korban is folytattak ércbányászatot, majd a honfoglalást követően német bevándorlók alapítottak itt települést a XII. században. Írott források először 1255-ben említik *Byzterchebana* néven, amikor IV. Béla városi rangra emelte és a tatárjárásor elpusztult népesség helyére tübingi szászokat telepített. A felvidéki bányászat egyik központja lett és ez nagymértékben meghatározta a szerepét is a következő évszázadokban. Ma megyeszékhely. A középkorban még német többségű város idővel nemzetiségileg megosztott helységgé vált, 1910-ben 10 776 lakosából 5261 volt a magyar (49 %), 4388 a szlovák (41 %) és 879 a német (8 %). 2011. december 31-ével bezárólag 78 068 lakosa volt, ebből mindössze kb. 300 volt a magyar. Az 1989-es rendszerváltást követően egyetemi város lett, miután itt alakult meg a Bél Mátyás Egyetem, amelynek hungarológiai szaka is nyílt, elsősorban tolmácsok és fordítók képzésére (vezetője jelenleg Alabán Ferenc egyetemi tanár). A városban sok híres magyar és más nemzetiségű személy született, lakott vagy hunyt el. Felsőrelátuk oldalakat töltene meg, ezért csak a legismertebbeket említjük. A városban született Institoris Mossóczi Mátyás (1708 – Lőcse, 1763. március 17.) orvosdoktor, aki Szepes vármegye, majd Lőcse főorvosa volt. Fontos szerepet játszott nemcsak a város, hanem az ország politikai és szellemi életében is a Prónay család: Prónay Gábor (1748–1811) Bars és Gömör vármegye főispánja és neves pomológus volt; Roykó János (1774–1838), Prónay Gábor főispán unokája, író, filozófiatanár, a selmecbányai evangélikus gimnázium igazgatója; Prónay Gábor (1812–1875) politikus, Deák Ferenc híveként a kiegyezés mellett szállt síkra, 1861–1875 között a Magyarországi Evangélikus Egyház egyetemes felügyelője volt. Besztercebányai születésű Riedl Szende (1831. március 15. – Budapest, 1873. október 15.) nyelvész, szerkesztő, tanár, az MTA levelező tagja, 1854–1860 között a prágai egyetem magyar nyelvi lektora, 1863-tól a pesti tudományegyetem tanára; Grün János (1864. június 3. – Budapest, 1932. március 5.) közgazdász, rövid ideig (1919. augusztus 7 – 1919. szeptember 12) Magyarország pénzügyminisztere; Ján Cikker (1911–1989) zeneszerző; Peter Karvaš (1920–1999) drámaíró; báró Besztercey-Jacobi Roland (1893–1951) négyszeres világbajnok magyar asztaliteniszező (London, 1926). Besztercebányán hunyt el Éder Xavér Ferenc tudós jezsuita misszionárius, akiről Selmecbánya kapcsán részletesen is szólunk. 1882–1919 között Besztercebányán volt tanár, majd a főgimnázium igazgatója Jurkovich Emil (Letánfalva, 1857. december 2. – Budapest, 1936. augusztus 4.), aki számos besztercebányai vonatkozású helytörténeti művet írt: *A besztercebányai királyi katolikus főgimnázium története*, 1895; *Besztercebánya az 1848/49. évi szabadságharc idején*, 1899; *Besztercebánya múltjából I-II.*, 1901, 1906; *II. Rákóczy Ferenc szabadságharca és Besztercebánya*, 1903. 1919-ben a csehszlovák hatóságok kiutasították az országból.

\*\*\*

**DERNSCHWAM JÁNOS (Most, 1494. március 23. – Besztercebánya, 1567 ?) pénzverő, útirajz-író.**

Bécsben és Lipcsében végzett egyetemi tanulmányokat, majd Itáliában utazgatott, ahol Bakócz Tamás esztergomi érsek környezetébe került. A bíborossal érkezett 1514-ben Magyarországra, ahol később Thurzó György szolgálatába lépett és 1517-ben Besztercebányára költözött. Thurzó Elek kinevezte a nagybányai pénzverő vezetőjévé. 1525-től a Fugger-Thurzó társaság pénztárosaként tevékenykedett és a cég elleni támadások idején is a helyén maradt. 1528–1529-ben az erdélyi sóbányák felügyelője volt. Munkája mellett kéziratokat, könyveket gyűjtött, lejegyezte a különböző kőbe vésett római kori latin és más nyelvű feliratokat. 1553-ban Verancsics Antal, a későbbi esztergomi érsek kíséretében Isztambulban és más török városokban járt követségben, és ekkor jegyezte le az egyik legismertebb magyar nyelvű rovásírásos emléket<sup>20</sup>. Megírta emlékiratait is (*Beschreibung des Mitternhaus im Neusohl gelegen...*) **F. m.: Inscriptioes Romanae e lapidibus in territoriis Hungariae et Transsylvaniae repertis anno 1520-1530 collectae; Relatio itinerationis Constantinopolitanae et Turciae** (úti beszámoló, németül: *Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel* címmel jelent meg 1923-ban). Ez 1985-ben Tardy Lajos fordításában a Bibliotheca Historica sorozat köteteként magyarul is megjelent *Erdély – Besztercebánya – Törökországi útinapló* címmel.

**BOHUS GYÖRGY (SZENITZKY) (Besztercebánya, 1687 – Késmárk, 1722. május 23.) földrajztudós, evangélikus líceumi igazgató.**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Késmárkon is tanult. 1707-ben a Wittenbergi egyetemdiákja lett, ahol földrajzt, történelmet, bölcséletet és teológiát hallgatott. 1710-ben Selmezbányán lett nevelő, majd az ottani gimnázium helyettes rektora, 1711-től rektora. Az akkori dühöngő pestisjárvány elmúltával Késmárkra került, ahol a gimnázium rektora és a város papja lett. Megírta Szepes vármegye történetét, ezt a munkáját Bél Mátyás beépítette *Prodromusába*. A *Notitia* szerzőjével egyébként gyakran váltott levelet és szoros kapcsolatban állt Bél Mátyás legközelebbi munkatársával, ifjabb Buchholtz Györggyel is. Késmárk városának története kéziratban maradt, ezt Karl Wagner jezsuita pap Bécsben 1773-ban megjelent *Analecta scepusii* c. könyvében használta fel. A Tatra domborzati viszonyai és élővilága is érdekelte, tanítványaival gyakran tett hosszabb túrákat Késmárk környékén, ő maga pedig több barlangot is felkutatott, ahol megtalálta a barlangi medve maradványait.

**MOLLER KÁROLY OTTÓ (Pozsony, 1670. január 10. vagy. 16. – Besztercebánya, 1747. április 9.) orvos, szakíró.**

Noha Pozsonyban született, élete nagyobb részét Besztercebányán töltötte, ezért soroltuk Besztercebánya jeles személyiségei közé. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában, orvosi tanulmányait Altdorfból végezte, ahol 1696-ban szerzett oklevelet. Hazájába visszatérve előbb Pozsonyban, majd 1703-tól haláláig Besztercebányán volt városi „fizikus”. Mint Rákóczi híve tábori orvosként is szolgált, a szabadságharc bukása után előkelő családok orvosaként működött, magániskolájában a medikusi tanulmányokra készítette fel a tehetséges fiatalokat és módszeresen látogatta Felső-Magyarország fürdőhelyeit, amelyek vizét elemezte és hasznos tanácsaival segítette a betegeket. Már életében a „magyar Hippokratész” jelzővel illették. Barátja és munkatársa volt Bél Mátyásnak is, akinek *Prodromusába* és *Notitia...* c. megyemonográfiáiba több fontos fejezetet ő írt vagy állított össze. Számos cikket publikált a korabeli szaklapokban. Fő műve 1710-ben németül jelent meg, és egy 1739-ben megjelent német nyelvű kiadás nyomán 1740-ben veje, Perliczi János Dániel fordításában magyarul is napvilágot látott Budán: *Consilium medicum: Az az: Orvosi oktatás, miképpen kelléssek e mostani pestises és egyéb mérges nyavalyáinak bé-rohanásokban isten segítsége által őrizésképpen az embernek magáról gondot viselni, és micsoda eszközök által lehessen kinek-kinek magát, azoknak el-ragadásában orvosoltatni. Melly-is még annak előtte 1710. eszt... irattatott, már mostani időhöz alkalmaztatott, és az Posonyba német nyelven 1739. nyomtatottat editio szerint magyar nyelvre fordított, jobb rendben szedettetett Perlici Dániel által, 1740. Fia, Moller Gottfried (1710–1770. október 14.) orvosdoktor, Zólyom vármegye főorvosa is Besztercebányán született és itt is halt meg.*

**FÁBRY JÁNOS (Besztercebánya, 1698 – Vaszilkovo, Ukrajna, 1750) orvos.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd 1719–1723 között a jénai egyetemen bölcsészetet hallgatott. 1723-tól a hallei, majd a keleti egyetemen teológiát tanult és 1729-ben végzett. Filozófiai doktori címét 1730-ban, teológiai doktori címét 1731-ben szerezte meg. Ezzel azonban még nem értek véget stúdiumai, mert a hallei egyetemen orvosdoktori címet is szerzett. A gyémánttal foglalkozó, 1737-ben megjelent disszertációjának címe *De adamante* volt. Noha elsősorban as-

<sup>20</sup> Konstantinápolyi felirat. A Követek Házához tartozó istálló falában elhelyezett fehér kőbe vésett rovásírásos szöveg. Ezt Dernschwam hagyatékában találta meg a XX. sz. elején Franz Babinger (1891–1967) német történész, az Oszmán Birodalom kutatója. Mivel nem tudta elolvasni elküldte a szöveg másolatát Wilhelm Momsen (1842–1927) dán nyelvésznek, aki 1897-ben már megfejtette a türk rovásírással készült orkhoni feliratokat. Ő magyarul is tudott, de a magyar rovásírásban nem volt járatos, ezért Sebestyén Gyulát (1864–1946), rovásírás-kutatót kérte fel, hogy legyen segítségére és kettejüknek köszönhetően végül sikerült megfejteni a szöveget, amely eredetileg így hangzik: *Ezer ötczáz tizenöt esztendőbe írták eszt. László király öt követét váratták itt. Kedéji Székel Tamás írta inet Szelimb török császár itet bé száz lóval.* A szöveg eredeti lelőhelye 1865-ben egy tűzvész során elpusztult.

ványtani jellegű munkáról van szó, nem nélkülözi az orvosi szempontokat sem. A művet tanárai is nagyra értékelték, a kor egyik legjelesebb orvosa, Friedrich Hoffmann (1660–1742) is megdicsérte. Egy terjedelmes levelet is írt neki, amely bekerült a disszertációba is. Ebből néhány életrajzi vonatkozású adata is fény vetül. Egyebek mellett megtudjuk, hogy Fábry még tanulmányai ideje alatt hosszabb utazást tett több nyugat-európai országban, de eljutott Szentpétervárra is. Orvosdoktorrá történt felavatása után öt évvel, 1742-ben ismét Oroszországba vezetett az útja, és ebben feltehetően Hoffmannnak is szerepe volt, hiszen őt kérték fel arra, hogy javasoljon hat kiválóan képzett orvost az orosz hadsereg számára. Az egyik javasolt személy Fábry János volt. 1742 decemberében már Kijevben tartózkodott, mint a déli, veszélyeztetett határszél járványvédelmének az irányítója. Miután Oroszországban csak a XVIII. század húszas éveitől kezdve alkalmazták a karantént a járványok terjedésének a megakadályozása céljából, még az 1740-es években sem rendelkeztek kellő tapasztalattal a vesztgárral kapcsolatban. Fábry így joggal kaphatta a „karantén-orvos” elnevezést, hiszen legfontosabb tevékenysége éveken át a pestis és egyéb járványok megfékezése, ill. kivédése volt. Őt tekintik az első oroszországi „központi vesztglóintézet” létrehozójának. Ennek ellenére még később is sok ellenzője volt Oroszországban a karanténnak. Ennek ismeretében külön is ki kell emelni Fábry János tevékenységének a jelentőségét.

### **POTKONICZKY ÁDÁM (Besztercebánya, 1750 k. – Késmárk, 1820. január 25.) líceumi tanár, növénynemesítő.**

Pozsonyban, később a jénai egyetemen tanult. 1776-tól haláláig volt a késmárki líceum tanára, majd rektora. A jozefinizmus és a felvilágosodás híve volt, fontos szerepe volt az általa vezetett líceum modernizálásában. Végrendeletében értékes könyvtárát és szántóföldjeit is az intézményre hagyta. A keresztezéssel történő növénynemesítés magyarországi úttörőjeként tartják számon. **F. m.:** *De metallis petrificatis*, 1775; *Freimüthige Untersuchungen über die Krönung in Ungarn*, 1790.

### **SÁRTORY JÓZSEF (Besztercebánya, 1770 k. – Szomolnok, 1830) bányamérnök.**

A selmecbányai Bányászati Akadémián tanult 1788–1792-ben, majd az egri érseki uradalom mérnöke lett. Ő készítette 1794-ben az első térképet a Baradla-barlangról. A királyi Kamara szolgálatában folyószabályozási feladatokat is ellátott, 1829-ben a Sajó szabályozására tett javaslatot.

### **ZIPSER KERESZTÉLY ANDRÁS (Győr, 1783. november 25. – Besztercebánya, 1864. február 20.) természettudós, tanár.**

Besztercebányán, majd Pozsonyban az evangélikus líceumban bölcseletet és teológiát hallgatott. 1803–1807-ben Brünnsben az André-féle nevelőintézetben tanított. 1807-ben Besztercebányán leánytanító és nevelőintézetet alapított, amelyet maga vezetett, de emellett az ev. gimnáziumban természetrajzot, elsősorban ásványtant tanított. 1815–1817-ben Poroszországban és Lengyelországban járt tanulmányúton, de közben főművének tartott ásványtani kézikönyvén is dolgozott, amely 1817-ben Sopronban jelent meg *Versuch eines topographisch-mineralogischen Handbuches von Ungarn* címmel. Ebben összefoglalta Magyarország legjelentősebb ásvány-előfordulásait. Ennek a könyvnek az adatait felhasználta F. S. Beudant (1787–1850) francia mineralógus és geológus 1818. évi magyarországi utazásáról írt földtani monográfiájában. Ott volt a magyar orvosok és természetvizsgálók 3. Besztercebányán rendezett vándorgyűlésén, erről 1846-ban egy német nyelvű könyvet jelentetett meg. Zipser remek tanár és alapos természetvizsgáló volt. Felismerte egy olyan társaság létrehozásának fontosságát, amely Magyarország földtani leírását tűzné ki céljául és egyúttal új lendületet is adna a magyarországi bányászatnak. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1847 augusztusában Sopronban tartott vándorgyűlésén erről előadást is tartott. Természetesen ő is ott volt 1848. január 3-án Videfalván a Kubinyi-testvérek kúriájában a Magyarhoni Földtani Társulás létrehozását elhatározó találkozón. A Társulat első közgyűlését az 1848/49-es események miatt csak 1850. július 6-án tartották meg. **F. m.:** *Beszterce és vidéke*, 1842; *Die Versammlung ungarischer Aerzte und Naturforscher*, 1846.

### **CZILCHERT RÓBERT (Besztercebánya, 1809. március 9. – Pozsony, 1884. február 4.) orvos, állattenyésztő, mezőgazdász.**

Nagybátyja Lübeck János Károly orvos (→Bazin), apja, Czilchert András Besztercebánya városkapitánya volt. Elemi iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Miskolcra került az evangélikus gimnáziumba. Selmecbányán, ezt követően Pozsonyban bölcsészeti előadásokat hallgatott. 1826–1832 között a bécsi egyetemen orvostudományt tanult, doktori címe megszerzését követően Pesten telepedett le. Már orvostanhallgatóként közreműködött a kolerajárvány elleni küzdelemben. Ekkor ismerkedett meg Klauzál Imrével (1799–1847), a jeles mezőgazdásszal, aki a tótmegyeri Károlyi-uradalom intézője volt és később az ő ajánlására lett ott uradalmi orvos. Gyakran írt orvosi témájú cikkeket Kossuth lapjába, a *Pesti Hírlap*ba, valamint az *Orvosi Tárb*a. Egyik kezdeményezője és megalapítója volt az első felvidéki orvosi egyesületnek, a Nyitra Megyei Orvosi Gyűlekezetnek. Élete második felében hátat fordított az orvostudománynak és elsősorban mezőgazdászként jeleskedett. A Pozsonyhoz közeli Gútoron 1851-ben egy korszerű juhászatot hozott létre, amelynek „törzsjuhnyája” országos hírévé tette nevét. Az 1861-ben alapított Pozsony Megyei Gazdasági Egyesület alelnöke és évekig egyik szerkesztője volt az egyesület évkönyveinek. 1840–1841-ben szerkesztette a Klauzál Imrével közösen alapított rohonci Gazdasági Intézet lapját, a *Rohonci Közlemények* c. gazdasági folyóiratot. **F. m.:** *Szliács. Írta orvosok és betegek számára*, 1838; *Állattenyésztési eszmék, szemközt a Magyarországra jelenleg alaptól megváltozott gazdálkodási viszonyokkal*, 1859; *Jelentése a gyapjú gyári mosása érdekében Belgiumba történt kiküldetéséről*, 1866; *Entrwurf zu einer gründenden Actien-Gesellschaft in Pest, welche die Fabrikwäsche der ungar. Wollen, mit Umgehung der von den Producenten ausgeführten Pelzwäsche zum Zwecke hat*, 1867.

**PRÓNAY GÁBOR báró (Besztercebánya, 1812. április. 1. – Firenze, 1875. április 1.) jogász, etnográfus, kertészeti író, politikus, az MTA levelező tagja (1857).**

Bölcséletet és jogot tanult a pesti egyetemen. 1839–1840-ben Turóc megye szabadelvű követe volt a pozsonyi országgyűlésen és felszólalt a szólásszabadság mellett. Az 1848/49-es szabadságharc idején visszahúzódott, és bár haditörvényszék elé állították, végül felmentették. 1852-ben a Nemzeti Zenede elnöke lett és pártfogolta a fiatal zeneművészeket. Kezdeményezésére jött létre a Képzőművészeti Társulat, 1858-ban pedig létrehozta a Magyar Kertészeti Társulatot. 1859-ben Rákospalotán faiskolát és kertészeti tanintézetet létesített. Az evangélikus egyház egyetemes felügyelőjeként megszervezte a magyarországi protestáns egyházak tiltakozását L. Thun osztrák kultuszminiszter kulturális politikája ellen. Néprajzzal is foglalkozott. **F. m.:** *Ansichten eines Constitutionellen in Ungarn*, 1850; *Vázlatok Magyarhon népeletéből*, 1855; *Honunk kertészete a múltban és jelenben*, 1864.

**BOTHÁR DÁNIEL id. (Besztercebánya, 1816. október 13. – Pozsony, 1896. január 19.) természetrajz tanár, flórakutató.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a selmecbányai evangélikus líceumban érettségizett 1835-ben. A pesti Institutum Geometricumban matematikát, műszaki és természettudományokat hallgatott, de mérnöki oklevelét csak 1852-ben szerezte meg. Az 1848/49-es magyar szabadságharcban a honvédsereg tűzértisztjeként szolgált, majd a világosi fegyverletételt követően Törökországba menekült és csak 1851-ben tért haza. 1852–1854-ben a selmecbányai líceumban természetrajzt és matematikát oktatott, 1854–1891 között nyugdíjba vonulásáig a pozsonyi evangélikus líceum tanára volt. Tanári munkája mellett elsősorban flórakutatással foglalkozott, és az iskolai természetrajzi szertár számára préselt növényekből, ásványokból és kőzetmintákból álló gyűjteményeket állított össze. Feltérképezte Besztercebánya környéke, a Nagy-Fátrában található Fekete-hegy edényes és telepes növényeit, elsősorban a harasztokat, a mohákat és a zuzmókat. Pozsonyi működése idején a Kis-Kárpátokban botanizált. **F. m.:** *Cserni-kamen viránya*, 1865; *Die Pflanzenwelt bei Korytnica* (In: Der Karpathenkurort Korytnica), 1876.

**LUBRICH ÁGOST (Besztercebánya, 1825. december 28. – Rákospalota, 1900. július 14.) elméleti pedagógus, főiskolai és egyetemi tanár.**

Papnak készült, de teológiai tanulmányait Rozsnyón félbehagyta, a pesti királyi tanítóképzőben szerzett oklevelet 1848-ban. Szegeden, majd 1861-ig Kecskeméten, később Besztercebányán, Pozsonyban volt főgimnáziumi tanár. 1870-től a pesti tudományegyetemen a neveléstudomány professzora volt. A XIX. századi magyar pedagógia egyik nagy hatású képviselője volt. Számos pedagógia-elméleti cikket és szakkönyvet publikált. Kissé egyoldalúnak tartott elképzelései miatt támadták is, emiatt lemondott az MTA tagságáról. Egyik főművének *A nevelés történelme I-III.* munkáját tartják, amely 1876-ban jelent meg. További munkái: *Neveléstudomány I-IV.*, 1868; *Nyilvános életünk és a sajtó*, 1873; *Társadalomtudomány*, 1883; *Természetbölcselet I-VI.*, 1890–1893.

**BARTAL ANTAL (Besztercebánya, 1829. április 24. – Dunaharaszti, 1909. szeptember 6.) klasszikafilológus, az MTA tagja.**

Eredetileg Bartlnak hívták, ezt 1871-ben változtatta Bartalra. Teológusnak készült, de a pesti egyetemen megkezdett, majd a besztercebányai papnevelő intézetben folytatott teológiai tanulmányait befejezve 1849-ben kilépett az egyház kötelekéből és a bécsi egyetemen görög–latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1856-ban Ungváron, 1858-ban Pesten az egyik r. k. gimnázium tanárává nevezték ki. 1871–1890 között a budapesti tanárképző intézet és a gyakorló gimnázium igazgatója volt. Az MTA 1873-ban levelező, 1898-ban rendes tagjává választotta. Elsősorban tankönyvíróként jeleskedett, 1864-ben adta ki a *Teljes latin–magyar szótárt*.

**MÁRKUS SÁNDOR (Balassagyarmat, 1831. április 7. – Besztercebánya, 1867. február 17.) botanikus, tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd a selmecbányai evangélikus líceumban és az eperjesi evangélikus kollégiumban folytatta. A hallei egyetemen szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1861-től volt Besztercebányán az ev. gimnázium tanára, 1863-tól igazgatója. Elsősorban moszatokkal foglalkozott, de gyűjtötte Besztercebánya környéke, a Körmöci-hegység, a Nagy-Fátra, az Alacsony-Tátra virágos növényeit. **F. m.:** *Beiträge zur Flora von Neusohl*, 1865–1866; *Besztercebánya vidékének moszatviránya Márkus Sándor hagyatékából* (írta Hazslinszky Frigyes Ákos), 1869.

**KLAMARIK JÁNOS (Losonc, 1832. február 7. – Besztercebánya, 1898. október 8.) pedagógus, oktatási államtitkár.**

Noha Losoncon született, élete jelentős részét szülővárosától távol töltötte. Középiskoláit Kiskunfélegyházán és Pesten végezte. Egyetemi tanulmányait Pesten kezdte és Bécsben fejezte be, ahol mennyiségtanból és természettanból tett vizsgát. 1852–1854-ben Kiskunfélegyházán helyettes tanár, Pécsen (1855–1856), majd Baján (1856–1860) rendes tanár. 1860–1861-ben Székelyudvarhelyen is eltöltött egy évet, és ezt követően került Besztercebányára, ahol a királyi katolikus főgimnáziumban mennyiségtant, természettant és filozófiát oktatott. 1867–1876 között igazgatója volt az intézménynek.

Sokat tett a magyar nyelvű oktatás és a magyar szellemiség megerősítéséért a városban, alacsonyabb szintű iskolákat indított (állami felsőbb leányiskola, polgári fiúiskola, népiskola). 1876–1883-ban a besztercebányai tankerület igazgatója volt. 1883-ban Budapestre került a Vallás- és Közoktatási Minisztériumba, ahol miniszteri tanácsosi rangban elsősorban a középiskolai oktatás kérdéseivel foglalkozott. Számos reformjavaslatot terjesztett be az érettségi vizsgák eljárásával és a görög nyelv oktatásával kapcsolatban, de a tantervek korszerűsítéséről is több tanulmányt írt. Figyelme kiterjedt a diákszállások állapotától kezdve a tanárok bérezéséig sok mindenre. **F. m.:** *A besztercebányai kir. főgymnasium történetének vázlata*, 1872; *A magyarországi középiskolák újabb szervezete történeti megvilágítással*, 1893. Ezen kívül számos tankönyvet írt (számтан, algebra, geometria, logika, pszichológia).

**BELHÁZY EMIL (Besztercebánya, 1840. december 24. – Budapest, 1898. április 25.) erdőmérnök, feltaláló, erdőtanácsos.**

Szülővárosában végezte középiskolai tanulmányait. A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerzett erdőmérnöki oklevelet és a városban kezdte gyakorlati munkáját. A következő években Vukováron, majd a diósgyőri korona-uradalomban volt főerdész. Ebben az időben egy új szerkezetű távmérő berendezést (Belházy-távmérő) szerkesztett, amely zárt (erdős, hegyes) terepen is pontosabb mérést tett lehetővé. 1880-ban a földművelésügyi minisztérium munkatársa lett, 1884-ben főerdőtanácsossá nevezték ki és ebben a minőségében jelentős szerepe volt az ország erdőrendezésében. Az Országos Erdészeti Egyesült 1886-ban megbízta az *Erdőrendezéstan* c. kézikönyv megírásával. Ennek első kötete (*Erdőrendezés*) 1895-ben jelent meg, a második kötet halála miatt már nem készült el.

**BÖHM KÁROLY (Besztercebánya, 1846. szeptember 17. – Kolozsvár, 1911. május 19.) filozófus, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Teológiai tanulmányait a pozsonyi evangélikus líceumban végezte 1868-ban. Ezt követően a göttingeni, majd a tübingeni és a berlini egyetem hallgatója. 1870 és 1896 között Pozsonyban előbb az evangélikus líceumban, majd az evangélikus gimnáziumban tanított, ez utóbbinak 1883–1896-ban igazgatója is volt. 1896-ban kinevezték a kolozsvári tudományegyetem nyilvános filozófiatanárává. 1901–1902-ben a bölcsészettudományi kar dékánja is volt. Az egyik legjelentősebb, önálló filozófiai rendszert létrehozó magyar filozófus volt. Kezdetben a protestantizmus eszmevilágára építette tanítását, de hatással volt rá Hegel dialektikája, Comte pozitivizmusa, és mindezt természettudományos elemekkel igyekezett ötvözni, de nagy befolyással volt rá Immanuel Kant eszmerendszere is, élete utolsó éveiben pedig Fichte szubjektív idealizmusa. Érték-elmélete nagyon sok új elemmel gyarapította a filozófiai gondolkodást és számos magyarországi tanítványa került a vonzásába. 1884-ben elindította a *Magyar Philosophiai Szemle* c. folyóiratot. Az MTA 1896-ban levelező, 1908-ban rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Tapasztalati lélektan*, 1888; *Logika*, 1889; *Az újkori philosophia története*, 1896-97; *Az értékelmélet föladata s alapproblémái*, 1900; *A megértés mint a megismerés középponti mozzanata*, 1910. Ötkötetes műve *Az ember és világa I-V*. részben már halála után jelent meg.

**CSEREY ADOLF (Besztercebánya, 1851. október 28. – Budapest, 1928. július 28.) zoológus és entomológus.**

A selmecbányai és az egri gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. A budapesti tudományegyetemen természettudományokat hallgatott. 1875-ben tanári, 1881-ben doktori oklevelet szerzett természetrajzból és földrajzból, később vegyészből is. Ciszterci szerzetesként 1874-től Pécsen, 1879-től Baján, 1880-tól Székesfehérvárott mint gimnáziumi tanár tevékenykedett. 1884-ben kilépett a rendből és Szegeden újságíró lett. 1885-től azonban ismét a katedrán állt egészen 1921-ben történt nyugdíjazásáig: 1885–1894 között Selmecbányán az ev. líceumban, 1894–1895-ben Kassán, 1895–1903 között Egerben, 1903–1921 között Budapesten tanított. Sok minden érdekelte, kezdve az ásványokkal, a növényeken át egészen a bogarakig és a lepkékig. Még gazdasági kérdésekről is írt. Selmecbányán 1887-ben kiadott *Növényhatározója* számos kiadást ért meg (a negyedik 1906-ban látott napvilágot, ebben Jávorka Sándor is közreműködött). Tankönyveket és ismeretterjesztő cikkeket is publikált. **F. m.:** *Növényhatározó, vagyis vezér a virágzó növények neveinek könnyű és biztos ki-kereséséhez kezdők számára*, 1887; *Selmecbánya vidéke növénytanai tekintetben*, 1897.

**BOTHÁR DÁNIEL, ifj. (Besztercebánya, 1856. április 2. – Sopron, 1929. február 8.) filológus, tanár, újságíró.**

A besztercebányai gimnáziumban érettségizett. A bécsi tudományegyetemen szlavisztikát tanult, a budapesti tudományegyetemen klasszika-filológiai előadásokat hallgatott. 1881-ben görög-latin szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett a budapesti tudományegyetemen. 1881–1882-ben gimnáziumi tanár Fehértemplomban, 1882–1886-ban az újbudéki ipari és kereskedelmi iskola igazgatója. 1886-tól a felsőlövői – ma: Oberschützen – gimnázium tanára, 1896-tól nyugalmába vonulásáig (1922) a soproni ev. líceum tanára, a líceumi nagykönyvtár őre és a dunántúli ev. egyházkerület levéltárosa. 1923–1925-ben a pécsi tudományegyetem soproni ev. hittudományi karán a szlovák nyelv lektora volt. Nyelvészeti, pedagógiai tanulmányokat és ismertetéseket írt. Időnként összetévesztik nagybátyjával, id. Bothár Dániellel és neki tulajdonítják a nagybácsi általa publikált botanikai vonatkozású eredményeket. Elsősorban a klasszikus nyelvekkel, szlavisztikával, a cseh–szlovák irodalmi és kulturális kapcsolatokkal foglalkozott. Egyik szervezője volt a soproni líceum természetrajzi gyűjteményének.

**DOLESCHALL ALFRÉD (Besztercebánya, 1864. július 24. – Budapest, 1931. február 21.) jogász, egyetemi tanár.**

A budapesti egyetemen szerzett jogi doktori címet. 1887-től bíróként tevékenykedett, 1907–1931 között a budapesti egyetem büntetőjog és büntető eljárás professzora volt. 1920–1928 között a nemzetközi jogot is ő oktatta. **F. m.:** *Rövid tartalmú szabadságvesztés*, 1891; *Honosság a büntetőjogban*, 1901; *Jogi közeledés a büntetőjogban*, 1917; *Nemzetközi büntetőbíráskodás*, 1930.

**BUND KÁROLY (Besztercebánya, 1869. június 4. – Budapest, 1931. május 16.) erdőmérnök, szakíró.**

Középiskolai tanulmányait Budapesten végezte, a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1890-ben szerzett erdőmérnöki oklevelet. Ettől kezdve különböző állami intézményekben tevékenykedett, 1894-től a földművelésügyi minisztérium munkatársa volt. 1900–1930 között az Országos Erdészeti Egyesület titkára volt, 24 éven át szerkesztette az *Erdészeti Lapok* c. folyóiratot. **F. m.:** *Hengertábla* (Tavi Gáborral és Vadas Jenővel), 1891; *Szakvélemény Bp. székesfőváros erdőgazdaságáról*, 1900; *Vázlatok a külföldi erdőgazdaság köréből*, 1900.

**VANKÓ REZSŐ (Besztercebánya, 1882. május 31. – Budapest, 1959. január 22.) vaskohómérnök.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskolán 1908-ban vaskohómérnöki oklevelet szerzett, ezt követően a Berlin-Charlottenburg-i műszaki főiskolán speciális gépészetet hallgatott. A vihnyi Kachelmann Gépgyárban bányagép-tervezési gyakorlati ismereteket szerzett. Az I. vh.-t követően Nagybátonyban üzemvezető, majd 1921-től a Bányagépek és Mechanikai Szállítóberendezések újpesti gyárának műszaki igazgatója volt. Világviszonylatban is korszerűnek számító bányagépeket tervezett. Nevéhez fűződik az első magyarországi váltóáramú aknaszállítógép. Kifejlesztette a végtelen kötelű csilleszállítás gépi berendezéseit. 1952-től haláláig a Bányászati Tervező Intézet főosztályvezetője volt. A *Bányászati és Kohászati Lapok*-ban és más szakfolyóiratokban számos cikket publikált.

**HUGYECZ LÁSZLÓ (Besztercebánya, 1893. január 8. – Berkeley, USA, 1958. október 26.) építész.**

Apja szlovák volt (Juraj Hudec építészmérnök), anyja magyar (Skultéty Paula tanítónő). A Budapesti Műszaki Egyetemen építészetet tanult és 1914-ben lett a Magyar Építészeti Kamara tagja. Az I. vh.-ban harcolva lábsérülést szenvedett és eközben orosz hadifogságba esett. Szlovák nyelvtudásának köszönhetően Szibériában hamarosan építészként is foglalkoztatták. Egy alkalommal az orosz-kínai határ közelében leugrott a mozgó vonatról és Kínába szökött, ahol a dán misszió segítségével Sanghajba került. Egy amerikai építészeti iroda munkatársaként komoly megbízásokat kapott és a kínai nagyvárosban 1925–1941 között mintegy 40, ma is álló épületet tervezett (sanghaji Nagyszínház, Zöld Ház, Joint Saving Loan bank stb.). A 22 emeletes Parkhotel 1980-ig Sanghaj legmagasabb épülete volt. 1922-ben egy svájci nőt vett feleségül, 1928-ban megkapta magyar állampolgárságát és két fiatalabb testvérét is kihívta magához. 1942-ben Sanghaj tiszteletbeli konzulja lett, de a II. vh. után visszatért Európába, Svájcban telepedett le. Innen Rómába ment, ahol tagja lett a Szent Péter sírját kutató nemzetközi csoportnak. Ettől kezdve nem foglalkozott már az építészettel. Az 1940-es évek végén családjával az USA-ba, San Franciscóba költözött és amerikai állampolgárságot szerzett. Halála után Hugyecz László földi maradványait Besztercebányára hozták és ott temették el.

**BOTTLÓ BÉLA (Besztercebánya, 1905. január 18. – Budapest, 1964. január 18.) levéltáros.**

A budapesti tudományegyetemen 1932-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1930–1933 között a varsói Kereskedelmi Főiskola magyar lektora és a Varsói Magyar Intézet könyvtárosa volt. 1933-tól haláláig a budapesti Országos Levéltár tudományos munkatársa, 1962-től főlevéltárosa. **F. m.:** *Dlugosz János Historia Polonica-ja mint magyar történeti forrás*, 1932; *Regnicolaris levéltár*, 1953; *Az 1828. évi országos összeírás*, 1957.

**DABASI SCHWENG LÓRÁND (Besztercebánya, 1905. augusztus 18. – Gilly/Svájc, 1988. december 2.) közgazdász, politikus.**

A budapesti Műegyetemen 1928-ban, egy évvel később pedig a londoni School of Economics-on szerzett közgazdász oklevelet. 1935–1940 között a budapesti egyetem adjunktusa, közben 1938-ban és 1939-ben a müncheni közgazdasági egyetemen is oktatott. 1940-ben szerezte meg doktori címét és 1945-ig a Magyar Nemzeti Bank kutatóosztályát vezette. A világháborút követően 1945–1947-ben a Nemzeti Parasztpár megbízásából politikai államtitkárként tevékenykedett a pénzügyminisztériumban. A Magyarországot megszálló szovjet csapatok vezérkara számára akkor vált megbízhatatlanná, amikor egy rádióbeszédében a Szovjetunióknak kifizetendő magyar kárpótlás átütemezését követelte, rámutatva az ország katasztrofális gazdasági helyzetére. 1947-ben Nagy-Britanniába távozott és ettől kezdve előbb a londoni egyetemen közgazdaságtant oktatott, majd 1949-ben az amerikai Nemzeti Tervező Társaság szakértője lett Washingtonban. 1951–1965 között a fejlődő közép- és dél-amerikai országokban (Guatemala, Haiti, Mexikó, Panama, Salvador, Venezuela, Kolumbia, Peru), valamint ázsiai országokban (Dél-Korea, Pakisztán) gazdasági tanácsadóként fejlesztési programok kidolgozásában közreműködött. Magyarország gazdasági helyzetéről és gazdaságpolitikájáról két angol nyelvű könyvet publikált: *Political, Social and Economic Developments in postwar Hungary*, 1949; *Economic Planning in Hungary since 1938*, 1951.

**SZOKOLSZKY ISTVÁN (Besztercebánya, 1915. augusztus 20. – Budapest, 1968. február 22.), pedagógus, a NÉKOSZ-mozgalom egyik aktív szervezője.**

Édesapja **Szokolszky Rezső** (Kisszeben, 1873. február 8. – Veszprém, 1948. október 15) magyar királyi tanfelügyelő volt és alapító-szerkesztője a Besztercebányán megjelenő *Magyar Iskola* c. lapnak. Mivel 1919-ben nem volt hajlandó esküt tenni a Csehszlovák Államra, családjával Magyarországra menekült, előbb Miskolcon próbált megélhetést találni, végül Veszprémben sikerült letelepednie. Szokolszky István itt végezte elemi és középiskolai tanulmányait. Már gimnazistaként elsősorban a nyelvek érdekelték, ezért a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen magyar-német szakos tanári oklevelet szerzett 1938-ban. Az időközben ismét Magyarországhoz került Rozsnyón lett gimnáziumi tanár. Közben katonai szolgálatot is teljesített, sőt rövid ideig hadifogoly is volt. 1945 decemberétől ismét Veszprémbe került, ahol egyik elindítója lett a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének (NÉKOSZ). Sokat merített Makarenko tanításából és munkásságából. 1949 után előbb az Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal munkatársa lett, majd kinevezték a Pécsi Pedagógiai Főiskola tanárának. 1957-ben a Pedagógiai Tudományos Intézet Módszertani Osztályának munkatársaként elsősorban didaktikai kérdésekkel foglalkozott. 1967-től haláláig a Budapesti Műszaki Egyetem pedagógiai tanszékének docenseként tevékenykedett. Didaktikai egyetemi tankönyve (*Didaktika műszaki pedagógusok számára*) már halála után jelent meg.

## BETLÉR (Betliar)

Az egykori Gömör vármegyében található települést német földről bevándorolt bányászok alapították, első írásos említése 1330-ból való. A környékén vasat, rezet, ezüstöt és aranyat bányásztak. 1781-től vasolvasztó és egy hámor működött a faluban, később egy újabb olvasztó is létesült. Vasgyárát a XIX. század utolsó évtizedében indították. Jobbára az Andrássy grófi család birtokában volt és ők alakították át a XIX. század második felében a település messze földön híres várkastélyát vadászkastellá, ahol gazdag trófeagyűjtemény és egy sok ezer kötetes barokk könyvtár is található. Több Andrássy a Magyar Tudományos Akadémia tagja is lett: Andrássy György (Kassa, 1797. február 5. – Bécs, 1872. december 21.) elsősorban az ország gazdasági fellendítésének ügyében munkálkodott; Andrássy Manó (Kassa, 1821. március 3. – Görz, 1891. április 23) politikus, numizmatikus, utazó, aki útikönyvet, vadászat- és sporttörténeti munkát is kiadott, akadémiai székfoglalóját pedig saját éremgyűjteményéről tartotta; Andrássy Gyula (Oláhpatak, 1823. március 8. – Fiume, 1890. február 18.), aki jelentős szerepet játszott az osztrák-magyar kiegyezés előkészítésében és néhány évig Magyarország miniszterelnöke (1867–1871), majd a Monarchia külügyminisztere volt (1871–1879); Andrássy Dénes (Krasznahorkaváralja, 1835. november 18. – Palermo, 1913. február 23.) talán a legtöbbet tette a betléri kastély átalakításáért, valamint a krasznahorkai vár és a környék felvirágztatásáért is. Krasznahorkaváralján az ő festménygyűjteménye látható a helyi Andrássy-galériában; Andrássy Géza (Pest, 1856. július 22. – Budapest, 1938. augusztus 29.), Andrássy Manó fia, vasgyáros, politikus, lótenyésztő volt, ő honosította meg Magyarországon a lovaspólot; Andrássy Tivadar (Párizs, 1857. július 10. – Budapest, 1905. május 13.), id. Andrássy Gyula fia, aki politikusként is sokat foglalkozott a művészetekkel, maga is kiváló festő hírében állt; Andrássy Gyula ifj. (Töketerebes, 1860. június 30. – Budapest, 1929. június 11.) id. Andrássy Gyula fia, aki az I. vh. végén szintén külügyminisztere volt a Monarchiának és publicistaként is igen aktív volt. A betléri kastély utolsó tulajdonosa ifj. Andrássy Manó (1892–1953) volt. Ilona leányát 1991-ben a krasznahorkai vár családi sírboltjában helyezték végső nyugalomra. A falunak 1910-ben 1121, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben lakóinak száma 938 volt.

\*\*\*

**ARANY A(LBERT) LÁSZLÓ (Betlér, 1909. szeptember 19. – Rozsnyó, 1967. október 13.) nyelvész, tanár, néprajzi gyűjtő.**

A rozsnyói reálgimnáziumban érettségizett (1927), a pozsonyi Komenský Egyetemen szerzett oklevelet (1932). 1935-től vezette a pozsonyi egyetem Dialektológiai Intézetét, közben előbb egy pozsonyi szlovák iskola, később a magyar reál-gimnázium tanára volt. 1937-ben doktori címet szerzett, és a Šafárik Tudós Társaság nyelvtudományi szekciója keretében működött magyar bizottság vezetőjeként a szlovákiai magyar nyelvjárások gyűjtésének irányítója lett. 1943–1945-ben az SZTA munkatársa volt. A szlovákiai magyarság jogfosztottságának idején (1945–1949) elbocsátották állásából, majd a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség elnevezésű illegális jogvédő szervezet alapításában és működésében való részvételéért 1949-ben 8 évi börtönbüntetésre ítélték, amit különböző munkatáborokban töltött. Elnöki amnesztiával törént szabadulása után a rozsnyói Járási Múzeum igazgatójaként tevékenykedett (1955–1958). Később Pozsonyban fizikai munkásként dolgozott, de a jáchymovi uránbányában szerzett – gyógyíthatatlannak bizonyult – betegsége miatt visszaköltözött Rozsnyóra, ahol folytatta korábban félbehagyott nyelvészeti kutatómunkáját. Tanulmányait nemzetközi konferenciákon is felolvasták. Tudományos tevékenysége a nyelvtudomány több ágára kiterjedt (magyar és szlovák nyelvjáráskutatás, leíró nyelvtan, történeti fonológia). Az elsők között foglalkozott Szlovákiában a strukturalista nyelvészettel. Jozef Orlovskýval közösen megírta az első szlovák nyelvű strukturalista nyelvtant (*Gramatika jazyka slovenského*, 1946). Fő műve a Nyitra melletti Kolon nyelvjárásával foglalkozik, ebben nemcsak Saussure és a prágai strukturalista iskola eredményeit alkalmazta, hanem új elemekkel és felfedezésekkel is gyarapította. A néprajz iránt is érdeklődött, ezen a területen azonban inkább ismeretterjesztő jellegű műveket írt. 1992 nyarán Kolonban emléktáblát helyeztek el, a nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar tanszékének kezdeményezésére pedig emlékkonferenciát rendeztek tiszteletére. **F. m.: Psychologické základy javov bilingvistických**, 1939; *Striedanie typu ä, a v nářečí nižnonitrianskom*, 1940; *A szlovákiai magyarság néprajza*, 1942; *Kolon nyelvjárásának fonológiai rendszere. Bevezetés a szerkezeti nyelvjárásstanba*, 1944, 2. kiadás: Bloomington–Hága, 1967; *Az ősmagyar nyelv szerkezetrendje és érvénytelenítése*, 1967; *Das system der finnisch-ungarischen und der urmadjarischen Sprache*, 1968.



## BINDTBÁNYA (Hnilčík)

Az egykori Szepes vármegyében található település 1961 óta Szepespatak része. Ezt a helységet egyébként 1899-ig hivatalosan Kis-Hnilecnek nevezték. Környékén számos kis bányásztelep volt, ezek egyike volt Bindtbánya is, amelyet a XIII.–XIV. sz. fordulóján alapítottak az itteni rézérc kitermelése céljából. Szepespataknak 1910-ben 945 szlovák lakosa volt. 2011-ben 543 lakosából 528 volt szlovák.

\*\*\*

**ROZLOZSNIK PÁL (Bindtbánya, 1880. december 24. – Budapest, 1940. augusztus 24.) geológus, paleontológus, az MTA levelező tagja (1927)**

A selmecbányai bányászati akadémián bányamérnöki oklevelet szerzett. 1903-tól haláláig a Földtani Intézet geológusaként dolgozott, egy ideig az Intézet helyettes igazgatója volt. Fő működési területe a bányageológia. Tanulmányozta a Bihar-hegység, a Radnai-havasok, a felvidéki Dobsina és Aranyida bányageológiai viszonyait, részletes geológiai felvételeket készített Ajka, Dorog, Tokod és Tatabánya barnaszéntelepeiről. Jelentősek az eocén kori nummulinákra vonatkozó őslénytani kutatásai is. 1910 és 1912 között a Bihar-hegységi vizsgálataival Szontagh Tamás és Pálffy Mór segítségével először mutatta ki a Kárpátokon belüli takarószerkezetet. 1912–15-ben először írta le a Gömör–Szepesi-érchegység paleozoikumát, 1915-ben pedig a Vepor-hegységi és a szepességi tektonikai takarószerkezeteket. 1917–1918-ban felismerte a Bihar-hegység bauxitjait. **F. m.:** *Aranyida bányageológiai viszonyai*, 1912; *Bevezetés a nummulinák és assilinák tanulmányozásába*, 1924; *Dobsina környékének földtani viszonyai*, 1935; *A Bihar- és Béli-hegység földtani viszonyai*, 1939.

## BOLYK (Boľkovce)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő település valószínűleg még a XII. században keletkezett, de első írásos említése 1255-ből való. Az 1300-as évek elején Zách Felicián birtoka volt, de javait a Károly Róbert elleni merénylete után elkobozták és a falu az Ákos nemzetségé lett. Az évszázadok során számos birtokosa volt (a Lossonczy család, Balassa Zsigmond, Petheő Tamás, Forgách Ádám stb.). 1802. október 22-én egy hatalmas tűzvészben az egész település leégett, odaveszett a plébánia anyakönyve és minden egyéb irománya. 1910-ben 464, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1945 után számos családot Magyarországra kényszerítettek, helyükre magyarországi szlovákok érkeztek, így megváltozott a község lakosságának nemzetiségek szerinti összetétele. 2011-ben 650 lakosából mindössze 160 személy vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

**KATONA ISTVÁN (Bolyk, 1732. december 13. – Kalocsa, 1811. augusztus 17.) jezsuita pap, történétíró.**

Középfokú tanulmányait Egerben és Esztergomban végezte. 1750 októberében Trencsénben lépett be a jezsuita rendbe. Kassán bölcsészetet, 1758-tól Nagyszombatban teológiát tanult, és a bölcsészet doktora lett. Ezt követően a jezsuita rend gimnáziumaiban: Gyöngyösön, Nagyváradon és Komáromban tanított az alsóbb osztályokban. 1770-től a nagyszombati egyetemen, majd a jezsuita rend feloszlata után (1773–1784 között) világi papként a pesti egyetemen történelmet adott elő. 1784-ben nyugdíjazták, mivel állítólag német nyelvtudása nem volt kielégítő, ezért alkalmatlannak tartották a II. József által kötelezővé tett német nyelvírást oktatás ellátására. Ekkor Esztergomban telepedett le, majd 1790-től haláláig Kalocsán élt, ahol érseki könyvtárosként működött. Tudósként elsősorban a magyar történelemmel és a magyar történelmi emlékek összeírásával foglalkozott. Legfontosabb művének a 42 kötetes *Historia Critica Regum Hungariae I–XLII* című, 1779–1817 között kiadott munkáját tartják, amely a XIX. század végéig a magyar történetírás egyik alapműve maradt, az itt közölt források nagy részét azóta sem nyomtatták ki újra. Két kötetben megírta a kalocsai érsekség történetét is (*Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae I–II.*). Legtöbb műve latin nyelvű, de van néhány magyarul írt munkája is: *Szent István magyarok első királya dicsérete, melyet készített és élő nyelvvél hirdetett...* 1788; *A magyar szent koronáról Doctor Décsi Sámuelről írt historiának megrostálása*, 1793. Szinnyi József bibliográfiájában utal rá, hogy van egy kéziratban maradt kétkötetes munkája is a magyar jezsuita írókról. Ez a rosznyói káptalan könyvtárában van, további kéziratok művei a budapesti egyetemi könyvtárban és főleg a kalocsai érseki könyvtárban találhatók.

## BORZOVA (Silická Brezová)

Az egykori Torna, majd Abaúj-Torna, végül Gömör-Kishont vármegye területén fekvő települést először 1399-ben említik írott források. 1906-ig hivatalosan is Borzova volt a neve, akkor kapta a Szádvárborsa elnevezést, amelyet azonban sem a helybeliek, sem a környező falvak lakói nem használnak. Kazettás mennyezetű ref. temploma eredetileg a XVI. században épült, a padok és a díszítések azonban a XVIII. századi paraszti barokk jegyeit viselik magukon, a templom különálló tornya pedig a XIX. században keletkezett. A falunak 1910-ben 423 magyar, 2011-ben 166 magyar lakosa volt.

\*\*\*

## **KALLÓS LAJOS (Borzova, 1819. május 15. – Debrecen, 1881. szeptember 2.) jogtudós, az MTA levelező tagja.**

Tanulmányait a sárospataki ref. kollégiumban végezte. 1842-ben a gróf Károlyi uradalmi ügyészségen töltötte gyakorlati évét, 1843-ban ügyvédi vizsgát tett. 1846-tól kezdve publikált rendszeresen magyarul jogi tanulmányokat és szakkönyveket. 1851–1853-ban a sárospataki főiskola jogi tanszékén a magyar jog elveiről tartott előadásokat. 1853-ban a debreceni ref. kollégium jogtanára lett, és még ugyanebben az évben a kultuszminiszter rendelete alapján nyilvános jogakadémiává minősítették a jogi tanszékét. Itt működött haláláig. Közkeletűségére jellemző, hogy diákjai emlékünnepeket rendeztek elhunytakor. Az MTA 1863-ban választotta levelező tagjává, székfoglalója a törvénytiszteletről szólt. Több műve kéziratban maradt (*Egyetemes európai jogtörténet; Kamatkérdés*). **F. m.:** *Alapelvek a magyar polgári jogban*, 1846; *Néhány lap az élet jogirataiból*, 1848 (második átdolgozott kiadása 1862-ben *Magyarországi főtörvényszéki ítéletek* c. alatt jelent meg); *Az osztrák polgári jog elvei*, 1852; *A magyar polgári jog alapelvei*, 1853.

## **BOZÓK (Bzovík)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést először 1135-ben említik írott források, amikor a bozói apátságot a Hont-Pázmány nemzetségbeli Lampert comes a cisztercita rendnek adományozta. Később a premontreiek szerezték meg és prépostságot alapítottak itt. 1530-ban Balassa Zsigmond elűzve a szerzeteseket a kolostort várrá alakította át, amelyben még a XX. század elején is laktak. A vár – megviselt állapotban ugyan – ma is áll. A falunak 1910-ben 501, zömében szlovák lakosa volt, jelentősebb magyar kisebbséggel. 2011-ben 1103-an lakták, túlnyomórészt szlovákok.

\*\*\*

## **MOCSÁRY ANTAL (Bozók, 1757. szeptember 18. – Lapujtő, 1832. május 24.) költő, történész.**

1790-ben lett Nógrád megye főszolgabírója, követve apja, id. Mocsáry Antal nyomdokait. 1800-ban főbiztossá választották, több megyének is táblabírója volt. Felesége 1803-ban bekövetkezett halála után visszavonult a közélettől, apja birtokán, Lapujtőn telepedett le és kizárólag az írásnak és a tudománynak szentelte az idejét. Barátság fűzte a kor jeles íróihoz: Fáy Andráshoz, Vitkovics Mihályhoz és Kazinczy Ferenchez. Legfőbb műve a *Nemes Nógrád vármegyének historiai, geográfiai és statisztikai ismertetése*, 1826.

## **BREZNÓBÁNYA (Brezno)**

Az egykori Zólyom vármegye területén található város környéke már ősidők óta lakott volt, de a települést a tatárjárást követően német bányászok alapították. Először 1265-ben IV. Béla király alapítólevelében említik. Sokáig aranyat, ezüstöt és vasércet bányásztak itt, de a lelőhelyek már a XVIII. században kimerültek. 1910-ben 4179 lakosából 3081 volt szlovák, 1010 magyar. 2011-ben 21 894, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. Itt született Zádor András (1912. december 23. – Prága, 2008. április 23.) műfordító, irodalomtörténész, jogász, monográfiát írt Karel Čapek cseh íróról.

\*\*\*

## **KMETH DÁNIEL (Brezsnóbánya, 1783. január 15. – Kassa, 1825. június 20.) piarista szerzetes, matematikus, csillagász.**

1799 novemberében lett a piarista rend tagja. A próbaév leteltét követően 1802–1804-ben Korponán, 1805-ben Kőszegen tanított. 1806–1808-ban Vácott bölcseletet tanult, Pesten lett a filozófia doktora. 1808–1809-ben Nyitrán végezte el a teológiát. 1810–1812-ben Bécsben csillagászatot hallgatott, 1812-ben kinevezték a budai csillagvizsgálóba Pasquich János (1754–1829) igazgató segédjének. Az intézményt 1818-ban átköltöztették a Gellért-hegyre. Kmeth Dániel szorgalmas és tehetséges megfigyelő volt, és ő szerkesztette az obszervatórium egyetlen nagyobb terjedelmű kiadványát is. A korabeli német lapokba és a *Tudományos Gyűjtemény*be ismeretterjesztő cikkeket is írt, és elindította az időjárási adatok rendszeres közlését. A *Tudományos Gyűjtemény* 1823. évfolyamának VI. füzetében jelent meg *Az Űstökös-tsillagok' vizsgálatjának új módjáról* c. dolgozata, amelyben felettesét azzal vádolta meg, hogy 1821-ben légből kapott adatok alapján számolt be egy űstökös megfigyeléséről. Ezt feltehetően Johann Josef Edler von Littrow (1781–1840) bécsi csillagász sugallhatta, aki néhány évvel korábban összekülönbözött Pasquich-csal és talán így szeretett volna borsot törni az orra alá. Nem kizárt az sem, hogy Kmeth Dániel szívesen lépett volna az akkor már a 65. életévén túl járó főnöke helyére és ezzel akarta őt kellemetlen döntéshelyzetbe hozni. A vádat először néhány hónappal korábban a Genovában megjelenő *Correspondenz Astronomique* hasábjain tette közzé német nyelven, és erre a kor számos jeles csillagásza, köztük Friedrich Bessel (1784–1846), Johann Franz Encke (1791–1865), Carl Friedrich Gauss (1777–1855), Heinrich Wilhelm Olbers (1758–1840) reagáltak, megvédve Pasquichot és egyúttal tudatlan rágalmazónak nevezték a cikk íróját. Kmeth Dániel kénytelen volt távozni a budai csillagdából és 1822-ben Kassán telepedett le, ahol kinevezték az akadémia matematika- és hittantanárává<sup>21</sup>. **F. m.:** *A' Tsillag vizsgálat szerzeménye Budán*, 1816; *Observationes astronomicae*, 1821; *Astronomische Beobachtungen der Zenithdistanzen und geraden Aufsteigungen der Fixsterne*, 1823.

<sup>21</sup> Az eset Pasquichot is megviselte és 1825-ben távozott Budáról és Bécsben telepedett le. A sajnálatos ügy a csillagvizsgálóban folyó további munkára is kihatott, mivel évtizedekre befejeződött a rendszeres csillagászati észlelés Magyarországon.

**WAGNER DÁNIEL (Brezsnóbánya, 1800 – Budapest, 1890. január 10.) gyógyszerész, vegyész, az első magyarországi gyógyszerészdoktor.**

Középiskolai tanulmányait Dobsinán és Rozsnyón végezte. A pesti tudományegyetemen kapta meg gyógyszerészi diplomáját 1821. augusztus 31-én. 1825 márciusában a bécsi egyetemen vegyészdoktori címet szerzett. Disszertációjában az alig 17 évvel korábban felfedezett kálium elemre vonatkozó adatokat és ismereteket gyűjtötte össze. Később ezt a munkát kibővítette és számos saját kísérlettel is gyarapította. Bécsből visszatérve 1826-ban először Pozsonyban bérbe vette a *Vörös Rákhoz* címzett gyógyszerertárt (ma gyógyszerészeti múzeum található benne), amelyet 1831-ig vezetett. Munkája mellett ekkoriban botanizált is. Ezután Pozsonyból Pestre költözött, ahol 1833-ban engedélyt kért egy gyógyszerertár és egy gyógyszerészeti és kémiai laboratórium megnyitására. Az engedélyt egy évvel később, 1834. május 7-én kapta meg. A kémiai laboratóriumot idővel vegyi üzemmé építette ki, a fellendítéséhez szükséges tőkét egy részvénytársaság létrehozásával szerezte be. A Pesti Technikai-Vegyészeti Gyár Rt. kénsavat, borkósavat, kálium-cianidot, kálium-klorátot, foszfort, szódát és más anyagokat szállított a vegyipari üzemeknek. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején puskapor gyártásával is foglalkozott. 1842-ben aktívan bekapcsolódott a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók beszercebányai ülésének megszervezésébe és elvégezte a szliácsi fürdő vizének elemzését is. Kísérletezett mesterséges ásványvizek előállításával is. Tökéletesítette az arzénmérgezés kimutatására szolgáló egyik eljárást. Magyarországon ő honosította meg a törvényszéki kémiai elemzéseket. Wagner Dániel, mint az első felelős kormány gyógyszerészügyi referense több törvénytervezetet dolgozott ki a gyógyszergyártás fejlesztése és a gyógyszerészképzés színvonalának emelése érdekében. A gyár vezetését később fiainak adta át, ő maga 1874-ig vezette pesti gyógyszerertárát. 1886-ban I. Ferenc József zólyomi előnévvel nemességet adományozott neki, ezzel ismerve el a közügyek és a tudományok terén szerzett érdemeit. **F. m.: *Über das Kalium, der Verbindungen der ersten Stufe der Zusammensetzung desselben und über das Aetzkali*, 1825; *Pharmazeutische-Medizinische Botanik*, 1828; *Magyarországnak közgazdaságilag nevezetes termékeiről*, 1844. Egyik fia, ifj. Wagner Dániel (Pest, 1838 – Budapest, 1880. február 6.) orvosdoktor és vegyész volt, apja gyógyszerertárában dolgozott és munkája mellett sok szakcikket publikált. Másik fia, Wagner László (Pest 1841. május 28. – Gossensass, 1888. július 2.) bölcsészdoktor, mezőgazdász, műegyetemi tanár volt.**

**FLEISCHER JÓZSEF (Brezsnóbánya, 1829. június 22. – Budapest, 1877. május 23.) orvos, egyetemi tanár.**

Apja, Fleischer Nepomuk sebészorvosként dolgozott Breznóbányán és a fiú is az orvosi pályát választotta. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1841-től Esztergomban folytatta a magyar nyelv elsajátítása érdekében is, később Miskolcon, Egerben, Vácott tanult. 1847-ben a pesti egyetem orvosi karára jelentkezett, amelyet 1853-ban fejezett be, de az 1848/49-es események miatt az oktatás szünetelt, visszatért szülővárosába, majd önkéntes honvédként harcolt a szabadságharcban. Orvosi diplomájának megszerzését követően a pesti klinika belgyógyászati osztályán helyezkedett el, majd a nőgyógyászati osztályra került, ahol Semmelweis Ignác mellett dolgozott. 1867-ben a pesti egyetemen a szülészeti műtétan magántanáraként habilitált. 1869-ben lett a Rókus kórház nőgyógyászati osztályának a főorvosa. Korszerű antiszeptikus eljárást vezetett be, amely külföldön is nagy elismerést váltott ki. **F. m.: *Szüléset. Kézikönyvül a bábák számára*, 1857; *Az alsóbb szüléset tankönyve bábák számára*, 1869.**

**HERMAN OTTÓ (Brezsnóbánya, 1835. június 26. – Budapest, 1914. december 27) természettudós, néprajzkutató, régész, ornitológus, politikus.**

Szülei német anyanyelvűek voltak, apja Breznóbányán orvos volt. A család 1847-ben települt át a Miskolc melletti Alsóhármorba, a 12 éves Ottó itt tanult meg magyarul. 1848-ban, 13 évesen katonának jelentkezett a honvédseregbe, de fiatal kora miatt haza küldték. 1853–1856-ban Bécsben géplakatosi tanulmányokat folytatott, de jobban érdekelték őt a természettudományok. 1857-ben besorozták a hadseregbe, ahonnan 6 év múlva sikerült leszerelnie. Köszegegy fénypéprészésként dolgozott, közben Brassai Sámuel megbízásából az országot járva adatokat gyűjtött Magyarország pókjairól, madarairól, ismerkedett a népi mesterségekkel: a halászok és a pásztrok munkájával. 1877-ben elindította és tíz évig szerkesztette a *Természettudományi Füzetek* c. folyóiratot. A hazai tudományos közvélemény annyira fontosnak tartotta munkáját, hogy a magyar Természettudományi Társaság több évig ösztöndíjat folyósított számára, csak ne vállalja el egy nemzetközi Afrika-expedícióban való részvételre szóló osztrák felkérést. Autodidakta volt, aki fokozatosan „elmélyült” számos tudományterületben, kezdve az entomológiával, az ichtológiával és az ornitológiával, a néprajzon át egészen a régészetig. Kiváló szervező volt. Egyik kezdeményezője volt a Magyar Állatvédő Egyesület létrehozásának. 1893-ban megalapította és haláláig vezette a Magyar Ornitológiai Központot. Ugyanekkor indította el az *Aquila* madártani folyóiratot is. Közéleti szerepet is vállalt, évenként országgyűlési képviselő volt. Herman Ottó több természettudományi kiállítást szervezett, a legemlékezetesebb az 1896-os millenniumi volt. Igen termékeny szerző volt, közel 30 kötetet írt. Az egyik legnépszerűbb könyve *A madarak hasznáról és káráról* c. munkája, amely több kiadást ért meg. [Ennek illusztrációit Csörgéy Titusz (Nezsider, 1875. augusztus 12. – Tapolca, 1961. december 16.) festőművész és ornitológus készítette, aki gyermekkorát Dunaszerdahelyen töltötte és itt kezdte iskolai tanulmányait, a gimnáziumot pedig részben Pozsonyban, részben Sopronban végezte. Herman Ottóhoz soproni tanára, az ornitológusként is kiváló Fászl István ajánlatára került, és a nagy tudós különböző feladatokat bízott rá, egyebek között Petényi Salamon János (→Ábelfalva) hátrahagyott kéziratának rendezését. Csörgéy Tituszt tekintik a gyakorlati magyarországi madárvédelem megalapozójának.] **F. m.: *Magyarország pókfaunája I-III.*, 1876-1879; *A magyar halászat könyve I-II.*,**

1887; *Petényi János Salamon*, 1891; *Az éjszaki madárhegyek tájáról*, 1893; *Az ősfoglalkozások. Halászat és pásztorélet*, 1898; *A madarak hasznáról és káráról*, 1901; *A magyar pásztorok nyelvkincse*, 1914.

**KUPCSOK SÁMUEL, Kupčok (Breznában, 1850. április 1. – Bakabánya, 1914. július 26.) tanító, amatőr botanikus és flórakutató.**

Szülvárosában kezdte iskolai tanulmányait, a nagyrócei szlovák ev. gimnáziumban érettségizett, a lévai Állami Tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet 1870-ben. 1870–1913 között Bakabányán tanított. Elsősorban Bakabánya, Breznóbánya és az Alacsony-Tátra növényvilágát kutatta, a *Rubus* és a *Rosa* nemzetség szakértőjének számított. 5 önálló dolgozatot publikált, ezen kívül további kettőt fiával, **Kupčok Samuel Teodorral** (Bakabánya, 1879. március 27. – Selmecbánya, 1967. március 2.) közösen, aki orvos volt. **F. m.:** *Adatok Bakabánya Rubusainak ismeretéhez*, 1907; *Florisztikai adatok Breznóbányán, az Alacsony-Tátra és a vele határos megyék flórájához*, 1912.

**GÖLLNER KORNÉL (Breznában, 1867. május 9. – Budapest, 1934. június 12.) gyógyszerész, vegyész.**

A budapesti tudományegyetemen 1888-ban szerezte gyógyszerési oklevelét. Néhány évig Besztercebányán működött, később, 1890–1900 között Troppauban (a mai Opavában) az ottani Hell gyógyszergyárban dolgozott. Magyarországra visszatérve előbb a budapesti Galenus gyógyszergyár műszaki igazgatójaként, majd 1910-től a Kochmeister vállalat óbudai gyógyszervegyészeti gyár vezetőjeként tevékenykedett. 1916–1933 között az újpesti Wolfner gyár üzemvezető vegyésze volt. 1903-ban egy drogista szaklapot alapított és évekig szerkesztette a *Drogista Közlönyt*. 18 éven át a drogista szakiskola tanára is volt. Ismert munkája: *Drogista gyakorlat*, 1931.

## BROGYÁN (Brodzany)

Az egykori Nyitra vármegyében található településen egy 1953-ban végzett régészeti ásatás során 7000 éves leletek: vonaldíszes kerámiák kerültek a felszínre, később i. e. 3500 táján a brogyán-nyitrai kultúra népe lakott itt. A honfoglalás előtti évtizedekben szláv település létezett a falu helyén, amelynek nevét is a szláv *brod* (= gázló) szóból eredeztetik. Első írásos említése *Borogen* alakban 1293-ból való. Évszázadokon át két család tagjai: a Brogyányiak és a Kvassayak birtokolták, akik folytonosan pereskedtek egymással. A XIX. században egy Szentpétervárott szolgált osztrák diplomata, Gustav von Friesenhof (1807–1889) vásárolt itt és a környező falvakban birtokokat és fellendítette a település társadalmi és kulturális életét. Felesége Alexandra Goncsarova-Friesenhof (1811–1891) báróné, Puskin sógornője volt. Állítólag maga a nagy orosz költő is megfordult itt és 1979-től a helyi reneszánsz kastélyban egy Puskin-múzeum működik. A falunak 1910-ben 802 szlovák lakosa volt. 2011-ben 807 lakosából 794 volt szlovák.

\*\*\*

**CZABÁN IZSÁK, Zabanius (Brogyán, 1632. július 5. – Nagyszeben, 1707. március 18.) filozófus, teológus, atomista filozófiai író.**

Sopronban kezdte tanulmányait, majd 1659–1660-ban Wittenbergben tanult az ez időben ott tanárkodó Bayer János tanítványaként. 1661-ben Breznóbányán iskolaigazgató-helyettes, majd igazgató lett. 1667-től 1670-ig az eperjesi ev. teológiai főiskola tanára volt. Ebben az időben – Zemplén Jolán jeles fizikátörténészünk szerint – ez az intézmény volt a felvidéki fizika központja az 1660-as években. Czabán mellett itt tanított a már említett Bayer János (→Eperjes) is. Mivel filozófiai nézeteiben Pierre Gassendi (1592–1655) materialista tendenciájú atomisztikájának híveként szembefordult a katolicizmus skolasztikus-arisztotelészi filozófiájával, vitája támadt néhány tanártársával, mindenekelőtt Ladiver Illéssel és emiatt jobbnak látta, ha Erdélybe megy. 1676–1687 között a nagyszebeni ev. főiskolán a teológia és a filozófia tanáraként működött. 1687-től haláláig pap, 1692-től Nagyszebenben volt dékán. Élete legnagyobb tragédiája volt, amikor fiát, aki Nagyszebenben királybíróként tevékenykedett, felségárulás vádjával perbe fogták és 1703-ban lefejezték. **F. m.:** *Exercitatio physica de intellectu ...*, 1658; *Existencia atomorum, ab injuriis 24 argumentorum...*, 1667; *Synopsis controversiarum metaphysicarum*, 1669; *Dissertatio philosophica*, 1670.

**FRIESENHOF GERGELY (Szentpétervár, 1840. január 19. – Ószéplak, 1913. július 17.) földbirtokos, meteorológus**

Apja báró Friesenhof Gusztáv osztrák diplomata, aki az 1840-es évektől Brogyánban volt földbirtokos. Fia itt töltötte gyermekkorát. 1859–1863 között a bécsi egyetemen jogot hallgatott, 1863–1865-ben a magyaróvári akadémián mezőgazdaságot tanult. 1865–1887 között a Nyitra megyei Nedanócon, majd haláláig Ószéplakon gazdálkodott. 1873-ban egy meteorológiai észlelőállomást hozott létre, amely idővel a Nyitra megyei agrármeteorológiai megfigyelések afféle obszervatóriumává nőtte ki magát. Ez elsősorban időjárás-előrejelzéssel foglalkozott és viszonylag kielégítő pontossággal képes volt két hétre előre megjósolni az időjárás alakulását. Magyar és német szaklapokban publikált gazdasági és meteorológiai témájú cikkeket. Szerkesztette a *Laubfrosch* és az *Időjárás* c. folyóiratot – ezekben obszervatóriumának az időjárással kapcsolatos megfigyeléseit közölte. 1884-től kiadta az *Időjárási Naptárt* és a *Wetterkalendert*.

## BÚCS (Búč)

Az egykori Esztergom (a XIX. századtól Komárom) vármegye területén fekvő település helyén a honfoglalás idején feltételezhetően Bulcsú vezér szállásterülete volt és innen ered a falu neve is. Első írásos említése 1208-ból való, amikor János esztergomi érsek az esztergomi káptalannak adományozza. A XVI. század folyamán a falu lakossága ref. hitre tért, ennek ellenére a XIX. század közepéig az esztergomi érsek birtoka volt. 1910-ben 1584 lakosa volt, 2011-ben 1190 lakosából 1084 volt a magyar, 92 a szlovák. Búcson született Gál Sándor (1937. november 29. –) költő, szerkesztő és öccse, Soóky (Gál) László (1952. február 24. –) költő, Marcelháza korábbi polgármestere.

\*\*\*

**KATONA MIHÁLY (Szatmárnémeti, 1764. október 9. – Búcs, 1822. május 9.) református lelkész, földrajztudós, csillagász.**

A debreceni református kollégiumban tanult. 1790-ben a kollégium könyvtárosa lett. 1793–1796-ban Frankfurtban, Jénában és Lipcsében folytatott tanulmányokat. Hazatérését követően előbb Komáromban volt tanár, majd 1803-tól haláláig a közeli Búcson lelképásztorként működött. Papi munkája mellett földrajzzal, csillagászattal is foglalkozott. 1814-ben jelentette meg legfontosabb művét *A föld matematikai leírása a világ alkotmányával együtt* címmel. Ez a kor legjelentősebb magyar nyelvű természetföldrajzi munkája volt. *A közönséges természeti földleíró* c. könyvében (1820-ban, Csurgón jelent meg) Alexander Humboldt (1769–1859) megelőzve már több korszerű gondolatot megfogalmazott. Számos műve csak kéziratos formában maradt fenn (pl. *Physika, Geographia, Logika* stb.). A búcsi magyar iskola 1999-től az ő nevét viseli.

## BUDATIN (Budatín)

Az egykori Trencsén vármegye területén fekvő település ma Zsolna városrésze. Várát a XIII. század második felében a Balassi-család építtette. Ezt a várat Luxemburgi Zsigmond 1397-ben leromboltatta, de újraépült és ma is áll abban a formában, ahogy legutolsó tulajdonosa, Csáky Géza 1930-ban helyreállította (ő 1944-ig birtokolta). A falunak 1910-ben 1024, többségében szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**UDRÁNSZKY LÁSZLÓ (Budatin, 1862. október 12. – Budapest, 1914. március 21.) orvos, fiziológus, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

1883-ben a budapesti egyetemen szerzett orvosi oklevelet. 1883–1886-ban a budapesti egyetem egyik belklinikáján gyakornokként dolgozott. 1886–1887-ben a strasbourgi egyetemen orvosi kémiát hallgatott. 1887–1890-ben a freiburgi egyetemen működött, itt 1889-ben az orvosi kémia magántanára lett. Hazatérését követően korábbi munkahelyén tanársegéd és laboratóriumi vezető, 1891-től az orvosi vegytan magántanára volt. 1893–1910 között a kolozsvári tudományegyetemen az élettan nyilvános rendes tanára lett, közben kétszer is dékánja volt az orvosi karnak (1895-1896, ill. 1902-1903), 1909–1910-ben pedig az egyetem rektora volt. 1910-ben visszatért Budapestre, ahol haláláig az élettan professzora volt. 1909-ben lett az MTA levelező, egy évvel később pedig rendes tagja. Tudományos kutatásai elsősorban a szénhidrátok fiziológiai szerepével és kimutatásuk módjával voltak kapcsolatosak. Ő tárta fel a putreszcin szerkezetét. **F. m.:** *A glicerín képződéséről a szeszes erjedésnél*, 1888; *A látás élettana* (in: *A szemészet kézikönyve, I. kötet*), 1909.

## BUSÓC (Bušovce)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő településre először 1286-ban történik utalás, de első írásos említése 1345-ből való. Az évszázadok során főleg németek lakták, a legnépesebb a XIX. század derekán volt, amikor több mint 1000 lakosa volt. Később teljesen elszlovákosodott. 1910-ben 441-en, 2011-ben 313-an laktak itt.

\*\*\*

**GERGELYI OTTMÁR (Busóc, 1919. szeptember 28. – Nyitra, 1995. március 13.) levéltáros, helytörténész.**

Elemi iskolai és reál gimnáziumi tanulmányait Késmárkon végezte, végül Pozsonyban fejezte be, ahová apja halála után (1938) költöztek. A pozsonyi Szlovák Egyetem Bölcsészeti Karán történelmet és német nyelvet tanult. 1942-ben a régészeti szeminárium könyvtárosa lett. 1944-ben a Szlovák Nemzeti Felkelésben való részvételéért letartóztatták, a front átvonulása után, 1945-ben viszont a szovjet titkosrendőrség, az NKVD fogta le. 1948-ban Homonnán, az Andrassy család ottani könyvtárának a rendezésével bízták meg, közben létrehozta a Mezőgazdasági Levéltár kerületi fiókját. 1952-től a Mezőgazdasági Levéltár nyitrai fiókjának vezetője volt. 1956-ban a Nyitrai állami Levéltár munkatársa lett és itt dolgozott 1965-ig, amikor egészségi okokból áthelyezték a nyitrai Mezőgazdasági Múzeumhoz, ahol nyugdíjba vonulásáig történetként dolgozott. 1976–1983 között a pozsonyi Zeneművészeti Főiskola óraadó tanáraként hangszertörténetet oktatott. Írásai szlovák nyelven

jelentek meg. **F. m.:** *Hornád v praveku so zvláštnym zreteľom na územie ČSR* (A Hernád az őskorban, különös tekintettel Csehszlovákia területére), 1949; *Historické organy na Slovensku* (Történelmi orgonák Szlovákiában, társszerző), 1982–1989.

## BUZITA (Buzica)

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő települést 1262-ben említik először *villa Bozita* alakban, de lehetségesnek tartják, hogy már 1138-ban is történt rá utalás. 1910-ben 1088 magyar lakosa volt. 2011-ben 1195 lakosából 628 magyar és 425 szlovák volt.

\*\*\*

### **GURDÉLYI ENDRE (Buzita, 1816. november 30. – Kassa, 1901. február 28.) orvosdoktor.**

A pesti egyetemen 1845-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Eleinte katonaorvos volt, majd 1860-tól orvosként tevékenykedett Nagyidán és Abaújszántón, később kassai járási sebészorvos volt. 1869 augusztusától ismét katonaorvos, 1876-ban honvéd ezredesi rangot kapott. 1842-ben az *Atheneumban* egy fordítása is megjelent. Fia, Gurdélyi Géza (Abaújszántó, 1863 – Kassa, 1926) is sebész és katonaorvos, a kassai kórház hivatalos halottkéme volt. **M.:** *Az életrend* (orvosdoktori értekezés), 1845.

# C

## CÍFER (Cífer)

Az egykori Pozsony vármegyében (a XIX. századtól Felső Nyitra vármegyében) fekvő települést először 1291-ben az esztergomi káptalan oklevelében említik, bár már évszázadokkal korábban is lakott hely volt. A török hódoltság korában majdnem elnéptelenedett, sőt 1638 márciusában egy súlyos tűzvészben porig égett. A XVIII. századtól kezdve azonban lakossága egyre nőtt. Viszonylag jelentős zsidó népessége volt, saját zsinagógával és iskolával. 1910-ben 1827, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 4025-en laktak a helységben. Itt született Moenich Károly (1840. október 24. – Székesfehérvár, 1919. június 8.) irodalomtörténész, Székesfehérvár levéltárosa, aki verseket, nyelvészeti, irodalomtörténeti és gazdasági témájú cikkeket publikált. 1876-ban Pozsonyban Vutkovich Sándorral közösen kiadta a *Magyar Írók Névtára* c. kötetet.

\*\*\*

**MAHLER EDE (Cífer, 1857. szeptember 28. – Újpest, 1945. június 29.)** orientalista, csillagász, természettudós, régész, egyiptológus, az MTA levelező tagja.

Apja, Mahler Salamon (1823–1895) Cíferben rabbi volt. Miksa nevű bátyja gimnáziumi tanár, Gyula nevű öccse orvos volt. A család 1873-tól Pozsonyban élt, Ede itt végezte el (1876-ban) a gimnáziumot. Ezt követően a mai ELTE elődjén, a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen és a bécsi egyetemen tanult matematikát és csillagászatot, de az egyiptológia és a sémi nyelvek is felkeltették az érdeklődését. Bölcsészdoktori oklevelét 1880-ban szerezte meg. 1880–1886 között Theodor Oppolzer bécsi asztronómus csillagvizsgálójában dolgozott, de már 1885-ben kinevezték a Császári és Királyi Osztrák Fokmérő Bizottság asszisztensévé, és ebben a minőségében közreműködött az Osztrák-Magyar Monarchia háromszögelésében és feltérképezésében. Ezzel egyidejűleg ókortörténettel is foglalkozott, ami részben a csillagászati kronológiával is kapcsolatos volt. Később matematikai és csillagászati ismereteinek köszönhetően számos történelmi jelentőségű esemény időpontját tudta pontosabban meghatározni. Az egyiptomi nyelvet is még Bécsben kezdte el tanulni, de az egyiptológiával azután is foglalkozott, hogy 1896-ban Budapesten telepedett le. 1898-ban lett az egyiptológia és asszirológia magántanára és elsősorban az ókori Kelet történetével és kronológiával foglalkozott. 1910 novemberében nevezték ki rendes tanárrá és egyúttal létrehozták az általa vezetett Keleti Népek Ókori Története tanszéket. Ő katalogizálta Beöthy Zsolt irodalomtudós, akadémikus 541 darabból álló egyiptomi gyűjteményét, amelyet a tulajdonos halála (1922) után az örökösök megvételre ajánlottak az egyetemnek, de a kért összegnek a töredékét sem sikerült előteremteni, így a gyűjtemény végül 1936-ban a svédországi Uppsalai Egyetem tulajdona lett. Mahlert 1928-ban nyugdíjazták, de még tíz éven át tanított az egyetemen és két tanítványa, Dobrovits Aladár és Wessetzky Vilmos segítségével megalapozta a budapesti Szépművészeti Múzeum egyiptomi gyűjteményét, amely 1939-ben nyílt meg. **F. m.:** *Babylónia és Assyria*, 1906; *Az ókori Egyiptom*, 1909; *Ókori chronológiai kutatások*, 1915.

**KANIZSAI DEZSŐ (Cífer, 1886. január 27. – Budapest, 1981. november 26.)** gyógypedagógus, pszichológus.

1911-ben gyógypedagógiai tanári oklevelet szerzett Budapesten. De már ezt megelőzően az izraelita siketnémák intézetében tanított, amelyet 1907-ben átköltöztettek és más felekezetek előtt is megnyitottak. 1926-tól a Siketnéma Intézet igazgatója volt. 1945-től a budapesti Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola előadó tanára, 1951-től a logopédia tanszék vezetője. Kutatómunkája a hallássérültek iskolai teljesítményeinek fokozására, a hallás és a tökéletes beszéd közötti összefüggések törvényeinek feltárására, a logopédiai módszerek tökéletesítésére irányult. **F. m.:** *A gyermekkori beszédhibák megelőzése*, 1954; *A beszédhibák javítása*, 1955, 1961, 1968; *Elméleti fonetika*, 1959; *Logopédia*, 1960.

## CHIZNE (Chyžne – Lengyelország)

Az egykori Árva vármegye területén fekvő település ma Lengyelországban található. Közép-Európa XX. századi történetének egyik különleges fejezete lenne megírható az Osztrák-Magyar Monarchia 1918-as felbomlását követő évtizedek határkiigazításainak az eseménysorozata alapján. A falut 1923-ban az újonnan létrejött Csehszlovákiától elcsatolták és Lengyelországgá lett. 1939 és 1945 között, amikor Lengyelország részben német, részben szovjet fennhatóság alá került, az akkori Szlovák Köztársaság visszafoglalta az 1923-ban Lengyelországnak átadott helységeket, köztük Chiznét is. 1945-ben ismét Lengyelországhoz került. 1910-ben 1197 lakosának 92,5 %-a lengyel volt. 2003-ban 1069-en laktak a településen.

\*\*\*

**CHERVEN FLÓRIS (Chizne, 1840. február 3. – Budapest, 1928. február 21.)** történész, földrajzi író, főigazgató.

Középiskolai tanulmányait Besztercebányán és Ungvárott végezte. A bécsi tudományegyetemen 1858–1861-ben nyelvészetet és történelmet hallgatott. 1864-ben a budapesti egyetemen történelemből és földrajzból tett tanári vizsgát, 1868-ban pedig doktori szigorlatot. 1870-ben a budapesti egyetemen a világtörténet magántanárává habilitálták. 1894-től a bu-

dapesti Barcsay utcai gimnázium igazgatója, 1908-tól főigazgatója volt. 1911-ben vonult nyugdíjba. 1906-ban az uralkodó chiznei előnévvel nemesi címet adományozott Cherven Flórisnak. Elsősorban történelemmel foglalkozott, de földrajzi tan-könyveket is fordított vagy átdolgozott. 1872-ben egyik alapítója és 1875-ig titkára volt a Magyar Földrajzi Társulatnak.

## CSÁB (Čebovce)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település valószínűleg már a XIII. század első felében létezett, de a tatárjárás idején elnéptelenedett, így csak 1272-ben említik először *Chab* alakban. 1910-ben 774, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 1063 lakosából 704-en vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

### SZEDER FÁBIÁN JÁNOS (Csáb, 1784. június 24. – Komáromfüss, 1859. december 13.) bencés pap és tanár, nyelvész, néprajzi gyűjtő.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Komáromban folytatta. 1797–1799-ben Esztergomban szónoklatot és költészetet, 1800–1802-ben Pozsonyban az akadémián bölcséletet tanult. 1803-ban belépett a Szent Benedek-rendbe és Pannonhalmán, illetve Győrött elvégezte a teológiát. Pappá szentelését követően 1808-tól Esztergomban volt gimnáziumi tanár, 1811-től Győrött tanított, majd az iskola igazgatója lett. Tanított még Sopronban és Dömölkön is. 1817-től ismét Győrött volt tanár, majd 1819–1824-ben Nagyszombatban, 1824–1826-ban Komáromban, 1826–1830-ban Esztergomban, 1830–1832-ben Pannonhalmán volt a nevelés, az esztétika, az oklevéltan tanára. Az MTA 1831-ben levelező tagjává választotta, de 1837-ben akadémiai tagságáról lemondott. 1832-től Pannonhalmán volt levéltárnok, majd könyvtárnok, 1841-től haláláig a bencés rend komáromfüssi birtokainak jószágkormányzója. Íróként sokféle műfajban jeleskedett. Cikkei, elbeszélései, vígjátékai, versei a korabeli folyóiratokban láttak napvilágot, de szerkesztett is, 1828–1833 között Esztergomban jelentette meg az *Uránia* nemzeti almanachot. Egy magyar–német szótára, a *Magyar grammatika* és egy további nyelvészeti munkája kéziratban maradt a pannonhalmi könyvtárban. Legismertebb műve *A palóczokról* c. „népismereti dolgozata”, amelyet Horvát István (1784–1846) irodalmár buzdítására írt és benyújtotta a *Tudományos Gyűjtemény* pályázatára. Életével és munkásságával az utóbbi időben elsősorban Csáky Károly (→Kelenye) foglalkozott. Az ő kezdeményezésére helyezték el kétnyelvű emléktáblát a csábi templom falán már 1984-ben, ill. rendeznek évente Szeder Fábián Emlénapokat. Komáromfüssi egykori lakóházán szintén van emléktáblája.

### HÖNIGH IGNÁC (Csáb, 1790 ? – Csáb, 1857 után) orvos.

Életéről kevés megbízható adatot tudunk, Kiss László orvostörténész kutatásai szerint ő volt a Hont megyei himlőoltás egyik első propagálója és aktívan közreműködött a megyében élő kisgyermekek fekete himlő elleni beoltásában. A *Nemzeti Képes Naptár* 1857-ben megjelent kötetében a Bozói járás seborvosaként említik.

### HÖNIGH IGNÁC ifj. (Csáb, 1813 k. – Besztercebánya, 1848. február ?)

Id. Hönigh Ignác fia. A pesti egyetemen szerzett orvostudományi doktorátust 1834-ben. Akkoriban még kötelező volt a végzősöknek egy disszertációt is írniuk, ifj. Hönigh a *Rövid vázlat a kövérségnek* c. magyar nyelvű dolgozatát a „Tekézetes Nemes Honth. Vármegye Lelkes Karainak és Rendeinek” ajánlotta, azzal a nem is leplezett céllal, hogy elnyerje jóváhagyásukat a Hont megyében folytatandó orvosi praxishoz. Ki is nevezték „becsületbéli” főorvosnak, ami azt jelentette, hogy fizetséget nem kapott a munkájáért. Ez a helyzet nem volt kielégítő számára, ezért előbb Trencsénben próbálkozott (sikertelenül), majd Besztercebányán telepedett le és ekkortól már Zólyom megye főorvosaként szerepel a különböző forrásokban. 1842 augusztusában ő jegyezte le a magyar orvosok és természetvizsgálók harmadik, Besztercebányán rendezett vándorgyűléseinek történéseit. Mint Kiss László írja: *Hönigh nem tartott előadást, viszont az ő gyűjtésének köszönhetően mutatták be a résztvevőknek Zólyom megye „ásvány- és gyógyvizeit”*. Nem tudjuk, mi okozta korai halálát.

## CSACA (Čadca)

Az egykori Trencsén vármegye területén található település alapítói a vlach jog alapján a XV. század elején itt letelepített román pásztorok voltak. Első írásos említése 1417-ből való, de hitelesnek azt az 1565-ben keltezett német nyelvű okiratot tekint-  
hetjük, amely egy határvita kapcsán keletkezett. Népessége a XVIII. századtól kezdve gyarapodott, amikor Mária Terézia városi jogokat adományozott a helységnek; 1910-ben már 5207, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 24 959 lakost számoltak meg.

\*\*\*

### LIPSCHER MÓR (Csaca, 1870 k. – Komárom, 1944 második fele ?) sebészorvos, kórházigazgató.

Születésének pontos dátumát nem ismerjük és gyermekkoráról is keveset tudunk. A budapesti egyetemen szerzett orvosi oklevelet 1895-ben. 1898–1902-ben a budapesti Szent István Kórház III. sebészeti főosztályán Herczel Manó egyik munkatársaként dolgozott és 1900 nyarán ő végezte el Magyarországon az első agydaganat-műtétet, amelyet hamarosan egy másik agytumor-operációja is követett. 1903–1935 között, kényszerű nyugdíjazásáig a komáromi kórház igazgatójaként



tevékenykedett. Ő volt az, aki Komáromban elsőként műtött, addig ott erre nem került sor. Minden bizonnyal Szlovákiában is az övé volt az elsőség az agydaganat-műtétek terén. 1944 koranyarán a komáromi és a környékbeli zsidókat összegyűjtötték és a haláltáborokba vitték őket. Köztük volt a súlyos beteg Lipscher Mór is, akinek további sorsa ismeretlen.

## CSALÁR (Čeláre)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő települést először 1436-ban *Chalard* néven említik az okiratok, az évszázadok során mindig a kis Ipoly menti falvak közé tartozott. 1910-ben 502, jobbra magyar lakosa volt. 2011-ben 479 lakosából 149-en vallották magukat magyarnak. Itt született Szentiványi Rafael (1722 – Nagyszombat, 1783. október 27.) püspök, esztergomi kanonok.

\*\*\*

**ZSÉLYI ALADÁR (Bussa vagy Csalár, 1883. december 12. – Budapest, 1914. július.) gépészmérnök, repülőgép-tervező.**

A lexikonokban és családi síremlékén is Bussa van feltüntetve születési helyeként, de már egészen kis korától Csaláron élt édesanyjával, édesapját (akit Koch Lászlónak hívtak) igen korán elvesztette. Középiskolai tanulmányait Losoncon végezte, 1901-től a budapesti József Műegyetem gépészmérnöki karán tanult. Már diákkorában élénken érdeklődött a repülés műszaki kérdései iránt. Blériot 1909-es budapesti bemutatója nagy hatással volt rá és ekkor belefogott egy repülőgép tervezésébe. Sok újszerű konstrukciós megoldást alkalmazott, például az általa kifejlesztett kormány szerkezet lehetővé tette a gép minden irányban való mozgatását. Rugózó futóművet és biztonsági csúszótalpat is alkalmazott. Magyarországon elsőként kezdett gázturbinákkal is foglalkozni és ezekhez a repülésben is nagy reményeket fűzött. A magyar repülési szakirodalomnak is úttörője volt. 1912-ben *A nagy aeroplánok* c. dolgozatában felvetette egy 34 személyes utasszállító repülőgép ötletét is. Nemcsak tervezett és épített repülőgépeket, hanem ezeket rendszerint maga próbálta ki. Az első magyarországi tervezésű repülőgép, a *Zsélyi I.* 1910. március 15-én emelkedett a magasba. *Zsélyi* elnevezéssel három gépet is épített. Többször is balesetet szenvedett, de ezeket kisebb-nagyobb sérülésekkel megúsza. Az 1914. április 15-i balesete azonban tragikus következményekkel járt: a gép motorhiba miatt a földre zuhant, Zsélyi karján nyílt törést szenvedett, amely elfertőződött és tetanuszban alig 31 évesen meghalt. Földi maradványait Csaláron temették el. Emlékét Bussán a Zsélyi Aladár Társaság is őrzi. **F. m.:** *A repülőgép-technika alapelvei*, 1909 (németül: *Prinzipien der Flugtechnik*, 1910); *Mechanika*, 1911; *A nagy aeroplánok kérdése* (Melczér Tiborral), 1912; *A gázturbina, kísérletek az új hőerőgép megalkotására*, 1913.

## CSALLÓKÖZARANYOS (Zlatná na Ostrove)

Az egykori Komárom vármegye területén található községet először 1094-ben említik *Locus Aureus* néven, minden bizonnyal arra utalva, hogy itt aranyat mostak. A Csallóköz aranyos név 1908-ban keletkezett, amikor is több község (Nagylél, Örkény, Ontopa, Föláranys) összeolvadt. 1907-ben lett a falu ref. lelkésze Kóczán Mór (Kocs, 1885. január 8. – Alsógöd, 1972. július 30.), aki az 1912. évi stockholmi olimpián harmadik lett gerelyhajításban. Róla nevezték el a helyi magyar iskolát. (Kóczán Mór később Csilizradványra került és itt szolgált 1948-ig, amikor áttelepült Magyarországra.) A falunak 1910-ben 1832, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 2404 lakosából 2045 volt a magyar.

\*\*\*

**SZENTGYÖRGYI JÓZSEF (Csallóköz aranyos, 1765. február 22. – Debrecen, 1832. január 1.) orvos, természettudós, nyelvész.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, Nagykőrösön és Debrecenben végezte. Miután orvosi pályára készült, a bécsi egyetemen tanult és az ottani kórházakban gyakornokoskodott. Doktori címe megszerzését követően 1794-ben Győrött telepedett le, de 1796-ban Nagykőrösre hívták, ahol 1799-ig szolgált. Ekkor Debrecenbe költözött és haláláig a város főorvosa volt. Csokonai Vitéz Mihályt is kezelte. Gyógyító munkája mellett verselt, nyelvészkedett és a természettudományokat is művelte. Állattannal is foglalkozott. Jó barátság fűzte Kazinczy Ferenchez, akivel levelezett. Idős kora ellenére bekapcsolódott az 1831-es kolera elleni küzdelembe is. **F. m.:** *Legnevezetesebb természeti dolgok esmérete (Az állatok országa)*, 1803.

**PÁZMÁNY DÁNIEL (Csallóköz aranyos, 1836. április 1. – Szentes, 1916. február 1.) ref. pap, főlevéltáros.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban kezdte, majd Pápán fejezte be és itt végezte a református teológiát is. 1859–1865 között Balatonkenesén volt rektor, majd a lelkészi vizsgát letéve egy évig Komáromban volt káplán, ezt követően Csilizradványra került, ahol hat évig lelkészkedett. Közben 1870-ben állami ösztöndíjjal Karlsruheba ment, ahol a gazdasági főiskolán szaktanári oklevelet szerzett. 1872-ben megválasztották a Nyitra megyei gazdasági egyesület titkárává és ebben a minőségében előadásokat tartott és szakkikket írt a Nyugat-Európában alkalmazott intenzív gazdasági termelésről. Később a jövedelmezőbb állami szolgálatot választotta és jegyzőként tíz évet Nagyváradon, majd pedig másfél évet Vágfarkasdon töltött. 1885–1914 között Csongrád vármegye főlevéltárnokaként tevékenykedett. Munkatársként közreműködött a *Magyarország címeres könyve* c. kiadvány szerkesztésében és írásában is.

## CSALLÓKÖZNÁDASD (Trstená na Ostrove)

Az egykori Pozsony vármegyében található csallóközi települést 1250-ben említik először írott források. 1910-ben 507, 2011-ben 547, túlnyomórészt magyar lakosa volt.

\*\*\*

**VASKOVICS LÁSZLÓ ÁRPÁD (Csallóköznádasd, 1936. június 19. –) szociológus, egyetemi tanár, az MTA külső tagja.**

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte. Miután édesapja 1947-ben visszatért az orosz hadifogságból, a várható meghurcoltatások elől feleségével és öt gyermekével önként Magyarországra költözött. Vaskovics László Árpád Győrött fejezte be általános iskolai tanulmányait, majd ugyanitt az építőipari technikumban érettségizett jeles eredménnyel. Több egyetemre is jelentkezett joghallgatónak, de származása miatt (apja önálló ácsmester volt!) kérelmét elutasították. 1956 októberében aktívan részt vett a forradalomban, ezért annak leverése után 1957 elején Ausztriába disszidált. Ott ismét érettségiznie kellett, mert magyarországi bizonyítványát nem fogadták el. 1958-ban kezdte meg tanulmányait a bécsi egyetemen, ahol szociológiát, filozófiát és etnológiát hallgatott. 1961-ben szerzett szociológia szakon oklevelet. 1962–1966 között a Vallásszociológiai Kutatóintézet tudományos munkatársa volt, majd különböző ausztriai és németországi egyetemeken (Bécs, Linz, Trier) tanított, 1977-től a Bambergi Egyetem tanszékvezető professzora, 1994–2003 között az Állami Családkutató Intézet igazgatója. Számos társaság vezetőségi tagja, 1991-ben a budapesti Corvinus Egyetem díszdoktora lett. 1998-tól az MTA külső tagja. 2002-től a budapesti Corvinus Egyetem Szociológia doktori iskolájának az oktatója. Kutatási területe a családszociológia, az ifjúságszociológia, a demográfia és a szociálpolitika, ezen belül a szegregációs folyamatok társadalmi összefüggései, a családszerkezet alakulása a modern társadalmakban, a poszt-adoleszcens életszakasz kialakulása és megjelenési formái. **F. m.:** *Familie und religiöse Sozialisation*, 1970; *Segregierte Armut*, 1976; *Partnerschaftskarrieren*, 1995; *Jungsein in Deutschland*, 1996; *Familiale Lebenswelten und Bildungsarbeit I-III.*, 1996, 1997, 1998; *Solidarleistungen der Eltern für ihre erwachsenen Kinder*, 1997; *A társadalmi modernizáció és a szülői szerepváltozás összefüggései* (akadémiai székfoglaló), 1999; *A társadalmi modernizáció és a munkamegosztás a partnerkapcsolatban és a családban*, 2000; *The Sociological Theory of Post-Adolescence*, 2001; *Gesellschaftliche Desintegration und Familienschicksale. Flüchtlings- und Vertriebenenfamilien des Zweiten Weltkrieges*, 2002.

## CSALLÓKÖZNYÉK (Nekyje na Ostrove)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település 1940 óta Nyékvárkony (Vrakúň) község része. Feltehetően a Nyék törzsnak volt itt szálláshelye, az ugor eredetű *nyék* szó kerítést, sövényt jelent. A falut először 1165-ben említik írott források. 1808-ban birtokrészt szerzett itt a Martinovics-per köztárlója, Nyéki Németh János, aki a közharag elől ide vonult vissza. 1910-ben 643 magyar lakott itt. 2011-ben Nyékvárkony 2578 lakosából 2183 magyar és 314 szlovák volt.

\*\*\*

**MÉHES ZOLTÁN (Csallóköznyék, 1870. január 24. – Budapest, 1940. május 19.) vasúti mérnök, egyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, mérnöki tanulmányait Budapesten a Magyar Királyi József Nádor Műegyetemen végezte, ahol 1895-ben szerzett oklevelet. Kétévnyi magánmérnöki gyakorlat után 1897–1906 között Lipthay Sándor professzor mellett tanársegédként, majd adjunktusként tevékenykedett. Közreműködött az első magyar nyelvű vasútépítési szakkönyv szerkesztésében. 1906-tól a vasútépítés egyik legjelesebb szaktekintélyeként oktatta a leendő magyar gépészmérnököket. 1915-ben rendkívüli tanári címet kapott, Zielinszki Szilárd professzor halálát követően, 1925-ben az út-és vasútépítési tanszék nyilvános rendes tanárává nevezték ki. Szakterülete elsősorban a vasúti biztonsági és jelző berendezések elhelyezése és fejlesztése volt. Részt vett az uzsoki és az ausztriai alpesi vasút építésében és számos kisvasút és bányavasút tervét is elkészítette. A közútépítkezések területén elsősorban az útburkolatok kérdéseivel foglalkozott. 1917–1932 között a Magyar Mérnök és Építészegylet igazgatója volt.

## CSÉCS (Čečejevce)

Az egykori Abaúj Vármegyében fekvő település környékén már 35 ezer évvel ezelőtt is éltek emberek, a régészek egy 5000 évvel ezelőtt létezett település nyomait is feltárták. A falut először 1317-ben említik írott források. 1918-ig szinte szintiszta magyar település volt, 2011-ben 2062 lakosából már csak 600-an vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

**HORVÁTH GÉZA (Csécs, 1847. november 23. – Budapest, 1937. szeptember 8.) orvos, zoológus, entomológus.**

Középiskolai tanulmányait Kassán végezte, orvosi és sebészi oklevelét a bécsi egyetemen szerezte 1872-ben. 1873–1874-ben a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum őre volt, 1875–1880-ban előbb Forrón, majd Varannóban járási orvosként dolgozott. 1881–1895-ben az országos filoxéra-kísérleti állomás vezetője volt. 1896–1923 között az MNM állattárának igazgató-őre. Az MTA 1877-ben levelező, 1894-ben rendes, 1931-ben tiszteletbeli tagjává választotta. Számos külföldi entomológiai társaság tagja volt. Nagy érdemeket szerzett a filoxéra (szőlőgyökértetű – *Phylloxera vastatrix*) elleni küzdelemben. A szipókás rovarok egyik legjelentősebb szakértője volt. 1876-ban az MNM-nak ajándékozta 42 000 példányt számláló poloskagyűjteményét és 16 000 darabból álló bogárgyűjteményét. Horváth Géza alapította a *Rovartani Lapokat*, amelynek szerkesztője is volt, emellett szerkesztette az *Állami Rovartani Állomás Közleményeit*, valamint az *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* folyóiratot. **F. m.:** *Magyarország Bodobács-féléinek magánrajza*, 1875; *Magyarország pikkelyroptúinak*<sup>22</sup> *rendszeres névjegyzéke* (Pável Jánossal), 1875; *Eremocorisfajok magánrajza*, 1883; *A rovarok dimorphismusról*, 1884; *Védekezés a kártékony rovarok ellen*, 1893; *Synopsis Tingitidarum Regionis palaearcticae*, 1906; *Magyarország lepkéi* (Abafi-Aigner Lajossal), 1907.

## CSÉCSÉNY (Čačín)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település ma Cserény (Čerín) része, 1886-ig hivatalos magyar neve Csacsin volt. 1910-ben 162 szlovák lakosa volt. 2011-ben Cserénynek 445 lakosa volt, ebből 419 szlovák.

\*\*\*

**MOLNÁR (KER.) JÁNOS, Szabó (Csécsény, 1728. június 12. – Szepesváralja, 1804. február 15.)**  
fizikus, író, jezsuita tanár.

1745-ben lépett be a jezsuita rendbe. 1759-től tanárként működött az ország számos iskolájában; 1776-ban a budai akadémia igazgatója lett és 1777-ben az egyetemi tanács tagja. 1788-tól béléskerti apát, 1784-ben mint szepesi kanonok Szepesváraljára vonult vissza és kizárólag irodalomtörténettel foglalkozott. Kora egyik legkiválóbb pedagógusának tekintették: Mint a magyar nyelvű tudományos és ismeretterjesztő irodalom úttörője a tudományos és szépirodalomra egyaránt jelentős hatással volt. 1777-ben megjelent fizikakönyve már nemcsak mint nyelvújítási kísérlet, hanem mint a kor színvonalán álló első magyar nyelvű fizikatanakönyv is jelentős. 1775-ben közreadott ismeretterjesztő munkájában a népművészetet és háziipart propagálta. Ő alapította és szerkesztette az első magyar irodalmi folyóiratot, a *Magyar Könyv Házát* (1783–1804), melynek 22 kötete jelent meg. **F. m.:** *Régi jeles épületekről...*, 1760; *Pásztorember, avagy a pásztorok tanításáról két könyv*, 1775; *A természetiekről, Newton tanítványainak nyomdoka szerint I–II.*, 1777.

## CSEHBEREK (České Brezovo)

Az egykori Nógrád vármegye területén fekvő település a XIII. században keletkezett, de először 1435-ben említik az okiratok. A település része volt 1998-ig Zlatnó, ahol 1839-ben Zahn János György egy üveghutát létesített. Itt Európa szerte híressé vált üvegcsillárokat, lámpákat és gyertyatartókat készítettek, ezek több alkalommal első díjat nyertek a különböző világkiállításokon. Az üzemet 2003-ban zárták be. Csehberekben született Zelenka Pál (1839. augusztus 19. – Miskolc, 1910. december 4.) ev. püspök, aki Pozsonyban és Jénában végezte teológiai tanulmányait és 1866-tól Miskolcon volt ev. lelkipásztor, 1890-ben lett a tiszai egyházkerület püspöke. Csehbereknek 1910-ben 1403, többségében szlovák lakosa volt. 2011-ben az 505 lakosa közül 453 szlováknak vallotta magát, a többi roma vagy ismeretlen nemzetiségű.

\*\*\*

**PANTOCSEK LEÓ VALENTIN (Kielce, Lengyelország, 1812. július 24. – Zlatnó, 1893. szeptember 11.) orvos, pirokémikus, feltaláló.**

Orvosi oklevelét a pesti egyetemen szerezte 1843-ban, de orvosi gyakorlatot nem folytatott. Magyarországon elsőként foglalkozott dagerrotípiával és fényképészettel. Mindenekelőtt azonban az üveg-gyártás kérdései érdekelték. A zlatnói üveggyár vegyészeként számos jelentős találmány és felfedezés fűződik a nevéhez. Az ő találmánya a hialoplasztika, amelylül üvegpénzeket készített. Az 1855-ös párizsi világkiállítás aranyérmét kapott érte. Legjelentősebb találmánya az irizáló üveg, amely nemzetközileg ismertté tette a zlatnói üveghutát. A szivárvány színeiben pompázó üvegfelület kialakításának titkát Joseph Lobmeyr osztrák gyáros Pantocsek egyik munkatársa révén megszerezte és ennek köszönhetően egy máig prosperáló cégnek vetette meg az alapjait.

**WICZIÁN DEZSŐ (Csehberek, 1901. szeptember 23. – Budapest, 1961. december 7.) teológus-professzor.**

A pécsi egyetem Sopronba kihelyezett ev. hittudományi karán oktatott 1935–1950 között. 1950-től 1958-ig előbb a soproni, majd a budapesti ev. teológiai akadémián az egyetemes egyháztörténet tanára volt. **F. m.:** *Luther mint professzor*, 1930; *Az újabb Luther-kutatás főbb irányai és eredményei*, 1936; *Az egyház története I–II.* (társszerző: Solyom Jenő), 1942.

<sup>22</sup> A lepkék régebbi neve.

## CSEJTE (Čachtice)

Az egykori Nyitra vármegye területén található település környéke már az újkőkorban is lakott hely volt, a régészek különböző rétegekben tártak fel sírokat (vonaldíszes kultúra, hallstatt, la thène, római-barbár kor). A falut először 1263-ban említik az írott források. Legismertebb lakosa Báthory Erzsébet (1560–1614) volt, aki kegyetlen, sőt szadista nőként él az utókor emlékeztetésében, bár több mint valószínű, hogy a neki tulajdonított rémtetteket sosem követte el. A romos csejteji vár napjainkban is sok turistát vonz. A községnek 1910-ben 2594 túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 3986-an laktak itt.

\*\*\*

### ETHEY GYULA (Dömös, 1878. november 18. – Csejte, 1957. október 3.) helytörténész.

Eredetileg Krašenič volt a vezetéknéve, ezt 1917-ben belügyminiszteri engedéllyel változtatta meg, miután bizonyítani tudta egyenes ági származását az 1681-ben nemességet kapott többörétei Ethey-Krašenič (Krascsenits) Jánostól. Jogot végzett és a vármegyei közigazgatásban dolgozott, árvászéki alelnök is volt. Az I. vh. után visszavonult szelezsényi birtokára, de ezt 1945 után elkobozták és ekkor költözött felesége rokonaihoz Csejtére. Folyamatosan gyűjtötte a régi nemesi családokra vonatkozó okiratokat, ezek egy része 1945-ben megsemmisült, de a II. vh. után is folytatta a gyűjtőmunkát, elsősorban Vágújhely és Trencsén környékén. Nemcsak gyűjtötte ezeket, hanem különböző cikkekben feldolgozva publikálta is. Gyűjteményének egy részét 1953-ban a trencsényi levéltárnak adományozta, de a legrégebbi okiratok közül számos a birtokában maradt, ezek egy része halála után ismeretlen helyre került. Özvegye a pozsonyi állami levéltárnak is átadott mintegy 50 doboznyi iratot. Munkásságát Csanda Sándor (→Kisújfalu) irodalomtörténész egy (kéziratban hátrahagyott) tanulmányban ismertette. Ezt a *Fórum Társadalomtudományi Szemlé*ben fia, Csanda Gábor adta közre 2005-ben. Ethey Gyula érdeme kiterjedt a családtörténet mellett a kastélyok, a vendéglátás, a bortermelés, az egykori közigazgatás stb. történetére is. Több tanulmányt szentelt a vágvölgyi magyarság fokozatos térvésztségének, valamint a nemzetiségi kérdésnek a XIX. században. **F. m.:** *Alsószelezsény története*, 1922; *Vágújhely története és a szomszédos várak* (németül is), 1926; *Vágvölgyi krónika*, 1936; *Zoborvidék múltjából*, 1936; *A vágvölgyi magyarság települése és foglalkozása*, é. n.; *A Stibor család építkezései*, 1943; *A csejteji uradalom élete*, 1943.

## CSEKLÉSZ (Bernolákovo)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település már a kőkorszak óta lakott hely volt. 1958–1959-ben az itt végzett régészeti ásatás során egy VIII. századi avar temető leletanyagát tárták fel. A mai községet először 1209-ben említik írott források, 80 évvel később már vára is van. Ez a XVII. században elpusztult, a helyén 1714–1720 között egy barokk kastélyt építettek a település akkori birtokosai, az Esterházyak. Szlovák nevét az irodalomtudós és nyelvész papról, Anton Bernolákról kapta. 1910-ben 2103, többségében magyar lakosa volt. 2011-ben 5385 lakosából 5092 volt szlovák, a magyarok száma mindössze 30 fő.

\*\*\*

### RADICS ANTAL (Érkeserű, 1726. november 12. – Cseklész, 1773. szeptember 15.) jezsuita szerzetes, matematikatanár, tankönyvíró.

1746-ban lépett a jezsuita rendbe. A nagyszombati egyetemen matematikát, később Budán bölcseletet, majd ismét Nagyszombatban egyház- és világtörténetet oktatott. 1769-től haláláig Cseklészen volt plébános. A maga korában modern szemléletű fizikakönyvet és más tankönyveket írt, ezekben Newton és Bosković (1711–1787) horvát fizikus és csillagász tanítását is népszerűsítette. Latin és magyar nyelvű munkákat is kiadott (pl. *Szerencsés hadi esete Loyola szent Ignácnak...*, 1759; *Institutiones physicae*, 1766).

## CSELEJ (Čel'ovce)

Az egykori Zemplén vármegye területén található községet 1220-ban említik először írott források. A falu birtokosa egészen a XX. századig a Cseley család volt. Itt született Cseley József (1868–1930) festő- és grafikusművész, aki később Szentgotthárdon volt rajztanár. A falunak 1910-ben 712, 2011-ben 548 túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### SARUDY GYÖRGY (Cselej, 1866. november 29. – Pápa, 1934. július ?) irodalomtörténész, gimnáziumi tanár.

Apja korán meghalt, így 1876-tól anyai nagybátyja, Szenczy Ödön vette pártfogásába. A gimnáziumot Székesfehérvárott végezte. A budapesti egyetemen tanult megszakításokkal. Tanított Sopronban, Debrecenben, Rimaszombatban, Nagyszalontán, de leghosszabb ideig (1895-től nyugalomba vonulásáig) Pápán, a Ref. Kollégiumban. 1892-ben klasszika-filológiából, 1894-ben pedagógiából tett szakvizsgát. Elsősorban ókori szerzők műveit elemezte és összeállított egy görög lírai antológiát is a gimnáziumok számára. Foglalkozott II. Rákóczi Ferenc korával is, ő fordította magyarra a nagyságos fej-

delem hatkötetes francia nyelvű emlékiratait. Kutatta a magyar helységnevek eredetét is. 1927-ben adta ki a *Pápa várának visszafoglalása a töröktől 1597-ben* c. munkáját. Öccse, **Sarudy Ottó** (Cselej, 1872. február 7. – Pápa, 1931. október ?) ugyancsak tanár és tankönyvíró volt. Az 1890-es években rövid ideig Érsekújvárott is tanított.

## CSETNEK (Štítník)

Az egykori Gömör vármegye területén található települést 1243-ban IV. Béla király oklevelében említik először *Chitnek* alakban. 1328-ban városi jogokat kapott. Egy 1344-ből való dokumentum szerint itt már vízenergiát használtak a bányászat során (a királyi Magyarországon először). A XIX. században fellendült a réz- és a vaskohászat, de ez a XX. század elejétől hanyatlásnak indult. Jelentős volt a település kézművessége is (csipkeverők, gombkötők, csizmadiák stb.). A XIV. században épült gótikus plébániatemplomát művészi értékű freskók díszítik. Ev. templomában található Szlovákia legrégebbi, 1492-ben épült orgonája. A faluban temették el Gyöngyösi István (1629–1704) költőt. Itt született Madarász Viktor (1830. december 14. – Budapest, 1917. január 10.), a magyar történeti festészet egyik legjelentősebb képviselője. 1910-ben az 1474 lakosból még 598 személy vallotta magát magyarnak. 2011-ben 1550 túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**SZONTÁGH GUSZTÁV ADOLF** (Csetnek, 1793. április 9. – Pest, 1858. június 7.) filozófus, esztéta, az MTA tagja.

A miskolci ref. líceumban, majd a mezőberényi ev. iskolában tanult. A filozófiát a pesti egyetemen, a jogtudományt Késmárkon végezte. Rozsnyón Cházár András (1745–1816) ügyvéd és főjegyző (→Jólész) mellett volt joggyakornok. 1813–1829 között hadnagyi rangban szolgált a Máriássy-ezredben, Franciaországban több ütközetben is részt vett. Katonaként kapitányi rangban 1837-ben nyugdíjazták. Ettől kezdve 1849-ig kizárólag az irodalommal és a tudományokkal foglalkozott. Egy sajátosan magyar, eklektikus, agnosztikus, újkantiánus filozófiai rendszer („egyezményes filozófia”) kialakítására törekedett, de az esztétikát is a művészetfilozófia részeként képzelte el. 1836-ban egyik alapítója volt a Kisfaludy Társaságnak. Irodalomkritikáit különböző álnevek (Tuskó Simplicius, Tornay, Karácsony Tivadar, Szamosy, Alkendi stb.) alatt publikálta. A haszonnövények, különösen a dohány és a dinnye termesztésének problémája is foglalkoztatta, neves dinnyetermesztőként ismerték. Az MTA 1832-ben választotta levelező, 1839-ben rendes taggá. **F. m.:** *Propylaeumok*<sup>23</sup> *a magyar philosophiához, tekintettel hazánk viszonyaira*, 1839; *Propylaeumok a társasági philosophiához tekintettel hazánk viszonyaira*, 1843; *A szenvedelmes dinnyész. Körülményes útmutatás jeles dinnyék termesztésére*, 1843; *Útmutatás az okszerű dohánytermesztésre*, 1846; *A magyar egyezményes philosophia ügye, rendszere, módszere és eredményei*, 1855; *A magyar Parthenon alapjai*, 1856.

**VANDRÁK ANDRÁS** (Csetnek, 1807. január 24. – Eperjes, 1884. szeptember 14.) pedagógiai és filozófiai író, tanár, az MTA levelező tagja.

Tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Kassán, Rozsnyón folytatta és Eperjesen fejezte be Karlovsky Zsigmond és Greguss Mihály tanítványaként. 1828-ban sikeres papjelölti és tanárképesítő vizsgát tett Tiszolcon, ahol két évig nevelősködött, majd Jénában képezte tovább magát. 1831-től Eperjesen líceumi tanárként sok tárgyat oktatott (logika, matematika, latin, esztétika, metafizika, pszichológia, magyar irodalom), később a jogakadémián és a teológián is előadott. Szemléletmódja nagy hatással volt a magyar reformkor Eperjesen diákoskodó képviselőire. Számos középiskolai tankönyvet írt vagy szerkesztett. Az MTA 1847-ben levelező tagjává választotta. Munkásságáról Mészáros András (→Bélvata) írt monográfiát. **F. m.:** *Lelkileges embertan*, 1841 (3. jav. kiad.: *Lélektan*, 1863); *A philosophiai ethika elemei*, 1842 (2. átd. kiad.: *Bölcséleti erkölcsstan*, 1865); *Elemi logika*, 1844; *Tiszta logika*, 1861 (3., teljesen átd. kiad.: 1867); *Bölcséleti jogtan*, 1864.

## CSICSER (Čičarovce)

Az egykori Ung vármegye területén található települést először 1263-ban említik birtokosa, Csicseri Szobeszlav adománylevelében. A XVI. században a lakosság áttért a ref. hitre, így a falut birtokló Orosz és Barkóczy család is, de az Orosz család később az ellenreformáció idején rekatolizált. 1910-ben 1203, 2011-ben 901, túlnyomórészt magyar lakosa volt.

\*\*\*

**OROSZ LÁSZLÓ** (Csicsér, 1697. december 18. – Nagyszombat, 1773. július 11.) jezsuita misszionárius, egyetemi tanár.

Apja Bercsényi Miklós híveként részt vett a Rákóczi-féle szabadságharcban. Orosz László Kassán végezte középiskolai tanulmányait, 1716-ban belépett a jezsuita rendbe és először a trencsényi noviciátusban tanult, majd a nagyszombati egyetemre került, végül Grazban fejezte be tanulmányait. Többször is jelentkezett dél-amerikai missziós szolgálatra, végül 1726-ban kapta meg felettesei engedélyét. Miután hittestvérével, Limp Ferencsel (1695–1768) és másokkal együtt elvégezte a sevillai misszionáriusképzőt, 1728 decemberében hajóra szállt és 1729 áprilisában megérkezett a mai Argentínába. Előljárói

<sup>23</sup> A görög templomok udvarába vezető főbejárók előtti oszlopcsarnok.

úgy határoztak, hogy Orosz Lászlót a hittérítő munka helyett a cordobai jezsuita egyetemre nevezik ki tanárnak. Itt bölcselet és hittudományt oktatott, és bár többször kérvényezte, hogy misszionáriusi munkát végezzen, csak arra kapott engedélyt, hogy 1740-ben egy nagyobb ellenőrző körutat tegyen a paraguayi indián missziókban. Ekkor kb. 30 redukciót<sup>24</sup> keresett fel. Buenos Airesben az 1740-es évek első felében egy újabb jezsuita kollégiumot alapított. 1746-ban kinevezték a rendtartomány madridi prokurátorává (ügyvivőjévé). 1749-ben több jezsuita tudós társaságában tért vissza Spanyolországból Argentínába. 1764-ben megalapította Argentína első nyomdáját Córdobaiban. A jezsuita rend betiltására irányuló törekvések eredményeként 1767-ben felszámolták a latin-amerikai jezsuita missziókat és rendtartományokat, a jezsuita hittérítőket kitoloncolták Amerikából. Orosz László is egy zsúfolt vitorlással érkezett meg a spanyolországi Cádiz kikötőjébe, ahol lefogták és börtönbe zárták. Szerencséjére két hónap múlva pártfogói közbenjárására kiszabadult és Nagyszombatban telepedett le, itt is van eltemetve. Útközben megállt Bécsben, ahol kihallgatásra jelentkezett Mária Teréziánál és közbenjárását kérte a Spanyolországban börtönbe zárt jezsuita hittérítők kiszabadítása érdekében – sikerrel. Tanári munkája mellett sokat fáradozott az argentin kultúra felvirágoztatásáért, és befejezte azt a nagy művet, amelyet még a XVII. század második felében egyik rendtársa, Nicolás del Techo kezdett el, aki *Decades* címmel a paraguayi jezsuita rendtartomány történetét dolgozta fel 1685-ig. Orosz megírta az 1685–1750 közötti időszak történetét és még 39 jezsuita hittérítő életrajzát is csatolta mellé. A kéziratot 1746-ban magával vitte Európába és egyik másolatát eljuttatta Nagyszombatba, ahol azt két kötetben 1759-ben adták ki. Amikor Orosz László visszatért Magyarországra elsősorban hittérítő társainak igyekezett segítségére lenni. Megszerkesztette és nyomdakész állapotba hozta a selmecbányai születésű Éder Xavér Ferenc (1727–1772) terjedelmes kéziratát, amely a perui Moxito tartományban végzett misszionáriusi munkája során készült feljegyzéseit tartalmazta. Sajnos a könyv nem jelent meg, csak jóval halála után látott napvilágot belőle egy válogatás.

## CSICSÓ (Čičov)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést először 1172-ben említik az oklevelek, amikor a pannonhalmi bencés kolostor kapta adományba. Az 1965-ös nagy csallóközi árvíz idején szinte valamennyi régi családi háza összedőlt és az egész települést újjáépítették. A Kálnoky kastélyban az 1980-as években dunaszerdahelyi amatőr csillagászok nyári észlelő táborokat szerveztek. A falu határában található érdekes természeti képződmény, a helyiek által csak Lioni-tónak nevezett Csicsói-holtág, amely 1840-ben alakult ki a Duna egyik meanderének elvágásakor. 1910-ben 1356, 2011-ben 1292, túlnyomórészt magyar lakosa volt.

\*\*\*

**SZENTGÁLI KÁROLY (Csicsó, 1879. április 19. – Balatonkenese, 1945. május 23.) pedagógus, numizmatikus.**

Pedagógus családból származott, ő maga is erre a pályára lépett. A tanítóképző elvégzése után Budapesten tanított. 1921-ben egy iparos tanonciskola igazgatója lett, 1923–1939 között egy népiskola igazgatója volt. 1907-től a Magyar Numizmatikai Társaság tagja, 1911-től a társulati gyűjtemény őre, 1927-től a társulat titkára, 1938-tól főtitkára volt. 1922-ben megalapította az *Érem* c. folyóiratot. **F. m.:** *A pénzverés időtartama az Árpádok korában*, 1918; *II. Rákóczi Ferenc pénzei*, 1922; *Az éremhamisításokról*, 1922; *A régi pénzek gyűjtése*, 1927; *Erdély pénzei*, 1934; *A magyar királyság hetedik centenáriumának érmei*, 1943.

**MÉSZÁROS LAJOS (Csicsó, 1913. november 30. – Gödöllő, 1969. január 24.) agrármérnök.**

1936-ban tanítói, egy évvel később mezőgazdasági szaktanítói oklevelet szerzett és 1941-ig népiskolai tanítóként dolgozott. A II. vh.-ban katona volt és hadifogságba esett. 1948-ban hazatérve már Magyarországon vidéki mezőgazdasági szakiskolákban oktatott, majd 1951-től a gödöllői Agrártudományi Egyetem előadója lett és 1954-ben maga is agrármérnöki oklevelet szerzett. 1964-ben egyetemi docenssé nevezték ki. Szakterülete az örökléstan és a növénynevelés volt. Az *Agrár-irodalmi Szemle* munkatársa volt.

## CSIFFÁR (Čifáre)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település helyén már az ókorban laktak, a falut magát először 1209-ben a garamszentbenedeki apátság birtokaként említik írott források. 1910-ben 708, többségében magyar lakosa volt, 2011-ben 604 lakosából már csak 173-an vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

**CSUKA GYULA (Csiffár, 1940. július 30. –) genetikus, szaporodásbiológus, egyetemi tanár.**

A nyitrai Mezőgazdasági Főiskolán tanult (1959–1964). 1965–1968-ban a Csehszlovák Tudományos Akadémia liběchovi Állatállomány- és Genetikai Intézetében volt aspiráns, 1968–1971-ben a nyitrai Mezőgazdasági Főiskola tudományos főmunkatársa és oktatója. 1971–1999-ben a pozsonyi Baromfifenyésztési Kutatóintézet tudományos főmunkatársa.

<sup>24</sup> missziós telep

Kutatási területe az agrárgenetika és a szaporodásbiológia. Tudományos közleményei elsősorban szlovákiai és cseh folyóiratokban jelentek meg. Számos hazai és külföldi tudományos konferencián vett részt és tartott előadást. Nyelvművelő és ismeretterjesztő cikkeket, könyvrecenziókat is publikál, 1984–1990-ben a Csemadok Terminológiai Szakbizottságának elnöke volt. Nevéhez több szabadalom fűződik, különböző társadalmi, szakmai és tudományos társaságok tagja (Csemadok, Cseh/szlovákiai Magyar Tudományos Társaság, Szlovákiai Filatéliai Társaság stb.). Bélyeggyűjteményének legértékesebb darabjaiból több kiállítást rendezett.

## CSORBA (Štrba)

Az egykori Liptó vármegyében található Tatra alji települést 1280-ban említik először írott források. Soltész<sup>25</sup> alapítású falu, amelynek az évszázadok során a Szentiványi, a Szmracsányi és a Baán család is birtokosa volt. 1910-ben 1729, túlnyomórészt szlovák lakosa volt, 2011-ben 3640-en laktak itt. 1947-ig a faluhoz tartozott a sok turistát vonzó Csorba-tó is, amelyet végül 2007-ben visszacapott.

\*\*\*

**MARKUSOVSKY LAJOS (Csorba, 1815. április 25. – Abbázia, 1893. április 21.) orvos, a magyar orvos-továbbképzés és közegészségügyi oktatás megszervezője, az MTA tagja.**

Iskolai tanulmányait ev. lelkész édesapja irányításával kezdte, majd Rozsnyón és Késmárkon járt iskolába. 1834-ben kezdte meg orvosi tanulmányait a pesti egyetemen, amelyet csak 1844-ben fejezett be, miután édesapja 1837-ben elhunyt és ő kénytelen volt latintanárként, majd nevelőként pénzt keresni. Az orvosi oklevél megszerzését követően rövid ideig Párizsban tanulmányozta a sebészet legújabb módszereit, majd Bécsben töltött ösztöndíjasként két évet. Ekkor ismerkedett meg és kötött barátságot Semmelweis Ignáccal. 1847-ben visszatért Magyarországra és Balassa János (1814–1868) sebész-professzor asszisztense lett. Főnökeivel az elsők között alkalmazták Európában az éteres narkózt. Az 1848–1849-es szabadságharc idején törzsorvosként szolgált a honvédseregben, ő kezelte Görgei Artúr fejsérülését, sőt elkísérte őt a tábornok száműzetésének helyére, Klagenfurtba is. Amikor 1850-ben hazatért, mint politikailag megbízhatatlan személyt megfosztották egyetemi állásától. Később a fogságából hazatért Balassa professzor magánasszisztense lett, de magántanári kinevezését protestáns származása miatt elutasították, ezért orvosi praxist indított. Egyik páciense volt Eötvös József is, aki az 1867-es kiegyezést követően az általa irányított Vallás- és Közoktatási Minisztériumban titkári állást biztosított számára. Ebben a minőségében, majd pedig minisztériumi tanácsosként sokat tett különösen az egészségügyi szakképzés megújításáért. Javaslataira közegészségügyi tanszéket alapítottak a budapesti egyetemen, ő kezdeményezte a kolozsvári tudományegyetem létrehozását is. Részt vett az 1876-ban elfogadott, sok szempontból ma is időtálló közegészségügyi törvény kidolgozásában. 1857-ben ő alapította és 32 évig főszerkesztőként vezette Európa egyik legrégebbi orvosi szaklapját, az *Orvosi Hetilapot*, amely mindmáig megjelenik. 1863-ban létrehozta a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatot. Emlékét számos mellszobor, utcánév, emléktábla és a róla elnevezett orvosi díj őrzi. 1965-ben szülőhelyén szlovák és magyar nyelvű emléktáblát is lelepleztek. Az MTA 1863-ban levelező, 1890-ben tiszteleti tagjává választotta. **F. m.:** *Az orvos, mint nevelő* (doktori értekezés), 1844; *Észrevételek az orvosi tudomány fejlődéséről az utolsó ötven év alatt*, 1888; *Markusovszky Lajos válogatott munkái* (összegyűjtötte és sajtó alá rendezte Marikovszky György), 1905.

## CSÚZ (Dubník)

Az egykori Komárom vármegye határán elterülő település környéke már az ókorban is lakott volt, kelta és Árpád-kori sírokat is feltártak itt. A falut először 1236-ban említik először *Chus* alakban. A hódoltság korában, kivált a XVII. században a török támadások mellett a gyakori járványok is tizedelték a lakosságot, sőt 1699-ben mint lakatlan helységet említik. Később a Vág mentéről és Liptóból szlovák telepések érkeztek ide, de idővel elmagyarosodtak. 1910-ben 1912, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 1695 lakosából 914-en vallották magukat magyaroknak. A település jeles szülötte Berinke Dénes (1871–1944) ügyvéd, aki 1918. november 4-től a Károlyi kormány igazságügy-minisztere, majd 1919. január 11-től 1919. március 21-ig Magyarország miniszterelnöke volt. Jogtudományi cikkeket is publikált. A XVIII. században megfordult itt Bél Mátyás, az 1848/49-es szabadságharc idején Guyon Richárd tábornok, akinek a felesége csúzi születésű volt. 1819–1823 között a Csúzy család nevelőjeként itt lakott a jeles cseh történész, František Palacký. A falunak régebben több nemesi kúriája és kastélya volt, ezek közül néhány még ma is megvan. A legismertebb közülük a Csúzy-kastély, amelyet 1998-ban eredeti formájában felújítottak és 2002-től védett műemlékké nyilvánítottak. 2003-tól itt konferenciákat, kiállításokat rendeznek. A kastély ad otthont a Szlovákiai Magyar Honismereti Egyesületnek és a Művelődési és Kultúrtörténeti Intézetnek is, amelyet Szénássy Árpád agrármérnök, technikatörténész (→Komárom) és Meszlényi István, a komáromi KT nyomda tulajdonos-igazgatója alapított. A kezdeményezésükre jött létre az a kerámiaszobor-kiállítás is, amely a Felvidék híres személyiségeit mutatja be (Esterházy János, Lehár Ferenc, Jókai Mór, Pázmány Péter, Klapka György, Andrássy Gyula, Jedlik Ányos, Baross Gábor, Feszty Árpád, valamint Jókainé Laborfalvi Róza).

\*\*\*

<sup>25</sup> Így nevezték a németországi telepések vezetőjét, bíróját.

**KERESKÉNYI ÁDÁM (Csúz<sup>26</sup>, 1713. január 24. – Kolozsvár, 1777. február 1.) jezsuita tanár, nyomdaigazgató, író, fordító.**

1729 októberében lépett be a Jézus Társaságba. Nagyszombatban bölcseletet hallgatott, majd Trencsénben novícius, 1731–1733 között Esztergomban alsó tagozatos tanár. 1733–1734-ben Nagyszombatban fizikát és metafizikát tanult. Egy évig Pozsonyban ismét tanított, ezután előbb Nagyszombatban költészetet, 1738-ban Budán retorikát, 1739–1742-ben Bécsben teológiát tanult. 1743-ban a harmadik próbaévét Besztercebányán töltötte. Ezt követően hitszónok és tanár volt 1744-ben Esztergomban, 1746-tól 1748-ig Nagyszombatban, 1750-ben Győrött, 1754-ben Bécsben. 1756–1759 között a jezsuita rend kőszegi kollégiumának rektora volt. Majd 1760-tól 1766-ig Budán volt a rendház főnöke. Ezután 1767–1768-ban Kassán házfőnök és a rend nyomdájának igazgatója. 1770-től 1772-ig Gyulafehérváron a jezsuita szeminárium és iskola igazgatója. 1773-ban lett a kolozsvári nyomda igazgatója és házfőnök. Egyházi műveket és iskoladrámákat írt magyarul és latinul. Metastasio két drámai művét is magyarra fordította. **F. m.:** *Ágostonnak megtérése, mely a személyek közt beszélgetéssel előadatott... Köszögh királyi városában*, 1757; *A jézus társaságból való Canisius Péter által egybeszedett és három iskolára elosztott keresztény hitnek öt fő cikkelyeiről közönséges és szükséges kérdések könyvecskéje*, 1758.

**SÓTÉR KÁLMÁN (Csúz, 1834. október 11. – Nyitrakoros, 1915. szeptember 15.) méhésztanár, méhészeti szakíró.**

Nagyszombatban végezte a gimnáziumot és egy ideig Esztergomban teológiát hallgatott, végül nem fejezte be és 1858-tól Scitovszky János (1785–1866) esztergomi érsek és bíboros gazdasági intézője volt. 16 év szolgálat után nyugalomba vonult és 1874-ben a Hont megyei Inámban telepedett le. Itt egy téglából épült méhészetet alapított, amely hamarosan országos hírnévre tett szert. Egyik alapítója és alelnöke volt a Magyar Országos Méhészeti Egyesületnek. Nemcsak a gyakorlati kérdésekkel foglalkozott, hanem szakíróként is szolgálta a méhészet ügyét. Két kötetes műve, *A méh és világa I-II.* – amely több mint 2000 oldalt tesz ki –, még napjainkban is gyakran forgatott munka. Első kötete 1895-ben Kolozsvárott, a második kötete 1908-ban Budapesten jelent meg. Emellett számos méhészeti témájú cikket is publikált, a *Méhésztan* c. szaklapnak főmunkatársa volt. Újfajta mézkészítési eljárást is kidolgozott, amelynek egyik eleme a speciális kiképzésű kisméretű mézkeveret volt. Élete vége felé megvakult és támogatója, Förster báró nyitrakorosi birtokán húzódott meg. Inámban az általa teremtetett méhészeti hagyományt tovább ápolják, 2000. szeptember 1-jén Sótér-emléktáblát lepleztek le a község háza falán és ettől kezdve minden évben mézfesztivált is rendeznek a településen.

---

<sup>26</sup> Szinnye szerint Komáromban született.



# D

## DAMAZÉRKARCSA (Domardské Kračany)

Az egykori Pozsony vármegye területén fekvő település a XIII. században keletkezhetett, erre utal egy 1243-ból származó okirat is, amelyben Karcsei Zolougos fia Damasa neve szerepel. 1910-ben a falut Erdőhátkarcsával együtt említik, akkoriban 149 magyar lakosa volt. Jelenleg Királyfiakarcsa része.

\*\*\*

### BARTAL GYÖRGY (Komáromfűss, 1785. április 24. – Damazérkarcsa, 1865. szeptember 20.) jogász, jogtörténész, az MTA tagja.

Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban és Nagyszombatban végezte. 1801–1805 között a pozsonyi akadémián bölcseletet és jogot hallgatott, 1806-ban a királyi tábla jegyzője lett, 1809-ben ügyvédi oklevelet szerzett. 1810-ben Pozsony vármegye másodaljegyzője, 1817-ben főjegyzője lett. 1823-ban megválasztották alispánná, 1825 augusztusában Pozsony vármegye országgyűlési követe lett. Ő is támogatta Felsőbüki Nagy Pál küzdelmét a magyar nyelv hivatalossá tétele érdekében. 1827-ben megvált a megyei szolgálattól és a királyi tábla munkatársa lett. 1830-ban udvari tanácsossá nevezték ki. 1848-ban a király személye körüli miniszter osztályfőnöke lett. Ezt a tisztséget 1848 szeptemberéig töltötte be, majd visszavonult csallóközi birtokára. Az MTA 1830-ban választotta igazgató tagjává, 1858-ban tiszteleti tag lett. Jogtörténettel, magyar történettel foglalkozott. **F. m.:** *Commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV. (I–III.)*, 1847; *Csallóköz történeti vázlata*, 1860; *Béla király halhatatlan jegyzőjének hajdani szittyáiról főtekintettel macedoni Nagy Sándor korára*, 1862.

## DEÁKI (Diakovce)

Az egykori Pozsony vármegye területén található helységet még I. István alapította 1001-ben, aki bencésekkel telepítette le itt. A pannonthalmi apátság 1002-ben kelt alapítólevelében *Wag* néven szerepel. Kéttornyú román stílusú templomát 1228-ban építették, ez a mai Szlovákia legrégebbi műemléke. Az itteni bencések használták a *Pray-kódex*ként ismert szertartáskönyvet, amelyben a *Halotti beszéd* is olvasható. A mai falunév először egy 1296-ból származó okiratban bukkan fel *Monasterium Deaki* (Deákmonostor) formában. A falu jeles szülöttei közül említsük meg Serédi Jusztinián (1884. április 23. – Esztergom, 1945. március 29.) – eredeti nevén Szapucsek György – esztergomi érseket, bíborost, az MTA tagját; Vájlak Sándor (1913. november 17. – Budapest, 1991. december 11.) kritikust, művelődéstörténészt. 1910-ben a falunak 2949 magyar lakosa volt, 2011-ben 2204 lakosából 1447-en vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

### SZABÓ MIKLÓS (Deáki, 1884. május 23. – Budapest, 1960. március 25.) tanár, klasszika-filológus.

Édesapja, Szabó Zsigmond Deákiban volt ref. lelképásztor. 1894-ben a család Győrbe költözött. Szabó Miklós itt végezte gimnáziumi tanulmányait is. Az Eötvös Kollégium tagjaként a budapesti tudományegyetemen 1906-ban bölcsészdoktori, 1907-ben tanári oklevelet szerzett. 1911-től az Eötvös Kollégium tanára, 1929-től igazgatója, 1935–1945 között igazgatója volt. 1944-ben szélsőjobboldali támadások keresztüzébe került, 1945 áprilisában viszont az új hatalom képviselői szólították fel, hogy önként távozzon az intézmény éléről. 1945–1947-ben az MTA könyvtárában dolgozott. Már nyugdíjasként fogott bele egy, az ókori görögség szókincsét tartalmazó nagy görög–magyar szótár összeállításába. Ezt végül az ő munkássága nyomán Györkösy Alajos folytatta, majd Kapitánffy István és Tegye Imre fejezte be. Elsősorban a nagy ókori görög filozófusok műveit fordította magyarra (Arisztotelész: *Nichomachoszi Ethika I–II.*, 1942; *Organon*, 1961; Platón: *Az állam*, 1943). Fő műve: *A beszédek bekeretelése Homeros költeményeiben*, 1906.

## DEBRÓD (Dehrad')

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő települést IV. Bélának a jászóvári premontrei prépostságot újraalapító oklevelében említik először 1255-ben. A török hódoltság korában lakossága erősen megcsappant, ezért a XVIII. században Szeged környékéről juhászokat telepítettek ide és ennek révén mindmáig érezhető a betelepülők nyelvhasználatának hatása is az itteniek beszédén. A falunak 1910-ben 606, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 376 személyt számoltak össze, ebből kb. 250 volt a magyar nemzetiségű.

\*\*\*

### GÖRCSÖS MIHÁLY (Debród, 1923. augusztus 7. – Kassa, 1999. január 21.) helytörténész, néprajzkutató.

A kassai Kereskedelmi Középiskolában érettségizett 1944-ben, majd Budapesten kétéves kereskedelmi főiskolát végzett 1949-ben. A pozsonyi Pedagógiai Főiskola levelezői szakán szerzett magyar szakos tanári oklevelet, 1979-ben pedig a budapesti ELTE-n néprajzból doktorált. Különböző gazdasági szervezetekben, ipari vállalatoknál és hivatalokban dolgozott, és e munkája mellett foglalkozott néprajzi gyűjtéssel és helytörténettel. Doktori értekezése volt az egyetlen könyvnyi terjedelmű munkája (*Debrőd története és népi gazdálkodása*, 1979). Kutatásainak eredményét, valamint ismeretterjesztő és művelődéstörténeti írásait jobbra a pozsonyi *Hétben* és a magyarországi *Honismeret* c. folyóiratban közölte. Egyik alapítója és 1965–1976 között elnöke volt a kassai Batsányi-körnek, amelynek emlékezetes évkönyvéhez (*A kassai Batsányi-kör évkönyve 1965–1968*) ő gyűjtötte össze az anyagot.

## DEMÉND (Demandice)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1291-ben *Damian* alakban említik először írott források. A helység az itáliai származású Deméndi család alapítójáról, Damianusról kapta a nevét. 1910-ben 724, túlnyomórészt magyar lakosa volt. A II. vh.-t követően a magyarellenés intézkedések következtében fokozatosan megváltozott a népesség nemzetiségi összetétele. 2011-ben 1008 lakosából 705 volt szlovák és 270 a magyar nemzetiségű.

\*\*\*

**BAROSS KÁROLY (Deménd, 1865. február 28. – Budapest, 1905. január 3.) agrárpolitikus, gazdasági író.**

Ebben a faluban csak egy éves koráig élt, miután szülei 1866-ban Pilisszántóra költöztek. Középiskolai tanulmányait Nagyszombatban és Esztergomban végezte. 1882–1884-ben a Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémia hallgatója volt. Ezt követően mezőgazdászként különböző gazdaságokban segédintézőként dolgozott. 1888-tól az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) alkalmazottja volt, sőt hamarosan az egyesület titkárává választották. 1889–1893 között a *Borászati Lapok* szerkesztője volt. Hamarosan több lapot is alapított. Az OMGE hivatalos lapját, a *Közteleket* ő indította és vezette 1891-től. 1893-ban *Hazánk* címmel egy esti napilapot indított. 1894-ben elindította a *Független Újság* c. agrárpolitikai lapot. A Magyar Agrár- és Járadékbank osztályvezetőjeként 1896–1900 között a szőlők felújítását segítő kölcsönökkel foglalkozott. Fontos szerepet játszott a magyarországi filoxeravész következményeinek felszámolásában és a szőlőtermesztés felendítésében. Kezdeményezte a pincészetvezetők létrehozását, lapjaiban erősen fellépett a borhamisítók ellen. Sógórával, Drucker Jenővel részt vett az 1900-ban Párizsban rendezett nemzetközi szőlészeti-borászati kongresszuson és ebből az alkalomból szakmai célú körutat tettek a francia borvidékeken is. Baross Károly 1901-ben egyik alapítója és 1905-ig alelnöke volt a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének. 1901-ben országgyűlési képviselőnek is megválasztották, de egyre romló egészsége miatt 1903-ban lemondott. Már 1902-től idegszanatóriumban gyógykezelték, de állapota nem javult és alig 40 évesen elhunyt. **F. m.:** *Szőlőink újjáalakítása*, 1890; *Magyarország szőlőtermelésének múltja és jelene*, 1896; *A szőlőművelés politikája*, 1900; *Franciaország szőlőművelése* (Drucker Jenővel), 1901.

## DEMÉNFAKVA (Demänová)

Az egykori Liptó vármegyében fekvő település 1976 óta Liptószentmiklós városrésze. Magát a falut 1269-ben említik először írott források. Környékén található a Deménfalvi Szabadság-cseppkőbarlang, amely kedvelt idegenforgalmi célpont. A helységnek 1910-ben 412 szlovák lakosa volt. 2011-ben kb. ezren laktak itt.

\*\*\*

**KUBINYI SÁNDOR (Deménfalva, 1751. december 12. – Deménfalva, 1799. július 27.) táblabíró, lexikográfus.**

Különböző vármegyei tisztségeket viselt és egy ideig a Liptó vármegyei politikában is részt vett. Ő volt az első magyarországi jogi lexikográfus és bibliográfus. 1796-ban nagy feltűnést keltett magyar nyelvű jogi előadásával. Munkája: *Enchiridion lexicis iuribus regni Hungariae additus est index scriptorum publicopolitico-juridicorum*, 1789.

## DERCSIKA (Jurovák)

Az egykori Pozsony vármegye területén, a Csallóközben fekvő települést 1253-ban említik az okiratok. A falu szülötte volt Szemes Imre (1758–1824) teológiai doktor, pap, egyházi író. 1910-ben 532, 2011-ben 507, túlnyomórészt magyar lakosa volt.

\*\*\*

**KATONA MIHÁLY DIENES (Dercsika, 1782. szeptember 24. – Sátorlajújhely, 1874. június 9.) bölcséleti doktor, paptanár, kertész.**

Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban, Magyaróvárott és Tatán végezte. 1802 októberében belépett a piarista rendbe (ekkor vette fel a Dienes szerzetesi nevet) és próbatanárként előbb Kalocsán, majd Tatán működött. 1806–1808-ban a pesti

egyetemen tanult és bölcsészdoktori címet szerzett. Ezt követően Nyitrán és Szentgyörgyön teológiát tanult. A következő években különböző helyeken (Tata, Szeged, Kolozsvár, Léva, Vác, Nagykároly, Kecskemét) volt gimnáziumi tanár és házfőnök. Utolsó tanári állomáshelye a szegedi líceum volt, és már itt a növényi eredetű indigó magyarországi kitermelésének a lehetőségeivel foglalkozott. Ő mutatott rá a festő csülleng (*Isatis tinctoria*) felhasználhatóságára. Amikor a piarista rend 1843-ban Sátoraljaújhelyre helyezte, a rendház kertjében kialakított egy területet, az ún. *názáreti kertet*, ahol különböző egzotikus növényeket termesztett és folytatott velük kísérleteket (amerikai indigó, kávé, amerikai szőlő, édesburgonya, braziliai dinnye, cukornád stb.). Levelezett Xantus János (1825–1894) utazóval és természettudóssal, aki az 1850-es években hosszabb ideig az Amerikai Egyesült Államokban tevékenykedett. Irodalmi munkássága szerteágazó volt. Írt történelmi témájú hőskölteményeket, erkölcsi példabeszédeket, életrajzi feljegyzéseket, de mindenekelőtt a termesztett növényekkel kapcsolatos cikkeinek és kiadványainak a száma jelentős.

## DEREGNYŐ (Drahňov)

Az egykori Zemplén vármegye területén található település neve először egy 1315-ben keletkezett névjegyzékben szerepel, bár már a IX. század második felében állt itt egy avarok építette vár, amely azonban a tatárjárás idején elpusztult. 1910-ben 844, zömében magyar lakosa volt. 2011-ben 1371 lakosa volt, ennek kb. 60 %-a vallotta magát magyarnak. A falu szülötte volt Péter Mihály (1867–1932) ref. pap, a Tiszán-inneni Egyházkerület püspöke.

\*\*\*

**LÓNYAY GÁBOR (Deregyő, 1805. október 4. – Teplice, 1885. augusztus 5.) országgyűlési képviselő, mezőgazdász.**

Iskolai tanulmányait Sárospatakon, Pozsonyban, Késmárkon végezte, jogi végzettségét 1823–1824-ben Sárospatakon szerezte. 1835-től megszakításokkal negyven évig országgyűlési képviselő volt. Fiatal éveiben Kossuth híve és pártfogója volt. Kazinczy Gábor (1818–1864) író nővérét vette feleségül. Közéleti tevékenysége közben a mezőgazdasággal is foglalkozott, deregyői birtokán gazdálkodott. Rendszeresen publikált közjogi, gazdasági és mezőgazdasági témájú cikkeket. 1852–1854-ben egy négykötetes mezőgazdasági tankönyvet adott ki, amely egy német munka magyar nyelvű átdolgozása.

**PASZLAUSZKY JÓZSEF (Deregyő, 1846. február 2. – Budapest, 1919. november 21.) zoológus, tanár, az MTA levelező tagja.**

Gimnáziumi tanulmányait Sátoraljaújhelyen, Ungvárott és Kassán végezte, majd a kassai teológián 3 és fél évig papnövendékként tanult. 1868-ban beiratkozott a pesti egyetemre, ahol természettudományokat hallgatott és 1872-ben tanári oklevelet szerzett. 1870-től a Magyar Nemzeti Múzeum ásványtárában segédként tevékenykedett, 1873-ban az egyetem állattani tanszékének tanársegéde lett, majd 1874. október 1-jétől a budapesti II. kerületi főreáliskola tanáraként működött. Egyik úttörője volt a magyarországi etológiának, valamint a felnőttoktatásnak és aktívan közreműködött a magyarországi tanügy megreformálásában. Elbeszéléseket írt, fordított, és a tudományos ismeretterjesztés terén cikkíróként, előadóként és folyóiratok szerkesztőjeként is aktív volt. Elsősorban állattani témákról cikkezett, de földrajzi kérdésekkel is foglalkozott. Zoológusként elsősorban a magyarországi gubacsdarazsokat tanulmányozta. Számos természetrajzi gimnáziumi tankönyvet írt és népszerű ismeretterjesztő könyveket fordított. Közreműködött a *Fauna Regni Hungariae* sorozat szerkesztésében. **F. m.:** *Az állatok rokonságáról*, 1878; *Az ausztráliai szigetvilág életéről*, 1882; *Életképek az állatvilágból*, 1884; *A madarak természetrajza*, 1891.

**PETROVICS ELEK (Deregyő, 1873. augusztus 10. – Budapest, 1945. július 20.) művészettörténész, az MTA tagja.**

Jogot tanult a budapesti egyetemen, ahol 1896-ban szerzett államtudományi oklevelet. 1896–1914 között a belügyminisztériumban dolgozott különböző tisztségekben. 1914–1935 között a budapesti Szépművészeti Múzeum igazgatója, majd főigazgatója. Újjászervezte az intézményt, megalapította a múzeum egyiptomi gyűjteményét és archívumát. Művészettörténészként elsősorban a XIX. és a XX. század magyar művészetével foglalkozott. Fontos szerepe volt Ferenczy Károly és a nagybányai iskola elismertetésében. 1918–1935 között ő szerkesztette az *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyveit*. Az MTA 1924-ben levelező, 1941-ben rendes tagjává választotta. **F. m.:** *A Szépművészeti Múzeum újabb szerzeményei*, 1918; *Ferenczy Károly*, 1923; *Képzőművészeti gyűjteményeink (Magyarország Vereckétől napjainkig.)*, 1930; *Jegyzetek művészetünk történetéhez a XIX. század első felében*, 1934; *Magyar mesterművek*, 1936; *Mattyasovszky-Szolnay László*, 1936; *Élet és művészet*, 1937; *Szinyei Merse Pál*, 1941; *A modern festészet kialakulása* (In: Magyar Művelődéstörténet V.), 1942; *Rippl-Rónai*, 1942.

**PÁSZTORNICZKY LAJOS (Deregyő, 1925. március 24. – Budapest, 1981. május 17.) villamosmérnök, egyetemi docens.**

Tanulmányait a budapesti műegyetem gyengeáramú szakán végezte (1945–1950). villamosmérnöki oklevelet szerzett (1950). 1950–1953-ban a Távközlési Kutató Intézet Tudományos munkatársa, 1959-től a budapesti műegyetem vezetéknélküli híradástechnikai tanszékének adjunktusa, 1962-től docense, 1963–1966-ban helyettes tanszékvezetője és a villamosmérnöki kar dékánhelyettese, 1966-tól haláláig a mikrohullámú tanszék vezetője. Fő kutatási területe a félvezetős áramkö-

rök, utóbb az impulzustechnika. Kidolgozta és oktatta az impulzustechnika alapo­zó szak­­tárgyát, és megszervezte az impulzustechnikai laboratóriumot. Impulzustechnikai jegyzeteket, később tankönyvet írt. **F. m.:** *Félvezetős impulzustechnika* (Áramkörök), 1940; *Rádióvetél-technikai áramkörök tranzisztorokkal* (Egyes fokozatok tervezése), 1959.

### **KONCSOL LÁSZLÓ (Deregyő, 1936. június 1. –) irodalomkritikus, költő, helytörténész, művelődéstörténész.**

Édesapja ref. lelkipásztor volt. Középiskolai tanulmányait Sárospatakon kezdte, majd Komáromban érettségizett 1954-ben. A pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett 1959-ben. 1960–1963-ban általános iskolai tanár, 1963–1974 között könyvkiadói szerkesztő, illetve az *Irodalmi Szemle* munkatársa volt. 1985–1997 között Diósfőrgepatony helytörténészeként tevékenykedett. Ebben a minőségében számos helytörténeti kiadványt és válogatást szerkesztett és adott közre Diósfőrgepatony és más környező települések múltjáról. Szerkeszti a pozsonyi Kalligram Könyvkiadó *Csallókői Kiskönyvtár* sorozatát, amely jelenleg már több mint 40 kötetet számlál. Helytörténeti és művelődéstörténeti munkássága mellett elsősorban irodalmi tanulmányai, esszéi, kritikái, versei és műfordításai jelentősek (felsorolásukat l. A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004, 2004). 2002–2006 között a Szlovákiai Református Egyházkerület főgondnoka volt.

### **VARGA LÁSZLÓ, D. (Deregyő, 1946. május 17. – ) tanár, helytörténész, néprajzi szakíró.**

Nagykaposon érettségizett 1964-ben, az eperjesi Pedagógiai Főiskolán 1982-ben szerzett nevelői oklevelet. 1973–1988-ban a nagy­ka­posi Energetikai Szakközépiskola tanára, 1988–1990-ben a *Zempléni Szó* szerkesztője. Helytörténettel és néprajzi gyűjtéssel, elsősorban az Ung-vidék földrajzi neveivel, a hagyományos halászat és állattartás, valamint a pásztorművészet vizsgálatával foglalkozik. Az 1980-as években a pozsonyi *Hétben* cikksorozatot jelentetett meg az Ung-vidéki népi halászatról. **F. m.:** *Földem és népe. Az Ung vidéke hely- és földrajzi nevek tükrében*, 2003; *A halászok világa. Hagyományos halászat az Ung, a Laborc és a Latorca folyón*, 2004.

## **DERENCSENY (Drienčany)**

Az egykori Gömör vármegye területén fekvő települést először 1297-ben említik írott források. A falu a Gömör-Tornai-karszt nyugati részén, a Derencsenyi-karsztban található, a környékén közel 40 kisebb-nagyobb cseppkőbarlang ismert, de ezeket a turisták nem látogathatják. A faluban volt ev. lelkipásztor Pavol Dobšínský (1828–1885) szlovák író, néprajzkutató, aki itt hunyt el. Itt született Baloghy György (1861–1931) jogász, miniszter. A falunak 1910-ben 368, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 248 lakosából 215 szlovák volt.

\*\*\*

### **LISZKAY GUSZTÁV (Derencsény, 1843. augusztus 2. – Selmezbánya, 1889. június 3.) bányamérnök, szakíró.**

A Selmezbányai Erdészeti- és Bányamérnöki Akadémián szerzett oklevelet 1866-ban. Ezt követően öt évig a bánsági Gerlistyén a vasműben dolgozott, majd 1871-től haláláig Selmezbányán élt. 1873-ban megszervezte és igazgatta a selmeci bányaiskolát. Közben előadott az Akadémián is. Cikkei elsősorban a *Bányászati és Kohászati* Lapokban jelentek meg. Sokat tett a magyar bányászati szaknyelv fejlesztéséért is. **F. m.:** *A saarbrückeni kőszénmedenczéről*, 1885; *Scholl C. F., A gépész kalauza. Fűtők, gőzgépörök, kezdőgépész-építészek, mérnökök, gyártulajdonosok, gépműhelyek, műszaki tanintézetek és hatóságok számára. A magyar viszonyokhoz alkalmazva magyar nyelvre írta, 424 ábrával*, 1885.

### **BUZÁGH ALADÁR (Derencsény, 1895. július 6. – Budapest, 1962. január 20.) kolloidkémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

1918-ban a budapesti Műegyetemen vegyész-mérnöki, majd 1921-ben a budapesti tudományegyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1926–1927-ben Wilhelm Ostwald lipcsei intézetében kolloidkémiai kutatásokat folytatott. Később más németországi kutatóintézetekben tovább mélyítette ismereteit ezen a területen. 1933–1940-ben egyetemi adjunktus a budapesti tudományegyetem II. számú kémiai intézetében, a II. vh. alatt a kolloidkémia címzetes nyilvános rendkívüli tanára, később nyilvános rendes tanára, 1950-től haláláig pedig a kolloidkémiai tanszék tanszékvezető professzora. Őt tekintik a magyarországi kolloidkémia megalapítójának. Kutatásai elsősorban a peptizációs folyamatok vizsgálatára irányultak, ennek eredményeként alkotta meg az Ostwald–Buzágh-féle üledékszabályt 1929-ben, valamint a diszperz rendszerekben fellépő erőhatásokat és a szolok stabilitását jellemző Ostwald–Buzágh-féle kontinuitási elvet. Foglalkozott az elektromos kettősréteg szerkezetének a vizsgálatával is. Az MTA 1936-ban levelező, 1946-ben rendes taggá választotta. Munkásságáért 1949-ben és 1954-ben Kossuth-díjat kapott. **F. m.:** *A kolloidok természettudományi jelentősége*, 1931; *Colloid Systems*, 1937; *Kolloidika I-II.*, 1946–1952; *A kolloidika praktikuma*, 1954.

## **DIÓSZEG (Sládkovičovo)**

Az egykori Pozsony vármegye területén, a Mátyusföldön található település környéke már az i. u. I. – IV. században lakott hely volt. A mai várost 1252-ben IV. Béla oklevelében említik először. Németeket II. József telepített ide, akkor jött létre Németdiószeg és Magyardiószeg. Ez a két helység 1943-ban egyesült. Báró Kuffner Károly (1847–1924) az 1860-as években cukorgyárat alapított a városban, amely 2000-ig működött és különösen a XIX. században nagyban hozzájárult a helység anyagi gyarapodásához és szellemi fellendüléséhez. 1910-ben a két Diószegnek együtt több mint 3100, túlnyomórészt magyar lakosa volt. Az 1945 utáni deportálások és kitelepítések következtében mintegy 1300 személynek el kellett hagynia szülőhelyét és romániai és magyarországi szlovákokat telepítettek a házaikba. 2011-ben 5479 lakosából 1737-en vallották magukat magyarnak. A város neves szülöttei közül említsük meg Lőrincz Gyula (1910–1980) festőművészt, Pongrácz Zoltán (1912–2007) zeneszerzőt, Weinträger Adolf (1927–1987) festőművészt, Abay Nemes Oszkár (1913 – Pécs, 1959) ügyvédet, országgyűlési képviselőt, főiskolai világbajnok úszót. A városban töltötte gyermek- és ifjúkorát a tragikusan elhunyt prózaíró, Talamon Alfonz (1966–1996). 1943-tól a városban lakott haláláig Szamák István (Pozsony, 1920 – Galánta, 2010) növénynevelő és szakíró, a felvidéki magyar kórusmozgalom tevékeny résztvevője.

\*\*\*

### **HORONY MIHÁLY (Németdiószeg, 1817 – Davenport (Iowa, USA), 1865. április) orvos.**

A pesti egyetemen 1844-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Disszertációját magyarul írta: *A mérgezésről általjában és némely közönségesen előforduló gyakori étetésekről*. 1845-ben Érsekújvárott a tanítóképző intézet tanára lett, majd gyakorló orvosként működött. 1859-ben már hajdúböszörményi közszéki orvosként szerepel az iratokban. Valamikor 1860 szeptemberében érkezett családjával az USA-ba, ahol 1862-ben Iowa államban telepedett le és elismert orvos lett. Szóba került az is, hogy I. Miksa mexikói császár személyi orvosa lesz, de erre már nem kerülhetett sor, mivel 1865 áprilisában váratlanul elhunyt. Fia, Horony Győző (Viktor) 1880-ban 37 évesen halt meg. Lánya, Horony Mária Katalin (Mary Katherine) (Pest, 1850. november 7. – Prescott (Arizona, USA), 1940. november 2.) az amerikai Vadnyugat legendás alakja volt (beceneve: Big Nose Kate – Hosszú orrú Kata).

### **KOLTAY-KASTNER JENŐ (Magyardiószeg, 1892. február 15. – Szeged, 1985. március 3.) irodalomtörténész, filológus, történész, az MTA levelező tagja.**

Középiskolai tanulmányait Zsolnán és a Kecskeméten végezte. 1909–1913 között a budapesti tudományegyetemen tanult, de a magyar–francia–olasz szakos tanári oklevelét csak 1919-ben szerezte meg. Közben ui. egy évet (1913–1914-ben) ösztöndíjasként a párizsi Sorbonne-on is eltöltött, majd az I. vh. kitörésekor besorozták és olasz hadifogságba esett. 1919–1923 között egy budapesti gimnáziumban tanított, majd 1924-ben a pécsi Erzsébet Egyetemen lett az olasz nyelv és irodalom tanára. 1935–1940-ben a római Sapienza Egyetem vendégtanára volt és egyidejűleg a Római Magyar Akadémia igazgatói tisztét is betöltötte. 1940-től 1968-ban történt nyugdíjazásáig a szegedi tudományegyetemen volt professzor és tanszékvezető, sőt rövid ideig rektor is (1944). Amikor az 1950-es évek első felében nem oktathattak nyugati nyelveket Magyarországon magyar és világirodalmat tanított. Tudósként elsősorban a magyar–olasz irodalmi és történelmi kapcsolatokkal, az itáliai Kossuth-emigrációval, a Garibaldi-féle felkelésben résztvevő magyarok, pl. Türr István és Tüköry Lajos szerepével, valamint a régi magyar irodalom történetével foglalkozott. Az MTA 1943-ban választotta levelező tagjává, majd az akadémia átszervezésekor tagságától megfosztották és csak 1989-ben posztumusz állították helyre azt. **F. m.:** *A Karthausi helye a szentimentális regényirodalomban: Eötvös és Sainte-Beuve*, 1913; *Mazzini e Kossuth: Lettere e documenti inediti* (Mazzini és Kossuth levelezése), 1929; *Olasz–magyar szótár*, 1930; *Magyar–olasz szótár*, 1934; *Il contributo ungherese nella guerra del 1859: Storia e documenti*, 1934; *Iratok a Kossuth-emigráció történetéhez*, 1859, 1949; *A Kossuth-emigráció Olaszországban*, 1960; *Magyar–olasz szótár (p. 1520)*, 1963; *Az olasz reneszánsz irodalomelmélete*, 1970.

### **HORTOBÁGYI TIBOR (Magyardiószeg, 1912. március 15. – Budapest, 1990. április 16.) botanikus, hidrobiológus, egyetemi tanár.**

Pedagógus családból származott, amely 1918 után Magyarországon telepedett le. 1934-ben Szegeden az ottani tanítóképzőben tanítói és énektanári oklevelet, majd 1936-ban a szegedi tudományegyetemen középiskolai tanári oklevelet szerzett. Egyetemi hallgatóként Greguss Pál (1889–1984) botanikus, Szent-Györgyi Albert (1893–1986) biokémikus és Györfy István (1880–1959) botanikus tanítványa volt. 1939-ben megvédett doktori disszertációja hidrobiológiai témájú volt és ettől kezdve elsősorban ez volt a fő kutatási területe. Az 1940-es évektől középiskolákban, főiskolákon és egyetemeken tanított (Szeged, Baja, Eger, Nyíregyháza). 1958-tól a gödöllői Agrártudományi Egyetem Növénytan és a Növényélettani Tanszékének vezetője volt. Kutatásai során megvizsgálta a Balaton, a Tisza és a Duna mikroflóráját, számos új szervezetet fedezett fel, és kb. 20 000 sajátkezü rajzát publikálta a moszatokról. **F. m.:** *Növénytan*, 1950; *Növényrendszertan és növényföldrajz*, 1968; *Agrobotanika*, 1974; *Növényföldrajz, társulástan és ökológia* (társszerző), 1981.

## **DOBSINA (Dobšiná)**

Az egykori Gömör és Kis-Hont vármegye területén fekvő helységet 1326-ban ide telepített szász bányászok alapították, miután értékes érceket: aranyat, ezüstöt, nikkelt, később vasat, rezet, kobaltot és higanyt találtak a környéken. 1680-ban itt építették az ország első nagyolvasztóját, 1756-ban pedig Mária Terézia szabad királyi város rangot adományozott Dobsinának. 1910-ben még háromnyelvű város volt: 5029 lakosából 1739 volt a magyar, 1688 a német és 1503 a szlovák. 1945. június 18-án a németországi munkaszolgálatból haza felé tartó 265 német és magyar dobsinai lakost a morvaországi Přerov vasútállomásán részeg

cseh katonák lemészároltak. 2011-ben 5 696, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. A város környékének külföldön is ismert nevezetessége a Dobsinai jégbarlang, amelyet 1870. július 15-én Ruffinyi Jenő (Dobsina, 1846. március 1. – Dobsina, 1924. január 13.) bányamérnök, a város későbbi polgármestere, Láng Gusztáv honvédhadnagy, Méga Endre városi tisztviselő, Szontágh Márton fedezett fel, majd kutatott át a következő években.

\*\*\*

**RÁTH ARNOLD LAJOS (Dobsina, 1849. április 27. – Budapest, 1921. december 18.) matematika- és fizikatanár, természettudományi szakíró.**

Rozsnyón és Eperjesen végezte gimnáziumi tanulmányait, 1867–1870-ben az eperjesi teológiai akadémia hallgatója volt. Egy éves nevelősködést követően a budapesti tudományegyetemen, illetve a József nádor műegyetemen fizikai és matematikai tanulmányokat folytatott, majd a műegyetem kísérleti fizikai tanszékén lett tanársegéd. 1875-től előbb Nagykálló, majd Budapest egyik gimnáziumában tanított. Közreműködött az ev. középiskolák tanterveinek korszerűsítésében. 1895-től haláláig a Magyar Természettudományi Társulat könyvtárnoka volt; az ő tevékenysége alatt a 9500 kötetes állomány több mint 35 ezresre nőtt. Két kötetben összeállította a könyvtárban található kötetek címjegyzékét is. Rendszeresen publikált tudományos ismeretterjesztő cikkeket a Társulat folyóiratában, *Természettudományi Közönyben*.

**SZLÁVIK MÁTYÁS (Dobsina, 1860. október 24. – Rákosszentmihály, 1937. december 3.) filozófus, evangélikus teológus.**

Bányászcsaládban született, szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, a rozsnyói gimnáziumban érettségizett, a teológiai tanfolyamot 1881-ben Eperjesen végezte el. A hallei egyetemen 1884-ben a magyarországi reformációról (*Reformation in Ungarn*) írt disszertációja megvédésével szerzett bölcsészdoktori oklevelet. Ebben az évben kinevezték az eperjesi teológia tanárává, később igazgatója is volt. Házasságából 9 lánygyermek született. 1922-ben vonult nyugdíjba. Az MTA 1931-ben Kazinczy Gábor-díjjal és emlékéremmel méltatta tanári és írói munkásságát. Elsősorban egyház- és filozófiatörténettel foglalkozott. **F. m.:** *A férfi- és a nő-nem lélektani jellemzése*, 1885; *Goethe és a „Faust” vallásos-erkölcsi jellemzése*, 1886; *A legújabb teológia történetéből*, 1887; *Bölcsészettörténet I-II.*, 1888/89; *Kant etikája*, 1894; *Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn*, 1895; 1848. márcz. 15. – 1898. márcz. 15., 1898; *Az akarat kérdésének történetirodalmából*, 1905.

**MESKÓ MIKLÓS (Dobsina, 1865. január 8. – Rimaszombat, 1921. március 18.) orvos.**

Meskó Sámuel polgármester fia volt. Középiskolai tanulmányait Rozsnyón és Iglón végezte. A budapesti tudományegyetemen 1890-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1892–1898 között Dobsinán volt gyakorló orvos. 1898 júliusában kinevezték Gömör-Kishont vármegye tiszti főorvosává és Rimaszombatban telepedett le. Több szakcikket is publikált az *Orvosi Hetilapban*. Legismertebb dolgozata: *Terhesség alatt fellépett és a portio scarificálása után gyógyult súlyos histeria esete* (1898). 1915-ben *Egészségtan* c. középiskolai tankönyvet adott ki.

**MELCZER GUSZTÁV (Dobsina, 1869. augusztus 31. – Budapest, 1907. október 3.) krisztallográfus.**

A budapesti tudományegyetemen 1893-ban tanári oklevelet szerzett, majd 1897-ben ásványtanból és geológiából doktorált. 1902-től a tudományegyetemen a kristálytan magántanára lett. A *Földtani Közleményekben* több fontos tanulmányt publikált a piritről, az albitról, a libethenitről, az aragonitról és más ásványokról.

**UHERKOVICH GÁBOR (Dobsina, 1912. október 20. – Pécs, 2002. március 7.) hidrobiológus, limnológus, algakutató, egyetemi tanár.**

Családja az 1919-es impériumváltást követően az újonnan megalakult Csehszlovákiából Magyarországra kényszerült, noha a nagyszülők Dobsinán maradtak. A szegedi Ferenc József Tudományegyetemen 1937-ben szerzett biológia–földrajz szakos tanári oklevelet, 1940-ben ugyanitt bölcsészdoktori címet. 1938–1940-ben Pápán, 1940–1948 között Budapesten tanár a tanítóképzőben. 1948-ben egyik alapítója a Pécsi Tanárképző Főiskolának, ahol a növénytan tanszék vezetője lett. 1950-ben kezdeményezte a pécsi Botanikus Kert létrehozását. 1956-os magatartása miatt megfosztották tanári állásától és 1957-től az MTA szegedi Tisza-kutató Állomásának tudományos munkatársa lett. Később a Szegedi Tudományegyetemen a hidrobiológia megbízott előadója 1972-ig. 1970–1971-ben a szolnoki múzeum munkatársa volt. 1972–1978 között a Pécsi Orvostudományi Egyetem egyik kutatócsoportjának a tagja. 1990-ben lett a biológiai tudomány doktora (DSc.), 1991-ben a Pécsi Tudományegyetem c. egyetemi tanára. Nemzetközi hírnév hidrobiológus, aki elsősorban a folyóvizek algáit vizsgálta. 1942–1943-ban Dobsina és környéke, majd a Szepesség algaflóráját is tanulmányozta, de foglalkozott a Tatra és a Duna vízi élőlényeivel is. 1963-tól több alkalommal is vendégtanár volt különböző skandináviai egyetemeken. Nemcsak a Kárpát-medencében, hanem Skandináviában, Dél-Amerikában (az Amazonas vidékén) és Afrikában (Elefántcsontparton) is kutatta az édesvízi moszatfaunát. A kevésbé ismert hidrobiótópok (élőbevonatok, üledékfelszín) vizsgálatával új kutatási irányokat indított el hazánkban és jelentős mértékben járult hozzá hazai vizeink élővilágának ismeretéhez. Nevéhez fűződik a reptációs mintavételi módszer kidolgozása. Taxonómiai kutatásai során több száz új algataxont írt le. Szombathelyen emlékszobája van, számos magyarországi és külföldi kitüntetés birtokosa (köztük a Szlovákiai Botanikai Társaság Holuby Emlékérme), Pécs díszpolgára. Az egyik algafaj az ő nevét viseli (*Scenedesmus uherkovichii*). 5 szakkönyv és 170 tudományos dolgo-

zat szerzője. **F. m.:** *A korszerű biológiai oktatás*, 1940; *Növényteni gyakorlatok és kísérletek*, 1951; *Általános biológia* (Hortobágyi Tiborral), 1954; *A kertek varázslója: Micsurin élete, munkássága, főbb eredményei*, 1955; *Marsili – hazánk egykori nagy kutatója*, 1959; *Die Scenedesmus-Arten Ungarns*, 1966; *A Tisza lebegő parányinövényei*, 1971; *Algavegetáció-tanulmányok folyóvizekben és sajátos állóvízi élőtérben*, 1987; *A mikrovilágnak elkötelezetten. Egy kutatói pálya emlékezete*, 2002.

## DRÉTOMA (Drietoma)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést először 1244-ben említik az írott források. Korábban Felső-Drietomának is nevezték. 1910-ben 1533, 2011-ben 2221, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**PETTKÓ JÁNOS (Drétoma, 1812. november 11. – Pozsony, 1890. október 20.) geológus, császári és királyi bányatanácsos, az MTA levelező tagja.**

Apja Pettkó Dániel birtokos, megyei táblabíró volt. Győrben és Pozsonyban az ev. líceumban tanult. Mivel apja papnak szánta, két évig teológiát is hallgatott, később azonban a Trencsén megyei alispán mellett lett gyakornok és közben megtanult magyarul, németül és franciául és jártasságot szerzett a jogtudományban is. Jogi vizsgáit Eperjesen tette le. 24 évesen lett a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatója és a bányászati és geológiai szakismeretek mellett az angol nyelvet is elsajátította. Körmöcbányán a kohónál gyakornokodott, majd Bécsben ásványtani előadásokat hallgatott Wilhelm Haidinger mellett. Néhány hónapos tanulmányutat is tett Szászországban és a Harz-hegységben, majd Selmecbányán lett az ásványtani és geológiai tanszék helyettes tanára. Oktatói munkája mellett elkészítette Selmecbánya és környéke geológiai térképét, valamint az itteni rétegek földtörténeti kor meghatározását. 1848-ban, Váradon, Kubinyi Ágoston házában ő is ott volt, amikor néhányan elhatározták a Magyarhoni Földtani Társulat megalapítását. 1852-ben a Társulat megbízásából földtani vizsgálatot végzett a Morva folyó bal partja mentén és erről a Társulat 1856-ban megjelent a *Társulat Munkálatai* I. kötetében számolt be. Az MTA 1861-ben választotta levelező tagjává. Nyugdíjazását követően, az 1860-as évektől kezdve látása egyre romlott és emiatt egyre kevésbé tudta ellátni tanári munkáját. 1871-ben lánya családjához költözött és Bazinban, majd Pozsonyban élt. Pettkó Jánost a magyar geológia megalapítójaként tartják számon, olyan kiváló geológusokat indított el a pályán, mint Szabó József, Hantken Miksa, Zsigmond Vilmos, Böckh János, Pávai-Vajna Elek, Winkler Benő, Gesell Sándor és a beckói születésű Dionýz Štúr (1827–1893). A korabeli szaklapokban számos német és magyar nyelvű térképészeti, meteorológiai, geológiai és őslénytani tanulmányt publikált. **F. m.:** *Geologische Karte der Gegend von Schemnitz*, 1853; *A geológiai jégkorszakról (akadémiai székfoglaló)*, 1863; *Die jüngste Controverse über die Theorie der Eiszeit*, 1865.

## DUKAFALVA (Dukovce)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést először 1354-ben említik írott források. 1910-ben 148, 2011-ben 262 szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**DUKA TIVADAR (Dukafalva, 1825. június 22. – Bournemouth, 1908. május 5.) orvos, honvédszázados, az MTA tiszteleti tagja.**

Középiskolai tanulmányait Sárospatakon és Eperjesen végezte, a pesti egyetemen jogot hallgatott. 1846-ban ügyvédi vizsgát tett, 1848/49-ben előbb pénzügyminisztériumi fogalmazó, majd a honvédsereg főhadnagya, később századosa. Ebben a tisztségében Görgei Artúr titkára és parancsőr tisztje volt. A világhi fegyverletételt követően megszökött az orosz fogságból és Drežďában, Párizsban, majd Londonban élt emigrációban. Londonban 1853-ban orvosi oklevelet szerzett, az első magyarként. 1854-től a bengáliai angol hadsereg katonáorvosa, később az egyik terület főorvosa lett és behatóbban kezdett el foglalkozni Indiával. Az országról, az ottani szokásokról, természeti és éghajlati viszonyokról ismeretterjesztő cikkeket jelentetett meg különböző magyarországi lapokban (*Vasárnapi Újság*, *Budapesti Szemle*). Calcuttában megismerkedett a Bengáliai Ázsiai Társaság tisztségviselőjével, Rádzsa Rádzsendralála Mitrával, aki Kőrösi Csoma Sándor (1784–1842) tibetológus és keletkutató utóda lett a Társaságban. Duka Tivadar érdeklődni kezdett Kőrösi munkássága iránt és az évek során összegyűjtötte a vele kapcsolatos dokumentumokat és a hagyatékát is. A gyűjteményt, kiegészítve a Kelet-Indiában összegyűjtött további mintegy ezer értékes tárggyal együtt a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumnak, illetve a kolozsvári Erdélyi Múzeumnak ajándékozta. 1874-től Londonban élt és ideje nagy részét a Kőrösi-hagyaték feldolgozásának szentelte. A róla írt könyve (*Life and Works of Alexander Csoma de Kőrös*, 1885, London – magyarul is megjelent *Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai* címmel Budapesten 1885-ben) a Kőrösi-kutatók alapforrása. Az MTA 1863-ban levelező, 1900-ban tiszteleti tagjává választotta.

## DUNAMOCS (Moča)

Az egykori Esztergom vármegyében fekvő települést először 1156-ban említik *Machala* (Asszonytelek) néven, de 1208-ban már *Moch* néven szerepel. Az évszázadok során a falu többször is súlyos harcok színhelye volt, a XVIII. században pedig a két komáromi földrengés (1763, 1783) alkalmával is nagy károk keletkeztek. A faluban a halászsok és a vízimolnárok céhbe tömörültek, a településen még a XX. század első felében is közel 20 malom működött. 1764–1794 között 30 éven át volt a faluban plébános az irodalmat és a művészeteket pártoló Király József (Komárom, 1737. április 4. – Balatonfüred, 1825. június 17.), aki később Pécsett volt püspök. A faluban született Rédly Gyula (1865–1938) okleveles mezőgazdász, a Dunamocsi Primási Uradalom intézője. Egyik fia, Rédly Pál (Dunamocs, 1902. december 1. – Budapest, 1989. december 19.) gépészmérnök lett és fejlesztőmérnökként a magyarországi gépjárműgyártásban is aktív szerepet játszott. Gépkocsivezetők és autószerelők számára több tankönyvet írt. Ugyancsak itt látta meg a napvilágot Nehéz Ferenc (Dunamocs, 1912. október 16. – Los Angeles, 1978. január 29) újságíró, regényíró, a *Komáromi Lapok* egykori főszerkesztője. 1945 után az USA-ba emigrált. A faluban járt iskolába Bartal Károly Tamás (Karva, 1933. augusztus 27. –) premontrei szerzetes, jászóvári apát.

\*\*\*

**RIGLER GUSZTÁV (Dunamocs, 1868. november 4. – Budapest, 1930. augusztus 20.) orvos, higiénikus, egyetemei tanár.**

Középiskolai tanulmányait Komáromban végezte, a budapesti tudományegyetem szerzett orvosdoktori oklevelet 1892-ben. A kolozsvári egyetem Közegészségtani Intézetében kezdett dolgozni, 1897-ben magántanárrá, 1899-ben nyilvános rendes egyetemi tanárrá habilitálták. 1906/1907-ben és 1914/1915-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem dékánja, 1917/1918-ban rektora volt. 1921–1927 között a szegedi egyetemen tanított és a Közegészségtani Intézetet vezette. 1928-tól haláláig Budapesten volt a Közegészségtani Intézet igazgatója és a közegészségtan tanszékvezető professzora. Kutatásai során a gyógyvizek, az artézi kutak, az élelmiszerek higiéniájával, továbbá bakteriológiával, járványtannal, szerológiával foglalkozott. A tisztiorvosi továbbképzések egyik megszervezője volt. **F. m.:** *Az egészségügyi vizsgálatok módszerei*, 1894; *Közegészségtan és fertőző betegségek I-II.*, 1910; *Az 1831-iki (első) cholera betörésének története*, 1915; *Közegészségtan és járványtan rövid tankönyve*, 1922.

**LIPTAY LOTHAR (Dunamocs, 1933. november 5. –) ref. lelkész, vallástudományi szakíró.**

A komáromi gimnáziumban érettségizett 1953-ban. A prágai Károly Egyetem Hittudományi Karán 1959-ben szerzett teológusi oklevelet. 1969–1970-ben Edinburghban folytatott tanulmányokat. 1962–1979 között Rimaszombatban, Perbetén, Pozsonyban, Vajánban és Érsekújvárott volt ref. lelképásztor. 1979-ben Svájcba emigrált, nyugdíjba vonulásáig Roggwilban volt lelkész, ma is ott él. Magyar, szlovák és német nyelven publikálta tanulmányait. **F. m.:** *A keresztyénység viszonya más vallásokhoz*, 2003; *Az abszolútum odisszeája a buddhizmusban*, 2005.

## DUNASZERDAHELY (Dunajská Streda)

Az egykori Pozsony vármegye területén fekvő települést először 1256-ban említik *Svirdahel* alakban a pozsonyi káptalan IV. Béla királynak írt jelentésében. Első iskoláját a XVI. században alapították. Duna-Szerdahelyként az 1840-es évektől kezdték emlegetni, 1861-ben Szerdahelyt, Nemesszeget, Újfalut és Ollétejedet egyesítették. 1910-ben a városnak 4762 lakosa volt, ebből 4679 volt a magyar. 2011-ben 22 477 lakosából 16 752-en vallották magukat magyarnak. A város neves szülőttei közül említjük meg Pókatekai Kondé Miklóst (1730–1802), aki élete vége felé nagyváradi püspök volt, Csermely Gyula (1869–1939) ügyvédet és filmforgatókönyv-író, kalandregények szerzőjét, Marczell Mihály (1883–1962) apostoli protonotáriust, pápai kamarást, teológus professzort, Steiner Herman (1905–1955) kiváló sakkozót, aki az USA sakkválogatottjának is tagja volt, Lipcsey György (1955–) és Németh Ilona (1963–) Munkácsy-díjas képzőművészeket. A várost nevezte szülőhelyének Vámbéry Ármán (1832–1913) orientalista, nyelvész, aki azonban a Pozsony melletti Szentgyörgyön született és csak gyermek-és serdülőkorát töltötte a városban. Gergely István (1976–), a magyar vízilabda-válogatott korábbi kapusa is dunaszerdahelyi születésű. A város a Csallóköz egyik szellemi és ipari központja. 2001-től itt működik a Gramma Nyelvi Iroda (vezetője Szabó Mihály Gizella), a Kortárs Magyar Galéria, az Art-Ma Galéria, a Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, a Csallóközi Múzeum. Négy magyar tanítási nyelvű általános iskola, több középiskola található a városban, itt van a Liliom Aurum Kiadó, a Nap Kiadó és a História Kiadó székhelye. A város ad otthont az évente megrendezett Nemzetközi Vámbéry Konferenciának, ahol elsősorban magyarországi turkológusok és orientalisták tartanak előadásokat.

\*\*\*

**CSAPLÁR GÁSPÁR BENEDEK (Dunaszerdahely, 1821. január 3. – Budapest, 1906. augusztus 20.)** piarista paptanár, irodalomtörténész, folklorista, az MTA levelező tagja.

Érsekújvárott, Pozsonyban és Nagyszombatban végezte középiskolai tanulmányait. Nagyszombatban ismerkedett meg Reguly Antallal (1819–1858), a későbbi őshazakutatóval és etnográfussal. 1836-ban a piarista rend tagja lett és rövid ideig Privigyén, Podolinban és az erdélyi Besztercén tanított, majd 1841–1843-ban elvégezte Kolozsvárott a bölcsészetet, Nyitrán pedig a teológiát. Ezt követően különböző helyeken magyar, görög és német nyelvet tanított (Magyaróvár, Szentgyörgy, Léva). 1851-ben Szentgyörgyön ismerkedett meg Ipolyi Arnoldddal, aki akkoriban Zohoron volt plébános és együtt indultak „néprajzi felderítő utazásokra” a Csallóközbe és a Mátyusföldre. Sok értékes adattal járult hozzá a *Magyar Mythologia* c. kötetéhez. 1853-ban került Szegedre, ahol 14 éven át a piarista gimnáziumban tanított, közben néphagyományokat, népmesé-



ket gyűjtött. A munkába növendékeit is bevonta. 1867-ben kinevezték a tatai gimnázium igazgatójává, 1870-től pedig a rend pesti társházában élt, ahol elsősorban a piarista rend történetét kutatta. Az MTA 1886-ban levelező tagjává választotta. Irodalomtörténeti, esztétikai, nevelésügyi cikkek egész sorát publikálta a korabeli lapokban és folyóiratokban.

**VÁMBÉRY ÁRMIN (Szentgyörgy, 1832. március 19. – Budapest, 1913. szeptember 15.), orientalista, nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Eredetileg Wamberger Herman volt a neve. Jóllehet, a Pozsony melletti Szentgyörgyön született, ő maga Dunaszerdahelyt tartotta szülőhelyének, ahol 3 éves kora óta lakott édesanyjával és mostohaapjával. A helyi népiskolában tanult 12 éves koráig, majd rövid ideig szabóinas és házitanító volt. 1845-től a szentgyörgyi piarista gimnáziumban, majd Sopronban, az evangélikus líceumban és Pozsonyban tanult, de az érettségig nem jutott el. Rendkívüli nyelvkészsége már igen fiatalon megmutatkozott és az évek során vagy tucatnyi nyelvet sajátított el. Kezdetben házitanítóként próbált megélni, majd a török irodalom és kultúra iránti érdeklődés és több pártfogó, köztük Eötvös József báró segítségével eljutott Isztambulba, ahol tökéletesítette nyelvtudását és közelebből is megismerte a kelet világát. Első törökországi tartózkodásáról rendszeresen tudósított több magyarországi lapot és megszerkesztette az első török–német és német–török szótárt, amely 1858-ban jelent meg Konstantinápolyban. 1860-ban az MTA levelező tagjává választotta, ő maga 1861-ben tárt vissza Pestre, hogy támogatást szerezzen nagy tervéhez: a magyar őshaza felkutatásához. A következő három évben aztán eljutott Teheránba, onnan egy Mekkából hazafelé tartó zarándokcsoporttal beutazta Közép-Ázsia sivatagos területeit és megfordult számos helyen (Khoraszan, Bokhara, Szamarkand stb.), majd 1864-ben szerencsésen hazatért sok veszéllyel tarkított utazásáról. Teljesítménye nemcsak azért érdemel elismerést, mert sikerült elhitetnie kísérőivel, hogy ő hithű muszlim, hanem azért is, mert kiskorától fogva sántított és a járás eléggé fárasztó volt számára. Élményeit, tudományos megfigyeléseit több kötetben foglalta össze. Egy részüket a nagyközönségnek szánta, ezek nagy sikert arattak az olvasók körében. Tudományos műveit bizonyos fenntartásokkal fogadták és különösen a magyar nyelv török–türk rokonságát valló elképzeléseit kritizálták. Ennek következménye lett az ugor–török háború néven elhíresült szakmai vita, amely a „finnugristák” győzelmével végződött. A csatlódott Vámbéryt külföldön sokkal nagyobb elismerés övezte, Londonban a legmagasabb körökben forgott, még a királyi udvarban is szívélyesen fogadták. A tudós nem titkolta az angolok iránti rokonszenvét és minden alkalmat megragadott arra, hogy felhívja a figyelmet az orosz terjeszkedés veszélyére Közép-Ázsiában. Az 1870-es évektől kezdve egyetemi tanárként oktatta a keleti tudományokat a budapesti egyetemen. Egyik alapítója és 1889–1890-ben elnöke volt a Magyar Földrajzi Társaságnak. Az MTA 1860-ban levelező, 1876-ban rendes, 1893-ban tiszteleti tagjává választotta. Az 1990-es rendszerváltást követően Dunaszerdahelyen megalakult a Vámbéry Polgári Társulás, amely különböző rendezvényekkel igyekszik ápolni a tudós emlékét. A Liliom Aurum Kiadó gondozásában megjelenik a Vámbéry életműsorozat, évente megrendezik a Nemzetközi Vámbéry Konferenciát, amely a keletkutatással, a turkológiával foglalkozó szakemberek tudományos fóruma, amelynek programjait a Vámbéry Tudományos Kollégium állítja össze. Dunaszerdahely Vámbéry nevét viselő terén helyezték el Vámbéry Ármin mellszobrát. **F. m.:** *Dervisruhában Közép-Ázsián át*, 1864; *Vándorlásaim és élményeim Perzsiában*, 1867; *A keleti török nyelvekről*, 1869; *A magyar és török–tatár nyelvekbeni szóegyezések*, 1869; *Indiai tündérmesék*, 1870; *Oroszország hatalmi állása Ázsiában*, 1871; *Bokhara története*, 1872; *Az iszlám a XIX. században*, 1875; *Keleti életképek*, 1876; *A hunok és avarok nemzetisége*, 1881; *A magyarok eredete*, 1882; *A magyarság keletkezése és gyarapodása*, 1895; *Ó-török nyelvtanulmányok*, 1901; *Küzdelmeim*, 1905; *Nyugat kultúrája Keleten*, 1906; *A magyarság bölcsőjénél*, 1914.

**SZLADITS KÁROLY (Dunaszerdahely, 1871. december 27. – Budapest, 1956. május 22.) jogász, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Gyermekekeit szülővárosában és Budapesten töltötte, és egyetemi tanulmányait is a fővárosban *sub auspiciis regis*, azaz kitüntetéssel fejezte be 1895-ben. Pályáját az igazságügyi minisztériumban kezdte, a törvény-előkészítő osztályon. 1908-ban egyetemi magántanári címet szerzett magyar magánjogból, 1917-ben pedig kinevezték a Budapesti Tudományegyetem professzorává. Tudományos munkásságának nagy jelentőségű eredménye a *Magyar magánjog* című gyűjteményes munka, amelynek főszerkesztője és – az alapvető elméleti részek kidolgozásával – egyik társszerzője volt. Oktatói és kutatómunkája mellett több szakfolyóiratot is szerkesztett (pl. a *Jogtudományi Közlöny* mellékletét a *Magánjogi Döntvénytár* c. időszaki kiadványt). 1932-ben az MTA levelező, 1943-ban rendes tagjává választotta. 1948-ban azonban tanácskozási taggá minősítették vissza és csak 1989-ben, posztumusz állították helyre a tagságát. 1953-ban Kossuth-díjjal tüntették ki. **F. m.:** *A házasságkötés szabályai*, 1899; *A magyar magánjog vázlata I-II.*, 1902 (4. átd. kiad. 1933–1934); *Az egyesületi jogról*, 1903; *Magyar magánjog I-V. (főszerk.)*, 1938–1940.

**FARKAS LÁSZLÓ (Dunaszerdahely, 1904. május 10. – Róma, 1948. december 31.) vegyész, egyetemi tanár.**

1927-ben szerzett doktori oklevelet a bécsi és a berlini műegyetemen folytatott tanulmányai eredményeként. 1927-től Fritz Haber munkatársa volt. A náci hatalomra kerülését követően Angliába ment, ahol a cambridge-i egyetemen kolloidikát oktatott. 1936-ban meghívták a Tel Aviv-i egyetem előadójának, ahol haláláig a fizikai kémia professzora volt. Kutatási területe a fotokémia, az orto- és a parahidrogén molekulák egyensúlyi megoszlásának vizsgálata. Új módszert dolgozott ki a nehézvíz előállítására. Vizsgálta a nehézvíz kicserélődési reakcióit, a deutérium katalitikus aktivitását. Repülőgépszerencsétlenség során vesztette életét. Öccse, **Farkas Adalbert Béla** (1906–1995) szintén vegyész volt, számos cikket közösen írtak. **F. m.:** *Orthohydrogen, parahydrogen and heavy hydrogen*, 1935; *Physical chemistry of the hydrocarbons*, 1950.

**VARGA IMRE (Dunaszerdahely, 1910. szeptember 13. – Budapest, 1990. január 6.) demográfus, történész, szakíró.**

Komáromban érettségizett (1928), jogi tanulmányait Prágában végezte (1932). Az 1930-as években a Szlovenszói Magyar Kultúregyesület (SZMKE) körzeti, majd központi titkára. 1946-tól Budapesten élt. Elsősorban a Csallóköz természeti, településtörténeti, gazdasági és demográfiai viszonyaival foglalkozott. Több munkája csak kéziratos formában maradt fenn (pl. *A Szlovenszói Magyar Kultúregyesület története; Adalékok Léva város történetéhez 1946-ig; A szlovenszói magyarság kulturális törekvései 1919–1939*). **F. m.:** *Szülőföldem, Csallóköz*, 1989.

**ÁCS GYÖRGY (Dunaszerdahely, 1923. augusztus 14. –) biokémikus, az MTA kültagja.**

A budapesti orvostudományi egyetemen 1950-ben szerzett általános orvosi oklevelet. 1956-ig az egyetem biokémiai tanszékén tanársegéd volt. Az 1956-os szabadságharc leverését követően az USA-ba emigrált, ahol előbb Bostonban, majd New Yorkban a Rockefeller Egyetem tudományos munkatársként, majd a Columbia Egyetem biokémiai tanszékén dolgozott. 1961–1974-ben a New York-i Izombetegségek Intézetében az enzimológiai osztály igazgatója, 1974–1986-ban a New York-i Mount Sinai Orvostudományi Központ pediátriai és biokémiai osztályának professzora, 1986 óta a daganatos betegségek osztályán a biokémia professzora. Kutatási területe a biokémiai molekuláris biológia, a fehérjeszintézis mechanizmusát vizsgálja. Felfedezte a retrovírusok különleges replikációs ciklusát. Iszolálta az egyetlen genetikailag stabilis sejttenyészetet, amelyben a hepatitis B vírus szaporodik. Az MTA 1990-ben választotta külső tagjának.

**TÖLGYESSY GYÖRGY (JURAJ) (Dunaszerdahely, 1931. január 27. –) radiokémikus, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1949-ben Komáromban érettségizett. 1949–1953-ban a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola Vegyész-mérnöki Karának hallgatója volt. 1952-től itt tanított az analitikai kémiai tanszéken. 1962-ben docenssé habilitálták. A kémiai tudomány doktora címet 1968-ban a moszkvai Lomonoszov Egyetemen szerezte meg. 1959–1978 között a Vegyész-mérnöki Kar radiokémiai tanszékének oktatója volt. 1978-ban megalapította és 1996-ig vezette a Szlovák Műszaki Főiskola (később Szlovák Műszaki Egyetem) Környezatkémiai és technológiai tanszékét. 1996–2005 között a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem Természettudományi Karán a kémiai tanszéken oktatott, közben 1997–2002-ben a mosonmagyaróvári Pannon Egyetem kémiai tanszékén is előadott. A világ számos országában volt vendégtanár (Albániától kezdve Franciaországon és Németországon át egészen Thaiföldre és az USA-ig). 2006-ban vonult végleg nyugdíjba. Szakterülete a radiokémia és a radiokémiai analízis. Szlovákiában iskolát teremtett, számos jó nevű tanítványt nevelt fel. Prágában megvédett kandidátusi munkáját a radiometriás titrálásokról írta. Nagydoktori értekezésében a térfogat analízis ekvivalencia pontjának meghatározásánál alkalmazott radiometriás indukciós módszerrel foglalkozott. 1973-ban a magkémia professzorává nevezték ki. 1968-ban egyik alapítója és éveken át vezető szerkesztője volt a *Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry* nemzetközi tudományos folyóiratnak. Tudományos munkája mellett tankönyvek írásával és ismeretterjesztéssel is foglalkozik. Több tudománypopularizáló könyvet írt a radioaktivitásról, a radiokémiáról, ezek szlovákul, magyarul és más nyelveken is olvashatók. **F. m.:** *Nukleárna farmácia* (Nukleáris gyógyszer); *Otázky a odpovede z jadrovej chémie a technológie* (Kérdések és feleletek a magkémiai és magtechnológiából); *Radioanalytical Chemistry I-II*; *Handbook of Radioanalytical Chemistry I-II*; *Rádiometrické titrácie* (Bujdosó Ernővel); *Sub-superekvivalentová izotópvá zriedovacia analýza* (Ján Klas-szal és Juraj Lesnývel); *Az atomkorszak detektívjei*, 1977; *Nuclear Environmental Chemical Analysis*; *Rádionuklidová röntgenofluoreszenčná analýza zložiek životného prostredia*; *Radionuclide X-Ray Fluorescence Analysis*; *Emanation Thermal Analysis and other Radiometric Emanation Methods* (társszerző).

**BORDÁS SÁNDOR (Ómoravica[Szerbia], 1952. szeptember 9. –) pszichológus, szakíró, egyetemi oktató.**

Szabadkán vegyészeti szakközépiskolában érettségizett, 1972–1977-ben a budapesti ELTE Bölcsészeti Karán pszichológiát tanult. 1978-ban Dunaszerdahelyen telepedett le. 1978–2004 között megszakításokkal a Pszichológiai Tanácsadó Központ munkatársként családterápiás és nevelési tanácsadással, egyéni pszichoterápiával foglalkozott. 1987–1988-ban Bécsben volt klinikai pszichológus. 1980-ban bölcsészdoktori címet, 2007-ben PhD-fokozatot szerzett. Szakterülete a szexuálpszichológia, a konfliktuskezelés és az etnopszichológia. 1993–2003 között a Márai Sándor Alapítvány megbízásából közreműködött az „Etnikai konfliktusok megoldása” program kidolgozásában és kivitelezésében. Hunčík Péterrel kidolgozta a Feszültség Előrejelző Program elméleti és gyakorlati részét, ennek publikált változatát az USA-ban és Kanadában az egyetemeken szakirodalomként használják. 1996-tól Szlovákiában és Magyarországon személyiségfejlesztő, kommunikációs és konfliktusmegoldó tréningeket vezet. 2004-től a komáromi Selye János Egyetem adjunktusa, a székesfehérvári Kodolányi János Főiskola oktatója, 2007-től főiskolai tanára. Ismeretterjesztő írásai a szlovákiai magyar lapokban jelennek meg. Több kötet társszerzője. 2003-tól az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának elnökségi tagja, 2004-től az MTA köztestületi tagja, 2005-től a Magyar Kommunikációtudományi Társaság tagja. Díjak: German Marshall Alapítvány ösztöndíja (1996); Márai Sándor Alapítvány Nyitott Európáért-díj (1997); Selye János Egyetem jubileumi emlékérem (2009); Erasmus ösztöndíj, Belgium (2009, 2010). **F. m.:** *Lelkünk útvesztői*, 1994; *Ellenpróbák* (társszerző, megjelent magyar, angol és szlovák nyelven), 1995; *Szexposta*, 1996; *FER – Feszültség előrejelző rendszer* (Hunčík Péterrel, megjelent magyar, angol és szlovák nyelven), 1999; *Confidence Building in the Carpathian Basin* (társszerző, 2000); *Együttlét – egy interetnikus tréning tapasztalatai* (társszerző), 2004; *Az agresszív kód*, 2009.

**MISAD KATALIN (Dunaszerdahely, 1961. január 19. –), nyelvész, egyetemi oktató, tanszékvezető.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1980-ban érettségizett. A pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett magyar–szlovák szakos tanári oklevelet (1985). 1986–1992-ben a Dióspatonyi Magyar Tannyelvű Alapiskolában tanított, 1992-től a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, 2011-től tanszékvezetője. Elsősorban leíró nyelvészeti tárgyakat és konfrontatív nyelvészetet oktat. Doktori értekezését magyar–szlovák összehasonlító nyelvészetből írta. 2001-től a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda belső munkatársa. Fő kutatási területe a szlovák–magyar konfrontatív nyelvészet és a nyelvi tervezés, a magyar nyelv idegen nyelvként történő oktatásának elméleti és módszertani vonatkozásai, de nyelvpolitikai, oktatási és helyesírási kérdésekkel is foglalkozik. 2006-tól az MTA köztestületének a tagja. Külső munkatársa az Országos Pedagógiai Intézetnek, módszertani tanácsadója a Kazinczy-verseny országos döntőjének. Tankönyvet is ír. 2010-ben megkapta a Posonium Irodalmi és Művészeti Díj Különdíját. **M.:** *Nyelvi kontaktusok*, 2009.

**VAJDA BARNABÁS (Dunaszerdahely, 1970. augusztus 10. –) tanár, irodalomtörténész, történész.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte (1988). A pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet (1993). 1993–2005-ben előbb a galántai magángimnázium, majd a pozsonyi magyar gimnázium tanára. 2005-től a komáromi Selye János Egyetem Történelem Tanszékének oktatója. Irodalomkritikákat, irodalomtörténeti és történeti tanulmányokat publikál. Szerkesztésében jelent meg *A XX. század magyar beszédei* kötet (2007). **F. m.:** *Sigmund Freud és a XX. sz. eleji magyar irodalom*, 2005; *Monoszló Dezső*, 2006.

# E

## EBED (Obid)

Az egykori Esztergom vármegye területén, a Duna bal partján fekvő települést először 1237-ben említik írott források, de már a IX.–XII. századból származó sírokat is feltártak itt. A faluban született és Muzslán volt 1938–1945 között orvos Buga (Bukovszky) László (1906. február 7. – Budapest, 1988. január 8.), aki 1945 után Magyarországon élt és a budapesti rádióban elmondott orvosi tanácsaival vált népszerűvé. Ezt a tevékenységét egyébként már muzslai körorvosként elkezdte, amikor 1942-ben megjelentette *Receptírás után* c. munkáját. *Dalol az orvos, mesél a kórház* címmel verseskötetet is kiadott, amelynek kedvező fogadtatása volt. További művei: *A jó egészség könyve* (1961), *Hogyan védekezzünk az influenza ellen* (1961), *Hygeia barátsága* (1969). A falu papja volt Burián László (1922–) atya, aki 1945 után a Csehszlovákia területére deportált híveket önként követte, hogy ott is lekipásztoruk legyen. A kommunista hatalom börtönbe vetette és sokáig szlovák vidékre kényszerítette szolgálni. A falunak 1910-ben 1499, 2011-ben 1174, túlnyomórészt magyar lakosa volt.

\*\*\*

### SZŐCS FERENC (Ebed, 1935. augusztus 22. –) fizikus, tudományos kutató.

Az elemi iskolát szülőfalujában végezte, gimnáziumi tanulmányait Budapesten kezdte és Komáromban fejezte be (1953). A pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett fizikusi oklevelet (1958). 1958–1961-ben a pozsonyi Hegesztési Kutatóintézet, 1961-től az SZTA Polimer Intézetének tudományos munkatársa. 1967-ben lett a kémiai tudomány kandidátusa, 1986-tól a kémiai tudomány doktora. Pályája elején nagyfrekvenciás elektromosságtannal és vákuumfizikával foglalkozott, később a spektroszkópiai anyagszerkezet-vizsgálat és a polimerekben keletkező szabadgyökök megfigyelése lett a fő kutatási területe. Többször töltött hosszabb időt külföldi kutatóintézetekben (Szentpétervár, 1962; Darmstadt, 1968–1969). Az 1980-as évek elején 3 évig a Bagdadi Egyetem Fizikokémiai Intézetének docense és Kőolajkutató Központjának tudományos munkatársa volt. Szlovákiai és nemzetközi tudományos folyóiratokban publikál. 2004-ben a szívműi önkormányzat Jedlik Ányos-díjával tüntették ki.

## EGEG (Hokovce)

Az egykori Hont vármegyében található települést 1245-ben említik először. 1552-ben a palásti csata előtt itt gyülekeztek az oszmán-törökök ellen felvonuló királyi csapatok Erazmus Teuffel generális vezetésével. Az egykor önálló település Királyfiapuszta ma már Egeg része. 1910-ben 597, többségben magyar lakosa volt, 2011-ben 534 lakosából 220-an vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

### ILLÉS NÁNDOR (Egeg–Királyfiapuszta, 1836. május 15. – Palánka, 1907. május 2.) erdész, botanikus.

Középiskolai tanulmányait Selmecbányán és Rozsnyón végezte, a Selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerzett erdési oklevelet 1864-ben. Gyakorlati szolgálatát a Coburg-féle erdőbirtokon kezdte meg. Még oklevelének megszerzése előtt munkatársa lett a magyar szakirodalmat kezdeményező és istápoló *Erdészeti Lapoknak*. 1868–1873-ban az erdészeti akadémia segédtanára: növénytant, erdőtenyésztést, iparműtant és vadászattant oktatott. Ezeket a tárgyakat elsőként adta elő magyarul. Az erdészeti növénytan sikeres oktatásához nélkülözhetetlen botanikus kert ügyét is felkarolta. 1870-ben botanikai tanulmányainak folytatására Heidelbergbe küldték. Öt év után megvált az akadémiától és a Nyírségben, Károlyi György birtokán vállalt erdőmesteri állást. 1881-ben, a budapesti földművelésügyi minisztérium erdőfelügyelői osztályának élére került. Itt dolgozott 1891-ben bekövetkezett nyugalomba vonulásáig. Ebben az időszakban írta meg a futóhomok megkötéséről szóló munkáját, valamint az országszerte fellépett akácpajzstetűről szóló tanulmányait. Utolsó nagyobb munkája, a *Vadőr*, az erdőőri szakiskolák számára írt tankönyve, halála évében, 1907-ben jelent meg.

### GYÖNYÖR JÓZSEF (Szalatnya, 1920. október 25. – Ipolyság, 2003. január 13.) politológus, jogász, jogtörténész.

Gyermekkora egy részét a franciaországi Moulins-ben töltötte, majd Egegen járt iskolába. Az ipolysági reálgimnáziumban érettségizett 1939-ben, 1939–1943-ban az egri érseki Jogakadémián folytatott tanulmányokat, 1943-ban a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen avatták doktorrá. Budapest ostromakor megsebesült és szovjet fogságba esett. 1948-ban tért vissza Csehszlovákiába, de csak 1955-ben kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. Az 1940-es évek végén államellenes tevékenység vádjával vizsgálatot indítottak ellene, és évekig állandó megfigyelés alatt tartották. Különböző szintű állami hivatalokban dolgozott, 1969-től Pozsonyban a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala Nemzetiségi Főosztályának munkatársaként részt vett a nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtásával kapcsolatos határozatok előkészítésében (nyelvhasználat, helységnevek, kétnyelvű oktatás stb.). Kutatásainak előterében a szlovákiai magyarság társadalmi, jogi és demográfiai helyzete állt, erről cikkeket, könyveket jelentetett meg. Több tanulmánya gyűjteményes kötetekben látott napvilágot. Édesanyja kérésére 1990-ben Egegre költözött, ahol visszavonultan élt, emlékiratain dolgozott. Még az MTA Kemény

Zsigmond-díját sem vette át. 2000-ben megkapta a Szlovák Kormány ezüstérmét. **F. m.: Államalkotó nemzetiségek. Tények és adatok a csehszlovákiai nemzetiségekről**, 1989; *Mi lesz velünk, magyarokkal?*, 1990; *Határok születtek*, 1992; *Közel a jog asztalához*, 1992; *Terhes örökség*, 1994.

### **DANIS FERENC (Egeg, 1931. január 16. –) tanár, agrármérnök, helytörténész.**

Az ipolysági gimnáziumban érettségizett 1951-ben. Évekig munkásként dolgozott Zólyombrézón, közben 1956-ban elvégezte a nyitrai Mezőgazdasági Egyetem növénytermesztési szakát. 1956–1960-ig az akkori Ipolysági Járási Hivatal mezőgazdasági osztályának a munkatársa volt. Amikor 1960-ban az ország közigazgatási átrendezése következtében megszűnt az Ipolysági járás, az Ipolysági Mezőgazdasági Szakközépiskola tanára, majd igazgatóhelyettese, 1968-tól pedig igazgatója volt egészen 1994-ben történt nyugalomba vonulásáig. Tanári munkája mellett kultúraszervezéssel és helytörténetírással is foglalkozott. 1990 után egyik kezdeményezője volt az ipolysági Honti Múzeum újraindításának és a Simonyi Lajos Galéria létrehozásának. Első igazgatóként sokat fáradozott a múzeum és a galéria gyűjteményének bővítésén. 1993-tól éveken át főszerkesztője volt a *Honti Lapoknak*, és gyakran tudósította a szlovákiai magyar központi lapokat is az ipolysági és a honti kulturális rendezvényekről. Számos helytörténeti kiadványt írt Ipolyságról, valamint szülőfalujáról is. Megkapta a Csemadok OV ezüstérmét (1991), a Nyitrai Mezőgazdasági Intézet aranyemlékérmét (1998), Ipolyság Város Díját. **F. m.: Ipolyság a határ menti város**, 1997; *Az ipolysági mezőgazdasági iskolák története*, 2001; *Ipolyság – A zsidóság és történeti emlékei*, 2002; *Ipolyság*, 2005.

## **EKEL (Okoličná na Ostrove)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést először 1220-ban a Váradi Regestrumban említik. A középkorban az egyik Duna-ág haladt erre, amely valószínűleg hajózható volt, mert a régészek hajófenék-maradványokat találtak a falu közelében. A XVI. század derekán lakói reformátusok lettek, de az ellenreformáció hatására jórészt rekatolizáltak. Az itt működött ref. lelképásztort, Száki Jánost 1672. szeptember 1-jén eretnekség vádjával Komáromban máglyára vetették. Ekelen született Vajda Julianna (Lilla, 1776–1855), Csokonai Vitéz Mihály szerelme és múzsája. Ekeli volt Csorba Csaba (1849–1908) ügyvéd, lapszerkesztő, szociáldemokrata politikus, Táncsics Mihály veje. Ugyancsak a faluban látta meg a napvilágot Erdőssy Béla festőművész, Lotz Károly tanítványa. Itt született Komjáthy István (1917. március 30. – Budapest, 1963. december 20.) író, műfordító, akinek elsősorban a magyar mondákat feldolgozó könyvei voltak népszerűek. 1910-ben 1304, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 1521 lakosából 1247 volt a magyar, 167 a szlovák és 96 ismeretlen nemzetiségű.

\*\*\*

### **HETÉNYI JÁNOS (Ekel, 1786. július 26. – Ekel, 1853. július 26.) ref. lelkész, filozófiai író, az MTA tagja.**

Apja ref. lelkész volt Ekelen. Hetényi Komáromban, Pozsonyban, 1802-től pedig Debrecenben bölcseletet és teológiát tanult. 1811-ben tanító lett. 1814-ben a göttingeni egyetemen teológiát, ázsiai vallásfilozófiát, bölcseletet és fiziológiát hallgatott. Bécsben is eltöltött néhány hónapot, sőt 1823-ban kinevezték a bécsi protestáns intézet dogmatikatanárává, de a kis hallgatói létszám miatt ezt a hivatalt felfüggesztették. Apja halála után szülőfaluja lelkésze lett és ezt a szolgálatot haláláig végezte. Több filozófiai, történelmi és nemzet-gazdaságtani akadémiai pályamunkáját díjazták. Egy sajátos „nemzeti” filozófia megalkotásán dolgozott, de munkája kéziratban maradt. Az ellentétek mozgása helyett a harmónia szerepét hangsúlyozta, és a társadalmi kiegyenlítés szükségességét hirdette. Az MTA 1836-ban választotta rendes tagjává. **F. m.: A magyar philosophia történetírásának alaprajza**, 1837; *Honi városaink befolyásáról nemzetünk kifejlődésére és csinosbulására*, 1841; *A nemzeti akadémiák üdvös befolyása a nemzeti jólétre*, 1841; *A Pesten felállítandó protestáns főiskolai tanítás rendtervezete*, 1843; *A lélektudományok nevelési fontosságáról*, 1844; *Robot és dézsma erkölcsi és anyagi, mező- és státuszgazdasági tekintetben*, 1845; *Erdélynek remélhető anyagi kifejlése a földbirtoki viszonyok czélszerű rendezése által*, 1847; *Gr. Széchenyi István mint nemzeti nagynevű bölcselelnk jellemzése*, 1850; *A magyar Parthenon előcsarnoka*, 1853. Számos műve kéziratban maradt. Az ekeli magyar iskola 2003-tól Hetényi János nevét viseli.

### **VARGHA JÁNOS (Ekel, 1798 – Buda, 1850 után) mérnök.**

A pesti Institutum Geometricumban tanult és 1823-ban avatták mérnökké. Az alföldi folyók felméréséhez osztották be, 1829-ben szemleutat tett a Tisza, a Körösök és a Maros mentén. Később a nagyváradi kamarai mérnöki hivatal helyettes vezetője lett és 1831-től ő irányította Körösök szabályozását, 1837-től pedig a Bega-csatorna építését is. 1844–1847-ben a Duna-szabályozással foglalkozott, majd több hónapos nyugat-európai tanulmányútra küldték. Széchenyi István megbízásából jegyzéket készített a Magyarországon addig végrehajtott folyószabályozási munkákról. 1848-ban a közmunkaügyi minisztérium hajózási és folyamszabályozási osztályának igazgató főmérnöke lett. Sorsa 1849 után ismeretlen. Munkái kéziratban maradtak.

### **MENYHÁRT GÁSPÁR (Ekel, 1868. január 6. – Budapest, 1940. július 30.) jogász, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja.**

A kolozsvári egyetemen jogot hallgatott, 1892-ben államtudományi doktori oklevelet szerzett. Ügyvédi vizsgáját 1895-ben tette le. 1895–1911 között Kolozsvárott ügyvédként tevékenykedett, de 1898-tól az egyetemen a magyar magánjog magántanáraként oktatott is. 1911–1919-ben nyilvános rendes tanár. Az impériumváltást követően a kolozsvári egyetem Szegedre menekült, ahol Menyhárt Gáspár előbb dékánként, majd rektorként is tevékenykedett. Családjoggal, kötelmi joggal, illetve a magánjog egyéb ágaival foglalkozott. 1936–1940 között a *Jog* c. folyóirat szerkesztője volt. Az MTA 1937-ben választotta levelező tagjává. **F. m.:** *Az özvegyi jog*, 1894; *Dolgozatok a magánjog köréből*, 1905; *Kötelmi jog*, 1918; *Fajlagos kötelem*, 1932; *A családfenntartás elve legújabb jogunkban*, 1941.

## EPERJES (Prešov)

Az egykori Sáros megye területén fekvő várost állítólag II. (Vak) Béla alapította 1132-ben és a környéket jellemző eperről nevezték el. A szlovák nyelvészek viszont a *Pres* szláv nevet vélik az elnevezés mögött, de a *Presov* forma csak a XVI. században jelenik meg először. Írott források először 1233-ban említik, 1299-ben városi jogot kapott, Károly Róbert 1324-ben szabad királyi város rangjára emelte. A XVI. századtól kezdve a térség egyik szellemi központja, a városi iskola a reformáció egyik melegágya. 1656-ban már nyomda is működött itt, 1667-ben pedig megnyílt az ev. kollégium. Nem kerülték el a várost a háborús események és a természeti csapások sem. 1910-ben 16 323 lakosából 7976-an magyarnak, 6494-en szlováknak, 1404-en pedig németnek vallották magukat. 1930-ban a 21 775 lakosból már mindössze 937 magyart számoltak össze. 2011-ben 91 782 lakosa volt, a magyarok száma nem érte el a 200 főt sem. A város a múltban a magyar művelődés és kultúra szempontjából is fontos szerepet játszott. Már az 1430-as években volt egy iskolája. A XVI. században Eperjest is elérte a reformáció hulláma és a lakosság nagy része áttért az ev. hitre. Ev. kollégiuma (*Collegium Statuum Hungaricorum Superioris Hungariae*) 1667-ben épült, első rektora a magdeburgi Pomarius Sámuel volt. A következő évtizedekben azonban több alkalommal is a jezsuitáknak adták át az intézményt és csak a rend 1773-ban történt feloszlatását követően került ismét az evangélikusok irányítása alá, II. József 1784-ben kelt rendelete nyomán. Az ev. kollégiumnak számos jeles diákja és tanára volt az elmúlt évszázadokban. A névsor igen hosszú lenne, de talán sokat elmond a kollégium XIX. századi szellemiségéről, hogy a magyar reformkor számos olyan kiválósága tanult a falai között, mint Kossuth Lajos, Irányi Dániel, Pulszky Ferenc, Vachott Imre, Lisznyay Kálmán, Sárossy Gyula. A XIX. század harmincas éveitől meghatározó volt Vandrák András filozófus tanári tevékenysége. De említhetjük Greguss Mihályt vagy Csupka Andrást is. A kollégiumnak – amely egyfajta „csonkaegyetemnek” számított – a XIX. században teológiai és jogi kara volt, ezeket „akadémiáknak” is nevezték, mivel lényegében önálló intézmények voltak. Emellett része volt a főgimnázium, valamint 1872-től a tanítóképző is. Az 1918-as impériumváltást követően a csehszlovák hatóságok felszámolták a kollégiumot, csupán a főgimnáziumot tartották fontosnak tovább működtetni. A teológiai akadémia Budapestre, a jogi akadémia Miskolcra tette át működési helyét. Jelenleg is van a városban egyetem, amelynek 2012-ben megnyílt a Magyar Nyelv és Kultúra Intézete is, ahol az elképzelések szerint tolmácsokat, illetve magyar szakos tanárokat képeznének. A város jeles szülötteinek a jegyzéke is tekintélyes: Bogdány Jakab (1660–1724) festőművész, aki 1684-ben Amszterdamban, majd haláláig Londonban élt; Bercsényi László (1689–1778) francia tábornagy, Bercsényi Miklós kuruc hadvezér fia; Klobusiczky Ferenc (1707–1760), püspök, kalocsai érsek; Kiss Gábor (1751 k. – Bécs, 1800. április 17.) hadmérnök és vízépítő mérnök, fivérével, Kiss Józseffel (Buda, 1748. március 18. – Zombor, 1813. március 13.), aki szintén vízépítő mérnök, volt tervezte a bácskai Ferenc-csatornát, amelyet azonban nem tudtak befejezni, mert visszavonták megbízásukat; Holländer Leó (1805–1887) honvéd őrnagy, a magyarországi zsidóság egyenjogúsításának szorgalmazója, éremgyűjtő; Desseffy Emil (1814–1866), gazdaságpolitikus, az MTA elnöke (Pozsonyban hunyt el); Dobozy Károly (1817–1860) földbirtokos, zeneszerző; Kerényi Frigyes (1822–1852) ügyvéd, költő, Petőfi Sándor barátja; A MÉL szerint itt született Rochlitz Gyula (1825. december 5. – Budapest, 1886. január 18.) építész, a Keleti pályaudvar központi épületének tervezője (más források és budapesti síremléke is Nagyrócét tünteti fel); Fuhrmann Andor Alajos (1827–1921), aki 44 éven át (1854–1898 között) volt Eperjes polgármestere; Nemessányi Sámuel Félix (1837–1881) világhírű hegedűkészítő; Reich Emil (1854 – London, 1910) történész, jogász, az első angol nyelvű magyar irodalomtörténet (*Hungarian literature*, 1898) szerzője; Pap József (1861–1942) ügyvéd, c. egyetemi tanár, szakíró; Maléter Pál (1917–1958) ezredes, az 1956-os magyar forradalom vértanúja; Matej Ruttkay (1961–) régész, a nyitrai Régészeti Intézet igazgatója. A városban hunyt el Verancsics Antal főpap, diplomata, esztergomi érsek, királyi helytartó; Rombauer János (1782–1849) festő, aki Lőcsén született. Eperjesen működött Hain János (XVII. második fele) porosz származású orvos és természettudós, aki rövid ideig Lengyelországban katonaoorvosként szolgált, majd Lőcsén is eltöltött néhány évet. Thököly Imre fejedelem és Teleki Mihály családi orvosi tanácsadója volt. A lipcsei *Academia Naturae Curiosorum: Miscellanea* folyóiratban jelentek meg írásai a különböző betegségekről, az ásványokról, valamint a kárpáti barlangok „sárkányairól” (*De draconibus Carpathicis*), amelyek maradványai valójában a barlangi medve csontjai voltak. Az eperjesi ev. iskola tanára volt Rezik János (Koros, 1650 – Eperjes, 1710. augusztus 4.), aki iskolatörténeti munkákat, verseket, színjátékokat, vitairatokat írt. Eperjesen volt joghallgató és az itt megjelenő *Felvidéki Hírlap* munkatársa Dzurányi László (1888–1955), a két világháború közötti csehszlovákiai magyar szellemi élet egyik jeles képviselője.

\*\*\*

### WERNHER GYÖRGY (Paczków, 1497 k. – Eperjes, 1567) humanista, költő, tanár.

Tanulmányait Boroszlóban kezdte, majd a krakkói egyetemen folytatta, ahol 1519-ben bakalareátusi fokozatot ért el. Ezután Kassán és Eperjesen tanított. 1527-től I. Ferdinánd oldalán vett részt a magyarországi háborúban. Mint királyi tanácsos 1535–1540 között többször volt diplomáciai küldetésben Lengyelországban és Csehországban. 1540-től sárosi várkapitány és a szepesi kamara intézője, ekkor telepedett le Eperjesen. A *Pannoniae Luctus* c., Krakkóban 1544-ben kiadott művében Magyarország török hódítás okozta keserű sorsáról ír. Ő a legrégibb Tátra-leírás szerzője. Ez a magyarországi – köztük a szepességi és lipői – ásványvizekről a *De admirandis Hungariae aquis hypomnemation*<sup>27</sup> (Bázel 1549, Bécs, 1551) c. műben

<sup>27</sup> Magyarország csodálatos vizei

jelent meg. Ez egy rövid, általánosan ismert dolgokat tartalmazó leírás, de Frölich Dávid (→Késmárk) 1639-ben megjelent munkájáig az egyetlen ismert. A műben először jelenik meg nyomtatásban a hegység elnevezése *Tatri* formában. A magyarországi „csodálatos” ásványvizekről szóló mű egyébként nagy érdeklődést keltett, gyakran idézték, többször is kiadták. Csiba M. István – nem nagy terjedelmű saját kiegészítésekkel – teljességében átvette Nagyszombatban 1713-ban megjelent *Dissertatio historico-physica de admirandis Hungariae aquis* c. munkájába. Wernher György kiadott egy művet a szepességi ásványvizekről is *Hypomnematum de aquis in Scepusio admirandis* (1549) címmel.

### **BAYER JÁNOS (Eperjes, 1630 – Szepesváralja (?), 1674) evangélikus teológus, főiskolai tanár filozófus.**

Szegény szülők gyermekeként az eperjesi városi tanács taníttatta. 1653-ban Wittenbergben magiszteri, majd rendkívüli tanári címet szerzett. Három évig a híres atomista filozófus, Daniel Sennert (1572–1637) és Francis Bacon (1561–1626), valamint Jan Amos Comenius (1592–1670) eszméivel ismerkedett. 1662-ben tért vissza Eperjesre, ahol a líceum rektora lett. Feletteseivel és kollégáival azonban nézeteltérése támadt, ezért 1667-ben Besztercebányán vállalt lelkipásztori szolgálatot. 1671-ben Szepesváraljára került. Vállalta a gályarabságra ítélt protestáns papok védelmét, sőt vannak olyan vélemények, hogy őt magát is elítélték. Mások szerint nagy nyomorban halt meg. **F. m.:** *Disputatio de gnomone sciatherico...*, 1658; *Ostium vel atrium naturae...*, 1662; *Filum labyrinthi vel Cynosura seu lux mentium universalis...*, 1663; *Summariae decisiones metaphysicae*, 1667.

### **HAMBACHER JÁNOS (Eperjes, 1682 – Eperjes, 1759) orvosdoktor, megyei főorvos.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Odera-Frankfurtban, Berlinben és 1706. július 16-tól Wittenbergben orvostudományt hallgatott, ahol 1710-ben orvosdoktori oklevelet szerzett. Egy évig Lengyelországban praktizált, majd szülőföldjére visszatérve 40 éven át Sáros megye tisztí főorvosaként tevékenykedett. Időnként meghívták Lengyelországba, sőt II. Ágost udvari orvosává is kinevezte. A könyv megírását támogató és Nagyszombatban kiadni szándékozó Barkóczy Ferenc gróf váratlan halála miatt kéziratban maradt *Hydrologia, seu historia regni aquosi in qua ad imitationem regni animalis, mineralis et vegetabilis, penitior non modo soteriarum sed omnis generis aquarum theoria ad amussim hydrostaticam, traditur* c. munkája, amely három kötetben foglalta össze orvosi tapasztalatait, a fontosabb betegségek leírását és gyógyításuk módját. A műről Mária Terézia személyi orvosa, Gerard van Swieten (1700–1772), a nagyszombati egyetem orvosi kara megalapításának szorgalmazója is elismerően írt egyik levelében. Fia, Hambacher Sámuel (Eperjes, 1720 – ?) is orvosként tevékenykedett. **F. m.:** *Disputatio de pingvedine et proximo substrato*, 1709; *Dissertatio inaug. medica de chirurgo insonte*, 1710.

### **RAYMANN (REIMAN) JÁNOS ÁDÁM (Eperjes, 1690 – Eperjes, 1770. április 23.) orvos, gyógyszerész.**

Elemi és középiskolai tanulmányait elvégezve 1712-ben Leidenben szerzett orvosdoktori diplomát. Hazatérve Eperjes és Sáros vármegye főorvosa volt. Orvosi és járványügyi munkák mellett meteorológiai, növényteni és dendrológiai műveket is írt. Az európai kontinensen ő próbálkozott először a himlő elleni védőoltással (az ún. variolációval). Nevét viseli az eperjesi kórház. 1970-től szülővárosában tudományos üléseket rendeznek Raymann Napok néven. A róla elnevezett díjjal a Szlovák Orvostársaság „a betegség megelőzésében érdemeket szerzett tagjait” jutalmazza. Legjelentősebb munkája a himlőjárványról írt tanulmánya: *Historia medica Variolarum Eperiesini in superiore Hungaria epidemice anno 1717 grassatarum...*

### **KRIEGER SÁMUEL (Eperjes, 1730 körül – ?, 1785–1790 körül), mérnök, térképész.**

1766–1768-ban a bécsi hadmérnöki akadémián tanult. Először vármegyei mérnök, majd a Helytartótanács, később a Hajózási Igazgatóság, végül az Országos Építészeti Igazgatóság mérnöke volt. Korának elismert szaktekintélye volt, de összefoglaló lapjai nem érik el Mikoviny Sámuel hasonló és jóval korábban készült lapjainak színvonalát. 1776-ban elkészítette a Sió és a Kapos szabályozási, valamint a Balaton lecsapolási tervét, közreműködött a korabeli szabályozási munkálatok ellenőrzésében és felülvizsgálatában. 1764–1780 között szabályozási terveket készített a Drávára, a Duna mohácsi szakaszára és a mosoni Duna-ágra.

### **SCHÖNWIESNER ISTVÁN (Eperjes, 1738. december 15. – Nagyvárad, 1818. szeptember 26.) régész, egyetemi tanár, nagyvárad kanonok.**

1756-ban lépett a jezsuita rendbe, majd Nagyszombatban elvégezte a teológiát és a bécsi Teresianum prefektusa lett. Amikor 1773-ban feloszlatták a jezsuita rendet filozófiai tanulmányokat folytatott és 1777-ben a budai egyetemi könyvtár másodőre lett. 1780-tól régészetet oktatott az egyetemen, 1794-ben kinevezték az egyetemi könyvtár igazgatójának. 1802-től nagyvárad kanonok volt. Latinul és németül írt munkáival megalapozta a magyarországi tudományos régészetet. Magyarországi érem- és pénzkatalógusai forrásértékűek. Ő végeztetett először Magyarországon tudományos régészeti ásatásokat, és ennek során fedezte fel Aquincum maradványait és tárta fel Szombathelyen Savaria romjait. **F. m.:** *De rudibus Laconici Caldarii Romani...*, 1778; *Commentarius geographicus In Romanorum iter per Pannoniae...*, 1780; *Antiquitatum et historiae Sabariensis...*, 1791; *Notitia Hungaricae rei numariae...*, 1801; *Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationali Széchenyiani I–III.*, 1810.

**KORABINSZKY JÁNOS MÁTYÁS (Eperjes, 1740. február 23. – Pozsony, 1811. június 13.) tanár, térképész, könyvkereskedő.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd árvaságra jutva 1756-ban Pozsonyba került, ahol az evangélikus líceumban fejezte be az iskolát. 1759–1769-ben az evangélikus iskolában tanított és egy lányintézetet is alapított, ahol a szaktárgyak mellett francia és magyar nyelvet is oktatott. Az intézet hét év elteltével anyagilag csődbe ment. Korabinszky 1769-ben nagybátyjához költözött Oldenburgba, majd Rintelnben teológiát, bölcseletet és matematikát hallgatott az ottani egyetemen, közben nevelői állást vállalt. A következő évtizedekben könyvek kiadásával és terjesztésével foglalkozott, de vállalkozásai többnyire anyagilag veszteségesek lettek. 1789-ben németországi bolyongásai után visszatért Pozsonyba és elkészítette Magyarország természetrajzi térképét, később pedig Magyarország kézi Atlaszát 60 lapon. Ehhez egy lexikont is írt, de ez kéziratban maradt. Korabinszky János Mátyás bizonyos értelemben folytatója is volt Bél Mátyás országleíró munkásságának. Földrajzi, történeti és terménylexikona (*Geographisch-Historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn*. Pozsony, 1786) azonban nevéhez híven valóban szaklexikon és nem enciklopédia. Ezt a művét az őt követő földrajzi írók, első sorban Vályi András (1764–1801) munkájuk során felhasználták.

**SZIRMAY ANTAL (Eperjes, 1747. január 20. – Szinyér, 1812. szeptember 19.) helytörténész, vármegyei hivatalnok.**

Elemi iskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen végezte, később Eperjesen és a kassai konviktusban tanult. 1764-ben állami szolgálatba lépett, 1777-ben Zemplén megye főjegyzője, 1787-ben udvari tanácsos és az eperjesi királyi tábla ülnöke lett. Az 1790-es évek második felében hivatali karrierje félbeszakadt, feltehetően szabadelvű nézetei és a császári udvart ironikus színben feltűntető írásai miatt. Tanulmányokat, társadalomelméleti cikkeket és verseket egyaránt publikált. Igen termékeny szerző volt, az utókor számára elsősorban a Zemplén és Szatmár vármegyét leíró, térképekkel illusztrált művei értékesek. **F. m.:** *Magyarázattya azon szóknak, melyek a magyarországi polgári s törvényes dolgokban elő fordulnak, némelly rövidebb formákkal*, 1806; *Codex de delictis, eorumque poenis pro tribunalibus regni Ungariae partiumque eidem adnexarum per regnicolarem juridicam deputationem approbatus. Referente... cui concedita fuit elaboratio*, 1807; *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári ismérte*, 1809/1810; *A tokaji vagyis hegyaljai szőlőknek ültetéséről, a borknak csinálásáról és megtartásáról*, 1810. Számos tanulmánya kéziratban maradt.

**GERTINGER SÁMUEL JÁNOS (Eperjes, 1754. augusztus 13. – Eperjes, 1813. november 22.) gyógyszerész, a magyarországi cukorgyártás úttörője.**

Elemi iskolai tanulmányait befejezve Késmárkon 1776-ig egy gyógyszerértárban dolgozott, majd a budai egyetemen gyógyszerészetet hallgatott és 1780-ban gyógyszerészi oklevelet kapott. Külföldi tudományos dolgozatokat olvasva kezdett el behatódobban foglalkozni a répacukor előállításának kérdéseivel. Először a maga termelte fehérrépából készített száraz répaszeletek feldolgozásával próbálkozott, de ez nem hozta meg a várt eredményt, így áttért az Achard-módszerre<sup>28</sup> és az eredményekről 1804-ben az egyik lapban be is számolt. A hatóságok azonban nem támogatták cukorgyár-alapítási kérényét, ezért 1811-ben önerőből vágott bele a vállalkozásba. Az így előállított első cukorminták végül meggyőzték az illetékeket és engedélyezték a gyár felépítését, de Gertinger hamarosan elhunyt, ezért a hazai cukorgyártás további fejezeteit már mások írták.

**PULSZKY FERENC (Eperjes, 1814. szeptember 17. – Budapest, 1897. szeptember 9.) politikus, régész, múgyűjtő, az MTA tagja.**

Iskolai tanulmányait Miskolcon, majd Eperjesen kezdte és a pesti egyetem jogi karán szerzett oklevelet. A régiségek iránt vonzódo anyai nagybátyjával, Fejérváry Gáborral (→Komlóskeresztes) európai körutat tett és ekkor kezdett ő is érdeklődni a régészet és a műalkotások iránt. Hazatérve joggyakornokként tevékenykedett a pozsonyi reformkori országgyűlésen és megismerkedett a kor számos kiválóságával (Deák Ferenc, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Czuczor Gergely és mások). 1839-től Sáros megye követe volt az országgyűlésben. 1844-ben nőül vette egy bécsi bankár lányát, Walter Teréziát (1819–1866), akitől több gyermeke is született: Pulszky Ágost (1846–1901) jogfilozófus, szociológus, az MTA tagja; Pulszky Károly (1853–1899) művészettörténész, az MTA levelező tagja; Pulszky Polixénia (1857–1921) író; Pulszky Garibaldi (1861–1926) mérnök, a Kassa–Oderbergi Vasút Rt. vezérigazgatója. Pulszky Ferenc fontos tisztségeket viselt 1848/49-ben. Kossuth Lajos megbízásából 1849-ben Londonba utazott, hogy támogatókat szerezzen a magyar függetlenség ügyének. Ez a küldetése nem járt sikerrel, de a szabadságharc bukását követően kapcsolatai révén segíteni tudta az emigrációba kényszerült magyarokat. Viszonya Kossuth-tal az 1860-as évektől kezdve egyre hűvösebbé vált, mivel ő is a kiegyezés felé hajlott és végül 1866-ban visszatért Magyarországra, ahol időközben Sáros megye követévé választották. Aktív szerepet játszott a budapesti Iparművészeti Múzeum létrehozásában, és az ő érdeme volt az Esterházy-képtár megvásárlása is, amely a későbbi Szépművészeti Múzeum alapját teremtette meg. 1869-től negyedszázadon át az MNM igazgatója volt. A magyarországi szabadkőműves mozgalomban is fontos szerepet játszott, ő volt a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy első nagymestere. Az MTA 1838 levelező, 1840-ben rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Eszmék Magyarország története*

<sup>28</sup> Ennek kidolgozója Franz Karl Achard (1753–1821) porosz vegyész volt, aki nemesítette a ma ismert valamennyi természetes cukorrépaajtát és megalapította az első cukorgyárat.



philosophiájához, 1880; *Életem és korom I-IV.*, 1880–1882; *Martinovics Ignác és társai*, 1882; *Publicistikai dolgozatok*, 1889; *Magyarország archeológiája I-II.*, 1897–1898.

**GREGUSS ÁGOST (Eperjes, 1825. április 27. – Budapest, 1882. december 13.) esztéta, az MTA tagja.**

Greguss Mihály (1793–1838) történetíró fia. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, nyolc éves korától Pozsonyban folytatta. Amikor édesapja 1838-ban elhunyt, a család Rozsnyóra költözött és Greguss Ágost itt folytatta tanulmányait, amelyeket 1841–1843-ban Eperjesen fejezett be. Bécsben belefogott az orvosi tanulmányokba, de érdeklődése egyre inkább az irodalom felé fordult, így 1846-ban félbehagyta az egyetemet és Szarvason vállalt gimnáziumi tanári állást. Verseket és esztétikai témájú tanulmányokat írt és aktívan bekapcsolódott az 1848/49-es eseményekbe, emiatt a szabadságharc leverését követően előbb bujkált, majd önként jelentkezett a hatóságoknál és 11 havi fogságra ítélték. Tanárként már nem működhetett tovább, ezért lapszerkesztőként és cikkíróként tevékenykedett. A tudományos ismeretterjesztés egyik első jeles képviselője volt Magyarországon, ennek elismeréseként és 1849-ben kiadott *A szépirodalom alapvonalai* c. munkáját méltányolva az MTA 1858-ban levelező, 1863-ban rendes taggá választotta. A Kisfaludy Társaságnak egyik alapítója és éveken át alelnöke volt. Esztétikai írásai, íróportréi, *A balladáról* (1865) c. könyve nagy hatással voltak a kortársakra. Lap- és kiadói szerkesztőként is fontos munkát végzett, számos Shakespeare-dráma fordítása is a nevéhez fűződik. 1870-től a pesti egyetem professzoraként esztétikát oktatott. Élete utolsó évtizedét a súlyos betegség (gyomorrák) keserítette meg és gátolta a rendszeres alkotómunkában. 1878 kiadta a *Greguss Ágost meséi* c. kötetét, 1880-ban jelent meg egyik főműve a *Shakespeare pályája*. Számos írása kéziratban maradt, ezekből tanítványai állítottak össze köteteket a halála után. Öccse, **Greguss Gyula** (Eperjes, 1829. december 3. – Pest, 1869. szeptember 5.) ugyancsak foglalkozott a műfordítással (lefordította pl. Camões *Luziada* eposzát, Turgenyev *Apák és fiúk* c. regényét), emellett természettudományos témájú cikkeket írt a korabeli folyóiratokba és több középiskolai tankönyvnek is szerzője volt. Kezdetben jogot tanult, de az 1848/49-es események miatt félbehagyta, majd 1850–1856 között a bécsi politechnikum hallgatója volt, ahol fizikát hallgatott. 1857-től haláláig a pesti ev. gimnázium tanára, majd igazgatója volt. Az MTA 1864-ben választotta levelező tagjává.

**BURCHARD-BÉLAVÁRY KONRÁD (Eperjes, 1837. március 23. – Budapest, 1916. július 2.) gazdasági szakember.**

Középiskolai tanulmányait elvégezve kereskedői pályára lépett. 1854–1862 között külföldön, a leghosszabb ideig egy danzigi gabonakereskedő és hajóscégnél dolgozott. 1862-től a Pesti Hengermalom Társaság alkalmazottja, 1876-tól vezérigazgatója, 1906-tól az igazgatóságának elnöke. Jelentős szerepe volt a vállalat korszerűsítésében. Számos szövetkezetet és egyéb gazdasági intézményt alapított. 1885-ben kinevezték a főrendiház tagjává. 1879-ben ő kezdeményezte a malomipari vállalatok egyesítését.

**FUCHS TIVADAR (Eperjes, 1842. szeptember 15. – Steinach am Brenner/Ausztria, 1925. október 5.) mineralógus, múzeumigazgató.**

Fuchs Albert (→Löcse) fia, Fuchs Károly Henrik (→Pozsony) testvére. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban végezte. Bécsben az egyetemen kezdetben orvostudományt hallgatott, később Eduard Suess (1831–1914) jeles osztrák paleontológus biztatására az ásványtan és a paleontológia iránt kezdett érdeklődni és 1863-ban a bécsi Hofmineralienkabinett munkatársa, 1880-ban öre és 1889-ben a geológiai-paleontológiai osztály igazgatója lett. 1880-ban egyetemi magántanárrá habilitálták, 1897-ben rendkívüli egyetemi tanárrá nevezték ki. Elsősorban a harmad-időszak képződményekkel és kőületekkel foglalkozott. Magyar és német folyóiratokban alkalmanként történelmi tárgyú cikkeket is közölt és a *Természettörténelmi Füzetek*ben megjelent egy írása az evolúcióról is (*A természethistoriai rendszer és a Darwinizmus*, 1881). Foglalkoztatta az eszperantó és mestere, Suess egyik munkájából eszperantóra fordított néhány fejezetet, illetve németre ültette át az eszperantó megalkotójának, Ludwik Lejzer Zamenhofnak (1859–1917) *La vojo* c. költeményét.

**KLEIN GYULA (Eperjes, 1844. május 5. – Budapest, 1915. november 21.) botanikus, mikológus, az MTA tagja.**

Gimnáziumi tanulmányait Löcsén végezte, 1864–1867 között a bécsi tudományegyetemen természettudományi, főleg botanikai előadásokat hallgatott. Állami ösztöndíjként 1867–1868-ban Zürichben, a műszaki főiskolán, 1868–1869-ben a müncheni egyetemen Carl Wilhelm von Nägeli jeles botanikus vezetésével mikroszkópos növény szövettani vizsgálatokat végzett. 1869–1870-ben egy budai gimnáziumban segédtanár volt, majd 1870-ben kinevezték a budai Királyi József Műegyetem növénytan tanszékére tanársegédnek. Negyed századon át tanított itt, 1871-től magántanárként, 1872-től nyilvános rendes tanárként. Négy alkalommal az általános és vegyészmérnöki kar dékánja is volt. Botanikusként elsősorban a telepes növényekkel, a moszatokkal és a gombákkal, továbbá növényanatómiával, általános sejt- és szövettannal, valamint mikrobiológiával foglalkozott. Az MTA 1871-ben levelező, 1882-ben rendes taggá választotta. **F. m.: A Pilobolus gombának fejlődése és alakjai**, 1871; *Néhány Floridea krystalloidjairól*, 1871; *A rovarvő növényekről*, 1876; *A virágok színéről*, 1880; *Az állat- és növényország határterületéről*, 1882; *A modern növénytan törekvései*, 1889; *A növénylevelek némely rendellenességéről*, 1892; *A keresztes virág alkatáról bonctani alapon*, 1894.

**DUBAY MIKLÓS (Eperjes, 1844. december 10. – Budapest, 1899 július) orvosdoktor, a metalloterápia specialistája.**

Apja Dubay György ev. lelkész volt. Kassán kezdte iskolai tanulmányait, de apját korán elveszítette, ezért az ungvári árvaintézetbe került. 1861-ben fejezte be a gimnáziumot, és Pesten az egyetemen orvostudományt hallgatott. Anyagi nehézségei miatt belépett az irgalmas rendbe és egy évig Pozsonyban lakott. Felettesei engedélyezték számára az egyetem befejezését és 1868 júniusában átvehette orvosdoktori oklevelét. Sebészi, szemésszi és szülész-mesteri szakképesítést is szerzett. 1868-ban a szepesváraljai irgalmas rendi kórház vezető orvosa lett, 1870-ben a rend legnagyobb, Budán működött kórházát bízták rá. A rend addigi főnökének, Gelencsér páternek a halálát követően olyan rendfőnöke lett, akivel gyakran került konfliktusba, ezért előbb külföldre utazott gyógykezelésre, majd kilépett a rendből és gyakorló orvosi munkát vállalt. Magyarországon ő honosította meg és terjesztette el a fémekkel való gyógyítást, a metaloterápiát. 1875-ben elsőként indítványozta (eredménytelenül) egy orvosi kamara felállítását. Gyakran publikált különböző betegségekről és orvosi témákról a korabeli lapokban és tudományos folyóiratokban. **F. m.:** *A közegészségügy felvirágoztatásának alapföltételei hazánkban*, 1875; *A metallotherapia és metalloskopia*, 1881; *Minden anya önmaga szoptassa gyermekét*, 1886; *Az idegbetegségek újabb gyógy módja: metallotherapia*, 1889; *A gyermekek testi ápolásáról*, 1891.

### **ELISCHER GYULA (Eperjes, 1846. október 15. – Budapest, 1909. szeptember 28.) nőgyógyász, műgyűjtő.**

Az Elischer család a XIII. században telepedett le a Szepességben. Eredetileg Oelloeschernek hívták őket, ami olajoltót jelent – ők a bányász-mécsesben használt olajkeverék előállításának szakértői voltak. Édesapja, Elischer Károly az 1848/49-es szabadságharc idején a kassai kapitánya volt és emiatt később hosszú várfogságra ítélték. Édesanyja, Nemes Kéler Antónia, Kéler Béla zeneszerző húga volt. Eperjesi középiskolai tanulmányait követően a bécsi egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet 1871-ben. A budapesti egyetem kórszövettani tanszékén lett tanársegéd, 1877-ben magántanári képesítést szerzett, 1895-ben lett egyetemi tanár. 1884-től volt kórházi nőgyógyászati főorvos. Fiatal korában gyorsírással is foglalkozott, és megalakította az első vidéki gyorsírókört Magyarországon. Híres műgyűjtőként tartották számon. Rembrandt és Dürer rézmetszetgyűjteményét a budapesti Szépművészeti Múzeum vásárolta meg. Kezdeményezője volt a budapesti Semmelweis-szobor felállításának is. Jelentős Goethe-gyűjteményét az MTA-ra hagyta. Ismert műve: *A halottak elégetéséről*, 1874. Fia, ifj. **Elischer Gyula** (Budapest, 1875. február 28. – Budapest, 1929. december 16.) röntgenológus, egyetemi tanár volt, aki Alexander Béla 1916-ban bekövetkezett halála után a magyarországi röntgenológia vezéralakja lett. Az I. vh. után az 1914-ben alakult debreceni tudományegyetem orvosi karának tanszékvezető röntgenológus professzora lett. Három, nemzetközileg is jelentős eredményt ért el a szív, a vese és a gyomornyálkahártya röntgenvizsgálata terén. A röntgensugárzás nyomán kialakult rák okozta korai halálát.

### **CSONTOSI JÁNOS (Eperjes, 1846. október 26. – Budapest, 1918. október 25.) könyvtáros, az MTA tagja.**

1863–1867 között Esztergomban és Nagyszombatban teológiai tanulmányokat folytatott, 1869-ben szentelték pappá. 1869–1871-ben Ipolynyéken, majd Nagyoroszipban volt káplán. 1872-ben kilépett a katolikus egyházból és áttért az evangélikus hitre. 1874–1893 között Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott, 1881-től mint a kézirattár vezetője. A pártfogója, Pulszky Ferenc ellen indított megalapozatlan támadásoknak ő is áldozatává vált, miután állítólagos visszaélések miatt fegyelmi eljárást indítottak ellene és távoznia kellett a könyvtárból. 1913-ban bebizonyosodott az ártatlansága, de rehabilitálására nem került sor. Kutatóként elsősorban írástörténettel (paleográfiával) és kézirattannal foglalkozott, 52 corvina felfedezése és visszaszerzése is az ő érdeme volt. 1879–1892 között a *Magyar Könyvszemle* szerkesztője volt. Az MTA 1883-ban választotta levelező tagjává. **F. m.:** *A Konstantinápolyból visszaérkezett Corvin-codexek bibliographiai ismertetése*, 1877; *Ismeretlen magyar codex herceg Lobkowitz Mór raudniti könyvtárában*, 1879; *Magyarországi könyvmásolók és betűfestők a XIV–XV. században*, 1879; *A Budapesti Országos Könyvkiállítás latin kéziratai*, 1882; *Mátyás király és Beatrix királyné arcképei Corvin-codexekben* (németül is), 1888; *Két modenai Corvin-kódex története*, 1892.

### **FISCHER MIKLÓS (Eperjes, 1855. december 18. – Igló, 1930. szeptember 24.) matematika-fizika szakos tanár, Magas-Tátra–kutató.**

1875-ben szülővárosában érettségizett, 1879-ben a budapesti tudományegyetemen tett tanári vizsgát matematika-fizika szakon. 1880–1922 között az iglói evangélikus gimnázium tanára, 1888-tól igazgatója volt. Aktív szereplője volt a város közéletének, 1891–1920 között a Magyarországi Kárpáti Egyesület elnöki tisztét is betöltötte. Jelentős mértékben hozzájárult nemcsak az Egyesület működéséhez, hanem a tátrai és a szepességi turizmus fellendüléséhez. Kezdeményezője volt a tátrai menedékházak (pl. Sziléziai-ház) és utak építésének, közreműködött a térség tudományos vizsgálatában, topográfiai felmérésében és számos írásával külföldön is népszerűsítette a Magas-Tátrát. Diákjaival gyakran túrázott a Tátrában és ilyen alkalmakkor az ösvényeket javították, turistajelzéseket helyeztek ki. A poprádi Kárpáti Múzeum megalapításában, különösen annak könyvtára létrehozásában is szerepet vállalt. 1896-ban az ő javaslatára kapta az ország legmagasabb csúcsa (ma: Gerlachfalvi-csúcs) I. Ferenc József nevét.

### **OLÁH GUSZTÁV (Eperjes, 1857. január 10. – Budapest, 1944. január 31.) orvos, elmeorvos.**

Orvosi tanulmányait Bécsben végezte 1880-ban. 1881-től a Lipótmezei, majd 1889-től az angyalföldi elmeorvosintézetben működött. 1910–1925 között a Lipótmezei Elmeorvosintézet igazgatója volt. Alapítója volt az Elmevédelmi Ligának,

elnöke volt a Magyar Elmeorvosok Egyesületének. **F. m.:** *Lángész és elmekór*, 1885; *Az elmebetegápolás*, 1889; *Az elmebeteg jogvédelméről*, 1898.

**FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ (Eperjes, 1857. augusztus 17. – Budapest, 1923. március 6.) történész, könyvtáros, levéltáros, egyetemi tanár az MTA tagja.**

Régi nemesi család sarja, amelynek a Felvidéken több vármegyében (Gömör, Hont, Liptó, Nyitra) voltak birtokai. Középiskolai tanulmányait a pesti piaristáknál kezdte, 1875-ben kitüntetéssel érettségizett a királyi katolikus főgimnáziumban. A budapesti, majd a bécsi tudományegyetemen történelmet hallgatott. Bölcsészdoktori oklevelét 1878-ban, történelem–latin szakos diplomáját 1879-ben szerezte. 1879–1895 között a budapesti egyetem magántanára, 1895-től az oklevél- és címtan nyilvános rendes tanára, 1882–1893-ban az MNM levéltárosa is volt. 1893-ban az Országos Széchényi Könyvtár igazgató őrvévé, 1901-ben főigazgatójává nevezték ki. 1915-től az MNM vezetője, 1920-tól haláláig főigazgatója volt. Kutatóként elsősorban oklevél-tannal, címtannal, kronológiával és pecséttannal foglalkozott. Ő vizsgálta először a pannonthalmi alapítólevél hitelességét és bebizonyította, hogy 1001-ben keletkezett. Később az Árpád-kor királyi kancelláriáinak az okleveleit dolgozta fel. Jelentős volt forráskiadói tevékenysége is. Kötetbe rendezte számos felvidéki város: Selmecbánya, Pozsony, Besztercebánya, Nagyszombat, Bártfa, Körmöcbánya számadáskönyveit. Hasonmáskiadásban megjelentette Anonymus *Gesta Hungarorum*-át. Egyetemi tanárként súlyt fektetett a történelem segédtudományainak oktatására, szorgalmazta az írástörténet és az oklevél-tan oktatásának elmélyítését. Megalapozta az Országos Széchényi Könyvtár hungarikum-gyűjteményét, felvásároltatta híres személyek (több között: Kossuth Lajos, Kisfaludy Károly, Szigligeti Ede, Egressy Gábor, Gyulai Pál, Jókai Mór, Madách Imre) könyvtárát, iratait, hagyatékát. 1919 végére több mint 155 ezer darabot számláló gyűjtemény jött létre. 1919 augusztusában ő akadályozta meg – Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok hathatós segítségével –, hogy a Budapestet megszálló román csapatok elszállítsák a Magyar Nemzeti Múzeumból az erdélyi vonatkozású anyagot. (A dulakodás közben kapta első szívinfarktuszát. A következő, négy évvel később végzetes volt.) Fontos szerepe volt abban is, hogy a könyvek a szélesebb közönség számára is hozzáférhetőbbé váltak és munkatársait arra buzdította, hogy a könyvtári anyag szakszerű kezelése mellett vegyék ki részüket a tudományos feldolgozásukból is. **F. m.:** *A pannonthalmi apátság alapító oklevele*, 1878; *Irodalmunk az Árpádok korában*. 889–1301, 1878; *A királyi kancellária az Árpádok korában*, 1885; *Magyarországi városok régi számadáskönyvei*, 1885; *Acta legationis cardinalis Gentilis. Gentilis bíbornok magyarországi követ-ségének okiratai. 1307–1311* (Pór Antallal) 1885; *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tized-szedők számadásai. 1281–1375* (Ipolyi Arnoldal), 1887; *Magyar nemzeti zsebkönyv. I. Főrangú családok* (Szinyei Józseffel), 1888; *Kálmán király oklevelei*, 1892; *Oklevelek II. István király korából*, 1895; *III. Béla király oklevelei*, 1900; *Monumenta Hungariae Heraldica. Magyar címeres emlékek I–II.*, 1901–1902; *Az Árpádok címerei*, 1908; *Pápai oklevelek* (Áldásy Antallal), 1926.

**CSATÁRY (KRIEGER) ÁGOSTON (Eperjes, 1859. december 29. – Eperjes, 1922. december 16.) orvos, egyetemi magántanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a budapesti egyetemen 1885-ben szerzett orvostudományi oklevelet. A vesebetegségek és az általános táplálkozási zavarok témájában lett egyetemi magántanár. Később visszatért szülővárosába, ahol haláláig praktizált. Az *Erdészeti Lapok*ban 1902-ben beszámoltak a kertjében állt, de kiveszett, kivételesen óriás méretű, több mint 12 m magas borókról és ezzel kapcsolatosan Gabnay Ferenc, a cikk írója megállapítja, hogy a „boróka törzsének két darabját lekötöztető módon engedte át a kir. magy. tudom. egyetem növénytan intézetének.”

**RÉVAY MÓR JÁNOS (Eperjes, 1860. február 24. – Budapest, 1926. július 7.) könyvkiadó, lexi-konszerkesztő.**

**Révai Sámuel** (Sebeskellemes, 1833. április 13. – Budapest, 1908. november 13.) könyvkereskedő és kiadó, a Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. egyik alapítójának a fia. Már gyermekkorában bekapcsolódott apja kiadójának a munkájába. Elemi iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a budapesti tudományegyetemen 1878-tól irodalmat, nyelvészetet és filozófiát hallgatott. Diákéveiben nagybátyjánál, Révai Leónál lakott és az antikváriumában segédkezett. Katalogizálta az újonnan érkezett könyveket, de tanulmányait hanyagolta. Később nem is fejezte be, hanem a Révai Testvérek Irodalmi Intézetben vállalt munkát. Megalapította a kiadói osztályt, végül ő lett az Rt. vezérigazgatója. Első sikeres vállalkozása egy olcsó regényfolyóirat kiadása volt, majd elindította a Regényvilág, a Magyar Családi Regénytár a művelt közönség számára c. sorozatot és megnyerte munkatársnak Jókai Mór, akinek életműsorozata díszkiadásban is a kiadónál jelent meg. Révay Mór János volt a főszerkesztője a *Révai Nagy Lexikon*a címmel ismertté vált, 1911–1935 között megjelent 21 kötetes kiadványnak, amely a *Pallas Nagy Lexikon*ára épült, miután annak a kiadója csődbe jutott és a jogokat átadta legnagyobb hitelezőjének, Révaynak. A könyvkiadás mellett cikket írt, elsősorban társadalmi kérdésekről és politikai témákról. A Szabadelvű Párt színeiben országgyűlési képviselő is volt. 1920-ban kiadta visszaemlékezéseit *Írók, könyvek, kiadók* címmel.

**PÁTER BÉLA (Eperjes, 1860. szeptember 4. – Kolozsvár, 1938. június 21.) botanikus.**

Ősrégi szepességi családból származott és felmenői jobbra Lőcsén éltek. Szülei csak átmenetileg laktak Eperjesen, amikor ő megszületett, egyéves korában visszaköltöztek Lőcsére, ahol Páter Béla elvégezte középiskolai tanulmányait. A budapesti tudományegyetemen és a Királyi József Műegyetemen természetrajzot és földrajzot hallgatott és 1883-ban középiskolai tanári oklevelet szerzett. A Műegyetem növénytan tanszékén kezdte oktatói pályáját, majd a Kassai Gazdasági Tanintézet növénytan tanára lett. 1893-ban áthelyezték a Kolozsmonostori Gazdasági Akadémiára, emellett 1893–1912 között a kolozsvári Állami Vetőmagvizsgáló Állomás vezetőjeként a lóheremag tisztítását és arankamentesítését irányította. Az

1900-as párizsi világkiállításon gyógyteáit aranyéremmel jutalmazták. 1904-ben kezdte gyógynövény-termesztési kísérleteit és Kolozsvárott létrehozta a világ első gyógynövény-kísérleti állomását, amelynek 1931-ig volt az igazgatója. 1907-től a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magántanára volt, és 1913–1914-ben a növénytan tanszéket is vezette. 1920-ig a gyógyszerészhallgatóknak gyógynövényismeretet is előadott. Az 1918-as impériumváltás után is a közben Romániához került Kolozsvárott maradt, noha felajánlották számára a Budapesti Kertészeti Tanintézet igazgatói állását. Szerteágazó munkásságának középpontjában a gyógynövények kutatása, felhasználhatóságuk és lehetséges termesztésük vizsgálata állt. Európában ő alapította az első kísérleti gyógynövény állomást és az első növénypatológusok egyike volt. Emellett foglalkozott a haszonnövények gombabetegségeivel, szakmai tanfolyamokat szervezett a gyógynövények gyűjtőinek, bemutató parcellákat alakított ki a Gyógynövény-kísérleti Állomás kertjében, hogy a diákok és az érdeklődők „élőben” ismerjék meg a gyógynövényeket. Teakeverékeinek híre külföldre is eljutott. Közéleti szerepet is vállalt. Kezdeményezésére vezették be számos iskolában a rendszeres iskolatej-szolgáltatást. Az 1920-as években újjászervezte a világháborúban megsemmisült erdélyi méhészgazdálkodást. **F. m.:** *A gazdasági növénytan vezérfonala*, 1884; *A legfontosabb pázsitfélék gyakorlati ismertetése*, 1890; *A gabonafélék, a burgonya és a szőlő legfontosabb gombabetegségei*, 1895; *A haltenyésztésről*, 1897; *Vetőmag eltartása és a magtárban kárt tevő állatokról*, 1899; *A házi állatok fontosabb élősködői*, 1899; *Gazdasági növénytan I-II.*, 1902–1909; *Növénybonc-, alak- és élettan*, 1907; *A gyógynövények termesztése*, 1906; *A gyümölcsfák téli ápolásáról*, 1928; *A gyümölcsfák betegségei és ellenségei, valamint a gyümölcsfák terméketlenségének okai*, 1929; *Csodahatású gyógynövények*, 1932.

### **KUZMIK PÁL (Eperjes, 1864. június 22. – Budapest, 1925. december 19.) orvos, sebész, egyetemi tanár.**

Orvosi oklevelét a budapesti tudományegyetemen szerezte 1889-ben. 1889–1905 között a sebészeti klinika megbízott tanára, majd címzetes rendkívüli tanára. 1908–1914-ben a János Kórház főorvosa, 1914–1925 között nyilvános rendes tanár a budapesti II. sebészeti klinikán, amelynek igazgatója is volt. Sebészeti traumatológiával és a daganatos betegségek sebészetével foglalkozott. **F. m.:** *A bélvarratok bírálata*, 1897; *A traumatikus törések és ficamodások alapvonalai és atlasza* (részben fordítás), 1898.

### **KERTÉSZ KÁLMÁN (Eperjes, 1867. január 2. – Budapest, 1922. december 28.) zoológus, entomológus, az MTA levelező tagja.**

A budapesti egyetemen előbb orvostudományt tanult, majd a bölcsészettudományi kar hallgatója lett és 1894-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet. Közben már a Margó Tivadar (1816–1896) vezette állattani és összehasonlító anatómiai egyetemi intézetben dolgozott gyakornokként. 1896-tól az MNM állattárának munkatársa, később igazgatóőre volt. Első sorban a gerinctelenekkel, közelebbről a kerekeseffégekkel, és főképp a kétszárnyúakkal foglalkozott. Több gyűjtőúton vett részt Közép- és Nyugat-Európában, jelentősen kibővítette az MNM diptera-gyűjteményét. Ennek nagy része azonban az 1956-os tűzvész során odaveszett. A legyek több nemzetségét és fajtát írta le, légy- és szúnyogkatalógust állított össze. Tíz kötetben összefoglalta a Föld addig ismert kétszárnyúfajait; 1902–1910 között hét kötet nyomtatásban is megjelent, a további három pénz hiányában nem került nyomdába. Négy nemzetség és több faj viseli a nevét. 1910-ben egyik alapítója volt a Magyar Rovartani Társaságnak. **F. m.:** *Budapest környékének rotatoria<sup>29</sup> faunája*, 1894; *Catalogus Dipteriorum hucusque descriptorum I–VII.*, 1902–1910; *A magyarországi szúnyogfélék rendszertani ismertetése*, 1904; *Magyarország szárnyatlan és csökevényes szárnyú legyei*, 1910.

### **GÖMÖRY JÁNOS (Nyíregyháza, 1869. május 12. – Budapest, 1966. május 7.) történész, tanár, közíró.**

Az eperjesi evangélikus kollégiumban végzett középiskolai tanulmányokat, majd a kolozsvári egyetemen magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1897–1926 között az eperjesi kollégium főgimnáziumának tanára, 1903-tól igazgatója volt. Az 1918-as impériumváltást követően szlovák lett a főgimnázium oktatási nyelve, de az utolsó magyar osztály végzéséig (1926) meghagyták igazgatói tisztségében. Személyét nagy tisztelet övezte, ezért, amikor 1930-ban Kassára távozott, az eperjesiek ünnepélyesen elbúcsúztatták. 1932-ben főtítkára, 1938-tól 1945-ben történt feloszlásáig elnöke volt a kassai Kazinczy Társaságnak. Ebben a minőségében elsősorban szépirodalmi kötetek és a Tatra Kiadó *Tatra* c. folyóiratának megjelentetésében szerzett érdemeket. Gyakran írt kisebbségvédelmi tanulmányokat és szót emelt a magyarországi szlovák kisebbség érdekében is. 1947-ben a már 78. életévében járó idős férfit számos neves pártfogója (köztük Vladimír Čobrdá ev. püspök) közbenjárását semmibe véve Magyarországra telepítették. Egy ideig Sósikúton élt, majd a pesthidegkúti Nyugdíjas Pedagógusok Otthonának lakója lett. Már túl a 90. életévén írta meg önéletírását *Emlékeim egy letűnt világról* (1964) címmel. **F. m.:** *Bánó Iván ifjúsága*, 1929; *Az eperjesi evangélikus kollégium rövid története 1531–1931*, 1933.

### **MALÉTER ISTVÁN (Eperjes, 1870. április 17. – Pécs, 1933. december 16.) jogtudós, lapszerkesztő, akadémiai tanár.**

A pozsonyi evangélikus líceumban érettségizett, 1905-ben a pécsi jogakadémián szerzett államtudományi doktori címet. 1905-ben rövid ideig Kassa polgármestere is volt. Ezt követően néhány évig nyugat-európai tanulmányúton járt. 1910–

<sup>29</sup> kerekeseffégek

1920-ban az eperjesi jogakadémia tanára volt, majd Kassára, ahol a kassai jogakadémián tanított 1922-ig. Az 1920-as évek elejétől aktívan bekapcsolódott a (cseh)szlovákiai magyar közéletbe, és a kassai szabadkőműves páholy, ill. a Kisgazdapárt helyi szervezetének vezető személyisége volt, egyik kezdeményezője volt a Magyar Nemzeti Párt megalapításának. Haláláig szerkesztette a *Magyar Figyelő* c. folyóiratot. Fia, Maléter Pál (1917–1958) az 1956-os magyarországi forradalom idején honvédelmi miniszter volt, és ezért később Nagy Imrével együtt kivégezték. **F. m.:** *A magyar történelmi osztályok és a nemzeti eszme*, 1911; *A választói reform*, 1912; *Az athéni demokrácia*, 1913; *A magyar kisebbség problémája a Csehszlovák Köztársaságban*, 1933.

### **DIVALD KORNÉL (Eperjes, 1872. május 21. – Budapest, 1931. március 24.) művészettörténész, muzeológus, műkritikus, fotográfus, az MTA levelező tagja.**

Divald Károly (1830–1897) gyógyszerész és fotográfus (→Selmezbánya) fia. Már gyermekkorában megkedvelte a fotózást és az utazást, gyakran elkísérte édesapját a Tátrába is. Az Eperjesi Katolikus Főgimnáziumban érettségizett. 1890-ben beiratkozott a budapesti egyetem orvosi karára, de a következő évben egy római utazás hatására érdeklődése végleg a művészettörténet felé fordult és 1891-től már a bölcsészettudományi karon folytatta tanulmányait, de örökletes hallóideg-betegsége miatt, amely teljes sükettséghez vezetett, kénytelen volt abbahagyni az egyetemet és autodidakta módon képezte tovább magát. Egy eperjesi földbirtokos lányát, Dobránszky Ilonát vette feleségül, akitől két fia született: Divald György vasúti mérnök és ifj. Divald Kornél orvos. Műkritikusként szerzett hírnevet magának, az egykori Felvidék régiségeinek, műkin-cseinek, tárgyi emlékeinek megmentésével és múzeumokba szállításával, valamint fotódokumentálásával. Előszeretettel nevezte magát „műtörténeti detektívnek”, az utókor emlékeztetésére a „Szentek fuvarosaként” él tovább. 1911-ben lett az MTA levelező tagja. Szakcikkeit és szakkönyveit saját nevén, szépirodalmi műveit Tarczai György álnéven közölte. **F. m.:** *A felső-magyarországi renaissance építészet emlékei*, 1900; *A régi Buda és Pest művészete a középkorban*, 1901; *A sárospataki vár*, 1902; *Budapest művészete a török hódoltság előtt*, 1903; *Szepes vármegye művészeti emlékei I-III.*, 1905–1907; *Magyarország csúcsíveskori szárnyas oltárai I-II.*, 1909–1911; *Felvidéki séták*, 1926; *Magyarország művészeti emlékei* (angolul is), 1927; *A magyar iparművészet története*, 1929.

### **FRENYÓ LAJOS (Abaújrákos, 1872 ? – Eperjes, 1944. január 21.) történész, író.**

Középiskolai tanulmányait Sajógyömörön, Rozsnyón, Késmárkon, az ev. teológiát Eperjesen és Greiswaldében (Németo.) végezte. Az eperjesi főgimnáziumban és a teológiai akadémián tanított, emellett könyvtárosa is volt az eperjesi kollégiumnak. Elsősorban egyházi témájú cikkeket, elbeszéléseket és történelmi tanulmányokat írt a *Protestáns Szemlébe*, az *Etnographiába* és a *Magyar Figyelőbe*. Dolgozataiban sokat foglalkozott Eperjes és Sáros megye történetével. **F. m.:** *Dicső elődök, törpe utódok*, 1902; *A két Széchenyi*, 1903; *Az 1831. évi észak-magyarországi parasztlázadás története*, 1938.

### **GÁRDONYI (GRÜN) ALBERT (Eperjes, 1874. december 24. – Budapest, 1946. október 23.) történész, főlevéltáros.**

Középiskolai tanulmányait Miskolcon végezte, ahol apja vasúti hivatalnok volt. Az érettségi után papnak készült, ezért a bécsi egyetemen hallgatott hittudományt. Miután a teológia egyre kevésbé vonzotta, 1897-ben átlépett a budapesti tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára, ahol 1901-ben jogász oklevelet szerzett. A jogi előadások mellett oklevéltani és történelmi előadásokat is hallgatott és 1907-ben e tárgyakból bölcsészdoktorrá avatták. 1899–1904 között a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának tisztviselője volt. Már ezekben az években behatóbb oklevéltani kutatásokat végzett, eredményeiről a korabeli szakfolyóiratokban (*Turul, Magyar Könyvszemle, Századok, Etnographiai és Numizmatikai Közlöny*) számolt be. 1907-től könyvtárosként dolgozott, 1911-től a Székesfőváros Tanácsának levéltárosa, 1914–1935 között főlevéltárosa volt. A budai Vérmező múltjára vonatkozó levéltári kutatásai során 1913-ban megtalálta azt a térképvázlatot, amely alapján Bartucz Lajos antropológusnak sikerült feltárnia Martinovics Ignác és kivégzett társai földi maradványait. 1913-ban egyetemi magántanárrá habilitálták, 1929-ben a budapesti egyetem rendes tanára lett. **F. m.:** *Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedeleme a XVIII. században*, 1917; *Bezerédj István I-II.* (Bodnár Istvánnal), 1918–1920; *A magyar jakobinusok története* (In: *A magyar jakobinusok emlékezete*), 1919; *Ötven esztendő Budapest Székesfőváros történetéből, 1873–1923*, 1925; *A történelmi segédtudományok története*, 1926; *Régi pesti könyvkereskedők*, 1930.

### **FLÓRIÁN KÁROLY (Eperjes, 1878. január 26. – Kassa, 1941. augusztus 15.) jogász, útleírások szerzője.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a kolozsvári egyetemen 1900-ban szerzett jogi doktori oklevelet. 1901–1914 között az eperjesi Jogi Akadémia tanára volt, 1914-ben a berlini egyetemen is előadott. Az I. vh.-ban orosz hadifogságba került. Megtanult oroszul és a harkovi egyetemen közgazdaságtant adott elő. 1918-ban tért vissza Magyarországra és a kassai magyar oktatási nyelvű jogakadémia tanára lett. 1922-ben az akadémia bezárását követően nyugdíjba vonult és visszatért Eperjesre. 1924–1928 között Eperjes polgármestere volt. A Magyarországi Kárpát Egyesület eperjesi osztályának választmányi tagja volt, 1936–1939 között a Karpathenverein alelnöki tisztét is betöltötte. Egyik alapítója volt a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak („Masaryk Akadémia”). Hamvait Kassáról Eperjesre szállították és ott temették el. Két tátrai és egy alpesi hegyi túráról könyvet írt: *Három nap a Magas-Tátrában*, 1904; *Barangolások a Magas-Tátrában*, 1905; *A tiroli hegyek között*, 1904. Egyéb munkái: *Szocializmus és magántulajdon*, 1901; *A törvényhatóságok és az önkéntes adófizetés ex-lex-ben*, 1903; *Az adománygyűjtés a magyar közigazgatási jogban*, 1904; *A magyar–horvát pénzügyi egyezmény*, 1905; *Az adóreform*, 1912.

**SZTEHLO ZOLTÁN (Eperjes, 1889. január 15. – Szeged, 1975. október 6.) jogász, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait Eperjesen kezdte az ev. kollégiumban, majd az eperjesi jogi akadémián (1906–1908) és a budapesti tudományegyetemen jogot hallgatott. 1920–1930 között a miskolci Evangélikus Jogakadémián tanított, 1925-től a szegedi tudományegyetemen a római jog magántanára, 1938–1949 között a debreceni tudományegyetem római jogi tanszékének nyilvános rendes tanára volt. Elsősorban az ókori jogi papiruszok vizsgálatával foglalkozott. **F. m.:** *A görög papyrus végrendeletek alaki sajátosságai*, 1912; *Vezérfonal a római jog institúcióihoz*, 1920; *Az egyiptomi telekkönyvek*, 1921; *Papyrológiai dolgozatok*, 1922; *A teljesítésről a papyrusok alapján*, 1923; *Az egyiptomi papyrusok és a római jog*, 1938.

**GRYNAEUS ISTVÁN (Eperjes, 1893. március 21. – Budapest, 1936. szeptember 28.) matematikus, főiskolai tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. 1911-ben beiratkozott a budapesti tudományegyetemre, ahol matematikát és fizikát hallgatott. Az I. vh. kitörése miatt tanulmányait félbehagyta, miután bevonult katonának és 1915-ben orosz hadifogságba esett. 1920-ban tért haza és 1921-ben befejezte az egyetemet, 1922-ben pedig matematikai doktorátust szerzett. 1921-től a budapesti egyetem geometriai tanszékének tanársegédje volt. 1925–1926-ban Rockefeller-ösztöndíjjal Párizsban, majd Delftben tanult. 1932-ben magántanárrá nevezték ki és ekkor lett az Eötvös-kollégium és a Középiskolai Tanárképző Intézet tanára. Matematikusként elsősorban differenciál-geometriával és differenciál-egyenletekkel, valamint a Pfaff-féle függvényekkel foglalkozott.

**HAMVAS BÉLA (Eperjes, 1897. március 23. – Budapest, 1968. november 7.) író, filozófus, esztéta, könyvtáros.**

Egy éves korában Pozsonyba került, miután ev. lelkész édesapja a papi pályát feladva magyar-német szakos tanári állást vállalt a pozsonyi ev. líceumban, ahol ő maga is érettségizett. Serdülőkorától élénken érdeklődött a zene iránt, zongorázott és komponált is. 1915-ben önként jelentkezett katonai szolgálatra, az ukrán fronton azonban idegsokkal hadikórházba került és gyógykezelésre haza küldték. 1917-ben Iglón egyik rokonánál kitanulta a cukrászatot. Elhúzódo lábadozása során ismerkedett meg Kant, Rimbaud, Dosztojevszkij, Schopenhauer, de főleg Nietzsche műveivel. Apja megtagadta a hűségesküt a csehszlovák hatóságok előtt, ezért a családot kiutasították Pozsonyból, így Budapestre költöztek. Hamvas 1919–1923 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakos hallgatója volt, emellett zeneelméleti előadásokat is látogatott, sőt az orvostudományi karra is bejár. Cikkei 1919-től jelentek meg, 1923–1926-ban újságíróként dolgozott a *Budapesti Hírlap*nál és a *Szózat* c. lapnál. 1927–1945 között könyvtárasként dolgozott, közben novellákat, regényeket és filozófiai esszéket, tanulmányokat írt. 1935-ben Kerényi Károllyal létrehozta a klasszikus görög hagyományokra építő Szigetkört, amelyhez többen is csatlakoztak (pl. Németh László, Szerb Antal, Dobrovits Aladár óorkutató, Molnár Antal zenetudós és mások), de a kör nem bizonyult hosszú életűnek. A II. vh. alatt Lao-ce, Konfuciusz, Hérakleitosz és mások műveit fordította, és 1943–1944-ben megírta a *Scientia sacra I.* c. könyvét. Ebben az időben kezdett bele *Az ősök csarnoka* gyűjtőcímét viselő művébe, amelyen egészen az 1960-as évekig dolgozott. 1945 után összetűzésbe került Lukács Györggyel és ennek következményeként írásai nem jelenhettek meg. Évekig kertészként dolgozott, majd 1951-től vidéken volt raktáros. Munkája mellett fordított, szanszkritul és héberül tanult, ekkor írta a *Karnevál* c. regényét is és számos esszéjét, amelyek azonban életében nem jelenhettek meg. 1963 bizonyos áttörést jelentett, miután kiadták Hamvas fordításában Muraszaki Sikibu *Gendzsi regénye* c. művét. 1964-ben nyugdíjba vonulhatott és élete hátralevő éveiben még befejezett néhány munkát (*Scientia sacra II., Öt meg nem tartott előadás a művészetéről* stb.). Életművét csak az 1980-as évek második felétől kezdték hivatalosan is értékelni és fokozatosan megjelentetni. **F. m.:** *A világválság*, 1938; *Szellem és exisztencia*, 1941; *Forradalom a művészetben. Absztrakció és szürrealizmus Magyarországon*, 1947; *Az öt génusz – A bor filozófiája*, 1988. 1990–1994 között hat kötetben kiadták életművének első sorozatát, majd 1994–2011 között megjelent a további 19 kötet is.

**JAKOBEY ISTVÁN (Eperjes, 1901. augusztus 16. – Szeged, 1971. január 29.) vegyész-mérnök, növény-nemesítő.**

A budapesti József Műegyetemen szerzett vegyész-mérnöki oklevelet 1926-ban. A Gyógyszervegyészeti Gyárban kezdte pályáját, később az Erjedéstani Kutatóintézetben dolgozott. 1936-ban lett a Len- és Olajnövény-termesztési Kísérleti Állomás munkatársa, ezt követően 1968-ig a Gabonatermesztési Kutatóintézetben dolgozott. Újszerű refraktométeres zsírtartalom-meghatározási módszert dolgozott ki. Növény-nemesítőként kiváló rosttartalmú kenderet állított elő és foglalkozott finom rostú kender előállításával is.

**JÁKY (JANICSEK) MIKLÓS (Eperjes, 1903. február 17. – Budapest, 1987. július 3.) vegyész-mérnök, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, Budapesten a műegyetemen 1927-ben szerezte vegyész-mérnöki oklevelét. Kezdetben a gyógynövények hatóanyagival foglalkozott. Az 1930-as évek második felétől az Országos Mezőgazdasági Ipari Kísérleti Intézet igazgatója volt. A II. vh. után ebből jött létre a Szappanipari Kutatóintézet, amelynek munkatársa volt. Kutatási területe a növényi zsírok és olajok kémiai-jármű, ipari előállításának kutatása volt. **F. m.:** *Növényi zsírok olajok kémiai- és ipari előállítása*, é. n.; *Szőlőtörköly ipari feldolgozása*, 1943; *Szőlőmag kinyerése és feldolgozása*, 1952.

**PAPP SZILÁRD (Eperjes, 1905. március 4. – Budapest, 1973. március 31.) vegyész-mérnök.**

Vegyész-mérnöki tanulmányait a budapesti műegyetemen végezte, ahol 1928-ban szerzett oklevelet. Pályáját az Államvasutak Vegyészeti Laboratóriumában kezdte. 1930-ban a budapesti tudományegyetemen bölcsészdoktori oklevelet nyert. 1931-től a budapesti Közegészségügyi Intézet vízlaboratóriumában, 1946–1973-ban a vízügyi osztály vezetőjeként dolgozott. Fő szakterülete a vízanalitika és a víztechnológia volt. Eljárást dolgozott ki a csővezetékeket roncsoló agresszív szénsavas vizek savtalanítására és vastalanítására, az ellenük való védelemre. Foglalkozott a felszíni vizek terhelhetőségének és öntisztulásának, valamint a Balaton víztisztaságának kérdéseivel. **F. m.: A hidrológiai kutatás kémiai vonatkozásai**, 1953; *Az agresszív vizek*, 1954; *A víz kémiaja*, 1963; *A víz higiénéje*, 1967.

**BAYER ISTVÁN (Eperjes, 1909. május 22. – Budapest, 1994. április 27.) matematika-fizika szakos középiskolai tanár, tankönyvszerző, Kossuth-díjas (1958).**

Édesapja Sáros megyei (Nádfő) földműves család sarja volt, aki egyházi támogatással végezte el tanulmányait és lett matematika-fizika szakos tanár. 1904–1911 között az Eperjesi Királyi katolikus Főgimnáziumban tanított, amikor fia megszületett. Két évvel később a Mezőkövesdi Királyi Katolikus Főgimnázium megalapítására kérték fel, ezért a család oda költözött. Bayer István itt végezte el elemi és középiskolai tanulmányait. 17 évesen érettségizett 1926-ban és az Eötvös József kollégium tagjaként a budapesti tudományegyetem hallgatója lett, ahol 1931-ben matematika-fizika szakos tanári oklevelet szerzett. Mivel nem volt szabad tanári állás, felügyelő tanár lett az Egri Érseki Szent József Diákotthonban. Közben elvégezte az Egri Érseki Jogakadémiát és 1936-ban államtudományi doktori címet szerzett a pécsi tudományegyetemen. 1932-től a pesti Erzsébeti Kossuth Lajos főgimnáziumban tanított óraadó, majd helyettes, végül 1937-től rendes tanárként. 1945 januárjában a szovjet katonai parancsnokság igazoltatásra rendelte be, és ebből két évig tartó kényszermunka lett a Donyec medencei szénbányákban. 1947 augusztusában tért vissza Magyarországra és 1952-ig különböző középiskolákban fizikát oktatott. 1952-ben Öveges József javaslatára kinevezték Pest megye fizikatanítási szakfelügyelőjévé és az 1952 júliusában létrehozott Központi Pedagógus Továbbképző Intézet fizikai tanszékének vezetőjévé. Ebben a minőségében tanári segédkönyvek írása és szerkesztése is a feladatai közé tartozott. Elsősorban a korszerű magyarországi középiskolai fizikaoktatás megszervezésében és a fizikatanárok továbbképzésében játszott fontos szerepet. Munkásságát 1958-ban Kossuth-díjjal ismerték el.

**BORSODY ISTVÁN (Eperjes, 1911. szeptember 16. – Boston, 2000. október 17.) újságíró, történész.**

1934-ben a prágai cseh Károly Egyetemen jogi és politikai doktorátust szerzett. Az elkövetkező években nyugati egyetemeken egészítette ki tanulmányait. Rövid ügyvédi gyakorlat után újságíró lett. 1937–1938-ban a *Prágai Magyar Hírlap* belső munkatársa. Csehszlovákiában már egyetemi éveitől a magyar ellenzéki pártok szellemi holdudvarához tartozott, a kisebbségi társadalmat és szellemi életet elemző tanulmányai szlovákiai és magyarországi folyóiratokban jelentek meg. 1938-tól Budapesten a *Magyarország* külpolitikai cikkírója. 1945–1946-ban részt vesz a *Szabad Szó* és az *Új Magyarország* szerkesztésében. 1945-ben a budapesti Tudományegyetemen magántanári képesítést kapott a kelet-európai történelem tárgykörében. 1946-ban külügyi szolgálatba lépett, a washingtoni magyar követség sajtóattaséja lett. 1947 júniusában lemondott és disszidált. Először a Pennsylvania College for Women, majd 1953-tól a pittsburghi női Chatham College tanára. 1977-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig orosz és modern európai történelmet adott elő. 1988-ban Bostonba költözött. Magyar nyelvű írásai a *Látóhatárban*, az *Új Látóhatárban*, az *Irodalmi Újságban*, és a *Magyar Füzetekben* jelentek meg. 1953–1954-ben valamint 1957–1958-ban a *Látóhatár* szerkesztőbizottságának tagja. 1979-től 1989-ig a *Magyar Füzetek* szerkesztői munkaközösségének, illetve tanácsadó testületének tagja. Angolul rendszeresen publikált amerikai tudományos folyóiratokban. **F. m.: Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938** (szerk.), 1938; *The Triumph of Tyranny. The Nazi and Soviet Conquest of Central Europe*, 1960; *The Tragedy of Central Europe* (a *Triumph of Tyranny* bővített és javított kiadása), 1980; *The Hungarians: a divided nation*, 1988; *Európai évek*, 1991.

**ZEMAN LÁSZLÓ (Eperjes, 1928. november 7. –) nyelvész, hungarológus.**

Szülővárosában érettségizett 1948-ban, a pozsonyi Comenius Egyetemen 1953-ban biológia-filozófia-természettudományi szakos tanári oklevelet szerzett, majd 1955-ben a Pedagógiai Főiskolán elvégezte a magyar szakot. 1953–1958-ban a pozsonyi Pedagógiai Főiskola magyar tagozatán biológiát oktatott, 1958–1960-ban a kassai, 1960–1962-ben a pozsonyi magyar gimnáziumban tanított. 1962–1989-ben a pozsonyi Komenský Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa volt. 1971-ben a prágai Károly Egyetemen szerzett bölcsészdoktori címet. Elsősorban nyelvészeti és műfordítás-elméleti kérdésekkel foglalkozott, de művelődéstörténeti tanulmányokat is írt. Lefordította František Miko *Az epikától a líráig* (2000) c. művét, amiért Madách Imre Fordítói Díjat kapott (2001). További díja: Turczel-díj (2013). **F. m.: Stílus és fordítás**, 1993; *Gymnasiologia*, 2003; *Visszalapozások*, 2008.

**KÓNYA PÉTER (Eperjes, 1966. augusztus 20. –) történész, egyetemi tanár.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte (1985-ben), az eperjesi Šafárik Egyetemen szerzett történelem-orosz szakos tanári oklevelet (1990-ben). 1991-től az egyetem történelem tanszékének adjunktusa, 2001-től docense, 2002-től professzora és tanszékvezetője. 2003–2007-ben dékán-helyettes, 2007-től rektor-helyettes. Kutatási területe elsősorban a középkori várostörténet, az egykori Sáros megye, illetve Eperjes története. Szlovákiai, magyarországi és más külföldi szakfolyóiratokban publikál, több nemzetközi konferencia szervezője és előadója. **F. m.: Krvavý súd**, 1992 – magya-

rul: Az eperjesi véstörvényesség, 1994; *Stručné dejiny prešovských Židov* [Az eperjesi zsidóság rövid története] (társszerző), 1995; *Zakarpatsko* [Kárpátalja] (társszerző), 1995; *Stručné dejiny Podkarpatskej Rusi* [Kárpát-Ukrajna rövid története], 1996.

## ÉRALJA (Inovce)

Az egykori Zemplén megyében, a szlovák–ukrán határ mellett fekvő települést 1555-ben említik először írott források. 1899-ig magyar neve Inóc volt. 1910-ben 311, túlnyomórészt ruszin lakosa volt, 2011-ben 215-en éltek itt.

\*\*\*

### BALLAGI MÓR (Inóc, 1815. március 18. – Budapest, 1891. szeptember 1.) teológus, nyelvész, az MTA tagja.

Eredeti neve Bloch Móric. Zsidó családban született, tizennégy testvére volt. Édesapjától héberül tanult és megismerkedett a Talmuddal. A pápai Beth-Hammidrasban talmud tanítónak készült, majd Nagyváradon filozófiát hallgatott. Ezt követően Mórton és Surányban házitanítóként működött és közben görögül és latinul tanult. 1836–1837-ben a Pápai Református Főiskolán úgyszintén filozófiát hallgatott, 1837-ben a pesti egyetemen matematikát tanult, emellett különböző lapokban (elsősorban a *Hasznos Mulatságokban* és a *Pester Tageblattban*) cikkeket publikált. 1839-től Párizsban folytatta egyetemi tanulmányait. 1840-ben Eötvös József buzdítására megírta a *Zsidókról* c. röpiratát, amely nagy érdeklődést keltett a pozsonyi országgyűlésben. Részt vett abban a programban, amelynek célja a magyar nyelv terjesztése volt a zsidók körében. Lefordította és 1840–1841-ben héberül és magyarul megjelentette Mózes öt könyvét, amelyhez a Talmudból vett magyarázatokat fűzött. Az MTA e munkája alapján levelező tagjává választotta. A fordítás mellett nyelvészettel is foglalkozott, de a teológiai tanulmányokat is folytatta a németországi Tübingenben. 1843-ban megkeresztelkedett és áttért az ev. hitre, később reformátussá lett. Miután 1843-ban megszerezte bölcsészdoktori diplomáját, Szarvason lett az ottani ev. líceum tanára. 1848/1849-ben a forradalmi sereg békésmegyei ügyintézője volt, majd Aulich Lajos és Görgei Artúr mellett szolgált. A szabadságharc leverését követően nem folytathatta tanári pályáját, ezért Kondoroson bérelt földön gazdálkodott. 1851-ben a kecskeméti ref. teológia tanárává nevezték ki. 1855-től a budapesti Ref. Teológiai Akadémián a hittan és a szentírás magyarázatának tanára volt. 1858-ban az MTA rendes taggá választotta (az első zsidó származásúként). Két fia: Ballagi Géza (1851–1907) történész, jogász és Ballagi Aladár (1853–1928) történész ugyancsak az MTA tagja lett. 1861-től országgyűlési képviselő is volt. 1877-ben egészségi állapotának megrendülése miatt nyugalomba vonult és ettől kezdve kizárólag a nyelvészettel foglalkozott. Több német–magyar szótárt is kiadott. **F. m.: Magyar példabeszédek (közmondások, szólások gyűjteménye, I-II., 1850; A héber nyelv elemi tankönyve, 1856; Bibliai Tanulmányok I-II., 1865–1868; A magyar nyelv teljes szótára I-II., 1866–1873; Brassai és a nyelvújítás, 1876; Nyelvünk újabb fejlődése, 1881; A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr, 1884; Szókészletünk ortholog szabályozása és az iskola, 1890.**

## ÉRSEKÚJVÁR (Nové Zámky)

Az egykori Nyitra vármegye területén található várost a török ellen védő végvárrendszer egyik erőjeként a XVI. században Várdai Pál esztergomi érsek rendelkezése kezdte építeni 1545/46-ban. Utóda, Oláh Miklós egy erősebb várat építtetett a facölöpös palánkvárat megerősítve. Ez volt *Castrum Novum*, amelynek magyar neve az építető után Oláhújvár lett. A Nyitra folyó bal partján fekvő várat nehéz volt védeni, ezért Verancsics Antal esztergomi érsek kezdeményezésére a folyó jobb partján 1573–1580 között egy új, hat bástyás várat építettek *Castellum Novum* néven, amely már egy települést is körbefogott. A kor egyik legkorszerűbb reneszánsz erődjének számított. A törökök 1663-ban bevették az erődtornyát és 22 évig birtokolták. Széchényi György esztergomi érsek 1691-ben városi rangra emelte Érsekújvárt. Az esztergomi érsek fennhatósága 1848-ban szűnt meg, attól kezdve saját polgármestere volt a városnak. A XIX. század derekán alapították a város gimnáziumát (ezt később Pázmány Péterrel nevezték el), és tanítóképzője is volt, amelyet azonban 1854-ben Esztergomba helyeztek át. A Pozsony és Budapestet összekötő vasútvonal megépítése után Érsekújvár szerepe közlekedési csomópontként is megnőtt. Az 1840-es évektől a zsidók is engedélyt kaptak a letelepedésre, és egy virágzó zsidó közösség alakult ki, amely két zsinagógát és egy felekezeti iskolát is működtetett. A zsidókat azonban 1944-ben koncentrációs táborokba hurcolták és csak kevesen tértek vissza a városba. A túlélők nagy része Izraelben, Nyugat-Európában és az USA-ban telepedett le. A II. vh. végén a város központi részét súlyos bombatámadás érte, és ebben szinte valamennyi régi épület megrongálódott vagy megsemmisült, kb. 4000 személy meghalt. Az elmúlt száz év alatt jelentősen megváltozott a lakosság nemzetiségi összetétele. Míg 1910-ben a 16 228 lakosból közel 91,5 % magyarnak vallotta magát, 2011-ben a 39 646 lakosnak mindössze 22,36 % (8 863 fő) volt magyar nemzetiségű (4 642 személy nemzetisége viszont ismeretlen maradt). A városban működő magyar oktatási nyelvű iskolák: Czuczor Gergely általános iskola, Pázmány Péter gimnázium. Néhány további középiskolában magyarul is oktatnak (pl. Jedlik Ányos Elektrotechnikai Szakközépiskola). Az 1990 után indult felsőfokú oktatási intézmények közül néhánynak kihelyezett kara is működik a városban. Itt található a Thain János Múzeum. A városi Ernest Zmeták galériában állandó kiállítást rendeztek be azokból az értékes műalkotásokból, amelyeket a város szülötte, Ernest Zmeták adományozott az intézménynek. A város jeles szülöttei: Bónis Lajos (1863–1935) színművész; Erdélyi Mór (1866–1934) fotóriporter; Helbing Ferenc (1870–1958) grafikus, bélyegtervező, a budapesti Iparművészeti Főiskola rektora; Noszkay Ödön (1881–1948) tanár, helytörténész; Gózon Gyula (1885–1972) színművész, Kassák Lajos (1887–1967) világhírű festő, író és költő; Nagyfalussy István (1899–1971) festő, költő; Aigner Lucien (1901–1999) a sajtófotózás világhírű úttörője; Sasko Kázmér (1905–1972) jogász, a város krónikása, a városi múzeum egyik alapítója; Csicsátka Ottokár (1914–1993) szobrászművész; Luzsicza Lajos (1920–2005) festőművész; Chrenka Edit (1936. május 9. –) műfordító, szótárszerkesztő és szótáriró; Angyal János (1941–2003) újságíró, humorista; Bólya Péter (1944–1993) orvos, író. A városban sok jeles személy tanult, tanított vagy itt töltötte



életének jelentős részét, esetleg Érsekújvárott van eltemetve. A legismertebbek egyike Anton Bernolák (1762–1813) katolikus pap és nyelvudós, a szlovák irodalmi nyelv egyik megalkotója. Magyar szempontból is fontos munkája egy ötnyelvű, hatkötetes szótár, amely csak halála után jelent meg (*Lexicon slavicum, bohemicum-latino-germanico-ungaricum I-VI.*, 1825–1827). Szobra a város főterének egyik szélén áll, a másik szélén a településnek városi jogokat adományozó Széchényi György esztergomi érsek szobra található. Több éven át az érsekújvári gimnázium tanára volt Krammer Jenő (Kismarton, 1900. június 14. – Martonvásár, 1973. január 21.) irodalomtörténész, aki középiskolai tanulmányait Pozsonyban végezte, majd német-francia szakos tanárnak készülve Budapesten, Berlinben és Prágában járt egyetemre. Tanított Lőcsén, Aranyosmaróton is, Érsekújvárból pedig 1939-ben Szegedre helyezték. 1945 után a budapesti ELTE tanszékvezető professzora volt. Legismertebb munkája: *A szlovenszkói magyar serdülők lelki világa*, 1935. A városban született Thirring Viola színművésznő, Thain János unokája, Szabó Imre orgonaművész, Klein Ottó operaénekes, Agócs Gergely népzeneész, népzenekutató is.

\*\*\*

### **KAPRINAI ISTVÁN (Érsekújvár, 1714. szeptember 14. – Nagyszombat, 1785. december 26.) jezsuita paptanár, történész.**

A jezsuiták különböző rendházaiban (pl. Sárospatak, Eger, Nagyvárád) tanárként működött, legtovább Kassán és Kolozsvárott. Két évig cigányokat is oktatott. 1764 táján, kassai időszakában kezdett el történetkutatással, elsősorban forrás-gyűjtéssel foglalkozni. Ezt 1766-tól Nagyszombatban folytatta. 102 kötetnyi saját gyűjtésű anyaga és a mások által gyűjtött, de az ő másolatában elrendezett, 54 kötetet kitevő anyag jelenleg a budapesti Egyetemi Könyvtárban található. Mindebből az ő életében csak a Mátyás korára vonatkozó iratok egy része (*Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae I-II.*, 1767-1771) jelent meg nyomtatásban. A magyarországi numizmatika egyik megalapozójának tartják. Egyéb munkái: *Institutio eloquentiae sacrae I-II.*, 1758-1760.

### **PRAY GYÖRGY (Érsekújvár, 1723. szeptember 11. – Pest, 1801. szeptember 23.) jezsuita szerzetes, történétíró.**

Családja a német nyelvű Tirolból érkezett a Felvidékre, ő már különböző magyar városokban végezte tanulmányait, miután 1740-ben belépett a jezsuita rendbe. 1742-ben a Nagyszombati Egyetem hallgatója lett, a teológiai vizsgáját Egerben tette le és 1754-ben szentelték pappá. Közben különböző városok (Nagyvárád, Trencsén, Pozsony, Rozsnyó) alsóbb iskoláiban tanított. Néhány évig Bécsben nevelősködött, és poétikát oktatott a Theresianumban. 1758–1759-ben Győrött, 1759–1760-ban Nagyszombatban, végül Budán volt tanár. A jezsuita rend 1773-ban történt feloszlása anyagilag is nehéz helyzetbe hozta, pártfogók segítettek, majd Mária Terézia kinevezte Magyarország királyi történetírójává és 1777-ben megtette a budai Egyetemi Könyvtár első őrvé. 1790-ben nagyváradi kanonokká nevezték ki, ettől kezdve már csak történeti kutatással foglalkozott. 1764-től kezdve tudatosan gyűjtötte a levéltárakban fellelhető dokumentumokat és a téma szempontjából nélkülözhetetleneket lemásolta. Három évtized alatt vagy hatvan kötetnyi anyagot gyűjtött össze, sőt gyakran cserélt is adatokat. Ennek köszönhetően találta meg a róla elnevezett kódexben a *Halotti beszéd és könyörgés* c. legrégebbi magyar verset, amelyet nyomtatásban először Sajnovics János (1733–1785) közölt a magyar-lapp nyelv rokonságát taglaló *Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* c. munkájának második, Nagyszombatban 1770-ben megjelent kiadásában. Pray György a felgyűjtött és rendezett levéltári anyagot igyekezett publikálni, kellő forráskritikával, az oklevél, a kronológia és a genealógia módszereinek tudatos alkalmazásával. Fő művének az 1763–1770 között öt kötetben megjelent *Annales regum Hungariae* c. összegzését tartják, amelyben az államalapítástól Habsburg Ferdinánd 1564-ben bekövetkezett haláláig gyűjtötte össze a tényeket és adatokat. 1801-ben jelent meg a munka folytatása három kötetben, ebben 1780-ig tárgyalja az eseményeket. Felgyűjtötte és közreadta néhány magyar királyi szent (Erzsébet, Margit, Szent Imre herceg, László király, valamint a Szent Jobb) legendáját. Az Egyetemi Könyvtárban egyfajta történettudományi központot hozott létre és szerteágazó levelezése a nem létező történettudományi folyóirat szerepét is betöltötte. 1780-ban megjelentette a könyvtárban található könyvek és iratok jegyzékét és bibliográfiai leírását (*Index rariorum librorum Bibliothecae Universitatis Regiae Budensis*) és elérte azt is, hogy a könyvtár kötelezpéldányok formájában hozzájusson minden új kiadványhoz. Fontos szerepet játszott abban is, hogy a feloszlott szerzetesrendek könyvtárait és kéziratos anyagait, valamint a hatalmas Hevenesi–Kaprinai történelmi forrásgyűjteményt az Egyetemi Könyvtár szerezte meg és ezzel kutathatókká váltak.

### **CONLEGNER KÁROLY (Érsekújvár, 1812. október 18. – Budapest, 1892. december 21.) számtan- és könyvviteli tanár, egyetemi rektor.**

Középiskolai tanulmányait Nagyszombatban végezte 1826-ban, majd Bécsben, a műegyetem kereskedelmi szakán könyvvitelt hallgatott. Egy ideig egy bécsi nagykereskedésben dolgozott, ezt követően visszatért szülővárosába és édesapja üzletét vezette. 1846-tól a pesti József-ipartanoda számtan- és könyvviteltanárává nevezték ki. 1848/49-ben ő lett a bankjegyek gyártásának főbiztosa, és amikor a kormány Debrecenbe kényszerült ő irányította a bankjegynyomógépek átköltöztetését is. A Kossuth-bankók hatjegyű egyedi számaikat Conlegner saját kezűleg írta, ami példátlan volt a magyar papírpénzek történetében, sőt a világban is, ezért a múzeumok igyekeztek legalább egy példányt beszerezni belőlük. Az 1848/49-es eseményekben való részvétele miatt a szabadságharc bukása után egy ideig bujdokolnia kellett. Nádasdy Lipót-Flórián (1802–1873) gróf birtokán időzött, akinek később a pénzügyeit intézte és előteremtette a pénzt kastélyának építéséhez és az MTA Nádasdy Alapítványának anyagi fedezetét is biztosította. Pestre visszatérve magánleckéket adott, aztán a József-ipartanodában német nyelvet, földrajzot és történelmet tanított. 1857-ben a királyi József Műegyetemen a német ügyirály és számvitel nyilvános rendes tanárává nevezték ki. 1865–1871 között a magyar iparbank igazgatója, később elnöke volt. 1872–1877 között, nyugalmába vonulásáig a műegyetem rektori tisztét töltötte be.

**OTTAVA IGNÁC (Érsekújvár, 1852. július 27. – Budapest, 1914. december 4.) szemorvos, egyetemi magántanár.**

Szülvárosában végezte elemi és középiskolai tanulmányait. A budapesti tudományegyetemen 1879-ben avatták orvosdoktorrá. 1887-ben lett egyetemi magántanár. Elsősorban a szembetegségekkel, pl. a trachomával foglalkozott, amelyet népbetegséggént jellemzett. Nevéhez fűződik két szemészeti eszköz: a trachomás szem kötőhártyájának a masszázására szolgáló spatula és a könnyvezetők szondázását segítő készülék. **F. m.:** *A szem fénytörési és alkalmazkodási rendellenességei*, 1884; *Szemészeti műtéttan*, 1886; *Tanulmány a szemkötőhártya trachomás betegségének sebészeti orvoslásáról*, 1893; *A szembetegségek balneotherapeutikus kezelése*, 1896.

**ZOLTVÁNY IRÉN LAJOS (Érsekújvár, 1859. április 24. – Balatonfüred, 1938. február 12.) irodalomtörténész, pannonhalmi apát.**

Szülvárosában végezte középiskolai tanulmányait, majd 1875-ben belépett a pannonhalmi Szent Benedek-rendbe. A teológia befejezése után 1881-ben Budapestre ment, ahol az egyetemen középiskolai tanári oklevelet, 1884-ben bölcsészdoktori címet szerzett. 1881-ben szentelték pappá és a pannonhalmi tanárképző főiskola magyar nyelv és irodalom tanárává nevezték ki. 1910–1921-ben ő volt a főiskola igazgatója. 1921-től haláláig Bakonybél főapátja volt. Irodalomtörténeti, nyelvészeti, pedagógiai tanulmányokat és könyvismertetéseket publikált. 1899-ben három kötetben sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és bevezetővel látta el Czuczor Gergely összes költői műveit. Szerkesztette a pannonhalmi főapátság évkönyveit. **F. m.:** *Guzmics Izidor életrajza*, 1884; *Tapasztalati lélektan I-IV.*, 1894, 1897, 1903, 1910; *Arany János emlékezete*, 1917; *Erotika és irodalom*, 1924.

**FORBÁTH IMRE (FISCHER) (Érsekújvár, 1875. április 14. – Németország ?, 1952 körül) építész, városrendező mérnök.**

Középiskolai tanulmányait szülvárosában végezte. A bécsi, a zürichi és a berlini egyetemen építészetet hallgatott. 1904-ben Darmstadtban szerzett műszaki doktori oklevelet. 1906-ban a budapesti műegyetemen magántanári képesítést nyert. Pályáját németországi városok közművesítésének tervezésével kezdte, majd hazatérve számos városunk közművesítését irányította, illetve készítette el városrendezési terveit. Gyakran vett részt hazai és nemzetközi városrendezési és közművesítési pályázaton (részben Warga Lászlóval közösen) és nyert többször is díjat (Bergen, Várna, Ruszcuk – Bulgária). 1944-ben elhagyta Magyarországot és a II. vh. után az NSZK-ban élt. **F. m.:** *Várna városának vízellátása és csatornázása*, 1905; *Városok építése különös tekintettel a szociális és gazdasági szempontokra*, 1906; *Öntözés városi szennyvizekkel*, 1906; *A budapesti gázkérdés* (Műszaki és pénzügyi tanulmány a városok világításáról), 1908; *Marosvásárhely csatornázása*, 1913; *Pozsony szabályozási és vasútrendezési terve*, 1931.

**THAIN JÁNOS (Érsekújvár, 1885. szeptember 5. – Érsekújvár, 1953. november 17.) tanár, néprajzi gyűjtő, múzeumlalapító.**

Az érsekújvári gimnáziumban érettségizett, 1911-ben a budapesti Képzőművészeti Főiskolán rajztanári oklevelet szerzett. 1911–1945 között az érsekújvári gimnázium rajztanáráként tevékenykedett. 1935-ben megalapította az érsekújvári városi honismereti múzeumot, amely ma az ő nevét viseli. Gyűjtötte és rajzokban örökítette meg a magyar népművészet és népi építészeti emlékeit, de szülvárosának jellegzetes régi épületeit is. 1937-ben Szőke Bélával két honfoglalás kori sírt tártak fel. **F. m.:** *Érsekújvár műemlékei*, 1932; *Kisalföldi és gömöri népi építészet* (szerk. és összeáll.: Liszka József), 1991.

**SCHNEIDER MIKLÓS (Érsekújvár, 1897. december 1. – Velem, 1945. június 16.) tanár, levéltáros.**

Elemi és középiskolai tanulmányait szülvárosában végezte. A budapesti tudományegyetemen történelem–földrajz szakos tanári oklevelet szerzett és 1928-ig Érsekújvárott volt gimnáziumi tanár, majd Magyarországra települt. 1928–1937 között Fejér vármegye, 1937–1945 között Vas vármegye főlevéltárosa volt. Helytörténettel és a nemesi családok történetével foglalkozott. Török és szuahéli nyelvből meséket is fordított magyarra. Egyik szerkesztője volt a *Fejér vármegye* (1937) c. kötetnek. **F. m.:** *A Vörösmarty-család múltja*, 1934; *Fejérmegyei boszorkányperek*, 1934; *Fejérmegyei nemesi családok*, 1935/36; *Fejér megye nemesi összeírásai 1754–1828*, 1934; *Trencsén megye 1725–1732. évi nemességvizsgálatai*, 1938; *Vas vármegye 1717. évi nemességvizsgálata*, 1939; *Vas megye kétségtelen nemesei*, 1940.

**KUKÁN FERENC (Érsekújvár, 1898. október 6. – Szeged, 1971. december 13.) szemészorvos, egyetemi tanár.**

Szülvárosában érettségizett 1918-ban. A budapesti tudományegyetemen 1924-ben avatták orvosdoktorrá. 1924–1939 között a pécsi szemklinikán dolgozott. 1936-ban kinevezték egyetemi magántanárrá. 1939–1950 között különböző vidéki kórházakban volt szemészorvos. 1950–1969 között a szegedi szemklinika professzora, az orvosi egyetem általános orvosi karának dékánja. Az ő dékáni működése idején vált ketté a szegedi tudományegyetem és orvosi egyetem, és ekkor jött létre a Gyógyszerésztudományi Kar is. Új szemműtėti eljárásokat dolgozott ki, az általa kifejlesztett műszerek (pl. a Kukán-féle ophtalmodinaméter) nemzetközi hírnevet szereztek számára. Ügyelt a munkahely esztétikai berendezésére is, dolgozó-

szobájának falát tragikus sorsú (öngyilkos lett) bátyja, **Kukán Géza** (Érsekújvár, 1890. május 1. – Budapest, 1934. január 28.) grafikus és festőművész alkotásai díszítették. Fontosabb munkája: *Szemészet* (Boros Bélával és Kettesy Aladárral), 1962.

**SMIDT LAJOS (Érsekújvár, 1903. október 31. – Szombathely, 1975. június 30.) sebész, műgyűjtő, költő.**

Apja huszárörrmester volt, ezért középiskolai tanulmányait több helyen is végezte (Aranyosmarót, Budapest), majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett 1930-ban orvosdoktori oklevelet. Orvosi tanulmányai mellett azonban párhuzamosan a budapesti Zeneművészeti Főiskola opera tanszakán is tanult és a szombathelyi Schola Cantorum Savariensis kórusban a bariton szólamban énekelt. Érsekújvári Lajos álnéven egy verskötetet (*Őszi bánat*, 1941) is kiadott. 1930-tól a szombathelyi megyei kórház sebészetén dolgozott, később igazgató sebésze is volt. 1950-ben átszervezés címén leváltották, sőt évekig, mint politikailag megbízhatatlan személyt kezelték és csak beosztott orvosként szolgálhatott. 1956–1966 között a szombathelyi cipőgyár üzemi orvosa volt. Nagy szenvedélye a műgyűjtés volt, az általa gyűjtött különböző tárgyakból többször rendeztek kiállítást, 1936–1940-ben ő volt a Vasvármegyei Múzeum Régiségtárának az őre és alapítója a Vas megyei Múzeumbarátok Egyesülete által kiadott *Folia Savariensis* c. lapnak. 1968-ban több mint 40 ezer darabot számoló gyűjteményét Szombathely városának adományozta. Ez lett az alapja a Smidt Múzeumnak, amelynek 1971-től haláláig ő volt az igazgatója.

**MAJZON LÁSZLÓ (Érsekújvár, 1904. január 12. – Budapest, 1973. július 19.) geológus, paleontológus, egyetemi tanár.**

A budapesti tudományegyetemen 1933-ban földtanból, őslénytanból és földrajzból szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1932-től a Magyar Állami Földtani Intézet geológusaként dolgozott. Megszervezte a mélyfúrási anyagfeldolgozó laboratóriumot. A furatokból kikerült „parányőslénytani” anyag, elsősorban a *Foraminiferák* feldolgozása terén vívott ki szakmai elismerést. A II. vh. alatt Erdélyben térképező geológusként is tevékenykedett. 1950–1952-ben a Földtani Intézet igazgatója volt, 1953-ban kinevezték címzetes egyetemi tanárnak az ELTE-n és megbízták az olajkutatás tudományos laboratóriumának a megszervezésével. Élete utolsó éveiben tudománytörténettel is foglalkozott. **F. m.:** *Bükkszéki mélyfúrások*, 1940; *Foraminifera-vizsgálatok*, 1966.

**PALOTÁS (PROKOPEC) LÁSZLÓ (Érsekújvár, 1905. január 26. – Budapest, 1993. szeptember 13.) építészmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Eredetileg Prokopec László volt, a Palotás vezetéknevet csak 1934-től használta. Igen korán elveszítette édesapját, a család nagy szegénységben élt, ezért ő már második elemistaként természetbeni juttatás fejében hangosan felolvasta az újságok írásait a szomszédoknak. Gimnazista és egyetemista korában tanítványai voltak, felkészítő tanfolyamokat vezetett, hogy így támogassa anyagilag a családját. 1928-ban a budapesti Műszaki Egyetemen építészmérnöki, 1937-ben műszaki doktori oklevelet szerzett. 1929–1936 között tanársegéd volt a II. sz. Hídépítéstani Tanszéken, 1936-tól a Kereskedelmi és Közlekedésügyi minisztérium tisztviselőjeként, majd 1945–1948-ban főmérnökeként, miniszteri tanácsosaként tevékenykedett. 1948-ban megalapította az Állami Mélyépítés-tudományi és Tervezőintézetet, amelynek első igazgatója lett. 1950–1954-ben a Földalatti Vasúti Beruházó Vállalat vezérigazgató-helyetteseként működött. Közben a budapesti műegyetemen és a szolnoki közlekedési műszaki egyetemen is professzorként oktatott a hídépítéstani, a mechanikai és a tartószerkezet tanszéken. 1963–1968-ban a BME<sup>30</sup> építőanyagok tanszékének tanszékvezető professzora, valamint a beton és vasbeton-építési laboratórium vezetője volt. 1969-ben nyugdíjazták, de az MTA és a BME tudományos tanácsadójaként még évekig aktív volt. Az MTA 1990-ben levelező, 1991-ben rendes tagjává választotta. A betontechnológia polihisztorának nevezték, egyaránt foglalkozott a keretszerkezetekkel, a vasbetonstatikával és vasbeton szilárdságtannal. A pozsonyeperjesi hidat is ő tervezte. Több mint 115 tudományos dolgozatot publikált, kéttucatnyi könyv szerzője és társszerzője, szerkesztője. Főszerkesztője és egyik szerzője volt az ötkötetes *Mérnöki Kézikönyvnek* (1955–1965). Halála után építészeti díjat neveztek el róla. **F. m.:** *A beton*, 1934; *Eljárás keretszerkezetek számítására*, 1936; *Keretszerkezetek I-III.*, 1943–1947; *Két irányban teherbíró vasbetonlemez*, 1944; *Keretek elmélete és számítása*, 1951; *Minőségi beton*, 1952; *Tartórácsok számítása*, 1953; *A vasbeton szilárdságtana* (Mihailich Győzővel), 1964; *Vasbeton-építéstan. I-II.*, 1964–1967; *Vasbeton-szerkezeti törésemélet*, 1966; *Építőanyagok alapjai*, 1967; *A vasbeton elmélete*, 1974; *Mérnöki szerkezetek anyagtana. I-III.*, 1979–1980.

**JÓCSIK LAJOS (Érsekújvár, 1910. május 4. – Budapest, 1980. december 31.) szociológus, publicista, író.**

A gimnáziumot szülővárosában a jogot Pozsonyban és Brünmben végezte. A két vh. közötti években aktívan részt vett a felvidéki ifjúsági mozgalmakban, a Sarló egyik alapítója, a regös- és szociográfiai vándorlások egyik főszervezője volt. 1937–1938-ban a prágai rádió magyar osztályának szerkesztője. 1938 végén Budapestre költözött és a *Kelet Népe* szerkesztője lett. 1945 után a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője és országgyűlési képviselője és a csehszlovák–magyar lakosságcsere felügyelő *Áttelepülés Hivatal* kormánybiztosa is volt. Az 1930-as évektől számos szociológiai tanulmányt publikált a felvidéki magyarság helyzetéről (*A szlovenszói magyar középosztály*, 1931), a kelet-európai parasztságról és a Csehszlovákiában élő zsidókról. Az 1950-es évektől elsősorban a talajerő-gazdálkodás elvi és gyakorlati kérdéseivel, az élelmiszerellátottsággal és ökológiai problémákkal foglalkozott. Több regényt is írt. **F. m.:** *Érsekújvár* (In: Szlovákiai városképek), 1938; *Iskola a magyarságra*, 1939; *Idegen igában*, 1940; *Hazatérés, tájékozódás*, 1942; *A magyar szövetkezeti mozgalom útja*,

<sup>30</sup> Budapesti Műszaki Egyetem

1948; *A komposztálás*, 1962; *A világ kenyere ma és 2000-ben*, 1964; *Öngyilkos civilizáció*, 1971; *Egy ország a csillagon*, 1977; *Ez volt a sarló* (társszerző), 1978.

**CSICSÁTKA ANTAL (Érsekújvár, 1911. január 18. – Utica, 1976. július 9.) villamosmérnök, távközlési szakember.**

A budapesti Műegyetemen szerzett villamosmérnöki oklevelet 1938-ban és a Posta Kísérleti Állomás fejlesztőmérnökeként kezdte pályáját. Első jelentős eredménye az AEG gyártmányú vivőfrekvenciás rendszerek kialakítása volt. 1945 után egy műszerépítő-javítóműhelyt alapított, ahol tönkre ment berendezéseket újíttak fel és új műszereket is fejlesztettek. A céget 1949-ben államosították és ebből jött létre a Mechanikai Laboratórium, amelynek műszaki vezetője lett. Itt alkotta meg az első magyar fejlesztésű magnetofont és ekkor kezdett el foglalkozni a sztereo-átvitel és a sztereo-rögzítés kérdéseivel. Az 1956-os magyar forradalom leverését követően az USA-ba emigrált, ahol a General Electric munkatársa lett. A fő feladata az audio-termékek fejlesztése volt. Ekkor ismerte fel a segédvívós, kétcsatornás sztereo rádió működési elvét, majd a gyakorlatban is megvalósította, ezért a szakmában csak „Mr. Audio” néven emlegették. Kábeltelevíziós eszközök fejlesztésére és gyártására egy vállalatot is létrehozott. Számos szabadalmát ma is alkalmazzák a rádiós műsorszórásban.

**KOVÁCS ENDRE (Paks, 1911. május 19. – Budapest, 1985. április 18.) történész, író, irodalomtörténész.**

Három éves korában került Pozsonyba, iskolai tanulmányait itt végezte. A pozsonyi egyetemen magyar–filozófia szakon 1935-ben tanári oklevelet szerzett. 1937–1938-ban Pozsonyban tanított, majd a bécsi döntést követően az érsekújvári Pázmány Péter Gimnázium tanára lett, ahol a II. vh. végéig tanított. 1939-től az *Érsekújvár és vidéke* lapot is szerkesztette. Az 1930-as években aktív szerepet vállalt a Sarló mozgalomban, később erről több tanulmányt és könyvet írt. Fiatal korában verseket publikált, később tudományos témákkal kezdett foglalkozni. 1945 után Magyarországon élt és elsősorban a magyar–szlovák, a magyar–orosz, a magyar–lengyel és a magyar–cseh kulturális, politikai és irodalmi kapcsolatokkal foglalkozott. Lengyel és cseh írók műveinek fordításaiból szépirodalmi antológiákat is szerkesztett. Két kötetben megírta emlékeit, ebből a *Korszakváltás* még az 1980-as évek elején (1981-ben) megjelent, a második rész egyelőre zárva van. **F. m.:** *Két háború közt*, 1944; *Magyar–délsláv megbékélési törekvések 1848–49-ben*, 1958; *A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon*, 1959; *A lengyel irodalom története*, 1960; *Reymont*, 1961; *A krakkói egyetem és a magyar művelődés*, 1964; *A Kossuth-emigráció és az európai szabadságmozgalmak*, 1967; *Magyar–lengyel kapcsolatok a két világháború között*, 1972; *Magyarok és lengyelek a történelem sodrában*, 1976; *Történelmi arcképek*, 1976; *Szemben a történelemmel*, 1977; *A nemzetiségi kérdés a régi Magyarországon*, 1977; *Sienkiewicz*, 1980.

**BENCZE LAJOS (Érsekújvár, 1912. augusztus 15. – Sopron, 2007. július 24.) erdőmérnök, egyetemi tanár.**

Édesapja 40 éven át Érsekújvár erdésze volt. A helyi állami reálgymnázium magyar tagozatán érettségizett. A brünni Agrártudományi Egyetemen szerzett agrármérnöki oklevelet 1936-ban. Kétévi erdőrendezési gyakorlatot követően 1939-ben a Soproni Erdőmérnöki Akadémián erdőmérnöki oklevelet kapott. Először erdőfelügyelő volt Léván, később több helyen is szolgált és végül Budapestre került, ahol 1950-ig minisztériumi tisztviselőként dolgozott, majd a Tolna megyei Állami Erdőgazdaság főmérnöki teendőit látta el. 1957-ben visszakért Sopronba, ahol előbb a Dunántúli Erdővédelmi Állomás vezetője, majd az Erdészeti Tudományos Intézet munkatársa volt. 1963-ban az Erdészeti és Faipari Egyetem docense lett. Elsősorban a vadászat és vadgazdálkodás tárgyat oktatta. 1969-ben felállított Vadgazdálkodási Tanszék professzorává nevezték ki. Kutatási területe elsősorban a vadgazdálkodás és az erdők vadeltartó-képességének a vizsgálata volt. Számos elképzelése és javaslata került megvalósításra. Őt tekintik az ún. Soproni Iskola megteremtőjének. **F. m.:** *Vadgazdaságtan*, 1955; *A vadállomány és a környezet kapcsolatai*, 1961; *Baleset-elhárítás a vadgazdálkodásban*, 1967; *Vadgazdálkodásunk természeti adottságai*, 1972; *A vadállomány fenntartásának lehetőségei*. *A vadászati ökológia alapjai*, 1979; *A vadászatról nem csak vadászoknak*, 1995; *A tudás bölcsőjénél*, 2004.

**ÖLVEDI JÁNOS (Érsekújvár, 1914. július 20. – München, 1983. április 22.) történész, újságíró.**

Szülvárosában érettségizett, Pozsonyban és Budapesten jogi és államtudományi tanulmányokat folytatott. 1935-től Szekfű Gyula lapjának, a *Magyar Szemlének* a munkatársa volt és fiatal kora ellenére igen alapos elemzéseket írt a szlovákiai magyarság helyzetéről. 1939-ben Csátár Istvánnal együtt állította össze az 1918–1938 közötti korszak csehszlovákiai magyar kisebbségi lét és politizálás mérlegét *A visszatért Felvidék adattára I-II.* c. kiadványban. A II. vh. idején újságíróként tevékenykedett, aztán 1945 tavaszán Ausztriába távozott. 1951-től a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. 1952 márciusáig a New York-i, majd nyugdíjazásáig (1979) a müncheni szerkesztőségben tevékenykedett. A nyugati magyar folyóiratokban számos tanulmányt közölt a csehszlovákiai magyarság múltjáról: a két világháború közötti időszakról, a jogfosztottság éveiről. **F. m.:** *A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza*, 1937; *Levelek a száműzetésből*, 1947; *Az ismeretlen légkör*, 1948; *Napfogatkozás – Magyarok Szlovákiában*, 1984.

**MOLNÁR LÁSZLÓ (Érsekújvár, 1921. november 29. – Pozsony, 2005. október 6.) kutatóvegyész, vadászati szakíró.**

Érsekújvárott érettségizett (1940), vegyészmérnöki tanulmányait Budapesten végezte (1944). 1944–1945-ben a nagysurányi cukorgyár mérnöke, 1946–1952-ben a galgóci Slovako-farma gyógyszer-gyár kutatóvegyésze. 1953–1982-ben az SZTA pozsonyi Kémiai Intézetének, majd Kísérleti Gyógyszerkutató Intézetének munkatársa, ez utóbbinak 1970–1982-ben igazgatója. Kutatási területe a polarográfia és az elektrokémiai módszerek alkalmazása a gyógyszer-analitikában. Magyar nyelvre fordított a Nobel-díjas cseh vegyész, Jaroslav Heyrovský egyik alapvető művét (*Bevezetés a gyakorlati polarográfiába*, 1955). Számos tudományos közleménye jelent meg. Nyugalomba vonulása után vadászati témájú cikkeket és könyveket publikált szlovák és magyar nyelven. Munkatársa volt a szlovák nyelvű *Vadászati Lexikonnak* is. Erdményesen fáradozott azért, hogy a Nemzetközi Vadvédelmi Tanács (C. I. C.) székhelye 2006-ban Tótmegyerre kerüljön. **F. m.:** *Naše poľovníctvo* (Š. Terennel), 1984; *Lov a zver vo výtvornom prejave* (Š. Terennel és J. Rusinával), 1989; *Danielia zver, chov a lov* (P. Krajniakkal), 1991; *Gróf Forgách Károly élete és családjának története* (Motesíky Árpáddal), 2000; *Vadászöskök tisztelete* (Fáczányi Ödönnel), 2005).

### **VADKERTY KATALIN (Érsekújvár, 1928. április 21. –) történész.**

Kisvárdán érettségizett (1946), a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett történeti oklevelet (1955), 1963-ban lett a történettudomány kandidátusa. 1953–1958-ban a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán oktatott, rövid ideig a *Dolgozó Nő* hetilap kulturális rovatát is szerkesztette. 1960–1987 között az SZTA Történettudományi Intézetének munkatársa volt. Kutatási területe a XIX. századi és az 1867-es kiegyezést követő korszak Magyarországának gazdaságtörténete, valamint a szlovákiai magyarság 1945–1948 közötti jogfosztottságának a története. Kitüntetések, díjak: Fábry Zoltán-díj (1996); Jedlik Ányos-díj (2000); a Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstérme (2001); Dominik Tatarka-díj (2003); Bethlen Gábor-díj (2003); Posonium Irodalmi Díj Életműdíja (2008); a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa Elnökének Díja (2008); Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (2008); Turczel Lajos-díj (2009); Arany János-díj (2010). **F. m.:** *Dejiny cukrovárnického priemyslu a pestovania cukrovej repy na Slovensku 1800–1918*, 1965; *A reszlovakizáció*, 1993; *A deportálások*, 1996; *A belső telepítések és a lakosságcsere*, 1999; *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről* (az előző három kötet együttes kiadása, 2001, ugyanez szlovákul is: *Maďarská otáзка v Československu 1945–1948*, 2002).

### **SAJÓ PÉTER (Érsekújvár, 1941. május 1. – Budapest, 1992. július 27.) mérnök, amatőr csillagász.**

Budapesten szerzett gépészmérnöki oklevelet. 1977–1986 között a budapesti Planetárium műszaki vezetője volt. Elsősorban a csillagászati műszaki berendezések tervezésében és építésében tűnt ki, számos általa készített tükrös távcső került csillagászati szakkörök és magánszemélyek birtokába. Épített egy önműködő csillagkövető berendezést, újszerű műszaki eszközökkel, berendezésekkel bővítette a Planetárium szemléltetési lehetőségeit. 1971-ben az akkor adott lehetőségek között neki sikerült a legjobb felvételeket készíteni a Mars bolygóról Magyarországon. Rendszeresen publikált a *Meteor* és a *Föld és Ég* folyóiratban.

### **BAUER GYŐZŐ (Érsekújvár, 1942. május 31. –) orvos, farmakológus, egyetemi tanár, az MTA kültagja.**

Általános iskolai tanulmányait Magyarbélén végezte, a galántai gimnáziumban érettségizett (1959). A pozsonyi Comenius Egyetem Orvosi Karán szerzett oklevelet (1965). 1966–1971-ben a Csehszlovák Tudományos Akadémia prágai Farmakológiai Intézetében aspiránsként dolgozott – az orvostudomány kandidátusa fokozatot 1969-ben szerezte meg –, 1972-től a Szlovák Tudományos Akadémia pozsonyi Kísérleti Gyógyszerkutató Intézetének tudományos munkatársa, 1990–1999 között igazgatója. 1985-ben az orvostudomány doktora lett, 1994-ben egyetemi docenssé habilitálták, 1995-től egyetemi tanár. Számos intézmény és szervezet tagja: az SZTA – levelező tag (1987), rendes tag (1998); CSTA – levelező tag (1988); az MTA – külső tag (1998). 1990-ben a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője is volt. 1991–1996-ban a Csemadok OV elnöke, 2003–2007-ben Szlovákia törökországi (Ankara) nagykövete. Kutatási területe a neurofarmakológia. Elsősorban különböző szerves vegyületeknek a simaizmok idegein lejátszódó ingerület-átvitelre gyakorolt hatásával, valamint a szervezetben keletkező oxigén-szabaddyók és bizonyos gyógyszerek reakcióival foglalkozik. Közel 300 tudományos publikációja jelent meg (ebből kb. 120 külföldi szakfolyóiratokban). Számos országban volt vendégkutató: Szovjetunió (1974), Japán (1981-82; 1989; 1995-96; 1998-99), Nagy-Britannia (1987; 1993). Tudományos díjak és kitüntetések: Kl. Gottwald Állami Díj (1987); az SZTA Jessenius ezüstplakettje (1992); Minority Awards (1995); a Magyar Köztársaság elnökének aranyérme (2000); Pribina Kereszt II. fokozat (2001); Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje (2001); az SZTA Aranyplakettje (2002); Kemény Zsigmond-díj (2003, Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány); Arany János-díj a Tudományos Kutatásért Életműdíj (2008). Jelenleg Somorján él. Főműve: *Farmakológia gastrointestinálnej mobility* (társszerző: Višňovský, P.), 1988.

### **STRBA SÁNDOR (Érsekújvár, 1946. október 18. –) helytörténész, középiskolai tanár.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte (1964-ben érettségizett), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán 1972-ben magyar–német szakon általános iskolai, a pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–német szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett (1983). 1971-től Udvardon egy szakközépiskolában tanított. 1988–1992 között az érsekújvári Honismereti (ma: Thain János) Múzeum munkatársa volt. 1992–2004 között ismét Udvardon tanított német nyelvet. 2004-től a német nyelv magántanára és a város krónikása. 1999-ben feleségével, Strba Katalinnal megalapította a Bibliotheka Kaláka Magánkönyvtárat. 1997-ben polgármesteri, 2007-ben Pro Urbe-díjjal tüntették ki. Érsekújvár helytörténetét kutatja; eddig 500-nál is több cikket és számos helytörténeti könyvet publikált, és mintegy tíz helytörténeti kiállítást rendezett. 1991–

1993-ban *Városom, Érsekújvár* címmel egy füzetsorozatot jelentetett meg és 4 videokazettát is kiadott. Lang Tamással közösen megírta és 2004-ben kiadta *Az érsekújvári zsidóság* c. kötetet, amelynek 2006-ban bővített szlovák változata is megjelent. **F. m.:** *Érsekújvár száz képeslapon*, 1997; *Érsekújvári képes album*, 2005; *Thain János a tanár, festőművész, néprajzgyűjtő és múzeumalapító*, 2005; *Érsekújvár az irodalom tükrében (legendák, mondák, történetek városomról)*, 2006; *Érsekújvár hajdan és ma (szlovákul is)*, 2008; *Érsekújvári temetők (szlovákul is)*, 2009; *Ferenc-rendi templom és kolostor*, 2009; *Az érsekújvári Csemadok 60 éve*, 2009; *Luzsicza Lajos, a festőművész, az író, a lokálpatrióta*, 2010.

### **TIRINDA PÉTER (Érsekújvár, 1948. július 26. –) gépészmérnök, tudományos kutató.**

A komáromi gépipari szakközépiskolában érettségizett 1967-ben; 1972-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola Gépészeti Karán szerzett mérnöki oklevelet. 1972–1976-ban a Szlovák Tudományos Akadémia Gépmechanikai Intézetének aspiránsa, 1976–1985-ben tudományos kutató, 1985–1991-ben osztályvezető. 1992-től a dán Brüel&Kjaer műszertechnikai cég szlovákiai képviselőjének igazgatója. Kutatási területe a gumirugók dinamikus tulajdonságainak vizsgálata, gépmechanikai mérések automatizálása, rezgésdiagnosztika. 1990–1992-ben a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom parlamenti képviselője. 1981-ben a Szlovák Tudományos Akadémia Díjával tüntették ki. Jelenleg Pozsonyban él.

### **GAÁL IDA (Érsekújvár, 1948. november 10. – ) művészettörténész, néprajzkutató, muzeológus.**

Textilipari szakközépiskolát végzett Liptószentmiklóson. A brünni Masaryk Egyetemen (korábban: Purkyně Egyetem) néprajzot és művészettörténetet tanult, az oklevelet 1974-ben szerezte meg. 1973–1991 között a komáromi Duna Menti Múzeum néprajzkutatója, 1994–2004 között igazgatóhelyettese. Elsősorban a XX. századi felvidéki magyar képző- és fotóművészettel, valamint Komárom művészettörténetével foglalkozik. Gyakran rendez képzőművészeti kiállításokat, szerkeszt művész- és kiállítási katalógusokat. **F. m.:** *Komárom művészete a két világháború között* (In: „Külön világban és külön időben”), 2001.

## **ETREKARCSA (Etreove Kračany)**

1940-től Királyfiakarcsa településrésze. A Csallóközben 12 Karcsa utónevű község van, ezeket korábban a Karcsaszéli gyűjtőnévvel is illették. A többségük egybeolvadt és Királyfiakarcsa, illetve Egyházkarcsa településrészévé vált. A Karcsa helységnév valamikor a XIII. sz. körül jelent meg *Corcha* alakban. Etrekarcsának 1910-ben 272 túlnyomórészt magyar lakosa volt. Királyfiakarcsának 2011-ben 1039 lakosa volt, a magyarok száma 833 volt.

\*\*\*

### **GEORCH ILLÉS (Etrekarcsa, 1772. szeptember 28. – Pest, 1835. július 31.) ügyvéd, történész, jogi szakíró, az MTA tiszteleti tagja.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, teológiai tanulmányait 1790–1792-ben Esztergomban végezte. 1792–1794-ben Pozsonyban jogot hallgatott. 1798-tól ugyanitt a Királyi Akadémián a magyar nyelv és irodalom tanára volt. 1802-től Pozsony és Somorja ügyésze volt. 1806-ban Pestre költözött, 1813–1830 között a ráckevei kincstári uradalom igazgatója volt. Az MTA 1832-ben tiszteleti tagjává választotta. **F. m.:** *Paradigma conjugationis verborum et methodus iisdem recte utendi Hungaris propria*, 1799; *Etelkából kiválogatott remekje a helyes magyarságnak*, 1800; *Honnyi törvény I-IV.*, 1800–1809; *Magyarország uralkodóinak származások és jelesebb tetteinek rövid leírása*, 1818; *A magyar helyesírás fő rendszabásairól*, 1821; *Disquisitio critica dissertationis historicae Boerio-Besserianae de ortu et nativitate Joannis de Hunyad*, 1826; *Georch Illés törvényes tárgyu értekezései I-II.*, 1833.

# F

## FACSKÓ (Fačkov)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő helységet a XIV. században a német jog<sup>31</sup> alapján alapították és 1351-ben *Luchka* alakban említik először. Ez a környező rétekre és erdőségekre utalhatott, de 1469-ben már felbukkan a *Fachko* elnevezés, amely valószínűleg az alapítójára vagy a bírójára utal. 1910-ben 1351 túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 665-en lakták.

\*\*\*

**SÉBOR JÁNOS (Facskó, 1890. december 27. – Sopron, 1965. február 26.) erdőmérnök, egyetemi tanár.**

Édesapja főerdész volt. Elemi iskoláit a Gömör megyei Barkán, középiskolai tanulmányait a zentai főgimnáziumban végezte 1909-ben. Oklevelét a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerezte 1913-ban. 1913–1918 között az állam-erdészethoznál (Orsova, Lugos, Besztercebánya) szolgált, elsősorban erdei kisvasutak építésével foglalkozott. 1918-tól a selmeci akadémia földmértani tanszékén Jankó Sándor (→Selmecbánya) mellett működött, Jankó halála után Sopronban a tanszék vezetője lett (1923). 1925–1927-ben a bécsi műegyetemen elvégezte a földmérnöki szakot is. 1944-ben megakadályozta, hogy a nyilasok Németországba telepítsék a soproni egyetemet. 1948-ban az Országos Erdészeti Egyesület elnöke, 1962-ben a soproni egyetem tiszteletbeli doktora. Korán felismerte a fotogrammetria<sup>32</sup> jelentőségét az erdészet szempontjából, s bevezette önálló tárgyként való oktatást. Szakirodalmi munkásságában elsősorban a vektoriális kiegyenlítés és a fotogrammetria kérdéseivel foglalkozott. **F. m.:** *Kettősen tájékozott sokszögvonalak vektor-analitikus számításokkal* (In: Erdészeti Kísérletek), 1929; *A fotogrammetria az erdőgazdaság szolgálatában*, 1930; *Vektoriális kiegyenlítés*, 1937; *Általános geodézia I-II.*, 1953, 1955; *Untersuchungen über Photogrammetrie*, 1959.

## FEGYVERNEK (Zbrojníky)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést ma Kétfegyvernek is nevezik, mivel Alsó- és Felsőfegyvernek egyesítésével jött létre 1944-ben. Már az újkőkorból lakott volt a környéke. Fegyverneket 1303-ban, Felsőfegyvernek néven 1461-ben említik először írott források. Alsófegyvernek neve *Fegyvernek Minor* néven először 1503-ban bukkan fel. 1910-ben Alsófegyverneknek 434, Felsőfegyverneknek 407, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben az 504 lakos közül 148-an vallották magukat magyaroknak. Itt született Evva Lajos (1851–1912) színházigazgató, író, műfordító és Farkas Róbert (1856 – ?) könyvtári szakíró, műfordító.

\*\*\*

**FEGYVERNEKI FERENC (Fegyvernek, ? – Ipolyság, 1535. április 10. és november 15. között) prépost.**

Feltehetően Fegyverneken született, de az időpontot nem ismerjük. Hont vármegyei nemesi család sarja volt, 1506–1535 között Ipolyságon prépost, 1510-től a magyarországi premontreiek felügyelője (visitator) is volt. A rend központjában kialakult reformtörekvések híveként vált ismertté, sokat küzdött a magyarországi premontrei rendházak visszaszerzéséért és a szabad prépostválasztásért. A humanista műveltség terjesztőjeként és több XVI. századi kódex szerzőjeként is számon tartják. Az ipolysági egyházi alapskola Fegyverneki Ferenc nevét viseli.

## FEHÉRKÚT (Príbelce)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település Alsó- és Felsőfehérekút egyesülésével jött létre 1966-ban. Első említése *villa Prebul* néven 1244-ből való. Alsó és Felsőfehérekutat csak 1354-ben említik először külön is. 1910-ben Alsófehérekútnak 459, Felsőfehérekútnak 229, többségében szlovák, 2011-ben az egyesült falunak 567, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**CSAPLOVICS JÁNOS (Fehérkút, 1780. szeptember 21. – Bécs, 1847. május 29.) ügyvéd, jószágigazgató, művelődéstörténész.**

Szlovák származású, de jobbra latinul, németül és magyarul író értelmiségi volt. Iskolai tanulmányait befejezve 1804-ben Besztercebányán törvénygyakornok lett, 1805-ben szerezte ügyvédi diplomáját. Pártfogója, Balogh Péter főispán Bécs-

<sup>31</sup> A német földről betelepített lakosság saját, szülőföldjéről magával hozott jogrendjét érvényesíthette egy birtokba vett területen a település kialakítása során.

<sup>32</sup> A fotogrammetria a távérzékelés tudománya. A tárgyakról, illetve a terepről készített fényképek alapján a képeken végzett mérések és számítások segítségével meghatározzák a képeken látható valós tárgyak kiterjedéseit. A légi fotogrammetriában a fényképeket a valamely légi eszközről (pl. repülőgépről, helikopterről, drónról) vagy műholdról készítik.

be vitte, ahol néhány évig a magyar királyi udvari kancellárián dolgozott. 1809–1813-ban a szlavóniai Pakrácon a görög katolikus püspökség ügyvédje és titkára, 1813-tól Schönborn Fülöp gróf gazdasági tanácsadója, a munkácsi majorátusi uradalom igazgatója. Jobbára Bécsben lakott, tagja volt a bécsi gazdasági és a hallei természetvizsgáló társulatnak. Zólyom, Máramaros és Ugocsa vármegye táblabírájává választotta. Politikai, politikatörténeti, gazdaság- és kultúrtörténeti könyveket írt, 1821-ben kiadta és szerkesztette a *Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs auf Ungarn* c. gyűjteményes munkát. Emellett bírálatokat, humoros elbeszéléseket, jogi, földrajzi, statisztikai és gazdasági cikkeket írt. Ezek közül említésre érdemes pl. a *Magyarországi patikákról*, *Ethnographiai értekezés Magyarországról*, *Czéhbeli régiségek*, *Magyarországi vendus tótokról*, *A sajtó és szólásszabadságról*, *Adatok a magyarországi játékszínéről*, *Kétségek a történetírás felől*, *A tudósokról és az akadémiákról*, *A magyar tudós társaság* stb. Az akadémiáról Vallas Antallal és Szontágh Gusztávval hevesen vitatkozott, elutasítva annak szükségességét.

## FEKETELEHOTA (Čierna Lehota)

Az egykori Gömör, később Gömör-Kishont vármegye területén található települést (amelynek 1899-ben változtatták Szabadosra korábbi nevét) a vlach jog<sup>33</sup> alapján a XV. században alapították és először *Lehota* néven 1551-ben említik (más források szerint már 1389-ben szerepel utalás a létezésére egy dokumentumban). Gömör-Kishont vármegye monográfiája szerint Csetnek-Lehota néven is ismert volt. 1910-ben 959, zömében szlovák, 2011-ben 665 túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**PODHORSZKY LAJOS (Feketelehota, 1815 – Párizs, 1891. augusztus 26.) nyelvész, az MTA levelező tagja.**

Apja ev. lelkész volt, ő oktatta fiát először latin, görög és héber nyelvre, valamint zenére. Sajógömörön, Lőcsén és Késmárkon járt iskolába, közben elsajátította az angol és a francia nyelv alapjait is. Tehetséges, de könnyen izguló és emiatt gyakran dadogva beszélő fiatalember volt, akit apja papnak szánt, de a szépen megírt prédikációt nem volt képes folyamatosan előadni. Ehelyett a bányászattal ismerkedett és a földtannal kezdett foglalkozni. Hogy anyagilag valahogy egyensúlyba kerüljön, előbb a Beniczky családnál lett néhány évig nevelő, majd apja váratlan halála miatt nyolc gyermekkel özvegyen maradt édesanyját segítő Berzétén Máriássy Zsigmondnál vállalt zongoramesteri állást. Ebben az időben szinte szenvedélyévé vált a különböző nyelvek és a népszokások tanulmányozása is. 1838–1840-ben Pesten a báró Kempelen családnál volt nevelő, majd két évig vívómester. Egy alkalommal vívómesterként találkozott gróf Széchenyi Istvánnal, aki 1841-ben felkérte két fia: Béla és Ödön nevelőjének. Podhorszky ekkor már a legfontosabb európai nyelveken írt és beszélt, sőt elmélyedt az óskót és a szanszkrit nyelvben is. Széchenyi buzdítására kezdett el foglalkozni a finn nyelvvel, valamint a magyar őshaza kérdésével. Az 1848-as események során nemzetőr százados lett, Klapka György táborában vívómesterként tette hasznossá magát, majd a szabadságharc leverése után ő is török földre menekült, és így került végül 1859-ben a grazi száműzésben élő Karagyorgyevics szerb uralkodó házába, ahol két fiának lett a nevelője. Ebben az időben a török nyelvet tanulmányozta. Vizsgálódásai során arra a téves nézetre jutott, hogy a magyar nyelv egyike az indogermán nyelveknek. A kínai nyelvet szerette volna alaposabban megismerni, mivel rokoni kapcsolatot gyanított a kínai és a magyar között, ezért Párizsba ment, ahol a Bibliothèque National gazdag kelet-ázsiai gyűjteményét tanulmányozta. Szorgalmas búvárkodása a könyvtár főigazgatójának is feltűnt, ezért szerény díjazás ellenében megbízta a kelet-ázsiai könyvgyűjtemény rendszerezésével. A kínai nyelv mellett ekkor sajátította el a koreai, a japán és a mandzsu nyelvet is. Belefogott egy francia–angol–kelet-ázsiai nyelvek szótárba is. A kiadáshoz szükséges pénzt azonban nem tudta előteremteni, és az MTA is, amelyhez segítségért fordult, elzárkózott a kiadás elől, csupán levelezői tagsággal tisztelte meg Podhorszkyt. Később megnősült és Budapesten lakott néhány évig, de a hivatalnoki munka, amelyet elvállalt, nem volt a kedvére való, ráadásul kollégái gyakori dühkitörései miatt elmeegógyintézetbe zártatták. Később kiengedték és ekkor visszaköltözött Párizsba, ahol haláláig nagy nélkülözések között élt, jóllehet olyan emberekkel is kapcsolatba került, mint Munkácsy Mihály vagy Türr István és mások. Élete alkonyán még a híres Frédéric Mistral (1830–1914) Nobel-díjas költővel is levelezett. A magyar nyelv rokonsági kapcsolatairól kialakított elképzeléseit sok bírálat érte, sőt a „hivatalos magyar nyelvtudomány” meghatározó képviselői – pl. Budenz József – megkérdőjelezték tudományos voltát. Legfontosabb munkája: *Etymologisches Wörterbuch des magyarischen Sprache genetisch aus chinesischen Wurzeln und Stämmen erklärt*, 1876/77.

## FÉL (Tomášov)

<sup>33</sup> A kétlegelős (transzhumáló) pásztorkodást folytató közép-európai és balkáni népek életmódját és gazdálkodását szabályozó jogok összessége volt. Lényeges elemei az adózási módban és a juh-ötvenedben nyilvánultak meg. Ez a jog nevével ellentétben nem csak a románokat (régiesen *vlachokat*), hanem más népeket, Magyarországon főként a ruszinokat illette meg. Később éltek vele más népek (szlovákok, lengyelek, horvátok, magyarok) is. Kezdetben a már meglevő falvak környékén telepedtek meg, a XIV. század derekától azonban önálló településeket is alapítottak. A vlach jogú falvak Magyarországon a XIII. és a XVI. század között keletkeztek. A kenézek betelepítő tevékenysége révén először Erdélyben jöttek létre, majd az ország más részein is, főleg a hegyvidékkel borított területeken, elsősorban a Felvidéken.



Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést 1240-ben említik először, mint Pozsony várának tartozékát. A XIV. században két helység volt: Kisfél és Nagyfél, ezek idővel összeolvadtak, majd 1930-ban a korábban önálló Doma és Kismadarász is beolvadt a községbe. 1910-ben 1137 magyar lakosa volt, de 1945 után sok magyar családot Magyarországra kényszerítettek, ezek 2/3-a Mórágyn telepedett le. 2011-ben 2329 lakosából 1206 szlovák, 1049 magyar és 80 egyéb nemzetiségű volt.

\*\*\*

**MACHNYIK ANDOR (Vinna, 1888. augusztus 19. – Fél, 1955. április 29.) agrármérnök, gazdasági szakíró.**

A Szepességből származott, egyetemi tanulmányait részben Németországban végezte. 1921–1937 között a komáromi, majd a rimaszombati magyar földműves szakiskolában tanított. 1945 után rövid ideig a pozsonyi Statisztikai Hivatal munkatársa volt. Rendszeresen írt cikkeket a komáromi lapokba és a *Prágai Magyar Hírlapba* a felvidéki magyar parasztság helyzetéről és azokról a kezdeményezésekről, amelyek új szakmai ismeretekkel igyekeztek javítani a helyzetén. Két cikkben is foglalkozott a parasztfőiskolák fontosságával. 1935-ben Komáromban adta ki *Csallóköz* c. munkáját, amelyben földrajzi, vízrajzi és a talajviszonyokra is kiterjedő tudományos ismertetést ad a tájegységről, leírja az egyes községek népességi és gazdasági viszonyait és külön is foglalkozik a csehszlovák földreform magyarokat sújtó következményeivel. A kötet 1993-ban ismét megjelent a Kalligram Könyvkiadó *Csallóközi Kiskönyvtár* sorozatában, Koncsol László szerkesztésében és Vadkerty Katalin utószavával, kiegészítve a földreformmal kapcsolatos dokumentumokkal.

## FELED (Jesenské)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést *Feled* alakban 1274-ben említik először, de valószínűnek látszik, hogy már a XI. században, egy birtokösszeírásban is szerepel *Feledseyre* („Feled” sírja) alakban. 1910-ben 878 magyar lakosa volt. 1948-ban addig használatos szlovák nevét (Feledince) Jesenskére változtatták, Janko Jesenský szlovák író nyomán. 2011-ben 2193 lakosából 1104 magyar, 658 szlovák és 240 roma volt.

\*\*\*

**BATTA ISTVÁN (Feled, 1924. augusztus 27. – Rozsnyó, 2011. július 28.) bányamérnök, muzeológus, helytörténész.**

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, a rimaszombati gimnáziumban érettségizett 1943-ban. A debreceni tudományegyetem jogi karára iratkozott be, de a háborús események miatt egyetemi tanulmányai 1945-ben félbeszakadtak. A II. vh. után évekig alkalmi munkákat vállalt Csehszlovákiában (Teplice, Ostrava), majd engedélyt kapott rá, hogy az ostravai Bányászati Főiskola hallgatója lehessen. Az ércbányászati szakot 1953-ban végezte el és a következő 30 évben különböző szlovákiai bányüzemek (Dernő, Rozsnyó, Dobsina, Alsósajó) mérnökeként, üzemvezetőjeként tevékenykedett. Számos javaslatával, ötletével járult hozzá komoly műszaki problémák megoldásához, illetve elhárításához. Az ő kezdeményezésére kezdtek mérni a radioaktív radon gáz koncentrációját a bányajáratokban, valamint a nagyközönség által látogatott barlangokban is. Szakmai munkája mellett előszeretettel foglalkozott a gömöri bányászat múltjával, ezért nem okozott meglepetést, hogy nyugdíjba vonulása után a Rozsnyói Bányászati Múzeumban vállalt munkát. 1982-ben készült *Rozsnyó és környéke bányásztörténete a kezdetektől 1945-ig* c. tanulmánya mindmáig kéziratban van ugyan, de számos folyóiratban és múzeumi kiadványban közölt belőle részleteket. Egyik legnagyobb érdeme, hogy megmentette a káptalani kápolna raktárában porosodó *Szent Anna harmadmagával* (közismert rövidítéssel: *Metercia*) c. táblaképet, amelynek alkotójáról csak annyit tudni, hogy monogramja: L. A. A festmény főalakjai mögött a korabeli (véltetően XV. század végi) bányászat és kohászat egyes munkafázisai láthatóak. Elsőként Batta István állapította meg, hogy a képen nem egy idealizált tájat, hanem Rozsnyó környékét örökítette meg a művész. Csehszlovákiában évekig nem engedélyezték sem a kép restaurálását (vallásos témája miatt), sem a műről több évig tartó kutatásai nyomán írt tanulmányának szlovákra fordítását és megjelentetését, ezért 1987-ben Miskolcon adták ki a magyar szöveget, majd 1988-ban a *Bányászati és Kohászati Lapok* 6. száma közölte Batta István előadásának a szövegét, amelyet a táblaképről tartott egy konferencián. Az 1989-es rendszerváltást követően a képet mégiscsak restaurálták és jelenleg a másolata (Anna Svetková festő-restaurátor műve) a Rozsnyói Bányászati Múzeumban látható. A táblaképpel kapcsolatos Batta Istvánnak az a technikatörténeti felismerése is, hogy a XVI. században elsősorban ezüstöt és rezet, nem pedig vasércet bányásztak és dolgoztak fel Rozsnyó környékén.

## FELKA (Vel'ká)

Az egykori Szepes vármegyében található település 1945 óta Poprád egyik városrésze. Először 1268-ban említik az okiratok *Vylkam* néven, a *Filka* elnevezés 1298-ban bukkan fel. Egyike volt azoknak a szepességi városoknak, amelyeket Luxemburgi Zsigmond elzálogosított. Már a XV. században gazdag város volt fejlett kézművességgel (kékfestők, ötvösök). 1910-ben 1358, zömében szlovák lakosa volt, jelentős német és magyar kisebbséggel. A városban született Bornagius Pál (1674–1737) egyházi és történeti író; Blasy Ede (1820–1888) kereskedő, földbirtokos, hegymászó és zergevadász, 1869–1874 között az Ótátrafüredi Szanatórium igazgatója, a Magyarországi Kárpátgyógyászati Társaság egyik megalapítója, számos tátrai menedékház építtetője, a hegyivezető szolgálat megszervezője; Lux (Luchs) Jakab (1802–1873) tanító, hegyivezető, hegymászó, gyógynövénykutató és méhészt, aki Blasy Edével számtalan közös hegymászó túrán vett részt. Fia, ifjabb Lux Jakab (Felka, 1822. június 12. – Mezőbe-

rény, 1876. május) a pesti egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet 1851-ben, közben az 1848/49-es szabadságharc idején orvos-főhadnagyként szolgált, majd 1851-től haláláig Mezőberényben volt községi orvos. Felkán halt meg 1835-ben Klein Sámuel evangélikus lelképásztor.

\*\*\*

**HABERERN JONATÁN (Felka, 1818. január 17. – Budapest, 1880. április 8.) teológiai tanár, filozófus, az MTA levelező tagja.**

Középiskolai tanulmányait 1829–1838 között Késmárkon és Miskolcon végezte, majd Késmárkon fejezte be. 1839–1842-ben előbb a jénai, a tübingeni, majd a berlini egyetem hallgatója volt. Magyarországra visszatérve 1842-től különböző családoknál nevelősködött. 1845-ben a Szirmay családnál lett nevelő és 1849 őszén Szirmay Istvánt elkísérte egyetemi tanulmányaira Berlinbe, azután Bonnba. 1851-ben Franciaországban, Angliában és Skóciában tett tanulmányutat. 1852 őszétől a szarvasi ágostai evangélikus főgimnázium tanárává nevezték ki. Itt bölcseletet, görög és német nyelvet oktatott, 1854–1858 között az intézmény igazgatói tisztét is betöltötte. 1858-ban Pestre helyezték az egyesült protestáns teológiai tanintézetbe, ahol ugyancsak bölcseletet és görög nyelvet oktatott. 1871-től haláláig a pesti tudományegyetem magántanára volt. Az MTA 1867-ben választotta levelező tagjává. Lefordította Arisztotelész néhány művét, köztük a *Metafizikát* is, ez azonban kéziratban maradt. **F. m.:** *Melanchton Fülöp. Élet- és korrajz*, 1860; *Aristoteles Három könyve a lélekről*, 1865; *Aristoteles és befolyása az új bölcészetre és az életre (székfoglaló)*, 1867; *Aristoteles Nichomachoszhoz címzett Ethikája* (fordítás), 1873; *Báró Prónay Gábor emléke*, 1876.

**SCHERFFEL VILMOS AURÉL (Felka, 1835. április 23. – Felka, 1895. április 25.) flórakutató, gyógyszerész.**

1855-ben Bécsben szerzett gyógyszerészmesteri oklevelet és szülővárosában átvette apja gyógyszerárát, később pedig az ótátrafüredi patikát is. 1891-ben azonban eladta a gyógyszerárakat és hátra levő éveiben kizárólag a tudományoknak szentelte idejét. 1868–1870-ben Felka polgármestere is volt. 1882-ben megalapította a felkai Tatra Múzeumot, amelyet 14 éven át igazgatott. Felkai háza mellett egy turisták és botanikusok által gyakran látogatott fűvészkertet létesített. Elemezte a környék gyógy- és ásványvizeit, kutatta a Tatra flóráját és rendszeresen publikált cikkeket a korabeli szaklapokban. 1873–1881 között választmányi tagja volt Magyarországi Kárpáti Egyesületnek. **F. m.:** *Adalékok a Szepesi Tatra virányának ismeretéhez*, 1879; *Kleine Beiträge zur Kenntniss der subalpinen und alpinen Flora der Zipser Tatra*, 1879–1880; *Szepes vármegegyében eddig észlelt vadon termő edényes növények*, 1888; *Über Dr. Samuel Genersich und sein Herbar*, 1895. Fia, **Scherffel Aladár** mikrobiológus, algológus és botanikus volt (→Igló).

**SCHELLE RÓBERT (Felka, 1851. április 11. – Budapest, 1925. július 31.) kohómérnök, vegyész, feltaláló, főiskolai tanár.**

1870-től előbb a selmebányai Bányászati és Erdészeti Akadémián, majd a bécsi műegyetemen tanult. 1874-ben oklevele megszerzését követően Schenek István (1830–1909) tanársegéde lett Selmebányán. Tanári munkája mellett a körmebányai pénzverde ellenőri tisztét is ellátta. 1881–1888-ban a selmebányai bányaigazgatóság vegyelemzője volt. 1888-tól ismét a selmeci Akadémián tanított: előbb a fémkohászati, majd 1892-től a vegyészeti tanszék vezetője lett. Nagy érdeme volt az Akadémia vegyészeti laboratóriumának korszerűsítésében. Eredményei közül a legjelentősebb a feketerez galvanikus finomítása és az ón elektrolitikus meghatározása (A. Classennel közösen), valamint a tiszta tellúr előállítása. A különböző ércek vegyelemzéseiről írt dolgozatait magyar és német nyelvű szaklapokban publikálta (*A zsarnócai kohó régi salakjainak vegyelemzése*, 1884; *Az aranyidkai ércek vegyelemzése*, 1884; *Az antimon meghatározása szürke dártdanyércben vagy antimontartalmú ércek és marákban*, 1887 stb.). Forrás- és kútvizek, valamint a kohófüst analízisével is foglalkozott. 1918 után, amikor a selmebányai akadémiát Magyarországra költöztették, Schelle Róbert nyugdíjasként Budapesten telepedett le és ott hunyt el. **F. m.:** *A cseppfolyós levegő*, 1900; *Általános vegytan*, 1908; *A selmebányai m. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola kémiai intézete* (Bencze Gergellyel közösen), 1916.

**LIPTÁK PÁL (Felka, 1887. június 29. – Budapest, 1949. január 31.) gyógyszerész, egyetemi tanár.**

A budapesti tudományegyetemen 1910-ben szerzett orvosi oklevelet, 1914-től a Gyógyszerismereti Intézet tanársegéde, 1922-től adjunktusa, majd igazgatója. 1922-ben magántanár, 1932-ben címzetes rendkívüli tanár, 1939-ben nyilvános rendes tanár lett. Egyik alapítója és főtitkára volt a Magyar Gyógyszertudományi Társaságnak, 1925–1947 között szerkesztette a *Magyar Gyógyszertudományi Társaság Értesítőjét*. Gyógyszerkutatóként elsősorban az ipekakuána-gyökér hatóanyagaival, az oximetil-antrachinon származékokat tartalmazó drogokkal és az anyarozs hatóanyagaival foglalkozott. **F. m.:** *Vizsgálatok a gyógyszerismeret köréből*, 1914; *Mérges gyógynövényeinkről*, 1920; *Régi idők gyógyszerei*, 1923; *A mitridatum*, 1947; *A gyógyszerismeret fejlődése az utolsó 100 esztendőben*, 1948.

**LIPTÁK JÁNOS (Felka, 1889. december 13. – Warstein (Németo.), 1958. december 18.) tanár, helytörténész, Tatra-kutató.**

Szepességi szász – cipster – volt, aki elsősorban a Szepesség művelődéstörténetével, iskolatörténetével, a Tatra felfedezésének múltjával és kronológiájával foglalkozott, de írt könyveket a Szepesség kiváló személyiségeiről is, mint pl.

Dercsényi János (→ Szepesszombat) orvos-borász, Frölich Dávid (→Késmárk) vagy a Szepesség jeles botanikusai. 1911–1944 között a késmárki gimnázium latin és történelem tanára, 1941–1944-ben a késmárki Institut für Heimatforschung igazgatója is volt. 1944-ben Németországba távozott, ahol a kivándorolt és kitelepített szepességi cipszerek *Karpathenjahrbuch* c. évkönyvét szerkesztette. **F. m.:** *Geschichte des evang. Distriktual-Lyzeums A. B. Kesmark*, 1933; *Urgeschichte und Beseidlung der Zips*, 1935; *Dr. Johann Weisz von Dercsényi*, 1936; *Alchimisten, Gottsucher und Schatzgräber in der Zips*, 1938.

### **HUSZ BÉLA (Felka, 1892. február 3. – Budapest, 1954. július 15.) botanikus, mikrobiológus, növénypatológus.**

A budapesti egyetemen 1914-ben szerzett biológia és természetrajz tanári képesítést. 1915–1917-ben egyetemi tanársegéd, később adjunktus volt, 1922-től a Növényélet- és Kórtani Intézet munkatársa volt. 1926–1928 között középiskolai tanárként működött, emellett azonban folytatta korábbi kutatásait is. 1929-től a Kertészeti Tanintézet növénykórtani tanszékét vezette, 1936-ban a műegyetem gazdaságtudományi karán magántanári képesítést szerzett. 1946-ban kinevezték az Agrártudományi Egyetem növénykórtani tanszékének vezetőjévé és egyúttal igazgatója lett a Növény-egészségügyi Intézetnek is. 1949-től haláláig a Növényvédelmi Kutatóintézet munkatársa volt és 1952-ben megszerezte a mezőgazdasági tudomány doktora fokozatot. Elsősorban a mikroszkopikus gombák rendszertanával és a kultúrnövényeket károsító, megfertőző gombabetegségekkel foglalkozott. Szülőföldjének mikroszkopikus gombáiról is megjelentetett egy dolgozatot: *Adatok a Magas-Tátra és a Szepesség mikroszkopikus gombafldrájának ismeretéhez* (1921). Szakcikk mellett ismeretterjesztő írásokat is publikált. **F. m.:** *A beteg növény gyógyítása*, 1941; *A növénybetegségeket okozó konídiumos gombák*, 1951; *A növényvédelem gyakorlati kézikönyve* (társszerző), 1951.

## **FELSŐELEFÁNT (Horné Lefantovce)**

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést írott források először 1113-ban említik. A névnek semmi köze az elefánthoz, egyik későbbi birtokosáról, Elefánti Mihályról nevezték el. A falu kolostorában élt egy ideig Ányos Pál (1756–1784) költő, szerzetes. A kastélyban nevelkedett Edelsheim-Gyulai Ilona (1918. január 14. – 2013. április 18) grófnő, Horthy Miklós kormányzó menyecskéje. A falunak 1910-ben 616, zömében szlovák, 2011-ben 903 túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### **BARTAKOVICS BÉLA (Felsőelefánt, 1792. április 10. – Eger, 1873. május 30.) egri érsek, az MTA tagja.**

Gimnáziumi tanulmányai végeztével mint növendékpap tanult a pozsonyi Emericanumban. 1808–1809-ben Nagyszombatban filozófiát, 1810–1813-ban pedig Bécsben a Pazmaneumban teológiát hallgatott. Pappá szentelését követően (1815) előbb Vágsellyén, majd Muzslán volt káplán. 1816-tól Nagyszombatban az érseki helynökség iktatója, 1820–1836 között Rudnay Sándor bíboros, esztergomi érsek udvari káplánja. Ezt követően néhány évig még Esztergomban kanonok, aztán Nagyszombatban érsekhelyettes, 1845–1850-ben rosznyói megyéspüspök, majd 1850-től egri érsek. Jelentős mecénás volt: helyreállíttatott leégett iskolaépületeket, rászoruló tehetséges diákokat támogatott. Az MTA, amelyet ugyancsak nagy összegekkel támogatott, 1853-ban választotta tagjává. De anyagilag segítette az Erdélyi Múzeumot, a Nemzeti Színházat, a Szent István Társulatot és saját költségén adott ki irodalmi műveket is. Eger javára lemondott az egyházi kilencedről, egyházi földeket engedett át a városnak, újraindította az egri jogakadémiát. **F. m.:** *Némely szavak a nép fölvilágosítására*, 1845; *Főpásztori levelek és szent beszédek*, 1865.

## **FELSŐESZTERGÁLY (Horné Strháre)**

Az egykori Nógrád vármegye területén található települést először 1243-ban említik írott források. 1910-ben 621, 2011-ben 255 túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### **HUMMER NÁNDOR (Felsőesztergály, 1856. január 19. – Budapest, 1910. április 21.) középiskolai tanár, történész.**

Középiskolai tanulmányait Selmezbányán, Vácott és Esztergomban végezte. 1878-ban a budapesti egyetemen történelem–földrajz szakos tanári oklevelet szerzett. 1879-től Budapesten az V. kerületi katolikus főgimnáziumban tanított. 1886–1899 között a Szent István Társulat titkára volt. Elsősorban a koraközépkor történetét kutatta. **F. m.:** *Tanulmányok a humanizmus korából*, 1894; *A kereszténység nyomai hazánk mai területén a honfoglalás előtt*, 1894; *A szláv kereszténység hazánk mai területén a honfoglalás előtt*, 1896; *A Szent István Társulat rövid története*, 1896; *A Szentlélekéről nevezett dienesmonostori prépostság*, 1897.

## **FELSŐHUTKA (Vyšná Hutka)**

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő település környékén a bükk kultúra maradványaira bukkantak, tehát ősidők óta laktak itt emberek. Először *Felsewhwtk*a néven említik 1293-ban. 1910-ben 352, többségében magyar lakosa volt, de 1945 után a magyarokat kitelepítették és 2011-ben a 441 lakos között alig volt magyar. 1986–1990-ben Alsó és Felső Hutkát Hutky néven egyesítették.

\*\*\*

**MIKÓ JENŐ (Felsőhutka, 1931. május 17. – Pozsony, 2004. július 1.)** református püspök, egyházi író.

Lelkészi oklevelét Prágában szerezte, majd Bázelen folytatott posztgraduális tanulmányokat. 1988-ban a pozsonyi Komenský Egyetemen doktorált. 1954-től többek között Rimaszombatban, Érsekújvárott, Vágfarkasdon és Pozsonyban volt lelkipásztor. 1981 és 1996 között a *Kálvinista Szemle* szerkesztője. 1990–1996 között a Szlovákiai Református Keresztény Egyház püspöke. 1990 és 1994 között az Együttélés Politikai Mozgalom parlamenti képviselője. 1991-től a csehszlovákiai Egyházak Ökumenikus Tanácsának az elnöke és a Magyar Ref. Világszövetség alelnöke. Jelentős szerepe volt a komáromi Kálvin János Ref. Teológiai Akadémia megalapításában, ahol a Rendszeres Teológia Tanszékének a vezetője volt. Egyházi lapokban és kiadványokban publikált.

## FELSŐKOCSKÓC (Horné Kočkovce)

Az egykori Trencsén vármegyében található települést 1926-ban csatolták Puhóhoz. Magát a falut és plébániáját először egy 1332-ben kelt pápai tizedjegyzékben említik. 1910-ben 825, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. Itt volt plébános Balogh Ágost Flórián (Melcsic, 1821. szeptember 20. – Felsőkocskóc, 1898. szeptember 3.), aki kertészeti cikkeket és egyháztörténeti könyveket is írt.

\*\*\*

**BROGYÁNYI KÁLMÁN (Felsőkocskóc, 1905. június 5. – Yonkers [USA], 1978. október 9.)** művészettörténész, szerkesztő.

A pozsonyi egyetemen magyar és francia irodalomtörténetet, művészettörténetet tanult. 1928-ban egyik alapítója volt a Sarlónak, később eltávolodott a mozgalomtól. A pozsonyi Kunstverein–Művészegylet, valamint a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság („Masaryk Akadémia”) művészeti osztályának titkáráként számos képzőművészeti kiállítást szervezett. Több folyóirat munkatársa, illetve szerkesztője volt (pl. *Fórum*, 1931–1938), cikkei jelentek meg a kolozsvári *Korunkban* is. Elsősorban művészettörténeti, művészetkritikai, esztétikai és társadalomelméleti írásokat közölt. 1939–1942-ben a pozsonyi Magyar Könyvtár vezetője volt. 1945-ben a rövid életű, nyilas szellemiségű *Magyar Szó* főszerkesztője volt, emiatt 1946-ban a pozsonyi népbíróság börtönbüntetésre ítélte. 1947-ben megszökött és Ausztriába távozott, ahol Linzben géplakatosként dolgozott. 1951-ben az USA-ban telepedett le, de művészettörténettel és -kritikával már nem foglalkozott. **F. m.:** *Festőművészet Szlovenszón*, 1931; *A fény művészete*, 1933; *Magyar Könyvtári Szolgálat* 1941.

## FELSŐOLSA (Vyšná Olšava)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést először 1382-ben említik az okiratok. Eredetileg szlovákok lakták, de 1493-ban a lengyel seregek betörésekor teljesen elpusztult és később ruszinokkal népesült be. Itt született Balugyánszky Mihály (1769. október 7. – Szentpétervár, 1847. április 15.) jogtudós, gazdaságtudós, a nagyváradi jogakadémia tanára, később Szentpétervárott lett az államgazdaszat és a pénzügyek professzora, 1819–1821-ben a szentpétervári egyetem első rektora, I. Miklós orosz cár kabinetirodájának vezetője, államtanácsos, az első orosz törvénykönyv megalkotója; Durcsák János (1771–1837) egri kanonok, egyházi író, az egri csillagvizsgáló őre. 1910-ben 320, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 602 lakosából 538 volt a szlovák, 27 a roma és 20 a ruszin.

\*\*\*

**LUKÁTS ADOLF (Felsőolsva, 1848. május 16. – Budapest, 1924. május 20.)** jogász, egyetemi tanár.

Az eperjesi jogi akadémián tanult jogtudományt. 1875–1894 között Pécsen a jogakadémia tanára, 1894–1919 között a kolozsvári egyetemen a büntetőjog nyilvános rendes tanára, több alkalommal a jogi kar dékánja, 1916–1917-ben az egyetem rektora is volt. 1920-ban a román hatóságok kiutasították a kolozsvári egyetem magyar tanárait és maga az egyetem is Szegedre költözött át. Lukáts Adolf ekkor rövid ideig Budapesten, majd haláláig Szegeden volt egyetemi tanár. **F. m.:** *A bűnvádi per előkészítő része*, 1904/05; *A vádalahelyezés*, 1906; *A főtárgyalás*, 1906; *Az esküdtbíróság*, 1908.

## FELSŐSZELÉNY (Seľany)

Az egykori Hont vármegyében található település mai formájában 1907-ben jött létre Alsó- és Felsőszelény egyesítésével. Alsószelényt először 1252-ben említik *Zelan* alakban. Felsőszelény az előbbi határában a XIII. század végén keletkezett és első

izben 1303-ban említik. A *Felseu Zelen* változat 1462-ben szerepel először. Az 1907-es egyesülés tulajdonképpen egy korábbi állapotnak a helyreállítása volt, hiszen a kettéválás Fényes Elek szerint a helység birtokosainak viszálykodása miatt következett be. Szelénynek 1910-ben 221 túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben a 204 lakos közül 111 vallotta magát magyarnak. A falu szülötte Gyürky Ödön (1863. október 23. – Budapest, 1938. október 11.) hírlapíró, pedagógus és teológus, Gyürky Antal fia, aki azonban főltszentelése előtt kilépett az egyházi rendből. Sokat fáradozott a magyarországi katolikus mozgalom és sajtó megszervezése érdekében, 1897-ben elindította és szerkesztette a *Katholikus Pedagogia* c. folyóiratot. 1909-ig számos cikket, könyvet publikált, ekkor azonban súlyosan megbetegedett és elmebetegnek nyilvánítva élt még közel 30 évig.

\*\*\*

### **GYÜRKY ANTAL (Felsőszelény, 1817. március 12. – Dorog, 1890. július 31.) borász, helytörténész és szakíró.**

Édesapja hosszú időn át Hont megye főügyésze volt, édesanyja, Sztregovai Madách Anna Madách Imre apjának testvére volt. Gyürky Antal Aradon és Léván végezte iskolai tanulmányait. Katonai pályára lépett, de egészségi okokból rövidesen megvált a katonaságtól és 1836-ban vármegyei szolgálatba lépett. Kezdetben aljegyzőként, majd szolgabíróként, végül Hont vármegye főjegyzőjeként tevékenykedett. Közben jogot tanult és ügyvédi oklevelet szerzett, s emellett az európai nyelvekben is elmélyedt. Már aljegyzőként nagyon érdekelték őt a gazdaság és a növénytermesztés kérdései, de a társadalom modernizálásának ügye is foglalkoztatta. Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc idején Hont vármegyében eleinte nemzetőrököt toborzott, majd Görgei Artúr alatt tisztként szolgált a honvédseregben és több csatában is részt vett. A szabadságharc bukását követően visszavonultan élt, csak az 1850-es évek közepétől hallatott magáról ismét, és ekkoriban költözött Pestre is, hogy különböző lapokban gazdasági szakíróként terjessze a korszerű gazdálkodási ismereteket. 1857-ben hat füzetben adta ki a *Szőlészeti és Borászati Közleményeket*, 1856–1861 között a *Borászati Lapok* szerkesztője volt. Ezután megjelentette a *Borászati és Kertészeti Füzeteket*. A kiegyezést követően ismét vállalt közhivatalt: 1868-ban Hont megye törvényszéki bírónak választotta. Entz Ferenc társaságában bejárta Magyarország borvidégeit és 1880-ig Besztercebányán kataszteri felügyelő is volt. Emellett Hont megye oktatásügyének fellendítésén is fáradozott; elsősorban az ő érdemeként tartják számon, hogy Ipolyságon a rozzant népiskola helyett egy emeletes épületben tanulhattak a gyerekek. Helytörténészként is jeleskedett és *Ötvennégy év Hontvármegye történetéből* címmel két kötetben (1875, 1882) korrajzot publikált szülőmegyjéről. Borászati szótárában a szakkifejezések mellett számos tájszó is szerepel. Szülőfalujában 1997-ben emléktáblát helyeztek el születésének 180. évfordulója alkalmából, és Ipolyságon is őrzi emlékét egy tábla a volt Iparos Kör és Katolikus Legényegylet egykori székházán. **F. m.: Vincellérek könyve**, 1856; *Borászati vegytan*, 1858 (németül: 1860); *Szőlőművelés és borkészítés újabb elvei*, 1860; *Borászati szótár*, 1861 (ez a mű 2004-ben ismét megjelent a dunaszerdahelyi Lilium Aurum gondozásában, Csáky Károly Gyürky Antal élete és munkássága c. tanulmányával kiegészítve); *A hazai szőlészet* (Entz Ferencel és Gyürky Pállal), 1868; *Igaz-e Darwin tana...?*, 1873; *Borászatunk reformjai*, 1879; *A gyümölcs értékesítése*, 1889; *Védekezés a filloxera és a szőlőgomba ellen...*, 1890.

## **FELSŐSZELI (Horné Saliby)**

Az egykori Pozsony vármegyében található település környéke már a honfoglalás előtt lakott volt. Feltételezhetően már XI. században temploma volt a községnek, amelyet először *Zele* alakban 1237-ben említenek először az írott források. A Felsőszei elnevezés 1493-tól ismert. A falu lakossága a XVI. sz. harmincas éveiben áttért az ev. hitre és az evangélikusok napjainkban is többségben vannak. 1910-ben 3477 magyar lakosa volt, a II. vh.-t követően azonban a Beneš dekrétumok nyomán jelentősen módosultak a nemzetiségi arányok: 1321 személyt Magyarországra toloncoltak, helyükre Tótkomlós és Békéscsaba környéki szlovákok érkeztek, de jelentős számú szlovákot telepítettek a faluba Rózsahegy környékéről is. 2011-ben 3220 lakosából 1953 volt magyar, 1165 szlovák és 70 ismeretlen nemzetiségű. Itt született Jakubecz Mária író és pedagógus, Borbély Borisz költő, Oros László (1952. február 4. – ) nyugalmazott alezredes, katonai térképész, aki a felvidéki magyar írók dedikált könyveit, kéziratait, fényképeit gyűjti, nagyon sok kortárs íróval levelez. 2011-ben jelentette meg *A Felsőszei ágostai hitvallású evangélikus egyház története* c. munkáját. Itt él Danajka Lajos helytörténész, a község történelmének kutatója, számos könyv szerzője (*Két tűz között 1944–1946*, 2001; *Felsőszei története*, 1993).

\*\*\*

### **RESELY MIHÁLY (Felsőszei, 1813. szeptember 8. – Somorja, 1892. július 4.) r. k. pap, botanikus.**

Nagyszombatban teológiát és bölcseletet hallgatott, 1836-ban szentelték pappá. Több helyen volt káplán (Vajkmártonfalva, Dunaszerdahely), 1842-től haláláig Somorján volt plébános. Működési helyeinek környékén, mindennek-előtt a Csallóközben és a Kis-Kárpátokban tanulmányozta a növényvilágot, florisztikai tárgyú cikkei főleg az *Oesterreichische botanische Zeitung*-ban közöltek.

## **FELSŐSZEMERÉD (Horné Semerovce)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést először IV. Béla oklevelében *Zemerred* néven említik. Római katolikus templomának kapuzatán egy 1482-ből származó rovásírásos feljegyzésre bukkantak, amelyet Püspöki Nagy Péter történész fejtett meg. 1910-ben 690, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben a 610 lakosból 276-an vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

**IVÁNKA IMRE (Felsőszemeréd, 1818. december 9. – Máriabesnyő, 1896. július 27.) honvédezőredes, történész, politikus.**

Sopronban, majd a tullni katonai akadémián tanult (tanulótársa volt Görgei Artúr és Kazinczy Lajos is). Ezt követően Németországban és Csehországban szolgált. 1848 májusában Batthány Lajos miniszterelnök felhívására jelentkezett az alakuló nemzetőrséghez és a miniszterelnök titkáráként közreműködött a honvédsereg szervezésében. Néhány hónap leforgása alatt századosból ezredessé léptették elő. 1848 őszén egyik tagja volt annak a tárgyalóküldöttségnek, amely Windisch-Grätz-cel kívánt egyezkedni, de az osztrák tábornok nem fogadta őket. Visszafelé jövet Jellasics horvát tábornok felrúgva a hadijogot elfogatta őt és 1850-ig Königrätzben rabságban tartották. 1861-től bekapcsolódott a magyar közéletbe, 1865–1895 között megszakítás nélkül országgyűlési képviselő volt. 1878–1891-ben az Északkeleti Vasúttársaság vezérigazgatója. Egyik alapítója volt a Magyar Vöröskeresztnek, a Duna-gőzhajózási Társaságnak és az Országos Honvédegyletnek. A magyarországi szabadságküzvisek nagymestere volt. A szabadságharcra vonatkozó emlékeit több kötetben is feldolgozta. Szülőfalujában az egykori Ivánka-kúria helyén épült iskolában emléktáblát avattak a tiszteletére. **F. m.:** *A magyar hadsereg mint szervezendőnek képzelve*, 1861; *Gőzhajózás a magyar Dunán tájékoztató*, 1862; *Négyhavi szolgálatom a magyar hadseregben 1848 június végétől október végéig*, 1881; *A népfelkelésről*, 1884.

## FELSŐTÚR (Horné Turovce)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést először 1156-ban *Tur* néven említik írott források. Hajdani birtokosai közül a Pongrácz család volt a legjelentősebb, amelynek számos tagja szerepet vállalt az 1848/49-es magyar forradalomban és szabadságharcban, illetve a magyar szellemi életben. Itt született: Pongrácz Lajos (1815–1899), aki Kossuth Lajos lapjának, a *Pesti Hírlap*nak volt a Hont megyei levelezője, később a Kossuth által vezetett pénzügyminisztérium adó- és pénzügyi osztályának titkára. Hont vármegye alispánja is volt. Szépirodalmi, irodalomtörténeti és történetírói munkássága is számottevő, írt útirajzokat, emellett néprajzi gyűjtő is volt és sokat fáradozott Ipolyság szellemi, kulturális és társadalmi életének a fellendítésén is, egyik kezdeményezője volt az Esztergomot és Ipolyságot összekötő vasútvonal kiépítésének. A felsőtúri magyar iskola az ő nevét viseli; Pongrácz Anna (1817–1891) író, a Kisfaludy Társaság egyik alapító tagja; Pongrácz Sándor (1824–1890) császári és királyi altábornagy; Pongrácz László (1824–1890) honvédszázados; Pongrácz István (1821–1900) császári és királyi kamarás, az 1848/49-es szabadságharc idején az I. hadtest vezérkari főnöke, akit eredetileg halálra ítélték, később ezt várfogságra változtatták. Itt született Zubovics Fedor (1848. október 29. – Budapest, 1920. október 15.) Afrika-vadász, kalandor, a „szárazföldi torpedó” feltalálója. A falunak 1910-ben 621, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 605 lakosából 379-en vallották magukat magyarnak.

\*\*\*

**PONGRÁCZ ELEMÉR (Felsőtúr, 1862. november 8. – Budapest, 1944. február 18.) író, múzeumigazgató, helytörténész.**

Édesapja Pongrácz István tábornok, nagybátyja Pongrácz Lajos alispán volt. Középiskolai tanulmányait Nagyszombatban és Vácott végezte. 1881–1885 között a budapesti egyetemen jogot hallgatott, de tanulmányait végül nem fejezte be. Egy ideig különböző lapok (*Hasznos Mulattató*, *Üstökös*, *Új Budapest*) újságírójaként dolgozott. 1886-ban visszatért szülőmegyéjébe és elindította a *Honti Hírlapot*, megalapította a Hontvármegyei Irodalom- és Művészetpártoló Egyletet. Később, 1893-tól a magyar országgyűlés képviselőházának pénztári ellenőre volt. 1898-ban Matunák Mihály történész támogatásával egy nagy visszhangot kiváltó kiállítást szervezett Ipolyságon a vármegyei házában, és egy katalógust (*A hontvármegyei történelmi kiállítás katalógusa*) is megjelentetett, amely termék szerint mutatta be az ezernél is több kiállított tárgyat. Ekkor fogant meg az Ipolyságon létrehozandó múzeum ötlete is. Ezt 1902-ben nyitották meg, első igazgatója Pongrácz Elemér lett. 1900-tól évente szerkesztette és kiadta a *Honti Naptárt*. Borovszky Samu Hont megyei monográfiája számára ő készítette elő az *Irodalom, tudomány, művészet* c. fejezetet. Az 1900-as évektől Budapesten élt. **F. m.:** *A honti múzeum képes katalógusa*, 1902; *A Pongrácz-család írói*.

## FELSŐVÁLY (Vyšné Valice)

Az egykori Gömör vármegyében található települést 1247-ben említik először. A XIX. században egyesült Bikszöggel és 1899-ig a települést ezért hivatalosan Felsővály-Bikszögnek nevezték. Itt született és itt halt meg Kupai Dénes (1843–1904) ref. lelkész, egyházi író. 1910-ben 309, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 331 lakosából 260 volt a magyar, 28 a szlovák, 10 a roma, 33 személy pedig ismeretlen nemzetiségű.

\*\*\*

**VÁLYI NAGY FERENC (Felsővály, 1765. szeptember 30. – Sárospatak ?, 1820. január 15.) ref. pap, főiskolai tanár.**

Középiskolai tanulmányait Sárospatakon és Miskolcon végezte. 1783–1793-ban Miskolcon tanított, majd a zürichi egyetemen két évig teológiát, bölcseletet, természettant és antik irodalmat hallgatott. A franciaországi események miatt hazatért és 1798-ig segédlelkész, majd prédikátor volt Csáton, Dorogmán. 1798-tól Sárospatakon a kollégiumban humán

tárgyakat oktatott. Élete vége felé teológiát és egyháztörténetet adott elő. Antik görög szerzők, elsősorban Homérosz műveit fordította magyar nyelvre. Az *Illász* fordítás miatt Kazinczy Ferenc és Kölcsey Ferenc között irodalmi vita támadt, miután Vályi Nagy Ferenc Kazinczytól megkapta Kölcsey készülő fordítását és ebből bizonyos részeket felhasznált. Verseket, emlékbeszédeket, irodalmi tanulmányokat, verstani dolgozatokat, egyházi témájú értekezéseket írt. 1808–1813 között számos levelet váltott Kazinczyval.

## FELSŐVESZTÉNY (Horné Vestenice)

Az egykori Nyitra vármegyében található település helyén már a X. században feltehetően egy szláv erődítmény állt, a falu pedig a XI. században keletkezhetett, de csak 1332-ben, egy pápai tizedjegyzékben említik először. 1910-ben 511, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 620-an laktak itt.

\*\*\*

**ERNYEY JÓZSEF (Felsővesztény, 1869. április 24. – Budapest, 1945. október 1.) etnográfus, egyetemi tanár, gyógyszerészeti szakíró, a Természettudományi Múzeum főigazgatója.**

Más források<sup>34</sup> szerint Bélaudvarnok (szlovák neve: Dvorníky nad Nitricou) mellett, egy erdészlakban született. Mivel ez a település légvonalban igen közel (kb. 1 km) található Felsővesztényhez, részben talán indokolhatja a két helység összevetését, annál is inkább, mivel Ernyey a közeli (alig 2,5 km-re levő) Alsóveszténybe járt elemibe. Mivel a *Révai Nagy Lexikon*ban, amelynek maga Ernyey is munkatársa volt, Bélaudvarnok szerepel, nagy valószínűséggel ezt kell hitelesnek elfogadni. Ernyey József a gimnáziumot Privigyén, illetve Nyitrán végezte. 1889–1890-ben a kapuvári Remény gyógyszerértárban, 1891–1892-ben Ógyallán gyógyszerészgyakornok. A gyógyszerészségdi vizsgáját Kolozsvárott tette le, ezután Lőcsén, Pozsonyban, Körmöcbányán, Debrecenben, Nagytapolcsányban és Hajdúszoboszlón dolgozott patikusként. Eközben különböző felsőoktatási intézmények rendkívüli (levelezőszakos) hallgatója volt. 1897-től három szemeszteren át bölcsészetet, majd négy féléven át az Állatorvosi Főiskolán tanult. Újságíróként is tevékeny volt, elsősorban gyógyszerészeti témájú cikkeket publikált. 1903-tól az MNM-ben, a Néprajzi Tár szakkönyvtárában helyezkedett el. Már ekkor fontolgatta egy állandó gyógyszerészettörténeti gyűjtemény, illetve múzeum létrehozását. 1905–1911 között az MNM hivatalos megbízatással különböző külföldi városokba: Belgrádba, Lembergbe, Bécsbe, Prágába, Münchenbe, Drezdába, Boroszlóba és Lipcsébe küldte. Szerkesztője lett az 1911-ben indult *Révai Nagy Lexikon*ának is. 1923-ban az MNM Néprajzi Tárából átkerült az Országos Széchényi Könyvtárhoz, de itteni munkája mellett a drogista és gyógyszerészgyakornoki iskolában a latin szakkifejezések oktatója is volt. 1927-től az MNM Éremtárának a munkatársa, majd 1929-től megbízott igazgatója volt. 1929 szeptemberében a Budapesten ülésező német orvos- és természettudományi történelmi kongresszus alkalmából az Iparművészeti Múzeumban egy sikeres orvostörténeti kiállítást szervezett. Sokrétű tudományos munkássága mellett 1934-ben latinra fordította a IV. Magyar Gyógyszerkönyvet. 1934–1937 között a Természettudományi Múzeum igazgatója volt. Ernyey József 1929-től a Magyar Rádióban szlovák-magyar nyelvoktató előadásokat tartott, az 1930-as években cseh nyelvet tanított a József Nádor Gazdaságtudományi Egyetemen, 1936–1939 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen gyógyszerészettörténetet adott elő. **F. m.:** *A Majthényiak és a Felvidék* (Odescalchi Artúrral, 1913; *A visegrádi vár* (Lux Kálmánnal), 1923; *A felsőmagyarországi bányavárosok német népi színjátékai I–III.* (Kurzwel Gézával), 1932–1938.

## FELSŐZSEMBER (Horné Žemberovce)

Az egykori Hont vármegyében található település ma már Zsemler része, miután Alsó- és Felsőzsemlert 1946-ban egyesítették. Felsőzsemlert először 1256-ban említik írott források. 1910-ben Felsőzsemlernek 688, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1265 lakosából 1170 volt szlovák nemzetiségű.

\*\*\*

**BAROSS LÁSZLÓ (Felsőzsemler, 1865. október 16. – Bánkútpuszt, 1938. június 3.) növénynevelő, agrárszakember.**

Elemi iskoláit Körmöcbányán, középiskolai tanulmányait a nagyszombati főgimnáziumban végezte. 1884-ben beiratkozott a Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémiára és kedves tanára, Cserhádi Sándor (1852–1909) hatására – aki a növénytermesztés tan professzora volt – elindult a növénynevelői pályán. 1887-től József főherceg különböző birtokain (Alcsút, Gyapjú) volt segéd-tiszt, majd 1895-ben Bánkútra került, ahol élete végéig tevékenykedett. Gazdatiszti feladatai mellett elsősorban különböző haszonnövények nevelésével foglalkozott. Őt tekintik a világhírű bánkúti búzafajták atyjának, amelyek egyesítették a legjobb magyarországi és amerikai fajták tulajdonságait. A búza mellett más növények (cirok, zab, ricinus, gyapj) nevelésével is foglalkozott.

## FENYŐHÁZA (Lubochňa)

<sup>34</sup> Ernyey József *életműve* (szerk. V. Molnár László), 2008.

Az egykori Liptó vármegyében fekvő települést 1625-ben említik először, de faluként csak 1808-ban szerepel írott forrásban. Az 1910-es népszámlálás idején még nem számított önálló helységnek. 2011-ben 1063, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 1921-ben itt alakult meg a Szlovák Kommunista Párt. Ismert fürdőhely, ahol elsősorban hormonproblémákat kezelnek. Közéleben húzódik a Nagy-Fátra leghosszabb, kb. 25 km hosszú völgye, a Fenyőházi-völgy.

\*\*\*

**JAKOBOVITS DÁNIEL (Fenyőháza, 1879. szeptember 9. – Budapest, 1942. november 21.) villamosmérnök, főszerkesztő.**

Gépészmérnöki oklevelét 1901-ben szerezte a budapesti műegyetemen. Szakmai pályáját a Ganz Villamossági Rt.-nél kezdte és a telepítési osztály munkatársaként 1908-ig számos külföldi villamos művet is épített. Emellett más, kisebb cégek-nél is tevékenykedett, és társtulajdonosa is volt egy vállalatnak. 1909–1911 között főszerkesztője volt a Magyar Elektrotechnikai Egyesület hivatalos folyóiratának, az *Elektrotechnikának*. Különböző tudományos és műszaki társaságok (Magyar Mérnök- és Építész Egylet; Műszaki, Elektrotechnikai és Hadifém Bizottság; Magyar Város- és Községfejlesztési Rt. stb.) vezetői tagja vagy igazgatója volt. 1927-ben a magyar természettudományos kutatás fellendítésére alakult Széchenyi Tudományos Társaság helyettes főtitkára lett. Nagy szerepe volt az úrkúti mangánbányászat megszervezésében, valamint néhány magyarországi város energiaellátásának kiépítésében.

## FOLKUSFALVA (Folkušová)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő település nevét első birtokosáról, a Folkus családról kapta és először 1335-ben említik *Villa Folci* alakban. 1910-ben 276, 2011-ben 134, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**TOMKA-SZÁSZKY JÁNOS (Folkusfalva, 1700 vagy 1694. szeptember 7. – Pozsony, 1762. augusztus 26.) ev. lelkész, földrajztanár, történész.**

Teológiai tanulmányait Jénában végezte. Először Győrött volt lelkész, majd 1732-től haláláig Pozsonyban tevékenykedett. A pozsonyi ev. líceumban tanított, ahol korábban Bél Mátyás is működött, így személyesen jól ismerték egymást. Tomka-Szászky egybeként mellett Magyarország történelmét is oktatta, ami abban az időben még szokatlan volt. A diákoknak magyar önképzőkört is szervezett. 1747–1760 között ő töltötte be a líceum rektori tisztét. Anonymus nyomán 1750–1751-ben elkészítette az első magyar történelmi atlaszt (*Introductio in geographiam Hungariae antiqui et medii aevi* – ez csak halála után, 1781-ben jelent meg). Térképei bemutatják a magyar nép vándorlását; a Kárpát-medencét a római korban és a népvándorlás idején; az avar államot; „Nagy-Morvaországot”; a honfoglaló magyarság megtelepedését; a középkori, valamint a szerző korabeli Magyar Királyság területeit. A különleges és szép kivitelezésű térképeket az teszi még érdekesebbé, hogy szerzőjük a történettudomány számára addig nem, vagy csak kevésbé ismert forrásokat is felhasználta, illetve merőben új és szokatlan elméleteket alkotott. **F. m.:** *Liber de ritu explorandae veritatis per iudicium feni ardentis*, 1740; *Hodegus in Prisci rhetoris Attilam*, 1745; *Introductio in orbis hodierni geographiam...*, 1748; *Conspectus introductionis in notitiam regni Hungariae geographiam historicam...*, 1759.

## FÜLEK (Fiľakovo)

Az egykori Nógrád vármegyében található település környéke már a Kr. u. 150 körül lakott hely lehetett, mivel egy ebből az időből származó térképen szerepel egy *Philecia* nevű helység, amely nyomán keletkezett némelyek szerint a város mai neve. Szóba jött még a kelta *fulak* (rejtekhely) kifejezés is. Vannak más magyarázatok és elképzelések is. Bél Mátyás szerint a névadó egy Filek nevű pásztor volt, akinek Füles nevű kutyája kincse bukkan. Egy másik legenda szerint a névadó Fulkó rablólovag volt. Először 1246-ban *Filek* néven említik az okiratok. Az évszázadok során számos környező település tartozott a városhoz (Bucsony, Szentfali, Fülekkovácsi, Kurtány, Fülekkelecsény és 1991-ig Fülekpüspöki is). Fülek vára már a XIII. századtól kezdve fontos szerepet játszott a térség életében. 1554-től közel 40 éven át török kézen volt és a felvidéki bányavárosok ellen indított portyák és nagyobb támadások támaszpontja is volt. A következő évszázadban súlyos harcok színhelye volt a vár, amely végül elég súlyosan megrongálódott. A megmaradt részeket és romokat már évek óta igyekeznek megóvni és konzerválni, hogy a vár az ide látogató turisták számára is vonzó látnivalót kínáljon. A városban ma egy magyar általános iskola és gimnázium működik. A városi múzeumban a környék múltjának tárgyi emlékei és írott dokumentumai tekinthetők meg. Az intézmény igazgatója Agócs Attila néprajzkutató és régész. A városban született Amiodt István (1676. december 22. – Bécs, 1759. március 15.) jezsuita paptanár, Habsburg Erzsébet főhercegnőnek, Németalföld helytartójának gyóntatója és tanácsadója, aki később Bécsben udvari könyvtáros volt. 2011-ben a városnak 10 817 lakosa volt, ebből 5792 magyar, 3031 szlovák és 396 cigány nemzetiségű volt.

\*\*\*

**BÜCHLER SÁNDOR (Fülek, 1870. szeptember 24. – Auschwitz, 1944. július) rabbi, történész, judaikakutató.**



A budapesti tudományegyetemen 1893-ban bölcsészdoktorrá, a rabbiképzőben 1895-ben rabbivá avatták. 1897–1944 között a keszthelyi zsidó hitközség rabbija volt. A budapesti egyetemen magántanárrá képesítették a magyarországi zsidóság története témakörben. Különböző zsidó folyóiratokban jelentek meg tudományos dolgozatai, munkatársa volt a *Jewish Encyclopediának* is. 1944 koranyarán a németek koncentrációs táborba hurcolták és megölték. **F. m.:** *Zsidó letelepedések Európában a XVI-XVII. században, főtekintettel Magyarországra* (doktori értekezés), 1893; *A zsidók története Budapesten a legrégibb időktől 1867-ig*, 1901; *A zsidók története a Talmud korától napjainkig*, 1908; *A zsidók története Magyarországon. A mohácsi vésztől a szabadságharcig*, 1917-1919; *Szerencsés Imre származása*, 1937.

### **NYÁRY ALBERT báró (Fülek, 1871. június 2. – Budapest, 1933. szeptember 6.) festőművész, történész, régész.**

Nyáry Jenő (→Hontbagonya) fia. A budapesti tudományegyetemen végzett jogi tanulmányokat, majd festészetet tanult, főleg tájképeket, a népiélet eseményeit és szereplőit ábrázolta, munkáiból több gyűjteményes kiállítást is rendeztek. Édesapja hatására a régi magyar történelem iránt is érdeklődött, saját költségén régészeti ásatásokat szerveztetett és vezetett. A szakfolyóiratokban számos régészeti, történelmi és néprajzi tanulmánya jelent meg. **F. m.:** *Temető királyságunk első századából*, 1902; *A pilinyi árpádkori temető*, 1903; *Az utolsó magyar trónkövetelő*, 1912; *A palóc kérdés*, 1914.

### **AGÓCS ZOLTÁN (Fülek, 1938. április 24. –) építőmérnök, egyetemi tanár.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte (érettségi: 1957). A pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karán szerzett mérnöki oklevelet 1962-ben és ettől kezdve az egyetem oktatója (1982: egyetemi docens; 1990: egyetemi tanár és az Építőmérnöki Kar dékánhelyettese; 1994–2000: tanszékvezető professzor). Kutatási területe az acélszerkezetek építészeti alkalmazása. Elsősorban hidak tervezésével és építésével foglalkozik, de számos acélszerkezetű épület létrehozását is irányította vagy részt vett a megvalósításukban. Nevéhez fűződik a pozsonyi Apollo-híd acélszerkezetének megtervezése. Több külföldi projekt munkálataiban is közreműködött. Egyik kezdeményezője és résztvevője volt a Párkányt Esztergommal összekötő Mária Valéria-híd újjáépítésének (2001). A Magyar Televízió Mindentudás Egyeteme c. műsorának első szlovákiai magyar előadója volt (2005). Szabadidejében korábban galambtenyésztéssel is foglalkozott. Több szakmai és tudományos társaság tagja, 1998-tól a temesvári Műszaki Egyetem tiszteletbeli professzora. Számos külföldi egyetem vendégelőadójaként is tevékenykedett. Díjak, kitüntetések: Szímő község önkormányzatának Jedlik Ányos-díja (2000); Ludovít Stúr Állami Díj III. fokozat; Magyar Művészetért Díj (2002); Szent Gorazd Nagy Emlékplakett (2003). Jelenleg Szencen él. **F. m.:** *Torsion of Steel Beams* (társszerző: Iványi M., Balázs I.), 1990; *Diagnostikovanie a rekonštrukcia oceľových konštrukcií* (társszerző: Brodniansky, J., Vielan, J.), 2004.

## **FÜLEKKOVÁCSI (Fiľakovské Kováče)**

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő települést először 1246-ban *Cuach* alakban említik az okiratok. 1941-ben hozzácsatolták Fülekkelecsényt. 1910-ben 541 magyar lakosa volt. 2011-ben 908 lakosából 421 magyar, 368 szlovák és 76 roma volt.

\*\*\*

### **MOCSÁRY LAJOS (Fülekkovácsi–Kurtány, 1826. október 26. – Andornak, 1916. január 7.) közíró, politikus, nemzetiségkutató.**

Gyermekkorát a kurtánypusztai családi kúriában töltötte. Apja több nyelvet beszélő, a világ dolgai felől tájékozott, de magába zárkózott ember volt, és 42 évesen elhunyt. Mocsáry Lajos az eperjesi gimnáziumban érettségizett 1841-ben, ezt követően történelmet, algebrát, filozófiát és esztétikát hallgatott a pesti egyetemen. Elhúzódo lábdaganata miatt hosszabb időt töltött gyógykezelésen a csehországi Jeseník – akkori nevén: Freiwaldau – közelében, Gräfenberg fürdőhelyen, ahol a híres Vinzenz Priessnitz (1799–1851) doktor hidrotériás módszerével kezelték. Ekkor ismerkedett meg Wesselényi Miklós báróval és Lux Annával, aki Wesselényi felesége lett, majd megözvegyülve 1851-ben férjhez ment Mocsáry Lajoshoz, aki nagy szeretettel nevelte Wesselényi Miklós két fiát. Már az 1850-es évektől foglalkoztatták a társadalmi kérdések és külön is súlyt helyeztek a magyarországi nemzetiségek problémájára. Szinte Kasszandraként figyelmeztette kortársait a nemzetiségi kérdés megoldásának fontosságára, de a visszhang elmaradt, noha olyan elképzeléseket fogalmazott meg a kisebbségeknek járó többletjogokról, amelyek ma is nagyon modernül hangzanak. Elképzelhetetlennek tartotta ugyan, hogy Magyarország területén nem magyar nyelvű államalakulatok jöjjenek létre, de a magyarosítási törekvéseket is elutasította. Az 1867-es kiegyezés előkészítésében nem vett részt, Deák Ferenc politikáját megalkuvónak tartotta, és többször is kifejtette azt a véleményét, hogy Bécs kétszínű politikát folytat. A későbbi években többször is országgyűlési képviselőnek választották, sőt ő lett a Függetlenségi Párt vezére, de saját párttársai is gyakran kerültek nézeteltérésbe vele a nemzetiségi kérdés kapcsán. Utoljára a Román Nemzeti Párt képviselőjeként ült az országgyűlésben, ami sokakban nagy megbotránkozást keltett és hazárulással vádolták meg. Az 1890-es évektől teljesen visszavonult a napi politikából, sőt időnként halálhírét is keltették. **F. m.:** *A magyar társasélet*, 1855; *Nemzetiség*, 1858; *Néhány szó a nemzetiségi kérdésről*, 1886; *Az állami igazgatás*, 1890; *A közösügyi rendszer zárszámadása*, 1902; *A válság. Vezényszópolitika. Nemzetiségi kérdés*, 1905.

## **FÚR (Rúbaň)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település a régészeti feltárások szerint már a VIII. században lakott hely volt (határában egy avar–szláv temető maradványai kerültek elő). A mai község első írásos említése 1268-ból való *Fyur* alakban. 1910-ben 1101 magyar lakosa volt. 2011-ben 972 lakosából 707 magyar és 167 szlovák volt. A faluban él Korpás András (Újlót, 1945. november 15.–) nemzetközi hírű szőlész és borász, a pozsonyi Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet nyugalmazott tudományos munkatársa, számos kiváló szőlőfajta (a mag nélküli Elma, a Dunaj stb.) nemesítője; fia, ifj. Korpás András (1980 –) szintén szőlész.

\*\*\*

**PÁPAY JÓZSEF (Fűr, 1939. június 29. –) olaj-és gázmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

1957-ben érettségizett, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen 1962-ben szerzett olajmérnöki oklevelet. 1969–1970-ben Milanóban, a Scuola Enrico Mattei posztgraduális hallgatója. 1962-től különböző olajipari vállalatok munkatársa, osztályvezetője. 1980–1988 között a Magyar Szénhidrogénipari Kutatás-fejlesztő Intézet főosztályvezetője volt. 1988–1991-ben Ausztriában egy mérnöki iroda tudományos tanácsadója volt, 1992-ben megbízták a Magyar Olaj- és Gázipari Rt. Olaj- és Gázipari Laboratóriumának vezetésével, 2000-től főtanácsadó. 1968-tól egyetemi oktató, 1992-ben a miskolci egyetem professzorává nevezték ki. Az MTA 1998-ban levelező, 2004-ben rendes tagjává választotta. Kutatási területe a kőolaj- és földgázkitermelés, a kőolaj- és földgáztelepek, valamint a földalatti gáztárolók bányászati technológiájának tervezése, ellenőrzése és irányítása, valamint a rezervoártechnológia. Megfogalmazta az ún. kettős porozitású tárolók, ill. a földalatti gáztárolók hidrodinamikáját és művelésének alapelveit. 2009-ben Széchenyi-díjjal tüntették ki. Több mint 310 tudományos publikáció szerzője. **F. m.:** *A termeléstecnológiai paraméterek változása a gáztelepek leművelése során*, 1968; *Termelőkutak és vezetékek hőmérsékletviszonyai stacioner állapotban*, 1970; *A szénhidrogénkutak hőmérsékleti viszonyai*, 1984; *Engineering Aspects of Underground Gas Storage*, 1996; *Development of Petroleum Reservoirs. Theory and Practice*, 2003.



## GALÁNTA (Galanta)

Az egykori Pozsony vármegyében található települést először 1237-ben említi IV. Béla oklevele, mint a pannonhalmi apát-ság egykori birtokát. 1297-ben két Galántát említenek az okiratok (az egyik Ó-Galánta). Első, nemesi alapítású iskolája 1519-ből való. A helység fejlődését a birtokos Esterházy családnak köszönhetette, amely két kastélyt is építtetett itt. A városban született Esterházy Miklós (1583–1645), a későbbi nádor, aki az Esterházy család fraknoi ágának volt az alapítója. Galánta a XVII. századtól mezőváros, ispotályal. A XVIII. században elindult a kézműipar fejlődése, különböző céhek (csizmadiák – 1725, szabók, cipészek stb.) alakultak. 1850-től vasúti megállóhely lett, itt volt később állomásfőnök Kodály Zoltán zeneszerző és népdalkutató édesapja. Galántán született Döbrentei István (1829. augusztus 20 – ?) festőművész; Molnár István (1913. január 5. – Budapest, 1983. július 1.) olimpiai bajnok vízilabdázó; Kardos Ferenc (1937. december 4. – 1999. március 6.) filmrendező, forgatókönyvíró és öccse, Kardos István (1942. május 12. – 2002. szeptember 24.) forgatókönyvíró, producer, dramaturg. Kodály Zoltán nevét viseli a galántai magyar általános iskola és a magyar gimnázium, valamint a nagy múltú Kodály Zoltán Daloskör. A városi nyomdát Neufeld Sámuel alapította az 1890-es évek elején és ekkor indult a *Mátyusföldi Lapok* c. regionális újság is (megjelent 1892–1914 között). A városnak 1910-ben 3274 lakosa volt, ebből 2933 volt a magyar. 1945 után az erőszakos kitelepítések eredményeként a galántai magyaroknak kb. a fele Magyarországra távozott. 2011-ben 15 138 lakosából 4623 személy vallotta magát magyarnak, az ismeretlen nemzetiségűek száma mintegy 1500 fő volt (ezek nagy része korábban feltehetően magyar volt).

\*\*\*

### FRIDECZKY ÁRPÁD (Galánta, 1871 – Pozsony ?) mezőgazda, szakíró.

A magyaróvári Gazdasági Akadémián tanult, ezt követően előbb galántai birtokán gazdálkodott, majd Esterházy Mihály gróf uradalmi titkára, később számvevője lett. Az Országos Gazdatiszti Egylet (OMGE), a Pozsonyi Képzőművészeti Egylet, a Pozsony Vármegyei Gazdasági Egylet választmányi tagja, a Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Társulat tagja, a Toldy Kör háznagya volt. Rendszeresen tudósított a különböző pozsonyi lapoknak (*Nyugatmagyarországi Híradó, Gazdasági Lapok, Köztelek*). Ő írta a Borovszky-féle vármegye-monográfiásorozat Pozsony vármegyei részébe a mezőgazdasági és állattenyésztési fejezetet. Több kisebb terjedelmű könyvet adott ki, a legismertebb a *Talajismeret és talajművelés* c. kötet.

### BALOGH BÁLINT (Galánta, 1889. január 17. – Galánta, 1945. április 1.) méhészt, szakíró, szerkesztő.

Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1906-tól méhészkedett. Különböző gazdasági és szakfolyóiratokba (*Gazdasági Lapok, Állattenyésztési és Tejgazdasági Lapok, Méhészt, Méhészt Újság*) írt méhészeti tárgyú cikkeket. 1919-ben alapítója és 1926-ig szerkesztője volt a Galántán megjelenő *Méhészt* c. lapnak. 1933–1944 között a *Méhészt* szerkesztője volt. **F. m.:** *A Balogh kaptár ismertetése*, 1925; *A méhészt kézikönyve*, 1928; *A méhbetegségek*, 1940.

### TULASSAY TIVADAR (Galánta, 1949. január 18.–) gyermekorvos, egyetemi tanár, az MTA tagja.

Két hónapos korában szülei Magyarországra, Törökbálintra települtek át és ő már ott kezdte iskolai tanulmányait. A budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetemen (SOTE) 1974-ben szerzett orvosi oklevelet. Szakterülete a neonatológia, a hipertoniológia és a nefrológia. Elsősorban a folyadék- és elektrolit-háztartás hormonális szabályozásának, a koraszülöttek veseműködésének vizsgálatával foglalkozik. Elsőként írta le a légzéscsökkentésben szenvedő újszülöttek átmeneti veseelégtelenségének okait. 1992-ben az I. Számú Gyermekgyógyászati Klinika tanszékvezető professzorává nevezték ki. 2003–2011-ben a SOTE rektora volt. 2001-ben lett az MTA levelező, 2007-ben rendes tagja. Nagy operakedvelő hírében áll. **F. m.:** *Koraszülöttek patológiás veseműködése* (kandidátusi értekezés), 1983; *Atrial Natriuretic Peptide in Plasma of Volume-Overloaded Children with Chronic Renal Failure* (társszerző), 1985; *Hormonal Regulation of Water Metabolism in Children with Nephrotic Syndrome* (társszerző), 1987; *A pitvari nátriuretikus peptid és egyéb vazoaktív hormonok szabályozó szerepe a folyadék és elektrolit-háztartásban* (akadémiai doktori értekezés), 1989; *Renal Vascular Disease in the Newborn* (társszerző), 1998; *Renal Insufficiency and Acute Renal Failure* (társszerző), 1998; *Magas vérnyomás csecsemő és gyermekkorban*, 1999; *Humán gyomornyálkahártya savtermelő képességének közvetlen meghatározása gasztroszkópia során vett biopsziás mintákból* (társszerző), 2000; *Kis születési súlyú fiatal felnőttek mellékvesehormonjainak vizsgálata és ezek összefüggése a szénhidrát-anyagcsere és a cardiovascularis rendszer egyes paramétereivel* (társszerző), 2000; *Variance of ACE and ATI Receptor Gene does not Influence the Risk Neonatal Acute Renal Failure* (társszerző), 2001; *Gender-specific association of vitamin D receptor polymorphism combinations with type 1 diabetes mellitus* (társszerző), 2002; *Sex differences in the alterations of Na<sup>+</sup>, K<sup>+</sup>-ATPase following ischaemia-reperfusion injury in the rat kidney* (társszerző), 2004; *Increased mucosal expression of Toll-like receptor (TLR)2 and TLR4 in coeliac disease* (társszerző), 2007.

## GALGÓC (Hlohovec)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település már az Árpád-korban várispánsági székhely volt, de várát 1294-ben már mint elpusztult erődményt említik. 1349–1369 között új várat építettek a Vág közelében. Számos ütközet zajlott itt az évszázadok

során, 1655-ben még a törökök is elfoglalták. Az Erdődyek, akik a XVIII. században birtokolták a romos várat kastéllyá alakították át és a parkjában színházterem is épült, ahol Beethoven 1802-ben hangversenyt adott. A város temetőjében nyugszik Heinrich Heine német költő nagymamája. 1585–1588 között a városban élt Mantkovits Bálint (Lengyelország ? – Vizsoly, 1596 december) nyomdász, aki Bornemisza Péter prédikátor meghívására jött Magyarországra és egyike volt az első felvidéki nyomdászoknak. Ő nyomtatta ki a Károli Gáspár által magyar nyelvre fordított vizsolyi Bibliát. Itt született a XVII. századi magyarországi protestantizmus egyik meghatározó alakja, Samarjai Máté János (1585. február 21. – Halászi, 1652 ?), Felső-Duna melléki ref. püspök, a különböző felekezetek közötti megbékélést és újraegyesülést hirdető irenizmus képviselője, szenci és nagyszombati iskolamester, és mielőtt Halásziba került volna Nagymenyeren is lelkészkedett; Galgócon lépett a ferencesek rendjébe Edmund Pascha (Kroměříž, 1714 – Zsolna, 1772) cseh származású igehirdető, zenészerző, orgonista, aki Eperjesen és Zsolnán működött a leg-hosszabb ideig. A városban született Ernst Sándor (1870. április 21. – Budapest, 1938. november 19.) pápai prelátus, országgyűlési képviselő, 1930–1931-ben a Bethlen István, majd pedig a Károlyi Gyula vezette kormány népjóléti, ill. közoktatási minisztere; Galgócon 1941-ben megalakult a Szlovák Alkaloida vállalat, amely 1950-től Slovakoforma néven Szlovákia egyetlen gyógyszer-gyáraként vált ismertté. 2003-ban a Zentiva Rt. gyógyszeripari csoport tagjává vált. A gyár kutatólaboratóriumában több magyar vegyész, mérnök is dolgozott az évtizedek során (pl. Molnár László, → Érsekújvár). A városnak 1910-ben 7749 lakosa volt, ebből 5645 volt a szlovák, 1401 volt a magyar és 667 a német. 2011-ben 22 701 lakosának túlnyomó része szlovák volt, mindössze 21 fő vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

### **FLEISCHHACKER JÁNOS (Galgóc, 1740. március 20. – Ürmény, 1803. január 17.) jogász, jogakadémiai tanár.**

Jogi tanulmányait elvégezve a bécsi Theresianumban volt korrepetitor, majd a gróf Zichy család uradalmi ügyésze lett. 1777-től a nagyszombati, 1784–1800 között pedig a pozsonyi jogakadémia magánjogtanára, egy időben a jogi kar dékánja, 1785–1800 között aligazgatója is volt. Egyre súlyosbodó betegsége miatt 1800-ban lemondott és visszavonultan élt Pozsonyban, majd Ürményben. **F. m.:** *Positiones historiae, juris hungarici*, 1778; *Historia juris hungarici*, 1791; *Tentamen publicum ex universo jure publico hungarico, ac jurisprudentia-criminali quod auctoritate et consensu...*, 1796.

### **HANDERLA GYÖRGY (Nagyszombat, 1750 körül – Galgóc, 1796. május 9.) plébános, méhészeti szakíró.**

Nagyszombatban végezte tanulmányait. 1776 szeptemberében a krajnai (ma Szlovénia) Hrachovistyén lett plébános, innen 1782-ben előbb Udvarnokra, majd Galgócra került. Az elsők között írt magyar nyelven a méhészetéről. Legfontosabb munkája, az *Új méhésztan vagyis a méheknek a magyar hazánkhoz alkalmaztatott gondviselése, mely rövid kérdésekbe és feleletekbe foglalva tanítással megmutatja, mint kell télen, nyáron a méhekkel bánni*; ez először 1794-ben jelent meg, és több kiadást is megért. Hatodik bővített és javított kiadása 1845-ben Pozsonyban látott napvilágot.

### **SPORZON PÁL (Galgóc, 1831. január 12. – Magyaróvár, 1917. március 27.) mezőgazdasági szakíró.**

Középiskolai tanulmányait Nagyszombatban és Pozsonyban végezte, majd a pozsonyi jogakadémia hallgatója volt, ezt követően Bécsben tanult jogot és bölcsészetet. 1854–1856-ban elvégezte a magyaróvári Császári és Királyi Gazdasági Felsőbb Tanintézetet. Rövid ideig gazdatiszt volt, majd a budapesti József Nádor Műegyetem (Politechnikum) újonnan alakult gazdasági és erdészeti tanszékére nevezték ki. 1867-ben egy nyugat-európai tanulmányutat követően a keszthelyi gazdasági felsőbb tanintézet igazgatója lett. 1866–1867-ben az *Erdészeti és Gazdasági Lapok* Közlönyének a szerkesztője is volt. 1872-ben megalapította és 16 éven át szerkesztette a *Gyakorlati Mezőgazda* c. folyóiratot. 1874-ben az akadémiai rangra emelt magyaróvári intézethez helyezték át a mezőgazdasági üzemtan és erdészettan tanszékére. **F. m.:** *Az okszerű juhtenyésztés elve*, 1864; *Gazdasági talajisme, vagy a termőföld eredete, minősége, ereje és osztályai, rövid bevezetéssel a növényélettanba*, 1865; *A gazdasági szakképzés*, 1868; *A hazai gazdasági felsőbb tanintézetek szervezésének kérdéséhez*, 1869; *Az okszerű talajművelés elvei és szabályai tanulók és gyakorló gazdák számára*, 1871; *Emlékirat a hazai gazdasági tanügy tárgyában*, 1874; *Mezőgazdasági üzlettan tudományos és gyakorlati alapon*, 1881; *Az okszerű gazdálkodás rendszere*, 1881; *Egyszerű és kettős számvetel alapvonalai*, 1883; *Gazdasági becsléstani*, 1885. Fia, ifj. **Sporzon Pál** (Buda, 1867. augusztus 29. – Budapest, 1917. december 4.) ugyancsak mezőgazdász és szakíró volt, egyidőben Pozsonyban is folytatott középiskolai tanulmányokat. Szakterülete a mezőgazdasági géptan volt.

### **TELEGDY-KOVÁTS LÁSZLÓ (Galgóc, 1902. december 5. – Budapest, 1987. május 11.) vegyész-mérnök, egyetemi tanár.**

A nyitrai gimnáziumban érettségizett 1919-ben. A budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karán 1925-ben szerzett mérnöki oklevelet. Sigmond Elek (1873–1939) vegyészmérnök és agrogeológus professzor tanársegéde lett a műegyetemen, ahol kezdetben talajbiológiával foglalkozott. Az 1920-as évek végén hosszabb ideig Angliában dolgozott, ahol megismerkedett a matematikai-statisztika és kísérlettervezés modern módszereivel is. 1935-ben érdeklődése az élelmiszerkémia felé fordult, kutatóként és minisztériumi tisztviselőként is az élelmiszeripari technológia irányítása és fejlesztése lett tevékenységének a fő tárgya. 1950-ben a budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karának Élelmiszerkémiái Tanszékére nevezték ki professzornak. Mérnökök nemzedékeit nevelte fel. Az élelmiszerminőség elméleti és gyakorlati kérdéseiről írt dolgozatai mindmáig aktuális gondolatokat fogalmaznak meg. Újszerű élelmiszeralitikai eljárások kidolgozása is fűződik a

nevéhez. Figyelme kiterjedt az élelmiszerek csomagolástechnikájára is. Fontos feladatának tartotta a tudományos ismeretterjesztést, éveken át a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) elnöke volt. **F. m.:** *Élelmiszerkémia és élelmezési iparok*, 1952; *Élelmiszerek tartósítása I-II.*, 1963; *Válogatott fejezetek az élelmiszer-kémiából. Vitaminok és egyéb hatóanyagok*, 1966.

## GÁLSZÉCS (Sečovce)

Az egykori Zemplén vármegyében található helység környékén már az őskorban is éltek emberek. A mai települést először 1245-ben említik az okiratok, amikor IV. Béla megerősíti az Aba nemzetség egyik tagját birtokaiban. A XVIII. században a még magyar többségű városba szlovákok, rutének és zsidók érkeztek és fokozatosan a szlovák elem került többségbe. Itt született valamikor a XVI. század elején Gálszécsi István tanító és protestáns prédikátor, az első magyar nyelvű, hangjegyeket is tartalmazó nyomtatott énekeskönyv szerzője, aki Gálszécs első tanítója is volt 1533-ban. A város szülötte Peregriny Elek (1812. február 12. – Budapest, 1885. április 13.) bölcséleti doktor, pedagógus, tankönyvíró, pedagógiai szakíró, az ifjúságnak szánt ismeretterjesztő művek szerzője, az MTA levelező tagja; Róth Imre (1871 – New York, 1948. augusztus 20) építész, aki New Yorkban számos felhőkarcolót, szállodát, lakóházat (pl. Ritz torony) tervezett. Amerikában Emery Roth néven vált ismertté. 1948-ban az addig önálló Kohanóc is a város része lett. 1910-ben 3284 lakosából 1442 volt a magyar, 1416 a szlovák és 288 a német nemzetiségű. 2011-ben 8 249, zömében szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**FÁY ANDRÁS (Kohanóc, 1786. május 30. – Pest, 1864. július 26.) író, jogász, nemzetgazdász, politikus.**

Egyes források tévesen a korábban ugyancsak Kohanócz néven ismert Felsőkohányt tüntetik fel szülőhelyeként, amely Homonna közelében fekszik. Gyermekkorát a Pest vármegyei Gombán és anyai nagyszüleinek birtokán, Gálszécsen töltötte. 1793–1799-ben a sárospataki kollégiumban tanult, majd négy éven át Pozsonyban folytatott tanulmányokat. 1803-ban vizsgát tett Sárospatakra, ahol egy évig előbb filozófiát, később pedig jogot hallgatott. 1804-től Pesten volt joggyakornok, ügyvédi képesítést szerzett, de apja kívánságára közhivatalt vállalt: 1810-ben a Pesti, 1812-ben pedig a Váci járás szolgabírója lett. 1818-ban visszavonult a gombai birtokra gazdálkodni, és emellett irodalommal foglalkozott és közéleti szerepet vállalt. Háza egyfajta irodalmi szalon lett, ahol a kor híres fiatal írói és költői (többek között Szemere Pál, Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Vitkovics Mihály) rendszeresen megfordultak. A társadalmi kérdések is foglalkoztatták és már Széchenyi előtt felismerte, hogyan lehetne ellensúlyozni a gazdasági és a kulturális elmaradottságot (magyar színház, szabad ipar és kereskedelem, korszerű joggyakorlat, takarékpénztárak alapítása stb.). Az 1830-as évek közepétől országgyűlési követ, Pest vármegye táblabírája volt. Az MTA már 1831-ben tiszteleti tagjává választotta, 1847-ben pedig helyettes elnöke is volt. A Kisfaludy Társaságnak 1837-es megalakulásakor az igazgatója lett. Emellett sokat fáradozott a magyar színházkultúra megteremtéséért is. Legfontosabb tetteinek azonban a Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1840-ben történt megalapítását tartják. Az 1848/49-es eseményekben nem vett részt, ehelyett visszavonult gombai birtokára, de később, az 1850-es évektől ismét sokrétű munkát végzett, számos kezdeményezés mellé állt, sőt anyagilag is támogatta. Szemere Pál tréfásan a „nemzet mindenésének”, mások „vidám bölcsnek” nevezték. Szépiroként regényeket, vígjátékokat, drámákat, novellákat, aforizmákat és verseket is írt. Emellett számos politikai, közgazdasági és publicisztikai mű szerzője is volt, újságcikkeinek a száma pedig szinte megszámlálhatatlan. **F. m.:** *A Bélyek háza* (regény), 1832; *Terve a pestmegyei köznép számára felállítandó takarékpénztárnak*, 1839; *A Pestmegye pártfogása alatt álló hazai első takarékpénztár szabálya*, 1840; *Nőnevelés*, 1841; *Kelet népe nyugaton*, 1842; *Jelenkorban megjelent összeállítások a hon legközelebbi teendői körül*, 1846; *Az életbiztosító intézet terve*, 1848; *Adatok Magyarország bővebb ismertetésére*, 1854; *Oskolai és házi növendékélet*, 1860; *Az elszegényedések*, 1862.

## GARAMDAMÁSD (Domaša)

Az egykori Bars vármegyében található település környéke már a kőkorszaktól kezdve lakott volt. A falut 1239-ben említik először *Damas* néven. 1910-ben 656, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1968-ban Lekérrel és Garamvezekénnyel egyesítették.

\*\*\*

**DÉNES (DEUTSCH) LAJOS (Garamdamásd, 1879. január 15. – Budapest, 1942. augusztus 20.) tanár, esztéta.**

Zsidó családból származott, eredeti vezetéknévét 1899-ben magyarosította. 1918 végén a Károlyi kormány a budapesti tankerület főigazgatójává nevezte ki, emiatt 1920-ban menesztették. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter megbízta őt a Nemzeti Színház történetének a megírásával, és ehhez külföldi tanulmányútra ösztöndíjat is kapott. Középiskolai tankönyveket, esztétikai tanulmányokat írt. **F. m.:** *Az esztétikai közösség törvénye*, 1902; *Arany János esztétikai nézetei*, 1905; *Művészeti problémák*, 1909.

## GARAMMIKOLA (Mikula)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést 1075-ben említik először a garamszentbenedeki apátság részére írt adománylevélben. 1910-ben 710, túlnyomórészt magyar lakosa volt. A falut 1967-ben Zselizhez csatolták.

\*\*\*

**MOLNÁR JÁNOS (Garammikola, 1938. január 16.–) ref. lelkész, vallástörténész, egyetemi tanár.**

Párkányban érettségizett 1957-ben, a prágai Károly Egyetem Comenius Teológiai Karán végzett ref. teológusként (1963). 1961-től szemitológiát és arabisztikát is hallgatott, ezeket a tanulmányokat 1968-ban Pozsonyban fejezte be. 1965–1968-ban segédlelkész Pozsonyban, 1968–1985-ben a pozsonyi Egyetemi Könyvtár tudományos munkatársa. 1985–1990-ben a Közel-Keleten tolmács, szakértő. 1992–1995-ben a prágai teológiai kar adjunktusa volt, 1995–1998-ban a pozsonyi Comenius Egyetemen vallástörténetet oktatott. 1994-től a komáromi Kálvin János Teológiai Akadémia tanára, majd (1997-től) dékánja. 2004-től a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának c. tanára és dékánja. Feldolgozta és közreadta a pozsonyi Egyetemi Könyvtár tulajdonában lévő judaista, valamint arab–török és perzsa nyomtatványokat. Fő műve: *A keresztyénység, a keresztyén vallások és felekezetek vallástörténeti szempontból* (habilitációs munka), 2004.

## GARAMOLASZKA (Valaská)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település környéke feltehetően már a bronzkorban is lakott hely volt, de a falut csak 1470-ben említik először. Régebben Valaszka néven ismerték. 1910-ben 2378, jobbára szlovák lakosa volt, számottevő magyar kisebbséggel. 2011-ben 3892 lakosából 3340 volt a szlovák, 206 fő pedig romának vallotta magát.

\*\*\*

**HAVAS IGNÁC (Garamolaszka, 1803. július 7. – Budapest, 1887. november 2.) orvos, királyi tanácsos.**

1828-ban a pesti egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet. Ezt követően Tolna vármegyében telepedett le: a szekszárdi kórház igazgatója lett. Az 1840-es évektől Pesten élt és 1845–1846-ban a pesti orvosi kar dékánja volt. Keresett orvos volt, emellett közügyekkel is foglalkozott és neki is érdemei vannak a magyar főváros felvirágoztatásában. 1873-ban a három városrész (Buda, Óbuda, Pest) egyesítésekor ő volt a kormánybiztos. Orvosi cikkek mellett gazdasági jellegű írásokat is publikált (pl. a marhapestisről, a marhadög elleni oltásról).

## GARAMSZEG (Hronsek)

Az egykori Zólyom vármegyében található település feltehetően már a XIII. és a XIV. század fordulóján létezett, de első írásos említése csak 1500-ból ismert *Zyklafalu* alakban. 1681-től a vármegye egyik artikuláris helye<sup>35</sup> volt. A faluban működött és hunyt el 1750-ben Severini Pál ev. lelkész, egyházi író. Fia, Severini Sámuel is ev. pap lett, a Kosztolányi család udvari papjaként szolgált. 1910-ben 247, 2011-ben 638, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**PAULINYI OSZKÁR (Garamszeg, 1899. december 28. – Budapest, 1982. május 1.) történész, levéltáros.**

Az Eötvös Kollégium tagjaként a budapesti tudományegyetemen történelem–latin szakon végzett, és 1922-ben magyar művelődéstörténetből doktorált. Ezt követően egy-egy félévet Bécsben, illetve Berlinben töltött. Németországban kutatásokat folytatott az augsburgi Fugger levéltárban. 1923–1930 között a Magyar Országos Levéltár allevéltárnokaként dolgozott. 1930–1946 között a bécsi levéltárakhoz kirendelt magyar küldött volt, 1947–1949-ben a Szovjet Tudományos Akadémia szervezésében ugyanitt végzett kutatásokat. 1949–1955 között a Magyar Országos Levéltár előadója, később osztályvezetője, majd kamarai levéltárának referense volt. 1955-ben az MTA keretében megszervezte a csehszlovákiai társadalomtudományi kutatócsoportot, amelynek 1959-ig ő volt a vezetője. 1957–1970 között az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa volt. Elsősorban későközépkori gazdaságtörténettel, bányászattörténettel és a korabeli pénzverés történetével foglalkozott. A kora újkori bányászattörténet egyik legelismertebb művelőjeként tartották számon Magyarországon és külföldön is. Ő írta a Domanovszky Sándor főszerkesztésében kiadott ötkötetes *Magyar Művelődéstörténet* 2. kötetében az *Ipar, kereskedelem* c. fejezetet (1939). **F. m.:** *A sóregále kialakulása Magyarországon*, 1924; *Iratok Kassa szabad királyi városa 1603–1604-ben megkísérelt rekatolizálásának történetéhez*, 1930; *Magyarország aranytermelése a XV. század végén és a XVI. század derekán*, 1936; *A vállalkozás kezdeti formái a feudáliskori nemesérbányászatban*, 1966; *Nemesérbányászatunk és országos gazdaságunk általános alakulása a bontakozó és a kifejllett feudalizmus korszakában*, 1977.

<sup>35</sup> Ezek a településeken – de csak ott – a protestánsok szabadon gyakorolhatták a vallásukat. Vármegyénként 2-2 artikuláris helyet jelölt ki az 1681. évi XXVI. törvénycikk („artikulus”), amely fel is sorolja ezeket. A sokat bírált rendelkezést csak az 1791. évi XXVI. törvénycikk törölte el.

## GARAMSZENTGYÖRGY (Jur nad Hronom)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település már a neolitikumban lakott volt, a régészek több kultúrréteget (hallstatt, La Tène, római kor, Árpád-kor) találtak. Első említése 1276-ból való *Sanctus Georgius* alakban. 1424-ben *Zenthgywrgh* alakban szerepel egy okiratban. 1910-ben 1267, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1945 után 300 magyart Magyarországra kényszerítettek és közel ugyanannyit Csehszországba vittek kényszermunkára. A kitelepítettek helyére Nyíregyházáról és Pilisszántóról érkeztek szlovák telepesek. 2011-ben 920 lakosából mintegy 500 volt a szlovák és 370 a magyar.

\*\*\*

### MACZÁK JÁNOS (Garamszentgyörgy, 1924. június 22. – Budapest, 1972. május 19.) kertész-mérnök.

A lévai gimnáziumban érettségizett, a kertészmérnöki oklevelet 1952-ben a budapesti Agrártudományi Egyetemen szerezte meg. 1952-től haláláig előbb a Szőlészeti Kutató Intézetben, majd pedig a Kertészeti Kutató Intézetben dolgozott. Kutatási területe a zöldségtermesztés szervezése, üzemtana és gazdasági kérdései. Egyik kezdeményezője volt a nagyüzemi üvegházak telepítésének. **F. m.:** *A Kertészeti Kutató Intézet története és munkája*, 1959; *Paprikatermesztés közvetlen ráfordítás és hozamainak vizsgálata az állami gazdaságokban*, 1960.

## GARAMVEZEKÉNY (Vozokany nad Hronom)

Az egykori Bars vármegye területén található település környéke már a kőkorszakban is lakott hely volt. A falut először 1209-ben említik egy határperes ügyben. A falu 1570-ben reformátussá lett, önálló eklézsiaként azonban csak XVIII. század elejétől volt számon tartva, amikor Körösi Mihály lett a ref. lelkesze, aki a ref. iskolát is megalapította. Az első ismert választott tanító (1787-től) Nagy Mihály volt, az iskola naplóját 1831-től Czimer János jegyző kezdte vezetni. A falu jeles szülöttei: Császár Vilmos (1901–1988), aki az Egyesült Magyar Nemzeti Párt színeiben a község utolsó magyar bírója volt; Szilva József (1945. október 17. – ) festőművész. 1915–1945 között itt volt ref. igazgató-tanító Réthy Lajos. 1910-ben 760 magyar lakosa volt. 1945 után sok magyart áttelepítettek vagy Csehszországba deportáltak és ezzel jelentősen megváltoztatták a falu nemzetiségi összetételét. 1968-ban Garamdamásddal és Lekérrel egyesítették és ekkor kapta a Hronovce szlovák nevet. Lekérnek 2011-ben 1498 lakosa volt, ebből 619 vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

\*\*\*

### KOVÁCS SEBESTYÉN ENDRE (Garamvezekény, 1814. szeptember 27. – Budapest, 1878. május 17.) orvos, sebész, az MTA levelező tagja (1858).

A magyar művelődés- és tudománytörténet három Kovács Sebestyén Endrét tart számon. Fia, ifjabb Kovács Sebestyén Endre (1854–1928) politikus volt és Tolna megye alispánja. Unokaöccse, Kovács Sebestyén Endre (1861–1915) ugyancsak orvos volt. A garamvezekényi Kovács Sebestyén Endre 1826-tól a selmecbányai gimnáziumban tanult, majd Pápán és Komáromban folytatta és a Debreceni Református Kollégiumban fejezte be középiskolai tanulmányait. 1835–1840 között a Pesti Tudományegyetemen orvostudományt hallgatott. 1840–1841-ben a bécsi közpórházban gyakornokoskodott, orvosdoktori oklevelét 1841-ben Pesten szerezte meg. 1843-ben sebészdoktori oklevelet is kapott, de már azt megelőzően Balassa János sebészprofesszor mellett segédkezett és oktatott is. 1849-től haláláig a Pesti Szent Rókus Polgári Közpórház I. sebészeti osztályának főorvosa volt. Kortársai körében elsősorban sikeres műtétjeivel vívott ki elismerést. Új módszert vezetett be az orvosi sebészeti eljárásokban. Olyan kiváló személyiségek voltak a betegek, mint Madách Imre, Deák Ferenc, Vörösmarty Mihály, Arany János vagy Jókai Mór. 1847-ben ő ajánlott elsőnek Magyarországon az éter helyett a kloroform alkalmazását a műtét narkózisnál. Foglalkozott a közegészségügy szervezési kérdéseivel és balneológiával is. Akadémiai székfoglalója is a gyógyvizekkel volt kapcsolatos: *A víz élettani tekintetben, s különösen a czigelkai gyógyvíz* (1859). Számos szervezetben (Magyar Természettudományi Társaság, Budapesti Királyi Orvosegyesület) töltött be vezető tisztséget, részt vett az Országos Közegészségügyi Tanács tevékenységében is. 1851-ben egyik alapítója volt a Magyarhoni Földtani Társulatnak. **F. m.:** *Orvostudori értekezés a hebegésről*, 1841; *Gyakorlati sebészet: Balassa János tanár kórodai előadásai szerint*, 1846; *Javaslat az álladalmi közegészség és az orvosi ügy rendezéséről hazánkban*, 1848; *Emlékezés néhai idősb. dr. Bene Ferenc<sup>36</sup> felett*, 1858.

### RÉTHY LAJOS JÓZSEF GYULA (Garamvezekény, 1923. február 23. – Budapest, 2009. április 1.) orvos, immunológus, egyetemi tanár.

Réthy Lajos iskolaigazgató fia. A budapesti orvosi egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet. Immunológiával és a kombinált védőoltások új lehetőségeivel foglalkozott. Több külföldi egyetemen – Teherán (Irán), Bombay, Madras (India) – volt vendégtanár. A világon az elsők között alkalmazott kombinált tömegoltásokat. Módszerét az Egészségügyi Világszervezet (WHO) is alkalmazásra ajánlotta.

<sup>36</sup> Bene Ferenc (1775–1858) orvos a magyarországi himlőoltás egyik úttörője volt.

## GARANCSPETRÓC (Granč-Petrovce)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település két önálló falu: a tatárjárás előtt keletkezett Petróc és a Szepesi tízlándzsás székhez tartozó Garancs egyesülésével jött létre a XIX. század derekán. Az előbbi helységet 1292-ben, az utóbbit 1344-ben említik először az okiratok. Mindkét falu legelső birtokosairól (a Petróczy, illetve a Garancsi családról) kapta a nevét. 1910-ben 204, 2011-ben 601, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**PETRÓCZY ISTVÁN (Garancspetróc, 1876. január 3. – Budapest, 1957. augusztus 9.) repülőtiszt, feltaláló, az első magyar katonai pilóta.**

Régi nemesi család leszármazottja, apja, Petróczy Pál Garancspetrócon földbirtokos volt. 1885–1889-ben a kismartoni katonai alreáliskolában, 1889–1892-ben a csehországi Hranice na Moravě-i katonai főreáliskolában tanult. 1892–1895-ben a bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémia hallgatója volt. Néhány évig különböző alakulatoknál szolgált, 1899 tavaszán főhadnaggyá léptették elő, de vágya, hogy vezérkari tiszt legyen, nem teljesült. 1902-ben a Katonai Léghárító Intézethez vezényelték, ahol elvégzett egy ballonrepülő-tanfolyamot és ettől kezdve elsősorban a repüléstechnikával és a légi hadviselés kérdéseivel foglalkozott. Igaz, hat évig kellett várnia, hogy a neki leginkább megfelelő feladattal megbízzák. 1903–1909 között ugyanis Horvátországban, Dalmáciában, Boszniában, Tirolban és Magyarországon katonai terepfelmérési (háromszögelési, szintezési) munkát végzett. 1909-ben századossá léptették elő és egyúttal kinevezték a Bécsújhely mellett létesített reptér és hangár parancsnokává. Hamarosan kialakították a Monarchia első katonai repülőterét Fischamendben, ahol megkezdtek a katonai pilóták kiképzését. Petróczy százados lett az első magyar katonai pilóta. 1911-ben az ő vezetésével megalakult a katonai repülőiskola. A következő években aktívan közreműködött egyrészt a repülés népszerűsítésében, másrészt a Monarchia légierijének fejlesztésében. Az I. vh. első éveiben különböző frontokon légi bevetésekben vett részt, 1915 júliusában törzstisztként ismét a bécsújhelyi repülőter parancsnoka lett és a repülőtiszt-képző iskola megszervezésével is megbízták. Az itt tanulókat elsősorban a ballonos és a repülőgépes légi felderítésre képezték ki. Az oktatók között volt néhány magyar szakember is, mint pl. Kármán Tódor (1881–1963) fizikus, aki később a szuperszonikus légi közlekedés atyjaként híressé vált. Petróczy István, aki ekkor már őrnagy volt Kármán mérnök-főhadnaggyal, Zurovetz Vilmos mérnök-zászlóssal és Asbóth Oszkár mérnök-hadnaggyal olyan repülőszerkezet megalkotásával próbálkoztak, amely lényegében a helikopter ősváltozata volt. Asbóth elsősorban a légszavarokat tervezte. Ez a berendezés azonban merev légszavakkal volt felszerelve, csak felemelkedni, lebegni és leszállni tudott. Ahhoz, hogy megőrizze stabilitását még kötelekkel rögzíteni is kellett. Petróczy István az I. vh. után az adott lehetőségek között igyekezett a magyarországi repülésügyet szolgálni és elsősorban a légvédelem fejlesztésében működött közre. 1948-ban megfosztották ezredesi rangjától és megvonták nyugdíját is. Életének utolsó évtizedében sokat nélkülözött. Személye és munkássága iránt csak az 1990-es rendszerváltást követően kezdtek ismét érdeklődni. Írásaiban elsősorban a lég- és gázvédelem (polgári védelem) kérdéseivel foglalkozott (*Veszélyben minden magyar város, 1931; Légvédelmi képes káté, 1932; Légvédelmi parancsolatok, 1932*).

## GELETNEK (Hliník nad Hronom)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést, mint a garamszentbenedeki bencés apátság birtokát említik először *Gelednuk* alakban 1075-ben. 1910-ben 1038, 2011-ben 2973, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. Itt hunyt el Popper Lipót (? – 1886. március 2.) a magyar faipar egyik megteremtője.

\*\*\*

**LESENYI FERENC (Geletnek, 1887. április 28. – Sopron, 1962. szeptember 6.) erdőmérnök, egyetemi tanár.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1905–1909 között tanult. Gyakornokként Selmecbánya környékén dolgozott. 1912-ben kapta meg erdőmérnöki oklevelét. 1911-ben Erdélybe helyezték át (Kolozsvár, Görgényszentimre, Beszterce). 1917-ben Budapestre került, ahol a mezőgazdasági minisztérium Faértékesítő Hivatalának munkatársa lett és érdeklődése elsősorban az erdőgazdálkodás közgazdasági kérdései felé fordult. Minisztériumi éve alatt közgazdász-mérnöki oklevelet is szerzett a Műegyetemen. 1923 decemberében az Erdészeti Főiskola rendkívüli tanárává nevezték ki. 1926-ban elindította az erdőgazdasági politika szakot, később pedig további szakokat is alapított (pl. erdőszeti jog). 1934-ben egyetemi tanári címet kapott. 1951-ben nyugdíjazták, de meghívott előadóként még 1959-ig oktatott. **F. m.:** *Erdészeti szakművelésünk és felsőbb erdőszeti szakoktatásunk történelmi alapjai, 1936; Általános üzemtani ismeretek, 1951; Erdészeti jog, 1952; Erdészeti enciklopédia, 1954; A Selmecbányai Erdészeti Tanintézet története (1806–1846), 1959.*

## GELLÉR (Holiare)

Az egykori Komárom vármegyében található település környékén már az újkőkorból, a korai bronzkorból és a vaskorból is találtak emberi lakóhelyekre utaló tárgyi emlékeket. A mai községet először 1258-ban említik először írott források *Gueller* néven.



1449-ben két faluként említik *Felsewgheler*, ill. *Alsogheleer* alakban. 1910-ben *Alsógellérnek* 451, *Felsőgellérnek* 180 túlnyomórészt magyar lakosa volt. A két helységet 1940-ben egyesítették. 1971–1994 között közigazgatásilag Bogyához tartozott. 1994 óta ismét önálló település. 2011-ben 468 lakosából 421 magyarnak vallotta magát.

\*\*\*

**CSÉMY LAJOS LÁSZLÓ (Alsógellér, 1923. július 15.) egyháztörténész, ref. lelkész, egyetemi tanár.**

Komáromban a bencés gimnáziumban érettségizett (1942), teológiai tanulmányait Pápán és Pozsonyban (1942–1947), majd Prágában (1947–1948) végezte. Kassán és Ekenen volt lelkipásztor, 1954-től a prágai Károly Egyetem Jan Hus Teológiai Karának, 1990–1993 között a prágai Károly Egyetem Evangélikus Teológiai Karának tanára, 1994-től a komáromi Kálvin János Teológiai Akadémia tanszékvezetője. Egyháztörténeti tanulmányai magyar, cseh és német nyelven jelentek meg. **F. m.:** *Jeremiás próféta vallási individualizmusa* (szakdolgozat, kézirat), 1947; *Igehirdetések liturgiával 1960–1980* 1982; *Fejezetek a katechetikából* (jegyzet), 1992; *Homiletika* (jegyzet), 1992.

## GÖLNICBÁNYA (Gelnica)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszakban és a bronzkorban is lakott volt. A várost német bányászok alapították a XII. században, de a tatárjárást követően indult igazán fejlődésnek, amikor Bajorországból, Thüringiából és a Rajna-vidékről újabb német betelepülés-hullám érte el a Gölnic patak völgyét. Gölnicbánya afféle központja lett az itteni bányásztelepüléseknek. Először 1246-ban említi egy oklevél *Gylnychbanya* néven. Városi jogait 1264-ben kapta, 1435-ben Luxemburgi Zsigmond szabad királyi város rangot adományozott a településnek. A fénykora a XV. századra esett, amikor nagy mennyiségben ezüstöt és rézet bányásztak itt. Később a vasércbányászat került túlsúlyba, a színesfémérc-készletek a XIX. század végére kimerültek. Itt született Seltenreich Károly (1813. június 15. – Pest, 1855. szeptember 8.) pedagógus, a magyarországi nőnevelés egyik úttörője; Elischer Viktor (1854. november 11. – Budapest, 1937. február 24.) ügyvéd, a budapesti Devizaközpont elnöke; Breuer Szilárd (1863–1931) építésmérnök, tűzoltótiszt, aki számos szakkönyvet írt a korszerű tűzoltó berendezések használatáról és a tűzrendészet szabályairól, Markusovszky Bélával 1881-ben megalapította és szerkesztette a *Tűzrendészeti Lapokat*; Gratz Gusztáv (1875–1946) politikus, publicista, a *Huszádik Század* c. folyóirat egyik alapítója és főszerkesztője, külügyminiszter, az MTA levelező tagja; Szijjártó Jenő (1919. július 17. – Pozsony, 1986. július 28.) zeneszerző, karnagy, népzene-kutató. 1910-ben 3833 lakosából 2095 német, 1098 szlovák és 606 magyar volt. 2011-ben 6202 lakosából 5233 volt a szlovák.

\*\*\*

**FALLER GUSZTÁV (Gölnicbánya, 1816. március 2. – Jászó, 1881. január 20.) bányamérnök, bányatanácsos, akadémiai tanár.**

1836–1840 között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián bányászatot, kohászatot és erdészetet tanult, majd a geológiai ismeretek elmélyítése céljából Bécsben Wilhelm Haidinger (1795–1871) osztrák mineralógus mellett folytatott tanulmányokat. 1840–1844 között horvátországi és más külföldi bányaműveket tanulmányozva utazgatott. 1844-től a bányaműveléstan tanársegéde lett Adriányi János bányatanácsos mellett a selmecbányai Akadémián. 1846-ban az egyik Selmecbánya melletti tárna (Bibertárna) bányatisztje lett és alaposan megismerkedett a környék szinte teljes bányarendszerével. 1855-től a selmeci Akadémia bányászati tanszékének vezetője lett és 1870-ig itt tanított. Egy évig még a selmecbányai főbányagrófi hivatal előadójaként tevékenykedett, de gyakori betegsége miatt saját kérésére nyugdíjazták. Kassára, majd Jászóra költözött és a jászói apátság bánya-, erdő- és jószágügyi tanácsosaként tevékenykedett haláláig. Elsősorban mint jeles tanárt tartották számon, fia és unokája is bányamérnökként tevékenykedett. A magyarországi bányászati és kohászati szakemberképzés történetével is foglalkozott. Szakmai folyóiratokat, bányászati évkönyveket szerkesztett, számos szakkikket publikált. **F. m.:** *Geschichte der Berg- und Forstakademie in Schemnitz*, 1865; *A Selmeczi magyar királyi bányász- és erdész-akadémia évszázados fennállásának Emlékkönyve 1770–1870*, 1871; *A vas geológiája*, 1888.

**HUDÁK EDE ÁGOSTON (Kassa, 1822. december 22. – Gölnicbánya, 1902. május 25.) leányiskolai tanár, entomológus, lepkekutató.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd az eperjesi evangélikus kollégiumban tanult. Debrecenben, később Pozsonyban volt nevelő. 1847–1881 között a gölnicbányai lányiskola tanára volt. 1881-ben a gölnicbányai takarékpénztár vezetője lett. Tanári és hivatalnoki munkája mellett mindenekelőtt a lepkék vizsgálatával foglalkozott. Összegyűjtötte Gölnicbánya környéke és a Szepesség lepkéit (512 faj) és eredményeiről a *Rovartani Lapokban* és az *Entomologische Nachrichten* c. német szakfolyóiratban számolt be. Volt egy felvidéki és részben palearktikus fajokból álló nagy lepkegyűjteménye is, amely 1377 lepkefaj 3276 egyedét tartalmazta. Ez jelenleg a poprádi Tátraalji Múzeumban látható. **F. m.:** *Adatok Gölnicbánya vidékének lepkefaunájához*, 1886; *Gölnicbányai lepkék*, 1899.

**BERNOLÁK JÓZSEF (Gölnicbánya, 1844. július 28. – Budapest, 1935. április 11.) szemorvos, orvos-tábornok.**

Középiskoláit Eperjesen, Nagyváradon és Nagyszombatban végezte. 1861-ben beiratkozott a pesti egyetemre, ahol 1866-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. 1869-ben a szemészet magántanára lett az egyetemen. Ekkor végezte azt a neve-

zetes műtétet, amely során egy betokosodott golyót távolított el Labát János szemüregéből, akinek az 1848/49-es szabadságharcban kilőtték a jobb szemét, de a golyó a szemüregében maradt. Az esetről a korabeli sajtó is beszámolt. Néhány évig Pesten volt orvos, Táncsics Mihályt is kezelte. 1872-ben Kassára költözött, ahol gyakorló orvosként tevékenykedett és törzsorvosi ranggal belépett a hadseregbe. 1896-ban kinevezték a Honvédelmi Minisztérium V. Egészségügyi Osztályának parancsnokává és 1897-ben vezér törzsorvossá léptették elő. Ettől fogva haláláig Budapesten élt. 1868-ban magyarra fordított egy német szakkönyvet, amely *A szemészet kézikönyve* címmel jelent meg. Számos szemészeti cikket és közleményt publikált.

**SZENT-ISTVÁNYI JÓZSEF GYULA (Gölnicbánya, 1854. április 6. – Sopron, 1928. január 16.) bányamérnök, főbányatanácsos, főiskolai tanár.**

1877-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerzett bányamérnöki oklevelet. 1877–1902 között különböző Selmecbánya környéki bányákban szolgált (Szelakna, Istenáldás, Finsterort, Brennertáró, Hodrusbánya). 1902–1926 között a selmecbányai, majd 1918 után a selmeci akadémia átköltöztetése miatt a soproni Bányászati és Erdészeti Akadémián a geodéziai és a bányaméréstani tanszék tanára volt. Elsősorban a bányák geodéziai felmérésével, valamint bányászati geodéziai műszerek szerkesztésével foglalkozott. Főműve a *Gyakorlati bányamérés* c. tankönyve (1904).

**DIRNER GUSZTÁV ADOLF (Gölnicbánya, 1855. december 9. – Budapest, 1912. december 14.) orvos, nőgyógyász.**

1880-ban a budapesti egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet és Jendrassik Jenő (1824–1891) orvosprofesszor, később pedig Tauffer Vilmos (1851–1934) szülész-nőgyógyász professzor tanársegéde lett és a klinikán hat évet töltött el. 1892-ben az egyetemen magántanár lett, 1897-től a budapesti Bábaképző Intézet igazgatója volt. Elsősorban a méh és a petefészkek műtéteivel foglalkozott. Aktív résztvevője volt „a bábaügy rendezéséről” szóló szakmai vitáknak – ezekben gyakran egykori főnökével, Tauffer professzorral is vitázni kényszerült. Mint a *Bába-Kalauz* főszerkesztője, ill. a Bábaegyesület elnöke helyesen látta, hogy a bábamesterség színvonalának emelése nemcsak oktatási, hanem szociális kérdés is. **F. m.:** *A csonk ellátásának kérdése hysterotomiánál 31 eset kapcsolatában*, 1888; *A gátképzés új és egyszerű módszere*, 1889; *Therapeutikus irányok és mozgalmak a gynaekológiában*, 1889; *A nő vérzéseiről*, 1892.

**BREUER ALBERT (Gölnicbánya, 1870. december 3. – Budapest, 1930. augusztus 11.) állatorvos, higiénikus.**

1895-ben a budapesti Állatorvosi Akadémián szerzett állatorvos-doktori oklevelet. 1895-től az akadémia kórbonctani intézetében, majd a Közvágóhídon dolgozott. 1903-ban a Közvágóhidak és Állatvásárok igazgatója lett. Az Állatorvosi Főiskola rendkívüli tanári és díszdoktori címet adományozott neki. Elsősorban a vágóhídi húsvizsgálat elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott, több közleményt is publikált ebben a témakörben. 1906-ban ő indította el az *Állatorvosi Lapok* mellékleteként a *Hússzemle* c. kiadványsorozatot. Főműve: *A Budapest székesfővárosi közvágóhíd és marhavásár ötvenéves története*, 1928.

**GRATZ OTTÓ (Gölnicbánya, 1879. november 30. – Budapest, 1956. május 6.) állatorvos, tejgazdasági szakember, szakíró.**

Gratz Gusztáv Adolf politikus, publicista öccse. Miután ev. lelkesz édesapja a kolozsvári ev. gyülekezet papja lett, ő a kolozsmonostori Gazdasági Tanintézetben végezte középfokú tanulmányait, majd a budapesti Állatorvos-tudományi Egyetemen 1902-ben állatorvosi oklevelet kapott. 1904-től a Magyaróvári Gazdasági Akadémia tanára volt. Elsősorban a magyar tejgazdaság tudományos és gyakorlati fejlesztésével foglalkozott. 1909-ben lett a Magyaróvári Tejgazdasági Kísérleti Állomás igazgatója és ezt a tisztséget 24 éven át betöltötte. Nevéhez fűződik a mosonmagyaróvári sajtógyártás fellendítése, az ömlesztett sajtok és az ementáli készítésének a magyarországi meghonosítása. 1933-ban kinevezték a budapesti Tejtermékek Ellenőrző Állomásának a vezetőjévé. **F. m.:** *A kisgazda fejőstehene és tejgazdasága*, 1921; *A tej és tejtermékek*, 1925.

**FLACHBARTH ERNŐ (Gölnicbánya, 1896. március 3. – Pécs, 1955. december 15.) publicista, jogi szakíró.**

A budapesti tudományegyetemen szerzett jogász oklevelet, majd az 1918 utáni impériumváltást követően a *Prágai Magyar Hírlap* és a Pozsonyban megjelenő *Új Auróra* c. irodalmi folyóirat munkatársaként tevékenykedett. 1924-ben megbízták a csehszlovákiai magyar ellenzéki pártok központi irodájának vezetésével. 1926-ban összeállította a tájékoztató és útmutató jellegű *A kisebbségek nyelvi jogai* c. füzetet. Feladat körébe tartozott a kisebbségi jogsérelmek számbavétele is, ezekről rendszeresen cikkeket és tanulmányokat közölt. 1933-ban Magyarországra távozott és Pécsen telepedett le, ahol a pécsi egyetemen létrehozott Egyetemi Kisebbségi Intézet munkatársaként nemzetközileg elismert jogtudós lett. **F. m.:** *System des internationalen Minderheitenrechtes*, 1937; *A nemzetiségi csoportok jogi helyzete a szlovák alkotmány szerint*, 1943; *Histoire de minorités nationales en Hongrie*, 1944.

**GÖMÖRMIHÁLYFALVA (Gemerské Michalovce)**

Az egykori Gömör és Kis-Hont vármegyében fekvő települést 1413-ban említik először, noha jóval korábban keletkezett. 1910-ben 167, 2011-ben 99, többségében magyar lakosa volt.

\*\*\*

**BODON ÁBRAHÁM (Gömörmihályfalva, 1810 – Rimaszombat, 1871. január 31.) jogász, földbirtokos, országgyűlési képviselő, egyháztörténeti író.**

Sárospatakon és Losoncon jogot tanult, jóllehet eredetileg mérnök szeretett volna lenni. 1839-ben ügyvédi vizsgát tett, 1840-ben ott volt a pozsonyi országgyűlésen, ahol barátságot kötött Kossuth Lajossal és amikor Kossuthot bebörtönözték ő szerkesztette az *Országgyűlési Tudósításokat*. 1842–1847 között Gömör és Kis-Hont vármegye alügyésze, 1848-ban országgyűlési képviselő volt. Eközben rendszeresen tudósította a *Pesti Hírlapot*. A Bach korszak éveiben mihályfalvai birtokán gazdálkodott és testvérével, Bodon Antallal magtáregyesületet alapítottak és mezőgazdasági tankönyveket írtak a falusi népnek. 1861-ben főügyész és ismét parlamenti képviselő lett. Élénk levelezést folytatott Erdélyi János költővel, Szentpétery Sámuel pelsőci ref. pappal. Lefordította Vergilius gazdasági költeményét, a *Georgicat*. Legfontosabb munkája: *A felső vályi reformált egyház története 1550–1860*, 1860.

**FORGON MIHÁLY (Gömörmihályfalva, 1885. október 16. – Tarnów, 1914. október 9.) genealógus, történész, jogász.**

Régi nemesi családból származott. Tanulmányait Dobsinán, majd Rozsnyón, az evangélikus főgimnáziumban végezte. 1904–1908 között a budapesti tudományegyetemen jogot hallgatott. Többek között Békefi Remig (1858–1924) ciszterci szerzetes, neveléstörténész, Fejérpataky László (→Eperjes) történész, az MNM főigazgatója és Timon Ákos (1850–1925) jogtörténész is oktatta. 1908. október 24-én szerezte meg a jogi doktori címet, ezt követően Miskolcon, Sátoraljaújhelyen és Királyhelmecen volt ügyvédbojtár. 1912-ben tett ügyvédi vizsgát és a kassai ügyvédi kamara tagjává válva Királyhelmecen telepedett le. 1914-ben Sátoraljaújhelyen ügyészségi megbízottnak nevezték ki, de kitört a vh., ahová tartalékos hadnagyként bevonultatták és hamarosan az orosz frontra vezényelték. Egy század parancsnokaként esett el a Przemyśl visszafoglalásáért indított ellentámadás során. Tarnówban temették el egy tömegsírban. Már egyetemista korában belefogott legfontosabb genealógiai munkájába, amely Gömör–Kis-Hont vármegye nemes családjait vette számba. Alapos munkát végzett és több ezer családi okiratot tanulmányozott át a rimaszombati múzeumban, a budapesti MNM Országos Levéltárának gömöri anyagát, valamint a Borsod megyei levéltárak anyagát is. Kutatóútjaira gyakran elkísérte őt Terray István (1843–1912) történétíró és régész is (→Losonc). Emellett több alkalommal is hirdetéseket tett közzé adatgyűjtés céljából. Kizárólag dokumentálható adatokat használt, a családi szóbeli emlékekre nem hagyatkozott. Mivel számolt azzal, hogy nem tér vissza a háborúból, végrendeletileg bátyját, Forgon István (1875–1959) vasúti tisztet bízta meg a Forgon család történetének a megírásával. Ő ezt a feladatot elvégezte, de az anyag nyomtatásban nem látott napvilágot. A kézirat a Magyar Országos Levéltárban található a Forgon család levéltárával egyetemben. Fő műve, a *Gömör-Kishont vármegye nemes családjai* először Kolozsvárott jelent meg 2 kötetben 1909-ben. Az 1990-es évek második felében reprint kiadásban ismét megjelent (1997-ben, illetve 2001-ben). Forgon Mihály ezen kívül még történelmi tárgyú tanulmányokat publikált a *Genealógiai Füzetekben* és a *Gömör-Kishont folyóiratban*.

## GÖMÖRPANYIT (Gemerská Panica)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést először 1247-ben *Ponich* alakban említik az okiratok. Ebben az időben két Panyit: Alsó- és Felső-Panyit létezett, ezek a XVI. században olvadtak össze és valószínűleg már ebben az időben lakói áttértek az ev. hitre. Az 1670-es években itt volt ev. lelkipásztor Bugány Miklós, akit protestáns hite miatt 1675-ben gályarabságra ítélték. Itt született Cselényi László (1938. március 15. –) felvidéki magyar költő. 1910-ben 821, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1945 után nagyon sok családot kitelepítettek, helyükre magyarországi szlovákok jöttek. A Matica Slovenská helyi szervezete egy emléktáblát is elhelyezett a községi hivatal falán, emlékeztetve a betelepülésre és a szervezet megalakulásának 10. évfordulójára. 2011-ben 660 lakosa volt a falunak, ebből 360 szlovák és 269 magyar.

\*\*\*

**JESZENSZKY PÁL (Gömörpanyit, 1864. december 1. – Újfehértó, 1951. július 22.) mezőgazdász.**

A magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémián végezte tanulmányait. 1894-től a *Köztelek* gazdasági folyóirat munkatársa volt, 1896-ban az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) titkára, 1906-tól ügyvezető titkára, majd 1913-tól a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének vezérigazgatója. 40 éven át egyik főszervezője, illetve elnöke volt az Országos Mezőgazdasági Kiállításnak. Több könyvnek volt a szerkesztője és társszerzője: *Magyarországi uradalmak és gazdatisztek címtára. 1908-1909*, 1908; *Magyarok északon. Az OMGE által 1910 június havában Dánia és Svédországban rendezett gazdasági tanulmányúton szerzett tapasztalatok ismertetése írásban és képen*, 1910; *Göndörszörű lincolnshirei és nemesített mangalica sertésenyészte*, 1925.

## GÖMÖRPÉTERFALA (Petrovce)

Az egykori Gömör (később: Gömör-Kishont) vármegyében fekvő települést először 1244-ben említik írott források. A Bar-kóságnak nevezett kistáj központja. Lakói a XVI. században áttértek a ref. vallásra, de később rekatolizáltak. 1910-ben 608 magyar lakosa volt, 2011-ben 250 lakosából 215 magyar és 16 szlovák volt.

\*\*\*

**TŐZSÉR ÁRPÁD (Gömörpéterfala, 1935. október 6. –) költő, esztéta, irodalomtörténész, műfordító.**

Szülőfalujában ő volt az első egyetemet végzett értelmiségi. 1954-ben a komáromi gimnáziumban érettségizett, 1960-ban magyar-szlovák szakos tanári oklevelet szerzett a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán. 1960 és 1971 között előbb a *Hét*, majd 1965-től az *Irodalmi Szemle* szerkesztője, 1992–1996-ban pedig főszerkesztője volt. 1971–1976-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar irodalom tanszékének adjunktusaként elsősorban régi magyar irodalmat adott elő. 1976–1991-ben a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó szlovák fordítási-irodalmi szerkesztőségét vezette, 1991–2002 között a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének előadója és kutatója volt. Elsősorban költőként ismert, de jelentősek irodalomtudományi, irodalomtörténeti és irodalomesztétikai tanulmányai is. Irodalmi munkásságát számos díjjal ismerték el. 2004-ben megkapta a Kossuth-díjat. 2005-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Irodalomtörténészként főleg a régebbi magyar irodalom képviselőivel (Amadé László, Szenczi Molnár Albert stb.) foglalkozott. **F. m.:** *Régi költők, mai tanulságok*, 1984; *Pozsonyi Páholy*, 1994; *Egy diófa és környéke*, 1995; *Milétoszi kumisz*, 2004.

## GÖRBESZEG (Uličské Krivé)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő település alapjául szolgáló birtokot 1478-ban *Kriwa* alakban említik először az írott források. Maga a falu csak a XVI. század derekán alakul ki, amikor a pásztorjog alapján ruszin pásztorok telepednek meg itt. Magyar neve 1899-ig Ulics-Kriva volt. 1910-ben 405 ruszin lakosa volt. 2011-ben 268 lakosából 188 szlovák és 52 ruszin volt.

\*\*\*

**SZATALA ÖDÖN (Görbeszeg, 1889. február 5. – Budapest, 1958. június 27.) botanikus, vetőmagvizsgáló, lichenológus.**

Gimnáziumi tanulmányait részben Ungvárott, részben Munkácson végezte. A budapesti tudományegyetem bölcsészkarán természetrajzot hallgatott. 1913-tól a növénytan tanszéken tanársegéd volt Mágócsy-Dietz Sándor mellett; 1916-ban *Adatok Ung vármegye zuzmóflórájának ismeretéhez* c. szakdolgozatával doktorált. 1914–1919-ben a Vetőmagvizsgáló Intézetben dolgozott. A Tanácsköztársaság idején vállalt szerepe miatt 1921-ben állásvesztésre ítélték. Különböző kereskedelmi cégeknél dolgozott és csak 1927-ben került vissza az intézethez. 1945-ben az intézet igazgatója lett. 1952-től haláláig az MNM növénytarában dolgozott és előadott az egyetemen is. Életének jelentős részét töltötte a vetőmagvizsgálat szolgálataiban, amelynek nemzetközileg elismert szaktekintélye volt. A vetőmagvizsgálat mellett Magyarország és a Balkán zuzmóflórájának feldolgozása terén fontos munkát végzett. Saját költségen vett részt Jávorka Sándorral (→Hegybánya) az MTA 1918-as hercegovinai, 1929-es bulgáriai és 1932-es görögországi botanikai expedícióin. Az 1954-es bolgár és 1956-os albán botanikai gyűjtő- és tanulmányutakat már az MTA megbízásából tette. Mintegy száz új zuzmófajt írt le. Az MNM zuzmógyűjteménye mellett több külföldi múzeum gyűjteményét is feldolgozta. **F. m.:** *Lichenes Hungariae* (Folia Cryptogamica), 1927 és 1930; *Magyarország zuzmóinak határozó kézikönyve* (kézirat).

## GÖRÖGFALU (Závadka)

Az egykori Szepes vármegyében található települést 1270-ben a lengyelországi Nowy Targból ide telepített bányászok alapították, első írásos említése *Zavada* néven 1352-es keltezésű. A XVI. században a korábbi lakosságot rutének váltották fel, akik elsősorban pásztorok voltak és kiváló sajtot készítettek. 1899-ig magyar neve Zavadka volt. A Görögfalú nevet lakóinak görög kat. vallása nyomán kapta. 1910-ben 710, túlnyomórészt ruszin lakosa volt. 2011-ben 606 lakosából 433 szlovák, 124 ruszin nemzetiségű volt.

\*\*\*

**MÉSZÁROS KÁROLY (Hajdúdorog, 1821. július 20. – Görögfalú, 1890. február 2.) ügyvéd, újságíró, helytörténész.**

A XIX. századi magyar újságírás és közélet érdekes alakja volt, aki először írt magyar nyelvű könyvet a magyarországi ruszinokról. Édesapja az 1831-es kolerajárvány idején halt meg, ezért a fiú csak jóakarók és pártfogók segítségével tanulhatott. Középiskolai tanulmányait Debrecenben kezdte, közben házitánítóként igyekezett a szükséges anyagiakat előteremteni. Életét súlyos betegségek is megkeserítették. A gimnáziumot Nagyváradon fejezte be. Ekkor már néhány írása is megjelent különböző lapokban. 1839-től a pesti egyetemen filozófiát, nyelvészetet, magyar irodalmat, történelmet, matematikát és teológiát hallgatott. Egyetemi éveiben irodalmi kört is szervezett, ennek révén került kapcsolatba Madách Imrével is. Verseit Vörösmartyhoz vitte, aki megdicsérte, de azt javasolta neki, hogy találjon pénzkereső foglalkozást magának, mert az irodalomból aligha tud majd megélni. Ennek hatására döntött a jogi pálya mellett és Pécsen kezdte meg, majd Pesten fejez-

te be jogi tanulmányait. A két évig tartó ingyenes gyakornokoskodás idejére újságírói munkát vállalt és a *Merkúr* gazdasági lap szerkesztője lett. 1846-ban ügyvédi vizsgát tett, közben megismerkedett azokkal a fiatalokkal is, akik majd 1848. március 15-én elindítják Pesten a forradalmat. Az 1848/49-ben elsősorban újságíróként és a kormány hivatalos történeti jegyzőjeként tevékenykedett. A szabadságharc leverését követően, hogy elkerülje a fölösleges zaklatásokat 1850-től Ung megyében élt, majd 1851-ben megnősült, egy görögfalui lányt vett feleségül és hosszabb–rövidebb megszakításokkal Görögfaluban élt haláláig. Közéleti szerepet is vállalt, de elsősorban újságírással foglalkozott, számos korabeli lapban publikált, később pedig maga is több lapot alapított (*Kárpáti Hírnök*, *Ungvári Hírlap*, *Kárpáti Néplap*). 26 könyvet írt, több mint 800 tanulmánya és cikke jelent meg. Témaválasztása felölelte a pszichológiától kezdve a szociológián, a mezőgazdaságon és a kultúrtörténeten át a jogtörténettel és a helytörténettel bezárólag a szellemi élet számos területét. A *Magyarország népei történelmileg s politikailag* c. 1852-ben kiadott művét betiltották és emiatt sokáig nem viselhetett közhivatalt sem. A *legújabb orosz mozgalmak 1850-től kezdve a legújabb napokig hazánkban* c. munkája kéziratban maradt, ebben elsőként foglalkozik a magyarországi ruszin kisebbség törekvéseivel. **F. m.:** *Európa legújabb alkotmányai. Különös tekintettel Európa társadalmi állására*, 1848; *A magyarországi oroszok<sup>37</sup> története*, 1850; *A magyar úrbéri viszonyok jogtörténete*, 1857; *Ungvár története a legrégibb időktől máig*, 1862; *Kossuth Lajos levelezése a magyar szabadságharcz karvezéreivel*, 1862; *A magyar szabadságharcz előjátéka 1848. évben*, 1862; *Az Ung megyei takarékpénztár szervezete s alapszabályai*, 1865. Emellett számos kézírata is fennmaradt, ezek közül négy különösen érdekes és forrásértékű: *A magyar forradalom 1848–49-ben* – ezt mint a kormány hivatalos történetírója állította össze; *A görög katolikus egyház története Magyarországon* – ezen a terjedelmes művön 30 évig dolgozott és 1882-ben készült el vele, de a kinyomtatásához nem sikerült pénzt szereznie; *A szabad hajdúk története* (1886 táján); *A magyar vármegyék története* – a hagyatékként legterjedelmesebb kézírata.

## GUSZONA (Husiná)

Az egykori Gömör, majd Gömör–Kis-Hont vármegyében fekvő települést először 1322-ben említik írott források. A faluban élt és dolgozott Bacskai Béla (1935–1980) festőművész, aki itt hunyt el. Guszonának 1910-ben 864, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 501 lakosából 389 volt a magyar és 79 a szlovák nemzetiségű.

\*\*\*

**ALABÁN FERENC (Guszona, 1951. február 25. –) irodalomtörténész, irodalomtudós, egyetemi tanár.**

1969-ben Füleken érettségizett, a budapesti ELTE-n 1974-ben szerzett magyar–szlovák szakos tanári oklevelet. Kandidátusi értekezését a pozsonyi Comenius Egyetemen védte meg 1984-ben. 1974–1997 között a nyitrai Pedagógiai Főiskola (később Konstantin Filozófus Egyetem) Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója volt. 1997-től a besztecebányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztikai Tanszékének vezetője és professzora. 2001–2004-ben az egyetem dékánhelyettese, később dékánja volt. Pályáját irodalomkritikusként kezdte, később irodalomtörténeti és irodalomelméleti problémákkal kezdett foglalkozni. Több főiskolai és egyetemi jegyzetet írt. **F. m.:** *Folytatás és változás*, 1984; *Irodalomközelben*, 1992; *Két költő nyomában*, 1995; *Az irodalom lehetőségei*, 1996; *Az irodalomértés horizontjai*, 2000; *Interpretáció és integráció*, 2002; *Az irodalom kontextusai*, 2002; *Irodalmi érték és sajátosság*, 2003; *Az identitás és az irodalmi érték kontextusai*, 2009; *Az emancipált kontextus*, 2010; *Hungarológia és önismeret*, 2012.

## GÚTA (Kolárovo)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település környékén már a korai vaskorban (hallstatt, i. e. VIII.–V. sz.) éltek emberek, de a későbbi helység részben a természeti viszonyok (vizenyős, lapályos terület), részben a történelmi események (pl. török támadások) következtében „mozgásban” volt. A települést *Villa Gutta* néven 1268-ban említik először, bár ezt megelőzően, 1252-ben IV. Béla adománylevele már utal a helység környékére. 1551-ben nyilvánították először várossá, később ezt a címét elvesztette és csak 1967-ben lett ismét város az akkori Csehszlovákia legnagyobb faluja. Szlovák nevét 1948-ban kapta Ján Kollár cseh nyelven író szlovák költő nyomán, jóllehet hivatalosan csak egy I szerepel a település nevében. A várost gyakran sújtották árvizek, de a legnagyobb pusztítást az 1965-ös árvíz okozta, ekkor a település nagy részét teljesen újra kellett építeni. A városban két magyar általános iskola (az egyik Corvin Mátyás, a másik II. Rákóczi Ferenc nevét viseli), egy művészeti alapiskola, továbbá két magyar középiskola: a Schola Privata Gutaiensis középfokú szakmunkásképző iskola és a Nagyboldogasszony Egyházi Gimnázium és Alapiskola működik. A város ismert szülöttei: Szabó György (1942–) magyar válogatott labdarúgó, Adamis Anna (1943–) költő, dalszövegíró. Gútán élt Gögh Kálmán (1948–1995) csehszlovák válogatott labdarúgó. 1910-ben 8912, túlnyomórészt magyar lakosa volt. A II. vh.-t követő kitelepítés alkalmával mintegy 2000 személyt kényszerítettek Magyarországra, 1767 magyart pedig csehországi kényszmunkára vittek. A kitelepültek helyére magyarországi szlovákok érkeztek, és ezzel módosult a helység nemzetiségi összetétele. 2011-ben a 10 696 lakos kb. 80 %-a (8201 fő) vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

**HADALY KÁROLY (Gúta, 1743 – Pest, 1834. július 19.) matematikus, egyetemi tanár.**

<sup>37</sup> Tulajdonképpen a ruszinokról van szó.

A ma már Gútahoz tartozó Nagyszigeten született. (Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* c. bibliográfiai összefoglalójában a Somogy megyei Nagyszigetet jelöli meg születése helyeként, akárcsak a *Révai Nagy Lexikona*, tehát egyelőre nyitott kérdés, hogy melyik helységről van szó. Életrajzi adatai alapján viszont a gútai származás látszik valószínűbbnek.) A nagyszombati egyetemen bölcséleti és jogi tanulmányokat végzett, majd Batthyány József esztergomi érsek, bíboros mellett királyi táblai hites jegyzőként dolgozott. Később a felsőbb matematika tanára lett a nagyszombati egyetemen, amelyet 1777-ben Budára helyeztek át, Hadaly Károly azonban Nagyszombatban maradt és az Akadémián bölcséletet oktatott. 1781-ben a győri akadémia matematika tanára lett. Amikor 1785-ben a győri intézményt Pécsre helyezték, Hadaly is oda költözött, de 1786-ban a pozsonyi akadémián vállalt matematika tanári munkát. 1810-ben nevezték ki a pesti Institutum Geometricum mérnöképítő egyetem matematika és fizika professzorává, ahol 1831-ben történt nyugalomba vonulásáig oktatott. 1801-ben a göttingeni Tudós Társaság tagjává választotta. Elsősorban tankönyvíróként szerzett hírnevet, műveit külföldön is használták. **F. m.:** *Elementa hydrotechnicae...*, 1783; *Ars delineandi coloribusque localibus adumbrandi aedem...*, 1785; *Afgangsgründe der Mathematik I-II.*, 1789–1790; *Elementa matheseos purae I-II.*, 1798–1799; *Tentamen publicum ex architectura civile oeconomiae applicata et hydrotechnia*, 1806; *Mechanica solidorum*, 1808; *Tentamen publicum ex algebra, geometria pura et practica*, 1811; *Toxotomia seu scientia quemvis datum arcum circularem*, 1820; *Tentamen publicum ex algebra, geometria pura et practica*, 1820.

### **FÜRI BÉLA (Gúta, 1948. május 20. –) energetikus, gépészmérnök, egyetemi docens.**

Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait 1954-ben. A komáromi gépipari szakközépiskolában érettségizett 1967-ben. Egy évig (1967–1968-ban) a prágai Cseh Műegyetem gépészmérnök-hallgatója volt, végül a Budapesti Műszaki Egyetemen tanult 1968–1973 között és szerzett gépészmérnöki oklevelet. 1973–1974-ben a tolmácsi Szlovák Energetikai Gépgyár mérnöke, 1975–1983-ban a pozsonyi Energetikai Kutatóintézet kutatómérnöke volt. 1983-tól a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Gépészmérnök Karának oktatója, docense. Kutatási területe a hőtechnika gyakorlati alkalmazása. Tankönyveket is fordít magyar nyelvre. Jelenleg Pozsonyban él. **M.:** *Teplné čerpadlá* (Hőszivattyúk – társszerző), 1988.

### **ANGYAL BÉLA (Gúta, 1958. május 22. –) villamosmérnök, helytörténész.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a komáromi gimnáziumban érettségizett (1977). Egyetemi tanulmányait a prágai Cseh Műegyetem Villamosmérnöki Karán végezte (1982). 1984–1991 között a komáromi Járási Szolgáltató Vállalat munkatársa, majd magánvállalkozó volt (1991–1994). 1994–1998 között Gúta alpolgármestereként, 1999-től különböző államigazgatási intézményekben tevékenykedett: 1999–2000-ben a Szlovák Kormányhivatal Kisebbségi Osztályának vezetője, 2000–2002-ben a Közbeszerzési Hivatal elnökének irodavezetője, 2002–2004-ben a Mezőgazdasági Minisztérium hivatalvezetője, 2005-től 2010-ig a Közbeszerzési Hivatal elnöke volt. A 2010-ben a Most–Híd Párt Nyitra megyei képviselője lett. 1982-től foglalkozik helytörténettel és néprajzi gyűjtőmunkával. Elsősorban Gúta és vidéke lakosságának hagyományos gazdálkodásáról jelentetett meg dolgozatokat szlovákiai és magyarországi folyóiratokban, különböző tanulmánykötetekben (Fehérváry Magda szerk.: *Gúta hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében*; Liszka József szerk.: *Leléd hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében*). Az 1990-es évek közepétől politikátörténeti kutatásokat folytat, elsősorban a két világháború közötti korszakban működött csehszlovákiai magyar politikai pártok tevékenységéről publikált tanulmányokat és könyveket. **F. m.:** *Gúta és környéke 1848-1849-ben*, 1997; *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*, 2002; *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936*, 2004; *Kisalföldi tanyák. Gúta és vonzáskörzetének településnéprajza*, 2012.

## **GYERK (Hrkovce)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke már a neolitikumban lakott volt (pl. a vonaldiszes kerámiák népe, később a La Tène kultúra népe). Először *Gyrki* alakban 1156-ban említik az okiratok. A török hódoltság korában fokozatosan elnéptelenedett, csak a XVIII. században népesült be ismét. 1979–1998 között Ipolyság része volt. Itt született Sinkó Ferenc (1912. július 19. – Budapest, 1990. november 1.) író, aki Prágában szerzett jogi diplomát és 1938-ig a csehszlovákiai magyar irodalmi és közélet egyik ismert szereplője volt. 1938 után Magyarországon élt. A falunak 1910-ben 567, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 293 lakost számláltak meg, a magyarok számaránya kb. 55 %.

\*\*\*

### **CZOBOR (CZIBULYA) LÁSZLÓ (Gyerk, 1850. szeptember 16. – Budapest, 1942. május 11.) jogász, politikus, pomológus.**

Középiskolai tanulmányait Selmechányán és Esztergomban, a jogot a pesti és a bécsi egyetemen végezte. 1875-ben Hont megyei szolgálatba lépett, 1876-ban a Bozóki, később a Korponai járás főszolgabírója, 1896-ban Hont vármegye alispánja lett. 1906-ban országgyűlési képviselővé választották és ekkor Budapestre költözött. Az 1880-es évektől sokat munkálkodott Hont megye gazdasági és szellemi fellendítése érdekében, különösen nagy figyelmet szentelt a gyümölcsfák és a szőlő telepítésének. Már 1879-ben megalapította a Bozóki Járas Gyümölcsfatermesztő Egyletét és a következő években sok szervező munkával mintegy 25 községi faiskolát hozott létre. A gyümölcsstermesztésnek köszönhetően fellendült a térség gazdasága is. 1919–1932 között az Országos Magyar Kertészeti Egyesület elnöke volt. Pongrácz Elemér mellett egyik kezdeményezője volt az ipolysági városi múzeum létrehozásának. A térség vasúthálózatának a kiépítésében is fontos szerepe volt.

1927-ben *Honti históriák* címmel egy kis történetfüzért jelentetett meg, amelyben sok Hont megyei érdekességet, személyiséget és megtörtént eseményt gyűjtött csokorba.

## GYETVA (Detva)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő települést először csak a XVII. század végén, 1696-ban említik írott források. Alapítása 1638-ra tehető, jóllehet már a korai bronzkorban is laktak itt emberek és a régészek egy IX. századból származó kardot is találtak. 1787-ben létesült az első juhtúró készítő manufaktúra és ez alapozta meg a település gazdasági fellendülését és vitte el híret külföldre is. A helységet 1965-ben várossá nyilvánították. 1910-ben 7339 lakosából 7075 volt a szlovák és mindössze 177 a magyar. 2011-ben 15 046 lakosából 13 092 fő vallotta magát szlováknak, a többi roma vagy ismeretlen nemzetiségű.

\*\*\*

**LASSOVSKY KÁROLY (Gyetva, 1897. március 23. – Boston, 1961. december 20.) csillagász, geofizikus, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, gimnáziumba Besztercebányán, majd Losoncon járt, ahol 1915-ben érettségizett. A budapesti tudományegyetemen 1920-ban szerzett doktori oklevelet csillagászat–fizika–matematika tárgyakból. 1918–1921-ben gyakornokként, majd asszisztensként dolgozott az Egyetemi Földrendési Observatóriumban. 1921-től a Budapestre költöztetett svábhegyi Konkoly-Thege Csillagvizsgáló munkatársa, 1938-tól igazgatója volt. 1943–1950-ben a budapesti tudományegyetem csillagászati tanszékének nyilvános rendes tanáraként működött. 1951–1955-ben az Állami Geofizikai Intézet tudományos munkatársa volt. Már 1925-ben Rockefeller-ösztöndíjjal egy évet töltött az USA legnagyobb csillagvizsgálóiban (Harvard, Yerkes, Lick, Mt. Wilson), valamint Kanadában, a Victoria csillagdában. Az 1930-as években Németországban, Angliában, Dániában és Svédországban is megfordult. Egy dél-amerikai napfogyatkozás-expedícióban is részt vett. Számos magyarországi és külföldi szakmai szervezet és társaság tagja volt. Különböző szaklapok termékeny szerzője volt, emellett hat éven át szerkesztette a *Csillagászati Lapokat*, és az első magyar nyelvű *Csillagászati Lexikont* is ő rendezte sajtó alá. Kutatási területe elsősorban a változó és kettőscsillagok fotometriai észleléseken alapuló adatainak a számítása és értelmezése volt. Közel hatvanadik életéhez, az 1956-os magyarországi eseményeket követően az USA-ba emigrált. 1958–1961-ben a Smithsonian Astrophysical Observatory munkatársa, a Fotoredukciós Osztály vezetője volt. Ott bekapcsolódott a műholdakat nyomon követő számítógépes programok felhasználásába és pályaadat-számításokba. Több műszaki berendezést az ő javaslatai alapján szerkesztettek meg (pl. kétszavas komparátor). Nagy részben az ő érdeme volt, hogy a pályaadat-számítások korábban több óráig tartó művelete néhány percre csökkent, miközben megnőtt a pontosság is.

**KUN FERENC (Gyetva, 1892. május 15. – Budapest, 1976. október 17.) gyógyszerész.**

1913-ban a budapesti tudományegyetem orvosi karán szerzett gyógyszerészi oklevelet. Az I. világháborúban katonagyógyszerészként szolgált, a két világháború között különböző budapesti gyógyszertárakban volt patikus. A II. világháborúban munkaszolgálatos volt. 1945–1967 között különböző fővárosi gyógyszertárak vezetőjeként tevékenykedett. 1948–1962-ben a Magyar Gyógyszerész Társaság elnöke, a *Gyógyszerészet* folyóirat szerkesztőbizottsági tagja volt. Közreműködött az V. és a VI. *Gyógyszerkönyv* összeállításában.

# H

## HÁMBOR (Brezovička)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést valamikor a XIII. század derekán alapították. Első írásos említése *Haynburg* néven 1320-ból való. Később Hamburg formában is szerepelt. Hosszú időn át a Berzeviczy család birtoka volt. 1910-ben 399, 2011-ben 429, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**BERZEVICZY HENRIK (Hámbor, 1652. november 1. – Besztercebánya, 1713. június 20.) jezsuita szerzetes, bölcseleti és teológiai doktor, matematikus, egyetemi tanár.**

Nagyszombatban végezte egyetemi tanulmányait 1672-ben és rövid ideig itt tanított, majd 1673–1676 között a lőcsei kollégiumnak volt a vezetője, innen a trencséni kollégium élére került, ahonnan 1686-ban ismét Nagyszombatba ment, hogy az egyetem rektorhelyettese legyen. 1708-ban száműzetésbe vonult Grazba, ahol az egyetemen matematikát oktatott. A Rákóczi-szabadságharc bukását követően visszatért a Felvidékre és Besztercebányán telepedett le. **F. m.:** *Arithmetica practica*, 1687; *Sacer Ungariae tricollis*, 1687; *Apologia pro innocentia Jesu, dem edicto principis Franc. Rákóczi ex Hungaria proscribetur*, 1706.

## HANVA (Chanava)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést először *Honua* néven 1266-ban említik az írott források. A faluban volt református lelképásztor Tompa Mihály (1817–1868), aki a faluban van eltemetve. Itt született Tóth Elemér (1940. január 14. – ) költő, lapszerkesztő. Itt él Igó Aladár (1932–) népi fafaragó, festő. A falunak 1910-ben 811, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 710 lakosából 616 magyar, 55 szlovák nemzetiségű volt.

\*\*\*

**MARCINKA DARINA (Hanva, 1935. július 20. –) antropológus, egyetemi docens.**

A pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett biológia–földrajz szakos tanári oklevelet. 1961–1999-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskola (jelenleg Konstantin Filozófus Egyetem) Biológia Tanszékének oktatója volt, 1999-től nyugdíjba vonulásáig az egyetem Szociális Munka és Egészségtan Tanszékén tanított.

**LÁSZLÓ BÉLA (Hanva, 1940. július 4. –) matematikus, egyetemi tanár.**

Tornalján érettségizett 1957-ben. A pozsonyi Pedagógiai Főiskolán szerzett matematika–ábrázoló geometria tanári oklevelet 1961-ben. A matematikai tudomány kandidátusa (1979). 1963-tól a nyitrai Pedagógiai Főiskolán (1996-tól Konstantin Filozófus Egyetem) tanársegéd, adjunktus (1980), docens (1981), professzor (2002). 2004–2008-ban a Közép-európai Tanulmányok Nemzeti Kisebbségi Kultúrák Karának dékánja. Kutatási területe a számelmélet és a matematika oktatásának módszertana. Szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban, kiadványokban pedagógiatörténeti cikkeket és dolgozatokat is publikál. **F. m.:** *On some problems in the elementary theory of numbers* 1975; *On some problems concerning perfect numbers of the second type* 1980; *One property of the functions  $\lambda$* . 1983; *A (cseh)szlovákiai oktatásügy szerkezete, valamint közigazgatási és jogi keretei 1945 után* (In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története II., 1998.

## HEGYBÁNYA (Štiavnicke bane)

Az egykori Hont vármegyében található települést először 1352-ben említik írott források *Sygluspergh* néven. A későbbiekben *Pergh*, *Sigelsperg* alakban is szerepel. 1891-ig magyarul *Pjergnek*, 1948-ig szlovákul *Piargnak*, németül *Siegelsbergnek* nevezték, de ismert a *Szélakna* változat is, amelynek német fordítása *Windschacht*. A bányászatnak köszönhetően a XVII. században indult nagy fejlődésnek. 1627-ben először használtak itt puskaport kőzet robbantására. Itt épült Magyarország első bányász-kórháza. Noha korábban jobbára németek lakták a XIX. század során már a szlovákok kerültek többségbe. 1910-ben 1460, 2011-ben 824, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. Itt született Vojtech Tuka (1880. július 4. – 1946. augusztus 20.) jogász, egyetemi tanár és politikus, aki az 1939-ben létrejött első Szlovák Köztársaság miniszterelnöke volt és háborús bűnösnek kivégezték. Ugyancsak itt született egy másik szélsőjobboldali politikus, Csia Sándor (1894. február 4. – Budapest, 1946. március 19.), aki a Nyilaskeresztes Párt egyik prominens képviselője volt; Szálasi Ferencsel és más nyilasokkal együtt halálra ítélték és kivégezték. A település hírnevét azonban elsősorban a Hell (Höll) család alapozta meg, amelynek első képviselője, Matheus Cornelius Höll – a magyar szakirodalomban Hell Máté Kornél – 1694-ben telepedett le Selmecebánya–Szelaknán és kapott bányagépmesteri állást. Születésének helyéről megoszlanak a vélemények. Némelyek szerint 1653. április 11-én született a Karlsbad melletti Schlackenbergenben, mások bajorországi eredetűnek mondják. 90 éves korában, 1743. november 4-én hunyt el a közeli Selmecebányán és két házasságából 22 (más adatok szerint: 23) gyermeke született. A maga korában jelentős műszaki alkotásokkal járult hozzá a bányászat hatékonyságának és biztonságának a növeléséhez. Az intenzív kitermelés következtében Szelaknán egyre több problémát okozott a vágatokat elárasztó víz. Az addig használatos szivattyúk már nem győzték folyamatosan eltávolítani a



felszaporodó vizet és így a bányászat egyre körülményesebbé és veszteségessé vált. Ennek kiküszöbölésére tervezte meg talán legismertebb műszaki alkotását, az 1711-ben üzembe állított vízkerék meghajtású himbás-rudas bányaszivattyút, amelynek működtetéséhez víztározó-rendszert tervezett és ezt később Mikoviny Sámuel létre is hozta. Hell Máté Kornél sok gyermeke közül csak hat érte meg a felnőtt kort. Hell Ignác Kornél bányamérnök, Hell János Mihály bányafelügyelő lett. Hell Károly Józsefről és Hell Miksa Rudolfról külön is szót ejtünk.

\*\*\*

### **HELL JÓZSEF KÁROLY (Hegybánya, 1713. június 15. – Hegybánya, 1789. március 11.) bányafőgépmester, bányagéptervező.**

A selmecbányai bányatisztképzőben Mikoviny Sámuel tanítványa volt. Huszonkét éves korában, 1735-ben már egy önálló elgondoláson alapuló himbás-szekrétényes vízemelőt állított össze, amelyet 1738-ban vezettek be. 1749-ben találta fel a vízoszlopos bányaszivattyút, 1753-ban pedig üzembe helyezték sűrített levegővel működő bányaszivattyúját (*machina hydraulica pneumatica*), amely a világon az első ilyen elven működő berendezés volt. Lényegében ez volt a modellje a kőolaj-kitermelésben még mostanában is alkalmazott ún. gázliftnek. Berendezései nemcsak a kitermelést korszerűsítették, hanem új megoldásokra ösztönözték a bányagépek alkatrészeinek előállítását is, mivel ezeket sokkal pontosabban kellett megszerkeszteni. A gőzgépek alkalmazásának egyik felvidéki úttörője volt: 1758-ban tökéletesítette az angol Humphrey Potter 1722-ben feltalált tűzgépét. 1756-ban helyezte üzembe szellőztetőgépét, 1766-ban pedig a 35 nyílas zúzóművét. Hell József Károly munkáját nagymértékben segítette bátyja, **Hell Ignác Kornél** (1711–1782) bányamérnök is. Ismert munkája: *Berechnung der Luftmaschine*, 1771.

### **HELL MIKSA RUDOLF (Hegybánya, 1720. május 15. – Bécs, 1792. április 14.) csillagász.**

A Höll családban ő az első, akinek a nevét kizárólag Hell alakban használták. A legtöbb lexikonban és életrajzban Selmezbánya szerepel születési helyeként, de nagy valószínűséggel a közeli Hegybányán látta meg a napvilágot. Hell Máté Kornél legkisebb gyermeke volt. Selmezbányai középiskolai tanulmányait befejezve Besztercebányán lépett a jezsuita rendbe és 1738-tól a trencsényi rendházban töltötte el két újoncévét. 1741–1743 között bölcséletet hallgatott a bécsi egyetemen; ezek a tanulmányok a természettudományokat és a matematikát is felölelték. 1745-től a rend löcsei gimnáziumában latint és görög nyelvet oktatott, később a retorikai és a poétikai osztályt is rábízták, s emellett az internátus vezetése is ráhárult. 1748–1751-ben ismét Bécsben tanult, elsősorban teológiát hallgatott, de ekkor mélyedett el a csillagászatban is Joseph Franz mellett, aki akkoriban a jezsuita csillagászati obszervatórium vezetője volt. Tanulmányai mellett nemesi ifjakat bányászati ismeretekre oktatott és latinra fordította a német bányatörvényeket. Még egy történelmi és földrajzi tankönyv írásába is belefojt, ennek a kézírata azonban elkallódott. 1751-ben pappá szentelték és a harmadik próbaévet a besztercebányai rendházban töltötte el, majd a rend 1752-ben Kolozsvárra küldte, hogy az akkoriban kiépülő jezsuita kollégiumban matematikát és csillagászatot oktasson. Ebben az időben kezdett el foglalkozni az elektromosság és a mágnesség kérdéseivel, megsejtve, hogy a két jelenség között szorosabb összefüggés van. A magnetizmus gyógyító hatását is tanulmányozta. Ebben az időben matematikai témájú könyvet is írt, amely egy tervezett sorozat első darabja volt, a folytatás azonban már nem valósult meg. 1755-ben a bécsi udvari csillagda korábbi vezetőjének, Jakob Marinoni (1676–1755) udvari csillagásznak a halála után Mária Terézia őt nevezte ki az intézmény élére. Feladatait eleve pontokba foglalták, ezek között szerepelt a bolygók pályájának, a rendkívüli csillagászati eseményeknek a megfigyelése és a már a Marioni által elindított *Ephemerides Astronomicae* csillagászati évkönyv szerkesztése és kiadása is. Ebben az adott évre vonatkozó fontos csillagászati adatokat közölte részben saját megfigyelései, részben számításai alapján. Ennek köszönhetően Európában is egyre inkább felfigyeltek munkásságára. Mint pedagógus is jeleskedett, fellendítette a Bécsben folyó csillagászati-geodéziai oktatást, számos tehetséges tanítványt nevelt. Ezek egyike volt Sajnovics János (1733–1785) is, aki 1758–1759-ben volt Hell Miksa mellett, és akivel később részt vett a Vénusz-átvonulás megfigyelésében a távoli Vardő szigetén. Miután családi neveltetése folytán is elsősorban a gyakorlati kérdések megoldása izgatta, csillagászati munkásságára is ez a gyakorlatiaság volt a jellemző. 1764-ben szellemes kísérletekkel igazolta, hogy a Vénusz bolygó többek által látni vélt holdja valójában egy optikai jelenség, fénytükröződés. A földrajzi helymeghatározásban is bevezetett néhány új módszert. A ma Horrebow–Talcott-eljárásnak nevezett földrajzi szélességmérést tulajdonképpen ő alkalmazta először. Ennek lényege, hogy a délkörön azonos magasságon áthaladó két csillag zenit-távolságát kell megmérni és feltételezve, hogy fénytörésük megegyezik, kiszámítható a földrajzi szélesség. Hell néhány év alatt az európai csillagászok élvonalába küzdötte fel magát, ezért nem meglepő, hogy VII. Keresztély dán király őt kérte fel annak az expedíciónak a megszervezésére és vezetésére, amely az északi sarkkörön túl elterülő Vardő szigetén volt hivatva megfigyelni a Vénusz bolygó 1769. június 3-án esedékes átvonulását a Nap korongja előtt. Ebben az expedícióban részt vett Sajnovics János (→Nagyszombat) is, aki a csillagászati megfigyelések mellett a bennszülött lappok nyelve és a magyar nyelv közötti rokonságot is megvizsgálta. Általános az a vélekedés, hogy mindezt Hell Miksa kezdeményezte. Ő maga az expedíció során rendszeres meteorológiai és mágnességi méréseket végzett, de érdekelt a sarki fény problémája is, s emellett botanikai és zoológiai kutatásokat is folytatott. A Vénusz-átvonulás sikeres megfigyelését a dán fővárosban, Koppenhágában nagy elismeréssel üdvöztölték, viszont a mérési adatok csak más megfigyelők eredményeit követően láttak napvilágot és felmerült az utólagos korrekció gyanúja, amelyet csak a XIX. században oszlatott el Simon Newcomb (1835–1909) amerikai csillagász. Hellt a magyar történelem kérdései is foglalkoztatták. A magyarok származásáról levelezést folytatott Pray Györggyel is. A jezsuita rend feloszlatása miatt tudományos munkájának körülményei megnehezültek, miután korábbi munkatársait kénytelen volt nélkülözni. Így is nagy érdemei voltak a magyarországi csillagászat fejlesztésében, hiszen több obszervatórium (Kolozsvár – 1755, Eger – 1776, Buda – 1780, Gyulafehérvár – 1792) létrehozása is közvetlenül vagy közvetve az ő személyével kapcsolatos. Számos munkát eltervezett, pl. egy háromkötetes északi enciklopédiát is, de ezek jobbára tö-

redékesen és kéziratos formában maradtak fenn. **F. m.:** *Elementa Algebrae Joannis Crivelli magis illustrata et novis demonstrationibus et problematibus aucta*, 1745; *Elementa mathematica naturali philosophiae ancillantia. Tomus I: Elementa Arithmeticae numericae, et literalis seu Algebrae*, 1755; *Anleitung zum nützlichen Gebrauch der künstlichen Stal-Magnetten*, 1762; *Observatio transitus Veneris ante discum Solis, die 3 Junii Anno 1769*, 1770.

**VAITZIK EMIL (Hegybánya, 1867. augusztus 9. – Miskolc, 1936) erdőmérnök, entomológus.**

Szlovák származásúként tartják számon, eredetileg Vajcáknak hívták. 1878–1886 között Selmecbányán előbb a kat. gimnáziumban, majd az ev. líceumban végezte középiskolai tanulmányait. A selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémián 1886–1890 között az erdészeti karon tanult, mérnöki oklevelét 1892-ben szerezte meg. 1892–1900 között a selmeci Akadémia ábrázoló geometriai tanszékének tanársegéde volt. 1900–1909 között a besztecebányai állami erdészeti igazgatóság munkatársa volt. Később Liptóújvárbán, majd Miskolcon működött, sőt erdészeti főtanácsossá is kinevezték. A borsodi városban élt egészen haláláig. Már akadémiai hallgatóként kezdett el zoológiával és ezen belül entomológiával foglalkozni. Cikkei különböző szakmai folyóiratokban jelentek meg. Lepkegyűjteményét a selmecbányai Akadémiának és az Országos Erdészeti Egyesületnek adományozta.

**JÁVORKA SÁNDOR (Hegybánya, 1883. március 12. – Budapest, 1961. szeptember 28.) botanikus, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Középiskolai tanulmányait Selmecbányán végezte. A budapesti tudományegyetemen 1906-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1905-től a Magyar Nemzeti Múzeum növénytárának alkalmazottja: 1907–1912-ben múzeumi segédő, 1912-től ő, majd igazgató ő. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején a Növénytár igazgatójává nevezték ki, de Horthy Miklós hatalomra kerülését követően munkatárssá minősítették vissza. 1934–1940 között, nyugdíjba vonulásáig ismét igazgató volt. Az MTA 1936-ban levelező, 1943-ban rendes tagjává választotta. Tudósként elsősorban flórakutatással foglalkozott. 1918-ban az MTA megbízásából Észak-Albánia növényvilágát tanulmányozta, később bejárta az egész Kárpát-medencét és a Balkán-félsziget számos területét. Hat évtizedes pályafutása során kb. 2 200 napot töltött a szabadban! Terepbejárásain mintegy 22 ezer lapnyi herbáriumi anyagot gyűjtött, 120 új növényfajt fedezett fel és írt le, az ő nevét kb. 40 virágos és virágtalan növény viseli. Több növénynevezetéről és növénycsaládról (pl. *Onosma* – vértő, *Ericaceae* – hangafélék, *Hieracium* – hölgy-mál, *Linum* – len, *Sorbus* – berkenye, *Castanea* – gesztenye) monografikus feldolgozást készített. Fő művének az 1400 oldalas *Magyar Flóra (Flora Hungarica)* c., 1924–1925-ben megjelent kétkötetes munkáját tekintik, amely a Kárpát-medence valamennyi magasabbrendű növényfajának kritikai áttekintését adja. Az 1920-as évektől kezdve szorosan együttműködött Csapody Verával (1890–1985), az első magyar női matematika-fizika szakos tanárral, botanikussal, növényrajzolóval, aki számos könyvéhez készített nagyon kifejező és élethű növényrajzokat. Legnagyobb közös vállalkozásuk *A magyar flóra képekben (Iconographia Florae Hungaricae) I–III.* (1929–1934). Ezt a kiadványt 1975-ben és 1979-ben ismét megjelentették, a magyar mellett német és angol fordításban is. Közismert és népszerű Jávorka Sándor és Csapody Vera *Erdő mező virágai* c. munkája is, amely 1950-ben jelent meg először, és azóta számos újabb kiadásban napvilágot látott. Ugyancsak közös munkájuk a *Kerti virágaink* c., 1962-ben megjelent kötet. Jávorka Sándor botanikatörténeti munkássága is jelentős volt. 1926–1945 között rendezte Kitaibel Pál növénytári hagyatékát és herbáriumait. 1957-ben publikálta *Kitaibel Pál* c. monográfiáját. Számos nekrológban méltatta jeles magyar botanikusok (pl. Csató János, Mágócsy-Dietz Sándor, Gombocz Endre, Rapaics Rajmund és mások) életművét. 1954-től főszerkesztője volt az *Acta Botanica* szakfolyóiratnak. Egyéb munkái: *Magyarország erdőségei*, 1920; *Magyar gyógynövények I–II.* (Augustin Bélával, Giovanni Rudolffal és Rom Pállal közösen), 1948; *A magyar növényvilág kézikönyve* (Soó Rezsővel), 1951; *Erdő-mező növényei* (Csapody Verával és Csapody Istvánnal), 1980.

**RÉVAY FERENC (Hegybánya, 1887. március 6. – Pilisszentiván, 1974. október 27.) erdőmérnök, barlangkutató, műszaki feltaláló.**

Oklevelet a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerzett (1913). 1913-tól Lippán, majd Recskén, 1926-tól a Miskolci Erdőigazgatóságon dolgozott. Lillafüreden (1929-ig) elkészítette a Palota Szálló, a függőkertek és a tervezett strandfürdő eredeti terepének részletes tachimetrikus felvételét, a Palota Szálló alaprajzi kitűzését és ellátta a kertépítés vezetését. Feltárta az Anna- és István-cseppkőbarlang területét, 1931-ben elvégezte az István-barlang műszaki kiképzését. 1931–1932-ben a Felső-Tarna és a Hangony völgyében völgyzáró hordalékfogó kőgátakat építtetett. Ezt a találmányát 1938-ban szabadalmazták. Parádón a cseviceforrás édesvíz-beszivárgás elleni védelmét oldotta meg. 1939-től a Rahói Erdőigazgatóság építészvezetője volt. 1945-től nyugdíjazásáig Budapesten működött. Az Osztrák Barlangkutatók Egyesületének I. tagja volt. Megkapta a „Bronzmedve” emléklapet.

**FALLER GUSZTÁV (Hegybánya, 1892. február 23. – Budapest, 1968. július 22.) bányamérnök, földgázkutató.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1914-ben szerzett oklevelet. Katonaként vett részt az I. vh.-ban. 1919-től a Nagyalföldi Magyar Királyi Bányászati Kutatonál dolgozott mint üzemi mérnök, majd 1922-től hivatalvezetőként a földgázkutató mélyfúrásokat irányította. 1938-tól az Ipari Minisztérium bányászati ügyosztályán a bükkszéki olajbányászat, valamint a mezőkövesdi és a kőrösmezői olajkutatás referense volt. A II. vh. után az Iparügyi Minisztérium egyik megszervezője, 1948 júniusától a bányászati osztály vezetője. 1949 júliusától a Nehézipari Minisztériumban dolgozott, majd az év végén a Bányászati Kutatói és Mélyfúrási Nemzeti Vállalat dolgozója lett. 1951–1953 között a Mélyfúró Ipari Tröszt osztályvezetője, s a komlói szénfúrásokat irányította nyugalmába vonulásáig, 1958-ig. Ő vezette a Pávai-Vajna Ferenc által kitűzött két

hajdúszoboszlói mélyfúrást 1924–1930 között; ez az utóbbi volt Európában az egyik legmélyebb fúrás akkortájt, amelynek eredménye a 78 °C-os jódos-sós víz. Hasonló eredménnyel zárult az 1929–1934 között végzett két debreceni mélyfúrás is, amelyek eredménye a 63-65 °C-os jódos-sós víz. A fentiek mellett még jó néhány mélyfúrás irányítása fűződik a nevéhez, amellyel számos gyógy- és meleg fürdő kialakítását tette lehetővé. Érdemei elismerésül a Nemzetközi Mélyfúrási Egyesület dísztagjává választották. 1947 után szaktudását kevésbé tudta kamatoztatni, az ipar vezetői a kőolaj-kitermeléssel kapcsolatos tanácsaira már nemigen hallgattak.

### **REGULY ZOLTÁN (Hegybánya, 1904. szeptember 13. – Budapest, 1952. február 19.) gépész-mérnök, feltaláló.**

Már 18 éves korában a Szabadalmi Bíróság elfogadta egyik találmányi bejelentését. A budapesti műszaki egyetemen szerzett mérnöki oklevelet 1927-ben. Ettől kezdve a Ganz Villamossági Gyárban dolgozott, 1932-től a készülékeszkészítési részleg vezetője volt. Egyik megalapozója és kifejlesztője volt a magyar erősáramú készülékgyártásnak. Nevéhez fűződik a 60 és 100 kV-os szabadtéri készülékek bevezetése. Az ő érdeme volt, hogy, a magyarországi villamosgép-gyártás függetleníthette magát a külföldi piacoktól. A szabványosítás és tipizálás terén is nagy jelentőségű munkát végzett. Szakcikkei a *Nehézipar* és az *Elektrotechnika* című folyóiratokban jelentek meg.

### **HERNÁDZSADÁNY (Ždaňa)**

Az egykori Abaúj vármegyében található települést először a váradi regestrumban említik *Sudan* alakban 1222-ben. 1910-ben még magyar falu volt, hiszen 970 lakosából 793 volt a magyar és 112 a szlovák. A II. vh.-t követően a magyarokat kitelepítették és a község teljesen elszlovákosodott. 2011-ben 1351 lakosából 1255 volt szlovák, a többi romának mondta magát.

\*\*\*

### **KÖRÖSSY LÁSZLÓ (Hernádszadány, 1912. augusztus 21. – Budapest, 2002. február 16.) geológus, geofizikus.**

A budapesti tudományegyetemen szerzett geológusi oklevelet 1927-ben. 1940-ben tanulmányt írt szülőfaluja és környéke geológiai viszonyairól *Hernádszadány környékének földtani leírása* címmel. Az amerikai érdekeltségű MAORT kőolaj-kutató cég tevékenységének II. vh. alatt történt felfüggesztését követően alapított Magyar–Német Ásványolaj Művek Kft. (MANAT) munkatársaként bekapcsolódott a magyarországi szénhidrogén-kincs feltárásába. A potsdami egyezmény alapján a MANAT szovjet kézbe került és 1946-ban megalakult a Magyar-Szovjet Olajipari Rt. (MASZOVAL), Körössy itt működött tovább, majd az 1957-ben létrejött Országos Kőolajipari Tröszt kutatója lett. A következő évtizedekben a földgáz-mezők és kőolajtelepek feltárása terén jelentős eredményeket ért el. 1970-ben Állami-díjat kapott. **F. m.:** *The flysch like formations of the Great Hungarian Basin*, 1959; *The flysch formations of Hungary structural position and connections*, 1977.

### **HETÉNY (Chotín)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település környéke már a honfoglalás előtti évszázadokban lakott hely volt. A helyi szőlőhegyen feltárt számos hamvedres sír a kelták jelenlétére utal. Első okleveles említése 1075-ből való *Vaghetum* alakban. *Villa Hetten* néven 1138-ban említik első ízben. A XVI. században szinte teljesen elnéptelenedett, csak a következő évszázadban népesült be Vág- és Garam-menti, valamint gömöri betelepülőkkel. A lakosság ekkor már ref. vallású. 1666-tól volt a falu lelkesze Sajószentpéteri Márton, akit 1674-ben negyven további társával gályarabságra ítélték. A faluban élt egy ideig, mint Végh Mihály ref. lelkész felesége Vajda Julianna (1776–1855), Csokonai Vitéz Mihály szerelme és múzsája („Lilla”). Róla nevezték el a falu galériáját Lilla Galériának. Itt született és hunyt el Csizmadia Dezső (1928. április 8. – 1995. március) történész, egyetemi oktató, aki kutatóként a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom történetével foglalkozott. 1921-ben 1755, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1945 után sok magyar családot erőszakkal Magyarországra telepítettek. 2011-ben 1393 lakosából 1157 magyar, 201 szlovák és 17 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

### **TARCY LAJOS (Hetény, 1807. december 6. – Bécs, 1881. március 20.) filozófus, természettudós, az MTA tagja.**

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában Kovács Péter lelkész irányításával végezte, a gimnáziumot Komáromban járta ki. A pápai ref. főiskolán teológiát és bölcseletet hallgatott, sőt az 1829/30-as tanévben már segédtanárként matematikát oktatott. Az iskola 1831-ben a bécsi egyetemre küldte, ahol a fizikában és a matematikában mélyedt el. Közben elhunyt a pápai főiskola felvirágoztatója és a bölcseletet Magyarországon először magyarul oktató Márton István (1760–1831), akinek megüresedett helyére Tarczyt hívták meg, ő előbb azonban még Berlinben töltött két szemesztert, hogy Humphrey Davy (1778–1829) angol kémikus elektrolízissel kapcsolatos eredményeivel ismerkedjen, majd felkereste a göttingeni, a marburgi és a würzburgi egyetemet. 1833 augusztusában érkezett meg Pápra és megkezdte tanári működését. Reformokat igyekezett bevezetni, a bölcseleti oktatást Hegel (1770–1831) tanítására építette. Ezzel a maradi tanári kar rosszallását váltotta ki, és 1839-től már nem engedélyezték számára kedvenc tárgyának, a filozófiának a tanítását. Ehelyett matematikát, fizikát, természetrajzot, vegytant, geológiát és gazdaságtant oktatott 48 éven át, egészen haláláig. Ez alatt számos kiváló, később

jelentős közszereplővé vált személyt tanított (Jókai Mór, Petőfi Sándor, Orlay Petrich Soma stb.). 1837-ben nyomdát alapított a főiskolán. 1841-ben életre hívta az Önképző Társulatot, amely idővel fontos szerepet töltött be Pápa szellemi életében. Magyar nyelven írt tankönyveivel fontos szerepet játszott a magyar szaknyelv kialakításában és a korabeli oktatásügynek is egyik meghatározó alakja lett. Az 1848/49-es magyar szabadságharcban honvédtisztként szolgált, annak leverését követően kizárólag a tanításnak és a tudományoknak szentelte az idejét. Az MTA 1838-ban levelező, 1840-ben rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Népszerű égrajz*, 1838; *Természettan az alkalmazott mathézissel egyesülve a haladás jelen lépcsője szerint nyilvános tanításaira szintúgy mint magános tanulásra kézikönyvül dolgozta. Öt tábla rajzzal I–II.*, 1838; *A német nyelvtan paradigmái*, 1838; *Természetrész elemei*, 1839; *Tiszta mértan elemei*, 1841; *Népszerű természettan. Tanulni szerető gazdák, mesteremberek s iskolatanítók számára és a nép közt uralkodó babonákra különös tekintettel*, 1843; *A dráma hatása és literatúránk drámaszegénysége*, 1843; *Természettan elemei*, 1844; *Földtan*, 1844; *Gazdasági géptan*, 1844.

### **VARGA SÁNDOR (Hetény, 1942. november 6. –) levéltáros, történész.**

Általános iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte (1955), a komáromi gimnáziumban érettségizett (1959). 1959-től előbb a nyitrai Pedagógiai Főiskolán, majd a pozsonyi Komenský Egyetemen tanult, ahol történelem–levéltáros szakon szerzett oklevelet (1966), a bölcsészdoktori címet 1975-ben nyerte el. 1968–1970-ben a Csemadok KB titkára, majd szakelőadója. 1971–1989 között a pozsonyi Állami Központi Levéltár munkatársa. 1989 decemberétől 1990 júniusáig a Szlovák Köztársaság Kormányának miniszterelnök-helyettese. 1990. július 1-től 1993-ig ismét az Állami Központi Levéltár munkatársa, 1994-től a Csemadok OT levéltárosa, 1995–2005-ben az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának szlovákiai titkára volt. Diákként tevékenyen bekapcsolódott a szlovákiai magyar ifjúsági szerveződésekbe. 1968-ban egyik alapítója volt a Magyar Ifjúsági Szövetségnek (MISZ). 1978–1989-ben tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának. 1991-ben létrehozta a rövid életű Nemzeti Dokumentációs Centrumot. Publicisztikát is ír, cikkei elsősorban a *Bécsi Napló*-ban jelentek meg. Történészként elsősorban a XIX. századi Magyarország technikátörténetével, a telefonálás magyarországi kezdeteivel, valamint a felvidéki magyar ifjúsági mozgalmak kibontakozásának történetével foglalkozott. 1993-ban szerkesztésében jelent meg a *Magyarok Szlovákiában* c. adat-, dokumentum- és tanulmánygyűjtemény. Jelenleg Pozsonyban él.

## **HIBBE (Hybe)**

Az egykori Liptó vármegyében fekvő települést először 1239-ben említik írott források. Szepesi német bányászok telepedtek le itt, akik a XV. század közepéig aranyat bányásztak a környéken és vásárokat is tartottak itt, 1563-ban már iskolája is volt. A XVIII. század folyamán a szénégetés lett a helybeliek megélhetési forrása, a XIX. században pedig a fenyőpálkájáról (borovicska) lett híres. Itt nyugszik a templomban található családi sírboltban az egyik legnagyobb magyar költő, Balassi Bálint (1554–1594). A falunak 1910-ben 2126 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1522, zömében szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### **LÁNYI BERTALAN (Hibbe, 1851. március 21. – Budapest, 1921. február 15.) jogtudós, politikus, lapalapító.**

Iskolai tanulmányait Liptóújíváron, Késmárkon, Miskolcon, Iglón és Eperjesen végezte. 1873-ban ügyvédi vizsgát tett, 1884–1889 között Rimaszombatban törvényszéki bíróként működött. 1889-ben Budapestre került és különböző tisztségeket viselt. 1895-ben miniszteri tanácsossá nevezték ki. 1905–1906-ban országgyűlési képviselő és igazságügyi miniszter volt Fejérváry Géza ún. darabontkormányában<sup>38</sup>. Közreműködött a Fodor Ármin-féle magyar magánjog megalkotásában. **F. m.:** *Az ügyvéd mint meghatalmazott*, 1879; *A bányászati célokra kisajátított területek telekkönyvezése, különös tekintettel a bánya vasutakra*, 1890; *A bánya jog alapelvei, tekintettel a kodifikációra*, 1897; *Ex-lex*, 1903.

## **HIDEGPATAK (Studenec)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település neve 1899-ig hivatalosan Kolbach volt, de ismeretes a Tarpatak elnevezés is. Német telepesek alapították és 1264-ben *Kaldbach* néven említik először az írott források. 1910-ben 403, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 490-en éltek a településen.

\*\*\*

### **ANTOLIK KÁROLY (Hidegpatak, 1843. január 28. – Pozsony, 1905. június 20.) fizikus, középiskolai tanár.**

Lőcsén, Iglón és Nagyváradszabolcson végezte középiskolai tanulmányait. A budapesti egyetemen 1867-ben szerzett matematika–fizika és tornatanári képesítést. A fizikát Jedlik Ányosnál (→Szímó), a matematikát Petzval Ottónál (→Szepesbela) hallgatta. 1868–1870-ben a kaposvári főgimnázium, 1870–1874-ben a kassai főreáliskola tanára volt. A következő, 1874/75-ös tanévet Németországban töltötte. Előbb Hermann Helmholtz (1821–1894) berlini laboratóriumában, majd Robert Wilhelm

<sup>38</sup> A miniszterelnök, Fejérváry Géza tábornokszereplője a magyar királyi darabont testőrség kapitánya volt és kormányában szinte kizárólag parlamenten kívüli tagok voltak.

Bunsen (1811–1899) és Georg Hermann Quincke (1834–1924) heidelbergi előadásait hallgatta. Hazatérve, 1875–1892 között az aradi főgimnáziumban tanított. 1892-ben kinevezték a pozsonyi Állami Főreáliskola igazgatójává. Erről a posztról a haláláról szólította el. Jellegzetes kutatótanár volt, aki pedagógiai munkáját összekötötte a kutatással és a kísérletezéssel. Megfigyeléseiről és elképzeléseiről rendszeresen beszámolt a korabeli magyar és a külföldi folyóiratokban. Az elektromos szikrák hatására kialakuló ábrák és a rezgő hátrákon keletkező „hangábrák” különösen sokat foglalkoztatták. Mint Morovics Miroszlav Tibor felvidéki magyar tudománytörténész (→Vágsellye) megállapította: „a Lichtenberg féle elektromos poralakok művészté vált”. Eötvös Loránd (1848–1919) a legnagyobb magyar fizikus ugyan kissé lekezelően vélekedett egy magánlevélben Antolik kísérleteiről és különösen az egyik tankönyvről, de a kor jeles osztrák fizikusának, Ernst Machnak (1838–1916) felkeltette az érdeklődését a kassai gimnáziumi tanár néhány dolgozata a *Poggendorffs Annalen der Physik und Chemie* folyóiratban és ezek nyomán néhány jelentős felismerésre jutott. Antolik gyakran írt ismeretterjesztő cikkeket is a csillagászat, a légköri elektromosság, a hangsorok témakörében stb. Tornatanárként fontosnak tartotta a fiatalok rendszeres testedzését és maga állított össze tornagyakorlatot diákjai számára, akik nagy sikert arattak 1901-ben a budapesti országos tornaversenyen. Egy könyvben is összefoglalta ezeket (*Magyar ifjúsági játékok*, 1903), amely németül is megjelent. A közéletben is szerepet vállalt. Már aradi működése idején kezdeményezte, hogy hetente előadásokat tartsanak a természettudományok köréből, és ebből nőtt ki az aradi Kölcsey Egyesület. Pozsonyban is rendszeresen tartott ismeretterjesztő előadásokat a Toldy Körben. Közel 11 évig elnöke volt a Pozsonyi Orvos–Természettudományi Egyesület természettudományi szakosztályának is.

## HÍM (Chym)

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő települést 1964-ben egyesítették a szomszédos Perény településsel és azóta Perény-Hím néven ismert. 1991-ben hozzácsatolták Felsőlánc települést is. Hím első említése *Heym* alakban 1294-ből való. Hímnek 1910-ben 284, túlnyomórészt magyar lakosa volt. Az összevont település az utóbbi évtizedekben jelentősen elszlovákosodott. 2011-ben Perény-Hímnek 1397 lakosa közül már csak alig 30 százaléka vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

**KORPONAY JÁNOS (Hím, 1819. május 16. – Kassa, 1881. január 15.) honvéd ezredes, hadtudományi író, az MTA levelező tagja.**

Apja a császári hadsereg tisztje volt. Korponay a kassai gimnáziumot elvégezve és egy évet a kassai bölcsészakadémián eltöltve 1834-ben maga is katonának állt. Bécsben tanult a hadi akadémián és 1842-ben már főhadnagy volt. Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc idején először Batthyány Lajos miniszterelnök haditanácsadója volt, majd 1848 szeptemberétől a honvédseregben szolgált őrnagyi rangban. A világosi fegyverletételt követően hadifogságba esett és első fokon halálra ítélték, amit aztán 16 év várfogságra változtattak. 1856-ban szabadult a kufsteini várbörtönből. A hadtudománnyal már az 1840-es évektől kezdve foglalkozott, számos korabeli lapban cikkezett is hadászati kérdésekről. Ennek elismeréseként az MTA 1844-ben levelező tagjává választotta. 1861-ben Abaúj vármegye főlevéltárosa lett. Ezekben az években is folytatta szakírói tevékenységét és belefogott *Magyarország harctörténete* című vállalkozásába, amely a kezdetektől tárgyalta a magyar hadművészet történetét. Az ötkötetes kéziratot 1878-ban mutatta be az MTA-ban, de a javasolt változtatásokat halála miatt már nem tudta elvégezni. Számos egyéb írása is kéziratban maradt fenn. **F. m.:** *Hadi földírás I-II.*, 1845–1848; *Abaúj vármegye monographiája I/1–4. füzet*, 1866–1870.

## HODRUSBÁNYA (Banská Hodruša)

Az egykori Hont vármegye területén fekvő település 1971 óta Hodrushámor (Hodruša-Hámre) településrésze (ekkor lett e helység része Alsóhámor és Irtványos is). Hodrusbánya környékén már a XIII. században aranyat és ezüstöt bányásztak. Először 1352-ben említik írott források. A XVIII. század folyamán három Habsburg uralkodó is személyesen felkereste a települést (I. Ferenc, II. József és II. Lipót, akkor még mint főherceg). 1600–1936 között – a számítások szerint – mintegy 47 tonna aranyat és 2577 tonna ezüstöt bányásztak ki a térségben. A helység híres szülötte Emil Boleslav Lukáč (1900–1979) szlovák költő és műfordító, a magyar irodalom, mindenekelőtt a Nyugat nemzedékének nagy kedvelője és népszerűsítője.

\*\*\*

**SOBÓ (STAUDNER) JENŐ (Hodrusbánya, 1853. március 15. – Sopron, 1920. október 31.) vaskohómérnök, akadémiai tanár.**

1877-ben szerezte meg mérnöki oklevelét a selmecbányai Bányászat és Erdészeti Akadémián. Évekig különböző állami vasgyáraknál működött (Kisgaram, Zólyombrézó). 1892-től a selmecbányai akadémia középítészeti tanszékének tanára volt. Fontos szerepe volt az Akadémia Sopronba költöztetésében az I. világháború után. Több tankönyvet és szakkönyvet írt (*Középítéstan I-II.*, 1888-89; *Út-, vasút- és hídépítéstan*, 1900 stb.).

**BOLDIS IGNÁC (Hodrusbánya, 1856. december 31. – Turócszentmárton, 1912. május 9.) tanár, helytörténész, flórakutató, zeneszerző.**

Középiskolai tanulmányait Selmecbányán, a tanítóképzőt Léván végezte. A budapesti tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet 1877-ben. 1877–1880-ban a modori Állami Tanítóképző Intézet tanára, 1880–1885-ben a turócszentmártoni polgári iskola tanára, 1885-től egyúttal a turócszentmártoni Felső Kereskedelmi Iskola igazgatója volt. Előszörban edényes növényeket gyűjtött és készített belőlük herbáriumokat. Ezek sorsáról nem tudni. Mint amatőr flórakutató Modor, a Kis-Kárpátok, a Nagy-Fátra és a Kis-Fátra, valamint a Turócszentmárton környéki hegyek növényvilágát tanulmányozta. Egy nagyszabású florisztikai munkát is szándékában állt megírni Turóc vármegye növényvilágáról, ebből végül csak egy füzet jelent meg, a további részek vagy lappanganak, vagy nem készültek el. *Tátrai virágok* címmel egy franciánégyest komponált, amelynek kottája nyomtatásban is megjelent. **F. m.:** *A Turócszentmártoni magyar királyi állami felső kereskedelmi, polgári és elemi fiú- és leányiskola, valamint kisdudóvó múltja és jelene*, 1896; *Képek Turóc vármegye növényvilágából*, 1897.

### **VAJK ARTÚR (Hodrusbánya, 1893. március 20. – Budapest, 1966. március 17.) bányamérnök, szakíró.**

Tanulmányait a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián kezdte, végül az I. világháborút követően, 1919-ben Sopronban fejezte be. 1920-tól közel három évtizeden át a ma már Sopronhoz tartozó brennbergi szénbánya üzemvezetője volt. Ebben a minőségében számos új eljárást vezetett be, amelyeket addig csak külföldön alkalmaztak. 1939-ben a Szent István-aknában elért 620 méteres mélységgel magyar rekordot állított fel. Az 1949-ben alapított Bányászati Kutató Intézet első igazgatója lett. 1954–1964 között a Bányászati Tervező Intézet technológiai osztályának munkatársa volt. Szakcikkei és tanulmányai a *Bányászati és Kohászati Lapok*ban jelentek meg.

## **HOLICS (Holíč)**

Az egykori Nyitra vármegye területén, a cseh–szlovák határ mellett, a Morva folyó bal partjánál fekvő település környékén már a tatárjárás előtt egy vízivár állt, amelynek *Fejéregyház* volt a neve. A mai település e vár körül alakult ki valamikor a XII. században, első említése *Wywar* alakban 1205-ből való. 1910-ben 5522 lakosából 4560 szlovák, 584 német és 266 magyar volt. 2011-ben 11 255 lakosából 10 508 szlovák, 238 cseh, 85 magyar volt, továbbá 60 ukrán, 41 roma, 30 morva, 14 orosz, 7 lengyel, és 249 ismeretlen nemzetiségű személy is élt itt.

\*\*\*

### **PETROVICS FRIGYES KERESZTÉLY (Holics, 1799. október 7. – München, 1836. április 12.) történelész, jogász, az MTA tagja (1830-tól).**

Bölcséleti és teológiai tanulmányokat végzett Pozsonyban és 1820-ban Holicsban lett ev. lelkipásztor. De már egy évvel később, 1821-ben leköszönt hivataláról és Pestre költözött, ahol gróf Teleki László nevelője lett és előbb Pesten, majd Sárospatakon jogot hallgatott. 1830-ban növendékével nyugat-európai körutat tett, közben magyarországi vonatkozású adatokat gyűjtött a különböző levéltárakban. Ezt az MTA kéziratára Petrovics-gyűjteményként őrzi. Fontosabb munkája: *Magyarország történeti időszaki táblákban*, 1830.

### **GERLEY (HARDLICSKA) JÁNOS (Holics, 1816 ? – Pozsony, 1867. május 20.) orvos, a csallóközi kreténizmus kutatója.**

Életéről keveset tudunk. Eredeti vezetéknévét (Hardlicska) 1848-ban magyarosította Gerleyre. A pesti egyetemen szerezte orvosdoktori címét 1841-ben, disszertációja a szembetegségekkel foglalkozott (*Dissertatio inaug. ophthalmologica agens de diagnosi morbum oculi analogorum, facileque invicem permutandorum*). Pozsonyban körorvos – 1861-ben rövid ideig Pozsony vármegye főorvosa is – volt, emellett közegészségügyi kérdésekkel is foglalkozott és a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1865-ben Pozsonyban tartott XI. vándorgyűlésén egy nagy visszhangot kiváltó előadást tartott a Csallóközben tömeges méreteket öltő „tájbetegségről”, a *gügyeségről*, amely a szakirodalomban inkább kreténizmus néven ismert. A betegség okát részben örökletesnek tartotta, de kapcsolatba hozta a táplálkozással és a környezeti hatásokkal is. (Hogy köze lehet a jódhiányhoz, azt akkor még nem ismerték fel.) Javasolta a szellemi fogyatékkal élők összeírását és intézeti elhelyezését, hogy megkímélik őket környezetük gúnyolódásától.

## **HOMONNA (Humenné)**

Az egykori Zemplén vármegye területén található települést 1317-ben említik először írott források: Károly Róbert ekkor adományozta a birtokot a magyar történelemben fontos szerepet játszó Drugeth családnak. A XIX. században az Andrássy család lesz a város új birtokosa és ekkor ismét fejlődésnek indult. 1910-ben 4508 lakosából 1724 volt a magyar, 1389 a szlovák és 952 a német. Az 1918-as impériumváltást követően egyre inkább a szlovák elem került többségbe. 2011-ben 35 053 lakosából 27 593 vallotta magát szlováknak, 2263 ruszinak, 818 romának, 406 ukránnak, 173 csehnek és 61 magyarnak. A város jeles szülöttei: Zichy Ferenc (1701–1783) főispán, győri püspök; Unger Joachim Jacob (1826–1912) jihlavai főrabbi; Matolay Géza (1895–1962) író, filmforgatókönyv író, 1945 után emigrált és végül Argentínában telepedett le, ahol később öngyilkos lett; Oláh György (1902–1981), író, újságíró, az első magyar szociográfia, a *Hárommillió koldus* (1928) szerzője. A szélsőjobboldali pártokhoz fűződő kap-

csolata miatt 1945 után emigrált és 1948-ban Buenos Airesben telepedett le; Ladislav Grosman (1921–1981) prózaíró, az első Oscar-díjas csehszlovák film, az *Üzlet a korzón* forgatókönyvírója; Dušan Kováč (1942–) történész, az MTA tiszteletbeli tagja, az 1993-ban megalakult Szlovák Köztársaság első államfőjének, Michal Kováčnak az öccse.

\*\*\*

### **TREFORT ÁGOSTON (Homonna, 1817. február 6. – Budapest, 1888. augusztus 22.) művelődés-politikus, publicista, az MTA elnöke.**

Családja vallon eredetű, katonaoorvos nagyapja telepedett le Magyarországon. Eperjesen született édesapja, Trefort Ignác (1770–1831) ismert sebészorvos volt és Homonnán lakott, ahol az 1831-es kolerajárvány áldozata lett. Második felesége, Beldovics Tekla, Ágoston édesanyja ugyancsak a kolerajárvány idején hunyt el. Az árván maradt Trefort-gyerekeket (Ágostont, Antalt és Istvánt) Csáky Petronella grófnő vette pártfogásába. Trefort Ágoston az egri líceumban végezte középiskolai tanulmányait, majd 1833-tól a pesti tudományegyetemen jogot hallgatott. Már 18 évesen jogász lett és jurátusi gyakorlatát Eperjesen a kerületi táblánál végezte. Miután visszatért közel egyéves nyugat-európai körutazásáról, 1837 decemberében ügyvédi vizsgát tett és állami szolgálatba lépett. Ebben az időben került közelebbi kapcsolatba a magyar reformkor számos jeles képviselőjével, többek között Eötvös József báróval. Első nyilvános szerepléseként kezdeményezte a Műegyetem létrehozását, amelynek később elnöke lett. 1841-ben az MTA levelező, 1867-ben rendes tagjává választotta. 1885-től haláláig az MTA elnöki tisztét is betöltötte. Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc kezdeti időszakában aktív közéleti szerepet vállalt: Klauzál Gábor földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter mellett államtitkárként tevékenykedett. Lamberg gróf meggyilkolása (1848. szeptember 28.) után azonban emigrált és csak 1850-ben tért vissza családjával Magyarországra. Az 1850-es és 1860-as években ismét bekapcsolódott a közéletbe, országgyűlési képviselő is volt és részt vett a kiegyezést előkészítő politikai munkában is. Eötvös József halála után felajánlották neki a vallás- és közoktatási minisztérium vezetését, amit csak vonakodva 1872-ben fogadott el és egészen haláláig végezte, különböző kormányok tagjaként. Párhuzamosan egy rövid ideig (1876–1878 között) földművelés-, ipar és kereskedelemügyi miniszterként is működött. Minisztersége alatt teljesen megújult és átalakult a magyarországi oktatásügy, kivált a felsőoktatás rendszere, és az ő kezdeményezésére újabb felsőoktatási intézmények alakultak (pl. a kolozsvári egyetem). Megreformálta az orvosképzést, a tanárképzést, a mérnökképzést, bővítette az egyetemek infrastruktúráját. Az addig hároméves képzést négyévesre növelte. Magáévá tette Kármán Mór (1843–1915) középiskolai reformelképzeléseit és ennek köszönhetően kiegyensúlyozottabbá vált a humán és a reáلتantárgyak aránya is. Emellett a középfokú szakoktatást is fejlesztette. Nevéhez fűződik a budapesti Zeneakadémia és az Iparművészeti Múzeum megalapítása és a képzőművészeti oktatás általános bevezetése. Fontos lépéseket tett a műemlékvédelem terén. Számos kiemelkedő műemlék restaurálását rendelte el (pl. a budavári Mátyás-templom, a kassai Szent Erzsébet-dóm, a bártfai Szent Egyed-templom stb.). Az ő nevéhez fűződik a magyarosító politika felerősödése is a közoktatásban és a szellemi életben, de ez majd csak a halála után válik meghatározóvá. Íróként elsősorban publicisztikai cikkeket, oktatásügyi tanulmányokat közölt.

### **RICHTMANN MÓZES (Homonna, 1880. szeptember 22. – Budapest, 1972. augusztus 20.) tanár, szerkesztő, judaikakutató.**

A budapesti és a boroszlói rabbiképzőben tanult, mestere Goldziher Ignác és Bacher Vilmos volt. 40 évig volt az Országos Izraelita Tanítóképző Intézet vallástanára (1907–1947), 1950–1962-ben a Rabbiképző Intézet tanáraként tevékenykedett. Különböző zsidó felekezeti újságokba írt cikkeket, a *Magyar Zsidó Szemlének* a szerkesztője is volt egy időben. **F. m.:** *Az arab-zsidó neoplatonikusok etikai nézetei*, 1904; *Landau Ezékiel prágai rabbi és a magyar zsidók*, 1907; *A régi Magyarország zsidósága*, 1912; *Ortodoxia és cionizmus*, 1920; *Izrael előharcosa (Pfeiffer Izsák emléke)*, 1949.

## **HONTBAGONYA (Bohunice)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1270-ben említik először *Bagana* néven. A legnagyobb népessége a XIX. század első felében volt, akkor mintegy 630-an éltek itt. 1910-ben 515, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. 2011-ben 140 személy lakott itt. A településen született Baltik Frigyes (1834–1919) ev. püspök.

\*\*\*

### **NYÁRY ALBERT báró (Hontbagonya, 1828. január 3. [június 30.?] – Budapest, 1886. január 1.) történész, levéltáros, heraldikus, az MTA levelező tagja.**

Édesapja Nyáry Antal (1803–1877) jogász, politikus, koronaőr volt. 1844–1848 között történeti, később jogi tanulmányokat folytatott a pesti egyetemen. Már diákként a reformgondolkodású ifjakat tömörítő Fiala Magyarországhoz csatlakozott, 1848 márciusában egyike volt a 12 pont kidolgozóinak. Az 1848/49-es szabadságharcban katonatisztként szolgált, 1849 májusától főhadnagyi rangban rövid ideig Kossuth Lajos hadsegédje volt. A világosi fegyverletételt követően Itáliába emigrált és Giuseppe Garibaldi testőrségének tagja is volt. 1859-ben a Magyar Légión századosaként vett részt a szárd–francia-osztrák háborúban. 1860–1867 között Henri Crony-Chanel herceg mellett titkárként tevékenykedett, és szabadidejében levéltárakban bújárkodott. 1867-ben visszatért Magyarországra és történeti-címertani kutatásokkal foglalkozott. Elsősorban a középkori Magyarország történetére, művelődési viszonyaira vonatkozó levéltári forrásokat kutatott fel és adott közre. Emellett jelentősek címertani kutatásai is. Még itáliai éveiben áttanulmányozta a modenai Hippolit-kódexeket (Ippolito d'

Este vagy *Estei Hippolit* bíboros, esztergomi érsek, majd egri püspök<sup>39</sup>) számadáskönyveit és ennek alapján felvázolta a XV.–XVI. századi Magyarország reneszánsz műveltségi viszonyait. 1873-ban megtartott akadémiai székfoglalójában is erről tartott előadást. A magyar címertannal is behatóan foglalkozott, megírt egy összefoglalót is, ennek megjelenését azonban már nem érthette meg. Rendszeresen publikált a *Századunk* és a *Turul* folyóiratban, ez utóbbinak 1883–1886 között Fejérfpataky Lászlóval (→Eperjes) társszerkesztője volt. 1876–1879 között Henszlmann Imrével együtt szerkesztették az *Archeologiai Értesítőt*. Lelkes műgyűjtő volt, értékes porcelángyűjteményében holicsi, tatai, kolozsvári, batizi, de emellett németországi (meissenai) és franciaországi (sèvres-i) darabok is voltak. Számos tudományos társaság (Magyar Történelmi Társulat, Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság) megalapítója és vezetőségi tagja volt. Több külföldi heraldikai társaság is tagjai sorába fogadta. **F. m.:** *A magyar forradalom napjai I–II.*, 1848; *Árpádok jogai*, 1862; *Posthumus István*<sup>40</sup> és az estei örökség, 1863; *Diplomatiai emlékek Mátyás király korából 1458–1490 I–IV.* (szerk.: Nagy Iván, Nyáry Albert), 1875–1878; *A heraldika vezérfonala*, 1886.

**NYÁRY JENŐ (Hontbagonya, 1836. február 20. – Piliny, 1914. június 29.) ősrégész, barlangkutató, az MTA tagja.**

Nyáry Albert öccse. Pesten bölcseletet és jogot tanult. Anyai nagybátyja, Kubinyi Ferenc (→Kóvár) buzdítására a régészettel kezdett el foglalkozni. Pilinyi birtokán és a környéken kutatva honfoglaláskori sírokat és a Vár-hegyen bronzkori anyagot talált. Szoros barátságban volt Rómer Flóriszal (→Pozsony), akivel több közös feltárást is végzett. Bejárta Felső-Magyarországot és számos helyen (pl. Domaháza, Sőreg, Lapujtő, Dobfenek stb.) ásott. Az volt a véleménye, hogy az emberiség őstörténetét elsősorban a folyók menti völgyekben és a barlangokban kell kutatni, ezért 1876–1877-ben három alkalommal is ásatást végzett az aggteleki Baradla-barlangban, ahol gazdag leletanyagot talált. Ezt egy közel 180 oldalas, 335 rajzot tartalmazó műben (*Az aggteleki barlang, mint őskori temető*) adta ki 1881-ben. A mű jelentőségét mutatja, hogy maga Kossuth Lajos írt róla egy 40 oldalas ismertetést (*Tanulmányok báró Nyáry Jenő Az aggteleki barlang mint őskori temető című munkája felett*, 1883). Az MTA 1883-ban levelező, 1887-ben rendes tagjává választotta.

## HONTFÜZESGYARMAT (Hontianska Vrbica)

Az egykori Hont vármegye területén található települést először 1135-ben említik írott források. A XVIII. és XIX. században elsősorban dohánytermesztéséről volt nevezetes. 1910-ben 1160, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1945 után a magyarok egy részét Magyarországra kényszerítették, helyükre magyarországi szlovákok érkeztek. 2011-ben 568 lakosából 371 szlovák és 177 magyar volt. A falu jeles szülöttei: Gyürky István (1848–?) pap, egyházi író; Nagy Sándor (1858–1886) irodalomtörténész; Dúba Gyula (1930. június 8. –) prózaíró, szerkesztő.

\*\*\*

**L. ERDÉLYI MARGIT (Hontfüzesgyarmat, 1945. április 29. – ) irodalomtörténész, szakíró, rendkívüli egyetemi tanár.**

A Zselízi gimnáziumban érettségizett 1962-ben. 1962–1967 között a nyitrai Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakon tanult, 1980-ban a pozsonyi Comenius Egyetemen ugyanezen tárgyakból középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1967–1987 között előbb Fegyverneken, Nagyöveden, Nagysallón volt általános iskolai tanár, majd a lévai pedagógiai szakközépiskolában, valamint az ipolysági, illetve a Zselízi magyar gimnáziumban tanított. Rövid ideig a pozsonyi Kerületi Pedagógiai Intézetben, majd a lévai járási népművelési központban is dolgozott. Közben megszerezte a doktori és a kandidátusi címet és 1987-től már a nyitrai Pedagógiai Főiskola adjunktusaként oktatott. 1994–1996-ban a Hungarisztikai Tanszék vezetője volt. 1998–2004 között a besztecerbányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztikai tanszékének docense és tanszékvezető-helyettese volt. 2004-től a komáromi Selye János Egyetemen a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék vezetője rendkívüli egyetemi tanári címmel és a Tanárképző Kar dékánja. Kutatási területe a dráma- és irodalomelmélet, a drámapedagógia, az összehasonlító irodalomtudomány és az oktatáselmélet. Számos tankönyv, tanulmány szerzője. **F. m.:** *A groteszk vizsgálata*, 1994; *Hontfüzesgyarmat személynevei*, 1995; *Az Örkeny-drámák elemzése*, 1996; *Iskolai gond(olat)ok*, 2000; *Az irodalom vetületei*, 2000; *Értékek párbeszéde*, 2003.

## HONTMARÓT (Hontianske Moravce)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település két helység: Apátmarót és Egyházmarót egyesítésével jött létre a XX. században. Apátmarótot 1135-ben, a bozói monostor birtokainak összeírásában említik először *Marouth* alakban. A XIX. sz. elejéig a cisztercita kolostor birtoka volt. Egyházmarót az 1200-as évek elején keletkezett Apátmarót határában, első írásos említése *Morout* alakban 1245-ből való. 1910-ben Apátmarótnak 330, Egyházmarótnak 351 zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 918 lakosából 757 szlovák és 40 ukrán volt. Itt született Jaroslav Filip (1949–2000) zenész, humorista és dramaturg.

<sup>39</sup> Esteit még hatéves (!) korában nevezte ki Mátyás király esztergomi érsekké és 13 éves korában már bíboros lett. 1497-ben azonban az esztergomi érsekséget az ugyancsak jövedelmező egri püspökségre cserélte el.

<sup>40</sup> Utószülött István herceg (1236–1271), II. András és Estei Beatrix fia, III. András apja.



\*\*\*

**GEGŐ JÓZSEF ADOLF (Hontmarót, 1746. január 29. – Kolozsvár, 1812. április 15.)** piarista matematikatanár, csillagász.

1764–1777 között számos neves korabeli iskolában (Nyitra, Szentgyörgy, Tata) retorikát, poézist és bölcseletet oktatott. 1778–1809 között a kolozsvári r. k. főiskola bölcseleti karán matematikát adott elő és az iskola csillagvizsgálójának vezetőjeként tevékenykedett. Az 1798-as tűzvész után fontos érdemei voltak az intézmény újrászervezésében. Jelentős tanácsokat írt, részletesen foglalkozott a gyakorlati geometria oktatásával, a felmérés (telekfelvétel, térképszerkesztés) és az időmérés kérdéseivel. Hallgatóival szférikus mérési gyakorlatokat végeztetett, lakásán is meridián távcsövet szerelt fel. **F. m.:** *Elementa algebrae*, 1808; *Elementa geometriae*, 1808.

## HORHÁT (Hrochoť)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település a XV. század elején keletkezett, első írásos említése 1424-ből való. 1847–1856 között itt élt Andrej Sládkovič, és lakott a faluban Ludo Ondrejov (1901–1962) szlovák prózaíró is. A településnek 1910-ben 1273, 2011-ben 1499, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**ABRAHAMIDES IZSÁK (Horhát, 1550–1560 között – Bajmóc, 1621)** evangélikus egyházi író, szuperintendens.

Iskolai tanulmányait Zólyomban, Selmecbányán, Besztercebányán és Bártfán végezte, ez utóbbi helyen két évig filozófiát és teológiát tanult Fábrí Tamás, Radaschin György és Stoeckel Lénárt irányításával. Ezt követően a Turóc megyei Mosócon Colacínates Miklós jeles orientalista tanítványaként görögül és héberül tanult. Az 1570-es évek második felében a prágai egyetemen magiszteri címet szerzett. 1580 táján Lipcsében időzött, de apja váratlan halála miatt kénytelen volt visszatérni szülőföldjére. Négy évig Bécsben tanított, és egy magyar főúr fiának nevelőjeként is tevékenykedett. Majd Zólyomban tanított 3 és fél évig, ezt követően Körmöcbányán jegyzősködött mintegy hat éven át. Az 1590-es évek elején Bajmócra hívták meg lelkésznek és prépostnak. Lelkész felavatására Wittenbergben 1595. augusztus 27-én került sor. Az 1610-ben Zsolnán tartott zsinaton a Pozsonyi, a Nyitrai, a Barsi megyék első szuperintendensévé választották. Nagy egyháztudósnak és kiváló szónoknak tartották. Őt kérték fel szónoknak Thurzó György (1567–1616) nádor temetésén. Ez a szöveg 1617-ben, Lőcsén latin nyelven nyomtatásban is megjelent. Hitvitákban is sikeresen szerepelt. 1616 februárjában a Nagybiccsén tartott egyházi gyülekezeten cáfolta Moschovinus János volt lengyelországi prédikátor Photinus (?–376) eretnek püspök iratain alapuló és Magyarországon terjesztett tévtanait. Cseh nyelvre fordította Luther Márton katekizmusát.

## HÓLAK (Trenčianska Teplá)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést 1899-ig magyarul hivatalosan Trencsén-Teplának nevezték. Írott forrásokban először 1355-ben említik. A helység jeles szülötte Lányi György (Georgius Lányi) (1646–1701) ev. lelképásztor, a lipcsei egyetem professzora, aki latinul és németül publikált útirajzokat, iskoladramákat és visszaemlékező prózát. A Wesselényi-összeesküvés ürügyén, az 1670-es években őt is gályarabságra ítélték, de sikerült megszöknie és egy ideig Berencsen bujkált, majd Lipcsébe ment és itt is halt meg. Hólaknak 1910-ben 2294, zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 4109 lakosából 3666-an vallották magukat szlováknak.

\*\*\*

**TARNÓCZY TAMÁS (Hólak, 1915. január 15. – Budapest, 2007. szeptember 14.)** fizikus, akusztikus.

Az I. vh.-t követően szüleivel Budapestre költözött, itt végezte el középiskolai tanulmányait 1933-ban és a szegedi tudományegyetemen matematika-fizika szakon szerzett tanári oklevelet. 1940-ben a budapesti műegyetemen Bay Zoltán tanársegédje lett, majd 1943-ban a későbbi Nobel-díjas Békésy György irányításával akusztikából doktorált a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Ettől kezdve elsősorban akusztikával foglalkozott. 1949-ben létrehozta az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetének keretében az Akusztikai és Ultrahang Kutatócsoportot. Érdeklődésének középpontjában a beszéd kutatás állt. Az ultrahang zónalencsék, teremakusztikai dolgozatai és a beszédhanggal kapcsolatos kutatási eredményei nemzetközi jelentőségűek. Több akusztikai konferenciát és 1971-ben egy 1500 szaktudóst felvonultató nemzetközi akusztikai kongresszust szervezett Budapesten. Közel 450 magyar és idegen nyelven írt dolgozata jelent meg, 19 könyvnek szerzője, társszerzője, szerkesztője volt. **F. m.:** *Fizikai hangtan*, 1945; *Építészeti hangtan*, 1948; *Fizikai akusztika*, 1963; *Ultrahangok*, 1963; *Akusztikai tervezés*, 1966; *Zenei akusztika*, 1982; *Hangnyomás – hangosság – zajosság*, 1984; *Teremakusztika I-II.*, 1986; *Einführung in die Musikalische Akustik*, 1991.

## HUNFALVA (Huncovce)

Az egykori Szepes vármegyében található település környéke már ősidők óta lakott, a régészek a puhói kultúrának nevezett időszak maradványaira bukkantak. A hagyomány szerint a hunok itt győzedelmeskedtek 441-ben Marcinus és Tetricus római hadvezérek seregei felett. A falut a XII. században ide telepített szászok alapították és 1257-ben *Supch* néven említik először az írott források, de 1336-ban már *Hunsdorf* néven szerepel. A német elnevezés nagy valószínűséggel nem a hunokra, hanem a kutyákra (Hund = kutya) utal, amit alátámaszt az is, hogy 1308-ban *villa Canis* (a latin canis szintén kutyát jelent) néven is említik. Az évszázadok során írták *Chepanfalua*-nak is. A XVIII. század végétől rabbi képző iskola működött itt és ennek nyomán egyre több zsidó is megtelepedett a faluban. 1910-ben 1265, többségében német lakosa volt. 2011-ben 2926 lakosából 2343 szlovák és több mint 500 roma volt.

\*\*\*

**BETHLENFALVY ERNŐ (Késmárk, 1880. február 21. – Hunfalva, 1955. június 18.) közgazdász, természetbúvár, szakíró.**

Noha Késmárkon született, élete jelentős részét Hunfalván töltötte, ahol birtokai voltak (1945-ben magyar származása miatt ezeket „államosították”). A Tátra állatvilágának kutatója volt, és mint természetvédő sokat fáradozott a Tátrai Nemzeti Park létrehozása érdekében is. Cikkei magyar, német és szlovák nyelvű szaklapokban (pl. *Vadászlap*, *Karpathen-Post*, *Die Karpathen*, *Lovec*, *Szepesi Híradó*, *Aquila*, *Sylvia*) publikálta. Közreműködött az 1935-ben megjelent *Naša zverina* (*Vadállatok*) szlovák enciklopédia szerkesztésében (ennek 20 szócikkét is ő jegyzi). Régészeti kutatásokkal is foglalkozott, gyűjteményét és a könyvtárában található, a témával kapcsolatos köteteket 1925-ben a poprádi Kárpáti Múzeumnak ajándékozta. Közgazdászként elsősorban a mezőgazdaság kérdéseivel foglalkozott. Értékes a *Szepes vármegye mezőgazdasági helyzete* címmel 1912-ben publikált tanulmánya. A Magas-Tátra állatvilágáról írt német nyelvű munkáját (*Die Tierwelt der Hohen Tatra*, 1937) a témában közreadott kötetek egyik legjobbjának tartják. Késmárkon temették el. Fia, **Bethlenfalvy József** (Hunfalva, 1906 – Pozsony ?) építész és hegymászó volt. Késmárkon végezte középiskolai tanulmányait. Zürichben szerezte építési oklevelét és egyúttal a fotográfusi szakot is elvégezte. Már középiskolásként szívesen járta a hegyeket és próbálkozott a hegymázással. Svájci diákéveiben már rendszeresen megmászta az Alpok csúcsait. Szülőföldjére visszatérve elsősorban Grósz Alfréddal (→Lőcse) közösen számos tátrai hegycsúcsot megmásztak. Egyúttal rendszeresen fényképezte, később filmezte is a Tátrát, annak növény- és állatvilágát. Festményeken is megörökítette a látottakat. Cikkei a *Turistaság és Alpinizmus* és a *Die Karpathen* folyóiratokban jelentek meg. 1945 után Pozsonyban telepedett le.

# I

## IGLÓ (Spišská Nová Ves)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település napjainkban a második legnépesebb szepességi város. Első okiratos említése *Villa Nova* néven 1268-ból való. Az oklevél szerint a tatárjárást követően IV. Béla a csehországi Jihlava, azaz Iglau városából telepített ide bányászokat és az Igló elnevezésnek ez lehet az eredete. A szlovák *ihla* (tű) főnévből való eredeztetés nem tűnik meggyőzőnek. Iglosszája alakban 1279-ben említik először. Nagy Lajos emelte királyi bányaváros rangra. Veje, Luxemburgi Zsigmond 1412-ben tucatnyi más szepességi várossal egyetemben Iglót is elzálogosította Lengyelországnak. Amikor a XVIII. sz. hetvenes éveiben visszakerült a zálogból 1778-ban a szepességi városok központja lett és közel 100 évig betöltötte ezt a szerepet. Iglón épült 1911-ben az első magyarországi betonút. 1910-ben 10 525 lakosából 5103 szlovák, 3494 magyar és 1786 német volt. 2011-ben 37 948, zömében szlovák lakosa volt. Igló neves szülöttei: Jóny János (1695. december 27. – Lőcse, 1755) jogtudós, számos latin nyelven írt jogtudományi mű szerzője (pl. *Juris peritorum Hungariae manuale*, 1749); Thern Károly (1817. augusztus 13. – Bécs, 1886. április 13.) karmester, zeneszerző, Vörösmarty Mihály *Fóti dalának* egyik megzenésítője; Máriássy János (1822. június 23. – Budapest, 1905. január 24.) az 1848/49-es magyar szabadságharc honvédezredese, később altábornaggyá nevezték ki, amikor a kassai honvédkerület parancsnoka lett; Kolbenheyer Gyula (1851. május 6. – Budapest, 1918. szeptember 26.) festő és építész, a pesti felső építőipari iskola tanára, majd 1898-tól igazgatója, a berlini Königsplatz átépítésére kiírt pályázaton első díjat nyert; Olgyai (Matirko) Viktor (1870. november 1. – Salzburg, 1929. június 20.) grafikus, festő; Nosz Gyula (1897–1967) gyorsíró, újságíró; Kéry Kálmán (1901. június 25. – Budapest, 1994. május 26.) vezérezredes, a magyar országgyűlés korelnöke volt 1990-től; Neményi Lili (1902. november 28. – Budapest, 1988. július 14.) színművésznő, operaénekes; Zathureczky Ede (1903. augusztus 24. – Bloomington (USA), 1959. május 31.) hegedűművész, a budapesti Zeneakadémia igazgatója; Szepes Béla (1903. szeptember 5. – Budapest, 1986. június 26.) sielő és gerelyhajító olimpikon, karikaturista. Iglón hunyt el: Geyer (Gusztáv) Gyula (Bielsko-Biala, 1828. szeptember 15. – 1900. szeptember 28.) tanár, természetkutató, aki a késmárki liceumban érettségizett. 1848-ban önkéntes nemzetőrnek állt, majd megsebesült és felépülését követően évekig különböző helyeken nevelősködött. Bécsben természettant hallgatott, 1859–1871 között Rozsnyón tanított, majd 1871-től az iglói főgimnázium tanára volt. Rendszeres meteorológiai, rovar- és növény- megfigyeléseket is végzett, és különböző magyar és német nyelvű folyóiratokban publikálta cikkeit az ornitológia, a rovar- és fenológia<sup>41</sup>, a meteorológia, a pomológia köréből; Emerichy Géza (Leibitz, 1838. november 9. – 1887. november 5.) pedagógiai szakíró, tanítóképző intézeti igazgató, közel 30 tankönyv szerzője; Róth Márton (→Késmárk), az iglói főgimnázium tanára, hegymászó, a Szepesi Szeretetház egyik megalapítója. A városban élt: Csontváry Kosztka Tivadar festőművész, aki 1874-től Iglón volt győgyosztárvezető; Rokfalusy Lajos (Lőcse, 1887–Salgótarján, 1974) hegymászó, hegymentő, aki 1888–1919 között a városban töltötte gyermek és fiatalkorát, és hamvait itt temették el.

\*\*\*

**MILLETER (MALETER) JÁNOS (Igló, 1691 – Lőcse, 1755. március 7.) orvosdoktor, megyei főorvos.**

1714-től a jénai egyetemen egy ideig orvostudományt hallgatott, majd Leidenbe ment, ahol berendezte I. (Nagy) Péter orosz cár által megvásárolt természetrajzi tárt, amelyet aztán Szentpétervárra szállítottak. 1717-ben avatták orvosdoktorrá, 1718-ban visszatért szülőföldjére és Iglón telepedett le. Lubomirsky Tódor herceg, a szepességi városok főkapitánya megtette házi orvosának. 1723-ban Lőcsére költözött, ahol városi orvossá és Szepes vármegye főorvosává nevezték ki. Ezt a tisztségét haláláig betöltötte. Bél Mátyás egyik szepességi munkatársa volt. 1739-ben egy német nyelvű munkát jelentetett meg a pestisről *Höchstnötliche Erinnerung, wie sowohl die Bewahrung, als auch die Cur selbst, bei besorgender Contagions-Zeit anzustellen sei...* címmel.

**CZIRBESZ ANDRÁS (Szepesváralja, 1732. szeptember 11. – Igló, 1813. január 12.) ev. lelkész, városi szenátor, mineralógus, történész.**

Noha a közeli Szepesváralján született, 25 éves korától (1757-től) Iglón volt evangélikus lelképásztor, később pedig, 1791-től, a 13 szepességi város szenátora. Közéleti munkája mellett a térség, mindenekelőtt a Tátra természeti viszonyainak vizsgálatával foglalkozott, emellett érdeklődött az ásványok, a különböző gyógynövények, a bányák iránt is. Számos adatot korábbi művekből, főleg a két Buchholz: id. Buchholtz György (→Kisszeben) és ifj. Buchholtz György (→Késmárk) leírásaiból merített, ezeket is belevette Bécsben 1772-ben kiadott *Kurzgefasste Beschreibung des karpathischen Gebirges* c. munkájába. 1773. augusztus 3-án megmászta a Kriván csúcsot, és elsőként dokumentálta írott formában ezt a vállalkozást (*Beschreibung einer karpathischen Bergreise, auf den so genannten Kriwan*, 1773), jóllehet nem ő volt az első, aki feljutott a 2494 m magas csúcra. Nagy érdeme van abban, hogy a Magas-Tátrára külföldön is felfigyeltek és már a XVIII. század utolsó évtizedeiben több szerző (Fichtel, 1788; Hacquet, 1791–1794; Townson, 1797) részletesen foglalkozik a térséggel.

**RUMY KÁROLY GYÖRGY (Karl Georg Romy) (Igló, 1780. november 18. – Esztergom, 1847. április 5.) jogtanár, ev. lelkész, irodalomtörténész, mezőgazdász.**

<sup>41</sup> Az élőlények életfolyamatainak a környezeti és időjárási hatásokra bekövetkező szakaszos változásaival foglalkozó tudomány.

Apja, Romy János György ismert iglói kereskedő volt. 1794–1799 között a késmárki evangélikus líceumban tanult, ahol tanárai megbízásából a héber nyelv elemeit ő oktatta. Nagy hatással volt rá Genersich János (1761–1823) történelem- és bölcsélettanára, aki irodalmi tevékenységre is ösztönözte. 1799-ben szülei a magyar nyelv elsajátítása végett a debreceni református kollégiumba küldték. 1800-ban a göttingeni egyetem hallgatója lett. Szabadidejében kirándulásokat tett a vidéken és több értékes kéziratot fedezett fel a wolfenbütteli könyvtárban. 1802-től már rendszeresen publikált a különböző szaklapokban. 1803-ban Késmárkon letelepedve a helyi líceumban matematikát és német filológiát oktatott. 1807-től a tescheni gimnáziumban segédtanári állást vállalt, de még ugyanabban az esztendőben Iglón az evangélikus líceum tanára lett. 1808-ban előbb Lőcsén tanított, majd Szomolnokon vállalt evangélikus lelkesítő állást a német hitközségben. 1810-ben Sopronban, az evangélikus líceumban lett a történelem és a filozófia tanára, és több német család gyermekeit magyar nyelvre is tanította. 1813-ban Festetich György gróf Keszthelyre hívta, ahol a Georgicon tanáraként gazdaságot és jószágigazgatást oktatott, majd a vegytant és a természetrajzot is elvállalta. 1816-ban nézeteltérése támadt Asbóth János jószágigazgatóval és emiatt távoznia kellett jól jövedelmező állásából, és októbertől már a karlócai líceum igazgatójaként működött. Öt év elteltével, 1821-ben a pozsonyi evangélikus líceum rektor-helyettesévé választották, de három év múlva, 1824 augusztusában Bécsben telepedett le, és áttért a kat. hitre. Ennek révén 1828-tól haláláig Esztergomban, a papi szemináriumban a magyar jog és a statisztika tanára volt. Családjára lényegében csak nagy könyvtárát hagyta, egyéb javai nemigen voltak. Sajnos a könyvtár, amelyben becses munkák is voltak, nagyrészt elkallódott. 1851-ben megjelent könyvtárának katalógusa, amely 1941 könyvet és vagy 150 kéziratot sorol fel. Az árverés során azonban kevés pénz folyt be, így aligha meglepő, hogy Nagy Ignác a *Hölgyfutárban* ezeket az ironikus sorokat vetette papírra születésének 100. évfordulója alkalmából: „*Gyűjtött volna inkább kopott cipőket vagy tyúkszemeket híres táncosnők lábairól, úgy örökösei most szép jövedelemhez jutnának*”. Romy élete során vagy 120 folyóiratba írt, cikkeinek számát némelyek több tízezerre becsülik, ami túlzásnak tűnik, de kétségtelenül nagyon termékeny szerző volt. Emellett kiterjedt levelezést is folytatott (kb. 60 ezer levél), többek között Kazinczy Ferencsel is számos német nyelvű levelet váltott. Kéziratok hagyatékában közel 300 műve maradt fenn. Könyveinek száma is tekintélyes. **F. m.:** *Populäres Lehrbuch der Oeconomie... I-II.*, 1808; *Gemeinnützige ökonomisch-technische Belehrungen für Haushaltungen in Städten und auf dem Lande I-II.*, 1816; *Újonnan felfedezett módja a lóetetésnek széna nélkül és igen kevés zabbal. Vagy miképp lehet 30 lónak tartásánál 9600 frt, azaz minden lónál 300 frtot esztendőn által megkímélni*, 1835.

### **LÁNYI SÁMUEL (Igló, 1792. április 15. – Kékkő, 1860. március 9.) vízipítő mérnök, festőművész.**

1823-ban szerzett mérnöki oklevelet a pesti Institutum Geometricum mérnökképző egyetemen. Azonnal bekapcsolódott a magyarországi folyók felmérésébe. Kezdetben a Sajó mentén, majd 1824-től kezdve a Duna Dévénytől Péterváradig terjedő szakaszán tevékenykedett. Az 1830-as évektől a Tisza és mellékfolyói felmérését vezette. Sokáig úgy vélték, hogy ezt a munkát Vásárhelyi Pál végezte. Lányi zokon vette, hogy Vásárhelyi 1846-ban bekövetkezett halála után nem őt bízták meg a folyószabályozási feladatokkal. Kilépett az állami szolgálatból és a kékkői Balassa-uradalom mérnöke lett. Mérnöki munkája mellett kedvtelésből képzőművészettel is foglalkozott. Mocsáry Antal 1826-ban megjelent *Nemes Nógrád vármegyének historiai, geographiai és statistikai esmertetése* c. művéhez több művészi rajtot is készített. Lányi Barabás Miklós (1810–1898) festő barátja köréhez tartozott. Őnarcképét a Magyar Nemzeti Galériában őrzik.

### **LIPPICH FERENC VILMOS (Igló, 1799. június 13. – Bécs, 1845. december 12.) orvos, egyetemi tanár.**

Apja, Lippich József a 16 szepesi város főorvosa volt. Fia Podolinban, Lőcsén és Kassán végezte el a középiskolát. A pesti egyetem orvosi karán kezdte meg tanulmányait 1817-ben, végül Bécsben avatták orvosdoktorrá 1825-ben. Disszertációját az anyaméh gyulladásával járó gyermekágyi lázról írta. Orvosi pályáját szülőföldjén kezdte meg, de 1827–1834 között Laibachban – ma Ljubljana, Szlovénia fővárosa – volt tisztiorvos. 1834–1841 között az itáliai Padovában, az egyetem speciális patológia és terápia tanszékének professzoraként tevékenykedett. 1841-től haláláig a bécsi egyetem belgyógyászati tanszékének vezetője volt. Ő indította el a kórboncnoki pályán a magyarországi patológia megalapozóját, Arányi Lajost (→Kórmáram). Laibachi működése idején egy hosszabb tanulmányt írt az alkoholizmusról<sup>42</sup> statisztikai szemszögből. Magyar címe: *A dipsobiostatika alapvonásai vagyis politikai-aritmetikai, az orvosi megfigyelésre alapozott vázlata azoknak a károknak, melyek a szeszes italok mértéktelen fogyasztásából következnek, tekintettel a népességre és az élettartamra*, 1834. Ez a mű vagy húsz évvel megelőzte Magnus Huss (1807–1890) svéd orvos alapvető, az alkoholizmus első tudományos leírását adó *Chronische Alkoholkrankheit oder Alcoholismus* (1852) c. művét. Az orvosi statisztika egyik előfutárának tekintik. Az első között használt a betegek mellkasának vizsgálatánál fülhallgatót (sztetoszkópot). További fontos munkái: *Medizinische Topographiae Laibachs* (magyarul: *Laibach tartományi főváros helyirata, tekintettel a természet- s gyógytanra, orvosi rendre és a biostatikára*), 1834; *Nosographologia*, 1842.

### **FROMMHOLD KÁROLY (Igló, 1810. november 9. – Budapest, 1876. január 9.) orvos, a villanygyógyászat úttörője.**

A pesti egyetemen 1836-ban szerzett orvosi oklevelet. Gyakorló orvosi működése mellett jelentős szakirodalmi tevékenységet fejtett ki már a reformkorban. A villanygyógyászat meghonosítója volt Magyarországon. A Lánchíd-építkezés orvosa, az 1848–1849. évi szabadságharcban honvéd törzsorvos. A szabadságharc leverését követően emigrált, de amnesztiá-

<sup>42</sup> Lippich az alkoholizmusra a *dipsa* kifejezést használta.

val hazatért és 1854-től Pest egyik kerületi főorvosaként tevékenykedett. **F. m.:** *A törvényszéki orvostan alapvonalai*, 1843; *A villámégetés*, 1843; *Elektrotherapie mit besonderer Rücksicht auf Nervenkrankheiten*, 1865; *A féloldali ideges főfájás*, 1868; *Die Migraine und ihre Heilung durch Electricität*, 1868; *Electrolysis und Electrokatalysis vom physikalischen und medicinischen Gesichtspunkt*, 1874.

### **TAVASI (TEICHENGRÄBER) LAJOS (Igló, 1814. augusztus 2. – Igló, 1877. január 28.) pedagógiai szakíró, honvédtiszt.**

Evangélikus, cipster<sup>43</sup> eredetű polgári család leszármazottja volt. Alsóbb iskoláit szülővárosában, Losoncon és Sárospatakon végezte. 1831–1836-ban Lőcsén teológiát és bölcseletet hallgatott, közben megtanult angolul, franciául és olaszul is. Korán árvaságra jutva tanuló társai magántanítójaként tartotta el magát. 1836–1839 között Acsán nevelősködött Prónay Albert báró családjánál, ezt követően a jénai, a hallei, göttingeni és a berlini egyetemen tanult, végül a jénai egyetemen szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1842-ben hazatérve egy évig ismét nevelősködött, majd 1843-tól a pesti ev. gimnázium tanáraként tevékenykedett. Honvédtisztként (legutoljára századosi rangban) részt vett az 1848/49-es magyar szabadságharcban és miután fogságba esett, közlegényként besorozták a császári seregbe és Itáliába vezényelték. Fél évvel később Grawert osztrák tábornok fiának nevelője lett, majd 1851-ben leszerelték és Iglót jelölték ki kényszerlakhelyéül, ahol a Nadler családnál volt nevelő. 1855-től haláláig az iglói gimnázium tanára, 1867–1868-ban igazgatója volt. Szépirodalmi műveket – verseket és drámákat – is írt. További munkái: *A gyermekek tanodáztatásáról és a köz- és nyilvános tanodai vizsgálatok tartásáról két tanszéki beszéd*, 1847; *Tanoda és egyház. Tanítónak levelei egy paphoz*, 1848; *A nevelési irodalom és a hazai tanítók köztanácskozmányáról*, 1848; *Az első egyetemes és közös magyar tanítói gyűlések dolgozatai*, 1848; *Egy hang a XVI. szepesi városból a törvényhatóságok tervezett kikerekítése tárgyában*, 1874.

### **BÓKAY JÁNOS (Igló, 1822. május 18. – Budapest, 1884. október 20.) orvos, sebész, szemész, gyermekgyógyász, egyetemi tanár.**

A családot eredetileg Bocknak hívták, Bókay János 1849-ben – Jókai Mór ösztönzésére – magyarosította a nevét. Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Rozsnyón, Lőcsén és Eperjesen folytatta. Csak 16 éves korában tanult meg magyarul. Sárospatakon jogot hallgatott, de ez nem volt kedvére, ezért 1841-ben beiratkozott a pesti egyetem orvosi karára, ahol négy évig tanult, majd Bécsben folytatta tanulmányait, végül Pesten szerezte meg 1847-ben orvosdoktori oklevelét. A Schöpf-Merei Ágost (1804–1858) professzor által vezetett kisdud kórházban lett segédorvos és ortopédiával kezdett el foglalkozni, majd aktívan bekapcsolódott a márciusi ifjak mozgalmába is, az 1848/49-es szabadságharc alatt pedig nemzetőrként szolgált. A szabadságharc leverését követően főnöke, Schöpf-Merei Ágost Kossuth Lajossal együtt emigrált, így Bókay János vette át ideiglenesen a gyermekkórház vezetését. Ez lett a magyarországi gyermekgyógyászat központja, később ebből nőtt ki az Országos Gyermekkórház, ahol nemcsak a férőhelyek száma nőtt, hanem lehetővé vált, hogy a beteg csecsemőkkel anyjuk is a kórházban tartózkodjon. 1861-ben a pesti orvosi karon a gyermekgyógyászat magántanára, 1867-ben rendkívüli tanára, 1874-ben pedig nyilvános rendes tanára lett. Fontosnak tartotta, hogy az orvosok mellett a bábákat is felkészítsék a korszerű ismeretek alkalmazására. Bókay egyik tagja volt a „pesti orvosi iskola”-ként ismertté vált orvostudóscsoportnak. Ő irányította a magyarországi himlőoltásokat szervező Országos Központi Védhimlőintézetet. Gyakran publikált a korabeli szaklapokban (*Orvosi Hetilap*, *Zeitschrift für Natur- und Heilkunde* stb.) és orvosi évkönyvekben. **F. m.:** *A garatmögötti tályogokról. (Abscessus retropharyngealis) és a garatmögötti nyirokmirigylobról (Lymphadenitis retropharyngealis) gyermekeknél*, 1876; *Über Retropharyngeal-Abscesse bei Kindern*, 1876; *Krankheiten der männlichen Sexualorgane. Die Krankheiten der Harnblase és Die Krankheiten des Mastdarms und des Afters*, 1878–79. Két fia, ifj. **Bókay János** (1858–1937) és **Bókay Árpád** (1856–1919) is az orvosi pályát választotta. Az előbbi gyermekgyógyász lett és 1916-ban, az egyetem professzoraként bevezette a gyermekgyógyászatot, mint kötelezően szigorlati tárgyat. Az utóbbi belgyógyászzal, farmakológival foglalkozott és a magyarországi szabadkőműves mozgalom egyik vezető képviselője volt.

### **SÓLTZ GYULA (Igló, 1837. március 1. – Budapest, 1913. szeptember 16.) erdőmérnök, statisztikus.**

1858–1861-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián tanult. Ezt követően Körmöcbányán, Bélabányán, Selmecbányán és Diósgyőrött működött. 1871–1893 között a selmeci Akadémián erdőbecslést, erdőrendezést, erdőértékszámítást, statisztikát és erdőtörténetet adott elő. Tanári munkája során aktívan közreműködött a magyar erdészeti szaknyelv kidolgozásában, a magyar nyelvű erdészeti szakirodalom és szakoktatás megteremtésében. 1895-ben a földművelésügyi minisztérium erdőügyi osztályvezetője lett, 1897-ben országos főerdőmesternek nevezték ki. 1904-ben vonult nyugdíjba. Az *Erdészeti Lapok*ban számos közleménye jelent meg. Fontosabb munkája: *Az erdőbecslés kézikönyve* (Fekete Lajossal), 1882.

### **BARTSCH SAMU (Igló, 1845. szeptember 29. – Baja, 1895. január 19.) zoológus, főiskolai tanár.**

Apja, Bartsch Sámuel lakatosmester volt. Fia szülővárosában kezdte elemi iskolai tanulmányait, és mint feljegyezték, nemcsak szorgalmas, hanem tehetséges tanuló volt. Az első négy gimnáziumi osztályt is Iglón végezte, egyik kedvenc tanára Tavasi Lajos volt. A gimnázium négy felsőbb osztályát Eperjesen fejezte be 1863-ban, itt Hazslinszky Frigyes Ákos (→Kés-

<sup>43</sup> szepességi szász

márk) buzdítására fordult érdeklődése a természetrajz felé, ennek ellenére Eperjesen a teológiát végezte el. Két évig neve-lőként tevékenykedett az eperjesi Plachy családnál, közben a természettudományokkal foglalkozott. 1868-ban beiratkozott a berlini Frigyes Vilmos Egyetemre (a mai Humboldt Egyetem elődje), ahol matematikát és természettudományi előadásokat hallgatott. Később Tübingenben elsősorban botanikával és zoológiával foglalkozott, nyugat-európai tanulmányútjai során rendszeresen feljegyzéseket készített, élményeiről naplót vezetett. Különösen a kerekeshégek iránt érdeklődött, első, 1870-ben írt német nyelvű terjedelmes munkája, amely egyben a doktori értekezése is volt ugyancsak a kerekeshégek-ről szólt (magyar címe: *A kerekeshégek Tübingenben megfigyelt fajai*). Hazatérését követően, 1870-től a nyíregyházai ev. tanítóképző igazgatójaként működött. Nehezményezte ugyanakkor, hogy a nevelést is elő kellett adnia. Nyíregyházán kötött barátságot a később Iglón elhunyt Emerichy Géza kollégájával, aki elsősorban pedagógiai szakíróként vált ismertté. 1871-ben kinevezték a Bajai Állami Tanítóképző Intézet rendes tanárává és tanítványaival oktatási, szemléltetési célokra értékes növény- és állatgyűjteményt állított össze, ez azonban később elkallódott. 1873-ban középiskolai tanári oklevelet is szerzett és egyúttal megnősült: felesége a bajai Magyar Dal- és Zeneegylet alapító-elnöke, Hengl Adolfnak a 16 esztendő-s Hermin nevű lánya lett, akinek a kedvéért még gondolkáznia is megtanult, hogy apósa vonószenekesében játsszon. Közben a Természettudományi Társulat megbízásából tanulmányozta az Al-Duna és a Tisza mente kerekeshégeit, és erről 1876-ban számolt be a *Rotatoria Hungariae, A sodróállatkák Magyarországon megfigyelt fajaik* c. dolgozatában. 1878-ban kinevezték a bajai tanítóképző igazgatójává, így kevesebb ideje maradt a tudományos munkára. Rendszeresen publikált madártani és tanügyi cikkeket, levelezett Hermann Ottóval is. Élete vége felé látása is romlott, s ehhez súlyos vesebaj is társult. Többször is szélütés érte és még 50 éves sem volt, amikor elhunyt.

### **POSEWITZ TIVADAR (Igló, 1851. december 2. – Budapest, 1917. június 12.) geológus, orvos.**

A budapesti tudományegyetemen 1874-ben szerzett orvosi oklevelet. Ezt követően a Freiburgi bányászati akadémián 3 évig geológiát hallgatott. 1879-ben Holland Kelet-Indiába (Indonézia) utazott, mint katonaoorvos, szabadidejében azonban elsősorban geológiai kutatásokat végzett Borneó szigetén. Erről évek múlva, 1889-ben egy könyvet is megjelentetett Berlinben. 1884-ben tért vissza hazájába és néhány évig a Magas-Tátra térségét térképezte. 1887-ben a Magyar Királyi Földtani Intézet segédgeológusa, 1897-től osztálygeológusa, 1908-ban főgeológusa lett. Fontos földtani felméréseket végzett a harmadkori Iglói-medencében és a Máramaros vidéki homokkőterületen. A Tátra magyar és lengyel oldalán is kutatott, statisztikai felméréseket készített a Magas-Tátra látogatottságáról, megfigyelte a zergéket, gyűjtötte a vidék legendáit és mondáit, összeírta és vizsgálta a Tátra földrajzi neveit. Egyik legfontosabb munkájának az 1906-ban írt *Petró-leum és aszfalt Magyarországon* c. tanulmányát tartják. További munkái: *Borneo*, 1889; *A Szepesség, Magas-Tátra és a Szepesi Középhegység*, 1898.

### **SCHERFFEL ALADÁR (Igló, 1865. február 18. – Tihany, 1939. június 1.) mikrobiológus, algológus, botanikus.**

Scherffel Vilmos Aurél gyógyszerész és algológus (→Felka) fia. 1883–1885-ben a budapesti tudományegyetem orvos-tudományi karán tanult, bölcsészdoktori oklevelét 1888-ban szerezte, közben két évig (1886–1887-ben) a grazi egyetem hallgatója is volt. 1889–1890-ben az innsbrucki egyetem Növény-tani Intézetének asszisztenseként tevékenykedett. 1890–1919 között Iglón élt és botanikai, ill. algológiai kutatásokkal foglalkozott. Apja nyomdokaiba lépve elsősorban a Szepesség gomba- és moszatflóráját tanulmányozta, de foglalkozott a mikroszkopikus szervezetek szaporodásával is. Időnként rövidebb-hosszabb külföldi tanulmányutakat tett (1890–1898 között Budapesten, Bécsben és Berlinben kutatott), 1899-ben Helgoland szigetén járt. 1919-ben Gödöllőn telepedett le. 1928-ban kinevezték az MTA akkor létrehozott tihanyi székhelyű Magyar Biológiai Kutatóintézetének könyvtárosává. Ezt a tisztségét haláláig betöltötte. 1932–1939 között a szegedi Ferenc József Tudományegyetem címzetes nyilvános rendkívüli tanára volt. Az MTA 1927-ben levelező tagjává választotta. **F. m.:** *Die Drüsen in den Höhlen der Rhizomscuppen von Lathraea squamaria* L., 1888; *Phacocystis globosa*, 1900; *Beitrag zur Kenntniss der Chrysomonadineen*, 1911; *Zwei neue trychosystenartige Boldungen führende Flagellaten*, 1912; *Endophytische Phycomyceten-Parasiten der Bacillariaceen und einige neue Monadineen*, 1925; *Beitrag zur Kenntniss der Chytridineen. I–III.*, 1925–1926; *A Lathraea Squamaria* L. *hydathodjai és epiphyticus bacteriuma: Mycobacterium Lathraea mihi*. Akadémiai székfoglaló (elhangzott: 1927. dec. 5.), 1928; *Néhány érdekesebb alsórendű szervezet a Balatonból és annak környékéről*, 1930; *A Haematococcus pluvialis egy érdekes lelőhelye*, 1931; *Bernardinella bipyramidata* Chodat, 1932; *A Bangia atropurpurea* [Roth] Ag. *előfordulása a Balatonban*, 1934.

### **HAJTS LAJOS (Igló, 1866. október 27. – Budapest, 1933. december 1.) geográfus, térképész, tábornok.**

Budapesten elvégzett egy honvéd felső tiszti tanfolyamot, valamint a földrajzi intézet topográfiai tanfolyamát. A szakmai ismeretek elmélyítése céljából az USA-ban is tanulmányutat tett. 1895–1919 között a Ludovika Akadémia tanáraként működött, később az akkoriban létrehozott Állami Térképészeti Intézet vezetője lett és nagy szerepet játszott az önálló magyar katonai térképészet megteremtésében. Ő volt a kiadója az ún. angyalos térképeknek<sup>44</sup>. 1925-ben vezérőrnagyi rangban nyugdíjazták, amiben nemcsak az életkora, hanem a frankhamisítási botrányban való érintettsége is közrejátszott (az általa vezetett intézményben tervezték a hamis bankjegyeket), sőt 1926-ban rövid időre börtönbe is került. Fiatalabb ko-

<sup>44</sup> A két vh. között Magyarországon a fontosabb turisztikai célpontokat feltüntető, a címlapon az ún. magyar középcímekkel megjelenő térképeket nevezte így a köznyelv.

rában hegymászó volt, a Gerlachfalvi-csúcs megmászásáról egy cikket is közölt. **F. m.:** *A katonai országos felmérés alapvonalai*, 1904; *Tereptan, terepábrázolás és térképfelhasználás*, 1913. Öccse, **Hajts Béla** (Igló, 1872 – Igló, 1926. szeptember 11.) tanár, barlang- és Tatra-kutató, a Magyarországi Kárpát Egyesület Iglói Osztályának vezetője volt. Irányításával számos turistaösvényt tettek biztonságossá, menedékházakat építettek. Ő maga fényképekkel illusztrált cikkekben népszerűsítette a tátrai turizmus ügyét.

### **SZÉLL LÁSZLÓ MÓR (Igló, 1872. június 25. – Debrecen, 1946. július 19.) agrárvegyész.**

A budapesti tudományegyetemen kémiai és gyógyszervegyészi doktori oklevelet szerzett. 1898-ban lett a magyaróvári vegykísérleti állomás kémikusa, majd a magyaróvári Gazdasági Akadémia tanársegéde. 1901–1933 között, nyugdíjazásáig a debreceni Gazdasági Tanintézet kémia, borászat, természettan és mezőgazdasági technológia tanára volt. Több találmánya a technológia javítását szolgálta. Tankönyvszerzőként elsősorban általános és szerves kémiai összefoglalásokat írt: *Gazdasági vegytani jegyzetek*, 1902; *Vegytan*, 1906; *Általános és szerves kémia*, 1920; *Mezőgazdasági kémiai technológia*, 1931. Egyéb munkái: *Az alcalicarbonátok elektrochemiai viselkedése*, 1896; *A molybdaen és a citrat-módszer helyes alkalmazása a superphosphatok értékmeghatározásakor*, 1901; *A szesz- és sörgyártás, a bor- és szeszgyártás erjedési mikroorganizmusai*, 1908; *Néhány burgonyafajta termelési, technológiai és háztartási értékéről*, 1915.

### **SERÉNYI JENŐ (Igló, 1884. szeptember 5. – Doberdo, 1915. július 15.) ügyvéd, hegymászó, sporttörténész.**

A budapesti piarista gimnáziumban érettségizett 1902-ben, majd harmadmagával (Horn K. Lajos és Madaras Jenő társaságában) bejárta a Kárpátok gerincét Orsovától Máramaroszigetig. Mintegy 1000 km-t tettek meg gyalog, szekéren és néha vonaton. 1904-től a Tatra lett a célpontja. 1906–1915 között a legjobb hegymászók között tartották számon. A budapesti egyetemen szerzett jogi oklevelet 1906-ban. Már diákkorában a Magas-Tátrában, később az Alpokban is túrázott. Több téli első megmászásban vett részt. 1908-tól ő szerkesztette a *Nemzeti Sport Hó* rovatát, de más magyarországi szaklapokba is sok cikket, köztük sporttörténeti dolgozatokat írt. Egyik elindítója volt a *Turistaság és Alpinizmus* c. lapnak. 1912-ben ő szerkesztette a *Sísport gyakorlati kézikönyve* c. kötetet. Főmunkatársa volt a Budapest környéki sziklamászók kalauzának. Egyik alapítója volt a Magyar Sí Klubnak és a Magyar Sísövetségnek. Önként jelentkezett a háborúba és tartalékos hadnagyként hősi halált halt. Földi maradványait csak 1929-ben szállították Budapestre és temették el a Farkasréti temetőben. A Magas-Tátrában egy hegycsúcs kiszögellése viseli a nevét (Serényi-torony).

### **MAZALÁN PÁL (Igló, 1891. május 29. – Budapest, 1959. december 3.) bányamérnök, geofizikus, hidrogeológus.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1913-ban szerzett bányamérnöki oklevelet. Néhány hónapos nagybányai gyakornokoskodást követően 1913 őszén a kolozsvári Kutató Bányahivatalhoz került bányagyakornoknak és az akkor felfedezett erdélyi földgázmezők kutatásában közreműködve torziósinga-méréseket végzett. Az I. vh. befejezését követően a Debrecenben létrehozott Nagyalföldi Bányászati Kutató Kirendeltség vezetésével bízták meg. 1920-ban a Nagykanizsa környéki olajkutatásoknál a budafapusztai kutatófúrásokat irányította. Rátermettségét és kiemelkedő szaktudását elismerve megbízták a Dél-tengeri Szigetvilág olajfúrásainak felügyeletével is, mint „field manager”-t. Ezt követően 1924–1926-ban előbb Ausztráliában és Új-Guineában, majd Japánban és az USA-ban a jelentősebb olajterületeken tanulmányozta a mélyfúrási eszközök és berendezések gyártását. 1927-ben tért vissza Magyarországra. Ettől kezdve a külföldön tapasztalt hazai felhasználásán fáradozott és 1932-ben megteremtette a magyarországi mélyfúróipar munkaeszközeinek gyártási feltételeit és létrehozta a *Mazalán Pál Mélyfúrási Vállalata és Gépgyára* nevű céget, amely négy év leforgása alatt képes volt bekapcsolódni a hazai nyersanyagok és ivóvíz feltárásának munkálataiba. 1938-tól a budapesti műegyetemen, a Mérnöki és Építésmérnöki Kar geológiai szakán, „a mélyfúrású kutak” tanszékének oktatója volt egészen haláláig. 1948-ban céget államosították és 1949-ig mint szakértő működött a közben Mélyfúró Berendezések Gyárára átnevezett vállalatnál. 1949 nyarán a Bányászati Kutató Intézetbe került és itt kutatóként tevékenykedett egészen haláláig. **F. m.:** *A mélyfúrású ivóvízkutak helyes létesítésének módjai és az ezzel kapcsolatos teendők. Magyarország ivóvízellátása*, 1940; *A mélységi hidraulika módszereivel elért újabb eredmények*, 1953; *Mélyfúrású kutak* (tankönyv), 1960.

### **FÁBIÁN LÁSZLÓ (Igló, 1892. szeptember 3. – Budapest, 1978. június 19.) ügyvéd, zenei szakíró.**

Zenei tanulmányokat (zeneszerzés) Budapesten a Nemzeti Zenedében (1911–1915), esztétikai tanulmányokat a bécsi egyetemen végzett. *Elégia* c. műve a Musikblätter des Anbruch pályázaton díjat nyert (1920). Számos zenei tanulmánya, cikke és kritikája jelent meg magyar és külföldi folyóiratokban és szaklapokban. Zenei lexikonok szerzője is volt. **F. m.:** *Debussy és a zenei impresszionizmus*, 1923; *Debussy és művészete*, 1926; *Wenn Schubert ein Tagebuch geführt hätte...*, 1962; *Igor Stravinsky*, 1963.

## **IGRÁM (Igram)**

Az egykori Pozsony vármegyében található települést először 1244-ben IV. Béla oklevelében említik *Igrech* alakban. 1990-től ismét önálló falu. 1910-ben 615, 2011-ben 562, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**CHOBOT FERENC (Igrám, 1860. szeptember 26. – Romhány, 1931. január 16.) prépost, egyháztörténeti író.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, Nagyszombatban és Nyitrán végezte, de Kassán érettségizett. A teológiát Václav hallgatta, 1883-ban szentelték pappá. 1884-ben gróf Keglevich Gábor fiának nevelője volt, majd előbb Taksonyban, később Tápióbicskén volt káplán. 1885–1889-ben gróf Cziráky Antal családjánál nevelősködött. 1889–1891-ben Cegléden, majd Szentesen káplán, 1892–1895-ben a váci papnevelde alkormányzója volt. 1895–1910 között Rákospalotán, 1910-től haláláig Romhányban volt plébános és egy ideig kerületi esperes is. Rákospalotán – jórészt saját költségén – felépítette a Magyarok Nagyasszonya templomot, valamint két iskolát és egy apácázárdát is. 1915-ben a Szent István Akadémia tagjává választotta. Egyháztörténettel is foglalkozott. **F. m.:** *Alakítsunk fogyasztási szövetkezetet*, 1898; *Jézus Krisztus egyházának története I-III.*, 1907; *A pápák története*, 1909; *A romhányi plébánia története*, 1913; *A váci egyházmegye történeti névtára I-II.*, 1915–1917.

## ILLAVA (Ilava)

Az egykori Trencsén vármegye területén található települést 1318-ban említik először írott források, de a környék már a bronzkorban lakott volt. Luxemburgi Zsigmond 1410-ben szabad királyi város rangot adományozott a helységnek. Kat. iskoláját 1684-ben alapították, első tanára Sartorius János volt (nem azonos az Eperjesen született névrokonával, aki evangélikus paptanár volt). Illavai volt Carponaides György (XVII. sz.), aki a wittenbergi egyetemen tanult és egy 1678-ban keletkezett matematikai témájú dolgozata ismert (*Exercitationem mathematicam de proportionibus in illustri ad Albim Academia...*). Ugyancsak a város szülötte volt Cserey József (1822 ? – ?) orvosdoktor, aki 1846-ban szerzett orvosi oklevelet a pesti egyetemen. Disszertációjának címe: *Orvosi értekezés a vízről*. Előbb zsolnai körorvos, majd 1861-től Trencsén vármegyei másodfőorvos, 1874-től gyakorkló orvos Peredmérben. Illaván született 1985. október 14-én Ladislav Sikorcín jégkorongozó, aki 2011. április 1-től magyar állampolgár és magyar válogatott jégkorongozó. A város hírhedt börtönében számos jeles magyar politikai fogoly (többek között Fábry Zoltán) is raboskodott. A városnak 1910-ben 2389 lakosa volt, közülük 1155-en szlovák, 791-en magyar, 202-en német és 122-en román nemzetiségűnek vallották magukat. 2011-ben 5391 lakosából 5195 volt szlovák.

\*\*\*

**PECHÁNY ADOLF (Illava, 1859. február 15. – Budapest, 1942. június 15.) bölcseleti doktor, főiskolai tanár.**

Középiskolai tanulmányait Znióváralján, Trencsénben és Nyitrán végezte. 1876-ban a budapesti tudományegyetemen filozófiát tanult. 1880-ban szerzett tanári oklevelet, 1881-ben bölcseleti doktor lett. Különböző városok: Debrecen, Galgóc, Temesvár, Pozsony és Trencsén gimnáziumaiban tanított. 1897-től a budapesti V. kerületi állami főreáliskola rendes tanáraként természettant és német nyelvet oktatott. Pedagógusi munkája mellett elsősorban a Felvidék nemzetiségi és gazdasági viszonyaival foglalkozott. A korabeli felvidéki lapokban helytörténeti és pedagógiai cikkeket publikált. A Pozsonyban megjelenő *Nemzeti Népoktatás* c. pedagógiai havilapnak 1893–1894-ben szerkesztője volt, de szerkesztette a Budapesten kiadott *Slovenské Noviny* c. szlovák napilapot is. **F. m.:** *Az emberi elme* (doktori értekezés), 1881; *Gondolatok a nevelés köréből*, 1883; *Trencsén megye népe*, 1884; *Kalauz a Vág völgyében*, 1888; *Turista kirándulások a Kis-Kárpátokban*, 1889; *Comenius, Rousseau és Pestalozzi befolyása a mai pedagógiára*, 1890.

**KMOSKÓ MIHÁLY (Illava, 1876. augusztus 29. – Pustazámor, 1931. április 8.) orientalista, klasszika-filológus, vallástörténész, az MTA levelező tagja.**

A trencsényi piarista gimnáziumban érettségizett 1893-ban. 1893–1897-ben a bécsi Pazmaneumban teológiát hallgatott, 1898-ban szentelték pappá. 1899–1902 között a bécsi egyetem ösztöndíjával Biblia-filológiai tanulmányokat folytatott Bejrútban, Jeruzsálemben, majd Londonban, Oxfordban és Párizsban. 1902–1904-ben a pozsonyi Szent Márton-dóm káplánja volt. 1904-től 1909-ig a budapesti Központi Papnevelő Intézet felügyelője volt, közben 1908-ban a tudományegyetem magántanára lett a zsidók hellenisztikus vallás- és eseménytörténete szakán, 1910-ben pedig a hittudományi karon véglegesítették, mint az ószövetségi szentírástudomány és a héber nyelv nyilvános tanszékvezető tanárát. 1914-ben átvette a keleti nyelvek tanszékét. 1916-ban Törökországban és a Szentföldön járt azzal a céllal, hogy felmérje a lehetőségeket és előkészítse a központi hatalmak misszionáriusi tevékenységét. Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság idején Lengyelországba menekült és az ottani katolikus körökben próbálta meg (eredménytelenül) elérni, hogy lépjenek fel a Felvidék Magyarországtól való elcsatolása ellen. 1920 őszén tért vissza Magyarországra és 1923–1929 között Pustazámoron volt lelkipásztor. Ezzel egyidőben egészen haláláig a tudományegyetem bölcseleti karán a sémi filológia nyilvános rendes tanára volt. A Szent István Akadémia 1915 rendes tagjává, az MTA 1922-ben levelező tagjává választotta. Széleskörű filológiai és művelődéstörténeti kutatásai során lefordította és 1911-ben közreadta Hamurapi babilóniai uralkodó törvénykönyvét. Az 1920-as években készült el azoknak a szír, arab és perzsa forrásoknak a fordításával, amelyek az eurázsiai steppék nomád népeivel, nem utolsósorban a honfoglalás előtti időszak vándorló magyarjaival foglalkoznak. Ez a 2000 oldalnyi szöveggyűjtemény évtizedeken át kézíratos formában létezett, 1997-ben csak részletek láttak napvilágot belőle nyomtatásban. Később újabb kötetek is megjelentek. A magyarországi antiszemitizmus egyik ismert képviselője volt a Horthy-korszakban, ezért művei 1945 után tiltólistára kerültek. **F. m.:** *A zsidók politikai története a hellenizmus kezdetén. Kritikai tanulmány Flavius Josephus archeológiai adatairól*, 1906; *Az emberiség első írott szabadságlevele: Urukagina lagasi király reformjai*, 1913; *A sémi népek*



ősvallásának főbb problémái, 1915; *A zsidóság Messiása s a kereszténység Megváltója*, 1918; *Hogyan zsidósodott el Magyarország*, 1919; *Miért lett antiszemita a magyar középosztály*, 1919; *A zsidó–keresztény kérdés*, 1919; *A zsidóság világhatalmi törekvései*, 1921; *Az iszlám keletkezése*, 1929; *Mohamedán írók a steppe népeiről I–III.*, 1997–2007; *Szír írók a steppe népeiről*, 2004.

### **PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM IMRE (Illava, 1891. augusztus 26. – Budapest, 1956. január 30.) kohómérnök, egyetemi tanár.**

Apja Pattantyús-Ábrahám Márton (Zilah, 1857. május 25. – Trencsén, 1931. július 28.) az illavai fegyintézet orvosa volt 1889–1923 között, édesanyja Pöschl Ilona, a jeles selmebányai akadémiai tanár, Pöschl Ede (1820–1898) lánya volt. Imre fiuk a negyedik volt a sorban (Géza – később ő is neves professzor lett, Márton, Endre után és Erzsébet húga előtt). Középiskolai tanulmányait a trencsényi kat. főgimnáziumban kezdte, majd a nagyszombati kat. főgimnáziumban fejezte be 1909-ben. A család természettudományos és műszaki beállítottságú lévén, Imre is folytatta a hagyományt és a selmebányai Bányászati és Erdészeti akadémián kohómérnöki képesítést szerzett 1913-ban, vaskohómérnöki oklevelét 1917-ben nyerte el. 1913–1918-ig a gölnicbányai állami szakiskola tanára és műhelyfőnöke volt, a vh.-ban hároméves katonai szolgálatot is teljesített és főhadnagyként szerelt le 1919-ben. 1917-ben megnősült, felesége – akárcsak édesanyja – egy selmebányai professzor, Jankó Sándor (1866–1923) lánya volt, Jankó Magda, akitől négy gyermeke született (Gábor, Edit, Ádám és Tamás). 1919-ben rövid ideig a kassai állami felső ipariskolában tanított általános géptant és rajzot, de az impériumváltás miatt jobbnak látta, ha Magyarországra költözik. Az időközben Sopronba telepített selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia fizika–elektrotechnikai tanszékének oktatója lett, Boleman Géza professzor adjunktusaként. 1924-ben a kohógéptani tanszék vezetője lett, mint rendkívüli főiskolai tanár. 1931-ben a Kohómérnöki Osztály dékánjává választották. 1934-ben azonban a soproni főiskolát beolvasztották a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetembe és ez óhatatlanul leépítésekkel járt Sopronban, amit Pattantyús-Ábrahám Imre nem vállalt és inkább önként távozott a főiskoláról és az iparban helyezkedett el. Először a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű tanácsosa, majd műszaki igazgatója lett, 1941-től a győri Magyar Vagon- és Gépgyár ügyvezető igazgatója volt. Ő akadályozta meg, hogy a nyilasok 1944-ben külföldre telepítsék a gyárat, amelyet a háború után gyorsan helyreállíthattak és az államosítást követően őt nevezték ki vezérigazgatóvá. 1949-ben az újonnan létrehozott miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem soproni Bánya- és Kohómérnöki Karának professzora lett és ebben a minőségében a „hőgépek és kompresszorok”, a „kohótelepek energiagazdálkodása”, a „kohászati szállítóberendezések” és a „gépelemek” tárgyakat oktatta. 1951-ben Miskolcra helyezték, ahol megalapította az általános géptani tanszékét. Hallgatói körében nagyon népszerű volt, az egyetem 1954-ben alapított satirikus lapjában, a *Húzótüskében* „Patty bácsi” gyakran szerepelt. 1955-ben rákbetegséget diagnosztizáltak nála és ez végzetesnek bizonyult. **F. m.:** *Szakaszos üzemű elektromotorok teljesítőképessége*, 1927; *Die Berechnung der Walzarbeit* – Cotel Ernővel (1879–1954)<sup>45</sup> közösen –, 1929; *Hőtárolók az energiakiigyeztetés szolgálatában*, 1929; *Ruth-tároló üzemi viszonyai*, 1929; *Kohászati szállítóberendezések*, 1955; *Kohászati elektrotechnika*, 1955.

## **ÍMELY (Ímel)**

Az egykori Komárom vármegye területén fekvő település környéke már a neolitikumban lakott volt. Később kelták is megfordultak itt és honfoglaláskori temetőt is feltártak. Írott források először 1312-ben említik *Hemeu* alakban. A XVI. században a falu lakossága ref. hitre tért át, a XVII. század elején olyan híres prédikátor is működött itt, mint Veresmarty Mihály (1572–1645), akit Forgách Ferenc nyitrai püspök elfogatott és bebörtönzött, és csak azt követően szabadult, hogy 1610-ben áttért a kat. vallásra. A török hódoltságot követően a XVIII. századtól kezdődően egyre több szlovák érkezett ide és 1881-ben már szlovák misék is voltak a kat. templomban. 1910-ben 1500 lakosából 1450 volt a magyar. 1930-ban már a szlovákok kerültek többségbe, miután 1777 lakosából 961 szlováknak, 805 magyarnak vallotta magát. Ez az arány 1945 után még inkább a szlovákok javára alakult, amikor is sok magyar családot Csehországba vittek kényszermunkára, illetve kitelepítettek Magyarországra. 2011-ben 2054 lakosából 1125 volt a szlovák, 878 a magyar nemzetiségű. A faluban született Árendás József (1946. július 1. –) Munkácsy-díjas grafikus és plakáttervező, egyetemi tanár, akit szülei 1947-ben telepítettek Magyarországra.

\*\*\*

### **BLASKOVICS JÓZSEF (Ímely, 1910. június 12. – Prága, 1990. július 6.) turkológus, műfordító, egyetemi docens.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a komáromi bencés gimnáziumban érettségizett (1929-ben), Pozsonyban elvégezte a tanítóképzőt (1931-ben), ezt követően azonban sikertelenül próbálkozott a prágai Károly Egyetemen. Az 1930-as évektől szülőfalujában, majd Nyárasdon, végül 1938–1946 között Galántán volt néptanító. 1943-ban levelezői szakon elvégezte a szegedi Tanárképző Főiskola matematika-fizika szakát, később beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol orientálistikát tanult Németh Gyulánál, Germánus Gyulánál és Fekete Lajosnál. A vh. végeztével azonban budapesti tanulmányai félbeszakadtak, ezeket az 1940-es évek végén Prágában fejezte be. Közben 1946–1947-ben Bazinban, majd 1947–1950-ben Pozsony Főrév városnegyedében volt matematika-fizika szakos tanár. 1950-től haláláig Prágában élt, ahol a Károly Egyetemen Rákos Péterrel közösen 1951-ben megalapította a hungarisztikai szemináriumot, 1955-

<sup>45</sup> A selmebányai Akadémián végzett 1902-ben, mint vaskohómérnök, 1903–1904-ben egy évig tanított is ott. 1923-tól Sopronban kollégája volt Pattantyús-Ábrahám Imrének, 1945-ben az MTA levelező tagjává választotta.

ben pedig elindította a turkológiai szemináriumot. Tankönyveivel, tanulmányaival megalapozta a modern cseh turkológiát. Török, azerbajdzsáni, tatár, kazah és bengáli nyelven íródott szépirodalmi műveket fordított cseh, illetve magyar nyelvre. Kutatóként elsősorban az oszmán-törökök és a magyarok hódoltság kori kapcsolatának kérdéseivel foglalkozott. Az 1970-es évek második felében lefordította és kiadta a feltételezett magyar ősgesza török nyelvű változatát, a *Tárh-i Üngürüszt* (A magyarok története. Bp., 1983). Egyik fő műve (A kegyes szultánok és a nagyságos erdélyi fejedelmek – I. és II. Rákóczi György – levelezése a Kassai Királyság ügyében) máig kéziratban maradt. A magyar nyelv népszerűsítőjeként is sokat fáradozott, megírta a csehek számára a magyar nyelvtan alapjait és magyar nyelvkurzusokat szervezett Prágában. 1957-ben a Török Nyelvészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választották, 1973-ban a Török Köztársaság elnöke díszoklevelet adományozott neki, 1978-ban pedig megkapta a Kőrösi Csoma Sándor Emlékérmét. Szülőfalujának főterét 2005-ben róla nevezték el és tiszteletére egy emléktáblát is elhelyeztek a helyi művelődési ház falán. **F. m.:** *Dějiny turecké literatury* (A török irodalom története; angol, német és bolgár nyelven is) 1953; *Türkische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava* (Török kéziratok a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban), 1961; *Rimavská Sobota v čase osmanského panstva* (1974 – magyarul 1989-ben, majd 1995-ben Rimaszombat és vidéke a török hódoltság korában címmel jelent meg); *Érsekújvár és vidéke a török hódoltság korában*, 1989; *Az újvári ejálet török adóösszeírásai*, 1993; *Blaskovics Emlékkönyv* (válogatás kötetben meg nem jelent írásokból), 1995.

## IMRIKFALVA (Dedinky)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település mai formájában 1933-ban jött létre, amikor Kisistvándot hozzácsatolták. Magát Imrikfalvát a XVIII. század közepétől emlegetik, *Imrefalva* alakban 1808-ban említik először. Kisistvánd régebbi alapítású, már a XIV. században létezett és először 1412-ben szerepel *Istvanfalva* alakban. 1910-ben 278 szlovák lakosa volt. 2011-ben 289 lakost számoltak meg.

\*\*\*

### KÁRPÁTY OTTÓ (Imrikfalva, 1889. február 25. – ?) gyógypedagógus.

Életéről kevés megbízható adat áll rendelkezésre. Ő volt az 1928-ban alapított első magyarországi Csökkentlátásúak iskolájának a vezetője. Ezt megelőzően 10 évig a Vakok József Nádor Királyi Országos Intézetében eltérő fokban látássérült gyermekeket oktatott. Fontos munkája: *Bepillantás a csökkentlátású gyermekek oktatásának módszeres munkájába*, 1929.

## INÁM (Dolinka)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1260-ban említik először. A XVI. század elején Werbőczy István (1460 k. – 1541. október 13.) jogtudósnak, királyi ítélőmesternek, Magyarország nádorának, az 1514-ben keletkezett *Tripartitum opus iuris* törvénykönyv szerzőjének volt itt kastélya, amely az idők folyamán elpusztult. 1864-től a faluban élt Sötér Kálmán méhészt, méhészeti szakíró (→Csúz), akinek tiszteletére egy emléktáblát helyeztek el az inámi községháza falán. A faluban évente mézfesztivált tartanak, ahol méhészeti szakmai előadások hangzanak el, mézversenyt és szórakoztató műsorokat rendeznek. 1910-ben 515 magyar lakosa volt. 2011-ben 480 lakosából 442 volt magyar és 35 szlovák.

## IPOLYBALOG (Balog nad Ipľom)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszakban lakott volt. 1232-ben említik először írott források *Bolug* alakban, amikor a falut a zólyomi uradalomhoz csatolták. Ipolybalog templomának tornyán a magyar szentkorona másolata van elhelyezve arra emlékeztetve, hogy a trónutódlás miatt Károly Róbert és Vencel cseh király között kiobbant viszály idején egy éjjel a faluban őrizték Szent István koronáját. Itt született Huszár Elemér (1883 – ?) jogász, politikus, országgyűlési képviselő, a két vh. közötti magyarországi politikai élet szereplője, a szövetkezeti mozgalom egyik szervezője; Huszár Aladár (1885. május 10. – Mauthausen, 1945) jogász, 1920–1923-ban Nógrád-Hont megye, 1923–1928-ban Esztergom-Komárom vármegye, 1928–1932-ben Győr-Moson vármegye főispánja, 1932–1934-ben Budapest főpolgármestere. Németellenes cikkei miatt a Gestapo 1944-ben letartóztatta és koncentrációs táborba hurcolta. A település magyar iskoláját Ipolyi Arnoldról nevezték el. A falunak 1910-ben 642 magyar lakosa volt. 2011-ben 846, zömében magyar lakosa volt.

\*\*\*

### BALOGHY DEZSŐ (Ipolybalog, 1843. november 29. – Balassagyarmat, 1918. január 30.) levéltáros, történész, nyelvész.

Anyja korai halála miatt anyai nagynénje, Veresné Prónay Emília szügyi házánál nevelkedett. Gimnáziumi tanulmányait Losoncon, Rimaszombatban és Nagykőrösön végezte 1853–1861 között. 1864–1867-ben Itáliában szolgált katonatisztként, majd visszatért Magyarországra és földjein gazdálkodott. 1875-ben Salgótarjánban és Füleken lett segéd szolgabíró, 1886-tól haláláig Nógrád megyei levéltárnok, később főlevéltárnok volt Balassagyarmaton. Kutatásai során számos magyar nyelvtörténeti érdekességre és ritkaságra bukkant, ezek közül 150 darabot lemásolt és eljuttatta az MTA-hoz. Gazdasági szakcik-

keket, saját gyűjtésű népdalokat, népi szólásokat, népszokásokat, babonákat, hiedelmeket, továbbá verseket, elbeszéléseket és regényeket is publikált.

## IPOLYBERZENEC (Breznička)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő települést először 1279-ben említik írott források *Berzenche* alakban. A faluban született Ondrej Gábor (1922–1998) szlovák matematikus és pedagógus, a besztercebányai Pedagógiai Főiskola tanszékvezető tanár. A falunak 1910-ben 417, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 784 főt számoltak össze.

\*\*\*

### SVEHLA GYULA (Ipolyberzenec, 1888. december 19. – Budapest, 1968. július 30.) kémikus.

A budapesti tudományegyetemen 1912-ben szerzett tanári oklevelet. A vh. alatt a frontokon harcolt, 1919-ben megszerezte a bölcsészdoktori címet, és az Agyag- és Samottgyárban helyezkedett el. 1921-ben az ózdi vasműben vállalt vegyszeri állást. 1927-ben a vasgyár főmérnöke, 1941-ben igazgatója lett. Az államosításkor (1948-ban) a gyár laboratóriumának vezetője lett és ezt a munkakört 1955-ben történt nyugdíjazásáig betöltötte. Munkája mellett kutatással és oktatással is foglalkozott. A kohászati analízisről előadásokat tartott a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen. Doktori értekezésében még a fehérjék kémiájával foglalkozott (1919-ben), később tért át a kohászati technológiai és anyagvizsgálati eljárások művelésére. Svehla Gyula tanulmányozta a komlói szénből gyártott kokszt vaskohászati felhasználhatóságát, kísérleteket folytatott a kohászati melléktermékek építőipari hasznosításával kapcsolatban. Fő műve: *Kohászati elemzések*, 1952. Fia, ifj. **Svehla Gyula** (Ózd, 1929 –) szintén vegyész lett és 1965-ig a Budapesti Műszaki Egyetemen oktatott. 1965-től előbb Skóciában, majd Észak-Írországból volt vendégkutató, 1987-től a Cork-i Egyetem tanszékvezető professzora. Szakterülete az analitikai kémia.

## IPOLYKESZI (Kosiň nad Ipľom)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke a honfoglaláskor feltehetően a Keszi törzs egyik szálláshelye volt. Magát a községet írott források először 1326-ban említik *Kezeu* alakban. Számos birtokosa közül talán a Tersztyánszky-család volt a legjelentősebb, a XVIII. században épült klasszicista kúriájukban töltötte gyermekéveit a falu legnevesebb szülőtte, Ipolyi Arnold. A helységnek 1910-ben 449 magyar lakosa volt. 2011-ben a 470 lakos közül 357 vallotta magát magyarnak, 93 fő pedig szlovák nemzetiségűnek.

\*\*\*

### IPOLYI (STUMMER) ARNOLD (Ipolykeszi<sup>46</sup>, 1823. október 18. – Nagyvárád, 1886. december 2.) püspök, művészettörténész, néprajzkutató, az MTA tagja.

Apja Stummer Ferenc főszolgabíró, édesanyja Szmracsányi Arzénia volt. A gimnázium első két osztályát magántanulóként végezte Kamiss Ferenc irányításával, a további évfolyamokat Korponán és Selmecebányán látogatta. Tanárai közül első sorban Lőrincz György magyartanára volt rá nagy hatással. 13 éves korában Esztergomban papnövendék lett, majd Pozsonyba került, onnan Nagyszombatba, ahol Gály Ferenc történelemtanára a történelem iránt is felkeltette az érdeklődését. A négyéves teológiai tanulmányokat a bécsi egyetemen végezte el. Szabadidejében művészettörténeti és régészeti műveket olvasott és idegen nyelveket tanult. Mednyánszky Alajos (1784–1844) báró Nyitra megyei főispán Dénes fiának magántanáraként a báró oklevél- és kéziratgyűjteményét, valamint könyvtárát is alkalma nyílt rendezni és olvasgatni, sőt az ifjú Mednyánszkyval európai utazást is tett. 1847. augusztus 4-én pappá szentelték és először Komáromszentpéteren lépett segédlelkésként egyházi szolgálatba. 1848 októberében Pozsonyban volt hitszónok, a következő év elején gróf Pálffy Lipót Ferdinánd korábbi pozsonyi főispán kérte fel nevelőnek gyermekei mellé. 1849 végén Zohoron lett plébános és ettől kezdve egyre erőteljesebben kezdte gyűjteni és feldolgozni a nagy művéhez, a *Magyar Mythológiához* 1846 óta gyűjtött anyagot. 1855-ben a Pozsony vidéki műemlékek konzervátorává nevezték ki és ebben a minőségében beutazta a gondjaira bízott területet, felkutatta az ott található műemlékeket és lerajzoltatta őket. Az MTA 1858-ban levelező, 1861-ben rendes taggá választotta. 1860-ban a fővároshoz közel, Törökszentmiklósról neveztek ki plébánosnak és ez tudományos pályáját is előmozdította, miután sokkal közvetlenebbül tudott bekapcsolódni az Akadémia munkálataiba. 1862-ben Kubinyi Ferenc (→Kóvár) régész és Henszlmann Imre (→Kassa) művészettörténész társaságában Konstantinápolyba utazott és sikerült megtalálniuk a Corvina-könyvtár jó néhány darabját. 1863-ban egri kanonokká, 1867-ben borsmonostori apáttá nevezték ki. Közben számos hazai és külföldi történeti és más tudományos társaság tagjává választotta. 1869-ben Pestre költözött, miután megtették a központi papnevelde kormányzójává. Ekkoriban kezdett műkincseket és festményeket gyűjteni, a legbecsesebb darabokat később az országos képtárnak ajánlotta fel. 1871-ben besztercebányai püspök lett. Időközben az MTA 1874-ben igazgatótaggá választotta és ő lett a történelmi bizottság elnöke is. Több alkalommal is a nemzeti történettudomány megeremtését szorgalmazta és 1879-től kezdve, mint az országos közoktatási tanács elnöke, ennek érdekében tevékenyen is felléphetett. 1880–1885 között a Magyar Képzőművészeti Társaság elnöki tisztét is ellátta. 1886 februárjában nagyváradi püspök-

<sup>46</sup> Ez szerepel valamennyi lexikonban. Csáky Károly kutatásai szerint azonban a Hont megyei Bát közelében fekvő Disznópusztán született (Csáky: *Irodalmi kapcsolatok II.*, 2005, 70. p.).

ké nevezték ki, a püspöki széket néhány hónappal később, július 12-én foglalta el. Mindössze öt hónap adatott meg számára ebben a tisztségben, mivel 1886. december 2-án agyszélhűdésben váratlanul elhunyt. Sokrétű tudományos munkásságát egy ilyen kis helyen nehéz volna összegezni. Foglalkozott régészettel, a középkori magyarországi műemlékekkel, ő kezdeményezte a rendszeres műemlékvédelem kiépítését. Szorgalmazta a vidéki múzeumok felállítását és a magyar népi hiedelemvilág alapos feltérképezésével új irányt jelölt ki a magyar néprajztudomány számára is. A korabeli lapokban számtalan különböző témájú cikket publikált, emellett gyakran őt kérték fel az elhunyt akadémikusok feletti emlékbeszédek megírására is. A különböző kiállítások és összejövetelek alkalmából tartott előadásai és beszédei is mozgósító erejűek voltak. **F. m.:** *Magyar mythologia*, 1854; *Adalék Magyarország XIII. századi helyirata és földrajzához*, 1859; *Csallóköz műemlékei*, 1859; *A deákmonostori XIII. századi román bazilika* (akadémiai székfoglaló), 1860; *Téglaépítészeti műemlékek. Régi magyar keresztutak és Magyarország címerének monumentalis használata*, 1861; *Magyar régészeti repertórium. Magyar régészeti krónika*, 1861; *A középkori emlékszerű építészet Magyarországon*, 1863; *A középkori magyar festészet emlékeiből. A szepesváraljai XIV. századi történeti falfestmény*, 1864; *A színhalmi magyar pogány koriaknak vélt leletek*, 1870; *Ipolyi Arnold kisebb munkái*, 1874; *Besztercebánya városa műveltség-történeti vázlata*, 1874; *A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása*, 1878; *A magyar szent korona és koronázási jelvények története és műtörténeti leírása*, 1886.

## IPOLYNYÉK (Vinica)

Az egykori Hont vármegyében található település környéke az őskortól folyamatosan lakott volt. A honfoglalás idején a Nyék törzs egyik szálláshelye és innen ered a falu neve is. Először 1156-ban említik írott források *Nek* alakban. A XIV. században két település: Alsó- és Felsőnyék állt a helyén. Később ezek és a közeli Lekinc összeolvadásából jött létre a mai Ipolynyék, amely az utóbbi évtizedekben borairól vált híressé a Kárpát-medencében. 1910-ben 1759 magyar lakosa volt. 2011-ben 1870 lakosából 1577-en magyaroknak, 259-en szlovákoknak vallották magukat. A faluban született Szabó András (1738. január 10. – Kassa, 1819. szeptember 28.) bölcséleti doktor, püspök, a népoktatás fellendítője; Pajor István (1821. május 20. – Balassagyarmat, 1899. március 29.) jogász, királyi tanácsos, költő, műfordító, Nógrád megye irodalmi életének jeles képviselője, a Nógrád Megyei Múzeum egyik alapítója.

\*\*\*

### GÁGYOR JÓZSEF (Ipolynyék, 1941. március 15. –) pedagógus, néprajzi gyűjtő, helytörténész.

Ipolyságon érettségizett 1958-ban, majd a pozsonyi Felsőfokú Pedagógiai Iskolán alapiskolai tanítói oklevelet szerzett (1960). Ekkor végleg elszakadt szülőföldjétől és a Mátyusföldön teremtett magának egzisztenciát. 1960–1969-ben Tallóson, 1969–1972-ben Diószegen tanított, 1972–1992 között a tallói speciális iskola igazgatója, 1992–2003-ban a hidaskürti alapiskola igazgatója volt. Levelezői szakon magyar-szlovák szakos tanári szakképesítést nyert a nyitrai Pedagógiai Főiskolán (1970). Elsősorban mátyusföldi népi mondókák és gyermekjátékok, tallói tájszavak gyűjtésével, valamint nyelvjáráskutatással és helytörténettel foglalkozik. Ismeretterjesztő, helytörténeti és publicisztikai írásai szlovákiai magyar lapokban, antológiákban jelennek meg. Tallós nevezetességeiről (Esterházy kastély, Lourdes-i barlang, templom stb.) több füzetet adott ki. Néprajzi gyűjtéséből több, gyermekeknek összeállított kötete látott napvilágot. 2005-ben a Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstérmével tüntették ki, 2007-ben megkapta a Felvidéki Magyar Pedagógusok Díját. **F. m.:** *Megy a gyűrű vándorútra I-II.*, 1982; *Emléklül. Emlékversek a Galántai járásban*, 1998; *Kislábaim, gyertek haza! Népi mondókák és gyermekjátékok*, 1999; *Csúfondáros könyv. Mátyusföldi csúfolók*, 2003; *Tallói szótár I-II.*, 2003, 2004; *Mátyusföldi rózsák és bogáncsok. Szó-lások és közmondások I-III.*, 2007, 2008, 2010; *A tallói kastély és uradalom*, 2011.

## IPOLYPÁSZTÓ (Pastovce)

Az egykori Hont vármegyében található település környéke már a kőkorszakban lakott volt és a régészeti ásatások során különböző kultúrrétegekből (lengyeli, hallstatt, La Tène, korai szláv korszak, magyar honfoglalás) kerültek elő kerámiák és építmények maradványai. Az írott források 1135-ben említik a falut *Pasztuh* alakban. A XVI. században lakosai áttértek a református hitre. A falu jeles szülöttjei: Gál András (1764. június 11. – Alsóvádaszi, 1828. október 5.) református lelkész, író, költő, műfordító, aki Sárospatakon volt könyvtáros, majd 1798-tól előbb Göncön, végül 1811-től Alsóvádasziban volt pap haláláig; Pereszlényi János (1831. december 25. – Győr, 1894. január 12.) ref. lelkész, újságíró, költő, lapszerkesztő, 1872-től a győri ref. gyülekezet lelkipásztora. 1910-ben 1161 magyar lakosa volt, 2011-ben 528 lakosából 359 magyar, 150 szlovák volt.

\*\*\*

### KOVÁCS SEBESTYÉN ENDRE (Ipolypásztó, 1861. január 5. – Budapest, 1915. október 5.) se-bészorvos, kórházigazgató.

Édesatyja, Kovács Sebestyén József Ipolypásztó lelképásztora volt, akit az 1848/49-es magyar szabadságharcban való részvétele miatt előbb halálra, majd börtönre ítélték. Fia pályaválasztásában a nagybácsi, a hírneves pesti orvos, id. Kovács Sebestyén Endre (→Garamvezekény) emléke is meghatározó szerepet játszott. Középiskolai tanulmányait a pápai református kollégiumban végezte és fejezte be 1878-ban. Ezt követően a budapesti egyetemen 1884-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Első munkahelye a fővárosi Rókus Kórház volt, ahol Lumniczer Sándor (1821–1892) sebészprofesszor asszisztenseként ismerkedett leendő szakterületével. A nagybátyja emlékére létrehozott alapítványnak köszönhetően egyéves európai tanulmányutat tehetett és így Bécsben, a híres gyomorsebész, Theodor Billroth (1829–1894) klinikáján is megfordult. 1885-

ben a szerbhorvát háború idején a Magyar Vöröskereszt belgrádi kórházának sebészeként szolgált. Minden előfeltétele megvolt hozzá, hogy Pesten „csináljon karriert”, de szíve visszahúzta szülőföldjére és 1889-ben Ipolyságon telepedett le, ahol Hont vármegye tisztí főorvosává választották. 1896-ban a *Honti Lapok*ban gyűjtést hirdetett egy Ipolyságon felállítandó városi kórház számára és ez a kezdeményezése nem várt sikerrel járt: 1900. október 10-én a befolyt adományoknak köszönhetően nagy ünnepség keretében felavatták az ipolysági kórházat. Első igazgató főorvosa természetesen Kovács Sebestyén Endre lett. 15 éves működése alatt a kórház országos hírévé vált. Az igazgató nemcsak újszerű sebési beavatkozásaival vívta ki a kollégák elismerését (pl. sikeresen megműtött egy hastífuszos, bélátfúródásban szenvedő fiút!), hanem azzal is, hogy igyekezett a legkorszerűbben felszerelni a kisváros kórházát. Országos érdeklődést keltett a járványok leküzdésében alkalmazható mozgó kórházának tervezete is. A különböző szakmai társaságok és egyletek mellett számos társadalmi szervezet tagjaként is aktív közéleti tevékenységet folytatott. Még a sport terén is jeleskedett: egyik alapítója volt a Magyar Athletikai Club Hont megyei fiókjának, jól bánt a karddal és híres lovas is volt. Idő előtti halálát vérmérgezés okozta: egy v.h.-ban megsebesült katonát műtve megvágta magát a szikével, a sebe begyulladt és elfertőződött. A tetemét szállító vonatot sok száz ember várta az ipolysági vasútállomáson. 1917-ben az általa létrehozott kórház udvarán felállították Bezerédy Gyula szobrászművész őt ábrázoló bronzmellszobrát. Az ipolysági temetőben márvány sírhely őrzi emlékét.

### **ZALABAI ZSIGMOND (Ipolypásztó, 1948. január 29. – Somorja, 2003. december 26.) kritikus, irodalomtörténész, irodalomtudós, helytörténész.**

Általános iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte 1963-ban, az ipolysági gimnáziumban érettségizett 1966-ban. A pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett angol–magyar szakos tanári oklevelet 1972-ben. 1988-ban megvédte kandidátusi értekezését, 1995-ben Budapesten *Verstörténés* c. munkája alapján az irodalomtudomány doktora lett. 1972–1975-ben az *Irodalmi Szemle* szerkesztője, 1975–1988 között a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó irodalmi szerkesztőségének vezetője volt. 1988-tól a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, majd docense, 1990–1992-ben a tanszék vezetője. 1989 decemberében egy segélyszállító konvojt szervezett Romániába. Élete utolsó éveiben betegséggel küszködött és 56 éves korában önkéntes véget életének. A somorjai városi könyvtár az ő nevét viseli. Kezdeményezője és életre hívója volt a somorjai Bibliotheca Hungarica közgyűjteménynek, amely ma már a Fórum Kisebbségkutató Intézet egyik részlege. Nemzedékének vezető kritikusa volt, de pályája elején verssel és prózával is próbálkozott. Igazi területe az irodalomelmélet és az irodalomtörténet volt. A *Tűnődés a trópusokon* c. verselméleti kötete (1981) több alkalommal is megjelent. Nagy sikert aratott szülőfalujáról írt kétkötetes helytörténeti szociográfiája (*Mindenekről számot adok*, 1984; *Hazahív a harangszó*, 1985). Kiadói szerkesztőként több antológiát állított össze kortárs felvidéki magyar versekből, gyermekversekből, prózai írásokból. A régi magyar irodalom képviselői közül Szenczi Molnár Alberttel és Baróti Sándor Dáviddal behatóbban is foglalkozott, írásaikból néhány válogatást is készített (Szenczi Molnár A.: *Szorgos adása vagyok hazámnak*; *Életemnek leírása* – 1993; Baróti Sándor D.: *Jer, magyar lantom* – 1994). Fontosabb tanulmánykötetei: *A vers túloldalán*, 1974; *Tűnődés a trópusokon*, 1981; *Verstörténés*, 1994; *Irodalom és irodalom*, 1997.

## **I POLYSÁG (Šahy)**

Az egykori Hont vármegye területén fekvő település már a történelem előtti időkben lakott hely volt. A magyarság valamikor a pozsonyi csata (907) táján telepedett le a térségben. Az írott források először 1237-ben említik Saag néven. 1806-tól 1922-ig Hont vármegye székhelye volt. A XVI. században lakossága áttért a ref. hitre, de az ellenreformáció idején visszaállították katolikus jellegét, ref. prédikátorait: Szecsei Jánost és Szodói Andrást elhurcolták és gályarabságra ítélték. A XIX. században egyre nagyobb számban zsidók is letelepedtek itt (1900-ban a lakosság kb. 25 %-át alkották – 1200 fő). A zsidók legnagyobb részét azonban 1944-ben koncentrációs táborokba hurcolták és közülük alig 30-an tértek vissza. A városnak 1910-ben 4206, túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 7624 személyt számoltak meg, ebből a magyarok számaránya mintegy 60 %. A város a térség kulturális életében fontos szerepet játszik mind a mai napig, jóllehet 1960-tól már nem járási székhely. A Honti Múzeumot Pongrácz Elemér és Matunák Mihály kezdeményezésére a XIX. század végén kezdték építeni és 1902-ben nyitották meg. Gyűjteményének jelentős részét azonban 1924-ben Selmechányára vitték és csak 1990 után sikerült a legértékesebb tárgyakat visszaszerelni. 1992-ben a Múzeum részeként megnyitották a városnak több mint 200 festményt adományozó Simonyi Lajos (1904–1998) tanárról és festőművészről elnevezett galériát. A város kórházát 1900-ban nyitották meg, alapító igazgatója Kovács Sebestyén Endre sebészorvos (→ Ipolypásztó) volt. Elemi iskolájának és gimnáziumának számos később híressé vált személyiség volt a diákja: Szokolyi Alajos (Kisgaram, 1871. június 19. – Bernece, 1932. szeptember 9.), az első magyar olimpiai érmes (100 m síkfutás), Zalabai Zsigmond irodalomkritikus és irodalomtörténész (→ Ipolypásztó, Varga Imre (1951–) költő, Bajnok István (1941–1913) pszichiáter, Kiss László orvos és orvostörténész (→ Palást), Kádasi Lajos genetikus (→ Ipolyvisk), Huncík Péter (1951–) pszichiáter és író, Csáky Pál (1956–) vegyész és politikus; Harna István (1941–) közgazdász és politikus és mások. A város jeles szülöttjei: Siposs Antal (1839. január 17. – Révfülöp, 1923. június 18.) zongoraművész, zeneszerző; Lovcsányi Alajos Gyula (1850 – Budapest, 1922) piarista tanár, földrajzi és történeti tankönyvek, útikönyvek és történeti munkák szerzője; Vértess (Winter) József (1861. június 14. – Auschwitz, 1944. június 17.) író és vegyészeti szakíró; Bárdos Remig Sándor (1868. február 25. – Balatonfüred, 1932. május 12.) pannonthalmi főpát, egyházi író, aki gyűjtötte a tájszavakat és a magyar nyelvújítási törekvésekről 1896-ban egy monográfiát is kiadott; Sajó Sándor (1868. november 13. – Budapest, 1933. február 2.) költő, tanár, az MTA levelező tagja, a templomnál áll mellszobra, szülőházán emléktábla van; Winter Lajos (1870. november 1. – Pöstyén, 1968. szeptember 15.) vállalkozó, a pöstyéni fürdő egykori tulajdonosa és felvirágoztatója; Salkovszky Jenő (1889–1970) politikus, ügyvéd, újságíró; Sirchich László (1909. november 25. – 1984) az USA-ba emigrált jogász, újságíró, történész, a felvidéki magyarsággal foglalkozó könyvek szerzője; Jankovich Imre (1928. szeptember 9. –) műépítész, építészeti szakíró, a műszaki tudomány doktora (1986), la-

kó- és középületek tervezője; Pablo Urbányi (1939–) Argentínában, majd Kanadában letelepedett magyar származású, spanyol nyelvű író; Bastrák Tibor (1964–) orvos és politikus, Komárom korábbi polgármestere, parlamenti képviselő.

\*\*\*

**HORVÁTH ISTVÁN (Makó, 1885. december 18. – Ipolyság, 1941. június 27.) történész, tanár, régész.**

Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A budapesti tudományegyetemen doktorált történelemből 1907-ben. Öt évig az aquincumi régészeti feltárásoknál közreműködött, ezt követően tanárként tevékenykedett. Először az Árva megyei Trstenán, majd 1915-től haláláig az ipolysági állami főgimnáziumban oktatott magyar és latin nyelvet, valamint történelmet. Amikor az 1918-as impériumváltás következte 1919-ben bezárták az ipolysági gimnázium felső tagozatát az ő közbenjárására indult újra ott az oktatás. Tanári munkája mellett Ipolyságon és környékén (Horvátin, Tompán és Ipolyhídvégen) helytörténeti és régészeti kutatásokat is végzett. Ezek eredményeit az *Ipolyság Emlékkönyve* c., mintegy 800 oldalas munkájában foglalta össze. Több társadalmi és közhasznú szervezetnek (Egyházközségi iskolaszék, Hanza Szövetkezeti Áruközpont helyi szervezete, Katolikus Legény Egylet) elnöke volt. Tanártársaival megalapította az Ipolysági Cserkész Egyesületet.

**WANKA FERENC (Ipolyság, 1891. március 12. – Budapest, 1965. január 10.) élelmiszervegyész.**

A budapesti tudományegyetemen vegyészoklevelet szerzett. 1915-ben lett az Országos Kémiai Intézet munkatársa, ahol a tej és a tejtermékek, valamint a paprika vizsgálatával foglalkozott. 1919-ben az újonnan létrehozott Kalocsai Paprika Kísérleti és Vegyvizsgáló Állomáshoz helyezték, majd 1921-ben a Kalocsai Paprika Termelő, Örlő és Kereskedelmi Vállalat alkalmazottja lett. A nevéhez fűződik a nemzetközi hírnevű kalocsai édes-nemes paprikaőrlet gyártási technológiájának a kidolgozása. 1927–1942 között a budapesti Fővármivatal vegyésze volt. 1942-ben ismét az Országos Kémiai Intézetbe került és itt dolgozott egészen az intézmény megszűnéséig. 1950–1958 között a Fővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet jövedéki szeszosztályának vezetője volt. Tudományos dolgozatait az *Élelmiszervizsgáló Közleményekben* publikálta.

**SÖVÉNYHÁZI FERENC (Ipolyság, 1899. október 5. – Szeged, 1980. november 23.) jogtudós, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. A budapesti tudományegyetemen 1917–1921 között jogot hallgatott, ahol 1924-ben államtudományi, 1925-ben jogtudományi doktori oklevelet szerzett. 1921–1922-ben a tudományegyetem közgazdaságtudományi karán is tanult. 1923–1929 között a pestvidéki törvényszéken joggyakornok, majd bírósági jegyző, 1929–1932-ben az igazságügyi minisztériumban titkár volt. 1932–1940-ben törvényszéki bíró, majd minisztériumi tanácsos. 1940–1944-ben a kolozsvári tudományegyetemen a kereskedelmi váltójog nyilvános egyetemi tanára. 1944–1948-ban a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen az összehasonlító román-magyar kereskedelmi jog professzora. 1948-ban visszatért Magyarországra és bár meghívták a szegedi tudományegyetemre, a tanári tisztséget nem tölthette be, végül 1951-ben kényszernyugdíjazták. Ezt követően különböző vállalatoknál hivatalnoki beosztásokban dolgozott (bérelszámoló, technikus, adminisztrátor). 1956 októberében a Dél-Magyarországi Áramszolgáltató Vállalatnál a munkástanács tagjává választották, emiatt 1957-ben elbocsátották és csak fizikai munkát vállalhatott. 1958–1966 között éjjeliőrként dolgozott. Mint jogtudós elsősorban a kereskedelmi jog kérdéseivel foglalkozott. **F. m.:** *A részvénytársaságok honossága*, 1926; *Oroszország mai részvénytársasági joga*, 1926; *Az új bankjogok irányelvei*, 1936; *A részvénytársaság felügyelőbizottsága és a hites könyvvizsgálat*, 1938; *A részvényes vagyongója*, 1939; *A hites könyvvizsgálat fejlődése és jövője*, 1941; *Jogalkotás és gazdasági élet*, 1942; *A jogrendszeréről és az újabb jogalkotásról*, 1944; *Az állami vállalatok szervezete*, 1949; *Az angol részvényjog fejlődése*, 1963.

**BALLA ZOLTÁN (Ipolyság 1909. március 27. – Ipolyság, 1988. május 19.) Orvos, fonetikai kutató.**

Prágában szerzett diplomát 1933-ban, 1934-től nyugdíjazásig Ipolyságon és környékén orvosként dolgozott. A beszédhangok akusztikai szerkezetéről kialakított újszerű elméletét sokan elutasították, de halála után többen is elismeréssel írtak róla. 1945-ben nemzetközi írásreformot javasolt az emberek közötti kommunikáció megkönnyítésére. **F. m.:** *A szemléletes gondolkodás logikája*, 1946.

**VIDA TIVADAR (Ipolyság, 1922. február 6. – Budapest, 2012. október 13.) r. k. plébános, orvostörténész.**

Három éves korában családjá Ipolyságról Pozsonyba költözött, Zoltán öccse, aki később Kisfaludy Stróbl Zsigmond szobrászművész tanítványaként maga is jeles szobrász és egyházművész lett, már Pozsonyban látta meg napvilágot. Vida Tivadar iskolai tanulmányait Pozsonyban végezte, a pozsonyi reálgimnáziumban érettségizett 1938-ban. Teológiai tanulmányait Kassán kezdte, majd a pozsonyi szemináriumban fejezte be 1945-ben és néhány nappal a szlovák főváros orosz megszállása előtt, 1945. március 31-én szentelték pappá. Pozsonypüspökiben kezdte papi pályáját és 1946 végéig itt szolgált káplánként. Ekkor Szakolcára helyezték, majd a kommunista hatalomátvételt (1948. február 25.) követően két-három évenként helyezték át különböző plébániákra (Nyitrasárfő, Bozók, Garamkövesd, Sáró). 1960-ban legutolsó szolgálati helyén a belügy utasítására egyházi előjárói felfüggesztették papi állásából, sőt visszavonták lelkési engedélyét, mert olyanoknak is

kiszolgáltatta a szentségeket, akiknek még a templomot sem lett volna szabad látogatniuk. Kényszerlakhelyként egy Murány-völgyi kisközséget, Licét jelölték ki számára, ahol favágóként és erdei munkásként kellett megkeresnie a kenyérre való. Édesanyja és Zoltán öccse ekkor már Magyarországon élt, ezért a csehszlovák hatóságok „családegyesítés” címén 1962-ben megengedték neki, hogy áttelepüljön Magyarországra. Mivel a hivatalos iratain a tiltás is szerepelt, így odaát sem kapott plébániát. Budapesten az Országos Reuma- és Fizioterápiás Intézet (ORFI; korábban irgalmasok kórháza) postai kézbesítőjeként helyezkedett el. Az Intézet vezetője, Farkas Károly professzor felfigyelt Vida Tivadar nyelvekben való jártasságára (a magyar, a szlovák, a német mellett kiválóan tudott latinul, görögül és franciául is) és beajánlotta őt az ORFI-val szemközt található Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár akkori igazgatójának, Palla Ákosnak. Ott éppen egy nagy szabású vállalkozás közepén voltak: latinból magyarra fordították Weszprémi István (1723–1799) orvos és orvostörténész négykötetes művét, a magyar orvosok életrajzát felvonultató *Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia* (Magyarország és Erdély Orvosainak Rövid Életrajza) c. művet. Az első három kötetet lefordító Kővári Aladár betegsége miatt már nem tudta folytatni a munkát, ezért a 4. (és utolsó), 1111 oldalas (!) részt Vida Tivadar ültette át magyar nyelvre 1970-ben. Később ő fordította le a jeles XVI. századi humanista, Wernher György (→Eperjes) *De admirandis Hungariae aquis* (Magyarország csudálatos vizeiről) c. munkáját is. Vida Tivadar azonban nemcsak fordítóként, hanem kéziratos hagyatékok, levelezések gondozójaként és közreadójaként is nagyon fontos munkát végzett. Ő publikálta pl. Semmelweis Ignác összegyűjtött kéziratait. Ebben a munkában R. Harkó Viola és Magyarország rendszerváltás utáni első miniszterelnöke, Antall József (1932–1993) is közreműködött, aki azokban az időkben orvostörténészként tevékenykedett. Ugyancsak ez a hármas fordította le Perliczi János Dániel latin nyelvű tervezetét is, amelyben Mária Teréziának a magyarországi orvosképzés beindítására tett javaslatot. Vida Tivadar nemcsak fordította az orvostörténeti fontosságú dokumentumokat, hanem tanulmányokat is publikált, sőt 1970-ben a budapesti Hittudományi Egyetemen egyháztörténetből doktori címet szerzett. 1975-ben lehetővé vált számára, hogy ismét gyakorolja lelkési hivatását és 2005-ig Máriaremetén szolgált. De a fordítással sem hagyott fel: magyarra ültette át Temesvári Pelbárt beszédeit. A Pray-kódex mikrofilológiai kutatásáért 2007-ben Fraknoi-díjjal tüntették ki. Idős korában is kiváló egészségnak örvendett: rendszeresen úszott és gyalogtúrákat is tett. Halálát gépkocsibaleset okozta.

**KULKA FRIGYES (Ipolyság, 1925. január 31. – Budapest, 1989. szeptember 23.) orvos, tüdőgyógyász, egyetemi tanár.**

1945–1950 között a budapesti egyetemen végezte orvosi tanulmányait. 1950–1959 között az Országos Korányi TBC Szanatórium munkatársa volt, közben két alkalommal is (1951–1953 és 1955–1956) Észak-Koreában a Magyar Kórházban dolgozott. 1959–1979 között a szegedi Orvostudományi Egyetem docense, 1969-től professzora, később (1972–1978-ban) rektorhelyettese volt. 1972-ben védte meg nagydoktori disszertációját. 1979-től haláláig a budapesti Orvos Továbbképző Egyetem Mellkas-sebészeti Tanszékének vezetője, 1986-tól az egyetem rektora volt. Szakterülete a mellkasi sebészet, a tüdőbetegségek kutatása és gyógyítása, a tüdőátültetés lehetőségének vizsgálata volt, erről több tanulmányt és könyvet is írt. Lánya, **Kulka Janina** (1957-) patológus professzor, fia **Kulka János** (1958-) Kossuth-díjas színművész.

**KOLLÁNYI (KOLLÁROVITS) LÁSZLÓ (Ipolyság, 1934. január 7. – Budapest, 2006. május 16.) növény-nemesítő, egyetemi tanár.**

Az elemi iskola négy osztályát szülővárosában végezte, majd a balassagyarmati Balassi Bálint Gimnáziumban érettségizett 1953-ban. A budapesti Kertészeti Főiskolán 1957-ben szerzett kertészmérnöki oklevelet. 1957 nyarától a fertődi Növény-nemesítési és Növénytermesztési Kutató Intézetben dolgozott, szakterülete a málna és a szeder nemesítése, növényvédelme és gépi betakarításának lehetősége volt. 2003-ban címzetes egyetemi tanárrá nevezték ki. Számos, a bogyós gyümölcsűek (málna, szeder, szedermálna, ribiszke, köszméte stb.) termesztésével foglalkozó monográfia társszerzője volt.

**GYURGYÍK LÁSZLÓ (Ipolyság, 1954. június 18. –) szociológus, egyetemi oktató.**

Az ipolysági gimnáziumban érettségizett 1973-ban. 1985-ben a pozsonyi Comenius Egyetemen szociológusként végzett. 1985–1988-ban a pozsonyi Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársa volt. Innen politikai okok miatt elbocsátották (bekapcsolódott a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának munkájába). 1988–1989-ben fűtőként dolgozott. 1989 után a *Remény* hetilap egyik alapítószerkesztője, majd főszerkesztője volt (1992-ig). A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom (MKDM) alapító tagja. 1992-től kizárólag tudományos kutatással és tanítással foglalkozik. Szakterülete a demográfia, a szlovákiai magyarság társadalmi és népességszociológiai tagolódásának problémáival foglalkozik. A Mercurius Társadalomkutató Csoport alapítója és szervező titkára, a budapesti Teleki Intézet (1992–2006), 2007-től a budapesti Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítványának munkatársa. 2004-től a komáromi Selye János Egyetem előadója. Írásai szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban, tanulmánykötetekben jelennek meg. Díjak: Posonium Irodalmi Díj Különdíja (2005), a Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstplakettje (2006), a szímői önkormányzat Jedlik Ányos-díja (2006). Jelenleg Komáromban él. **F. m.: Magyar mérleg**, 1993; *Tanulmányok a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoport műhelyéből* (szerk., Kocsis Arankával, 2003); *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság tükrében*, 2004; *Nép-számlálás 2001, 2006; Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és szlovákiai magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése* (Kiss Tamással), 2010.

**MOLNÁR IMRE (Ipolyság, 1956. november 26. –) történész, diplomata.**

Az általános iskolát Ipolyfödémesen kezdte, ahol gyermekkorát töltötte. Az ipolysági gimnáziumban érettségizett 1976-ban, a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karának történelem–szociológia szakán 1986-ban szerzett oklevelet. 1998-ban lett a történettudomány kandidátusa. 2001-től, megszakításokkal a varsói magyar nagykövetség kulturális tanácsosa, főtanácsosa volt 2012-ig. Bár 1986-tól Budapesten él, publikációs tevékenysége szorosan kötődik a szlovákiai magyarság történetéhez, illetve Esterházy János (1901–1957) felvidéki magyar politikus életútjának, munkásságának feltáráshoz, tragikus sorsának közismertté tételéhez is. Több összeállítás és válogatás szerkesztője, ill. társszerkesztője (*Mint fészkekből kizavart madár...*, Tóth Lászlóval, 1990); sajtó alá rendezte Esterházy János írásait (*A kisebbségi kérdés*, 2000), a politikai hűgának naplóját (*Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Mária feljegyzései alapján*, 2007); 2008-ban lengyelül is jelent meg könyve Esterházyról. 1998-ban Esterházy János-émlékéremmel jutalmazták. **F. m.:** *Esterházy János*, 1997; *Deáki*, 2002; „*Sem gyűlölettel, sem erőszakkal*”, 2008; *Esterházy János élete és mártírhála*, 2010 (angolul: 2011, szlovákul: 2012).

## IPOLYSZAKÁLLOS (Ipeľský Sokolec)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település már a fiatalabb bronzkorban lakott hely volt (La Tène kori épületmaradványok, csontvázas sírok). Írott forrásokban 1236-ban említik először, a „szakállós” megnevezés 1299-ben bukkan fel *pocessio Zakalos* alakban. Egyesek szerint a sok kis érrel, patakkal átszőtt határára utal, mások a királyi solymászokkal hozzák összefüggésbe. A későbbi századokban lótenyésztéséről és paprikatermesztéséről vált ismertté. Itt működik a legnagyobb teljes szervezetségű magyar általános iskola a Lévai járásban – ez a környék falvaiból (Ipolypásztó, Szete, Lontó bejáró tanulóknak is köszönhető. 1910-ben 1117 magyar lakosa volt. 2011-ben 861 lakosából 580 volt a magyar, 232 a szlovák, a maradék roma és más nemzetiségű.

\*\*\*

### NEVIZÁNSZKY GÁBOR (Ipolyszakállós, 1949. augusztus 18. –) régész.

Iskoláit szülőfalujában kezdte 1955-ben, Ipolyságon érettségizett 1967-ben. Régészeti tanulmányait a pozsonyi Comenius Egyetemen végezte 1973-ban. 1979-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1973-tól az SZTA nyitrai Régészeti Intézetének munkatársa. 1982-ben védte meg kandidátusi értekezését. Az 1990-es években Humboldt-ösztöndíjasként két évet a németországi Saarbrückenben töltött. Kutatási területe a Kárpát-medence VI.–XII. századi történetének a régészete: elsősorban a népvándorlás és a magyar honfoglalás kora. Dél-Szlovákiában számos helyen (Bajcs, Zsitvabesenyő, Ipolyvisk, Léva és környéke, Oldalfala, Osgyán stb.) végzett régészeti feltárásokat. Tanulmányai szlovákiai, magyarországi és németországi szaklapokban, évkönyvekben, tanulmánykötetben jelennek meg. Régészeti bibliográfiákat is összeállított. **F. m.:** *Hont megye régészeti irodalma*, 1993; *A Csallóköz régészeti bibliográfiája*, 1995.

## IPOLSZALKA (Salka)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke ősidők óta lakott (vonaldíszes kerámia, lengyeli kultúra, kora bronzkori hatvani kultúra, a hallstatti és a római kor emlékei, urnasírai kerültek elő a régészeti feltárások során). Anonymus krónikája szerint már a honfoglaló magyarok is megszálltak itt. Első írásos említése 1156-ból való *Zalka* alakban. A középkorban a módosabb falvak közé tartozott. Emlékezetes az 1544-ben, a falu határában lezajlott, magyar győzelemmel végződött „szalkai csata” a Thury György és Nyáry Ferenc vezette magyar és a környéket fosztogató török seregek között. A falu neves szülöttei: Ipolyi Gáspár (1710 k. – Esztergom, 1762. december 30.) esztergomi kanonok, egyházi író; Csepreghy Ferenc (1842. augusztus 15. – Görbersdorf, 1880. február 6.) költő, népszínműíró; Halász Ferenc (1867 – ?) író, lapszerkesztő; Radványi Kálmán (1887. október 12. – Budapest, 1943. március 18.) tanár, nyelvész, író, a magyar cserkészirodalom egyik úttörője. *Ipolyszalka nyelvjárása* címmel 1910-ben könyvet írt szülőfaluja tájszavairól. Jelenleg a faluban él Albert István képzőművész, művészeti író. A faluban egy Tájház működik, és nevét említi a híres francia író, Jules Verne *A dunai hajós* c. regényében. 1910-ben 1590 magyar lakosa volt, 2011-ben 1052 lakosából 960 fő vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

### TURCZEL LAJOS (Ipolyszalka, 1917. szeptember 2. – Érsekújvár, 2007. szeptember 26.) irodalomtörténész, művelődéstörténész, egyetemi docens.

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában, polgári iskolai tanulmányait Ipolyságon végezte. Az érsekújvári gimnáziumban érettségizett 1938-ban. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1942-ben szerzett jogi doktori címet. A II. világháború idején bevonultatták, hadifogságba esett, hazatérést követően pedig 1947-ben a kiskeszi állami birtokon kapott intézői állást. Amikor 1950-ben ismét megkezdődhetett a magyar nyelvű oktatás Csehszlovákiában Turczel Lajos is váltott és 1951-ben elvállalta a komáromi gimnázium és óvónőképző igazgatói tisztségét. Miközben tanított, maga is tanult és 1951–1954-ben elvégezte a pozsonyi pedagógiai főiskola magyar szakát. 1954–1959-ben a Pedagógiai Főiskola tanára, majd 1959-től 1982-ben történt nyugdíjba vonulásáig a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója volt. 1962–1975 között a tanszéket is vezette, de politikai okokból leváltották és egyetemi karrierje is megrekedt: a docensi cím megszerzését követően már nem lehetett egyetemi tanár. Irodalomkritikusként kezdte irodalmi tevékenységét, de foglalkozott a két világháború közötti korszak csehszlovákiai magyar irodalmának történetével, sajtójával is. Számos tanulmányt írt a korszak jeles íróiról és 1967-ben megjelentette legfontosabb művét, a *Két kor mezsgyéjén* c. művelődés- és tár-



sadalomtörténeti monográfiáját, amelyet később több alkalommal is kiadtak. Szülőfalujában helyezték örök nyugalomra, síremlékét Nagy János szobrászművész készítette. 2008-ban a Szlovákiai Magyar Írók Társasága egy róla elnevezett irodalmi díjat alapított, amelyet a tudományos és tényirodalom jeles művelőinek ítélnek oda minden évben. Ebből az alkalomból Ipolyszalkán tudományos konferenciát is rendeznek és megkoszorúzzák Turczel Lajos sírját. Számos antológiát, összeállítást szerkesztett a két háború közötti korszak csehszlovákiai magyar irodalmából. **F. m.: Írások mérlegen**, 1958; **Írás és szolgálat**, 1965; **A magyar irodalom története** (egyetemi tankönyv, Rákos Péterrel), 1965; **A magyar irodalom története 1772-ig** (egyetemi tankönyv), 1968; **Portrék és fejlődésképek**, 1977; **Hiányzó fejezetek**, 1982; **Tanulmányok és emlékezések**, 1987; **Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938**, 1992; **Visszatekintések kisebbségi életünk első szakaszára**, 1995; **Arcképek és emlékezések**, 1997; **Irodalmi hódolások és szeretetnyilvánítások**, 1997.

## IPOLYVISK (Vyškovce nad Ipľom)

A régészeti feltárások szerint az egykori Hont vármegyei település környéke már a kőkorszakban lakott volt. Különböző kőedények, kőszerszámok és bronztárgyak kerültek elő, a római korban valószínűleg katonai tábor is volt itt, 1988-ban pedig 83 avar kori sírt tártak fel. A mai települést írott források először 1156-ban említik. Vár is állt itt a XIII. század végén, de később már nem szerepel az okiratokban. 1910-ben 1000 magyar lakosa volt, 2011-ben 666 lakosából 445 magyar és 167 szlovák volt. A település híres szülöttjei: König Mór (1822. szeptember 22. – Karlsbad, 1886. május 12.) visegrádi apátkanonok, akit az 1848/49-es magyar szabadságharcban való részvétele miatt 15 évi börtönrre ítélték, ebből 5 évet ült le; Rajner Lajos (1842. március 4. – Esztergom, 1920. március 27.) püspök, egyházi író, aki 1908-ban megalapította az árva és elhagyott gyermekek megmentését és nevelését szolgáló Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Művet. Ipolyvisken szolgált: gróf Forgách Ágoston (Pest, 1813. április 22. – Esztergom, 1888. április 26.) címzetes püspök, főispán, egyházi író, aki 1837. április 11. – 1845. december 31. között volt a falu plébánosa; Kudora János (Tata, 1849. május 14. – Nagyölvéd, 1918. május 31.) plébános, egyházi író 1879–1899 között volt plébános a faluban. Fő műve: **A magyar katolikus egyház beszéd irodalmának ezeréves története**, 1902.

\*\*\*

**FEHÉR IPOLY KÁLMÁN (Ipolyvisk, 1842. április 11. – Pannonhalma, 1909. október 27.) bencés szerzetes, pannonhalmi főapát, természettudományi író, az MTA tiszteleti tagja.**

A komáromi gimnáziumban kezdte középiskolai tanulmányait, a pannonhalmi bencés rend líceumában érettségizett 1858-ban, majd Lipót néven belépett a bencés rendbe. 1864–1874 között a magyar történelem, valamint a fizika tanára volt a pannonhalmi főapátsági líceumban, 1874–1882 között az esztergomi főgimnázium igazgatója volt. 1882–1892-ben a szegedi tankerület főigazgatói tisztét töltötte be. 1893-tól haláláig ő volt a pannonhalmi főapát. 1885-ben nagyobb tanulmányúton járt Bajorországban, majd 1889-ben Szerbiában és Bulgáriában. Szak- és tankönyvíróként is nagyon termékeny volt. Matematika-, fizika- és kémiatankönyveit a középiskolákban használták, de gyakran foglalkozott a tanügy reformjának kérdéseivel és oktatásszervezéssel is. Legjelentősebb tankönyve a *Természettan* (1871). Összesen tizenegy kiadást ért meg, az utolsót 1912-ben. Egyszerű nyelvre, kitűnő kísérletei, a fizika újabb eredményeinek ismerete tette népszerűvé művét. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1882-es győri vándorgyűlésén előadást tartott Poggendorf kettős megosztású villamgépéről. De már az egri vándorgyűlésen (1868) is előadott az alkímia történetéről. Több fizikai tárgyú cikke jelent meg, foglalkozott a szaknyelvvél is. **F. m.: Felsőbb mennyiségtan elemei**, 1871; *Természettani műszótár*, 1871; *A vegytan alapvonalai*, 1872; *A vegytan rövid vázlata*, 1872; *Győr, Pannonhalma, Hédervár*, 1874; *Győr megye és város egyetemes leírása*, 1874; *A bajor középiskolák szervezete és eljárása*, 1888.

**KÁDASI LAJOS (Ipolyvisk, 1952. március 20. –) humán genetikus, egyetemi docens.**

Általános és középiskolai tanulmányait Ipolyságon végezte 1970-ben. 1970–1975-ben a pozsonyi Komenský Egyetem Természettudományi Karán biológiát tanult, szakterülete a humán genetikum. 1975-ben megszerezte a természettudomány doktora címet, 1983-ban lett a biológiai tudomány kandidátusa, 1994-ben a biológiai tudomány doktora. 1975–1985-ben a pozsonyi Egyetemi Kórház Klinikai Genetika Részlegének, 1985-től az SZTA Molekuláris Fiziológia és Genetika Intézetének munkatársa, jelenleg a Genetikai Laboratórium vezetője. 1994–2001-ben a Szlovák Posztgraduális Orvosi Akadémia adjunktusa, 2005-től a pozsonyi Comenius Egyetemen a molekuláris biológia docense. Szakterülete a humán genetikum, kutatásai elsősorban az emberi genom örökletes betegségekkal kapcsolatos molekuláris genetikai változásainak a feltárására és elemzésére irányulnak. 1985-ben alapító tagja volt az SZTA keretében létrejött Genetikai Kutatócsoportnak, amely az akkori Csehszlovákiában elsőként alkalmazta a DNS-analízist az örökletes betegségek genetikai hátterének a feltárására. Különböző hazai és külföldi projektek felelős kutatójaként részt vett a Szlovákiában leggyakoribb monogénesen öröklődő betegségek DNS-analízisében. Az elért eredményeknek köszönhetően munkatársaival kidolgozta és bevezette olyan súlyos és gyakori betegségek, mint a *mukoviszcidózis*, a *fenilketonuria*, a *Duchenne és Becker típusú izomdisztrófia*, a *hemofília A*, a *Huntington chorea*, a *szpinális izomatófia*, a *süketség*, a *Wilson-kór*, a *Charcot-Marie-Tooth szindróma* stb. DNS-analízisen alapuló mutáció specifikus diagnosztikáját Szlovákiában. Kutatócsoportja identifikált két génkárosodást, amelyek a szlovákiai roma populációban elterjedt, vaksághoz vezető szemrendellenességet okoznak. A Szlovákiában gyakori *alkaptonuria* (világviszonylatban a második legmagasabb előfordulás) kialakulásáért felelős gén komplex analízise alapján feltárta az előforduló összes génkárosodást, és munkatársaival kidolgozta a mindennapi rutin használatra alkalmas egyszerű diagnosztikai módszereket. Eddig mintegy 80 tudományos közleménye jelent meg, több mint 150 előadást tartott hazai és külföldi konferenciákon. Számos tudományos társaság és szervezet tagja, a Szlovák Orvosgenetikai Társaság elnöke. Díjak: Hrdlička díj (1975); A Szlovák Orvostársaság díja a legjobb tudományos publikációért az orvosgenetika terén (1988, 1990, 1993, 1994, 2005);

A Szlovák Orvostársaság Viliam Izakovič-emlékérmé (2006); a Szlovák Orvostársaság Ezüst-emlékérmé (2007); az SZTA tudománynépszerűsítő díja (2008); a színműi önkormányzat Jedlik Ányos-díja (2010). **F. m.:** *Molekulárna genetika vybraných monogénne dedičných ochorení*, 2005; *A szem fejlődési rendellenességei. Magyarországi gyakoriságuk, genetikai és külső kórokaik, megelőzési lehetőségeik* (társszerzők: Vogt G., Czeizel E.), 2009.

## ISKE (Ižkovce)

Az egykori Ung vármegyében található település neve először 1297-ben bukkan fel egy okiratban. 1910-ben 278 magyar lakosa volt. 2011-ben 108 lakosából 100 fő vallotta magát magyarnak. A faluban született: Révész Bertalan (1935. május 14. –) irodalomtörténész, a nyitrai Pedagógiai Főiskola (ma: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem) oktatója, Czuczor Gergely életművének kutatója; Sipos Béla (1936. március 9.–) magyar–történelem szakos tanár, 1964–1991 között a galántai Kodály Zoltán Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola igazgatója, kultúraszervező.

\*\*\*

**MAGDA SÁNDOR (Iske, 1883. február 11. – Sárospatak, 1962. október 15.) ref. püspök, szakíró.**

Teológiai tanulmányait 1901–1903-ban Kolozsvárott, 1903–1905-ben a sárospataki református teológiai akadémián végezte. Sárospatakon, 1906–1909-ben Baloghiványiban, 1909–1934-ben Csicseren, 1934-től Nagykaposon volt lelkész. 1934–1939 között a szlovenszói Tiszán-inneni egyházkerület püspöke volt. A II. vh. után Magyarországon, Sárospatakon telepedett le. 1914-ben jelentette meg *A magyar egyetemes filozófia* c. munkáját. 1925–1934-ben ő volt a *Református Egyház és Iskola* c. felvidéki lap szerkesztője.

**NYITRAI DEZSŐ (Iske, 1905. március 8. – Pozsony, 1979. június 11.) ref. pap, helytörténész, néprajzkutató.**

A középiskolát Eperjesen, a református teológiát Sárospatakon végezte el. Tusán, Magyarbördön, majd Dunaradványban volt református lelképásztor. Az 1930-as években felvidéki református folyóiratokban (*Református egyház és Iskola*, *Református Sion*) publikált. Az 1960-as évektől elsősorban néprajzi és helytörténeti dolgozatai jelentek meg az *Irodalmi Szemlében* és a *Néprajzi Közlésekb*en: *Dunaradványi vízimolnárok*, 1970; *Anyáink ruhaanyag-termelési munkái*, 1975; *Régi és új lakodalmi szokások Dunaradványon*, 1976; *Adalékok Magyarbörd őslakosainak történelméhez és néprajzához*, 1978.

## ISPÁCA (Špačince)

Az egykori Pozsony vármegye területén található falu helyén már az i. e. VIII.–V. században létezett valamilyen település a régészeti feltárások szerint. Magát a községet 1275-ben említik először írott források. 1910-ben 1741, jobbra szlovák lakosa volt. 2011-ben 2295 szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**WERTNER MÓR (Ispáca, 1849. július 26. – Párkány, 1921. június 8.) orvos, genealógus.**

Temesvárott érettségizett 1868-ban. A bécsi egyetemen szerzett 1872-ben orvosdoktori oklevelet. 1872–1874-ben Csicsón volt gyakorló orvos. Ekkoriban kezdett el foglalkozni a történelemtudománnyal és a családfakutatással is. 1874–1890 között Szencen praktizált, 1890–1893-ban Pozsonyban élt és körorvosként tevékenykedett. 1894-ben Muzslára került járási orvosnak. 1908-ban Párkányban telepedett le és ott élt haláláig. Síremlékét 1995-ben Kiss László orvostörténész találta meg a párkányi temetőben. Kutatómunkája két időszakra osztható: 1884-ig elsősorban orvostörténeti és közegészségügyi dolgozatokat publikált, 1884 után érdeklődése a genealógia és a heraldika felé fordult. Mint gyakorló orvos tisztában volt a vidéki egészségügyi ellátás hiányosságaival és bírálta a hivatalnokok hozzá nem értését és a szegény falusi emberek problémái iránt gyakran megnyilvánuló érzéketlenségét is. Orvostörténeti írásaiban főleg az ókori civilizációk orvoslásával és egészségügyével foglalkozott, de egy nemzetközi szinten is feltűnést keltő dolgozatot publikált az 1708–1711 közötti magyarországi pestisjárványról. Genealógusként elsősorban magyar és délszláv uralkodói családok genealógiájával foglalkozott. 1996-ban emléktáblát helyeztek el tiszteletére Párkány főutcáján, 1999-ben pedig megjelent a párkányi Himmler György történelemtanár szerkesztésében a *Wertner Mór Emlékkönyv*. **F. m.:** *Die Pest in Ungarn 1708–1711*, 1880; *Orvos régészeti tanulmányok*, 1883; *Historisch-genealogische Irrthümer*, 1884; *Genealogie und Geschichte*, 1884; *A délszláv uralkodó családok genealógiái története a középkorban*, 1891; *A magyar nemzetségek a XVI. sz. közepéig I–II.*, 1891; *Az Árpádok családi története*, 1892; *IV. Béla magyar király története*, 1893.

## IVÁNHÁZA (Ivanovce)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település hivatalos elnevezése 1899-ig Ivanócz volt. A falu környékén már több ezer évvel ezelőtt éltek emberek. Első írásos említése 1398-ból származik *Iwany* alakban, amikor Luxemburgi Zsigmond a beckói

uradalmat hívének, Stibornak adományozta. 1910-ben 911 szlovák lakosa volt. 2011-ben 915 lakosából 858 volt szlovák nemzeti-ségű.

\*\*\*

**GYURIKOVITS<sup>47</sup> GYÖRGY (Ivánháza, 1780. július 12. – Bazin, 1848. június 25.) bíró, jogtörté-  
nész, földrajzi író, a magyarországi néprajz egyik előfutára, az MTA levelező tagja.**

Iskolai tanulmányait Vágújhelyen, Trencsénben, Modorban és 1796-tól Pozsonyban végezte. A magyar nyelv megtanu-lása céljából 1798-tól Nagykőrösön, a református főiskolán magyar történetet és oklevéltant tanult, 1800-tól pedig ismét Pozsonyban filozófiát és jogot hallgatott. 1802-ben nagybátyjához ment Pusztafödémre, ahol gazdatiszté képezte magát. Egy évvel később azonban megismerkedett Lehoczky András (Pozsony, 1741. szeptember 15. – Pozsony, 1813. április 23.) ügyvéddel és genealógussal és az ő tanácsára kezdett el foglalkozni az írással. A gróf Zichy uradalomban ispánként, majd kasznárnként dolgozott, és bekapcsolódott a pozsonyi közéletbe is, amikor 1818-ban városi tanácsossá választották. Ezt kö-vetően az 1825., 1830., 1832. és 1839. évi országgyűléseken Pozsony városának követe volt. Az MTA 1832-ben választotta levelező tagjává. 1840-től haláláig váltótörvényszéki bíró volt Pozsonyban. Magyar nyelvű ország- és helyismeretei dolgoza-tai többnyire a *Tudományos Gyűjteményben* jelentek meg, ahol több mint húsz évig rendszeresen publikált. Jelentős könyv- és kéziratgyűjteménye volt, ebből sokat merített Fejér György is *Codex diplomaticus* c. okmánytárához. Nagy mennyiségű, kb. 33 főlíokötetnyi kéziratot hagyott hátra, köztük már sajtó alá rendezve Árva, Baranya, Trencsén, Moson vármegye és Pápa városának földrajzi és történeti leírása; ezek kéziratban maradtak. Megírta Verancsics Faustus (1551–1617) horvát-magyar történetíró, főpap, diplomata, Verancsics Antal esztergomi érsek unokaöccsének életrajzát<sup>48</sup>. A bazini lóvasútállo-máson szélütés érte és ott halt meg. Legismertebb műve a Szlavónia és Horvátország jogállását taglaló *De situ et ambitu Slavoniae et Croatiae I-II.*, 1844. Ennek folytatása (tkp. III. kötete) az 1847-ben megjelent *Illustratio Critica situs et ambitus Slavoniae et Croatiae*.

## IZSA (Iža)

Az egykori Komárom vármegye területén fekvő település a régészeti feltárások tanúsága szerint már a neolitikum idején lakott volt. A római korban (i. u. II.–IV. sz.) erre húzódott a *limes* és a mai község helyén állt *Celemantia* római település. A falu határában található a *Leányvár*, ahol állítólag Valentinianus császár a szeretőit tartotta. A községet írott források először 1172-ben említik *Villa Esu* alakban. A XVIII. és XIX. században három földrégés (1763, 1783, 1822) is sújtotta a települést, de legalább akkora pusztítást okozott az 1965-ös dunai árvíz is. A falunak 1910-ben 2136 magyar lakosa volt. 2011-ben 1643 lakosából 1006 magyar, 461 szlovák, 91 személy pedig ismeretlen nemzetiségű volt. A helyi magyar iskola a falu híres papjának, Döme Károly-nak a nevét viseli. A településen született: Paulovits Mihály (1896. augusztus 29. – ?) operatőr, dokumentumfilm-készítő. Itt hunyt el: Jánoky Károly (Egeri puszta, 1791. szeptember 7. – 1849. április 25.) r. k. plébános, egyházi író, aki 1825-től haláláig volt a falu lelkesze. Előtte 10 éven át (1815–1825 között) Németh György (1788–1863) későbbi esztergomi kanonok volt a település papja. Itt volt kántortanító Dudich László (→Lekér), aki a faluról monográfiát írt. A faluban töltötte gyermekkorát és itt járt általános isko-lába Tóth László (1949. szeptember 26. –) József Attila-díjas költő, lapszerkesztő, művelődéstörténész, aki Filep Tamás Gusztáv-val közösen 2000-ben megjelentette *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 I-IV.* c. alapvető munkát, amelynek részben szerzője, részben szerkesztője volt.

\*\*\*

**DÖME KÁROLY (Komárom, 1768. január 26. – Pozsony, 1845. május 22.) pozsonyi kanonok,  
költő, műfordító, az MTA tiszteleti tagja.**

A gimnáziumot szülővárosában, a bölcseletet Pozsonyban, a teológiát Esztergomban végezte. 1800-ban került Izsára plébánosnak és közeli kapcsolatot ápolt a Vírten nyugdíjas éveit töltő Baróti Szabó Dáviddal (1739–1819). 1816-ban rövid ideig Erdélyben, Gyulafehérvárt volt tiszteletbeli kanonok, majd 1818-tól Pozsonyban olvasókanonok és a Szent Imre neve-lőintézet igazgatója. Az MTA 1831-ben választotta tiszteletbeli tagjává. Kazinczy Ferencsel is levelezett.

**TÓTH-KURUCZ JÁNOS (Izsa, 1878. május 5. – Dunaalmás, 1969. március 21.) középiskolai ta-  
nár, amatőr régész.**

Iskolai tanulmányait Pápán, Selmecbányán és Győrött végezte. 1900–1902-ben Jászapátiban tanított. 1902-ben be-iratkozott a budapesti tudományegyetem történelem szakára. Doktori értekezésében a szülőfaluja mellett található római kori katonai tábor (Leányvár) régészeti feltárásával foglalkozott. További kutatásainak eredményeit a Komárom vármegyei és városi múzeum-egyesület évi értesítőiben (1908, 1908, 1910) adta közre. 1944-ben vonult nyugdíjba és haláláig Dunaal-máson élt. Nyugdíjasként is végzett régészeti kutatásokat, de ezek eredményeit már nem publikálta.

<sup>47</sup> A szlovák szakirodalomban: Ďurikovič formában szerepel.

<sup>48</sup> 1561–1568 között Pozsonyban élt. 1616-ban Velencében két könyvet is megjelentetett. A *Logica nova* bölcseleti munka, a *Machinae novae* kötete saját találmányait mutatja be rajzokban és leírásokban. Ez az utóbbi munka magyarul is olvasható az 1985-ben megjelent *Verancsics Faustus Machinae novae és más művei* c. kötetben. Némelyik ötlete és találmánya csak később valósult meg. 1595-ben összeállított egy 5400 szavas, ötnyelvű (latin, magyar, olasz, német, horvát) szótárt.

**JÁRDÁNYI PAULOVIICS ISTVÁN (Izsa, 1892. február 28. – Debrecen, 1952. december 9.) régész, egyetemi tanár.**

Paulovits Mihály operatőr bátyja. 1910–1914 között a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen régészetet, egyiptológiát, művelődéstörténetet és latin filológiát tanult. 1914-ben lett az MNM Érem- és Régiségtárának gyakornoka, később őre. 1936–1938 között a római kori gyűjtemény igazgatóőre volt. 1938–1940-ben a pécsi tudományegyetem rendkívüli tanára, 1940-től haláláig a debreceni tudományegyetemen az ókori történelem és régészet nyilvános rendkívüli tanára volt. Kutatási területe elsősorban a pannóniai limes régészeti ásatása volt. Az MNM-ban ő rendezte be 1926-ban a római kőemlékek 1998-ig fennállt kiállítását. 1937-ben kialakította az állandó római kiállítást, 1939-ben felállította a szombathelyi lapidáriumot. Dunapentelén, Kisárpáson, Szőnyben (az ókori Brigetioban), Nógrádverőcén, Dunabogdányban folytatott ásatásokat. Ő kezdte el a nagytétényi római kori ásatásokat. Géfin Gyulával együtt tárta fel Savaria késő császárkori palotaegyüttesét és annak érdekes mozaikjait. Fia, **Járdányi Pál** (1920–1966) jeles zeneszerző volt. **F. m.:** *Hellenisztikus egyiptomi emlékek Magyarországon*, 1917; *Dionysosi menet (thaitos) magyarországi római emlékeken* (Archeologiai Értesítő 48/1935, 49/1936); *Dácia keleti határvonala és az úgynevezett dák ezüstkincsek kérdése*, 1944; *A szombathelyi Szent Márton-egyháznak Savariai Szent Márton születéshelyének római kori eredete*, 1944.

# J

## JABLONCA (Silická Jablonica)

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszakban lakott volt. A falut *Zedlyche* alakban 1386-ban említik először. Legtöbb lakosa a XIX. század derekán volt (közel 700 fő). 1910-ben 556 magyar lakosa volt. 2011-ben 203 lakosából 194 volt magyar nemzetiségű.

\*\*\*

**PETHE LAJOS (Jablonca, 1879. március 12. – Budapest, 1958. augusztus 20.) bányamérnök, vaskohómérnök.**

Felsőfokú tanulmányait a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1904-ben fejezte be. Öt évig a sóbányászat területén tevékenykedett, majd 1910-ben Nagybányára került. Az I. vh. idején ő volt az országos hatáskörű Bányafelügyelőség vezetője – 86 bánya- és kohóműben irányította a hadifontosságú fémek termelését. 1918 után egyik minisztériumi irányítója volt a selmecbányai Akadémia és a körmöcbányai pénzverde áttelepítésének. Kezdeményezte a magyarországi bauxitkutatások kiszélesítését, 1935–1936-ban a komlói szénbányászat és kísérleti kokszosító mű fejlesztésében közreműködött. A bányászat és kohászat felsőoktatásának pénzügyminisztériumi irányítójaként négy új tanszék kialakítását készítette elő. 1936-ban nyugdíjba vonult, de 1950-től részt vett a vegyesásvány-bányászat újjászervezésében. 1952–1955-ben a Bányászati Tervező Intézet munkatársa volt. **F. m.: *Fémányászatunk technikai fejlődése*, 1929.**

## JABLONKA (Jablonka)

Az egykori Árva vármegyében fekvő település 1566-ban keletkezett, amikor délről szlovák, észak felől lengyel családok érkeztek a Zubrica patak torkolatában a XV. századtól működő vámhelyhez. 1923-ig Magyarországhoz, majd az újonnan létrejött Csehszlovákiához tartozott, ekkor került lengyel fennhatóság alá és azóta – 1939–1945 kivételével, amikor Szlovákia elfoglalta – Lengyelország része. 1910-ben 2713 túlnyomórészt lengyel lakosa volt. 2009-ben 17 298 lakosa volt.

\*\*\*

**HANTKEN MIKSA (Jablonka, 1821. szeptember 26. – Budapest, 1893. június 26.) geológus, paleontológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1874).**

Gimnáziumi tanulmányait Teschenben<sup>49</sup>, főiskolai tanulmányait 1840–1842-ben Bécsben, 1843-tól 1846-ig a selmecbányai bányászati akadémián végezte. 1844–1845-ben Albrecht főherceg vasgyárában gyakornok. 1846–1849-ben több bányában bányatiszt. 1849–1850-ben Bécsben analitikai kémiai tanulmányokat folytatott, majd a dorogi szénbányánál dolgozott. Ebben az időben kötött házasságot a dorogi polgármester lányával, Hoblik Idával. Néhány évig Szerbia kormányának szolgálatában állt. 1858-ban Pesten telepedett le és itt őslénytani kutatásokat végzett. 1861–1867-ben a pesti kereskedelmi akadémia tanára, 1866-tól az MNM ásvány- és őslénytáranak öre. 1869-ben megszervezte a Magyar Állami Földtani Intézetet, amelyet 1870-től 1881-ig igazgatóként vezetett. 1876-ban a pesti egyetemen magántanári képesítést szerzett. 1882-től haláláig egyetemi tanár a paleontológiai tanszéken. A magyarországi paleontológiai kutatások megindítója, a tudomány első, nemzetközileg is korszakos jelentőségű személyisége. Tudományos pályafutásának kezdetén, Dorogon köszénkutatással, közetréteg-szerkezettannal foglalkozott, majd elsőként ismerte fel az őslénytan jelentőségét egy földtani telep felépítésében és életkorának meghatározásában. A Dorogi-medence köszéntelepeket tartalmazó eocén korú rétegsorainak tagolása és a telepek azonosítása céljából őslénytani vizsgálatokba, elsősorban az egysejtűek közé tartozó ún. *Foraminiferák* tanulmányozásába kezdett, ezek maradványai nagy mennyiségben és változatosságban fordultak elő a meddő kőzetekben. Nemzetközileg is kiemelkedő eredménye a *Foraminiferák* rétegtani szerepének tisztázása. Különösen értékesek a nagytermetű *Foraminiferák*, a *Nummulitesek* („Szent László pénze”) egymást követő nemzedékeivel kapcsolatos megfigyelései. A különböző rétegtani szintekből származó *Nummulites*-fajok megcsiszolt és meghatározott példányaiból összeállított gyűjteményeivel díjat nyert a Bécsi Világkiállításon (1873), és nagy sikert ért el a bolognai geológiai világkongresszuson (1881). A *Nummulitesek* tanulmányozásával új tudományos alapra helyezte a magyarországi eocén barnaköszén-kutatást, őslénytani leírásaival nemzetközileg is elsőként igazolta a fauna ivari kétalakúságát (dimorfizmus). A *Foraminiferák* bemutató monográfiája (1875) 213 faj leírását tartalmazza, amelyek közül 93 a tudomány számára újak bizonyult. További munkáiból kiemelkedik még a dorogi barnaköszén-előfordulásokat leíró könyve (1871) és a Magyarország széntelegeit és szénbányászatait áttekintő műve (1878). Javaslatára fogadták el a földtani térképek színkulcsának egységesítését (1881), üttörőnek számítanak továbbá mikroszkópi mészkővizsgálatai (ún. mikrofácies-elemzés). Emlékét őrzi a *Hantkenia* és a *Hantkenina* állatnem-név is. A magyarországi köszéntelepekről az első gyakorlati szempontból is jelentős összefoglaló ismertetőt ő készítette. Tiszteletére a Magyarhoni Földtani Társulat 1963-ban három évenként kiosztásra kerülő Hantken Miksa-emlékérmét alapított az őselet és rétegtani szakirodalomban elért kimagasló eredményért. Az MTA 1864-ben levelező, 1874-ben rendes

<sup>49</sup> Ma kettéosztott város: egyik része Csehországhoz (Český Těšín), másik része Lengyelországhoz tartozik (Cieszyn).

taggá választotta. **F. m.:** *Az esztergomi barnaszénterület földtani viszonyai*, 1871; *A magyarországi kőszén*, 1873; *A beocsini márga földtani kora*, 1873; *Új adatok a déli Bakony föld- és őslénytani ismeretéhez*, 1874; *A Clavulina-Szabói rétegek faunája I.*, 1875; *Adalékok a Kárpátok földtani ismeretéhez*, 1877; *A magyar korona országainak széntelepei és szénbányászata*, 1878; *Új adatok a buda-nagykovácsi-i hegység és az esztergomi vidék föld és őslénytani ismeretéhez*, 1884; *Vélemény a várpalotai szénbányáról*, 1888.

## JÁNOK (Janík)

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő települést először 1285-ben említik *lanuk* néven, de már ebben az időben volt temploma is, tehát korábbról létezett. A legtöbb lakosa az 1820–1830-as években volt, akkor több mint 900-an éltek itt. 1910-ben 734 magyar lakosa volt. 2011-ben 571 lakosából 291 szlovák és 244 magyar volt.

\*\*\*

### SZANYI MÁRIA (Jánok, 1945. szeptember 22. –) tanár, néprajzkutató.

Szepsiben érettségizett (1962), majd a nyitrai Pedagógiai Főiskola matematika–fizika szakán szerzett diplomát (1965). Előbb Nagytárkányban kezdett tanítani (1965–1969), később elvégezte a budapesti ELTE néprajz szakát (1969–1973). Ezt követően a rozsnói Bányászati Múzeum (1973–1975), majd a galántai Honismereti Múzeum néprajzosa (1975–1989). Múzeológusként jelentős kiállításokat hozott létre (Rozsnyó: *Gömöri kerámia*; Galánta: *Kerámia a galántai Járási Honismereti Múzeumban*; a vágssellyei és taksonyi tájház berendezése stb.), amelyekért 1985-ben elnyerte a Szlovák Néprajzi Társaság díját. A Csemadok Önkéntes Néprajzgyűjtők Szekciójának elnöke (1974–1989). Éveken át vezette a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Pedagógiai Munkacsoportját. 1989-től Nagymácsédon, Hidaskürtön, végül nyugdíjazásáig (2005) Galántán tanított matematikát, fizikát. 1990–1992-ben néprajzi szemináriumot vezetett a nyitrai Pedagógiai Főiskolán. A nyári szünetekben rendszeresen szervez gyermek néprajzi táborokat, kezdeményezője és főszervezője a Kincskereső honismereti diákversenynek. Főleg ismeretterjesztő és adatközlő cikkeket publikál.

## JÁNOSGYARMAT (Janova Lehota)

Az egykori Bars vármegyében található helységet német telepesek alapították a XIV–XV. század fordulóján, első írásos említése 1478-ból való *Drexlerhau* néven. Egy 1570-ben keltezett okiratban *Noua Lehotta* alakban szerepel. 1890-ig magyarul Janó-Lehotának, ill. János Lehotának nevezték, ekkor kapta ma ismert magyar nevét. A németek, akik a lakosság túlnyomórésztét alkották *Drexlerhajnak* hívták. Már 1601-ben iskolája volt. 1910-ben 2290 német lakosa volt. 2011-ben 924 lakosából 860 szlovák volt.

\*\*\*

### BARSI JÓZSEF (Janó-Lehota, 1810. február 23. – Budapest, 1893. február 18.) publicista, statisztikus, filozófiai író, az MTA levelező tagja (1870).

Apja Neumann József szilészi származású iskolamester volt. A körmöcbányai gimnáziumban kezdte a középiskolát, majd Selmecbányán folytatta és Esztergomban végezte el. A nyitrai szemináriumban bölcsleletet, a pesti papneveldeben teológiát hallgatott. 1832-ben a Zólyomhoz közeli Dobronán lett káplán. 1837-ben tábori lelkész Milánóban, 1840-től Korponán, Koóson és Bicskén lelkészkedett. 1849 januárjában az osztrákok Budán elfogatták, a *Pesti Hírlap*ban megjelent forradalmi szellemű versei és politikai írásai miatt előbb halálra ítélték, majd az ítéletet 20 évi várfogságra változtatták. 1856-ig Olmützben raboskodott, ekkor kegyelmet kapott, visszatért Magyarországra és egy ideig Privigyén az öccsénél lakott. 1862-ben áttért a ref. hitre, és a pesti ref. gimnázium tanára lett, ahol német nyelvet és latint tanított. 1867-től 1888-ig a Statisztikai Hivatal munkatársa volt. 1891-ben megvakult. Több, főként közoktatási, statisztikai munkája, prózai fordítása, valamint az egykorú újságokban és folyóiratokban nagyszámú cikke jelent meg. A külföldi reformelképzeléseket előszeretettel ismertette magyarul (pl.: A mezei gazdaság jelen állapota. Írta b. Liebig Justus, 1862). *Utazás ismeretlen állomás felé, 1849–1856* (1890) c. művében olmützi raboskodásának emlékeit idézte fel. **F. m.:** *Magyarország közoktatási statisztikája 1864/65–1867/68.*, 1868; *A népesedési mozgalom*, 1869; *A közoktatás statisztikája*, 1869; *Magyarország felső tanintézményei és közéleti intézményei 1870–72*, 1874.

## JÁSZÓ (Jasov)

Az egykori Abaúj vármegye területén található település környéke már az őskorban lakott hely volt. Az itteni premontrei kolostort a XII. században Könyves Kálmán alapította. Az okiratokban először 1243-ban említik. Jászó várát 1312-ben kezdték építeni. A XVII. században a jezsuiták hittudományi főiskolát alapítottak itt, amelyet 1929-ben költöztettek át Gödöllőre. A régi monostor épületét az 1740-es években elbontották és egy barokk stílusú, ma is látható épület került a helyére. A környéken jelentős bányászat folyt (vasérc, réz, ólom), 1780-ban még egy nagyolvasztó is épült itt. Cseppkőbarlangját sok turista keresi fel. 1910-ben 1361 magyar lakosa volt. 2011-ben 3351 lakosából 2404 szlováknak, 237 magyarnak, 198 romának vallotta magát.

\*\*\*

**TITIUS PIUS VENDEL (Jászó, 1801. október 23. – Pirano, 1884. december 20.) premontrei szerzetes, apostoli gyóntató, algológus, zoológus,**

1823-ban lett a premontrei rend tagja, 1828-ban szentelték pappá. Lőcsén, Aradon, majd Kézdivásárhelyen latintanár volt. Számos nyelven (magyarul, németül, szlovákul, csehül, ruténül, horvátul) írt és prédikált, ezért tábori lelkésznek hívták be és a Leiningen-Westerburg gyalogezredben szolgált Przemyslben, majd 1846-tól Dalmáciában. Az Adriai-tenger és a partvidék állatvilágát, valamint algáit tanulmányozta és nagy gyűjteményt hozott létre. 64 olyan alga-fajt talált, amelyek korábban nem szerepeltek a szakirodalomban, de ezt ő maga nem publikálta, ezért felfedezőjükként sehol nem szerepel. 1850–1851-ben Aradon tevékenykedett, majd ismét szolgálatra hívták be. 1852 augusztusában rendfőnöke apostoli gyóntatónak nevezte ki és ekkor végleg távozott a hadseregtől. 1854-ben Spalatóban letelepedve folytatta kutatásait, majd 1856-tól Lőcsén volt házfőnök. Később ismét Dalmáciába ment és ott élt haláláig. Több általa felfedezett tengeri állatot róla neveztek el. Gyűjteményéből szinte valamennyi európai egyetemnek adományozott példányokat.

**TÓTH LŐRINC FERENC (Jászó, 1848. január 1. – Kiskapos, 1911. november 6.) premontrei szerzetes, helytörténész, tanár.**

1868-ban lépett a premontrei rendbe, 1874-ben szentelték pappá. 1872–1878 között Rozsnyón, majd Kassán tanított. 1883-ban szerzett földrajz–történelem szakos tanári oklevelet és doktori címet a budapesti tudományegyetemen. 1886-ban Kassáról ismét Rozsnyóra helyezték, ahol a katolikus főgimnáziumban magyar nyelvet, földrajzot és történelmet oktatott, később igazgatóvá is kinevezték. 1896-ban Kiskaposra költözött, ahol haláláig plébánosként szolgált. Több kulturális és társadalmi egyesületnek is a tagja volt, támogatta a Felsőmagyarországi Múzeumi Egyesület munkáját. Művelődéstörténeti és helytörténeti tanulmányokat publikált a korabeli regionális folyóiratokban és a rozsnói gimnázium évkönyveiben. **F. m.:** *A régi egyiptomiak szokásairól I-II.*, 1873; *A magyar igazságügy 1606–1650*, 1881; *Adalékok a rozsnói céhek történetéhez*, 1887; *A rozsnói kath. főgymnasium pénz- és éremgyűjteménye*, 1887; *A rozsnói kath. főgymnasium története s állandó tanmenete*, 1889.

**FRANKOVICS BOLDIZSÁR (Jászó, 1927. április 21. – Pozsony, 2008. augusztus 5.) kibernetikus, egyetemi tanár.**

A gimnáziumot 1939–1945-ben Kassán, majd Miskolcon végezte, ahol 1946-ban érettségizett. A pozsonyi Műszaki Egyetemen szerzett villamosmérnöki oklevelet (1952). 1963-ban elnyerte a műszaki tudomány kandidátusa, 1986-ban a műszaki tudomány doktora tudományos fokozatot. 1952–1955-ben a kassai Kelet-szlovákiai Energetikai Vállalat mérnöke, 1954–1959-ben a Kassai Műszaki Főiskola adjunktusa, 1959-től az SZTA Kibernetikai Intézetének tudományos főmunkatársa, majd igazgatója (1990-től). 1971-ben a lyoni Claude Bernard Egyetemen vendégtanár. Számos szlovákiai és külföldi kibernetikai társaság tagja. Kutatási területe a számítógépes folyamatirányítás, modellezés és robottechnika volt. Tudományos dolgozatai és tanulmányai nemzetközi szakfolyóiratokban jelentek meg. Kitüntetések, díjak: az SZTA Díja (1977); A. Stodola-díj (1987); a Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstplakettje (2005); a szimói önkormányzat Jedlik Ányos-díja (2008). **F. m.:** *Automatizácia a samočinné riadenie* (1966, németül: *Automatisierung und selbsttätige Steuerung*, Berlin 1970); *Adaptívne a učiace sa systémy*, 1982; *Kybernetika informatika*, 1988.

## JEKELFALVA (Jaklovce)

Az egykori Szepes vármegyében található település határát először 1282-ben említik egy Jekel nevű comesnek szóló adománylevélben, magát a helységet 1292-ben. *Villa Jekel* alakban 1344-ben bukkan fel először. 1910-ben 1073 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1885 lakosából 1721 volt szlovák.

\*\*\*

**ANDRASOVSKY JÓZSEF (Jekelfalva, 1889. augusztus 15. – Budapest, 1943. március 7.) botanikus, ampelográfus<sup>50</sup>.**

Középiskolai tanulmányait Gölnicbányán kezdte, majd Iglón folytatta. Az egyetemet Budapesten és Bécsben végezte. Még egyetemista korában, 1911-ben részt vett egy kisázsiai expedícióban, az I. vh. alatt Albániában járt gyűjtőúton. 1914-ben lett bölcsészdoktor. 1912-ben a Központi Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelológiai Intézetbe került, de tanított a budapesti Agrártudományi Akadémián is. Munkássága a szőlőfajták tudományos rendszerezése és feldolgozása területén alapvető. A morfológiai bélyegeket illetően tett megállapításainak egy részét ma is alapnak tekintik. Cikkei a *Botanikai Közleményekben*, *Borászati Lapokban*, tanulmányai a Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelológiai Intézet évkönyveiben, valamint Jávorka Sándor (→Hegyháza) *Magyar Flórájában* jelentek meg. 1917-ben egy tanulmányt jelentetett meg a *Magyar Botanikai Lapokban* a magyarországi kosborokról (*Magyarország Orchidea-flórájához* – németül is). Növénygyűjteményei elsősorban a budapesti Magyar Természettudományi Múzeumban találhatók, de került belőlük a tátralomnici TANAP Múzeumba is. Felfedezett egy új bangó fajt (*Ophrys*) a kosborfélék családjából: Holuby bangó – *Ophrys holubyana*, amelyet

<sup>50</sup> A szőlővel foglalkozó tudomány (ampelográfia) művelője.

Holuby József Lajos (Lobonya, 1836. március 25. – Bazin, 1923. június 15.) szlovák ev. papról és amatőr flórakutatóról nevezett el.

## JÓLÉSZ (Jovice)

Az egykori Gömör–Kishont vármegyében fekvő települést először 1352-ben említik írott források *Pacsapataka* néven. Mai neve először 1427-ben szerepel egy adóösszeírásban. 1910-ben 455 magyar lakosa volt. 2011-ben 725 lakosából mintegy 65 % volt a magyarok aránya.

\*\*\*

**CHÁZÁR<sup>51</sup> ANDRÁS (Jólész, 1745. június 15. – Rozsnyó, 1816. január 28.) ügyvéd, a váci siket-néma intézet alapításának kezdeményezője, a burgonya gömöri meghonosítója.**

Elszegényedett evangélikus nemesi családból származott. Nyolcéves koráig szülőfalujában nevelkedett. Iskolai tanulmányait 1753-ban Berzétén kezdte, 1755-ben Dobsinára került, majd 1757-től Eperjesen, 1762-től pedig Késmárkon végezte, ahol bölcséletet, logikát, metafizikát és teológiát tanult. 1765-ben Pozsonyban jogi tanulmányokat folytatott és a Fodor ügyvédi irodában fejezte be. 1766-ban a győri Tiszapataki ügyvédi irodában ismerkedett meg a gyakorlatban is a magyar jogrenddel. 1768–1770-ben az eperjesi Toperczer és Lipovitzky ügyvédi irodánál ügyvédbojtárként tevékenykedett. 1771–1773-ban Pesten a Parnitzky iroda munkatársa volt. 1773 novemberében Rozsnyón telepedett le és gyakorló ügyvédként működött. Közben Torna, Hont és Abaúj, később Gömör megye táblabírája lett. Amikor II. József a német nyelv használatát kötelezővé tette a törvényszéki munkában is, Cházár András felhagyott az ügyvédi praxissal. Általában kifogásolta az uralkodó különböző, a magyarokat korlátozó rendeleteit, viszont sokakkal ellentétben támogatta azt az 1784-ben hozott rendeletét, hogy népszámlálást kell tartani és meg kell számozni a házakat. Kiállt a jobbágyok érdekében is, sőt 44 cikkelyből álló, az országgyűlés elé terjesztett iratban foglalta össze sérelmeiket. Ebben egyebek mellett az általános tankötelezettség bevezetését, a közegészségügyi ellátás javítását, a szabad iparűzést, a közúthálózat fejlesztését, a folyók szabályozását szorgalmazta. Ő volt az, aki elterjesztette a burgonya („grulya”) fogyasztását Gömörben. A pórnép csak Grulya-várnak nevezte azt a kúriát, ahol a burgonyát télen tárolták. Magda Pál biztatására 1799-ben a siketnémák számára felállított bécsi intézetben tett látogatást és az itt látottak hatására, illetve Joseph May igazgatóval folytatott beszélgetése nyomán kezdeményezte egy Magyarországon felállítandó siketnéma intézet létrehozását. Eredetileg saját rozsnyói, Jólészi utca 49-es szám alatti házában tervezte ezt, és erről az elképzeléséről egy bécsi lapban *Barátainknak* címmel írt, nagy tetszést keltett cikkben számolt be. A császári udvarhoz benyújtott egy folyamodványt is az iskolaalapításról és működtetéséről. Ezt kedvezően fogadták, sőt megbízták az anyagiak előteremtésével, azzal a feltétellel, hogy az intézmény Vácott fog működni. 1800. január 27-én háromnyelvű felszólítást küldött szét a saját költségén az ország jelentős személyiségeihez. Végül 334 adakozó jóvoltából 5000 forint gyűlt össze, így az Országos Királyi Siketnéma Intézet 1802. augusztus 15-én Vácott megnyílt. Az igazgató Simon Antal lett, Cházár Andrást viszont még csak meg sem hívták a megnyitóra és nem vonták be a munkába sem. Ennek a mellőzésnek nem ismeretesek az okai. Ő maga csak 1803. május 20-án látogatott el az általa kezdeményezett és nagyrészt az ő közreműködésével létrehozott intézetbe. Magánélete is sok bonyadalommal volt terhes. Háromszor házasodott. Első feleségétől elvált, amikor kiderült, hogy valamilyen titkolt betegségben szenved. 1793-ban kötött második házassága Márjássy Krisztinával csak egy hétig tartott, mivel a nő elhagyta. A gömöri törvényszék kimondta a válást, így 1795-ben harmadszor is megnősült. Semberi Teréziával kötött házasságát azonban a királyi tábla semmissé nyilvánította, miután második felesége anyagi okok miatt (jegyér és eltartás miatt) megfellebbezte a válóperi végzést. Így Cházár „vadházasságban” élt Semberi Teréziával, annak fél év múlva bekövetkezett haláláig. Első házasságából származott fia, Cházár Gábor, noha jó nevelést kapott, kicsepontg életmódot folytatott. Cházár Andrást a jólészi családi kriptában helyezték örök nyugalomra. Ez azonban nem adott meg neki, miután egy helybeli legény sok évtizeddel később virtusból ott töltött egy éjszakát. A hideg miatt a csontokból rakott tüzet. A megmaradt csontokat a kutyák hordták szét. Az elhunyt megmentett járom- és arccsontját Andrassy Dénes gróf egy üvegbúra alá helyeztette és a következő német szöveget íratta oda: „Kinboke des Advokaten jólészi Cházár gefunden in seinen Geruft in Grulyavár”. Számos bölcséleti és közjogi dolgozata kéziratban maradt. Szülőházát emléktábla jelöli: az első még 1902-ben került oda, később, 1995-ben ezt pótolta egy kétnyelvű táblával, amelyet Jólész és Vác önkormányzata által közösen szervezett több napos ünnepség keretében helyeztek el. **F. m.:** *Gömör-vármegye válasza a f. m. helytartó-tanácsnak kiadott rendeletére a sajtó szabadsága tárgyában*, 1793; *Könyörgő levél, melyet segedelemnnyújtás végett nyújtott a váci siketnémák nevelőházának nevében a segedelem beszédő*, 1802; *A magyar nemzethez*, 1806; *Beszéde Gömör-vármegyéhez*, 1807; *Analysis opelle: De lingua, adminiculis, et perfectione ejus in genere, et de lingua hungarica, in specie, commentatio historico politica, hungarorum ruminatiō dicata, per Johannem Fejes. Quam concivibus suis sacram facit*, 1807; *Előre bocsátott elmélkedései a magyar nyelvet tárgyazó s a M. Kurír által kihirdetett jutalomkérdéseknek fontosabban lehető megfelelésére*, 1807; *A nemes felkelésről szóló törvények három cikkelyei*, 1809.

## JOLŠVA (Jelšava)

<sup>51</sup> Ejtsd: Császár.



Az egykori Gömör–Kishont vármegye területén található települést a XIII. században német földről érkezett bányászok alapították, hogy vasércet és ólomércet nyerjenek. Írott források először 1243-ban említik *Ilswa* néven. Ma elsősorban magnézit-üzeméről ismert. 1910-ben 2846 lakosából 2289 volt magyar és 449 szlovák. Száz év elteltével a magyarok lényegében eltűntek innen, hiszen 2011-ben 3229 lakosából 2195 volt a szlovák, 477 a roma és mindössze 42 a magyar nemzetiségű. A településen született Mindszenty Gedeon (1829. október 8. – Eger, 1877. június 5.) pap és költő; Basilides Mária (1886. november 11. – Budapest, 1946. szeptember 26) operaénekesnő, elsősorban XIX. századi zeneszerzők operáinak alt szólamú hősnője.

\*\*\*

**BREZANÓCZY ÁDÁM (Jolsva, 1751. november 4. – Pest, 1832. március 2.) jezsuita szerzetes, jogász, egyetemi tanár.**

1768–1773 között Kassán jezsuitanövendék volt, a rend feloszlása után világi pályán maradt: ügyvéd lett és 1785 novemberében jogtudorrá avatták. Már ezt megelőzően tanárként tevékenykedett. Előbb a pécsi gimnáziumban tanított, 1780-ban a kassai akadémiára került. 1784 decemberében a pozsonyi jogakadémián az egyházjog rendkívüli, 1786 novemberétől rendes tanára lett. 1807-ben a pesti egyetem professzorává nevezték ki, 1817-ben a rektori tisztséget is betöltötte. 1822-ben nemességet kapott, 1827-ben nyugalomba vonult. 1804–1807 között az *Ephemeris Posoniensis* c. latin nyelvű újságot is szerkesztette. **F. m.:** *Explanatio juris naturae*, 1795; *Vindiciae systematis philosophici de origine civitatis contra systema antiphilosophicum J. Adami*, 1801; *Jus patriae I-IV.*, 1806–1807; *Institutiones juris ecclesiastici I-II.*, 1817–1818.

**THAISZ ANDRÁS (Jolsva, 1789. november 15. – Pest, 1840. július 9.) jogász, lapszerkesztő, műfordító.**

Középiskolai tanulmányait Késmárkon végezte, majd jogot hallgatott és ügyvéd lett Pesten. 1819–1827 között szerkesztette az 1817-ben indult *Tudományos Gyűjtemény* c. havilapot, amelynek munkatársi körét nagyrészt ő alakította ki. Ebben a folyóiratban kevés írást közölt, de az 1831–1833 között megjelent és általa szerkesztett *Sas* c. tudományos, szépirodalmi és kritikai folyóiratba több cikket is írt. Munkatársa volt a *Közhasznú Esmeretek Tára* c. enciklopédiának<sup>52</sup> is. Az MTA 1831-ben választotta levelező tagjává. Lefordította Walter Scott *Ivanhoe* c. történelmi regényét, amely 1829–1831-ben hat kötetben jelent meg. Halálát agyvérzés okozta.

**GREINER LAJOS (Ludwig) (Lichtentanne, 1796. május 10. – Jolsva, 1882. október 28.) erdész, Tátra-kutató.**

Németországban, Zwickau közelében született, a saafeldi gimnáziumban, majd a dreisigackeri felső erdészeti tanintézetben tanult. 1816–1819-ben a baumgarteni Coburg uradalomban erdész, ezt követően a Bécs melletti Mariabrunn Erdészeti Intézetében 1819-ben szakvizsgát tett. 1819–1824 között Lubomirski herceg egyik lengyelországi birtokán volt erdészeti felmérő. 1824–1826-ban a bécsi politechnikumban matematikát, fizikát és kémiát hallgatott. 1826–1828-ban az ausztriai Grienbergben egy erdőbirtok intézője volt. A leghosszabb időt azonban Jolsván töltötte el, ahol 1828-tól Coburg Ferdinánd herceg magyarországi erdőbirtokainak (mintegy 69 ezer hektár) igazgatójaként működött egészen 1874-ben történt nyugalomba vonulásáig. Közben 1836–1839-ben ideiglenesen még a hercegi vasgyár igazgatói tisztségét is ellátta. Kiváló erdészeti szakember volt, aki hosszú távon tervezte az erdőtelepítést, miközben az erdők természetes megújulására helyezte a súlyt. Közreműködött az első átfogó magyarországi erdészeti törvény kidolgozásában. Erdővédelmi tevékenysége országos hatáskörű volt, megszervezte az erdei fák magvainak gyűjtését és a faiskolák telepítését. Megalkotott egy famagasságmérőt is (Greiner-féle magasságmérő). Termési táblákat szerkesztett és becsléseket végzett a felvidéki faállományról. Ellenezte, hogy a Murányi fennsíkon kizárólag lucfenyőből álló monokultúrát telepítsenek, de nyugdíjba vonulását követően erre mégis sor került. Erdészeti munkássága mellett nagy túrákat tett a Tátrában és háromszögelési módszerrel igyekezett meghatározni a legmagasabb hegycsúcsok magasságát. Ő volt az első, aki megállapította, hogy a Magas-Tátra legmagasabb csúcsa a Gerlachfalvi-csúcs, cáfolva azokat a korábbi feltevéseket, hogy az a Lomnici-csúcs, esetleg a Krivány vagy a Jégvölgyi-csúcs volna. Erről a méréseiről először 1839-ben Budán egy német nyelvű cikket közölt *Die Gelsdorfer Spitze, als die höchste Gebirgshöhe der Karpathen* címmel, ennek cseh fordítása 1851-ben a Bécsben megjelenő *Slovenské Noviny*-ban látott napvilágot *Gerlachovsky chochol, jako nejvyšší jehlan v Tatrách* címmel. Egyéb tátrai magasságméréseit Fabriczy János (→Poprád) ismételtelen közölte az *Új Magyar Múzeum* hasábjain (*A középkárpátok és vidékük megmért magasságai*, 1856), illetve a pozsonyi *Mitteilungen des Ungarischen Forstvereines*ben (*Alphabetisches Verzeichniss der gemessenen Meereshöhen in der Central-Karpathen und deren Umgebung*, 1857). Sírboltja Jolsván található, 1996-ban a jolsvai városházán emléktáblát helyeztek el, 2006-ban Nagyrőcén emlékszóbat nyitottak a tiszteletére. Vernár és Kriványpusztamező között az erdőben egy rá emlékeztető obelisz áll, amelyen magyar nyelvű felirat olvasható. **F. m.:** *Beiträge zur Kenntniss und Verbesserung und des Forstwissens im Allgemeinen I-II.*, 1939; *Gömör megye erdészeti viszonyai*, 1867; *Gömör erdészeti viszonyai* (In: Gömör és Kishont vármegye leírása – Hunfalvy János szerk.) 1867.

**FABINYI RUDOLF (Jolsva, 1849. május 30. – Budapest, 1920. március 7.) vegyész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

<sup>52</sup> 1831–1834 között 12 kötetet jelent meg és lényegében a német *Conversations Lexikon* magyar változata volt. Ezért megjelentetése kemény „tollharcot” váltott ki az Auróra-kör, Bajza és társai részéről – ez volt a híres Lexikon-per.

Középiskolai tanulmányait Rozsnyón és Iglón végezte. 1867-ben lett a pesti tudományegyetem hallgatója, ahol 1871-ben kémia-fizika szakos tanári oklevelet szerzett. Pályafutását 1871-ben a József Műegyetem általános vegytani tanszékén, Nendtvich Károly (1811–1892) tanársegédjeként kezdte. Egy kétéves állami ösztöndíjnak köszönhetően felkereshette a kor-szak legjelentősebb európai laboratóriumait. Würzburgban Johannes Wislicenus, Grazban Zdenko Hans Skraup, Heidelbergben Robert Wilhelm Bunsen laboratóriumában dolgozott. 1878-ban Párizsból Charles Adolphe Würtz tanszékéről tért haza, miután értesült róla, hogy megüresedett a kolozsvári tudományegyetem vegytani katedrája. Jóllehet, mint több nyugati nyelvet beszélő fiatal tudósra szép karrier várt volna külföldön, ő mégis a hazatérés mellett döntött és végül sikeresen megpályázta a tanszékét: a 17 jelentkező közül I. Ferenc József őt nevezte ki az 1881-től a nevét viselő egyetem kémiaprofesszorává. Fabinyi Rudolf vezetése alatt a tanszék nemcsak új épületet kapott, hanem külföldi kapcsolatai révén korszerű műszerekhez is jutott. 1887-ben egy vegykísérleti állomást is létrehozott, ahol gyakorlati célú (közegészségügyi, ipari és műszaki) vizsgálatokat és elemzéseket végeztek. Felismerve az információátadás fontosságát 1882-ben saját költségén elindította az első magyar nyelvű folyóiratot (*Vegytani Lapok*), de ez 1889-ben anyagi okok miatt megszűnt. Ugyanakkor előadásaihoz nem írt tankönyvet, hanem arra ösztönözte hallgatóit, hogy rendszeresen járjanak az előadásaira. Ennek ellenére ezekből mégis összeállt egy könyv Fabinyi tanársegédének, Ruzitska Bélának köszönhetően, aki lejegyezte az előadásokat és 1895-ben, majd 1906-ban kiadta ezeket. Fabinyi a kémia számos területével foglalkozott, kezdve az analitikai kémiától a fizikai-kémián és a kémiai technológián át a szerves kémiával bezárólag. Vizsgálta az elektromos áram szintetikus folyamatokat beindító hatását a szénázokban, Farkas Gyula fizikussal tüzelőanyag-cellát szerkesztett és ezzel vagy 100 évvel megelőzte a fejlődést. Behatóan foglalkozott a festéanyagokkal is, és a ceracidin nevű vegyület előállításánál végbemenő egyik reakció *Fabinyi-féle szalicil-aldehid reakció* néven vált ismertté. Eljárást szabadalmaztatott a fa desztillálására is. Új módszert dolgozott ki a molekulásúly meghatározására. Fő és kedvelt kutatási területe azonban a szerves kémia volt. A kinolin-származékokat tanulmányozta, különösen az azaron nevű növényi anyaggal foglalkozott behatóbban. 1909-ben elindította az 1907-ben alapított Magyar Kémikusok Egyesületének folyóiratát a *Magyar Kémikusok Lapját*. Az 1918-as impériumváltást követően számos kolozsvári kollégájával Budapestre menekült, ahol a spanyolnátha-járvány áldozatává vált. **F. m.:** *Jelentés a capronamid előállításának egy módjáról*, 1874; *Két isomer mono-bromnithro-naphtalinról*, 1876; *Tanulmányok az aldehidek vegyületeiről phenollokkal*, 1877; *Az ecetsav aetheriek felbomlása magasabb hőmérséken*, 1883-1884; *A kolozsvári tudományegyetem új vegytani intézete*, 1884; *Az elektromos áram befolyása a fémek oldhatóságára*, 1890; *Stereochemiai tanulmányok*, 1894; *Az elektrochemiai elmélet*, 1895; *A molekulák világából*, 1917.

## **FERJENTSIK MIKLÓS (Jolsva, 1859. november 19. – Ózd, 1912. szeptember 29.) vaskohómérnök, feltaláló.**

Műszaki tanulmányait Bécsben a műegyetemen kezdte, majd Selmechányán fejezte be és vaskohász diplomát szerzett 1887-ben. Már ezt megelőzően Zólyombrézón volt gyakornok, 1886-tól a selmechányai Akadémián Farbak István mellett volt tanársegéd. 1890-ben Resicabányán, 1892-ben Zólyomban a martinművek üzemmérnöke volt. 1896-ban lett az ózdi acélmű vezetője. Számos újítást és tökéletesítést vezetett be: a martinkemencék kettős és többszörös csapoló nyílásának alkalmazását, amellyel az acéladagok közbelső salakcsapolását és friss salak képzését lehetett elvégezni. A minőségi acélgártás lehetőségeit javító eljárása évekkel megelőzte a módszer külföldi elterjedését. Fia, **Ferjentsik Sándor** (Selmechánya, 1891. március 17. – Ózd, 1964. szeptember 30.) szintén vaskohómérnök volt és több újítást vezetett be a finomlemezgyártásban. Oktatott a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem esti tagozatán.

## **JOLSVATAPOLCA (Gemerské Teplice)**

Az egykori Gömör és Kishont vármegyében található települést először 1258-ban *Tapolcha* alakban említik az írott források, de feltehetően már jóval régebben létezett. Közeliében terül el Miglészpataka, amelyet 1964-ben hozzácsatoltak. 1910-ben Jolsvatapolcának 305, zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 361 lakosából 336 szlovák nemzetiségűnek vallotta magát.

\*\*\*

## **TAMÁSSY KÁROLY (Jolsvatapolca, 1806. május 30. – Debrecen, 1885. július 2.) gyógyszerész, pomológus, szakíró.**

Apja, Tamássy Pál ev. lelkész volt. Gimnáziumi tanulmányait Sajógömörön kezdte, majd a következő hat évet a kés-márki líceumban fejezte be. 1820–1824-ben Maleter István jolsvai patikusnál volt gyógyszerészségéd. A gyakorlati vizsgát letéve 1824–1825-ben a pesti egyetemen vegytant és botanikát hallgatott. Pestről Bécsbe ment, ahol megszerezte a gyógyszerészi oklevelet, majd 1827–1831 között a pesti *Kigyó* patikában gyógyszerészként dolgozott. 1831-ben Debrecenben Barts Dánieltől megvette a *Fehér hattyúhoz* gyógyszertert és itt működött egészen haláláig<sup>53</sup>. 1848. július 30-án nemzetőr kapitánnyként megakadályozta, hogy a feldühödött tömeg meglincselje a foglyul ejtett osztrák tiszteket, ennek köszönhetően 1852-ben a bécsi udvar koronás arany érdemkeresztrel tüntette ki. A magyarországi szőlő- és gyümölcsstermesztés egyik terjesztője, a magyar gyümölcsfajták leírója volt. Bekapcsolódott azokba a meteorológiai megfigyelésekbe is, amelyek hálózata a bécsi „császári és királyi légtüneményi intézet” igazgatója, Karl Kreil (1798–1862) szervezte meg és Magyarországon 18 észlelési helye volt. **F. m.:** *A gyógyszerészet története*, 1883; *Adalékok a vegytan történetéből*, 1884.

<sup>53</sup> Debrecenben a XIX. században 8 gyógyszerteret működött; legkorábbi alapítású az *Arany angyalhoz* volt (1680).



# K

## KAKASLOMNIC (Veľká Lomnica)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környéke már ősidők óta lakott. A mai falut feltehetően szász telepesek alapították a XIII. században, első írásos említése 1257-ben történik *Villa Lomnicza* alakban. Később több Lomnic elnevezésű helység is keletkezett a Szepességben, ezért a németek a *Grosslomnitz* változatot kezdték használni. A *Kakas-Lomnic* alak 1417-ben bukkan fel először, de a XIX. századig jobbára a Nagylomnic vagy a Grosslomnitz használatos, a Kakaslomnic elnevezés a XIX. század végén terjedt el ismét. A tátrai turizmus fellendülésének köszönhetően egyik részén 1892-ben létrejött Tátralomnic üdülőtelep, amely 1947-ben vált önálló községgé. Kakaslomnicnak 1910-ben 1324, zömmel német lakosa volt. 2011-ben 4232 lakosából 2782 volt szlovák és 1138 roma. Kakaslomnicon született Hegedűs Pál (1861. június 6. – Budapest, 1944. november 10.) vezérőrnagy, aki az 1920-as években támogatta IV. Károly magyarországi trónszerző próbálkozását, emiatt kegyvesztett lett és altábornagyból vezérőrnaggyá fokozták le, és két évtizedes szolgálataiért kapott kitüntetésaitól is megfosztották.

\*\*\*

### AUGUSTINI KERESZTÉLY, ab Hortis (Neisse, 1598. december 6. – Kakaslomnic, 1650. augusztus 21.) orvos, természettudós.

1620-ban Bázelen szerezte orvosi diplomáját és rövid ideig Svájcban, majd Sziléziában volt gyakorló orvos. 1622-ben Késmárkon lett városi orvos, de a következő évben megöregveült és második feleségével 1626-ban Kakaslomnicra költözött. Hamarosan Bécsben II. Ferdinánd császár személyes orvosa lett. 1631-ben egy fűvészkertet alapított Bécsben, és ezt az uralkodó magyar nemesi címmel és az ab Hortis előnévvel jutalmazta. Amikor a császár 1637-ben elhunyt, Augustini visszatért Kakaslomnicra, jóllehet III. Ferdinánd alatt is megvolt a királyi orvos címe. Az orvostudomány mellett foglalkozott botanikával és az ásványokkal is, és gyakran kirándult a Tátrában. 1640-ben kezdte gyártani a törpefenyő olajából az ún. magyar balzsamot, majd a borókafenyő olajából a kárpáti balzsamot. Sokáig afféle csodaszereknek számítottak, és maga is szívesen írt róluk. Tudomásunk van róla, hogy *De Balsamo Hungariae Carpathico* címmel egy könyvet is írt ezekről a készítményekről, ez azonban soha nem jelent meg nyomtatásban és kézirata évtizedekkel később elkallódott. Hasonló sorsra jutott a magyarországi drágakövekkel foglalkozó *De gemmis Hungariae* c. munkája is. Vannak feltevések arról, hogy a szóban forgó művek németül megjelentek, illetve, hogy a kéziratok valahol Lengyelországban lappanganak, de ezt nem lehet sem megerősíteni, sem cáfolni. Tény ugyanakkor, hogy a balzsamokkal foglalkozó kéziratot többen is olvashatták, mivel szó szerint idéznek belőle.

### AUGUSTINI SÁMUEL, ab Hortis (Kakaslomnic, 1729. augusztus 5. – Szepesszombat, 1792. augusztus 5.) ev. pap, a magyarországi cigánykutatás úttörője.

Apja poprádi lelkész volt, dédapja, Augustini Keresztély, ab Hortis orvos és természetbúvár. Lőcsén végezte el a gimnáziumot, majd Besztercebányán az evangélikus liceumban történelmet, földrajzot, latint és görögöt tanult. 1746-ban Eperjesen eleinte jogot hallgatott, de később áttért a teológiára. 1754-ben Wittenbergben kezdett egyetemre járni, de fél év múlva átment Berlinbe és 1757-ben ott fejezte be tanulmányait. 1758–1792-ben Késmárkon volt tanár, a számtan és a bölcsélet alapjait oktatta a tanulóknak. 1761. október 13-án Szepesszombatban beiktatták lelképásztornak és itt szolgált haláláig. Sokak szerint legjelentősebb munkája a bécsi *Allergnädigst privilegierte Anzeigen aus sämtlich kaiserlich-königlichen Erbländern* folyóiratban 1775–1776-ban megjelent 39 részes cikksorozata volt, amelyet a szakszerű cigánykutatás korai remekének tartanak. Ez a szöveg 1995-ben szlovák, 2009-ben magyar fordításban is megjelent *A magyarországi cigányok mai állapotáról, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről* címmel. Emellett írt botanikai és ásványtani dolgozatokat is, tátrai kirándulásai során sok ásványt gyűjtött. Három ásványtani munkát is közreadott: *Von den ungarischen Edelsteinen*, 1773; *Von den gemeinen oder Halbdelgesteinen in Ungarn*, 1773; *Von Versteinerungen in Ungarn*, 1774. Megírta a Poprád folyó völgyének topográfiáját (*Topographische Beschreibung des Flusses Poprad oder Popper in der Zips aus dem Jahre 1782*). Írt egy munkát a régi tátrai arany- és kincskeresőről, varázslókról (*Von den fremden Gold- und Schatzgräbern*, 1775). Műveiben számos korábbi, ma már nem fellelhető kiadványt is felhasznál, így a Tátráról, a Szepességről és Liptórról közreadott szövegei forrásértékűek.

### BERZEVICZY GERGELY (Kakaslomnic, 1763. június 15. – Kakaslomnic, 1822. február 23.) ügyvéd, közgazdász, a Tátra kutatója.

1783-ban a késmárki ev. gimnáziumban ügyvédi oklevelet szerzett, majd 1784–1786-ban a göttingeni egyetem hallgatója volt. Beutazta Németországot, Franciaországot, Flandriát és Angliát, és az itt szerzett tapasztalatai nyomán számos reformgondolat fogalmazódott meg benne. Hazatérésekor a Helytartótanácsnál gyakornoki állást kapott. Az 1790-es években kapcsolatba került a jakobinus mozgalom néhány jeles alakjával: Verseghy Ferencsel, Hajnóczy Józseffel, Orczy Lászlóval, Szentmarjay Ferencsel és Kazinczy Ferencsel. Amikor Martinovics Ignácot és társait kivégezték, illetve várbörtönre ítélték, a megtorlásoktól tartva visszavonult kakaslomnici birtokára és tudományos tevékenységgel, valamint gazdasága irányításával foglalkozott. Látásmódjára hatással voltak Adam Smith (1723–1790) skót közgazdász és filozófus közgazdaságtudományi nézetei. Az elsők között ismerte fel Magyarországon, hogy a gazdasági fejlődést legnagyobb mértékben a feudális viszonyok

fékezik. Fontos szerepet tulajdonított a kereskedelemnek is, és úgy vélte, hogy ezt igazán hatékonyan egy független ország képes megvalósítani. Noha műveit latinul és németül írta, mégis őt tekinthetjük a magyar közgazdaságtan megalapozójának. A gazdasági problémák mellett a Tátra kutatásával is foglalkozott. Több jeles utazóval és tudóssal járta be a vidéket (többek között Mauksch Tamás, Asbóth János, Kitaibel Pál, Robert Townson<sup>54</sup>). Számos írása különböző gyűjteményekben, lapokban jelent meg, de sok kéziratban maradt. Ótátrafüred leírását unokája, **Berzeviczy Egyed** (Kakaslomnic, 1835. december 24. – Barca, 1906. június 14.), a Berzeviczy család történésze, országgyűlési képviselő adta közre (*Eine Beschreibung des Bades Schmecks aus dem Jahre 1812*). **F. m.:** *De commercio et industria Hungariae*, 1779; *De conditione et indole rusticorum in Hungaria* (A parasztok állapotáról és természetéről Magyarországon), 1809; *Notizen über das Zipser Komitat in Ungarn Vaterländer Blätter*, 1810; *Oeconomica Publico Politica etc.*, 1818 (csak évtizedekkel halála után, 1902-ben jelent meg).

## KÁLMÁNFALVA v. KAMÁNFALVA (Kamanová)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már ősidők óta lakott. A falu feltehetően már a XII. században létezett, de először csak 1419-ben említik írott források. 1910-ben 382, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 601 szlovák lakott a faluban.

\*\*\*

**TOMCSÁNYI ÁDÁM** (Kamánfalva, 1755. december 4. – Pest, 1831. július 24.) fizikus, mérnök, egyetemi tanár.

Középiskolai tanulmányait Nyitrán, Selmecbányán és Nagykárolyban végezte. 1778-tól a budai tudományegyetemen és az Institutum Geometricumban tanult és előbb bölcsészdoktori, majd 1787-ben mérnöki oklevelet szerzett. 1790-ben az egyetemen tanársegéd, 1791–1798 között előbb a nagyváradi, majd a pozsonyi kereskedelmi akadémia fizika és mezőgazdaságtan tanára, 1801-től haláláig a pesti tudományegyetem fizika és mechanika tanszékének professzora volt. 1823–1824-ben a rektori tisztséget is betöltötte. Ő volt az első magyarországi elektromosságtani monográfia szerzője. Ebben a művében az elektrokémiáról és az elektromosság orvosi alkalmazásáról is írt. 1802-ben többedmagával egy természetkutató és orvosi társaság felállításáról szóló tervezetet adott ki (*Plan zu einer ungarischen Gesellschaft für Naturkunde und Medizin*). 1814-ben Kitaibel Pállal közösen dolgozatot jelentetett meg az 1810-es móri földrengésről. Ebben egy térképet is közreadtak, amely a földrengés okozta hatások eloszlását mutatta. Feltehetően ez volt az első izoszeizita térkép a világon. Egy háromkötetes, 11 tábla rajzzal illusztrált műben összefoglalta a legfontosabb fizikai, csillagászati és meteorológiai ismereteket. **F. m.:** *Dissertatio de theoria phaenomenorum electricitatis galvanianae*, 1809; *Institutiones physicae quas compendio dedit ... I-III.*, 1820–1821.

## KAMOCSA (Komoča)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település környékén már a római korban éltek emberek. A mai községet először 1416-ban említik *Kamacha* néven. Legnépesebb a XIX. és XX. század fordulóján volt: 1921-ben 1801 magyar lakosa volt. 1945 után a kitelepített magyarok helyére 48 magyarországi szlovák családot költöztettek a faluba. 2011-ben 918 lakosából 689 magyar és 158 szlovák volt. Magyar iskoláját 2002-ben zárták be. Itt született és halt meg Lukács Pál (1801. március 21. – 1873. augusztus 15.) színész, nevelő, ifjúsági könyvek írója; Pap Kálmán (1853. április 21. – Pécs, 1934. június 4.) költő, író, jogi szakíró, honvédezzredes-hadbíró; Pethes János (1857. február. 25. – Kőszeg, 1928) tanár, pedagógiai író, 1906–1913 között a lévai Állami Tanítóképző igazgatója.

\*\*\*

**BARANYAY JÓZSEF** (Kamocsa, 1876. szeptember 6. – Komárom, 1952. január 20.) szerkesztő, helytörténész.

Gimnáziumi tanulmányait Komáromban és Pápán (más forrás szerint Keszthelyen és Debrecenben) végezte, Budapesten szerzett jogi diplomát. Ezután lapszerkesztő lett Dunaszerdahelyen, majd Komáromba került, itt különböző lapok és időszaki kiadványok (naptaárak, kalendáriumok) szerkesztése mellett könyvtárosként működött. Szépirodalmi művein, elbeszéléskötetein kívül számos hely- és művelődéstörténeti, könyvet írt a régi Csallóközről, a csallóközi aranymosásról, Komárom és a magyar királyok kapcsolatáról, a komáromi magyar színészetéről, nyomdászatról és sajtóról, Komárom előfordulásáról a magyar népdalokban stb. Írásaiból a rendszerváltás után két válogatás is készült (*Kalandozások Komárom vármegyében*, 1998; *Nagyobb munkái*, 2002). Sírja a komáromi ref. temetőben található, Komáromban utca viseli a nevét, szülőfalujában emléktáblát kapott. **F. m.:** *A csallóközi aranymosás*, 1911; *A régi Csallóköz*, 1911; *Fejedelmjárás Komárom vármegyében*, 1912; *A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története*, 1914.

<sup>54</sup> Robert Townson (1762–1827) angol természettudós, utazó 1793-ban járt Magyarországon és erről 1797-ben Londonban kiadott *Travels in Hungary with short account of Vienna in the year 1793* c. munkájában számolt be. A könyv franciául és hollandul is megjelent.

## KÁPOSZTAFALVA (Hrabušice)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környéke már a vaskorban lakott volt. A falu első írásos említése 1279-ből való *villa Composita* alakban. Mai magyar nevén először 1440-ben szerepel. 1910-ben 1161 szlovák lakosa volt, 2011-ben 2378 lakosából 2229 volt szlovák, 90 pedig roma. A település szülötte Szánthó Armand (1889. június 10. – Budapest, 1964. március 1.) író, kabarészerző, filmdramaturg, színházigazgató.

\*\*\*

**LÁNGOS LAJOS (Káposztafalva, 1888. július 14. – Miskolc, 1959. november 23.) erdőmérnök, feltaláló.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1911-ben szerzett erdőmérnöki oklevelet. Több évtizedes magánmérnöki tevékenységét követően a rozsnói és a miskolci erdőhivatal vezető főmérnöke volt. Nagyméretű facsúsztató berendezéseket, Bustyaházán egy 200 ezer köbméter térfogatú víztárolót, közutakat, vasútvonalakat, sodronykötélpályát tervezett és épített. Megalkotta a fotobusszola műszert, amellyel meggyorsította és olcsóbbá tette a terepfelvételi munkákat. **F. m.:** *Erdei szintező eszköz*, 1910; *A photobusszola alkalmazása a monokuláris rendszálmérésre alapított photogrammetriában*, 1911; *A fotogrammetria elemei*, 1912.

## KÁRPÁTHALAS (Vištuk)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település magyar neve 1899-ig Vistuk volt. A régészeti feltárások szerint már az i. e. 7. évezredben éltek itt emberek. Magát a falut először 1244-ben említik írott források. 1910-ben 1471 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1342 lakosa volt.

\*\*\*

**LACSNY MIKLÓS (Vistuk, 1776. december 7. – Pozsony, 1857. február 9.) jószágkormányzó, táblabíró, cukorgyár alapító.**

Feltételezik, hogy a pozsonyi jogakadémia hallgatója volt. Az 1820–1840-es években a Pálffy hercegi család kiterjedt uradalmának kormányzója volt. 1828-tól kezdve nagyfödemesi és båtorkeszi birtokain cukorrépát termesztett és 1830-ban mindkét faluban belga szakemberek irányításával cukorgyárat építtetett – ezek voltak az első cukorgyárak Magyarországon. Korszerűsítette a cukorrépa-termesztés technológiáját és 1836-ban Pozsonyban saját cukorárudát nyitott. A cukor árának csökkenése arra kényszerítette, hogy 1840-ben mindkét gyárat bezárja. Felesége, Folkusfalvy Lacsny Katalin (Buchwieser Cathinka, 1789–1828) operaénekesnő volt.

## KASSA (Košice)

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő város és környéke már ősidők óta lakott, magát a települést azonban a XIII. században letelepedett hospesek alapították. Első írásos említése 1230-ból való. A XIV. század első évtizedeiben Károly Róbert magyar király hatalmának megszilárdítását eredményező összecsapások szemtanúja volt, 1347-ben szabad királyi város lett. A későbbi évszázadokban is fontos szerepet játszott, birtoklásáért az egymásnak feszülő hatalmi csoportok gyakran folytattak ádáz és véres küzdelmet. Kassa a magyar kultúra és művelődés történetében is kiemelkedő helyet foglal el. 1599-től egészen 1615-ig itt lakott – megszakításokkal – az európai híró Bocatius János (1549 – 1621) humanista tudós, költő, a város főbírája és iskolájának rektora, aki később Bethlen Gábor erdélyi fejedelem megbízásából a gyulafehérvári könyvtár őre lett. 1788-ban itt jelent meg az első magyar nyelvű irodalmi lap, a *Magyar Museum*, amelyet Kazinczy Ferenc, Baróti Szabó Dávid és Batsányi János szerkesztett. 1833. február 15-én itt mutatták be Katona József *Bánk bán* c. drámáját, amelynek címszereplője Udvarhelyi Miklós (1790–1864) volt, Melindát Déryné Széppataki Róza (1793–1872) alakította. A városnak már a XV. századtól kezdve voltak iskolái. Gimnáziuma a XVI. század elején jött létre és a reformáció idején az evangélikusok egyik fontos szellemi bázisa lett. A XVII. században egyre erőteljesebbé váló ellenreformáció nyomán, különösen a jezsuiták erőfeszítésének eredményeként a kat. iskola ismét lábra kapott, sőt magasabb szinten oktatták a bölcseletet és a teológiát, követve a nagyszombati egyetem példáját. I. Lipót magyar király 1660-ban kiadott okiratában a német birodalmi egyetemek kiváltságaival ruházta fel a kassai jezsuita akadémiát. Ez a helyzet egészen a jezsuita rend 1773-ban történt feloszlatásáig tartott, akkor az intézmény tantervében lényeges módosulás állt be: a teológia rovására a jogi oktatást erősítették meg. A közel három évtizedig tartó átmeneti helyzetet követően az intézmény 1802 márciusában a jászóvári premontrei rend gondozásába került, de csak 10 évvel később kezdhette meg a rend a tényleges irányítást. A város népességének gyarapodásával arányosan megnőtt az oktatási létesítmények száma is. Egyeteme azonban csak a II. világháború után lett, mivel az 1937-ben elfogadott törvény alapján ide tervezett műszaki főiskola a politikai változások miatt már nem kezdhette meg az 1938/39-es tanévben a működését. A Kassai Műszaki Egyetem végül 1952-ben jött létre három karral (Nehézgépipari, Bányászati és Kohászati kar), de idővel újabb karok is létesültek (pl. 1992-ben Közgazdasági Kar, 1998-ban Iparművészeti Kar, 2005-ben Repülőmérnöki Kar). A város tudományegyeteme (Pavol Jozef Šafárik Egyetem) 1956-ban jött létre. Öt kara van: 1) Általános Orvostudományi Kar; 2) Természettudományi Kar; 3) Jogtudományi Kar; 4) Bölcsészettudományi Kar; 5) Közigazgatási Kar. A városban működik Szlovákia egyetlen állatorvosi egyeteme is, amelyet 1949-ben hoztak létre, majd 1952-től egy rendelet értelmében hozzácsatolták a nyitrai Mezőgazdasági Egyetemhez. Az intézmény önállóságának visszaszerzéséért

kezdettől fogva nagy erőfeszítések folytak, végül 1969. szeptember 1-jétől ismét önállóvá válhatott. 2009-től új nevet kapott, miután az állatorvosok mellett gyógyszerészeket is képeznek az egyetemen: Kassai Állatorvosi és Gyógyszerészeti Egyetem. Az említett egyetemen tanárai és hallgatói között sok magyar nemzetiségű személy volt és van. A városban egy, Márai Sándor nevét viselő magyar tanítási nyelvű általános iskola és gimnázium működik. Magyar ipari szakközépiskolája (a „kassai ipari”) 1872-ben létesült. Az 1950-es évektől egészen az 1990-es évek közepéig Szlovákia egyik legjobb műszaki szakközépiskolájának számított, diákjai a Csallóköztől kezdve egészen a Bodroghözíig valamennyi magyarok lakta régióból verbuválódtak. Az 1990-es évektől fokozatosan átalakult, nevet is változtatott (az iskolát 1872-ben elindító igazgatóról, Szakkay Józsefről nevezték el Szakkay József Szakközépiskolának), jelenleg a mechatronika, a műszaki líceum és a kereskedelmi akadémia szakok kínálnak négyéves, érettségivel végződő képzést. A városban nagyon sok ismert személy született, élt, illetve származott el innen. Valamennyiüket felsorolni reménytelen vállalkozás lenne, csupán találmra ragadunk ki néhány nevet<sup>55</sup>. A városban született: Izzó János (1721–1793) jezsuita áldozópap, tanár és iskolaigazgató, tankönyvíró; Heckenast Gusztáv (1811–1878) nyomdász, könyvkiadó; Doby Jenő (1834–1907) grafikus, rézmetsző, festőművész, Doby Géza (1877–1968) növény-biokémikus<sup>56</sup>, egyetemi tanár édesapja; Pap Henrik (1864–1910) festőművész, grafikus; Slachta Margit (1884–1974), a szociális nőmozgalom vezéralakja, az első magyar női országgyűlési képviselő; Reményi József (1887–1977) érem- és plakett művész; Prokopp Sándor (1887–1964) jogász, olimpia bajnok sportlövész; Szálasi Ferenc (1897–1946) nyilas nemzetvezető; Salkaházi Klára (1899–1944) szociális nővér, zsidómentő; Pethe Sándor (1899–1981) színművész; Márai Sándor (1900–1989) világhírű író és költő; Radványi Géza (1907–1986) filmrendező, író, Márai Sándor öccse; Németh Imre (1917–1989) olimpiai bajnok kalapácsvető, a budapesti Népstadion első igazgatója; Bacsó Péter (1928–2009) filmrendező, egyetemi tanár. Kassán van eltemetve II. Rákóczi Ferenc a Szent Erzsébet dóm alagsorában; itt halt meg Bocskai István (1557–1606) Erdély fejedelme; Alvinczi Péter (1570 k.–1634) protestáns lelkipásztor, hitvitázó, Pázmány Péter legjelesebb ellenfele; Griming Simon (?–1759) szobrász, több kassai köztéri szakrális szobor alkotója; Fischer-Colbrie Ágoston (1863–1925) püspök, a kassai papi szeminárium rektora, a felvidéki Országos Keresztényszocialista Párt egyik megalapítója. Kassán is működött rövid ideig (1701–1702-ben) Simándi István (1675–1710) fizikatanár, aki az első között alkalmazott kísérleti eszközöket az óráin Magyarországon; Lukács Pál (1891–1971) Oscar-díjas hollywoodi színész. Kassának 1910-ben 44 211 lakosa volt: 33 350 magyar, 6574 szlovák, 3189 német, 453 lengyel, 227 cseh, 210 ruszin. 1918 után sajátosan alakult a város népességének nemzetiségi összetétele: a szlovákság került abszolút többségbe. Amikor Kassát 1938-ban visszacsatolták Magyarországhoz, a több mint 67 ezer lakos mintegy 75 százaléka vallotta magát magyarnak. A gyökeres fordulat 1945 után következett be. 2011-ben 240 688 lakosa volt, ebből mindössze 6 382 vallotta magát magyarnak (2,65 %).

\*\*\*

### **KASSAI ANTONIUS JÁNOS (Antonius Cassoviensis, Joannes) (Kassa, 1496 – Krakkó, 1548) humanista író, orvos.**

Életéről kevés megbízható adatunk van. Bécsben, Padovában, Bázelen és Krakkóban tanult. Kora legkiválóbb humanistáival állt kapcsolatban, köztük Rotterdami Erasmussal, akit valószínűleg kezelt is. 1520 és 1525 között II. Lajos magyar király személyi orvosa is volt. Még az 1526-os mohácsi csata előtt Krakkóba ment és ott dolgozott haláláig.

### **ÁRVAI MIHÁLY (Kassa, 1708. szeptember 13. – Boldogújfalú, 1750. február 15.) költő, pap, jezsuita tudománytörténet-író.**

1724-ben Trencsénben lépett a jezsuita rendbe. Nagyszombatban végezte egyetemi tanulmányait. Különböző rendházakban (Sopron, Kassa, Komárom, Nagyszombat és Besztercebánya tanárként tevékenykedett, majd Nagyváradon és Egerben hitszónok volt. 1742-ben megvált a rendtől és előbb Jászladányban és Sirokon, végül haláláig Boldogújfaluban volt lelkes. Verseiben megénekelte a híres magyar királyokat és fejedelmeket. 1735-ben<sup>57</sup> Kassán kiadott *Res litteraria Hungariae* c. műve egyfajta kísérlet a magyar irodalom történeti összefoglalására. A munka bevezetőjében összefoglalta a magyarországi iskolák, könyvtárak és nyomdák történetét is. További könyve: *Celebriores Hungariae Reges cum praeclaris principibus collati...*, 1734.

### **KIS WITZAY JÓZSEF (Kassa, 1746. március 26. – Kassa, 1810. április 5.) Torna vármegye és Kassa főorvosa.**

Atyja, id. Kis Witzay József (1715–1790) Kassa város „Chyrgusa” (seborvosa) volt, aki katonai felcserként szerezte meg szakmai ismereteit. Fia már egyetemen tanulta az orvostudományt: Bécsben kezdte és Nagyszombatban, az 1769-ben alapított és 1770-től oktató orvosi karon fejezte be 1773-ban. Vele együtt négyen végeztek az 1772/73-as tanévben: Reinegs Jakab (1744–1793) – Braunschweig; Engel János Jakab (Lőcse, 1749. május 31. – Késmárk, 1831. szeptember 10.); Krieger Keresztély Ernő (Eperjes, 1745–1818). 60 oldalas doktori értekezésében (*De lingua ut signo in morbis*)<sup>58</sup> a nyelvről, mint a betegség kórjelzőjéről értekezett. Az oklevél megszerzését követően szülővárosában telepedett le, és előbb Torna megye fizikusa (főorvosa), 1782-től pedig – Portner Károly utódként – Kassa *physicus ordinarius* lett. A hivatalos formasá-

<sup>55</sup> Dr. Kiss László jeles orvostörténészünk *Orvostörténeti helynevek a Felvidéken* c. munkájában legalább 50, Kassán született vagy ott élt orvosdoktorra említ. Molnár Béla 1944-ben megjelent *Kassa orvosi története* c. műve közel 500 oldal terjedelmű.

<sup>56</sup> 1902-től néhány évig Kassán is dolgozott.

<sup>57</sup> Szinnyei József szerint 1785 a kiadás éve.

<sup>58</sup> A mű ma már magyar és szlovák nyelven is hozzáférhető, miután 2012-ben a kassai Šafárik Egyetem Filozófiai Kara kiadta *Kis Witzay De Lingua, O jazyku, A nyelvről* címmel. A szlovák fordítás František Šimon, a magyar fordítás Magyar László András budapesti történész munkája.

goktól meglehetősen ódzkodott, még a vármegye bábáinak vizsgáztatását is a vármegye fő bábájára bízta. Ő elsősorban a gyógyítással foglalkozott. Így került kapcsolatba hastífuszban megbetegedett Kazinczy Ferencel, akivel életre szóló barátságot kötött. Jóllehet, nem nősült meg, Kazinczy egyik leveléből tudható, hogy szerelmes volt kertszomszédja, Sihulsky Jakab városi konzul feleségébe és nagyon valószínűnek tűnik, hogy ő volt az apja Sihulsky Frigyesnek, aki úgyszintén orvos lett. Végrendeleiben erre a férfit hagyta minden ingóságát, azzal a kikötéssel, hogy nevét változtassa Witzayra. Erre azonban nem került sor. Kis Witzay József egy kassai szabadkőműves páholyának is tagja volt, de erről a tevékenységéről keveset tudni, miután a Martinovics féle összeesküvés véres megtorlása miatt a páhollyal kapcsolatos dokumentumok nagy részét még időben megsemmisítették. Egyébként Kazinczy egy levelében így számolt be barátja temetéséről: „A szegények öszvefutottak házánál s sírva kísérték a temetőig közel megterhelt üres koporsóját, mert hamvai kertjében rejtettek el titkon, magának kívánsága szerint”. Ez is szabadkőműves szellemiségre vall. Kis Witzay József Kazinczyval mindvégig kapcsolatban állt, és fogsága alatt sem tagadta meg őt, ellentétben számos más „barátjával”. Egy másik jeles költőnk, Dayka Gábor (1769–1796) is kezelte 1796-ban, de tüdőbaja ellen tehetetlennek bizonyult.

### **FUKER FRIGYES JAKAB (Kassa, 1748. március 5. – Tállya, 1805) orvos, Kossuth Lajos keresztapja.**

A gimnáziumot szülővárosában végezte, ezután Nagyszombatban, az egyetemen orvostudományt hallgatott. 1773-ban kapott orvosi oklevelet, szülővárosában és 1784 után Tállyán működött, mint gyakorló orvos. Halálát az okozta, hogy télen egy betegéhez indult, és út közben megfagyott. A *Vasárnapi Újság* 1892. szeptember 18-i 38. számában Kossuth Lajos 90. születésnapjára megjelent cikk szerint ő volt Kossuth keresztapja. Kazinczy „verselgető Fucker”-ként emlegette. Humoros cikkeket is írt a korabeli német újságokba. **F. m.:** *Dissertatio inaug. medica. Generalia medicinae*, 1773; *De salubritate et morbis Hungariae schediasma* (2003-ban a szlovák fordítása is megjelent: *O zdraví a chorobách Uhorska* címmel), 1777; *Klagelied von einem Ungarn auf den Tod seiner grossen und guten Königin M. Theresia*, 1780; *Was Pius VI. in Wien gemacht? Eine Anfrage aus der Provinz*, 1782; *Versuch einer Beschreibung des Tokayer Gebürges*, 1790 (megjelent két további, bővített kiadása is); *Principia adornando systemati rationis rei litterariae deservitura*, 1791; *Frankengeschichten und Kurarten*.

### **JORDÁNSZKY ELEK (Kassa, 1765. szeptember 15. – Esztergom, 1840. február 15.) püspök, egyházi író, tudománypártoló.**

Kassán és Pozsonyban, a generális szemináriumban (Emericumban) tanult. 1789-ben szentelték pappá. Alsóbodokon, Berényi Miklós gróf családjánál volt nevelő, később primási levéltáros és titkár. 1798–1805-ben Szőgyénben volt plébános. 1805-ban a nagyszombati líceum tanára lett, 1808–1813 között a pozsonyi akadémia aligazgatója volt. 1816–1820-ban esztergomi kanonok, 1820–1825-ben sásvári főesperes, 1830-tól esztergomi püspök volt. Róla kapta nevét a Jordánszky-kódex, amely a második legnagyobb terjedelmű magyar bibliafordítás; szerzőjeként sokáig Báthory Lászlót emlegették. Ma már általános a vélemény, hogy ez a jeles magyar nyelvemlék a margitszigeti domonkos szerzetesek valamelyikének a munkája. A másolat 1516–1519-ben keletkezett és azonos kézre vall. Az évszázadok során különböző részek elkallódtak. Közülük néhány később előkerült (Jankovich-töredék, Csemez-töredék), ezeket aztán csatolták az 1782-ben, a nagyszombati klarisszák kolostorának felszámolása után megtalált és Fába Mátyás esztergomi káptalani jegyző birtokába került összefüggő részhez. Fába 1820-ban adományozta Jordánszky-nak a kódexet.

### **BUJANOVICS EDE (aggteleki) (Kassa, más források szerint Bécs, 1776. július 21. – Kassa, 1855. szeptember 24.) ügyvéd és földbirtokos, gazdasági író.**

Ügyvédi oklevelet szerzett. 1803-ban Böki községben Sáros-megyében, saját birtokán gazdálkodott. 1850–1853-ban a kassai kerületi adóbizottság ülnöke volt. 1842-ben az orosz gazdasági társaság tagjává választotta. Gazdasági cikkeket írt a *Der Bote* c. lapba (1835.), az *Ismertetőbe* (1838), *Gazdasági Tudósításokba* (1840–41), a *Magyar Gazdába* (1841–43), a *M. Orvosok és Természettudósok Munkálataiba* (VII. 1847). **F. m.:** *Wilce gami aneb doli*, 1829; *A haszonbérrendszerről*, 1843; *Ueber die verschiedenen Methoden der Aufbewahrung des Getreides*, 1846; *Magtárakról* (az előbbi magyar kiadása), 1846.

### **SVAICZER (SVÁJCZER) GÁBOR (Kassa, 1784. június 11. – Nagybánya, 1845. augusztus 4.) bányamérnök.**

Tanulmányait 1804-től a selmecbányai akadémián, majd külföldi bánya- és kohóvállalatoknál folytatta. Működését Szomolnokon kezdte, és kutatásai alapján újból üzembe helyezte a felhagyott aranyidai nemesfémbányákat. Az ércfeldolgozásánál az akkor még alig ismert, Born Ignác (1742–1791) által kidolgozott klórozó pörköléssel kombinált oldásos és foncsorozásos eljárást vezette be. Az ércfeldolgozó mű berendezéseit maga tervezte, és házilag készítette el. Aranyidai évei alatt mintegy 300 ezer tonna ércvagyonot tárt fel. Sikeres működése alapján bízták meg a válságos helyzetbe jutott Nagybánya környéki állami bányák, kohók és pénzverő vezetésével. Miután itt is újjáteremtette a bányászatot, 1834-ben a selmecbányai kamaragrófság vezetésével bízták meg. Új feltárásokkal, a kohók üzemének javításával, több technikai újítással kerületét újjászervezte és ismét jövedelmezővé tette. Sokoldalú munkássága mellett 1834–1844 között igazgatója volt a selmeci akadémiának. Akadémiai igazgatásának tíz évében 118 bánya-, kohó- és erdész mérnök-hallgatót nevelt a reformkor egyre magyarosodó szellemében, akik közül Péchy Antal, Zsigmondy Vilmos, Szlávi József és sokan mások részt vettek az 1848/49-es szabadságharcban és 1867 után az ország iparának újraalapozásában. Valószínűleg a körmöcbányai Ferdinánd altárhoz kiállításáért (1839) kapta a királytól azt az ezüst díszbányabárdot, amelyet a soproni Bányászati Múzeum őriz.



### **TIPULA PÉTER (Kassa, 1794 – Pest, 1862 július) jogász, egyetemi tanár.**

Pozsonyban bölcséleti és jogi tanulmányokat folytatott, majd 1822–1832 között a pozsonyi Jogi Akadémián „politico-cameralis” tudományokat és váltójogot adott elő. 1832–1849-ben a pesti egyetem tanára volt, 1848-ban dékán is volt. Az 1848/49-es magyar szabadságharc iránti rokonszenve miatt 1849 után elbocsátották, 1850-ben pedig bebörtönözték. Kiszabadulása után sikertelenül próbálkozott tanárként elhelyezkedni. Kiváló nevelő volt, irodalmi tevékenységéről nem tudni.

### **HECKENAST GUSZTÁV (Kassa, 1811. szeptember 2. – Pozsony, 1878. április 10.) nyomdász, könyvkereskedő, könyvkiadó.**

Apja, Heckenast Mihály a kassai német evangélikusok lelkésze volt. Iskolai tanulmányait Eperjesen végezte, de a család rossz anyagi helyzete miatt tanulmányait félbe kellett szakítania. Ezután fűszerkereskedelemmel foglalkozott. 1826-ban Pestre ment, és Wigand Ottó könyvkereskedőnél helyezkedett el. 1832-ben, miután Wigand Ottó Lipcsébe költözött, az üzletet megvásárolta. Váci utcai üzletét az 1838-as nagy pesti árvíz szinte teljesen elpusztította. Az újranyitást magyar írók segítették, a *Budapesti árvízkönyv* című kiadvány jövedelmével. Külföldi kollégái is elengedték a tartozásait. 1838-ban nyitotta meg kölcsönkönyvtárát 8000 kötettel. 1840-ben társult Landerer Lajos nyomdással (a cég nevét ezzel Landerer és Heckenast-ra változtatva), megindította a *Bibliographiai Értesítő*-t, az első havonta megjelenő, magyar nyelvű, könyvvel foglalkozó folyóiratot. A lap 1842-ben megszűnt. A nyomda és kiadó jelentette meg a Kossuth Lajos szerkesztésében a *Pesti Hírlapot*, de Kossuth sokat panaszkodott a két tulajdonosra. 1848. március 15-én itt nyomtatták ki a *Nemzeti dal*t és a *Tizenkét pont*-ot, de Heckenast aznap távol maradt, így később megúszta a számonkérést, míg társának 1849 után bujdoskolnia kellett. Amikor Landerer 1854-ben meghalt, Heckenast egyedüli tulajdonosa lett a nyomdának és kiadónak. Ebben az évben feleségül vette Bajza József író és költő lányát, Bajza Lenke írónőt, de később elváltak. Kiadványainak nagy része magyar írók, költők műve volt, az ő nyomdájában jelentek meg többek között Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Károly, Kölcsey Ferenc, Vajda János, Jókai Mór, Jósika Miklós írásai. Elsőként adott ki gyűjteményes sorozatot (*Magyar Remekírók*). Alapítója volt a *Vasárnapi Újságnak*. 1873-ban a céget eladta a Franklin Társulatnak, majd Pozsonyban telepedett le, ahol haláláig élt.

### **HENSZLMANN IMRE (Kassa, 1813. október 13. – Budapest, 1888. december 5.) orvos, művészettörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Iskoláit Eperjesen és Pozsonyban végezte. Eperjesen tanult meg magyarul, ahol 1827-ben alakult meg a magyar nyelvű társaság Greguss Mihály elnöklésével. Pesten és Bécsben az orvosi fakultásra iratkozott, s végül Páduában szerzett doktori diplomát. Figyelmét azonban sokkal inkább a képzőművészet és régészet kötötte le, különösen az építészetet tanulmányozta nagy elmélyüléssel Nyugat-Európában és Magyarországon. Ebben szerepet játszott a bécsi pénzverde akkori igazgatója, a szepesolaszi születésű Böhm József Dániel (1794–1865) éremszobrász és műgyűjtő is, aki bevezette ezekbe a tudományokba. Lipcsében, 1843–1844-ben német nyelvű negyedéves folyóiratot adott ki (*Vierteljahrschrift aus und für Ungarn*) amelyet a hazai ellenzék szellemében szerkesztett, s amelynek hét kötete jelent meg. Már 1841-ben levelező tagja lett az MTA-nak. Erőteljes propagandát fejtett ki a magyar műemlékvédelem érdekében, s egyre-másra írta műtörténeti tanulmányait. 1848-ban a külügyminisztériumban teljesített szolgálatot; a bukás után egy időre fogságba vetették az osztrákok, majd szabadulása után, 1850-ben, Angliába távozott. Itt nagy feltűnést keltett tanulmányaival. Párizsban III. Napóleon támogatásával jelent meg *Théorie des proportions appliquées dans l'architecture* című műve. Hazatérve, a már európai hírnévű tudós egymás után vezette az eredményes feltárásokat. Ő kezdeményezte a székesfehérvári és kalocsai ásatásokat is. 1862-ben Kubinyi Ferenc (→Kóvár) régész és Ipolyi Arnold (→Ipolykeszi) pap, művészettörténész társaságában Konstantinápolyba utazott, ahol sikerült megtalálniuk a Corvina-könyvtár jó néhány darabját. 1873-tól a budapesti egyetem archeológiai tanszékének vezetője volt, és ebben az évben lett az MTA rendes tagja is. **F. m.:** *Párhuzam az ó- és újkori művészeti nézetek és nevelések közt*, 1841; *Kassa városának ó-német stílus templomai*, 1846 (ez volt az első magyar művészettörténeti monográfia); *A kispénzei románizálás egyház*, 1862; *Műrégészeti kalauz I-II.*, 1866; *Pécs középkori régiségei I-II.*, 1869–1872; *Magyarország ó-keresztény, román, átmeneti stílus műemlékeinek rövid ismertetése*, 1876; *Lőcsének régiségei*, 1878; *Magyarország csúcsíves emlékei*, 1880.

### **LECHNER GYULA (Kassa, 1816 – Budapest, 1881. március 26.) mérnök, a Pozsony–Nagyszombat közötti vasút egyik építője 1844-ben.**

Tanulmányait a pesti mérnöki intézetben (Institutum Geometricum) végezte 1836-ban. 1867-ben egy kedvezőtlen szakvéleménye indokul szolgált a Tiszántúli Öntözőcsatorna építésének elodázására és meghiúsítására. Ismert munkája: *Előadás a Tisza–Kőrösi hajózási és öntözőcsatorna ügyében*, 1867.

### **ROTH MÁTYÁS (Kassa, 1818 – London, 1891. december) orvos, a svéd torna elterjesztője.**

Mivel csak 1840-től kezdve telepedhettek le a zsidók Kassán, kissé meglepő, hogy ebben a városban született és így ő lett Kassa első zsidó orvosa. Bródy Judit Londonban élő kutató azonban kiderítette, hogy özvegy édesanyja külön engedéllyel vendéglőt bérelhetett a városban. Roth 1835-ben lett a bécsi tudományegyetem orvostanhallgatója, de a paviai egyetemen szerezte meg doktori címét. 1840–1849 között Kassán praktizált, 1847–1849-ben Jeney Kristóffal társulva vízgőgyógyászati intézetet is vezetett. 1846-ban fiatal orvosként ő is részt vett a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók hetedik, Kas-

sán és Eperjesen tartott vándorgyűlésén. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején csak a városban hagyott sebesültek ápolásában vett részt. 1849 nyarán Debrecenbe ment gyógyszerekért és kötszerért, de már nem tért vissza Kassára, mert Batthyány Kázmér mint több nyugati nyelvet is beszélő személyt megbízta őt azzal, hogy üzeneteket vigyen el Párizsba és Londonba Teleki Lászlóhoz és Pulszky Ferenchez. A levelek azonban nem jutottak el a címzettekhez, mert Roth Mátyás – állítása szerint legalábbis – egy erdésznél rejtette el ezeket, mivel tartott attól, hogy az osztrákok megtalálják nála. Így, amikor elfogták csak két hetet töltött vizsgálati fogságban Olmützben, onnan Bécsbe szállították, majd szabadon engedték. Innen ment Párizsba, ahol legidősebb bátyja, Roth Dávid már elismert homeopata orvos volt és eleinte anyagilag segítette öccsét, aki később Londonban telepedett le és csakhamar maga is híres orvos lett. A magyar emigráció tagjait – köztük Kossuthot és feleségét is – kezelte, de az előkelő londoniak is szívesen felkeresték a rendelőjét. Roth a Londonban és Angliában élő magyar orvosokkal (Duka Tivadar, Schöpf-Merei Ágost stb.) és más ismert emigránsokkal jó kapcsolatokat ápolott. A homeopátiáról hamarosan az ortopédiára nyergelt át és a svéd tornával megismerkedve a gyógytornát kezdte alkalmazni a különböző testi ferdülések kezelésére. Londoni intézetén kívül volt egy intézete a tengerparti fürdővárosban, Brightonban is. Aktívan közreműködött az angol közegészségügy fellendítésében. Szorgalmazta a testnevelés bevezetését a lányiskolákban is, de a témáról írt három könyvecskéjét feltehetően csak kevesen olvasták. Az áttörést 1878 táján sikerült elérnie, amikor néhány parlamenti képviselőt is megnyert az ügynek. Ő indította el a várandós nők számára a házi tanácsadói szolgálatot. A vak gyermekek testnevelését is fontosnak tartotta és általában nagy empátiával volt a vakok iránt, miután Párizsban élő bátyja teljesen megvakult és ő maga is elveszítette egyik szemé világát. A gyermekhalandóság okairól írt tanulmányát magyarul is megjelentették. Kilenc gyermeke közül négyen az orvosi pályát választották. Roth Mátyás 1891 decemberében egy gyógyfürdőben tartózkodva leforrázta magát és négy nappal később sérüléseibe belehalt.

### **GERSTER KÁROLY (Kassa, 1819. január 22. – Pest, 1867. január 24.) építész.**

Építészeti tanulmányokat a bécsi képzőművészeti akadémián folytatott. Az 1840-es évek elejétől Pesten élt. Legtöbb alkotását Frey Lajossal (1829–1877) közösen tervezte, de tervezett Feszl Frigyes (1821–1884) és Kauser Lipóttal (1817–1877) is. Önálló alkotása a szegedi Fekete-ház és a hajdúböszörményi református templom átépítése. 1862-ben Henszlmann Imre műtörténésszel ásatásokat vezetett az egri vár egykori székesegyházának helyén.

### **SEMSEY ANDOR (Kassa, 1833. december 22. – Budapest, 1923. augusztus 14.) mineralógus, mecénás.**

Előbb jogot hallgatott, majd – mint egy 40 ezer holdnyi birtok várományosa – a hohenheimi és magyaróvári gazdasági akadémián folytatta tanulmányait. Utána Európa fejlettebb mezőgazdasági országait tanulmányozta. Az 1860-as évek végén érdeklődése a földtan és ásványtan felé fordult. 1866-ban bérbe adta birtokait, maga igen szerényen, szinte önsanyargatva élt<sup>59</sup>, és minden erejével a tudományokat támogatta, jövedelmét az MNM ásvány- és őslénytára és a Földtani Intézet felvirágoztatására fordította. Több mint 2 millió aranykoronát áldozott tudományos gyűjtemények beszerzésére, pályadíjakra, tudományos intézetek műszerfelszerelésére, fiatal kutatók támogatására, külföldi tanulmányutakra stb. 1889-ben az MTA-nál 20 000 koronás alapítványt tett tíz alapvető tudományos munka megírásának jutalmazására. Róla nevezte el Krenner József Sándor (1839–1920) az 1881-ben felfedezett semseyit és az 1889-ben Felsőbányán felfedezett ólom-ezüst-antimon kénvegyületet, az andoritot<sup>60</sup>. Az MTA tagja 1882-ben választotta tagjává. **F. m.: Szilágysomlyói harmadkori kőületek, 1877; A Magyar Nemzeti Múzeum meteorit gyűjteménye, 1886; Spanyolországi utamról, 1888; A Magyar Nemzeti Múzeum átalakítása, 1891.**

### **LINZBAUER ISTVÁN (Kassa, 1838 – Budapest, 1880. november) építész.**

Az 1860-as évektől Pesten működött. Főbb munkái a pesti Vigadó mögötti, azóta lebontott ún. Haas-palota és a Vigadónak ehhez csatlakozó szárnya, Duna-parti Bristol Szálló, az Andrássy-palota. Műveit történeti stíluselemek felhasználásával készítette. Festéssel is foglalkozott.

### **RÓZSAY EMIL (Kassa, 1839. március 4. – Pozsony, 1891. július 16.) tanár, entomológus.**

Egyetemi tanulmányait Bécsben végezte, ahol 1861-ben szerzett természetrajz-földrajz szakos tanári oklevelet. 1861–1863-ban Selmecbányán, 1863–1864-ben Kassán, majd Eperjesen, végül Pozsonyban volt főgimnáziumi tanár. Ő rendezte a pozsonyi kat. főgimnázium természetrajzi gyűjteményét, a város környékének faunáját a maga gyűjtötte példányokon mutatta be, sőt ügyesen lerajzolta és lefestette a rovarokat, elsősorban a lepkéket. Hosszabb rovar-tani tanulmányokat közölt a főgimnázium *Értesítőjében*: *Catalogus coleopterorum Cassoviae et Posonii inventorum*, 1868; *Némely félreismert emlősök és madarak*, 1872; *Pozsony és környéke nagy lepkéinek gyűjteménye*, 1878. Az *Enumeratio coleopterorum Posoniensium*. *Adalék Pozsony rovarfaunájának ismertetéséhez* a pozsonyi természet- és orvostudományi társulat közlönyének különnyomataként jelent meg 1880-ban.

<sup>59</sup> Egy visszaemlékezés szerint, egy több ezer koronát érő meteoritgyűjtemény átadása után egy olcsó szabó után érdeklődött, akinél a könyökén erősen kikopott vadászkabátját megfoltoltatná.

<sup>60</sup> Az 1870-es években kereste föl Krenner József ásványtári igazgatót, hogy ásványtani előadásait hallgathassa, és szaktudását igénybe vegye. A felkínált díjazást Krenner elhárította, de az egyszerű öltözékű érdeklődő férfi nemsokára meglepte egy 17 000 frankos adománnyal, hogy az 1878-as párizsi világkiállításon ásványokat vásárolhasson.

**ULTZMANN RÓBERT (Kassa, 1842. március 30. – Bécs, 1899. június 10.) orvos, urológus, egyetemi tanár.**

Egy kassai kereskedő családban született. Szülővárosában végezte középiskolai tanulmányait, majd a bécsi tudományegyetemen 1867-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. A bécsi állami kórházban kezdte orvosi pályáját, a műtéti úton kezelhető húgyúti betegségek és vesebajok szakértője lett, Andrassy Gyula külügyminisztert is kezelte. A modern urológia egyik megalapozója volt. A bécsi egyetemen tanított. Egy balesetben vesztette életét. **F. m.:** *Atlas der physiologischen und pathologischen Harnsedimente*, 1872; *Die Krankheiten der Harnblase*, 1890.

**BÁSZEL AURÉL (Kassa, 1845. október 9. – Budapest, 1920 február) klasszika-filológus.**

1869-ben a tübingeni egyetemen nyert bölcsészeti oklevelet. Hazatérve 1871-ben a budapesti ev. gimnáziumban a görög és latin nyelv tanára lett. 1872-ben a budapesti egyetemen magántanár. 1883-tól 1908-ig a fehértemplomi gimnáziumban tanított. Nyugdíjba vonulása után ismét Budapestre költözött. **F. m.:** *Theokritos idylljei*, 1880; *A classica philologia jelesebb munkásai életrajzokban*, 1882; *Az ókori klasszikusok tanulmánya, mint általános műveltségünk egyik főeszköze*, 1883; *Horatius életbölcsélete*, 1884; *Die Bedeutung des Studiums der Klassiker...*, 1887.

**RÖSSLER ISTVÁN (Győr, 1846. szeptember 8. – Kassa, 1895. december 29.) jogász, jogakadémiai tanár.**

Jogi doktori címe megszerzése után Győrött lett jogtanár, 1874-től haláláig a kassai jogakadémia rendes tanára és egyúttal a jogakadémia könyvtárának őre volt. Szépíróként is jeleskedett, ezek az írásai Elemér álnév alatt jelentek meg. Számos művészettörténeti és művelődéstörténeti témájú cikket publikált a *Győri Közlönyben*, a *Kassa és Vidéke* c. lapban. **F. m.:** *Bevezetés a tételes nemzetközi jogba*, 1879.

**ZORN VILMOS (Pest, 1847. június 25 – Budapest, 1924 ?) jogtudós, jogakadémiai igazgató.**

Pesten és Pozsonyban végezte jogi tanulmányait. 1874–1891 között a győri jogakadémia tanára volt. Az intézmény feloszlata után Kassára került, ahol nemzetgazdaságtant, pénzügyet, politikát és közjogot oktatott. 1905-ben a kassai jogakadémia igazgatójává nevezték ki. Szakcikkeiben a jog oktatásáról, az államigazgatás kérdéseiről írt, de foglalkozott a közélet fontos szereplőivel is. **F. m.:** *Az államadósság kérdéséhez*, 1867; *Az egyetemes statisztika vezérfonala*, 1869; *Nézetek a közoktatási politika terén*, 1873; *Az állami kapcsolatnak némely neméről*, 1903.

**UHRYK NÁNDOR (Kassa, 1848. március 18. – Budapest, 1909. november 18.) entomológus, orvos.**

Életéről kevés megbízható adat áll rendelkezésre. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd a pesti tudományegyetemen szerzett orvosi oklevelet és a magyar fővárosban praktizált. A *Rovartani Lapok*ban publikálta entomológiai, elsősorban lepkékkel kapcsolatos tanulmányait. Ő dolgozta fel Magyarország kislepke-faunáját. Egyik alapítója és első elnöke volt a Magyar Rovartani Társaságnak. Rovargyűjteményét a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi. **F. m.:** *Mikrolepidoptera* (Pável Jánossal), 1896; *A magyar lepkefauna bővülése. A molypillék (I–II.)*, 1903.

**GALLIK GÉZA (Kassa, 1848. június 24. – Kassa, 1900) gyógyszerész.**

Gallik András (→Berzéte) fia. Eperjesen, Rimaszombatban végezte középiskolai tanulmányait. A gyógyszerészetet Bécsben, Berlinben és Bonnban hallgatta. 1873–1882 között Sátoraljaújhelyen, 1882-től haláláig Kassán volt gyógyszerértelajdonos. A *Gyógyszerészet*, a *Zempléni Lapok* és a *Közegészségügyi Kalauz* jelentette meg közegészségügyi témájú írásait.

**GERSTER ÁRPÁD GÉZA (Kassa, 1848. december 22. – New York, 1923) orvos, az aszeptikus sebészet amerikai úttörője.**

Svájcból származó édesapja szappanfőző és gyertyaöntő-mesterként telepedett le Kassán. Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, az ottani német gimnáziumban érettségizett. A bécsi egyetemen Theodor Billroth professzor tanítványaként 1872-ben szerezte meg orvosi oklevelét. Két évig Kassán praktizált, majd 1874-ben kivándorolt az USA-ba és New Yorkban sebészként vált ismertté. Korszerű módszereket vezetett be a rák műtéti kezelésében, ő volt az aszeptikus sebészet úttörője Amerikában. Később egyetemi katedrát is kapott, 1910-ben lett a híres Columbia Egyetem tanára. Gerster kitűnően muzsikált, de a családban mások is művészi adottságokkal rendelkeztek: egyik nővére nemzetközi hírű operaénekesnő volt, bátyja pedig festőművész. 1917-ben angol nyelven, saját maga illusztrálta emlékiratot jelentetett meg *Recollections of a New York surgeon*<sup>61</sup> címmel és ebben meleg szavakkal emlékezik Kassára és kassai éveire. Szállási Árpád (1929–2011) orvostörténész szerint megpróbált „lobbizni” Magyarország érdekében. Segítette a magyarországi bevándorlókat is, nemzetiségüktől függetlenül (a magyar, az angol és a német mellett szlovákul is jól beszélt). **F. m.:** *The rules of aseptic and antiseptic surgery*, 1882.

<sup>61</sup> A művet 2012-ben újra kiadták Amerikában, ez is bizonyítja Gerster Árpád Géza jelentőségét.

### **GERSTER BÉLA (Kassa, 1850. október 20. – Budapest, 1923. augusztus 3.) vízépítő mérnök.**

Gerster Árpád Géza öccse. Középiskoláit Kassán, a műegyetemet Bécsben végezte el, ahol 1874-től városi mérnök volt. Ezután Budapesten sógora, Kauser István vállalkozásaiban vett részt. 1877-től a Ferenc-csatorna építésénél dolgozott mint főmérnök, a vukovár-samáci és a felső-kulpai hajózáscsatornák nyomvonalát tervezte meg. A Panama-csatorna nyomvonalának kitűzésére kiküldött nemzetközi expedíció tagjaként szerzett jelentős hírnevet. Ezért Türr István javaslatára vele terveztették meg a Korinthuszi-csatornát. Az építési munka 1882-ben, a görög király kapavágásával kezdődött meg. A munkálatokat a csatornaépítő vállalat főmérnökeként Gerster Béla vezette. A csatorna építésében még négy magyar mérnök vett részt: Kauser István, Nyári László, Pulszky Garibaldi és Stéghmüller István. A munkák során Gerster az ekkor legmodernebbnek számító úgynevezett angol bevágási rendszert alkalmazta, és mintegy négyezer építómunkással kezdte meg a 80 méter magas földszoros átvágását. A csatorna hossza 6345 méter, mélysége 8,5, szélessége 25 méter. Egyidejűleg építettek két kikötőt és hidat is a peloponnészoszi vasút részére. A csatorna 1893 augusztusában készült el. Az építkezésekről *A korinthusi földszoros és átmetszése* (1894) című magyar, majd egy 1896-ban Budapesten megjelent francia nyelvű könyvében számolt be részletesen. Ez a kiadvány fényképeket, mérnöki rajzokat és pontos térképeket is tartalmaz. A korabeli nemzetközi szaksajtó is igen részletesen és nagy elismeréssel foglalkozott tevékenységével. Részt vett Türr nagyszabású hazai vízgazdálkodási terveinek kidolgozásában. Később főleg vasútépítéssel foglalkozott, tizenhárom vasútvonal tervezését és építését irányította. 1919-ben a Duna-Tisza-csatorna építési igazgatóságát vezette.

### **JÓNÁS ÖDÖN K. (Kassa, 1851. december 10. – Budapest, 1933. május 10.) mérnök, műegyetemi tanár.**

Apja, Jónás Alajos, egy alföldi román család ivadéka, Kassa városának főerdőmestere volt, de korán meghalt, ezért a fiút mostoha apja, kronburgi báró König József jóvoltából végezte tanulmányait: az elemi iskolát és az algimnáziumot Kassán, majd Pesten, végül a budai királyi főreáliskolában. A budapesti műegyetemen 1872-ben szerezte oklevelét. 1872-től ugyanitt tanársegéd. 1873-ban a Tisza vidéki vasút mérnöke. Általános ismereteinek gyarapítása végett 1875-ben beiratkozott a budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi karára is, sőt 1877-ben még középiskolai tanári munkára feljogosító vizsgát is tett. Egyetemi oktatói munkája mellett még öt éven át a budapesti VIII. kerületi reáliskolában is tanított matematikát és ábrázoló geometriát. 1883-tól az általános géptan és géprajz nyilvános rendes tanára, 1905–1907-ben a műegyetem rektora volt. Gépészeti tárgyú cikkei főként a *Gazdasági Mérnökben* jelentek meg. Több műszaki és gazdasági terület és hatóság tagjaként tevékenyen részt vett az iparügyek igazgatásában, és 1881-től mint Máramaros megye vissói körzetének országgyűlési képviselője a politikai életben is. A fővárosi napilapokban ismeretterjesztő cikkeket is publikált. Fő műve: *Leíró géptan*, 1888.

### **REJTŐ SÁNDOR (Kassa, 1853. augusztus 21. – Budapest, 1928. február 4.) gépészmérnök, műegyetemi tanár.**

Oklevelét a Budapesti Műegyetemen nyerte el 1878-ban; ez volt az első ott kiadott gépészmérnöki oklevél. 1901–1902-ben a Királyi József Nádor Műegyetem Gépészmérnöki Karának dékánja, majd 1920–1921-ben ugyanott rektor. Részen saját tervezésű gépekkel és műszerekkel megszervezte a Mechanikai Technológiai Intézet anyagvizsgáló laboratóriumát. Itt munkatársa volt (a később szintén világhírűvé vált) Csonka János, a porlasztó egyik feltalálója is. 1888-ban a Mechanikai Technológiai tanszék vezetője lett. 1912-től az MTA levelező, 1923-tól rendes tagja volt. Előadási jegyzetei alapján született a húszas években 4 kötetes fő műve, az *Elméleti mechanikai technológia alapelvei*. A textiltechnológiáról írt könyve még sok évtizedig a textilipar mérnökeinek bibliája maradt. A tanítványai és munkatársai alkotta Rejtő-iskola elvi irányvonalának lényege: a tudományos alapon álló kutatás, gyakorlati célkitűzéssel. Oktató és kutató munkája különösen a textilipar területén volt eredményes. Fő tudományterülete az anyagvizsgálat volt. A szerkezeti anyagok viselkedésére vonatkozó elmélete nagy érdeklődést és sok vitát váltott ki. Elsőnek mutatott rá, hogy a fémes anyagok tulajdonságai az anyagszerkezetük függvénye. Elmélyedt kutatásokat folytatott a fém-, fa-, textil-, papír- és malomipar technológiáinak területén, színvonalas előadásokat tartott a gépészmérnök hallgatóknak. Dolgozott a Baross Gábor által felállított Iparfelügyelőségen, az első iparfelügyelők egyikeként is. **F. m.:** *A szövetek tartósságának megállapítása*, 1887; *A papiros tartóssága*, 1891; *A fémek kiemerülése*, 1910; *Az elméleti mechanikai technológia alapelvei I-IV.*, 1915 – 1923; *Einige Prinzipien der theoretischen Mechanischen Technologie der Metalle*, 1927.

### **CZIRBUSZ GÉZA (Kassa, 1853. szeptember 17. – Budapest, 1920. július 10.) piarista szerzetes, földrajztudós, egyetemi tanár, író.**

Szüllővárosában, a premontrei gimnáziumban érettségizett 1872-ben, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, ahol 1884-ben történelem–földrajz szakos, 1890-ben német szakos tanári oklevelet szerzett. 1886-ban *A dél-magyarországi bolgárok* c. dolgozatáért doktori címet kapott. Sokirányú érdeklődésére jellemző, hogy művészettörténetet, régészetet és filozófiát is hallgatott, a teológiát pedig magán úton végezte el és a piarista rend tagjaként 1878-ban pappá szentelték. 1875–1910 között a rend különböző iskoláiban (Kecskemét, Kiszseben, Nagykanizsa, Temesvár, Veszprém, Szeged, Kolozsvár, Léva, Székesfehérvár, Nagykároly, Sátoraljaújhely, Nagybecskerek) tanított, szaktárgyai mellett gyakran francia nyelvet és filozófiát is. 1910-től a budapesti tudományegyetemen a földleírás nyilvános rendes tanára lett. Nevéhez fűződik a Dél-Magyarországi Néprajzi Múzeum megalapítása is. Igen termékeny szerző volt: tudományos dolgozatainak a száma több mint 170-re tehető, ismeretterjesztő cikkei egyelőre számba sem vették. A földrajztól kezdve, a néprajzon és a gazdaságon át, a művészettörténetig és a régészetig bezárólag sok mindennel foglalkozott. Egyetemi tanári kinevezése szakmai körök-

ben nagy ellenérzést, sőt felzúdulást keltett, a Magyar Földrajzi Társaság még küldöttséget is menesztett az uralkodóhoz, hogy rávegye a kinevezés visszavonására. A jeles földrajztudós, a későbbi miniszterelnök, gróf Teleki Pál (1879–1941) volt az egyik legnagyobb szakmai ellenfele. Elsősorban eltúlzott antropogeográfiai és társadalom földrajzi, a földrajz földtani és természettudományos vonatkozásait háttérbe szorító szemléletmódja váltotta ki a kollégák nemtetszését. Vitáikra gyakran durva hangot ütött meg, emellett tudományos dolgozatai sem mindig voltak kellő szakmai színvonalúak. Érdemként említhető a magyar tudományos földrajzi szaknyelv megújítása. **F. m.:** *Földrajz kézikönyv* Kogutowicz Manó teljes földrajz atlaszához (I-II.), 1904; *A dél-magyarországi németek*, 1913; *Albánia és az albán kérdés*, 1915; *Anthropogeográfia* (I-III.), 1915–1919.

### **SAÁROSSY-KAPELLER FERENC (Kassa, 1850. szeptember 19. – Budapest, 1918. nov. 24.) méhészeti szakíró.**

Jogi tanulmányait Kassán végezte 1871–1873-ban, utána 1873–1874-ben a magyaróvári gazdasági akadémián tanult. Hosszabb külföldi tanulmányút után 1876-tól a pénzügyminisztériumban, 1879-től a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumban fogalmazó, majd 1902-től miniszteri osztálytanácsos. 1904–1910-ben a Mezőgazdasági Múzeum igazgatója. Nagy érdemeket szerzett a gödöllői állami méhészeti gazdaság megszervezésében. **F. m.:** *A méhészet múltjáról és jelenéről, különös tekintettel hazánkra*, 1902; *A méhészetéről szóló törvényjavaslat*, 1902.

### **THALLÓCZY (STROMMER) LAJOS (Kassa, 1854. december 8.<sup>62</sup> – Herceghalom, 1916. december 1.) történetirő, levéltáros, politikus, az MTA tagja.**

A budai kat. gimnáziumban érettségizett, ahol gyorsírókört is alapított és versenyt nyert gyorsírásban. 1875-ben a budapesti egyetemen történelem-latin szakos tanárként bölcsészdoktorrá avatták. Később jogot is hallgatott néhány szemeszteren át. Az Országos Levéltár fogalmazójaként dolgozott néhány évig, közben a *Századok* és az *Archeologiai Értesítő* segéd-szerkesztője is volt. 1884-től ő volt a közös osztrák-magyar pénzügyminisztérium bécsi levéltárának az igazgatója és egyúttal a bécsi Theresianumban és a konzuli akadémián magyar közjogot és történelmet oktatott. 1915-ben az Osztrák-Magyar Monarchia által megszállt Szerbia kormányzója volt. Egy vasúti szerencsétlenségben<sup>63</sup> halt meg, amikor I. Ferenc József temetéséről utazott Budapestre. Történészként elsősorban a balkáni országok múltjával, oklevéltárainak feldolgozásával, kiadásával valamint régi magyar diplomáciatörténettel foglalkozott. Őt tekintik a magyar albanológia megalapítójának. Termékeny szerző volt, sokféle témáról írt cikkeket, tanulmányokat, számos publicisztikai jellegű könyve, regényes történeti életrajza álnéven jelent meg. Több család oklevéltárát rendezte sajtó alá és adta közre. Az MTA 1883-ban levelező, 1895-ben rendes tagjává választotta. 1913–1916-ban a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt. Jelentős szerepet játszott Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társaik hamvainak hazahozatalában. Naplói értékes kordokumentumok. **F. m.:** *Apafy Mihály udvara*, 1878; *A kamara haszna (lucrum camarae) története*, 1879; *Utazás Levantében. A keleti kereskedelem története Magyarországon*, 1882; *Vasvári Pál s a pesti egyetemi ifjúság 1844–1849*, 1882; *Oroszország és hazánk*, 1884; *Zay Ferenc*, 1884; *Horvát szokásjog*, 1896; *Tanulmányok a bosnyák bánság kezdeteiről*, 1905; *III. Béla és a magyar birodalom*, 1906; *Kállay Benjámin emlékezete*, 1909.

### **GEREVICH EMIL (Kovászó, Bereg vm., 1854. december 11. – Kassa, 1902. december 24.) matematikus, kassai főreáliskolai igazgató.**

Budapesten mint tanárjelölt a tudományegyetemen és a műegyetemen matematikát és természettudományokat hallgatott. 1876-ban az alsó-lendvai polgári iskolához tanítónak, 1877-ben pedig a máramaroszi felsőbb leányiskolához rendes tanárnak nevezték ki. 1885-ben a besztercebányai állami felsőbb leányiskola igazgatója lett, 1891-től a kassai állami főreáliskola igazgatója. Időközben megszerezte a középiskolai tanári oklevelet mennyiségtanból és természettanból. A lefelé menő láncokról írt doktori disszertációját az 1872 novemberétől működő kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen védte meg 1885-ben. Ezt a munkáját, amelyet Máramaroszigeten adott ki, ma is számon tartja a nemzetközi matematikai szakirodalom. Szabó Péter Gábor, szegedi matematikátörténész szerint Gerevich Emil volt az egyetlen matematikus, aki a felfelé menő láncokról is foglalkozott. **F. m.:** *A lefelé menő láncokról*, 1885; *A felfelé menő láncokról*, 1889; *Számítás a középiskolák számára* (Orbók Mórral), 1893.

### **KEMÉNY LAJOS (Kassa, 1859. szeptember 5. – Kassa, 1927. június 24.) levéltáros, Kassa történetének kutatója.**

1877–1883 között bölcsészettan végzett a budapesti tudományegyetemen. 1885-től Kassa főlevéltárosa, a Felsőmagyarországi Múzeumegylet öre, a Műemlékek Országos Bizottságának tagja. Számos történeti, irodalomtörténeti és művészettörténeti tárgyú közleménye jelent meg a szakfolyóiratokban, a *Divat Szalonban* költeményeket adott közre és élelapi lapoknak is a munkatársa volt. Czobor Alfréddal (1883–1959) gondozta a *Közlemények Abaúj-Torna vm. és Kassa múltjából* folyóiratot és több más kassai sajtókiadványt is szerkesztett. **F. m.:** *Abaúj-Tornavármegye az Árpádok alatt*, 1888; *A reformáció Kassán*, 1890; *Kassa város régi számadáskönyvei 1431–1533*, 1892; *Száz év Kassa legrégebbi történetéből*, 1893.

<sup>62</sup> A Magyar Katolikus Lexikon szerint. A *Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002* III. kötetében a születés dátumaként 1857. december 8., helyeként Kassa szerepel. A MÉL 1856. december 8-át és Budát tüntet fel.

<sup>63</sup> Ez volt a legtöbb (71) halálos áldozatot követelő vasúti baleset Magyarországon.

**MIHALIK JÓZSEF (Hernádszurdok, 1860. október 25. – Budafok, 1925. március 2.) művészettörténész, állami felső kereskedelmi iskolai tanár, az MTA levelező tagja (1906).**

Mihalik Adolf (†1903) vasúti tisztviselő, kassai háztulajdonos, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc honvéde és Zányi Mária fia. Középiskolába a kassai állami főreáliskolába és a budapesti tanárképzőbe járt, 1881-ben szerzett oklevelet a mennyiség- és természettudományi szakcsoport tárgyaiból. 1881-ben a lipótszentmiklósi állami polgári iskolához nevezték ki tanárnak. 1890-ben áthelyezték Nagyszőlősrre, az állami polgári iskolához. Az 1890–1891-es tanévben a polgári iskola I. osztályában az ifjú Bartók Béla osztályfőnöke volt, végül 1892-ben saját kérelmére került Kassára. 1883-tól 1890-ig ügyvivő titkára volt a Magyarországi Kárpát-egyesületnek, eltávózása után örökös tiszteleti tagnak választották. 1896-ban a kereskedelemügyi miniszter meghívta az ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportjához, itt négy hónapig tevékenykedett a műkincsek rendezésénél és a szakmunkák végzésénél. Még ugyanebben az évben megválasztották a kassai Felsőmagyarországi Múzeum őrének, 1897-ben pedig az Országos Régészeti és Embertani Társulat igazgató választmányi tagja lett. 1900-ban tanulmányutat tett Svájcban, Dél-Németországban, majd ellátogatott a párizsi világkiállításra. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1901-ben a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács állandó tagjává nevezte ki. Szerkesztője és kiadója volt a *Tátravidéki Híradónak* 1884. szeptemberétől 1885-ig Lipótszentmiklóson, majd a Kassai Múzeum Évkönyvét szerkesztette. 1903-tól a kassai múzeum miniszteri biztosa volt. 1907-ben a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének előadója, később országos főfelügyelője lett. 1907 és 1918 között a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*t szerkesztette. Több történeti vonatkozású tanulmányt készített. A Tanácsköztársaság alatti állásvállalása miatt annak bukása után elbocsátották. Fia Mihalik Sándor művészettörténész. **F. m.:** *Liptómege földrajza. A népiskolák III. osztálya használatára* (Orbók Mórral, szlovákul is), 1884; *A csorbai tó*, 1885; *Kassa és környéke. Kalauz a turisták számára* (Truskovszky Jenővel és Szönyeg Pállal együtt), 1897; *Kassa város ötvösségének története*, 1899; *A zománcz*, 1901; *A kassai Szent Erzsébet templom*, 1912; *Az ötvösség*, 1913; *Az ötvösség és a zománc*, 1913.

**GÁNÓCZY SÁNDOR (Kassa, 1861. szeptember 10. – Pozsonypüspöki, 1938. augusztus 9.) földmérő mérnök.**

Pályafutását 1882-ben a kassai földmérési felügyelőségénél kezdte. 1893-ban Szatmárnémetibe, majd 1895-ben Budapestre a pénzügyminisztérium földmérési ügyosztályára helyezték, ahol 1895-től 1908-ig teljesített szolgálatot. 1908-tól földmérési felügyelői rangban a pozsonyi térképtár vezetését vette át. 1925-ben vonult nyugalomba és haláláig Pozsonypüspökiben élt. 1896-tól 1919-ig, megszűnéséig szerkesztője, 1908-tól kiadója volt a *Kataszteri Közlönynek*.

**KLUPATHY JENŐ (Kassa, 1861. október 21. – Budapest, 1931. március 2.) fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1908).**

A kassai főreál gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, Sztoczek József (1819–1890) volt az érettségi elnöke. Ez a szerencsés körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy 1876 és 1880 között a budapesti tudományegyetemen és a műegyetemen is hallgathatott előadásokat és tanári oklevelet is szerzett. Eötvös Loránd tanársegéde lett, 1886-ban nála doktorált. Közben 1891-ben a párizsi Sorbonne-on folytatott tanulmányokat, hazatérve nevezték ki az egyetemen helyettes tanárnak, majd 1894-ben, amikor Eötvös Loránd kultuszminiszter lett, Klupathy helyettesítette őt a tanszéken. Közben a Barcsay utcai főgimnáziumban is tanított fizikát és a kiépülő postai hálózat szakemberei számára speciális elektromosságtani tanfolyamot tartott, ehhez jegyzetet is írt. 1903-tól a tudományegyetemen újonnan szervezett gyakorlati fizikai tanszék első rendkívüli tanára, 1908-tól rendes tanára. 1910-ben a gyakorlati fizikai intézet megszervezője és igazgatója. 1921-ben nyugdíjba vonult. 1898-ban megalapította a Budapesti Egyetemi Atlétikai Clubot (BEAC), s ennek 1912-ig elnöke volt. 1900-ban megindította és 1912-ig szerkesztette az *Uránia* c. folyóiratot. A folyadékok felületi feszültségének vizsgálata terén ért el eredményeket. Több, elektromossággal kapcsolatos találmánya volt, így a vetítési célra használt ívlámpa hatásfokának javítása a szénrudak új elhelyezésével. Ő készítette Magyarországon az első röntgenfelvételeket 1895-ben, többek között Eötvös Loránd kezéről. Tudományos munkájában főként a fizika gyakorlati, műszaki oldala érdekelt. A gyakorlatban bevált az az újítása, hogy a vetítőgépekben használt ívlámpák egyik szénét vízszintesen helyezte el (1895). Így a pozitív kráter az erős fényt előre sugározza, és a szén fogyasztakor a fényforrás helyzete az optikai tengelyhez képest állandó marad. Tenger alatti jelzésekkel kapcsolatos találmányát New Yorkban is bemutatták. Az 1900-as években behatóan tanulmányozta a szikrakisülést előidéző szikrainduktorokhoz alkalmazott Wehnelt-féle elektrolitos árammegszakító (korabeli kifejezéssel: *áramszaggató*) működési elvét, s kimutatta az átfolyó elektromos áram előidézte Peltier-jelenséget. Ennek lényege, hogy az áramkörben a különböző anyagokból készült elektromos vezetők érintkezési pontján az áram irányától függően a hőmérséklet nő vagy csökken. 1907-ben a katód felé áramló elektronok törvényszerűségeit vizsgálva ő állapította meg a katódsugárzásnak a mágneses mezőre gyakorolt hatását. További jelentős találmánya volt a hanggal történő elektromos távkapcsolás, amelyet Berger Krisztiánnal együtt 1908-ban szabadalmaztattak, s ennek gyakorlati hasznosítására jött létre 1912-ben az amerikai egyesült államokbeli Albanyben a Submarine Wireless Company. 1908-tól az MTA tagja volt. **F. m.:** *Az elektromosság és mágnesség tana*, 1891; *Physikai mérések*, 1912.

**KOVÁCSY BÉLA (Tasnádszántó, 1861. november 22. – Budapest, 1931. június 6.) állatorvos, gazdasági szakíró, lapszerkesztő, tanintézeti igazgató.**

A budapesti állatorvosi akadémián tanult, majd elvégezte a magyaróvári gazdasági akadémiát. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve 1884-ben Sopronban lett állami állatorvos. 1885-től a kassai magyar királyi gazdasági tanintézet tanár, 1895-

től igazgatója volt. Elsősorban állattani és mezőgazdasági cikkeket publikált. 1886–1894 között szerkesztette a Magyaróvár-ról Kassára áthelyezett *Gyakorlati Mezőgazda* hetilapot. **F. m.:** *Tanulmány a kefirről, különös tekintettel annak eredete és története, készítési módja és összetétele, élettani és gyógytani jelentőségére*, 1888; *A hasznos madarak és azok védelméről*, 1888; *A ló és annak tenyésztése. Kézikönyv lótenyésztők, lókedvelők, állatorvosok és mezőgazdák számára*, 1888–1889; *A sertés, annak tenyésztése és hizlalása. Kézikönyvül sertés-tenyésztők, hizlalók, mezőgazdák és állatorvosok számára*, 1889–1890; *Adatok a ló eredete és történetéről*, 1890; *Takarmányozástan. Kézikönyv gazdák, gazdasági akadémiai hallgatók használatára*, 1893.

**FERDINANDY GEYZA (Kassa, 1864. jún. 10. – Budapest, 1924. márc. 17.) közjogász, az MTA levelező tagja (1905).**

1895-ben a budapesti egyetemen magántanári képesítést nyert (magyar közjog), 1905-ben rendkívüli, 1918-ban c. nyilvános rendes tanár, 1919-ben honvédelmi államtitkár. A magyar közjog történetével és alkotmányjoggal foglalkozott. Korábban Széchenyi és – bizonyos korrekciókkal – a dualizmus híve, de utolsó írásaiban az önálló magyar államiség mellett foglalt állást. Tudományos működése mellett – különösen 1903–1905-ben – élénk publicisztikai tevékenységet fejtett ki. **F. m.:** *Magyarország közjogi viszonya Ausztriához és annak történelmi fejlődése*, 1892; *Az Aranybulla*, 1899; *A magyar alkotmány történelmi fejlődése*, 1907; *Staats und Verwaltungsrecht des Königreichs Ungarn* (Hannoverben jelent meg), 1909; *A magyar alkotmány jog tankönyve*, 1911; *Magyarország közjoga*, 1912.

**SZABÓ ADORJÁN ALADÁR (Kassa, 1868. március 12. – Kassa, 1950. április 7.) történész, író, premontrei szerzetes.**

1890-től előbb Rozsnyón, majd Kassán volt gimnáziumi tanár. 1921-től a leleszi egyházi levéltár igazgatója volt. 1934-től haláláig Jászón és Kassán élt. Történésként elsősorban I. és II. Rákóczi Ferenc korával és a ferences rend történetével foglalkozott. **F. m.:** *Rákóczi Ferenc Kassa múltjában*, 1909; *Kultúrtörténeti képek a 250 év előtti Kassáról*, 1909; *Abaúj vármegye és Kassa városa az I. Rákóczi Ferenc és Thököly-féle felkelések korában*, 1910; *A kassai jezsuiták és ferencesek végnapjai és II. József császár Kassán*, 1913; *A kassai ferencesek a régmúlt századokban*, 1941; *Baróti Szabó Dávid kassai társasága*, 1942; *A leleszi prépostság vázlatos története*, 1944.

**ROHRINGER SÁNDOR (Kassa, 1868. március 28. – Budapest, 1945. május 4.) vízepítő mérnök, műegyetemi tanár, az MTA tagja.**

1890-ben a budapesti műegyetemen szerzett mérnöki oklevelet, 1896-ban a kassai jogakadémián tett jog- és államtudományi vizsgát. 1898–1899-ben Fiumében a Recina patak szabályozását végezte. 1903-tól a beszercebányai, 1909-től 1919-ig a kassai kultúrmérnöki hivatal vezetője volt. 1923-ban lett a budapesti műegyetem vízepítési tanszékének nyilvános rendes tanára. Számos folyószabályozási és talajjavítási munkát tervezett, 1924-ben a Duna-völgyi Levespoló és Öntöző Társulat miniszteri biztosa lett. 1927–1928-ban megszervezte az ország első, az oktatás és a gyakorlat szempontjából egyaránt jelentős vízepítési laboratóriumát. 1934–1935-ben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem első rektora. Úttörő munkát végzett az alföldi talajvízszint-megfigyelő kúthálózat kiépítésével. 1936-tól az MTA tagja. **F. m.:** *Hydraulikai számítások*, 1926; *Alföldi gazdálkodás* (Buday Barnával és Geist Gáspárral, 1936).

**HREBLAY EMIL (Kassa, 1868. ápr. 19. – Eperjes, 1930): mezőgazdász, baromfitenyésztési szakíró.**

Gazdászoklevelének megszerzése után Budapesten az Istvántelki Kertészeti Intézet vezetője, majd Eperjesen a Sáros vármegyei gazdasági egyesület titkára. 1897-től a földművelésügyi minisztériumban a baromfitenyésztési osztály vezetője, a gödöllői baromfitelep első igazgatója, 1907-től Kolozs, majd Bihar és 1910-től Sáros vármegyében megyei gazdasági felügyelő volt. **F. m.:** *A gazdasági baromfitenyésztésre vonatkozó általános tudnivalók*, 1900; *A baromfitermékek értékesítése*, 1901; *Az ezüst szörmenyűl tenyésztése és értékesítése*, 1907; *Baromfitenyésztés*, 1912; *Házinyúl-tenyésztési útmutatás*, 1917; *A kecsketenyésztés és annak haszna*, 1919.

**MIHALIK SÁNDOR (Kassa, 1869. január 1. – 1940 ?) tanár, állami polgári iskolai igazgató, helytörténész.**

Mihalik József állami felső kereskedelmi iskolai tanár öccse. Tanulmányait Kassán és Iglón végezte, utóbbi helyen 1888-ban elemi iskolai tanítói oklevelet kapott. 1888–1889-ben egy esztendeig Máriássy Miklós földbirtokos házában nevelősködött Szepeskörtvélyesen. Később Budapestre ment tanulmányait folytatni, 1892-ben a nyelv- és történettudományi szakon polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. 1892-től 1899-ig tanított Resicabányán az állami polgári iskolában, 1899-től az orsovai állami polgári iskola igazgatója volt. A Krassó-Szörény vármegyei tanítóegyesület elnöki tisztségét is betöltötte. Az *Archeológiai Értesítő*, a *Dél-magyarországi Régészeti és Történeti Társulat Értesítője*, a *Dél-magyarországi Kárpát Egyesület Kalauza* és a *Néptanítók Lapja* közölte életrajzi, archeológiai és pedagógiai cikkeit. 1901-től a *Népoktatás* című havi folyóirat szerkesztője volt. **F. m.:** *Resicza jelene és múltja* (németül is), 1896; *Német-Bogán az 1848-1849. szabadságharcban*, 1899; *Ferenczfalva története*, 1900.

**KEREKES GYÖRGY (Nyíregyháza, 1870. április 3. – Kassa, 1947. február 22.) történetíró, gazdaságtörténész.**

Az egri tanárképző elvégzését követően a hononnai kereskedelmi iskolában kezdett tanítani, később az iskola igazgatója lett. Az 1910-es években került Kassára, ahol előbb a kereskedelmi iskolában, majd 1919-től a jogakadémián tanított. 1920–1930 között szerkesztette a Kassa környéki magyar kisiparosok és kereskedők *Közérdek* c. érdekvédelmi lapját. Tanácsokat is írt, az 1896-ban megjelent *Történelem közgazdasági alapon* c. munkája volt az első gazdaságtörténeti alapon megírt magyarországi középiskolai tankönyv. **F. m.:** *A kereskedelem története*, 1896; *Régi magyar törvények közgazdasági vonatkozásai 1000–1526-ig*, 1901; *Képes kereskedelem-történet, különös tekintettel Magyarországra*, 1903; *Magyarország kereskedelmének fejlődése*, 1907; *Kassa városgazdálkodási viszonyai a 17. században*, 1912; *Kassai kereskedők életéből harmadfélszázad 1687–1913*, 1913; *Polgárosztály kifejlődésének nehézségei a 17. században*, 1914; *Polgári társadalmunk a XVII. században*, 1940; *A Felvidék ipara és kereskedelme az elmúlt 50 esztendőben*, 1941; *Bethlen Gábor fejedelem Kassán*, 1943.

**MAURER GYULA (Kassa, 1872. január 23. – Budapest, 1948. júl. 8.) műtárgypépítő mérnök.**

A budapesti műegyetemen végzett, tanulmányai után előbb a vízépítési tanszék tanársegédjeként működött. Külföldi tanulmányútja során Németországban a Rajna szabályozásánál dolgozott, majd hazatérve a Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Szolgálatának munkatársaként a Bega-szabályozási Kirendeltséghez került, 1912-ben ennek főnöke lett. Itt építette az écskai vízelépcsőt. 1915-ben a Sajó-szabályozási Kirendeltséghez került, 1919-től kerületi felügyelő, 1921-től a Budapesti Nemzeti és Szabad Kikötő Kormánybiztosság helyettes vezetője, majd Zielinszki Szilárd (1860–1924) halála után, 1924–1932 között kormánybiztosa. **F. m.:** *Az Alsó-Bega csatornázása*, 1911; *A Bega-folyó csatornázása*, 1911; *Budapest új kereskedelmi és ipari kikötőjének és a Dunának, mint vízi útnak jelentősége*, 1928; *A m. kir. budapesti vámmentes kikötő*, 1929; *A dunai víziút és a budapesti kikötők*, 1931.

**VARJU ELEMÉR (Felsőludány, 1873. október 14. – Budapest, 1944. december v. 1945 január vége) művelődéstörténész, az MTA levelező tagja.**

A budapesti református főgimnáziumban érettségizett, a budapesti egyetemen szerezte meg 1897-ben bölcsészdoktori oklevelét. 1898–1908-ban az MNM könyvtárában dolgozott, 1908–1913-ban a kassai Felső-magyarországi Múzeum igazgatója volt. 1913–1934 között az MNM érem- és régiségtárának az igazgatója volt. A középkori magyar művelődés- és művészettörténet kérdéseivel foglalkozott, 1898-ban ő fedezte fel a harmadik legrégebbi magyar nyelvemléket, a XIV. század elejéről származó *Gyulafehérvári glosszákat*. Latinból magyarra fordította Szent István legendáit. **F. m.:** *A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár*, 1899; *Az Árpádok ábrázolása*, 1908; *A Szent Korona*, 1922; *Szent István koporsója*, 1930; *Magyar várak*, 1933.

**BENCZUR VILMOS (Kassa, 1873. december 17. – Kassa, 1940 ?) helytörténész, banktisztviselő.**

A két világháború között a kassai takarékpénztár tisztviselője és a Kazinczy Társaság pénztárosa volt. Helytörténész-ként szülővárosa múltjával foglalkozott. **F. m.:** *A kassai szabadkőművesség*, 1914; *Kassai játékszín*, 1924; *A kassai evangélikusok régi temetője*, 1937.

**HALTENBERGER SAMU (Kassa, 1875. február 20. – Budapest, 1956. április. 21.) gépészmérnök, a magyar posta autómobilizálásának megszervezője, a budapesti Szürketaxi elindítója.**

Diplomáját a budapesti József Műegyetemen szerezte. Mint fiatal mérnök megszervezte a posta autómobilizálását. A század elején tagja volt a fővárosi tanács közlekedési bizottsága ún. házi bizottságnak, amely a főváros kezelésében levő vállalatokat látta el gépjárművekkel és gondoskodott az autóközlekedés fejlesztéséről. 1912-től az első magyar autógyárnak, a Magyar Automobil Rt. Aradnak (MARTA) volt a vezérigazgatója. Közreműködött a budapesti autótaxi-közlekedés megindításában. 1913-tól az autótaxi-vállalat igazgatója, majd vezérigazgatója. A Magyar Vasutak Autóközlekedési Rt. (MAVART) a későbbi MÁVAUT, ill. VOLÁN jogelődjének egyik alapítója. Ő tervezte a MAVART Lőportár utcai garázsát. A Szürketaxi néven is ismert céget ő alapította. A 1900-as évek idején kezdődött a gépjárművek bevonása a postai szolgálatra. 1905 májusában tette meg első kilométereit az a szállító automobil, amelyet Csonka János műegyetemi tanműhelyvezető konstruált. Haltenberger a Postánál került kapcsolatba az autókkal, mérnökként több üzem gyártását is felügyelte, a típusokat saját maga vezette, de az évek során egyre nehezebben tudta munkáit megfelelően koordinálni. 1912-ben megvált a Postától, és még ebben az évben lefolytatta a Budapest Székesfővárosi Tanács és a Magyar Automobil Rt. Arad (Marta) között azt a tárgyalást, amelynek értelmében 1913. június 13-án – kétszáz Marta bérkocsival – elindult a budapesti taxi közlekedés. A Benz Magyar Automobil és Motorgyár Rt. szintén engedélyt kapott 50 jármű üzletszerű üzemeltetésére, azonban a konkurencia-harc elmaradt, mert a két cég 1913 decemberében Budapesti Automobil Közlekedési Rt. néven egyesült.

**SVACHULAY SÁNDOR (Kassa, 1875. június 3. – Budapest, 1954. aug. 25.) repülőgép-konstruktőr, szakíró.**

Budapesten fa- és fémpipari, valamint művezetői tanfolyamokat végzett, és 1898-ban önálló lakatosműhelyt nyitott. Ekkor már foglalkoztatta az emberi repülés problémája, és még ez évben el is készített egy emberre szíjazható siklószervezetet. Ennek kudarca után számos repülőgép- és helikopter-modellt épített, melyek – részben légmotor meghajtással – re-



pülőképességnek bizonyultak. 1907-ben kiállította első nagy-méretű, úttörő módon hegesztett; acélcsövekből épített repülő-szerkezetének sárkányát a Royal Szálló nagytermében. Úgy érezte már csak megfelelő motor hiányzik ahhoz, hogy gépével repülni lehessen. Rövidesen akadt is egy mecénása, Dr. Ganz Fabris müncheni gazdag léghajós személyében, akinek megtett Svachulay könnyű, acélcső szerkezetű gépe és vállalta, hogy a motort és a befejezést biztosítja Bajorországban. A munkák és kísérleti gépépítések ott és Ausztriában, 1909-ig tartottak. Az első gép a „*Kolibri I*” kételtű repülőgép volt – felhúzó futószerkezettel, ez a megoldás később az egész világon elterjedt. A „*Kolibri I*”-et megvette a hadsereg, ők pedig megkezdtek egy nagyobb csónaktörzsű repülőgépet, az „*Albatros I*” építését. Az új géppel Svachulay 1910 júniusában a nemzetközi repülőversenyre érkezett haza, Budapestre. Itt gépét többször átépítve, több pilóta sikertelenül próbálkozott berepülésével, míg végre a következő évben Dobos István sikerre vitte az „*Albatros III*” géptípust, és megkezdte országos bemutató körútját. 1912–1913-ban ezek a bemutatók meghozták a hírnevet és részben az anyagi sikert, amely új gép építésére is ösztönzött. A sirályszárnyú formát követő új géptípus, a 6 méter fesztávolságú kis „*Kolibri III*” már 35 lóerős (25,6 kW-os) motorjával olyan gyors volt, hogy Dobos az 1913-as Szent István napi repülőversenyen minden jelentős számban győzött. Svachulay az első világháború alatt az albertfalvai repülőgépgyárba vezényelték, itt irányította a repülőgép-építő munkát. 1934-ben, a vitorlázórepülő sikerein felbuzdulva, Svachulay két könnyű (kb. 60 kg tömegű) kis vitorlázó repülőgépet épített, a „*Szent György I*” és „*Szent György II*” típusokat, amelyekkel kísérleti vitorlázó repüléseket is végeztek. 1938-tól a Magyar Aero Szövetség alkalmazásába lépett, mint a központi modellező műhely vezetője és oktatója. Itt dolgozott nyugdíjazásáig. 1945 után az utódszervezeteknél ismét szolgálatba lépett, és lehetőséget kapott arra, hogy évtizedek óta folytatott verőszárnyas repülőgépének modellkísérletei után, megépítsen egy ilyen emberi izomrepülőgépet. Ezek a kísérletek évekig elhúzódtak, a többszöri költözködés alatt értékes kísérleti modelljei semmisültek meg. Haláláig a Magyar Repülő Szövetségben próbálta meg elképzeléseit végig vinni. Úttörő konstrukcióin kívül Svachulay Sándor nevéhez fűződik számos fontos műszaki probléma első megoldása: ilyen az állítható fémlégszár és a repülőgépek leszállási sebességét csökkentő berendezés. **F. m.:** *A természet aviatikusai*, 1940; *Repülőéletem*, 1942.

### **BENCZÚR ELEK (Kassa, 1875. november 25. – Budapest, 1923. szeptember 10.) biológus, grafikus, mezőgazdász, rovarillusztrátor.**

Benczúr Gyula festőművész unokaöccse. 1895-ben végzett Kassán a gazdasági tanintézetben. Ezt követően párhuzamosan tanult Budapesten állatorvostant és Magyaróváron a gazdasági akadémián. 1898-1904 között gazdasági segédtanár, majd tanársegéd volt a Magyaróvári Gazdasági Akadémián. Mezey Gyula tanszékén állattannal, kertészettel és szőlészettel foglalkozott. 1904-től Budapesten a Magyar Rovartani Állomás munkatársa, 1919-től vezetője volt. Cikkei, rajzai többnyire a *Kísérleti Közlönyekben* és a *Köztelekben* jelentek meg, de emellett szakkönyveket is illusztrált. Az egyik legjelentősebb hazai rovarillusztrátor volt. Rajztehetsége már a magyaróvári évek alatt megmutatkozott, ahol számos karikatúrát is készített. A Farkasréti temetőben temették el, de síremlékét időközben felszámolták.

### **LEGÁNY ÖDÖN (Kassa, 1876. március 8. – Hatvan, 1944. augusztus 14.): növénynevelő.**

A magyaróvári gazdasági akadémián 1898-ban szerzett oklevelet. Két évig segédtsízt volt gróf Károlyi Sándor uradalmában. 1900-ban tanársegéd lett a magyaróvári akadémia növénytermesztési tanszékén. 1907-ben Németországban, Franciaországban, Belgiumban és Hollandiában tanulmányozta a növénytermesztést. 1913–1918-ban a magyaróvári akadémia tanára. 1918-ban átvette a Hatvan melletti nagytelki növénynevelő telep vezetését. Magyarországon elsőnek állított elő fajkeresztezéssel új növényfajtát: a lencsebükkönt (tudományos nevén: *Vicia Lens Legangiana*). Foglalkozott a búza fagyasztásával, nemesített gabonaféléket, takarmánynövényeket, kapásokat, konyhakerti növényeket stb. Kezdeményezte a magyar Növénynevelők Egyesületének létrehozását, ennek ügyvezető igazgatója és alelnöke is volt. Magyaróváron igazgatónak választmányi tagja volt a Mosonvármegyei Gazdasági Egyesületnek, és tevékenyen közreműködött a magyar kultúra terjesztésében jeleskedő Magyaróvári Széchenyi Kör és a Férfi Dalárda munkájában is. Hatvanban a „Hatvan és Vidéke Gazdasági Kör” vezetőségi tagja, a mezőgazdasági bizottság elnöke volt. Első felügyelője (presbitere) volt az 1944-ben zsidó gyermekeket mentő Sztahlo Gábor (1909–1974) evangélikus pap által alapított hatvani evangélikus egyházközségnek. Sokat tett a gyülekezet szervezése érdekében. **F. m.:** *A tők szántóföldi termelése*, 1919; *A hatvani nemesített búzafajták minőségvizsgálatának eredményei*, 1929.

### **MAURITZ BÉLA (Kassa, 1881. május 3. – Budapest, 1971. február 15.) petrográfus, mineralógus, egyetemi tanár.**

Eötvös-kollégistaként a budapesti tudományegyetem vegytan-természettudományi szakán tanult. 1902-ben Krenner József mineralógus professzor tanársegéde az ásvány- és kőzettani tanszéken. Tanári oklevelének megszerzése után, 1905-ben Semsey Andor ösztöndíjával öt évig Heidelberg, Lipcse, Drezda és Bécs egyetemén gyarapította ismereteit. Hazatérése után ismét tanársegéd a budapesti tudományegyetemen 1910-ig, 1911-ben magántanárrá habilitálták, 1915 és 1949 között nyilvános rendes tanár a tudományegyetem ásvány- és kőzettani tanszékén, 1943–1944-ben az egyetem rektora. Jelentő szerepe volt az egyetem Németországba való kitelepítésének megakadályozásában. 1937-től szerkesztője a *Mathematikai és Természettudományi Értesítőnek*. A Magyarhoni Földtani Társulatnak tagja, majd két cikluson át elnöke volt. A Természettudományi Társulat alelnöke 1940-ig. Első dolgozatai főként ásványleírásokat tartalmaznak, később a magyarországi mélységi és kiömlési kőzetek petrográfiaja foglalkoztatta. Az alkáli kőzeteket vizsgálva több tanulmányt írt az erdélyi eleolitszenitokról. Kutatásai a magyarországi, különösen a dunántúli bazaltokra irányultak. 1913-tól az MTA tagja volt, 1949-ben tanácskozó taggá minősítették vissza, 1989-ben az MTA visszaállította tagságát. **F. m.:** *A Mátra hegység eruptív*

közetei, 1909; *A kristálytan története* (Schmidt Sándorral), 1911; *A Föld. A Természet Világa*, 1939; *Kőzettan (Petrologia)*, 1941; *Ásványtan I-II.* (Vendl Aladárval), 1942.

**BOLGÁR ELEK (Kassa, 1883. július 3. – Budapest, 1955. június 26.) jogász, történész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1949).**

1906-ban fejezte be jogi tanulmányait a kolozsvári tudományegyetemen. Már korán kapcsolatba került a baloldali gondolkodókkal és a marxista tanítással. Munkatársa volt a *Huszonegyedik Század* folyóiratnak, Szabó Ervinhez baráti szálak fűzték és ez csak felgyorsította közeledését a korabeli munkásmozgalomhoz. 1907–1911-ben az USA-ban és Svájcban dolgozott, többek között az Amerikában megjelenő *Népakarat* munkásság szerkesztője is volt. 1910-ben Bernben avatták a filozófia doktorává. 1911–1919 között Magyarországon élt, újságíróként, tanárként tevékenykedett. Az 1919. márciusi kommunista hatalomátvételt követően Kun Béla helyettese lett a külügyi népbiztosságon. A Tanácsköztársaság idején kapott egyetemi tanári kinevezést, és a Történelmi Materializmus Kutatóintézetének igazgatója is lett, de a kommün bukását követően emigrált. 1922–1937 között Bécsben és Berlinben élt, 1937-ben a Szovjetunióba ment és egyetemes és diplomáciatörténetet tanított a rosztovi egyetemen. 1944-ben a szovjet csapatokkal tért vissza Magyarországra. 1945-ben egyetemi tanárrá nevezték ki, de külügyi államtitkárként is tevékenykedett. 1947-ben Prágában, 1948–1951-ben Londonban volt Magyarország nagykövete. Hazatérését követően haláláig a budapesti tudományegyetem tanszékvezető professzora volt. **F. m.:** *Választójog és választórendszerek*, 1908; *Krieg und Proletariat*, 1924; *Németek magyarországi politikája titkos német diplomáciai okmányokban*, 1950; *A kapitalizmus fejlődésének alapvető kérdései az Egyesült Államokban a szovjet történeti irodalom fényénél*, 1954; *Válogatott tanulmányok*, 1958.

**BALOGH ALBIN LAJOS (Kassa, 1887. május 17. – Budapest, 1958. március 17.): pedagógus, történetíró, régész.**

1903-ban a bencés rendbe lépett. 1910-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett a budapesti tudományegyetemen és ugyanebben az évben szentelték pappá. 1910–1911-ben gimnáziumi tanár Győrben, 1911–1915-ben főiskolai tanár Pannonhalmán, 1915–1930 között gimnáziumi tanár és könyvtáros Esztergomban. 1928–1929-ben Rómában volt tanulmányúton, 1930-tól Pápán, 1933-tól 1942-ig Esztergomban házfőnök és a rendi gimnázium igazgatója; ugyanitt az Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat Múzeumának igazgatója. 1942-től a Katolikus Középiskolai Főhatóság főigazgatója, 1948-tól nyugalmazott lelkész a budapesti Római fürdői plébánián. Munkássága főként a magyar történelem, a helytörténet és az ókeresztény régészet körébe vág. Számos cikket, tanulmányt, tankönyvet és tudományos művet írt. **F. m.:** *A magyar pénz története az Árpádok idején*, 1912; *Pannonhalma a múltban és napjainkban*, 1913; *Művelődés Magyarország földjén a magyar honfoglalás előtt*, 1925; *Ország és nyelv (Határok és nemzetiségek) a magyar történelemben*, 1928; *Szent Imre herceg*, 1930; *Pannónia őskereszténysége*, 1932; *Mindennapi élet Szent István korában*, 1938; *Szemelvények a magyar történelem kútjából*, 1944; *Szent István király a honalapító*, 1946.

**HALTENBERGER MIHÁLY (Kassa, 1888. szeptember 2. – Budapest, 1972. február 4.) földrajztudós, egyetemi tanár.**

A középiskolát Kassán, az egyetemet 1906–1908-ban Budapesten, 1908–1910-ben Greifswaldban végezte és ott doktorált. 1911-ben Budapesten középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1910-től tanárjelölt a budapesti II. kerületi kat. főgimnáziumban, 1911–1912-ben Miskolcon, 1914–1916-ban a lőcsei kat. gimnáziumban tanított. 1912–1913-ban az USA-ban járt ösztöndíjasként. 1916 őszétől 1934-ig ismét Budapesten tanított különböző középiskolákban. 1918-ban a budapesti tudományegyetemen a morfológia és az általános közlekedési és kereskedelmi földrajz magántanárává képesítették, 1930-ban megkapta a rendkívüli tanári címet. 1928-ban a műegyetemen a gazdasági földrajz magántanára lett. 1924–1926-ban a tartui egyetem tanára, ahol németül adott elő és megszervezte a balti-tengeri oceanográfiai kutatásokat. Hazatérte után még évekig részt vett a hazai tengerésztisztek képzésében. 1934–1944-ben a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium igazgatója, 1945-től nyugdíjazásáig a budapesti Eötvös Gimnázium tanára. Számos magyarországi és külföldi szakmai társaság tagja volt. Elsőként írt összefoglaló művet Budapest földrajzáról. A tengerészeti földrajz legjelesebb magyarországi szakértője volt. **F. m.:** *Über Art u. Umfang d. Landverlustes u. Landzuwachses auf Hiddensee bei Rügen*, 1911; *A világháború geográfiája*, 1915; *Háborús vonatkozások a földrajz tanításában*, 1916; *A tengerpartok morfológiája*, 1917; *A study of the cartography development of Block Island*, 1917; *Physical Geography of Block Island* 1. rész, 1917; *Gehörte das Baltikum zu Ost-, Nord-, oder zu Mitteleuropa?*, 1925; *Recent geographic work in Estonia*, 1925; *Der Wirtschafts geographischer Charakter die Städte der Republik Eesti*, 1925; *Czirbusz Géza és a magyar geográfia*, 1935; *Budapest városföldrajza*, 1942; *Budapest városföldrajzi képe*, 1943; *Politikai világkép. Magyarország és a Föld mai 7 vezető nagyhatalma*, 1943; *Kleine Geographie Ungarns*, 1944; *Tengerészeti földrajz*, 1944.

**MOLNÁR BÉLA (Kassa, 1892. február 24. – Kassa, 1945 után) orvos, belgyógyász, orvostörténész.**

1914-ben a budapesti orvosi karon szerzett orvosi oklevelet. 1914-től a budapesti III. számú belgyógyászati klinikán gyakornok, 1921–1938-ban tanársegéd. Közben az I. vh. idején ún. népfelkelő orvosként szolgált. 1922–1938-ban nyaránként Karlsbadban fürdőorvos, belgyógyász főorvos. 1938–1945-ben a kassai kórház főorvosa. Pályája elején diabetológiával, elsősorban a cukorbetegség, ill. az ízületi betegségek és a köszvény belgyógyászati szövődményeivel foglalkozott. Később az orvostörténelem felé fordult a figyelme (kassai gyógyszer- és orvostörténet), feldolgozta a Karlsbadban megfordult híres

magyar személyiségek betegség- és kórtanát. **F. m.:** *Diétás tanácsadó cukorbeteg, elhízottak és köszvényesek számára*, 1924; *Arany János Karlsbadban*, 1933; *Kolozsvári Jordán Tamás, a 400 éves balneológus*, 1939; *400 év a kassai gyógyszerészet múltjából*, 1940; *Kassai Antoninus János*, 1943; *Kassa orvosi története*, 1943.

**TURY SÁNDOR KORNÉL (Kassa, 1892. május 7. – Budapest, 1971. szeptember 28.) jogász, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1939).**

A budapesti tudományegyetemen 1914-ben szerzett jogtudományi doktori oklevelet. 1918–1926 között az Igazságügyi Minisztérium tisztviselője volt, de már 1924-től a váltójogot és kereskedelmi jogot adta elő a budapesti tudományegyetemen a jogi és a közgazdasági karon. 1926–1940 között Szegeden volt professzor, 1940–1946-ban a kolozsvári egyetemen oktatott. 1946-ban visszatért Magyarországra és 1949-ig a Magyar Agrártudományi Egyetem tanára, 1949–1956 között az MTA Állam és Jogtudományi Intézetének tudományos munkatársa volt. 1921-től a *Magyar Jogi Szemle* főmunkatársaként is tevékenykedett. Kutatási területe a kereskedelmi és váltójog, valamint a biztosítási jog volt. **F. m.:** *A felelősségbiztosítás*, 1923; *Biztosítási jogunk alapelvei*, 1930; *Igazságellenes tényezők a jogban*, 1935; *Orvosi felelősség és valószínűsítési bizonyítás*, 1943.

**MERÉNYI (SCHOLTZ) GUSZTÁV (Kassa, 1895. szeptember 18. – Budapest, 1950. augusztus 19.) belgyógyász, orvos-vezérőrnagy, repülőorvos.**

1920-ban szerezte meg orvosi oklevelét a budapesti orvosi karon. 1920-tól hivatásos katonaeorvos, 1936-tól a légierő vezető orvosa. 1931-től a repülés-orvostan kiemelkedő szakértője, orvos-vezérőrnagy. Az 1930-as években több tanulmányt tett Németországban, Franciaországban, Hollandiában, Angliában. 1938-ban megszervezte az első aerodinamikai intézetet, az első magassági kísérleti állomást, ahol az oxigénhiányhoz való alkalmazkodást vizsgálták. Tervei alapján elkészült a Repülő-orvosi Vizsgáló Intézet. 1941-ben egyetemi magántanár, a repülőorvostan előadója a budapesti és kolozsvári orvosi karokon. 1940-ben csatlakozott Bajcsy-Zsilinszky köréhez, üldözötteket menekített és bújtatott a Pajor Szanatórium-ban. 1945-től a Vöröskereszt Kórházának parancsnoka, 1946-tól a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztályának vezetője. 1948-ban segítette a Magyar Véradó Központ megszervezését. 1950-ben egy koncepciós perben, melynek Sólyom László volt a fővádottja (az ún. "tábornokok peré"-ben) halálra ítélték, és kivégezték. 1956. október 13-án újratették. Teljes rehabilitációja azonban csak 1990-ben történt meg. A Gyáli úti Kórházat róla nevezték el. **F. m.:** *A légi betegségekről*, 1930; *A repülés fiziológiája*, 1931; *A repülés fontosabb élettani kérdései*, 1935.

**ZALKA ÖDÖN (Kassa, 1897. július 1. – Budapest, 1957. június 28.) patológus, egyetemi tanár.**

1920-ban szerzett orvosdoktori oklevelet a budapesti tudományegyetem orvosi karán. Pályája elején tanársegéd, majd 1924-től magántanár a budapesti I. számú kórbonctani intézetben. 1921-től kórboncnok főorvos az István Kórházban, 1945–1947-ben a Rókus Kórház igazgató főorvosa, 1948-tól a budapesti orvostudományi egyetem professzora, a II. kórbonctani intézet igazgatója volt. Patohisztológiával, arterioszklerózissal, fertőző betegségekkel, a szív betegségeivel és a rákkal foglalkozott. Rák morbiditási statisztikái világviszonylatban is egyedülállóak. Főműve: *Rákstatisztika*, 1950.

**SZAKÁTSY GYULA (Kassa, 1897. július 27. – Debrecen, 1958. november 21.) pomológus, jogász.**

Jogi tanulmányokat folytatott, majd gazdaságokban működött gyümölcsstermesztőként. 1947–1948-ban a földművelésügyi minisztérium által szervezett gyümölcsfavédelmi akció országos felügyelőjeként az ágasegyházi kísérleti telepet vezette. 1952-től a Kertészeti Kutató Intézetben az üzemszervezési csoport vezetője 1956-tól haláláig az Újfehértói Kísérleti Intézetet vezette. A téli alma üzemi termesztésének egyik magyarországi úttörője volt. Nevéhez fűződik a gyümölcsfák termőkapacitásának megállapítására szolgáló ún. „termőfa-egység” fogalmának a megalkotása. A hazai és külföldi szaklapoknak állandó cikkírója, több tankönyvet és népszerűsítő munkát írt. **F. m.:** *A jövedelmező téli alma termesztés*, 1940; *A téli alma nagyüzemi termesztése* (Fenyves Pállal), 1952; *Az almafák rendszeres termésének biztosítása*, 1953.

**MIHALIK SÁNDOR (Kassa, 1900. február 18. – Budapest, 1969. január 13.) művészettörténész, a történelemtudomány doktora (1969).**

Apja, Mihalik József művészettörténész, felesége Dutka Mária művészettörténész. Tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte. 1926-ban doktori címet szerzett. 1926–1928 között a római Magyar Történeti Intézet ösztöndíjasaként Olaszországban végzett kutatásokat, elsősorban a magyar iparművészet itáliai kapcsolatait tanulmányozta. 1927-ben a sienai Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjai közé választotta. 1950-ben a budapesti Iparművészeti Múzeum munkatársa lett. A harmincas évek közepén tett berlini tanulmányútja során a középkori magyar ötvösművészet számos, Németországban őrzött emlékét sikerült felkutatnia és azonosítania. A harmincas évek második felében készültek a magyarországi kerámiaművesség XVIII–XIX. századi történetével foglalkozó első tanulmányai: a gácsi és a regéci keménycserép-manufaktúrák korai történetének feldolgozásai. Ezzel egy időben elkészítette a pest-budai öntés történetének első összefoglalását. 1939-től a kassai Felső-magyarországi Múzeum igazgatója, nevéhez fűződik a korszerű kőtár létesítése, a városi műemlékek helyreállításának irányítása. 1945-ben visszatért Budapestre. Egy éven át az Iparművészeti Múzeum igazgatója, majd 1946-tól 1965-ig az MNM főigazgató-helyettese volt. 1954-ben sajtó alá rendezte Szentpéteri József pesti ötvösmester önéletrajzát. 1961-ben jelent meg *Régi magyar zománcművészet* c. könyve német, angol és francia nyelven. A hatvanas években kiadott tanulmányainak többsége a magyarországi keménycserép-és kőedénygyártás XVIII–XIX. sz.-i történetét tárgyalja.

Hann Sebestyén életművét dolgozta fel doktori értekezésében. A hatvanas évek második felében, a régi magyar művészet emlékeit bemutató kiállítások (Neuchâtel, 1965; Párizs, 1966; London, 1967; Belgrád–Zágráb, 1968) iparművészeti anyagának összeállítása és feldolgozása jelentős részben az ő munkája volt. **F. m.:** *A rimaszombati ötvöscéh*, 1919; *Le coppe ungheresi del Duomo di Rieti Roma*, 1928; *Gioielli di Santa Elisabetta d'Ungheria a Udine ed a Civald*, 1936; *Pest-Budai ónműves emlékek*, 1940; *Kerámiatörténeti előadások*, 1951; *Denkmäler und Schulen des ungarischen Drahtemalles im Ausland*, 1958; *Die ungarischen Beziehungen des Glockenblümenpokals*, 1959; *Zur Geschichte der alten keramischen Fabriken Siebenbürgens*, 1960; *Adatok a régi magyar kerámiagyárak történetéhez*, 1960; *Emailkunst im alten Ungarn*, 1961; *Versuch einer Zentralisierung des ungarischen Punzierungswesens im XVIII. Jahrhundert*, 1961; *Problematik der Rekonstruktion der Monomachos-Krone*, 1963; *Magyar ötvösművészek Svédországban*, 1968; *Der Goldschmied Sebastian Hann*, 1970.

#### **BÁLINT ALAJOS (Lugos, 1902. július 4. – Szeged, 1983. március 30.) régész, múzeumigazgató.**

1921-től Szegeden történelem–földrajz szakot hallgatott, 1926-ban doktorált. A helyi Régiségtani Intézetben gyakornok volt, 1930-tól tanársegéd, 1936-tól adjunktus. 1939-től a kassai múzeumban dolgozott. 1945 után miniszteri biztосként részt vett a múzeumi károk felmérésében, a köz- és magángyűjtemények újjászervezésében. 1949-től 1968-ig a szegedi múzeum igazgatója. Bővítette a múzeum épületét, újjászervezte a képzőművészeti gyűjteményt, évkönyvsorozatot indított. Számos középkori templom, temető és település ásatását vezette. 1958-tól 1966-ig előadásokat tartott a szegedi egyetemen. 1964-ben megkapta a c. egyetemi docens címet. Számos középkori régészeti cikket publikált. Fia Bálint Csanád régész, akadémikus. **F. m.:** *A mezőkovácsházi középkori település emlékei*, 1939; *A kiskunfélegyháza-templomhalmi temető*, 1956; *Muhi elpusztult középkori falu tárgyi emlékei* (Éri Istvánnal), 1959; *A középkori Nyársapát lakóházai*, 1960–1962; *Szeged* (szerk.), 1969, 1975.

#### **RÁZSÓ IMRE (Kassa, 1904. október 14. – Budapest, 1964. október 31.) gépészmérnök, mezőgazda, műszaki egyetemi tanár, az MTA tagja (1949).**

A budapesti műegyetemen végzett gépészmérnökként, 1926–1929-ben az Első Magyar Gazdasági Gépgyár tervezője, 1929-től a Magyaróvári Gazdasági Akadémia géptani tanszékén tanársegéd. 1937-ben Smith Jeremiás-ösztöndíjjal egyéves tanulmányutat tett az USA-ban és Kanadában. Visszatérve 1938-ban a Hofherr-Schranz Gyár alkalmazásába lépett. 1945-ben megszervezte és vezette a Földművelésügyi Minisztérium gépesítési ügyosztályát. 1946-ban a budapesti Agrártudományi Egyetem mezőgazdasági géptani tanszékének vezetője, 1949-től a Budapesti Műszaki Egyetem mezőgazdasági géptani tanszékének előadója, 1950-től tanára. Emellett 1949–1956 között a Mezőgazdasági Gépíksérleti Intézet vezetője. Munkája során egyebek között a mezőgazdasági kéziszerszámok műszaki és élettani vonatkozásaival, a traktorok stabilitási kérdéseivel, a traktorkapaszkodók kinetikai és dinamikai vizsgálataival, a vontatási hatások megjavításával foglalkozott. 1949-től az MTA tagja. **F. m.:** *Gazdálkodás dióhéjban* (Gruber Ferencsel és Vogel Józseffel), 1938; *Talajpusztulás és talajvédelem Erdélyben*, 1944; *Mezőgazdasági géptan*, 1952; *Mezőgazdasági gép és eszköztan*, 1953; *Mezőgazdasági gépek elmélete*, 1958.

#### **BARNÓTHY JENŐ (Kassa, 1904. október 28. - Evanston, Illinois, USA, 1996. október 11.) mérnök-asztrofizikus, egyetemi tanár.**

Mérnöki diplomája megszerzése után belföldi ösztöndíjként dolgozott a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a Tangl Károly vezette Fizikai Intézetben. 1928-ban bekapcsolódott Forró Magdolna kozmikus sugárzási kutatásaiba. Kiválóan értett a rádiótechnikához, a kozmikus sugárzást mérő berendezések – amelyeknek tervezésében és kivitelezésében jelentős része volt – sok tízezer órát működtek megbízhatóan. Először a Geiger-Müller számlálócsövek és koincidencia kapcsolások technikáját fejlesztették tovább (akkor igen jó felbontóképességűnek számító –  $10^{-5}$  s – koincidencia-áramkört alkalmaztak), megépítve a világ egyik első kozmikus sugárzás mérését segítő teleszkópot. Először a kozmikus sugárzás izotrópiáját, csillagidő periodicitását, valamint a kozmikus sugárzási részecskék energiaspektrumát tanulmányozták igen magas energiáig. 1933-ban a kozmikus sugárzás szoláris komponenseiről írta doktori munkáját. 1938 karácsonyán feleségül vette kutatótársát, Forró Magdolnát, akivel 55 évig éltek boldog házasságban. Itthon elnyerték az akadémiai érmet és a Társulat Eötvös-érmét, nagy kedvvel tanítottak az egyetemen. A kutatópár a kozmikus sugárzás abszorpcióját is vizsgálta az atmoszférában és mélyen a föld alatt a dorogi szénbányában. Elméleti fizikusként olyan jellegű gondolkodó volt, akit a nagy, átfogó elméletek vonzottak. 1945-ben előadott elmélete magyarázatot kívánt adni az elemi részecskék természetére, a világegyetem szerkezetének több, alapvető kérdésére, valamint az égitestek mágneses terének eredetére. Habár fejtegetései visszhang nélkül maradtak, és az általa vázolt problémák magyarázata nem az általa megjelölt úton történt, elmélete mégis világosnak és belső ellentmondástól mentesnek mondható. Barnóthynál kezdte el doktori munkáját Fenyves Ervin (1924–). 1948-ban az Egyesült Államokba emigráltak. 1948-tól 1953-ig az Illinois állambeli Lake Forest-ban, a Barat College-ben adott elő fizikát, ezután két évig Chicagóban, a Nuclear Instruments and Chemical Co. kötelékében dolgozott, fizikus főmunkatársi beosztásban. 1955-től a feleségével közösen alapított Forro Scientific Co. műszaki igazgatója, 1961-től a Biomagnetic Research Foundation elnöki tisztét töltötte be, ahol Barnóthy Jenő érdeklődése még inkább az asztrofizika felé fordult. Legnagyobb eredménye az 1960-as években felfedezett kvazárak gravitációs lencsehatásának feltételezése és kimutatása volt. Mindekelőtt a mágneses térnek az élőlényekre gyakorolt hatásával foglalkozott, de emellett elektronikai kutatással is, ennek eredményét több szabadalom is jelzi. **F. m.:** *Koinzidenzregistriermethode mit  $10^{-5}$  sec Auflösungsvermögen* (Die Naturwissenschaften 47., p. 835.), 1933; *Die durchdringende Strahlung hinter mehr als 300 m Wasseräquivalent* (Zeitschr. f.

Phys. 115.), 1941; *Growth-rate of mice in static magnetit fields* (Nature 200. 86.); *Az elemi részek problémája és a földmágneses tér eredete* (Földmágnességi Közlemények, 2.), 1947.

**DIENES ANDRÁS (Kassa, 1904. november 30. – Balatonalmádi, 1962. augusztus 30.) irodalomtörténész, író.**

Katonatiszti főiskolát végzett, 1945-ig csendőrtiszt volt, részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945 után rendőrtiszt, majd 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták, 1957-ben rehabilitálták. 1957-től haláláig az Irodalomtörténeti Intézet tudományos kutatójaként nagyarányú Petőfi-kutatásokat végzett Magyarországon, Erdélyben és Szlovákiában. Ennek alapján egy új Petőfi-életrajzba kezdett, amelyet azonban nem tudott befejezni. *Bogáncs hadnagy* címmel regényt írt Balassi Bálintról (1962), filmforgatókönyvet írt Petőfi haláláról, hadtörténeti regényt az 1848/49-es szabadságharcról *Négy nap* címen (1961). **F. m.:** *Petőfi-titok*, 1949; *A legendák Petőfije*, 1957; *Petőfi a szabadságharcban*, 1958; *Az utolsó év*, 1962.

**KOSTYA SÁNDOR (Kassa, 1910. február 26. – Kanada ? 1990 után) tanár, szerkesztő, történész.**

Egyetemi tanulmányait Szegeden és Budapesten végezte. Középiskolai tanári és bölcsészettudományi doktori oklevelet szerzett. Kalocsán középiskolai tanár volt. Az 1956-os forradalom után Nyugatra menekült. Kanadában telepedett le. A Montreali Egyetemen szlavisztikát és keleti nyelveket tanult, magiszteri oklevelet szerzett. Középiskolákban tanított, megszervezte a kanadai Magyar Tanárok Munkaközösségét. Részt vett több lap szerkesztésében. A torontói *Krónika* szerkesztője volt. **F. m.:** *Édes anyanyelvünk* (szerk. Toronto), 1960; *Magyar ABC és olvasókönyv*, 1962; *Az újkor embere*, 1964; *A pánszlávizmus történelmi fejlődése*, 1980; *Panslavism*, 1982; *Ősi földünk a Felvidék*, 1987; *A Felvidék* (Budapest), 1990.

**SZIKLAY LÁSZLÓ (Kassa, 1912. január 9. – Budapest, 1987. június 15.) irodalomtörténész, főiskolai tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a budapesti tudományegyetemen, Eötvös kollégistaként magyar–francia–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett 1934-ben. 1934–1941-ben a nyíregyházi gimnázium tanára, 1941–1946 között a debreceni Kereskedelmi Főiskola oktatója, később a budapesti, majd a szegedi Tanárképző Főiskola tanára. 1956–1979 között az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa volt. Elsősorban összehasonlító magyar irodalomtudománnyal foglalkozott. Megírta a szlovák irodalom történetét. **F. m.:** *A szlovák irodalom története*, 1962; *Az ifjú Hviezdoslav*, 1965; *Adam Mickiewicz*, 1968; *Együttélés és többnyelvűség az irodalomban*, 1987; *Pest-Buda szellemi élete a 18–19. század fordulóján*, 1991.

**FELDHEIM ERVIN (Kassa, 1912. szeptember 21. – ? 1944): matematikus.**

Párizsban végezte egyetemi tanulmányait, a Sorbonne-on szerzett bölcsészdoktorátust. Hazatérése után biztosítóiintézeti tisztviselő volt. A fasizmus áldozata lett. Értékesek interpolációelméleti és a klasszikus polinomokra vonatkozó vizsgálatai. **F. m.:** *Une loi-limite du calcul des probabilité*, 1936; *Remarques sur la forte convergences des polynomes de Stieltjes*, 1938; *Sur une propriété des polynomes orthogonaux*, 1938; *A Jacobi polinomok elméletéhez*, 1941.

**BÖRÖCZ ISTVÁN (Kassa, 1913. szeptember 20. – Budapest, 1978. február 18.) Gépészmérnök, épületgépész, egyetemi tanár.**

Végzős gimnazistaként országos tanulmányi versenyt nyert fizikából. 1938-ban szerzett oklevelet a budapesti műegyetemen. Először az újjáépülő vasútnál dolgozott, mint a Közlekedési Tervező Vállalat, majd a Vasútterv gépészeti osztályvezetője. 1952-től vasúti főmérnök, később a Vegyterv gépészeti osztályvezetője. 1963-tól a gödöllői Agrártudományi Egyetem tudományos főmunkatársa, a mezőgazdasági épületgépészet tantárgy előadója volt. Közreműködött – többek között – az Engels téri autóbusz-pályaudvar, a székesfehérvári vasútállomás, a csillebércei Úttörővasút tervezésében. Kutatási témái közül kiemelkedő az állattartási épületek klimatizációja, az élővizek tisztasága érdekében végzett kutatómunkája, a mezőgazdasági szennyvizek tisztítása, biológiai szennyvíztisztítás, trágyakezelési eljárások. **F. m.:** *Feszített betonszerkezetek* (társ-szerzőkkel), 1952; *Az állóépület szerkezetének hatása az optimális bioklimára*, 1962; *A fehér hússertés-fiaztató létesítésének irányelvei*, 1965; *Baromfiállók épületgépészeti és klimatizáló berendezései*, 1966; *Épületgépészeti számítási segédlet állattartási épületek számára* (társ-szerzőkkel), 1966; *Klimatizáló automatizálása. Mezőgazdasági folyamatok automatizálása*, 1967; *Épületgépészeti és klimatizáló berendezések kialakítása, hűtő, fűtő, kocszállás*, 1969.

**KEMÉNY G. GÁBOR, Krausz Gusztáv (Kassa, 1915. június 2. – Budapest, 1981. november 8.) történész, irodalomtörténész, könyvtáros, bibliográfus.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen magyar–francia–történelem szakán 1937-ben tanári, 1944-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1945–1957 között az Országos Széchényi Könyvtár helyettes osztályvezetője, 1957–1962-ben az MTA Irodalomtörténeti Intézetének tudományos osztályvezetője. 1973-ban megalapította és 1980-ig vezette az MTA Nemzetiségi Bibliográfiai Kutatócsoportját. Fő kutatási területe Magyarország XIX. századi története, a kelet-közép-európai nemzetiségek és nemzeti kisebbségek helyzete. Egyik szerkesztője volt az *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában* c. sorozatnak, amely 1952–1999 között jelent meg hét kötetben. Fia, Kemény Gábor (1948. május 10. –) nyelvész, egyetemi tanár. **F. m.:** *Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918–1938*, 1940; *A magyar nemzetiségi kérdés a törvények és tervezetek tükrében*

1790–1918, 1946–1947; *Társadalom és nemzetiség a szabadságharc lapjaiban*, 1957; *Mocsáry Lajos és a nemzetiségek*, 1960; *Mocsáry Lajos 1826–1916. Életút és pályakép*, 1977; *Kapcsolatok vonzásában*, 1977; *A dunai mikrokozmosz. Kemény G. Gábor kiadatlan írásai*, 1984.

**STEFANOVITS PÁL (Kassa, 1920. november 24. –) vegyészmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Szülővárosában érettségizett 1938-ban, majd a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mérnöki és Építészmérnöki Karán szerzett vegyészmérnöki oklevelet 1942-ben. 1942–1949 között a Földtani Intézetben, 1949–1965 között az MTA Talajtani és Agrokémiai Intézetében dolgozott. 1965–1990 között a Gödöllői Agrártudományi Egyetem (ma: Szent István Egyetem) talajtani tanszékének tanszékvezető professzoraként tevékenykedett. Az MTA 1970-ben levelező, 1976-ban rendes tagjává választotta. Fő kutatási területe a talajtérképezés, a talajképződési folyamatok vizsgálata és az agrár-környezetvédelem. Csoportjával elkészítette Magyarország talajtérképét, valamint talajpusztulási és agyagásvány-térképét is. Tovább fejlesztette a talajosztályozás rendszerét. Munkatársaival kidolgozta a talaj- és termőhelyi értékszám talajgenetikai alapokon történő kiszámításának módszerét. Közreműködött az Európa Talajterkép szerkesztésében is. **F. m.:** *Magyarország taljai*, 1956, 1963; *Talajtani*, 1975, 1981, 1996; *A talajok ásványtani eredményeinek mezőgazdasági felhasználása, értelmezése, jelentősége* (In: Talaj-és agrokémiai vizsgálati módszerkönyv, 1. kötet), 1993.

**SZÉP IVÁN SZILÁRD (Kassa, 1922. január 1. – Balatonakarattya, 2002. szeptember 19.) kémikus, kutatómérnök, c. egyetemi tanár.**

1944-ben kémia szakon végzett a Budapesti Tudományegyetemen. 1949-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1952-ben indította el a hazai germánium-eszközök kutatásait, a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézetben a félvezető eszközök gyártástechnológiájának fejlesztési bázisát. Az ő buzdítására sok fiatal vegyész kezdett el foglalkozni Magyarországon a félvezető anyagok vizsgálatával. 1959-ben munkásságát Kossuth-díjjal tüntették ki. 1971-től az MTA Műszaki Fizikai Kutató Intézetének tudományos igazgatóhelyettese, 1980-tól a műszaki tudomány doktora. A félvezető anyagok és eszközök technológiájával foglalkozó több szakkönyv, egyetemi jegyzet és számos itthoni és külföldi szaklapban megjelent közlemény szerzője.

**RÁKOS PÉTER (Kassa, 1925. február 14. – Prága, 2002. augusztus 15.) irodalomtörténész, műfordító, egyetemi tanár**

Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1943-ban érettségizett. 1944–1945-ben koncentrációs táborban sánylődött, 1945–1950-ben a prágai Károly Egyetemen filozófia–történelem szakot végzett. 1950-től oktatott a Blaskovics József (→Ímely) által vezetett magyar szemináriumban, amelynek 1963–1991 között előbb docensként, majd professzorként vezetője volt. 1989-ben szerezte meg az irodalomtudomány doktora tudományos fokozatot. Egy időben a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság elnöke is volt. Oktatóként és kutatóként is széles körű munkát végzett, elsősorban a XIX. és a XX. századi magyar irodalom történetével, a cseh–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok kérdéseivel foglalkozott. Meghatározó szerepe volt a csehországi hungarológia kibontakozásában. Fontosnak tartotta a magyar irodalom és általában a magyar kultúra csehországi népszerűsítését is. Számos magyar szerző művét fordította le cseh nyelvre, a magyar szerzők cseh fordításban megjelent kötetéhez rendszerint ő írt elő- vagy utószót, tájékoztató-értékelő tanulmányt. Ő állította össze a magyar írókat bemutató cseh nyelvű kislexikont (*Slovník spisovatelů – Maďarsko*, 1971), írt cseh nyelven tankönyvet a XX. századi magyar irodalomról is. **F. m.:** *Tények és kérdőjelek*, 1971; *Az irodalom igaza*, 1987; *Prágai őrjáték*, 1995.

**KNOLL JÓZSEF (Kassa, 1925. május 30. –) orvos, farmakológus, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Budapesten érettségizett 1943-ban. 1945-ben kezdte meg tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karán és 1951-ben szerezte meg orvosi diplomáját az időközben Budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetemmé átalakult karon. Már hallgatóként 1949-től dolgozott az egyetem Gyógyszertani Intézetében, majd a diploma megszerzését követően tanársegédként kezdte akadémiai pályáját. 1958-ban egyetemi docens, 1963-ban egyetemi tanár és a Farmakológiai és Farmakoterápiás Intézet igazgatója lett. 1995-ben vonult nyugdíjba, 2004-től professzor emeritusz. Kutatási területe a pszichoneurofiziológia és -farmakológia. A hajtóerőn alapuló viselkedés élettani mechanizmusainak elemzése alapján új elméletet alkotott a bonyolult magatartási reakciók reflexes értelmezésére. Kísérleteiről először egy monografikus összefoglalót írt *The Theory of Active Reflexes. An Analysis of Some Fundamental Mechanisms of Higher Nervous Activity* címmel 1969-ben, majd mindezt újabb vizsgálatainak eredményeivel együtt kiegészítve a *The Brain and its Self. A Neurochemical Concept of the Innate and Acquired Drives* c. művében adta közre 2005-ben (magyarul: *Agy és tudata*, 2006). Új fájdalomcsillapító, gyulladásgátló pirimidin alapú vegyületcsaládot hozott létre, amelyek közül a Rymazolium (Probon) márkanevű anyag gyógyszerre vált 1976-ban, de az azidimorfinok közé tartozó fájdalomcsillapítók is a nevéhez fűződnek. A Parkinson- és az Alzheimer-kór, valamint a depresszió kezelésénél világszerte alkalmazott deprenylt is ő állította elő. Hasonló hatású, de lényegesen hatékonyabb vegyületet is sikerült felfedeznie, ennek gyógyszerre fejlesztése még nem zárult le. Erről a következő közleményben számolt be: *(-)-1-(Benzofuran-2-yl)-2-propylaminopentane, [(-)BPAP], a selective enhancer of the impulse propagation mediated release of catecholamines and serotonin in the brain* (társszerző), 1999. *Gyógyszertan* c. tankönyve első megjelenése (1965) óta hét kiadást ért meg. Számos magyarországi és nemzetközi farmakológiai és neurofiziológiai szakfolyóirat szerkesztője, munkatársa, szerkesztőségi bizottsági tagja volt. Az MTA 1970-ben levelező, 1979-ben rendes tagjává választotta. 2003-ban Széchenyi-díjjal tüntették ki.

**VUKOVICH GYÖRGY (Kassa, 1929. június 1. – Dunabogdány, 2007. szeptember 22.) statisztikus, demográfus, szociológus, egyetemi tanár, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke 1990 és 1995 között.**

1948-ban érettségizett a gödöllői premontrei gimnáziumban. 1952-ben szerzett diplomát a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. 1950-től 1956-ig a Magyar Optikai Művek statisztikusa, majd vezető statisztikusa volt. 1956-tól a Központi Statisztikai Hivatal főelőadójaként dolgozott. 1962–1963-ban a Népeségtudományi Kutatócsoport tudományos főmunkatársaként működött. 1963 és 1966 szeptembere között a kairói székhelyű Észak-afrikai Demográfiai Központ szakértője volt. Hazatérése után a Népeségtudományi Kutatócsoport igazgatóhelyettese lett. 1968 júniusától 1972-ig részt vett az ENSZ genfi hivatala társadalmi ügyek főosztályának demográfiai munkájában. Ezután a KSH környezetstatisztikai osztályának vezetője lett. 1974 és 1980 között a hivatal főosztályvezető-helyettese, 1980-tól 1990-ig főosztályvezetője volt. 1990 júniusában a KSH elnökévé nevezték ki. Ezt a posztot 1995 májusáig töltötte be. 1977-ben címzetes egyetemi docensi címet kapott, ugyanebben az évben szerezte meg a kandidátusi fokozatot. Demográfusként házassági, termékenységi és népesedéspolitikai problémákkal, a népesség-előreszámítás, illetve a népességi optimum kiszámításának módszertanával foglalkozott. Társadalomstatisztikai munkásságának középpontjában a társadalmi átrétegződés és az alkoholizmus vizsgálata állt. Magyarországon az elsők között végzett környezetstatisztikai kutatásokat. 1996-tól a Miskolci Egyetemen tanított. 1958-tól részt vett a *Demográfia*, 1977 májusától 1988 decemberéig a *KSH Grafikon* című lapja, 1990 és 1998 között a *Statisztikai Szemle* szerkesztésében. A *Társadalmi riport* című kiadványsorozat szerkesztője és állandó szerzője volt. Lánya Vukovich Gabriella (1954-) statisztikus, demográfus.

**KOVÁTS MIKLÓS (Kassa, 1936. szeptember 7. –) irodalomtörténész, szakíró, tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a kassai ipariban érettségizett 1954-ben. A pozsonyi Pedagógiai Főiskolán 1959-ben magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1972-ben magyar irodalomból védte meg doktori értekezését a Comenius Egyetemen. 1959–1964-ben gyári munkás, 1964-től nyugdíjba vonulásáig a kassai kereskedelmi szakközépiskola tanára volt. Doktori disszertációjából készült a két vh. közötti csehszlovákiai magyar színjátszással és drámairodalommal foglalkozó monográfiája. Helytörténeti tanulmányokat is publikál. **F. m.:** *A kassai ipariskola száz éve* (társszerző), 1972; *Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938*, 1974; *A Város és az Író. Kazinczy Kassája és Kassa Kazinczyja*, 1994.

**MÁCZA MIHÁLY (Kassa, 1942. március 24.–) történész, muzeológus.**

Szepsiben szlovák gimnáziumban érettségizett (1959), a pozsonyi Comenius Egyetemen történelem–magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1964). 1965–1970-ben a Csemadok KB szakelőadója, 1970-től a komáromi Duna Menti Múzeum tudományos munkatársa, később osztályvezetője, majd igazgatóhelyettese. 1999–2002-ben Komárom alpolgármestere. Egyik alapítója volt a Magyar Ifjúsági Szövetségnek, később pedig a Komáromi Múzeumbarátok Körének. 1965-től publikál, érdeklődési területe elsősorban Komárom és környéke művelődés-, ipar- és helytörténete. Számos komáromi tárgyú kiállítást szervezett. Rendszeresen tart helytörténeti témájú előadásokat. Komáromban él. **F. m.:** *Komárom fejlődése képekben*, 1985; *Történelmi séták a városban*, 1992; *Komárno – Komárom. Város a Duna két partján* (Bárdos Istvánnal és Kecskés Lászlóval), 1994; *A komáromi Simor zárda története*, 1997; „...mert a haza kívánja...” *1848-49 komáromi dokumentumai*, 1998; *Komárom nevezetességei* (útikönyv), 2002; *Jókai és szülővárosa*, 2002.

**BÁLINT CSANÁD (Kassa, 1943. szeptember 24. –) régész, az MTA tagja (2010).**

Édesapja, Bálint Alajos szintén régész volt: 1939–1945-ben Kassán muzeológus. Budapesten 1961-ben érettségizett, majd felvették az ELTE Bölcsészettudományi Karának régészet–történelem szakára, ahol 1966-ban szerzett régész és középiskolai tanári diplomát. Tanárai többek között László Gyula, Bóna István és Czeglédy Károly voltak. Diplomájának megszerzése után a poitiers-i Középkori Civilizáció Felsőfokú Tanulmányi Központ ösztöndíjasa volt. 1967-ben a szegedi Móra Ferenc Múzeumban kapott segédmuzeológusi állást, majd 1971 és 1974 között a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett aspirantúrát. 1974-ben az MTA Régészeti Intézete tudományos munkatársa, később főmunkatársa, majd csoportvezetője lett. 1994-től az intézet igazgatója. Fő kutatási területe a kora középkori steppei népek régészete, ezen belül az eurázsiai steppék népei. Emellett a Kárpát-medence kora középkori régészetével is foglalkozik (elsősorban a nagyszentmiklósi kincs eredetével). A steppei népek anyagi kultúrájának viszonyát vizsgálja a nagy keleti (Mongólia, Kína, India) és az egykorú európai civilizációkhoz. Monográfiákban feldolgozta a kora középkori steppei népek régészétét, valamint a honfoglalás kori dél-magyarországi leleteit. Elsőként elemezte a késő avar kori telepkerámiát és sikerült feldolgoznia a Transz-Kaukázus (Kaukázuson túli) kora középkori régészeti és numizmatikai leleteit a VI–VII. századi eurázsiai steppék szempontjából. Jelenlegi tudományos eredménye a nagyszentmiklósi kincs (a mai romániai Nagyszentmiklós mellett talált huszonhárom koraközépkori aranyedény) leleteinek rendszerezésében és feldolgozásában vállalt szerepe. Itt a kincs származásával, a vele kapcsolatos analógiákkal és egyéb régészeti kérdéseivel foglalkozik. Igazgatóként modernizálta az intézet tematikáját és biztosította a kutatások anyagi feltételeit, valamint bevezette az interdiszciplináris kutatási módszerek alkalmazását. A történeti kérdések megválaszolásának genetikai módszere nemzetközi érdeklődést váltott ki. Több mint százhetven tudományos és tudománynpszerűsítő publikáció szerzője vagy társszerzője. 2001-ben lett az MTA levelező, 2010-ben rendes tagja. **F. m.:** *Kelet-Európa és a Kárpát-medence kora középkori régészete, a honfoglaláskor régészete, a magyar őstörténet és honfoglaláskor pénztörténete* (In: Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba), 1976; *Die Archäologie der Steppe*.

*Volkschaften zwischen Volga und Donau in 6.–10. Jahrhundert*, 1989; *A koraavarok, Kelet és Bizánc*, 1994; *A kora középkori kelet-európai steppe régészete és a 9–10. századi magyarok*, 1996; *Analógiák a nagyszentmiklósi kincsen „belül” és „kívül”* (akadémiai székfoglaló), 2002.

### **RÁCZ OLIVÉR (Kassa, 1947. január 7. –) kutatóorvos, egyetemi tanár.**

Id. RácZ Olivér író és költő fia. Alapfokú és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte (1965), ugyanitt, a Šafárik Egyetem Orvostudományi Karán szerzett oklevelet (1971). 1971–1986-ban az egyetem orvosi karán tanársegéd, majd adjunktus. 1978-ban elnyerte az orvostudomány kandidátusa fokozatot. 1986-tól az egyetem Kísérleti Orvostudományi Intézetében osztályvezető, 1992-ben egyetemi docenssé habilitálták, 1997-től egyetemi tanár és az Orvostudományi Kar dékánja. Kutatási területe a cukorbetegség, valamint a szervezet oxidációs károsodása és az antioxidáns védekezés. Több szlovákiai és nemzetközi tudományos társaság tagja. Közleményei szlovákiai és külföldi folyóiratokban jelennek meg. Tudományos ismeretterjesztéssel is foglalkozik. Kassán él. Lánya, RácZ Noémi képzőművész. **F. m.:** *Glykohemoglobín, glykácia bielkovín a diabetes mellitus* (T. Vichával és J. Pačinnal közösen), 1989.

### **POLLÁK RÓBERT (Kassa, 1956. február 20. –) történész, muzeológus.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1974-ben érettségizett. A pozsonyi Comenius Egyetemen történeti oklevelet szerzett (1980). 1981–1992-ben a kassai Kelet-szlovákiai Múzeum munkatársa volt, ahol több gyűjtemény kezelőjeként számos kiállítást és bemutatót szervezett. 1992–1997-ben a vállalkozási szférában dolgozott, mint kereskedelmi menedzser. 1999-ben megpályázta a Kelet-szlovákiai Múzeum igazgatói posztját és 1999. június 25-től az intézmény élén áll. Elsősorban a kelet-szlovákiai régió történetének eddig kevésbé vizsgált területeivel és összefüggéseivel foglalkozik. Vezetése alatt a múzeum Kassa és a régió fontos tudományos műhelyévé vált. Közleményei szlovákiai és magyarországi folyóiratokban, a *Historica Carpatica* évkönyvben és tanulmánykötetekben jelennek meg. 2010-ben a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki.

### **BODNÁR MÓNICA (Kassa, 1961. március 26. –) néprajzkutató, muzeológus.**

A kassai magyar gimnáziumban érettségizett (1978), Debrecenben szerzett néprajzi diplomát (1984), ugyanitt doktort 1995-ben. 1984–2007 között a putnoki Gömöri Múzeum vezetője volt. Interetnikus kapcsolatokkal, a népi táplálkozással és általában a Bódva völgye néprajzával foglalkozik. **F. m.:** *Tanulmányok a Bódva völgye múltjából* (Rémias Tiborral), 1999; *Etnikai és felekezeti viszonyok a Felső-Bódva völgyében a 20. században*, 2002.

## **KASSABÉLA (Košická Belá)**

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő településről már a XIV. század elejéről vannak adatok, miután Szent Jánosról elnevezett temploma ekkor már állt. Magát a falut *Villa Johannis* néven 1397-ben említik először. Később különböző neveken szerepel, Bela néven először 1650-ben. 1910-ben 880 szlovák lakosa volt, 2011-ben 981-en laktak itt.

\*\*\*

### **SCITOVSZKY JÁNOS (Kassabéla, 1785. november 1. – Esztergom, 1866. október 19.) bíboros, hercegprímás, az MTA igazgatósági tagja.**

Az elemi iskolát Jolsván, a gimnáziumot Rozsnyón végezte. Ezt követően Nagyszombatban művészetet, bölcseletet, majd a pesti egyetemen teológiát hallgatott és 1813-ban doktori minősítést szerzett. 1809. november 5-én szentelték papá. 1810–1827 között Rozsnyón kanonok és a papnevelő intézet igazgatója. 1827-től rozsnyói, 1838 novemberétől pécsi püspök. 1849. július 21-től esztergomi érsek, 1853-tól bíboros. Ugyanekkor lett az MTA igazgatósági tagja is. A vallásilag egyes házasságok ellenzője volt, emiatt támadások is érték. A Bach korszak idején több olyan kezdeményezése is volt, amelyet a bécsi udvar rosszalott. 1861-ben elutasította a császári udvar újoncilletéket követelő leiratát. Saját anyagi forrásaiból működtette a pécsi tanítóképzőt, fizette a tanárokat és az ottani egyházmegye minden nagyobb településén egyházi iskolát alapított. Kezdeményezte a pálos rend hazatelepítését is, de halála megakadályozta ennek végrehajtásában. Több latin és magyar nyelvű egyházi művet publikált.

## **KASSAMINDSZENT (Valaliky)**

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében található települést 1899-ig Koksómindszentnek hívták magyarul, szlovák neve pedig Všechnvátých volt. 1961-ben négy települést: Kassamindszentet, Bernátfalvát, Búzafalvát és Csontosfalvát 1427 után (amikor 5 falu vált el egymástól) ismét egyesítették és ekkor kapta mai szlovák nevét. A falut *terra Cocso* néven 1280-ban említik az okiratok, az 1427-ben először említett *Menthseuth* nevet a XIV. század elején mindenszentek tiszteletére épült temploma nyomán kapta. A XVII. század közepéig magyar falu volt, de a török támadások következtében fokozatosan elnéptelenedett és a XVIII. századtól kezdve szlovák telepések érkeztek ide. 1910-ben az önálló Kassamindszentnek 274 zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben Kassamindszent 4228 lakosából 3510 volt szlovák, 141 pedig roma volt.



\*\*\*

**DEMECKY MIHÁLY (Bernátfalva, 1855. május 5. – Budapest, 1920. december 15.) matematikus, tanár.**

A kassai gimnáziumban érettségizett, a budapesti tudományegyetemen matematikát és fizikát hallgatott, de a műegyetemre is beiratkozott. 1877-ben állami ösztöndíjjal több európai egyetemen (Berlin, Párizs, Jéna, Cambridge, Oxford) bővítette tudását. 1877-ben doktori címet szerzett, 1893-ban egyetemi docens, 1912-ben egyetemi tanár lett. 1878–1907 között különböző budapesti gimnáziumokban tanított. Tanárként „megteremtette a középiskolai matematikaoktatás új módszerét”. 1895-ben a II. kerületi egyetemi főgimnázium igazgatójává nevezték ki. 1907-től a vallás és közoktatási minisztérium alkalmazottja lett és gróf Apponyi Albert miniszter megbízásából tervezetet dolgozott ki a magyarországi főiskolákról, valamint az országban felállítandó új egyetemek helyéről és költségvetéséről. Demeczky Mihály 5 új egyetemet képzelt el, ezek helye Pozsony, Debrecen, Kassa, Szeged és Pécs lett volna. Végül a pozsonyi Erzsébet Egyetem és a debreceni egyetem 1914-ben megkezdte működését, két további városban csak 1918 után létesült egyetem (Pécsre a pozsonyi, Szegedre a kolozsvári egyetemet költöztették), míg Kassán csak a II. világháború után alapítottak egyetemet. Demeczky Mihály matematikusként elsősorban számelmélettel foglalkozott, ezen a tudományterületen az úttörők egyike volt Magyarországon. Felsége Volf Irma festőnő, apósa, Volf György (1843–1897) nyelvtudós, az MTA tagja volt.

## KASSAOLCSVÁR (Košické Oľšany)

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő falu két település: Alsóolcsvár és Felsőolcsvár egyesítésével jött létre. Először 1288-ban *villa Olchwar* alakban említik egy végrendeletben. Ekkor már kiterjedt, németek lakta helység, de a XVII. században már a szlovákok kerültek többségbe. 1910-ben Alsóolcsvárnak 243, Felsőolcsvárnak 405 szlovák lakosa volt. 2011-ben Kassaolcsvárnak 1211 lakosából 952 szlovák és 191 roma lakosa volt.

\*\*\*

**BARADLAI JÁNOS, *Breit* (Felsőolcsvár, 1873. november 16. – Budapest, 1942. január 18.) gyógyszerész, gyógyszerésztörténész.**

1890-ben a bécsi egyetemen gyógyszerési oklevelet, 1918-ban a budapesti egyetemen gyógyszerészdoktori diplomát szerzett. Pályafutását a diósgyőri gyógyszerertárban kezdte. 1901-ben a *Gyógyszerészi Közlöny* segédszerkesztője, 1914-ben a dunaharaszti Isteni Gondviselés nevű gyógyszerertár tulajdonosa, 1928-tól a budapesti Petőfi- és a Batthyány gyógyszerertár társtulajdonosa. Tagja volt az Internationale Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie gyógyszerési egyesületnek, a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület igazgatótanácsának. Több évtizeden át gyűjtötte a magyarországi gyógyszerészet történetének adatait. Számos szakcikke jelent meg. **F. m.:** *Olasz patikák*, 1900; *Magyar ősgyógyítók és kuruzslók*, 1924; *A magyar gyógyszerészet története I-II.* (Bársony Elemérrel), 1930.

## KÁTLÓ (Kátlovce)

Az egykori Pozsony vármegyében található település környéke már az i. e. 5. évezredtől kezdve lakott hely volt, a régészeti ásatások egy koravaskori földvár maradványait is feltárták. Magát a falut 1401-ben említik először az írott források. 1910-ben 864 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1145 fő élt a településen.

\*\*\*

**ZÁDORI JÁNOS (Kátló, 1831. november 6. – Esztergom, 1887. december 30.) teológiai doktor, egyházi író, útleíró.**

Eredetileg Draxlernek hívták, apja, Draxler Antal a gróf Erdődy uradalom erdésze volt. Fia 1864-ben magyarosította Zádorira a nevét. Iskolai tanulmányait Léván, Érsekújvárott, Esztergomban és Nagyszombatban végezte, majd a bécsi egyetemen fejezte be a teológiát. 1854 decemberében szentelték pappá. 1854–1864 között Balassagyarmaton volt segédlelkész, majd 1864-től haláláig az esztergomi papnevelde tanára volt. 1867-ben Itáliában és Franciaországban, majd kormány megbízással Spanyolországban járt. A spanyol útról készült beszámolója értékes művelődés-, vallás- és művészettörténeti adatokat tartalmaz. Ő közölt magyar nyelven először részletes, hiteles és történeti háttérrel megvilágított leírást a bikaviadalokról. 1872-ben megfordult Egyiptomban és az utazásáról készített beszámolóban elmélyülten foglalkozik az egyiptomi ősvallással, a hieroglifákkal, az egyiptomi őstörténettel. 1884-ben tanárkanonok lett. Elsősorban hitbuzgalmi cikkeket és könyveket írt, illetve fordított. Néhány egyháztörténeti könyvet is kiadott (*A római katakombák*, 1868; *Kilencedik Pius pápa élete*, 1869; *A Margit-sziget története*, é. n.) Szerkesztette a *Katholikus Lelkipásztor* és az *Új Magyar Sion* folyóiratot. **F. m.:** *Spanyol út*, 1868; *Úti vázlatok Olaszországból*, 1869; *Északafrikai úti vázlatok I.*, 1874.

## KELENYE (Kleňany)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést először 1235-ben említik a források. 1910-ben 489 magyar lakosa volt. 2011-ben 297-en laktak a faluban, zömmel magyarok.

\*\*\*

### **CSÁKY KÁROLY (Kelenye, 1950. október 24. –) tanár, helytörténész, néprajzkutató, író, költő.**

Az ipolysági magyar gimnáziumban érettségizett (1969), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán szerzett magyar–angol szakos oklevelet (1973), 1983-ban lett a pedagógia doktora. A néprajz szakot a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte (1999), a PhD tudományos fokozatot 2000-ben szerezte meg. 1973–1990-ben az ipolybalogi, 1990–1992-ben az ipolysági magyar alapiskola pedagógusa és a magyar gimnázium óraadó tanára. 1992–1998 között az általa alapított ipolysági Fegyverneki Ferenc Magyar Tannyelvű Egyházi Alapiskola (1995-től gimnázium is) igazgatója. Jelenleg a palásti magyar egyházi alapiskola pedagógusa. Néprajzi, művelődés- és helytörténeti műveiben elsősorban a Középső-Ipoly mente művelődéstörténetével, népi hiedelemvilágával, népi építészetével és népszokásaival foglalkozik. Szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban nyelvjárási kérdésekről, névadási szokásokról és a népi mesterségek szókincséről is publikált dolgozatokat. Megjelent könyveinek száma közel 40. Több szakmai és társadalmi szervezet (Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Csemadok, Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Filológiai Társaság stb.) tagja, tisztségviselője. Fontosabb díjai, kitüntetései: Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula Emlékérme (1989); Nógrád Megye Tanácsának Madách-díja (1994); Katedra-díj (1998); Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstplakettje (2002); Magyar Kultúra Lovagja (2004); Posonium Irodalmi Díj Különdíja (2005). **F. m.:** *Honti barangolások*, 1985; *Szülföldi vallomások*, 1989; *Nógrádi tájakon*, 1992; *Pogánykát vittünk, báránkát hoztunk*, 1992; *„Jaj, pártám, jaj, pártám”*, 1993; *Helyzetjelentés a végekről*, 1997; *Honti arcképcsarnok*, 1998; *„Nem halt meg, csak alszik”*, 1999; *A Középső-Ipoly menti palócok népi hiedelemvilága*, 2001; *Jeles elődeink*, 2002; *Híres selmecbányai tanárok*, 2003; *Irodalmi kapcsolatok I–III.*, 2004–2006; *Néprajzkutatók, kutatók és gyűjtemények Hontban*, 2008.

## **KÉMÉND (Kamenín)**

Az egykori Esztergom vármegyében található bronzkori település környékén már az i. e. IV. században kelták telepedtek le, a Garam jobb partján az 1930-as években feltárt temetőjükben korabeli ékszerekre és kerámia (cserepmaradványokra) bukkantak. Némelyek szerint a tudós római császár, Marcus Aurelius i. u. 173-ban itt vívott csatát a kvádokkal. A falut először 1183-ban említik írott források. Iskoláját 1732-ben nyitották meg. A falu jellegzetes kurtaszoknyás viseletét és „Iszomfalva”-ként elhíresült pincesorát sokfelé ismerik. A falu szülötte Bertók Imre (1922. augusztus 30. – Pozsony, 1994. június 7.) nyelvész, tankönyvíró, kiadói szerkesztő; ifj. Bartusz György (1933. október 23. –) szobrászművész, aki jelenleg Kassán él; Zsákovics László (1952. április 12. –) zenetanár, zeneszerző, színművek kísérőzenéjének összeállítója. 1910-ben 1812 magyar lakosa volt. 2011-ben 1529 lakosából 1374-en vallották magukat magyarnak, ezen kívül 250 szlovák, 29 roma, 13 cseh és 51 ismeretlen nemzetiségű személyt számláltak meg.

\*\*\*

### **VÁRKONYI HILDEBRAND DEZSŐ (Kéménd, 1888. augusztus 3. – Budapest, 1971. május 20.) bencés tanár, filozófus, pszichológus.**

Várkonyi Nándor (1896–1975) író és művelődéstörténész bátyja. Nyitrán érettségizett, főiskolai tanulmányait a panonhalmi apátság Tanárképző Főiskoláján végezte 1906–1911-ben. 1913-ban középiskolai tanári oklevelet és a budapesti tudományegyetemen doktori címet szerzett. 1928–1929-ben ösztöndíjasként Párizsban, a Sorbonne Egyetemen volt tanulmányúton. 1929. december 27-én habilitálták egyetemi tanárrá és 1930–1940 között a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Pedagógiai-Lélektani Intézetének, 1940–1944-ben a kolozsvári egyetem Lélektani Intézetének volt a vezetője. 1945-ben Budapestre költözött. 1947-ben kilépett a bencés rendből és családot alapított. 1954-ben történt nyugdíjaztatásáig a budapesti tudományegyetemen tanított. A társadalomtudományok több területét: a filozófiát, a pedagógiát, a pszichológiát és a gyermeklélektant művelte. Számos jeles doktorandusza és hallgatója volt: Tomori Viola (1911–1998) szociológus és pszichológus, Reitzer Béla (1911–1942) jogász, szociológus, Radnóti Miklós (1909–1944) költő, Ortutay Gyula (1910–1978) néprajzkutató, Baróti Dezső (1911–1994) irodalomtörténész és mások. **F. m.:** *A tudati adottság filozófiája*, 1922; *Aquinói Szent Tamás filozófiája*, 1923; *Tér és térszemlélet*, 1925; *A lélektan mai állása*, 1928; *Bevezetés a neveléslélektanba*, 1937; *A gyermek testi és lelki fejlődése*, 1942; *A lelki élet zavarai*, 1943; *Naplótörödékek*, 1973; *Pascal-értelmezések*, 2003.

### **VENDÉG VINCE (Kéménd, 1903. augusztus 27. – Marosvásárhely, 1974. június 7.) orvos, orvosi szakíró, egyetemi tanár.**

Középiskoláit Budapesten végezte, 1922-ben a Werbőczy István Főgimnáziumban érettségizett, orvosi diplomát a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen szerzett 1929-ben. Már egyetemi hallgatóként gyakornok lett a Közegészségtani Intézetben; egyetemi tanulmányai befejeztével tanársegéd az Élettani Intézetben (1929–1932), majd a Fül–Orr–Gégészeti Klinikán (1932–1940). Szakorvosi képesítése után pár hónapig Nagyváradon dolgozott, majd a kolozsvári I. Ferenc József Tudományegyetem klinikájára kapott adjunktusi kinevezést. 1945-től az Orvosi Kar Marosvásárhelyre költöztetésével előbb előadótanárként, majd professzori minőségben vezette a Fül–Orr–Gégészeti Klinikát. 1970-ben nyugdíjazták. Első írásában az inzulin hatásával foglalkozott, ez 1935-ben jelent meg Németországban. Külföldön is felfigyeltek a cukor-anyagcserével kapcsolatos dolgozataira. Fül–orr–gégészeti vonatkozású cikkei magyarországi, romániai és nemzetközi tudományos folyóiratokban jelentek meg. 1951-től szakterületén kívüli, úttörő megfigyeléseit és elméletét a növényi, állati és emberi vírusos megbetegedések közös eredetéről több dolgozatban közölte hazai és külföldi szakfolyóiratokban, valamint német, svájci, francia, svéd

és hazai tanulmánykötetekben. Fejezetet írt *Az élet eredetéről és az öregedésről* (szerk. Széll Zsuzsa, Bukarest 1958) c. kötetbe és az *Otorinolaringologie* c. tankönyvbe (1964). Társ szerzőkkel közösen írt könyvatos egyetemi jegyzete *Fül-orr-gége gyógyászati jegyzet* címmel öt kiadásban jelent meg 1950–1959-ben.

### **DUDICH SÁNDOR LÁSZLÓ (Kéménd, 1942. október 15. –) biológus, egyetemi tanár.**

Édesapja Dudich Sándor (1906–1976) Kéménden, később Zselizén volt tanító; szülőföldje régészeti emlékeinek kutatója és népszerűsítője volt. A pozsonyi Comenius Egyetemen 1964-ben biológusi oklevelet szerzett, 1975-ben doktorált állat-ökológiából (kőbányák madártársulásai), 1993-tól kandidátus, 1996-tól egyetemi docens, 2002-től egyetemi tanár). 1964–1973 között a nyitrai Mezőgazdasági Főiskolán állattant adott elő, közben ugyanott 1969–1972-ben a Pedagógiai Főiskolán az általános biológia oktatója volt. 1973–1985-ben az SZTA Kísérleti Biológiai Intézetének, 1985–1992-ben a Szlovák Tudományos Akadémia zólyomi Erdőökológiai Intézetének a munkatársa. 1993-tól a Zólyomi Műszaki Egyetem Selmecbányai Ökológiai Karának oktatója. Tudományos munkássága során antropogén biotópok madárközösségeivel, az Északi-Kárpátok és a Pannon-medence kisméltós-ektoparazita társulások vizsgálatával, apró emlősök külső élősködőinek chorológiai, ill. bionómiai kutatásával foglalkozott. Öt szakmonográfia szerzője, ill. társszerzője. Eddig 256 szakdolgozatot publikált az állattan és az ökológia tárgyköréből [ebből többet Stollmann Andrásal (→Rozsnyó) közösen].

## **KERENCS (Krnča)**

Az egykori Nyitra vármegyében található települést először 1183-ban említik írott források *Kernulch* alakban. Később Krencsként is előfordult. 1910-ben 881 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1339-en laktak a községben.

\*\*\*

### **RIBINY JÁNOS (Kerencs, 1722. január 22. – Pozsony, 1788. augusztus 8.) ev. lelkész, egyházi író, Bél Mátyás gyermekeinek nevelője.**

Hét éves korában elvesztette édesapját, de szülőfaluja birtokosainak, a Gosztonyiaknak a fiait, mint szolgadiák kísérte tanulmányaik során. A magyar nyelv elsajátítása érdekében a Sopron megyei Nemeskérén tanult, majd Selmecbányán és Késmárkon folytatta tanulmányait. 1740-ben Pozsonyba került, ahol Bél Mátyás házában lakott és fiainak a házitánítója lett. 1744–1746-ban a jénai egyetemen teológiát hallgatott, 1747-től a soproni líceum igazgató-tanára volt. 1758-ban egy évig Lőcsén, 1759-től Pozsonyban volt lelkész. 1759-ben feleségül vette egy soproni pap lányát, Örtel Annát, házasságukból két gyermek született. János fiuk (megh.: 1820. január 6.) később Bécsben udvari tanácsos és ismert író lett, aki nagy férfiakról jelentetett meg szellemes írásokat. Ribiny János hitbuzgalmi munkák mellett bölcséleti, egyháztörténeti és jogi tanulmányokat is írt. Ezek nagy része nem jelent meg nyomtatásban és később elkallódott.

## **KÉSMÁRK (Kežmarok)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környéke már a késő kőkorban lakott volt, magát a várost, amely három kisebb település egyesüléséből jött létre a XIII. században szászországi telepések alapították, erre utal a német neve: *Käsemarkt*, ami a magyar és a szlovák név alapja is (jelentése: 'sajtvásár'). Először 1251-ben említik írott források. 1269-ben városi jogot kapott, száz évvel később, 1368-ban már városfalak védtek. Csak 1656-ban lett szabad királyi város. A XVI. század közepén Késmárk és Lőcse között komoly ellenségeskedés támadt az árumegállító jog miatt. Feltételezik, hogy ugyanebben az időben alapították a város ev. líceumát, miután a lutheri tanokat az 1530-as években Fischer András és Leudischer György Késmárkon is elterjesztette. 1556-ban egy évet töltött a városban a bártfai líceum igazgatója Stöckel Lénárt, aki nyilván megosztotta tudását és tapasztalatait a késmárki iskola vezetőivel. Az 1674–1681 közötti évek kivételével a líceum évszázadokon át működött. Ahogy a Szepesség más városaiban, Késmárkon is sok jeles ember született vagy működött, felsorolásuk oldalakat töltene meg. Itt született 1657. szeptember 25-én és 1906-ban itt tartották az 1705. szeptember 13-án a törökországi Izmitben elhunyt Thököly Imre felső-magyarországi és erdélyi fejedelem ünnepélyes újratemetését. A város egyéb ismert szülöttei: Zipser Dávid (1577–1646) költő, tanár, a Tátra szerelmese, ásvány- és gyógynövénygyűjtő; Mauksch János Dániel (1749. május 15. – ? 1832) botanikus, Gömör vármegye főorvosa, orvosi disszertációját a nagyszombati egyetem végzőseként a növények alaktanáról és rendszertanáról írta 1776-ban; Kray Pál (1735–1804) tábornok, hadvezér; Görgei István (1825–1912) honvédtiszt, történetirő, Görgei Artúr (→Toporc) öccse; Mudrony Soma (1841–1897) jogtudós, az országos iparegyesület igazgatója, közgazdasági szakkönyvek szerzője; Mudrony Pál (1843–1891) jogász, újságíró, a magyar miniszterelnök sajtóosztályának vezetője; Lám Frigyes (1881–1955) cipszer költő és író, tanár; Fábry Viktor (1884–1940) ev. pap, író; Simoncsics József (1908–1992) építészmérnök, diszlettervező; Juraj Herz (1934–) filmrendező. Késmárkon volt diák 1842–1843-ban báró Podmaniczky Frigyes (1824–1907) politikus, országgyűlési képviselő, író, Budapest modern arculatának egyik kialakítója, a Nemzeti Színház intendánsa. 1910-ben a város 6317 lakosából 3242-en német, 1606-an szlovák és 1314-en magyar nemzetiségűnek vallották magukat. 2011-ben 16 832 lakosából 14 261 volt szlovák.

\*\*\*

**FRÖLICH DÁVID (Késmárk, 1595 – Lőcse, 1648. április 24.) földrajztudós, csillagász, matematikus, naptárkészítő, a kopernikuszi heliocentrikus világmépítéskép híve, az első rendszeres magyarországi földrajzkönyv írója.**

Több forrás a Késmárk tőszomszédságában található Leibicet tünteti fel szülőhelyeként. Tanulmányait az Odera melletti Frankfurtban végezte, és összesen tizenkét esztendő töltött külföldi utazásokkal. Különösen magyar, német és latin nyelvű kalendáriumaival olyan hírnévre tett szert, hogy III. Ferdinánd „császári és királyi matematikus” címmel tüntette ki, és nyugdíjat biztosított számára. Hazatérése után Késmárkon élt, és irodalmi munkássága mellett magántanítóként matematikát és történelmet adott elő. Hírnevét azonban nem tudományának köszönhette, hanem annak, hogy elsőként mászta meg a Magas-Tátra csúcsait, mégpedig 1615-ben. A Késmárki-csúcson késmárki diákokkal járt. Ő maga két művében, az 1639-ben megjelent *Medulla Geographiae*-ben („A gyakorlati földrajz kézikönyve”), és az 1644-es kiadású *Cynosura Viatorum*-ban is leírja ezt az eseményt. Ez elsősorban nem azért érdekes, mert őt, mint korai alpinistát ismerjük meg, hanem azért, mert ez alkalommal szerzett megfigyeléseinek leírásai, mint igazi természettudóst mutatják be egy olyan korban, amikor sokkal inkább szokás volt a régi irodalom vad spekulációit feleleveníteni, mint a saját tapasztalatokról beszámolni. A légnyomásnak a földrajzi magassággal való változásáról van szó egyebek között, amit sokkal előbb észlelt, mint ahogy ezt Torricelliről, Pascalról vagy másokról az egyetemes fizikatörténet-írás feljegyezte. Munkásságában az akkor legmodernebbnek számító gondolatok mellett azonban megtaláljuk az előző század, vagy annál régebbi korok babonáit is. Korának legtermékenyebb kalendáriumszerzője, aki 1623-tól kezdve évente adta ki a munkáit *Fasti* vagy *Ephemeris* címen latinul, magyarul mint „Fröhlich Dávid késmárki Astronomus Kalendáriumát”, és talán legnagyobb számban német nyelvű „Schreibkalender”-jeit: „Almanach”-jait vagy „Tagebuch”-jait. Ezekben érdekes csillagászati és meteorológiai megfigyelésekről is beszámolt. **F. m.:** *Anatome revolutionis mundanae*, 1632; *Medulla geographiae practicae...*, 1639; *Bibliotheca seu Cynosura Peregrinantium*, 1644; *Hemerologium Historicum*, 1644; *Gnomologia metrica*, 1646.

**BUCHHOLTZ GYÖRGY, ifj. (Késmárk, 1688. november 3. – Késmárk, 1737. augusztus 3.) természettudós, író, költő, teológus.**

Édesapja, id. Buchholtz György különböző felvidéki városokban volt iskolaigazgató és ev. lelkész (→Kisszeben). Fia Késmárkon kezdte, majd 1704–1708 között Rozsnyón Missovitz Mihály irányításával végezte középfokú tanulmányait. 1708-ban indult peregrinációjára, előbb Gdańskban, majd Greifswaldban tanult az egyetemen, ahol bölcsészeti, teológiai és természettudományi tárgyakat hallgatott. Doktori disszertációját csillagászati témából írta (*De conjunctionibus planetarum in genere et in specie de conjunctione Mercurii cum Sole*, 1710). Két évre hazatért és házitanítói állást vállalt, de 1713-ban ismét német földre utazott: Drezdában, Lipcsében, Halléban, Jénában és Wittenbergben gyarapította ismereteit. 1714-ban Nagypalugyán, 1723-tól haláláig Késmárkon tanított az ev. líceumban, ez utóbbi helyen a rektori tisztséget is betöltötte. Szépiróként négy nyelven (németül, latinul, magyarul, csehül) írt. A kisebb diákoknak többnyire magyarul, a nagyobbaknak németül. Tanári munkája mellett foglalkozott a természettudományokkal és a Tátra tanulmányozásával. Nagyon sokoldalú volt, hiszen egyaránt otthonosan mozgott a geológiában, a botanikában, a csillagászatban, a kémiában, a fizikában, a matematikában és az archeológiában. Tanítványaival tanulmányi kirándulásokat szervezett a Tátrába (később mások is követték a példáját). Ő maga számos cseppkőbarlangot bejárt, megvizsgált és leírt. Áttekintő rajzot készített a Deménfalvi-barlang járatairól, de 1719-ben felkereste a Szilicei jégbarlangot (*Hideglyuk*) is. 1719-ben az egyik barlangban „sárkánycsontvázakat” talált, egy darabot még a szász választófejedelemnek is elküldött, aki a kincstárában kiállította és aranyérmét küldött a tudósnak. A sárkánycsontok valójában a barlangi medve maradványai voltak. Jóllehet, orvosi képesítéssel nem rendelkezett, környezetében eredményes gyógyítóként tartották számon. Sikerral továbbfejlesztette felesége nagyapjának, Augustini Keresztély, ab Hortisnak (→Kakassomnic) a fenyőbalzsamját. 1724-ben egy magyarországi származású német utazóval is bejárt a Tátrát. (Dr. E. F. Bruckmann 1740-ben egy németországi lapban számolt be erről.) Nemcsak az elméleti tudományok embere volt, hanem a gyakorlati dolgokban is ügyesnek mutatkozott. Az iskolai színelőadásokhoz maga ácsolta és állította össze a díszleteket, de napórákat szerkesztett és toronyórákat is javított, festett, zenét komponált és térképeket is rajzolt. Rendszeresen tudósította a németföldi tudományos és egyéb lapokat, beszámolt a holdfogyatkozásokról, a meteorokról, az üstökösökről, a nyári hőésérőkről, az árvizekről és egyéb szokatlan vagy érdekes természeti jelenségekről. Munkatársa volt Bél Mátyásnak, akinek számos tanulmányt írt *Prodromus*-ba és *Notitiá*-jába is, a Deménfalvi-barlangról készült rajza pedig rézkarc formájában bekerült az előbbi műbe.

**FISCHER DÁNIEL (Késmárk, 1695. november 4. – Debrecen, 1746. szeptember 18<sup>64</sup>.) orvos, természetbúvár.**

Apja, Fischer Mihály Késmárkon volt ev. lelkész. Alapfokú iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. 1713–1718-ban a wittenbergi egyetemen orvostudományt hallgatott. Oklevele megszerzése után visszatért szülőföldjére és Késmárkon telepedett le, ahol a város orvosa lett. Később kinevezték Szepes és Liptó vármegyék főorvosává. Valamikor 1721 táján átköltözött Liptószentmiklósról. Csáky Mihály gróf nagyváradi püspök, később esztergomi hercegprímás háziorvosának kérte fel és Nagyváradra hívta. Egy ízben Váradról Debrecenbe utazott, és az út során egy vendéglőben halat evett, amelytől rosszul lett és Debrecenbe érve elhunyt. Fischer Dániel sokoldalú tudós volt, az orvostudomány mellett gyógyszerészettel, mineralógiával és alkímiával is foglalkozott. Számos gyógykészítmény fűződik a nevéhez, ezek között akad néhány valóban hatékony szer is, de némelyek megmosolyogtatóak. Ilyen pl. a bezoárkő (*Pulvis Besoardicus Kesmarkiensis*), amely a beteg zer-

<sup>64</sup> Ez a dátum Weszprémi István *Succinctájában* szerepel. Buchholtz Jakab szerint 1744. október 18-án hunyt el.

gék gyomrában keletkeznek. A perzsa eredetű *bezoár* kifejezés ellenmérget jelent, ezért a bezoárköt mérgezések esetén javallották. Fischer a cseppkövek összetételét is vizsgálta, és megállapította, hogy a kénsav (*vitriol*) oldja. Feltételezte ugyanakkor, hogy kén is található bennük, amely szerinte tisztítja, és könnyen kristályosíthatóvá teszi a sókat. Könyvet írt a tokaji bor kiváló tulajdonságait biztosító talajról is. Sok értékes megfigyelése mellett számos téves megállapítást is papírra vetett (pl. a levegő felmelegedését szerinte nem a Nap okozza, hanem a talajban található pirit bomlása). Késmárkon elindított egy orvosképző iskolát, de ez rövid életűnek bizonyult. 1732-ben egy felhívást tett közzé, amelyben egy magyarországi természettudományi folyóirat elindítását és egy tudományos társaság megalapítását szorgalmazta. Bél Mátyás együttműködésre szólította fel, Fischer azonban elutasította a felkérést, feltehetően azért is, mert őt szintén foglalkoztatta egy olyan vállalkozás ötlete, amely Magyarországot sokrétűen mutatná be. Az általa tervbe vett folyóirat is ezt az elképzelését volt hivatva megvalósítani. Igen termékeny szerző volt, különösen bonctani dolgozatai és a fürdők hasznáról írt művei voltak nagy hatással kortársaira. **F. m.:** *Relatio ex Philosophia naturali de fulgure, tonitru et fulmine, nec non phaenomeno Kesmarkini viso*, 1717; *Commentationes physicae de calore atmosphaerico non a Sole, sed a pyrite feruente deducendo*, 1722; *De Terra medicinali Tokajiensi, a chymicis quibusdam pro solari habita. Tractatus medico-chemicus*, 1732; *Consilium pestilentielle, oder Medizinisches Gutachten von der Pest, derer Indole, progagatione und difference von anderen hitzigen Fiebern, wie auch praeservation und Cur mit historischer Feder entworfen*, 1740.

### **BUCHHOLTZ JAKAB (Késmárk, 1696. december 29. – Késmárk, 1758. május 14.) szűcsmester, természetvizsgáló, ásvány- és kőzetgyűjtő.**

Buchholtz György öccse. Késmárkon kezdte iskolai tanulmányait, majd 1711-ben Bártfára ment, ahol kitanulta a szűcs mesterséget és a tűkészítés mesterségét. 1718-ban Elbingben mélyítette el ismereteit, és itt több tudós emberrel is találkozott, akik felkeltették az érdeklődését a természettudományok iránt. Visszatérve szülővárosába, ha munkája engedte, gyakran csatlakozott fivéréhez és tanítványaihoz tátrai kirándulásaik alkalmával. Ezekben a barangolásokban sok száz ásványt és kőzetet gyűjtött össze, majd 1746-ban az egész gyűjteményt elküldte Bécsbe, a császári udvarba. Az volt a nem titkolt célja, hogy felhívja a figyelmet szülőföldje ásványi kincseire. I. Ferenc, Mária Terézia férje több tudós embert bízott meg azaz, hogy látogassanak el Késmárkra és alaposan tájékozódjanak. Buchholtz Jakab három alkalommal is elkísérte őket a Szepestől különböző helyeire és megmutatta nekik a legfontosabb érdekességeket. Eljutottak egészen az Alacsony-Tátraig, sőt megfordultak Breznóbányán is. Erről 1751-ben egy összefoglalást írt *Reise auf die Karpathischen Gebirge, und in die angränzenden Geschpanschaften* címmel, amelyet 1787-ben jelentettek meg nyomtatásban az *Ungarisches Magazine* hasábjain. Később, 1752-ben maga is ellátogatott Bécsbe és másfél óráig beszélgetett a császárral. 1754-ben Erdélybe küldték, hogy ott is kutasson addig fel nem tárt kincsek után. Erről írásos beszámolót küldött Bécsbe. Folytatta apja, id. Buchholtz György családi krónikáját 1710–1753 között és ebben megírta az Augustini ab Hortis család történetét is. Ez a műve csak 1904-ben jelent meg, mint apja kéziratának a kiegészítése *Auszug aus dem Tagebuch des Jacob Buchholtz, Sohn des Georg Buchholtz, des Aeltern* címmel. 1752-ben elkészített egy Tátra-leírást *Beschreibung des wundervollen Karpathischen Schnee-Gebirges* címmel, ez először 1783-ban Pozsonyban jelent meg. Fia, Buchholtz János György (Késmárk, 1724. május 10. – ?) gyakran elkísérte tátrai kirándulásaira, sőt 1752-ben Bécsbe is vele tartott. 1753 januárjában apja kérésére elvitte a császárnak Buchholtz Jakab *Theatrum Naturae curiosorum regni Hungariae* címmel írt kutatási naplóját is, ennek azonban nyoma veszett.

### **PERLICZI JÁNOS DÁNIEL (Késmárk, 1705. október 29. – Losonc-Apátfalva 1778. április 28.) orvos, polihisztor.**

A helyi ev. lelkész fia volt. Késmárkon kezdte iskoláit, majd Miskolcon folytatta, ahová a magyar nyelv megtanulása végett ment, végül Eperjesen és Pozsonyban fejezte be középiskolai tanulmányait. Több külföldi egyetemen is tanult. Boroszló, édesanyja szülővárosa volt a peregrináció első állomása, majd Jéna és Wittenberg következett, itt a bölcsélet magisztere címet kapta meg, az orvostudomány oklevelet a hollandiai Utrechtben 1728-ban érdemelte ki. Ezt követően visszatért szülőföldjére és először Selmecbányán telepedett le, ahol a bányakamara matematikai ismereteit is hasznosította. A városban ismerkedett meg a magyar Hippokratésznak is nevezett jeles orvostudóssal, Moller Károly Ottóval (→Besztercebánya), sőt 1731-ben feleségül vette a lányát, Moller Anna Katalint, akivel több mint 33 évig élt boldog házasságban. Valószínűleg anyagi okokból ígért mondott Forgách János Ádám nógrádi főispán ajánlatára, hogy legyen a megye főorvosa. 1731 decemberének utolsó napjaiban Losoncra költözött és 1754-ig ebben a városban működött, mint Nógrád vármegye „fizikusa”. Hamarosan gyógyszerterápiát is nyitott lakásának földszinti részében: ez volt a város (és a megye) első patikája. Perliczi János Dániel élete során több tervezetet is kidolgozott. Az elsőt már 1733-ban, amikor is papírra vetette a megye közegészségügyi szabályzatát. Ebben kijelölte a megyei főorvos, a megyei gyógyszerész, valamint a seborvosok és a bábák feladatait. Különösen az 1739-es utolsó magyarországi pestisjárvány során volt fontos szerepe ennek a szabályzatnak. Perliczi magyarra fordította apósának a pestisről írt latin nyelvű munkáját, és ez 1740-ben Budán jelent meg. Mivel sok megyében akkoriban egyetlen orvos sem működött, a szegények számára két könyvecskét is kiadott (*Medicina pauperum, azaz: a szegények patikája; Testi békességre vezérlő útítárs*). Az egyik a házi szereket, a másik a „Lossontzi patikában” fellelhető készítményeket sorolja fel. A pestis elleni harcát is méltányolva 1741-ben nemesi oklevelet kapott Mária Teréziától. 1742-ben a nagyhírű Academia Leopoldina is a tagjai közé fogadta. Ezekben az években kezdett dolgozni egy következő tervezeten is, amelyben egy magyarországi orvosi kar felállítását kezdeményezte, abból a megfontolásból, hogy így enyhíteni lehetne az orvoshiányon és emellett helyismerettel rendelkező hazai fiatalokat lehetne elindítani a pályán, akik jobban ismerik az itteni éghajlati és társadalmi viszonyokat, valamint az egyszerű nép nyelvét is beszélik. A négyrészes tervezetben Selmecbányát, illetve

Budát jelölte meg az intézmény lehetséges helyszínéül (mivel ezek a városok az ország középső részben találhatók)<sup>65</sup>. A tervezet azonban a betérjesztő, a bécsi születésű pozsonyi főorvos, Perbegg József Károly (1702–1786) – mai szóhasználatlaltal – „megfúrta”, sőt Perliczit alkalmatlannak tartotta az orvosi kar vezetésére. Nyilván a szakmai féltékenység, továbbá az a körülmény is szerepet játszott az elutasításban, hogy a tervezet szerint minden felekezet tagjainak egyforma esélyük lett volna az orvosi stúdiumokra ebben az intézményben. Ráadásul eleve nem számolt a már létező nagyszombati egyetemmel, ahol végül 1769-ben elindult az orvosképzés is, Perliczi nem kis csalódására, miután az új karnak egyetlen magyar professzora sem volt. De bosszúságra már korábban is oka lett. 1751-ben új főispán került Nógrád megye élére gróf Grassalkovich Antal (1694–1771) személyében, akivel Perliczinek valamilyen nézeteltérése támadt, és a gróf úgy vett elégtételt, hogy eladta Perlicziék feje fölül a megyei főorvosi lakóházat a patikával egyetemben. Emiatt Perliczi elköltözött a Losonc melletti (ma már a várossal egybeépült) Apátfalvára, ahol birtoka volt. Itt is folytatta orvosi praxisát, bár gyakran gondok támadtak a fizetésével. Ezért 1774-ben egy újabb tervezetben arra szólította fel az illetékeseket, hogy ne feledkezzenek meg az orvosok és a patikusok fizetésének rendszeres folyósításáról sem. 1764-ben megözevgyült, ezért 1768-ban ismét megházasodott; egy fiatal özvegyet vett feleségül: Okolicsányi Jánosné Pongrácz Erzsébetet, aki egy fiút is hozott a házasságba. Sajnos ők nem törődtek Perliczi hagyatékával, amikor tíz évvel később elhunyt. Kéziratban maradt munkái elkallódtak (köztük a *Sacra Themidos Hungariae*, amely az első magyarországi törvénytörvényes orvostan lehetett volna, ha megjelenik), könyvtárát eladogatták. Losonc legrégibb patikájának falán 1998-tól szlovák nyelvű emléktáblája van, melyet a Szlovák Gyógyszerész Kamara készíttetett.

### **MAUKSCH TAMÁS (Késmárk, 1749. december 20. – Késmárk, 1832. február 10.) ev. lelkész, természet- és Tátra-kutató, tanár, kereskedő.**

Szülővárosának líceumban érettségizett, majd a lipcsei egyetemen teológiát és természettant hallgatott. 1776–1784 között a késmárki líceumban tanított. 1784–1802 között előbb Bártfán, majd 1786-tól Nagyszalókon volt ev. lelképásztor. Ez utóbbi helyen kezdett el borral kereskedni, 1802-ben pedig végleg felhagyott a tanítással és visszaköltözött Késmárkra, ahol már csak borkereskedelemmel foglalkozott. Munkája mellett szülőföldje történelmét, természeti viszonyait, ásványait és kőzeteit kutatta, valamint a Tátrát tanulmányozta. Gyakran túrázott a Tátrában, megkísérelte megmászni a Lomnici-csúcsot is. Több ízben ismert külföldi utazókat, természettudósokat és katonatiszteket is elkísért ezekre a kirándulásokra (pl.: Robert Townson, Göran Wahlenberg, Kitaibel Pál, Asbóth János, Berzeviczy Gergely, Csáky István). Csákyknak Tátrafüreden vadászháza volt, ahol a vendégeket elszállásolhatták. Mauksch Tamás a Szepeesség és a Tátra növényvilágának alapos és elismert szakértőjévé vált, szorosan együttműködött Kitaibellel is, amikor *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae c.* művén dolgozott, így nem véletlen, hogy a felsorolt munkatársak között Mauksch nevét is megtaláljuk. Maga Mauksch Tamás is több latin és német nyelvű művet írt, ezek azonban kéziratban maradtak (a legjelentősebb ezek közül a *Wegweiser durch die Zipser karpathischen Alpen*, amelyet Rumi Károly György 1826-ban már nyomtatásra is előkészített, végül azonban mégsem jelent meg és a kézirat az MTA kézirtárába került; ebben 1508 növényfajt is felsorolt). 1794–1832 között naplót is vezetett, benne botanikai és meteorológiai megfigyelésekkel, de ez sem látott nyomdafestéket, csupán életrajzírója, Weber Sámuel, illetve a késmárki líceumról monográfiát (*Geschichte des evang. Distrikts-Lyceums A. B. Kesmark*, 1933) író Lipták János (1889–1958) merített belőle, aki 1911–1944 között a késmárki líceum tanára, 1941–1944-ben pedig az itteni székhelyű *Institut für Heimatforschung* igazgatója volt. Mauksch emléket két földrajzi megnevezés is őrzi: a Nagyszalóki-csúcs oldalán található Mauksch-gödör és a Késmárki-völgyben levő Mauksch-tó. 1901. szeptember 8-án a kakaslomnici templomban emléktáblát helyeztek el a tiszteletére.

### **GENERSICH KERESZTÉLY (Késmárk, 1759. január 3/4/8. – Késmárk, 1825. április 30.) teológus, történész, mineralógus.**

Apja id. Genersich Keresztély kereskedő, anyja Royko Anna Zsuzsa; Genersich János és Genersich Sámuel bátyja. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Debrecenben, Felsőajón és Pozsonyban folytatta. 1778–1784 között a jénai, a göttingeni és az utrechti egyetem hallgatója volt. 1784–1786-ban a sajjögömöri gimnáziumban tanított, majd visszatért Késmárkra, ahol haláláig a líceum tanára volt, 1789-től pedig ev. lelkészként is működött. Munkája mellett főleg a Szepeesség és a Tátra vizsgálatával foglalkozott. Számos helytörténeti és topográfiai munkát írt, tanulmányozta és gyűjtötte az ásványokat. Több műve csak kéziratban maradt fenn, ezek a Magyar Nemzeti Múzeumban találhatók. 1800–1824 között sok levelet váltott Rumi Károly Györggyel, ebből 477 darabot az MTA levéltára őrzi. Tátrai kirándulásaira a késmárki líceum néhány tanára is elkísérte, pl. Asbóth János, a keszthelyi Georgicon későbbi igazgatója, aki 1796–1801 között Késmárkon tanított. **F. m.:** *Physisch-topographische Uebersicht des Zipser Comitats*, 1804; *Reise in die Carpathen mit vorzüglicher Rücksicht auf das Tatra-Gebirge*. Herausgegeben von Samuel Bredeczky<sup>66</sup>, 1807.

### **SCHWARTNER MÁRTON (Késmárk. 1759. március 1. – Pest, 1823. augusztus 15.) statisztikus, történész, egyetemi tanár.**

<sup>65</sup> A latin nyelven íródott tervezet 1969-ben Vida Tivadar, R. Harkó Viola és Antall József, Magyarország 1990-ben kinevezett miniszterelnöke fordította magyarra.

<sup>66</sup> Bredeczky Sámuel (Németjakubja, 1772. március 18. – Lemberg, 1812. június 19.) ev. püspök, tanár és honismereti író volt, aki tanult Késmárkon és Csetneken is. Több könyvből Genersich hosszabb részeket felhasznált, kiegészítve a saját írásával, vagy az ő munkáját építette be Bredeczky egyik-másik könyvébe.

Édesapja jómódú kereskedő volt. Középiskolai tanulmányait szülővárosában és Pozsonyban végezte. A göttingeni egyetemen történelmet, statisztikát és diplomatikát hallgatott. 1781-ben tért vissza szülőföldre és báró Prónay László csanádi főispán gyermekeinek nevelőjeként tevékenykedett. 1784-től a késmárki, 1786-tól a soproni ev. líceum tanára volt. 1788-ban II. József császár a pesti egyetem oklevéltani („diplomatai”) és címertani tanszékére nevezte ki professzornak és egyúttal megtette a könyvtár őrének is. Ebben a minőségében tevékenykedett egészen haláláig. Egyik jeles tanítványa volt Botka Tivadar (→Barsendréd) jogtörténész és történeti író is. Fő műve a *Statistik des Königreichs Ungern*, amely először 1798-ban jelent meg, de további két, bővített kiadását is kinyomtatták, sőt a 2. kiadás nyomán egy francia fordítása is napvilágot látott 1816-ban. Ebben a könyvében a német egyetemi statisztika leíró módszerét ötvözte az angol politikai aritmetika elemző irányzatával. Az első olyan munka, amely az akkori Magyarország népességét és gazdasági viszonyait rendszerbe foglalva tárgyalja. Schwartner 12 ezer kötetes könyvtárát a késmárki líceumra hagyta, egy 15 000 forintos alapítvánnyal egyetemben, további 15 000 forintot a késmárki szegény lányok kiházasítására ajánlott fel. Egyéb ismert munkái: *Introductio in artem diplomaticam praecipue hungaricam*, 1790; *De Scultetiis per Hungariam quondam obviis*, 1815.

#### **GENERSICH JÁNOS (Késmárk, 1761. augusztus 15. – Bécs, 1823. május 15.) történész, tanár.**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd bátyjához, Genersich Keresztélyhez hasonlóan Debrecenben, Felsősján és Pozsonyban folytatta. 1782–1785-ben a jénai egyetemen klasszikus görög irodalmat tanult. Hazatérve Késmárkon előbb nevelősködött, majd 1788-tól a líceumban bölcseletet és filológiát tanított, 1818–1821-ben pedig a történelmi tanszékot vezette. 1821-től haláláig a bécsi protestáns teológiai intézetben egyháztörténetet és egyházjogot oktatott. Fontos történeti műveket, tankönyveket, sőt az ifjúságnak szépirodalmi munkákat is írt. Természetjáróként gyakran elkíserte bátyját tátrai túráira, maga is több írást szentelt a Tátrának. Kiadott egy könyvet (*Versuch eines idioticons der Zipser-Sprache*, 1804) a cipster nyelvről, amely a szépeességi szászok dialektusa és jelentősen eltér a német köznyelvtől. Termékeny szerző volt, számos kézirat azonban nem jelent meg nyomtatásban. **F. m.:** *Beiträge zur Schulpädagogik*, 1792; *Biographische Darstellungen der grössten Männer aller Zeiten und Völker der Welt* (5 kötet), 1811; *Kurzer Abriss der Geschichte von Oesterreich, Böhmen und Ungarn*, 1824.

#### **GENERSICH SÁMUEL (Késmárk, 1768. február 15. – Lőcse, 1844. szeptember 2.) orvos, botanikus.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a bécsi egyetemen orvostudományt hallgatott. Hat évig szülővárosában praktizált, majd Lőcsén telepedett le, ahol haláláig a város orvosaként tevékenykedett. 1829-ben itt adta ki a háziallatok betegségeiről szóló füzetét. Elsősorban a botanika érdekelte, kirándulásai során növényeket gyűjtött a Szepességben és a Tátrában. Ő volt a térség első flórákutatója. Több műve kéziratban maradt. **F. m.:** *Florae Scepusiensis Elenchus, seu Enumeratio plantarum in Comitatu Hungariae Scepusiensi, eumque percurrentibus montibus Carpathicis sponte crescentium*, 1798; *Catalogus plantarum rariorum Scepusii, anno 1801 in autumno, in usum amicorum suorum conscriptus* (588 növény leírása), 1801.

#### **FLITTNER JÁNOS KERESZTÉLY (Késmárk, 1779 ? – Késmárk, 1868. június 6.) megyei főorvos, flórákutató.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. A bécsi egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet. 1812–1846 között Liptószentmiklóson Liptó vármegye főorvosaként működött, majd a liptószentmiklósi evangélikus iskola másodtanfelügyelője volt. Idős korában visszaköltözött szülővárosába. Az 1830-as évektől rendszeres meteorológiai megfigyeléseket végzett Liptó vármegyében és kedvtelésből tanulmányozta a vidék növényvilágát is. Kézírtos feljegyzéseit és szóbeli közléseit más tudósok hasznosították [pl. Greschik Viktor (→Lőcse)].

#### **NENDTVICH TAMÁS (Késmárk, 1782. november 15. – Pécs, 1858. augusztus 3.) gyógyszerész, botanikus.**

A család normandiai származású volt és a hugenották üldözése miatt menekült Európa keleti térségébe. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, ahol diákként a botanikával foglalkozó Mauksch Tamással is kapcsolatba került. A debreceni Ref. Kollégiumban fejezte be középiskoláit. Rövid ideig gyógyszerész gyakornokként dolgozott Debrecenben és Kolozsvárott, majd beiratkozott a pesti tudományegyetemre, ahol 1800-ban gyógyszerészi oklevelet szerzett. Pécsre kerülve 1806-ban megvásárolta az *Arany Sas* patikát és itt működött 1848-ig, amikor is átadta a gyógyszerteráriumot egyik fiának, Nendtvich Vilmosnak. Munkája mellett elsősorban botanikával és rovarlattal foglalkozott. A Mecsekbe és Szlavóniába járt növénygyűjtő utakra és 1845-ben megjelentetett tanulmányaiban több mint 1100 növényfajt sorolt fel. Emellett a vidék lepkéit is kutatta, és mintegy 800 fajt talált (erről 1845-ben *Pécsnek lepkéi és vidékükhezi viszonyaik* címmel előadást tartott a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók VI. vándorgyűlésén). Három pécsi kertjében gyümölcsfákat is nevelt, összeírta a környéken található fajokot, köztük vagy 200 gyümölcsfát és azok kártevőit is. 12 gyermeke volt, közülük legismertebb **Nendtvich Károly Miksa** (1811–1892) orvos, kémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt.

#### **KÉRY (BITTNER) IMRE (Késmárk, 1798. november 12. – Borossebes, 1887. május 15.) orvos, közegészségügyi szakember, az MTA levelező tagja.**

Gimnáziumi tanulmányait Miskolcon és Kisztebenben végezte, majd beiratkozott a kassai jogi akadémiára. Rövid ideig Keresztessy Frigyes, Abaúj vármegye főorvosának házában nevelősködött, itt érdeklődni kezdett az orvosi hivatás iránt. 1819-ben beiratkozott a pesti tudományegyetemre, ahol orvostudományt hallgatott. 1825-ben avatták orvosdoktorrá. Utolsó egyetemi éveiben néhány közép-európai országban tanulmányutakat tett és ekkor hallása közelebből nem ismert okok miatt megromlott, ezért nem teljesülhetett az a vágya, hogy egyetemen taníthasson. 1825-ben került az Arad vármegyei Borosjenőre, ahol előbb a gróf Königsegg család uradalmi orvosa, 1829–1849 között Arad vármegye másodorvosa, majd pedig főorvosa volt. Nevét 1848-ban magyarosította Kéryre. Az 1848/49-es szabadságharc bukását követően lemondott, de 1860-tól haláláig ismét ő volt a megye főorvosa. Orvosként elsősorban a járványok (fekete himlő, kolera, malária) elleni küzdelemben jeleskedett. Emellett elemezte az ásványvizek kémiai összetételét és vizsgálta gyógyhatásukat. Működésével botanikával, csillagászzal, földtannal és földrajzzal is foglalkozott, sőt akadémiai székfoglalóját földrajzi témában tartotta 1859-ben *Honunk legkeletibb, Arad vármegyéhez tartozó hegyes vidékének leírása* címmel. Kedvtelései közé tartozott a szőlőművelés és a borászat is, 1872-ben egyik boráért elismerő oklevelet kapott. **F. m.:** *A Bántás poszlázairól*<sup>67</sup>, 1847; *Eszmék a közorvostan szabályozására Magyarországon*, 1848; *A mennyháza*<sup>68</sup> ásvány-forrás vegy- és gyógytani tekintetben, némi tájékoztató azok számára, kik ezen gyógyfürdőt használni óhajtják (németül is), 1866.

### **HAZSLINSZKY FRIGYES ÁKOS (Késmárk, 1818. január 6. – Eperjes, 1896. november 18.) botanikus, az MTA tagja.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd itt tanult teológiát és bölcseletet is. 1838–1839-ben Sárospatakon jogot hallgatott, 1842–1843-ban a debreceni ref. kollégiumban növénytant és kémiát tanult. Közben 1839–1841 között a késmárki főgimnáziumban helyettes tanárként működött. 1841-ben Késmárkról gyalogosan elindulva egészen az Adriai-tengerig, Fiuméig ment és közben botanizált. 1842–1843-ban a debreceni kollégiumban volt nevelő, majd beiratkozott a bécsi műegyetemre, ahol a botanika mellett geológiát, ásványtant, őslénytant, kémiát és fizikát hallgatott. 1846-tól haláláig az eperjesi ev. kollégium természetrajz és matematika tanára volt, sőt kisebb megszakításokkal tizenegy éven át a rektori, majd pedig az igazgatói tisztséget is betöltötte. Tanári munkája mellett elsősorban a magyarországi növényvilág feltérképezésével foglalkozott. A növényökológia egyik magyarországi úttörője volt. Noha 1864-ben kiadta az első magyar növényhatározót, 1872-ben pedig megjelentette Magyarország teljes virágos flóráját leíró kézikönyvét, elsősorban mégis a virágtalan – ún. telepes – növények (moszatok, zuzmók, mohák) és a gombák érdekelték. Belefogott a moszatok rendszeres feldolgozásába, de csak a kovamoszatokig jutott el. Fő kutatási területe a mikológia volt. Nemcsak a termőtestes ún. nagygombákkal, hanem a mikroszkopikus gombákkal is foglalkozott, sőt ő használt először mikroszkópot ezeknek a vizsgálatához. Érdekelte a növényrendszertan és a magyar növénytani terminológia problémája is. Az MTA 1863-ban levelező, 1872-ben rendes taggá választotta. Értékes növénygyűjteményét részben az MNM-ban, részben az ELTE növényrendszertani tanszékén őrzik. Fosszilis növénygyűjteményét Semsey Andor vásárolta meg a Magyar Királyi Földtani Intézet számára. Fiai: **Hazslinszky Gyula** (1847–1929) – Kassán volt a Gazdasági Akadémia tanára –, **Hazslinszky Gusztáv** (1855–1918) énektanár és **Hazslinszky Hugó** (1857–1940) orvos. Unokája: **Hazslinszky Bertalan** (1902–1966) mikrobiológus, botanikus. **F. m.:** *Éjszaki Magyarhon viránya*, 1864; *Magyarhon és társországi moszatviránya*, 1867; *Magyarhon edényes növényeinek fűvészeti kézikönyve*, 1872; *Magyarhon hasgombái*, 1875; *A magyar birodalom zuzmóflórája*, 1884; *A magyar birodalom mohflórája*, 1885; *Magyarhon és társországi húsosgombái*, 1895.

### **RÓTH MÁRTON (Késmárk, 1841. augusztus 3. – Igló, 1917. február 25.) gimnáziumi tanár, Magas-Tátra kutató.**

Szülővárosában végezte elemi és középiskolai tanulmányait (1860-ban érettségizett). 1865-ban latin és német nyelvből, valamint történelemből szerzett tanári képesítést és közel negyven éven át (1870–1909) az iglói gimnáziumban tanított. Aktív tagja volt a Magyarországi Kárpáti Egyesületnek, közreműködött a Szepesi Szeretetház megalapításában, munkatársa volt a poprádi Kárpáti Múzeumnak. Ő tárta fel és ismertette a Hernád-áttörést. Gyakran szervezett turistautakat a Magas-Tátra, nevét egy tátrai csúcs és egy szurdok is őrzi. Több német nyelvű könyvet írt a szépségi hegyekről, a Magas-Tátráról és a tátrai helynevekről. **F. m.:** *Beiträge zur Nomenklatur der Hohen Tatra*, 1891.

### **STEINER ANTAL (Késmárk, 1842. október 4. – Lőcse, 1905. szeptember 4.) vegyész, főreáliskolai tanár, szakíró.**

Polgári és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1862–1866 között a pesti tudományegyetemen kémiát és természetrajzot hallgatott, majd szerzett bölcsezdoktori oklevelet. 1867–1872 között a vegytani intézet tanársegéde volt. 1872-ben a lőcsei főreáliskola vegytanántárává nevezték ki, közben 1873–1875-ben tudományos képzés céljából Berlinben időzött. 1875–1883 között ismét tanított a gimnáziumban, majd 1883 szeptemberében kinevezték a Szepes vármegyei vegykísérleti állomás vezetőjévé. Foglalkozott az erdélyi ásványvizek vizsgálatával, a budapesti világítógáz összetételével, a magyar szappanfajták vegyelemzésével, a kárpáti homokkő különböző színeinek okaival stb. Emellett a kémiaoktatás módszertanáról is értekezett. Tagja volt a Berliini Kémiai Egyesületnek és a lőcsei városi képviselőtestületnek.

<sup>67</sup> A malária egyik régebbi elnevezése.

<sup>68</sup> Eredetileg Monyásza; ma Romániában található fürdőhely, amelynek Kéry adta a Mennyháza nevet.



**HENSCH ÁRPÁD (Késmárk, 1847. október 26. – Budapest, 1913. július 17.) szakiskolai igazgató, gazdasági szakíró.**

Szülővárosában érettségizett, majd a pesti egyetemen jogot hallgatott. A gazdasági kérdések azonban jobban érdekelték, ezért átlépett a Magyaróvári Császári és Királyi Gazdasági Felsőbb Tanintézetbe, ahol 1869-ben oklevelet szerzett. A következő években különböző uradalmakban gyakornokként tevékenykedett. 1872–1873-ban állami ösztöndíjjal Belgiumban, Franciaországban, Angliában járt tanulmányúton, majd Württembergben és Halléban gazdasági előadásokat hallgatott. Hazatérését követően uradalmi intéző volt, majd 1877–1880-ban a kassai, 1880–1890-ben a keszthelyi gazdasági tanintézet tanára volt. 1890-től 1909-ben bekövetkezett nyugdíjba vonulásáig az időközben akadémiai rangra emelt Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémia tanára, majd igazgatója volt. Szakterülete elsősorban a mezőgazdasági üzemtan volt, a növénytermelés és a mezőgazdasági üzemszervezés foglalkoztatta. Munkatársa volt *A Pallas Nagylexikonának* is. **F. m.:** *Az ok-szerű talajművelés elmélete és gyakorlata*, 1885; *Jószágberendezés- és kezeléstan*, 1895.

**ALEXANDER BÉLA (Késmárk, 1857. május 30. – Budapest, 1916. január 16.) orvos, radiológus, egyetemi tanár.**

Édesapja késmárki városkapitány volt. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd 1876–1881-ben a budapesti egyetem orvosi karának hallgatója volt. Oklevele megszerzése után a kórbonctant oktató Scheuthauer Gusztáv tanársegédjeként dolgozott, de apja közbelépésére visszatért Késmárkra, ahol városi orvosként praktizált. Emellett segítette a szociálisan rászorultakat, aktívan bekapcsolódott a város és a környék szellemi életébe (még verseket is írt a Tátráról), miközben folyamatosan tanulmányozta a legújabb orvosi eredményekről beszámoló könyveket és folyóiratokat is. Nem meglepő, hogy Magyarországon az első között értesült Wilhelm Conrad Röntgen (1845–1923) felfedezéséről és 1896-ban személyesen is felkereste a német tudóst, hogy az akkor még X-sugaraknak nevezett hullámokról érdeklődjön, majd maga is szert tett egy röntgenkészülékre, amellyel kilenc éven át a napi körorvosi munkát elvégezve a késő éjszakai órákba nyúlóan folytatott megfigyeléseket, készítette az újabb és újabb felvételeket. Nemzetközi szakfolyóiratokban publikálta eredményeit és nevét rövid idő alatt elsősorban külföldön ismerték meg. 1901 és 1906 között több alapvető fontosságú röntgenológiai szakkönyvet jelentetett meg, ezek között a legjelentősebb a németül írt *A gerincoszlop ferdülése* c. monográfia, amely 42 röntgenfelvételt és 14 rajtot is tartalmazott. Ebben a terheesség 2. hónapjától az újszülött korig követte nyomon a gerincoszlop alakulását. Feltehetően ez volt az oka annak, hogy fia szellemi fogyatékosan született, miután várandós feleségét is kitétte a röntgensugaraknak. Ő fejlesztette ki a plasztikus röntgenfelvétel-technikát. A Német Röntgen Társaság hívta fel a pesti illetékesek figyelmét Alexander Béla alapvető munkásságára és ennek eredményeként nevezték ki 1907-ben a budapesti Egyetemi Röntgen Intézet vezetőjének. 1909-től magántanárként – Magyarországon elsőként – oktatta a röntgenológiát a budapesti egyetemen. A különböző betegségek (főleg a szifilisz) következtében deformálódott csontok röntgenológiai vizsgálatában új távlatokat nyitott, de az évek során a szervezetét ért nagy sugárdózis kihatott az egészségére, és amikor 1916 januárjában belázasodott, legyengült szervezete feladta a reménytelen küzdelmet. Szülővárosában helyezték örök nyugalomra 1916. január 18-án. A budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem Radiológiai Intézete az ő nevét viseli, 1964 óta pedig az arra érdemes röntgenológusokat a róla elnevezett díjjal tüntetik ki. **F. m.:** *Die Untersuchung der Nieren und Harnwege mit X-Strahlen*, 1912.

**FILARSZKY NÁNDOR (Késmárk, 1858. október 18. – Budapest, 1941. június 23.): botanikus, muzeológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1932).**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, ott is érettségizett. A budapesti egyetemen 1883-ban természetrajz-földrajz szakos tanári, 1884-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1885-től Jurányi Lajos (1837–1897) flórakutató tanársegéde, 1896–1897-ben helyettese volt. 1896-ban algológiából és a virágos növények morfológiájából magántanári képesítést nyert, 1897-től az Eötvös-kollégium tanára. 1899-től az MNM Növénytárának vezetője, 1901-től igazgatóőre, 1919-től igazgatója volt. Ebben a minőségében sokat tett újabb gyűjtemények (pl. a fatörzs-, zuzmó- és gombagyűjtemény) létrehozásáért. 1922-től a budapesti egyetem c. rendkívüli tanára. Jelentősen fejlesztette a Növénytárat, szakszerű rendezése is az ő nevéhez fűződik. Érdekes elmélete a szeparációs sejtmegosztódásról nem talált visszhangra. Elsősorban az algák sejttanával és a növények alaktanával foglalkozott. Behatóan tanulmányozta a csillárkamozsokat (*Characeae*). Más algacsoportokat is kutatót és feldolgozta az Adria-expedíció algagyűjtéseit, tanulmányozta a Pieninek és a Balkán algavilágát. *Növényrendszertana és Általános növénytana* kéziratban maradt. Az MTA 1917-ben levelező, 1932-ben rendes tagjává választotta. 1940-ben tiszteleti tag lett. **F. m.:** *A Charafélék, különös tekintettel a magyarországi fajokra*, 1893; *A Pieninek és flórája*, 1898; *Növénymorphológia*, 1911; *A szeparációs sejtmegosztódás elmélete és szerepe a növények fejlődésében és rendszerezésében*, 1920. Az 1941-ben befejezett *Charafélék monográfiája* c., mintegy 1000 oldalnyi, apró gyöngybetűvel írt és szépen illusztrált munkája sajnos ugyancsak kéziratban maradt, csupán egy tanulmányt jelentetett meg belőle. Ebben 11 olyan faj is szerepel, amelyet Filarszky Nándor fedezett fel.

**SZELÉNYI ÖDÖN (Késmárk, 1877. július 12. – Budapest, 1931. szeptember 18.) irodalomtörténész, filozófus, egyetemi magántanár.**

1900-ban szerzett magyar–német szakos tanári oklevelet a budapesti egyetemen. 1899–1909 között Mezőtúron, Lőcsén és Késmárkon volt gimnáziumi tanár. 1909-től a pozsonyi, majd a budapesti evangélikus teológiai akadémia filozófiatanára, 1923-tól a budapesti Veres Pálné Gimnázium vallástanára volt. 1925-ben a debreceni Tisza István Tudományegyetemen magántanári képesítést szerzett. 1927–1931 között szerkesztette a *Protestáns Tanügyi Szemlét*. **F. m.:** *Goethe Faustja*

és a keresztyénség, 1905; Jelenkori vallásos áramlatok a modern irodalomban, 1910; A modern vallástudomány, 1913; Tessedik Sámuel élete és munkássága, 1916; A magyar evangélikus iskolák története a reformációtól napjainkig, 1917; A neveléstan alapvonalai, 1922; Zola mint vallásbölcsész, 1925; A filozófiai pedagógia magyar úttörői, 1931.

**NYÁRÁDY ERAZMUS GYULA (Nyárádtő, 1881. április 7. – Budapest, 1966. június 10.) botanikus, a késmárki líceum tanára, a Román Tudományos Akadémia tagja.**

A gimnáziumot Marosvásárhelyen kezdte, majd a kolozsvári Tanítóképző Intézetben szolgadiákként tanult. A budapesti Tanárképző Főiskolán 1904-ben szerzett természetrajz-földrajz szakos tanári oklevelet. Mivel diákként a Tátrában gyűjtötte a növényeket, kérésére Késmárkra nevezték ki gimnáziumi tanárnak és 1904–1911 között itt tanított. Ezekben az években a Tátra és a Szepesség növényvilágát tanulmányozta, eredményeiről a *Magyar Botanikai Lapok*ban számolt be. Társ-szerzőként közreműködött a Késmárkon megjelent *Természetrajz* c. tankönyv megírásában is. 1911–1922 között Marosvásárhelyen volt főgimnáziumi tanár. 1914-ben itt adta ki *Marosvásárhely és környékén élő tavaszi és nyáreleji növények meghatározó könyve* c. munkáját és a háborús körülmények ellenére is folytatta florisztikai kutatásait. 1922-ben Kolozsvárra került, ahol a botanikus kert múzeumőre volt 1942-ben történt nyugdíjazásáig. Kolozsvári éveiben számtalan cikket adott közre román, svájci és németországi szakfolyóiratokban, valamint erdélyi magyar újságokban és ekkor indította el a *Flora Romaniae Exsiccata* sorozatot is. 1937-ben saját kiadásában adta ki magyarul és románul is a *Torda-hasadék* c. monográfiáját. 1940–1944 között Soó Rezsővel közösen jelentette meg kilenc füzetben *Kolozsvár és környékének flórája* címmel talán legfontosabb művét. 1948-ban a Román Tudományos Akadémia tagjává választották és megbízták a Románia flóráját bemutató könyvsorozat szerkesztésével. A címszavak több mint felét ő írta és valamennyi rajzot ő készítette. 1958-ban román nyelven publikálta a Retyezát-hegység növényvilágát bemutató művet. Két új növénynemzetséget (*Triplopetalum*, *Pietrosia* – ma: *Andryla*), továbbá 119 új fajt és számos alfajt, változatot fedezett fel, róla 25 taxont neveztek el. A kolozsvári Házsongárdi temetőben nyugszik. **F. m.:** *Új növények a Magas-Tátra és közvetlen környékének flórájában*, 1909; *Vizek és vízben bővelkedő talajok növényzetéről a Hargitában*, 1929; *Flora RSR I-XIII.*, 1958; *Flora si vegetatia Muntilor Retezat*, 1958.

**MOLNÁR BÉLA (Késmárk, 1884. március 6. – Budapest, 1932. július 12.) orvos, egyetemi tanár.**

1909-ben szerzett orvosi oklevelet a budapesti egyetem orvosi karán. Korányi Frigyes és Korányi Sándor klinikáján dolgozott, később az Irgalmas, majd a Szt. István Kórház főorvosa. 1914–1916-ban külföldi tanulmányúton volt. 1918-ban egyetemi magántanár az emésztőszervek és az anyagcsere patológiája és klinikája tárgyköréből. Belgyógyászati patológiával, az anyagcsere kórtanával, az emésztőszervek működésével foglalkozott. **F. m.:** *Boncolástani és kísérleti adatok a mellékvesék kórtanához*, 1908; *A bélnedv-elválasztás izgalmi és gátlási medianizmusának analysiséhez*, 1910; *Kísérletes vizsgálatok a gyomornedv-elválasztás physiologiai és pathologiai mechanizmusáról és azokhoz fűződött klinikai reflexiók*, 1910; *A gyomor mozgási zavarairól*, 1918; *A gyomornedv-elválasztás phys. és path. mechanizmusáról*, 1924; *A máj és az epeutak betegségei és a hasnyálmirigy betegségei* (Rusznák Istvánnal), 1933.

**GRÓSZ ALFRÉD (Késmárk, 1885. augusztus 25. – Késmárk, 1973. március 1.) tanár, hegymászó, Tátra-kutató.**

Édesapja, Grósz Ernő (1833–1900) a késmárki líceum igazgatója volt. Fia 1903-ban itt végezte el a gimnáziumot, majd a Kassai Mezőgazdasági Akadémia és az eperjesi Jogi Akadémia hallgatója lett, miközben tokaji szőlészetükben gazdálkodott. Hogy középiskolai tanár lehessen, 1911-ben testnevelés tanári szakképesítést szerzett Budapesten. Az I. vh.-ig a Jászberényi gimnázium tanára volt. Végigharcolta a vh.-t, majd Jászberényben folytatta a tanári munkát, de 1919-ben visszaköltözött szülővárosába, ahol 2 évig könyvelő volt a helyi hírnök gyárbán. 1922–1944 között a késmárki német líceumban testnevelő tanárként dolgozott. 1945–1947-ben az iglói, 1947–1949-ben a késmárki szlovák gimnáziumban tanított, majd nyugalmába vonult. Az egyik legjelesebb tátrai hegymászó volt, aki számos csúcsot elsőként mászott meg, de diákjait és távolabbról érkezett hegymászókat is gyakran elkísérte egy-egy túrára. Rokfalusy Lajos (Lőcse, 1887. október 24. – Salgótarján, 1974. április 27.)<sup>69</sup> tanítóval és Kregczy Tibold<sup>70</sup> építész-mérnökkel alkották a híres *Szepesi triót*, amely számos közös sziklamászást hajtott végre. Rendszeresen tartott hegyimentő kiképzéseket, előadásokat, emellett számos fényképen is megörökítette a Tátra szépségeit, a tátrai turizmus történetéről cikkeket közölt a *Turistaság és Alpinizmus*, a *Turisták Lapja* c. magyar, valamint különböző német lapokban. Írásai megjelentek a Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyveiben is, emellett megrendelésre több könyvet írt, ezek egy része azonban kéziratban maradt (pl.: *Adatok a sífutás történelmi fejlődéséhez Szlovákiában*, 1955; *A késmárki tűzoltóság története*, *A cipszer orvosegyesület története* – Tóth Lászlóval). Stuttgartban 1961-ben jelent meg *A Magas-Tátra. A Magyarországi Kárpát Egyesület története*, Münchenben 1971-ben adták ki *A Magas-Tátra mondái* c. művét.

<sup>69</sup> Hamvait végakarata értelmében Iglóra vitték és a városi temetőben található családi sírban helyezték el.

<sup>70</sup> Kregczy Tibold (Igló, 1889 – India ?, 1959) a budapesti műegyetemen szerzett építész-mérnöki oklevelet. Nemcsak a Magas-Tátrában, hanem a Dolomitokban is gyakran mászott hegyet. Az I. világháborúban orosz hadifogságba esett és Huguely Lászlóhoz hasonlóan ő is Kínába, Sanghajba került, ahol szikvízgyárat alapított és ezt 1946-ig működtette. 1946-ban Kalkuttában telepedett le.

**GRESCHIK JENŐ (Késmárk, 1887. augusztus 12. – Budapest, 1967. február 11.) zoológus, ornitológus, hisztológus.**

A budapesti tudományegyetemen tanult és 1910-ben doktorált. 1906-tól a Madártani Intézet munkatársa, majd az I. vh. után kényszer-nyugdíjazták. Ekkor Tolna megyében selyemhernyó-tenyésztési szakértőként dolgozott, majd a budapesti Természettudományi Múzeum Állattárának munkatársa lett; innen vonult nyugdíjba 1944-ben, igazgatói rangban. A II. vh. után ismét több évig aktívan dolgozott az Állattárban. Elsősorban a madarak szövettanával foglalkozott, de bagoly köpetekből származó emlős csontmaradványokat is vizsgált, élete vége felé darazsakat is tanulmányozott. Az 1920-as és 1930-as években gyakran publikált a *Kócsag* c. madártani folyóiratban. **F. m.:** *Murinae zápfogai* (Aquila), 1910; *Vetési varjú bélcsatornájának szövettana* (Aquila), 1914.

**SCHULEK ELEMÉR (Késmárk, 1893. szeptember 3. – Budapest, 1964. október 14.) vegyész, gyógyszerész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Gyógyszerész családból származott, maga is gyógyszerészetet tanult a budapesti tudományegyetemen. Doktorátusát 1920-ban szerezte meg. Az egyetemen maradt és az 1. számú Kémiai Intézetben Winkler Lajos (1863–1939) mellett dolgozott, mint tanársegéd, közben hosszabb tanulmányutat tett Európában és az Egyesült Államokban. Elsősorban higiéniai intézeteket keresett fel, mivel 1927-ben az újonnan alapított Országos Közegészségügyi Intézet kémiai osztályára került, amelynek hamarosan vezetője lett. Feladata itt a hivatalos gyógyszervizsgálat megszervezése volt. 1944-ben a tudományegyetem analitikai és szerves kémiai tanszékének professzorává nevezték ki, Szabellédy László (1901–1944) utódaként. 1941-ben az MTA levelező, 1945-ben rendes tagjává választotta. Két ízben (1949-ben és 1951-ben) tüntették ki Kossuth-díjjal. A klasszikus analitikai módszerek továbbfejlesztője volt, és különös érdemei vannak a gyógyszer-analitikai eljárások fejlesztésében. A Vilecz-cel kidolgozott kénsav-peroxidos roncsolásos redukciós és bromatometriás módszere – gyógyszerkészítmények arzén- és antimontartalmának meghatározására – széleskörűen elterjedt, s azt brómos titrálások területére is kiterjesztette. A térfogat analitikába számos új redoxindikátort vezetett be. A kén és a szelén vegyületeivel is foglalkozott. Az *Acta Pharmaceutica Hungarica* főszerkesztője volt. **F. m.:** *V. Magyar Gyógyszerkönyv* (főszerkesztő), 1954; *Az általános kvantitatív analitikai kémia elvi alapjai és módszerei* (Szabó Zoltán Lászlóval), 1966.

**BRUCKNER GYŐZŐ (Késmárk, 1900. november 1. – Budapest, 1980. március 8.) szerves kémikus, gyógyszervegyész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Édesapja vagy 25 éven át matematika tanára, majd igazgatója volt a késmárki líceumnak, ahol fia is középiskolai tanulmányait végezte. A budapesti József Műegyetemen 1925-ben vegyészmérnök, a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen 1928-ban egy fizikokémiai tárgyú munkájáért bölcsészdoktori oklevelet szerzett (később kizárólag szerves kémiával foglalkozott!). 1926 és 1949 között Szegeden tanított. 1926–1938-ban a Ferenc József Tudományegyetem Vegytani Intézetének, ill. Szerves kémiai és Gyógyszervegyészeti Intézetének tanársegéde, majd magántanára volt, 1938-tól előbb nyilvános rendkívüli, majd rendes tanár. 1949-től 1970-ig a budapesti ELTE tanszékvezető professzora volt. Az 1920-as évek második felében néhány évig németországi (Berlin–Charlottenburg) és ausztriai (Graz) egyetemeken volt vendégkutató. Az osztrák Fritz Pregl Nobel-díjas kémikusnál elsajátította a biokémiai mikroanalitikai módszereket, amelyeket eredményesen elterjesztett Magyarországon. Szegeden jó kapcsolatokat ápolott a Nobel-díjas Szent-Györgyi Alberttel, aki egyebek között felfedezte a P-vitamint is. Erről az anyagról Bruckner Győző mutatta ki, hogy valójában két flavono-glikozid keveréke. Elsősorban a gyógyhatású természetes vegyületek vizsgálata terén ért el jelentős eredményeket, miközben alapvető fontosságú reakciómechanizmusokat fedezett fel (pl. a megfordítható N–O-acilvándorlás, diénszintézis átvitele aromás rendszerekre). Nevéhez fűződik az izokinolin szintézisének elméleti levezetése és gyakorlati megvalósítása. Egyik legjelentősebb felfedezése a lépfenebacillusal kapcsolatos: 1937-ben megállapította, hogy a kórokozó nagyfokú ellenálló képességét egy olyan toxin anyagnak köszönheti, amely D-glutaminsav láncból felépült polipeptidet tartalmaz, amellyel az L-aminosavakat lebontani vagy átalakítani képes mikroorganizmusok nem tudnak mit kezdeni. Bruckner Győző ettől kezdve elsősorban a peptidkémiai foglalkozott. Az 1950-es és az 1960-as évek fordulóján az ő vezetésével sikerült a világon először az agyalapi mirigyben termelődő adrenokortikotrop hormont mesterséges úton előállítani. Iskolateremtő tudós volt, tanítványai később maguk is professzorok és szakterületük kiemelkedő művelői lettek. Bruckner Győző kétszer (1949, 1955) kapta meg a Kossuth-díjat. Számos magyarországi és külföldi tudományos társaság tagja volt. Az MTA 1946-ban levelező, 1949-ben rendes tagjává választotta. Azonos nevű nagybátyja – **Bruckner Győző** (1877–1962) – jogtörténészként vált ismertté és az MTA tagjává. **F. m.:** *Szerves kémia I–III.*, 1952–1981.

Öccse, **Bruckner Zoltán** (Késmárk, 1902. december 11. – Budapest, 1958. június 23.) úgyszintén vegyészmérnök lett és a magyar gumigyártás egyik irányítója volt. 1945–1950-ben hadifogolyként a Szovjetunióban építőanyag-kutatással, talajjavítási technológiák kidolgozásával foglalkozott.

**SZELÉNYI GUSZTÁV (Késmárk, 1904. szeptember 5. – Budapest, 1982. október 14.) zoológus, entomológus, c. egyetemi tanár.**

Szelényi Ödön irodalomtörténész, filozófus, egyetemi magántanár fia. Gyermekkorát szülővárosában és Pozsonyban töltötte. A mezőúti gimnáziumban érettségizett 1922-ben. 1923–1927-ben a budapesti tudományegyetemen biológiát, ezen belül elsősorban állattant hallgatott. 1927-ben tanári, 1930-ban a debreceni Tisza István Tudományegyetemen doktori oklevelet szerzett. 1926–1968 között a Rovartani Állomás (később: Növényvédelmi Kutatóintézet) munkatársa, 1942-től osztályvezetője volt. Egyetemi előadásokat is tartott: 1940-ben az Agrártudományi Egyetem magántanára lett, 1953-tól a

budapesti ELTE-n a növényvédelmi rovartan előadója volt. 1968-ban nyugalomba vonult, de a Természettudományi Múzeum munkatársaként tovább dolgozott. 1970-től a szegedi József Attila Tudományegyetem c. professzoraként növényvédelmi állattant oktató. Kutatási területe elsősorban a takarmány- és olajnövények (lucerna, mák stb.) kártevői, a gyümölcsfák pajzstetvei és a hártvázszerű rovarok rendszertanának és ökológiájának vizsgálata volt. Fia **Szelényi Iván** (Budapest, 1938. április 17. –) szociológus, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1975-ben kiutasították Magyarországról egy kézirat illegális külföldre juttatása miatt. Jelenleg az USA-ban él.

**SZABOLCS ZOLTÁN (Késmárk, 1909. április 8. – Szombathely, 1970. június 19.) sebész, onkológus, c. egyetemi tanár.**

A budapesti egyetem orvosi karán 1933-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. 1933–1937-ben a II. számú Sebészeti Klinikán dolgozott. 1939-ben műtőorvosi képesítést nyert. A klinikán 1941-ben tanársegéd, 1949-ben adjunktus lett. 1952-től a szombathelyi megyei Markusovszky Kórház általános sebészeti osztályának vezető sebész főorvosa volt. 1968-tól a pécsi Orvostudományi Egyetem c. egyetemi tanára. Balesetben vesztette életét. Fő kutatási területe az onkológia, a gyomorrák sebészete. Több, nemzetközileg is elismert új sebészeti eljárást dolgozott ki. **F. m.: A daganatok sebészete** (In: Általános sebészet), 1948; *Gyomorrák*, 1966; *A gyarkoló orvos onkológiája* (Kocsis Sándorral, István Lajossal), 1966.

**NOSZKY JENŐ, ifj. (Késmárk, 1909. április 15. – Budapest, 1970. január 23.) geológus.**

Édesapja, id. Noszky Jenő (→Nagykereskény) geológus születése idején a késmárki líceum tanára volt (1906–1920 között). 1927–1931-ben a debreceni tudományegyetemen tanult. Természettudományi földrajz szakos tanári oklevelének megszerzése után, bécsi tanulmányútján fejezte be Telegdi-Róth Károly mellett megkezdett doktori értekezését a Bakony krétaképződményeiről. Ezután a debreceni egyetemen tanársegéd, majd 1936-tól a budapesti Magyar Állami Földtani Intézetben geológus, 1953–1956-ban igazgató. A Bakony és a magyar mezozoikum kiváló ismerője; mintegy 50 kéziratos jelentése és igen sok szakvéleménye mellett térképek sorát és 36 szakcikket publikált. Ezek legnagyobb része az Észak-Bakony tektonikájának, jura-kréta rétegsorai részletes tagolásának, mangánérc- és bauxittelepeinek rétegtani helyzetével foglalkozik. Eredményteljes kutatott Nézs és Jászó környékén, a Réz-hegységben, a vargasi széntelepek környékén, a Mecsekben, a Tokaji- és a Kőszegi-hegységben is. Jeles térképező volt. **F. m.: A Mátra hegység geomorphologiai viszonyai**, 1929; *Adatok az északi Bakony krétaképződményeinek ismeretéhez*, 1934; *Vándorlások Palócföldön*, 1940; *A Cserhát hegység földtani viszonyai*, 1940; *A bakonyi mangánérc rétegtani helyzete*, 1952; *Magyarország jura képződményei*, 1961.

**KESZEGFALVA (Kameničná)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést viszonylag későn, csak 1482-ben említik először írott források, jóllehet a határát jelző helyek, mint a *Lábám*, *Nádas-ér* és *Misnyáló* már 1261-ben szerepelnek egy okiratban. A falut a történelem során többször is pusztította árvíz, a legsúlyosabb károkat az 1965 júniusában bekövetkezett áradat okozta: ekkor a házak fele összeomlott. A faluban lakik Liszka József néprajzkutató (→Köbölkút) és második felesége, Juhász L. Ilona, aki szintén néprajzzal foglalkozik. A faluhoz tartozik Bálványszakállas, Szőlős, Vajas és Lohót településrész is. A községnek 1910-ben 1772 magyar lakosa volt. 2011-ben 1929 lakosából 1334 magyar, 407 szlovák nemzetiségűnek vallotta magát.

\*\*\*

**STEGENA LAJOS (Keszegfalva, 1921. november 10. – Budapest, 1997. február 16.) geofizikus, térképész, egyetemi tanár.**

Szülei pedagógusok voltak. Az újpesti Könyves Kálmán Reál Gimnáziumban érettségizett 1938-ban. 1942-ben a budapesti Magyar Királyi József Nádor Műegyetemen szerzett vegyészmérnöki diplomát. 1941-től 1946-ig a Magyar Állami Földtani Intézetben kutatóként talajtannal foglalkozott. 1946 és 1952 között az Eötvös Loránd Geofizikai Intézetben volt kutató, majd 1953-tól tudományos osztályvezetőként szeizmikus, geotermikus és geokémiai kutatásokat irányított. 1953-tól az ELTE Geofizikai Tanszékén egyetemi tanár: 1966–1987 között a Térképészeti Tanszék vezetője volt. Mintegy 30 egyetemre hívták meg előadások tartására, egy-egy szemeszterre. Vendégprofesszora volt a Freibergi, a Clausthali, a Kielem és a Nápolyi egyetemnek. Világszerte újdonságnak számított a mélyreflexiós szeizmikus szelvényezés technikai feltételeinek megteremtése és kísérleti megvalósítása. Elsőként mutatta ki, hogy a Pannon-medencének a kérge nem vastag, hanem vékony, s ezzel az uralkodó geotektonikai koncepció (köztes-tömeg elmélet) feladását alapozta meg. Kiemelkedő sikereket ért el a geotermikában. Ő volt a lemeztektonika első hazai ismertetője. 1967-ben egy nemzetközi tanácskozáson hallott először erről az új elképzelésről és ettől kezdve minden igyekezetével arra törekedett, hogy Magyarországon is sikerre vigye. Ez nem volt egyszerű, mert sokan kételkedve fogadták a lemeztektonikát. Ő azonban felismerte az elmélet korszerűségét és alkalmazta a Pannon-medencére. Egy további szakterülete a térképészet, ezen belül is elsősorban a térképtörténet volt. Több mint 150 tudományos cikket és 23 könyvet írt. **F. m.: Az automatizálás a kartográfiában** (Klinghammer Istvánnal, Füsi Lajossal), 1972; *Korok és térképek*, 1984; *Térképtörténet*, 1987; *Vetülettan*, 1988; *Magyarország térképei a mohácsi vész előtt*, 1991.

**VINCZE KÁROLY KÁLMÁN (Keszegfalva, 1939. január 1. –) hajóépítő kutató mérnök, egyetemi docens.**

1963-ban a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskolán szerzett mérnöki oklevelet, 1977-től a műszaki tudomány kandidátusa. 1986–1990-ben a nyugat-szlovákiai kerületi hivatal alelnöke volt. 1990-től a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola (jelenleg: Műszaki Egyetem) docense. Az egyetem komáromi kihelyezett karán oktatott 2009-ig. 2000-től az MTA köztestületi tagja. Főbb díjai, kitüntetései: Munka Érdemrend (1989); a Széchenyi István Egyetem emlékérmé (Győr, 2002); a Szlovák Műszaki Egyetem emlékérmé (2003). **F. m.:** *A hajógyártás technológiája*, 1991; *Áruszállító járművek I-II.*, 2001.

### **KOCSIS ARANKA (Bálványszakállas, 1953. december 8. –) néprajzkutató, szerkesztő.**

A komáromi magyar gimnáziumban érettségizett 1972-ben, majd a budapesti ELTE magyar–néprajz szakán szerzett oklevelet (1977). A bölcsészdoktori címet 1995-ben, a PhD. fokozatot 2004-ben szerezte meg. 1977-ben a somorjai Honismereti Ház vezetője, 1978–1981-ben a pozsonyi Állami Területi Levéltár szakdolgozója, 1982–1989-ben a *Nő* hetilap szerkesztő-riportere és a Csemadok néprajzi szakelődője. 1990–1993 a *Nő* főszerkesztője, majd a *Tücsök* főszerkesztője (1995–1999, illetve 2003–2010). 1999–2003-ban a Kalligram Kiadó munkatársa. Elsősorban népművészettel, társadalomnéprajzzal foglalkozik. **F. m.:** *Zoboralkái himzések*, 1994; *A vajkai szék nemesei. Hagyatéki leltárak a 17–19. századból*, 1997; *A gazda, a családja, a munka és a hatalom* (szociológiai tan. Martosról), 2006; *Magyar faluk és magyar falusiak a szlovák fővárosban*, 2011.

## **KINORÁNY (Chynorany)**

Az egykori Nyitra vármegyében található település a régészeti leletek tanúsága szerint már az i. e. 6. évezredben lakott hely volt. Az i. u. XI. században szlávok laktak itt, de csak 1387-ben említik először a helységet Luxemburgi Zsigmond adománylevelében *Heren* alakban. A *Chinoran* elnevezés csak 1773-ban bukkan fel először. Itt született Terlanday János (1708. november 3. – Nyitra, 1770) püspök, egyházi író. 1910-ben 2147 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2754 főt számoltak össze, ebből 2580 vallotta magát szlováknak.

\*\*\*

### **MOLNÁR VINCE (Kinorány, 1862. július 19. – Újpest, 1919. április 10.) geográfus, tanár.**

Tanulmányait a budai tanítóképzőben végezte. Több helyen volt polgári iskolai tanár, a budapesti vakok intézetében is működött. Újszerű térképét és földgömbjét, amelynek lényege abban állt, hogy az egyes földrajzi fogalmakat különféle tapintási érzetet keltő anyagokkal lehet érzékelni, a vakok oktatására ajánlotta fel. Később a Braille-íráshoz hasonló módon szerkesztett térképeket nemcsak Magyarországról, hanem minden kontinensről és országról a vakok oktatásának céljára.

### **TERLANDAY EMIL JÁNOS (Kinorány, 1866. augusztus 27. – Esztergom, 1915. április 11.) bencés tanár, geográfus.**

Pannonhalmán teológiát, a budapesti tudományegyetemen természetrajz-földrajz szakot végzett 1888-ban. Kőszegen, Sopronban, a pannonhalmi főiskolán, majd Esztergomban tanított. Munkáiban a jégbarlangok keletkezésével és a kristályok, illetve testek szerkezetével foglalkozott. Számos művet jelentett meg magyar és német nyelven. Írt egy tanulmányt a szilicei jégbarlangról is, sőt méréseket is végzett ott. Megvizsgálta a dobsinai jégbarlang képződményeit is. **F. m.:** *A szilicei jégbarlangról*, 1893, 1896; *A kettőtörés utánzása üveglemezekkel*, 1908, 1911; *Zur Frage der inneren Struktur der Kristalle*, 1914; *Ein Gesetz der Konstruktion der Körper und sein Zusammenhang mit dem Relativitätsprinzip*, 1915.

## **KIRÁLYHELMEC (Král'ovský Chlmec)**

Az egykori Zemplén vármegyében található város környéke már az újkőkorból lakott volt és a honfoglalás koráig több réteget sikerült feltárni, ami a kelták és a vandálok jelenlétére utal. Első írásos említése *Helmeche* alakban az 1214-ben keletkezett leleszi alapítólevélben szerepel. 1910-ben 2725 magyar lakosa volt. 2011-ben 7698 lakosából 5670 magyar, 1496 szlovák és 304 roma volt. A város jeles szülöttei: Helmeczi (Serfőző) Mihály (1788. szeptember 27. – Pest, 1852. december 1.) író, műfordító, nyelvújító; Kemechey Jenő (1862. december 28. – Budapest, 1905. január 14.) újságíró, regényíró; Aczél Ilona (1884. november 7. – Budapest, 1940. március 5.) színésznő, a Nemzeti Színház örökös tagja, Csathó Kálmán író felesége; Dobos László (1930. október 28. –) író, szerkesztő, politikus; Szentpétery Ari (1933–) színésznő; Gyimesi György (1935. október 2. –) orvos, vadászíró, politikus, a királyhelmecei kórház volt igazgatója; Tóth Tibor (1966–) színművész, a komáromi Jókai Színház igazgatója; Tóbiás Szidi (1967. május 28. –) színész; Kassai Csongor (1972. augusztus 24. –) színművész, Stubendek Katalin (1972–) színésznő. 1930–1944 között a városban élt Mécs László (1895–1978) költő és pap.

\*\*\*

### **PALÁGYI GYÖRGY ISTVÁN (Királyhelmece, 1939. december 19. –) vegyészmérnök, radiokémikus, a csehországi Görgei Artúr Társaság elnöke.**

Szülővárosában végezte általános és középiskolai tanulmányait, 1957-ben érettségizett. A pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karán 1962-ben szerzett vegyészmérnöki oklevelet. 1962–1966-ban előbb a vágsellyei Dimitrov Vegyiművekben, majd 1964-től a kassai Kelet-szlovákiai Vasműben dolgozott. 1967–1979 között a kassai P. J. Šafárik Egye-

tem Radiobiológiai Laboratóriumának munkatársa volt. 1979-ben lett a kémiai tudomány kandidátusa (*A radiojód meghatározása a környezetben folyadék–folyadék rendszerekben való megoszlása alapján*). 1979–1992 között a Radioökológiai és Alkalmazott Nukleáris Műszaki Intézet tudományos főmunkatársaként tevékenykedett. 1992–1993-ban a kassai tudományegyetemen a szerves kémiai tanszék adjunktusként oktatott, majd cseh származású második feleségével, aki szintén radiokémikus Csehországban, a Prága melletti Řezben telepedett le. 1993-ban megvédte nagydoktori munkáját (*Analitikai koncentrációs–szeparációs módszerek a nyomelemek és a radionuklidok koncentrációjának meghatározására a környezetben*). 1993–1994-ben a CSTA<sup>71</sup> Sugárdozimetriai Intézetében dolgozott, 1994–2004 között az Állami Nukleárisbiztonsági Hivatal nukleáris és sugárvédelmi felügyelője volt. 2004–2012 között a Řez Nukleáris Kutatóintézet tudományos főmunkatársaként tevékenykedett. Jelenleg a prágai Cseh Műegyetem Magkémiai Tanszékének óraadó tanára. Kutatási területe az atomenergia békés célú felhasználásával, a radioaktív anyagok környezeti hatásával, a radioaktív hulladékok biztonságával kapcsolatos. Kidolgozott több eredeti radiokémiai és radioanalitikai módszert, ill. koncentrációs és szeparációs eljárást. A közetekben található és a talajba kerülő radionuklidok migrációját és transzportját is vizsgálja. Számos alkalommal járt külföldi (Németország, Japán, USA) tanulmányúton, vett részt nemzetközi konferenciákon, ahol eddig közel 100 előadást tartott. Több mint 100 kutatási jelentés foglalkozik tudományos eredményeivel, 80 eredeti publikációja jelent meg a radiokémia és a radiokémiai analízis témaköréből. Különböző szakmai társaságok tagja, évekig a *Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry* szerkesztőbizottságának is tagja volt. Aktív szerepet vállalt a Csehországban élő magyarok szellemi, kulturális és politikai életében. Az Együttélés Politikai Mozgalom magyar tagozatának egy időben elnöke volt, számos parlamenti és minisztériumi kisebbségügyi bizottság, tanácsadó testület tagja. 2005-ben megalapította a prágai székhelyű Görgei Artúr Társaságot, amely a cseh fővárosban 1845–1848 között vegyészként tevékenykedő későbbi hadvezér emlékét ápolja. 2012-ben egykori prágai lakóházán a Társaság kezdeményezésére emléktáblát helyeztek el. 1998-tól éveken át a Prágai Református Missziói Gyülekezet presbiteri tisztségét is ellátta. Tudományos ismeretterjesztő cikkei a *Prágai Tükör* c. folyóiratban jelennek meg. **F. m.:** *CRC Handbook of Radioanalytical Chemistry* (társszerző), 1991; *Preconcentration Techniques for Trace Analysis* (társszerző), 1992.

### **BOGOLY JÁNOS (Királyhelmec, 1951. július 4. – Királyhelmec, 2011. január 15.) pedagógus, természetvédő, természetfotós, helytörténész, biológiai és tájféldrajzi szakíró.**

Alap- és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Kassán, a tudományegyetemen kezdte tanulmányait, de családi okokból félbehagyta, majd 1972-ben Hradec Královében, a Pedagógiai Főiskolán szerzett tanári oklevelet felnőttoktatás és pionírvezetői szakon. 1970–1974-ben a királyhelmeci, 1975–1990-ben a nagykaposi Ifjúsági Ház igazgatója. Ekkoriban kezdett honismerettel és természetvédelemmel foglalkozni, túrákat szervezett a tanulók és a diákok számára, miközben szülőföldje (az Ung-vidék és a Bodrogház) növényeit és természeti képződményeit is fotózta. Autodidaktaként képezte magát botanikussá és helytörténésszé. Rendszeresen publikált a regionális és a központi lapokban a táj természeti viszonyairól, múltjáról, műemlékeiről, védett növény- és állatfajairól. 1993-ban visszaköltözött Királyhelmecre, ahol előbb a Városi Hivatal munkatársa, majd 2004–2006-ban a Szabadidőközpont igazgatója volt. Ezt követően egyik alapítója és haláláig vezetője volt a Honismereti Múzeumnak. Több tucat kiadvány társszerzőjeként is jegyzik. **F. m.:** *A Latorca és a Bodrog vidékének természetrajza*, 1984; *Természeti értékek a Bodrog és a Latorca mentén*, 1988; *Kisgéres növény- és állatvilága – Királyhelmec és Felső-Bodrogház természetrajza és történelme*, 1992; *Betűkbe szedett régmúlt*, 1994; *Templomaink*, 1996; *Nagytörkány természetrajza*, 2006; *Felső-Bodrogház és az Ung-vidék kisenciklopédiája*, 2008; *Kőbe zárt régmúlt*, 2008; *Királyhelmec és környéke régi képekben*, 2009; *Felső-Bodrogház és környéke természeti értékei képekben*, 2009.

### **KISGARAM (Hronec)**

Az egykori Zólyom vármegye területén fekvő települést 1357-ben említik először az okiratok *Hronecz* alakban. 1424-ben szerepel először *Kysgaranként*, de magyarul 1886-ig *Rónicznak* nevezték. 1910-ben 2145, többségében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1220 lakosából 1001 fő vallotta magát szlováknak, rajtuk kívül elsősorban romák élnek itt. A faluban született Szokoly Alajos (1871. június 19. – Bernecebaráti, 1932. szeptember 9.) atléta, aki az 1896-as athéni olimpiai játékokon 100 méteres síkfutásban bronzérmet szerzett, a hármassugrásban pedig negyedik lett; Ladislav Chudík (1924 – ) jeles szlovák színművész, a népszerű *Kórház a város szélén* c. tévésorozat ortopéd főorvosa.

\*\*\*

### **SZÉCSI (NIKEL) ZSIGMOND (Kisgaram, 1841. október 6. – Selmezbánya, 1895. október 8.) királyi főerdőtanácsos, erdőmérnök, akadémiai tanár.**

Középiskolai tanulmányait Besztercebányán végezte 1859-ben. A selmezbányai Bányászati és Erdészeti Akadémiát 1862-ben fejezte be, 1864-ben Budán tette az erdészeti államvizsgát, de már 1862-ben szolgálatba lépett a selmeci bányára, erdő- és jószágigazgatóságnál. 1867-ben a selmezbányai akadémia segédtanára, majd 1871-től rendkívüli, 1878-tól rendes tanár lett. Az akadémián 1867-ben vezették be hivatalosan is a magyar nyelv használatát, Szécsi Zsigmond maga is sokat fáradozott a magyar erdészeti szaknyelv fejlesztésén. Ő írta a *Pallas Nagy Lexikona* erdészeti szócikkét. **F. m.:** *Az emberi trágya a mezőgazdaságban*, 1881; *Az erdőhasználatban kézikönyve*, 1884; *A hazai vadak természetrajza*, 1892.

<sup>71</sup> Cseh Tudományos Akadémia

## **SCHOEN ARNOLD (Kisgaram, 1887. november 17. – Budapest, 1973. április 28.) művészettörténész.**

1921-től a budapesti Lantos Antikvárium főszakértője volt, majd 1938-tól a Fővárosi Levéltár főlevéltárnoka, a fővárosi emlékművek felügyelője. 1941–1948-ban a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumának igazgatója. A barokk kor nemzetközileg is ismert kutatója, az egyházi építmények szakértője. Kezdetben a modern festészet kiválóságairól írt kisebb cikkeket, majd több könyve jelent meg elsősorban barokk templomokról, szobrokról. Később metszetekkel is foglalkozott. Mintegy másfél száz műve közül a legtöbb Pest-Budáról szól, így az *Óbuda és környéke barokk kori építészetének története* c. kandidátusi disszertációja, de jelentős eredményeket ért el Székesfehérvár XVIII. sz.-i művészetének kutatásában is. Számos műve maradt fenn kéziratban. **F. m.:** *Francesco Barbieri Sfrisat*, 1914; *A Budapest-krisztinavárosi templom*, 1916; *A budavári Szentháromság-szobor emlék*, 1918; *Világlexikon. A tudás egyeteme*, 1925; *A budai Szent Anna templom*, 1930; *A budapesti Központi Városháza*, 1930; *Óbuda múltjából*, 1935. Közreműködött a *Budapest műemlékei I–II.* (szerk. Pogány Friyes), 1955–1962 c. mű megírásában.

## **KISHERESZTÉNY (Malé Chrašťany)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést először 1209-ben említik. A *Kysherestien* elnevezés 1388-ban szerepel először okiratban. 1910-ben 125 szlovák lakosa volt. A XX. század második felében más településekkel együtt Bélád része lett.

\*\*\*

### **HUSZÁR MÁTYÁS (Kisheresztény, 1778 – Nagyvárad, 1843. március 10.) mérnök.**

A XIX. század első felének legnagyobb elméleti és gyakorlati tudású geodétája. Mint vízszabályozó mérnök, a magyarországi folyókák és mocsarak szabályozásának korszerű elveit ő állapította meg. A pozsonyi Akadémián 1796–1798-ban filozófiát, a kassai Akadémián 1798–1799-ben jogot hallgatott. Mérnöki diplomáját a pesti Institutum Geometricumban 1804-ben szerezte, de már 1798–1799-ben gyakornokként részt vett Bogdanich Dániel csillagászati helymeghatározásaiban, majd Litzner János, Heves megye mérnöke mellett uradalmi mérnökgyakornok volt, 1802-ben az Esterházy grófok tatai birtokán dolgozott. 1805-től 1808-ig Szatmárnémeti hites mérnöke. Innen küldték 1809–1810-ben nyugat-európai tanulmányútra (Itáliába, Franciaországba, Németországba és Hollandiába). Haza érkezve ismét uradalmi mérnökként dolgozott, 1815-től Lugoson kamarai mérnök, 1818-tól a nagyváradi kamarai kerület igazgató-mérnöke volt. Elkészítette a Tiszántúli (a Körösök és a Berettyó) szabályozásának tervét, de ezzel egyidejűleg tervet készített a Tisza szabályozására, mely a későbbi Vásárhelyi-féle terv előfutárának tekinthető. (Már ekkor javasolta a Hortobágy, a Zádor és a környező folyókat elzáró tiszadobi töltés megépítését!) 1823-ban a Duna felvételéhez rendelték ki igazgató-mérnöki beosztásban. Lejtmerési munkálatait Bogovich Károllyal és Holecz Andrással úgy egyeztetette, hogy a Hortobágyon és a Veresnádán át egységes szintezési hálózatot hoztak létre Nagyszőlőstől Szegedig. 1824-ben hajózási felügyelő. Elsőnek térképezte fel a Dunát, a Marost, a Tiszát és a Körösöket. Szintező műszert tervezett állványzattal és mikrométeres csavarral. Kezdeményezésére vezették be a tízes számrendszert a szintezőléceken és általában a geodéziai gyakorlatban. A korabeli nemzeti törekvésekkel rokonszenvező magatartása (a nemzeti nyelv használata), valamint – valószínűleg – a katonai felmérések hibáinak ismételt bírálata miatt<sup>72</sup>, 1827-ben elmozdították állásából, és visszahelyezték a nagyváradi kerületbe, a felmérési munkálatok vezetését pedig tanítványára, Vásárhelyi Pálra bízták: Huszár Mátyás teljesen háttérbe szorítva és elfeledve, és a munkája során szerzett betegségébe beleerokkva halt meg. Sokoldalú gyakorlata, képzettsége és nyelvtudása egyaránt a kortárs mérnökök fölé emelte. Nemcsak mint vízmérnök, hanem mint földmérő mérnök is jelentős: a háromszögelés és szintezés terén egyaránt úttörő munkát végzett. Mint műszerkészítő is kitűnt: folyami mérésre is alkalmassá tette a Woltman-szárnyat, s ezzel Pozsonynál 1825-ben vízhozam-méréseket végzett. Újszerű szintezőműszerét utóbb a Voigtländer cég gyártotta. Írásos munkái kéziratban maradtak és részben elkallódtak.

## **KISKAPOS (Malé Kapušany)**

Az egykori Ung vármegye területén található település 1914 óta Nagykapos városrésze. Első írásos említése 1214-ből való, a *leleszi alapítólevélben*, mint *Copus-Kapos* szerepel. Kiskapos csak a XV. század közepétől fordul elő az írott forrásokban önálló településként. 1910-ben 492 magyar lakosa volt.

<sup>72</sup> Rózsa Gábor a következőket jegyzi meg *Egy elfelejtett vízmérnök, Huszár Mátyás geometra munkássága nagy tanítványának, Vásárhelyi Pálnak árnyékában* c. tanulmányában: „Huszár pályája csúcsán követi el élete legnagyobb ballépését: 1827. március 20-i terjedelmes, nagymértékű jelentését magyar nyelven terjeszti az Építési Főigazgatóság elé, amelynek akkor egyetlen magyar tisztviselője sem volt. Ez önmagában olyan forradalmi cselekedetnek számított, amit még Huszárnak sem lehetett megbocsájtani. Ettől kezdve benne nemcsak egy tehetséges magyart, hanem egy veszedelmes, elmés és öntudatos rebelist látnak. Szabályosan előre kitervelt hajszá kezdődik ellene, ami csaknem két évig tart, és végső soron Huszár teljes félreállításával, helyettese és tanítványa, Vásárhelyi fényes pályafutásának kezdetével jár. További kutatásra méltó kérdés, hogy Vásárhelyi miért nem »nyúl utána« nagy mesterének, miért kell Huszárnak élete végére térképtárosi állásért kuncsorognia, csakhogy kedves térképei és műszerei közelében maradhasson.”

\*\*\*

**ERDÉLYI JÁNOS (Kiskapos, 1814. április 1. – Sárospatak, 1868. január 23.) ügyvéd, költő, akadémiai tanár, az MTA tagja.**

Szülöhelyén kezdte iskolai tanulmányait, majd 1824-től megszakításokkal Sárospatakon tanult a református kollégiumban. 1835–1840 között Berzétén Máriássy Zsigmond fiainak a nevelője volt, közben jogot is hallgatott Sárospatakon és a nyári hónapokban Pesten időzött. Ekkor már verselt is. 1837-ben fejezte be a jogi tanulmányokat és néhány évig ügyvédbojtár volt. Az MTA 1839 novemberében irodalmi munkássága elismeréseként levelező tagjává választotta. Ezekben az években sok személyes tragédia is sújtotta: rövid idő alatt elvesztette szüleit, testvérét, majd egy évi házasság után feleségét, Vahot Nellit (Vahot Imre és Vahot Sándor húgát) és kislányát is. Az 1840-es évek első felében két alkalommal is hosszabb európai útra indult, és élményeiről a *Regélő* c. lapban számolt be úti levelek formájában. Ekkoriban kezdett el foglalkozni azzal, hogy módszeresen össze kellene gyűjteni a magyar népköltészet még élő alkotásait és a Kisfaludy Társaság megbízását elnyerve belefogott a gyűjtőmunkába. 1848/49-ben a Nemzeti Színház igazgatója volt, de a szabadságharc leverését követően hónapokig bujdokolt. 1851-ben a sárospataki kollégium filozófiai tanszékének tanára lett és a Bach korszakban a Felvidék egyfajta szellemi központjává emelte az intézményt. 1854-ben másodszor is megnősült. [Felesége Csorba Ilona; a házasságából egy fia született, Erdélyi Pál, aki később nősült és 1921-ben és 1926-ban születtek meg Komáromban a lányai – Erdélyi János unokái! –, Erdélyi Zsuzsanna (1921. január 10. –) néprajztudós, valamint Erdélyi Ilona (1926. december 27. –) irodalomtörténész.] Erdélyi János szervezte meg 1859-ben a Kazinczy centenáriumi megemlékezést, 1860-ban pedig a sárospataki kollégium fennállásának 300. évfordulója alkalmából rendezett ünnepséget. 1863-tól haláláig magyar irodalmat, majd világirodalom-történetet oktatott a kollégiumban. **F. m.:** *Magyar népköltési gyűjtemény. Népdalok és mondák I-III.*, 1846–1848; *Magyar közmondások könyve*, 1851; *Magyar népmesék*, 1855; *Válogatott magyar népdalok*, 1857; *A hazai bölcsészet jelene*, 1857.

## KISKOHÁNY (Kochanovce)

Az egykori Sáros megyében fekvő települést a XIV. században egy Kohány nevű soltész alapította, először 1377-ben említik *villa Kohan* alakban. 1910-ben 189 szlovák lakosa volt. 2011-ben 255-en laktak itt.

\*\*\*

**GÖRGEY ISTVÁN (Kiskohány, 1886. augusztus 4. – Budapest, 1945. március 14.) vegyészmérnök, politikus.**

A budapesti műegyetemen vegyészmérnöki, a kolozsvári tudományegyetemen jogi és államtudományi doktori oklevelet szerzett. 1909-től a kereskedelmi minisztériumban dolgozott, 1914-től a budapesti felső ipariskola tanára volt. 1922-től három cikluson át országgyűlési képviselő volt. A két vh. közötti időszakban fontos szerepet töltött be a magyarországi nagyipar irányításában.

## KISLIBERCSE (Ľuboriečka)

Az egykori Nógrád megyében fekvő települést *Leberchee* alakban először 1335-ben említik az okiratok. A *Kyslyberche* fél évszázaddal később, 1387-ben bukkan fel. 1910-ben 210, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 157 személy lakott itt.

\*\*\*

**JÓNÁS MÁRTON (Kislibercse, 1895. december 11. – Celldömölk, 1987. január 22.) matematika-tanár, tankönyvíró.**

Édesapja uradalmi gazdatiszt volt, öt gyermeke közül Márton volt a harmadik. A szarvasi gimnáziumban érettségizett 1913-ban. A budapesti tudományegyetemen matematika–fizika szakon tanult, közben az I. vh. kitörését követően bevonult, de felhívást kapott, ezért leszerelt. A golyó élete végéig a testében maradt. Tanári oklevelét megszerezve 1920 szeptemberében a kiskunhalasi Ref. Gimnázium véglegesített tanára lett. Az 1930-as évektől kezdve aktív résztvevője volt a matematikaoktatás reformjával kapcsolatos vitáknak, nézeteit a *Protestáns Tanügyi Szemle* hasábjain fejtette ki. Véleménye szerint a jó tankönyv egy jól összeállított példatár, a tanítás alapja pedig a példadolgoztatás. Egyszerű nyelven, röviden kell tiszta gondolatokat közölni. A szabályok és a definíciók másodrangúak, a cél a logikus gondolkodásra szoktatás. Megbízta több matematika tankönyv megírásával, ezek egy része az 1938/39-es tanévben jelent meg, a továbbiak 1942-re készültek el. Tervbe vette a fizikatankönyvek megírását is, de az idő rövidsége miatt erre a vele azonos nézeteket valló Nagy Miklóst és Dombi Bélát kérték fel. Szigorú, de emberséges és igazságos tanár volt, aki sok kiváló pedagógust indított el a pályán. 1949-től a celldömölki gimnázium tanára, 1954–1957-ben igazgatója volt. Felülről elrendelt nyugdíjazása után még tíz évig szerződéses tanárként oktatott.

## KISMÁNYA (Malá Maňa)



Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település 1962 óta Mánya településrésze, miután Nagymányával összevonták. Először 1375-ben említik *Kysmana* alakban, jöllehet Mánya település már 1237-ben szerepel egy oklevélben. Kismányának 1910-ben 742 jobbra magyar lakosa volt. Ezek jelentős részét 1945 után Magyarországra telepítették. Mivel Nagymánya szlovák falu volt, az egyesítést követően a szlovákok egyre nagyobb többségbe kerültek és 2011-ben a falu 2113 lakosából mindössze 3 személy vallotta magát magyarnak.

\*\*\*

**DÖMÖTÖR LÁSZLÓ (Kismánya, 1837. november 14. – Szekszárd, 1907. február 27.) jogász, méhészeti szakíró.**

Tanulmányai befejeztével Tolna megyében telepedett le, ahol ügyvédként tevékenykedett és a Tolna Megyei Gazdasági Egyesület titkára, valamint a szervezet értesítőjének szerkesztője volt. Gazdasági cikkeket írt a *Gazdasági Lapokba*, a *Gyakorló Gazdába* és a *Fővárosi Lapokba*. A magyarországi méhészet egyik úttörője volt, rendszeresen tájékoztatott a legújabb külföldi módszerekről és méhészeti ismeretekről. **F. m.:** *A méhtenyésztés okszerű gyakorlata az amerikai rendszer szerint*, 1882.

## KISPALUGYA (Palúdzka)

Az egykori Liptó vármegyében fekvő település 1960 óta Liptószentmiklós városrésze. Első írásos említése *Polugia Minor* alakban 1273-ból való. A XIII. század 80-as éveitől egészen 1848-ig a Palugyay család birtokolta. 1910-ben 1144, jobbra szlovák lakosa volt. Itt született Palugyay Imre (1780. október 31. – Nyitra, 1858. július 24.) nyitrai püspök, egyház író; Janik János (1797. február 18. – Liptószentmiklós, 1881. január 9.) honvéd ezredes, az 1848/49-es magyar szabadságharc egyik jeles tisztje; Kern Péter (1881. január 31. – Liptószentmiklós, 1963. március 25.) festőművész; Palugyay Farkas (1898. június 29. – ?) báró és Palugyay Miklós (1900. augusztus 17. – ?) báró filmproducerek.

\*\*\*

**PALUGYAY IMRE (Mád, 1818. október 6. – Kispalugya, 1866. december 7.) földrajzi író, jogtörténész, statisztikus, az MTA levelező tagja.**

Középiskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen végezte. Rozsnyón bölcséletet, Kassán jogot hallgatott. 1840 szeptemberében avatták ügyvéddé. Közel öt éven át díjazás nélküli gyakornok volt a magyar királyi helytartótanácsnál, majd 1846 júliusában a királyi könyvbíráló főhivatal tollvivőjévé nevezték ki. Az MTA 1847. december 29-én levelező tagjává választotta. 1848-ban az első felelős magyar kormány belügyminisztere, Szemere Bertalan kinevezte őt a Fényes Elek vezetésével létrehozott statisztikai hivatal munkatársává. 1849 februárjában viszont már Windisch-Grätz herceg alkalmazásában állt, a polgári közigazgatási tanulmányi osztály titoknokaként. Később Pest vármegye alispánja, 1859-ben a pozsonyi Helytartótanács tanácsosa lett. **F. m.:** *Werbőczy István életrajza*, 1842; *Megyerendszer hajdan és most (I-IV.)*, 1844-1848; *Túrmező oklevelekkel kísért jogtörténeti ismertetése*, 1848; *Magyarország történeti, földirati és állami legújabb leírása (I-IV.)*, 1852-1855; *A Kapcsolt Részek... történeti s jogviszonyai Magyarországon*, 1863.

**MASSÁNY(I) ERNŐ (Kispalugya, 1878. november 26. – Budapest, 1946. január 20. / június 3.) meteorológus, csillagász, légügyi szakértő.**

A budapesti tudományegyetem tanári oklevelet szerzett, 1902–1917-ben az Országos Meteorológiai Intézet munkatársa volt és fontos szerepet játszott a műszeres meteorológiai léggömbös megfigyelések megszervezésében. 1917–1927 között az albertfalvai repülőgépgyár igazgatójaként tevékenykedett, majd 1927-től ismét a Meteorológiai Intézet munkatársaként az előrejelző osztályt vezette, 1943-ban vonult nyugalomba. Egyik alapítója volt a Magyar Aero Clubnak és a Magyar Aero Szövetségnek. Szerkesztette a *Magyar Automobil és Aviatikai Szemlét*, 1913–1917 között pedig az Aero c. folyóiratot. Az 1900-as évek elején az ógyallai asztrofizikai obszervatóriumban a Jupiter bolygó felhőrendszerének periodikus változásait tanulmányozta. Üstökös-megfigyeléseket is végzett. Munkatársa volt a *Révai Nagy Lexikonának*, rendszeresen írt ismeretterjesztő cikkeket a *Vasárnapi Újságba*, a *Pesti Naplóba*, később pedig gyakran tartott előadásokat a rádióban is. Halálának pontos dátuma bizonytalan. **F. m.:** *Adalékok a Jupiter megfigyelésének történetéhez* (németül is), 1904; *A felsőbb légrétegek meteorológiai viszonyainak kutatása* 1908.

**BALÁZS ISTVÁN (Kispalugya, 1881. augusztus 20. – Sopron, 1962. február 11.) vaskohómérnök, főiskolai tanár.**

Körmöcbányán érettségizett 1900-ban a főreál-gimnáziumban. A selmecbányai Bányászati és Erdőmérnöki Akadémián 1905-ben szerezte meg vaskohómérnöki oklevelét. Kétéves üzemi gyakorlatát a zólyombrézói vasgyárban végezte. Már 1904-ben Barlai Géza professzor tanársegédje lett az Akadémián, amelyhez haláláig hű maradt. Az I. vh.-t végigszolgálta, 1918. december 14-én tartalékos főhadnagyként szerelt le és azonnal Selmecbányára sietett, ahol segítette az Akadémia Sopronba történő átköltöztetésében. Mivel Barlai professzor súlyosan megbetegedett és 1921-ben elhunyt, Balázs István irányította a vaskohászati tanszéket. 1923-ban létrehozták a Tüzeléstan és Anyagvizsgálat Tanszéket, amelynek Balázs István lett a vezetője. 1929-ben egy laboratóriumot is sikerült felszerelnie és ettől kezdve ismét gyakrabban publikált a szaklapok-

ban. Az általa vezetett tanszéken nemcsak az ötvöztött öntöttvas, hanem a fa, a homok és az acél tulajdonságait is vizsgálták, hogy egyaránt kielégítsék az erdészeti, az öntészeti és a vas- és acélkohászati igényeket. 1938-ban vonult nyugalmába, de még ezt követően is gyakran tartott előadásokat a főiskolán.

## KISRÁSKA (Malé Raškovce)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést 1220-ban említik először egy adománylevélben. Az évszázadok során mindig is kevesen lakták. 1910-ben 314 magyar lakosa volt, 2011-ben 246 lakosából 136 magyar és 98 szlovák volt. A falu szülötte Tasnádi Péter, az 1831. évi parasztlázadás (az ún. koleralázadás) vezetője.

\*\*\*

**ÁRVAY JÓZSEF (Kisráska, 1823. december 13. – Sárospatak, 1879. március 21.) királyi tanácsos, tanfelügyelő, tankönyvíró.**

Apja, Árvay András ref. lelkész volt. Középiskolai tanulmányait Sárospatakon végezte, de ugyanitt hallgatott bölcseletet, jogot és hittudományt is. A főiskola elvégzését követően nevelősködött. 1851-től a sárospataki főiskola matematikatanára, 1857-től a főiskolán felállított tanítóképző igazgatója volt, de beiktatása előtt még egy svájci, belgiumi és németországi tanulmányutat tett. 1869-től haláláig királyi tanácsos és tanfelügyelő Zemplén vármegyében. Egyik munkatársa a sárospataki tanárok által megindított Népiskolai Könyvtárnak, munkatársa, majd társszerkesztője (1859–1860) a *Sárospataki Füzeteknek*. Népiskolai matematikai, földrajzi és nyelvtani tankönyvei és tanítási vezérkönyvei korában elterjedtek voltak. **F. m.:** *Vezérkönyv az elemi számtan tanításban*, 1856; *Népiskolai tanterv*, 1858.

## KISSZEBEN (Sabinov)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést a XII. században flamand telepesek alapították, de a tatárjárás idején elpusztult. Első írásos említése 1248-ból való, Luxemburgi Zsigmond 1406-ban szabad királyi város rangot adományozott a helységnek. A XV. század végén egyike volt a Pentopolisnak nevezett, öt felvidéki várost (Kassát, Eperjest, Bárfát, Lőcsét és Kisszebent) tömörítő szövetségnek. Az egykor virágzó város azonban a későbbi évszázadokban a különböző háborúskodások, járványok következtében fokozatosan elveszítette jelentőségét és a XIX. század végén egy vidéki szürke mezőváros szintjére süllyedt. A város jeles szülöttei: Bartsch Ede (1796 – Eperjes, 1871. augusztus 31.) Sáros vármegye főorvosa, aki a pesti egyetemen szerzett orvosdoktori címet és rendszeresen írogatott a korabeli orvosi szakfolyóiratokba; Gergelyi Tivadar (1837 – 1904) jogász, országgyűlési képviselő; Csontváry Kosztka Tivadar (1853. július 5. – Budapest, 1919. június 20) gyógyszerész és festő, a XIX. és XX. század fordulójának egyik kiemelkedő, ugyanakkor különködésre is hajlamos magyar képzőművésze; Szokolszky Rezső (1873. február 8. – Veszprém, 1948. október 15.) tanító, Zólyom megyei tanfelügyelő, a Besztercebányán 1915–1919 között megjelent *Magyar Iskola* c. folyóirat alapító-főszerkesztője; Kosáry Emmi (1889. május 21. – Budapest, 1964. október 22.) színésznő, több budapesti színház művésze, operettprimadonna.

\*\*\*

**BUCHHOLTZ GYÖRGY id. (Kisszeben, 1643. május 1. – Kakaslomnic, 1724. május 11./1725. május 14.)<sup>73</sup> ev. pap, természetkutató.**

A wittenbergi egyetemen végezte a teológiát 1665-ben. Hazatérését követően különböző felvidéki városokban (Szepesolaszi, Selmezbánya, Dobsina, Szepesszombat) tanított. A felerősödő protestánsüldözések idején egy időre fogságba vetették, majd külföldre menekült. 1681-ben tért haza és 1716-ig különböző szepességi településeken (1681–1687-ben Batizfalván, 1688-tól Késmárkon) volt lelképásztor. A Tatra első kutatóinak egyike volt. Megmászta a 2453 m magas Nagyszalóki-csúcsot. Ezt a kéziratban megmaradt családi krónikában írta le, nyomtatásban először Augustini ab Hortis Samuel közölte 1774-ben megjelent munkájában. 1703–1710 között vezette családjá krónikáját *Historischer Geschlechts-Bericht* címmel, itt leírja elődei és rokoni családok tetteit is. A krónika a Tátráról értékes anyagot tartalmaz: természeti jelenségekről, vörösfenyőről, kincskeresőről, stb. A krónikát csak 1904-ben adta ki Weber Rudolf (→ Poprád), de a XVIII. és a XIX. század során többen is idéztek belőle. A krónikát fia Buchholtz Jakab folytatta. 1719-ben, 76 évesen írta meg az addig legjobb Tátra-leírást: *Das Weit und Breit erschollene Zieper-Schnee-Gebürg* címmel. Ebben a Tátra geológiai viszonyairól, növény- és állatvilágáról, meteorológiájáról értekezik a kor tudásának szintjén. Fischer Dániel (→Késmárk) *Acta Eruditorium Pannoniae* folyóiratában került volna közlésre, de valójában csak 1899-ben jelent meg. A műnek Berzeviczy István Kakaslomnicról rajzolt tátrai panorámája is része volt, de ezt csak 1934-ben közölte a lengyel Józef Szaflarski. A panorama magyarázata az 1719-ben keletkezett műben található. E kéziratból is sokan idéztek. A műben a Tátrát a magasság függvényében négy régióra osztja: rét, erdő, törpefenyő és sziklarégióba. Orvosi tevékenységéről is van tudomásunk. A nevéhez fűződik a cirbolyafenyőből készült olaj<sup>74</sup> előállítása. A részletes megfigyeléseket tartalmazó naplószerű feljegyzései csak ha-

<sup>73</sup> A különböző források halálának időpontjáról eltérő adatokat közölnek.

<sup>74</sup> Feljegyezték, hogy egy félholtra vert földművest megtalálói cirbolyafenyő kérgével takargattak be és ennek köszönhetően néhány nap múlva szépen begyógyultak a súlyos sebei. A kéregben lévő olajat káros rovarok ellen is alkalmazták.

lála után jelentek meg nyomtatásban. Munkásságát két fia: ifj. Buchholtz György és Buchholtz Jakab (→Késmárk) folytatta. **F. m.:** *Diarium Buchholtzianum* (a kéziratot a késmárki liceum levéltárában találták meg).

**WICK BÉLA (Kisszeben, 1873. november 10. – Kassa, 1955. december 25.) r. k. pap, tanár, történész.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a kassai és az eperjesi gimnáziumban tanult, ez utóbbi helyen érettségizett 1891-ben. A kassai és a kolozsvári papnevelőben végezte el a teológiát, 1896-ban szentelték pappá. Különböző településeken papként szolgált, majd az eperjesi katolikus főgimnáziumban hittant oktatott. 1921–1944 között a kassai teológiai főiskola tanára volt. Fiatal korában elbeszéléseket is írt, később elsősorban Kassa történelmével foglalkozott. A II. vh.-t követően történelemhamisítás vádjával eljárást indítottak ellene, de végül nem ítélték el. **F. m.:** *Az eperjesi Kálvária*, 1919; *Kassa város műemlékei*, 1923; *A 300 éves kassai Orbán-torony*, 1928; *Kassa régi temetői, templomi kriptái és síremlékei*, 1928, 1931; *A jezsuita rend története Kassán*, 1931; *Adatok a kassai domonkosok történetéhez*, 1932; *A kassai Szent Erzsébet Dóm*, 1936, 1993; *Kassa története és műemlékei*, 1941; *Kassa története*, 1941; *Szent Ferenc rendjének története Kassán*, 2005.

## KISTAPOLCSÁNY (Topolčianky)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környékén feltehetően szláv település lehetett már a VII. században. A helységet *Topolchan* alakban 1293-ban említik először írott források. Mai kastélya – amely az 1920–1930-as években Masaryk cseh-szlovák elnök nyári rezidenciája volt – eredetileg késő gótikus vízivár volt. A Keglevich családnak köszönhetően a XVIII. század derekától fellendült a helységben a zöldség-, a gyümölcs- és a szőlőtermesztés, miután a horvát eredetű birtokosok hívására sok dalmát telepes érkezett ide. Az 1890-es évektől a Habsburgok birtokolták a kistapolcsányi uradalmat. 1910-ben a mezővárosnak 1602 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2747 lakosából 2688 volt szlovák.

\*\*\*

**STAUD LAJOS (Kistapolcsány, 1855. február 14. – Budapest, 1941. március 28.) jogász, az MTA levelező tagja.**

A budapesti tudományegyetemen 1878-ban szerzett jogtudományi doktori oklevelet, ezt követően ügyvédi vizsgát tett. 1879-től Aranyosmaróton ügyvédként dolgozott, majd 1882-ben Újbánya város tisztii ügyésze lett. 1883–1905 között vidéki városokban bíró volt. 1905-ben Budapestre került, ahol közigazgatási bíró, majd 1907-től kúriai bíró volt. 1917–1925-ben az Igazságügyi Minisztérium szolgálatában állt, mint kúriai tanácselnök. Jogi írásait gyakran Verus álnév alatt közölte a *Jogtudományi Közlönyben*, a *Magyar Jogi Szemlében* és más lapokban. Szerkesztette a *Magánjog Tára*, a *Jogállam*, valamint a *Bírák és Ügyészek Lapja* folyóiratokat. 1882–1883-ban Aranyosmaróton ő szerkesztette a *Barsmegyei Hírlapot*. **F. m.:** *A magyar magánjog tételes jogszabályainak gyűjteménye*, 1913; *A bolsevizmus és a magánjog* (In: Bolsevizmus Magyarországon), 1921; *Alkalmi írások a bíróról, az ítélkezésről, a jogról és az igazságról*, 1930.

## KISTOMPA (Tupá)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke már a honfoglalás előtti évszázadokban is lakott hely volt (germánok, később szlávok). A falut 1332-ben említik először írott források. 1910-ben 191 magyar lakosa volt. 1945 utáni kitelepítések jelentősen megváltoztatták a helység nemzetiségi összetételét. 2011-ben 597 lakosából 405 szlovák, 184 magyar volt.

\*\*\*

**TIPARY LÁSZLÓ (Kistompa, 1927. július 22. – Ipolyság, 2007. október 24.) hivatalnok, helytörténész.**

Az ipolysági mezőgazdasági középiskolában érettségizett (1966). 1972–1977-ben a kistompai földműves szövetkezet könyvelője, 1978–1987-ben a gyógygyógyfürdő főkönyvelője. Helytörténeti írásai főleg szlovákiai magyar lapokban jelentek meg. Megalapította a Palóc Helytörténeti és Néprajzi Falumúzeumot Kistompán, felgyűjtötte a falu történelmi emlékeit. **F. m.:** *Gyöngyszemek Palócországból – Felsőszemeréd rovásírásos emlékei*, 1998; *El kell menni katonának*, 2003; *Szülőföldem szép határa. Szlovákiai magyarok deportálása, 2004; Gyerék község az Ipoly mellett 1156–2006* (szlovákul is), 2006.

## KISUDVARNOK (Malé Dvorníky)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő község területén a VII. században feltehetően avar település volt. Erre utal a falut körbevevő földhányás maradványa. 1252-ben említik először mint a Pozsony várában szolgáló udvarnokok lakóhelyét, de egyesek szerint már 1138-ban szerepel egy okiratban. 1960 és 1990 között egy községet alkotott a szomszédos Nagyudvarnokkal. 1910-ben 445 magyar lakosa volt. 2011-ben 1038 lakosából 920 magyar és 113 szlovák volt.

\*\*\*

**MARCZELL BÉLA (Kisudvarnok, 1924. október 14. – Dunaszerdahely, 2009. február 8.) néprajzi gyűjtő, muzeológus.**

Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban és Dunaszerdahelyen végezte, a magyarországi Komáromban érettségizett (1945). A budapesti Pázmány Péter Egyetemen szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet (1950). Dunaszerdahelyi középiskolákban tanított (1951–1960), majd nyugdíjba vonulásáig (1986) a Csallóközi Múzeum néprajzos munkatársa, 1960–1976 között igazgatója volt. Létrehozta a múzeum első állandó kiállítását, és több csallóközi tájház berendezésében is közreműködött. Egyik megalapítója, majd elnöke volt a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak (1969–1972). Számos ismeretterjesztő és adatközlő munkát publikált. **F. m.:** *A Csallóköz hiedelemvilága*, 1994; *Naptár és néphagyomány. Csallóközi népszokások*, 1997.

## KISÚJFALU (Nová Vieska)

Az egykori Esztergom (a XIX. századtól: Komárom) vármegyében fekvő települést először 1233-ban *Ösztövr* néven említik egy adásvételi szerződésben. 1437-ben már *Újfal* néven szerepel Luxemburgi Zsigmond várlistáján. Mai nevén először 1601-ben említik. Bél Mátyás a *Notitia Esztergom vármegyével foglalkozó kötetében* ír a falu határában található „úszó szigetekről”<sup>75</sup>. Ref. iskoláját 1787-ben nyitották meg újra. A falu jeles szülöttei: Gulyás Lajos (1918. február 14. – Győr, 1957. december 31.) ref. lelkes, az 1956-os magyar forradalom mártíra, akit koholt vádak alapján kivégeztek; Varga Erzsébet (1951. január 12. – Pozsony, 1999. április 8.) költő, az *Irodalmi Szemle* főszerkesztője (1983–1990). A falunak 1910-ben 881 magyar lakosa volt. 2011-ben 737 lakosából 645 volt magyar és 84 szlovák.

\*\*\*

**TÓTH EDE (Kisújfalu, 1925. október 6. – Budapest, 2010. október 12.) történész, egyetemi docens.**

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1949-ben szerzett történelmi oklevelet. 1950-től 1986-ig a budapesti ELTE oktatója (adjunktusa, 1964-től docense) volt. Elsősorban a XIX. századi magyar történelemmel foglalkozott, több várostörténeti, intézménytörténeti tanulmányt publikált, de figyelme kiterjedt a nemzetiségi kérdésre, a magyar–német kapcsolatok történetére is. **F. m.:** *Mocsáry Lajos élete és politikai pályakezdete (1826–1874)*, 1967; *Mocsáry Lajos emlékkönyv 1826–1976* (szerk.), 1979.

**CSANDA SÁNDOR (Kisújfalu, 1927. augusztus 3. – Pozsony, 1989. július 10.) irodalomtörténész, egyetemi tanár.**

Az elemi iskolát szülőfalujában, a gimnáziumot Érsekújvárott és Budapesten végezte, majd Budapesten kezdte meg egyetemi tanulmányait, amelyeket Pozsonyban fejezett be 1952-ben a Comenius Egyetemen a magyar–szlovák tanári oklevél megszerzésével. Már 1951-től a Sas Andorral közösen létrehozott Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanársegéde volt. 1954-től adjunktus, 1962-től docens, 1974-től egyetemi tanár, 1975–1986-ban tanszékvezető professzor. 1975-ben lett az irodalomtudomány doktora. Közben (1960–1968-ban) a nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője volt. Tanári munkája mellett irodalomtörténettel, irodalomkritikával, a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatok kutatásával foglalkozott. Turczel Lajossal együtt úttörő munkát végzett a két világháború közötti csehszlovákiai magyar irodalom feltárásában. Foglalkozott a XVI. századi magyar irodalommal is, mindenekelőtt Balassi Bálint tevékenységével. Számos tankönyvet és ismeretterjesztő cikket írt. **F. m.:** *Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok*, 1959; *A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar–szlovák kapcsolatai*, 1961; *Első nemzedék. A csehszlovákiai magyar irodalom keletkezése és fejlődése*, 1968, 1982; *Fábry Zoltán*, 1980; *Magyar irodalmi hagyományok lexikona* (szerkesztő), 1981; *Szülőföldünk régebbi irodalmi hagyományai*, 1986.

## KISZUCAÚJHELY (Kysucké Nové Mesto)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést először IV. Béla király oklevelében említik *Terra Jesenin* alakban. 1321-ben vámszedőhelyként szerepel *Jathasin* néven. 1507-ben említik először magyar nevén és ekkoriban már egyházi iskolája is volt. A XIX. század elején a középső Vág mente legjelentősebb kézműves települése volt. 1848/49-ben lakói közül többen is csatlakoztak a magyar honvédsereg ellen harcoló szlovák különítményhez. 1910-ben 2014 szlovák lakosa volt. 2011-ben 15 699 lakosából 14 329 volt szlovák.

\*\*\*

<sup>75</sup> Ezek töreiből, növényi maradványokból és porból összeállt alakzatok voltak, amelyeken pázsitfűfélék is gyökeret eresztettek, ezt időnként kaszálták is. A szél a mocsaras-vizes részekben található „szigeteket” időnként elsodorta és ebből viszály támadt a szomszédos települések lakói között.

**CSELKÓ ISTVÁN (Kiszucaújhely, 1773. szeptember 3. – Pozsony, 1837. november 30.) lapszerkesztő, akadémiai tanár.**

1800–1806 között a zsolnai és a besztecerbányai gimnáziumban magyar nyelvet és irodalmat tanított, majd Pozsonyba költözött, ahol a királyi akadémia tanára lett. 1809 decemberétől az *Ephemerides politico-statisticae* c. pozsonyi hírlapot is szerkesztette. Olvasókönyvet állított össze jeles magyar írók munkáiból a tanulóifjúság számára.

**BIELEK LÁSZLÓ (Kiszucaújhely, 1744. augusztus 24. – Kőszeg, 1807. november 14.) piarista pap-tanár, költő, egyházi író.**

Nemesi származású volt, 1764-ben lépett a piarista rendbe és 1773-ban szentelték áldozópappá. Ezalatt a nagyszombati egyetemen bölcseletet tanult. 1776–1792-ben a nyitrai gimnáziumban, 1792–1795-ben Máramaroszigeten tanított matematikát, bölcseletet és történelmet. 1795-től Debrecenben, Kalocsán és Nagykárolyban volt plébános és magyar hitshónok. 1800–1803-ban előbb Veszprémben, majd ismét Máramaroszigeten helyettes rektorként tevékenykedett. 1803–1805-ben Nyitrán alvikárius, 1805-től Selmecebányán aligazgató volt. Költőként az akkoriban divatos epigrammát művelte, emellett latinul és magyarul egyházi témájú műveket, vitairatokat és emlékbeszédeket írt. **F. m.: *Erkölcsei oktatás 1. rész*, 1792; *Szent István magyar király igaz romai katolikus*, 1795; *Oktató és imádságos könyvecske*, 1805.**

**NEMES MÓR (Kiszucaújhely, 1883. október 28. – ? 1914. november 3.) matematikatanár.**

Gimnáziumi tanulmányait Zsolnán és Selmecebányán végezte. 1911-ben a budapesti tudományegyetemen szerzett matematika–fizika szakos tanári oklevelet. 1907-től előbb a nagybiccsei magán polgári iskolában, majd 1911-től a törökszentmiklósi polgári iskolában tanított. Az 1913/14-es tanévet töltötte Kisvárdán, amikor kitört a vh. és behívták katonának. Hősi halálának helye nem ismert. A matematikatanítás reformjának szükségességéről egy cikket közölt a kisvárdai állami főgimnázium értesítőjében (*A középiskolai matematika tanítás reformja*, 1913/14), és ebben elsőként szorgalmazta, hogy a differenciál- és integrálszámítást már a középiskolai oktatásban vezessék be. Javasolta, hogy a tanítás középpontjába a függvény fogalmát kell állítani, ezen kívül a matematika oktatását szemléletessé kell tenni, pl. a függvényeket grafikusán kell tárgyalni. A középiskolások gondolkodásmódja még a konkrétéhoz kapcsolódik, ezért a túlzott absztrakciót nem lenne célszerű előtérbe állítani, a matematikát inkább a fizikával kellene szorosabban társítani.

**HLUCSIL KÁROLY (Kiszucaújhely, 1891. október 25. – Pozsony, 1973. november 10.) matematikus, főiskolai tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. Zsolnán, az állami királyi főreáliskolában érettségizett 1911-ben. Ebben az évben megnyerte az országos matematikai tanulmányversenyt. Matematika tanára Erdős Lajos (1879–1942), a világhírű Erdős Pál (1913–1996) matematikus édesapja volt. A budapesti tudományegyetemen kezdte felsőfokú tanulmányait, sőt még egy rövid franciaországi tanulmányutat is tett, de az I. vh. kitörését követően behívták katonának és 1916-ban orosz fogságba esett. Megjárta Szibériát, a Távol-Keletet, Japánt, Indiát, Ceylont, Dél-Afrikát. 1920 végén érkezett haza és a lévai gimnáziumban lett helyettes tanár. Az 1925/26-os tanévben Brünnben fejezte be az egyetemet és ezt követően az érsekújvári gimnázium tanára lett. 1932-ben Pozsonyba került és 1947–1959 között a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán, 1951-től a magyar részlegen is tanított. Számos jeles matematika tanárt nevelt, köztük Oláh Györgyöt (1940–2012) a komáromi gimnázium, majd ipari szakközépiskola és Mészáros Józsefet, a galántai gimnázium tanárát. Radnai Gyula szerint tanítványai egybehangozva dicsérték szakmai tudását, mély emberségét. Tudósi pályájának a kibontakozását egyrészt a világháború, másrészt az időigényes középiskolai tanári munka gátolta. Számos területen (a matematika mellett a biológiában, történelemtudományban, a fizikában) rendelkezett alapos ismeretekkel. Számos idegen nyelven beszélt és fordított is.

## **KOLOZSNÉMA (Klízska Nemá)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést először 1168-ban *Villa Nema* néven említik az okiratok. Az 1530-as években lakói áttértek a ref. hitre és ma is ők vannak többségben. A falu nevezetes szülöttei: Karel Pecka (1928–1997) cseh író és költő; Szabó Rezső (1929. május 10. –) jogász, politikus, a Csemadok főtitkára, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke; Bólya Lajos (1905. január 9. – Budapest, 1978. május 19.) költő, jogász, egyetemi tanár, Bólya Péter orvos, író édesapja. A komáromi gimnáziumban érettségizett, Prágában és Pozsonyban végezte jogi tanulmányait, ezt követően 1938-ig Nyitrán volt vizsgálóbíró. A két világháború közti felvidéki magyar kulturális-szellemi élet és kisebbségi önvédelem fontos szereplője, kezdeményezte a Tavaszi Parlament és a Kisebbségi Társaság létrejöttét. 1938 után Szegeden egyetemi tanár, tanszékvezető, dékán, megbízott rektor. A falunak 1910-ben 927 magyar lakosa volt, 2011-ben 520 lakosából 482 volt magyar.

\*\*\*

**ÉLSZTŐS PÁL (Kolozsnéma, 1948. május 6. –) gépészmérnök, egyetemi tanár.**

Általános iskolai tanulmányait Nagymenyeren kezdte, Kolozsnémán folytatta és Csicsón fejezte be (1963). A Komáromi Gépipari Szakközépiskolában érettségizett (1967). A pozsonyi Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán szerzett oklevelet (1972). Tanulmányai befejeztével az egyetem Kémiai Gépek és Berendezések Tanszékén lett tanársegéd és aspiráns. Kandidátusi disszertációját 1977-ben védte meg. Ekkor az egyetem Rugalmasságtani és Szilárdságtani Tanszékének adjunktusa, majd docense (1988) lett. Előadásait a szilárd és az alakítható testek és közegek mechanikájának témakörében tartotta.

1997–2007-ben a gépészmérnöki kar Rugalmasságtani és Szilárdságtani Tanszékének vezetője volt. 2007-ben megvédte egyetemi tanári szakdolgozatát az alkalmazott mechanika témakörében. 2007-től az Alkalmazott Mechanikai és Mechatronikai Intézet helyettes vezetője. A professzori kinevezést 2009-ben kapta meg. Kutatási területe a műszaki és alkalmazott szilárdságtan és a rugalmasságtan, elsősorban a hő hatására az atomerőművekben, a kémiai és a petrokémiai berendezésekben lejátszódó részfolyamatok, illetve feszültségnövekedés vizsgálata. Eddig közel száz tudományos közleményt publikált önállóan vagy másokkal közösen. Ipari vállalatok számára több mint 100 jelentős tervezetet készített el és kivitelezett. Számos tudományos projektben közreműködött (VEGA, APVT, CEEPUS stb.), az Atlantis projekt szlovákiai koordinátora. Az MTA köztestületi tagja. Somorján él.

## KOLTA (Kolta)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést 1337-ben említik először írott források. A XVI. század közepén a törökellenes harcokban elpusztult magyar lakosság helyére a falu birtokosai, a Kürthyek jobbra szlovákokat telepítettek, és szlovák jellege csak erősödött az évszázadok során. 1921-ben 1678 lakosából 789 szlovák és 780 magyar volt. 1945 után a belső telepítések során újabb szlovák családok költöztek a faluba. 2011-ben 1407 lakosából 1357 volt szlovák, a magyarok száma mindössze 19. A falu szülötte Dalmady Győző (1836–1916) jogász, lapszerkesztő, költő és műfordító; Sarlay Károly (1853–1931) Komárom megye főállatorvosa, a budapesti, a bécsi és a kolozsvári egyetem professzora. Szinnyi József szerint az állatorvosi szak mellett természettudományokat is tanult az egyetemen és gimnáziumban is tanított, de a gazdasági pálya jobban érdekelt, ezért szülei birtokán kísérleti gazdaságot alakított ki. A Komáromban megjelenő *Gazdasági Közönyt* is szerkesztette, könyvet írt a trágyázásról és a takarmányozásról.

\*\*\*

**RIBÁRY FERENC (Kolta, 1827. október 6. – Budapest, 1880. május 17.) tanár, történész, földrajzi szakíró.**

Részt vett az 1848/49-es szabadságharcban és osztrák fogságba esett. 1851-ben szabadult és nevelő lett. 1861-től helyettes tanárként dolgozott a budai főgimnáziumban, miközben elvégezte az egyetemet és 1863-ban történelem-földrajz szakos tanári oklevelet, 1869-ben a pesti egyetemen magántanári képesítést szerzett. Elsősorban az ókor történetével foglalkozott, de földrajzi szakkönyvei is jelentősek. 1866-ban tankönyvet írt a baszk nyelvről, ezt franciára is lefordították. **F. m.:** *Babylónia és Assyria őskori történetének hitelessége*, 1868; *A magyar királyság földirata*, 1872; *Földrajzi kis atlasz*, 1873; *Egyetemes földirat*, 1874; *Egy lap Egyiptom őskori történetéből*, 1875; *A Claudiusok története*, 1876; *A legújabb kor története*, 1878; *Az ókor története I–III.*, 1879–1881.

## KOMÁROM (Komárno)

Az egykori Komárom vármegye névadó településének környéke már a római korban lakott hely volt, és a Duna bal partján a limes erődrendszer „előretolt” ellenerődjeként a rómaiak felépítették *Celemantiát*, míg a jobb parton kialakították *Brigetio* légiós táborát, amelynek kikötője és dunai hídja is volt. Később a római légiókat hun-avar törzsek váltották fel. A szláv hagyomány szerint a két görög hittérítő, Cirill és Metód Komáromnál érkezett a mai Szlovákia területére, ezt azonban semmi nem támasztja alá, mint ahogy azt a feltételezést sem, hogy a Duna bal partja mentén Pozsonytól Komáromig terjedő terület a IX. században valamilyen szláv államalakulat részeként létezett volna. A IX. század végén megérkeztek ide a honfoglaló magyarok is. Ketel vezér fia, Alaptoma várat épített itt és fokozatosan kialakult egy település, amelyet 1075-ben *Camarum* néven említenek először. IV. Béla 1265-ben városi jogot adományozott a helységnek. A város nevének eredete körül sok vita folyt és egyelőre nem sikerült kielégítő magyarázatot találni. A történelem során, mint dunai kikötő fontos hadászati, kereskedelmi és közlekedési központtá vált, a törökök még 1529-ben elfoglalták, de a császári seregek hamarosan különösebb nehézség nélkül visszafoglalták és később sem került már török kézre. A XVIII. század második évtizedében az ország ötödik legnagyobb városa lett, de különösen az 1763. évi, majd az 1783. évi komáromi földrengés súlyos károkat okozott és sok halálos áldozatot is követelt. A már korábban létezett várat és erődítményrendszert a XIX. század folyamán folyamatosan fejlesztették és erősítették, ennek köszönhetően az 1848/49-es magyar szabadságharc idején stratégiai jelentősége volt és elősegítette a Klapka György tábornok vezette honvéd helyőrség ellenállását, majd a világosi fegyverletételt követően a szabad elvonulását is. A ma Szlovákiához tartozó Komárom a Duna bal partján terül el, a magyarországi, jobb parti Komárom csak a Trianoni békeszerződést követően vált ilyen néven önálló településsé, korábban Újszőny néven Szőny településrésze volt. Amikor 1892-ben elkészült a Duna két partját összekötő Erzsébet híd, 1896-ban a bal parti Komáromot és Újszőnyt egy településsé vonták össze. Az előbbi Öregkomárom vagy Révkomárom, míg az utóbbit Komárom-Újváros néven is emlegették. 1919 után a két városrész önálló település lett, csak a bécsi döntést követően volt 1938–1945 között ismét egy város. 1945 után a bal parti Komárom újra Csehszlovákiához került és a magyarországi (Dél)Komáromtól nem hivatalosan a Révkomárom elnevezéssel különböztetik meg. Komárom fontos iskolaváros volt már a korábbi évszázadokban is. Gimnáziumát a jezsuiták alapították 1649-ben, ennek mai utóda Selye János nevét viseli. Amikor 1950-ben újra indult itt a magyar nyelvű oktatás, sok, később híressé vált személyiség végezte középiskolai tanulmányait a falai között. A város szlovák gimnáziumát 1936-ban nyitották meg. Komáromban három magyar és három szlovák tannyelvű általános iskola van. Korábban Komárom Gadóc nevű városrészében működött egy önálló mezőgazdasági szakközépiskola, amelyet 2007-ben egyesítettek az Építők Utcai Szaktanintézettel, és 2009-ben végleg megszűnt. Fontos oktatási intézmény az Ipari Szakközépiskola, ahol középszintű műszaki szakembereket és közgazdászokat képeznek. A város hajógyára számára nevelt középszintű szakembereket a Gépészeti Szaktanintézet, amelyet 1950-ben hoztak létre. 1994-ben létesült a magyar tannyelvű egyházi Marianum Iskolaközpont, amelyben alap- és középfokú képzés folyik és óvoda is tartozik hozzá. Az 1990-es rendszerváltást követő

években létrehozták a *Városi Egyetemet*, amely magyarországi felsőoktatási intézmények (a győri Apáczai Csere János Tanárképző Főiskola és a kecskeméti Kertészeti Főiskola) oktatóinak közreműködésével levelezői szakon biztosított képzést a felvidéki magyar hallgatóknak. Az 1990-es évek derekán létrehozott *Selye János Egyetemi Központban* a budapesti Corvinus Egyetem szervezésében 2001-ben megkezdődött nappali tagozaton a közgazdaságtudományi, majd 2002-ben az informatikai képzés. 2004-ben nyílt meg a városban az első felvidéki magyar egyetem, amely Selye János nevét viseli, és három kara van: Tanárképző Kar, Gazdaságtudományi Kar és Református Teológiai Kar. Komáromban számos fontos kulturális intézmény is működik: Jókai Színház (az 1953-ban indult egykori Magyar Területi Színház – MATESZ – mai neve), a Duna Menti Múzeum, Szinnyi Városi Könyvtár, Limes Galéria, T Galéria stb. A városnak 1910-ben 22 337 lakosából 19 924 magyar, 1248 német és 768 szlovák volt. A II. vh. vége felé a városban és a környéken élő zsidók közül mintegy 5000 személyt táborokba hurcoltak, akik nagy része elpusztult, a túlélők túlnyomó többsége pedig Nyugat-Európában, az USA-ban és Izraelben telepedett le. 1945 után 9000 embert telepítettek Magyarországra, helyükre magyarországi szlovákok érkeztek. 2011-ben 34 349 lakosából 18 506 magyar, 11 509 szlovák volt, de 459 romát, 368 csehet is összeszámoltak. A városban sok híres ember született, élt, felsorolásuk oldalakat töltene meg, ezért csak a legismertebbekre szorítkozunk: V. László (utószülött) (1440–1457) magyar király; gróf Kollonich Lipót (1631–1707) bíboros, esztergomi érsek; Király József (1737–1825) katolikus püspök, a nagyszombati papnevelde rektora, mecénás; Simai Kristóf (1742–1833) szerzetes, szótáríró, drámaszerző, az MTA levelező tagja; Cseh-Szombati József (1748–1815) orvosdoktor, országos főorvos; Székér Joakim Alajos (1752–1810) ciszterci szerzetes, író, hadtudományi szakíró; Cseh-Szombati Sámuel (1757–1838) orvos, a himlőoltás egyik magyarországi úttörője; Döme Károly (1768–1845) kanonok, műfordító, költő, az MTA tiszteleti tagja, Kazinczy Ferenc barátja és levelezőtársa; Mindszenty Antal (1786–1859 k.) megyei táblabíró, közíró; Farkas Lajos (1806–?) régész, író; Ghyczy Kálmán (1808–1886) politikus, ügyvéd, pénzügyminiszter; Tóth Lőrinc (1814–1903) ügyvéd, drámaíró, politikus, az MTA tagja; Vincze Paulin (1814–1906) bencés pap, tanár, földrajzi tankönyvek szerzője; Somogyi Alajos (1816–1856) pap, jogtudós, egyházi író; Beöthy Zsigmond (1819–1896) költő, író, jogtudós; Beöthy Károly (1820–1864) ügyvéd, publicista; Samarjay Károly (1821–1894) jogász, író, költő, pedagógiai író; Jókai Mór (1825–1904) regényíró, politikus, az MTA tagja; Beöthy László (1826–1857) író, humorista, lapszerkesztő; Virághalmi Ferenc (Tipray) (1826–1875) író, műfordító, honvédszázados; Hidasy Kornél (1828–1900) katolikus püspök, filozófiai író, miniszteri tanácsos; Beliczay Gyula (1835–1893) zeneszerző, zeneakadémiai tanár; Csepely Dániel (1846–1933) ügyvéd, földbirtokos, újságíró; Lehár Ferenc (1870–1948) zeneszerző, hegedűművész; Komáromi Kac Endre (1880–1969) festőművész, amatőr csillagász, a bolygómegfigyelései során készült nagy számú rajza és feljegyzése mindmáig kiadatlan; Sikabonyi Antal (1886–1948) irodalomtörténész, 1925-ben *Jókai és Komárom* címmel könyvet írt; Berecz Gyula (1894–1951) szobrászművész, Jókai Mór komáromi szobrának alkotója; Hodossy József (1904–1974) állatorvos, a magyarországi állategészségügy, a fertőző baromfibetegségek elleni védelem egyik irányítója. A városban tevékenykedett: Gyulai Rezső (1848–1906) Benedek rendi tanár, aki 1877–1896 között a komáromi gimnáziumban magyar és görög nyelvet tanított és több Komárommal kapcsolatos könyvet írt (*Adalékok Komárom vármegye és város történetéhez*, 1890; *Törökvilág Komárom megyében*, 1894; *Az alsó-csallóközi ármentesítő társulat története*, 1896); Gidró Bonifác (1869–1958) természet- és matematikatanár, 1898-tól a komáromi bencés gimnázium tanára, majd igazgatója (1911–1938), a visszacsatolt felvidéki részek tankerületi főigazgatója (1938–1939-ben), számos tankönyv szerzője, a város kulturális életének altív szereplője.

\*\*\*

### **KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGY (Komárom, 1628. április 23. – Debrecen, 1678. október 6.) ref. teológus, egyházi író, tanár.**

Gimnáziumi tanulmányait Komáromban és Sárospatakon végezte, majd Kassán a református iskola rektora lett. Innen Debrecenbe került és 1650-től Utrechtben az egyetemen keleti nyelveket tanult. Héber nyelven még szóoklatot is tartott diáktársainak. 1653-ban lett a teológia doktora. Visszatért Debrecenbe, ahol a ref. kollégiumban a keleti nyelvek és bölcselet tanára lett. 1657–1678 között a város ref. lelkesze is volt. Könyveit a debreceni és a sárospataki kollégiumra hagyta. Magyar és latin nyelven írt, elsősorban egyházi műveket, értekezéseket, emlékbeszédeket. Munkásságának méreteire jellemző, hogy 1677-ben kinyomatta műveinek jegyzékét, mely 61 munkát tartalmazott. Legnagyobb irodalmi teljesítménye bibliafordítása, ez csak halála után jelent meg (Leiden, 1718)<sup>76</sup>. A csillagjóslatról és az üstökös csillagokról írt munkáiban a babona ellenszeréül a tapasztalatot és a tudományos felvilágosítást hirdette (*Az judiciania astrológiáról és üstökös csillagokról való iudicium*, 1665). Ő szerkesztette a debreceni kollégium 1657. évi törvénykönyvét. Latin nyelvű magyar nyelvtant (*Hungaria illustrata*, Utrecht, 1655), angol nyelvtant (*Anglicum Specilegium*, Debrecen, 1664) írt. F. m.: *Concionum sacrarum centuris I–V.*, 1659–1669; *Angliai puritanismus* (Amesius művének fordítása), 1662; *Igaz hit*, 1666.

### **BRENTÁN KÁROLY (Komárom, 1694. augusztus 23. – Genova közelében, 1752. november 19.) jezsuita hittérítő, utazó.**

A nagyszombati kollégiumban tanult, majd 1714-ben belépett a jezsuita rendbe. A sevillei misszionárius-képző elvégzése után 1724-ben Dél-Amerikába, Quitóba hajózott. A Marañon folyó környékén élő indián törzsek körében tevékenykedett misszionáriusként, tanulmányozta a nyelvüket, szokásaikat, életmódjukat, anyanyelvükön katekizmust állított össze számukra és új redukciókat (misszionáriusi telepeket) alapított. Vizsgálta a környék növény- és állatvilágát, megtanította a bennszülött indiánokat a földművelés európai módszereire, de térképeket is rajzolt a térségről. 1744-ben a quitói terület

<sup>76</sup> Szinnyi József írja: *Magyar Biblia* közönségesen Komáromi Bibliának is nevezik, melyet zsidó és görög nyelvből fordított 1685-ben (Leyda, 1719.) Ebből 4000 példány rendeltetett meg és utána 200; első szállítása Duklán keresztül történt 12 ládában (2915 példány); ezekből Maróti György csak 31 példányt kaphatott meg, a többi a szepesi kamara által lefoglaltatott; még hátramaradt Danczigban 820 francia kötésben és 265 fehér pergamen példány; ezen visszamaradt példányok Varsóba szállítottak és ott heverték 1789-ig, midőn aug. 9. sok utánjárás után Debrecenbe kerültek.

provinciálisává nevezték ki, és a négy évre szóló megbízatás alatt felkereste a gondjaira bízott rendtartomány valamennyi fontos tésztét. Ezt követően 1748-ban követi minőségben Rómába küldték. Brentán Károly sajátos útvonalon indult el: az Amazonason (az első magyar emberként, rengeteg viszontagság közepette!) végighajózva jutott el Grão Pará kikötőig, ahonnan egy portugál vitorlás fedélzetén érkezett meg Európába, Itáliába 1751-ben. Diplomáciai ténykedése mellett első-sorban a missziós munka közben készült feljegyzéseiből összeállított kötetét rendezte sajtó alá. A kétkötetesre tervezett mű címe *Marannonensium S. J. Missionum generalis Historia iconibus illustrata* lett volna, ehhez rajzokat és térképeket is csatolni kívánt. A könyv kinyomtatása ügyében indult el Genovába, de útközben egy vendégfogadóban váratlanul elhunyt, kézírata pedig elveszett. Csak a mellékletnek szánt térkép maradt fenn, ez először Quitóban, majd Rómában is megjelent. Jóval halála után látott napvilágot az *Oloyola Amazonici Prolusiones* c., az Amazonas vidéki jezsuita missziók történetét feldolgozó munkája, amely valószínűleg nem azonos a Genova mellett eltűnt kézirattal.

### **ZAKARIÁS JÁNOS (Gyöngyös<sup>77</sup>, 1719. október 13. – Komárom, 1772. szeptember 14.) jezsuita misszionárius.**

Szülővárosában és Trencsénben tanult, Nagyszombatban 1739 októberében lépett a jezsuita rendbe. 1745–1748 között tanított, 1749 elején indult Spanyolországba. Másfél évet töltött főleg Córdobában, ahol elvégezte a missziós munkára felkészítő szemináriumot és megtanult spanyolul. 1750. október 12-én Cádiz kikötőjéből Éder Ferencce (→Selmecbánya) együtt indultak Amerikába. Utazásuk részleteit Zakariás hazaküldött leveleiből ismerjük. 1750. december 8-án pillantották meg Martinigua (Martinique) szigetét. December 17-én érkeztek meg Cartagena kikötőjébe. Itt társaikkal együtt egy kisebb, egyárbocos hajót béreltek, és azzal folytatták útjukat a Panamai-földszoros keleti partján fekvő Puerto Bello (ma: Portobelo) kikötőjébe, s onnan Panama városába (1751. február 16.). Innen Peru kikötőjébe, Callaóba vitorláztak, majd 1751 közepe táján megérkeztek Limába, a jezsuita rendtartomány perui központjába. Missziós munkára Moxitaniába küldték. Amazóniának ez a trópusi dzsungelvilága az Andok lábai előtt, a Beni, Mamoré és Iténez folyók között terül el, a vadonban szétszórta mojo és más indián népcsoportok éltek. Működésének központja valószínűleg a Mamoré partján épült San Javier misszió volt, de leveleiből tudjuk, hogy végigjárta az említett 3 nagy folyót, azok mellékágait, sőt eljutott a már portugálok ellenőrzése alatt álló Madeira folyóhoz is. Perui működésének későbbi szakaszáról kevés adatunk van. Feltehetően 1767-ben Limában érte a spanyol király kiutasító dekrétuma, és 1768-ban tért vissza Európába. 1770-től haláig Komárom plébánosa volt. Leveleinek egy részét ifj. Szinnyi József találta meg, amikor az egyetemi könyvtárban a Kaprinai kéziratgyűjteményt tanulmányozta. Tartalmukról előadást tartott a Magyar Földrajzi Társaság ülésén. A közzétett 10 levél címzettje Bartakovics József érsek, egyet Kéri Borgia Ferenchez (→Nagyszombat) intézett. Az utolsó levél dátuma 1756. április 18.

### **IVÁNCICS (IVANCHICH) JÁNOS (Komárom, 1722. november 25. – Nagyszombat, 1784. július 17.) jezsuita teológus, egyetemi tanár.**

1740-ben lett a Jézus Társaság tagja. Egy évig hitszónok volt szülővárosában, majd a nagyszombati egyetemen hat évig bölcseletet és rövid ideig történelmet is oktatott. 1762-ben a bécsi egyetem dogmatikatanára lett. A jezsuita rend eltörlését követően 1774-ben esztergomi kanonok, 1775–1777-ben a nagyszombati papnevelde rektora volt. Latin nyelven egyházi munkákat és matematikai, fizikai, csillagászati tankönyveket írt.

### **GROSSINGER JÁNOS KERESZTÉLY (Komárom, 1728. szeptember 25. – Komárom, 1803. január 2.) jezsuita pap, természettudós.**

Atyja hentesmester volt Komáromban és egy időben a város szenátora is. A fiú szülővárosában kezdte iskoláit, 13 évesen Nagyszombatba került, majd Trencsénben fejezte be középfiskolai tanulmányait. 1745-ben lépett be a jezsuita rendbe és 1746–1748-ban Ungvárott klasszifikológiát és bölcseletet adott elő. Egyetemi tanulmányait Grazban és Nagyszombatban végezte. Már fiatalon érdeklődött az ország természeti viszonyai iránt, 1743-tól kezdve bejárta az ország számos vidékét és győri tanárkodása idején a Balatonhoz és a Velencei tóhoz is eljutott. Huzamosabb ideig Nagyszombatban (1762–1769) tanított, innen Kassára került, ahol 1769–1770-ben a konviktus igazgatója volt. Kassáról Bécsbe helyezték át, ahol a Theresianumban görög és magyar nyelvet oktatott. Hamarosan az Itáliában állomásozó Haller ezred tábori papja lett és Cremonában, Milánóban és Mantuában ismerkedhetett az ottani természeti viszonyokkal. A következő években ezredével megfordult Magyarország számos helyén, még a Partiumba és Erdélybe is eljutott. Tudatosan gyűjtötte a növénytani, állattani és ásványtani anyagot, miután elhatározta egy nagyszabású munka elkészítését, amely Magyarország természetrajzi leírása kívánt lenni. Ehhez a feladathoz nyugodtabb munkakörre volt szüksége, ezért 1780-tól a komáromi Óvár lelkésze lett. Folyamatosan dolgozott a készülő művön, közben kisebb-nagyobb utazásokat tett, hogy újabb anyagot gyűjtsön. Valószínűleg az 1783-as komáromi földrengés hatására az első nyomtatásban megjelent munkája a magyarországi földrengéseket vette számba 1040-től 1783-ig. A kilenc kötetre tervezett monumentális mű első darabja az állattannal foglalkozik általában, 591 oldalon (*Universa historia physica regni Hungariae secundum tria regna naturae digesta*, 1793). A második kötet 462 lapon a madarakat veszi számba. Mivel alig 120 előfizetőt sikerült megnyernie, így ezek a terjedelmes művek minden bizonnyal sok pénzét felemésztették és ezzel magyarázható az is, hogy a tervezett kötetek közül csak öt jelent meg (a harmadik a halakról, a kételtűekről és a hüllőkről – 400 lap; a negyedik a rovarokról – 416 lap; az ötödik pedig a növényekről szóló két kötet első része – 344 lap). A hatodik kötet a botanikai rész befejezése, a hetedik kötet egyfajta földtani tájleírás

<sup>77</sup> Az MUL szerint Nagyszombatban született.



(„oryctographia”), a nyolcadik kötet ásványtan, a kilencedik pedig hidrológia, azaz vízrajz lett volna. Ezek kéziratban maradtak.

**PÉCZELI JÓZSEF, id. (Putnok, 1750 – Komárom, 1792. december 4.) ref. lelkész, tudományszervező.**

A debreceni ref. kollégiumban tanult, ahol számos nyelvben – latin, arab, héber, német, francia, angol – elmélyedt, de jártas volt a világirodalomban és más tudományokban is. 1783-ban tette le teológiai vizsgáit és a komáromi ref. gyülekezet meghívására lett pap a Duna parti városban. Sokat fáradozott a komáromi reformátusok érdekében, ezen kívül szívügyének tekintette a magyar nyelv, irodalom és műveltség fejlesztését és gyarapítását. 1787-ben elindította a *Mindenes Gyűjtemény* c. folyóiratot és megalapította a *Komáromi Tudós Társaság*ot, amelynek helybéli orvosok, papok, polgárok voltak a tagjai. Kevés eredeti művet írt, annál többet fordított a világirodalomból. Számos kortársával (pl. Kazinczyval, Gvadányival, Ráday Gedeonnal és Orczy Lőrincsel) jó barátságot ápolt és rendszeresen levelezett velük.

**ZAY SÁMUEL (Komárom, 1753. május 10. – Tata, 1812. április 9.) orvos, mineralógus.**

Szülővárosában a ref. népiskolában kezdte tanulmányait. 1768-tól a debreceni ref. kollégium diákja volt, közben 1771–1773-ban Karcagon volt tanító, majd professzorai 1778-ban adománygyűjtő körútra küldték a Mátyusföldre. 1781-ben fejezte be debreceni tanulmányait és 1783-ig a tiszafüredi iskola rektora volt. Ekkor beiratkozott a pesti egyetem orvosi karára és 1788-ban orvosdoktori oklevelet szerzett. Gyakorló orvosként szülővárosában helyezkedett el és bekapcsolódott az id. Péczeli József által vezetett Komáromi Tudós Társaság munkájába is. 1790–1794-ben Kecskeméten tevékenykedett, majd Tatára költözött és haláláig Komárom vármegye főorvosi tisztét töltötte be. Orvosi munkája mellett természettudományokkal is foglalkozott, különösen a botanika, a zoológia és a mineralógia vonzotta. Orvosi oklevele megszerzésekor eltervezte, hogy három kötetben egy magyar nyelvű természetrajzi művet jelentet meg, amely az ásványtant, a növénytant és az állattant tárgyalta volna. 1791-ben meg is jelent az ásványokkal és a kőületekkel foglalkozó első kötet, *Magyar mineralógia* címmel. Ez a mű volt egyébként a sorban harmadik magyar nyelvű ásványtani munka, maga az „ásvány” szó is Zay Sámuel leleménye. A folytatás elmaradt, miután Földi János (1755–1801) orvos, természettudós, nyelvész, az első magyar nyelvű, Pozsonyban megjelent rendszeres állattan szerzője megkérte Zayt, hogy engedje át számára ennek a sorozatnak a megírását, aki erre hajlandó volt. Később ezt a nagyvonalúságát Földi azzal „hálálta meg”, hogy a *Magyar mineralógiát* közönséges plágiumnak, illetve Piller Mátyás korábban kiadott latin nyelvű munkája fordításának nevezte. Az alapos elemzések azonban ezt cáfolják, ráadásul Zay Sámuel műve legalább háromszor terjedelmesebb Pillerénél, tehát emiatt sem tekinthető pusztá fordításnak. Természetesen fordított is, elsősorban orvosi műveket és tudunk Hippokratész munkáinak átültetéséről, de ez a kézirat ismeretlen okokból nem jelent meg. Az első magyar orvos volt, aki felvetette a vérátömlesztés életmentő beavatkozásként történő alkalmazásának a lehetőségét. **F. m.:** *Magyar mineralógia avagy az ásványokról való tudomány, mely a' természet első világának eddig esmérletes minden-féle szüleményeit magyar nyelven terjeszti előnkbe*, 1791; *Falusi orvos pap, vagy olly orvosi útmutatás, mellynél fogva leginkább a' falukon uralkodni szokott nyavalyák orvosoltatnak: Mellyet minden valláson lévő pap uraknak, seborvosoknak, és értelmes házigazdáknak készített a' kiadó*, 1810.

**KULTSÁR ISTVÁN (Komárom, 1760. szeptember 16. – Pest, 1828. március 28.) író, szerkesztő, színházigazgató, történész.**

Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, majd bencés papnövendék lett. 1780–1781-ben Pannonhalmán bölcseletet, 1782-ben Pozsonyban teológiát hallgatott. A rend feloszlását követően 1786-ban elhagyta a papi pályát és gimnáziumi tanár lett. Előbb Komáromban (1788–1789), majd Szombathelyen (1789–1796), végül Esztergomban (1796–1799) tanított. 1794-ben ő adta ki Mikes Kelemen *Törökországi levelek* c. művét. 1799-ben otthagyta a tanári pályát és nevelő lett gróf Fesetics György László fia mellett, később a gróf Viczay családnál vállalt nevelői állást. 1806-ban Pesten telepedett le. 1807-ben elindította a *Hazai és Külföldi Tudósítások* c. lapot, amelyet halála után özvegye működtetett tovább 1848-ig *Nemzeti Tudósítások* címen. 1817-ben *Hasznos Mulatságok* címmel egy szórakoztató lapot is alapított. Lelkes támogatója volt az irodalomnak és a színháznak, 1813–1815-ben a pesti magyar színtársulat igazgatója volt. 1827–1828-ban részt vett az MTA alapszabályát kidolgozó bizottság munkájában. 4000 kötetes könyvtárát 1821-ben szülővárosának adományozta, ezzel megteremtette a Komárom Vármegyei Könyvtár alapjait.

**NAGY SÁMUEL (Komárom, 1776. május 30. – Komárom, 1810. január 10.) orvosdoktor.**

Tanulmányait Pozsonyban és Debrecenben végezte, ahol Csokonai Vitéz Mihály barátja lett. A bécsi egyetemen szerezte orvosdoktori oklevelét. Hazatérve Komáromban lett gyakorló orvos és a Komáromi Tudós Társaságban is aktív szerepet vállalt. 1801-ben a nagy himlőjárvány idején személyes példájával is igyekezett meggyőzni az embereket a himlőoltás fontosságáról. Ebben segítségére volt Komárom vármegye főorvosa, **Seth Sámuel** (Buda, 1768 k. – Komárom, 1810. január 18.) is, aki ugyancsak a vakcináció egyik magyarországi úttörője volt. Nagy Sámuel Kazinczy Ferencnek is jó barátja volt és 1803-ban ő kezelte a költőt, amikor Tata közelében balesetet szenvedett. **F. m.:** *Az oltalmazó himlőről, írta a komáromi nép megvilágítására különösen*, 1801.

**PÉCZELI JÓZSEF, ifj. (Komárom, 1789. november 23/25. – Debrecen, 1849. május 23.) tanár, költő, történész, az MTA tagja.**

Neve gyakran szerepel Péczely alakban is. Id. Péczeli József legkisebb gyermeke. Apját négyéves korában elvesztette, özvegy anyjával ekkor Debrecenbe költöztek. 1804–1809 között a debreceni ref. kollégium hallgatója volt. 1811–1813-ban a Mezőtúri Ref. Kollégium rektora volt, majd három évig külföldön képezte magát tovább (Bécs, Göttingen). 1815 őszén tért vissza Debrecenbe és 1815. november 9-től egészen haláláig a Debreceni Ref. Kollégium rektoraként működött. Számos reformelképzelést fogalmazott meg, pl. a négyéves iskolai tankötelezettség bevezetését, a kollégiumi oktatás nyelvének magyarra történő megváltoztatását. Ő kezdeményezte a négyéves elemi iskolai és a hatosztályos gimnáziumi képzés bevezetését, hitet tett a testnevelés fontossága mellett. Jelentős összegekkel támogatta a magyar nyelv és irodalom iskolai oktatásának kiszélesítését. 1836-ban egyik alapítója volt a Kisfaludy Társaságnak. Történészként elsősorban az újkor eseményeivel foglalkozott. Az MTA 1832-ben levelező, 1837-ben rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Summarium historiae recentioris Europae, a detectione Americae ad revolutionem Gallicam I–II.*, 1827–1830; *A' magyarok' története Ázsiából kijöve telektől fogva a' mai időkig I–II.*, 1837.

#### **GÉVAY ANTAL (Komárom, 1797. június 6. – Bécs, 1845. július 9.) orientalista, az MTA tagja.**

Bölcséletet és jogot tanult, majd gróf Széchenyi Pál gyermekeinek nevelője volt 9 évig. 1823-tól különböző bécsi levéltárakban tevékenykedett, 1827–1838 között az Udvari Könyvtár negyedik írnoka volt. 1838–1841-ben harmadik írnok, 1841-től második írnok. Feljegyezték róla, hogy több nyelven (magyarul, németül, latinul, franciául, olaszul, spanyolul, angolul) jól beszélt, értett portugálul és svédül, szótár segítségével olvasott dánul, hollandul, újjörögül. Az európai nyelveken kívül alaposan elmélyedt a török és a perzsa nyelvben is. Levéltári munkája során rendszerezte azokat az iratokat, amelyek a magyar-oszmán kapcsolatokról tájékoztattak, de összehasonlító nyelvészettel is foglalkozott (a magyar, a török és a perzsa nyelv közötti hasonlóságokat és eltéréseket vizsgálta). Számos forrás értékű dokumentumot közölt. Az MTA 1831-ben levelező tagjává választotta. Az 1840-es évektől egyre súlyosbodó gégebaja keserítette meg az életét és feltehetően gégerákban hunyt el. **F. m.:** *Az 1625. május 26. költ gyarmati békekötés cikkelyei latinul, magyarul és törökül*, 1837; *Az 1627-ki szept. 13. költ szőnyi békekötés cikkelyei latinul, magyarul és törökül*, 1837; *A budai pasák*, 1841.

#### **NAGY KÁROLY (Komárom, 1797. december 6. – Párizs, 1868. március 2.) csillagász, matematikus.**

Apja gyógyszerész volt, ő is ezen a pályán indult el, amikor 1824-ben megszerezte a legmagasabb *doctor chemiae* gyógyszerészeti fokozatot. Emellett kitűnt nyelvtelenségével is: már igen fiatalon megtanult latinul, németül, franciául, angolul és arabul. Bécsbe kerülve a híres csillagász, Joseph Johann von Littrow (1781–1840) mellett két évig gyakornokoskodott. Rokonszenvezett az elbukott 1830-as lengyel szabadságharc menekültjeivel, akiknek francia úti okmányokat szerzett. Párizsban jó kapcsolatba került François Dominique Arago (1786–1853) francia csillagászzal és fizikussal, aki később segítségére volt a bicskei csillagvizsgáló megtervezésében. Később megismerkedett a számítógépek egyik korai változatát megalkotó Charles Babbage-dzsel (1791–1871), valamint Georg Simon Plössl optikussal, aki elsősorban kiváló csillagászati műszereket szerkesztett. Hazatérve a reformkor számos kiemelkedő alakjával került kapcsolatba. 1836-ban gróf Batthyány Kázmér gazdasági ügyintézőjeként tevékenykedett, közben magyarul is tanította az arisztokratát és megismertette Vörösmarty Mihály, Széchenyi István, Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos nézeteivel. Maga is számos politikai témájú cikket írt, foglalkoztatta a nemzetiségi kérdés is. Csillagászati táblázatokat is szerkesztett ekkoriban egy évkönyv számára, cikkeket írt üstökösökről, de hullócsillagokról és távcsövekről is. Szorgalmazta a méterrendszer bevezetését, saját pénzén Párizsból hozta be a méter- és tömegetalon hiteles másolatát, de ez csak halála után 6 évvel valósult meg. Magyar nyelvű ég- és földgömböket készített, a magyarításban részt vett Bajza József, Bugát Pál és közeli barátja, Vörösmarty Mihály is. Az akkori szokástól eltérően nem művészi képekkel telehintett éggömböt csinált. 1847-ben Bicskén telepedett le, ahol belefogott egy csillagvizsgáló építésébe. Az 1848/49-es szabadságharc bukását követően egy feljelentés nyomán letartóztatták, majd amikor szabadon engedték csillagvizsgálóját eladta az államnak és Bécsben, majd haláláig Párizsban élt. Nevét a 115059 Nagykároly kisbolygó viseli.

#### **WAGNER JÁNOS (Komárom, 1811. július 18. – Budapest, 1889. január 2.) orvos, belgyógyász, egyetemi tanár.**

1835-ben a bécsi egyetemen szerezte meg orvosdoktori oklevelét. Még ugyanebben az évben gyakorló orvos lett Pesten és az Orvosegyesület titkári, majd 1846–1862 között az elnöki tisztségét is ellátta. 1848-tól 1887-ig oktatott a pesti egyetem orvosi karán. A magyarországi klinikai szemlélet egyik megalapozója, a pesti orvosi iskola egyik vezetője volt. **F. m.:** *Az idült baloldali májlobról, mint a nehéz emésztés leggyakoribb okáról*, 1841; *A kisdéd aszályról*, 1841; *Chemisch-pharmaceutische Abhandlung über das Magnesium und Quecksilbercyanat*, 1843; *Andeutung zu einer exacteren Actiologie*, 1851; *A hörgöcslobról*, 1862.

#### **ARÁNYI LAJOS GYÖRGY (Komárom, 1812. május 29. – Nagymaros, 1887. július 28.) orvos, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja.**

Eredetileg Lóstájner volt a neve. Apja a Habsburgokkal rokonszenvezett, fia azonban nagybátyja hatására magyar érzelmű lett és eredeti nevét 1840 körül Arányira változtatta. Gimnáziumi tanulmányait Budán, a piaristáknál végezte, majd a pesti egyetemen bölcséletet, jogot, valamint görög és angol nyelvet, természetrajzot és kórbonctani előadásokat is hallgatott. 1831-ben a nagy kolerajárvány idején joghallgatóként sokat segített a kolerások ápolásában, ezért édesanyja tanácsára végül a jogi pályát az orvosira cserélte fel. Az iskolai szünetben gyalogosan bejárta az országot, elmélyítette nyelvi, néprajzi,

a népies gyógy módokkal kapcsolatos ismereteit. Ekkor készült feljegyzései (és rajzai) mintegy száz ívet tesznek ki. Orvosi ismereteit Bécsben és Padovában bővítette. Hazatérést követően 1844-ben a pesti egyetemen a kórbonctan rendkívüli tanára lett. Arányi Lajos az 1848/49-es szabadságharc idején tábori főorvosként szolgált, emiatt 1850-ben közel egy évre felfüggesztették. 1855-től kezdve ismét rendszeresen tartott előadásokat elsősorban a kórbonctan témaköréből, amelynek magyarországi megalapozója lett. 1861-ben kinevezték egyetemi tanárrá, de már 1858 decemberében az MTA levelező tagjává választotta. Orvosi munkája mellett régészettel is foglalkozott és az ő kezdeményezésére újjátették fel Vajdahunyad várát. Javasolta egy nagyszabású Szent István emlékmű komplexum felállítását, ebből azonban csak egy lovas szobor valósult meg. Szülővárosában emléket két nyelvű tábla őrizi a Klapka-tér egyik saroképületének falán, melyet a Magyar Egészségügyi Társaság (MET) szlovákiai szekciója készíttetett dr. Kiss László orvostörténész kezdeményezésére 2007-ben. A szlovákiai MET két évente Arányi Napokat szervez Komáromban. **F. m.:** *Orvostudori értekezés a pokolvarról*, 1837; *Memoranda der pathologischen Anatomie*, 1855; *A kórbonctan elemei*, 1864; *Az 1452-ben épült és 1854-ben leégett Vajda-Hunyad várának rövid szöveggel magyarázott négy látata 4 táblán*, 1867; *Rójuk le 800 éves adósságunkat s állítsunk sz. István király dicsőítésére emléket*, 1870.

### **TÓTH LŐRINC (Komárom, 1814. december 17. – Budapest, 1903. március 17.) író, jogtudós, az MTA tagja (1858).**

A pozsonyi akadémián tanult, később Pesten jogot hallgatott. 1838-ban ügyvédi vizsgát tett, s főúri családok ügyészeként működött. A Kisfaludy Társaságnak 1837-től jegyzője, 1841–1843-ban titkára, tagja volt a Petőfi Társaságnak is. 1839–1840 között hosszabb nyugat-európai utazást tett, melyről *Úti tárcza* (I – VI., 1844) c. művében számolt be. 1844-ben a Védegylet titkárává választották. Részt vett politikai, társadalmi és kulturális mozgalmakban; Vörösmarty baráti köréhez tartozott. Távol levő főrendek követeként részt vett az 1839–1840-i és az 1843–1844-i országgyűlésen 1847–1848-ban pedig Breznóbánya országgyűlési követe volt. A szabadságharc idején képviselő és igazságügyminiszteri osztálytanácsos, az állami ügyészi osztály vezetője. Debrecenben a Békepárt híve, a kormányt azonban Szegedre és Aradra is elkíserte. Világos után egy ideig bujkált, majd Pesten elfogták, haditörvényszék elé állították és halálra ítélték, de kegyelmet kapott, s Pestre internálták. Ezután jogtudományi és újságírói munkásságot folytatott. 1865–1869-ben országgyűlési képviselő. 1869-től a semmítőszék, később a Kúria bírója, 1883-tól 1894-ig tanácselnöke volt. 1881-ben a Frankel Leó elleni bűnper előadója, a jogerőre emelt ítélet előkészítője. Számos jogtudományi műve jelent meg. Verseket, drámákat, emlékbeszédeket és elbeszéléseket is írt. *Hunyady László* c. drámája alapján írta Egressy Béni Erkel Ferenc operaszövegét. **F. m.:** *Eszmék a magyar tudományosság, akadémia s iskolaügy körül* (röpirat), 1848; *Az ausztriai polgári perrendtartás*, 1853; *Magyar írók arcképei és életrajzai* (Pest, 1858); *A szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben*, 1876; *Fegyhazi tanulmányok I-II.*, 1885–1888; *A visszaesés okairól és óvszereiről*, 1889; *Rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések*, 1891.

### **SZINNYEI (FERBER) JÓZSEF (Komárom, 1830. március 18. – Budapest, 1913. augusztus 9.) bibliográfus, könyvtáros.**

Korán árvaságra jutott, miután apját ötévesen, édesanyját hatévesen elveszítette. Ettől fogva apai nagynénje nevelte három nővérével együtt. A gimnáziumot 1839–1845 között Komáromban és részben Nyitrán végezte (ez utóbbi helyen a szlovák nyelv elsajátítása végett tanult két évig). Bölcsész tanulmányait Pesten kezdte 1845-ben, majd a győri akadémia hallgatója lett, ahol bölcséletet és jogot tanult 1848 májusáig. Ekkor a budai várba költözött sógorához, Beöthy Zsigmond kultuszminisztériumi fogalmazóhoz. 1848 júliusában változtatta Ferberről Szinnyeire a családi nevét. 1848 augusztusában Komáromban beállt nemzetőrnek, majd 1848 decemberétől őrmesteri rangban a 37. zászlóalj kötelékébe került. 13 csatában vett részt és végül főhadnagyként tette le a fegyvert Komáromban, 1849. október 3-án. 1849–1853 között ismét sógoránál, Beöthy Zsigmondnál lakott Komáromban, és mint ügyvédsegéd dolgozott mellette, miközben franciául, angolul, spanyolul és olaszul tanult. 1853 augusztusában megnősült és felesége, Gancsházi Gancs Klementina gancsházi (ma Somorja része) birtokára költöztek. 1855–1864-ben Samarjay Károly pozsonyi irodájában segéd. 1864-ben a pozsonyi Hungária biztosítóbank alkalmazottja lett, de a bank később megbukott és beolvadt a pesti Nemzeti Biztosítótársaságba és Szinnyei 1869-ben a fővárosba költözött. A pénzügyintézet 1872-ben ugyancsak csődbe ment és ekkor lett Szinnyei a pesti Egyetemi Könyvtár másodtisztje. Ennek volt előzménye, miután már az 1860-as években a Pozsony megyei nemesi családok történetét és lezármasági táblázatát megküldte Nagy Iván (1824–1898) genealógusnak, a *Magyarország családai* c. monumentális mű szerzőjének. Később a magyar hírlapirodalom ismertetésével kezdett foglalkozni és állandó munkatársa lett a *Vasárnapi Újságnak*. 1875-ben az Egyetemi Könyvtár első könyvtárigazgatója, 1879-ben első őrre lett. 1884-ben fogott bele egy országos hírlapkönyvtár felállításába, és erről nemcsak cikkezett, hanem személyesen is bejárta az országot, hogy hírlapokat gyűjtjön. 1888 novemberétől az MNM hírlapkönyvtárának lett az őre, 1901-ben igazgatóőre. Számos társaság választmányi tagja volt (Kisfaludy Társaság, Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Petőfi Társaság stb.). Az MTA 1899-ben levelező tagjává választotta. Legfontosabb műve a magyar írók munkásságának bibliográfiája (*Magyar Írók Élete és Munkái I–XIV – MIÉM*), tételes összeírása, amelybe az 1880-as években fogott bele. Ebben közel 30 000 magyar író szerepel. A 14 kötetet szinte egymaga írta, csak az utolsó füzetet fejezte be Szinnyei jegyzetei alapján fia, **Szinnyei Ferenc** (1875–1947) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja. A tervezett pótkötetekhez is hatalmas mennyiségű anyag gyűlt össze, de ezeket már nem sikerült feldolgozni.<sup>78</sup> **F. m.:** *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium* 1–3., 1874, 1885;

<sup>78</sup> Szinnyei munkásságát Gulyás Pál (1881–1963) bibliográfus, az MTA tagja folytatta: 1939–1944 között hat kötet jelent meg az A–Dz betűig. Az E-től Ö betűig összegyűjtött cédulákat Viczián János rendezte sajtó alá. A hiányzó betűk cédulái digitálizálva elérhetők.

*Magyarország természettudományi és matematikai könyvészete 1472–1875, 1878; A komáromi magyar színészet története, 1881; Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek, 1887; Tímár-ház. Naplójegyzetek, 1889–1907; Magyar Írók Élete és Munkái I–XIV., 1891–1914.*

**NAGY JÓZSEF (Komárom, 1832. január 2. – Budapest, 1909. május 8.) zenepedagógus, zeneszerző.**

A szabadságharc alatt a debreceni nemzetőr-zenekar tagja volt. Sárospatakon, Losoncon, Cegléden, 1855 után pedig Nagykőrösön működött, mint zenetanár és mint karnagy. Dalokat, egyházzenei műveket (*Templomi és temetési karénekek 3 szolamra*, 1876); táncokat, pedagógiai munkákat (*Vezérkönyv hallás utáni énektanításhoz*, 1872; *Gyakorlókönyv az énektanításra*, 1872; *Énektár*, 1897) írt.

**STOLLÁR GYULA (Komárom, 1844. április 24. – Kassa, 1892. január 15.) vegyész és borász.**

Középiskolai tanulmányait Komáromban, az egyetemet Bécsben végezte 1865-ben. 1869-től a magyaróvári Gazdasági Tanintézet segédtanára, 1874-től a kassai Gazdasági Tanintézet vegytani tanszékének vezető tanára volt. Rendszeresen közölt szakcikkeket a gyógyvizek elemzéséről, a mezőgazdasági kémiai technológia és borászat új módszereiről. A répa fajsúlya és cukortartalma közti összefüggéseket taglaló dolgozata külföldön is elismerést aratott. Magyarországon úttörő munkát végzett a borászati melléktermékek hasznosítása terén. Kidolgozta a konyakgyártás elméletét és konyakfőző készüléket szerkesztett, amelynek használatára tanfolyamokat szervezett. Főmunkatársa volt a *Gyakorlati Mezőgazdának* és a *Borászati Lapoknak*. **F. m.:** *Mustkésztés gőzzel*, 1886.

**GYULAI RUDOLF (REZSŐ) (Terézváros, 1848. május 2. – Budapest, 1906. október 12.) bencés rendi tanár, Komárom helytörténésze.**

1849-ben költözött családjával Komáromba és itt kezdte iskolai tanulmányait. Pozsonyban érettségizett. 1864-ben belépett a bencés rendbe. Gimnáziumi tanári oklevelet szerzett és Kőszegen, Pannonthalmán, Esztergomban tanított. 1877-ben Komáromban telepedett le, ahol bekapcsolódott a helyi kulturális és szellemi életbe. Helytörténeti tanulmányokat írt, majd dolgozni kezdett Komárom vármegye monográfiáján, amely később beépült Borovszky Samu vármegye-monográfiáinak sorozatába. Az 1890-es évektől kezdve egyre ritkábban jelentkezett írásokkal és a közélettől is elfordult. 1897-ben a komáromfüssi plébániára helyezték, majd különböző településeken szolgált, 1906-ban betegsége miatt az irgalmasok budai kórházába került és hamarosan elhunyt. **F. m.:** *Komárom vármegye és város történetéhez*, 1890, 1891; *Komárom vármegye nemes családainak történetéhez*, 1890; *Az alsócsallóközi ármentesítő társulat története*, 1896; *A komáromi benediktinus gimnázium és társház története*, 1896; *Komárom megye őskora*, 1901.

**STRÖCKER ALAJOS (Komárom, 1852. június 1. – Budapest, 1917. október 31.) gyógyszerész, szerkesztő, gyárigazgató.**

1881-ben szerezte meg gyógyszerészi oklevelét a budapesti egyetem orvosi karán. 1881–1906 között az Óbudai Gyógyszervegyészeti Gyár igazgatója, 1909-től a budapesti Szent Kereszt patika tulajdonosa. Gyógyszervegyészeti tanfolyamokat vezetett, ő volt a tudományos gyógyszerészeti és gyógyszergyártási technológia magyarországi meghonosítója. Szerkesztette a *III. Magyar Gyógyszerkönyvet*, emellett rendszeresen publikált cikkeket a *Gyógyszerészeti Hetilapban* és a *Gyógyszerészeti Értesítőben*. **F. m.:** *Gyógyszerészgyakornoki tankönyv*, 1902; *A gyógyszerész gyakorlat kézikönyve*, 1909; *A herba adonis gyógyszeralakjai*, 1909.

**KIRÁLY (KÖNIG) PÁL (Komárom, 1853. június 30. – Erzsébetváros (Románia) 1927. április) régész, főiskolai tanár.**

Életéről kevés megbízható adat ismert. Középiskoláit Komáromban, Esztergomban és Szombathelyen végezte. A budapesti tudományegyetemen szerzett történelem-földrajz szakos tanári oklevelet. 1877-től a dévai főiskola tanára volt, 1892–1903 között a fehértemplomi állami főgimnázium igazgatójaként tevékenykedett. 1903–1909-ben az erzsébetvárosi gimnázium tanára volt. Elsősorban Erdély múltját és régészeti emlékeit kutatta. Az 1882/83-ban felfedezett Mithras-templom maradványaival foglalkozott. Középiskolai történelemtankönyveket is írt. **F. m.:** *A sarmizegetuzai Mithraeum*, 1886; *A markomann háborúk*, 1891; *Gyulafehérvár története*, 1892; *Dacia Provincia Augusti I-II.*, 1891.

**BONCZ ÖDÖN (Komárom, 1858. december 19. – Budapest, 1928) jogtudós, művelődéstörténész, régészeti, genealógiai és heraldikai író.**

Boncz Ferenc (→Udvard) jogtudós fia. A gimnáziumot szülővárosában és a pesti kegyesrendiekénél végezte. A budapesti tudományegyetemen 1875–1879 között jogot hallgatott, 1881-ben jogi doktori címet szerzett. 1879-től a vallás- és közoktatási minisztériumban különböző hivatalokat viselt, 1888-ban címzetes miniszteri titkár lett. 1870-től történeti, művelődéstörténeti, heraldikai, régészeti és genealógiai cikkeket publikált, tanulmányutakat tett az Osztrák-Magyar Monarchiában és Nyugat-Európa számos országában. **F. m.:** *A Haller család művelődéstörténeti szempontból és nemzeti könyvük magyar viseletképei*, 1886; *Vázlatok a magyar viselet történetéből*, 1887; *A szentgyörgyi Bakacs család*, 1899.

**TAKÁTS SÁNDOR (Komárom, 1860. december 7. – Budapest, 1932. december 21.)** piarista tanár, művelődéstörténész, az MTA tagja (1925).

A gimnáziumot Komáromban kezdte és Pozsonyban fejezte be. 1880-ban beiratkozott a budapesti tudományegyetem bölcsészkarára, ahol történelmet, magyart és latint hallgatott. Közben belépett a piarista rendbe és két évig Nyitrán teológiát tanult, majd 1884-től folytatta budapesti tanulmányait. 1886-ban pappá szentelték és a nyitrai gimnázium tanárává nevezték ki. Doktori diplomáját 1887. március 19-én vehette át. Az 1890-es években szülővárosa megbízta Komárom történetének a megírásával, közben tanári munkája alól is felmentették, miután a magyar kormány Bécsbe küldte, hogy közreműködjön az udvari kamara levéltárának szétosztási munkálataiban. Öt évig dolgozott a magyar anyag kiválasztásán és ebben az időben Thallóczy Lajos (1856–1916)<sup>79</sup> történésznél lakott. 1903-tól haláláig a képviselőház levéltárosa volt. Az MTA 1906-ban levelező, 1925-ben rendes tagjává választotta. Történészként elsősorban a XVI.–XVII. századi magyar történelemmel, valamint a magyar reformkorral foglalkozott. **F. m.:** *Komárom IV. Béla alatt*, 1885; *Régi magyar asszonyok*, 1907/1914; *A magyar gyalogság megalakulása*, 1908; *A török magyar bajviadalok*, 1913; *Rajzok a török világból I–IV.*, 1915–1928; *A régi Magyarország jövedelme*, 1921; *Régi idők, régi emberek*, 1922/1930; *Magyar nagyszasszonyok I–II.*, 1926/1934; *Szegény magyarok I–II.*, 1927; *Magyar küzdelmek I–II.*, 1929; *Hangok a múltból*, 1930; *Kémvilág Magyarországon I–II.*, 1932.

**BÓDISS JUSZTIN JÁNOS (Türje, 1863. november 18. – Komárom, 1921. július 31.)** bencés szerzetes, irodalomtörténész, klasszika-filológus, az MTA levelező tagja (1911).

A pannonthalmi hittudományi főiskolát és a tanárképző intézetet 1887-ben végezte el és pappá szentelték. Ugyanekkor szerezte meg görög-latin szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelét is. 1887-től haláláig különböző városok gimnáziumaiban oktatott (Győr, Kőszeg). 1890–1916 között a pannonthalmi bencés főiskola tanára volt. 1916-ban került Komáromba. Görög és latin nyelvészeti és irodalmi kérdésekkel foglalkozott. **F. m.:** *Hat év (63–57 Kr.e.) Cicero életéből*, 1889; *De forma et natura verborum deponentium. Libellus grammaticus*, 1891; *Az actiók tana elméletben és gyakorlatban*, 1900; *Xenophon "Sokrates emléke" című munkájának hiperkritikusai és pedagógiai értéke*, 1909; *Az ion-attikai művészet a női erény és méltóság szolgálatában*, 1913; *A kereszténység legrégebbi nyomai a római íróknál*, 1914; *Szent István a honmentő és második honalapító*, 1914; *A régi római nők*, 1918–1919.

**TÉRFY GYULA (Komárom, 1864. január 23. – Budapest, 1929. március 7.)** jogtudós, jogi író, kodifikátor.

1886-tól bírósági szolgálatot teljesített, 1900-tól az igazságügyi minisztériumban dolgozott. 1918-ban kúriai tanácselnöki rangot kapott. A törvényelőkészítő osztályon Fodor Árminnal (→Nagyimihály) elkészítette a polgári perrendtartás életbe léptetésével kapcsolatos tervezeteket. 1921-től az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetőjeként nagy szerepe volt a bethleni „konszolidáció” számos jogalkotásának előkészítésében. Több döntvénygyűjtemény, jogszabálygyűjtemény és néhány közhasználatú kommentár, polgári eljárás, polgári perrendtartás stb. szerkesztője, ill. szervezője. Szerkesztette a Grill-féle Döntvénytár Polgári törvénykezés c. kötetét, a Magyar közigazgatási törvények Grill-féle sorozatát, 1912–1929 között a Márkus Dezső-féle Magyar Törvénytár kötetait és a Hatályos magyar törvények c. sorozatot. **F. m.:** *Az ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi határozatai (I – XIX.)*, 1895–1908; *A minisztériumnak hatásköri összeütközések tárgyában hozott határozatai 1873–1893*, 1904; *Hatásköri jogszabályok és hatásköri határozatok tára (I – XIX.)*, 1909–1925); *Igazságügyi szaktörvénytár*, 1929.

**ALAPY GYULA (Komárom, 1872. október 20. – Komárom, 1936. január 20.)** lapszerkesztő, történész, levéltáros, politikus, múzeumigazgató.

Szülővárosában kezdte és Esztergomban fejezte be gimnáziumi tanulmányait. 1895-ben a budapesti egyetem jogi szakán szerzett oklevelet. 1892–1898-ban a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselője volt. 1898-tól Komáromban élt. 1903–1921 között Komárom és Komárom vármegye levéltárosa volt. Aktív szerepet vállalt a komáromi Múzeumi Egyesület és a Jókai Egyesület munkájában. Az 1918-as impériumváltást követően egyre intenzívebben bekapcsolódott a kisebbségi politikai életbe, sőt éveken át tartományi képviselő volt. Tudományos munkássága elsősorban a muzeológiával kapcsolatos. Régészeti ásatásokat is végzett néhány csallóközi településen (Alsógellér, Hetény, Megyerics, Komárom), továbbá Szímon. Levéltárosként elsősorban genealógiai és heraldikai kutatásokat folytatott. Egyik szerzője volt annak a nagyszabású, de végül félbe maradt műnek, amelynek első kötete *Magyarország címeres könyve A–C* címmel jelent meg 1913-ban. Széleskörű, a művelődéstörténetet, a néprajzot és más szakterületeket érintő irodalmi tevékenységet folytatott, sőt 1895-ben még egy verskötete (*Költemények*) is megjelent. **F. m.:** *Gyulai Rudolf*, 1907; *Komárom vármegye és az utolsó nemesi felkelés*, 1910; *Kultsár István 1760–1828*, 1910; *Komárom vármegye nemes családjai*, 1911; *Komárom vármegye levéltárának középkori oklevelei*, 1917; *A csallóközi halászat története*, 1933/1994.

**SÖRÖS PONGRÁC PÁL (Komárom, 1873. augusztus 24. – Győr, 1919. január 5.)** bencés tanár, történész, az MTA levelező tagja.

<sup>79</sup> Thallóczy is egyike volt annak a 71 személynek, akik a legtöbb halálos áldozatot követelő magyarországi vasúti szerencsétlenségben 1916. december 1-jén életüket veszítették. A vonat számos utasa I. Ferenc József előző napi temetésén vett részt és hazafelé tartott.

1890-ben lett a pannonthalmi Szent Benedek rend tagja, 1896-ban szentelték pappá. 1898-ban szerzett történelem-tanlatin szakos tanári oklevelet a budapesti egyetemen. 1899-ben Rómában folytatott levéltári kutatásokat. Az MTA 1909-ben választotta levelező tagjává, 1916-ban lett a Szent István Akadémia tagja. 1896–1899-ben a pápai gimnázium, 1899-től a pannonthalmi tanárképző főiskola tanára volt. Ő volt a szerkesztője a *Pannonthalmi Szent Benedek-rend története (1912–1916)* kiadványnak. **F. m.:** *Forgács Ferenc élete*, 1896; *Verancsics Antal élete*, 1898; *Ghimesi Forgách Simon báró*, 1899; *A bakonybéli apátság története I-II.*, 1903-1904; *Komárom megyei bencés apátságok*, 1905; *A pécsváradi bencés apátság*, 1905; *Jerosini Brodarics János*, 1907; *Franyó Remig felségárulási pere*, 1910; *A tihanyi apátság története II.*, 1911; *Az elenyészett bencés apátságok*, 1912.

### **BÜKY AURÉL (Komárom, 1878. július 27. – ? 1928 után) meteorológus.**

1900-ban a budapesti József Nádor Műegyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet. 1900–1903-ban az egyetemen tanársegéd. 1903. június 1-ján a Magyar Királyi Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet szolgálatába lépett és Ógyallán a Központi Observatórium adjunktusaként földmágneses méréseket végzett. Később a budapesti Központi Intézet Aerológiai Osztályához került. Itt kezdett el magassági szélmérésekkel foglalkozni. Büky rajzoló és kiértékelő berendezést szerkesztett a magassági szélmérések gyors feldolgozására, amely a hazai aerológiai mérések során még az 1950-es években is (!) használatban volt. Megalkotott egy magassági szélmegfigyelő eszközt. 1915-ben az I. vh. alatt a Bozen melletti ún. Sárkány-szolgálathoz rendelték katonai szolgálatra és ennek keretében magassági szélmegfigyeléseket végzett (a tűzéség, a repülő és a léggömbök számára). 1928. február 28-án ideiglenes nyugállományba került, későbbi pályája ismeretlen. Az 1910-es években az *Időjárás* c. lapban jelentek meg írásai. Az 1905-ben kiadott *A földmágneses megfigyelések és azok kivitelerésének ismertetése* c. könyve sokáig az egyetlen részletes kézikönyv volt a mágneses mérések gyakorlati módjáról.

### **FÜLÖP ZSIGMOND (Komárom, 1878 ?. – Komárom, 1940 ?) művelődéstörténész.**

Szülővárosában végezte a gimnáziumot, a budapesti tudományegyetemen szerzett jogi oklevelet. A két vh. között bankigazgató, Komárom kulturális életének egyik szervezője, a Jókai Egyesület vezetője volt. A helyi lapokban publikált, a *Komáromi Lapok* főszerkesztője is volt. Alapj Gyulával együtt szerkesztették 1925-ben a Jókai Emlékkönyvet. **F. m.:** *A hatvanéves komáromi dalegyesület*, 1923; *Tuba János emlékezete*, 1925; *A Jókai Egyesület huszonöt éve (1911–1936)*, 1937. *Komárom* (monogr.), 1941.

### **BEKE (BERGER) ÖDÖN (Komárom, 1883. május 20. – Budapest, 1964. április 10.) nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

A komáromi gimnáziumban kezdte és a pápai református gimnáziumban fejezte be középiskolai tanulmányait. A budapesti tudományegyetemen 1905-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet, amit 1906-ban pedig magyar–latin szakos tanári oklevéllel egészített ki. Budapesten kezdte tanári pályáját, közben 1909-ben Nagyszebenben is eltöltött egy évet. 1910–1919-ben egy budapesti gimnáziumban tanított, majd a Tanácsköztársaság alatt egyetemi katedrát kapott és finnugor nyelvtudományt oktatott. A kommunista diktatúra bukását követően elmozdították állásából, ekkor Beke Ödön Bécsbe emigrált, ahonnan 1923-ban tért vissza Budapestre. 1926–1947-ben a Zsidógimnáziumban tanított. 1948-ban magántanári képesítést szerzett a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen (a későbbi ELTE). 1949-től nyilvános rendkívüli tanárként a finnugor tanszéken volgai és permi nyelvészetet adott elő. 1953–1962-ben tanszékvezető professzor volt. Tudományos pályáját nyelvjáráskutatással, népmesék, találósok és szokások gyűjtésével kezdte. Legjelentősebb eredményei a mari nyelv leíró kutatásával, a finnugor nyelvek hangtörténeti, alaktani és mondattani vizsgálatával kapcsolatosak. Saját gyűjtése alapján több, hatalmas anyagot magában foglaló mari népköltészeti-népnyelvi szöveggyűjteményt adott ki, de behatóan foglalkozott a marik népszokásaival is. Kiadásra előkészített, több ezer oldalas mari nyelvjárási szótára – számos egyéb cseremiszi nyelvjárási szöveggel együtt – kéziratban maradt, egy ideig elveszettnek is hitték, s csak három évtizeddel a halála után jelenhettek meg ezek a páratlan szövegkorpuszok (1995–2001). Beke tudományos érdeklődése nem korlátozódott a marik nyelvére és folklórára, foglalkozott az udmurt és a lapp népköltéssel, néphittel, valamint a mari és a csuvas népmesék összehasonlító vizsgálatával is. Pápay József (1873–1931) népköltészeti gyűjtéséből északi hanti szótárt állított össze (1959). Érdeklődött az etimológia iránt is, elsősorban a magyar növény- és állatnevek eredetét kutatta. **F. m.:** *A pápavidéki nyelvjárási szöveggyűjtés*, 1905; *A vogul határozók*, 1905; *Kemenesalja nyelve*, 1906; *Cseremiszi nyelvtan*, 1911; *Finnugor határozós szerkezetek*, 1914; *Tscheremissische Texte zur Religion und Tscheremissische Märchen, Sagen und Erzählungen*, 1938; *Szókincs és néphagyomány*, 1948; *A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai*, 1951; *Újabb finnugor alaktani kutatások*, 1954; *Mari nyelvjárási szótár*, 1997.

### **SELYE JÁNOS (Bécs, 1907. január 26. – Montréal, 1982. október 15.) orvos, belgyógyász, egyetemi tanár.**

Apja magyar, anyja osztrák volt. Gyermekeit Komáromban töltötte, a komáromi bencés gimnáziumban érettségizett 1924-ben. Párizsban, Rómában is folytatott tanulmányokat, végül a prágai Károly Egyetem német részében szerzett orvosi oklevelet 1929-ben és egyúttal a vegyészetből is doktorált. 1929–1931-ben a prágai egyetemen oktatott és a Patológiai Intézetben kutatott, majd Rockefeller ösztöndíjjal az USA-ba, később Kanadába ment, ahol a McGill Egyetemen lett kutatóorvos. 1945–1976 között a montreáli egyetem professzora és igazgatója volt a maga alapította intézetnek. Endokrinológiával, a szív- és érrendszer problémáival foglalkozott. Őt tekintik a stresszelmélet kidolgozójának. Első idevágó tanulmányát 1936-ban publikálta. Többször jelölték Nobel-díjra, de végül nem nyerte el. Komáromban a magyar gimnázium és az első felvidéki ma-

gyar egyetem is az ő nevét viseli. **F. m.:** *Életünk a stressz*, 1964; *Álomtól a felfedezésig*, 1967; *In vivo*, 1970; *Stressz distressz nélkül*, 1976.

**LÜKŐ GÁBOR (Komárom, 1909. november 4. – Budapest, 2001. április 21.) néprajzkutató, Kosuth-díjas (2001).**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, a budapesti és a bukaresti egyetemen folytatta, 1936-ban szerzett doktori címet. Karácsony Sándor tanítványa volt, majd érdeklődése – talán éppen Németh Lászlónak a kelet-közép-európai népek történelmi tejesztvérségét hirdető eszméi nyomán – a román népi kultúra felé fordult. 1931–1932-ben Nicolae Iorga szabadegyetemén románul tanult, Dimitrie Gusti falukutató módszereivel ismerkedett, majd hónapokat töltött a moldvai csángó-magyarok között. Elsősorban a Szabófalvától északra eső, akkor még többségében magyar nyelvű Jugánban, valamint a Bákó melletti Lujzi-Kalagarban és Bogdánfalván dolgozott, mégpedig nemcsak futólag, átutazó néprajzgyűjtőként, de velük élve, belülről megismerve a népiélet jelenségeit és törvényszerűségeit. Kutatásainak eredményeként írta meg a *Moldvai csángók* című, máig alapvető munkáját. Hiába segítették azonban szociológiával és néprajzzal foglalkozó román barátai, a hivatalos hatalom hamarosan kiutasította Romániából. 1937-től 1945-ig a debreceni Déry Múzeumban dolgozott. Ez idő alatt született a népművészet, a népköltészet és a népzene szintéziseként a *Magyar lélek formái* című könyve. Ebben a magyarság egyik nagy sorskérdését nem úgy tette föl, hogy ki a magyar, hanem úgy, hogy *mi a magyar?* Bebizonyította, hogy a különböző művészeti ágakban a magyarságnak van saját formanyelve, önálló kifejezési módja. Amit Kodály és Bartók megtalált a magyar népzeneben, azt fogalmazta meg Lükő Gábor a magyar népművészet és népköltészet anyagi és szellemi világában. 1946-ban egyetemi magántanár lett. 1950–1970 között a gyulai, bajai és kiskunfélegyházi múzeumok igazgatója, ill. munkatársa. Szűkebb kutatási területe a népzene, népköltészet és népművészet formai elemzése és közép-európai összehasonlítása. Kutatásaival megelőzte korát, sokan gyanakodva figyelték munkásságát és akadályokat gördítettek az útjába, vagy agyonhallgatták eredményeit. Azzal kapcsolatos kritikus megjegyzéseit, hogy sokan a nyugati iskolákhoz igazodnak és az önálló gondolkodás helyett sémákat, paneleket emelnek be a magyar néprajztudományba, rossznéven vették, és elérték, hogy kényszernyugdíjazzzák. Legfontosabb munkája a *Magyar lélek formái*, amelyet többször is átdolgozott. Ez négy fejezetre oszlik: első része a népköltészet és népművészet azonosnak bizonyuló jelképeinek ismertetése, a második rész a művészi térérzékelés és -ábrázolás egyes problémáit boncolgatja, a harmadik rész a népzenevel, a negyedikben a népművészet technikai kérdéseivel foglalkozik. **F. m.:** *A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsághoz*, 1936; *A hortobágyi pásztorművészet*, 1940; *A magyar lélek formái*, 1942; *Kiskunság régi képfaragó és képmetsző művésze*, 1983. Halála után jelent meg: *„Ott hul éltek vala a magyarok...”*, 2001; *Zenei anyanyelvünk* (2003); *Himfi és a szarvas* (2004) c. munkája.

**SÓLYI ANTAL (Komárom, 1913. május 6. – ? 1946) matematikus.**

Zalaegerszegen érettségizett. 1931-ben az országos fizikaversenyen megosztott második díjat szerzett (Budó Ágoston, a későbbi jeles fizikaprofesszor volt a másik díjazott, az első díjat nem adták ki). 1936-ban a szegedi egyetemen szerzett matematika-fizika szakos tanári oklevelet, majd 1941-ben matematikából bölcsészdoktor lett. Mindenekelőtt a többváltozós függvények variációszámítási kérdéseivel foglalkozott. Matematikusként közreműködött a Bay Zoltán által vezetett csoportban, amely a holdradar-kísérleteket készítette elő. A háborúban szerzett betegség áldozata lett. **F. m.:** *Egy Bohr féle tételről* (Szőkefalvi-Nagy Bélával), 1938; *A Haar féle variációs lemma és alkalmazása* (doktori értekezés), 1941; *Über Funktionen, die ein endliches Dirichlet'schen Integral haben*, 1941; *Amplitúdó-moduláció*, 1943.

**HERCZEGH MIKLÓS (Komárom, 1919. május 3. – Budapest, 1976. október 19.) orvos, ortopéd-sebész.**

A budapesti tudományegyetem orvosi karán 1943-ban szerezte meg orvosi oklevelét. A II. vh. utolsó éveiben katona-orvosként szolgált. 1945–1949 között a Nyomorék Gyermek Otthonában volt traumatológus-ortopéd sebész. 1949–1956-ban a Honvédelmi Minisztérium Központi Honvédkórházának traumatológus főorvos volt. 1956-ban egy évig Észak-Koreában volt az ottani magyar hadikórház főorvosa. 1957–1976 között a budapesti Heim Pál Gyermekkorház gyermekortopéd főorvosa volt. Elsősorban a láb sérüléseinek korszerű műtéti eljárásaival foglalkozott. **F. m.:** *A térdízület fedett lágyrész-sérülései*, 1961.

**KÉZDI (KALCHER) ÁRPÁD (Komárom, 1919. november 19. – Budapest, 1983. október 20.) építőmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

A budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen 1942-ben szerzett építészmérnöki oklevelet. Már 1941-ben a vasútépítési, talajmechanikai és alapozástani tanszéken gyakornok, 1943-tól adjunktus ugyanott. 1944–1946-ban katona és amerikai hadifogoly volt. Hazatérését követően ismét az egyetemen oktatott, 1951–1982 között a geotechnikai tanszék vezetője volt. 1972–1975-ben a BME tudományos rektor-helyettesi tisztét is betöltötte. Kutatási területe elsősorban a talajmechanikai, a talajfizikai tulajdonságok mérnöki szempontú geotechnikai vizsgálata volt. A földnyomás-elméletek összefoglalásával és továbbfejlesztésével, a rézsűk és lejtős földtömegek állékonyságának, a talajok teherbírásiának, a külső dinamikus hatások (pl. földrengés) előidézte tranziens (ideiglenes) folyamatok vizsgálatával jelentősen hozzájárult a földművek, az alapozási és talajszilárdítási mérnöki munkálatok elméleti tisztázásához. E talajfizikai vizsgálatok mellett behatóan foglalkozott a talajok anyagi összetételével és vízforgalmával, a talajjal mint építőanyaggal, az útstabilizálás és teherbírás-javító cölöpalapozás módszertanával. Az MTA 1970-ben levelező, 1976-ban rendes tagjává választotta. **F.**

**m.:** *Talajmechanika I-II.*, 1952–1954; *Kísérleti cementtalaj utak építése és kipróbálása*, 1955; *Földművek I-II.* (Póczy Mihály-lal, 1957; *Alagutak, alapozás, földművek, talajmechanika*, 1960; *Handbuch der Bodenmechanik I-IV.* (angolul is), 1969–1976; *Talajmechanika és alapozás* (Farkas Józseffel), 1981.

**SZÉNÁSSY ZOLTÁN (Komárom, 1925. október 10. – Komárom, 2011. november 28.) tanár, helytörténész.**

Pápán érettségizett (1944), a pozsonyi egyetem Pedagógiai Karán szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet (1955). 1951–1985-ben a komáromi magyar gimnázium tanára volt, de még 1991-ig óraadó tanárként tevékenykedett. Helytörténészként elsősorban Komárom nevezetességeivel és híres személyiségeivel, a város és környéke múltjával foglalkozott. Erről ismeretterjesztő cikkeket is írt és tartott előadásokat. 2000-ben kezdeményezte a Jókai Közművelődési és Múzeumi Egyesület újraindítását. 2009-ben Pro probitate – A Helytállásért díjat kapott, 2010-ben a Posonium Irodalmi és Művészeti Díj Szülőföld Díjával tüntették ki. **F. m.:** *Klapka György élete*, 1977; *Jókai nyomában*, 1982; *Adyfalvától a csucsai kastélyig*, 1983; *Komáromi Olympos*, 1984; *Új komáromi Olympos*, 1987; *Komárom ostroma 1849-ben*, 1989; *Lehár*, 1990; *A komáromi magyar királyi 22. gyalogezred*, 2000; *Komáromi krónikás*, 2003; *Komárom – a Duna Gibraltárja*, Szénássy Árpáddal, 2006.

**SZEBERÉNYI ZOLTÁN (Komárom, 1930. augusztus 11. –) irodalomtörténész, irodalomkritikus, egyetemi oktató.**

Elemi iskolai tanulmányait követően a komáromi hajógyárban munkásként dolgozott. A gépészeti technikumot 1953-ban esti tagozaton végezte el. Az érettségit követően a pozsonyi Pedagógiai Főiskola hallgatója lett és 1957-ben magyar szakos tanári oklevelet szerzett. 1957–1960-ban a galántai gimnáziumban tanított, majd a nyitrai Tanárképző Főiskola oktatója lett. 1968–1974-ben, valamint 1980–1985-ben tanszékvezető volt. 1985–1995 között docensként oktatott a magyar tanszéken. 1995-től nyugdíjasként Komáromban él. Irodalomtörténészként elsősorban a két vh. közötti csehszlovákiai magyar irodalom történetével, Győry Dezső munkásságával foglalkozott. Több monográfiát írt szlovákiai magyar írókról és költőkről és összefoglalta a II. vh. utáni szlovákiai magyar irodalom történetét. Számos kitüntetést kapott (Fábry Zoltán-díj, 1989; A Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje, 2000; Magyar Művészetért Díj, 2001). **F. m.:** *A vox humana poétája, Győry Dezső csehszlovákiai költészete*, 1972; *Arcok és művek*, 1988; *Duba Gyula*, 1997; *Ozsvald Árpád*, 2000; *Magyar irodalom Szlovákiában I-II.*, 2000–2001; *Turczel Lajos*, 2002.

**TRUGLY SÁNDOR (Komárom, 1952. december 19. –) régész, muzeológus.**

Általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte (1958–1971), a budapesti ELTE-n szerzett magyar–régészet szakos oklevelet (1976), 1986-tól bölcsészdoktor. 1976–2005-ben a komáromi Duna Menti Múzeum régész-muzeológusa volt, jelenleg Magyarországon él. Kutatási területe a népvándorlás korának, valamint az avarok és a honfoglaló magyarok temetkezési szokásainak régészeti emlékei Komárom környékén. Nevéhez fűződik többek között az időközben európai hírűvé vált Komárom-hajógyári avar temető és település feltárása (1979–1989) és közzététele. E temető legszebb leletei hosszú évek óta a nagy nemzetközi kiállítások tárlóinak kiemelt darabjai (pl. Hunnen und Awaren, Halbturn, Ausztria 1996; A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 2002; Langobardok és avarok a Kisalföldön, Győr 2008). **F. m.:** *A komáromi avar kori temetők kutatástörténete* (In: Új Mindenes Gyűjtemény, 4.), 1985; *Griffek és oroszlanok népe. A Komárom-hajógyári avar temető*, 1994; *A Komárom-hajógyári avar temető népességének keleti kapcsolatai* (In: Eleink. Őstörténeti Füzetek 5.), 2006; *A Komárom-hajógyári avar temető és telep*, 2009.

**NÉMETH ERZSÉBET, Hegedűsné (Komárom, 1953. január 3. –) vegyész, egyetemi docens.**

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte 1972-ben. A pozsonyi Comenius Egyetem Természettudományi Karán analitikai kémiát végzett 1977-ben. 1977–1990-ben az ógyallai Zöldségtermesztési Kutatóintézet munkatársa volt. 1990-től a Nyitrai Agrártudományi Egyetem Vegyészeti Tanszékének docense. 1994–2002 között önkormányzati képviselő volt Érsekújvárott. Egyetemi jegyzeteket és tankönyveket ír. **F. m.:** *Cvičenia z vybraných kapitol biochémie* (K. Jomovával, O. Hegedűssel), 1995; *Organická chémia*, 2002.

**SZÉNÁSSY ÁRPÁD (Komárom, 1953. március 20. – Komárom, 2005. december 4.) agrármérnök, helytörténész, könyv- és lapkiadó.**

A komáromi Gépipari Szakközépiskolában érettségizett (1972), a prágai Mezőgazdasági Egyetemen szerzett agrármérnöki oklevelet (1977). 1977–1990-ben agrármérnökként tevékenykedett Komáromban. 1990–1995-ben Komárom alpolgármestere. 1995–2005-ben a Komáromi Nyomda és Kiadó társtulajdonosa, a KT Kiadó igazgatója. Kezdetben mezőgazdasági témájú cikkeket publikált, később tudomány- és művelődéstörténeti tanulmányokat, könyveket írt és szerkesztett. Az általa vezetett kiadóban több száz helytörténeti füzet és könyv jelent meg. Alapítója volt a *Múltunk emlékei* c. havilapnak. Meszlényi István komáromi nyomdaigazgatóval helyreállította és felújította az egyik csúzi nemesi kúriát, ahol tudományos felolvasó délutánokat szervezett, illetve 2002-ben megalapította a csúzi székhelyű Művelődéstörténeti Intézetet. Korai halála miatt félbeszakadt az Árpád-kori felvidéki templomokat bemutató lexikon újabb köteteinek a kiadása. **F. m.:** *Heténytől Pápáig. Tarczy Lajos életútja*, 1983; *Feszty Adolf élete és pályája*, 1993; *A komáromi hírlapírás 200 éves története 1789–1989*, 1994; *A népi élelmiszer előállításától az ipari feldolgozásig Komárom megyében 1945-ig*, 1997; *Az 1848/49-es szabad-*



ságharc emlékhelyei, 1999; Árpád-kori templomok lexikona I. A Nyitrai kerület, 2003; Árpád-kori templomok lexikona II. A Nagyszombati és a Pozsonyi kerület, 2003; Komárom – a Duna Gibraltárja (Szénássy Zoltánnal), 2006.

### **HULKÓ MÁRTA (Komárom, 1953. október 27. –) zenetörténész, egyetemi docens.**

A pozsonyi konzervatóriumban érettségizett 1973-ban, ezt követően a Comenius Egyetem BTK-án zenetudomány szakot végzett (1978). 1979-ben doktorált, 1981-től az egyetem oktatója (1996-tól docense), 1999-től az SZTA Zenetudományi Intézetének is tudományos munkatársa. Kutatási területe a XVI.–XVII. századi zenekultúra a mai Szlovákia területén. **F. m.:** *Tabulatura Vietoris saeculi 17.*, 1986; *Hudobné pramene 17. storočia na území Slovenska* (Ferenczi Ilonával, 1986; *Lubický spevník*, 1988; *Hudobné pramene na území Slovenska*, 1996; *Musikalische Kontakte zwischen Zips und Schlezien in 16. und 17. Jahrhundert*, 2003.

### **BÖDŐK ZSIGMOND (Komárom, 1957. május 22. – Dunaszerdahely, 2010. július 26.) asztrofizikus, tudomány- és technikátörténeti szakíró.**

Általános és középiskolai tanulmányait Nagymenyen végezte, 1976-ban érettségizett. 1976–1989 között a dunaszerdahelyi Városi Művelődési Központ Csillagászati Kabinetjét vezette, közben (1979–1981-ben) a prágai Károly Egyetemen tanult, végül a pozsonyi Komenský Egyetemen szerzett fizikusi oklevelet (1984). 1990-től az SZTA külső munkatársa és vállalkozó volt. Fontos szerepet játszott a dél-szlovákiai, mindenekelőtt a csallóközi magyar amatőrcsillagászati mozgalom elindításában, megalapította a Trifid Amatőrcsillagászati Egyesületet (ma: Corvus Csillagászati Egyesület). Számos alapiskolában csillagászati kört alapított, az 1980-as években Ógyallán, majd Csicsón nyári csillagászati észlelő táborokat szervezett általános és középiskolai diákoknak. Elsősorban kisbolygó-kutatással foglalkozott, több aszteroidát fedezett fel, az egyiket később javaslatára Vámbéry Ármíronról nevezték el. Rendszeresen fényképezte az égi objektumokat, felvételeiből számos kiállítást rendezett. Tudomány- és technikátörténeti, csillagászati ismeretterjesztő cikkeket és könyveket publikált. *Magyar Talentum* címmel egy könyvsorozatot indított a dunaszerdahelyi Nap Kiadónál. Az 1989-es rendszerváltás idején aktív közéleti tevékenységet fejtett ki, később a *Csallóköz* hasábjain és különböző internetes portálokon kritikus hangvételű publicisztikai írásokat adott közre. Számos könyve digitalizált formában az interneten is hozzáférhető. **F. m.:** *Harmatlegelő*, 1986; *Nobeldíjas magyarok*, 1997 (később még öt átdolgozott, bővített magyar és egy vietnami nyelvű kiadása jelent meg); *Világjáró magyarok*, 1998; *Az ezredvég napfogyatkozása*, 1998; *Magyar feltalálók I. Magyar feltalálók a fotográfia történetében*, 2000; *Magyar feltalálók a repülés történetében*, 2002; *Magyar feltalálók az autók történetében*, 2002; *Látványos égi jelenségek 2003–2004*, 2002; *Magyar feltalálók a nyomdászat történetében*, 2003; *Magyar feltalálók a hajózás és a vasút történetében*, 2004; *Magyar feltalálók a hírközlés történetében*, 2006; *Magyar feltalálók a távközlés történetében*, 2005; *Látványos égi jelenségek 2006–2007*, 2005; *Magyarok égi képeskönyve*, 2006; *Magyar feltalálók a számítástechnika történetében*, 2007.

### **CSÜTÖRTÖKY JÓZSEF (Komárom, 1958. szeptember 8. –) entomológus, muzeológus.**

A pozsonyi Comenius Egyetem Természettudományi Karán 1982-ben szerzett biológusi oklevelet. 1982–1990-ben a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa, 1990–1995-ben igazgatója, 1996–1998-ban osztályvezetője, 1999–2004-ben ismét igazgatója volt. Ezt követően három évig más területen dolgozott, majd 2007-től ismét a komáromi Duna Menti Múzeum igazgatójaként tevékenykedik. Szakterülete az entomológia, Komárom környékének rovarvilágát, mindenekelőtt lepkefaunáját kutatja.

### **LENGYEL TÜNDE (Komárom, 1960. szeptember 9. –) történész, levéltáros**

Általános és középiskolai tanulmányait Kassán végezte (1979), a pozsonyi Comenius Egyetemen levéltárosi oklevelet szerzett (1985). 1987-től az SZTA Történettudományi Intézetének munkatársa. A doktori címet 1989-ben, a történettudomány kandidátusa fokozatot 1996-ban szerezte meg. Kutatási területe a korai újkor (XVI.–XVII. sz.-i) gazdaság- és várostörténet, a mindennapi és családi élet, ezen belül a nők és a gyermekek társadalmi helyzete. Kutatja a magyar főúri családok (pl. nagybiccsei Thurzók, Nádasdiak stb.) történetét is. Tanulmányai szlovák, magyar és nemzetközi szakfolyóiratokban jelennek meg, több könyv, monográfia társszerzője, szerkesztője és összeállítója. Számos nemzetközi szakmai konferencia szervezője, előadója. 2002-től a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete Tudományos Tanácsának tagja, a Szlovák–magyar Történész Vegyesbizottság titkára, a *Historický časopis* szerkesztőbizottságának tagja, a Szlovák Történész Társaság Nemzeti Tanulmányok Szekciójának vezetője, az URBS – Budapest évkönyv szerkesztőbizottságának tagja, Szlovákia képviselője az International Federation for Research in Women's History szervezetnek. **F. m.:** *Historický kalendár* (Ivan Mrvával, 2007); *Žena a právo* (tan., 2004); *Bártfától Pozsonyig* (társszerzőkkel, szlovákul is), 2006; *The Social Status of Women in the History of Slovakia In: Slovakia on the Way to Gender Equality*, 2006, p. 29–42; *Báthory Erzsébet. Egy asszony élete* (Várkonyi Gáborral, szlovákul és csehül is), 2010.

### **CSEHY ÁGOTA (Komárom, 1966. március 27. –) muzikológus, zenepedagógus, zongoraművész, egyetemi docens.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. 1980–1985 között a pozsonyi konzervatórium diákja volt, 1985–1990-ben a Dráma- és Zeneművészeti Főiskolán zongorajátékot és zenetudományt tanult. 1989–1990-ben és 1993–1994-ben a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Akadémia ösztöndíjasa. A budapesti ELTE BTK-n 1995-ben doktori címet, majd 2003-ban PhD fokozatot szerzett zenepedagógiából. 1990–2004 között a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem adjunktusa, majd do-

cense, zeneirodalmat, zenei interpretációt, kamarazenét oktatott. 2004-től az Ostravai Tudományegyetem docense a zeneelméleti–zenepedagógiai szakon. Ezzel párhuzamosan 1999-től a komáromi művészeti alapiskolában zongorajátékot oktatott, 1999–2002 között az iskola igazgatója volt. Jelenleg Nyitrán tanít a Konstantin Filozófus Egyetemen. Kutatóként elsősorban Bartók Béla felvidéki gyűjtéseivel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Egyik szervezője a lévai Kadosa Pál Zongoraversenynek. Zongoristaként is rendszeresen szerepel. Szlovák nyelven is publikál. **F. m.: Bartók Béla és a Felvidék**, 1994; *Zeneirodalmi, zenehallgatási szemelvények a gyermekek és az ifjúság részére I-II.* (Dombi Erzsébettel), 1998.

#### **KIS PETIK KATALIN (Komárom, 1970. augusztus 18. –) biofizikus, egyetemi oktató.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1988-ban érettségizett a komáromi magyar gimnáziumban. 1988-ban első helyezett lett a Csehszlovák Országos Fizika Diákolimpián. 1988–1993 között a prágai Károly Egyetem Matematikai–fizikai Karának hallgatója volt, a molekuláris és biológiai rendszerek fizikája szakon végzett. 1993–1994-ben a Debreceni Orvostudományi Egyetem, 1994–1999 között a budapesti ELTE doktori iskolájának hallgatója. Kutatási területe ebben az időben a növényi vegyületek, elsősorban a protoklorofilid szerkezeti formáinak spektroszkópiai vizsgálata. 1999–2001-ben az USA-ban posztdoktori tudományos munkatárs. 2001-től a SE (a SOTE jogutódja) Biofizikai és Sugárbiológiai Intézetének tudományos munkatársa. Jelenleg a kétfotonos gerjesztésű fluoreszcencia mikroszkópiai képalkotás módszerével élőlények belső szerveinek in vivo vizsgálatával foglalkozik. Biofizikai laboratóriumi gyakorlatokat vezet orvostanhallgatóknak. Számos hazai és nemzetközi konferencián volt előadó. **F. m.: Identification of protochlorophyllide forms in dark-grown wheat leaves by conventional and laser excited fluorescence spectroscopy between 10 K–100 K** (társszerző), 1999; *Distance Measurement by Circular Scanning of the Excitation Beam in the Two-Photon Microscope* (Enrico Grattonnal), 2004.

#### **MÁTHIS KRISZTIÁN (Pozsony, 1977. augusztus 15. –) fizikus, egyetemi docens.**

Noha Pozsonyban született, csecsemőkorától Komáromban élt, itt végezte általános és középiskolai tanulmányait, a magyar tannyelvű gimnáziumban (ma: Selye János Gimnázium) érettségizett 1995-ben. 1995–2000 között a prágai Károly Egyetem Matematika-fizika Karának hallgatója volt, ahol szilárdtest-fizikából szerzett oklevelet. 2000–2003-ban Prágában a Károly Egyetem, és ezzel párhuzamosan 2000–2004-ben Budapesten az ELTE doktori iskolájában szilárdtest-fizikai és anyagtudományi szakirányú képzésben vett részt. 2004–2005-ben Grenobleban volt posztdoktori ösztöndíjas. 2005–2007-ben az Európai Bizottság energetikai kutatóközpontjának tudományos munkatársa a hollandiai Pettenben. 2007-től a Károly Egyetem szilárdtest-fizikai tanszékén egyetemi adjunktus, 2013 egyetemi docens. Kutatási területe elsősorban a szilárd testek anyagszerkezetének, deformációinak, a nanokristályos és kompozitanyagok mikroszerkezetének és mechanikai tulajdonságainak a vizsgálata akusztikus emisszióval és neutron diffrakcióval. Az MTA köztestületi tagja (2004-től), a Csehországi Modern Anyagok és Technológiák Egyesület bizottsági tagja (2009-től). Szabadidejében zenél – a prágai Bum Kamarazenekar hegedűse, 1995–2000 között a Prágai Diákzenekar, illetve a komáromi Comorra Kamarazenekar tagjaként két lemezen, valamint több rádió- és televízió-felvételen is közreműködött. Eddig 35 dolgozata jelent meg nemzetközi szakfolyóiratokban, 10 tanulmánya konferenciakötetben.

#### **MAUROVICH-HORVAT PÁL (Komárom, 1978. október 30. –) orvos, kardiológus, egyetemi oktató.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a Selye János Gimnáziumban 1997-ben érettségizett. 1997–1998-ban a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karának hallgatója volt, de 1998-tól a budapesti SE Általános Orvostudományi Karán tanult, ahol 2006-ban szerzett oklevelet. 2006–2008 között a SE Elméleti Orvostudományok Doktori Iskolájának hallgatója volt, ahol PhD fokozatot szerzett. 2010–2012-ben a bostoni (USA) Harvard Egyetemen tanult és Master in Public Health diplomát kapott. Már diákként kardiológiával kapcsolatos kutatási programokban vett részt, amelyekben a legmodernebb diagnosztikai képalkotó módszerek (elsősorban a CT) alkalmazásával ismerkedett és számos európai egyetemen járt tanulmányúton. Bekapcsolódott a tudományos diáktáborokba és több ösztöndíjat és tudományos díjat is nyert (egyebek mellett: Albert Renold Ösztöndíj – 2009; a SE Merit-díja – 2012; Richter Gedeon Díj – 2013, stb.). Jelenleg az MTA-SE „Lendület” Kardiovaszkuláris Képző Kutatócsoport vezetője. Rendszeres előadója különböző hazai és külföldi kardiológiai konferenciáknak és szakmai tanácskozásonak, számos hazai és nemzetközi tudományos társaság és szervezet tagja. **F. m.: Nem invazív coronaria-angiográfia sokszereles komputertomográfiával** (társszerző), 2007; *A szív koszorúereinek non-invazív ábrázolása multidetektoros CT-vel* (társszerző), 2007; *Veleszületett koszorúér fejlődési rendellenességek ábrázolása szubmilliméteres felbontású multidetektoros spirál CT-vel* (társszerző), 2008; *A coronaria-CT technikai háttere és klinikai alkalmazása* (társszerző), 2009; *Methods of plaque quantification and characterization by cardiac computed tomography* (társszerző), 2009; *Coronary CT Angiography for the Detection of Obstructive Coronary Artery Disease* (társszerző), 2010; *Control of Cardiac Output and Arterial Blood Pressure Regulation* (In: Handbook of Physics in Medicine and Biology), 2010; *Coronaria CT angiográfia és iszkémia provokációs tesztek költséghatékonysága a koszorúér-betegség diagnosztikájában*, 2011; *A szív-CT vizsgálat és indikációja* (Bartykowszki A.-val), 2012; *Diagnostic Accuracy of CT Angiography, Intravascular US, and Optical Frequency Domain Imaging in the Differentiation of Advanced Coronary Plaques* (társszerző), 2013.

#### **PASZTERNÁK ANDRÁS (Dunaszerdahely, 1981. április 18. –) kutatóvegyész.**

Noha születési helye Dunaszerdahely, 1982-től Komáromban él. Itt végezte (1987–1995 között) általános iskolai és gimnáziumi (1995–1999) tanulmányait. 1999–2004 között a budapesti ELTE Természettudományi Karán vegyész szakot végzett, 2005–2008-ban az ELTE doktori iskolájának hallgatója volt, ahol a nanokémia területén 2010-ben szerzett doktori cí-

met (PhD) az *Alkil-foszfónát monoréteg kialakulása és korrózióvédő hatása* c. szakdolgozata alapján. 2004–2011 között az MTA Kémiai Kutatóközpontjának, 2012-től az MTA Természettudományi Kutatóközpontjának munkatársa. 2011–2013-ban posztdoktori kutatásokat folytatott a Bar Ilan Egyetemen (Ramat Gan, Izrael). Fő kutatási területe: a nanotechnológia, a felület- és kolloidkémia, a pásztázó tűszondázó mikroszkópia és a korrózióvédelem. Szerkeszti a nano.lap.hu és a korrozio.lap.hu internetes oldalakat. Kutatóvegyészi munkája mellett aktívan közreműködik a komáromi zsidó hitközség életének szervezésében. 2000–2004-ben a budapesti Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Rabbinikus Tudományok Karán elvégezte a liturgiátörténeti szakot. **F. m.:** *Surface analytical characterization of passive iron surface modified by alkylphosphonic acid layers* (társszerző), 2010; *Zigzag-shaped nickel nanowires via organometallic template-free route* (társszerző), 1913.

### KESZEGH BALÁZS (Komárom, 1981. december 16. –) matematikus

Szüülővárosában végezte általános iskolai tanulmányait. A gimnáziumot Komáromban kezdte, de 1996-tól a budapesti Fazekas Mihály Gimnázium diákja volt, ahol 2000-ben érettségizett. 1999-ben és 2000-ben a Nemzetközi Matematikai Diákolimpián ezüstérmet szerzett. 2000–2005 között a budapesti ELTE Matematikai Karának hallgatója volt és 2005-ben szerzett matematikusi oklevelet. 2005–2009-ben a budapesti Közép-európai Egyetem Matematikai és Alkalmazott Matematikai Intézetének doktorandusza, a PhD-fokozatot a *Combinatorial and computational problems about points in the plane* c. dolgozata alapján 2009-ben nyerte el. 2008–2011 között a budapesti Műszaki és Közgazdasági Egyetem tanársegédje volt. 2011 szeptemberétől a Rényi Alfréd Matematikai Intézet munkatársa. 2003–2013 között nyolc alkalommal volt hosszabb tanulmányúton különböző németországi, franciaországi egyetemeken, illetve egy ízben (2012-ben) Kínában. **F. m.:** *Drawing cubic graphs with at most five slopes* (társszerző), 2006; *Weak conflict free colorings of point sets and simple regions*, 2007; *Polychromatic colorings of n-dimensional guillotine-partitions*, 2008; *Drawing planar graphs on bounded degree with few slopes* (társszerző), 2010; *Octants are Cover Decomposable* (Pálvolgyi D.-vel), 2011; *Online and quasi-online colorings of wedges and intervals* (társszerző), 2013.

## KOMÁROMCSEHI (Čechy)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést először 1419-ben említik *Felsewchey* alakban. A XVI.–XVII. században elnéptelenedett, az újabb betelepülők jobbára szlovák vidékekről érkeztek, így 1910-ben 596, többségében szlovák lakosa volt. 2011-ben 299 lakosából 278 szlovák és 13 magyar volt. Itt született Jaross Andor (1896–1946), felvidéki magyar politikus, a Magyar Nemzeti Párt alelnöke, aki 1935-ben a prágai parlament tagja, majd 1938 után a magyar országgyűlés meghívott képviselője volt. 1940-ben Imrédy Bélával megalapította a szélsőjobboldali Magyar Megújulás Pártját, egy időben belügyminiszter is volt és egyik szervezője a magyarországi zsidók deportálásának. A nyilas hatalomátvételt követően elnöke volt a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének 1944 decembere és 1945 márciusa között Sopronban. A háború végén nyugatra menekült, ahol amerikai fogságba került. Miután kiadták Magyarországnak, a népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

\*\*\*

### L'HUILLIER ISTVÁN (Komáromcsehi, 1865. január 25. – Kassa, 1931. február 4.) kertész, akadémiai tanár.

Tanulmányait Rákospalotán végezte. Dolgozott a nádasdladányi uradalomban és a bécsi Schönbrunn kastélykertben is. 1891-1896 között a tordai állami faiskola és magtermelő telep főkertésze volt. 1896-ban a millenniumi ünnepségek kertészeti kiállításának egyik főrendezője volt. 1905-ben került a Magyaróvári Gazdasági Akadémiára, ahol 1914-ig volt az általános kertészeti ismeretek és a konyhakertészet tanára. Előadásaiban részletesen foglalkozott az alanyok előállításával, szaporításával és nemesítésével. Úttörő jellegűek voltak a zöldségféléken végrehajtott műtrágyázási kísérletei. Felvetette a mezőgazdasági növénytermesztéshez kapcsolódó üzemi zöldségtermesztés kialakítását is. Számos szakcikket írt a *Kertészeti Lapokba* és *Köztelekbe*. 1914-ben a kassai gazdasági akadémián lett a kertészeti és szőlészeti tárgyak előadója. 1920-ban visszavonult az oktatástól és Kassán kertészetet létesített.

## KOMÁROMFÜSS (Trávník)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést napjainkban gyakran csak Füssnek írják és említik. Először 1216-ban egy pápai tizedre vonatkozó összeírásban szerepel *Fys* alakban. A középkorban két falu volt a helyén: Kisfüss és Nagyfüss, de a sorozatos török portyázások következtében elnéptelenedtek, és később Nagyfüss megmaradt lakói visszatértek ide, míg Kisfüss már nem újult meg. 1910-ben 645 magyar lakosa volt. 2011-ben 698 lakosából 570 magyar és 123 szlovák volt. A faluban élt utolsó éveiben és itt van eltemetve Szeder Fábán János szerzetes, tanár, nyelvjáráskutató (→Csáb). Itt született Bartal György (1785–1865) udvari tanácsos, jogász, történész, az MTA tagja (→Damazérkarcsa).

## KOMÁROMSZENTPÉTER (Dolný Peter)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település környékén már a bronzkorban éltek emberek. Először 1332-ben említik, mint a Szent Péter templom mellett létesült falut *Sanctus Petrus (Zenthpeter)* alakban. A Szentpéter elnevezés mai is általánosan

használatos. A török hódoltság korában csaknem elpusztult, később ismét benépesült és 1910-ben 2959 túlnyomórészt magyar lakosa volt. 1945 után a falu lakosságának egynegyedét Magyarországra kényszerítették, helyükre magyarországi, romániai és jugoszláviai szlovákok érkeztek. 2011-ben 2734 lakosából 1870 magyar és 780 szlovák volt. Itt született Zichy Miklós (1856–1915) katonatiszt, politikus, az I. vh.-ban, Ukrajnában halt meg; Kossányi József (1908. március 8. – Budapest, 1988. szeptember 15.) költő és kritikus, polgári iskolai tanár, a szlovákiai Gyöngyösbokrétá Mozgalom elindítója. 1945-ben emigrált, 1951–1982 között az USA-ban élt. 1982-ben Budapestre költözött. A komáromszentpéteri magyar iskola 2003-tól az ő nevét viseli.

\*\*\*

**KOLLÁNYI FERENC (Komáromszentpéter, 1863. április 29. – Budapest, 1933. május 1.) r. k. pap, egyháztörténész, levéltáros, az MTA tagja.**

Középiskolai tanulmányait Komáromban és Esztergomban folytatta, a nagyszombati Teológiai Akadémia elvégzését követően 1885-ben pappá szentelték és különböző településeken (Rimóc, Ipolyság, Esztergom) szolgált. 1902-ben jáki javadalmas apát, 1907-ben pápai prelátus lett. Eközben 1893–1906 között az MNM Országos Széchényi Könyvtárának őre, majd 1902-től igazgatóőre volt. 1906-ban kinevezték a hiteleshelyek levéltárainak országos főfelügyelőjévé. 1911-től nagyváradi kanonok volt. Tudományos tevékenysége a magyar kat. egyház és egyházjog középkori múltjára irányult. 1893–1897 között levéltári kutatásokat végzett Rómában, Parmában, Firenzében és Milánóban. Az MTA 1903-ban levelező, 1924-ben rendes tagjává választotta. 1916-ban a Szent István Akadémiának is a tagja lett. **F. m.: Az esztergomi érsekség pizetumjoga**<sup>80</sup>, 1889; *A magyar katolikus alsó papság végrendelkezési joga, ennek története, jelenlegi állapota és a hagyatékok körül követendő eljárás*, 1890; *A magyar katolikus főpapság végrendelkezési jogának története*, 1896; *Olasz állami könyvtárak*, 1898; *Magyar Ferenc-rendiek a XVI. század első felében*, 1898; *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, 1900; *A veszprémi püspökök királyné koronázási jogának története*, 1901; *Regesták a római és a pármái levéltárakból*, 1905; *A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára 1802–1902 I.: A könyvtár megalapításától gróf Széchényi Ferenc haláláig*, 1905; *A magyar kegyúri jog hazánkban a középkorban*, 1906; *A párbér jogi természetéhez*, 1908; *Az Akadémia és a Nemzeti Múzeum*, 1910; *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából I–IV.* (szerk.: Karácsonyi János, Kollányi Ferenc, Lukács József), 1909–1912; *Bibliotheca Corvina* (többekkel), 1927.

## KOMJÁT (Komjatice)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1256-ban említik *terra Kamnati* néven. 1411-ben Forgách Miklós belefog egy vár építésébe, amely később jelentőssé teszi a helységet. 1573-ben Huszár Gál<sup>81</sup> (1512–1575) protestáns prédikátor itt alapított egy nyomdát, és ettől kezdve Komját évtizedeken át a protestantizmus egyik központja volt Nyitra vármegyében. A XVII. század második felében azonban a protestánsok eltűntek a helységből és helyükre cseh-morva telepesek érkeztek. Ettől kezdve a szláv elem aránya egyre nőtt, és falut a XIX. század derekán már a szlovák nemzeti törekvések egyik színhelyeként is számon tartják. Itt élt és hunyt el Ondrej Caban (1813–1860) szlovák nemzetébresztő, aki az alkoholizmus ellen és a szellemi élet fellendítéséért is küzdött; Foltényi Vilmos (1822. május 24. – Debrecen, 1905. február 3.) színész, operaénekes, 1861-től 1885-ig Debrecenben játszott. 1990-ben innen indult el az a kezdeményezés is, amely a szlovák nyelv kizárólagosságát szorgalmazta Szlovákiában. 1910-ben 4104 lakosából 3186 szlovák és 697 magyar volt. 2011-ben 4287 lakosából 3921 szlovák és 22 magyar volt.

\*\*\*

**GONDÁR JENŐ (Komját, 1908. augusztus 26. – Budapest, 1973. augusztus 3.) gépészmérnök, egyetemi tanár.**

Pályáját lakatosinasként kezdte, majd a budapesti Optikai Műveknél volt tervező technikus és magánúton érettségizett. Oklevelét a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerezte 1934-ben. 1934-től 1948-ig a Hubert és Sigmund Acél- és Fémárugárban dolgozott, 1945 után műszaki igazgató volt. 1942-ben műszaki doktorátust tett. 1952-től a budapesti műszaki egyetem tanára a mezőgazdaság-ipari és élelmiszeripari gépek tanszékén. Különösen a speciális acélok és az elektronikus olvasztó és hőkezelő berendezések előállítására terén több nemzetközi jelentőségű szabadalma volt, az általa tervezett berendezéseket sokfelé exportálták. Az élelmiszeriparban és a könnyűiparban végzett kutatásai a sugárenergiák, elsősorban a dielektromos technika ipari alkalmazása körében voltak jelentősek. **F. m.: Szálas anyagok és fonalak festőgépei**, 1941; *Elektroacél öntődék tervezésének gyakorlati és elméleti alapjai*, 1966; *Az élelmiszeripar mechanikai üzemű gépei és berendezései*, 1966; *Az élelmiszeripar speciális feldolgozási technológiái*, 1966.

<sup>80</sup> Egy pizetum (eredetileg: 1 pondus) az esztergomi érseknek járó díj volt minden egyes ezüstpénzzé vert márka után, azaz 1/48 márka, annak fejében, hogy ő felügyelt a pénzverő eszközökre. Az e címen kapott jövedelemhez való jog volt a pizetumjog.

<sup>81</sup> Származásáról és fiatal koráról keveset tudni. Először 1553. augusztus 4-én említik, amikor Vízkelet lelkipásztoraként a kat. egyházból történt kiközösítéséről határozottak. Raphael Hoffhalter bécsi nyomdász ösztönzésére kezdett el nyomdászatot foglalkozni és 1558-ban rendezte be első nyomdáját Mosonmagyaróváron. Később többször is működött Kassán, ahol egy ízben hívei szabadították ki a börtönből. Debrecenben Melius Juhász Péter (1532–1572) ref. püspök munkáit nyomtatta ki, Komjátón pedig a *Komjáti énekeskönyvnek* is nevezett ének- és imádsággyűjteményét.

## **CORNIDES ISTVÁN (Komját, 1920. december 7. – Budapest, 1999. november 1.) kísérleti fizikus, egyetemi tanár.**

A Komját jegyzőségéhez tartozó Ódögös majorban született, ahol édesapja gazdatiszt volt. Anyai ágon szepességi származású volt. Tardoskedden, Vágtornócon végezte elemi iskolai tanulmányait, Komáromban a bencés gimnáziumban érettségizett 1938-ban, majd az Eötvös Kollégium tagja és a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakos hallgatója lett. 1942-től a Gyakorlati Fizikai Intézetben Békésy György (1899–1972), később Nobel-díjjal kitüntetett fizikus munkatársa volt. 1944 októberében katonai behívót kapott. Németországban angol hadifogságba esett. 1946 őszén került haza, és elfoglalta a helyét az egyetemen. A fizikaszakos tanárjelöltek részére megszervezte a demonstrációs kísérletek gyakorlatát és korszerű tanműhelyt vezetett, megszervezte a vegyészképzés igényeihez illeszkedő laboratóriumi gyakorlatokat. Bekapcsolódott az 1950-es évek elején megindult tömegspektrometriai kutatásokba. Az 1956-os forradalom alatt az ELTE TTK Forradalmi Bizottságának elnökévé választották. 1957-ben több hónapra börtönbe zárták. Szabadulása után kirekesztették a felsőoktatásból. 1957 és 1964 között Kazincbarcikán a Borsodi Vegyi Kombinátban műszerész-szaktanásként tudott elhelyezkedni. Tömegspektrometriás vizsgálatokkal járult hozzá az üzem megindításához. 1964-ben a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen docensként a Fizika Tanszék vezetője lett. 1966–1985 között a Bányászati Kutatóintézet tudományos munkatársa és a Tömegspektrometriai Laboratórium vezetője volt. 1968-tól az 1990-es évek közepéig a Nyitrai Pedagógiai Főiskolán, majd az ebből alakult Konstantin Egyetemen vendégprofesszorként fizikát, fizikai kémiát tanított magyarul és tömegspektrometriai Kutatócsoportot hozott létre. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1990-ben rehabilitálta és címzetes egyetemi tanári titulust adományozott részére. Elsősorban egyetemi tankönyveket írt, de több szakdolgozata is megjelent. A komáromi Selye János Gimnáziumban 2001-től évente *Cornides István matematikai-fizikai emléktárgyat* rendeznek. A tanév végén a gimnázium két diákját *Cornides István Ösztöndíjban* részesítik. Emlékét az egykori alma materben egy róla elnevezett fizika előadó is őrzi.

## **KOMLÓSKERESZTES (Chmel'ov)**

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést 1212-ben említik először. 1570-től a XX. század elejéig a Fejérváry család birtokolta legnagyobb részt a községet, amelynek 1910-ben 410 szlovák lakosa volt. 2011-ben 964 lakosából 846 volt szlovák és 75 roma.

\*\*\*

## **FEJÉRVÁRY GÁBOR (Komlóskeresztes, 1780 – Pest, 1851. november 2.) régész.**

Fejérváry Károly (1743 – Komlóskeresztes, 1794. december 6.) földbirtokos, régiséggyűjtő fia volt. [Nővére, Fejérváry Apollónia, Pulszky Ferenc (→Eperjes) édesanyja volt.] Jogi tanulmányokat végzett, majd ügyvédi vizsgát tett, de végül felhagyott az ügyvédkedéssel és európai körútra indult, amely során unokaöccsével, Pulszky Ferencsel számos országban (Németország, Franciaország, Anglia, Olaszország, Belgium, Hollandia, Ausztria stb.) megfordult és elsősorban a műemlékeket és a régiségeket tanulmányozta. Ő volt a vörösvágási nemesopálbányák bérlője. Mecénásként is ismert volt, többek között Markó Károly külföldi tanulmányait támogatta. Jelentős régészeti gyűjteményt hozott létre, ezt unokaöccsére hagyta.

## **KOROMPA (Krompachy)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő települést 1256-ban említik először *Krumpach* alakban. Jelentős bányászközség volt, környékén vasat és ezüstöt bányásztak. 1602-ben lett szabad királyi város. A kisebb vashámorokból a XX. század elejére Magyarország legnagyobb vasműve jött létre. 1910-ben 6378 lakosából 2560 magyar, 2440 szlovák, 1063 német és 131 szerb volt. 2011-ben 8758 lakosából 7378 szlovák, kb. 800 roma volt. (Korompát a magyarországi forrásokban gyakran összetévesztik a Pozsony megyei Alsókorompával – Dolná Krupá.) A városban született: Koch Lőrinc (1435 k. – Bécs, 1473. november 11.) bécsi egyetemi tanár, akit Vitéz János püspök meghívott a pozsonyi Academia Istropolitana hittudományi tanszékére; gróf Csáky Albin (1841. április 19. – Budapest, 1912. december 15.) ügyvéd, közoktatásügyi miniszter (1888–1894 között), az országgyűlés elnöke (1900–1906 között); Groó Vilmos (1843–1906) pedagógiai író, a Znióváráljai Tanítóképző igazgatója, tanfelügyelő; Tetmajer Lajos (1850–1905) gépészmérnök, feltaláló, a zürichi egyetem professzora, az anyagvizsgálat egyik úttörője; Tetmajer Károly (1852 – Kassa, 1907 k.) gépészmérnök, Tetmajer Lajos öccse, 1886–1905 között a kassai felső ipari iskola igazgatója; Harsányi Zsolt (1887. január 27. – Budapest, 1943. november 29.) népszerű író, lapszerkesztő, színházigazgató, Kodály Zoltán *Háry János* c. dalművének egyik szövegírója; Vladimír Hajko (1920–2011) fizikus, egyetemi tanár, a Szlovák Tudományos Akadémia elnöke; Ondrej Lenárd (1942–) karmester. A városban élt Lorenc Győző (1843–1915) morva származású mérnök, a korompai vasmű főmérnöke, a tátrai turizmus egyik elindítója. 1909-ben természetgyógyászati céget alapított a városban, de 1912-ben csődbe ment és ekkor Késmárcra költözött. Lőcsén halt meg.

\*\*\*

## **BARLAI ERVIN (Korompa, 1899. június 19. – Budapest, 1967. július 3.) erdőmérnök, közigazgatás.**

1901-ben családjával Selmecbányára költözött, ahol édesapja, Barlai Béla (→Selmecbánya) a Bányászati és Erdészeti Akadémia vaskohászati tanszékének professzora volt. 1916-ban Selmecbányán érettségizett, de a háborús helyzet miatt

egyetemi tanulmányait nem kezdhette el, hanem a pilseni Skoda gyárban vállalt munkát, majd az olasz frontra került, ahol súlyosan megsebesült, ennek nyomait egész életén át viselte. A háború végétével Sopronba került, ahol az időközben Selmechányról oda telepített Bányászati és Erdészeti Akadémián megkezdte erdőmérnöki tanulmányait. Oklevelét 1923-ban szerezte meg. A Zala megyei Bánokszentgyörgyön az Esterházy Hitbizomány erdőgazdaságában különböző területeken szerzett gyakorlati tapasztalatokat. 1929-től a lenti fűrészüzem vezetője volt. Már ekkor megmutatkozott korszerű gazdasági szemlélete és szervezőkészsége. A fűrészáru nyersanyagát egy általa kezdeményezett 22 km-es keskeny-nyomtávú erdei vasúton szállították, a berendezések korszerűsítésével nagykapacitású mintaüzemmé fejlesztette a lenti fűrészüzemet. Elsőként alkalmazott üzemstatistikai módszereket. 1941–1944 között Munkácson, a magyar–olasz érdekeltségű Latorca Ipari és Gazdasági Rt. fűrészüzemeinek vezetője és a vállalat műszaki igazgatója volt. 1945 után a magyar erdőgazdálkodás és faipari termelés egyik megújítója lett. 1946-ban jelentette meg az *Erdőgazdaság-politikai irányelvek* c. munkáját, amelyben megfogalmazta a korszerű erdőgazdálkodás legfontosabb feladatait. Egyik híressé vált jelmondata volt: „Erdő nélkül nincsen Magyarország!”. 1946–1949 között ő volt a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek (MÁLLERD) ügyvezető igazgatója. A kommunista hatalomátvételt követően többször is konfliktusa támadt az ország politikai vezetésével, amely az intenzív fakitermelést szorgalmazta. Emiatt politikai támadások kereszttüzébe került, sőt az ÁVH<sup>82</sup> is letartóztatta. Az eljárást végül megszüntették és megbízták az 1950-ben létrehozott Faipari Kutató Intézet kutatóbázisának megszervezésével. A különböző fafélék fizikai és műszaki tulajdonságait vizsgálva felismerte, hogy az akácfa jellemzői túlnyomósan gőzzel befolyásolhatók, így a faanyag faraghatóvá tehető és alkalmassá válik a ceruzagyártásra is. Ezt a felismerést 1957-ben szabadalmaztatták. Egyetemi és főiskolai oktatóként számos kiváló szakembert nevelt. Szerkesztette a *Faipar* c. folyóiratot és a Faipari Kutató Intézet közleményeit megjelentető *Faipari Kutatások* c. kiadványt, munkatársa volt az *Erdészeti, Vadászati és Faipari Lexikon*nak, valamint a *Faipari kézikönyv*nek. Több egyetemi jegyzetet és tankönyvet is írt. **F. m.:** *Korszerű fűrészüzem és fűrészelés* (Simonkay Gyulával), 1943; *Fontosabb fafajaink meghatározása makroszkópiai úton*, 1952; *Speciális fűrészüzemi és enyvezett lemezipari technológia* (Salamon Mariánnal), 1952; *Faipari gépmunkás* (Lázár Lászlóval és Samu Lászlóval), 1964; *A furnér és rétegelt lemezgyártás technológiája* (Lugosi Armanddal és Gönczöl Imrével), 1965.

### **GRUBER JÓZSEF (Korompa, 1915. november 5. – Budapest, 1972. november 26.) gépészmérnök, egyetemi tanár.**

A budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen 1938-ban szerzett gépészmérnöki oklevelet. A Ganz gyárban kezdte pályáját, majd 1947-ig a műegyetem Aerodinamikai Intézetének adjunktusa volt. 1947–1950-ben a Zuglói Gépgyár tervezőmérnöke volt. 1950-ben visszatért a műegyetemre és haláláig az Áramlástan Tanszék vezetője volt. Közben betöltötte az egyetem gépészmérnöki karának dékáni tisztségét (1953–1955-ben), majd az egyetem rektora is volt (1961–1963-ban). A nevéhez fűződik az álló és a forgó lapátrácsok közötti áramlás matematikai leírása. **F. m.:** *Szárnylapátos vízgépek* (Pattantyús Á. Gézával), 1949; *Szellőzők és gázszűrők*, 1952; *Folyadékok mechanikája* (Blahó Miklóssal), 1952; *Gázdinamika* (Szentmártony Tiborral), 1952; *Centrifugális ventilátorok korszerű szerkezeti irányelvei*, 1958; *Radiális átömlesztés, végtelen vékony, hátrahajló lapátos forgó lapátkörárcsok számítása* (akadémiai doktori értekezés), 1963.

## **KORPONA (Krupina)**

Az egykori Hont vármegyében található település környéke már a bronzkorban lakott volt. Jobbára németek (Erdélyből jött századok, bajorországi hospesek) népesítették be a XII. századtól kezdve. Első írásos említése 1238-ból való. A törökök több alkalommal is sikertelenül ostromolták, a XVII. században Hont vármegye székhelye volt. Német jellegét fokozatosan elveszítette és a XIX. században már lényegében szlovák helység volt. 1910-ben 4016 lakosából 3460 szlovák és 484 magyar volt. 2011-ben 8046 lakosából 7070 volt szlovák. Itt született: Csery József (1807–1866) a budapesti Egyetemi Könyvtár őre, Zólyom megye táblabírája, költő; Andrej Sládkovič (1820–1872) jeles szlovák költő; Elena Maróthy-Sóltésóvá (1855–1939) író; Kálmán Kata (1909–1978) fotóművész. Itt halt meg: Deményi László (1710–1761. október 28.) piarista paptanár, az iskolai színjátszás támogatója; Cservényi Alajos (1790–1853. november 22.) piarista paptanár, szónok, filológus; Geschwind Rudolf (Hředle, 1829. augusztus 23. – 1910. augusztus 30.) német származású rózsanemesítő, erdőmérnök.

\*\*\*

### **LIFFA AURÉL (Korpona, 1872. június 10. – Budapest, 1956. október 23.) geológus és mineralógus, egyetemi magántanár.**

A selmechányai ev. líceumban 1891-ben érettségizett. Ezt követően a budapesti tudományegyetemen 1895-ben természettudományi tanári oklevelet szerzett. A kor leghíresebb magyarországi tudósai (Than Károly, Lengyel Béla, Wartha Vince, Hantken Miksa, Szabó József, Eötvös Loránd) tanították. 1895–1897-ben az MNM ásványtárának gyakornoka, 1897-től budapesti tudományegyetem ásvány- és kőzettani tanszékének oktatója volt. 1900-ban a Magyar Állami Földtani Intézet geológusaként az ország különböző térségeiben ásvány- és kőzettani kutatásokat végzett. A vh. első két évét a fronton töltötte, erről később a budapesti Püski Kiadónál megjelent egy naplója is (*Pécstől Isonzóiig. Napló, 1914. szeptember 1.–1916. május 22*, 2012). Az 1920-as évektől az iparilag is hasznosítható ásványok és kőzetek (kaolin, perlit stb.) magyarországi előfordulásának kutatásával foglalkozott. Ásvány-, kristály- és kőzettani dolgozatait elsősorban magyarországi és németországi szaklapokban, valamint a *Földtani Intézet évkönyvében* közölte.

<sup>82</sup> Államvédelmi Hatóság

## KÓVÁR (Koláre)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1247-ben említik először *Koar* alakban. 1910-ben 539 magyar lakosa volt. 2011-ben 272 lakosából 190 magyar és 70 szlovák volt. A faluban született Csáky Pál (1956. március 21. –) vegyészmérnök, író, politikus.

\*\*\*

**KUBINYI FERENC (Kóvár, 1836. november 22. – Nagykürtös, 1903. július 14.) földbirtokos, régész, történész.**

Tíz éves korában szüleivel Pestre költözött, ahol az ev. gimnázium IV. osztályában folytatta otthon megkezdett tanulmányait. Az 1848/49-es magyar szabadságharcot követő néhány évben Repiczky János (1817–1855) nyelvész volt a házitánítója. 1853–1855-ben elvégzett egy kétéves tanfolyamot a budai politechnikumban, majd átvette édesapja kovári birtokainak irányítását. Ekkoriban kezdett behatóbban foglalkozni a történettudománnyal és a régészettel. 1869-ben nagyobb utat tett Németországban a Rajna mentén és sok régiséggel tért haza. Hont megyében is gyűjtött, elsősorban kőkorszaki emlékeket, amelyeket az 1886-os budapesti kiállításon egy különálló szekrényben mutattak be. Az 1870-es években birtokait a bekövetkezett anyagi csőd miatt kénytelen volt eladni és Albertfalvára költözött, ahol tejüzemet alapított. Krisztina nővérének idővel sikerült visszavásárolnia az ősi birtokokat és Kubinyi visszaköltözött Kóvárra. A *Magyar Tudományos Értekező*ben, a *Divatcsarnok*ban, az *Archeologiai közleményekben*, a *Századokban* és más lapokban közölte tanulmányait. **F. m.:** *Margitsziget műemlékei*, 1861; *Zólyom megye műemlékei*, 1864; *Adalékok monostoraink történetéhez* (cikksorozat), 1869; *Palásthi Borsok*, 1885; *A magyar nyelv veszélyben*, 1896.

## KÖBÖLKÚT (Gbelce)

Az egykori Esztergom vármegyében fekvő település környékén már a honfoglalás előtt is laktak különböző népek. Egy XI. századi okiratban szó esik egy köves kút szomszédságában található helységről, emiatt valószínűnek tűnik, hogy a mai Kőbölkút név is erre utal. Első írásos említése 1233-ból származik, amikor birtokosát így nevezik: *Petrus, Comes de villa Cubulcut*. Ezekből az évtizedekből számos olyan dokumentum maradt fenn, amely a falu birtokosainak meglehetősen izága természetéről tanúskodik. A török hódoltság korában is sok megpróbáltatásban volt részük az itt élőknek. A falu gazdasági fellendülését részben a Pozsonyt Budapesttel összekötő vasútvonal megépítése hozta el az 1880-as években, de megélhetést kínált a határában húzódó, náddal borított mocsár<sup>83</sup> is, amely halakban bővelkedett, télen pedig építkezési nádat biztosított. A XX. században létesült téglagyára a környéken nagy mennyiségben bányászható agyagot és löszöt hasznosította; az 1970-es években zárták be. A községnek 1910-ben 2021 magyar lakosa volt. Az 1918-as impériumváltás követően morvaországi és felső-szlovákiai telepesekből egy kolóniát hoztak létre, megbontva a helység homogén nemzetiségi összetételét. 1946-ban Gustáv Husák Kőbölkúton tartott magyarelenes beszédet és jelentette be a kitelepítés tervét. 2011-ben 2218 lakosából 1513 magyar, 581 szlovák, 105 ismeretlen nemzetiiségű volt. A falunak évtizedeken át volt kántortanítója a Léván született Stampay János (1864. december 7. – Kőbölkút, 1960. január 27.), aki 1891. szeptember 17-én foglalta el működési helyét és 1934-ben vonult nyugalomba. 1895-ben adta ki később számos kiadást megért közkedvelt egyházi énekgyűjteményét (*Katolikus egyházi énekek, imák és temetési szertartások*), amelyért 1902-ben a *Croce di benemerenti* érdemrenddel tüntették ki. Egykori lakóházán emléktáblát helyeztek el, a helyi főutca és a magyar iskola pedig az ő nevét viseli. Itt született Vas Ottó (1940–) ma Ipolyásán élő gimnáziumi tanár, előadóművész, a felvidéki irodalmi színpadi mozgalom egyik elindítója; Dénes Imre (1944. november 1. –) nyelvész, a nyitrai Pedagógiai főiskola adjunktusa, aki 1982-ben Franciaországba emigrált. Kőbölkúton volt 1952-től tanító, majd iskolaigazgató és itt van eltemetve Varga Béla (Bátorkeszi, 1928. február 28. – 1994. július 3.) a Csemadok egykori főtitkára (1970–1977).

\*\*\*

**LISZKA JÓZSEF (Kőbölkút, 1956. április 6. –) néprajzkutató, egyetemi docens.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, az érsekújvári (2008-tól ismét Pázmány Péter nevét viselő) magyar gimnáziumban érettségizett 1975-ben. A budapesti ELTE BTK-án régészetet és néprajzot tanult 1975–1980 között. Doktori címét 1985-ben, a PhD fokozatot 2003-ban szerezte meg. 2008-ban az ELTE-n habilitált. 1980–1991-ben az érsekújvári Járasi (ma: Thain János) Múzeum régésze, 1991–1996-ban a komáromi Duna Menti Múzeum néprajzosa volt. 1997-től a Fórum Intézet komáromi Etnológiai Központjának a vezetője. 2004–2006-ban a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, 2006-tól a komáromi Selye János Egyetem előadója. 1989-ben újraindította a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságot, amelynek 1997-ig elnöke volt. Szerkesztette a Társaság *Hírharang* c. tájékoztatóját. Számos könyvsorozat elindítója és szerkesztője (*Interethnica*, *Notitia historico-ethnologica*, *Lokális és regionális monográfiák*, *Acta Ethnologica Danubiana*). Több szlovákiai, magyarországi és németországi tudományos társaság tagja. Kutatási területe elsősorban az interetnikus kapcsolatok vizsgálata és a dél-szlovákiai szakrális kisemlékek feltérképezése, amelyet jelenlegi feleségével, Juhász L. Ilonával közösen végez. 2002-ben a szími önkormányzat Jedlik Ányos-díjával, 2005-ben az MTA Arany János-díjával tüntették ki. Több kötetben megjelentette útinaplóit. **F. m.:** *Ágas-bogas fa. Néprajzi ismeretek alapfokon*, 1986 (később még három kiadása jelent meg); *A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája. A 19. század elejétől 1986 végéig*, 1988; *Magyar néprajzi*

<sup>83</sup> Párizs csatorna vagy Párizsi mocsarak, természetvédelmi (ramsari) terület, amely sok ritka madárfaj élettere.

kutatások Szlovákiában. 1918–1938, 1990; *Fejezetek a szlovákiai Kisalföld néprajzából*, 1992; *Őrei a múltnak. Vidéki múzeumok, tájházak, néprajzi gyűjtemények Dél-Szlovákiában*, 1994; „Szent képek tisztelete”. *Dolgozatok a vallási néprajz köréből*, 1995; „Tudománynak kezdetéről”. *Magyar néprajzkutatóként Szlovákiában 1979–1998*, 1998; *Állítatott keresztényi buzgóságból. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisméltóságairól*, 2000; *A szlovákiai magyarok néprajza*, 2002 (átdolgozva németül és szlovákul is megjelent); *Két Duna keríti. Tanulmányok a Csallóköz néprajzához*, 2005; *Bevezetés a néprajzba. A magyar néprajz / európai etnológia alapjai*, 2006; *Populáris kultúra*, 2010; *Bevezetés a folklorisztikába. Szöveges folklór*, 2011.

## KÖRMÖCBÁNYA (Kremnica)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést Sziléziából és Thüringiából érkezett német telepesek és bányászok alapították a XII. században. Először 1328-ban említik írott források *Cremnychbana* alakban, amikor Károly Róbert szabad királyi város címet adományoz a helységnek és megalapítja híres pénzverdét (itt verték később a messze földön híres „körmöci aranyat”). A város környékén már a XIII. századtól aranyat, ezüstöt és más színes fémeket bányásztak, ezért stratégiai fontosságú helynek számított, amelyet minden sereg igyekezett elfoglalni vagy megsarcolni. A körmöcbányai városi tanács jegyzőkönyvében találták meg az 1505-ben lejegyzett ún. körmöcbányai táncszót<sup>84</sup>, amely valójában egy tréfás vénasszonycsúfoló. A helységnek 1910-ben 4515 lakosából 1514 német, 1501 magyar és 1482 szlovák volt. 2011-ben 5601 lakosából 4903 szlovák, 61 roma, 45 német és 27 cseh volt. Itt született Monetarius István (XVI. sz. első fele) zenetudós, az egyik legkorábbi – Krakkóban kiadott – magyarországi zeneelméleti munka (*Epithome utriusque musices*, 1518) szerzője; Hoffstetter (Hofstädter) János (1660. április 17. – Dánia ?, 1720 körül) orvosdoktor, a dán királyi udvar orvosa; Batori-Schulcz Bódog (1804. január 4. – Garamkövesd, 1885. március 8.) honvédezredes, aki 23 ütközetben tüntette ki magát az 1848/49-es magyar szabadságharcban; Markovits Iván (1838. június 2. – Budapest, 1893. április 5.) lapszerkesztő, a magyar gyorsírási rendszer megalkotója (*Magyar gyorsírás*, 1864) és elterjesztője; Ferenczy Valér (1885. november 22. – Budapest, 1954. december 23.) festő, grafikus; Angyal Géza (1888. december 24. – Körmöcbánya, 1956. szeptember 23.) festő, grafikus; Antos Kálmán (1902. november 19. – New York, 1985. május 15.) zeneszerző, karnagy, zenepedagógus; B. Kokas Klára (1907. december 13. – Córdoba [Argentína], 1962. október 31.) festő, díszlet- és jelmeztervező. Itt hunyt el: Krizskó Pál (Besztercebánya, 1841. május 30. – 1902. március 25.) körmöcbányai városi levéltárnok, helytörténész, munkáit németül, magyarul és főleg szlovákul írta; Matunák Mihály történész (→Nagysurány).

\*\*\*

**KOMMENOVICH SÁNDOR (Körmöcbánya<sup>85</sup>, 1813. október 13. – Pest, 1869. április 22.) vízimérnök, egyetemi tanár.**

Tanulmányait a pesti Institutum Geometricum mérnökképző intézetben végezte 1841-ben, de már 1837-től gyakorlókodott a Tisza-felmérésnél. Egyik elismert munkatársa volt a Tisza-felmérésnek és szabályozásnak. 1847–1852-ben a Tiszavölgyi Társulat beregi osztályának igazgató-mérnöke. 1852–1857-ben a József Ipartanoda, 1857-től haláláig a műegyetem nyilvános rendes tanára volt. **F. m.:** *Algebra*, 1862; *Elméleti mértan*, 1868.

**MOLNÁR JÁNOS (Körmöcbánya, 1814. december 5. – Budapest, 1885. június 16.) gyógyszerész, gyógyszervegyész.**

Egyetemi tanulmányait a pesti egyetemen végezte, 1839-ben kapott gyógyszerészi oklevelet. 32 éven át a magyar fővárosban, a Rókus Kórház gyógyszerésztárában patikusként működött. 1869-ben kinevezték Pest város törvényszéki gyógyszerészévé és 1873-ig dolgozott ebben a minőségében. Ekkor megnyitotta Csillaghoz címzett gyógyszerésztárát. Kutatóként elsősorban ásványvíz-elemzéssel foglalkozott, emellett tanulmányokat írt liszt-, tej- és dohányfüst-vizsgálatokról és a kinékesztmények optikai sajátosságairól. **F. m.:** *Das Lukasbad in natur-historischer Beziehung*, 1858; *Monographische Skizze über das Ofner Raizenbad*, 1863; *A bikszádi ásványvizek (Szathmárm.) vegybontása*, 1864; *A tej orvosrendőri kémlelése fővárosunkban*, 1868; *A liszt vizsgálata orvosrendőri és műipari tekintetben*, 1868; *Magyarhoni keserű források*, 1872.

**BELHÁZY N. JÁNOS (Körmöcbánya, 1823. április 19. – Budapest, 1901. április 20.) numizmatikus.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián tanult, 1844-ben szerzett oklevelet. 1871-ben a kolozsvári bányagazgatóság elnöke lett, később a pénzügyminisztérium tanácsosává nevezték ki. 1895-ben vonult nyugdíjba. Rendszeresen gyűjtötte az érmekeket, numizmatikai gyűjteményét a körmöcbányai pénzverdére hagyta. Számos cikket írt magyarul és németül az érem- és a pénzverés történetéről. **F. m.:** *A régi magyar pénzverési súlymértékek*, 1889.

**HLATKY JÓZSEF (Körmöcbánya, 1849. december 19. – ? 1900 után) helytörténész, főreáliskolai tanár.**

<sup>84</sup> Ennek szövege: Supra aggnó! Szókj fel kabla! / Hazajött firjed, tombj Kató! / A te szíp palástodban, / Gombos sarudban, / Haja, haja, virágom!

<sup>85</sup> Borovszky Samu *Magyarország vármegyéi – Bars vármegye* c. monográfiájában a születés helyeként Léva szerepel.



Budapesten szerezte történelem–magyar–latin szakos tanári oklevelét, 1873-tól a kőrmöcbányai főreáliskola tanáraként tevékenykedett. **F. m.:** *A kőrmöcbányai első, vagyis városi protestáns gymnasium története a XVI. és XVII. században*, 1881; *A kőrmöcbányai második, vagyis kir. kath. gymnasium története 1768–1882*, 1882.

**KONDOR VILMOS (Kőrmöcbánya, 1859. június 2. – Balassagyarmat, 1942) erdőmérnök, erdőfőtanácsos, múzeumigazgató.**

Középiskoláit szülővárosában, a főiskolát Selmecbányán, a Bányászati és Erdészeti Akadémián végezte. 1891-ben helyezték Balassagyarmatra, ahol erdőmesteri, majd erdőtanácsosi minőségben dolgozott 31 éven át. Az 1890-es években létrehozta az Erzsébet ligetet hét hektáron, mely a mára három hektárra zsugorodott Palóc liget. 1896-ban Budapesten az ezredéves kiállítás erdészeti pavilonját készítette el. Tervei és közreműködése nyomán létrejött az ún. Nagyliget, mely az 1940-es években kedvenc kiránduló és szórakozóhelye volt a balassagyarmatiaknak. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület balassagyarmati bizottságának elnöke volt. Közreműködésével és cikkeivel jelentették meg 1914-ben a *Magyar Társadalom* c. folyóiratot. 1916-ban megválasztották a Nógrád vármegyei Múzeum igazgatójának, ebben a tisztségében az 1920-as évek közepéig tevékenykedett. Emléktábla hirdeti, hogy az ipolytarnóci őselet feltárásában is szerepe volt.

**PRIVORSZKY ALAJOS (Kőrmöcbánya, 1873. július 3. – ?) matematikus, főreáliskolai tanár.**

A budapesti tudományegyetemen tanult, 1902-ben doktorált, 1912-ben pedig magántanári képesítést nyert a projektív geometria tárgykörből. A temesvári főreáliskolában kezdte tanári pályáját, majd 1912-től a budapesti állami Erzsébet iskola tanítóképző intézetének tanára lett. Matematikusként elsősorban geometriával és függvénytanal foglalkozott. **F. m.:** *A másodrendű felületekre lefejtethető regulusz-felületekről*, 1902; *Az abszolút geometria elemei*, 1906; *A két képsíkon való ábrázolás elmélete*, 1909; *Térbeli alakzatok projektív geometriai ábrázolásáról*, 1910; *A függvénytan elméletéhez*, 1914.

**MOESZ GUSZTÁV (Kőrmöcbánya, 1873. október 21. – Budapest, 1946. december 8.) botanikus, flórákutató, mikológus, muzeológus, az MTA levelező tagja.**

Iskolai tanulmányait Aranyosmaróton kezdte, majd Selmecbányán, az evangélikus líceum diákja lett, végül a kőrmöcbányai reáliskolában érettségizett. A budapesti műegyetemre iratkozott be, de hamarosan a tudományegyetem hallgatója lett, ahol 1897-ben szerzett tanári oklevelet. 1895–1899 között Krenner József (1839–1920) mineralógus tanársegédje volt az ásvány- és kőzettani tanszéken, de később érdeklődése egyre inkább a botanika felé fordult. 1899–1906-ban a brassói főreáliskola természetrajzi tanáraként tevékenykedett, diákjaival gyakran gyűjtött növényeket, ő maga pedig mikroszkópos vizsgálatokat végzett. Megfigyeléseiről saját kezűleg készített illusztrációkkal kiegészített dolgozatokat írt az iskola értesítőjébe (*Brassó állóvízeinek mikroszkopikus növényzete*, 1902; *Brassó vidékének levegőn és folyóvízben élő moszatjai*, 1904). 1906-ban az MNM Növénytárának munkatársa lett és belefogott a gombagyűjtemény rendezésébe. Doktori, majd pedig habilitációs munkáját is csak felettesei buzdítására terjesztette be, és ennek köszönhetően 1915-től a mikológia tárgykörében magántanári címet szerzett. Az I. vh. alatt Szerbiában és Lengyelországban is növényföldrajzi megfigyeléseket folytatott. Az 1919-es Tanácsköztársaság idején tanszékvezetővé nevezték ki, emiatt a proletárdiktatúra bukása után megfosztották magántanári címétől, tudományos pályáját azonban a budapesti MNM Növénytárának munkatársaként, majd 1929-től igazgatójaként folytatta. 1934-ben nyugdíjba vonult, de tovább kutatott és a II. vh. végét követően visszakapta magántanári címét, az MTA pedig levelező tagjává választotta. A háborús események során elpusztult a Növénytár gombagyűjteménye, amelyet nagyrészt Moesz Gusztáv jóvoltából sikerült helyreállítani. Sokrétű tudományos munkásságából elsősorban mikológiai kutatásai emelkednek ki: 160 gombafajt (és 2 virágos növényt) írt le. Behatóan foglalkozott a gombabetegségekkel. A *Magyar Botanikai Lapok* mellékleteként megjelenő *Mikológiai Közleményeknek* 1913–1938 között ő volt a szerkesztője. Két gombanemzetséget és több növény- és állatfajt róla neveztek el. **F. m.:** *Adatok Bars megye flórájához*, 1911; *Magyarország gombaflórája – Fungi Hungariae I-IV.*, 1925–1941; *A házigomba és az épületek elgombásodása*, 1934; *Magyarország gubacsai*, 1938; *A Kiskunság és a Jászság szikes területeinek növényzete*, 1940; *Telepes növények*, 1941; *Budapest és környékének gombái*, 1942; *A Kárpát-medence üszöggombái* (Ubrizsy Gáborral), 1950.

**JÁRMAI KÁROLY (Kőrmöcbánya, 1887. szeptember 18. – Budapest, 1941. március 8.) állatorvos, egyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában, a reálgimnáziumban végezte. 1905-ben lett a budapesti Magyar Királyi Állatorvosi Főiskola hallgatója és 1909-ben állatorvosi, 1913-ban állatorvos-doktori oklevelet szerzett. Mesterének a szintén felvidéki származású Hutýra Ferencet (→Szepeshely) tekintette. 1909-től a járványtani tanszék tanársegéde, majd adjunktusa volt. Az I. vh.-ban először egy hadiló-kórházban dolgozott, majd a Kelet-Galíciában állomásozó tábori laboratórium vezetője volt. 1918-tól az állatorvosi egyetem Kórbonctani Intézetének segédtanára, majd 1920-tól nyilvános rendkívüli, 1924-től nyilvános rendes tanára volt. A Mezőgazdasági és Állatorvosi Kar dékánja (1936/1937), az összehasonlító kórtan és kórbonctan jeles művelője. Különösen nagy nemzetközi visszhangot váltottak ki a tyúk leucosis terén végzett vizsgálatai. Ő volt a magyar állatorvosi kórtan és kórbonctan első szakkönyvírója. **F. m.:** *A háziállatok kórbonctana*, 1923; *Általános kórtan*, 1925; *A háziállatok kórbonctana állatorvostan-hallgatók részére*, 1936, 1941; *A házi állatok kórboncolási technikája*, 1925, 1936, 1941.

**SZELE MIHÁLY (Körmöcbánya, 1896. november 29. – Budapest, 1972. február 10.) kohómérnök, egyetemi tanár.**

Szülővárosában kezdte iskoláit. A selmezbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián, majd Sopronban végezte mérnöki tanulmányait. 1922–1944 között a diósgyőri vasgyár kohómérnöke volt. 1945-től az Iparügyi – később Kohó- és Gépipari – Minisztériumban dolgozott különböző tisztségekben. 1954-ben a Vasipari Kutató Intézet igazgatóhelyettese lett, 1956-tól egyúttal a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen a vaskohászati tanszék professzora volt. Szakmai érdemei elismerésül elnyerte a Wahlner Aladár- és Fasola Henrik-emlékérmét.

**PUTNOKY GYULA (Körmöcbánya, 1901. november 14. – Budapest, 1985. október 27.) orvos, bakteriológus, patológus, egyetemi tanár.**

A miskolci Ref. Főgimnáziumban érettségizett 1919-ben, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karán 1925-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1925–1929-ben a budapesti László Kórház kórbonctani részlegén, 1929–1935-ben Szegeden a klinika kórbonctani és kórszövettani intézetében dolgozott. 1935–1942 között a budapesti II. számú kórbonctani intézet munkatársa volt, közben Németországban (1936), Angliában (1938) volt ösztöndíjként tanulmányúton. 1942–1944-ben a kolozsvári egyetem kórbonctani intézetének tanára volt, majd visszatért Budapestre, ahol a Rákkutató Intézetben dolgozott. 1947-től a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemnek Marosvásárhelyre kihelyezett Orvosi Karán a kórbonctani intézet igazgatójaként tevékenykedett. 1949-ben megszervezte az erdélyi Közegészségügyi Intézetet, amely a Székelyföldön a leg súlyosabb fertőző betegségek: hastífusz, vérhas, torokgyík, valamint a bélférgesség leküzdését tűzte ki feladatul. Az 1950-es évektől felváltva Magyarországon és Romániában tevékenykedett, majd 1962-ben végleg Budapesten telepedett le, ahol a Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) labor diagnosztikai tanszékének professzorává nevezték ki. 1972-ben vonult nyugállományba. Kutatási területe a bakteriológia, a szerológia és az onkológia volt. Patológusként foglalkozott a szívizom, a méhnyálkahártya és a strúmák kórszövettani sajátásaival. Kísérletesen igazolta a *Salmonella typhi* gennyedést okozó hatását. Magyarországon elsőként mutatott rá a boncolási anyagból végezhető bakteriológiai vizsgálatok jelentőségére; meghonosította a szövettenyésztés módszereit. Több egyetemi jegyzetet írt. **F. m.:** *Általános és részletes bakteriológia és vírusstan*, 1948; *Parazitológia*, 1948; *Mikrobiológiai jegyzet*, 1951; *Laboratóriumi vizsgálatok inditációja és értékelése*, 1961; *A kísérletes daganatos betegség néhány problémája. A daganat, szervezet és külvilág viszonyának néhány kérdése*, 1963.

**SZENT-IVÁNYI GYÖRGY (Körmöcbánya, 1909. november 18. – Budapest, 1971. március 22.) mérnök, geodéta.**

A budapesti műegyetemen 1934-ben szerzett mérnöki oklevelet. 1939-ben az Állami Földmérés szolgálatába lépett, a 9. földmérési felügyelőségénél többféle beosztásban dolgozott. A különböző átszervezéseket követően 1951-ben a budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalat főmérnöke lett. 1958-tól az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal munkatársaként az állami földmérési hivatalok megszervezésével, a városmérések irányításával foglalkozott. **F. m.:** *Városok felmérése és térképezése*, 1961; *Geodéziai munkaszervezés*, 1966; *Földmérés tan*, 1969; *Geodéziai kézikönyv* (társszerző), 1977.

**KOKAS FERENC (Körmöcbánya, 1912. december 27. – Budapest, 1965. október 14.) orvos, sebész.**

Debrecenben és Pécsen végzett orvosi tanulmányokat, orvosi oklevelét 1938-ban a debreceni egyetem orvosi karán szerezte meg. 1936–1940-ben ugyanitt az élettani intézetben, illetve a pécsi Gyógyszertani Intézetben sebészeti-kórtani kutatásokat végzett, 1940–1959-ben a budapesti I. számú sebészeti klinikán dolgozott. 1959–1965-ben a Nógrád megyei Kórház sebész-főorvosa volt. Elsősorban a sebészeti sokk és azzal kapcsolatos teendők farmakológiai összefüggései foglalkoztatták. Ő vezette be Magyarországon a sebészet területén a hibernálást. **F. m.:** *A hibernatio elméleti alapjai*, 1957.

**GÁSPÁR ÁRPÁD (Körmöcbánya, 1915. január 6. – Pécs, 1974. november 3.) gyógypedagógus, főiskolai tanár.**

1937-ben Budapesten szerzett gyógypedagógiai tanári oklevelet, ezután közel negyven évig a süketek oktatásának ügyéért dolgozott. 1937–1939-ben díjtalan nevelőtanár volt a budapesti Siketnémák Tanintézetében, 1940–1947-ben Vácutt a Siketnémák Országos Intézetének tanára volt. 1947–1964-ben ismét Budapesten gyakorlóiskolai tanár és igazgatóhelyettes. Közben jogi és bölcsészeti tanulmányokat is folytatott. 1964-től a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán adjunktus, majd docens. Kutatási területe a süketek beszédnevelése és jelbeszéde. Számos tankönyv, módszertani munka, technikai eszköz és oktatófilm készítője volt. Munkásságáért Semmelweis-emlékérmét kapott (1968). **F. m.:** *„Trioptophon” – three dimensional „Phonetic Mirror” combined with amplifier* (társszerző), 1964; *A hallási fogyatékosok tanításának módszertana I-II.*, 1965–68; *A süketek kiejtéstani tanítása során alkalmazott kézjelek*, 1973.

## KÖRTVÉLYES (Hrušov)

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő települést 1234-ben említik először. A Gömör-Tornai-karszt egyik völgyében terül el, határában egy barlangot is feltártak, amely a Gombaszögi-barlanggal, a Domic és Aggteleki barlang-együttessel és más

barlangokkal egy barlangrendszer része az Aggteleki-karsztban. A falu határában régebben szőlőt és gyümölcsöt termesztettek. 1910-ben 403 magyar lakosa volt. 2011-ben 334 lakosából 280 magyar és 48 szlovák volt.

\*\*\*

### **RAISZ KERESZTÉLY (Toporc, 1766 – Körtvélyes, 1849. augusztus 13.) útépítő mérnök, földmérő, barlangkutató.**

Mérnöki tanulmányait a budai Institutum Geometricumban végezte 1791-ben. Oklevele megszerzését követően előbb kamarai mérnök, majd Gömör és Kis-Hont vármegye tisztí főmérnöke lett. 1807-től az Esterházy-uradalmak kerületi mérnöke volt. Nevéhez fűződik a Torna-völgyén átvezető, Kassát Rozsnyóval összekötő közút egyik legnehezebb szakaszának, a szoroskői útnak a megtervezése és megépítése. Valamikor az 1790-es évek végén vagy 1801-ben tudományos alapossággal elsőként mérte fel az aggteleki Baradla-barlangot: alaprajzot és hosszszelvényi szelvényt készített róla, és részletes leírással látta el. Ez lett a barlang első, Görög Demeter Magyarország vármegyéiről kiadott térképgyűjteményében (*Magyar Átlás*, 1802) nyomtatásban megjelent térképe. 1807-ben megjelent a barlang térképének német, 1815-ben pedig az orosz feliratos változata is. Raisz tévesen feltételezte, hogy a barlang a tűz hatására jött létre, emiatt egyéb fontos és helytálló megállapításait is kételkedve fogadták.<sup>86</sup> Életének utolsó időszakát Körtvélyesen családjá és unokái körében töltötte. A falu határában álló családi síremléken ez olvasható: „Itt alusszák örök álmaikat RAISZ KERESZTÉLY mérnök, a Szoroskő műút építője, sz. 1766. mh. 1849 és neje SZONTAGH KRISZTINA”. Ez alatt következnek a házaspár gyermekei és unokái, a Raisz és a Lükő család tagjai.

## **KÖVESFALVA (Kamienka)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő települést 1315-ben *Petri villa* alakban említik először. Luxemburgi Zsigmond 1408-ban kelt adománylevelében *Steyn* néven szerepel, ami a helység német neve volt évszázadokon át. 1412–1772 között a Lengyelországnak zálogba adott szepességi városokkal együtt lengyel fennhatóság alatt állt. A XIX. század első harmadában népessége megközelítette a 2400 főt, ekkor éltek itt a legtöbb. 1910-ben 1215, túlnyomórészt rutén lakosa volt. 2011-ben 1394 lakosából 748 szlovák, 528 rutén és 45 roma volt.

\*\*\*

### **MICHAELIS GYÖRGY (Kövesfalva, 1640 k. – Wittenberg, 1724. október 3.) ev. teológus, filozófus egyetemi tanár.**

Szinnyei József (MIÉM) a Bars vármegyei Stein települést jelöli meg szülőhelyeként. Zsarnón, Újbányán, Rajecen, Lipótzentmiklóson, Bártfán, Késmárkon, Kassán, Eperjesen diákoskodott, majd 1671-ben Boroszlóban kezdte meg egyetemi tanulmányait. 1675-től a wittenbergi egyetem hallgatója volt és 1681-ben bölcseleti doktorrá avatták. 1686-ban megnősült és végleg letelepedett a városban. Könyvtárát, mint külön fenntartandó és magyar diákok által kezelendő intézményt (Bibliotheca Nationis Hungaricae) a wittenbergi egyetem fennhatósága alá helyezte és fennmaradását alapítványokkal biztosította. Az egyetemen bölcseletet tanított, 1712-ben dékán lett. Elsősorban egyház-filozófiai műveket írt latinul és olykor németül.

## **KÖZÉPPALOJTA (Stredné Plachtince)**

Az egykori Hont vármegyében három Pálojta nevű település ismert: Alsópálojta, Középpálojta és Felsőpálojta. 1243-ban említik először egy helységet *Palatha* alakban. 1275-ben vámszedési jogot, majd mint mezőváros vásártartási jogot is kapott. Maga Középpálojta azonban később keletkezett, mint Alsó- és Felsőpálojta és *Kezeppalotha* alakban 1439-ben szerepel először írott forrásban. 1910-ben 947 zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 651 lakosából 603 szlovák és 48 roma volt.

\*\*\*

### **SZENTPÉTERY IMRE (Középpálojta, 1878. szeptember 23. – Budapest, 1950. július 14.) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1929).**

<sup>86</sup> Unokája, Raisz Gedeon a következőképp jellemezte az 1880-as években nagyapját: „Azon, ma már kihalt, eredeti magyarok egyike, kik alapos tudományos szakképzettség, sokoldalú általános műveltség és elpusztíthatatlan derült kedéllyel koruk különösségeit és eredetiségét egyesítették magukban. Vannak még sokan az élők között, akik visszaemlékeznek a mindig derült kedélyű, szellemes, sokszor élces társalgású öregúrra, ki tősgyökeres magyar voltát nemcsak soha le nem vetett nemzeti viselettel, hanem hazáján s ennek élte alkonyán végveszélybe jutott nemzeti ügyén aggódva csüggett érdeklődéssel bizonyította be. Raisz Keresztély neve a Baradlával örökre egybe van kapcsolva, mert el nem vitatható, hogy ő volt az első, aki nagy gondnal s nem kevesebb fáradsággal kutatta ki s mérte föl a barlang jó részét, utat törve s mutatva az utána következőknek. A mai geológia bírálatát ki nem álló hipotézise a barlang eredetéről nemcsak megbocsátható neki, aki nem volt szakgeológus, hanem egyúttal annak is bizonyossága, hogy élesen megfigyelő és gondolkodó fő volt. Talán megbocsátható az unokának, hogy e helyen is kegyelettel adózik a feledhetetlen kedves öreg emlékének.”

Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1901-ben az Eötvös Kollégium tagjaként bölcsészdoktori, 1902-ben történelem–latin szakos tanári oklevelet szerzett. Ezt követően egy évig állami ösztöndíjjal Strassburgban. Berlinben és Párizsban, majd fél évig Olaszországban tanult történelmi segédtudományokat és művészettörténetet. 1914-ben a budapesti tudományegyetemen magántanári képesítést nyert. Az MTA 1917-ben levelező, 1929-ben rendes tagjává választotta. 1918-tól a debreceni, 1923-tól a budapesti egyetemen a történelmi segédtudományok tanáraként főleg oklevéltani kutatásokkal, részben forráskiadással foglalkozott. Magyarországon ő helyezte korszerű alapokra a történelmi segédtudományok, mindegyiknek az oklevéltan és a forráskiadás művelését. 1926-tól másodelnöke, 1932-től haláláig elnöke volt a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak. 1941-ben Corvin-koszorúval tüntették ki. Szerkesztette az Árpád-kori elbeszélő források új kiadását: *Scriptores... (I – II.)*, 1937–1938. **F. m.:** *Oklevéltani naptár*, 1912; *Chronologia*, 1923; *Magyar oklevéltan*, 1930; *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke (1272-ig) (I – II.)*, 1923–1943; *Történelmi segédtudományok* (In: A magyar történetírás új útjai. Szerk. Hóman Bálint), 1931; *A bölcsészeti kar története. 1635 – 1935*, 1935; *Scriptores rerum Hungaricarum I-II.* (szerk.), 1937–1938; *Szent István király oklevelei* (In: Szent István Emlékkönyv II.), 1938.

## KRALOVÁN (Kraľovany)

Az egykori Árva vármegyében fekvő települést először 1241-ben *Kiralyihaza* néven említik. Állítólag itt pihent meg IV. Béla kíséretével, amikor a tatárok elől menekült. A XVI. század végén már a Thurzó család birtokolja a faluban található halastóval együtt. A lakosok az adót az általuk kifogott hallal „természetben” fizették meg. A másik jelentős bevételi forrás a tutajozás volt, amely a XX. század közepéig folyt. 1910-ben a településnek 550 szlovák lakosa volt. 2011-ben 458 lakosából 442 volt a szlovák.

\*\*\*

**KRALOVANSZKY ANDRÁS (Kralován, 1759. december 27. – Sopron, 1809. november 14.) ev. líceumi tanár, természettudós, entomológus.**

A Turóc megyei Szucsányban kezdte iskolai tanulmányait, majd a késmárki líceumban fejezte be. Egy ideig Iglón volt házitánító. 1786-ban beiratkozott a Wittenbergi egyetemre, 1787-ben a jénai egyetem hallgatója lett. 1789 szeptemberétől Késmárkon tanított, 1793–1803 között Eperjesen a líceum lektora volt, 1803-tól haláláig pedig Sopronban tanított. Latin nyelvű természetrajzi tankönyvet írt (*Naturalis historiae compendium quod in usum suarum praelectionum conscripsit propriisque sumtibus edidit... Cum nomenclatura Hung., germ., slavica*, 1795), amelyben latinul, magyarul, németül és szlovákul is feltüntette az állatok, a növények és az ásványok nevét. A könyvben közel negyven oldalon (140–178. p.) a magyarországi rovarokkal foglalkozott. Rumy Károly Györggyel (→ Igló) is levelezett, az MTA levéltárában 8 levele maradt fenn.

## KRIVÁNY (Krivany)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést először 1301-ben említik írott források. A XVI. és a XVII. században lakói jobbaként voltak, a XVIII. század 30-as éveiben azonban már ismét kat. többségű helység volt. Ezekben az évtizedekben 10–12 nemesi család élt a faluban kisebb kúriákban. A legjelentősebb helyi birtokosoknak, a Dessewffyaknak egy 1635-ben épült kastélyuk állt itt, amely 1863-ban a Bornemissza család tulajdonába került. 1948-ban „államosították”, de a család 1992-ben visszakapta. A falunak 1910-ben 960 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1215 lakosából 955 szlovák és 119 roma volt.

\*\*\*

**DESSEWFFY JÓZSEF gr. (Krivány, 1771. február 13. – Pest, 1843. május 2.) nagybirtokos, publicista, politikus, az MTA tagja (1830).**

Középiskoláit Kassán, Kolozsvárott, majd Pesten végezte. A pesti tudományegyetemen matematikát, bölcseletet, esztétikát, természettant, gazdaságtudományt, oklevéltant hallgatott, majd jogtudományt tanult Kassán. Kedvelte az ókori római szerzőket és szívesen fordította is őket. Pályafutását táblabírói fogalmazóként kezdte, de 1795-től a hivatali pályát elhagyva előbb a Szabolcs vármegyei nemesi felkelés<sup>87</sup> kapitánya, 1802-től pedig különböző vármegyék (Sáros, Zemplén, Szabolcs) országgyűlési követe, a konzervatív arisztokratacsoport egyik vezére. Sokat fáradozott a magyar nyelv jogaiért, a gondolat-, a szólás- és vallásszabadságért. 1830-ban éles vitába keveredett Széchenyi Istvánnal a *Hitel* c. munkája miatt (*A „Hitel” cz. munka taglalatja*, 1831). Részt vett az MTA alapszabályának kidolgozásában. Kassán elindította a *Felső Magyar Országai Minerva* c. folyóiratot, amelyben elsősorban gazdasági, történelmi és nyelvészeti tanulmányokat, valamint verseket közölt.

## KUKLÓ (Kuklov)

<sup>87</sup> A nemesi felkelés vagy insurrekció (latinul *insurrectio*) a közép- és újkori Magyarország egyik alapvető hadszervezési formája, amely ténylegesen az 1809-es győri csatáig maradt fenn. A katonai intézmény története a XIII. századig nyúlik vissza, amikor az 1222., 1231. és 1267. évi uralkodói aranybullák akként rendelkeztek, hogy az ország megtámadása esetén a nemesek személyesen vonulnak hadba az uralkodó zászlaja alatt. Ez egyfajta kötelezettség volt, ugyanakkor nemesi privilégiumként is felfogható volt, hiszen a nemesek által kiállított haderőt az ország határain túl nem vethették be.

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először Luxemburgi Zsigmond 1388-ban keltezett adománylevelében említi. 1910-ben 1285 szlovák lakosa volt. 2011-ben 797 lakosából 744 volt szlovák.

\*\*\*

**PAPÁNEK GYÖRGY (Kukló, 1738. április 1. – Olasz (Baranya megye), 1802. április 11.) kat. pap, történeti és földrajzi író.**

A gimnáziumot Nikolsburgban és Pozsonyban végezte, a bölcseletet Budán, a jogot Egerben, a teológiát Pécsen hallgatta, ez utóbbi helyen szentelték pappá 1763-ban. 1763–1767-ben Tolnában és Bólyban segédlelkész, 1767–1772-ben Vörösmartban, 1772-től Olaszban plébános, 1790-től esperes volt. Papi munkája mellett történettudományi és földrajzi munkákat írt. Ő volt a szlovákok történelmének első összefoglalója. **F. m.:** *Geographica descriptio comitatus Baranyensis*, 1783; *De regno regibusque Slavorum atque cum prisci-civilis, et eccle-siastici, tum hujus aevi statu gentis slavae anno Chr. 1780* (ezt kivonatossan Juraj Fándly adta ki 1793-ban).

## KULCSOD (Klíčovce)

Az egykori Győr vármegyében fekvő település a Csiklőköznek nevezett kistáj része. Először 1252-ben említik az okiratok *Kwihud* alakban. Az évszázadok során sokszor pusztították árvizek, az egyik legnagyobb 1965-ben, amikor is szinte teljesen újjá kellett építeni. Iskolája 1976-ban megszűnt. 1910-ben 411 magyar lakosa volt. 2011-ben 368 lakosából 344 volt magyar.

\*\*\*

**KÚR GÉZA (Kulcsod, 1893. július 30. – Niles [USA], 1991. december 23.) egyháztörténész, történetíró.**

Középiskolai tanulmányait a pozsonyi evangélikus líceumban kezdte, majd Pápán folytatta és 1918-ban ott végezte el a ref. teológiát is. 1920–1944-ben Csicsón volt ref. lelkipásztor. A II. világháború végén Nyugat-Európába emigrált, majd onnan az USA-ba ment és az Ohio államban fekvő Nilesben öt évig az ottani magyar ref. gyülekezet papjaként szolgált. Később megalapított egy kisebb könyvkiadót és elindította a *Fáklya* c. folyóiratot. 1918–1944 között egyháztörténettel foglalkozott és feldolgozta négy ref. egyház – Komárom, Kolozsnémet, Komáromfűss és Csicsó – történetét. Kutatta a cseh–magyar ref. kapcsolatokat is. Az USA-ban érdeklődése a magyar nyelv rokonsága felé fordult és egyik megrögzött híve lett az etruszk–magyar nyelvrokonságot hirdető táborának és a témáról több könyvet írt. Foglalkozott a Csallóközi őslakóival is. **F. m.:** *Küzelmeink. Három református egyház története*, 1932 (újabb kiadása a Csallóközi Kiskönyvtár sorozatban 2000-ben); *A komáromi református egyházmegye I.*, 1937 (2. kiadása: 1994 – a II. kötet mindmáig kéziratban van); *Cseh–magyar református történelmi kapcsolatok*, 1937.

## KUNTAPOLCA (Kunova Teplica)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő település nevét egy meleg vízü forrás nyomán kapta. Első írásos említése 1243-ból való *Toplucha* alakban. A falu lakóinak a XVIII. századtól kezdve elsősorban a helyben folytatott vasgyártás biztosított megélhetést, emellett szénégetéssel és fuvarozással is foglalkoztak. 1910-ben 831, zömében magyar lakosa volt. 2011-ben 655 lakosából 322 szlovák és 199 magyar volt.

\*\*\*

**MADARÁSZ LÁSZLÓ (Kuntapolca, 1949. június 16. –) kibernetikus, egyetemi tanár.**

Általános iskolai tanulmányait Pelsőcön végezte (1964), a kassai Ipari Szakközépiskolában érettségizett (1968). A kassai Műszaki Főiskola Villamosmérnöki Karán végzett (1973). 1973-tól a kassai Műszaki Főiskola (később Egyetem) oktatója. A műszaki tudomány kandidátusa fokozatot 1983-ban, az egyetemi docensi címet 1984-ben szerezte meg, 1993-tól professzor, 1996-tól dékán-helyettes. 1998–2000-ben és 2001–2003-ban rektori tanácsadó. A Miskolci Műszaki Egyetem, illetve a budapesti Bánki Donát Műszaki Főiskola vendégtanára (1996–1999), 2002-től a Magyar Professzorok Világszövetségének, valamint az MTA köztestületének a tagja. Kutatási területe a kibernetikai rendszerirányítás a villamosság, a robottechnika, a komplex automatizálás, integrált termelési és energetikai rendszerek, a mesterséges intelligencia elemeinek, módszereinek és eljárásainak alkalmazása a bonyolult rendszerek modellezésénél, diagnosztizálásánál és tervezésénél. Több mint 50 tanulmány, tudományos dolgozat szerzője, külföldi tanácskozások (Helsinki, Stockholm, Tokió stb.) résztvevője, előadója. Fontosabb díjai, kitüntetései: a Budapesti Műegyetem emlékérmé (1997); a Miskolci Egyetem aranyérmé (1999); a Kassai Műegyetem Gépészeti Karának aranyérmé (2002); a kassai Műegyetem aranyérmé (2002). A Miskolci Műegyetem 2009-ben Dr. Honoris Causa címmel tüntette ki. **F. m.:** *Metodika situačného riadenia*, 1996; *Topology Generating of Cell Structure of Production Systems*, 2001; *Inteligentné technológie a ich aplikácie v zložitých systémoch*, 2004.

## KÜKEMEZŐ (Kuková)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést a német jog alapján hozták létre a XIV. században. Első írásos említése 1342-ből való *Keykmezew* alakban. Tíz évvel később, 1352-ben felbukkan a *Kukewmezei* változat is. 1910-ben 391, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 703 lakosából 601 volt szlovák.

\*\*\*

**PUKY ÁKOS (Kükemező, 1845. május 8. – Budapest, 1905. október 4.) orvos, sebész egyetemi tanár.**

Régi nemesi család sarja volt. A gimnáziumot 1864-ben Pesten végezte. 1864-ben itt kezdte a tudományegyetemen orvosi tanulmányait is, de 1866-ban átlépett a bécsi egyetemre, ahol 1870-ben szerezte meg orvosdoktori oklevelét. Még diákként, 1869-ben nagy feltűnést keltett egyik tudományos értekezése a bécsi tudományos akadémián. 1870–1875-ben a bécsi Általános Kórházban alorvosként és műtőgyakornokként dolgozott. 1876-ban egyéves tanulmányutat tett Németországban (Strassburg), Franciaországban (Párizs) és Nagy-Britanniában (London, Edinburgh), ahol a legújabb sebészeti módszerekkel és Joseph Lister (1827–1912) antiszeptikus eljárásával ismerkedett. 1877 januárjában tért vissza Budapestre, ahol Lumniczer Sándor (1821–1892) sebészprofesszor osztályán kezdett működni és terjesztette az antiszeptikus sebkezelést. 1880 májusától a budapesti egyetemen a sebészet és a sebkezelés magántanárává habilitálták. 1884-től a budapesti Vörös Kereszt Kórház sebészeti osztályának főorvosa volt. Kutatási területe elsősorban a sebkezelés, a sebészeti patológia és a műtétan volt. Magyarországon az elsők között honosította meg a Lister-féle antiszeptikus módszert. Ezzel kapcsolatos dolgozatai elsősorban az *Orvosi Hetilapban* jelentek meg. **F. m.:** *A sebek kezelése, különös tekintettel Lister antiszeptikus módszerére*, 1879; *Carcinoma recti Kraske szerinti műtéti esetének bemutatása*, 1889.

## KÜRT (Strekov)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település a feltevések szerint a honfoglaló Kürtgyarmat törzs nyomán kapta nevét, ahogy számos további település is (Assakürt, Nemeskürt, Pusztakürt, Fajkürt, Hidaskürt, Csallóközkürt), amely a Kis-Dunától a Garamig terjedő területen található. Először 1075-ben említik. A község boráról is nevezetes és minden évben színhelye egy többnapos borfesztiválnak. Itt született: Halda Aliz (1928–2008) tanár, politikus, 1992–1998 között a magyar országgyűlés képviselője, az 1956 után kivégzett forradalmár, Gimes Miklós menyasszonya; Péntes István (1951. október 19. – Érsekújvár, 2012. augusztus 1.) tanár, helytörténész, a magyar történelmet versekben felvonultató *Lant és Kard* könyvsorozat szerkesztője. Itt működött kilenc éven át (1857–1866 között) mint plébános Majer István (→Mocsonok) katolikus püspök, tanár, egyházi író, akiről a helyi magyar iskolát elnevezték. Itt élt gyermekkorában Sidó Zoltán (Komárom, 1939. április 11. – Érsekújvár, 2013. július 2.) tanár, kultúraszervező, parlamenti képviselő, a Csemadok országos elnöke, a komáromi Városi Egyetem igazgatója, a falu díszpolgára. A falu településrésze Cigléd, amely búcsújáráhely. 1910-ben 2510 magyar lakosa volt. 2011-ben 2086 lakosából 1708 magyar és 248 szlovák volt.

\*\*\*

**DANCI VILLEBALD JÓZSEF (Kürt, 1910. október 16. – Győr, 1977. december 21.) bencés pap, nyelvész, iskolaigazgató.**

Az elemi iskolát szülőfalujában fejezte be, 1923–1931-ben az érsekújvári állami gimnázium diákja volt. 1931-ben belépett a pannonthalmi Szent Benedek-rendbe. 1932–1936 között a prágai Károly Egyetemen teológiai tanulmányokat folytatott, majd pappá szentelték. 1936–1938-ban a pozsonyi egyetemen magyar és cseh/szlovák nyelvből tanári oklevelet is szerzett, majd 1939-ben a budapesti tudományegyetemen a magyar és szláv nyelvészet doktorává avatták *A kürti nyelvjárás hangtana, fonetikai és fonológiai vizsgálata* c. értekezése alapján. 1941-ben szülőfalujában néprajzi gyűjtést is végzett. 1941-től a pannonthalmi bencés gimnázium, 1947-től az ottani főiskola tanára volt. 1943-ban a környező falvakban diákjaival dűlőneveket gyűjtött. 1945-ben orosz nyelvtudásának köszönhetően sikerült megóvnia a pannonthalmiakat a szovjet katonaság atrocitásától. Amikor 1947-ben megkezdődött a szerzetesrendek feloszlása, Balatonendrén vállalt plébánosi szolgálatot, majd 1952-ben Győrben telepedett le és 1962-ig különböző iskolákban orosz nyelvet oktatott. 1963–1973-ban a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium tanára, majd igazgatója volt. Oktatói, lelkipásztori munkája mellett elsősorban nyelvészettel, fordítással és Győr történelmével foglalkozott. **F. m.:** *Népi növénynevek Kültről*, 1943; *Szövegmutatvány a kürti nyelvjárásról*, 1956; *Lomonoszov Retorikájának Magyarországon található másolatáról* (orosz nyelven), 1962.



**LACZA TIHAMÉR**

**A TUDOMÁNY APOSTOLAI**

**Magyar tudósok nyomában a mai Szlovákia területén**

**L – Zs**

**II. kötet**

**2014**



## Rövidítések

|        |                                               |
|--------|-----------------------------------------------|
| BME    | Budapesti Műszaki Egyetem                     |
| c.     | című, címzetes                                |
| ELTE   | Eötvös Loránd Tudományegyetem                 |
| ev.    | evangélikus                                   |
| HITUNA | História Tudósnaptár                          |
| kat.   | katolikus                                     |
| MÉL    | Magyar Életrajzi Lexikon                      |
| MIÉM   | Magyar Írók Élete és Munkái                   |
| MKE    | Magyarországi Kárpát Egyesület                |
| MKL    | Magyar Katolikus Lexikon                      |
| MNG    | Magyar Nemzeti Galéria                        |
| MNM    | Magyar Nemzeti Múzeum                         |
| MOL    | Magyar Orvoséletrajzi Lexikon                 |
| MTA    | Magyar Tudományos Akadémia                    |
| MTAT   | A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825–2002 |
| MUL    | Magyar Utazók Lexikona                        |
| o.     | ország                                        |
| OSZK   | Országos Széchényi Könyvtár                   |
| r. k.  | római katolikus                               |
| ref.   | református                                    |
| SE     | Semmelweis Egyetem                            |
| SJE    | Selye János Egyetem                           |
| SOTE   | Semmelweis Orvostudományi Egyetem             |
| sz.    | század                                        |
| SZU    | Szovjetunió                                   |
| USA    | Amerikai Egyesült Államok                     |
| vh.    | világháború                                   |

## LADMÓC (Ladmovce)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést 1298-ban *Ladamach* alakban említik először írott források, *Ladmocz* néven egy 1335 táján készült jegyzékben szerepel első ízben. Később *Ladamócként* is írták. 1910-ben 718 magyar lakosa volt. 2011-ben 337 lakosából 297 magyar és 36 szlovák volt.

\*\*\*

**FÜREDI IGNÁC, *Führer* (Ladmóc, 1837. augusztus 15. – Budapest, 1906. január 16.) tanár, nyelvészeti író.**

Ref. iskolába és chéderbe<sup>88</sup> egyaránt járt, majd a dunaszerdahelyi, kismartoni, pozsonyi és nikolsburgi jesivákban tanult. 1858-ban Pesten tanítóképzőt végzett. 1862-től a sátoraljaújhelyi izraelita mintaiskolában, 1872-től 30 évig a budapesti országos izraelita tanítóképzőben oktatott. Számos tankönyvet írt. Magyarra fordította Rousseau *Emiljét* (1871). **F. m.:** *Kisebbség és nagyobb világtörténet, 1877–1879; Teljes héber-magyar Machzor, 1889; Közhasznú idegen szótár* (a szószármazás és kiejtés megjelölésével), 1892; *Magyar nyelvhibák javító és magyarázó szótára, 1902.*

## LADOMÉR (Ladomirov)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést viszonylag későn, 1567-ben említik először az okiratok. A XX. sz. első harmadáig jobbra ruszinok lakták. 1910-ben 471 ruszin lakosa volt. 2011-ben 313 lakosából 206 szlovák és 61 ruszin volt.

\*\*\*

**KASZTNER JANKA, *Lázár Gyuláné* (Ladomér, 1850. január 8. – Budapest, 1923. május 9.) tanár, tanítónőképző igazgató, a magyar tanítónőképzés megújítója.**

Miután szülőfalujában csak szlovák iskola volt, nyolcgyermekes édesapja 1861-ben Győrbe küldte, ahol Zalud Antónia magániskolájában végzett, ott lett segédtanító. 1871-ben iratkozott be a budapesti Királyi Katolikus Tanítóképző Intézetbe, majd az Állami Polgári Iskolai Tanárképzőn szerzett oklevelet magyar nyelvtan és történelem tárgyakból. 1874-ben az ipolyvári polgári iskola vezetője. 1875. június 11-étől a Győri Állami Elemi Tanítónőképző Intézet első igazgatója. 1886-ban „rendcsinálás céljából” a kolozsvári tanítónőképző élére nevezték ki, 1896-ban a budapesti Polgári Tanítónő- és Nevelőképző Iskola igazgatója lett. **F. m.:** *A régi jó időkről, 1884; A Budapesti Állami Erzsébet Nőiskola ... ismertetése, 1908; Emlékeim, 1911.*

**RIEDL FRIGYES (Ladomér, 1856. szeptember 12. – Budapest, 1921. augusztus 7.) irodalomtudós, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja.**

Riedl Szende nyelvész fia. A budapesti tudományegyetemen tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett (1879). 1879–1881-ben ösztöndíjasként a berlini, a párizsi és a bécsi egyetemen tanult. 1881–1904 között a budapesti IV. kerületi főreáliskola tanára, Gyulai Pál (1826–1909) nyugalomba vonulása után, 1904-től haláláig a budapesti tudományegyetemen a magyar irodalom nyilvános rendes tanára volt. Elsősorban a magyar irodalom kiváló személyiségeinek (pl. Arany János) munkásságával foglalkozott (Petőfi Sándorról, Madách Imréről írt munkája halála után: 1923-ban, ill. 1933-ban jelent meg). Kimutatta a Thaly Kálmán által közzétett „kuruc kori” versekről és balladákról, hogy a többségüket maga Thaly írta. Az MTA 1896-ban választotta levelező tagjává. **F. m.:** *Arany János, 1887; A magyar irodalom fő irányai, 1896; Lotz Károly falfestményei, 1899; Magyarok Rómában, 1900; Péterfy Jenő, 1901; Lederer Béla, 1904; History of Hungarian Literature, 1906 (németül is); Gyulai Pál, 1911; Shakespeare és a magyar irodalom, 1916; A kuruc balladák, 1918.*

**HODINKA ANTAL (Ladomér, 1864. január 13. – Budapest, 1946. július 15.) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1933).**

Az ungvári Királyi Kat. Gimnáziumban érettségizett 1882-ben, ezt követően Ungvárott és Budapesten teológiai tanulmányokat folytatott. 1888-tól az országos Széchényi Könyvtár munkatársa, majd ösztöndíjas volt Bécsben, az Osztrák Történeti Intézetben. 1891-ben a budapesti tudományegyetemen szláv filológiából, magyar történetből és oklevéltanból szerzett doktori, majd 1896-ban teológiai oklevelet. 1892–1906 között Bécsben levéltáros és könyvtáros volt. 1905-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán magántanári képesítést nyert a magyar–szláv kapcsolatok tárgykörében. 1906-tól a pozsonyi Jogakadémia, 1916-tól a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem professzora volt. 1920-ban, amikor az egyetemet Pécsre költöztették, ő is áttelepült előbb Budapestre, majd 1923-ban Pécsre, ahol az egyetemen tanított.

<sup>88</sup> Jelentése: *szoba* – elemi fokú zsidó vallási iskola. Itt kisgyermekek tandíj fejében tanultak.

1926/27-ben dékán, 1932/33-ban rektor volt. 1934-ben nyugalomba vonult és Budapestre költözött. 1941–1943-ban a Kárpátaljai Tudományos Társaság első elnöke volt. Tudományos munkásságának fő területei: 1. a szláv–magyar kapcsolatok története; 2. Pécs város története; 3. a kárpátaljai ruszinok egyházi és világi története. A magyarországi ruszinok legjelentősebb kutatója volt. Halála után több kéziratban maradt munkáját is kiadták (*Hodinka Antal válogatott kéziratai*, 1992). **F. m.:** *Egyházunk küzdelmei a bosnyák bogumil eretnekekkel*, 1886; *A szerb történet forrásai és első kora*, 1891; *Tanulmányok a bosnyák-dijakovári püspökség történetéből*, 1898; *A horvát véghelyek oklevéltára 1490–1527*, (szerk. Thallóczy Lajossal), 1903; *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, 1909; *A tokaji görög kereskedő-társulat kiváltságának az ügye 1725–1772*, 1912; *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*, 1916; *A kárpátaljai ruthének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk*, 1923; *Muszka könyvtárusok hazánkban*, 1925; *Adalékok Pécs város történetéhez 1686-tól 1701-ig*, 1942.

## LAKSZAKÁLLAS (Sokolce)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település eredetileg két falu volt: Lak és Túriszakállas. Lak helységet 1332-ben egy pápai tizedjegyzékben említik először, Túriszakállas Szent Mihálynak szentelt temploma és plébániája már 1268-ban szerepel írott forrásban. Még a XIX. században is létezett Alsó- és Felső-Lak, ezekből jött létre Lak, amelynek az 1840-es években kb. 510 magyar lakosa volt. Túriszakállasnak ebben az időben mintegy 250 magyar lakosa volt. A két helységet 1940-ben egyesítették. Lakszakállasnak 2011-ben 1218 lakosa volt, ebből 1106 magyar volt.

\*\*\*

**TOK BÉLA (Lakszakállas, 1936. május 15. – Komárom, 1993. március 17.) tanár, helytörténész, muzeológus.**

Komáromban érettségizett 1955-ben. A pozsonyi Pedagógiai Főiskolán 1959-ben magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1959–1969 között előbb Zselizben, majd Dunaszerdahelyen volt gimnáziumi tanár. 1969–1988-ban a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa volt. 1989-től korai haláláig különböző komáromi iskolákban tanított. Helytörténész-ként elsősorban a Komáromi járás településeinek múltját kutatta, muzeológusként a régi fegyverekkel, a komáromi erődrendszerrel, valamint a komáromi céhek, mesterségek, egyletek és iparos-szervezetek történetével foglalkozott. Eredményeit felvidéki magyar lapokban (*Hét, Irodalmi Szemle*) és az *Új Mindenes Gyűjteményben* közölte. A mátyusföldi és a Duna menti vízimolnárokról cikksorozatot írt a *Hétbe* (1987/17–25. sz.). **F. m.:** *A komáromi járás (társszerző)*, 1982; *Komáromi kereskedelem a 16. és a 17. században*, 1985; *A komáromi szabók céhkönyve*, 1987.

## LAPÁSGYARMAT (Golianovo)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1156-ban *Gurmot* néven említik. A lapás régi magyar szó, jelentése: üres, kivájt, a név másik fele a Gyarmat (Jurmati) törzsnévre utal. A mai magyar név először 1773-ban szerepel *Lapos Gyarmath* alakban. Lakossága az évszázadok során fokozatosan elszlovákosodott. 1910-ben 842 zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1364 szlovák lakosa volt. Mai szlovák nevét 1948-ban Ján Golian dandártábornokról kapta, akit a Szlovák Nemzeti Felkelésben való részvétele miatt a németek kivégeztek. Addig hivatalosan Lapašské Ďarmoty volt a neve.

\*\*\*

**MIKLÓSY ZOLTÁN (Lapásgyarmat, 1883. március 12. – Budapest, 1962. február 18.) levéltáros, történész.**

Tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte. 1909-ben tanári, 1912-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1912-től polgári iskolai tanár Sarkadon, 1913 áprilisától Selmechánya városi főlevéltárosa volt, 1918-tól Budapesten az Országos Levéltárban teljesített szolgálatot, 1922-től a Gyűjteményegyetem megszervezése után fogalmazó, ill. tudományos alleveleltárnok. 1934-től levéltárnok, 1943–1949-ben országos főlevéltárnok. Főleg a középkori magyar történelem kérdéseivel foglalkozott. **F. m.:** *II. Endre és a trónkeresők*, 1911; *Nagy Lajos tűzérsege*, 1920; *Tengeri hajóhadunk a középkorban*, 1933; *Hiteles hely és iskola a középkorban*, 1940/41.

## LASZTOMÉR (Lastomír)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést először 1288-ban *Lezthemer* alakban, mint nemesi birtokot említik. A XIV.–XVII. sz. idején létezett Nagy- és Kislasztomér falu, ezek később összeolvadtak. A legnagyobb népesség a XV. sz. derekán élt itt – kb. 1600 lakosa volt a két helységnek. 1910-ben 1290, többségében szlovák lakosa volt, de éltek itt magyarok és ruszinok is. 2011-ben 1163 lakosából 1061 volt a szlovák.

\*\*\*

**SZEMERE LÁSZLÓ (Lasztomér, 1884. október 26. – Veszprém, 1974. december 8.) mikológus, ornitológus.**

Egyetemi tanulmányait a budapesti Tudományegyetem bölcsészettudományi karán kezdte, majd jogot végzett a budapesti, később a kolozsvári tudományegyetemen. Növény- és állattani ismereteit főleg autodidakta módon szerezte. 1909-től Csík vármegyében dolgozott a közigazgatásban, és bizonyos források szerint ebben a minőségében a vándormadarak vonulását is figyelte. Egy madártani állomást működtetett, és foglalkozott madarak tömésével is. 1920-tól a Madártani Intézetben szakelőadó. 1924-től 1938-ig a Földművelésügyi Minisztérium kísérletügyi osztályán dolgozott, 1938–1946 között a Növényélettani és növénykórtani Állomás gombászati osztályvezetője. Ornitológiai kutatásaiban főleg a ragadozó madarak életével foglalkozott. Fő érdeklődési köre a mikológia volt. Elsők között kapcsolódott be „A Bakony természeti képe” című kutatási programba. Idős korában, Hetvenévesen, 1960-ban a Bakonyba, Hárskút községbe költözött, ahol a környező erdőkben sokféle gombafaj fellelhető. Összesen 446 gombafajt sorolt fel a Bakonyból. A mikológián belül az egyik fő témája a szarvasgombák kutatása volt, ebben világszerte elismert eredményeket ért el. A témában 1970-ben írt munkája évtizedeken át az egyetlen szakkönyv volt. Kutatásai mellett rendszeresen gombaismertető tanfolyamokat szervezett. Szakmájában csak „bakonyi remeteként” emlegették. **F. m.:** *A madártömészet kézikönyve*, 1915; *A háztartási konzervkészítés ábécéje*, 1924; *Gombáskönyv kezdők részére. Útmutató a gyakoribb gombák megismeréséhez és értékesítéséhez*, 1926; *Gombaértékesítési útmutató*, 1940; *Die unterirdischen Pilze des Karpathenbeckens*, 1965; *Föld alatti gombavilág*, 1970.

## LEDNICRÓNA (Lednické Rovne)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést *possessio Rowne* néven 1475-ben említik először. Lednic várának tartozéka volt, és amikor a vár lakhatatlanná vált, akkori tulajdonosai – Telekesi Mihály és felesége, Szunyogh Julianna – egy kényelmes kastélyt építettek itt. Ezt később más családok is birtokolták, sőt egyik tulajdonosa, II. Rákóczi Ferenc 1700-ban lánytestvérének adta. A faluban a XIX. század második felében létesült a téglagyár, 1892-ben pedig Joseph Schreiber (1835–1902) morvaországi születésű vállalkozó üvegyárat alapított, amely a maga idejében az egyik legkorszerűbb volt Európában és ismertté tette a települést külföldön is. A Schreiber-család sokat ügködött egyéb téren is Lednicróna fejlesztéséért. Felújították a helység elhanyagolt történelmi parkját. Az egyik fiú, Eduard Schreiber (1876–1962) sokoldalú ember volt, aki vasúti kocsi és mozdony-modelleket készített és egész szerelvényeket állított össze, amelyek a kastélyuk parkjában lefektetett síneken közlekedtek. Emellett fényképezett és filmezett is. Mintegy 100 dokumentumfilmet forgatott a falu környékéről, a családi gazdaságról, és ő volt az első, aki a Felvidéken néma játékfilmet készített *Emberrablás* címmel 1910-ben. 1945 után a Schreiber család legtöbb tagját mint német nemzetiségűeket elűzték Szlovákiából. Itt született Karol Rosenbaum (1920–2001) szlovák irodalomtudós és irodalomtörténész. A községnek 1910-ben 537 szlovák lakosa volt. 2011-ben 4070 lakosából 3845 szlovák volt.

\*\*\*

**ROCHEL ANTAL, Anton Rochel (Neunkirchen, 1770. június 18. – Graz, 1847. május 12.) orvos, botanikus.**

Bécsben sebészeti tanulmányokat folytatott, majd 1788-tól a császári hadseregben szolgált felcserként. 1792-ben sebész-mester lett, majd megszerezte a szülészmesteri címet is. Ezt követően ismét katonaoorvosként szolgált, de francia fogásba esett, ahonnan kiváltották. Néhány évig Németalföldön élt, de 1798-ban végleg megvált a hadseregtől és Morvaországban működött orvosként. 1800–1805-ben báró Mednyánszky Alajos (→Révayfalva) személyi orvosa volt Vígváron, később, 1811–1815-ben pedig Rákfalun. 1815–1820-ban Lednicrónán Aspremont gróf személyi orvosa volt és közben a grófi botanikus kertre is felügyelt, ahol kb. 2000 vadon növényfaj volt a gondjaira bízva. Kutatta Trencsén vármegye és a Középső Vág mente flóráját. Amikor elhunyt Kitaibel Pál (1757–1817), a pesti egyetemi fűvészkert igazgatója, utódját keresve felfigyeltek Rochelre, aki 1821-től 1840-ig volt a növénykert főkertésze. Lednicrónáról kb. 400 növényfajt is magával hozott. Pesti működése idején elsősorban a magyarországi növényritkaságokat gyűjtötte (herbáriumi máig fennmaradtak), és ezekből külföldre is küldött. 1840 márciusában vonult nyugalomba és Grazban telepedett le. Számos munkája kéziratban maradt. **F. m.:** *Naturhistorische Miscellen über den nord-westlichen Karpath in Ober-Ungarn. Mit einer Karte*, 1822; *Plantae Banatus rariores iconibus et descriptionibus illustratae. Praemisso tractatu phyto-geographico et subnexis additamentis in terminologiam botanicam. Accedunt tubulae botanicae XL et mappae lithographicae*, 1828; *Botanische Reise in das Banat in Jahre 1835, nebst Gelegenheitsbemerkungen und einem Verzeichnisse aller bis zur Stunde daselbst wildwachsenden phanerogamischen Pflanzen sammt topographischen Beiträgen über den südöstrlichen Theil des Donau-Stromes im österr. Kaiserthume*, 1838.

## LEIBIC (Lubica)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő települést először 1251-ben *Lubicha* alakban említik írott források. A tatárjárást követően a korábban ott élő szláv lakosság mellé szászok is betelepültek és ez feszültséget okozott, amelyet V. István igyekezett elsimítani. Ekkor városi jogokat kapott. Később egyike volt a Lengyelországnak elzalogosított szepességi városoknak. Ev. iskolája a XVI. sz. második felében létesült. A XVII. sz.-ban kétszer, majd 1768-ban és 1837-ben is nagy tűzvész sújtotta a várost és ez nemcsak sok épületet pusztított el, hanem a település gazdasága is megsínylette az elemi csapásokat. Bizonyos források szerint itt született Frölich Dávid (→Késmárk) matematikus, földrajztudós. 1910-ben 2782 lakosából 1311 szlovák, 1135 német és 213 magyar volt. 2011-ben 4288 lakosából 3898 szlovák volt.

\*\*\*

**SZEPESI GÉZA KÁROLY (Leibic, 1852. július 27. – Rozsnyó, 1926. január 4.) premontrei szerzetes, tanár.**

1871-ben lett a premontrei rend tagja, 1875-ben szentelték pappá, de már ezt megelőzően a rozsnyói kat. főgimnáziumban matematikát, természetrajzot, kémiát, fizikát és gyorsírást tanított. 1876–1878-ban Kassán, 1879-től Nagyváradon oktatott. 1887-ben Kiskaposra került lelkésznek, ahol három évig szolgált, majd ismét a katedrára állt. 1890–1907 között a rozsnyói kat. főgimnázium tanára, majd igazgatója volt. Ő szerkesztette éveken át az iskola értesítőjét. Gyakran tartott ismeretterjesztő előadásokat a kor műszaki újdonságairól (távíró, röntgensugárzás, fényképezés, fonográf stb.). 1907-ben nyugalomba vonult és Jászóvárott telepedett le, de 1912-től ismét Rozsnyón tanított, mint a főgimnázium újra kinevezett igazgatója.

## LEKÉR (Hronovce)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszakban lakott volt, a régészeti ásatások a magyar és a hallstatti kultúra emlékeit is feltárták. Magát a helységet 1256-ban említik először írott források *Sereful*, 1269-ben *Seraphino*, 1293-ban *Leker* alakban. 1910-ben 760 magyar lakosa volt. 1968-ban Garamdamásdot, Garamvezekényt és Lekért Hronovce néven egyesítették. 2011-ben Lekérnek 1498 lakosából 771 szlovák és 619 magyar volt.

\*\*\*

**DUDICH LÁSZLÓ, ifj. (Lekér, 1901. március 9. – Almásfüzitő, 1980. október 26.) tanár, néprajzi gyűjtő, amatőr entomológus.**

Kántortanítói családból származott: apja id. Dudich Endre (Lekér, 1875. április 22. – Zseliz, 1941. október 12.) néptanítóként 1899–1932 között Lekéren tanított, majd politikai okokból kényszernyugdíjazták. Fia a sárospataki tanítóképző elvégzése után Farnadon, Naszvadon, Izsán és Lekéren tanított egészen a II. vh. végéig. A csehszlovákiai magyarok jogfosztása idején, 1947-ben Magyarországra menekült és először Tárkányban, majd Almásfüzitőn lett pedagógus. 1956 júniusában kinevezték a négyosztályos iskola igazgatójává. Szülőfalujában, Naszvadon és Izsán népdalokat gyűjtött, 300 oldalnyi, két kötetes gyűjtőfüzetét (*Izsai népdalgyűjtemény I-II.*, 1928), valamint *Izsa és népe* c. monográfiáját (1932) a budapesti Magyar Néprajzi Múzeumnak ajándékozta. Ez utóbbi munkájában bemutatja az izsai emberek életét a születéstől a haláláig, de összefoglalja a helyi földművelés, halászat, vadászat, valamint az egyház történetét is. A lepkékhez már gyermekkorában is vonzódott, és amikor Magyarországon letelepedett, a Földművelésügyi Minisztérium felhívására 1950-től maga is rovargyűjtésbe fogott és pedagógustársaival nemcsak az almásfüzitői iskola részére, hanem az ország különböző általános iskoláinak megrendelésére is szemléltető rovargyűjteményeket állított össze. **F. m.: Római katolikus egyházi énekek**, 1935.

## LELESZ (Leles)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő település környéke a kőkorszak óta folyamatosan lakott. A helység neve először a XII. sz. végén bukkan fel, 1220-ban *Lelez*, 1252-ben *Leles* alakban említik. A leleszi apátságot 1180-ban a váci püspök alapította és a XIII. sz.-tól 1567-ig hiteles hely volt, ahol számos fontos okiratot kelteztek. 1214-ben keletkezett a leleszi alapítólevél, amely az apátság birtokait sorolja fel – számos bodrogközi település, folyó nevével –, ezért fontos nyelvemlék. II. András magyar király 1213 szeptemberében Leleszen tartózkodott, amikor értesült felesége, Gertrudis meggyilkolásáról. Az említett királyi okirat az ezt követő hónapokban keletkezett. A király a leleszi templomban helyeztette el Gertrúd királyné jobb kezét. A faluban született Török Elemér (1930–2006) szlovákiai magyar költő, újságíró. 1910-ben 1821 magyar lakosa volt. 2011-ben 1786 lakosából 1340 magyar, 246 szlovák és 190 roma volt.

\*\*\*

**JUHÁSZ MIHÁLY MEDÁRD (Bajna, 1820. május 20. – Lelesz, 1891. július 5.<sup>89</sup>) premontrei szerzetes, gimnáziumi tanár, egyházi író.**

A gimnáziumot Esztergomban végezte, ezt követően a jászói premontrei rend tagja lett. 1849–1852-ben Lőcsén, 1852-től Rozsnyón volt gimnáziumi tanár: klasszika-filológiát és történelmet oktatott. 1859–1862-ben Debrődön plébánosként szolgált. 1862-től a kassai gimnázium tanára, 1868-tól igazgatója volt. Elsősorban a *Rozsnyói Főgimnázium Értesítőjében* jelentek meg tanulmányai, ezen kívül alkalmi verseket és megemlékezéseket írt. 1862–1864-ben Kassán egy tankönyvet is kiadott *A magyar nemzeti irodalom története iskolai használatra* címmel.

**NÁTAFALUSSY KORNÉL FERENC (Lelesz, 1841. november 17. – Nagyvárad, 1907. április 23.) premontrei kanonok, tanár, iskolatörténész, szakíró.**

Iskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen, Eperjesen és Ungvárott végezte. 1859 szeptemberében lépett a jászóvári premontrei rendbe. 1862-től történelem–földrajz szakos tanár volt Kassán. 1865-ben pappá szentelték, 1873-ban préposti tit-

<sup>89</sup> Az MKL szerint. Az MIÉM szerint 1820. november 14-én született és 1872. július 5-én halt meg. A halálozás dátuma itt nyilvánvalóan téves, hiszen ódát írt Deák Ferenc halála (1876. január 28.) alkalmából.

kár lett Jászón. 1874–1886 között a rozsnói kat. főgimnáziumban görög nyelvet, történelmet és földrajzot tanított, és egyúttal az intézmény igazgatója is volt. 1886–1892-ben Kassán tanított, 1893-ban nagyvárad-i kanonokká nevezték ki. 1898-ban királyi tanácsosi címet kapott. Munkatársa volt az *Egyetemes Magyar Enciklopédiának*, VII.–XII. köteteibe 217 cikket írt elsősorban az irodalom, a földrajz és a történelem tárgyköréből. **F. m.:** *A kassai kat. főgimnázium története*, 1863; *A nagyvárad-hegyfoki prépostság története*, 1872; *Adalékok a rozsnói közép-tanodák keletkezésének történetéhez*, 1876; *A rozsnói kat. főgimnázium története*, 1878; *A jászóvári, leleszi és nagyvárad-hegyfoki prépostságok rövid története s az életben lévő jászóvári premontreiek irodalmi tevékenysége*, 1878; *A jászóvári ker. Szt. Jánosról elnevezett egyház prépostjai*, 1883.

## LÉVA (Levice)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést 1347-ben említik először *Leua* alakban, noha egy vára már a XII. század végén állt. A királyi vár is felépült a XIII. sz. közepe táján. Az évszázadok során stratégiai szempontból fontos szerepet játszott. 1571-ben Dobó István, Eger hős főkapitánya a vár alatt egy várkastélyt épített, ez ma is áll. A XVII. sz. során a törökök többször megostromolták, 1663-ban el is foglalták, de egy évvel később a császári csapatok visszafoglalták. Ebben az ütközetben kapott halálos sebet a törökellenes harcok egyik legendás alakja, Fülek örökös főkapitánya, Koháry István (1616 – 1664. július 19.), akinek emlékére egy kápolnát építettek és egy négy nyelvű tábla is megörökítette hősi halálát. A Rákóczi szabadságharc éveiben is gyakran volt ütközetek színhelye, végül 1709-ben a kurucok lerombolták a vár falait. 1870. október 20-án ünnepélyesen megkezdődött az oktatás a tanítóképzőben, első igazgatója Mikovich László (Szakolca, 1835 – ?) lett. 1885-ben nyitották meg a város kórházát, amelynek első igazgatója 1905-ig Karafiáth Márius (1858 – Léva, 1940. augusztus 18.) szemorvos volt, aki később is aktív közéleti szerepet játszott a város életében és rendszeresen publikált a *Bars* c. hetilapban. 1912-ben egyik alapítója volt a Reviczky Társaságnak. A város híres szülöttjei: Bakonyi Sándor (1805–1851) báró, honvéd vezérőrnagy, aki 1849 januárjában több honvédtábornokkal együtt kilépett a honvéd seregből, miután nem értett egyet a magyar kormány függetlenedési törekvéssel és átvált a császáriak oldalára; Kálnay Nándor (1842–1911) igazgató-tanító, helytörténész, Madách Károly – Madách Imre testvére – gyermekeinek nevelője Csesztvén, kiadott egy aforizmagyűjteményt is; Fizély Imre (1887. július 15. – Pozsony, 1976. november 8.) villamosmérnök, a két világháború közti években megalapította a pozsonyi és a Pozsony környéki népiskolák szülői társulatainak a szövetségét, szociális akciókat szervezett a rászoruló családoknak, fontos tanulmányt írt az első Csehszlovák Köztársaság kisebbségi magyar iskoláinak a helyzetéről; Féja Géza (Léva–Szentjánospuszta, 1900. december 19. – Budapest, 1978. augusztus 14.) író, szociográfus, tanár; Kelly Anna (1919–1965) énekesnő, a budapesti, majd a bukaresti Operettszínház primadonnája; Grendel Lajos (1948. április 6. –) Kossuth-díjas író, irodalomtörténész, egyetemi docens. Itt hunyt el: Hulják Pál (Barsújfalun, 1881. január 25. – 1958. október 29.) pedagógus, múzeumigazgató, a lévai honismereti múzeum felújítója. A városnak 1910-ben 9675 lakosából 8752 magyar, 688 szlovák és 199 német volt. A II. vh. után a magyarok háromnegyedét erőszakkal kitelepítették és egyúttal megkezdődött egy nagy arányú szlovák betelepülés is. 2011-ben 34 844 lakosából 27 050 szlovák, 3202 magyar, 229 cseh, 153 roma és 4033 (!) ismeretlen nemzetiségű lakosa volt. A városban korábban működött egy magyartanítási nyelvű óvónőképző szakközépiskola is, jelenleg egy magyar általános iskolája és egy ref. gimnáziuma van.

\*\*\*

**SZEPESI (SPISSÁK) IMRE (Léva, 1811. április 9. – Budapest, 1875. január 9.) klasszika-filológus, piarista szerzetes, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1858).**

1826-ban lépett a piarista rendbe. 1830–1831-ben Vácott bölcseletet tanult, a pesti egyetemen 1831-ben bölcsész-doktori oklevelet szerzett. 1832-ben Nyitrán, 1833-ban Szentgyörgyön teológiát hallgatott. 1834-ben szentelték pappá. 1833-tól Kisztebenben, 1838–1842 között Budán tanított. 1842–1849 között a báró Vécsey család fiainak nevelője volt és felváltva Bécsben és a Szatmár vármegyei Sárközön élt. Ez utóbbi helyen kezdte meg a túlzott pálinkafogyasztás elleni küzdelmét: ún. mértékletességi egyleteket alapított. 1849–1869-ben a pesti piarista gimnázium görög és latin tanára, 1862-től igazgatója volt. 1865-től a pesti tudományegyetemen is tanított római filológiát, 1870-től pedig mint nyilvános rendes tanár klasszika-filológiát. Az ifjúság zenei oktatásának kérdéseivel foglalkozott, tankönyveket írt, irodalmi munkáinak tiszteletdíjából Léván iskolát építtetett. **F. m.:** *Elemi hellen nyelvtan*, 1850; *Elemi latin nyelvtan*, 1850; *A hangemelés-, lejtés- és hangmegnyújtásról a görög nyelvben*, 1859/60; *Az ó-classicai irodalom előnyeiről a gymnasiumokban* (akadémiai székfoglaló), 1860; *A görög hangzók és kettős hangzók egykori kiejtéséről*, 1870.

**KERESKÉNYI GYULA (Léva, 1835. április 9. – Érd, 1911. augusztus 7.) kat. esperes, régész, történész.**

Régi nemesi, földbirtokos család sarja volt. Iskolai tanulmányait Léván, Nyitrán és Pannonhalmán, a bencések főiskoláján végezte. Átlépve a csornai premontrei rendbe a keszthelyi gimnázium tanára lett, majd Bécsben folytatott nyelvészeti stúdiumokat és világi tanári oklevelet is szerzett. Édesanyja kérésére azonban egyházi területen vállalt szolgálatot és 1860-ban pappá szentelték. Ezt követően különböző településeken volt pap. 1866-ban segédlelkészként került Érdre, ahol nyugalomba vonulásáig, 1906-ig a város plébánosa volt. Lelkipásztori munkája mellett aktív irodalmi tevékenységet folytatott, Érd helytörténészeként és régészként is elismerést vívott ki. 1882 júliusától 1883 májusáig szerkesztette a *Katholikus Család* c. vallási, társadalmi, közművelődési és gazdasági hetilapot. **F. m.:** *Érd (Hamzsabég) és Batta (Százhalom) községek történeti vázlata*, 1874; *Az érdi plébánia története*, 1886.

**MASSÁNYI MIHÁLY (Acsa, 1836. január 1. – Léva, 1878. október 1.) teológia tanár, botanikus.**

Az aszódi ev. iskolában kezdte tanulmányait. 1849–1854 között a selmecbányai ev. líceum diákja volt, majd 1855-ben Pozsonyban teológiát hallgatott. 1855–1862 között az ország különböző részeiben nevelősködött. 1862-től haláláig Léván volt ev. lelkész, 1871-től pedig az akkor megnyílt tanítóképzőben hittant is oktatott. Lelkeszi és tanári munkája mellett első-sorban Léva környékének természeti viszonyaival, állat- és növényvilágával foglalkozott. Megfigyeléseiről a tanítóképző évkönyveiben számolt be. Ő írta le elsőként Léva környékének bogarait – ez az összeállítás 308 fajt tartalmaz. Egy másik dolgozatában jellemezte Léva növényzetét.

**KISZLINGSTEIN SÁNDOR (Léva, 1852. január 14. – Budapest, 1913. április 16.) bibliográfus, könyvkereskedő.**

Pécsett és Budapesten mint kereskedősegéd dolgozott, 1880-ban Esztergomban önálló üzletet nyitott. 1891-től Budapesten a Gottermeyer könyvkötőcég üzletvezetője. Megindította a rövid életű *Irodalom* c. bibliográfiai folyóiratot. Könyvészeti munkái elsősorban könyvkereskedői célokat szolgáltak, de hasznos segédesszéi a tudományos kutatásnak is. **M.: Magyar könyvészet 1876–1885, 1890.**

**BAKÓ ISTVÁN (Léva, 1857 – ?) helytörténész, történelemtanár.**

A budapesti tudományegyetemen szerzett történelem–földrajz szakos tanári oklevelet. 1882–1891-ben a lévai, 1891–1895-ben a zsolnai, 1895-től a besztercebányai királyi főgimnáziumban történelmet és földrajzot oktatott. Földrajzi ismereteinek elmélyítése érdekében 1883–1902 között többször is beutazta az európai országok nagy részét. Ő írta Borovszky Samu *Magyarország vármegyéi és városai* c. könyvsorozatának Léváról szóló fejezetét. **F. m.: A német hadak szereplése Magyarországon 1520–1570; Történelmi jegyzetek Léva múltjából 1709-ig; A zsolnai kir. katolikus gimnázium története; Jegyzetek a breznóbányai kegyesrendi gimnázium történetéből; Léva város története.**

**KRIEK JENŐ (Szeged, 1861. július 19. – Léva, 1940. szeptember 26.) tanár, entomológus, muzeológus.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte. Polgári iskolai tanítói szakképesítést szerzett. Rövid ideig Sárospatakon tanított, majd 1881-ben Léván telepedett le és itt élt haláláig. 1885–1896 között a lévai tanítóképző ideiglenes, majd 1915-ig végleges tanárként oktatott biológiát és műhelygyakorlatot. 1911-ben a tanítóképző c. igazgatója lett. Az intézmény egyik legnépszerűbb és legjelentősebb tanára volt. Elkészítette Léva háromdimenziós térképét, jelentős rovar-tani, első-sorban bogárgyűjteménye volt, de ez a halála után elkallódott. Léva közéletében is cselekvő tevékenységet folytatott. Nécsey József verebéli mgyűjtővel közösen nagy érdemei vannak a lévai városi múzeum 1927-ben történt megalapításában. Ennek első gondnoka volt és egy év alatt berendezte a Nécsey szobát, ahol azokat a régiségeket és művészi alkotásokat állították ki, amelyeket a verebéli mgyűjtő adományozott a múzeumnak. **F. m.: Az entomológia és az iskola, 1900; Vidéki gyűjtemények sorsa, 1900; Léva város nyilvános magyar közkönyvtárának I. válogatott címjegyzéke, 1932.**

**GYÁRFÁS ISTVÁN TIHAMÉR (Léva, 1863. december 14. – Besztercebánya, 1916. december 12.) pap, gimnáziumi tanár.**

A gimnáziumot Nagyszombatban, a teológiát a budapesti egyetemen végezte. 1887-ben szentelték pappá. A nagyszombati gimnáziumban magyart és latint tanított, 1889-ben régészetből doktorált a budapesti egyetemen. 1891-ben Nagysallón, 1892-ben Udvardon káplán volt, majd Felsőlendván a Széchenyi családnál vállalt nevelői állást. 1893-tól Brassóban volt főgimnáziumi tanár. Oktatói munkája mellett első-sorban Erdély iparművészetének történetével és művelődéstörténetével foglalkozott. Szerkesztője volt a Batthyáneum és a Művelődéstörténeti Monográfiáknak. **F. m.: Őskeresztény műemléki tanulmányok, 1887; Pannónia őskeresztény emlékei, 1889; A brassai magyar iskolák millenárius emlékünnepe, 1896; Brassói v. Brassai? Az iskolai színjátékokról, 1904; Comoedia Erdély siralmas állapotjáról. Az első magyar jezsuita iskolai dráma 1668-ból, 1909; Régi brassai ötvösműhelyek, 1910; Faludi Ferenc élete, 1911; Brassai címeres levelek és nemes családok, 1912; A brassai ötvösség története, 1912.**

**SZILASSY ZOLTÁN (Léva, 1864. május 8. – Budapest, 1932. február 5.) mezőgazda, szakíró.**

Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában és Nagyszombatban végezte 1870–1882 között. Mezőgazda oklevelét 1884-ben szerezte meg a magyaróvári Gazdasági Akadémián. 1885–1892 között Cserháti Sándor mellett a növénytermesztési tanszéken dolgozott. 1889–1893 között több európai (Németország, Franciaország, Anglia, Bulgária) és amerikai tanulmányutat tett. Az 1880-as évek végén javaslatára kezdtek meg szőlőültetvényekkel a deliblati homokpuszta hasznosítását. 1892-ben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) ügyvezető titkára, 1920-tól 1926-ig igazgatója volt nyugalmába vonulásáig. 1905-től az Országos Méhészeti Egyesület elnöke volt. Széles körű agrárpulicisztikai munkát fejtett ki a *Köztelek* (1894–1906, 1915–1926), a *Független Újság* (1905–1908), a *Gazdák Független Újságja* (1909–1913), *Magyar Földműves* (1914–1918) és a *Magyar Mész* (1921–1932) szerkesztőjeként. Az első magyar *Mezőgazdasági Lexikon* (1905) társszerkesztője volt. **F. m.: A filippopoli kiállítás és Bulgária mezőgazdasági viszonyai, 1892; A fűfélé takarmánynövények és termesztésük, 1894; Amerikai mezőgazdaság, 1897; Szálas takarmánynövények termesztése, 1907.**

**SOMOGYI ISTVÁN ifj. (Szeged, 1872. december 24. – Léva, 1913) pap, matematika- és természettanár.**

1889 augusztusában lépett a rendbe, 1895 decemberében szentelték fel. A kolozsvári tudományegyetemen szerzett matematikából és fizikából tanári oklevelet. Matematikát, fizikát és természettant oktatott az ország különböző gimnáziumaiban: Nagykárolyban, Sátoraljaújhelyen, Trencsénben, Temesvárott és élete utolsó évében Léván. Egy fizika tankönyvet írt (*A szilárd testek hővillamossága*, 1898).

**RUFFY VARGA KÁLMÁN (Léva, 1873. augusztus 29. – Debrecen, 1942. november 9.) mezőgazdász, agrárszakíró.**

A magyaróvári gazdasági akadémián 1893-ban szerzett oklevelet. 1897-ben a kolozsvári egyetem matematika–természettudományi karán filozófiai doktor lett. Előbb a magyaróvári, majd a kolozsvári, 1900-tól a kassai gazdasági akadémia tanára volt. 1921-től a debreceni gazdasági akadémia igazgatója. 1935-ben nyugalomba vonult. Sokat foglalkozott az Alföld öntözésének problémájával. Tagja volt a felsőháznak. **F. m.:** *Termesszünk babot és vigyük a világpiacra*, é. n.; *A takarmányrépa termelése*, 1899; *Cukorrépa-termesztés*, 1905; *Adatok a búza rozsdáellenálló képességének ismeretéhez*, 1906; *A búzáról*, 1906; *A gyomnövények irtása*, 1912; *Termesszünk a kukoricát jobban*, 1918.

**KITTENBERGER KÁLMÁN (Léva, 1881. október 10. – Nagymaros, 1958. január 4.) zoológus, tanár, vadász, Afrika-kutató.**

Szegény iparos családból származott. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, de a gimnáziumból részben anyagi, részben fegyelmi okok miatt a lévai tanítóképzőbe iratkozott át. Itt természetrajztanára, Kriek Jenő tanította meg az állatok preparálására és ő ajánlotta be az MNM-hoz segédpreparátornak némi fizetségért, de ez a pénz nem volt elegendő a tanulmányok folytatásához, ezért tanítói állást vállalt Erdély legdélebbi csücskében, a hétfalusi csángók közt Tatrángon, ahol legalább vadászszenvetének hódolhatott. Afrikában először 1903-ban járt, mint Damaszkín Arzén bácskai földbirtokos kísérője és az elejtett vadak preparátora. Az utazás költségeit (és Kittenberger egy évi bérét) az MNM fedezte, cserébe az ott gyűjtött anyagért. Ez az utazás – ahogy később erről maga is beszámolt – igen kalandos, sőt életveszélyes volt, hiszen egy ízben csak a szerencsének köszönhetően menekült meg egy oroszlán támadásától. Damaszkín a nehézségeket látva hamarosan visszatért Magyarországra és csak a felszerelést hagyta ott, ennek köszönhetően tudta Kittenberger tovább végezni a gyűjtést, bár különböző betegségekkel (pl. maláriával) is meg kellett küzdenie. A későbbi évtizedekben még öt alkalommal eljutott Afrika keleti részének egyenlítői vidékére, állatföldrajzi szempontból leggazdagabb és legérdekesebb területeire. 1902-től 1906-ig a Kilimandzsáró őserdeiben, valamint a környék sztyeppéin és szavannáin, 1906–1907-ben a Danakil-földön, 1908–1912 között a Viktória-Nyanza keleti partvidékének sztyeppterületein gyűjtött és vadászott. 1913–1914-ben Uganda keleti felében dolgozott, de a háború kitörésekor az angolok internálták és Indiába toloncolták, ahonnan csak a háború befejezése után, 1919-ben szabadult. (Gyűjteményét és feljegyzéseit elkobozták és ezt már nem is kapta vissza.) 1925–1926-ban ismét Ugandában, a Ruwenzorit övező őserdőben gyűjtött és vadászott, végül 1928–1929-ben még egyszer felkereste Uganda nyugati vidékeit, hogy a nagyvadak és madarak életét tanulmányozza. Összesen 16 évet töltött a fekete kontinensen. Az MNM afrikai állatgyűjteményét több mint 60 ezer példánnyal gyarapította, ebből 300 új faj volt (kb. 40 faj az ő nevét viseli). Amikor 1919-ben hazatért a hadifogságból cikkírással igyekezett annyi pénzt keresni, hogy megélhetését biztosítsa. Ekkor lett a *Nimród* c. vadászlap szerkesztője, később tulajdonosa. 1930-ban sikertelenül pályázta meg a Fővárosi Állat- és Növénykert igazgatói tisztségét, így továbbra is a *Nimród* szerkesztése jelentette az egyetlen komolyabb bevételi forrását. 1948-ban 28 év után a kommunista hatalom félreállította, sőt a vadászfegyvereit is elvették. Egy tragikusan elhunyt vadásztársának, Kovács Ödönnek a családja kínált fel számára szállást Nagymaroson, sőt feleségül vette barátja Lívia nevű húgát. Az 1956-os forradalom idején a budapesti harcok során leégett az MNM egyik szárnya és odaveszett Kittenberger Kálmán szinte teljes afrikai gyűjteménye is. Számos írása nem látott nyomdafestéket vagy csak megcsonkítva jelent meg. Utolsó afrikai útján készített fekete-fehér mozgófilmjét a Nemzeti Filmarchívum őrzi. Nagymaroson mellszobor örökíti meg emlékét, Veszprémben az állatkert vette fel a nevét. **F. m.:** *Vadász- és gyűjtőúton Kelet-Afrikában* (1929-ben angolul, 1933-ban franciául, 1962-ben németül is kiadták), 1927; *A megváltozott Afrika*, 1930; *Kelet-Afrika vadonjaiban*, 1955; *A Kilimandzsárótól Nagymarosig*, 1956; *Vadászkalandok Afrikában* 1957; *Utolsó afrikai vadászatom*, 1971.

**TÓTH LAJOS (Léva, 1882. december 20. – Budapest, 1957. július 1.) ref. pap, tanár, egyháztörténész, teológus.**

Léván végezte a gimnáziumot 1901-ben. 1901–1905 között teológiát hallgatott Pápán a ref. kollégiumban, majd Svájcban (Bázel, Bern) és Skóciában (Edinburgh) gyarapította ismereteit. Hazatérve Garamvezekényben és Nagysallón segédlelkészként szolgált, 1909–1919 között Zólyomban volt lelkész. 1920-ban Budapestre költözött és hitoktató lelkészként tevékenykedett. 1921–1947 között a pápai teológiai akadémián az ószövetség magántanára, majd professzora lett. Nyugdíjazását követően Budapestre költözött. **F. m.:** *A zólyomi református missziói egyház története*, 1909; *Az írás kritikai vizsgálása és a református teológia összeegyeztethetősége*, 1927; *A pascha eredete és történeti fejlődése*, 1931; *Ószövetségi bevezetés*, 1933; *Az Ószövetség vallása*, 1938; *A pápai főiskolai nyomda története*, 1939.

**MERCADER JENŐ (Léva, 1884. június 13. – Budapest, 1958. április 8.) kohómérnök.**

1908-ban a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskolán szerzett vaskohómérnöki oklevelet. Hosszabb amerikai tanulmányút után különböző magyarországi hengerművekben dolgozott. 1921-től a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. tulajdonában levő csehszlovákiai Korompai Vas- és Acélgár hengerművének, majd a třineci Bánya- és Kohóvállalatok hengerművének volt a vezetője. Elméleti téren legjelentősebb eredménye a nyújtó oválüregek méreteinek megállapítására ki-



dolgozott Mercader-féle formula; gyakorlati téren több korszerű szalagsor megépítése és üzembe helyezése. 1945 után részt vett a magyarországi kohászati üzemek korszerűsítésében és fejlesztésében. 1950-től a budapesti Kohóipari Tervező Iroda hengerműtervező osztályának vezetője volt.

**KARL JÁNOS (Léva, 1891. szeptember 21. – Budapest, 1956. november 21.)** piarista paptanár, szakíró.

Középiskoláit Léván, Vácott és Kecskeméten, a piarista gimnáziumban végezte. 1908-ban Vácott lett a piarista rend tagja. 1911-től a budapesti tudományegyetemen földrajzot és természetrajzot hallgatott, 1915-ben szerzett tanári oklevelet és doktori címet. 1915-től a selmecbányai, a kolozsvári és 1919-től a budapesti piarista gimnáziumban tanított. 1937-ben lett a szegedi, majd ismét a kolozsvári, 1943–1945-ben pedig a kecskeméti piarista gimnázium tanára. Emellett 1922–1931-ben a Katolikus Polgári Iskolák Tanárképző Intézetében is oktatott. Földrajzi utazásokat is tett: tagja volt a Turza János vezette balkáni kutatóútnak 1916–1918-ban, a gróf Teleki Pál által vezetett 1924-es finnországi utazócsoporthoz. Többször is kiadott statisztikai adatokkal kiegészített zsebtáblást, emellett földrajzi tankönyveket írt különböző típusú iskolák számára. A földrajz oktatásának módszertani kérdéseivel is foglalkozott. 1922–1944 között szerkesztette az *Erdélyi* c. folyóiratot, 1923–1925-ben a *Földrajzi Közleményeket*.

**MORAVEK ENDRE (Léva, 1902. április 22. – Budapest, 1971. október 4.)** könyvtáros.

A budapesti tudományegyetemen szerzett görög–latin szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet. Az Országos Bibliográfiai Központban díjtalan gyakornok, majd az Egyetemi Könyvtárba került (1926), ahol később a feldolgozó osztályt vezette. Elkészítette első nagyobb könyvészeti munkáját: *A magyar klasszika filológiai irodalom bibliográfiája 1901–1925* (1930) címmel. 1930-ban vendég könyvtáros volt a lipcsei Deutsche Bücherei-ben. Felismerte a német fasizmusnak a Duna-medence népeit is fenyegető veszélyét; ennek hatására közzétette a *Magyar Szemlé*-ben és más folyóiratokban nemzetiségi tárgyú cikkeket. Áthelyezték a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium nemzetiségi iskolaügyi osztályára. Nyugdíjazásáig az MTA Könyvtárában dolgozott (1948–1962), a könyvtár-feldolgozó osztályt vezette, s az általa megvalósított katalógizálási reformok révén színvonalas katalógushálózat épült ki. Több tanulmányban foglalkozott a katalógizálás elvi kérdéseivel. Hivatalt pályájának végén kezdett hozzá a *Vocabularium abbreviaturarum bibliothecarii* anyagának gyűjtéséhez. A tervezett három részből megjelent az első, az *Abbreviaturae Cyrillicae* (1961) és a harmadik 8 kötete, az *Index acronymorum selectorum* (1961–71), amely mintegy 160 000 rövidítés feloldását tartalmazza. **F. m.:** *A lipcsei Deutsche Bücherei*, 1932; *Nagymagyarország nemzetiségei*, 1934; *Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen*, 1957; *Kiadványtípusok a katalógizálás szempontjából*, 1958.

**KUBIČKA KUCSERA KLÁRA (Léva, 1936. augusztus 19. –) művészettörténész.**

1953-ban érettségizett Komáromban, majd a pozsonyi Comenius Egyetem, valamint a prágai Károly Egyetem BTK-án művészettörténet–esztétika szakon végzett (1973-tól a művészettörténet-tudomány kandidátusa). 1959–1965 között műemlékvédő Bajmócon, 1965–1974 között főiskolai oktató, majd a kerületi képtár munkatársa Besztercebányán, 1974–1983 között szabadfoglalkozású, 1987-ben egyik megalapítója a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galéria építészeti gyűjteményének. 1992–1998 között a DOCOMOMO nemzetközi építészeti szervezet szlovákiai munkacsoportjának elnöke. 1997 óta újra Besztercebányán él. Az 1960-as évektől foglalkozik a szlovákiai magyar képzőművészettel, számos kiállítás kurátora, katalógusok szerzője, lexikonok társszerzője, szakmai szervezetek tagja, ill. vezetője; az MTA köztestületi tagja. Főbb díjai, kitüntetései: Marian Váross-díj (1991); az SZMKT nívódíja (1997); A Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstplakettje (2001); Martin Kusý-díj (2005); Posonium Irodalmi Díj Életműdíja (2006). **F. m.:** *Szabó Gyula*, 1972; *Ecce Homo – válogatás Szabó Gyula grafikáiból*, 1975; *Kisgaléria*, 1977; *Bacska Béla*, 1983; Lipcsey György, 1995; *A Szlovákiai Képzőművészek Egyesülete*, 2010.

**KECSKÉS ÁRPÁD (Léva, 1940. március 18. –) fizikus, egyetemi oktató.**

Léván érettségizett (1957), a pozsonyi Pedagógiai Főiskola TTK-n matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett (1961). 1961-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola (ma: Konstantin Filozófus Egyetem) tanársegédje, 1964-től adjunktusa, 1980-tól docense, 2002-től tanszékvezetője, 1999–2002-ben a TTK dékánhelyettese. 1974-től a kémiai tudomány kandidátusa. Cseh és szlovák általános és középiskolai tankönyveket fordít. Kutatási területe: a tömeg-spektrométeres izotópanalízis és geokémiai alkalmazása. **F. m.:** *Terminologický slovník – Terminológiai szótár* (többekkel), 1965; *A szlovákiai szén-dioxid-előfordulások genetikájának vizsgálata* (kandidátusi értekezés), 1974; *A tömegspektrométeres izotópanalízis hidrológiai alkalmazása* (habilitációs értekezés), 1980; *Jadrová fyzika* (többekkel), 2001.

**DÓKA KLÁRA (Léva, 1944. február 25. – Gyömrő, 2012. november 15.)** levéltáros, történész.

A budapesti ELTE Bölcsészkarának magyar–történelem szakán végzett 1968-ban, majd hat éven keresztül Budapest Főváros Levéltárában dolgozott, közben 1969-ben doktori, 1974-ben kandidátusi címet szerzett. Harmincévesen elvállalta egy új levéltár létrehozását, és az Országos Vízügyi Levéltár vezetőjeként a Vízügyi Dokumentációs és Továbbképző Intézetben lévő szétszórta irat-és dokumentációs anyagot néhány év alatt levéltárrá szervezte. 1981-ben életre hívták a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Levéltári Szekcióját, 1984 májusától ott működött osztályvezető-helyettesként. 1992-ben munkahelye a Magyar Országos Levéltár része lett, így 2007. február 28-án bekövetkezett nyugdíjazásáig főlevéltárosként

ott dolgozott. 1996-ban lett az MTA doktora. Az általa feldolgozott témák alapvetően a XVIII.-XIX. sz. gazdaságtörténetére (céhes kézműipar, világi és egyházi uradalomtörténet, egyháztörténet, molinológia<sup>90</sup>, térképezés-történet) vonatkozó ismereteinket teszik teljesebbé. Több mint 400 megjelent műve között igen nagy számban szerepelnek levéltári segédletek (térképtári repertórium, katalógus, módszertani tanulmányok), illetve az utóbbi években a közép- és felsőfokú levéltári tanfolyamokhoz készült tankönyv. Oktatóként is jelentős részt vállalt a levéltárosok képzésében.

## LIPTÓSZENTMIKLÓS (Liptovský Mikuláš)

Az egykori Liptó vármegye területén fekvő település környéke már a honfoglalás előtti időkben lakott hely volt. Először 1286-ban említik írott források. A XX. század folyamán 13, korábban önálló helységet csatoltok hozzá, többek között Deménfalut, Kispalugyát, Okolicsnót és Verbicet. 1360-ban kapott városi rangot és piactartási jogot Nagy Lajos királytól. 1636-tól itt tevékenykedett Tranoscius György (1591–1637) morva-sziléziai származású ev. lelkész és költő, a „szláv Luther”, a cseh/szlovák nyelvű Chitara sanctorum egyházi énekeskönyv szerzője. A város 1677-ben lett Liptó vármegye székhelye. Zsinagógája 1713-ban épült és a II. vh.-ig jelentős zsidó népessége volt. A város a szlovák nemzeti ébredés központja. 1829-ben itt létesült az első szlovák könyvtár, 1830-ban az első szlovák színtársulat, 1844-ben a Tatrin kulturális egyesület. 1848-ban itt dolgozták ki a szlovák nemzet 14 pontból álló kívánságait. 1910-ben 3251 lakosából 1656 szlovák, 900 magyar és 655 német volt. 2011-ben 31 921 lakosából 28 061 szlovák volt. Itt végezték ki 1713-ban Juraj Jánošík legendás betyárvezért. Itt született Janko Král’ (1822–1876) szlovák költő; Bacher Vilmos (1850. január 12. – Budapest, 1913. december 25.) orientalista, rabbi nemzetközi hírű Talmud-kutató; Aurél Stodola (1859–1942) szlovák származású svájci fizikus, mérnök, feltaláló, egyetemi tanár, a gőzturbinák elméletének egyik megalkotója; Balló Ede (1859–1936) festőművész; Janko Alexy (1894–1970) író és festőművész; Palugyay Zoltán (1898–1935) festő, író; Koloman Sokol (1902–2003) nemzetközi hírű szlovák és magyar származású mexikói grafikus és festőművész; a ma már Liptószentmiklóshoz tartozó Csemicen Csemiczky László (1909–2000) festőművész. A városban 1930-tól egy Karsztmúzeum is működik.

\*\*\*

### CORNIDES DÁNIEL (Liptószentmiklós, 1732. július 1. – Pest, 1787. október 4.) történész, könyvtáros, egyetemi tanár.

Még gyermekként szüleivel Körmöcbányára költözött és itt kezdte iskolai tanulmányait. Felsőbb iskolákba Losoncon és Pozsonyban járt, itt Bél Mátyással is kapcsolatba került. Különösen a történelem iránt vonzódott. Az erlangeni egyetemen bölcsészettel hallgatott és diplomája megszerzését követően Erdélyben lett báró Wesselényi István gyermekeinek a nevelője, miközben a kolozsvári ref. kollégiumban német nyelvet oktatott 15 éven át. Ezt követően gróf Teleki József (1738–1796) főispán és koronaőr titkára lett és beutazta Itáliát és Franciaországot. 1784 novemberében nevezték ki a budai magyar királyi egyetem oklevéltan és címertan tanárává. 1785-ben Teleki József két fiát elkísérte Göttingenbe, ahol szeptember 10-én a királyi akadémián előadást tartott a magyarok ősi pogány vallásáról. Kéziratban maradt mintegy harminc, a magyar történelemmel kapcsolatos munkája, melynek nagy hasznát vette [Fejér György](#) (1766–1851), az Egyetemi Könyvtár igazgatója *Codex Diplomaticus*ában. Gazdag oklevél-, felirat- és éremgyűjteményét halála után Teleki József gróf vette meg. Kaprinay Istvánhoz (1714–1786) és Pray Györgyhez (→Érsekújvár) írt levelei a budapesti Egyetemi Könyvtárba kerültek. **F. m.:** *Regum Hungariae, qui saeculo XI. regnare, genealogiam illustrat*, 1778; *Commentatio de religione veterum Hungarorum* (a pogány magyarok vallásáról), 1791; *Vindiciae anonymi Belae regis notarii*, 1802.

### BALLÓ MÁTYÁS (Liptószentmiklós, 1844. november 30. – Rákospalota, 1930. szeptember 27.) kémikus, az MTA levelező tagja (1880).

Középiskolai tanulmányait Késmárkon, Rozsnyón és Lőcsén végezte. 1864–1866-ban a bécsi műegyetemen, 1866–1868-ban a zürichi műszaki főiskolán tanult, ahol vegyész oklevelet szerzett. 1868–1900 között a budapesti IV. kerületi fő-reáliskola vegytanára, közben 1868–1871-ben a műszaki egyetemen Nendtvich Károly tanársegédje volt. Tíz éven át (1873–1883) a fővárosi vegyészeti és élelmiszer-vizsgáló állomás vezetője, majd az ebből létrehozott intézet igazgatója volt. Elsősorban analitikai kémiával, ásvány- és ivóvíz-elemzéssel, valamint élelmiszer-vizsgálatokkal foglalkozott. Ő írta az első magyar kémiatankönyvet (*A vegytan alapelvei*, 1872) a középiskolák számára. **F. m.:** *A Duna folyam vegyi viszonyairól Buda-Pest mellett*, 1876; *Budapest főváros ivóvízei egészségi szempontból és néhány ásványvíz elemzése*, 1881; *Újabb tanulmányok a kámforcsoport köréből*, 1881.

### DINER-DÉNES JÓZSEF (Liptószentmiklós, 1857. június 27. – Párizs, 1937. augusztus 5.) mérnök, művészettörténész, szociáldemokrata politikus.

Bécsben, Drezdában, Párizsban és Brüsszelben folytatott mérnöki tanulmányokat az ottani egyetemeken. Ezt követően fizikát, kémiát, régészetet, művészettörténetet és filozófiát hallgatott. 1881-ben az MNM tisztviselője lett, művészettörténeti tanulmányai jelentek meg. Berlinben a *Freie Bühne* munkatársa. Budapestre visszatérve 1893-ban Katona Lajos (1862–1910) néprajzkutatóval megalapította az *Élet* c. folyóiratot. 1906-tól 1910-ig a *Munka Szemléje* c. szociológiai folyóirat szerkesztője, majd az Irodalmi Szalon c. könyvtár vezetője. Számos szociológiai, művészettörténeti és irodalmi tanulmá-

<sup>90</sup> A malmokkal foglalkozó tudomány

nya jelent meg. Bekapcsolódott a szociáldemokrata mozgalomba. 1918-ban a Károlyi-kormány külügyi államtitkárává nevezték ki. A Tanácsköztársaság idején Párizsba küldték. Később Amerikába költözött, majd visszament Párizsba, ahonnan többé nem tért haza. A szocialista *Populaire* munkatársa volt, Léon Blum (1872–1950), a későbbi francia kormányfő barátja köréhez tartozott. 1933-ban jelent meg franciául Marx Károlyról írott életrajza, amelyhez Blum írt előszót. Leonardo da Vinciről szóló kötetében kísérletet tett a marxista művészettörténet-írás módszerének alkalmazására. Egyik szervezője volt a világ első munkásmozgalmi múzeumának, a Kommunista Proletár Múzeumnak. **F. m.:** *Az elefántcsont faragás története*, 1890; *Vergangenheit und Zukunft*, 1896; *Leonardo da Vinci és a Renaissance kialakulása*, 1906.

### **WEISER ISTVÁN (Liptószentmiklós, 1873. január 21. – Budapest, 1957. július 8.) élelmiszerkémikus, állatorvos, egyetemi tanár.**

Vegyészeti tanulmányait a budapesti és a müncheni műegyetemen végezte, majd 1895-ben a budapesti tudományegyetemen bölcsészdoktorátust szerzett és ott Tangl Ferenc mellett volt – rövid ideig – gyakornok. 1896-ban az Állatorvosi Főiskola tanársegédje lett. Részt vett Tangl vezetésével az Állatéletteni és Takarmányozási Kísérleti Állomás megszervezésében, amelynek 1897-ben segéd-, majd első, ill. fővegysége, 1917-ben igazgatója lett. Közben, 1904-ben az állatorvosi főiskolán takarmánykémiből, a tudományegyetemen az élelmiszerek vizsgálatából egyetemi magántanár lett. 1934-ben nyugdíjba vonult. 1894-től kezdve jelentette meg önálló kutatásainak eredményeit, főleg a *Kísérletügyi Közleményekben*. Behatóan foglalkozott az állati anyagforgalom és a takarmányozás kérdéseivel. Az élelmiszer-kémiaiban elsősorban a méhészeti termékeket vizsgálta. **F. m.:** *A szarvasmarha takarmányozása O. Kellner keményítőérték-elmélete alapján*, 1909; *Vizsgálatok az erjesztett takarmányok tápláló értékéről*, 1909; *Friss és szárított moslék befolyása a tej és tejszérum összetételére*, 1912; *A melasse mint takarmány* (németül is), 1913; *Tangl Ferenc. Visszapillantás életére és mezőgazdasági kísérletügyi működésére*, 1918; *A méz és viasz kémiája és biológiája*, 1925; *Takarmányozástan*, 1952.

### **STEIER LAJOS (Liptószentmiklós, 1885. március 2. – ?, 1938) publicista, történész.**

Életéről kevés megbízható adat van. Édesapja tanító volt, de Liptószentmiklóson nyomdát működtetett. Néhány évig a budapesti műegyetem hallgatója volt, majd a budapesti tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett. Ezután újságírói pályára lépett. Publicisztikai munkássága mellett történelmi tanulmányokat folytatott, s főleg a szlovák-magyar viszonyról, az 1848–1849-es évek addig kiadatlan bécsi levéltári anyagának feltárásával foglalkozott. Egy német nyelvű munkát is írt az utódállamok gazdasági és nemzetiségi viszonyairól. **F. m.:** *A tót kérdés*, 1912; *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról*, 1924; *Görgey és Kossuth*, 1924; *Az 1849-iki trónfosztás*, 1928; *Haynau és Paskievics I-II.*, é. n.

### **RÁSONYI LÁSZLÓ (Liptószentmiklós, 1899. január 22. – Budapest, 1984. május 4.) nyelvész, turkológus.**

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett 1921-ben magyar-történelem szakos tanári diplomát, majd török filológiából is doktorált. 1922–1935-ben az MTA Könyvtárában dolgozott, később Ankarába került, ahol 1941-ig előadó volt az ottani egyetemen. A II. világháború idején Kolozsvárott tanított az egyetemen, 1947–1949-ben a Balkáni Intézet munkatársa volt, majd ismét az MTA Könyvtárához került, ahol 1951–1962 között az újonnan létrehozott Keleti Gyűjtemény vezetőjeként tevékenykedett. 1962-ben nyugalmába vonult, de 1963–1968 között ismét az ankarai egyetemen vendégprofesszorként oktatott. Kutatásainak középpontjában a magyar és a török nevek, a török népek története, irodalma és a magyar őstörténet etnikai, nyelvi problémái álltak. **F. m.:** *Török nyelvtan*, 1960; *A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai*, 1962; *Hidak a Dunán. A régi török népek a Dunánál*, 1981; *Onomasticon Turcium. Turcic Personal Names as collected by László Rásonyi*, 2007.

### **RADOCSAY DÉNES (Liptószentmiklós, 1918. augusztus 17. – Budapest, 1974. december 5.) művészettörténész, muzeológus.**

A budapesti egyetemen tanult művészettörténetet. 1941-től a Szépművészeti Múzeum munkatársa, 1952-től a Régi Magyar Gyűjtemény vezetője. 1970-től az Iparművészeti Múzeum főigazgatója. Eleinte a közelebbi múlt, és napjaink művészete iránt érdeklődött, doktori értekezését Madarász Viktorról írta. A negyvenes évek során számos tárlati kritikát írt művészeti folyóiratokba és napilapokba. A negyvenes évek végétől elsősorban a középkori magyar művészet kérdéseivel foglalkozott. Ő állította össze a régi magyar anyagot a neuchâtel (1965), a párizsi (1966), a londoni (1967), a budapesti (1969), a Nemzetközi Művészettörténeti Kongresszus alkalmával, a moszkvai (1971) és a római (1972) bemutatkozásokhoz. Mint az Iparművészeti Múzeum vezetője modernizálta a gyűjtőkört, kiegészítette a kortárs művészet alkotásaival és kibővítette a múzeum nemzetközi kapcsolatait. Vizsgálatait olyan anyagokra is kiterjesztette, amelyeket a művészettörténeti kutatás addig alig használt fel, ezek közül a legjelentősebbek a címeres levelekről szóló cikkek. Legfontosabb munkái a középkori Magyarország freskóiról, táblaképeiről és faszobraitól szóló könyvei. Különös értéke ezeknek a könyveknek a katalógusrész, amely az alkotásokat felsorolja, röviden jellemzi (beleértve az elveszett, csak a szakirodalomból ismerteket is), és a lényeges említéseiket hiánytalanul felsoroló bibliográfiát is megadja. Munkásságával jelentősen hozzájárult a táblakép-festészet és faszobrászat területén folyó kutatások kibontakozásához. Budapesti lakóházát emléktábla jelöli. **F. m.:** *A középkori Magyarország falképei*, 1954; *A középkori Magyarország táblaképei*, 1955; *Gótikus festmények Magyarországon* (németül, franciául és angolul is), 1963; *A középkori Magyarország faszobrai*, 1967; *Francia és németalföldi miniatűrök Magyarországon* (Sol-

tész Zoltánnéval, Szántó Tiborral), 1969; *A középkori Magyarország falfestményei* (németül is), 1977; *Falképek a középkori Magyarországon* (németül is), 1977.

## LIPTÓÚJVÁR (Liptovský Hrádok)

Az egykori Liptó vármegyében fekvő település már a honfoglalás előtt lakott hely volt. A XIII. században már állt a vára, ezt először 1262-ben említik *castro Lippo*, majd 1341-ben *Ujwar* alakban. A mai település a XVIII. sz. elején alakult ki az itteni só-, vas- és rézlerakat körül. 1768-ban alapították az erdészeti iskolát, amely a helység első oktatási intézménye volt. A XIX. sz. elején a vági tutajozás kiindulási pontja lett: fát, vasat, rezet, sajtot szállítottak. 1910-ben 667 lakosából 351 szlovák, 256 magyar volt. 2011-ben 7601 lakosából 6974 szlovák volt. Itt született: id. Bobula János (1844–1903) építész, építészeti szakíró, ifj. Bobula János (1871–1922) építésmérnök apja, Bobula Ida (1900–1981) történész, amatőr nyelvész nagypaja; Stróbl Alajos (1856. június 21. – Budapest, 1926. december 13.) kiemelkedő szobrászművész; Csorba Géza (1892. július 27. – Budapest, 1974. december 26.) Kossuth-díjas szobrászművész.

\*\*\*

### BAINTNER FERENC (Liptóújvár, 1805 – Balassagyarmat, 1883. március 1.) orvos, királyi tanácsos.

Apja, Baintner Károly is orvos volt. A pesti egyetemen végezte orvosi tanulmányait 1830-ban. Még ugyanebben az esztendőben Losoncra került, mint Nógrád vármegye másodorvosa. 1839-től Balassagyarmaton élt és a megye tisztii főorvosa volt. Az egyetem elvégzésének 50. évfordulója alkalmából díszoklevelet kapott, Ferenc József császár pedig királyi tanácsos-sá nevezte ki. Értekezését latinul írta: *Dissertatio in aug. medica de praecipuis basibus vegetabilium salinis*, 1830.

### BAINTNER JÁNOS (Liptóújvár, 1815. január 15. – Pusztaberki, 1881. augusztus 14.) jogász, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja.

Baintner Ferenc öccse. Középiskolai tanulmányait Rozsnyón, Miskolcon és Lőcsén végezte, a jogot a pesti tudományegyetemen hallgatta. 1835-ben szerzett jogi diplomát. 1836–1838-ban királyi táblai hites jegyzőként tevékenykedett, 1838-ban ügyvéd, egy évvel később jogtudor lett. Több előkelő családnál jogtanító volt, majd 1841 áprilisától Eszterházy herceg uradalmi igazgatóságán jogügyi előadóként és titkárként működött 1848-ig. Ekkor a pozsonyi jogakadémia tanára, 1850 májusától igazgatója lett. 1854 szeptemberében kinevezték a pozsonyi országos főtörvényszék tanácsosává, később az úrbéri törvényszék ülnökévé, majd pedig a pozsonyi földtehermentesítési bizottság tagjává, de egyúttal megtartotta akadémiai igazgatói tisztségét is. 1862 májusában a pesti tudományegyetemen az osztrák-magyar jog és polgári törvénykezés tanárává nevezték ki. Az MTA 1865 decemberében választotta meg levelező tagjává. **F. m.:** *Magyar régi és új törvényszéki rendezet és törvénykezési eljárás*, 1851; *Ausztriai általános magánjog alaptanai*, 1868; *A bírósági szervezet és peres eljárás köztörvényi polgári ügyekben*, 1877.

## LONTÓ (Lontov)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést *Lumpton* alakban említik először 1236-ban. Az évszázadok során számos családnak voltak itt birtokai, közülük talán a Jekelfalussyak voltak a leghíresebbek. Ma is sok műemlék jellegű épület áll a községben. Itt született báró Kaas Ivor (1842. január 24. – Budapest, 1910. december 2.) publicista, politikus, a *Budapesti Hírlap* és a *Pesti Napló* főmunkatársa, országgyűlési képviselő. Többen itt gazdálkodtak vagy itt építettek maguknak kastélyt, mint pl. Thék Endre (1842–1919), a magyar nagyüzemi bútorgyártás megalapítója, Lontón 1300 holdnyi birtokon gazdálkodott. Egy ideig a településen lakott: Boronkay Lajos (1810–1863), 1848-as kormánybiztos; Fejérváry Miklós (1811–1895), aki 1834-ben a müncheni Bajor Királyi Könyvtárban felfedezte az ún. Müncheni vagy Jászai Kódexet – ez tulajdonképpen az 1410-es Huszita Biblia másolata volt, amelyet 1466-ban Németi György készített. Fejérváry 1851-ben elhagyta Magyarországot és végül Davenportban hunyt el; Rakovszky István (1823–1891) gazdálkodó, helytörténeti és hadtörténeti író (→Pozsony); Rakovszky Béla (1860–1916) jogász, diplomata, műgyűjtő, lontói kúriájában gyakran időzött és egy könyvtárat is berendezett ott, amelyben sok ősnymtatvány és könyvritkaság volt. Itt van eltemetve a Jekelfalussy család sírboltjában Jekelfalussy József (→Rimaszombat) statisztikus, gazdaságtörténész, az MTA levelező tagja; Jekelfalussy Lajos (1848–1911) katonatiszt, honvédelmi miniszter; Rajner Pál (1823–1879) Bars vármegye főispánja, belügyminiszter, aki 1872-től haláláig élt Lontón. 1910-ben 822 magyar lakosa volt. 2011-ben 702 lakosából 378 magyar és 283 szlovák volt.

## LOSONC (Lučenec)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő település már a honfoglalás előtt lakott hely volt. Első írásos említése 1247-ből való *Luchunch* alakban. A XV. sz. derekán a Felvidéken grasszáló husziták itt is megvetették a lábukat és egy erődítményt emeltek, amelyet 1451-ben még Hunyadi János is sikertelenül ostromolt. 1622-ben Bethlen Gábor fejedelem itt őriztette a magyar szent koronát. A törökök több ízben is feldúlták a helységet, amely 1785-től mezőváros volt. 1849. március 24-én az alsómcinsinyei születésű Beniczky Lajos (1813–1868) honvédezeredesi parancsnoksága alatt egy száz fős honvédkülföldi lövésztársaság Losoncon rajta ütött egy jóval nagyobb lélekszámú osztrák alakulaton és vagy 300 császári katonát ejtett foglyul. 1849. augusztus 9-én az osztrákok

segítségére érkezett cári csapatok bosszúból felgyújtották a várost. Nógrád vármegye egyik szellemi központja volt évszázadokon át, az 1918-as impériumváltást követően azonban egyre nagyobb mértékben elszlovákosodott. 1910-ben 12 939 lakosából 10 634 magyar, 1675 szlovák és 428 német volt. 1930-ban 15 459 lakosából 8725 csehszlovák, 4007 magyar, 889 német és 870 zsidó volt. Érdekes módon 1941-ben a 14 987 lakos közül 12 661 személy magyarnak vallotta magát, a szlovákok száma 1735 volt. 2011-ben 28 475 lakosából 19 895 szlovák, 2660 magyar, 219 roma és 5479 ismeretlen (!) nemzetiségű személy volt. A két vh. között itt működött a Ref. Teológiai Szeminárium. A város jeles szülöttjei: Csúzi Cseh Jakab (1639 k. – Pápa, 1695. március 22.) dunántúli ref. püspök, egyike a gályarabságra ítélt protestáns prédikátoroknak; Ráday Pál (1677. július 2. – Pécel, 1733. május 20.) II. Rákóczi Ferenc kancellárja, könyvtáralapító, sírja is Losoncon található; Ung(h)váry János (1763. november 28. – Erdőd, 1807. október 10.) színész, műfordító, mérnök, az első pest-budai magyar színtársulat egyik alapítója; Kármán József (1769. március 14. – Losonc, 1795. június 3.) író, ügyvéd, a *Fanni hagyományai* c. szentimentális regény szerzője; Jeszenszky Danó (1824. január 5. – Budapest, 1906. október 27.) ügyvéd, költő, újságíró, az 1848/49-es szabadságharc idején főhadnagy és Losonc tépáncsnoka volt, megírta Losonc történetét és az oroszok általi feldúlását; Filó Lajos (1828–1905) ref. lelkész, teológiai tanár; Klamarik János pedagógus, államtitkár (→Besztercebánya); Pacséri Károly (1864. január 24. – Budapest, 1928. június 22.) bölcsészdoktor, tanfelügyelő, lapszerkesztő, tankönyvíró; Tildy Zoltán (Losonc, 1889. november 18. – Budapest, 1961. augusztus 4.) ref. pap, politikus, Magyarország miniszterelnöke (1945. november 15. – 1946. február 1.), államfője (1946. február 1. – 1948. július 31.); Varga Nándor Lajos (1895. január 1. – Budapest, 1978. április 17.) festő, grafikus, művészeti író; Serly Tibor (Losonc, 1901. november 25. – London, 1978. október 8.) hegedűművész, zeneszerző, Kodály Zoltán és Hubay Jenő tanítványa, Bartók Béla néhány utolsó művének hangszerelője; Szőnyi Pál (1914– Budapest, 2002. július 19.) nyelvész, a gödöllői Agrártudományi Egyetem Állatorvostudományi Kara idegen nyelvi lektorátusának vezetője; Szeberényi Lehel (Losonc, 1921. június 19. – Budapest, 1998. április 27.) prózaíró, újságíró, országgyűlési képviselő; Duray Miklós (1945. július 18. –) politikus, közíró, geológus, egyetemi oktató. Itt hunyt el: Sükei Károly (Bukarest, 1823. szeptember 16. – 1854. január 18.) költő, újságíró, a losonci gimnázium tanára, a márciusi ifjak egyike; Frideczky Lajos (Tereske, 1817. április 23. – 1902. december 3.) Nógrád vármegye alispánja, a balassagyarmati törvényszék elnöke, sírja Gortvakisfaludon található. A városban van eltemetve: Szabó Gyula (1907–1972) festő-művész. 1960-ban a városhoz csatolták a korábban önálló Losoncapátfalvát, ahol három kastély is található.

\*\*\*

#### **CSÚZI CSEH JÁNOS (Losonc, 1677 k. – Győr, 1732. április 28.) orvos, ref. lelkipásztor.**

Franekerben teológiai és orvosi tanulmányokat végzett, ahol 1702-ben avatták orvosdoktorrá. Visszatérve előbb Ácson, majd Győrről gyakorló orvos és lelkész. A „szőnyi kettős lánnyal” – a számi ikrekhez hasonló leánypárral – (pyopagus, szőnyi ikrek) három évig tartó európai körutat tett és gazdag emberként tért vissza. Képüket latin verses felirattal több ízben kiadta. Utolsó éveiben sokat foglalkozott alkímiával is. Több műve kéziratban terjedt (*Tragoedia podagrica. A köszvénynek rendszerint való folyásáról irt discursus*, 1715; *Praxis medica Csuziana* (az orvosságok és betegségek ismertetése magyar nyelven). **F. m.:** *Dissertatio inauguralis medica de rhachitide*, 1702; *Isten eleiben felvitetett lelki áldozat ...*, 1736.

#### **SZIBENLISZT MIHÁLY (Losonc, 1783. szeptember 6. – Pest, 1834. március 23.) jogász, egyetemi tanár.**

Jogi tanulmányok után 1810-től a győri jogakadémia tanára (természetjog, magyar közjog), egyszersmind cenzor. 1827-től haláláig a pesti egyetem tanára. Mint jogbölcse az osztrák Zeiller-Egger- és Krug-féle természetjogi irányzat követője. Karl Martini bírálója. Mint büntetőjogász elméletileg Feuerbach követője, gyakorlatilag azonban – elsősorban eljárásjogi vonatkozásban – sok reakciós intézmény védelmezője (tortúra-szabályozás stb.). **F. m.:** *Institutiones juris naturalis I-II.*, 1823; *Institutiones juris privati romani I-III.*, 1829.

#### **FABÓ ANDRÁS (Losonc, 1810. március 10. – Agárd, 1874. március 18.) ev. pap, egyháztörténész, történész, az MTA levelező tagja (1864).**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd a pozsonyi ev. főiskola elvégzése után egy ideig nevelő, ezt követően 1833-tól tanár Losoncon, 1835-től haláláig agárdi ev. lelkész. A korabeli folyóiratokban 1830-tól kezdve számos, főleg a protestáns egyháztörténet és a XVI.–XVIII. sz.-i magyar történelem körébe vágó cikke, könyve és forráskiadványa jelent meg. **F. m.:** *Cigány adomák* (Vig Dezső néven), 1858; *Beythe István életrajza*, 1864; *Rajzok a magyar protestantizmus történetéből*, 1868; *A magyar és erdélyországi mind a két vallású evangélikusok okmánytára*, 1869; *Vitnyédy István levelei 1652–64*, 1871; *Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica I-IV.*, 1861–1873; *Az 1662-iki országgyűlés*, 1873.

#### **DOLESCHALL GÁBOR (Losonc, 1813. február 13. – Miskolc, 1891. április 24.) orvos, növényfiziológus.**

Polgári családból származott. A gimnáziumot és a bölcséleti szak két osztályát Egerben a papnevelő intézetben végezte. 1840-ben avatták orvosdoktorrá Pesten és két és fél éven át az egyetem gyógyászati intézetében segéd és helyettes tanár volt. 1843-tól haláláig Miskolcon gyakorló orvos. 1844-ben megalapította a Miskolci Orvosegyesületet. A szabadságharcban a 22. honvédszászlóalj főorvosa volt. A szabadságharc után több mint 30 évvel később megjelent önéletrajzában szinte egyedülálló módon megpróbálta elfogulatlanul ábrázolni Kossuth Lajos és Görgei Artúr alakját, egymáshoz fűződő viszonyát és szembenállását. Doktori értekezése az első magyar növényélettani mű, de csak összeollózás. Orvosi cikkeket is írt a korabeli lapokba (*Orvosi Tár*, *Magyar Gazda*, *Gyógyászat*, *Fővárosi Lapok*), valamint a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálataiba*. **F. m.:** *A növények élettana*, 1840; *Életem, eszményeim és negyvenhét éves orvosi gyakorlatom* (önéletrajz), 1882.

**BENCZÚR JÁNOS (Losonc, 1817. május 29. – Rimabrézó, 1852. július 12.) ügyvéd, jogi író.**

Apja ev. lelkész volt és családjával 1827-ben Nyíregyházára költözött, ahol fia elkezdte a gimnáziumot és Eperjesen fejezte be. Pesten jogot hallgatott és 1842-ben letette az ügyvédi esküt. Az 1840-es években a *Jelenkor* c. lap belső munkatársa. 1848-ban Nyíregyháza város aljegyzője. A szabadságharc után bujdosott. Konzervatív szemléletű műveiben a feudális rendszer egyes intézményeivel (hitbizomány) és az egész megyei közigazgatással kapcsolatban igyekezett bizonyos korrekciókat bevezetni, ill. ezek segítségével a rendi intézményeket (követi utasítási rendszer stb.) megvédeni. Szépirodalmi műveket fordított magyar nyelvre és rendszeresen írt társadalompolitikai cikkeket a korabeli lapokba is. **F. m.:** *Alkotmányozás vagy vélemény a megyei s városi kérdések iránt*, 1843; *A magyarországi hitbizományok célszerű átváltoztatásáról*, 1847; *Ügyvédi viszonyok*, 1847; *A szabadság és társadalmi rend elméletei*, 1848.

**FÁBRY JÁNOS (Losonc, 1830. július 21. v. 31. – Rimaszombat, 1907. december 28.) flórakutató, tanár.**

Elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában kezdte, Selmezbányán folytatta, a bölcsészetet Eperjesen végezte. Itt többek között Hazslinszky Frigyes Ákos (→Késmárk) is tanította. Részt vett az 1848/49-es szabadságharcban, utána nevelő, majd 1850-től Osgyánban gimnáziumi tanár. 1854-ben a bécsi egyetemen fizikát, kémiát, geológiát és mineralógiát tanult. Az osgyáni és rimaszombati gimnázium egyesítése után 1854–1897 között Rimaszombatban működött: a gimnázium tanára, később igazgatója volt. Egyik alapítója és 1860–1890 között gondnoka és tanára volt a rimaszombati felső lányiskolának. Több tudományos és kulturális egyesületben tevékenykedett, a Gömör vármegyei múzeum<sup>91</sup> egyik alapítója és igazgatója is volt. Már osgyáni működése idején megalapozta azt a herbáriumot, amely később a rimaszombati gimnázium természetrajzi gyűjteményének az alapja lett. Nemcsak növényeket, állatokat, ásványokat és kőzeteket gyűjtött, hanem néprajzi jellegű tárgyakat, sőt szokásokat és mondákat, valamint különböző ünnepekhez kapcsolódó énekeket is. Rendszeres meteorológiai megfigyeléseket is folytatott. Flóraművei, bár szorgalmas gyűjtés eredménye, sok téves adatot is tartalmaznak. Ugyanakkor példamutatóan rendszerezte őket és más jellegű gyűjtőmunkájának darabjaival együtt megalapozták a rimaszombati múzeum állományát. Rendszeresen írt ismeretterjesztő cikkeket, vezércikkeket és jegyzeteket is a korabeli lapokba (*Hont, Politikai Ujdonságok, Gömöri Közlöny, Rozsnyói Híradó, Gömör-Kishont, Magyar Nyelvőr* stb.) **F. m.:** *Rimaszombat viránya*, 1858/59; *A növénytan elemei* (tankönyv), 1865; *Gömör megye viránya*, 1867; *Gömör-Kishont vármegye természeti viszonyai* (In: Borovszky S.: Magyarország vármegyéi és városai. Gömör-Kishont vármegye), 1904.

**KUNSZT JÁNOS (Losonc, 1831. március 21. – Losonc, 1909. március 13.) amatőr botanikus, banktisztviselő.**

A gimnáziumot szülővárosában, a kereskedelmi akadémiát Pesten végezte. Losoncon kereskedő, majd 1870-től a városi bank pénztárosa volt. Losonc környékének növényvilágát tanulmányozta, számos dolgozatot közölt megfigyeléseiről (*Természet, Magyar Növénytani Lapok*). Herbáriumának egyes részei a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeumban és a nyitrai Agrártudományi Egyetemen találhatóak. Kertészettel is foglalkozott, hazai és nemzetközi kiállításokon több díjat nyert. Versek, elbeszélések írt, franciából fordított. **F. m.:** *Losonc vidékének pázsitviránya*, 1874; *Losonc vidékének mocsárliliomai*, 1876; *Losonc vidékének liliomviránya*, 1878; *Nógrád megye felvidéke flórája* (két részben), 1878.

**TERRAY ISTVÁN (Losonc, 1843 – Rimaszombat, 1912. május 7.) régész, történész.**

Nemesi családból származott. Régészeti emlékeket gyűjtött, melyeket a rimaszombati megyei múzeumnak adott át. Segítette Forgon Mihály (→Gömörmihályfalva) családtörténeti kutatásait. Likéren élt, amikor 1900-ban az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület megalapításakor annak pénztárnoka lett Selmezbányán. Később Rimaszombatba költözött. A Rimamurányi-salgótarjáni vasúttársaság pénztárnoka volt Nyustyán. A Magyarországi Kárpát Egyesület központi választmányi tagja, a magyar hegymászás és turizmus úttörője volt.

**GRÜNWALD MIKSA, Gedő (Nagyvárad, 1858. február 3. – Losonc, 1933. január ) középiskolai matematikatanár, tankönyvíró.**

Később a Gedő vezetéknevet is használta. Budapesten és Bécsben végezte egyetemi tanulmányait. Ezt követően hat évig nevelősködött, majd a budapesti gyakorlóiskolában tanárjelöltként oktatott. 1886-ban Nagyváradon tanított, 1887-ben Kürschák József (1864–1933) a későbbi legendás matematikaprofesszor, akadémikus révén került a debreceni Fazekas Mihály reáliskolába, ahol 4 évet töltött. 1891–1895-ben Nagykállóban, 1895-től rövid ideig Nagykárolyban, majd 1924-ben történt nyugdíjazásáig Losoncon tanított. Kiváló tanár hírében állt, maga állította össze az érettségi feladatokat, amelyek közül a *Középiskolai Matematikai Lapokban* (Kömal) is számos megjelent. Losonci tanítványai közül többen is (Póka Gyula, Bayer Béla és mások) első helyen végeztek az országos matematikai vagy az Eötvös-versenyen, eredményes megoldói voltak a Kömal által közölt feladatoknak. **F. m.:** *Algebra* (tankönyv), 1895; *Algebra a középiskolák alsóbb osztályai számára 1-2. kötet* (Prága–Pozsony), 1923.

<sup>91</sup> Ma: Gömör–Kishonti Múzeum

**GRITTNER ALBERT (Losonc, 1860 k. – Budapest, 1918. december 1.) vegyész-mérnök.**

A budapesti műegyetemen szerzett oklevelet 1884-ben. Utána saját tervei szerint megszervezte (1902) és korszerű intézetté fejlesztette a MÁV anyagvizsgáló laboratóriumát. Összegyűjtötte a magyarországi szénféléseket és elvégezte teljes elemzésüket. Bevezette a vasútnál Wartha Vince szóda-meszes vízlágyító eljárását és a kazántáplálásra használt hazai vizek rendszeres vizsgálatát. Számottevők a talpfatélítés körében végzett vizsgálatai is. Gyakran közölt kisebb cikkeket, választ olvasói kérdésekre a *Természettudományi Közlönyben*. 2010-ben Demény-Dittel Lajos *Érdekességek Grittner Albert vegyész-mérnökéről, 1860–1918* címmel Hatvanban magánkiadásban egy könyvet jelentetett meg. **F. m.:** *Szénelemzések különös tekintettel a magyarországi szénekre*, 1895; *Vasúti anyag- és áruismeret*, 1917.

**MIKÓ PÁL (Losonc, 1870. január 13. – Balassagyarmat, 1941. október 3.) nyelvész, stílustörténész.**

Szülővárosában végezte középiskolai tanulmányait, a budapesti tudományegyetemen magyar nyelvészettel foglalkozott, Szarvas Gábor tanítványa volt. Az egyetem elvégzése után, mielőtt még a diplomáját megkapta volna, besorozták katonának. 1893-ban tanárai biztatására belefogott a doktori disszertáció elkészítésébe. Témája a középkori magyar nemesasszonyok – Szilágyi Erzsébet, Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona – levelezései és azok nyelvi, stilisztikai, tartalmi tanulsága. 1895-ben Székelyudvarhelyen, az állami főreáliskolában kezdte tanári pályáját, 1898-tól Bártfán rendes tanár, majd 1907-ben Balassagyarmatra helyezték. 1907-től 1932-ig a Balassi Bálint Gimnázium tanára volt. Jaskovics Ferenc gimnáziumigazgató halála után 1914. április 16-tól december 12-ig volt hivatalosan igazgató a gimnáziumban. Ref. hittant is tanított. Az 1920-as években a Nógrád vármegyei Múzeum, a Casino, a Madách Társaság választmányi, a ref. egyháztanács tagja. 1925–1926-ban a külön filmelőadások helyi megbízottja. Értekezései a *Magyar Nyelvőrben* jelentek meg. Az Akadémia nagyszótárának munkatársa volt. **F. m.:** *Női magyar levél stílusa a XVII. században*, 1941/42.

**VITÉZ GÉZA, Illyefalvi-Vitéz (Losonc, 1871. március 16. – Budapest, 1931. augusztus 2.) statisztikus, egyetemi tanár.**

Jogi tanulmányainak befejezése után 1896-tól a sárospataki ref. jogakadémián a közigazgatási jog és statisztika tanára. 1903-ban a kolozsvári egyetemen magántanár. 1914-től a közgazdaságtan és statisztika, majd a közgazdaságtan és pénzügytan tanára a debreceni egyetemen. **F. m.:** *Szerves társadalom és államszervezet*, 1902; *Magyarország statisztikája vázlatos előadásban*, 1904; *Pozitív társadalomtani elméletek és a valódi pozitívizmus*, 1904; *A születési és termékenységi statisztika*, 1906; *A nemek aránya és a nemképződés*, 1906; *Magyarország statisztikája*, 1913; *Társadalmi gazdaságtan*, 1923; *Államháztartástan*, 1925.

**SEIDNER MIHÁLY (Rimóc, 1875. február 1. – Budapest, 1968. július 12.) villamosmérnök, az MTA levelező tagja (1960).**

Középiskolai tanulmányait a losonci állami főgimnáziumban végezte. Szorgalmas megoldója volt a Kömal<sup>92</sup> által közölt matematikai feladatoknak, 1894-ben megnyerte a Matematikai és Fizikai Társulat első Tanulóversenyét. A budapesti, majd a berlin-charlottenburgi műegyetem hallgatója volt és Németországban doktorált. 1903-tól a budapesti Ganz Villamossági Rt. kísérleti laboratóriumában, később az erőmű-tervezési osztályon dolgozott. Az 1919-es Tanácsköztársaság idején termelési biztos volt, emiatt Csehszlovákiába emigrált, ahol a kárpátaljai régióban több erőművet is tervezett és műszakilag irányított (Beregszász, Munkács, Nagyszőlős, Tóketerebes, Ungvár). 1928-ban tért vissza Magyarországra. A villamos gépek folyadékűtésével kapcsolatos találmánya az egyik legjelentősebb mérnöki alkotása. Új szerkezetet dolgozott ki a folyadékűtéses rendszernek a turbógenerátorokon való alkalmazására. Ő irányította a tiszaluci vízerőmű építését. 1959-ben Kossuth-díjat kapott, 1960-ban az MTA levelező tagjává választotta. **F. m.:** *Az általános transzformátorkör- és feszültségvektor-diagramja közti kapcsolat*, 1904; *A folyadékűtéses turbógenerátorok kifejlesztése*, 1961.

**SÖRÖS BÉLA (Nemespécse, 1877. március 14. – Losonc, 1939. október 2.) ref. püspök, a losonci teológiai szeminárium megalapítója.**

A két világháború közötti cseh/szlovákiai magyar közelet jelentős személyisége. A teológiát Kolozsvárott, Pápán, Budapesten és Edinburgh-ben végezte. Öt évig a budapesti gyűjtőfogház lelkésze volt, majd 1906-tól Losonc lelképásztora. 1921-ben a Dunán inneni egyházkerület főjegyzőjévé, 1938-ban az egyházkerület püspökévé, 1939-ben zsinati rendes taggá választották. Alapítója, igazgatója és részben fenntartója is volt a Losoncon 1925-ben elindított ref. teológiai szemináriumnak. Nagy szerepe volt a ref. egyház újrászervezésében az államfordulat utáni Csehszlovákiában. Az *Összefogás* c. egyházi társadalmi lap és a *Felsőnógrád* főszerkesztője. Püspöksége idején indította el a Református összefogás elnevezésű mozgalmat, valamint az azonos című havilapot. **F. m.:** *A magyar liturgia története I.*, 1904; *A losonci ref. egyháztanács vallástétele*, 1917.

**FÁBIÁN GYULA (Losonc, 1884. április 12. – Szombathely, 1955. szeptember 22.) rajztanár, néprajzkutató, ifjúsági író.**

<sup>92</sup> Középiskolai Matematikai Lapok

1904–1908-ban a budapesti Képzőművészeti Főiskola hallgatójaként kezdte pályát a népművészeti anyag gyűjtésénél. 1908-tól Sárospatacon, 1915-től 1943-ig Szombathelyen tanított, ahol hosszabb ideig a múzeumi képtár őre volt. Alkotó művészi munkáját olaj-, akvarell-, rézkarc-, kerámiadarabjai jelzik. Kerámiával az Iparművészeti Múzeum budapesti és velleencei kiállításain szerepelt. Néprajzi rajzai megjelentek Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* c. munkájában; szakcikkeit a *Néprajzi Értesítő* közölte. Számos, főként történelmi tárgyú ifjúsági regény szerzője. **F. m.:** *A kis Mozart*, 1930; *A jáki gerencserek*, 1934; *Hej Rákóczi, Bercsényi, Bezerédj!*, 1937; *Az őseimberek völgye*, 1939.

**BADINY JÓSEF FERENC (Gács, 1909. június 3. – Budapest, 2007. március 10.) katonatiszt, autodidakta történész, nyelvész, sumerológus.**

Gyermekkorát szülőfalujában és a közeli Losoncon töltötte, a balassagyarmati gimnáziumban tanult, majd a Ludovika Akadémián tüzérszaki és pilótaképzést kapott. 1940-től a budapesti Műegyetem hallgatója volt. A II. vh. után elhagyta Magyarországot és 1946-ban Argentínában telepedett le. Itt kezdett el foglalkozni a sumér nyelvvel és a tudományosan eddig nem igazolt sumér–magyar nyelvrokonság kérdésével. Rómában, Anton Deimel (1865–1954) jezsuita teológusnál és sumerológusnál tanult és ismerkedett meg az ókori írással. Ezt követően 1966-ban Argentínában, a Buenos Aires-i Jezsuita Egyetemen megalapította a sumerológiai tanszéket. Számos angol és magyar nyelven írt művében és nemzetközi tanácskozáson tartott előadásában foglalkozott a sumér–magyar nyelvrokonság kérdésével, később szakítva az általa „judaistának” tartott Vatikánnal megalapította a Magyar Egyházat és elindította a folyóiratát, amelyben messianisztikus elképzeléseit, a finnugor nyelvrokonsággal kapcsolatos kételyeit fogalmazta meg. A „hivatalos tudomány” általában elutasítja, dilettantizmusnak tekinti tanítását, de Jelenits István (1932–) piarista teológus is kritikus véleményt fogalmazott meg. Felesége halálát követően az 1990-es években visszaköltözött Magyarországra, 1997-ben a felsőoktatási intézményként hivatalosan soha nem jegyzett miskolci Nagy Lajos Király Magánegyetemen megalapította az Ókori-, közép-keleti és sumerológiai tanszéket, amelyet haláláig vezetett. Budapesten, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra. Szülőföldjén, Losoncon mellszobra áll, ahol a Palóc Társaság rendszeresen megemlékezik róla. **F. m.:** *Etnographical Map of Turanians, Uralo-Altaians*, 1966; *Signos Cuneiformes*, 1966; *A megtalált magyar őstörténelem*, 1967; *A sumir-magyar nyelvazonosság bizonyító adatai*, 1968; *Kaldeától Ister-gamig I–III.*, 1997; *Jézus király – A pártus herceg*, 1998; *A sorsdöntő államalapítás*, 2000.

**BARÁTOSI JÓZSEF, Weber (Losonc, 1909. augusztus 13. – Budapest, 1990. január 15.) tanár, tankönyvíró, barlangkutató.**

Losoncon végezte gimnáziumi tanulmányait, ott lett kisdíakként tagja a cserkészmozgalomnak, amelynek szelleme egész életét meghatározóan végig kísérte. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett 1933-ban természettan–vegytan szakos középiskolai tanári oklevelet, majd ösztöndíjas volt az egyetem ásványtani tanszékén. 1935 decemberében kezdte meg tanári munkáját a kispesti gimnáziumban. 1941-től a Werbőczy – a mai Petőfi – Gimnáziumban tanított; 1945-ben sikerült a súlyosan romos gimnázium lebontását megakadályoznia, majd vezette annak újjáépítését. Megszervezte a háború után nehéz helyzetbe került budai pedagógusok élelmiszerellátását, és iskolai könyveket létesített. 1946-tól a Petőfi Gimnáziumban a műszaki egyetemre előkészítő tagozatot, valamint egész sor pedagógus-átképző tanfolyamot szervezett és vezetett. 1948-ban létrehozta és tanári munkája mellett éveken át vezette a Budai Gyermeklélektani Állomást. 1951-ben a vegyipari technikum igazgatója lett. Önálló középiskolaként megszervezte az ország egyetlen geológiai technikumát, amelynek aztán igazgatóhelyettese és műhelyfőnöke, szakmai vezetője volt 1970-ben történt nyugalomba vonulásáig. Két tankönyvet is írt, pedagógiai szaklapokban cikkei jelentek meg. Tanári munkája mellett barlangkutatóval is foglalkozott. Megszervezte a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat Oktatási Bizottságát, rendszeresen közölt cikkeket a Társulat folyóiratában és évkönyveiben. Megszervezte és két évtizeden át vezette a Barlangtani Múzeum bemutatását a Budai Vár-barlangban. Az 1930-as évektől országos szinten is bekapcsolódott a magyar cserkészmozgalom tevékenységébe, egyik szervezője volt az 1933-ban Gödöllőn rendezett IV. cserkész világtalálkozónak. Cikkeiből, ismeretterjesztő írásaiból két könyvet is összeállított. 1941-ben megalapította és évekig szerkesztette a *Diáknaptár* havilapot. **F. m.:** *Vizeink élővilága* (In: Járjuk a vizet), 1941; *Szeretem a természetet*, 1943; *Mosolyog az élet*, 1943; *A föld kialakulása és a széntelegek keletkezése*, 1963; *Kémia* (tankönyv), 1966; *Kémiai gyakorlatok* (tankönyv), 1966; *Laboratóriumi munkák*, 1966.

**BELITZKY JÁNOS (Losonc, 1909. október 25. – Salgótarján, 1989. március 4.) történész, lapszerkesztő.**

1920 elején családjával Balassagyarmatra települt. 1932-ben a budapesti egyetemen művelődéstörténetből doktorált. 1938-ban megírta Sopron vármegye történetét, szerkesztette a *Történetírás* c. folyóiratot. 1949-ig a Székesfevárosi Levéltárban dolgozott. 1963–1969-ig a salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum igazgatója volt. Szerkesztette és írta a *Nógrád megye története 1–4.* monográfiát, 1977-ben a Balassagyarmat története közép- és újkori fejezetét.

**MAGYAR IMRE (Losonc, 1910. október 14. – Budapest, 1984. május 25.) orvos, belgyógyász, regényíró, egyetemi tanár.**

Tanulmányait mindvégig Budapesten végezte, ahol 1934-ben orvosi oklevelét kapta. Pályafutását a Korányi Sándor vezette III. sz. Belgyógyászati Klinikán kezdte, majd a II. vh. éve alatt magánkórházban dolgozott, később munkaszolgálatosként került a frontra. 1945-től az I. sz. Belgyógyászati Klinikán tanársegéd, 1948-ban magántanári képesítést szerzett, kandidátus (1952). 1960–1965 között az Orvostovábbképző Intézet I. sz. belgyógyászati tanszékének professzora, az intézet igazgatója (1962–1965-ben), majd 1965-től 1980-ig a SOTE I. sz. Belgyógyászati Klinikájának professzora és igazgatója volt. Kivá-



ló belgyógyász, aki e szakterület majd' minden területét kiemelkedő színvonalon művelte. Több száz tudományos közleménye és monográfiája közül kiemelkedik Petrányi Gyulával közösen írt és 1977-ben kiadott *A belgyógyászat alapvonalai I-III.* c. monográfiája és tankönyve, amely több mint húsz kiadást ért meg. Kiemelkedő műveltségű humanista volt, akinek szépprózájából is gyakran az orvos szólt. A Magyar Belgyógyászati Társaság, a Magyar Diabetes Társaság, a Magyar Gasztroenterológiai Társaság elnöke volt. **F. m.:** *Az epehólyag és az epeutak betegségei*, 1966; *Kozmikus sértődés* (tanulmányok), 1968; *Korányi Sándor*, 1970; *Rövid belgyógyászat*, 1975; *Az évszázad gyermeke* (önéletrajzi r.), 1980; *Behrens doktor és társai* (esszék), 1980; *Belbetegségek elkülönítő diagnózisa*, 1981; *Az orvos és a beteg*, 1983; *A kérdés* (tanulmányok, visszaemlékezések), 1984; *A máj, az epeutak és a hasnyálmirigy betegségei*, 1985.

**POJJÁK TIBOR (Losonc, 1920. augusztus 8. – Miskolc, 1983. november 29.) mineralógus–petrográfus, egyetemi tanár.**

A budapesti tudományegyetemen tanári oklevelet szerzett (1943), majd 1944-ben doktori szigorlatot tett a nógrádi és gömöri bazaltok petrográfiai viszonyai tárgyából. Pályáját a budapesti műegyetemen kezdte (1943), majd 1950-től a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen ásványtant és kőzettant oktatott. Tudományos munkássága főként a borsodi piroklasztikumok vizsgálatára terjedt ki. Foglalkozott a borsodi szénmedence prognosztikus szénelőfordulásával és Miskolc vízellátásának javításával. Kidolgozott javaslata alapján indult meg újra a forrásvölgyi víztározó földtani és vízföldtani munkája. A korszerű műszeres kőzettani analízis egyik kezdeményezője. **F. m.:** *Sajóvelezd-, Uppony- és Nagybarca-környéki vulkáni tufák ásvány-kőzettani vizsgálata*, 1957; *Miskolc vízellátásának földtani adottságai, különös tekintettel a forrás völgyi víztárolásra*, 1961; *Ásványok és kőzetek* (Bányászati Kézikönyv, III. k. társszerzőkkel), 1962.

**NEMECZ ERNŐ (Losonc, 1920. augusztus 22. –) geokémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1979).**

Szülővárosában végezte középiskolai tanulmányait. 1938–1942-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen ásványtant, földtant és vegyészetet hallgatott, 1944-ben szerzett doktori oklevelet. 1943–1944-ben, majd 1948–1949-ben a József Nádor Műszaki Egyetemen tanársegéd, 1949–1953-ban a Veszprémi Vegyipari Egyetem intézeti tanára, 1953–1990 között az ásvány- és kristálytani tanszék vezető professzora. 1990-től professzor emeritus. 1953–1954-ben az egyetem dékánja, 1971–1980-ban rektori tiszttét is betöltötte. Kutatási területe az ásványtan, elsősorban az agyagásványok tulajdonságai, geokémiájuk, az ásványok röntgenanalízise, valamint az ásványi nyersanyagok elhelyezkedése. Elsőként írta le a clinoptilolit és modernit zeolitfajták nagy tömegű előfordulását a Tokaji-hegységben. Behatóan foglalkozott az agyagásványok szerkezetével és az egyes ásványfajták azonosításával. Új eljárást dolgozott ki a talajok ásványtani vizsgálatára. Közreműködött az UNESCO nemzetközi korrelációs program tervezésében (1969). 1966–1972-ben a *Földtani Közlöny* felelős szerkesztője és egyúttal a Magyarhoni Földtani Társulat elnöke is volt. Számos nemzetközi szervezet vezetőségi vagy tiszteleti tagja, több külföldi egyetem díszdoktora. **F. m.:** *A kerámiai anyagok kristálykémiája* (In: A kerámia elméleti alapjai. Szerk. Grofcsik János), 1956; *Termográfiai vizsgálatok. Ásványok röntgenanalízise* (In: Ásványtani praktikum I-II., többekkel), 1970; *Az üledékes petrológia újabb eredményei* (többekkel), 1971; *Agyagásványok*, 1973 (1981-ben angolul is, átdolgozva); *Processes in soils and paleosoils. A new method for study of weathering* (társszerző, Geojournal), 1995; *The origin of the silt size quartz grains and minerals in loess* (társszerző), 2000.

**FARKAS VERONIKA (Losonc, 1943. május 21. –) művészettörténész, tanár, muzeológus.**

1975-ben művészettörténetet végzett a budapesti ELTE BTK-án (1989-ben doktorált). 1975-től a rimaszombati Gömöri Múzeum, 1978–1984 között a komáromi Duna Menti Múzeum művészettörténésze volt. 1989-től 1996-ig a komáromi magyar gimnáziumban tanított, 1996-tól a Schola Comaromiensis-en és a soproni Benedek Elek Óvópedagógiai Egyetemen művészettörténetet adott elő. A 2001-ben alapított Limes Galéria vezetője Komáromban, számos tárlatot rendezett, ill. katalógust szerkesztett; több kiállítást rendezett Dúdor István műveiből. **F. m.:** *A (cseh)szlovákiai magyar képzőművészet nyolc évtizede* (In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története III. 1918–1998), 1999; *Feszty Masa*, 2003.

**SCHEIRICH LÁSZLÓ (Losonc, 1944. december 28. –) obszervátor, Tatra-kutató.**

Általános iskolai és középiskolai tanulmányait (az Építészeti Szakközépiskolában, 1959–1963 között) szülővárosában végezte. 1969–1973-ban az ógyallai közép fokú csillagászati szakiskolában mélyítette ismereteit, közben 1967-től 2006-ig, nyugdíjba vonulásáig a Szlovák Tudományos Akadémia tatrai Csillagvizsgáló Intézetében, a Lomnici-csúcs-i Napfizikai Observatóriumban dolgozott, feladatai közé tartozott a Nap legfelső légkörének, a napkorának a vizsgálata, valamint a napkitörések (protuberanciák) megfigyelése és az ún. napkorona-indexek (a napkoronából kisugárzott energia abszolút értékei) megfigyelése. 1969 októberében sikerült lefényképeznie a napkoronában a tízszer ionizált argon spektrális vonalait, ami az év legjelentősebb csehszlovákiai csillagászati megfigyelése volt és több dolgozatban beszámoltak róla. A teljes napfogyatkozás megfigyelése céljából indított négy tudományos expedícióban (Niger – 1973, India – 1980, Szibéria – 1981, Magyaró. – 1999) vett részt. A nigeri expedícióról a *Vasárnap* c. hetilapban cikksorozatban számolt be. Csillagászati munkája mellett a hegymászás, a természetvédelem, a turizmus, valamint a Tatra növény- és állatvilágának a megfigyelése is a kedvtelése közé tartozik. A Tatra kutatásának múltjáról cikkei és könyvei jelentek meg. Tagja a Szepességi Történelmi Társaságnak. Jelenleg Poprádon él. Négy gyermeke is a tudományos pályát választotta: Scheirich Veronika (1977–) történész, Scheirich Péter (1979–) csillagász, Scheirich János (1983–) fizikus, Scheirich Dániel (1983–) atomfizikus. **F. m.:** *Emberék, sziklák, századok*, 2001; *A mi Magas-Tátránk*, 2004.

## **BÖSZÖRMÉNYI ISTVÁN (Losonc, 1947. március 20. –) középiskolai tanár, helytörténész, néprajzi író.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, Füleken érettségizett, majd a pozsonyi Comenius Egyetemen, német-svéd szakon szerzett tanári oklevelet. 1972-től a füleki gimnáziumban tanított. Az 1970-es évek végétől végez néprajzi gyűjtéseket. Elsősorban honismereti, népi építészeti, gazdaságnéprajzi írásokat publikál. 1989–1995 között egy 89 részes sorozatot közölt Losonc és Fülek történetéről *Emlékeink* címmel. Számos néprajzi kiállítást rendezett, tájházat alapított. **F. m.:** *Néprajzi értesítő* (szerk.), 1979/1980; *Palóc szoba, palóc konyha*, 1986/1989; *Házépítés a medvesaljai Óbáston* (In: Gömör néprajza XVII.), 1988; *A losonci református templom története*, 1991; *Mocsáry Lajos portréja*, 1994; *Petőfi Losoncon*, 1995; *Kármán József emléke Losoncon 1896–1996*, 1996; *Őseink háza, házaink ősei. Észak-Nógrád népi építészete forrásmunkák és a helyszíni kutatás tükrében*, 2003.

## **PUNTIGÁN JÓZSEF (Losonc, 1958. november 1. –) informatikus, helytörténész.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, Füleken érettségizett (1976), a kassai Šafárik Egyetemen szerzett matematika-programozói szakos tanári oklevelet (1981), 1985-ben doktorált. 1982-től programozóként dolgozik Losoncon. Bekapcsolódott a szlovákiai magyar ifjúsági mozgalomba, a honismereti kerékpártúrák egyik szervezője. 1988-ban megalapította a losonci Kármán József Színkört. 1998-tól alapítója, ill. elnöke a Phoenix Lutetia Polgári Társulásnak. Helytörténészként elsősorban Losonc és az egykori Nógrád megye múltjával foglalkozik. **F. m.:** *Honismereti kerékpártúrák 1975–1999*, 1999; *A losonci református temető*, 2003; *A Losonci Teológiai Szeminárium 1925–1939*, 2004; *Losonc – Lučenec*, 2007; *Csontváry és Nógrád*, 2013; *Fülek*, 2013.

## **LANSTYÁK ISTVÁN (Losonc, 1959. július 13. –) nyelvész, egyetemi tanár.**

Füleken és Selmecebányán végezte a gimnáziumot (1978-ban érettségizett). A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett magyar–angol szakos tanári oklevelet (1983-ban). 1983–1986-ban a selmecebányai előkészítő gimnáziumban tanított, 1986-tól a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének aspiránsa, adjunktusa (1989-től), docense (1999-től), professzora (2012-től). Kandidátusi (PhD) fokozatot 1995-ben szerzett. 2001-től a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda munkatársa. Tanulmányait, nyelvművelő írásait szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban publikálja. Több tanulmánykötet társszerzője. Kutatási területe a szociolingvisztika, ezen belül a kétnyelvűség-kutatás és a dialektológia. Fordításeleméleti kérdésekkel is foglalkozik. Sajtó alá rendezte (Repiszky Tamással) Fábry Zoltán *Üresjárat 1945–1948 c. naplóját* (1991). 2001-től részt vett a Szent Pál Akadémia által készített modern *Újszövetség*-fordítás nyelvi ellenőrzési munkálataiban. Díjak: Posonium Irodalmi Díj Fődíja (2001). **F. m.:** *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség* (Szabó Mihály Gizellával), 1997; *A magyar nyelv Szlovákiában*, 2000; *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában* (Szabó Mihály Gizellával), 2002; *Nyelvből nyelvbe*, 2006.

## **LŐCSE (Levoča)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település a tatárjáráskor elpusztult helység közelében épült újjá és szepesi századok (cipszerek) népesítették be. Ezt először 1245-ben említik. 1271-ben már a legjelentősebb szepességi városok egyike és később Szepes vármegye székhelye volt. 1323-ban lett szabad királyi város, lakói a XVI. sz.-ban protestáns hitre tértek. Ebben az időben Késmárkkal (és más szepességi városokkal) ellenséges viszonyban állt az árumegállító jog és a térségben betöltött gazdasági és hatalmi pozíció okán. Fontos szerepet játszott a város kulturális életében az 1623–1754 között fennállt nyomda, amelyet Breuer Lőrinc (? – 1664) alapított és végig családja működtetett. Ismert kiadványa volt az évente megjelenő *Lőcsei kalendárium*. Jezsuita gimnáziumát 1672-ben alapították, itt tanított többek között Hell Miksa (→Hegybánya) és Dayka Gábor költő, a főreál-gimnáziumban pedig Szabó Dezső író is. A város messze földön ismert főterének két jellegzetes épülete a Szent Jakab templom, ahol a világ egyik legnagyobb gótikus faoltára található, Lőcsei Pál (1465/70–1537/42) faragó és szobrászmester alkotása, valamint a Városháza, amelyet a XV. sz.-ban építettek, majd az 1550-ben bekövetkezett tűzvészt követően földszintjét árkádosra átépítették, mai formáját pedig 1893–1895 között kapta Schulek Frigyes (1841–1919) tervei nyomán. A város híres szülöttjei: Thurzó János (1437. április 30. – Nagybánya, 1508. október 10.) bányabérelő, vállalkozó, körmöci kamaragróf, a Thurzó-Fugger pénzügyi szövetség egyik megteremtője; Tályai Dániel (1760. január 4. – Pozsony, 1816. április 25.) a *Pressburger Zeitung* és a pozsonyi *Magyar Hirmondó* szerkesztője; Czauzik József (1780–1857) festőművész, tájkép- és portréfestő; Rombauer János (1782–1849) biedermeier festő, 1824-től Eperjesen élt és alkotott; Markó Károly, id. (1793. november 23. – Villa di Lapeggi, 1860. november 19.) a XIX. sz. első felének legjelentősebb magyar tájképfestője, az MTA tagja; Zsedényi (Pfannschmidt) Ede (1804. március 21. – Budapest, 1879. február 20.) politikus, országgyűlési képviselő, ev. egyházkerületi felügyelő, aki bár Habsburg párti volt, Batthyány Lajos perében a volt miniszterelnök mellett tanúskodott, értékes könyvtárát a lőcsei ev. egyházközségre hagyta; Marschalkó János (1818. augusztus 6. – Budapest, 1877. szeptember 12.) szobrászművész, legismertebb alkotása a Lánchíd kőoroszlánja és Deák Ferenc iglói szobra (ma már nem áll); Lehotay Árpád (1896. április 27. – Budapest, 1953. október 19.) színész, rendező, színházigazgató, főiskolai tanár; Tilkovszky Béla (1902. augusztus 18. – Prága, 1978. április 10.) művészettörténész, 1959–1970 között az *Umění a řemesla* (Művészetek és mesterségek) c. prágai havilap főszerkesztője, aki elsősorban a XIX. és XX. sz.-i képzőművészettel, felvidéki származású alkotókkal foglalkozott, a két világháború közötti időszakban a felvidéki magyar képzőművészeti élet egyik legtevékenyebb szervezője volt. Lőcse legendás városbírója és krónikása volt a nürnbergi származású Hain Miklós, aki 1637 áprilisában Kassáról költözött a városba; fia, Hain Gáspár (Kassa, 1632. február 17. – Lőcse, 1687) ugyancsak városbíró és krónikáíró volt, Szepesség legjelentősebb krónikájának volt a szerzője, olyan munkákból is idéz, ame-

lyek azóta elvesztek. A lőcsei líceum tanára volt 1791–1796 között Asbóth János (Nemescsó, 1768. december 13. – Zombor, 1823. június 19.) mezőgazdász, a késmárki líceum, majd pedig a keszthelyi Georgicon későbbi tanára; a lőcsei főreáliskola tanára volt 1909–1913 között Györfy István (→Szepesbéla) botanikus, egyetemi tanár, az MTA tagja. Lőcsének 1910-ben 7528 lakosából 3094 szlovák, 2410 magyar, 1377 német, 201 ruszin és 197 román volt. 2011-ben 14 830 lakosából 12 343 szlovák és 822 roma volt.

\*\*\*

### **SPIELENBERGER SÁMUEL (Szepesolaszi, 1570 k. – Lőcse, 1654. június 11.) orvos.**

Nevét olykor Spielenbergnek is írják. Bázelen szerzett orvosdoktori oklevelet. Lőcsén kezdte orvosi működését és hamarosan országos hírnévre tett szert. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem személyi orvosa is volt és meghívták konzíliumra II. Mátyás császár és magyar király betegágyához is. Ő alapította az első magyarországi papírgyárat Lőcséhez közeli birtokán, Teplicen. Egy orvosi dinasztia elindítója is volt. **F. m.:** *Zur Zeit der Infection soll man vor allen dingen nachfolgende Mittel brauchen*, 1622; *Pestis Alexiacus Renovatus Anno 1634. Et In Usum Communem Comitatus Sepusiensis Publicatus. Quae Huc pertinent Medicamenta Characteribus notata, in Pharmacopolio Leutschoviensi venalia prostabunt*, 1634.

### **SPIELENBERGER DÁVID (Lőcse, 1627. július 22. – Lőcse, 1684. május 27.) orvos, városhíró.**

Spielenberger Sámuel fia, ifj. Spielenberger Dávid apja. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd 1650-ben a wittenbergi egyetem hallgatója lett. Később Leidenben, Bázelen hallgatott orvostudományt, végül Padovában szerzett orvosdoktori oklevelet. Haza térve elfoglalta az apja halálával megüresedett városi orvosi tisztséget Lőcsén és két alkalommal városhíróvá is megválasztották. 1659 augusztusában egy gazdag nőt vett feleségül, így feladhatta orvosi tevékenységét és a jóval jövedelmezőbb bányászati gazdálkodással kezdett el foglalkozni. Később azonban a város alkalomadtán továbbra is igénybe vette orvosi szolgálatait és tanácsait. A *Miscellanea curiosa medico-physica academiae naturae curiosorum* c. német lapban időnként cikkeket publikált, ezek néprajzi szempontból is érdekesek. Buchholtz György szerint a Magas-Tátrában található gránátokat is felhasználta gyógyító munkájában.

### **SPIELENBERGER DÁVID ifj. (Lőcse, 1660 – Lőcse, 1730. január 12.) orvosdoktor, bányászati vállalkozó.**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, 1681–1683-ban Jénában, 1684–1685-ben Leidenben volt orvostanhallgató, és szerzett orvosdoktori oklevelet. Haza térve Lőcsén lett városi orvos. 1722-ben III. Károlytól királyi asztalnoki címet és Spielenbergi nemesi előnevet kapott. Spielenberger Dávid orvosi értekezését Arisztotelész orvosi témájú műveiről írta. További műve: *Disputatio Medica Inauguralis De Morbis Periodicis...*, 1685.

### **ADAMI JÁNOS JAKAB (Lőcse, 1713 – Besztercebánya, 1792. július 4.) ev. lelkész, egyházi író, méhészt.**

Jénában és Hallében tanult. 1734-ben hazatérve Besztercebányán előbb iskolaigazgató, majd (1748–1780 között) prédikátor. A magyarországi méhészt egyik úttörője. **F. m.:** *Kurze Anleitung für das Landvolk in Absicht auf die Bienenwirtschaft*, 1773.

### **SZKLENÁR GYÖRGY (Lőcse, 1745. február 28. – Pozsony, 1790. január 30.) jezsuita tanár, történetíró.**

1764-ben belépett a jezsuita rendbe. A rend feloszlata (1773) után világi pap lett és haláláig a pozsonyi főgimnázium tanára volt. Történeti műveken kívül latin nyelvű gyász- és alkalmi beszédeket írt és kiadott egy természetrajzi munkát is (különböző szerzők értekezéseivel). **F. m.:** *Vetustissimus magnae Moraviae situs et primus in eam Hungarorum ingressus et incursus, geographice, historice, critice descriptus*, 1784 és 1788; *Hypercriticon examinis vetustissimi magnae Moraviae situs et vindiciarum anonymi Belae regis scribae*, 1788.

### **ENGEL JÁNOS JAKAB (Lőcse, 1749. május 31. – Késmárk, 1831. szeptember 10.) orvos.**

Apja, Engel Jakab (Lőcse, 1717. június 30. – Lőcse, 1793. június 5.) gyógyszerész volt. A nagyszombati egyetem orvosi karán 1773-ban, az első magyarországi hallgatók egyikeként szerzett oklevelet, orvosdoktori értekezése Pozsonyban jelent meg 1773-ban *Dissertatio inaug. medica sistens animadversiones circa praecipua in morbis acutis usitata remedia* címmel. Szepes vármegye főorvosa volt. Szinnyei szerint a *Mindenek Gyűjteményben* (II., 1789, 236 p.) egy cikket közölt az Antiparos barlangról. További műve: *Heilsame Vorschriften über Vieseeuche*, 1790.

### **LEIBITZER JÁNOS (Lőcse, 1763. június 1. – Lőcse, 1817. július 5.) kertész, pomológus.**

Tanító volt Munkácson és Szepesváralján, de már 1798-ban visszavonult Lőcsére és kertészkedéssel foglalkozott. Faiskolát alapított, ahol Christ nyomán begyűjtötte a helyi fajtákat, azokat megfigyelte és a kiválóakat elszaporította. A modern magyar pomológia megalapítója lett. Gyakorlati gyümölcstermesztési kézikönyveket írt és ezekben, de főleg 1804-ben megjelent *Einige Obstsorten und deren Beschreibungen* c. cikkében úttörő munkát végzett a magyarországi gyümölcsfajok leírása, gazdasági értékelése, valamint a hazai gyümölcstermesztés reformálása terén. **F. m.:** *Vollständiger Gartenkalender...*,

1791; *Vollständiges Handbuch der Küchengärtnerney*, 1797; *Vollständiges Handbuch der Obstbaumzucht...*, 1798; *Praktisches Handbuch der Zwergbaumzucht...*, 1804.

### **ENGEL JÁNOS KERESZTÉLY (Lőcse, 1770. október 17. – Bécs, 1814. március 20.) történetíró.**

Engel Jakab fia, Engel János Jakab öccse. Szülővárosában végezte az ev. gimnáziumot, ahol megtanult franciául is, majd a pozsonyi líceum diákjaként bölcséletet, matematikát, történelmet és teológiát is hallgatott. 1788-ban beiratkozott a göttingeni egyetemre, ahol a kor ismert tudósaitól klasszika-filológiát, történelmet, statisztikát, államtudományokat, diplomatikát tanult. Az olasz és az angol nyelvet is beszélte. 1791-ben került Bécsbe, ahol az erdélyi kancellária fogalmazója, 1794-től császári és királyi könyvvizsgáló, 1801-től a protestáns jogügyek tanácsosa, 1812-től pedig titkár volt. A göttingeni, a prágai, a müncheni és a varsói tudós társaságok tagságukkal tisztelték meg. Élete utolsó éveiben sokat betegeskedett, 1813-ban az Alsólehnice mellett található Koronahegyifürdő (vagy Vöröskolostor-fürdő, Smerdzonka) glaukóma miatt gazdag, hideg kénese vizével kezelte magát hónapokon át. Hivatali munkája mellett elsősorban Magyarország történelmével, politikai viszonyaival, földrajzával és törvényeivel, továbbá a magyar és a szláv nyelv kérdéseivel, teológiával, pedagógiával és klasszika-filológiával is foglalkozott. Különböző német nyelvű lapokba írt tanulmányokat és könyvismertetéseket. **F. m.:** *Commentatio de republica militari, seu comparatio Lacedaemoniorum, Cretensium et Cosaccorum*, 1790; *Danielis Cornides Commentatio de religione veterum Hungarorum. Edidit suamque de origine Hungaricae gentis dissertationem adjecit Christianus Engel*, 1791; *Geschichte von Halitsch und Wladimir bis 1772, verbunden mit Auseinandersetzung und Vertheidigung der österreichisch-ungarischen Besitzrechte auf diese Königreiche. Nach russischen und polnischen Jahrbüchern bearbeitet I-II.*, 1792–1793; *Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosaken, wie auch der Königreiche Halitsch und Wladimir*, 1796; *Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer I-IV.*, 1797–1804; *Geschichte des ungarischen Reichs I-VI.*, 1813–1814.

### **KECZKÉS KÁROLY (Lőcse, 1798<sup>93</sup>. november 18. – Pécs, 1856. november 23.) vízepítő mérnök.**

Diplomáját 1822-ben szerezte a pesti Institutum Geometricumban. 1823-tól a Duna feltérképezésének mérnöke, 1829-ben hajózási mérnök. 1830 körül a Rábán és a Pinkán felméréseket végzett, szabályozási tervek készített. 1837-ben Pozsonyba helyezték a Duna szabályozásához. 1844-ben az országos építési főigazgatóság főmérnöke. Ettől fogva kezdett a Tisza-szabályozás ügyeivel foglalkozni. Vásárhelyi Pál halála után 1847 elejétől a Tiszavölgyi Társulat főmérnöke. 1848-ban Széchenyi István megbízta a Duna-szabályozási tervek felülvizsgálatával. Működése a Tiszán a szabadságharc kitörésével megszünt. 1853-ban középítési felügyelőként a bécsi kereskedelmi minisztériumba helyezték és rábízták a magyarországi vízügyek vezetését. 1855-ben az Alsó-Tisza áradásainak okait vizsgálta. Ez évben próbálták ki saját találmányú kotrógépét a bogyzslói átvágásban. Tervei, irodalmi munkássága elvesztek. A Tiszára vonatkozó tanulmányát Képesy József adta ki *A magyar Alföld hydrográphiája* (Pest, 1867) c. munkájában.

### **FUCHS FRIGYES (Lőcse, 1799. december 31. – Lőcse, 1874. október 6.) főerdész, mérnök, térképész.**

Fuchs Vilmos és Fuchs Albert unokatestvére. Életéről kevés adat ismeretes. Az 1830-as évek végétől az újlublói vas-hámor felügyelője volt. Kiterjedt szakírói tevékenységet folytatott, cikkei német és magyar folyóiratokban jelentek meg. **F. m.:** *Beschreibung einer neuen Einrichtung der Pochwerke mit vorzüglicher Anwendung beim Berg- und Hüttenwesen*, 1844; *Ungarns Urwälder, und das wesentlichste zur Kenntniss. Beurtheilung und Einführung eines rationellen Forstbetriebes in ung.*, 1860; *Die Central-Karpaten mit den nächsten Voralpen. Handbuch für Gebirgsreisende (maga rajzolta térképpel)*, 1863.

### **FUCHS VILMOS (Lőcse, 1802. augusztus 1. – Belgrád, 1853. január 28.) vegyész, geológus, bányamérnök.**

Fuchs János Sámuel (Lőcse, 1770. október 16. – Lemberg, 1817. január 25.) ev. püspök, gimnáziumi tanár fia volt. A gimnáziumot szülővárosában és Lembergben, apja szolgálati helyén végezte. 1817-ben megözvegyült édesanyjával és hét testvérével visszakért Lőcsére és 1819-ben gyógyszerészsegéd lett a városban. 1826–1829-ben a bécsi egyetemen gyógyszerészetet, kémiát és botanikát hallgatott és 1829. januárjában vegyészdoktori oklevelet szerzett. Szakdolgozatában a brennbergi barnakőszén vegyelemzésével foglalkozott. Bécsi tartózkodása idején Kralovaszky Lászlóval öt kötetben kiadta a *Flora Schneebergensis* c. munkát, amely a 2076 m magas Schneeberg hegy környékének növényvilágát mutatta be. Később érdeklődése a bányászat felé fordult és 1833-tól a selmecbányai Akadémián bányászattani előadásokat hallgatott. 1834-től előbb Szomolnokon, majd a tiroli Agordóban bányamesteri gyakorlaton vett részt. 1836-ban a bánási (ma Románia) Szászabányán lett bányamester. 1838–1844-ben a Szomolnokon bányaigazgató, 1844–1848-ban Selmecbányán főbányaigazgató és bányatanácsos volt. A bécsi tudományos akadémia 1848 júniusában levelező tagjává választotta. Az 1848/49-es szabadságharc idején a forradalmi kormányban a kohászati és pénzügyi osztály elnökeként működött. Felállított egy löpőgyárat is, emiatt a szabadságharc bukása után évekig bujdokolt. 1851-ben a szerb kormány a szerbiai bányászat irányításával bízta meg. Ő készítette el az első szerb bányatörvényt. **F. m.:** *Ueber den Einfluss der Gestalt des Terrains auf die Resultate barometrischer und trigonometrischer Höhenmessung...*, 1843; *Die Venetianer Alpen*, 1844; *Beiträge zur Lehre von Erzlagerstätten...*, 1846; *Einige Bemerkungen über die Lagerungsverhältnisse der Venetianer Alpen*, 1851.

<sup>93</sup> A MÉL-ben 1789 szerepel, más források 1799-et is említene.

**ROMBAUER TIVADAR (Lőcse, 1803. január 27. – New-Buda–Davenport, 1855. november 12.)  
kohómérnök.**

Gyermekkorát a Turóc megyei Prékopán töltötte, alapfokú tanulmányait magánúton végezte. 1811-ben Lőcsén kezdte a gimnáziumot, de Selmezbányán, az ev. líceumban érettségizett 1822-ben kiváló eredménnyel. Selmezbányán a Bányászati Akadémián 1825-ben szerzett bányamérnöki oklevelet. Gyakorlati működését Rohoncon kezdte, majd a Munkács melletti Schöborn grófi uradalomban a timsóművek igazgatójaként folytatta. Később közreműködött a vasipari üzemek fejlesztésében is, 1829–1832-ben az ő irányításával épült meg a selesztói nagyolvasztó, ahol nyersvasat termeltek és művészi öntvényeket is készítettek. Hosszabb külföldi tartózkodás után 1843-ban a Rimai Coalitio élére került és ebben a tisztségében széles körű korszerűsítést és infrastrukturális fejlesztést hajtott végre, amelynek köszönhetően rövid idő alatt jelentősen megnőtt a termelés. Az ő kezdeményezésére alakult meg 1845-ben Rimaszombatban a Gömöri Vasművelő Egyesület, amelynek a célja a Gömörben létező kohászati vállalkozások által közösen működtetett vasfinomító felállítása volt. Oroszlánrésze volt az ózdi vasgyár létrehozásában. 1848-ban a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumban az iparügyi osztály főnöke, a Pesten létesített Országos Fegyvergyár igazgatója és a hadianyaggyártás ügyeinek központi intézője. Pest eleste-kor, 1849 januárjában üzemét Nagyváradra telepítette át. A szabadságharc bukása után – kalandos körülmények között – Észak-Amerikába emigrált és a Davenport melletti, magyar alapítású New-Budán telepedett le 1850 tavaszán. Amerikában is szeretett volna vasipari és bányászati kérdésekkel foglalkozni, még Dél-Amerikába is elutazott ez ügyben. Végül farmergazdálkodásba fogott, de ezt az egyhangú életet nehezen viselte. Utolsó éveiben a Davenportban megjelenő *Der Demokrat* c. német újság szerkesztője volt. Rombauer Berta unokatestvérével kötött házasságából tíz gyermek (öt lány és öt fiú) született.

**FUCHS ALBERT (Lőcse, 1808. április 8. – Pozsony, 1894) ev. pap, tanár, természettudományi író.**

Fuchs Vilmos öccse. Pozsonyban teológiát végzett, majd Bécsben csillagászatot, Göttingenben mennyiségtant hallgatott. 1837-ben az eperjesi, 1846-tól a pozsonyi líceum matematika- és fizikatanára, utóbb igazgatója. Előadásait magyar és német nyelven tartotta. Két fia: Fuchs Károly Henrik (→Pozsony) és Fuchs Tivadar (→Eperjes) is a természettudományokkal foglalkozott. A *Természettan elemei* c. munkája a legelső magyar nyelvű tankönyvek egyike. Tanulmányai a *Magyarhoni Természetbarátban*, a pozsonyi *Verhandlungen für Naturkunde* és Fresenius *Zeitschrift für Analytische Chemie*-jében jelentek meg. **F. m.:** *Természettan elemei*, 1845; *Ázsiának földrajza*, 1853; *Populäre naturwissenschaftliche Vorträge*, 1858.

**GRETZMACHER GYULA (Lőcse, 1836. augusztus 10. – Selmezbánya, 1906. január 26.) bánya-mérnök, technikátörténeti író.**

A gimnáziumot Eperjesen, a bányászati akadémiát Selmezbányán végezte 1859-ben, ezután bányászgyakornokként tevékenykedett. 1862-ben mint bányatisztjelöltet Bécsbe rendelték, de még ugyanebben az évben Selmezbányára a zúzó-művek felügyelőségéhez helyezték. 1865-ben kinevezték az Akadémia ábrázoló geometria-építészeti tanszékének tanársegédévé, később a bányagéptani, majd a bányaműveléstani tanszék adjunktusává. 1871-ben pedig a hegybányai bányahivatal bányamérnöke lett. 1881-ben kinevezték a hegybányai bányahivatal-főnöki állomásra, 1883-ban pedig ismét a selmeci Akadémiára a bányaművelés tanárává. A *Bányászati és Kohászati Lapokban*, és az *Oest. Zeitschrift für Berg u. Hüttenwesen*ben több dolgozat jelent meg (pl. *Das Grubenunglück in Hodritsch*, 1879; *A salgótarjáni József-akna nevű bányaüzemének kifulladásása*, 1889; *Vetődések nyomozása* 1889, stb.). *Bányaműveléstan* c. tankönyve kéziratban maradt.

**FABRICZY KORNÉL (Lőcse, 1839. szeptember 3. – Göttingen, 1910. október 5.) vasúti mérnök, művészettörténész, az MTA tagja (1903).**

Fabriczy Sámuel ügyvéd (→Poprád) fia. A gimnáziumot 1850–1857-ben Lőcsén végezte. 1857–1858-ban a bécsi, majd 1861–1863-ban a karlsruhei és a zürichi politechnikum hallgatója volt és vasúti mérnöki oklevelet szerzett. 1863–1868 között a württembergi, 1868-tól a magyar vasút szolgálatában állt. 1871–1873 között a gömöri vasutak kiépítésénél felügyelőként tevékenykedett. 1876-ban „pályát módosított” és teljesen a művészettörténeti tanulmányoknak szentelte magát. 1876–1878-ban Itáliában, főleg Rómában és Nápolyban, 1878–1880-ban Párizsban és Londonban tartózkodott. 1880 végén Stuttgartban telepedett le és megnősült (felesége: Ziegler Zsófia). Később családjával Tübingenbe költözött. Elsősorban a XV. sz.-i itáliai építészeti és szobrászati kutatójaként vált ismertté, emellett figyelemmel kísérte a magyarországi művészeti és kulturális életet is. Az MTA-ra kétszázötvenezer koronát hagyományozott. **F. m.:** *Zur Kunstgeschichte der Hohenstaufenzeit*, 1879; *Il Libro di Antonio Billi e le sue copie nella biblioteca nazionale di Firenze*, 1891; *Filippo Brunelleschi Sein Leben und seine Werke*, 1892; *Il codice dell' anonimo Gaddiano*, 1892; *Die Handzeichnungen Giulianos da Sangallo*, 1902; *Medaillen der italienischen Renaissance*, 1915.

**DÉNES FERENC (Újterebes<sup>94</sup>, 1845. április 2. – Lőcse, 1934. október 17.) földrajzi író, középiskolai tanár, Tatra-kutató, hegymászó.**

<sup>94</sup> 1918-ig Magyarországhoz tartozott, a trianoni békeszerződést követően Lengyelországhoz került, lengyel neve: Trybsz.

A lőcsei magyar gimnáziumban érettségizett 1864-ben. 1864–1869-ben a bécsi egyetemen nyelvészeti tanulmányokat folytatott, Pesten 1870-ben földrajztanári oklevelet szerzett. Kezdetben a fővárosban tanított, majd visszatért Lőcsére, ahol 1873-tól megszakításokkal 1918-ig a helyi gimnázium tanáráként működött. Pedagógusi munkája mellett propagálta és szervezte a magas-tátrai turizmust. Ő maga is megvalósított több elsőmászást és még idős korában is aktív hegymászonak számított. Írt néhány turistakalauzt és turistatérképet szerkesztett. 1873-ban közreműködött az MKE megalapításában. Tudományos alapossággal foglalkozott földtannal, glaciológiával, térképészettel, meteorológiával és botanikával. Sok külföldi tudóst kalauzolt a Magas-Tátrában. Elkészítette a Magas-Tátra természeti szépségeinek teljes feltárásához, valamint ezek megközelítéséhez szükséges utak (48 darab, 222 km hosszban) és menedékházak tervét. Részt vett a turista utak kijelölésében is. Útikalauzokat írt, ismeretterjesztő cikkei jelentek meg a korabeli lapokban: A Tátrával kapcsolatban több mint 100 írást publikált. 1922-től a Tátrai Meteorológiai Állomás vezetője volt Tátraszéplakon. Az ő nevét viseli a Magas-Tátrában a Dénes csúcs (2438m). **F. m.:** *Gründung, Entwicklung und Tätigkeit des Ungarischen Karpathenvereins*, 1883; *Tájékoztató a magyarországi Kárpát vidéken utazók számára*, 1888; *Magas-Tátra részletes kalauza* (társszerző), 1914; *Das Pieninengebirge und die Zone der Karpathenklippen*, 1932.

### **HAJNÓCZY R. JÓZSEF (Derecske, 1854. február 14. – Lőcse, 1931. május 30.) történész, tanár.**

Az Alföldön született, eredetileg Zák Rajmundnak hívták, de 1884-ben édesanyja, Hajnóczy Lujza vezetéknévét vette fel és hozzá jeles felmenője keresztnévét (József) és eredeti utónevét csupán egy R. jelöli. Ő maga szinte tüntetőleg Hajnóciként írta nevét, de gyermekei nagyanyjuk vezetéknévét eredeti alakjában használták. Középiskolai tanulmányait Nagyváradon, Derecskén, Debrecenben és Késmárkon végezte. 1875–1878 között a budapesti tudományegyetemen történelmi, földrajzi, bölcséleti és neveléstani előadásokat hallgatott. 1878-ban középiskolai tornatanári oklevelet szerzett és a főváros VIII. kerületi főreáliskolájában egy évig testnevelést tanított. 1880-ban földrajzból, magyar történelemből és oklevéltanból doktori címet, majd 1881 májusában történelem–földrajz szakos tanári oklevelet szerzett. 1880–1888 között a fővárosi tanfelügyelőség munkatársaként dolgozott és különböző iskolákban tanított. 1881-ben feleségül vette a szepességi származású Marcsek Eugéniát, házasságukból tíz gyermek született, közülük hét élte meg a felnőtt kort. [Egyik lányuk az a Hajnóczy Rózsa (Lőcse, 1892 – Budapest, 1944) volt, aki Germánus Gyula (1884–1979) keletkutató, történész felesége lett és *Bengáli tűz* c. könyvében szépírói eszközökkel megörökítette indiai utazásukat és élményeiket.] 1888 tavaszán Szepes vármegye tanfelügyelőjévé nevezték ki és ekkor végérvényesen Lőcsén telepedett le. Tevékenyen bekapcsolódott a város közéletébe. A Szepes Megyei Történelmi Társulat titkára volt, a *Szepesi Lapok* főszerkesztőjeként rendszeresen publikált, de gyakran írt más korabeli újságokba és szakfolyóiratokba is történelmi témájú vagy éppen humoros írásokat (ezeket többnyire álnéven), emellett kiadott tankönyveket és helytörténeti munkákat is. Legjelentősebb tanulmányai a Szepesség múltjával, természeti viszonyaival és bányászatának történetével kapcsolatosak. **F. m.:** *Hajnóczy József élete 1750–1794*, 1894; *A szepesi bányavidék természeti viszonyai és bányászata I és II. rész.* (In: Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve 31., 32. kötet), 1904–1905; *Lőcsei kalauz*, 1910; *Jókai Szepesben. Irodalomtörténeti rajz*, 1925; *A szepesi bányavárosok története*, 1903/1931.

### **RÓTH SAMU (Ménhárd, 1851. december 18. – Lőcse, 1889. november 17.) tanár, hegymászó, Tátra-kutató.**

Apja mészáros volt. Szülőfalujában végezte elemi iskolai tanulmányait, majd a közeli Késmárk ev. líceumában érettségizett 1871-ben. A budapesti tudományegyetemen 1874-ben szerzett természettudományi tanári és bölcsészdoktori oklevelet. 1874 októberétől a lőcsei főreáliskola tanára, 1887-től igazgatója volt. Modern szellemben oktatta a természettudományokat, közel 20 tankönyvet írt. Diákjaival gyakran járt tátrai túrákon. A Tátrában földtani, glaciológiai, barlangtani és limnológiai kutatásokat végzett. Nagy érdemei vannak a poprádi Kárpáti Múzeum megalapításában. Sok cikket publikált a *Természettudományi Közönyben*, a *Földtani Közönyben*, valamint az MKE évkönyveiben (a tátrai turizmusról, a mormotákról, a havasi gyopárról, a törpefenyőről, a pusztai talpastyúkról, a Magas-Tátra jégáiról, a kőszáli kecskékről, az Eperjes–Tokaji-hegység északi részében tett utazásáról stb.). Összesen 17 tátrai barlangot vizsgált meg, de a Gömör–Szepesi-érhegység több barlangját is felkereste. Az egyik barlangban egy barlangi medve megpörkölődött csontjainak maradványaira és faszéndarabokra bukkant és ezekről feltételezte, hogy jégkorszakbeli („diluviális”) emberek itteni jelenlétére utalnak. Ezt az állítását azonban a szakemberek kétségbe vonták, sőt egy háromtagú vizsgáló bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó barlang nem lehetett az őskőkori emberek lakhelye. Tevékeny tagja, 1884–1889 között ügyvezető elnöke volt az MKE-nek. Barátai és tisztelői egy tátrai hegycsúcsot szerettek volna róla elnevezni, de ez a terv meghiúsult.

### **SZONTAGH FÉLIX (Lőcse, 1859. december 18. – Debrecen, 1929. november 6.) orvos, egyetemi tanár.**

Szülővárosában német gimnáziumban érettségizett, de orvosi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1885-től a budapesti Stefánia, majd a János Kórház gyermekosztályának orvosa. 1893-ban egyetemi magántanár. 1898-ban a János Kórház főorvosa. 1910-ben egyetemi rendkívüli tanár. 1921-től a debreceni egyetemen a gyermekgyógyászat nyilvános rendes tanára. Egyike azoknak, akik bizonyították a skarlát allergiás tényezőit. Állandó munkatársa volt a Bókay János szerkesztette *Gyermekgyógyászati kórrajzok* c. kiadványsorozatnak. **F. m.:** *A gyermekbeteg-ambulatoriumról*, 1890; *A vörhenyprobléma további kérdései*, 1912; *Über Disposition*, 1918.

**KALMÁR ELEK (Tőkés/Románia, 1862. március 22. – Budapest, 1947. október 26.) nyelvész, tankönyvíró, a lőcsei főgimnázium igazgatója.**

Középiskolai tanulmányait a szamosújvári algimnáziumban és a kolozsvári főgimnáziumban végezte. 1886-ban Budapesten szerzett magyar–görög–latin tanári oklevelet. 1889-ig a fővárosban tanított, ezt követően Lőcsén volt tanár, majd 1919-ig igazgató a királyi kat. főgimnáziumban. Az impériumváltást követően Pesterzsébeten telepedett le, ahol tanári képesítésű lányával, Kalmár Ilonával részt vett a városka leánygimnáziumának a megalapításában (1931), és nyugdíjasként is tanított az intézményben. Nyelvészeti munkásságának eredményeit a *Nyelvtudományi Közleményekben* és a *Nyelvőrben* megjelent cikkeiben tette közzé. Több tankönyvet is írt. Lőcsei tanársága idején és azt követően is tevékenyen kivette részét az MKE tevékenységéből. **F. m.:** *Iskolai magyar nyelvtan elemzés alapján* (I–II.), 1893–1894; *Magyar olvasókönyv*, 1893; *Rendszeres magyar nyelvtan*, 1900; *A mondatrészek*, 1904; *A mondat ábrázolása*, 1933.

**GRESCHIK VIKTOR (Lőcse, 1862. március 29. – Lőcse, 1946. augusztus 16/17.) botanikus, helytörténész, tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte és a helyi gimnáziumban érettségizett. A szepeshelyi tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet. 1882–1887 között Késmárkon volt tanító, 1887-től Lőcsén a népiskola tanítója, 1901-től 1914-ben történt nyugdíjazásáig az intézmény igazgatója. A Szepesség és a Tátra növényvilágának alapos ismerője és nagyra tartott kutatója volt. Elsősorban az alacsonyabb rendű növényekkel: a zuzmókkal és a mohákkal foglalkozott, később a gombákra szakosodott, de a magasabbrendű növényekről is közölt több dolgozatot. Írásai magyarországi és külföldi lapokban jelentek meg magyarul, németül, franciául, Csehszlovákia megalakulását követően pedig néhány tanulmányt szlovák nyelven is publikált. Több mint 25 ezer példányt számláló, 184 iratsomóba kötött herbáriumának nagy részét, amely Szlovákiában, Magyarországon, Oroszországban és Ukrajnában gyűjtött növényeket tartalmaz, jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem Természettudományi Karának herbáriumában őrzik, de kisebb kötegek jutottak más szlovákiai múzeumokba és külföldi kutatókhoz is. Több növény- és gombafajt róla neveztek el. A flórákutató mellett foglalkozott etnobotanikával (népi növénynevek gyűjtésével), valamint pomológiával is. Többször rendezett Lőcsén gyümölcskiállítást. Ezen kívül helytörténeti tanulmányokat közölt a Szepességről és Lőcséről, kiadott egy műemlékeket és természeti érdekességeket bemutató turistakalauzt is (*Führer zu den Kunstschatzen und Sehenswürdigkeiten der Stadt Levoča-Leutschau*, 1931). 1901–1910 között a lőcsei *Zipser Bote* folyóirat szerkesztője volt. Szülővárosa növényvilágáról írt munkájának (*Flora von Leutschau*, 1932) kéziratát, valamint 8 000 kötetet kitevő szakkönyvtárának egy részét a pozsonyi Comenius Egyetem Növénytan Tanszékén őrzik. Kováts Dezső magyarországi flórákutató az unokája. **F. m.:** *Új adatok Szepes vármegye gombavirányához*, 1888; *Zipser deutsche volkstümliche Pflanzennamens*, 1889; *De fungis esculentis et venenosis. Oenipontinum*, 1892; *Mycotheca-, Bryotheca- et Lichenotheca carpatica* (magyarul és németül is), 1894; *Die Trüffeln der Hohen Tatra*, 1898; *Alt Levotschau in historischen Darstellungen* (kézirat), 1932.

**GENERSICH GUSZTÁV (Lőcse, 1865. augusztus 7. – Kolozsvár, 1921. július 7.) orvos, egyetemi tanár.**

Korán árvaságra jutott, ezért nagybátyja, Genersich Antal (→Nagyszombat) vette pártfogásába és terelte az orvosi pályára. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, itt érettségizett 1883-ban. A kolozsvári egyetem orvosi karán 1888-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. Kezdetben sebészként tevékenykedett, majd a belgyógyászat felé fordult. 1894-től a budapesti belgyógyászati klinika gyermeklaboratóriumát vezette. Az egyetemen is oktatott és 1896-ban magántanári képesítést szerzett. 1903-ban skarlátban meghalt hatéves Sándor fia és ekkor végérvényesen a gyermekgyógyászat lett a fő szakterülete. Különösen a járványok megelőzése érdekében fáradozott. 1904-ben őt bízták meg a kolozsvári Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely vezetésével. A következő években Erdélyben 21 helyen létesített ún. gyermektelepeket. Tanácsadó központot szervezett a várandós asszonyok számára, sokat fáradozott a csecsemővédelem terén, gyermekpszichológiával is foglalkozott. 1904-től kezdve a kolozsvári egyetemen is kötelező tárgy lett a gyermekgyógyászat, amelyet ő adott elő, 1917-től már mint professzor. Kutatóként elsősorban a gyermektuberkulózissal foglalkozott és tervezte egy összefoglaló gyermekgyógyászati szakkönyv megírását is. Ebben azonban az 1918-as román megszállás és az impériumváltozás megakadályozta. A kolozsvári egyetemet Szegedre költöztették, ő azonban a Kolozsvárhoz maradt és folytatta orvosi munkáját. Az átélt izgalmak és a megpróbáltatások aláásták egészségét és ez okozta korai halálát. Földi maradványai Házsongárdi temető ev. részében nyugszanak.

**GYÖRÖK LEÓ TIVADAR (Lőcse, 1876. december 10. – Keszthely, 1945. október 14.) kertész, akadémiai tanár.**

Györök György nyomdász, somorjai iskolaigazgató unokája volt. Tanulmányait a budapesti Kertészeti Tanintézetben, majd ösztöndíjjal Párizsban folytatta, ahol parktervezést, díszkertészetet és pomológiát tanult. 1900-ban hazatérve a komáromi földműves iskolák kertészeteiben működött, 1913–1915-ben a kassai gazdasági akadémia kertészeti tanszékének előadója, 1915–1919 között a magyaróvári gazdasági akadémiaán szolgált és egyúttal az Akadémia főkertésze volt. A Tanácsköztársaság idején a földművelésügyi minisztériumban a kertészeti szakoktatási osztály vezetője volt. A Tanácsköztársaság bukása után a debreceni gazdasági akadémia főkertészként működött, 1937-ben nyugdíjba vonult. Széles körű szakirodalmi munkásságot fejtett ki, számos kerttervrajzot készített. A *Kertészeti Lapok*, a *Háztartás*, a *Hangya* c. lapok munkatársa volt, emellett szakkönyveket is illusztrált.

**KARDEVÁN KÁROLY (Lőcse, 1878. szeptember 22. – Budapest, 1962. november 16.) tanár, irodalomtörténész.**

Iskoláit szülővárosában kezdte. Budapesti és lipcsei egyetemi tanulmányai után 1900-ban tanári oklevelet nyert. 1902-től nagyváradi gimnáziumi tanár. A Holnap irodalmi társaság alapító tagjai közé tartozott. 1911-től Lőcsén, 1920-tól Szombathelyen, 1929-től 1937-ig, nyugdíjazásáig Budapesten tanított. 1933-tól 1942-ig az *Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny* szerkesztője. Német nyelvi tankönyvek mellett pedagógiai és irodalomtörténeti tanulmányokat írt. Számos, a magyar nyelv védelmében írt cikke folyóiratokban és napilapokban jelent meg. Szombathelyen diákja volt a kiváló költő, Weöres Sándor (1913–1989) is, akinek tehetségét az elsők között ismerte fel. **F. m.:** *Az ember tragédiájának magyarázata*, 1935; *Az ember tragédiájának magyarázatos kiadása*, 1948.

**SZEPESFALVY JÁNOS (SZURÁK) (Lőcse, 1882. május 15. – Budapest, 1959. január 6.) botanikus, mohakutató.**

Elemi és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. 1902-ben beiratkozott a budapesti Tudományegyetem bölcsészeti karára, a természetrajz-földrajz szakra. 1906-ban letette a tanári szakvizsgát, 1908-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett növénytanból, mint főtárgyból, földtanból és növényföldrajzból, mint melléktárgyakból. 1909-ben a tanári pedagógiai vizsgát is teljesítette. A növénytan, ezen belül a briológia iránt már igen korán elkötelezte magát. 1905-ben, negyedéves hallgatóként az MNM Növénytárába került. Ettől kezdve 1943-ig megszakítás nélkül ebben az intézményben működött. Belépésekor Filarszky Nándor (→Késmárk), a tár akkori igazgatója, a mohagyűjtemény kiépítésével bízta meg. Ebben az időben kezdődött meg az egyes gyűjtemények szétválasztása és a virágtalan gyűjtemények fejlesztése. Szepesfalvy nagy elhivatottsággal fogott munkához. Szándékában állt megírni Magyarország mohafldróját, ehhez az irodalmi adatok összeállítása mellett erőteljes gyűjtésbe kezdett az ország különböző részein. Főleg szűkebb hazájában, a Szepességben gyűjtött. Még az egyetem hallgatója volt, amikor *Lőcse környékének mohái* című munkájával elnyerte az egyetem pályadíját. Doktori értekezése is hasonló témájú volt (*Adatok Északmagyarország mohafldrójához* címmel 1908-ban megjelent a *Növényteni Közleményekben*). Közreműködött az új Természettudományi Múzeum létrehozásában, tapasztalatgyűjtés céljából 1913-ban hosszabb tanulmányutat tett Ausztriában, Németországban, a skandináv országokban, Oroszországban és Lengyelországban. A következő években tervezett útjait azonban a vh. kitörése megghiúsította, sőt bevonult katonának és csak 1918-ban szerelt le. A fronton tanúsított hősiességéért 1924-ben vitézi címmel tüntették ki. Az 1920-as évektől már kevesebb gyűjtőúton vett részt és elsősorban Budapest környékének mohafldróját tanulmányozta. Nagy jelentőségűek azok a munkái, amelyek az Alföld fosszilis moháival foglalkoznak. Az 1927-ben felfedezett pleisztocén kori tőzegtelepek moháinak meghatározása révén beigazolódott, hogy az Alföldön abban az időben alhavasi jellegű vegetáció uralkodott. Egyik alapító tagja és tiszteletbeli elnöke volt a Magyar Növényteni Társaságnak (1940). Később szerkesztője lett a társaság folyóiratának, a *Borbásianak*. A Növénytárban 1942-ben múzeumi igazgatónak nevezték ki. 1943-ban nyugdíjba vonult, de ez életében nem jelentett változást. Leszámítva a budapesti ostrom néhány hónapját, élete végéig bejárt munkahelyére. A háború után az ő vállára nehezedett a szétzilált mohagyűjtemény rendbetétele és fejlesztése. Emellett nagyobb, összefoglaló munkákon is dolgozott. Tudományos tevékenységének érdekes területét jelentette a kertészkedés. Mátyásföldi házában kertjében növénynevelési és növény-aklimatizációs kísérleteket folytatott. Sajnos, növényanyagának egy része a vh. alatt tönkrement. Háza alagsorának munka- és telelőhelyiségnek is alkalmas részét 1950 novemberében hatóságilag birtokba vették, így a maradék kísérleti anyag is elpusztult. **F. m.:** *Adatok Albánia flórájához. Bryophyta*. (In: Az MTA Balkán-kutatásainak tudományos eredményei, 3. kötet), 1926; *Adatok a tőzegmohák magyarországi elterjedéséhez*, 1937; *Die Moosflora der Umgebung von Budapest und des Pilisgebirges 1-3. Annales Musei Nationalis Hungarici*, 1940–1942.

**BAUER ERVIN (Lőcse, 1890. október 19. – Szentpétervár, 1938. január 11.) orvos, elméleti biológus.**

Apja Bauer Simon magyar–német szakos tanár, anyja Lévy Jenny leányiskolai tanár volt. Bátyja Balázs Béla (1884–1949) író, filmesztéta, Bartók Béla két színpadi művének forgatókönyvírója volt, akit eredetileg Bauer Herbertnek hívtak. Szülei Szegedről 1890-ben költöztek Lőcsére, miután Bauer Simont valamilyen fegyelmi vétség miatt büntetésből ide helyezték. Bauer Ervin itt kezdte iskolai tanulmányait, de apja 1898-ban elhunyt és a család visszaköltözött Szegedre, ahol Bauer befejezte a középiskolát. A budapesti tudományegyetemen lett orvostanhallgató, majd Göttingenben. folytatta tanulmányait és 1914-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1914. augusztus 18-án feleségül vette Kaffka Margit (1880–1918) írónőt, aki néhány év múlva a spanyolnátha-járvány áldozata lett. 1916–1918 között Julius Wagner-Jauregg (1857–1940), a később (1927-ben) Nobel-díjjal kitüntetett osztrák orvos és neurológus bécsi klinikáján dolgozott és ekkor kezdett elméleti biológiával foglalkozni. 1918 végén visszatért Budapestre és a Tanácsköztársaság idején aktív közéleti szerepet vállalt. A kommun bukása után emigrált és előbb Bécsbe, majd Göttingenbe ment, végül Prágában telepedett le, ahol egyetemi adjunktusként dolgozott. 1924-ben rövid ideig a berlini rákkutató intézetben tevékenykedett, 1925-ben pedig második feleségével, Szilárd Stefánia matematikussal [Szilárd Leó (1898–1964), világhírű fizikus testvérével] kivándorolt a Szovjetunióba. Előbb a moszkvai egyetem biológiai tanszékének vezetője, majd 1933-tól a leningrádi – ma ismét Szentpétervár – egyetem tanára volt. 1935-ben orosz nyelven adta ki *Elméleti biológia* c. munkáját, amelyben leírta az élő rendszerek termodinamikai jellemzőit. Ez a műve később (1982-ben) Budapesten angol nyelven is megjelent (*Theoretical Biology*) egy előszóval, valamint egy életrajzzal és tudománytörténeti áttekintéssel kiegészítve. Bauer Ervin kutatásai az élet energetikai meghatározására és az élet- és körjelenségek energetikai magyarázatára irányultak. Ezen a téren úttörő munkásságot végzett. 1937. augusztus 4-én a



Bauer házaspárt koholt vádak alapján az NKDV<sup>95</sup> letartóztatta, majd 1938. január 11-én agyonlőtték őket. **F. m.: Fizicseszkiye osznovi v biologii**, 1930; *Tyeoretyicseszka biologija*, 1935.

**GRESCHIK GYULA (Lőcse, 1904. június 14. – Budapest, 1982. augusztus 25.) gépészmérnök, egyetemi tanár.**

A budapesti műegyetem Gépészmérnöki Karán szerzett oklevelet 1928-ban, majd a Ganz Hajógyár emelő- és szállítóberendezések tervezési osztályán kezdte pályáját mint tervezőmérnök. 1938-ban főmérnökké, 1944-ben osztályvezetővé nevezték ki. 1949 és 1951 között az Állami Ipari Tervező Iroda darutervezési főosztályát vezette, 1951-től 1954-ig a Darutervező Iroda műszaki vezetője, 1954 és 1960 között a Gépszerkesztési Iroda vezetője. 1952-től másodállásban, 1960-tól főállásban tanított a műegyetem emelőgépek tanszékén. Itt működött nyugállományba vonulásáig, 1971-ig, de az oktatómunkában 1975-ig részt vett. A Ganz Hajó- és Darugyárban több gépipari terméket tervezett, egyebek közt a háborút követő új-jáépítésekhez használt úszódarut (az általa tervezett kikötői és úszódarukat még Argentínába is szállították). Számos külföldi és magyarországi lapban jelentek meg tanulmányai. Jelentős tudományos munkát végzett szakterülete egyetemi jegyzeteinek megírásához. Munkásságát 1959-ben Pattantyús-Ábrahám Géza-emlékéremmel ismerték el. **F. m.: Emelőgépek**, 1958; *Emelő és szállítógépek gyártása* (társszerző), 1963; *Válogatott fejezetek az anyagmozgatógépek köréből*, 1968; *Vonalas létesítmények mérnökgeológiája*, 1975; *Engineering geology in designing and constructing of extended linear sited engineering constructions* (Bornemissza Tiborral és Molnár Lászlóval, 1975; *Mechanikai és vegyi talajszilárdítási eljárások*, 1976; *Anyagmozgató gépek*, 1977; *Deep foundations and underground structures*, 1979.

**NEMES DEZSŐ (Lőcse, 1908. szeptember 6. – Budapest, 1985. március 30.) történész, politikus, az MTA tagja (1964).**

Kárpitos szakmát tanult, 1926-tól a Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) tagja. 1928-ban a KIMSZ Központi Bizottságának titkára volt. Börtönbüntetésének letöltése (1931) után a KMP utasítására a Szovjetunióba ment, ahol a Nemzetközi Lenin Iskola hallgatója lett. Hazatérése (1933) után a KMP budapesti titkára, majd a Központi Bizottság tagja és magyarországi instruktora. 1935-től a Szovjetunióban élt; 1939-ig bútorgyári munkás Moszkvában, 1939–1943-ban munka mellett elvégezte a Lomonoszov Egyetem történelem szakát. 1943-ban agitációs tevékenységet folytatott a magyar hadifogolytáborokban. 1945-ben visszatért Magyarországra. 1945–1948-ban a Szakszervezeti Tanács titkára, 1948–1950-ben a *Tartós békéért, népi demokráciáért!* c. folyóirat szerkesztőbizottságának tagja volt. 1953–1956-ban a Szikra Könyvkiadó, 1956 őszén az MDP Pártfőiskolájának igazgatója. 1957–1961-ben a *Népszabadság* szerkesztőbizottságának vezetője, 1957-től haláláig az MSZMP keményvonalas vezetői közé tartozott. 1965–1966-ban az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének főigazgatója, 1966–1975 között az MSZMP Politikai Főiskolájának igazgatója, 1975–1977-ben rektora. 1977–1980-ban a *Népszabadság* főszerkesztője. Mint történétíró elsősorban a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom történetével és Magyarország két világháború közötti történetének kérdéseivel foglalkozott. Történelmi koncepciójának torzulásai – a köztörténetet alárendelte a munkásmozgalom történetének, a Horthy-rendszert következetesen fasizmusnak tartotta haláláig, negatív elfogultsággal ítélte meg a szociáldemokrácia szerepét – és az MSZMP-ben játszott vezető szerepe révén károsan befolyásolta az 1956 utáni magyar történetírást. Az ún. primitív vulgármaterializmus egyik meghonosítója volt Magyarországon. 1982-ben a SZU Tudományos Akadémiája külföldi tagjává választották. Több mint húsz évig elnöke volt az MTA Történettudományi Bizottságának és a Magyar Történészek Nemzeti Bizottságának. **F. m.: Az általános Munkásegylet története 1868-1873**, 1952; *Magyarország felszabadulása*, 1955; *A népi Magyarország 15 éves fejlődése*, 1960; *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919-1921*, 1962; *A Bethlen-kormány külpolitikája 1927-1931-ben*, 1964; *A magyar munkásmozgalom történetéhez*, 1974; *Forradalmak és Tanácsköztársaság Magyarországon. 1918-1919*, 1979; *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van...*, 1981; *Kun Béla politikai életútjáról*, 1985.

**JERMY TIBOR (Lőcse, 1917. január 31. –) entomológus, agrozoológus, a növényvédelmi rovar-tan nemzetközi jelentőségű képviselője, az MTA tagja (1985).**

Az 1918-as impériumváltást követően szülei előbb Zalaegerszegrre, majd Budapestre költöztek. A Toldy Ferenc Főreáliskolában érettségizett 1935-ben, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1940-ben fejezte be tanulmányait, de csak 1942-ben szerezte meg természetrajz-kémia szakos tanári oklevelét. Nagy hatással volt rá Dudich Endre (→Nagysalló) zoológus, és az ő buzdítására mélyed el az állattanban. 1940-től a Szőlő- és Borgazdasági Központi Kísérleti Állomáson dolgozott mint borvegysz. 1942–1945 között tűzterisztiként szolgált a vh.-ban, majd 1945 márciusában orosz hadifogságba esett, csak 1947 júliusában térhetett haza és ekkor lett a zoológia doktora. 1949-ig korábbi munkahelyén dolgozott, majd az MTA Növényvédelmi Kutatóintézetének állattani osztályán tevékenykedett 1978-as nyugdíjazásáig. 1969–1978 között az intézet igazgatója volt. Kutatásai középpontjában a kultúrnövények rovarkártevőinek cönológiai, ökológiai és etológiai vizsgálata állt, ennek eredményeként megvetette az agroökoszisztéma korszerű kutatásának és a biológiai növényvédelemnek az alapjait. A legveszedelmesebb növényi kártevők: a burgonyabogár, az amerikai fehér medvelepke és az almamoly elleni védekezés lehetőségeit kutatta. Behatóan vizsgálta az életközösségek (biocönózisok) működését, és párhuzamot állított fel ezek energiaforgalma és -egyensúlya, valamint a szervesanyag anyagi rendszerek entrópiája között. A növények és a növényevő (fitofág) rovarok koevolúciós elméletét, azaz együttes törzsfejlődését elvetette, a biológiai egyensúly fogalmát és a biotikus tényezőknek az evolúcióra ható erejét vitatta. Ehelyett kidolgozta a szekvenciális evolúció tézisét, amely szerint e

<sup>95</sup> A szovjet Belügyi Népbiztosság, azaz a titkosrendőrség legfőbb szerve.

két élőlénycsoport kiegyensúlyozatlan törzsfajlódásában a laza biotikus kapcsolat és az aszimmetria játssza a fő szerepet. Újszerű módszerekkel végzett rovarélettani munkássága az entomológia alaptudománya számára is alapvető jelentőségű. Vizsgálataival bebizonyította a növényevő rovarok tanulási képességét, valamint rámutatott arra, hogy a rovarok tápnövény-specializációját nem a táplálkozást indukáló (fagostimuláns) növényi anyagok határozzák meg – ahogy korábban gondolták –, hanem éppen az egyes növényekben előforduló, az egyes növényfajokra jellemző táplálkozásgátló (fagoinhibitor) anyagok, amelyekhez bizonyos rovarfajok alkalmazkodtak és kemoreceptoraiikkal felismerik őket. Behatóan foglalkozott a burgonyabogár (*Leptinotarsa decemlineata*), az amerikai fehér szövőlepkék (*Hyphantria cunea*), illetve ez utóbbi populációit ritkító, parazita fűrészfélék (*Tachinidae*) biológiájával is. Vizsgálta az almamoly (*Cydia pomonella*) diapauzáját, azaz az egyedfejlődésnek a környezeti feltételek megváltozása miatti időszakos lelassulását vagy leállását egy almafa északi, illetve déli oldalába telepített almamoly-lárva-populáció megfigyelésével. **F. m.:** *A burgonyabogár (Leptinotarsa decemlineata Say)* (Sáringer Gyulával, 1955; *Biológiai védekezés a növények kártevői ellen*, 1967; *A biológiai védekezés múltja, jelene és jövője*, 1984; *Gondolatok a koevolúcióról: Akadémiai székfoglaló*, 1987; *A növényvédelmi állattan kézikönyve I–VI.* (szerk.), 1988–1996; *Az állatok populációdinamikája* (Kozár Ferencsel és Samu Ferencsel), 1992.

### **CSÁKY MÓRIC (Lőcse, 1936. április 3. –) történész.**

Felsőfokú tanulmányait Bécsben és Párizsban végezte. 1966-ban szerzett történész oklevelet. 1966–1984 között a bécsi, 1984-től a grazi egyetem osztrák történelem tanára. 1988-tól a bécsi székhelyű Tudományos Kulturális Alap elnöke. **F. m.:** *Der Kulturkampf in Ungarn 1894–1895*, 1967; *Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studien zum Frühliberalismus in Ungarn*, 1981.

### **FLÓRIÁN KÁROLY (Lőcse, 1944. február 12. –) kohómérnök, analitikai kémikus, egyetemi tanár.**

Gimnáziumi tanulmányait Eperjesen végezte (1961). A pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karán szerzett oklevelet (1966), a kémiai tudomány kandidátusa fokozatot 1972-ben nyerte el a pozsonyi Comenius Egyetemen. Nagydoktori (DrSc.) disszertációját 1991-ben védte meg a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetemen. 1966-tól a kassai Műszaki Egyetem adjunktusa, docense (1992), professzora (1994). A Kohómérnöki Kar dékánhelyettese, rektorhelyettese (1994, 2000–2007), rektora (1994–1997), a kassai Šafárik Egyetem Természettudományi Kara Fizikai és Analitikai Kémiai Tanszékének vezetője (1998–2000), a Műszaki Egyetem Kohómérnöki Kara Kémiai Tanszékének vezetője (2003–2010). Kutatási területe az analitikai kémiai, spektroszkópiai módszerek alkalmazása és értékelése a kohászatanban, a szilárdminta vizsgálatban és a környezettudományban. Eddig közel 120 tudományos közleménye, három tudományos monográfiája jelent meg. Nemzetközi tudományos konferenciák szervezője, illetve rendszeres előadója. Irányításával eddig hét doktori disszertáció készült. Több egyetem (a komáromi Selye János Egyetem, a kassai Műszaki Egyetem, az Eperjesi Egyetem Bölcsészettudományi és Természettudományi Kara) tudományos tanácsának, a Miskolci Egyetem Doktori Tanácsának tagja, 1994–2001-ben a Kárpátok Régió Egyetemi Szövetségének alapítóelnöke. 2002–2005-ben az SZTA Tudományos Tanácsának tagja. Tagja a Szlovákiai Akkreditációs Bizottság Kémiai, Vegyipari-technológiai és Biotechnológiai Munkacsoportjának, az SZTA és szlovákiai egyetemek közös Pályázati Bizottsága (VEGA) kémiai munkacsoportjának. Különböző hazai és nemzetközi tudományos társaságok tagja vagy vezető tisztségviselője. A Miskolci Egyetem díszdoktora (2004), a gödöllői Szent István Egyetem díszdoktora (2008), az Óbudai Egyetem tiszteletbeli professzora. Kitüntetések, díjak: a Cseh/szlovák Spektroszkópiai Társaság J. Marcus Marci érme (1994); a Szlovák Kémiai Társaság érme (1994); a Szlovák Kémiai Társaság ezüstérme (2003); a Szlovák Kémiai Társaság Daniel Belluš érme (2009); a pozsonyi Közgazdasági Egyetem arany emlékérmé (1997); a Šafárik Egyetem Természettudományi Karának ezüstérme (2001); a Šafárik Egyetem Természettudományi Karának aranyérme (2009); Fejér Dániel emlékérmé (2003); Kassa város polgármesterének díja és plakettje (2004).

### **PÁSZTOR PÉTER (Lőcse, 1948. szeptember 25. –) műépítész, egyetemi tanár.**

1973-ban a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola Építészeti Karán szerzett oklevelet. 1989-ben nyolc hónapot Makovec Imre tervezőirodájában dolgozott Budapesten. Kassán él. 1973–1990 között állami tervezőirodák alkalmazottja; 1990-től a Drahovsky & Pásztor tervezőirodát vezeti Kassán. 1993-tól a kassai Műszaki Egyetem Építészeti Karán tanít, 1996-tól tanszékvezető, 2001-től egyetemi tanár. 1997-től a Szlovák Építészeti Kamara elnöke. A szerves építészet képviselője. Számos szimpóziumot és kiállítást szervezett, szakirodalmi tevékenysége jelentős. Főbb díjai: 1997: Az Év Legjobb Épületrekonstrukciójának Díja (1997); Dušan Jurkovič-díj (1997). Főbb köztéri munkái (épületei): 1988 – fedett uszoda és tornaterem (Liptószentmiklós); 1993 – r. k. templom (Lónyabánya); 1994 – a cseh konzulátus épülete – rekonstrukció (Kassa); 1996 – családi ház (Kassa, Topásová u. 4.); 1996 – a *Három kassai vértanú oltára* (r. k. templom, Kassa-Barca); 1998 – Fekete Sas Szálloda (Rozsnyó); 1999: Rendőrségi határállomás épülete (Tiszacsérnyő).



## MAGYARBÉL (Veľký Biel)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1294-ben említik mint a pozsonyi vár tartozékát. 1323-ban Malombél, később Kisbél és Németbél néven is szerepel, a falu első birtokosa a Bély család volt, erről 1320-ban történik először említés. Magyarország egyik legnagyobb kastélyát gróf Csáky Imre (1672–1735) bíboros, kalocsai érsek itt építtette 1722–1725 között. A helységnek 1910-ben 1140 magyar lakosa volt. 1960-ban Magyarbél és Németbél egyesítették. A főváros közelsége is hozzájárult, hogy a szlovákok egyre nagyobb arányban települtek le itt, és az 1990-es évek közepétől a magyarok aránya 50 % alá csökkent. 2011-ben 2304 lakosából 1515 szlovák, 702 magyar és 40 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

### **BAUER FERENC (Magyarbél, 1950. november 12. –) orvos, gyermekgyógyász, egyetemi tanár.**

Bauer Győző (→Érsekújvár) orvos, farmakológus öccse. Általános iskolai tanulmányait szülőfalujában és Érsekújvárott végezte (1966), az érsekújvári gimnáziumban érettségizett 1969-ben. A prágai Károly Egyetem Orvosi Karán szerzett oklevelet (1975). 1975–1978-ban különböző afrikai országokban működött, 1979-től az érsekújvári kórház újszülött-osztályának orvosa (1982-től főorvosa). 1998-tól az Újszülött-klinika vezető főorvosa. A PhD-fokozatot 2002-ben szerezte meg, 2005-től egyetemi docens, 2007-től három egyetem, illetve főiskola (a pozsonyi Szlovák Egészségügyi Egyetem és Szent Erzsébet Főiskola, valamint a Nagyszombati Egyetem) professzora. Az érsekújvári kórház újszülött részlege Nagyszombat és a Nyitra megye legmagasabb szintű újszülött központja, ahol a régió legérettebb és legbetegebb újszülöttein kezelik. A 6 szlovákiai újszülött-centrum közül az érsekújvári a legeredményesebb, itt a legalacsonyabb a halálozási arány és a legtöbb a sérülésmentes túlélő. Kutatási területe a születés előtti (prenatális) kor és a koraszülött csecsemők problémája: a neonatológiai intenzív-újraélesztési terápián belül az éretlen újszülöttek lélegeztetési módjai és stratégiái, valamint a respirációs terápia hatásának követése. Közel 60 tudományos közleménye jelent meg külföldi, és közel 120 dolgozata szlovákiai szakfolyóiratokban, 12 monográfia társszerzője. A szlovákiai újszülött-gyógyászok szakfolyóiratának (*Neonatologické zvesti*) alapítója (1994) és főszerkesztője, további szakfolyóiratok (a *Detský lekár*, a *Pediatrica pre prax* és az *International Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine*) szerkesztőbizottsági tagja. A gyógyító és kutató munka mellett pregraduális orvos- és nővér-, valamint posztgraduális újszülöttgyógyász-szakorvos és szaknővér képzéssel is foglalkozik. A Szlovákiai Újszülöttgyógyászok Társaságának 1990 óta több alkalommal újraválasztott elnöke Egyetemistaként a prágai Ady Endre Diákkör irodalmi színpadának egyik vezetője volt. Kitüntetések, díjak: Baby Friendly Hospital Initiative (Unicef 1997); Érsekújvár Pro Urbe-díja (1999); Szlovák Orvosi Társaság bronzérme (2000), a Szlovák Irodalmi Alap díja (2001), a színműi önkormányzat Jedlik Ányos-díja (2001); Szent Erzsébet Főiskola ezüst érme (2007).

## MALACKA (Malacky)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1206-ban II. András oklevelében említik. Neve a malacra utal, miután a helységet a XVII. századtól birtokló Pálffy családnak egy sertéstelepe volt itt. A malac feltűnik a város címerében is. Ebben az időben a XVI. sz.-ban protestáns hitre tért lakosság nagy része rekatolizált. 1910-ben 5136 lakosából 3849 szlovák, 631 német és 530 magyar volt. 2011-ben 17 051, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. A városban született: Friedrich István (1883. július 1. – Vác, 1951. november 25.), magyar miniszterelnök (1919. augusztus 7. – 1919. november 24.), hadügyminiszter; Karol Machata (1928. január 13. –) szlovák színművész, az 1958-ban forgatott *Szent Péter esernyője* c. magyar–szlovák film férfitársreplője, Wibra Gyuri alakítója. Itt van eltemetve: Babcsánszky Ferenc (1655–1702. július 9.) ferences szerzetes, egyházi író, pedagógus.

\*\*\*

### **SPITZER MÓR (Malacka, 1849 – Pozsony, 1919) földbirtokos, régész, műgyűjtő.**

Életéről kevés megbízható adatot ismerünk. Borovszky Samu Pozsony megyei monográfiája szerint archeológiával és numizmatikával foglalkozott elsősorban, de meteorológiai állomást és egy régészeti és néprajzi múzeumot is működtetett. Éremgyűjteményét kb. 14 ezer darabra becsülték. Habán kerámiai is voltak – mintegy 1000 darab.<sup>96</sup> Munkatársa volt a Pallas Nagy Lexikonának, és rendszeresen beszámolt gazdasági jellegű történetekről, ismeretterjesztő cikkeket közölt az egykori felsőmagyarországi agyagiparról stb. Számos országos és megyei egyesület, társulat aktív tagja volt. Halála után gyűjteményét ismételtelen felosztották, a legjavát már az első években kiválogatták, a maradék meg később szóródott szét.

<sup>96</sup> Borovszky Samu monográfiájában a Széleskútról szóló bekezdésben még ez olvasható: E községben lakik Spitzer Mór, a Pálffy-féle uradalom bérlelője, ismert nevű régész és régiséggyűjtő, kinek itt valóságos kis múzeuma van, mely többek között kb. 14 000 darab érmét, 1000 darab holicst, stomfai, malaczkai, nagylévárdi, bazini, modori, bolerázi stb. parasztmajolikát, kb. 200 darab XVI. és XVII. századbeli érdekes hímzést, kb. 100 megyebeli népruházati darabot, csipkéket stb. tartalmaz, míg pecsétnyomó- és gyűjteménye egyike a leggazdagabbaknak. Van számos Rákóczy-érme és ereklyéje és számos őskori lelete is, de ezeket legnagyobb részben a pozsonyi és más gyűjteményeknek adományozta.

**ROMSAUER LAJOS (Malacka, 1879. augusztus 23. – Budapest, 1952. május 12.) matematikus, műegyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban végezte, majd a budapesti tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet 1902-ben és matematikából, csillagászból és filozófiából doktorált 1908-ban. 1903-tól 1921-ig mint tanársegéd, majd meghívott előadó, nyilvános rendkívüli és helyettes tanár, végül 1924-től 1945-ig mint nyilvános rendes tanár működött a műegyetem ábrázoló geometria tanszékén. Több jegyzetet és tankönyvet adott közre. Rendkívül nagy súlyt helyezett az oktatási munkára, ezt a tényt támasztják alá kiváló didaktikai érzékkel megírt tankönyvei.

**DÉRER JÓZSEF (Malacka, 1887. február 27. – Pozsony, 1967. május 21.) szemorvos, egyetemi oktató.**

A híres Dérer család sarja. Édesapja id. Dérer József ügyvéd és jogász volt. Bátyja, Dérer Iván (1884–1973) a szlovák nemzeti mozgalom aktív tagja, 1918 után több csehszlovák kormány minisztere volt. Öccse, Dérer László (Ladislav) (1897–1960), aki Prágában és Pozsonyban végezte orvosi tanulmányait és 1924-ben Pozsonyban doktorált, az első szlovák professzorok közé tartozott a pozsonyi Comenius Egyetem orvosi karán. Az ő nevét viseli a pozsonyi Kramáre negyedben található egyetemi kórház (Nemocnica akademika Ladislava Dédera). Dérer József a budapesti egyetem orvosi karán tanult és 1909-ben szerzett doktori oklevelet. 1909–1914-ben a pozsonyi országos kórház szemorvosa, 1918 őszétől a pozsonyi Erzsébet Egyetem szemklinikájának tanársegédje volt. Az 1918-as impériumváltást követően Kassán, Zsolnán, majd ismét Pozsonyban praktizált szemorvosként, a pozsonyi Kerületi Nemzeti Egészségügyi Intézet szemklinikájának vezetője volt.

**SZŐKE BÉLA (Malacka, 1913. február 26. – Győr, 1961. november 29.) régész, múzeumi igazgató, gimnáziumi tanár.**

Az I. vh. után szülei Érsekújvárról telepedtek le. A helyi gimnáziumban érettségizett 1932-ben. 1932–1935 között a brünni egyetemen jogot hallgatott, majd átlépett a pozsonyi Comenius Egyetemre, ahol történelem–magyar szakos tanárjelölt lett, végül 1940-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen fejezte be tanulmányait. 1940-től előbb Nagysurányban, majd Érsekújvárról volt gimnáziumi tanár. Még diákként egyik kezdeményezője volt az érsekújvári múzeum létrehozásának. 1938 után a városban megalapították a Kis-Alföld-kutató Intézetet, amely kiadta régészeti ásatásainak (Érsekújvár–Téglagyár, Bajcs–Ragonya, Naszvad–Anyala, Komját, Zsitvabesenyő, Pozsonyvezekény) eredményeit. 1946-ban Magyarországra települt, 1948-ban a szegedi tudományegyetemen bölcsészdoktori címet szerzett. 1946–1961 között a Győri Múzeum munkatársa, majd igazgatója volt. Ebben a minőségében sok ismerettel gazdagította a Dunántúl és a Kisalföld kora középkori régészeti, településtörténeti és néprajzi kutatását. A magyar–szlovák tudományos kapcsolatok ápolásában is tevékenyen közreműködött. Súlyos tüdőbaja sem gátolta a kutatásban, de a történettudomány kandidátusa fokozatot már csak halála után tudták odaítélni neki. **F. m.:** *Honfoglaláskori sírok Naszvadon*, 1941; *Honfoglaláskori sírok Pozsonyvezekényen*, 1944; *Az érsekújvári régi halászat emlékei*, 1948; *Fejezetek Győr kora középkori történetéből*, 1959; *A honfoglaló és kora árpádkori magyarság régészeti emlékei*, 1962.

## MALONYA (Tesárske Mlyňany)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést 1960-ban egyesítették Barstaszárral és az így létrejött község nem hivatalos magyar elnevezése Taszármalonya lett. Malonyát *Villa Malonian* néven 1209-ben említik először. Az évszázadok során többször is birtokost váltott, a XIX. sz. derekán gróf Migazzi Vilmos (1830–1896) aranyosmaróti földbirtokos vásárolta meg. Az ő veje, Ambrózy-Migazzi István építette 1894–1895-ben a róla elnevezett kastélyt és alapította meg a nemzetközi híré arborétumot, amely paradox módon inkább a szomszédos Barskisfaludhoz van közelebb. A kastélyban egy értékes könyvtár is található. Malonyának 1910-ben 514, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben Taszármalonyának 1683 lakosa volt, ebből 1598 szlovák nemzetiségű.

\*\*\*

**AMBRÓZY-MIGAZZI ISTVÁN gróf (Nizza, 1869. március 5. – Tana, 1933. augusztus 31.) jogász, dendrológus, botanikus.**

Gyermekkorát a Vas megyei Tanán töltötte és édesanyja, Erdődy Agáta grófnő hatására kezdett el érdeklődni a kertészet és általában a természet iránt. Főleg a növények ragadták meg, és jogi tanulmányai mellett Bécsben, Leuvenben és Budapesten biológiai tárgyakat is hallgatott. A botanikával csak kedvtelésből foglalkozott, elsősorban a közélet terén jeleskedett, mint országgyűlési képviselő, emellett a birtokain gazdálkodott. 1892-ben vette feleségül Migazzi Antónia grófnőt, gróf Migazzi István lányát és így lett a birtokosa a malonyai uradalomnak, ahol 1894–1895-ben egy kastélyt épített, mellette pedig egy 100 holdas (67 ha) területen növénykertet alakított ki Mysák József kertész közreműködésével. Itt külhoni növényeket, mindenekelőtt örökzöld fákat telepített (kb. 1500 fajt). Nagy kedvelője volt a rózsáknak is, és örökzöld amerikai fajtákat hozatott, amelyek azonban idővel kipusztultak és helyükre a híres korponai rózsanemesítő, Geschwind Rudolf által nemesített fajták kerültek. A malonyai kastélyba Európa neves dendrológusai is gyakran ellátogattak. Az I. vh. kitörése azonban megakasztotta az arborétum gyarapítását és az 1918-as impériumváltást követően Ambrózy már nem tért vissza erre a birtokára, hanem a Vas megyei Kám községtől mintegy 2-3 km-re 1922–1933 között létrehozta a jeli arborétumot. Az volt a szándéka, hogy a mediterrán égövi lombhullató örökzöldek számára is megfelelő mikroklimát és olyan növénytársulásokat

alakítson ki, amelyek biztosítják az igényesebb fajok megmaradását is. Ezt sikeresen megvalósította, így napjainkban is kutatható, illetve látogatható mindkét arborétuma. A malonyai arborétumot 1953-ban a SZTA vette birtokba és ettől kezdve már nemcsak az Ambrózy által hirdetett *semper vireo* ('örökké zöldellek') elv, hanem növényföldrajzi szempontok szerint is telepítenek új fafajokat. A sírhelyét a jeli arborétum közepén maga jelölte ki, a kriptán kedvelt mondása olvasható: *Semper vireo*. A malonyai arborétumban egy egészalakos bronzszobra áll.

## MANIGA (Malženice)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környékén már a kőkorszakban is éltek emberek. Első írásos említése 1113-ból való, amikor összeírták a Zobori apátság birtokait. IV. Béla 1268-ban kelt adománylevelében a falu neve már mai alakjában szerepel. 1910-ben 906 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1377 lakosából 1361 volt szlovák.

\*\*\*

**SCHÖPFLIN ALADÁR (Maniga, 1872. október 4. – Budapest, 1950. augusztus 8.) irodalomtörténész, műkritikus, író, műfordító, az MTA tagja (1949).**

Ev. teológiai tanulmányait Pozsonyban végezte, filozófiát a budapesti tudományegyetemen tanult. Pályáját 1898-ban a *Vasárnapi Újság* segédszerkesztőjeként kezdte. Ezután a *Husadik Század* munkatársa is volt. A *Nyugat*nak kezdetől fogva (1908) munkatársa, egyik vezető kritikusa volt. 1909-től a Franklin Társulat irodalmi titkára. 1918-tól a Vörösmarty Akadémia főtítkára, 1919–1923 között a *Szózat* című napilap irodalmi rovatvezetője volt. Az 1926-ban egyik szervezője volt Magyar PEN Clubnak. 1933–1942 között a *Tükör* című folyóirat munkatársa volt; a színházi rovatot vezette. 1936-tól volt a Kisfaludy Társaság tagja. 1941-től a Baumgarten-díj kurátora, valamint a *Magyar Csillag* társszerkesztője [Illyés Gyula](#) mellett. Jelentős része volt [Ady Endre](#), [Móricz Zsigmond](#) és mások elismertetésében. Sokat fordított angolból, franciából, németből. Szerkesztette a *Magyar Színházművészeti Lexikont*. Számos kisebb tanulmányt és esszét írt a magyar irodalom jeles alkotói-ról, arcképvázlatokat a világirodalom klasszikusairól. Sok tanulmányban foglalkozott [Gyulai Pál](#), [Péterfy Jenő](#) és Ignotus Hugó szerepével. Az 1920-as, 1930-as évek irodalmi vitáiba is bekapcsolódott, békítő, egyeztető szándékkal írta írásait, felvázolta az irodalmi szakadás politikai hátterét, átfogó képet adott a századelő irodalmáról, elsősorban a *Nyugat* jelentőségéről. Verseket, regényeket és színműveket is írt. Unokája Schöpflin György András (1939–), történész, politológus, politikus, az Európa Parlament Fidesz-es képviselője. **F. m.:** *A fiatal Gyulai Pál*, 1909; *A haladás útján*, 1912; *Magyar írók*, 1917; *A kettészakadt magyar irodalom*, 1927; *Ady Endre*, 1934; *A magyar irodalom története a XX. században*, 1939; *Mikszáth Kálmán*, 1941.

## MARSÓFALVA (Maršov-Rašov)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést 1899-ig magyarul hivatalosan Rassó–Marsófalva–Urbanónak nevezték. A környéke már a honfoglalás előtt lakott volt, de magát a falut 1400-ban említik először *Marsowafalwa* néven. Rassót 1439-ben *Rasov* alakban, míg Urbanót 1269-ben *Urbano* néven említik először. Ezt a három települést még a XIX. században egyesítették. Később Marsófalva és Rassó egy időre különvált, de ma már ismét összetartoznak. 1910-ben a községnek 467 szlovák lakosa volt. 2011-ben 814 lakosából 799 volt szlovák.

\*\*\*

**CHUDOVSKY MÓRIC (Rassó, 1868. május 15. – Balatonfüred, 1941. október 10.) sebész, igazgató főorvos.**

Középiskolai tanulmányait Trencsénben, az orvosi egyetemet Budapesten végezte 1892-ben. Ezt követően néhány évig tanársegéd volt az orvosi karon. 1894-ben az egészségügy középiskolai oktatására jogosító tanári diplomát és műtői oklevelet szerzett. 1895-ben állami ösztöndíjjal közép-európai tanulmányutat tett. 1901-ben mint a Szent János kórház sebésze *Csontképlő műtétek az alszár s a csont csonkítása esetében* címmel egy közleményt publikált, amely a szakmai körökben feltűnést keltett. Talán ennek köszönhetően is nevezték ki 1902-ben a nagymihályi kórház igazgató–főorvosává. Három évig volt itt, később megírta a nagymihályi kórház történetét. 1905-től ugyanilyen tisztségben Sátoraljaújhelyen működött egészen nyugalmába vonulásáig (1930). Az I. vh.-ban törzsorvosként szolgált és számos kiténtetést kapott. Megírta a sátoraljaújhelyi kórház történetét. A kórház később megalapította a Chudovszky Móric Emlékérmet. **F. m.:** *Zempléni vármegye első közkórházának története 1803–1833–1933*, 1933.

## MÁTYÓCVAJKÓC (Maťovské Vojkovce)

Az egykori Ung vármegyében található település Mátyóc és Vajkóc egyesülésével jött létre 1964-ben. Mátyócot először 1279-ben említik *Porchal*, később *Matyuch-Porchal* alakban. Mai nevén 1427-ben írták első ízben. 1910-ben 523 magyar lakosa volt. Vajkóc *Weychkocsh* alakban 1338-ban szerepel először írott forrásban. 1910-ben 259 magyar lakosa volt. 2011-ben Mátyócvajkócnak 626 lakosa volt, ebből 522 magyar és 57 szlovák.

\*\*\*

**BANOVITS KAJETÁN (Mátyóc, 1841. augusztus 10. – Budapest, 1915. december 7.) vasútépítő mérnök, sportvezető.**

Középiskolai tanulmányait Ungvárott végezte, 1859-ben érettségizett, a pesti műegyetemen 1863-ban szerzett mérnöki oklevelet. Gyakorlati működését a Kassa–Oderbergi<sup>97</sup> Vasútnál kezdte, majd a MÁV szolgálatába lépett. 1872-től a vasútépítési felügyelőség helyettes vezetője, 1884-től a MÁV építési és gépészeti főosztály helyettes igazgatója, 1890-től az önállóított gépészeti főosztály igazgatója, utóbb első műszaki múzeumunk, a Közlekedési Múzeum megszervezője és igazgatója. A vasúti jelzőberendezésekkel és a vasútvilágítással kapcsolatban több újítás (pl. villanydelejes vasúti távjelző) fűződik a nevéhez. A közlekedésügy fejlesztése terén szerzett érdemeiért nemességet nyert és számos kitüntetésben részesült. 1903–1906-ban a Magyar Labdarúgó-szövetség elnöke volt. Jelentős érdemeket szerzett abban, hogy szülőfaluja, valamint a környező települések vizes, nádas területeinek lecsapolását megszervezték, erre 1886-ban lecsapoló társulatot alapított. Emlékét a főcsatorna mellett emléktábla őrzi. **F. m.:** *Lokomotivbau, Wagenbau, Werkstätten und Zugförderungswesen in Ungarn*, én.; *A magyarországi vasúthálózat fejlődésének története és jelenlegi állapota*, 1896; *Geschichte der Eisenbahnen der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie*, 1898.

**GORTVAY GYÖRGY (Vajkóc, 1892. január 16. – Budapest, 1966. április 22.) higiénikus, orvostörténész.**

Oklevelét a budapesti egyetemen 1915-ben kapta. Az egészségpolitika, a szociálhigiénia, a munkásvédelem és az orvostörténet kérdései foglalkoztatták, 1927-ben a társadalom-egészségtan tárgyköréből egyetemi magántanárrá képesítették és ugyanakkor megbízták a Népegészségügyi Múzeum igazgatásával. Egy ideig a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumban működött. 1944-ben a német megszállók letartóztatták, majd rendőri ellenőrzés alá helyezték. A II. vh. után egy ideig az Országos Közegészségügyi Intézet főigazgatója volt, 1946-ban c. rendkívüli egyetemi tanár, 1952-ben az orvostudomány kandidátusa. 1957-től 1960-ig, nyugdíjazásáig az Orvostudományi Dokumentációs Központ és a Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtárának megbízott igazgatója. E minőségében indította meg a *Horus* orvostörténelmi szemlét. Számos tanulmány szerzője. *A Szociális Orvostudomány, a Szociális Szemle és a Népegészségügy* c. folyóiratokat is szerkesztette. **F. m.:** *A közegészségügy reformja*, 1933; *Az egészségügyi munkásvédelem eszközei*, 1945; *Az újkor magyar orvosi művelődés és egészségügy története*, 1953; *A magyar közegészségügy állapota és az egészségügyi fejlődés útja az utolsó évszázadban*, 1958; *Semmelweis élete és munkássága* (Zoltán Imrével), 1966.

**ÁRVAY GYÖRGY (Mátyóc, 1908. szeptember 19. – Budapest, 1981. december 22.) gyógyszerész.**

Tanulmányait Prágában a Károly Egyetemen végezte, ahol 1931-ben gyógyszerészi diplomát szerzett. 1935-től 1942-ig Nagyszőlősen, 1942–1944-ben Beregszászon, 1945-től 1969-ig, nyugdíjba vonulásáig Budapesten dolgozott gyógyszerészként. 1957-től intenzíven foglalkozott méhészettel. Nagy szerepe volt a méhpempő gyógyászati jelentőségének elismertetésében. Idevágó cikkei a *Méhész Újság* hasábjain jelentek meg.

**BODNÁR LAJOS (Mátyóc, 1922. augusztus 25. – Mátyóc, 2000. január 17.) néprajzi gyűjtő, helytörténész.**

Munkácson mezőgazdasági szakiskolát végzett (1942), szakérettségét Komáromban tett (1961). A nagykaposi gép- és traktorállomás agrónomusa (1952–1965), majd a Kelet-szlovákiai Vízművek nagykaposi részlegének vezetője volt. Az Ungvidék néprajzával foglalkozott. Elsősorban a térség gazdaságnéprajza érdekelte (dohánytermesztés, méhészkedés, gabona-termesztés, állattartás stb.), de fontos dolgozatai vannak a korabeli életmódról is (csempészek, koldusok). Szülőfalujában tájházat hozott létre és tartott fenn. A Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula-emlékéremmel tüntetette ki. **F. m.:** *Csuprosok és üstfoltozók. Ung megyei árucseré és vásárok a századfordulón*, 1993; *Latorca és egyéb íráskok*, 1995.

**MECENZÉF (Medzev)**

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő települést a IV. Béla által Magyarországra hívott elzászi és stájer bányászok alapították a tatárjárást követően. Első írásos említése 1272-ből való, *Mechenseuph* alakban 1359-ben bukkan fel először. Mai magyar nevét 1899-ben kapta, addig Alsó-Mecenzéf néven szerepelt. Egy időben Felsőmecenzéffel és Luciabányával egy helységet alkottak, de Felsőmecenzéf később ismét önállósult. Az itt élő németeket általában mántáknak nevezik. Évszázadokon át a színesfémbányászatból és a vashámor működött a községben, ezek száma azonban alig háromnegyed évszázad alatt a felére csökkent. Mecenzéfnak 1910-ben 2658 lakosából 1918 német és 596 magyar volt. 2011-ben 4261 lakosából 2975 szlovák, 354 német, 77 roma, 54 magyar volt. Itt született Göbl Márton (1862. augusztus 15. – Rozsnyó, 1918. április 20.) kanonok, a rozsnyói teológiai szeminárium tanára; Kundt Ernő (1879. január 30. – ?) irodalmár, angol nyelvész, egyetemi magántanár, az *Anglicizmusok, Az angol nyelvkönyv* stb. szerzője.

\*\*\*

<sup>97</sup> Oderberg Bohumín cseho.-i város német neve

## **GEDEON ALAJOS (Alsó-Mecenzéf, 1875. augusztus 6. – Makó, 1926. március 2.) tanár, irodalomtörténész, nyelvész.**

Középiskoláit Rozsnyón, Eperjesen és Nagyváradon végezte. A budapesti tudományegyetemen, mint Eötvös-kollégista magyar–német szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Miniszteri megbízásból hosszabb tanulmányutat tett Franciaországban, Ausztriában, Németországban és Olaszországban. Párizsban francia nyelvi diplomát is szerzett. 1909–1920 között Nagyváradon élt és a reáliskola igazgatójaként, illetve tankerületi főigazgató-helyettesként tevékenykedett. A megszálló román hatóságok zaklatása miatt 1920-ban Makóra költözött, ahol a Csanád Vezér Reálgimnázium vezetésével bízták meg. Megszilárdította az intézményben a fegyelmet és fellendítette a tanulmányi eredményeket. Elsősorban irodalomtörténeti és nyelvészeti tanulmányokat írt. **F. m.:** *Csiky Gergely mint drámaíró*, 1899; *Német hősmondák*, 1904; *Az alsó-mecenzéfi német nyelvjárás hangtana*, 1905; *Német stílusgyakorlatok*, 1906.

## **ROÓB JÓZSEF (Mecenzéf, 1879. július 11. – Budapest, 1953. november 12.) vaskohómérnök.**

Selmecbányán, a Bányászati és Erdőmérnöki Akadémián szerzett oklevelet (1904). 1904-ben Resicabányán a nagyolvasztóüzemben kezdte pályáját, 1906-tól Stájerlakaninán a koksizoló üzemet vezette, 1907-től Resicabányán a koksizoló-, majd a nagyolvasztóüzemet modernizálta. 1913-ban az Állami Vasgyárak meghívta a Diósgyőrben létesítendő nagyolvasztó-üzem tervezésének és építésének irányítására. Az I. vh. megszakította pályáját, 1920-ban tért haza a hadifogságból. 1921-től a Salgótarján-Rimamurányi Vasmű Rt. korompai nagyolvasztóját vezette, majd a gyár leállítása után 1926-ban igazgatói rangban Ózdra helyezték. Másfél évtizedes ózdi működése alatt a hazai nyersvasgyártásnak ezt a bázisát korszerű színvonalra emelte. Műszaki munkája mellett szociális kérdésekkel is foglalkozott. 1941-ben nyugalomba vonult, de 1951-ben meghívás alapján ismét munkát vállalt a Kohóipari Tervező Irodában, s haláláig közreműködött a Dunai Vasmű koksizoló és nagyolvasztóüzemének tervezésében.

## **MELCSICMOGYORÓD (Melčice-Lieskové)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település két helység: Melcsic és Nemesmogyoród egyesítésével keletkezett 1975-ben. Melcsicet először 1398-ban említik *Myliche* néven, amikor Luxemburgi Zsigmond Stibor vajdának adományozza. 1910-ben 853 szlovák lakosa volt. Nemesmogyoród helyén korábban egy major volt, amely ugyancsak Stibor vajda birtoka volt. Magát a falut először 1478-ban említik írott források. 1912-ben Vágzsámbokréttel egyesült. 1910-ben 453 szlovák lakosa volt. Melcsicmogyoródnak 2011-ben 1574 lakosa volt, ebből 1476 szlovák. Nemesmogyoródon született Ján Smrek (1898. december 16. – Pozsony, 1982. december 8.) jeles szlovák költő, műfordító, többek mellett Ady Endre, József Attila, Petőfi Sándor verseinek tolmácsolója.

\*\*\*

## **BALOGH ÁGOST FLÓRIÁN (Melcsic, 1821. szeptember 20. – Felsőkocskóc, 1898. szeptember 3.) r. k. pap, egyházi író, történész, pomológiai szakíró.**

Nemesi családból származott. A gimnáziumot a piaristáknál Trencsénben, a teológiai szemináriumot Nyitrán végezte. 1844 szeptemberében szentelték pappá és rövid ideig Kiszucaújhelyen káplánként működött. 1846-tól haláláig Felsőkocskócon volt pap. Gyümölcsészeti és kertészeti témájú írásait a *Falusi gazda* és a *Kertész gazda* című lapokban közölte. **F. m.:** *A kocskóczi plébánia története*, 1866; *Beatissima Virgo Maria Mater Dei, qua regina et patrona Hungarorum I-II.*, 1873.

## **PAJOR SÁNDOR (Melcsic, 1861. november 4. – Budapest, 1935)<sup>98</sup> orvos**

Orvosi tanulmányait Budapesten kezdte és Bécsben fejezte be. 1886-ban a budapesti Rókus Kórházban, később az István Kórházban folytatott orvosi gyakorlatot. 1888-ban hosszabb külföldi tanulmányutat tett, majd hazatérve 1889-ben megalapította vízgyógyintézetét, néhány évvel később szanatóriumát, a Vas utcai Pajor Szanatóriumot (ma Balassa János Kórház), az ország akkori legnagyobb magángyógyintézetét. Számos cikkét közzölték a korabeli orvosi szaklapok. **F. m.:** *Bőrgyógyászati zsebkönyv*, 1891; *A neurasthénia és vízgymógiájáról*, 1897.

## **MERÉNY (Nálepkovo)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő települést a Máriássy család alapította 1290-ben, amikor szász bányászokat telepített le a szász jog alapján. Az első írásos említése *Vagndruzel* alakban történt. A lakosság a XVI. században áttért az ev. hitre. A falu a XVIII. század folyamán indult fejlődésnek, több vashámor, később egy vasolvasztó is épült itt. Ebben az időben mezőváros volt. 1847-ben Kornidesz Lajos megalapította a falu határában a Feketehegy-fürdőt, amely Magyarország első klimatikus sósvízi fürdője volt. A hidegvízü gyógyfürdő 1881-ig üzemelt. 1910-ben 2289 német lakosa volt. A németeket 1945 után kitelepítették Csehszlovákiából. Mai hivatalos szlovák nevét Ján Nálepka (1912–1943) partizánvezérről kapta, korábban szlovák neve Vondrišiel volt. 2011-ben 3039 lakosából 2551 szlovák és 406 cigány volt. Itt született Czelder Orbán (1674. július 9. – Kassa, 1717. október)

<sup>98</sup> Kapronczay Károly szerint 1950-ben valahol a Hajdúságban hunyt el, ahová a kommunisták kitelepítették.



kuruc brigádéros, aki a Rákóczi szabadságharc bukását követően 1714-ben egy újabb felkelést szervezett, ezt azonban leverték és Czeldert kivégezték.

\*\*\*

**KLEIN MIHÁLY (Merény, 1712. szeptember 14. – Pozsony, 1782. március 12.) természetkutató, ev. lelkész.**

Apja, Klein Izrael ev. lelkész volt. Teológiai tanulmányait Eperjesen, Pozsonyban és Halléban végezte, a jénai egyetemen 1733-ban a téli félévet hallgatta. Visszatérve előbb nevelősködött egy lőcsei kereskedőnél, majd Bártfán, Körmöcbányán, később Pozsonyban volt lelkész. Sokoldalú irodalmi tevékenységet fejtett ki; tagja volt számos külföldi tudományos társaságnak. Több munkája, pl. egy földleírás és egy saját rendszerű német helyesírás kéziratban maradt. Fia, Klein János Sámuel, kassai lelkész volt a szerzője annak a nevezetes adatgyűjteménynek, amely a lelkészek életéből sok fontos emléket mentett meg a feledéstől (*Nachrichten von den Lebensanständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn*). **F. m.:** *Die Rechnungstabellen*, 1751; *Sammlung merkwürdigster Naturseltenheiten des Königreichs Ungarn* (1814-ben magyar fordításban is megjelent), 1778.

## MOCSONOK (Močenok)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1113-ban a Zobori apátság oklevelében említik *Mussenic* alakban. A XVI. sz.-ban különösen sokat szenvedett a helység a különböző seregek fosztogatásai miatt. A XVII. sz. húszas éveitől kezdve indult ismét fejlődésnek, az 1690-es években már mezővárosként emlegetik. A városban kétszer is megfordult II. Rákóczi Ferenc az 1700-as évek elején. 1760-ban egy tűzvész elpusztította szinte az egész települést, 1831-ben pedig a kolera tizedelte meg a lakosságot. 1910-ben 3878 lakosából 3041 szlovák és 706 magyar volt. 2011-ben 4283 lakosából 4063 volt szlovák, 58 roma és 48 magyar nemzetiségű.

\*\*\*

**MAJER ISTVÁN (Mocsonok, 1813. augusztus 15. – Esztergom, 1893. november 21.) egyházi és pedagógiai író, grafikus.**

Elemi iskoláit Érsekújvárott, a gimnáziumot Esztergomban végezte. 1834-ig bölcseleti és teológiai tanulmányokat folytatott Nagyszombatban, ahol négy társával együtt magyar nyelvgyakorló egyesületet alapított. Két évig a báró Sennyey családnál nevelősködött, majd 1836-ban pappá szentelték. 1836–1838-ban Muzslán segédlelkészként szolgált. 1838-ban Pestre költözött, ahol jogi tanulmányokat folytatott és kitanulta a rézmetszést és szentképeivel hamarosan ismertté vált. A *Magyar szentképek* c. összeállítás 1842–1845 között közel 200 ezer példányban kelt el. A korabeli lapokban (*Regélő*, *Rajzolatok*, *Honművész*, *Életképek*, *Képes Újság* stb.) „tájrajzolatokat” közölt. 1842-ben esztergomi tanítóképző intézeti tanár, 1849–1851-ben a pesti egyetemen a pedagógia helyettes tanára. Egyik létrehozója volt az első pesti bölcsődének. 1857-ben kürti plébános, 1866-ban esztergomi kanonok, majd címzetes püspök lett. Kürti tartózkodása idején megírta az ő tervei és rajzai alapján készült udvardi kálvária, valamint a falu történetét. Kürti plébánosként számos cikket írt a községről, valamennyi írásában szeretettel szól a lakosságról. 1885-től főrendiházi tag. Számos rézmetszetet készített. Népdalokat, tájszavakat, szójáráásokat gyűjtött. Elindította és 1856-tól 1870-ig szerkesztette az *István bácsi naptárát*, amelyben a parasztember észjárásának megfelelően ismertette a kor modern vívmányait. A kürti magyar iskola az ő nevét viseli. **F. m.:** *Népneveléstan*, 1844; *Szindarabok az ifjúság számára*, 1846; *A rézmetszetnek műtana*, 1847; *Egészségtan a nép számára*, 1847; *A magyar képeződék reformja*, 1848; *Népszerű egyházi beszédek I-II.*, 1849–1851; *Milyen legyen a néptanoda?*, 1858; *Ezer műkereszt*, 1884.

**STAUD GÉZA (Mocsonok, 1906. április 17. – Budapest, 1988. április 4.) színháztörténész.**

Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte. Oklevelet szerzett Hevesi Sándor rendezői tanfolyamán, szerkesztette a *Színpad* c. folyóiratot, 1941–1944 között a Madách Színház dramaturgja volt. 1945–1948 között a *Színház* c. hetilapot szerkesztette, 1946-tól 1950-ig a Színház és Filmművészeti Akadémián irodalmat és színházi jogot tanított. 1954-től nyugdíjazásáig az Országos Színháztörténeti Múzeum, ill. a Színházstudományi Intézet főmunkatársa és a Gondolat Könyvkiadó szerkesztője, 1972-től haláláig az Operaház emléktárának és emlékgyűjteményének felügyelője volt. Staud Géza az irodalomtudomány és a színháztörténet kiemelkedő alakja. Színháztörténeti kutatásai jelentősen hozzájárultak a magyar színháztörténet megismeréséhez, nagyszabású forrástanulmányokat végzett, megkezdte a XVIII. sz.-i magyarországi jezsuita iskolai színhátek feltárását. Rendkívül gazdag szakirodalmi tevékenysége mellett számos színházi kritikája és aktuális színházi vonatkozású cikke jelent meg folyóiratokban és napilapokban. Egyetlen szépirodalmi műve: *Pestről Budára* c. önéletrajzi ihletésű regénye. Szakmunkáinak száma 70, ezek közül 40 önálló mű, 30 munkánál szerkesztő vagy társszerző. Sajtó alá rendezte Fáy András (→Gálszécs) színházi tanulmányait, Déryné leveleit, Kelemen László naplóját, a Bajor Gizihez írott levelek gyűjteményét, Hevesi Sándor dramaturgiai tanulmányait. A *Színházi Kislexikon* főszerkesztője volt (1969). **F. m.:** *Az orientalizmus a magyar romantikában*, 1931; *Dramaturgiai vázlatok*, 1940; *Színházstudományi alapkérdések*, 1940; *Aristoteles dramaturgiája*, 1941; *A magyar színháztörténet forrásai I–III.*, 1962; *Színház és közönség*, 1963; *Magyar kastélyszínházak I–III.*, 1964; *A rendezés titkai*, 1967; *A színpalak között*, 1967; *Magyar színháztörténeti bibliográfia I–II.*, 1975; *Adelstheater in Ungarn*, 1977; *Les décors du théâtre des jésuites à Sopron*, 1977; *Az iskolai színhátek Magyarországon*, 1981.



## MODOR (Modra)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést 1158-ban II. Géza oklevelében említik először, de már korábban is létezett és Pozsony várának tartozéka volt. 1361-ben Nagy Lajostól városi kiváltságokat kapott. A XVI. sz. során a lakosság nagy része ev. hitre tért át, 1741–1934 között a város ev. püspöki székhely volt. 1607-ben II. Rudolftól szabad királyi város rangot kapott. Híres szőlő- és bortermelő vidék központja. Itt született Hajnóczy József (1750. május 3. – Buda, 1795. május 20.) ügyvéd, királyi tanácsos, a magyar jakobinusok mozgalmanak egyik vezéralakja. A város a XIX. sz.-i szlovák nemzeti mozgalomban fontos szerepet játszott, itt halt meg Ludovít Štúr (1815–1856), a legjelentősebb szlovák nemzetébresztő. A városnak 1910-ben 5009 lakosa volt, ebből 4124 szlovák, 538 német és 347 magyar. 2011-ben 8751 lakosából 8200 szlovák volt.

\*\*\*

**BALLUS PÁL (Modor, 1783. december 18. – Pozsony, 1848. április 30.) gyümölcsnemesítő, városi tanácsos.**

Középiskolai és teológiai tanulmányait Pozsonyban végezte, majd külföldi egyetemeken természettudományokat hallgatott. Hazatérve Pozsonyban telepedett le, ahol okszerű szőlőműveléssel foglalkozott. Közben szakirodalmi tevékenységet is folytatott. Műveiben elsősorban a növényekkel, a természeti viszonyokkal, a történelemmel foglalkozott, a gazdálkodásról, a gyümölcs- és a szőlőtermesztésről írt. Kiegészítette Lumnitzer István (→Pozsony) Pozsony flórájáról írt munkáját. 1814-ben házasodott először, felesége, Albrecht Karolina révén bekerült a pozsonyi társasági életbe és szőlőbirtokhoz is jutott. 1823-ban újra megházasodott, egy pozsonyi szappanfőző lányát, Stockl Zsuzsanna Katalint vette nőül. Az 1820-as évektől kezdve több alkalommal is beválasztották a városi tanácsba, sőt az országgyűlésben mint a pozsonyi polgárok szószólója is felléphetett. **F. m.:** *Pressburg und seine Umgebungen*, 1823; *Beschreibung der den Obstbäumen in hiesiger Gegend schädlichsten Raupenarten*, 1830; *Geschichte der Entstehung und Gründung des Waisenhauses in Pressburg*, 1833.

**RAFFELSPERGER FERENC (Modor, 1793. szeptember 23. – Bécs, 1861. július 14.) térképész, földrajzi író.**

Apja elszegényedett fakereskedő volt. Bécsben járt gimnáziumba és reáliskolába. Franciaországi és magyarországi tanulmányútját követően kereskedelmi pályára lépett, kisebb ipari és műszaki vállalatokat vezetett, majd 1820-ban a császári és királyi postahivatal alkalmazottja lett. Sokat fáradozott a postaügy megreformálása érdekében. Ő vezette be Bécsben a térképek nyomdai sokszorosítását. 1848-ban egy politikai lapot indított, de belebukott és 1851-ben végleg elbocsájtották az állami szolgálatból. **F. m.:** *Poststrassenbuch, oder Wegweiser durch Europa mit besonderer Berücksichtigung auf den österreichischen Kaiserstaat*, 1821; *Grosse Charte der Fahrposten*, 1826; *Itinerär und Dienst-Ruglativ des Kaiserthums Oesterreich*, 1835; *Allgemeines geographisches Lexikon des österr. Kaiserstaates I–VI.*, 1847.

**HEUFFEL JÁNOS (Modor, 1800. június 14. – Lugos, 1857. szeptember 25.)<sup>99</sup> botanikus, orvos.**

Már modori és pozsonyi gimnazista korában gyűjtött növényeket. Bécsben és Pesten folytatott egyetemi tanulmányai után (1827) orvosdoktor, uradalmi orvos. 1829-től Krassó vármegye tisztí főorvosa Lugoson. 1853-tól magánorvosi gyakorlatot folytatott. A Bánság flóráját kutatta és dolgozta fel. Kitaibel Pál és Ferdinand Schur (1799–1878) mellett ő írta le a legtöbb hazai növényfajt. Több külföldi tudományos társaság, így a szentpétervári akadémia tagja volt. Nevét számos növény viseli. Herbáriuma Haynald Lajos érseknek köszönhetően az MNM Növénytára tulajdonába került. **F. m.:** *Enumeratio plantarum in Banatu Temesiensi...*, 1858; *Fragmenta monographiae caricum in regnis Hungariae...*, 1862; *Beiträge zur Kenntniss der in Ungarn vorkommenden Arten der Gattung Quercus...* 1863.

**LICHNER PÁL (Modor, 1816. december 13. – Pozsony, 1884. november 4.)<sup>100</sup> klasszikafileológus, pedagógus, az MTA levelező tagja (1859).**

Szülvárosában végezte gimnáziumi tanulmányait, a pápai ref. kollégiumban bölcseletet, a pozsonyi ev. líceumban teológiát hallgatott. Hitjelölti idejében magánszorgalomból klasszikafileológiával kezdett el foglalkozni. 1841–1842-ben történelmet és klasszikafileológiát tanult a lipcsei és a göttingeni egyetemen. Hazatérve 1843-tól a pozsonyi líceumban görög nyelvet oktatott, 1861–1868 között az intézmény igazgatója volt. Közreműködött a protestáns iskolák számára kialakítandó tanterv összeállításában. Idősebb korában betegség kínozza, emiatt 1880-ban befejezte tanári működését. Ő írta az első magyar nyelvű görög nyelvtant. Michnay Endrével (→Nagylevárd) közösen magyarul és németül is kiadta, előszóval és magyarázatokkal ellátta Buda városának törvénykönyvét, amelynek kéziratát a pozsonyi főreáliskola könyvtárában fedezte fel. Akadémiai székfoglalóját *Szenczi Molnár magyar nyelvész* címmel írta, ez elhangzott 1861. január 28-án. **F. m.:** *Hellen nyelvtan elemei*, 1842; *Hellen olvasókönyv magyarázó szótárral I–II.*, 1844; *Buda városának törvénykönyve 1244–1421*, 1845; *Johann Pogner's Verzeichniss über den Bau der evang. kirche in Pressburg 1636–1683, und Johann Liebergott's Tagebuch von den Verfolgungen*, 1861; *Micae historico-chronologicae Johannis Burii*, 1864.

<sup>99</sup> Más források szerint: 1800. december 29. – 1857. szeptember 22.

<sup>100</sup> Más források szerint: 1818. december 12. – 1892. november 4.

### **KANKA KÁROLY (Modor, 1817. október 17. – Pozsony, 1908. január 20.) orvos, szemész.**

Apja, Kanka Dániel ev. teológiai tanár volt és Selmezbányáról 1817-ben helyezték át Modorba, ahol Károly fia meglátta a napvilágot. 1822-ben a család Bécsben telepedett le, ahol Kanka Dániel a teológiai akadémia tanára lett. Bár Kanka Károly német iskolákba járt, otthon magyar szellemben nevelkedett. A bécsi egyetemen orvostudományt hallgatott és az oklevél megszerzését követően a szemészetet választotta szűkebb szakterületének. Tanára az az Anton von Rosas (1791–1855) volt, akivel Semmelweis Ignác is vitába keveredett. Kanka 1842–1848 között dolgozott Bécsben. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején előbb a Komáromban állomásozó dunántúli nemzetőrség főorvosa volt, majd a Debrecen felé tartó kormányt követve hol Nagyváradon, hol meg Szeged környékén vagy Aradon tűnt fel. A bukást követően különösebb bántódás nélkül megúszta a harcokban való közreműködését, miután az kizárólag az orvosi tevékenységre szorítkozott. 1850-ben országos szemorvossá nevezték ki. Ez a megbízatás sok utazással járt, hiszen a mai értelemben vett szakorvosi rendelés egyszerűen nem létezett, hanem a „specialista” helyről-helyre vándorolva vizsgálta meg és kezelte a betegeket. 1854-ben került Pozsonyba, és 1856-ban kinevezték a felállítandó szemkórház vezetőjévé. Az intézmény nyolc év alatt épült fel és 1864-ben mint pozsonyi országos kórház kezdte meg működését. Kanka szakmai felkészültségét, tudását nemcsak a betegek, hanem a kollégák is nagyra értékelték. A bécsi klinikán és a vándor szemorvosként szerzett tapasztalatokat jól kamatoztatta Pozsonyban. Továbbfejlesztette a szürkehályog (katarakta) műteti technikáját, és sikereket ért el a zöldhályog (glaukóma) kezelésében is. A szemészeti osztályt 1898-ig, 81 éves koráig vezette, de közben 1882–1892 között ő volt a pozsonyi kórház igazgatója is. Közéleti szerepet is szívesen vállalt. 1856-ban egyik alapítója és évtizedeken át aktív előadója volt a Pozsonyi Természettudományi Társulatnak. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1865-ben Pozsonyban tartott IX. vándorgyűlésének előadásait Kanka rendezte sajtó alá. **M.: Beschreibung der für sämtliche Augen-operationen nothwendigen Instrumente mit besonderer Rücksicht auf die an der k. Wiener Augenklinik gebräuchlichen**, Bécs, 1842.

### **WESTSIK VILMOS (Modor, 1883. március 3. – Nyíregyháza, 1976. január 29.) agrármérnök, tanár.**

Szüülővárosában kezdte iskolai tanulmányait és 1898–1902 között a modori Állami Tanítóképző Intézetben tanítói, 1905-ben pedig a keszthelyi Felsőbb Gazdasági Tanintézetben gazdász oklevelet szerzett. 1906. március 1-jétől Kecskeméten gyakornokként tanított a földműves iskolában és 1907-ben szaktanári képesítést szerzett. 1909–1910-ben Jászberényben tanított és itt ismerte meg későbbi feleségét és munkatársát, Farkas Etelkát. 1910–1913-ban Kecskeméten a Szaktanítóképző Intézetben, 1913–1919 között az árvaváraljai szlovák tanítási nyelvű (!) gazdaképző iskolában tanított. 1919-ben családjával Kiskunfélegyházára költözött, ahol az Állami Tanítóképző Intézet gazdasági szaktanáraként dolgozott 1921-ig, majd a Kiskunfélegyházi járásban gazdasági szakfelügyelő lett. 1924-ben tekintettel az I. vh.-ban szerzett sebeire nyugdíjazták, de 1928-ban ismét munkába állt és 1929-től 1957-ig a nyíregyházai Homokjavító Kísérleti Gazdaságot vezette. A magyarországi homokterületek javításának és hasznosításának tudományos megalapozója volt. Homoktalaj-kísérleteire külföldön is felfigyeltek. Kidolgozta a homokterületek talajművelési, vetésforgó és szervesanyag-utánpótlási alapelveit. Tudományos munkásságának elismeréseként az MTA 1958-ban levelező tagjává választotta. Jelmondatát: „A homok terem!” sikerrel valóra váltotta. **F. m.: Sertésenyésztés és -hizlalás**, 1913; **Az alföldi futóhomoktalajok okszerű mezőgazdasága**, 1927; **Okszerű növénytermelés**, 1928; **Állattenyésztési tudnivalók**, 1934; **Homoki gazda**, 1936; **Homoki vetésforgók 10 éves üzemeltetési eredménye**, 1941; **Gazdasági üzemtan és számvitel**, 1941; **Laza homoktalajok okszerű művelése**, 1951; **Homoki vetésforgókkal végzett kísérletek okszerű eredményei**, 1951 (csehül: 1955); **Okszerű növénytermesztés**, 1958; **Vetésforgókísérletek homoktalajon**, 1968.

### **MOKCSAMOGYORÓS (Krišovská Liesková)**

Az egykori Ung vármegyében fekvő település két korábbi önálló falu: Mokcsakerész és Ungmogyorós egyesítésével alakították ki 1960-ban. (Mokcsakerészt még 1913-ban Mokcsa és Kerész összevonásával hozták létre.) Mokcsát *Mokcha* alakban 1330-ban említik először. Kb. ugyanebben az időben már Kerészről is szólnak tudósítások, míg Mogyorós 1375-ben bukkan fel először *Monyoros* alakban. 1910-ben Mokcsának 207, Kerésznek 217, Ungmogyorósnak 392 magyar lakosa volt. 2011-ben Mokcsamogyorósnak 903 lakosából 733 magyar és 103 szlovák volt. Mokcsakerészen született Gyüre Lajos (1931. március 20. –) költő, tanár.

\*\*\*

### **DIÓSZEGHY DÁNIEL (Ungmogyorós, 1900. július 26. – Budapest, 1969. december 25.)<sup>101</sup> kohómérnök, egyetemi tanár.**

Hét testvére közül ő tanulhatott tovább. 1912-től a sárospataki ref. kollégium diákja volt és 1920-ban érettségizett. Vaskohómérnöki oklevelét a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolán szerezte (1925). Pályáját a budapesti Ganzgyárban kezdte, de rövidesen visszatért a soproni főiskolára, ahol a matematikai, majd 1928-tól a Cotel Ernő (→Selmezbánya) vezette vaskohászati és tüzeléstani tanszék tanársegédje lett. 1936-tól a tüzeléstant oktatta, 1940-ben műszaki doktortust szerzett. 1943-ban a tüzeléstani tanszék rendkívüli, 1947-től nyilvános rendes tanára volt. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem megalakítása után annak tanára, a Tüzeléstechnikai Kutatóintézet megalapítója, vezetője, majd igazgatója

<sup>101</sup> A MÉL szerint 1970. december 25-én hunyt el.

lett. Munkásságával a magyarországi tüzeléstan alapjait rakta le, és ennek oktatási módszereit fejlesztette. Számos szakkönyvet, egyetemi jegyzetet és tanulmányt írt. Az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesület 1966-ban Szikla Géza-díjjal tüntette ki. **F. m.: Öntödei kemencék**, 1956; *A vaskohászat tüzelőanyagai* (In: Vaskohászati Enciklopédia), 1957; *Tüzeléstan*, 1959; *A hazai földgázvagyon hasznosításának problémái*, 1964.

**GÉCZI LAJOS (Mokcsakerész, 1926. május 30. – Debrecen, 2008. augusztus 14.) tanár, néprajzi gyűjtő, helytörténész.**

Ungvárott járt középiskolába 1938–1944 között. 1944-ben kényszermunkára hurcolták a Szovjetunióba, onnan 1949-ben tért haza. Az eperjesi közgazdasági szakközépiskolában érettségizett 1952-ben. Ezt követően nyugdíjba vonulásáig (1986-ig) Nagykaposon tanított. Közben levelezői szakon magyar-országi tanítói (1956), majd tanári képzést szerzett (1959). Elsősorban a szöveges folklór, azon belül az Ung-vidéki és az Ondava menti népmesék, népmondák és népköltészet kutatásában ért el eredményeket. Fontos szerepe volt a nagykaposi Erdélyi János-kultusz megalapozásában (Erdélyi János Napok, Erdélyi János Emlékszoba). Megkapta a Sebestyén Gyula-emlékérmet, 1993-ban Márton Áron-emlékéremmel, 2003-ban a Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstérmével tüntették ki. **F. m.: Erdélyi János**, 1968; *Erdélyi János emlékezete*, 1989; *Ungi népmesék és mondák*, 1989; *Civilek hadifogságban*, 1992; *Ondava menti népmesék és mondák*, 1994; *A otthonokba szorult anyanyelv nyomában. Ondava menti tündérek és beszélgetések*, 1996; *Ondava menti népköltészet*, 1998; *Nagykapos a 2. évezred alkonyán*, 2006; *Hajlik a meggyfa...* (gyermekjátékok, mondókák, vőfélyversek), 2006.

## MORVASZENTJÁNOS (Moravský Svätý Ján)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település környéke már a honfoglalás előtti évszázadokban is lakott volt. Első írásos említése 1449-ből származik. A habánok a XVI. sz. második felében telepedtek le a helységben, amelynek iskoláját Mária Terézia uralkodása idején nyitották meg és egészen 1884-ig német nyelven folyt a tanítás. A szlovákok azonban már korábban többségbe kerültek és az 1910-es népszámlálás idején 1917, zömében már szlovák lakosa volt. 2011-ben 2125 lakosából 1959 szlovák volt.

\*\*\*

**FOLBA JÁNOS (Morvaszentjános, 1880. augusztus 31. – Budapest, 1967. november 5.) r. k. tábori vezéresperes, vezérőrnagy, statisztikus.**

A pozsonyi jogi akadémián tanult, majd Bécsben folytatott zenei tanulmányokat. A teológiát Esztergomban végezte, ahol 1903. június 24-én pappá szentelték. Kistapolcsányban káplán, majd gróf Weinckheim István családjánál nevelő Nagylévárdon. 1909-től Temesváron a Tiszti Nevelő Intézet tanára és a Temesvári Oltáregylet igazgatója. 1914–1918 között Limanován tábori lelkész. 1918-tól a budapesti Tiszti Nevelő Intézet tanára, 1923–1926 között tábori esperes Budapesten. 1926-tól Székesfehérváron a tábori püspökség irodaigazgatója. Előkészítette a magyar és nemzetközi nyilvántartású személyazonossági számrendszert. 1920–1927 között összegyűjtötte a Magyarországon található katonai anyakönyveket, hazahozatta Bécsből a közös hadsereg Magyarországot érintő anyagának kb. 14 ezer kötetét. Az egyházi-katonai és nemzetközi anyanyelvi nyilvántartás és a vonatkozó magánjogtörténet szakértője volt. 1940-ben vonult nyugalomba, de 1944. október 15-ig ellátta a kormányzó testőrségének lelkészi teendőit. **F. m.: A tót nyelv vezérfonala**, 1927; *Modern történelemszemlélet*, 1942.

## MOSKÓC (Moškovec)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő települést 1391-ben említik először *Mossovech* alakban. Később *Moskafalua* néven szerepel. Znió várának tartozéka volt és az évszázadok folyamán lakosságának a száma sosem haladta meg a 170 főt. 1910-ben 122 szlovák lakosa volt. 2011-ben 62 személy lakott a faluban.

\*\*\*

**TURÓCZI-TRISOTLER JÓZSEF (Moskóc, 1888. október 1. – Budapest, 1962. április 6.) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1947).**

A budapesti egyetemen szerzett tanári oklevelet. 1913-tól a temesvári főreáliskola tanára, 1918-ban Budapesten a vallás és közoktatásügyi minisztérium előadója, a Tanácsköztársaság alatt a budapesti egyetemen a világirodalmi tanszék tanára. A Tanácsköztársaság bukása után megfosztották katedrájától. 1920–1944 között a budapesti zsidó lánygimnáziumi tanára, 1939-től igazgatóhelyettese és a *Pester Lloyd* munkatársa. Nevelőmunkája mellett tudományos tevékenységet folytatott. Cikkei és tanulmányai jelentek meg irodalmi folyóiratokban. 1945-től a budapesti egyetemen az összehasonlító irodalomtörténet nyilvános rendes, majd 1949-től haláláig a német nyelv és irodalomtörténet tanszékvezető tanára. Szerkesztette az *Acta Litteraria* c. idegen nyelvű folyóiratot. A világirodalomból főként a német irodalom foglalkoztatta (Goethe, Heine, Lenau, Th. Mann). Kutatásainak további területei: a magyar-német művelődési kapcsolatok, barokk, klasszicizmus, romantika. 1934-ben Baumgarten-díjat kapott. Sokat tett Petőfi költői külföldi hírnevének terjesztéséért; az első modern német nyelvű Petőfi-antológia szerkesztője. Műfordítással is foglalkozott (Chamisso, Goethe, Thomas Mann, Hauptmann

stb.). **F. m.:** E. T. A. Hoffmann meséi, 1911; Goethe Wilhelm Meisterének őslakja, 1912; Dózsa György a XVII. század német irodalmában, 1913; Vajda Péter és a német romanticizmus, 1913; Magyar elemek a XVII. század német irodalmában, 1914, 1916; A Bánk bán német tárgytörténetéhez, 1917; Egy fejezet a magyar irodalomtörténet-kutatás történetéből, 1920; Az országokban való sok romlásoknak okairól, 1930; Magyar cartesianusok, 1933; A magyar nyelv felfedezése, 1933; A magyar szellemi élet forrásai a XVI. és a XVII. században, 1933; A magyar szellem európaizálódásának első formái, 1934; A magyar irodalom európaizálódása, 1946; Realizmus és irodalomtörténet, 1946; Petőfi a világirodalomban, 1955; Magyar irodalomvilágirodalom I–II. (műveinek bibliográfiájával), 1961.

## MURÁNYALJA<sup>102</sup> (Muráň)

Az egykori Gömör–Kishont vármegyében fekvő település híres várát a XIII. sz. második felében IV. Béla építette, először 1271-ben említik. Az évszázadok során számtalanszor cserélt gazdát. Legemlékezetesebb „elfoglalása” Wesselényi Ferenc (1605–1667) nevéhez fűződik, aki 1644-ben Széchy Mária (1610–1679) révén jutott hozzá és a nő kezéhez is. Szerelmüket Gyöngyösi István (1629–1704) a *Márssal társalkodó Murányi Vénusz* c. eposzában örökítette meg. A vár szolgálólalujaként jött létre Murányalja 1321-ben. 1910-ben 1117, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1250 lakosából 1201 szlovák volt.

\*\*\*

**DANIELIK NEPOMUK JÁNOS (Murányalja, 1817. május 20. – Eger, 1888. január 23.) kat. pap, író, újságíró, az MTA tagja (1858).**

Tanulmányait Rozsnyón a premontreiek gimnáziumában kezdte, a pesti központi szemináriumban fejezte be és 1836-ban bölcseleti doktori címet szerzett. Ettől kezdve folyamatosan írt különböző témájú cikkeket a korabeli lapokba. Különösen az oktatás reformjával kapcsolatos elképzeléseire figyeltek fel. 1839–1848 között a rozsnyói líceum tanára volt. 1848 márciusában Pestre költözött, ahol a *Religio és Nevelés* c. lap szerkesztője, 1849-ben pedig tulajdonosa lett. Kezdetben a Habsburgokkal lojális szellemben szerkesztette, ezért az 1848/49-es szabadságharc bukása után még a magyarországi iskolák átszervezését irányító bizottságba is meghívták. Báró Kemény Zsigmond hatására azonban fokozatosan szembefordult a bécsi udvar törekvéseivel és a *Religióban* közölt néhány cikke miatt 1851 augusztusában két havi börtönrre ítélték és a lap kiadását egy évig szüneteltették, de 1852–1855 között ismét megjelent. Danielik ezekben az években különböző egyházi tisztségeket is betöltött, 1858-ban pedig a *Pesti Napló* munkatársa lett. 1861-ben c. pristinai püspökké nevezték ki. Később visszavonult a közélettől és elsősorban könyvek szerkesztésével és kiadásával foglalkozott. A Szent István Társulat megbízásából magyarra fordította Caesar Cantu hatkötetes világtörténetét, valamint kiadta az *Egyetemes Magyar Encyclopaedia* 13 kötetét (1859–1876). **F. m.:** *A katolikus egyházi javak és alapítványokról tulajdonjogi tekintetben*, 1848; *Kolumbus vagy Amerika felfedezése*, 1856; *Magyarországi Szent Erzsébet élete*, 1857; *A történet szelleme*, 1857; *A premontreiek I.*, 1866; *Jelenetek az egyházi beiktatás joga és módja felett vívott harcokból*, 1870; *A jog alapja és kútforrása, tekintettel a scolasticusokra*, 1881; *Középkori államtan I–II.*, 1881–1882.

**DANIELIK JÓZSEF (Murányalja, 1821. április 5. – Pozsony, 1886. június 18.) újságíró, egyházi író, postaigazgató.**

Gimnáziumi tanulmányait Podolinban és Rozsnyón végezte, majd 1844-ig önkéntesként, ezt követően altisztként szolgált a hadseregben. Részt vett a szabadságharcban; Mészáros Lázár hadügyminiszter a zempléni–gömöri önkéntes zászlóalj hadnagyává nevezte ki, később kapitányi rangot ért el. 1851-től Pesten bátyja, Danielik Nepomuk János *Religio* c. lapjának munkatársa volt. 1853-tól a Szent István Társulat tisztviselője, 1856-tól titkára, 1858-tól igazgatója. 1860-tól Egerben élt. 1861-ben az *Egri Értesítő*, 1862-ben az *Egri Posta* szerkesztője, 1867-től kereskedelmi minisztériumi titkár, 1871-től osztálytanácsos. 1878–1884 között a pozsonyi postaigazgatóság vezetője. *Magyar írók* c. életrajzgyűjteményének (I–II. Pest, 1856–58) I. kötetét Ferenczy Jakab Zsigmonddal közösen állította össze, a II. kötet a saját gyűjtése alapján készült.

**FIRBÁS NÁNDOR (Murányalja, 1863. június 25. – Szeged, 1932. május 15.) tanár, zoológus.**

1887–1888-ban tanársegéd a budapesti tudományegyetem zoológiai és összehasonlító anatómiai tanszékén, majd a műegyetem állattani tanszékén. 1890-ben a besztercebányai, a következő évben a szegedi tankerületi főigazgatóságon jegyző. Zoológiai tárgyú cikkei a szaklapokban, vadászati tárcái a *Vadászlapban* jelentek meg.

## MUZSLA (Mužla)

Az egykori Esztergom vármegyében fekvő település környékén már az újkőkorban is éltek emberek. Két kisebb ideiglenes római katonai tábor nyomait is sikerült feltárni. Első írásos említése 1156-ból való *Mosula* alakban. A falu Szűz Mária tiszteletére szentelt templomát 1332-ben említik először. A község része Kismuzsla, Csenke major és Szentgyörgyhalmja. 1910-ben 2942 magyar lakosa volt. 2011-ben 1923 lakosából 1427 magyar, 380 szlovák, 94 ismeretlen (!) nemzetiségű volt. A falu iskoláját 2002-ben az egykor itt 52 éven át működött Erdődy János (1780 k. –1856) kántortanítóról nevezték el. Itt született Pathó Károly (1919. október 19. – Párkány, 2006. február 16) művelődésszervező, a CSEMADOK főtárgyára, a *Szabad Földműves* c. hetilap főszerkesztője;

<sup>102</sup> Használatos a Murányváralja elnevezés is.

Barak László (1953. szeptember 8. –) költő, a *Nap* főszerkesztője. A faluban volt járási orvos Wertner Mór (→Ispáca) orvostörténész és genealógus. Itt kezdte orvosi pályáját (1938-ban) Buga László (→Ebed), a Magyar Rádióban később hetente orvosi tanácsaival jelentkező népszerű Buga doktor.

\*\*\*

**NAGY MÁRTON (Muzsla, 1804. október 6. – Szentgyörgy, 1873. április 5.) bölcseleti doktor, piarista szerzetes, tanár, az MTA levelező tagja (1844).**

A gimnáziumot Esztergomban, a bölcseletet Győrött és Egerben végezte. 1824-ben a piarista rend tagja lett. 1828–1829-ben Nyitrán és Szentgyörgyön teológiát hallgatott és 1829 szeptemberében pappá szentelték. 1830–1831-ben Kalo-csán, 1832–1834-ben Szegeden, 1835–1836-ban pedig Pesten volt tanár. 1836–1840-ben a bécsi Theresianumban nevelő és a magyar nyelv és irodalom tanára volt. 1842–1844-ben ismét Pesten gimnáziumi tanár, 1845–1847-ben Tatán gimnáziumi igazgató. 1848–1856 között Szegeden a gimnázium igazgatóhelyettese, 1856–1858-ban igazgatója. 1858–1870 között a pesti piarista rendház főnöke volt. Ezt a tevékenységét általában kritikusan ítélik meg: szemére vetik, hogy „elkótyavetyélte” a rendház ingatlanjait. Négykötetes enciklopédiája az ifjúsági ismeretterjesztés első jelentősebb magyar nyelvű műve. Ő adott először magyar nyelven átfogó áttekintést az egyetemes neveléstörténetről. **F. m.:** *Szavaló, tanítók és tanulók használatára I-II.*, 1843–1845; *A keleti nyelvészet. A chinaiak nyelvészete*, 1865; *A gyermek fokozatos fejlődése*, 1868; *Gyakorlati nevelés-tan története*, 1868.

**MÉSZÁROS IMRE (Muzsla, 1811. május 23. – Bécs, 1865. szeptember 26.) esztergomi kanonok, egyháztörténész, az MTA levelező tagja (1858).**

Jómódú földműves családból származott. A gimnáziumot Esztergomban, a bölcseletet és a teológiát Nagyszombatban végezte. 1834-ben pappá szentelték. Lekéren lett káplán, 1835-ben Nyitránagykéren, majd Barton és rövid ideig Kilitiben szolgált. 1836-tól 1845-ig az esztergomi líceum tanára, magyar nyelvet, irodalomtörténetet, hittant és természettant oktatott. 1847-ben érseki irodaigazgató, 1848-tól vadkerti esperesplébános. 1864-ben esztergomi kanonok és a bécsi Pazmanaeum igazgatója lett. Művei főleg vallási tárgyúak, írt iskolai tankönyveket, lefordította Manzoni *A jegyesek* c. művét (1851). 1857–1858-ban Balassagyarmaton a *Népnevelési Közlemények* hat füzetét szerkesztette. *A társadalom és kereszténység* c. munkája kéziratban maradt. **F. m.:** *Szavalástan* (szavalandó darabokkal), 1840; *A religio történetének rövid vázlat...*, 1850; *Seneca bölcsészete*ről, 1859.

## NÁDASÉRBERZSENY (Nedozery-Brezany)

1899-ig Nedozser és Brezán volt a hivatalos magyar neve és két település: Nádasér és Berzsény egyesítésével keletkezett. Az egykori Nyitra vármegyében fekvő Nedozsért először 1242-ben *Nadaser* alakban említik a források. Berzsény *Berzen* alakban először 1430-ban tűnik fel, mint Bajmóc várának tartozéka. 1910-ben Nádasérnek 787, Berzsénynek 682 zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 2113 lakosából 2014 volt a szlovák.

\*\*\*

**BENEDICTI M. LŐRINC (Nedozser, 1555. augusztus 10. – Prága, 1615. június 4.) humanista költő, pedagógus, matematikus, nyelvész, zenész, egyetemi tanár.**

Szlovák származásúnak tartják, de műveit latinul és csehül írta. Privigyén kezdte iskolai tanulmányait, apja halála után azonban 10 éves korában a cseh–morva határon fekvő Iglauba került, ahol nagybátyja élt. Diákkorában súlyosan megbetegedett és sokáig nem folytathatta az iskolát. Csak 1587-ben állt helyre az egészsége és ekkor lett a prágai Károly Egyetem hallgatója, ahol filozófiát és teológiát tanult. 1593-tól a Moravské Budějovice-i líceum tanára és rektora volt, majd 1595–1597 között ismét Prágában tanult és baccalaureátust szerzett a hadművészet témájában. A doktori címet 1600. július 4-én szerezte meg filozófiából. 1602–1603-ban a németbródi felső partikuláris iskola tanára volt. 1604-ben felvették a Károly Egyetem tanárai közé, itt haláláig klasszika-filológiát, matematikát és fizikát tanított. Halálát tüdőbaj okozta. Az a prágai templom, ahol örök nyugalomra helyezték ma már nincs meg. Emlékét szülőfalujában egy tábla és a nevét viselő helyi iskola őrzi. Sokrétű irodalmi munkásságában fontos helyet foglal el a nyelvészet: ő írta az első cseh nyelvtant. Az oktatásban a tudományosság elvének alkalmazását szorgalmazta. Számos matematikai tankönyvet és olvasókönyvet, valamint alkalmi költeményt írt. Kortársai jelentős humanistaként tartották számon. **F. m.:** *Grammatica bohemica*, 1603; *Elementa arithmeticae e methodicis autoribus concinnatae et popularibus exemplis illustratae*, 1612; *Oratio therapeutica continens modum curandae Pragensis academiae, habita in solenni promotione tredecim iuvenum, quibus primus in philosophia gradus conferebatur*, 1612.

## NÁDSZEG (Trstice)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést 1608-ban említik először *Nagy Szegh* alakban, amikor Thurzó Szaniszló (1576–1625) későbbi nádor semptei uradalmában a falut alapította. Viszonylag rövid idő alatt lakóinak száma elérte a 400 főt. 1910-ben 2388 magyar lakosa volt. 2011-ben 3805 lakosából 3414 magyar, 351 szlovák volt. Itt született Marczell Ágoston (1884. augusztus 24. – ?, 1945 után) történelem–földrajz szakos gimnáziumi tanár, tankönyvíró, eszperantista, színműíró, lapszerkesztő.

\*\*\*

**FEHÉRVÁRY MAGDA, Nagy (Nádszeg, 1954. augusztus 6. –) néprajzkutató, középiskolai tanár.**

A komáromi magyar gimnáziumban érettségizett (1973), majd a budapesti ELTE néprajz–történelem szakán végzett 1978-ban (1988-tól bölcsészdoktor). 1978-tól a komáromi Állami Járási Levéltár, 1984-től a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa volt, 1991-től a magyarországi komáromi Szakmunkásképző és Szakközépiskola tanára. Elsősorban gazdaság-néprajzzal foglalkozik, figyelemre méltóak a néphit és a népszokások körébe tartozó dolgozatai is. **F. m.:** *Parasztagazdaság a XX. sz. első felében. Gútai példa*, 1988.

## NAGYBALOG (Veľký Blh)

Az egykori Gömör–Kishont vármegyében fekvő település Alsó- és Felsőbalog egyesítésével jött létre 1943-ban. 1331-ben szerepel első ízben az iratokban egy *Balog* nevű helység, 1435-ben *Balogwara*, 1506-ban *Vasarosbalog* néven említik. A két Balog már a XIV. században önállóan létezett. 1910-ben Felsőbalognak 917, Alsóbalognak 669 magyar lakosa volt. 2011-ben Nagybalognak 1210 lakosa volt, ebből 676 magyar, 350 szlovák és 116 roma. A helységet gyakran Vámosbalogként is említik. Itt született gróf Széchy Mária (1610 – Kőszeg, 1679. július 18.), a „Murányi Vénusz”.

\*\*\*

**SZEPESHÁZY KÁLMÁN (Felsőbalog, 1919 – Budapest, 2008. március 3.) geológus.**

Erdész családból származott. Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a gimnáziumot Rimaszombatban végezte és itt határozta el, hogy a továbbiakban földrajzot és természetrajzot fog tanulni. Érdekelték a növények, kaktuszokat gyűjtött, de a lepkéket és a hernyókat is tanulmányozta. Az érettségit követően 1937-től a prágai cseh nyelvű Károly Egyetem természetrajz–földrajz szakos tanári szakának hallgatója lett, ahol elsősorban a kiváló cseh geológus, Radim Kettner (1891–1967) volt rá nagy hatással. 1938 őszétől azonban már nem Prágában, hanem Budapesten folytatta az egyetemet. Tanárai közül – mint idős korában írt visszaemlékezésében olvasható – Cholnoky Jenő (1870–1950) földrajzprofesszort kedvelte legjobban.

Ugyanakkor a geológia oktatását kritikusan értékelte és később is gyakran került ellentétbe a hatalom által kegyelt akadémikusokkal (pl. Vadász Elemérrel), akik helytelenül magyarázták Magyarország mélyföldtani szerkezetét<sup>103</sup>. Az a vágya, hogy térképező geológus legyen nem valósult meg. Az egyetem elvégzését követően a Magyarországhoz visszakérült területeken: Kárpátalján, Erdélyben és a Gömör megyei Ajnácskőn doktori disszertációjához gyűjtötte a kőzetmintákat. 1942-ben tanári, 1943-ban doktori oklevelet szerzett. Ezt követően azonnal bevonultatták és a kézdivásárhelyi hegyi határvasútszázalaj karpaszományos tizedese lett. A román kiugrást követően 1944 augusztusának utolsó napjaiban szovjet hadifogságba került és a Fehér-tenger mellett elterülő Arhangelszkben töltött négy évet. 1948. július 23-án Máramarosziget érintésével érkezett meg Debrecenbe, majd onnan Budapestre ment, ahol átmenetileg a Földtani Intézet munkatársaként dolgozott, de nem véglegesítették, hanem 1949-ben az államosított MAORT<sup>104</sup> kutatógeológusa lett és bekapcsolódott a magyarországi szénhidrogén-kutatásba. Itt egy új szakterületet is el kellett sajátítania, amelynek az ismeretei elsősorban mérnöki-műszaki jellegűek voltak. Ekkor kezdett el foglalkozni a mélyebb rétegek kőzeteinek a vizsgálatával és igyekezett összegyűjteni a fúrások során nyert magmintákat. Ezek rendszeres vizsgálatára azonban nem nyílt lehetősége. 1964-ben a Földtani Intézet munkatársa lett és bekapcsolódott az Alföld geológiai térképezésébe. Mélyföldtani kutatásai azonban nem kaptak kellő támogatást, emellett az általa felgyűjtött magmintákat sem volt módja rendszerezni. Négy nagyobb összefoglaló munka megírását tervezte, ezek közül azonban csak egyet készült el. Ebben az Alföld felsőkréta–paleogén korú képződményeit vette számba. A további három összefoglalás anyagából részleteket közölt az *Általános Földtani Szemle* egyes füzeteiben. Meggyőződése volt, hogy a Kárpát-medence középső részének aljzata nem holmi köztestőmeg, valamilyen ősi merev masszívum, hanem az alpi hegységképző ciklus mozgási övezetének a képződménye, amelyet magmás és üledékes kőzetek alkotnak, de ezeket a felsőkrétában erős tektonikai folyamatok bolygattak meg. Legjelentősebb felfedezése a gázkitöréseket elindító öblítő-iszap elgázosodás okának a feltárása volt. Ebben elsősorban az ozmózis és a túlhevült gőzök viselkedése játszik meghatározó szerepet. 1980-ban nyugdíjba vonult. A rendszerváltást követően a Rákóczi Szövetségben vállalt munkát és anyagilag is támogatta a tehetséges felvidéki magyar fiatalokat. Szülőfalujába gyakran visszatért és végakarátának megfelelően ott helyezték örök nyugalomra.

## **ZNÁM ISTVÁN (Nagybalog, 1936. február 9. – Pozsony, 1993. július 17.) matematikus, egyetemi tanár.**

Gimnáziumi tanulmányait Komáromban végezte (1954), a pozsonyi Comenius Egyetemen matematikusi oklevelet szerzett (1959). Egy évig Pöstyénben egy középiskolában tanított, majd Pozsonyba került, ahol 1960–1968-ban a Szlovák Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karának tanársegéde, később adjunktusa, 1968-tól a Comenius Egyetem docense, 1980-tól professzora és ugyanebben az évben lett a matematikai tudomány doktora (DrSc.) Az 1960-as évek végén Turczel Lajossal (→Ipolyszalka) a Comenius Egyetemen elindította a matematika–magyar nyelv és irodalom szakpárosítást. Kutatási területe a számelmélet és gráfelmélet volt. 29 tudományos dolgozatát egyedül jegyzi, 23 tanulmányt másokkal közösen írt. Megfogalmazta és tanulmányozta a róla elnevezett számelméleti problémát<sup>105</sup>. Nagy gondot fordított a fiatal matematikusok képzésére. Több ízben vendégtanárként adott elő Kanadában és Ausztráliában. Matematikai folyóiratokat is szerkesztett (1970–1971: *Matematické obzory*; 1989–1993: *Acta Mathematica Univ. Comeniana*). Szoros kapcsolatban állt kiváló külföldi matematikusokkal, köztük magyarokkal is (Erdős Pál, Bollobás Béla stb.). Egyik alapítója és haláláig elnöke volt a (Cseh)-Szlovákiai Magyar Tudományos Társaságnak. Tudományos ismeretterjesztéssel is foglalkozott, ezt a tevékenységét 1980-ban az SZTA díjával ismerték el. Magyar és angol nyelvű matematikai szakkönyveket fordított szlovákra (Rényi Alfréd: *Dialógusok a matematikáról*; *Survey of modern algebra*). Kézírtas hagyatéka még feldolgozásra vár. Diákkorában az Ifjú Szívekben énekelt. Öngyilkos lett. **F. m.: Teória čísel**, 1976; *Otec, matka, matematika a ja*, 1982; *Pohľad do dejín matematiky*, 1986.

## **NAGYBICCSE (Bytča)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést mint birtokot 1234-ben említik először *terra Bycha* alakban. Városként először 1378-ban Domonkos nyitrai püspök oklevelében szerepel. A XVI. és XVII. sz.-ban a Thurzó család birtoka volt egy reneszánsz várkastély, amely még ma is áll, noha elhanyagolt állapotban. A helység ma járási székhely. 1910-ben 3122 lakosából 2298 szlovák, 438 magyar és 347 német volt. 1945-ben több helységet is a városhoz csatoltak, így Vágagyagost is, amelyet 1899-ig Hliníknak hívtak hivatalosan. 2011-ben 11 318, zömmel szlovák lakosa volt. Itt született: Csepellényi György (1620 k. – 1674. május 24.) pálos rendi szerzetes, akit a protestánsok végeztek ki; Jozef Tiso (1887. október 13. – 1947. április 18.) r. k. pap, az 1939–1945 közötti első Szlovák Köztársaság elnöke, akit háborús bűnösnek kivégeztek.

<sup>103</sup> Önéletrajzában egyebek mellett ezt írja: „A háború utáni Vadász-féle geológusképzés elképesztően téves, legnagyobb, megbocsáthatatlan hibájának azt tartom, hogy a földkerekség legtökéletesebb földrajzi és geológiai egységéből, a Kárpátok térségéből csupán a középső résznek, a trianoni Magyarország területének a geológiájával foglalkozik. Mintha az emberi test anatómiájának a tanításánál az orvostanhallgatókkal csupán a törzset ismertetnék meg, a fej és a végtagok nélkül”.

<sup>104</sup> Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság

<sup>105</sup> Zná-m-probléma: Meghatározandók azok a  $k \geq 2$  pozitív, 1-nél nagyobb egész számból álló halmazok, amelyekre igaz, hogy mindegyik eleme valódi osztója a többi szám szorzata egyel növelt értékének. Azaz, adott  $k$  számra keressük az  $\{n_1, \dots, n_k\}$  (minden  $n_i > 1$ ) halmazokat, amelyekre minden  $n_i$  valódi osztója a  $(\prod n_j) + 1$  ( $j \neq i$ ) számnak.

\*\*\*

**NEUDORFER IGNÁC (Vágagyagos/Nagybiccse, 1825. március 15. – Abbázia, 1898. május 20.)  
katonaorvos, sebész, egyetemi tanár.**

A bécsi egyetemen 1850-ben szerzett orvosi és sebészi oklevelet. 1857–1858-ban az olmützi egyetem orvosi karán a vegytan helyettes tanára volt. 1858-tól katonaorvosként szolgált. 1864–1866-ban elkísérte Mexikóba Habsburg Miksát, aki Ferenc József öccse volt és I. Miksa néven 1864–1867 között Mexikó császára volt. Neudorfer hazatérve a bécsi helyőrségi kórház igazgatója és a bécsi egyetem tanára lett. **F. m.: *Handbuch der Kriegschirurgie I–III.*, 1869; *Die chirurgische Behandlung der Wunden*, 1876; *Aus der chirurgischen Klinik für Militärärzte*, 1876; *Die moderne Chirurgie in ihrer Theorie und Praxis*, 1885.**

**HELLER BERNÁT (Nagybiccse, 1871. március 16. – Budapest, 1943. február 26.) orientalista,  
irodalomtörténész, folklorista.**

**1894-ben bölcsészdoktorrá, 1896-ban rabbivá avatták** és ugyanabban az évben középiskolai tanári oklevelet szerzett. Zsidó rabbi volt, 1919–1922 között **igazgatta a pesti zsidó gimnáziumot**, majd 1931–1935-ben tanított **a budapesti Ferenc József Országos Rabbiképző Intézetben**. Sokoldalú, külföldön is ismert tudományos munkássága a bibliatudományra, a héber mesekutatásra, az iszlám mese-, monda- és legendavilág tanulmányozására, valamint a magyar mesék és mondák kapcsolatainak vizsgálatára és az összehasonlító irodalomtörténetre terjedt ki. **Megírta a héber és az arab mese történetét. A héber mese** című összefoglaló írása 1921-ben jelent meg először. A szépen illusztrált kötet két részre oszlik: az első a héber mese keleti útját tárgyalja, a Bibliától kezdve a Talmudon és a midrás irodalmon<sup>106</sup> át egészen az arab-zsidó legendáig. A könyv második felében a nyugat-európai héber mesegyűjteményekkel ismerkedhetünk meg, amelyek erős kapcsolatot mutatnak a latin és a különféle nemzeti irodalmak korai alkotásaival. **Elsőként dolgozta fel az Antarról<sup>107</sup> szóló középkori arab lovagregényt** és jelentős tárgy történeti adatokat szolgáltatott a magyar mondákhoz, valamint klasszikusaink magyarázatához.

**NEMESDY JÓZSEF, Nemcsek (Nagybiccse–Predmér, 1893. március 6. – Aš, 1945. május 2.) mérnök, műegyetemi tanár.**

Tanulmányait a budapesti műegyetemen 1922-ben végezte, utána mint szakaszmérnök a MÁV szolgálatába lépett. 1929-től az igazgatóság munkatársa. 1933-ban műszaki doktori oklevelet, 1936-ban magántanári képesítést szerzett. 1939-ben a MÁV-igazgatóság építési főosztályán az alépítmenyi csoport, majd az újonnan felállított kísérleti csoport vezetője lett. 1938-tól meghívott előadó, majd helyettes tanár, 1941-től az út-, vasútépítés és közlekedésügyi tanszék nyilvános rendes tanára a budapesti műegyetemen. A háború utolsó napjaiban a cseh-bajor határ közelében repülőtémadás áldozata lett. A pályaépítés és fenntartás elméleti és gyakorlati problémáival foglalkozó tanulmányai a külföldi szakkörökben is ismertté tették nevét. Ő építette az első hazai hosszú sínés, hézagmentes kísérleti szakaszokat. A felépítmények számítása terén a magyar helyettesítő hossz-aljas számítási módszer kidolgozásával ért el eredményeket. Emellett számos újszerű felépítményszerkezet, sínlekötés, vasbetonalj konstruálása és bevezetése fűződik a nevéhez. Tanulmányai jelentek meg a hazai és külföldi szaksajtóban.

## NAGYCÉTÉNY (Vel'ký Cetín)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1239-ben említik *Cheten* alakban. Az évszázadok során az itt élőknek sok megpróbáltatásban volt részük (törökök, kuruc-labanc összecsapások, pestis, tűzvész stb.). 1910-ben 1686 magyar lakosa volt. 2011-ben 1604 lakosából 1108 magyar és 473 szlovák volt. Itt született: Bády Ferenc (1912. július 21. – Budapest, 1984. július 19.) r. k. pap, protonotárius kanonok, zsidómentő, az esztergomi Hittudományi Főiskola rektora; Motesíky Árpád (1941. január 1. –) tanár, vadászati szakíró.

\*\*\*

**PRESINSZKY LAJOS (Nagycétény, 1939. december 10. – Somorja, 2010. április 3.) helytörténész, tanár.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a párkányi gimnáziumban érettségizett 1957-ben. A pozsonyi Felsőfokú Pedagógiai Főiskola magyar tagozatán 1960-ban szerzett földrajz–történelem szakos tanári oklevelet. Tanítói pályáját Nagycétényben kezdte, majd Nagylégen és Nagyszarván tanított. 1967–1984 között Szlovákia Kommunista Pártjának dunaszerdahelyi járási bizottságán dolgozott, 1984–1986-ban mint független pártelnök. 1988-tól haláláig a somorjai Honismereti Ház vezetője volt. Elsősorban helytörténettel, a csallóközi paraszti és a népi hagyományok gyűjtésével foglalkozott. Nem-

<sup>106</sup> Midrás (héber szó, a „deras” gyökből, a. m. „tanulmányozás”, „nyomozás”), a zsidó bibliaexegetika eredeti, ókori formája és az ezt felölelő rendkívül kiterjedt Midrás-irodalom elnevezése.

<sup>107</sup> Az Antar-regény (magyarosan *Kisszat Antara*) az arab irodalom egyik ismert, nagy múltra visszatekintő népi alkotása, mely a középkori Európa lovagregényeivel mutat sok hasonlóságot. A regény főhőse a VI–VII. sz.-ban élt Antara ibn Saddád, az arabok nemzeti hőse és nagy pogány kori költője, aki a történet szerint bátor, legyőzhetetlen harcos is volt.



csak írt, hanem szerkesztett is könyveket. **F. m.:** *Fejezetek Tejfalú történetéből*, 1993; *Százhusz éves a somorjai önkéntes tűzoltóság* (Csiba Lászlóval), 1993; *Nagyszarva*, 2000; *Dercsika – a 2000. év tükrében*, 2000; *Felső-csallóközi arcképcsarnok CD*, 2000; *Nagypaka, Kispaka, Csukárpaka* (Frederik Federmayerral, 2001; *Fejezetek Vásárút történetéből*, 2002; *Fejezetek Nagycétény történelméből*, 2002; *Fejezetek Nagyabony történelméből* (társszerző), 2002; *Fejezetek Csallóközkürt történelméből*, 2002; *Múltról a jelennek – fejezetek Éberhard történelméből* (Szilinszky Ferencsel, 2002; *Somorja és Tejfalú földrajzi nevei és gazdaregulái* (Móricz Zoltánnal), 2002; *Fejezetek Szentmihályfa történelméből*, 2003; *Alistál, Felistál, Tőnye*, 2004; *Fejezetek Nagybodak történelméből* (Ágh Magdolnával), 2006; *Fejezetek Úszor történelméből* (Brányik Györggyel), 2006.

## NAGYCSEB (Žbince)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést 1221-ben *Cheb* alakban említik először írott források, de a régészeti ásatások tanúsága szerint már a IX. sz.-tól folyamatosan lakott hely volt. A XVI. sz. derekán két helység: Kiscseb és Nagycseb jelenik meg az iratokban. Fényes Elek szerint 1851-ben „tót-orosz falu”. Kiscsebet és Nagycsebet 1889-ben egyesítették. 1910-ben 831 szlovák lakosa volt. 2011-ben 982 lakosából 945 szlovák volt.

\*\*\*

**ROTHMANN ÁRMIN (Nagycseb, 1860. október 30. – Budapest, 1932. július 19.)** fogorvos, egyetemi tanár.

A budapesti egyetem orvosi karán 1883-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. Egy ideig tanársegéd volt az élettani klinikán, majd a Poliklinika fogászati főorvosa lett. 1891-ben a fogak kór- és gyógytanának témakörében egyetemi magántanárrá habilitálták. Szaklapokban számos tanulmányt közölt. **F. m.:** *Az izommagvakról*, 1885; *Patho-Histologie der Zahnpulpa und Wurzelhaut*, 1899.

## NAGYFÖDÉMES (Veľké Úľany)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település területe már régóta lakott volt. A mai falut 1221-ben említik először *Fudemus* néven, mint a pozsonyi vár tartozékát. A *födém* a méhkaptár régebbi elnevezése, így a helység feltehetően a fejedelmi méhészek lakóhelye volt. A XVI. sz.-ban két községből állt (Németfödém és Ófödém). 1830-ban itt létesítette Lacsny Miklós (1776–1857) táblabíró Magyarország első cukorgyárát. 1910-ben 2709 lakosából 2679 magyar volt. 2011-ben 4330 lakosából 2757 magyar és 1468 szlovák volt. Első kántortanítója Lieszkovszky Miklós volt (1673). A magyar általános iskola 2002 októberében a falu egykori plébánosának, Borsos Mihálynak a nevét vette fel. A községben honismereti múzeum van, amelyet Száraz Erzsébet kezdeményezésére hoztak létre.

\*\*\*

**NYÜRŐ ZSIGMOND (Nagyfödém, 1804. szeptember 23. – Pozsony, 1853. január 23.)** kat. pap, történetíró.

1822-ben belépett a ferences rendbe, 1828-ban szentelték pappá, ezt követően néhány évig filozófiát tanított a székesfehérvári ferencendi iskolában. Később az érsekújvári gimnázium tanára lett. 1846–1849-ben a rend Szombathelyen zárdafőnöknek választotta. Rendszeresen kutatott a ferencendiek pozsonyi levéltárában. Elsősorban egyháztörténeti cikkeket írt. A *Klára apáczarend története Magyarországon*, valamint A *szent Ferenc-rend kimerítő története és az Egyházi be-szédek* c. munkái kéziratban maradtak. **F. m.:** *Adatok a Sz. Ferenc-rendiek történetéhez honunkban*, 1850.

**NAGY ILONA (Nagyfödém, 1944 –) néprajzkutató, egyetemi docens.**

A budapesti ELTE-n 1968-ban szerzett néprajz–latin szakon oklevelet. Ugyanebben az évben lett az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának a munkatársa, ahol 2008-ig tevékenykedett. 2001-től a pécsi tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia tanszékének docense. Mondák, főleg eredetmondák műfaji kérdéseivel, nemzetközi kapcsolataival foglalkozik. Tanulmányai a hazai szakfolyóiratokban jelennek meg. **F. m.:** *Eredetmagyarázó monda. Hiedelemmonda* (In: Magyar néprajz nyolc kötetben. V. kötet: Népköltészet), 1988; *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus elbeszélések* (Lammel Annamáriával), 1985 (német fordítása 2000-ben jelent meg); *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór* (In: Szóhagyomány), 2001; *Adam and Eve: Myths of the Creation of Eros* (In: Eros in Folklore), 2002; *A magyar mondakutatás fehér foltja: modern mondák*. (In: Ethno-Lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete évkönyve), 2007; *A sült kakas kukorékol. Az apokrif irodalomtól a folklórig*. (In: Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben), 2007.

## NAGYIDA (Veľká Ida)

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő települést 1251-ben IV. Béla oklevelében említik először. 1275-ben *Ida* alakban szerepel, ez egy kelta eredetű folyónév nyomán keletkezett. Várát Perényi Ferenc (†1562) főtárnokmester birtokolta, aki Izabella királyné híveként szemben állt I. (Habsburg) Ferdinánddal, emiatt a császári seregek 1556-ban megostromolták a nagyidai várat. Perényi a helyi cigányokat is hadba szólítva három hétig ellenállt a túlerőnek, de amikor elfogyott a puskaforok, kénytelenek voltak

megadni magukat. Ezt követően Ferdinánd katonái lerombolták a várat. Ennek az ütközetnek állít emléket Arany János *Nagyidai cigányok* c. versében. Különböző források szerint<sup>108</sup> 1650-ben az európai zsidók képviselői Magyarországon egy nagygyűlést tartottak, hogy megvizsgálják a Szentírásnak a Messiás eljövételével kapcsolatos megállapításait. Erre az összejövetelre állítólag Nagyida mellett került sor. A faluban volt ref. iskolamester az 1540-es évek második felében Ilosvai Selymes Péter költő. (Az ő nevét viseli az országos hírű nagyidai néptáncgyűttes.) 1910-ben 2047 magyar lakosa volt. Az 1960-as évektől kezdve egyre több szlovák telepedett le itt, mivel a közeli kassai Kelet-szlovákiai Vasműben találtak munkalehetőséget. Magyar iskolája már régebben megszűnt, de a szlovák iskolát is főleg cigánygyerekek látogatják. 2011-ben 3256 lakosából 1704 szlovák, 884 cigány és 321 magyar volt.

\*\*\*

### **CSÁJI PÁL (Nagyida, 1902. április 20. – Miskolc, 1964. november 16.) ref. lelkész, levéltáros.**

A gimnáziumot Rozsnyón végezte, 1920-ban érettségizett. Sárospatakon tanult a ref. teológián 1920–1924 között. 1929–1930-ban Halléban és Bonnban képezte magát tovább. 1924-től segédlelkész, 1928-tól lelkész volt Szepsiben, 1942-től vallásoktató lelkész Kassán, 1945. július 15-től 1947. július. 16-ig helyettes lelkész Szinán. A „lakosságcsere” folytán került Magyarországra. Itt előbb több helyen segédlelkész, majd 1952 májusától a Ráday Levéltárhoz rendelték, ahol 1962. január 1-jétől haláláig a Duna melléki egyházkerület levéltárosa volt. Budapesti segédlelkészisége idején, valamint levéltári munkája mellett egyháztörténeti kutatásokat is végzett. Több dolgozata nyomtatásban is megjelent. Kéziratanyagát a sárospataki ref. tudományos gyűjtemény őrzi. Jelentősebb tanulmányai: *A magyarországi ref. eklézsiák és prédikátorok első hivatalos összeírása 1725–1729* (Egyháztörténet, 1958); *Énekeskönyv-revizió kísérlete 1729-ben* (Egyháztörténet, 1958); *Horváth Sámuel, a Második Helvét Hitvallás 1743. évi kiadója* (Egyháztörténet, 1958); *Jessenius György* (Egyháztörténet, 1959); *Csáder Szabó Pál éneke* (A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, 1955).

## **NAGYKAPOS (Veľké Kapušany)**

Az egykori Ung vármegyében fekvő települést először 1214-ben a leleszi alapítólevélben említik. 1417-ben már mezőváros, vásártartási joggal. Ezekben az években lett a helység egyik legjelentősebb birtokosa a Drugeth család. 1914-ben hozzácsatolták Kiskapost, Ungcsepelyt és Veskócot. Nagykaposnak 1910-ben 1222 magyar lakosa volt. 2011-ben 9406 lakosából 5604 magyar, 2884 szlovák, 116 roma és 716 ismeretlen (!) nemzetiségű volt. A város jeles szülötte: Erdélyi János (→Kiskapos) költő, néprajzkutató. 1920–1929 között itt szolgált papként Mécs László (1895–1978) költő. 2005-ben magyar óvoda nyílt a városban. Magyar gimnáziuma is van.

\*\*\*

### **GÖRGEI P. PÁL (Nagykapos, 1630–1635 között – Erdély ?, 1674. február ?) orvos, ref. pap.**

1654-től Utrechtben tanult, ahol orvosi oklevelet szerzett. Közben 1656-tól a groningeri, 1657-től a franekeri egyetemen is végzett tanulmányokat. 1668-tól lelkész Nagykaposon, miközben Teleki Mihály erdélyi kancellár orvosa. Már korábban összeütközésbe került a rekatolizációs törekvésekkel, 1670-ben Báthori Zsófia és a Drugethek zaklatásai miatt elhagyta Nagykapost. Erdélybe menekült, csatlakozott a bujdosó kurucok mozgalmához, Bocskai István volt Zemplén vármegyei főispán környezetéhez, aki ugyancsak Erdélybe menekült, mivel részt vett a Wesselényi-féle szervezkedésben. Gyászbeszédei, üdvözlő versei és prédikációi maradtak fenn, amelyek több esetben is közéleti vonatkozásúak.

### **FINCICKY MIHÁLY (Ungcsepely, 1842. szeptember 22. – Ungvár, 1916 ) ügyvéd, műfordító, népköltési gyűjtő.**

Szülőháza a mai Csepely utcában állt Nagykapos ungcsepelyi városrészében. Az 1860-as években társaival 339 ruszin népdalt és 92 meseszöveget gyűjtött. Ennek a népköltési anyagnak az eredeti szövege elveszett vagy lappang. Népdalgyűjteménye megjelent magyar fordításban 1870-ben a Kisfaludy Társaság *Hazai, nem magyar ajkú népköltészet tára* c. sorozatában. Nyugalomba vonulása után népmesegyűjteményéből lefordított 40 szöveget, ez csak 1970-ben látott napvilágot. Azok a népdalok és népmesék, melyeket ruszinból magyarra fordított, kiemelkednek kora hasonló indíttatású szlovák és román fordításai közül. Figyelemre méltó még néprajzi szempontból az *Oszttrák–Magyar Monarchia XVIII. kötetében* megjelent *Ung vármegye* c. dolgozata. 1891-től Ungvár polgármestere volt. **F. m.:** *Magyar-orosz népdalok*, 1870; *A vasorrú indzsibaba* (Kárpát-ukrajnai népmesék. Ortutay Gyula utószavával), 1970.

### **HERCZEGH GÉZA GÁBOR (Nagykapos, 1928. október 17. – Budapest, 2010. január 11.) jogtudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (1990).**

Édesapja a Nagykaposi Járási Bíróság vezető bírása, későbbi nevelőapja történész volt. Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, a gödöllői premontrei gimnáziumban érettségizett. 1947–1951 között a szegedi tudományegyetem jogi karán tanult és szerzett jogi oklevelet. 1951–1967 között az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársa volt, közben a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (ma: Budapesti Corvinus Egyetem) oktatójaként diplomáciatörténeti előadásokat tartott. 1967-től a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem (ma: Pécsi Tudományegyetem) Jogtudományi

<sup>108</sup> Samuel Brett angol utazó – 1650; Kármán József író – 1795, és mások.

Karán a nemzetközi jogi tanszék docense, 1980-tól tanszékvezető professzora. 1981–1987 között a kar dékánja, 1990–1993-ban az Alkotmánybíróság tagja volt. 1993–2003 között az ENSZ hágai Nemzetközi Bíróságának magyar tagjaként tevékenykedett. Az MTA 1985-ben levelező, 1990-ben rendes tagjává választotta. Tagja volt a Professzorok Batthyány Körének. Fő kutatási területe a nemzetközi jog volt. Kezdetben a gyarmati rendszer és a nemzetközi jog összefüggéseivel, később a nemzetközi jogelvek szerepével foglalkozott a nemzetközi bírászkodásban. Vizsgálta az emberi jogok nemzetközi érvényesülését, a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos kérdéseket és a humanitárius jog nemzetközi fejlődését is. Interdiszciplináris kutatásokat végzett a nemzetközi jog szociológiája terén. A Nemzetközi Vöröskereszt szakértőjeként számos konferencián vett részt és szólalt fel nemzetközi jogi, humanitárius jogi és egyéb kérdésekben. *Foggal körömmel* címmel egy regényt is megjelentetett (2008). Lánya, Herczegh Anita szintén jogász, Áder János magyar köztársasági elnök felesége. **F. m.:** *A gyarmati kérdés és a nemzetközi jog*, 1962; *General Principles of Law and the International Legal Order*, 1969; *Nemzetközi jog* (egyetemi tankönyv, társszerző), 1976; *A humanitárius nemzetközi jog fejlődése* (angolul is), 1981; *Magyarország külpolitikája 896–1919*, 1987; *A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig*, 1999; *Peres örökségünk*, 2005.

### **ALBERT SÁNDOR (Nagykapos, 1943. május 24. –) gépészmérnök, egyetemi tanár, rektor.**

Általános iskolai tanulmányait szülővárosában végezte 1949–1957 között. A kassai magyar ipariskolában érettségizett 1961-ben. 1966-ban a kassai Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán gépészmérnök oklevelet szerzett. 1966–1990 között a kassai Magyar Tannyelvű Középfokú Ipariskola („a kassai ipari”) szaktanára (gépelemek, géptan). 1985–1997 között a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Mérnöktanárképző Tanszékének óraadó tanára. 1990-ben lett a pozsonyi Műszaki Egyetem doktora (PhD.) és egyúttal a tanszék Kassára kihelyezett részlegén folyó képzés vezetője. 1990–1997 között a kassai Magyar Tannyelvű Középfokú Ipariskola igazgatója, 1997–2004 között a kassai Műszaki Egyetem Mérnöktanárképző Tanszékének vezetője. 1998-ban a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetemen docenssé habilitálták. 2002–2006 között a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának képviselője a Magyar Koalíció Pártja színeiben. 2004-ben miniszteri biztосként irányítja a komáromi Selye János Egyetem szervezését és kiépítését, 2005. január 31-én Ivan Gašparovič szlovák államfő hivatalosan is kinevezte a Selye János Egyetem rektorává. Ezt a tisztséget 2009-ig töltötte be. 2009–2011-ben a Selye János Egyetem tanszékvezető tanára, 2010-től a komáromi Felnőttképzési Intézet igazgatója és a Szolnoki Főiskola tudományos főmunkatársa. 2012-ben Magyarország államfője, Áder János egyetemi tanárrá nevezte ki. Szakmai tevékenysége elsősorban a középfokú műszaki képzés új lehetőségeinek megszervezésével, a magyar nyelvű szlovákiai felnőttképzés kibővítésével, az oktatás módszertanának fejlesztésével kapcsolatos. Legjelentősebb érdeme, hogy vezetésével elkezdődhetett Szlovákia első magyar egyetemén az oktatás. Emellett több újszerű képzési forma elindítása is a nevéhez fűződik. Fontosabb kitüntetései, díjai: a kassai Műszaki Egyetem Ezüstérme (2002); a Nyugat-magyarországi Egyetem díszdoktori címe (2008); a Selye János Egyetem Emlékérme (2009); Magyar Érdemrend Tiszti Keresztje (2013). Számos középiskolai tankönyvet, módszertani szakkönyvet és egyetemi jegyzetet írt magyar és szlovák nyelven. Tanulmányai jelentek meg gyűjteményes kötetekben, monográfiákban. **F. m.:** *Önértékelés és minőségbiztosítás az iskolában*, 2008; *A minőségirányítás alapjai*, 2009; *És megcsináltuk*, 2012; *A Selye János Egyetem megalapításának dokumentumai*, 2013; *Úgy éltem, mint a százhuszat verő szív*, 2013; *Hogyan tovább a szlovákiai magyar közoktatásban*, 2014.

### **KISS JÓZSEF (Nagykapos, 1944. április 28. – Pozsony, 2013. szeptember 3.) történész, publicista.**

Nagykaposon érettségizett 1961-ben, a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett levéltárosi oklevelet 1967-ben. A történelemtudomány kandidátusa fokozatot 1978-ban nyerte el. 1969-ben a Csemadok levéltárosa, 1970–1986-ban a pozsonyi Párttörténeti Intézet munkatársa, 1986–1990-ben az *Új Szó* főszerkesztője, majd szerkesztője volt (1995-ig). 1996-tól az SZTA Politológiai Kabinetjének, 2000-től Politikatudományi Intézetének munkatársa volt. Kutatási területe Csehszlovákia XX. sz.-i története, ezen belül sokat foglalkozott a szlovákiai magyarság helyzetével, valamint a kisebbségi ifjúsági mozgalmakkal az 1945 utáni korszakban. Tanulmányai magyar és szlovák nyelven jelentek meg. Publicistaként irodalmi és kulturális kérdésekkel is foglalkozott. 2004-ben Fábry-díjjal tüntették ki. **F. m.:** *Vállvetve* (tan.), 1971; *Major István* (életrajz), 1978; *Múlt-faggatás és kisebbségi önértéktudat* (publ.), 1996; *Kötődések és távlatok* (publ.), 2002; *Irodalom – társadalmi-politikai erőterben* (publ.), 2004.

## **NAGYKERESKÉNY (Veľké Krškany)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő Nagykereskény 1960 óta Kiskereskénnyel egyesülve Kereskény (Krškany) néven ismert. Első írásos említése *Keresken* alakban 1242-ből való. 1910-ben 421 szlovák lakosa volt. 2011-ben 780 lakosából 750 szlovák, 13 roma és 10 magyar volt.

\*\*\*

### **NOSZKY JENŐ id. (Nagykereskény, 1880. november 3. – Budapest, 1951. március 31.) geológus.**

Tanári oklevelét a természettudományok, földrajz és vegytan szaktárgyakból 1906-ban szerezte a budapesti tudományegyetemen. 1906–1920 között a késmárki líceumban tanított. 1920-tól az MNM Őslénytárában dolgozott, 1942-ben mint annak igazgatója ment nyugdíjba. 1905-től rendszeres földtani térképezést végzett a Földtani Intézet külső munkatársaként. Maradandó értékű munkássága a leíró őslénytan terén is: számos új fajt határozott meg és írt le. Több száz cikke és tanulmánya jelent meg hazai és külföldi geológiai szaklapokban. 1948-ban megkapta a Szabó József-emlékérmét. Fia, **Noszky Jenő ifj.**

(→Késmárk) szintén geológus volt. **F. m.:** *A Mátra hegység geomorphológiája*, 1927; *A Cserhát hegység földtani viszonyai*, 1940.

## NAGYKESZI (Vel'ké Kosihy)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést először 1268-ban említik *villa Kezu* alakban. A név alapján feltételezhető, hogy a Keszi törzs egyik szálláshelye volt egykor. 1897-től a falu része Kiskeszi is, amely korábban önálló helység volt. Ugyancsak beolvadt a faluba Érseklél pusztja, amelynek 1865-ben átépített középkori eredetű kat. templomát 1990-ben elbontották és anyagát egy új templom építéséhez használták fel. 1926-ban Nagykeszi, Ekel és Nemesócsa községek területéből egy 407 hektáros részt kihasítva hozták létre Eklipuszt (Okánikovo) kolóniát, ahová 21 szlovák, 4 morva és 6 magyar családot telepítettek le. Nagykeszit a történelem során több alkalommal is súlyos elemi csapások érték (tűzvész, árvíz), az 1965-ös nagy dunai árvíz során szinte az egész falu elpusztult. A helyreállításban két közép-csehországi járás (Prága-Nyugat, Beroun) nyújtott segítséget. A falunak 1910-ben 847 magyar lakosa volt. 2011-ben 990 lakosából 770 magyar és 183 szlovák nemzetiségű volt. Érseklélen született Redl Miksa (1801– Pozsony, 1866) főhadnagy, az 1848/49-es szabadságharc idején a nagyváradi állami pénztár tisztje, 1849 februárjától a Nagykároly–Szilágysomlyó területi 6. hadmegye parancsnoka; Erdős Renée (1879. május 7. – Budapest, 1956. július 9.) író, költő. Nagykeszin született Kopócs Tibor (1937. október 1.–) grafikus, illusztrátor, tűzzománc-művész, festő, az *Atelier* c. folyóirat főszerkesztője. Itt halt meg Valesius János Antal (1666–1758. október 2.) csehországi születésű protestáns püspök, 1745–1754 között a falu ref. lelkipásztora.

\*\*\*

**TÓTH ZOLTÁN (Nagykeszi, 1883. december 5. – Budapest, 1940. május 17.)** gyógypedagógus, gimnáziumi tanár.

A lévai tanítóképzőben 1903-ban szerzett tanítói oklevelet. 1906-ban Budapesten gyógypedagógiai tanári diplomát kapott, emellett a tudományegyetemen pedagógiát, pszichológiát és filozófiát hallgatott, majd középiskolai tanári oklevelet szerzett természetrajz és kémia tárgyakból és a bölcsészdoktori címet is megkapta. 1905-től a budapesti Vakok Intézetének tanáraként működött. Az I. vh. alatt a Rokkant Ügyi Hivatal szociális irodáját vezette. 1919–1922-ben az Ifjú vakok Intézetének igazgatója volt, 1922-től haláláig pedig a maga alapította Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán tanított, 1924-ben igazgatói minőségben is. 1922–1940 között az általa kezdeményezett Magyar Gyógypedagógiai Társaság főtítkáráként és a Gyermekvédő Liga igazgatósági tagjaként is tevékenykedett. Az ő kezdeményezésére a gyógypedagógusok kapcsolatokat építettek ki a jog, az orvostudomány, a szociológia képviselőivel, ami lehetővé tette egy új szemléletű gyógypedagógia megalapozását. Egyik szakmai segítője Szondi Lipót (→Nyitra) volt. A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán ő vezette be a négyéves képzést és dolgozta ki az oktatás programját, valamint az intézmény szervezeti szabályzatát is. A képzés célja az érzéki, értelmi és erkölcsi fogyatékosok, valamint a beszédhibások gyógyító nevelésével foglalkozó tanárok felkészítése volt. Újdonságnak számított, hogy nagyothallók és gyengén látók is felvételt nyerhettek a felsőoktatásba. Nemcsak a fogyatékkal élő gyermekek, hanem a felnőttek gyógypedagógiájának művelését is szorgalmazta. **F. m.:** *A vakok képzeletvilága*, 1927; *A gyógyítónevelés*, 1928; *A gyógyító-neveléstudomány legújabb irányelvei*, 1931; *A gyógypedagógia legújabb irányelvei* (németül is), 1931; *Általános gyógypedagógia*, 1933; *A gyógypedagógia szerepe az egyetemes nevelő gondolkodás kialakulásában*, 1935.

## NAGYLÉVÁRD (Vel'ké Leváre)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település feltehetően közvetlenül a honfoglalás után keletkezett a X. sz.-ban, mint határvédő falu, ahol íjászok laktak. A tatárjárás következtében elpusztult, a korábbi magyar lakosság helyére német, cseh és később szlovák telepések érkeztek. 1378-ban említik először az okiratok *Noglew* alakban. A XVI. sz.-ban különböző irányból ide érkező népcsoportok képviselői (Rajna vidéki habánok, délről menekülő szerbek, horvátok stb.) telepedtek le a helységben. 1910-ben 2871 lakosából 2340 szlovák, 284 német és 191 magyar volt. 2011-ben 3550 lakosából 3412 szlovák volt. A helység neves szülöttei: Ladislav Slovák (1919–1999) jeles szlovák karmester; Gustav Brom (1921–1995) cseh jazzmuzsikus, karmester.

\*\*\*

**SCHORDANN ZSIGMOND (Nagylévárd, 1794. július 22. – Pest, 1862. április 11.)** fiziológus, egyetemi tanár.

Apja gazdatiszt volt Nagylévárdon. Középiskoláit 1801–1811 között Pozsonyban végezte. 1817-ben lett orvosdoktor a pesti egyetemen. Már 1815-től tanársegéd volt Lenhossék Mihály Ignác (→Pozsony) mellett az élettani tanszéken. Egy évet Bécsben is eltöltött, majd 1818-tól az elméleti orvostannak, 1820-tól az élettannak volt helyettes tanára. 1820-ban az elméleti orvostan, 1822-ben pedig az élettan rendes tanára lett. 1858-ban, részben kényszerűségből is, nyugdíjba ment, miután egyre súlyosbodó gerincbetegség kínozta. 1861. február 24-én kelt végrendeletében könyvtárát és vagyona felét az egyetemre hagyta, és ezzel tovább fejlesztette az orvoskari könyvtárat. Inkább oktató tevékenysége volt jelentős. **F. m.:** *Dissertatio inauguralis medica de medicina populari*, 1817; *Észrevételek a magyarországi cholerajárványról*, 1831.

**MICHNAY ENDRE DÁNIEL (Nagylévárd, 1804. június 22. – Pozsony, 1857. február 4.) ev. líceumi tanár, jogi szakíró.**

1816-tól a pozsonyi ev. líceum diákja volt. Közben 1816–1818-ban a pápai ref. kollégiumban is tanult, elsősorban a magyar nyelv elsajátítása végett. Visszatérve Pozsonyba 1826-ban fejezte be a líceumot. Két évig nevelősködött, majd 1828–1829-ben a lipcsei egyetemen filológiát hallgatott. 1830-ban a göttingeni egyetem diákja volt, majd a bécsi udvari könyvtárban tanulmányozta a filológiai műveket. 1832-ben a pozsonyi líceum helyettes tanára, 1833–1839 között a modori gimnázium tanára és rektora volt. 1839-től ismét a pozsonyi líceumban tanított: a jogtudományt és a bölcséletet már magyar nyelven oktatta. Aktívan bekapcsolódott a tanügy reformját szorgalmazó eszmecserékbe, erről több cikket is publikált. Lichner Pállal (→Modor) együtt jelentették meg 1845-ben meg a *Buda városának törvénykönyve 1244-1421 c. munkát*. 1853–1854-ben szerkesztette a pozsonyi ev. főiskola *Tudósítványát*.

## NAGYMÁCSÉD (Veľká Mača)

Az egykori Pozsony vármegyében található települést először egy levélben említik 1326-ban *Mached* alakban. A régészeti feltárások szerint azonban már a honfoglalás előtt is lakott hely volt, és a honfoglalás korából származik az a 40 lovas, ill. női sír, amely azonban még a feltárás előtt megsemmisült, mivel elszállították azt a homokréteget, amelyben rábukkantak a sírokra. 1910-ben 1793 magyar lakosa volt. 2011-ben 2603 lakosából 1982 magyar és 529 szlovák volt.

\*\*\*

**KUBOVICS IMRE (Nagymácséd, 1925. november 5. –) geológus, egyetemi tanár.**

Elemi iskolai tanulmányait 1932–1940 között szülőfalujában végezte, 1942–1943-ban a galántai polgári iskolában, 1943–1942-ben az érsekújvári kereskedelmi iskolában tanult. 1944–1945-ben levante, majd hadifogoly volt Németországban. 1945. augusztus 11-én érkezett haza szülőfalujába. Másfél hónappal később, 1945. szeptember 26-án Magyarországra szökött és az ottani Komáromban 1946–1947-ben befejezte középiskolai tanulmányait. 1947–1949 között a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának hallgatója volt, 1949–1953 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem (ma: ELTE) Természettudományi Karán geológiát tanult és 1953-ban geológusi oklevelet szerzett. 1954–1993 között az ELTE közettani-geokémiai tanszékén adjunktus, docens (1966), professzor (1975). 1966–1993 között a tanszék vezetője volt, 1975-ben lett a földtudomány doktora (DSc.). 1993–1994-ben a felsőoktatást felügyelő helyettes államtitkár volt Antall József, majd Boross Péter kormányában. 1996-tól professor emeritus. Fontosabb kutatásai: a Velencei-hegység nyomelem-geokémiai vizsgálata, amelynek során a felszíni kőzetátalakulási termékekben aranydúsulást mutatott ki. Kandidátusi disszertációjának témája a Mátra északi és nyugati részének részletes közettani-vulkanológiai feldolgozása volt. Az 1960-as évek második felétől érdeklődése a kísérleti magmás kőzetten felé fordult, és az általa létrehozott petrurgiai laboratóriumban végzett kísérletek számos elméleti és gyakorlati probléma megoldásához járultak hozzá. A laboratórium több mint 20 éves működése során az olvadátszerkezettel foglalkozó egyetemi doktori disszertációk születtek, és Kubovics Imre is e témakör részletes feldolgozása alapján nyerte el a földtudomány doktora fokozatot. A kísérleti munkák gyakorlatilag hasznosítható eredményekhez, nemzetközi szabadalmakhoz is vezettek. Az 1980-as években az addig kevésbé feldolgozott hazai mezozoos magmás kőzetek közettani-geokémiai vizsgálatával is foglalkozni kezdett, amely új eredményekhez, Magyarországon korábban nem ismert kőzettípusok megismeréséhez vezetett. E kutatások jelentős mértékben járultak hozzá a Kárpát-medence magmás fejlődésének, magmatektonikai helyzetének, a kéreg-köpeny kapcsolatoknak a pontosabb megértéséhez. Az 1990-es évektől kezdődően főként kozmopetrológiai kutatással foglalkozik, amelynek során elsősorban a Kárpát-medencében lehullott (Kaposfüred – 1995. május 7.; Kaba – 1857) és talált meteoritok korszerű módszerekkel történő közettani-geokémiai újvizsgálatát végzi. Kutatómunkája azonban kiterjedt a kozmikus eredetű mikroobjektumok, a Hold-kőzetek, valamint az antarktiszi meteoritok (shergottit, ALHA 77005) tanulmányozására is. Ezekről a kutatásairól társszerzőkkel számos angol nyelvű publikációt tett közzé. Fontosabb kitüntetései: A földtani kutatás kiváló dolgozója (1972); Munkaérendrend arany fokozata (1983); Pro Universitate Emlékérem (1985); Szent-Györgyi Albert-díj (1995); Apáczai Csere János Emlékérem arany fokozata (1996); Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (2000); ELTE tiszteletbeli doktora és professzora (2005); Nagymácséd díszpolgára (2005). **F. m.:** *Kőzetmikroszkópia I.* (A kőzetmikroszkópia módszertana), 1992; *Kőzetmikroszkópia II.* (A kőzetalkotó ásványok), 1993; *Általános kőzettan* (A földövek kőzettana), 2008.

## NAGYMAGYAR (Zlaté Klasy)

Az egykori Pozsony vármegyében található település mai formájában 1960-ban jött létre, amikor Nagymagyar, Vajaszvata és Újvásár helységeket egyesítették. Szlovák neve korábban *Rastice* volt. Nagymagyart először 1239-ben *Mogor* alakban említik. 1699-ben mezővárosi rangot és vásártartási jogot kapott. 1910-ben 1325 magyar lakosa volt. A II. vh.-ig mintegy 300–350 zsidó is lakott itt. 2011-ben 3571 lakosából 1563 magyar, 1242 szlovák és 649 roma volt. Temploma az egyik legnagyobb szakrális építmény a Csallóközben.

\*\*\*

**BOTH JÁNOS (Nagymagyar, 1889. június 18. – Pozsony, 1938. október 11.) orvos, nőgyógyász.**

A kolozsvári tudományegyetem orvosi karán 1914-ben szerzett orvosi oklevelet. Ezt követően Pozsonyban tevékenykedett, megalapította a Caritas magánszanatóriumot.

### **HANTOS LÁSZLÓ (Nagymagyar, 1910. július 9. – Budapest, 1983 ?) közgazdasági író, lapszerkesztő.**

A közgazdasági egyetemet Budapesten, a jogot Pécsen végezte el. Bekapcsolódott a két vh. közötti korszak felvidéki magyar ifjúsági mozgalmaiba. Elsősorban gazdasági kérdésekkel foglalkozott, erről rendszeresen tanulmányokat publikált. Néhány évig az 1928–1944 között kéthetenként megjelenő „*Hanza*” Szövetkezeti Újság főszerkesztője volt. 1942-ben végleg Budapesten telepedett le. 1943–1951 között magyarországi kutatóintézetekben tevékenykedett. 1952-től nyugdíjazásáig könyvkiadói szerkesztő volt. **F. m.:** *Gazdasági életünk húsz éve* (In: Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938), 1938; *Magyar gazdasági élet*, 1940; *A mezőgazdasági ingatlanok elaprózódása*, 1943; *Mezőgazdasági mellékiparok*, 1944.

### **BOTH BÁLINT (Nagymagyar, 1943. november 13. –) biofizikus.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a gimnáziumot Szencen (1961) végezte. A pozsonyi Comenius Egyetemen fizikusi oklevelet szerzett (1968). 1968–1970 között a pozsonyi magyar gimnázium tanára, 1970-től 1996-ig a SZTA Molekuláris Biológiai Intézetének munkatársa, 1996-tól az SZTA Elnökségének tudományos titkára. Kutatási területe az enzimek molekuláris szerkezete és hatásmechanismusa.

## **NAGYMEGYER (Veľký Meder)**

Az egykori Komárom vármegyében fekvő alsó-csallóközi város környéke már az újkőkorból lakott volt. Az i. u. I-IV. sz.-ban kvád, a VIII. sz.-ban avar település volt itt. A honfoglalás idején a Megyer törzs szálláshelye volt, innen eredeztethető a mai elnevezése is. Írott források csak a tatárjárást követően, 1268-ban említik először *villa Meger* alakban. Hunyadi Mátyás 1466. december 15-én Nagyszombatban fogadta a nagymegyeri bírót, Zsámbok Ozsvádot és mezővárosi kiváltságokat biztosított a településnek. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején 1849 tavaszán itt volt a hadiszállása a Kazinczy Lajos ezredes vezette magyar utánpótlás-csapatnak. Az I. vh. idején a városban működött a Monarchia egyik legnagyobb (kb. 20 000 személy) hadifogolytábora, ahol főleg szerbeket tartottak fogva. Később egy szerb katonai temetőt is kialakítottak, itt 5464 katonát temettek el. A városnak 1921-ben 4012 lakosából 3870 magyar és 48 csehszlovák nemzetiségű volt. 1945 után közel 550 személyt Csehszlovákiába deportáltak, 1948 májusa és októbere között pedig 437 személyt Magyarországra telepítettek. Ebben az időben kapta új szlovák nevét is (Čalovo), amelyet az 1989-es rendszerváltozást követően (1991-ben) a mai hivatalos szlovák megnevezésre változtattak. A város gazdasága szempontjából nagyon fontos volt a termálfürdő 1974-ben történt megnyitása. Ez komoly idegenforgalmi bevételt jelent: nagyon sok turistát és látogatót vonz a városba. Nagymegyeren magyar (Bartók Béla nevét viselő), és szlovák (Jan Ámos Komenský) alapiskola, a Corvin Mátyás nevét viselő gimnázium és Kereskedelmi Akadémia, valamint a Janiga József művészeti alapiskola működik. 2011-ben 8859 lakosából 6696 magyar, 1238 szlovák és 783 (!) ismeretlen nemzetiségű volt. Nagymegyeren született: Nagymegyeri Besnyei György (1675/76–1749. április 9.) ref. bibliafordító, esperes. A helyi ref. templom falán márványtábla őrzi emlékét. Itt élt: Nagy Rátz József (1808–1878), Nagymegyeri jegyzője és a városi levéltár alapítója; Szaiff József (1820–1884) honvéderőszak, a városi tanács tagja; Cseri István, 1944–1948 között a város plébánosa, aki híveit követte a csehszlovák deportálásba is, 2008-tól a katolikus templom falán emléktáblája van; Farkas Jenő (1922–1979) kat. pap, költő, 2006-tól tábla őrzi emlékét a Zárdaiskola falán; Janiga József (1946–2004) festőművész és grafikus, síremléke a helyi ref. temetőben van. Nagymegyeren gyűjtött népdalokat (összesen 94-et) Bartók Béla, akiről nemcsak a helyi magyar általános iskolát, hanem a város főterét is elnevezték, a városban áll fejszobra, Lipcsey György alkotása. A városban ápolják Hunyadi Mátyás kultuszát is, az egyik városrészt róla nevezték el, de szobra is áll itt.

\*\*\*

### **WALDSTEIN-WARTENBERG JÁNOS gróf (Nagymegyér<sup>109</sup>, 1809. augusztus 21. – Bécs, 1876. június 3.) bölcséleti és jogi doktor, műgyűjtő, az MTA igazgatósági tagja (1868).**

Waldstein-Wartenberg Emánuel gróf és Sztáray Mária Terézia grófnő fia. Egy időben Széchenyi István gróf baráti köréhez tartozott, 1830-ban közösen még egy nagy körutat is tettek: lehajóztak a Dunán és egészen Konstantinápolyig mentek. Az utazásról mindketten naplót vezettek. Az 1830-as évek második felében azonban útjaik elváltak. 1847-ben párbajra hívta ki Kossuth Lajost a főrendeket megrovó felszólalása miatt. 1861-ben Ung vármegye főispánja lett. Művészetbarát, mecénás lelkületű földesúr volt. Tevékeny szerepet vállalt az ország közéletében, elsősorban a tudományos és a művészeti életben. Ybl Miklós tervei szerint újjáépíttette, könyvtárral, képtárral és régiségtárral látta el az 1860-ban leégett várpalotai Zichy-kastélyt. A könyvtárterem freskóit Pállik Béla festőművésszel készítette. (Ma már csak a mennyezet freskója látható.) Várpalotán 1861-ben ispotályt létesített, amelynek épülete ma is áll. Nevében második felesége, Kálnoky Adél 1876-ban megalapította a Nepomuki Szent János zárdaiskolát. Sokat tett a környék régiségeinek felkutatásáért. Ismert műgyűjtő és festő is volt. 1871-től az Országos Képzőművészeti Bizottság elnöke volt. Végakaratának megfelelően Várpalotán helyezték örök nyugalomra, a városban utcanév őrzi emlékét. Idősebb rokona volt gróf Waldstein-Wartenberg Ferenc Ádám (1759–1823), aki Kitaibel Pállal közösen kiadta a magyarországi növényvilág nagy képeskönyvét (*Descriptiones et icones plantarum*

<sup>109</sup> A csicsói katolikus templomban elhelyezett emléktábla szerint Bécsben született.

*reriorum Hungariae*, 1799–1812). **F. m.:** *Assertiones ex universa iuris prudentia et scientiis politicis, pro consequenda...*, 1829.

**ÁG TIBOR (Pozsony, 1928. április 13. – Nagymegyer, 2013. augusztus 29.) népzenekutató, kar-nagy, szakíró.**

Eredeti neve: Obenau Tibor. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészeti Karán szerzett tanári oklevelet. 1953-ban lett a Népes hivatásos népművészeti együttes egyik vezetője, annak megszűntetése (1955) után az Ifjú Szívek népi táncegyüttes megalapításában és irányításában közreműködött, később (1967–1976 között) a Csemadok néprajzi szakelőadójaként tevékenykedett és fontos szerepe volt a Szóttos Népi Táncegyüttes elindításában. Az 1970-es évektől Nagymegyeren élt. 1977-től nyugdíjba vonulásáig (1988) a dunaszerdahelyi Városi Művelődési Ház szakelőadója volt. Egyik elindítója és titkára volt (1969-ben) a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak, amelyet azonban a Prágai Tavasz bukását követő politikai visszarendeződés („normalizáció”) idején feloszlattak. Az 1989-es rendszerváltást követően (1990 tavaszán) az újjáalakuló Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnökévé választották, 1993-ban pedig ő lett a nevét közben Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaságra változtató szervezet Népzenei Munkaközösségének a vezetője. Sokrétű tevékenységének fontos része volt a népdalgyűjtés és népdalfeldolgozás. Az egyik legeredményesebb magyar népdalgyűjtő, aki több mint 16 000 népi dallamot jegyzett le a Zobor vidéken, a Mátyusföldön, Gömörben és Kelet-Szlovákia magyarlakta településein. Az elmúlt évtizedekben a szlovákiai magyar kórusmozgalmában is jelentős munkát végzett, több énekkarnak volt a megalapítója vagy szakmai-művészeti vezetője, karnagya. Másokkal együtt életre hívta a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Énekkarát (ma a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa). Tevékenységét számos kitüntetéssel és díjjal ismerték el: a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Életfa Díja (1995); a Márai Sándor Alapítvány Nyitott Európáért Díja (1997); Pro Probitate – A helytállásért Díj (1999); Posonium Irodalmi Díj Életműdíja (2001); a Lúdvit Štúr Díj III. fokozata (2002); a Szlovák Köztársaság Kormányának Aranyplakettje (2003); a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje (2008); Harmónia Életműdíj, 2013. A Magyar Művészeti Akadémiának 2012-ben lett a rendes tagja. **F. m.:** *Édesanyám rózsafája* (palóc népdalok), 1979; *Vétessék ki szóló szívem* (szlovákiai magyar balladák, Sima Ferencsel), 1979; *Kodály nyomában* (Mórocz Károllyal), 1979; *Az Aranykert muzsikája. Csallóközi népdalok*, 1999; *Felsütött a nap sugára. Kelet-szlovákiai népdalok*, 1999; *Csináltassunk hírharangot. Nyitra-vidéki népballadák*, 2001; *Népdalkutatók nyomában Szlovákia magyarlakta vidékein*, 2007; *A csillagok teremője*, 2009; *Tiszán innen, Bodrogközben*, 2009; *Nem szánt vet az égi madár*, 2010.

**BELUCZ JÁNOS (Nagymegyer, 1940. március 14. –) agrármérnök, szakíró.**

1956–1960-ban a komáromi (gadóci) mezőgazdasági szakközépiskolában tanult és érettségizett. 1960–1965 között a nyitrai Mezőgazdasági Főiskola hallgatója volt. Kertész-mérnöki oklevelének megszerzését követően 1965–1980 között a nyárasdi földműves szövetkezet agronómusa, 1980–1988 között a nagymegyeri gyümölcsstermesztési kísérleti állomás vezetője volt. 1979-ben a morvaországi Lednicén az ottani Mezőgazdasági Főiskola Kertészeti Karán megszerezte az agrártudomány kandidátusa fokozatot. 1988-tól 1990-ig az ekeci földműves szövetkezet agronómusa, 1990–2005 között a nagymegyeri Agromarkt magánvállalat munkatársa. Ismeretterjesztő írások szerzője, szlovák és magyar nyelvű videokazettákat készített az alma, az őszibarack és a bogyósok termesztéséről. A csallóközi kiskertészek nagymegyeri és járási szervezetének vezetőségi tagja, egy időben elnöke volt. Évente termékbemutatókat, zöldség- és gyümölcsstermesztési kiállításokat szervez. **F. m.:** *Gyümölcsstermesztés kertészkedőknek*, 2007.

**VARGA LÁSZLÓ (Tósnýarasd, 1948. június 12. –) tanár, helytörténész, kultúraszervező.**

Szülőfalujában kezdte iskolai tanulmányait (1954–1959), a felső tagozatot Galántán végezte (1959–1963), a galántai gimnáziumban érettségizett 1966-ban. Egy évig helyettesítő tanárként Jókán tanított, majd 1967–1972 között a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán történelem–neveléstudomány szakon tanult és szerzett tanári oklevelet. Egyéves sorköteles katonai szolgálatát letöltve 1973-ban feleségével, Lancz Etelkával – aki szlovák–magyar szakos tanárként végzett Nyitrán, a Pedagógiai Főiskolán – Nagymegyeren telepedett le, ahol 1981-ig a gimnáziumban tanított. 1981–1986-ban a Nagymegyeri közigazgatási szakközépiskola történelemtanáraként tevékenykedett. 1986–1990-ben a Csemadok Dunaszerdahelyi Járási Bizottságának titkára volt, majd visszatért pedagógusi hivatásához és 2010-ben történt nyugdíjba vonulásáig főállásúként, majd 2013-ig óraadóként a nagymegyeri Corvin Mátyás Gimnáziumban és Kereskedelmi Akadémián történelmet oktatott. Nagymegyer kulturális életének egyik szervezője és motorja (35 éven át volt a Csemadok helyi szervezetének elnöke, 6 évig önkormányzati képviselőként a kulturális bizottság tagja), a város történelmének kutatója. 1996-tól ő írja a város krónikáját. Kezdeményezte a Nagymegyeri Tájháza létrehozását, számos nagymegyeri szobor és emlékmű (Bartók-szobor, Szent István szobor, kitelepítettek emlékműve, honvédsírok megjelölése, emléktábla stb.) elhelyezését. Szerkesztette a nagymegyeri gimnázium emlékkönyveit (1982, 1997, 2007), a Csemadok nagymegyeri és dunaszerdahelyi járási szervezeteinek indulásáról és történetéről több kötetet szerkesztett. Tánczos Tiborral közösen összeállított egy füzetet Nagymegyer kulturális emlékeiről (2000). Számos kötetben társszerzőként közreműködött. Munkásságát a Komáromi Zsidó Hitközség Kehila–Haver-díjával (2006) és a Pro Patria Honismereti Szövetség Pátria-díjával (2012) ismerték el. **F. m.:** *Nagymegyeri olvasókönyv* (szerk.), 2000; *Város a hadak útján – Nagymegyer 1848/49-ben*, 2001; *Béke poraikra – Az I. és a II. világháború nagymegyeri áldozatai és hősei*, 2002; *Hol sírjaink domborulnak* (Görföl Jenővel és Kovács Lászlóval), 2003 (második bővített kiadás: 2013); *Falu a nyárfák alatt – Tósnýarasd község monográfiája*, 2006; *Amikor elindul a vonat* (a deportálásokról), 2007; *Cseri István esperes (1903–1959)*, 2008; *Nagymegyer 1268–2008 – Nagymegyer város monográfiája*, 2009; *Velünk éltek – a nagymegyeri zsidóság története*, 2010; *A zene szárnyán – a nagymegyeri énekkari mozgalom 120 éve*

(1892–2012), 2012; *Hatvanöt évvel ezelőtt történt. A Csemadok-alapszervezetek megalakulása a Dunaszerdahelyi járásban (1949–1953)*, 2014.

### **VÉGH PÉTER (Nagymegyer, 1954. július 24. –) gépészmérnök, kibernetikus, egyetemi docens.**

Édesapja ref. lelkész. Szülővárosában végezte általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait, 1972-ben érettségizett. 1997-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán szerzett mérnöki oklevelet. 1980-ban ugyanitt szaktechnári képesítést is nyert. 1978–1989 között a pozsonyi Szlovák Műszaki Üveggyár mérnöke volt, 1989–1994 között a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézet munkatársaként tevékenykedett. 1996–2008-ban a Szlovák Műszaki Egyetem rektori hivatalában dolgozott, de 1994-től máig a műegyetem Automatizálási és Informatikai Intézetének is a munkatársa. 1999-ben megszerezte a PhD-fokozatot, 2009-ben egyetemi docenssé habilitálták. Kutatási területe az automatizálás és az informatika alkalmazása a műszaki berendezések irányításában. Szépirodalommal is foglalkozik (*Láthatatlan jelenlét* – elbeszélések, 2007; *Menedék* – regény, 2011). **F. m.:** *Modelovanie, riadenie a navrhovanie systémov s rozloženými parametrami s demonštráciami v prostredí MATLAB* (társszerző, angolul is), 1998; *Zbierka riešených úloh a zadání z teórie automatického riadenia so simuláciami v prostredí Matlab – Simulink* (egyetemi jegyzet), 2009; *Neurónové a fuzzy systémy* (egyetemi tankönyv), 2014.

## **NAGYMIHÁLY (Michalovce)**

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt. Az i. u. VI. sz.-tól szlávok telepedtek meg itt. A tatárjáráskor elpusztult szláv–magyar lakosság helyére németeket telepítettek ide és ebből az időből való (1244) a helység első írásos említése is *Possessio Michal* néven. A XV. sz. elején már mezővárosként szerepel, vásártartási joggal. A hódoltság korában fokozatosan elpusztult magyarok helyére egyre több szlovák és ruszin telepedett le a városban, a XVIII. sz. vége felé pedig több mint ezer zsidó is beköltözött. 1910-ben 6120 lakosából 3792 magyar, 1586 szlovák és 542 német volt. 1944-ben 3500 zsidót hurcoltak el innen és a környékről. 2011-ben 40 027 lakosából 31 835 szlovák, 1207 roma, 207 ruszin, 160 cseh, 145 ukrán és 106 magyar volt. Itt született Galambos Sámuel (1798 k. – ?) vízmérnök, a Felső-Tiszavidék vízszabályozására kidolgozott javaslat megfogalmazója; gróf Dessewffy Aurél (1808. július 27. – Pest, 1842. február 9.) politikus, publicista, az MTA levelező, a Kisfaludy Társaság egyik alapító tagja; Pállik Béla (1845. február 2. – Budapest, 1908. július 27.) festőművész, operatőr, a kor legkiválóbb magyar állatfestője, a „birkapiktör”. Itt van eltemetve Garnier János (Franciaország, 1830 – 1873. október 6.) francia származású kertész és növénynevelő, Zemplén megye flórájának kutatója, aki faiskolát is alapított a városban.

\*\*\*

### **FODOR ÁRMIN (Nagymihály, 1862. január 27. – Budapest, 1944. február 23.) bíró, jogtudós, kodifikátor.**

A gimnáziumot Ungváron, a jogot a budapesti egyetemen végezte; 1885-ben jogi doktor, 1886-ban ügyvéd lett. 1890-ben a budapesti V. kerületi járásbíróshoz albiróvá nevezték ki és 1895-ben szolgálattételre az igazságügy-minisztériumba rendelték be, ahol a törvényelőkészítő osztályon dolgozott. Itt különösen a peres eljárás reformja körüli munkálatokban vett részt. Ő készítette Plósz Sándornak<sup>110</sup> a magyar polgári perrendtartásról szóló előadói tervezetéhez a terjedelmes indoklást, amely 1893-ban megjelent. (A törvényt 1911-ben fogadták el.) Az 1910–1912. évi hágai nemzetközi váltójogi konferencián ő volt a kormány kiküldöttje. Jogi cikkei különböző szaklapokban (pl. *Magyar Igazságügy*) jelentek meg. 1929-től 1932-ig kúriai tanácselnök volt. **F. m.:** *A fizetésektelen adós jogcselekvényeinek megtámadása a csődben*, 1887; *A polgári törvénykezési rendtartás kézikönyve I-II.* (Márkus Dezsővel), 1894–1897; *Örökösödési eljárás* (Márkus Dezsővel), 1896; *Az osztórák perrendtartás*, 1896; *Magyar magánjog I-V.* (szerk.), 1887–1890; *A jogügyletek értelmezése a felülvizsgálati eljárásban*, 1899; *A polgári perrendtartás*, 1912.

### **STRÖMPL GÁBOR (Nagymihály<sup>111</sup>, 1885. december 12. – Jászvásár (Románia), 1945. augusztus 22.) geográfus, térképész, barlangkutató.**

A budapesti tudományegyetemen Lóczy Lajos (→Pozsony) tanítványaként geográfiát végzett. 1909-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1918-tól a pozsonyi Erzsébet Egyetemen a földrajzi tanszék tanársegédje volt. Az I. vh. után a budapesti tudományegyetemen a térképezés és a morfológia tanára lett. Emellett a Honvéd Térképészeti Intézetben tereptant és térképolvasást tanított. 1927-től tényleges katonai szolgálatba lépett és térképész-alezredesként esett orosz fogságba 1944-ben és a fogolytáborban halt meg. Jelentős földrajzi, térképezési munkái mellett kiemelkedő a magyar föld felszínformáinak feldolgozásában végzett elméleti és gyakorlati tevékenysége, de úttörő volt a barlangkutatás terén folytatott munkássága is. Ő volt az első képzett szakember, aki az ország egy-egy nagyobb területét bejárva leírta és feltérképezte az ott található barlangokat. Megkezdte a magyar barlangok nyilvántartását. 1910-ben Zemplén megye barlangjait, 1911-ben az Abaúj-gömöri karsztvidék 77 barlangját, 1912-ben a Vargyas-szurdok, majd 1913-ban Bajmóc környékének barlangjait dolgozta fel. A szakmai nevezéktan megalkotásához a népi kifejezések összegyűjtését javasolta, melyhez az Erdélyben hallottak

<sup>110</sup> Plósz Sándor (1846–1925) egyetemi tanár, igazságügyi miniszter (1899–1905), az MTA tagja.

<sup>111</sup> A legtöbb lexikonban ez a helység szerepel. Balázs Dénes *Magyar utazók lexikona* (1993) a Vas megyei Nagyszentmihályt tünteti fel szülőhelyként.



feljegyzésével mutatott példát. Jelentős volt oktatómunkája. Írásai 1906-tól kezdődően több ismeretterjesztő és szakfolyóiratban láttak napvilágot. 1927-ben kiadott *Térképolvasás* című könyve a Testnevelési Főiskola tankönyve lett. Részt vett a hazai turistajelzések kialakításában. Munkatársa volt több turistakalauznak, társszerkesztője a *Föld és Ember* című munkának is. Az első tudományos barlangkutató szervezetnek, a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Bizottságának, majd az önálló Magyar Barlangkutató Társulatnak is alapító tagja volt. **F. m.:** *Zemplén megyei barlangok és sziklaodúk*, 1910; *A Vargyas szurdoka*, 1912; *Előzetes jelentés az 1911. év nyarán az Abaúj-gömöri barlangvidéken végzett barlang kutatásokról*, 1912; *A homoródalmási barlangrendszer és kialakulása*, 1913; *Bajmóci barlangok*, 1915; *Gömör–Tornai-karszt hidrológiája*, 1923.

## NAGYÓCSA (Očová)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő települést 1899-ig Ocsovának nevezték magyarul. A falu neve *Oлча* alakban először 1263-ban szerepel, de mint valamilyen folyó neve. Magát a helységet 1351-ben *de Ochowa in Lypche* (Ocsováról Zólyomlipcsébe vezető úton) összefüggésben említik először. A falu sokat szenvedett a törököktől, a császári hadak garázdálkodásától, de az elemi csapásoktól is. 1790–1844 között öt alkalommal is nagyobb tűzvész pusztított a községben, a legsúlyosabb 1844. március 9-én, amikor szinte az egész település a lángok martalékává vált. 1910-ben 3378, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 2634 lakosából 2422 volt szlovák.

\*\*\*

**BÉL MÁTYÁS (Ocsova, 1684. március 24. – Pozsony, 1749. augusztus 29.) ev. lelkipásztor, politikus, tanár, történet- és földrajztudós.**

Származása körül sok vita folyt a szlovák és a magyar történészek között, és ez máig nem zárult le. Emiatt nevét is különböző formában írják: Matej Bel, Matthias Belius. Valószínűnek tűnik, hogy apja szlovák mészáros volt, anyja magyar (Cseszneky Erzsébet). Elemi és középiskolai tanulmányait Losoncon, Alsósztyregován és Besztercebányán kezdte és a pozsonyi ev. líceumban fejezte be. 1702–1703-ban Veszprémben és Pápán a ref. főiskolán is tanult, majd a rozsnyói és a besztercebányai evangélikusok anyagi támogatásával 1704–1707 között a németországi Halle egyetemén teológiát, orvostudományt és államtudományt hallgatott. Az egyetemet befejezve rövid ideig még Németországban tanított, majd 1708-ban visszatért Magyarországra. 1709–1713 között a besztercebányai gimnázium tanára, majd rektora volt. A németországi példák alapján igyekezett megreformálni a besztercebányai gimnáziumot, ennek híre gyorsan elterjedt és talán ennek köszönhetően hívták meg Pozsonyba, hogy legyen az ev. líceum igazgatója. Itt is folytatta a reformok végrehajtását, és nagy súlyt helyezett a földrajz, a történelem oktatására, valamint a nyelvtanításra is. Eközben felismerte, hogy milyen keveset tudni Magyarország történetéről és földrajzi viszonyairól, de a magyar nyelvről is, ezért elkezdett dolgozni egy nagyszabású tervre, amely célul tűzte ki ezeknek a hiányosságoknak a felszámolását és olyan művek megírását, amelyek a külföldi tudományos közvéleményt is megismertetnék az országgal és népével, az ott használatos nyelvekkel. Összeállított egy német nyelvtant a magyaroknak, a németeknek ugyanakkor egy magyar nyelvtant írt (*Der Ungarische Sprachmeister, oder kurze Anweisung zu der edlen ungarischen Sprache*, 1725). Már ezt megelőzően kiadott egy könyvet a magyar rovásírásról: *De vetere litteratura Hunno-scythica* (A régi hun–szkíta irodalomról, Lipcse, 1718). Volt ugyan tudomása a finn–magyar nyelvrokonítási törekvésekről, de inkább a középkori magyar krónikákra támaszkodott, miután egyébként is szorgalmazta a régi források felkutatását és nyomtatott formában való közzétételét. A rovásírásról szóló műben veti fel először egy magyarországi tudományos társaság felállításának szükségességét. A latin nyelv egyik legkiválóbb művelője volt a korban, latin nyelvtana először Lőcsén jelent meg 1717-ben, majd Nürnbergben is kiadták 1719-ben. Életművében elődei és kortársai munkásságának minden lényeges eleme megtalálható. Kivette részét a kegyességi és teológiai irodalom műveléséből: újra kiadta Huszti István Arndt-fordítását (Nürnberg, 1724) és sajtó alá rendezte többek között Kempis Tamás *De imitatione Christi*jét (Krisztus követéséről, Lipcse, 1725). Köleséri javításaival új kiadásban jelentette meg a magyar Újszövetséget (Lipcse, 1717), Krman Dániellel együtt pedig átdolgozta a szlovákok által is használt cseh nyelvű králici bibliát (Halle, 1722). Legfőbb képviselője volt a kevert nyelvű lakosság kölcsönös megértését és az anyanyelvek művelését szolgáló tankönyv-, elsősorban nyelvtanirodalomnak; úttörő érdemei vannak a tudomány- és irodalomtörténet, valamint a történeti forráskutatás terén; legfőbb céljának azonban a Magyarország múltját és jelenét, föld- és néprajzát, politikai és gazdasági viszonyait a lehető legnagyobb részletességgel feltáró államismereti irodalom művelését tekintette. Az 1720-as években összeállított egy több mint 550 oldalas kéziratot *Tractatus de re rustica Hungarorum* (Értekezés a magyarok földműveléséről) címmel, amely azonban egészben eddig még nem látott napvilágot és mindössze három másolata ismert. A kézirat szerzősége is vitatott, és ha nagy részét Bél maga is vetette papírra, minden bizonnyal mások is közreműködtek a megírásában (pl. Deccard János Kristóf a soproni ev. líceum rektora). Ugyanakkor már 1723-ban megjelentetett egy „mutatványkönyvet” *Hungariae antiquae et novae prodromus* (Mutatvány a régi és az új Magyarországról tervezett könyvből) címmel. Ezt követően fogott bele legnagyobb vállalkozásába, a régi és az újkori Magyarországot leíró könyvsorozat megírásába és összeállításába, amelyhez igyekezett minél több munkatársat toborozni a Felvidékről. Munkatársainak népes gárdájából kiemelkednek: Lányi Pál († 1733) gömöri alispán, Rákóczi egykori vasinspektora; Mikoviny Sámuel mérnök (→Ábelfalva), aki a *Notitia* számára a térképeket készítette; Tomka-Szászky János (→Folkusfalva), a pozsonyi ev. gimnázium történész-tanára; ifj. Buchholtz György késmárki iskolaigazgató, híres ásvány- és éremgyűjtő. Bélinek a *Notitia* írása közben az anyaggyűjtés feladatán kívül sok külső nehézséggel is meg kellett küzdenie. Tervszerű utazgatásai láttán gyanakvó ellenfelei kémkedéssel vádolták meg, a megyei nemesség viszont vagy közönnnyel vett tudomást tevékenységéről, vagy pedig előjogait féltve, gáncsolni igyekezett munkáját. Bél kénytelen volt ezért a kormányzathoz fordulni támogatásért, és sikerült is megnyernie Pálffy Miklós nádor jó-

indulatát. *Prodromus*át így személyesen adhatta át az uralkodónak, a helytartótanács pedig meghagyta a megyéknek, hogy Bél kívánságára adjanak ki adatokat; ellenszolgáltatásul a szerzőnek viszont bele kellett nyugodnia, hogy cenzúra alá bocsátja kéziratát. Tengernyi akadékoskodás legyőzése után végül is öt kötetet (*Notitiae Hungariae novae historico-geographica* I–V. (Az újkori Magyarország történeti-földrajzi ismertetése), Bécs, 1735–1742) sikerült sajtó alá rendeznie. A további kötetek kéziratban maradtak (ezek jobbára a XX. században jelentek meg nyomtatásban, magyar, illetve szlovák fordításban), bizonyos vármegyékről pedig csupán vázlatok készültek. A *Notitia* munkálatainak amolyan melléktermékeként jött létre Bél második nagy jelentőségű tudományos kezdeményezése: a történeti források közzététele. A *Notitia* első kötetével egyidőben, *Adparatus ad historiam Hungariae* (Források a magyar történelemhez, Pozsony, 1735–1746) címmel meg is kezdte az első hazai forráskiadvány-sorozat publikálását. Összesen tizenkét forrást (köztük például Oláh *Hungariáját*) adott ki, de azután a három decasra (30 műre) tervezett vállalkozást félbehagyta, mert időközben munkatársul szegődött egyik lelkes tanítványához, az osztrák Johann Georg Schwandtnerhez (1716–1791), aki három kötetben kiadta történelmünk legfontosabb elbeszélő forrásait (*Scriptores rerum Hungaricarum ceterae ac genuini* – A magyar történelem régi és hiteles írói, Bécs, 1746–1748). Bél több szerzőt méltatott és kommentált benne, köztük az először itt megjelent Anonymust, és ezzel megindítója lett a névtelen jegyző kiléte és megbízhatósága körüli vitáknak. Bél Mátyás tudományos munkásságával itthon és külföldön egyaránt nagy nevet és tekintélyt vívott ki magának. Teljesítményeivel a XVIII. sz. valamennyi magyarországi tudósát felülmúlta, sem a jezsuiták, sem mások nem versenyezhettek vele. Úttörő pedagógiai módszerei, dogmaellenes, pietista vallássossága, valamint világi érdekű tudományos művei miatt mind a jezsuiták, mind saját hitfelei sokat zaklatták ugyan, tudós pályáját azonban senkinek sem sikerült keresztelnie. Tagjává választotta több külföldi akadémia és tudós társaság (London, Berlin, Jéna stb.); az Olmützben megalakult *Societas eruditorum in terris Austriacis* (Névtelenségben maradó osztrák birodalmi tudósok társasága) nevű első osztrák tudományos társaságnak pedig az alapítói közé tartozott, s dolgozott annak folyóiratába is. Maga Bél is kiadott egy újságot *Nova Posoniensia* címmel, amely az első hetente megjelenő magyarországi hírlap volt (1721-ben jelent meg). 1719-től már nem tanított, hanem a pozsonyi német evangélikusok lelképásztora volt. Háza egyfajta szellemi találkahelynek számított évtizedeken át. Élete utolsó éveiben gyakran betegeskedett és éppen gyógykezelésen volt, amikor egy újabb agyvérzés érte, amely már végzetes volt. **F. m.:** *Hungariae antiquae novae et prodromus*, 1723; *Notitia Hungariae novae historico-geographica*, 1735–1742<sup>112</sup>; *Compendium Hungariae geographicum*, 1753; *Scriptores Rerum Hungaricarum*, 1765; *Compendium regnorum Slavoniae, Croatiae, Dalmatiae, Gallicae et Lodomeriae*, 1777.

## NAGYÖLVED (Velké Ludince)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1282-ben *Vluend* alakban említik először, 1448-ban felbukkan a *Nagelued* megnevezés is. 1910-ben 1801 magyar lakosa volt. 2011-ben 1565 lakosából 1202 magyar és 319 szlovák volt. Itt töltötte gyermekéveit Galán – eredetileg Vavreczky – Géza (Komárom, 1942. május 4. – Budapest, 2012. december 17.) színművész, akit a faluban helyeztek örök nyugalomra.

\*\*\*

**PÉCSI GUSZTÁV (Brassó, 1874. szeptember 2. – Nagyölved, 1947. március 16.) r. k. plébános, filozófus.**

Nagyszombatban szentelték pappá 1899-ben. 1902-ben kinevezték az esztergomi szeminárium filozófiatanárává és prefektusává. 1918-tól haláláig Nagyölveden plébános. Meg akarta dönteni Newton axiómáit és szembehelyezkedett az Einstein-féle relativitáselmélettel. Erről Ausztriában két németül írt művet is megjelentetett. **F. m.:** *A modern fizikai axiómák válsága*, 1907; *Kritik der Relativitätstheorie Einsteins*, 1923; *A relativitás elméletének liquidálása*, 1924; *Berechnung der Sonnengeschwindigkeit*, 1925.

## NAGYRÁSKA (Velké Raškovce)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést először 1332-ben említik az okiratok. A Ráskay család várkastélya 1485-ben szerepel egy leírásban, az épület azóta teljesen megsemmisült. 1910-ben 466 magyar lakosa volt. 2011-ben 334 lakosából 244 magyar, 62 szlovák és 25 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**JAKAB ISTVÁN (Nagyráská, 1928. szeptember 29. – Komárom, 2013. november 23.) nyelvész, nyelvművelő, egyetemi docens.**

A sárospataki református gimnáziumban érettségizett 1949-ben, a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán szerzett magyar szakos tanári oklevelet 1958-ban. 1956–1961-ben Nagymenyen tanító (1957-től igazgató), 1961-től nyugdíjazásáig (1994) a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, majd (1990-től) docense, 1992–1993-ban

<sup>112</sup> Tkp. négy kötetről van szó: I. Pozsony megye; II. Pozsony megye folyt., Turóc, Zólyom és Liptó megye; III. Pest-Pilis-Solt megye, Buda és Pest városa; IV. Nógrád, Bars, Nyitra és Hont megye. V. kötetként Moson megye leírása jelent meg 1892-ben Zichy Jenő támogatásával.

megbízott tanszékvezető. 2004–2010-ben a komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karának óraadó tanára volt. Szakmai és tudományos tanulmányai mellett nyelvművelő és nyelvi ismeretterjesztő cikkeket is publikált, a Szlovák Rádió magyar adásában éveken át nyelvművelő előadásokat tartott. 1968–1970-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság tudományos titkára, 1990–1998-ban a Cseh/szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának elnöke volt. 2000-től haláláig a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. Fontosabb díjai, kitüntetései: Lőrincze Lajos-díj (1996); A Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztje (1996); A Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstplakettje (2002); Fábry Zoltán-díj (2008), Posonium Életmű-díj (2008); Felvidéki Magyar Pedagógus-díj (2013). **F. m.:** *A magyar igekötők állománya vizsgálata*, 1976; *A magyar igekötők szófajtani útjai*, 1982; *Nyelvünkért* (cikkek), 1980; *Nyelvünk és mi* (cikkek), 1983; *Nyelvi vétségek és kétségek* (cikkek), 1987; *Értsünk szót egymással!* (cikkek), 1995; *Érthetően, alkalomhoz illően!* (cikkek), 2000; *Anyanyelv és magyarságtudat* (cikkek), 2007; *Nyelvhasználat–nyelvtudomány–nyelvművelés*, 2011.

## NAGYRŐCE (Revúca)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő helységet német telepesek alapították a XIII. sz.-ban. Első írásos említése 1357-ből való *Nagy Reucze* alakban. 1557-ben kapott városi rangot. A felvidéki vasgyártás egyik központja volt, 1556-ban 8 vaskohó működött itt. A XVII. sz.-ban a hódoltság korában megfogyatkozott németek helyére szlovákok érkeztek és fokozatosan többségbe kerültek. A város szomszédságában volt Hisnyóvíz, amely ma már Nagyrőce része. 1910-ben 1925 lakosából 1000 magyar és 884 szlovák volt. 2011-ben 12 828 lakosából 10 948 szlovák, 360 roma és 189 magyar volt. Itt született és hunyt el Gustáv Reuss (1818. január 4. – 1861. január 12.) orvos, botanikus, flórákutató, népdalok és népmesék gyűjtője, a szlovák nyelvű tudományos-fantasztikus irodalom megteremtője.

\*\*\*

**LOVASSY SÁNDOR (Abony, 1855. október 28. – Keszthely, 1946. július 8.) ornitológus, faunakutató, a nagyrőcei polgári iskola tanára.**

Középiskolai tanulmányait Baján kezdte, majd a debreceni Ref. Kollégiumban folytatta, ahol természetrajz tanára vezetésével madártani megfigyeléseket is végzett. Az érettségi után a pallagi Országos Gazdasági Felsőbb Tanintézetben tanult és 1874-ben gazdász-oklevelet szerzett. Professzora, Dininger Imre javaslatára a budapesti tudományegyetem bölcsészkarára iratkozott be. 1878-ban fejezte be az egyetemi stúdiumokat és természetrajz–vegytan–földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet kapott. Még egyetemi hallgatóként kinevezték a Gömör megyei Nagyrőcére tanárnak. Itt 13 évig tanított, közben doktorált (1884) és számos cikkben számolt be a felvidéki madárfaunában tett megfigyeléseiről és az Ecsedi-láp madárvilágáról. 1889-ben Keszthelyre, a Magyar Királyi Gazdasági Tanintézetbe hívták tanárnak, ahol gazdasági állattant, növénytant, növénykórtant, élettant, ásványtant és bakteriológiát oktatott. Megszervezte és felállította a Természetrajzi Tanszék gyűjteményeit, botanikus kertet létesített és a meteorológiai állomást is vezette. Érdeklődése hamarosan a Balaton, a Kis-Balaton és a Keszthelyi-hegység gazdag faunája felé fordult, amely kimeríthetetlen forrást biztosított további kutatásainak. Jelentős közéleti tevékenységet is kifejtett, 1892-től a *Keszthelyi Hírlap* felelős szerkesztője volt. 1898-ban kezdeményezésére alakult meg a Balatoni Múzeum Egyesület és később a Balatoni Múzeum, amelynek vezetését is magára vállalta. 1916-ban a Földművelésügyi Minisztérium megbízta a Gazdasági Akadémia igazgatói teendőinek ellátásával. Ezen a posztján maradt 1921-ben történt nyugdíjazásáig. Munkásságának legjelentősebb alkotása a *Magyarország gerinces állatai és gazdasági vonatkozásai* (1927)<sup>113</sup>. Ebben a könyvben, amely hosszú ideig tankönyvként szolgált, saját megfigyeléseit foglalta össze. A hévízi tavon trópusi tündérrózsák telepítésével is kísérletezett, és ennek eredményeként napjainkban is virít a tóban az indiai származású vörös tündérrózsza (*Nymphaea rubra* Roxb.). A honosítási munka gyakorlati eredményein túl botanikai felfedezést is tett: leírta a tündérrózsza egy új nagyvirágú alfaját (*Nymphaea rubra ssp. longiflora* 1908). Számos műve kéziratban maradt. **F. m.:** *Adatok Gömör megye madárfaunájához*, 1883; *A Murány-völgy Murány-nagyrőcei szakaszának földrajza*, 1884; *Az ornitológiai kiállítás magyarországi tojás és fészékgyűjteményének katalógusa* (Keszthely), 1891; *A keszthelyi Hévíz trópusi tündérrózsái* (In: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei, 2. köt.), 1908; *Az Ecsedi-láp és madárvilága fennállása utolsó évtizedeiben*, 1931.

**FABINYI TIHAMÉR (Hisnyóvíz, 1890. augusztus 7. – Boston/USA, 1953. június 11.) ügyvéd, miniszter, az MTA tagja (1940).**

Jogi tanulmányait a berlini, lipcsei, a cambridge-i és a budapesti egyetemen végezte (1913). Joggyakornok, majd mint törvényelőkészítő bíró az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályán működött. A Ganz Danubius Rt. jogügyi igazgatója (1921), utóbb ügyvédi irodát nyitott. 1924-től a Pázmány Péter Tudományegyetem perjogi magántanára, 1927-től pedig a Közgazdasági Egyetem tanára volt. A Nemzeti Egység Pártja programjával Kiskundorozsma országgyűlési képviselője (1931–1936), közben kereskedelemügyi miniszter (1932. október 1. – 1935. március 4.) volt. Közreműködött a magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatok, a dunai tengerhajózás, az idegenforgalom és a Balaton üdülterületi fejlesztésében. 1935. január 6. – 1938. március 9. között pénzügyminiszter. A „győri program” meghirdetése után Reményi-Schneller Lajos foglalta el hivatalát. Minisztersége alatt helyreállt az államháztartási egyensúly, az ország rendezte külföldi adósságait, megszűnt a nép-

<sup>113</sup> Könyvét „zoológusok, mezőgazdák, erdészek, kertészek, állattenyésztők, halászok, vadászok és állatkedvelők használatára” ajánlotta. Fekete István *Tüskevár* c. regényének fiatal főhőse, Tutajos is leginkább ebből a könyvből tájékozódik a nádas állatairól.

szövetségi pénzügyi ellenőrzés, a földosztás kapcsán felhalmozódott adósságokat újrászabályozták és részben rendezték. 1938-tól 1944-ig a Magyar Általános Hitelbank elnöke volt. A német megszállást (1944. március 19.) követően előbb Svájcban, majd az USA-ban telepedett le. **F. m.:** *A választott bíráskodás*, 1920; *A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata I-II.*, 1931; *Az öröklési jog és örökösödési eljárás*, 1935.

## NAGYSALLÓ (Tekovské Lužany)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést először 1156-ban *Surlou* néven említik. Feltételezik, hogy ez a 'sarló' főnévre utal. 1508-tól évszázadokon át mezőváros volt, a XVIII. sz.-ban a vármegye egyik legfontosabb vásáros helye. Neve az 1849. április 19-én itt lezajlott és a magyar honvédsereg győzelmével végződött csata révén vált közismertté és a történelemkönyvekbe is bekerült<sup>114</sup>. 1910-ben 2588 magyar lakosa volt. 1945 után a falu ref. lakosságát erőszakkal Magyarországra telepítették, emellett sok családot csehországi kényszermunkára vittek. 2011-ben 2907 lakosából 1915 szlovák és 841 magyar volt. A községben született Herczegh János (1869.május 21. – Vértesszomszka, 1942. december 28.) tanító, természetvédő, aki gyakran került emiatt konfliktusba a hatóságokkal; Móczy András (1895. szeptember 28. – Budapest, 1984. szeptember 4.) szakszervezeti vezető, a francia antifasiszta ellenállási mozgalom tagja. Itt halt meg: Salgó János (Udvard, 1828. május 25. – 1893. június 1.) r. k. plébános, műfordító, egyházi író.

\*\*\*

**FLEISCHMANN JENŐ IMRE (Nagysalló, 1834. június 19. – Keszthely, 1912. július 30.)** gimnáziumi tanár, r. k. pap, régészeti író.

1850 szeptemberében lépett a bencés rendbe, Pannonhalmán teológiát tanult, 1857. augusztus 31-én pappá szentelték. 1857–1877 között Esztergomban gimnáziumi tanár, 1877-ben Komáromfűssön lelkész, majd jószágkormányzó. 1879–1903 között Aszófőn lelkész, 1903–1911 között Zalaapáti perjel volt. Érmérettel kapcsolatos cikkeket közölt az *Archeológiai Értesítőben* (*Hamis érmekről*, 1870; *Egy érdekes éremlelet*, 1871; *Balatonfüredi éremlelet*, 1885).

**DUDICH ENDRE (Nagysalló, 1895. március 20. – Budapest, 1971. február 5.)** zoológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1942).

Édesapja körorvos volt, aki a zoológia iránt is érdeklődött. Ez fiára is hatással volt, aki Esztergomban végezte el a gimnáziumot. 1913–1915-ben, majd a közel négy évig tartó frontszolgálat után 1919–1920-ban az Eötvös Kollégium tagjaként tanult a budapesti tudományegyetemen, ahol 1920-ban természetrajz–földrajz szakos tanári, ezt követően 1922-ben a szegedi tudományegyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1919–1934 között az MNM Állattárának munkatársa, később múzeumi őr volt. 1925–1934 között a szegedi egyetemen az „ízeltlábúak rendszertana” tárgykör előadója volt. 1934 júliusában kinevezték a budapesti tudományegyetem nyilvános rendkívüli tanárává, 1936-ban professzorává és megbízták az Állatrendszertani Intézet megszervezésével. Közben a Rockefeller Alapítvány ösztöndíjasaként 1930-ban és 1937-ben a nápolyi zoológiai állomáson folytatott kutatómunkát. 1950–1967 között az ELTE állatrendszertani tanszékének vezetője, és egyidejűleg 1958-tól haláláig az alsógödi Dunakutató Állomás, 1959-től az aggteleki Barlangbiológiai Laboratórium vezetője volt. Ez volt egyébként a világon a negyedik föld alatti barlangbiológiai laboratórium. Az MTA 1932-ben levelező, 1942-ben rendes tagjává választotta. 1949-ben azonban „vizsgáztatott” tanácskozó taggá és csak 1964-ben kapta vissza rendes tagságát. Tudományos pályáját már egyetemi hallgatóként elkezdte. Eleinte az ízeltlábúak alak- és rendszertanával foglalkozott. Elsősorban a bogarakat és a rákszabásúakat kutatta, vizsgálta a rovarok ciripelő szerveit, de foglalkozott biocénótikával, állatföldrajzzal, hidrobiológiával és barlangbiológiával is. Magyarországon ő alkalmazott először matematikai módszereket a rovarok variációs vizsgálatánál. Nevéhez fűződik a rákok mézpáncéljának polarizációs vizsgálata, a modern barlangbiológiai kutatások megindítása Magyarországon, a hazai állattársulástan megalapítása, a korszerű tudományos módszereket alkalmazó faunakutatás, az állatföldrajz és a taxonómia modern vizsgálati módszereinek a bevezetése, valamint az erdőtalajok ízeltlábúinak produkciós biológiai vizsgálata. Az őslények állatrendszertani meghatározásában ásványtani módszereket alkalmazott. Róla neveztek el egy alnemzetséget, kb. 40 állatfajt, 5 alfajt, 1 növényfajt, míg az általa fölismerett, ill. föllállított és leírt 1 család, 2 nemzetség, 2 alnemzetség, 28 faj és 5 alfaj közül csak ötnek elnevezésében használt személynevet. Több magyarországi tudományos folyóirat, könyvsorozat és évkönyv (*Acta Zoologica*, *Fauna Hungariae*, *Karszt és Barlangkutatás* stb.) szerkesztője, illetve főszerkesztője. Számos hazai és külföldi tudományos társaság vezetőségi vagy tiszteletbeli tagja volt. 1957-ben Kossuth-díjat kapott. Fia, ifj. **Dudich Endre** (Budapest, 1934. január 27. –) geológus és bauxitkémikus, c. egyetemi tanár, aki tíz nyelvből tett nyelvvizsgát és további 17 nyelvvél foglalkozott különböző szinten. **F. m.:** *A magyarországi emlősök és azok külső rovarélősködőinek határozó táblái* (Éhik Gyulával), 1924; *Systematische und biologische Studien an den Phronima-Arten des Golfes Neapel*, 1926; *Rendszerezés állattan. III. Ízeltlábú állatok*, 1927; *Új rákfajok Magyarországon*, 1927; *Die Kalkeinlagerungen des Crustaceenpanzers in polarisiertem Licht*, 1929; *Az Aggteleki barlang állatvilágának élelemforrásai*, 1930; *Die Geschichte und der Stand der biologischen Erforschung der Aggteleker Tropfsteinhöhle „Baradla” in Ungarn*, 1930; *Systematische und biologische Untersuchungen über die Kalkeinlagerungen des Crustaceenpanzers in polarisiertem Lichte*, 1931; *A barlangok biológiai kutatásáról*, 1931; *Biologie der Aggteleker Tropfsteinhöhle „Baradla” in Ungarn*, 1932; *Az aggteleki cseppkőbarlang és környéke* (Lendvai Károlylyal), 1932; *Élettér, élőhely, életközösség*, 1939; *Bars vármegye pókszabású (Arachnoidae) faunájának alapvetése* (Kolosváry Gáborral, Szalay

<sup>114</sup> Damjanich János serege megverte a Nyitra vonalát védő Ludwig von Wohlgemuth osztrák altábornagy csapatait.

Lászlóval), 1940; *Az állatok rendszere és a szárazulatok állatföldrajza* (In: *Az állat és élete II.*), 1942; *Az állatok gyűjtése* (társ-szerző), 1949; *Állathatározó* (társ-szerző), 1950; *Erdőtalajok ízeltlábúinak produkciós biológiai vizsgálata* (Balogh Jánossal és Loksa Imrével), 1952; *Állatföldrajz I-II.*, 1951–1952; *A barlangbiológia és problémái*, 1959; *A biológiai aktualizmus elvének alkalmazása fosszilis bryozoakra*, 1962; *Állatrendszertan* (Loksa Imrével), 1969 (5. kiadás: 1981).

## NAGYSÁROS (Veľký Šariš)

Az egykori Sáros vármegye névadó települése a XVIII. sz. végéig a megye székhelye volt. Első írásos említése *Sarus* alakban 1217-ből való. Vára évszázadokon át különböző összecsapások színhelye volt, végül Thököly Imre fejedelem kapitánya, Székely Márton 1683-ban felgyújtotta és azóta rom. A várhegy tövében a Rákóczi család 1613-ban várkastélyt építtetett, innen hurocolták fogságba II. Rákóczi Ferencet a Habsburgok. Az épület a II. vh. alatt súlyosan megrongálódott és 1947-ben lebontották. A helységnek 1910-ben 2476, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 5292 lakosából 4348 szlovák és 476 roma volt.

\*\*\*

### RÓMER ISTVÁN (Nagysáros, 1788. december 26. – Bécs, 1842. július 30.) gyógyszerész, gyáros.

Apja jó hírű ügyvéd volt, és amikor fia iskolás korbá lépett, a család már Sátoraljaújhelyen lakott, Rómer István itt végezte a középiskolát, amelyet azonban a negyedik gimnáziumi osztály után nem folytatott, mivel 14 éves korában a gyógyszerési pályára adták: három évig a sátoraljaújhelyi patikában gyakornokoskodott. Ezt követően Kassán is eltöltött három évet nem okleveles segédként, hogy aztán Bécsben folytassa gyógyszerészi egyetemi tanulmányait. Ehhez előbb pénzt kellett keresnie, így csak 1809-ben iratkozhatott be az egyetemre, ahol 1814-ben gyógyszerézmesteri oklevelet szerzett. Még ebben az évben megnősült, egy gazdag nőt: Langen Jozefa bárónőt vezette oltárhoz. 1815-ben anyósa elhunyt, így nagy vagyonhoz jutott és feleségével elhatározták, hogy Pesten egy gyógyszertárat vásárolnak. Amíg patikanézőben jártak, a pénzüket az üzerek elsikkasztották és a megélhetés miatt a hadsereg kötelékében próbált szerencsét Franciaországban. Napóleon végleges bukása és száműzetése miatt azonban már nem volt szükség a szolgálataira, ezért visszatért Bécsbe, ahol korábbi munkaadójánál, Scharinger Józsefnél kapott gyógyszerési állást. Munkája mellett kémiai kísérleteket végzett, első sorban az ún. mártó gyufa tökéletesítésének lehetősége foglalkoztatta. Ezen kívül gyógyszereket és egyéb orvosi kellékeket is gyártott, sőt a fertőtlenítésnél jól alkalmazható klórmész előállítására is vállalkozott. Kidolgozott egy eljárást a kálium-hipoklorit előállítására is, amelyet 1821 decemberében 5 évre szabadalmaztatott. Hamuszír oldatába úgy vezetett klórgázt, hogy minimálisra csökkentette a veszteséget. A gyufa tökéletesítésével is előbbre jutott, amikor megjavította Johann Wolfgang Döbereiner (1780–1849) német vegyészprofesszor módszerét, megalkotva a mai gázöngyújtók őst. Az 1820-as években Rómernek kb. 20 szabadalmát jegyezték be. 1836-ban ismerkedett meg a Bécsben diákoskodó Irinyi Jánossal (1817–1895), akinek a foszforos gyufával kapcsolatos újítása felkeltette az érdeklődését, miután akkoriban már egy jól működő, foszforos gyufát is előállító gyufagyára volt a császárvárosban. Irinyi találmányának a lényege az volt, hogy a túl hevesen reagáló kálium-klorát helyett ólom-dioxidot alkalmazott a foszfor (és a gyufa) „lángra lobbantásához”. Mivel a művelet „zajtalan” és sokkal biztonságosabb volt, ezért Irinyi gyufáját zajtalan gyújtónak nevezték. Az utókor körében elterjedt az a tévhit, hogy Rómer István „becsapta” a fiatal magyar vegyészt és olcsón megszerezte a találmányát. A valóságban Rómer haláláig jó viszonyban voltak és Irinyi naponta bejáratos volt Rómerék házába. A találmányáért kapott pénzből (amelyet utólag több ezer akkori forintba becsülnék) nemcsak folytathatta bécsi és németországi tanulmányait, majd 1839-ben hazautazhatott, hanem Pesten még egy vállalkozásba is bele tudott fogni. Rómer István 1837 áprilisától maga kezdte gyártani a szükséges foszfort és egy olyan gépet is szerkesztett, amellyel jelentősen megnövelte a gyufaszálak napi termelését (kb. 400–500 ezer darabra). A magyaroknak szánt zajtalan gyufát nemzeti színű dobozban forgalmazta. Rómer a Habsburg Birodalom egyik legjelentősebb vegyipari vállalkozója, szabadalmi és találmányai révén pedig korának kiemelkedő kémiai technológusa is volt. Halálát egy baleset okozta: bécsi villájának felújítása során az állványzat összedőlt és leszakadt a terasz is, ahol épp tartózkodott. **F. m.: *Über die wasserdichte und vor dem Feuer schützende Farbenmasse für Schindeldächer*, 1829.**

## NAGYSENKŐC (Šenkvica)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település korábban két önálló község: Kissenkőc (Malé Čanikovce) és Nagysenkőc (Veľké Čanikovce) volt, amelyeket 1964-ben egyesítettek. Első név szerinti írásos említése *Samkavych* alakban 1390-ből való, de gótikus stílusú temploma már ennél korábban, 1350 táján felépült. Kissenkőcöt Illésházy István alapította 1594-ben, ettől kezdve beszélnek Kissenkőcről és Nagysenkőcről. A XVI. sz.-ban nagyszámú horvát érkezett ide, ők később elszlovákosodtak. 1910-ben Kissenkőcnek 396 szlovák, Nagysenkőcnek 1304 zömében szlovák lakosa volt, jelentős magyar kisebbséggel. 2011-ben 4497 lakosából 4268 szlovák, 21 magyar és 14 cseh volt. Itt született: Alaksza Ambrus (1903. március 14. – Budapest, 1983. június 27.) költő, műfordító, esztéta, egyik fordítója volt Goethe *Római elégiák* c. versciklusának.

\*\*\*

### KOLINOVICS GÁBOR (Nagysenkőc, 1689. március 24. – Modor, 1770. december 22.) történetíró, táblai hites jegyző.

1703-ban kisnemesi családjával a kurucok elől a közeli Modorba menekült és csak 1707-ben került vissza Nagysenkőcre. Gimnáziumi tanulmányait Szentgyörgyön, Modorban és Pozsonyban végezte, Nagyszombatban pedig bölcse-

letet hallgatott. 1715-ben belépett a piarista rendbe, novíciusi éveit Privigyén töltötte, de folytonos betegeskedése miatt 1716-ban kilépett a rendből és visszatért szülőfalujába. A Pálffy birtokok igazgatója mellett írnoki állást vállalt és előbb Bajmócon, majd Vöröskőn szolgált, ez utóbbi helyen mint uradalmi törvényszéki ügyvéd. Ezt követően Pozsony megye jegyzője mellett működött és 58 megyegyűlés jegyzőkönyvét rögzítette, miközben későbbi történeti munkáihoz anyagot gyűjtött. Apja halála után 1723-tól már házasemberként nagysenkőci birtokán gazdálkodott, 1730-tól megyei esküdt és királyi táblai hites jegyző volt. Emellett Eszterházy József gróf titkáráként is szolgált. Életének utolsó másfél évtizedében szülőfalujában kizárólag történelmi és régészeti tanulmányokat folytatott. Történelmi munkáit földije, Kovachich Márton György adta ki. Műveinek legnagyobb része kéziratban maradt. Ezek között legfontosabbak a Rákóczi-forradalomról szóló kommentárjai, melyek: *Commentariorum de rebus Ungaricis libri XIII.* címen másolatban megvannak a budapesti egyetemi könyvtár kéziratárában. Fontos kútfő, de erősen Habsburg-párti szemléletű. Ezt mintegy kiegészíti a *Fulcrum Commentariorum de rebus Ungaricis*. Kéziratban van meg a *Vitarum belliducum Ungariae virtute et fortuna illustrium* c. műve is, valamint a hétéves háború részletes történelme levelekben. Utolsó munkája a *Biennium Societati Jesu ter infelix*. Ezeket a műveket kb. 2060 íven, saját kezűleg igen szépen írta le, s gyűjtéseivel, leveles könyvével együtt 13 kötetbe foglalta. Összes kéziratát a pannonhalmi bencésekre hagyományozta. A rend eltörlésekor, II. József uralkodása idején, kéziratait a pesti egyetemi könyvtárba vitték, majd a rend visszaállítását követően a bencések ismét megkapták a kéziratokat. **F. m.:** *Posthuma memoria Josephi Eszterházy, Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae proregis*, 1754; *Chronicon militaris ordinis equitum templariorum* (címlapján Kolinovics rézbe metszett arcképe látható, amely a Pannonhalmán őrzött olajfestmény nyomán készült), 1789; *Nova Ungariae Periodus*, 1790.

### KOVACHICH MÁRTON GYÖRGY (Nagysenkőc, 1744. november 9. – Buda, 1821. december 1.) jogtörténész, levéltáros, forráskutató.

Pesti gimnáziumi tanulmányainak befejezése után a nagyszombati egyetemen filozófiát hallgatott. 1765-ben tanulás céljából Itáliába utazott. Hazatérve jogot és teológiát, majd 1772-ben a bécsi egyetemen állam- és pénzügytant tanult. 1774-től az Egyetemi Könyvtárban írnok, később második őr lett. 1784-ben a királyi kincstárnál lajstromozónak nevezték ki. 1786–1787 között a felvilágosodás jegyében megszólaló első magyarországi tudományos hetilapnak, a *Merkur von Ungarn*nak a szerkesztője volt. 1810 és 1815 között felkereste az ország fontosabb állami, városi és magánlevéltárait, első sorban jogtörténeti forrásanyagot gyűjtött. Az utazásra magával vitte a szinte még gyermek fiát is, Kovachich József Miklóst (Tata, 1798. február 15. – Bécs, 1878. november 27.), aki később követte a pályáját. Felesége Hajóssy Johanna volt, akinek halálakor Vitkovics Mihály és Bozók Mihály gyászverset írt. Munkájával megalapozta a magyar állam- és jogtörténeti forráskutatást. Foglalkozott a forráskiadás elméletének és a történelmi kutatás intézményesítésének, egy tudós társaság alapításának a kérdéseivel is. **F. m.:** *Institutum diplomatico-hungaricum*, 1790; *Institutio grammato-phyllacii*, 1792; *Series chronologica diariorum*, 1797; *Scriptores rerum hungaricarum minores I-II.*, 1798; *Supplementum ad Vestigia Comitiorum... I-III.*, 1798–1801; *Sammlung kleiner, noch ungedruckter Stücke*, 1805; *Indices reales historici i decreta*, 1806; *Planum egy tökéletes magyar bibliographia és Szókönyv iránt* (Kovachich József Miklóssal), 1814; *Codex juris decretalis ecclesiae hungaricae I-II.*, 1815; *Astraea complectens ad historiam legislationis et jurisprudentiam hungaricam I-II.* (Kovachich József Miklóssal), 1823.

### NAGYSURÁNY (Šurany)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település már az újkőkorban lakott volt, itt találták meg a Felvidék egyik legrégebb és legjelentősebb régészeti leletét, a Váradi Vénuszt, amely egy ülő asszony terrakotta szobra és a feltevések szerint valamikor i. e. 2800 táján készült. Az elnevezés Nagysurány egyik városrészére, a korábban önálló Kisvárad községre utal, amelynek területén megtalálták. A későbbi korokból sírokat, temetőket is feltártak, sőt egy bronzkori település maradványaira is sikerült rábukkanni. Mindebből és sok más feltárásból joggal lehet arra következtetni, hogy a térség a múltban fontos szerepet játszott, talán valamilyen központ lehetett. Az i. u. V. sz.-ban jelentek meg az első szláv törzsek, majd a magyar honfoglalás korában, illetve az első Árpád házi királyok idején magyarokat, kunokat és besenyőket telepítettek le. Erre utal néhány környező település neve is: Bánkeszi, Nyitránagykér, Tótmegyer, Zsitvabesenyő stb. A települést először II. Béla király 1138. szeptember 3-án kelt oklevelében említik *villa Suran* néven. A későbbi évszázadokban gyakran volt harci események helyszíne, és tulajdonképpen a XIX. sz.-ban indult fejlődésnek, miután megépültek az első vasútvonalak a környéken, illetve cukorgyár épült a városban. Lakossága nemzetiségileg mindig vegyes volt, a szlovákok voltak többségben. 1910-ben 5225 lakosából 3413 szlovák, 1626 magyar és 176 német volt. 2011-ben 10 177 lakosából 9414 szlovák, 63 magyar és 52 cseh volt. A városban több középiskola működik, köztük egy olyan kereskedelmi akadémia is, ahol évtizedeken át magyar osztályok is voltak. Itt született: Bosnyák Zsófia (1609. június 2. – 1644. április 28.) bárónő, Wesselényi Ferenc nádor első felesége, a szegények és a betegek nagylelkű segítője, végső nyughelye a vágatapolcai templomban búcsújáróhely lett; Tóth János (1856. július 26. – Görz, 1907. július 3.) kanonok, egyházi író; Mühlbeck Károly (1869. április 2. – Sashalom, 1943. március 1.) festőművész, könyvillusztrátor, humoros és szatirikus rajzok készítője. Itt halt meg: Hatvany-Deutsch Sándor báró (Arad, 1852. november 7. – 1913. február 18.) gyáros, közigazdász, Hatvany Lajos (1880–1961) író, mecénás édesapja, a magyar cukoripar fellendítője, a nagysurányi cukorgyár tulajdonosa; Karol Markovič (1912–1978), r. k. pap, történész, Anton Bernolák szlovák nyelvújító, pap érsekújvári könyvtárának feltárója és emlékeinek kutatója.

**MATUNÁK MIHÁLY (Nagysurány, 1866. július 17. – Kőrmöcbánya, 1932. december 5.) r. k. pap, tanár, történész, levéltáros, turkológus.**

Apja Matunák Imre, anyja Augustín Katalin. Gimnáziumi tanulmányait 1879–1883 közt Érsekújvárott, 1883–1885 közt Selmecbányán, 1885–1887 között pedig Egerben végezte. Teológiát a budapesti egyetemen hallgatott 1887–1891 között. Anyanyelvi szinten beszélt magyar, szlovák, latin és német nyelven. 1891-ben szentelték pappá Besztercebányán, 1894-től lett káplán Kőrmöcbányán. 1897 végéig az ottani magyar egyesület választmányi tagja és a kat. legényegylet elnöke volt. A német és szlovák polgárság között a magyar nyelvet és hazafiasságot terjesztette. A városi levéltárban több évig történelmi kutatásokat végzett. 1898-ban nevezték ki a korponai állami és községi felső népiskola igazgatói posztjára. Korponán a városi levéltárt is rendezte s az általa alapított városi múzeumot numizmatikai gyűjteménnyel és más régiségekkel gyarapította. Az 1605-ös korponai országgyűlésről is értékes cikket közölt. 1898-ban a Hont megyei történelmi kiállítás diplomatikai részét rendezte és az ez után megalakult Honti Múzeum Társulat titkárává választották. 1902–1922 között Breznóbányán dékán, majd 1922-től Kőrmöcbánya város levéltárnoka. Numizmatikai gyűjtésen kívül botanikával is foglalkozott, több herbáriumot állított össze. Gyűjteményeit a breznóbányai iskolának ajándékozta. 1919-ben a Matica slovenská breznóbányai részlegének alapító tagja. Több községben és városban is (Göd, Nagyszalatna, Szucsány) tevékenykedett mint hitoktató, nevelő, népiskola-igazgató és levéltáros. Mindenekelőtt azonban jó tollú, pontos, szorgalmas, fegyelmezett történétíró és helytörténész volt. Az ő nevéhez fűződik Érsekújvár kettős-alapítási évének a feltárása. Nagy szorgalommal kutatta, gyűjtötte és rögzítette a szlovák hazafias történelmi énekeket. Több munkájában foglalkozott a szlovák nemzet eredetével, történetével, néprajzával továbbá Cirill és Metód életével és munkásságával. Elsősorban a XVI–XVIII. sz. történetét kutatta, ám alapos tudományos felkészültségéről tanúskodó tanulmányait és eredményeit az 1945 után színre lépő történész nemzedék nem vette figyelembe vagy elhallgatta. Írásai az *Érsekújvár és Vidéke*, az *Érsekújvári Lapok*, a *Nyitrai megyei Szemle*, a *Nyitrai megyei Közlöny*, a *Századok*, a *Hadtörténelmi Közlemények*, a *Felvidéki Híradó*, a *Besztercebányai Híradó*, valamint a *Slovenské pohľady* c. lapokban jelentek meg. A *Korpona és Vidéke* c. lapnak 1898 decemberében egyik alapítója és 1900 októberéig társszerkesztője volt. Borovszky Samu *Magyarország vármegyéi és városai* sorozatának Hont vármegyével és Selmecbányával szabad királyi várossal foglalkozó részében ő írta a Korpona történetét összefoglaló fejezetet. Az 1918-as impériumváltást követően már csak szlovákul publikált. **F. m.:** *Nagy-Surány hajdani vára történelmi vázlata*, 1889; *A magyarbéli Bosnyák család története*, 1895; *Érsekújvár második alapítása – 1574*, 1897; *Korpona szabad királyi város bírái és polgármesterei 1266–1898*, 1898; *Korpona 1848–49-ben*, 1900; *Drégely és Palánk katonai szerepe a törökök alatt 1552–93*, 1901; *Korpona várkapitányai*, 1901; *Korpona városa terei, utcái, közei s háziorai elnevezésének tervezete* (szlovákul is), 1901; *Érsekújvár a török uralom alatt (1663–85)*, 1901; *Adalékok Korpona történetéhez*, 1902; *Drégely*, Szondi, Palánk, 1902; *Végles vára*, 1904; *A palásti csata (1552. augusztus 9–10)*, 1910.

**DETRE LÁSZLÓ, Deutsch (Nagysurány, 1874. október 29. – Washington, 1939. május 7.) mikrobiológus, az antigén-elmélet megalkotója.**

Eredetileg Deutschnak hívták és több dolgozatát még ezen a néven jegyezte, később felvette a Detre vezetéknévét. 1895-ben avatták orvosdoktorrá a budapesti tudományegyetemen. Kezdetben Pertik Ottó (1852–1913) kórbonctanprofesszor asszisztense volt az egyetemen, majd állami ösztöndíjjal külföldi tanulmányútra ment Bécsbe, Párizsba a Pasteur Intézetbe, ahol egy ideig Mecsnyikov laboratóriumában dolgozott. 1901-ben visszatérve Budapestre az újonnan megnyílt Jenner–Pasteur Laboratórium vezetője lett, amelyet 1918-ig irányított. 1903-ban a tudományegyetem orvosi karán magántanári címet szerzett a bakteriológia tárgyköréből. 1906-tól a Charité Poliklinika tuberkulózis osztályát is vezette. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után megszűnt a külföldi érdekeltségű Jenner–Pasteur Laboratórium, ezért Detre László munkatársaival: Bory Gusztávval, Rohonyi Miklóssal és Vigadi Virgillel megalapította a Hungária Szérumművek elnevezésű önálló oltóanyag-termelő intézetet. 1921-ben elindította az *Állategészségügy* c. folyóiratot. Amikor 1933-ban rendeletileg felszámolták a Szérumműveket és önkényesen beolvasztották a Phylaxia Szérumtermelő Rt.-be, amerikai származású feleségének rokonsága segítségével az USA-ba emigrált, ahol előbb a Georgetowni Egyetem orvosi karának professzora, majd a washingtoni National Institute of Health osztályvezetője volt. Tudományos eredményei nemzetközi jelentőségűek. A párizsi Pasteur Intézetben a tifusz elleni immunitást tanulmányozva 1899-ben fogalmazta meg a specifikus ellenanyagok – az ún. antigének – keletkezésének elméletét (az *antigén* kifejezés is tőle ered). 1901-ben elsőként alkalmazott a vérnyomok humán- vagy állati eredetének elkülönítésére az igazságügyi orvostanban immunológiai (szerológiai) eljárást. Ugyancsak ebben az időben fogalmazta meg a „leukotoxin elméletét” és írta le a mostanában „immunszuppresszió”<sup>115</sup> nevezett jelenséget. 1926-ban felfedezte és leírta a szerodiagnosztikában nagy jelentőségű „zóna jelenséget”. Kidolgozott egy érzékeny eljárást az ember gümőkóros fertőzöttségének eredetével kapcsolatban (humán vagy szarvasmarha eredetű-e). Vizsgálta a radioaktív sugárzás lépfenespóra-ölő hatását, úttörő szerepe volt a magyarországi állatgyógyászati tömeges oltóanyag-termelés megszervezésében. Az első között termelt nagy állatokból (lovakból, szamarakból) lépfene (anthrax) elleni védősavót. Ezt a szérumot – amelynek értékmérésére új, eredeti és azóta is használatos módszert dolgozott ki – elsőként alkalmazta a humángyógyításban. 1913-ban elsőként sikerült védősavót előállítania lóból a gázgangréna (üszkösödés) ellen. Szakmai munkája mellett a tudományos ismeretterjesztés terén is jeleskedett. Ő fordította magyar nyelvre Paul de Kruif *Bacilusvadászok* c. nagysikerű könyvét (1931-ben). Ő írta az 1900-ban megjelent *Orvosi vademecum* első kötetének *Bakteriológia* c. fejezetét. **F. m.:** *Impfstoffe und Sera* (C. Feistmantellel közösen), 1903; *Immunitástan* (In: A budapesti Jenner–Pasteur Intézet Értésítője), 1906.

<sup>115</sup> Az immunrendszer gátlása; különösen a szervátültetésnél fontos, hogy a befogadó szervezet immunrendszere ne termeljen ellenanyagokat a testbe kerülő idegen fehérjék közömbösítésére.

**RICHTER ANTAL (Nagysurány, 1894. január 11. – Budapest, 1956. augusztus 19.) építészmérnök, egyetemi tanár.**

Oklevelét vh.-s harctéri szolgálata után, 1921-ben a budapesti műegyetemen szerezte. 1922–1938 között a műegyetem műszaki mechanikai tanszékén volt adjunktus, a vasszerkezetek előadója, a Szilárdsági kísérletek c. laboratóriumi gyakorlatok vezetője. 1938-ban átvette a Kísérleti Állomás irányítását, részt vett a fejlesztésében, részben saját tervezésű anyagvizsgáló gépekkel. Kutató-vizsgálatai eredményeit ipari téren is felhasználták; a szabványosítások során több építőanyag új vizsgálati módszerét dolgozta ki. 1942-ben az Állomás megszűntével a műegyetemi beton- és vasbeton-építési laboratóriumban nyert beosztást. 1950-től intézeti tanár, emellett továbbra is építési anyagok vizsgálatával foglalkozott. 1951 végétől haláláig a Mélyépítő-ipari Betonelőgyártó Vállalat kísérleti üzemének anyagvizsgáló laboratóriumában dolgozott.

**NAGYSZALATNA (Zvolenská Slatina)**

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt. Magát a falut 1263-ban említik először. A XV. sz.-tól mezőváros. A XVIII. sz. húszas éveiben már egy üveghuta működött itt. 1910-ben 2492 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2803 lakosából 2564 szlovák és 92 roma volt. Itt született: Ján Bahýľ (1856–1915) feltaláló, konstruktor; Terézia Vansová (1857–1942), az első szlovák nőírók egyike; Mikuláš Moyzes (1872–1944) zeneszerző, orgonaművész.

\*\*\*

**BITTERA GYULA (Nagyszalatna, 1893. február 9. – Budapest, 1970. október 21.) gyógynövénykutató, ornitológus.**

1912-ben a pozsonyi főreáliskolában érettségizett. Tanulmányait a budapesti Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta, de eljárt a műegyetem kémiai és az Állatorvosi Főiskola anatómiai előadására is. Egyetemi évei alatt az Ornitológiai Központban Herman Ottó (→Brezsnóbánya) irányítása alatt is dolgozott és több cikke jelent meg az *Aquilában* és a *Barlangkutatásban*. 1918–1919-ben bölcsészdoktori oklevelet és középiskolai tanári oklevelet szerzett, majd autodidakta módon továbbfejlesztette kémiai, növénytan és illóolaj-tudományi ismereteit. Bittera már az 1920-as évek elején felismerte az illóolaj-tartalmú növények hazai termesztésének és feldolgozásának jelentőségét, a magyar klíma-, és talajviszonyok alkalmasságát a fontos ipari növények termesztésére. 1924-ben Budapesten létrehozta önálló illóolajgyárát. Nevéhez fűződik a híres tihanyi levendulás létesítése, ahol jelentős termesztéstechnológiai ismeretekre tett szert. Mint a Magyar Általános Hitelbank Kaposvári Illóolajgyárának igazgatója, 1936-tól budapesti gyára és számos mezőgazdasági termőtelep és feldolgozóüzem irányítója, szervező szakembere, világhírű szaktekintélyé vált. Nagy érdeme, hogy már a harmincas évek elején felismerte a paprikamalmokban keletkező, addig értéktelennek tartott órlési hulladékok gyógyszerészeti jelentőségét. Paprikakivonata magas kapszaicin-tartalmánál fogva keresett cikk volt, és még napjainkban is eredményesen használják reumás bántalmak ellen. A francia levendula meghonosításával világviszonylatban is elismert, kiváló minőségű terméket sikerült előállítani. A korabeli amerikai Guenther-féle könyvsorozat több oldalon át ismerteti a magyar levendula kiválóságát. Illóolajok előállítása mellett foglalkozott illatos és gyógyászati célokat szolgáló növényi kivonatok készítésével is. Gyárában állították elő 1937-től 1945-ig a Cardiazol szívgyógyszert és annak különböző formáit. 1949-ben Bittera budapesti gyárát államosították. Ezután a Növényolajipari Kutató Intézet, a hazai Illatszert és Kozmetikai Ipar és végül a Gyógynövénykutató Intézet munkatársaként főképpen borsos menta, francia levendula, muskotályszálya, angelika és lestyán nemesítésével és agrotechnikai kérdéseivel foglalkozott. Vizsgálta a nyomelemek és a műtrágyák hatásait a terméshozamra és a minőségre. **F. m.:** *Az illóolajnövények termelése és feldolgozása Magyarországon*, 1958; *Magyarország illóolajnövényei*, 1960.

**SZALATNAI REZSŐ, Ráchel (Nagyszalatna, 1904. október 23. – Budapest, 1977. március 23.) irodalomtörténész, tanár, író, műfordító, publicista.**

Gimnáziumba Szakolcán járt, a pozsonyi egyetemen kapott tanári oklevelet. 1930-tól 1945-ig a pozsonyi magyar gimnáziumban és tanítóképzőben tanított, 1945–1948-ban a pozsonyi egyetemi könyvtár munkatársa volt. Verseket, elbeszéléseket, esszéket, kritikákat írt a *Nyugatba*, a *Válaszba*, a *Korunkba*, a *Századunkba* és különböző csehszlovákiai folyóiratokba, irodalompedagógiai műveket a *Mi Lapunk* és a *Pozsonyi Diák* c. lapokba. Első kötete az esszéket és kritikákat tartalmazó *Van menekvés* (1932). Alapító tagként vett részt a Sarló-mozgalomban, szerkesztette a Masaryk Akadémia folyóiratát, a *Magyar Figyelőt*. 1945–1948 között Peéry Rezsővel több írásban tiltakoztak a felvidéki magyarok jogfosztása és üldözése miatt. 1948-ban Budapestre költözött, és itt először a Kelet-európai Tudományos Intézet tanára volt. 1950-től nyugdíjazásáig, 1965-ig az Egyetemi Könyvtár tájékoztatói osztályán dolgozott. Sokat tevékenykedett a magyar-csehszlovák együttműködés érdekében; megírta magyarul a cseh és a szlovák irodalom történetét, kiadott szlovák nyelven egy magyar lírai antológiát, szlovák és cseh költőket fordított. Mint irodalomtörténész főleg a felvidéki magyar líra és költőink felvidéki kapcsolatait foglalkoztatták. Ifjúsági életrajzi regénye, a *Kempelen, a varázsló* (Bp., 1957) négy kiadást ért meg. Több kötetre tervezett, önéletrajzi elemekkel tarkított regénye torzó maradt, csak az első kötet készült el. **F. m.:** *Petőfi Pozsonyban*, 1954; *Juhász Gyula hatszáz napja*, 1962; *A cseh irodalom története*, 1964; *A szlovák irodalom története*, 1964; *Magyar írók nyomában*, 1967; *Arcképek, háttérben hegyekkel*, 1969; *Kisebbségben és igazságban*, 1970; *Elindulunk és visszatérünk* (életrajzi r.), 1977.



## NAGYSZALÓK (Vel'ký Slavkov)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település már az őskorban lakott hely volt. A mai helységet a XII. sz.-ban II. Géza által behívott német telepesek alapították. Első írásos említése azonban csak 1251-ből való *Villa Zolok* alakban. 1866 nyarán nagy tűzvész pusztított a községben, az itt lakók megsegítésére országos gyűjtést szerveztek. 1910-ben 932, zömében német lakosa volt, jelentős magyar kisebbséggel. 1945 után a németeket kitelepítették és helyükre szlovákok költöztek. 2011-ben 1237 lakosából 1084 szlovák és 71 roma volt.

\*\*\*

### **HUNFALVY PÁL, *Hunsdorfer* (Nagyszalók, 1810. március 12. – Budapest, 1891. november 30.) jogász, etnológus, nyelvész, történetíró, az MTA tagja (1858).**

Német anyanyelvű volt, magyarul csak 6 éves korában kezdett tanulni. Miskolcon és Késmárkon folytatott filozófiai, majd jogtudományi és teológiai tanulmányokat. 1833-tól Podmaniczky Károly gyermekeinek nevelője. 1838-ban ügyvéd lett, majd 1842-ben a jogtudomány tanára a késmárki kollégiumban, az 1846/1847-es tanévtől a főiskola igazgatója. 1848–1849-ben az országgyűlés tagja, a debreceni parlament egyik jegyzője; a békepárthoz csatlakozott. Követte a menekülő képviselőházat Szegedre, majd Aradra. A szabadságharc bukása után egy ideig visszavonult. 1850-ben amnesztiát kapott. 1851-től az MTA főkönyvtárosa. 1865–1867-ben a képviselőház, 1867-től a főrendiház tagja. 1869-ben nagyobb tanulmányúton volt a Keleti-tenger menti államokban és Finnországban, 1842-től a Kisfaludy Társaság és emellett még számos külföldi tudós társaság tagja volt. 1856-ban megindította a *Magyar Nyelvészet* c. első magyar nyelvészeti folyóiratot. 1862–1874-ben az MTA megbízásából szerkesztette a *Nyelvtudományi Közleményeket*. Elnöke volt a Magyar Néprajzi Társaságnak, melyet 1889-ben Hermann Antallal alapított. Nyelvészettel 1840-ben kezdett foglalkozni. A magyar összehasonlító nyelvtudomány egyik megalapítója. Kezdetben a magyar–török nyelvrokonság támogatója volt, később azonban a finnugor nyelvrokonság híve lett. Ő vetette fel egyébként elsőként a sumér–magyar nyelvrokonság lehetőségét is! Sokat vitázott Vámbéry Árminnal (→Dunaszerdahely), aki a magyarnak a török nyelvekkel való rokonságát vallotta. E vita volt a híres ugor–török háború, ő ui. Budenz Józseffel (1836–1892) a finnugor nyelvrokonság mellett foglalt állást, és „végleg” tisztázta a magyar nyelv helyét a finnugor nyelvrokonságban. Finnugor nyelvhasználati munkái mellett megkísérelte a Reguly Antal gyűjtötte vogul és osztják szövegek megfejtését. Életének utolsó szakaszában néprajzzal és történettudományokkal foglalkozott. **F. m.:** *Aristoteles Poetikája*, 1842; *Egy vogul monda*, 1859; *Finn olvasmányok*, 1861; *A vogul föld és nép*, 1864; *A kondai vogul nyelv*, 1872; *Az északi osztják nyelv*, 1875; *Utazás a Balti-tenger vidékein I–II.*, 1875; *Magyarország ethnographiája*, 1876; *A székelyekről*, 1880; *Die Ungarn oder Magyaren*, 1881; *Ugor vagy török–tatár eredetű-e a magyar nemzet?*, 1883; *Az oláhok története I–II.*, 1894.

### **HUNFALVY JÁNOS, *Hunsdorfer* (Nagyszalók, 1820. január 21. – Budapest, 1888. december 6.) földrajztudós, statisztikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1865)**

Hunfalvy Pál öccse. Tanulmányait Késmárkon és Miskolcon kezdte, Eperjesen jogot, majd teológiát tanult. 1845–1846-ban a berlini és tübingeni egyetem hallgatója volt. Egy ideig nevelő, majd tanulmányutakat tett Németországban, Belgiumban és Hollandiában. 1846-ban a késmárki jogakadémia statisztika- és történelemtanára. 1848-ban részt vett a szabadságharcban, ezért 7 hónapos börtönt szenvedett. 1855-től Greguss Ágosttal (→Eperjes) szerkesztette a *Család Könyve* c. folyóiratot. 1861-től a budai politechnikumban a földrajz, statisztika és a történelem tanára. 1861–1864-ben a *Statisztikai Közlemények*, 1865–1868-ban a *Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények* szerkesztője volt. 1870-ben kinevezték a pesti tudományegyetem új földrajzi tanszékére. Ő volt a földrajz első egyetemi tanára hazánkban. 1875–1876-ban a bölcsészkar dékánja, 1887–1888-ban az egyetem rektora volt. A Magyar Földrajzi Társaságnak egyik alapító tagja (1872) és haláláig elnöke volt. Több nemzetközi kongresszuson képviselte a magyar földrajztudományt. A mai értelemben vett földrajz első tudományos művelője. Fiatal korában Karl Ritter német geográfus teleologikus szemléletének híve, későbbi munkásságával ezt a földrajzi felfogást jelentős mértékben tovább fejlesztette. Adatai megbízhatóak, művei forrásértékűek. Ő adta ki Magyar Lászlónak Afrikából és Xantus Jánosnak Amerikából hazaküldött úti feljegyzéseit. A Magas-Tátrában a Hunfalvy-hágót róla nevezték el. Szülőfalujában emléktáblát helyeztek el a tiszteletére. Középiskolai tankönyveket is írt. **F. m.:** *Egyetemes történelem I–III.*, 1851–1852; *Magyarország és Erdély eredeti képekben I–III.*, 1855–1864; *Magyarország viszonyainak statisztikai vázlata*, 1862; *A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása I–III.*, 1863–1865; *Magyar kézi atlasz*, 1865; *Legújabb magyar atlasz*, 1867; *Európa államainak rövid statisztikája*, 1868; *Ég és föld* (csillagászati földrajz), 1873; *A földrajz története*, 1878; *Afrika földrajza*, 1878; *Egyetemes földrajz I–III.*, 1884, 1886, 1890; *Egyetemes néprajz*, é. n.

### **GUHR MIHÁLY (Nagyszalók, 1873. március 11. – Szepesszombat, 1933. augusztus 23.) orvos, sportember, a tátrai turizmus jeles képviselője.**

Orvosi diplomáját a budapesti tudományegyetemen szerezte. 1897-től főorvos Tátraszéplakon. 1902-ben egy szanatóriumot építtetett a tüdőbaj, a Basedow-kór, az asztma stb. betegségek gyógyítására. A klimatoterápia nagy szorgalmazója, propagátora volt. A Basedow-kór kutatóinak az USA-ban rendezett kongresszusán (1931) az egyetlen meghívott európai előadó volt. A magyar sísport egyik megeremtője, az első tátrai síugrósáncok építője, az 1911. február 5-i első nemzetközi síversenyünk szervezője és rendezője. Megalapította a Magyar Síklubot és a Magyar Síszövetséget, számos sport- és kulturális egyesület és szövetség elnöke volt. Egyik alapítója volt a *Turistaság és Alpinizmus* c. turistalaprak is, ahol orvosi témájú írásokat is közreadott. 1927-ben megvásárolta a Tarajka melletti Szószéken a leégett Róza és Kohlbach szálló telkét és a Karpathenvereinek adományozta. A Karpathenverein a telken egy új menedékházat épített fel, 1934-ben nyitotta meg és

Guhr-menedékháznak (Guhrova chata, Schronisko Guhra, Dr. Guhr Jugendheim und Turistenhaus) nevezte el. 1946-ban átnevezték Bilík-menedékháznak. Halála után gazdag hagyatékát családja a poprádi Kárpáti Múzeumnak adományozta. A hagyatékot egy külön helyiségben (Guhr-emlékszoba) állították ki, amelyet 1933. december 19-én nyitottak meg. A Karpathenverein 1937. július 4-én tiszteletére emléktáblát helyezett el a Tarajkán lévő Szilágyi-emléken. A II. vh. után az emlékműről a táblákat eltávolították. Keller Imre egy kétkötetes regényt írt Guhr Mihályról *Tisztán egy életen át* címmel, amely Kassán jelent meg 1933-ban.

## **AMBRÓZY GÉZA (Nagyszalók, 1896. december 16. – Nyíregyháza, 1966. január 12/13.) matematikus, tanár.**

Édesapja Ambrózy Albert tanító. Iskolába a Szepességben járt, 1904-től 1916-ig a késmárki ev. gimnázium tanulója. 1916-ban érettségizett jeles eredménnyel. Az első világháborúban a szeme súlyosan megsérült. 1923-ban szerezte meg a matematika-fizika szakos tanári oklevelet a budapesti Tudományegyetemen. 1923 szeptemberétől 1946 októberéig tanított a nyíregyházi ev. leánygimnáziumban. Látásának nagyfokú romlása miatt kérte nyugdíjazását. Rendszeresen tűzött ki feladatokat a *Középiskolai Matematikai Lapokban*, a *Matematika Tanításában*, de publikált a *Tanügyi Szemlében*, a *Vakok Világában*, a *Nyírvidekben*. 1946-ra elvesztette szeme világát, de továbbra is aktív közéleti tevékenységet folytatott. 1950-ben tagja lett a Vakok és Csökkentlátók Országos Szövetségének. Megtanulta, majd később maga is tanította a Braille írást. A vakok számára matematika tankönyvet is írt. 1961-ben Braille emlékéremmel tüntették ki. 1954-ben megkapta a Beke Manó díjat. Nevét őrzi a Szabolcs megyei Ambrózy Géza középiskolai matematikaverseny, amelyet 1987 óta minden évben megrendeznek.

## **NAGYSZOMBAT (Trnava)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település már az ókorban lakott hely volt, később szlávok telepedtek le itt. Első írásos említése 1211-ből való, IV. Béla emelte szabad királyi várossá. Nagy Lajos király kedvelt városa volt, itt is halt meg 1382. szeptember 10-én. Amikor az oszmán-törökök elfoglalták Esztergomot az esztergomi érsek és káptalan 1543-ban ide tette át a székhelyét és 1822-ig itt is maradt. 1577-ben Telegdi Miklós (1535 – Nagyszombat, 1586. április 22.) pécsi püspök és esztergomi érseki helynök, egyházi író, a magyarországi ellenreformáció egyik korai előfutára alapította a város nyomdáját, amelynek első jeles nyomdása Pécsi Lukács (Pécsújfalu, 1548 előtt – Nagyszombat, 1604 után) volt, aki a Krakói Egyetemen jogot tanult és ott ismerkedett meg a nyomdászat mesterségével is. Nemcsak nyomdászként, hanem fametszetek készítőjeként és szerzőként, fordítóként is jeleskedett. Megfordult a korabeli Európa számos országában, botanizált és gyógyítással is foglalkozott. Hozzájártozói, növényeket, címereket metszett fába, nagyszombati kiadványokban több mint száz fametszete látott napvilágot. 1591-ben kinyomtatott *Az keresztyen szüzeknek Tisztességes koszorúja* c. művében közreadta családja címerét is. Ebben a munkájában egyébként mintegy 20 gyógynövény ábráját is közölte. Valószínűleg a könyv más minták nyomán született, mindenekelőtt Lukás Martini 1581-ben Prágában megjelent *Der Christlichen Jungfrauen Ehrenkrantzlein* c. könyve alapján. Pázmány Péter esztergomi érsek 1635. május 12-én egyetemet alapított a városban, amelynek a budapesti ELTE a jogutódja, miután 1777-ben az egyetemet előbb Budára, majd Pestre költöztették. 1793-ban Nagyszombatban alakult meg a szlovák tudós társaság. 1846-ban Pozsony és Nagyszombat között készült el az első magyarországi közüzemű vaspálya. A város a szlovákiai kat. egyház központja, a nagyszombati érsekséget hivatalosan 1978-ban hozták létre. 1910-ben 15 163 lakosából 8032 szlovák, 4593 magyar és 2280 német volt. 2011-ben 66 358 lakosából 56 291 szlovák, 334 cseh és 141 magyar volt. Nagyszombat a magyar (és a szlovák) kulturális, tudományos és szellemi élet egyik központja volt évszázadokon át. Számos kiváló tudós, művész, pap élt, működött vagy aluszsza örök álmát a városban. Felsorolásuk oldalakat töltene meg, csak néhány jelentősebb személyiséget említünk meg. Itt született: Káldi György (1573. február 4. – Pozsony, 1634. október 30.) jezsuita szerzetes, bibliafordító, fő műve az első teljes kat. Szent Biblia magyar nyelvű fordítása; Mikuláš Schneider-Trnavský (1881–1958) jelentős szlovák zeneszerző, karmester, zenepedagógus. Itt hunyt el: Nagy Lajos király; Forgách Zsigmond (1565–1621. június 23/30.) Magyarország nádora (1618–1621); Ágoston Péter (Szentlélek, 1617. június 29. – 1689. április 23.) jezsuita szerzetes, hitszónok, egyházi író. Itt temették el Verancsics Antal (Sibenik, 1504. május 29. – Eperjes, 1573. június 15.) esztergomi érseket. Nagyszombatban is tanult Madarassy János (Apátfalva, 1741. augusztus 28. – Eger, 1814. április 18.) csillagász, matematikus, r. k. pap, Hell Miksa munkatársa, az egri csillagvizsgáló igazgatója 1776–1784 között. A város érseki főgimnáziumában tanult 1892–1900 között Kodály Zoltán (Kecskemét, 1882. december 16. – Budapest, 1967. március 6.) zeneszerző, zenetudós, az MTA tagja.

\*\*\*

### **A NAGYSZOMBATI EGYETEM**

A Nagyszombati Egyetemet Pázmány Péter (→Pozsony) esztergomi bíboros érsek, a reformátusból katolikussá lett jezsuita, a magyarországi ellenreformáció egyik vezető képviselője alapította 1635. május 12-én mint két – bölcsészeti és teológiai – fakultással működő jezsuita felsőoktatási intézményt. Ebben az elhatározásban nyilván szerepet játszott a reformáció visszaszorításának a szándéka is, de ennél sokkal fontosabb volt az a körülmény, hogy az országnak addig nem volt egyeteme. A korábbi magyarországi egyetemalapítási kísérletek (Pécs, 1367; Pozsony, 1465) után ez a vállalkozás tartós eredménnyel járt, hiszen a nagyszombati egyetem mai jogutódainak – elsősorban a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemnek (ELTE) – köszönhetően ma is létezik. Az oktatás 1635. november 13-án kezdődött el, de számos probléma és tisztázatlan kérdés nehezítette a zavartalan működést. Az intézményt sokáig nem tekintették valódi egyetemnek, mivel az európai egyetemek általában négy karral működtek. A nagyszombati egyetemen 1667-ig csak a már említett két kar működött. Emiatt VIII. Orbán pápa nem erősítette meg az egyetem státusát és csak II. Ferdinánd császár pozitív véleményének köszön-

hetően maradhatott fenn Pázmány halála után is. 1667-ben nyílt meg a jogi fakultás és csak 1769-ben vált teljes körűvé a képzés, amikor elindult a tanítás az orvosi karon is. Az intézmény első rektora **Dobronoki György (Dobronak v. Alsólendva, 1588. március 2. – Nagyszombat, 1649. május 27.)** volt, aki 1630–1637 között a nagyszombati rendház főnökeként ténylegesen megszervezte az egyetemet, valamint megszerezte a működéséhez szükséges anyagiakat is: a turóci prépostság javadalmait. Először 1635–1636-ban, majd 1645–1646-ban volt az egyetem rektora. Más európai egyetemektől eltérően a nagyszombati nagymértékben a jezsuita rend legfőbb vezetőitől függött. A rend generálisa nevezte ki a rektort, aki a tanév kezdetén meghatározta a tanrendet. A kancellár felügyelt az előadásokra és a fokozatok megszerzésére, sőt a diákok jegyzeteit is ellenőrizte, mert ebből megállapíthatta, miről volt szó az előadásokon. A karok élén álló dékánokat a jezsuita tartományfőnök nevezte ki, sőt olykor még a tanárok kiválasztásába is beleszólt. Az első évtizedekben a tanári kar nem volt túl népes: a teológián hatan oktattak, a bölcséleti karon egy-egy tanár adta elő a főbb tárgyakat, továbbá az etikát és a matematikát. Ez legfeljebb 15-20 főt jelentett. A tanárok nagy része magyarországi volt, de a környező országokból és tartományokból is érkeztek. A XVII. sz. derekán általában 200–220 hallgató tanult egy tanévben az egyetemen. A legtöbben a bölcséleti karon és itt a külsősök – tehát nem a rendhez tartozók – is többségben voltak. A nemzetiségi megoszlásról, de még csak a hallgatók életkoráról sem vezettek pontos feljegyzést, és amikor megnyílt a jogi kar, az ottani hallgatók névsorát sem jegyezték le. Általánosságban azért elmondható, hogy a diákok több mint fele magyarországi, 11-12 százalékuk horvátországi, 10-11 százalékuk erdélyi volt. A bölcsészek rendszerint 22-24, a teológusok 27-28 éves korukban fejezték be tanulmányaikat. A bölcsészkaron a XVII. sz. végéig Arisztotelész és Ptolemaiosz szellemében és művei alapján oktatták a logikát, a fizikát, a csillagászatot és a metafizikát. A tanárok ekkor még jobbra diktálták a tananyagot és egyáltalán nem buzdítottak önálló gondolkodásra. A matematika tanítása évtizedeken át lényegében a legegyszerűbb algebrai műveletekre, az euklideszi geometriára és a trigonometria alapjaira szorítkozott. Emellett némi matematikai földrajzot is oktattak. A fontosabb karnak számító teológián az oktatás alapjául Aquinói Szent Tamás (1225–1274) domonkos rendi szerzetes *Summa Theologiae* c. munkája szolgált. A jogi képzés évtizedeken át sokkal kevesebb hallgatót vonzott és a tananyag összeállítása is gondot okozott, mivel a római vagy a hazai jogra nem akadt megfelelő tanár, csupán a kánonjog oktatását sikerült teljes mértékben biztosítani, mert az a jezsuiták hatáskörébe tartozott. A helyhiány is közrejátszott abban, hogy a jogi karon az előadásokat kora reggel és délidőben voltak kénytelenek megtartani. A jogászok képzése rendszerint nagyon hosszú időre kitolódott, a XVIII. sz. derekán például a gyakorlati képzés 12, az elméleti képzés pedig akár 15 évig is elhúzódott<sup>116</sup>. A kor legmodernebb tudományos ismeretei csak nehezen törtek utat az egyetem falai közé. Hogy a XVIII. sz. negyvenes–ötvenes éveiben erre mégis csak sor került, az nem kis mértékben Mária Terézia császárnő érdeme, akit személyi orvosa, Gerard van Swieten (1700–1772) győzött meg a reformok szükségességéről. Előbb a bécsi egyetemen, majd a nagyszombati egyetemen hajtottak végre gyökeres változtatásokat, és 1753-ban, az intézmény történetében először, az uralkodó rendeletileg módosította az oktatás rendjét is. Egyrészt két évre csökkentették a bölcséleti tanulmányokat, másrészt új, elsősorban reál tárgyakat vezettek be. Az uralkodó 1765-ben egy tanulmányi bizottságot hozott létre az egyetem fejlesztési tervének kidolgozására és 1769 júliusában egy adománylevelet adott ki, amelyben hivatalosan is királyi pártfogásába vette az intézményt, ami gyakorlatilag állami irányítást jelentett. Az egyetem az 1760-as évek végére teljesen kikerült a jezsuiták kezéből. Az 1769-ben létrehozott orvosi karon már nem egy jezsuitát neveztek ki a kar élére, hanem Gilg József nagyszombati városi orvost. 1770. november 7-én tartották az ünnepélyes megnyitót. Az első évben csak sebészképzés folyt, az orvosképzés 1772-ben kezdődött. A téma egyik jeles kutatója, Duka Zólyomi Norbert (→Pozsony) ezt írja: „A nagyszombati időszak eredményeinek elrajzolásához vezethetne, ha az 1769-es de jure megalakulásától 1777. augusztus 14-éig (az utolsó nagyszombati vizsgáig) számított időszakot vennők alapul. Ténylegesen a szó szoros értelmében öt évig folyt orvosképzés Nagyszombatban (a sebész-, baba- és gyógyszerészképzéstől eltekintve).” Az oktatás színvonala a kor szintjén állt, és a tananyagban szerepeltek Harvey (1578–1657), Malpighi (1628–1694) és Boerhaave (1668–1738) munkái. Érdekes azonban, hogy a nagyszombati orvosi karon végzett orvosok diplomája csupán Magyarországon volt érvényes! Emellett doktori címet csak a katolikus diákok kaphattak, a más felekezetbeliek csupán licenciátust. Az orvosképzés műszaki feltételei azonban sokkal rosszabbak voltak, mint egyebütt. Nagyszombatnak az idő tájt még nem volt a szó valódi értelmében vett kórháza, az előadótérmei felszereltsége is szegény volt. A végzősöknek is komoly összeget kellett fizetniük a diplomaért; az orvosdoktori címért pl. 183 forintot.<sup>117</sup> A nagyszombati egyetem a jezsuita rend 1773-ban történt feloszlata után már nem sokáig működött a városban, miután Mária Terézia elrendelte az intézmény Budára költöztetését és ez nagyrészt Kempelen Farkas (→Pozsony) szervező munkájának köszönhetően 1777-ben megvalósult.

\*\*\*

**ZSÁMBOKI JÁNOS, *Sambucus* (Nagyszombat, 1531. június 1. – Bécs, 1584. június 13.) humanista történetíró, orvos, kartográfus.**

Bécsben, Wittenbergben, Strassburgban, Párizsban végezte tanulmányait. Padovában 1553-ban Oláh Miklós költségén orvostudományt tanult, 1557-ben Bolognában egyetemi tanár, 1564-től Bécsben Miksa és Rudolf császárok udvari orvosa és történetírója. A Duna-táji filológus humanizmus egyik kimagasló képviselője. Szoros kapcsolatai voltak francia és német tudósokkal, írókkal. Számos nyelven írt és beszélt. Európa-szerte ismert kézirat- és könyvgyűjteményének hatalmas anyaga

<sup>116</sup> Bél Mátyás erről a következőket jegyezte meg: „A joggal nem törődnek annyit. Naponta két negyedóránál többet nem nagyon adnak előadására. Ezért a jogban senki, a filozófiában sok, a teológiában kevés szerez doktori címet, noha megadhatja az egyetem azoknak, akik megérdemlik.”

<sup>117</sup> Fináczy Ernő a magyarországi közoktatás történetével foglalkozó művében írja: „A nagyszombati egyetem orvosi kara kétségkívül a legköltségesebb főiskolai intézmény volt ez idő tájt az egész monarchiában.”

alapján – amely a bécsi Nationalbibliothekba került – szövegkritikai kutatásokat végzett. Kisebb monografikus munkái mellett több értékes forrásmunkát tett közzé. Így az addig legteljesebb Janus Pannonius-kiadást (1569), Ransanus magyar történeti munkáját (1558). A teljes Bonfini-kiadáshoz kiegészítést írt. A magyar vonatkozású történeti munkák kiadásával jelentős szolgálatot tett az ország külföldi megismertetéséért. Francia, német és svájci tudósokkal levelezett, több mint 50 munkáját Bázelen és Antwerpenben adta ki. Latinul megírta Eger 1552-es, Szigetvár 1556-os ostromának sikeres visszaverését, Temesvár elcsúszását és Tokaj Schwendi Lázár által történt elfoglalását. Mint latinul verselő költőt is számon tartjuk, de legnagyobb sikerét kétségtelenül a számos kiadást megért emblémagyűjteményével (*Emblemata*, Antwerpen, 1564) aratta. A magyar törvények kiadása terén is szerzett érdemeket: megjelentette Werbőczy István *Tripartitum*-át, de elkészítette Magyarország térképét is (1566. évi Erdély-térképe Johannes Honterus, 1571. évi Magyarország-térképe Lázár diák munkájának magyaros névírású, kiegészített, javított változata). Halálát agyvérzés okozta. **F. m.:** *Emblemata, Cum Aliquot Nummis Antiqui Operis*, 1564 (a következő években számos további kiadása is megjelent, még franciául is).

### **NÁDASI JÁNOS (Nagyszombat, 1614 – Bécs, 1679. március 3.) jezsuita egyházi író, egyetemi tanár.**

Fiatalon előbb a ferencesek rendjébe lépett, később jezsuita lett. Miután Grazban, ill. Rómában bölcsész- és teológiai doktori oklevelet szerzett, a nagyszombati egyetemre került tanárnak. Ezután Rómába helyezték, ahol a Jézus Társaság évkönyveit szerkesztette, majd Bécsben III. Ferdinánd özvegyének lett gyóntatója. Mintegy 70 latin és magyar nyelvű teológiai művet írt. **F. m.:** *Reges Hungariae a S. Stephano usque ad Ferdinandum III*, 1637; *Vita S. Emerici*, 1644; *Maria Mater Agonizantium...*, 1648.

### **HIDI GERGELY (Szatmár, 1674. február 14. – Nagyszombat, 1705. március 6.) bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita áldozó pap és tanár.**

1689 őszén lépett a jezsuita rendbe, a bécsi egyetemen bölcséletet és teológiát hallgatott, majd doktor lett. Ezt követően Nagyszombatban bölcséletet tanított. Amikor 1704-ben a kuruc seregek elfoglalták Nagyszombatot, ő a pestises betegek ápolójának állt. A kórt maga is megkapta és 31 évesen elhunyt. 1701-ben megírta Magyarország honfoglalás előtti topográfiáját. A mű folytatását rendtársa, Timon Sámuel (→Tornyos) írta meg (*Celebriorum Hungariae urbium et oppidorum topographia* – Magyarország nevezetes városainak és mezővárosainak helyrajza, 1702). **F. m.:** *Philosophi Christiani effigies, e duplici prototypo symbolico et personali in purpuratis saeculi nostri et patriae philosophis expressa, nunc variis eloquentiae coloribus adumbrata*, 1699; *Celebriorum Hungariae Urbium Celebriora. Historico-Geographice Descripta & Comprehensa, Pars prima. Pannoniam Veteram complexa...*, 1701.

### **KÉRI BORGIA FERENC (Kenézlő, 1702. október 10. – Nagyszombat, 1768. december 1.) csillagász, fizikus, történész, egyetemi tanár.**

Nevét írják Kérynek is. A filozófiát és a teológiát a nagyszombati, majd a bécsi egyetemen végezte. Mint jezsuita tanár több helyen működött (Szokolca, Nagyszombat, Graz, Bécs), filozófiát, teológiát, görög nyelvet és fizikát adva elő. Magyarországra visszatérve előbb Budán, majd Kassán volt a papnevelde előljárója. 1735-től tanított a nagyszombati egyetemen, 1752–1754-ben és 1762–1764-ben az egyetem rektora. A csillagászat első művelője volt Nagyszombatban (1735–1736), még a csillagda felállítása előtt; műszereit (tükrös teleszkóp stb.) saját kezűleg kellett elkészítenie. Első rektorságának idejére esik a maga korában rendkívül jól felszerelt egyetemi csillagvizsgáló alapítása, és nagyon valószínű, hogy ebben neki is nagy szerepe volt. Csillagászáttal egyébként már korábban is foglalkozott, értekezést írt az 1729-1730-ban megfigyelt üstökösről. Munkásságának maradandóbb értékét képviselik távcsőépítői eredményei. Talán a híres angol tükrös távcsövek magas ára és nehéz beszerzési lehetősége késztette őt arra, hogy maga kísérletezzon homorú távcsőtükrök fémanyagának előállításával és csiszolásával. Kísérletei, amelyekkel az 1730-as évektől foglalkozott, oly sikeresek voltak, hogy kortársai és a későbbi jezsuita szerzők is a legnagyobb dicsőréssel emlékeznek meg munkájáról. Fizikai tárgyú művei közül három mechanikai, egy fénytani kérdésekkel foglalkozik. Könyvei korának fizikáját magas színvonalon tárgyalják és azt az eszmei küzdelmet tükrözik, mely a kartezianizmus és a newtonianizmus között akkor folyt. Kéri munkái a két szemlélet közti eklektikus álláspontot képviselik. Mint történész a bizánci forrásszövegek magyar vonatkozásait szedte össze. **F. m.:** *Dissertatio astronomica de cometa viso 1729 et 1730*, 1736; *Epitome historiae Byzantinae I–II.*, 1738–1742; *Dissertatio physica de Corpore generatim...*, 1752; *Dissertatio de causis motuum in corporibus*, 1754; *Dissertatio de luce eiusque proprietatibus*, 1756.

### **KÉRI BÁLINT (Nagyszombat, 1712. március 17. – Pozsony, 1763. július 21.) jezsuita pap, tanár, egyházi író.**

14 évesen lett a Jézus Társaság tagja. A bécsi egyetemen bölcséletet és teológiát hallgatott, majd egy évig Grazban tanított. Ezt követően Rómába zárandokolt, ahol magyar vezeklők lelkipásztora és tanítója volt. Később Grazban, Kassán, Győrött oktatott, végül Nagyszombatban lett tanár. A jezsuita rend képviselője is volt a pozsonyi országgyűlésben. **F. m.:** *Lusus poetici allegorici*, 1736; *Series banorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae chronologica ad annum saeculi huius trigesimum tertium producta*, 1737; *Introductio facilis in doctrinam de motu*, 1743; *Introductionis facilis in doctrinam de moto continuatio*, 1746.

**WEISS FERENC XAVER (Nagyszombat, 1717. március 16. – Buda, 1785. január 10.) jezsuita szerzetes, matematikus, csillagász.**

Tanulmányait Nagyszombatban végezte, előbb jezsuita iskolákban tanított, 1752-től a nagyszombati egyetem matematikatanára. Megbízta az egyetem csillagvizsgálójának megszervezésével, majd kinevezték igazgatóvá (1765). A nagyszombati csillagvizsgálót a XVIII. sz. derekának egyik legjobban felszerelt obszervatóriumává fejlesztette. 1756–1770 közti időszak nagyszombati észleléseit és megfigyeléseit önálló rendszeres kiadványként megjelentette *Observationes Astronomicae Annorum... in Observatorio Collegii Acad. Soc. Jesu Tyrnaviae...* címen 1757–1773 között minden esztendőben. Cikkei megjelentek a bécsi és berlini évkönyvekben is. A jezsuita rend 1773-ban történt feloszlata után királyi csillagász. Az egyetem Budára telepítésekor, 1777-ben a budai várban az obszervatórium létrehozója, majd igazgatója, ebben Hell Miksa tanácsadóként segítette. A budai csillagvizsgáló 1780-ra készült el, a megfigyelések még ebben az esztendőben elkezdődtek. A Jupiter-holdak fedésének, hold- és napfogyatkozásoknak, üstökösöknek a vizsgálata mellett egy érdekes új objektumot is rendszeresen megfigyeltek Budán, a William Herschel által 1781. március 13-án felfedezett Uránusz bolygót, melyet akkor még Hell nyomán Urániának neveztek. Emellett folytatta tanári működését is a Nagyszombatból átköltöztetett egyetemen. Megindította a rendszeres időjárási megfigyeléseket, és földmágneses méréseket végzett. Nagy érdeme, hogy tehetséges csillagász nemzedéket nevelt ki (Bruna Ferenc, Taucher Ferenc, Sajnovics János stb.). Értékes levelezését a pesti Egyetemi Könyvtár őrzi.

**REVICZKY ANTAL (Sátoraljaújhely, 1723. január 17. – Buda, 1781. december 15.) jezsuita pap-tanár, természettudós, bölcész és teológus.**

1738-ban lépett a Jézus Társaságba. Szakolcán 1741-ben társadalomtudományokat, 1742–1744-ben Nagyszombatban az egyetemen filozófiát, 1748–1749-ben a bécsi egyetemen matematikát tanult. 1750–1753 között Nagyszombatban teológiát hallgatott, majd a filozófia és a teológia doktorává avatták. 1745-ben Passauban kezdte tanári tevékenységét, 1746–1747-ben a pozsonyi gimnáziumban tanított. 1755–1759-ben a nagyszombati egyetem professzora volt. 1760-tól Budán élt, ahol rendházfőnökként, majd a jezsuita rend eltörlését követően apostoli főjegyzőként és plébánosként szolgált. Élete utolsó éveiben magyarországi tábori főpap és az Üdvöztetőről elnevezett lelkéri apát volt. Teológiai témájú művei mellett első-sorban tankönyvei fontosak, amelyekben fizikával, matematikával, csillagászzal és főleg botanikával (növényanatómiával, növénymorfológiával és növényfiziológiával) foglalkozott. **F. m.:** *Universae matheseos brevis institutio I–III.*, 1752–1753; *Elementa philosophiae rationalis seu logica in usum auditorum conscripta*, 1757; *Elementa philosophiae seu metaphysica in usum auditorum conscripta*, 1757; *Elementa philosophiae naturalis I–II.*, 1757–1758; *Tentamen physicum ex praelectionibus...*, 1758; *Astronomiae physicae juxta Newtoni principia brevium methodo scholastica ad usum studiosae juventutis*, 1760.

**SAJNOVICS JÁNOS (Tordas, 1733. május 12. – Buda, 1785. május 4.) csillagász, nyelvész, jezsuita szerzetes, a nagyszombati obszervatórium munkatársa.**

Jó módú Fehér megyei család sarja volt. A gimnáziumot Győrött kezdte és Budán fejezte be 1747-ben. Bölcséleti tanulmányait Nagyszombatban, a hittudományt Bécsben, a szaktanárt Győrött és Bécsben végezte. Pozsonyban és Egerben egy-egy évig volt tanár. 1758–1760-ban a bécsi udvari csillagvizsgáló intézetben Hell Miksának (→Hegybanya) volt tanársegédje, majd 1765-től 1772-ig a nagyszombati obszervatóriumban működött mint Weiss Ferenc asszisztense. 1768-ban Hell magával vitte Norvégia északi részébe, Vardö szigetére, hogy megfigyeljék a Vénusz bolygó 1769. június 3-án a Nap korongja előtt történő elvonulását. Az utazás eseményeit és élményeiket Sajnovics egy naplóban foglalta össze, de nagyszombati rendtársainak levelekben is beszámolt róluk. Ezeket először Herman Ottó (→Brezsnóbanya) jelentette meg 1893-ban *Az északi madárhegyek tájáról* c. könyvében. Az expedíció tudományos összegzését Hell Miksa vetette papírra. Méréseik pontosságát a korabeli szakmai körökben is nagyra értékelték, bár akadtak, akik megvádolták a két tudóst, hogy utólag korrigálták az adatokat. Sajnovics Hell ösztönzésére a helyszínen hozzáfogott a magyar-lapp nyelvrokonság kérdésének tisztázásához. Visszajövet Koppenhágában a dán tudós társaság előtt beszámolt eredményeiről és kinyomatta munkáját, amelynek Magyarországon, Nagyszombatban 1770-ben megjelent 2. kiadásában először közölte a *Halotti Beszéd* teljes szövegét is. 1770. január 19-én a Dán Királyi Akadémia tagjává választották Hell Miksával együtt. A magyar-lapp nyelvrokonságot hirdető tanítását itthon a nemesség felháborodással fogadta, de néhányan, így Pray György (→Érsekújvár) történetíró már az északi rokonság mellett foglalt állást. A sok támadás miatt lemondott további nyelvtudományi terveinek megvalósításáról, és a jezsuita rend feloszlását követően 1773-tól a budai akadémián a mennyiségtan tanára és a budai csillagvizsgáló adjunktusa volt. Műve, amely a finnugor-magyar nyelvhasználat első jelentős kísérlete, a történeti szemleletű és összehasonlító nyelvtudomány terén úttörő jelentőségű és külföldön is feltűnést keltett. Szorgalmas csillagászati észlelő volt, a budai csillagvizsgáló elavult műszereivel sok ezer megfigyelést hajtott végre. Csillagászati könyvecskéje (*Idea Astronomiae...*) kiemelkedő a korabeli ismeretterjesztés terén. **F. m.:** *Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*, 1770; *Idea Astronomiae honoribus regiae Universitatis Budensis dicata*, 1778.

**HORVÁTH KERERESZTÉLY JÁNOS (Kőszeg, 1732. július 13. – Buda, 1799. október 20.) jezsuita szerzetes, fizikus, nagyszombati és budai egyetemi tanár.**

A nagyszombati egyetemen teológiát tanult, majd a convictus igazgatója lett. 1769-től 1791-ig, nyugdíjba vonulásáig a nagyszombati egyetemen bölcseletet, majd az intézmény Budára költöztetése után a budai egyetem Mérnöki Intézetében (Institutum Geometricum) fizikát tanított. 1784–1785-ben az egyetem rektora. A legjelentősebb egykorú magyar fizikatan-

könyv-író. 1797-ben megjelent *Declaratio infirmitatis fundamentorum operis Kantiani* c. műve az első magyarországi reflexió Immanuel Kant filozófiájára. Korának egyik legtermékenyebb tankönyvírója volt. Munkáiban a Bécsben élt Makó Pál tankönyveire és más jeles szakmunkákra is támaszkodott, de több ponton túl is lépett azokon. Budán 1784-től Nemetz József és Pasquich János voltak a tanszéki munkatársai. Pasquich – később maga is professzor, majd a csillagvizsgáló igazgatója lett – német nyelvre fordította Horváth Keresztély János néhány latin nyelven közreadott munkáját. Tankönyveit, szakkönyveit nemcsak Magyarországon jelentették meg, hanem számos munkájából Augsburgban és Velencében is készült kiadás. Az utóbbiak között említjük a logika, a metafizika és az általános fizika, valamint a matematika alapjait tárgyaló tankönyvét. Az 1767-ben kiadott fizikájára Goethe is hivatkozott. E könyvében a szűkebben vett fizika és elektromosságban mellett foglalkozott a hegységkeletkezés, a vulkanizmus és a földrengések okaival is, összefoglalta a légkörről és a vízrajzról való alapvető tudnivalókat. Elsők között írt hazánkban statikai, hidrosztatikai, hidraulikai, gépészeti, mechanikai, aerosztatikai és pneumatikai szakkönyveket, utóbbiakat elsősorban a Mérnökképző Intézet hallgatói számára. 1782-ben jelent meg a szilárdtestek statikájáról és mechanikájáról írt műve, a következő évben hidrosztatikája és hidraulikája, 1784-ben pedig elektrosztatikája. **F. m.:** *Physica generalis*, 1767; *Institutiones metaphysicae*, 1767; *Institutiones physicae*, 1770; *Elementa matheseos I–II.*, 1772–1773; *Praelectionum mechanicarum partes III.*, 1782–1784; *Mechanische Abhandlung von der Statik und Mechanik*, 1785; *Elementa physicae*, 1790.

### **PILLER MÁTYÁS (Graz, 1733. április 25. – Buda, 1788. november 10.) osztrák származású természettudós, egyetemi tanár.**

1750-től a jezsuita rend tagja, 1763-tól a rend feloszlataásáig (1773) a bécsi Theresianum igazgatója. A rend feloszlataása után természetrajzból doktorátust tett és 1774-ben a nagyszombati egyetem bölcsészkarán szervezett általános természetrajz (állat-, növény- és ásványtani) tanszék tanára lett. Tankönyvét már a következő évben kiadta (később több kiadásban is megjelent). 1784-ben a pesti egyetem orvoskarán a különleges természetrajz tanára. 1782-ben Mitterpacher Lajossal (1734–1814) együtt tett hivatalos szlavóniai utazásokon természettudományos és néprajzi megfigyeléseket végzett. Új növényfajokat is leírt. Nagy értékű természetrajzi gyűjteményét az egyetemre hagyta. **F. m.:** *Elementa historiae naturalis I–III.*, 1775; *Iter per Poseganam, Sclavoniae provinciam...* (Mitterpacher Lajossal), 1783; *Collectio naturalium...*, 1792.

### **PLENK JÓZSEF JAKAB, Plenck (Bécs, 1735. november 28. – Bécs, 1807. augusztus 24.) orvos, egyetemi tanár.**

Mária Terézia 1770-ben nevezte ki és bízta meg a nagyszombati egyetem orvosi karán a sebészeti tanszék vezetésével. Gyakorlati sebészetet tanított, de szülészetből és szemészetből is tartott előadásokat. „Kiváltságos” tehetségű ember volt. 1768-ban megjelent latin nyelvű *Szülészet alapvonalai* című könyve több kiadást ért meg. Tankönyvek egész sorát írta, legjelentősebb az 1776-ban megjelent dermatológiája, a *Doctrina de morbis cutaneis*, mely (Linné rendszerének szellemében) a bőrbajok első tudományos alapon való osztályozása volt. A szembetegségekről írt híres tankönyvét még Japánban is kiadták. A fogak betegségeivel és törvényszerű orvostannal is foglalkozott. 1778-ban megjelent *Elementa chirurgiae* c. munkáját Rácz Sámuel (1744–1807), a pesti egyetem professzora (az első magyar nyelvű orvosi tankönyvek szerzője) *A borbélyáságnak eleji, melyet németül és deákul kiadott Plenck József, a ' borbélyáságnak tudósa, és Budán a ' borbélyoknak ' s bábáknak községes királyi tanítója* címmel 1782-ben magyarul is kiadta. 1783-ban II. József intézkedése nyomán<sup>118</sup> a bécsi Academia Josephina (katonai orvossebészeti akadémia) sebészeti, kémiai és botanikai tanára, majd a katonai gyógyszerárak igazgatója, a hadsereg fősebésze, királyi tanácsos lett. Botanikai tárgyú műveket is publikált – pl. *Elementa terminologiae botanicae ac systematis sexualis plantarum* (1796). Érdemei elismerésül 1797-ben magyar nemességet kapott.

### **PRANDT ÁDÁM IGNÁC (Pétevárad, 1739 – Pest, 1817. július 15.) orvos, egyetemi tanár.**

A bécsi egyetemen 1768-ban szerezte orvosdoktori oklevelét. 1770–1777-ben a nagyszombati egyetemen az élettan és gyógyszeratan közkedvelt tanára és éveken át az orvosi kar dékánja, 1774–1775-ben pedig az egyetem rektora is volt. Kereset publikált, a krakkói egyetemen abból a jegyzetből tanították a gyógyszeratant, amelyet nagy valószínűséggel nagyszombati hallgatói állítottak össze az előadásai nyomán. A nagyszombati egyetem áthelyezését követően ő is Budán, majd Pesten tanított, de 1810-től kezdve annyira megromlott az egészsége, hogy ez az előadásainak színvonalára is erősen kihatott, emiatt sok hallgató Bécsbe iratkozott át. Az orvostörténetírás csak egy könyvét tartja számon, ez az orvosi disszertációja: *Dissertatio inauguralis medica de vesicantibus* (1768).

### **WINTERL JÓZSEF JAKAB (Steyr, Ausztria, 1739. április 15. – Pest, 1809. november 23.) orvos, vegyész, botanikus, egyetemi tanár.**

Tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, orvos- és bölcsész doktorátust szerzett, de már az egyetemen botanikát is hallgatott. Felső-Ausztriában folytatott orvosi gyakorlatot, majd a magyarországi bányavárosok főorvosa lett. 1770-ben a nagyszombati egyetem orvoskarának felállításakor kinevezték a kémiai–botanikai tanszék tanárává és ezt a feladatot haláláig ellátta. Nagyszombatban fűvészkertet alapított. Nagyszombati működésének hatékonyságát az is jelzi, hogy az orvosi fa-

<sup>118</sup> Szállási Árpád orvostörténész szerint ez azért történt, mert keresztbe akart tenni a rebellis magyaroknak. Elrendelte ui., hogy a birodalom összes egyetemén bécsi tankönyveket használjanak, de Plenk Nagyszombatban és Budán írt munkáit nem lehetett megkerülni, emiatt inkább Bécsbe helyeztette át a szerzőjüket.

kultás végzősei közül öten kémiai, öten pedig növényteni témájú doktori értekezést írtak. Az egyetemmel együtt Budára, majd Pestre költözött. A dualisztikus kémiai rendszer<sup>119</sup> híve, ezt elsőként honosította meg Magyarországon. 1784-ben közölt elektrokémiai vizsgálataival már az akkumulátor elvi lehetőségét vetette fel. Felfedezte a rodanidos vasreakciót. Vércukorból kék festéket állított elő, megállapította, hogy kőszénből is előállítható kék festék, vizsgálta összetételét és figyelemre méltó eredményeket ért el. Jelentősek ásványvízelemzései. Nagy érdeme, hogy a botanikai oktatásba is bevezette a szemléltetést. 1784-ben a Józsefvárosban saját pénzen vásárolt telken megalapította a pesti botanikus kertet, ahol virágzó gyümölcsöst létesített. Számos hazai növényt ismert fel és a fűvészkert kiadott névjegyzékeiben (indexeiben) képekkel illusztrálva írta le új névvel jelölte őket. Kortársával, Tessedik Sámuellel (1742–1820) együtt az alföldi gyümölcsstermesztés egyik úttörője. Linné rendszeréhez ragaszkodott. Befejezetlen Indexében 1656 növényfaj nevét sorolta fel, 26 növény rajzát rézmetszetben mellékelte, de csak azt jelezte, hogy hány ismeretlen fajt talált. **F. m.:** *De metallis dubiis*, 1770; *Systematis themici*, 1773; *Index horti botanici Tyrnaviensis*, 1775; *Index secundus horti botanici Universitatis quae Pestini est* (név nélkül), 1788; *Die Kunst, Blutlaug und mehrere zur Blaufärberei dienliche Materialien in Grossen zu bereiten und solches zur Blaufärberei anzuwenden*, 1790; *Über das Brownische System*, 1798; *De aqua sotaria thermarum Budensium*, 1804.

#### **TRNKA VENCEL (Tábor, 1739. október 16. – Pest, 1791. május 12.) orvos, egyetemi tanár.**

Tanulmányait Prágában és Bécsben végezte. Orvosi oklevelét 1770-ben Bécsben szerezte. 1769-ben van Swieten a bécsi katonai kórház segédorvosává nevezte ki. 1770-ben a nagyszombati egyetemen az anatómia és a bonctan tanára lett. Swietennek többször is panaszkodott, hogy emberi hullák híján sem kutatni, sem oktatni nem lehet igazán az emberi test felépítését. Az uralkodón tanácsosának utasítása ellenére a megyék csak vonakodva szállították Nagyszombatba boncolás céljára a kivégzett bűnözők tetemét. A korszerű műszerek beszerzését is hiába sürgette. 1785–1786-ban az általános kórtan és gyógyszer-tan, 1786-tól 1791-ig a belgyógyászat professzora volt a Budára helyezett egyetemen, 1786–1787-ben az egyetem rektora. Sok minden iránt érdeklődő, polihisztor típusú ember volt. Nyolc nyelven (magyarul is) beszélt. Az akkori viszonyokhoz képest nagy, kb. 3000 kötetet számláló saját szakkönyvtárat sikerült létrehoznia, amelyet 1790-ben elárvereztek. Elsősorban oktatói tevékenységét tartják jelentősnek. **F. m.:** *Historia februm*, 1775; *Commentarius de tetano*, 1777; *De diabete commentarius*, 1778; *Historia cophoseos et barycoiae*, 1781; *Historia amauroseos... I-II.*, 1781( németül: 1790); *Historia ophthalmiae...*, 1783; *Historia febris...*, 1783 (németül: 1784); *De prolapsu ani*, 1785; *Historia rachitidis...*, 1787 (németül: 1789); *Historia tympanitidis...*, 1788; *Abhandlung über das Magenweh*, 1788; *Geschichte der englischen Krankheit*, 1789; *Historia haemorrhoidum... I-III.*, 1794–1795.

#### **SCHORETITS MIHÁLY (Horvátzsidány, 1741. szeptember 2. – Buda, 1786. március 3.) orvos, egyetemi tanár.**

Orvosi oklevelét Bécsben szerezte 1765-ben, majd a katonai kórház asszisztense lett. Később visszatért Magyarországra és Veszprém vármegye tisztiorvosa lett. 1770-től 1784-ig a nagyszombati, ill. pesti egyetemen a kórtan és az orvosi gyakorlat, valamint a gyógyszer-tan tanára, 1783–1784-ben rektor; 1780-ig a bölcsészeti kar igazgatója is. Kiváló pedagógus volt, de jelentős szakirodalmi tevékenységet nem fejtett ki.

#### **TEHEL LAJOS, Nagyszombat, 1769. március 24/26. – Pest, 1816. november 18/19.) orvos, bölcsész, természettudós.**

A pesti egyetemen 1793-ban szerzett orvosi oklevelet. 1810-ben az MNM természettárának első öre lett. Ásványtanal és közettannal foglalkozott, József nádor megbízásából a magyarországi kőszemeket is tanulmányozta és szép gyűjteményt hozott létre belőlük. A Jénai Mineralógiai Társaság tagja volt. Magyar főurakkal beutazta a Kárpátok több részét. Agyvérzésben hunyt el. Egy németül írt dolgozatában a Kárpátokban lehullott vasmeteoritról írt (*Auffindung einer neuen Masse Meteor-Eisen auf den Karpathen*, 1814).

#### **STULFA (SZÉKY) PÉTER (Nagyszombat<sup>120</sup>, 1769. május 26. – Pest, 1831 után) orvos, egyetemi tanár.**

A pesti egyetemen folytatott bölcsészeti, majd orvosi tanulmányokat, közben egy ideig Ürményi József gyermekei mellett volt nevelő. 1800-ban avatták orvosdoktorrá. 1799-től 1803-ig klinikai kórházi asszisztens volt. Részt vett mint katoniorvos az 1800–1801. évi nemesi felkelésben. 1803-tól Tolnay Sándor (1747–1818) professzor mellett az állatorvosi intézet adjunktusa. 1810-ben Prandt utódjává nevezték ki az orvosi gyakorlat, a sebészet és a patológia oktatására. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy Stulfa elődjével ellentétben magyarul is beszélt és 1809-től a pesti egyetemen már magyarul is kötelezővé tették az oktatást. 1810-től 1821-ig a sebészek részére rendelt gyógytani tanszék tanára a pesti egyetemen. Noha saját egyetemi jegyzetei alapján adott elő, tudományos eredményei szerények voltak. 1817-ben magyar nemességet kapott és Széklyre változtatta a családi nevét. Irodalmi tevékenységet nem fejtett ki, de 1831-ben mint tapasztalt gyakorló orvost még nyugalomba vonulása után is bevonták tanácsadóként a kolera leküzdésére alakult bizottságba.

<sup>119</sup> Az ő értelmezésében ez azt jelenti, hogy az ellentétes jellemű kémiai csoportok alkotják a vegyületeket.

<sup>120</sup> Más források szerint Nyitrán született.

**STEER MÁRTON (Nagyszombat, 1798. szeptember 6. – Nyitra, 1879. május 4.) orvos, egyetemi tanár.**

Egyik őse a skóciai katolikusüldözések elől menekült Erdélybe a XVII. sz. közepén. Apja, Steer Ferenc (meghalt 1806-ban) Nagyszombatban volt a latin iskola tanítója, anyja, Palsovits Julianna (1772–1868) egy tekintélyes nagyszombati családból származott: apja szenátor és polgármester is volt a városban. Steer Márton a gimnáziumot és az egyetemet is Bécsben végezte és 1824-ben szerzett orvosdoktori oklevelet (vele együtt tanult itt gyógyszerészetet unokatestvére, Steer Ferenc, aki később Kassán nyitott gyógyszerterápiát). 1826–1848 között Itáliában a padovai egyetem professzora volt. 1832-ben egy 55 oldalas munkát jelentetett meg a magyarországi kolerajárványról (*Cenni intorno la natura morbo che infieri nell'Ungheria nell'anno 1831 il nome Colera Asiatico*) és ebben számos magyarországi orvosra hivatkozik, sőt valószínűsíthető, hogy 1831-ben személyesen is megfordult Magyarországon. 1848 márciusában visszatért hazájába (Dörnyei Sándor úgy véli, hogy az osztrákok ellen lázadó olaszok osztrákbárát idegennek tartották, ezért szinte elmenekült Padovából) és Nyitrán telepedett le. Az nem bizonyítható, hogy itt orvosi praxist folytatott volna, sőt 1852-ben kérvényezte a padovai egyetemen, hogy ismét taníthasson, ezt azonban a rektor elutasította. Még Itáliában érdeklődni kezdett a selyemhernyó-tenyésztés iránt, 1844-ben a *Magyar Gazda* c. lapban egy cikket közölt a selyemhernyó-tenyésztésről. 1846-ban könyvecskét is írt a témáról *A selyemtenyésztés befolyása a családok és állodalmak jólétére. Felszólításul honfiaihoz* címmel. 1848-ban egy közoktatási reformtervezetet terjesztett be a pesti minisztériumhoz (*National Studienreformplan für Ungarn*). Ebben egyebek mellett szorgalmazta a természeti kincsek jobb kiaknázását, valamint a természettudományok szerepének növelését az oktatásban. Felfigyeltető az a javaslata is, hogy az iskolákban az egyes nemzetiségek nyelvét is tanítani kellene. A közoktatást négy fokozatban képzelte el: falusi (népiskola), kerületi, megyei (gimnázium), területi (akadémia) és országos tanintézet (egyetem). Az orvoskar kapcsán a gyakorlati képzés nagyobb szerepét hangsúlyozta.

**KRZISCH JÓZSEF FRIGYES, Kříž (Strašov/Cseho., 1812. szeptember 24.<sup>121</sup> – Bécsújhely/Wiener Neustadt, 1875. március 14.) kórházi főorvos Nagyszombatban, flórakutató, Nyitra megyei tisztiorvos.**

Egyetemi tanulmányait Bécsben kezdte és Prágában fejezte be, ahol 1837-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Néhány évig Männersdorfban volt kastélyorvos, 1847–1853-ban Holicsban városi orvos, 1854–1861 között Nagyszombatban a megyei kórház főorvosa és Nyitra vármegye tisztiorvosa volt. 1861-től előbb Badenban orvos, 1863–1869-ben Neukirchenben járási orvos, 1869-től haláláig Bécsújhelyen orvos. Szabad idejében elsősorban botanizált, a birodalom különböző területein (az osztrák Alpokban, Holics környékén és a Fehér-Kárpátokban, Nagyszombat környékén, a Magas- és az Alacsony-Tátrában stb.) növényeket gyűjtött. Herbáriumában állítólag kb. 7000 tétel volt. Magyar (*Magyar Gazda, Magyarhoni Természetbarát*) és német szaklapokban, évkönyvekben, valamint a *Pressburger Zeitung*-ban publikálta botanikai és florisztikai tárgyú dolgozatait. Több növényfaj és nemzetség Nyitra megyei előfordulását ő mutatta ki elsőként.

**TÉLFY IVÁN, Zima (Nagyszombat, 1816. június 18. – Budapest, 1898. augusztus 2.) klasszika-filológus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1864).**

1832–1834-ben a nagyszombati kat. papnevelőben tanult. 1834-ben a pesti egyetemen bölcsészeti doktorátust szerzett. 1834-től a bécsi Pazmaneum növendéke. 1837-ben kilépett a papnevelő intézetből és Triesztben hivatalnokként dolgozott. 1838-ban Pesten jogi vizsgát tett. 1841-től ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1846-tól a pesti egyetemen a görög nyelv és irodalom tanára, 1852-től a klasszika-filológia rendkívüli, 1868–1886-ban rendes tanára. Az ó- és újjörög nyelvvel és irodalommal foglalkozó dolgozatokat tett közzé. Mint műfordító is tevékenykedett. **F. m.:** *Magyarok őstörténete*, 1863; *A classica philologia encyclopaediája*, 1864; *Középkori verses regények*, 1883; *Újjörög munkák ismertetése*, 1894.

**HOLLÓSY JUSZTINIÁN ERNŐ (Nagyszombat, 1819. december 26. – Celldömölk, 1900. január 24.) bencés apát, csillagász, az MTA tagja (1863).**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, Pozsonyban fejezte be. 1835-ben lépett be a bencés rendbe, ahol a Jusztonián nevet vette fel. Győrben bölcséleti tanfolyamot végzett, Bakonybélben tanári oklevelet nyert. Matematika-fizika szakos tanári diplomát szerzett. A rend több középiskolájában tanított. Győrben öt évet töltött kezdő tanárként. Soproni tanár korában a természettudományok, különösen a természettan művelésére szánta el magát. Magyarra fordította és 1855-ben kiadta Schabus Jakab iskolakönyvét *Könnyen érthető alapelemei a természettannak alsó reál- és gimnáziumi iskolák számára* címen. A természettudományban való elmélyedés, a folyamatos ismeretgyűjtés eredményeként 1864-ben megírta *Népszerű csillagászat* című művét, amelyet az Akadémia a „magyar hölgyek díjával” jutalmazott. 1873–1874-ben Esztergomban volt gimnáziumi igazgató, majd haláláig Celldömölkön apát. Tudományos munkáját élete végéig folytatta, bár idejének nagyobb részében új és egyben utolsó lakóhelyének fejlesztésével foglalkozott. Nevéhez fűződik a zárda és az abban működő iskola létrehozása 1891-ben. Megtakarított pénzét és irodalmi munkásságának hozadékát az iskolára áldozta. Róla nevezték el az apátsági székház előtt és a templom körül lévő teret. 1863-tól az MTA tagja. **F. m.:** *A távcső történetének vázlat* (akadémiai székfoglaló), 1865; *A földfejlődés jégkorszakának fő okairól*, 1873; *A naprendszer égitestjeinek legősibb fejlődéséről*, 1874; *Adatok Győr megye földrajzi viszonyaihoz*, 1874.

<sup>121</sup> Más források szerint 1813-ban Žacléřben született.



**GENERSICH ANTAL (Nagyszombat, 1842. február 24. – Budapest, 1918. június 4.) patológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1906).**

Késmárkon és Eperjesen végezte középiskolai tanulmányait. 1865-ben szerzett orvosi oklevelet a pesti egyetemen. 1865–1868-ban Arányi Lajos (→Komárom) mellett tanársegéd a pesti kórbonctani intézetben, 1868-tól pesti Szent Rókus kórház kórboncnok főorvosa. Ösztöndíjjal ugyanebben az évben két éves külföldi tanulmányútra ment (Würzburg, Lipcse, Bécs, Berlin – itt Rudolf Virchow mellett dolgozott). 1870-től a kórbonctan nyilvános rendes tanára a kolozsvári sebészeti intézetben, majd 1872-től az újonnan létesített kolozsvári egyetem orvosi karán. 1870–1876-ban megalapította a kórbonctani intézet gyűjteménytárát; az orvosi karnak 1876–1877-ben dékánja, az egyetemnek 1877–1878-ban rektora volt. 1875-től Kolozsvár város tiszteletbeli főorvosa. 1895–1913-ban a budapesti egyetemen tanár, a II. Kórbonctani Intézet igazgatója, 1910–1911-ben az egyetem rektora. Kutatásai főként a tuberkulózissal, a humán és szarvasmarha tuberkulózis elkülönítésével, a szifilisz, a leukémia kórbonctanával, a torzképződéssel, kőképződéssel, trichinózissal kapcsolatosak. Számos közleménye jelent meg külföldi és hazai szaklapokban. Az 1991-ben Budapesten létrehozott Genersich Alapítvány minden évben Genersich-díjat adományoz a jelentős tudományos munkát felmutató kárpát-medencei magyar orvosoknak, orvostanhallgatóknak. **F. m.:** *A kolozsvári m. kir. tud. egyetem működéséről*, 1878; *A fejcsonkos torz*, 1880; *Hozzászólása a tuberculosis vitához* (Nemzetközi Belorvosi Nagygyűlés, Berlin), 1890; *Tetemvizsgálati jegyzőkönyv*, 1890; *A törvényszéki orvost érdeklő törvények és rendeletek*, 1894; *Törvényszéki orvostan* (Belky Jánossal), 1895.

**KLIMSTEIN JÓZSEF, Kőhalmi (Vác, 1843. február 14. – Nagyszombat, 1906. május 25.) tanár, egyháztörténeti író.**

Vácott és Esztergomban végezte a gimnáziumot, Nagyszombatban és Esztergomban a teológiát. Pappá szentelése után egy ideig lelkész, majd 1870-től a nagyszombati gimnázium tanára, 1898-tól igazgatója. Ekkor magyarosította Kőhalmira a nevét. Széles körű egyháztörténeti és irodalomtörténeti munkásságot fejtett ki. 1871–1906 között szerkesztette az *István bácsi naptárát*, amelyet Majer István (→Mocsonok) címzetes püspök, kúrti plébános – „István bácsi” – indított el 1856-ban. **F. m.:** *Madách Imrének Az ember tragédiája c. drámái költeményéről*, 1877; *Az egyház a szabadság légkörében*, 1884; *Pázmány Péter élete*, 1884; *Vázlatok Haynald Lajos bíboros érsek életéből 1816-1889*, 1889; *Emlékezés Simor János bíborokra*, 1891.

**PANTOCSEK JÓZSEF, ifj. (Nagyszombat, 1846. október 15. – Tarnok (Nagyatpolcsány), 1916. szeptember 4.) orvos, botanikus, mikropaleontológus.**

Id. Pantocsek József (Nagyatpolcsány, 1799. január 4. – Pozsony, 1872. június 24.) gyógyszerész, vízelemző, flórakutató fia. Iskolai tanulmányait Nagyatpolcsányban kezdte, gimnáziumba Nyitrára, majd Esztergomba járt. Göttingenben és Bécsben orvostudományt hallgatott az egyetemen. Bécsben 1875-ben orvosdoktor, majd Tarnokon körorvos lett. 1896–1914 között, nyugdíjba vonulásáig, Pozsonyban közkórházi igazgató főorvos. 1866-tól botanizált, 1872-ben fél évig tanulmányozta Hercegovina, Montenegró és Dalmácia flóráját és faunáját. 1880-tól főleg a kovamoszatok kutatásával foglalkozott és ezen a területen lett nemzetközi hírű tudós. Kovamoszat-gyűjteménye mintegy 6 000 példányt tartalmazott. A preparátumok túlnyomó része a budapesti MNM-ba került, de csak 900 maradt meg. 1973-ban ezeket felújították. Az általa leírt balatoni kovamoszatfaj, a *Cyclotella ocellata* a Magyar Algológiai Társaság jelképe lett. A több mint 1500 fosszilis és 1221 recens kovamoszatfajból, amelyet leírt napjainkban 8–8 fajt fogadnak el eredetiként. Több virágos növényt is ő fedezett fel elsőként. Széles körű szakirodalmi munkásságot folytatott. Számos új növényt írt le, nevét több faj viseli. Magyarországon elsőnek ő foglalkozott mikrofotográfiával. Mikroszkópos felvételeit bemutatta az 1885-i országos kiállításon, 1890-ben pedig az amatőr kiállításon, ahol aranyérmet nyert. Ő írta Borovszky Samu vármegyesorozatának Nyitra megyével foglalkozó részében a megye flóráját bemutató fejezetet. **F. m.:** *Adnotationes ad Floram et Faunam Hercegovinae, Crnagorae et Dalmatiae*, 1874; *Beiträge zur Kenntniss der fossilen Bacillarien Ungarns I – III.*, 1886–1892; *Die Bacillarien als Gesteinsbildner und Altersbestimmer*, 1894; *Adatok Nyitra megye moszatvirányához*, 1899; *Adatok Pozsony város és vidéke moszatvirányához*, 1902; *A balatoni kovamoszatok*, 1902; *A szilácsi finom andezittufa Bacillariai*, 1903; *A Fertő-tó kovamoszatviránya*, 1912.

**KÖNYÖKI ALAJOS GYÖRGY (Nagyszombat, 1856. december 16. – ? ) vegyész.**

Könyöki József (→Pozsony) fia. A müncheni Politechnikai Főiskolán 1877-ben kapott vegyész-mérnöki oklevelet. Ezt követően négy évet még külföldön töltött. A tübingeni egyetemen 1879-ben bölcsészdoktori címet szerzett, majd Németországban és Olaszországban járt tanulmányúton, ahol számos jelentős laboratóriumot felkeresett. 1881-től csehországi, később magyarországi gyárakban dolgozott. 1888-ban lett az Országos Kémiai Intézet vegyésze. 1899-ben kinevezték a fiumei magyar királyi vegykísérleti állomás vezetőjévé. Számos agrárkémiai tárgyú, a műtrágyázással kapcsolatos cikket közölt a különböző magyarországi és németországi folyóiratokban.

**RÉCSEY VIKTOR ALFONZ, Ritschl (Nagyszombat, 1858. július 11. – Bakonybél, 1908. október 14.) bencés tanár, könyvtáros, régész.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, Pannonhalmán és Győrött érettségizett. 1874-ben lépett a bencés rendbe, 1881-ben szentelték pappá. 1887-ben tett tanári vizsgát a budapesti egyetemen. 1887-ben Zalaapátiban betegeskedett, ekkor levéltárosként működött. 1888-ban ideiglenesen nyugdíjban [Celldömölkön](#), majd [Kassán](#) élt, ahol a húszezer

kötetes püspöki könyvtárat rendezte. A rend tagjaként Sopronban és Esztergomban volt tanár, 1894–1905-ben a pannonthalmi főapátság központi könyvtárának igazgatója és a levéltár őre. Nyugalomba vonulása után Bakonybélben élt. Munkásságának súlya a régészetre és a könyvtártudományra esik. Értékes régészeti anyagot gyűjtött a pannonthalmi múzeum számára, illetve a millenniumi kiállításra. Közreadta a pannonthalmi könyvtár ősnymotatványainak és régi magyar könyveinek a jegyzékét. Sopronban és Esztergomban római kori régészeti emlékek után is kutatott. **F. m.:** *Sopron ókori neve (Scarbantia) és a sopronmegyei római feliratok*, 1887; *Dr. Vámbéry Ármin élete és tudományos működése*, 1887; *A kassai püspökségi könyvtár codexének és incunabulumainak jegyzéke*, 1891; *Pannonia ókori mythológiai emlékeinek vázlata*, 1893; *Az esztergomi Szent Lőrinc templom maradványai*, 1893; *A kassai dóm síremlékei*, 1896; *Ősnymotatványok és régi magyar könyvek a pannonthalmi könyvtárban*, 1903–1904; *Szent László király leányának, Iréne császárnénak síremléke és bazilikája Bizáncban*, 1904; *A Rákóczi-templom Konstantinápolyban*, 1905; *A pannonthalmi képtár*, 1907.

### **OSZTERMAYER MIKLÓS (Nagyszombat, 1863. november 18. – Budapest, 1905) orvos, balneológus, szakíró.**

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában kezdte, az utolsó két évfolyamot Vácott végezte. A bécsi egyetem orvosi karán 1888-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. 1889-től Budapesten előbb kórházi orvosként, majd 1893-tól körorvosként működött. Magyar és német szakfolyóiratokban elsősorban sebészeti és nőgyógyászati dolgozatokat közölt. Balneológiával is foglalkozott, tagja volt egyebek között az országos balneológiai egyesületnek is. **F. m.:** *A sérvműtészetsnél előforduló hólyagsérülésekről*, 1896; *Sebészeti casuistika*, 1900.

### **SCHLESINGER LAJOS (Nagyszombat, 1864. november 1. – Giessen, 1933. december 16.) matematikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1902).**

Egyetemi tanulmányait Heidelbergben és Berlinben végezte, ahol 1887-ben doktorátust tett, 1889-ben magántanárrá képesítették. 1897-ben Bonnban rendkívüli tanár, 1897-től 1911-ig a kolozsvári egyetemen a matematika nyilvános rendes tanára. 1911-ben Budapestre nevezték ki, de még ugyanebben az évben Giessenbe hívták meg egyetemi tanárnak, 1930-ban nyugdíjazták. Főleg a függvényelmélet, a lineáris differenciálegyenletek témájával foglalkozott. Gauss komplex függvénytanai vizsgálatainak egyik folytatója volt és több tanítványát is bevezette ezekbe a kutatásokba. Eredményeket ért el a komplexváltozós közönséges differenciálegyenletek elméletének kidolgozásában; e kérdés legkiválóbb szakembereinek egyike volt abban a korban. Vizsgálatai ma is kutatásokra ösztönöznek. Értékesek matematikatörténeti dolgozatai. Sokat tett Bolyai János tudományos értékelése érdekében. **F. m.:** *Handbuch der Theorie der Linearen Differentialgleichungen I–III.*, 1895–1898; *J. Bolyai in Memoriam*, 1902; *Vorlesungen über lin. Differentialgleichungen*, 1908; *S. F. Gauss' Werke*, 1917; *Raum, Zeit und Relativitätstheorie*, 1920.

### **BALKAY BÉLA (Nagyszombat, 1865. március 23. – Budapest, 1917. június 18.) jogász, bányajogi szakíró.**

1893-tól Nagyszombatban, Komáromban és más városokban ügyvéd. 1897-től 1916-ig az Általános Kőszénbánya Rt. ügyésze, később cégvezetője volt. **F. m.:** *Magyar bányajog*, 1901; *Bíráskodásunk bányaugyekben*, 1902; *Bányatörvényünk reformálásának első kísérletei*, 1904; *Ein neues Berggesetz für Ungarn* (Wien–Leipzig), 1909.

### **KROLOPP ALFRÉD (Nagyszombat, 1872. január 25. – Mosonmagyaróvár, 1939. június 25.) mezőgazdasági szakíró, szerkesztő, akadémiai tanár.**

Családja Magyaróvárra telepedett le, így ő gyermekkorától kezdve már ebben a városban élt. Hazai és külföldi tanulmányok után a magyaróvári gazdasági akadémián a növénytan tanszéken tanított, 1900-tól a földművelési minisztérium szakoktatási osztályán dolgozott. Részt vett több nemzetközi gazdaság-oktatási kongresszuson. Levelező tagja volt az Association de la Presse Agricole-nak, tagja a British Highland szakoktatási bizottságának. 1904-től került vissza Óvárra, ahol az állattartó és az apró háziállatok tartását oktatta. 1905-től ismét a minisztérium munkatársa volt, és főleg a szakoktatás megújításának kérdéseivel foglalkozott. A polgári demokratikus forradalom idején 1918. december 10-én megalakították a Mezőgazdasági Oktatási Szakegyesületet, amelynek elnökévé őt választották. Az egyesület többek között az alábbi reformkövetelésekkel lépett fel: mezőgazdasági egyetem felállítása, az akadémiák főiskolákká történő emelése, választott dékáni tisztség létrehozása. A Tanácsköztársaság ideje alatt is a minisztériumban maradt: a népbiztosság szakoktatási osztályán dolgozott. Szerepvállalása miatt a Horthy korszakban mellőzték, 1920-ban nyugdíjazták. Szerkesztette a *Néptanítók Lapja* gazdasági mellékletét (1903–1910-ben) és 1914-től a *Vadászlapot*. **F. m.:** *Bosznia-Hercegovina mezőgazdasági viszonyai*, 1904; *L'enseignement agricole en Hongrie* (Vörös Sándorral), 1905; *Az aprójószág tartása és nevelése*, 1907.

### **KROLOPP HUGÓ (Nagyszombat, 1873. március 26. – Budapest, 1928. február 13.) közgazdász, egyetemi tanár.**

Krolopp Alfréd öccse. A magyaróvári mezőgazdasági akadémia elvégzése után előbb gazdatiszt, majd mint titkár és ipari szakelőadó az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnél (OMGE) működött. A nagybirtokosok érdekképviselői szervében a mezőgazdasági ipar fejlesztését propagálta. 1905-től a debreceni gazdasági akadémián, majd 1919-től haláláig a budapesti egyetem közgazdasági karán professzor, 1925–1926-ban dékán. 1910–1918 között tagja volt a magyar országgyűlésnek. A *Magyar Szesztermelő* c. szaklap felelős szerkesztője. 1910-ben nemzeti munkapárti programmal képviselővé vá-

lasztották. Tanulmányai és cikkei a *Köztelek* és a *Magyar Szesztermelő* c. szaklapokban jelentek meg. **F. m.:** *Mezőgazdasági kereskedelemtan*, 1906; *Mezőgazdasági gépek és eszközök vámtételei*, 1914.

**ALSZEGHY ZSOLT (Nagyszombat, 1888. február 12. – Budapest, 1970. január 14.) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1947).**

A budapesti tudományegyetemen 1909-ben bölcsészdoktori, 1910-ben tanári oklevelet szerzett. Állami gimnáziumi tanár Gyöngyösön és Budapesten, ahol utóbb a Tanárképző Intézet gyakorló gimnáziumában működött, 1935-ben egyetemi magántanári képesítést szerzett. A Képzőművészeti Főiskolán az irodalomtörténet tanára volt, 1935–1949 között a budapesti tudományegyetem tanára. Több tudományos tisztséget viselt: a Magyar Irodalomtörténeti Társaság titkára (1921–1937), szerkesztette az *Irodalomtörténet* c. folyóiratot, elnöke volt az Irodalomtörténeti Társaságnak (1941–1949). Szerkesztette az *Élet* c. kat. szépirodalmi hetilapot (1924–1935). Irodalmunk addig jórészt feltáratlan területeit kutatta (legrégibb drámai emlékeink, iskoladrámáink, a XVII. és a XVIII. sz. latin és magyar nyelvű irodalma, a magyar líra kevésbé ismert fejezetei a XVI. sz.-tól napjainkig). Igen jelentősek bevezetései ellátott gyűjteményes szövegkiadásai: a *Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig*, 1914; *Csiksomlyói iskoladrámák* (Szlávik Ferencel), 1914. Fontos tankönyvírói munkásságot fejtett ki, Sik Sándorral és Brisits Frigyesel írt középiskolai magyar nyelv és irodalmi tankönyveit a húszas évektől 1948-ig használták. Az MTA 1947-ben rendes tagjává választotta, de a kommunista hatalomátvételt követően 1949-ben megfosztották akadémiai tagságától, csak 1989-ben (posztumusz) állították helyre. **F. m.:** *Illei János élete és írói működése*, 1908; *Magyar tárgyú latin jezsuitadrámák*, 1911; *A magyar reformáció és antireformáció temetési énekei*, 1916; *Magyar lírikusok*, 1921; *A művészeti alkotás*, 1922; *A XIX. század magyar irodalma*, 1923; *A XVII. század magyar lírai költészete*, 1935; *Nemzetietlen-e irodalmunk úgynevezett „nemzetietlen kora”?*, 1942; *Faludi Nemes emberének magyar rokonai*, 1943.

**BAKOS GUSZTÁV (Nagyszombat, 1918. augusztus 2. – Waterloo [Kanada], 1991. október 1.) csillagász, egyetemi tanár.**

Magyar születésű csillagász, egyetemi tanulmányait a prágai Károly Egyetemen végezte 1940-ben, majd Nagyszombatban tanár. 1946-ban Hollandiába ment, a leideni obszervatóriumban dolgozott, 1951-től Kanadában a Dominion Obszervatórium (Ottawa), utóbb a torontói David Dunlap Obszervatórium munkatársa. Rövid ideig az USA Smithsonian Intézetében, és a Dearborn Csillagvizsgálóban (Illinois) is kutató, 1967-ben kinevezték a kanadai Waterloo Egyetem fizikai tanszékére, itt megalapította az egyetemi csillagvizsgálót, amelyet tiszteletére „Gustav Bakos Obszervatórium”-nak neveztek el és évente Bakos Emlékkonferenciát is rendeznek. Vizuális csillagpárok mérésével, továbbá fotometrikus és spektroszkopikus csillagpárokkal (fedési változókkal) foglalkozott, tanulmányozta az elektronikus mérési technika lehetőségeit. Emellett közreműködött a hallgatók szakdolgozataihoz szükséges észlelések végrehajtásában is. Szívesen foglalkozott a szlovákiai és magyarországi hallgatókkal. A Csehszlovák Tudományos Akadémia 1973-ban tagjává választotta. **F. m.:** *Photometric and spectrographic Investigation of Visual Binaries*, 1959.

## NAGYTAPOLCSÁNY (Topolčany)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már az őskorban lakott volt. A várost a XII. sz.-ban német telepek alapították és először 1173-ban említik *Tupulchan* alakban. Vára a XIII.-XIV. sz.-ban épülhetett, ma már jobbára romos állapotú. 1910-ben 6399 lakosából 3259 volt szlovák, 2110 magyar és 965 német. 2011-ben 27 177 lakosából 24 930 szlovák, 241 magyar és 155 cseh volt. Első állami iskolája 1903-ban, gimnáziuma 1936-ban nyílt meg. A város ismert szülöttei: Szabolt Ferenc (1653. március 2. – Nagyszombat, 1709. október 5.) jezsuita pap, egyházi író; Aranyosy (Gold) János (1781. december 17. – Vác, 1810. január 21.) piarista pap, költő; id. Pantocsek József (1799. január 4. – Pozsony, 1872. június 24.) gyógyszerész, flórakutató, a pöstyéni gyógyfürdő vizének és iszapjának vegyi elemzője; Bernfeld Jónás (1835 k. – Debrecen, 1890) debreceni rabbi; Gorka Géza (1895. szeptember 6. – Verőce, 1971. szeptember 25.) keramikuskészítő, Kossuth- és Munkácsy-díjas; Rudolf Vrba (eredetileg: Walter Rosenberg) (1924. szeptember 11. – Vancouver, 2006. március 27.) farmakológus, neurológus, egyetemi tanár, akinek Alfréd Wetzlerrel (Nagyszombat, 1918. május 10. – Pozsony, 1988. február 8.) sikerült megszöknie a birkenau-auschwitzi koncentrációs táborból és egy jelentésben hozták a világ tudomására, hogy a németek tömegesen legyilkolják a zsidókat<sup>122</sup>; Robert Fico (1964. szeptember 15.–), Szlovákia miniszterelnöke (2006–2010, ill. 2012–). Itt hunyt el: Nyáry Rudolf (Gbellán/Egbelény, 1828. május 30. – 1900. augusztus 22.) esztergomi kanonok, vallási és egyházi író.

\*\*\*

**BEDNÁRI MIHÁLY (Nagytopolcsány, 1682 – Trencsén, 1728. január 13.) jezsuita szerzetes, bölcseleti doktor.**

Miután a jezsuita rend tagja lett néhány évig a kőszegi gimnáziumban tanított, ezt követően a kassai jezsuita akadémián bölcseletet oktatott. Utolsó éveiben a trencsényi rendház főnökeként működött. **F. m.:** *Philosophia morum I-II.*, 1715–1716; *Stratagemata Martis Hungarici*, 1716.

<sup>122</sup> Az ún. Vrba-Wetzler jelentés, amely 32 oldalon foglalja össze a szörnyűségeket. Ennek nyomán sikerült a magyarországi zsidók deportálását leállítani 1944. július 9-e után.

**MAI (MAY) HENRIK (Nagytapolcsány, 1816 k. – Budapest, 1906. június 28.) orvos, bölcséleti doktor, főreáliskolai tanár, író.**

Középiskolai tanulmányait Budán végezte, a prágai Károly-Ferdinánd egyetemen szerzett orvosi oklevelet. Ezt követően a pesti egyetemen bölcséleti doktorrá avatták. Az 1850–1860-as években a budai főreáliskola tanára volt, de közben orvosként is praktizált. 1879-ben vonult nyugalomba. Könyvtárából Ignác nevű fia 1879-ben antikváriumot hozott létre. Másik fia, Mai Manó (Pest, 1855. május 24. – Budapest, 1917. július 24.) császári és királyi udvari fényképésszmester és szakíró volt, akinek 1894-ben épült háza ma a magyar fotográfusok központja. **F. m.:** *Der Erzvater im Byzantischem Reiche, oder Teresis pädeutischer Allegorie*, 1855; *A korszellem hajdanában. Eredeti költői színmű négy felv.*, 1894.

**CSIPPÉK JÁNOS (Nagytapolcsány, 1845 – Budapest, 1916. október 8.) gyógyszerész, gyógyszerészettörténész.**

A pesti tudományegyetemen 1867-ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. Garamszentkereszten, majd 1876-tól Nagytapolcsányban gyógyszerész, 1905-től Budapesten a „Szentcsalád” gyógyszerár tulajdonosa. 1897 és 1908 között több gyógyszerészettörténeti publikációja jelent meg a felvidéki gyógyszerészet történetéről, Besztercebánya XVII. századi és a szerzetesrendek XVIII. századi gyógyszerárairól a *Gyógyszerészeti Hetilapban*, a *Gyógyszerészi Közönyben*, a *Gyógyszerészi Értesítőben* és a *Gyógyszerészek Lapjában*. A Felvidéki „olejkárokról” (házaló gyógyszerárusokról) és a safrányosokról szóló néprajzi tárgyú dolgozatait az MNM Néprajzi Osztályának Értesítőjében tette közzé 1907–1910 között.

**KOMLÓSSY FERENC (Nagytapolcsány, 1853. április 23. – Esztergom, 1915. október 3.) kanonok, pozsonyi prépost, író, történész, lapszerkesztő, országgyűlési képviselő.**

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán, Esztergomban és Kecskeméten végezte. 1875-ig teológiát hallgatott az esztergomi papnevelőben, majd a budapesti tudományegyetemen bölcsészetet tanult és 1879-ben bölcsészdoktori, 1880-ban tanári oklevelet szerzett. 1881. június 29-én pappá szentelték. Számos helyen szolgált, egyebek között Modorban, Garamkövesden, Csúzon és Muzslán is. Az 1880-as években a nagyszombati főgimnázium tanára volt. A Mérsékelt Antisze-mita Párt színeiben országgyűlési képviselőként politizált is. Több újságnak (*Fővárosi Napilap*, *Népnevelő*, *Katholikus Tan-ügy*) volt a szerkesztője, ill. főszerkesztője. Történésként egyháztörténettel és jogtörténettel foglalkozott. **F. m.:** *Bosznia és Hercegovina jogviszonya Magyarországhoz a középkorban 1103–1528*, 1879; *Bosznia és Hercegovina története a legré-gyibb időkől napjainkig*, 1882; *Assisi szent Ferenc hétszázados emléke*, 1882; *Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története*, 1897.

**KELECSÉNYI KÁROLY (Nagytapolcsány, 1854. szeptember 16. – Tavarnok, 1914. február 1.) entomológus, jegyző.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a gimnáziumot Nyitrán és Esztergomban végezte. Budapesten először a katonatisztek képező, később Ludovika Akadémiaként ismertté vált felsőoktatási intézményben tanult, majd a tudományegyetemen joghallgató lett és itt szerzett jogi oklevelet. Tanulmányai befejeztével Tavarnokon lett körjegyző. Az 1870-es évek közepétől foglalkozott a madarak, majd a lepkék és a bogarak megfigyelésével és gyűjtésével. Entomológusként nemcsak Nyitra és Nagytapolcsány környéke, hanem egész Magyarország, sőt a Balkán (Bosznia-Hercegovina) lepke- és bogárfa-unáját tanulmányozta. A boszniai gyűjtőexpedícióról a *Bogarárszati utam Boszniába és Hercegovinába / Coleopterologische Reise nach Bosnien* c. tanulmányában számolt be, amely 1900-ban a *Rovartani Lapok*ban jelent meg. Számos külföldi kuta-tóval állt kapcsolatban, több új bogár- és lepkefajt fedezett fel. Írásait rendszerint a *Rovartani Lapok*ban közölte. Lepke- és bogárgyűjteménye mintegy 100 000 egyedet tartalmazott. **F. m.:** *A Nyitramegyei Nagy-Tapolcsány környékének bogár- és lepkefaunája*, 1896.

**BUZNA DEZSŐ (Nagytapolcsány, 1898. január 15. – Budapest, 1976. november 7.) állatorvos, mikrobiológus.**

A budapesti Állatorvosi Főiskolán végzett (1921). Az állatorvos-doktori oklevelének megszerzése (1922) után asszisz-tens lett a Bakteriológiai Intézetben. 1926-tól a kecskeméti Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara, majd az Állami Oltó-anyag-termelő Intézet bakteriológusa. 1933-tól 1961-ig, nyugdíjba vonulásáig a budapesti Országos Állategészségügyi Inté-zet oltóanyag-ellenőrző osztályának vezetője volt. Nevéhez több állatgyógyászati oltóanyag megfelelő biológiai ellenőrzési módszerének kidolgozása és gyakorlati alkalmazása fűződik. Tudományos vizsgálatainak eredményeit elsősorban folyóirat-okban tette közzé. **F. m.:** *Az alkohol baktériumölő hatása*, 1923; *Baromficholera elleni aktív immunizálási kísérletek anilin festékanyagokkal előlt levestenyészetekkel*, 1931; *Adatok a lépfene elleni aktív immunizáláshoz* (Schmiedhoffer Gyulával), 1938.

## **NAGYTÁRKÁNY (Velké Trakany)**

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő település környéke már az újkőkorban lakott volt. A régészek a vonaldiszes kerá-miák és a pilinyi kultúra népének az emlékeit tárták fel. A falu már XIII. sz. végén létezett és a Tárkányi család birtoka volt. Ké-sőbb kialakult és önállósult Kistárkány és Nagytárkány. A helységet először 1320-ban említik az írott források *Tharkan* alakban.

Nagytárkányban volt kastélya Zemplén vármegye alispánjának, Pachot Ferencnek, aki Balassi Bálint húgát, Balassa Annát vette feleségül. A költő, akinek 2006 júniusától szobra is van a településen, 1585-ben született fiát, Balassa Jánost a községben neveltette húgánál, azt követően, hogy a gyermek anyja, Dobó Krisztina 1589-ben elhunyt. A faluban van eltemetve gróf Mailáth Antal (1796–1875) Zemplén vármegye főispánja, a XIX. sz.-i reformkor egyik jeles képviselője, akihez Kazinczy üdvözlő verset írt főispáni beiktatása alkalmából. A család egy másik tagja, aki szintén a nagytárkányi sírboltban nyugszik, Mailáth József, perbenyiki birtokán botanizált és külföldi szárnyasokat gyűjtött. 1873-ban a sátoraljaújhelyi piarista gimnáziumnak 100 kötetet adományozott. 2005 júliusában helytörténeti múzeum nyílt a településen. A falunak 1910-ben 1120 magyar lakosa volt. 2011-ben 1425 lakosából 1115 magyar, 238 szlovák, 8 ukrán, 4 cigány, 3 ruszin, 1 német és 56 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**SENNYEY LÁSZLÓ, báró (Nagyvárkony, 1632. május 6. – Nagyszombat, 1702. január 13.) jezsuita író, egyetemi tanár.**

1648-ban lépett a jezsuita rendbe. Tanulmányait Bécsben és Grazban végezte, majd ugyanitt lett a filozófia és a teológia tanára. Később a nagyszombati egyetemen tanított, amelynek rektora is volt egy időben. Ekkoriban naplót is írt, ez a budapesti Egyetemi Könyvtárban található, nyomtatásban egyelőre nem jelent meg. 1666-ban ő alapította újra a nagyszombati egyetemi nyomdát, amely 1663-ban leégett. Hittérítőként Erdélyben is működött. Az 1687. évi pozsonyi országgyűlésen egyik kezdeményezője volt annak a döntésnek, amely alapján befogadták Magyarországon a jezsuita rendet. Római utazásáról latin nyelvű útinaplókat írt (1687, 1693, 1696). **F. m.:** *Examen quadripartitum Ordinandorum*, 1686; *Conclusiones Canonico-juridicæ*, 1691.

## NAGYVENDÉG (Vel'ké Hoste)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környékén már az újkőkorból éltek emberek. A régészek a lengyeli kultúra és a hallstatti kultúra népének emlékeit tárták fel. A mai falu feltehetően a XI. sz.-ban keletkezett, de első írásos említése *Wendegye* alakban csak 1329-ből való. 1910-ben 423 szlovák lakosa volt. 2011-ben 574 lakosából 559 volt szlovák.

\*\*\*

**DUBOVSKÝ JÁNOS (Nagyvendég, 1654. november 29. – Kassa, 1710. október 8.) jezsuita pap, matematikus, egyetemi tanár.**

A trencséni gimnáziumban tanult, ahol 1672-ben belépett a jezsuita rendbe. Egyetemi tanulmányait Nagyszombatban végezte, ahol később maga is tanított. Felváltva adott elő Nagyszombatban, illetve a kassai akadémián, ahol a kancellári tisztséget is betöltötte. Nagyszombatban egyházjogot, Kassán matematikát is oktatott. Egyik tanártársával, Székely Ferencsel (Balassagyarmat, 1657. május 16. – Ungvár, 1715. szeptember 22.) megszerkesztette az első magyarországi trigonometriai táblázatokat. **F. m.:** *Canon sinuum, tangentium et secantium ad partes radii 100.000*, 1694.

## NASZVAD (Nesvady)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő településen az 1940-es évek elején Szőke Béla (→Malacka) régész vezetésével honfoglalás kori sírokat tártak fel, de első írásos említése csak 1269-ből való *Naswod* alakban. Népese falu volt mindig, jobbára katolikus magyarok lakták, bár kis létszámú ref. gyülekezete is volt. Egyfajta szigetnek számított, miután sem a vasút, sem a fontosabb közutak nem érintették, ez a két vh. közötti években kedvezett a népi mesterségek (pl. takácsmesterség, kosárfonás) fejlődésének. A faluban régi hagyományai vannak az amatőr színjátszásnak, éneklésnek és újabban a nyári napforduló táján minden évben megrendezik a Tűzvirág fesztivált, ahol különböző táncgyűttek, éneklőcsoportok stb. lépnek fel, valamint a népi mesterségek művelői is bemutatják munkáikat. Az utóbbi időben művésztelep is működik a fesztivál idején, ahol festők, szobrászok, tűzzománc-művészek dolgoznak. Itt született Futó Ernő (1922. április 27. – Ógyalla, 1991. február 20.) üzleti eladó, az ógyallai temetkezési vállalat igazgatója, gombaszakértő és piaci gombaellenőr. Szülőhelye környékén elsőként foglalkozott az ott előforduló gombákkal, néhány, nálunk korábban nem ismert gombafajt is felfedezett. A helységnek 1900-ban 3852 lakosa volt, ebből 3734 magyar és 106 szlovák. 1930-ban a Csehszlovákiához került Naszvadon 5128-an éltek (4628 magyar, 379 szlovák). A II. vh. után sok magyart csehszlovák kényszermunkára vittek, a családok 70 %-át pedig Magyarországra (elsősorban Szőnybe) telepítették, miközben több mint 1200 magyarországi és romániai szlovákot költöztettek be. Ez lényegesen megváltoztatta nemcsak a nemzetiségi arányokat, hanem a falu felekezeti megoszlását is. A katolikusok mellett a reformátusoknak, evangélikusoknak, baptistáknak és más felekezeteknek is van templomuk vagy imaházuk. 2011-ben a falunak 5068 lakosából 2717 magyar, 1809 szlovák és 334 roma volt.

\*\*\*

**HORVÁTH KATALIN (Naszvad, 1944. október 22. –) nyelvész, egyetemi docens.**

Családját 1947-ben Magyarországra telepítették. A budapesti Radnóti Miklós Gyakorló Gimnáziumban érettségizett 1963-ban. 1964-től az ELTE BTK magyar–könyvtár szakos hallgatója volt. Később a könyvtár szak helyett az általános és alkalmazott nyelvészet speciális szakot vette fel és 1970-ben magyar nyelv és irodalom szakos tanári, valamint általános és alkalmazott nyelvészet szakos előadói oklevelet szerzett. Kezdetben egy általános iskola napközijében dolgozott, majd 1971–

1972-ben az Állami Gorkij Könyvtárban volt alkalmazásban. 1973–1978 között a budapesti XIII. kerületi Katona József Szak-középiskola magyartanára volt. 1978-ban lett az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének tudományos ösztöndíjasa, majd doktorandusza. 1979-től az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének oktatója (1979–1982: tanársegéd, 1982–1995: adjunktus, 1995-től docens). 2000–2003 között közreműködött a Veszprémi Pannon Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének megalapításában és irányításában. 2006-tól a Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének docense. *Transzformációs csoportok a magyarban* (1983) c. doktori értekezésében a mai magyar nyelv transzformációs csoportokat képező igéinek több szempontú (etimológiai, morfológiai, szintaktikai és szemantikai) elemzését végezte el. Legfontosabb kutatási témái a trópuselmélet, a névelmélet és etimológia, továbbá a szinkronia és a diakronia, ill. a szintaxis és a szemantika viszonyának a kérdései, a mondatelmélet és a mondat történet. *A rész és az egész. A rész–egész viszony szerepe a nyelv működésében* (1994) c. kandidátusi értekezésében annak a bizonyítására tett kísérletet, hogy a nyelvben szerepet játszó különböző rész–egész relációknak alapvető szerepük van mind a nomináció két fő típusában (eredeti, ill. metaforikus megnevezés), mind a három központi trópus (szinekdoché, metonímia és metafora) létrejöttében és működésében. Foglalkozik az eszperantóval, és tagja volt annak a témabizottságnak is, amely a középiskolai magyartanások továbbképzésében, valamint a középiskolai anyanyelvi képzés megújításában vállalt feladatot. Két említett könyvén kívül mintegy 60 szakdolgozatot is publikált, a különböző szakmai konferenciákon tartott előadásai pedig tanulmánykötetekben láttak napvilágot. 60. születésnapja alkalmából munkatársai és egykori tanítványai „...még onnét is eljutni túlra...” (2004) címmel egy nyelvészeti és irodalmi tanulmányokat tartalmazó kötetet jelentettek meg.

## NÁMESZTÓ (Námestovo)

Az egykori Árva vármegyében fekvő települést 1557-ben Thurzó Ferenc (1510/1520 között – Árva vára, 1576, március 17.) nyitrai püspök és árvai örökös főispán alapította. 1558-ban *Námestowje*, 1593-ban *Námestovo*, 1625-ben *Námestov* alakban említik a korabeli források. A helység volt a központja az 1671. évi Habsburg-ellenes felkelésnek, amelyet egy itteni polgár, Pika Gáspár vezetett. Őt 25 társával egyetemben később kivégezték. 1776-ban kapott a település városi jogokat. A XVIII. sz. második felétől egyre több zsidó is letelepedett a városban. 1910-ben 1577 lakosából 1271 szlovák, 158 német és 140 magyar volt. 2011-ben 7936 lakosából 7488 szlovák volt.

\*\*\*

**WESZELOVSKY KÁROLY, *Veselovský* (Námesztó, 1818. november 2. – Árvaváralja, 1892. november 12.) orvos, orvos-statisztikus, a közegészségügy reformjának élharcosa, meteorológiai megfigyelő.**

Árva megyei szlovák családból származott. Apja Veszele községből költözött Námesztóba, és a családnév is ebből ered. Anyja Hamuljak Anna volt, annak a Martin Hamuljaknak (1789–1859)<sup>123</sup> a nővére, aki a szlovák irodalom terjesztésében jeleskedett és az első szlovák nyelvű almanach – *Zora* [Hajnal] – kiadója volt. Egyik sógora, Andreánszky Sámuel (1799–1860) námesztói gyógyszerész, a városka polgármestere és Štúr lelkes híve volt. Másik sógora a szlovák nemzeti himnusz szövegének írója, Janko Matúška (1821–1877) volt. Weszelovszky elemi iskolai tanulmányait szülővárosában, a gimnáziumot Trstenán és Besztercebányán végezte. A pesti egyetemen orvostudományt hallgatott és az 1843/44. tanév végén szerzett orvosdoktori oklevelet. Évfolyamtársai között olyan, később híressé vált tudósok voltak, mint Lumniczer Sándor (1821–1892) vagy Markuszovszky Lajos (→Csorba). Doktori értekezését az agyvelőgyulladásról írta. Diplomáját megszerelve szülővárosában telepedett le, 1847 végén az árvai uradalom orvosa lett és ezt a feladatát haláláig végezte, miközben Árva megye törvényszéki orvosi tisztét is ellátta. Orvosi munkája mellett rendszeres meteorológiai megfigyeléseket is végzett. 1849-ben megnősült, neje Cziruly Zsófia (1834–1866) 8 gyermekkel áldotta meg. Orvosi munkáját nehéz körülmények között végezte (fejletlen úthálózat, zord éghajlati viszonyok, általános szegénység stb.). A nagy gyermekhalandóságot és a gyakori súlyos betegségeket tapasztalva statisztikai szempontból is elemezte a térség egészségügyi helyzetét. Ő hívta fel a figyelmet a jód-ban gazdag polhorai ásványvízforrás jótékony hatására különösen a pajzsmirigy megnagyobbodás és a nyaki mirigyek tbc-és duzzanata (skrofulózis) okozta bőrelváltozások kezelésében. Orvosi munkája mellett rendszeres meteorológiai megfigyeléseket is végzett, sőt egy alkalommal a Természettudományi Társulatnak beszámolt az 1858. január 15-i zsolnai földrengésről is. 1865-ben maga is a társulat tagja lett. Indulásától (1857) kezdve állandó munkatársa volt az *Orvosi Hetilap*nak, amelyben egyebek mellett Árva megye egészségi és meteorológiai viszonyairól is cikket írt. Szlovák származása ellenére Weszelovszky nem rokonszenvezett a szlovák nemzeti mozgalommal, emiatt még testvérei is renegátnak tartották, sőt a *Pešťbudínské vedomosti* (Pest-budai Hírek) c. szlovák újság „a szlovák nemzet halálos sátánja”-ként jellemezte. Egyre szorosabb kapcsolatot ápolt a magyar tudományosság képviselőivel és a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlésein több alkalommal is előadást tartott. Első alkalommal 1863-ban, a Pesten rendezett IX. vándorgyűlésen az *Árva megye orvosi helyirata* c. tanulmányát olvasta fel. Ez idő tájt már felvetődött az egészségügy reformjának az igénye, egy bizottságot is létrehoztak, amelynek erre vonatkozó javaslatát Weszelovszky Károly dolgozta ki *Javaslat a közegészségi és orvosi ügyek rendezéséről* címmel. Ezt először a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1865-ben Pozsonyban rendezett XI. vándorgyűlésén vitatták meg. Ebből a dolgozatról csupán egy alaposan lerövidített és módosított változat látott napvilágot nyomtatásban, a teljes szöveget 2013-ban jelentette meg a Madách-Posonium Kiadó dr. Kiss László (→Palást) szerkesztésében és bevezető tanulmányával (*A reform égető szüksége – Dr. Weszelovszky Károly 1865-ös javaslata a közegészségügy rendezéséről*).

<sup>123</sup> A Pozsony melletti Gútor róla kapta mai szlovák nevét (Hamuliakovo)

Weszelovszky tanulmánya volt az alapja a közegészségügy rendezésével foglalkozó, 1876-ban elfogadott XIV. törvénycikknek. Számos elképzelését és javaslatát csak jóval később valósították meg. Élete végéig fontosnak tartotta az orvosi statisztikát, de kivált azt, hogy fel kell tárnai a magas morbiditás (halálozási arány) valódi okait. Egy évvel halála előtt, 1891-ben jelent meg az MTA égisze alatt *Éghajlati viszonyok Árvaváralján, 1850–1884-ig terjedő észlelései alapján* c. több mint 500 oldalas munkája.

## NECPÁL (Necpaly)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő település környékén már az i. e. 3. évezredben is laktak emberek a régészeti ásatások tanúsága szerint. A falut először 1269-ben említik egy peres ügy kapcsán. IV. László király a *terra Nochpal* nevű birtokot 1287-ben Marchan fia Jánosnak adományozta. A XVI. sz.-ban a lakosság ev. hitre tért, 1592-ben már ev. gimnáziuma is volt a helységnek. R. k. templomának falain Szent Lászlót ábrázoló freskók láthatók. Itt született Ivánka Sámuel (1761. november 22. – Bélagyulafalva, 1842), a necpáli iskola rektora, kéziratok és okiratok gyűjtője, Farkas András (Rimaszombat, ? – Rozsnyó, 1836. november 5.), rozsnyói ev. gimnáziumi igazgató veje és Greguss Ágost (→Eperjes) sógora; Hruz Mária (1791. augusztus 26. – Pest, 1849. május 17.), Petőfi Sándor édesanyja; Lahner György (1795. október 6. – Arad, 1849. október 6.) honvéd vezérőrnagy, a 13 aradi vértanú egyike. Szülőfalujában szülőháza helyén egy emlékoszlop áll, amelyet minden esztendőben megkoszorúznak. Ugyancsak a faluban született Justh Gyula (1850. január 13. – Budapest, 1917. október 9.) politikus, országgyűlés képviselő, a Függetlenségi és a Negyvennyolcas Párt elnöke, Justh Zsigmond (1863–1894) író testvére. A falunak 1910-ben 1085 szlovák lakosa volt. 2011-ben 879 lakosából 776 volt szlovák.

\*\*\*

**LOOS JÓZSEF (Necpál, 1839. december 11. – Budapest, 1878. július 7.) nyelvész, pedagógus, tankönyvíró.**

A középiskolát Besztercebányán, az egyetemi tanulmányokat Bécsben végezte, tanári képezését azonban Pesten szerezte meg klasszika-filológiából. 1862-től előbb helyettes, majd rendes tanárként a besztercebányai főgimnáziumban tanított. Az intézmény tanári könyvtárának őreként újrarendezte és leltározta az állományt, kiadta annak katalógusát is. 1872-től a budapesti V. kerületi kat. főgimnázium tanárává nevezték ki. Halálának körülményei nem ismeretesek, feltehetően fürdés közben a Dunába fulladt. **F. m.:** *Mluvnica nemeckého jazyka*, 1864; *A magyar, német és tót nyelv szótára*, 1869–1871/1896; *Tót népmesék mytológiájához* (németül is), 1872.

## NEGYED (Neded)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1113-ban *Niget* alakban említi a zobori apátság oklevele. Nevét abból eredeztetik, hogy lakói negyeddel adóztak jövedelmükből földesuruknak. 1701-ben már iskoláját is említik a források. 1910-ben 4479 lakosának túlnyomó része magyar volt. A II. vh. után sok magyar családot Csehországba deportáltak, ill. Magyarországra telepítettek. Helyükre több száz szlovákot telepítettek be. 2011-ben 3301 lakosából 1820 magyar, 1241 szlovák, 103 cigány, 12 cseh és 122 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**SZABÓ ALAJOS (Negyed, 1818. október 14. – Budapest, 1904. március 13.) orvos, állatorvos, a pesti állatorvosi intézet tanára.**

A gimnáziumot Nagyszombatban, a bölcséletet Pozsonyban végezte. A pesti tudományegyetemen orvostudományt hallgatott és itt szerezte orvos-sebészdoktori, szülész- és szemésmesteri és állatgyógyászati oklevelét. Külföldi tanulmányútja után 1846-tól az állatgyógyintézet előadó segédje volt. Vegytant is tanult és egyebek között engedélyt kapott a szódavízyártásra is. 1848-ban a jászkun honvédszászlóalj főorvosa. 1850-ben azért állították hadbíróság elé, mert a szabadságharc idején tábori kovácsokat képezett. 1851-ben a pesti állatorvosi intézet rendes tanára, 1853-tól igazgató tanára 1875-ig. Igazgatóként sikerült elérnie, hogy a Múzeum körüli Kunewalder házát a Pesti császári-királyi Állatgyógyintézet számára megvásárolják. A Kunewalder féle nagy épület az orvosi kar zoológiai (Margó Tivadar), élettani (Csermák Nepomuk János) tanszékeinek és sebészeti (Balassa János) és szülészeti (Semmelmweis Ignác) klinikájának is otthona volt a ház bal oldali szárnyában. Az 1850-es években tagja volt a keleti marhavész leküzdésére kiküldött orvosi bizottságnak. 1876-ban Rákospalotán nyilvános jogú nevelő- és tanintézetet alapított. Újságírással és szerkesztéssel is foglalkozott Dr. Negyedi néven. 1856-ban *Magyar Néplap* címmel hetilapot indított. 1860-tól a *Pesti Hírnök* c. politikai napilapot adta ki 1862-ig. 1868. január 1-jén Klapka Györggyel és Szentkirályi Móriccallyal megindította a *Századunk* c. politikai lapot, amely 1869. november 30-án a *Pesti Naplóval* egyesült, s amelynek 15 éven át belső munkatársa maradt. Az *Egyetemes Magyar Encyclopedia* szerkesztésében is közreműködött. **F. m.:** *Mentőszerek rögtöni élet veszélyekben*, 1842; *Veszetség vagy ebdüh...*, 1850 (1851–1852-ben német, román, szlovák és szerb nyelven is megjelent); *A hasznos háziállatok életkórisméje*, 1852; *A hasznos emlősállatok bonc- és élettana*, 1852; *Szavatosság az állatkereskedésnél* (törvényjavaslattal), 1868; *A háziállatok bonctana...*, 1877; *A keh*, 1878; *Küllemtan*, é. n.

**DÉCSY GYULA (Negyed, 1925. március 19. – Bloomington/USA, 2008. december 30.) nyelvész, egyetemi tanár.**

Az elemi iskolát szülőfalujában kezdte, az érsekújvári gimnáziumban érettségizett 1943-ban. A gimnáziumban négy éven át Kálmán Béla nyelvész volt a magyartanára, míg a szlovák nyelvet Kovács Endre oktatta, aki később történészként vált ismertté. Egyetemi tanulmányait 1943 őszén a pesti műegyetem gépészmérnöki szakán kezdte, majd néhány hónapig közgazdaságtant hallgatott, végül 1944 elején a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–történelem szakos hallgatója lett. 1946–1947-ben Pozsonyban tanult, majd Budapesten fejezte be az egyetemet, miután családjával 1947-ben Magyarországra telepítették. 1948-ban a budapesti Tudományegyetemen bölcsészeti doktorátust szerzett (disszertációjának címe: *A szlovák társadalmi és nemzeti fejlődés fő irányai*). Az MTA Nyelvtudományi Intézetében kezdte tudományos pályáját, akkoriban elsősorban szláv nyelvekkel foglalkozott, de később a finnugor nyelvek kutatójaként vált ismertté. Az 1956-os magyar forradalom után Nyugatra menekült. Rövid ausztriai tartózkodást követően Németországba került. 1957–1959-ben a göttingeni egyetem magyar lektora volt. 1959-től a hamburgi egyetemen a finnugor nyelvészet magántanára, 1965-től rendes tanára, 1969–1977 között a Finnugor Szeminárium igazgatója. 1977-től Bloomingtonban, az Indiana Egyetem urál-altáji tanulmányok tanszékének (később: Közép-eurázsiai Tanszék) vezetője volt. 1958 óta társszerkesztője, 1967 óta szerkesztője volt a Németországban megjelenő *Ural-Altaische Jahrbücher* c. évkönyvnek. Magyar nyelvű írásai főleg az *Új Látóhatárban* és a *Katolikus Szemlében* jelentek meg. Bloomingtonban már 1966-ban tundrai nyenyec chrestomathiát (idézetgyűjteményt) publikált. Később elsősorban nyelvi rekonstrukcióval, ill. Európa nyelvi képével foglalkozott. **F. m.:** *Der Münchener Kodex I-II.* (1958, 1966); *Die ungarischen Lehnwörter der bulgarischen Sprache*, 1958; *Einführung in die finnisch-ugrische Sprachwissenschaft*, 1965; *Yurak Chrestomathy, Developmental Work on Material in West Siberian Language*, 1966; *Die linguistische Struktur Europas. Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft*, 1973; *Sprachherkunftsforschung I-II.* (1977, 1981); *Global Linguistic Connection*, 1983.

## NEMESDICSKE (Dyčka)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést 1899-ig hivatalosan Dicskének nevezték. Első írásos említése a XIV. sz. ötvenes-hatvanas éveiből való. 1358-ban a nyitrai káptalan előtt tett örökösödési szerződésben szerepel Dichkei Miklós fia János neve, 1367-ben a verebélyi érseki szék irataiban pedig *Dychke olvasható*. A falunak az évszázadok során sosem volt 6-700-nál több lakosa. 1910-ben 421 magyart számoltak meg. 1975-ben Verebélyhez csatolták. Itt született Nehéz Imre (1733. április 3. – Nyitra, 1783. június 22.) nyitrai kanonok, egyházi író; Nehéz Károly (1826 – Dicske, 1859. november 25.) újságíró, családfakutató, honvédszázados az 1848/49-es szabadságharc idején.

\*\*\*

**HORHY MIHÁLY (Dicske, 1780. szeptember 24. – Pest, 1856. február 5.) mezőgazdász, a mezőgazdaság gépesítésének úttörője.**

Iskolai tanulmányait Nyitrán, Pozsonyban, mezőgazdasági és természettani tanulmányait a bécsi egyetemen végezte. 1805-ben gr. Zichy István palotai és csicsói, majd 1816-ban gr. Esterházy Nepomuk János Veszprém vármegyei, 1827-ben válamennyi birtokának vezetője lett. 1823-ban és 1841-ben Ny-Európában (Szászország, porosz Szilézia, Anglia stb.) tanulmányozta a gazdaságokat, főleg a juhtenyésztést. 1848-ban az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) földművelési, 1851-ben gép- és műtani szakosztályának elnökévé választották. 1852-ben Angliából cséplő- és aratógépeket hozott be. A Bakony flórájának kutatásával is foglalkozott, kéziratát (*Flora Bakonyiensis*) a zirci apátsági könyvtár őrzi. Több magyarországi és külföldi gazdasági és természettudományi társaság tagja volt. Tekintélyes, elsősorban természettudományi és gazdasági témájú műveket tartalmazó könyvtárát unokája, Schvarcz Gyula (1839–1900) történész, egyetemi tanár, művelődéspolitikus, az MTA tagja örökölte, aki kétéves korától nagyapja házában nevelkedett.

## NEMESKAJAL (Kajal)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1297-ben említik a források. Iskolájáról a legkorábbi feljegyzés 1790-ből való. 1910-ben 1457 magyar lakosa volt. 2011-ben 1499 lakosából 891 magyar, 496 szlovák, 11 cigány és 88 ismeretlen nemzetiségű volt. A faluban született: Szokolay Antal (1879. november 8. – Esztergom, 1951. február 13.) esztergomi kanonok, egyházi író; Chemez Árpád (1921. március 21. – Biatorbágy, 2010) festő, népi fafaragó, néprajzi gyűjtő.

\*\*\*

**MEISEL TIBOR (Nemeskajal, 1929. május 25. – Budapest, 1986. augusztus 13.) vegyészmérnök, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait Galántán kezdte, az érsekújvári gimnáziumban folytatta, a II. vh. után pedig egy budapesti gimnáziumban érettségizett. Egyetemi tanulmányait a Veszprémi Vegyipari Egyetemen kezdte meg, majd a budapesti műegyetemen folytatta, és itt szerezte meg vegyészmérnöki oklevelét 1954-ben. 1954–1956 között tanársegéd a BME<sup>124</sup> Hadmérnöki

<sup>124</sup> Budapesti Műszaki Egyetem



Karán, s innen került át az általános (és analitikai) kémiai tanszékre (1956–1969: adjunktus, 1969–1982: docens, 1982-től professzor). A szerves vegyületek szerkezetvizsgálata, termoanalitikája és funkciós csoportjainak elemzése terén végzett kutatásaival nyerte el kandidátusi (1967), ill. doktori tudományos fokozatát. Eredményeit 91 dolgozatban foglalta össze. Oktatóként több alkalommal dolgozott külföldi egyetemeken: Egyiptomban (Kairó, 1973), Irakban (Bagdad, 1974), Indiában (Chandigarh, 1974, 1979), Peruban (1977) és Venezuelában (Caracas, 1977). **F. m.:** *Analitikai kézikönyv* (társszerző), 1974; *Analitikai kémiai kislexikon* (társszerző), 1978; *Analysis by Physical Methods*, 1978; *A kémiai analízis termikus módszerei* (A kémia legújabb eredményei 64.), 1986.

## NEMESKOSZTOLÁNY (Zemianske Kostol'any)

Az egykori Bars, később Nyitra vármegyében fekvő település 1331-ben *Coztulan* alakban szerepel először írott formában egy határleírásban, bár a hozzátartozó Alsóelőcöt már 1232-ben említik a nyitrai püspökség birtokösszeírásában. Legtekintélyesebb birtokosai a Kosztolányi család tagjai voltak. Kosztolányi Dezső, a kiváló költő és író is innen eredeztette gyökereit. A faluban született Kosztolányi György (1431–1489), humanista nevén Georgius Polycarpus de Kostolan, Hunyadi Mátyás diplomatája és titkára; Tobiáš Masník (1640–1697) szlovák ev. pap, tanító, naplóiíró, aki a latin és a német mellett cseh nyelven is írt. A falunak 1910-ben 524 szlovák lakosa volt, 2011-ben 1697 lakosából 1557 szlovák volt.

\*\*\*

**RAICSÁNI GYÖRGY, *Rajcsányi* (Nemeskosztolány, 1669. szeptember 8. – Marosvásárhely, 1734. július 5.)<sup>125</sup> jezsuita pap, filozófus, bölcseleti és teológiai doktor, egyetemi tanár.**

1687 novemberének végén lépett a jezsuita rendbe. A bécsi és a grazi egyetemen tanult. A nagyszombati egyetemen grammatikát, ékesszólást és bölcseletet tanított, később ugyanitt a teológia tanára lett. 1722–1726-ban Rómában magyar gyóntató volt, eközben megtanult olaszul, franciául és spanyolul is. 1726-ban tért vissza Magyarországra, 1728–1729-ben a nagyszombati egyetem rektora, majd kancellárja volt. 1729-ben Kassán a főiskola kancellárja és a nyomda igazgatója volt. 1732-től Kolozsvárott házfnök és az ottani akadémia igazgatója volt. Felső-Magyarországon és Erdélyben gyakran tett egyházlátogatásokat. Egyik erdélyi vizitátori körútján érte a halál. Öccse, **Raicsáni János (Nemeskosztolány, 1671. június 23. – Nagyszombat, 1733. március 12.)<sup>126</sup>** ugyancsak jezsuita paptanár volt, több magyar nyelvű vallási témájú könyvet is kiadott. Raicsáni György fontosabb munkái: *Harmonia Philosophica*, 1706; *Ars recte philosophandi*, 1707; *Bellum contra hostes capitales*, 1717; *Conclusiones scientiae practicae*, 1718; *Instructio confessarii et poenitentis*, 1719.

## NEMESMARTONFALA (Martinová)

Az egykori Gömör és Kis-Hont vármegyében fekvő települést 1899-ig hivatalosan Martonfalvának nevezték. Első írásos említése 1427-ben történt *Martonfalua* alakban egy adóösszeírásban. 1910-ben 278 magyar lakosa volt. 2011-ben 230 lakosából 127 magyar, 48 roma és 40 szlovák volt.

\*\*\*

**FRIEDRICH ENDRE (Martonfalva, 1878. május 30. – Budapest, 1952. január 29.)** piarista tanár, könyvtáros, történétíró.

Teológiai és bölcsészeti tanulmányait Budapesten végezte. 1901-ben szerezte tanári oklevelét és ekkor pappá is szentelték. Bölcsészdoktori címét 1904-ben kapta meg. 1903–1907-ben Veszprémben dolgozott. 1907-ben Vácott, 1908-tól Budapesten volt tanár. Haláláig a kegyesrend könyvtárosaként és levéltárosaként is tevékenykedett. Történeti kutatásai első-sorban rendjének múltjára terjedtek ki, de tanulmányozta a magyar oktatásügy történetét és több könyvben foglalkozott gróf Batthány Lajos életével is. Tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak és a Magyar Pedagógiai Társaságnak. **F. m.:** *Halápy Konstantin emlékezete 1698–1752*, 1903; *A veszprémi Szent Anna-kápolna története 1742–1907*, 1907; *A budapesti piarista telek története*, 1914; *Gróf Batthány Lajos utolsó napjai*, 1927; *Gróf Batthány Lajos laibachi fogsága*, 1930; *Gróf Batthány Lajosné*, 1998.

## NEMESÓCSA (Zemianska Olča)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő települést 1264-ben *Oucha* néven említik először az írott források. A földműveléssel, állattenyésztéssel és szőlőtermesztéssel foglalkozó faluban a XIX. sz.-ban szeszgyár, tejüzem, téglagyár és kavicsbánya is működött. Itt született Juraj Žudel (1929–2009) szlovák történész és földrajztudós, egyetemi oktató. A falunak 1910-ben 1782 magyar lakosa volt. 2011-ben 2462 lakosából 2014 volt magyar és 372 szlovák.

<sup>125</sup> A MKL szerint 1670. szeptember 8-án született és 1734. július 3-án halt meg.

<sup>126</sup> A MÍÉM szerint Nyitrán született.

\*\*\*

**VÉGH ADORJÁN (Nemesócsa, 1848 – Nemesócsa, 1899. február 12.) földbirtokos, műgyűjtő, amatőr régész.**

A Csalóközben: Nemesócsán, Ekelén, Nagykeszin, Tanyban és Nagylélen kőkorszaki eszközöket gyűjtött, ezeket később a komáromi történeti és régészeti múzeumegyletre hagyta, amelynek alapítói között ő is ott volt. De talált nyolc emberi csontváz is, amelyek korát több ezer évesre becsülik. A Nagykeszi határában végzett ásatások során kvarcitból, serpentinből és csillámpalából készült csiszolt kőbalták is előkerültek. 1876-ban részt vett a budapesti nemzetközi régészeti konferencián, 1879-től tagja volt az Országos Régészeti és Embertani társulatnak is. Néprajzi és műtárgyakat, sőt legyezőket is gyűjtött. Írásait elsősorban a *Komáromi Lapokban* és az *Archeológiai Értesítőben* közölte. **F. m.:** *Az Árpád-kori királyok pénzei*, 1861; *A nemesócsai pogány magyar temető Végh Adorján kertjében* (Komáromi Lapok, július 1880); *A halomdombi leletekről* (Arch. Ért. VII., p. 166–171), 1887.

**KORBULY GYÖRGY (Nemesócsa, 1903. április 18. – Michigan-City/USA, 1978. november 1.) orvos, orvostörténész.**

Középiskoláit Nagyszombatban és Komáromban, egyetemi tanulmányait Halléban, Berlinben, Zürichben és Budapesten végezte. 1932-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. A Pajor Szanatóriumban kezdett, majd 1936-tól a 2. számú Szülészeti Klinikán dolgozott. 1938-ban az Orvos-továbbképzés Központi Bizottságának titkára, 1941-ben az Állami Bábaképző Intézet igazgatója lett. 1936-ban egyetemi magántanári képesítést nyert. Az ókori orvostudomány tárgyköréből adott elő a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karán. Főbb kutatási területei a pannóniai római orvosi emlékek, a hazai nőgyógyászat, Semmelweis és a magyar szülészet története és az egészségvédelem magyarországi fejlődése. Rendszeresen publikált hazai és külföldi szaklapokban. 1937-től, a Budapesti Királyi Orvosegyesület Orvostörténeti Szakbizottságának elnökeként sokat tett a magyar orvostörténelem oktatásának fejlesztéséért, népszerűsítéséért, az egyesületi Orvostörténeti Múzeuma gyűjteményeinek gyarapításáért. 1944-ben kitelepített intézetét kísérve elhagyta Magyarországot. 1945-től az USA-ban élt, ahol különböző gyógyintézetekben szülész-nőgyógyász főorvosként dolgozott. 1954-től nyugalomba vonulásáig a chicagói egyetemhez tartozó nőgyógyászati klinika másodprofesszora volt. Utolsó éveiben a Michigan-tó partjának növényvilágát és állatvilágát tanulmányozta. Versek is írt. **F. m.:** *Aquincum orvosi emlékei*, 1934; *A magyar szülészet bölcsőköre*, 1936; *Semmelweis és Cederschjöld*, 1938; *Almás Balogh Pál Némethoni naplója 1825-ből*, 1938.

**LAKY ZOLTÁN (Nemesócsa, 1925 –) katonatiszt, pszichológus, főiskolai tanár.**

A budapesti Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 1957-ben szerzett oklevelet. A magyar néphadseregben szolgált katonatisztként, legtovább a Honvédelmi Minisztérium Kiképzési Csoportfőnökségén dolgozott, majd a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán pszichológiát oktatott. Már korán a pszichológia felé fordult az érdeklődése és felismerte, hogy a hadseregben nem mindig elegendők a polgári pszichológusok ismeretei és tapasztalatai. 1963-ban az ELTE-n pszichológusi, 1965-ben pedagógia, 1969-ben bölcsészdoktori diplomát is szerzett. Az ő ösztönzésére egyre több hivatásos katona végezte el a pszichológia szakot. Ő is szerepel az *Önarckép háttérrel: magyar pszichológusok önéletrajzi írásai* (szerk.: Bodor Péter, Pléh Csaba és Lányi Gusztáv, 1998) c., 33 magyar pszichológust bemutató kötetben. **F. m.:** *Tiszti pálya: Pályatükrök*, 1972; *Katonapedagógiai és pszichológiai tanulmányok I–IV.* (társszerző), 1972–1974; *Katonai kiképzés (oktatás) általános módszertana*, 1974; *A katonák pszichológiai felkészítése. Katonapedagógiai és pszichológiai tanulmányok IV.*, 1974.

## NÉMETPRÓNA (Nitrianske Pravno)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már az i. e. 6.–5. évezredtől kezdve lakott volt (moustier-i kultúra, lengyeli kultúra, bronzkori szekerceleletek, lausitzi kultúra, hallstatt, La Tène stb.). A mai települést német aranybányászok alapították a XII. sz. derekán. Első írásos említése 1393-ból való. 1430-ban már városként említi Luxemburgi Zsigmond oklevele. 1866-ban ezt a rangját elveszítette. 1910-ben 2366, zömében német lakosa volt. 2011-ben 3197 lakosából 2855 szlovák és 60 német volt.

\*\*\*

**BRESZTYENSZKY BÉLA (Németpróna, 1786. augusztus 5. – Tihany, 1851. február 15.) bencés szerzetes, bölcsészdoktor, matematikus, akadémiai tanár, az MTA levelező tagja.**

A gimnáziumot Privigyén kezdte, Székesfehérvárott folytatta és fejezte be. 1803 novemberében lépett a Szent Benedek szerzetesrendbe, majd Pannonhalmán bölcseletet és teológiát tanult. 1810. augusztus 30-án szentelték pappá. 1810-től a győri gimnáziumban és akadémián tanított. 1813-ban doktori címet szerzett. 1836-ban lett az MTA levelező tagja, 1838. február 3-án tihanyi apáttá nevezték ki. A jénai mineralógiai társaság is tagjává választotta. Elsősorban matematikai tárgyú művei ismertek. *Kis geometria, Mechanika magyar nyelven* (1835) c. munkái kéziratban maradtak. **F. m.:** *Lectiones academicae ex mathesi adplicata in usum suorum auditorum conscriptae*, 1819; *Elementa arithmeticae generalis seu algebrae*, 1824; *Elementa geometriae et trigonometriae planae, in commodum suorum auditorum conscripta*, 1827; *Elemente matheseos purae in usum academiaram Budae I-II.*, 1829–1830.

**LOCZKA JÓZSEF (Németpróna, 1855. március 14. – Budapest, 1912. március 8.) ásványkémikus.**

Középiskolai tanulmányait Léván, Besztercebányán és Nyitrán végezte. A budapesti tudományegyetemen főleg kémiát, azonkívül ásványtant, matematikát és fizikát is hallgatott. A középiskolai tanári oklevél megszerzése (1880) után Bécsben tanult tovább. 1880-ban még egy tornatanári tanfolyamot is elvégzett. 1882-től haláláig mint vegyész az MNM-ben működött. Hazai és külföldi ásványokon kívül Krenner József Sándor által felfedezett számos új ásványt és sok régészeti tárgyat is elemzett. Több analitikai módszert tökéletesített és az ásványok kémiai szerkezetének megállapításával is foglalkozott. Cornelio August Doelter (1850–1930) bécsi egyetemi tanár *Handbuch der Mineralchemie* c. művének munkatársa volt. Számos tanulmánya és cikke a *Földtani Közlönyben* jelent meg. **F. m.:** *Ásvány-chemiai vizsgálatok*, 1880; *Hazai bronzkori tárgyak vegyelemzése*, 1889; *Adatok a pyrit kémiai constitúciójának ismeretéhez*, 1892.

### **LÁNYI JÓZSEF (Németpróna, 1868. június 29. – Budapest, 1931. szeptember 28.) püspök, egyháztörténész.**

A budapesti egyetemen végezte a teológiát és 1894-ben doktorált. 1892-től a besztercebányai préposti hivatal levéltárnoka, majd a korponai népiskola igazgatója, 1898–1899-ben Jánosgyarmaton plébános volt. 1900–1906 között Ferenc Ferdinánd főherceg, trónörökös magyar nyelvtanára. 1906–1919 között nagyváradi kanonok, felszentelt püspök. A román megszállást követően Budapesten telepedett le. **F. m.:** *Az egyházi festészetről*, 1888; *Az Itala és Vulgata*, 1890; *A szyr, khald és arab diakritikus jelek*, 1891; *Nabukodonozor büntetése*, 1891; *Az eskü kánonjogi szempontból*, 1894; *A valláserkölcsei nevelés fontossága korunkban*, 1896; *A nőemancipáció és a katolikus egyház álláspontja*, 1904.

### **LÁNYI EDE (Németpróna, 1881. március 13. – Szeged, 1950 után) r. k. pap, tanár.**

Középiskolai tanulmányait Privigyén és Nagyszombatban végezte. 1906-ban Pozsonyban filozófiát, 1912-ben Innsbruckban teológiát végzett, 1915-ben a budapesti tudományegyetemen történelem–latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1914–1922 között felváltva Pécsen és Kalocsán kollégiumi tanár volt. 1922-től a szegedi jezsuita bölcséleti főiskolán biológiát, filozófiát, retorikát tanított. 1949–1950-ben a szegedi Szent Gellért szeminárium rektora volt. **F. m.:** *Ösztön és ész*, 1910; *Vörös naplóm*, 1919; *Kassai vértanúk*, 1920; *Jézus Krisztus királyi fölségjoga*, 1926.

## **NÉVER (Neverice)**

Az egykori Bars vármegye területén található települést először 1156-ban említik *Neuerci* alakban. A név alapja valószínűleg a szláv *neverici* hitetlen szó. Itt született Foriss Antal (? – Nádas, 1798. május 28.) kat. plébános, egyházi író. A falunak 1910-ben 585 lakosából 351 szlovák, 210 magyar, 15 német és 9 egyéb nemzetiségű volt. 2011-ben 670 lakosából 607 szlovák, 8 magyar és 48 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

### **SPÁNYIK GLICÉR (Néver, 1781. október 20. – Pest, 1850. november 28.) piarista paptanár, történetíró, főgimnáziumi igazgató.**

18 évesen Nyitrán lépett a kegyesrendbe. Trencsényi novícius éveit követően már növendékpapként tanított (1801–1803: Podolin, 1803–1804: Sátoraljaújhely, 1804–1805: Debrecen). A bölcsészeti tanfolyamot Vácott, a teológiát Nyitrán végezte, a bölcsészdoktori oklevelet Pesten szerezte meg. 1809–1810-ben Pesten, ezt követően közel két évtizeden át Vácott, a líceumban tanított. 1829–1832-ben a szegedi, majd 1840-ig a budai piarista főgimnázium igazgatója és a rendház főnöke volt. Élete utolsó évtizedében a budai helytartótanács tanulmányi bizottságának osztályvezetőjeként működött. Középiskolai történelemtankönyveket írt. **F. m.:** *Compendium historiae regni Hungariae, ab origine gentis usque ad Ludovicum concinnatum. 1-2.*, 1816; *Historia pragmatica regni Hungariae, compedio proposita*, 1820; *Magyarország rövid históriája, a nemzet eredetétől II. Lajos király idejéig. I.*, 1832; *A római császároknak és német királyoknak I. Rudolftól II. Ferencig, úgy szinte Magyarországnak I. Ferdinándtól fogva a mi időnkig való rövid históriája [...]* II., 1832; *Doctrina educationis*, 1835; *Magyarország oknyomozó története*, 1845.

## NYITRA (Nitra)

Az egykori Nyitra vármegye névadó székvárosának környéke már a római korban lakott volt, de a régészeti feltárások tanúsága szerint több ezer évvel ezelőtt is laktak itt. Kelta, később germán központ lehetett, az i. u. VIII. sz. vége felé aztán szláv központtá vált (az ún. Nyitrai fejedelemségé). Első írásos említése 826-ból való. A szláv történetírás szerint a IX. sz.-ban Pribina fejedelem is itt székelte és a város Nagymorávia egyik centruma volt. Itt épült Közép-Kelet-Európa legrégebbi keresztény temploma 828-ban. 880-ban már püspökségi székhely. Akkortájt Szvatopluk fejedelem székelte itt, aki 880/881-ben megépítette a Zobor-hegyen a mai Szlovákia első kolostorát. Mivel a történészek körében egyelőre nem zárult le a vita Nagymorávia kérdésében, itt nem kívánunk a további részletekkel foglalkozni. A helység már a XI. sz.-tól fontos történelmi események színhelye volt. Könyves Kálmán 1113 táján megalapította a nyitrai püspökséget, 1241-ben a tatárok sikertelenül ostromolták, 1248-ban – állítólag – szabad királyi város lett. A következő évszázadokban gyakran volt különböző hadi események színtere, központi fekvésének köszönhetően a térség szellemi, kulturális, egyházi és gazdasági központja volt és az ma is. A kat. egyház több oktatási intézményt tartott fenn a múltban, papképzőjében számos, később kiemelkedő szerepet játszó egyházi személyiség szerezt meg teológiai ismereteit. Nyitra iskolavárosként a magyar értelmiségképzés szempontjából fontos hely. 1918 előtt főgimnáziumában sok jeles személy érettségizett. 1960-tól fokozatosan Nyitrára került a magyar pedagógusképzés. A Pedagógiai Főiskola magyar tagozata (ma: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara) bocsátotta útjára a felvidéki magyar általános iskolák pedagógusainak túlnyomó részét, és a legtöbb szakon magyarul (is) oktatták a leendő tanítókat, tanárokat. Az 1970-es évek második felétől azonban a kommunista hatalom igyekezett leépíteni a magyar tanárképzést és lényegében mindmáig rendezetlen számos szakon a magyar nyelvű oktatás. A város másik nagy felsőoktatási intézményében, a Mezőgazdasági (Agrártudományi) Egyetemen (a növénytermesztési, az állattenyésztési és egyéb szakokon) is sok magyar nemzetiségű agrármérnök végzett az 1950-es évektől kezdődően. A városban született: Tarnóczy István (1626. augusztus 10. – Győr, 1689. július 30.) jezsuita pap, bölcséleti és teológiai doktor, kollégiumi igazgató, egyházi író; Erdősi (Poleszni) Imre (1814. november 4. – Nyitra, 1890. február 9.) piarista paptanár, honvéd tábori lelkész, a „branyiszkói hős”; Szabó Albert, 1858 – Arad, 1929. május 1.) politikus, kereskedő, a magyar kultúra mecénása; Tombor Jenő (1880. március 3. – Budapest, 1946. július 25.) katonatiszt, gyógyszerész, újságíró, 1945–1946-ban Magyarország honvédelmi minisztere; Bangha Béla (1880. november 16. – Újpest, 1940. április 30.) jezsuita szerzetes, szerkesztő, író, az 1938-as budapesti Eucharisztikus Világkongresszus főszervezője; Déry Sári (1911. november 29. – Mád, 1952. augusztus 25.) színésznő, akinek az eredeti neve Baás Klára volt. Korának ünnepeit filmszínésznője volt, majd a kommunista hatalom kitelepítette családjával egy munkatáborba, ahol vakbélgyulladásban halt meg. A városban hunyt el: I. (Szent) László Árpád-házi király 1095. július 29-én; Esze Tamás (1666 k. – 1708. május 27.) kuruc brigádéros. Nyitrán végezte teológiai tanulmányait Ormándy Miklós (Ipolytölgyes, 1846. szeptember 28. – Budapest, 1911. november 30.) botanikus, természetrajzi író, piarista tanár, aki botanikai cikkeket, természetrajzi tankönyveket, valamint virágregéket és meséket írt. 1910-ben a város 16 419 lakosából 9754 magyar, 4929 szlovák és 1636 német volt. 2011-ben 78 916 lakosából 70 477 szlovák, 1443 magyar, 521 cigány, 520 cseh, 72–72 lengyel és morva, 51 ukrán, 50 orosz, 46 bolgár, 42 német, 32 ruszin, 15 zsidó, 14 horvát, 13 szerb, 248 más és 5330 (!) ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**LÁNG ADOLF FERENC (Pest, 1795 – Nyitra, 1863. november 23.) botanikus, gyógyszerész, lap-szerkesztő, az MTA levelező tagja (1858), a magyar gyógyszerészet első nagy alakja.**

Alap- és középfokú tanulmányait szülővárosában kezdte. A pesti egyetemen gyógyszerészetet hallgatott, 1810–1811-ben Egerben, Spetz Józsefnél töltötte gyakornoki évét, majd 1812-ben szerezte meg az oklevelet<sup>127</sup>. 1828-ban Pesten, majd 1832-ben Nyitrán saját gyógyszerterátiát nyitott (mindkét helyen *A megváltóhoz* címezve), s azt 1858-ig vezette. 1834-ben Nyitra város tanácsnoka, 1844-ben városi kapitány és a vármegye táblabírája lett. 1849–1850-ben vármegyei pénztárnok. Legjobbna a botanika érdekelte. Utazásai során 60 000 lapból álló herbáriumot gyűjtött össze. Támogatta a hazai növénytan kutatást, Rochel Antal bánati flóraműve az ő támogatásával jelent meg, Sadler József vele és Rochellel tervezte kiadni Magyarország teljes képes természetleírását. Több új magyarországi növényfajt írt le, számos adata mások műveiben látott napvilágot. Tanulmányozta az emberi bőr növényi parazitáit és zoológiával is foglalkozott. Gazdag csiga-, kagyló- és ásványgyűjteménye is volt. Az első magyar nyelvű gyógyszerészsaklap megalapítója: a *Gyógyszerészi Hírlap* 1848. augusztus 15-től 1848. november 15-ig az ő szerkesztésében Nyitrán jelent meg. 1856–1857-ben Chrenóczy-Nagy Józseffel együtt szerkesztette a *Magyarhoni Természetbarát* c. folyóiratot (német nyelven is megjelent: *Der Naturfreund von Ungarn*). Több magyarországi és külföldi tudományos egyesület tagja volt. Az 1850-es végétől jobbra Pozsonyban élt: 1856-tól tagja, majd 1860-tól pénztárnoka volt a Pozsonyi Természetudományi és Orvos Egyesületnek. Néhány kéziratát az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. **F. m.:** *Nuncium pro Entomologis*, 1822; *Enumeratio plantarum Hungariae, sponte nascentium quas in usum botanicorum legit...*, 1824; *Illustratio plantarum herbarii Florae Ruthenicae sistens rationem specierum novarum, minus cognitum*, 1827; *Górcsövi növényi termékekről, melyek mint elősiek a testben előfordulhatnak* (Magyar. Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai. VI.), 1845; *Rövid physiognómiája a növényországnak Magyarhonban* (Magyar Orvosok és Természetvizsgálók munkálatai, VI.), 1846.

<sup>127</sup> Más források szerint 1816-ban.

**CHRENÓCZY-NAGY JÓZSEF (Nyitra, 1818. július 25. – Nyitra, 1892. február 11.) megyei főorvos, az MTA levelező tagja (1858).**

Édesapja, Nemes Nagy Antal Nyitra városbírája volt. Miután anyai ágon a család férfitagjai kihaltak, felvette a Chrenóczy nevet. A nyitrai gimnáziumban érettségizett, majd Vácott bölcséletet hallgatott. Pesten és Bécsben végezte orvosi tanulmányait. 1840-ben avatták doktorrá. 1842-ben Nyitra vármegye tiszteletbeli főorvosává nevezték ki. Intézkedése a megye szegény sorsú betegeinek gyógykezelését az országos alapból fedezték. 1848-ban tényleges főorvossá választották. 1884-ben megbetegedett (agyvérzést kapott) és 1890-ben végleg nyugalomba vonult. Orvosi gyakorlata mellett, kivált fiatalabb éveiben, a természettudományok nagy művelője és a magyar tudományos irodalom előharcosa volt. Felnőtt korában megtanult franciául és spanyolul. Alkalmanként latinul ódákat írt. Jelentős szerepe volt a tudományos orvosi nyelv kialakításában, a tudományos ismeretterjesztés megteremtésében. Természettudományi írásai többnyire a *Magyarhoni Természetbarát* c. folyóiratban jelentek meg, amelynek egyik szerkesztője volt. **F. m.:** *Dissertatio inaug. medica sistens descriptionem thermarum Búdösköiensium*, 1840; *Enchiridion medicinae pastoralis*, 1855; *A madár a teremtés művében*, 1861; *A keleti marhavész, marhadög, marhapestis, paczalaszály* (szlovákul is) 1863; *Népiszkolai közegészségi szabályok. Röviden összefoglalta közigazgatósági tisztviselők, iskolai székek, lelkészek, tanárok és orvosok számára*, 1870; *A cholera Nyitra megyében 1831 – 74-ig*, 1876.

**CSARADA JÁNOS (Nyitra, 1850. május 15. – Budapest, 1923. április 4.) jogász, egyetemi tanár.**

A budapesti és a bécsi egyetemen jogot hallgatott, majd ügyvédi praxist folytatott. 1881-ben a budapesti egyetemen a nemzetközi jog magántanára, 1891-ben rendkívüli tanár, 1903–1920 között nyilvános rendes tanár. A nemzetközi jog konzervatív szemléletű művelője. A *mostoha* címmel regényt is írt. **F. m.:** *A tengeri zsákmányjog elvei a háborúban*, 1882; *A követek menedékjoga*, 1883; *A nemzetközi jog története a legrégibb időkől a vesztfáliai békéig*, 1894; *A tengeri zsákmányjog elvei*, 1899; *A bölcséleti jog története*, 1900; *A tételes nemzetközi jog rendszere*, 1910.

**TAGÁNYI KÁROLY (Nyitra, 1858. március 19. – Budapest, 1924. szeptember 9.) történész, levéltárnok, az MTA tagja (1918).**

Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1879-ben az Országos Levéltárhoz került és ott dolgozott nyugalomba vonulásáig (1919). Jelentős szerepe volt a magyar gazdaság- és társadalomtörténeti kutatások kibontakozásában, valamint a hazai levéltárügy fejlődésében. 1894–1901 között szerkesztette a *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlét* (1897-től Paikert Alajossal), ahol több fontos tanulmánya látott napvilágot. Ő írta a *Közgazdasági Lexikon* egyes főbb cikkeit kísérő „levéltári források” c. rovatot. Emlékezetes vitát folytatott Erdélyi Lászlóval (→Zsigárd) az Árpád-kori társadalomtörténet kérdéseiről. Az MTA 1897-ben levelező, 1918-ban rendes tagjává választotta, 1920–1924 között a Magyar Néprajzi Társaság elnöke volt. Elsősorban a jogszokások, a társadalmi élet néprajzi kutatását végezte, ill. ilyen témák feldolgozását sürgette. Alapvető és tudománytörténeti jelentőségű a földközösség kérdésével foglalkozó munkája, nélkülözhetetlen a néprajzi kutatás számára erdészeti oklevélgyűjteménye, fontosak a megyeszervezet kialakulásáról, a gyepründszerről szóló tanulmányai. **F. m.:** *Magyarország címertára I–VI.*, 1880–1881; *A földközösség története Magyarországon*, 1894; *Magyar erdészeti oklevéltár I–III.*, 1896; *A Magyar Királyi Országos Levéltár ismertetése I–III.*, 1897–1898; *Megyei önkormányzatunk keletkezése*, 1899; *Szolnok–Doboka vármegye monographiája I–VII.*, 1901–1905; *Hazai élő jogszokások*, 1919.

**PROHÁSZKA OTTOKÁR (Nyitra, 1858. október 10. – Budapest, 1927. április 2.) kat. püspök, egyházi író, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (levelező: 1909, rendes: 1920).**

Morvaországi édesapja, Prochaska Domokos (1817–1879) katonatisztként telepedett le Magyarországon. Ottokár hároméves korában Rózsahegyre került. 1866-ban a család Losoncra költözött, így a 8 éves fiú itt kezdte iskolai tanulmányait. 1869–1871-ben a nyitrai piarista gimnáziumban, 1871–1873-ban a kalocsai jezsuita gimnáziumban tanult. 1873-tól az esztergomi küsszéminárium diája lett és itt érettségizett 1875-ben. Teológiai tanulmányait Rómában végezte, lelképásztori szolgálatát az esztergomi plébánián kezdte meg 1882-ben. Esztergomi éveiben kezdte publicisztikai tevékenységét, később pedig a politika is magával ragadta. Egyik alapítója volt a Katolikus Néppártnak és vezetője lett a magyarországi keresztényszocialista mozgalomnak. 1904-től a budapesti egyetemen a dogmatika tanára. 1905-től székesfehérvári püspök. 1916-ban javaslatot tett a hadviseltek földdel való jutalmazására. 1919-ben a székesfehérvári mozgalom vezére. 1920–1922-ben országgyűlési képviselő, majd a Keresztény Nemzeti Egyesülés pártjának elnöke. Hittudományi munkáiban a hagyományos neotomizmust a bergsonizmus irracionális elemeivel ötvözte, ami kihívta maga ellen az egyház kritikáját. A szószéken prédikált, amikor agyvérzést kapott és meghalt. Összes műveit 25 kötetben 1928–1929-ben a Szent István Társulat adta ki, Schütz Antal (1880–1953) piarista dogmatika professzor szerkesztésében. **F. m.:** *Modern katolicizmus*, 1907; *Kultúra és terror*, 1918; *Új elmékedések*, 1929; *Soliloquia* (napló), 1929.

**KOVÁCH ALADÁR (Nyitra, 1860. április 17. – Szekszárd, 1930. május 17.) levéltáros, néprajzkutató, múzeumigazgató.**

A gimnáziumot Veszprémben és Sopronban végezte. Ezt követően a pápai ref. főiskolán 1881-ben jogi alapvizsgát, majd 1884-ben közjegyzői vizsgát tett. Később szakvizsgázott államszámviteltanból és levéltárkezelésből is. 1902-ben az MNM Néprajzi Osztályán eltöltött két hónap után etnografiából is levizsgázott. 1900–1921 között Tolna vármegye levéltárosa, majd 1921–1930 között főlevéltárosa volt. Emellett 1901–1907 között a Tolna vármegyei Múzeum néprajzi osztályának

őre, majd 1908-tól haláláig a múzeum igazgatója is volt. Ezt a feladatot ingyen végezte. Fő kutatási témája a Sárköz néprajza volt, de történeti tárgyú írásokat is közölt. Ő alapozta meg a múzeum néprajzi gyűjteményét, néprajzi tárgyú fényképei is forrásértékűek. **F. m.:** *Adalékok a Tolna megyei Sárköz régi halászatához*, 1904; *A Tolna megyei Sárköz népviselete*, 1907; *Kezdetleges épületek Tolna vármegyében*, 1912.

**DEDEK CRESCENS LAJOS (Nyitra, 1862. június 19. – Esztergom, 1933. szeptember 11.) történetíró, r. k. pap, az MTA levelező tagja (1926).**

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. Esztergomban és a pozsonyi Emericanumban, végül a pesti Központi Papnevelő Intézetben bölcseletet és teológiát hallgatott. 1885-ben Nagysurányban szentelték pappá. 1887-ben a Szent István műintézet és könyvnyomda igazgatójává nevezték ki. 1896-ban ő rendezte a millenniumi kiállítás irodalomtörténeti részét. 1888-ban megalapította a *Katholikus Egyházi Közlönyt*, 1899-ben a Központi Kongrua Bizottság titkára. 1891-től az Egyetemi Könyvtárban dolgozott, 1913-ban esztergomi kanonok, 1930-tól székesfehérvári főesperes volt. Szerkesztette a *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis III. – 1321-1349* kötetét (1924). A Szent István Akadémia 1915-ben tagjává, az MTA 1926-ban levelező tagjává választotta. A Borovszky Samu szerkesztette vármegye-monográfiásorozatban ő írta meg Nyitra (1899), Pozsony (1904) és Pest-Pilis-Solt (1907) vármegye történetét. **F. m.:** *A magyarországi főpapnevezések történelmének vázlata 1000–1526*, 1885; *A karthauziak Magyarországon*, 1889; *Szentek élete, különös tekintettel a magyar szentekre és azokra, akik Magyarországon ősrégi idők óta fogva kiváló tiszteletnek örvendenek, valamint a különböző védőszentekre I-II.*, 1900; *Ezer éves küzdelem ezer éves határainkért*, 1912.

**STEIN FÜLÖP (Nyitra, 1867. március 30. – Budapest, 1918. szeptember 25.) orvos, elmeorvos, a magyarországi antialkoholista mozgalom elindítója.**

Egyetemi tanulmányait Bécsben végezte és itt szerzett doktori oklevelet. Budapesten előbb a belügyminisztérium közegészségügyi osztályán, majd az angyalföldi elmeorvosintézetben működött, utána a Schwartzer-féle intézet főorvosa volt. Az alkoholelles mozgalmat ő indította meg Magyarországon 1900 körül. 1901-ben pedig az Angliából kiküldött Miss Gray-vel megalapította Budapesten a külsőségeiben olykor a szabadkőműves páholyokra emlékeztető Good Templar Rendet, melynek haláláig élharcosa és szellemi vezére volt. A Good Templar Rendnek a svájci Auguste-Henri Forel (1848–1931) pszichiáter mellett nemzetközi másodelnöke volt. Erdemeiért királyi tanácsosi címet kapott. Számos cikket, tanulmányt írt magyar és külföldi lapokba az alkoholkérdés, ideggyógyászat és higiénia köréből. **F. m.:** *Az alkohol kérdés mai állása*, 1910; *Az iszákosság és annak leküzdése*, 1913.

**HÖLLRIGL JÓZSEF ALADÁR (Nyitra, 1879. március 19. – Budapest, 1953. május 26.) régész, művészettörténész, muzeológus.**

Apja, Höllrigl Ferenc (1833–1905) a nyitrai táviróhivatal vezetője volt. A nyitrai piarista gimnáziumban érettségizett 1897-ben. Az Országos Mintarajziskolában és Rajztanárképzőben 1902-ben tanári diplomát szerzett. 1902–1904-ben a magyaróvári gimnázium, 1904–1919 között a nyitrai főgimnázium rajztanára volt. Itt Várkonyi Nándor is a tanítványa volt. Ő alapította a Nyitra Vármegyei Múzeumot. Az impériumváltást követően 1919–1937 között az MNM régiségtárának munkatársa volt. Régészként Baracspusztán, Fülöpszálláson, Szobon, Zagyvarékason végzett ásatásokat. 1932–1933-ban a csengeri ref. templomban a Csaholyi és a Melith család sírboltjait tárta fel. 1937–1939-ben az Iparművészeti Múzeum igazgatója volt. A középkor magyar kerámiatörténeti és üvegművészeti, valamint viselettörténeti kutatásai maradandó és útmutató értékűek. Művészettörténeti dolgozatait a *Magyar Művészetben*, régészeti írásait az *Archaeologiai Értesítőben* közölte. **F. m.:** *Régi magyar ruhák*, 1938 (angolul: 1939); *Magyar és törökös viseletformák a XVI–XVII. században* (In: Magyar művelődéstörténet III.), 1940.

**BÁRSONY OSZKÁR, Bernstein (Nyitra, 1879 – Budapest, 1943. október 27.) közgazdász, idegenforgalmi szakíró.**

A budapesti kereskedelmi akadémián 1898-ban szerzett oklevelet. Iskolái elvégzése után külföldre ment és a londoni Cook-iroda tisztviselője lett (1898–1902). 1902-ben hazatért, a MÁV jegyirodájához került, amelynek 1925-ben vezérigazgatója. Az IBUSZ Rt.<sup>128</sup> megalakulásakor annak lett a vezérigazgatója. 1939-ben nyugdíjazták. Egyike volt a magyar idegenforgalom úttörőinek. Számos cikke és tanulmánya jelent meg a hazai és külföldi lapokban. **F. m.:** *Párhuzam a hazai és külföldi idegenforgalmi törekvések között*, 1927; *Tallózás az idegenforgalom körül*, 1929; *Idegenforgalom és itthoni nyaralás*, 1933; *Utazás és idegenforgalom tegnap, ma és – holnap*, 1934; *A modern hírverés – propaganda – ismertetése történelmi visszapillantással. Az idegenforgalom közgazdasági jelentősége. A magyar idegenforgalom szervezete*, 1936; *Újabb idegenforgalmi előadások*, 1937.

**GÁRDONYI JENŐ (Nyitra, 1880 – ?, 1939) mérnök, geodéta, műszaki tanácsos.**

Pályáját a pozsonyi földmérési felügyelőségénél kezdte 1902-ben. 1909-ben a Háromszögélő Hivatal tagja. 1920-ban az országos szabatos szintezésnél dolgozott, majd 1928-ban átvette a felsőrendű szintezés vezetését. 1939 nyarán munka közben hunyt el. Az ő érdeme, hogy a Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Szövetség 1931-ben a magyar országos felsőrendű

<sup>128</sup> Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Részvénytársaság

szintezést szabatoság dolgában rangelsőnek nyilvánította. **F. m.:** *A régi felsőrendű szintezési alappontok magasságainak változásai* (Geodéziai Közlemények), 1932.

**STRANSKY JENŐ (Nyitra, 1891. január 20. – Bécs, 1975. november 12.) gyermekgyógyász, egyetemi tanár.**

A bécsi egyetemen végezte tanulmányait (1909–1914). 1918–1925-ben a Heim Pál vezette pozsonyi gyermekklinikán lett gyermekgyógyász, majd Berlinben, később Bécsben volt tanársegéd. 1932-ben Bécsben magántanárrá habilitálták. 1933–1946 között Washingtonban (USA) kinevezett gyermekgyógyász főorvos. 1946–1947-ben a sanghaji (Kína) egyetemen vendégprofesszor. 1947-től 1961-ig, nyugdíjazásáig a manilai (Fülöp-szigetek) egyetemen gyermekgyógyász professzor volt. 1961-ben tért vissza Bécsbe. Főleg a csecsemők és kisgyermekek só- és vízháztartásának, a csecsemő- és gyermekkori daganatok kérdésével foglalkozott. Jelentős eredményeket ért el a vérképző szerveknek csecsemő- és gyermekkori megbetegedései, pl. a fehérvérűség kutatása terén. Kezdeményezésére indultak az ikerkutatások a klinikai patológia területén. Számos tanulmánya jelent meg a külföldi és hazai szaklapokban.

**SZEPESSY JÓZSEF (Nyitra, 1891. július 7. – Budapest, 1958. március 24.) geodéta, mérnök.**

Apja, id. Szepessy József is mérnök volt, az Állami Földmérés szolgálatában eredményesen tevékenykedett. Tanulmányait a budapesti műegyetemen végezte, majd Oltay Károly (1881–1955) tanársegédje lett. Részt vett a Duna-völgyi Lecsapoló Csatorna építésében. Ezt követően a Déli vasút pályafenntartási osztályán működött. 1923-tól magánmérnöki tevékenységet folytatott, irodáját az 1949-es kényszerállamosításig működtette. Foglalkozott földméréssel, tagosítással, birtokrendezéssel, út-, vasúttervezéssel, városméréssel, stb. 1949-től haláláig a budapesti Földmérő és Talajvizsgáló Iroda főmérnöke volt. Jelentős eredményeket ért el geodéziai műszerek, térképező, rajzoló felszerelések szerkesztésével; tangens távmérőjét (tahiméterét) korszerűsítve ma is gyártják. Egy poláris koordináta-felrakó és a Gamma-Duplex szögprizma is az ő alkotása. A *Földmérési és birtokrendezési enciklopédia* (szerkesztő: Fasching Antal, Budapest, 1919) munkatársa volt. **F. m.:** *A tahimetria fejlődése és a Szepessy-féle új tahiméter* (Geodéziai Közlemények), 1927; *Új típusú polárkoordinátagraf* (Geodéziai Közlemények), 1937; *Egyetemes polárfelrakó és alkalmazásai* (Földmérési Közlemények), 1952.

**SZONDI LIPÓT (Nyitra, 1893. március 11. – Küsnacht/Svájc, 1986. január 24/27.) ideg orvos, pszichiáter**

Apjának – egy szegény cipésznek – második házasságából tizenkettedik gyerekként született. Ötéves korában került családjával Budapestre, itt végezte középiskolai tanulmányait. Orvos fivére hatására az orvosi hivatást választotta. Az I. vh.-ban szanitéc, csapatorvos. Diplomájának megszerzése után az Apponyi Poliklinika Ranschburg Pál vezette pszichológiai laboratóriumának munkatársa volt. 1919-től pszichológiai, endokrinológiai magánpraxist folytatott. Tudományos kutatásai során alkottani, örökléstani és hormonális kérdésekkel foglalkozott. 1927-től a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán pszichopatológiát oktatott, és vezette a főiskola kórtani és gyógytani laboratóriumát. A laboratóriumban folytatott széles körű családfakutatása alapozta meg sorsanalitikával kapcsolatos vizsgálatait. 1936-tól 1944-ig tartott a sorsanalízis első korszaka. Első sorspszichológiai közleménye (*Analysis of Marriages*) az *Acta Psychologica*-ban 1937-ben jelent meg. 1941-ben a zsidótörvény következtében elvesztette állását. 1944. július 30-án egy cionista mentőakció<sup>129</sup> keretében, szervezett csoporttal elhagyta Magyarországot, majd 1944. december 7-én a Bergen Belsen-i táborból Svájcba került. Zürichben telepedett le véglegesen, itt építette ki maga körül a Szondi-kört. Pszichiátriai, pszichológiai praxist folytatott, továbbfejlesztette a Magyarországon megkezdett tudományos elméleti és gyakorlati kutatásait. 1947-ben megalapította a Kísérleti Ösztöndiagnosztikai és Sorsanalitikai Munkaközösséget, 1958-ban létrejött a Sorspszichológiai Nemzetközi Kutatási Központ, 1961-ben a Svájci Sorsanalitikus Gyógytársulat. 1969-ben egy sikeres sorsanalitikus terápia után a gyógyult páciens családjának adományából jött létre a Szondi Intézet (Stiftung-Szondi-Institut). 1981-ben a Sorbonne díszdoktorrá avatta. A zürichi Szondi Intézet Alapítvány 1987. január 17-én ünnepi ülésen emlékezett meg róla. Ma leginkább az általa alkotott és a nevét viselő pszichológiai vizsgálati eszközről, a Szondi-tesztről (eredeti elnevezése: kísérleti ösztöndiagnosztika) ismerik, holott a XX. sz. közepe táján viszonylagos ismertségre tett szert Európában mint a mélylélektan tudósa, elsősorban mint a *sorsanalitikus ösztönrendszer* elnevezésű elmélet kidolgozója. Fia, Szondi Péter (1929–1971) irodalomtudós volt, öngyilkos lett. **F. m.:** *A fogytékó értelme*, 1925; *A család kutatás és iker kutatás módszertani elemei*, 1935; *Az ember meghatározása az ösztönök tapasztalati rendszerében*, 1942; *Az én kísérleti elemzése*, 1943; *Schicksalsanalyse*, 1948; *Lehrbuch der experimentellen Triebdiagnostik I-III.*, 1948; *Triebpathologie*, 1952; „*Ich-Analyse*”. *Die Grundlage zur Vereinigung der Tiefenpsychologie*, 1956; *Achicksalsanalytische Therapie* (Ein Lehrbuch der passiven und aktiven analytischen Psychotherapie), 1963; *Kain Gestalten des Bösen*, 1969; *Moses Antwort auf Kain*, 1973; *Die Triebentwischen*, 1980; *Die Triebvermischten*, 1984; *Káin a törvényszegő, Mózes a törvényalkotó* (Mérei Vera fordítása), 1987.

**VÁRKONYI NÁNDOR (Pécs, 1896. május 19. – Pécs, 1975. március 11.) író, könyvtáros, művelődéstörténész, szerkesztő.**

<sup>129</sup> Kasztner Rezső (1906–1957) zsidó ügyvéd megállapodott a németekkel, hogy 1684 magyar zsidót Svájcba menekítenek. Köztük volt Szondi is.

Apja id. Várkonyi Nándor mérnök volt és kisebb gyermeke megszületését követően Nyitrára helyezték. Bátyja Várkonyi Hildebrand (→Kéménd). Várkonyi Nándor a nyitrai főgimnáziumban érettségizett 1914-ben, ezt követően családja Budára költözött. Budapesten beiratkozott az egyetem bölcsészeti karára, ahol a magyar–francia szakra járt, emellett Mahler Edénél (→Cífer) orientálistikát is hallgatott. 1916-ban katonaként szolgált az I. vh.-ban, de 1917-ben betegsége miatt leszerelték. Ez az egészségi probléma később súlyos halláskárosodást okozott és 1921-ben teljesen megsüketült. 1922-től Pécsen élt. Egyik alapítója volt a *Symposion* c. folyóiratnak, később, 1941–1948 között a *Sorsunk* c. lapot szerkesztette. 1924–1956 között, nyugdíjazásáig a pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársa, 1950–1951-ben megbízott igazgatója volt. 1929-ben a pécsi egyetemen a világirodalom története tárgyából doktori címet szerzett, 1933-ban magántanárrá habilitálták. Számos műve a szocialista korszakban csak csonkítva jelenhetett meg, teljes kiadásukra 1990 után kerülhetett sor. Művelődéstörténészként elsősorban a civilizáció kezdeteivel és az emberiség kultúrájának fejlődésével foglalkozott. *Pergő évek* (1976, 2004) c. visszaemlékezés-kötetében nyitrai diákéveiről is ír. **F. m.:** *A modern magyar irodalom története*, 1928; *Petőfi arca*, 1940; *Magyar katonaköltők*, 1940; *Az újabb magyar irodalom története 1880–1940*, 1942; *Szíriat oszlopai*, 1942, 1972, 1984, teljes kiadás: 2002; *Magyar Dunántúl*, 1944, 1975; *Az üstökös csóvjaja* (dokumentumok Petőfiről), 1957; *Az elveszett Paradicsom*, 1988, teljes: 1994; *Az ötödik ember I–III.*, 1995–1997; *Varázstudomány I–II.*, 1998–2000; *Összegyűjtött tanulmányok*, 2006.

### **TÓTH GÉZA (Nyitra, 1901. augusztus 14. – Adelaide, 1995. június 4.) meteorológus, geofizikus.**

Gyermekkorát Szentendrén töltötte, édesapja itt volt a ref. iskola igazgatója. A budapesti tudományegyetemen szerzett matematika-fizika szakos tanári diplomával 1927-ben lépett az OMFI (Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet) kötelékébe. Emellett a műegyetemen matematikát tanított vagy húsz éven át. 1930-ban ösztöndíjasként német obszervatóriumok munkáját tanulmányozta. Aerológusként részt vett magaslégtörési mérésekben. 1934-ben adjunktus, 1935-től az IMO (International Meteorological Organization) Aerológiai Bizottságának tagja. Szervezte és oktatta a vitorlázó repülőket. A II. vh. közepén vette át a Prognózis Osztály vezetését. A vh. után az újrainduló polgári repülés meteorológiai biztosítása volt a feladata. 1946-ban főmeteorológus, 1948-ban nevezték ki az OMFI igazgatójává. 1950-ben az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) letartóztatta<sup>130</sup>, a recski munkatáborba került (ahogy ő maga fanyar humorral megjegyezte: háromévi nyaralásra), 1953-ban szabadult. Matematikusként számítóközpont vezető volt, majd 1971-től (már nyugdíjasként) az ELTE Geofizikai Tanszékén dolgozott. Tudományos tevékenységének elismeréseként 1991-ben kapta meg az Eötvös Loránd-díjat. 1993-ban MTA doktora címet kapott. Ausztráliában élő lányánál volt látogatóban, amikor meghalt.

### **HALMAI JÁNOS (Nyitra, 1903. március 3. – Budapest, 1973. július 23.) gyógyszerkémikus, gyógyszerészettörténész, egyetemi tanár.**

1921–1922-ben Bonyhádon gyógyszerészgyakornok volt, majd a budapesti egyetemen gyógyszerési oklevelet szerzett (1925). 1927-ig vidéki gyógyszerertárakban dolgozott. Tudományos pályafutását a budapesti egyetem Növényzeti Intézetében kezdte. Gyógyszerési doktorátust szerzett (1935). 1939-től a Gyógyszerismereti Intézetben dolgozott. 1942-ben egyetemi magántanári képesítést nyert. 1949-től a gyógynövény- és drogismereti tanszék vezetője, 1957-től 1971-ig, nyugdíjazásáig egyetemi tanár. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság gyógyszerészettörténeti szakosztályának alapítója. Tudományos munkássága a farmakognóziát és a gyógyszerészettörténetet ölelte fel. Főleg drogok azonosításának, értékmérésének, hamisítások felismerésének módszereit tanulmányozta, fontos szerepet játszott a gyógynövények szabványelőíratainak is. Az V. Magyar Gyógyszerkönyv farmakognóziái részének szerkesztője, s elnöke a VI. Magyar Gyógyszerkönyv farmakognóziái albizottságának. Közel száz közleménye többek között a magyar és nemzetközi gyógyszerészet nagy alakjaival foglalkozott. Több tanulmányban foglalkozott az 1848/49-es magyar szabadságharc idején működött gyógyszerészekkel, gyógyszerertárakkal és a gyógyszerészet általános helyzetével. Megkapta a Kabay- (1956) és a Wessprémi-emlékérmét (1966). **F. m.:** *A drog-önellátás kérdése*, 1942; *Kossuth-csillag, rénuszrudacska. Gyógynövények, növények, drogok, magyar népies és latin nevei*, 1948; *A gyógyszerészet és gyógyszereszek hazánkban a XIX. század első felében* (kandidátusi értekezés), 1955; *Farmakognózia* (Novák Istvánnal), 1963.

### **BALKÓ IRÉN (Nyitra, 1941. március 15. –) történész, egyetemi docens.**

A pozsonyi Comenius Egyetemen 1964-ben szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet. 1974-ben a moszkvai Lomonoszov Egyetemen, 1985–1986-ban a prágai politikai főiskolán tanult. 1984-től egyetemi docens. 1964–1970-ben a kassai magyar gimnázium tanára, 1970–1988 között a kassai műszaki főiskola előadója volt. 1988-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskola tanára lett. 1991–2006 között gyermekirodalmat és görög mitológiát oktatott.

<sup>130</sup> Richter Csaba a recski munkatábor történetével foglalkozó tanulmányában („Rettentő csávéba kerültünk!”) internálásának okairól a következőket írja: Tóth Géza internálása előtt a Meteorológiai Intézet egyik „nyájas és jóindulatú” vezetője volt, akit különös és nem kevésbé komikus története miatt mindenki „Északkeleti Betörésként” szólított recski raboskodása alatt. Történt egyszer ugyanis, hogy az öregúr „az általa szerkesztett meteorológiai jelentésben másnapra „lágy nyugati szellőket” ígért, a következő két napra pedig „északkeletről, a Szovjetunió irányából közelgő fagyos légrétegek betörését” jósolta. A következő napon elvitte az ÁVO, „a meteorológiai jelentésbe csempészett imperialista propaganda- és kémtevékenység” címén. Géza bácsi vesztét egyébként az a kellemetlen egybeesés okozta, hogy a nevezett két napon, a fagyos légrétegekkel együtt, egy-egy szovjet hadosztály érkezett Magyarországra.



## NYITRACSEHI (Čechynce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1248-ban *Cheg* alakban IV. Béla oklevelében említik. A török hódoltság idején gyakran érte támadás, de a törököknek csak egy rövid időre sikerült birtokba venniük. 1910-ben 635 lakosából 585 magyar, 49 szlovák és 1 német volt. A II. vh. után a magyarok egy részét kitelepítették. 1960–1990 között a szlovák többségű Kiscéténnyel összevonták, de a rendszerváltás után egy népszavazás eredményeként a két helység ismét önállósult. 2011-ben 1050 lakosából 552 magyar és 475 szlovák volt.

\*\*\*

**RUFFY PÁL (Nyitracsehi, 1854. december 15. – Budapest, 1934. augusztus 25.) jogi szakíró, az állami gyermekvédelem megszervezője.**

Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, majd Bars vármegye szolgálatába lépett, 1895-től alispánja, 1896-tól 1903-ig országgyűlési képviselő szabadelvű programmal. 1900-ban mint kormánybiztos az ország közigazgatási tanfolyamait szervezte. 1903-tól a gyermekmenhelyek országos felügyelője. Ettől kezdve kizárólag a gyermekvédelem ügyével foglalkozott. 1923-ban államtitkári címet kapott. Felelős szerkesztője volt a *Magyar Közigazgatás* c. szaklapnak. **F. m.:** *Közegészségügy és szociális politika*, 1897; *Közigazgatás és szegényügy*, 1899; *A gyermekvédelem Magyarországon*, 1901; *Staatlicher Säuglingsschutz*, 1911; *Küzdelem a leánykereskedelem ellen*, 1914.

## NYITRAFŐ (Kľačno)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település hivatalos magyar neve 1899-ig Gajdel volt. A falut a német jog alapján a XIV. sz.-ban alapították, első írásos említése *Geydel* alakban 1413-ból való. 1910-ben 2251 német lakosa volt. 2011-ben 1103 lakosából 1025 szlovák volt.

\*\*\*

**VENENY LAJOS (Csavajó, 1888. december 17. – Nyitrafő, 1975. október 20.) növénynemesítő.**

A trencsényi gimnáziumban érettségizett. A kassai Magyar Királyi Akadémián agronómusi oklevelet szerzett 1913-ban. Az I. vh.-ban 1916-ban orosz hadifogságba esett. A növénynemesítéssel a tomszki fogolytáborban sem hagyott fel; oroszudása tökéletesítése mellett rendszerezte a szibériai búzafajtákat. Tevékenységében az akkor neves professzor, Viktor Viktorovics Talanov is támogatta, közbenjárására 1917-ben Veneny kikerült a táborból és intézeti munkatársként dolgozott az Omszki Nyugat-Szibériai Kísérleti Állomáson a nemesítő–genetikus Nyikolaj Vavilovval (1887–1943) és az igazgató Talanovval. Veneny fő feladata a szibériai búzák rendszerezése volt, de burgonyával is foglalkozott. A keményszemű, közismertebb nevén durum tavaszi búza hibridizációs kísérletei szintén Veneny közreműködésével indultak 1919-ben. Különböző puhaszemű búzákat keresztezett annak érdekében, hogy egy keményszemű, toklász nélküli búzát kapjon. 1921-ben hazatért. A Rimaszombati járásban kezdett dolgozni, fölhasználva saját szibériai gyűjteményét. A következő években szerte a mai Szlovákia területén, magán- és egyházi birtokokon, nemesítő állomásokat alapított (többek között Érsekkétyen), és elkezdett cirok- és dinnyemagvakat gyűjteni alapanyagként. A II. vh. után megszűntek az egyházi és magánbirtokok, így a nemesítői törzsanyag a Gomba községyi állami gazdaság kezelésébe került, ahol Veneny lett a vezető, munkatársa pedig Rákóczi Lajos nemesítő. Gabona, cirok, görög- és cukordinnye nemesítésén dolgoznak, de a gyengébb talajminőség miatt a szintén nemesítésben dolgozó Bartalos Menyhérttel (→Tejfalva) együtt megbízást kaptak megfelelőbb termőterület keresésére, és 1952-ben már a Felsővámos és Pozsonyepérjes közti Sósszigeten vetették az őszi gabonát. Veneny Rákóczi Lajossal és Bartalos Menyhérttel megalapította a Sósszigeti Növénynemesítő Állomást. Később lemondott a vezetői pozícióról, de 1962-ig főnemesítőként, 1968-ig pedig tanácsadóként segítette a növénynemesítési munkát. 1972-ben Nyitrafőre költözött és itt élt haláláig. Ő őszi, három tavaszi búzát, egy tavaszi árpát nemesített ki, a nevéhez fűződik továbbá az 1961-es zöld húsú SOLARTUR cukordinnye és az 1962-es DUNAJ görögdinnye kinemesítése. Ő hozta létre először az árpa sima toklászos és csupasz magvú botanikai különlegességeit és az első durum búzát Szlovákiában. Első szlovákiai nemesítőként ő vezette be a liszt minősítést. Magánemberként nagy művészetpároló és lelkes műgyűjtő volt. Felfedezője és mecénása volt Szabó Gyula (1907–1972) losonci festőművésznek.

## NYITRAIVÁNKA (Ivanka pri Nitre)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már az újkőkorban lakott volt. A középkorban három kisebb helység volt itt: Lúki (első említése 1220-ban), Gergelyfalva (első említése, *Megerd* alakban, 1247-ben). 1271-ben ennek határában ütközött meg V. István magyar és II. Ottokár cseh király serege. Ivánkát *Ivankafalva* alakban csak 1400-ban említik első ízben az okiratok. Lúki és Gergelyfalva 1891-ben egyesült, majd 1924-ben ezeket Nyitraivánkához csatolták. Itt született Tóth József (1763. március 19. – Verebély, 1829. szeptember 14.) kat. plébános, egyházi író; Kelecsényi József (1815. március 17. – ? 1870 után) népköltészeti gyűjtő, történelmi, kultúrtörténeti és régészeti tárgyú cikkek szerzője, a *Nyitra és környéke képes albuma* c. munkája 1865-ben jelent meg. Itt hunyt el Tóth Vilmos (Szécsány, 1832. május 28. – 1898. június 14.) Deák-párti politikus, a főrendiház elnöke, belügyminiszter (1871–1873 között). A falunak 1910-ben 1016, zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 2420 lakosából 2292 volt szlovák.

\*\*\*

**KOSSOVICH KÁROLY (Nyitraivánka, 1803. december 16. – Nyitra, 1841. június 19.) publicista, jogtudományi író, az MTA tagja (1838).**

Alsóbb iskoláit Érsekújvárott és Nyitrán végezte. A bölcseletet és a jogot a pozsonyi akadémián hallgatta. 1824-ben szerzett ügyvédi oklevelet. Az 1825–1827 közötti „hosszú országgyűlésen” Nyitra vármegye követeinek írnokaként volt jelen, közben naplót vezetett és jogfilozófiai kérdésekkel foglalkozott. Montesquieu (1689–1755) nyomán írta meg *Alapállítások a következtetések* c. művét. 1826–1837 között Nyitra vármegyei aljegyzőként tevékenykedett. Az *ősi javakról* c. munkája 1838-ban akadémia jutalmat kapott, és ennek alapján lett az MTA tagja is. Kiadását azonban a cenzúra nem engedélyezte, csak jóval halála után látott napvilágot. **F. m.:** *A műipar és kereskedelem hajdani állapotáról Magyarországon, a XVI század elejéig*, 1842; *Az ősi javakról*, 1856.

## NYITRAKOROS (Krušovce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már a magyar honfoglalás előtt lakott volt. A XI. sz.-ban önálló plébániája és két temploma volt. Első írásos említése 1235-ből való. Itt született Buzna Sándor (1868. január 14. – Nézsnafalva, 1945. április 8.) pap, egyházi festő. Itt hunyt el Sötér Kálmán (→Csúz) méhészeti szakíró. 1910-ben 1208 lakosából 1113 szlovák, 70 magyar és 24 német volt. 2011-ben 1746 lakosából 1642 szlovák volt.

\*\*\*

**REZIK JÁNOS (Nyitrakoros, 1650 k. – Eperjes, 1710. augusztus 4.) ev. tanár, író, történész.**

Eperjesen, majd Wittenbergben tanult. 1674-ben a lengyelországi toruni egyetemének tanára. 1683-ban a kassai gimnázium, 1684-től az eperjesi kollégium tanára és igazgatója. 1687-ben Eperjes a császáriak kezére került, a protestánsoktól elvették iskoláikat, mire visszament Torunba tanárnak. 1705-ben az iskoláikat visszanyert eperjesiek visszahívták igazgatónak. Latin nyelven megírta az eperjesi vértörvényszék és a magyarországi protestáns iskolázás történetét. Az eperjesi pestisjárvány idején hunyt el. **F. m.:** *Theatrum Eperiense, sive Ianiena Eperiensis*, 1687. (Újabb kiadása latin és magyar szöveggel 1931-ben jelent meg Liptószentmiklóson.)

**KELEMEN ANTAL (Nyitrakoros, 1708. január 15. – Kolozsvár, 1760. szeptember 14.) jezsuita pap, tanár.**

16 éves korában lépett a jezsuita rendbe. Budán bölcseletet tanított, ezt követően tíz éven át teológiát oktatott Egerben, Nagyszombatban és Győrött. Élete utolsó harmadában a kolozsvári jezsuita gimnázium tanára és nyomdájának az igazgatója volt. **F. m.:** *Elegiae quibus nonnullorum europae regnorum clades, a fragrantis incendio belli factae deplorantur*, 1737.

## NYITRANADÁNY (Nedanovce)

1898-ig hivatalos magyar neve Nedanóc volt. Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1344-ben említik írott források. 1873–1883 között meteorológiai állomás is működött a községben. 1910-ben 744 szlovák lakosa volt. 2011-ben 648 lakosából 638 volt szlovák.

\*\*\*

**DIERA BENŐ (Nyitránadány, 1876. október 6. – Budapest, 1960. augusztus 28.) kertész.**

A budapesti Állami Kertészeti Tanintézetet 1894–1897 között végezte el. Az alsó- és középfokú kertészeti oktatás magyarországi úttörője. Oktatói munkája mellett 1905-ben Somogyban megkezdte a külterjes kertimag-termesztést. 1909-ben Kilitiben létesítette az első bolgár rendszerű öntözéses zöldségtermesztő üzemet. 1912–1913-ban az új állami zöldségtermesztő üzemek részére elkészítette az öntözéses zöldségtermesztés első üzemterveit. Nagy érdemei vannak a Duna-Tisza közti gyümölcsstermesztés kialakításában. A II. vh. után a dél-magyarországi gyümölcsfa-védekezési akciót vezette.

## NYITRANAGYKÉR (Veľký Kýr)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszaktól kezdve lakott volt (vonaldíszes kerámia népe, La Tène kor, római kor – kvádok). Első írásos említése Keer alakban Könyves Kálmán 1113-ban keltezett oklevelében történik. A név a Kér törzsre utal, amelynek feltehetően szálláshelye volt itt. A XVII. sz. közepéig szépen gyarapodott, még vásártartási joga is volt, aztán 1663-ban a törökök elfoglalták és csak 1685-ben sikerült őket elűzni. Eredetileg két falu volt: Kiskér és Nagykér, ezeket 1942-ben egyesítették. Hivatalos szlovák neve 1948–1990 között Milanovce volt. Itt született: Unger Antal (1444–?) humanista szerző; Kéri Imre (XV. sz.), a bécsi egyetem professzora (1445–1451 között); Kéri (Zorád) Sámuel (1625 k. – Pozsony, 1671. december 17.) ferences szerzetes, egyházi író, aki magyarra fordította Seneca néhány levelét és ezeket 1654-ben Bécsben kiadta; Kántor Imre (1860. február 28. – 1914 után) költő, újságíró, az Országos Statisztikai Hivatal tisztviselője; Szőke József (1928.

szeptember 16. – Vajka, 2010. október 24.) író, bibliográfus. Szőke a szülőfalujáról írt monográfiájában a Nagykérrel egyesült Kiskér szülőltjének tartja Hanák János (1812. június 25. – Kricsova, 1849. szeptember 2.) kat. papot, zoológust és botanikust, az MTA levelező tagját (1846). Más források (MIÉM, MTAT) azonban az Abaúj vármegyei Kiskért – ma Abaújkér – tekintik a tudós szülőfalujának. Ezt támasztja alá az az életrajzi adat is, hogy Hanák szülei 1820-ban az Abaúj vármegyei Boldogkőújfaluban telepedtek le és a kis János ennek a helységnek az iskolájába járt. Élete során számos felvidéki településen megfordult, hiszen Kisszebenben fejezte be elemi iskolai tanulmányait. 1832-ben belépett a piarista rendbe és újoncévét Privigyén töltötte. Ezt követően Breznóbányán a nyelvészeti osztályban tanított. 1836-ban Vácott, 1837-ben Nyitrán teológiát hallgatott és Nyitrán kezdett el Láng Adolf gyógyszerész irányításával botanizálni és állatokat tanulmányozni. 1840-ben a Pozsony melletti Szentgyörgyön fejezte be a teológiát és pappá szentelték. 1841–1844 között a máramarosszigeti gimnáziumban tanított. 1845-ben Pestre helyezték, ahol a grammatikai osztályokban egyebek mellett természetrajzot is oktatott. 1848-ban az Egyetemi Könyvtár őre lett. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején fegyverrel harcolt az osztrákok ellen. 1849 júliusában ő is a visszavonuló csapatokkal tartott, majd bujdosott. Orbók Ernő közbirtokos házában talált menedékre, ahol a két Orbók-fiú nevelőjeként tevékenykedett. Nem sokkal később a kolerajárvány áldozata lett. Sokat fáradozott a magyar biológiai szaknyelv megújításán. Legfontosabb művének *Az állattan története és irodalma Magyarországon* (1849) c. munkáját tartják, emellett több természetrajzi tankönyvet is írt. A falu krónikáját évtizedeken át Dojcsán János (1898. július 30. – 1996) vezette. A falunak 1910-ben 1952 magyar lakosa volt. 2011-ben 3008 lakosából 1634 magyar és 1318 szlovák volt.

## NYITRASZERDAHELY (Nitrianska Streda)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már az újkőkorban lakott volt, magát a falut 1278-ban említik először *Zeredahel* alakban az írott források. 1910-ben 660 zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 731 lakosából 700 szlovák volt. Itt született Geduly Lajos (1815. április 17. – Pozsony, 1880. január 29.) ev. püspök, királyi tanácsos, egyházi író, a főrendiház tagja. 1860. május 3-án beszédet mondott Széchenyi István pozsonyi gyászünnepején *A keresztyén hazafi képe* címmel.

\*\*\*

**CSÁSZKA GYÖRGY (Nyitraszerdahely, 1826. december 4. – Budapest, 1904. augusztus 11.) kat. püspök, kalocsai érsek, egyházi író, mecénás.**

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán, Tatán és Esztergomban végezte 1842-ben. Ezután két évet töltött a pozsonyi Emericanumban, majd Nagyszombatban bölcsészetet tanult. 1847-től a bécsi Pazmaneum növendéke volt. 1850-ben pappá szentelték és 1854-ig a nagyszombati főgimnáziumban matematikát oktatott. 1854–1856-ban az osztrák tartományokban és Felső-Itáliában szolgált. 1856-tól az esztergomi érseki szentszéki jegyző, majd érsekhelynöki titkár volt, 1864-ben kinevezték a prímási iroda igazgatójává. 1870-ben esztergomi kanonok, 1874-ben szepesi püspök lett. Ebben a minőségében bevezette a magyar nyelvű prédikációkat a Szepesség kat. templomaiban. Négy leányiskolát is alapított (Lőcse, Rózsahegy, Turdossin, Szepesolaszi) több kat. iskolában bevezette a magyar nyelvű oktatást. Szepesváralján nyomdát alapított, jelentős összegekkel támogatta a tanítókat és a tanulókat is. 1890-ben elindította a *Szepesi közlöny* c. hetilapot. Több szepességi templomot restauráltatott, anyagilag támogatta a *Monumenta Vaticana* kiadását. 1891-ben Haynald Lajos utódjaként őt nevezték ki a Kalocsai Érsekség élére. 1896-ban szervezőként vett részt a millenniumi ünnepségek előkészítésében. Érsekként is sokat foglalkozott a történelemtudománnyal, genealógiával és a címtannal. Egyházmegyéjében számos új templom építését kezdeményezte és támogatta. Papnövendékként tanulmányt írt a dohányzás tilalmáról és ártalmairól, kiadott egy magyar nyelvű matematikakönyvet is (*Viszonyzámi táblák*, 1853), valamint Aquinói Szent Tamásról egy latin nyelvű értekezést *Oratio panegyrica in honorem angelici doctoris S. Thomae Aquinatis* (1874) címmel.

## NYITRAUDVARNOK (Dvorníky)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település 1247 előtt nyitrai várbirok volt, a tatárok azonban teljesen elpusztították. A tatárjárást követően új nemzetségek telepedtek le a vármegyében és IV. Béla 1247-ben Tamás comesnek adományozta Udvarnokot, amelyet az oklevélben *Vduornuc* alakban említenek. Később elsősorban Udvarnok néven említik, de Fényes Elek *Geographiai szótárában* az Irek forma is szerepel. A számos Udvarnoktól az 1888-as helységnévtárban Nyitraudvarnokként különböztették meg. 1910-ben 1737 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2090 lakosából 1976 szlovák volt.

\*\*\*

**BÁRCZI GUSZTÁV, Kratina (Nyitraudvarnok, 1890. szeptember 13. – Budapest, 1964. augusztus 9.) orvos, gyógypedagógus, főiskolai tanár.**

1910-ben Léván szerzett tanítói oklevelet. További tanulmányait már Budapesten folytatta. Előbb gyógypedagógiai (1913), majd a Pázmány Péter Tudomány Egyetemén orvosi (1921) diplomát szerzett, de szűkségét érezte, hogy a fül-orr-gége szakorvosi vizsgát is letegye. 1922-ben Török Bélával (1871–1925) létrehozta a siketek nevelésére szakosodott Nagyothallók iskoláját. 1942-ig különböző intézményekben vakokat, hibásbeszédűeket, értelmi fogyatékosokat oktatott. Ezzel párhuzamosan végezte orvosi tanulmányait, kutatott, publikált, 1939-től tanított a gyógypedagógiai főiskolán, magán- és iskolaorvosi gyakorlatot folytatott. Részt vett a szakmai közéletben, tagja volt a Gyógypedagógiai Intézetek Országos Szaktanácsának, s több szakmai egyesület elnöki tisztét is betöltötte. A húszas években az Országos Közegészségügyi Intézetben az iskolahigiéné előadó tanáraként is tevékenykedett. Szerkesztette a *Siketnéma Oktatás* folyóiratait. Külföldön is ismert szak-

ember lett, mint a budapesti Alkotás utcai Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézet igazgatója. Feladatkörét 1948-tól a szervezetileg önállósult főiskola tanszékvezető tanáraként látta el, de továbbra sem mondott le a szakmai és a közéleti szerepvállalásról. Már a harmincas években rendszeres előadója volt az Ausztriában, Németországban, Svájcban rendezett nemzetközi kongresszusoknak. Elméleti-rendszerező tevékenységét is számon tartják, de tudományos kutatói munkája elsősorban a hallás- és az értelmi fogyatékosok gyógypedagógiájára terjedt ki. Hallásneveléssel foglalkozott, gazdag vizsgálati anyagon végezte megfigyeléseit. Az agykérgi süketnémaság gyógypedagógiai befolyásolására kidolgozott eljárása tette világszerter a hallásnevelési program úttörőjévé. A harmincas években kezdett az értelmi fogyatékosok – elsősorban a középsúlyos esetek – nevelésével foglalkozni. Személyesen is közreműködött 1958-ban Brandenburg-Gördenben (akkor: NDK) egy közép- és súlyos fokban értelmi fogyatékosok számára létesített intézet megszervezésében és gyógypedagógiai programjának kidolgozásában. Az intézmény a Bárczi-Haus nevet kapta. 1953-ban Kossuth-díjjal tüntették ki. A budapesti ELTE Gyógypedagógiai Főiskolai Karát róla nevezték el. **F. m.:** *Egészségtani próbatanítások*, 1928; *A magyar beszédhangok képzése*, 1928; *A egészségvédelmi nevelés vezérkönyve*, 1935; *A siketség átöröklődése és az ezzel kapcsolatos praeventio*, 1936; *Hallásébredés – hallásnevelés*, 1938; *Gyakorlati fonetika és hibás beszédjavítás*, 1950; *A kiejtés, az olvasás és az írás tanításának fiziológiai vonatkozásai a gyógypedagógiai nevelők számára*, 1954; *Általános gyógypedagógia*, 1959.

## NYUSTYA (Hnúšťa)

Az egykori Gömör-Kishont vármegyében fekvő település környéke már ősidők óta lakott. A római korban őrtorony védte az itt nyitott aranybányát, amelyet a honfoglalás után is műveltek a XIII. sz. derekáig. Első írásos említése abban a pápai tizedjegyzékben történt, amely valamikor 1332–1337 között keletkezett. A XIX. sz. első felében jelentős kézműipara volt, a szűrszabók céhe 1825-ben alakult. Később a vaskohónak és a magnezit bányának köszönhetően gyors fejlődésnek indult. Itt dolgozik a városi kórházban Hizsnyan Géza (Rimaszombat, 1956. június 22. –) orvos, színikritikus. A helységnek 1910-ben 2025 lakosából 1042 szlovák és 885 magyar volt. 1960-ban városnak nyilvánították és ekkor hozzácsatolták Likért, 1971-ben pedig Baradnát, Dombosmezőt és Hacsót. 2011-ben 7781 lakosából 6232 szlovák, 211 roma és 51 magyar volt.

\*\*\*

**KUBINYI PÉTER (Nyustya, 1765. március 12. – ? 1835) császári és királyi tanácsos, ügyvéd, táblabíró, genealógus.**

1776–1779-ben Lőcsén tanult, majd Késmárkon jogot hallgatott, ezt követően Pesten lett joggyakornok. Tanulmányai befejeztével visszatért szülőföldjére, ahol a kishonti ágostai ev. egyházkerület iskolafelügyelője és az ottani irodalmi intézet igazgatója lett. A rozsnyói vasipartársulat alelnöki tisztségét is elvállalta. Mint a régió egyik legjelentősebb vaskohászati vállalkozója sokat áldozott a kultúrára és a művelődésre. Az MNM-nek 4600 forintot adományozott és közreműködött a Kishonti Művelt Társaság megalapításában is. Családkutatással is foglalkozott, *Genealogia familiae de Felső-Kubin* c. munkája 1814-ben jelent meg először. Később kétszer is kiadták javított és bővített kiadását (1824-ben, ill. 1831-ben).



## ÓBESZTERCE (Stará Bystrica)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település 1417-ben szerepel először írott forrásban. 1498-ban vámszedőhelyet hoztak itt létre, ahol a Lengyelországba irányuló kereskedelmi forgalmat ellenőrizték. A XVIII. sz. végén már közel 2300 lakosa volt, legnagyobb népessége 1828-ban volt (2751 lakos), de az 1831-es kolerajárványnak több mint 200 halálos áldozata volt. A XIX. sz. végén sokan Amerikába vándoroltak. 1910-ben 2656 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2717 lakosából 2631 szlovák volt.

\*\*\*

**BRANCSIK KÁROLY, *Brančík* (Óbeszterce, 1842. március 13. – Trencsén, 1915. november 18.) orvos, zoológus, botanikus.**

Zsolnán és Teschenben járt gimnáziumba, majd a pozsonyi és a soproni ev. líceumban tanult, ahol 1862-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait Bécsben, Prágában, Grazban végezte; itt doktorált 1872-ben. 1873-ban Beckón körorvos, 1875-ben Trencsénben járási, 1878-tól vármegyei tisztifőorvos és a megyei kórház igazgatója volt. Alapító elnöke volt a Trencsén vármegyei Természettudományi Egyesületnek. Trencsénben egy múzeumot is életre hívott, amelynek saját folyóirata volt, ebben publikálta botanikai, entomológiai és egyéb biológiai cikkeinek többségét. Tehetséges rajzoló és festő is volt, sok cikkéhez maga készített illusztrációkat. Leginkább a rovarokkal és a puhatestűekkel foglalkozott, de érdeklődött a történelem, a botanika, a meteorológia, a zene, a numizmatika és a régészet iránt is. Ő dolgozta fel és írta le a Fenichel Sámuel által gyűjtött újguineai *Mollusca* (puhatestűek)-anyagot. Jól ismerte Dalmácia és Bosznia faunáját is. Csiga- és kagylógyűjteményének egy része a szegedi múzeumba került Czöglér Kálmán közreműködésével, aki 1917–1950 között a múzeum munkatársa volt.

## OCHTINA (Ochtiná)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő település feltehetően már a XIII. sz.-ban létezett és német bányászok alapították. Írott források először 1318-ban említik. Magyar neve 1899-ig Ochtina volt, majd akkori birtokosáról, Marton Rudolfról kapta a Martonháza nevet. A falu közelében található Európa egyik legnagyobb aragonitbarlangja, amely nemcsak turisztikai, hanem tudományos szempontból is értékes. 1910-ben 741, zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 553 lakosából 476 szlovák és 50 roma volt.

\*\*\*

**BARTHOLOMAEIDES LÁSZLÓ (Klenóc, 1754. november 16. – Ochtina, 1825. április 18.) ev. lelkes, egyházi és történeti író.**

Szülőfalujában, 1768–1772-ben Dobsinán, 1772–1779 között Késmárkon tanult. 1779–1781-ben az oszgyáni elemi iskolában tanított. 1781–1783-ban a wittenbergi egyetem hallgatója volt. Hazájába visszatérve pappá szentelték és 1795-ig Ochtinán, majd Csetneken volt lelkész, később jegyző és főesperes. Elsősorban egyháztörténeti, statisztikai és ismeretterjesztő cikkeket, műveket és tankönyveket írt latinul és időnként csehül is. Sok munkája, egyebek mellett a protestánsok üldözésének történetéről bibliai cseh nyelven írt összefoglalója kéziratban maradt, ezek kb. 40 kötetet tesznek ki. Fia, Bartholomaeides János László (1787–1855 után) Ochtinán született és ev. lelkész volt. 1817-ben kiadott *Memoriae Ungarorum qui in alma condam universitate Vitebergensi a tribus proxime concludendis seculis studia in ludis patriis coepta confirmarunt* c. művében közreadta a wittenbergi egyetemen 1522–1817 között tanult magyarországi diákok nevét és életrajzi adatait. **F. m.:** *Inclyti Superioris Ungariae Gömöriensis notitia historico-geographico-statistica*, 1806–1808.

## OCSKÓ (Očkov)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt. A mai helységet 1321-ben említik először *Wchkou* alakban. Az Ocskay család ősi birtoka volt. Itt született Ocskay László (1680 k. – Érsekújvár, 1710. január 3.) kuruc brigádéros, akit árulása miatt a kurucok kivégeztek; Ocskay Alajos (1821 – Verbó, 1893. május 9.) földbirtokos, Dembinszky futárja 1848-ban, fia, Ocskay Gusztáv (1850–1903 után) a Magyar Államvasutak főellenőre *Reminiscenciák a múltból* (1890) c. könyvében édesapjáról és a családról is sok érdekes történetet adott közre. A falunak 1910-ben 356 szlovák lakosa volt. 2011-ben 463 lakosából 437 szlovák volt.

\*\*\*

**OCSKAY FERENC báró (Ocskó, 1775 – Sopron, 1851. augusztus 6.) földbirtokos, természetvizsgáló.**

A pozsonyi akadémiát 1793-ban végezte el. Katonai pályára készült, de a rajnai hadjáratot követően vaksággal fenyegető szembetegsége miatt leköszönt. Visszavonult birtokaira, előbb Vágboriban, majd 1806–1821 között Ocskón, végül haláláig Sopronban élt. Elsősorban állat-, növény- és ásványgyűjtéssel foglalkozott. Maga preparálta és tömte ki a begyűjtött emlősöket és madarakat. A gyűjteményt 1829-ben az MNM-nek ajándékozta. Ezt követően többször itáliai, horvátországi és szlavóniai gyűjtőúton járt, ahol főleg rovarokat gyűjtött. Ő írta le az egyenesszárnú rovarok néhány új képviselőjét. *Nummi Hungariae* (Buda, 1841) c. művében bemutatta pénz és éremgyűjteményének magyarországi darabjait. A *Tudománystárban* 1836-ban cikket közölt a soproni római feliratokról is. Az Academia Leopoldina tagja volt.

## ÓGYALLA (Hurbanovo)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település környéke már a történelem előtti időben is lakott volt. A régészeti feltárások során a vonaldíszes kerámia, a bükk, a zselizi és a lengyeli kultúra népének emlékei kerültek elő, de laktak a bronzkorban és a hallstatt korban (i. e. 750–450 között) is. A magyar honfoglalást követően már a XII. sz.-ban templom állhatott itt, ennek maradványait is megtalálták, bár magát a helységet *possessio Galla* néven először csak 1357-ben említik az okiratok. A Nagykonkoly nevű rész viszont szerepel IV. Béla 1242-ben keltezett oklevelében, amelyben nemesi rangra emel egy bizonyos Konkoly Thege Mátét és birtokot is adományoz neki. A későbbi időkben a Gyallai, az Ordódy, a Szluha és a Csúzy családnak is birtokai voltak a településen. A XIX. sz. közepén már zsinagógája is volt, ahol az itt lakó mintegy 250 izraelita hitű személy gyakorolta a vallását. A helység a XIX. sz. második felétől a magyarországi tudományos életben is fontos szerepet játszott, miután az itt birtokokkal rendelkező Konkoly Thege Miklós megalapított csillagvizsgálóját és geofizikai-meteorológiai obszervatóriumát. Ennek a műszereit 1920-ban Budapestre, a Svábhegyre költöztették, Ógyallán csak a II. vh.-t követően folytatódtak a geofizikai, napfizikai és meteorológiai kutatások, megfigyelések, illetve a tudományos ismeretterjesztő tevékenység. Az 1918-as impériumváltást követően az addig jobbára magyarok lakta község környékén a csehszlovák hatóságok kolóniákat alakítottak ki (Zöldállás, Hambpuszta, Margitpuszta, Pálmajor), ahol morvaországi és közép-szlovákiai földműveseket telepítettek le. A II. vh. után tovább romlott a magyarok számára az erőszakos kitelepítések és deportálások következtében. 1971-ben a városhoz csatolták Bagota települést. Míg 1910-ben Ógyallának 2585 túlnyomórészt magyar lakosa volt, 1921-ben a 3025 lakos közül 2041 magyar, 765 szlovák és 78 roma volt. 2001-ben 8153 lakosából 4092 magyar, 3177 szlovák és 302 roma nemzetiségű volt. 2011-ben 7751 lakosából 3753 szlovák, 3196 magyar, 189 roma, 42 cseh és 539 ismeretlen (!) nemzetiségű volt. A romák száma azonban a becslések szerint jóval nagyobb, valószínűleg meghaladja az ezer főt. Ógyallát 1960-ban nyilvánították várossá. 1950–1982 között egy gimnázium is működött itt, jelenleg egy magyar alapiskola, valamint egy építőipari szakközépiskola és egy középfokú mezőgazdasági szaktanintézet van, ahol magyar nyelven is oktatnak. Sörgyára és terméke, az Aranyfácán nevű sör külföldön is ismert. A városban született: Feszty Adolf (1846. augusztus 17. – Budapest, 1900. február 26.) építész, Feszty Árpád bátyja, számos közismert budapesti bérház és palota tervezője. Élete utolsó évtizedében műszaki találmányok fejlesztésén dolgozott; Feszty Gyula (1854. március 1. – Budapest, 1912. november 12.) műépítész, Feszty Adolf öccse és Feszty Árpád bátyja; Feszty Árpád (1856. december 21. – Lovrana, 1914. június 1.) festőművész, a magyar honfoglalást ábrázoló *Magyarok bejövetele* c. monumentális körkép alkotója. Nevét viseli a helyi magyar tanítási nyelvű alapiskola, valamint a művelődési klub. A városban született és itt él Darázs Rozália (1848. október 9.–) éremművész, szobrász.

\*\*\*

## BESSE JÁNOS KÁROLY (Ógyalla, 1765. augusztus 31. – Marseille, 1841. június ) utazó, földrajzi író.

Nemesi család sarja volt. Önéletrajza szerint „a földismeret iránti ellenállhatatlan hajlama” készítette világljárásra. 1791-ben Németországot, Hollandiát, Angliát és Franciaországot járta be, 1795-ben a yorki herceg oldalán egy huszárezred adjutánsaként vett részt hollandiai hadjáratokban, 1797-ben a nápolyi király seregében harcolt. 1802 és 1810 között Mauritius szigetén a francia kormányzó titkáráként és lapszerkesztőként dolgozott. Ezután Párizsba költözött, ahol perzsa és török nyelvet tanult, megismerkedett a kor legnagyobb földrajztudósával, Humboldttal és itt kötött barátságot Batsányi Jánossal is. A magyarok őshazája és a magyar nyelvészet iránt Beregszászi Pál 1796-ban, Lipcsében megjelent könyve keltette fel érdeklődését. 1829-ben indult a Kaukázusba, egy olyan expedícióhoz csatlakozva, amelyben a szentpétervári akadémia tudósai is részt vettek, és amelyet egy orosz tábornok vezetett. Besse bejárta a Krím-félszigetet, útjának tapasztalatait a *Tudományos Gyűjteményben* tette közzé. 1824–1829 között Magyarországon élt. Útirajzait Magyarországon érdeklődés, azaz előfizetők hiányában könyv alakban nem tudta kiadni, végül nagy nehézségek árán Párizsban, franciául jelentette meg. Francia nyelven adott ki egy török nyelvtant és egy török–francia–magyar szótárt is. A Kaukázus tájairól, településeiről, népeinek – a kalmükök, tatárok, kabardok, abházok, cserkeszek – szokásairól, nyelvéről sok értékes adatot gyűjtött. Azt a teóriáját viszont, mely szerint öt kaukázusi néptörzs a magyarok leszármazottainak tekinthető, a tudomány később nem igazolta. Besse összesen 44 esztendő-t töltött külföldön. Széles körű műveltsége, nyelvtudása (13 nyelven beszélt), jó megfigyelőképessége, nyughatatlan kíváncsisága folytán rengeteg értékes információt gyűjtött, de tevékenysége érdektelenségbe fulladt. Kiadatlan négykötetes élet- és útirajza halála után elkallódott. Utolsó hazaírt leveleit 1841 júniusában Marseilleből keltette: anyagi segítséget kért hazatéréséhez. Halála pontos körülményeit nem ismerjük. 1829–1830-ban öt jelentést küldött József főherceg nádornak kaukázusi útirajról. **F. m.:** *Abrégé de la grammaire turque, et un petit vocabulaire en français, turc et hongrois*, 1829; *Voyage en Crimée, au Caucase, en Georgie, en Arménie, en Asie Mineure et a Constantinople, en 1829. et 1830.; pour servir a l'histoire de Hongrie*, 1838.

**KONKOLY THEGE MIKLÓS (Pest, 1842. január 20. – Budapest, 1916. február 17.) csillagász, ógyallai földbirtokos, az MTA tagja (1884).**

Középiskoláit magánúton végezte. Felsőbb tanulmányait a pesti egyetemen, majd külföldön folytatta, 1861-ben a berlini egyetemen bölcsészdoktori oklevelet nyert. A csillagászatba a jeles német „üstökös-vadász”, Johann Franz Encke (1791–1865) vezette be. Ógyallai birtokán 1869-ben csillagvizsgálót létesített, melyet fokozatosan kifejlesztett, majd 1899-ben birtokával együtt az államnak ajándékozott. Néhány esztendő alatt az ógyallai csillagda, műszereit és tudományos munkáját tekintve is, az európai csillagvizsgálók élvonalába került. Kutatásait a korszerűség jellemezte. Érzékenyen reagált a legérdekesebb csillagászati problémákra, és igyekezett a nemzetközi tudományos programokba már a legelején bekapcsolódni. Így történt ez az S Andromedae felfedezése idején, a Jupiter „vörös folt”-jára vonatkozó vizsgálódásokkal kapcsolatban vagy a Halley-üstökös 1909-1910-es megjelenése alkalmával. Elsők között volt, akik üstökös spektrumot készítettek, többek közt magáról a Halley-üstökösről is. Azzal is számot vetett, hogy az ország csillagászatának fejlesztéséhez nem elegendő egyetlen intézmény. Közreműködésével sorra épültek fel hazánkban az új csillagvizsgálók: 1878-ban a Haynald-obszervatórium Kálcsán, 1881-ben Gothard Jenő és Sándor Herényben, és 1886-ra Podmaniczkyék csillagvizsgálója is elkészült Kiskartalton. Segítsége a felépítéssel nem szűnt meg, a hazai obszervatóriumokat állandó munkakapcsolat fűzte össze. Ógyallai obszervatóriumában számos fiatal magyar csillagász kezdte pályafutását (Kövendi Nagy Tamás, Kövesligethy Radó, Harkányi Béla, Tetens Ottó, Lakits Ferenc, Bártfay József, Tass Antal, Szántó I. Béla, Terkán Lajos, Bodócs István és mások). A parkban elhelyezett meteorológiai műszereket éveken át a helyi iskola tanítói kezelték, külön díjazásért: Weiss Zsigmond, Rosenzweig Jakab, Veisz József, Gyurcsevics Mihály, majd a halk, szerény, de példás szorgalmú Farkas Ede. Ezek az „asszisztensek” többnyire a rendszeres napészlelésben is részt vettek. Gyakran találkozunk az ógyallai beszámolóokban vendégek nevével is, akik egy-egy észlelésre vagy Konkoly barátaiként jöttek Ógyallára. Az 1880-as években létrehozott egy meteorológiai, földmágnességi és földrengési obszervatóriumot is, amelynek első főnöke Marczell György (→Pozsony volt 1904-ig. 1890-ben az MTA ajánlatára az Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet igazgatójává nevezték ki. Itt működött 1911-ig. Vezetése idején szervezték meg a prognózisszolgálatot, és ekkor adták ki az első térképes időjárás-jelentést. Tudományos működésének súlypontja az asztrofizika területére esik, az üstökösökkel és meteorokkal, az állócsillagok színképelemzésével, a Jupiter és Mars fizikájával, a Nap fotoszférikus jelenségeivel foglalkozott. Számos műszert szerkesztett és a fényképezés csillagászati alkalmazása terén is jelentős munkásságot fejtett ki. A hatékonyabb meteor-megfigyelések céljából tagyosi pusztáján (a Vértessalján) saját költségén egy kis csillagdat létesített. Ezek az ún. korrespondáló hullócsillag megfigyelések jól beváltak. A Magyar Földrajzi Társulat és a Természettudományi Társaság tiszteleti tagjai sorába iktatta, több külföldi tudományos intézmény tagja volt. Az MTA 1876-ban levelező, 1884-ben rendes tagjává választotta. A csillagászat mellett sok más is érdekelt: Konkoly Thege Miklós volt a hazai légkörtani kutatások megszervezője, a hajózás és a vasút ügyének fáradszorgolója (maga is vizsgázott hajóskapitány és mozdonyvezető), az amatőr fényképezés egyik úttörője, kitűnő zongoraművész és komponista. 1896–1905 között Tata város országgyűlési képviselője volt és elsősorban a csillagászat és a közlekedés ügyében lobbizott. Fegyvergyűjteménye és egyéb értékes műtárgyai a komáromi múzeumba kerültek, miután tagja volt a városi múzeum-egyesületnek is. **F. m.:** *Az ógyallai csillagda leírása*, 1874; *Csillagászati megfigyelések az ógyallai csillagvizsgálón I-XVI.*, 1879–1894; *Praktische Anleitung zur Anstellung astronomischer Beobachtungen mit besonderer Rücksicht auf die Astrophysik*, 1883; *Praktische Anleitung zur Himmelsphotographie*, 1887; *Handbuch für Spectroskopie im Cabinet und am Fernrohr für Anfänger auf dem Gebiete der Spectralanalyse*, 1890; *Bevezetés a fotografozásba*, 1891.

**FARKAS EDE (? , 1844 – Ógyalla, 1902. április 24.) tanító, észlelő csillagász, az ógyallai obszervatórium munkatársa.**

1883-tól tevékenykedett Konkoly Thege Miklós ógyallai magánobszervatóriumában, majd 1890-től a Meteorológiai és Földmágnességi Intézet alkalmazottjaként. Főleg napészleléseket végzett, a nemzetközi napfolt statisztika szempontjából is jelentős ógyallai napfoltszámok megfigyelései részben tőle származnak.

**SCHILLER ZSIGMOND (Ógyalla, 1847. szeptember 17. – Budapest, 1920. szeptember 12.) újságíró, botanikus.**

Jogi tanulmányait a bécsi és a pesti egyetemen végezte. 1872-ben jogi doktor és ügyvéd, 1873-tól ügyvédi gyakorlatot folytatott 1880-ig Budapesten, majd 1884-ig Pozsonyban. 1872-től munkatársa, 1884-től segédszerkesztője, 1906-tól felelős szerkesztője volt a *Pester Lloyd*-nak. 1880–1884 között a *Pressburger Zeitung* főszerkesztője volt. Politikai, közgazdasági és jogi cikkeket írt a *Budapesti Szemlé*-be, jogi szak- és napilapokba. Költemények és elbeszélések írása mellett botanikával, a magyarországi (pl. Nyitra, Pozsony, Dunaszerdahely, Ógyalla, Trencséntepliac környéke stb.) flóra kutatásával is foglalkozott. Botanikai cikkei főleg az *Österreichische Botanische Zeitschrift*-ben és a *Botanikai Közleményekben* jelentek meg. Németre fordította Kautz Gyula *A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története Magyarországon* c. munkáját (Bp., 1876). **F. m.:** *Nyitra város és környéke növényföldtani viszonyainak leírása* (Magy. Orv. és Term. vizsgálók munkálatai, Pozsony, 1866); *Die Organisierung...*, 1872; *Materialien zu einer Flora des Pressburger Comitates*, 1881–1883; *A Ranunculus binatus* Kit. fejlődéstörténeti rendszertani vizsgálata (Mathem. Term. tud. Ért.), 1917.

**KÖVESLIGETHY RADÓ (Verona, 1862. szeptember 1. – Budapest, 1934. október 11.) csillagász, geofizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1909)**

Amikor négyéves volt, katonatiszt apja elhagyta a családját és emiatt augsburgi rokonoknál nevelkedett. Később Pozsonyba került, ahol 1873–1881 között elvégezte a gimnáziumot. Középiskolás korában már Ógyallán, Konkoly Thege Miklós

mellett dolgozott a nyári szünidőkben és új módszert dolgozott ki az állócsillagok parallaxisának kimutatására. 1881–1884-ben a bécsi egyetem hallgatója volt, ott szerzett diplomát. Többek között Josef Stefan (1835–1893), Theodor von Oppolzer és Edmund Weiss előadásait hallgatta. 1882-től a bécsi csillagvizsgáló segéde. 1883-tól 1887-ig az ógyallai obszervatórium megfigyelője. Itt egy spektrálfotométert is szerkesztett, és elsőként használta fel a csillagok radiális sebességének a mérését a Nap térbeli mozgásának a meghatározására. 1883–1893 között a pesti tudományegyetemen Eötvös Loránd tanársegéde, 1889-ben az egyetem kozmográfiai és geofizikai magántanára, 1897-től rendkívüli, 1904-től nyilvános rendes tanára. 1904-ben a Nemzetközi Földrendési Szövetség állandó tagjának választotta. 1906-ban Budapesten megalapította a Magyar Földrendési Számoló Intézetet és az egyetemi Földrendési Obszervatóriumot, melynek haláláig igazgatója volt. Kezdetől fogva részt vett az Eötvös-inga próbáin, annak első terepi alkalmazásán a Vas megyei Ság hegyen folytatott mérésekben. A Tanácsköztársaság alatt a Tanárképző Intézet igazgatója volt. Ezért 1921-ben az Egyetemi Tanácstól megrovásban részesült, és egyetemi tanári munkáját csak 1924–1925-ben folytathatta tovább. 1933-ban nyugdíjba ment. Az asztrofizika és a földrendés (szeizmológia) terén egyaránt az elméleti kutatások úttörői közé tartozott, nemzetközi szintre emelte a hazai csillagászati oktatást. Számos külföldi társaság rendes tagja volt. 1924-ben a Földrajzi Társaság a Lóczy- emlékéremmel tüntette ki. Tudományos műveit és dolgozatait a hazai és külföldi szaklapok közzélték. Az MTA 1895-ben levelező, 1909-ben rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Prinzipien einer theoretischen Astrophysik auf Grund mathematische Spektralanalyse*, 1884; *A mathematikai és csillagászati földrajz kézikönyve*, 1899; *Seismonomia* (Modena, latinul), 1906; *A világegyetem*, 1906.

### **HARKÁNYI BÉLA, báró (Pest, 1869. április 11. – Budapest, 1932. január 23.) csillagász, az ógyallai obszervatórium munkatársa, az MTA levelező tagja (1911).**

Középiskoláit szülővárosában végezte. 1887-től a pesti, lipcsei, strassburgi és a párizsi egyetemen matematikát, fizikát és csillagászatot hallgatott, majd tanulmányutat tett Amerikában. 1896-ban a pesti egyetemen matematikai doktorátust szerzett. 1899–1902-ben az ógyallai obszervatóriumban vállalt állást. 1907-ben a pesti egyetemen a csillagászat magántanárává habilitáltak. Tagja volt a főrendiháznak. A világon elsőként határozta meg elméleti úton néhány csillag felszíni hőmérsékletét (1901), majd a hőmérséklet alapján a csillagok méreteit is (1910). Eredményeit nagy érdeklődés kísérte: a kérdéssel foglalkozó csillagászok [Bohlin (1860–1939), S. Arrhenius (1859–1927), majd Lummer (1860–1925) és Pringsheim (1859–1917)] elismeréssel méltatták. A fizikusok számára viszont azért volt érdekes a munkája, mert igazolta a Planck-formula érvényességét magas hőmérsékletekre is. Kitűnő matematikus volt. A Balaton tudományos tanulmányozásának keretében kidolgozta a hullámzó vízfelületeken létrejövő fénytükrözés elméletét, és megmagyarázta a kelő és nyugvó napkép által létrehozott, úgynevezett „aranyhíd” keletkezését. Szakirodalmi munkássága jelentős, magyarul és németül is gyakran publikált. **F. m.:** *A sarkmagasság-változások meghatározásai és ennek magyarázata*, 1896; *Hullámos vízfelületek fénytükrözési jelenségei* (németül is), 1905; *Adalékok a csillagászat fejlődésének elméletéhez*, 1922; *Az új csillagokról*, 1926.

### **TASS ANTAL (Temesrékás, 1876. április 14. – Budapest, 1937. január 17.) csillagász, az ógyallai csillagvizsgáló munkatársa.**

Csillagászati és matematikai tanulmányait a budapesti tudományegyetemen és műegyetemen végezte. 1899-ben az ógyallai obszervatórium asszisztense, 1904-ben obszervátora, 1913-ban igazgatója és Konkoly Thege Miklós halála után (1916) az intézet vezetője. 1920-ban az ógyallai csillagvizsgáló műszereinek nagy részét Terkán Lajossal Budapestre mentette és a Sváb-hegyen (mai Szabadság-hegy) megszervezte az új csillagvizsgálót, a Konkoly Alapítványú Asztrofizikai Obszervatóriumot (1921), melynek 1934-ig igazgatója volt. Eleinte napfolt- és meteorészleléseket végzett, később változó csillagokat figyelt meg és a csillagok fényességének meghatározásával foglalkozott. Számos szakcikke és önálló műve jelent meg hazánkban és külföldön is. 1924-ben a csillagászat kedvelői számára Wodetzky Józseffel létrehozta a Stella Csillagászati Egyesületet. Számos változó fényű csillag fényességének megfigyelése mellett elsősorban az ő munkásságának eredménye az égi egyenlítőhöz délre fekvő, 10 fok szélességű égi övezet 7,5 fényrendnél erősebb csillagainak fényességekatalógusa. Szívesen foglalkozott csillagásztörténeti kérdésekkel. Az említett katalógus bevezetéseként megírta a csillagászati fénymérés történetét; majd a változócsillagok megfigyelésének történetét is. Ugyanakkor rövid, de tartalmas összefoglalásban ismertette a csillagászati fényképezés fejlődését is. Ezek az írásai német nyelven is megjelentek, és ma is forrásértékűek. Az 1920–1930-as években több részletes tanulmányt közölt a magyarországi csillagászat történetéről. **F. m.:** *A Déli csillagos ég fotometriája* (Terkán Lajossal), 1916; *Adatok a csillagászat történetéhez*, 1920.

### **TERKÁN LAJOS (Székesfehérvár, 1877. április 26. – Budapest, 1940. március 26.) csillagász, 1900–1919 között az ógyallai csillagvizsgáló munkatársa.**

A budapesti tudományegyetemen matematika-fizika szakos tanári diplomát, majd doktori oklevelet szerzett. 1900-ban kalkulátor a budapesti egyetemen, de még ez évben – Kövesligethy Radó ajánlására – az ógyallai csillagvizsgáló adjunktusa, 1912-től pedig obszervátora lett. Ugyanebben az évben szerzett magántanári képesítést is. Az I. vh. idején katonaként szolgált és csak két alkalommal kapott szabadságot. 1920-ban ő és Tass Antal költöztette át az időközben Csehszlovákia részévé vált ógyallai csillagvizsgáló műszereit és könyvtárát Budapestre. 1921-től a svábhegyi csillagvizsgálóban működött. 1935-ben mint főobszervátor vonult nyugalomba. A csillagászat több ágát művelte (a Nap mozgása, a csillagok hőmérséklete). Tanulmányozta a változó fényű csillagokat, működésének utolsó éveiben kisbolygókat fényképezett. Fő kutatási területe az asztrofotometria volt. Nagy érdeklődéssel foglalkozott a csillagok színmeghatározásával, és az ebből levezethető hőmérsékletmérésekkel. Ebből a tárgyból készítette doktori értekezését 1904-ben *„Állócsillagok hőmérsékletének meghatározása”* címen. Az általa alkalmazott módszer a vörös és sárga színű csillagokra jó elveket adott, és akkoriban úttörő jelentőségű



volt. Érdekes számításokat végzett a Béta Lyrae kettőscsillagra vonatkozóan is. Közben a légköri fényelnyelés kérdésével is foglalkozott, és kidolgozott egy módszert a Nap tejútrendszerbeli mozgásának a meghatározására (az általa nyert adatok igen közel állnak a jelenleg elfogadott értékekhez). Veje Kalmár László (1905–1976) matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1961) volt.

### **HULKÓ GÁBOR (Ógyalla, 1947. január 1. –) kibernetikus, egyetemi tanár, az MTA kültagja (2007).**

Egyetemi tanulmányait a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskolán végezte (1970). Tudományos pályáját a Szlovák Tudományos Akadémia Műszaki Kibernetikai Intézetében kezdte, 1971-től a Szlovák Műszaki Főiskola (1990-től Egyetem) oktatója (1974: adjunktus, 1982: docens, 1994: professzor). 1976-ban megvédte kandidátusi értekezését, 1992-től a műszaki tudomány doktora, 2007-től a Magyar Tudományos Akadémia kültagja. A Mérés-automatizáció és Alkalmazott Kibernetikai Intézet igazgatója. Kutatási területe a kibernetika, a megosztott paraméteres rendszerek, a folyamatirányítás, a rendszer-identifikáció problémái. Eddig több mint 300 tudományos közleménye cseh, szlovák, magyar és más nemzetközi folyóiratokban jelent meg. Közéleti szerepet is vállal, az 1990-es években Dunaszerdahely alpolgármestere volt. A Szlovákiai Magyar Professzorok Klubjának alelnöke, a komáromi Selye János Egyetem Tudományos Tanácsának külső tagja. 2003-ban a szímví önkormányzat Jedlik Ányos-díjával tüntették ki, számos szakmai elismerésben részesült. 2013-ban megkapta a Magyar Éremrend Tiszti keresztjét. **F. m.:** *Distributed Parameter Systems Blockset for MATLAB&Simulink, Third-Party Math Works Product*, 2004.

## **OHAI (Dolný Ohaj)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már a neolitikumban lakott volt. Első írásos említése *Vhay* alakban 1293-ból való. A XVIII. sz.-ban létezett Kis Ohaj és Nagy Ohaj, amelyek a XIX. sz.-ban lényegében összeolvadtak. 1910-ben 1081, többségében magyar lakosa volt. 1918 után egyre jobban elszlovákosodott. 2011-ben 1600 lakosából 1550 volt szlovák.

\*\*\*

### **RUBINEK GYULA (Ohaj, 1865. szeptember 10. – Budapest, 1922. január 8.) politikus, gazdasági író, miniszter.**

A magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémián végezte tanulmányait. 1886–1890-ben Kunbaján volt gazdasztiszt. 1889-ben a *Borászati Lapokat*, 1891–1893-ban a *Köztelek* c. lapot szerkesztette, amelyek főszerkesztője is volt egy ideig. 1893-tól az OMGE<sup>131</sup> ügyvezető titkára, 1906-tól igazgatója volt. 1901-től országgyűlési képviselő is volt. A Magyar Tanácsköztársaság bukása után (1919 augusztus) jelentős szerepet játszott Nagyatádi Szabó István (1863–1924) Kisgazdapártjában. 1919. augusztus 27-e és 1920. december 18-a között földművelésügyi és kereskedelmi miniszter volt. Ő készítette elő a földreformtervezetet, amelyet Nagyatádi Szabó változtatás nélkül terjesztett a parlament elé. 1921-ben a Kisgazdapárt tiszteletbeli elnökévé választották. Számos gazdasági témájú cikket és könyvet írt. Öccse, Rubinek István (Ohaj, 1886. január 3. – Budapest, 1938. február 21.) szintén ügyvéd, politikus és országgyűlési képviselő volt, előbb a Kisgazdapárt, majd az Egyesült Párt színeiben. **F. m.:** *Cseléd- és munkáskérdés*, 1894; *Parasztszocializmus*, 1895; *Telepítés és földbirtok-politika*, 1905; *Jövő vámpolitikánk irányelvei*, 1911; *Hogy állunk a Balkánon*, 1913.

## **OLDALFALA (Stránska)**

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést *Sanctus Spiritus* (Szentlélek) néven először 1332-ben a pápai tizedjegyzékben említik. Az *Odolfava* elnevezés 1773-ban szerepel első alkalommal. 1910-ben 410 magyar lakosa volt. 2011-ben 344 lakosából 162 szlovák, 133 magyar és 28 roma volt.

\*\*\*

### **PONGÓ ISTVÁN (Oldalfala, 1949. november 2. –) nyelvész, germanista, egyetemi docens.**

A tornaljai gimnáziumban érettségizett (1967), 1967–1968-ban a füleki Kovosmaltban munkás, 1968–1972-ben a nyitrai Tanárképző Főiskolán magyar–német szakot végzett. 1973–1974-ben Jénában a Schott und Gen üzem munkása. 1974–2006 között a nyitrai Tanárképző Főiskola (később: Konstantin Filozófus Egyetem) tanársegéde, adjunktusa, 1994–1998 között a Germanisztikai Tanszék vezetője. 1997-ben a nagyszombati Cirill és Metód Egyetem vendégtanára, 1997–2007-ben a veszprémi Pannon Egyetem docense, 2005-től az egyetem doktori iskolájának előadója. 2006-tól a komáromi Selye János Egyetem docense. A nyelvtudomány kandidátusa fokozatot 1984-ben szerezte meg a güstrovi (NDK) Tanárképző Főiskolán. A San Marino-i esperantó egyetemen (Akademio Internacia de la Sciencoj) az interlingvisztika szakon 1999-ben doktori címet szerzett. Kutatási területe a germanisztika, a német nyelv oktatásának módszertana, a szótárkészítés gyakorlati kérdései. Számos szlovákiai és nemzetközi tudományos tanácskozás résztvevője, előadója. Mintegy 10 tanulmánykötet főszerkesztője, illetve társszerkesztője. A *Zeitschrift für Germanistische Sprach- und Literaturwissenschaft der Slowakei* folyóirat

<sup>131</sup> Országos Magyar Gazdasági Egyesület

egyik elindítója és első négy számának társszerkesztője. Tudományos közleményei szlovákiai, magyarországi, csehországi és nemzetközi szakfolyóiratokban jelennek meg. Különböző szótárak társszerzője. **F. m.:** *Valenz in der Unterrichtspraxis - I. Eine Beschreibung ausgewählter deutscher Verben unter dem Aspekt ihrer Valenz* (társszerző), 1986; *Morphologie der deutschen Sprache. Teil 2* (társszerző), 1991; *Einführung in die germanistische Sprachwissenschaft. Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Fachausdrücke* (társszerző), 1993; *Einführung in die Morphologie* (társszerző), 1993; *Grundriß der Grammatik der deutschen Sprache* (társszerző), 1998; *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský lingvistický terminologický slovník. Magyar-szlovák és szlovák-magyar nyelvészeti szakszótár* (E. Krošlákovával és Teleki Ilonával), 1999; *Slovensko-maďarský / maďarsko-slovenský slovník – Szlovák-magyar / Magyar-szlovák szótár* (társszerző), Qnell 2006, PC CD ROM utolsó frissítés – 2010 szeptember.

## OROSZKA (Pohronský Ruskov)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már az írott történelem előtti évszázadokban is lakott volt (vonaldíszes kultúra, lengyeli kultúra, hévmagyarádi kultúra, hallstatt kor népe). Első írásos említése *Wrusz* alakban 1269-ből való. Kivált a XIX. sz. vége felé indult fejlődésnek, amikor 1893-ban létrehozták az akkori idők legkorszerűbb cukorgyárát, de konzervgyár és malom is működött a helységben. 1910-ben 724 magyar lakosa volt. 2011-ben 1286 lakosából 720 magyar és 510 szlovák volt.

\*\*\*

### FÓTHY JÁNOS (Oroszka, 1938. május 23. –) állatorvos, élelmiszer-higiénikus, helytörténeti író.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Párkányban folytatta és a gadóci mezőgazdasági szakközépiskolában érettségizett. 1965-ben a brünni Állatorvosi Egyetemen szerzett oklevelet. 1965–1974-ben körzeti állatorvos volt Illésházán, 1974–1979 között Algériában működött. Hazatérve 1979–1992-ben a somorjai állatorvosi központ főállatorvosa. 1994–1998-ban Somorja alpolgármestere. 1990-ben az MKDM egyik alapítója, 1992–1994-ben a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője (MKDM). 2001-től a Somorja és Vidéke Kulturális Társulás elnöke. Ismeretterjesztő cikkei jelennek meg az egészségügy, az állategészségügy és az állattenyésztés köréből, ismertek publicisztikai írásai a kisebbségi kérdésről és az egyház gondjairól. Főbb kitüntetései, díjai: a Szlovák Irodalmi Alap Különdíja a szlovák és a cseh állattenyésztési szakirodalom szakszerű bírálatáért (1986); Rákóczi-emlékérem (2001); első díj a Jobbágy Károly Alapítvány pályázatán (2008). **F. m.:** *Mezőgazdasági gyakorlatok (állattenyésztés)*, 1990; *Oroszka évszázadairól*, 2008; *Öt év Afrikában*, 2013.

## ÓSVA (Olšovany)

Az egykori Abaúj vármegyében fekvő települést először 1272-ben *llswa* néven említik az okiratok. 1910-ben 442, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 601 lakosából 544 szlovák volt.

\*\*\*

### TOMCSÁNYI GYULA (Ósva, 1844. november 8. – Budapest, 1923. január 8/10.) erdőmérnök, szakíró, miniszteri tanácsos.

A kassai főreáliskolában végezte középiskolai tanulmányait, majd a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián erdőmérnöki oklevelet szerzett. 1867-től erdészjelölt a mizslői erdőgazdálkodásnál, 1870–1874 között a gödöllői erdőhivatal erdész, 1875–1882 között az ungvári főerdő-hivatalnál előbb erdész, majd fogalmazó, végül főerdész. 1882-ben a zsarnócai erdőhivatal főnöke lett, később főerdőmesteri címet kapott. 1891-től a besztecerbányai erdőigazgatóságot vezette. 1905-től a földművelésügyi minisztériumban az állami erdők ügyeit intéző főosztály vezetőjeként tevékenykedett egészen nyugdíjba vonulásáig (1911. június 30.). 1907-ben valóságos miniszteri tanácsosi címet kapott, 1911-ben a király Lipót-rendet adományozott neki. Erdészként elsősorban a Garam mente vegyes erdőinek az állományát igyekezett gyarapítani és a fakitermelést ésszerűsíteni. Pályája párhuzamosan haladt öccse, Tomcsányi Gusztáv pályájával, az általa kialakított módszereket alkalmazta ő is a rábízott területeken (pl. fűtött magpergetők alkalmazása). Cikkei az *Erdészeti Lapok*ban jelentek meg. Fő művének *A Garam menti kincstári erdőkben alkalmazott szállítási rendszer ismertetése* (1895) c. tanulmányát tekintik, amely az ősrégi vízi szállítás beható leírásán kívül a Garam völgyi erdők történetét is tartalmazza, összeállítva a több évszázados kamerális irattár bő adatforrásai alapján, amelyeket ő kutatott fel.

### TOMCSÁNYI GUSZTÁV (Ósva, 1852. február 13. – Máramarossziget, 1911. október 3.) erdőmérnök, szakíró.

Tomcsányi Gyula öccse. Tanulmányait a kassai főreáliskolában, majd 1871–1874 között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti akadémián végezte. 1874-ben lépett állami szolgálatba: Ungváron, majd Besztecerbányán, Budapesten, Bustyaházán, végül Máramarosszigeten működött haláláig mint az ország legnagyobb erdőigazgatóságának a vezetője. A turizmus területén is tevékeny volt, az MKE Keleti Kárpátok osztályának választmányi alelnöke tisztét 1898–1910 között töltötte be. Irodalmi munkái az *Erdészeti Lapok*ban jelentek meg, főleg erdőműveléssel foglalkozott. Ő volt a légfűtésre berendezett magpergető és a tölgyakk-telelő („makktelelő kunyhó”) tervezője. A tölgyesek megmentőjeként is emlegették. Nagy érdeme, hogy a kedvező fekvésű havasi legelőkön és réteken elkezdődött az intenzív havas-gazdálkodás: a megfelelő tejszövetkezetek alakítása, a havasi legelők bárcázás útján történő bérbeadása, a vidék erdő és egyéb földjeinek tervszerű,

szabályozott hasznosítása. Hivatali idején növekedett a kincstári birtok Máramarosban, így szinte az egész vidéken kialakíthatták a tervszerű erdő és mezőgazdálkodást. **F. m.:** *Az erdei facsemeték neveléséről*, 1889.

## OSZLÁNY (Oslany)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban és a vaskorban is lakott volt (lausitzi kultúra népe, kelták, dákok). A mai helységet 1254-ben említik először, amikor IV. Béla király oklevelében egy Oszlányi Ivánka nevű királyi hivatalnokról esik szó. Egy 1332-ben kelt pápai tizedjegyzékben *Hoslan* alakban szerepel. 1503-ban már mezőváros. A reformáció kezdeti évtizedeiben a lakosság áttért az ev. hitre, de amikor a város a Pálffy család bajmóci uradalmának rész lett elindult a rekatolizáció. Átvészelve a XVII. sz. utolsó és a XVIII. sz. első évtizedeinek viszontagságait a helység gyors fejlődésnek indult. Vásárokat tarthatott, különböző céhek alakultak. A kézműipar mellett a kultúra is fontos szerephez jutott, kivált a Nécsey családnak köszönhetően, amelynek számos tagja töltött be fontos tisztségeket az egyházban és a közeletben. Ez a község rendkívül sok papot adott a világnak, köztük többen is tevékenyen bekapcsolódtak a XIX. sz.-i szlovák nemzeti mozgalomba. 1910-ben 1789 lakosából 1390 szlovák és 325 magyar volt. 2011-ben 2380 lakosából 2254 szlovák volt. Itt született: Tagányi Béla (1681. február 2. – Breznóbánya, 1760. május 1.) piarista pap, gimnáziumi igazgató, az első magyar nyelvű piarista munkák szerzője; Ledai Lénárt (1708 – Privigye, 1780. június 4.) piarista pap, gimnáziumi tanár, a nyitrai gimnázium és konviktus igazgatója, egyházi író; Laszlovszky József István (1737. október 7. – Buda, 1818. november 20.) megyei táblabíró, 1795–1800 között Buda polgármestere, az első magyarországi nyomda felállítója; Csanády Ferenc (1815. január 16. – Isaszeg, 1861. február 18.) író, miniszteri tanácsos, az iparfejlesztés egyik szorgalmazója; Szokoly Viktor (1835. április 22. – Esztergom, 1913. május 8.) hírlapíró, lapszerkesztő, ügyvéd, elsősorban humoros cikkeivel, könyveivel ért el olvasói sikereket, de regényes életrajzot írt Petőfiről is; Nécsey Ede (1892. február 9. – Nyitra, 1968. június 19.) címzetes nyitrai érsek.

\*\*\*

**NÉCSEY JEROMOS (Oszlány, 1788. február 24. – Privigye, 1849. június 4.) piarista pap, természetbúvár, tanár.**

Privigyén lépett a kegyesrendbe, 1814-ben itt szentelték pappá. Különböző piarista iskolákban tanult (Privigye, Nyitra, Nagykároly, Vác). A kisszebeni, 1829/1830-ban a podolini és a privigyei piarista gimnáziumban grammatikát, bölcseletet és költészetet tanított. Foglalkozott a természettudományokkal is: általános földrajzi térképeket rajzolt, földgömböt szerkesztett, elektromosságtani kísérleteket végzett, csillagászati táblázatokat állított össze, Privigyén olyan órát szerkesztett, amely nemcsak a pontos időt, hanem a dátumot (nap, hónap) és az égitestek állását is mutatta. Számos, szép kalligrafikus betűkkel íródott kézírata maradt fenn, ezek közül azonban egyik sem jelent meg nyomtatásban. Összeállított egy „százéves” naptárt, amely az 1815–1912 közötti napokat öleli fel. Latin, német, magyar és szlovák nyelvtant írt, készített egy német–magyar szótárt. Kézíkönyvet állított össze hittanból, etikából, polgári jogból, egyháztörténetből. Feldolgozta 1814–1815 fontosabb eseményeit. Fennmaradt egy jegyzék is az általa összegyűjtött, 1809–1819 között keletkezett különböző német, magyar, latin és szlovák nyelvű kéziratokról. Legterjedelmesebb és legérdekesebb műve egy kilenc kötetes általános enciklopédia, amelyet különböző szerzők 1839–1841-ben írt munkáiból állított össze. Ez 7107, 26 témakörbe sorolt címszót tartalmaz mintegy 6500 oldalon. Értékesek a felvidéki városokkal kapcsolatos adatok. Spanyol szerzők nyomán összefoglalta latinul Amerika felfedezését. 1815-ben egy földrajzi kézíkönyvet, 1829-ben egy elemi aritmetikai könyvet, valamint több mint 300 színes növényábrát tartalmazó botanikai munkát állított össze.

## ÓSZOMBAT (Sobotište)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést 1899-ig Szobotistnak nevezték hivatalosan, ekkor kapta az Ószombat nevet. Először 1251-ben említik *Zobodycha* alakban. A falu sokat szenvedett a huszitáktól, majd a törököktől is. A XVII. sz. első évtizedeiben Rajna-vidéki habánok telepedtek le itt, akik elsősorban kézművesek, fazekasok és molnárok voltak. A legtöbben a XIX. sz. első harmadában laktak itt, lélekszámuk megközelítette az 5 ezret. A habánok 1845-ben itt hozták létre Európa második gazdasági hitelintézetét. 1831-től itt működött Samuel Jurkovič (1796–1873) ev. tanító, szlovák nemzetébresztő, az első hitelszövetkezet alapítója az európai kontinensen. 1910-ben 2341 lakosának zöme szlovák volt, jelentős német és magyar kisebbséggel. 2011-ben 1490 lakosából 1443 szlovák volt.

\*\*\*

**FILÓ JÁNOS (Szobotist, 1720–1725 k. – Nagyszombat, 1786. november 12.) r. k. pap, teológia-tanár.**

1739-től Bécsben teológiát hallgatott. Több helyen lelkészkedett. 1769-től esztergomi kanonok, 1773-tól barsi főesperes. 1770–1778 között a nagyszombati papnevelő intézet igazgatója volt. Skolasztikus szemléletű reakciós jogbölcse-lő, a természetjog világi, Martini-féle irányzatát támadta, védte a vallásból levezetett természetjogot. **F. m.:** *Jus naturae pro novello in vinea domini operario deductum ex demonstrato fine hominis...*, 1781.

**DOHNÁNYI FRIGYES (Szobotist, 1843. június 13. – Pozsony, 1909. november 10.) gimnáziumi tanár, zenész, gyorsíró.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban és Nagyszombatban végezte. A bécsi egyetemen 1868-ban mennyiségtan-természettan szakos tanári oklevelet szerzett. A körmöcbányai, besztecebányai, 1873–1905-ben a pozsonyi r. k. főgimnázium tanára. A pozsonyi zenekedvelő elithez hasonlóan házában családi és szűk baráti körben is kamaraesteket rendeztek. Kitűnően gordonkázott és hegedült, felesége, Szlabey Ottilia pedig remekül zongorázott. Egy 1887-ben kelt vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel saját rendszerű gyorsírásának tanítására (pansztenográfia) is jogosítást kapott. A fizika oktatásához saját maga készített laboratóriumi segédeszközöket, melyeket a millenniumi kiállításon közreműködői érdemmel jutalmaztak. 1897–1898-ban (egy évvel az első készülék megjelenése után) tanártársával, Polikeit Károllyal (→Pozsony) és a pozsonyi állami kórház 1896-ban kinevezett igazgató-főorvosával, Pantocsek Józseffel (→Nagyszombat) berendezte az iskola fizika szertárában az egyik legelső magyar röntgenlaboratóriumot<sup>132</sup>. A Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület aktív tagja volt. 1887–1890-ben a *Panstenographia* c. folyóiratot szerkesztette Pozsonyban. Egy univerzális nyelv megalkotásának a kérdése is foglalkoztatta, de az eszperantó megszületésének hírére felhagyott ezzel a tervével. Jó gordonkajátékos volt, 1874-ben Liszt Ferencsel együtt hangversenyezett Pozsonyban. Fia Dohnányi Ernő (1877–1960) zongoraművész, zeneszerző. Tanította Bartók Bélát is, aki az ő tanácsára választotta a bécsi Konzervatórium helyett a budapesti Zeneakadémiát. Kumlik Emil (→Pozsony) 1937-ben *Dohnányi Frigyes 1843-1909. Egy magyar gyorsíró élete és munkássága* címmel megírta az életrajzát. **F. m.:** *Arends gyorsírása magyar nyelvre alkalmazva*, 1873; *Panstenographia* (egyetemes, minden nyelvre való gyorsírás), 1887.

**FEUER NATHANIEL (Szobotist, 1844. augusztus 24. – Budapest, 1902. november 25.) orvos, szemész, egyetemi tanár.**

1872-ben szerezte meg orvosdoktori és szemésmesterei oklevelét Bécsben. 1873-ban tanársegéd a kolozsvári szemklinikán. 1874-ben magántanár. Külföldi tanulmányút, majd katonaoorvosi szolgálat után, 1886-ban állami közegészségügyi felügyelő, 1893-ban főorvos az István Kórházban. 1895-ben rendkívüli tanár a budapesti egyetemen. A trachoma elleni küzdelem egyik megszervezője, és az első ilyen kormánybiztos. Nevéhez fűződik az első trachomaellenes törvény megalkotása (1886). Jelentős a keratitis neuroparalyticáról szóló tanulmánya. **F. m.:** *Trachoma-útmutató*.

## ÓTÁTRAFÜRED (Starý Smokovec)

Az egykori Szepes vármegye területén fekvő település a Magas-Tátra legnagyobb és legrégebb üdülő települése. Szlovák nevét az ószláv *smok* („kígyó”, „sárkány”, „manó”) főnévből eredeztetik.<sup>133</sup> 1793-ban alapították, ekkor épített itt egy vadászlakot gróf Csáky István, és 1846. július 31-ig *Schmeks* néven volt ismert, ekkor lett Tátrafüred, majd később, amikor megalapították Újtátrafüredet, lett Ótátrafüred. A helység fejlesztésében Rainer János György (Szepesszombat, 1800. április 3. – Szepesszombat, 1872. február 23.) vállalkozónak is nagy érdemei vannak, aki 1833–1868 között szállodát vezetett itt, és ez alatt az eredetileg 6 házból álló településen közel 20 új ház épült. Nemcsak új épületeket (lakóházakat, tánc- és játéktérmet, éttermet stb.) emelt, hanem az infrastruktúrát (úthálózatot) is fejlesztette, létrehozta az első tátrai menedékházat (*Rainer-kunyhó*) és egy fürdőt is létesített, ahol 1840-től Posewitz Sámuel (Szepesolaszi, 1800. szeptember 1. – Igló, 1871. január 16.) orvos, vízgyógyász, Priessnitz tanítványa volt az első fürdőorvos. Szontágh Miklós (→Alsókubin) 1873-tól volt itt fürdőorvos és itt kezdett el foglalkozni a magashegyi klímaterápiával. Ő alapította meg Újtátrafüredet, amely idővel Ótátrafüred részévé vált. 1873. augusztus 10-én itt hívták életre a Magyarországi Kárpáti Egyesületet (MEK), Magyarország első turistaklubját. Itt hunyt el: Baumgarten Ferenc Ferdinánd (1880 – 1927. január 18.) irodalomtörténész, esztéta, kritikus, aki végrendeletében a magyar írók támogatására egy jelentős alapítványt tett (Baumgarten-díj). A település 1947-től önálló község, 1999. január 1-jén további két községgel (Csorbató és Tátralomnic) összevonták és létrehozták Magastátra várost. 2007-ben Csorbató kivált és Csorba része lett. 2011-ben Magastátrának 4250 lakosából 3539 szlovák, 70 cseh és 15 magyar volt. Közel 600 személy ismeretlen nemzetiségű.

\*\*\*

**VÉRTESY JENŐ (Budapest, 1877. június 30. – Újtátrafüred, 1916. június 16.) irodalomtörténész, színháztörténész, műfordító.**

Vértesi Arnold író fia. Középiskolai tanulmányait Debrecenben a piarista algimnáziumban és a ref. főgimnáziumban végezte. 1899-ben bölcsészdoktori diplomát szerzett. 1898-tól haláláig az MNM könyvtári osztályának tisztviselője volt. A kéziratár ismeretlen értékeit számos tanulmányban ismertette. Egy verskötete, több irodalomtörténeti tanulmánya és néhány műfordítása jelent meg. Az utóbbiak közül legjelentősebb az *Odysseia* (1909) és az *Ilias* (1913). Fordított még: három ál-shakespeare-i drámát, továbbá V. Hugo és Maupassant egyes műveit. Mint irodalomtörténész főleg drámatörténettel foglalkozott. Feleségét 12 évi házasság után veszítette el. Ezt lelkiileg nehezen viselte el és másfél hónappal később valószínűleg öngyilkos lett. **F. m.:** *Czakó Zsigmond*, 1899; *Költeményei*, 1905; *Kölcsy Ferenc*, 1906; *A magyar romantikus dráma*, 1913.

<sup>132</sup> A gimnázium évkönyvének tanúsága szerint a helybeli katonai kórház sebészeti osztálya és magánorvosok számára egy év alatt 12 bonyolult csonttörésről, 7 testbe hatolt tárgyról, 5 golyóról (lábszontban, mellben, állszontban 23 db serét) készítették felvételt. Minden operáció remekül sikerült.

<sup>133</sup> Szlovák források szerint az ószláv Zmok isten is számításba jöhet, aki a pogány szláv mitológiában az ásványérc és a vaskohászok védelmezője volt.

**SZONTAGH MIKLÓS, ifj. (Újtátrafüred, 1882. augusztus 10. – Lőcse, 1963. július 25.) orvos, hegymászó, az újtátrafüredi szanatórium főorvosa.**

A lőcsei gimnáziumban érettségizett, orvosi tanulmányait Strassburgban és Budapesten végezte, 1905-ben doktorált Budapesten. Ezt követően néhány hónapot gyakornokoskodott Kéthly Károly budapesti klinikáján, majd további pár hónapot Turzófalván és két nyári szezonban fürdőorvos volt Stubnyafürdőn. Miután feleségül vette a Meranban megismert Maria Frapportit, 1909-ben átvette az újtátrafüredi szanatórium vezetését. Feleségével együtt nagy lelkesedéssel fogott hozzá a stagnáló szanatórium újraélesztéséhez, ismét bevezette a téli szezont, kibővítette a szanatórium kapacitását. Felesége hozományából kifizette testvérei örökségét és nagy összeget fektetett az orvosi műszerek modernizációjába. A fejlesztést az I. vh. megszakította, ő is két évig katonaeorvosként szolgált, majd 1917-ben a davosi szanatóriumok mintájára egy tüdőszanatórium építésébe fogott, amelyet azonban csak 1925-re sikerült befejeznie. Az 1920-as években kitört világgazdasági válság miatt az intézményt kénytelen volt átengedni a hitelező prágai Általános Nyugdíjintézetnek, de 1945-ig ő maradt a vezetője. A II. vh. után ugyan Csehszlovákiában maradhatott (a szepességi németek és magyarok legnagyobb részét kitelepítették), de nem engedélyezték számára, hogy továbbra is a szanatóriumban dolgozzon. Felesége a háború után visszaköltözött Olaszországba, ő azonban nem tartott vele. A lőcsei kórház belgyógyászatán segédorvosként működött. Felkán temették el lánya mellé. Orvosi munkája mellett fontos szerepet játszott a tátrai turizmus fejlesztésében. Fiatal korában hegymászként is kiváló eredményeket ért el. Hegyi mentéssel is foglalkozott. 1933-1938 között a Karpathenverein elnöke volt. Igyekezett az együletet a politikán kívül tartani, ami Hitler hatalomra jutása után nem volt egyszerű. Amikor úgy látta, hogy erre már nincs lehetősége, lemondott az elnökségről és elhatárolta magát az egylet működésétől. Időnként tátrai témájú cikkeket is publikált, de sajnos nem folytatta édesapja remek Tátra-kalauzáinak kiegészítését.

**ANGYALOSSY ERNŐ (Beregszász, 1893. augusztus 1. – Ipolyság, 1985. július 17.) orvos-tüdőgyógyász, az újtátrafüredi Palace Szanatórium vezetője.**

A budapesti egyetem orvosi karán 1916-ban szerzett doktori oklevelet. Egy ideig a Korányi Klinikán, majd az Erzsébet Királynő Szanatóriumában dolgozott Budapesten. Ekkoriban ismerkedett meg első feleségével, id. Szontagh Miklós (→Alsókubin) mostohalányával és Újtátrafüreden telepedett le, ahol az akkoriban felépült Palace Szanatórium főorvosává nevezték ki. Az 1920-as években páciensei közé tartozott a kiváló költő, Tóth Árpád is, aki súlyos tüdőbaját kezelte a Magas-Tátrában és több alkalommal is írt az itt eltöltött időről, valamint kezelőorvosáról is. Angyalossyt az 1930-as évek derekán meghívták Olaszországba, ahol Rómában újabb doktorátust szerzett, Milánóban pedig olasz nyelvből államvizgát tett. 1940-ig a meráni Hungaria Szanatórium igazgatója volt, majd visszatért Magyarországra és az érsekújvári tüdőgyógyintézet vezetője lett. A II. vh. vége felé, 1945 elején egy katonakórházba került, amelyet egy vonatszerelvénnel Németország felé küldtek, de csak Prágáig jutottak. A cseh főváros közelében, Běchovicén rendezték be a kórházat, amely a II. vh. befejeződését követően is működött még egy ideig. Elmondása szerint a helyiek marasztalták, ő azonban a hazatérés mellett döntött. Mivel állampolgárságát elveszítette, csak az 1950-es évek elején kapott végzettségének megfelelő munkát Ipolyszállason, ahol 1976-ig körorvosként tevékenykedett. Ezután Ipolyságra költözött és itt hunyt el 92 éves korában.

## OTROKOCS (Otročok)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést 1274-ben IV. László oklevelében említik először *Atrachyk* alakban, de alapítása valószínűleg jóval korábban történt. 1910-ben 210 magyar lakosa volt. 2011-ben 311 lakosából 213 magyar, 93 szlovák és 5 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**OTROKOCSI FÓRIS FERENC (Otrokocs<sup>134</sup>, 1648. október – Nagyszombat, 1718. október 1.) teológiai és nyelvészeti író, akadémiai jogtanár.**

Tanulmányait Sárospatakon kezdte. 1669-től szatmári rektor, 1671–1672-ben az utrechti egyetemen tanult. Hazatérése után, 1673-tól ref. lelkész Rimaszécsen. 1674-ben – az összes magyarországi protestáns papokkal együtt – törvényszék elé idézték Pozsonyban, itt börtönbe vetették; majd gályarabságba hurcolták, ahonnan Ruyter holland tengernagy jóvoltából 1676-ban szabadult ki. Egy ideig külföldön (Svájcban, Németországban, Angliában és Németalföldön) tartózkodott, majd 1678-ban hazatért. Előbb ismét rimaszécsi, 1681-től gyöngyösi 1677–1690-ben kassai ref. lelkész, de itteni működésének utolsó éveiben búskomorságba esett és viselkedése zavarossá vált, emiatt lelkészi hivatalától megfosztották. 1690–1693-ban Angliában és Németalföldön élt. Magyarországra visszatérve a kat. és protestáns egyházak egyesítésére törekedett. 1694-ben áttért a kat. vallásra. I. Lipót császártól évdíjat is nyert. 1696-ban Rómába ment, s itt kat. teológiai, jogi és filozófiai doktorátust szerzett. 1699-től jogtanár volt a nagyszombati akadémián, s egyúttal a káptalani levéltár őre. Számos latin és magyar nyelvű teológiai értekezést írt. Összehasonlító nyelvtudományi munkájában (*Origines Hungaricae I-II.*, Franeker, 1693) délibábos szófejtésekkel a magyar-zsidó nyelvrokonságot bizonygatta.

**ROTARIDES MIHÁLY (Otrokocs, 1715 – Wittenberg, 1747. április 15.) irodalomtörténész.**

<sup>134</sup> Más források szerint Rimaszécsen született.

A soproni ev. líceumban tanult, 1738–1742 között Wittenbergben folytatta teológiai tanulmányait, s közben Czvittinger Dávid (→Selmecbánya) irodalomtörténeti munkáját folytatva sok anyagot gyűjtött a németországi könyvtárakban. Tanulmányai befejezése után 1742-ben hazatért, hogy az itthoni könyvtárak adataival is kiegészítse jegyzeteit. Ajánlólevelei segítségével bebarangolta a Felvidéket, egyházközségek és főnemesek könyvgyűjteményeit vizsgálta át. 1744 februárjában vissza akart térni Németországba, de mivel királyi rendelet tiltotta irományok külföldre vitelét, a határon feltartóztatták, bezárták és mindenét elvették. Nagy nehezen kiszabadult ugyan, de kéziratait csak Lengyelországból és Németországból folytatott „harcok” után, ottani pártfogói és a wittenbergi egyetem segítségével sikerült visszakapnia. Ekkor már beteg volt, többé nem is tért haza. Adósságai miatt eladta könyveit, elzálogosította kéziratait. Fiatalon tüdőbajban halt meg Wittenbergben. Munkájának kézirata a wittenbergi magyar könyvtárba került. Czvittinger Dávidtól eltérően nem betűrendben, hanem összefoglaló módon, időrendben és szakok szerint csoportosítva akarta áttekinteni irodalmunk fejlődését, de korai halála miatt művének csak tervezete készülhetett el: *Historiae hungaricae literariae antiqui medii atque recentioris aevi lineamenta. Quorum prolegomena generalem in universam historiam Hungariae literarium introductionem continentia praebeunt studio ac sumtu H. M. hungari* (Altonaviae et Servestae, 1745), melyet Wallaszky Pál egészített ki. Terjedelmes könyvének első fejezeteiben általános irodalmi kérdésekkel, további fejezeteiben a tudományos élet megnyilvánulásaival foglalkozott. A középkorból csak kevés író és könyvet ismerhetett, de a XVI. sz. protestáns korszakától kezdve számos magyar és latin szerzőt sorolt fel. Számára azonban láthatóan fontosabb volt az irodalmi jelenségekhez fűzhető filozofálás, forrásain ismertetése és bírálata. Általánosságban mozgó fejtegetései, zsúfolt mondatai, gondolatainak gyakori ismétlése a rendszertelenség benyomását keltik. Munkáját H. M. betűkkel írta alá, ezért nevét *Hazafi Mihály*ként vagy *Hazay Mihály*ként is ismerték. További munkái is kéziratban maradtak.

## ÓTURA (Stará Turá)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést 1392-ben Luxemburgi Zsigmond adománylevelében említik először, amikor a csejtei váruradalom részét képező helységet Stiboric Stibornak adományozza. Hunyadi Mátyás jutalmul azért, mert nyolc óturai lakos 1467-ben elfogta az országban garázdálkodó huszita sereg vezérét, Jan Svehlát mentesítette őket mindennemű adózás alól és a községet mezővárosi rangra emelte. 1910-ben 6192 szlovák lakosa volt. 2011-ben 9404 lakosából 8892 szlovák és 104 cseh volt. A városban született Roy Mária (1858–1924) és húga, Roy Krisztina (1860–1937) szlovákul írt vallási ihletésű szép-irodalmi művek szerzői; Peter Pavol Bartoš (1901–1975) matematikus, pedagógus; Ján Hučko (1929–2001) történész, egyetemi tanár.

\*\*\*

### KÁLLAY ADOLF, *Kohn* (Ótura, 1839 – Bécs, 1899. október) orvos.

A gimnáziumot Budapesten végezte, a bécsi egyetemen 1869-ben szerzett orvostudományi oklevelet. A császárvárosban praktizált, a nyári hónapokban Karlsbadban fürdőorvosként tevékenykedett. A cukorbetegség szakértője volt. 1881-től haláláig kiadta az *Aerztlicher Almanachot*, valamint a *Medizinische Revue*t és az *Illustrirten Curorte-Almanachot* (1887–1889 között). **F. m.:** *Über Diabetes; eine neue Eintheilung desselben*, 1890; *Über Diabetes mellitus*, 1893.

## OZDIN (Ozdín)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő település környéke már az őskorban is lakott volt, a régészek egy földvár maradványait is feltárták. Ennek az alapjain épült a középkori vár. Első írásos említése 1279-ből való. 1910-ben 377 szlovák lakosa volt. 2011-ben 373 lakosából 328 szlovák volt.

\*\*\*

### KOLBÁNY PÁL (Ozdin, 1758. január 23. – Pozsony, 1816. április 16.) orvos, botanikus.

Osgyánban kezdte, majd Lőcsén és Pozsonyban folytatta iskolai tanulmányait. Pozsonyban Lumnitzer István buzdítására kezdett el botanizálni. Az orvostudományt 1782-től a hallei, 1786-tól a bécsi egyetemen hallgatta, oklevelét 1787-ben szerezte. Gyakorló orvostudományt Pozsonyban telepedett le és ott is maradt haláláig. Úttörőként foglalkozott a himlőoltás bevezetésével, ennek érdekében beutazta egész Magyarországot és Erdélyt. Elsők között alkalmazott eredményesen vízgőy-módot. Vizsgálta a malária és a tífusz elleni védekezés lehetőségét. Mint természetbúvár különösen a mérgekkel és mérgező növényekkel, azoknak az emberi szervezetre gyakorolt hatásával foglalkozott. Több külföldi tudományos társaság (az erlangeni orvos-természettani és a hallei természetvizsgáló társulat) tagjává választotta. **F. m.:** *Ungarische Giftpflanzen...*, 1791; *Giftgeschichte des Thier-, Pflanzen und der medicinischen Anwendung der Gifte*, 1798; *Beobachtungen über den Nutzen des lauen und kalten Wassers im Scharlachfieber*, 1808.

## ÖTÖSBÁNYA (Rudňany)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környéke már a neolitikumban lakott volt. A honfoglalást követően már a XII. sz.-ban ezüstöt, rézet és vasat bányásztak itt, első írásos említése *Kuffurbach* (Kupfer = réz) alakban 1255-ből való. Sokáig a németek voltak többségben, de az évszázadok során fokozatosan elszlovákosodott. A XVIII. sz.-ban már a vastermelés volt a leg-

fontosabb ágazat a községben. 1899-ig hivatalos magyar neve Kotterbach volt. 1910-ben 1596, zömében szlovák lakosa volt jelentős német és magyar kisebbséggel. 2011-ben 3911 lakosából 3245 szlovák és 529 roma volt.

\*\*\*

**SCHOLTZ ÁGOSTON (Kotterbach/Ötösbánya, 1844. július 21. – Veszprém, 1916. május 8.) matematikus**

A gimnáziumot Iglón, Rozsnyón és Lőcsén végezte. 1863–1864-ben Bécsben, 1864–1865-ben Berlinben matematikát és fizikát hallgatott az egyetemen. 1871–1883-ban az iglói gimnázium tanára, 1871-1883 között a pesti ev. gimnázium igazgatója volt. 1879-ben a budapesti egyetemen magántanár, 1884-től 1909-ig nyilvános rendes tanár és a matematikai tanészék vezetője volt. Egyik alapítója volt a Matematikai és Fizikai Társulatnak. Kutatásai főleg a determinánsokra és a geometriai problémák determinánsokkal történő megoldására vonatkoztak. Neve szerepel a Hunyady<sup>135</sup> – Scholtz-tételben. **F. m.:** *Egy tétel a determinánsokról* (Műegyetemi Lapok), 1877; *A kúpszeleten fekvő hat pont és a Chasles féle tétel* (Műegyetemi Lapok), 1877; *Néhány covarians jelleggel bíró determináns alakról* (Műegyetemi Lapok), 1878; *Sechs Punkte auf einem Kegelschnitt* (Archiv für Mathematik); *Résolution de l'équation du troisieme degré* (Nouvelles Annales) 1881).

**KLUG NÁNDOR (Kotterbach/Ötösbánya, 1845. október 18. – Budapest, 1909. május 14.) fiziológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1894).**

A bécsi és pesti egyetemen tanult, 1870-ben szerezte orvosdoktori és szülész-mestri oklevelét. 1871-től Budapesten az állattani tanszéken, 1873-tól az élettani tanszéken tanársegéd. 1874-ben magántanár az orvosi fizikából (biofizikából), 1877-ben rendkívüli tanár az élettanból. 1878-ban az élettan nyilvános rendes tanára Kolozsvárott. 1889–1890-ben az egyetem rektora. 1891–1909-ben nyilvános rendes tanár a budapesti élettani tanszéken. Számos külföldi tudományos társaság tagjául választotta. Pályája elején tudományos érdeklődése az érzékszervek és az idegrendszer élettani folyamatai felé irányult. Behatóan vizsgálta a bőrérzékelés egyes válfajait (nyomás- és hőérzékelés, a testfelületre ható mechanikai és kémiai ingerek helyhez kötése), a látószervek és a látás egyes sajátosságait (fényérzékelés és színészlelés, színvaktság, a retina és a sárgafolt szerepe), a hallószervek anatómiáját, valamint a hangképzés fiziológiáját. Ezzel párhuzamosan a szív és a vérkeringés élettani folyamatai, alak- és szövettana is vonzotta figyelmét, többek között tanulmányozta a szív beidegzését, a bolygóideg hatását a szívműködésre. Az 1890-es évektől mind többet foglalkozott az emésztés és az anyagcsere-folyamatok élettanával, biokémiai vonatkozásaival, így például a fehérjeképződéssel, a fehérjebontó pepszin termelődésével, a hányással, a vizelet-kiválasztással és a vörösvérsejtképzéssel. Az MTA 1890-ben levelező, 1894-ben rendes tagjává választotta. Mindkét akadémiai székhelyén élettan-élettani témakörben tartotta (*Az enyv mint tápanyag*, 1890; *Adatok a pepszinemésztéshez*, 1894). **F. m.:** *Vizsgálatok az emlősök fülségéről*, 1873; *A színérzékről indirect látás mellett*, 1875; *A szem fénytörő közegének hősugár-átbocsátó képességéről*, 1878; *A látásról*, 1878; *Az emberi hang és beszéd*, 1887; *Az emberélettan tanácskönyve*, 1888; *Az enyv mint tápanyag*, 1890; *Adatok a pepszinemésztéshez*, 1895; *Az érzékszervek élettana*, 1896; *Észlelőkönyv a budapesti tudományegyetem élettani intézetében folyó gyakorlatok és demonstrációkhoz*, 1903; *Az anyagforgalom élettanának újabb haladásáról*, 1904.

**KUMOROVITZ L. BERNÁT (Ötösbánya, 1900. október 5. – Budapest, 1992. február 22.) pre-montrei szerzetes, történész, levéltáros, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1945).**

Középiskoláit Lőcsén végezte, majd 1918-ban Jászón belépett a premontrei szerzetesrendbe. 1919–1923 között teológiát hallgatott, 1923-ban pappá szentelték. 1923–1926-ban a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen történelmet és földrajzt tanult, 1927-ben tanári, 1928-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1926–1948 között főállásban a gödöllői premontrei gimnáziumban tanított, de közben Bécsben, majd Olaszországban járt tanulmányúton, előadott a budapesti tudományegyetemen, valamint 1942-től a Budapesti Tanítóképző Főiskolán is. 1948-ban a gödöllői gimnáziumot bezárták, majd elvesztette állását a tanítóképző főiskolán is. 1950-ben feloszlatták a premontrei rendet, 1951-ben ott kellett hagynia az egyetemet is, ahol oklevéltant és pecsétant adott elő. 1957-ig alkalmi munkákból élt: oklevélkivonatokat készített és régi okiratok szövegeit fordította. 1957-ben részlegesen rehabilitálták, kinevezték a Budapesti Történeti Múzeum középkori osztályának tudományos munkatársává. 1962 és 1972 között tudományos főmunkatársként irányította az osztály munkáját, 1975 után pedig tudományos tanácsadóként segítette a múzeumban folyó történeti kutatásokat. 1959-től újra taníthatott egyetemen is, az ELTE történeti segédtudományok tanszékén oktatott, 1963–1981 között mint c. egyetemi tanár. 1989-ben még megérhette teljes rehabilitálását, akadémiai tagságának visszaállítását. Fő kutatási területe a pecsétant, az oklevéltant, a címtant és a zászlótant volt. Diplomatikai (oklevéltani) munkássága során feldolgozta több hiteles hely és a leleszi premontrei konvent oklevélkiadó tevékenységét, ezenkívül több, a XI–XV. sz.-t felölelő oklevélgyűjtemény (regesza) kiadása fűződik a nevéhez. Levéltári kutatásain keresztül behatóan tanulmányozta a középkori Magyarország hivatali írásbeliségét és a premontrei rend hazai történetét. A Szent István Akadémia 1941-ben választotta rendes tagjává, az MTA-nak 1945-ben lett levelező, 1990-ben rendes tagja. **F. m.:** *A magyar szfragisztika múltja*, 1938; *A magyar pecséthasználat története a középkorban*, 1944 (bővített kiadás: 1993); *Veszprémi regeszták 1301–1387* (szerkesztő), 1953; *Budapest történetének okleveles emlékei I–III.* (szerkesztő), 1987–1988.

<sup>135</sup> Hunyady Jenő (Pest, 1838. április 28. – Budapest, 1889. december 26) matematikus, műegyetemi tanár, az MTA tagja (1883).





## PALÁST (Plášťovce)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt (urnatemetők és kerámiaedények kerültek elő a régészeti ásatások során). Első írásos említése *Plást* alakban 1156-ból való. Határában zajlott 1552. augusztus 11-én az a csata, amelyben a törökök megfutamították az Erazmus Teuffel vezette császári sereget, amelynek soraiban a magyarok és németek mellett spanyolok is harcoltak. A csataterén sok ezer halott maradt. Az ütközetről 2002-től évente megemlékeznek a faluban, a csata helyszínén kápolna áll egy emléktáblával. A községben korábbi birtokosainak több kúriája is áll. A barokk stílusban 1730-ban épült Palásthy-kastélyban ma a Palásthy Pál (1825–1899)<sup>136</sup> esztergomi püspökről, történetiről elnevezett egyházi iskola működik. A korábbi iskolaépületben a falu egykori életét bemutató néprajzi és egyháztörténeti gyűjtemény kapott helyet. Itt született 1821-ben Palásthy Géza, aki az 1848/49-es magyar szabadságharcban főhadnagyként vett részt; Belányi Tivadar (1854. november 9. – Csáktornya, 1909 után) pedagógus, nyelvész, költő; Ivánka István (1855–1919) földbirtokos, költő, színműíró, politikus, gazdasági szakíró; Hoffmann János (1870 – Makó, 1954) festőművész, könyvillusztrátor, rajztanár; Zsilka László (1929 – Pozsony, 1997. május 8.) lapszerkesztő, az *Új Szó* munkatársa, helytörténész, *Palástok Palástja. Palócia végvára* (1996) c. könyvet írt szülőfalujáról. 1910-ben 1717 magyar lakosa volt. 2011-ben 1638 lakosából 1062 magyar és 555 szlovák volt.

\*\*\*

### ZSILKA TIBOR, *Žilka* (Palást, 1939. január 29. –) nyelvész, irodalomtudós.

Zsilka László öccse. Ipolyságon érettségizett (1957), a pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett 1962-ben. 1968-ban doktorált, 1973-tól a nyelvtudomány kandidátusa. 1962-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar tanszéke, 1969-től az Irodalmi Kabinet, 1976-tól a szlovák tanszék oktatója. 1984-től egyetemi docens, 1994-től egyetemi tanár, nagydoktori értekezését 2000-ben védte meg a brünni egyetemen. 1993-tól a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója, jelenleg az egyetem Szlavisztika – Közép-Európa Intézetének vezetője is. Az MTA külső köztestületi tagja. Kutatási területe a stilisztika, a nyelvészeti statisztika, a kommunikációelmélet, a szemiotika, a lexikográfia. Magyar és szlovák folyóiratokban publikál; tankönyveket is írt. **F. m.:** *A stílus hírtéke*, 1973; *Stilisztika és statisztika*, 1974; *Poétikai szótár*, 1978; *Téma a štýl v postmodernizme*, 1991; *Text a posttext*, 1995; *Od moderny k postmoderne*, 1997; *Postmoderná semiotika textu*, 2000; *(Post)moderná literatúra a film*, 2006; *Vademecum poetiky*, 2006.

### KISS LÁSZLÓ (Ipolyság, 1950. március 18. –) orvos, orvostörténész, egyetemi docens.

Gyermekkorát Paláston töltötte. Itt kezdte iskolai tanulmányait a helyi magyar iskolában, majd az ipolysági gimnáziumban érettségizett (1968). A pozsonyi Comenius Egyetem Orvosi Karán 1975-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Az ipolysági kórház belgyógyászati osztályán kezdte pályáját, később körzeti orvosként tevékenykedett előbb Ipolyságon, majd 1990-től 2013-ben történt nyugalomba vonulásáig a csallóközi Csilizradványban. 1991–1995 között a pozsonyi Orvostovábbképző Intézet Általános Orvosi Tanszékének meghívott asszisztense, 2005-től a pozsonyi Szent Erzsébet Főiskola meghívott előadója. 1998-ban a történelemtudomány kandidátusa lett. A Debreceni Tudományegyetemen 2011-ben egyetemi docenssé habilitálták. Az 1980-as évek közepétől foglalkozik orvostörténettel, elsősorban a Felvidéken élt és működött orvosok életét és tevékenységét kutatja. Tanulmányait, cikkeit szlovákiai (*A hét, Gömörország, Honti Lapok, Csallókő, Remény, Új Nő, Lekársky Obzor* stb.), magyarországi (*Orvosi Hetilap, Orvostörténeti Közlemények* stb.) és erdélyi magyar folyóiratokban publikálja. Az *Orvosi Hetilap* szaklektora. Tudományos ismeretterjesztéssel, híres emberek patográfiájával is foglalkozik. A Szlovák Rádió magyar adásában, a Pátria Rádióban évekig hetente jelentkezett orvosi tanácsaival. Sajtó alá rendezte Weszelovszky Károly (→Námesztó) egészségügyi reformtervezetének kéziratát (*A reform égető szüksége – Dr. Weszelovszky Károly 1865-ös Javaslat a közegészségügy rendezéséről*), amely 2013-ban a Madách-Pozsonium Kiadónál jelent meg. Ezen kívül szerkesztette és sajtó alá rendezte a *Palócia végvára 850 c.*, Palást község múltját bemutató falutörténeti olvasókönyvet (2006), valamint Puskás Péter *Honti csillagok 1848 égén c.* művét (2007). Munkássága elismeréseként megkapta a Magyar Orvostörténeti Társaság Zsámboky-emlékérmét (2000), a Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstplakettjét (2002), több ízben a Markusovszky-díjat (1987, 1993, 2006, 2013), a szímoí önkormányzat Jedlik-díját (2006), az Esterházy János Emlékérmét (2007), a Genersich Antal-díjat (2008), a Wessprémi István Emlékérmét (2010), a Pro Patria Honismereti Szövetség Pátria-díját (2010). Palást község 2005-ben, Ipolyság városa 2006-ban díszpolgári címet adományozott neki. **F. m.:** *Pongrácz Lajos – Hont megyei portré a reformkorból*, 1994; *Recept nélkül. Orvosi tanácsok mindenkinek*, 1996; *A magyar tudomány évszázadai I-II.* (Lacza Tihamérral és Ozogány Ernővel), 1994, 1996; *Viagra, az ezredvég gyógyszer*, 1997; *Kínok tövisében – Nagy emberek, hétköznapi kórok*, 1997; *Doleo – ergo sum. A világirodalom nagyjainak patográfiája*, 2001; *Gondolatokból épült katedrális. Magyar orvosok, mérnökök, tudósok* (Lacza Tihamérral és Ozogány Ernővel), 2001; *Kérdezze meg orvosát...*, 2003; *Orvostörténeti helynevek a Felvidéken*, 2006; *Kazinczy sógora, Zemplén főorvosa: Dercsényi János*, 2009; *Az orvostudomány felvidéki történetéből*, 2010; *Zsinórpádlás* (Lacza Tihamérral és Ozogány Ernővel), 2013.

## PÁLÓC (Pavlovce nad Uhom)

<sup>136</sup> Egy háromkötetes monográfiát írt *Palásthyak* (Bp., 1890–1891) címmel.

Az egykori Ung vármegyében fekvő települést *Palouch* néven először 1327-ben említik írott források, de feltehetően már a XI.–XII. sz.-ban létezett, első lakói az itteni gyeput őrző határőrneképek voltak. A XVIII. sz.-ban még magyar többségű helység volt, jobbra kálvinista felekezetűek. Később egyre több szlovák települt be és 1910-ben már 2222 lakosának többsége szlovák nemzetiségű volt. 2011-ben 4403 lakosából 4197 szlovák és 108 roma volt. Itt született: Pálóczy Máté (? – 1437) nádor; Pálóczy György (? – 1439) esztergomi érsek; Horváth Ádám (1691. április 30. – 1746. október 22.) nemes és földbirtokos, *Descriptio comitatus Unghvariensis* címmel könyvet írt Ung vármegyéről; Hadik János (1863. november 23. – Budapest, 1933. december 10.) nagybirtokos, politikus, gróf Hadik András (1710–1790) huszártábornok ükunokája, főrendiházi tag, 1918. október végén három napig kijelölt miniszterelnök; Kazinczy Béla (Adalbert) (1871–1947) ev. pap, újságíró, az USA-ban tevékenykedett, a szlovák emigránsok egy része „magyarórnak”<sup>137</sup> tartotta; Balla Pál (1930. április 17. – Ungvár, 2008. június 1.) festőművész, Balla László öccse. Itt hunyt el: Barkóczy Ferenc gróf (? – 1709 július) kuruc generális.

\*\*\*

**BALLA LÁSZLÓ (Pálóc, 1927. július 23. – Ungvár, 2010. október 28.) költő, író, műfordító, szobrász, művészettörténeti szakíró.**

Kassán kezdte gimnáziumi tanulmányait 1938-ban, majd 1939-től Ungvárott folytatta, végül II. vh. végén már Kisvárdán érettségizett. Az Ungvári Képzőművészeti Főiskolán szobrászatot tanult, a pécsi tudományegyetemen tanári vizsgát is tett. Eleinte szobrászattal foglalkozott, később újságíróként és kiadói szerkesztőként tevékenykedett. Számos vers- és novelláskötete, regénye jelent meg. 1954–1960 között az Ungvári Állami Egyetemen ő volt a magyar irodalom első tanára. Fia, Balla D. Károly (1957–) ismert kárpátaljai költő. **F. m.:** *Erdélyi Béla és kortársai. A kárpátaljai magyar képzőművészet három nemzedéke*, 1994.

## PÁRKÁNY (Štúrovo)

Az egykori Esztergom vármegyében fekvő város környéke már az i. e. évszázadokban lakott volt, egy nagy kiterjedésű neolitikori település maradványait tárták fel a régészek. A római korban *Anavum* néven a Limes egyik hídfője volt, ahol feltehetően Marcus Aurelius (121–180) római császár is megfordult, sőt a Garam mentén írta *Elmélkedések* c. munkájának egyes fejezeteit. A garamszentbenedeki apátság 1075-ben keletkezett alapítólevelében említenek egy *Kakath* nevű települést, amely Párkány egyik korábbi megnevezése volt (a kakas látható a város címerében is). A XVI. és a XVII. sz. nagy részében (1546–1683 között) rövid megszakításokkal török kézen volt, akkoriban *Dsigerdelen Parkan* („zsigerlyukasztó erőd”) volt a neve. Mai hivatalos szlovák nevét 1948-ban kapta, korábban Parkan néven írták. 1724-ben évi négy országos vásár megtartására kapott jogot III. Károlytól, ezek közül máig megtartják a Simon-Júda napi vásárt. 1895-ben épült Feketeházy János (→Vágsellye) tervei nyomán a Mária Valéria-híd, amely a Duna fölött átvélve Párkányt és Esztergomot kötötte össze. A hidat azonban 1944-ben a visszavonuló német csapatok felrobbantották és csak 2001-ben építették újjá. A városban működik az egyik legnagyobb, Ady Endréről elnevezett magyar alapiskola Szlovákiában (kb. 750 tanulója van), továbbá egy magyar gimnázium, a Kereskedelmi Magánakadémia, az Egyesített Középiskola, valamint a Liszt Ferenc Művészeti Alapiskola (zenei és képzőművészeti tagozatokkal). Itt található a Barta Gyula Városi Galéria. Éveken át a helyi papírgyár sok száz embernek nyújtott munkalehetőséget, de az 1990-es években fokozatosan kisebb cégekre esett szét. Napjainkban elsősorban az idegenforgalom jelent bevételi forrást. A város jeles szülöttjei: Balás Teofil Ferenc (1795. május 27. – Bakonybél, 1878. június 5.) bencés szerzetes, gimnáziumigazgató, költő, egyházi témájú cikkek és értekezések szerzője; Sebők (Sternfeld) Zsigmond (1861. szeptember 22. – Budapest, 1916. június 4.) író, újságíró, a *Dörmögő Dörmötör* c. nagysikerű gyermekkönyv szerzője; Zahovay Ernő (1913. január 23. – Párkány, 1998) zeneszerző, előadóművész; Barta Gyula (1922. november 23. – Pozsony, 2008. szeptember 11.) festőművész. Itt hunyt el: Esterházy György (? – 1663. augusztus 9.) esztergomi kanonok, c. püspök, a törökök ellen vívott csatában halt hősi halált; Wertner Mór (→Ispáca) orvos, genealógus. A városnak 1910-ben 3079 túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 10 919 lakosából 6624 magyar, 2930 szlovák, 90 cseh, 21 cigány. 30 egyéb és 1202 (!) ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**ISTVÁNFFY EDVIN, Rainer (Párkány, 1895. január 4. – 1967. június 3.) villamosmérnök, egyetemi tanár.**

Oklevelét 1922-ben a budapesti műegyetemen szerezte. Pályafutását 1923-ban az Egyesült Izzónál kezdte, majd 1928-tól a Standard Villamossági Gyar mérnöke, 1938-ban műszaki igazgatója, 1945 után az általános fejlesztési osztály, 1952-ben a Beloiannis Híradástechnikai Gyar – a Standard utóda – kutatólaboratóriumának vezetője. 1943 februárjában tagja lett a lokátor-kormánybizottságnak, amelynek feladata a sajátfejlesztésű lokátorok elkészítése volt. A Sas radart a Standard Rt. gyártotta. 1952–1958 között a Távközlési Kutató Intézet osztályvezetője, majd főosztályvezetője. A felsőoktatásba 1949-ben kapcsolódott be előbb az Állami Műszaki Főiskola tanáraként, majd mint a Műszaki Egyetem meghívott előadója. 1958 szeptemberétől a budapesti Műszaki Egyetemen a mikrohullámú híradástechnika tanszékére egyetemi tanárnak nevezték ki. Egyike volt a hazai rádiótechnika jelentős úttörőinek. Irányításával épült a 120 kW-os lakihegyi adóállomás és antenna, továbbá a vidéki reléadók. Nagy szerepet játszott az első hazai rádiolokátorok megtervezésében és általában a mikrohullámú ipar megalapozásában és kifejlesztésében. Ugyancsak úttörő munkát végzett a hazai porvasanyagok gyártásával és a fázisjavító kondenzátorok tökéletesítésével kapcsolatban. Élete utolsó éveiben főként az antennák műszaki problémái foglal-

<sup>137</sup> A magyar állam iránt lojális, magyarbarát szlovákokat neveztek így 1918 előtt.

koztatták. Hazai és külföldi szaklapokban nagyszámú, önálló kutatáson alapuló tanulmánya jelent meg. Mint tanár 15 éven át vett részt mérnökök nemzedékeinek nevelésében. **F. m.:** *A híradástechnika anyagai*, 1953; *Mikrohullámok technika és rádiólokátorok*, 1955; *Mikrohullámú technika* (Bozsoky Istvánnal), 1961; *Tápvonalak és antennák*, 1967.

### **NAGY FERENC (Párkány, 1908. március 12. – Budapest, 1982. szeptember 15.) vegyész.**

1949–1950-ben a Kőszénbánya és Téglagyár Társaság Pesten nevű vállalat vegyésze. 1950-től a Budapesti Tűzállóanyaggyár munkatársa, a gyártmányok minőségjavításával foglalkozott, 1952-től főmérnök. Az 1953–1954. évi tervezett építőanyaggyártó-ipari fejlesztéshez kidolgozta a cementipari forgókemencék, mészégető kemencék stb. belésteágláinak korszerű gyártástechnológiáját. 1957-ben főmérnöki beosztásából felmentették és főtechnológussá nevezték ki, egyidejűleg új kutatásokra kapott megbízást. 1959–1963-ban a Magnezitipari Művek kutatólaboratóriumának vezetője, 1963-tól nyugalomba vonulásáig (1973) a fénoxid üzemet vezette. A Kossuth-díj ezüst fokozatával a kohászati tűzálló anyagok korszerű gyártástechnológiájának kidolgozásáért tüntették ki.

### **VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ (Párkány, 1961. szeptember 8. –) nyelvész, egyetemi docens.**

Általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte 1980-ban. A budapesti ELTE BTK-án 1986-ban magyar nyelv és irodalom, valamint könyvtár szakot végzett, de 1981-től harmadik szakként esperanto nyelvet is tanult. 1990–1994-ben a pozsonyi Comenius Egyetemen levelezői szakon angol nyelvet és irodalmat tanult és szerzett angol szakos tanári diplomát. 1986–1994-ben Somorján általános iskolai tanár, 1994–2003-ban a párkányi gimnázium tanára. 1995–2002-ben az ELTE posztgraduális doktorandusza, PhD-disszertációjának témája: *Magyar–szlovák kétnyelvű gyermekek beszédészlelése és beszédértése*. 1997-ben elvégezte a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete Logopédiai Szakosztályának beszédpercepció és terápia továbbképzését. 2003-tól a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem adjunktusa, 2014-től docense, előadásait a magyar nyelv és irodalom oktatásának módszertanából, pszicholingvisztikából és lexikológiából tartja. 2006-tól a Közép-európai Tanulmányok Karának tudományos ügyekkel megbízott dékánhelyettese. Kutatási területe a kisebbségi oktatásügy, a tannyelvpolitika kérdései, a kétnyelvűség pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai problémái. Tanulmányai első sorban a *Fórum Társadalomtudományi Szemlé*ben, magyarországi szakfolyóiratokban, tanulmánykötetekben jelennek meg. 2001-től a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda munkatársa.

### **KOVÁCS ATTILA (Párkány, 1973. április 8. –) vallástörténész, egyetemi docens.**

Gyermekkorát Ipolyszalkán töltötte, itt végezte általános iskolai tanulmányait is. A pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett 1991-ben, a brünni Masaryk Egyetemen 1998-ban történészoklevelet, 1999-ben vallástörténetből magiszteri fokozatot szerzett. 1999–2001-ben a pozsonyi Comenius Egyetemen óraadó tanár, 2001-től ugyanitt az Összehasonlító Vallástörténeti Tanszék adjunktusa, 2011-től docense. A brünni Masaryk Egyetem Szociális Antropológiai Tanszékén is rendszeresen előad. Többször járt tanulmányúton Észak-Afrikában (Marokkó) és a Közel-Keleten (Jordánia, Izrael, Libanon, Irán). Fő kutatási területe az iszlám kultúra és vallástörténet. Tanulmányai a *Hieron*, a *Nový Orient*, az *Axis mundi* és más szakfolyóiratokban, valamint konferenciakötetekben látnak napvilágot. Rendszeres előadója a dunaszerdahelyi Nemzetközi Vámbéry Konferenciáknak is. Számos tudományos és szakmai társaság tagja. **F. m.:** *Cesty na druhý svet* (társszerző), 2005; *Politická moc versus náboženská autorita v Ázii* (társszerző és szerkesztő), 2006; *Alláhovi bojovníci: vizuálna kultúra islamského radikalizmu*, 2009;

## **PELSŐC (Plešivec)**

Az egykori Gömör vármegyében fekvő település környéke már a honfoglalás előtt lakott volt. A helység nevét a szláv *pleš* [kopár] kifejezésből eredeztetik, de Tichy Kálmán (1888–1968) *Phileciumtól Pelsőcig* című, 1932-ben megjelent könyvében a latinos Phileciumra vezeti vissza a falu nevét. A település már a XI. sz.-ban kialakult, de először 1243-ban IV. Béla adománylevelében említik *Plesuck* néven. A XIII. sz. végén már vámszedőhely volt itt, nem sokkal később, 1328-ban városi rangot és vásártartási jogot is kapott. XIII. sz.-ban épült várát a török 1558-ban bevette és felgyújtotta, 1567-ben a császári csapatok lerombolták és ma már csak néhány maradványa emlékeztet rá. Ref. iskolájáról az első feljegyzés 1588. május 13-ról való, ekkor Rimaszombathy András volt a rektora, klasszikus műveltségű, latinul is író tanító és városi jegyző volt egy személyben. A XIX. sz. végén fontos vasúti csomóponttá és egy kistérség központjává vált. 1898-ban Blum Sámuel elmeorvosintézetet alapított itt, amely ma is működik. A II. vh. alatt előbb (1940 áprilisa és szeptembere között) lengyel katonai menekülttáborként szolgált, majd 1943-tól hadikórházat alakítottak ki benne. 1910-ben 2393 magyar lakosa volt. A II. vh. után sok magyart Csehországba deportáltak, ill. Magyarországra telepítettek, helyükre magyarországi szlovákok érkeztek, így a község nemzetiségi összetétele fokozatosan megváltozott. 2001-ben 2447 lakosából 1204 magyar és 1076 szlovák volt, 2011-ben azonban már a szlovák elem került többségbe: a 2405 lakosból 1219 szlovák, 1031 magyar, 57 cigány, 13 cseh és 76 ismeretlen nemzetiségű volt. Itt született: Pelsőczy Kovács János (1672 – Erdély, 1749) ref. püspök; Antalfi János (1828. május 24. – Sárospatak, 1885. október 29.) jogtudós, tanár, jogi szakíró, ismert műve a *Római jog*; Löcherer Tamás (1856. május 25. – Rimaszombat, 1916. június 6.) a Gömör vármegyei közpórház igazgatója; Rudnay Gyula (1878. január 9. – Budapest, 1957. január 4.) festőművész, grafikus, főiskolai tanár; Csizy István (1906. március 23. – Pozsony, 1981. november 17.) vízgazdálkodási mérnök, szakíró; Dénes György (1923. május 24. – Pozsony, 2007. szeptember 14.) – eredetileg Dusik Dániel – költő, szerkesztő, műfordító, a falu díszpolgára, hamvai a pelsőci temetőben nyugszanak. Itt hunyt el: Lenkey Zsigmond (Zádorfala, 1795. január 15. – 1840. május 24.) ref. lelkész, író, helynévmagyarázati művét az MTA ezüst billikkel és 100 arannyal jutalmazta. A faluban volt gyógyszerész az 1950-as évektől Roda István (Róth

Ervin), aki társszerzője volt az 1971-ben megjelent *Možnosti speleoklimatickej terapie v Gombaseckej jaskyni* c. kötnék, amely a Gombaszögi barlangban 1968-ban kezdődött (és tíz évig tartó) barlangterápia lehetőségeivel foglalkozott.

\*\*\*

**RUTHÉNYI KÁROLY (Pelsőc, 1875. szeptember 28. – Kaposvár, 1939. január 1.) erdőmérnök, szakíró.**

Középiskolai tanulmányait Rozsnyón végezte, ahol 1894-ben érettségizett az ev. főgimnáziumban. A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1899-ben szerzett erdőmérnöki oklevelet. 1901-től az Akadémia tanársegéde, 1902–1904-ben a fakitermelési és hasznosítási tanszék vezetője volt. Itteni működése idején létrehozta az Akadémia gyümölcsösét. Később Erdélyben és a mai Magyarország több helyén dolgozott, Erdélyben egy 72 km hosszú keskeny nyomtávú erdei vasutat épített. **F. m.:** *Vadászat – fegyvertan* (kézirat), 1903; *A bükkfa száraz terményeinek nyérése*, 1906.

**POGÁNY KÁLMÁN, Pachi (Pelsőc, 1882. március 15. – Budapest, 1951. február 16.) művészettörténész.**

Édesapja MÁV-tisztviselő volt. 1907-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett a budapesti tudományegyetemen. 1908-tól 1920-ig a budapesti Szépművészeti Múzeum igazgató öre; az I. vh. alatt főhadnagyként szolgált<sup>138</sup>, majd a Tanácsköztársaság idején Lukács György népbiztoshelyettes mellett dolgozott, szervezte és irányította a művészeti direktóriumot és a műkincseket „szocializáló” bizottságot. Ez az elismert szakemberekből álló testület a magántulajdonban lévő értékes képzőművészeti alkotásokat „begyűjtötte” és állami tulajdonba vette, ami tulajdonképpen egy legfelső szintről elrendelt műkincsrablásnak tekinthető. A direktórium bukását követően többekkel együtt 1919. szeptember 2-án letartóztatták, 1920-ban elbocsátották az állami szolgálatból és ettől fogva magántevékenységet folytatott. 1923–1924-ben szerkesztette az *Ars Una* c. folyóiratot. Számos művészettörténeti és művészeti cikke jelent meg. 1945 után „rehabilitálták”. **F. m.:** *Az Utolsó ítélet középkori ábrázolása a keleti és a nyugati művészetben*, 1907; *A sztrókái miseruha*, 1907; *A Pálffy-képtár* (In: A kéve könyve), 1913; *A Munkácsy-problémához (megkerült 1897-ben eltűnt ifjúkori rajzalbuma)*, Magyar Művészet, 1938. 12. sz. 353–372 p.

**KRUPÁR ZOLTÁN (Pelsőc, 1922. december 29. – Prága, 1989. június 15.) vegyészmérnök, barlangkutató, fényképész.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a rozsnyói gimnáziumban érettségizett 1942-ben. 1942–1944-ben a budapesti József Nádor Műegyetem vegyészmérnöki karán tanult, de a háború miatt félbe szakította tanulmányait és később Prágában szerzett vegyészmérnöki oklevelet. Már diákkorától érdeklődött a Gömör–Tornai-karszt, elsősorban a Szilicei-fennsík barlangjai iránt. Számos barlangot feltérképezett, kutatásai során fényképeket készített és az eredményekről a szlovák szaklapokban, elsősorban a *Krásy Slovenska* c. kéthavonta megjelenő folyóiratban számolt be.

## PERBENYIK (Pribenik)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést 1323-ban *Perbenyk* alakban említik először írott források. Leghíresebb birtokosa a Mailáth család volt, amelynek tagjai nemcsak kastélyt és kúriákat építettek a faluban, hanem nagyvonalúan támogatták infrastruktúrájának a fejlesztését (vasútépítés, folyószabályozás), gazdasági, szellemi és kulturális életét is (hitelszövetkezetek, lengyár, óvoda- és iskolaépítés stb.). A Mailáthokról *Élet a kastélyban* címmel Cap György, perbenyiki születésű történész írt monográfiát, amelyet a helyi önkormányzat támogatásával 2008-ban adott ki. Itt született: Udvary Géza László (1872. szeptember 20. – Budapest, 1932. február 4.) festőművész, a Magyar Iparművészeti Főiskola tanára, két freskója a budapesti Országházban látható. A faluban töltötte gyermekkorát Kulcsár Tibor (1938–1993) költő, gimnáziumi tanár, irodalomtörténész, az Ifjú Szívek néhai igazgatója. Egy márványtábla is őrzi az emlékét. A falunak 1910-ben 1379 magyar lakosa volt. 2011-ben 1033 lakosából 795 magyar és 223 szlovák volt.

\*\*\*

**GUDMON ILONA, Fülöp (Perbenyik, 1952. március 13. –) néprajzkutató, muzeológus.**

Királyhalmecen érettségizett (1970), a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett néprajzból diplomát (1975). Azóta az érsekújvári Thain János Honismereti Múzeum néprajzos-muzeológusa, 2005-től az intézmény igazgatója. Kutatási területe a népviselet, a népszokás, valamint a népi gazdálkodás és építészet. **F. m.:** *Népi építkezés az Érsekújvári járás területén* (Liszka Józseffel), 1992.

## PERBETE (Pribeta)

<sup>138</sup> Lyka Károly a Szépművészeti Múzeum Közleményeinek 1915. évfolyamában megírta, hogy Pogány volt az, aki átúszva a Bug folyót elsőként tűzte ki a magyar zászlót a bresztlitovszki vár fokára.

Az egykori Komárom vármegyében fekvő falu környéke már a neolitikorban lakott volt. Több kultúrréteget (zselízi csoport, lengyeli kultúra) és egy római kori barbár település maradványait is megtalálták itt, az 1943-ban folytatott ásatások során pedig honfoglaláskori magyar sírokat is feltártak. Első írásos említése *Perbethe* alakban 1312-ből való, amikor az esztergomi érsekség birtokaként Csák Máté seregei feldúlták. Első iskoláját még a XIV. sz.-ban alapították. A török hódoltság korában a helység elnéptelenedett, de a XVII. sz. húszas éveiben már ismét laktak itt, s ekkoriban a népesség ref. felekezetű volt. 1683-ban, Érsekújvár visszafoglalásakor ismét elnéptelenedett és 1710 után néhány kilométerrel távolabb épült újjá. Felekezeti szempontból már megosztott volt és később egyre inkább a katolikusok kerültek többségbe. Az első kat. iskola 1775-ben épült. A ref. iskola 1783-ban indult, 1875–1911 között zsidó iskola is működött itt. A XVIII. sz.-ban már postaállomása is volt. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején katonai kórházat állítottak fel a községben, amelynek 1851-ben vasútállomása is lett, amikor átadták a Budapest–Marchegg vasútvonal Párkány és Pozsony közötti szakaszát. 1867–1886-ban itt működött az Udvardi járás járási bírósága is. 1897-ben zsinagóga is épült, amelyet azonban a II. vh. végén bombatalálat ért és később elbontották. Itt született Pándy Lajos (1922. március 31. – Budapest, 2014. május 19.) színművész, műfordító, mesekönyv író (*A csodálatos nagykendő*). 1910-ben 3438 magyar lakosa volt. A II. vh. idején 106 perbetei zsidót hurcoltak koncentrációs táborokba, azt követően pedig kb. 840 személyt Magyarországra telepítettek, míg több mint 550 embert Csehszországba vittek kényszermunkára. 2011-ben 2974 lakosából 2192 magyar és 750 szlovák volt.

\*\*\*

**GLASER VILMOS GÉZA (Perbete, 1877. november 13. – Budapest, 1961. május 30.) közgazdasági író, gazdaságpolitikus, a Magyar Földbérleti Országos Szövetségének ügyvezető igazgatója.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban végezte. 1896–1908 között kezdetben Érsekújvárott, majd a Moson megyei Pusztanovákon gazdálkodott. 1908-tól az 1930-as évek elejéig a Csatári-majorban 16 ezer hold nagyságú bérletet vezetett. Mezőgazdasági és agrár-közgazdasági kérdésekkel foglalkozott, a nagy gazdasági világválság magyarországi hatását vizsgálva tervezeteket dolgozott ki a gypjú, a répa és a burgonya értékesítésére. Írásaival – kortársi vélemények szerint – jelentős szerepet játszott a londoni nemzetközi búzaegyezmény, valamint Magyarország és néhány európai állam közötti, kétoldalú búza- és cukoregyezmények létrejöttében. Nagybérlőként számos szesz-, olaj-, keményítő-, pótkávé-, ill. bórgyárt alapított. Az *Országos Mezőgazdasági Közlöny* felelős szerkesztője volt. Írásai a *Magyar Pénzügyben*, a *Gazdasági Lapokban*, a *Köztelekben*, a *Nemzeti Figyelőben*, a *Magyar Szesztermelőben* és a *Pester Lloydban* jelentek meg. Az 1930-as évektől haláláig Budapesten élt. **F. m.:** *A pénzügyi kibontakozás időszzerű kérdései*, 1921; *A világgazdasági válság megszüntetésének egyetlen módja: az export-agrárállamok kivitelének centralizálása*, 1929; *Hogyan csökkenthető a földhaszonbér? Kis- és nagybérlők sürgős teendői az 1400/1932. M. E. sz. rendelettel kapcsolatban* (Összeállította Serényi Gusztávval, 1932; *Gazdasági kis- és nagybérleti teendők*, 1934; *Egy új anyag, a Diaspirit a hibásan vezetett maláta hátrányainak megszüntetésére*, 1936.

**BÖSZÖRMÉNYI JÁNOS (Perbete, 1928. június 10. – Komárom, 1993. október 6.) tanár, helytörténész.**

A pápai állami tanítóképzőben 1950-ben érettségizett, a pozsonyi Comenius Egyetem Pedagógiai Karán magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1950–1968 között több Komárom környéki faluban (Nagykeszi, Csallóközaranys, Dunamocs) tanított, később tanfelügyelő is volt. 1968–1969-ben a Szlovák Kormányhivatal Nemzetiségi Titkárságának oktatás- és művelődésügyi főelőadója volt, az 1970 utáni tisztogatások és konszolidáció során elmozdították állásából, nem taníthatott és publikálhatott. 1975-ben rokkantnyugdíjazták. Csak 1989 után rehabilitálták, anyagilag azonban nem kárpótolták. 1960-tól kezdődően a felvidéki magyar lapokban (*Új Szó, Hét, Irodalmi Szemle*) publikált kisebbségpolitikai írásokat, kritikákat, helytörténeti tanulmányokat. Tankönyveket is írt. 1990-ben adta ki *Dunamocs évszázadai* c. falumonográfiáját, amelyet a Madách Kiadó nívódíjával jutalmaztak.

**BORVÁK JÓZSEF (Perbete, 1950. október 13. –) biokémikus, víruskutató, egyetemi oktató.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte. Az érsekújvári magyar gimnáziumban (ma: Pázmány Péter Gimnázium) érettségizett 1969-ben. 1969–1974-ben a prágai Károly Egyetem TTK-án kémiát végzett, majd még ugyanebben az évben biokémiából szerzett doktori címet. 1974-ben a Csehszlovák Tudományos Akadémia Szerves- és Biokémiai Intézetének munkatársa lett és peptidkémiaiával kezdett foglalkozni. 1982-ben lett a kémiai tudomány kandidátusa (PhD.). 1983-ban Pozsonyban telepedett le, ahol a Szlovák Tudományos Akadémia Víruskutató Intézetének munkatársa lett és itt működött egészen 1992-ig. Közben 1988/89-ben a texasi (USA) Waco Baylor Egyetemének kémiai tanszékén dolgozott. 1992–1997-ben ismét Texasban, a dallasi egyetemen a Southwestern Medical Center, majd 1998-tól 2004-ig ugyancsak Dallasban a Baylor Institute for Immunology Research munkatársa volt. 2004–2006-ban Arlingtonban az itteni egyetem, 2006–2008-ban a texasi Shermanben az Austin College kutatója volt. 2008–2011 között a texasi Forth Worth egyetemének Egészségügyi Tudományos Központjában volt előadó, jelenleg a dallasi (Texas) El Centro College tanára. Pályája kezdetén a növényi eredetű enzimek (laktát-dehidrogenáz) tulajdonságainak és hatásmechanizmusának vizsgálatával foglalkozott. Pozsonyi éveiben érdeklődésének előterében a víruskutatás, az immunológia és a HIV-vírusok álltak. Az USA-ban az immunológia területén fejtett ki aktív munkát. Az utóbbi időben elsősorban egyetemi oktatóként tevékenykedik. Számos nemzetközi tudományos konferencián vett részt és tartott előadást. Eddig több mint 30 tudományos cikket, tanulmányt publikált, két monográfia társszerzője. Több szlovákiai és amerikai tudományos társaság tagja (American Cancer Society, American Chemical Society, Slovak Chemical Society, International Union of Biochemical Societies stb.).

## PERED (Tešedíkovo)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település feltehetően már a XII. sz.-ban létezett, először 1237-ben a pannonhalmi apátság birtokösszeírásában említik. Az évszázadok során többször is birtokost cserélt, a XVII. sz.-ban 1685-ig hosszabb ideig török kézen volt. Első templomát 1717-ben a jezsuiták építették, iskolájáról először 1756-ban történik említés. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején, 1849. június 20–21-én Görgei Artúr vesztes csatát vívott a falu határában az osztrák sereggel. 1910-ben 3401 magyar lakosa volt. A II. vh. után 153 peredi családot Csehszországba deportáltak, míg 585 családot Magyarországra telepítettek. Helyükre elsősorban magyarországi szlovákok érkeztek. Mai szlovák nevét 1948-ban kapta<sup>139</sup>. 2012-ben a falu lakosai népszavazáson döntöttek arról, hogy hivatalos szlovák neve ismét Pered legyen, ezt azonban a szlovák kormány 2013-ban elutasította. 2011-ben 3716 lakosából 2910 magyar és 783 szlovák volt. A faluban élt és hunyt el Drexler Béla (Ladendorf/Ausztria, 1889. augusztus 24. – 1962. január 7.) amatőr entomológus, aki elsősorban Galánta és Vágsellye környékének bogaraival foglalkozott és számos dolgozatot publikált németországi és szlovákiai lapokban. 1947-ben a méhek mérgegyagáról egy szlovák nyelven írt könyvet is kiadott (*Včelí jed*).

\*\*\*

**TÓTH ATTILA (Pered, 1949. november 5. –) atomfizikus, kibernetikus, projektmenedzser, üzletember.**

Szülfalujában kezdett iskolába járni, a galántai magyar gimnáziumban (ma: Kodály Zoltán Gimnázium) érettségizett 1967-ben. Matematikatanára Mészáros József volt. Egyúttal a pozsonyi Novohradská utcai speciális képzésű gimnáziumnak is a diákja volt. 1967-1972 között a prágai Cseh Műszaki Egyetem Magfizikai és Mérnökfizikai Karán elméleti kibernetikából szerzett mérnöki oklevelet, 1983–1986-ban az MTA Számítástechnikai Kutatóintézetében doktori (PhD) képesítést. 1972–1979-ben a kassai Kelet-szlovákiai Vasműben dolgozott, mint informatikus mérnök. 1979–1983-ban a prágai Inorga (Ipari Automatizálási Intézet) alkalmazott fejlesztési részlegének vezetőjeként a nagy ipari irányítórendszerek fejlesztésével és telepítésével foglalkozott. 1983 és 1989 között a bécsi székhelyű UNIDO (United Nations Industrial Development Organization – az ENSZ iparfejlesztési szervezete) szaktanácsadója. 1989-ben megalapította saját cégét Novitech Kft. néven (később Rt. lett), amelynek 1995-ig vezérigazgatója, 1995-től elnöke és rész tulajdonosa. A cég új informatikai technológiákkal foglalkozik, illetve e téren nyújt szolgáltatásokat. A vállalatnak ma már négy leányvállalata van Szlovákiában, továbbá egy-egy Belgiumban és Luxemburgban. Ezek elsősorban a vállalati folyamatok stratégiájának menedzselésével, innovatív informatikai rendszerek, folyamatirányítási és üzletvezetési tudásbázisok bevezetésével és hasznosításával foglalkoznak. Szlovákiában többek között a Novitech Rt. tervezte és kivitelezte az Általános Egészségbiztosító, a Szlovák Adóhivatal, számos egyéb intézmény és vállalat komplex információs és folyamatirányító rendszerét. Nemzetközileg is elismert és keresett szakember, egyebek között az Európai Üzleti és Innovációs Központok Hálózatának vezetőségi tagja. Kassán létrehozta a TeleDom oktatási és konferenciaközpontot, ahol elsősorban kisvállalkozóknak szerveznek projektmenedzseri és vállalatvezetéssel kapcsolatos tanfolyamokat. 2001-től tagja a Máltai Lovagrendnek.

**FÜRI ERZSÉBET, Szutyányi (Pered, 1951. május 21.–) atomfizikus, sugárvédelmi szakértő, egyetemi oktató, orvos-fizikus.**

Iskolai tanulmányait szülfalujában kezdte, a pozsonyi Vegyipari Szakközépiskolában érettségizett 1970-ben. 1970-1975-ben a prágai Cseh Műszaki Egyetem Magfizikai és Mérnökfizikai Karán dozimetria és alkalmazott ionizáló sugárzás szakon kapott mérnöki oklevelet. Prágai tanulmányai idején az Ady Endre Diákkör irodalmi színpadának is tagja volt. Később, 1989–1992-ben a pozsonyi Orvostovábbképző Intézetben folytatott tanulmányokat és szerzett orvos-fizikusi képesítést nukleáris medicinából, radiodiagnosztikából és radioterápiából. 1975–1978-ban a jászói atomerőmű dozimetrikusaként dolgozott. 1978–1984 között a pozsonyi Energetikai Beruházó Vállalat mohi atomerőműi beruházási részlegén atombiztonsági és környezetvédelmi szakértőként tevékenykedett. 1984–1986-ban elindította a pozsonyi Szlovák Mérésügyi Intézetben a sugármérési etalonok első szlovákiai laboratóriumát. 1986-tól 1989-ig a pozsonyi Onkológiai Intézetben (ma: Szent Erzsébet Onkológiai Intézet) az orvos-technológiai beruházó osztály vezetője, majd 1988–2010 között ugyanitt orvos-fizikus, dozimetrikus, sugárvédelmi felügyelő és szakértő, egyetemi szakoktató és projektmenedzser. 1994-ben alapító tagja volt Szlovákia Ciklotron-központjának, PET-Központjának és később Protonterápiás Központjának megépítését szorgalmazó szakmai társaságnak (gyorsítók, izotópgyártás, innovatív klinikai technológiák). 2010-ig egyik irányítója volt a projektek megszervezésének, tervezésének és megvalósításának. Ő vezette be és helyezte üzembe Szlovákia első pozitronemissziós tomográfját (PET) a pozsonyi Szent Erzsébet Onkológiai Intézet Nukleáris Medicina Klinikáján (2000). Emellett aktívan közreműködött új radiológiai, izotópdiagnosztikai és izotópterápiás módszerek, továbbá radiofarmakonok bevezetésében, szakmai törvényjavaslatok, jogszabályok kidolgozásában. Egyetemi oktatóként részt vett az orvosok és a nővérek sugárvédelmi továbbképzésében, valamint 1986–2009 között a pozsonyi Comenius Egyetem Matematika, Fizika és Informatika Kara atomfizikus és biofizikus hallgatóinak felkészítésében és a diplomamunkák vezetésében. Több szakmai díjban és elismerésben részesült, a Szlovák Nukleáris Társaság Életműdíjasa, 2002-ben megkapta a Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstplakettjét, valamint A nemzeti kisebbségekért Esterházy János Emlékérmét. Számos szakmai társaság tagja. Mintegy 100 szakdolgozat, projektjavaslat szerzője, ill. társszerzője. Jelenleg Budapesten él. **F. m.:** *Monitorovanie pracovísk*

<sup>139</sup> A „névadó” Tessedik Sámuel (1742–1820) ev. lelkész, pedagógus, gazdasági szakíró, akit a szlovák szakirodalomban Sámuel Tešedíkként emlegetnek.

*nukleárnej medicíny* (társszerző), 1997; *Atómy na Slovensku* (társszerző), 2006; *Fyzika v zdravotníctve* (videó), 2008; *Multimediálna učebnica fyziky* (e-learning), 2008.

### **NOVÁK VERONIKA (Vágsellye, 1954. október 12. –) levéltáros, helytörténész.**

Gyermekkorát Pereden töltötte, itt végezte általános iskolai tanulmányait is. A galántai magyar gimnáziumban érettségizett 1973-ban. A pozsonyi Comenius Egyetemen 1978-ban szerzett levéltárosi oklevelet. 1978-tól a vágsellyei állami levéltár munkatársa, 1987-től igazgatója. 1998-tól a nagyszombati egyetem szakelőadója. 2002–2003-ban a Szlovák Nemzeti Levéltár tudományos részlegének vezetője, 2003-tól a belügyminiszter Szlovákiai Tudományos Levéltári Tanácsának tagja. Különböző szakmai egyesületek, társaságok tagja, tisztségviselője. Elsősorban a Csallóköz és a Mátyusföld múltjával kapcsolatos okiratokat és dokumentumokat kutatja. Kitüntetések: Pavol Križka-érem (1994); Pauler Gyula-díj (2004), Sasínek-díj (2004); a Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstérme (2005). **F. m.:** *Hosszúfalu* (társszerző), 1993; *Vága* (társszerző), 1993; *Alsószelei* (társszerző), 1993; *Kajal* (társszerző), 1997; *Vágsellye* (társszerző), 2002; *Farkasd* (társszerző), 2002; *Nagyborsa* (társszerző), 2004; *Magyar nyelvű fondjegyzék*, 2004; *Pecsettán*, 2004.

### **KAPRÁLIK ZSUZSANNA, Kovács (Pered, 1959. január 7. –) néprajzkutató, muzeológus.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte. A pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett 1978-ban, 1984-ben a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett néprajz szakos diplomát. 1984–1989 között a Csemadok KB néprajzi szakelőadója, 1989–2003 között a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum néprajzos muzeológusa volt. Jelenleg Komáromban tanít. Elsősorban gazdaságnéprajzzal foglalkozik, nyaranta kézműves táborokat szervez.

## **PERESZLÉNY (Preseľany nad Ipľom)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő település gyakran Ipolypereszlény néven is szerepel. Ma már Ipolyság városrésze (1980-tól). Először 1156-ban említik írott források *villa Perezlen* alakban. Egy legenda szerint a faluban valamikor egy kolostor állt, de elsüllyedt és a helyén tó keletkezett (a *Jóvíz-tó legendája*). Lakóinak száma sosem haladta meg a 700 főt, jelenleg mintegy 400-an laknak itt.

\*\*\*

### **PERESZLÉNYI PÁL (Pereszlény, 1631. január 25. – Besztercebánya, 1689. január 6.) jezsuita pap, nyelvész, tanár.**

1650-ben belépett a jezsuita rendbe. 1653-ban a latin nyelv tanára Nagyszombatban. Hét éven át ugyanott teológiai és filozófiai tanulmányokat folytatott. 1660-tól mint hittanár, magyar és szlovák nyelvű hitszónok, ill. négy éven át mint misszionárius működött. A zsidó nyelvről és az ószövegségi szentírásról is előadásokat tartott. Egy latin nyelvű nyelvtani munkát (*Grammatica Linguae Ungaricae*, Tyrnaviae, 1682) írt, amely halála után több kiadásban is megjelent.

### **MANGA JÁNOS (Pereszlény, 1906. június 24. – Budapest, 1977. szeptember 2.) néprajzkutató, tanár, muzeológus.**

Ipolyságon érettségizett, a pozsonyi tanítóképzőben tanítói diplomát szerzett. A szécsénkei elemi iskolában kezdte tanítói pályáját, később Pozsonyligetfaluban tanított, 1940–1941-ben az ógyallai iskola igazgatója volt. A kolozsvári egyetemen bölcsészdoktorátust szerzett (1941). 1941–1949 között a budapesti Néprajzi Múzeum muzeológusa, majd 1949–1957 között a balassagyarmati Pálóc Múzeum igazgatója volt. Ezt követően a budapesti Népművelési Intézet igazgatója (1960–1963), végül nyugdíjazásáig az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos főmunkatársa, osztályvezetője (1963–1973). 1932-től a pozsonyi rádió magyar adásának első szerkesztője és ebben a minőségében az 1930-as években kezdett népzene-t gyűjteni szlovákiai falvakban. Elsősorban ünnepi népszokásokkal, népi hangszerekkel, r. k. vallásos néprajzzal és pásztorművészetrel foglalkozott. Az Ipoly és a Garam mente, Zoborvidék és Mátyusföld magyar vidékeit kutatta. Vizsgálta a jeles napok magyar-szlovák interetnikus vonatkozásait. Tanulmányokat tett közzé a magyarországi szlovákok néprajzáról. **F. m.:** *A visszatért Felvidék néprajza* (In: A visszatért Felvidék adattára); *Ünnepi szokások a Nyitra megyei Menyhén*, 1942; *A magyar katolikus népélet képekben*, 1948; *Egy dunántúli faragó pástor*, 1954; *Ünnepek, szokások az Ipoly mentén*, 1968; *Magyar népdalok – népi hangszerek* (angolul, németül is), 1969; *Magyar pástorfaragások* (angolul, németül is), 1971; *Palócföld*, 1979.

### **BALOGH SÁNDOR (Pereszlény, 1926. július 31. – Budapest, 2004. december 15.) történész, egyetemi tanár.**

Vasúti pályamunkás gyermeke. Mezőgazdasági munkásként dolgozott, a gimnáziumot Ipolyságon kezdte, majd Balassagyarmaton, a népi kollégiumban érettségizett. 1947-ben beiratkozott a budapesti egyetem bölcsészkarára, ahol történelmet hallgatott. Tanulmányai folytatása alatt kollégiumi nevelőtanár, majd igazgató volt. 1948-tól párttag. 1950-ben egyetemi hallgatóként került az MDP<sup>140</sup> Pártfőiskolára. 1952. júliusban az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályán politi-

<sup>140</sup> Magyar Dolgozók Pártja

kai munkatárs, 1953. májustól az egyetemi alosztály megbízott vezetője volt. 1954-től a moszkvai Lomonoszov Egyetemen aspiráns volt, disszertációjának megvédésekor a történettudomány kandidátusa lett, 1973-tól a történettudomány doktora. 1958-tól a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) tudományos titkára. 1960-ban visszakérült a pártapparátusba; az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály alosztályvezetője lett. 1964-től mint történész az ELTE Újkori és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékén tanított; előbb docens, majd 1967-től egyetemi tanár, az egyetemi pártbizottság tagja. 1964 és 1967 között oktatási rektorhelyettes. 1986 és 1991 között a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt. 1988 augusztusában kinevezték az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének igazgatójává. A nevét 1990-ben Politikátörténeti Intézet-re változtató intézményből ment nyugdíjba, 1991-ben. Főleg az 1945 utáni magyar történelemmel foglalkozó munkái ismertek. **F. m.:** *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*, 1975; *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948)* (Izsák Lajossal), 1977; *Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar parlamentben 1944–1948* (Izsák Lajossal), 1980; *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–1947*, 1982; *Választások Magyarországon 1945*, 1984; *Nehéz esztendőkrónikája 1949–1953* (szerk.), 1986; *A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993*, 2002.

## PODOLIN (Podolinec)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő települést a Kunigunda hercegnő által betelepített németek alapították a tatárjárás során elpusztult határőrhely helyén. Első írásos említése 1244-ből való *Podolin* alakban. 1292-ben már városi kiváltságokat kapott, 1412-ben Luxemburgi Zsigmond szabad királyi város címet adományozott a helységnek, majd még ebben az évben más szépségi városokkal egyetemben a lengyel királynak elzálogosította. 1415-ben itt alakult meg az első önálló felvidéki céh, amelyt a csizmadia hoztak létre. 1642-ben a piarista rend itt alapította első magyarországi gimnáziumát, ahol a latin mellett a lengyel volt az oktatás nyelve. Itt született Matavovszky Nándor (1814. augusztus 2. – Arad, 1902. október 18.) honvéderős, Damjanich János tábornok, aradi vértanú lábtörésének kezelője, az 1850-es évektől az aradi kórház orvosa. A városban, a kegyesrendiek templomában rejtőzött egy ideig a bécsúj helyi börtönéből megszökött II. Rákóczi Ferenc. A város gimnáziumában tanult 3 éven át (1888–1891 között) a kiváló író, Krúdy Gyula (1878–1933), aki több írásának színhelyéül is választotta Podolint (1906-ban adta ki *A podolini kísértet* c. regényét). Ugyancsak a városban tanult egy ideig Kalmár Pál (1900–1988) népszerű táncdalénekes (a „Tangókirály”), aki az 1920–1930-as években külföldön is nagy sikereket ért el. Podolinnak 1910-ben 1503 lakosa volt, zömmel németek és szlovákok, de számottevő magyarság is élt itt. 2011-ben 3257 lakosából 2866 szlovák és 159 roma volt.

\*\*\*

**GEŐCZE ZOÁRD (Budapest, 1873. augusztus 23. – Budapest, 1916. november 26.) matematikus, egyetemi magántanár.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a budapesti tudományegyetemen matematikát és csillagászatot hallgatott. 1896 decemberétől a podolini algimnázium matematika–fizika szakos tanára lett. 1897 áprilisában szerezte meg tanári oklevelét. 1899-ben Ungvárra helyezték, ahol az alreáliskola tanára lett. Szaktárgyain kívül földrajzot, nyelveket, szépírást, rajzot és tornát is tanított. 1907–1910 között állami ösztöndíjjal Párizsban, a Sorbonne-on tanult, ahol 1910-ben doktori címet szerzett. Hazatérését követően Budapesten az V. kerületi főreáliskola tanárává nevezték ki. 1913-ban egyetemi magántanárrá habilitálták a sokaságelmélet és a valós változós függvénytan témakörben írt dolgozata alapján. 1914 októberében a szerb frontra került, ahol 1916-ban súlyosan megbetegedett. Előbb egy bécsi, majd egy pesti kórházban ápolták, de életét nem tudták megmenteni. **F. m.:**  $z = f(x, y)$  felület quadratúrája, 1906; *Adatok az  $z = f(x, y)$  felület quadratúrájához*, 1908; *Quadrature des surfaces courbes*, 1908; *Recherches générales sur la quadrature des surfaces courbes*, 1910–1911.

## POPRÁD (Poprad)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környéke már az őskorban lakott volt, a tatárjárás előtt jobbra szláv népessége volt, de 1241 után az elpusztult lakosság helyére IV. Béla németek telepített le és ekkor indult lassú fejlődésnek. Első írásos említése *villa Theutonicalis* néven 1244-ből való, mai neve pedig 1256-ban jelenik meg először. A következő évszázadokban egyéb elnevezések is felbukkannak (*Popprat*, *Teutschendorff*, *Popradzaza* stb.). 1412-ben Luxemburgi Zsigmond 15 további szépségi várossal együtt elzálogosította és csak 1772-ben került vissza ismét Magyarországhoz. A XVIII. sz.-ban indult ismét fejlődésnek, amit az 1870-ben megnyitott Kassa–Oderbergi Vasút felgyorsított, miután a város fontos állomása lett a vasútvonalnak. Itt található az MKE által 1886-ban alapított Tatra Múzeum, ahol a Tatra természetrajzi és néprajzi érdekességeinek gyűjteménye látható. Itt született: Lenhardt Sámuel (1790 k. – Pest, 1840 után) jelentős réz- és acélmetsző, grafikus; Alexy Károly (1816. február 8. – Budapest, 1880. május 20.) szobrász, legismertebb munkái: Petőfi Sándor mellszobra a Petőfi Irodalmi Múzeumban, Széchenyi István mellszobra az MTA épületében, a pesti Vigadó épületének homlokzatára készült táncolók reliefe. 1910-ben 2283 lakosából 818 német, 758 szlovák és 689 magyar volt. 1945 után népessége rohamosan gyarapodott, részben annak is köszönhetően, hogy 1950-ben a városhoz csatolták Szepesszombat és Felka, 1960-ban Sztrázsa, 1974-ben Mateóc községeket. 2011-ben 52 862 lakosából 43 020 szlovák volt.

\*\*\*

**BOGSCH JÁNOS (Poprád, 1745 – Pozsony, 1821. január 18.) ev. tanár, kertész és méhész.**



Iskolai tanulmányait Lőcsén, Selmecbányán és Pozsonyban végezte. 1769–1785 között Lőcsén volt tanító, 1785-től Pozsonyban orgonistaként és gimnáziumi tanárként tevékenykedett. Nyugalomba vonulása után kedvenc foglalkozásának: a kertészetnek és a méhészetnek élt, német nyelvű kertészeti cikkeket közölt a *Wochenblatt für Ungern* c. lapban, több kertészeti és méhészeti könyvet is írt. **F. m.:** *Kurze und auf Erfahrung gegründete Anleitung nützliche Obstbäume und unentbehrliche Küchengewächse für bürgerliche Hauswirthe zu erziehen*, 1794; *Kurzer Unterricht zu einer auf vielfältige Versuche gegründeten natürlichen Bienenzucht zur Belehrung für Unerfahrene*, 1795; *Házi kertész*, 1796 (bővített kiadása 1802-ben).

**GLATZ JAKAB (Poprád, 1776. november 17. – Pozsony, 1831. szeptember 25.) ev. lelkész, egyháztörténész, gyermekkönyv író.**

1788-ban a késmárki líceumban kezdte középiskolai tanulmányait, egy évet Miskolcon is eltöltött, ahol magyarul tanult. Ezt követően a pozsonyi ev. líceum diákja lett. 1796-ban Jénában teológiát hallgatott, majd elfogadta Salzmann (1744–1811) schnepfenthali (ma: Waltershausen része) ev. lelképásztor és pedagógus, ismert filantróp meghívását és mellette tevékenykedett 1803-ig. 1804-ben Bécsben ev. lelkészi hivatalt vállalt, amelyet egyre romló egészségi állapota miatt csak 1816-ig töltött be. 1824-ben Pozsonyban telepedett le. A reformáció 300. évfordulója alkalmából számos egyháztörténeti tanulmányt publikált a hitújítás magyarországi történetéről. Gyermekeknek és az ifjúságnak szánt, németül írt, majd több nyelvre is lefordított szépirodalmi és ismeretterjesztő munkái, olvasókönyvei nagyon népszerűek voltak a korabeli Európában. Magyarul már halála után, az 1840-es évektől kezdtek megjelenni. Kiterjedt levelezést folytatott szepességi értelmiségiekkel, így Romy Károly Györggyel (→Igló) is.

**MELCZER JAKAB (Poprád, 1782. május 16. – Kislomnic, 1836. február 15.) ev. lelkész, néprajzkutató, történetíró, természetbúvár.**

Nevét Melzernek is írják. Középiskolai tanulmányait Késmárkon és Pozsonyban végezte, 1805-től Jénában teológiát hallgatott. 1807-ben szentelték pappá és a Szepes megyei Majerkán kezdte meg lelkészi szolgálatát. 1811-ben Kislomnicra hívták és itt működött haláláig. A korabeli lapokban számos történelmi, természetrajzi, néprajzi témájú cikket jelentetett meg, előszeretettel írt a Szepességről. Munkatársa volt Kölesy Vince Károlynak (1780–1851 k.), aki *Nemzeti Plutarkus vagy a Magyarország s vele egyesült tartományok nevezetes férfiaiának életírásai* c. négykötetes munkájában 105 magyar történelmi személyiség életrajzát adta közre. Az 1815-ben megjelent első kötetet Kölesy maga írta, a további három kötetben Melczer is közreműködött (a mű németül is megjelent). Csaplovics János (→Fehérkút) *Topographisch-statistisches Archiv des Königreiches Ungarn* (1821) c. munkájába ő írta a Szepes vármegyéről, valamint a tátrai tavakról szóló fejezetet. Tanulmányt írt a szepességi ásványvizekről, az Axamitka barlangról, a tátrai kincsekről stb. **F. m.:** *Der ungarische Zipser-Sachse in seiner wahren Gestalt*, 1806; *Geographiai-historiai és statisztikai tudósítások Szepes vármegyéből* (Tudományos Gyűjtemény, 1818. 11. és 12. szám) *Merkwürdige Erzählungen aus der Geschichte der Magyaren*, 1825; *Biographien berühmter Zipser*, 1832.

**FABRICZY SÁMUEL (Poprád, 1791. március 18. – Lőcse, 1858. március 18.) ügyvéd, jogi író, egyházkerületi felügyelő, az MTA levelező tagja (1832).**

Fabriczy András (1751–1830) ev. lelkész, egyházi író fia, Fabriczy János bátyja, Fabriczy Kornél (→Lőcse) apja. Szülővárosának elemi iskolájában kezdte tanulmányait, a lőcsei ev. líceumban teológiát, bölcseletet, antropológiát, fizikát, egyháztörténetet és esztétikát, a késmárki líceumban jogot, politikai tudományokat és diplomatikát tanult. 1808–1809-ben előbb Miskolcon, majd Eperjesen a megyei főügyésznél működött. A jogi tanulmányok után 1810-ben ügyvédi vizsgát tett, majd megyei tisztségeket viselt, utóbb ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1814-ben Berzeviczy Gergely (→Kakaslomnic) meghívására Kakaslomnicra költözött, ahol ügyvédként tevékenykedett és több alkalommal jeles tudósok társaságában természettudományi célú kirándulásokat is tett a Tátrában<sup>141</sup>. A *Tudományos Gyűjteményben* 1819-től sűrűn írt időszerű kérdésekről jogi cikkeket (ezeket Szinnyi József szinte hiánytalanul felsorolja főművében). 1848-ban miniszteri tanácsos Pesten, ahol Toldyval, Vörösmartyval, Bajzával, Helmeccyvel, Széchenyi Istvánnal került kapcsolatba. A szabadságharc után haláláig ismét ügyvéd Lőcsén. Főleg büntetőjogi munkái jelentősek. Az esküdtszék intézményének első hazai kezdeményezője, Berzeviczy Gergely első életrajzírója (a mű nincs meg). Számos munkája csak kéziratban maradt fenn. **F. m.:** *Elementa juris criminalis Hungarici*, 1819; *Szepes megyéről nemzetgazdasági tekintetben*, 1823; *Aesthetikai és philológiai eretnkségek*, 1826; *Manuale procuratorum*, 1828.

**FABRICZY JÁNOS (Poprád, 1800. május 13. – Lőcse, 1865. május 13.) megyei főmérnök.**

Fabriczy Sámuel öccse. Középiskoláit Késmárkon és Lőcsén végezte. 1819-től a pesti, 1820–1821-ben a bécsi egyetemen tanult. Oklevelét 1821-ben kapta a pesti Institutum Geometricumban. Egy évig Raisz Keresztély (→Körtvélyes) mellett működött, 1823-ban az Árva vármegyei koronauradalom mérnökévé nevezték ki. 1830-ban Szepes vármegye hites főmérnöke. 1830–1832-ben Pazár József (?–1860) ref. lelkésszel elkészítette a Poprád folyó szabályozási tervét. Részt vett a szabadságharcban, állásvesztésre ítélték, de Szepes vármegye újból őt választotta hites mérnökévé. Utolsó ismeretes térkép-

<sup>141</sup> A magyarországi utazásáról és a Kárpátok földtani viszonyairól *Voyage minéralogique et géologique en Hongrie* (1822) címmel könyvet író François Sulpice Beudant (1787–1850) francia mineralógust és geológust is elkísérte 1818-ban.

lapjai 1838–1839-ből valók. Gyakran bejárta a Magas-Tátrát és megfigyeléseiről cikkekben is beszámolt. **F. m.:** *A Kárpátok magassági viszonyai* (Új Magyar Múzeum), 1856; *Alphabetisches Verzeichniss der gemessenen Meereshöhen in den Central-Karpathen und deren Umgebung* (Mittheilungen des ungarischen Forstvereins III.), 1857.

**WEBER SÁMUEL (Poprád, 1835. március 26. – Szepesbéla, 1908. május 18.) ev. lelkész, helytörténész, Tatra-kutató.**

Apja Poprád város polgármestere, öccse Weber Rudolf néprajzi és történeti író volt. Középiskoláit a késmárki líceumban végezte. Teológiát tanult Eperjesen és Jénában. Közben két évig nevelő volt gróf Csáky Albinéknál, majd Szepesbéla választotta lelkészévé. Részt vett a Magyarországi Kárpátgyűlés alapításában, 1873-tól választmányi tagja, 1895–1903 között központi választmányi tagja volt, a Múzeum növénytanai szakvezetője. A Magas-Tátra kiváló ismerője volt, szóban és írásban igyekezett népszerűsíteni a hegységet. A Tátrában, a Zöld-tónál levő Weber-csúcsot (2524 m) róla nevezték el. Meghatározó érdemei voltak Barlangliget<sup>142</sup> üdülőhely megalapításában. Az egyik legkiemelkedőbb szepességi történeti kutató. A megye, a városok és a Tatra múltjának alapos feltárója. A Tatra nevezéstan, feltárástörténet, bányászati és mondanivalója jeles ismertetője, kultúrtörténeti adatainak regisztrálója és feldolgozója. Sokat publikált, több dolgozata jelent meg lapokban és az MKE évkönyveiben, kb. ezer rövid cikket írt. Az *Oszták-Magyar Monarchia írásban és képen* című 24 kötetes műben, a Szepesség és Felső-Magyarország leírásáért megkapta a császári koronarendet. Cikkeiben, dolgozataiban foglalkozott a tátrai bányászat történetével, néhány település múltjával, a barlangligeti mészkőbarlanggal, emléket állított a XIX. sz.-ban működött jeles szepességeknek. **F. m.:** *Bergbau in der Tatra*, 1879; *Zipser Geschichts- und Zeitbilder*, 1880; *Beschreibung der Szepes-Bélaer Trofstein-Höhle sammt einigen Ausflügen in der östlichen Tatra und im Pieninen-Gebiete*, 1883; *Geschichte der Stadt Béla*, 1892; *Geschichte der Stadt Leibitz*, 1896; *Ehrenhalle verdienstvoller Zipser des XIX. Jahrhunderts*, 1901.

**WEBER RUDOLF (Poprád, 1843. október 16. – Budapest, 1915. február 10.) költő, néprajzi és történeti író.**

A késmárki líceum után Berlinben tanul filozófiát. 1870–1910 között a budapesti ev. gimnázium tanára volt. A szepességi sajtóban (*Zipser Bote*, *Karpathen Post*) 1876-tól megjelentetett szepesi német dialektusban írt költeményei tették szűkebb hazájában igen népszerűvé. Szülőföldje iránti szeretetét azzal is kimutatta, hogy felkutatta, kiadta és kommentárokkal látta el a szepességi (tátrai) hely- és kultúrtörténeti irodalom számos fontos XVII-XVIII. sz.-i forrását. Kiadta id. Buchholtz György (→Kisszeben) két, a Tatra történetével foglalkozó munkáját (*Das weit und breit erschollene Ziepscher-Schnee-Gebürg*, 1904; *Historischer Geschlechtsbericht*, 1904), valamint Augustini Sámuel, ab Hortis (→Kakaslomnic) *Von den fremden Gold-Und Schatzgräbern* c. művét. Rendszeresen publikált az MKE évkönyveiben is (*Batizfalvi-tó* c. írását Weber Rezső néven jegyezte).

**KROMPECHER ÖDÖN (Poprád, 1870. február 16. – Budapest, 1926. augusztus 26.) orvos, patológus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1915).**

Édesapja Krompecher Imre (1839–1903) poprádi kereskedő, édesanyja Krompecher Vilma – Imre unokahúga – egy felkai orvos, Krompecher Sándor (1812–1890) lánya volt. Ödön a gimnáziumot Miskolcon kezdte, majd Iglón folytatta és ott is érettségizett 1889-ben. A budapesti egyetem orvosi karán 1894-ben szerezte orvosi oklevelét, utána tanársegéd a budapesti kórbonctani tanszéken. Kilenc hónapot töltött a párizsi Pasteur Intézetben Ilja Mecsnyikov mellett. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve 1902-ben magántanár, 1910-ben c., 1912-ben nyilvános rendkívüli tanár, 1914-től a kórbonctan nyilvános rendes tanára a budapesti egyetemen és a II. kórbonctani intézet igazgatója. Leírta a róla elnevezett, a basalsejtekből kiinduló laphámrákot (basalioma, Krompecher-daganat), amivel nemzetközi elismerést vívott ki. Megállapította a kristályosodás előfordulását az élővilágban. Jelentősek a sejtosztódásra, az óriás sejtekre, a metaplasziára, a különböző daganatokra, a gyulladásokra, a tuberkulózisra vonatkozó kutatásai. 1918–1919-ben a budapesti egyetem orvosi karának dékánja volt. Felesége Schulek Erika a kiváló magyar építész, Schulek Frigyes (1841–1919) lánya volt. Házasságukból négy gyermek született: Korompay (Krompecher) György (1905–1991) építészmérnök, Korompay (Krompecher) Andor (1908–?), ikertestvére Korompay (Krompecher) Bertalan (1908–1995) néprajzkutató, folklorista, nyelvész, irodalomtörténész és Krompecher Judit (1912–2005) védőnő. Bizonyos források Krompecher István (1905–1983) orvos-anatómust, az MTA tagját is a fiának tekintik, de egyik tanítványa szerint csak távoli rokonok voltak. Krompecher Ödön filozófiával, képzőművészettel és ornitológiával is foglalkozott (1921-ben egy tanulmányt közölt a *Természettudományi Közönyben* a madarak énekéről). Szenvedélyes hegymászó volt, a Tátrában és az Alpokban is többször megfordult, egyik kollégájával, Verebély Tibor (1875–1941) későbbi sebészprofesszorral 1898-ban kerékpártúrát tett az oszták Alpokban. Utolsó könyvében (*A Krompecher család története*) 1341-től követi nyomon felmenőinek a sorsát. Számos nemzetközi társaság tagja volt. 1926-ban megkapta az MTA Nagydíját a basalsejtes rákot taglaló műveiről. Egy gyógyíthatatlan betegséget diagnosztizált magán és ezért önként elvetett véget életének. **F. m.:** *Die mehrfache indirekte Kernteilung*, 1895; *Der Basalzellenkrebs*, 1903; *Kristallisation, Fermentation, Zelle und Leben*, 1907.

<sup>142</sup> 1882-ben a Bélai-cseppkőbarlang jobb megközelítése céljából alapították. Szlovák neve Tatranská Kotlina. Ma Magastátra város része.

**HANKÓ BÉLA (Poprád, 1886. július 5. – Toronto, 1959. november 16.) zoológus, egyetemi tanár.**

A budapesti egyetemen tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1910-től az állattani tanszéken tanársegéd. 1911-ben a helgolandi, 1912-ben és 1914-ben a nápolyi zoológiai állomáson főként regenerációs kutatásokkal foglalkozott. Az I. vh. idején katonaként szolgált. 1918-tól az MNM Állattárában dolgozott. 1925-ben a budapesti közgazdasági egyetemen a halgazdaságtan magántanára és az MNM révfülöpi balatoni biológiai állomásának vezetője, 1927-ben a Tihanyi Biológiai Intézet első igazgatója lett. 1929-től a debreceni egyetemen zoológiát adott elő, 1933-tól professzorként. 1941–1944-ben a kolozsvári egyetem állatrendszertani intézetének és múzeumának vezetője, 1945-től nyugdíjazásáig (1950) újból a debreceni egyetem tanára. 1957-ben kivándorolt Kanadába. Tudományos munkássága elsősorban a hidrobiológia (főleg a balatoni), az ichthyológia és az állatrendszertan területét ölelte fel. Foglalkozott a magyar háziállatok eredetével és történetével is. Több anatóliai halfaj felfedezése fűződik a nevéhez. **F. m.:** *Tógazdasági tanácsadó pontyos tógazdaságok részére*, 1924; *A megújulás. Elvesztett testrészek visszaszerzése, idegen testrészek átültetése*, 1927; *A hal és a halgazdaság*, 1928; *A gerincesek általános jellemzése és a halak*, 1928; *Magyarország halainak eredete és elterjedése*, 1931; *A hajdani Alföld ősi állatvilága*, 1933 v. 1931; *A magyar szarvasmarha egykori gazdasági jelentősége*, 1935; *Ősi magyar háziállataink*, 1940; *Az ősi magyar kutyák*, 1940; *Az ősmagyar fekete juhnyáj*, 1941; *A hucul ló és tenyésztése Turjaremetén*, 1942; *Székely lovak*, 1943; *A magyar háziállatok története ősidőktől máig*, 1954.

**KISS LÁSZLÓ (Poprád, 1910. július 27. – Ann Arbor/USA, 2000. október 7.) statisztikus, matematikus, egyetemi tanár, az MTA tiszteleti tagja. Az USA-ban Leslie Kish néven ismerték.**

Az I. vh. alatt a család Zilahra költözött, de a nyarakat gyakran Bogácson töltötte. Romániából 1926-ban kivándoroltak az Amerikai Egyesült Államokba. Apja hirtelen halála után munkát vállalt, 1929-ben a New York-i Rockefeller Orvosi Kutatóintézetben laboratóriumi asszisztensként helyezkedett el. 1930-tól New Yorkban, a City College-ben felsőfokú matematikai tanulmányokat folytatott, majd 1937-ben Spanyolországba ment, ahol a köztársaságiak oldalán részt vett a polgárháborúban. Sebesülten tért vissza Amerikába 1939-ben és ezt követően megszerezte matematikusi oklevelét. 1940-től előbb a washingtoni Népszámlálási Hivatal, majd a Mezőgazdasági Minisztérium alkalmazásában állt. Feladata az adatfelvételekhez szükséges mintavételek tervezése volt. 1942–1945-ben a II. vh. alatt meteorológusként szolgált, majd ismét a Népszámlálási Hivatal munkatársa lett. 1947-ben Katona György (1901–1981) gazdaságpszichológussal egyik alapítója volt a Társadalomkutató Intézetnek a Michigani Egyetemen Ann Arborban. 1960-tól nyugdíjba vonulásáig (1981) a szociológia professzora volt. Kutatási területe elsősorban a statisztika volt. A reprezentatív mintavételek meghatározása terén több módszertani újítás fűződik a nevéhez, amelyek azonban jelentőségükben túlmutatnak a statisztika körén, s más társadalomtudományok mellett a közgazdaságtan és a szociológia fejlődéséhez is hozzájárultak. Annak érdekében, hogy az adatfelvétel folyamatába bevont, optimális nagyságú minta válaszaiból a sokaságot reprezentáló mutatószámokat nyerhessenek, behatóan foglalkozott a mintavételi és az adatfelvételt követő becslési hibák kiküszöbölésével. Tanulmányozta a torzulásokhoz vezető potenciális hibaforrásokat, főként a nem válaszolás jelenségét. Olyan eljárásokat vezetett be, mint például a rendszeresen megismételt guruló mintavétel (*rolling samples*), a sokaság trendváltozásait jelző keresztmetszeti adatfelvétel során alkalmazott osztottpanel-modell (*split-panel design*, *SPD*). Emellett számos, matematikai számításokon alapuló kulcsot dolgozott ki a többlépcsős mintavétel, a többcélú mintavétel és a kisterületi becslés módszeréhez is. Elméleti munkásságának eredményeit a gyakorlatban is alkalmazta. 1948-ban, amikor az amerikai közvélemény-kutató cégek még kivétel nélkül a kérdezőbiztosok szubjektivitásának is teret engedő, hagyományos kvótás mintavételt alkalmazták, Kiss valószínűség-számítási modellt dolgozott ki a megfelelő mintavételhez, s egyedülként jósolta meg Harry S. Truman elnöki újraválasztását. Az MTA 1985-ben tiszteleti tagjai sorába választotta, 1998-ban az ELTE díszdoktorává avatta. 1997-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét. **F. m.:** *Survey sampling*, 1965; *Using cumulated rolling samples to integrated census and survey operations of the Census Bureau: An analysis, review and response*, 1981; *Statistical design for research*, 1987 (magyarul: *Kutatások statisztikai tervezése*, 1989); *Statistical methods for agricultural surveys*, 1989; *Questions/answers (1978–1994) from the Survey Statistician*, 1995;

**VARGA OTTÓ (Szepetnek, 1909. november 22. – Budapest, 1969. június 14.) matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1965).**

A Zala megyei Szepetneken született, de ifjú korában családjával Poprádra költözött és a gimnáziumot Késmárkon végezte el. A bécsi műegyetemen, majd a prágai Károly Egyetemen tanult, ahol 1933-ban matematika-ábrázoló geometria szakos tanári oklevelet, 1934-ben doktori címet is szerzett. 1933–1935-ben Hamburgban ösztöndíjas volt. 1935–1939-ben a prágai egyetemen tanított, majd a német megszállást követően Kolozsvárra ment, ahol a Ferenc József Tudományegyetemen az „algebra és az analízis alkalmazása a geometriára” c. tárgykör magántanára lett. A II. vh. után Debrecenben telepedett le, ahol 1948-tól már egyetemi tanárként oktatott. Az MTA 1950-ben levelező, 1965-ben rendes taggá választotta. 1958–1967 között az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem (ÉKME) matematikai tanszékén tanszékvezető tanár. 1967-ben az MTA Matematikai Kutató Intézetébe került, ahol tudományos főmunkatársként a differenciálgeometriai csoportot vezette. 1949-ben Rényi Alfréddal (1921–1970) és Szele Tiborral (1918–1955) közösen megalapította a *Publicationes Mathematicae* című nemzetközi folyóiratot. 1944-ben elnyerte a König Gyula-díjat, 1952-ben pedig Kossuth-díjban részesült. Fő kutatási területe a differenciálgeometria. 57 publikációja jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban. Nevéhez fűződik a Finsler-geometria Cartan-féle megalapozásának új levezetése és részletes kifejtése. Jelentősek a Blaschke-féle integrálgeometriában elért eredményei. Ezeket alkalmazta a Finsler-geometriára és a geometriai optikára. Számos nemzetközi

kongresszuson ismertette differenciálgeometriai kutatásait. **F. m.:** *Integralgeometrie*, 1936; *Beiträge zur Theorie der Finslerschen Räume und der affin zusammenhängenden Räume von Linienelementen*, 1936; *Az invariáns differenciál megálapítása a Finsler-féle terekben* (Matematikai és Fizikai Lapok), 1941; *Az integrálgeometria alkalmazásai a geometriai optikában* (MTA III. Oszt. Közl.), 1951; *Skaláris görbületi és állandó görbületű Finsler-terek geometriai jellemzése* (akadémiai székfoglaló), 1951; *A mozgó n-él módszere és alkalmazásai a Finsler-geometriában* (akadémiai székfoglaló), 1966.

**BARTA GYÖRGY (Poprád, 1915. október 29. – Budapest, 1992. október 21.) geofizikus, meteorológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1982).**

Apja halála (1918) után a család Kispestre költözött. Az itteni Deák Ferenc Gimnáziumban érettségizett 1933-ban. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1939-ben szerzett matematika-fizika tanári oklevelet (1947-ben Debrecenben avatták bölcsészdoktorrá). Első munkahelye az Országos Meteorológiai és Földmágnassági Intézetben (OMFI) volt. Az Intézet munkatársaként Réthly Antal igazgató javaslatára az Országos Ösztöndíj Tanács 1941–1942-ben németországi és dániai földmágnassági obszervatóriumok tanulmányozására biztosított számára lehetőséget. Hazatérése után az ógyallai obszervatóriumban Marczell György vezetésével a földmágnassági megfigyelésekkel és a szolgálat fejlesztésével foglalkozott. 1943-ban Észak-Erdélyben mágneses területi méréseket végzett. 1947-ben az Eötvös Loránd Geofizikai Intézet kikérése alapján részt vett a Pálháza környéki sókutató munkában. 1948-ban Réthly Antal igazgató megbízta a földmágnassági szolgálat újjászervezésével, tekintve hogy Ógyalla ismételt elcsatolásával az országban megszűnt a földmágnasság vizsgálata. Barta ekkor Budakeszin létesített földmágnassági vizsgáló állomást, amely 1955-ig működött e helyen. 1949-ben elkészítette az ország földmágneses alaphálózatát és eredményes kísérleti méréseket is végzett. 1950. szeptember 1-jével az OMI lemondott a földmágnassági vizsgálatokról (az Intézet nevéből is ekkor került ki a földmágnassági szó) és e terület átkerült a Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézetbe. Barta György is távozott a Geofizikai Intézetbe, ahol osztályvezetői beosztást kapott. Földmágnassági kutatási eredményeiért 1952-ben a műszaki tudomány kandidátusa, 1956-ban pedig a műszaki tudomány doktora fokozatot nyerte el. 1970-ben a MTA levelező, majd 1982-ben rendes tagja lett. 1971–1985 között az ELTE Geofizikai Tanszékének vezetője volt, mint egyetemi tanár. 1953–1954-ben a Tihanyi Geofizikai Obszervatórium tervezésével foglalkozott. 1960-ban létrehozta a bajai, majd a nagycenki mágneses obszervatóriumokat. Jelentős munkát fejtett ki a hazai tudományos eredmények nemzetközi terjesztésében. Tudományos munkásságának kiemelkedő, maradandó értéke a földmágneses tér szekuláris változásában felismert 44 éves periódus, melyet sokoldalúan analizált és fizikai magyarázatára több elgondolást dolgozott ki. Később bekapcsolódott a gravitációban jelentkező szekuláris változások vizsgálatába is, és kezdeményezte a gravitációs állandó pontosabb meghatározására irányuló – azelőtt Eötvös és tanítványai által végzett – mérések új módszerrel való folytatását. Megállapította továbbá, hogy a mágneses évszázados változásnak van egy kb. fél évszázados periódusú ún. szuperponált hulláma. Előállította a geoidot mint két forgásszimmetrikus alak összegét, és ebből a Föld belső magjának aszimmetrikus helyzetére következtetett. Elválasztotta a Földalakban a mélyről származó és a felszíni tömeg-inhomogenitások hatását. Számos tudományos társaság és bizottság munkájában vett részt. Alapító tagja volt a Magyar Geofizikusok Egyesületének. Két önálló könyve, több tankönyve, közel 100 tudományos dolgozata és sok népszerűsítő cikke jelent meg. 1966-ban Eötvös Emlékéremmel tüntették ki. A Magyar Meteorológiai Társaság Steiner Lajos Emlékéremmel jutalmazta (1975). 1973-ban Állami Díjat kapott. 1977-ben a Gauss Érem, 1984-ben a Humboldt Érem tulajdonosa lett. Nevéhez fűződik a COSPAR 1980. évi ülésének megrendezése és lebonyolítása. **F. m.:** *Egy új mérlegrendszerű légnyomásíró szerkezete* (Az Időjárás), 1946; *A földmágnassági erő vízszintes összetevőjének és lehajlásának változása Erdélyben*, 1947; *A földmágneses tér évszázados változásának 44 éves periódusáról* (doktori értekezés), 1954; *A földmágneses tér évszázados változásának longitudinális és transzverzális effektusa*, 1958; *A Föld erőtereinek évszázados változásáról és torzultságáról* (akadémiai székfoglaló), 1971; *Kozmikus fizika* (egyetemi jegyzet), 1979; *A földmag néhány sajátosága a Föld erőtereinek vizsgálata alapján* (akadémiai székfoglaló), 1983; *Értekezések, emlékezések*, 1984.

## POROSZKA (Pruské)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést először 1244-ben említik írott források *terra Pruska* alakban. 1899-ig hivatalos magyar neve Pruska volt. A középkori oklevelek mezővárosként említik. 1642-ben akkori birtokosa Jakusics György, veszprémi püspök ferences kolostort alapított itt. 1787-ben a helység kat. templomának sírboltjában temették el Hugolin Gavlovič (1712–1787) lengyel származású szlovák ferences papot és író. 1910-ben 1257 lakosából 1093 szlovák, 88 magyar, 62 német és 14 egyéb nemzetiségű volt. 2011-ben 2179 lakosából 2057 szlovák volt.

\*\*\*

**BECK JÁNOS NEPOMUK (Pruska, 1789. december 13. – Baden bei Wien, 1833. április 13/16.) orvos.**

A bécsi egyetemen szerzett orvosdoktori címet 1816-ban. Néhány hónapig egy bécsi kórházban másodorvosként dolgozott, majd 1827-ben Badenben telepedett le, ahol haláláig fürdőorvosként működött. Helytörténettel is foglalkozott, megírta az alsó-ausztriai fürdőhelyek történetét, helyrajzát és bemutatta természeti szépségeit. **F. m.:** *Baden in Niederösterreich, in topogr-statist. geschichtl. naturhist. und pittoresker Beziehung*, 1822; *Chronik der Heilquellen von Baden in Österreich I–II.*, 1827–1828.

## POZBA (Pozba)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt (hévmagyarádi kultúra). A helységet először 1339-ben, Károly Róbert adománylevelében említik. Határában egy kegyhely található. 1910-ben 502 magyar lakosa volt. 2011-ben 509 lakosából 379 magyar és 112 szlovák volt.

\*\*\*

**KISS KÁROLY (Pozba, 1841. október 18. – Nagyigmánd, 1928. január 22.)** ref. lelkész, egyházi író.

1865-ben Pápán végezte a teológiát. Néhány évig káplán, 1870-ben pozbai, majd 1888-ban nagyigmándi lelkész. Írt elbeszéléseket és egyháztörténeti tanulmányokat. **F. m.:** *Monographiai vázlatok a barsi ref. esperesség múltjából és jelenéből*, 1882–1887; *Új magyar Athenás* (Újabbkori protestáns egyházi írók életrajzgyűjteménye, Kálmán Farkassal és Bierbrunner Gusztávval), 1882; *Töredékek Nagy Igmánd és vidéke múltjából*, 1892; *Az igaz és hamis gyöngy*, é. n.

## POZSONY (Bratislava)

1993. január 1-től a Szlovák Köztársaság fővárosa. Nevének eredete körül mai napig tartó vita van. Magyar neve feltehetően vára első ispánjának nevéből ered. Korábbi szlovák neve – *Prešporek*, *Prešporok* – egy 907-ben említett helységnévre (*Braslavespruch* ill. *Brezalauspruch*) vezethető vissza, és valószínűleg ebből származik a német *Pressburg* elnevezés. A város mai hivatalos nevét egy 1919. február 2-án hozott döntés értelmében *Bratislava* alakban határozták meg és 1919. március 26-án Prágában kelt minisztertanácsi rendelettel vált hivatalossá az addig használt *Prešpork* helyett. Jóllehet már a római korban fontos erődítmény állt a határában és a feltevések szerint Nagymoráviának is egyik központja volt, történelmi jelentőségét a 907. július 4-én lezajlott, a magyar honfoglalást végérvényesen lezáró pozsonyi csata alapozta meg. A Pannonhalmi Apátság 1002-ben kelt adománylevelében már szerepel a *Poson* elnevezés, 1138-ban pedig *castrum Posonium* névvel illetik. Itt létesült az első magyar várispánság és a XI. sz.-tól Pozsony vármegye székhelye. A XIII. sz.-ban bajor hospesek telepedtek meg itt és egészen az 1918-as impériumváltásig a németek többségben voltak a városban. 1405-ben Luxemburgi Zsigmond szabad királyi város címet adományozott Pozsonynak. Első, dokumentummal igazolható orvosa Bartholomaeus Italicus volt. 1465-ben Hunyadi Mátyás megalapította itt az *Academia Istropolitana*<sup>143</sup> nevű egyetemet, amely azonban rövid életűnek bizonyult, miután kancellárja és az intézmény lelke, Vitéz János (1408 k. – 1472. augusztus 9.) az indulást követően néhány év múlva elhunyt. Egyik leghíresebb tanára a kor nagy csillagásza és matematikusa, a Regiomontanusként ismertté vált Johannes Müller von Königsberg (1436–1476) volt, aki azonban már Vitéz János halála előtt, 1471-ben elhagyta Pozsonyt. Az 1526-ban bekövetkezett mohácsi csatavesztést és Buda 1541-es elestét követően a város jelentősége megnőtt, sőt, amikor Esztergom török kézre került, az esztergomi érsekség székhelye 1543–1820 között Nagyszombat lett, de a hercegprímásoknak Pozsonyban is volt rezidenciájuk, és többnyire itt tartózkodtak. 1536-ban Pozsony a török által el nem foglalt magyarországi területek fővárosa lett, 1563-tól 1830-ig itt koronázták a magyar királyokat és királynékat. Noha a hadi események gyakran megzavarták a város nyugalomát, gazdasági és szellemi gyarapodása az évszázadok során folyamatos volt. Az esztergomi érsekek nemcsak emelték a város rangját, de szívesen építkeztek, sőt a XVII. sz.-ban egy nagy kertet is létesítettek Pozsonyban, és a magyar főnemesség számos tagja is házat, palotát tartott fenn itt. Mivel mindmáig fontos közlekedési útvonalak keresztezik, közigazgatási és gazdasági központ volt annak ellenére, hogy gyakorlatilag az ország nyugati kapujának számított. Első állandó Duna hídja 1891-ben épült. 1895-től van villamasközlekedés, az első trolik 1909-ben indultak el. Különösen a XX. sz. második felétől kezdve nőtt meg a népessége és fokozatosan magába olvasztotta a környező településeket: Dévény (1946), Dévényújfalú (1971), Dunacsún (1971), Főrév (1946), Horvátjárfalu (1971), Károlyfalú (1944), Lamacs (1946), Oroszvár (1971), Pozsonybeszterce (1971), Pozsonyhídegkút (1946), Pozsonyligetfalú (1946), Pozsonypüspöki (1971), Pozsonyszőlős (1946), Récse (1946), Verekye (1971). A város népességének és nemzetiségi összetételének alakulása:

| Év   | magyar | szlovák | német  | összes  |
|------|--------|---------|--------|---------|
| 1880 | 7 509  | 7 513   | 31 442 | 48 006  |
| 1910 | 31 705 | 11 673  | 32 790 | 78 223  |
| 1930 | 18 890 | 60 013* | 32 801 | 123 844 |
| 1991 | 20 312 | 401 848 | 1266   | 442 197 |
| 2011 | 14 119 | 373 571 | 963    | 411 228 |

\* csehszlovák

<sup>143</sup> A közkeletűvé vált „Academia Istropolitana” elnevezést abban az időben nem használták. A pozsonyi egyetem fennállása alatt hívták azt universitásnak, studium generálénak, universale gymnasiumnak, de sohasem academiának. Ez utóbbi terminus ekkor kizárólag humanista tudós társaságot jelentett, és csak később kezdték oktatási intézményre is vonatkoztatni. Legkorábban egy 1490 körül Itáliában kelt írásban, Virunius Ponticusnak Taddeo Ugolettohoz intézett levelében fordul elő az „academia” nevezet a pozsonyi egyetemmel kapcsolatban. Az „Academia Istropolitana” összetétel az egyetem első monográfusának, Xystus Schiernak a könyvében jelenik meg először: *Memoria Academiae Istropolitanae seu Posoniensis*. (Bécs, 1774).

Pozsony iskolaváros is. Ev. líceumában számos kiváló tudós tanult, illetve tanított, 1714–1719 között Bél Mátyás az igazgatója volt. Amikor a Nagyszombati Egyetemet 1777-ben Budára költöztették, a várost egy Akadémiával igyekeztek „kárpoztolni”, de ezt 1784-ban Pozsonyba helyezték át. Itt 1844-ig latinul folyt az oktatás (leszámítva azt a rövid időszakot, amikor II. József a németet tette meg hivatalos nyelvvé az egész birodalomban). Két kara volt: a bölcsészeti és a jogtudományi, de a négyéves képzés során a hallgatóknak előbb el kellett végezniük a kétéves bölcsészeti, majd következett a kétéves jog. Ezt követően folytathatták a hallgatók a tanulmányaikat valamelyik egyetemen vagy vállalhattak közhivatalt. A magyar nyelv ajánlott tárgy volt, de nem a tanítás nyelve. Amikor 1844-ben a magyar az ország hivatalos nyelve lett, lehetővé vált bizonyos tárgyak magyar nyelven történő oktatása (vallásan, hazai és egyetemes történettudomány, természettan, mezőgazdaságtan, prédikáció). A logikát és a metafizikát azonban 1848-ig továbbra is latinul oktatták. A Bach-korszakban (1850–1860) átmenetileg ismét a német lett a kötelező oktatási nyelv, majd az Akadémia megszűnéséig (1914) magyarul oktattak. Az ev. líceumban az 1840-es évektől kezdve a tárgyak java részét már magyarul oktatták, 1845-től 1922-ig pedig a felsőbb osztályokban a magyar volt az oktatás nyelve. Pozsonyban nyílt meg az ország harmadik egyeteme 1914-ben. Már 1912-ben felvette az uralkodó, I. Ferenc József 1896-ban merénylet áldozatává vált feleségének, Erzsébet királynénak a nevét. Az Erzsébet Egyetemen négy kar felállítását tervezték. 1914–1918-ban fokozatosan három karon: a jog- és államtudományi, az orvosi, valamint a bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karon megkezdődött az oktatás. Az egyetem első rektora Kérészy Zoltán (Sárospatak, 1868. július 3. – Feketeerdő, 1953. augusztus 4.) egyházjogász és jogtörténész volt, aki 1904–1907-ben a kassai, 1907–1914 között a pozsonyi jogakadémia tanára volt. Az egyetem jogtudományi karán tanított Kornis (Kremer) Gyula (1885–1958) filozófus is, aki a kar első dékánja, később pedig az MTA elnöke is volt. A negyedik karon, amely a mennyiségtani, természettudományi és mezőgazdasági kar lett volna a cseh megszállás miatt már nem kezdődhetett meg az oktatás. A jogi karon 1920-ban szűnt meg végleg az oktatás. Az egyetem ingatlanait a csehszlovák hatóságok lefoglalták, a berendezések egy részét azonban a távozó professzorok és oktatók igyekeztek elszállítani. Az Erzsébet Egyetem előbb Budapesten működött, majd Pécsre kapott helyet és így a jogutódja a Pécsi Királyi Erzsébet Tudományegyetem lett, ahol 1923. október 15-én ünnepélyes tanévnyitóval kezdődött meg az oktatás. 1918 őszétől a pozsonyi egyetemen tanított egy ideig Szent-Györgyi Albert (1893–1986) utóbb Nobel-díjjal kitüntetett orvos és biokémikus és Heim Pál (1875–1929), a magyar gyermekgyógyászat egyik legjelentősebb képviselője, aki később, 1923–1929 között Pécsen működött. Az impériumváltást követően 1919-ben egy szlovák tanítási nyelvű egyetem alakult, amelyet Jan Amos Comeniusről (1592–1670) neveztek el (Comenius Egyetem). A tervezett négy kar közül elsőként az orvosi kar kezdte meg a működését, 1921-ben létrejött a bölcsészettudományi és a jogi kar, a természettudományi kart csak 1940-ben sikerült megalapítani. 1919–1939 között jobbra cseh professzorok oktattak az egyetemen, őket azonban az első Szlovák Köztársaság megalakulása (1939. március 14.) után elűldözték. A II. vh. után új karok is indultak az egyetemen, de létrejöttek új egyetemek és főiskolák is, ahol sok magyar diák szerzett oklevelet, illetve folytat ma is tanulmányokat. A Comenius Egyetemen csak a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken folyik magyar nyelven az oktatás. Itt évente mintegy 15-20 hallgató szerez oklevelet. 1959-ben Turczel Lajos (→Ipolyzalka) irodalom- és művelődéstörténész és Sas Andor történész megalapították a magyar nyelv és irodalom tanszékét, amely a pozsonyi egyetem Pedagógiai Karán 1951-től működő magyar nyelv és irodalomoktatásra épült. A Pedagógiai Karon középiskolai, illetve általános iskolai tanárokat képeztek. Az előbbi szakon (az ún. Pedagógiai Főiskolán) csak a magyar nyelvet és irodalmat oktatták magyarul, az utóbbi szakon (az ún. Pedagógiai Felső Iskolán) minden tantárgyat magyarul oktattak. 1959-ben átszervezés eredményeként a magyar tanítóképzés fokozatosan átkerült Nyitrára, a magyar szeminárium pedig átalakult Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékké. Itt tanít Mészáros András (→Bélvata) irodalomtörténész, filozófus, Misad Katalin (→Dunaszerdahely) nyelvész, a tanszék mostani vezetője, Lanstyák István (→Losonc) nyelvész és mások. Az 1950-es években több magyar nyelvű általános iskola is nyílt a fővárosban, ezek azonban idővel elszorvadtak. Jelenleg két teljes szervezetszerű magyar alapiskola működik Pozsonyban (a belvárosi Duna utcai Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium, valamint a pozsonypüspöki városrészben található Magyar Tannyelvű AI). A város jeles szülöttei: Pálffy (V.) Miklós (1657. március 1. – 1732. február 20.) tábornagy, Magyarország nádora, Bél Mátyás támogatója; Maternus de Cilano György Keresztély (1696. december 18. – Altona/Németo., 1773. július 9.) orvosdoktor, VI. Keresztély dán király udvari orvosa; Eszterházy Károly (1725. május 4. – Eger, 1799. március 4.) egri püspök, templomok építtetője, az egri főiskola névadója; Jetting Károly (1730. szeptember 13. – Pozsony, 1790 után), a „magyar Robinson”, aki kalandos utazásai során egy ízben 9 hónapot töltött egyedül egy kis szigeten; Chudy József (1753. június 14. – Pest, 1813. március 4.) zeneszerző, karmester, feltaláló (egy optikai távirót szerkesztett<sup>144</sup>), az első magyar nyelvű opera, a *Pikkó herceg és Jutka Perzsi c.* dalmű szerzője; Illésházy (XI.) István gróf (1762. április 30. – Bécs közelében, 1838. július 30.) reformpolitikus, katonatiszt, az MTA egyik támogatója és igazgató tagja; Bikkessy Heinbrucher József (1767–1833) mérnök-katonatiszt, festőművész, a Habsburg Birodalom népeinek viseletét örökítette meg *A Magyar és Horvátországi Leg nevezetesebb Nemzeti Öltözetek* c. albumában; Deimán János András (1770 k.–1845 k.) katonatiszt, földrajzi író, statisztikus; Grassalkovich Antal (1771. szeptember 12. – Gödöllő, 1841. szeptember 9.) birodalmi herceg, Csongrád vármegye főispánja, a pozsonyi és a gödöllői Grassalkovich palota tulajdonosa és névadója, a Grassalkovich család utolsó sarja; Karl Franz Anton Ritter von Schreibers (1775. augusztus 15. – Bécs, 1852. május 21.) orvos, természettudós, a bécsi természettudományi gyűjtemény igazgatója, a brazil-osztrák expedíció kezdeményezője; Johann Nepomuk Hummel (1778. november 14. – Weimar, 1837. október 17.) osztrák zeneszerző, zongoraművész, karmester; Namer Antal (1781. március 26. – Pozsony, 1852. december 21.), a város polgármestere, selyemtenyészeti felügyelő, az első magyarországi pezsgőgyáros; Aulich Lajos (1793. augusztus 25. – Arad, 1849. október 6.) honvéd vezérőrnagy, hadügyminiszter, aradi vértanú; báró Jeszenák János (1800. január 22. – Pest, 1849. október 10.) Nyitra megyei főispán, kormánybiztos, az 1848/49-es szabadságharc vértanúja, gróf Esterházy János (1901–1957) dédapja, sírja a pozsonyi ev. temetőben található; Landerer Lajos (1800. május 1. – Pest, 1854. február 1.) nyomdász, az ő nyomdájában nyomtatták 1848. március 15-én a *Nemzeti dalt*, a *Mit kíván a magyar nemzet* 12 pontját, majd a Kossuth-bankókat is; gróf Batthyány Lajos (1807. február 10. – Pest, 1849. október 6.) politikus, az

<sup>144</sup> „Az egész műszer egy egyszerű dobozka, melyben 8 sor, soronként öt azonos méretű nyílás található. A nyílások hátterében találhatók a zárak, ezekkel a nyílásokat, amelyek a dobozban lévő fény által meg vannak világítva, besötétíthetjük. A világos és sötét nyílások kombinációja az egyes sorokban az abc és a számok különböző jeleit hozza létre. Chudy saját rendszerét a német abc-re alkotta meg. A tervet nem dolgozta ki részletesen, de az ötlet jó és nem sokkal komplikáltabb, mint Morse abc-je.” (Zemplén Jolán)

első alkotmányos magyar miniszterelnök, az 1848/49-es szabadságharc vértanúja; gróf Batthyány Kázmér Antal (1807. június 3. – Párizs, 1854. július 13.) Baranya megyei főispán, kormánybiztos, külügyminiszter 1849-ben; Gelich Richárd (1821. június 2. – Budapest, 1899. február 4.) katonatiszt, szakíró, a honvédsereg őrnagya 1848/49-ben, *Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben I-III.* címmel megírta a szabadságharc hadtörténetét; Majláth György (1818. december 8. – Budapest, 1883. március 29.) országbíró, főrendiházi tag, az MTA igazgatótanácsának tiszteletbeli tagja, mecénás; Dessewffy Sándor (1834. június 3. – Budapest, 1907. december 5.) r. k. püspök, mecénás, a szegények támogatója; báró Kolisch Ignác (1837. április 6. – Bécs, 1889. április 30.) bankár, a XIX. sz. egyik kiemelkedő sakkmestere, róla mintázta Móra Ferenc *A sakkbáró* c. elbeszélését; Viktor Oskar Tilgner (1844. október 25. – Bécs, 1896. április 16.) német nemzetiségű szobrász, több közismert bécsi és pozsonyi köztéri szobor (pl. a pozsonyi Nemzeti Színház előtt álló Ganümédész kút) alkotója; Láng László (1837. június 13. – Budapest, 1914. január 1.) gépgyáros, a budapesti Láng Gépgyár alapítója; Höhnell Lajos (Ludwig von) (1857. augusztus 6. – Bécs, 1942. március 23.) osztrák tengerésztiszt és geográfus, Teleki Sámuel Afrika-utazó kísérője, az 1886–1889-es Teleki-expedíció történetének összefoglalója; Fadrusz János (1858. szeptember 2. – Budapest, 1903. október 25.) szobrászművész, a pozsonyi Mária Terézia lovas szobor és a kolozsvári Mátyás-szobor alkotója; Radnai Béla (1873. május 23. – 1923. november 21.) szobrászművész, egyebek között a pozsonyi Petőfi-szobor alkotója; Dohnányi Ernő (1877. július 27. – New York, 1960. február 9.) zeneszerző, zongoraművész, karmester; Aixinger László (1883. augusztus 6. – 1944. március 22.) jogász, újságíró, szerkesztő, politikus, az Egyesült Magyar Párt igazgatója, a pozsonyi Toldy Kör és Bartók Béla Dalegyesület elnöke; Peéry Rezső (1910. március 27. – Stuttgart, 1977. november 11.) publicista, esszéíró; Házy Erzsébet (1929. október 1. – Budapest 1982. november 24.) Kossuth-díjas operaénekes (szoprán); Quittner János (1941. szeptember 27. –) koreográfus, a Szóttos Kamara Néptáncgyűttes alapítója. Itt hunyt el: Cillei Hermann (1360 k. – 1435. október 13.) horvát-szlavón bán, Luxemburgi Zsigmond apósa (második feleségének, Cillei Borbálának az apja); Várdai Pál (Kisvárd, 1483 – 1549. október 12.) esztergomi érsek, aki az esztergomi érsekség székhelyét Esztergomból Nagyszombatba helyezte át, ő koronázta magyar királynévá Szapolyai János feleségét, Jagelló Izabellát; Pálffy János (Vöröskő, 1664. augusztus 20. – 1751. március 24.) császári tábornagy, Magyarország nádora, a pozsonyi vár örökös főkapitánya, Pálffy (V.) Miklós testvéröccse; Batthyány József (Bécs, 1727. január 30. – 1799. október 23.) esztergomi bíboros érsek, a művészetek mecénása, egyházi író; Csató Pál (Sarkad, 1804. január 7. – 1841. február 15.) író, publicista, szerkesztő, nyelvész, az MTA levelező tagja; Mednyánszky László (Beckó, 1819. június 16. – 1849. június 5.) honvédőrnagy, az 1848/49 magyar szabadságharc vértanúja, vele együtt végezték ki a lipótvári vár másik honvédtisztjét, Gruber Fülöpöt (1819–1849. június 5.); Enea Lanfranconi (Lombardia, 1850. május 30. – 1895. március 9.) olasz mérnök, a Duna térképezője, feltaláló<sup>145</sup>, régész, Pozsonyról szóló könyvek, térképek, metszetek gyűjtője – öngyilkos lett; Egri Viktor (Nagyszombat, 1898. december 26. – 1982. augusztus 6.) író, szerkesztő, publicista; Dusza István (Gömörhorka, 1951. április 12. – 2002. január 9.) publicista, kritikus, szerkesztő.

\*\*\*

## **SZEGEDI KÖRÖS (FRAXINUS) GÁSPÁR (Szeged, 1525–1530 között – Pozsony, 1563. augusztus**

### **6.) orvos**

Életéről keveset tudunk, születésének csak a helye ismert, időpontjáról jobbra találgatások vannak. Valószínűleg főúri pártfogók segítségével tanulhatott orvostudományt a padovai egyetemen 1546–1552 között, és 1552. november 30-án avatták orvosdoktorrá Perugiában. Egyetemi tanulmányai során 1548-ban – ismeretlen körülmények között és okból – megfordult Kréta szigetén, majd Calabriában is. Padovából tért vissza Magyarországra valamikor 1553-ban és Nádasdy Tamás (1498–1562) nádor szolgálatába szegődött. Kilenc éven át volt a család orvosa és sokan az ő érdemének tudják be, hogy Nádasdy né Kanizsay Orsolya (1521–1571) húsz évnyi házasság után szülte meg egyetlen gyermekét, Nádasdy Ferencet (1555–1604), a „Fekete béget”. Körös életének ezt az időszakát az urának, illetve úrnőjének írt levelei alapján lehet rekonstruálni. Ezen kívül ismertek másokhoz írt levelei is, mivel Sopronban házat akart vásárolni a maga és Szegedről a török elől menekülni kényszerült anyja és testvérei számára, és ez ügyben számos levelet váltott a ház tulajdonosával, valamint a soproni magisztrátussal is, amely végül 1555. március 8-án hivatalosan is soproni polgárrá fogadta őt. Egy évvel később azonban már Pozsonyban keresett magának megfelelő házat, és ebben bizonyára adóügyi nézeteltérések is közrejátszottak a soproni előljárósággal. Valószínűleg Oláh Miklós esztergomi érsek segítségével sikerült végül Pozsonyban letelepednie valamikor 1560 táján, bár már korábban is sokat tartózkodott itt, mivel Nádasdy Tamást gyakran ide szolgáltatta a hivatala. Ha nem itt tartózkodott, akkor pedig a Nádasdyak sárvári birtokán, ahonnan szorgalmasan küldte leveleit urának Kanizsay Orsolya egészségi állapotáról. 1561-ben megnősült, egy pozsonyi vagyonos polgár, Wolfgangus Mar Zsófia nevű özvegyét vezette oltárhoz. A nő két fiúgyermeket hozott a házasságba, és egy lányt szült Körösnek, de több korábban íródott levelében egy másik lányka neve is olvasható, az ő származása azonban homályos. Orvosi tevékenységéről kevés megbízható adatunk van, de feltételezik, hogy felismerte Kanizsay Orsolya jóindulatú méhdaganatát és ezt kezelve érte el, hogy az asszony teherbe essen. Ő maga viszont ugyancsak gyakran betegeskedett, valószínűleg maláriája volt, de korai halálát egy sokkal súlyosabb ragályos betegség, a pestis okozta, amely 1562–1563-ban többször is dühöngött Pozsonyban. Levelei tanúsága szerint Körös felismerte a lelki és a testi betegségek közötti összefüggést. Purkircher György őt követte a városi orvos tiszttségében.

### **PURKIRCHER GYÖRGY (Pozsony, 1530/35 k. – Pozsony, 1577. október 24.) orvos, botanikus, latin költő.**

Tanulmányait Bártfán, az ev. líceumban kezdte, ahol Luther és Melanchton (1497–1560) tanítványa, Stöckel Lénárd, volt a prefektus, és aki az intézményt európai hírévé tette. Valószínűleg az ő buzdítására ment Purkircher Wittenbergbe, ahol Melanchton 42 éven át tanított az egyetemen. Melanchton őszinte érdeklődéssel figyelte Magyarország sorsát és szí-

<sup>145</sup> Találmányát, az önműködő siklót a Pozsony–dévényi gránitbányában alkalmazták.

vesen felkarolta az onnan érkező hallgatókat. Amikor elhunyt, Purkircher egy eklogában vett tőle búcsút. Ebben az időben itt tanult Melius Juhász Péter (1532–1572), a későbbi ref. püspök, aki botanikával is foglalkozott. Purkircher az orvosi stúdi-umokat Padovában folytatta, és egyúttal a botanikában is elmélyedt. Ebben az időben két másik földije is az itáliai városban tartózkodott: Zsámboky János (→Nagyszombat) és a flandriai születésű Nicasius Ellebodus (1535–1577) kanonok, aki később Pozsonyban telepedett le és orvosként praktizált. A padovai egyetemen a protestánsok is megszerezhették a doktori címet, csak a felavatásuk történt más körülmények között. Purkircher György 1563 decemberében kapta meg az orvosdoktori oklevelet. Útja egy párizsi kitérővel vezetett hazájába. Franciaországban botanikai ismereteit igyekezett gyarapítani és ekkor ismerkedett meg a kor egyik legjelentősebb botanikusával, a vallon Charles de L'Écluse-zel, akit leginkább Carolus Clusiusként (1526–1609) ismerünk. Később a francia tudós Magyarországon járva többször is felkereste Purkirchert Pozsonyban és barátság alakult ki közöttük. Purkircher 1564-ben telepedett le a koronázó városban, ahol néhány humanista értelmiségivel egy tudós társaságot hoztak létre. Ennek a vezetője Radéczy István (?–1586) egri püspök volt és Purkircher mellett az ekkor már Bécsben élő Zsámboky János is a tagja lett. Zsámboky a császárvárosban is tagja volt egy humanista körnek, és a pozsonyi ennek a bécsinek afféle fiókja volt. Purkircher György tevékenységének legfontosabb része orvosbotanikai munkássága volt. Kutatta a környező hegyekben az addig nem ismert új növényfajokat, háza mellett egy orvosi kertet (*hortus medicinalis botanicus*) rendezett be, ahol elsősorban gyógynövényeket termesztett. A kertről Clusius is nagy elismeréssel nyilatkozott, sőt egy babfajtát is elnevezett barátjáról: *Phaseolus maior varius, sive Purkircherianus*. Purkircher letelepedése után igen sokirányú működést fejtett ki. Gyógyította rendes betegeit: a pozsonyi szőlőmunkásokat és vincelléreket, majd a császár rendeletére udvari orvosa lett az ott internált II. János Frigyes szász-gothai fejedelemnek. Ezenkívül hatáskörébe tartoztak a kamarai tisztek, királyi kapitányok és a várbeli őrség. Nagy elfoglaltsága közepette mindig maradt ideje botanizálásra, ásványok gyűjtésére, a növénykert fejlesztésére is. Gyakran kísérte el külföldi tudós látogatóit a környező hegyekbe és felhívta a figyelmüket az érdekesebb növényfajokra. Emellett latin nyelvű verseket írt és ezekkel kiérdemelte, hogy évi száz forintos kegydíjra terjesszék fel a császárnak. A kincstár anyagi gondjai miatt azonban csak egyszeri jutalom lett belőle.

### **PÁZMÁNY PÉTER (Nagyvárad, 1570. október 4. – Pozsony, 1637. március 19.) esztergomi bíboros-érsek, a nagyszombati egyetem megalapítója.**

Protestáns családból származott, 1583-ban mostohaanyja befolyására kolozsvári diákkorában katolizált. 1587-ben belépett a jezsuita rendbe. Kolozsvárott, Krakkóban, Bécsben, végül Rómában tanult, majd Grazban működött (ekkoriban itt tanított a nagy német csillagász, Johannes Kepler is). 1601-ben visszatért Magyarországra hittérítőnek, majd 1603-tól a grazi egyetemen tanított. 1607-ben Forgách Ferenc esztergomi érsek udvarába került. 1616-ban, miután a pápa már korábban felmentette szerzetesi fogadalma alól, előbb turóci préposttá, majd esztergomi érsekké nevezték ki. 1629-ben bíboros lett. 1619-ben Nagyszombatban nevelőintézetet és papnevelőt, 1623-ban Bécsben magasabb papnevelő intézetet (a későbbi Pazmanium), végül 1635-ben Nagyszombatban egyetemet alapított teológiai és bölcsészeti karral (a jelenlegi ELTE). Pozsonyban jezsuita kollégiumot és iskolát, Érsekújvárott és Körmöcbányán ferences kolostort létesített. Magyarországon – mind politikai, mind egyházi tekintetben – az ellenreformáció vezéralakja volt. Működése elsősorban a Habsburg-udvart szolgálta, noha látta a Habsburg hegemonia veszélyeit a magyar rendi érdekekre. Ugyanakkor képviselte az egész magyar nagybirtokos osztálynak azt a törekvését, hogy megszilárdítsa a második jobbágyság rendszerét; ehhez szükséges volt mind az udvar politikai támogatása, mind az ellenreformációs küzdelmekben újjászerveződött és korszerűsödött kat. egyház ideológiai fegyverzete. Egyházpolitikai munkásságával s még inkább hitvitázó írásaival döntő része volt a magyarországi rekatalizációban. Számos főúri családot (Forgách Miklós és Zsigmond, Thurzó Kristóf, Esterházy Miklós, Zrínyi György stb.) ő térített vissza a kat. hitre. Gondolatai hatással voltak Zrínyi Miklós nézeteinek alakulására. Ref. prédikátorok (Magyar István, Alvinczy Péter) ellen írt vitairatai, valamint prédikációi, imádságai, amelyeket népies magyar nyelven írt, kimagasló szerepet játszottak a magyar irodalmi nyelv megteremtésében, erőteljes stílusukkal maradandó értékei a magyar irodalomnak. **F. m.:** *Felelet*, 1603; *Keresztyéni imádságos könyv*, 1606; *Öt szép levél*, 1609; *Isteni igazságra vezérő kalauz*, 1613; *Vasárnapokra és egy néhány ünnepekre rendelt evangéliumokról prédikációk*, 1631; *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek összes munkái I – VII.*, 1894–1905; *Pázmány Péter összegyűjtött levelei I – II.*, 1910–1911.

### **LIPPAI JÁNOS (Pozsony, 1606. július 1.<sup>146</sup> – Trencsénteplíc, 1666. június 2.) botanikus, jezsuita szerzetes, kertészeti író.**

Lippay György (Pozsony, 1600 – Pozsony, 1666. január 30.) esztergomi érsek öccse. Pozsonyban és Bécsben tanult, 1624-ben jezsuita lett. Grazban és Bécsben az egyetemeken keleti nyelveket tanított. 1643-tól előbb a győri kollégium, majd a trencséni rendház igazgatója volt. Később bátyja pozsonyi udvarában élt és az érseki kertet gondozta. (Lippay György alapította a nagyszombati egyetem jogi karát és továbbfejlesztette és európai hírűvé tette a XVI. sz.-ban alapított érseki kertet, amely ösztönzőleg hatott másokra<sup>147</sup> is, hogy Pozsonyban kertet alapítsanak.) Az érsek halála után a trencséni rendházba vonult vissza. A gyakorlati kertészkedés mellett a szakma tudományos, elméleti kérdéseivel is foglalkozott korának megfelelő, sőt sok esetben azokat messze túlhaladó szinten. Ismerte a keleti, görög és római gazdasági írók műveit, de korának szakmai irodalmát is. Jól látta a korszerűtlen gazdálkodás hátrányait. Ezért tartotta szükségesnek olyan gazdasági leíró munkák megírását, amelyek a modernebb, célszerűbb gazdálkodást segíthették. A híres pozsonyi érseki kertről írta az első ma-

<sup>146</sup> Más források szerint: 1606. június 30., ill. július 30.

<sup>147</sup> Többek között Heindel Ferdinánd ügyvéd, id. Rayger Károly orvos.



gyar nyelvű tudományos kertészeti művet, a *Posoni Kertet*, amely három könyvben jelent meg: *Virágos kert* és *Veteményes kert* (Bécs, 1664) és a harmadik, már halála után a *Gyümölcsös kert* (Bécs, 1667). A három kötetet egybekötve 1753-ban Győrött ismét kiadták (ennek új, faksimile kiadása 1966-ban jelent meg). A műhöz unokaöccse, ifj. Lippay György készített illusztrációkat. Műveiben megállapította és leírta a kertészkedés néhány olyan alapvető tételét, termelés technikáját, amelyek ma is helyesek. Ő az első magyarországi pomológus, 100 gyümölcsfajtát írt le saját megfigyelései alapján. Erős kritikával tárgyalta a kertészeti írók oltásleírásait. A babonás hiedelmeket visszautasítva, az éledező tudományok oldalára állt. Munkássága az első kísérlet hazánkban a mezőgazdasági és kertészeti elmélet és gyakorlat összeegyeztetésére. Fő műve két évszázadon át az egyetlen magyar nyelvű szakkönyv, amely veretes magyar nyelvezetének, elegáns stílusának köszönhetően nyelvművelési szempontból is értékes. Előzőleg írt, naptár formájú mezőgazdasági útbaigazító könyvét (*Calendarium Oeconomicum Perpetuum, az az esztergami érsek urunk ő nsága posoni gondviselőjének majorságról írt lajstroma*, Pozsony, 1661 és Nagyszombat, 1662) szintén többször is kiadták. Latin nyelvű munkákat is írt: *De institutionibus et seminatione*, 1663; *Hortenses praeceptiones et deliciae*, 1664; *De fructibus diversissimis producendis*, 1666.

#### **RAYGER KÁROLY, id. (Pozsony, 1641. szeptember 22. – Pozsony, 1707. január 14.) orvos.**

Pozsonyban, Altdorfbán, Wittenbergben tanult, majd Párizsban bonctani és sebészeti előadásokat hallgatott, Montpellierben pedig a növénytanban mélyedt el. 1667-ben Strassburgban avatták orvosdoktorrá. Egy itáliai körutat követően tért vissza hazájába. 1668-tól 39 évig pozsonyi városi orvos. I. Lipót császár udvari orvosává és Magyarország főorvosává nevezte ki. 1677-ben egy német orvosi folyóiratban beszámolt egy pozsonyi influenzajárványról. Nagyszámú értekezést írt a himlőről, az influenzáról, a csecsemőkori rángógörcsökről stb. Számos esetben boncolással tisztázta a betegség lényegét. Szülővárosában orvosbotanikai kertet rendezett be. Beszámolt egyes hazai növények orvosi használatáról. Elsőnek írta le a tüdőúszópróbát. A Rayger-féle úszópróba az élveszületettség kimutatására még jelenleg is használatos eljárás. Szorgalmazta a bábák képzését és orvosi felügyeletét. Művei a hallei akadémia folyóiratában jelentek meg. Egy naplószerű feljegyzéseket tartalmazó műve és néhány egyéb munkája [pl. Wernher György (→Eperjes) Magyarország ásványvizeiről írt művének kommentárja] kéziratban maradt (*Diarium observationibus prope trecentis refertum; Responsa et consilia medica; Constitutiones aëris ab an. 1647. ad an 1705.; Ephemerides de andemiis et epidemicis Hungariae; Commentarius in Wernherum de admirandis Hungariae Aquis*). **F. m.:** *Observatio de Puella sine cerebro nata*, 1685; *Observationum medicinalium Centuria a D. Paulo Spindlero Posonii consignata, studio et opera Caroli Raygeri collecta...*, 1691; *Constitutio epidemica Posoniensis annorum 1695, 1696, 1697*.

#### **RAYGER KÁROLY, ifj. (Pozsony, 1675 – Pozsony, 1731. február 5.) orvos.**

Id. Rayger Károly fia. Itáliában és Hollandiában tanult, 1698-ban Altdorfbán avatták orvosdoktorrá. Hazatérése után Pozsony város orvosa, apja híres botanikus kertjének továbbvivője volt. Természettudományi kutatásokat folytatott, rendszeresen végzett boncolásokat. Több magyar főúrnak, pl. Pálffy Miklós nádornak is háziorvosa volt. Leírta a híres szőnyi szíami ikreket. Ezt a szöveget 1757-ben Torkos Justus János pozsonyi főorvos a londoni Royal Society folyóiratában, a *Philosophical Transactions*-ban közölte. **F. m.:** *Exercitatio Anatomica Physiologica de Fluidorum Catholicorum foetus motu... praeside j. Mauricio Hoffmanno*, 1695. *Dissertatio Inauguralis Medica De Labrosulcio seu Cheilocace, Qvam Sub Divini Numinis Praesidio Consensu et Auctoritate... in Incluta Norimbergensium Universitate Altdorffina Pro Licentia Summos In Arte Medica Honores Et Privilegia Doctoralis Rite Consequendi, Publico et Solenni Eruditorum Examine subijciat...*, 1698.

#### **WINDISCH JÁNOS TEOFIL (Pozsony, 1689. augusztus 14. – Pozsony, 1732. május 4.) orvos, botanikus.**

1710-től a jénai, majd az erfurti egyetemen tanult. 1714-ben lett orvosdoktor. Bazinban, 1718-tól pedig Pozsonyban volt gyakorló orvos. Elsősorban mint gyermekorvos volt ismert. Pozsony környékén botanizált, ő vezette be a botanikába a soproni születésű Loew Károly Frigyes (1699–1741). *Flora pannonica seu Posoniensis* c. műve kéziratban elveszett. Tagja volt az osztrák természettudományi akadémiának. **F. m.:** *Disputatio medica de morbo patechiali epidemico*, 1716.

#### **TORKOS JUSTUS JÁNOS (Győr, 1699. december 17. – Pozsony, 1770. április 7.) orvos, kémikus.**

Gimnáziumi tanulmányait 1711-ben Besztercebányán kezdte, majd Pozsonyban fejezte be. Valószínűleg Bél Mátyást követte, aki 1714-től a pozsonyi ev. líceum igazgatója lett. 1715–1718 között Halleban teológiát és bölcseletet hallgatott. 1718-ban hazatért és orvostudományt és gyógyszerészetet tanult Besztercebányán Moller Károly Ottónál (→Besztercebánya). Orvosi tanulmányait Halléban 1724-ben fejezte be. Katonaorvosi szolgálat után 1726-tól Komárom, 1727-től Esztergom vármegye főorvosa, 1731–1740 között gróf Pálffy Miklós nádor háziorvosa, 1740-től haláláig Pozsony városi orvosa volt. Bél Mátyás *Notitiáinak* anyaggyűjtésében is közreműködött. Több egészségügyi, járványtani, balneológiai és helyismereti tanulmánya jelent meg. A magyarországi gyógyvizek elemzése és ismertetése terén úttörő munkát végzett. Ő állította össze az első hazai gyógyszerész-árszabványt is, amely az orvosok, a sebészek, a gyógyszerészek, a bábák és a fürdősök kötelességeit és jogait is felsorolja. 1764 februárjában megalapította a pozsonyi orvosok társaságát (*Collegium medicum*), de ez néhány hónap elteltével megszűnt. Orvosdoktori disszertációján (*Dissertatio inauguralis medica de febre petechiali*, 1724) kívül 9 ismert dolgozata Pozsonyban jelent meg. Fia, **Torkos János** (Pozsony, 1733. augusztus 2. – Pozsony, 1798. május 13.) ugyancsak orvosdoktor volt, 1786-tól haláláig Pozsony első főorvosaként tevékenykedett. **F. m.:** *Schediasma de thermis Pösthieniensibus*, 1745; *Taxa Pharmaceutica Posoniensis...*, 1745; *Thermae Almasiensenses...*, 1746; *Balneum aquae dulcis*, 1765; *Bericht von dem natürlichen alcalischen hungarischen Mineralsalz*, 1766.

**PÉTERFFY KÁROLY (Pozsony, 1700. augusztus 24. – Pozsony, 1746. augusztus 24.) bölcseleti és teológiai doktor, jezsuita tanár.**

16 évesen lépett be a jezsuita rendbe. Tanulmányai végeztével Nagyszombatban bölcseletet és retorikát oktatott, majd pappá szentelését követően Bécsben a dialektika tanára lett. Egy idő után visszatért Pozsonyba, ahol történeti műveken dolgozott, okleveleket tanulmányozott és másolt le. Számos munkája kéziratban maradt. **F. m.:** *Decus Europae, Domus Ursina origine, gestis, cognatione principum illustris, narratione poetica descripta, occasione Benedicti XIII. P. M. ex hac familia recens electi*, 1725; *Curia judicum regni Hungariae virtutibus ac meritis illustris. Honoribus II. & philosophiae doctorum, oblata, ab Illustr. rhetorica Tyrnaviensi, cum per R. P. Paulum Kolosvári... suprema doctoratus philosophici laurea, in soc. Jesu universitate donarentur*, 1726; *Sacra concilis ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae celebrata ab anno Christi 1016. usque ad annum 1734. Accedunt regum Hungariae, & sedis apostolicae legatorum constitutiones ecclesiasticae. Ex mss. potissimum eruit, collegit, illustravit I–II.*, 1741–1742.

**FALUDI FERENC (Németújvár, 1704. március 25. – Rohonc, 1779. december 18.) költő, prózaíró, műfordító, pedagógiai író, a pozsonyi jezsuita könyvtár igazgatója.**

Középnyemesi családból származott. 16 éves korában belépett a jezsuita rendbe; Bécsben és Grazban tanult 1725–1731 között. Bécsben irodalmat és mértant tanított, majd a teológiai tanfolyamot befejezve Budán és Besztercebányán volt lelkész. 1736-tól 1741-ig Bécsben, Grazban és Linzben tanított a jezsuita rendházakban. 1740–1745 között Rómában magyar gyóntató; itt ismerkedett meg behatóbban az olasz és francia irodalommal és itt kezdett fordítani és verselni. 1746-ban Nagyszombatban tanított, teológiát adott elő, 1747-től a bécsi Theresianum aligazgatója, a jogtörténet előadója. 1748-tól a nagyszombati nyomdát, 1751-től a kőszegi jezsuita rendházat és kollégiumot igazgatta. 1757-től 1773-ig a pozsonyi jezsuita könyvtár igazgatója volt. A jezsuita rend eltörlése után Rohoncon, a Batthyány család birtokán élt, és itt is halt meg. A késő barokk és a rokokó kiemelkedő művésze. Életében csak prózai munkái jelentek meg: latin tankönyvek és olasz német szövegeket átdolgozva, a kiváltságos osztály nevelését célzó, moralizáló művek: *Nemes ember*, 1748; *Nemes Asszony*, 1748; *Udvari ember*, 1750; *Nemes úrfi*, 1771; *Szent ember*, 1773; *Bölcs ember*, 1778. Versei csak halála után láttak napvilágot. Összes műveit Toldy Ferenc adta ki először 1833-ban.

**SEGNER JÁNOS ANDRÁS (Pozsony, 1704. október 9. – Halle, 1777. október 5.) orvos, matematikus, természettudós, egyetemi tanár.**

Alsóbb iskolai tanulmányait Pozsonyban és Győrben végezte. A felsőfokú stúdiumokat 1724-ben kezdte a debreceni Ref. Kollégiumban. Fizikatanára valószínűleg Szilágyi Sámuel volt. 1725-ben Jénában az orvosi szakra iratkozott be, de fizikát és matematikát is hallgatott. Tanulmányait 1729-ben fejezte be és 1730-ban orvosdoktori oklevelet szerzett. Még ebben az évben Pozsonyban orvosi gyakorlatot kezdett. 1731-ben Bél Mátyás ajánlására Debrecen városi orvosa lett. De már a következő esztendőben, 1732-ben meghívták Jénába magántanárnak<sup>148</sup>, 1733–1755 között a fizika, a matematika és a kémia tanára a göttingeni egyetemen, de tagja az orvosi fakultásnak is. 1748–1754 között megszervezte az egyetem csillagvizsgáló intézetét, maga is végzett észleléseket, melyek eredményeit közzétette. 1755-től Halléban fizika- és matematikatanár, de csillagászati előadásokat is tartott. A matematikai meteorológia megalapítójának is tekintik. Sokoldalú munkásságának legjelentősebb eredményeit a fizikában, ezen belül a merev testek és a folyadékok mechanikája terén érte el. A pörgettyű elméletével kapcsolatos tanulmánya a forgó merev test Euler-féle mozgásegyenletének megfogalmazásához vezetett. A tudománytörténet elsősorban a hidraulika terén kifejtett munkásságát – a folyadékok belső erőinek vizsgálatát, a felületi feszültség fogalmának bevezetését, és a róla elnevezett Segner-kereket, a reakciós turbinák őseit – tartja nyilván. Az utóbbit a Göttingenben 1740-ben megjelent *Programa quo theoriám machinae cuiusdam hydraulicae praemittit* c. dolgozatában ismertette először. Olyan malmot épített, amelynek hajtószerkezete a Segner-kerék (azaz a vízturbina) volt. Ezen túl az elsők között igyekezett számítások alapján a legjobb hatásfokot elérni. Kísérleti eredményei szolgáltak alapul Leonhard Euler (1707–1783) turbinaegyenleteihez, amelyekkel a turbinák kifejlesztésének elméleti alapjait rakta le. Tankönyveivel, pedagógiai munkásságával a XVIII. sz.-i oktatási reformkövetelések jelentős korai képviselője. A fizika mellett foglalkozott matematikával és kémiával is. Jól ismerte a Descartes-féle előjelszabályra adott bizonyítása és a  $p$  értékének közelítő meghatározására vonatkozó dolgozata. Matematikai könyvei bizonyításainak alaposságával kora legjobb munkái közé tartoztak. Több bizonyítás ma is az általa adott módon használatos. Ő újította fel a Cavalieri-tételt köbtartalom számításoknál, utána egy darabig tévesen róla is neveztek. Érdekes eredményei vannak az egyenletek grafikus megoldásait illetően. Ő ajánlotta a kén-dioxidot a gabona magvak fertőtlenítésére és a fahamut trágyázásra. Foglalkozott a cukor-, a szesz- és a puskaporgyártás technológiájával is. Tagja volt a szentpétervári, londoni, berlini, göttingeni akadémiáknak. Segner és Euler sok éven át jó kapcsolatban volt egymással, jóllehet a pozsonyi tudósról feljegyezték, hogy igen nehéz természete volt. Ma 159 Eulerhez írt Segner-levél ismert, Eulernek Segnerhez írt leveleiből mindössze 17 maradt fenn. A Holdon egy krátert neveztek el róla. **F. m.:** *De natura ac principiis medicinae* (doktori értekezés), 1730; *Elementa arithmeticae et geometriae*, 1739; *Specimen Logicae*, 1740; *Einleitung in die Natur-Lehre*, 1746; *Specimen Theoriae Turbinum*, 1755; *Gründe der Perspective*, 1799 (ezt fia adta ki).

<sup>148</sup> Erről Jakucs István Segnerről szóló dolgozatában a következőket jegyzi meg: Titkon eljegyezte Teichmayer nevű tanárának leányát, Mária Karolina Zsófiát, és ez vonzotta vissza Jénába. Róla Weszprémi színte vádlólag írja, hogy a kiváló képességű ifjú embert édes kecségetéseivel állásából elcsalta és az országból elragadta.

**WALLASZKAY JÁNOS (Acsa, 1709. szeptember 14. – Pest, 1767. szeptember 15.) pozsonyi orvos, alkímista.**

A hallei egyetemen 1734-ben szerzett orvosdoktori oklevelet, ezt követően egy ideig Bécsben praktizált, majd Pozsonyban telepedett le. Még külföldi tanulmányai idején megismerkedett az alkímiával és Pozsonyban is társakra talált ebben (Gömöry Dávid, Bél Mátyás, Tomka-Szászky János és mások). Ő vezette be az alkímiába Bél Mátyást, aki naplójegyzeteiben többször is említi mesterét és kísérleteiről is beszámol. Később Pesten telepedett le, ahol a város főorvosa lett. Halálát agyvérzés okozta. Valószínűleg nem készített idejében végrendeletet, nőtlen volt, így vagyona és jól felszerelt könyvtára a királyi kincstárra szállt, noha volt egy testvére, Wallaszky Márton ügyvéd, aki családos ember volt.

**KLAUS IGNÁC (Pozsony, 1717. augusztus 30. – Pozsony, 1791. november 11.) bölcseleti doktor, teológus, jezsuita szerzetes.**

Tizenhét évesen lépett a jezsuita rendbe. Tanulmányait befejezve Bécsben, Győrött, Nagyszombatban, Budán, Kassán bölcseletet és hittudományokat oktatott. Rendházfőnök volt Pozsonyban, Sopronban, Besztercebányán és Kőszegen. Amikor 1773-ban a jezsuita rendet feloszlatták lelkészként szolgált Iglón, Felkán, végül Pozsonyban. Önálló tudományos eredményeiről nem beszélhetünk, de szorgalmas terjesztője volt az ismereteknek. **F. m.:** *De tabaco Georgicorum libro duo*, 1744; *Dialogi tres de celeritate gravium cadentium*, 1754; *Philosophia universa*, é. n.

**KLAUS JÁNOS MIHÁLY (Pozsony, 1719. január 16/26. – Bécs, 1792. december 1.) jezsuita tanár, fizikus, földrajzi író.**

Klaus Ignác öccse. Matematikát tanított Kassán és Budán, természettant a bécsi egyetemen és a bécsi Theresianumban, majd természetjogot a nagyszombati egyetemen. Előadásaiiban és tankönyveiben korának haladó szemlélete nyilvánul meg. Fő műve, a *Philosophia naturalis seu Physica generalis et particularis* (Természetfilozófia, avagy fizika), Bécsben jelent meg 1756-ban. Kritikusan vizsgálta Descartes és Newton eltérő fizikai szemléletét. Legfőbb érdeme a korszerű természettudomány meghonosítása és a következő tanár-nemzedék szemléletének alakítása. Művében a fizikai földrajzi fejezetek koruk európai színvonalán álltak. További műve: *Prima ac generalis philosophia...*, 1755.

**SKOLLANICS JÓZSEF FERENC, Sgolanits (Oszlop, 1720. január 26. – Pozsony, 1785. november 22.) orvos, Pozsony vármegye fizikusa.**

Orvosi oklevelét 1747-ben Bolognában szerezte meg. 1758-tól Pozsony város orvosa, 1770-ben királyi tanácsos. Az elmebajok lázkezelésének első hazai művelője, Pozsony város orvosi–sebész–gyógyszerészi rendtartásának összeállítója, de közreműködött a Habsburg Birodalom területén bevezetett orvosi „jogi normák” kidolgozásában is. **F. m.:** *Benignum Normativum regium in re sanitatis*, 1770; *Tentamen istitionis scabei in milite manico*, 1773.

**MATSKO JÁNOS MÁTYÁS (Pozsony, 1721. december 5. – Kassel, 1796. november 19.) matematikus, csillagász.**

A pozsonyi ev. líceum elvégzése után 1741-ben Jénába ment, két év múlva a göttingeni egyetemre iratkozott, ahol Segner János András tanítványa volt. Halleban doktorált, majd több városban (egyebek között Thornban, Rintelnben) tanított, 1769-ben meghívták a kasseli csillagvizsgáló igazgatójának. Újjá szervezte az elavult obszervatóriumot, nap- és holdfogyatkozásokat észlelt, pozíciós csillagászattal foglalkozott. **F. m.:** *Generaliores meditationes de machinis hydraulicis*, 1761; *Anzeige des bevorstehenden Durchgangs der Venus durch die Sonne*, 1769; *Observationes astronomicae. Programma*, 1770–1781; *Dissertatio de mola in usus fabricae vasorum porcellaneorum exstructa*, 1772; *Beobachtung des Saturnus am 20. October 1789.*, 1789.

**WINDISCH KÁROLY GOTTLIEB (Pozsony, 1725. január 28. – Pozsony, 1793. március 30.) történész, földrajzi író, lapszerkesztő.**

Windisch János Teofil orvosdoktor fia. Német anyanyelvű lévén 11 éves korában Győrben magyarul, majd Trencsénben szlovákul tanult. Külföldi tanulmányutak után szülővárosában városi tisztviselő volt, 1768-tól városi tanácsos, 1780-tól városi kapitány, majd polgármester. Történeti és földrajzi művei mellett működésében legjelentősebb az, hogy Magyarországon meghonosította a felvilágosodás jellegzetes folyóirattípusait. 1767-től 1769-ig *Der Freund der Tugend*, 1771-től 1773-ig *Pressburgisches Wochenblatt zur Ausbreitung der Künste und Wissenschaften*, 1781-től 1783-ig *Ungarisches Magazin*, 1791–1792-ben *Neues Ungarisches Magazin* címmel szerkesztett lapot. 1764-ben részt vett a *Pressburger Zeitung* megalapításában és 1773-ig szerkesztője volt. Tudományos munkássága elismeréseképpen az augsburgi, olmützi és altdorfi tudományos társaság tiszteletbeli tagjává választotta. Sokat fáradozott – eredménytelenül – egy pozsonyi tudós társaság létrehozásán. **F. m.:** *Politische, geographische und historische Beschreibung des Königreichs Ungarn*, 1772; *Kurzgefasste Geschichte der Ungarn von den ältesten, bis auf die itzigen Zeiten*, 1778; *Geographie des Königreichs Ungarn*, 1780; *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, 1790.

**HORVÁTH MIHÁLY (Horvátszidány, 1728. szeptember 29. – Pozsony, 1810. március 9.) jezsuita pap, egyházi író, történész, egyetemi tanár.**

1744 októberében lépett a jezsuita rendbe, Nagyszombatban bölcseletet, retorikát, matematikát adott elő és humaniorákat tartott. 1766–1768-ban Győrött volt tanár, majd Kassára kerülve kilépett a rendből és plébánosként szolgált. 1774 októberétől Budán tanított szónoklattant, majd az ide átköltöztetett nagyszombati egyetem professzorává nevezték ki. Amikor a teológiai kart 1785-ben Pozsonyba helyezték, ő is odaköltözött. Több latinul írt statisztikai és történeti művet adott ki. **F. m.:** *Historia Hungariae politica I-II.*, 1786, 1792; *Statistice regni Hungariae I-II.*, 1794, 1802.

**FRIDVALDSZKY JÁNOS (Pozsony<sup>149</sup>, 1730. december 13. – Szepesváralja, 1784. május 3.) történész, természettudós, szepesi kanonok.**

Apja, id. Frivaldszky János Esterházy Imre hercegprímás pozsonyi uradalmának és palotájának provisor volt, később városi szenátori tisztséget is betöltött. Öt gyermeke közül János volt a legidősebb, aki 1746-ban belépett a jezsuita rendbe. 1748–1749-ben Szokolcán filológiát, 1750–1751-ben Bécsben bölcseletet, 1753–1755 között pedig természettudományokat, matematikát hallgatott. 1757–1761 között teológiát tanult Bécsben és Nagyszombatban. 1755-től a jezsuita rend feloszlásáig (1773) különböző magyarországi városokban (Buda, Nagyszombat, Bazin, Károlyváros) volt tanár. 1764-ben helyezték Kolozsvárra, az ottani főiskola-rangú akadémiára matematikatanárnak. Emellett templomi magyar hitoktató, rendi krónikás volt, könyvtárosa egy több mint 10 000 kötetből álló könyvtárnak. Az 1760-as évektől kezdve már nem Frivaldszky, hanem Fridvaldszkynek írja a nevét. Oktatói munkája mellett rendszeres ásványtani kutatást folytatott Erdélyben. Gyűjtőútjainak, szakirodalmi és levéltári kutatásainak nagy szintézise az első magyarországi mineralógiai monográfia. A könyv 87. oldalán írja le az általa felfedezett – majd később mások által – nagyágitnak nevezett ásványt<sup>150</sup>. Mária Terézia munkásságáért 100 arannyal, ill. apátsággal jutalmazta. Sokat foglalkozott dendrológiai tanulmányokkal. Említésre méltó eredményeket ért el a papírgyártás korszerűsítése területén is. **F. m.:** *Dissertatio de natura ferri, et ferraris r. Hungariae, ac Transilvaniae*, 1766; *Mineralogia magni principatus Transilvaniae seu metalla, semi-metalla, sulphura, salia, lapides et aquae conscripta*, 1767; *Dissertatio de Skumpia seu Cotino planta coriaria, cum diversis experimentis in M. Principatu Transilvaniae institutis*, 1773. Magyarul: *Értekezés a scumpiáról avagy a Cotenus Coriaria növényről Erdély Nagyfejedelem-ségben végzett különböző kísérletekkel* (fordította Székely Ottokár, kiegészítette és szerkesztette Domokos János, 1944).

**FICHTEL JÁNOS EHRENREICH (Pozsony, 1732. szeptember 29. – Bécs, 1795. február 4.) mineralógus, erdélyi kormányzékai tanácsos.**

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, majd jogot tanult és nyolc évig ügyvédként tevékenykedett. 1759-ben Erdélyben a gazdasági igazgatóságnál vállalt hivatalt és felváltva élt Nagyszebenben és Bécsben. II. József 1787-ben erdélyi kormányzékai tanácsosnak nevezte ki és ebben a minőségében két nagyobb utazást is tett Szlavóniában, illetve az Adriai-tenger mentén. Hivatali teendői mellett elsősorban Erdély ásványaival és kőületeivel foglalkozott. Őt tekintik az erdélyi paleontológia megalapozójának. Több külföldi tudományos és szakmai társaság is tiszteleti tagjává választotta. Törökországi kutatóútja során megfázott és ez okozta halálát. **F. m.:** *Physikalisch-metallurgische Abhandlung über die Gebirge und Bergwerke in Ungarn*, 1780; *Beitrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen I-II.*, 1780; *Mineralogische Bemerkungen von den Karpathen I-II.*, 1791; *Mineralogische Aufsätze*, 1794.

**KEMPELEN FARKAS (Pozsony, 1734. január 23. – Bécs, 1804. március 26.) udvari tanácsos, fel-találó, műszaki szakember.**

Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait. Győrben és Bécsben tanult bölcseletet és jogot. Mária Terézia törvénykönyvének sikeres németre fordítása után a királyi kamarához került, ahol titkár, majd 1759-ben a magyarországi sóbányák igazgatója lett és ebben a minőségében sikerült rendet teremtenie a sóbányászat területén. 1769-ben Pozsonyban hajóhidat épített. 1770-ben tanácsos és főügyi igazgató lett. Igazgatója volt a budai királyi palota építésének. Közreműködött a nagyszombati egyetem Budára költöztetésében. 1786-tól az egyesült magyar és erdélyi kancelláriánál tanácsos, 1798-ban nyugalomba vonult. Rendkívül sokoldalú tehetség volt, különösen találmányai és mechanikai alkotásai révén vált híressé. Vízemelő gépe látta el a schönbrunni szökőkutakat. Tökéletesítette a gőzgépet és megszerkesztette a gőzturbina őst, beszedutánzó gépet (1778) és a vakok részére írógépet épített. Ő vezette a budai Várszínház építési munkálatait. Legismertebbé sakkozó gépe tette (1769), holott az csak Mária Terézia utasítására készített szellemes játékszer volt. Leírása a *Leipziger Magazin für Naturkunde, Mathematik und Oekonomie* c. folyóirat 1784. évfolyamában jelent meg. Szerkezete, mivel a gép 1854-ben Philadelphiában állítólag elégett, máig sincs tisztázva. Nagy nyelvtelensége volt, nyolc nyelven írt, beszélt

<sup>149</sup> A MÉL és a MUL szerint Zólyomban született, de ez téves adat.

<sup>150</sup> A könyv felépítése: I. Erdély topográfiája, az ásványtartalmú hegyek rendszere. II. Fémlelőhelyek. A legrészletesebben az aranybányákat tárgyalja, egyenként felsorolva. Nagy súlyt helyez a bányák történetére is. Itt eredeti okleveleket teljes egészében közöl, valamint ókori feliratokat is. Leírja a cigányok, oláhok szerepét az aranybányászatban. Az ezüst-, réz-, vas-, ón- és ólombányák ismertetése jóval rövidebb. III. Fémfémek: higany, antimon, bizmut, cink, arzén. IV. Kén. V. Sók: Szulfát-, alumínium-, alkáli-, bór-, nitrát-, konyhasóbányák. VI. Földek és kőek: Drágakövek, féldrágakövek, márga, kréta, talkum, márvány. VII. Vizek: Folyamok és tavak vízrajza. Ásványtartalmú vizek, gyógyvizek, borvizek, hőforrások. A könyv végén 5 bányászati ábra található, amit ő maga rajzolt.

és olvasott. Az emberi beszéd szerkezetéről írt tanulmánya a modern fonetika megalapozója. Megállapította pl. a magán- és a mássalhangzók képzése közti különbséget, felismerte a kemény és lágy mássalhangzók eltérését. E művének megírásához fizikai, élettani, nyelvtudományi, sőt alapos anatómiai ismereteket is szerzett. Beszélőgépét – amely egy 3-4 éves gyermek hangját utánozva, viszonylag érthetően ejtette ki a szavakat – elméletének igazolására készítette el. A gép a beszélőszervek működésének utánzásán alapult. Megvolt a tüdőnek megfelelő fújtató, a hangszalagokat helyettesítő síp, az orrüreget pótló nyílások és a szájüreget utánozó tölcser. Ezekkel a kutatásokkal az is célja volt, hogy a süketnémák, ill. beszédhibások gyógyítását elősegítse. Színdarabokat, zeneműveket és verseket is írt, melyeket akkoriban sikerrel adtak elő. A csallóközi Gombán volt birtoka. **F. m.: Mechanismus der menschlichen Sprache, 1791.**

**LAKITS GYÖRGY ZSIGMOND (Polanic, 1739. november 25. – Pozsony, 1814. január 8.) jogász, egyetemi tanár.**

Grazban és Bécsben tanult. Előbb Bécsben, majd 1769-től Innsbruckban jogtanár (egyházjog), 1770-től a nagyszombati, 1777–1780 között a budai egyetemen az egyházjog tanára. 1789-től az egyetemi nyomda igazgatója és cenzor. Jogelméleti művében (*Institutio juris naturalis*) a Martini-féle természetjogi iskola szolgai követője, a mű – minthogy szemlélete megfelelt a központi kormányzat által képviselt nézeteknek – politikai okokból sokáig volt a hazai egyetemeken az egyetlen jogbölcseleti tankönyv. **F. m.: Juris publici ecclesiastici pars generalis, 1774; Praecognita juris ecclesiastici universi, 1775; Institutio elementorum juris naturalis, 1778; Institutiones juris ecclesiastici I – III., 1779–1781; De haereditario succedendi jure ducum primum, deinde regum Hungariae, 1809.**

**PANKL MÁTÉ, Pankel (Oszlop, 1740. augusztus 13. – Pozsony, 1798. március 23.) jezsuita tanár, mezőgazdász, tankönyvíró.**

A középiskolát Bécsben végezte, majd 1758-ban Trencsénben belépett a jezsuita rendbe. Ennek eltörlése (1773) után mint világi pap előbb Nagyszombatban bölcseletet, majd 1784-től haláláig a pozsonyi akadémián mezőgazdaságtant és természettant tanított. Fizikatankönyve három kiadást is megért. Az első mezőgazdasági tankönyvírók egyike Magyarországon. **F. m.: Compendium institutionum physicarum... I – III., 1790; Compendium oeconomiae ruralis..., 1790.**

**LEHOCZKY ANDRÁS, Lehotzky (Pozsony, 1741. szeptember 15. – Pozsony, 1813. április 23.) ügyvéd, genealógus.**

Apja, Lehotzky Dániel ügyvéd és országgyűlési követ, anyai nagyapja, Mikos Mihály pozsonyi tanácsos volt. Tanulmányai végeztével Pesten, majd Nagyszombatban volt ügyvéd. 1790-től nagyszombati kerületi táblai bíró. Genealógiai munkát és közigazgatási és jogi bibliográfiát adott ki. **F. m.: Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae I – II., 1796–1798; Index scriptorum publico-politico-juridicorum, 1803.**

**RAUSCH FERENC (Prellenkirchen, 1743. szeptember 13. – Pozsony, 1816. január 26.) matematikus, egyetemi tanár, c. apát.**

Tanulmányait Pozsonyban végezte, 1761-ben belépett a jezsuita rendbe, majd a bécsi Theresianum tanára lett. A rend feloszlata után világi pap és 1777-től a budai (később pesti) egyetem bölcészeti karán a gyakorlati mértan (vagy alkalmazott felsőbb mennyiségtan) tanára, illetve az 1782-ben megszervezett Mérnöki Intézet (Institutum Geometricum) legfontosabb tárgyainak előadója, 1792-ben az intézmény rektora. 1800-tól 1803-ig a pozsonyi akadémia aligazgatója, később pozsonyi kanonok és a győri tankerület főigazgatója. Számos matematikai, földmérési és műszaki tankönyvet írt. Értékes jellemzője tankönyveinek, hogy nemcsak elméleti megfontolásokat tartalmaznak, hanem a mérések gyakorlati végrehajtásához is útmutatást adnak. A tudománytörténet szempontjából jelentős kéziratok a budapesti Egyetemi Könyvtárban vannak. **F. m.: Elemente architecturae ad structuras oeconomicas applicatae..., 1779; Praktische Mathematik, 1788; Geometria practica in usum geometrarum regni Hungariae, 1796; Compendium hydropneumaticum, 1797.**

**ZACH ANTAL, báró (Pozsony, 1747. június 14. – Graz, 1826. november 22.) mérnök, műszaki tiszt.**

Zach Xavér Ferenc csillagász bátyja. A bécsi mérnökakadémián tanult, előbb a szállásmesteri törzs hadnagya, 1783-ban őrnagy, 1799-ben az itáliai sereg törzskari főnöke, 1805-ben főszállásmester volt. Alapos földmérési és természettudományos ismeretekkel rendelkezett. Belgrád ostrománál 1789-ben olyan ügyesen irányította a tüzéséget, hogy az ostromlott török védők két óra múlva megadták magukat. Később (1802-ben) ezért az egész családra kiterjedő magyar bárói címet kapott. Hadtudományi írásokat publikált, emellett földrajzi helymeghatározásokat végzett és a földfejlődésről, illetve a bolygókról írt cikkeket. **F. m.: Astronomische Beobachtungen und Nachrichten, 1802–1803; Kosmographische Bemerkungen und Vermuthungen über die Bildung der Berge auf unserer Erde, 1803.**

**LUMNITZER ISTVÁN (Selmecbánya, 1749. április 4. – Pozsony, 1806. január 11.) orvos, botanikus, gyógyszerész.**

Születésének időpontja és helye sokáig vita tárgya volt, hiszen bizonyos forrásokban Besztercebánya szerepel és az 1740. esztendő (pl. MÉL, Gombocz Zoltán), míg Szinnyei szerint 1747-ben született. Tanulmányait Selmecbányán kezdte, Jé-

nában, Halléban, Bécsben és Nagyszombatban orvostudományt hallgatott. Orvostudományi oklevelét Winterl József Jakab diákjaként Nagyszombatban szerezte meg 1777-ben. Ezt követően előbb Pozsonyban (1777–1785 között), majd Szentgyörgyön és Bazinban (1785–1791) volt gyakornok. 1791-ben végleg Pozsonyban telepedett le, családot alapított és a város főorvosa lett. A napóleoni háborúk során fellépett tifuszi járvány áldozata lett. Orvosi munkája mellett elsősorban botanikával, Pozsony és környéke flórájával foglalkozott. Több új növényfajt is felfedezett, az általa leírt fajok száma közel 1300, herbáriumuk a Magyar Természettudományi Múzeum tulajdonába került. Herbáriumának Pozsony környékére vonatkozó anyagaiból állította össze és adta ki Lipcsében 1791-ben a *Flora Posoniensis exhibens plantas circa Posonium sponte crescentes secundum systema sexuale Linneanum digestas* c. munkáját, amely az akkori Magyarországon az első olyan mű volt, amely egy terület teljes flóráját, az edényes és kriptogám növényeket egyaránt feldolgozta. Alaposságát mutatja, hogy a térség ma ismert növényvilágának kb. 80 százalékát tartalmazza. Több növényfaj viseli nevét. Unokája, Lumniczer Sándor (1821–1892) ugyancsak orvos, a XIX. sz. második felének egyik legjelentősebb magyarországi sebésze volt.

**HÖCK FERENC, Hoeck (Pozsony, 1749. október 11. – Bécs, 1835. december 12.) jezsuita szerzetes, nyelvész.**

1765-ben lépett a jezsuita rendbe, 1777–1795 között a bécsi Keleti Akadémián arab, perzsa és török nyelvet tanított. 1785-től az intézet igazgatója volt. 1795-től kácsi, 1818-tól lekéri címzetes apát volt. Kéziratban hátrahagyott munkái a keleti nyelvekre és történelemre, valamint Ausztria, Lengyelország és Oroszország történelmére vonatkoznak. Török példabeszédeket és közmondásokat gyűjtött. A bécsi Keleti Akadémia gyűjteménye számára 20 000 keleti üzletlevelet szerzett. A következő művek megírásában közreműködött: *Lexicon Arabico-Persico-Turcicum*, 1780; *Historia priorum regum Persarum post firmatum in hoc regno islamismum*, 1782; *Fundgruben des Orients*, 1809–1810.

**AMBSCHELL ANTAL (Győr, 1751. március 9. – Pozsony, 1821. július 14.) jezsuita szerzetes, fizikatanár.**

1768-ban lépett a jezsuita rendbe. Bécsben lett a filozófia doktora. A rend 1773-ban történt feloszlása után világi papként lett a laibachi líceum fizikatanára. 1784–1803 között a bécsi egyetemen a fizika és mechanika professzora. Ekkoriban a 25 évesen elhunyt sokoldalú Teleki Domokos (1773–1798) is hallgatta az előadásait. 1807-től a pozsonyi káptalan kanonoka, de 1809-ben lemondott a plébániáról. **F. m.:** *Anfangsgründe der allgemeinen auf Erscheinungen und Versuche gebauten Naturlehre*, 1791–1793; *Elementa physicae ... I–VI.*, 1807; *Elementorum matheseos I–III.*, 1807–1808.

**HUSZTY ZAKARIÁS TEOFIL (Ruszt, 1754. március 13. – Pozsony, 1803. március 29.) orvos, szakíró.**

Iskoláit szülővárosában kezdte, Sopronban folytatta. Orvosi tanulmányait a bécsi, majd a nagyszombati egyetemen végezte. Pozsony város főorvosa, számos orvosi és természettudományos tanulmány szerzője. Nevével kapcsolják össze az egészségügy új korszakát Magyarországon, aki főművében az új tudományt, a közegészségügy előzményének tartott orvosi rendszert így definiálja: „Az orvosrendszert az a tudomány, mely magában foglalja azokat az alapelveket, melyek szerint az állam gondoskodik az alattvalók egészségének és életének fenntartásáról. Elméleti tudomány, de ha az uralkodó ilyen utasítást ad, gyakorlati lesz”. Munkásságáról a legalaposabb monográfiát Duka-Zólyomi Norbert orvostörténész írta. **F. m.:** *Dissertatio inauguralis medica de phlebotome in acutis*, 1777; *Kritischer Kommentar über die österreichische Provincial Pharmacopoe, mit einem Entwurfe zu einem gemeinnützigen verbesserten Dispensatorium*, 1785; *Nähere Ausführung eines Entwurfs zu einem verbesserten Dispensatorium*, 1786; *Diskurs über die medizinische Polizei I–II.*, 1786; *Gekrönte Preisschrift über die Verbesserung der k. k. Feldapotheken und des Studienwesens an der Josephs-Academie zu Wien*, 1795; *Ideen zur Verbesserung der österreichischen Pharmacopoe besonders in medizinisch-praktischem Gesichtspunkte*, 1795.

**ZACH XAVÉR FERENC JÁNOS, báró (Pozsony<sup>151</sup>, 1754. június 13/14. – Párizs, 1832. szeptember 3/4.) csillagász, geodéta, az MTA levelező tagja (1832).**

Zach Antal öccse. 1764–1770 között a piarista rend veszprémi gimnáziumában tanult. 1773-ban a rend pesti Természettudományi Főiskolájának hallgatója volt. Bécsben elvégezte a Hadmérnöki Akadémiát. Ezt követően a Lembergi Egyetemre került matematikatanárnak. Joseph Liesganig (1719–1799) vezetésével itt részt vett azoknak a földrajzi pontoknak a meghatározásában, amelyeket az osztrák birodalom térképének elkészítéséhez jelöltek ki. Valószínűleg itt kezdődött az a feloldhatatlan ellentét, ami Zach és Liesganig, illetve általánosabban Zach és a jezsuiták között alakult ki, és amitől soha életében nem tudott megszabadulni. Lembergi egyetemi karrierjének egy császári rendelet vetett véget, amikor is II. József 1780-ban takarékosági okokból megszüntette a Zach által betöltött tanári állást. Lembergből ekkor Párizsba utazott, ahol a kor legnagyobb tudósaival, köztük Jerome de Lalande-dal (1732–1807) és Pierre Simon Laplace-szal (1749–1827) került ismeretségbe, sőt barátságba. Életének következő állomása London volt, ahol 1783-tól de Lalande ajánlásával Szászország londoni követének, Hans Moritz von Brühl grófnak a házában kapott szállást és munkát. Igazi hírnévre akkor tett szert, amikor eljutott egy angliai kastélyba, ahol megmutatták neki Thomas Harriot (1560–1621) rejtélyes feljegyzéseit. Az egymás alá írt számsorok alapos tanulmányozása után Zach rájött, hogy azok a Halley-üstökösnek egy korábbi megjelenése (1607) alkalmából készült pontos megfigyeléseit tartalmazzák. Zach megfejtését az *Astronomisches Jahrbuch*ban tette közzé. Később II. Ernő

<sup>151</sup> A MÉL szerint. Más források Pestet jelölik meg születési helyként. Nevét gyakran Záchnak írják.

szász-gothai herceg udvarába került. A herceg lelkes amatőr csillagász volt és megbízta Zachot egy új csillagvizsgáló építésével Seeburgban. 1787–1806-ban ennek a csillagászati obszervatóriumnak volt az igazgatója. Ide hívta össze 1798-ban az első nemzetközi csillagász megbeszélést, az európai csillagászok együttműködésének, az egységes időszámítás kérdésének, valamint a Mars és Jupiter közt feltételezett (akkor még ismeretlen) bolygó felkutatásának megtárgyalására. 1801-től nagy figyelmet szentelt a kisbolygók vizsgálatának. 1815-től Genovában élt: vezetése alatt épült az ottani obszervatórium. 1827-ben Párizsba költözött. 1796-ban megalapította az első nemzetközi csillagászati lapot, az *Allgemeine geographische Ephemerident* és a *Monatliche Correspondenzet*, melyet Gothában 1813-ig szerkesztett. Ebben több magyar csillagászati és geodéziai munkálatról közölt beszámolót. Sajnos, sok kárt is okozott a magyarországi csillagászok, csillagászat hírnevének, így ellentétbe került Hell Miksával (→Hegybánya), akiről a személyét becsmérő álhíreket közölt, és korábbi barátjával, Pasquich Jánossal is. Sok csillagászati művet írt francia nyelven. Értékesek műszertechnikai és életrajzi tanulmányai, először szorgalmazta a változócsillagok rendszeres megfigyelését is. Nevét egy holdkráter viseli. **F. m.: *Novae et correctae tabulae motuum solis*, 1797.**

### **PONGRÁTZ IGNÁC (Pozsony, 1754 – Varasd, 1804 után) kamarai igazgató, víz- és útmérnök.**

Oklevelét a szenci Collegium Oeconomicumban nyerte 1774-ben. 1785-ben nevezték ki az aradi kamarai mérnöki hivatalhoz gyakornokká, és a Maros folyó hajózó útjának fenntartását, valamint az ezzel kapcsolatos felvételi munkákat bízta rá. 1785-ben Zágráb székhellyel kamarai igazgatói mérnökként átvette a Száva-szabályozás vezetését. 1789-ben a Zágráb és Varasd közötti postautak tervét készítette el. 1791-ben a varasdi, kamarai mérnöki hivatal élén a Dráva és a Mura szabályozásán dolgozott. Az utolsó adat – a Száva-mappációval kapcsolatban – 1804-ből szól róla. Kézírt térképeit az Országos Levéltár őrzi.

### **GUBERNÁTH ANTAL (Rajka, 1757 – Pozsony, 1814. november 2.) író, akadémiai tanár**

Győrben a jezsuita gimnáziumban tanult, majd Bécsben jogot hallgatott. 1776–1778 között oktató volt a nagyváradi konviktusban. 1780-tól Bécsben volt házitánító. Tanított Besztercebányán, jegyző volt Korponán. 1792-ben került a pozsonyi akadémiára, ahol 1812-ig a magyar nyelv és irodalom tanára volt. 1808–1809-ben pszichológiát, ontológiát, erkölcstörténetet és történelmet is tanított. 1813-ban nyugalomba vonult. Drámát, alkalmi költeményeket írt, történelmi munkákat fordított. Latin nyelvű magyar nyelvtankönyvet szerkesztett. **F. m.: *Institutionum linguae et litteraturae hungaricae*, 1802.**

### **KONDÉ JÓZSEF BENEDEK (Pozsony, 1760. február 26. – Karva, 1831. március 5.) író, nyelvművelő szakíró, jószágkormányzó.**

Nagyszombatban tanult, majd különböző vármegyei hivatalokat látott el Esztergom, Pozsony és Hont vármegyéiben. Szíviügyének tartotta a magyar nyelv és irodalom fejlesztését, ennek érdekében anyagi áldozatot is vállalt. Mecénásként több jeles író kortársát (Révai Miklóst, Virág Benedeket, Kultsár Istvánt) segítette műveik kiadásában, ő maga gazdasági témájú feljegyzéseit tette közzé. **F. m.: *Gazdaságbéli jegyzések I-II.*, 1807–1814.**

### **SZARKA JÓZSEF (Pozsony, 1764 – Győr, 1827. szeptember 8.) bölcsészdoktor, egyetemi tanár.**

Először a pécsi kollégiumban, majd a győri akadémia fizikai és mezőgazdasági tanszékén tanított. 1808-tól a pesti egyetemen a számviteltani tanszék vezetője volt. **F. m.: *Dissertatio de vaporum mutationibus...*, 1799; *Tentamen publicum de physica et re rustica...*, 1801.**

### **BELNAY GYÖRGY ALAJOS (Trencsén v. m. ? 1765 – Pozsony, 1809. október 26.) bölcséleti doktor, akadémiai tanár, nyomdatulajdonos.**

Tanulmányait a budai főgimnáziumban, a bölcselieteket, a jog- és államtudományokat az ottani egyetemen végezte. A doktori fokozat elnyerése után, 1788-ban a pécsi akadémiához a bölcsélet tanárának nevezték ki. 1792. november 26-án a pozsonyi akadémián a történelem tanára lett és ebben a minőségben dolgozott haláláig. Minthogy Schauf János történelemtanár és nyomdatulajdonos leányát vette feleségül, apósa halálával (1801) a nyomda is a birtokába jutott, és ott számos művet utánnyomatott. Több jogi, történeti és földrajzi munkát írt latin és német nyelven. A francia forradalom idején, 1790-ben névtelenül megjelent politikai röpiratában (*Reflexiones...*) a nem-nemes polgárok nevében támadta a nemességet, rámutatott a nép elkeseredésére és Franciaország példájára utalva forradalommal fenyegette az uralkodó osztályokat. *Historia literarum bonarumque artium in Hungaria...* című munkája (Pozsony, 1799) magyar irodalomtörténet latin nyelven, Wallaszky Pál könyve alapján, Árvai Mihály, Horányi Elek és mások munkáinak felhasználásával készült. Tőlük vette át és a XVII. sz. végéig foglalta össze benne a művelődéstörténeti és könyvészeti adatokat. Második kiadása (Pozsony, 1811) már a XVIII. sz. irodalmára is kiterjed. 1805–1809 között szerkesztette és kiadta az *Ephemerides statistico politicae* c. hírlapot. **F. m.: *Synopsis historiae imperii Romano-Germanici*, 1794; *Historia regni Hungariae*, 1804; *Tentamen publicum ex historia universali*, 1807; *Compendium historiae rei litterariae in Hungaria a saec. V. in saec. XVIII.*, 1811.**

### **DOBSA FERENC (Érsemjén, 1768. március 28. – ? 1813 után) pozsonyi könyvtáros, orvos.**

Debrecenben és Késmárkon végezte tanulmányait. 1787-ben megyei szolgálatba lépett. Előbb Szepes, majd Bihar vármegye közigazgatásában dolgozott. 1795-ben a pozsonyi primási könyvtár és kéziratgyűjtemény őre. 1796-ban országgyűlési követ. 1802–1807 között Jénában orvostudományt hallgatott. 1808-ban Oroszországba hívták meg orvosnak. Az

„Orosz birodalmi orvosi névjegyzék”-ben nevét 1813-ig nyilván tartották. Állítólag Szibériába száműzték és ott halt meg. **F. m.:** *De cute et de morbis cutaneis*, 1815.

**LENHOSSÉK MIHÁLY IGNÁC, *Linoschegg* (Pozsony, 1773. május 11. – Buda, 1840. február 11.) orvos, egyetemi tanár.**

Egy orvosi dinasztia megalapozója. 1799-ben a pesti egyetemen orvostudományi oklevelet szerzett. 1799-től Esztergom vármegye főorvosa. Az élettan tanára a pesti egyetemen (1808–1819), majd a bécsi egyetemen (1819–1825). Az 1817–1818. tanévben a pesti egyetem rektora, 1825-ben országos főorvos, királyi helytartótanácsi ülnök, az orvosi kar igazgatója (1825–1840). Magyarországon mint országos főorvos elrendelte a himlő elleni védőoltásokat. Érdemeket szerzett az 1831. évi kolerajárvány leküzdésénél. Az életjelenségeket a szervezet alaki és kémiai tulajdonságaira vezette vissza. Nagy jelentőséget tulajdonított a lelki jelenségeknek a betegségek keletkezésében és gyógyításában. Jelentős munkái főleg élettani és pszichológiai tárgyúak. Széchenyi István gróf barátja és házi orvosa volt. Fia, Lenhossék József (1818–1888) és unokája, Lenhossék Mihály (1863–1937) ugyancsak orvosprofesszorok voltak. Dédunokája, Szent-Györgyi Albert (1893–1986) is orvos lett és 1937-ben Nobel-díjat kapott. **F. m.:** *Untersuchungen über Leidenschaften und Gemüthsaffekten als Ursachen und Heilmittel der Krankheiten*, 1804; *Physiologia medicinalis I–V.*, 1816 és 1818; *Darstellung des menschlichen Gemüths I–II.*, 1824–1825; *Animadversiones circa curandam cholera orientalem...*, 1831.

**CSEPCSÁNYI GÁBOR (Eger, 1775. június 17. – Pozsony, 1841. február 5.) megyei táblabíró, akadémiai matematikatanár.**

1793–1810 között a kassai akadémia, 1810–1831 között a pozsonyi akadémia matematikatanára volt. Verseket is írt. **F. m.:** *Mária Antóniának, Franciaország királynéjának megöletése*, 1793; *Elementa matheseos purae. Fasc. I. Algebra. Fasc. II. Geometria pura*, 1827.

**BRUNSZVIK TERÉZ (Pozsony, 1775. július 27. – Martonvásár, 1861. szeptember 17<sup>152</sup>.) a magyar óvodaügy és nőnevelés úttörője.**

Gyermekkorát felváltva Martonvásáron, illetve Budán töltötte. 1788–1789-ben egy bécsi nevelőintézetben tanult. 1793-ban, édesapja halála után a család Bécsbe költözött. Itt ismerkedett meg Beethovennel Utazásai közben 1808-ban Yverdonban (Svájc) találkozott Pestallozzal (1746–1827), aki nagy hatással volt későbbi nevelési törekvéseire. 1817-től Budán élt. Kezdeményezésére alakult meg a pesti és budai nőegylet, 1828. június 1-jén Budán Angyalkert néven megalapította az első magyarországi óvodát. 1828. október 15-én kísérletképpen felállította az óvodából kikerülő hét éven felüli leányok számára az ún. kézmű-iskolát (pontosabban: krisztinavárosi ipariskolát), ahol kézműipari jártasságot sajátítottak el a tanulók. Széles körű tevékenysége eredményeképpen 1836-ban már 14 kisdédóvó intézet működött az országban. Pedagógiai nézeteire hatottak Pestalozzi és Owen egyik tanítványának, Wilderspinnek (1791–1866) a nézetei, de figyelembe vette hazájának elmaradottabb körülményeit is. 1836-ban a köznemesi ellenzék haladó vezetőivel (Kossuth Lajos, Bezerédj István, Szentkirályi Móric) megalapította a Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesületet. A megalakuló óvodák világi jellegűek voltak. Az 1840-es években ugyancsak társadalmi megmozdulás útján nemzeti nőnevelőképző intézet létrehozásán fáradozott. Egyik legkövetkezetesebb híve volt a nők egyenjogúsításának. A Brunszvik család szoros barátságban állt Beethovennel, aki martonvásári kastélyukban is időzött. Sokáig Brunszvik Terézt tartották Beethoven „halhatatlan kedves”-hez írott nevezetes levelei címzettjének. 1849 után a hatóságok több alkalommal is házkutatást tartottak nála, vád alá is helyezték, végül korára való tekintettel nem ítélték el. 1856-tól a Váchoz közeli Dukán élt. **F. m.:** *Felszólítás egy tanítványnak a felállítására iránt*, é. n.; *Rajza azon véghetetlen haszonnak, melyeket a kis gyermekek iskolái nyújtanak*, é. n.; *Rendszabási a nemzeti egyesületnek, a kisdédóvó nevelésére nézve gyám- és képzőintézetek által* 1830; *Mein halbes Jahrhundert* (B. T. emlékiratai – fordította Petrich Béla), 1926.

**GAÁL GYÖRGY (Pozsony, 1783. április 21. – Bécs, 1855. november 6.) író, irodalomnépszerűsítő, népmesegyűjtő.**

Az egyetemet Pesten és Budán végezte, Dugonics András tanítványa volt. 1804-ben Kismartonban kapott állást Esterházy Miklós hercegnél, aki 1808-ban magával vitte Bécsbe és 1811-ben könyvtárnoknak nevezte ki. Itt német író lett és a kortárs magyar írók műveit fordította és adta ki németül. Legnagyobb érdeme a magyar népmesegyűjtés kezdeményezése és az első gyűjtemény kiadása. Népköltési gyűjteményei: *Märchen der Magyaren*, 1822; *Sprichwörterbuch in sechs Sprachen* (német, latin, olasz, francia, angol és magyar nyelvű szólás-, ill. közmondásgyűjtemény), 1830. Magyar népmesegyűjteményét Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor adta ki Pesten három kötetben (1857–1860). **F. m.:** *A tudós palóc avagy Furkács Tamásnak Mónosbélbe lakó sógorához írt levelei*, 1803–1804; *Gedichte*, 1812.

**DANKOVSKY GERGELY ALAJOS (Telč, 1784. február 16. – Pozsony, 1857. december 6.) nyelvész, őstörténész, tanár.**

Bölcséleti és teológiai tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, ahol arab nyelvet is hallgatott, majd Magyarországra jött és Révai Miklós (1750–1807) nyelvész útmutatásai szerint magyar nyelvészettel kezdett foglalkozni. 1806-tól Győrött,

<sup>152</sup> Más források szerint: Vácduka, 1861. szeptember 23. Temetése Martonvásáron volt 1861. szeptember 27-én.



1808-tól 42 éven át a pozsonyi akadémián görög nyelvet tanított. Az indoeurópai nyelveken belül a szlávokkal, elsősorban a szláv–görög nyelvviszony tisztázásával foglalkozott. A magyar szókincs legnagyobb részét szláv nyelvekből származtatta. Kresznerics Ferenc (1766–1832) szótári anyagának válogatásával összeállította a magyar nyelv etimológiai szótárát, sok esetben vitatható etimonokkal. Helyesen mutatott rá a honfoglalás előtti magyar–szláv kapcsolatokra. Számos munkája – köztük egy Pozsony történetével foglalkozó mű is – kéziratban maradt. **F. m.:** *Hungarae gentis avitum cognomen...*, 1825; *A magyar nemzet maradékai az ősi lakhelyekben*, 1826; *A magyar alkotmány eredete, a nemzet bölcsője és különböző székhelyei*, 1826; *Homerus Slavicis dialectis cognata lingua scripsit*, 1829; *Magyaricae linguae lexicon critico-etymologicum...*, 1833–1836.

### **SADLER JÓZSEF (Pozsony, 1791. május 6. – Pest, 1849. március 12.) botanikus, orvos, egyetemi tanár.**

Gimnáziumi tanulmányai után előbb a pozsonyi irgalmasok gyógyszer-tárában volt segéd, azután Pesten végezte el a gyógyszerésztanfolyamot 1810-ben. 1812–1819-ben a pesti egyetem bölcsész-, majd orvoskarán tanult tovább, 1815-től Kitaibel Pál, később Schuster János mellett tanársegéd volt a vegy- és növénytani tanszéken. 1820-ban orvosdoktor és az MNM természetrajzi tárában segédő, 1821-ben a tár vezetője lett és azt jelentékenyen gyarapította. Magyarországi és külföldi útjain növényeket, ásványokat és rovarokat gyűjtött. Herbárium 1839-ben több mint 28 000 fajt tartalmazott, ez lett az alapja a Magyar Természettudományi Múzeum növénygyűjteményének. 1832-ben mint helyettes, 1834-től haláláig mint rendes tanár Haberle Károly (1764–1832) utóda volt az egyetem botanikai tanszékén. Helyettesítésként 1832–1842-ben a vegytant is tanította, de megmaradt a múzeum őrének is. 1848-ban, a forradalom után az első között vállalta a magyar nyelvű oktatást és elsőként használt mikroszkópos metszeteket a demonstráláshoz. Foglalkozott flórakutatással, harasztokkal és gombákkal. Magyarország flórájának összefoglalása csak terv maradt. Megkezdte a rendszertani monográfiákat is, amikor értekezéseket írt a hazai harasztokról és pázsítfüvekről. Működésének fő jelentősége szervező, oktató és népszerűsítő tevékenysége, a nagy központi herbárium létrehozása, az exsiccata (A magyar plánták szárított gyűjteménye) kiadása. Az egyetemi oktatásban Endlicher István progresszív rendszerét honosította meg, amely halála után is sokáig használatban maradt. Számos hazai és külföldi tudományos társaság tagja volt. Több növényt is elneveztek róla (pl. budai nyúlfarkfű – *Sesleria sadleriana*, magyarföldi husáng – *Ferula sadleriana*, budai imola – *Centaurea sadleriana*). Öccse, Sadler Mihály (Pozsony, 1794 k. – Mogyorós, 1862) szintén orvos volt. **F. m.:** *Verzeichniss, der um Pesth und Ofen wildwachsenden phanerogamischen Gewächse...*, 1818; *Magyarázat a magyar plánták szárított gyűjteményéhez*, 1824–1830; *Flora Comitatus Pestiensis I-II.*, 1825–1826; *De Filicibus veris Hungariae...*, 1830; *Die Gräser Ungarns, gesammelt und für Botaniker und Oekonomen herausgegeben* (2 füzetben) é. n.

### **MALATIDES DÁNIEL (? 1792–? 1862 után) orvosdoktor**

Életéről kevés megbízható adat ismert. 1820–1824 között Pozsonyban működött, ahol több mint 500 szembeteget kezelt. Magyar nyelvet is oktatott és népi kifejezéseket gyűjtött. 1840–1843-ban Pápán, 1843-tól Pesten volt gyakorló orvos. 1851–1858 Kolozsvárt, 1858-tól ismét Pesten működött. Számos munkája kéziratban maradt. Egyaránt írt szépirodalmi műveket, filozófiai, kertészeti és orvosi dolgozatokat. **F. m.:** *Az aranyér, vagyis az altest bántalmái és okszerű gyógyítása*, 1862.

### **PONORI THEWREWK JÓZSEF (Déva, 1793. február 20. – Pest, 1870. november 4.) író, régiséggyűjtő, nyelvész.**

Három fia (Ponori Thewrewk Emil, Ponori Thewrewk Árpád és Török Aurél) Pozsonyban született. Középiskolai tanulmányait a szászvárosi ref. gimnáziumban végezte. Ezt követően tanítói diplomát szerzett és 1813–1817 között a szászvárosi gimnáziumban tanított. 1817-től királyi táblai jegyző Marosvásárhelyen. 1820-ban ügyvédi vizsgát tett, majd Pestre költözött, hogy ott ügyvédi praxist folytasson. Híres műgyűjtő volt, de gyakran betörték a házába és értékes tárgyakat loptak el tőle. Emiatt jobbnak látta, ha Pozsonyba költözik és az 1820-as évek második felében itt telepedett le. 1828-ban egy festővel beutazta Magyarországot és felkereste Kazinczyt is, akinek hatására maga is csatlakozott a nyelvújítókhoz és gyűjteni kezdte a magyar irodalom, történelem és művészetek relikviáit. Az ő nyelvi alkotása a *honvéd* és az *úrbér* kifejezés. 1845-ben rövid ideig a *Hírnök* c. lapot szerkesztette, de a folyóirat megszűnt. Elveszítette feleségét, Ax Magdolnát is, és három kiskorú gyermekét egyedül nevelte. Családi tragédiáját tetézte egy tűzvész, amely elhamvasztotta összegyűjtött képeinek jelentős részét. 1852-ben ismét Pestre költözött és már csak az irodalomnak és a műgyűjtésnek élt. Politikai nézetei konzervatívak voltak, a haladó politikai és irodalmi törekvések képviselőit támadó epigrammagyűjteményeket és vitairatokat, a cenzúra intézményét védelmező, ill. a szabadságharcot gyalázó röpiratokat, továbbá nagyszámú, a Habsburg-ház, az arisztokrácia és a klérus egyes tagjait dicsőítő alkalmi költeményt adott ki. Felfedezte a Thewrewk-kódexnek<sup>153</sup> elnevezett XVI. sz.-i nyelvemléket. Verseket és színpadi műveket is írt. **F. m.:** *Sajtószabadság és cenzúra*, 1833; *Beretváltkozó tükrök az új magyarok számára*, 1833; *Adalék az 1848 – 49 évi magyar forradalomhoz*, 1849; *Magyar nyelvkincsek*, 1858; *Székely koszorú*, 1863.

<sup>153</sup> Régi magyar imádságoskönyv, amelyet a Nyulak-szigeti (ma: Margit-sziget) apácaolostorban másoltak. Vallásos elmélkedéseket, prédikációkat, legendákat tartalmaz. Az érsekújvári ferencesek 1854-ben adományozták az akadémiai könyvtárnak, miután Ponori Thewrewk József 1843-ban a kódexet Érsekújvárról megtalálta. Az imádságos könyv szövegét hét „kéz” másolta. A „harmadik kéznek” nevezett másolót név szerint ismerjük: Sövényházi Márta (XVI. sz.) domonkos rendi apáca.

**ALBACH JÓZSEF SZANISZLÓ (Pozsony, 1795. január 28. – Kismarton, 1853. november 12.) ferences szerzetes, botanikus, természettudományi, földrajzi és egyházi író.**

1810-ben belépett a ferencesek rendjébe. Székesfehérvárott bölcészetet, Pozsonyban teológiát tanult. 1816-ban Szombathelyen, 1817-ben Érsekújvárott orgonista volt. 1818-ban szentelték pappá és 1820-ig Érsekújvárott volt hitszónok. Később Nagyszombatban, 1823–1824-ben Kismartonban, 1825–1838 között pedig Pesten működött (Kossuth személyes ismerősként, megbecsüléssel emlékezett rá), de megrágalmazták, ezért előljárói vidékre küldték. 1838–1840 között Győrött és Pozsonyban hitszónok volt, majd Kismartonban élt. Sokat foglalkozott a természettudományokkal is, mindenekelőtt a botanikával. Halála után növénygyűjteményét és botanikai kéziratait a tartományfőnök az MNM-nek ajándékozta. Egyházi beosztásait tartalmazó műveken kívül megírta és németül kiadta Magyarország földrajzát. Az elemi- és középiskolák számára földrajzkönyvet írt, amelyet évtizedeken át forgattak a tanulók. Széchenyi István gyóntatója volt. **F. m.:** *Kurze Geographie von Ungarn*, 1834; *Kurze mathematische, physische und politische Geographie*, 1834 (magyar fordítása 1844-ben jelent meg).

**TAMÁSKÓ ISTVÁN (Pozsony, 1801. február 15. – Pozsony, 1881. január 26.) orientalista, filológus, műfordító, szanszkritológus, tanár.**

Ev. családból származott, a pozsonyi ev. líceumban tanult, ahol 1822-ben helyettes tanárként az első grammatikai osztályban tanított fél évig. Ezt követően az éppen megnyílt bécsi protestáns teológiai karon folytatta tanulmányait. Másfél év elteltével visszatért hazájába és egy ideig nevelősködött. Miután ismét lehetőség nyílt a protestánsok számára, hogy külföldi egyetemeken tanuljanak, Tamáskó Göttingenbe ment, ahol két évig szanszkrit és arab nyelvet tanult. Hazatérve a bazini felső polgári iskola igazgatója lett. 1838-tól a pozsonyi ev. líceum szintaxis osztályának tanára volt, majd 1862-től az egyik pozsonyi leányiskola tanári állását is elvállalta és itt is tanított 1872-ben történt nyugdíjazásáig. József főherceget nádorságának 50. évfordulója alkalmából 1846-ban szanszkrit nyelvű versben köszöntötte. Latin nyelvre fordította Vörösmarty Mihály *Szózat* c. költeményét. **F. m.:** *De causis linguae Sanscritae*, 1831; *Vezérfonal a világtörténeti elbeszélésekre*, 1845; *Danielis Berzsenyi poetae Eclogae*, 1880.

**ENDLICHER ISTVÁN LÁSZLÓ (Pozsony, 1804. június 24. – Bécs, 1849. március 28.) botanikus, történész, egyetemi tanár, királyi kormánytanácsos.**

Apja Endlicher János morvaországi születésű pozsonyi orvos, anyja Janusch Julianna volt. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Bécsben bölcseletet és teológiát hallgatott az érseki szemináriumban. 1823-ban a pesti egyetemen filozófiából doktorált. 1828-ban a bécsi udvari könyvtárban nyert alkalmazást; az ókori latin klasszikusokkal, középkori latin szerzőkkel, a kínai nyelvvel (ő írta német nyelven az első kínai nyelvkönyvet) és magyar történeti forrásokkal foglalkozott. Kiadta az admonti kódexből<sup>154</sup> az I. István korából származó két törvénykönyvet. Érdeklődése mindinkább a botanika felé fordult. 1836-ban a bécsi udvari természetrajzi múzeum növénytan gyűjteményének őre lett. Új növényrendszere általános elismerést váltott ki. Noha Endlicher rendszere – a vegetáció eltérő fajainak növekedési módját illetően – hibás feltételezésekben alapult, viszonylag modern szemlélet jegyében rendszerezte az alsóbbrendű edényes növénycsaládokat, és egy ideig általánosan elfogadták az európai kontinensen. *Genera Plantarum...* (A növények nemzetségei a természetes rend szerint csoportosítva) c. művében mutatta be rendszerét, amelyben a növényvilágot thallophytákra (telepes növények, beleértve az algákat, gombákat és zuzmókat) és cormophytákra (száras növények, beleértve a moszatokat, páfrányokat és magvas növényeket) osztotta. 1840-ben a bécsi egyetem növénytan tanárává és a botanikus kert igazgatójává nevezték ki. Tagja volt az osztrák és a német parlamentnek. V. Ferdinánd császárhoz tíz éven át szinte naponta bejáratos volt és emiatt nem rokonszenvezett az 1848-as forradalmi eszmékkel. A Habsburg-ellenes fiatalok fellépése miatt elmenekült Bécsből, és csak 1848 késő őszén tért vissza. A magyar történeti források kutatása miatt viszont az udvar vádolta magyar-barátsággal. Szerény anyagi forrásait kimerítette a botanikai gyűjtemények és könyvek vásárlása, a saját és mások írásainak közzététele, ezért kétségbeesésében sztrichninnel megmérgezte magát. Nagy értékű könyvtárát és növénygyűjteményét már korábban az államnak ajándékozta. **F. m.:** *Anonymi Belae Regis notarii de gestis Hungarorum liber*, 1827; *Flora Posoniensis*, 1830; *Genera plantarum secundum ordines naturales disposita*, 1838–1840; *Grundzüge einer neuen Theorie der Pflanzenzeugung*, 1838; *Iconographia generum plantarum*, 1838–1840; *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, 1849.

**BOLLA JÁNOS (Topolya, 1806. május 29. – Pozsony, 1881. február 7.) botanikus, entomológus, tanár, iskolaigazgató.**

Előbb Szentgyörgyön teológiát hallgatott, de közben az elemi iskolában tanított is – természetrajzot, fizikát és földrajzot oktatott. 1836-ban az érsekújvári tanítóképzőben szerzett oklevelet és 1846-ig Szentgyörgyön tanított. 1846–1849-ben a pozsonyi Szent Márton Dóm felsőbb népiskolájában a negyedik osztály tanára volt. Az 1850-es évek elején Pozsonyba nevezték ki az elemi iskolák igazgatójának, ezt a tisztséget 1880-ban történt nyugalmába vonulásáig töltötte be. A magyar orvosok és természetvizsgálók pozsonyi (1865) ülésén a növénytan szakosztály elnöke volt. Pozsony és vidékének növény- és rovarvilágát vizsgálta, Szentgyörgy Súr mocsarában új csalánfajt (*Urtica radicans* Bolla), Récse környékén egy szederfajt

<sup>154</sup> Szent István törvényeinek a XII. sz.-ból fennmaradt kézírata, melynek alapján részletes és alapos szövegelemzéssel sikerült tisztázni Szent István, Szent László és Könyves Kálmán dekrétumainak eddig ismert legpontosabb szövegét és keletkezésük sorrendjét. Az admonti bencés kolostor könyvtárának 712. sz. kódexéből kiemelve, 1934-ben vásárolta meg az OSZK.

(*Rubus bollae*) fedezett fel. Számmottevő gyűjteménye volt, ennek nagy része sajnos a II. vh.-ban elpusztult. A nagyobb gombákat is mesterien tudta preparálni és szárítani, az 1873-as bécsi világkiállításon is bemutatta a preparálásnál használt segédeszközt, amit elismerő oklevéllel jutalmaztak. Több értekezése jelent meg a pozsonyi *Verhandlungen für Naturkunde* c. folyóiratban (1859–1861 között) és a bécsi *Sitzungsberichte*-kben. **F. m.:** *Beiträge zur Flora Pressburgs* (In: *Verhandlungen des Vereins für Naturkunde zu Pressburg*), 1856; *Die Flechten, Algen und Moose der Pressburger Flora*, 1861; *Néhány új gombafaj Pozsony környékéről*, 1876.

### **SCHLESINGER IGNÁC (Pozsony, 1810 – Pest, 1849. augusztus 22.) orvos, szerkesztő.**

Tanulmányait a pesti egyetemen kezdte, majd Bécsben folytatta, ahol 1832-ben orvostudományi oklevelet szerzett. Közszegen előbb gyakorló orvos, 1833-ban főorvos és kórházi orvos lett. 1835-ben Pestre költözött, itt 1848-ban az izraelita hitközség elnökevé választották. A pesti orvosegyesület alapító tagja volt. Cikkei a korabeli orvosi szaklapokban jelentek meg, munkatársa volt az első magyarországi orvosi lapnak, az *Orvosi Tárnak*. Az 1848/49-es szabadságharc idején tábori kórházakban tevékenykedett. Tüdővészben hunyt el. **F. m.:** *Medizinische Topographie der Königl. Freistädte Pesth und Ofen-Pest*, 1840.

### **JOACHIM VILMOS (Pozsony, 1811 – Pest, 1858. szeptember 17.) orvos, szakíró.**

A pozsonyi jesuván Talmudot tanult, majd a gimnáziumot elvégezve beiratkozott a pesti egyetem orvosi szakára, ahol 1838-ban szerzett orvostudományi oklevelet. Ezt követően Bécsben mélyítette el tudását, majd katonai orvosi szolgálatot vállalt Itáliában és Dalmáciában. 1840-ben tudományos körutazást tett Horvátország tengermelléki részein. Ezt követően kilépett a hadseregből és Sárovaron kezdett el praktizálni. 1848–1849-ben már Vas megyei főorvosként a marhavész és a kolera leküzdésében vállalt szinte erejét meghaladó munkát. 1852-ben kilépett a megyei szolgálatból és Pesten telepedett le, ahol balneológiával kezdett el foglalkozni. Munkásságának híre külföldre is eljutott, több tudós társaság is tiszteletbeli tagjává fogadta. Magyarul és németül publikálta dolgozatait, amelyek közül több is a gyógyvizekkel foglalkozik. **F. m.:** *Der Gesundheitsfreund der menschlichen Seele*, 1845; *Törvénykezési orvostan orvosok s jogászoknak számára* (az első magyar nyelvű munka a témában), 1853; *Betrachtungen über die hämohoidalzustände und deren Heilung*, 1855; *Die Bitterwässer Pannoniens in chemischen physiologischer und vorzüglich in therapeutischer Beziehung*, 1855; *Zur Diagnostik und Therapie der Abscesse*, 1856.

### **RÓRAY JÁCINT JÁNOS, Leitzinger (Székesfehérvár, 1814. május 13. – Pozsony, 1889. április 17.) bencés tanár, író, természettudós, az MTA tagja (1847).**

1840-től Győrben volt tanár. 1841-ben a pesti egyetemen bölcsészdoktor lett. 1843–1848 között a győri líceum tanára volt. Amikor 1847. december 29-én akadémiai székfoglalóját tartotta *Az emberi agyról és befolyásáról a szellemi életre* címmel, már a Róray nevet használta a Leitzinger helyett. 1848-ban győri nemzetőr-pap, 1849-ben a kormány Győr vármegyei papi biztosa, később tábori pap a honvédseregben. A szabadságharc bukása után 1850-ben emigrálni kényszerült. Londonban telepedett le, tanításból és újságírásból élt. Többek között Kossuth gyermekeit is tanította. Emigránsként közreműködött Széchenyi István *Blick* c. munkájának a kiadásában. Angliában kapcsolatba került Charles Lyell (1797–1875) geológussal, Thomas Henry Huxley (1825–1895) orvossal és biológussal, valamint Charles Darwinnal (1809–1882) és az evolúció elméletével. 1861-ben Székesfehérvár országgyűlési képviselőnek, Győr város bizottsági tagnak választotta, de ő nem foglalkozott kegyelemért. 1862-től a magyar újságoknak írt közleményekben, majd *Fajkeletkezés* c. könyvében a darwinizmust ismertette. *Az embernek helye a természetben és régisége* című munkája a maga korában népszerű műfajt követve tulajdonképpen átmenet a fordítás és a szabad ismertetés között. Európai viszonylatban is elsőként interpretálta és terjesztette a darwinizmus korszakalkotó új eredményeit. Korán felismerte, hogy a paleoantropológia egyes kérdéseire az ősz-szehasonlító néprajzi kutatások adhatnak választ. 1867–1871-ben az MTA Értesítőjét szerkesztette, 1867-től Pér kerület (Győr vármegye) országgyűlési képviselőnek választotta. 1871–1872-ben Rudolf trónörökösét tanította Magyarország történetére, 1875–1883-ban pedig Mária Valéria főhercegnő oktatója volt. 1871-ben kilépett a Benedek-rendből, 1872-ben pozsonyi Toldy-körnek adományozta. Korábban szépirodalommal is foglalkozott; pannonthalmi teológiai tanulmányai közben Kisfaludy Károlyt követő stílusban több színművet írt. Részt vett a Magyar Történelmi Társulat alapításában is. Érdekes emlékiratait *Napló töredék* címmel 8 kötetben, 10 példányban (!) adta ki Pozsonyban. Utolsó éveiben sokat betegeskedett, személyi orvosa Pávai Vajna Gábor, a pozsonyi állami kórház főorvosa volt, akire kedvenc zsebóráját hagyta. **F. m.:** *Mutatvány a tapasztalati lélektan köréből*, 1846; *Jellemisme*, 1847; *A tűzmadár bölcs az ősvilágok emlékeiről*, 1860; *Jellemrajzok az angol színvilágból*, 1865; *Fajkeletkezés. Az embernek helye a természetben és régisége*, 1864; *Az ősember haladásáról*, 1868.

### **RÓMER FLÓRIS FERENC (Pozsony, 1815. április 12. – Nagyvárad, 1889. március 18.) művészettörténész, régész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1871).**

A Flóris a szerzetesi neve. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a szlovák nyelvben Trencsénben, a magyarban Tatán mélyedte el. 1830-ban a Benedek-rendbe lépett, bölcsészeti doktor lett. A bakonybéli kolostorban együtt tanult Ipolyi

Arnolddal (→Ipolykeszi). 1838-ban közreműködött a Pisky-kódex<sup>155</sup> megjelentetésében. 1839-től a győri gimnáziumban a magyar és latin nyelv, utóbb a természetrajz tanára. 1842-től a győri bölcsészeti tanfolyamon a bencés növendékek természettudományos képzését vezette. 1845-től Pozsonyban a felső iskola természetrajz tanára. Egyik ismert tanítványa József nádor gyermeke volt. Ekkoriban a saját költségén növénykertté változtatta a pozsonyi ligetet és villámhárítót szereltetett fel a koronázási templomra. A szabadságharc alatt kapitányi rangot szerzett. Egyik agitáló írása alapján, amelyet 1848. november 30-án a *Pressburger Zeitung*ban jelentetett meg 1849 novemberében előbb halálra, majd 8 évi börtönre ítélték, ebből közel hat évet le is töltött a josephstadti fegyházban. 1854-ben szabadult, majd több helyen (Kőszeg, Győr) tanított és volt nevelő. Ebben az időben a Bakony és környéke geológiai és természetrajzi viszonyait, régészeti és műemlékeit tanulmányozta. 1861-ben Pestre költözött, kivált a bencések kötelékéből, előbb az MTA kéziratártnoka, 1862-től gimnáziumi igazgató, 1868-ban az egyetemen az archeológia tanára lett. 1869-től az MNM régiségtárának őre. 1877-ben nagyváradi kanonokká nevezték ki. 1861–1868 között Ráth Károllyal együtt szerkesztette a *Győri Történeti és Régészeti Füzeteket*. 1868–1872 között az *Archaeológiai Értesítő*t, 1864–1873 között az *Archaeológiai Közleményeket* szerkesztette. Az ő érdeme volt, hogy az ősrégészek és antropológusok VIII. nemzetközi kongresszusát 1876-ban Budapesten tartották meg. Kiadatlan, saját rajzaival ellátott több kötetes naplója a magyar régészet, művészettörténet és műemlékvédelem igen értékes forrása. A magyar régiségtudomány egyik megalapítója és kiváló művelője volt. Alapító tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak. Nagyrészt az ő igyekezetének az eredménye, hogy Magyarországon elkezdődtek a rendszeres római kori régészeti ásatások. **F. m.:** *Pozsony régészeti műemlékei*, 1856; *A Bakony*, 1860; *Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra*, 1866; *Díszlapok a római könyvtárban őrzött négy Corvin Codexből*, 1871; *A Magyar Nemzeti Múzeum római feliratos emlékei*, 1873; *A régi Pest*, 1873; *Régi falképek Magyarországon*, 1874; *Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie*, 1878.

### **ZSIGMONDY ADOLF (Pozsony, 1816. szeptember 24. – Bécs, 1880. június 23.) orvos, fogász, egyetemi magántanár**

Az elemi iskolát Pozsonyban, Szakolcán (a szlovák nyelv elsajátítása végett) és Komáromban végezte. Itt Jókai Mór szüleinél lakott. Középiskolai tanulmányait Pozsonyban fejezte be, ezt követően három évig a pesti egyetem orvosi karának hallgatója volt. 1837-ben Bécsbe ment, ahol 1840-ben fejezte be egyetemi tanulmányait. 1840–1847 között segédorvosként működött a császárvárosban, 1848-ban a lipótvári fegyház főorvosává nevezték ki. 1856-tól ismét Bécsben praktizált mint a császári és királyi kórház főorvosa. Fogorvosként is jeleskedett, ebből a tárgykörből egyetemi magántanárrá habilitáltak a bécsi egyetemen. Elsők között alkalmazta az éternarkózt a fogászatban Európában. Bevezette a fogszéma keresztjelzését. Tanulmányt írt a fogak érintkezési felszínének kopásáról. Német és magyar nyelvű szaklapokban számos dolgozatot publikált. Két fia közül az idősebb Zsigmondy Emil (Bécs, 1861. augusztus 11. – 1885. augusztus 6.) orvos, híres hegymászó volt, aki az Alpokban vesztette életét. A fiatalabb Zsigmondy Richárd (Bécs, 1865. április 1. – Göttingen, 1929. szeptember 23.) Nobel-díjas (1925) kolloidkémikus volt. **F. m.:** *Synopsis fontium medicorum Hungariae*, 1840; *Die Schweissbarkeit des kalten Goldes und das Plombiren mit Krystallgold*, 1860; *Ueber eine neue galvanische Batterie für Zahnärzte*, 1860; *Die galvanokaustische Operationsmethode*, 1860; *Ausstellungsobjekte des Primararztes Dr. A. Zs. in der Collectivausstellung des österr. Unterrichtsministeriums auf der Weltausstellung Wien*, 1873.

### **HERBICH FERENC (Pozsony, 1821. január 15. – Kolozsvár, 1887. január 15.) geológus, muzeológus.**

Atyja, id. Herbich Ferenc katonaorvos és amatőr flórakutató volt. Állomáshelye gyakran változott, így fia már nem szülővárosában, hanem a bukovinai Czernowitzban, a ma Ukrajnához tartozó Csernyivciben végezte középiskolai tanulmányait. 1840–1841-ben apja kívánságára a bécsi Josefinumban orvosi tudományokat hallgatott, de érdeklődése a bányászat és a geológia felé terelte, ezért 1841–1844 között elvégezte a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémiát. 1845–1854 között Bukovinában bányásztásként szolgált. Szabad idejében Bukovina ásványait tanulmányozta. 1854-től Erdélyben működött, majd 1869-ben a kolozsvári Erdélyi Múzeum segédőre lett. Az 1850-es évek végén hosszabb tanulmányutat tett Németországban és Belgiumban, ahonnan gazdag közettani anyaggal tért haza. Gyarapította és rendezte a múzeum földtani és őslénytani anyagát. 1873-ban a bécsi világkiállításon nagy tetszést aratott az erdélyi eruptív kőzetekből összeállított, 1500 darabot számláló gyűjteményével. Módszeresen vizsgálta Erdély földtani viszonyait, fontos szerepet vállalt a geológiai térképezésében is. Az ő érdeme volt, hogy az 1883. február 3-i mócsi meteorit hullás alkalmával becsapódott testek közül az egyik legnagyobb, kb. 70 kg tömegű darab a múzeum birtokába került. 1875-től a kolozsvári egyetem magántanára volt. **F. m.:** *Beschreibung der bis jetzt bekannten Mineralspecies der Bukovina*, 1859; *Északkeleti Erdély földtani viszonyai* (németül is), 1871; *A Székelyföld földtani és őslénytani leírása* (németül is), 1878; *Paleontológiai tanulmányok az erdélyi érchegység mészkőszirtjeiről* (németül is), 1887.

### **ZSIGMONDY VILMOS (Pozsony, 1821. május 14. – Budapest, 1888. december 21.) bányamérnök, az MTA tagja (1868).**

Zsigmondy Adolf öccse, Zsigmondy Richárd nagybátyja volt. Főiskolai tanulmányait a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1842-ben fejezte be. 1843-ban állami szolgálatba lépett. 1846-ban a Szabadalmazott Osztrák

<sup>155</sup> Egy XV. sz. liturgikus kódex egyetlen megmaradt lapjába kötött számadásfüzet, amelybe Pisky István tihanyi várkapitány (1585–1589 között) a bevételeket és a kiadásokat jegyezte be magyar nyelven. Rómer Flóris erről szóló dolgozata adta az ötletet Fekete István első, *A koppányi aga testamentuma* (1937) c. regényéhez.

Államvasúttársaság bányamérnöke, és ott Szilágy Józseffel (→Zsitvaújfalu) együtt a szabadságharc alatt a resicai vas- és acélművek üzemét teljesen átállították a honvédség felfegyverzéséhez szükséges fegyver- és lőszeranyag gyártására. Ezért Olmütz várában rabságot szenvedett, ahonnan 1850-ben szabadult. 1860-ban a fővárosba költözött, hogy magánmérnöki gyakorlatot folytasson. Nevét elsősorban sikeres artézi és hévíz kútúrásaival tette ismertté. Ezeket „fúróvállalkozói” minőségben végezte. Az első 1865 évben fúrta Harkányban, 1866–1867-ben a margitszigeti, majd a lipiki és alcsúti fúrásokat vezette. 1868-ban kezdte meg a városligeti kút fúrását, melynek további munkálatait 1876-ban unokaöccsének, Zsigmondy Bélának adta át. A közel 10 év alatt elkészült kút 970,58 m mélységű és 74 C°-os termálvizet szolgáltatott. Az 1879-ben befejezett petrozsényi fúrásokkal gazdag kőszéntelepeket tárt fel. Fúrásainak földtani és hidrológiai tanulságairól értékes tanulmányokban számolt be a *Földtani Közönyben*, a *Természettudományi Közönyben* és a *Bányászati és Kohászati Lapokban*. A magyarországi geotermikus (hőenergia nyerését célzó) kutatások úttörője volt. A közéletben is szerepet vállalt. 1875-től élete végéig a selmecbányai kerület képviselője volt szabadelvű párti programmal. 1883-ban főleg az ő fáradozásainak hatására szabályozták a bányanyugdíjakat. 1883-ban a Földtani Társulat alelnökévé választották. 1967-ben az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület tiszteletére Zsigmondy Vilmos emlékérmét alapított. **F. m.:** *Bányatan, kiváló tekintettel a kőszénbányászatra*, 1865; *Tapasztalataim az artézi szökőkutak fúrása körül* (akadémiai székfoglaló), 1871; *A Margit-szigeti artézi szökőkút*, 1873; *A városligeti artézi kút Budapesten*, 1878.

### **BÖCKH GYÖRGY (Pozsony, 1822. június 3. – Pozsony, 1874. január 12.) orvos, reáliskolai tanár, pókkutató.**

A Modorban született, de Pozsonyban praktizáló Böckh János orvosdoktor fia volt. Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, közben egy évig – a magyar nyelv elsajátítása végett – a tatái gimnáziumban is tanult. A bécsi egyetem orvosi karán 1846-ban szerzett orvosdoktori oklevelet és még ugyanebben az évben Pozsony megyei tiszteletbeli főorvos lett. 1849-ben törvényszéki orvossá nevezték ki és ezt a tisztséget 1864-ig betöltötte. De már 1861 novemberében kinevezték a pozsonyi főreál-gimnázium természetrajz- és természettan-tanárává. Emellett a jogakadémián törvényszéki orvostant adott elő. Orvosi és tanári munkája mellett a pókok életét tanulmányozta és ezen a téren nemzetközi hírnévre tett szert. 1873-ban a bécsi viláigiállításon pókgyűjteményével nagy tetszést aratott. A főreáliskola évkönyvében egy növényföldrajzi dolgozatot is közölt.

### **HIRSCHLER IGNÁC (Pozsony<sup>156</sup>, 1823. március 3. – Budapest, 1891. november 11.) orvos, szemész, az MTA levelező tagja.**

Középiskoláit szülővárosában és Pesten végezte, 1840-ben a bécsi orvosi karon szerezte meg orvosi oklevelét. 1840–1847-ben Bécsben szemorvos, Rózsás Antal tanársegéde, 1847–1849-ben Párizsban Louis A. Desmarres asszisztense volt. 1849 végén hazatért, magánorvosi gyakorlatot folytatott. 1851-ben zsidó vallása miatt elutasították egyetemi pályázatát. 1851-től a budapesti Királyi Orvosegyesület titkára, majd alelnöke. 1859-től a Rókus Kórház és a Szegénybeteg Gyermekekórház szemész-főorvosa. Az *Orvosi Hetilap* szemészeti mellékletének a szerkesztője, 1864–1880-ban a folyóirat szerkesztője. A magyarországi zsidó emancipáció egyik előharcosa, a magyar izraeliták pártjának elnöke volt. Az MTA 1869-ben levelező tagjává választotta. A szemészeti műtéttan valamennyi területén jelentőset alkotott. Különösen értékesek hályogműtétei, valamint a kötőhártyalob, a szaruhártya-megbetegedések, valamint a szemészeti daganatok műtéti megoldásai. Vizsgálta az alkohol és egyéb bódító szerek, illetve a dohányzás hatását a látásélességre, a nemi betegségek szemészeti összefüggéseit, továbbá a színvakság és a kancsalság különböző jellegzetességeit. Ő mentette meg a fiatal Munkácsy Mihály szemvilágát, majd hosszabb ideig Arany János kezelőorvosa volt. Utolsó éveiben átmenetileg megvakult, de egy műtétnak köszönhetően részben visszaszerezte látását. Unokaöccse volt Stein Aurél (1862–1943), a világhírű földrajzi utazó, keletkutató, akinek tanulmányait anyagilag is segítette. **F. m.:** *Tapasztalatok a szeszes italokkal, valamint dohányással való visszaélésekről, mint a látompulat okáról* (akadémiai székfoglaló), 1870; *Adat a szaruhártya gyurmájába lerakódott festanyag ismeretéhez*, 1872; *Adatok a látóhártya maradvány kórodai ismertetéséhez*, 1874; *Zur Casuistik der Anaesthesie und Hyperaesthesie der Netzhaut*, 1874.

### **KORNHUBER ANDRÁS GUSZTÁV (Kematen/Ausztria, 1824. augusztus 2. – Bécs, 1905. április 21/25.) orvos, természettudós, egyetemi tanár.**

1850-ben a bécsi egyetemen szerzett orvosi és bölcsészdoktori oklevelet, majd egy évig a bécsi állatorvosi intézet kor-repetitora volt. 1852–1861 között Pozsonyban volt a főreáliskola természetrajz-tanára. 1855-ben tanári oklevelet szerzett és a bécsi politechnikán is tanított botanikát és zoológiát. Pozsonyi működése idején megalapította a Verein für Naturkunde együletet (természetvizsgáló társulatot), szerkesztette annak folyóiratát. 1861-től már csak Bécsben tanított a műegyetemen, a korábban említett tárgyak mellett geológiát is. A dinoszauruszok őslénytanú kutatójaként is ismert, több új fajt fedezett fel (*Carsosaurus marchesetti*, *Hydrosaurus (Pontosaurus) lesinensis*, *Opetiosaurus buccichi*). Pozsony éghajlati viszonyaival is foglalkozott. 1897-től nyugdíjasként ismét Pozsonyban élt, és bár Bécsben hunyt el sírja is Pozsonyban található. **F. m.:** *Beitrag zur Kenntniss der klimatischen Verhältnisse Pressburg's: Mit zwei chromolithographischen Tafeln*, 1858; *Bemerkungen über das Vorkommen der Fische um Pressburg und an einigen anderen Orten Ungerns*, 1863; *Über einen neuen Fossilien Saurier aus Lesina*, 1873; *Carsosaurus marchesettii, ein neuer Fossiler lacertilier aus den Kreideschichten des*

<sup>156</sup> Több forrás helytelenül Stomfát jelöli meg születési helyként.

*Karstes bei Komen, 1893; Opetiosaurus buccichi: Eine neue Fossile eidechse aus der unteren Kreide von Lesina in Dalmatien, 1901.*

**HABERLANDT FRIGYES (Pozsony, 1826. február 21. – Bécs, 1878. május 1/2.) mezőgazdász, szakíró.**

A pozsonyi jogakadémia elvégzése (1845–46) után 1847–1848-ban a magyaróvári gazdasági intézetben tanult, majd 1851-ben ugyanitt tanársegéd, 1853-ban rendes tanár lett: matematikát, geometriát, botanikát, növényélettant adott elő. 1869-ben, amikor az intézmény a magyar közoktatási és vallásügyi minisztérium hatáskörébe került, más osztrák érzelmű tanárokhoz hasonlóan ő is Ausztriába helyeztette át magát. A Görzben felállított selyemhernyó-tenyésztési kísérleti állomás vezetője, majd a bécsi mezőgazdasági főiskola (Hochschule für Bodenkultur) tanára. A selyemhernyó-tenyésztés fellendítését szorgalmazta. Sikeresen küzdött a selyemhernyó betegségei ellen. Ő honosította meg Európában a szója termesztését. Halálát egy súlyos műtét után fellépett szövődmény okozta. **F. m.:** *Die seuchenartige Krankheit der Seidenraupe*, 1866; *Der Seidenspinner des Maulbeerbaumes*, 1871; *Wissenschaftlich-praktische Untersuchungen auf dem Gebiete des Pflanzenbaues I–II.*, 1875–1877.

**AMBRO JÁNOS (Beckó, 1827. március 27. – Pozsony, 1890. május 15.) orvos, a pozsonyi bábaképző igazgatója.**

A pesti egyetem orvosi karán 1852-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1854–1870 között Kisújszálláson praktizált. 1872 augusztusában kinevezték a pozsonyi bábaképző intézet igazgatójává. Ezt a tisztséget haláláig betöltötte. Gyakran publikált az *Orvosi Hetilapban*, a *Gyógyászatban*, a *Jogtudományi Közönyben*, az *Orvosok Munkálataiban* és másutt. **F. m.:** *Irányszemek a magyar állam területén felállítandó bábintézetek szervezésénél*, 1871; *Szülészeti tankönyv szülésznők számára* (szlovákul is), 1874; *Szülészeti jegyzőkönyv*, 1880; *A pozsonyi országos közkórház és a bábaképezde hiányai*, 1880; *Emlékírat a gyámolatlan gyermekek s anyák érdekében*, 1886.

**DANKÓ JÓZSEF KÁROLY (Pozsony, 1829. január 26. – Pozsony, 1895. január 16.) c. püspök, egyháztörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1881).**

Tanulmányait Nagyszombatban, a bécsi Pazmaneumban és Augustineumban végezte. 1857-ben a Pazmaneum tanárává nevezték ki, 1868-tól mint kanonok az esztergomi papnevelő intézet igazgatója volt. 1889-ben pozsonyi prépost, 1890-ben c. pristinai püspök lett. Főleg Olaszországban és Németországban művészettörténeti kutatásokat is folytatott. Széles körű egyháztörténeti munkásságot fejtett ki. Akkoriban a legjelentősebb kat. bibliazakértőnek számított. Gazdag biográfiai arckép- és rézmetszet-gyűjteményt hagyott hátra, amelyet 1895-ben Bécsben elárvereztek. **F. m.:** *Historia revelationis divinae I–III.*, 1867; *Magyar szertartási régiségek*, 1871; *Történelmi, műirodalmi és okmánytári részletek az esztergomi főegyház kincstárából*, 1880; *Magyar egyházi bibliográfiai érdekességek*, 1889; *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae*, 1893.

**KÖNYÖKI JÓZSEF, Ellenbogen (Mocsa, 1829. február 19. – Pozsony, 1900. március 1.) régész, restaurátor, tanár.**

Apja halála után 1833-tól nagyanyjánál lakott Pozsonyban. Itt végezte gimnáziumi tanulmányait, majd 1846-tól Bécsben a műegyetemre járt. 1849-től négy és fél éven át, előbb mint kadét, majd mint tiszt Olaszországban az osztrák hadseregben szolgált és részt vett Velence megszállásában is. 1853-ban lemondott hadnagyi rangjáról. Ezután 15 hónapig Firenzében gr. Tolomeinél nevelősködött. Itt folytatta a Velencében és Padovában megkezdett festészeti tanulmányait és Giovanni Baptista Gori firenzei festő tanítványa lett. Hosszabb ideig tartózkodott Palermóban és Messinában, de családi körülményei hazahívták. 1855–1861 között Nagyszombatban Du Fodon Didier asszony magán nevelőintézetében tanított. 1861 után lett a pozsonyi állami főreáliskola rajztanára és a városi múzeum őre, valamint a Pozsony megyei régészeti társulat előadója. 1875-től a pozsonyi akadémián a régiségtudomány magántanára. Eredeti nevét (Ellenbogen) 1869-ben magyarosította. 1897-ben vonult nyugalomba. A műemlékek országos bizottságának levelező tagja, a műemlékek bécsi központi bizottságának konzervátora, a magyar országos műipari múzeum igazgatótanácsának tagja, az őskori és embertani nemzetközi kongresszus 1880-ban Lisszabonban levelező tagjának választotta. Kormány megbízás alapján számos műemléképületet és műtárgyat restaurált és sok templomot, várat lerajzolt. 26 műlapból álló gyűjteménye, melyeken az esztergomi hercegprímás és a pozsonyi káptalan könyvtárának misekönyveit és incunabulum-rajzait ismerteti nagyon értékes. Az 1862. évi londoni világkiállításon dicséretet nyert rajzaival, az 1873-as bécsi kiállításon kitüntető oklevelet, az 1885-ös budapesti országos kiállításon bronzérmet nyert. **F. m.:** *Sík-alakok mértani és díszítési szabadkézrajzi előkészítésül a szabadkézrajzhoz*, 1864; *Zur Erinnerung an die feierliche Consecration des neue errichteten Hochaltars im restaurirten Sanctuarium des Krönungs-Domes zu Pressburg*, 1867; *Kleiner Wegweiser Pressburgs und seiner Umgebung, mit einer Karte von Pressburg*, 1873; *A színek alkalmazása a női kézimunkáknál*, 1875; *A Pozsony városi régiségtár rövid ismertetése*, 1877; *Magyarország nyugati határának védrendszere*, 1885; *Trencsén vára*, 1887; *A középkori várak különös tekintettel Magyarországra* (sajtó alá rendezte: Nagy Géza), 1905.

**KNAUZ NÁNDOR (Óbuda, 1831. október 12. – Pozsony, 1898. április 26.) történész, kat. pap, az MTA tagja (1873).**

Bölcsészetet Nagyszombatban, teológiát Esztergomban tanult. Előbb a nagyszombati papnevelőben tanár, majd Pozsonyban tanulmányi felügyelő. 1860-tól Esztergomban főegyházmegyei alkönyvtárnok és érseki levéltárnok volt. 1871-ben esztergomi kanonokká, 1878-ban apáttá, 1890-ben c. püspökké nevezték ki, 1895-ben prépost. Nagy Ivánnal együtt szerkesztette 1862-ben a *Magyar Tudományos Értekezőt*, 1863-tól 1869-ig pedig a *Magyar Siont*. Az 1850-es években verseket és elbeszéléseket is írt, később kizárólag történeti kutatással, oklevélkiadással és a történelem segédtudományaival foglalkozott. **F. m.:** *Az országos tanács és országgyűlések története 1445–1452*, 1859; *Az esztergomi főegyháznak okmánytára I–II.*, 1863–1866; *II. Endre szabadságlevelei*, 1869; *A pozsonyi káptalannak kéziratai*, 1870; *Monumenta ecclesiae Strigoniensis I–II.*, 1874–1882; *A pozsonyi prépostság*, 1881; *A Garam melletti Szent-Benedeki apátság I.*, 1890.

### **KELETI KÁROLY (Pozsony, 1833. július 18. – Budapest, 1892. május 29.) statisztikus, közgazdász, az MTA tagja (1875).**

Keleti Gusztáv festőművész és műkritikus bátyja. A gimnáziumot Pesten végezte. A szabadságharcban honvéd tüzér. A szabadságharc után József nádor örökösének alcúti uradalmában több évig gazdasági gyakornok. Budán, majd Szolnokon pénzügyi tisztviselő. Közben befejezte a szabadságharc idején félbeszakadt tanulmányait, az 1850-es évek végén politikai okokból lemondott állásáról, visszatért Pestre, ahol 1865-től Eötvös József *Politikai Hetilapját* is szerkesztette. Ezután a Magyar Földhitelintézet megalakulásakor annak tisztviselője, az intézet tanácsjegyzője. Az 1860-as években folyóiratokban, valamint az MTA általa szerkesztett statisztikai és nemzetgazdasági közleményeiben bank-, vám-, iparügyi és pénzügyi statisztikai tanulmányokat közölt. Az 1870-es népszámlálás során feltárt nehézségeket látva, kezdeményezésére jött létre a hazai statisztika törvényi háttere. A kiegyezés után a földművelési, ipari és kereskedelmi minisztérium statisztikai osztályának vezetője lett. Ebből alakult 1871-ben az Országos Statisztikai Hivatal, melynek megszervezésében jelentős szerepet játszott. Haláláig e hivatal első igazgatója volt. Aktív közreműködője volt a nemzetközi statisztikai kongresszusoknak, az 1869-es hágai kongresszuson Hunfalvy Jánossal (→Nagyszalók) ők képviselték Magyarországot. Az 1872-i szeptérvári kongresszus egyik alelnöke volt. Kezdeményezésére tartották az 1876-i kongresszust Budapesten. Ezután a kongresszusokat helyettesítő állandó bizottság elnöke. A magyar statisztikai felvételek első megtervezője és irányítója. Az 1869-es népszámlálás szervezője és az 1880-as népszámlálásnál az egyéni számláló laprendszer bevezetője. A statisztika tudományos igényű művelésének egyik úttörője Magyarországon. Az első iparstatisztika szervezője. Részt vett az 1860-as években az Országos Iparegyesület új életre keltésében, 1867-ben történt megalakulásakor annak egyik igazgatója, később több ízben elnöke volt. Az MTA 1868-ban levelező, 1875-ben rendes, 1890-ben igazgató tagjává választotta. A 2010-ben létrejött Óbudai Egyetem Gazdasági Kara az ő nevét viseli. **F. m.:** *A magyar mezőgazdaság*, 1867; *A statisztika hivatalos és tudományos művelése*, 1868; *Hazánk és népe*, 1871; *Magyarország statisztikája*, 1874; *A gyakorlati statisztika kézikönyve*, 1875; *Visszapillantás közigazdaságunk egy negyedszázadára*, 1876; *Nemzetiségi viszonyok Magyarországon az 1880. évi népszámlálás alapján*, 1881; *Zur Statistik der Hypothekarschulden in Ungarn*, 1885; *Ungarn im Weltverkehr*, 1885; *Magyarország közigazdasági és közművelődési állapota 1885-ben*, 1886; *Magyarország népességének élelmezési statisztikája phisiológiai alapon*, 1887.

### **KELETI<sup>157</sup> GUSZTÁV (Pozsony, 1834. december 13. – Budapest, 1902. szeptember 2.) festő, grafikus, művészeti író, az MTA levelező tagja (1874).**

Keleti Károly öccse. Képzőművészi adottságait feltehetően édesapjától, Klette Károly (1793–1874) József nádor udvari festőjétől és rajzmestertől örökölte. Pesten és Bécsben jogot hallgatott az egyetemen, végül tanulmányait félbehagyta és Münchenben, majd Bécsben festeni tanult. Nagy szerepe volt a Képzőművészeti Társulat megalakításában. 1867-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1871-ben Eötvös József közoktatási miniszter megbízásából megszervezte az Országos Magyar Királyi Mintarajz-tanodát és Rajztanárképezdét, amelynek első igazgatója volt. Romantikus tájképei közül legjelentősebbek *A száműzött parkja* és *Kilátás a Normafától* c. művei. Szigorú, akadémikus szellemű műkritikai tevékenysége szemben állt az újabb művészi törekvésekkel. Az ő bírálata miatt vonult vissza egy ideig Szinyei Merse a művészeti életből és hagyta abba a rendszeres festést. Munkácsy Mihályról is kritikusan vélekedett. Művei az MNG és a Történeti Múzeum tulajdonában vannak. **F. m.:** *A közképtárak, mint művelési tényezők*, 1870; *Idősb Markó Károly*, 1871, 1897; *A képzőművészeti oktatás külföldön és feladatai hazánkban*, 1871; *A magyar királyi mintarajz-tanoda és rajztanárképezde célja, szervezete és tantervének rövid vázlata*, 1879; *Művészeti dolgozatok* (művészeti kritikáinak egy része), 1910.

### **LŐRI EDE (Pozsony, 1835 – Budapest, 1915 k.) gégeorvos.**

A bécsi egyetemen tanult, de Pesten telepedett le, mint az első gégeorvos. Művei a Korányi-féle *Belgyógyászati Kézikönyvben* megjelent *Gégegyógyászaton* és számos tanulmányán kívül: *A garat, gége és légcső elváltozásai az emberi test különféle betegségeinél* (1885, németül is).

### **EHRENREICH LAJOS (Pozsony, 1837. június 19. – Szirák, 1901. február 19.) orvos.**

Orvosi oklevelét Bécsben szerezte 1865-ben. 1866-os hadjárat idején a pozsonyi katonai kórházban civilorvosként szolgált. Később a Nógrád megyei Szirákon lett járási orvos, majd megválasztották a megye tiszteletbeli főorvosának. Orvosi dolgozatai magyar és német szaklapokban jelentek meg. 1890-ben kiadott *A malária betegségek, különös tekintettel Magyarországra* c. könyvét a Magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlése 100 arannyal jutalmazta.

<sup>157</sup> Amikor a család magyar nemességet kapott, felvette a Komjátszegi Kelety Gusztáv nevet.

### **MURMANN ÁGOSTON (Pozsony, 1837 – Buda, 1872. október 22.) csillagász.**

A bécsi Műegyetemet elvégezve az ottani Fizikai Intézetben, az Egyetemi Csillagvizsgálóban, majd a prágai Károly Egyetemen asszisztens, 1871-ben az akkor alapított Meteorológiai és Földdelejtességi Magyar Királyi Központi Intézet adjunktusa. Schenzl Guido (1832–1890) osztrák meteorológus, geofizikus igazgatása idején ő volt az Intézet első kinevezett észlelője. Igen pontos bolygó és kisbolygó pályaszámításokat és földmágneses méréseket is végzett Budán. Mindössze 35 évet élt, a pesti kolera-járvány áldozata lett. **F. m.:** *Az Europa bolygó elemei*, 1871; *Az 1861. nagy üstökös pályájának meghatározása*, 1873;

### **PONORI THEWREWK EMIL (Pozsony, 1838. február 10. – Budapest, 1917. február 24.) klasszika-filológus, műfordító, egyetemi tanár, az MTA tagja (1884).**

Ponori Thewrewk József fia, Ponori Thewrewk Árpád és Török Aurél bátyja, Ponori Thewrewk István (1863–?) író édesapja. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban kezdte és Pesten, a piarista gimnáziumban fejezte be. 1857-től Pesten, Grazban és Bécsben magyart, görög és latin nyelvet, valamint összehasonlító nyelvészetet hallgatott az egyetemen. A bölcsészdoktori oklevél megszerzését követően Budán gimnáziumi tanár, 1874-től a budapesti egyetemen a klasszika-filológia rendkívüli, 1877–1911-ben nyilvános rendes tanára, 1899–1900-ban az egyetem rektora. 1874-ben megalapította a Philológiai Társaságot, amelynek elnöke lett. Ő szerkesztette a Társaság lapját, az *Egyetemes Philológiai Közönyt*. A Kisfaludy (1885) és több külföldi tudományos társaság tagja. Ábel Jenővel (1858–1889) együtt ő a modern magyar klasszika-filológia megalapítója. Jelentős munkát végzett a görög és latin remekírók fordítási gyűjteményének kiadásával is. Zenetudományi munkásságot is folytatott. Ő rendezte sajtó alá és látta el bevezetővel József főherceg *Cigány nyelvtan* c. művét. **F. m.:** *A hang mint műanyag*, 1866; *Római és görög pénzsámítás*, 1868; *A nyelvészet mint természettudomány*, 1869; *A nyelv optikája*, 1870; *A helyes magyarság elvei*, 1873; *Egyetemünk külső története*, 1900.

### **DOBROVITS KÁROLY (Pozsony, 1838. december 4. – Selmezbánya, 1873. június 24.) bányakerületi vegyelemző.**

Dobrovits Mihály pozsonyi városi főbíró fia, Dobrovits Mátyás kórházi főorvos bátyja. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1859–1860-ban a selmezbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatója. 1861-ben császári és királyi bányagyakornokká nevezték ki és a zsarnócai fémkohóhoz osztották be. 1871-ben királyi vegyelemzőnek nevezték ki Selmezbányára, de 35 évesen meghalt. Bányászati és geológiai témájú cikkeket publikált a korabeli szaklapokban. Legismertebb dolgozata a *Bányászati és Kohászati Lapokban* jelent meg 1870-ben *A tűzi arany-ezüst kémle pontossága fölötti kísérletekről* címmel.

### **LÁNG GUSZTÁV, Lang (Pozsony, 1838. december 15. – Pozsony, 1869. február 5.) orvos, akadémiai tanár.**

Id. Láng Gusztáv (1803–1878) pozsonyi gyakorló orvos fia. Orvosi diplomáját a pesti egyetemen szerezte meg és annak élettani tanszékén tanársegéd, 1865-ben a kórszövettan magántanára, 1867-től a kolozsvári orvosi akadémia tanára. Több hazai és külföldi tudós társaság tagja volt. Cikkei főleg orvosi vonatkozásúak, de állattannal is foglalkozott. Tüdőbajban hunyt el. **F. m.:** *A pontyfélék, Cyprinoidei hallásszerve, fő tekintettel az abban előforduló idegvégkészülékekre* (Természettudományi Közölny), 1863–1864; *Az úgynevezett féreggumók, Wurm-Knoten helyes magyarázata* (Gyógyászat), 1864.

### **THALY KÁLMÁN (Csép, 1839. január 3. – Zablát, 1909. szeptember 26.) politikus, történész, költő, az MTA tagja (1880).**

A gimnáziumot Pozsonyban kezdte és Pápán fejezte be. A ref. teológiára iratkozott, majd jogot és bölcsészetet végzett a pesti egyetemen 1860-ban. Oklevele megszerzése után a *Pesti Napló* munkatársa, 1864–1868 közt a pesti ref. főgimnázium irodalomtanára volt, 1869-ben honvédelmi minisztériumi osztálytanácsos lett. 1875-től Pozsonyban történelmi tanulmányainak élt. 1878-tól Ferencváros (Pest), 1881-től Debrecen országgyűlési képviselője, a függetlenségi párt másodelnöke. A Magyar Történelmi Társulat egyik létrehozója, első titkára (1875-ig), 1889-től alelnöke, a *Századok* első szerkesztője (1867–1875). 1904-től az MTA Bölcséleti, Társadalmi és Történelmi tudományok osztályának elnöke. Kiterjedt irodalmi működése során főleg a Rákóczi-korral foglalkozott, amelyről romantikus-nacionalista, ugyanakkor erősen arisztokratikus-nemesi szellemű képet alkotott. Sok forrásadatot hozott napvilágra, de kellő kritika nélkül. Az általa közölt kuruc versek egy részét maga költötte és korabeli alkotásként mutatta be. Riedl Frigyes (→Ladomér) és Tolnai Vilmos egymástól függetlenül mutatta ki, hogy ezek hamisítványok. Az ő indítványára határozta el a képviselőház, hogy az ezredév emlékére az ország hét pontján emlékművet állíttat, és ezek kijelölésével és felállításával, mint kormánybiztost őt bízták meg. A millennium alkalmából a kolozsvári egyetem díszdoktorrá avatta. Kitaró munkásságának és agitációjának eredménye Thököly Imre II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai<sup>158</sup> hamvainak hazahozatala. Politikai pályafutását függetlenségi jelszavak mögött nemegyszer tényleges opportunizmus jellemezte. Kiadta Thököly naplóit és leveleskönyveit, Rákóczi emlékiratait (fordítás Ráth Károllyal: Pest, 1861 és még számos kiadás), Batthyány Ádám gróf levelezését (Történelmi Tár, 1887); az *Archivum Rákóczián* c. 10 kötetes iratgyűjteményt (Bp., 1873–1889); Esterházy Antal tábori könyvét (1901); De Saussure Cézár törökországi leveleit

<sup>158</sup> Bercsényi Miklós, Csáky Krisztina, Esterházy Antal, Sibrik Miklós stb.



(1909) stb. Éveken át elnöke volt a pozsonyi Toldy Körnek. Az MTA 1864-ben levelező, 1880-ban rendes, 1907-ben tiszteleti tagjává választotta. Pozsonyban temették el. **F. m.:** *Történelmi kalászkok 1603–1711*, 1862; *Régi magyar vitézi énekek I – II.*, 1864; *Bottyán János*, 1865; *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez I – II.*, 1872; *Ocskay László*, 1880 (az MTA nagyjutalmát kapta 1908-ban); *II. Rákóczi Ferenc ifjúsága*, 1881; *A székesi gr. Bercsényi-család I – III.*, 1885–1892; *Ro-dostó és a bujdosók sírjai*, 1889; *Rákóczi-émlékek Törökországban*, 1893.

**GESELL SÁNDOR (Pozsony, 1839. május 8. – Besztercebánya, 1919. november 24.) geológus, bányamérnök, főbányatanácsos.**

Szülővárosában az ev. líceumban kezdte és a főreáliskolában fejezte be középiskolai tanulmányait. 1858–1862-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián tanult és szerzett bányamérnöki oklevelet. 1862–1864-ben Kolozsvárott a bánya- és jószágigazgatóság alkalmazottjaként a kudzsi és sebeshelyi vasgyárnál dolgozott. 1864–1866-ban a bécsi egyetem geológiai intézetében mélyítette el ismereteit. Csehországban és Poroszországban is járt az ottani vaskohók tanulmányozása céljából. Ezután a govasdai vasgyárhoz került mint bányatiszt-jelölt, de egyben a gyalári vasbányák és a zsilvölgyi kőszénkutatások vezetésével is megbízták. 1867 nyarán részt vett a bécsi geológusokkal Tokaj, Nyíregyháza és Dorog környékének földtani fölvételében. 1868-ban kidolgozta a Vajdahunyadon építendő nagyszabású vasgyár tervezetét. 1871-ben bányageológussá nevezték ki a máramarosi és nagybányai bányagazgatóságok kerületébe. Itt készítette 1873-ban a máramarosi kincstári bányászat bányageológiai térképét (mely kézirat maradt) az akkori bécsi világkiállításra. 1879-ben bányatanácsosi címet kapott, 1880–1883-ban a selmecbányai bányakerület bányageológusa volt. 1883-ban a budapesti Királyi Földtani Intézet bánya főgeológusa lett. **F. m.:** *A vörösvágás-dubniki opálbányák földtani viszonyai*, 1876; *A selmeci bányavidék érc-telér vonulatai. Részletes geológiai térkép*, 1882; *A körmöci ércbányaterület bányageológiai fölvétele 1885–88-ban*, 1886–1889; *Kapnikbánya bányageológiai viszonyai*, 1893.

**PONORI THEWREWK ÁRPÁD (Pozsony, 1839. december 30. – Budapest, 1903. november 4.) irodalomtörténész, kritikus.**

Ponori Thewrewk József fia, Ponori Thewrewk Emil öccse, Török Aurél bátyja. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban kezdte, de Pesten, a piarista főgimnáziumban fejezte be. A pesti egyetemen klasszika-filológiát hallgatott. 1860-ban szerzett tanári oklevelet, majd nevelősködött egy magánintézetben. 1862–1869 között az eperjesi kat. főgimnáziumban, 1869–1872-ben a pozsonyi, 1872-től a budapesti II. kerületi gimnáziumban, 1889-től a II. kerületi főreáliskolában tanított. Több-ször járt hosszabb külföldi tanulmányúton (Olaszo.: 1874; Németo.: 1877–1878). Berlinben megtalálta II. Lajos magyar király legrégibb, nürnbergi arcképét. Elsősorban a görög drámával, valamint Petőfi Sándor költészetével foglalkozott. Írt irodalom-történeti, nyelvészeti tanulmányokat, középiskolai tankönyveket és humoros műveket is. Több cikkben is felhívta a figyelmet a dohányzás ártalmaira. **F. m.:** *Latin nemi szabályok magyar versekben*, 1864; *A görög színpad gépei*, 1875; *Faludi Ferenc mezőnyei*, 1875; *A magyar zene rhythmusa*, 1881; *Petőfi-é vagy Arany*, 1881; *Petőfi*, 1900.

**KECSKÉS SÁNDOR (Pozsony, 1840. augusztus 31. – ? 1900 után) vízmérnök.**

1863-ban a tiszaujlak-gyomai hajózási csatorna terveinek kidolgozásánál, 1864-ben pedig a gödöllői uradalom határ-fölmérési és tagosítási munkálatainál működött, 1866-ban Pozsony megyében szintén földméréssel foglalkozott. 1867-ben királyi segédmérnök-ként nevezték ki és a dévény-gönyői Duna-szakasz szabályozásával bízták meg. 1871-ben miniszteri segédmérnök-ként, majd 1875-ben királyi mérnök-ként, végül 1880-ban királyi főmérnök-ként nevezték ki és e minőségében a Margit-rakodópart kiépítésénél, majd a Vaskapu-szabályozásánál működött. 1885-ben a Pozsonyban létesített művezetőség irányítá-sával és a szabályozások közvetlen vezetésével bízták meg. Miután a felső-dunai szabályozási munkálatokat befejezte, 1897-ben a miniszteri osztálytanácsosi címet kapta meg és a Szeged mellett végzendő tiszai kotrá-sok irányítását bízták rá. Mint a Temes vidéki mérnök- és építész-egylet titkára, az egyesület közlönyét szerkesztette Temesvárott 1880–1882 között.

**BETTELHEIM KÁROLY, Karl (Pozsony, 1840. szeptember 28. – Bécs, 1895. július 27.) orvos, szak-író.**

A bécsi egyetemen 1866-ban szerzett orvosdoktori oklevelet és J. R. Oppolzer (1808–1871) tanársegéde lett. 1873-ban belgyógyászatból magántanárrá habilitálták a bécsi egyetemen. A bécsi Poliklinika belgyógyász főorvosaként tevékeny-kedett, emellett 1870–1878 között a *Medizinisch-Chirurgische Rundschau* szerkesztője volt. Tudományos kutatásai a szív- és a keringési rendszer működésére irányultak. **F. m.:** *Über beregliche Körperchen im Blute: Über einen Fall von Phosphorvergiftung*, 1868; *Die sichtbare Pulsation der Arteria Brachialis*, 1878; *Die Bandwürmer beim Menschen*, 1879; *Entstehung des zweiten Tones in der Carotis*, 1883.

**ZICHY JÓZSEF (Pozsony, 1841. november 13. – Vedród, 1924. november 11. vagy 1926. június 14.) miniszter, főispán, földrajzi utazó.**

Zichy Ferenc (Pozsony, 1811. január 24. – Káloz, 1900. július 17.) politikus, diplomata fia, Zichy Ágost (Penzing/Ausztria, 1852. június 14. – Bécs, 1925. október 4.) utazó bátyja. Bécsben végezte jogi tanulmányait. Ezután előbb a királyi Kúriánál működött, 1867-től 1869-ig földművelésügyi, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumi tiszteletbeli osztály-tanácsos, 1868–1870 és 1872–1875 között országgyűlési képviselő. 1870-től az első fiumei kormányzó, majd 1872. decem-ber 5. és 1874. március 21. között földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, valamint részben egyidejűleg (1875. március 2-

ig) közmunka- és közlekedésügyi miniszter a Szilágyi- és Bittó-kormányban. 1889–1893-ban Pozsony vármegye és város, 1891–1893-ban ideiglenes minőségben Trencsén vármegye főispánja is. Tisztéről az egyházpolitikai törvényjavaslatok ellenzése miatt lemondott. Főrendiházi tag; miniszterségét, ill. főispánságát követően távol tartotta magát az aktív közszerepléstől. Nagy utazásokat tett Európában, Ázsiában és Amerikában, legjelentősebb útja Ágost öccsével 1875–1877-ben Ázsiába vezetett. Megfordultak Kínában, Holland Kelet-Indiában, Sziámban, Japánban, majd a Góbi-sivatagon és Szibérián át tértek vissza Magyarországra. Erről az utazásról Zichy Ágost több tanulmányban számolt be, sőt erről tartotta akadémiai székfoglalóját is. Csak a múlt sz. hatvanas éveiben (1965 táján) bukkantak Zichy József *Naplójára*, amely az utazás során rögzített feljegyzéseket tartalmazza. A magyar nyelvű kézirat a család hagyatékából került a pozsonyi Szlovák Nemzeti Levéltárba. Ezt a Nyitrán élő Katarína Potoková szerkesztő fordította szlovákra, majd egy utószóval kiegészítve 2006-ban adták ki. Az eredeti szöveg egyelőre nem jelent meg nyomtatásban.

**FÉSÜS GYÖRGY (Pest, 1841. május 28. – Pozsony, 1914. december 7.) jogász, szakíró, akadémiai tanár.**

Tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte. 1863-ban a Helytartótanács gyakornoka, 1865-ben tanársegéd, 1867-től rendkívüli, majd rendes tanár a kassai, 1873-tól a pozsonyi jogakadémia (egyetemes és magyar jogtörténet, egyházjog tanára), 1899-től az akadémia igazgatója volt. A szakirodalmon kívül szépirodalommal és ifjúsági irodalommal is foglalkozott. **F. m.:** *Magyar pénzügyi törvényisme*, 1870; *Magyar közigazgatási jog*, 1870; *Számviteltani vezérfonal*, 1871 (2. kiadás: 1887); *Magyar alkotmány és jogtörténelem*, 1874 (2. kiadás: 1888).

**TÖRÖK AURÉL, Ponori Thewrewk (Pozsony, 1842. február 13. – Genf, 1912. szeptember 1.) orvos, antropológus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1892).**

Ponori Thewrewk József fia, Ponori Thewrewk Emil és Ponori Thewrewk Árpád öccse, Ponori Thewrewk Aurél (1921. május 2. – 2014. október 8.) csillagász nagyapja. Bécsben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1867–1869-ben a pesti egyetem élettani tanszékén tanársegéd, 1869-től a kolozsvári orvos-sebészeti akadémián az elméleti orvostan tanára, majd annak egyetemmé alakulása után, ugyanott 1872–1881 között egyetemi tanár (élettan). 1880-ban Pierre-Paul Broca (1828–1880) jeles francia antropológus párizsi intézetében töltött néhány hónapot. 1881–1912 között a budapesti egyetem bölcsészeti karán felállított embertani tanszék tanára, a budapesti embertani intézet és múzeum megalapítója. Idegen nyelveken (főleg németül) megjelent nagyszámú tudományos dolgozata, valamint az általa szerkesztett koponyamérő (craniometer) révén neve külföldön is jól ismert. A darwinizmus korai híve. A magyarországi tudományos embertan megalapozója. 1883-ban átvette az MNM által felajánlott koponyagyűjteményt. Ugyanebben az évben kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, rendelje el a földmunkák során előkerült csontok bejelentését az Antropológiai Múzeumnak. Ezt a Fővárosi Tanács még abban az évben engedélyezte. Antropológiai méréseket végzett tudományos működésének időszakában kihantolt történelmi személyek (II. Rákóczi Ferenc, Thököly Imre, III. Béla) csontvázáin, foglalkozott a honfoglaló magyarság embertani jellemzőivel. Az első egyike, aki biometrikai módszert és valószínűség-számítást az antropológiában alkalmazta. 1889-ben az *Archiv für Anthropologie* hasábjain elindított egy tanulmányorozatot (végső terjedelme kb. 700 oldal), amely egyetlen ájrnó koponyával foglalkozott (a minta gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai expedíciójából származott). A genfi antropológiai kongresszus nyitónapja előtt hunyt el. **F. m.:** *Az izomidegek végződése*, 1866; *Dolgozatok a kolozsvári n. k. tud. egyet. élet-szövettani intézetéből*, 1876; *Anthropológiai füzetek*, 1881; *Über ein Universal-Kraniometer*, 1888; *Adatok az Árpádok testereklýéi búvárzatához*, 1894; *Jelentés III. Béla magyar király és neje testereklýéiról*, 1894; *Adatok az emberszabású lények koponya átalakulásához*, 1894; *A Lombroso-féle bűnügyi embertan alapeszméjéről*, 1906.

**KASSOWITZ MIKSA (Max) (Pozsony, 1842. augusztus 14. – Bécs, 1913. június 23.) gyermekorvos, egyetemi tanár.**

Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, az orvosi egyetemet 1858–1863 között Bécsben végezte el. 1863-ban Leopold Maxmilian Politzer (1814–1888) egyetemi tanár asszisztense, majd 1881-től utóda lett a bécsi I. nyilvános gyermek-kórházban. 1886-ban a gyermekbetegségek magántanára, 1891-től professzora volt az egyetemen. 1876 feleségül vette Emelie Rosenthalt (1854–1938), aki később Julie Emelie Kassowitz néven ismert osztrák nőmozgalmi aktivista és közíró lett. **F. m.:** *Die Verebung der Syphilis*, 1876; *Die normale Ossification und die Erkrankungen des Knochensystems bei Rhachitis und hereditärer Syphilis I–III.*, 1881, 1882, 1885; *Die Symptome der Rhachitis auf anatomischer Grundlage bearbeitet*, 1886; *Vorlesungen über Kinderkrankheiten im Alter der Zahnung*, 1892.

**STAUB MÓRIC (Pozsony, 1842. szeptember 18. – Budapest, 1914. április 14.) paleobotanikus, pedagógus, az MTA levelező tagja (1898).**

Pályáját 1858-ban tanítóként kezdte, közben a pesti, 1869–1870-ben a berlini és bonni egyetemen tanult és 1868-ban Pesten természetrajz szakos tanári oklevelet szerzett. 1867-től a budai reáliskola, 1874-től haláláig a gyakorló gimnázium tanára volt. Érdeklődése elsősorban a paleobotanikára irányult. Először Fiume környékének flóráját kutatta. A fitofenológiai tanulmányok (1871–1900) közben áttért a paleontológiára és a tudományos paleofitológia magyarországi megalapítójává vált. Sok magyarországi fosszilis lelőhely növényi adatait dolgozta fel. Egyik szorgalmazója volt a tanszermúzeum felállításának. 1899-től a múzeum igazgatója. A Magyarhoni Földtani Társulat tagja, 1886–1899-ben titkára és a *Földtani Közlöny* szerkesztője volt. Részt vett a Földrajzi Társulat Balaton-kutatásában is és a fővárosi turistamozgalom megalapításában. **F. m.:** *Phytophenológiai tanulmányok*, 1875–1876; *Néhány szó a Mecsek-hegység harmadkori tájképeiről*, 1878; *A Fruska Go-*

*ra aquitaniai flórája*, 1881; *Magyarország phenológiai térképe*, 1884; *A Zsil-völgy aquitaniai flórája*, 1884–1887; *A gánóczi mésztufa lerakódás flórája*, 1893; *A biológiai tudományok és módszerük történeti fejlődése*, 1894; *A Cinnamomum-nem története*, 1905; *A Balaton-vidéki növényfenológiai megfigyelések eredményei*, 1906.

**ORTVAY TIVADAR, Orthmayer (Németcsiklova, 1843. november 19. – Budapest, 1916. július 8.) r. k. pap, történész, földrajztudós, régész, akadémiai tanár, az MTA tagja (1905).**

Középiskolai és teológiai tanulmányait Temesvárott végezte. Előbb több helyen (Kikinda, Nématoravica, Németcsiklova, Fehértemplom) lelkész, majd a lugosi gimnázium tanára. Közben egyetemi magántanári képesítést is nyert. 1873-tól az MNM régiségtárának segédőre, 1875-ben a pozsonyi jogakadémia magyar és történelem szakos tanára, 1892-ben pápai kamarás, 1900-ban csanádi apát lett. Ezzel párhuzamosan 1894–1900 között a pozsonyi orsolyiták tanítóképzőjének igazgatója volt. Történészként eredeti, újszerű megközelítéssel, terepszemlék és levéltári kutatások alapján behatóan vizsgálta a Kárpát-medence történeti vízrajzát és középkori egyházi földrajzát. Jelentős munkásságot fejtett ki Pozsony és Temes vármegyék történeti és természetrajzi leírásában, emellett monografikusan feldolgozta II. Lajos felesége és özvegye, Habsburg Mária életét. Régészeti kutatásai során az őskori kőeszközök tipologizálása mellett kísérletet tett az ókori pannóniai úthálózat feltérképezésére, a moesiai Margum és a daciai Tibiscum lokalizálására. A kutatásai háttéréül szolgáló terepmunkák során számos topográfiai felvételt, térképvázlatot készített Magyarország vízrajzáról és régészeti lelőhelyeiről. Írt politikai és közjogi publicisztikákat, emlékbeszédeket, úti beszámolókat és vadászati cikkeket is. 1871 és 1874 között szerkesztette a *Történelmi Adattár Csanád-egyházmegye Hajdana és Jelenéhez* című folyóiratot, 1875–1876-ban az *Archaeologiai Értesítő* segédszerkesztője, 1901–1906-ban a *Pozsonyi Természettudományi és Orvosegylet Közönyének* társ-szerkesztője volt. Közel száz történelmi, régészeti és földrajzi szócikket írt az *Egyetemes magyar encyclopaedia* számára. Legjelentősebb munkája a Pozsony történetét feldolgozó négykötetes monográfiája. Pozsonyban, az András temetőben helyezték örök nyugalomra édesanyja mellett. **F. m.:** *A magyarországi Duna-szigetek földirati csoportosodása és képződésük tényezői*, 1880; *Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig I – II.*, 1882; *Száz év egy hazai főiskola életéből: A pozsonyi kir. akadémiának 1784-től 1884-ig való fennállása alkalmából*, 1884; *Összehasonlító vizsgálatok a hazai és észak-európai prehistorikus kőeszközök eredete és régisége körül I – II.*, 1885; *Magyarország egyházi földleírása a XIV. sz. elején I – III.*, 1891–1892; *Pozsony város története I – IV.*, 1892–1913; *Temes vármegye és Temesvár város története I–IV.*, 1896–1914; *Pozsony város utcái és terei*, 1905; *Mária, II. Lajos magyar király neje*, 1914.

**VUTKOVICH SÁNDOR, id., Veszprém, 1845. szeptember 12. – Pozsony, 1905. január 13.) bölcséleti doktor, jogakadémiai tanár, irodalomtörténész, szerkesztő.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1868-ban latin–görög–német szakos tanári oklevelet szerzett a pesti egyetemen és a pécsi ciszterci főgimnáziumban kezdett tanítani. 1870–1876-ban a pozsonyi r. k. főgimnázium, 1876-tól haláláig a pozsonyi jogakadémia bölcsészeti karának a tanára volt. 1874-ben egyik alapítója, majd elnöke volt a pozsonyi Toldy-körnek. Zichy Józseffel létrehozta a pozsonyi magyar színpártoló egyesületet. Mint Szinyei József megjegyezte: „Pozsonyi működése alatt rendkívül sokat tett a város magyarosodásáért és a magyar színészet állandósítása körül.” Pávai Vajna Gáborral közösen indították el a *Nyugatmagyarországi Híradó* c. politikai napilapot, amelynek az első főszerkesztője is volt. Fia, ifj. Vutkovich Sándor jogtudós ugyancsak a pozsonyi jogakadémia tanára volt. **F. m.:** *Goethe mint drámaíró*, 1870; *Magyar Írók Albuma. Élet- és jellemrajzok.*, 1873; *Töredékek Petőfi Sándor életéből*, 1883; *Báró Jósika Miklós*, 1883; *Magyar talánságok*, 1899; *Magyarosán*, 1900; *Petőfi Zoltán*, 1904; *Nyelvészeti dolgok*, 1904.

**BATKA JÁNOS (Pozsony, 1845. október 4. – Pozsony, 1917. december 2.) levéltáros, esztéta, zenei író.**

Édesapja Batka Nepomuki János (Javornik, Szilézia, 1795. június 1. – Pozsony, 1874. augusztus 18.) orgonista és zeneszerző, aki 1843-tól élt Pozsonyban és jobbára egyházi műveket komponált. Fia Pozsonyban végezte középiskolai tanulmányait, majd a jogakadémián szerzett oklevelet. 1864–1879 között városi tisztviselő, 1879–1917 között városi levéltáros volt. 1869-től haláláig a *Pressburger Zeitung* zenekritikusa volt. Pozsony zenei életének egyik meghatározó személyisége volt, korra legkiválóbb zeneszerzőivel (Liszt Ferenc, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Dohnányi Ernő, Richard Wagner, Johannes Brahms, Rimszkij-Korszakov, Pjotr Iljics Csajkovszkij és mások) levelezett. A Pougin-féle *Biographie universelle des Musiciens* 2. pót-kötete (Párizs, 1878–1880) számára ő írta meg a magyar zenészek életrajzeit. Levéltárosi tevékenysége is értékes. Fontos helytörténeti munkákat fordított német nyelvre, majd közreműködött Ortvy Tivadarnak a Pozsony város történetével kapcsolatos munkájában. **F. m.:** *Franz X. Messerschmiedts Leben und Wirken*, 1885; *Életrajzi vázlat a Hummel-emlékszobor leplezéséhez*, 1887; *Pressburger Musikleben in alter Zeit*, 1898; *Liszt Ferenc és Du Mont Henry*, 1910–1911; *Die Cecilienfäste des Pressburger Kirchenmusikvereins zu St. Martin*, 1912.

**BÄUMLER JÁNOS ANDRÁS (Pozsony, 1847. február 21/22. – Pozsony, 1926. február 4.) botanikus.**

Szülővárosában végezte iskolai tanulmányait, de a gimnáziumot nem fejezte be. Hentesmesternek tanult ki és 1872–1901 között saját hentesüzletét vezette. Önerejéből sajátította el botanikai ismereteit. Pozsony környékének virágatlan növényeit, különösen gombáit tanulmányozta. 1649 gombafajt sorolt fel, melyek közül mintegy 70-et újként írt le. Külföldi mikológusok is küldtek neki meghatározás céljából gombafajokat és ezek alapján egész térségek gombafloáját leírta. Több mint 9000 tételtől álló herbáriumgyűjteményét 1903-ban átadta az MNM-nek. Számos gombafajt és magasabb rendű nö-

vényműről nevezték el. 2004-ben felújították azt a kis területet, amelyet róla neveztek el a pozsonyi Hegyi parkban. **F. m.:** *Die Moosflora von Pressburg in Ungarn*, 1884; *Fungi Schemnitzenses I–III.*, 1888–1891; *Ruscus Hypoglossum in der Flora Posoniensis*, 1918.

**HELMÁR ÁGOST (Pozsony, 1847. szeptember 3. – Pozsony, 1912. március 5.) gimnáziumi tanár, történész.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, a r. k. főgimnáziumban, egyetemi tanulmányait 1867–1869 között Bécsben, a történelmi szemináriumban végezte. 1869–1870-ben segédtanár volt a pozsonyi r. k. főgimnáziumban, 1870–1872 között a losonci állami gimnáziumban történelmet és földrajzot oktatott. 1872–1895 között ismét a pozsonyi r. k. főgimnázium tanára volt. 1895-től haláláig a pozsonyi állami főreáliskola tanára volt. Történelmi térképeket szerkesztett, történelemtankönyveket írt. **F. m.:** *Bonfinius műve kútfőinek kimutatása*, 1873; *A magyar zsidótörvények az Árpád-korszakban*, 1879; *A magyar millenarium. Visszapillantás Magyarországra 1000 éves történetére* (németül is), 1884.

**INKEY BÉLA (Pozsony, 1847. december 1. – Szombathely, 1921. augusztus 31.) geológus, az MTA levelező tagja (1887).**

Középiskolai tanulmányait a kalsburgi jezsuita gimnáziumban végezte 1859–1867-ben. Ezt követően két évig jogot hallgatott a pesti egyetemen, 1870-ben Pozsonyban tette le a bírói vizsgáját. Rövid ideig a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban segédfogalmazóként dolgozott, ahol a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémia ügyeivel foglalkozott. A jogi pálya helyett azonban inkább a földtudományokat választotta, és 1871-től a freiburgi bányászati akadémia hallgatója volt, ahol többek között a korábban Magyarországon és Erdélyben is érteletantani kutatásokat végző Bernhard von Cotta előadásaira járhatott. 1874-ben megszerezte bányamérnöki oklevelét, s még abban az évben a Magyar Királyi Földtani Intézet térképező geológusa lett. A Magyar Természettudományi Társulat felkérésére 1878–1880-ban az Erdélyi-érchegység, főként a nagyági érclelőhely bányageológiai, geológiai viszonyait tárta fel. 1880 végén Hantken Miksa (→Jablonka) társaságában a zágrábi földrengést követően végzett a helyszínen vizsgálatokat. 1882–1883-ban a Déli-Kárpátokban folytatott földtani térképezési munkálatokat. 1885-ben Dalmácia, Montenegró, Albánia, Macedónia, Görögország és Szerbia földtani felépítését tanulmányozta egy Balkán-félszigeti expedíció tagjaként. 1891-ben a Földtani Intézetben megszervezte az agrogeológiai osztályt, amelynek vezetője lett, mint az Intézet főgeológusa. 1893–1895-ben a földművelésügyi minisztérium megbízásából agrogeológiát oktatott államilag szervezett szőlészeti és borászati tanfolyamokon. 1897-től taródházi birtokán gazdálkodott. 1906-ban a magyar földtudományt képviselve részt vett és közéleti előadást tartott a Mexikóvárosban megrendezett X. Nemzetközi Geológiai Kongresszuson, azt követően az Amerikai Egyesült Államokban végzett rövidebb terepmunkát. Szerzőmunkájának köszönhetően 1909-ben Budapesten rendezték meg az I. Nemzetközi Agrogeológiai Kongresszust. Részt vett a *Földtani Közöny* (1880–1884) valamint a *Földtani Értesítő* (1880–1885) szerkesztésében. Főként síkföldi geológiával, elsősorban az Alföld geológiai felvételezésével foglalkozott. **F. m.:** *Nagyág földtani és bányászati viszonyai*, 1885; *Az erdélyi havasok az Olt-szorostól a Vaskapuig*, 1889; *Mezőhegyes és vidéke agronóm-geológiai szempontból*, 1896; *A magyarországi talajvizsgálatok története* (németül is), 1915.

**POLIKEIT KÁROLY (Pozsony, 1849. március 29/30. – Pozsony, 1921. február 21.) matematika–fizika szakos tanár, amatőr csillagász, főgimnáziumi igazgató.**

A pozsonyi főgimnáziumban érettségizett 1868-ban. Egyetemi tanulmányait 1868–1872 között Bécsben végezte, ahol a mennyiségtan, természettan és az ábrázoló mértanból tanári képesítést szerzett. 1872–1882-ig a pozsonyi városi reáliskolában tanított, 1882-től pedig a pozsonyi királyi kat. főgimnázium tanára, 1896-tól igazgatója, itt Lénárd Fülöpöt is tanította. Csillagászzal is foglalkozott, jól berendezett magán-csillagvizsgálója volt. Tevékenyen részt vett a Pozsonyi Természettudományi és Orvos Egyesület munkájában, ahol számos csillagászati előadást tartott, és cikkeket írt az egyesület közlönyébe. Rendszeres "hullócsillag" megfigyeléseket végzett az ógyallai obszervatóriummal együtt. Összeállított egy ötjegyű logaritmustáblát, cikkeket publikált a bolygókról és egy üstökösről, a csillaghalmazok és ködök fényképezéséről. Több matematikai tankönyvet is írt. Dohnányi Frigyes (→Ószombat) és a pozsonyi állami kórház 1896-ban kinevezett igazgató–főorvosával, Pantocsek Józseffel (→Nagyszombat) berendezte az iskola fizika szertárában az egyik legelső magyar röntgenlaboratóriumot. **F. m.:** *Astronomia. Az égi testek mozgásának és fizikai tulajdonságainak ismertetése*, 1895.

**ADLER HENRIK (Pozsony, 1849. augusztus 5. – Bécs, 1909. november 27.) orvos, orvostörténész.**

Zsidó származású volt, a gimnáziumot szülővárosában végezte. A bécsi egyetem orvosi karán szerzett oklevelet 1872-ben. A birodalmi fővárosban körzeti orvosként tevékenykedett, munkája mellett pedig cikkeket írt a *Neue Preie Presse*-be, 1889-től szerkesztette a *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 1894-től a *Monatsschrift für Gesundheitspflege* szaklapokat, valamint a *Tagblatt des hygienische Congresses*, a *Taschenbuch für Zivilärzte* és a *Medizinalschematismus* c. kiadványokat. Orvostörténeti tanulmányokat is publikált.

**KRÁLIK LAJOS (Pest, 1849. október 11. – Pozsony, 1913. július) jogász, jogi szakíró.**

Pesten és Bécsben végzett jogi tanulmányok után 1874-től Budapesten ügyvéd. Mint gyakorlati szakember több törvény előkészítő munkájában részt vett (csődtörvény, a polgári törvénykönyv tervezetének a szülőkről és gyermekekről szóló

részei). Számos gyakorlati igényű kommentárt írt. **F. m.:** *Az eskü a polgári perben*, 1879; *A magyar ügyvédség I–II.*, 1903; *Jogi dolgozatok 1875–1905*, 1905; *Görgey és Kossuth*, 1906.

**LÓCZY LAJOS (Pozsony, 1849. november 4. – Balatonfüred, 1920. május 13.) geológus, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (1901).**

A Lóczy család Gömör vármegyéből származott. Lóczy Lajos szülei az Arad melletti Ópálosról menekültek Pozsonyba az 1848/49-es szabadságharc bukását követő zűrzavaros helyzet miatt. Később visszatértek oda és Lóczy az aradi gimnáziumban érettségizett 1869-ben. 1874-ben a zürichi műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett. Hazatérése után kinevezték az MNM ásvány- és őslénytárához segédőrnek. 1877. november 1-től 1880. május 1-ig részt vett gr. Széchenyi Béla kelet-ázsiai expedíciójában és beutazta Kína nagy részét. Az utazás során tett megfigyeléseit és felfedezéseit világszerte elismerték. A közép-ázsiai sivatagok eredetéről kimutatta, hogy azok kő- és homokanyaga nem tengerfenék maradványa, hanem évmilliók sivatagi felhalmozódásának következménye. A hátsó-indiai hegláncok geológiai felépítésére vonatkozó megállapításai úttörőek. Hazatérése után még két évig az MNM-ban dolgozott, továbbra is segédőrként; 1883-tól mint a Földtani Intézet osztálygeológusa a bánsági hegyvidék geológiai felvételezését végezte. 1886-ban a földtan rendkívüli tanárának hívták meg a műegyetemre. 1889-től 1908-ig a budapesti tudományegyetemen az egyetemes földrajz tanszékének tanára, 1902-től 1908-ig a Földrajzi Intézet igazgatója. 1908-tól a Földtani Intézet igazgatója. 1900-tól 1914-ig a Földrajzi Társaság elnöke. Teleki Pállal és Papp Károllyal szerkesztette Magyarország földtani térképét. 1891-ben az ő kezdeményezésére és vezetésével alakult meg a Magyar Földrajzi Társaság Balaton Bizottsága, melynek célja a tó sokoldalú tudományos vizsgálata volt. A kutatások két évtizedes eredményét *A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei I–III.* c. műben (1897–1918) tették közzé. Ebben Lóczy a Balaton környékének geológiai képződményeit tárgyalta. Ő kezdeményezte az Erdélyi-medence rendszeres geológiai és geomorfológiai feltárását. Jelentős érdemei vannak az erdélyi kő- és földgázkincs felfedezésében is. Az ő felmérése és tanulmányai alapján kezdték meg a nagysármási fúrásokat. Részt vett az MKE Budapest Osztályának – a későbbi Magyar Turista Egyesületnek – a megalakításában, s ennek alelnöke volt. A földtudományokban a tektonika mellett a sztratigráfiában és őslénytanban is kiemelkedő eredményeket ért el, de a geomorfológia tudósa is volt. Híresek voltak néprajzi, régészeti és történeti gyűjtései is. Munkásságának eredményeit kétszáz körüli publikációban adta közre. Kérésére Balatonarácson helyezték végső nyugalomra. Fia, ifj. Lóczy Lajos (Budapest, 1891. június 5. – Rio de Janeiro, 1980. június 9.) szintén geológusprofesszor volt. 1920-tól különböző országokban geológus-szakértőként tevékenykedett és 1961-ben végleg Brazíliában telepedett le. **F. m.:** *A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása*, 1886; *Gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai útjának tudományos eredménye 1877 – 1880. I–III.* (gr. Széchenyi Bélával), 1890–1897; *A mennyei birodalom története*, 1901; *A Balaton környékének geológiája*, 1910–1916.

**MANGOLD LAJOS (Pozsony, 1850. február 28. – Reichenhall, Ausztria, 1912. július 8.) történész, egyetemi tanár, bibliográfus.**

A gimnáziumot Nagyszombatban és Pozsonyban végezte. Tanári oklevelét Bécsben szerezte 1874-ben. 1875-től Aradon, 1881-től Budapesten középiskolai tanár (német nyelvet, történelmet és földrajzot oktatott), majd a budapesti egyetemen magántanár, később rendkívüli tanár. Főként egyetemes történettel foglalkozott, s jelentős bibliográfiai tevékenységet is kifejtett. Számos tankönyvet és kézikönyvet írt. Részt vett a Pallas Nagy Lexikona és a Révai Nagy Lexikona munkálataiban. **F. m.:** *Világtörténelem* (Középiskolai használatra, I – III.), 1878–1879; *Az ókor története*, 1878; *A magyarok oknyomozó történelme*, 1883; *A magyarok története*, 1884; *Tolnai világtörténelme I–X.*, é. n.

**DOBROVITS MÁTYÁS (Pozsony, 1850. június 27. – Pozsony, 1919. január 3.) dermatológus, főorvos.**

Dobrovits Mihály pozsonyi városi főbíró fia, Dobrovits Károly kohómérnök öccse. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a pesti tudományegyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet. 1875-től a pozsonyi állami kórház orvosa, majd bőrosztályának főorvosa volt. Emellett az ev. teológiai akadémia tiszteletbeli tanáraként is működött. Rendszeresen tartott tudománynépszerűsítő előadásokat és írt ismeretterjesztő cikkeket. **F. m.:** *Hogyan kell desinficiálni* (Pávai Vajna Gáborral), 1886 (2. bővített kiadása: 1893).

**KLATT VIRGIL (Temesvár, 1850. augusztus 30. – Pozsony, 1935. január 22.) kísérleti fizikus, főreáliskolai tanár.**

Már gyermekkorában Pozsonyba került, ahol 1868-ban a német tannyelvű főreáliskolában érettségizett. 1868–1871 között a bécsi egyetemen matematikát és fizikát hallgatott, és amikor tanári diplomáját megszerezve mint oktató visszatért a főreáliskolába, a tanítás nyelve már magyar volt. Valószínűleg ő volt az első az országban, aki a fizikaszertár mellett műhelyt rendezett be az érdeklődő diákoknak, ahol együtt kísérletezett velük. Kutatásai során előbb színeképlemzéssel és a rezonanciával foglalkozott, majd érdeklődése a fotolumineszcencia jelensége felé fordult. Ezzel kapcsolatos tanulmányait 1889-től kezdve közölte. Diákjai közül kitűnt az 1880-ban érettségizett későbbi Nobel-díjas Lénárd Fülöp, aki nyaranta még vagy két évtizeden át visszajárt kedves tanárjához, hogy együtt vizsgálják a „földalkáli-foszforok” tulajdonságait. Ezekbe a vizsgálatokba bevonták Klatt Virgil Román nevű fiát is, aki 1897-ben érettségizett abban az iskolában, ahol édesapja tanított. Eredményeikről később közösen több tanulmányt is publikáltak az *Annalen der Physik* c. lapban, a foszforvegyületekkel végzett kísérleteket magyar nyelven is összefoglalták egy dolgozatban (Lenard Fülöp és Klatt Virgil: *Földalkaliphosphorokról*, Math. és Term., Tud. Ért. 1904). A nagynevű tanítvány egykori tanára halála alkalmából a pozsonyi *Grenzboten* c. lapban

megjelent visszaemlékezésében leírja, hogy Klatt Virgil igazi ezermester volt, még a tanárkollégák zseboráját is ő javította meg. A fizikai szertárban folytatott kísérleteket és megfigyeléseket Becquerel, Rutherford és Röntgen megfigyeléseinek előmunkálataiként jellemezte. Klatt sorsa az 1918-as impériumváltás után rosszra fordult, évekig nyugdíjat sem kapott. Egyik tanítványa műhelyében dolgozott és órákat javított, míg aztán 1924-től elismerték nyugdíjigényét.

**BELLA LAJOS (Pozsony, 1850. december 29. – Sződliget, 1937. július 8.) régész, az MTA levelező tagja (1926).**

Szülővárosában érettségizett, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1876-tól a történelem és földrajz tanára volt a soproni reáliskolában. Ásatásokat végzett a Sopron melletti Purgstallon, a Károly-magaslaton és Balf-fürdő környékén. Nyugdíjba vonulása után 12 esztendeig az MNM régiségtárában működött. A hazai régészeti barlangkutatás egyik elindítója. Számos római kori lelet feltárásán kívül 1920-ban ő végzett ásatásokat a bodrogkeresztúri rézkori temetőben. Bella Lajost a bükki kultúra elnevezésén kívül, őskőkorszak kutatásairól szóló összefoglaló beszámoló, a Herman Ottó-barlangban Kadić Ottokárral együtt végzett ásatásai, majd a Barlangkutató Szakosztály alelnöki (1913), később elnöki tisztsége (1917) kapcsolják össze a Miskolc környéki régészeti ásatásokkal és a magyar barlangkutatással általában. A tápiószentgyörgyi ásatásain (1923) talált szikla szarvas 1939-ben a Magyar Élet Mozgalom jelvényé lett. A Pilis-hegységben egy barlangot, Sopronban egy utcát neveztek el róla. **F. m.:** *Historische Funde aus der Umgebung von Oedenburg in Ungarn*, 1891); *A Sopron melletti Purgstall földvára és urnatemetője*, 1895; *Az őskor embere és kultúrája különös tekintettel hazánkra* (Hillebrand Jenővel), 1921; *A bodrogkeresztúri neolitikori temető*, 1922.

**PÁVAI VAJNA GÁBOR (Debrecen, 1851. február 18. – Pozsony, 1913. május 31.) orvos, sebész, születés.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1869–1877 között a pesti királyi tudományegyetem orvosi karának hallgatója volt. 1877–1882-ben a budapesti II. sz. belklinikai munkatársa, Korányi Frigyes (1828–1913) belgyógyászprofesszor első tanársegéde volt. 1882-ben Tisza Kálmán (1830–1902) belügyminiszter kinevezte a pozsonyi állami kórház főorvosává. Pozsony közéletében is aktív szerepet játszott. Egyik alapítója és alelnöke volt a Toldy Körnek, 1891-ben Vutkovich Sándorral, a pozsonyi akadémia jogtanárával elindította a *Nyugatmagyarországi Híradó* c. napilapot, amelynek egyik fontos célkitűzése volt a magyar állameszme megszilárdítása. Szakcikkek, ismeretterjesztő írásokat és úti beszámolókat egyaránt publikált a korabeli lapokban. Szakterülete elsősorban a közegészség- és a járványtan volt. A tüdőbajról több cikket is írt és sikeresen kezelte a Pozsonyban diákoskodó Bartók Béla tüdőbetegségét. Elsőként mutatott rá arra, hogy a Robert Koch által kidolgozott tuberkulózis-ellenes gyógymód még fejlesztésre szorul, a hozzá fűzött remények túlzók. Vutkovich Sándorral és másokkal együtt kezdeményezője volt a Pozsonyban alapítandó harmadik egyetemnek, külön is hangsúlyozva az orvosi kar felállításának a fontosságát. A Borovszky-féle vármegye monográfiásorozat Pozsony vármegyével foglalkozó kötetében alapos áttekintést adott a megye közegészségügyi helyzetéről és sürgette a nagy arányú gyermekhalandóság visszaszorítását. **F. m.:** *Pozsony és a harmadik egyetem*, 1884; *A tüdővészről és annak ragályanyagáról*, 1884; *A kolera, különös tekintettel az óvó rendszabályokra, fertőtlenítésre és Pozsony közegészségügyi viszonyaira*, 1884; *Hol állítsuk fel a harmadik egyetemet?* (röpirat), 1887; *A tuberkulózis gyógyításáról Koch rendszere szerint*, 1891; *A diftériáról és a Behring-féle vérsavó gyógyítómódról*, 1898; *Védekezés a tüdővész ellen*, 1898; *Mi az oka annak, hogy hazai fürdőink nem boldogulnak*, 1902; *Pozsony szabad királyi város közegészségügyének fejlődése 1856–1906*, 1909.

**FUCHS KÁROLY HENRIK (Pozsony, 1851. június 5. – Pozsony, 1916. január 10.) matematikus, fizikus, gimnáziumi tanár.**

Fuchs Albert (→Löcse) fia és Fuchs Tivadar (→Eperjes) testvére. Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd a bécsi egyetemen matematikát és fizikát hallgatott, ahol többek között Petzval József (→Szepesbela) tanítványa volt. Tanári oklevelének megszerzése után (1877) visszatért Magyarországra. Először Sopronban, majd az ország több középiskolájában (pl. Pozsony, Pancsova, Arad, Brassó) tanított. A fizika terén végzett tanulmányai és a retusorként eltöltött gyakorlati évei irányíthatták figyelmét a geodéziai feladatok megoldására. Elméleti téren foglalkozott a föld alakjának, a normál ellipszoidnak a meghatározásával. Tanulmányt írt a lencséről, a sugártörésről, a szemről és látásról, az optikai számításokról. Ezek a tanulmányok, valamint fotogrammetriai vizsgálatai és értekezései megvetették a mai fotogrammetria alapját, és ezzel egyik nemzetközileg elismert előharcosa lett a ma általánosan elterjedt légi fényképmérésnek. 1895–1896-ban Eötvös Loránd mellett a budapesti egyetemen kapillaritással kapcsolatos kutatásokat folytatott. 1901-től mint nyugdíjas Pozsonyban a tudománynak élt. Sokirányú munkásságából kiemelkedőek a földi és légi fotogrammetria terén végzett elméleti kutatásai és gyakorlati eredményei. Nagyszámú szakmunkájának jó része német nyelvű szakfolyóiratokban jelent meg. Hagyatékában emellett 22 ezer ívnyi, főként a matematika, a természettudományok és a technika különböző kérdéseit érintő tanulmány maradt vissza, amelyet a Szlovák Tudományos Akadémia dr. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus közbenjárására adott át az MTA-nak. Fuchs Károly Henriknek életében kizárólag csak a fotogrammetria tárgyköréből több mint 200 tanulmánya jelent meg. **F. m.:** *A hajcsövesség állandóinak befolyásáról a vegy folyamatokra*, 1889.

**HAVASS REZSŐ (Pozsony, 1852. január 17. – Budapest, 1927. május 23.) földrajzi és gazdasági író, udvari tanácsos.**

Édesapja Handtel Károly gyógyszerész. A család az 1850-es években Kecskemétre, majd Budapestre költözött. Iskolai tanulmányait ezekben a városokban kezdte, majd a budapesti tudományegyetemen szerzett 1876-ban bölcséleti doktori címet, majd 1878-ban földrajztanári oklevelet. 1878-ban lett az első magyar biztosító társaság tisztviselője, 1893-tól matematikai osztályának vezetője. Tanulmányutat tett Nyugat-Európában, a Balkánon és Kis-Ázsiában. 1897-től a Földrajzi Társaság alelnöke, 1916-tól tiszteletbeli elnöke. Cikkeivel a balkáni terjeszkedési törekvések alátámasztását is szolgálta. **F. m.:** *A Károlyváros-Fiumei vasútvonal ismertetése tájképi szempontból*, 1878; *Magyar kikötő, magyar hajózás*, 1878; *A tenger*, 1879; *A magyar tengeri hajózás*, 1879; *Fiume*, 1881; *A suez csatorna tekintettel különösen a mai gyarmati politikára és Fiuméra*, 1887; *Árvízkarbiztosítás*, 1888; *Dalmatia visszacsatolása a magyar birodalomhoz*, 1889; *Magyar földrajzi könyvtár. Bibliotheca Geographica Hungarica* (Magyarországról bármely nyelven, valamint magyar szerzőktől bármely földrajzi tárgyról és bármely nyelven megjelent művek könyvészete bevezetéssel), 1893; *Budapest jelene és jövője közigazgatási szempontból*, 1894; *Dalmácia*, 1906; *A trializmus földrajzi szempontból*, 1909; *Magyarország és a Balkán*, 1913.

**STAUBER JÓZSEF (Pozsony, 1853. február 27. – Nagyvárad, 1907. december 5/6.) matematika- és természettanár, főreáliskolai igazgató.**

Pozsonyban érettségizett, Bécsben végezte el az egyetemet. Ekkoriban volt itt professzor Josef Stefan, aki néhány évvel később, 1879-ben felfedezte a hősugárzás nevezetes  $T^4$ -es törvényét. Ekkor azonban Stauber József már Aradon tanított a főgimnáziumban. Innen a főreálba ment át, míg végül élete utolsó éveiben a nagyváradi főreáliskola igazgatója lett. Matematikából a determinánsokról, fizikából a gázok tulajdonságairól írt cikkeket és tartott ismeretterjesztő előadásokat. Alapító tagja volt a Matematikai és Fizikai Társulatnak, ő is aláírta azt a gratuláló levelet, melyet az alapító tagok küldtek Eötvös Lorándnak 1894-ben, miniszterré történt kinevezése alkalmából. Kiadott egy négyjegyű logaritmus táblát az iskolák számára. Az *Aradi Közlöny* szerkesztője is volt aradi éveiben. **F. m.:** *Számítási és mennyiségtani zsebkönyvecske, külön táblával logaritmikus számításra*, 1896.

**BARTAL AURÉL (Pozsony, 1856. február 25. – Damázérkarcsa, 1931. május 13.) jogász, országgyűlési képviselő, helytörténész.**

Szülővárosában végezte középiskolai tanulmányait és a jogakadémiát is. 1875–1880 között Pozsony vármegye tiszteletbeli jegyzője, 1901–1918 között országgyűlési képviselő volt. Családtörténeti és helytörténeti munkáit halála után adták ki. **F. m.:** *A beleházi és ethrekarcai Bartal család*, 1937; *Fadd monográfiája*, 1941; *A csallóközi Karcsák és a Karcsaiak a közepkorban*, 1941.

**FODOR ISTVÁN (Pozsony, 1856. november 8. – Budapest, 1929. november 5.) villamosmérnök.**

Fodor Ambrus csallóközi ügyvéd fia. Szülővárosa főreáliskolájában végzett tanulmányait apja betegeskedése miatt félbe kellett hagynia és egy nyomdában helyezkedett el. Munka mellett sikerült leérettségiznie, majd jóakarók segítségével a párizsi College de France rendkívüli hallgatója lett. Műszaki képzettségét franciaországi üzemekben gyakorlati munka során szerezte, majd a Compagnie Continentale Edison munkatársa lett. Az 1881. évi párizsi első elektrotechnikai kiállításon (a Nagyoperában) az Edison-féle izzólámpa-világítás bemutatójának szervezője, majd az első európai izzólámpa-világítási telepek felépítője Strasbourgban, Antwerpenben és Hamburgban. Később Belgiumban, Hollandiában, Oroszországban, Finnországban, Angliában, Algériában és 1885-ben Magyarországon, a magyardíószegi cukorgyárban is működött, majd 1888-ban megkezdte az Athéni Központi Villamos Telep építését, amelynek igazgatója lett. 1894-ben hazahívták Magyarországra az Általános Villamossági Rt. telepeinek és hálózatának tervezésére és építésére. Ennek vezérigazgatójaként működött haláláig. A villamos világítás elterjesztése és általában az elektrotechnikai ipar fejlesztése terén szerzett érdemeiért több hazai és külföldi kitüntetésben részesült. Számos német, angol és francia szakfolyóirat állandó munkatársa, a villamos izzólámpa-világításról szóló első európai könyv szerzője (Bécs, 1885). Nikola Teslával egy időben kezdett kutatásokat a nagyfrekvenciájú áramokkal kapcsolatban. Az ő közreműködésének köszönhetően látogatott el Edison 1911-ben Budapestre és Pozsonyba. **F. m.:** *Das Glühlicht, sein Wesen und seine Erfordernisse*, 1885; *Materialien für Kostenvoranschläge elektrischer Lichtenanlagen*, 1888; *Die elektrischen Motoren mit besonderer Berücksichtigung der elektrischen Strassenbahnen*, 1890; *Die elektrischen Verbrauchsmesser*, 1891; *Die elektrische Schweissung und Löthung*, 1892; *Experimente mit Strömen hoher Wechselzahl und Frequenz*, 1894; *A füstnélküli város és az ipar*, 1907.

**SZINNYEI JÓZSEF, ifj. (Pozsony, 1857. május 26. – Budapest, 1943. április 14.) nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1896).**

A nagy bibliográfus, Szinnyei József (→Komárom) fia, Szinnyei Ferenc irodalomtörténész bátyja. A budapesti egyetemen szerzett 1878-ban bölcsészdoktori és tanári oklevelet. 1879–1880-ban állami ösztöndíjjal Finnországban volt tanulmányúton. Hazatérése után másfél évig az *Ország-Világ* c. lap szerkesztője, 1881-ben könyvtári tisztviselő az OSZK-ban, 1883-ban a budapesti egyetemen a finn nyelv és irodalom magántanára. 1886-ban a kolozsvári egyetemen a magyar nyelvtudomány és irodalomtörténet nyilvános rendkívüli, 1888-ban nyilvános rendes tanára. 1891-től finnugor összehasonlító nyelvészeti előadásokat is tartott, 1893-tól a budapesti egyetemen az urál-altaji nyelvészet nyilvános rendes tanára, 1923–1924-ben az egyetem rektora. 1928-tól az MTA főkönyvtárosa, 1891–1893 között az *Erdélyi Múzeum*, 1896-tól a *Nyelvtudományi Közlemények* c. folyóirat szerkesztője. A Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke, több, köztük külföldi tudós társaság tagja volt. 1917-től a felsőház tagja. Kezdetben irodalomtörténettel, később főleg a finnugor nyelvek hang- és alaktanával és magyar nyelvtörténettel foglalkozott. Nyelvészeti munkái németül és finnül is megjelentek. **F. m.:** *Az ezer tő orszá-*

ga, 1882; *A magyar nyelv eredete*, 1883; *Finn-magyar szótár*, 1884; *A magyar nyelv*, 1887; *Finn nyelvtan*, 1894; *Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában?*, 1895; *Finn olvasókönyv mondattani példatárral*, 1895; *Magyar nyelvhasználat*, 1896; *Magyar tájszótár I-II.*, 1893–1901; *A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége* (németül is), 1919; *A Halotti Beszéd hang- és alaktana*, 1926; *A magyar nyelv*, 1929.

**KRAMMER JÓZSEF (Mágócs, 1858. november 18. – Pozsony, 1935. november 1.) pedagógus, tanügyi szakíró.**

1880-ban polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. 1881-től a kismartoni, 1906–19-ben a pozsonyi állami polgári iskola igazgatója, majd 1926-ig, nyugdíjba vonulásáig a csehszlovák állami német tanítási nyelvű polgári iskola tanára. Tanulmányaiiban főleg a polgári iskolai munkaoktatás problémájával, szervezeti kérdésekkel, valamint a középfokú iskolák tanulóinak nevelési kérdéseivel, főleg az öntevékenységre és az önállóságra nevelés problémáival foglalkozott. Több biológiai tankönyv szerzője. Fia Krammer Jenő irodalomtörténész, egyetemi tanár (→Érsekújvár). **F. m.:** *A polgáriskola a mezei gazdaság, az ipar és a kereskedelem, valamint hazánk nőnevelésének szolgálatában*, 1885; *A polgáriskolák és az ipartanműhelyek újjászervezése*, 1890; *Öntevékenységre és önállóságra való nevelés*, 1911; *Az iskolai kert a biológia tanításának szolgálatában*, 1913.

**POSCH JENŐ (Pozsony, 1859. augusztus 4. – Budapest, 1923. június 23.) filozófus, az MTA levelező tagja (1920).**

A budapesti tudományegyetemen 1881-ben magyar–filozófia, majd latin–német szakos tanári oklevelet szerzett. 1884–1885-ben a sátoraljaújhelyi piarista gimnázium helyettes tanára, majd rövid ideig a debreceni algimnázium, 1886–1890 között a miskolci r. k. gimnázium, 1890–1898 között a szolnoki főgimnázium, 1898–1920 között a budapesti VIII. kerületi főgimnázium tanára volt. Képviselőházi interpelláció témája volt, hogy 1896-ban kilépett a kat. egyházból és felekezeten kívüli lett. A vallás- és közoktatási miniszter, Wlassics Gyula (1852–1937) azonban azzal utasította vissza a felszólalást, hogy nem korlátozhatja a véleménynyilvánítás szabadságát. Posch filozófiai felfogását az antispiritualista realizmus jellemezte. **F. m.:** *Az idő elmélete I-II.*, 1896–1897; *Az érzelm viszonya a gondolatokhoz és érzetekhez*, 1914; *Lelei jelenségeink és természetük I-II.*, 1915; *Az öngyilkosság lélek- és erkölcsi szempontból* (akadémiai székfoglaló), 1920.

**BORDÁN ISTVÁN (Pozsony, 1859. december 24. – Budapest, 1930. december 1.) állomásfőnök, régész, természetbúvár.**

1879-től a Hunyad-megyei Púj községben állomásfőnök. Huszonöt évi vasúti szolgálat után nyugdíjaztatta magát és Pozsonyban a folyamórségnél napidíjas könyvelői állást vállalt. 1908-ban a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. alkalmazottjaként visszatért Erdélybe, Petrozsénybe. 1920-ban Várpalotán telepedett le. Ifjú korától érdeklődést mutatott a biológiai és régészeti tudományok iránt. 1900 nyarán, Ciprus szigetén rovtani és archeológiai, 1901 és 1906 között Pozsony környékén rovtani kutatásokat folytatott. Petrozsényben feldolgozta a szénmedence őslényfaunáját, a MKE titkáraként régészeti ásatásokat végzett. Laczkó Dezső munkatársaként közreműködött a Balácsa-pusztai római kori romok feltárában. 1924-ben a Szabó-féle homokbánya megnyitásakor felfedezte annak különleges értékeit, felhívta a figyelmet az értékes ősmaradványokra, szorgalmazta azok tudományos vizsgálatát. (Ez a homokbánya 1954-től védett terület.) Nevéhez fűződik a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum lepkegyűjteményének alapját képező anyag összegyűjtése. A Bakonyban elsőként ő bizonyította a sziklai fehérlepke (*Pieris ergane*) és a Dolomit-kéneslepke (*Colias chrysotheme*) jelenlétét. Írásai a *Rovartani Lapok*ban jelentek meg. **F. m.:** *Az Aporia crataegi, mint gyümölcsfarontó* (Rovartani Lapok), 1900/7; *A hangyákról* (Rovartani Lapok), 1901/8; *A bogáncspille vándorlása* (Rovartani Lapok), 1904/11; *Ciprusi utam 1-3*, 1908.

**VELITS DEZSŐ (Kolozsvar, 1860. április 23. – Pozsony, 1921. február 7.) orvos, nőgyógyász, egyetemi tanár.**

A budapesti tudományegyetem orvosi karán 1885-ben szerzett doktori oklevelet. 1890–1914 között a pozsonyi bábaképző igazgatója, 1914-től a pozsonyi Erzsébet Egyetem nőgyógyászprofesszora és az országos kórház igazgatója volt. Az 1918-as impériumváltást követően a csehszlovák hatóságok leváltották tisztségeiből.

**FISCHER JAKAB (Dunaföldvár, 1861 – Budapest, 1920. december 17.) pozsonyi kórházi főorvos, elmeorvos,**

Gyermekkorát Makón töltötte, ahol édesapja a város rabbija volt. Szegeden érettségizett, a budapesti, majd a bécsi egyetemen orvostudományt hallgatott és itt szerzett orvosdoktori oklevelet 1885-ben. 1885–1889-ben az első országos elmeorvosintézet, a budapesti lipótmezei Országos Tébyolda orvosaként tevékenykedett. 1889–1891-ben a budapesti sebészeti klinikán gyarapította ismereteit. 1891-ben kinevezték a pozsonyi állami kórház elmeorvososztályának első főorvosává. Ezt a tisztséget 1919-ig töltötte be, majd Pozsony cseh megszállását követően családjával Budapestre költözött, ahol egy évvel később elhunyt. Pozsonyi éveiben nemcsak kiváló orvosként, hanem közéleti szereplőként is ismertté vált. Aktívan bekapcsolódott a Pozsonyi Orvosi és Természettudományi Egyesület munkájába, és 1892–1911 között a szervezet titkára is volt. Az egyesület évkönyveit nemcsak szerkesztette, hanem maga is számos tanulmányt közölt benne. Gyakran tartott ismeretterjesztő előadásokat az alkohol káros hatásáról, sőt tagja lett a *Good Templars* (Jó templomos lovagok) nevű nemzetközi szervezetnek is, de másokat nem sikerült beszerveznie. 1910-ben Kovács Lajos pozsonyi orvossal a Széplak ut-



cában egy alkoholelvonó szanatóriumot hoztak létre, ahol időnként még színházi előadásokat is rendeztek. Számos tanulmányát a *Gyógyászat* c. folyóirat, valamint *A magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének munkálatai* közölte. Ő fordította magyarra Richard Krafft-Ebing maga idejében népszerű szexuálpatológiai munkáját (*Psychopathia sexualis – a visszaes nem érzések különös figyelembe vételével*, 1894). Idősebb fia, **Fischer Antal** nemzetközi hírű orvos lett. **F. m.:** *Elmezavar fellépése a bűncselekmény elkövetése után*, 1889; *Elmebetegügy Magyarországon*, 1891; *A neurasthenia*, 1892; *Elmebajok gyerekeknél*, 1894; *Legújabb statisztikai adatok Pozsony város lakosságáról*, 1894; *Testi megbetegedések elmebetegknél*, 1899; *Az alkohol veszélyeiről és azok ellen való védekezésről*, 1905; *A Pozsonyi orvos-természettudományi egyesület története 1856–1906*, 1907.

**LÉNÁRD FÜLÖP, Philipp Eduard Anton von Lenard (Pozsony, 1862. június 7. – Messelhausen, Németo., 1947. május 20.) fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1907), Nobel-díjas (1905).**

Német származású volt, a pozsonyi magyar tannyelvű főreáliskolában érettségizett 1880-ban. Itt Klatt Virgil volt a fizikatanára, akivel éveken át számos kísérletet és megfigyelést végeztek és erről közös publikációkat is megjelentettek. A bécsi és a budapesti egyetemen fizikát és kémiát, a heidelbergi és a berlini egyetemen matematikát hallgatott. 1886-ban Heidelbergben szerzett doktori címet. Eötvös Loránd tanársegédéként rövid ideig a budapesti egyetemen dolgozott. 1887-től Heidelbergben tanársegéd. 1890-ben, Bonnban a fiatalon meghalt nagy fizikus, Heinrich Hertz mellett kezdte el a Crookes-féle csőben létrejövő sugárzásokra vonatkozó kutatásait. A katódsugarakat egy igen vékony fémfólián át (Lénárd-ablak) kivezette a levegőbe vagy egy másik elzárt csőbe, és így tette lehetővé tanulmányozásukat. Megállapította, hogy a sugarak sebességétől függ áthatolóképességük. Az anyagokon átjutva erőhatásoknak vannak kitéve. Arra a meggyőződésre jutott, hogy az atomok pozitív és negatív részecskékből állnak, ezek a térnek csak igen kis részét töltik ki (dinamid-elmélet). A katódsugár valahogyan negatív töltést visz magával. A fényelektromos hatást vizsgálva megállapította, hogy a fémfelületről kilépő elektronok sebessége csak a frekvenciától függ, a fény intenzitásától pedig az elektronok száma. 1893-ban a bonni egyetem magántanára, 1894-ben a boroszlói egyetem rendkívüli tanára, 1895-től az aacheni műegyetem magántanára volt. 1896-ban visszatért Heidelbergbe, az elméleti fizikai tanszékre. 1898-tól a kielii egyetemen a kísérleti fizika tanára, 1907-től 1931-ig a heidelbergi egyetem tanára s egyben a Radiológiai Intézet igazgatója volt. A szabad térbe kivezetett katódsugarak vizsgálatához az 1890-es évek végén segédelektrodos katódsugárcsövet szerkesztett. Vizsgálataiért 1896-ban a bécsi egyetem Baumgarten-díjjal jutalmazta, s elnyerte a Royal Society Rumford-díját. Fontos eredményei még a fényelektromos hatásnál a határhullámhossz, valamint a foszforeszcenciánál az aktivátorok szerepének felfedezése. Mintegy száz tudományos cikke és két könyve jelent meg. A fotoelektromos hatásra adott magyarázatát általában ma is elfogadják. Ezért és a katódsugaras vizsgálatokra alapozott atommodelljéért (dinamid-elmélet) kapott Nobel-díjat. Élete végéig fenntartotta a kapcsolatot a magyar tudományos élettel. Idősebb korában a nemzeti szocializmushoz és a fajelmélethez csatlakozott, a hírhedt „Deutsche Physik” egyik vezéralakja volt és különösen a zsidó származású tudósok (pl. Einstein) eredményeivel kapcsolatban fogalmazott meg kételyeket. **F. m.:** *Quantitatives über Kathodenstrahlen*, 1925; *Über des Verhalten von Kathodenstrahlen*, 1899; *Über Kathodenstrahlen* (Nobel-előadás), 1906; *Über Relativitätsprinzip, Aether, Gravitation*, 1918; *Grosse Naturforscher*, 1929.

**ADDA KÁLMÁN (Borcsány, 1862. július 30. – Pozsony, 1901. június 26.) geológus, akadémiai tanár.**

Egy Trencsén megyei vagyonos bányászcsalád sarja volt. Elemi és középiskolai tanulmányait Nyitrán, Pozsonyban és Nagyszombatban végezte, majd a körmöcbányai főreáliskolát befejezve a selmebányai Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatója lett, ahol 1886-ban szerzett bányamérnöki oklevelet. Pályáját bányászgyakornokként kezdte Körmöcbányán, majd Nagybányán folytatta. Ezt követően a fémjelző és fémbeváltó hivatal alkalmazottja lett Budapesten. 1892-től kinevezték a selmebányai Akadémia ásványtan–földtan–öslénytan tanszékének ideiglenes, majd rendes tanárává. 1893 decemberében a budapesti Királyi Földtani Intézet geológusa lett. Élete utolsó éveiben súlyos betegséggel küszködött, 1900 végén rokonaihoz Pozsonyba költözött és itt halt meg alig 39 éves korában. Geológusként elsősorban a Bánságban, Krassó–Szörény vármegyében kutatott. Megvizsgálta és térképezte az itteni hegyek földtani szerkezetét. Tudományos érdeklődésének másik fontos térsége Zemplén és Sáros vármegye volt, ahol kőolajlelőhelyeket is keresett<sup>159</sup>. Vizsgálatainak eredményeiről készített dolgozataihoz színes nyomatú térképeket is mellékel. **F. m.:** *Geológiai tanulmányok Krassó–Szörény megyében*, 1895; *Teregova délnyugati vidékének, valamint Temes-Kövesd környékének geológiai vizsgálatairól*, 1896; *Zemplén vármegye északi részének földtani és petróleum előfordulási viszonyai*, 1898; *Petróleum-kutatások érdekében Zemplén és Sáros vármegyében végzett földtani felvételekről*, 1900.

**SABRANSKY HENRIK (Pozsony, 1864. április 23/24. – Söchau, Ausztria, 1915. december 23.) orvos, botanikus, entomológus, mohakutató.**

Szülővárosában végezte gimnáziumi tanulmányait, a bécsi egyetemen orvostudományt hallgatott, 1890-ben szerezte meg orvosdoktori oklevelét. Rövid ideig a bécsi egyetem botanikai intézetének demonstrátora volt, majd 1892–1896 között

<sup>159</sup> Posewitz Tivadar (→Igló) *Petróleum és aszfalt Magyarországon* (1906) c. könyvében Addával kapcsolatban megállapítja: „Az általa felvett területek Sáros és Zemplén megyékben ez idő szerint a legrészletesebben és legmegbízhatóbban tanulmányozott területek. Adda Kálmán az óharmadkori képződményeket sokkal részletesebben tagozza, mint ahogy ő előtt ezt megtették volt. Ő szétválasztja az eocént az oligocéntól, mindegyiket három csoportra osztva.”

a dél-tiroli Traminban, 1896-tól haláláig Söchauban körorvos volt. Már diákkorában botanizált, elsősorban Pozsony és környéke flóráját tanulmányozta, de foglalkozott a bogarakkal (mindenekelőtt az eszelényekkel – *Rhynchitidae*) és a lepkékkel is. Több új nemzetséget leírt, és sok faj viseli a nevét. A *Rosa* (rózsa) és a *Rubus* (szeder) nemzetség egyik legjelentősebb szakértője volt. **F. m.:** *Pozsony környékének rózsái*, 1886; *Beiträge zur Brombeerenflora der Kleinen Karpathien*, 1886; *Kleine Beiträge zur Flora Posoniensis*, 1906.

**KEMÉNY LAJOS (Károlyháza, 1864. augusztus 8. – Pozsony, 1948. február 2.) publicista, történész.**

Apja különböző Pálffy-birtokokon volt gazdatiszt. Gyermekkorát Bátorkeszin töltötte, középiskolai tanulmányait Esztergomban és Budapesten végezte. 1884-ben telepedett le Pozsonyban, ahol 1894–1924 között a város főszámvevője volt. Nyugdíjba vonulva kezdett el foglalkozni Pozsony és környéke történetével és művészettörténeti kutatásával. A korabeli pozsonyi magyar és német lapokban publikált, *Pozsony a XVII. században* c. monográfiáját 1927-ben a *Híradó* közölte folytatásokban. 1930-ban Pozsony utcaneveiről, majd a neves családokról is írt egy-egy sorozatot. **F. m.:** *A pozsonyi vár és váralja*, 1933; *Az érsekségek alkotásai Pozsonyban*, 1941.

**DEGEN ÁRPÁD (Pozsony, 1866. március 31. – Budapest, 1934. március 30.) orvos, botanikus, az MTA tagja (1928).**

Édesapja, Degen Gusztáv (1834–1903) jogász, politikus, a kassai jogakadémia (1857–1861 között), majd a pozsonyi jogakadémia (1861–1884 között) tanára volt. Degen Árpád szülővárosában végezte gimnáziumi tanulmányait. Már gimnazista korában foglalkozott a Duna-ligetek, a Kis-Kárpátok, Morvamező és Ausztria flórájával, 1883-tól nyolcadikos gimnazista koráig 4 cikke jelent meg. A budapesti egyetemen 1889-ben orvosi diplomát szerzett. 1889–1896 között a budapesti egyetem sebészeti klinikáján műtőorvosként, majd magánorvosként dolgozott. 1896-tól haláláig az általa alapított budapesti Vetőmagvizsgáló Állomás (később Intézet) vezetője volt. 1915-ben átmenetileg megbízták a Központi Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelológiai Intézet vezetésével is. 1897-ben a budapesti egyetemen magántanár lett a fitográfia tárgyköréből, 1927-től a szegedi egyetemen c. nyilvános rendes tanár. Alelnöke, majd tiszteletbeli elnöke volt a Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztályának. Főként mezőgazdasági növénytannal, a vetőmagvak és a növény-nemesítés élettani alapjaival foglalkozott. A vetőmagvizsgálat egyes nemzetközi módszereit ő, ill. a vezetése alatt széles körben elismert intézet dolgozta ki. Legjelentősebb flórakutató munkássága. Elsősorban Magyarország, a Balkán és K-Európa flóráját kutatta. A Balkán flórájának korában legjobb ismerője volt. Német (*Österreichische botanische Zeitschrift*) és magyar nyelvű (*Magyar Botanikai Lapok*), 110 részből álló tanulmány-sorozatában igen sok új növényfajt írt le, köztük Európa flórájában ismeretlen nemzetségeket, ezek egyike (*Degenia*) és sok más növény viseli nevét. 300 000 példányt tartalmazó herbáriumát az MNM-re hagyta. Elindította és 1902-től haláláig szerkesztette a *Magyar Botanikai Lapokat*. Szakfolyóiratokban 1000-nél több tanulmánya és ismertetése jelent meg. **F. m.:** *A magyar füvek gyűjteménye I–VIII.*, 1900–1914; *A magyar királyi állami vetőmagvizsgáló állomások*, 1907; *Magyar sásfélék, szittyófélék, gyékényfélék és békabuzogányfélék gyűjteménye I–V.*, 1914–1928; *A Magyar Tudományos Akadémia szerepe a növénytani tudományok fejlődésében* (Mágócsy-Dietz Sándorral), 1933; *Flora Velebitica (A Velebit-hegység flórája) I–IV.*, 1936–1938.

**LIMBACHER KÁROLY (Pozsony, 1868 ? – Budapest, 1937. szeptember 6.) kertész, szakíró.**

A gyakorlati kertészeti ismereteket Magyarországon, az elméletieket a mödlingi mezőgazdasági tanintézetben és a köstritzi kertészeti iskolában sajátította el. 1898-ban a kolozsmonostori Gazdasági Tanintézetben, majd a békéscsabai, a karcagi földműves iskolában, 1901-ben a lőcsei kertmunkás iskolában működött. 1921-ben átvette a budaörsi állami törzsgyümölcsös vezetését, 1929-ben a Kertészeti Tanintézethez nyert beosztást. 1932-ben vonult nyugalomba. Az Országos Pomológiai Bizottságban különböző gyümölcsfajták hazai elterjesztésén fáradozott. **F. m.:** *Gyümölcsfák nevelése, gondozása és a korai főzelék- és zöldségfélék termelése*, 1899; *Der Gemüsebau auf dem Lande*, 1904; *A bolgárrendszerű zöldségtermelés és a korai főzelék és zöldségfélék termelése*, 1917; *A konyhakerti növények korai termesztése melegágyakban és üvegházakban*, 1928; *Útmutató közutak, legelők és rétek, valamint szántóföldek gyümölcs és egyéb hasznofákkal való befásításához*, 1930.

**KUMLIK EMIL (Pozsony, 1868. június 5. – Budapest, 1944. december 31.) könyvtáros, író, publicista.**

Felsőfokú tanulmányait 1887–1891-ben a pozsonyi jogakadémián végezte, 1910-ben Kolozsvárott az államtudományok doktorává avatták. 1887–1894-ben a *Pozsonyvidéki Lapok*, majd a *Pozsonymegyei Közlöny*, a *Nyugatmagyarországi Híradó* és a *Westungarische Grenzbote* c. lapok munkatársa, valamint több fővárosi lap rendes levelezője és néhány külföldi lap alkalmi tudósítója. 1894–1900 között a miniszterelnökség sajtóosztályánál tudósító, majd segédtitkár. 1900–1914-ben Pozsony városi könyvtárosa, 1914–1919-ben a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárának igazgatója, 1919–1921-ben ismét Pozsony könyvtárosa. 1922-ben nyugalomba vonult. 1921-ben Pozsonyból Budapestre költözött és ismét újságíró lett. 1923–1925-ben a *Dunaposta*, majd a *Pester Lloyd* munkatársa és a *Neues Pester Journal* felelős szerkesztője. 1925-től a *Pester Lloyd* külső munkatársa és a pozsonyi *Híradó* levelezője, egyidejűleg 1927–1933-ban az MNM Könyvtárának tiszteletdíjas alkalmazottja volt. Nagyszámú művében különböző politikai, jogi és történeti kérdésekkel foglalkozott. Berczik Árpád és Herczeg Ferenc számos novelláját fordította németre. **F. m.:** *Művészeti divatok*, 1904; *A „Pozsonyi Toldy-Kör” harmincéves története*, 1905; *A szabadságharc pozsonyi vértanúi*, 1905; *Pozsony szabad királyi városi közkönyvtárának címjegyzéke*

I-IV., 1906–1910; *Rómer Ferenc Flóris élete és működése*, 1907; *Képes pozsonyi kalauz*, 1907; *Adalékok a pozsonyi országgyűlések történetéhez, 1825–1848*, 1908; *Helyi önkormányzat a magyarországi róm. kath. egyházban. A pozsonyi róm. kath. hitközség autonómiájának mibenléte, történeti alapja és szervezete*, 1909; *Laienautonomie der Pressburger röm. kath. Gemeinde*, 1909; *Dohnányi Frigyes 1843–1909. Egy magyar gyorsíró élete és munkássága*, 1937.

**BUCHBÖCK GUSZTÁV (Pozsony, 1869. február 15. – Budapest, 1935. október 1.) kémikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1904).**

Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte; 1896-ban bölcsészdoktori oklevelet nyert. Egyetemi hallgató korában mint gyakornok Than Károly intézetében dolgozott, majd ugyanott tanársegéd, 1902-ben adjunktus, 1904-ben az általános kémia magántanára. Németországban tett hosszabb tanulmányútján részt vett a W. Ostwald (1853–1932) és W. Nernst (1864–1941) által irányított kutatómunkában. 1908-tól a Than Károly volt tanszékének megosztásával létesült III. sz. Kémiai Intézet helyettes, 1909-ben nyilvános rendkívüli, 1924-ben nyilvános rendes tanára. A fizikai kémia akkoriban viszonylag fiatal tudományágának első művelői közé tartozott Magyarországon. Módszert dolgozott ki az ionhidratáció vizsgálatára, amelynél indifferens elektrolit ismert mennyiségeit adta a vizsgálandó oldathoz, és az elektrolízis után a koncentrációváltásból következtetett az anion és kation hidratációjának különbségére. Megfelelő, az átviteli számot is tartalmazó képletből a hidratált vízmolekulák száma kiszámítható. Számos reakciókinetikai vizsgálatot is végzett, és összefüggést állapított meg a reakciósebesség és a belső súrlódás között. 1922-ben megjelent *Physikai-kémiai mérőmódszerek* című könyve az első ilyen témájú, magyar nyelvű gyakorlati kézikönyv volt. Híres tanítványai közül meg kell említeni Hevesy Györgyöt (1885–1966), akit 1943-ban kémiai Nobel-díjjal tüntettek ki, továbbá Erdey-Grúz Tibor (1902–1976) fizikokémikust, egyetemi tanárt, az MTA elnökét. **F. m.:** *A carbonylsulfid hydrolytes bomlásának sebességéről*, 1896; *Az ion elmélet*, 1903; *A közeg befolyása a reakciósebességre*, 1911; *Az ionok hidratációja*, 1912; *Kísérleti kémia* (tankönyv – B. G. előadásai nyomán írta: Rex S.), 1912; *Általános és anorganikus kémia* (tankönyv), 1914; *Physikai-kémiai mérőmódszerek*, 1921; *Organikus kémia* (előadásai nyomán írta: Rex Sándor), Bp. 1930.

**BACSÁK GYÖRGY (Pozsony, 1870. június 5. – Fonyód, 1970. március 4.) jogtanácsos, csillagász, geológus.**

Édesapja, Bacsák Pál Pozsony vármegye alispánja volt. Pozsonyban Dohnányi Frigyes tanítványa volt. Itt ismerkedett meg az égi mechanikával. A budapesti tudományegyetem jogtudományi karán szerzett doktori oklevelet. Münchenben festészetet is tanult. Autodidaktaként csillagászati tanulmányokat folytatott. Nagy matematikai felkészültséggel és széles látókörű őshajlattani szemlélettel igyekezett felismerni, ill. megmagyarázni az égi mechanika mozgástörvényeit és a pleisztocén jégkorszakok közötti összefüggéseket. Milutin Milanković (1879–1958) elméletéből kiindulva meghatározta a Föld pályaelemeinek változásából az elmúlt 600 ezer év, majd egymillió év eljegesedési hullámain. Kidolgozta a pályaelemek stabilitási pontjainak és időszakainak elméletét. Tudományos munkásságának eredményeit 70 éves korától publikálta. Mindössze hat dolgozata jelent meg. Ezekben megfejtette az elmúlt százézer év eljegesedéseinek okait, megmagyarázta képződésük mechanizmusát, felhasználva hozzá minden tárgyi előzményt: a földtörténeti közelmúlt kutatásainak eredményeit az égi mechanikai számítások és értékelések figyelembevételével; átdolgozta az égi mechanikai eljegesedési elméletek sorát. Táblázatából kiderül, hogy a 600 000 év alatt 22-szer volt glaciális klímakilengés, ezek összes időtartama 156 500 év. Volt azonban 20-szor szubtrópusi, 20-szor antiglaciális és 23-szor szubarktikus éghajlat. A Bacsák-táblázatból azt is megtudhatjuk, hogy ma két jégkorszak közti interglaciálisban élünk, mely kb. 10 ezer éve kezdődött és még kb. 70 ezer évig fog tartani. Régészeti ásatásokat is végzett a Balaton környékén, ahol élete nagy részét töltötte. A nevéhez fűződik egyebek között a bereki cölöpépítmények feltárása. Jeles festőként is számon tartották, műveit számos kiállításon mutatták be. Fonyódon teret neveztek el róla és a városban működik a Bacsák György Szakképző Iskola. **F. m.:** *A skandináv eljegesedés hatása a periglaciális övön*, 1942; *Az utolsó 600 000 év földtörténete*, 1944; *A pliocén és pleisztocén az égi mechanika megvilágításában*, 1955.

**TOLNAI VILMOS, Lehr (Pozsony, 1870. július 24. – Sopron, 1937. július 29.) nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1934).**

Lehr Zsigmond (1841–1871) tanár, műfordító fia, Lehr Albert (1844–1924) nyelvtudós unokaöccse. A budapesti egyetemen 1892-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1893-tól a pozsonyi ev. líceum, 1897-től a budapesti ev. főgimnázium, 1906-tól az Erzsébet Nőiskola polgári tanítóképző intézet tanára. 1925-től a pécsi egyetem nyilvános rendes tanára. Hosszú ideig vezette az MTA készülő új nagyszótárának gyűjtő munkálatait. Filológiai kutató munkásságát is magasrendű műveltsége és ízlése jellemzi. Eredményesen foglalkozott a szavak, szólások, dalok, mesemotívumok vándorlásának, egybeszövődésének, változásainak vizsgálatával. Jelentősek magyar irodalomtörténeti tanulmányai. **F. m.:** *A leoninus*, 1892; *Csokonai V. Mihály verstani nézetei*, 1899; *Magyarító szótár*, 1900; *Petőfi és a nyelvújítás* (In: Petőfi Almanach), 1909; *A szólásokról*, 1910; *A nyelvek szépségéről*, 1921; *Bevezetés az irodalomtudományba*, 1922; *Halhatatlan magyar nyelv*, 1928; *A nyelvújítás elmélete és története*, 1929; *A tiszta magyarság szótára*, 1932; *A Madách-kérdés körül*, 1934; *A szólások*, 1935.

**MARCZELL GYÖRGY (Pozsony, 1871. április 10. – Budapest, 1943. február 1.) meteorológus.**

Szülvárosában a reálgimnáziumban érettségizett. A budapesti egyetem bölcsész karának volt hallgatója, de oklevelet nem szerzett. 1894-ben lépett a Meteorológiai Intézet kötelékébe. Előbb a kiskertali csillagdában tevékenykedett, de Konkoly Thege Miklós (→Ógyalla) igazgató felismerte benne az éleslátású, nagy műszaki érzékkel rendelkező szakembert és

1899-ben Ógyallára helyezte, ahol tág lehetősége nyílt a műszerek szerkesztésére és tervezésére. Marcell tervei szerint épült fel Ógyallán az európai hírű meteorológiai, földmágnességi, később földrengési obszervatórium, melynek első főnöke is volt 1904-ig. 1904-ben a budapesti Meteorológiai Intézethez került. Amikor felmerült annak gondolata, hogy a Tátrában hegyi obszervatóriumot létesítsenek, tervezését Marcellre bízták. 1910-ben a Dobsinai jégbarlangban észlelőállomást állított fel, és a jégbarlang áramlási és hőmérsékleti viszonyait tanulmányozta. Münchenben műszer-hitelesítő szekrényt tervezett és kivitelezett. 1912-ben megszervezte hazánk részvételét a nemzetközi aerológiai kutatásokban. 1913. január 1-jén Budapesten felszállt az első pilót szélmérő ballon, majd január 3-án levegőbe emelkedett az első műszeres léggömb. Ezzel vette kezdetét hazánkban a sztratoszféra-kutatás. Az I. vh.-ban ő vizsgálta és hitelesítette a hadsereg magasságmérőit, sőt az olasz fronton széléréseket végzett, segítve ezzel a repülőkharc feladatait. 1927-ben az Aggteleki barlangban végzett hőmérsékleti és áramlási vizsgálatokat. A Laki-hegyi rádiótorony felállításakor 1933-ban – a torony tetejére, 300 m magasan saját kezűleg szélmérő műszert szerelt. Marcell indította meg hazánkban a földi áramok, a légköri elektromossági, valamint a napsugárzási kutatásokat. Belgrádban megszervezte a földmágnességi méréseket. 1927. szeptember 29-én az Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézet igazgatója lett. 1933-ban a kormányzó az intézet igazgatójává nevezte ki. 1934. április 30-án nyugalomba vonult, de továbbra is rendszeresen bejárta az intézetbe és a fiatalok tanácsadója lett. Néhány önálló kiadványa jelent meg. Cikkeit *Az Időjárás* közölte 1897-től 1942-ig, csaknem minden évben egyet-egyet, összesen harmincat. Több dolgozata látott napvilágot a *Földrajzi Közleményekben* is. Ő volt Magyarországon a mikroklimatikus megfigyelések módszerének és az eredmények matematikai feldolgozásának első művelője, de ugyanúgy a magaslégkör-kutatás megalapítója is. Róla nevezték el a pestlőrinci obszervatóriumot. 1938-ban visszatért az Ógyalla-i Obszervatóriumba, ahol felújította a földmágnességi méréseket. Műszereket javított és fiatalokat oktatott 1942-ig. Betegsége miatt azonban vizsgálatait tényleg Budapesten, ahol hamarosan elhunyt.

**LIMBACHER REZSŐ (Pozsony, 1872. február 23. – Pozsony, 1947. július 19.) orvos, rózsanemesítő, fotográfus.**

Apja, Limbacher Sámuel német nemzetiségű kovácmester volt, de ő már szülővárosában magyar iskolákat végzett és 1898-ban a budapesti egyetemen szerzett orvosi oklevelet. Orvosi tevékenységét feltehetően Pozsonyban kezdte, az 1900-as évek elején a magyar királyi „bábaképezdében” tanársegédként dolgozott. Első cikkét a *Magyar Bábakalendáriumban* 1905-ben munkahelyi főnökeiről, dr. Velits Dezső szülészorvosról közölte. 1907-ben szakmai körökben is nagy elismerést keltett a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXIV. pozsonyi vándorgyűlésén elhangzott *A rendes helyen tapadó lepény idő előtti leválásáról* c. előadása, amely egy addig alig tárgyalt kérdéssel foglalkozott nagyrészt Limbacher saját megfigyelései alapján. Ő volt az, aki a szüléseknél abban az időben már konzervatívnak tartott magas fogó alkalmazásának ismételt tekintélyt szerzett. Gyakran hívták bonyolult esetekhez és emlékezetes marad az a szülés, amikor a már halott anyából sikerült császármetszéssel élve kiemelnie a csecsemőt. 1910-ben otthagyta a bábaképezdét és magánpraxist nyitott. Szülészorvosként 1916 áprilisában került kapcsolatba Batthyány Strattmann László herceggel, aki orvos is volt és Köpcsényben egy kórházat működtetett. Az I. vh. alatt a besorozott újoncok és katonák alkalmasságát vizsgálta. Az 1918-as rendszerváltás után is szülészorvosként tevékenykedett és további tanulmányai jelentek meg a szaklapokban (pl. a *Therapia* c. folyóiratban). Emellett sokat fáradozott azért, hogy a német és a magyar nemzetiségű orvosok is betagozódhassanak azokba a szakmai szervezetekbe, amelyeket még az 1880-as években a cseh orvosok hoztak létre és 1918 után hatáskörüket Szlovákiára is kiterjesztették, de a nem szlovák orvosok kizárásával. Ő volt az, aki 1922–1924-ben kiharcolta, hogy újra indulhasson a nagy múltú pozsonyi Orvos- és Természetudományi Társulat, amelynek megszűnéséig, 1945-ig ő volt az elnöke. 1922-ben két pozsonyi orvossal, Sági Bélával és Pless Gyulával újraindította a *Therapia* c. havilapot, amely 1927-től már hetilapként jelent meg és 1933-tól Limbacher Rezső volt a szerkesztője. Orvosi és szervezői munkája mellett városszépítéssel és rózsatelepítéssel is foglalkozott. Chotek Mária grófnő alsókorompai rozáriuma annyira magával ragadta, hogy elhatározta: szülővárosában is kialakít egy rózsakertet. Ez 1937. június 13-án a ma Pozsonyhoz tartozó Ligetfalun nyílt meg, de a II. vh. során nagyrészt elpusztult. Eredeti szépségéről csak a Limbacher Rezső által készített fényképfelvételek alapján alkothatunk képet magunknak. Ezek a fotók a két vh. közötti években Pozsonyban megjelenő *Növényvilág* c. gyümölcsészeti és kertészeti szaklapban folytatásokban közölt sorozatának illusztrációiként láttak napvilágot. Limbacher egyébként már az 1900-as évektől kezdve rendszeresen fotografált, sőt filmezett is, és ő volt az alapító elnöke a pozsonyi fotográfus klubnak. Egyik unokájának, a szombathelyi dr. Garzuly Ferenc orvosnak a visszaemlékezése szerint gyakran vetítette azokat a fekete-fehér filmeket, amelyeket az unokáiról, a ligetfalui rozáriumról vagy az 1942-es pozsonyi télről készített. Színes technikával is dolgozott, de ezeket a felvételeket igyekezett megkímélni. A pozsonyi magyar és német szabadkőművesség Uránia Tudományos Egyesületének vezetőségi tagjaként rendszeresen tartott különböző témájú ismeretterjesztő előadásokat. Halála után, 1948-ban jelent meg szlovákul a *Rózsa és világa* (Ruža a jej svet) c. kötete. Fia, Peéry Rezső (1910–1977) jeles publicista és kritikus volt.

**KOVÁTS FERENC (Pozsony, 1873. március 15. – Budapest, 1956. október 26.) gazdaságtörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1923).**

Édesapja, Kováts György (Pozsony, 1843. november 30. – Pozsony, 1907. május 1.) orvos, gyermekgyógyász, a pozsonyi Ferenc József Gyermekkórház igazgatója volt. Öccse, Kováts Lajos (Pozsony, 1876. július 7. – Pozsony, 1968. szeptember 22.) orvos, 1906–1936 között Pozsony városi tisztiorvosa volt. Kováts Ferenc a pozsonyi jogakadémián, majd a kolozsvári és a boroszlói egyetemen tanult. 1900-tól a pozsonyi jogakadémia könyvtárosa. 1903-ban a kolozsvári egyetemen doktori címet és magántanári képesítést szerzett, ugyanebben az évben a pozsonyi jogakadémia rendkívüli tanára. 1914-től a pozsonyi, 1921-től a szegedi egyetemen a nemzetgazdaságtan és pénzügytan nyilvános rendes tanára, 1930–1931-ben rektor.

1934-ben a magyar gazdaságtörténet és a történeti segédtudományok nyilvános rendes tanára a budapesti műegyetemen. 1900-tól 1905-ig szerkesztette a *Magyar Gazdaságtörténeti Szemlét*. A középkori és koraújkori Magyarország gazdaságtörténetének elismert kutatója volt, a korszak külkereskedelmére vonatkozó közgazdasági szempontú forráselemzéseit kiemelkedő fontosságúak. Számos jelentős gazdaságtörténeti tanulmányt tett közzé, főleg a középkori városi fejlődés, pénzforgalom, külkereskedelem témáiról, különösen a Pozsony városi levéltár gazdag forrásanyaga alapján. Botanikával is foglalkozott, és elsősorban a hölgymálokkal (*Hieracium*) kapcsolatban végzett számottevő gyűjtő- és kutatómunkát. Kiadta a *Magyar-zsidó oklevéltár* IV. kötetét (Bp., 1938). **F. m.:** *Városi adózás a középkorban*, 1900; *Adalékok a dunai hajózás és a dunai vármok történetéhez az Anjouk korában*, 1901; *A középkori pénztörténet vázlata*, 1901; *Nyugat-Magyarország áruforgalma a XV. században*, 1902; *A nagy pozsonyi telekkönyv 1439–1517*, 1914; *A pozsonyi városgazdaság a középkor végén*, 1918; *A magyar arany világtörténeti jelentősége*, 1923; *Pozsony városának középkori kölcsönei* (akadémiai székfoglaló, 1924. március 10.); *Egyház és városgazdaság a középkorban*, 1934; *Adalékok Pozsony társadalom- és gazdaságtörténetéhez a XVIII. század első felében*, 1935; *Magyar gazdaságtörténet: Általános gazdaságtörténeti ismeretek és Magyarország gazdaságtörténete*.

### **HEGYI DEZSŐ (Pozsony, 1873. április 25. – Budapest ?) agrárszakember, mikológus.**

1893-ban szerzett oklevelet. Párizsban a Sorbonne-on és a párizsi növénykörtani állomáson folytatott tanulmányokat. A magyaróvári gazdasági akadémián gyakornok. 1889-től a Magyaróvári Vetőmagvizsgáló Növényélet- és Körtani Állomáson működött. 1911-ben vette át az Állomás vezetését, és annak 1913-ban Budapestre történt áthelyezésével együtt ott működött 1919-ig. Főleg a búza és rozs betegségeivel, a cukorrépa gyökérrothadásával, a csillagfürt gombás megbetegedéseivel és az ellenük való védekezéssel foglalkozott. Cikkei a *Kísérletügyi Közleményekben*, a *Köztelekben*, a *Gazdasági Lapokban*, valamint német, francia és angol szaklapokban jelentek meg. **F. m.:** *A cukorrépa betegségei*, 1902; *Konyhakerti növényeink betegségei*, 1904.

### **SOMLÓ BÓDOG (Pozsony, 1873 – Kolozsvár, 1920. szeptember 20.) jogász, egyetemi tanár.**

Tanulmányait Kolozsvárott, Lipcsében, Heidelbergben végezte. Utána a kolozsvári egyetemen magántanár (1899-ben jogbölcsélet, 1903-ban politika), 1899-től nagyváradi jogakadémiai tanár. 1905–1918 között kolozsvári egyetemi tanár, 1918–1919-ben a Károlyi kormány kinevezte a budapesti egyetem tanárává (jogbölcsélet, nemzetközi jog). Pályájának kezdetén mint jogbölcselő pozitívista oldalról indult és a neokantianizmusig érkezett el. Előbb a Stammler-féle „helyes jog” elméletének egyik hazai képviselője, későbbi munkáiban az „általános jogtan”-nak nevezett irányt vezette tovább, Austin és Stammler tanait tovább fejlesztve a jog legáltalánosabb fogalmi elemeit kereste, amelyekbe már bizonyos társadalmi elemeket is belevett. Utóbb – ismét tovább fejlesztve tételeit – jogfogalmi fejtegetéseinek alapvető tétele nem az erkölcs, hanem a hatalom jelentőségének hangsúlyozása, bár külsőleg elfogadta a kanti jogállam fogalmát. Harkányi Edével és Pikler Gyulával részt vett a Társadalomtudományi Társaság megalapításában. Öngyilkos lett. Két német nyelvű könyvét már halála után Németországban adták ki. **F. m.:** *Parlamentarizmus a magyar jogban*, 1896; *Törvényszerűség a szociológiában*, 1898; *A nemzetközi jog bölcséletének alapelvei*, 1898; *Állami beavatkozás és individualizmus*, 1903; *Zur Gründung einer beschreibenden Soziologie*, 1909; *Az érték problémája*, 1911; *A helyes jog elmélete*, 1914; *Platón állama*, 1920; *Machiavelli*, 1921; *Gedanken zu einer ersten Philosophie*, 1926; *Juristische Grundlehre*, 1927.

### **HEINLEIN ISTVÁN (Pozsony, 1874. január 19. – Budapest, 1945. február 23.) ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1927).**

Tanulmányait Pozsonyban kezdte, a budapesti egyetemen 1897-ben történelem–földrajz szakos tanári oklevelet és bölcsészdoktori címet szerzett. 1905-től az MTA Könyvtárának segédtisztje, 1909-től könyvtártisztje. 1915-től az ókori egyetemes történelem nyilvános rendkívüli tanára, 1918 és 1941 között nyilvános rendes tanára volt. 1931–1932-ben dékánként a bölcsészettudományi kart irányította. Egyetemi tanársága jórészt abban a küzdelemben telt el, hogy egy intézetet hozzanak létre, amelyben biztosíthatja az elhanyagolt ókori történettudomány művelésének utánpótlását. Végül nem sokkal nyugállományba vonulása előtt sor került az Ókori Történeti Intézet megszervezésére. Eleinte Spárta és Athén történetével foglalkozott a perzsa háborúk korában. Az 1930–1940-es években érdeklődése a római történet felé fordult. 1941-ben nyugalmába vonult. Az MTA 1927. május 5-én választotta levelező tagjává. Igazgató választmányi tagként részt vett a Magyar Történelmi Társulat irányításában. **F. m.:** *A Peisistratidák tyrannisa*, 1897; *Vázlatok a Deinomenidák kultúrpolitikájának történetéhez*, 1899; *A néptribunság eredete és betöltése* (In: Emlékkönyv gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján. Szerk.: Lukinich Imre), 1925; *Megjegyzések Sulla diktatúrájához a római államrend fejlődése szempontjából*, 1939.

### **SCHILLER BÓDOG (Pozsony, 1877. február 9. – Budapest, 1914. január 29.) jogtörténész, egyetemi magántanár.**

A pozsonyi jogakadémia és a budapesti egyetem elvégzése után 1900-ban jogi doktorátust szerzett. 1904-től bírósági jegyző, majd bíró, 1912-től a budapesti egyetemen magántanár. Jogtörténeti tanulmányai mellett ő fordította le németre Timon Ákos *Magyar alkotmány- és jogtörténet* c. munkáját (Berlin, 1904). **F. m.:** *Az örökös főrendiség eredete Magyarországon*, 1900; *A Hármaskönyv jogforrástana*, 1902; *A pragmatica sanctio és a házi törvények*, 1903.

### **BONK ÁRPÁD (Pozsony, 1880 – Budapest, 1960. március 27.) geodéta, hadmérnök.**

1903-ban a nagyváradi, 1907-ben a győri, 1909-ben a budapesti földmérési felügyelőségénél dolgozott. 1913-ban a háromszögelő hivatalhoz került. Az I. vh. kitörése után az osztrák-magyar Katonai Földrajzi Intézet mérnök-főhadnagyaként az ő vezetésével fejlesztették ki Montenegró, Dél-Bosznia, Észak-Albánia teljes felsőrendű háromszögelési hálózatát: A trianoni békeszerződés aláírása után ő vezette az új magyar-román államhatár kitűzésének geodéziai munkálatait. 1934-ben a debreceni földmérési felügyelőség, 1937-ben a háromszögelő hivatal vezetője lett. A legkorszerűbb svájci (Wild) műszerek bevezetésével és a gépi számítás felkarolásával tette nevét emlékezetessé.

**ORBÁN GÁBOR (Kőszeg, 1883. január 1. – Pozsony, 1958. január 28.) nyelvész, egyetemi oktató.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A budapesti tudományegyetem 1907-ben szerzett magyar–latin szakos tanári oklevelet. Privigyén kezdte tanári pályáját, majd évtizedeken át pozsonyi gimnáziumokban tanított. 1950-től haláláig a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán, illetve a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén oktatott. Megalakulásától, 1931-től a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság („Masaryk Akadémia”) elnöke és a csehszlovák kormányzattal együttműködő közéleti aktivizmus egyik jeles képviselője volt, de tevékenységét sokan bíralták, miután a Társasággal szemben megfogalmazott elvárásokat nem sikerült valóra váltania és az intézmény anyagilag is ellehetetlenült. Szakterülete a finnugor és a magyar nyelvészet, a nyelvművelés és a szótárírás volt. Elsőként dolgozta fel monografikusan a finnugor nyelvek számneveit. Nyelvművelő cikkei a korabeli napilapokban jelentek meg, illetve rádióelőadásokként hangzottak el. Magyar–szlovák és szlovák–magyar szótárt is szerkesztett, de főleg tankönyvíróként, olvasókönyvek, szöveggyűjtemények szerzőjeként végzett jelentős munkát. **F. m.:** *A magyar nemzeti énekmondás*, 1907; *A finnugor nyelvek számnevei*, 1932; *Új szlovák–magyar és magyar–szlovák szótár* (Mendreszóra Miklóssal), 1933; *A magyar nyelv*, 1935; *A magyar szókincs*, 1953; *A helyes magyarság irányművei*, 1956; *Bevezetés a nyelvtudományba*, 1956.

**CSÁKOS JÓZSEF JÁNOS (Pozsony, 1883. szeptember 27. – Pozsony, 1957. február 20.) történész, levéltáros.**

Gimnáziumi tanulmányait félbehagyva nevelőapja műhelyében kitanulta a vésnöki mesterséget. 1910 előtt a pozsonyi Városi Árvaház alkalmazottja volt. 1910–1922 között a Városi Múzeum őre, majd 1945-ig városi levéltáros volt. Elsősorban Pozsony történetével és művészettörténeti kérdésekkel foglalkozott. 1945 után mint magyart Ligetfalura telepítették. **F. m.:** *Bratislavský záhradníci*, 1929; *50 Jahre Pressburger Kunstverein*, 1934; *Biedermeier kori művészet Pozsonyban*, 1940.

**GUOTH BÉLA (Pozsony, 1884. február 29. – Budapest, 1971. október 27.) mérnök, geodéta.**

Oklevelet a budapesti József Műegyetemen szerzett (1906). 1906-tól a geodéziai tanszéken tanársegéd. 1910-ben doktorált. Számos hazai és külföldi vízépítési műtárgy tervezésében és építésében vett részt, ő tervezte a csepeli szabadkikötő műtárgyainak többségét. 1920-tól földmérői munkakörben dolgozott, főként a tagosításokkal foglalkozott. A tagok numerikus tervezéséről írt tanulmányai új utakat nyitottak a magyar geodéziai gyakorlatban. Hajnal Sándorral együtt nevéhez fűződik a budapesti I. és II. rendű szintezési hálózat kifejlesztése. **F. m.:** *A közvetlen hossz mérés pontossága*, 1919; *Új tagok numerikus tervezése a tagosításban*, 1942; *Budapest–Csepeli Nemzeti és Szabadkikötő távlati fejlesztésének tanulmánya. 5. Magasépítési rész* (Fekete Györggyel), Bp., 1959).

**KLIPP ALAJOS (Pozsony, 1886 – ? 1944) mérnök**

1904-ben a szombathelyi földmérési felügyelőségénél kezdte pályafutását, 1911-ben a budapesti Háromszögelő Hivatalba helyezték, hol 1914-től az asztrogeodéziai csoportban működött, utóbb mint annak vezetője. A csillagászati helymeghatározás korszerűsítésében, a rádiónak e téren való gyakorlati alkalmazásában szerzett érdemeket. **F. m.:** *Die geographische Länge der Sternwarte*, 1941.

**SAS ANDOR (Szeged, 1887. január 22. – Pozsony, 1962. augusztus 23.) történész, irodalomtörténész, egyetemi docens.**

Budapesten végezte a gimnáziumot, majd az egyetemet is, ahol Babits Mihály, Juhász Gyula, Balázs Béla társaságában tagja volt a Négyesy-szemináriumnak. Jogi és államtudományi doktori oklevelet is szerzett. Később vidéken nevelősködött. A Tanácsköztársaság idején főiskolai tanár a fővárosban, utána emigrált, Bécsben élt, ezután Csehszlovákiába költözött: Munkácsra, majd Pozsonyban középiskolai tanár, 1957-től a pozsonyi Comenius Egyetemen a magyar irodalmi tanszék vezető docense. Számos gazdaságtörténeti, irodalomtörténeti tanulmányt írt; kéziratban maradt a reformkori Pozsonyról írt monográfiája, amely halála után jelent csak meg. Kéziratban maradt két további műve is a pozsonyi zsidóságról. A rövidebb a XVIII.–XIX. századi történetét, a terjedelmesebb az 1939–1945 közötti kálváriáját dolgozta fel. Ez utóbbi később nyomtatásban is megjelent. **F. m.:** *Szabadalmas Munkács város levéltára*, 1927; *Történelmi és irodalmi tanulmányok*, 1953; *Egy kárpáti latifundium a hűbéri világ alkonyán*, 1955; *A koronázó város – a bécsi kongresszustól a nagy márciusig 1815–1848*, 1973 (újabb kiadása képekkel Pozsony, az egykori koronázó város címmel jelent meg 1995-ben); *A szlovákiai zsidók üldözése 1939–1945*, 1993.

**BITTERA MIKLÓS (Pozsony, 1887. november 12. – Magyaróvár, 1947. március 11.) növénytermesztő, akadémiai tanár.**

A magyaróvári gazdasági akadémia elvégzése után a budapesti egyetemen államtudományi doktorátust szerzett. 1914-ben a kolozsvári gazdasági akadémián a gyakorlati növénytermelési tanszék tanársegéde, majd részt vett az I. vh.-ban. Repülőgépeinek lezuhanásakor szerzett rokkantsága ellenére tovább dolgozott. Előbb a debreceni, 1922-ben a magyaróvári gazdasági akadémia növénytermesztési tanszékének tanára lett. 1926-ban magántanári képesítést szerzett a budapesti közgazdasági egyetemen. 1939-ben a budapesti műszaki egyetemre került mint c. nyilvános rendkívüli tanár. 1939-től felsőházi tag volt. A növénytermesztés minden ágát művelte, de különösen a talajerő-visszapótlással foglalkozott. Gróf Bélával együtt megalapította Magyaróvárott a *Cukorrépa* (1928) c. lapot, 1930-ban a *Mezőgazdaság és Kertészet* c. szakfolyóiratot. Szakcikkei hazai és külföldi szaklapokban jelentek meg. **F. m.:** *Műtrágyázási tanácsadó*, 1926; *Növénytermesztéstan I-II.*, 1928–1930; *Gyakorlati műtrágyázás*, 1938.

**HEFTY GYULA ANDOR (Pozsony, 1888. február 14. – Budapest, 1957. december 3.) tanár, turista, szakíró.**

Szülövárosában végezte középiskolai tanulmányait. A budapesti tudományegyetemen szerzett történelem szakos tanári oklevelet. 1911-től a II. vh. kitöréséig Késmárkon élt. 1911–1919 között a késmárki Kereskedelmi Iskola történelemtanára volt. Aktív turista és hegymászó volt, a téli sportok nagy kedvelője. Számos nehéz sziklafalon új mászóutakat nyitott, 1916-ban a Kriván ÉNy-i falának megmászásával ért el kiváló eredményt. Több tátrai csúcs első téli megmászása fűződik nevéhez. Síversenyeket is rendezett a Tátrában, közreműködött az első magyar síszakkönyv összeállításában (1912) és a főváros környéki sziklamászóiskolák kalauzában (1913), egyik főmunkatársa volt a 3 kötetes *Magas-Tátra útikalauznak* (1914). A *Turistaság és Alpinizmus* c. folyóiratnak munkatársa, majd társszerkesztője volt. 1918 novemberében a Szepesti köztársaság megalakításának egyik szószólója. Ezért 1918 decemberében – amikor a cseh hadsereg megjelent Késmárkon – letartóztatták és egy ideig az illavai börtönben tartották. Mivel megtagadta a hűségeskü letételét, a továbbiakban nem lehetett a kereskedelmi iskola tanára. Nem akarta, hogy politikai állásfoglalása miatt családja hátrányba kerüljön, családja nélkül a Tátrába költözött. Munkája során sokat utazott Lengyelországba és Magyarországra, amit a csehszlovák hatóságok az ellenséggel való együttműködésnek vélték és ezért másodjára is bebörtönözték, ezúttal Pozsonyban. Szabadkőművesként sokszor szót emelt a náci veszély ellen. 1938-ban nehéz műtéten esett át (perforált vakbélgyulladás); műtét után jutott tudomására, hogy náciellenes kijelentései miatt harmadszor is börtönbe akarják vetni. Ezt nem várta be, Kassán keresztül Budapestre távozott – szándéka szerint egy hónapra, de többé már nem tért vissza. A II. vh. kitöréséig Marosvásárhelyen Erdély népszerűsítőjeként tevékenykedett, majd Budapestre költözött. **F. m.:** *Vezérfonal az iskolai síoktatáshoz*, 1918; *Gerlsdorf*, 1932; *Die Keszmarker Holzkirche* (a késmárki fatemplomról), 1933.

**HACKER ERVIN (Pozsony, 1888. március 23. – Miskolc, 1945. december 27.) jogász, egyetemi tanár.**

1911–1920 között joggyakornok, ill. bírósági jegyző. 1919-ben pozsonyi egyetemi magántanár (büntetőjog és eljárás). 1920-tól a miskolci jogakadémia tanára (büntetőjog). 1943–1945-ben nyilvános rendes tanár a debreceni tudományegyetem jogi karán. A bünyügyi tudományok számos ágával (kriminálstatisztika, krimináleltológia, kriminológia, börtönügy stb.) foglalkozott. **F. m.:** *Bevezetés a büntetőjogba*, é. n.; *A börtönügy*, 1918; *Kriminalitás és bevándorlás*, 1929; *Nemzetközi bünyügyi statisztika*, 1935; *A magyar büntetőjog tankönyve*, 1936; *Statistique comparée de la criminalité*, 1937; *Die Kriminalität des Kantons Zürich*, 1939; *Kriminalpolitik*, 1941.

**BINDER-KOTRBA GÉZA (Pozsony, 1888. július 15. – Tegernsee/Bajoro., 1945 június) vegyész-mérnök, mikrobiológus, enzimológus, egyetemi tanár.**

A budapesti Műegyetemen 1912-ben szerzett vegyész-mérnöki oklevelet. Ezt követően az egyetem mezőgazdasági kémiai technikai tanszékén volt tanársegéd, 1916-tól adjunktus. 1918-ban doktorált. 1923-tól az erjedési iparban használatos mikológiai vizsgálatok egyetemi magántanára, 1935-től egyetemi rendkívüli tanár. 1925–1926-ban Berlinben vendégkutató, ahol a különböző erjedések közbeni termékeit vizsgálta, s tapasztalatait számos, Berlinben megjelent szakcikkében összegezte. Több mint 20 éven át dolgozott Budapesten 'Sigmond Elek mellett, akinek halála után, 1939-ben tanszékvezető rendkívüli tanár, 1941-ben nyilvános rendes tanár lett. Nevéhez fűződik e tanszék korszerűsítése, és a fokozott mikrobiológiai oktató-és kutatómunkára való felkészítése. 1944-ben óvóhelyet építtetett, ahol elhelyezték a tanszék értékes műszereit; az év decemberében a nyugatra telepített egyetemi hallgatók kísérőjeként utazott Németországba, s ott is hunyt el. Az erjedés mechanizmusának kutatója volt, foglalkozott a C-vitamin alapanyagának, a szorbóznak a mikrobiológiai előállításával. Egy kiváló oxidáló képességű acetobakter-törzset tiszta tenyészetben sikerült előállítania. Munkatársa volt a 'Sigmond Elek által írt *Mezőgazdasági Kémiai Technológia* (Budapest, 1919, 1923) c. egyetemi jegyzetnek, 1942–1944-ben pedig a *Magyar Kémiai Folyóirat* társszerkesztője volt. **F. m.:** *Technikai mikológia*, 1942; *Mezőgazdasági kémiai technológia*, 1942; *Cukorgyári eljárások*, 1944.

**DOBRÓVITS SÁNDOR (Pozsony, 1889. március 4. – Budapest, 1963. április 15.) statisztikus**

Budapesti jogi tanulmányainak elvégzése után 1909-1912-ben banktisztviselő volt, 1912-ben a Központi Statisztikai Hivatalban folytatta pályafutását. Ebben a minőségében főként a hitelügy, áruforgalom, valamint a népmozgalom vizsgálatával összefüggő munkálatokban vett részt. Aktív szerepet vállalt továbbá a választójogi statisztika feldolgozási munkálataiban, valamint a népoktatásról szóló megyei monográfiák összeállításában. 1937-től e hivatal alelnöke, 1939-től 1945 júliusáig elnöke. Jelentős szerepet játszott a hivatalos statisztikai szolgálat új szervezetének, ügyrendjének kialakításában, valamint

a magyar konjunktúra-statisztika megszervezésében. 1923–1930 között a *Magyar Statisztikai Szemle* szerkesztője volt. Elnöki minőségében jelentékeny szerepet játszott az 1941-es népszámlálás munkálatainak előkészítésében, megszervezésében. Hasonlóan fontos volt a közellátás javítását szolgáló rendkívüli adatgyűjtések, a vetésterületre vonatkozó, valamint a cséplési statisztikák megszervezésében végzett munkája. Figyelmet érdemel még a szociális gondok enyhítését célzó társadalomstatistikai adatfelvételének, az „ellátatlanok statisztikájának” előkészítése is. Tudományos tevékenysége rendkívül széteágazó volt. A Hivatal és a Magyar Statisztikai Társaság életét, szervezetét bemutató – többnyire a Magyar Statisztikai Szemle hasábjain megjelenő – publikációin túlmenően figyelmet érdemlő társadalomstatistikai tevékenységet is folytatott. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt a különféle társadalmi szervezetek, különösen az egyesületek jellemzőinek kutatásában betöltött szerepe emelhető ki. Számos vidéki város – Eger, Győr, Kecskemét – egyesületeit ismertető tanulmányán kívül kiemelkedő fontosságú a Budapest egyesületeit tárgyaló monográfiája. **F. m.:** *Les services d'hygiene publique en Hongrie*, 1924; *Budapest egyesületei*, 1936.

**PLANK JENŐ (Pozsony, 1890. augusztus 9. – Budapest, 1974. november 12.) kémikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1945).**

A pozsonyi főreáliskolában érettségizett 1908-ban. A budapesti József Nádor Műegyetemen vegyészmérnöki oklevelet szerzett (1912). A magyaróvári Növénykísérleti Állomáson kezdte meg működését, de néhány hónap múlva visszatért a budapesti műegyetemre, ahol az általános kémiai tanszéken Ilosvay Lajos (1851–1936) mellett tanársegéd, 1915-től adjunktus. 1916-ban műszaki doktorátust szerzett. 1919–1921-ben a kémiai technológiai tanszéken, 1921-től 1930-ig az elektrokémiai tanszéken működött. 1928-ban rendkívüli tanári címet kapott. 1930-ban visszatért az általános kémiai tanszékre. 1936-ban kinevezték c. nyilvános rendkívüli tanárrá, 1940-ben egyetemi nyilvános rendes tanárrá. 1945 után kétszer volt az egyetem gépész- és vegyészmérnöki karának dékánja (1945–1946, 1947–1948); része volt abban, hogy az ostrom során súlyosan megsérült műegyetemen a tanítás újra megindult, az épületet és a berendezést ért károkat helyreállították. 1949-ben nyugdíjazták. Tudományos munkát elsősorban az analitikai kémia területén folytatott. A gázanalitikában újszerű gázpipettákat szerkesztett, vizsgálta a gázok belső sűrűlódását és néhány új meghatározási módszert dolgozott ki. A mikroanalitikában új cseppreakciós kimutatásokat alkotott. A hidrogén-peroxid (H<sub>2</sub>O<sub>2</sub>) kimutatására, a cérium (Ce), az arany (Au) és a cink (Zn) meghatározására is dolgozott ki eljárásokat. 1921–1943 között a *Magyar Kémiai Folyóirat* szerkesztője volt. Alap kutatásai során korróziós kérdésekkel is foglalkozott. 1949-ben megfosztották akadémiai tagságától, csak 1989-ben állították azt helyre. *Szervetlen kémiai elemzési módszerek* c. főművének csak 1. kötete készült el 1944-ben. **F. m.:** *Komplex vegyületek*, 1948; *A fémelemzés módszerei* (Mázor Lászlóval), 1949.

**KÁLLAY KÁLMÁN (Pozsony, 1890. október 11. – Debrecen, 1959. július 14.) ref. lelkész, sémi filológus, egyetemi tanár.**

Tanult a pozsonyi ev., a pápai ref. teológiai akadémián, az utrechti és a budapesti egyetemen. 1914-ben segédlelkész. 1915-től Bukarestben hitoktató, 1916-tól tábori lelkész, 1917-től Szlavóniában Kórógyon lelképásztor. 1919-ben visszament Bukarestbe, ahol az óromániai ref. egyházmegye esperese lett. 1921-től a pápai ref. teológián helyettes tanár; 1923-tól Debrecenben a ref. lelkészképző intézet, 1928-tól a debreceni egyetemen az ószövetségi tudományok tanára, 1941–1942-ben az egyetem rektora. 1950-től a debreceni teológiai akadémia tanára. Tevékenyen részt vett a Károli-féle bibliafordítás átdolgozásában. Hamar Istvánnal és Czeglédy Sándorral írta a *Bibliai Lexikont* (1931). **F. m.:** *Az Ótestamentum felfogása a halál utáni életről*, 1926; *Izráel első három királya a Koránban*, 1934; *A tudományos és hívő teológia védelme*, 1938.

**BOLGÁR LÁSZLÓ, inámi (Pozsony, 1892. december 14. – Budapest, 1977. november 25.) vízügyi tervezőmérnök.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1915-ben a budapesti József Műegyetemen szerzett mérnöki oklevelet. Az I. vh. alatt (1915–1918-ban) frontszolgálatot teljesített. 1919–1948 között a Felsőszabolcsi-tiszi Ármentesítő Társulat szakaszmérnöke, 1930-tól központi mérnöke, 1942-től igazgató főmérnöke. A nyíregyházi ár- és belvízvédelmi kirendeltség (1948–1950) és a mátészalkai szakaszmérnökség vezetője (1950–1953), a Nyíregyházi Vízügyi Igazgatóság műszaki vezetője, majd a budapesti Vízügyi Tervező Intézet munkatársa (1953–1957), a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet (1957–1969), a Vízügyi Dokumentációs Központ nyugdíjas munkatársa (1969-től). Az ár- és belvízvédalom gyakorlati kérdéseivel foglalkozott, a II. vh. után ő vezette az elpusztult vízvédelmi művek újjáépítését. Budapesten jelentős szerepet játszott a vízgazdálkodási keretterv kidolgozásában.

**SCHNELLER KÁROLY (Pozsony, 1893. július 12. – Szeged, 1953. december 12.) jogász, statisztikus, egyetemi tanár.**

Államtudományi doktori oklevelét 1917-ben a kolozsvári egyetemen nyerte. 1917–1918-ban a bécsi egyetemen hallgatott előadásokat. 1922-ben a szegedi, 1933-ban a budapesti egyetem magántanára. 1918 végén a Budapesti Fővárosi Statisztikai Hivatal szolgálatába lépett. 1920-ban a miskolci jogakadémia rendkívüli, 1922-ben rendes tanára. 1939-ben a szegedi egyetemen a statisztika-közgazdaságtan rendkívüli tanárává nevezték ki. 1940-től a kolozsvári, 1945-től a szegedi egyetemen a statisztika nyilvános rendes tanára. A szegedi egyetem jogi karát a II. vh. után ő szervezte újjá. Tovább fejlesztette a standard-számítás módszerét, újszerű népsűrűségi és termelésszínvonal-mérési arányszámokat dolgozott ki, és foglalkozott a korrelációs számítás kérdéskörével. **F. m.:** *Népesedéspolitika-többtermelés*, 1922; *Magyarország városi és vidéki népessége*,



1925; *A standard népesség*, 1930; *Demológiai tanulmányok*, 1937; *Az agrárnépsűrűség számítás módja*, 1939; *Időszerű gondolatok a népesedésről*, 1940.

**PUKÁNSZKY BÉLA (Pozsony, 1895. december 22. – Budapest, 1950. október 26.) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1932).**

Egyetemi tanulmányait – Eötvös-kollégistaként – Budapesten végezte. 1918-ban bölcsészdoktori, 1919-ben magyar–német szakos tanári diplomát szerzett. Később a tudományegyetem közgazdaságtudományi karán a német nyelv lektora. 1927-től magántanár, 1936-tól a német irodalomtörténet tanára a budapesti tanárképző intézetben, 1941-től haláláig a debreceni egyetem nyilvános rendes tanára. Mindenekelőtt a magyarországi német irodalom és művelődés, valamint a magyar–német irodalmi kapcsolatok feltárásával, de zenetörténettel és magyar irodalommal is foglalkozott. 1941–1944-ben az *Ungarn* folyóirat szerkesztője volt. **F. m.:** *Herder hazánkban*, 1918; *A magyarországi német irodalom története*, 1926; *A százéves magyar irodalomtudomány*, 1928; *A német irodalom kis tükre*, 1930 (németül: 1931); *Hegel és magyar közönsége*, 1932; *A mai osztrák irodalom*, 1936; *Német polgárság magyar földön*, 1940; *Erdélyi szászok és magyarok*, 1942.

**SZALAI TIBOR (Pozsony, 1900. november 13. – Budapest, 1980. szeptember 29.) geológus, paleontológus.**

Eredeti neve Szládek volt. Középiskolai tanulmányait a pécsi állami főreáliskolában végezte. 1919-től geológiát hallgatott a budapesti tudományegyetemen, ahol 1924-ben doktori oklevelet szerzett. Első munkahelye az MNM Ásvány- és Őslénytára volt, majd 1939-ben a Földtani Intézethez került. Földszerkezeti tárgyú munkássága alapján a debreceni tudományegyetem magántanárrá habilitálta (1938). A bécsi Collegium Hungaricumban ösztöndíjaként eltöltött éveit (1928–1931-ben) O. Abel és L. Kober előadásait hallgatta. A Földtani Intézetben főgeológus (1944), igazgató-helyettes (1945), megbízott igazgató (1946–1950). A háború alatt nagy szolgálatot tett a Földtani Intézet könyvtárájának megmentésével. 1950-től a Dorogi Szénbányászati Tröszt, majd a Tokodi Mélyfúró Vállalat (1954) főgeológusa. 1956-tól 1964-es nyugdíjazásáig a Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet geológus tanácsadója. Őslénytannal, hidrogeológiával és tektonikával foglalkozott. Részletesen tanulmányozta a Keleti-Alpok és a Kárpátok földtani felépítését és szerkezetét, a hévizek hőmérsékletének eredetét, és általában a szervetlen és a szerves élet kapcsolatát. Száznál több közleménye jelent meg a földtudományok különböző területeiről. Sokat tett a Magyarhoni Földtani Társulat Általános Földtani Szakosztályának életre hívásáért (1969), amelynek elnöke és kiadványának szerkesztője volt. **F. m.:** *Der Einfluss der Gebirgsbildung auf die Evolution des Lebens*, 1936; *Az északkeleti Kárpátok geológiája*, 1947; *Bitumen előfordulások a Szentendre-Visegrád hegységben. Az eocén szén kutatása*, 1959; *Aufbau und Tektonik des Ostalpin- und Karpaten Blockes*, 1966.

**FRIDECZKY ÁKOS (Pozsony, 1900. november 30. – Nyitra, 1974. február 21.) mezőgazdász, egyetemi tanár, szakíró.**

A magyaróvári Gazdasági Akadémián gazdaszoklevelet szerzett, tanulmányait a budapesti Egyetem Közgazdaságtudományi Karának mezőgazdasági szakán és a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen folytatta, ahol doktorált (1939). Különböző gazdaságokban dolgozott, 1938-ban a Kiszálkői Mezőgazdasági Kamara tanácsosa, 1939-től igazgatóhelyettese lett. 1945 után a nagysurányi, majd a szeredi cukorgyár célgazdaságában tevékenykedett. 1952-ben a Nyitrai Mezőgazdasági Főiskola (ma: agráregyetem) földművelési tanszékén tanár lett. A talajműveléssel, a trágyázással, a búza, a kukorica és a burgonya termesztésével foglalkozott. Munkássága elismeréséül a gödöllői Agrártudományi Egyetem a mezőgazdasági tudományok t. doktorává avatta (1970). Kb. 280 tudományos értekezést és népszerűsítő cikket írt magyarul és szlovákul. Számos szlovák és cseh szakkönyvet fordított magyarra. **F. m.:** *A búza jobb bokrosodásának kihasználása a terméshozás céljából*, 1939.

**KOLBAI KÁROLY (Pozsony, 1901. augusztus 16. – Budapest, 1972. november 25.) mezőgazdász, egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány doktora (1952).**

Oklevelét a magyaróvári Gazdasági Akadémián szerezte (1920). Ugyanitt lett gyakornok, majd 1924-től tanársegéd, 1927-től segédtanár. 1931-től a keszthelyi Gazdasági Akadémián a növénytermesztés tanára. Rövid budapesti működése után 1949-től a gödöllői Agrártudományi Egyetem tanára, 1957-től 1960-ig rektora is volt. 1968-ban vonult nyugalomba. Kutatási területei: a legelő- és rétgazdálkodás kérdései, a fedőlapos szerves trágya-kezelés, a lucernanemesítés és magtermesztés, a gyepek vetésforgó, az ikersoros kukoricatermesztés problémái. Szakirodalmi munkássága is jelentős, több száz tanulmánya, ill. cikke jelent meg. Növénytermesztéstan egyetemi jegyzeteket írt. Munkásságát Kossuth-díjjal ismerték el (1957). Mosonmagyaróvárott utcát neveztek el róla és itt van eltemetve. **F. m.:** *Az Alföld takarmányszükségletének fedezése*, 1926; *Új gyepek telepítése magvetéssel*, 1940; *A helyes talajművelés*, 1941; *Gödöllői ikersoros kukoricatermesztés*, 1957; *A kukorica szerepe növénytermesztésünk belterjességének növelésében*, 1959; *A füves vetésforgós földművelési rendszer elvi tanulságai hazánkban*, 1962.

**FISCHER ANTAL (Pozsony, 1901. szeptember 8. – Budapest, 1979. július 15.) orvos, reumatológus, egyetemi tanár.**

Édesapja Fischer Jakab, a pozsonyi állami kórház főorvosa volt. Tanulmányait szülővárosában kezdte, de a gimnázium utolsó évfolyamát 1919-ben Budapesten végezte el, mert az impériumváltozás miatt családja a magyar fővárosban telepe-

dett le. Egyetemi tanulmányait Bécsben folytatta, ahol 1926-ban orvosi diplomát szerzett. Mint orvostanhallgató a bécsi Kémiai Intézetben dolgozott. 1926–1933 között az Aacheni Reumakutató Intézetben laboratóriumvezető, majd főorvos. A nemzeti szocialisták hatalomra jutását követően előbb Bécsben, majd Budapesten telepedett le első feleségével és 1934–1945 között a Chinoin Gyógyszergyár biológiai laboratóriumának vezetője lett. Német felesége 1938-ban rákban elhunyt, 1940-ben újra nősült. 1945-ben Jászákóhalmán rövid ideig körzeti orvosi szolgálatot vállalt. 1946–1952 között a budapesti II. sz. Belgyógyászati Klinikán dolgozott, 1946-ban magántanár, 1950-ben intézeti tanár. 1952–1959 között a III. sz. Belgyógyászati Klinikán egyetemi docens. 1959-től a II. sz. Belgyógyászati Klinikán docens, majd egyetemi tanár. Tudományos munkaterülete a klinikai fehérje-kémia, reumatológia, a munkaártalmak kórtana, a vese élettana és kórtana, elméleti és klinikai hepatológia és az orvosfilozófia. Több mint 500 közleménye, számos könyvrészlete és 12 magyar, német, orosz, spanyol és román nyelvű könyve jelent meg. Érdekelte a szépirodalom, a képzőművészet is, de mindenekelőtt a filozófia. Ismeretelméleti és etikai tanulmányokat és egy könyvet is írt, amelyben számos orvostudományi példát is felhozott. **F. m.:** *Rheumatismus und Grenzgebiete*, 1933; *Die philosophischen Grundlagen der Wissenschaftlichen Erkenntnis*, 1946; *Physiologie und Experimentelle Pathologie der Leber*, 1959; *Laboratóriumi vizsgálatok indicatioja és értékelése* (Putnoky Gyulával), 1961.

### **DOMANOVSZKY ÁKOS (Pozsony, 1902. október 28. – Budapest, 1982. április 9.) könyvtáros.**

Édesapja Domanovszky Sándor (Nagyszeben, 1877. május 27. – Budapest, 1955. április 30.) történíró, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja, a nagy sikerű *Magyar művelődéstörténet I–IV. c.* munka szerkesztője, aki 1899–1904 között a pozsonyi főreáliskolában tanított. Domanovszky Ákos Budapesten és Münchenben végzett jogi tanulmányok után 1925-ben doktorált. A budapesti József Műegyetem Közgazdasági Karán tanársegéd. 1926-ban az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ tisztviselője, 1927-ben az Egyetemi Könyvtár munkatársa, közben 1928–1929-ben Berlinben folytatott könyvtári tanulmányokat. 1935-től a Pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatója, 1942-től ismét a budapesti Egyetemi Könyvtárban dolgozott főkönyvtársként, majd 1945-től 1972-ben történt nyugdíjazásáig igazgató-helyettesként. Pécsi könyvtárosi éveit alatt befejezte a Fitz József által 1930-ban megkezdett reformokat. Budapesten a könyvtár feldolgozó munkáját irányította nagy hozzáértéssel. Vezetésével indult el az Egyetemi Könyvtár katalógusrendszerének korszerűsítése. A katalógizálásnak nemzetközi hírvé szaktekintélye volt, számos tanulmánya jelent meg ebből a tárgyból. Egyik testvére, Domanovszky György (1909–1983) művészettörténész és etnográfus, másik testvére, Domanovszky Endre (1907–1974) festőművész volt. **F. m.:** *A könyvtári címléírás irányelvei és a testületi szerző* (németül is), 1959; *A leíró katalógizálás tárgyszavai*, 1966; *A nemzetközi szabványosított könyvszámozás (ISBN) ismertetése és javaslat bevezetésére Magyarországon*, 1972; *Functions and Objects of Author and Title Cataloguing. A Contribution to Cataloguing Theory*, 1974.

### **LÁZÁR JENŐ (Pozsony, 1903. február 3. – Budapest, 1964. december 21.) gépészmérnök, ókor-kutató, régész.**

Apja, Lázár Ferenc a Vas megyei Celldömölkön 1911-ben alapított Ság-hegyi Bazaltbánya Rt. társtulajdonosa és vezetője lett, ezért a család Pozsonyból ide költözött. Lázár Jenő a bécsi egyetem mérnöki karán 1927-ben gépészmérnöki oklevelet szerzett és apja vállalatának mérnöke, később főmérnöke, 1935-től pedig vezetője lett. Ő kezdte meg a bányaművelés során előkerült régészeti leletek módszeres gyűjtését és feldolgozását. Tudatos kutatómunkával, a bányamunkások bőkezű támogatásával több ezer leletanyagot mentett meg az egyetemmes kultúra számára. Az előkerült és feldolgozott tárgyak 2500 éven át létező fejlett kultúráról adtak hiteles képet az általa – a bazaltbánya egykori transzformátorházában – létrehozott nyilvános múzeumban. Pontos dokumentációt adott a Ság-hegyi öntőműhely működéséről, miután a bronzművesség eszközeit, öntőformáit is nagy számban tárta fel. Elemezte az anyagok összetételét, formáit, az alapanyagok ideszállításának lehetséges körülményeit. A neolitikum, a réz és bronzkor, továbbá a hallstatt-kori rétegek kutatása során nemcsak az ipar, hanem az állattenyésztés, a mezőgazdaság köréből származó leletanyagot is rendszerezte és számos történelmi-társadalmi vonatkozásra világított rá. Felhívta a figyelmet a sági és veleimi őstelep több közös vonására, amit később a veleimi ásatások is igazoltak. Kutatta a Ság-hegy környékét, de figyelme kiterjedt a Kemenesalja távolabbi vidékeire is. A feltárt halomsírok, tumulusok szintén gazdag leletanyagot szolgáltatottak, amelyek révén bizonyította, hogy a hallstatt-kori kultúra elterjedési határa jóval keletebbre van, mint azt korábban hitték. A halomsírok rekonstrukciójából levont következtetése, az *Illászban* leírt temetési szertartással való kapcsolat a vallástörténetészeknek nyújt értékes információkat. Vallástörténeti érdeklődését mutatja *Az Ókori kelet vallásai* című kéziratban maradt ismeretterjesztő munkája. Egy másik, jelentős publikációjában bebizonyította, hogy az itáliai kettősarcú istenek hasonmása már a hettitáknál is megtalálható. 1944 nyarán koncentrációs táborba hurcolták, ahol felesége és kislánya elpusztult. A bánya államosítása (1948) után Budapestre költözött és előbb a Kőbányaipari Nemzeti Vállalat, később az UVATERV vezetője lett. Megszerezte a műszaki tudományok kandidátusa címet és tanított a Mérnöktoábbképző Intézetben is. Pályája végén a Szilikátipari Vállalat vezető főmérnökeként tevékenykedett. **F. m.:** *A sághegyi I. és II. számú bronzleletek ismertetése*, 1941; *A sághegyi őskori telep bronzművessége*, 1943; *A sághegyi környéki hallstatt kori tumulus sírokról*, 1951; *Hallstatt kori tumulusok a Ság-hegy távolabbi környékéről*, 1955; *A magyarországi korai vaskor történetének kérdései* (In: Antik Tanulmányok), 1956; *Die Gesetzmässigkeiten der Korngrößenverteilung maschinell zerkleinerter Materialhaufen* (In: Acta Technica Academia Scientiarum Hungaricae, Tom. XVII. Fasciuli 3-4.), 1957; *Magyar népi „buchero” kerámia* (In: Építőanyag), 1958.

### **MAYER ERZSÉBET, Güntherné (Pozsony, 1905. október 13. – Pozsony, 1973. november 12.) művészettörténész, muzeológus, egyetemi docens.**

Pozsonyi gimnáziumi tanulmányai után festészetet tanult, majd a bécsi iparművészeti iskola hallgatója lett. Ezzel párhuzamosan művészettörténetet és régészetet hallgatott a pozsonyi egyetemen. Szépen ívelő pályája az 1950-es években politikai okokból megszakadt, előtte pedig, az 1940-es évek végén férjét is elvesztette. 1952-ben politikai okokból el kellett hagynia szülővárosát. Eredetileg a guszonai földműves szövetkezetben jelöltek ki számára munkahelyet, végül barátai közbenjárására fiával és unokatestvérével Betlérbe került, ahol az egykori Andrassy Kastély, valamint a krasznahorkai vár gondnoka lett. Feladata a kastély és a krasznahorkai vár leltárának felállítása és feldolgozása volt. A várba a kertészet lovas szekérével közlekedett. 1953-ban feldolgozta a textilt, porcelánt, üveget, bútort és kerámiát, valamint a grafikai alkotásokat. Betlérben olyan alapos és fontos munkát végzett a gyűjtemények rendszerezése és feldolgozása terén, hogy az általa létesített gyarapodási könyv a jelenlegi múzeum alapdokumentációját képezi. Számos egyéb feladatot is vállalt. A szaktevékenység mellett kidolgoztatta a kastély és a vár geometriai alaprajzát, elkészítette a tárlatvezetői szövegeket, s lehetővé tette, hogy a kastély egész évben látogatható legyen. Már abban az időben is 70 ezer látogatót számlált évente a két épület. Ettől számítódik a *Főúri lakáskultúra a 18–19. században* c. állandó tárlat a kastélyban, a várban pedig a történelmi kiállítás megnyitása. Tanulmányozta Rozsnyó műemlékeit és a városban fellelhető művészeti alkotásokat. Több tanulmányban foglalkozott a város és a környék kimagasló értékű műemlékeivel. Ő írta a Szlovákia műemlékeinek három kötetes összeírásában a Rozsnyóval kapcsolatos szócikkeket. 1955-től haláláig ismét Pozsonyban élt, ahol a Comenius Egyetem bölcsészkarán és a Képzőművészeti Főiskolán a bizánci és a reneszánsz művészetről és az iparművészet történetéről tartott előadásokat. **F. m.:** *Štátny kaštieľ Betliar a okolie*, 1954; *Štátny hrad Krásna Hôrka a okolie*, 1954; *Z minulosti Rožňavy a jej pamiatok*, 1961.

### **ZSILLE LAJOS (Pozsony, 1906. július 7. – Budapest, 1976. június 27.) bányamérnök.**

Oklevelét a soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolán szerezte (1933). A borsodi szénmedence bányáinál üzemvezető, majd 1945 után a borsodi bányakerület igazgatója, később főosztályvezetője volt. 1952-ben a Bánya- és Energiaügyi Minisztériumban megszervezte a bányaüzemek rendszeres kapacitásvizsgálatát. 1953-tól 1957-ig a Borsodi Szénbányászati Tröszt főmérnöke, több borsodi akna telepítésében, tervezésében vett részt. 1960–1970 között a Bányászati Tervező Intézetben a bányatelepítési osztály vezetőjeként számos műszaki létesítmény tervezését irányította.

### **KÓTA JÓZSEF (Pozsony, 1906. július 26. – Tatabánya, 1979. február 23.) bányamérnök, Kosuth-díjas.**

Nagybányán töltött gyermekora érdeklődését a bányászat felé fordította. Oklevelét a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Soproni Bányamérnöki Karán szerezte (1942). Mérnöki működését a tatabányai robbantástechnikai laboratóriumban kezdte. Az ott elért eredményei alapján 1951-ben megbízták a Bányabiztonsági Kutató Intézet megszervezésével. Igazgatósága alatt a megnövekedett intézmény Bányabiztonsági és Robbantástechnikai Kutató Intézetté fejlődött (1955). Munkásságát számos találmány fémjelzi, pl. a millszekundumos robbantás és az ehhez szerkesztett robbantógép, a megfelelő fojtástípus kiválasztásának eljárása, a fúrólyukak tökéletes kitöltését biztosító homokpuska. A robbantási tevékenység hatékonyságát növelő eredményeit a bányászaton kívül, az épületrobbantásoknál is hasznosította. Műszaki találékonyságát mutatta, hogy a robbantás mellett más munkafolyamatok tökéletesítésével is igyekezett könnyebbé és biztonságosabbá tenni a bányászok munkáját. Továbbfejlesztette a Davy-féle biztonsági lámpát, megalkotta a robbantással jövesztett kőzet felrakására szolgáló Kóta-féle kisrakodógépet. Tatabányán utcát neveztek el róla. **F. m.:** *Millszekundumos robbantás*, 1951; *A lőmester*, 1953; *Alapösszefüggések a millszekundumos robbantóhatásban* (németül és oroszul is), 1960.

### **KARDOS ERNŐ (Pozsony, 1907. december 8. – Budapest, 2003. január 4.) vegyészmérnök, élelmiszeripari mérnök, a magyar fűszerpaprika-ipar megújítója.**

Evangélikus családban nevelkedett, vallásos meggyőződése a szocialista rendszerben hátráltatta előmenetelét a tudományos pályán. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd családjával 1920-ban Budapestre költözött, ahol 1926-ban leérettségizett, a tudományegyetemen 1931-ben vegyésztanári oklevelet, 1933-ban pedig doktori címet szerzett. Rövid ideig tanárként működött, majd 1934-ben az Országos Kémiai Intézetbe került, ahol megalkotta a fűszerpaprika-minősítés rendszerét. 1941-ben az Országos Mezőgazdasági Ipari Kutató Intézet munkatársa lett. Itt kidolgozta a mezőgazdasági szeszüzemek ellenőrzési rendszerét, majd 1945 után nevéhez fűződik a magyar konzervipari kutatás megindítása. 1949-től az akkor megalakult Konzerv-, Hús- és Hűtőipari Kutató Intézet osztályvezetőjeként, elsősorban a magyar fűszerpaprika termelés minőségi újjászervezésében teremtett új iskolát. 1960–1968 között a Konzerv- és Paprikaipari Kutató Intézet igazgatója volt.

### **ZÓLYOMI BÁLINT (Pozsony, 1908. május 31. – Budapest, 1997. szeptember 21.) botanikus, az MTA tagja (1970).**

Felsőfokú tanulmányait a budapesti tudományegyetemen kezdte és a debreceni tudományegyetemen fejezte be 1931-ben. 1930–1934 között a debreceni egyetem növényteni tanszékén tanársegéd Soó Rezső mellett. 1934–1940 között az MNM növénytárának segédőre, majd 1946-ig a szegedi Eötvös Loránd Kollégium igazgatója volt. 1946-ban a budapesti Természettudományi Múzeum munkatársa, 1950–1966 között a Növénytar vezetője. 1954–1977 között az MTA vácrátóti Botanikai Kutatóintézetének igazgatója. Ezt követően az intézmény tudományos tanácsadójaként tevékenykedett. Munkássága középpontjában a növénytársulástan és az ökológia állt. Elsősorban a sajátos növénytársulások (sziklagyepek, lápok, löszpusztagyeppek) kialakulásának története foglalkoztatta. Már korai, 1930-as évekbeli tőzegláp (pl. keleméri Mohos-tavak,

1931) kutatásai során alkalmazta és később tökéletesítette a vegetációtörténeti pollenanalízis módszerét. Kutatásai eredményeként 1942-ben kimutatta a közép-dunai flóraválasztót és felismerte a mikroklima terek kialakulását elősegítő, ezzel a reliktum növénypopulációk fennmaradásának kedvező dolomitjelenséget. 1950-ben Soó Rezsővel együtt megindította Magyarország növényföldrajzi térképezési munkálatait. 1950 májusában munkatársaival beazonosította a kunfehértói (tölgyfás) Városerdő területén a kontinensen egyedülálló virginiai holdrutát (*Borychium virginianum*). 1952-ben monografikus igénytel összefoglalta Magyarország növénytakarójának változását a kainozoikumi eljegesedéstől a recens időkig. Sokat foglalkozott az Alföld flórájának Borbás Vince nevéhez fűződő származási elméletével, az Ősmátra-elmélettel is. Az elhúzó és részleges lefedettségű növényföldrajzi térképezés eredményeként 1967-ben elkészítette magyarországi vegetációtérképét. Bevezette a kutatásba az ökológiaileg releváns éghajlati évtípusok gyakorisági eloszlásán alapuló klímastatisztikai eljárást. Györffy György történésszel közösen a honfoglalást egy új szempontból, a természeti környezet oldaláról vizsgálták meg. 1953-ban Kossuth-díjat kapott, 1991-ben pedig a Pro Natura emlékérmét vehette át. Az MTA 1951-ben levelező, 1970-ben rendes taggá választotta. **F. m.:** *Klíma és a növénytakaró változások a jégkorszak óta a Bükk-hegység vidékén*, 1931; *A Szigetköz növénytan kutatásának eredményei*, 1937; *A közép-dunai flóraválasztó és a dolomitjelenség*, 1942; *Magyarország növénytakarójának fejlődéstörténete az utolsó jégkorszaktól* (akadémiai székfoglaló), 1952; *Budapest és környékének természetes növénytakarója*, 1958; *Magyarország rekonstruált vegetációtérképe* (akadémiai székfoglaló), 1971.

### **DUKA-ZÓLYOMI NORBERT (Esztergom, 1908. július 10. – Pozsony, 1989. szeptember 21.) jogász, politikus, orvostörténész.**

Tanulmányait Pozsonyban végezte. 1929-ben jogi doktorátust, 1934-ben Kassán ügyvédi oklevelet szerzett. 1929–1934-ben az egyetem bölcsészeti karán francia és olasz nyelvet tanult. 1954-ben a pozsonyi konzervatóriumban zongora szakon, 1961-ben akkordeon szakon szerzett tanári oklevelet. A két vh. között és a II. vh. alatt közéleti és politikai szerepet vállalt (pl. 1929-ben elnöke a Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Körének, 1937–1938-ban a Masaryk Akadémia főtítkára stb.) és különböző lapok (*Prágai Magyar Hírlap*, *Magyar Hírlap*, *Magyar Néplap*) állandó munkatársa volt. 1927–1928-ban a pozsonyi olasz konzulátus titkára, 1934–1945-ben ügyvéd. Egyetemista korától részt vett a felvidéki magyar nemzeti mozgalomban. Első írása *Szláv-magyar kultúrkapcsolatok* címmel a Sarló-mozgalom *Vetés* c. kiadványában jelent meg (1929). Az 1930-as években felvidéki és erdélyi magyar kisebbségi lapok munkatársa, írásai közül többet átvett a *Magyar Szemle* is. 1946-ban politikai okokból letartóztatták és börtönre ítélték. 1949–1953-ban Handlován bányász. 1954–1956-ban a handlovái, 1956–1957-ben a nagymgyeri zeneiskola, 1957–1969 a pozsonyi népművészeti központ tanára. 1962-től kizárólag orvostörténelemmel foglalkozott. Nagy nyelvtudásának (német, francia, szlovák, cseh, olasz, angol, svéd, román) köszönhetően hamarosan nemzetközi hírnévre tett szert. Rendszeresen publikált az *Orvosi Hetilapban*, az *Orvostörténeti Közleményekben* is. Az 1960-as években az SZTA Technikatörténeti Intézetének munkatársa lett. Fő kutatási területei a nagyszombati orvosi kar (1770–1777) története, a külföldön tanult magyar orvosok tevékenysége, a Felvidék egészségügyének, orvosi közigazgatásának kérdései voltak. A Nemzetközi Orvostörténeti, ill. a Gyógyszerésztörténeti Társaság, a londoni Nemzetközi Orvostörténeti Akadémia tagja. 1972-ben Weszprémi István-emlékéremmel tüntették ki. Fia, Duka-Zólyomi Árpád atomfizikus, egyik lánya, Duka-Zólyomi Emese muzikológus. **F. m.:** *Az asszimilálódás* (In: Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938), 1938; *Szlovánmagyarok* (In: A szlovákiai magyarok élete 1938–1942), 1942; *Zacharias Gottlieb Huszty 1754–1803*, 1943; *Pozsonyi himnlőjárdányok és himnlőhalálózások a XVIII. század végén (1786–1800)*, 1944; *A nagyszombati orvostudományi kar hallgatói*, 1966; *Zacharias Gottlieb Huszty Mitbegründer der modernen Sozialhygiene*, 1972; *A nagyszombati orvostudományi kar és történeti előzményei*. (In: Új Mindenes Gyűjtemény 4.), 1985; *Vagyunk és leszünk. A szlovenszói magyarság társadalmi rajza 1918–1938* (Fazekas József szerk., 1993).

### **GOGOLÁK LAJOS (Pozsony, 1910. március 18. – Bécs, 1987. szeptember 22.) történész, publicista, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. A budapesti tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett, majd a bölcsészkaron történelmi tanulmányokat folytatott. Az egyetem Kisebbségi Intézetében tanársegéd lett, a Kelet-Európai Intézetben pedig előadó. Elsősorban a szlovák és cseh irodalommal, művelődéssel, történelemmel foglalkozott. A *Magyar Szemle* és más jelentős folyóiratok közölték írásait. 1938-as alapításától kezdve 1944-ig a *Magyar Nemzet* munkatársa volt. 1945 után budapesti polgári lapoknak dolgozott, 1949-től megszűnéséig a *Kis Újság* foglalkoztatta, majd 1956-ig a *Könyvtárat* olvasószerkesztője volt. Az 1956-os forradalom után Bécsbe emigrált. 1985-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig (több mint húsz évig) a bécsi Tudományegyetem tanáraként a Kelet- és Délkelet-Európai Kutatóintézetben szlovák történelmet és irodalmat, bécsi magyar helytörténetet, valamint közép-dunai történelmet adott elő. Magyarországon több jelentős könyve (Csehszlovákiáról, a pánszlávizmusról, a délszlávokról) jelent meg, de emigrációja alatt csak németül publikált, a nyugati magyar szellemi élettel kevés kapcsolatot tartott.

### **DEZSŐ ERVIN (Pozsony, 1913. március 15. – Kolozsvár, 1995. szeptember 15.) mérnök, fizikai szakíró, egyetemi tanár.**

Édesapja vasúti mérnök és műszaki tanácsos volt, így a család gyakran költözött. Emiatt elemi és középiskolai tanulmányait különböző városokban (Lugos, Kaposvár, Hatvan, Szeged, Székesfehérvár) végezte. A budapesti József Nádor Műegyetemen 1939-ben szerzett villamos gépészmérnöki oklevelet, majd katonai szolgálata idején (1939–1941) geodéta mérnökként tevékenykedett. 1941–1945 között a budapesti műegyetem fizikai intézetében tanársegéd volt és molekulaszpektroszkópiával foglalkozott. 1944 őszén találat érte az optikai laboratóriumot, ezért az ostromot követően, 1945 márciusában

Kolozsvárra utazott, ahol felesége rokonsága élt. Munkát vállalt, a helyi Dermata cipőgyár tervező mérnöke lett, majd 1948-tól egyetemi tanár a Bolyai, ill. Babeş-Bolyai Egyetemen nyugalmába vonulásáig (1978). Kezdetben sok területet (hőtant, optikát, elektromosságtant, atomfizikát, csillagászatot és filozófiát) oktatott. 1959 után a román és a magyar egyetem összevonását követően évekig nehézséget okozott számára, hogy románul kellett előadnia, később ismét engedélyezték bizonyos tárgyak magyar nyelven történő oktatását. Tudományos tájékoztató és műszaki cikkek szerzője. 1954-től 1964-ig a *Matematikai és Fizikai Lapok* egyik szerkesztője. Fizikai és fiziológiai írásait szaklapok közzélték. Legjelentősebb tanulmánya a fémek belső fényelektromos hatásáról a *Fizikai Szemlében* jelent meg (1978/7). Filozófiai témájú cikkeket is írt. Fia, Dezső Gábor (1947–2006) matematikus, egyetemi docens volt Kolozsvárott. **F. m.: *Több fényt!*** (ifjúsági kiadvány, románul 1968-ban), 1963; *Svédországi úti jegyzetek*, 1969 (kézirat); *Két emberpár, négy tudós, három Nobel-díj* (összeállítás), 1970; *A lézersugár*, 1972; *Mozgás, erő, energia*, 1980.

**ANGYAL ENDRE (Pozsony, 1915. szeptember 25. – Pécs, 1976. március 28.) irodalomtörténész.**

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1938-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet, majd Münchenben és Firenzében képezte tovább magát. 1942-től Pécsen egy gimnáziumban tanított. 1953–1966 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem szlavisztikai tanszékén tanársegédként oktatott. 1966–1975-ben a pécsi Dunántúli Tudományos Intézet tudományos munkatársa volt. Szakterülete az irodalomtörténet és a művelődéstörténet volt, elsősorban a barokk stílus vizsgálatával foglalkozott, ezen belül a szláv és a magyar barokkkal. **F. m.: *Theatrum Mundi***, 1938; *Udvari kultúra, udvari költészet*, 1944; *Barock in Ungarn*, 1945; *A reneszánsz és a barokk Kelet-Európában*, 1961; *Kelet-Európa művészete a 18-19. században*, 1961; *Die slawische Barockwelt*, 1961; *Dobrović az ember, művész és politikus*, 1968; *Magyar-horvát kapcsolatok a historiográfiában*, 1970.

**KISS ÁRPÁD (Pozsony, 1916. december 20. – Kolozsvár, 1958. május 20.) matematikus, szakíró, egyetemi tanár.**

A középiskolát szülővárosában végezte (1934), főiskolai tanulmányait a budapesti műegyetemen kezdte és a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen, a matematika-fizika szakon fejezte be (1947). Itt lépett tudományos pályára, 1952-től előadótanár, a Matematikai és Fizikai Kar dékánja (1954–1958 között). Tanulmányai jelentek meg a differenciálgeometria és az algebrai geometria köréből. Gergely Jenővel közösen adta közre *Egy felületosztályról, amelynél a görbületi vonalak mindkét rendszere síkgörbe* c. tanulmányát *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem* c. gyűjteményes kötetben (1956). Ugyancsak Gergely Jenővel együtt szerzője a *Bevezetés a differenciálgeometriába* c. egyetemi jegyzetnek.

**FOGARASSY LÁSZLÓ (Pozsony, 1920. január 1. – Pozsony, 1994. szeptember 1.) jogász, történész.**

Gimnáziumi és jogi egyetemi tanulmányait szülővárosában végezte. Néhány évig pénzügyi fogalmazóként dolgozott, 1952–1980 között a pozsonyi Gumon gyár könyvtárosa volt. Munkája mellett elsősorban a XX. sz. első felének közép-európai hadi eseményeivel, valamint a csehszlovákiai magyar ifjúsági mozgalmakkal és ifjúsági érdekvédelmi szervezetekkel foglalkozott. Művelődéstörténeti tanulmányai is hézagpótlóak. **F. m.: *Pozsony és a proletárdiktatúra***, 1959; *Adalékok a román hadsíntér történetéhez*, 1967; *Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába*, 1971; *A magyar–délsláv kapcsolatok katonai története 1918–1919*, 1986; *The Eastern Campaign of the Hungarian Red Army, april 1919* (In: War and Society in East Central Europe Vol. XX., Columbia University, N. Y.), 1988; *A magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása*, 1988; *A pozsonyi magyar főiskolás egyesületek történetéhez 1937–1944*, 1990; *Magyar Cserkészmozgalom Csehszlovákiában*, 1992; *Pozsony város nemzetiségi összetétele a 20. században*, 1993; *A pozsonyi magyar kereskedelmi iskolák története 1885–1944 között* (A 700 éves város), 1994; *Ligetfalu és a pozsonyi hídfő története*, 1995.

**SZAMÁK ISTVÁN (Pozsony, 1920. június 17. – Galánta, 2010. szeptember 25.)**

Szülővárosában érettségizett 1938-ban, az agrármérnöki oklevelet a mosonmagyaróvári Agrártudományi Akadémián szerezte 1943-ban. 1943–1945-ben a Diószegi Cukorgyár Rt. alkalmazottja. 1945-től növénynemesítő Diószegen. Elsősorban a gabonafélék nemesítésével foglalkozott. Tudományos ismeretterjesztő cikkeket publikált szlovákiai magyar lapokban és rendszeresen tartott szakmai előadásokat is. Tevékenyen részt vett a szlovákiai magyar kórusmozgalomban, 1964–1989-ben a diószegi Vox Humana Vegyeskar, 1984–1990-ben a galántai Kodály Zoltán Daloskör tagja volt. Fia, **Szamák Mihály** (Pozsony, 1949. július 6. –) biológus, lapszerkesztő 1972–1985 között az úszori növénynemesítő állomáson dolgozott genetikusként. Megszerezte a biológiai tudomány kandidátusa fokozatot is, de később felhagyott a kutatómunkával és újságíró lett, a pozsonyi Pátria Rádióban hetente jelentkezik kertészeti tanácsaival. **F. m.: *Járulékos elemek a búzanesímés maximális termelési-minőségi elképzelésének megvalósításában***, 1989.

**NIEDERHAUSER EMIL (Pozsony, 1923. november 16. – Budapest, 2010. március 26.) történész, művelődéstörténész, egyetemi tanár, Széchenyi-díjas, az MTA tagja (1993).**

Szülővárosában érettségizett. Egyetemi tanulmányait 1942-ben Pozsonyban kezdte, majd a II. vh. végén szüleiével Budapestre költözött és a Pázmány Péter Tudományegyetemen 1948-ban szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet. Rövid ideig gimnáziumban tanított, majd 1949-től az MTA Történettudományi Intézetében dolgozott tudományos munkatársként. Később az intézet helyettes igazgatójává nevezték ki, de vezette a történetírás története és az információs osztályt

is. Kutatóprofesszori megbízást kapott: 1951-ben kezdett el tanítani a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (ma: Debreceni Egyetem) Bölcsészettudományi Karán. 1953-ban egyetemi docensi, 1973-ban egyetemi tanári kinevezést kapott. 1984-től haláláig a budapesti ELTE Kelet-Európa Története Tanszékének oktatója is volt. 1993-ban vonult nyugdíjba, majd 1997-ben professor emeritusi címet kapott. 1957-ben védte meg a történettudományokból a kandidátusi értekezését *A jobbágyfelszabadítás Kelet-Európában* címmel. Akadémiai doktori értekezését 1972-ben védte meg *A jobbágyfelszabadítás és a nemzetiségi kérdés Kelet-Európában* címmel. A Történettudományi és a Művelődéstörténeti Bizottság tagja lett. 1987-ben megválasztották az MTA levelező, 1993-ban rendes tagjává. 1990–1998 között az Országos, illetve a Magyar Akkreditációs Bizottság elnöke volt. A *Magyar Tudomány* havilap szerkesztőbizottságába is bekerült. Emellett a *Történeti Szemle*, a *Századok* és a *Kisebbségkutatás* című folyóiratok szerkesztőbizottságában is tevékenykedett. Kutatási területe Kelet-Európa összehasonlító története a XVIII.–XIX. században. Foglalkozott a kelet-európai nemzeti megújulási mozgalmak, a kelet-európai modernizálás és a közoktatás kérdéseivel, de kutatásai kiterjedtek az urbanizáció (városiasodás) és a nemzeti megújulás összefüggéseire és a nyelvkérdésre is. **F. m.:** *Bulgária története*, 1959; *A jobbágyfelszabadítás Kelet-Európában*, 1962; *Az orosz kultúra a XIX. században*, 1970; *Forrongó félsziget. A Balkán a XIX-XX. században*, 1972; *Nemzetek születése Kelet-Európában*, 1976; *A nemzeti megújulási mozgalmak Kelet-Európában*, 1977; *A Habsburgok. Egy európai jelenség* (Gonda Imrével), 1977; *The Rise of Nationality in Eastern Europe*, 1982; *Németország története* (Tokody Gyulával), 1983; *Az Erzsébet királyné elleni merénylet*, 1985; *1848: Sturm im Habsburgerreich*, 1995; *A történetírás története Kelet-Európában*, 1995; *Oroszország története* (Font Mártával, Szvák Gyulával és Krausz Tamással), 1997; *Mária Terézia* (In: Niederhauser Emil – Alekszandr Kamenskij: *Mária Terézia* – Nagy Katalin), 2000; *Kelet-Európa története*, 2000; *Nemzet és kisebbség*, 2001; *A Romanovok* (Szvák Gyulával), 2002; *Magyarország és Európa*, 2003; *Mária Terézia élete és kora*, 2004; *Talleyrand – Metternich*, 2005.

**DÉVÉNYI ISTVÁN (Pozsony, 1924. augusztus 3. – Debrecen, 1972. május 31.) kórboncnok, egyetemi tanár, az orvostudomány doktora (1972).**

Oklevelet a debreceni tudományegyetemen szerzett (1949), pályáját a debreceni egyetemi Kórbonctani Intézetben kezdte. 1952-ben kórbonctani szakvizsgát tett. 1952-től tanársegéd, 1956-tól adjunktus, 1960-tól docens, 1970-től professzor volt. Több külföldi tanulmányúton vett részt. A Magyar Patológusok Társaságának vezetőségi tagja. Klinikai-patológiai kérdésekkel, a sebgyógyulás mechanizmusával, a pajzsmirigy és mellékpajzsmirigy kísérletes átültetésének problematikájával, vesepatológiai vizsgálatokkal foglalkozott. Több mint 60 tudományos közleménye jelent meg a hazai és külföldi szaklapokban. **F. m.:** *Pajzsmirigy és mellékpajzsmirigy homoiotranszplantációs vizsgálatok* (kandidátusi értekezés), 1959; *Morfológiai és funkcionális adatok a reninangiotensin-aldoszteron rendszer működéséről* (doktori értekezés), 1972.

**DUKA-ZÓLYOMI ÁRPÁD (Pozsony, 1941. május 8. – Budapest, 2013. július 26.) reaktorfizikus, politikus.**

Duka-Zólyomi Norbert fia, Duka-Zólyomi Emese bátyja. Általános iskolai tanulmányait Taksonyban, a gimnáziumot Galántán fejezte be 1958-ban. Származása miatt nem vették fel az egyetemre, ezért évekig fizikai munkásként dolgozott Pozsonyban, majd csehországi sorköteles szolgálatának letöltését követően kezdhette csak meg tanulmányait a prágai Cseh Műegyetem Magfizikai Karán, ahol 1968-ban szerzett mérnöki oklevelet. Egyetemistaként a prágai magyar diákok Ady Endre Diákkörének (AED) elnöke volt 1964–1967 között. Duray Miklóssal meghatározó szerepet vállalt az 1960-as évek második felében a csehszlovákiai magyar ifjúsági mozgalom újjászervezésében. 1968-tól a pozsonyi Comenius Egyetem Matematika–Fizika Karának Magfizikai Tanszékén adjunktusként tevékenykedett. 1976–1989 között a dubnai (Szovjetunió) Egyesített Atommagkutató Intézet Neutronfizikai Laboratóriumában dolgozott. Mintegy nyolcvan tudományos dolgozat szerzője a neutronfizika, az alacsony radioaktivitás és a maghasadás témakörében. Politikai karrierjét az Együttélés Politikai Mozgalomban kezdte, melynek 1991–1998 között alelnöke volt. 1992–2004 között Pozsonyban, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának képviselője, 1998-tól 2005-ig a Magyar Koalíció Pártjának alelnöke, 2004–2009 között az Európai Parlament képviselője volt Brüsszelben. 1998–2004 között az Interparlamentáris Unió Szlovák–Magyar csoportjának elnöki tisztét is betöltötte. 2009-ben vonult nyugdíjba. Közreműködött a pozsonyi ciklotronközpont kialakításában és a Heyduk utcai Rákkórházban található pozitron emissziós tomográf beszerzésében. A pozsonyi magyarság kulturális életének szervezésében is tevékeny szerepet vállalt, 1991–2003 között a Csemadok OV tagja és haláláig a Csemadok pozsonyi városi szervezetének elnöke volt.

**DUKA-ZÓLYOMI EMESE (Pozsony, 1944. augusztus 15. –) muzikológus, könyvtáros.**

Általános iskolai tanulmányait Taksonyban és Galántán végezte, 1961-ben a pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett. 1969-ben elvégezte a pozsonyi konzervatórium fuvolaszakát, majd 1979-ben oklevelet szerzett a pozsonyi Comenius Egyetem zenetudományi szakán. 1969–2004-ben a pozsonyi Egyetemi Könyvtár zenei részlegének munkatársa, majd vezetője volt. 1990–1997 között a nyitrai Konstantin Egyetemen oktatott. Kutatási témái a hangszerkészítés története, a zenei művek könyvtári gyűjtése. Egyik szervezője a szlovákiai magyar kórusmozgalomnak, több énekkar alapítójaként, karnagyaként és művészeti irányítójaként is tevékeny. Szakcikkei szlovák folyóiratokban, a szlovákiai magyar kórusmozgalommal kapcsolatos cikkei és értékelései elsősorban szlovákiai magyar lapokban jelennek meg.

**BORZA ERZSÉBET (Pozsony, 1955. március 1. – Pozsony, 1999. október 17.) közgazdász, politikus, egyetemi docens.**

Általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait a pozsonyi Duna utcai magyar iskolában végezte és 1973-ban érettségizett. Rosztov (Ukrajna) szerzett közgazdász-mérnöki oklevelet 1978-ban. 1979–1996-ban a pozsonyi Közgazdasági Egyetem oktatója, 1996–1999-ben a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem tanszékvezetője, ill. dékánhelyettese. Szlovákiai szakfolyóiratokban publikált. 1990–1994-ben a Demokratikus Baloldal Pártjának alelnöke, 1994-ben parlamenti képviselője volt. **F. m.:** *Úvod do teórie financie a meny* (társszerző), 1990; *Základy financi* (egyetemi jegyzet), 1995.

### **DANTER IZABELLA (Pozsony, 1955. március 27. –) néprajzkutató, muzeológus.**

A szenci magyar gimnáziumban érettségizett 1973-ban, a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett a néprajz szakon diplomát 1978-ban, majd doktori címet 1981-ben. 1978–1985 között a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum, 1986-tól a galántai Honismereti Múzeum munkatársa. 1999-ben a szlovákiai magyar nyelvterület tájházainak, néprajzi-honismereti gyűjteményeinek szakszerű dokumentálására létrehozta a Mátyusföldi Muzeológiai Társaságot. 2001-ben a Szlovák Nemzeti Múzeum önálló osztályként létrehozott Magyar Kultúra Dokumentációs Központ vezetőjeként, majd külső munkatársaként meghatározó szerepe volt a pozsonyi Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma állandó kiállításának megvalósításában (2003). Több néprajzi és helytörténeti jellegű kiadványt szerkesztett, 2002-ben elindította a *Muzeológiai Füzetek* sorozatát. A szlovákiai magyar tájházak vezetői számára rendszeres továbbképzést szervez. Kezdeményezésére a magyarok lakta szlovákiai területeken működő honismereti és regionális múzeumok munkatársai évente közös tanácskozást tartanak. Cikkei, tanulmányai szlovákiai magyar és szlovák lapokban, magyarországi szakfolyóiratokban, múzeumi évkönyvekben és tanulmánykötetekben jelennek meg. **F. m.:** *Népi gyógyászat a Kisalföld északi részén*, 1994.

### **ÖLLŐS LÁSZLÓ (Pozsony, 1957. július 14. –) politológus, filozófus, egyetemi oktató.**

Általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait Dunaszerdahelyen végezte, 1975-ben érettségizett. 1983-ban a pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1983–1988-ban a Csemadok KB munkatársa, 1988–1990-ben a pozsonyi magyar gimnázium tanára volt. Az 1980-as években bekapcsolódott a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának munkájába. 1989 novemberében egyik alapítója volt a Független Magyar Kezdeményezés (FMK) mozgalomnak. 1994–1995-ben a budapesti Közép-európai Egyetem Politikatudományi Tanszékén szerezte második diplomáját politológiából. 1995–1996-ban a New York-i New School of Social Research ösztöndíjasa. 2004-ben filozófiából PhD-fokozatot szerzett. 1996-tól a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet elnöke, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Politológia és Európai Tanulmányok Tanszékének oktatója, 2004-től a komáromi Selye János Egyetem vendégelőadója. 1999–2005 között a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* első főszerkesztője, később a szerkesztőbizottság elnöke. Elsősorban a posztkommunista országok és az új közép-európai demokráciák politikai fejlődésével, az emberi és a kisebbségi jogok problémáival foglalkozik. 2005-től az MTA köztestületi tagja. **F. m.:** *A mi huszadik századunk* (társszerző), 2001; *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (társszerző), 2003; *Emberi jogok – nemzeti jogok*, 2004; *Anthropological and Historical Approaches to Ethnic Relations in Postsocialist Europe* (társszerző), 2006; *Az egyetértés konfliktusa. A Magyar Köztársaság alkotmánya és a határon túli magyarok*, 2008.

### **LAMPL ZSUZSANNA (Pozsony, 1959. április 29. –) szociológus, egyetemi oktató, újságíró.**

A pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett (1978). A Comenius Egyetemen szerzett szociológusi oklevelet 1982-ben. Elvégezte az újságírói szakot is (1987-ben). 1982–1985-ben, majd 1990–1991-ben a *Nő* szerkesztője, 1991–1995-ben a Diákhálózat DH-Press Kiadójának igazgatóhelyettese volt. 1993-tól a nyitrai Konstantin Egyetem zszurnalisztikai tanszékének, 1994–1995-ben a pozsonyi Comenius Egyetem szociológiai, illetve zszurnalisztikai tanszékének, 1995–2006-ban a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem zszurnalisztikai tanszékének az adjunktusa. 1996-tól a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet külső munkatársa. 2002–2004-ben a komáromi Selye János Egyetemi Központ óraadó tanára. 2009-től a Konstantin Filozófus Egyetem Nemzetek és Nemzetiségek Kultúrája Intézetének adjunktusa. Szociológusként a fiatalok társadalmi helyzetével, szokásaival és életmódjával, valamint a munkaerőpiac és a vállalkozásokkal kapcsolatos kérdésekkel, illetve a romák problémáival foglalkozik. Egyetemi előadásainak témái: bevezetés a tömegkommunikáció elméletébe; a tömegkommunikáció szociológiája; társadalmi kommunikáció; kommunikációs technikák; bevezetés a szociológiába; szervezetszociológia; a szociológiai kutatás módszertana; vállalkozásszociológia; az életmód szociológiája. Meséket is ír (*Móki meséi*, 2002). Tanulmányai szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban, valamint magyar és szlovák nyelvű gyűjteményes kiadványokban jelennek meg. **F. m.:** *Vállalkozások és vállalkozók 1989 után*, 1999; *A saját útját járó gyermek. Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról*, 1999; *Magyarnak lenni – a szlovákiai magyarok értékrendje*, 2008; *Magyarok és szlovákok – szociológiai tanulmányok nemcsak az együttélésről*, 2009; *Médiapedagógia* (egyetemi jegyzet), 2009.

### **HUSHEGYI GÁBOR (Pozsony, 1959. november 14.–) esztéta, műkritikus, egyetemi oktató, kultúrdiplomata.**

A pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett 1980-ban, a Comenius Egyetemen filozófia–esztétika szakon szerzett oklevelet 1985-ben. 1985–1987-ben az *Új Szó* c. napilap gyakornoka, 1987–1990-ben a pozsonyi Népművelési Intézet szakelőadója. 1990–1994-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskola (ma: Konstantin Filozófus Egyetem), 1994–2005-ben a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, 2005-től 2012-ig a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumának kurátora, 2007-től a pozsonyi Képzőművészeti Egyetem óraadó tanára. 2012-től a budapesti Szlovák Kulturális Intézet igazgatója. Művészetkritikai, művészettörténeti tanulmányai szlovák és magyar nyelvű folyóiratokban jelennek meg. **F. m.:** *Németh Ilona* (monográfia, angolul is), 1997; *Stúdió érté 1987–1997* (A Stúdió érté helye, szerepe és jelentősége a cseh-

szlovákiai művészetben), 1997; *Brogyányi Kálmán művészetkritikai és művészetelméleti tevékenysége a művészettörténet és hazai magyar irodalomtörténet tükrében*, 1997; *Transart Communication Performance & Multimedia Art. Studio érté 20* (angol–magyar–szlovák, Sörös Zsolttal), 2008.

### **POPÉLY ÁRPÁD (Pozsony, 1970. július 24. –) történész.**

A pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett 1988-ban. A Comenius Egyetemen 1993-ban magyar–történelem szakos tanári oklevelet, 2002-ben a budapesti ELTE-en doktori (PhD.) fokozatot szerzett. 1991–2004-ben a *Magyar Nagylexikon* külső munkatársa volt. 1997–2002 között a pozsonyi magyar gimnázium történelemtanára, 2002-től a somorjai Fórum Ki-sebbségkutató Intézet tudományos munkatársa. Kutatási területe a szlovákiai magyarság II. vh. utáni története. Tudományos dolgozatai szlovákiai és magyarországi folyóiratokban, konferenciakötetekben jelennek meg. 2006-ban elnyerte a Posonium Irodalmi Díj Elsőkötetes Szerzői Díját. **F. m.: A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992**, 2006; *1968 és a csehszlovákiai magyarság* (dokumentumok), 2008.

## **POZSONYNÁDAS (Trstín)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település a honfoglalás után székely határőrfalu volt, de a tatárjárás idején elpusztult. Először 1256-ban IV. Béla adománylevelében említik. A XVIII. sz. második felében már mezővárosként szerepel az urbárium-ban. Fényes Elek szerint a XIX. sz. derekán 1126 kat., 5 ev. és 213 zsidó lakosa volt. 1910-ben 1604, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1373 lakosából 1333 szlovák volt.

\*\*\*

### **HAUSER FÜLÖP (Pozsonynádas, 1832. április 2. – Madrid, 1925) orvos, az ökológiai közegészségtan úttörője.**

A pozsonyi és a mikulovi jesivákban tanult. Középiskolai tanulmányait Pozsonyban végezte, a bécsi, majd a párizsi és a berni egyetemen orvostudományt hallgatott és 1858-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. Németül írt disszertációjának címe: *Az idegrendszer hatása a táplálkozásra*. Azt tervezte, hogy Jeruzsálemben telepedik le és hitsorsosait fogja ápolni, de a telepítést vezető hivatalnok a marokkói Tangerbe irányította, ahol sok zsidó élt. 1859-ben háború tört ki Marokkó és Spanyolország között, emiatt Hauser Gibraltárban folytatta munkáját és a következő tíz évben itt élt. Tevékenyen közreműködött a környéken és Marokkó földközi-tengeri partvidékén dühöngő kolerajárvány elleni harcban. 1872-ben Sevillában telepedett le, ahol általános orvosi tevékenysége mellett a város közegészségügyi helyzetével is foglalkozott. Erről egy könyvet is írt *Estudios Medico-Topograficos de Sevilla* (1882) címmel. 1883-ban családjával Madridba költözött. Az 1884–1885-ben dühöngő spanyolországi kolerajárványban is segítette a mentési munkákat. 1887-ben adta ki a kolera okaival, a megelőzés lehetőségeivel foglalkozó könyvét (*Estudios epidemiologicos relativos a la etiologia y profilaxis durante la epidemia colerica de 1884–1885 en España*). 1897-ben franciául jelent meg az európai kolerajárványok történetét összefoglaló műve (*La Cholera en Europe Depuis Son Origine Jusqu' a Nos Jours*). 1902-ben a spanyol főváros közegészségügyi helyzetét is könyvben foglalta össze (*Madrid desde el punto de vista medico-social*). Az 1913-ban kiadott *La Geografia Medica de la peninsula Iberica* az Ibériai-félsziget, azaz egész Spanyolország közegészségügyi viszonyait ismerteti. Gyakran tartott előadásokat nemzetközi orvosi kongresszusokon. A közegészségtan és egészségügy terén a német Pettenkofer tanításait képviselte. Meghatározó fontosságot tulajdonított a talajnak és a földalatti vizeknek. Ez volt az ún. tellurikus doktrína. Szerinte a talaj javításán alapuló gyakorlat a betegség elleni küzdelem egyik formája. Az orvosi topográfia és geográfia szerepét is hangsúlyozta, a bakteriológia fontosságát azonban még nem ismerte fel. Több kitüntetést kapott, Sevilla díszpolgárává választotta. 1924-ben megírta emlékiratát. Spanyolországban Felipe Hauser Y Kobler néven ismerték.

### **RADOS KORNÉL (Pozsonynádas, 1901. február 25. – Budapest, 1985. május 27.) mérnök, egyetemi tanár.**

A budapesti József Nádor Műszaki Egyetem Mérnöki Karán 1926-ban szerzett oklevelet. Fiatal mérnökként magántervező irodákban dolgozott, ahol a tervezési, földmérési feladatok mellett kivitelezési gyakorlatot is szerzett. 1932-ben magas- és mélyépítési szerkezetek statikájával foglalkozó tervezőirodát nyitott Budapesten. 1944-ig több mint 80 különféle ipari, köz- és lakóépület tartószerkezeteinek tervei mellett a nyergesújfalu vasbeton híd, az újpest-káposztásmegyeri át-emelő telep mérnöki feladatait oldották meg. 1944 októberében munkaszolgálatos, majd deportálták, 1945 novemberében tért haza. 1945–1948 között a Fővárosi Építési és Városrendezési Osztály műszaki főtanácsosa, majd vezető tanácsnoka. 1948–1950 között az Építéstudományi Intézet vezetője. 1950 szeptemberétől az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karán egyetemi tanár. Megszervezte az Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszéket, melynek 1971-ig, nyugállományba vonulásáig vezetője. 1952–1954 és 1957–1960 között a BME rektora. A Magyar Építőművészek Szövetségének, az Urbanisztikai Társaságnak, az Építőipari Tudományos Egyesületnek alapító tagja, az utóbbinak 1949–1969 között alelnöke, majd elnöke. Az ipari építészet egészét felöleli az *Ipartelepek építészete* c. ötkötetes munkája. Mérnöki munkái közül megemlítendő a Goldberg gyár telepein végzett rekonstrukciók és ott épített új épületek, a Magyar Divatcsarnok Budapesten, csónakház Békásmegyeren, hűtőház Kiskunhalason, Budapesten a Hydroxigéngyár, az Újpest, Megyeri úti polgári iskola, a zagypálfalvi üveggyár, a záhonyi mozdonyszín.



## POZSONYPÜSPÖKI (Podunajské Biskupice)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település 1972. január 1-jétől Pozsony városrésze. Területe már a római korban lakott volt, ezt több régészeti lelet (a pozsonypüspöki templom falába épített latin feliratos kövek, római katonai pecséttel megjelölt téglák, egy római kori mérföldkő stb.) is alátámasztja. Első írásos említése 1221-ből való, de feltételezik, hogy már a IX. sz. első harmadában egy keresztény templom állt itt. Évszázadokon át az esztergomi érsekség tulajdonában volt (neve is arra utal, hogy püspöki birtok volt), később más családok is szereztek birtokokat a helységben, amely a XVI. sz.-ban mezővárosi rangot kapott. Amikor Pozsonnyal egyesítették fokozatosan lakótelepeket is kialakítottak a község kataszterében (pl. Homorúszög) és ezzel jelentősen megváltoztatták a városrész nemzetiségi összetételét. 1910-ben 2148 magyar lakosa volt. A II. vh. után közel 30 családot Csehszországba deportáltak, míg 95 családot Magyarországra telepítettek, jöllehet Pozsonypüspöki 1938 után is a Szlovák Köztársaság része maradt, tehát az itteni magyarok még formálisan sem közreműködtek Csehszlovákia „szétverésében”. 2011-ben 20 611 lakosából kb. 3000-en vallották magukat magyarnak. A városrészben egy magyar általános iskola is működik. Itt található Szlovákia egyetlen kereskedelmi múzeuma. A helységben született és itt élt haláláig Nagy József (1926–2013) grafikus, festőművész, illusztrátor. Itt született és él: Koller Gyula (1921. április 1.–) r. k. pap, egyházi író, a *Remény* c. kat. hetilap korábbi főszerkesztője. Pozsonypüspökiben telepedett le és itt élt haláláig Oszwald Árpád (1932–2003) költő, lapszerkesztő. Itt élt: Dobos László (1930–2014) Kossuth-díjas prózaíró, szerkesztő. Itt él: Takács András (→Sajóti) koreográfus, néptáncukutató.

\*\*\*

### FUKÁRI VALÉRIA (Pozsonypüspöki, 1934. december 4. – Pozsony, 2012. február 29.) irodalom- és művelődéstörténész, kiadói szerkesztő.

Pozsonyban végezte általános és középiskolai tanulmányait, a Comenius Egyetemen 1959-ben szerzett magyar–szlovák szakos tanári oklevelet. 1959–1968 között előbb az *Új Szó*, majd a *Természet és Társadalom* c. havilap szerkesztője, 1968 és 1991 között a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó lektora, majd szerkesztője volt. 1963-tól közölt irodalomkritikákat, irodalomtörténeti tanulmányokat, az 1970-es években azonban politikai okok miatt nem jelentették meg írásait. 1989 után több, Pozsonypüspökivel foglalkozó helytörténeti művet is kiadott (*Hazahív a harangszó*, 1997; *Adalékok Pozsonypüspöki iskolatörténetéhez I-II.* – Stifterné Cséfalvay Máriaival, 1998, 2000). Megjelentetett egy füzetet a pozsonypüspöki tűzoltószervezetről is. **F. m.:** *Egy régi alma mater. Az evangélikus líceum és teológiai akadémia utolsó negyven éve 1882–1923*, 2003; *Felső-magyarországi főúri családok. A Zayak és rokonaik 16-19. század*, 2008.

### PÜSPÖKI NAGY PÉTER (Pozsonypüspöki, 1944. április 19. –) történész, heraldikus, írástörténész, egyetemi docens.

Szülfalujában végezte általános iskolai tanulmányait, 1962-ben a pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett. Ezt követően előbb (1962–1964-ben) teológushallgató volt, majd a pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án 1971-ben történész-levéltárosi oklevelet szerzett. 1988-ban lett a történettudomány kandidátusa (PhD.). 1987–1992-ben a budapesti ELTE oktatója, 1990-től docense volt, 1993-tól a budapesti Károli Gáspár Református Egyetemen is előadott. Fő kutatási területe a koraközépkori magyar történelem és a címertan. Emellett településtörténeti műveket is publikált. Lefordította Bél Mátyás *Magyarország népének élete 1730 táján* (1984) c. munkáját. Egyetemistaként megfejtette a felsőszemerédi rováslelétet. Hét szlovákiai település (Dunaszerdahely, Ipolyság, Nagymegyer, Naszvad, Párkány, Rozsnyó, Zseliz) címerét tervezte meg, ezek egy részéről hosszabb tanulmányt is írt. A párizsi székhelyű Nemzetközi Heraldikai Akadémia levelező tagja (1974-től). Nagy-Morávia fekvésével kapcsolatos elképzelése a szlovák történészek körében heves elutasításra talált. 1993-ban Szent-Györgyi Albert-díjjal tüntették ki. **F. m.:** *Püspöki mezőváros története*, 1968; *Dunaszerdahely város címere*, 1970; *Rozsnyó város címere*, 1973; *Boldogfa*, 1981; *A Csallóköz vízrajzi képeinek története Strabón Geógraphikájától IV. Béla király koráig*, 1985; *A Csallóköz neveiről*, 1989; *Piacok és vásárok kezdetei Magyarországon 1000–1301. I. kötet* (1989); *A dunaszerdahelyi zsidó hitközség történetéből*, 1991; *A latin paleográfia válogatott bibliográfiája*, 1992; *A zsidóság a korai Árpád-korban*, 2001.

### SZELEPCSÉNYI SÁNDOR (Pozsonypüspöki, 1945. május 15. –) helytörténész, számítás technikus.

1947 márciusában kalandos körülmények között, a Duna jegén átkelve hagyta el Csehszlovákiát családjával és Rajkán lelt új otthonra. Később szüleivel Rákoskertre költözött és itt végezte el 1951–1959 között az általános iskolát. 1959–1963-ban a Puskás Tivadar Távközlési Technikumban tanult, az érettségét követően 23 évig a BME Elektroncsövek és Félvezetők Tanszékén technikusként, majd a félvezető és vákuumtechnikai laboratórium vezetőjeként dolgozott. 1984-ben felsőfokú számítástechnikai diplomát szerzett. 1990 után a Systrend Számítástechnikai Kft. műszaki munkatársa, majd műszaki igazgatója volt 2005-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig. Ekkor fordult érdeklődése a helytörténet felé. Pozsonypüspökivel és itt maradt rokonaival, ismerőseivel kényszerű távozása után sem szakadt meg a kapcsolata. Az ő kezdeményezésére alapították meg a „Pozsonypüspöki Magyarságának Megmaradásáért” díjat, amelyet a település javáért munkálkodó személyeknek ítélnek oda. **F. m.:** *Rákoskert története*, 2005; *A Szelepcsényi család története 1598–2009*, 2009; *Pozsonypüspöki, ahogyan az emlékeimben él*, 2010; *Templomunk, a pozsonypüspöki Szent Miklós anyaegyház* (szlovákul is), 2012; *Pozsonypüspöki és Szűnyogdi temetője*, 2014.

## **MÉSZÁROS ALAJOS (Pozsonypüspöki, 1952. június 18. –) vegyészmérnök, diplomata, egyetemi tanár.**

Általános iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte 1958–1967-között, 1970-ben a pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett. A pozsonyi Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karán 1975-ben szerzett vegyészmérnöki oklevelet. 1975-től a kar oktatója, 1994-től docense, 2005-től professzora. 1983-ban lett a kémiai tudomány kandidátusa (PhD). Kutatási területe a vegyipari technológia automatizálása. Tudományos közleményei szlovákiai és külföldi szaklapokban jelennek meg. Közreműködött több szlovákiai vegyipari vállalat berendezéseinek automatizálásában. Aktív közéleti tevékenységet is folytat. 2001–2005-ben Pozsony megye képviselője, 2006–2007-ben Szlovákia svédországi nagykövete, 2009–2014 között az EU parlamentjének szlovákiai (MKP<sup>160</sup>) képviselője volt. Diákkorában versenyszerűen evezett. **F. m.: Riadiacia technika I-II.** (egyetemi tankönyv, társszerző), 1981; *Simulácia dynamických systémov* (egyetemi tankönyv, társszerző), 1986.

## **PÖSTYÉN (Piešťany)**

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környékén, az itteni melegvízű források körül már az őskorban éltek emberek. A régészek egy mamutagyból faragott nőtorzót, egy aktot („Moraváni Vénusz”) találtak, amelynek kora kb. 23 ezer év. A rómaiak is ismerték a 67 °C-os meleg iszapos forrásokat, de a helységet először 1113-ban említik Pescan alakban a Zobor hegyi bencések birtokainak összeírásában. A település nevét az évszázadok során különböző alakban írták, sokszor ma is Pöstyénként említik. A középkortól kezdve gyakran keresték fel a gyógyulni vágyók, a gyógyforrások körül faágakkal megerősített, szalmával bélelt gödröket készítettek és a betegek ezekben üldögéltek. Az itteni gyógyforrások jótékony hatásáról először Wernher György (→Eperjes) 1549-ben kiadott *Magyarország csodálatos vízei* c. művében tudósított. 1787-ben jelent meg Pozsonyban Gvadányi József (1725–1801) lovas generális könyve *Pöstyéní fürdés a mellyet az ottan történt mulatságos dolgokkal, élő magyar nyelven versekbe foglalt* c. műve. A XVIII. sz.-ban a település akkori birtokosai, az Erdődyek fából készült fürdőházakat építettek, ezeket az 1813-as árvíz elpusztította, ezért az 1820-as években Erdődy János kőből emeltetett fürdőépületeket, és ő építtette ki a fürdő parkját is. A fürdő fénykora akkor kezdődött, amikor az ipolysági származású Winter család 1888-ban bérbe vette az Erdődyektől a fürdőt. Újabb fürdőházakat, gyógyszállókat építettek és nemzetközi hírévé tették a települést. 1928-ban egy múzeumot is létrehoztak, ahol a környék néphagyományait és régészeti leleteit állították ki. Ezt 1966-ban egy balneológiai és fürdőtörténeti múzeummá alakították át. A radioaktív gyógyvíz elsősorban reumás betegségek és idegbántalmak ellen javallt. 1994-ben nyílt meg a Hadtörténeti Múzeum. A fürdőt az első Szlovák Köztársaság (1939–1945) 1939-ben államosította, a zsidó származású Winter Lajost (Ipolyság, 1870. november 1. – Pöstyén, 1968. szeptember 15.) pedig előbb a szeredi gyűjtőtáborban internálták, majd a terezíni koncentrációs táborba hurcolták. A kommunista diktatúrában elszegényedve tengette életét. 1989 után egykori lakása falán szlovák nyelvű emléktáblát helyeztek el, 1991-ben Pöstyén főutcáját róla nevezték el, és in memoriam a város díszpolgára lett. A város ismert jelképét, a Mankótörőt 1894-ben Heyer Arthur (1872–1931) festőművész készítette Winter Lajos felkérésére. Magát a szobrot, Kühmayer Róbert (1883–1972) szobrászművész mintázta meg. Ez 1945. október 21-én, Pöstyén várossá nyilvánítása napján vált hivatalosan is a helység jelképévé. 1910-ben 7379 lakosából 5234 szlovák, 1440 magyar és 593 német volt. 2011-ben 28 268 lakosából 23 643 szlovák volt. A városban az 1990-es években megnyílt a nagyszombati Círil és Metód Egyetem fizioterápiás, balneológiai és rehabilitációs intézete. Itt működik a Winter Lajos Hotelakadémia, amely egy szlovák tanítási nyelvű idegenforgalmi középiskola, valamint két gimnázium és egyéb középiskolák is. A városban 1955 óta évente különböző zenei fesztiválokat, 1999-től orgonanapokat, 2006-tól nemzetközi filmfesztivált is rendeznek. Itt született: Charles Korvin (Kárpáthy Korvin Géza) (1907. november 21. – Manhattan/New York, 1998. június 18.) magyar származású amerikai filmszínész, a Zorro tévéfilmsorozat egyik szereplője. 1910–1919 között a városban élt Vásárhelyi Győző (1906–1997), aki Victor Varsarely néven vált világhírű festőművésszé.

\*\*\*

## **BÁRÁNY (HERMAN) JÁNOS (Pöstyén, 1895. december 8. – Veszprém, 1970. február 16.) orvos.**

Oklevelét 1921-ben a budapesti egyetem orvostudományi karán szerezte. 1917–1939 között ugyanott a központi röntgenintézetben hallgató, orvos-gyakornok, tanársegéd, majd az Urológiai Klinika röntgenlaboratóriumának vezetője. 1939-től 1942-ig Pécsen egyetemi nőgyógyászati-szülészeti, sugárdiagnosztikai feladatokat látott el. 1942-ben magántanári képesítést szerzett, majd a szabadkai kórház igazgatója, röntgen-főorvosa. Ekkor vette fel édesanyja családi nevét (Bárány). 1945–1970 között a veszprémi kórház röntgen-főorvosa és igazgatóhelyettese. Főleg az urológiai röntgendiagnosztikával, a vesekövek röntgen-finomszerkezeti vizsgálatával foglalkozott. Közel száz szakdolgozata és közleménye jelent meg, és több mint 300 szakmai előadást tartott. Részt vett a Magyar Orvosok Röntgenegyesületének szervezésében, amelynek 1935–1939-ben főtitkára volt. 1947-ben megszervezte a Nyugat-dunántúli Röntgenszakcsoportot. Tanulmányai elsősorban a *Magyar Radiológia* c. és más szaklapokban jelentek meg.

## **RUBIK ERNŐ, id. (Pöstyén, 1910. november 27. – Budapest, 1997. február 13.) gépészmérnök, pilóta, repülőgép-konstruktőr.**

Apja uradalmi írnok volt, aki az I. vh.-ban eltűnt az orosz fronton, így családja az impériumváltást követően a Csehszlovákiához került Pöstyénből Magyarországra költözött. Tótkomlóson végezte az elemi iskolát, 1929-ben a váci kegyesrendi kat. gimnáziumban érettségizett. 1929-ben beiratkozott a budapesti Műegyetem Gépészmérnöki Karára, ahol 1934-ben szerzett mérnöki oklevelet. Már diákkorában foglalkozott vitorlázórepüléssel és repülőgépek tervezésével. Megszervezte a

<sup>160</sup> Magyar Közösség Pártja

műegyetemi vitorlázó csoportot. 1935–1937-ben tanársegéd volt a Műegyetemen, emellett műszaki ellenőrként segítette a magyarországi vitorlázórepülés terjedését. Nevéhez fűződik a kétkormányos vitorlázó repülőgép-oktatás bevezetése Magyarországon. 1949–1951-ben a Budapesti Műszaki Egyetem meghívott előadója és az Országos Magyar Repülő Egyesület központi tervezőirodájának vezetője volt. 1961–1967 között a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium munkatársa, 1967–1971-ben a Malév műszaki tanácsadója volt. Amikor az I. vh. után a győztes hatalmak megtiltották, hogy a vesztes államok fejlesszék hadászati légierejüket, Magyarországon éppen id. Rubik Ernő volt az egyike azoknak, akik a polgári célú légi közlekedést szolgáló gépek ipari méretű gyártását kezdeményezték. 1936-ban Mitter Lajossal megalapította az esztergomi székhelyű Aero-Ever Kft. vitorlázórepülőgép-gyártó üzemét. 1935–1987 között 28 különböző típusú vitorlázógépet és 5 motoros repülőgépet tervezett (pl. Vöcsök, Tücsök, Pilis, Cimbor, Góbé stb.). 1957-ig kizárólag faépítésű gépek tervezésével foglalkozott, ezt követően áttért a fémépítésű gépek tervezésére és több új gyártási eljárást szabadalmaztatott. Számos díjat kapott, 1963-ban Kossuth-díjjal tüntették ki. Fia, ifj. Rubik Ernő (Budapest, 1944. július 13.–) építész, iparművész, a Rubik-kocka feltalálója.

## PRIVIGYE (Prievizda)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő város környéke már az őskorban lakott volt, a régészek a neandervölgyi emberek 40 ezer éves maradványait tárták fel. A hagyomány szerint első templomát Pribina morva fejedelem építette. Először 1113-ban a zobori apátság oklevelében említik *Preuge* alakban, de a várost magát német telepesek alapították a XIV. sz.-ban. Mária királynő 1382-ben városi kiváltságokat adományozott a helységnek, amelynek környékén jelentős aranybányászatot folytattak. 1545-ben alapították ev. iskoláját. 1636-ban kihalt a várost birtokló Thurzó család, új tulajdonosai a Pálffyok lettek. 1653-ban Pálffy Pál (1580–1653) özvegye jezsuita és piarista szerzeteseket telepített le és a kegyesrendiek 1666-ban könyvtárat alapítottak, 1674-ben rendházat építettek a városban. A későbbi évszázadokban többször is elemi csapások (elsősorban tűzvész) sújtotta a helységet, amelynek mintegy 250 lakosa 1848-ban a szlovák felkelők oldalán fegyvert fogott a magyarok ellen. 1910-ben 3349 lakosa közül 2516 szlovák, 607 magyar és 205 német volt. 2011-ben 48 978 lakosából 42 941 szlovák, 313 cseh, 152 magyar, 72 német és 72 roma, kb. 5 300 személy ismeretlen nemzetiségű volt. Itt született Mikes György (1929. július 29. – Budapest, 1986. június 9.) népszerű humorista, újságíró.

\*\*\*

**MIHALOVITS JÁNOS (Privigye, 1877. május 31. – Budapest, 1939. január 3.) jogász, bányamérnök, egyetemi tanár, technikatörténész.**

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán és Sopronban végezte. Budapesten jogi (1901), Selmezbányán bányamérnöki oklevelet szerzett (1906). Gölnicbányai és zágrábi bányahatósági működés után 1911-ben a selmeci Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolán a bányajog tanszékvezető tanára lett. A főiskolával Sopronba települt, 1934-től egyetemi tanár volt. A *Bányászati és Kohászati Lapok*ban és az egyetemi közleményekben megjelent írásaiban foglalkozott a bányászati társládaintézmény történetével, a középkori bányarendtartással, a Bányászati Akadémia alapításával. Lefordította Agricola (1494–1555) *De re metallica* c. művét. **F. m.:** *A négyszázharminc éves magyar bányatársládai intézmény eredete és fejlődésének írott emlékei 1854-ig*, 1925; *Az első bányatisztképző tanintézet alapítása Magyarországon*, 1935; *Die Entstehung der Bergakademie in Selmezbánya und ihre Geschichte bis 1846*, 1936.

## PUHÓ (Púchov)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település már az őskorban lakott hely volt, ezt azok a leletek támasztják alá, amelyeket a XIX. sz.-ban Hoenning O' Caroll báró talált a puhói szikla környékén (*puhói kultúra*). A mai helység valamikor 1100 táján keletkezett. Első írásos említése 1243-ból való, amikor IV. Béla egy Puch nevű férfinak birtokot adományozott itt. A település életében a XV. sz.-tól a XIX. sz. közepéig a Marczibányi család játszott fontos szerepet. 1649-ben III. Ferdinándtól kapott városi címet és vásártartási jogot. 1910-ben 1540 lakosából 1035 szlovák, 248 magyar és 238 német volt. 2011-ben 18 168 túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**JASSNÜGER JÁNOS NEPOMUK (Puhó, 1766 – Bécs, 1827. december 9.) orvosdoktor, vegyészprofesszor.**

A bécsi egyetem orvosi karán szerzett 1798-ban orvosdoktori címet. Néhány évi orvosi tevékenységet követően 1803-ban kinevezték a bécsi Theresianum vegyészprofesszorává. Élelmiszerkémiával és a szén lepárlásával nyerhető festékanyagok kutatásával foglalkozott. **F. m.:** *Chymische Versuche und Entdeckungen zur Ersparung einer großen Menge Getreides: zur Erleichterung und Erweiterung der Viehzucht, und zur Verhütung einer Hungersnoth*, 1805.

**MARCZIBÁNYI ANTAL (Puhó, 1793. május 28. – Pest, 1872. január 13.) politikus, főispán, mecénás, az MTA igazgatótanácsának tagja (1863).**

A puhói Marczibányi család utolsó férfisarja. 1812-től Trencsén vármegye szolgálatában tevékenykedett (szolgabíró, főszolgabíró, főadószedő, majd a megye országgyűlési képviselője, végül főispánja volt). Gondolkodását a szabadelvűség és

a konzervativizmus-ellenesség jellemezte. Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc bukását követően Pozsonyban internálták, végül 50 000 forint pénzbírsággal válthatta meg szabadságát. Ezt követően visszavonult a politikától, de továbbra is érdeklődött a nemzeti tudományosság ügye és a magyar irodalom iránt. Mecénásként is jeleskedett. Már 1830-ban részt vett az MTA megalapításában, később (1863 januárjában) igazgatósági tanácsstaggá választották. Jelentős összegekkel támogatta az MTA-t, a nagybátyja, Marczibányi István (1752–1810) által életre hívott és 1847-től az MTA kezelésébe került Marczibányi-alapítványt, valamint a Nemzeti Színházat.

## PUSZTAFÖDÉMES (Pusté Úľany)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1221-ben *Villa Fudemus* alakban említik az okiratok. Nevének eredete a „födém” = méhkaptár kifejezésre vezethető vissza, miután valószínűsíthető, hogy királyi méhészek lakták. 1681-től Pozsony vármegye egyik artikuláris helye (protestáns istentiszteletek számára kijelölt helység) volt. A középkorban még színmagyar község a nyelvhatar eltolódása következtében fokozatosan elszlovákosodott. 1910-ben 1697 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1685 lakosából 1596 szlovák és 33 magyar volt. Itt született Lavotta János (1764. július 5. – Tállya, 1820. augusztus 11.) zeneszerző, hegedűművész, a verbunkos zene egyik kiváló képviselője.

\*\*\*

**GREGUSS MIHÁLY (Pusztafödémes, 1793. július 1. – Pozsony, 1838. szeptember 27.) ev. tanár, író, filozófus, esztéta**

Greguss Ágost (→Eperjes) és Greguss Gyula (→Eperjes) apja. Tanulmányait a pozsonyi ev. líceumban, 1814–1816-ban a tübingeni és a göttingeni egyetemen végezte. 1817-től az eperjesi kollégiumban, 1833-tól Pozsonyban az ev. főiskolán a bölcsélet és a történelem tanára. Eperjesen nagy hatással volt diákjaira, közöttük a fiatal Kossuthra, aki utóbb is halálával emlegette. Ő volt az első ev. tanár, aki magyar nyelven tanította az ún. bölcséleti (köztük természettudományi) tárgyakat. Nemzeti és szabad szellemű megnyilatkozásai miatt a kormány részéről üldöztetésben volt része. Cikkeit elsősorban a hallei *Allgemeine Literatur Zeitung*-ban, a pesti *Iris*-ben, valamint a felsőmagyarországi *Minervában* közölte. Sok matematikai, fizikai, történeti, filozófiai tárgyú értekezése (pl. a bölcséleti és a politikai tudományok enciklopédiája – ez utóbbi magyar nyelven) kéziratban maradt. Számos költeményt is írt latin és magyar nyelven. **F. m.:** *Durch welche Mittel kann die Wirksamkeit des Kanzelredners zweckmässig erhöht werden*, 1821; *Compendium aestheticae, usui auditorum suorum edidit*, 1826; *Greguss Mihály válogatott kisebb munkái* (a szerző arcképével és önéletrajzával), 1852.

**MARCZELL JÁNOS (Pusztafödémes, 1828. október 5. – Nagyrőce, 1879. július 18.) orvos, botanikus, helytörténész.**

Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban végezte, a pesti egyetem orvosi karán 1852-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Ezt követően kórházi sebészként, majd Itáliában a császári sereg katonaorvosaként tevékenykedett. 1860-tól Nagyrőcén volt városi orvos. Munkája mellett botanizált, Nagyrőce és környéke mohafőrlőjét vizsgálta. Több mint 110 új mohafajt írt le. Számos egyesületben és szervezetben (lövészegylet, tűzoltó testület, kaszinó, városi könyvtár stb.) viselt tisztséget. Nagyrőce történetéről írt monográfiája kéziratban maradt. **F. m.:** *Nagy-Rőcze és környéke mohviránya*, 1874.

**KALLÓS ZSIGMOND (Pusztafödémes, 1876. november 7. – Budapest, 1955. december 3.) irodalomtörténész, etnográfus.**

A budapesti egyetemen szerzett tanári oklevelet, utána középiskolai tanár volt előbb Fiumében, majd Budapesten. Az ősmagyar mitológia és rítusok kutatásával foglalkozott. **F. m.:** *Regős dalaink rejtélye I–III.*, 1935; *Zsidóhitűek a honszerző magyarok között*, 1938; *Hejgetés*, 1940; *A pogány magyar gyermek sírja*, 1941; *Ómagyar sellő: Babáján*, 1943.

**SCHMIDT LAJOS (Pusztafödémes, 1893. július 16. – Pécs, 1957. június 11.) sebész, egyetemi tanár.**

A budapesti egyetem orvosi karán 1920-ban szerzett oklevelet, de már előtte az I. vh.-ban katonaorvosként szolgált. 1920-tól előbb a budapesti kórbontani intézetben, majd Debrecenben a sebészeti klinikán tanársegéd. 1930-ban magántanár, 1937-ben rendkívüli tanár. 1938-tól a budapesti Madarász utcai, majd a Rókus Kórházban volt főorvos. 1949-től nyilvános rendes tanár a pécsi egyetemen, és 1949-től haláláig az I. számú Sebészeti Klinika igazgatója. A fekélybetegség, gyomorrák, a tuberkulózis műtéti gyógyításával kapcsolatos munkássága jelentős.

## RADVÁNY (Radvaň)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település 1966 óta már Besztercebánya városrésze, korábban önálló község volt, amelyet 1263-ban egy királyi adománylevélben említenek először. Neve feltevések szerint a régi magyar *rogvány* (mocsaras hely) kifejezésből ered. A XVIII. sz.-ban már mezővárosként szerepel. A városban szolgált ev. papként a jeles szlovák költő, Andrej Sládkovič (1820–1872), aki itt is van eltemetve. 1910-ben 1625, túlnyomórészt szlovák lakosa volt. A 2010-es években a városrésznek mintegy 5800 lakosa volt.

\*\*\*

### ZORKÓCZY SAMU (Radvány, 1869. november 9. – Budapest, 1934. április 25.) kohómérnök, a magyar vaskohászat kimagasló egyénisége.

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban végezte. Oklevelét 1890-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián nyerte, majd ugyanott volt tanársegéd Soltz Vilmos (→Svedlér) mellett. 1894-től a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. mérnöke, 1904-ben főmérnöke, 1905-től a vállalat ózdi üzemének igazgatója, 1910-től a budapesti vezérigazgatóság központi műszaki igazgatója, 1927-től műszaki vezérigazgatója. A maga idejében az egyik legkorszerűbbnek számító borsodnádasdi hideghengermű az ő alkotása. Nevéhez fűződik sok gyári iskola, kórház és művelődési intézmény létesítése vagy bővítése, továbbá lakótelepek építése és a gyártelepi munkások saját házépítési szövetkezeteinek előnyös kölcsönökkel való támogatása, ami akkoriban Magyarországon egyedülálló kezdeményezés volt. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek tiszteletbeli és háromszor választott elnöke volt. Az Egyesület 1936-ban tiszteletére Zorkóczy Samu-émlékérmet alapított, amellyel érdemes tagjait tünteti ki. A Magyar Anyagvizsgálók Egyesületének elnöke, a Budapesti Mérnöki Kamarának pedig alelnöke volt. Ózd városa díszpolgárává avatta. **F. m.:** *A közvetlen vastermelés kérdéséhez* (Bányászati és Kohászati Lapok), 1891; *A folytvás* (uo.), 1892; *Acélgyári berendezések Németországban* (uo.), 1903; *A Magyar Királyi Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola egyetemi rangra emelése tárgyában* (uo.), 1931.

## RAJEC (Rajec)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő város környéke a Rajec folyó mente egyik legkorábban lakott területe. Az ókorban erre vezetett a Borostyánkő út. A mai települést valószínűleg a XII. sz.-ban német bevándorlók alapították, először III. Béla 1193-ban kelt határleíró oklevelében szerepel *Raich* néven. Határában állt egykor egy vár is, amelyet Luxemburgi Zsigmond 1397-ben leromboltatott, pontos helye nem ismert. A XVIII. sz.-tól elsősorban virágzó kézműiparáról és a közelében található gyógyfürdőjéről volt nevezetes. 1910-ben 2736 lakosából 2497 szlovák és 131 magyar volt. 2011-ben 5860 lakosából 5589-en szlováknak vallották magukat. Itt született Szenes Erzs (1902. június 5. – Tel Aviv, 1981 május) író, költő, újságíró.

\*\*\*

### FRIVALDSZKY JÁNOS (Rajec, 1822. június 17. – Budapest 1895. március 29.) zoológus, az MTA tagja (1873).

Frivaldszky Imre (→Bacskó) természettudós unokaöccse. A gimnáziumot Trencsénben, Nagyszombatban és Léván végezte, de érettségét Vácott tett. Egyetemi tanulmányait a pesti Mérnöki Intézetben végezte, de már 1843-tól dolgozott nagybátyja mellett és részt vett az általa szervezett expedíciókban is (1844 – Töröko., 1846 – Balkán, Kis-Ázsia, Dél-Itália). 1848-ban megszerezte a mérnöki oklevelet, de gyakorlatot nem folytatott. 1852-ben az MNM Állattárának segédőre, 1870-ben igazgató őre. Fáradhatatlan gyűjtőmunkájának eredményeként igen sok ízeltlábú fajjal gazdagodott az állattár gyűjteménye. Működési területe a faunakutatás volt, ezen belül főleg a rovarokkal foglalkozott. Több rovarfajt róla neveztek el. Ő volt a magyarországi barlangok első kutatója, ugyancsak ő készítette az első madár-összefoglalást is. Az MTA 1865-ben levelező, 1873-ban rendes tagjává választotta. Számos cikke jelent meg hazai és külföldi szakfolyóiratokban Több magyarországi és külföldi tudományos társaságnak és akadémiának volt tagja. **F. m.:** *Adatok a magyarhoni barlangok faunájához*, 1865; *A magyarországi egyenes röpkűek magánrajza*, 1867; *A magyarországi téhelyröptűek (Coleoptera)*, 1867; *Állattani kirándulásaim Orsova, Mehádia és Korniareva vidékén*, 1873; *Magyarország téhelyröptűinek futonc féléi (Carabidae)*, 1874; *Adalékok Máramaros vármegye faunájához*, 1875; *Adatok Temes és Krassó megyék faunájához*, 1875; *Madarak és rovarok* (In: Budapest és környéke), 1879; *Aves Hungariae*, 1891.

## RAKONCA (Rykynčice)

Az egykori Hont vármegyében fekvő helység egykor két település volt: Alsó- és Felsőrakonca. Az előbbi 1279-ben említik először írott források, Felsőrakonca 1422-ben szerepel először *Felsewraňcha* alakban. 1910-ben Alsórakoncának 578, Felsőrakoncának 289 szlovák lakosa volt. A két községet 1964-ben egyesítették. 2011-ben Rakoncának 369 szlovák lakosa volt. Itt szüle-

tett Karol Raphanides (1814–1886) zeneszerző; Ján Rotarides (1822–1899) költő. Itt tevékenykedett Bohuslav Tablic cseh költő, irodalomtudós. Felsőrakoncán volt ev. lelkész Matuska József (XIX. sz. első fele), később Hont megyei táblabíró, egy selyemhernyó-tenyésztő tulajdonosa, mezőgazdasági szakíró (*Oktatás a szederfa és selyembogár tenyésztéséről*, 1841; *A gyümölcsfa tenyésztése és nemesítése tanítók és tanulók számára*, 1845 – németül és szlovákul is).

\*\*\*

**KRUPEC ISTVÁN (Felsőrakonca, 1858. január 27. – Hontudvarnok, 1926. június 3.) ev. lelkész, egyházi író.**

A gimnáziumot 1875-ben Selmecebányán, a teológiát 1878-ban Pozsonyban végezte. Ezt követően a budapesti, a hallei, a berlini és a párizsi egyetemen öt féléven át teológiát és bölcseletet hallgatott. 1880-tól haláláig – megszakításokkal – Hontudvarnokon élt és ev. lelkészként szolgált. 1885–1895 között a pozsonyi teológiai akadémián magántanárként tevékenykedett. Egyháztörténeti cikkeket és tanulmányokat közölt egyházi lapokban és folyóiratokban. **F. m.:** *Adatok az ev. superintendensek egyházlátogatásainak történetéhez, különös tekintettel a párbérre*, 1886; *A középkori egyházszerkezet*, 1890; *Hallei emléksokrok* (A hallei egyetem 200 éves fennállásának jubileuma alkalmára), 1894; *Kedélyes magyar élet Halleban*, 1894; *Adalékok a Luther-káté magyarhoroni irodalmának történetéhez*, 1895.

## RASZLAVICA (Raslavice)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést először egy 1261-ben kelt adománylevélben említik. Az évszázadok során valójában két falu volt: Alsóraszlavica (vagy: Magyarraszlavica) és Felsőraszlavica (Tótraslavica), ezeket 1974-ben vonták össze. 1910-ben az előbbinek 366, az utóbbinak 664, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben Raszlavica 2688 lakosából 2464 szlovák és 148 roma volt.

\*\*\*

**WINKLER BENŐ (Magyarraszlavica, 1835. október 25. – Selmecebánya, 1915. november 10.) geológus, paleontológus, akadémiai tanár.**

Egy 14 gyermekes nemesi családban született. Középiskoláit Bártfán, Kisszebenben, Eperjesen és Kassán végezte. 1854–1857 között a selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémián bányászatot és kohászatot hallgatott. Pettkó János (→Drétoma) professzor vezette be a geológiába és az őslénytanba. 1863-ban a bécsi Császári és Királyi Földtani Intézet munkatársa lett és elmélyedt a geológiai térképezésben. 1864-ben már önállóan végzett földtani szelvényezést a Nyitra és a Zsitva folyók közötti területeken, valamint a Tribecs-hegységben. 1865-ben már Erdélyben, a Zsil völgyében széntelepek feltárásán dolgozott. Ezekről a kutatásokról 1870-ben a *Bányászati és Kohászati Lapokban* számolt be (*A zsilvölgyi kőszénmedencéről*, 1870/3., p. 51–55.). 1869-ben az akkoriban alapított Magyar Földtani Intézet segédgeológusa lett, majd megválasztották a Földtani Társulat első titkárává és megbízták a *Földtani Közöny* szerkesztésével is. Szerzőként is jelentkezett a folyóiratban (pl. *Székesfehérvári-velencei hegység földtani alkotása*, 1871; *Verespataki aranybányászat viszonyai*, 1879). 1871-ben néhány hónapot Berlinben töltött, hogy szakmailag elmélyítse ismereteit és a nyugalomba vonuló Pettkó János örökébe léphessen a selmecebányai akadémia ásványtani, földtani és őslénytani tanszéke élén. 1871-től 27 évig oktatott itt. Egyik felfedezője lett az *úrvölgyi* nevű rézércnek, amely a közeli Úrvölgy lelőhelyről kapta a nevét. Ő rendszerezte és jelentősen bővítette a selmeci akadémia ásványgyűjteményét, amely nyugalomba vonulásakor közel 4750 darabot számlált.

## RÉVAYFALVA (Priekopa)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő települést 1899-ig hivatalosan Prékopának vagy Turócpriekopának nevezték, jelenleg Turócszentmárton városrésze. A helységet 1271-ben említik először az írott forrásokban. 1910-ben 1458 zömében szlovák lakosa volt. Itt született Adolf Scherer (1938–) csehszlovák válogatott labdarúgó, aki az 1962-es chilei focivében csapatával ezüstérmet szerzett.

\*\*\*

**MEDNYÁNSZKY ALAJOS, báró (Prékopa, 1784. április 20. – Galgóc, 1844. június 17.) magyar királyi belső titkos tanácsos, az oktatási rendszer egyik reformere, földrajzi útleíró, néprajzi gyűjtő, az MTA tiszteletbeli tagja.**

1797-től a bécsi Theresianumban tanult. 1801-től 1804-ig a pozsonyi akadémián bölcseleti és jogtudományi tanulmányokat végzett, majd a magyar kancellária szolgálatába lépett. Őt bízták meg, hogy a közeledő Napóleon hadserege elől Bécsből Budára szállítsa a kancellária levéltárát. 1810-ben Nyitra vármegyei birtokára, Veszelére vonult vissza, és történeti, régészeti, irodalmi tanulmányokat folytatott, meséket, mondákat, okleveleket, régészeti emlékeket és könyveket gyűjtött. 1828-ban tagja lett annak a bizottságnak, mely az iskolák és a nevelés reformtervezetén munkálkodott. 1830-ban királyi helytartótanácsossá, 1833-ban királyi udvari tanácsossá és kancelláriai előadóvá, 1837-ben valóságos belső titkos tanácsossá, kamarai alelnökké és Nyitra vármegye főispánjává nevezték ki. 1839-ben az iskolák rendezése céljából alakított bizottság elnöke. 1842-ben főkincstárnok (kamarai elnök). Mint művelődéspolitikus a közoktatás magyar nyelvűségéért küz-

dött; tervezetet készített az ipariskolákról; sürgette a magasabb szintű tanító-, tanárképzést, a művelődés anyagában nagyobb teret kívánt biztosítani a realisztikus ismereteknek. Regényes útirajzokat és történeti tárgyú cikkeket közölt főleg német, de magyar nyelven is. Jelentősek elbeszélései és mondagyűjteménye. Az MTA-nak 1830-tól igazgatósági, 1831 februárjától tiszteleti tagja volt. Fia Mednyánszky Dénes (→Veszele) geológus. **F. m.:** *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungarn* (magyarul 1981-ben jelent meg *Festői utazás a Vág folyón Magyarországon* címmel), 1826; *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* (magyarul először 1829-ben, majd 1983-ban *Regék és mondák* címmel jelent meg), 1829.

## RIMAPÁLFALA (Pavlovce)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést 1431-ben említik először *Palfalwa* alakban. A XIX. sz.-ban volt a legnépesebb, több mint 400 lakosa volt. Ekkoriban Felsőpálfalva néven is szerepelt az iratokban. 1910-ben 361 magyar élt itt. 2011-ben 379 lakosából 293 magyar, 48 szlovák és 26 roma volt.

\*\*\*

**PAP GYULA, Nógrádi Pap (Felsőpálfalva, 1843. május 20. – Salgótarján, 1931. augusztus 5.) jogász, költő, etnográfus.**

Családjának nemesi előneve „révkomáromi” volt. A „Nógrádi” előnevet később megkülönböztetésül használta. Tanulmányait Losoncon kezdte, Selmecbányán folytatta és Sárospatakon fejezte be, ahol irodalmi és népköltészeti tanulmányaiban nagy hatással volt rá Erdélyi János (→Kiskapos). 1868-ban ügyvédi oklevelet szerzett és Füleken nyitott ügyvédi irodát. 1903-tól a Petőfi Társaság tagja. Sokat foglalkozott a népköltéssel, a palócok között sok mesét és népdalt gyűjtött. Versein érződik a népköltészet hatása. Első költeményei Arany János *Koszorújában* jelentek meg, közölte verseit *A Hét*, az *Új Idők*, a *Hölgyfutár*, a *Fővárosi Lapok*. Tudományos dolgozatait a *Figyelőben*, a *Magyar Nyelvőrben* adta közre. **F. m.:** *Palóc népköltemények*, 1865; *Költemények*, 1894, majd 1911; *Cserkész fiúk könyve*, 1925.

## RIMASZÉCS (Rimavská Seč)

Az egykori Gömör-Kishont vármegyében fekvő települést 1289-ben említik először írott források. A településen volt ref. lelkész Otrókoci Főris Ferenc (→Otrókocs). 1910-ben a falunak 1653 magyar lakosa volt. 2011-ben 1936 lakosából 1763 magyar, 92 szlovák és 45 roma volt.

\*\*\*

**BOROSS ZOLTÁN (Rimaszécs, 1906. október 25. – Debrecen, 1998. január 24.) publicista, levéltáros.**

A gimnáziumot Pozsonyban és Rimaszombatban végezte. A pozsonyi egyetemen jogot hallgatott. Egyik alapítója és vezetője volt a Sarlónak, ő dolgozta ki a mozgalom „kelet-európai konföderáció” koncepcióját. Az 1930-as években a felvidéki magyar lapokban (pl. *Mi Lapunk*, *A Nap*, *Rimavölgye*, *Gömör* stb.) közölt írásaiban agrárszociális kérdésekkel (az európai és magyar parasztság helyzetével, földreformtörekvéseivel, az illegális gyermekmunkával) foglalkozott. Egyetemi tanulmányait befejezve Feleden folytatott ügyvédi tevékenységet. 1945 júliusában koholt vádak alapján letartóztatták és fogházra ítélték. 1949 márciusában Magyarországra telepítették. Az 1950-es évektől Debrecenben élt és nyugdíjazásáig a Talajerő-gazdálkodási Vállalat vezető munkatársaként dolgozott. Már nyugdíjasként kezdett bele a Déri Múzeum megbízásából a Sarló dokumentumainak összegyűjtésébe. Ez ma már önálló részlegzet alkot. Egyik társszerzője volt az *Ez volt a Sarló* c. 1978-ban Budapesten megjelent kötetnek. A *Sarló története* és a *Feled története* c. munkái kéziratban maradtak. A debreceni Déri Múzeum belső kiadványaként látott napvilágot *A felvidéki magyarság szolgálatában* (1995) c. interjúkötet és a *Gömörországi emlékeim* (1996) c. visszaemlékezése.

## RIMASZOMBAT (Rimavská Sobota)

Az egykori Gömör-Kishont vármegye területén fekvő település környéke már a bronzkortól fogva lakott volt. Első írásos említése *Zumbothel* alakban 1268-ból való, de ekkor már a kalocsai érsekség birtokának: a rimai ispánságnak a központja volt. A „Szombathely” megnevezés a szombatonként tartott hetivásárookra utal. 1321-ben jelenik meg először a *Ryma Zumbath* név. Városi jogait 1335-ben Károly Róbertől kapta. 1553-tól 1686-ig – három év: 1593–1596 kivételével – török uralom alatt állt. 1747-ben a város kiváltotta magát a jobbágyi kötelezettségei alól. 1769-ben a helyi katolikusok menetét a kálvinisták megtámadták, emiatt Mária Terézia a ref. templomot 1771-ben leromboltatta. 1786-ban lett Kishont vármegye székhelye. A városnak már ebben az időben ismét működött a ref. gimnáziuma, amelyet az 1771-es császári rendelet bezárattott. Az 1848/49-es szabadságharcot követően a császári abszolutisztikus oktatási reform kényszerítő ereje miatt 1853-ban egyesült a kishonti ev. esperesség osgyáni gimnáziumával és létrejött az Egyesült Protestáns Gimnázium. Ez országos viszonylatban is egyedülálló jellegű egyházi tanintézmény volt. Az egyesítést előkészítő tárgyalásokra küldött bizottságok vezetői a rimaszombatiak részéről Szeremley Károly, az osgyániak részéről a berlini egyetemen tanult Terray Károly (1812–1881) voltak. Mindkettőjük érdeme a közös célok megvalósítása érdekében tanúsított kompromisszumkészség. Az új iskola első igazgatója Terray lett. Ennek a tisztségnek az ellátását egyébként a „primus inter pares” (első az egyenlők között) elv jellemezte. Az 1853/1854. tanévet október 11-én a 6 osztályban a két fe-

lekezet szerinti 3-3 tanár és egy rajztanár kezdte meg. A tanulók létszáma 151 volt, és ez a szám a következő tanévben 168-ra emelkedett. 1854–1897 között itt tanított Fábry János. Sok ismert személyiség volt a diákja, köztük Mikszáth Kálmán is. Ennek az intézménynek a jogutódja a mai Tompa Mihály Ref. Gimnázium, amely 1999-ben nyitotta meg kapuit. 1867 nyarán itt tartották XII. vándorgyűlésüket a Magyar orvosok és Természetvizsgálók 685 résztvevővel, az összejövetelen 47 előadás hangzott el, a vándorgyűlés „munkálatait” Batizfalvy Sámuel és Rózsay József adta ki Pesten 1868-ban. 1882-ben alapították a mai Gömör-Kishonti Múzeum jogelődjét, a Gömöri Múzeumot. A város nevezetes szülöttjei: Szentpétery József (1781. április 12. – Pest, 1862. június 12.) ötvösművész, ismertek Charles Le Brun Nagy Sándor-sorozatához készült sokalakos domborművei; Ferenczy István (1792. február 24. – Rimaszombat, 1856. július 4.) szobrászművész, az MTA levelező tagja, Kazinczy, Csokonai, Kölcsei stb. szoborportréjának megalkotója; Tompa Mihály (1817. szeptember 28. – Hanva, 1868. július 30.) költő, ref. pap, az MTA levelező tagja; Szathmáryné Farkas Lujza (1818. június 21. – Budapest, 1893. október 28.) színésznő, komika; Berecz Károly (1821. október 12. – Miskolc, 1901. december 26.) ügyvéd, költő, újságíró; Ferenczy Teréz (1823. december 17. – Szécsény, 1853. május 22.) költőnő, Ferenczy István unokahúga; Halász László (1820–1880 k.) szobrászművész; Balás Frigyes (1834. március 6. – Elemér, 1879. július 18.) író, lapszerkesztő, megyei főjegyző; Bodon József (1845. szeptember 29. – Rimaszombat, 1908. február 10.) novellairó; Blaha Lujza (1850. szeptember 8. – Budapest, 1926. január 18.) színésznő, a nemzet csalogánya; báró Hazai (Kohn) Samu (1851. december 26. – Budapest, 1942. február 10.) katonatiszt, honvédelmi miniszter (1910–1917); Tichy Gyula (1879. augusztus 28. – Rozsnyó, 1920. június 20.) festőművész, író, rajztanár; Bresztovszky Ernő (1882–1922) újságíró, publicista; Vigh Bertalan (1890–1946) festőművész; Mátrai-Markovits Jenő (1896–1967) festőművész; Vajda Árpád (1896–1967) nemzetközi sakkmeister; Győry Dezső (1900–1974) író, publicista; Szombathy Viktor (1902–1987) író, műfordító, lapszerkesztő, múzeumigazgató; Pásztor Ditta Edith (1903–1982), zongoraművész, Bartók Béla második felesége; A. Tóth Sándor (1904–1980) rajztanár, festő, bábművész; Sipos Géza (1905–1993) ref. lelkész, egyházi író; Kapor Elemér (1907–2000), író, költő (az Apor vezetéknévét használta); Hízsnyai Zoltán (1959. február 13. –) költő, lapszerkesztő. Itt volt ref. lelképásztor Harsányi István (1630–1678 után), aki egyike volt a Pozsonyban gályarabságra ítélt 41 protestáns papnak. A városnak 1910-ben 6912 lakosa volt, ebből 6199 magyar, 468 szlovák, 91 német, 154 egyéb. 1941-ben 7020 lakosából 6534 volt magyar. 2011-ben 24 640 lakosából 13 301 szlovák, 7298 magyar, 247 roma, 102 cseh, 3597 (!) ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**KAPOSI JUHÁSZ SÁMUEL (Rimaszombat, 1660 – Gyulafehérvár, 1713. június 23.) ref. teológus, tanár, csillagász.**

1683-ban az utrechti, 1685-ben a leideni, 1686-ban ismét az utrechti egyetemet látogatta, 1688-ban mint a teológia doktora tért haza. 1689-től a Gyulafehérvárra menekült sárospataki ref. isk. tanára. Több, főleg csillagászati tárgyú kéziratot hagyott hátra: *Epitome astronomie*; *Calendariographie*; *Tractatus mathematicus*. Írt alkalmi költeményeket is. **F. m.: De desertione spirituali**, 1683; *Memoriale hebraicum*, 1698.

**HATVANI ISTVÁN (Rimaszombat, 1718. november 21. – Debrecen, 1786. november 16.) orvos-doktor, matematikus, természettudós, tanár.**

Apja könyvkötőmester volt. Alsóbb iskoláit Rimaszombatban, Losoncon, Kecskeméten végezte. 1737-ben a révkomáromi iskolához helyezték preceptornak. 1738-ban beiratkozott a debreceni kollégiumba, de a pestisjárvány miatt csak 1741-ben vált tógátus diákká. Kísérleti természettanra Szilágyi Sámuel tanította. 1746-ban Bázelen folytatta tanulmányait. *Animadversiones theologicocriticae* c. filozófiai doktori értekezését 1747. június 17-én nyújtotta be. 1746-ban az orvosi szakra is beiratkozott, és 1748-ban *De aestimatione morborum ex facie* c. értekezése alapján orvosdoktorrá avatták. 1747-ben meghívták Debrecenbe a matematika és fizika tanítására, ezért a két Bernoullinál Bázelen matematikát is hallgatott. 1748-ban Utrechtben át Leidenbe ment. Tanulmányai folyamán meghívásokat kapott a heidelbergi, a magdeburgi és a leideni egyetemre. 1749-ben foglalta el a debreceni kollégium filozófiai és matematikai tanszékét *A matematika használata a tudományokban* c. székfoglalójával. 1757-ben írt önéletrajza szerint filozófiatörténetet, ontológiát, theologia naturalist, kozmológiát, physica generalist és specialist, kísérleti fizikát, botanikát, orvosi fiziológiát, földrajzot, hidrosztatikát, mechanikát, csillagászatot, erkölcsöt és természetjogot adott elő. Magyarországon először ő tanított kémiát (1750). Mint fizikus a debreceni kartézianus hagyományokkal szemben már inkább Newton követőjének mutatkozik. Felismerte a kísérletek jelentőségét és a kvantitatív tárgyalás szükségességét a fizika oktatásában. Feltehetőleg elektrosztatikai kísérletei miatt, melyek egyébként a misztikától távol álltak, „ördögös” híre kelt, s alakja köré legendák szövődtek. A tanítás mellett gyógyítással is foglalkozott, a debreceni és Bihar vármegyei gyógyszerárak felügyelője volt. A kollégiumnak 1781. évi tanügyi reformját magára és tanártársaira sértőnek tartotta. Az ellene való küzdelembe belefáradva 1786-ban nyugalomba vonult. Külföldi tudósokkal kiterjedt kapcsolatai voltak. A kor felkészült polihisztorja volt, aki a tudományok legkülönbözőbb területein hallatta szavát. A természeti megfigyeléseket felhasználta az iskolai oktatás kibővítésére és szemléltetésére. Így kell értékelni például a Nap delelési magasságából meghatározott földrajzi szélességet, amely ugyan már a kor kíváncsiakhoz képest is pontatlan volt, de a tanulóknak tájékoztatást adott a mérés kivitelezéséről (a debreceni kollégiumban alapfokú földmérő képzés is folyt). Nagyobb igényű az 1769. évi üstökös megfigyelése, amelynek pályáját is megpróbálta meghatározni, továbbá az 1776. évben látott sarkifény-jelenség szabatos leírása. Magyarországon elsőként ismertette a valószínűség-számítás lényegét. Pontos statisztikai adatokra és a valószínűség-számítás, valamint a matematikai statisztika eszközeire támaszkodva megbízható következtetéseket vont le a hazai halálozási viszonyokból, és orvosként tanácsokat is adott az itthoni szomorú helyzet megjavítására. **F. m.: Introductio ad principia philosophiae...**, 1757; *Therae Varadienses examini physico et medico*, 1777.

**DECSY SÁMUEL (Rimaszombat, 1742. január 2. – Bécs, 1816. január 25.) orvos, író, szerkesztő.**



Pozsonyban és Sárospatakon kezdte iskoláit, majd külföldön: németországi és hollandiai egyetemeken végezte tanulmányait. Doktori oklevelet szerzett, ezt követően Bécsben telepedett le és élt haláláig. 1793-tól 1816-ig Bécsben szerkesztette a *Magyar Kurirt* és melléklapját, a *Magyar Muzsát* (1798-tól Pánczél Dániellel). Egyike volt azoknak, akik sokat fáradoztak a magyar kulturális élet, a nyelv, az irodalom és színjátszás fellendítésén. Jövedelmének jelentékeny részét az irodalom támogatására fordította. Nyelvészeti, földrajzi, történeti és mezőgazdasági tárgyú műveket írt. **F. m.:** *Osmanografia, azaz a török birodalom természeti, erkölcsi, egyházi, polgári s hadi állapotjának és a magyar királyok ellen viselt hadakozásainak summás leírása I–III.*, 1788–1789; *Pannoniai Féniksz, avagy hamvából feltámadott magyar nyelv*, 1790; *Magyar Almanak*, 1794, 1795. és 1796. *esztendőre I–III.*, 1793–1795; *A mezői gazdaságot tárgyzó jegyzések I–II.* (Pánczél Dániellel), 1800–1801; *Egyiptom históriája*, 1811.

#### **SZOMBATHY JÁNOS (Rimaszombat, 1749 – Sárospatak, 1823. október 5.) tanár, író, rektor.**

Tanulmányait Rimaszombatban, Sárospatakon, majd a zürichi és utrechti egyetemen végezte. 1782-től Sárospatakon tanár, a kollégium főkönyvtárnoka, 1785-től rektor. Főleg iskolatörténettel foglalkozott. Jelentős irodalmi, történelmi, teológiai munkássága is. Kazinczy Ferencsel levelezett. **F. m.:** *ABC könyvecske*, 1797; *A sárospataki református kollégiumnak rövid históriája*, 1809; *Historia scholae seu collegii ref. Sárospatakiensis* (sajtó alá rendezte Erdélyi János), 1860.

#### **BATIZFALVY ISTVÁN (Rimaszombat, 1824. október 26. – Budapest, 1899. október 11.) főgimnáziumi tanár, szakíró, egyháztörténész, szerkesztő.**

Batizfalvy Sámuel bátyja. Középiskoláit az osgyáni és rozsnyói gimnáziumban végezte. Ezután bölcsészeti-teológiai tanulmányokat hallgatott Késmárkon és Szarvason (1842–1845), jogot Sárospatakon (1845–1847). Az 1848/49-es magyar szabadságharcban tevékenyen részt vett, főhadnagyi rangban tette le a fegyvert. Az elnyomás éveiben előbb nevelő volt, majd tanár lett Rozsnyón, az ev. gimnáziumban magyar nyelvet, történelmet és földrajzot oktatott. 1860-tól Pest-Budán, az ev. főgimnáziumban tanított. Pedagógiai műveket és tankönyveket írt, amelyek több kiadást mértek. Szerkesztői tevékenysége is jelentős volt. **F. m.:** *Történeti életrajzok*, 1852; *Aranybánya*, 1852; *Magyar királyok és vezérek arcképcsarnoka*, 1863; *Magyarok története*, 1885; *A magyarországi protestáns egyház története*, 1888; *A Budapesti Ág. Hitvallású Evangélikus Főgimnázium története*, 1895.

#### **BATIZFALVY SÁMUEL (Rimaszombat, 1826. augusztus 26. – Budapest, 1904. november 6.) orvos, a magyarországi ortopédia egyik elindítója, az MTA levelező tagja (1868).**

Középiskoláit Osgyánban és Rozsnyón végezte. Lőcsén bölcsészeti és ev. teológiát hallgatott. Ennek befejezése után mint honvéd főhadnagy részt vett az 1848/49-es szabadságharcban. Utána a pesti egyetemen orvosi tanulmányokat folytatott; 1855-ben doktorált, majd 1856-ban sebésztudori és szülész-mesteri oklevelet szerzett. 1855–1858 között Balassa János professzor tanársegédje volt. 1864-ben magántanári képesítést nyert, 1869-ben megnyitotta negyvenágyas „sebészeti és testgyógyászati [ortopédiai] magánygyógyintézetét”, melyet később az első budapesti vízgyógyintézettel bővített. Ennek haláláig igazgatója volt. A magyar ortopédia és ortopédsebészet megalapítója, a gyógytorna magyarországi kezdeményezője és hazai szaknyelvének kialakítója. Ortopédiai szakirodalmi munkásságot is kifejtett. Intézete munkájáról évi jelentést tett közzé (*A budapesti sebészeti s orthopaediai magánygyógyintézet I–VII. évi működésének eredménye. I–VII.*, Gyógyászat, 1860–1866). Orvostanhallgató fia, Batizfalvy Béla 1884 januárjában öngyilkos lett. **F. m.:** *Utasítás a madarak, emlősök, hüllők és halak kitérésére és fenntartására*, 1853; *Növénytan, vagy a növénygyűjtésnek és növényiszárlásnak egyszerű módja*, 1853; *Házi gyógytestgyakorlat*, 1857; *Gyakorlati testgyógyászat*, 1867; *A gerinczoldal-görnye kóroktana*, 1873.

#### **FARKASFALVI (FINDURA) IMRE, (Rimaszombat, 1844. október 23. – Vác, 1930. január 30.) könyvtáros, helytörténész.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Lőcsén, Vácott, Egerben és Esztergomban folytatta. 1865–1869-ben jogot hallgatott a pesti egyetemen. 1868–1869-ben elsőként végezte el a Gorove István (1819–1881) földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által szervezett statisztikai tanfolyamot. 1869-től az országos statisztikai hivatal könyvtárának munkatársa, 1871–1907 között vezetője volt. Neki köszönhető a statisztikai szakkönyvtár kezdő állományának és nemzetközi kapcsolatainak kiépítése, valamint az első állományjegyzékek elkészítése. Rimaszombat és Vác jeles helytörténésze volt. Irodalomtörténettel, régészettel, néprajzzal, nyelvészettel és művészettörténettel is foglalkozott. **F. m.:** *Magyarország helyzete és nagysága Szent László király alatt*, 1864; *Magyarország vasúthálózata*, 1875; *Rimaszombat története*, 1876; *Az országos m. kir. statisztikai hivatal kiadványai 1867–81*, 1881; *Az orsz. m. k. statisztikai hivatal könyvtárának és térképgyűjteményének címjegyzéke 1867–84*, 1885; *Vác helyrajzi és statisztikai szempontból*, 1886; *A Balog völgye*, 1888; *Fáy András élete és művei*, 1888; *Rimaszombat szabadalmas város története*, 1894; *A váci országgyűlés története*, 1911.

#### **JEKELFALUSSY JÓZSEF (Rimaszombat, 1849. október 9. – Budapest, 1901. február 12.) statisztikus, az MTA tagja (1893).**

1869-től 1873-ig a budapesti egyetemen jogot és egyidejűleg statisztikai tanfolyamot hallgatott. 1874-ben jogi doktorátust és ügyvédi diplomát szerzett. Az 1871-ben szervezett országos statisztikai hivatalnál kezdte pályáját. 1881-ben minisztériumi titkár, 1886-ban osztálytanácsosi rangban e hivatal igazgatója, Keleti Károly munkatársa és barátja. Keleti 1892-ben bekövetkezett halála után az országos statisztikai hivatal igazgatója. 1889-től 1895-ig a *Közgazdasági Szemle* szer-

kesztője. Cikkei a *Nemzetgazdasági Szemlében*, a *Budapesti Szemlében*, a *Közgazdasági Szemlében* jelentek meg. Pályája elején főleg a népszámlálás módszertani problémái, valamint a demográfiai adatok társadalomstatistikai kérdései vonzották (nemzetiségek, foglalkoztatás-szerkezet, bűnözés stb.). Nevéhez fűződik a korábbi lajstromozás helyett a részletesebb adatok felvételét lehetővé tevő adatlapos gyűjtés bevezetése, az első országos cigányösszeírás megszervezése, a bűnügyi statisztika korszerű módszertanának megteremtése, valamint több helységnévtár és címtár összeállítása. Az 1880-as évek második felétől figyelme egyre inkább a gazdaságstatistikára, főként az ipari és mezőgazdasági termelési mutatók elemzésére terjedt ki. Kiváló szervező hírében állt és igazgatása közel tíz éve alatt magas színvonalra emelte az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal munkáját. Létrehozta a kormányjelentés intézményét, azaz a statisztikai hivatal meghatározott rendszerességgel az országgyűlés elé terjesztette a legfrissebb statisztikai felméréseken alapuló elemzéseit. Szakmai támogatásával fogadták el 1897-ben a statisztikai törvényt (1897. évi XXXV. tc.), amely az állampolgárok számára kötelezővé tette az igazságnak megfelelő adatok kiszolgáltatását, a személyes adatok kezelésének és védelmének törvényi szavatolása mellett. 1898-ra az ő irányításával épülhetett fel a statisztikai hivatal új – ma is használatban lévő – főépülete a Keleti Károly utcában. Az MTA 1888-ban levelező, 1893-ban rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Népünk hivatása és foglalkozása az 1880-ban végrehajtott számlálás szerint*, 1882; *A községek háztartása és pótdadjuk 1881-ben*, 1883; *A községi pénzügy főbb eredményei hazánkban*, 1883; *Hazánk bűnügyi statisztikája 1873–1880*, 1883; *Magyarország népességi statisztikája*, 1884; *Magyarország háziipara az 1884. év elején*, 1885; *Magyarország malomipara*, 1885; *Magyarország iparstatisztikája*, 1886; *Fogházaink állapota*, 1887.

### **BERNÁT ISTVÁN (Rimaszombat, 1854. július 3. – Budapest 1942. január 19.) jogtudós, agrár-közgazdász, egyetemi tanár, lapszerkesztő, az MTA tagja (1927).**

A budapesti és a bécsi egyetemen jogot és államtudományt hallgatott, 1877-ben szerzett doktori oklevelet. 1877–1888 között a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumban fogalmazó. 1884–1885-ben Ny-Európában és az USA-ban tanulmányutat tett. 1888–1892-ben a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban az iparostanonc iskolák felügyelője volt. Az 1880-as évek közepén került közelebbi kapcsolatba a szövetkezeti mozgalommal, 1892-ben kilépett az állami szolgálatból és 1894-ben gróf Károlyi Sándorral és másokkal megalapította a Hangya Szövetkezetet. 1906–1910-ben a rimaszombati választókerület országgyűlési képviselője volt alkotmánypárti programmal. 1919–1925 között a budapesti tudományegyetem közgazdaságtudományi karán az agrárpolitika nyilvános rendes tanára (1919–1921-ben a kar dékánja). 1925–1927-ben a Magyar Nemzeti Bank alelnöke volt. Számos politikai és szaklapnak volt a belső munkatársa, szerkesztője (pl. *Szövetkezés*, *Hazánk*, *Magyar Gazdák Szemléje*, *Időszaki Értesítések*, *Köztelek*). Az MTA 1906-ban levelező, 1927-ben rendes taggá választotta. **F. m.:** *Búzánk és lisztünk kivitele szemben a külföld versenyével*, 1884; *Észak-Amerika. Közgazdasági és társadalmi vázlatok*, 1886; *A vagyonmegoszlás az újabb magyar társadalomban*, 1888; *A szövetkezés jövőjéről*, 1891; *Gazdasági szövetkezés hazánkban*, 1891; *Nyolcórás munkaidő*, 1892; *Változások küszöbén* (szociálpolitikai tanulmányok), 1893; *A kisiparról*, 1895; *Zálogba tett Magyarország* (németül is), 1895; *A magyar agrártörökvések célja és jogosultsága*, 1896; *A szövetkezés gazdasági, erkölcsi és politikai tekintetben*, 1902; *Agrárpolitika*, 1903; *A magyar demokrácia múltja, jelene és jövője*, 1904; *A magyar földbirtok tehermentesítése*, 1905; *Szocialista programok*, 1906; *A tudományos szocializmus csődjéről*, 1907; *A földbirtok megoszlásáról*, 1908; *Új földtehermentesítés*, 1911; *A szocialisták agrárpolitikája*, 1911; *Az általános választójog eredményei*, 1912; *A demokrácia védelme*, 1913; *A földkérdés megoldása*, 1922; *Elváltak és öngyilkosok*, 1927; *Tanulmányok az agrárpolitika és a magyar agrármozgalom köréből*, 1927; *A szociáldemokrácia és a bolsevizmus*, 1928; *A falu villamosítása*, 1931; *Küzdelmek és eredmények. Életrajz és emlékezet*, 1936; *Szétfoszló demokráciák*, 1939.

### **KARLOVSZKY GEYZA (Rimaszombat, 1860. november 22. – Budapest, 1936. április 27.) gyógyszer-szervegész.**

A budapesti Calvin téri Ref. Gimnázium alsó négy osztályát elvégezve 1874–1876-ban a nyíregyházai *Magyar Koronához* címzett patikában volt gyakornok, majd Miskolcon és Kecskeméten gyakornokoskodott. Kecskeméten magánúton elvégezte a főgimnázium felső négy osztályát és 1879-ben leérettségizett. Gyógyszerészi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte, 1881-ben gyógyszerészklevelet nyert. 1883-tól 1892-ig Than Károly mellett tanársegéd. Később beiratkozott az orvosi karra is, ahol elvégzett 9 szemesztert. Ő állította elő az idegbántalmak ellen ma is használt rubídiumammónium-bromidot, valamint a baktericidhatású pirokatechin monoetilétert, amelyet professzoráról *Thanatol*-nak nevezett el. 1892-ben átvette a *Gyógyszerészi Közlöny* szerkesztését, később, 1896-tól haláláig szerkesztette a *Gyógyszerészek Évkönyvét* is. 1923-ban Budapesten megnyitotta az *Arany Szarvas* nevű gyógyszerterátiát. A népi gyógyszernevekről írt művében mintegy 10 ezer elnevezést gyűjtött össze. A Magyar Gyógyszerész Egyesület a Karlovsky-emlékéremmel<sup>161</sup> jutalmazta azokat a kiváló gyógyszerészeket, akik a szakirodalomban, illetve a közegészségügy területén kiemelkedő tevékenységet végeztek. Bátyja, Karlovsky Bertalan (1858–1938) ismert festő volt. **F. m.:** *A gyógyszerek magyar tudományos és népies tájelnevezései latin jelentésükkel együtt*, 1887; *Zsebkommentár a Magyar Gyógyszerkönyv Chemiai részéhez – Függelékül a térfogatos elemzés vázlatával orvosok és gyógyszerészek használatára* (Winkler Lajossal), 1892.

### **RICHTER ALADÁR (Rimaszombat, 1868. január 5. – Budapest, 1927. június 11.) botanikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1911).**

<sup>161</sup> Két éremről van szó, amelyeket Kerényi Jenő (1908–1975) Kossuth-díjas szobrászművész mintázott meg.

A gimnáziumot szülővárosában végezte. 1890-ben a budapesti tudományegyetemen növénytanból bölcsészdoktori és tanári oklevelet szerzett, 1891-től Versecen volt reáliskolai tanár, 1891–1892-ben külföldi (Ausztria, Németország, Svájc, Franciaország, Belgium) egyetemeken folytatta tanulmányait. 1892-ben a göttingeni egyetem asszisztensnek hívta meg, ő azonban a kolozsvári egyetem tanársegédi állását választotta. 1893-tól Aradon, 1895-től Budapesten volt gimnáziumi tanár, közben 1896–1897-ben újból külföldi tanulmányokat folytatott (Berlin, Graz). 1897-ben Budapesten egyetemi magántanár, 1898-ban az MNM Növénytárának vezetője, 1899-ben a kolozsvári egyetemen az általános növénytan helyettes, 1901-ben rendes tanára és az Erdélyi Múzeum könyvtári osztályának igazgatója lett. Kolozsvárt botanikai múzeumot és az egyetemen új, általános növénytan intézetet létesített. 1913-ban nyugdíjba ment. 1913–1919 között Pozsonyban élt, majd Budapesten telepedett le. A magyarországi növényanatómiai és -fiziológiai kutatások úttörője, különösen jelentősek növény szövettani megállapításai. Tudományos munkásságában az élettani növényanatómiai irányzatot képviselte. Tanulmányozta Gömör és Abaúj-Torna vármegye flóráját, Stósz környékén egy új szederfajt is felfedezett, amelyet gimnáziumi tanáráról, Fábry Jánosról (→ Losonc) nevezett el (*Rubus fabryi*). A kutatómunkája és oktató tevékenysége mellett kultúrpolitikai kérdésekkel, főleg egyetemi intézetek, múzeumok, botanikus kertek létesítésével, fejlesztésével is foglalkozott. Tervezetet készített egy Pozsonyban létesítendő botanikus kertről is. **F. m.:** *Über die Blattstruktur der Gattung Cecropia*, 1898; *Adatok a Marcgraviaceae és az Aroideae physiologiai-anatómiai és systematikai ismeretéhez*, 1899; *Physiologisch-anatomische Untersuchungen über Luftwurzeln*, 1900; *Egy magyar természetbúvár útinaplójából I – II.*, 1904–1905; *A kolozsvári magyar kir. Ferenc József tudományegyetem növénytan intézete és botanikus kertje 1872–1904*, 1905; *A magyar tudományegyetem és ez Erdélyi Nemzeti Múzeum botanikus múzeuma Kolozsvárt*, 1905; *Phylogenetisch-taxonomische und physiologisch-anatomische Studien über Schizaea*, 1915; *Borneo egy új Schizaeaja és a vele rokonfajok physiologiai anatómiája*, 1915; *A víztartószövet, s az élettani felemáslevelűség némely esete*, 1916; *Összehasonlító alkat- és fejlődéstani vizsgálatok a Marcgraviaceae-leveleken*, 1917; *A természetbúvár Apáthy István kortörténeti jelentősége a tudományban és politikában*, 1923.

**BOLKAY ISTVÁN (Rimaszombat, 1887. március 29. – Szarajevó, 1930. augusztus 17.) zoológus, rovarkutató, muzeológus.**

Bolhay József néven is publikált. Szülővárosában végezte elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányait. A budapesti egyetemen 1909-ben szerzett természetrajzi tanári oklevelet és doktori címet. 1909–1911-ben az MNM állattárának gyakornoka volt, 1912–1914 között a tanítóképző főiskolán volt tanársegéd. 1917 végétől 1919-ig a budapesti Institut für Balkanforschung asszisztenseként tevékenykedett. 1919-ben a jugoszláv kormány felkérésére elvállalta a szarajevói múzeum gerinces gyűjteményének őri tisztét. Elsősorban a hüllők, a kétélűek, valamint a bogarak tanulmányozásával foglalkozott. Őslénytani kutatásokat is végzett. Önkezeléssel vetett véget életének. **F. m.:** *Rimaszombat bogárfaunája* (Rovartani Lapok), 1907; *Adatok Gömör Kishont vármegye herpetológiájához* (Állattani Közlemények), 1907; *A magyarországi békák lárvái*, 1909; *Adatok Magyarország pannóniai és praeglecialis herpetológiájához* (I: Földtani Intézet Évkönyve), 1913.

**GEDEON TIHAMÉR (Rimaszombat, 1898. augusztus 3. – Budapest, 1967. december 24.) vegyész-mérnök, bauxitkémikus.**

Vegyész-mérnöki oklevelet a budapesti műegyetemen szerzett (1925). 1928-tól az ALUÉRC Bánya és Ipari Rt. gánti laboratóriumának vezetője. 1932-ben a Földtani Intézet vegyésze lett. 1935–1938-ban Indiában volt bauxitvegyész. Hazatérése után az ALUÉRC-nél, 1945-től 1960-ig, nyugdíjazásáig a Magyar-Szovjet Bauxit Alumíniumipari Rt.-nél (MASZOBAL), az Alumínium Iparigazgatóságon, az Iparügyi Minisztériumban és a Fémipari Kutató Intézetben működött. A bauxit ipari hasznosítása c. tárgykörben egyetemi magántanárrá habilitáltak (1949). Elsőként írta le a *bayerit* megjelenését természetes körülmények között. Hazai dolomitból száraz eljárással fémmagnéziumot állított elő és fontos szerepe volt a magyar bauxitkataszter munkálatainak megkezdésében, a hazai műkorundgyártás megindításában. Tudományos eredményei mellett az ismeretterjesztő irodalomban is maradandót alkotott. Több értékes tanulmánya kéziratban maradt (*Gézházi bauxit; Szentgáli fúrások és aknák fullerföld derítő képességének vizsgálata*) **F. m.:** *Adatok a sümegi bauxit-előforduláshoz*, 1933; *A bauxit ipari alkalmazása*, 1950; *Timföldgyártás*, 1951; *Timföldhidrát és a timföld fizikai szerkezete és tulajdonságai*, 1953; *Kémiai technológia. Timföldgyártás*, 1959.

**KOLBENHEYER TIBOR (Rimaszombat, 1917. szeptember 12. – Kassa, 1993. március 9.) geofizikus, asztrofizikus, egyetemi tanár, az MTA tiszteleti tagja (1979).**

Középiskoláit Losoncon végezte el. 1935-től 1938-ig a prágai Károly Egyetemen, majd 1938-tól a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult fizikát, csillagászatot és matematikát. Tanulmányait 1940-ben fejezte be, doktori oklevelet 1941-ben szerzett meg. 1941-től 1942-ig, majd 1944-től 1947-ig a Svábhegyi Csillagvizsgáló munkatársa volt, ezzel párhuzamosan, 1942 és 1945 között a Magyar–Amerikai Olajipari Rt. (MAORT) gravitációs méréseket végző kaposvári csoportjában tevékenykedett geofizikusként. 1947-ben visszatért Csehszlovákiába és 1951-ig a pozsonyi Szlovák Földtani Intézetben dolgozott, majd 1951–1952-ben az Érckutató Intézet munkatársa volt. 1952-től geofizikai előadásokat tartott a pozsonyi Comenius Egyetemen, valamint részt vett a Kassai Műszaki Egyetem alapítása körüli szervezőmunkában. Az 1953/1954-es tanévben a műegyetem dékáni, 1955-től 1963-ig rektori tisztét töltötte be. Ezzel párhuzamosan 1953-ban Pozsonyban megalapította a Szlovák Tudományos Akadémia Geofizikai Kutatóintézetét, amelynek munkáját 1962-ig igazgatóként irányította. 1966-tól a szintén kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem elméleti fizikai és geofizikai tanszékének professzora volt, 1969–1972 között pedig a tanintézet dékáni feladatait is ellátta. Tudományos pályafutása elején az asztrofizika vonzotta, doktori

disszertációját a galaktikus csillaghalmazok egyensúlyi állapotáról írta, emellett a kisbolygók és üstökösök dinamikájával foglalkozott. Az 1940-es évek végétől kutatásai kizárólag geofizikai kérdésekre irányultak, főként a gravitációs anomáliákat vizsgálta és kiterjedt graviméteres kutatásokat végzett Dél-Szlovákiában. Gravitációs kutatásait geoelektromos vizsgálati módszerekkel ötvözve sikerrel kutatott fel a föld mélyében rejlő, hasznosítható nyersanyagkészleteket, egyebek mellett a nevéhez fűződik a patakali magnezittelep feltárása is. Elméleti munkássága, a két- és háromdimenziós mágneses terek viselkedésére, dinamikájára vonatkozó számításai szintén jelentősek. A Csehszlovák Tudományos Akadémiának 1972-ben lett a rendes tagja. Az MTA 1979-ben tiszteleti tagjává választotta. Több mint 60 tudományos dolgozatot publikált cseh, szlovák, magyarországi és más külföldi szaklapokban. **F. m.:** *A galaktikai csillagfelhők és halmazok egyensúlyáról*, 1941; *Az üstökösökről*, 1942; *A tejútrendszer dinamikája*, 1942. *Csillagászat az atom korszakában* (Kulin Györggyel), 1946.

### **HULLAY JÓZSEF (Rimaszombat, 1921. február 27. – Debrecen, 1984. január 16.) idegsebész, egyetemi tanár.**

Egyetemi tanulmányait 1939-től a debreceni Tisza István Tudományegyetem orvostudományi karán végezte, ahol 1944-ben orvosdoktori oklevelet szerzett. 1945-től a debreceni egyetemi idegklinika orvosa, 1947-től Sántha Kálmán mellett bekapcsolódott az idegsebészeti munkába. 1948-ban ideggyógyász szakorvosi, 1951-ben műtőorvosi vizsgát tett. Sántha Kálmán eltávolítása után 1951-től az orvostudományi egyetem idegsebészeti irányította, több mint 20 évig vezette az idegsebészeti osztályt és a röntgen-laboratóriumot. 1960-ban az orvostudomány kandidátusa, 1969-ben az orvostudomány doktora lett. 1970-től egyetemi tanár. Főként az epilepszia és az extrapiramidális mozgászavarok sebészeti kezelésével, a halántéklebenszék működésével, az agydaganatokkal, elsősorban a hallóideg-daganatokkal, az agyi aneurizmákkal, angiómákkal foglalkozott. Kutatta az epilepszia sebészeti gyógyításának lehetőségeit. Mint idegsebész nemzetközi hírnevet szerzett. Évekig a Magyar Idegsebészeti Társaság elnöke, 1975-től a Szlovák Orvosi Társaság tiszteletbeli tagja, 1979-től az USA Idegsebész Társaságnak levelező tagja. 1970-ben Schaffer Károly-emlékérmét kapott.

### **GÁL TIBOR (Rimaszombat, 1938. július 10. –) fizikus, egyetemi docens.**

Szülővárosában érettségizett, a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett 1961-ben. 1963-tól a Nyitrai Pedagógiai Főiskola (jelenleg Konstantin Filozófus Egyetem) adjunktusa, majd docense. 1978-tól a fizikai tudomány kandidátusa. Kutatási területe a spektroszkópia. Tudományos társaságok tagja, 1990-től a nyitrai ref. egyházközség világi gondnoka. 2003-ban az Apáczai-emlékérem kitüntetettje. **F. m.:** *Szikraionforrás vizsgálata és alkalmazása teljes elemzésre* (kandidátusi disszertáció), 1978.

### **BÁNDY GYÖRGY (Rimaszombat, 1950. szeptember 6. –) ev. lelkész, teológus, egyetemi tanár.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a pozsonyi Comenius Egyetem Teológiai Karán folytatta 1974-ben és a lipcsei egyetemen szerzett teológusi oklevelet. Bakabányán, Gútán volt ev. lelképásztor, jelenleg Somorján él. 2003–2007-ben a Comenius Egyetem Ev. Teológiai Karának dékánja és az Őszövetségi Tanszék vezetője volt. A komáromi Selye János Egyetem Ref. Teológiai Karának is tanszékvezető tanára. Kutatási területe az őszövetségi teológia. Vezetése alatt készült el az Őszövetség ökömenikus szlovák fordítása. Tudományos dolgozatai szlovákiai, magyarországi és egyéb külföldi folyóiratokban jelennek meg. Több egyetemi tankönyv, jegyzet szerzője. 2008-ban a szímői önkormányzat Jedlik Ányos-díjával tüntették ki. **F. m.:** *Biblospytový úvod do Starej zmluvy*, 1993; *Apoštolské vierovyznanie*, 1998; *Dekalog*, 1999; *Úvod do exegézy Starej zmluvy*, 2002; *Úvod do Starej zmluvy*, 2002; *Teológia Starej zmluvy*, 2003; *Exegéza Knihy proroka Jonáša*, 2004; *Úvod do Starej zmluvy*, 2004; *Dejiny Izraela*, 2006.

### **KOVÁCS ISTVÁN, B. (Rimaszombat, 1953. július 4. –) régész, néprajzkutató, helytörténész.**

Kassán érettségizett, majd a budapesti ELTE BTK-n néprajzból és régészetből szerzett diplomát (1977), később ugyanott bölcsészdoktori oklevelet (1985). A rimaszombati Gömöri Múzeum régész-muzeológusa (1977–1988), majd a rimaszécsi Honismereti Ház vezetője volt (1988–1990). 1990-től 1994-ig a rimaszombati Gömöri Múzeum igazgatója, ezután a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem tanára (1995–1999). Később (2000–2002) a Gömör-Kishonti Múzeum régésze. 2002-től a Szlovákiai Református Keresztény Egyház rimaszombati Tudományos Gyűjteményeinek igazgatója. A Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület újraindítója és elnöke (1990–), a *Gömörország* alapító főszerkesztője. Régészeti ásatásai közül kiemelkedik a Méhi határában levő rézkori temető feltárása. Népköltészeti vizsgálata az egyéniségek kutatás területén hoztak eredményeket. Fontosabb díjai, kitüntetései: a budapesti Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Széchenyi Ferenc-díja (2001); a Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstplakettje (2003); Posonium Irodalmi Díj (2004). **F. m.:** *Agyagkenyér. Fejezetek az agyagművesség történetéből Gömörben és Kishontban*, 2001; *A méhi istentárs és népe* 2002; *Gömörológia. Írások a történelmi Gömör és Kishont vármegye múltjáról és jelenéről*, 2003; *Gömörország. Egy tájhaza arcvonásai tényekben, képekben és gondolatokban*, 2004.

### **GAÁL LAJOS (Rimaszombat, 1953. augusztus 10. –) geológus, barlangász.**

Rimaszombatban érettségizett (1973), a pozsonyi Comenius Egyetem TTK-n geológusi oklevelet szerzett (1978). 1978–1982-ben a pozsonyi Štúr Földtani Intézetben dolgozott, jelenleg (1990-től) a Füleki-hegység Tájvédelmi Körzet rimaszombati hivatalának munkatársa. Több kiállítást szervezett a rimaszombati múzeumban, rendszeresen publikál Gömör természeti szépségeiről, érdekes geológiai képződményeiről és domborzati formáiról a *Gömörország* c. folyóiratban. Kutatási területe a barlangtan és a természetvédelem. **F. m.:** *Gömörország természeti öröksége*, 2010.

### **SIMON ATTILA (Rimaszombat, 1966. december 9. –) történész, egyetemi oktató.**

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1984-ben érettségizett. 1989-ben a pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett, a PhD-fokozatot 2005-ben a pécsi Tudományegyetemen nyerte el. 1989-től előbb a bátkai általános iskolában, majd a dunaszerdahelyi Vámbéry Ármán Gimnáziumban tanított. 2001-től a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársa, 2005-től a komáromi Selye János Egyetem oktatója, a Tanárképző Kar Történelem Tanszékének vezetője. Kutatási területe a szlovákiai magyarság két vh. közötti története. Több – részben Kovács Lászlóval közösen írt – tankönyv (*A magyar nép története a honfoglalástól a szatmári békéig*, 1997; *A magyar nép története 1711-től 1918-ig*, 1998; *A magyar nép története a 20. században*, 2000; *Történelem I-II.*, 2006–2007) és módszertani segédanyag, munkafüzet szerzője. Szakmai konferenciák szervezője és rendszeres előadója. Popély Árpáddal szerkesztette *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok I-II.* (2009, 2010) c. kiadványt, emellett egyéb kisebbségkutatási műveket is összeállított, szerkesztett. 2009-ben a Pósonium Irodalmi Díj Elsőkötetes Szerzői Díjával jutalmazták. **F. m.:** *A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája 1990–2002*, 2004; *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*, 2008; *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*, 2010; *Küzdelem a városért. Pozsony és a pozsonyi magyarok*, 2011; *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*, 2013.

### **BÁRCZI ZSÓFIA (Rimaszombat, 1973. július 13. –) író, irodalomtörténész, egyetemi docens.**

Bárczi István (1943–2012) költő és Kovács Magda (1946–) író nő lánya. Gyermekkorát Tornalján töltötte, itt végezte alapiskolai tanulmányait. A kassai magyar gimnáziumban érettségizett (1991). A nyitrai Pedagógiai Főiskolán (ma: Konstantin Filozófus Egyetem) magyar nyelv és irodalom – ének-zene szakon 1996-ban szerzett tanári oklevelet. Ezt követően a Hungarisztikai Tanszék oktatója lett. 1998–2001-ben a budapesti ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója volt. Jelenleg az egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának dékánhelyettese. Kutatási területe a XX. sz. magyar irodalom, elsősorban Mécs László költészete (*Szellemidézés. Mécs László tanulmányok*, 2008). Novellákat is ír (*Keselyű hava*, 2004).

### **GALO VILMOS (Rimaszombat, 1978. május 15. –) történész, muzeológus.**

Gyermekkorától Tornalján lakott, itt végezte az általános iskolát (1984–1992 között) és a gimnáziumot (1992–1996-ban). Az érettségit követően a budapesti ELTE BTK-án történelmet hallgatott és 2004-ben szakos tanári oklevelet szerzett. Azóta Kamocsán él. 2009–2012-ben a gútai Nagyboldogasszony Nyolcéves Egyházi Gimnázium történelemtanára volt, 2012-től a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa. Történészként elsősorban a ref. egyház két vh. közötti csehszlovákiai történetével foglalkozik (*A Beretkei Református Árvaház története 1929–1944; Református árvaházak Kárpátalján 1935–1945 között* stb.). Tornallyay Zoltán (→Tornalja) építész életéről több tanulmányt is írt. Ismeretterjesztő cikkeket is közöl.

## **ROSKOVÁNY (Rožkovany)**

Az egykori Sáros vármegyében fekvő település helyén korábban, a XIII. sz.-ban egy Hosszúmező nevű helység állt, amelyet egy 1278-ból származó okirat *Hozumezeu* alakban említ. A később itt létrejött falut először 1323-ban Csanád egri püspök oklevele említi *Roschowicz* néven, *Roskowan* alakban 1352-ben szerepel első ízben. A falu későbbi birtokosai közül kiemelkedik a Bánó család, amelynek számos képviselője fontos szerepet játszott Magyarország történelmében és szellemi életében is. A falunak 1910-ben 592 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1311 lakosából 1243 szlovák volt.

\*\*\*

### **BÁNÓ JENŐ, Roskovány, 1855. június 25. – Malaga/Spanyolo., 1927. augusztus 2.) utazó, földrajzi író.**

A fiumei kereskedelmi akadémia elvégzése után mint tengerészapród bejárta Olaszországot, Franciaországot és Angliát. Hazatérve a vasút szolgálatába lépett. 1889 táján nyugdíjba ment. Ezután bejárta a világ majd' valamennyi országát és hosszas bolyongás után Mexikóban telepedett le. Mivel az ott létesített kávételepeit egy ciklon elpusztította, 1903-ban elfogadta a Mexikói Köztársaság magyarországi főkonzuljává történt kinevezését. 1910-ben hasonló minőségben Egyiptomba került, az I. vh. idején Barcelonában élt, ahol Suleiman El Fakir álnévvel a szövetséges hatalmak ellen írt politikai cikkeket. Utazásairól Budapesten is tartott több előadást. A párizsi Société Académique D' Histoire International aranyéremmel tüntette ki és tagjai közé választotta. Utolsó éveiben Spanyolországban élt, itt is számos cikket publikált. **F. m.:** *Utiképek Amerikából*, 1890; *Mexico és utazásom a trópusokon*, 1896; *Bolyongásaim Amerikában*, 1906.

### **BÁNÓ LÁSZLÓ (Roskovány, 1857 – Budapest, 1946) gépészmérnök.**

Bánó Jenő öccse. 1878-ban a zürichi egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet. Hazatérés után először a Röck-gyár szerkesztési osztályát vezette, majd a budapesti Ganz és Társa gépgyár műhelyfőnöke volt. Több jelentős épület és létesítmény műszaki berendezéseit tervezte és irányította megvalósításukat. Egyebek mellett az ikervári vízerőmű, a fűzfői lőporgyár, több budapesti egyetemi klinika és kórház, az Operaház, a Nemzeti Színház, a salgótarjáni és a dorogi szénbányák, valamint a debreceni klinikák gépészeti és fűtőberendezése fűződik a nevéhez. 1926-ban kormányfőtanácsosi címet kapott.

## RÓZSAHEGY (Ružomberok)

Az egykori Liptó vármegyében fekvő város környéke már a késő bronzkorban (lausitzi kultúra) lakott volt, később rómaiak és szlávok is megtelepedtek itt. A mai települést százsz bányászok alapították, nevét valószínűleg egy vadrózsával benőtt domb-ról kapta. Első írásos említése 1233-ból való *terra Reuche* alakban, *Rosenberg*ként 1332-ben írják először. 1318-ban Károly Róberttől kapott városi jogokat. Később mezővárosként tartották számon és a csehországi husziták magyarországi portyázásai időszakában egyre több szláv lakosa lett. A XVI. sz.-ban már latin ev. nemesi iskolája volt, piarista gimnáziumát 1729-ben alapították. 1910-ben 12 249 lakosából 8340 szlovák, 1735 magyar, 1031 német, 670 cseh, 216 román és 135 lengyel volt. 2011-ben 28 400 lakosából 25 912 szlovák volt. Itt született: Dušan Makovický (1866. december 10. – Rózsahegy, 1921. március 12.) orvos, író, műfordító, 1904–1910 között Lev Tolsztoj nagy orosz író házi orvosa. Naplóját 1999-ben magyarul is kiadták (*Tolsztojnál Jaszna Poljanában*); Ludovít Fulla (1902–1980) szlovák festőművész; Vojtech Budinský-Krička Budaváry (1903–1993) szlovák régész; Peter Lorre (1904–1964, eredetileg: Löwenstein László) amerikai filmszínész és rendező, egyebek mellett játszott *A máltai sólyom* (1941) és a *Casablanca* (1942) c. filmekben; Anton Bugan (1906–1993) mérnök, a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola alapítója és első rektora, 1945 után emigrált és utolsó éveiben Olaszországban élt; Jan Lichardus (1939–2004) nemzetközi hírű szlovák-német ősrégész. A városban volt plébános és itt hunyt el Andrej Hlinka (1864–1938) szlovák nacionalista politikus.

\*\*\*

**PALMA KÁROLY FERENC (Rózsahegy, 1735. augusztus 18. – Pest, 1787. február 10.) jezsuita szerzetes, kalocsai c. püspök, történetíró.**

1750-ben lépett a Jézus Társaságba. Ezt követően Kassán elvégezte a bölcseletet, Bécsben pedig a teológiát és tíz évig a nagyszombati királyi nevelőben, majd a bécsi Theresianumban tanított. A jezsuita rend feloszlatása (1773) után Mária Terézia udvari káplánja. Később kanonok, majd c. püspök lett. Önálló munkássága heraldikai emlékek gyűjtésére szorítkozott. Értékelésében kat. Habsburg-barát szempontokat érvényesített. **F. m.:** *Heraldicae regni Hungariae specimen*, 1766; *Notitia rerum Hungaricarum I–III.*, 1770.

**BLASKOVICS LÁSZLÓ (Rózsahegy, 1869. szeptember 19. – Budapest, 1938. szeptember 26.) szemész, egyetemi tanár.**

1893-ban szerezte orvosi oklevelét Budapesten. 1894-től tanársegéd a budapesti szemklinikán. 1905-ben a szemészeti műtétanból magántanár, az István Kórház trachomaosztályának főorvosa, 1907–1927-ben az Állami Szemkórház igazgató főorvosa. 1912-ben egyetemi rendkívüli tanári címet kapott, 1921–1925-ben a debreceni egyetem szemészeti tanszékének vezetője, 1928-tól a szemészet tanára a budapesti egyetemen, és a II. sz. szemklinika igazgatója. Jelentősek a szemhéj- és kancsalsági műtétei. Bevezette az oxyoptria fogalmát. **F. m.:** *Szemészeti műtétan*, 1898.

**OBERSCHALL PÁL (Rózsahegy, 1871. május 11. – Budapest, 1934. október 13.) büntetőjogász, szakíró.**

Oberschall Adolf (Rózsahegy, 1839. április 17. – Rózsahegy, 1908. szeptember 9.) ügyvéd, bíró és kúriai elnök fia. Jogi tanulmányait a kolozsvári, berlini, párizsi és római egyetemen végezte. A jog- és államtudományi doktorátus megszerzése után 1893-ban bírósági szolgálatba lépett. 1899-ben a pozsonyi jogakadémiára a jogbölcselet, a büntetőjog és eljárás rendkívüli, 1901-től rendes tanárává nevezték ki. 1901-ben a magyar büntetőjog- és eljárásból a kolozsvári egyetemen magántanári képesítést nyert. 1914-től a kassai jogakadémia tanára. Az I. vh. után a fegyverszüneti bizottság tagja. Tagja volt az Országos Közművelődési Tanácsnak. Érdemes munkásságot fejtett ki a jogi irodalom és a büntetőjogi kodifikáció terén. **F. m.:** *A tisztességtelen versenyről*, 1893; *A visszaesésről*, 1900; *Jog- és állambölcseleti jegyzetek*, 1902; *Deák Ferenc emlékezete*, 1904; *A büntetőjog történelmi fejlődése és újabb irányzata*, 1907; *A rehabilitációról*, 1913.

**KŐSZEGHY ELEMÉR, Winkler (Rózsahegy, 1882. január 3. – Budapest, 1954. szeptember 4.) művészettörténész, festő.**

A gimnáziumot szülővárosában végezte. A jogi tanulmányok mellett Bécsben, majd Budapesten a Mintarajziskolában tanult. Pályáját a kultuszminisztériumban kezdte. 1902-ben ösztöndíjjal Rómában, később Törökországban járt. 1908-tól 1914-ig a múzeumok főfelügyelőségének titkára. 1914–1919 között a kassai múzeum igazgatója volt és itt számos kiállítást rendezett. 1919-től 1923-ig Tátraszéplakon élt, és egyik legkiválóbb Tátra-festőnkké vált. 1923-tól 12 éven át Lőcsén tartózkodott, a városi múzeum igazgatója volt és értékes műtörténeti tanulmányokat közölt a *Szepesi Híradóban*, amelynek egy ideig főszerkesztője volt. Ekkor fedezte fel a szepesdaróci templom régi falfestményeit, melyeket szakszerűen restaurált is. 1939-ben az Iparművészeti Múzeum igazgatója lett, 1946-ban nyugalomba vonult. Naturalista jellegű figurális kompozíciókat, tájképeket festett. 1930-ban kollektív kiállítása volt Késmárkon. A magyar ötvösséggel kapcsolatos kutatómunkája korszakos jelentőségű. **F. m.:** *Magyarországi ötvössjegyek a középkortól 1867-ig* (németül is), 1936; *A Szepesség újkori festői és szobrászai*, 1937; *Kassa műemlékei*, 1939.

**BOGNÁR EMIL (Rózsahegy, 1907. március 26. – Budapest, 1980. szeptember 30.) orvos, tüdőgyógyász.**

Orvosi diplomáját Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karán szerezte 1934-ben. 1940-ben röntgenorvosi, 1943-ban tüdőgyógyász szakképesítést nyert. Medikusként az Országos Szociálpolitikai Intézet orvosi laboratóriumában, majd a diploma megszerzése után egy évig a budapesti egyetem Kórtani Intézetében dolgozott. 1935-től az Újpesti Kórházban a röntgen-laboratóriumban és a tüdőosztályon segédocorvos. 1944-ben átvette a Tbc Gondozó IV. kerületi Baross utcai Gyógyiskola vezetését annak átszervezéséig (1946-ig). A Gárdi Jenő által létesített Gyermektüdőbeteg Gondozóból (melynek addig is orvosa volt) Nagybudapest létrejöttékor, 1949-ben létrehozta az Északi Iskolaszakorvosi Rendelőintézetet, az ország első iskolai gyermekpoliklinikáját, amelynek 1968-ig igazgatója, 1977-ig röntgenfőorvosa volt. Tüdőgyógyászattal, iskolai egészségüggyel foglalkozott, különösen jelentős eredményeket ért el a gyermekkori tuberkulózis korai felismerésében. Magyarországon az elsők között végzett nagy gyermekanyagot óvodai és iskolai tbc-szűrővizsgálatot, kezdeményezte a budapesti óvodások és iskolások körében az első ún. BCG-akciókat. Melly Józseffel és Pfeiffer Józseffel vezető szerepet játszott a magyarországi iskolaorvosi hálózat kiépítésében (az 1960-as években). Elnöke volt a Fodor József Iskolaegészségügyi Társaságnak, és az Orvosegészségügyi Dolgozók Szakcsoportjának. 60 tudományos közleménye, több egészségügyi ismeretterjesztő cikke jelent meg. **F. m.:** *A tüdőgümőkór krónikus formáinak fertőzőképessége* (Dévényi Rudolfal, In: *A tuberkulózis elleni küzdelem*), 1943; *Iskola-szakorvosi rendelőintézetek. A tbc-s és egyéb betegek gondozása* (In: *Az iskolaorvos zsebkönyve*), 1959.

## RÓZSAVÖLGY (Ružindol)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település hivatalos neve 1887-ig Rosindol volt. Templomát először 1215-ben említik írott források, maga a község a későbbiekben különböző névváltozatokban szerepel. 1910-ben 961 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1525 lakosából 1431 szlovák volt.

\*\*\*

**CSELES MÁRTON (Rózsavölgy, 1641. október 28. – Sárospatak, 1709. január 14.) jezsuita tanár, hittudós.**

1657-ben lépett a Jézus Társaságba. 1673–1676-ban Nagyszombatban filozófiát, Grazban és Bécsben egyházjogot és teológiát is tanított. Kollonich Lipót esztergomi érsek megbízásából 1694-től 1702-ig Rómában, a Vatikáni Levéltárban magyar vonatkozású forrásokat kutatott. 1695-ben ő találta meg mintegy 450 évnyi „lappangás” után azt a Riccardus-jelentést, amely összefoglalta Julianus barát 1235-1238 között tett két Volga menti utazásának eseményeit. Ezt a felfedezését azonban akkor nem publikálta, csupán feljegyzéseket készített a szövegről, így csak fél évszázaddal később, 1748-ban Desericzky Imre piarista szerzetestanár adott róla hírt *De initiis ac majoribus Ungarorum c.* könyvében. De így is hatalmas munkát végzett, szorgos másolásának eredménye 11 kötetnyi oklevélgyűjtemény lett, amely jelenleg a budapesti Egyetemi Könyvtárban található<sup>162</sup>. A kéziratban Cseles saját bejegyzései is olvashatók, ezekből kiderül, hogy érdeklődött a Keleten maradt magyarok és a magyarság őshazája iránt. Magyarországra visszatérve a győri rendház főnöke lett, majd Pozsonyban telepedett le. A Rákóczi-szabadságharc idején tartományfőnök volt, ekkor a kurucok elfogták és előbb Érsekújvárra, majd Nyitrára, végül Munkácsra hurcolták és egy évig fogságban tartották. Kortársai magyar Cicerónak nevezték. **F. m.:** *Elucidatio historico-chronologica de episcopatu Transilvaniae*, 1702.

**TAPOLCSÁNYI LŐRINC (Rózsavölgy, 1669. július 27. – Nagyszombat, 1729. szeptember 30.) jezsuita pap, jogtudós, filozófus, teológus, egyetemi tanár.**

A bécsi egyetemen bölcseletet, a grazi egyetemen teológiát hallgatott és itt kezdte tanári pályáját is, majd Nagyszombatban lett a bölcselet, a kánonjog, a hittan professzora. Az egyetemen 1712–1714-ben és 1722–1727-ben kancellári tisztséget viselt, két ízben (1719–1721-ben, majd 1729-ben) rektor is volt. Latin nyelven írt egyházi művei közül többet magyarra is lefordítottak.

## ROZSNYÓ (Rožňava)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő város környéke már az őskorban lakott hely volt. A mai települést német telepesek alapították a XIII. sz.-ban. Írott forrásokban először 1291-ben *Rosnaubana* alakban említik. Károly Róberttől 1340-ben városi kiváltságokat kapott, amelyet később többször is megerősítettek. A gömöri nemesfém és vasércbányászat egyik központja volt évszázadokon át, mára azonban ezek a bányák lényegében kimerültek. A helyi bányászatot idéző elemek megjelenítődtek a rozsnói székesegyház 1513-ban keletkezett Metercia táblaképén is. A város négyzet alakú főtere a legnagyobb középkori tér Szlovákiában. A XVI. sz.-ban lakossága nagyrészt protestáns lett, később a katolikusok ismét túlsúlyba kerültek, az 1600-as évek második felében már a jezsuiták is jelen vannak. 1776-tól r. k. püspöki székhely. A háborús események kisebb-nagyobb mértékben gyakran érintették a múltban. II. Rákóczi Ferenc 1706-ban a városból kormányozta az irányítása alatt lévő területeket. A XIX. sz.-ban ev. és kat. főgimnáziuma, valamint papi szemináriuma is volt, ahol számos híres ember tanult. Ma még működik egy magyar

<sup>162</sup> A Riccardus-jelentés másolata a VIII. kötet 84-90. lapjain szerepel.

általános iskola és gimnázium a városban, korábban magyar nyelvű középszintű nővérképzés is folyt. A környék bányászatát, néprajzát és múltját is bemutató Rozsnyói Bányászati Múzeumot 1902-ben nyitották meg. Itt született: Németh Jakab (1573. augusztus 29. – Pozsony, 1644. június 1.) evangélikusból lett jezsuita szerzetes, író, könyvtáros; Sartorius János (1695 k. – Csetnek, 1756. november 26.) ev. lelkész, fordító, teológiai szakíró; Szilassy János (1705 – Lőcse, 1782. május 9.) ötvösművész; Makay Antal (1756. február 24. – Sümeg, 1825. január 8.) veszprémi püspök, egyházi író, a magyar királyné kancellárja; Pekár István (1773. december 18. – Pongyelok (Cserepes), 1829. február 8.) egyháztörténeti író, tanár, ev. pap; Zabka Márton (1785. november 11. – Rozsnyó, 1864. március 31.) kanonok, egyház író; Vandrak Károly (1803 – Budapest, 1882. július 17.) festőművész, portréfestő; Mátyás Károly (1821. október 5. – Selmecbánya, 1898. február 5.) orvos, Selmecbánya közegészségügyének fejlesztője; Pákh Albert (1823. március 11. – Pest, 1867. február 10.) író, lapszerkesztő, ügyvéd, az MTA levelező és a Kisfaludy Társaság rendes tagja, a *Vasárnapi Újság* alapító-szerkesztője; Madarász Rezső (1823. április 16. – Rozsnyó, 1889. június 1.) orvos, szakíró; Mátyás Hugó (1829. május 6. – Budapest, 1922. szeptember 23.) építész, egyebek mellett a Kerepesi temető neoreneszánsz halottasházának tervezője; Fellegi (Feigler) Viktor (1840. február 15. – Budapest, 1904. december 14.) zenetanár, újságíró, az első magyar nyelvű zenei folyóirat, az *Apollo* alapító-szerkesztője; Munkás (Miavetz) László (1842. november 28. – ?) ev. pap, táviró-felügyelő, postatörténeti szakíró, 1911-ben kiadta *A királyi magyar posta története 1528–1715 c.* munkáját; Markó Sándor (1847. március 18. – Rozsnyó, 1912. július 17.) közjegyző, helytörténész, jogi szakíró; Pelech János (1851. február 27. – Eperjes, 1910. június 16.) orvos, szakíró, *A sztracenai völgy és a dobsinai jégbarlang* c. munka szerzője, műfordító, halászlé, vadászati és turisztikai témájú cikkek írója; Markó Miklós (1865. október 31. – Budapest, 1933. augusztus 13.) újságíró, sportoló, korcsolyabajnok; Czach Árpád Gilbert (1866. október 19. – 1921 után) kat. pap, egyháztörténész, egyetemi tanár, szakíró; Pauchly Nándor (1874 – Rozsnyó, 1907. június 22.) kiadó, könyvkereskedő, 1902-ben *Rozsnyó és környéke* c. 27 korabeli felvettelt tartalmazó leporollott adott ki; Pauchly Rezső Nándor öccse, erdészeti szakember, helytörténeti és vadászati témájú cikkeket publikált a *Sajóvidék* c. lapban; Czabán Samu (1878. február 17. – Nagyszőlős, 1942. december 16.) tanító, a szocialista pedagógusmozgalom egyik vezető képviselője, lapszerkesztő, publicista; Pösch József (1875–1943) ügyvéd, főügyész, polgármester, helytörténeti író; Pösch Ilona (1880 – Rozsnyó, 1913. július 9.) Kandó Kálmán (1869–1931) villamosmérnöknek, a villanymozdonyok megalkotójának a felesége; Baradlai (Beck) Bertalan (1883. június 27. – Jaszenica Zamkova/Ukrajna, 1914. október 25.) középiskolai tanár, természetrajzot és kémiát tanított Lőcsén, Késmárkon, Brassóban, szélességi működése idején rendszeresen járta diákjaival a Tátrát, tanulmányozta a Tátra növényvilágát, a poprádi Kárpáti Múzeum őre volt, katonatisztként hősi halált halt Galíciában; Halász (Fischer) Miklós (1895. december 12. – New York, 1985. július 26.) jogász, író, történész, egyetemi tanár, politikus, könyvet írt egyebek között Dreyfus kapitányról és Alfred Nobelről, Szenes Piroška (1899–1972) író nő férje volt; Káposztás Pál (1893. június 29. – Budapest, 1957. szeptember 4.) bányamérnök, a hajózó dobkamra feltalálója; Hron Ernő (1898. szeptember 7. – Pozsony, 1982. október 2.) műépítész, a pozsonyi várhegy alatti alagút bejáratának tervezője; Vass László (1905. április 5. – Budapest, 1950. április 28.) újságíró, kritikus, novellairó; Zagiba Ferenc (1912. október 20. – Bécs, 1977. augusztus 12.) zenetörténész, könyvet írt a XVIII. és XIX. sz.-i rozsnyói zenei életéről, Arany A. László (→Betlér) mostohatestvére; Herényi László (1923. január 30. – Rozsnyó, 1971. május 11.) barlangász, tanár, tagja volt a Gombaszögi barlangot felfedező csoportnak; Varga József 1924. július 11. – Pozsony, 2008. december 15/20.) textilmérnök, zenei szakíró, szótáríró; Kuchta Klára (1941. november 8. –) festőművész, iparművész, 1971 óta Genfben (Svájc) él, egyik legismertebb alkotása a genfi nap- és lézeróra; Sunyovszky Szilvia (1948. február 2. –) színművész, filmszínésznő; Edita Kušnierová (1948. október 26. –) művészettörténész, műemlékvédő; Mák Ildikó (1952. június 15. –) színésznő; Farkas Béla (1953. március 22. –) szobrászművész; Szentpétery Ádám (1956. február 24. –) festőművész; Krausz Tivadar (1963. január 13. –) költő, szerkesztő, dramaturg; Szabó Ottó (1965. március 29. –) grafikus, gimnáziumi tanár. Itt hunyt el: Pillmann István Lőrinc (Bécs, 1751. augusztus 10. – 1815. május 17.) megyei főorvos, Rozsnyó közegészségügyének fejlesztője; Krausz Zoltán (1923–1993) film- és színházi rendező, fényképész, politikai üldözött. A városnak 1910-ben 6565 lakosa volt: 5886 magyar, 406 szlovák, 159 német. 2011-ben 19 706 lakosából 11 816 szlovák és 3909 magyar volt.

\*\*\*

### SPANGÁR ANDRÁS (Légrád, 1678. január 29.<sup>163</sup> – Rozsnyó, 1744. március 14.) jezsuita szerzetes, tanár, egyházi író.

1694-ben lett a Jézus Társaság tagja. Az ország különböző helyein (Nagyszombatban, Esztergomban, Pesten, Kőszegen, Ungvárott) és végül Rozsnyón működött tanárként, illetve rendfőnökként. Több latin nyelven írt munkája mellett első-sorban két „kiegészítése” volt fontos. 1638-ban Kassán jelent meg Pethő Gergely eredetileg 1660-ban Bécsben kinyomtatott Magyar Krónikájának újabb fejezetekkel megtoldott változata, amelyben már az 1627–1732 közötti évek történései is szerepelnek. A másik munka Szentiványi Márton (→Szentiván) és Czvittinger Dávid (→Selmecbánya) betűrendes írói életrajzgyűjteményének saját kutatásokon alapuló bővítése. Ez nem jelent meg nyomtatásban, sőt sokáig azt hitték, hogy elveszett. **F. m.:** *Bibliothecae SS. Patrum Synopsis, in qua pro singulis Dominicis et festis diebus indicantur Patres, qui pro illis Sermones scriptos reliquerunt*, 1721; *Concordantiae novae universales tripartitae, sive Nomina et Vocabula communi mortalium usu recepta, resque iisdem significatae e praestantissimis quibusque orbis literati Scriptoribus et Authoribus tum sacris tum profanis etc. enucleatae, de nova nunc methodo ad maiorem quaerentium praxim ordine alphabetico tripartito digestae et concordatae*, 1721; *A magyar krónikának...*, 1738.

### GÖMÖRY DÁVID (Rozsnyó, 1708. május 5. – Győr, 1795. október 14.) orvos, természetbúvár.

Csetneken, Késmárkon, Sopronban és Pozsonyban tanult. A Szélességen Fischer Dániel (→Késmárk) mellett készült orvosnak két esztendeig, már semimedicusként került Jénába, ahol 1731–1733 között tanult és megszerezte az orvostudomány oklevelét. Visszatért szülővárosába, de 1734-ben Győrről telepedett le és városi orvos lett. Gyógyító munkája mellett foglalkozott matematikával, fizikával és alkímiával is. Alkímista társai: gróf Török Lajos, Johannes Bergen, Ventz generális, Pápai

<sup>163</sup> Másforrások szerint: 1677. június 23.



Molnár Mihály ref. pap. Mária Terézia 1741-ben testvérével, Gömör Jánossal nemesi rangra emelte. Érdekelte a fertőző betegségek, különösen a kolera elleni védekezés lehetősége. Számos latin nyelvű értekezés szerzője. A magyar orvosi irodalom úttörői között tartják számon. **F. m.:** *A pestisről való orvosi tanácslás*, 1739; *Praxis medica usui apothecae manualis pharmaceuticae accomodata*, é. n.

**MARIKOVSKY MÁRTON (Rozsnyó, 1728. október 17. – Pest, 1772 december) orvos, szakíró.**

Előkelő rozsnyói ev. nemesi család sarja. Iskolai tanulmányait szülővárosában, Dobsinán, Lőcsén, Győrben és Pozsonyban végezte. Az orvostudományt Wittenbergben, Halléban és Erlangenben hallgatta, ahol 1756-ban avatták orvosdoktorrá. Ezt követően európai körutat tett, majd Rozsnyón kezdett praktizálni. Bár szép házat is örökölt a városban, 1758-ban mégis elköltözött és a kat. hitre áttérve a pozsonyi irgalmasok kórházában tevékenykedett. Később Forgách Pál váci püspök házi-orvosa lett, majd annak halála után megválasztották Zemplén vármegye főorvosává. 1768-tól előbb Szerém, majd Szatmár vármegye főorvosa volt. Szép eredményeket ért el a közegészségügy rendezése terén és a járványos betegségek megelőzésében. Foglalkozott a gyógyvizek hatásvizsgálatával és elemzésével is, a vihneyi fürdő gyógyvizéről írt tanulmánya a *Gesundbrunnen der österreichische Monarchie* (1777) monográfiában jelent meg. Több orvosi témájú cikket és dolgozatot adott közre és lefordított egy német nyelvű orvosi ismeretterjesztő munkát is *A néphez való tudósítás, miképpen kelljen a maga egészségére vigyázni. Mostan hazánk állapotjához alkalmaztatva Tissot M. P. után magyar nyelvre fordítottatott* (1772) címmel. Korai halálát tüdővész okozta. **F. m.:** *Ephemerides Syrmieneses, seu observationes physico-medicae I-II.*, 1767.

**PAECKEN KERESZTÉLY, Pekken (Rozsnyó 1730. december 12. – Szentpétervár/Oroszo., 1779. augusztus 24.) orvos, szakíró.**

A gimnáziumot szülővárosában, orvosi tanulmányait 1748–1752 között Wittenbergben, Halléban és Jénában végezte. Orvosi praxisát Rozsnyón kezdte, de 1755-ben nagybátyja, Fucker Máté meghívásának eleget téve Oroszországba ment, ahol a szentpétervári katonai kórház főorvosa lett. Később Moszkvába került, de 1760-tól már ismét Szentpétervárott működött, mint a kadétiskola orvosa. Részt vett a katonaeorvosok képzésében is, elsősorban anatómiát és sebészeti gyakorlatot oktatott. 1770-ben ő szervezte meg Szmolenszkben a pestisjárvány elleni küzdelmet. Éveken át munkálkodott az első oroszországi gyógyszerlexikon összeállításán, és az ország szinte valamennyi orvosa és patikusa ezt használta a gyakorlatban. A katonaeorvosok által használt gyógyszerek jegyzékét is elkészítette, ez több kiadásban megjelent. Több latin és orosz nyelven írt műve maradt fenn. 1779-ben udvari tanácsosi címmel tüntették ki. A szmolenszki pestisjárványról írt műve (*Observationes medicae de peste Smolenskia*) kéziratban maradt. Agyvérzésben hunyt el. **F. m.:** *Ars medendi, captui eorum qui non sunt medici, sermone Rhutenico accomodata*, 1765; *Domascij lecsenijik, ili prosztij szposzob lecsenyija*, 1765; *Pharmacopoea Rossica pro iis, qui in exercitu imperali medicinam faciunt*, 1765; *Szposzob kak szelszchim obivatjeljam polzovaty szebja v oszped*, 1766.

**LENHARDT JÓZSEF (Rozsnyó, 1742/1744 – Quedlinburg, 1811. április 21.) orvos, orvostörténész, szakíró.**

Rozsnyói tanító családjából származott. Középiskolai tanulmányait szülővárosában és Késmárkon végezte. A jénai egyetemen 1770-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Ezt követően haláláig Quedlinburgban orvosként tevékenykedett. **F. m.:** *Dissertatio inaug. medica de commodis ex variolarum insitione*, 1770; *Arzneyen ohne Maske I-II.*, 1781, 1787; *Medizinische Wahrheiten und Vergnügen bei müssigen Stunden I-II.*, 1782–1783; *Gesammelte historisch-medizinische Schriften I-III.*, 1790.

**MAGDA PÁL (Rozsnyó, 1770. június 29. – Sárospatak, 1841. július 23.) statisztikus, geográfus, tanár, az MTA levelező tagja (1834).**

Anyai nagybátyja Cházár András (→Jólész) volt. Tanulmányait Dobsinán, Rozsnyón, Késmárkon és Pozsonyban végezte, majd 1792-től 1794-ig a jénai egyetemen teológiát hallgatott. Hazatérte után Iglón, Csetneken, 1809–1811-ben Lőcsén, Besztercebányán, Sopronban és Karlócán tanított. Ezekben az években többször is kivívta a bécsi udvar rosszallását. 1825-től a sárospataki kollégiumban természetrajzot, gazdaságtudományt, német, magyar és római irodalmat tanított. 1830-tól a szarvasi gimnázium tanára volt. 1838-ban nyugalomba vonult. Egyik elindítója volt a magyar nyelvű statisztikai országleírásoknak, munkájának egyik folytatója Fényes Elek volt. A műveiben található adatok és jellemzések saját tapasztalatain és megfigyelésein is alapulnak, kritikus és nyíltan bíráló stílusa (és modora) azonban sok ellenséget szerzett számára. Az MTA 1834. november 8-án levelező taggá választotta. Több értekezése jelent meg a *Felsőmagyarországi Minervában*. Latinul, magyarul és németül egyaránt publikált. Számos tanulmánya kéziratban maradt (*Az én paradoxonaim*, 1831; *Értekezés az ember rendeltetéséről*, 1836; *Az ember képzésének akadályairól*, 1836; *A philosophiáról*, 1838). **F. m.:** *Magyarországnak és a határőrző katonaság vidékének legújabb statisztikai és geographiai leírása*, 1819 (németül: 1832); *A mezei gazdaság philosophiájának szabásai szerint okoskodó és munkálkodó gazda*, 1833.

**MARIKOVSKY GYÖRGY (Rozsnyó, 1771. október 24. – Rozsnyó, 1832. december 23.) orvos, szakíró.**

Marikovszky Márton unokaöccse. A nagybácsi példája is befolyásolta pályaválasztását. Középiskolai tanulmányait Sajógömörben, Lőcsén és Pozsonyban végezte. Itt Lumniczer István (→Pozsony) kedveltette meg vele a növények gyűjtését.

A bécsi egyetem orvosi karának hallgatójaként 1797-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. A tehetséges fiatalembert több helyre (pl. Oroszországba, Spanyolországba) is csábították, ő azonban visszatért szülővárosába, ahol gyakorló orvosként kezdte meg működését. Sikeresen felvette a küzdelmet a vérhas és más fertőző járványok ellen. Magyarországon az elsők között szorgalmazta a fekete himlő elleni oltás Jenner-féle módszerének bevezetését: 1802-ben a Schedius Lajos által kiadott *Zeitschrift von und für Ungern* c. folyóiratban közölt egy erre vonatkozó cikket, majd 1804-ben nyomtatásban megjelent felhívást is intézett a tárgyban a „tekintetes karokhoz és rendekhez”. A kezdeményezésnek azonban nemigen támadt széles körű visszhangja, ezért tíz évvel később, 1814-ben egy újabb népnevelő és a védőoltást propagáló írást tett közzé magyar és szlovák nyelven is. Közben Rozsnyóról átmenetileg Rimaszombatba helyezte át működését, de hamarosan megválasztották a megye főorvosává és ezért ismét visszatért szülővárosába, ahol haláláig ebben a tisztségben tevékenykedett. Hivatali munkája mellett kedvteléseire: az ásványok, a kőzetek, a növények tanulmányozására is talált időt. Szép ásvány- és növénygyűjteménye volt, könyvtárát egy külön épületben rendezte be. 1814-ben egy német nyelvű összefoglalást jelentetett meg Lőcsén Gömör megye ásványvizeinek fizikai és analitikai vizsgálatáról. Elsőként tanulmányozta a nagyrőcei gyógyforrás vizének kémiai és fizikai tulajdonságait. Bár négy nyelven is írt, az első magyar nyelvű orvosi folyóiratban, az 1831-től megjelenő *Orvosi Tárban* az epilepszia kezelésével kapcsolatos, külföldön németül megjelent dolgozatának magyar fordítása látott csupán napvilágot *A nehéz nyavalya gyógyítása kígyóepével* címmel. A jénai ásványtani társaságnak 1804 májusától volt a tagja. Fia, Marikovszky Gusztáv (1806–1892) is orvos volt. **F. m.: A t. n. Gömör- és Kis-Hont törvényesen egyesült vármegyék rendinek mély tisztelettel ajánlott a tehén- vagy mentőhimlőnek kiterjesztését tárgyazó a szülőknek, nevelőknek, egyházi és világi előjáróknak szívekre kötött buzgó kérése**, 1804; *Physische und analytische Beschreibung aller Mineralquellen des löblichen Gömörer und Klein-Honther Komitats*, 1814; *A tehén- vagy mentő himlő oltásnak kiterjesztését tárgyazó szavai* (szlovákul is), 1814; *A nagyrőcei orvos vizeknek elbontásáról, orvosi erejéről és hasznairól*, 1829.

**MATUSIK ANDRÁS (Jaszenica, 1787. március 24. – Rozsnyó, 1839. február 22.) paptanár, nyelvész.**

Nagyrőcén volt káplán, majd a rozsnyói papi szeminárium és gimnázium tanára lett, ahol a nyelvészet mellett természettant is oktatott. Kísérletet tett egy univerzális, a világ minden nyelvére érvényes abc és helyesírás kidolgozására. Erről egy könyvet írt *Alphabetum et orthographia universalis. Ex nature, et artis observationibus deducta ac elaborata* címmel, amely Rozsnyón jelent meg 1837-ben.

**VASS IMRE (Rozsnyó, 1795. június 4. – Sárospatak, 1863. március 20.) mérnök, barlangász, földmérő.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. A pesti Institutum Geometricumban 1818-ban szerzett mérnöki oklevelet. Kezdetben uradalmi mérnök, majd Borsod vármegye hites földmérője. Az aggteleki Baradla-barlangban 1826–1829 között addig ismeretlen, több mint 15 km hosszúságú járatokat fedezett fel és 1829-ben részletes térképet készített róluk. Föld- és hegytudományi tanulmányokat folytatott, hogy megfelelő ismeretek alapján írja le a környék geológiai, hidrológiai viszonyait. Munkája nyomtatásban 1831-ben jelent meg magyar és német nyelven, a barlangot és a felszínt ábrázoló két térkép mellékletével. Ez az első magyar nyelvű, tudományos igényű barlangleírás. A Baradla-barlang mérnöki pontosságú térképe Vass Imre legjelentősebb tudománytörténeti értékű műve. Az 1830-as és 1840-es években az éghetetlen háztető problémája foglalkoztatta, ezzel kapcsolatos találmányát igyekezett népszerűsíteni és értékesíteni. Később Pestre költözött és 1846-ban a Tisza-szabályozáshoz jelentkezett. Az 1848/49-es szabadságharcban hadmérnökként vett részt, annak bukása utáni sorsa ismeretlen. Jósvafőn az egyik barlangot róla nevezték el, Aggteleken egy utca viseli a nevét. Önarcképén egy hegyi patak mellett, jobb kezében kalapját tartva látható. **F. m.: Neue Beschreibung der Aggteleker Höhle**, 1831; *Az Aggteleki Barlang leírása...*, 1831; *Éghetetlen házfedelek*, 1837.

**KÓSA KÁROLY (Komárom, 1796. január 30. – Rozsnyó, 1847. december 16.) orvos, szakíró, mecénás.**

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. A pesti egyetemen szerzett orvosdoktori oklevelet. 1826-tól Lajcsák Ferenc rozsnyói püspök személyes orvosa volt, majd Marikovszky György halálát követően Gömör vármegye főorvosi tisztét is betöltötte. A járványos betegségek elleni küzdelem egyik élharcosa volt, a keleti marhavész („marhadög”) oltással történő megelőzésének fontosságát hirdette. 24 ezer ezüstforintos alapítványt tett egy Rozsnyón felépítendő árvaház és kórház javára. Ez utóbbi csak 40 évvel a halála után, 1887-ben nyílt meg (Kósa–Schopper<sup>164</sup> Kórház). Tífuszban hunyt el. **F. m.: Dissertatio inaug. medica de epidemia anno 1824-25. Pestini regnante**, 1826; *A marha pestisnek szembetűnőbb s állandóbb ösmertető jelei, támadásának okai, természete és célszerű orvoslása rövid rajzolatban*, 1839; *Orvosi hivatalos jelentés a marhapestisnek Nagy- és Kis-Veszverésen történt beoltásáról Sz. Jakab hava 26. 1839. évben*, 1840.

**HOLLÓK IMRE (Rozsnyó, 1796. november 5/7. – Rozsnyó, 1871. március 18.) paptanár, egyháztörténész, lapszerkesztő.**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Kassán teológiát hallgatott, de két év múlva visszatért Rozsnyóra és itt végezte el a papi szemináriumot. 1819-ben szentelték pappá, 1826-ban doktorrá avatták. 1823-tól a rozsnyói székesegyház

<sup>164</sup> Schopper György (1819–1895) rozsnyói püspök 300 ezer forinttal járult hozzá.

káplánja és a püspöki líceum hittan- és magyartanára volt. 1845–1855 között a rozsnói papnevelő intézet igazgatói tisztét is ellátta. Fokozatosan emelkedett a papi ranglétrán, 1860-ban nagyprépost lett. Egyháztörténeti cikkei a *Rozsnói Egyházi Töredékek* c. lapban publikálta, amelynek szerkesztője is volt. Történelmi és kultúrtörténeti tanulmányokat is írt, ezek első sorban a *Tudománytárban*, a *Tudományos Gyűjteményben*, a *Társalkodóban* és a *Religióban* jelentek meg. Mintegy 1000 kötetet gyarapította a rozsnói kat. főgimnázium könyvtárát. A magyar-lengyel kapcsolatokról latin nyelven írt művét megjelenése után azonnal elkobozták. **F. m.:** *Nexus nationis hungaræ cum polonica*, 1831; *Egy pillanat a dézsmákra s különösen a gömöriek célszerű használatára*, 1837.

**MARIKOVSKY GUSZTÁV (Rozsnó, 1806. március 23. – Rimaszombat, 1892. június 8.) orvos, szakíró.**

Szülővárosában és Pozsonyban végezte középiskolai tanulmányait. A bécsi egyetemen orvostudományt, szülészetet és sebészetet hallgatott, közben Nyugat-Európában különböző kórházakban gyűjtötte a tapasztalatokat. 1829-ben avatták orvosdoktorrá és 1830-tól szülővárosában folytatott orvosi tevékenységet. 1834-ben Gömör-Kishont vármegye főorvosává választották, de az 1848/49-es szabadságharc bukását követően erről a tisztségéről lemondott. A rozsnói osztrák katonai kórház orvosaként tevékenykedett, 1857-től Andrássy Gyula gróf háziorvosa, később Coburg herceg balogvári uradalmának orvosa volt. 1886-ban a Gömör megyei Orvosi és Gyógyszerész Egylet elnöke lett. Egyik alapítója volt a Rozsnói Társalgási Egyletnek. Orvosi tárgyú dolgozatait Rozsnón nyomtatták ki. **F. m.:** *A szarvasmarhadög leírása*, 1831; *Törvényes halotti vizsgálat bonczolás s orvosi láttelek szabálya*, 1844.

**KISS ANTAL (Sátoraljaújhely, 1813 – Rozsnó, 1883. december 30.) orvos, természettudós, szakíró.**

A bécsi egyetemen 1838-ban szerzett orvosi oklevelet, majd a pesti egyetemen 1840-ben is doktorált. Rozsnón telepedett le és itt működött egészen haláláig. 1848 szeptemberétől a rozsnói honvédszállóalj orvosaként is szolgált. Nevéhez számos rozsnói létesítmény alapítása fűződik. 1855-ben elindította a városban a meteorológiai megfigyeléseket és az állomásnak 1860-ig ő volt a vezetője. Kezdeményezte a városi uszoda megépítését és a Nagysétátér kialakítását. Aktív közreműködője volt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek. Rozsnó környékén ásványvízelemzéseket végzett, leírta Dobsina ásványtani és földtani viszonyait, foglalkozott Gömör-Kishont vármegye néprajzával, megírta két jeles rozsnói orvos: Marikovszky György és Kósa Károly életrajzát. A *Magyarhoni Természetbarát* c. folyóiratban tanulmányt jelentetett meg a jászói barlangról, a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálataiban* a rozsnói vasas fürdő vizének elemzéséről, a *Gyógyászatban* pedig külföldi úti jegyzeteit közölte.

**PEKÁR IMRE (Rozsnó, 1838. december 8. – Budapest, 1923. július 12.) gépészmérnök, feltaláló, szakíró, az MTA t. tagja (1921).**

Apja Pekár István (Rozsnó, 1773. december 18. – Pongyelok, 1829. február 8.) tanár, egyháztörténész volt. Középiszólait Iglón, Rozsnón és Losoncon végezte. 1854-ben vándorkönyvet váltott és gyári munkát vállalt, közben Bécsben, a Politechnikumban tanult, majd Karlsruheban szerzett gépészmérnöki oklevelet. Ezután 1859-ben Angliában, majd Franciaországban a malomiparban működött. 1864-től 1875-ig a debreceni István-gőzmalom igazgatója és a debreceni Gazdasági Akadémia tanára volt. 1878-ban a párizsi világkiállítás zsűrijének egyik tagja. 1880–1881-ben a magyar kormány megbízásából az USA-ban tanulmányozta a gabonakereskedelmet, a malomipar és a közraktárügy helyzetét. Hazatérve a Leszámtól és Pénzváltóbank igazgatója, az áruosztály vezetője lett. Megszervezte a közraktárakat Fiumében, a közraktár mellett megépítette Magyarországon az első – amerikai rendszerű – elevátort. Amerikai tanulmányútja egybekel mellett hozzájárult a hazai egyszerű és gazdaságosan építhető gabonátárolók kialakításához. Átszervezte a Leszámtól Bank érdekeltiségéhez tartozó Schönnichen-Hartmann-féle újpesti hajógyárat, utóbb Rt.-vé fejlesztette. Részt vett a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. létrehozásában is (1894). 1899-ben nemesi címet kapott és a „rozsnói” előnevet használhatta. Tagja volt az 1900. évi párizsi világkiállítás rendező bizottságának. Kidolgozta a liszt színének vizsgálata alapján a lisztvizsgálat egyszerű módszerét, amely róla elnevezve „pekározás” néven nemzetközileg is elterjedt. Nyelvünkben nemcsak a „pekározás” használatos, hanem az igei alak is: „pekározik”. Ezek mellett még létezik vagy nyolc Pekár-névből képzett fogalmunk, pl. pekárdeszka, pekársímító stb. Az előző fogalmak számos idegen nyelvben is megtalálhatók: az angolban: Pekár test; a franciában: essai Pekár; a németben: pekarisieren, Pekár-Probe; az oroszban: pribor Pekara, proba Pekara. Az MTA 1921-ben tiszteletbeli taggá választotta. Híres műgyűjtő is volt, kb. 2000 patikaedénye és más idevágó műtárgya volt. Fia, Pekár Gyula (1867–1937) író, politikus, miniszter, az MTA levelező tagja volt. **M.:** *Földünk búzája és lisztje a tudomány, a fogyasztó, a molnár és a termelő szempontjából*, 1881 (1882-ben németül, majd további 20 nyelvre fordítva is kiadták).

**MARISKA VILMOS (Rozsnó, 1844. október 24. – Kassa, 1912. március 19.) jogász, közgazdász, egyetemi tanár.**

A csehországi származású Mariska Vencel (1816–1901) zeneszerző fia. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. Eredetileg zongoraművésznek készült, de abbahagyva zenei tanulmányait, jogot végzett a pesti egyetemen. Kezdetben a budapesti ítélőtáblánál joggyakornok, majd nevelő volt. 1865-ben doktori címet szerzett. 1868-tól 1891-ig rövid győri megszakiással a kassai jogakadémia tanára. 1891-ben a budapesti egyetem rendes tanára lett. Rendszeresen publikált a *Közgazdasági Szemlében*, a *Jogtudományi Közönyben*, a *Politikai Szemlében* és más lapokban. A *Pallas Nagy Lexikona* ál-

lámgaazdaságtani és magyar pénzügyi szócikkait ő írta. Sírja Szepsiben van. **F. m.:** *Pénzügytan*, 1871; *A magyar pénzügyi törvényisme* (több ízben átdolgozott kiadást ért el), 1875; *Bélyeg- és illetékszabályok*, 1876; *Államgazdaságtan*, 1885.

**POLÓNYI KÁROLY (Rozsnyó, 1846. december 16. – Budapest, 1916. május 16.) gimnáziumi tanár, földrajzi és helytörténeti szakíró.**

Szülővárosa ev. gimnáziumában érettségizett, a bölcsészetet és a teológiát Eperjesen hallgatta. 1871-től 1900-ig a rozsnyói ev. gimnáziumban természettant, magyart és német nyelvet tanított (1872–1874-ben egy budapesti továbbképzésen is részt vett). 1876–1888 között az 1855-ben létrehozott rozsnyói meteorológiai állomást is vezette. Cikkeit elsősorban a *Rozsnyói Ev. Felső Leányiskola Értesítőjében* és a *Rozsnyói Híradóban* közölte. 1897-ben egy utazást tett Itáliában, erről egy cikksorozatot adott közre. 1891-ben *Rozsnyó klimatikus gyógyhely* címmel egy könyvet is megjelentetett.

**MIKULIK JÓZSEF (Dobsina, 1852. január 24/26. – Rozsnyó, 1886. január 14.) ügyvéd, levéltáros, történész.**

Szegény bányászcsalád sarja volt. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a gimnáziumot Rozsnyón végezte. Az eperjesi jogi akadémián szerzett ügyvédi képesítést. Már eperjesi diákként a történelem felé fordult az érdeklődése, és amikor végzett jogászként visszatért Dobsinára, szabadidejében a város múltját kutatta. Megbízták a városi levéltár kezelésével és bevélasztották a városi tanácsba is. 1880-ban megpályázta a dobsinai polgármesteri széket, de egy szavazat híján alulmaradt. Ez a kudarc is közrejátszott abban, hogy 1882-ben Rozsnyóra költözött és történelmi kutatásait ettől kezdve Rozsnyó múltjára összpontosította. Igen termékeny és sok témával foglalkozó szerző volt. *A magyar nemesi élet a XVI. és a XVII. században* címmel tervezett egy munkát összeállítani, de ebben korai halála, amelyet tüdőgyulladás okozott, megakadályozta. **F. m.:** *A bánya és vasipar története Dobsinán*, 1880; *Magyar kisvárosi élet* (Rozsnyó története 1526–1715 között), 1885; *A gömöri ág. Hívt. Ev. Esperesség története 1520–1740*, 1917.

**GROH ISTVÁN (Nagyberezna, 1867. június 2. – Budapest, 1936. március 16.) művészettörténész, iparművész, restaurátor, a rozsnyói kat. főgimnázium tanára.**

A budapesti Képzőművészeti Főiskolán rajztanári oklevelet szerzett. Nyíregyházán kezdte tanári pályáját, majd 1896-ig a rozsnyói kat. főgimnázium rajztanáraként tevékenykedett. Eközben a Rozsnyó környéki középkori templomok faliképeinek feltárásával is foglalkozott. A munkába tanítványait is bevonta. Rozsnyón házasodott, felesége Hénesz András helybeli építőmester lánya, Hénesz Anna volt. 1896-tól 1926-ig, nyugalomba vonulásáig a budapesti Iparművészeti Főiskola tanára, 1917–1926 között igazgatója volt. Művészettörténeti kutatásokat és restaurátori munkákat is végzett, különösen a magyarországi középkori templomok és műemlékek helyreállítása és konzerválása, a kultúrtörténeti értékű falfestmények lemásolása foglalkoztatta (160 lapos gyűjteménye az Országos Műemléki Felügyelőség tulajdona). 1908-ban a csetneki középkori templomban újabb freskókat tárt fel a mész- és vakolatrétegek alatt. Több más gömöri településen (Ochtina, Gecelfalva, Süvete, Gömörirákos) végzett kutatásokat és restaurálási munkákat. 1901-ben tanítványaival restaurálta az eperjesi Rákóczi-ház sgraffitó díszítését és elkészítette a lőcsei reneszánsz kori Thurzó-ház restaurálási tervét. Tudományos munkássága mellett regényeket is írt és szerteágazó publicisztikai tevékenységet is folytatott. **F. m.:** *Gömör megye középkori falképei*, 1896; *A Gömör megyei népi agyagművesség*, 1899; *Magyar stílusú rajzminták*, 1904; *Gömör megyei csipkék és hímzések*, 1905; *A Ságó vidék népi építészete*, 1907; *Magyar díszítőművészet I-II.*, 1908; *A bizánci keresztény művészet első emlékei Erdélyben*, 1933.

**ZOLTÁN BÉLA (Rozsnyó, 1868. december 30. – Budapest, 1933. május 10.) gyógyszerész, szakíró.**

Ungváron és Gyöngyösön volt gyógyszerészgyakornok. Oklevelet a budapesti egyetemen szerzett (1889), majd a budapesti *Magyar Király* gyógyszerértárban gyógyszerész. 1892-től patika jogot nyert Alpáron, ahol az *Órangyal* gyógyszerértár tulajdonosa lett. 1898-tól a budapesti *Szűz Mária Isten Anyja* gyógyszerértárt vezette, amelyet a főváros egyik legnagyobb patikájává fejlesztett. A Budapesti Gyógyszerész Testületben a Tanügyi Bizottság elnöke (1914), a Testület alelnöke (1916), majd elnöke (1918) volt. A Budapesti Gyógyszerészgyakornoki Tanfolyamnak 15 évig vizsgabiztos. 1919-ben a Tanácsköztársaság kormányzótanácsa megbízta gyógyszerértári ellátásra vonatkozó intézkedések végrehajtásával. Több jelentős gyógyszerkészítmény fűződik nevéhez. Tudományos közleményei közül fontosabbak a következők: *Néhány szó a Zittmann-főzetről* (Gyógyszerészeti Közlöny, 1898, p. 309); *Menthol jodolicum* (Gyógyszerészeti Értesítő, 1898, p. 647); *Főnök és a ségéd közötti viszonyról, valamint a nyugdíjintézetéről* (Gyógyszerészeti Közlöny, 1890, p. 532).

**MARKÓ ÁRPÁD (Rozsnyó, 1885. október 12. – Budapest, 1966. szeptember 17.) hadtörténész, az MTA levelező tagja (1934).**

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. 1906-ban a bécsújhelyi katonai akadémián tisztte avatták és a kasai 34. közös gyalogezrednél csapattiszt szolgálatot teljesített. Harcolt az I. vh.-ban is. 1921-ben a budapesti Hadtörténeti Levéltárba helyezték, ahonnan 1940-ben a régi levéltári osztály vezetőjeként (1938-tól ezredesi rangban) vonult nyugalomba. 1927-től adta közre a XVII.–XIX. sz. hadtörténeti kérdéseivel foglalkozó dolgozatait. Zrínyi Miklós (1620–1664) életével és tevékenységével, valamint a Rákóczi-szabadságharc számos kérdésével foglalkozó publikációi maradandó értékűek. Összeállította az MTA katonatagjainak életrajzát és tudományos munkásságát (MTA-kézirattár). Jelentős szerepe volt a magyar

hadtörténetírás modern, tudományos igényű kritikai irányzatának megteremtésében. 1949-ben megfosztották akadémiai tagságától, ezt csak 1989-ben post humus állították helyre. **F. m.: II. Rákóczi Ferenc a hadvezér, 1934; II. Rákóczi Ferenc 1676–1735, 1935; A lipcsei kuruc hadjárat 1709 augusztusában, 1935; Gróf Zrínyi Miklós prózai munkái, 1939; Gróf Zrínyi Miklós, 1942; Futaki gróf Hadik András tábornagy, 1944; Zrínyi Miklós levelei, 1951; Egy elfelejtett magyar írókatona. Jakkó László huszárcapitány 1781–1833, 1960; XII. Károly svéd király és Magyarország, 1970; Kossuth Lajos hadtudományi munkálatai törökországi emigrációja alatt 1850–1851-ben (kéziratok doktori disszertáció).**

### **TICHY KÁLMÁN (Rozsnyó, 1888. október 31. – Budapest, 1968. október 23.) író, festő, muzeológus, néprajzkutató.**

Tichy Gyula (1879–1920) festő öccse. Münchenben Hollósy Simon szabadiskolájában (1906), majd 1907–1911-ben a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Grafikatánára Olgyai Viktor volt. Első grafikáit már főiskolás korában kiállították, ekkor jelentek meg első írásai is a *Rozsnyói Híradóban*. 1923–1927-ben a *Sajó Vidék* szerkesztője, majd a *Prágai Magyar Hírlap* munkatársa volt. 1927-ben jelent meg *A négy évszak* c. önálló kötete saját illusztrációival. 1930-ban a Rozsnyói Városi Múzeum vezetője, majd 1934-től a Szlovenszko Magyar Kultur Egyesület gömöri körzetének titkára lett. A pozsonyi *Magyar Néplapban* és a *Magyar Minervában* jelentek meg írásai. 1935-ben közreadta Pelsőc monográfiáját (*Philiceumtól Pelsőcig*). Néprajzi kutatással és gyűjtéssel is foglalkozott, anyagát a Néprajzi Múzeum adattára őrzi. Feldolgozta Pákh Albert levéltári hagyatékát. Tervezetet dolgozott ki a gömöri műemlékek, népi kultúra és népművészet megmentésére. Az egykori Rozsnyóról készült művészi fényképei, rajzai és festményei dokumentumértékűek. 1938–1945 között a *Napkelet*, a *Pásztortűz*, a *Tűkör*, a *Búvár*, a *Forrás*, az *Új Magyar Múzeum* közölték írásait. A KÉVE (Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete) tagjaként (1910–1945) sorra jelentek meg képzőművészeti alkotásai. Főleg szecessziós jellegű grafikai munkái jelentősek. *Egy tusos üveg meséi* címmel linóleummetszet-sorozatot adott ki. A *kakaslábu vár ostroma* c. képe a pozsonyi múzeum tulajdonába került. Novellákat, kisregényeket, irodalomkritikákat is írt. 1948-tól feleségével Budapesten élt.

### **KÁPOSZTÁS PÁL (Rozsnyó, 1893. június 29. – Budapest, 1957. szeptember 4.) bányamérnök, feltaláló, egyetemi oktató.**

A rozsnyói gimnáziumban érettségizett. Felsőfokú tanulmányait 1912-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskolán kezdte. Az I. vh.-ban a szerbiai katonai bányászatnál (Majdanpek, Rudnok), majd ausztriai altáró-hajtásoknál mérnöki munkakörben működött. 1920-ban a soproni bányászati főiskolán nyert oklevelet. 1920-tól a királd-putnoki szénbányák üzemmérnöke. 1927-ben a budapesti tudományegyetemen földtanból doktorált. 1927–1934 között a szerbiai majdanpeki rézércbánya igazgató-főmérnöke. Visszatérése után a budapesti vízművek újpesti Duna alatti alagútépítésének volt szakértője. E munkája kapcsán elsőként hívta fel a figyelmet a sűrített levegőben végzett méréseknél fellépő fénytörés hatására, 1938-tól az aknamélyítés és bányászati mélyépítés munkálataiba kapcsolódott be (lyukóvölgyi fagyasztásos aknamélyítés stb.). A II. vh. után, 1946–1949 között az államosított szénbányák műszaki igazgatója volt. 1946-ban a budapesti tudományegyetemen magántanári képesítést nyert. 1949–1950-ben a Szénbányászati Kutató Laboratórium osztályvezetője, majd haláláig a Földalatti Vasúttervező Vállalat, később az Út-, Vasúttervező Vállalat (ÚVATERV) irányító tervezőmérnöke. 1946–1952 között a budapesti tudományegyetemen a földtani térképezés és a műszaki földtan előadója volt. Több tanulmánya jelent meg a bányageológia és a bányászati mélyépítés köréből bel- és külföldi szaklapokban. Jelentős találmányai és újításai: a Káposztás-féle dobzilip (1950), tároshajtás úszóhomokban vasbordákkal (1951), tároshajtás úszóhomokban zárt pajzzsal (1956). **F. m.: Királd környékének bányageológiai viszonyai, 1927; Petrographische und geologische Beiträge zur Kenntniss des Erzvorkommens von Majdanpek in Serbien, 1934; Földtani szerkesztések és számítások (egyetemi jegyzet), 1950; Földtani térképezés (egyetemi jegyzet), 1950; A fagyasztásos talajszilárdítás tudományos alapelvei és tervezési előírásai, 1951; A tároshajtás szellőztetése, 1956.**

### **SULÁN BÉLA (Rozsnyó, 1916. április 21. – Budapest, 1968. augusztus 26.) nyelvész, egyetemi tanár.**

Szülővárosa gimnáziumában érettségizett. Egyetemi tanulmányait Prágában és Budapesten végezte. Először középiskolai tanár, aztán az MNM, majd a Kelet-európai Tudományos Intézet munkatársa volt. 1950-ben az MTA Nyelvtudományi Intézetének kutatója, a budapesti és a debreceni egyetem megbízott előadója. 1951-ben az MTA I. Osztályának szaktitkára, 1952-től 1958-ig az Oktatásügyi Minisztériumban az egyetemi, illetve a felsőoktatási főosztály vezetője. 1958-tól 1963-ig a debreceni egyetem Szláv Filológiai Intézetének tanára, egyúttal 1959-től 1963-ig a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora. 1966 novemberétől az OSZK tudományos főmunkatársa volt. Elsősorban grammatikai, magyar dialektológiai és különféle elvi, módszertani kérdések foglalkoztatták. Szótörténeti-etimológiai kutatásaival a magyar–szláv nyelvi kapcsolatoknak, közelebbről a cseh szókincs magyar elemeinek felderítéséhez járult hozzá. Szerkesztésében jelent meg: *Nyelvtani tanulmányok és nyelvek* (Bp., 1962); *Slavica* (a debreceni egyetem szlavisztikai évkönyve, I–V., 1961–1965). **F. m.: Gazdaságtörténeti vonatkozású helynevek Rozsnyó határában, 1943; Szempontok az i-zés vizsgálatához, 1951; Az új cseh–magyar szótár elé (Magyar Nyelvőr), 1954; A cseh szókincs magyar elemeiből (Magyar Nyelv), 1956; A szókölcsönzés kérdésehez (Magyar Nyelv), 1961; Jegyzetek a nyelvtan tárgyról és felosztásáról (In: Nyelvtani tanulmányok), 1961; Jelentéstani jegyzetek, 1961; Adalékok az argó – különösen a közép-európai argó – szókincsének tanulmányozásához, 1961; A kétnyelvűség néhány kérdéséhez. A magyar–szláv szókincsbeli kölcsönhatások tanulságai alapján, 1963; A lengyel szókincs legrégebbi magyar jövevény szavai (Magyar Nyelv), 1964.**

### **SULÁN ELEMÉR (Rozsnyó, 1922. november 3. – Zólyom, 2006) mérnök, egyetemi tanár.**

A szlovák szakirodalomban Elemír Šulánként említik. Sulán Béla öccse. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1939-ben a soproni Erdészeti Egyetem Erdőmérnöki Karának hallgatója lett, de a II. vh. miatt csak 1945 után a kassai Agrártudományi és Erdészeti Főiskolán fejezte be tanulmányait. 1952-től a zólyomi Erdészeti és Faipari Főiskolán tanított adjunktusként, majd docensként. 1970–1987 között az egyetem Bútor és Vegyesipari Tanszékének vezetője volt. Az 1971/72-es tanévben vendégtanárként oktatott a soproni egyetemen. 1989-ben vonult nyugdíjba. Tudományos kutató tevékenységének és szakirodalmi munkásságának középpontjában a bútorok, az épületasztalos és egyéb faipari termékek szerkezetana, fejlesztése, gyártástechnológiája állt. Technikatörténettel is foglalkozott. Számos egyetemi jegyzet szerzője volt, 6 szabadalmat jegyeztetett be. Magyar szakkönyveket is fordított cseh és szlovák nyelvre. **F. m.:** *Technológia výroby nábytku*, 1965.

### **STOLLMANN ANDRÁS (Rozsnyó, 1932. szeptember 19. –) zoológus, ornitológus, muzeológus, szakíró.**

Elemi iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. Családja 1941-ben Komáromba költözött, itt folytatta az iskolát és 1952-ben a komáromi gimnáziumban érettségizett. A pozsonyi Pedagógiai Főiskolán 1957-ben biológia–kémia szakos tanári oklevelet szerzett. 1958-tól a zsolnai Vágvölgyi Múzeum zoológusaként dolgozott. 1972-ben a Comenius Egyetemen zoológiából doktorált. 1974-től 1994-ig, nyugdíjba vonulásáig a Szlovák Tudományos Akadémia Óhegyi Kutató Állomásának munkatársa volt. 1994-től Ógyallán él. Elsősorban apró emlősökkel, parazitológiával és madarak megfigyelésével foglalkozik. A Komáromi járásban több természetvédelmi terület kialakítását kezdeményezte (keszefalui Kissziget, bósi Rétisas-sziget, pati Hévíz, Csicsói holtág). Több kiadvány szerkesztésében és összeállításában közreműködött. Tudományos dolgozatai a szlovákiai *Ochrana prírody*, *Pamiatky a príroda*, a magyarországi *Aquila* és más folyóiratokban, valamint évkönyvekben, konferenciakötetekben jelennek meg. A pozsonyi *A Hétben* 1990-ben sorozatot közölt Szlovákia védett madarairól.

### **TÖKÖLY GÁBOR (Rozsnyó, 1952. április 3. – Rozsnyó, 2006. április 12.) régész, helytörténész, műemlékvédő, szakíró**

Általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, 1970-ben érettségizett. A budapesti ELTE BTK-n 1975-ben régészetből szerzett oklevelet. 1975-ben az érsekújvári Helytörténeti Múzeumban (ma: Thain János Honismereti Múzeum) kezdte pályáját, de egy évvel később, 1977-ben a rozsnyói Bányászati Múzeum munkatársa lett. Az 1985-től a rozsnyói Műemlékvédelmi Hivatal dolgozója, 1992-től igazgatója volt. Élete utolsó éveiben (2002-től) a Szlovák Nemzeti Múzeum Betléri Múzeumában, az Andrássy-kastélyban dolgozott. Elsősorban Gömör műemlékeivel, népi építészetével, kézművességének tárgyi emlékeivel, Rozsnyó jeles személyiségeivel foglalkozott. Rendszeresen fotózta Gömör műemlékeit, fényképeiből több alkalommal rendeztek kiállítást. A gömöri műemlékeket és személyiségeket (pl. a betléri Andrássy családot) bemutató rádióműsorokhoz és dokumentumfilmekhez készített forgatókönyveket, ezek elkészítésénél szakértőként közreműködött. **F. m.:** *Ki kicsoda Rozsnyón*, 1999; *Rozsnyó könyve*, 2003; *Kastélyok, kúriák, udvarházak Gömörben I-II.*, 2003, 2004; *Vita Fumus – Az élet füst* (Basics Beatrix-szal, Barcsi Gyulával), 2008.

### **TÖRÖK CSABA (Rozsnyó, 1958. február 27. –) matematikus, kibernetikus, egyetemi docens.**

Három éves koráig Páskaházán, 1961–1964 között Leleszen, 1964-től 1977-ig Abarán lakott, ahol megkezdte iskolai tanulmányait. 1969–1976 között Nagykaposon tanult az általános iskola felső tagozatán és a magyar gimnáziumban, de az érettségit Selmecbányán tette le, ahol a külföldi egyetemen tanulni kívánókat készítették fel. A moszkvai Állami Lomonoszov Egyetemen 1982-ben szerzett alkalmazott matematikusi és kibernetikus oklevelet és a pozsonyi Comenius Egyetemen doktori címet alkalmazott matematikából. Pályáját Pozsonyban a Kőolaj- és földgáz Kutató és Fejlesztő Intézet statisztikusaként és programozójaként kezdte. 1984-től 2007-ig a kassai Műszaki Egyetem Matematikai Tanszékén tanított, de 1999–2006 között a kassai Šafárik Egyetem Matematikatudományi Intézetében pénzügyi és biztosítási matematikát, sztochasztikus folyamatokat és sztochasztikus analízist adott elő. 1994-ben a Comenius Egyetemen a valószínűség számítás és a matematikai statisztika elméletéből elnyerte a PhD fokozatot. 2000-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetemen az alkalmazott matematika docensévé habilitálták. Kutatási területe a valószínűség-számítás és a matematikai statisztika elmélete, a sztochasztikus differenciálegyenletek, a multivariáns statisztikai és numerikus módszerek kutatása, az adatok approximációja és kiegyenlítése. Több nemzetközi tudományos projektben is közreműködött. Eddig kb. 80 szakdolgozata, néhány társszerzővel írt egyetemi jegyzete és tankönyve jelent meg. **F. m.:** *Introduction to the theory of probability and mathematical statistics*, 1992; *Graphics and Animation in the MS I-II.*, 2001; *Numerical Solutions of Stochastic Differential Equations Using C # Modelling* (E. Kolářovával), 2005.

### **JUHÁSZ ILONA, L. (Rozsnyó, 1960. március 18. –) etnológus.**

Szülővárosában végezte általános iskolai és gimnáziumi tanulmányait, 1979-ben érettségizett. 1981-ben népművelésből tett szakérettségi vizsgát Pozsonyban. 2004-ben a debreceni tudományegyetemen etnográfusi oklevelet, majd ugyanitt PhD-fokozatot szerzett. 1981–1985-ben a gömörhorkai Cellulóz és Papírgyár üzemi klubjának vezetője, 1985–1986-ban a pelsőci könyvtár, 1986–1990-ben a Csemadok Rozsnyói JB, 1990–1994-ben az érsekújvári Honismereti Múzeum, 1994–1997-ben a komáromi Duna Menti Múzeum alkalmazottja. 1997-től férjével, Liszka Józseffel (→Köbölkút) a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának munkatársa. 1991–1998-ban a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság titkára, a *Hírharang* néprajzi tájékoztató füzetek szerkesztője. Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiáit 1995-től eddig

hét kötetben adta ki. Tudományos érdeklődése elsősorban a temetkezési szokások és a temetőkultúra, valamint a nemzeti szimbólumok problémaköreire összpontosul. Szlovákiai és magyarországi folyóiratokban, konferenciakötetekben jelennek meg tanulmányai. Néprajzi témájú ismeretterjesztő cikkeket is ír. Díjak és kitüntetések: Győrffy István-díj (2011), Arany János-díj (2013), Jelismervény – a Magyar Szemiotikai Társaság díja (2014). Jelenleg Keszegfalván él. **F. m.: Rudna I. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században**, 2002; *Fába róva, földbe ütvé... A kopjafák/emlékoszlopok mint a szimbolikus térfoglalás eszközei a szlovákiai magyaroknál*, 2005; *Szagrális kisemlékeink* (Liszka Józseffel), 2006; *Neveitek e márványlapon... A háború jelei. Adalékok a világháborús emlékjelek etnológiai szempontú értékeléséhez*, 2010; *Rítusok, jelek, szimbólumok*, 2011; *A harmincnégyes kőnél... Haláljelek és halálhelyek az utak mentén*, 2013.

### **AMBRUS TÜNDE (Rozsnyó, 1984. július 22. –) gyógyszerész, gyógyszerésztörténész.**

Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a rozsnyói gimnáziumban érettségizett 2002-ben. 2002–2007-ben a Brünni Állatorvosi és Gyógyszerésztudományi Egyetem Gyógyszerésztudományi Karának hallgatója volt, 2007-ben szerzett gyógyszerész oklevelet. Diákkorában, 2004–2006 között a brünni Kazinczy Ferenc Diákklub (KAFEDIK) elnöke volt. 2007-ben egy évig Rozsnyón a *Nona* gyógyszerértékesítő volt gyógyszerész. 2008-tól a Brünni Állatorvos- és Gyógyszerésztudományi Egyetem Gyógyszerésztudományi Kara Alkalmazott Gyógyszerészeti Intézetének adjunktusa. 2007–2009-ben ugyanitt doktori tanulmányokat folytatott társadalomgyógyszerészet szakterületen és 2009-ben gyógyszerészdoktorrá avatták, valamint megszerezte a PhD. fokozatot. 2010-től a pozsonyi Comenius Egyetem Gyógyszerésztudományi Kara Gyógyszerügyi Szervezési és Vezetési Tanszékének óraadó oktatója (tárgyak: Bevezetés a gyógyszerészetbe, Gyógyszerésztörténet, Társadalomgyógyszerészet). Kutatási területe az egyházi alapítású régi gyógyszerértékesítők és a gyógyszerészképzés története. Különböző tudományos konferenciák rendszeres előadója. Több szakmai és tudományos társaság – Cseh Gyógyszerésztudományi Társaság, Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság, Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság, Cseh Tudomány- és Technikatörténeti Társaság, az MTA Külső Köztisztviselői Szervezete, Szlovák Gyógyszerésztudományi Társaság – tagja vagy elnökségi tagja. A Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Gyógyszerésztörténeti Szakosztályának elnöke (2013-tól). Rendszeresen tart ismeretterjesztő előadásokat is, 2006–2008-ban a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége brünni szervezetének szervezőtitkára volt, 2008-tól vezetőségi tag. Tanulmányai cseh (*Česká a slovenská farmacie, Praktické lékařství, Časopis českých lékařníků*) szlovák (*Lékařnické listy, Farmaceutický obzor*) és magyarországi (*Gyógyszerészet*) szakfolyóiratokban, konferenciakötetekben jelennek meg. Több könyv társszerzője: *Vybrané aspekty lékařské starostlivosti*, 2012; *60 rokov Farmaceutickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, 2012; *Provoz lékáren: Odborná a hospodářská informatika* (egyetemi jegyzet), 2012.

## **RUDNOK (Rudník)**

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő települést először a jászói apátság 1255-ben keltezett oklevele említi *Rodnuk* alakban. Határában egy gyógyfürdő található, a környéken bányászott fehéragyagból tűzálló téglát égettek. 1910-ben 637 zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 613 lakosából 577 volt szlovák.

\*\*\*

### **ONCZAY LÁSZLÓ (Rudnok, 1886. június 5. – Budapest, 1964. február 8.) erdőmérnök**

Erdőmérnöki oklevelét 1912-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián nyerte. Pályája kezdetén Liptóújváron, majd Fenyőházán működött. 1919-ben a füzérradványi uradalom erdőgazdaságának vezetője, 1939-től az uradalom központi igazgatója. Megépítette a Füzért Sátoraljaújhellyel összekötő ún. Hegyközi-vasutat, mellyel feltáratlan erdősegek fatermelését kapcsolta be a fogyasztásba és lehetővé tette a közeli perlit telepek bányászatát. A Pálházán létesített iparteleppel és a hollóházai kőedénygyár modernizálásával az uradalmat az ország egyik mintaszerű gazdaságává fejlesztette. Felvetette egy önálló Erdészeti Minisztérium felállításának szükségességét, arra hivatkozva, hogy az ország területének egynegyede erdő és a földművelésügyi minisztérium, amelynek irányítása alá tartoztak az erdők is, képtelen az erdőművelés szerteágazó feladatait hiánytalanul ellátni. Több tanulmányát a Sátoraljaújhelyen megjelent Magyar Erdőgazda c. szaklap közölte, amelyet 1923-tól néhány évig szerkesztett is.

## **RUTTKA (Vrútky)**

Az egykori Turóc vármegyében fekvő település környéke már a korai bronzkorban lakott volt (lausitzi kultúra, puhói kultúra). A mai helységet először 1255-ben *Vrutk* alakban említik az okiratok. IV. László 1285-ben keltezett oklevele valamennyi ruttkai lakost név szerint említi. A XIV. sz.-ban a település határában megalapították Felsőruttkát, a korábbi helységet pedig Alsóruttkaként kezdték emlegetni. A XVI. sz.-ban Ruttkán kizárólag nemesek laktak és ekkor vált a népesség evangélikussá, a katolikusok csak 1709-től kezdve kaptak ismét nagyobb szerepet a településen. A község 1871-ben fontos vasúti csomópont lett, miután itt találkozott a Budapest–Fülek–Zólyom–Ruttká és a Kassa–Oderberg közötti vasútvonal. 1878-ban Ruttkán alakult meg Magyarország első munkáspártja, 1890-ben pedig a Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi szervezete. A községet 1949-ben Turócszentmártonhoz csatolták, de 1954-ben újra önálló lett, majd 1971–1990 között ismét Turócszentmárton része volt, 1990-től azonban önállóságot és városi rangot kapott. 1910-ben 6262 lakosából 3213 szlovák, 2164 magyar, 770 német volt. 2011-ben 7539 lakosából 6283 szlovák, 61 cseh, 36 roma, 21 magyar és 1107 ismeretlen nemzetiségű volt. A városban született: Emanuel Böhm (1909–1990) szlovák vegyész, politikus; Jozef Novák (1930. november 22. –) szlovák levéltáros, heraldikus, egyetemi tanár, leg-

ismertebb műve az egykori felvidéki családok címereit feldolgozó *Rodové erby na Slovensku I-II.* c. kötete, valamint a szlovákiai városok és községek pecsétjeit bemutató munkája (*Pečate miest a obcí na Slovensku I-II.*, 2008); Radoslav Brzobohatý (1932–2012) cseh filmszínész.

\*\*\*

**GAÁL ANDRÁS KÁLMÁN (Ruttka, 1893. május 11. – Budapest, 1945. május ?) orvos, higiénikus.**

A budapesti egyetem orvosi karán szerzett orvosi oklevelet 1921-ben, 1934-ben egyetemi magántanárrá habilitálták. 1921–1923-ban a pécsi bőr- és nemi beteg klinikán gyakornok, 1924–1925-ben Rockefeller-ösztöndíjas, 1927–1933-ban a Népszövetség Egészségügyi Osztályán főtanácsos, 1934–1942-ben országos közegészségügyi főfelügyelő, 1942–1945-ben a Budapesti Központi Gyógy- és Üdülőhelyi Bizottság elnöke. A magyar zöldkeresztes mozgalom elindítója, népegészségügygel, faluegészségüggyel foglalkozott. **F. m.:** *Die ungarische Grüne Kreutz*, 1940; *Reumagyógyítás*, 1941; *Budapest a gyógyfürdők városa*, 1942 (2. kiadás: 1944).

**VÁCZY PÉTER (Ruttka, 1904. március 17. – Budapest, 1994. szeptember 28.) középkortörténész, műgyűjtő, egyetemi tanár, az MTA tagja.**

Elemi iskolai tanulmányait szülőhelyén kezdte, a középiskolát Kassán végezte el. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen történelmet és művészettörténetet hallgatott, 1928-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1927–1929-ben Bécsben, 1932–1933-ban Párizsban és Rómában, majd pedig Londonban és Zürichben folytatott tanulmányokat. 1929-től az MNM levéltári osztályának munkatársa, 1934–1940-ben a Magyar Országos Levéltár allevéltárnoka volt. 1937-től a budapesti egyetemen magántanárként koraközépkori nyugat-európai történelmet oktatott, 1940–1942-ben a kolozsvári egyetem nyilvános rendes tanáraként a középkori történelem előadója. 1942–1949 között a budapesti egyetemen középkori egyetemes történetet oktatott. A kommunista hatalomátvételt követően sokáig történelmet nem oktathatott, így 1949–1961 között a művészettörténész-hallgatóknak adott elő. 1961–1968 között a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa volt. 1940-től az MTA levelező tagja volt, de 1949-ben tanácskozó taggá minősítették vissza. 1989-ben levelezői tagságát visszaállították, 1990 májusában pedig rendes tag lett. Egyaránt foglalkozott a kora középkor egyetemes európai történetével, a hunok történetével, a magyarság őstörténetével, a magyar állam korai történetével, valamint a történelem segédtudományaiival. Ő bizonyította be, hogy I. (Szent) István nem a pápától kapta a koronát, csupán az egyház feje hivatalosan is érvényesnek ismerte el Vajk királyságát. Munkatársa volt a Domanovszky Sándor által szerkesztett *Magyar művelődéstörténet* (1939) c. négykötetes összefoglalásnak is. Emellett néprajzi tanulmányokat is publikált, de a zeneelmélet is foglalkoztatta. Érdeklődött a középkor tárgyi kultúrája iránt is, a flandriai szövőszékekről, illetve a flandriai szövőiparról francia nyelven is publikált. Képző- és iparművészeti tárgyak gyűjtésével is foglalkozott. Gyűjteményét halála után a győri múzeumra hagyta. **F. m.:** *A királyi serviensek és a patrimonialis királyság*, 1928; *A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon*, 1932; *A középkor története*, 1936; *Magyarország kereszténysége a honfoglalás korában* (In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján I.), 1938; *A Vazul-hagyomány középkori kútfeinkben*, 1941; *A magyar történelem korai századaiból*, 1994.



## SAJÓGÖMÖR (Gemer)

Az egykori Gömör vármegye székhelye már ősidőktől lakott volt, környékén bronzkori leleteket tártak fel. Írott forrásokban először 1198-ban említik *Gomur* alakban. A XIV. sz.-ban már mezővárosi kiváltságai voltak. A Felvidéken portyázó husziták az 1440-es években elfoglalták, de Hunyadi Mátyás 1460-ban elűzte őket. A helyi legenda szerint Mátyás király az itteni szőlőhegyen kapáltatta meg a gőgös urakat. Erre egy szobor is emlékeztet a falu temploma előtt – Holló Barnabás (1865–1917) készítette 1912-ben. A faluban már a XVI. sz. derekától fogva egy ev. fiúiskola működött, amelyben a XIX. sz.-ban két szlovák tolforgató: Ján Kalinčiak prózaíró és Jonáš Záborský is diákoskodott. A falu neves szülöttei: Lányi Pál (1670 k. – 1733) bányavállalkozó, II. Rákóczi Ferenc hadbiztosa, aki elsősorban salétromot és puskaport szállított a kuruc seregeknek, 1722-ben Dobsinán vasolvasztót épített. Volt vármegyei alispán, majd országgyűlési követ is. Azbesztből éghetetlen papírt állított elő, gyárában a maga kibocsátotta papírpénzzel fizette ki munkásai bérét; Cinka Panna (1711–1772) cigányzenész, virtuóz hegedűs, akinek ugyancsak szobra áll Sajógömörben. Jókai Mór *Szeretve mind a vérpadig* c. regényében is szerepel, Kodály Zoltán 1948-ban *Cinka Panna balladája* c. operát írt, 2008-ban pedig életéről szlovák-magyar koprodukcióban filmet készítettek. 1910-ben 1267 magyar lakosa volt. 2011-ben 868 lakosából 666 magyar, 135 szlovák és 44 roma volt.

\*\*\*

### DEÁK JÁNOS (Sajógömör, 1883. január 11. – Marcali, 1961. június 7.) ev. teológus, egyetemi tanár.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte. A teológiát az eperjesi Ev. Teológiai Akadémián, a hallei és a bázeli egyetemen végezte, bölcsészettudományi oklevelét a bázeli egyetemen 1907-ben szerezte. 1907-től az eperjesi teológiai akadémia rendkívüli, 1916–1919-ben rendes tanára. 1907-től egyidejűleg segédlelkész Eperjesen. 1919–1924-ben a Budapestre menekült pozsonyi Ev. Teológiai Akadémia tanára, 1923-tól a pécsi tudományegyetem soproni Ev. Hittudományi Karán az Ószövetség nyilvános rendes tanára. 1930–1931-ben, 1934–1935-ben és 1939–1940-ben a Hittudományi Kar dékánja. 1950-ben nyugalomba vonult. Elnöke volt a magyarországi Kékkereszt Egyletnek, szerkesztette az egylet hivatalos folyóiratát, a *Józanágot*. **F. m.:** *Az állami felügyelet a protestáns felsőbb oktatásban*, 1909; *A valláserkölcsei individualizmus kifejlődése az Ó-testamentumban*, 1909; *Die Gottesliebe in den alten semitischen Religionen* (Theológiai Szaklap), 1915; *Az ótestamentumi írásmagyarázat, Izrael története és az ótestamentumi bibliai teológia újabb irodalma és problémái* (Theológiai Értesítő), 1916; *A deuteronomiumi kérdés mai állása* (Theológiai Szemle), 1926; *A kereszténység viszonya az Ótestamentumhoz* (Hitvallás és tudomány), 1930.

### KISFALUDY LAJOS (Sajógömör, 1924. augusztus 30. – Budapest, 1988. október 30.) gyógyszer-vegyész, az MTA levelező tagja.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte (édesapja 1914–1946 között itt volt az ev. iskola igazgatója), a rimaszombati ev. gimnáziumban érettségizett 1943-ban és még abban az évben a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem vegyészmérnök szakos hallgatója lett. 1944 végén mozgósították és Ausztriában hadifogságba esett. 1945 nyarán tért haza, 1946-ban családjával Magyarországra telepítették és már magyar állampolgárként fejezte be a műegyetemet és szerzett 1948-ban vegyészmérnöki oklevelet. Az egyetemen Zemplén Géza (→Trencsén) vezette Szerves Kémiai Intézet munkatársa volt. 1956-ban került a Kőbányai Gyógyszerárugyárba. 1958-tól haláláig a szintetikus I. labor vezetője volt kutatóprofesszori rangban. 1965–1966-ban a New York-i St. John's Egyetemen folytatott kutatásokat. 1958-ban kezdte meg a labor peptidkémiai profiljának kialakítását, felismerve e terület hatalmas lehetőségeit a gyógyszerkutatásban. Az első között alkalmazott a szerves kémiai szintézisek során a reagensek támadását elhárító védőcsoportokat Munkatársaival szabadalmi eljárást dolgozott ki a *Suprastin*, a *Seduxen*, az *Eunocin*, a *Cavinton* stb. gyártásához. Gyógyszervegyészeti és farmakológiai szempontból további fontos kutatási eredményei közé tartozik az α-amino-oxisavak beépítése biológiaiailag aktív peptidekbe, az ACTH, tireotropin (TRH), pentagasztrín és angiotenzin analóg vegyületeinek előállítása, az oligopeptidek kapcsán az ún. gyors peptid-szintézis módszertanának kidolgozása. Ipari kutatási eredményeit közel 80 szabadalom védi. A kiváló feltaláló cím többszörös kitüntetéttje. Az Állami Díjat munkatársaival megosztva a mellékvesék működését serkentő emberi hormon (ACTH) szintézisének kimunkálásáért kapta. Több mint 150 tudományos dolgozata és könyvrészlete tanuskodik életművéről. Az MTA 1982-ben levelező tagjává választotta. **F. m.:** *Az elmélet és gyakorlat kapcsolata a peptidkémiaiban* (akadémiai székfoglaló), 1985.

### DUSZA JÁNOS (Sajógömör, 1952. október 14. –) fizikus, egyetemi tanár, az MTA kültagja.

Családja gömörhorkai gyökerű, édesapja is ott született, de édesanyja sajógömöri volt és egy ideig ebben a faluban élt szüleivel, majd Gömörhorkára visszaköltözve kezdett el iskolába járni, az általános iskolát Pelsőcön fejezte be, a tornaljai gimnáziumban érettségizett 1971-ben. A budapesti ELTE TTK-n szerzett kutatófizikusi oklevelet 1976-ban. 1977-ben az SZTA kassai Anyagszerkezeti Kutatóintézetének lett a munkatársa. Először 1987-ben, majd 1989–1990-ben járt nyugat-németországi tanulmányúton (Stuttgart – Max Planck Intézet, Alexander Humboldt-ösztöndíj), később megfordult Londonban (Queen Mary University), a hollandiai Pettenben és az ausztriai Sibersdorfban is. 1995-ben lett a fizikai tudomány doktora. 1996-tól a kassai Műszaki Egyetem docense, 2004-től professzora, 2007-től az MTA kültagja. Kutatási területe a szilíci-

um-nitrid alapú kerámiák, kerámia- és nanokompozitok, rétegezett kerámiák és kerámia-bevonatok anyagszerkezeti és mechanikai (kúszás, magas hőmérsékleti, törés stb.) tulajdonságainak vizsgálata. Eddig közel 300 tudományos közleménye jelent meg, 7 könyv szerzője, társszerzője. Számos szlovákiai és nemzetközi tudományos konferencián adott elő. 2007-ben szerepelt a Magyar Televízió Mindentudás Egyeteme c. műsorában is. 1992–1995 között, majd 2000-től ismét tagja az SZTA Tudományos Tanácsának, az Európai Szabványügyi Bizottságnak (CEN), valamint az Óbudai Egyetem Doktori Tanácsának is. 2005-ben és 2009-ben az SZTA neki ítélte az Év Tudósa címet. Jelenleg Kassán él, az Anyagkutató Intézet igazgatóhelyettese és a Szerkezeti Kerámiák Osztályának és a Nanoszerkezeti Anyagminőségi Osztály vezetője. A linzi Kepler Egyetem, a budapesti ELTE vendégtanára. Több nemzetközi szakfolyóirat (*Key Engineering Materials, Structural & Durability, Powder Metallurgy Progress* stb.) szerkesztőbizottsági tagja.

## SAJÓSZÁRNYA (Stárňa)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést 1899-ig hivatalosan Sztárnyának hívták, 1971 óta Tornalja városrésze. Először írásos említése *Ztarnafolua* alakban 1291-ből való. A XIX. sz. közepétől a Radvánszky és a Hevessy családnak voltak birtokai a községben, kastélyaik ma is állnak. A Radvánszky kastélyban jelenleg óvoda működik. A falunak 1910-ben 402 magyar lakosa volt.

\*\*\*

### SZABÓMIHÁLY GIZELLA (Sajószárnya, 1956. január 9. –) nyelvész, egyetemi oktató.

A tornaljai gimnáziumban érettségizett, a pozsonyi Comenius Egyetemen 1979-ben szerzett szlovák–magyar szakos tanári oklevelet. 1979–1990 között a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója volt. 1990–2009 között szabadfoglalkozású nyelvész, szakfordító és tolmács volt. Jelenleg a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának előadója. 2001-ben egyik alapítója volt a dunaszerdahelyi Gramma Egyesületnek és Nyelvi Irodának, amelynek a vezetője. Kutatási területe a szlovák–magyar kontrasztív nyelvészet, a szociolingvisztika, a nyelv- és oktatáspolitikai, a fordításelmélet és -gyakorlat, a kisebbségi nyelvtervezés. E témákban számos publikációja jelent meg magyar, szlovák, angol és német nyelven szlovákiai, magyarországi és más külföldi folyóiratokban. Ismeretterjesztő és nyelv-művelő írásait a szlovákiai magyar lapokban adja közre. Szakértői és szakfordítói tevékenységet is végez szlovákiai magyar szervezetek, valamint államigazgatási és önkormányzati szervek számára. **F. m.:** *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség* (Lanstyák Istvánnal), 1997; *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében* (Lanstyák Istvánnal), 1998; *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában* (Lanstyák Istvánnal), 2002.

### TAKÁCS JÓZSEF (Sajószárnya, 1957. augusztus 12. – Sajótiba, 2002. február 4.) matematikus, amatőr őstörténész.

Lekenyén és Pelsőcön végezte általános iskolai tanulmányait, a rozsnyói gimnáziumban érettségizett 1975-ben. A prágai Károly Egyetemen matematikát tanult, 1981-ben szerzett doktori címet. Tanított a varsói és a kassai tudományegyetemen. A Zürichi Magyar Történelmi Társaság tagjaként több, a magyar őstörténettel foglalkozó művet írt.

## SAJÓTIBA (Tiba)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő település jelenleg Lekenye része. 1910-ben 108 magyar lakosa volt. Lekenyének 2011-ben 296 lakosából 246 magyar és 44 szlovák volt.

\*\*\*

### TAKÁCS ANDRÁS (Sajótiba, 1931. január 8. –) néptáncgyűjtő, koreográfus.

Iskolai tanulmányait Lekenyén kezdte, majd a II. vh. után Magyarországra átszökdösve tanult. 1947 februárjában Miskolcon lett népi kollégista, itt ismerkedett meg közelebbről a néptáncsal és általában a népi kultúrával. 1950-től Komáromban az újra indult magyar gimnáziumban folytatta tanulmányait, végül 1952-ben a pozsonyi pedagógiai gimnázium esti tagozatán érettségizett. Később, 1966-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskolán levelező tagozaton magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett és 1986-ban ugyanott doktorált. Az 1950-es évektől kezdve foglalkozik néptánc-kutatással és -gyűjtéssel, valamint koreográfiával. Egyik alapítója volt a Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Egyesületnek (Népes) és 1953 júniusától 1955. március 31-ig az egyesítés tánckarának művészeti vezetője és koreográfusa volt. A Népes feloszlása után a Szlovákiai Népművészeti Alkotások Központi Háza magyar néptánc szakelőadója volt. 1956-tól az Ifjú Szívek Magyar Dal- és Táncegyüttes művészeti vezetője és koreográfusa volt. 1960 és 1992 között a Csemadok KB szakelőadójaként tevékenykedett. 1995–1996-ban az Ifjú Szívek igazgatója. Az 1950-es évektől kezdődően néptáncgyűjtő körutakon vett részt Ág Tiborral (→Nagymegyer) és később Szíjjártó Jenővel is. Módszeresen feltérképezte a felvidéki magyar tájegységek néptánchagyományát, több tájegység (Csallóköz, Mátyusföld, Gömör) táncanyagát monográfiában is feldolgozta. Kutatómunkája mellett egyik aktív szervezője volt a szlovákiai magyar néptánc-mozgalomnak, koreográfusként és művészeti vezetőként segítve több néptáncegyüttes munkáját. Munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el (Életfa-díj, 1998; A Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstplakettje, 2001; Pro Probitate – A Helytállásért Díj, 2006; Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, 2011). Jelenleg Pozsonypüspökiben él. **F. m.:** *Népi tánc- és ritmusgyakorlatok* (Ág Tiborral), 1966; *Mátyus-*

*földi népi táncok* (Martin Györggyel), 1981; *Borzova, Szilice, Magyarböd táncai* (Ág Tiborral), 1990; *Gömöri népi táncok* (Fügedi Jánossal), 1992; *Csallóközi néptáncok* (szerkesztő és utószó: Koncsol László), 2000; *A Bertóké és társai: Jóka falu hagyományos táncai* (Fügedi Jánossal), 2005; *Az országos népművészeti fesztiválok ötven éve*, 2007; *A legkisebb fiú vándorlói*, 2010.

## SÁROSFA (Blatná na Ostrove)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést 1286-ban említik először írott források. A falu birtokosai közül a legismertebb a Bittó család, amely a XVII. sz.-ban szerez először birtokot a helységben. A község ismert szülötte Bittó István (1822. május 3. – Budapest, 1903. március 8.) földbirtokos, politikus, aki országgyűlési képviselő, több kormány igazságügyi minisztere és 1874. március 24-e és 1875. február 3-a között Magyarország miniszterelnöke volt. Az 1830-as években itt élt egy ideig Fényes Elek (1807–1876) statisztikus, az MTA levelező tagja, aki ifjú korában a pozsonyi diétákon a távol lévő mágánok követeként tevékenykedett. A faluban magyar iskola van. 1910-ben 369 magyar lakosa volt. 2011-ben 860 lakosából 667 magyar és 158 szlovák volt.

\*\*\*

### VÉGH LÁSZLÓ (Sárosfa, 1949. január 1. –) szociológus, könyvtáros.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a somorjai gimnáziumban érettségizett 1967-ben. A pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án politológia–szociológia szakon szerzett oklevelet 1972-ben, 1988-ban ugyanitt doktorált. 1972–1981 között a pozsonyi Kultúrakutató Intézet munkatársa, 1981–1990-ben a szlovák kormányhivatal nemzetiségi ügyekkel foglalkozó főelőadója, 1990–1992-ben A. Nagy László parlamenti képviselő és pártelnök (Független Magyar Kezdeményezés) szaktanácsadója, 1993–1995-ben a Csemadok OV főtárgya volt. 1991–1996 között a Bibliotheca Hungarica Alapítvány kuratóriumi tagja, majd az alapítvány megszűnése után a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársa és a Bibliotheca Hungarica igazgatója lett. Az 1970-es évektől a kisebbségi magyar kultúra szociológiai vizsgálatával foglalkozott. A Bibliotheca Hungarica igazgatójaként a felvidéki magyar vonatkozású dokumentumok, kiadványok, publikációk és jeles személyek hagyatékának összegyűjtését és feldolgozását koordinálja, rendezi sajtó alá. Munkásságát több díjjal ismerték el (Nyitott Európáért Díj, 2000; a szími önkormányzat Jedlik Ányos-díja, 2004; Szlovák Köztársaság kormányának ezüstplakettje, 2004). F. m.: *A szlovákiai magyar nemzetiség néprajzi kutatása* (társszerző), 1981; *A Bibliotheca Hungarica (cseh)szlovákiai magyar könyvgyűjteményének bibliográfiája I-II. 1918–2000*, 2002; *A Bibliotheca Hungarica (cseh)szlovákiai magyar folyóirat-gyűjteményének katalógusa 1918–2000*, 2002; *„Védszoborba alakját...”* (Kossuth-szobrok a felvidéki magyarság emlékezetében, szerkesztő), 2002; *A szlovákiai magyar újságírás arcképcsarnoka*, 2014.

## SEBESKELLEMES (Šarišské Lúky)

Az egykori Sáros megyei település ma Kellemes része, 1971–1990 között Eperjes városrésze volt. A XVIII. sz.-ban galíciai zsidók alapították, akik a XIX. sz. második felétől kezdve fokozatosan Eperjesen telepedtek le. Itt született: Preisner Ignác (1855. március 14. – ?) író, újságíró; Sebesi Ernő (1893. december 9. – Mauthausen, 1944) orvos, drámaíró, költő, műfordító. A községben működik a Légi Múzeum, ahol a repülés fejlődését és a légi közlekedés műszaki eszközeit mutatják be. 1910-ben 503 lakosa volt, jobbra németek, de jelentős számban éltek itt szlovákok és magyarok is.

\*\*\*

### RÉVAI SÁMUEL, *Rosenberg* (Sebeskellemes, 1833. április 13. – Budapest, 1908. november 13.) könyvkereskedő, könyvkiadó, a Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. megalapítója.

Elemi iskolai tanulmányai után 1846-tól tanulóként egy könyvkötő műhelyben dolgozott. Pesten, Nagyszombatban és Bécsben folytatta szakmai felkészülését. Ennek során szerteágazó műveltségre és tapasztalatokra tett szert és autodidakta módon több idegen nyelvet is elsajátított. 1856-ban mint könyvkötő telepedett le Eperjesen. 1859-ben megvásárolta a helyi legnagyobb könyvkereskedést, amelyet Benczúr József alapított 1834-ben. Ezt követően megnősült, magához vette árva maradt öccsét, Révai Leót, akinek külföldi tanulmányait is finanszírozta. 1869-ben Pestre helyezte át könyvkereskedését, ezt 1880-ban könyvkiadói osztállyal bővítette ki, majd az egész vállalatot öccsével, Leóval 1895-ben Révai Testvérek Irodalmi Intézet néven részvénytársasággá alakította át. Az Rt.-t rövidesen fiai: Révai Mór János és Révai Ödön vették át, akik a vállalatnak országos hírnevet szereztek. Nevéhez fűződik a magyar szakszerű könyvkereskedelem kialakítása, valamint a Magyar Könyvkereskedők Országos Egyesületének megalapítása. Az Rt. egyik legnagyobb vállalkozása a *Révai Nagy Lexikona* 22 kötetének a megjelentetése volt. F. m.: *Nemzeti irodalmunkról és a magyar könyvkereskedelemlről*, 1887; *A társadalmi jólét föltételei*, 1901.

## SELMECBÁNYA (Banská Štiavnica)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település évszázadokon át a történelmi Magyarország legjelentősebb és leggazdagabb bányavárosa volt, tágabb térségéből került ki az ország nemesfémtermelésének döntő hányada. A város egy nagy kaldera belsejében terül el, amely kb. 13,5 millió évvel ezelőtt egy rétegvulkán beomlásakor jött létre. Az itteni hegységek vulkanikus jel-

legének köszönhetően keletkeztek a nemesfémekben gazdag érclelerek és ásványok, amelyek bányászata megalapozta a felvidéki bányavárosok gazdagságát. Selmecbányát először 1156-ban említik írott források. Évszázadokon át az itt letelepített német bányászok leszármazottai alkották a lakosság többségét, később a szlovákok is egyre nagyobb számban telepedtek le a városban. IV. Béla 1238-ban szabad királyi város címet adományozott a helységnek, amely a XV. és a XVIII. sz. között élte fénykorát. A világban először (1627-ben) itt alkalmaztak puskaport a bányászatban, Mária Terézia 1762. október 22-én kelt leiratában az 1735-ben alapított Felső Bányatisztképző Intézetből életre hívta a világ első bányászati akadémiáját (l. alább). 1782-ben Magyarország harmadik legnagyobb városa volt (Pozsony és Debrecen után), akkoriban kb. 24 ezer, a környező településekkel együtt mintegy 40 ezer lakosa volt. A bányászat hanyatlásával egyidejűleg a népesség is fokozatosan csökkent. Történelmi belvárosa, sok érdekes épületével és látnivalójával 1993. december 1-jétől az UNESCO döntése értelmében a világörökség része. Az 1788-ban átalakított városháza tornyának érdekessége egy óra, amelyen a kismutató jelzi a percek és a nagymutató az órákat, állítólag a városon átutazó kereskedők megtévesztése céljából, akik nem voltak hajlandók hozzájárulni a torony építési költségeihez. A városban az akadémián, illetve az ev. líceumban sok kiváló személyiség tanult (pl. Petőfi Sándor költő, Lahner Emil festő és grafikus, Ipolyi Arnold néprajzkutató, Mikszáth Kálmán író<sup>165</sup> stb.) vagy tanított. Itt született: Divald Károly (1830. november 2. – Eperjes, 1897. november 7.) gyógyszerész, fényképész, az első magyarországi fototípiai intézet alapítója (1878); Kosáryné Réz Lola (1892. december 7. – Budapest 1984. december 27.) prózaíró, műfordító; Pituk Sándor (1904. október 26. – Selmecbánya, 2002. április 30.) asztalosmester, jeles sakkeladvány-szerző; Pituk Viktorián József (1906–1991) festőművész, Pituk Sándor öccse; Hoffmann Dezső (1912. május 24. – London, 1986. március 26.) fotóművész, a Beatles Együttes „hivatalos” fényképésze; Bulla Elma (1913. augusztus 26. – Budapest, 1980. május 14.) Kossuth-díjas színésznő. Itt élt: Király Ernő (Sopron, 1855. március 12. – Budapest, 1933. április 19.) történész, tankönyvíró, a selmecbányai ev. líceum igazgatója 1885–1913 között. Itt hunyt el: Schillinger Ferenc (Graz, 1812. április 23. – 1892. november 2.) katonaorvos, aki 1851–1882 között volt bányafőorvos és a selmeci orvos-természettudományi egyesület első elnöke; Tóth Imre, Ságvár, 1844. február 27. – 1928. január 27.) bányakerületi főorvos, a magyaro-i bányaegészségügy úttörője, a „bányászaszály” (ankylostomiasis) felszámolója. A városnak (Bélabányával együtt) 1910-ben 15 185 lakosa volt, ebből 8341 szlovák, 6 340 magyar és 453 német nemzetiségű. 2011-ben (már Bélabánya nélkül) 10 409 lakosa volt, ebből 9006 szlovák, 51 roma, 42 cseh, 35 magyar és több mint 1250 ismeretlen nemzetiségű.

\*\*\*

### A selmecbányai Akadémia

Az intézmény alapításának azt az 1735. június 22-én kelt leiratot tekinthetjük, amelyet a bécsi udvari kamara adott ki. Ennek nyomán Selmecbányán egy bányatisztképző tanintézet (*Bergschule*) jött létre, amelynek feladata bányászati és kohászati műszaki szakemberek képzése volt, akik a bányaművelés, a bányajog, a bányamérés, az ércelőkészítés- és -feldolgozás, a vegyelemzés, a kohászat, a pénzverés, az aranyváltás, valamint az igazgatás feladatait képesek voltak ellátni. 1735-től a képzés kétéves volt és németül folyt. Alapító tanára Mikoviny Sámuel (→Ábelfalva) volt, később további tanárok csatlakoztak hozzá (Tobias Johann Brinn, Karl Jakob Turman, Christian Heupel). 1763-ban Mária Terézia rendelete alapján ebből az intézményből nőtt ki a *Bergakadémié*, Európa első bányászati–kohászati műszaki főiskolája, ahol kezdetben kétéves, 1770-től hároméves képzés folyt. Az első tanszék (Gyakorlati bányászati és kémiai tanszék) professzorává Nikolaus Jacquin (Leiden, 1727. február 16. – Bécs, 1817. október 26.) nevezték ki (1764–1769), aki eredetileg orvos volt, de botanikával, mineralógiával és kémiával is foglalkozott. Később, 1769–1797 között a Bécsi Egyetem Kémiai és Botanikai Tanszékének professzora volt. A második (matematikai) tanszék 1765. augusztus 13-án jött létre, ennek vezetésével Poda Miklós (Bécs, 1723. október 3. – Bécs, 1798. április 29.) jezsuita tanárt bízták meg, aki a matematika, a bányamérés, a mechanika, a fizika mellett géptant is előadott, megszervezte az Akadémia könyvtárát. Ő 1771-ig volt az intézmény oktatója. Már a kezdeti évektől szorgalmazták az Akadémián folyó kétéves képzés háromévesre történő bővítését. Erre 1770-ben került sor, és az erről rendelkező leiratban (*Systema Academia Montanisticae*) szerepel először az Akadémia megnevezés. A jelentkezőknek többnyire felvételi vizsgát kellett tenniük (kivéve azokat, akik korábban már valamilyen „filozófiai kurzust” elvégeztek). A „szakmabeliek” fiait előnyként élveztek a felvételnél. A hároméves képzés három tanszékkel indult. A Matematika–mechanika–gépészeti Tanszék vezetője a már említett Poda Miklós volt, az ásványtan–kémia–elméleti kohászattani tanszék élére Giovanni Antonio Scopoli (Cavalese/Olasz., 1723. június 13. – Pavia, 1788. május 8.) geológus, vegyész, entomológus, botanikus, orvos került, aki egyik művében leírta Selmecbánya környékének állat- és növényvilágát is. 1777-ig működött az Akadémián. A gyakorlati bányászati tanszék vezetője Christoph Traugott Delius (Wallhausen/Németo., 1728 – Firenze, 1779. január 21.) bányatanácsos lett, aki korábban Selmecbányán bányászatot és kohászatot tanult. Ő csak 1772-ig tanított az Akadémián, mivel Bécsbe hívták a pénzverde ügyeinek rendezése céljából. Egyébként minden tanszékvezető bányatanácsosi rangot kapott. A császárnő rendeletében külön is felhívta a figyelmet az erdők és az erdészet fontosságára, ezt a későbbi évtizedekben a tantervbe is beemelték. A professzoroknak kötelezővé tették, hogy a saját oktatott tárgyakhoz nyomtatott tankönyvet írjanak. Scopoli egy ásványtani munkát, Delius a bányaművelésről adott ki nemzetközileg is nagyra tartott tankönyvet. Poda megírta a mechanika–gépészeti kötetet. Kezdetől fogva súlyt helyeztek a gyakorlati képzésre is, és az említett tanárok, valamint a Scopolit felváltó Ruprecht Antal (→Szomolnok) kialakították a laboratóriumi oktatási módszert, amely később (a párizsi École Polytechnique közvetítésével) egész Európában elterjedt. A hallgatók negyedévenként vizsgáltak és az oktatás egész évben folyt. Ekkoriban alakultak ki azok a diák hagyományok és szokások is, amelyek később, az intézmény Sopronba, illetve Miskolcra helyezése után is fennmaradtak. Az Akadémia első fénykora a XVIII. sz. utolsó harmada volt. Híre eljutott Európába és Amerikába is. Hallgatói között nemcsak magyarországiak voltak, hanem az európai kontinens számos országából érkeztek, hogy alapos bányászati és kohászati szakismereteket tegyenek szert. Több európai hírű tudós is eltöltött néhány hónapot Selmecbányán (elsősorban olaszok, mint Alessandro Volta, Savaresi, Tondi, Lippi stb.), hogy kutatásokat végezzenek. A XIX. sz. első évtizedétől kezdve az Akadémia jelentősége fokozatosan csökkent, ami nem az oktatás színvonalá-

<sup>165</sup> Kedvelt tanára Händel Vilmos (Szepesváralja, 1837. február 2. – Selmecbánya, 1925. december 26.) ev. lelképásztor volt.

nak elsőkélyesedésével, inkább a bányászat hanyatlásával függött össze, valamint azzal is, hogy a természettudományos és műszaki kutatások fő csapásvonala más területeket érintett. Ugyanakkor újabb elméleti tárgyakat is bevezettek (az ábrázoló geometria és az építészet oktatása az 1830-as évek végén kezdődött), az 1839/1840-es tanévben elindult az oktatás az ásványtan–földtan–öslénytan tanszéken is. Ebben az időben a királyi kamara már foglalkozott egy átfogó reform tervezetével, amely az oktatás korszerűsítése mellett az erdőmérnöki képzés bevezetését is tartalmazta. 1808 óta mint főkamaragrófi intézmény működött a városban egy kétéves képzési idejű erdészeti tanintézet, amelyet 1838-ban akadémiai rangra emeltek és a bányászati akadémiahoz csatoltak. Végül V. Ferdinánd 1846. október 6-án hagyta jóvá a *Berg- und Forstakademie* (Bányászati–kohászati és Erdészeti Akadémia) elindítását. A bányász–kohász hallgatók tanulmányi idejét négy évre bővítették, míg az erdészhallgatók három évig tanultak. A tanári kar hat bányatanácsosi rangú professzorból, egy adjunktusból és öt tanársegédből állt, továbbá három tiszteletdíjas óraadó egészítette ki az oktatói gárdát. Az 1840-es végén és az 1850-es évek elején néhány évig az Akadémia tanára volt Christian Doppler (1803–1853) salzburgi születésű világhírű fizikus és matematikus is, a róla elnevezett Doppler-effektus vagy Doppler-hatás felismerője (a mozgó hullámforrás által kibocsátott hullám frekvenciája egy megfigyelő számára aszerint nagyobb vagy kisebb, hogy a forrás közeledik hozzá vagy távolodik tőle). Mivel az akadémia az egész Habsburg Birodalom számára képezett szakembereket, a diákok soraiban az országban élő minden nemzetiség tagjai megtalálhatók voltak, sőt sok külföldi hallgató is tanult itt. Az egyes nemzetiségek különböző nemzeti szervezeteket, irodalom- és nyelvapoló egyesületeket stb. hoztak létre, így az akadémia az egyes nemzeti törekvéseknek is a bázisává vált. Jelentős változást hozott az intézmény működésében az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc. A mintegy 300 hallgatónak közel a fele német, illetve cseh-morva nemzetiségű volt és túlnyomó részük a távozás mellett döntött. Számukra az ausztriai Leobenben, illetve a csehországi Příbramban igyekeztek sietve felállítani egy hasonló intézményt. Ezek később akadémiai rangra emelkedtek (Leoben – 1860, Příbram – 1865) és így a selmecbányai Akadémia a továbbiakban már nem az egyetlen felsőfokú bányatisztképző intézete volt a Monarchiának. 1848. március 18-án a magyar királyi udvari kamara rendeletben szólította fel az Akadémiát, hogy 1848 őszétől az új tanévben már a magyar legyen az oktatás nyelve. Ezt a magyarosítási törekvést azonban gátolta, hogy a tanárok közül többen nem tudtak magyarul, de még nagyobb gondot jelentett a magyar bányászati és erdészeti szakkifejezések hiánya, ezért előbb ezt a magyar terminológiát kellett megalkotni. A háborús viszonyok miatt ez nehezen indult el, ráadásul a hallgatók zöme nem érkezett vissza Selmecbányára, így a tanítás is szünetelt. Csak 1850-ben indult meg újra az oktatás, a képzés nyelve továbbra is a német maradt, csak az 1867-es kiegyezést követően vált magyar állami intézménnyé (addig az osztrák udvari kamara irányítása alatt állt) Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia néven. 1868-tól a magyar lett az oktatás nyelve és ekkortól számíthatjuk az Akadémia második, félszázadon át tartó virágkorát. Elsősorban a magyar nyelvű szakemberképzést, a magyar bányászati és kohászati, illetve erdészeti szaknyelv megteremtését, és a korszerű, sok esetben saját fejlesztésű, innovatív technológiák kidolgozást és alkalmazását tekinthetjük az intézmény nagy hozzájárulásának, de nem lebecsülendő az a tudományos tevékenység sem, amelyet az akadémia tanárai folytattak. 1867-ben Péch Antal saját költségén elindította a *Bányászati és Kohászati Lapok* c. folyóiratot, amely 1871–1903 között a selmecbányai Akadémia kiadásában jelent meg. E szaklapban közölt felhívásra ugyanitt alakult meg a Bányászati és Kohászati Irodalomtörténelmi Egyesület. Ebből jött létre Selmecbányán 1892-ben a napjainkban is működő Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület, melynek 1894. évi selmeci választmányi ülésén – ugyancsak Péch Antal javaslata alapján – született meg a „Jó szerencsét” köszönés. Az Akadémia megújításának tervezetét I. Ferenc József 1872. augusztus 15-én hagyta jóvá. Ennek értelmében az intézmény igazgatóját ettől fogva az akadémiai tanács választotta meg. Új tanszékek jöttek létre, így összesen a bányászati és kohászati részlegen 12, az erdészeti 3 tanszék működött. Fontos változás, hogy az addig egységes „bányász” képzésből négy szak lett: bányászati, fémkohászati, vaskohászati és gépészeti–építészeti szak. Az erdészeti képzés is két szakon folyt: általános erdészeti és erdőmérnöki szakon. Az alapképzés az első évfolyamon minden szakon majdnem azonos volt, a szakosodás fokozatosan a második évfolyamtól kezdődött. A tanterv lényegében 1895-ig (ekkor a gépészeti–építészeti szak megszűnt Selmecbányán), illetve az 1904-es főiskolai reformig változatlan maradt, csak kisebb módosítások történtek. A reformmal összefüggésben 1876-ban bevezették az abszolutórium megszerzése és a kétéves üzemi gyakorlat utáni *államvizsga* intézményét, amelynek teljesítésével diplomát kaptak a végzetek. Az oklevelek bejegyzése 1895-ig nélkülözötte a mérnök kifejezést, hivatalosan csak ezután jelentek meg a mérnöki végzettségre utaló bejegyzések (például bányamérnök, fémkohómérnök, vaskohómérnök). Az ipar és a műszaki ismeretek fejlődésével egyre erősebben jelentkezett az újabb reformok igénye. Ennek eredményeként 1904-ben az Akadémia átalakult Bányászati és Erdészeti Főiskolává, vezetőjét pedig ettől fogva rektornak nevezték. A tanszékek száma húszra emelkedett, az oktatási idő egységesen négyéves lett, a szakosodást pedig megtartották. Fontos kiemelni, hogy a természettudományos alapképzés nagy súlyt kapott, a matematika–természettudományos képzés óraszámja 10–30%-kal több volt az európai hasonló főiskolák, de még a budapesti műegyetem óraszámánál is. Ezt az ígéretes kibontakozást az I. vh. kitörése szakította félbe. Az 1913/14-es tanévben a Főiskolán még 580 hallgató tanult, 1914–1918 között a hallgatók száma nem érte el a százat, a diákok egy részét bevonultatták (közülük sokan elesetek vagy hadifogságba kerültek), az 1918-as impériumváltás következtében pedig a Főiskola tanárai és hallgatói az intézmény ingóságait (a laboratóriumi és az oktatási eszközök kivételével, ezek nagy része helyben maradt), valamint a könyvtárat ládába csomagolták és előbb Budapestre, majd 1919 tavaszán Sopronba menekítették. A selmecbányai tanárok nagy része is átköltözött ide, így bár áldatlan körülmények között, de 1919 őszétől folytatódhatott az oktatás. Később, 1945 után a bányászati és kohászati szakemberképzés átkerült Miskolcra, míg Sopronban maradt az erdészeti szakemberképzés.

### A selmecbányai Akadémia jelesebb tanárai

Az Akadémia fennállása alatt közel 200–250 tanár, adjunktus tevékenykedett rövidebb-hosszabb ideig az intézményben. Valamennyiük életrajzát itt nem ismertethetjük, róluk különböző kiadványokban sokkal részletesebb információk találhatók (pl. Csáky Károly *Honti arcképcsarnok*, 1998; Neves *elődeink*, 2002; *Híres selmecbányai tanárok*, 2003; Pauer János A

*selmeczbányai Magy. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia története alapításától, vagyis 1770-től az 1895/96. tanév végéig*, 1896; Zsámboki László *Két és fél évszázad a bányamérnökképzés szolgálatában*, 2002; Zsámboki László (szerk.) *A selmeci Bányászati Akadémia és Erdészeti Akadémia oktatóinak rövid életrajza és szakirodalmi munkássága 1735–1918*, 1983, stb.). Azokkal a személyiségekkel sem foglalkozunk ezen a helyen, akikről más településeknél már szó volt, erre legfeljebb utalunk.

**PATZIER MIHÁLY IGNÁC (Korompa, 1748. szeptember 25.<sup>166</sup> – Selmeczbánya, 1811. augusztus 29.) vegyész, akadémiai tanár.**

Mielőtt megkezdte volna tanulmányait a selmeczbányai Akadémián 1774-től a szomolnoki rézműveknél, 1780-tól a besztercebányai ezüstkohónál dolgozott. 1781–1784-ben saját költségén végezte el az Akadémiát, ahol 1786-tól a kohászat–kémia–ásványtani tanszéken helyettes tanára, 1789–1791 között a matematika–fizika–mechanika tanszék tanára, végül 1792-től haláláig a Bécsbe távozott Ruprecht Antal (→Szomolnok) utódjaként a kohászat–kémia–ásványtani tanszék vezetője volt. Előadásainak anyagát magas színvonalú 4 kötetes tankönyvben tette közzé: *Anleitung zur metallurgischen Chemie I – IV.*, 1805.

**WILCKENS HENRIK DÁVID (Wolfenbüttel/Németo., 1763. november 14. – Selmeczbánya, 1832. május 25.) erdész, természettudós, a magyarországi erdészeti szakoktatás megalapítója.**

Orvosi, bányászati, majd matematikai tanulmányokat végzett. Pályafutását a göttingeni egyetem magántanáraként kezdte, majd a Waltershausen melletti Kemnotében alapított és rövid ideig fennállott Erdészeti Tanintézet első tanára volt. Ennek megszűnte után a selmeczbányai Erdészeti Tanintézet első tanára lett 1808-ban. Előadásainak anyaga öt kötetben, kézzel írott, német nyelvű jegyzetben maradt ránk. Az I. kötet 1814-ből, a többi 1815-ből való, s jelenleg a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtára őrzi. Előadásai felölelték az erdészeti tudományok szinte teljes körét az erdészeti tervrajzok és térképek készítésétől az építészeti, a növénytani és a jogi ismereteken át egészen a bányászati ácsmunkáig. Azt a selmeczbányai épületet (a Szentháromság téri Sembery házat), ahol előadásait tartotta egy szlovák nyelvű emléktábla jelöli. Selmeczbányai sírja már nem található meg, a tisztelői által 1912-ben állított emlékoszlopot 1919 után ledöntötték. 1958-ban, az Erdészeti Akadémia indulásának 150. évfordulója alkalmából a soproni egyetem Botanikus Kertjében állítottak fel egy emlékművet a tiszteletére. **F. m.:** *Die Anfangsgründe der künstlichen Holzzucht...*, 1800.

**SCHITTKÓ JÓZSEF (? Selmeczbánya, 1776 – Selmeczbánya, 1833. november 25.) bányatanácsos, akadémiai tanár.**

1809-ben hívták meg a selmeczbányai Akadémiára a mennyiségtani és bölcséleti tanszékre. A bányagépészet terén több jelentős találmánya volt. Lényegesen tökéletesítette a közvetlen hatású vízszolgogépek vezérművét és feltalálta a forgó mozgású vízszolgogépet. A selmeci lipótaknai vízemelő és a béalábányai vízszolgogépek erőművek az ő tervei alapján épültek. A mechanikai ércelőkészítés terén 1830-ban olyan új, úttörő jellegű eljárás elveit dolgozta ki, amelyet utóbb sikerrel alkalmaztak a gyakorlatban. **F. m.:** *Beiträge zur Bergbaukunde, insbesondere zur Bergmaschinen*, 1833.

**BACHMANN JÓZSEF (? 1791 – Buda, 1868) vegyész, bányatanácsos.**

1830–1856 között volt az Akadémia kohászati–kémiai tanszékének oktatója, később tanára. Több műszaki újítás fűződik a nevéhez (pl. a nagyolvasztók levegőjének előmelegítésére szolgáló berendezés). 1829-ben Bécsben jelent meg *Chemische Abhandlung über das Mangan* c. kötete.

**ADRIANY JÁNOS (? 1799 – Miskolc, 1871. március 31.) bányamérnök.**

1834-től 1841-ig mint helyettes tanár vezette az Akadémia matematikai tanszékét. 1847-től 1851-ig a bányatan és bányamérnök tanára. Ezt követően mint főbányatanácsos a szomolnoki kincstári bányahivatal főnöke, és ez idő alatt a borsodi szénbányászat megindulásánál végzett alapvető munkát. Az általa szerkesztett szivattyú ismertté tette nevét külföldön is. Róla nevezték el a borsodi szénelőfordulás egyik telepét.

**MARSCHAN JÓZSEF VILMOS (Mosód, 1803. augusztus 26. – Pest, 1872) bányamérnök, akadémiai tanár.**

A selmeczbányai Akadémián 1824-ben szerzett oklevelet a bányászat–kohászat szakon. 13 évig különböző Garam menti bányákban és vasműveknél szolgált, majd 1837-ben meghívták az Akadémia előadójának. 1843-ig rajzot és bányamérést tanított, 1843–1847 között pedig az ábrázoló geometria–építészeti tanszék tanára volt. Az 1848/49-es szabadságharc idején a magyar kormány szolgálatába lépett, emiatt 1850-ben elvesztette állását és nyugdíjasként élt. Egyik alapítója volt a Magyarhoni Földtani Társulatnak.

**BRUIMANN VILMOS (Eperjes, 1819. november 19. – Budapest, 1896) bányamérnök, geológus.**

<sup>166</sup> A *Slovenský biografický slovník* szerint. A MÉL szerint az 1760-as években született és a helyet sem tünteti fel.

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte. 1839–1843-ban a selmecbányai Akadémia hallgatója volt, majd Bécsben geológiát tanult. 1846–1853 között a selmecbányai Akadémián a bányaművelés–bányagéptan tanszéken tanársegéd Adriany János mellett. Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején (1849 tavaszán) ő szervezte meg a körmöcbányai pénzverde nemesfémkészletének Pestre menekítését a cári csapatok elől. 1853–1858 között a lengyelországi Wieliczka sóbányájában tevékenykedett bányamérnökként. 1858-tól 1867-ig különböző bányakapitányságoknál (pl. Szomolnok, Nagybánya, Kassa) dolgozott, 1867–1868-ban Gölnicbányán bányatanácsosi rangban vezető beosztásban tevékenykedett. Cikkei, dolgozatai a *Földtani Közlönyben*, a *Bányászati és Kohászati Lapokban* és más folyóiratokban jelentek meg.

**PÖSCHL EDE (Bécs, 1820. május 10. – Budapest, 1898. november 29.) bányamérnök, akadémiai tanár.**

Győrben jogot, majd 1837–1839-ben Selmecbányán bányászatot hallgatott. 1843–1845 között Bécsben folytatta természettudományi, műszaki tanulmányait. Visszatérve 1846-ban kincstári szolgálatba lépett. 1850-ben a selmecbányai Akadémia ideiglenes, 1855-től az építészet és az ábrázoló geometria rendes tanára. 1873–1876-ban az Akadémia igazgatója volt. 1887-ben ment nyugdíjba. Kutatóként elsősorban a vízemelésnél használt gőzgépek teljesítményének kiszámításával, valamint a kompresszorok és fúrógépek működésének elméleti problémáival foglalkozott. A zene iránt is érdeklődött, kiválóan fuvalózott. Szakcikkei a *Berg- und Hüttenmännisches Jahrbuchban*, azonkívül a *Bányászati és Kohászati Lapokban* jelentek meg.

**PÉCH ANTAL (Nagyváradolaszi, 1822. január 14. – Selmecbánya, 1895. szeptember 18.) kohász, bányamérnök, geológus, az MTA levelező tagja (1879).**

Középiskolai tanulmányait Nagyváradon (latinul) és Temesvárott (németül) végezte. 1838–1842-ben a selmecbányai Akadémián tanult, 1842-ben kincstári szolgálatba lépett a selmeci zúzóműveknél. 1846-ban Csehországba, Jáchymovba rendelték, ahol zúzóműveket épített. 1848-ban magyar pénzügyminisztériumban fogalmazó. A szabadságharc idején ő vitette a körmöcbányai pénzverő gépeit Debrecenbe, onnan Nagybányára. 1850-től Csehországban, majd a porosz Rajna-vidéken bányagazgató. 1863-ban visszatért Magyarországra, 1867-ben állami szolgálatba lépett és mint pénzügyminisztériumi titkár, majd osztálytanácsos a kincstári vas- és bányaművek fejlesztésén munkálkodott. Nevéhez fűződik a diósgyőri vasgyár építése, a zsilvölgyi kincstári szénbányászat kezdeményezése és a vajdahunyadi vasgyár terveinek első kidolgozása. 1873-tól nyugalomba vonulásáig (1889) a selmeci bányakerület igazgatója: A XIX. sz. második felének legjelentősebb magyar bányamérnöke. 1889–1892 közt a selmecbányai választókerület országgyűlési képviselője. Tudományos munkásságában úttörőként foglalkozott a – lényegében ma geomechanikának nevezett – földkéregmozgások tanával. Jelentős érdemei vannak a magyar bányászati szaknyelv megteremtésében, a bányatérképezés terén és a bányásztörténet művelésében. Értékes technikai dolgozatai főként a *Bányászati és Kohászati Lapokban* jelentek meg, melynek alapítója és 1868-tól 1870-ig szerkesztője volt. Javaslatára vezették be 1894-ben a bányászatban és a kohászatban a *Jó szerencsét!* köszöntést. Tiszteletére az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1963-ban évenként kiosztásra kerülő Péch Antal-emlékérem kitüntetését alapított. **F. m.:** *Az ércek előkészítésének elvei és gyakorlati szabályai*, 1869; *Bányatérképek szerkesztése*, 1878; *Magyar és német bányászati szakszótár I-II.*, 1879–1891; *A tudományok haladásának befolyása a selmecvidéki bányaművelésre*, 1881; *Alsó-Magyarország bányaművelésének története I-II.*, 1884–1887 (a III. kötet Budapesten 1967-ben jelent meg); *A selmeci bányavállalatok története*, 1884.

**HAUCH ANTAL (Koss/Galícia, 1823. június 8. – Budapest, 1903. június 3.) kohómérnök, akadémiai tanár.**

Tanulmányait a leMBERGI egyetemen, utána a selmecbányai Akadémián végezte. 1847-ben állami szolgálatba lépett. 1851–1856 között előbb mint tanársegéd, majd mint helyettes tanár működött a selmecbányai Akadémián. 1858-tól a szomolnoki kohóműnél szolgált. 1870-től 1884-ben történt nyugdíjazásáig Zalatnán volt a vegyelemző hivatal főnöke. Több, korában igen jelentős fémkohászati eljárás feltalálása fűződik nevéhez. Zalatnán az ércek arany-, ezüst- és réztartalmának kivonására a melléktermékeket is hasznosító gazdaságos eljárást talált fel, melyre egész Európára kiterjedő szabadalmat szerzett. Az erdélyi tellúr ércek tellúrfém-tartalmának nagyban való előállítására is új eljárást dolgozott ki.

**LÁZÁR JAKAB (Alvinc, 1824. január 19. – Bécs, 1895. február 1.) erdész, akadémiai tanár, a magyar erdészeti szakirodalom úttörője**

Erdészeti tanulmányait a selmecbányai Akadémián végezte. 1846-tól kincstári gyakornok, 1848-ban a selmeci Akadémián segédtanár, ahol elsőként adott elő magyar nyelven. A szabadságharc bukása után a belabányai erdészetnél, majd Erdélyben szolgált. 1867-től ismét Selmecbányán tanított, 1872-ben a fogarasi uradalom igazgatójává nevezték ki. Ő írta az első magyar nyelvű erdészeti szakkönyvet. Szaktanulmányai a *Gazdasági Lapokban*, valamint az *Erdészeti és Gazdászati Lapokban* jelentek meg. **F. m.:** *Erdészeti kézikönyv műszaki segédzemélyzet, nemkülönben erdőbirtokosok, gazdatisztek, községek és gazdasági intézetek számára*, 1871.

**SCHRÉDER REZSŐ (Besztercebánya, 1826. április 16. – Selmecbánya, 1888. április 14.) bányamérnök, fémkohász, akadémiai tanár.**

Elemi iskolai tanulmányait Zólyomban, a középiskolákat Selmecebányán és Vácott végezte. 1846–1850 között a selmecebányai Akadémia hallgatója volt, a gyakorlati éveket Besztercebányán és Selmecebányán töltötte. 1853-tól a szomolnoki amalgómozó üzem vezetője, 1856–1857-ben a besztercebányai kohó ellenőre, 1858–1869-ig Zsarnócán a kohó felügyelője. 1870-től haláláig az Akadémia kohászati tanszékének tanára, majd vezetője. Az ólom hatékonyabb kinyerésére és előállítására dolgozott ki eljárásokat.

**SCHENEK ISTVÁN (Esztergom, 1830. július 3. – Budapest, 1909. július 26.) kémikus, akadémiai tanár, az MTA levelező tagja (1889).**

1856-ban a bécsi egyetemen doktori oklevelet nyert. 1859-ben a kassai főreáliskola, 1867-ben a keszthelyi Gazdasági Felsőtanintézet kémia tanára. Innen hívták meg 1870-ben a selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémia tanárának, hol 1872-ig a vegytan és természettani tanszék, majd nyugalomba vonulásáig (1892) az általános és elemi vegytani tanszék vezetője volt. Farbaky István tanártársával tökéletesített ólomakkumulátort talált fel. A másodrendű galvánelemekről írt tanulmányát (1885) az MTA Marcibányi-díjjal tüntette ki. A *Bányászati és Kohászati Lapok*ban több fontos tanulmánya jelent meg: *Színképelemzés*, 1871; *Szomolnoki cementvizekről*, 1880; *Az elektromos akkumulátorokról* (Farbaky Istvánnal), 1885. **F. m.:** *Kísérleti adatok az akkumulátorok működéséhez*, 1890.

**WAGNER KÁROLY (Aknasugatag, 1830. október 8. – Budapest, 1879. december 21.) erdőmérnök, akadémiai tanár.**

A selmecebányai Akadémián 1850-ben végzett, 1859-ben kinevezték ide segédtanárnak. 1864-ben Nagybányára helyezték át. 1866-ban a keszthelyi gazdasági tanintézet erdészeti tanára, 1867-ben a selmecebányai Akadémia tanára, erdőtanácsos. Elsősorban az ő érdeme, hogy az Akadémia rövid idő alatt teljesen átalakult magyar nyelvű oktatási intézménnyé. A magyar erdészeti szaknyelv kialakításában elvülhetetlen érdemei vannak. 1871-ben a pénzügyminisztérium erdészeti osztályára került, amelyet haláláig vezetett. 1862-ben Divald Adolffal megalapította az *Erdészeti Lapokat*, 1866-tól az Országos Erdészeti Egylet alelnöke volt. Bedő Alberttel, Divald Adolffal együtt készítette elő az 1877-i erdőtörvényt. **F. m.:** *Segédtablák erdőszők és erdőbirtokosok számára...* (Divald Adolffal), 1864; *Magyar-német és német-magyar erdészeti műszótár* (Divald Adolffal), 1868; *A Lo-Presti pálya, mint erdei szállítási eszköz*, 1871).

**CSÉTI OTTÓ, Chrismár (Buda, 1836 – Lucsivna, 1906. augusztus 9.) bányamérnök, akadémiai tanár.**

Korán árvaságra jutott. Hogy tanulmányait folytathassa, gyári munkásként dolgozott. 1856–1858-ban a bécsi műegyetemen tanult, majd 1858–1862-ben a selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatója volt. Ezután kincstári szolgálatba lépett: Govasdián, Kapnikbányán és Nagybányán tevékenykedett. 1872-től a selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémia tanársegéde, majd rendkívüli tanára, 1878-tól rendes tanára volt. 1894-től főbányatanácsosi címet kapott, 1902-ben vonult nyugalomba. Ekkor Budapestre költözött. 1892–1894-ben a *Bányászati és Kohászati Lapok* szerkesztője. Számos földmérő és bányamérő műszert szerkesztett (Cséti-féle aknafüggőlemez, tahiméter, teodolit, mérőasztal stb.). Szakirodalmi munkásságával megteremtette a magyar nyelvű bányaméréstani és földméréstani irodalmat. Élete utolsó éveiben betegedett és enyhülést keresve utazott Szepes vármegyei Lucsivnára, ahol elhunyt. **F. m.:** *Erdészeti földmértan*, 1888; *Az út, híd és erdészeti vasutak építéséről*, 1889; *Bányaméréstan. Felső földmértan*, 1894; *Das ungarische Nivellierinstrument für Grubenmessungen*, 1895; *Bányatelepek*, 1904.

**KERPELY ANTAL (Kürtös, 1837. február 5. – Selmecebánya, 1907. július 22.) kohómérnök, akadémiai tanár, az MTA levelező tagja (1877).**

A selmecebányai Akadémián tanult. 1862-től az aninai (ma: Stájerlakanina) vasbányánál mérnök, 1864-ben az oravicabányai parafingyár vegyész, 1865-ben a ruszabányai kohó mérnöke. Ez évben szabadalmaztatta a nyersvas kénből, foszfortól és réztől való megtisztítására vonatkozó eljárását, amelyet Szászországban a gyakorlatban meg is valósított. 1867-ben a kiscsurgói vasgyár segédigazgatója, 1868-ban a pusztakaláni vasgyár építésére kapott megbízást, 1869-től a selmecebányai Akadémián a számára szervezett vas- és fémkohászati tanszék vezetője. Önálló új tárgyként ő vezette be a tüzelést és a vasgyárak telepítését. Szakirodalmi munkássága világhírt szerzett számára. 1880-ban szabadalmaztatta a mész- és magnézit kötésű téglagyártási eljárását, 1884-ben új rendszerű kettős regeneratív kavarókemencéjét. 1881-ben az állami vasgyárak központi igazgatója lett. Az elhanyagolt magyar vasművek és vaskohók korszerűsítése az ő nevéhez fűződik. Úttörő munkát végzett a kohászati szakirodalmi dokumentáció terén a *Berichte über die Fortschritte der Eisenhütten-technik* c. periodikus kiadványának (összesen 29 kötet, Leipzig, 1866–1896) közreadásával. Ő vezette be az akadémián a rendszeres kohászati tanulmányutakat és hangsúlyozta a laboratóriumi munkák fontosságát. Hazánkban ő végezte az első mikroszkópos fémvizsgálatokat és szerkesztette tíz éven át a *Bányászati és Kohászati Lapokat*. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1967-ben Kerpely Antal Emlékérmét alapított, amellyel minden évben egy jelentős teljesítményt elért bányász- vagy kohómérnöknek ítélnek oda. Kilenc gyermeke élte meg a felnőtt kort. Egyik fia, ifj. Kerpely Antal (Ruszabánya, 1866. szeptember 27. – Bécs, 1917. július 23.) ugyancsak kohómérnök volt és Selmecebányán végzett az Akadémián. Sok társalgása közül a róla elnevezett forgórostllyal ellátott gázfejlesztő készülék az egész világon elterjedt. Másik fia, Kerpely Kálmán (Oravicabánya, 1864. október 11. – Budapest, 1940. június 24.) növénytermesztő, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja volt. **F. m.:** *A vaskohászat gyakorlati és elméleti kézikönyve I–II.*, 1873–1874; *Die Anlage und Einrichtung der*



*Eisenhütten* (füzetekben), 1873–1884; *Magyarország vaskövei és vasterményei...*, 1877; *A vas kémiai alkata és keménysége közötti vonatkozások*, 1878; *A magyar vasipar jövője*, 1884.

**LEHOCZKY GYULA (Királylehota, 1837. május 6. – Selmezbánya, 1892. április 13.) bányamérnök, akadémiai tanár.**

A középiskolát Eperjesen végezte, 1856–1860 között a selmezbányai Akadémia bányászati–kohászati szakának hallgatója volt, majd a kiskarai vasgyárnál tisztjelöltként dolgozott. Itt vasárnapi iskolát alapított a tanoncok továbbképzése céljából. 1864–1867-ben az 1848 után alapított pécsi Bányászati Akadémia gépészeti tanszékén oktatott. 1868–1872 között a lőpéri vasgyár ellenőre. 1873-tól haláláig a selmezbányai Akadémián az építészeti tanszék tanára, majd vezetője volt.

**FEKETE LAJOS (Torda, 1837. június 18. – Selmezbánya, 1916. június 29.) erdőmérnök, akadémiai tanár, az MTA levelező tagja.**

Tanulmányait 1856–1859-ben a selmezbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián végezte. 1859-től a kolozsvári erdőigazgatósági kerületben dolgozott. A selmezbányai erdészeti akadémián 1867-ben vették be a magyar oktatási nyelvet. Az intézkedést követően a német tanárok közül sokan távoztak a katedrákról. Wagner Károly lett az erdészet tanára, aki többek között Fekete Lajost hívta maga mellé oktatónak, így 1867. október 11-én helyettes segédtanári és erdőgyakornoki beosztást kapott. Számos önálló írásmű és tízévi tanári tevékenység után 1878-ban megkapta a rendes tanári kinevezést. 1873-tól az erdőtenyésztés tanszék vezetőjeként erdőtenyésztést és erdővédelmet, talaj- és klímát, az erdészeti, vadászati és urbéri törvényeket tanította, 1891-től az erdőrendezést, becslést, értékszámítást, valamint az erdészeti statisztikát is. Szakmunkáiban is az erdészet minden ágát művelte. 1906-ban nyugalomba vonult. Szakcikkeit az *Erdészeti Lapok*-ban és az *Erdészeti Kísérletek* c. folyóiratban közölte, igen termékeny népszerűsítő szakíró is volt. 1867 és 1916 között 172 publikációja jelent meg. Tanári és szakírói munkássága mellett a gyakorlati erdészeti munka egyes folyamatai iránt is érdeklődést tanúsított. 1888-ban megszerkesztette a „tolókás magvetőt”, amely később széles körben elterjedt, 1891-ben „hernyóenyvezőt” készített, majd a ferdejáratú „nyeles átalót” könnyebben kezelhető alakra szerelte át. Cséti Ottóval új „fama-gasság-mérő műszer”-t konstruáltak és vezettek be. Az MTA 1910-ben választotta a levelező tagok sorába. **F. m.:** *A mezőség kopárainak befásítása*, 1876; *Erdészeti rovartan I-II.*, 1878; *Erdészeti talajtan*, 1882; *Az erdőbecslés tanácskönyve* (Sóltz Gyulával, 1882; *Erdővédelem*, 1887; *A tölgy és tenyésztése*, 1888; *A Magyarországon előforduló főbb fafajok csemetéinek termesztése és ültetése*, 1889; *Erdészeti növénytan I-II.* (Mágócsy-Dietz Sándorral), 1891–1896; *Erdészeti nyereségszámítást*, 1900; *Erdőrendezést*, 1903; *Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén I-II.* (Blattny Tiborral, 1913).

**FARBÁKY ISTVÁN (Nyíregyháza, 1837. augusztus 15. – Selmezbánya, 1928. december 3.) bányamérnök, akadémiai tanár**

Tanulmányait szülővárosában kezdte, a középiskolát Eperjesen végezte. A selmezbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián bányászatot hallgatott. 1859-től ugyanitt a matematikai tanszéken tanársegéd, 1967-től rendes tanár. 1872-ben a géptani tanszék vezetését vette át. 1876-tól 1892-ig, nyugalomba vonulásáig az Akadémia igazgatója. Utána Selmezbánya országgyűlési képviselője. 1881–1892 között szerkesztette a *Bányászati és Kohászati Lapokat*. Matematikát, valamint mechanikát és gépészetet adott elő. Jelentős szerepe volt a bányászati, valamint a vele kapcsolatos tudományok fejlesztésében és magyar szaknyelvének kialakításában. Több bányászati, kohászati és kémiai szabadalma ismeretes, és szakirodalmi tevékenysége is számottevő. Az első volt a magyar műszaki irodalomban, aki a fogaskerekek számításával és ennek egyszerűsítésével foglalkozott. Tanártársával, Sóltz Vilmosmal (→Svedlér) együtt nagy teljesítőképességű világítógáz-fejlesztő készüléket, Schenek Istvánnal akkumulátort (Farbaky–Schenek-féle akkumulátor, 1885) talált fel. Erről szóló tanulmányukat (*Az elektromos akkumulátorokról*, Bányászati és Kohászati Lapok, 1885) az MTA Marcibányi-díjjal jutalmazta. Nyugalomba vonulása után tevékenyen részt vett a közgazdasági életben, és nagy érdemei voltak a bányászat és a vele rokon iparágak fejlesztésében.

**CSEH LAJOS (Battina<sup>167</sup>, 1840. szeptember 29. – Selmezbánya, 1908. április 10.) bányamérnök, geológus, akadémiai tanár.**

1860–1863-ban a selmezbányai Akadémián tanult bányászatot-kohászatot. 1864–1878 között Selmezbánya környéki kincstári bányákban dolgozott, 1878–1908 között a selmezbányai bányagazgatóság bányageológusa volt. 1898–1904 között a selmezbányai Akadémián az ásványföldtani tanszéken tanított. Új módszerét, a bányageológiai felvételek rendszeréről külföldön is elismerték. Jelentős ásvány- és kőzetgyűjteményt állított össze a Selmezbánya környéki bányákból és lelőhelyekről. Ez ma a selmezbányai Dioníz Stúr Bányamúzeum anyagának az alapja.

**HERMANN EMIL GUSZTÁV (Dognácskabánya, 1840. november 13. – Budapest, 1925. április 22.) bánya- és kohómérnök, akadémiai tanár.**

<sup>167</sup> Más források szerint Kiskőszegen született

Hermann Miksa apja, Herman Ottó (→Brezsnóbánya unokatestvére. Tanulmányait a bécsi műegyetemen és a selmecbányai bányászati Akadémián (1858–1863) végezte. Gyakorlati működését a szélaknai gépészeti felügyelőségen kezdte 1863-ban. 1856-tól a leobeni bányászakadémia tanársegédje, 1868-tól a selmecbányai Akadémia tanársegédje, 1872-től rendkívüli, 1884-től 1892-ig az elemző erőműtan és szilárdságtan rendes tanára volt. 1894-ben főbányatanácsos lett. A gázok termodinamikája, a mechanika és szilárdságtan területét felölelő, jelentős irodalmi munkásság fűződik nevéhez. Gyakorlati eredményei a vízoszlopos gépek tökéletesítésével, a hengerek, a gőzgépek, valamint az aknakötelek méretezési módszereivel kapcsolatosak. **F. m.:** *Comperadium der mechanischen Wärmetheorie*, 1879; *Technikai mechanika*, 1885; *Szilárdságtan*, 1894.

**PAUER JÁNOS (Andrásfalva, 1846. december 23. – Selmecbánya, 1904. december 21.) jogász, bányamérnök.**

Az eperjesi jogakadémián folytatott tanulmányai után a selmecbányai Akadémia bányászati szakát is elvégezte. 1871-ben kincstári szolgálatba lépett. Bírói vizsgájának letétele után a selmecbányai Akadémia titkárává és rendkívüli tanárává nevezték ki, hol nemzetgazdaságtant, pénzügytant, bánya- és vízjogot, továbbá váltójogot adott elő. Részt vett a vámtarifa kidolgozásában. Több szócikke jelent meg a *Bányászati és Kohászati Lapokban*. Az Akadémia könyvtárosa tisztségét is betöltötte és közreadta a könyvtárolmány jegyzékét (*A Magyar Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia könyveinek jegyzéke szerzők szerint*, 1894; *A Magyar Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia könyveinek címjegyzéke*, 1899). **F. m.:** *A selmecbányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia története alapításától, vagyis 1770-től az 1895/96. tanév végéig*, 1896.

**SCHWARTZ OTTÓ (Bezdán, 1847. szeptember 29. – Selmecbánya, 1910. március 15.) fizikus, akadémiai tanár.**

Középiskoláit Temesvárott és Budán végezte. 1865–1869-ben a bécsi egyetemen fizikát hallgatott és tanári vizsgát tett, 1871-ben bölcsészeti doktori címet szerzett. 1869-től a selmecbányai Akadémia oktatója volt. A kémiai és a matematikai tanszék tanársegéde, 1872-től rendkívüli, 1878-tól rendes tanára. 1890-ban bányatanácsosi, 1894-ben pedig főbányatanácsosi címet kapott. A fizikán belül elsősorban az elektromosság problémái érdekelték és szorgalmazta az elektrotechnikának mint tantárgynak a bevezetését az Akadémián. Emellett a természettudományok széles skálája érdekelt. Mintegy negyven éven át rendszeres meteorológiai megfigyeléseket és méréseket végzett Selmecbányán, de a meteoritokkal, valamint a környék madaraival is foglalkozott. Ismeretterjesztő cikkeket írt a legújabb találmányokról és műszaki felfedezésekről (drótnélküli távközlés, röntgensugarak stb.). Alapítója volt a Selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egyletnek. 1896–1907 között négy alkalommal is igazgatója, ill. rektora volt az Akadémiának.

**CSIBY LŐRINC (Ditró, 1849. augusztus 6. – Selmecbánya, 1903. március 23.) erdőmérnök, akadémiai tanár.**

1870–1873-ban a selmecbányai Akadémián erdőszert tanult. 1874-ben lépett állami szolgálatba a besztecebányai kir. jószágigazgatóságnál, de később az ország számos helyén is dolgozott erdőbecslőként, erdőmesterként (Pozsony, Lugos, Orsova, stb.). 1895-től haláláig a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián az erdőhasználat tanára volt. Tanulmányai jelentek meg az *Erdészeti Lapokban*. Találmányai a gyakorlati geodéziai feladatok megkönnyítését szolgáló kisebb jelentőségű ötletek megvalósításai. Az első között alkalmazta nálunk a fotogrammetriát erdőgazdasági téren.

**BENCZE GERGELY (Lemhény (1854. március 8. – Sopron, 1925. december 15.) erdőmérnök, vegyész, szakíró.**

A Bányászati és Erdészeti Akadémián 1876-ban szerzett erdőszeti oklevelet, majd 1885-től ugyanitt a kémia tanára volt. A bükkfa papírgyártási célú felhasználásának lehetőségeit vizsgálta. 1919-ben közreműködött a főiskola Sopronba történő áthelyezésében, és itt még 1923-ig tanított. *Erdészeti vegytan* c. műve kéziratban maradt.

**GREISIGER RÓBERT JÁNOS (Felka, 1855. július 31. – Körmöcbánya, 1917. június 14.) vegyész, kohómérnök, bányatanácsos.**

Középiskolai tanulmányait Kassán végezte, a budapesti Magyar Királyi József Műegyetem tanárképzőjében vegytanból és természetrajzból szerzett tanképesítő oklevelet. 1879-ben Selmecbányára került, ahol az Akadémián a fémkohászati szakot is elvégezte és 1880–1883 között az általános vegytani tanszék oktatója volt. 1884-től haláláig a körmöcbányai pénzverőintézet főmérnöke és igazgatóhelyettese volt bányatanácsosi rangban. A korabeli szaklapokban számos dolgozatot közölt, a *Bányászati és Kohászati Lapokban* a magyarországi pénzverés történetéről több cikke is megjelent.

**CSÍK IMRE (Nagyberezna, 1857 – Budapest, 1925. április 1.) erdőmérnök, természetvédő.**

1877–1879-ben Selmecbányán az Akadémia hallgatója volt, 1881–1883-ban pedig az erdőszeti tanszéken előadott is. 1905–1909 között a Liptóújvári Erdőhivatal vezetőjeként sokat fáradozott a Tatra természetvédelmének megszervezéséért, de a turizmus és az idegenforgalom fellendítését is szívügyének tekintette. Szakíróként elsősorban vadászati témájú dolgozatokat közölt a *Vadászati Lapokban* és az *Erdészeti Lapokban*.

**VADAS JENŐ (Hámor, 1857. április 2. – Budapest, 1922. július 21.) erdőmérnök, akadémiai tanár.**

Eredeti családneve Vlkolinszky, édesanyja Herman Ottó (→Brezsnóbánya) lánytestvére volt. A középiskolát Miskolcon és Selmecbányán végezte, majd ugyanitt a Bányászati és Erdészeti Akadémia erdőmérnöki tanfolyamának hallgatója volt. 1878–1880-ban a máramaroszi erdőigazgatóságnál gyakornok, 1880-ban államvizsgát tett. 1881–1882-ben a földművelésügyi minisztériumban volt gyakornok, 1881–1885-ben a Szepes vármegyei óvizi erdőgondnokságnál erdész. 1885-ben a vadászterdei erdőgondnokság vezető erdésze és az ott alapított erdőőri szakiskola tanára, 1886-tól főerdésze és igazgató tanára volt. 1891-től a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia tanáraként erdőművelést, erdővédelem-, növény- és állattant adott elő. 1898-tól az általa szervezett központi erdészeti kísérleti állomás első vezetője. 1908-ban felépíttette az erdészeti laboratórium épületét. 1910-ben az Erdészeti Kísérleti Állomások Nemzetközi Szövetsége elnökévé választotta. Több külföldi tanulmányutat tett. Jelentős szakíró. Munkatársa volt az *Erdészeti Lapok* c. folyóiratnak és 1899-től 1918-ig szerkesztette az általa alapított *Erdészeti Kísérletek* c. folyóiratot. **F. m.:** *Hengertábla...* (Bund Károlyval és Tavi Gáborral), 1892; *Szervezzük meg a magyar erdészeti kísérletügyet*, 1893; *A selmecbányai m. kir. erdőakadémia története és ismertetése*, 1896 (franciául: 1899); *Erdőműveléstan*, 1898; *Az árvízvédelmi füzesek telepítése és művelése*, 1898 (franciául: 1899 és 1903); *Az akácfa monográfiája*, 1911 (franciául és németül is); *Magyarország erdészete. Az erdészeti kísérletügy Magyarországon* (Bund Károlyval), 1914; *Erdészeti kísérletek*, 1915.

**FALLER KÁROLY (Selmecbánya, 1857. május 17/21. – Budapest, 1913. május 30.) fémkohómérnök, akadémiai tanár.**

Édesapja Faller Gusztáv (→Gölnicbánya) a selmecbányai Akadémia tanára volt. Szülővárosában és Kassán végezte a középiskolát, 1875-től a selmecbányai Akadémia diákja volt, ahol – gyakornoki évét letöltve – 1881-ben fémkohászatból államvizsgázott. 1882-től a selmecbányai ezüstkohó kémlése és kohótisztje, de egyidejűleg az Akadémia oktatója is 1891-ig. Tanulmányútjai keretében csaknem egész Európa fémkohóival és fémkohászati intézményeivel megismerkedett. Az alapos felkészültségű és látókörét egyre bővítő professzornak négykötetes fémkohászati kézikönyve az első magyar nyelven megjelent ilyen jellegű mű volt, mely félvszázadon át e szaktárgy tan- és szakkönyveként szolgált. Ebben a szakmai nyelvátváltást szembevetően mutatta az, hogy minden új magyar szakkifejezés mellett zárójelben az akkor használatos német nyelvtől is szerepeltette. Munkájában már megtalálhatók a legújabb technológiai megoldások is. Szakirodalmi munkásságának gazdagságát e főművén kívül további 14 közleménye is fémjelzi, ezek nagyobb része a *Bányászati és Kohászati Lapok*ban jelent meg. Ezek között szerepelt olyan, a színes fémekkel foglalkozó metallográfiai tanulmány is, amely ezt az akkori tudományos életben szinte ismeretlen tárgyat népszerűsítette és hasznosságát kiemelte, valamint elsőként foglalkozott az alumíniummal. Jelentősen fejlesztette e tantárgy oktatásának eszközparkját és kibővítette vele a hallgatók hagyományos kéthetes „nagygyakorlatának” programját is. **F. m.:** *A fémkohászatban kézikönyve I–IV.*, 1896–1904; *Tanulmányok a metallográfia terén*, 1903.

**LITSCHAUER LAJOS (Nagyág, 1858. április 13. – Budapest, 1937. május 31.) bányamérnök, jogász, akadémiai tanár.**

A gimnáziumot Gyulafehérvárott, Győrött és Selmecbányán, mérnöki tanulmányait a selmecbányai Akadémián, jogi tanulmányait a nagyváradi jogakadémián végezte 1882-ben. 1880-ban állami szolgálatba lépett. 1887-től a selmecbányai Akadémia tanára, 1894-ben tanári alkalmazása megtartása mellett bányafőmérnök. 1910-ben bányatanácsos. 1911-től a pénzügyminisztérium bányászati osztályán teljesített szolgálatot. Széles körű szakirodalmi munkásságot fejtett ki, legtöbb könyve Selmecbányán jelent meg. Értekezéseit a *Bányászati és Kohászati Lapok*, osztrák és német szakfolyóiratok közzölték. 1894-től kisebb megszakításokkal haláláig a *Bányászati és Kohászati Lapok* szerkesztője volt. Tanárként mineralógiai, geológiai és őslénytani tankönyveket is írt. Apja, **id. Litschauer Lajos** (Szilsárkány, 1815. július 26. – Budapest, 1885. április 4.) bányamérnök ugyancsak Selmecbányán tanult és 1870–1883 között a bányaműveléstan tanára volt az Akadémián. **F. m.:** *Magyar bányajog kérdésekben és feleletekben*, 1881; *Általános bányatörvény a reá vonatkozó rendeletekkel*, 1886; *A magyar viszonyokat teljesen felölelő magyar bányaműveléstan*, 1890–1894; *A fémek ásványok telepeinek ércesedés viszonyai*, 1891; *Ásványtan*, 1898; *Földtan*, 1898; *Kőzetan és őslénytani*, 1899; *Telep ismeret*, 1899; *Mélyfúrás...*, 1899; *Középítéstan*, 1909.

**BARTHA BÉLA (Fülesd, 1861. október 27. – Tiszafüred, 1914. január 26.) jogtudós.**

Több városban (Eperjes, Sárospatak, Debrecen) tanított, 1906–1912 között a selmecbányai főiskolán volt tanár, ebben az időben három munkát is kiadott: *A magyar bányászati közigazgatás tankönyve*, 1907; *A magyar közjog és a belügyi közigazgatási jog tankönyve*, 1908; *Erdészeti törvények és gyakorlati közigazgatás*, 1908.

**CSERMELY (WODITSKA) ISTVÁN (Aknaszlatina, 1862. június 6. – Sopron, 1928. július 22.) fémkohómérnök, bányatanácsos.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerezte oklevelét. Tanulmányait az elektrotechnika és elektrokémia területén mélyítette el. Nagybányán 1887-92-ben megtervezte és üzembe helyezte az első elektrolitikus rézművet. Az ő tervei alapján épült fel a Nagybányáról áthelyezett besztecebányai kincstári elektrolit rézmű is. Része volt a balánbányai rézkohó és a fiumei ólomkohó felépítésében. 1892-től Besztecebányán működött, 1908-ban bányatanácsossá nevezték ki. Később Selmecbányán kohófőnök 1919 márciusáig, majd Sopronban telepedett le. **F. m.:** *Elektrotechnika*, 1891.

**GYÖRGY ALBERT, Gschwandtner (Aknaszlatina, 1862. december 22. – Budapest, 1941. október 13.) bányamérnök, akadémiai tanár.**

Tanulmányait a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián fejezte be 1884-ben, ahol több évig (1887–1890 között) a bányaművelés-tan tanára is volt. Az Osztrák-Magyar Államvasúti Társaság bányagazdátja. Kidolgozta a társulat szénbányáinak korszerűsítési tervét. Magyarországon ő alkalmazott először aknabiztosításra betont és használt fel villanyerőt a bányavizek eltávolítására. Nyugalomba vonulása (1910) után mint szakértő működött. Ő fedezte fel a halimbai (Veszprém megye) bauxitlepetet. Öccse, **György (Gschwandtner) Gusztáv** (Aknaszlatina, 1864. május 23. – Budapest, 1919. január 15.) fémkohómérnök ugyancsak Selmecbányán végzett és 1887–1891 között Schenek István asszisztense volt az általános és elemei vegytani tanszéken. **F. m.: Mennyiségileg elemző vegytan különös tekintettel a fém- és vas-kohó-laboratóriumban előforduló elemzésekre, 1894** (második, bővített kiadása: 1907).

**TÉGLÁS KÁROLY (Sepsiszentgyörgy, 1864. március 15. – Budapest, 1916. június 30.) erdőmérnök, akadémiai tanár.**

1882–1885 között végzett a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián. Szolgálatát a zsarnócai erdőhivatalban kezdte, majd a bustyaházi erdőhivatalban dolgozott. 1890–1892 között Vadas Jenő tanársegéde az Erdészeti Akadémia növénytani tanszékén, majd Topánfalván erdőgondnok, később Brassóban teljesített szolgálatot. 1903–1907 között a selmeci Bányászati és Erdészeti Főiskola Csiby Lőrinc halálával megüresedett erdőhasználati tanszékének vezetője volt. Egyebek mellett a következő tárgyakat is oktatta: fakitermelés, a fa technológiája, vadászat- és fegyverismeret. Utána Budapesten a földművelésügyi minisztériumban teljesített szolgálatot haláláig. Szakirodalmi munkássága jelentős. **F. m.: Erdővédelem, 1893; A legelőgazdaság rendezéséről, 1902; Mezőgazdasági enciklopédia, 1907; Erdőhasználat, 1908; Vadászat és fegyvertan, 1908.**

**RÉZ GÉZA, Richter (Selmecbánya, 1865. április 7. – Budapest, 1936. február 29.) bányamérnök.**

Tanulmányait 1888-ban Selmecbányán végezte, azután állami szolgálatba lépett és 1896-ban a hazai petróleumkutatások ellenőrzésével bízták meg. 1904-től a selmecbányai, majd a soproni Bányászati és Erdészeti Főiskolán a bányaművelés-tan tanára. 1927-ben nyugalomba vonult. Számos közleménye jelent meg a *Bányászati és Kohászati Lapokban*. **F. m.: Adatok a Magyarországon eddig végzett petróleumkutatások eredményeiről, 1908; Bányaművelés, 1910.**

**ARANY DÁNIEL (Pest, 1863. július 11. – Budapest, 1945. január) matematikatanár**

A biztosítási matematika szakembere, *Középiskolai Matematikai Lapok* elindítója. Róla nevezték el a magyarországi középiskolások matematikaversenyét. 1889–1890-ben volt tanársegéd az Akadémián.

**MUZSNAY GÉZA (Kercsed, 1865. augusztus – Arad, 1935. november 19.) erdőmérnök.**

A Bányászati és Erdészeti Akadémián Selmecbányán 1886-ban végzett és a lippai főerdőhivatalhoz került. 1890-ben Budapesten minisztériumi szolgálatra osztották be, 1891-ben megbízták a zsarnócai erdőrendezőség vezetésével. 1901-ben Kolozsvárra helyezték, 1906–1911 között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskolán tanár, majd visszakért az üzemhez és a zsarnócai erdőhivatal főnökeként 1918-ban vonult nyugdíjba. Előadásai nyomán több nyomatos jegyzete is megjelent (*Erdőérték-számítási jegyzetek; Erdészeti statisztika és adminisztráció; Jegyzetek az erdőrendezésről*). **F. m.: Erdőrendezésünk fejlesztéséről, 1911; Erdőrendezés, 1912.**

**JANKÓ SÁNDOR (Vasvár, 1866. február 28. – Vönöck, 1923. május 14.) erdőmérnök, geodéta, főiskolai tanár.**

A soproni gimnáziumban érettségizett 1886-ban. Oklevelét a selmecbányai Akadémián nyerte 1890-ben. 1890–1906 között különféle erdészeti hatóságoknál, utóbb a Földművelésügyi Minisztériumban szolgált. 1906–1918 között a selmecbányai Főiskola erdészeti-földmérés-tanszékének tanára, majd tanszékvezetője. 1919-ben ő is közreműködött a Főiskola Sopronba költöztetésében, 1920–1922-ben az intézmény rektori tisztségét is betöltötte. Jelentős szakirodalmi munkásságot fejtett ki. Többek közt az első magyar nyelvű fotogrammetriai munka szerzője. Tanulmányai főként az *Erdészeti Lapok*, a *Kataszteri Közlöny* és a *Köztelek* hasábjain jelentek meg. Háromszögháló-hibaelméletét az *Österreichische Zeitschrift für Vermessungswesen*-ben tette közzé. **F. m.: Fotogrammetria, 1917; Erdészeti szállítóberendezések I., 1920; Erdészeti földmérés I-II. rész, 1921 és 1922.**

**KRIPPEL MÓRIC (Kátló, 1867. szeptember 5. – Sopron, 1945. november 23.) erdőmérnök, egyetemi tanár.**

Selmecbányán a Bányászati és Erdészeti Akadémián végzett. 1890-től Erdélyben a székely közbirtokossági erdőket kezelte. 1908-ban nevezték ki a selmecbányai Főiskola erdőhasználati tanszékére, amelynek később vezetője lett és maradt a Főiskola Sopronba költözése után is. 1914–1916-ban a Főiskola rektora volt. Később a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem professzora lett és az erdőmérnöki osztály dékani tisztségét is betöltötte. Jelentősek a földmérőtechnikában elért eredményei. Az *Erdészeti Zsebnaptárban* ő írta az *Erdőhasználat* c. fejezetet. Számos tanul-

mánya jelent meg az *Erdészeti Lapokban* is. **F. m.:** *Hengertábla szálfák és rönkök köbözéséhez* (Bund Károlylyal), 1892; *Fakereskedelemtan*, 1909; *Vadászat- és fegyvertan*, 1910; *Erdő használatlan és erdészeti iparműtan I-II.*, 1910, 1913; *Erdőhasználatlan I-II.*, 1920, 1921; *Erdészeti kereskedelemtan*, 1930; *Adatok a helyes magyar erdészeti szaknyelvhez*, 1930.

**HERMANN MIKSA (Selmecbánya, 1868. október 30. – Budapest, 1944. április 28.) gépészmérnök, műegyetemi tanár.**

Hermann Emil Gusztáv fia. Előbb a bécsi műegyetemen asszisztens, majd az Osztrák–Magyar Államvasúttársaság resicabányai műveinél főmérnök, 1899–1912 között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia, 1912-től a budapesti műegyetem rendes tanára, 1920-ban a gépészmérnöki kar dékánja, 1933–1934-ben rektora. A gépelemekről írt tankönyve hézagpótló jelentőségű munka volt a magyar műszaki szakirodalomban. 1920-tól keresztény párti, 1922-től 1935-ig egységes párti nemzetgyűlési, ill. országgyűlési képviselő. 1923-ban a Magyar Mérnök és Építész Egylet elnöke, 1924-től a Mérnöki Kamara elnöke. 1926. október 15-től 1929. augusztus 31-ig kereskedelemügyi miniszter a Bethlen-kormányban. Mint miniszter közüti hálózatunk korszerűsítését és az államvasutak villamosítását tekintette céljának. **F. m.:** *Szénellátásunk problémái*, 1923; *Gépelemek. Bevezetés a gépek szerkezetébe*, 1924.

**BURDÁTS LAJOS (Selmecbánya, 1869. augusztus 20. – Budapest, 1916. augusztus 11.) geológus,**

Iskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1892-ben az itteni Akadémián szerzett bányamérnöki oklevelet. 1893–1895-ben az Akadémia ásványtan–földtani tanszékének tanársegéde volt Winkler Benő (→Raszlavica) professzor mellett. 1898-tól a pénzügyminisztériumban dolgozott Budapesten. Cikkei a *Bányászati és Kohászati Lapokban* jelentek meg.

**FARBAKY GYULA (Munkács, 1870. április 18. – Selmecbánya, 1911. október 2./3.) kohó- és bányamérnök, akadémiai tanár.**

1888–1891 között a selmecbányai Akadémia hallgatója volt, fémkohászati szakon végzett, később a bányászatból is diplomázott. 1892-ben tanársegédként működött az Akadémián, majd 1894–1895-ben az aacheni műegyetem tanársegéde volt, közben Vesztfáliában, Belgiumban és Svédországban tanulmányúton járt az ottani fémkohók megismerése céljából. 1895–1905 között a selmecbányai kohóhivatal mérnöke volt, 1905-től tragikus haláláig a selmecbányai főiskola II. Gépészeti Tanszékének tanára volt. A színesfémkohászatról írt műve félbe maradt. Tanulmányútjáról a *Bányászati és Kohászati Lapokban* közölt egy cikksorozatot, de az *Erdészeti Lapokban* is jelentek meg közleményei. A leomló földréteg temette maga alá, amikor a főiskola építés alatt álló új kémiai intézetét tekintette meg.

**TUZSON JÁNOS (Szászcsanád, 1870. május 10. – Budapest, 1943. december 18.) botanikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1909).**

1887–1890-ben a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatója volt, 1894–1895-ben tanársegéd, majd különböző európai országokban tett tanulmányait követően 1901–1903-ban ugyanitt adjunktus. 1904-ben a budapesti műegyetem magántanára, 1905–1940 között a tudományegyetem professzora, 1928-tól az egyetem Fűvészkertjének igazgatója is. A fás növények szövettanával, mikológiával és patológiával, később teljesen a növényrendszertani, növényföldrajzi és ősnövénytan kérdések vizsgálatával foglalkozott. Elsőnek írta le a bátorligeti ősláp növényzetét. Jelentősek Magyarország kihalt növényeire vonatkozó munkái. 1932-ben megindította az *Index Horti Botanici Universitatis Budapestiensis* c. folyóiratot. A Magyar Alföld növényei (exsiccata) sorozatból 22 kötetet jelentetett meg. **F. m.:** *A bükkfa korhadása és konzerválása*, 1904; *Rendszeres növénytan I.*, 1911; *A balatoni fosszilis fák monográfiája*, 1911.

**BARLAI BÉLA, Neuherz (Mosonszolnok, 1870. október 2. – Budapest, 1921. november 20.) kohómérnök, főbányatanácsos.**

Tanulmányait Selmecbányán fejezte be 1896-ban, és a kolozsvári egyetemen tett vegyészeti doktorátust 1902-ben. Gyakorlati tevékenységét a Hernádvölgyi Magyar Vasipari Rt. korompai hengerművében kezdte. 1901-től a Selmecbányai Bányászati Főiskola vaskohászati tanszékének helyettes vezetője, 1904-től 1919-ig tanára. Ő szervezte meg a főiskola vaskohászati kísérleti laboratóriumát. Jelentős munkát végzett a hazai kohómérnök-képzés, ill. bányászati és kohászati felsőoktatás fejlesztése és korszerűsítése terén. Már 1919-ben javasolta a főiskola Miskolcra helyezését. Számos vaskohászati és oktatásügyi tanulmánya (főleg a *Bányászati és Kohászati Lapokban*) és több önálló munkája jelent meg. **F. m.:** *A vaskohászat kézikönyve I-II.*, 1909–1912.

**VITÁLIS ISTVÁN (Orosháza–Pusztaszenttornya, 1871. március 14. – Budapest, 1947. november 9.) geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1943).**

Középiskoláit Szarvason végezte. A budapesti tudományegyetemen földrajzot és geológiát hallgatott. 1893-ban Lóczy Lajos (→Pozsony) mellett tanársegéd a műegyetemen. 1894-től rövid ideig Budapesten, majd Selmecbányán volt gimnáziumi tanár. 1903-ban a selmecbányai Főiskola adjunktusa, majd 1912-től előbb az ásvány-földtani, a főiskola átköltöztetése után 1923-tól Sopronban a földtan-telepismereti tanszék tanára. 1919–1920-ban rektor. Szerepe volt a főiskolának műegyetemi rangra emelésében. Részt vett a Balaton környékének tanulmányozásában, az Erdélyi-medence, az Egbell környéki és

kárpátaljai szénhidrogén-kutatás földtani felvételeiben. Fő eredményeit a szénkutatás terén érte el. Javaslatára tarták fel a nagygyeházi, a zirciásdi, az esztergomi-ligethegyi eocén barnakőszénzet, a Magyaregregy-Nagymányok közti liász kőszénzet stb., felkutatatta a mátraaljai pannóniai fás barnakőszéntelepeket. A *Bányászati és Kohászati Lapokban* számos fontos tanulmánya jelent meg (*Magyarországi magnezit előfordulások*, 1914; *Új eocén szénkincs Németegyházán Bicske határában*, 1927; *Halimba vidéki bauxitok és hasznosításuk*, 1932; *Recski arany-, ezüst és rézércbánya*, 1933; *Csonkamagyarországi földgáz- és földolajkutatás eredményei és kilátásai*, 1937; *Kátrányos barnaszén a Mátra-hegységben*, 1946). A Borovszky-féle monográfiába ő írta a *Hont vármegye természeti viszonyai* c. fejezetét. **F. m.:** *A Balaton-vidéki bazaltok*, 1911; *Oligocén, eocén és paleocén fényes barnaszén felkutatása a Magyar Középhegység dunántúli részében* (akadémiai székfoglaló), 1947.

**CSÉTI RÓBERT (Selmecbánya, 1872. december 18. – Budapest, 1933. április 17.) kohómérnök.**

Cseti Ottó fia. Iskolai tanulmányait végig szülővárosában végezte. Kohómérnöki oklevelének megszerzését követően (1893) egy évig Esztergomban dolgozott, majd az 1895/96-os tanévben a selmecbányai Akadémia építészeti tanszékén volt tanársegéd Sobó Jenő (→Hodrusbánya) mellett. Később mégsem maradt az oktatói pályán, hanem a gyakorlatban kamatoztatta tudását. Egy ideig igazgatója volt az Első Magyar Acélgyárnak, később pedig megalapította az Ampla Ipari és Kereskedelmi Rt.-t.

**RÓTH GYULA (Sopron, 1873. szeptember 26. – Sopron, 1961. január 7.) erdőmérnök, egyetemi tanár, Kossuth-díjas (1955).**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1896-ban erdőmérnöki oklevelet szerzett. 1907-től a selmeci Főiskola, 1919-től a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolán az erdőművelés, a vad- és halgazdaság tanára volt. 1944-ben nyugdíjba ment, de meghívott előadóként 1959-ig oktatott a főiskolán. Elsősorban az erdőművelés kérdéseivel foglalkozott. Külföldi fajfajokat honosított meg, Selmecbányán az 1910-es években egy arborétumot is létesített. Új faosztályozási, állomány-felújítási és szálalási eljárásokat dolgozott ki. Az erdészeti kutatóintézetek nemzetközi uniójának 1929-től alelnöke, 1932-től elnöke, később örökös díszelnöke volt. 200-nál több tanulmánya jelent meg. **F. m.:** *Erdőműveléstan I-II.*, 1935 (a III. kötete 1953-ban jelent meg); *A magyar erdősítés különleges feladatai*, 1953; *A szálalóerdő helyzete Szlovákiában és Magyarországon*, 1957.

**BÖCKH HUGÓ (Budapest, 1874. június 15. – Budapest, 1931. december 6.) geológus, az MTA levelező tagja.**

Apja, Böckh János (Pest, 1840. október 20. – Budapest, 1909. május 10.) geológus, bányamérnök, az MTA levelező tagja maga is a selmecbányai Akadémián szerzett oklevelet. Hugó egyetemi tanulmányait Budapesten és Münchenben végezte, majd Schmidt Sándor (1855–1904) mineralógus-professzor tanársegéde lett a budapesti műegyetemen. 1900-1914-ben a selmecbányai Akadémia (1904-től főiskola) tanára. Ő kezdeményezte 1915-ben az egbelli kőolajmező feltárását, amely során először alkalmazták az Eötvös-ingát a föld alatti kőolajszerkezet kimutatására. A sikeres fúrás után 1918-ban az állami bányászati monopóliumok és kutatások központjának igazgatójává nevezték ki. 1921-ben az állami szolgálatból kilépve az Anglo-Persian Oil Company tanácsadója lett. Ennek megbízásából 1923–1926-ban és 1928–1929-ben a perzsiai olajkutatásokat vezette. Az olaj- és földgázkutatásnak legkiválóbb egykori magyarországi szakértője, az Eötvös-inga segítségével hatalmas olajmezőket tárt fel; az erdélyi földgázkutatás irányítója. 1926–1928-ban É-, Közép- és D-Amerikában végzett tanulmányokat. 1929-től haláláig a Földtani Intézet igazgatója. Számos közetani és őslénytani dolgozat szerzője, melyek főként a *Földtani Közönyben*, a Földtani Intézet évkönyvében és a *Bányászati és Kohászati Lapokban* jelentek meg. Az MTA 1915-ben levelező tagjává választotta, 1930-ban lett a Szent István Akadémia rendes tagja. **F. m.:** *Geológia I-II.* (főiskolai tankönyv), 1904-1909; *Az erdélyi medence földgáz tartalmazó antiklinálisairól*, 1911; *Mining and stone industry in Hungary* (társszerző), 1920; *Contribution to the stratigraphy and tectonics of the Iranian Ranges*, 1929.

**KÖVESSI FERENC (Érolaszi, 1875. március 18. – Budapest, 1945. január 13.) növényfiziológus, biológus, egyetemi tanár.**

Tanulmányait a debreceni gazdasági tanintézetben kezdte, majd a párizsi Sorbonne-on folytatta, ahol 1901-ben szerzett doktorátust. Utóbb itt, majd a budapesti egyetemen fizikát, kémiát és matematikát hallgatott. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve szőlészeti felügyelő, majd 15 évig, 1904–1919 között a selmecbányai Főiskola növénytan tanszékének tanára. Jelentős érdemeket szerzett a tanszék mellett szervezett kutatóintézet létrehozásával és Sopronba való áttelepítésével (1919). Soproni éveiben többször is tapasztalnia kellett, hogy ellenségei gátolni igyekeznek munkáját. 1933-ban nyugdíjazták, de a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági Karának megalakításakor (1934) kinevezték a növényélettan és -kórtan tanárává. Pályája kezdetén főleg szőlészeti kérdésekkel (a filoxéra elleni védelemmel), később pedig elméleti biológiai kutatásokkal, ill. növényfiziológiával és mikrobiológiával foglalkozott. Az életjelenségek lefolyásának matematikai összefüggéseit kutatva a biofizika alaptörvényeinek meghatározására törekedett. Ennek során a zöld növények és egyszélűek életjelenségeinek (táplálkozás, növekedés, szaporodás) leírására elméletileg levezetett és kísérletileg igazolt matematikai formulákat állapított meg. Selmecbányán több tankönyvet is megjelentetett (pl. *Fák anatómiája*, 1908; *Növénykórtan*, stb.). **F. m.:** *Az élőlények fejlődése szabályosságának magyarázata* (Mathem. és Term. tud. Ért.) 1928; *Erläuterungen der Gesetzmässigkeiten im Ablaufe der Lebenserscheinungen lebender Wesen I-IV.* (Mitteilung, Mathem. u. Naturw. Berichte aus Ungarn), 1929–1935; *Az aperiódusosan csillapított harmonikus rezgőmozgás szerepe az életjelenségeknél* (Erdészeti Kísérletek), 1929.

**KÖVESI ANTAL (Tápióság, 1876. augusztus 31. – Sopron, 1961. november 1.) gépészmérnök, műegyetemi tanár.**

Oklevelét a budapesti műegyetemen nyerte 1898-ban. 1901-ben a selmecbányai Akadémián Hermann Emil tanársegéde, 1907-ben uo. a mechanika tanára, majd több ízben rektor. 1919-ben a főiskolával Sopronba távozott, és 1934-ben a főiskola egyetemi rangra emelésekor műegyetemi tanárrá nevezték ki. Fél százados tanári működése alatt mechanikát, szilárdságtant, gépészeti iparműtant, vasszerkezeteket, erdészeti géptant és kohógéptant adott elő. Több mint száz, a technika legkülönbözőbb ágazatába tartozó tanulmánya jelent meg hazai és külföldi szaklapokban. **F. m.:** *Erdészeti géptan*, 1907; *Grafosztatika és vasszerkezetek*, 1910; *Szilárdságtan*, 1927; *Hidraulika*, 1946.

**BOLEMAN GÉZA (Selmecbánya, 1876. szeptember 15. – Sopron, 1961. december 20.) gépészmérnök, műegyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait szülővárosában, Budapesten és Brassóban, a műegyetemet Budapesten végezte 1898-ban, ahol többek között Zipernowsky Károly (1853–1942), a transzformátor egyik feltalálója is tanította. 1900-tól a selmecbányai – utóbb a soproni – Bányászati és Erdészeti Főiskola matematikatanára, 1904-től az elektrotechnikai tanszék tanára, később a főiskola rektora (1922–1923 és 1928–1930 között). 1934-től a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bányá-, Kohó- és Erdőmérnöki Karán a fizika és elektrotechnikai tanszék tanára. 1928-ban megkapta a Zipernowsky Károly jubileumi emlékérmét. **F. m.:** *Elektrotechnika*, 1917.

**FEKETE ZOLTÁN (Selmecbánya, 1877. április 18. – Sopron, 1962. április 4.) erdőmérnök, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1941).**

Fekete Lajos fia. Főiskolai tanulmányait Selmecbányán végezte. 1898-ban az állami erdészet szolgálatába lépett. 1901–1907 között a selmeci Főiskola erdőrendezéstani tanszékén tanársegéd, majd adjunktus, 1911-ben rendkívüli, 1918-ban rendes tanára. Az intézmény Sopronba költözése után ott működött főiskolai, majd 1934-től egyetemi tanárként, 1946-ban nyugalomba vonult. 1960-ban az Erdőmérnöki Főiskola gyémántoklevéllel tüntette ki. 1931-től 1941-ig felsőházi tag. Növényföldrajzi vizsgálatokkal (Magas-Tátra, Alacsony-Tátra, Liptói Havasok, Kis-Fátra, Nagy-Fátra, Kis-Kárpátok, Erdély), majd az erdőrendezéssel, erdőbecsléssel, erdőérték- és magasságszámítással foglalkozó tanulmányokat, több hézagpótló szakkönyvet írt. **F. m.:** *Erdőbecsléstan, Erdőrendezéstan (I–II.), Erdőértékszámítástan* (sokszorosított egyetemi előadások), 1941; *Erdőbecsléstan*, 1951.

**COTEL ERNŐ (Salgótarján, 1879. április 23. – Budapest, 1954. november 8.) vaskohómérnök, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja.**

Mérnöki oklevelét a selmecbányai Akadémián szerezte 1902-ben. Ezt követően a Kaláni Vas- és Acélgárban működött, ahol Magyarországon elsőként vezette be a martinkemencék automatikus ellenőrzését. 1912–1921 között a korompai Vasgyár főmérnöke volt. 1923-ban a soproni főiskola vaskohászati tanszékének professzorává nevezték ki. Egyik legkiválóbb oktatója volt szakterületének. Tanulmányai a *Bányászati és Kohászati Lapokban* és külföldi folyóiratokban jelentek meg. Az MTA 1945-ben levelező tagjává választotta. **F. m.:** *A hengerlés alapelvei* (németül is), 1928; *A nyersvasgyártás alapelvei*, 1933; *A Martin-acélgártás*, 1937.

**KELLE ARTÚR (Perjámos, 1882. július 18. – Ágfalva/Sopron, 1945. január 8.) erdőmérnök, főiskolai tanár.**

Oklevelét a selmecbányai Bányászati és Erdőmérnöki Főiskolán szerezte (1908). A lipótvári erdőőri szakiskolánál erdőgyakornok (1908–1912), 1912-től a Főiskola erdőműveléstani tanszékén tanársegéd, 1915-től erdőmérnök és Vadas Jenő mellett adjunktus. 1919-ben a Sopronba átteleült Főiskolán főerdőmérnök, 1921-ben erdőtanácsos. 1923-ban az önálló erdővédelmi tanszék első főiskolai, majd egyetemi tanára (1934–1945). Érdeme a tanszék madár- és rovar-tani, erdővédelemtani gyűjteményeinek és laboratóriumának megszervezése. Legjelentősebb felfedezése a szilfavész felderítése. **F. m.:** *A szilfabetegség elsődleges okai*, 1940.

**BALLENEGGER RÓBERT (Temesvár, 1882. november 11. – Budapest, 1969. november 13.) agrogeológus, egyetemi tanár, Kossuth-díjas (1957)**

A magyarországi agrogeológia egyik úttörője, a talajismereti térképezés irányítója volt. 1908–1909-ben a Bányászati és Erdészeti Főiskola tanársegéde volt.

**BLATTNY TIBOR (Kassa, 1883. február 22. – Besztercebánya, 1969. december 12.) erdőmérnök, botanikus.**

Gyermekkorát Lőcsén töltötte, ahol édesapja a tarcafői erdők mérnöke volt. Itt végezte középiskolai tanulmányait 1900-ban. Anyagi okok miatt nem Budapesten, hanem a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián lett főiskolai hallgató, ahol állami ösztöndíjként tanulhatott. 1903-ban fejezte be tanulmányait, majd a két éves gyakorlatot követően 1905-ben államvizsgázott és szerzett erdőmérnöki oklevelet. 1905–1919 között fokozatosan felfelé haladva a szakmai rang-

létrán különböző tisztségekben erdőmérnökként, erdőtanácsosként tevékenykedett. Fekete Lajos kérésére a földművelésügyi miniszter engedélyezte, hogy Blattny munkatársként részt vehessen egy nagyszabású anyaggyűjtésben, amelynek eredményeként 1913–1915-ben Selmecbányán megjelenhetett az *Erdészeti jelentőségű fák és cserjék a magyar állam területén* c. kétkötetes mű. 1914–1917 között az I. vh.-ban is harcolt, majd leszerelését követően ismét állami szolgálatban működött, de 1919 után nem sikerült Budapesten a földművelésügyi minisztériumban kilátásba helyezett főosztályvezetői posztot elnyernie, ezért visszatért szülőföldjére és a csehszlovák állami erdészet szolgálatába lépett. 1922–1929 között Zsarnócnán, 1930–1937 között Liptóújjváron volt igazgatóhelyettes főerdőtanácsosi rangban. 1937–1938-ban Morvaországban működött, majd Csehszlovákia felbomlását követően Pozsonyba került és 1945. április 30-ig, nyugalomba vonulásáig a szlovák állami erdészet vezérigazgató-helyetteseként tevékenykedett. Ezt követően Rimaszombatban telepedett le és első sorban erdészettörténettel foglalkozott, mint a járási levéltár vezetője. Pályája elején számos dolgozata jelent meg az *Erdészeti Lapokban*, a *Botanikai Közleményekben*, a *Magyar Botanikai Lapokban*, az *Erdészeti Lapokban*, az *Erdőben* és a *Magyar Erdészben*. Hivatali munkája mellett a botanika és természetvédelem is érdekelte. Selmecbányán, a „frauenbergi” temetőben helyezték örök nyugalomra. Felesége Faller Gizella, Faller Gusztáv unokája, Faller Károly lánya volt.

**TETTAMANTI JENŐ (Budapest, 1883. augusztus 14. – Dorog, 1959. augusztus 21.) gépészmérnök, főiskolai tanár.**

Oklevelét a budapesti műegyetemen nyerte 1905-ben. 1907-től 1913-ig a Ganz-féle Vagongyár szolgálatában állott. 1913-tól a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola II. számú bányagéptani tanszékén tanított, majd 1919-től a soproni főiskola tanára. 1924–1926-ban rektor, 1930-tól 1952-ig a főiskola központ könyvtárának igazgatója volt. 1930–1950 között szerkesztette a többnyelvű *Közleményeket*, melynek révén Európa csaknem összes tudományos műszaki intézetével és 1940-ben az SZU hasonló intézményeivel is kapcsolatot teremtett. Szakértőként részt vett több nagy jelentőségű létesítmény megszervezésében, korszerűsítésében és felülvizsgálatában (recski ércbánya flotáló műve stb.). 1952-ben a budapesti Bányatervező Intézethez helyezték át. Tudományos kutatómunkája elsősorban a bányaszállítógépek, a bányavízmentesítő telepek és a bányák energiagazdálkodási területére terjedt ki. Legfontosabb tanulmányait a *Bányászati és Kohászati Lapokban* közölte (*Gőzszállítógépek dinamikai viszonyai*, 1921; *A centrifugál szivattyúk üzemi viszonyai*, 1928; *A szállítókötelekre vonatkozó hazai és külföldi bányahatósági rendelkezések összehasonlítása és bírálata*, 1930; *Bányatelepek energiagazdálkodása*, 1950; *A jellemző értékek szerepe a bányavízmentesítések főkamráinak telepítésénél*, 1950). **F. m.:** *Nagynyomású centrifugális szivattyúk és bányavízmentesítő telepek*, 1940.

**PAPP SIMON (Kapnikbánya, 1886. február 14. – Budapest, 1970. július 27.) geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1946), a magyar kőolajbányászat megeremtője.**

Az egyetemet Kolozsvárott végezte. 1909-ben ásványtan, földtan és fizikai földrajz tárgyakból doktorált, utána első tanársegéd lett a kolozsvári tudományegyetem ásvány-földtani tanszékén, Szádeczky-Kardoss Gyula professzor mellett. 1911-ben Böckh Hugó hívta tanársegédül a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola földtani és telepísmertani tanszékére, ahol 1915-ig oktatott. Tevékeny részese volt a nagy sikerű erdélyi földgázkutatásnak. Jelentős szerepe volt a Nyitra megyei Egbell (1914) és a horvátországi Bujavica (1918) kőolaj- és földgáz-előfordulásainak felfedezésében. 1916-ban a pénzügyminisztérium bányászati főosztályán bányatanácsos főgeológus. Ebben a beosztásban részt vett az akkori Magyarországon újszólván minden geológiai kutatómunkában: ércet, ásványt, szenet, sót, kőolajat és földgázt kutatott. Az I. vh. után kivált az állami szolgálatból. Kőzettani, majd térképező geológusi munkásság után bányászati, majd első sorban a szénhidrogén-kutatásokkal foglalkozott. Olajkutatásairól írott jelentései négy kontinensen végzett munkáiról számolnak be. 1920–1932 között angol vállalatok megbízásából Európa öt országában kutatott Angliától Albániáig; továbbá Kis-Ázsiában, Ausztráliában, Új-Guineában, az USA-ban és Kanadában más olajvállalatok képviselőjében. 1933-ban végleg hazatért és akciót indított a dunántúli fiatal harmadidőszaki rétegekben meggyőződése szerint fellelhető szénhidrogén-telepek feltárássá. 1937. február 9-én feltárták az ország első ipari jelentőségű kőolajtelepét. A siker után alakult (1938) Magyar–Amerikai Olajipari Rt. (MAORT) főgeológusa, majd vezérigazgatója 1947-ig. 1941–1944 között irányította az É-erdélyi földgázkutatásokat is. 1944 márciusában személyes összeköttetései révén akadályozta meg, hogy a megszálló németek birtokba vegyék a MAORT üzemeit. 1944-ben a műszaki egyetem soproni karán az olajkutatási és termelési tanszék tanárává nevezték ki. Az általa alapított tanszéknek 1948-ig professzora. Az olajipar államosításakor hamis vádak alapján előbb halálra, majd életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték és megfosztották akadémiai tagságától<sup>168</sup>. 1955-ben szabadult, rehabilitálták. Ismét az olajiparban dolgozott 1962-ig, nyugdíjba vonulásáig. **F. m.:** *A dunántúli petróleum- és földgázkutatások* (Ásványolaj), 1938; *A magyarországi kőolaj- és földgázkutatás az 1780-tól 1945-ig terjedő időszakban I–II.*, 1963–1964.

**PÁVAI VAJNA FERENC (Csongva, 1886. március 6. – Szekszárd, 1964. január 12.) geológus.**

A nagyenyedi kollégium diákja volt. Budapesti egyetemi tanulmányai befejeztével 1910-ben a geológia doktora, 1911-ben a selmecbányai Akadémián Böckh Hugó mellett – Vitális Istvánnal és Papp Simonnal egyetemben – tanársegéd az ásvány-földtan-teleptani tanszéken. 1912–1914-ben az erdélyi, 1915–1918 között a horvátországi, majd 1918-tól a dunántúli szénhidrogén-kutatásokban volt jelentős szerepe. 1920 végén a pénzügyminisztérium bányászati főosztályára került mint a kutatások geológus szakértője és vezetője. 1930-ban a Földtani Intézet főgeológusa 1944-ig, nyugdíjazásáig. Munkássága elsősorban a tektonika, a kőolajföldtan és a vízföldtan területére terjedt ki; a hazai kőolaj- és földgázkutatás egyik úttörője

<sup>168</sup> Az ún. MAORT pert Galgóczi Erzsébet dolgozta fel *Vidravas* c. regényében.



volt. Barlangkutatással és néprajzzal is foglalkozott. Nevéhez fűződik több jelentős gyógy- és hévíz feltárása (Szeged, Hajdúszoboszló, Karcag, Debrecen, Szolnok). Élete végén főként a hévizekből nyerhető geotermikus energia hasznosításának kérdései foglalkoztatták.

**FINKEY JÓZSEF (Sárospatak, 1889. november 27. – Sopron, 1941. április 7.) bányamérnök, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja (1940).**

Szülővárosában, a Ref. Kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait (1907). A selmecbányai Főiskolát 1911-ben fejezte be, majd a kétéves gyakorlati idő letöltését követően 1913-ban államvizsgázott. 1914–1918 között a selmeci Főiskola oktatója, közben katonai szolgálatot is teljesített. Az impériumváltást követően a selmeci Főiskola Sopronba történt áthelyezésében közreműködött és ott folytatta oktatói és kutatói tevékenységét. Az 1920-as években kidolgozta a nedves flotációs (úsztató) eljárás egy különleges módját, amellyel különösen a rézércekben és a piritben előforduló arany kinyerésének határfokát lehetett növelni. A Berlinben 1924-ben kiadott *Die wissenschaftlichen Grundlagen der nassen Erzaufbereitung* [Nedves úton való ércelőkészítés tudományos alapjai] c. főművét angolra, spanyolra és oroszra is lefordították (az USA-ban és a Szovjetunióban egyetemi tankönyvként használták). 1931-ben megalkotta a magyarországi barnaszén feljavítását szolgáló Finkey-féle légszért<sup>169</sup>. **F. m.: *The Scientific Fundamentals of Gravity Concentration*** (University of Missouri, Rolla, Technical Series), 1927; *Ásványszerkezetek brikettézése*, 1930; *Újabb kísérleti adatok a hazai szén brikettézésének kérdéséhez* (Matem. és Term. tud. Ért.), 1935; *Grundriss der Theorie des Flotationverfahrens* (Bánya és Kohómérnöki oszt. Közl.) 1936; *A pneumatikus szénelőkészítés mechanikai alapegyenletei* (MTA Ért., németül is), 1938; *Redukált bauxitok mágneses szeparációja* (Bányászati és Kohászati Lapok), 1939; *Flotációs diagramok kiértékelése* (akadémiai székfoglaló), 1940.

**GELLÉRT JENŐ (Erdőhát v. Déva, 1889. május 16. – Budapest, 1948. július 4.) kohómérnök, matematikus, akadémiai tanár.**

1908–1912 között a selmecbányai Főiskolán fémkohászatot tanult, majd az építészeti tanszék tanársegéde lett. Az I. vh. idején katonai szolgálatot teljesített, majd visszatért Selmecbányára a Főiskolára. Az intézmény Sopronba történt áthelyezésében ő is közreműködött és a matematikai tanszéken folytatta tanári tevékenységét.

**FEHÉR DÁNIEL (Tekepuszta/Mórichida, 1890. október 27. – Sopron, 1955. február 22.) növényfiziológus, talajbiológus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1954)**

1912-ben a selmecbányai Főiskolán szerzett erdőmérnöki oklevelet, majd az I. vh. végén visszakerült Selmecbányára, ahol rövid ideig tanított. Közreműködött a főiskola Sopronba történt áthelyezésében. **F. m.: *Talajbiológia***, 1954.

###

**CZVITTINGER DÁVID (Selmecbánya, 1676 k. – Selmecbánya, 1743. március 18.) irodalomtörténet-író, bibliográfus.**

Családja viszonylag későn, 1657-ben kapott nemességet. Szülővárosában kezdte iskoláit, 1696-tól német egyetemeken (Berlinben, Strassburgban, Tübingenben) tanult, különösen sokáig volt Altdorfbán (1701–1714 között), ahol adósságba is verte magát és emiatt az adósok börtönét is megjárta. Hittudományi tanulmányai mellett az irodalmi élet érdekelte. Nevéhez fűződik a magyar írók életére és munkásságára vonatkozó adatgyűjtés első számottevő kísérlete. *Specimen Hungariae Literatae* (Frankfurt és Lipcse, 1711) c. munkájában közel 300 magyarországi, erdélyi, horvát és dalmát író sorol fel betűrendben. E munka alapján figyelt fel a külföldi tudományos világ a magyar irodalomra, adatait – amelyek között sok téves is van – felhasználták a külföldi lexikonok szerkesztői. Az általa közreadott szócikkek terjedelme nem mindig áll arányban a tárgyalt szerző jelentőségével, inkább a rendelkezésre álló adatok mennyiségét tükrözi.

**ÉDER XAVÉR FERENC (Selmecbánya, 1727. szeptember 1. – Besztercebánya, 1773. április 17.) jezsuita hittérítő, Amerika-utazó.**

Nagyszombatban a jezsuitáknál tanult, majd belépett a rendbe. 1749-ben rendje megbízásából D-Amerikába utazott; Peruban (a mai Bolívia északi részén) térített 20 éven át a moxo-indiánok között. Latin nyelvű munkájában elsőként írta le az akkor még teljesen ismeretlen vidék földrajzi, botanikai, állattani és néprajzi viszonyait, részletes térképpel egészítve ki adatait. 1769-ben tért haza s ettől kezdve haláláig Besztercebányán volt plébános. **F. m.: *Descriptio provinciae Moxitarum in regno Peruano...***, 1791.

**KAYLING JÓZSEF (Selmecbánya, 1725. január 7. – Bélabánya, 1780 után) jezsuita hittérítő, dél-amerikai utazó.**

A nagyszombati kollégiumban, majd a kassai főiskolán tanult. Két évig az eperjesi jezsuita gimnázium tanára volt. 1753-ban portugál szolgálatban Szluha János és Fáy Dávid magyar jezsuiták társaságában Brazíliába hajózott és hat évig a

<sup>169</sup> levegőközeggel dolgozó száraz pneumatikus ülepítőgéppel

marañoni tartomány redukcióiban (misszionáriusi telepein) működött. Megfigyeléseiről, tapasztalatairól és jezsuita társairól levelekben számolt be Európában maradt rendtársainak. A jezsuita rend portugáliai feloszlásakor (1759) a többi hittérítővel egyetemben kitoloncolták Amerikából és a portugáliai São Julião várbörtönbe zárták. Csak 1777-ben szabadult. Ekkor hazatért szülővárosába, ahol plébánosként szolgált. Később Bélabányára helyezték és itt hunyt el.

**BENYÁK BERNÁT (Komárom, 1745. december 6. – Selmezbánya, 1829. március 1.)** piarista pap, tanár.

Többfelé volt tanár, a székesfehérvári gimnázium igazgatója. Elsőnek tanította a pesti líceumban magyar nyelven a bölcseletet és írta magyar nyelven bölcseleti munkáit. A magyar nyelv művelésére külön társaságot kívánt szervezni. Írt filozófiai, tanügyi műveket, magyar és francia nyelvtant, több iskoladramát, verseket, zenedarabokat stb. *Theoria scholarum* c. emlékiratában azt követeli, hogy Magyarország iskoláiban valamennyi tárgyat magyarul tanítsanak. Műveinek nagyobb része kéziratban maradt. Ő sürgette először az állami tanárképzést és az egész ország tanügyének egységes állami vezetés mellett magyarrá tételét. Élete utolsó részében Selmezbányán élt. **F. m.:** *Egész logikából és oktatófizikából válogatott cikkek, 1777; Okos elmének mulatozásai, 1783; Grammatica Hungarica, 1816.*

**HOFFINGER JÁNOS GYÖRGY (Brassó, 1756. július 9. – Bécs, 1792 ?)** bányakamarai főorvos Selmezbányán.

1780-ban nyert Bécsben orvosdoktori oklevelet. Zalatnán, Oravicabányán folytatott orvosi gyakorlatot, majd Selmezbányán volt bányakamarai főorvos. Itt írta le a selmezbányai bányamunkások között előfordult betegségeket, őt tekintik a szociális és munkaegészségügy egyik magyaró-i úttörőjének. Tanulmánya bekerült abba kötetbe, amely a Born Ignác által kidolgozott amalgaózási eljárásról írt véleményeket tartalmazta (*Ist es vortheilhafter, de silberhältigen Erze und Schmelzhüttenprodukte anzuquickern, als sie zu schmelzen?*, Bécs, 1787). 1790-ben egy Selmezbányán kiadott művében részletebben is foglalkozott a témával. **F. m.:** *Vermischte medicinische Schriften, 1791.*

**WOLNY ANDRÁS RAFAEL (Selmezbánya, 1759. december 10. – Nagymuzsaj/Ukrajna, 1827. október 17.)** botanikus, mineralógus, tanár.

Selmezbányán és Pozsonyban tanult a gimnáziumban, 1780-tól a rózsahegy piarista szeminárium hallgatója volt, majd a pesti egyetemen bölcseletet tanult. 1788-tól 1815-ig a karlócai gimnázium tanára, ill. igazgató tanára, végül a Károlyi grófok nagymuzsalyi timsógyárának vezetője. A Helytartótanács felhívására számos általa gyűjtött növényt küldött az egyetem botanikus kertjének. Támogatta Kitaibel Pál munkáját is. Ő gyűjtött először szerbtövist Magyarországon. Növényteni jegyzetei és gyűjteményei az MNM-ben vannak. A Felvidék számos vidékén gyűjtött növényeket: Pozsony, Liptó vármegye, Komárom környéke, Gúta, Szepesség, Felső Garam mente, Árva vármegye, Alacsony-Tátra. Hagyatékában 26 kéziratos mű, ebből 14 botanikai (pl. *Prof. Wolny notata botanica ad floram Hungariae et Sirmii spectanta*) maradt fenn. **F. m.:** *Historia naturalis elementa, 1805.*

**BREZNYIK JÁNOS (Iklad, 1815 – Selmezbánya, 1897. május 8.)** a selmezbányai ev. líceum igazgatója.

Középiskoláit Aszódon, Selmezbányán és Pozsonyban végezte. Jénában és Halléban volt egyetemi hallgató. 1842 februárjában került ismét Selmezbányára, ahol az ev. líceum magyar nyelv és irodalom tanára lett. Emellett történelmet is oktatott és érdeklődött a természettudományok iránt. Értékes ásványgyűjteményét később az iskolára hagyta. 1849-ig a líceum igazgatója volt, de az 1848/49-es magyar szabadságharc leverését követően nevelőként tartotta el magát. 1858-ban igazgatóként tért vissza a líceumba, ahol nemcsak az oktatás korszerűsítésén fáradozott, hanem megszervezte a rászoruló diákok támogatását is. Ő volt Mikszáth Kálmán magyartanára. Számos cikket, dolgozatot, oktatásügyi reformjavaslatot közölt a korabeli lapokban, legfontosabb munkája azonban az *Ágost. hitv. evang. egyház és Lyceum története I-II.* (1883, 1889), amelyben az egykori növendékekről is ír, külön fejezetet szentelve Petőfi Sándor selmeci diákoskodásának.

**GALAMBOS MÁRTON (Selmezbánya, 1820. április 15. – Pozsony, 1872. szeptember 16.)** állatorvos, orvos, a magyarországi immunológia egyik úttörője.

Középiskolai tanulmányait a pesti piarista gimnáziumban végezte, ezt követően 1842-ben elvégezte a pesti egyetemen a bölcseletet, majd az orvosi karon folytatta tanulmányait, ahol 1846-ban sebész- és szülész-mesteri, 1847-ben állatorvosi oklevelet szerzett. Orvosi diplomáját csak 1858-ban kapta meg. 1847-től a pesti állatorvosi tanintézetben tanársegédként tevékenykedett, az 1848/49-es magyar szabadságharc idején honvédorvosként szolgált. A bukást követően még néhány évig tanított (a házi emlősök természetrajzát, a gyógyszeriant és rendelést, valamint a tenyésztést oktatta). 1853. április 23-án azonban a kormányzat a szabadságharc alatt tanúsított hazafias magatartása miatt felfüggesztette állásából és csak 1856 szeptemberétől folytathatta tanári munkáját. Volt idő, amikor egyszerre kilenc különböző tárgyat adott elő és ez később kihatott egészségére is. 1863-ban nyilvános rendes tanárrá nevezték ki és ettől kezdve elsősorban kórbonctant és gyógyszeriant adott elő. Magyarországon ő volt az első, aki önálló tárgyként tanította az állatorvosi kórbonctant és előadásaihoz jegyzeteket is készített. Felismerte, hogy a vírus okozta keleti marhavész (pestis bovina) a kisebb termetű kérődzőket – pl. a juhok és a kecskét – is megfertőzheti, de a betegséget mesterségesen átoltva ezekben az állatokban védetség alakítható ki. Javasolta a módszer bevezetését is, de ezt végül elutasították. Halála után több mint 45 évvel, 1918. március 10-én

földi maradványait Pozsonyból Budapestre szállították és a Fiumei sírkertben helyezték el. Azóta ezt a síremléket is felszámolták, emléket csak a Magyarországon élő görög szobrászművész, Hondromatisz Rigasz által készített és a tudóst ábrázoló bronzérme őrzi a Szent István Egyetem Állatorvos-történeti Gyűjteményében. **F. m.: A ragályos keleti marhavésznek átvitele juhokra**, 1862; *Kórbonctan dr. Galambos Márton előadásai után*, 1865; *Gyógyszertan állatorvosok és mezei gazdák számára több százra menő magyar vény-(recept) példával ellátva*, 1871.

**RICHTER GUSZTÁV (Selmezbánya, 1825. július 12. – Selmezbánya, 1902. február 4.) bányamérnök, feltaláló.**

Közép- és felsőfokú tanulmányait szülővárosában végezte, 1850-ben szerzett oklevelet az Akadémián. Az ország több helyén szolgált, élete nagy részét azonban Selmezbányán töltötte, ahol 1891-től a bányaiskola vezető tanára volt. Több újítás és műszaki vívmány magyarországi bevezetése fűződik a nevéhez (pl. a légnyomással működtetett fűrőgép).

**DIVALD ADOLF (Selmezbánya, 1828. június 21. – Szombathely, 1891. november 12.) erdész, az MTA levelező tagja (1864).**

Divald Károly bátyja. Selmezbányai akadémiai tanulmányait a szabadságharc után fejezte be, amelyben mint honvédtüzér vett részt. Előbb Coburg herceg uradalmában volt erdész, majd állami szolgálatba lépett, 1872-től Esterházy herceg kismartoni uradalmának erdőtanácsosa volt. 1889-ben nyugalomba vonult. Sokat tett a magyar erdészeti szaknyelv kialakításáért. 1862-ben Wagner Károllyal megalapította az *Erdészeti Lapokat*, vele és Bedő Alberttel készítette az erdőtörvényt. **F. m.: A természettudományok és az erdészet**, 1865; *Közgazdasági eszmétörödékek az erdészet köréből* (Endrődi néven), 1866; *A magyar birodalom álladalmi erdőségei kezelésének eredményei...*, 1868; *Magyar-német és német-magyar erdészeti műszótár* (Wagner Károllyal), 1868; *Jelentése... Erdély kincstári erdőségeiről*, 1871.

**PACHINGER ALAJOS (Steffultó/Selmezbánya, 1846. június 5. – Temesvár, 1913. szeptember 11.) kegyesrendi tanár, biológus, zoológus, gyorsíró.**

A Selmezbányához tartozó Steffultó bányatelepen született, 1863-ban lépett a piarista rendbe, 1870-ben áldozópappá szentelték. 1881-ben mint piarista szerzett tanári oklevelet természetrajz-vegytanból, 1883-ban bölcsészdoktorit Kolozsvárról és ugyanakkor egyetemi magántanári képesítést nyert. 1871-ben megszerezte az akkor még ritka gyorsírói tanítói oklevelet. Különböző rendi gimnáziumokban (Podolin, Nagykanizsa, Vác, Trencsén, Nyitra, Selmezbánya) működött mint tanár, ill. igazgató. 1909-ben Selmezbányáról költözött Temesvárra. Szinte valamennyi iskolát megajándékozta valamilyen természetrajzi gyűjteménnyel (csigák, kagylók, tengeri állatok), a podolini gimnáziumnak pedig mikroszkópos preparátumokat adományozott. Állattani irodalmunkat saját kutatáson és boncoláson alapuló megfigyelések leírásával gyarapította. Növénytanulással és mikroszkopikus gombákkal is foglalkozott. Könyvet nem írt, cikkei gimnáziumi értesítőben, a *Természettudományi Közönyben* és néhány külföldi folyóiratban jelentek meg. **F. m.: A gabonarosza**, 1873; *Az állati psychologia fejlődése és az állatok kedélyállapotai*, 1877; *Distoma Cygnoides bonctana*, 1883; *Eredeti adatok az Acanthocephalák természetrajzához*, 1884; *Néhány adat a Sporozoák természetrajzához*, 1886; *Negyedik közlemény békáink parazitáiról, s Újabb adatok a Trematodák bonc- és élettanához*, 1888 és 1890; *Taenia nana*, Sieboldt, 1890.

**HAICZL KÁLMÁN (Selmezbánya, 1866. október 14. – Budapest, 1952. február 1.) kat. plébános, egyháztörténész, levéltáros, helytörténész.**

Középiskoláit szülővárosában, Pozsonyban és Esztergomban végezte és 1887-ben itt fejezte be a teológiát is. 1888-ban gyorsírásból szerzett oklevelet. 1889-ben pappá szentelték és a hercegprímási levéltár munkatársa lett. 1894-ben teológiai doktori címet szerzett és Garamszentbenedeken lett plébános. 1919-ben a csehszlovák hatóságok arra kényszerítették, hogy lemondjon erről a tisztségéről, noha felettesei ez ellen határozottan tiltakoztak. 1920-ban Ebeden, 1921–1941 között nyugdíjazásáig Magyarországon plébános. **F. m.: A garamszentbenedeki apátság története**, 1913; *Érsekújvár múltjából*, 1932; *Léva története a XVI. század végéig*, 1932; *Léva története a XVII. században*, 1933; *A Kistapolcsányiak*, 1934; *Kakath–Dsigerdelen–Csekerdány–Párkány*, 1936; *A bényi prépostság temploma*, 1937; *Egyháztörténeti emlékek a cseh megszállás korából*, 1940; *Sárkányfalva*, 1944.

**PÖSCHL IMRE (Selmezbánya, 1871. november 25. – Budapest, 1963. március 4.) gépészmérnök, műegyetemi tanár.**

Pöschl Ede fia. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A budapesti műegyetemen 1893-ban szerezte meg oklevelét. 1893–1895-ben Zipernowsky Károly mellett tanársegéd. 1896 elején, külföldi tanulmányútja befejeztével a Ganzgyár villamossági osztályához került. Itt 1899-től a próbaterem vezetője; 1906-tól kezdve a villamos motorok továbbfejlesztése, korszerűsítése fűződik nevéhez. 1917-ben a budapesti műegyetem meghívott előadója lett, 1920-ban pedig ugyanott magántanári képesítést nyert, 1925-től rendes tanár. 1917-től Kandó Kálmán (1869–1931) munkatársaként részt vett a kísérleti fázisváltós mozdony, majd ennek alapján az új, 50 periódusú vontatási rendszer kifejlesztésében. A villanymozdony gépein kívül főként a szinkrongenerátorok gerjesztő dinamoinak fejlesztése foglalkoztatta. Az *Indukciós motorok fordulatszám változtatásáról* c. tanulmányával 1926. évi jubileumi Zipernowsky-díjat kapott. Mérnök generációkat nevelő kiváló pedagógus volt, aki előadásaiban az elmélet és gyakorlat követelményeit ritka összhangba tudta hozni. **F. m.: Egy- és többfázisú indukciós motorokról (Polytechnikai Szemle), 1907; *Szellőzés befolyása az elektromos gépek méretezésére* (Elektrotechni-**

ka), 1909; *Zárt motorok ipari alkalmazása* (Elektrotechnika), 1911; *Elektromos gépek üzembiztonságáról* (Elektrotechnika), 1913; *Elektromos gépek üzemi viszonyairól* (Elektrotechnika), 1918; *Indukciós motorok fordulatszám változtatásáról* (Elektrotechnika), 1926; *Elektrotechnika I-III.* (Kellner Józseffel), 1922–1926; *A Kandó-féle fázisváltós vontatású rendszerről* (Technika), 1930.

**PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM GÉZA (Selmezbánya, 1885. december 11. – Budapest, 1956. szeptember 29.) gépészmérnök, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1945), Kossuth-díjas (1952).**

Apja Pattantyús-Ábrahám Márton (→Trencsén), édesanyja Pöschl Ilona, a jeles selmezbányai akadémiai tanár, Pöschl Ede lánya volt. Öccse Pattantyús-Ábrahám Imre (→Illava). Illaván járt elemi iskolába. Budapesten érettségizett a Királyi Kat. Egyetemi Főgimnáziumban 1903-ban, majd 1907-ben gépészmérnöki oklevelet szerzett a Királyi József Műegyetemen. Ezután Zipernowsky Károly professzor mellé került tanársegédnek az elektrotechnikai tanszékre. 1910-ben tanulmányutat tett Németországba, Angliába, Belgiumba és az Egyesült Államokba. Hazatérése után folyamatosan oktatott a József Műegyetemen. 1912-től a II. Gépszerkezettani Tanszék adjunktusaként tevékenykedett, majd 1930-ban kinevezték Bánki Donát utódjaként a műegyetem nyilvános rendes tanárává a III. Gépszerkezettani Tanszékre. A tanszéket később Vízgépek Tanszékének nevezték el. Tanári munkája mellett 1909–1930 között magánmérnöki tevékenységet is folytatott: több kisváros villamosítását tervezte és vezette, foglalkozott a hajdúszoboszlói földgáz hasznosításával, felvonó-berendezéseket tervezett és részt vett a Ganz- és MÁVAG-szivattyúk és egyéb vízgépek kialakításában, valamint az 1930–1940-es években – szakértőként – a különböző szivattyútelepek építésében. A dugattyús szivattyúk légüstjének méretezésére kidolgozott eljárását a világban Pattantyús-módszerként ismerik. Fél évszázados oktatói és szakirodalmi tevékenységével kimagasló szerepet játszott a hazai műszaki kultúra terjesztésében és fejlesztésében. Kiváló szakembereket nevelt. Előadásainak anyagát számos jegyzetben és tankönyvben adta közre: 36 szakkönyve és több mint száz műszaki tanulmánya, ill. mérnököneveléssel foglalkozó cikke jelent meg. Szerkesztette a *Gépészeti Zsebkönyvet*, melyet a Mérnök Egylet aranyéremmel jutalmazott (1937). Úttörő munkájának elismerésül utóbb az 1960 óta megjelenő *Gépészmérnökök és Villamosmérnökök Zsebkönyvét* róla nevezték el. Szerkesztette a *Technika* és a *Magyar Technika* c. folyóiratokat (1928–1954), a *Műegyetemi Közleményeket* és még számos más kiadványt. 1957-ben a Gépipari Tudományos Egyesület Pattantyús-Ábrahám Géza-emlékérmet alapított. Népszerű tanár volt („Patyi bácsi”), sok kedves történetet és anekdotát jegyeztek fel róla. **F. m.: Emelőgépek**, 1927; **Áramkörök**, 1942; **A gépek üzemtana**, 1944; **Felvonók**, 1945; **Gépészeti lengés**, 1952.

**KIRÁLY LAJOS (Selmezbánya, 1894. április 14. – Miskolc, 1970. május 21.) erdőmérnök.**

A selmezbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola erdészhallgatója volt. Az I. vh. végéig katona, Sopronban erdőmérnöki oklevelet szerzett (1921). Mérnök a Szilvásvárad Erdőgazdaságban, utóbb az erdőgazdaság vezetője, 1946-tól központi felügyelő. A Miskolci Erdőgazdaság (1949–1952), majd nyugdíjazásáig (1955) az Erdőgazdasági Építő Vállalat észak-magyarországi területi vezetője. Tevékenyen közreműködött a tokaj-hegyaljai szőlők felújításában, a hegy- és dombvidéki termőtalaj pusztulása elleni védekezésben, részt vett az Országos Talajvédelmi Tanács létrehozásában és Nagy-Miskolc vízellátásának kialakításában. Cikkeit a *Borsodi Műszaki Élet* és a *Hidrológiai Közöny* közölte.

**FALLER JENŐ (Selmezbánya, 1894. szeptember 25. – Sopron, 1966. december 23.) bányamérnök, múzeumigazgató.**

Faller Károly fia. Oklevelét a selmezbányai Bányászati és Erdészeti Főiskolán szerezte. 1919-től Tatabányán a Magyar Általános Kőszénbánya Rt.-nél, 1922-től a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. dorogi bányászatánál működött. Ő irányította azokat a földtani kutatásokat, amelyek révén a nagygyeházi és dudari szénmedencék ismertté váltak. 1929-től Várpalotán üzemvezető, 1940-től Bánfalván igazgató, ahol az észak-magyarországi bányászatban elsőként alkalmazta a frontfejtést, 1946-tól Várpalotán a dunántúli szénbányászati kerület vezetője, 1948–1949-ben az ottani szénipari központ vezérigazgatója, 1950-től a nehézipari műszaki egyetem docense Sopronban. 1957-ben élete fő művének eredményeképpen nyílt meg Sopronban a Központi Bányászati Múzeum. A bányamérnöki kar Miskolcra költözése után az általa nemzetközi jelentőségűvé fejlesztett múzeum igazgatója. Tanulmányaiban, amelyek száma meghaladja a háromszázat, elsősorban a magyar bányászat múltjával foglalkozott. **F. m.: Jásd község története**, 1934; *Inota község monográfiája*, 1934; *Várpalota a földrajzi, ásvány-, földtani és természetrajzi irodalomban*, 1934; *Adatok a Bakony pusztulásához*, 1936; *Várpalota története az Újlakiak és a Podmaniczkyek idejében*, 1936; *Palota várának rövid története*, 1937; *A magyar bányagépésítés úttörői*, 1953.

**VITÁLIS SÁNDOR (Selmezbánya, 1900. április 13. – Budapest, 1976. június 21.) geológus, egyetemi tanár, Kossuth-díjas (1951).**

Vitális István fia. 1917-ben beiratkozott a budapesti tudományegyetemre. 1922-ben természetrajz–földrajz szakon végbizonyítványt kapott, 1923-ban bányageológiai értekezéssel doktori oklevelet szerzett. A szegedi tudományegyetemen Magyarország hidrogeológiája tárgykörből magántanári képesítést nyert (1942). 1922-től 1946-ig a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. vállalati geológusaként Pécs, Komló, Kátasz (1922–24), Szászvár (1925–27) környékén és Ausztriában (1928) irányította a vállalat szénkutatásait. Utóbb a vállalat központjában a földtani osztályt vezette (1929–46) az államosításig. 1946-ban megbízták az országos méretű szénkutatás megszervezésével és irányításával. 1952-ben hamis vádak alapján letartóztatták, 1954-ben rehabilitálták és kinevezték a budapesti tudományegyetem alkalmazott földtani tanszékének tanárává. Nyugalomba vonulásáig (1971) vezette tanszékét. Földtani és vízföldtani kutatásai mellett bányatelepek, városok, iparművek ivó- és ipari vízellátásával foglalkozott. Az országos szénkutatás és szénvagyon-felmérés mellett irányításával kezdődött

a radioaktív anyagok hazai kutatása, a recski érckutatás bentonitlelőhelyeinek kutatása és feltárása. Kezdeményezésére indult meg az ország földtani újratérképezése és hidrogeológiai térképezése. Szorgalmazta a Nagyalföld addig viszonylag elhanyagolt területének vizsgálatát. A szakmunkás- és szakemberképzésben is közreműködött. Sokoldalú szakirodalmi munkássága jelentős részben publikálatlan szakvéleményekből áll, közzétett munkáinak száma meghaladja a százat. *Magyarország kőszénkészlete* (1948) c. munkája kéziratban maradt. Fontosabb tanulmányai a *Hidrologiai Közönyben* jelentek meg (*Sikondafürdő és környéke hidrogeológiai viszonyai*, 1933; *Salgótarján megyei város vízellátása*, 1938; *Rózsaszentmárton és környékének hidrogeológiai viszonyai.*, 1941).

**RONKAY FERENC (Selmecbánya, 1912. március 26. – Budapest, 1979. május 6.) gépészmérnök, egyetemi tanár.**

Oklevelét a budapesti műegyetemen szerezte 1935-ben. A fővárosi Elektromos Műveknél dolgozva a villamosenergia-termelés és -elosztás minden lényeges fázisában tevékenykedett. Részt vett a Mátra vidéki Erőmű létesítésében. A Villamos Energia Ipari Kutatóintézet jogelődjeinél kutatómunkát végzett, elsősorban a villamosenergia-rendszerek együttműködése témakörben, majd a Magyar Villamos Művek Tröszt jogelődjénél a teherelosztó üzemviteli szolgálatának a vezetője volt. Javaslatai és az általa irányított hálózati kísérletek tapasztalatai alapján kidolgozott frekvencia és csereteljesítmény szabályozási rendszerrel valósult meg négy ország: Lengyel., NDK, Csehszlovákia és Magyaror. villamosenergia-rendszereinek párhuzamos üzeme. Munkája mellett 20 éven át tanított a BME-n. Előadásainak anyagából kb. 20 jegyzetet adtak ki, több könyvet és számos cikket írt. **F. m.:** *Országos transzformátor-állomások és erőművek tervezése*, 1953; *Kooperációs rendszerek szabályozása*, 1965; *Erőművek villamos berendezése*, 1970.

**ERDÉLYSZKY ZSIGMOND (Selmecbánya, 1913. július 23. – Budapest, 1986. december 22.) meteorológus.**

A budapesti ev. gimnáziumban érettségizett, majd a budapesti tudományegyetemen matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett. A Honvéd Légierők Repülő Időjelző Központjánál helyezkedett el, majd 1945 után az Országos Meteorológiai Intézet munkatársa lett. A Budapesti Műszaki Egyetem Atomfizikai, később Vízgazdálkodási Tanszékén tartott előadásokat. Az izotóphidrológia elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a talajvízáramlás és hordalékmozgás problémáival foglalkozott. **F. m.:** *Izotóptechnikai módszerek alkalmazása a vízgazdálkodásban*, 1966; *Izotóptechnika hidrológiai alkalmazása*, 1974.

**KOSÁRY DOMOKOS (Selmecbánya, 1913. július 31. – Budapest, 2007. november 15.) történész, egyetemi tanár az MTA elnöke.**

Édesanyja a kor ismert íróője, Kosáryné Réz Lola. Az 1918-as impériumváltást követően szüleivel Magyarországra költözött. Rövid ideig Sopronban laktak, majd Budapesten telepedtek le. Itt érettségizett, a Pázmány Péter Tudományegyetem történelem–latin szakán, mint az Eötvös Kollégium hallgatója folytatta tanulmányait Szekfű Gyula tanítványaként. Angliában és Franciaországban tett tanulmányutat, majd Teleki Pál földrajztudós és későbbi miniszterelnök révén az USA-ba is eljutott. Hazatérve a Teleki Intézet Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese lett, és az egyetemen is oktatott, de 1945 után marxista kollégái elérték, hogy távozzon a katedráról. 1956-ban a Történettudományi Intézetben megválasztották a Forradalmi Tanács elnökévé, emiatt később kétévi börtönrre ítélték. Szabadulása után előbb a Pest Megyei Levéltárban, majd ismét a Történettudományi Intézetben dolgozott. Ezekben az években írta több jelentős munkáját. 1982-ben az MTA levelező tagjává választotta, ami a legfelső pártvezetésben többek nemtetszését váltotta ki, de ez már előrevetítette a közelgő társadalmi változásokat. 1985-ben az MTA rendes tagja lett, 1990–1996 között pedig az MTA elnöki tisztét töltötte be. Szakterülete az újabb kori magyar és európai történelem. Számos magyarországi és nemzetközi szervezet, társaság tagja. Díjai közül kiemelkedik az Állami Díj (1988), a Széchenyi-nagydíj (1995), a Francia Köztársaság Becsületrendje (1996), a Német Szövetségi Köztársaság Érdemrend nagy érdemkeresztje (2003), Prima Primissima díj, 2004, stb. **F. m.:** *Magyarország története*, 1943; *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada* (társszerző), 1975; *Napoleon és Magyarország*, 1977; *A magyar külpolitika Mohács előtt*, 1978; *Széchenyi Döblingben*, 1981; *A történelem veszedelmei*, 1987; *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867*, 1990; *A Görgey-kérdés története*, 1994; *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, 1996; *Magyarország és a nemzetközi politika 1848–49-ben*, 1999; *A magyar és az európai politika történetéből*, 2001; *Kossuth Lajos a reformkorban*, 2002.

**SERKE (Širkovce)**

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést 1264-ben *Sirque* alakban említik az írott források. A faluban volt ref. lelkipásztor 1834-től haláláig Balogh Sámuel (Nagybarca, 1796. június 6. – Serke, 1867. október 15.), aki nyelvtani, esztétikai és filozófiai tanulmányokat, színműveket és verseket írt, de műfordítóként is ismert. Az MTA 1858-ban levelező taggá választotta. A helységnek 1910-ben 955 magyar lakosa volt. 2011-ben 936 lakosából 495 magyar, 319 roma és 89 szlovák volt.

\*\*\*

**SZABÓ JÓZSEF, S. (Serki) (Serke, 1862. augusztus 15. – Cegléd, 1944. október 19.) pedagógus, irodalomtörténész.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Rimaszombatban folytatta, Sárospatakon teológiát hallgatott. 1889-ben a budapesti egyetemen tanári oklevelet szerzett. Karcagon, Rimaszombatban, Kisújszálláson, végül 1894-től Debrecenben tanár, majd a debreceni ref. kollégium főigazgatójának igazgatója, 1929-ben mint c. főigazgató nyugdíjba ment. Társ-szerkesztője a *Sárospataki Ifjúsági Közlönynek* (1884–1886), szerkesztette az *Őrállót* (1895), a *Debreceni Lelkészi Tárt* (1902–1904), az Országos Ref. Tanáregylet Évkönyvét (1902–1920). A *Pallas Nagy Lexikonjának* is munkatársa volt, ide első-sorban történelmi tárgyú szócikkeket írt. Elbeszéléseket és verseket is publikált. 1902-től az Országos Ref. Tanáregylet főtít-kára, 1927-től társelnöke volt. **F. m.:** *Károlyi Gáspár élet- és jellemrajza*, 1890); *Az ó-klasszikai költészet nevelő hatása*, 1896; *Tompai Mihály, a költő-pap*, 1901; *Műveltségi állapotok, főként az iskolázás Debrecenben a reformáció korában*, 1924; *A debreceni ref. kollégium tanárai és kiválóbb növendékei. 1549–1925*, 1926; *A protestantizmus Magyarországon*, 1927; *Zwingli és a magyar reformáció*, 1932.

## SÓKSZELŐCE (Selice)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település 1947 előtt két falu volt: Magyarsók és Szelőce. Sókot 1113-ban, Szelőcét *Seleuch* alakban 1078-ban említik először írott források. Magyarsóknak 1910-ben 2022 magyar, Szelőcének 1703 magyar lakosa volt. 2011-ben Sókszelőce 2859 lakosából 1416 magyar és 1241 szlovák volt.

\*\*\*

**RÉSŐ ENSEL SÁNDOR, id. (Magyarsók, 1787. október 25. – Pest, 1860. május 29.) ügyvéd, tábl-labíró, szakíró, nyelvész.**

Középiskolai tanulmányait Komáromban kezdte, Losoncon, Pozsonyban folytatta és a debreceni ref. kollégiumban végezte. Három évet elvégzett a teológián, végül az ügyvédi pályát választotta. 1812-ben Szeghalmon tanítóskodott, majd 1815 áprilisában felesküdt királyi táblai jegyzőnek. 1816-tól Pesten élt. A vármegye gyűlésein kiváló szónoklataival és a törvények pontos ismeretével hívta fel magára a figyelmet. Egyik alapítója volt a pesti takarékpénztárnak. A ref. egyházban tanácsosi és gondnoki tisztséget is viselt. Szanszkrit, zsidó és cigány nyelvgyűjteményéből az MTA összejövetelein felolvasásokat tartottak. A korabeli lapokban rendszeresen közölt nyelvészeti, egyháztörténeti és jogi cikkeket. Számos dolgozata kéziratban maradt. Ezekben az izmaeliták, a szaracénok és a cigányok eredetével, az árpádkori magyar kézművességgel és kereskedelemmel, a szanszkrit nyelvvel, a hun és a zsidó írással foglalkozott. Összeállította a cigány nyelv szótárát. Fia, ifj. Réső Ensel Sándor (Pest, 1833. február 1. – Budapest, 1899. február 24.) jogász, jogi, régészeti és művészettörténeti szakíró volt.

## SOMORJA (Šamorín)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést, illetve templomát először 1238-ban *ecclesia Sancte Mariae* alakban említik írott források, de ezek hitelessége vitatott, a minden bizonnyal hitelesnek tartott írásos emlék 1285-ből származik (a megnevezés: *Villa Sancte Marie*). 1405-ben Luxemburgi Zsigmond szabad királyi városi jogokat és vámmentesseget biztosított a helységnek, 1411-től pedig már vásártartási joga is van. 1589-ben visszaminősítették mezővárossá. 1927-ben Khin Antal (→Vajka) megalapította a városi múzeumot, amelynek a gyűjteményét 1945 után a hatóságok különböző helyekre szállították. A városban egy magyar tannyelvű általános iskola és gimnázium működik, emellett vannak magyarul is oktató szakiskolák. Itt van a székhelye a Fórum Kisebbségkutató Intézetnek, amely a felvidéki magyarság egyik kiemelkedő társadalomtudományi műhelye. A Városi Honismereti Házban a várossal és környékével kapcsolatos tárgyi emlékek, mezőgazdasági és halászati eszközök, bútorok stb. láthatók. A XIII. sz. második felében épült ref. templomának falait és mennyezetét XIV. sz.-i freskók díszítik, amelyek a középkori európai művészet kiemelkedő alkotásai. Az egykori városi zsinagógában jött létre az At Home Gallery elnevezésű kiállítási központ, ahol a képzőművészeti tárlatok mellett rendszeresen komolyzenei hangversenyeket is szerveznek. A város ismert szülöttjei: Németh-Šamorínsky István (1896. szeptember 29. – Pozsony, 1975. január 31.) zeneszerző, orgonista, zenepedagógus (1945-ig Németh István), róla nevezték el a városi művészeti alapiskolát; Tallós Prohászka István (1896. november 8. – Újronafő, 1974. november 10.) festőművész, illusztrátor, szakíró; Somorjai Kiss Tibor (1959–) Munkácsy-díjas grafikus, egyetemi tanár. A városnak 1910-ben 2930 lakosa volt, ebből 2699 magyar és 112 német. 2011-ben 12 726 lakosából 7309 magyar, 4355 szlovák, 63 cseh, 28 cigány és 14 német volt.

\*\*\*

**IVÁNFI EDE (Somorja, 1821. április 21. – Magyaróvár, 1900. január 28.) történész, kegyesrendi tanár, heraldikus.**

Családi neve Jancsik Béla, 1869-ig Jancsik Edeként (ez volt a szerzetesi neve) szerepelt és publikált. Apja Somorján volt tanító, majd a család 1824-ben Pozsonyba költözött. Ivánfi itt végezte gimnáziumi tanulmányait. 1837-ben piarista szerzetes lett és Privigyén tanári képesítést szerzett. Két évig Sátoraljaújhelyen próbaidős tanár volt, majd Vácott, Nyitrán és Szentgyörgyön bölcsészeti és teológiai tanulmányokat folytatott. 1846-ban áldozópappá szentelték, majd különböző városokban (Debrecen, Máramarosziget, Nagybecskerek, Temesvár, Budapest, Vác, Veszprém, Sátoraljaújhely – itt igazgató is volt) működött, végül 1879-ben Magyaróvárra került, ahol 1891-ig, nyugdíjba vonulásáig történelmet tanított a piarista gimnáziumban. Közreműködött a Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet létrehozásában (sokáig alelnöke is volt), ez 1887-ben múzeummá alakult. Elsősorban címertannal, helytörténettel és iskolatörténettel foglalkozott, emellett külföldön

tanulmányozta a történelem és segédtudományai oktatásának módszertanát. Moson vármegyéről írt háromkötetes műve kéziratban maradt<sup>170</sup>, ezt a Hansági Múzeumban őrzik. Tanulmányait a *Századokban*, az *Archeologiai Értesítőben* és a *Győri Történelmi és Régészeti Füzetekben* publikálta. Értékes érem- és pecsétgyűjteménye volt. Mosonmagyaróvárott utcát neveztek el róla. **F. m.:** *Dunántúli tájrajzok*, 1863; *A magyar birodalom vagy Magyarország és részeinek czimerei*, 1869 (ennek reprint kiadása 1989-ben jelent meg); *A magyar birodalom czimerei és színei*, 1873; *A régészet becse, fejlődése általában és alkalmazása Mosony vármegyében*, 1883.

### **KUNSZT KÁROLY (Bonyhád, 1859. október 1. – Pozsonyligetfalu, 1939. március 24.) ornitológus, somorjai kántortanító.**

Édesanyját két éves korában vesztette el. Szülőfalujának elemi iskolájában kezdte tanulmányait, majd a helyi gimnáziumba járt négy évig. Mivel nem kívánt apja egyenruha-készítő szabóműhelyében dolgozni, beállt korrepetitornak Perczell Mór 1848-as honvédtábornok gyermekei mellé és az így keresett jövedelemből végezte el a felsőlövői ev. tanítóképzőt. Már diákkorában felismerte a madarakat nemcsak a küllemük, hanem a hangjuk alapján is, megtanulta a madarak és a kisemlősök preparálását és kitömését. A tanítóképzőt elvégezve 1878-ban Bácsfeketehegyen kezdte pedagógusi pályáját. 1880-ban került Somorjára kántortanítónak és 43 évig itt tanított. Felesége, Róth Paula szintén bonyhádi volt, házasságukból nyolc gyermek született. A sokoldalú kántortanító állattomó tudományának hamarosan híre kelt és a környékről a műhelyébe hordozták a preparálásra szánt állatokat. Lőrincz János somorjai bádogosmester személyében segédje is lett, aki Kunszt Károly elköltözése után még egy ideig folytatta ezt a tevékenységet. Kunszt szenvedélyes gyűjtő és vadász is volt, és hamarosan kapcsolatba került a kor legjelesebb magyar ornitológusaival és vadászaival. Külföldi megrendeléseket is elvállalt, hogy szerény tanítói fizetését kiegészítse, így neve Németországban is ismertté vált, de az ország számos iskolájában a műhelyében kitömött állatokon szemléltették a természetrajzórakon a nálunk előforduló madarakat és kisemlősöket. Noha amatőrként végezte madártani és zoológiai megfigyeléseit, a hivatásos kutatók sokat merítettek a megfigyeléseiből és beszámolóiból, nagyra értékelték önzetlen segítségét. Bekapcsolódott a madarak táplálkozásbiológiai megfigyelésébe, a kor kiemelkedő ornitológusának Chernel Istvánnak (1865–1922) húsz faj gyomor- és begytartalmát küldte el. Rendszeresen figyelte a madárvonulásokat és a szaklapokban beszámolt ezekről. A kisemlősök elterjedésének kutatásában is közreműködött, Somorján megtalálta a patkányfejű pockot, amely egy maradványfaj volt és egy addig ismeretlen alfajnak bizonyult (*Microtus ratticeps méhelyi*). Az 1918-as impériumváltozást követően megpróbált Budapesten az MNM-ben elhelyezkedni, de nem kapott állást, ezért visszatért Somorjára, ahol 1923-ban nyugdíjazták. Csehszlovákiából is küldözgette a megfigyeléseiről készített feljegyzéseket és cikkeket Magyarországra, de a cseh és a szlovák kollégákkal is igyekezett szakmai kapcsolatokat kiépíteni. A műhelyében kitömött állatokból sok példány került a pozsonyi Szlovák Honismereti Múzeumba és a Mezőgazdasági és Erdészeti Múzeumba is, amelynek ornitológiai és vadászati vonatkozású gyűjteményét nagyrészt Kunszt preparátumaival alapozták meg. Ezek egy része ma a Szlovák Nemzeti Múzeumban található. Természetesen a Khin Antal (→Vajka) által 1927–1929 között létrehozott somorjai Csallóközi Múzeumba is elsősorban az ő példányai kerültek és a Csallóköz teljes madárvilága megtalálható volt itt. 1945 után az állattani gyűjtemény nagy része a pozsonyi Comenius Egyetem Állattani Tanszékére került. Kunszt Károly 1926-ban Pozsonyligetfalun telepedett le, de továbbra is rendszeresen publikált a különböző szaklapokban (*Aquila*, *Nimród*, *Kárpáti Vadász*, *Vadászlap* stb.) és az 1935-ben megjelent *Naše poľovníctvo* c. kötetbe ő írt a tűzokról. Közvetlen munkatársai és tanítványai folytatták Kunszt kutatásait. Közülük a legismertebb Hegymeghy Dezső (1874–1849), aki a Komárom és Nagymegyer közötti területen, később Győr környékén végzett megfigyeléseket, valamint Szilágy Tibor (1886–1949) és Csiba Lajos (→Tefalu), akik a Csallóköz és a Szigetköz madárvilágát kutatták.

### **BARTA ERNŐ (Somorja, 1919. október 20. – Sopron, 1963. január 21.) erdőmérnök, egyetemi docens.**

Szegeden a Tanárképző Főiskolán mennyiségtan-természettan szakon végzett. Csornán, majd Sopronban tanár, később iskolaigazgató. 1952-ben tanársegéd a Nehézipari Műszaki Egyetem bányamérnöki karának matematika tanszékén Sopronban, 1958-ban erdőmérnöki oklevelet szerzett. 1960-ban az Erdőmérnöki Főiskolán a fizika-elektrotechnika tanszék vezetője, 1962-ben tanszékvezető egyetemi docens. A faipari üzemek porelszívó berendezéseinek méretezési problémáival foglalkozott.

### **TALLÓS PÁL (Pozsony, 1931. március 26. – Pápa, 1968. január 25.) erdőmérnök, botanikus.**

Édesapja, Tallós Prohászka István (Somorja, 1896. november 8. – Újrónafő, 1974. november 10.) festőművész volt. Iskoláit Somorján kezdte 1937-ben, majd 1942-től a pápai líceumban folytatta és itt szerzett 1949-ben érettségi bizonyítványt. Tanítónak készült, de a természet iránti szeretete a biológiai tudományok felé fordította. Beiratkozott a soproni Erdőmérnöki Főiskolára. Felvételi eredményei alapján a legjobbak közé sorolták. Már középiskolás korában jelentős növény- és állattani ismereteket szerzett, széles körű fajismerettel rendelkezett, különösen a madarak és lepkék körében. Rendszeres madártani megfigyeléseket végzett, részt vett egy biocönológiai munkaközösség munkájában és közben hazalátogatva Pápára, megkezdte a környék florisztikai feltárását. Itt fedezte fel Pápakovácsi, Tapolcafé és Pápasalamon láprétejeinek növényritkaságait. Diplomamunkáját az erdőművelés témakörében *Berzence község területén lévő csaplabereki erdő gyérítési munkájának megtervezése állománytípusonként* címmel készítette el. 1954 januárjától a Magasbakonyi Állami Erdőgaz-

<sup>170</sup> Állítólag nem tartották piacképesnek és az 1896-os millennium kapcsán 1898-ban a „konkurens” Sőtér Ágost amatőr régész által szerkesztett *Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet évkönyvét* jelentették meg.

daságnál szakelődő, majd 1957 novemberétől az Erdészeti Tudományos Intézet munkatársa. Erdészeti-botanikai kutatásai során elsősorban a fenyvesek erdőtípusait feldolgozó munkálatokban és a tájak erdőtípológiai feldolgozásában vállalt nagy szerepet. Lepkészetű tanulmányai az erdészeti kártevők előrejelzése szempontjából fontosak; kandidátusi értekezése is ilyen tárgyú, ennek megvédését korai (vakbélgyulladás okozta) halála akadályozta meg. 34 tudományos munkája jelent meg. Nagy zenerajongó volt, felesége, Bányaász Teréz zenetanár volt. **F. m.:** *Erdő és réttípus tanulmányok a Széki-erdőben*, 1959; *Die ökologischen Artengruppen der Wälder Ungarns* (társszerző), 1963.

### **BAUER EDIT, Fischer (Somorja, 1946. augusztus 30. –) közgazdász, szociológus, politikus.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1963-ban érettségizett a gimnáziumban. A pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetemen 1968-ban szerzett közgazdász-mérnöki oklevelet. 1968–1969-ben a Kisipari Szövetkezetek Szlovákiai Szövetségének szakelődője, majd 1983-ig a pozsonyi Életszínvonal-kutató Intézet tudományos munkatársa és az SZTA Szociológiai Intézetének aspiránsa, a kandidátusi (PhD.) fokozatot 1980-ban szerezte. 1984–1990-ben a Társadalomfejlesztési és Munkaügyi Kutatóintézet, 1990-től az SZTA Prognosztikai Intézete tudományos főmunkatársa volt. 1990-től 2004-ig előbb az Együttélés, majd 1998-tól az MKP képviselője a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsában. 1998–2002-ben a Szociális és Családügyi Minisztérium államtitkára, 2004–2014 között az EU parlamenti képviselője volt. Szociológusként elsősorban életmódkutatással foglalkozott. Eddig 50 tudományos publikációja jelent meg. Férje Bauer Győző (→Érsekújvár) farmakológus. **F. m.:** *A szocialista életmód*, 1979; *Language, Values in the Slovak Nation*, 1994; *Základné makroekonomické proporcie vývoja ekonomiky Slovenska* (társszerző), 1995.

### **KOVÁCS LÁSZLÓ (Csallóközcsütörtök, 1946. szeptember 18. –) történész, a somorjai gimnázium nyugalmazott igazgatója.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a somorjai gimnáziumban 1963-ban érettségizett. A pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án 1968-ban magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett. Tanári pályáját a nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén kezdte, majd Dunaszerdahelyen, a mezőgazdasági szakközépiskolában, később a nagyszarvai magyar általános iskolában, végül nyugdíjba vonulásáig a somorjai Madách Imre Gimnáziumban tanított és itt éveken át igazgatóként is működött. 1990-ben egyik alapítója és alelnöke volt a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének, 1990–1992-ben a szlovák parlament képviselője is volt. Sok évtizeden át folytat a Csemadokban tevékeny munkát, rendszeresen tart ismeretterjesztő előadásokat, közöl történelmi és irodalmi témájú cikkeket a felvidéki magyar lapokban. Simon Attilával (→Rimaszombat) több történelemtankönyvet írt a felvidéki magyar általános és középiskolák számára, ezek alkalmazása elé azonban a hivatalos szlovák szervek többször is akadályokat gördítettek. Görföl Jenővel – aki a fotográfiákat készítette – több könyvet írt a középkori felvidéki templomokról, valamint az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc felvidéki emlékhelyeiről. Jelenleg Egyházzellén él. **F. m.:** *Középkori templomok. Mátyusföld és Zoborvidék* (Görföl Jenővel), 2009; *Középkori templomok. Garam mente – Ipoly mente* (Görföl Jenővel), 2010; *Középkori templomok Dél-Szlovákiában* (Görföl Jenővel), 2011; *Hol sírjaik domborulnak* (Görföl Jenővel), 2013.

## **STOMFA (Stupava)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település már a kőkortól lakott volt (Hallstatt, La Tène kor). A II. sz.-ban római katonai tábor működött itt, a honfoglalást követően a magyar határvédelmi rendszer része lett, a környékén székely határőrök telepítettek le. Első írásos említése *Ztumpa* alakban 1269-ből való, IV. Béla adománylevelében fordul elő. Ebben az időben épült a vára is, de ezt II. Ottokár cseh király 1273-ban elfoglalta és leromboltatta. A XVII. sz.-ban a Pálffyok egy reneszánsz várkastélyt építettek az egykori vár helyén, ezt 1870-ben a Károlyiak romantikus stílusban átalakították. A XVII. sz. utolsó harmadától egyre több zsidó is megtelepedett a helységben, 1803-ban zsinagógát építettek. Itt született: Marschal Antal (1740–1794) szobrászművész, aki Pozsonyban élt; Burián István gróf (1851–1922) diplomata, politikus, 1903–1912 között az Osztrák–Magyar Monarchia pénzügyminisztere, majd az I. vh. idején közös külügyminisztere. Itt hunyt el Csemiczky László (1909–2000) festőművész. A városnak 1910-ben 3399 lakosa volt, ebből 2431 szlovák, 557 német és 390 magyar. 2011-ben 9282 lakosából 8384 szlovák, 67 cseh és 64 magyar volt.

\*\*\*

### **KLASZ MÁRTON (Stomfa, 1819. október 30. – Budapest, 1881. március 16.) vízépítő mérnök, királyi tanácsos.**

A XIX. század közepén megkezdett magyarországi folyamszabályozások és csatornaépítések egyik irányítója. Előbb a Tisza-szabályozásnál dolgozott, majd a pesti Duna-szakasz szabályozásának vezetője volt. 1863-ban Bodoki Károllyal és Boros Friggyessel együtt készítette el a Felső-Tisza–Érvölgy–Körös-csatorna tervét. Fennmaradt műszaki tartalmú írása a *Főmérnöki jelentés a bal parti Dunagátról és a Turján-Örjeg vizének lecsapolásáról* (1859), amely számos fontos ismerettel szolgál a korabeli építési munkálatokról, a technikai jellegű akadályok leküzdésének módszereiről.

## **STÓSZ (Štós)**



Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő települést először 1241-ben a jászói premontrei kolostor oklevelében említik. A XVI. sz.-ban gazdag vasérc és rézérc lelőhelyeket találtak a környékén és ennek köszönhetően gyors fejlődésnek indult. 1696-ban szabad királyi bányavárosi rangot kapott. Itt működött Magyarország első és sokáig egyetlen rézműves céhe. A XVIII. sz.-tól a kőgyártás is fontos gazdasági ágazattá vált. A városka közelében gyógyvízre bukkantak és kialakult Stószfürdő, amely az 1920-as évektől kezdve vált népszerűvé. A helységet a középkortól kezdve jobbra németek („mánták”) lakták, csak a XIX. sz.-tól kezdve kerültek többségbe a magyarok. 1910-ben 1033, jobbra magyar lakosa volt, számottevő német kisebbséggel. 2011-ben 739 lakosából 623 szlovák, 66 német és 8 magyar volt. Itt született és hunyt el: Fábry Zoltán (1897. augusztus 10. – 1970. május 31.) író, publicista, lakóháza emlékház, sírja felett szobra áll. Stószfürdőn volt 1911-ben fürdőorvos Csáth Géza (1887–1919) író, zenekritikus.

\*\*\*

### **IMLING KONRÁD (Stósz, 1840. november 26. – Budapest, 1913. március 27.) jogi író.**

Gimnáziumi tanulmányait Rozsnyón és Kassán, a jogot a pesti egyetemen 1864-ben végezte el. Egy ideig Andrassy Manó gróf házában volt nevelő, majd a királyi kúriánál gyakornokoskodott. 1868-ban szerzett jogi doktori oklevelet és letette az ügyvédi vizsgát. Késmárkon volt ügyvéd, majd 1873-tól vidéken, 1881-től pedig Budapesten bírói szolgálatot teljesített: 1889-től ítélőtáblai, 1891-től kúriai bíróként az igazságügyi minisztériumban. A törvényelőkészítő osztályon dolgozott (telekkönyvi ügyek, végrehajtási törvény stb.). 1906-tól haláláig államtitkár. Kezdetől (1894) fogva részt vett a polgári törvénykönyv előkészítésének munkájában; Ő készítette a dologjogi részt a tervezet mindkét szövegezésében (1910 és 1913). 1906–1913 között vezette a törvénykönyvtervezet előkészítési munkálatait. A Fodor-féle Magyar magánjogban a telki terhekről, a zálogjogról és szolgalmakról szóló részeket dolgozta ki. A Ráth-féle jegyzetelt törvénytár egyik szerkesztője. A jogi szaklapokban számos cikke jelent meg a dologi jog, a telekkönyvi ügy, valamint a törvénykezés és a bírósági szervezet tárgyköréből. **F. m.:** *A végrehajtási törvény magyarázata*, 1884; *Telekkönyvi reformok*, 1886; *A magyar telekkönyvi rendtartás*, 1887–1902.

### **DUBRAVSZKY RÓBERT (Stósz, 1858. december 2. – Budapest, 1922. március 10.) jogász, mezőgazdasági és állategészségügyi szakember, főiskolai tanár.**

Budapesten jogot végzett 1881-ben, de már 1880-tól a földművelésügyi minisztériumban működött, 1892-től az állategészségügyi osztályon. 1885–1912-ben az Állatorvosi Főiskola előadója volt. 1896-ban a vízügyi, majd a mezőgazdasági szakoktatási osztályra került. 1912-től a vámpolitika és mezőgazdasági statisztikai osztály vezetője. 1918-ban államtitkár lett. Nyugdíjazása után 1916-tól a Mezőgazdasági Kísérleti Tanács alelnöke, 1918-tól a Külforgalmi Tanács, 1920-tól a Gyógy- és Ipari Növényforgalmi Iroda elnöke. Cikkei szak- és napilapokban jelentek meg. **F. m.:** *A magyar közigazgatás szervezete és állategészség-rendőrszabályok*, 1893; *Állategészségügyi rendeletek gyűjteménye*, 1895; *Állategészségügyi közgazgatás*, 1902; *A magyar mezőgazdasági kísérletügyi intézmények*, 1910.

## **STUBNYAFÜRDŐ (Turčianske Teplice)**

Az egykori Turóc vármegyében fekvő települést eredetileg Lehotának nevezték, majd a környéken talált hévíz nyomán Teplica lett, végül a közeli Alsóstubnyáról kapta a Stubnyafürdő elnevezést. A német eredetű *stube* főnév fűthető helyiséget jelent, a teplica pedig hévizet. 1971 óta Stubnyafürdő része Alsóstubnya, Turócdívék, Turóckisfalu és Turócszentmihály is. A mai település a XIV. sz.-ban keletkezett, de az itteni hévizet már korábban is használták. A városkában volt 1912–1913-ban fürdőorvos Csáth Géza (eredeti nevén Brenner József) író. 1910-ben 288 lakosából 120 magyar, 113 szlovák és 52 német volt. Alsóstubnyának ebben az időben 740 szlovák lakosa volt. Stubnyafürdőnek 2011-ben 6694 lakosából 6177 szlovák volt.

\*\*\*

### **JUHÁSZ ISTVÁN (Stubnyafürdő, 1890 – Ajka, 1944. május 20.) vegyész-mérnök**

A középiskolát Vácott és Szatmárban végezte, majd a budapesti műegyetemen szerzett diplomát. Végigharcolta az I. vh.-t. A szerb fogságból hazatérve 1920-tól a Kossuth üvegipari cég felvidéki katalinhutai (ma Szinóbanya része) gyárában, 1928-tól Parádon dolgozott. 1930-tól az Ajkai Üveggyár főmérnöke, 1942-től haláláig igazgatója. 1937-ben a gyár elnyerte az Országos Ipartestület nagy aranyérmét. Itt készült és az újítás erejével hatott az úgynevezett „magyar kristály”, amely méltó versenytársa az ólomüvegnek. 1943-ban „Művészet az iparban” c. kiállításon a gyár termékei elnyerték az iparügyi miniszter ezüstérmét.

## **SVEDLÉR (Švedlár)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő helységet a XIII. sz.-ban Németországból ide települt bányászok alapították. Eredetileg három különálló község volt: Alsó-, Közép és Felsőšvedlér. Švedlér neve *Tres Swetler* alakban először 1338-ban bukkan fel írott forrásban. A környék rézbányáinak köszönhetően sokan telepedtek le itt, a XVIII. sz. 80-as éveiben közel 2700 lakosa volt. Később a bányák kimerülése és a fogyatkozó munkalehetőségek miatt elindult az elvándorlás. 1910-ben 1858 német lakosa volt. 2011-ben 2083 lakosából 1549 szlovák, 331 roma és 52 német volt.

\*\*\*

**SÓLTZ VILMOS, *Scholcz* (Svedlér, 1833. december 8. – Budapest, 1901. október 12.) kohómérnök, akadémiai tanár.**

Eperjesen és Kassán járt gimnáziumba. A selmecbányai Bányászati és Erdőmérnöki Akadémiára 1854-ben iratkozott be, amelyet 1858-ban végzett el, majd kincstári szolgálatba lépett. 1861-től Máramaros vármegyében dolgozott, az aknaszlatinai sóbányák számára gőzmalmot tervezett. 1864–1867-ben kohómester Kabolapolyánán, 1867–1869-ben Fejérpatakon gyakornok, 1869-ben a turjaremetei vasgyárnál felügyelő. 1872-ben a póniki, majd 1873-ban a tiszolci vasgyár vezetője volt. 1881-től a selmecbányai akadémia vaskohászati tanszékének helyettes tanára; 1882-től a tanszék vezetője. Tanári tevékenységét egy nyugat-európai tanulmányút erejéig megszakította, a Saar- és a Ruhr-vidék vas- és acélipari üze-meiben tett látogatásáról később cikksorozatban számolt be a *Bányászati és Kohászati Lapok* hasábjain. 1892–1896 között az akadémia igazgatója volt és ebben a minőségében sokat tett az oktatás korszerűsítéséért és átszervezéséért. Több talál-mány fűződik a nevéhez (folytonosan működő vízgázfejlesztő készülék; Sóltz-féle acélpest; Sóltz-féle adagoló és gázfogó készülék nagyolvasztókhoz). 1892-ben ő volt a megalakítója az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek (OMBKE), melynek ügyvezető alelnöke volt. 1894-ben életre hívta a Magyar Anyagvizsgálók Egyesületét is, amelynek szintén első alelnöke lett. Röviddel halála előtt ment nyugdíjba. III. osztályú vaskorona-renddel tüntették ki és megkapta a magyar királyi bánya főtanácsosi címet is. Tiszteletére az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1967-ben Sóltz Vilmos emlékérmét alapított. **F. m.:** *A Thomas és Gilchrist-féle eljárásnak jelen állása és ennek befolyása a vasiparra* (Bányászati és Kohászati Lapok), 1882; *A Farbak és Sóltz féle folytonosan működő vízgázfejlesztő készüléknek leírása és elmélete* (uo.), 1885; *Drótgártásra való rudacsok és bugák öntése a Kurzwehnhardt féle eljárás szerint* (uo.) 1887; *A vasgyártás története* (uo.), 1895; *A Sóltz féle adagoló*, 1896; *A tégely acélgyártás és a tégelyacél kereskedelmi gyártmánnyá való feldolgozása*, 1897.

**JÓNÁSCH ANTAL (Svedlér, 1850. december 19. – Budapest, 1945 ?) bánya- és kohómérnök**

Tanulmányait 1871-től a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián végezte. 1875–1876-ban a salgótarjáni vasmű gyakornoka, ahol Borbély Lajos (1843–1923) irányításával az első gázfűtésű kavarókemencék építését vezette. 1876–1879 között a selmeci akadémián Kerpely Antal (→Selmecbánya) tanársegédje a vaskohászati tanszéken. 1880-tól nyugala-lomba vonulásáig, 1920-ig a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű üzemvezető mérnöke, majd 1900-tól igazgatója, akinek az üzem szervezésében, a salgótarjáni iparvidék kifejlesztésében jelentős érdemei vannak. Szakcikkei a *Kohászati Lapok*ban je-lentek meg; kiadatlan „Curriculum vitae”-je számos, a magyar ipartörténet szempontjából értékes adatot tartalmaz. Fia, ifj. Jónásch Antal (1887–1964 után) a diósgyőri Társaspenztár Kórház sebésze és egy időben igazgatója volt.

## SZÁDALMÁS (Jablonov nad Turňou)

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő települést 1234-ben *Almás* néven említik először írott forrásokban. Neve a falu környékén található egykori almáskertekre utal. Határában található az Óriás-zsomboly, amely egyike a Gömör-Tornai-karszt barlangjainak. 1910-ben 853 magyar lakosa volt. 2011-ben 808 lakosából 650 magyar és 129 szlovák volt.

\*\*\*

**KARDOS ISTVÁN (Szádalmás, 1934. augusztus 5. – Rozsnyó, 1999. április 5.)** szociológus, helytörténész, közíró, egyetemi oktató.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, 1953-ban a pozsonyi magyar pedagógiai gimnáziumban érettségizett, 1958-ban a pozsonyi Pedagógiai Főiskolán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett. Néhány évig vidéki iskolákban, 1962-től a nyitrai Pedagógiai Főiskolán tanított adjunktusként. 1964–1970 között az MTA Szociológiai Intézetének aspiránsa volt. 1968 után politikai megtorlás áldozatává vált, megakadályozták, hogy megvédje kandidátusi címét. 1970–1990 között raktári munkásként, majd a pelsőci elmeorvosintézet ápolójaként dolgozott. 1990-ben rehabilitálták, visszatérhetett a nyitrai főiskolára, ahol a magyar nyelvű oktatás átszervezését szorgalmazta, de 1994-ben nyugdíjazták. Tudományos érdeklődése az értelmiség szerepének, a felvidéki magyarság kulturális és társadalmi helyzetének a vizsgálatára összpontosult. Őt tekintik a csehszlovákiai magyar kultúrszociológia és tudományos szociográfia úttörőjének. Az *Irodalmi Szemle*ben több szociológiai tanulmányt közölt az 1960-as években a nyitrai diákok, a felvidéki magyar pedagógusok stb. körében végzett szociológiai felméréseiről. **F. m.:** *A csehszlovákiai magyar társadalom a szociológia tükrében* (Irodalmi Szemle, 1969/1); *Körtvélyes – Hárskút, hangsúlyok és kérdőjelek két jelentős műemlékünk történelmi párhuzamainak vizsgálatában* (In: Új Minden Gyűjtemény), 1987; *A felvételiző maffia működési mechanizmusa a Nyitrai Tanárképző Főiskolán az elmúlt húsz évben* (A Hét, 1990/28).

## SZAKOLCA (Skalica)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település már az i. e. évezredekben lakott volt. A mai várost először 1217-ben említi II. András oklevele *Zakolcha* alakban. 1372-ben szabad királyi város rangot kapott. A XVII. sz.-ban a Felvidék hat legnagyobb városa közé tartozott. A jezsuiták 1662-ben gimnáziumot alapítottak itt. Más katolikus szerzetesrendeknek is volt itt kolostoruk (karmeliták, piaristák), de a lakosság egy rész ev. hitvallású volt. Itt született II. (Vak) Béla (1108 táján – 1141) magyar király; Csernoch János (1852. június 18. – Esztergom, 1927. július 25.) esztergomi érsek, bíboros; Marián Varga (1947–) előadóművész, a Collegium Musicum szlovák rock együttes orgonistája. A városban töltötte életének utolsó éveit Gvadányi József (Rudabánya, 1725. október 16. – 1801. december 21.) generális, író, költő, akinek a földi maradványait 1860-ban szállították át Szakolcáról Rohóra, ahol első felesége családi sírboltjában temették el. Szakolca városa 1887-ben emléktáblával jelölte meg egykori lakóhelyét; itt hunyt el Berger Illés (Brezsnóbánya, 1562 – 1644. október 16.) királyi történetíró, számos latin nyelven írt könyv szerzője, több jelentős műve azonban kéziratban maradt, így a magyar történelmet átfogóan bemutató háromkötetes munkája is, ez később elkallódott, csupán beszámolókból van róla tudomásunk. 1911–1913-ban itt tanított Juhász Gyula (1883–1937) költő. A városnak 1910-ben 5018 lakosa volt, ebből 4155 szlovák, 505 magyar és 259 német. 2011-ben 14 441 lakosából 13 735 szlovák és 313 cseh volt.

\*\*\*

**BZENSKY RUDOLF (Szakolca, 1651. október 27. – Kolozsvár, 1715. június 13.)** jezsuita szerzetes, történetíró.

15 éves korában lépett a Jézus Társaságba, Csehországban (Neuhaus, Prága) töltötte noviciátusát. Az olomützi egyetemen filozófiát, Prágában teológiát tanult. 1679–1684-ben a Hradec Králové-i kollégium papja volt, közben többször is jelentkezett amerikai misszionáriusnak, ehelyett tábori lelkészként és hittérítőként kétszer is (1685–1686, 1688–1689) elkísérte a császári csapatokat a Balkánra, majd a visszavonulást követően Erdélybe került. Előbb Karánsebesen (1693), 1694–1701 között Brassóban, majd 1702–1708 között a csehországi Schurzban, Szakolcán és Kassán szolgált lelképásztorként. 1708-ban saját kérésére ismét Brassóba helyezték, 1711-től pedig haláláig Kolozsvárott működött. Utazásairól levelekben számolt be, ezekben sok érdekes néprajzi, helytörténeti adatot közölt. Különösen érdekesek az erdélyi románságról, örményekről és bolgárokról szóló részek, illetve a rekatolizáció folyamatának leírása – ez utóbbinak maga is tevékeny részese volt. Írásai jó néhány másolatban maradtak fenn egyházi és világi gyűjteményekben, számos XVIII. sz.-i történetíró használta ezeket forrásként. Két erdélyi témájú műve kéziratban maradt: *Dissertatio historica Dacia Mediterranea* (1699); *Epistola de missionibus in Transsylvania* (1711). **F. m.:** *De origine et progressu cultus et lacrymis prodigiosis Claudiopolitanae iconis B. V. Mariae*, é. n.

**CORNELI JÁNOS, Kornelli (Szakolca<sup>171</sup>, 1686. december 24. – Kassa, 1748. november 19.) jezsuita szerzetes, történetíró, tanár.**

Nagyszombatban bölcseletet tanult, majd 1702-től maga is tanított. Több jezsuita rendház (Nagyszombat, Komárom, Kassa) tagja volt. Műveiben elsősorban a XVII. sz. eseményeivel foglalkozott és gyakran került vitába a korai felvilágosodás külföldi képviselőivel. **F. m.:** *Fragmenta historiae Hungariae ab anno 1663 usque ad an. 1678. deductae*, 1680; *Decennium Georgii Széchenyi*, 1721.

**CZINÁR MÓR PÁL (Szakolca, 1787. március 30. – Pannonhalma, 1875. február 10.) bencés szerzetes, tanár, történetkutató, levéltáros, az MTA levelező tagja (1858).**

Ev. családban született, 1796-ban tért át a kat. hitre. Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, Győrött, ahol a magyar nyelvet is megtanulta, a humaniárákat végezte. 1802 októberében lépett be az ismét engedélyezett bencés rendbe, 1803–1809 között Győrött és Pannonhalmán elvégezte a bölcseletet és a teológiát. Nagyszombatban, Pozsonyban, Győrött, Pannonhalmán tanított (Győrben Deák Ferenc is a diákja volt). 1829-től 1843-ig Pannonhalmán volt a főpát titkára, 1843-tól ugyanitt levéltáros és könyvtáros, 1870-től a könyvtár igazgatója. Rendezte a 75 ezer kötetes bibliotékát, elkészítette a levéltári anyag repertóriumát. Főleg Árpád-kori oklevelekkel és egyháztörténettel foglalkozott. A bencés rendi írókról szóló műve kéziratban maradt. Munkatársa volt az *Egyetemes Magyar Encyklopediának* is. Az MTA 1858. december 15-én levelező tagjává választotta. **F. m.:** *Collectio monumentorum quae in memoriam Bibliothecae Apponianae custodia sunt*, 1827; *Győr vármegyei Sabáriáról* (akadémiai székfoglaló), 1859; *Index alphabeticus...* (Fejér György Codex diplomaticusának betűrendes tárgymutatója), 1866.

**AGNELLI JÓZSEF (Szakolca, 1852. február 23. – Holics, 1923. augusztus 6.) r. k. pap, növénynevesítő.**

Gyermekekorától kezdve érdeklődött a gazdálkodás iránt. Teológiai tanulmányait Esztergomban végezte. 1876–1877-ben Laskóújfaluban, 1877–1883-ban Holicson káplán, 1884-től Csáriban, 1914-től Holicson plébános. Több új gabonafajtát, kukoricát, dinnyét és 200 burgonyafajtát (pl. *Parasztkedvelő*, *Magyar Kincs*, ezek külföldön: Francia., Németo., Anglia, Oroszo., USA is elterjedtek ) tenyésztett ki. Ipari és gyógynövényeket is termesztett. Az ezredéves kiállításon (1896) díszoklevelet nyert. Cikkei jelentek meg a *Magyar Gazdák Lapjában*, valamint külföldi szaklapokban (*Neue Freie Presse*, *Pharmaceutische Post*, *Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*, *Journal Pharmaceutique de New York*, *Droguisten-Zeitung*, *Internationaler General-Anzeiger*). **F. m.:** *Über die Cultur der Arzneipflanze*, 1893; *A gyógy- és műszaki növények termesztése*, 1915.

**FODOR LÁSZLÓ (Szakolca, 1855. június 25. – Sopron, 1924. augusztus 17.) matematikus, akadémiai tanár.**

Anyja eredeti Fodor vezetéknévét 1882-től használta. Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, majd a pozsonyi Királyi Kat. Gimnáziumban érettségizett. 1873–1878 között előbb Pesten, majd Bécsben tanult a műegyetemen, végül nem a mérnöki hivatást, hanem a matematikát választotta és elsősorban az ábrázoló geometriával foglalkozott. 1878–1887 között a beszercebányai Királyi Kat. Főgimnáziumban „rajzoló” geometriát és szabadkézi rajzot oktatott. Közben 1883-ban a kolozsvári egyetemen doktorált matematikából, kísérleti fizikából és elméleti csillagászatból. 1887-től a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia (később főiskola) tanszékvezető professzoraként elsősorban ábrázoló geometriát adott elő. Két alkalommal: 1904–1906-ban, illetve 1910–1912-ben az intézmény rektora is volt. Egyik előkészítője volt a hároméves akadémiai képzés négyéves főiskolai oktatássá történt átszervezésének. 1918 után ő is Sopronba távozott, ahol újjászervezte az ábrázoló geometriai tanszéket. Térmértant, térképrajzot is tanított. Őt tekintik a magyarországi ábrázológeometria-oktatás egyik úttörőjének, többször is kiadott tankönyveit még évtizedekkel halála után is használták a középiskolai és az egyetemi oktatásban. Kollégái tankönyveihez gyakran ő készítette el a rajzokat. *Rajzoló planimetria* c. tankönyvét húsz nyelvre lefordították. **F. m.:** *Rajzoló geometria a középiskolák alsó osztályai számára* (Wagner Alajossal), 1880; *Az ábrázoló geometria elemei I-II.*, 1882, 1896.

**SARUDI IMRE, Stetina (Szakolca, 1907. szeptember 22. – Szeged, 1975. december 5.) vegyész-mérnök.**

Középiskolai tanulmányait Vácott és Kalocsán végezte, a budapesti műegyetemen vegyész-mérnöki oklevelet szerzett (1930). Képzettségének megfelelő állást a nagy gazdasági válság idején nem kapott, ezért kezdetben az Egyesült Izzóban segéd munkásként dolgozott. 1933-ban Szegeden a Mezőgazdasági és Paprikakísérleti Állomáson segédvegyész lett, később fővegyészi kinevezést kapott, majd 1947-ben átvette az intézet vezetését. 1949-ben létrejött a kísérleti állomásból a Szeged Városi Minőségvizsgáló Intézet, melynek munkatársa lett. 1967-ben vonult nyugalomba. Tudományos munkássága az analitikai kémia sok területére kiterjedt. Az ásvány-, víz- és élelmiszer vizsgálat körében számos új meghatározást dolgozott ki, illetve már meglevőket tökéletesített (pl. a Kjeldahl-féle nitrogén meghatározás). Közel 100 tudományos publikációt tett közzé. Fia, ifj. Sarudi Imre (Szeged, 1938 –) szintén vegyész-mérnök lett, a Veszprémi Egyetem tanára volt 2010-ben történt

<sup>171</sup> Más források szerint Nagykaposon (Petőfi Irodalmi Múzeum) vagy a Szakolcához közeli Kopcsányban (Új Magyar Irodalmi Lexikon) született.

nyugdíjazásáig. **F. m.:** *Szeretlen mennyiségi analízis I–II.*, 1947–1948; *Cukormeghatározások. Válogatott módszerek*, 1960; *Ivóvízvizsgálat. Válogatott módszerek*, 1960.

## SZALAKUSZ (Sokolniky)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település 1960 óta Menyhebedszalakusz része. Első írásos említése 1113-ból való *Solokus* alakban. 1910-ben 420 lakosából 246 szlovák, 161 magyar és 13 német volt. Amikor egyesítették a korábban túlnyomórészt magyarok lakta Menyhével és Béddel, még a magyarok voltak többségben a három helységben. Béd később ismét önállósult. 2011-ben azonban Menyhebedszalakusz 1078 lakosából már 1022 volt szlovák és mindössze 35 magyar. Itt született és hunyt el Bartakovics László (1762 k. – 1814. augusztus 3.) tudományos író, egyetlen ismert munkája egy kísérleti fizikai tankönyv, amely 1779-ben Budán jelent meg *Tentamen publicum ex physica experimentalis* címmel. Itt született Franciscy Lajos (1862 – Nyitra, 1933. április 3.) kat. pap, szlovákiai magyar politikus, a teológia tanára a budapesti egyetemen. Művei: *A keresztény erények*, 1897; *Az általános választójog*, 1898; *Zarándoklat a Szentföldre*, 1906.

\*\*\*

**BARTAKOVICS JÓZSEF (Szalakusz, 1722. március 19. – Kassa, 1763. április 15.) jezsuita szerzetes, tanár.**

Nyitrán és Nagyszombatban bölcseletet tanult, 18 évesen lépett a Jézus Társaságba, majd Gyöngyösön szónoklatot és költészetet tanított. Utolsó éveiben Kassán hittudományokat és egyházjogot oktatott. Számos költeménye, magyarul és latinul írt iskoladrámája kéziratban maradt. **F. m.:** *Metallurgicon, sive de cultura fodinarum auri et argenti*, 1748.

## SZALATNYA (Slatina)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1245-ben említik először *Zalatna* alakban. A XVI. sz.-ig a Szalatnyai család birtoka volt, majd a Koháry családé lett. Az emésztőrendszere és a légutakra jótékony hatású gyógyvize révén a XVIII. sz.-ban vált országos hírűvé. 1804-ben kiépült fürdőjében később a kor számos híressége (pl. Petőfi Sándor és Jókai Mór) is megfordult. Idővel azonban megcsappant az érdeklődés a fürdő iránt, ma már inkább csak a környékeliek számára érdekes. 1910-ben még magyar falu volt, 463 lakosából mindössze 4 szlovák és 1 német volt. 2001-ben 348 lakosából 195 magyar és 107 szlovák volt, 2011-ben viszont 353 lakosából már 186-an szlováknak, míg magyarnak csak 159-en vallották magukat.

\*\*\*

**ANTAL LAJOS (Szalatnya, 1902. július 31. – Budapest, 1973. február 8.) orvos, belgyógyász, szakíró.**

1927-ben szerzett oklevelet a budapesti tudományegyetem orvosi karán. 1927–1929-ben gyakornok a pécsi tudományegyetem belklinikáján, ahol szakképesítést szerzett. 1929–1932-ben a budapesti Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) Uzsoki utcai Kórházának alorvosa, 1932–1934-ben az OTI belgyógyászati rendelésének főorvosa. 1934-től 1945-ig az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap (OTBA) budapesti kerület főorvosa. 1934-től 1945-ig a Betegápolók és Ápolónők Országos Egyesületének orvos-elnöke. 1945 után körzeti orvos volt. Elnöke volt az Egészségpolitikai Társaságnak. 1932–1936-ban a *Betegápolásügy* c. szaklap főszerkesztője. **F. m.:** *Magyar mezőgazdasági népbiztosítás*, 1936; *Közegészségügyünk újjászervezésének irányelvei*, 1936; *A cukorhaj Magyarországon*, 1942; *A magyar népesedés kérdései*, 1942.

## SZÁNTÓ (Santovka)

Az egykori Hont vármegyében fekvő település már a kőkorszakban lakott hely volt. A régészeti feltárások során a vonaldíszes kerámia, a hévmagyarádi kultúra, ill. a La Tène kor népének tárgyi emlékeire bukkantak. A falut először 1245-ben a pilisi ciszterciek határkijelölő oklevelében említik. Gyógyvizét már a XVI. sz.-tól (első adat: 1578) ismerték, palackozva sokfelé szállították. 1910-ben 485 lakosából 381 magyar és 104 szlovák volt. 1948-ban hozzácsatolták Hévmagyarádot, amelynek legismertebb szülötte Rédly Károly (1791. január 28. – Esztergom, 1851. március 1.) uradalmi főszámvevő, gazdasági szakíró volt, dolgozatai a *Tudományos Gyűjteményben* jelentek meg, de verseket is írt. 2011-ben 758 lakosából 658 szlovák és 53 magyar volt.

\*\*\*

**KONKOLY THEGE SÁNDOR (Szántó<sup>172</sup>, 1888 – Budapest, 1969. február 3.) gazdasz–állattenyésztő, egyetemi tanár.**

Földbirtokos családból származott, apja ügyvéd volt. A lévai gimnáziumban érettségizett. A magyaróvári Gazdasági Akadémián gazdasz (1910), a budapesti tudományegyetemen államtudományi doktori oklevelet szerzett (1914). Az I. vh.-ban 1914–1917 között különböző harctereken teljesített katonai szolgálatot. 1920-tól az OMGE állattenyésztési szakosztá-

<sup>172</sup> A MÉL hibásan Szántódot tünteti fel.

lyának vezetőjeként tevékenykedett. Életre hívta a Mangalicatenyésztők Országos Egyesületét és a Marhatenyésztők Országos Egyesületét. 1921-től kezdődően az új kőbányai telepen rendezte a tavaszi tenyészállatvásárokat, s ezeket külföldiektől is látogatott, nagyszabású országos mezőgazdasági kiállításokká fejlesztette. Több mint két évtizeden át az Országos Állategészségügyi Tanács tekintélyes tagja volt. 1936-ban megszervezte, majd mint igazgató vezette a Tejtermelők Országos Szövetségét. E minőségében behatóan foglalkozott a magyar tejgazdaság és tejértékesítés ügyeivel. 1942–1944-ben a Földművelésügyi Minisztériumban államtitkár; egyben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mezőgazdasági és állatorvosi karán c. rendkívüli tanár. 1945-től 1950-ig a budapesti Agrártudományi Egyetem állattenyésztési tanszékének professzora, az állatorvosi főiskolán az állattenyésztési politika c. tárgyat oktatta. 1950-től 1957-ig, nyugdíjazásáig az Állattenyésztési Kutató Intézetben a szarvasmarha-tenyésztési osztály tudományos munkatársa volt. Az 1940-es években jelentős szerepet játszott az állatimportok lebonyolításában és a törzskönyvezés hazai megszervezésében. Főleg a szarvasmarha-tenyésztés területén ért el jelentős eredményeket. Több szakcikke és tanulmánya jelent meg. Szerkesztette a *Köztelek* c. folyóiratot, mintegy három évtizeden át a *Köztelek Zsebnaptárt*, valamint a *Magyarország állattenyésztése I-IV. c. művet* (1926). **F. m.:** *Állattenyésztésünk fejlődésének fő feltétele. Javaslatok takarmánytermelésünk javítására*, 1920; *Állattenyésztésünk fejlesztésének irányai, eszközei és eredményei. Állattenyésztési politika*, 1948.

## SZÁRAZPATAK (Suchá nad Parnou)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést 1296-ban *Zubuh* alakban említik először az írott források, mint a vöröskői vár tartozékát. A XVII. sz.-ban mezőváros volt, vásártartási joggal. 1887-ig magyar neve Szuha volt. 1910-ben 1260 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1913 lakosából 1840 szlovák volt. Itt született Szuha István (1551–1608) kalocsai érsek, Habsburg párti főpap.

\*\*\*

### BARTONIEK GÉZA (Szuha, 1854. szeptember 5. – Budapest, 1930. február 11.) fizikus

Középiskolai tanulmányait Nagyszombatban kezdte és a pozsonyi királyi kat. gimnáziumban fejezte be. Az egyetemet 1874-től Budapesten végezte, ahol 1879-től 1886-ig a fizikai intézetben Eötvös Loránd tanársegéde volt. Ezután a budapesti polgári iskolai tanítónőképző tanáraként működött, majd az akkori kultuszminiszter, Eötvös Loránd 1895-ben megbízta az Eötvös József-kollégium létrehozásával. Mint ennek igazgatója (1927-ig) magas színvonalon szervezte meg a középiskolai tanárok tudományos képzését, 1921-ben a budapesti tudományegyetem tiszteleti doktorává avatta. Számos értekezést írt az elektromosság köréből, ezek többnyire a *Természettudományi Közönyben* (TK), továbbá a *Mathematikai és Természettudományi Értesítőben* és az általa is szerkesztett *Mathematikai és Fizikai Lapokban* jelentek meg. Fia örökölte fizikusi tehetségét, de fiatalon elesett az I. vh.-ban. Lánya, Bartoniek Emma (1894–1957) kiváló történész és bibliográfus volt. **F. m.:** *Elektromos halló és beszélő készülék. Fotofon* (TK), 1882; *Az ég szokatlan pirossága 1883-ban* (TK), 1884; *Új módszer a hangterjedés sebességének meghatározására* (Akadémiai Értesítő), 1886; *Hangtani kísérletek* (TK), 1889; *Az elektromos és fényjelenségek rokonsága* (TK), 1889.

## SZÁZD (Sazdice)

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést írott forrásokban 1261-ben említik először *terra Zazd* alakban, de ez a helység egy korábbi, a tatárjárás során elpusztult falu helyén épült. A hódoltság korában a törökök elpusztították, csak a XVIII. sz. elején népesült be újra főleg szlovák telepeseikkel, akik azonban idővel elmagyarosodtak. 1910-ben 691 magyar lakosa volt. 2011-ben 484 lakosából 238 magyar és 234 szlovák volt. Itt született Turcsan László (1946. október 31. –) grafikus, festőművész, könyvillusztrátor.

\*\*\*

### TAHY LÁSZLÓ (Eperjes, 1881. május 16. – Budapest, 1940. március 4.) diplomata, politikus, a rodostói emlékhelyek kutatója.

A bécsi konzuli akadémia elvégzése után 1904-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál dolgozott. 1905-től az Osztrák–Magyar Monarchia bukaresti konzulátusán, majd a bécsi közös külügyminisztériumba volt beosztva. 1907-ben alkonzul Monasztirban, 1909-ben Mitrovicán. 1913 őszétől Bagdadban, majd a Monarchia összeomlásáig Moszulban, ill. Konsztantinápolyban teljesített szolgálatot. Az önálló magyar külügyi szolgálat megszervezése során 1920-tól II. oszt. követségi tanácsosi címmel a prágai diplomáciai képviselő vezetője volt 1922. március. 24-ig. Ebben az időben aktívan bekapcsolódott a csehszlovák-magyar diplomáciai tárgyalásokba is, amelyek főleg Edvard Beneš kompromisszumokat elutasító álláspontja miatt csak igen szerény eredményt hoztak. 1920-tól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1924-től ankarai követ volt. Ebben az időben sokat fáradozott a rodostói Rákóczi-ház megmentése érdekében. Sikerült bevonnia a török kormányt is az akcióba: megszerezte a szükséges engedélyeket az igen rossz állapotban lévő, de kedvező helyen fekvő ház megvásárlásához, majd meggyőzte a magyar kormányt is, hogy fontos volna ennek az emlékhelynek a megmentése. Erre a célra a magyar állam 50 000 pengőt bocsátott rendelkezésre. Végül az újjáépült rodostói Rákóczi-házat 1933. október 24-én Gömbös Gyula akkori magyar miniszterelnök törökországi hivatalos látogatása során ünnepélyesen felavatták. 1934-től berni követ és a Népszövetség melletti képviselő vezetője. 1935 januárjától a Gömbös-kormányban miniszterelnökségi,

majd 1938 májusáig belügyi államtitkár. 1935-től 1939-ig Balassagyarmat kormánypárti képviselője. Földi maradványait Százdon, a családi kápolnában helyezték el.

## SZELEPCSENY (Slepčany)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszakban lakott volt (lengyeli kultúra), a honfoglalás után a XI. sz.-ban keletkezett a mai helység, amelyet először 1165-ben említene az írott források *aliud Minus predium Selepchen* alakban, ekkoriban a gamszentbenedeki bencés apátság birtoka volt. 1565-ben az esztergomi káptalan tulajdonába került. A falu szülötte Szelepcsényi György (1595. április 24. – Letovice, 1685. január 14.) esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása, aki 1637-ben Pázmány Péter (→Pozsony) sírja fölött mondta az emlékbeszédet. A törökellenes harcok egyik fontos szereplője, az ő érdeme volt, hogy Sobieski János lengyel királlyal a Habsburgok törökellenes szövetséget kötöttek. Végrendeletében vagyonát különböző iskolákra és kolostorokra hagyta. A falunak 1910-ben 816, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 846 lakosából 818 szlovák volt.

\*\*\*

### GARTNER PÁL (Szelepcsény, 1900. augusztus 3. – Budapest, 1975. március 6.) ideggyógyász.

Orvosi tanulmányait 1918-ban a budapesti tudományegyetemen kezdte. Részt vett a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezetének megszervezésében, 1919-ben diákmozgalmi tevékenységéért kizárták az egyetemről. Tanulmányait a prágai német egyetemen folytatta (1920–1923), oklevelet a pécsi egyetemen szerzett (1925). 1925–1926-ban a nagyállói elmeintézetben ápoló volt, majd orvos, 1926–1933-ban Budapesten a Szabolcs utcai Kórházban gyakornok, segéd-, később orvos. Elmeszakértő volt a biatorbágyi merénylet elkövetője, Matuska Szilveszter perében. Munkásmozgalmi tevékenységéért 1933-ban elbocsátották. 1936–1939-ben a budapesti Schwartzter-intézet igazgató főorvosa lett. Kezelte József Attilát és Szomory Dezső drámáiról is. A II. vh. idején munkaszolgálatosként légóorvos. A II. vh. befejezésekor kinevezték az Országos Elmemegfigyelő igazgató főorvosává. 1946-ban magántanárrá habilitálták. 1946-tól az Alsóerdőszori Korányi Kórházban orvos, később megbízott főorvos, 1950-től 1970-ig osztályvezető főorvos volt. Közben 1946-ban nemzetgyűlési képviselő, az Orvosegészségügyi Szakszervezet alelnöke (1946–1948) volt. Halála előtt díjat alapított (Gartner-díj), melyet évente augusztus 3-án osztanak ki. Főleg szociálpszichológiai, gyakorlati ideg- és elmeorvászati problémákkal foglalkozott. Alapvetően új eredményeket ért el a lelki betegségek pszichoanalitikus és mélypszichológiai gyógyítása terén, különösen értékesek az öngyilkossággal kapcsolatos mélylélektani megfigyelései. Egyik első alkalmazója volt a hipnózisnak és a szuggesztiónak Magyarországon. Pszichoanalitikusként közreműködött Szirmai Rezső *Fasiszta lelkek* (1946) c. művének megírásában. Ő kísérte el az újságírókat abba a börtönbe, ahol a nyilas háborús bűnösöket, köztük Szálasi Ferencet őrizték. A könyv ezeknek a beszélgetéseknek az alapján íródott<sup>173</sup>. Lefordította W. Stekel *Üzenet az anyáknak* c. művét. Lánya az ismert színésznő, Gordon Zsuzsa (1929–). **F. m.:** *Ösztön, kultúra, illúziók*, 1934; *Szenvedélyek és kedélybetegségek mélylélektani gyógyítása*, 1939; *Bűn és büntetés*, 1939; *Válságos lelki élmények*, 1943; *Lélektan és kórlélektan* (mélypszichológiai megvilágításban), 1949.

## SZEMET (Kalinkovo)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő településre először egy 1258 keletkezett határleírásban történik utalás, mint olyan helysége, amely Dénesd mellett található. A falu nevét először 1288-ban *Scemet* alakban írják le, később előfordul az *Ourdanukzemet* [Udvarnokszemet] forma is, azzal kapcsolatban, hogy királyi udvarnokok laktak itt. 1864-ben egy nagy tűzvészben majdnem az egész község leégett. 1910-ben 480 magyar lakosa volt. 2011-ben – a folyamatos beköltözés eredményeként – 1170 lakosából 849 szlovák és 296 magyar volt.

\*\*\*

### BURIÁN JÁNOS (Szemet, 1852 – Budapest, 1926. december 30.) irodalomtörténész, klasszikafilológus, szótárszerkesztő, pedagógus.

A pozsonyi gimnáziumban érettségizett, a budapesti tudományegyetemen 1879-ben latin–görög szakos tanári oklevelet szerzett. Tanári pályáját a budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet gyakorló középiskolájában tanárjelöltjeként kezdte 1877-ben. 1879-ben egy tanévet helyettes tanárként a trencséni gimnáziumban töltött, majd 1879–1898 között a losonci állami főgimnázium tanáraként fő tárgyai mellett 1890-től még testnevelést is oktatott. 1898-ban kinevezték az aradi kat. főgimnázium igazgatójává, ezt a tisztséget 1921-ig töltötte be. Nyugdíjazását követően Budapesten élt. Elsősorban latin nyelv-könyvek, tankönyvek szerzőjeként vált ismertté, de szótárírói és szövegkiadói tevékenysége is jelentős. Foglalkozott Arad oktatástörténetével is. Több antik színművet lefordított magyar nyelvre. Arad 1919-es román megszállását követően is a helyén maradt és igyekezett újjászervezni a magyar nyelvű oktatást. Még a gimnázium évkönyvét is sikerült megszerkesztenie és megjelentetnie, de 1921-ben a román hatóságok az ország elhagyására kényszerítették. **F. m.:** *Latin synonymika. Iskolai használatra*, 1892 (3. bővített kiadás: 1942); *Magyar–latin szótár a középiskolák számára*, 1899; *Latin–magyar szótár a kö-*

<sup>173</sup> A könyvben szerepel az az eset, amikor Szálasi „nemzetvezető” menekülésekor magával vitte a magyar koronát és egy alkalommal a saját fejére helyezte. Emiatt később Rákosi Mátyás utasítására a könyvet indexre tették.

zépiskolák számára, 1899; *Latin–magyar szótár*, 1902; *Az aradi kir. katolikus főgimnázium alapítványainak története*, 1914.

## SZENC (Senec)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település hivatalos neve 1899-ig Szempcz volt. Első írásos említése Synci alakban Roland pozsonyi gróf 1252. november 25-én kelt határkijelölő oklevelében fordul elő. Sokan úgy vélik, hogy az elnevezés a magyar *Synch* személynévből származik, ami a szem szavunkkal függ össze. A XV. sz. második felében már mezőváros, 1480-tól vásártartási joggal. Mária Terézia 1763-ban gazdasági főiskolát alapított, amelynek hivatalos neve Collegium Scientiarum Politico-Oeconomico Cameralium (kamarai közgazdasági tudományok intézete) volt. Tulajdonképpen egy felsőfokú gazdasági-számviteli iskola, ahol a kamarai (vagyis állami pénzügyi) hivatalhálózat alkalmazottait, valamint a földmérőket és a vízmérnököket képezték. Az intézmény vezetését az uralkodó a piaristákra bízta, miközben 20 diák költségeit maga fedezte, emellett 1500 aranyat biztosított könyvek vásárlására. Fennmaradt a könyvtár katalógusa is, ebből tudható, hogy a kor legszínvonalasabb kiadványait sikerült összegyűjteni. A tantárgyak között szerepelt a matematika, a kettős könyvvitel, a közgazdaságtan, a földmérés, de a „kamarai tudományokat”: a közigazgatási, kereskedelmi és pénzügyi ismereteket is oktatták. A kollégium épülete 1776-ban leégett és ekkor az intézményt Tatára helyezték át, ahol 1780-ig működött. Oktatási nyelve a német volt, a tanulmányi idő 3 év. Fennállása alatt mintegy 200 diák végzett itt, akik közül sokan fontos hivatalt töltöttek be az ország különböző vidékein. Itt tanult többek között a pozsonyi születésű Várady Pál (1757–18??) mérnök, Pest első jelentősebb városrendezési munkálatainak irányítója. A XVIII. sz. utolsó évtizedében két textilgyár is épült a városban, később a Pozsony–Budapest vasútvonalon megépülésének köszönhetően vált fontos közlekedési csomóponttá. A városban jelenleg egy magyar, Szenci Molnár Albert nevét viselő általános iskola és gimnázium is működik. Az 1556-ban épült reneszánsz stílusú Török-házban ma a Városi Múzeum található. 1825-ben épült a városi zsinagóga, amely ma már nagyon rossz állapotban van. Itt született: Kisfaludy Zsigmond (1837. július 18. – 1926. augusztus 18.) r. k. plébános, helytörténész, monográfiát írt Somorjáról; Matolay Zoltán (1873. szeptember 27. – Temesvár, 1953. október 7.) jogász, filozófiai író, műfordító, *A keresztény világnézet és a mai háború* c. munkája Temesvárt jelent meg; Csermák József (1932. február 14. – Tapolca, 2001. január 12.) olimpiai bajnok kalapácsvető, aki az 1952-es Helsinkin nyári olimpián 60,34 méteres világcsúccsal aranyérmert szerzett. 1910-ben 3915 lakosából 3657 magyar és 182 szlovák volt. A II. vh. után a magyarok mintegy felét Magyarországra telepítették, jelentősen megváltoztatva a lakosság nemzetiségi összetételét. 2011-ben 17 050 lakosából 11 605 szlovák, 2467 magyar és 117 cseh volt, de közel 2600 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**SZENCZI MOLNÁR ALBERT (Szenc, 1574. augusztus 30. – Kolozsvár, 1639. január 17.) ref. pap, nyelvtudós, filozófus, zsoldárköltő, egyházi író, műfordító.**

Ősei a Székelyföldről kerültek Pozsony vármegyébe és molnárként tevékenykedtek. 1584-től szülővárosában kezdte iskoláit, 1586-ban Győrött, 1587-ben Göncön, 1588–1590-ben Debrecenben tanult. 1590-ben rövid ideig Kassán nevelősködött, majd külföldi egyetemekre ment: 1590–1591-ben Wittenbergben, 1592-ben Heidelbergben, 1593–1596-ban Strassburgban, 1597–1599-ben ismét Heidelbergben tanult. 1599 második felében visszatért szülővárosába és bejárta a Felvidéket is. 1600 ősztől Herbornban diákoskodott, a következő évben már corrector volt Frankfurtban, 1602-ben pedig Ambergben lett házitánító. 1603-ban Altdorfban latin-magyar szótárát kezdte el írni. 1604-ben Nürnbergben tartózkodott, hogy szótára kinyomtatását gondozza. Prágában a Rudolf királynak ajánlott munkát személyesen adta át az uralkodónak, ott megismerkedett Keplerrel (1571–1630) is. 1605-től Altdorfban, 1607-től Marburgban, 1609-től Oppenheimben élt Móríc hesseni fejedelem pártfogoltjaként. 1612-től Rohoncon udvari pap volt gr. Batthyány Ferenc dunántúli főkapitányánál. 1614-ben rövid ideig Komáromban pap. 1614-ben beutazta Erdélyt. A Bethlen Gábor fejedelem által felajánlott tanári állást nem fogadta el, 1615-ben visszament Németországba, Ambergben segédtanító lett. 1615-től Oppenheimben kántor és iskolamester, 1619-től Heidelbergben, 1622-től Hanauban lakott. 1624-ben hazajött Kassára, ahol Bethlen Gábor gondoskodott ellátásáról, s így kizárólag tudományos és írói tevékenységet folytatott. 1626-tól haláláig Kolozsvárt élt. Céltudatos tudós volt, aki egész élete művével használni akart. Latin szótárával, mely átdolgozásokkal a XIX. sz. közepéig használatban volt, megnyitotta a magyar értelmiség előtt az utat az európai tudományosság felé. Latin nyelvű magyar nyelvtanával Sylvester János után elsőnek ismertette meg Európával a magyar nyelv sajátosságait. A ref. egyházat megajándékozta a zsoldárokkal, a javított Károli-bibliával, Kálvin *Institutiójának* fordításával, a *Heidelbergi Kátéval*, a Scultetus-féle prédikációgyűjteménnyel. Hatása a magyar irodalmi nyelv, a magyar verselés fejlődésére korszakalkotó. Tevékenységét nagyra tartotta legjelentősebb kortársainak egyike, Pázmány Péter is. Munkásságával életének utolsó éveiben sokat foglalkozott Zalabai Zsigmond (→Ipolypásztó) irodalomtörténész. Nevét viseli a szenci magyar tannyelvű általános iskola, szülővárosában szobra áll, amelyet minden esztendőben megkoszorúznak. A városi Csemadok-szervezet az őszi hónapokban Szenczi Molnár Albert Napokat szervez. **F. m.:** *Dictionarium latino-ungaricum* és *Ungaro-latium* (Nürnberg), 1604; *Psalterium ungaricum...* (Herborn), 1607; *Kis Catechismus* (Heidelberg), 1607; *Szent Biblia...* (Hanau), 1608; *Novae grammaticae ungaricae... libri duo* (Hanau), 1610; *Postilla Scultetica...* (Oppenheim), 1617; *Az keresztényi religióra és igaz hitre való tanítás...* (Hanau), 1624.

**KÓNYA KRISTÓF (Vép, 1725 k. – Tata, 1800 után) piarista paptanár, a szenci Collegium Oeconomicum első rektora.**

Privigyén 1740-ben lépett be a piarista rendbe. Itt készült fel a matematika oktatására és 1743-ban Vácott, majd Debrecenben tanított. 1745-ben Pesten elvégezte a bölcseleti tanfolyamot, végül Debrecenben fejezte be teológiai tanulmányait. A következő években Nagykárolyban, Debrecenben, Veszprémben és Pesten tanított. 1763-ban a piarista rend javaslatá-



ra Mária Terézia őt nevezte ki az újonnan alapított szenci Collegium Oeconomicum első rektorává. Ezt a tisztséget 1770-ig töltötte be. Feladata nem mindig volt hálás, mivel elkényeztetett nemes ifjakat kellett tanulásra fognia, akik időnként fegyelmi kihágásokat is elkövettek. 1770-ben Szegedre helyezték, majd innen került Tatára, ahová a szenci kollégiumot is átköltöztették. Az ő érdeme is volt, hogy létrejöhetett az intézmény könyvtára és azt saját könyveivel is gyarapította. Amikor II. József feloszlatta az egyházi rendeket, a tatái főiskola is bezárta kapuit. Kónya Kristóf ekkor Nagykanizsán, majd Kecskeméten lett gimnáziumi tanár, de tanított az erdélyi Szentannán is, ahonnan 1788-ban végleg Tatára költözött.

### **CSIZMAZIA LAJOS (Szenc, 1887. március 19. – Győr, 1940. november 12.) gépészmérnök, tanár.**

Tevékenysége főképpen a malomipari oktatásban szerzett általános megbecsülést. Az I. vh. után kezdeményezésére újítták fel a budapesti Felső ipariskolában a molnárképző, majd a molnártovábbképző tanfolyamokat. 1937-ben kinevezték a győri fém- és textilipari iskola igazgatójává. Az oktatásban szerzett érdemének elismeréséül a Magyar Molnárcéh 1940-ben Csizmazia Lajos-ösztöndíjat alapított. **F. m.: A malomipar technológiája, 1933.**

### **STREŠŇÁK GÁBOR (Pozsony, 1974. május 18. –) levéltáros, történész.**

Gyermekkorát Szencen töltötte, itt végezte általános és 1988–1992 között középiskolai tanulmányait. A pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án levéltáros–történelem szakos oklevelet szerzett 1998-ban. 1998–2003 között a SZK Belügyminisztériumának pozsonyi Állami Levéltárának, 2003 szeptemberétől 2010 január 15-ig a Nemzeti Emlékezet Hivatala levéltári osztályának munkatársa. A kommunista rendszer erőszakszervezeteinek és a titkosrendőrségnek a tevékenységéről tanulmányokat közölt és 2008–2010 között előadásokat is tartott a Comenius Egyetem BTK-án. 2010 januárjától a szenci Városi Múzeum igazgatója. Levéltárosi és muzeológiai tevékenysége mellett elsősorban címertannal, családtörténeti kutatásokkal, valamint Szenc, Somorja és vidéke helytörténetével foglalkozik. Vezetőségi tagja a Szlovák Levéltárosok Egyesületének és a Mátyusföldi Muzeológiai Társaságnak. Szlovákiai és magyarországi szakfolyóiratokban szlovákul és magyarul egyaránt publikál. Több regionális monográfia, tanulmánykötet társszerzője (*Fejezetek Somorja város történetéből*, 2005; *Pusté Úllany: Príbeh obce*, 2006; *Pozsony vármegye nemes családjai*, 2008; *Nagyfödemes története*, 2010; *Az Esterházy család cseszneki ága*, 2013). **F. m.: Szenc. Egy város évszázadai** (szerkesztő és szerző), 2013.

## **SZENICE (Senica)**

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1217-ben említik írott források *Scynfe* alakban. Része volt a magyar királyok által a Morva folyótól délre kialakított határőr övezetnek. 1396-ban mezővárosi rangot, 1419-ben vásártartási jogot kapott Luxemburgi Zsigmondtól. Első iskolája már a XVI. sz. derekán megkezdte működését. A XVIII. sz. első felében megjelentek az első zsidó családok, 1784-ben már iskolát is építettek maguknak. 1910-ben 2849 lakosából 1922 szlovák, 624 magyar és 284 német volt. 2011-ben 20 255 lakosából 19 180 szlovák, 219 cseh, 51 roma és 25 magyar volt. Itt született: Siménfalvy Sándor (1892. július 9. – Budapest, 1988. december 24.) színművész; Rakovszky Tibor (1893. július 30. – Sopron, 1952) jogász, politikus, országgyűlési képviselő, vállalatigazgató, Rakovszky Zsuzsa (1950–) költő édesapja.

\*\*\*

### **DUALSZKY JÁNOS (Szenice, 1808. január 6. – Nyitra, 1881. március 22.) kanonok, helytörténész**

A nyitrai papnevelőben tanult. 1830-tól 1835-ig báró Mednyánszky József családjánál nevelő. 1835-től trencsényi káplán, 1843-tól apátfalvai, 1844-től beckói plébános, 1871-től nyitrai kanonok. A *Magyar Történeti Tárban* Révay László (1600–1667) hadi főbiztos, várkapitány naplójából közölt kivonatokat. *Historia arcis et oppidi Beczkó* c. műve kéziratban maradt. **F. m.: Nyitra vár és város történeti vázlata, 1875.**

### **ZELLIGER JÓZSEF (Szenice, 1837. október 21. – Nagyszombat, 1886. augusztus 31.) tanár, tan-könyvíró, szakíró.**

Az algimnáziumot Szokolcán, a főgimnáziumot Pozsonyban végezte. Érsekújvárott elvégezte a tanítóképzőt, majd Nádasdon, Sándorfán és Nagylénárdon tanított. 1859–1865 között Zohoron volt kántortanító. 1865 júniusától igazgatótanítóként működött Malackán. 1869–1872-ben Besztercebányán, 1872-től Nagyszombatban a tanítóképző tanára, 1873 júniusától igazgatója volt. 1882 szeptemberében megalapította a katolikus néptanítók egyesületét, amelynek elnökévé választották. Főleg az általa alapított és szerkesztett *Népnevelő* c. folyóiratban jelentek meg írásai, emellett a *Népiskolai Tanügyi Figyelő*t is szerkesztette. Elsősorban földrajzi tankönyveket, számolási gyakorlókönyveket írt magyar, német és szlovák nyelven.

### **BOSSÁNYI JÓZSEF (Szenice, 1853/55. március 4. – Németpróna, 1946. december 4.) r. k. pap, történetíró, nyelvész, természetvizsgáló, amatőr rovarkutató.**

A szlovák szakirodalomban neve Bošiánsky alakban is szerepel. Nyitrán végezte a gimnáziumot és a papi szemináriumot, később a budapesti egyetemen tanult latin és görög nyelvet. 1877-ben pappá szentelték és 1877–1882 között a nyitrai piarista gimnáziumban latin, görög és német nyelvet oktatott. 1882–1898 között Nyitránovákön volt esperes-plébános, emellett tanított is. Később 1912–1925 között Privigyén óraadó tanár volt a helyi gimnáziumban. Életének utolsó évtizedeit Németprónán töltötte. Lelkes propagátora volt a turizmusnak, de emberbaráti szervezetekben is tevékenykedett. 1890-ben

egy fafaragó iskolát és műhelyt alapított Nyitrafenyvesen a szegények számára, ahol fából faragott gyermekjátékokat készítettek. Mint amatőr természetbúvár elsősorban a Madaras-hegység, a Felső-Nyitra vidéke és különösen a facskói Orrkő (Kíák) faunáját (a bogarakat és a lepkéket) és flóráját tanulmányozta. Leírta az Apolló lepke (*Parnassius apollo*) egy helyi változatát Trencsénteplic környékéről. Írásai a Trencsén vármegyei Természettudományi Egylet évkönyveiben és a *Rovartani Lapokban* jelentek meg.

### **RUDNAY BÉLA (Szenice, 1857. október 1. – Budapest, 1932. június 14.) jogász, rendőrfőkapitány, családtörténész.**

Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte 1878-ban. Ezután Nyitra vármegye aljegyzője, 1880-ban főszolgabíró, 1884-ben főszámvevő Nyitrán, 1887-ben Nyitra vármegye főjegyzője lett. 1892-ben országgyűlési képviselővé választották, 1894-ben Hont és Nógrád vármegye főispánjává nevezték ki, 1896-ban államrendőrségi főkapitány lett Budapesten. 1906-ban a Fejérváry-kormány alatt a főváros királyi biztosa volt, de még abban az évben nyugalomba vonult. 1910-ben nemzeti munkapárti programmal ismét parlamenti képviselő lett. Főleg családtörténeti tanulmányokat írt. 1920-ban egy fegyveres alakulatot szervezett Léva környékén, hogy harcba szálljon a cseh megszállás ellen. Elfogták, majd Magyarországra toloncolták. **F. m.:** *Nyitra vármegye köztörvényhatóságának szabályrendeletei (I–III.), összegyűjtötte és kiadta, 1888–1890; A Zsámbokréthyak, 1908; A Csermenyek és a parasztság büntetőbírószámai a XVI. és XVII. században, 1909; Újfalussyak és Rudnayak pöre a Petrőczyek ellen 1513–1591, 1910.*

### **SZENTANTAL (Svätý Anton)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban (lausitzi kultúra) lakott volt. A falut írott források először 1266-ban *Scenantollo* alakban említik. A *Zenthantal* név 1342-ben szerepel első alkalommal. Barokk kastélyát egy középkori vár helyén 1744-ben gróf Koháry András (1694–1757) lovassági tábornok, főispán építette. 1826-tól 1945-ig a Coburgok birtoka volt, miután az utolsó Koháry-birtokos özvegye vejére, Coburg Ferdinánd György (1785–1851) hercegre ruházta át a birtokot. Ferdinánd György 1816. január 2-án kötött házasságot Koháry Mária Antóniával (1797–1862), aki az első magyar női zeneszerző volt, és édesanyja II. Ferdinánd portugál királynak, de ebből a házasságból származott az egykori bolgár királyi család és a jelenlegi belga uralkodó család is. A helységnek 1910-ben 1524 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1217 lakosából 1100 szlovák volt. Itt született Karol L. [Legény]. Zachar (1918–2003) szlovák színész, rendező, jelmeztervező, egyebek mellett ő alakította Szent Pétert a magyar–szlovák koprodukcióban készült *Szent Péter esernyője* c. filmben.

\*\*\*

### **GRÜNWALD BÉLA (Szent Antal, 1839. december 2. – Courbevoie/Franciaország, 1891. május 4.) politikus, publicista, történész, az MTA levelező tagja (1888).**

Apja a Coburg hercegi család gazdatisztje volt. Selmezbányán és Besztercebányán végezte középiskolai, a budapesti egyetemen jogi tanulmányait. Nyugat-európai tanulmányútja (1864–1865) során Berlinben és Heidelbergben is hallgatott egyetemi előadásokat. Hazatérését követően közszerepet vállalt, a kiegyezés után Zólyom vármegye főjegyzője, majd 1871-től alispánja, 1876-tól Besztercebánya országgyűlési képviselője volt. A közigazgatás államosításának, a polgári központosításnak, ugyanakkor a nemzetiségek erőszakos magyarosításának híve volt, különösen a szlovák nemzeti mozgalom ellen sürgetett határozottabb fellépést. Ő rendelte el a Matica slovenská és a három szlovák gimnázium bezárását, mert indoklása szerint ott pánszláv propagandát folytattak. Politikai nézeteivel egyre inkább a perifériára szorult és ezért inkább a történelemmel kezdett el foglalkozni. Széchenyiről írt munkáját azonban sok kritika érte, ezért Franciaországba utazott, ahol egészsége is megrendült és végül a Szajna partján önkézzel vetett véget életének. Ablonczy Balázs szerint „személyisége, működése számos hasonlóságot mutat a kor elvesztett nemzedékének, Tolnai Lajosnak, Komjáthy Jenőnek, Péterfi Jenőnek, Reviczky Gyulának a sorsával”. **F. m.:** *Közigazgatásunk és a magyar nemzetiség, 1874; A Felvidék, 1878; A törvényhatósági közigazgatás kézi könyve (I–III.), 1880 (bővítve: I–IV., 1889); Kossuth és a megye. Válasz Kossuth Lajosnak, 1885; A régi Magyarország 1711–1825., 1888; Az új Magyarország, Gr. Széchenyi István, 1890; Zólyom megye, 1891.*

### **SZENTGYÖRGY (Svätý Jur)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település már az i. e. 4. évezredben lakott hely volt. A IX. sz. második feléből származó morva erőd maradványait is feltárták itt. Első írásos említése 1209-ből való, amikor egy okirat tanúsítja, hogy a Szentgyörgyi és a Bazini család szerzett birtokot. Ottokár cseh király 1271–1273-ban többször is pusztította a helységet és ezt követően német telepesek érkeztek ide és a város egészen 1945-ig megőrizte német jellegét. A XIII. sz. végén emelték a város erődítményét, Fehérkő várát. 1380–1450 között gyakran volt kisebb-nagyobb hadi támadások célpontja. 1647-ben III. Ferdinánd szabad királyi városi jogokat adományozott a településnek, amelyet nem sokkal korábban kőfallal is körülvettek, ennek ellenére a törökök 1663 szeptemberében elfoglalták. Később a kuruc seregek is pusztították. 1840-ben a várost Pozsonnyal az ország első lóvasútjával kötötték össze. A helységet messze földön híressé tették a borai is. 1910-ben 3458 lakosából 1897 szlovák, 916 német és 641 magyar volt. 2011-ben 5141 lakosából 4952 szlovák, 32 magyar és 29 cseh volt. A városban született Vámbéry Ármin (→Dunaszerdahely) orientalista, nyelvtudós. Itt élt élete utolsó évtizedeiben Farkas István (Turócszentmárton, 1900. május 18. – 1975. december 23.) író, lapszerkesztő, műfordító.

\*\*\*

**ZAHLBRUCKNER SÁNDOR (Szentgyörgy, 1860. május 31. – Bécs, 1938. május 8.) botanikus, az MTA levelező tagja (1920).**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Nagyszombatban érettségizett. A bécsi egyetemen természetrajzot és botanikát tanult, 1883-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet. A bécsi udvari természetrajzi múzeum Növényteni Osztályának 1884-től gyakornoka, 1887–1899 között segédőre, 1899–1912 között őre, 1912–1918-ig vezetője, 1918-tól 1922-ig a múzeum igazgatója volt. Kezdetben egzotikus (dél-amerikai) növényekkel, később elsősorban a zuzmókkal foglalkozott. Számos új fajt fedezett fel, többet róla neveztek el. 1894 és 1916 között szerkesztette és nagyrészt ő írta a *Kryptogamae exsiccatae herbarium I-XXIV.* c. sorozatot, amely a nemzetközi botanikai szakirodalom egyik klasszikus műve. Ő szerkesztette az 1922 és 1940 között megjelenő *Catalogus lichenum universalis* c. zuzmókkal foglalkozó kiadványt is. 1905-ben főtitkára volt a bécsi botanikai kongresszusnak. Az MTA 1920. május 5-én levelező tagjává választotta. Több külföldi tudományos társaság tiszteletbeli tagja is volt. **F. m.:** *Beitrag zur Flora von Neu-Caledonien*, 1888; *Prodromus einer Flechten flora Bosniens und der Herzegovina*, 1890; *Novitiae peruvianae*, 1892; *Lobeliaceae Brasiliensis*, 1895; *Plantae Pentherianae*, én.; *Die Parmelia ryssolea der perunischen Flora*, 1906; *Neue Beiträge zur Flechtenflora des Pozsonyer Komitates* (Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület Közleményei), 1904; *Flechten im Hochlande Ecuadors*, 1905; *Campanulaceae andinae*, 1906; *Transbaikalische Flechten*, 1909.

**SZENTIVÁN (Liptovský Ján)**

Az egykori Liptó vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt (lausitzi kultúra). A falut még *Vezverys* néven először IV. Béla adománylevele említi 1263-ban. Első templomát Szent János tiszteletére emelték, majd a helységet a névadó szentről nevezték el. A község a Szent-iványi család ősi fészke. A XVI. sz.-ban a határában aranybányát nyitottak, később melegvízű forrásokat is felfedeztek, a legismertebb Rudolf-forrás közelében 1929–1930-ban fürdőt építettek ki. 1910-ban 808 szlovák lakosa volt. 2011-ben 953 lakosából 924 szlovák volt.

\*\*\*

**SZENTIVÁNYI MÁRTON (Szentiván, 1633. október 20. – Nagyszombat, 1705. március 5.) jezsuita hittudós, polihistor, egyetemi tanár.**

A nagyszombati jezsuita kollégiumban kezdte tanulmányait, 1653-ban lépett a Jézus Társaságba. Egyetemi tanulmányait Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1667-től Nagyszombatban, Grazban és Münchenben volt tanár, 1676–1679-ben a bécsi Pazmaneumban tanított, 1688-tól haláláig Nagyszombatban élt. Bölcséletet, Szentírást, matematikát, egyházjogot és teológiát egyaránt oktatott. 1690–1693-ban a kollégium és az egyetem rektora, 1673-ban az esztergomi érsek főcenzornak nevezte ki, ebben a király (I. Lipót) 1688-ban megerősítette. 1675-től haláláig szerkesztette a nagyszombati naptárt (*Calendarium Tyrnaviense*). 1687-től irányította és korszerűsítette a nagyszombati nyomdát, két papírmalmot is létesített a városban. Érdeklődött a mezőgazdasági és a természettudományok iránt, összefoglalta kora tudományos ismereteit, számos növényt elsőként ismertetett Magyarországon, polemikus munkáival a hitvitákba is bekapcsolódott. Említést érdemel törvénygyűjteménye, amely először viseli a *Corpus Juris Hungarici* címet (1696). Sokáig tartotta magát az a vélekedés, hogy ő volt a magyarországi időszaki sajtó úttörője, miután Pintér Jenő irodalomtörténész hírlapnak minősítette az *Ephemerides Latinae* (1675–1703) kiadványt, amely valójában egyfajta tudományos napló volt (*ephemeris* = napló), ebben különböző témákat szedett csokorba (pl. mezőgazdasági munkák, szentatyáktól vett idézetek, mondások, jeles személyek halálozási dátumai stb.). **F. m.:** *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea* (I – III.), 1689 – 1702; *Quindecim dilemmata Dominis A catholicis...oblata*, 1699; *Viginti quatuor dubia*, 1700; *Oeconomica philosophica* (I – II.), 1746.

**SZENTMIHÁLYFA (Michal na Ostrove)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő településnek feltehetően már a XI. sz. közepén volt plébániája, de ezt okiratok nem támasztják alá. Első írásos említése 1337-ből való, amikor korábbi birtokosának egyik leszármazottja jegyajándék fejében 50 márkát fizetett Morochuk mester beregi ispánnak. Néhány évtizeddel később emelték első gótikus templomát, amelyet több ízben is megtoldottak és átalakítottak. A templom falát középkori freskók díszítik, amelyek a Szent László-legenda részleteit ábrázolják. 1910-ben 480 magyar lakosa volt. 1920 után cseheket és szlovákokat is betelepítettek a faluba, így 1930-ban 677 lakosából 510 magyar, 131 pedig csehszlovák volt. Az 1948-ban készült első háború utáni népszámlálás szerint 1108 lakosa volt (a nemzetiségi összetételt nem tüntették fel), de ekkor Csécsénypatony is a faluhoz tartozott (1940-től 1960-ig). 2011-ben 915 lakosából 692 magyar és 175 szlovák volt.

\*\*\*

**KATONA MÓR (Szentmihályfa, 1845. május 5. – Budapest, 1927. április 6.) jogász, egyetemi tanár.**

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, a jogot Bécsben, majd a pesti Királyi Állami Jogakadémián végezte, 1872-től a nagyszombati jogakadémia helyettes tanára s még ugyanebben az évben a budapesti egyetemen a magyar magánjog magántanára, 1874-től a győri, 1892-től a kassai, 1899-től a pozsonyi jogakadémián tanár (büntetőjog, utóbb polgári jog). 1903–

1915 között a budapesti egyetem professzora (magyar magánjog). 1903–1905-ben a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője. A Fodor-féle *Magyar magánjogban* ő írta a birtokról és a kötelmi jog általános részéről szóló fejezeteket. 1887 májusa és 1890 májusa között a *Győri Közlöny* felelős szerkesztője volt. **F. m.:** *A tévedés beszámítása a büntetőjogban*, 1870; *A pénztartozásokról*, 1884; *A magyar családi hitbizomány*, 1894; *A magyar magánjog vezérfonala*, 1909.

## SZENTMIHÁLYFALVA (Šarišské Michaľany)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő települést először IV. Béla oklevelében *Szent Mihály* néven említik, de feltehetően korábban keletkezett, mivel ez idő tájt már létezett a Szent Mihály arkangyal tiszteletére szentelt temploma. 1910-ben 602 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2832 lakosából 2601 szlovák és 57 roma volt.

\*\*\*

### TIBOR MÁTYÁS (Szentmihályfalva, 1902. február 23. – Budapest, 1995. január 13.) jezsuita csillagász, teológus, a Szent István Akadémia tagja

Tanulmányait a budapesti Tudományegyetemen végezte, majd a dublini obszervatóriumban bővítette ismereteit, 1934-ben a vatikáni Castel Gandolfo-i obszervatóriumban főleg a Tejút kiválasztott csillagmezőinek vizsgálata terén ért el jelentős eredményeket a Tejútrendszer szerkezetére vonatkozóan. Kettőscsillag és kisbolygó megfigyeléseket is végzett. 1940-től Kassán a Hittudományi Főiskolán kozmogóniát tanított, az 1945/46-os tanévben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Csillagászati tanszékének asszisztense, majd az 1950. július 9-én végrehajtott államosításig a kalocsai Haynald Csillagvizsgáló igazgatója. Itt újból csillagpárok mérésével foglalkozott. 1950-től minden jelentős csillagászati munka lehetőségétől elzárták. Tanulmányait az *Astronomische Nachrichten*ben, és 1937–1940 között a *Comunicazione Specola Vaticana* (CSP) köteteiben jelentek meg. 1992-től a Magyar Csillagászati Egyesület tiszteletbeli tagja. **F. m.:** *A Nap-sebesség meghatározása gyenge fényű csillagok páros csoportosítása alapján* (doktori értekezés), 1932; *Elements of the Solar Motions*, 1932.

## SZEPESBÉLA (Spišská Belá)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő város környéke már a kőkorszakban lakott hely volt (La Tène, puhói kultúra), sőt római kori emlékek is előkerültek. Első írásos említése 1263-ból való, IV. Béla egy oklevélben erősíti meg, hogy *Bela* helységet német telepéseknek adományozza. 1271-ben V. István városi jogokkal ruházta fel. Egyike volt azoknak a szepességi városoknak, amelyeket Luxemburgi Zsigmond a XV. sz. elején Lengyelországnak elzálogosított (csak 1772-ben váltotta vissza Mária Terézia). A következő évszázadokban elsősorban az itt tartott vásároknak és kézműiparának köszönhetően fokozatosan gyarapodott. A XVIII. sz. harmadik harmadában egy szeszgyár kezdte meg működését, egyik terméke: a „borovicska” ma is kedvelt ital. 1910-ben 2894 lakosából 1258 szlovák, 1247 német és 355 magyar volt. 2011-ben 6387 lakosából 5830 szlovák és 219 roma volt. Itt született: Ludvig János (1812. május 12. – Pest, 1870. július 11.) jogász, újságíró, politikus, az 1848/49-es magyar szabadságharc idején kormánybiztos volt, emiatt emigrációba kényszerült és Kossuth Lajos megbízásából diplomáciai küldetést vállalt. 1842-ben Lőcsén jelent meg *A szepességi XVI város pragmaticai története* c. munkája; Szutórisz Frigyes (1854 – Eperjes, 1926. február 28.) az eperjesi gimnázium természetrajz és vegytan tanára, az MKE eperjesi osztályának vezetője, a város turistaéletének szervezője, 1905-ben kiadta a *Növényvilág és az ember* c. művelődéstörténeti munkáját.

\*\*\*

### LAMM JAKAB (Szepesbela, 1791 – Kassa, 1855 k.) vízépítő mérnök.

Oklevelét 1814-ben kapta a pesti Institutum Geometricumban. Gyakornokként beosztották a Tisza Rakamaz és Tokaj közötti szakaszához (1813). 1827–1839 között az Ung folyó felvételén és szabályozásán dolgozott, majd a máramaroszigeti sókikötőt, sóraktárt és sószállító csatornát építette (1843–1845) saját tervei alapján. 1851-től az Ung vármegyei közutak építését bízták rá. **F. m.:** *Néhány szó a Tisza-szabályozás érdekében* (Ungvár), 1846.

### PETZVAL JÓZSEF MIKSA (Szepesbela, 1807. január 6. – Bécs, 1891. szeptember 17.) mérnök, matematikus, egyetemi tanár, az MTA külső tagja (1873).

Petzval Ottó bátyja. Apja tanító volt. Iskolai tanulmányait Késmárkon kezdte, a gimnáziumot Lőcsén, a kétéves Királyi Akadémiát Kassán végezte (1823–1825). Matematikából – mivel tanára gyengének tartotta és emiatt apja kis híján cipészinasnak adta – külön vizsgát tett és kitüntetéssel végzett. Noha az anyanyelve a német volt, a későbbiekben mindig magyarul vallotta magát. Jól beszélt szlovákul, csehül, latinul és megtanult franciául és angolul is. Miután apja anyagilag nem tudta további tanulmányait támogatni, egy évig az Almásy grófi családnál nevelősködött és az így kapott fizetése tette lehetővé, hogy az egyetemi beiratkozáshoz szükséges pénzt befizethesse. Mérnöki oklevelét a pesti egyetem Mérnöki Intézetében (Institutum Geometricum) nyerte 1828-ban. 1828–1835 között Pest város mérnöke volt. Közben megszerezte matematikából a bölcsészdoktori oklevelet is. 1830-ban csatornázási tervet készített a Pestet fenyegető árvizek kivédésére. 1832-től a pesti egyetemen matematikát és mechanikát adott elő. 1835-ben az egyetem tanárává nevezték ki. 1836-ban a bécsi egyetem hívta meg, itt 1837-től 1877-ig elsősorban matematikát adott elő, de oktatott mechanikát, égi mechanikát, ballisztikát, fénytant és hangtant is, miután tudományos munkássága ezekre a területekre is kiterjedt. Nevét elsősorban az 1840-ben

szerkesztett, nagy fényerejű akromatikus kettős fényképezési objektívjei tették ismertté, amelyekkel az addig szükséges hosszú (olykor 5-20 perces) megvilágítási idő a másodperc töredékére csökkent. Ennek köszönhetően vált a dagerrotípa is általánosan alkalmazott fényképezési technikává. Lencséit 1841-től a Voigtländer cég építette e révén híressé vált gépeibe. Peter Friedrich Voigtländer (1812–1878) később visszaélt a ténnyel, hogy Petzval találmányát nem szabadalmaztatta és nem kötött vele írásban rögzített szerződést, ami a feltalálónak komoly anyagi veszteséget okozott. Egy hagyatékában talált feljegyzés alapján a korszerű anasztigmat lencserendszer feltalálójának is őt kell tartanunk. Már 1843-ban levezette a róla elnevezett tételt, amely megfogalmazza az asztigmatizmustól (egy optikai hibától) mentes kép keletkezését. Optikai kutatásainak eredménye az 1847-ből származó fényszórója, amely a hadseregben használt reflektorok elődje, továbbá az a tudományos igazolt megállapítása, hogy az izzó szilárd testek több fényt bocsátanak ki, mint a lánggal égő gázok. Ezt az elvet használta fel Carl Auer (1858–1929) a róla elnevezett gázizzónál. Elsőként készített binokuláris távcsövet. 1846-ban megszerkesztette saját laterna magicáját, amelyet a magyar szakirodalomban ködfátyol-készüléknek is neveznek. Ez volt a modern vetítógépek egyik előfutára. 1856-ban megalkotta a dialitobjektívnek elnevezett ortoszkópját, amely a tájfényképezéshez használt objektív volt. Ehhez egy hordozható, bőrharmónikás kettőskihuzatú optikai padszerű fényképezőgépet is tervezett, amely a mai műtermi kamerák ősenek tekinthető. Miután szakított a Voigtländer céggel, újabb optikai berendezéseinek prototípusait már mindig maga készítette el. 1860 körül saját szerkesztésű gépével fotogrammetriai méréseket végzett. A Voigtländer céggel folytatott sokéves pereskedés és az optika elméletéről írt kéziratának sajnálatos megsemmisülése kedvét szegte, végleg elfordult az optikától és a hangtannal kezdett el foglalkozni. 1869-ben feleségül vette házvezetőnőjét, aki négy évvel később elhunyt. 1877-ben lemondott professzori állásáról és ebből az alkalomból az uralkodó Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozta neki. Nyugdíjas éveiben egyre inkább emberkerülővé és magányossá vált, aminek nagyrészt a fiatalabb kollégák intrikája volt az okozója. Sajnos a végakarata szerint kijelölt örökösei sem voltak tisztában tudományos jelentőségével, emiatt írásos hagyatékának egy része és sok fontos dokumentum is elkallódott, illetve megsemmisült. A fényképezés terén kifejtett úttörő munkásságának emlékét őrzi az osztrák közoktatásügyi miniszter által alapított Petzval-érem, mellyel 1928 óta a tudományos fényképezés terén kimagasló eredményeket jutalmaznak. Tiszteletére az Optikai és Akusztikai és Filmtechnikai Egyesület 1962-ben évenként kiosztásra kerülő Petzval József-emlékérem kitüntetését alapította. **F. m.:** *Bericht über die Ergebnisse einiger dioptrischen Untersuchungen*, 1843; *Eigenschaften einer guten Camera Obscura*, 1847; *Integration der linearen Differentialgleichungen mit Constanten und variablen Coefficienten (I–II.)*, 1853–1859; *Berichte über optische und dioptrische Untersuchungen*, 1857; *Über das neue Landschaft – als Fernobjektiv*, 1858; *Theorie der Störungen der Stützzlinien (bei Gewölben und Hängebrücken)*, 1904–1905; *Theorie der Tonsysteme*, 1904–1905; *Aus den Vorlesungen über Ballistik. Ein Beitr. zur Geschichte der Ballistik*, 1908.

### **PETZVAL OTTÓ (Szepesbéla, 1809. január 6. – Budapest, 1883. augusztus 28.) mérnök, matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1858).**

Petzval József öccse. Iskolai tanulmányait Késmárkon kezdte, a gimnáziumot Lőcsén, a Királyi Akadémiát Kassán végezte. Eredetileg orvos akart lenni, de bátyja tanácsára a mérnöki pályát választotta. A pesti Institutum Geometricumban szerzett mérnöki oklevelet. [Diákkorában a gellérthegyi csillagvizsgálóban Tittel Pál (1784–1831) mellett gyakornok is volt, 1835-ben pedig a jeles osztrák csillagásznál, Littrownál doktorált, ennek köszönhetően tanári pályafutásának utolsó évtizedében csillagászatot is tanított.] Gyakorlati pályára azonban nem lépett, hanem kiváló előadói képességeit felhasználva az egyetemi oktatói munkát választotta. 1837–1850-ben az Institutum Geometricum, 1851–1857-ben a József-ipartanoda mechanika–géptan–géprajz tanára. 1858-ban a pesti tudományegyetemen a felső mennyiségtan tanára. 1872–1883 között a csillagászati tanszéket is vezette, ahol elsősorban a szférikus csillagászatot és az égi mechanika elemeit oktatta. Jelentős szerepe volt abban is, hogy sok hallgatója érdeklődni kezdett a csillagászat iránt. 1883-ban ment nyugdíjba. Tudományos érdeklődése elsősorban az erőgépek szerkesztésének matematikai elméletére irányult. Az elsők között írt magyar nyelvű egyetemi tankönyveket, amelyek közül a felsőbb mennyiségtani és géptani kézikönyvek a maguk korában alapvető jelentőségűek voltak. Akadémiai székfoglalóját 1859. július 18-án *A gőzgépek feltalálásáról, szerkesztéséről és megítéléséről* címmel tartotta. A *Csillagászat elemei...* c. könyvét (a kézzel írt bejegyzés szerint) 1881-ben egy Pozsonyban tanuló nyolcadikos gimnazista, Kövesligethy Radó (→Ógyalla) kiváló tanulmányi eredményeiért jutalmul kapta; ez a példány ma az ELTE Csillagászati Tanszékének könyvtárában található. **F. m.:** *Vízérő és vízépítészettan. Hydraulika és Hydrotechnika*, 1850; *Felsőbb mennyiségtan (I – IV.)*, 1850; *Elemi mennyiségtan* (az MTA nagydíját nyerte), 1856; *Erő- és géptan* (az MTA megosztott nagydíját nyerte), 1861; *Csillagászat elemei, különös tekintettel a matematikai földrajzra...*, 1875.

### **LUDVIGH GYULA, Ludwig (Szepesbéla, 1841. április 21. – Budapest, 1919. január 6.) vasútépítő mérnök, a MÁV elnökgazgatója.**

Ludvigh János fia. Iskolai tanulmányait külföldön végezte, miután apja az 1848/49-es magyar szabadságharc leverését követően emigrációba kényszerült. Oklevelét a brüsszeli egyetemen szerezte. Először Belgiumban dolgozott vasútépítésnél és tervezésnél, majd Spanyolországban 1863-ban a sevilla-portugáliai vasút tervezésénél irányító szerepe volt. 1867-ben hazatért, a vasúti központi irodában osztálymérnök lett. Ezután a belga, francia és törökországi vasutakat tanulmányozta. Műszaki javaslatai alapján jelölték ki a boszniai-romániai vasúti csatlakozásokat. 1881-ben a közmunka- és közlekedésügyi minisztériumban az út- és középítési osztály vezetője, 1883-tól az államvasutak igazgatóságának tagja. 1887-től 1909-ig a MÁV elnökgazgatója volt; ez idő alatt sokat tett a vasúthálózat fejlesztése érdekében. 1893-tól a főrendiház tagja. 1909-től a kassa-oderbergi vasút vezérigazgatója volt.

**HAZAY GYULA (Szepesbéla, 1842. március 14. – Budapest, 1887. október 5.) jogász, zoológus, conchiológus.**

A pesti egyetemen jogot végzett, majd gr. Andrássy Gyula magántitkára. 1867-ben a pénzügyminisztériumban fogalmazó, 1871-ben az általa alapított Népbank vezértitkára, utóbb vezérigazgatója lett. Utolsó éveiben a lublói fürdő igazgatója. Műkedvelőként kezdett foglalkozni a csigákkal és kagylókkal, de hamarosan a conchiológia (a puhatestűekkel foglalkozó tudományterület) szaktekintélye lett. Nevezetesen ökológiai megfigyelései és kísérletei. Nagy gyűjteményét az MNM vette meg. **F. m.:** *Die Molluskenfauna von Budapest*, 1881; *Az éjszaki Kárpátok és vidékének mollusca faunája*, 1884; *Die Succinen Englands*, 1885.

**GREISIGER MIHÁLY (Tátraalja, 1851. december 25. – Szepesbéla, 1912. szeptember 10.) orvos, természetbúvár, amatőr entomológus.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a késmárki gimnáziumban 1872-ben érettségizett. Ezt követően előbb a bécsi egyetemre iratkozott be, ahol természettudományokat hallgatott, majd átjelentkezett a pesti egyetem orvosi karára, ahol 1877 decemberében szerzett orvosdoktori oklevelet. Szepesbélán telepedett le, itt haláláig gyakorló orvosként működött a városban, valamint a helyi dohánygyárban. Körzete azonban a környékbeli településekre is kiterjedt, sőt még lengyelországi betegek is voltak. Orvosként egészségügyi felvilágosító tevékenységet folytatott: sokat agitált az alkoholfogyasztás és a dohányzás ellen. Népszerűsítette a turiztikát, mint az egészséges életmód egyik formáját. Munkája mellett első sorban a környék – a Magas-Tátra – természeti viszonyait tanulmányozta. Foglalkozott ornitológiával, a vándormadarak, a rovarok és a halak megfigyelésével, paleontológiával, de a Szepesség növény- és állatvilágának a kutatásával is. Gyakran elkísérte megfigyelő útjaira Greschik Viktort (→Lőcsé). A madárvonulásokról rendszeresen beszámolt a budapesti Madártani Intézetnek. Szepesbélán gyógyfüvekkel növénykertet hozott létre. Egyik alapítója volt az MKE-nek. Rovargyűjteményét a késmárki gimnázium vette meg, jelenleg a késmárki városi múzeumban található. A régészet és a numizmatika is érdekelte, régészeti gyűjteményét és éremgyűjteményét a késmárki múzeumban, ill. a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeumban őrzik. Herbáriumából és lepkegyűjteményéből különböző iskolákba is került több darab, ezek azonban idővel megsemmisültek. Négy lánya közül Greisiger Irma Julianna botanikával foglalkozott. Másik lánya dr. ifj. Mauks Károly (1870–1940) késmárki orvos, amatőr ornitológus felesége volt. **F. m.:** *A Magas-Tátra fenyvesei* (Turisták Lapja, 1. p. 52-55), 1889; *Kulturhistorisches aus Tátragegend* (az MKE évkönyve, 24., p. 87–97), 1897.

**GYÖRFFY ISTVÁN (Hidasnémeti, 1880. december 19. – Székesfehérvár, 1959. április 16.) botanikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1940).**

Kolozsvárott végezte egyetemi tanulmányait. Néhány évig tanársegéd is volt. Ekkor ismerkedett meg későbbi feleségével, Greisiger Irma Juliannával, akivel egy ideig Szepesbélán laktak az apósánál, amikor 1909–1913 között a lőcsei gimnáziumban tanítottak. (Előtte a makói gimnáziumban működtek.) Györffy 1913-ban visszakérült Kolozsvárra, ahol magántanár, majd rendes tanár volt az egyetemen. Az I. vh. után a kolozsvári egyetem előbb Budapestre, majd Szegedre költözött át és itt Györffy István megalapította az új botanikai tanszéket és létrehozta az egyetem fűvészkertjét. Szegedi éveiben kétszer is dékánválasztották a Matematikai és Természettudományi Karon, majd 1929–1930-ban rektor is volt. 1940–1944 között ismét a kolozsvári egyetem tanszékevezető professzora volt. 1940-ben az MTA levelező tagjává választotta, de 1949-ben tagságától megfosztották, ezt csak 1989-ben állították helyre. 1944–1945-ben a salzburgi múzeum tudományos munkatársa volt. 1945-ben visszatért Magyarországra és nyugdíjasként a Mátra vidékén, Gyulán, végül Csákváron élt. Fő kutatási területe a briológia volt. A mohák környezettanával, flórájával, fejlődési rendellenességeivel foglalkozott. Feleségével több mint 30 éven át rendszeresen vizsgálták a Magas-Tátra növényvilágát, de időnként madártani megfigyelésekről is beszámolt (*Luc és jegenyefenyő magvát evő madarak*. Aquila, 1910; *A szirti sas a Kárpátokban és a Mátrában*. Aquila, 1947). Szegedi és kolozsvári professzorsága idején is a nyári szünidőket általában Szepesbélán és Lőcsén töltötték. 1915–1919 között szerkesztője volt a Kolozsvárott kiadott *Botanikai Múzeumi Füzeteknek*, 1924–1944 között a Szegeden megjelenő *Folia cryptogamica*-nak. Sok új fajt és nemzetséget fedezett fel, róla is több fajt neveztek el. A magyar növénynevekről és a népies növénynevekről cikket is közölt. Fia, Györffy Barna növénygenetikus és biokémikus volt. **F. m.:** *Briológiai adatok a Magas-Tátra flórájához* (a Magyar Botanikai Lapokban közölt cikksorozat), 1905–1925; *Pozsony környékének máj- és lombosmoha flórája* (A magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének munkálatai), 1907; *Kárpátalja növényvilága és gyakorlati haszna, valamint megoldatlan kérdései*, 1942; *Erdély virágtalan növényei a kutatás jövőt néző megvilágításában*. (Erdélyi tudományos füzetek. 152., Kolozsvár), 1943.

**GREISIGER IRMA JULIANNA, Györffy Istvánné (Szepesbéla, 1882. január 16. – Gyöngyös, 1947. június 29.) botanikus, gimnáziumi tanár.**

Publikációiban Györffy-Greisiger Irma néven szerepel. Greisiger Mihály orvos lánya és Györffy István botanikaprofesszor felesége. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a késmárki gimnáziumban érettségizett. A kolozsvári egyetem első női természetrajz szakos hallgatója volt, 1904-ben matematika–természetrajz szakos tanári oklevelet szerzett. Férjével is az egyetemen ismerték meg egymást és előbb (1904–1909 között) Makón, majd (1909–1913 között) a lőcsei gimnáziumban tanítottak. Ezekben az években Szepesbélán laktak. 1913-ban Györffyt kinevezték a kolozsvári egyetem tanárává és a család az erdélyi városba költözött. Itt éltek az I. vh. végéig, ezt követően Szegeden telepedtek le. 1940-ben ismét Kolozsvárra költöztek és ekkor már férje munkatársaként vett részt annak kutatásaiban. 1920 és 1942 között a nyári szünidőben gyakran megfordultak a Magas-Tátrában, ahol a magashegységi flórát tanulmányozták. Fiatalabb korában gyakran megmászta a

Magas-Tátra csúcsait is. 1945 után a Mátra vidékén laktak, itt hunyt el 65 éves korában. **F. m.: Néhány fajvegyülék a Magas-Tátra flórájából** (Magyar Botanikai Lapok, 30, p. 127–132), 1931; *Sysirinchium angustifolium* Mill., *ein neuer Bürger der Flora der Hohen-Tatra* (Magyar Botanikai Lapok, 33, p. 76–78), 1934; *A Magas-Tátra Euphrasiai rendellenességei* (Acta Biologica, 3, p. 236–239), 1935; *Adatok az Euphrasia tenuis* (Brenn.) Wettst., *E. suecica* Murb. et Wettst. és *E. Bicknelli* Wettst. előfordulásához (az MNM évkönyve Bot. 30, p. 4–6), 1936; *Euphrasia tanulmányok I. Az E. suecica* Murb. et Wettst. előfordulásáról és kereszteződéséről a Magas-Tátrában (Acta Univ. Biol. Szegedensis, Sect. Sci. Natur., Bot., 5, p. 39–51), 1939.

## **GYÖRFFY BARNA (Szepesbéla, 1911. július 18. – Budapest, 1970. augusztus 5.) botanikus, növénygenetikus, növény-biokémikus, egyetemi tanár, az MTA posztumusz levelező tagja.**

Györffy István és Györffyné Greisiger Irma Julianna fia. A szegedi gimnáziumban érettségizett. Szüleinek hatására a természetrajzot választotta és a szegedi tudományegyetemen 1935-ben szerzett természetrajz–vegytan szakos tanári oklevelet, 1936-ban bölcsészdoktorrá avatták. 1936–1939-ben a szegedi egyetemen az Általános Állattani Intézetben, 1939–1944-ben a tihanyi Biológiai Kutató Intézetben, 1944–1948-ban mint a biológiai és genetikai laboratórium vezetője a mosonmagyaróvári Növénynemesítő Intézetben dolgozott. 1937–1939-ben Berlin-Dahlemben a Vilmos Császár Biológiai Intézet csereösztöndíjasa volt. 1943-ban a kolozsvári tudományegyetemen magántanárrá habilitálták. 1948-tól haláláig a budapesti Növény-örökléstani, ill. Agrobiológiai, majd az MTA Genetikai Intézetének a vezetője. 1948–1951-ben a budapesti Agrártudományi Egyetem biológiai tanszékét is vezette. Kimagasló eredményeket ért el a fiziológiai és biokémiai genetika terén; így a szervméretek, ozmózmértékek, a kolchicin által előidézett poliploidia és az evolúciogenetika területén. E témakörben több publikációja jelent meg a szaklapokban. Az 1950-es években a szocialista országokban szinte egyeduralgó liszenkói örökléstani felfogással szemben egy sokkal korszerűbb és végül általánosan elfogadottá vált molekuláris genetikai szemléletet képviselt Magyarországon. Növény-genetikai munkái mellett jelentősek voltak evolúció-genetikai kutatásai is, az 1960-as években már humán- és populációgenetikával is foglalkozott. Az 1960-as években komoly szerepet vállalt a Liszenko által félmjelzett maradi elméletek elleni tudományos vitákban. 1949-ben Kossuth-díjat kapott. 1967-ben az MTA levelező tagjának jelölték, de politikai nyomásra végül nem választották meg. Csak húsz évvel halála után, 1990-ben döntött az MTA arról, hogy visszamenőleg levelező tagjának tekinti. Ugyanekkor posztumusz Széchenyi-díjat is kapott a hazai növénygenetika megalapozásáért. **F. m.: Chromosomaszámlálások colchicinnel előállított polyploidoknál**, 1940; *A colchicin hatásmechanizmusa: Colchicinnel indukált polyploidia*, 1940; *A polyploid növények élettana*, 1941; *A paprika C-vitaminjáról*, 1942; *A paradicsom C-vitamin tartalmáról*, 1943; *Gének és enzyme*, 1943; *A növények anyagcseretípus változásainak biokémiai vonatkozásairól*, 1953; *A mutáció mint evolúciós tényező*, 1964; *Mendel faktoraitól a genetikai kódig*, 1967.

## **SZEPESHELY (Spišská Kapitula)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település 1945 óta Szepesváralja része. A XI. sz.-ban keletkezett a megerősített bencés kolostor közelében. Magyarország egyetlen egyházi városa, egyetlen utcája a kanonoksor volt, és itt állt a székesegyház és a püspöki palota. Ötszögű tornyokkal erősített, ma is épen álló védőfalait 1662–1665 között építették. A káptalan 1848-ig hiteleshely volt, levéltárában gazdag irattanyaggal. A városka része volt Zsibra fürdőhely is. 1776 óta püspöki székhely. 1910-ben 259, zömében szlovák lakosa volt.

\*\*\*

## **HUTYRA FERENC ANDRÁS (Szepeshely–Zsibra, 1860. szeptember 6. – Budapest, 1934. december 21<sup>174</sup>.) állatorvos, orvos, patológus, az MTA tagja (1921).**

Gyermekkorát tulajdonképpen Szepesváralján töltötte, és később is ide járt vissza a nyári szünidőben. Elemi iskoláit Késmárkon és Iglón, a gimnáziumot Znióváralján, Egerben és Lőcsén végezte. Otthon magyarul beszéltek, de megtanult szlovákul és németül is, később angolul és franciául is jól beszélt. Ifjú korában a zenélés is a kedvelt időtöltései közé tartozott. Orvosi tanulmányait 1878-tól a budapesti egyetemen végezte, 1883-ban lett orvosdoktor, 1883-tól az egyetem kórbonctani intézetében gyakornok. 1886-ban megüresedett a Magyar Királyi Állatorvosi Tanintézet kórbonctani osztályán egy segédtanári állás, amelyet főnöke, Scheuthauer Gusztáv javaslatára „ideiglenesen” elvállalt, végül a magyar állatorvos-tudomány nagy szerencséjére végleg ezen a pályán „ragadt”. Ismeretei elmélyítése céljából hosszabb európai tanulmányutat is tett (Bécs, Drezda stb.). 1888-ban az egyetemen az állatjárványtan, állategészségügyi rendszet és hússzemle magántanára lett. 1897-ben az Állatorvosi Akadémia igazgatója, 1899-től 1933-ig, az átszervezés után az Állatorvosi Főiskola rektora. 1899-ben egyetemi rendkívüli tanári, 1906-ban udvari tanácsosi címet kapott. 1907-ben Köves Jánossal (1882–1977) létrehozta a kőbányai virológiai laboratóriumot (1912-től: Phylaxia Oltóanyag-termelő Vállalat), amely a sertéspestis vizsgálatának kísérleti háttéréül szolgált. A sertéspestissel kapcsolatban elért eredményei tették lehetővé a betegség elleni védőoltások bevezetését, miután kimutatta a kórokozó vírusjellegét és kidolgozta az oltóanyag gyakorlati előállításának módszerét. 1917-ben ideiglenesen vezette a kórbonctani tanszékét. Korszerű tudományos intézménnyé fejlesztette a Főiskolát. Nemzetközi elismerésben részesült az állatjárványtan terén kifejtett munkássága. Más állatbetegségek (gümőkór, takonykór, tenyészbénaság, keleti marhavész, lépfene, Aujeszky-kór stb.) vizsgálatában is figyelemre méltó eredményeket ért el. Részt vett az állategészségügyi törvényhozás korszerűsítésében. Több szakfolyóirat (*Veterinarius*, *Állatorvosi Lapok*, *Köztelek*

<sup>174</sup> Szepesváralján 2000. október 6-án leleplezett három nyelvű emléktábláján a halálozás napjaként december 20-a szerepel, más forrásokban december 22-ét is feltüntetik, de ez a temetésének napja volt.

stb.) szerkesztésében is közreműködött. 1927-től a felsőház tagja volt. Az MTA 1910-ben levelező, 1921-ben rendes, 1934-ben tiszteleti tagjává választotta. Tagja volt a Szent István Akadémiának és számos külföldi tudományos társaságnak, akadémiának is. 1898-ban Vaskorona-renddel, 1930-ban Corvin-koszorúval és más kitüntetésekkel ismerték el munkásságát. **F. m.:** *A zsírok átszivárgásáról, nevezetesen az epe befolyása alatt*, 1881; *A háziállatok fertőző betegségeinek oktana*, 1888; *Kórbonctani diagnosztika*, 1888; *Állatbiztosítás*, 1893; *Állatorvosi belgyógyászat I–III.*, 1894–1898; *Útmutatás a ragadós száj- és körömfájás ellen való védekezésre és ezen betegség gyógyítására*, 1897; *Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere I–II.*, 1905, majd Manninger Rezső és Mócsy János társszerzőkkel angol, olasz, orosz, spanyol, török és finn nyelven is több kiadásban; *Törvényszéki Állatorvostan*, 1908; *A sertésvész elleni immunizálás kísérleti alapja*, 1912; *Az ember és az állatok tuberkulosisa*, 1913; *A keleti marhavész*, 1915; *A háziállatok fertőző betegségei*, 1920; *Állatorvosi belgyógyászat* (Marek Józseffel), 1924; *Az Állatorvosi Főiskola múltja és jövője*, 1925.

## SZEPESOLASZI (Spišské Vlachy)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő várost 1242-ben az Alsó-Rajna vidékéről érkezett németek alapították, akikhez korábban Jászón élő olaszok is csatlakoztak (őket a szepesi vár építéséhez küldték) és a település neve ezt a tényt rögzíti. Először 1243-ban *Olazi* alakban említik írott források. 1317-ben már a szepesi száz városok szövetségének egyik tagjaként szerepel. A XV. sz. elején Luxemburgi Zsigmond 15 további várossal együtt elzalogosította és 1412–1772 között Lengyelországhoz tartozott. A XVIII. sz. közepéig rezet is bányásztak a határában és rézolvastó kohója volt. 1910-ben 2413 lakosából 1613 szlovák, 440 német és 154 magyar volt. 2011-ben 3610 lakosából 3378 szlovák volt, a többi roma vagy ismeretlen nemzetiségű. Itt született: Simonides János (1650 – Besztercebánya, 1708. március 13.) ev. lelkész, tanár, útleíró, akit a Wesselényi-féle összeesküvés kapcsán letartóztattak és 1674-ben gályarabságra ítélték. Kiszabadulását követően Wittenbergben több német nyelvű munkát jelentetett meg, majd visszatért Magyarországra és Besztercebányán, valamint más helyeken szolgált. Megírta letartóztatásának és gályarabságának a történetét, úti élményeit, kiadott egy cseh nyelvű katekizmust és prédikációgyűjteményt; Böhm József Dániel (1794. március 16. – Bécs, 1865. augusztus 15.) éremszobrász, műgyűjtő, jeles magyar tudósok (Bene Ferenc, Toldy Ferenc és mások) arcképét örököltette meg érmeiken; Posewitz Sámuel (Szepesolaszi, 1800. szeptember 1. – Igló, 1871. január 16.) orvos, vízgigógyász, Priessnitz tanítványa, Ótátrafüred első fürdőorvosa; Wolny István (1807. augusztus 18. – Kassa, 1878. március 27.) Kassa főorvosa, kórházigazgató, az *Orvosi Tár* munkatársa; Kussinszky Arnold Károly (1833. január 1. – Rozsnyó, 1918. május 3.) premontrei szerzetes, történelem–földrajz szakos gimnáziumi tanár, egyházi író, a *Felsőmagyarországi Múzeum* alapítója, több országos tudományos társaság tagja volt, Leleszen temették el; Kosztka József (1852. augusztus 14. – Kassa, 1926. április 28.) fogorvos, városi orvos, a kassai jogakadémia magántanára, az MKE egyik vezetőségi tagja.

\*\*\*

## VÁSÁRHELYI PÁL (Szepesolaszi, 1795. március 25. – Buda, 1846. április 8.) vízmérnök, az MTA tagja (1838).

Középiskolai tanulmányait Miskolcon és Eperjesen végezte. Oklevelét a pesti tudományegyetem Mérnöki Intézetében 1816-ban szerezte, ahol többek között Schmidt Györgynél (1765–1838) a geodéziát, Tomcsányi Ádámnál (→Kálmánfalva) a fizikát és a vízszabályozási alapismereteket tanulta. A Körösök felmérésénél Huszár Mátyás (→Kisheresztény) mellett kezdte működését 1819-ben. 1823-tól ugyancsak Huszár mellett, a Duna-felmérés munkatársa, majd 1829-től a munkálatok vezetője. Irányításával készült a Duna Pétervárad–Orsova közti szakaszának felvétele és a legnehezebb al-dunai szakasz térképe (1832–1834). 1833-tól Széchenyi István mint Duna-szabályozási királyi biztos irányítása alatt elkészítette az al-dunai Vaskapu szabályozásának tervét, majd megkezdte – a később Széchenyiről elnevezett – al-dunai út építését (1834–1835), valamint a Vaskapu szabályozását (1834–1837), amit azonban a kormánytámogatás megvonása miatt nem sikerült befejeznie. (Az al-dunai Vaskapu szabályozását az ő felvételei és korszerűsített tervei alapján csak jóval a kiegyezés után, 1889–1896 között hajtott végre a magyar kormány.) Közben 1833–1834-ben a szabályozáshoz szükséges eszközök beszerzése érdekében Széchenyivel hosszabb nyugat-európai (Anglia, Írország) tanulmányútra ment. 1837-ben mint I. hajózási mérnököt a Vízügyi és Építészeti Főigazgatóság budai központjába osztották be, s itt 1841-től központi hajózási felügyelői minőségben részt vett az ország legkülönbözőbb részein folyó vízi munkálatok ellenőrzésében és irányításában. Az 1838-as pesti árvízkatasztrófa idején munkatársaival felvételeket készített a jégtorlaszok helyzetéről. A budapesti Duna-szakasz vízviszonyainak beható ismeretére támaszkodva jelentette meg az *Athenaeum* 1838. évfolyamában *A budapesti állóhíd tárgyában* c. tanulmányát, amely egy újabb pesti jeges árvíztől féltő laikusok véleményével szemben a tudomány érveit sorakoztatta fel a Lánchíd megépítésének érdekében. 1843-ban készítette el egyik legfontosabb munkáját, a Dunának és mellékfolyóinak az Adriai-tenger szintjére vonatkoztatott magasságmeghatározását (*Esetmérési Térképe Magyarországnak... az Adriatenger víztükrére alkalmazva*). Ezzel a térképpel első ízben valósította meg az Adria szintjére vonatkoztatott egységes országos alapszintet. Az országos alapszint segítségével először lehetett az ország valóságos magassági viszonyait meghatározni. Ezt követően a műszaki gyakorlatban a vízrajzi szintezéseknél nyert és az Adriai-tenger szintjére vonatkoztatott magasságokat *Vásárhelyi-féle magasságoknak* nevezték. Fő műve a Tisza-szabályozás terve, amelyet az 1833–1845 között Lányi Sámuel vezetésével végrehajtott Tisza-felmérés adatai alapján és az ennek során készült szabályozási részlettervek felhasználásával dolgozott ki. A Tisza felső szakaszának szabályozására vonatkozó *Előleges javaslatát* 1845. június 8-án terjesztette elő, majd a szabályozás alapelveinek elfogadása után 1846. március 25-én benyújtotta *A Tisza folyó általános szabályozása...* tervét is. Ennek alapelve szerint a folyószabályozást és az ármentesítést egységes feladatként kell kezelni, az árvizek levonulásának meggyorsítása érdekében a folyó hossz-szelvényét átvágásokkal meg kell rövidíteni. A költséges terv a Tiszavölgyi Társulat választmányának ülésén heves vitákat váltott ki, melyek során – terve védelmezése közben – szívészélhűdést kapott és meg-



halt. A halála után meghívott külföldi szakértő, Pietro Paleocapa (1789–1867) eltérő véleménye károsan befolyásolta a megindult munkálatok tervszerűségét. Ezek felülvizsgálata a Vásárhelyi-féle tervhez való fokozatos visszatérést tette szükségesé és a Tisza szabályozását végül is teljesen Vásárhelyi Pál elgondolásai alapján hajtották végre. Már ő felismerte, hogy a világ egyik legkiterjedtebb és leggazdagabb ásványgyógyvíz-készlete és vízi hőenergiakincse az Alföld alatt rejtőzik kihasználatlanul. Sürgette az Alföld felszíni és földalatti vizeinek a feltárását. Számos – részben kéziratos, részben nyomtatásban is megjelent – tanulmánya maradt fenn (háromszögelési és szintezési utasítások, folyószabályozási tervek, hidraulikai mérések stb.). Ezek közül a legjelentősebb a folyók átlagsebességét valamely keresztmetszvényben megadó matematikai formula, valamint a Berettyó szabályozásáról szóló akadémiai székfoglaló értekezése. Az MTA 1835-ben levelező, 1838-ban rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Introductio in praxim triangulationis*, 1827; *A buda-pesti állóhíd tárgyában*, 1838; *Néhány figyelmeztető szó a vaskapui ügyben*, 1838; *A sebesség fokozatáról folyóvizeknél, felvilágosítva egy a Dunán mért keresztmetszés és abban talált sebességék által* (A Magyar Tudós Társ. Évkönyve), 1845.

### **KALCHBRENNER KÁROLY (Petőfalva/Pöttelsdorf, 1807. május 5. – Szepesolaszi, 1886. június 5.) ev. lelkész, mikológus, az MTA tagja (1872).**

Iskolai tanulmányait Ágfalván kezdte, a győri gimnáziumban, majd a soproni líceumban, a pesti piarista gimnáziumban folytatta. 1823–1826-ban a pozsonyi ev. líceum diákja volt, végül a selmecbányai ev. líceumban érettségizett. A soproni teológiai akadémián, majd a hallei egyetemen folytatott teológiai tanulmányok után lett pap. Egy ideig Halléban könyvtáros volt, majd Pesten káplán, 1832-től 1881-ig Szepesolasziban szolgált mint lelkész, majd esperes (1858), ill. főesperes (1870). 1847-ben kezdett botanizálni, érdeklődése hamarosan a gombák felé fordult. Autodidaktából nemzetközileg elismert mikológussá vált. 13 új nemzetséget és 400 új gombafajt írt le. Tudományos közleményeinek a száma több mint 70. A felső-magyarországi gombák számos ábrájával és részletes leírásával egészítette ki Schulzer István *Icones selectae Hymenomycetum Hungariae* (1873–1877) c. munkáját. 1875 után csak a külföldről neki megküldött gombaanyag feldolgozásával és rendszerezésével foglalkozott, ennek révén pl. a dél-afrikai, a dél- ausztráliai, a mongóliai vagy a kínai gombákkal foglalkozó tudományos művek társszerzője is lett. Szívesen festegetett, mikológiai dolgozatait a saját illusztrációival egészítette ki. Emellett foglalkozott geológiával, paleontológiával és költészettel is. Mintegy 20 000 tételt számláló herbáriumának egy része elkallódott, a fennmaradt anyag különböző szlovákiai múzeumokban (Pozsony, Igló, Tátralomnic), valamint külföldi gyűjteményekben található. Az MTA 1864-ben levelező, 1872-ben rendes tagjává választotta. Egyik alapítója volt az MKE-nek, és számos külföldi tudományos társaság is tiszteletbeli tagjává választotta. Több növényfajt róla neveztek el. **F. m.:** *A szepesi gombák jegyzéke* (Matem. és Term. tud. Közl.) 1865 és 1867; *A szepesi érc-hegység növényzeti jelleme*, 1870; *A magyar gombászat fejlődéséről*, 1873; *Magyarország hártvagombáinak válogatott képei (I–IV. füzet)*, 1873–77; *Szibériai és dél-amerikai gombák*, 1878; *Új vagy kevésbé ismert szömörccsögfélék*, 1880; *Új vagy kevésbé ismert hasgombák*<sup>175</sup>, 1883.

### **JABLONOWSKI JÓZSEF (Szepesolaszi, 1863. február 16. – Budapest, 1943. július 6.) entomológus.**

Lőcsén végezte a gimnáziumot. Sárospatakon és Budapesten jogi, a budapesti egyetemen természetrajzi tanulmányokat folytatott. Egy ideig nevelősködött és ezalatt egyre jobban a zoológiával kezdett el foglalkozni. Ebben szerepe volt Chyzer Kornélnak (→Bártfa) és Horváth Géának (→Csécs) is, aki mellé 1890-ben asszisztensként került a Rovartani Állomásra. Ennek 1895-ben ideiglenes igazgatója, 1896-tól haláláig igazgatója volt. Elsősorban a mezőgazdasági rovarok állat-érdeklődése előterében, szinte valamennyi jelentős rovarkártevővel foglalkozott. Ő szervezte meg Magyarországon a mezőgazdasági (szántóföldi és kertészeti) kártevő rovarok elleni korszerű védekezést. 1904-ben a marokkói sáska ellen lóvontatású sáskairtó gépet szerkesztett. **F. m.:** *A gabonasziszik*, 1892; *A szőlő betegségei és ellenségei*, 1895; *A répbogár és a védekezés ellene*, 1902; *A gyümölcsfák s a szőlő kártevő rovarai*, 1902; *Útmutatás a komlót pusztító állatok irtására*, 1905; *A cukorrépa állati ellenségei*, 1906; *A gyümölcskert védelme*, 1913; *A mezei pockok ellen való védekezés*, 1913; *A szőlőmolyok ellen való védekezés*, 1913; *A patkány és bolha szerepe és módja a pestis terjesztésében és ennek megakadályozása*, 1922.

### **FÖRSTER JENŐ (Szepesolaszi, 1879. december 30. – Budapest, 1922. szeptember 22.)<sup>176</sup> törté- néisz, levéltáros.**

Mint az Eötvös-kollégium tagja a budapesti egyetem bölcsészkarán, majd Berlinben és Párizsban végezte tanulmányait. Ezután 1919-ig Lőcsén Szepes vármegye levéltárosa. 1919-ben az Országos Levéltárban nyert beosztást. A Szepes megyei Történelmi Társulatnak nyolc éven át titkára, a *Közlemények Szepes vármegye múltjából* c. folyóirat alapítója, majd szerkesztője volt. Ebben számos írása látott napvilágot. 1911–1913 között másokkal Lőcsén kiadta Hain Gáspár *Lőcsei Krónika I–III.* („*Kaspra Haina*”) c. munkáját. 1918-ban a szepességi németiség Magyarországon belüli maradásának, majd amikor ez lehetetlennek bizonyult a független Szepességi Köztársaság megalakításának híve volt. Ezért 1919-ben kénytelen volt Budapestre költözni. **F. m.:** *A szepesi nemesi hadak felkelése 1809-ben* (Közl. Szepes vármegye Múltjából), 1909; *Szepes vármegye a tatárjárás előtt* (Közl. Szepes vármegye Múltjából), 1916.

## **SZEPESREMETE (Mníšek nad Hnilcom)**

<sup>175</sup> A pöfetegek régebbi elnevezése.

<sup>176</sup> A MÉL szerint 1919. november 22-én halt meg.

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település határában már a bronzkorban éltek emberek. IV. Béla 1255 kelt egyik oklevelében a pálosok pusztá kolostoraként említik *Heremitory* néven. 1338-ban a *Remethe* alak is felbukkan a forrásokban. Magát a falut először 1322-ben említik. Német bányászok alapították és kezdetben nemesfémeket, később vasat bányásztak itt. A legnagyobb népessége a XVIII. sz. utolsó harmadában és a XIX. sz. első felében volt: több mint 2200 lakos. 1910-ben 1795 túlnyomórészt német lakosa volt. 2011-ben 1688 lakosából 1457 szlovák, 97 német és 37 roma volt.

\*\*\*

**MAUER ARTÚR (Szepesremete, 1844. június ? – Rozsnyó, 1907. október 22.) orvos, útleíró, szerkesztő.**

Gimnáziumi tanulmányait Eperjesen kezdte és Rozsnyón érettségizett 1862-ben. A budapesti tudományegyetem orvosi karán szerzett orvosdoktori oklevelet. 1880-ban Rozsnyón működött mint megyei főorvos, emellett az Andrásy család orvosa is volt. Szerkesztette, anyagilag támogatta a *Rozsnyói Híradót*, amelyben díjtalanul közölte írásait, többek között a törökországi utazásáról készült úti beszámoló sorozatát (*Budapestről Konstantinápolyba; Konstantinápolyból Ezreumba*). Gyakran különböző álneveken (dr. Csucsomi, Krasznai dr.) publikált. Természettudományos, orvosi, vadászati, történelmi, régészeti, néprajzi, nyelvészeti cikkeket, könyvrecenziókat is írt, ezek főleg Rozsnyón jelentek meg, de az ország más lapjaiban is olvashatók voltak. Jócai Mór kísérője volt, amikor néhány történelmi regényéhez (*Lőcsei fehér asszony, Szeretve mint a vérpadig*) anyagot gyűjtött a Szepességben és Rozsnyó környékén. Szenvedélyes gyűjtő is volt, elsősorban a régiségek és a távoli tájakról származó különlegességek érdekelték. Közreműködött a Gömör-Kishont vármegyét bemutató könyv megírásánál is. **F. m.:** *Csíkzentkirályi és Krasznahorkai Gróf Andrásy nemzetség történetére vonatkozó adatok gyűjteménye*, 1900.

## SZEPESZOMBAT (Spišská Sobota)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település 1946 óta Poprád városrésze. Először 1256-ban IV. Béla adománylevelében említik *Forum Sabbath* néven, de feltehetően már jóval korábban is létezett. A tatárjárást követően németek telepedtek le itt és a leggazdagabb szepesi város lett. 1271-ben V. István királytól kapott kiváltságokat, 1380-tól már hetivásárokat, 1567-től országos vásárokat tarthatott. Egyike volt annak a tizenhat szepességi városnak, amelyeket Luxemburgi Zsigmond 1412-ben Lengyelországnak elzálogosított (1772-ben váltották ki). Noha az évszázadok során többször is nagy elemi csapások (főleg tűzvészek) pusztították, sikerült mindig talpra állnia. Mai városi arculata az 1775-ös nagy tűzvészt követően alakult ki, amikor szinte az egész város a lángok martalékává vált. Sokáig Popráddal versengett a térségben betöltött vezető szerepért, végül Poprád lett a „nyertes”, miután 1927-ben járási székhellyé nyilvánították. 1910-ben 977 lakosából 422 szlovák, 319 német és 228 magyar volt. 2011-ben kb. 2800 lakosa volt. Itt született: Johann Brokoff (1652. június 23. – Prága, 1718. december 28.) szobrász, fafaragó, aki első sorban a prágai Károly-hídon álló szobrai: a Nepomuki Szent Jánost, Szent Józsefet és néhány további szentet ábrázoló szobra révén vált ismertté; Hönsch Zsuzsanna (1750–1826) Benyovszky Móric (→Verbó) felesége.

\*\*\*

**DERCSÉNYI JÁNOS, Weiss (Szepesszombat, 1755. május 16.<sup>177</sup> – Munkács, 1837. június 30.) orvos, vállalkozó, borász, megyei táblabíró.**

Apja, Weiss János szülővárosában volt ev. lelkész. A család 1687-ben I. Lipóttól kapott nemességet. Dercsényi iskolai tanulmányait Lőcsén kezdte, Pozsonyban folytatta. Az orvostudományt a bécsi egyetemen hallgatta és 1780-ban itt szerzett orvosdoktori oklevelet. Ezt követően néhány évig Zemplén vármegye főorvosaként szolgált, de lemondott hivataláról és ezután Munkács környéki birtokain gazdálkodott. Érdekelte a mineralógia is, a birtokain található timsóki kitermelésére és a timsó gyártására vállalatot alapított. 1792-ben királyi adományként a Bereg vármegyei Dercsényben birtokot kapott és ettől kezdve a Dercsényi vezetéknevet használta. 1785-ben felesül vette Kazinczy Júliát, Kazinczy Ferenc nővérét és így közeli kapcsolatba került a jeles költővel és nyelvújítóval. 1814-ben királyi tanácsos lett, az 1825–1827-es országgyűlés tagjaként beválasztották a magyar bányajogi kódexet kidolgozó bizottságba. Hivatali teendői mellett rendszeresen publikált is. Magyarországi (*Tudományos Gyűjtemény, Tudományos Tár*) és külföldi folyóiratokban különböző témájú cikkei jelentek meg (az artézi kutakról, a kárpát-medencei ásványokról, a magyarországi és a külföldi borok összehasonlításáról, a meteorológiai jelenségekről, a földrengésekről stb.). Az ásványtan mellett sokat foglalkozott Tokaj-Hegyalja szőlőművelésével és borkezelésével. Tanulmányozta Tokaj-Hegyalja geológiáját és az ásványi viszonyok borászati hatását. Ő írta az első német nyelvű részletes összefoglalást a tokaji borokról. Ez a munka később Őri Fülöp Gábor fordításában magyarul is megjelent Kassán. Két fia közül az idősebb, Dercsényi Pál (Sátoraljaújhely, 1797. április 9. – 1843. december 18.) földbirtokos volt és gazdasági témájú cikkeket írt a *Társalkodóba* és más lapokba. A fiatalabb fiú, Dercsényi János Lajos (Tokaj, 1802. október 6. – Bécs, 1863. augusztus 29.) császári és királyi udvari tanácsos volt, *Magyarországi hitbizományok átalakítási tervéről* c. pályamunkáját az MTA 1847-ben száz arannyal jutalmazta. Államtudományi, gazdasági, neveléstani cikkeket is írt. Dercsényi János legrészletesebb életrajzát Kiss László (→Palást) orvostörténész írta meg (*Kazinczy sógora, Zemplén főorvosa: Dercsényi János*, 2009). **F. m.:** *Pyretologiae practicae tentamen*, 1780; *Über Tokay 's Weinbau, dessen Fechsung und Gährung. Mit geognostischen Beilagen*, 1796 (magyarul: A tokaji bornak természetéről, szűréséről és forrásáról, Kassa, 1799).

<sup>177</sup> Kazinczy Ferenc szerint: 1755. november 16.

**SZÉKELY TIBOR, *Sekelj* (Szepesszombat, 1912. február 14. – Szabadka, 1988. szeptember 20.) földrajzi utazó, eszperantista, író.**

Apja állatorvos volt és ezért gyakran költözött a családjával. Amikor iskolába kezdett járni már a vajdasági Nagykikindán lakott szüleivel. A gimnáziumot viszont a montenegrói Nikšićben fejezte be. A zágrábi egyetemen jogot végzett, majd újságíróként dolgozott és tudósítóként 1939-ben Argentínába utazott, hogy az ottani jugoszláv emigránsokról írjon. Feltételezhetően zsidó származása miatt is vállalta ezt a feladatot, hogy minél távolabb legyen Európától. Csak 1954-ben tért vissza Jugoszláviába, de ezután is gyakran utazott a világban. 1962-ben járt először Afrikában. 1972-től Szabadkán élt és egy múzeum igazgatójaként ment nyugdíjba. Úti élményeiről számos könyvet, tanulmányt és beszámolót írt, többnyire eszperantóul, amelyet aztán sok más nyelvre lefordítottak. Ő maga magyar anyanyelve mellett több mint 20 nyelvet beszélt különböző mértékben, ebből társalgási szinten tudott szerb-horvátul, németül, angolul, franciául, spanyolul, olaszul és eszperantóul. Tagja volt az Eszperantó Nyelvi Akadémiának és tiszteletbeli tagja az Eszperantó Világszövetségnek. Eszperantó nyelvkönyvek mellett novellákat is írt eszperantóul, valamint szerb-horvátul és spanyolul. Emellett több könyvben és cikkben foglalkozott az eszperantó jelentőségével és jövőbeni lehetőségeivel. A dél-amerikai, afrikai, ázsiai és óceániai utazásai során megszerzett néprajzi gyűjteménye a Zentai Múzeumban található.

## SZEPESVÁRALJA (Spišské Podhradie)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő város környéke már az i. e. 5. évezredben lakott volt (puhói kultúra, bükki kultúra). A II. sz.-ban település állt itt, a helyén a XI. sz.-ban egy földvár volt. A város feletti Várhegyen 1113-ban kezdték építeni a várat, amelyet később leromboltak, de a XIII. sz. második felében ugyanott egy új, hatalmas várat építettek, amely ma Közép-Európa legnagyobb kiterjedésű vármaradványa. A vár alatti városka egykor a Szepesség politikai központja volt és első írásos említésekor (*Villa Saxonum sub castro*), 1249-ben már a vártól független önálló település. Gyorsan fejlődésnek indult, az első céhek már a XIV. sz. nyolcvanas éveiben megalakultak. Luxemburgi Zsigmond 1412-ben további tizenöt szepességi várossal együtt Lengyelországnak elzálogosította. 1910-ben 3129 lakosából 1832 szlovák, 713 német és 566 magyar volt. 1946-ban hozzácsatolták Szepeshelyet. 2011-ben 4078 lakosából 3410 szlovák volt. Itt született: Szapolyai János (1487 – Szászsebes, 1540. július 17/21.) erdélyi vajda, 1526–1540 között I. János néven Magyarország királya; Fest Imre (1817. november 3. – Budapest, 1883. március 11.) politikus, közigazdász, hírlapíró, államtitkár, Petőfi Sándor néhány versét németre fordította; Händel Vilmos (1837. február 2. – Selmecbánya, 1925. december 12.) ev. pap, a selmeci ev. liceum tanára, egyházi író; Hoepfner Guido Kornél (1868. augusztus 23. – Budapest, 1945. február 26.) építész, templomok, középületek, villák, vasútállomások, szállodák, fürdőházak stb. tervezője, főrendiházi tag; Lux Elek (1884. december 18. – Budapest, 1941. február 26.) szobrász, elsősorban portrék, kecses női aktok alkotója.

\*\*\*

**CZIRBESZ JÓNÁS ANDRÁS (Szepesváralja, 1732. november 11. – Igló, 1813. január 11.) ev. lelkész, költő, természetbúvár, földrajztudós, flórakutató.**

Iskolai tanulmányait Dobsinán, Lőcsén, 1749–1752 között pedig Pozsonyban végezte, ahol Tomka-Szászky János (→Folkusfalva) is tanította. A hallei és a göttingeni egyetemen teológiát hallgatott. 1756-ban visszatért Magyarországra és Iglón lett ev. lelkész. 1783-tól a XVI. szepesi város ev. seniora is volt. Munkája mellett érmekeket, magyar történelmi pecséteket, kéziratokat és a Szepességben ásványokat gyűjtött, híres könyvtára volt. Egyháztörténeti, földrajzi témájú kéziratai maradtak fenn. Németül írt cikkei között a legismertebb egy két részes ismertetés a Kárpátok földrajzi, természetrajzi viszonyairól és növényvilágáról (*Beschreibung des Karpathischen Gebirges aus der Handschrift eines unbekannten Verfassers; Karpatische Bergreise auf den Krivan, sammt dabei gemachten Beobachtungen*). Emellett verseket, könyvbírálatokat, numizmatikai tárgyú cikkeket is közölt a pozsonyi *Ungarisches Magazin*-ban és a bécsi *K. K. priv. Anzeigen* c. folyóiratban. Gyűjteményét és könyvtárát Cházár András (→Jólész) vette meg és a rozsnyói ev. gimnáziumnak adományozta.

**KÉZMÁRSZKY TIVADAR (Szepesváralja, 1842. május 2. – Budapest, 1902. május 18.) szülész, egyetemi tanár.**

Középiskoláit Lőcsén és Kassán végezte. Orvosi oklevelét a pesti egyetemen 1865-ben szerezte. Rövid hazai kórházi gyakorlat után két évet külföldön töltött. 1869–1872 között a pesti egyetem szülészeti klinikáján tanársegéd. Diescher János (1813–1883) professzor nyugalomba vonulását követően 1874-ben ő lett a szülészeti klinika vezetője. 1876-tól rendkívüli, 1879-től rendes tanár. Bevezette a betegekkel kapcsolatos észlelt adatok pontos rögzítését, a betegfejlapokat, a kórlapokat és ezek később is tanulmányozhatók voltak. A szülészeti kemoterápia úttörőjének is tekintik, mivel a gyermekágyi lázas nőknél intravénás szublimát befecskendezést alkalmazott. Több ma is használatos eszköz és eljárás kidolgozása is a nevéhez fűződik. Nagy érdeme a hazai babaügy megszervezése és a korszerű szülészeti oktatás bevezetése. Bábaképző intézetet alapított. Az ún. bábatorvény egyik előkészítője. A semmelweis-i aszepszis-tan korai követője volt. Udvari tanácsosi címet kapott. Halálát hashártyagyulladás okozta. **F. m.:** *A szülészeti tankönyve a bábák számára*, 1876; *Szülészeti jegyzetek*, 1894; *A szülészeti könyve* (sajtó alá rendezte Doktor Sándor), 1904.

**FEST SÁNDOR (Szepesváralja, 1883. november 21. – Budapest, 1944. december 30.) filológus, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1938).**

Iglón érettségizett. Egyetemi tanulmányait Budapesten az Eötvös-kollégium tagjaként végezte. 1907-ben lett bölcsészdoktor. 1907–1911 között a brassói állami főreáliskolában tanított, utána a budapesti gyakorló gimnázium tanára. Több ízben járt tanulmányúton Angliában és az USA-ban. 1924-ben Grazba költözött, itt egy internátust alapított. 1934-ben tért haza Magyarországra. Budapesten az ev. gimnázium tanára volt, közben a budapesti egyetemen az angol filológia tárgyköréből magántanárrá képesítették. 1935-ben az Eötvös-kollégium tanára. 1938-tól a debreceni egyetemen az angol nyelv és irodalom nyilvános rendes tanára. A hazai angol filológia egyik kiváló munkása. Szerkesztette az általa alapított *Angol Filológiai Tanulmányok* hat kötetét (1936–1944). Több tankönyv és szótár szerkesztője volt. Tanulmányaiban főleg az angol–magyar irodalmi és történeti kapcsolatok felderítésével foglalkozott. Az MTA 1938. május 6-án levelező tagjává választotta. Székfoglalóját *Skóciai Szent Margit származása c.* tartotta 1939. december 4-én. Bombatámadás áldozata lett. **F. m.:** *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig*, 1917; *Angolok Magyarországon a reformkorszakban (1825–1848)*, 1920; *Adalékok az angol–magyar érintkezések történetéhez az Árpád házi királyok korában*, 1937.

## SZEPSI (Moldava nad Bodvou)

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő város helyén már az Árpád-korban a királyi szekeresek lakóhelye és lótenyészete volt. Akkoriban Szekeresfalvának nevezték. A tatárjárás után szepességi német betelepülők alapították a mai helységet, amelyet 1255-ben *Scepusy* néven említeneek először az okiratok. 1345-ben szabad királyi városi rangot és vásártartási jogot kapott. 1458-ban már saját iskolája volt, de a törökök betörései, a járványok és a tűzvészek visszavetették a város fejlődését. 1910-ben 2197 magyar lakosa volt. 2011-ben 11068 lakosából 4683 szlovák, 3279 magyar, 1085 cigány, 30 cseh és 1942 ismeretlen nemzetiségű volt. Az anyanyelvi megoszlás szerint a lakosság 39 %-a magyar, 31,6 % szlovák, 10,5 % roma, 18 % ismeretlen anyanyelvű. Itt született: Szepsi Laczkó Máté (1576 – Erdőbénye, 1633. január 20.) ref. lelkész, történész, tanár, Lórántffy Zsuzsanna udvari papja, a tokaji borok vizsgálója, a szájhagyomány szerint az aszúbor előállítója, ez azonban valószínűleg legenda, annál is inkább, mivel az aszúbor előállításának technikáját már korábban ismerték; Bodnár István (1817. március 7. –Tereske, 1892. október 30.) jogász, szakír, Nógrád vármegye táblabírája, Madách Imre ügyvédje; Gyenes Izsó (1874. július 8. – Budapest, 1961. augusztus 27.) hegedűművész, zenetanár; Hokky Károly (1883 – Cleveland, 1971) felvidéki politikus, a prágai nemzetgyűlés képviselője, 1935–1939 között a csehszlovák parlament szenátora, 1944 őszén az USA-ba emigrált; Juhász (Schäffer) Árpád (1894. december 2. – Budapest, 1946 után ?) író, költő, újságíró; Csáji Attila (1939. március 21. –) festőművész, grafikus, fényművész, holográfus, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke. Itt élt: Stibrányi Gusztáv (Pesterzsébet, 1909. december 12. – Szepsi, 2001. március 21.) gyógyszerész, természetvédő, barlangász, kultúraszervező, helytörténeti kiadványok írója és szerkesztője.

\*\*\*

**SZEPSI CSOMBOR MÁRTON (Szepsi, 1595 – Varannó, 1623 k.) világhíró, útleíró, ref. prédikátor, tanító.**

Iskoláit Késmárkon végezte. 1611-ben Erdélybe utazott, két évig Nagybányán tanult, 1613-tól Telkibányán tanító. 1616–1619 közt beutazta szinte egész É-Európát: a mai Cseho.-t, Lengyelo.-t, Sziléziát, Poroszo.-t, Dániát és Ny-Európát, közben Danzigban, Strassburgban, Londonban egyetemi előadásokat hallgatott. 1619 végén hazatért; előbb Kassán volt iskolaigazgató, majd Varannón lelkész, és Nyáry Ferenc nevelője volt. Pestisjárvány áldozata lett. Kassán kiadott útikönyve egyike az első magyar nyelvű útleírásoknak. Művében állást foglalt a nemzeti szabadság, a polgárosodás és a haladás ügye mellett. Kéziratban maradt műve: *Utazása 1620. F. m.:* *Europica varietas, avagy Szepsi Czombor Mártonnak Lengyel, Mazur, Pruz, Dania, Frísia... Britanniai, Tengeren való bujdosásában látott, hallott külömb-külobb fele dolgoknak rövid leírása...*, 1620; *Udvari Schola*<sup>178</sup>, 1623.

## SZILAS (Brestovec)

Az egykori Komárom vármegye területén fekvő település környéke már a népvándorlás korában lakott volt. Határában 1890-ben X. sz.-i magyar és valamivel későbbi szláv temetkezési helyet találtak. Első írásos említése 1327-ből való, bár már IV. László egyik oklevelében is szerepel egy utalás a helységre. A középkorban *Vüstü* néven emlegetik. A törökök betörése nyomán teljesen elpusztult, később a közeli Lakszakállas és Apácaszakállas lakói telepítik újra. 1910-ben 267 magyar lakosa volt. 2011-ben 473 lakosából 450 magyar és 10 szlovák volt.

\*\*\*

**POROSZKAY IGNÁC (Szilas, 1819 – Nagybecskerek, 1869. november 9.) mérnök.**

Tanulmányait a pesti Mérnöki Intézetben végezte 1840-ben, majd kamarai mérnök lett Bács vármegyében. Később Pest vármegye mérnöke, utóbb Pest és Tolna vármegye főmérnöke volt. Javaslatot terjesztett elő egy Pest vármegyei Dunavölgyi csatorna építésére. Az 1920-as években épített ún. „Átokcsatorna” az ő gondolatának megvalósulása. Fia

<sup>178</sup> Nyáry István fia, Nyáry Ferenc számára írta, alcíme: *Melyben az Tekintetes és Nagysagos Vr Fiat Bedegj Nyari Ferenczet, az Tek. és Nagys. Bedegj Nyari Istvan Vramnak, mostan az Föls. Betthlen Gábornak Erdély országának Fejedelmének... Isten kedvét szüből kívánnya, és alázatos szolgálattját ajánlja. Minden szép erkölcsökre és magának ékessen való viselésére oktattya, taníttya igazgattya.*

Poroszkay Béla (Szántova (1847. szeptember 27. – 1907 után) főügyész pénzügyi és gazdasági szakember. **F. m.:** *A bácsi csatorna könnyen hosszabbítható Pestig* (Hetilap), 1846; *A Ferencz-csatorna Pestig hosszabbításának hasznai...*, 1847; *Melyik csatorna volna hasznosabb?*, 1868.

**PÁZMÁNY ZOLTÁN (Szentgyörgymező, 1869. március 26. – Szilas, 1948. május 21.) jogász, egyetemi tanár.**

Középiskoláit Komáromban, Győrött végezte, Esztergomban a bencéseknel érettségizett. Rómában három évig bölcseletet hallgatott az egyetemen, majd 1890-ben a budapesti tudományegyetemen szerzett bölcseleti és jogi doktori oklevelet. Szabadkán volt joggyakornok, majd Bácsstopolyán és Fiumében királyi aljegyző. 1896-ban budapesti egyetemi magántanár, 1896-tól a kecskeméti, 1903-tól a pozsonyi jogakadémián, 1914-től a pozsonyi egyetemen a római jog nyilvános rendes tanára. A papiruszkutatások egyik első hazai ismertetője. A pozsonyi egyetemet később Budapestre, majd Pécsre követte, itt vonult nyugalomba 1939-ben. Ezt követően végleg Szilasra telepedett le, ahol korábban egy könyvtárat is alapított. **F. m.:** *Haszonélvezet a római jogban*, 1902; *A római jog institúciói (I–VI.)*, 1908–1910; *Il diritto romano in Ungheria*, 1913; *Újabb adatok a papyrológiában* (angolul is), 1933.

## SZILICE (Silica)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést először 1376-ban *Szedlych* alakban említik az oklevelek. A Szilicei-fennsíkon terül el, határában egy kisebb jégbarlang található, amelynek egyik fő sajátossága, hogy tavasszal megvastagodik a falait burkoló jégkéreg, míg télen elvékonyodik. A barlang már régóta foglalkoztatja a tudósokat. Pl. Bél Mátyás 1744-ben a londoni *Philosophical Transaction* hasábjain is értekezett róla, és ennek köszönhetően több külföldi tudós is felkereste. A XX. sz. 30-as éveiben kezdődött meg egy alaposabb feltárás, amely során kiderült, hogy a Szilicei-jégbarlang egy nagy barlangrendszer része és összeköttetésben áll a Gombaszögi-barlanggal, amelyet tulajdonképpen ennek a kutatómunkának köszönhetően fedeztek fel. A Szilicei-jégbarlang nemcsak geológiai, hanem régészeti szempontból is érdekes, miután a kőkorszaki és a bronzkori ember nyomait (cölöpmaradványokat, cserépdarabokat, fáklyalángtól származó kormosodást, ékszereket, bronztüket, szerszámokat stb.) találtak. A barlangban ritka állatfajok is élnek, a legismertebb közülük a vakfutrinka (*Duvalius*), amelynek 3 alfaját is megtalálták itt. Ma a barlang a Természeti Világörökség része. 1910-ben a falunak 993 magyar lakosa volt. 2011-ben 562 lakosából 438 magyar és 67 szlovák volt.

\*\*\*

**LABANCZ ISTVÁN (Szilice, 1923. december 19. – Berzété, 2006. május 25.) barlangkutató, szakíró, múzeumigazgató.**

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, Berzétén folytatta, a rozsnyói gimnáziumban érettségizett 1946-ban. Egy évig segédtanító volt, 1948-ban tanítói oklevelet szerzett. Tíz évig különböző iskolákban tanított, majd 1958-tól 1987-ig a rozsnyói Bányászati Múzeum igazgatója volt. 1989-től egy választási időszakban Berzétén polgármesterként is tevékenykedett. Már pedagógusként aktív barlangkutató volt, emellett helytörténettel és a gömői munkásmozgalom történetével foglalkozott. **F. m.:** *A pelsőci pártkonferencia 40. évfordulójára*, 1967; *A betléri kastély és park* (tárlatvezető), 1967; *Gömör szépségei*, 1967; *Párttörténeti dokumentumok és Gömör munkásmozgalma*, 1971; *Rozsnyó – természeti és történelmi látnivalók*, 1972; *Bányász Gömör – a múzeum 70. évfordulójára*, 1973; *Berzété – a falu 750 éves története*, 1993; *Rozsnyó és bányászata rövid története*, 1997.

**BÁNESZ LÁSZLÓ (Szilice, 1932. január 22. – Nyitra, 2000. január 11.) régész.**

Apját 11 hónapos korában elvesztette, özvegyen maradt édesanyjával Rozsnyóra költöztek, ahol elemi és középiskolai tanulmányait is végezte. 1951-ben érettségizett, majd 1951–1956 között a pozsonyi Comenius Egyetemen régészetet hallgatott. Egy évet a prágai Károly Egyetemen is tanult. Az SZTA nyitrai Régészeti Intézetének a munkatársa volt. Szakterülete a paleolitikum régészete, elsősorban kelet-szlovákiai helységeken (Szilice, Abaújszina, Bárca, Kenyhec, Lándzsásötfalu, Tiba stb.) ásatott. 1968-tól tagja volt a római Instituto di Paleontologia Umanának, 1970-től a National Geographic Societynek és 1976-tól elnöke volt a Nemzetközi Prehisztórikus és Protohisztórikus Unió 10. bizottságának. Tanulmányait többnyire szlovákul, angolul és németül publikálta. **F. m.:** *Príspevok k poznaniu aurignacienu na východnom Slovensku*, 1956; *Dejiny Prešova I/2.*, 1965; *Barca bei Košice – Paläolithische Fundstelle*, 1968; *Archeologický prieskum v povodí Sikenice* (Nevizánszky Gáborral), 1985; *Mittelpaläolithische kleinräumige Industrie aus den Travertinfundstellen der Zips*, 1990; *Socio-historical and Palaeo-ecological Considerations of Aurignacian in Europe and Near East*, 1999.

**MÁTÉ LÁSZLÓ (Szilice, 1942. november 22. –) tanár, helytörténész, író.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a rozsnyói pedagógiai gimnáziumban érettségizett 1960-ban. A nyitrai Pedagógiai Főiskolán levelező szakon 1969-ben tanítói, a budapesti ELTE BTK-án középiskolai tanári oklevelet, 1982-ben doktori címet szerzett Fábry Zoltán életéről és munkásságáról írt disszertációja alapján. 1960–1971 között Buzitán volt tanító, majd az 1989-es rendszerváltásig alapiskolai, illetve középiskolai tanfelügyelőként tevékenykedett. 1990 után Gál Sándorral elindította a *Keleti Napló* c. folyóiratot, amelynek 1995-ig főszerkesztője volt. 1996-tól a kassai főpolgármesteri hivatalban, majd Szlovákia budapesti nagykövetségén mint kultúrattasé dolgozott, végül Rudolf Schuster köztársasági elnök tanácsadó-

ja volt. 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki, 2009-ben megkapta a Czine Mihály-díjat. Gyermekkönyveket és helytörténeti munkákat ír. **F. m.: Sziliceföld, Sziliceföld...**, 2010; *A kassai Batsányi Kör története* (Béres József visszaemlékezései nyomán), 2012; *Csillagnyáj*, 2014.

## SZÍMŐ (Zemné)

Az egykori Komárom vármegyében található település eredetileg a mai Gúg területén feküdt és első írásos említésekor (1113-ban) *Van Zemej* néven szerepel Könyves Kálmán király oklevelében. A tatárjárás idején azonban elpusztult, majd 1312-ben Csák Máté hadai is rátörtek a falura. Lakói később a törökök elől védelmet keresve a Vág partjára költöztek. A falu leghíresebb szülöttének, Jedlik Ányos István bencés szerzetesnek és fizikus-feltalálónak nagy kultusza van a településen: mellszobra a helyi r. k. templom előtt áll (ezt minden évben megkoszorúzzák), 1999-től működik a Jedlik Ányos Társaság, a helyi alapiskola 2000-től az ő nevét viseli és a falu önkormányzata 2000-ben megalapította a Jedlik Ányos-díjat, amelyet két évenként egy-egy jeles felvidéki magyar társadalomtudósnak, illetve természettudósnak vagy mérnöknek ítélnek oda. Itt született: Mahler Miksa (1846. október 15. –?) tanár, a vágújhelyi izraelita alreáliskola igazgatója, pedagógiai szakíró, Mahler Ede (→Cífer) csillagász, történész és Mahler Gyula (Cífer, 1866. augusztus 12. –?) orvos bátyja. Szímői gyökerű Sándor György (1938–) humorista, akinek édesapja itt született, H. Bóna Márta (Komárom, 1944. július 24. – Budakeszi, 2011. május 31.) ismert meteorológus édesapja, dr. Bóna János pedig a faluban volt tanító 1947-ig, amikor is a családot Magyarországra telepítették. A falunak 1910-ben 2818 magyar lakosa volt. 2011-ben 2281 lakosából 1605 magyar, 445 szlovák és 184 roma volt.

\*\*\*

### **JEDLIK ÁNYOS ISTVÁN (Szímő, 1800. január 11. – Győr, 1895. december 13.) fizikus, feltaláló, bencés szerzetes, egyetemi tanár, az MTA tagja (1858).**

Eredetileg Jedlik István, Ányos a szerzetesi neve. Középiskoláit Nagyszombatban kezdte, majd Pozsonyban folytatta és Győrben fejezte be. Pannonhalmán 1817-ben pappá szentelték. Bölcsészeti tanulmányait 1818–1820-ban a rend győri líceumában végezte, majd a pesti tudományegyetemen 1822-ben doktori oklevelet nyert. Tanári működését 1825-ben a győri gimnáziumban kezdte, majd a következő évben a győri líceum fizika tanszékén folytatta. 1831-től 1839 végéig a pozsonyi királyi akadémia, 1840-től 1878-ig a pesti tudományegyetem tanára. Hazafias magatartása miatt a szabadságharc bukása után csak nehezen igazolták. 1863–1864-ben az egyetem rektora. 1878-ban 53 évi tanári működés után vonult nyugalomba. Katedráját a fiatal Eötvös Loránd vette át. Munkásságának első szakaszában kémiával, elektrokémiával és elektromosságtannal, később az elektromosságtan mellett főleg optikai kísérletekkel foglalkozott. 1826-ban szódavízgyártó gépet szerkesztett, aminek alapján létesült az első hazai szikvízüzem<sup>179</sup>. Az áram elektromágneses hatásának szemléltetésére alakította ki 1827–1828-ban folytonosan egyirányú forgó mozgást végző, kommutátoros „villamdelejes forgonyát”, mely az első tisztán elektromágneses hatás alapján működő elektromotor volt. Találmányával hat évvel előzte meg az első gyakorlatban alkalmazott elektromotort (M. H. Jacobi, 1834). Készülékét tökéletesítve bebizonyította, hogy az elektromotor járművek hajtására is alkalmassá tehető, s 1855-ben megszerkesztette a villamos motorkocsi modelljét. Ugyanekkor jelentős eredményeket ért el az elektromos elemek és akkumulátorok tökéletesítése terén (1840–1850-es évek), Pesten üzemet hoztak létre a gyártáshoz. Telepei ismertek és keresettek voltak, Párizsba, sőt Konstantinápolyba is szállítottak belőlük. Az 1850-es években fénytani kísérleteihez korábban egyedülálló finomságú optikai rácsosztó gépet szerkesztett<sup>180</sup>. Ennek meghajtására alakította ki az 1850-es évek második felében „egysarki villamindítóját”, az első unipoláris gépet, mellyel kapcsolatban végzett kísérletei során jutott a dinamó-elektromos elv felfedezéséhez. Az 1861-ben leltározott gép használati utasításában Werner Siemens (1816–1892) és Ch. Wheatstone-t (1802–1875) hat évvel megelőzve fogalmazta meg a dinamó-elektromos elvet. (Gépe mint unipoláris gép is úttörő jelentőségű, mert a gyakorlatban alkalmazott unipoláris generátor problémáját csak 1905-ben oldotta meg Jakob Noegerrath.) Harmadik legjelentősebb elektrotechnikai találmánya a nagy kapacitású elektromos sűrítő: a „csöves villamfeszítő”, az atomtechnikai kutatások első szakaszában használt lökésgenerátorok előfutára. Találmányát az 1873. évi bécsi világkiállításon Werner Siemens javaslatára „A haladásért érem”-mel tüntették ki. Úttörő jelentőségűek voltak egyetemi előadásaival kapcsolatos fényinterferencia-kísérletei is (1860-as évek). Részt vett az első és mintegy 20 000 műszót tartalmazó *Német-magyar tudományos műszótár...* (Pest, 1858) szerkesztésében. Fizikai, kémiai és matematikai szókincsünk tekintélyes része tőle ered, ill. az ő nyomán terjedt el<sup>181</sup>. *A Súlyos testek természettana* (Pest, 1850) c. munkáját, az önkényuralom idején megjelent első magyar nyelvű egyetemi tankönyvet az MTA nagyjutalommal tüntette ki. Munkásságának jelentőségét Eötvös Loránd ismerte fel és méltatta érdemei szerint, és feltalálói elsőbbsége főleg az ő nyomán vált később nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi tudománytörténeti irodalomban is ismertté és elfogadottá. Széles körű kísérletező tevékenységéhez viszonyítva nagyon keveset írt, mindössze 40 publikációja jelent meg a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek Munkálataiban*, valamint kisebb részben az MTA és a Királyi Magyar Természet-

<sup>179</sup> Ezzel kapcsolatos a népszerű ital, a bor és a szódavíz elegyítésével keletkező „fröccs” feltalálása is, amelyet Jedliknek tulajdonítanak.

<sup>180</sup> Egy-egy vonal meghúzása kb. 10 másodpercig tartott, azután a tű felemelkedett, s a gép a következő vonal végének megfelelő pontot tolt a tű alá. Egyetlen rács elkészítése – 12 000 vonal meghúzása – több napig tartott, ezért egy másik találmányát, a villamos motort állította be a gép meghajtására. A gép a dinamóval hajtva önműködően dolgozott.

<sup>181</sup> Az ő nyelvi leleménye egyebek mellett a dugattyú, haladvány, merőleges, tehetetlenségi nyomaték, eredő erő, osztógép, dörzsvillanyosság, hullámhossz, hullámvölgy, kilométer, léggömb, légnyomás, szögsebesség, hangszekrény stb.

tudományi Társulat kiadványaiban, illetve a hallgatói számára írt jegyzetek formájában. A külföldi szaksajtóban pedig jelentősebb találmányai közül csak egyet, a „csöves villamfeszítőt” ismertette. Az MTA 1858-ban rendes, 1873-ban tiszteleti tagjává választotta. Érsekújvárról egy szakközépiskola, Magyarországon Győrött, illetve Csepelen egy gépipari kollégium, valamint egy gimnázium viseli a nevét, sok városban pedig utcát, teret neveztek el róla. Néhány könyve csak kéziratban maradt fenn (pl. *A súlytalanok természettana. Első szakasz: Fénytán*). **F. m.:** *Compendium Hydrostaticae et Hydrodynamicae*, 1847 (magyarul: *Víznyugtánhoz tartozó Pótlékok*, 1850); *Természettan elemei* (I. Súlyos testek természettana), 1850; *Hőtán* (egyetemi jegyzet), 1851; *Fénytán* (egyetemi jegyzet), 1851; *Über Ketten aus Röhren bestehender Elektrizitätsrecipienten* (Repertorium für Experimentalphysik...), 1882.

### **SZAPU VIOLA MAGDA (Szímő, 1951. július 29. –) néprajzkutató.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a nagysurányi Közgazdasági Szakközépiskolában érettségizett 1970-ben. A budapesti ELTE BTK néprajz–történelem szakán 1978-ban szerzett oklevelet, ugyanitt 1990-ben doktorált, a PhD fokozatot 2001-ben szerezte meg. 1978-tól a kaposvári Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának néprajzosa és muzeológusa, 1991-től igazgatóhelyettese. Fő kutatási területe a folklorisztika. **F. m.:** *Életmódvizsgálatok a Vág völgyében*. Szímő, 1993; *Buli van: a mai városi fiatalok szórakozási formái és alkalmi* (In: Rítus és ünnepek az ezredfordulón); *Az ezredforduló ifjúsági kultúráinak kutatása és összehasonlító vizsgálata* (In: Ifjúsági „szubkultúrák” Magyarországon és Erdélyben); *A mese-mondó és közössége Kaposszentjakabon* (In: Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből); *„Az úri köznőség táncol.” Újrabeleltett somogyi megyebálok az ezredfordulón* (In: Rítus és ünnepek az ezredfordulón); *A zűrkorszak gyermekei: mai ifjúsági csoportkultúrák*, 2002.

## **SKLENŌFÜRDŐ (Sklené Teplice)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő település a Selmecebányát faanyaggal ellátó favágók lakóhelyeként jött létre. Később egy vár is épült itt a közeli, 629 m magas hegyen, amelyet először 1456-ban említenek, amikor Hunyadi János visszafoglalta a Felvidéken portyázó huszitáktól. 1489-ben helyre is állították, de később sehol nincs róla szó, ma már csak néhány kisebb rom emlékeztet rá. A helységet magát 1340-ben említik először írott források *Topliche* alakban, feltehetően a környék melegvizű (28–53 °C), alkalikus–gipszes–kénes ásványvízforrásai nyomán (a ’teplica’ = meleg forrás). Erről a vízről 1549-ben Wernher György (→Eperjes) is beszámolt és utalt gyógyhatására is. Első elemzője Moller Károly Ottó (→Besztercebánya) orvos volt a XVIII. sz. első felében, aki fürdőorvosként tevékenykedett itt. A községben alapították állítólag 1350-ben Magyarország első üvegutatóját, bár Fényes Elek szerint sohasem gyártottak itt üveget és a helység német (*Glashütten*), illetve szlovák neve tévesen utal az üvegre. A fürdőhely 1786-ban vált európai hírűvé, amikor Born Ignác kezdeményezésére egy nemzetközi tudományos kohászati-bányászati kongresszust rendeztek itt mintegy 60 résztvevővel (ez volt a világon az első a maga nemében) és létrehozták az első nemzetközi tudományos társaságot is *Societät der Bergbaukunde* néven. Fürdőjét, ahol mozgásszervi és idegi eredetű betegségeket gyógyítanak 1868-ban Gaspáretz József zólyomi orvos vásárolta meg és családja 1945-ig birtokolta. 1910-ben 378 szlovák lakosa volt. 2011-ben 436 lakosából 421 szlovák volt.

\*\*\*

### **BORN IGNÁC, lovag (Gyulafehérvár<sup>182</sup>, 1742. december 26. – Bécs, 1791. július 24.) mineralógus, geológus, politikai író, udvari tanácsos.**

Iskolai tanulmányait Nagyszebenben, majd 1755-től Bécsben végezte. 1759-ben belépett a Jézus Társaságba, de egy év múlva kilépett és Prágában jogot hallgatott. Ezt követően Ny-Európában (Németországban, Hollandiában, Franciaországban, Spanyolországban) körutat tett, hogy elmélyítse természettudományos, kohászati és bányászati ismereteit, majd Prágába visszatérve természettudományokkal és bányászati tudománnyal foglalkozott. 1769-ben kinevezték alsó-magyarországi bányatanácsosnak Selmecebányára. 1770-ben a prágai pénzverő és bányászati hivatal ülnöke lett, beutazta Magyarországot és Erdélyt, ahol bányákat és ásványlelőhelyeket keresett fel. Felsőbányán az egyik tárnában gázmérgezést szenvedett, amit később Bécsben még egy ólommérgezés is súlyosbított. Ennek következményeit élete végéig viselte. 1772-től Prágában bányatanácsosként működött, szabadidejében pedig ásványgyűjteményével és herbáriumával foglalatosskódott. 1779-től a bécsi bányászati udvari kamaránál udvari tanácsos. Tudományos kutatások céljából később is többször beutazta az országot és eredményeit német, angol és francia nyelven is közzölte. Mária Terézia 1776-ban megbízta a bécsi császári természetrajzi gyűjtemény rendezésével. Kezdeményezésére hívták össze a Selmecebánya melletti Szklenőfürdőn az első nemzetközi geológiai és bányászati kongresszust 1786-ban. Érdemeiért több külföldi akadémia (a pétervári, göttingeni) tagjává választotta. A kohászatban mindenekelőtt az arany- és ezüstérc hígannyal történő feldolgozása: a foncsorítás, amalgamozás tökéletesítésével tűnt ki. Mint vegyész szembefordult az alkímiával. A természettudományi ismeretek elterjesztésén is munkálkodott, követelte kiterjedtebb iskolai oktatásukat. Több folyóiratnak volt a szerkesztője, munkatársa, 1783-ban elindította a *Physikalische Arbeiten der einträchtigen Freunde in Wien* c. folyóiratot, amelynek hasábjain vitakozott Müller Ferenc József (1742–1825) bányamérnök és Ruprecht Antal (→Szomolnok) egy új ásványról, amelyben Müller kimutatta a tellúrt, de nem ismerte fel, hogy egy addig ismeretlen elemről van szó. Born társadalmi kérdések is érdekelték; egyik művében pl. a szerzetesrendeket bírálta. Természettudományos ténykedése mellett a bécsi szellemi közéletbe is aktívan bekapcsolódott, és tagja lett a szabadkőműves mozgalomnak. 1770-ben vették fel „A három megkoronázott oszlophoz”

<sup>182</sup> Más források szerint Kapnikbánya

páholyba Prágában. Az Illuminátus rendnek is tagja és egyik vezetője volt *Furius Camillus* néven. II. József uralkodása idején, 1782-ben lett "Az igaz egység" nevű szabadkőműves páholy vezetője. Valószínűleg szabadkőművesként ismerkedett meg Wolfgang Amadeus Mozarttal, aki *Varázsfuvola* c. operájában Sarastro alakjában Born Ignácot is megmintázta. **F. m.:** *Briefe über mineralogische Gegenstände*, 1774; *Über das Anquicken der gold- und silberháltingen Erze, Rohsteine, Schwarzkupfer und Hüttenspeise*, 1786; *Métallurgie ou l' amalgame des minéraux, méthode extraire par le mercure*, 1787.

### **RÉNYI REZSŐ (Szklénófürdő, 1827. december 4. – Pozsony, 1899. február 23.) irodalom- és művészettörténész, jogász.**

A gimnáziumot Körmöcbányán és Esztergomban végezte. Három évig kat. papnövendék volt Esztergomban, utána Temesvárott és Győrött jogot tanult. Részt vett az 1848/49-es szabadságharcban, a komáromi helyőrség egyik tisztje volt. Később a hatóságok többször is zaklatták, mivel a gyanú szerint ő közvetített az emigráció és a hazai ellenzéki körök között. 1865-től Esztergom város főbírája és törvényszéki elnöke volt. 1867-től Esztergomban, majd 1889-től Pozsonyban folytatott ügyvédi gyakorlatot. Több évig a pozsonyi Toldy-kör elnöke volt. Irodalom- és művészettörténeti tanulmányai a korabeli folyóiratokban és önállóan jelentek meg. **F. m.:** *A telekkönyvi törvények magyarázata*, 1862; *Petrarca mint hazafi, tudós és költő*, 1875; *Hrotsuitha álláspontja a mysteriumok és fejelet dráma közt*, 1876; *Az esztergomi primási kép- és metszettár*, 1879; *Petrarca és Kisfaludy Sándor*, 1880; *Itália költészete a középkorban*, 1887.

### **ROMBAUER EMIL (Szklénófürdő, 1854. június 4. – Budapest, 1914. január 12.) természet- és vegytanár, tankerületi főigazgató.**

A középiskolát Selmecbányán végezte. A stuttgarti műegyetemen, a tübingeni és budapesti tudományegyetemeken bölcséletet és természettudományokat hallgatott, kémiából és természettanból tett tanári vizsgát. 1880–1882-ben tanársegédként működött a budapesti műegyetem kísérleti természettani tanszékén, 1881–1885 között tanár volt a selmecbányai ev. főgimnáziumban. 1885-ben az újonnan alapítandó brassói állami főreáliskola megszervezésére, majd igazgatására kapott megbízást. 1905-ben a budapesti V. kerületi állami főreáliskola igazgatójává nevezték ki. Pályája során elnyerte a címzetes tankerületi főigazgató címet. Az országos közoktatásügyi tanács tagja és az országos középiskolai tanáregyesület alelnöke volt. Élre állt annak a mozgalomnak, amely kifogásolta a tanárok fizetésével kapcsolatos törvényjavaslat elfogadását, és végül elérte, hogy lényegesen módosítsák azt. Több cikke jelent meg a korabeli szaklapokban, a *Természettudományi Közönyben*, a selmecbányai és a brassói gimnázium értesítőjében, illetve évkönyveiben stb. **F. m.:** *Miként lett Luther Márton reformátorrá?*, 1883; *A reáliskola hivatásáról*, 1886; *A tankönyv-engedélyezés*, 1895.

## **SZLANICA (Slanica)**

Az egykori Árva vármegyében fekvő település ma már nem létezik, miután az Árvai-víztározó építése során (1945–1948) több más helységgel együtt nagy része az új mesterséges tó felszíne alá került. Szlanica Szentkereszt magasztalása nevű temploma ma szigetként (Szlanicai-sziget) emelkedik ki, benne a népi szobrászat és festészet múzeumát hozták létre. A falu a XVI. sz.-ban a vlach jog alapján keletkezett, első írásos említése *Zlanycha* alakban 1564-ből való. Itt született: Anton Bernolák (1762. október 4. – Érsekújvár, 1813. január 15.) szlovák r. k. pap, nyelvújító, szótáríró; Kaviak Ignác (1861. szeptember 25. – Pozsony, 1885. július 15.) r. k. pap, irodalomtörténész, *Az esztergomi megyei egyházi irodalmi iskola története s tagjainak irodalmi munkássága* c. munkája kéziratban maradt. A helységnek 1910-ben 794 szlovák lakosa volt.

\*\*\*

### **SZABÓ ERVIN (Szlanica, 1877. augusztus 23. – Budapest, 1918. szeptember 29.) könyvtáros, szerkesztő.**

Eredeti neve: Schlesinger Sámuel Ármin. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetem jogi karán kezdte, majd két alapvizsga letétele után a bécsi egyetemen folytatta. A budapesti egyetem államtudományi karán doktorált 1899-ben. Már egyetemi hallgató korában nemzetközi hírnévre tett szert statisztikai és könyvtárosi munkáival. Egy évig a képviselőház könyvtárában gyakornok, 1900-tól 1904-ig a budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárosa, majd a Fővárosi Könyvtárhoz került, 1911-től ennek igazgatója, s vezetése alatt elérte a korszerű társadalomtudományi könyvtár színvonalát. Széles körű művelődési hálózatot tervezett, a könyvtárt a széles néprétegek számára igyekezett hozzáférhetővé tenni. Könyvtárosi munkája szorosan összefüggött a munkásmozgalomban vállalt jelentős részvételével elméleti és gyakorlati téren egyaránt. 1900-tól az MSZDP<sup>183</sup> aktív tagja, a *Népszava* állandó munkatársa és az évenként kiadott *Népszava Naptár* szerkesztője, a szocialista diákmozgalom irányítója, számos agitációs füzet szerzője. Társadalomtudományi munkásságát – tudományos szinten – 1903-ban kezdte meg, elsősorban a Társadalomtudományi Társaságban (melynek 1906-tól alelnöke volt) és a *Huszadik Században*; az utóbbiban rendszeres tájékoztatást adott a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseiről. Cikkeket írt a *Neue Zeit* c. német és a *Mouvement Socialiste* c. francia folyóiratba is. Szerkesztésében és előszavával jelent meg Marx és Engels válogatott írásainak két kötete (1905; 1909), amely a magyar nyelvű marxista irodalom alapvetését jelentette. Írásai-val támogatta a *Szabadgondolat* c. folyóiratot és a *Világ* c. napilapot. Az I. vh. éveiben tevékenysége új lendületet kapott, súlyos betegsége ellenére az antimilitarista mozgalom szellemi vezérévé vált. Részt vett annak a csoportnak a munkájában,

<sup>183</sup> Magyarországi Szociáldemokrata Párt



amely előkészítette a Tisza István miniszterelnök elleni merényletet. Betegágyában fejezte be nagy történelmi művét az 1848/49-es forradalomról. **F. m.:** *A magyar jakobinusok*, 1902; *Társadalmi és pártharcok a 48 – 49-es magyar forradalomban*, 1921; *Szabó Ervin Válogatott írásai* (műveinek teljes bibliográfiájával), 1958; *Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900 – 1918*, 1959.

## SZLIÁCS (Sliach)

A helység környéke már az i. e. 2. évezredben lakott volt, maga a település azonban a zólyomi vár birtokaként fokozatosan alakult ki és elsősorban az itt feltörő gyógyvízforrásainak köszönhetően a XVII. sz.-tól vált egyre nagyobb jelentőségűvé. Ezekről a hévforrásokról már 1243-ban, IV. Béla oklevelében is szó esik, később Aeneas Silvius nuncius, Georgius Agricola és Wernher György is említést tett róluk. A XVIII. sz. első évtizedében már állandó felügyelője is van a fürdőnek, amelyet sok híres személyiség felkeresett (pl. Bél Mátyás, Kossuth Lajos, Arany János stb.). A város négy településrésze: Garamhalászi, Hajnik, Szliácsfürdő és Számpor, az első kettőt 1960-ban egyesítették Szliáccsal. 1910-ben ezeknek a lakosságát még külön tüntették fel, együtt kb. 1800 lakosuk volt. 2011-ben Szliácsnak 5117 lakosából 4592 szlovák volt.

\*\*\*

**HASENFELD ARTÚR (Szliács, 1870. július 21. – Budapest, 1941) orvos, szívgyógyász, c. egyetemi tanár.**

A budapesti tudományegyetem orvosi karán szerzett oklevelet, ezután külföldi tanulmányutat tett, majd hazatérve 1906-ban a szívbetegségek kór és gyógytanából magántanári képesítést szerzett a budapesti egyetemen. De már ezt megelőzően 1901-től a fővárosi Erzsébet szegényházi kórházban volt rendelő, ahol később főorvos lett. 1913-tól a Duna bal parti belgyógyászati kórházak főorvosa. Tanulmányai, könyvei a szív megbetegedéseivel foglalkoznak. Ismeretterjesztő műveket is publikált. **F. m.:** *A szívbetegségek gyógyítása*, 1904; *A szív- és érbetegségek egészségtana*, 1928; *Hogyan védjük meg szívünk épségét*, é. n.

## SZOBRÁNC (Sobrance)

Az egykori Ung vármegyében fekvő város környéke már a kőkorszakban lakott volt. A mai település valamikor a XII. sz. előtt keletkezett, először 1344-ben *Wasarostyba* néven említik az okiratok, a *Zobranch* forma (amely a Sebranc személynév nyomán keletkezett) 1409-ben bukkan fel első alkalommal. A helység kénes-sós gyógyvizéről már 1336-ban írnak, 1351-ben vásártartási jogot kapott, az 1470-es évektől már mezővárosként (oppidiumként) emlegetik. A városban egy magán gitármúzeum található, ahol kb. 1100 db Csehszlovákiában gyártott hangszert őriznek. 1910-ben 1216 lakosából 577 szlovák és 538 magyar volt. 2011-ben 5981 lakosából 5105 szlovák és 489 roma volt.

\*\*\*

**CSERE ELEMÉR (Szobránc, 1916. január 16. – Szobránc, 1992. október 29.) gyógyszerész, amatőr csillagász.**

Szülővárosában kezdte iskolai tanulmányait, a lőcsei gimnáziumban érettségizett 1934-ben. Egyetemi tanulmányait a prágai Károly Egyetem orvosi karán kezdte, de a német megszállás miatt visszatért az akkor már ismét Magyarországhoz tartozó szülővárosába, majd Budapesten folytatta és 1944-ben fejezte be az egyetemet és szerzett gyógyszerészdoktori oklevelet. A háború végéig Szőgyénben dolgozott, majd a galgóci Slovako-farma cég alkalmazottja lett, ahol később a műszaki termelés vezetésével bízták meg. 1949–1960 között a pozsonyi Comenius Egyetem Gyógyszerészeti Karán a gyógyszertergalvanikus módszereiről adott elő, de matematikát is oktatott. 1954-ben Galgócon egy amatőr csillagászati kört alapított és egy kis obszervatóriumot is épített. Ez idővel kerületi csillagvizsgálóvá nőtte ki magát. Rendszeresen foglalkozott a csillagászat népszerűsítésével, sok éven át a két havonta megjelenő *Kozmosz* csillagászati folyóirat szerkesztőbizottságának is tagja volt. Egy kisbolygó viseli a nevét (25778 Csere).

## SZOLCSÁNY (Solčany)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település már a kőkorszaktól lakott volt, első írásos említése *Celsan* alakban 1113-ból való. Az évszázadok során több birtokosa is volt, a XIX. sz. elején az itáliai származás Odescalchi hercegi család szerezte meg, akik 1818-ban egy klasszicista stílusú kastélyt építettek itt, 1831-ben Odescalchi Ágoston (Pozsony, 1808. január 1. – Pozsony, 1848. október 15.) cukorgyárat alapított a településen és ez abban az időben az ország legnagyobb ilyen üzeme volt. Később szeszgyárrá alakították át. 1910-ben 1375 lakosából 1295 szlovák, 51 német és 29 magyar volt. 2011-ben 2467 lakosából 2429 szlovák, 3 cseh, 2 magyar és 24 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**ODESCALCHI ARTHUR herceg<sup>184</sup> (Szolcsány, 1837. július 21. – Körmöcbánya, 1925. január 9.)  
földbirtokos, kamarás, történész.**

Odescalchi Ágoston fia. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban, az egyetemet Pesten, Bécsben és Lipcsében végezte. Az 1850-es és 1860-as években többnyire Svájcban lakott száműzetésben élő anyai nagynénjeinél (gróf Batthyány Lajos özvegyénél és gróf Károlyi György feleségénél). Szolgált a pápai hadseregben is, majd hazatérve az újjászervezett magyar honvédség századosaként a nyitrai zászlóalj parancsnoka lett. Az 1870-es és 1880-as években többször is országgyűlési képviselő volt. 1896-ban a főrendiház tagja lett. Az ország különböző régióiban (Somogy megye, Szerémség, Nyitra megye) voltak birtokai és hajlamos volt a különködésre is. Egyik kastélyát középkori módon rendezte be, vízárkokkal vette körül, a szeme lyzet pedig középkori viseletben fogadta, amikor hazatért. Ha jeles vendég látogatta meg, a mellvédről két ágyúlövessel üdvözlöttek. Érdekelte a történelem, a heraldika, a régészet és a genealógia. Számos tanulmányt és könyvet publikált, időnként Szerémi álnéven. **F. m.:** *Emlékek Bars vármegye hajdanából*, 1891; *A Majtényiak és a Felvidék*, 1912.

## **SZOMOLÁNY (Smolenice)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település már a kőkorszak óta lakott volt, a vaskorban feltehetően egy szkíta erődítmény is állt itt. Első írásos említése *villa Solmus* alakban 1256-ból származik. A XVI. sz. elején már mezőváros volt, a XVIII. sz.-tól már hetivásárokat is tartott. 1777-től a Pálffy család birtoka volt, Pálffy Móric (1812–1897) gróf, Magyarország 1861–1865 közötti helytartója 1855-ben méntelepét létesített a városkában, majd egyik fia versenylovakat is tenyésztett a telepen. A helység közelében álló impozáns várkastélyt először 1390-ben említik, később különböző hadi események színhelye volt és idővel romos állapotba került. 1880–1900 között gróf Pálffy József neogótikus stílusban újjáépíttette, jelenleg az SZTA Konferenciaközpontja működik benne. 1910-ben 1469 lakosából 1236 szlovák, 121 magyar, 90 német és 20 egyéb nemzetiségű volt. 2011-ben 3379 lakosából 3002 szlovák volt. Itt született: Štefan Banič (1870. november 23. – Szomolány, 1941 január 2.) kőműves, az ejtőernyő egyik feltalálója, a Szomolány közelében fekvő Driny cseppkőbarlang egyik feltárója.

\*\*\*

**KOTLÁN SÁNDOR (Szomolány, 1887. július 14. – Budapest, 1967. december 22.) állatorvos,  
egyetemi tanár, az MTA tagja (1951).**

Oklevelet a budapesti Állatorvosi Főiskolán szerzett (1911), majd a főiskola kórbonctani intézetében tanársegéd. 1918-ban a bécsi állatorvosi főiskolára hívták meg. Még abban az évben doktorált. 1921-ben az Állatorvosi Főiskolán segéd-tanárrá nevezték ki, és parazitológiai előadásokat, 1923-tól állattani előadásokat is tartott. 1924-ben az USA-ban folytatott tanulmányokat. 1929-ben egyetemi rendkívüli tanárrá, 1935-ben nyilvános rendes tanárrá nevezték ki, egyúttal az egyetem parazitológiai intézetének igazgatója volt. Érdeklődési köre a parazitológia teljes témakörét felölelte. Kiemelkedő szerepe lett a parazitás megbetegedések intézményes leküzdésében. Több, az irodalomban addig nem ismert élősködőforma leírása fűződik nevéhez. Közreműködött az MTA Állategészségügyi Kutatóintézetben a parazitológiai osztály felállításában. Irányításával indult meg a nemzetközi együttműködés a parazitózisok leküzdésére. Ennek egyik fontos állomása az 1948-ban Magyarországon tartott nemzetközi parazitológiai kongresszus volt. Több külföldi társaság tiszteleti tagjává választotta. Egyik alapítója és első elnöke lett a Magyar Parazitológusok Társaságának. Több bel- és külföldi szakfolyóirat szerkesztőségi munkájában is részt vett (*Állatorvosi Lapok*, *Magyar Állatorvosok Lapja*, *Acta Veterinaria Hungarica*). Több mint száz közleménye és szakkönyve jelent meg. Munkásságát Kossuth-díjjal (1951), Theodor Kitt-plakettel (1962), Hutýra Ferenc-emlékéremmel (1967) ismerték el. Tiszteletére 1977 nyarán az Állatorvostudományi Egyetemen emlékülést rendeztek, ebből később hagyomány lett és azóta tíz évenként sor kerül rá. Az MTA 1946-ban rendkívüli, 1951-ben rendes tagjává választotta. **F. m.:** *A szárnyas baromfi fertőző és parazitás betegségei* (Manninger Rezsővel), 1931; *Fonálférgék. Mételyek és Galandférgék* (In: Brehm – Az állatok világa; fordítás és kiegészítés), 1935; *A magyar állatorvosképzés története 1787–1937*, 1941; *Parazitológia*, 1953; *Helminthológia*, 1960 (németül is).

## **SZOMOLNOK (Smolník)**

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település környékén már a kelták is bányásztak nemesfémeket. Az itt folyó aranybányászatról az első írásos feljegyzés 1243-ból származik, de magát a helységet először *Semelnech* alakban 1327-ben említik, amikor Károly Róbert uralkodótól szabad bányavárosi jogot kapott. Az évszázadok során az arany- és ezüstlelőhelyek fokozatosan kimerültek, a XVII. sz. második felétől már elsősorban rézércet termeltek ki és dolgoztak fel. A legtöbbször a XVIII. sz. 80-as éveiben laktak itt – kb. 6000 személy. Amikor a bányászat fokozatosan hanyatlani kezdett, egyre többen máshol kerestek munkalehetőséget, a XIX. sz. végén pedig sokan kivándoroltak az USA-ba. 1910-ben 2345, többségében német lakosa volt. 2011-ben 1126 lakosából 996 szlovák, 25 ukrán, 24 német, 17 roma és 13 cseh volt. Itt született: Kraitsir Károly (1804. január 28. – Morri-son/USA, 1860. május 7.) orvos, részt vett az 1830/31-es lengyel felkelésben, ennek leverése után az USA-ba emigrált, ahol nyelvészettel is foglalkozott; Gáspár (Gasparik) Jenő (1843. március 10. – Miskolc, 1905. október 26.) színész, aki kisebb társulatok vezetője volt; Podraczky István (1846. július 20. – Rozsnyó, 1926. december 20.) püspöki helynök, a rozsnyói papnevelde igazgatója, egyházi író, megírta a Borovszky-féle vármegye monográfia számára a rozsnyói püspökség történetét.

<sup>184</sup> Teljes neve: Odescalchi Arthur József Livius László

**RUPRECHT ANTAL (Szomolnok, 1748. november 14. – Bécs, 1814. október 6.) vegyész, kohómérnök.**

1772–1775 között ösztöndíjként végezte tanulmányait a selmecbányai bányászati akadémián, majd külföldi tanulmányútja során eljutott Stockholmba is, ahol Torbern Bergman (1735–1784) professzornál tanult. Visszatérve 1779-ben a paviai egyetemre távozott Giovanni Antonio Scopoli (→Selmecbánya) helyére nevezték ki a selmecbányai bányászati akadémia kémia-metallurgia tanszékére tanárnak. 1792-ben Bécsbe helyezték át, ahol a birodalom bányászati és kohászati ügyeinek irányítója lett. Tudományos munkássága két nagy időszakra oszlik: 1782–1785 között főleg az erdélyi ércek vizsgálatával foglalkozott, ebben az időben folytatott szakmai vitát Müller Ferencsel, a tellúr felfedezőjével az ismeretlen elem azonosításáról [hol bizmutnak, hol antimonnak vélte, míg 1796-ban Martin Heinrich Klaproth (1743–1817) bebizonyította, hogy Müller *metallicum problematicum*-ja valójában tellúr], 1785 után kezdte meg redukációs kísérleteit a füldek fémesítésével, miután felismerte, hogy a „füldek” tulajdonképpen fémoxidok. Bár a redukcióhoz használt szénnel nem sikerült elemi magnéziumot, kalciumot és báriumot előállítani, megsejtette, hogy addig ismeretlen elemekről van szó, sőt nevet is adott nekik (borbonium – Ba; parthenum – Ca; autrium – Mg), de ezeket végül Humphrey Davy (1778–1829) angol vegyésznek sikerült elektrolízissel előállítani és így őt kell tekintenünk a felfedezőjüknek is. Bevezette és tovább fejlesztette Born Ignác (→Szklénőfürdő) amalgámzó nemesfém-kinyerő eljárását. Az első volt hazánkban, aki a kémiai folyamatok jelölését az oktatásban alkalmazta (1781). Értekezései nagyrészt a *Crell Chemische Annalen*-ben jelentek meg. Önálló könyvet nem írt, előadásai nyomán tanítványai állítottak össze egy vaskos jegyzetet. Ebből kitűnik, hogy bár tanította, de szakított a flogisztonelemmel, és nagy helyet szentelt Lavoisier (1743–1794) égésmagyarázatának.

**CORZAN AVENDANO GÁBOR (Szomolnok, 1827. augusztus 20. – Budapest, 1903. június 24.<sup>185</sup>) matematikus, az MTA levelező tagja (1864).**

Tanulmányait Selmecbányán (1847–1849) és a bécsi műegyetemen (1850–1853) végezte, ahol matematikát és fizikát hallgatott. 1858-ban a pesti Markó utcai főgimnázium tanára, 1866-tól igazgatóhelyettese, 1867–1872-ben igazgatója, majd 1872-től a Ludovika Akadémia tanára volt. 1869-ben a pesti egyetemen a fizika („felsőbb természettan”) magántanára lett. 1897-ben királyi tanácsosi címmel vonult nyugalomba. Számos értekezésen kívül, amelyek a *Kritikai Lapokban*, a *Természet-tudományi Közönyben*, a *Ludovika Akadémia Értesítőjében* stb. jelentek meg, középiskolai matematikai tankönyveket írt és példatárakat szerkesztett. **F. m.:** *A Föld őstörténelme*, 1868; *A mennyiségtan alapelvei*, 1880; *Mennyiségtani gyakorlókönyv*, 1882.

**TAVY GUSZTÁV, Seefranz (Szomolnok, 1855 – Oravicabánya, 1920. január 14.) erdőmérnök.**

Tavy Károly bátyja. Középiskolai tanulmányait Kassán végezte. A selmecbányai akadémián erdőmérnöki oklevelet szerzett. Ez után Máramaroszigeten, majd Besztercebányán az erdészeti igazgatás keretében működött. 1892–1896 között a földművelésügyi minisztériumban a kincstári erdők ügyével foglalkozott. 1897-ben az osztály élére került. 1905 őszétől az Osztrák – Magyar Államvasutak nagy kiterjedésű bányai erdőbirtokainak igazgatója. E minőségében átszervezte az egész uradalmi erdészetet, két nagy falepárló üzemet létesített, kifejlesztette az erdei vasúthálózatot, faosztató berendezéseket és Ferencfalván nagyméretű víztároló gátat épített.

**TAVY KÁROLY, Seefranz (Szomolnok, 1858. január 23. – Budapest, 1929. május 6.) kohómérnök, főbányatanácsos.**

Tavy Gusztáv öccse. A kassai főreáliskola elvégzését követően rövid ideig erdészeti gyakornok volt gróf Károlyi Ede füzerradványi uradalmában, majd 1876–1879 között a selmecbányai akadémián fémkohászatot tanult. Egy évet Nagybányán töltött, majd 1880-tól a selmeci akadémia oktatója lett. Két évig Schréder Rezső (→Zólyom) tanársegéde volt a fémkohászat–fémkohótelepek tervezése elnevezésű tanszéken, majd az építészeti tanszékre került. 1883-ban németországi tanulmányútra küldték a pénzügyminisztériumból és ezt követően már nem tanított, hanem Zalatnán az aranybeaváló és vegyelemző hivatal vezetője. Később Budapestre helyezték. 1917-ben főbányatanácsosi címet kapott. Hivatali teendői mellett rendszeresen publikált is a különböző szakfolyóiratokban, elsősorban a *Bányászati és Kohászati Lapokban*. **F. m.:** *Az újabb cinkpróbákról*, 1882; *Úti jegyzetek a németországi fémkohászat köréből*, 1884; *Aranytermelés Erdélyben*, 1888; *A fémjelzésről*, 1897; *Az európai államok fémjelzési törvényei*, 1904.

**SOLT BÉLA, Spissák (Szomolnok, 1877. február 12/17. – Sopron, 1958. szeptember 2.) kohómérnök, műegyetemi tanár.**

A rozsnói gimnáziumban érettségizett 1897-ben. A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1903-ban szerzett fémkohómérnöki oklevelet. Ezt követően Kapnikbányán, majd Horgospatakán működött. 1911-ben Sobó Jenő (→Hodrusbánya) mellett tanársegéd az időközben már főiskolává minősített selmecbányai Akadémia középitéstani tanszékén. 1912–1914-ben mint ösztöndíjas Zürichben folytatott építészeti tanulmányokat. Az I. vh.-ban frontszolgálatos volt és hadifogságba esett, csak 1918-ban térhetett haza. 1919-ben a Sopronba átköltözött főiskolán Sobó helyettese, 1920 végétől a középitéstani tanszék vezetője. 1927–1929 között a főiskola kohómérnöki osztályának dékánja volt. 1946-ban kényszer-

<sup>185</sup> Az MTAT és a Révai Nagy Lexikona szerint 1903. június 14.

nyugdíjazták. Az 1956/57-es tanévben ismét tanított: a bányamérnöki szakos hallgatóknak *Építéstan enciklopédia* c. tartott egy kurzust. Értékes pedagógiai munkássága mellett jelentékeny mértékben gyakorlati tervezéssel is foglalkozott; több tanulmány szerzője; mint a diákjóléti intézmények elnöke is fontos társadalmi munkát végzett.

### **MILASOVSKY BÉLA (Szomolnok, 1900. április 21. – Budapest, 1973. július 30.) bányamérnök egyetemi tanár.**

Bányászcsaládból származott. Felsőfokú tanulmányait 1921-től Sopronban a Bányászati és Erdészeti Főiskolán végezte. A főiskola bányagéptani és mechanikai tanszékén tanársegéd 1926-tól 1933-ig. Az Állami Földmérés szervezetében 1933-tól 1950-ig dolgozott felelős beosztásban. 1950-től 1959-ig a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem geodéziai tanszékének, 1959-től 1968-ig az általa alapított Geodézia és Bányamérés-tanszékének tanszékvezető tanára. Foglalkozott geodéziával, kiegyenlítő számítással, fotogrammetriával és földrajzi helymeghatározással. Szakmai eredményeiről közel hetven tudományos dolgozata jelent meg. Tagja volt az MTA Geodéziai Tudományos Bizottságának. Oktatói és szakmai munkásságáért számos kitüntetést kapott. 1960-ban elnyerte a műszaki tudomány doktora címet. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem 1975-ben kiadott közleményeinek 22. kötetében egykori tanárára emlékezve közreadta Milasovszky néhány addig publikálatlan dolgozatát. **F. m.:** 1949. *évi sarkmagasság-méréseink kiértékelése* (Földmérési Közlemények, 2, p. 97–110), 1954; *Laplace-pontok időmeghatározásainak legkedvezőbb megoldása a meridián-módszerre való különös tekintettel* (doktori értekezés), 1959.

## **SZŐGYÉN (Svodín)**

Az egykori Esztergom vármegyében fekvő helység környéke már a kőkorszakban lakott volt. Az itt talált régészeti leletek korát 30 ezer évesre becsülik. Az i. e. 4000 táján a lengyeli kultúrába sorolt erődített település nyomait tárták fel a kutatók, ennek leletanyaga európai hírű. A későbbi korokban is történtek jelentős betelepülések, ezekre nemcsak temetők, hanem lakóházak maradványai is utalnak. Az i. e. 400 körül két kelta település is volt itt. A mai helységet először 1156-ban említik írott források *Scheuden* néven. Mellette volt *Vásárhely-Zedyn*, amely később Magyaroszógyénbe olvadt be. A tatárjárás során a falu elpusztult, az újrateremtés során németek is érkeztek és ők hozták létre a későbbi Németoszógyént. 1291-ben már két helység szerepel az okiratokban: *Hungarica villa Sceuden* és *Theutonica villa Sceuden*. A két település közigazgatási egyesítésére az 1918-as impériumváltozást követően, 1926-ban került sor, de egy falu csak 1944. január 1-jén lett. 1910-ben Magyaroszógyénnek 1998, Németoszógyénnek 1576 magyar lakosa volt. 2011-ben a falu 2574 lakosából 1808 magyar és 600 szlovák volt. Itt született: Lippay Lajos (1897. szeptember 27. – Esztergom, 1949. március 8.) kanonok, egyház író, szerkesztő. A faluban élt a Petőfi által versben is megörökített Pathó Pál, akinek sírja a helyi temetőben van; 1921–1941 között itt volt plébános Haiczl Kálmán (→Selmecbánya helytörténész.

\*\*\*

### **MÉRY ETEL JÓZSEF (Magyaroszógyén, 1835. március 4. – Győr, 1883. május 25.) bencés tanár, régész.**

1851-ben lépett a rendbe. A teológiát Pannonhalmán végezte. 1857–1862 között tanár Pápán, majd Győrben. Tanári munkája mellett bekapcsolódott a Rómer Flóris (→Pozsony) által elindított régészeti munkába. Részt vett a város körül folyó ásatásokban, rendezte a bencés múzeumot; összegyűjtötte a céhemlékeket. Régészeti, irodalomtörténeti, helytörténeti és természettudományi tárgyu cikkei jelentek meg elsősorban Győrrel és környékével kapcsolatosan. Néhány szépirodalmi munkát is írt. **F. m.:** *Pázmándi Horvát Endre élet- és jellemrajza*, 1879.

### **KOMZSÍK ATTILA (Párkány, 1974. február 26. –) matematikus, egyetemi oktató.**

Gyermekkorát Szógyénben töltötte, itt végezte el az általános iskolát 1988-ban. A komáromi Gépipari Szakközépiskolában automatizálás szakon érettségizett 1992-ben. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen szerzett matematika–fizika szakos tanári oklevelet 1997-ben, 1998-ban doktori címet, 2005-ben PhD-fokozatot. 1997–2004 között a nyitrai egyetem matematikai tanszékének, 2004–2005-ben az egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara Matematika és Informatika Tanszékének adjunktusa, 2005–2006-ban tanszékvezető-helyettese, majd 2006 októberéig tanszékvezetője. 2006–2008 a Közép-európai Tanulmányok Karának dékánhelyettese, 2008. április 1-jétől dékánja. 2007-től az MTA köztestületi tagja. Fő kutatási területe a számelmélet, a matematika oktatásának módszertana. 2009-ben Érsekújvár polgármesterének díjával, 2012-ben a nyitrai egyetem rektorának díjával, 2014-ben Arany János-éremmel tüntették ki. Jelenleg Érsekújváron él. **F. m.:** *On quotient base of sets of natural numbers* (Vojtech Lászlóval, 1998; *Some notes about unit fractions* (társszerző), 2002; *Modelling and motivation: contribution to "remaining velocity" sub-project coordinated by Hans Humenberger* (Vancso Ödönnel, 2009; *Modellieren und Motivation anhand der Erfahrungen gewonnen durch die Anwendung einer realitätsbezogene Aufgabe* (Vančóné Kremmer Ildikóval, 2010; *Comments on the Remaining Velocity Project with reports of school-experiments* (In: Teaching Mathematics and Computer Science, társszerző), 2012.

## **SZŐLŐSKE (Viničky)**

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszak óta lakott volt. A mai falut 1273-ban *Zeuleus* alakban említik először az okiratok. Az elnevezés utal az itt folyó szőlőművelésre, amelynek évszázados hagyományai a községben. A gróf Andrássy családnak is volt itt szőlőültetvénye, nagy pincéje és nyaralója. 1910-ben 395 magyar lakosa volt. 2011-ben 516 lakosából 277 magyar és 176 szlovák volt.

\*\*\*

**GONDA BÉLA (Szőlőske, 1851. december 28. – Budapest, 1933. augusztus 7.) mérnök, vízügyi szakíró, egyetemi magántanár, technikatörténész.**

A sárospataki gimnáziumban érettségizett Műegyetemi tanulmányait Bécsben kezdte, majd a budapesti műegyetemen szerzett 1873-ban mérnöki oklevelet. A Felső Torontáli Ármentesítő Társulatnál kezdte munkásságát, majd a Magyaróvári Gazdasági Akadémián (1877), a budapesti József Műegyetemen (1878–1882), a felső ipariskolában (1880–1882), később a Budapesti Külkereskedelmi Akadémián tanított. 1878-ban a mezőgazdasági vízepítés egyetemi magántanárává nevezték ki. 1877-ben alapította a *Gazdasági Mérnök* (később *Műszaki Hetilap*) c. gazdasági–műszaki szaklapot. 1882-től a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium műszaki tanácsának főmérnöke, 1893-tól a hajózási, Vaskapu-szabályozási és kikötő építési osztály vezetője volt. A Vaskapu-szabályozás terén szerzett érdemeiért számos hazai és külföldi kitüntetésben részesült. A Vaskapu-csatorna befejezése után megbízták a csepeli Nemzeti- és Szabadkikötő tervének kidolgozásával, amellyel 1907-ben készült el. 1897-ben megindította a *Magyar Hajózás* c. szaklapot. A Magyar Adria Egyesület megszervezője és 1910-től elnöke, valamint a *Tenger* c. szaklap szerkesztője volt. Több tudományos expedíciót szervezett az Adrián, a magyar tengerkutatás megteremtője. 1913-ban nyugalomba vonult. Felállította az első magyar nemzetközi szabadalmi irodát (1880), új alapokra fektette a vasúti, a posta- és a hajózási tisztek nevelését. 1918-ban megalapította a Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomda Rt.-t és a Bethlen könyvkereskedést. A magyar református közélet aktív résztvevője volt. A Borovszky-féle vármegye-monográfiák Fiuméval és a magyar–horvát tengerparttal foglalkozó kötetének társszerzője volt. Szülőfalujában utcát neveztek el róla. **F. m.:** *Az al-dunai Vaskapu és az ottani többi zuhatag szabályozása* (német és francia nyelven is), 1892; *Vásárhelyi Pál élete és művei*, 1896; *A magyar hajózás* (német és francia nyelven is), 1899; *A tengeralattjáró hajók*, 1915; *Türr István életrajza*, 1925.

## TAJNASÁRI (Tajná)

Az egykori Bars vármegyében fekvő település 1890. július 21-én Tajna és Sári község egyesülésével jött létre. Tajnát először 1075-ben említik a Garamszentbenedeki Apátság alapítólevelében. A környék a római korban, az i. u. II. sz.-ban szerephez jutott a történelemben, mivel Marcus Aurelius császár erre vezette légióit a kvádok és a markomannok elleni hadjáratában. Évszázadokon át a Tajnay család birtokolta, majd házasság révén a Révay családé lett. Sárit is 1075-ben említik első ízben a dokumentumok. Nyaralója volt a faluban gróf Mednyánszky László (1852–1919) festőművésznek. Báró Justh Zsigmond (1863–1894) többször is megfordult barátjánál, Révay Simonnál (1865–1928) és tajnai élményei ihlették utolsó, *Fuimus* c. regényét. Tajnasári lakossága 1910-ben anyanyelvét tekintve 91,4 %-ban magyar volt, de 1921-ben már megfordult az arány: 94,6 % szlovák anyanyelvűnek vallotta magát. 1941-ben, amikor a helység ismét Magyarországhoz tartozott a népesség 74,6 %-nak anyanyelve szlovák, 15,2 %-nak magyar volt, viszont szlovákul csak 60,4 %, míg magyarul 94,1 % beszélt. 2011-ben 274 lakosából 261 szlovák, 3 magyar és 10 ismeretlen nemzetiségű volt.

\*\*\*

**RÉVAY ISTVÁN, gróf (Tajnasári, 1899. május 6. – Bécs, 1989. október 30.) történész, demográfus, politikus, újságíró.**

Anyai nagypapja, gróf Szapáry Gyula (1832–1905) Magyarország miniszterelnöke volt. Öccse gróf Révay József. A magyaróvári Gazdasági Akadémián 1920-ban szerzett oklevelet. Ezt követően felvidéki birtokán gazdálkodott és a két vh. közötti években aktívan bekapcsolódott a csehszlovákiai magyar politikai és közéletbe. Alapító-elnöke volt a Csehszlovákiai Magyar Testnevelő Szövetségnek (1927–1934) és ügyvezető elnöke a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesületnek (1936–1938). A bécsi döntés (1938) után egy ideig még Szlovákiában maradt, az Egyesült Magyar Párt 1939. január 19-i komáromi kongresszusán a párt ügyvezető elnökévé választották. 1941-ben Budapestre költözött, és ettől fogva 1944-ig tagja a Magyar Országgyűlés Felsőházának. 1941-ben a Magyar Statisztikai Társaságnak is tagja lett. Mint nemzetiségi és kisebbségi szakértő 1945 és 1949 között a budapesti Teleki Pál Intézet igazgatója volt. A magyar béke delegációban szakértőként vett részt. 1949-ben Nyugatra távozott. Norvégia után az USA-ban telepedett le. Megalakulásától részt vett a Magyar Nemzeti Bizottmány munkájában. 1951 és 1958 között a Szabad Európa Bizottság kutatóosztályán dolgozott. Miután 1967-ben Ausztriába költözött, történészként a csehszlovákiai, romániai, jugoszláviai, kárpát-ukrajnai magyar kisebbség problémáival foglalkozott. Ebből a tárgykörből jelentek meg tanulmányai a *Katolikus Szemlében*, az *Új Látóhatárban* és a *Handbuch der europäischen Volksgruppen* c. sorozatban (1970). A Bécs melletti Korneuburgban temették el. **F. m.:** *A csehszlovákiai magyar sport szervezete és tevékenysége 1933-ban, 1934; A belvederei magyar-szlovák határ, 1941; Csallóköz nemzetiségi statisztikai térképei az 1773, 1830, 1880, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930. évi adatok alapján, 1946; Hungarian minorities under Communist rule, 1958; Hungarians in Czechoslovakia (többekkel), 1959; Magyarok Erdélyben, 1963; Az erdélyi helyzet, 1966; A magyar kisebbségek mai helyzete, 1973.*

**RÉVAY JÓZSEF, gróf (Tajnasári, 1902. október 20. – Gyömrő, 1945. április 19.) filozófus, egyetemi tanár, válogatott jégkorongozó.**

Révay István öccse. 1920-ban az érsekújvári gimnáziumban érettségizett. Házitanítója és jó barátja Várkonyi Nándor (→Nyitra) volt. Festőművésznek indult, majd 1932–1936 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen filozófiai, esztétikai és pedagógiai tanulmányokat folytatott. Az 1920-as években a magyar jégkorong-válogatott tagjaként több európai versenyen is szerepelt, emellett a gyeplabda-válogatott tagja is volt. Írói pályafutását a Századunk c. folyóiratnál kezdte. 1940-ben magántanárrá képesítették. 1941-től 1944-ig a budapesti tudományegyetemen magántanár az erkölcsfilozófia tárgykörben. Filozófusként ismeretelmélettel, etikával foglalkozott, az illúzióktól mentes emelkedettség jellemezte. Az 1930-as évek második felében történet-szociográfiai cikkeket is publikált. 1939–1945 között a Magyar Filozófiai Társaság titkára, 1940–1944 között a társaság folyóiratának, az Atheneumnak a szerkesztője volt. Gyömrői birtokán járt, amikor a helyi kommunista rendőrök letartóztatták, megkínózták, majd egyik barátjával együtt agyonlőtték. **F. m.:** *A megismerés antinómiája Kantnál, 1936; Az erkölcs dialektikája, 1940; Kisnemesek Tajnán. Adatok egy felvidéki falu és egy társadalmi réteg történeti monográfiájához, 1942; Mások megértéséről: esszék, tanulmányok; Kisnemesek Tajnán: Adatok egy felvidéki falu és egy társadalmi réteg történeti monográfiájához (Válogatás, szerk. Filep Tamás Gusztáv; a bevezető tanulmányt írta Percz László), 1999.*

## TALLÓS (Tomášikovo)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település viszonylag későn, a XV. és a XVI. sz. fordulóján, egy mocsaras és homokbuckás helyen jött létre és nevét a szájhagyomány szerint egy Tálós nevű halásztól kapta. Egy másik elképzelés szerint a falu neve összefügghet a tarló, tallózik szavakkal, de a faluban korábban gyakran előforduló Tálós vezetéknev inkább az előbbi változatot erősíti. A szlovák hivatalos elnevezés 1948-tól használatos, és egy Tomášik nevű szlovák íróra vagy költőre utal, akinek ehhez a korábban szinmagyar településhez semmilyen köze nem volt. A község eredetileg halászhely, rákászok és vadászok lakóhelye volt. 1763-ban Mária Terézia itt létesítette Magyarországon az első állami árvaházat. 1910-ben 1900 magyar lakosa volt.

2011-ben 1601 lakosából 1351 magyar, 188 szlovák és 30 roma volt. Itt született: Mihalik Dániel (1869. december 14. – Szolnok, 1910. június 16.) festőművész. Itt él: Gágyor József (→Ipolynyék) helytörténész, néprajzi gyűjtő, pedagógus, több tallói témájú könyv szerzője.

\*\*\*

**VÁMOSSY ISTVÁN** (Tallós, 1862. december 23. – Pozsony – Pozsony, 1934. június 5.) orvos, orvostörténeti író.

A bécsi egyetemen 1886-ban szerzett orvosdoktori oklevelet. 1892-től Pozsonyban tisztiorvos, 1897-től az irgalmas rendi kórház sebész főorvosa volt. **F. m.:** *Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban*, 1901.

## TARCADOBÓ (Dubovica)

Az egykori Sáros megyében fekvő települést először 1278-ban *Dombomezew* alakban említik egy adásvételi szerződésben. 1910-ben 718 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1502 lakosából 1446 szlovák volt.

\*\*\*

**ABÁD JÓZSEF** (Tarcadobó, 1910. július 12. – Budapest, 1978. április 1.) pedagógus, szakíró, röplabdaedző.

Egyetemi tanulmányait Prágában, a Károly Egyetemen végezte, 1934-ben matematika–ábrázoló geometria szakos tanári oklevelet szerzett. Tanári pályáját Komáromban kezdte, majd a II. vh. után Budapesten előbb a Zrínyi Miklós, később az Eötvös József gimnáziumban tanított. 1953–1954-ben a budapesti Pedagógus Továbbképző Intézet matematika tanszékének vezetője volt, később a matematika oktatás országos felügyelőjeként tevékenykedett. Még prágai egyetemistaként ismerkedett meg a röplabdával, 1946-tól Budapesten röplabdaedző is volt. 1948–1962 között többször is vezette a magyar röplabda-válogatottat, később a Magyar Röplabda Szövetség elnöke volt. Ő írta az első magyarországi röplabda-szakkönyveket. **F. m.:** *A röplabda-játék elmélete*, 1948; *A röplabda elméleti bevezetése és alapfokú szakoktatása*, 1949; *Matematika és ábrázoló geometria*, 1952; *Röplabda alapképzés* (Kohonicz Józseffel, 1953).

## TARDOSKEDD (Tvrdošovce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő község már a magyar honfoglalás előtti évszázadokban lakott volt, a régészek egy kvád település maradványait tárták fel. II. András 1221-ben az ausztriai Heiligenkreuz cisztercita kolostorának adományozta a helységet, és ennek az oklevélnek egy 1236 körül készített hamisított példányában szerepel először *Tardas Kedd*i néven a falu, ahol keddenként tartottak hetivásárokat. 1332-ben Károly Róbert oklevelében *Turdesqued* néven szerepel. Később mezőváros lett, a Rákóczi szabadságharc idején a kurucok egy nagyobb katonai tábornak is kialakítottak a falu mellett, itt volt Bercsényi Miklós generális egyik főhadiszállása. A XIX. sz. első felében egy kisebb kórház is működött a helységben, amely az 1848/49-es magyar szabadságharc idején harcok színhelye is volt. Az 1850-ban elkészült Bécs–Budapest vasútvonal egyik állomásaként megnőtt a jelentősége. 1910-ben 5353 lakosából 5050 magyar és 234 szlovák volt. 2011-ben 5188 lakosából 3234 magyar, 1653 szlovák, 53 cigány, 29 cseh, 195 ismeretlen nemzetiségű volt. Itt született: Morvay Gyula (1905. október 2. – Pécs, 1998. február 21.) tanár, költő, író, műfordító; Szikora György (1947. március 2. – Pozsony, 2005. december 12.) labdarúgó, edző, a csehszlovák válogatottban 21 alkalommal játszott; Móder József (1947. szeptember 19. –) labdarúgó, 17-szeres csehszlovák válogatott. Itt élt: Szemerényi Károly (Buda, 1813. január 9. – Pozsony, 1898. október 16.) teológus, pozsonyi kanonok, 1876–1888 között a tardoskeddi beneficium javadalmazása, Semmelweis Ignác fivére, róla nevezték el a tardoskeddi magyar iskolát.

\*\*\*

**TÓTH LAJOS** (Tardoskedd, 1886. augusztus 19. – Nagykanizsa, 1955. május 24.<sup>186</sup>) piarista matematika- és fizikatanár.

Iskolai tanulmányait Privigyén, Vácott, Rózsahegyen végezte, 1906-ban érettségizett. A teológia mellett a kolozsvári tudományegyetemen matematika–fizika szakot is végzett, már egyetemistaként bekapcsolódott a Fejér Lipót (1880–1959) vezette matematikai szeminárium munkájába. 1911-ben szerzett tanári oklevelet. 1910–1928 között a szegedi piarista gimnázium tanára volt, majd Budapesten, Debrecenben, Mosonmagyaróváron tanított matematikát és fizikát. A matematika és a fizikaoktatást szinkronba hozta. Megvalósította a tantárgyi koncentrációt, a fizika tárgyalásához szükséges matematika apparátus tárgyalásával összekapcsolta a két tárgy tanítását. **F. m.:** *Grundversuche zur Induktion. Praktische Schul-Physik*, 1931; *Vortragen im Nationalverein den Ungarischen Mittelschullehrer in Budapest*, 1932; *Indukciós kísérletek* (Fiz. Kém. Didaktikai Lapok IV.), 1935; *Állóhullámok gerjesztése elektromotorra szerelt excenterrel* (Fiz. Kém. Didaktikai Lapok VII.), 1937.

**MORVAY FERENC** (Tardoskedd, 1886. október 2. – Debrecen, 1980. szeptember 7.) matematika-fizika szakos tanár, egyetemi oktató.

<sup>186</sup> Más források szerint: 1955. április 7.

A gimnáziumot Esztergomban végezte, a kolozsvári egyetemen 1910 szeptemberében matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett, de mellette teológiát is tanult. Már egy évvel korábban, 1909 szeptemberében a debreceni piarista gimnázium tanára lett, később a nagykárolyi, majd a kolozsvári piarista gimnáziumban tanított. 1917-ben kilépett a rendből és a debreceni Dóczy Ref. Leánygimnáziumban helyezkedett el, ahol 1935-ig, nyugdíjazásáig matematikát, fizikát és kémiát tanított. 1941-ben a debreceni ref. tanítóképzőben helyettesítő tanár, 1942–1943-ben a debreceni tudományegyetem fizikai intézetében laboratóriumi gyakorlatvezető volt. 1945-ben a Bevezetés az analízisbe c. egyetemi előadásokat tartotta. Már egyetemi hallgató korában azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy alapos jegyzeteket készített néhány tanára (Böhm Károly – filozófiatörténet, Schlesinger Lajos – differenciálintegrál számítás, Farkas Gyula – matematika és fizika) előadásai nyomán, amelyek a professzorok jóváhagyását követően sokszorosítva megjelentek. A piarista rend folyóiratában négy matematikai tárgyú dolgozatot is közölt. Továbbképzés céljából 1912–1913-ban Darmstadtban és Göttingenben különböző előadásokat hallgatott és maga is tartott matematikai tárgyú előadásokat. Ekkor ismerkedett meg közelebbről a rádiózás gyakorlati kérdéseivel és maga is épített egy „rádiótelegráfiai” adóvevőt. Debrecenbe hazatérve tanfolyamokat is tartott a témáról. Másik kedvelt témaköre a színes fényképezés volt, amellyel 1910 óta foglalkozott. A színes diapozitívokat, később pedig a mozgófilmet is felhasználta az oktatásban. Szakmai és pedagógusi tevékenységének elismeréseképpen a szegedi József Attila Tudományegyetem gyémánt-, majd pedig vasdiplomát adományozott neki.

### **MÉRY MARGIT, Tóth (Tardoskedd, 1936. október 1. –) néprajzkutató.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, a komáromi magyar gimnáziumban érettségizett 1954-ben. Ezt követően 1961-ig szülőfalujában tanított. 1961–1983 között a Csemadok KB néprajzi szakelőadója volt, közben 1963–1968-ban levelezői szakon elvégezte a pozsonyi Comenius Egyetemen a néprajz szakot. 1983–1993 között az SZTA Néprajzi Intézetének munkatársa volt, majd a Szlovák Rádió magyar szerkesztőségében néprajzi műsorokat szerkesztett. Néprajzkutatóként elsősorban a szlovákiai magyar népviseletekkel, népszokásokkal és a népi vallásosság kérdéseivel foglalkozik. A Csemadok zselizi és gombaszögi országos rendezvényein éveken át néprajzi kiállításokat szervezett, koordinálta az önkéntes néprajzi gyűjtők tevékenységét, a szlovákiai magyar lapokban (*A Hét, Nő, Népművelés, Irodalmi Szemle*) rendszeresen publikált néprajzi tárgyú cikkeket, tanulmányokat. Kitüntetései: a Szlovák Néprajzi Társaság Nagydíja (1984); Csemadok OV Emlékérem (1997); Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Életfa Díja (1998); Kodály Zoltán-díj (2007); KÓTA Életmű-díj (2008). **F. m.:** *Szlovákiai magyar népviseletek* (Jókai Máriával), 1998; *Ipoly menti népmesék* (gyűjtő, szerkesztő), 2001; *Szlovákiai magyar parasztviseletek*, 2002.

## **TARNA (Trnava pri Laborci)**

Az egykori Ung vármegyében fekvő települést először 1249-ben *Turnua* alakban említi egy oklevél. A falu szomszédságában később, a XIV. sz. első felében *Kys Tarna*, illetve *Alsótarna* néven egy másik helység is létesült. Nagytarna és Kistarna a XVIII. sz. folyamán egybeolvadt. 1910-ben 676 ruszin lakosa volt. 2011-ben 568 lakosából 549 szlovák volt.

\*\*\*

### **GANYA VILMOS, Gaňo (Tarna, 1893. május 25. – Pozsony, 1966. július 24.) gyógypedagógus.**

Eredetileg ruszin nemzetiségű volt. Sárospatakon a Tanítóképző Intézetben 1912-ben, majd Budapesten a Gyógypedagógiai Tanítóképzőben 1915-ben szerzett oklevelet. Pályáját Budapesten, az Ideges Gyermek Alszó- és Középfokú Állami Intézetében kezdte, 1917-től pedig a Kriminálpedagógiai Intézet Pestalozzi Otthonának is a munkatársa volt. Az 1919-es kommun idején a Vakok Foglalkoztató Intézetében és az Igazságügyi Népbiztosság Gyermekvédelmi Osztályán dolgozott. 1920-ban Csehszlovákiába emigrált. Először a siketek körmöcbányai, majd pozsonyi intézetében tevékenykedett. Ezekben az években a gyógypedagógia szinte valamennyi területével foglalkozott és magyar, illetve szlovák nyelvű tanulmányokat publikált. A II. vh. után a szlovákiai közoktatási és gyógypedagógiai intézményrendszer fejlesztésén, új típusú intézmények szervezésén, a szakemberképzés megreformálásán munkálkodott. A pozsonyi Pedagógiai Tudományos Intézet Defektológiai Osztályát vezette (1947–1966), a Comenius Egyetemen a speciális pedagógia rendkívüli tanára. Megalapította (1957) és szerkesztette a *Špeciálna škola* c. szlovák szaklapot, majd az *Otázky defektológie* c. csehszlovák szaklap elindításában (1959) és szerkesztésében is részt vett. **F. m.:** *Gyermekvédelem és gyógyító pedagógia*, 1918; *Az ideges gyermekek nevelésének alapfogalmai*, 1922; *Výchova defektných detí* (magyarul: A fogyatékos gyermekek nevelése – Hasák Vilmosné fordításában), 1966.

## **TARNÓC (Liptovský Trnovec)**

Az egykori Liptó vármegyében fekvő település környéke már a bronz- és a vaskorban lakott volt. A mai helység már a XII. sz.-ban létezett, első írásos említése 1283-ban *Tornouch* alakban történik. 1429-ben mezővárosi rangot és vásártartási jogot kapott. Liptó tarnóc néven is ismert. 1910-ben 729 szlovák lakosa volt. 2011-ben 562 lakosából 547 szlovák volt.

\*\*\*



**GÁLÓCSY ÁRPÁD (Tarnóc<sup>187</sup>, 1864. május 15. – Budapest, 1934. november 26.) kohómérnök, szakszerkesztő.**

Oklevelét a selmecbányai Akadémián szerezte 1888-ban, közben oktatott is az ábrázoló geometria tanszéken. Rövid ideig Ausztriában, később Erdélyben működött, majd 1896-tól a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. ózdi hengerművének vezetője volt. Tanulmányaiban elsősorban gázfejlesztő berendezésekkel és a hengerlés elméletével foglalkozott. Elsőként szerkesztett és használt Magyarországon formázógépet. Alapvető jelentőségű kísérletei eredményeit évtizedekkel később Cotel Ernő (→Selmecbánya) műegyetemi tanár használta fel és tette közzé *A hengerlés alapelvei* (1928) c. munkájában. 1903-tól 1911-ig a *Bányászati és Kohászati Lapok* szerkesztője. A Bányászati és Kohászati Egyesület elnökeként (1921-től) vezető szerepet játszott az 1920-as évek mérnökmozgalmaiban, és részese volt a jobboldali politikai szervezkedéseknek is. Az 1920-as években kiadta és szerkesztette a kéthetente megjelenő *Közérdekű levelek* c. folyóiratot, amely antimarxista nézeteket igyekezett terjeszteni a munkások körében. *Magyarok Lapja* c. 1931–1934 között antiszemita és fajvédő hetilapot is kiadott, amelyben egyebek között a Trianon után kisebbségi sorba került magyarság problémáiról írt. **F. m.:** *Eljárás és készü-lék öntvények tömeges bemintázására*, 1894; *Bronzéremgyártás*, 1895; *A nagyolvasztókból lecsapolt nyersvas öntése*, 1901; *A bányatörvényről szóló javaslat 1903. évi előadói tervezetének tárgyalásai* (szerk.), 1903; *Kohászat* (In: A technika vívmánya az utolsó száz évben), 1905; *A vas magatartása a szakítópróbánál*, 1908; *A rozsdá hatása az öntöttvasra és kovácsvas-ra, tekintettel a földbeásott víz- és gázcsővezetésekre*, 1909; *A népek önrendelkezési joga*, 1912; *La question de nationalité en Hongrie* (2 térképpel, olaszul is), 1919; *A cseh–szlovák kérdés bányászati vonatkozásaiban*, 1919; *A történelmi jog eredete Erdélyben és Oláhországban*, 1924; *A munkanélküliség*, 1924.

## TEJFALU (Mliečno)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő település 1977 óta Somorja városrésze. A falu a XIV. sz.-ban keletkezett, első írásos említése 1388-ban *Villa Lactis* néven történt. Döbrentei Gábor (1785–1851) történetíró szerint 1459-ben Hunyadi Mátyás az 1456-os nándorfehérvári csatában hősi halált halt Dugovics Titusz fiának, Bertalannak adományozta a helységet, de ez a történet valószínűleg a fantázia szüleménye és egy XIX. sz.-i dokumentumhamisítványon alapul. 1910-ben 796 magyar lakosa volt. 2011-ben kb. 1400 lakosa volt. A XIX. sz. közepén mintegy 500 izraelita vallású személy élt a községben, ahol a Csallóköz legnagyobb zsidó temetője volt. Feltehetően az 1500-as évek végén itt született tejfalusi Csiba Márton (XVII. sz. első fele) ref. lelkész, aki az 1630-as évektől Beregszászon szolgált, 1637-ben kiadott művében (*Romanocategoricus*, az az, *Az Apostoli vallással ellenkező, minapi, Római-Catholicusok tudományának mutató Laistroma. Melylyet az Nemes Szemely Tey-Falvi Chiba Marton egy Papista vállásra tevelyedtet Attyafianak írt*) a katolikusok ellen lépett fel. Itt működött az 1620-as évektől mintegy két évtizeden át nyomdászként a svájci gyökerű Wecheliusz Zsigmond János (XVII. sz. első fele), aki elsősorban magyar nyelvű kalendáriumokat adott ki a helységben. Ezek a Krakkóban megjelenő lengyel nyelvű kötetek fordításai voltak.

\*\*\*

**CSIBA LAJOS (Tejfalú, 1901. július 27. – Tejfalusziget, 1966. augusztus 2.) néprajzkutató, ornitológus, vadász**

Szülőfalujában kezdte iskolai tanulmányait, Pozsonyban érettségizett. Kunszt Károly (→Somorja) irányításával a Csallóközben folytatott madártani kutatásokat, amelyre felfigyeltek a Magyar Madártani Intézetben és az MNM-ben is. A kutatások eredményeként sok adattal gazdagította Kleiner Endre (1909–1984)<sup>188</sup> kutatásait a Duna középső szakaszának madárfaunájáról. Nagyban hozzájárult a somorjai Csallóközi Múzeum természetrajzi gyűjteményének gyarapításához. Legendás trófea- és madártojás-gyűjteménye a II. vh.-ban elpusztult. Ő maga a háborút követően 1947-ben települt át a Szigetközbe, Tejfaluszigetre, ahol gyűjtőmunkáját újra kezdte. Több rövid közleménye jelent meg a madártani intézet nagy múltú évkönyvében az *Aquilában*. Nemcsak ornitológus volt, hanem lelkes természetkedvelő és vadász. Jelentős helytörténeti, néprajzi munkát is végzett: az 1930-1940-es években feldolgozta szülőfaluja közbirtokosságának történetét. Sírja a Dunakiliti temetőben található. **F. m.:** *A tejfalusi közbirtokosság történetéből* (Néprajzi Közlemények 3. évf., 4. szám), 1958; *Csiba Lajos diáriuma: felső-csallóközi gazdaregulák, babonák, mesék, népszokások* (szerk.: Presinszky Lajos), 1996; *Őszi szarvasbőgések, tavaszi szalonkázások: Csallóközi vadásznapló*, 2002.

**BARTALOS MENYHÉRT (Tejfalú, 1924. január 6. – Dunaszerdahely, 1999. szeptember 18.) növénynemesítő, szakíró.**

Az elemi iskolát szülőfalujában, a polgári iskolát Somorján végezte, a győri felső kereskedelmi iskolában 1943-ban érettségizett. A mosonmagyaróvári Agrártudományi Főiskolán 1949-ben szerzett oklevelet. 1950–1952-ben a gombai Növénynemesítő Állomás technikus, ezt követően a sósszigeti Nemesítő Állomás munkatársa, 1961-től vezető növénynemesítője, 1982 és 1992 között vezetője. Kutatási területe a takarmánynövények nemesítése és terméshozamának vizsgálata. Öt búzafajtát, négy új takarmánycirom-fajtát és négy dinnyefajtát nemesített. 1983-ban Klement Gottwald állami Díjat kapott. Életről két portréfilm is készült (SZTV, 1983; MTV, 1988). **F. m.:** *Zvyšujeme úrodu krmovin na ornej pôde*, 1964; *Využitie*

<sup>187</sup> Más források szerint az Ung vármegyei Ungtarnócon született.

<sup>188</sup> 1942-ben felvette a Keve András nevet

*samčej sterility v heteróznom šľachtení kŕmnych cirokov* (Rákóczi Lajossal), 1967; *Špeciálna genetika poľnohospodárskych plodín* (társszerzőkkel), 1974.

## **OZOGÁNY ERNŐ (Budapest, 1951. május 14. –) villamosmérnök, technikatörténeti és művelődéstörténeti szakíró.**

Szüleit 1945 után Magyarországra telepítették, négyéves korában került vissza Csehszlovákiába, Tejfalura. Itt kezdte iskolai tanulmányait, majd a szomszédos Somorján végezte a gimnáziumot, ahol 1969-ben érettségizett. A prágai Cseh Műegyetem Villamosmérnöki Karán digitális hang- és képmérnöki szakon 1975-ben szerzett mérnöki oklevelet, majd 1981-ben a posztgraduális képzést is elvégezte. 1975–1981 között a Csehszlovák Televízió pozsonyi stúdiójának hangmérnöke, később képmérnöke. 1981–1990-ben a pozsonyi Szakszervezetek Háza műszaki tanácsadója, 1991–1999 között a már Istropolis Kongresszusi Központnak nevezett intézmény műszaki, majd üzemviteli igazgatóhelyettese. 1999-től 2011-ig, nyugdíjba vonulásáig ismét a Szlovák Televízióban dolgozott mint vezető adástechnikai szakértő. Munkája mellett tudományos ismeretterjesztéssel és szakfordítással is foglalkozik. Ismeretterjesztő írásai az 1970-es évek közepétől a felvidéki magyar lapokban (*Hét, Nő, Táborút, Új Szó, Vasárnap, Irodalmi Szemle*), valamint a *Prágai Tükör*-ben jelennek meg, de a pozsonyi Pátria Rádióknak is külső munkatársa. 1991–1992-ben a Szlovák Televízió Tanácsának, 1994–1996-ban az Országos Rádió- és Tévétanács („frekvenciatanács”) tagja volt. Ő fordította magyar nyelvre Blaskovics József (→Ímely) turkológus eredetileg szlovákul kiadott történeti művét *Rimaszombat a török hódoltság idején c.*, amelyet először 1989-ben Budapesten, majd 1993-ban Pozsonyban adtak ki). Szerkesztésében jelent meg a *Blaskovics emlékkönyv* 1995-ben. Jelenleg Tejfalun él. Lánya, Ozogány Katalin (Dunaszerdahely, 1982. július 12. –) fizikusként dolgozik Budapesten. **F. m.:** *A magyar tudomány évszázadai I-II.* (Kiss Lászlóval és Lacza Tihamérral), 1994, 1996; *A tudás fátyoráról*, 1999; *A tudás almája*, 2001; *Gondolatokból épült katedrális* (Kiss Lászlóval és Lacza Tihamérral), 2001; *Magyar atomocska*, 2002; *Lajtatól keletre*, 2002; *A mi huszadik századunk* (szerkesztő és társszerző), 2002; *Magyar nagyasszonyok* (Vojtek Katalinnal), 2003; *Dobozba zárt múzsa*, 2005; *Pandora szelencéje?*, 2006; *A labdarúgás 75 éve Tejfalun*, 2009; *A nemzet virágai*, 2011; *Jó mulatság, férfimunka I-II.*, 2012, 2013; *Tejfalusi dőrejárás* (Gyökerez Györggyel), 2013; *Zsinórpaddás* (Kiss Lászlóval és Lacza Tihamérral), 2013; *Magyar Prága, arany Prága*, 2014.

## **TERGENYE (Trhyňa)**

Az egykori Hont vármegyében fekvő települést 1960-ban egyesítették Nagypeszekkel. Tergenye környéke már az őskortól lakott volt. Magát a falut 1307-ben említik először *villa Tergenye* alakban. A XIX. sz. elején a község birtokosa, Esterházy gróf németeket és szlovákokat telepített ide, akik azonban elmagyarosodtak. A XIX. sz. tízes éveinek végén gyakran vendégeskedett itt Franz Schubert (1797–1828) osztrák zeneszerző. 1910-ben 539 magyar lakosa volt. 2011-ben Peszektergenye (Sikenica) 657 lakosából 414 szlovák és 168 magyar volt.

\*\*\*

## **ÁDÁM LAJOS (Tergenye. 1879. május 1. – Budapest, 1946. november 17.) sebész, egyetemi tanár.**

Orvosi oklevelét 1904-ben szerezte Budapesten. Orvosi pályája kezdetén Hüttl Hümér tanár mellett orvos volt. 1912-től Dollinger Gyula tanársegéde a budapesti I. sz. Sebészeti Klinikán. 1916-ban magántanári képesítést nyert a zsigerek sebészetének tárgyköréből. 1919 decemberétől kórházi főorvos, majd 1926-ban nyilvános rendkívüli tanárként kinevezést kapott az újra megszervezett III. sz. Sebészeti Klinika élére. Zsidó származása miatt sok egyetemista tüntetett kinevezése ellen, de a kormányzat meghagyta tisztségében. 1930-tól nyilvános rendes tanár, 1946. június 1-jétől a II. sz. Sebészeti Klinika igazgatója. Az 1946/1947-es tanévben az egyetem rektorává választották, de ciklusát már nem tudta kitölteni. Magyarországon ő terjesztette el a helyi érzéstelenítés alkalmazását. Száznál több tudományos közleményben ismertette tapasztalatait, amelyeket számtalan műtétrel kapcsolatban szerzett. Legkimagaslóbbak a sipolyokra, a tetanuszra, az érzéstelenítésre vonatkozó tanulmányai és az epe- és végbélsebészet területén kifejtett munkássága. Mintegy 150 tanítványt nevelt, több ezer műtétet végzett. A Nemzetközi Sebésztársaság vezetőségi tagja volt. **F. m.:** *A fájdalomcsillapítás a sebészetben*, é. n.; *A rákkérdésről*, 1935; *Az élet megbecsülése*, 1936.

## **TERHELY (Terchová)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település hivatalos magyar neve 1899-ig Tyerhova volt. A helységet 1580 táján a vlach jog alapján alapították, első írásos említése *Králowa alias Thyerchowa* alakban 1598-ból való. Legnagyobb lélekszámú népessége a XIX. sz. derekán volt, akkor kb. 4200-an laktak itt. 1910-ben 3854 szlovák lakosa volt. 2011-ben 4021 lakosából 3963 szlovák volt. A falu legendás szülötte Juraj Jánošík (1688–1713) betyár, akit 1713. március 17-én Liptószentmiklóson kivégeztek.

\*\*\*

## **KOLLÁR ÁDÁM FERENC (Terhely, 1718. április 15. – Bécs, 1783. július 15.) szlovák származású jogtudós, udvari tanácsos, a bécsi királyi könyvtár igazgatója.**

Tanulmányait Besztercebányán és Selmecbányán, majd Nagyszombatban végezte. 1737-ben belépett a jezsuita rendbe. Ezután néhány évig gimnáziumi tanár volt, majd Bécsben keleti nyelvészeti és teológiai tanulmányokat folytatott. Rövid ideig a Munkács melletti Szentmiklóson tanított, majd visszakérült Bécsbe. 1744-ben lejegyezte a *Kun Miatyánk* erősen torzult szövegét, amelyet egy Varró István nevű férfi diktált le neki. 1748-ban kilépett a rendből, és van Swieten támogatásával a bécsi udvari könyvtár első írnokává, 1749-ben második, 1758-ban első órévé nevezték ki. 1773-tól az udvari könyvtár igazgatója és udvari tanácsos lett. 1748–1751 között az orvostanhallgatóknak görög nyelvet oktatott az egyetemen. A felvilágosult abszolutizmus híve volt; szlováknak vallotta magát és a magyar rendi nacionalizmussal szemben az összbirodalmi állampatriotizmus eszméit hirdette. Nézetét a *Historiae diplomaticae iuris patronatus apostolicorum Hungariae regum libri tres* (Bécs, 1762) és a *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Ungariae libellus singularis* (Bécs, 1764.– Magyar nyelvű egykorú kézirata: Az apostoli magyar királyok törvényhozó hatalmoknak eredetéről... az OSZK kézirattárában) c. műveiben fejtette ki, amelyekben főként a főpapság kiváltságait, de a rendi előjogokat és a jobbágyrendszer visszásságait is kárhóztatta; az egyház felett is az államhatalom felsőbbbségét hirdette. Az utóbbi munkája, amely az udvar hallgatólagos támogatásával jelent meg, nagy vihart váltott ki az 1764–1765-i országgyűlésen, a rendek a könyv elégetését és betiltását követelték. A klérus támogatásával az országgyűlés el is érte a könyv magyarországi terjesztésének királyi tiltását. Magyar ügyekben számos alkalommal adott véleményt a bécsi központi hatóságoknak; egyes nézetek szerint több-kevesebb szerepe volt az 1777-i Ratio Educationis kidolgozásában. 1762–1763-ban egy szűkebb honismereti tudós társaságot akart szervezni az államismeret fejlesztésére, ennek tervezetét is elkészítette *Societas Literaria* címmel. 1771–1776-ban Tresztjánszky Dániel szerkesztésében kiadott folyóiratuk (*Allergnädigst Privilegierte Anzeigen*) Magyarország viszonyait összefüggésben tárgyalta, munkatársai többnyire a Felvidék különböző városaiban élő értelmiségiek voltak. A folyóirat egyfajta mintája lett az 1780-as években induló magyar nyelvű folyóiratoknak. Kollárt tekintik a reformkori szlovák nemzeti mozgalmak egyik korai előfutárának. **F. m.:** *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia* (I–II.), 1761–1762; *Casp. Ursini Velii de bello Pannonico libri decem cum adnotationibus et appendice critico*, 1762; *Nicolai Olahi... Hungaria et Attila...*, 1763; *Jurium Hungariae in Russiam minorem et Podoliam, Bohemiaeque in Osvicensem et Zatoriensem ducatus explicatio* (németül is), 1772; *Historiae jurisque publici regni Ungariae amoenitates* (I–II.), 1783).

## TOPORC (Toporec)

Az egykori Szepes vármegyében fekvő település hét évszázadon át a Görgey család ősi birtoka volt. Először 1277-ben említik az okiratok *Thopricz* alakban. A XVII. sz.-ban épült a Görgey kastély, amelyben az 1848/49-es magyar szabadságharc tábornoka, Görgei Artúr született. A faluban már 1670-től iskola működött, ez később gimnázium lett, de 1735-ben megszűnt. 1910-ben 818, többségében német lakosa volt. 2011-ben 1836 lakosából 1381 szlovák és 213 roma volt.

\*\*\*

**GÖRGEI ARTÚR, Görgey (Toporc, 1818. január 30. – Budapest, 1916. május 21.) kémikus, honvédtábornok, hadügyminiszter.**

Ő maga végrendeletében Görgeiként írta a nevét, de sok helyen a Görgey forma szerepel. Apja rangon alul nősült, ezért a család állandó anyagi gondokkal küszködött. Késmárkon kezdte tanulmányait és apja kívánságára katonai pályára lépett. 1832–1836-ban a tulli utászakadémia hallgatója volt, majd éveken át különböző helyeken szolgált. 1845. július 31-én kilépett a seregből és Prágában beiratkozott a Károly–Ferdinánd Egyetemre, ahol Josef Redtenbacher (1810–1870) professzor tanítványaként kémiát tanult. Kutatásokat is folytatott a zsírsavak terén és a kókuszdió olajában egy addig ismeretlen vegyületet, a 12 szénatomú laurinsavat sikerült kimutatnia, amelyet ő pichurinsavnak nevezett, de a laurinsav elnevezés terjedt el, miután Marsson francia vegyész nem sokkal később a babérolajban is megtalálta. Erről szóló dolgozata két rangos német lapban is megjelent. Ígéretes tudományos pályáját azonban a történelmi események derékba törték, bár 1848 tavaszán még azzal kereste fel Eötvös Józsefet, hogy szeretne kémiát tanítani a pesti egyetemen. 1848 májusában azonban már a honvédség szervezésével foglalatostkodott. Katonai karrierje gyorsan felfelé ívelt, és 1849 nyarán ő lett a magyar seregek fővezére, és ebben a minőségében neki jutott az a hálátlán feladat, hogy Világosnál letegye a fegyvert az oroszok előtt. Később emiatt maga Kossuth is árulónak nevezte és ez a teljesen alaptalan vélemény még a XX. sz.-ban is eléggé elterjedt volt. 1849–1867 között Klagenfurtban internálták, csak az 1867-es kiegyezést követően tért vissza Magyarországra. Ausztriai kényszertartózkodása idején is elsősorban kémiával szeretett volna foglalkozni, de különböző kérelmeit elutasították, pártfogóinak nem sikerült közbenjárniuk az érdekében. Ez a vágya Magyarországon sem teljesült, így családjával testvére visegrádi házában élve kertészkedéssel töltötte nyugdíjas éveit. Than Károly, a kiváló vegyész nagyra tartotta Görgei tudományos eredményeit és szerepel abban az USA-ban megjelent kiadványban, amely a 12 legjelentősebb magyar kémikust is bemutatja. **F. m.:** *Mein Leben und Wirken in Ungarn I–II*), 1852 (magyarul: Életem és működésem I–II., 1911); *Gazdátlan levelek*, 1867.

**IRÁNYI DÁNIEL, Halbschuh (Toporc, 1822. február 24. – Nyíregyháza, 1892. november 2.) politikus, publicista, történetíró.**

Eperjesen, Késmárkon és Rozsnyón végezte középiskoláit, az eperjesi ev. líceumban bölcseletet és jogot tanult, itt a magyar ifjúsági egyesület elnöke volt. 1842 augusztusában hivatalosan is kérvényezte, hogy korábbi vezetéknévét Irányira változtathassa. 1844-től Pesten ügyvéd, a reformmozgalmak híve. Jelentős szerepet töltött be a Pesti, utóbb Ellenzéki Kör, majd az 1848 márciusi pesti mozgalmak szervezése idején. 1848-ban igazságügyminiszteri titkár, Pest egyik képviselője, a

Jelačić elleni önkéntes csapat tagja, utóbb Sáros vármegyei kormánybiztos. 1849-ben Debrecenben a békepárt ellenfele, majd pesti kormánybiztos. Az emigrációban Párizsban újságíró, 1859-ben a Magyar Nemzeti Igazgatóság jegyzője. 1866-ban Kossuth küldötte Bismarcknál. A kiegyezés után, 1868-ban Pécs város még távollétében választotta meg képviselőnek, 1869-től a 48-as párt elnöke. A 48-as békés parlamenti reformtaktika kialakítója, amelyet utóbb Kossuth támadott. A Függetlenségi Párt megalakulása után (1884) annak is elnöke, bár később befolyása csökkent. Küzdött a polgári házasságért és az analfabéták oktatásáért. Több cikkben is foglalkozott az 1848/49-es eseményekkel, franciául írt kétkötetes művében a magyar forradalom politikai történetét írta meg. Ez 1989-ben Szoboszlai Margit fordításában magyarul is megjelent. **F. m.:** *Histoire politique de la Révolution de Hongrie 1847–1849 I–II.* (Charles-Louis Chassin-nel), 1859–1860; *Megjegyzések báró Kemény Zsigmond emlékirataira*, 1883; *Megjegyzések Madarász József emlékirataira*, 1884.

## TORNA (Turňa nad Bodvou)

Az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő település már a bronzkorban lakott volt, a vaskorban bányák is működtek itt. A magyar honfoglalást követően egy vár épült a helység melletti hegyen, amely számos hadi esemény, ostrom színhelye volt egészen a XVII. sz. utolsó negyedéig. 1685-ben Schultz császári tábornok visszafoglalta a várat Thököly Imre helyőrségétől és leromboltatta. Romjai ma is jól láthatók és a turisták gyakran felkeresik. Maga Torna székhelye volt az egykori Torna vármegyének. A XVI. sz.-ban a mezőváros lakói áttértek a protestáns vallásra, később azonban a település új birtokosai, a Keglevichék kitiltották őket, így sokan rekatolizáltak. A hagyomány szerint a térítő munkában nagy szerepet játszott Herkó Páter szendrői barát. A település legfontosabb ipari létesítménye a cementgyár, ahol a környéken kitermelt mészkőt dolgozzák fel. 1910-ben 1697 magyar lakosa volt. Az 1989-es rendszerváltást követően egyre nagyobb arányban elszlovákosodott. 2011-ben 3511 lakosából 1602 szlovák, 1316 magyar és 179 roma volt. Itt született: gróf Gyulay Ferenc (1674. augusztus 11. – Mantova, 1728. október 18.) császári-királyi altábornagy, naplóíró, az itáliai hadjáratról magyarul írt naplója fontos és értékes kútfő; Cörver Nepomuk János (1715. szeptember 16. – Bécs, 1773. augusztus 12.) piarista rendtartományi főnök.

\*\*\*

### CÖRVER ELEK (Torna, 1714. május 19. – Nyitra, 1747. június 4.) piarista tanár, tankönyvíró.

Cörver Nepomuk János bátyja. Írói neve Alexius a Sancta Maria Magdalena. Legmagasabb kiképzését Rómában nyerte. A rendbe Privigyén lépett be, ahol Desericzky József Ince<sup>189</sup> volt a tanára. 1733 és 1747 között Nyitrán és Pesten tanított, közben Itáliában is többször megfordult (Róma – 1738; Nápoly – 1741). Szabad szellemű oktatási elveit Mária Terézia királynő előtt is kifejtette, de nem sok sikerrel. *Compendium ...* c. földmérési kézikönyvében II. József reformeszméi előfutáraként mutatkozik be. Élete végén Nyitrán convictusi igazgató volt. Római tartózkodása idején számos levelet írt gróf Károlyi Ferencnek (1705–1758), ezek fontos kordokumentumok. **F. m.:** *Philosophiae omnium recentissimae, quam experimentalem quidam vocant, ad mechanicam, methodus totaque ratio summarie exposita*, 1741; *Compendium elementorum geometricae practicae*, 1746; *Selectae positiones ex universa scholastico-experimentalis philosophia* é. n.

## TORNALJA (Tornaľa)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt, de a honfoglalás után a források csak 1245-ben említenek egy Kövy települést, amely Tornalja közvetlen határában lehetett, mert a város első írásos említésekor 1291-ben a *Tornallya al. Nom* Kevy elnevezés szerepel. Maga a név feltehetően a régi magyar *torn* (= torony) és az alja szó összetétele, talán utalásként arra, hogy valamilyen őrtorony mellett kialakult helységről van szó. A XV. sz.-ban az erre portyázó husziták egy időre birtokba vették, de Hunyadi Mátyás 1459-ben visszafoglalta. A hadi eseményeknek később is gyakran volt színtere a város, amely a XIX. sz. második felétől, az erre vezető vasútnak is köszönhetően fejlődésnek indult és több mint 100 éven át (1853–1960 között) járási székhely is volt. Az 1960-as nagy területi átszervezések során ezt a szerepét elvesztette, sőt az 1989-es rendszerváltás után sem sikerült ismét járási székhellyé válnia. Mára az a kistérség, amelynek központja a legszegényebb délkelet-szlovákiai régiók egyike. Magyar általános iskolája Kazinczy Ferenc nevét viseli és az ország egyik legnagyobb alapiskolája. A városban egy magyar gimnázium is működik, valamint egy szlovák és magyar tannyelvű szakközépiskola. 1910-ben 2033 magyar lakosa volt. 1964-ben a várossal egybeépült Sajókirályi – amelynek ismert szülőtte Szentmiklóssy Alajos (1793–1849) író és ügyvéd –, 1971-ben hozzácsatolták Sajószárnyát és Bejét. 2011-ben 7509 lakosából 4331 magyar, 2262 szlovák és 334 roma volt. Itt született: Tornallyay Zoltán (1882. december 20. – Tornalja, 1946. október 18.) építészmérnök, műépítész, a budapesti Wekerletelep vezető építője, számos tornaljai középület és magánház tervezője; Basilides Barna (1903. március 2. – Budapest, 1967. február 12.) festőművész, grafikus, gobelintervező, Basilides Zoltán (Vágújhely, 1918. március 26. – Budapest, 1988. szeptember 29.) színművész bátyja<sup>190</sup>.

\*\*\*

<sup>189</sup> Desericzky (Felsődiós, 1702. március 25. – Vác, 1763. november 16.) piarista szerzetes, hittérítő és történetíró volt. Legjelentősebb műve a magyarok eredetéről írt ötkötetes *De initiis et majoribus Hungarorum commentaria* (Pest, 1748–1760).

<sup>190</sup> A Basilides család számos tagja ismert képzőművész, illetve előadóművész volt. Basilides Sándor (1901–1980) festő és grafikus Barna bátyja, Basilides Ábris (1915–1968) filmrendező pedig az öccse volt.

**OSVÁTH GYULA (Tornalja, 1887. május 6. – Feled, 1957. szeptember 11.) jogász, jogi szakíró, jogtörténész.**

1920-ig a kassai jogakadémia tanára volt, ezt követően ugyanott ügyvédként tevékenykedett. 1929-ben Pozsonyban nyitott ügyvédi irodát. Az 1930-as években Feledre költözött és itt élt haláláig. Műveiben jogtörténeti, közjogi, családjogi kérdésekkel foglalkozott. Több művét szlovákra is lefordították. **F. m:** *A frank-korszakbeli büntetőjog*, 1916; *Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig*, 1918; *Egyház és állam*, 1920; *Hogyan alkalmazza a belügyminisztérium a lex Dérer–Szent-Iványt?*, 1929; *A magyarság helyzete a Csehszlovák Köztársaságban*, 1931.

**KÓSA JÁNOS, Krémer (Tornalja, 1914. augusztus 19. – New York, 1973. április) szociológus, történész, író, egyetemi tanár**

A budapesti piarista gimnáziumban érettségizett, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen történelmet hallgatott és ott doktorált 1937-ben. 1937–1938-ban a bécsi Magyar Történetkutató Intézetben volt ösztöndíjas, 1940–1947-ben gyakornok, majd tanársegéd a budapesti tudományegyetemen. 1947-ben a szegedi tudományegyetem magántanára lett. 1949-ben elhagyta Magyarországot. 1952-től szociológiát adott elő a montreali George Williams Egyetemen, majd 1964–1973-ban a bostoni Harvard Egyetemen a családi egészségügy problémáit kutató intézetet vezette. Több hazai folyóiratban jelentek meg tanulmányai. Az USA-ban a bevándorlók szociológiájával, népességt statisztikával foglalkozott. **F. m.:** *Pest és Buda elmagyarosodása 1848-ig*, 1937; *Adalékok a vármegyék magyar nyelvhasználatának történetéhez*, 1938; *A budapesti szellemi kialakulása*, 1939; *II. Rákóczi György (életrajz)*, 1943; *Thomas Mann a humanista*, 1945; *Land of Choice: The Hungarians in Canada*, 1957; *Two Generations of Soviet man*, 1962.

**MIKLÓS LÁSZLÓ (Tornalja, 1949. január 24. –) ökológus, egyetemi tanár, politikus.**

Szülővárosában végezte általános és középiskolai tanulmányait, 1968-ban érettségizett a magyar gimnáziumban. A pozsonyi Comenius Egyetemen végzett természeti és regionális földrajz szakon (1973), a doktori címet 1975-ben Pozsonyban, a földrajztudomány kandidátusa fokozatot Brünmben szerezte meg, a környezettudomány doktora fokozatot 1994-ben Pozsonyban nyerte el. 1973–1990-ben az SZTA Kísérleti Biológiai és Ökológiai Intézetének tudományos munkatársa. 1989-ben a Harmadik Évezred Irány ökológiai párt egyik alapítója. 1990–1992-ben környezetvédelmi miniszterhelyettes. 1992–1994-ben az SZTA Regionális Ökológiai Intézetének osztályvezetője, 1995-től a Regionális Ökológiai Szintézisek Osztályának vezetője. 1993-tól a Zólyomi Műszaki Egyetem Ökológiai és Környezetvédelmi Karának docense, 1997-től professzora. 1994–1995-ben a dániai Roskilde University, 1995–1996-ban a bécsi Technische Universität f. Bodenkultur vendégprofesszora. 1995-től a Zólyomi Műszaki Egyetem selmecbányai környezetvédelmi UNESCO-tanszékének vezetője. 1998–2006-ban környezetvédelmi miniszter, 2006–2010-ben az MKP parlamenti képviselője volt. Kutatási területe a regionális és a tájökológia, a térségek ökológiai tervezése (LANDEP), az ökopolitika, az ökológiai stabilitás rendszerei, a georendszerek térségbeli összefüggései, a prioritási folyamatok rendszerezése és a környezetvédelmi szempontok érvényesítése. Az 1992-es, Rio de Janeiro-i Csúcstalálkozó (Summit) által is ajánlott LANDEP módszertanának egyik kidolgozója. Számos szlovákiai, ill. külföldi tudományos és tanácsadó testület tagja vagy elnöke, hazai és külföldi szakmai tanácskozások előadója. Több mint 20 tudományos tervezet, közel 20 könyv szerzője vagy társszerzője. 1968–1982-ben az Ifjú Szívek Táncegyüttes táncosa és segédkoreográfusa volt. **F. m.:** *Atlas krajiny Slovenskej republiky* (társszerző), 2002; *Szlovákia reprezentatív geo-ökoszisztémáinak Atlasza* (társszerző), 2006.

**PUSKO GÁBOR (Tornalja, 1962. december 1. –) néprajzkutató, publicista, népművelő.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1978–1981 között a füleki gépipari szaktanintézet diákja volt, majd a tornaljai gimnázium esti tagozatán érettségizett 1990-ben. 1981–1986 között szakmunkás, 1987–1991-ben a tornaljai kisebítő tanintézet szakoktatója. 1999-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen néprajz szakon oklevelet szerzett. 1999-ben létrehozta Tornalján a Kulturális Antropológiai Műhelyt. Kutatási területe a társadalomnéprajz, a helyi és a kisközségek vizsgálata, a hagyományos folklórelemek és azok hagyományozódásának kérdésköre a XX. sz.-i és mai (nem hagyományos) közösségekben. **F. m.:** *Hiedelemmondák a Vály-völgyben 1. A gyerekek ismeretanyaga* (P. Bodnár Enikővel), 2002; *Beje hagyományos gazdálkodása a 20. sz. első felében*, 2003.

## **TORNYOS (Trenčianska Turná)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település környéke már a kőkorszakban lakott volt, később a római légiók is megfordultak erre. A helységet először 1269-ben említik írott források. 1910-ben 968 szlovák lakosa volt. 2011-ben 3120 lakosából 2969 szlovák volt.

\*\*\*

**TIMON SÁMUEL (Tornynos, 1675. július 20. – Kassa, 1736. április 7.) jezsuita szerzetes, történet-tudós, polihisztor.**

1693-ban belépett a jezsuita rendbe, s hosszú időn át a rend iskoláiban (Nagyszombat, Kassa) tanított. Később több helyütt rendházfőnök. Latin nyelvű történelmi, földrajzi, nyelvtani és teológiai munkákat írt. Kronologikus módszerével

megalapozta a jezsuita történetírói iskolát. Kiemelte az oklevelek fontosságát a történelem tanulmányozásában. Foglalkozott a magyar címer szimbolikájával is. Több műve kéziratban maradt. **F. m.:** *Synopsis novae chronologicae Regnorum Hungariae I-III.*, 1714–1715); *Imago antiquae Hungariae*, 1733; *Imago novae Hungariae* (ennek függelékeként adta ki Apor Péterrel folytatott levelezését), 1734; *Tibisci Ungariae fluvii notio*, 1735.

## TÓTMEGYER (Palárikovo)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környékén már az i. e. III. sz.-ban kelta törzsek laktak, de a római korban is éltek itt. A honfoglalás után a Megyer törzs szálláshelye volt, de a török hódoltság korában szinte teljesen elnéptelenedett, csak a XVII. sz. utolsó évtizedében népesült be ismét: az új birtokos, a Kaunitz család morvákat, szlovákokat és részben magyarokat telepített le a községben. A XVIII. sz. első felében a Károlyi család tulajdonába került, akik egy késő barokk stílusú kastélyt építettek a faluban, ezt a XIX. sz.-ban klasszicista stílusban átépítették. 1928-ban gróf Károlyi Lajos itt alapította meg a Nemzetközi Vadászati és Vadvédelmi Tanácsot (CIC), amelynek 2005-től itt van a központja. 1910-ben 3603 lakosából 2602 szlovák és 956 magyar volt. 2011-ben 4341 lakosából 3974 szlovák, 88 magyar, 27 cseh és 239 ismeretlen nemzetiségű volt. Itt született: Alexander Mach (1902–1980) szlovák politikus, 1939–1945 között az első Szlovák Köztársaság belügyminisztere és a Hlinka Gárda főparancsnoka; Csiba László (1908. október 8. – Komárom, 1975 november 3.) költő, dalszerző, könyvtáros. Itt hunyt el: gróf Károlyi Alajos (Bécs, 1825. augusztus 8. – 1889. december 20.) diplomata, nagykövet. Itt működött az 1820–1830-as években a Károlyi uradalom intézőjeként Benkő Dániel (Kézdivásárhely, 1799. január 9. – Budapest, 1883. november 19.) agrár szakíró, az MTA levelező tagja, az ún. Benkő-eké megalkotója. A Károlyi uradalmak kormányzója, Klauzál Imre (Szeged, 1799. január 11. – Bécs, 1847. március 5.) mezőgazdász, a magyar nyelven oktató rohonci agrár szaktanintézet alapítója is az 1820–1830-as években elsősorban Tótmegyeren tartózkodott.

\*\*\*

**HATALA PÉTER (Tótmegyer, 1832. február 17. – Marosvásárhely, 1918. február 12.) hittérítő, nyelvész, orientalista, egyetemi tanár.**

Apja a Károlyi uradalom gazdatisztje volt. A gimnáziumot Szombathelyen kezdte, Pesten filozófiát tanult, majd 1848-ban honvédek állt és tüzerként szolgált. Világos után fogságot szenvedett, kiszabadulása után papi pályára lépett, 1855-ben szentelték pappá, 1856-ban teológiai doktorátust szerzett, 1857–1860-ban mint hittérítő járt Palesztinában. Hazatérve az esztergomi papnevelőben tanított. 1861-től a budapesti teológia, 1873–1905-ben, nyugdíjba vonulásáig a bölcsészkaron a sémi nyelvek tanára. 1874-ben kilépett egyházából és áttért az unitárius vallásra. Szerkesztette a *Szabad Egyház*, a *Szabad Sajtó* stb. lapokat. Tagja volt a Petőfi Társaságnak. **F. m.:** *Az én hitvallásom*, 1875; *Arab nyelvtan*, 1877; *Mohamed élete és tana*, 1878; *A felekezetenélküliség és a felekezeti kényszer*, 1894; *A jogos szocializmus*, 1898.

**BENKŐ LAJOS (Tótmegyer, 1839 – Budapest, 1935. január 16.) orvos, Bars vármegye főorvosa, fotográfus.**

Benkő Dániel fia. 1857–1861 között a bécsi, majd a pesti egyetemen volt orvostanhallgató. Kovács Sebestyén Endre (→Garamvezekény) sebészprofesszor segédjeként kezdte pályáját a pesti Rókus Kórházban. 1863-ban kinevezték Bars vármegye főorvosává (56 évig viselte ezt a tisztséget) és Aranyosmaróton telepedett le. Sokat tett a városi kórház fejlesztéséért és egy új épületrészben, amelyet Kolbenheyer Ferenc tervei alapján építettek egy fertőzőosztályt alakított ki a saját költségén. Munkája mellett fényképezéssel is foglalkozott. Az embereket, az épületeket és a természetet egyaránt megörökítette. 1983-ban az aranyosmaróti ev. paplak fertőtlenítésekor a padláson több mint 300 negatív fotográfiai üveglemezt találtak, amelyeket nagy valószínűséggel ő készített, ui. ebben az épületben lakott annak idején. Ez az egyik legnagyobb felvidéki fényképgyűjtemény a XIX. sz.-ból. 1893-ban királyi tanácsosi címet kapott 30 éves szolgálatáért a gyógyítás területén.

**GROFFITS GÁBOR (Tótmegyer, 1880. március 21. – Keszthely, 1957. március 19.) mérnök, agrárépítész, egyetemi tanár.**

A budapesti műegyetemen 1902-ben szerzett építészmérnöki oklevelet. Azután a vízépítési tanszéken, majd 1905-ben a charlottenburgi (Berlin) műegyetemen volt tanársegéd. Itt és Lipcsében a vasbeton-építkezést tanulmányozta. 1907-ben ő építette az első magyarországi vasbeton hidat (Garamkövesden). 1908-ban a keszthelyi gazdasági akadémia műszaki tanszékén rendes tanár, 1914–1918-ban harctéri szolgálatot teljesített. 1920-ban a műegyetemen magántanár, 1930-ban a magyaróvári gazdasági akadémia igazgatója. 1938-ban a felsőház tagja lett, képviselőként többször is szót emelt a agrár-felsőoktatás érdekében. 1942-ben az akadémiából átszervezett Magyaróvári Mezőgazdasági Főiskola nyilvános rendes tanára és első dékánja 1945-ig, 1946-tól Keszthelyen az agrártudományi egyetem professzora 1949-ban történt nyugdíjazásáig. Nagyszámú gazdasági épületet tervezett és épített. Különös gondot fordított az istállók higiénikus, korszerű berendezésére. Az elsők közt ismerte fel a silózás jelentőségét és több különböző rendszerű silót tervezett. Számos cikke jelent meg magyar és külföldi szaklapokban, a *Köztelek* építészeti rovatvezetője volt. **F. m.:** *Gazdasági építészet*, 1911.

## TÓTPELSŐC (Pliešovce)

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt. Első írásos említése IV. Béla 1256. szeptember 7-én kelt adománylevelében szerepel. Luxemburgi Zsigmond 1419-ben mezővárosi jogokat adott a helységnek. 1910-ben 3455 lakosából 3082 szlovák és 369 magyar volt. 2011-ben 2320 lakosából 2125 szlovák volt. Itt született Ján Solovič (1934. március 8. –) szlovák drámaíró.

\*\*\*

**VARGA JÓZSEF (Tótpelsőc, 1903. október 27. – Budapest, 1991. július 21.) gépészmérnök, egyetemi tanár, tudománytörténeti író.**

Az újpesti főgimnáziumban érettségizett 1921-ben. Gépészmérnöki oklevelét 1925-ben szerezte meg a budapesti József Nádor Műegyetemen. Ezután hamarosan a Ganz Waggon- és Gépgyár általános gépészeti osztály vezetője lett. Irányítása alatt kezdődött a Jendrassik-féle feltöltős Diesel-motorok gyártása, a hidrodinamikus hajtóművek megvalósítása. Ezek is tették lehetővé, hogy a gyár az 1930-as években Egyiptomban, Argentínában vasúti motorvonatokra kiírt tendereket nyerjen el. 1945-től főkonstruktorként több osztályt is irányított. 1953-tól a Budapesti Műszaki Egyetem Gépelemek tanszékén egyetemi tanár. 1957-ben a Vízgépek tanszékvezető tanára lett. 1965–1973 között gépészmérnöki kar dékánja. Tanszéki munkássága a szivattyúkra, a hidrodinamikus tengelykapcsolókra, a kavitációs jelenségek mérésére terjedt ki. Az 1949-ben megszervezett Gépipari Tudományos Egyesület (GTE) alapító tagja volt. Varga József az elzárkózás éveiben is gyakran hívott meg nyugati előadókat és szervezte meg magyar szakemberek külföldi szereplését. 1962-től olyan nemzetközi konferenciasorozatot kezdett meg, amelyet azóta 3-4 évente rendeznek. 1973-ban Állami Díjat kapott a vízgép-kutatásban elért eredményeiért és hidrodinamikus hajtóművek kifejlesztéséért. **F. m.:** *A vezetés alapvető kérdései*, 1947; *Fogaskerék-szivattyúk*, 1954; *Szivattyúüzemi kézikönyv* (társszerző), 1966; *Hidraulikus és pneumatikus gépek* (szerkesztő, társszerző), 1974; *Bánki Donát életrajza*, 1980; *Kármán Tódor*, 1981.

## TÓTRASZLAVICA (Vyšné Raslavice)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő település Felsőraszlavica néven is ismert, ma már Raszlavica része. Első írásos említése *Tóthraslaucha* alakban 1345-ben szerepel az okiratokban. A középkortól létezett egy Magyarraszlavica is, a két helység 1971-ben egyesült. Tótraszlavicának 1910-ben 644 zömében szlovák lakosa volt. Raszlavicán 2011-ben 2688-an laktak, ebből 2464 szlovák és 148 roma volt.

\*\*\*

**ATLASZ MIKLÓS (Tótraszlavica 1891. október 12. – Izrael, 1982. augusztus 18.) orvos, publicista, helytörténész**

Eperjesen végezte a gimnáziumot, Budapesten, Berlinben és 1914-ben a párizsi Sorbonne Egyetemen orvostudományt tanult. A doktori címet 1916-ban nyerte el. Az I. vh. idején az olasz fronton harcolt. 1918–1920-ban a budapesti Roth Klinikán, majd a Szent Margit kórházban dolgozott, 1920-tól Bártfán volt fürdőorvos, 1926-tól főorvos. Több újítást és addig nem alkalmazott módszert vezetett be (szénsavas fürdő, röntgenlaboratórium). Orvosként elsősorban a balneológia felhasználása foglalkoztatta a tuberkulózis kezelésében. Többször is nyugat-európai tanulmányúton járt a legismertebb fürdőhelyeken, hogy az ott szerzett tapasztalatokat Bártfán is hasznosítsa. Kezdeményezésére 1930-ban a közeli erdő közepén Hajós Alfréd tervei alapján egy nyári uszoda épült, ehhez 100 ezer csehszlovák koronával járult hozzá. 1940–1944 között származása miatt illegálisba vonult, 84 éves apját, több hozzátartozóját pedig koncentrációs táborba hurcolták, ahol elpusztultak. A háború végén ő is egy koncentrációs táborba került, de túlélte a megpróbáltatásokat. Hazatérését követően 1945-től nyugdíjazásáig ismét Bártfán dolgozott. Ezután családjával Izraelben telepedett le. Tervei alapján épült fel a Holt-tenger partján Ein Gedi fürdőváros. Gyógyító munkája mellett rendszeresen szakcikkeket is publikált az orvosi folyóiratokban és megírta Bártfa város és fürdő történetét. **F. m.:** *História Bardejova a Bardejovských kúpeľov*, 1932.

## TÓTSÓVÁR (Solivar)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő település 1970 óta Eperjes városrésze. A XIII. sz.-ban alapították, első írásos említése IV. Béla 1262-ben kelt oklevelében történik. Már ebben az időben sós forrásairól volt ismert, az iparszerű sóbányászat 1572-ben kezdődött, de a sóbányákat víz öntötte el és egy nagy földalatti sós tó keletkezett, ezért nem a hagyományos módszerrel folytatódtott a só kitermelése, hanem a sólét szivattyúk segítségével hozták a felszínre és a sűrítményt bórzsákokban gyűjtötték össze. 1910-ben 1373, zömében szlovák lakosa volt. 1960-ban egyesítették Németsóvárral és Sóbányával, majd 1970-ben Eperjes része lett.

\*\*\*

**MERÉNYI OSZKÁR (Tótsóvár, 1895. június 28. – Budapest, 1981. március 19.) irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Berzsenyi-kutató.**

Középiskolai tanulmányait Eperjesen végezte, majd 1913-tól a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakos hallgatója, 1918-tól Körnöcbányán tanított. 1919 elején a kaposvári gimnáziumba került, belépett a szociál-

demokrata pártba. Az 1919-es kommün idején gyermeknyaraltatási akciót szervezett és politikai előadásokat tartott. Emiatt később vádat emeltek ellene, az iskolát el kellett hagynia. 1920–1922 között a nagykállói főgimnázium tanára, majd 1922-től 1941-ig a kaposvári városi felsőkereskedelmi iskolában oktatott. 1928-ban bölcsészdoktor lett a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen és 1936–1941 között ugyanitt magántanár volt. 1941 szeptemberében a nyíregyházi felsőkereskedelmi iskolába helyezték; 1946–1966 között a közgazdasági technikum igazgatója. Közben 1942-ben a debreceni Tisza István Tudományegyetem magántanárává habilitálták. 1966-tól az MTA Textológiai Bizottsága megbízásából jelentős Berzsenyi-kutatást folytatott, ekkor jelent meg összefoglaló Berzsenyi-monográfiája és sajtó alá rendezte a költő összes műveinek kritikai kiadását. Verseket is írt. **F. m.:** *Adalékok a magyar kiadástörténethez a XIX. században*, 1937; *Berzsenyi-tanulmányok*, 1936; *Kozma Andor*, 1941; *Bessenyei György*, 1943; *Ismeretlen és kiadatlan Kölcsey dokumentumok*, 1961; *Újabb Berzsenyi-tanulmányok*, 1971.

## TÓKETEREDES (Třebíšov)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő város környéke már az újkőkorban lakott volt, és korai és késő bronzkori leleteket egyaránt találtak itt. Először 1219-ben *Terebus* alakban említik az írott források. Ebben az időben kezdték építeni a közeli Párics várát is, amely a később századokban számos hadi esemény színtere volt, 1686-ban a kurucok kivonulását követően a császáriak felrobbantották, ma már csak romjai láthatók. Az Andrássy család házasság révén a XIX. sz. harmincas éveiben a Csákyk által épített kastély birtokosa lett, itt született gróf ifj. Andrássy Gyula (1860. június 30. – Budapest, 1929. június 11.) politikus, jogi szakíró, 1906–1910 között magyar belügyminiszter, 1918 októberében osztrák–magyar külügyminiszter. A családnak egy neogótikus stílusú mauzóleuma is van itt, amely 1893-ban épült. Ugyancsak Töketeredesen született Zulawszky Béla (1869. október 23. – Sarajevó, 1914. október 24.) olimpiai ezüstérmes vívó, honvédtiszt. A városnak 1910-ben 4708 lakosa volt, ebből 2323 magyar és 2181 szlovák. 2011-ben 24 401 lakosából 17 400 szlovák, 3080 roma és 292 magyar volt.

\*\*\*

### SCHEUTHAUER GUSZTÁV (Töketeredes, 1832. március 11. – Budapest, 1894. január 28.) patológus, egyetemi tanár.

Kassán érettségizett, majd Benedek rendi papnövendék lett, de egy évvel később kilépett és orvostanhallgató lett Bécsben, ahol 1861-ben avatták orvosdoktorrá, de már 1860-tól Karl Rokitsky tanársegédje volt. 1870-ben Bécsben magántanár. Brünmben kórházi boncnok, de itthoni befolyásos ismerősei biztatására hamarosan kérvényt nyújtott be Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felajánlva szolgálatait a kórbonctan oktatása terén. Tanszéki pályázatában Genersich Antallal (→Nagyszombat) került versenybe. A kar és az egyetemi tanács egyértelműen Genersichet támogatta, Eötvös 1870. augusztus 3-án mégis Scheuthauert nevezte ki a pesti egyetemre a kórszövettan nyilvános rendkívüli tanárává, aki magával hozta tanszékére bécsi készítmény-gyűjteményét is. 1871-ben a Rókus Kórház boncnoka. Arányi Lajos (→Komárom) nyugalomba vonulása után 1873-ban a kórbonctan helyettes, 1874–1894-ben nyilvános rendes tanára a budapesti egyetemen. A kórbonctani intézet igazgatója. Kutatásokat végzett az agy rostozatával, az idegdaganatokkal, a torzképződményekkel, bélérgességgel kapcsolatosan. Ő volt a tisztaeszlári perben a védelem szakértőinek egyike, akinek véleménye alapján került sor a vád elejtésére. Kora egyik utolsó polihisztoraként tartották számon. 1881-ben elmélyült művészettörténeti tanulmányt írt a párizsi Louvre-ban őrzött Germanicus-szoborról, illetve ő fogalmazta meg választékos latinsággal a kar üdvözlését, melyet 70. születésnapja alkalmából Rudolf Virchowhoz írtak. Orvostörténeti kutatásokkal is foglalkozott. Halálát szívroham okozta. **F. m.:** *Elméleti kórbonctan*, 1878; *Der Germanicus des Lonore ein Archimedes*, 1881.

## TRENCSEN (Trenčín)

A róla elnevezett vármegye székhelye volt az 1918-as impériumváltásig. A helység környékén már sok ezer évvel ezelőtt éltek emberek, a legkorábbi település maradványai (a hévmagyarádi kultúra telepe) az i. e. 2. évezredből kerültek elő. Később kereskedelmi központ is volt, akkoriban kelta fennhatóság alatt. A római korban kvád és markomann törzsek lakóhelye volt. A rómaiak *Laugaricio* néven emlegették, és egy i. u. 179-ből származó, sziklába vésett felirat szerint Marcus Valerius Maximianus római hadvezér idáig üldözte a kvádokat. Jóllehet, a várost először 1111-ben említik az írott források, egy 260 m magas sziklán álló vára már az előző évszázadban több harci esemény színhelye volt. 1302-ben lett a vár és a helység ura Csák Máté (1260 k. – Trencsén, 1321. március 18.<sup>191</sup>), aki a mai Szlovákia nyugati részét birtokolta. 1335-ben Károly Róbert magyar, I. János cseh és Kázmér lengyel király itt kötött békeszerződést és Trencsénben tartották 1377-ben Luxemburgi Zsigmond és Mária királynő, Nagy Lajos király lánya esküvőjét. 1412-ben szabad királyi város címet kapott és az ország egyik legfontosabb helysége lett. A török hódoltság korában a várost a törökök többször is megostromolták és környékén nagy pusztítást végeztek. 1708-ban a trencsényi csatában szenvedtek döntő vereséget a kuruc csapatok a Habsburg sereggel szemben. Később a vár egyre veszített jelentőségéből és sorsát egy 1790-ben pusztító tűzvész végleg megpecsételte. A város már a XV. sz.-tól kezdve fontos kulturális szerepet játszott a régióban. A XVI. sz. második felében nyugatról menekülő habánok telepedtek meg itt és elsősorban a kerámiaipart lendítették fel. A harmincéves háború (1618–1648) idején sok cseh- és morvaországi menekült is érkezett a vidékre és ettől kezdve jelentősen megnőtt a szláv népesség aránya. 1649-ben jezsuiták telepedtek le a városban és a rend egyik fontos felvidéki iskoláját működtették itt. 1867-ben elvesztette szabad királyi városi jogait és ezzel szerepe kissé csökkent. 1910-ben 7805

<sup>191</sup> Más források szerint 1319. szeptember 9-én hunyt el.



lakosából 3676 szlovák, 2997 magyar és 925 német volt. 1920-ban, az impériumváltás következtében magyarok tömegei kényszerültek a város elhagyására, egy részük a Csallóközben, többségük az Alföldön talált új otthonra. 2011-ben 55 877 lakosából 47 618 szlovák, 816 cseh, 120 morva és 118 magyar volt. Az 1989-es rendszerváltást követően, 1997-ben megalapították a város első egyetemét, amelyet Alexander Dubčekről neveztek el. Itt született: Haraszti (Hinkelmann) Mici (1882. június 25. – Budapest, 1964. február 18.) színésznő, operett primadonna, filmszínésznő, legismertebb filmszerepe Schneider Mátyásné a *Hyppolit*, a *lakáj* c. filmben; Vojtech Zamarovský (1919. október 5. – Prága, 2006. július 26.) szakíró, számos népszerű művelődéstörténeti mű (ezek egy része magyarul is olvasható) szerzője. Itt hunyt el: Révay Péter (Szklabinya, 1568. február 2. – 1622. június 25.) Turóc vármegye főispánja, koronaőr, író, aki egy latin nyelvű munkát írt a magyar királyi koronáról. A helyi gimnázium tanára volt 1906–1914 között Czögler Kálmán (Szeged, 1884. június 4. – Szeged, 1952. december 26.) biológus, zoológus és paleontológus, az édesvízi puhatestűek kutatója.

\*\*\*

### **BÁCSMEGYEI ISTVÁN PÁL (Trencsén, 1689 – Nagyszombat, 1735. április 30.) orvos, szakíró.**

Pozsonyban, Rozsnyón, Eperjesen tanult, orvosi tanulmányait Danzigban kezdte, Wittenbergben folytatta és Jénában fejezte be, itt avatták orvosdoktorrá 1710-ben. Hazatérve Gömör vármegye rendes orvosa, 1720-tól tábori orvos. Ev. vallását feladva kat. lett, majd két éven át Csáky Imre bíboros, kalocsai érsek udvari orvosa volt, utóbb az esztergomi főképtalan orvosa. Egy alkímiai kísérlet következtében halt meg. A medicinán kívül matematikával és alkímiával foglalkozott. Korának egyik legismertebb gyakorló orvosa. Meteorológiai cikkeket, természetjelentéseket is írt, katolizálása után pedig *Otia Báchmegeiana* (Tyrnaviae, 1733) címmel vitairatot adott ki a protestánsok ellen, ebben önéletrajza is szerepel. **F. m.:** *Observationes de morbo csömör Hungariae endentio*, 1717.

### **PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM MÁRTON (Zilah, 1857. február 2. – Trencsén, 1932. július 14.) orvos, természetjáró.**

1882-ben szerzett orvosi oklevelet Budapesten, majd a felvidéki bányavidéken (egyebek között Selmechbányán) bányorvos, 1889–1923-ban az illavai Országos Fegyintézet főorvosa. Jelentős érdemei vannak a tbc leküzdésében: Trencsén vármegyében tbc-szanatóriumot létesített. A Magyar Turista Egyesület egyik alapítója, a Komló-hegyen és a Kis-Krivánon menedékházat szervezett. Felesége Pöschl Ilona Pöschl Ede (→Selmechbánya) bányamérnök, selmeci professzor lánya volt. Egyik fia, Pattantyús-Ábrahám Géza (→Selmechbánya) gépészmérnök-professzor, másik fia Pattantyús-Ábrahám Imre (→Illava) kohómérnök, egyetemi tanár volt.

### **HAINISS JÓZSEF (Trencsén, 1857. augusztus 27. – Hódmezővásárhely, 1901) orvos, katonarvos.**

Papi pályára készült, de 1848-ban kilépett a papi rendből, a szabadságharc alatt honvéd. A szabadságharc bukása után beiratkozott a pesti orvosi karra, és 1855-ben orvosdoktori, sebész- és szülész-mesteri oklevelet szerzett. 1855–1857-ben id. Bókay János segédorvosa a pesti Szegénygyermek Kórházban, 1857-től Hódmezővásárhely főorvosa, 1867-től járási főorvos, 1872-től királyi törvényszéki és katonarvos, Deák-párti politikus, a Magyar Vöröskereszt helyi alapítója (1881). Írásai a *Gyógyászatban* és helyi lapokban jelentek meg.

### **LACZKÓ DEZSŐ (Trencsén, 1860. július 22. – Veszprém, 1932. október 28.) geológus, paleontológus**

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán és szülővárosában végezte. 1877-ben a kegyes tanító rendbe lépett, 1879–1881 között Nyitrán tanult teológiát 1883-ban földrajz–természetrajzszakos tanári oklevelet szerzett. Gimnáziumi tanári minőségben Privigyén, Debrecenben, Kecskeméten és 1888-tól Veszprémben működött. 1912–1918-ban a veszprémi gimnázium igazgatója. 1920-ban vonult nyugalomba. Pedagógiai tevékenysége mellett a természettudományokkal is behatóan foglalkozott. 1895-től tevékeny részt vett a Bakony geológiai feltárásában és Lóczy Lajos (→Pozsony) egyik legkiválóbb munkatársa volt a Balaton környékének tanulmányozásában. Az általa feltárt őslénytani leletanyag további 35 kutatónak biztosított kutatási és publikálási lehetőséget. A veszprémi Jeruzsálem-hegy felső triász kori márgájában felfedezte az Otto Jaekel berlini paleontológus által *Placochelys placodonta* néven leírt kavicsfogú álteknőst. Részt vett Déchy Mór (1851–1917) utolsó, 1906. évi kaukázusi kutatóútján, jelentős adatokkal gazdagítva a Kaukázus geológiájára vonatkozó ismereteket. Nevéhez fűződik a Veszprém megyei (1990-től: Laczkó Dezső) Múzeum megalapítása (1903) is, amelynek igazgatója volt. 1905-től szerkesztette a Veszprém megyei Múzeum évi jelentéseit. Közreműködött a Nemesvámos határában fekvő Balácska pusztai római lelőhely (egy villa) feltárásában. Megvetette a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum alapjait. **F. m.:** *A gerinces állatok csontrendszerének fejlődése*, 1885; *Geológiai jegyzetek a Kaukázusból* (In: Kaukázus. Kutatásaim és élményeim a kaukázusi havasokban, írta és szerk.: Déchy Mór), 1907; *A veszprémi Szentbenedek-hegy története*, 1908; *Veszprém városának és tágabban környékének geológiai leírása* (In: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei I., 1. rész. Geológiai függelék 1.), 1911; *Őstörténeti adatok a Balaton környékéről*, 1929.

### **STARK LIPÓT (Trencsén, 1866. május 4. – Budapest<sup>192</sup>, 1932. december 17.) gépészmérnök,**

<sup>192</sup> Más források szerint Selmechbányán hunyt el.

Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd 1887-ben a budapesti műegyetemen végezte gépészmérnökként, de az el-  
sők között speciális elektrotechnikai előadásokat is hallgatott és későbbi pályáján a villamossággal foglalkozott. 1891-től  
1893-ig a Ganz Villamossági Rt. braziliai (Sao Paulo, Comphania Agua e Luz cég) erőmű-építkezéseinek vezetője. 1896-tól  
1910-ig a gyár főmérnöke volt. Cégvezetői minőségben közel másfél évtizeden át számos külföldi és hazai elektromos telep  
tervezésében, építésében és üzembe helyezésében vett részt. 1911-ben a konstantinápolyi elektromos művek vezérigazga-  
tója, 1911-től 1919-ig Budapest Székesfőváros Elektromos Műveinek vezérigazgatója, 1920-tól műszaki tanácsadója. Széles  
körű irodalmi tevékenységet folytatott. Számos szaklapnak volt munkatársa és az *Elektrotechnika* szerkesztője. Az angol  
elektrotechnikai egyesület, a Society of Electrical Engineers tagja. 1918-ban a Galilei Páholy nagymestere lett. **F. m.:** *Az  
elektromos vezetékek számítása* (Herzog Józseffel, 1890; *Az erősáramú elektrotechnika* (In: Technikai fejlődésünk történe-  
te), 1927.

### **BERNHARD MIKSA (Trencsén, 1878. november 3. – Budapest, 1939. szeptember) ügyvéd, jogi író.**

1904–1939 között budapesti ügyvéd. Részt vett a *Polgári jogesetlexikon* c. összefoglaló, rendszeres döntvénygyűjte-  
mény szerkesztésében (1937). **F. m.:** *A csődmegajánlási jog*, 1912; *Lakásbérleti jog*, 1913; *A bűnvádi csődper*, 1914; *A csőd-  
jog*, 1914; *Törvénytervezet az ügyvédi hivatás védelméről*, 1931; *A magánjog reformja*, 1936; *A magánalkalmazotti jogvi-  
szony I-II.* (Sövényházi Ferencsel és Bernhard Lászlóval), 1938).

### **ZEMPLÉN GÉZA (Trencsén, 1883. október 26. – Budapest, 1956. július 24.) szerves kémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1927).**

Zemplén Győző (Nagykanizsa, 1879. október 17. – Monte Doloro, 1916. június 29.) fizikus, egyetemi tanár öccse. Apja  
postai hivatalnok volt, akit gyakran áthelyeztek, ezért Zemplén Géza az elemi iskolát és a gimnáziumot Fiumében végezte,  
ahol 1900-ban érettségizett. Egyetemi tanulmányait az Eötvös Kollégium tagjaként kezdte. 1904-ben a budapesti tudo-  
mányegyetemen bölcsészdoktori, 1905-ben középiskolai tanári oklevelet szerzett természetrajzból és kémiából. Ugyaneb-  
ben az évben a selmecbányai főiskola erdészeti kémiai tanszékére tanársegéddé, 1906-ban adjunktussá nevezték ki. 1907-  
ben állami ösztöndíjjal Berlinbe ment, ahol előbb Rudolf Abderhalden osztályán az enzimek kémiájával foglalkozott, utóbb a  
Nobel-díjas Emil Fischer közvetlen munkatársa lett. Ekkoriban főleg a szénhidrátok és az aminosavak szintézisével és az  
acetobró-m-cellobióz élőállítással foglalkozott. Fischerrel közös munkásságának eredményei közé tartozik két optikailag ak-  
tív prolin szintézise, amino-oxisavak és piperidon-származékok új szintézise. 1910-ben visszatért Selmecbányára. 1912-ben a  
budapesti egyetem magántanára lett. 1913-tól az ország első, a műegyetemen indított szerves kémiai tanszékének nyilván-  
os rendes tanára. Ebben az időben a szénhidrátokat és enzimeket kutatta. Az I. vh. alatt ipari problémákkal kezdett foglal-  
kozni. Ekkor létesült kapcsolata a Chinoin gyárral. Jelentős szerepe volt szerves vegyiparunk kialakításában és gyógyszeripa-  
runk fejlesztésében. Munkásságának fő eredményei a cukoracetátok nátriumetilátos szappanosítása, egy új cukorlebontó  
módszer kidolgozása, oligoszacharidok és glükozidok szintézise higany-acetátos módszerrel, úgyszintén több fontos glükozid  
szerkezetének felderítése és szintézise. Mint oktató is jelentős érdemeket szerzett, iskolateremtő személyiség volt. Jeles ta-  
nítványai közé tartozott Beke Dénes, Bognár Rezső, a Nobel-díjas Oláh György, Szántay Csaba és mások. Az MTA 1923-ban  
levelező, 1927-ben rendes, 1946-ban tiszteleti tagjává választotta. 1932-ben Corvin-koszorúval, 1948-ban Kossuth-díjjal tün-  
tették ki. 1947-ben a washingtoni Georgetown University meghívására az USA-ba utazott, hogy ott kutatóprofesszorként  
tevékenykedjen, azonban nyelvrákot diagnosztizáltak nála, amelyet sugárkezeléssel igyekeztek visszaszorítani, de a beavat-  
kozás nem járt a kívánt eredménnyel, hazatért, és még éveken át egyre súlyosbodó betegsége árnyékában folytatta kutató-  
sait és írta meg tankönyvét, amelyből vegyész-nemzedékek egész sora tanult. Kedvelte a komolyzenét, szívesen hallgatott  
operákat. **F. m.:** *Enzimek és gyakorlati alkalmazásuk*, 1915; *Szerves kémia*, 1952.

### **ZAMARÓCZY JENŐ (Trencsén, 1891. szeptember 7. – Budapest, 1957. december 16.) gépész- mérnök, iparszervezési szakember.**

Oklevelét 1913-ban a budapesti műegyetemen szerezte. Részt vett az I. vh.-ban. 1920–1926 között a miskolci Magyar  
Acélsodrony, Drótművek és Kötélgyár (Deichsel-gyár) üzemvezető főmérnökeként főleg hőkezelési kérdésekkel foglalkozott.  
1927-ben az USA nagy automobilgyáraiban a teljes cserélhetőség elvére épített precíziós autómotor-alkatrész tömeggyártá-  
si és műszaki szervezési feladataival és gyakorlati alkalmazásával foglalkozott. 1928-ban visszatért Budapestre és a Danuvia  
RT. üzemvezető főmérnöke lett. E munkakörben már az 1930-as évek elején (1932–1933) Magyarországon elsőként megva-  
lósította az elemi műveletekre bocsátott és kizárólag műveleti utasítások alapján vezetett és szervezett alkatrészgyártást,  
mely az illetékes mentes szerelést lehetővé tette. Rövidesen a Danuvia RT. műszaki, majd ügyvezető igazgatója, ill. helyettes  
vezérigazgatója lett. A II. vh. után a Danuvia Rt.-t rövid idő alatt az országos gépi szerszámellátás központjává fejlesztette.  
1951-től a Gépipari Tervező Intézet finommechanikai szakosztályának volt vezetője. 1954-től haláláig a Diósdai Gördülőcsa-  
págygyárban működött.

## **TRENCSENSZTANKÓC (Trenčianske Stankovce)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település korábban négy önálló helység volt: Kisszaniszló, Nagyszaniszló,  
Rozvád és Vágszállás, ezeket a XX. sz. második felében vonták össze. Kisszaniszló hivatalos neve 1899-ig Kissztankóc,

Nagyszaniszló Nagysztankóc, Vágszállás pedig Szedlicsna volt. 1910-ben a négy községnek együtt kb. 1480 szlovák lakosa volt. 2011-ben Trencsénstankócnak 3074 lakosából 2988 szlovák volt.

\*\*\*

### LIPSZKY JÁNOS (Vágszállás/Szedlicsna, 1766. április 10. – Vágszállás, 1826. május 2.) térképész, katonatiszt.

Középfokú iskoláit 1776–1782 között a losonci ref. iskolában, a trencséni piaristáknál és a pozsonyi ev. gimnáziumban végezte. Fiatalon katonai pályára lépett, lovaskapitány, 1808-ban ezredes lett, 1809-ben a Napóleon elleni háború idején József nádor hadsegéde. 1813-tól családi birtokain gazdálkodott. A Helytartótanács rendeletére 1798-ban Bogdanich Imre Dániel csillagással – aki munkájához földrajzi helymeghatározásokat végzett – felmérte Magyarország határait és belső területének egy részét (kb. 500 helységet). Magyarországról és Erdélyről kiadott mappája az első felmérésen alapuló megbízható térképe az országnak a mellé kiadott mutató pedig az első teljes helységnévtár. Munkáját gróf Vécsey Szigbert támogatásával éveken át a tényleges katonai szolgálat alól felmentve Pesten végezte. 1802-ben megrajzolta Pest és Buda 1:7200 méretarányú négylapos várostérképét is, ez végül 1810-ben jelent meg nyomtatásban. Nem alapított családot, halála után oldalági örökösei vagy 30 éven át pörösködtek a hagyatékon, amely végül szinte semmivé foszlott. **F. m.:** *Geographische Längen- und Breitenbestimmungen einiger Oerter in Ungern* (In: Zeitschrift von u. für Ungern, II.), 1802; *Mappa generalis regni Hungariae...*<sup>193</sup>, 1806; *Repertorium locorum obsectorumque in XII tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et Confiniorum Militarum, Magni item Principatus Transylvaniae occurrentium*, 1808; *Tabella generalis regni Hungariae...*, 1810; *Plan der beyden königlichen freyen Hauptstädte Ungarns Ofen und Pesth*, 1810.

### TRSZTENA (Trstená)

Az egykori Árva vármegyében fekvő települést német bányászok alapították *Bingenstadt* néven 1371-ben. A mezőváros idővel fontos kereskedelmi központ lett, 1609-től évi négy országos vásárt is tarthatott, kézműipara is fellendült. 1868-ban gimnázium létesült itt. 1910-ben 2314 lakosából 1873 szlovák, 272 magyar és 123 német volt. Itt született Martin Hattala (1821. november 4. – Prága, 1903. december 11.) szlovák teológiai doktor, nyelvész, egyetemi tanár, a szlovák irodalmi nyelv első nyelvtanának (*Krátká mluvnica slovenská*, 1852, majd *Mluvnica jazyka slovenského I-II.*, 1864–1865) szerzője, a helyi gimnázium az ő nevét viseli.

\*\*\*

### KNIEZSA ISTVÁN (Trsztena, 1898. december 1. – Budapest, 1965. március 15.) nyelvész, nyelvtörténész, szlavista, az MTA rendes tagja (1947).

Nyitrán végezte a gimnáziumot, 1916–1917-ben az I. vh.-ban a keleti fronton harcolt, ahol súlyos kézsérülést szenvedett, de 1921-ig katonaként szolgált Győrött. 1921–1927 között Budapesten az államrendőrség irodasegéd-tisztje volt, egyidejűleg 1923-ban beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol kezdetben jogot hallgatott, majd 1924-től Eötvös-kollégistaként Melich János (1872–1963) nyelvészprofesszor és Gombocz Zoltán (1877–1935) nyelvtudós, akadémikus tanítványaként nyelvészetet, történelmet és szlavisztikát tanult. 1928-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Utána 1930-ig Berlinben, 1930–1931-ben és 1934–1935-ben Lengyelországban folytatott szlavisztikai tanulmányokat mint ösztöndíjas kutató. 1934-ben egyetemi magántanári képesítést szerzett, 1930–1940-ben az OSZK tisztviselője. 1940 októberétől a szlavisztika nyilvános rendes tanára a kolozsvári, 1941-től a budapesti egyetem bölcsészkarán, haláláig a tanszék vezetője volt. Szerkesztette az *Études Slaves et Roumaines* (1948–1949), majd a *Studia Slavica* (1955–) c. folyóiratot. 1953–1959-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. A Suomalais-ugrilainen Seura (Helsinki) tagja. Tudományos munkássága a magyar és szláv nyelvtudományra terjedt ki. A hely- és személynévkutatást főleg a magyarországi településtörténet szolgálatában művelte. Az általa összegyűjtött anyag alapján felállította a magyar és szláv helynévtípusok középkori kronológiáját, és megszerkesztette a XI. sz.-i Magyar Királyság nemzetiségi térképét. Újszerű módszertani szemléletet hozott a névtanba az ún. párhuzamos helynévadás jelenségének mélyreható elemzésével, amelynek során megállapította a többnemzetiségű vidékek etnikumaira jellemző, egymásaitól független helynévadási szokások törvényszerűségeit. Ezenkívül a magyar helyesírás történetével és a magyar nyelv szláv elemeivel foglalkozott, ez utóbbi téren elért eredményeit összegező művének csak az első része jelent meg. Az MTA 1939-ben levelező, 1947-ben rendes tagjává választotta. 1942-től a Szent István Akadémia rendes tagja volt. 1953-ban Kossuth-díjat kapott. **F. m.:** *A magyar helyesírás a tatárjárásig*, 1928; *A szlávok*, 1932; *Pseudoromanen in Pannonien und in den Nordkarpathen*, 1936; *Magyarország népei a XI. században*, 1938; *Cirillbetűs szláv szövegek nemzetközi tudományos átírása*, 1939; *Erdély földrajzi nevei*, 1940; *Adalékok a magyar–szlovák nyelvhatár történetéhez*, 1941; *Erdély víznevei*, 1942; *Nyelvészet és őstörténet* (In: A magyarság őstörténete), 1943; *Kelet-magyarország helynevei*, 1943; *A párhuzamos helynévadás*, 1944; *A honfoglalás előtti szlávok nyelve a Dunántúlon*, 1952; *Helyesírásunk*

<sup>193</sup> Teljes címe: *Mappa Generalis Regni Hungariae partiumque adnexarum Croatiae, Slavoniae et Confiniorum Militarum Magni item Principatus Transylvaniae geometricis partium dimensionibus, recentissimisque astronomicis observationibus superstructa, adjectis finibus Provinciarum Bukovinae, Galliciae, Silesiae, Austriae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Dalmatiae, Bosniae, Serviae, Valachiae, et Moldaviae Quam honoribus Serenissimi Principis Regii Josephi Archiducis Palatini dedicat Pesthini, Anno MDCCCVI.*

története a könyvnyomtatás koráig, 1952; *A magyar helyesírás története*, 1952; *A magyar nyelv szláv jövevényszavai* (I/1-2.), 1955; *A magyar és szlovák családnevek rendszere*, 1965.

**VÉR TIBOR, Wéber (Trsztena, 1899. május 11. – Cincinnati, 1957. november 30. gépészmérnök, politikus.**

A budapesti műegyetemen gépészmérnöki oklevelet szerzett (1922). Vezető szerepe volt az I. vh.-t követő jobboldali diákmozgalmakban. 1924–1936 között műegyetemi adjunktus, 1942–1944-ben c. rendkívüli tanár, 1937-től a budapesti Mérnöki Kamara alelnöke, 1942–1944-ben elnöke. 1937–1944-ben a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet igazgatója, felsőházi tag. 1944-ben az Iparügyi Minisztérium államtitkára volt. 1944-ben Ausztriába távozott. 1957-ben kivándorolt az USA-ba. **F. m.:** *Az anyagvizsgálat néhány újabb problémájáról*, 1930; *Szerkezeti anyagok vizsgálata*, 1937; *Válogatott fejezetek az anyagvizsgálat köréből*, 1942; *Die Bruchgefahr in Konstruktionen des Maschinenbaues* (Technika, Zürich, 1954. X–XII.).

**POLITZER GYÖRGY (Trsztena, 1903. május 3. – Párizs, 1942. május 23/25.) filozófus.**

Apja körorvos volt Trsztenán, de még kis korában Nagyváradra, később Budapestre költöztek. Szegeden járt gimnáziumba, majd 1919 februárjától bekapcsolódott a baloldali diákmozgalomba, a kommün alatt katonaként harcolt. Az érettségit végül egy budapesti gimnáziumban tette le. Bécsben megismerkedett a pszichoanalízis két jeles képviselőjével: Sigmund Freuddal (1856–1939) és Ferenczi Sándorral (1873–1933), és ez hatással volt további pályájára. 1921-ben Párizsban telepedett le, ahol a Sorbonne Egyetemen filozófiát és pszichológiát hallgatott. 1923-ban megalapította a *Revue de psychologie concrète* c. folyóiratot. Diplomája megszerzését követően filozófiatanár volt Cherbourgban, Evreux-ben, végül Párizsban. 1929-ben a Francia Kommunista Párt tagja lett, később a francia ellenállási mozgalomba is bekapcsolódott. Az 1930-as évek elején Henri Barbusse (1873–1935) kommunista íróval és Romain Rolland (1866–1944) Nobel-díjas íróval elindította a munkásegyetemet (*l' Université Ouvrière de Paris*), ahol marxista filozófiát adott elő. A németek kivégezték. A pszichoanalízisből kiindulva megalkotta a „konkrét pszichológia” nevű irányzatot. Elmélete, mely szerint az emberek nem elvont lények, hanem mindenki a saját állandó drámáját és a konfliktusok sorozatát éli át egyik megalapozója lett Jean-Paul Sartre (1905–1980) francia filozófus és író egzisztencializmusának. Franciául írt munkái közül néhány magyarul is megjelent. **F. m.:** *Critique des fondements de la psychologie. La Psychologie, la Psychoanalyse*, 1928; *Fin d'une parade philosophique. Le Bergsonisme*, 1928; *Revolution et contre-révolution au XXe siècle. Réponse à „Or et sang” de M. Rosenberg*, 1941; *Principes élémentaires de philosophie* (magyarul 1949-ben jelent meg *A filozófia alapelemei* c.); *La crise de la psychologie contemporaine*, 1947; *La philosophie et les mythes. Les fondements de la psychologie*, 1969; *A filozófia és a mítoszok* (tanulmányok, válogatta Mátrai László), 1972.

## TURDOSSIN (Tvrdošín)

Az egykori Árva vármegyében fekvő várost először IV. Béla 1265-ben kelt oklevelében említi *Tourdosina* néven. Városi jogokat 1369-ben Nagy Lajos királytól kapott. Kézműipara révén a XVIII. sz.-tól indult fejlődésnek, a XX. sz. elején már Felső-Árva gazdasági, kulturális és kereskedelmi központja volt. 1910-ben 1599 lakosából 1323 szlovák, 150 magyar és 120 német volt. 2011-ben 9355 lakosából 9066 szlovák volt.

\*\*\*

**TMÁK JÓZSEF (Turdossin, 1852. február 19. – ?, 1892 után) botanikus, tanár.**

A besztercebányai gimnáziumban érettségizett, a kolozsvári egyetemen szerzett kémia–természettudományi szakos tanári oklevelet. 1879–1891 között a besztercebányai kat. főgimnáziumban matematikát, természetrajzot, földrajzot és szlovák nyelvet oktatott, 1891–1892-ben Nagyszebenben tanított. További sorsa ismeretlen. Pedagógusi munkája mellett elsősorban flórakutatással foglalkozott. Tanulmányozta Zólyom vármegye északi részének növényvilágát, feldolgozta a besztercebányai püspöki szeminárium növénygyűjteményét és erről 1884-ben és 1886-ban a helyi gimnázium évkönyvében tanulmányt írt: *Adatok Besztercebánya és vidékének flórájához*, 1884; *Adatok Zólyom megye északnyugati részének flórájához*, 1886.

**RÓNA ZSIGMOND (Turdossin, 1860. december 13. – Budapest, 1941. október 22.) meteorológus.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, a körömcibányai gimnáziumban érettségizett. 1877-től a budapesti műegyetem hallgatója volt, 1883-ban matematika-fizika szakból tanári oklevelet szerzett. 1888-ig a budapesti mintagimnáziumban tanított, 1888-ban kinevezték a Meteorológiai Intézethez asszisztensnek. Az addigi igazgató, Konkoly Thege Miklós (→Ógyalla) nyugalomba vonulását követően 1912-től 1927-ig az intézet igazgatója volt. Alapító tagja és első elnöke volt a Magyar Meteorológiai Társaságnak, *Az Időjárás* szerkesztője. Önálló művein kívül számos eredeti értekezést, szakkönyvismertetést és egyéb cikket írt, amelyek főként *Az Időjárásban*, a *Földrajzi Közleményekben*, *Természettudományi Közönyben* és a *Meteorologische Zeitschriftben* jelentek meg. Ő írta a *Pallas Nagy Lexikona* meteorológiai tárgyú cikkeit. A magyar éghajlatkutatás úttörője, az időjárási és éghajlattani szakirodalom megteremtője, kiváló és termékeny művelője. Nevéhez fűződik a felsőbb légrétegek kutatásának megszervezése. Rendkívül nagy gonddal és kritikával állította össze Magyarország

különböző időjárási elemeinek az egész Kárpát-medencére kiterjedő sorozatát, amelyeket azután sokoldalúan és összefüggésekben vizsgálva közölt. A Magyar Földrajzi Társaság és számos külföldi meteorológiai társaság tiszteletbeli tagja volt. Megkapta a királyi tanácsosi címet. **F. m.:** *Légnyomás a magyar birodalomban 1861–1890-ig*, 1897; *Magyarország hőmérsékleti viszonyai* (Fraunhofer Lajossal, 1904; *Éghajlat I-II.*, 1907–1909; *Meteorológiai megfigyelések kézikönyve*, 1925.

## TÚRMEZŐ (Turie Pole)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő település ma már Lest része. 1899-ig hivatalosan Turopolyának nevezték. A XIII. sz.-ban keletkezett, első írásos említése 1332-ből való. 1910-ben 1096 szlovák lakosa volt. A falu 1951-ben megszűnt, mert területe katonai kiképzőközpont és gyakorlótér lett.

\*\*\*

**KOVÁTS-MARTINY GÁBOR PÁL (Turopolya, 1782. március 4. – Pozsony, 1845. július 13/19.)**  
természettudós, fizikus, líceumi tanár.

Apja ev. lelkész volt és 1783-tól már Modorban szolgált. Fia itt kezdte tanulmányait, majd 1793–1795-ben Győrött járt iskolába, ahol a magyar nyelvet is megtanulta. Ezután visszatért Modorba, majd a pozsonyi ev. líceumban tanult. Különösen nagy hatással volt rá Lumnitzer István (→Pozsony) orvos, aki gyakran szervezett botanikai kirándulásokat Pozsony környékén a helybeli diákok számára. Ezeken Kováts-Martiny is részt vett és fokozatosan megkedvelte a természettudományokat. 1803-ban Bécsbe ment, ahol az egyetemen természettudományi előadásokat hallgatott. 1805-ben Göttingenben folytatta tanulmányait. A csillagászat terén sokat tanult Karl Ludwig Hardingtól (1765–1834), a Juno kisbolygó felfedezőjétől. 1807-ben tért vissza Magyarországra. Előbb Modoron gimnáziumi tanár, majd igazgató, 1817-től a pozsonyi líceumban tanította a természettant, az egyetemes történelmet, a földrajzt, a héber nyelvet és a matematikát. Megalapozta a líceum természettani gyűjteményét. Főleg tankönyveket írt. 1823-ban részt vett a nagyszabású földrajzi hosszúság meghatározási munkákban, amelyek célja Magyarország térképi fokhálózatainak pontosabb meghatározása volt. Diákjait gyakran vitte botanikai kirándulásokra, de a lakása közelében elterülő ötemetőben távcsöves csillagászati megfigyeléseket is végzett velük a maga készítette műszerekkel<sup>194</sup>. A Líceum szertára számára saját műhelyében számos szemléltető és kísérleti eszközt készített. Tankönyveihez a földmérés és térképezés elveit, eszközeit, módszereit ismertető függeléket fűzött. Tanítási módszerei nemcsak igen korszerűek voltak, de ösztönzően hatottak a következő tanár- és tudósnemzedékre. A halál munka közben, a műhelyében érte. **F. m.:** *Tabulae altitudinum barometricae...*, 1819; *Compendium matheseos purae...*, 1822; *Compendium physicae...*, 1823; *Oeconomiae ruralis compendium...*, 1843.

## TURÓCBESZTERCE (Bystrička)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő települést 1899-ig hivatalosan Bisztricskának nevezték. 1258-ban említik írott források először *villa Bistricha* alakban. A XVI. sz.-ban lakói ev. vallásúak lettek. 1910-ben 635 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1413 lakosából 1353 szlovák volt. Itt született: Matej Daniel Ševrlyay (1783. január 18. – Pozsony, 1840. április 7.) esztéta, középiskolai tanár Sárospatakon, Selmecbányán és végül Pozsonyban (1834–1837 között), ahol Lúdvít Štúr is a tanítványai közé tartozott. Fontosabb munkái: *Grammatica linguae latinae*; *Rhetorica*; *Poetica*.

\*\*\*

**KARLOVSZKY JÁNOS (Turócbeszterce, 1721. február 20. – Eperjes, 1794. október 20.)** filozófus, líceumi tanár.

A pozsonyi gimnázium tanára, majd a késmárki líceum rektora, végül az eperjesi ev. kollégium igazgatója volt. A felvilágosodás eszméi hatottak tanítására, a Kant előtti metafizika egyik legrendszerezettebb magyarázatát adta az akkori felvidéki gondolkodók között.

## TURÓCLIGET (Háj)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő települést 1913-ig Hájnak nevezték hivatalosan. Első írásos említése *Hai* alakban 1264-ből származik. 1910-ben 588 szlovák lakosa volt. 2011-ben 464 lakosából 449 szlovák volt.

\*\*\*

**DÉRER MIHÁLY (Turócliget, 1847. január 18. – Budapest, 1915. október 22.)** kohómérnök, akadémiai tanár.

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerzett kohómérnöki oklevelet. 1871-től Zólyombrézón volt gyakornok, 1872-től a selmeci akadémián tanított, 1882-től Zólyombrézón, Kisgaramon, Libetbányán, tevékenykedett. Tökéle-

<sup>194</sup> Több távcsövet is szerkesztett, a legnagyobb kb. 3,3 m (10 láb) hosszú tükrös teleszkóp (reflektor) volt.

tesítette a kisgarami zománcédények gyártási technológiáját, kifejlesztette és szabadalmaztatta a keményfelületű kalibráló hengerek gyártását a zólyombrézói csőgyár számára. 1898-tól Budapesten minisztériumi bányatanácsos, 1903-tól magyar királyi főbányatanácsos volt. 1875-ben tankönyvet írt az új méterrendszeréről, 1879-ben az érc- és a fémpróbáról. A *Bányászati és Kohászati Lapok*ban 27 tanulmánya jelent meg (pl. *A dél-afrikai gyémántmezők geológiai viszonyai*, 1873; *A zólyomi lemezgyár*, 1876; *Egy új villanygép szerkezete*, 1877, stb.). Veje Toperczer Oszkár (Lőcse, 1882 – Nyíregyháza, 1915. március 13.) erdőmérnök volt, aki az I. vh.-ban kiütéses tifuszban hunyt el. **F. m.:** *Az új, vagyis a meter-méter házi és közhasználatra, magyarázó példákkal és átszámító táblázatokkal ellátva* (németül és szlovákul is kiadták), 1875; *Kémlészettan kivonatokban a kir. bányaiskolák számára*, 1879.

## TURÓCSZENTMÁRTON (Martin)

Az egykori Turóc vármegyében fekvő várost 1264-ben *Zenthmarton* néven említik először az okiratok. 1340-ben Károly Róberttől királyi városi rangot kapott. A XVI. sz.-ban lakosságának nagy része áttért az ev. hitre. A XVIII. sz. második felétől indult fejlődésnek, a XIX. sz.-ban a szlovák nemzeti mozgalom egyik központja lett, itt alapították meg a Matica Slovenská szlovák kulturális egyesületet. 1918. október 30-án a szlovák nemzeti tanács itt hirdette ki a szlovákok csatlakozását Csehszlovákiához. 1910-ben 4113 lakosából 2720 szlovák, 934 magyar és 392 német lakosa volt. 2011-ben 57 428 lakosából 46 931 szlovák, 576 cseh és 117 magyar volt. Az itt élő magyarok néhány éve kulturális szervezetet hoztak létre. Temetőjében számos neves szlovák író, költő, tudós és képzőművész nyugszik. Itt született: Révay Ferenc (1489 – Pozsony, 1553. november 1.) alnádor, kedvelte a tudományt és a tudósokat, Verancsics Ferenc tőle kérte Bonfini IV. és V. tizedének kéziratát, amit a tudós bibornok 1550. március 5-i levele bizonyít. Voit Paula (1857–1939) Bartók Béla zeneszerző édesanyja.

\*\*\*

### PÁSZTOR MIKSA (Turócszentmárton, 1870. április 24. – Budapest, 1944. november 11.) pénzügyi szakember.

Számos iparvállalat alapításában vett részt. Közreműködött a Budapesti Bankegyesület felszámolásában. A Pénzügyi Központ megalakulásakor, 1912-ben az intézet szanálási osztályának élére hívták meg. 1926-ban helyettes vezérigazgatója, 1929-ben vezérigazgatója lett; 1935-ben ment nyugdíjba. Lánya, Pásztor Irma (1894–1944) tehetséges zongoraművész volt, akit az auschwitz-i koncentrációs táborban öltek meg. **F. m.:** *A szandások jelentősége*, 1913; *A háborús szervek szerepe és működése*, 1924.

### ALDOBOLYI NAGY MIKLÓS (Turócszentmárton, 1911. november 28. – Szeged, 1973. április 4.) geográfus, hidrogeológus, főiskolai tanár.

A budapesti tudományegyetemen földrajz-kémia szakos tanári oklevelet szerzett, a műszaki egyetemen doktorált (1936). 1934–1941 között Szegeden a Női Felső Kereskedelmi Iskolában, 1941-1944-ben és Szamosújvárott a kereskedelmi középiskolában volt tanár, közben a Földtani Intézet talajtani felvételező munkájába is bekapcsolódott, és magántanárrá habilitáltak (1942). 1945–1957 között Szegeden a Pedagógiai Főiskolán földrajzi tanszékén tanszékvezető tanár volt. 1957-ben a szegedi Vízügyi Igazgatóságon dolgozott, innen a budapesti Országos Vízkutató és Fúró Vállalathoz, majd a Vízkészlet-gazdálkodási Központba került. Tudományos munkásságot a talajföldrajz és a felszínközveti vizek, később a hidrogeológia körében végzett. Teleki Pál tanítványaként elsősorban népességföldrajzzal, majd az Alföld településföldrajzával, természet- és talajföldrajzával, hidrogeográfiai kutatásokkal foglalkozott. A demográfiai statisztika és a geográfia határterületeként Magyarországon elsők között vizsgálta az Alföld agrárnépességét, elsőként végzett tájniépességi kutatásokat Erdélyben, demográfiailag feldolgozta a Kis-Szamos vízgyűjtőterületének 103 községét. A magyarországi talajföldrajzi kutatások úttörője is. Korpás Emillel kidolgozta a talajföldrajzi kutatások módszertanát. Munkásságának eredményét közel 30 tanulmányban adta közre. Öngyilkos lett. Fia Aldobolyi Nagy György (Szeged, 1939. március 1. –) zeneszerző, dalszövegíró. **F. m.:** *Agrárnépességi vizsgálatok Magyarországon* (doktori értekezés), 1940; *Tájnépesedés*, 1941; *A Zsitvaszög tájniépessége*, 1942; *Talajterképezés a Délvidéken*, 1942; *Táj és ember a Kis-Szamos medencéjében*, 1944; *Az éghajlat hatása az Alföld településeire* (Wágner Richárdal, 1948–1949; *Talajföldrajzi megfigyelések a Tiszaúgyban* (Földrajzi Értesítő), 1954; *A Délkelet-Alföld mezőgazdasági földrajzának vázlata*, 1956; *Talajföldrajzi kutatások a két Kőrös mellékén* (Földrajzi Értesítő), 1956; *Szeged földrajzi energiái és a város hatásterülete*, 1957.

## UDVARD (Dvory nad Žitavou)

Az egykori Komárom vármegyében fekvő település környéke ősidők óta lakott, egy római erődítmény nyomait is megtalálták itt. Feltártak egy VII.–VIII. sz.-i avar temetőt 98 sírral. Először 1075-említi *Villa Hudvordiensium super aquam Sitou* alakban, mint a garamszentbenedeki apátság birtokát. Ekkor már állt a Szent Márton tiszteletére emelt kápolna is. 1228-ban jobbágylázaadás tört ki a helységben, ez volt az első Magyarországon. 1572–1685 között török uralom alatt volt. 1860-ban avatták fel a falu kálváriáját<sup>195</sup>, amely a helyi plébános, Majthényi Adolf (Nyitraúrvák, 1814. június 10. – Esztergom, 1871. május 14.) – aki 1844–1861 között működött itt – kezdeményezésére létesült az egykori kápolna helyén és búcsújáró hely lett. 1919-ben Udvard harcok színhelye volt a cseh legionáriusok és a magyar Vörös Hadsereg katonái között. 1919. június 10-én a megszálló cseh legionisták meggyilkolták a templom déli falánál Wágner Béla és Szokolai István jegyzőt, valamint egy nappal később Kálazi Ferenc és Kálazi Lajos munkásokat. A II. vh. idején teljes zsidó lakosságát (65 főt) koncentrációs táborba hurcolták. 1945 után 1200 magyart kitelepítettek Magyarországra, és helyükre szlovákok érkeztek. 1910-ben 4387 magyar lakosa volt, 2011-ben 5164 lakosából 3208 magyar, 1550 szlovák volt. A faluban magyar általános iskola, egy mezőgazdasági szakmunkásképző és egy vállalkozói szakközépiskola működik. A Pro Patria Honismereti Szövetség minden év tavaszán itt rendezi meg a felvidéki magyar helytörténetesek országos összejövetelét. A szervezet jelképe az az emlékmű, amelyet Lebo Ferenc szobrászművész a kitelepítettek és meghurcoltak emlékére készített és 1996 szeptemberében avattak fel a falu főterén. Geotermális kútjából másodpercenként 7 liter 62 °C hőmérsékletű termálvíz tör fel. Itt született: Salgó János (1828. május 25. – Nagysalló, 1893. június 1.) r. k. pap, műfordító, publicista, egyházi témájú cikkek mellett, pedagógiai és borászati cikkeket is közölt.

\*\*\*

### PODHRADCZYK JÓZSEF (Udvard, 1795. január 18. – Buda, 1870. augusztus 14.) kamarai számvevőtiszt, történész, az MTA tagja (1858).

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán, Nagyszombatban és Budán végezte. Nagyszombatban bölcséletet hallgatott, 1813-ban Pannonhalmán felvették a Szent Benedek rendbe. 1814-ben elbocsátották a rend kötelékéből és a magyar királyi udvari kamarához került és alkalma nyílt alaposabban foglalkozni a szabad királyi városok múltjával és az erre vonatkozó oklevelek gyűjtésével. Történetírói munkásságát konzervatív aulikus szemlélet jellemzi. 1838-ban kiadta a *Budai Krónikát*. Az MTA 1834-ben rendes, 1858-ban rendes tagjává választotta. **F. m.:** *Eredeti két magyar krónika*, 1833; *Pázmány Péter esztergomi érsek élete*, 1836; *Szlavóniáról, mint Magyarországnak alkotmányos részéről*, 1837; *A lutheranusok ellen 1525-ik évben iktatott törvényhozáshoz be nem folyt a r. k. papság*, 1843; *Verancsics Antal élete*, 1857; *Béla király névtelen jegyzőjének ideje, kora és hitelessége*, 1861; *A pannonhalmi apátság alapító levele...*, 1868.

### BONCZ FERENC (Udvard, 1829. december 2. – Udvard, 1901. április 2.) jogász, szakíró.

A komáromi gimnáziumban érettségizett. Pozsonyban és Nagyszombatban hallgatott teológiát. Részt vett a szabadságharcban, a komáromi helyőrségben a 101. zászlóalj hadnagyként szolgált egészen a fegyverletételig. A szabadságharc után a pozsonyi jogakadémián, majd a pesti tudományegyetemen folytatott jogi tanulmányokat. 1861-ben bírói pályára lépett. Muzslán a járásbíróskodáson kezdte, a komáromi és az aranyosmaróti úrbéri törvényszéken folytatta. 1867-ben a közalapítványi ügyigazgatóságához került, melynek 1876-ban ügyigazgatója lett. 1886-tól a jogakadémiák miniszteri biztosa volt. 1891-ben nyugdíjazták. **F. m.:** *A magyar közigazgatási törvénytudomány kézikönyve*, 1876; *Magyar államjog*, 1877; *Előtanulmány a congrua*<sup>196</sup> *ügyben*, 1888; *A vallás körüli felségjogok*, 1894.

### ISTENES KÁROLY (Udvard, 1880. június 19. – Budapest, 1961. november 18.) gyógypedagógus

1904-től a siketek budapesti intézetének tanára, majd 1911–1942 között igazgatója volt. 1918–1925-ben a „Beszédhibák javítására szolgáló állami tanfolyam” vezetője is volt. 1940–1942-ben a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola igazgatója. 1930–1933 között szerkesztette a *Siketnémák és Vakok Oktatásügye* c. folyóiratot. Elsősorban a siketek és a hibás beszédűek nevelése és oktatása terén kifejtett munkássága jelentős. **F. m.:** *A beszédhibák javításmódjának gyakorlati kézikönyve*, 1909; *A dadogás és a pöszebeszéd gyógyítása*, 1914; *A siketnémák élet-, lélek- és neveléstana*, 1923; *A beszédhibák javítására szolgáló állami tanfolyam 25 éves története*, 1928; *A beszédhibák javításmódjának gyakorlati kézikönyve*, 1928; *A magyar beszéd asszimilációs törvényei*, 1936; *Fonetikai rendszerek*, 1937.

### HOLLÁN HENRIK (Udvard, 1882. január 19. – Budapest, 1971. szeptember 22.) belgyógyász, tisztiorvos, kórháztörténész.

<sup>195</sup> A terveket Dobák János és Weller Móric komáromi földmérnökök dolgozták ki. A domb eléggé alakatlan volt, ezért földet kellett rá hordani, és bekötőutat is kellett építeni, mivel a terepet mocsaras, lapos terület övezte.

<sup>196</sup> a lelkipásztorkodó papság ellátásáról való gondoskodás olyan esetekben, amikor a lelkipásztori hivatallal nem jár együtt megfelelő javadalmazás

1909-ben szerzett belgyógyász és tisztiorvosi oklevelet a budapesti egyetemen. 1907-től 1965-ig, nyugdíjazásáig a Rókus (ma Semmelweis) Kórházban dolgozott, 1934-től főorvos, 1952-től a kórház helyettes igazgatója volt. Érdeme a fővárosi kórházak egységes irányításának megszervezése; az egy területet ellátó egészségügyi intézmények modelljének megtervezése, kidolgozása és kipróbálása. Feldolgozta a Rókus Kórház történetét. **F. m.:** *Adatok és szemelvények a Szent Rókus Kórház és Fiókjai alapításának történetéhez*, 1967.

**GALLA FERENC (Udvard, 1888. szeptember 23. – Székesfehérvár, 1977. április 19.) kat. pap, egyháztörténész, pápai prelátus.**

A teológiát a szaléziánusoknál végezte, a torinói egyetemen 1912-ben doktorált. Később papi hivatása mellett bölcsészdoktori címet is szerzett a budapesti tudományegyetemen. Rómában levéltári kutatásokat végzett, majd a váci teológia tanáraként működött. 1936-tól a budapesti tudományegyetem hittudományi karának nyilvános rendkívüli tanára, 1938–1950 között nyilvános rendes tanára volt. 1950–1959 között a központi papnevelő tanára (1952–1955 között rektora) volt az egyetem középkori és újkori egyháztörténeti tanszékén. **F. m.:** *A clunyi reform hatása Magyarországon*, 1931; *A Pázmáneum alapítása és a Szentszék*, 1935; *Harminckilenc kiadatlan Pázmány levél*, 1936; *Borromeo Szt. Károly hatása Magyarországon*, 1937; *Marnavics Tomkó János püspök magyar vonatkozásai*, 1940.

**WOJATSEK KÁROLY (Udvard, 1916. szeptember 29. – Victoria/Kanada, 2008. január 7.) nyelvész, történész.**

Egyetemi tanulmányait Brünmben, Pozsonyban, Debrecenben végezte, majd középiskolákban tanított. 1948-ban Svájcba, majd Kanadába ment, kanadai és amerikai egyetemek oktatója volt. Magyar, angol, francia nyelvű tanulmányokat, könyveket írt a Rákóczi-szabadságharc irodalmáról, Madách Imréről, Arany Jánosról, a klasszikus magyar irodalom hatásáról a szomszéd népek irodalmára, angol nyelvű könyvben elemzi a csehszlovákiai magyarság sorsát Trianontól a bécsi döntésig (*From Trianon to the First Vienna Arbitral Award, The Hungarian Minority in the First Czechoslovak Republic, 1918–1939*, 1981).

**ANGYEL MIKLÓS (Nyitra, 1925. október 28. – Udvard, 2007. június 7.) Udvard helytörténésze, néprajzi író, vegyészmérnök.**

Érsekújvárott érettségizett (1944), majd vasutas lett (1944–1945). Később az udvardi Fűszerpaprika Szövetkezet, ennek államosítása után az érsekújvári konzervgyár tisztviselője, ill. igazgatója. 1963-ban diplomát szerzett a prágai Vegyipari Egyetemen. 1986-tól nyugdíjas. Lakóhelye, Udvard község múltjával és néprajzával ezt követően kezdett foglalkozni. **F. m.:** *Udvard múltja és jelene. Egy királyi kúria története*, 1993; *Udvard nevezetességei*, 1994; *Udvardi mindenek gyűjtemény I-II.* (szerkesztő és összeállító), 2007.

**CSIKÓS REZSŐ (Udvard, 1930. február 5. Veszprém, 1999. október 2.) vegyészmérnök, közgazdász, c. egyetemi docens.**

1950-ben a Pápai Állami Közgazdasági Gimnáziumban érettségizett. 1954-ben a Veszprémi Vegyipari Egyetemen, 1962-ben a budapesti Marx Károly Közgazdasági Egyetemen szerzett oklevelet. 1964-ben, Veszprémben műszaki doktor címet nyert. 1985-ben lett a kémiai tudomány kandidátusa. 1954-től 1959-ig üzemvezető, az 1959-1962-es években termelési főosztályvezető a Kőolajipari Vállalatnál, Almásfüzitőn. 1962-től 1969-ig igazgatóhelyettes, 1969 és 1991 között igazgató a Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézetnél, Veszprémben. 1991 után nyugdíjas. 1984 c. egyetemi docens a veszprémi egyetemen. 1965-től a Magyar Kémikusok Egyesülete, 1971-től az American Chemical Society, 1971-től a VEAB Környezetvédelmi Szakbizottság tagja. 1972-től megszűnéséig a KGST VÁB Monomer Koordinációs Centrum meghatalmazottja. 1972-től MTA Műszaki Kémiai Bizottságának tagja, 1982-1986 között az MTA Kőolaj és Petrolkémiai Munkabizottság tagja, 1985-től az MTA Ásványolaj és Petrolkémiai Szakosztály vezetőségi tagja, 1986-tól az MTA Kőolaj és Szénkémiai Munkabizottság tagja. 1978-ban a *Hungarian Journal of Industrial Chemistry* szerkesztőbizottságának a tagja. 1981-ben részben javaslatára hozták létre a Balatonfüred-Csopak Tája Tsz és a MÁFKI közös gazdasági társulását. Kutatási területe: a kőolaj és földgáz kémiai hasznosítása; az ásványolaj-maradékok korszerű feldolgozása és felhasználása kémiai származékok előállítására; új technológiai megoldások kialakítása. Nyugdíjas-éveiben a növényolajok (repceolaj) energetikai hasznosításával és a vörös iszap felhasználási lehetőségével foglalkozott. **F. m.:** *A fúvatott bitumen* (társszerző), 1965; *Kőolaj paraffinok* (társszerző), 1973; *Paraffin Products. Developments in Petroleum Science* (társszerző), 1982.

## ÚJBARS (Nový Tekov)

Az egykori Bars vármegyében fekvő települést először *Cheturtekhel* néven 1320-ban említik a források, utalásul a csütörtöki vásárookra. 1534-ben már Kisbars néven tűnik fel, miután a szomszédos Barssal egy joghatóság alá került. A XVIII. sz. elején még hid kötötte össze Óbarsot és Újbarsot, de ezt később egy jeges áradat elmosta. 1910-ben 1241 magyar lakosa volt. 2011-ben 826 lakosából 717 szlovák és 92 magyar volt.



**REPICZKY JÁNOS (Újbars, 1817. április 23. – Pest, 1855. március 25.) könyvtáros, orientalista, az MTA levelező tagja (1847).**

Középiskoláit Korponán, Selmezbányán végezte, a pozsonyi ev. líceumban teológiai tanulmányokat folytatott. Itt elmélyült a héber, az arab, a perzsa és a török nyelvben, Tamaskó nevű tanára a szanszkrit nyelv elemeibe is beavatta. 1842-ben Tübingenben folytatott tanulmányokat. Minden idejét a keleti nyelvek és összes, a Keletre vonatkozó tudományosság-  
nak, irodalomnak, föld- és néprajznak, bölcsészetnek és vallásoknak, történet- és költészetnek mélyre ható tanulmányozá-  
sára szentelte. Hazatérve az MTA könyvtárában kapott állást, bár az akadémia arab nyelvtanát kinyomtatásra érdemesítet-  
te, arab költeménye, melyet a Pyrker-képtár megnyitása alkalmából írt és nyomtatott ki, feltűnést keltett és emiatt kényte-  
len volt a fővárost elhagyni és vidéken keresni házi nevelői helyet. 1847 decemberében az MTA levelező tagjává választotta.  
1851-ben a keleti nyelvek magántanára lett a pesti egyetemen. Az Akadémia javaslatára az elnökség török-magyar történeti  
kútfők gyűjtésével és fordításával bízta meg, külön díjazás mellett. E munkálkodása gyümölcsei: a török–magyar-kori törté-  
netírásra vonatkozó bécsi kéziratok lajstroma; a jászberényi török levelek másai és fordítása; Naima török históriájának ki-  
vonata, melyekből a legérdekesebb részeket, például az Zsitvatoroki béke történetét, Hatvan és Eger ostromát stb. fel is ol-  
vasta; Dsáfer pasa névtelenének magyarországi emlékiratai, a Derbend-náme és Dselalzáde kivonata, lévai török levelek,  
Szulejmán császár naplójának a magyar hadjáratokra vonatkozó részei: egész kis török-magyar okmánytár. Kéziratban ma-  
radt Szeladeddin keleti forrásokból és egyszersmind középkori keresztény tudósításokból dolgozott története. **F. m.: Keleti  
órák, 1848; A perzsa és szanszkrit nyelvek párhuzama** (Akadémiai Értesítő), 1850; *Gyakorlati török nyelvtan*, 1851; *Nagy-  
Kőrös város török levelei* (kiadta Szilágyi Sándor), 1859.

## UNGPINKÓC (Pinkovce)

Az egykori Ung vármegyében fekvő települést 1343-ban említik először a dokumentumok. A XVIII. sz.-ban Vályi András még magyar faluként említi, 1910-ben 431, többségében már szlovák lakosa volt. 2011-ben 174 szlovák lakosa volt. Itt született: Eördög Ferenc (1900 – Bódvarákó, 1965) mesemondó, meséit 1960–1963 között Dobos Ilona népmesekutató jegyezte le a bodrogheresztúri és a bodvarákói szociális otthonban, a kézirat az MTA kéziratgyűjtésében és a Néprajzi Múzeum etnológiai adattá-  
rában található.

\*\*\*

**CSOMÁR ZOLTÁN (Ungpinkóc, 1906 – Eger, 1991) ref. lelkész, középiskolai tanár, egyházi író, helytörténész.**

Az elemi iskola első négy osztályát Homokon végezte, az ungvári állami főgimnáziumban érettségizett 1925-ben. Ezt követően az éppen megnyílt losonci Ref. Teológiai Főiskola hallgatója lett és 1929-ben ref. lelkészi oklevelet szerzett. Külön-  
böző helységeken szolgált, 1945-ben Baktalórántházára került segédlelkésznek. 1949-ben a budapesti tudományegyte-  
men magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett, majd a mátészalkai Esze Tamás Gimnázium tanára lett. Oktatói  
munkája mellett honismereti és helytörténeti kutatómunkát végzett. 1967-ben nyugdíjba vonult, 1976-ban Egerben telepe-  
dett le. **F. m.: Húsz év Ungvár történetéből 1918–1938, 1939; A vármegye magyar lakosainak néprajza, 1940; Mátészalka, 1968.**

## ÜRMÉNY (Mojmírovce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település már a vaskorban lakott volt. Első írásos említése 1156-ban *Ylmer* alakban az esz-  
tergomi káptalan oklevelében található. A XVII. sz.-ban magyar reformátusok települtek le az 1698-tól már mezővárosként szá-  
mon tartott helységben. Gróf Hunyadi József 1814-ben merinói juh- és lótenyésztet alapított itt, és a közeli birtokon 1814–1821  
között országos hírvő löversenyeket szerveztek, Magyarországon először. A különböző elemi csapások, a környéken zajló harci  
események miatt nagy népességmozgás indult el, és a korábban magyar többségű településen a szlovákok kerültek többségbe.  
1910-ben 3347 lakosából 2653 szlovák, 457 magyar és 156 német volt. 2011-ben 2838 lakosából 2641 szlovák, 27 cseh, 17 magyar  
és 127 ismeretlen nemzetiségű volt. Itt született: gróf Grassalkovich (I.) Antal (1694. március 6. – Gödöllő, 1771. december 1.)  
kamaraelnök, Mária Terézia királynő bizalmasa; Ürményi József (1741. december 6. – Vál, 1825. június 8.) több vármegye főispán-  
ja, országbíró; Vágner József (1833. június 23. – 1910) kanonok, könyvtárigazgató, egyháztörténeti író, többek között az *Adalékok  
a nyitrai székes káptalan történetéhez* (1896) c. munka szerzője; Schenk József Lipót Samu (1840. augusztus 23. –  
Schwanberg/Ausztria, 1902. augusztus 17.) orvos, embriológus, a bécsi egyetem magántanára, egyebek között a *Lehrbuch der  
vergleichenden Embryologie der Wirbelthiere* (1874), *Grundriss der Histologie des Menschen* (1885), *Mittheilungen aus dem  
embryologischen Institute* (1877-1885) c. művek szerzője.

\*\*\*

**KISS ISTVÁN (Ürmény, 1836. augusztus 11. – Óbecse, 1918. május 5.) jogakadémiai tanár, jogi szakíró.**

A gimnáziumot Pozsonyban, Nyitrán és Pesten végezte. 1858–1859-ben a keszthelyi gimnázium tanára. Előbb a piaris-  
ta, később a premontrei rend tagja, majd 1860-ban kilépett. 1864-ben elvégezte a jogot és doktorrá avatták. 1874-ben a  
budapesti egyetemen magántanár, 1874-től az egri érseki jogakadémián tanár 1907-ig, nyugalomba vonulásáig. Több lap

munkatársa, ill. szerkesztője. Irodalmi működése során alkotmányjoggal, nemzetközi joggal és államigazgatási joggal foglalkozott. Munkatársa volt az *Egyetemes Magyar Encyklopaedia* c. kiadványának. **F. m.:** *Európai nemzetközi jog*, 1876; *Bevezetés a jog- és államtudományokba*, 1877; *A jogtanodákról*, 1880; *Magyar közjog*, 1880; *A keleti és a nyugati kérdés*, 1887.

### **FRAKNÓI VILMOS, Frankl (Ürmény, 1843. február 27. – Budapest, 1924. november 20.) történetíró, kanonok, c. püspök, az MTA tagja (1873).**

Apja, Frankl Sándor zsidó származású uradalmi orvos volt, és már korábban áttért a kat. hitre. Középiskoláit Nagyszombatban és az esztergomi bencés gimnáziumban végezte. Pesti teológiai és bölcsészeti tanulmányok és a doktori cím megszerzése után 1864-től a nagyszombati gimnázium, 1865-től az esztergomi papnevelő tanára, ugyanebben az évben szentelték pappá. 1871-től Pesten élt, 1874-ben felvette a Fraknói nevet. 1875-től az OSZK őre, 1879-től az MTA főtitkára, majd 1889-től 1892-ig másodelnöke. 1878-ban nagyváradi kanonok, 1879-ben szekszárdi c. apát és a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője. 1892-ben arbei c. püspök lett. Amikor 1890-ben XIII. Leo pápa megnyitotta a Pápai Állam levéltárát a kutatók előtt, Fraknói sem tudott itthon maradni, és a következő közel két évtizedet a levéltári sorok között kutatással töltötte. Érdeklődésének leginkább a Vatikán és Magyaró. közötti évszázados kapcsolattörténet felelt meg. Rómában magyar történeti intézetet (1892), utóbb magyar művészhat alapított. A középkori, főleg a XV. és részben XVII. sz.-i magyar történetnek számos, elsősorban egyház- és diplomáciatörténeti témáját dolgozta fel a tanulmányok hosszú sorában sok külföldi, főleg olasz.-i levéltári anyag felhasználásával, konzervatív-klerikális szemszögből. Szerkesztette az *MTA értekezések a történettudomány köréből* c. kiadványt (1872–1878), az MTA évkönyveit, értesítőjét (1878–1889) és a *Magyar Könyvszemlét* 1876-tól 1879-ig. 1903-tól a Kisfaludy Társaság tagja. Kiadta a *Magyar Országgyűlési Emlékek I–X.* kötetét (az utolsó kettőt Károlyi Árpáddal), a vatikáni magyar okmánytár (*Monumenta Vaticana*) I–IV. kötetét (1884–1899), Mátyás levelezését a római pápákkal (1891). Az MTA 1870-ben levelező, 1873-ban rendes, 1892-ben igazgatósági, 1907-ben tiszteletbeli tagjává választotta. Rómában épített villája ma a vatikáni magyar nagykövetség épülete **F. m.:** *A magyar nemzet műveltségi állásának vázlata az első fejedelmek korában...*, 1861; *Pázmány Péter és kora I–III.*, 1868–1872; *A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*, 1873; *II. Lajos király és udvara*, 1878; *Vitéz János esztergomi érsek élete*, 1879; *Martinovics és társainak összeesküvése*, 1880; *Pázmány Péter*, 1886 (az MTA nagyjutalmát kapta érte); *Erdődi Bakócz Tamás élete*, 1889; *Hunyadi Mátyás király élete*, 1890; *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526)* (In: *A magyar nemzet története*. Szerk. Szilágyi Sándor, IV.), 1896; *Werbőczy István*, 1899; *Magyarország egyházi és diplomáciai összeköttetései a szentszékekkel I–III.*, 1900–1903; *Szilágyi Mihály. Mátyás király nagybátyja*, 1913; *Martinovics élete*, 1921.

### **KORPÁS EMIL (Ürmény, 1910. szeptember 1. – Budapest, 1980. november 2.) földrajztudós, egyetemi tanár.**

Tanulmányait a budapesti közgazdasági és a budapesti tudományegyetemen végezte, 1933-ban kereskedelmi középiskolai tanári oklevelet szerzett, 1934-ben doktorált. 1934–1935-ben a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasa. Azután állástalan diplomás, házitánító volt. A Mezőgazdasági Tudományos Központba, utóbb az MTA Talajtani és Agrárkémiai Kutatóintézetébe került kutatónak, ahol talajtani térképezésen dolgozott. 1200 km<sup>2</sup> területet vizsgált meg, és elkészítette e területek talajtérképeit a laboratóriumi vizsgálatokkal és magyarázatokkal együtt. 1942–1954 között a Kereskedelmi Akadémián, utóbb Kereskedelmi Főiskolán tanársegéd, főiskolai tanár, majd tanszékvezető. 1952-től a szegedi egyetem földrajzi tanszékén meghívott előadó, majd 1954-ben egyetemi docens, 1957–1963 között tanszékvezető és az *Acta Geographica* szerkesztője. 1963-tól a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem docense, majd c. egyetemi tanára volt. Két periódusban is tagja volt az MTA Földrajzi Főbizottságának. Írt egyetemi és főiskolai jegyzeteket, gimnáziumi tankönyve tíz kiadásban jelent meg. A Magyar Földrajzi Társaságnak fél évszázadon át volt tagja, 25 évig választmányi tagja, 1978-tól tiszteletbeli tagja. **F. m.:** *A Gerecse-hegység morfológiája* (Földrajzi Közlemények), 1933); *A Csepel-sziget* (Vízügyi Közlemények), 1934; *Szeged környékének talajföldrajzi vázlata* (Földrajzi Közlemények), 1955; *A talajföldrajzi kutatások módszertana* (uo.), 1955; *A mezőföldi talajerózió földrajza* (In: *A Mezőföld természeti földrajza*), 1959; *Délkelet-Ázsia* (Bögös Lászlóval és Matolcsy Károlyval), 1965; *Die Wirtschaftliche Entwicklung der südlichen Tiefebene (Alföld)* (Acta Geographica), 1968; *Magyarország gazdaságföldrajza* (1-2. fejezet, és a DK-Alföld és a Duna-Tisza köze gazdasági körzetei), 1969.

## **ÜZBÉG (Zbehly)**

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környéke már a bronzkorban lakott volt. Első írásos említése *Jegu* alakban 1156-ból való, amikor Márton esztergomi érsek 17 falunak elrendeli egy Szűz Mária tiszteletére építendő oltár számára a tizedek befizetését. 1910-ben 1452 lakosából 1295 szlovák, 111 magyar, 42 német volt. 2011-ben 2234 lakosából 2106 szlovák volt. 1815-től 1827-ig itt szolgált r. k. papként a jeles szlovák író, Jozef Ignác Bajza (1755–1836).

\*\*\*

### **TIHANYI KÁLMÁN (Üzbég, 1897. április 28. – Budapest, 1947. február 26.) fizikus, feltaláló**

Szaktanulmányait Pozsonyban az elektrotechnikai szakközépiskolában és Budapesten végezte. 1913-ban ill. 1914-ben nyújtotta be első két szabadalmi kérelmét, 1915-ben mindkettőre szabadalmat nyert. Vácott érettségizett 1915-ben, majd önkéntesként bevonult a hadseregbe. 1917 januárjában, már tartalékos tisztjelöltként a 4. honvéd ágyús ezrednél a keleti frontra került, később „az Ojtoz-környéki harcoknál tanúsított bátor magatartásáért” bronz vitézségi érmet kapott, 1917.

november 1-én hadnagyi rangra emelkedett. Ezt követően rádiómérnök-ként szolgált a Monarchia pulai hadikikötőjében. A távolfelbontásnál használt ún. ikonoszkóphoz elvileg hasonló, katódsugaras képbontó feltalálója (angol szabadalma: 1928). A televízió megoldására 1924-ben jött rá. Egy rövidebb, valószínűleg 1925 tavaszán benyújtott szabadalmi leírását és a találmányról közölt cikkét követte 1926. március 20-án benyújtott szabadalmi kérelme, immár a színes televízióra vonatkozóan is. Ám találmányát tovább tökéletesítette. Végleges elgondolásait két 1928-as szabadalmi bejelentésben írta le, a védelmet 1929-ben (1928-as elsőbbséggel) kiterjesztette a legfontosabb országokra, többek közt francia, angol, amerikai szabadalmi kérelmekkel. 1928-tól Berlinben tárgyalta a találmány megvalósításáról. 1929-ben saját berlini laboratóriumában felépítette a képcsövének első kísérleti példányát. Ugyanekkor dolgozta ki és szabadalmazta televízió kamerájának különleges, infravörös sugarakra is érzékeny változatát pilótánélküli repülőgépek, tankok, ágyúk stb. vezérlésére. A prototípus felépítésére az angol légügyi minisztériummal szerződött, s így Londonba költözött – a készüléket később az olasz haditengerészet részére adaptálta. A Radio Corporation of America (RCA) 1930-ban, a televízió szabadalmak angliai és franciaországi közzétételét követően kereste meg Londonban, vételi szándékkal, majd 1931-ben megkezdte az új képfelbontó fejlesztését. A kamera 1934-ben került szériagyártásra kész állapotba. 1934 szeptemberében, az elhúzódó tárgyalásokat és az amerikai szabadalmi bírósági eljárásokat követően kötöttek licencszerződést. Az 1934–1937 közt született újabb televízióra vonatkozó találmányait a Loewe, az RCA, illetve a Fernseh AG vásárolta meg és fejlesztette ki. 1933–1936 közt dolgozta ki plazma típusú teljesen lapos televízióját, amelyet egy feljegyzése alapján 1939-ben szabadalmazott. A leírás szerint keretbe foglalva akár falra is akasztható (!), gyártását a háború után Magyarországon tervezte beindítani. Ezekben a háború előtti utolsó békés években készült el új, szakértők szerint a televíziójához hasonlítható jelentőségű találmánya, egy akusztikus sugárvetítő terveivel is. 1940-ben történt hazatérését követően a német megszállásig az erre vonatkozó kísérleteket és a prototípus kidolgozását vezette. Az 1944. október 15-i kiugrási kísérlet után illegálisba kényszerült a Bajcsy Zsilinszkyvel és köreivel tartott kapcsolata miatt is. A háború végeztével hozzálátott az immár időszerűvé vált találmányai fejlesztéséhez. Erősen foglalkoztatták az ultrahang-technológia lehetőségei s ennek alkalmazására számos találmányt dolgozott ki és hagyott hátra. Üzemében egy új típusú golyócsapágyat gyártott, itt épült aranycentrifugájának prototípusa is, valamint hozzálátott egy képcsőgyár szervezéséhez. 1947-ben bekövetkezett hirtelen halála után munkájának jelentősége mindinkább feledésbe merült, ám a hetvenes évek elején elindult a televízió történetének és ebben játszott szerepének tisztázása. A televízió megvalósulásában fontos munkát végzett, találmányai korszakváltást hoztak a képátvitel történetében. Az általa bevezetett töltésfelhalmozás, illetve töltéstárolás alapvető tudományos-technikai előrelépés volt, amely megoldotta a képfelvevő csövek fényérzékenysége fokozását. A találmány egyéb fontos újításai többek közt lehetővé tették a több száz soros felbontást és a tökéletes szinkronizálást képfelvevő és képleadó (kamera és képcső) között, mozgó alkatrészek nélkül, tisztán az elektronika alkalmazásával. Korai halálát szívroham okozta.



## VÁGAPÁTI (Opatovce)

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő települést először a Zobori bencés apátság oklevele említi 1113-ban *villa Trenciniensis sancti Ypoliti* alakban. 1910-ben 283 szlovák lakosa volt. 2011-ben 408, túlnyomórészt szlovák lakosa volt.

\*\*\*

**WITTMANN LÁZÁR (Vágapáti<sup>197</sup>, 1846. november – Budapest, 1887. szeptember 19.)** gyermekgyógyász egyetemi magántanár.

A pesti egyetemen végezte orvosi tanulmányait, 1870-ben szerzett oklevelet. Ezt követően külföldön a gyermekgyógyászat terén mélyítette el ismereteit. Hazatérve a pesti egyetem orvosi karán a gyermekgyógyászat magántanára lett. A himlő elleni védőoltás általános elterjesztését szorgalmazta, az országos védhimlőintézet igazgatója is volt. **F. m.:** *A gyermekápolás rövid kézikönyve, tekintettel a hazai viszonyokra*, 1896.

## VÁGDEBRŐD (Drahovce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1113-ban a Zobor hegyi apátság birtokai között említik *Debred* néven. A XVIII. sz.-tól többször is nagy árvíz sújtotta, 1882-ben és 1887-ben tűzvész pusztított itt. 1889-ig hivatalos magyar neve Drahócz volt. 1910-ben 2364 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2583 lakosából 2475 szlovák volt.

\*\*\*

**TRNKA MIHÁLY ALAJOS (Vágdebrőd, 1744. július 19.<sup>198</sup> – Pest, 1821. december 8.)** jezsuita szerzetes, egyetemi tanár.

1762-ben Komáromban lépett be a jezsuita rendbe. 1765-ben Győrben házitanítóként tevékenykedett, 1766-ban grammatikát oktatott Eperjesen. 1767–1768-ban a kassai jezsuita akadémián bölcseletet tanult, 1769–1771-ben Nagyszombatban grammatikát oktatott. 1772–1773-ban Grazban házitanító volt, itt érte a jezsuita rend feloszlásának a híre. Ekkor került a bécsi Pázmáneumba és az egyetemen teológiát hallgatott. 1777-ben a teológia doktora lett és pappá szentelték és az esztergomi érsekség papja lett. 1787-től a pécsi teológiai akadémián történelmet oktatott, 1796-ban a pesti egyetem tanára lett, ahol 1809-ig a történelmi tanszéken tevékenykedett. Előadásai nyomtatásban nem jelentek meg, kéziratait a budapesti Széchényi Könyvtárban őrzik. A legterjedelmesebb Magyarország történetét taglalja egészen az 1526-os mohácsi vészig. *Historia Literaria Hungarorum* c. művében a magyarországi irodalom és kultúra személyiségeivel és intézményeivel (iskolákkal, nyomdákkal, könyvtárakkal stb.) foglalkozik a XVII. sz.-ig bezárólag.

## VÁGFARKASD (Vlčany)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1113-ban a Zobori apátság oklevelében említik *Forcas* alakban. A falu lakossága a XVI. sz. második felében tért át a ref. hitre, Szelepcsényi György (1595–1685) esztergomi érsek azonban 1660-ban elfogatta, majd elűzte a helység ref. lelkipásztorát, a templomukat pedig elkobozta. Így a hívek Kamocsára jártak istentiszteletre. Később templomukat visszakapták, de 1721-ben ismét elvették tőlük, majd az épület megsemmisült az 1724-es árvíz idején. A második ref. templom 1783–1785 között épült. 1794-ben mezővárosi rangot kapott, amelyet azonban 1871-ben elveszített. 1910-ben 5391 magyar lakosa volt. Az I. vh.-ban közel 200 farkasdi vesztette életét. 1945 után 600 magyart Csehországba deportáltak kényszermunkára, több mint 1200 magyart pedig Magyarországra telepítettek. 2011-ben 3328 lakosából 2284 magyar, 951 szlovák és 59 egyéb nemzetiségű volt. Itt született: Forró Dezső, *P. Kamill* (1922. március 4. – Esztergom, 1974. február 25.) r. k. pap, festőművész, csellista, gimnáziumi tanár, könyvillusztrátor; Takács József (1929. július 7 – Washington, 2013. november 28.) újságíró, az Amerika Hangja rádióállomás magyar osztályának egykori igazgatója.

\*\*\*

**CSIZMAZIA SÁNDOR, Somogyi (Vágfarkasd, 1772. november 4. – 1833 után)** ügyvéd, történeti író.

Nevét Somogyi Cs. Sándor alakban is írta. Ref. vallású volt, de áttért a kat. hitre. A báró Podmaniczky családnál volt a gazdasági hivatal irányítója. A korabeli lapokban rendszeresen publikált, lefordította a kor divatos szerzőjének, August von Kotzebuenak (1761–1819) *A kisvárosiak* c. vígjátékát. Emellett történeti munkákat is írt. Felesége, Kelemen Borbála (? –

<sup>197</sup> A MIÉM szerint Apajon (Nyitra v. m.) született.

<sup>198</sup> Ez a vágdebrődi plébánia anyakönyvében szereplő adat a keresztelezésnek időpontja. A trencsényi jezsuita rendház novíciusi jegyzékében 1746. január 27-e szerepel születési dátumként.

1839) is fordított, 1807-ben adták ki Karoline Pichler (1769–1843) *Hasonlatosságok* c. regényét az ő fordításában. Fiuk Szmogvi Károly (Tiszaföldvár, 1811. április 1. – Esztergom, 1888. március 20.) esztergomi kanonok, könyvtáralapító, az MTA tagja volt. Róla nevezték el a szegedi könyvtárat. **F. m.:** *Dentu Mogerek, vagy a' Magyaroknak Ős-elei*, 1826; *Tudományos állapotunk*, 1833.

**DOBOSSY LÁSZLÓ, Czuczor (Vágfarkasd, 1910. augusztus 9. – Budapest, 1999. január 27.) irodalomtörténész, műfordító, szótáríró.**

Az érsekújvári reálgimnáziumban érettségizett, majd egy évet Párizsban, a Sorbonne Egyetemen töltött. Hazatérve a prágai Károly Egyetemen francia–magyar szakon tanult, ahol 1936-ban szerzett tanári oklevelet. Baloldali érzelműként egyik alapítója lett a Sarlónak és szoros kapcsolatot ápolt cseh baloldali értelmiségiekkel. 1936–1939 között a kassai magyar gimnáziumban tanított. 1939 őszétől a párizsi egyetem ösztöndíjasaként Franciaországban tartózkodott, ahol bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. 1945–1950 között a párizsi Magyar Intézet tudományos igazgatója, majd főigazgatója volt. 1950–1957 között a Külügyi Főiskolán, 1957–1980 között az ELTE Szláv Filológiai Tanszékén egyetemi docensként, később professzorként oktatott. Irodalomtörténészként elsősorban a francia és a cseh irodalommal foglalkozott. Megírta a francia irodalom első átfogó magyar nyelvű történetét, két monográfiát is megjelentetett Romain Rollandról. Bohemistaként legjelentősebb műve a *Cseh–magyar szótár I-II.* (1960), emellett több antológiát szerkesztett francia, illetve cseh írók és költők alkotásaiból. **F. m.:** *Karel Čapek*, 1961; *Romain Rolland, az ember és író*, 1961; *Hašek világa*, 1963; *A francia irodalom története I-II.*, 1963; *A közép-európai ember*, 1973; *Váltságok és változások*, 1989.

## VÁGHOSSZÚFALU (Dlhá nad Váhom)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település már a korai bronzkorban és a római korban is lakott volt. A falut először a zabori apátság oklevelében említik 1113-ban *Zomboe* néven. A *Hozzufalu* alak 1518-ban bukkan fel a korabeli forrásokban. Fényes Elek 1851-ben kiadott földrajzi szótárában még ezt írja: „*Hosszúfalú, (Longovilla, Dluha), tót falu, Pozsony-, most F. Nyitra vmegyében, N. Szombathoz nyugotra 2 órányira: 575 kath., 16 zsidó lak. Kath. paroch. templommal, szép erdővel, jó rétekkel, termékeny szántóföldekkel, halastóval, vizimalommal. F. u. gr. Pálffy Ferencz*”, de 1910-ben 949, már túlnyomórészt magyar lakosa volt. 2011-ben 865 lakosából 513 magyar és 335 szlovák volt. Itt született: Izsóf Alajos, 1870. június 21. – Budapest, 1945. december 28.) kat. pap, író, lapszerkesztő, polgári iskolai tanár; 1902–1919-ben a *Zászlónk* c. diáklap, 1910–1913 között az *Élet* c. irodalmi hetilap szerkesztője, 1912–1919 között a *Nagyasszonyunk* c. leánylap felelős szerkesztője.

\*\*\*

**MÉSZÁROS ATTILA (Vághosszúfalú, 1951. január 29. –) vegyész, asztrofizikus, csillagász, egyetemi docens.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában és a galántai gimnáziumban végezte, ahol 1969-ben érettségizett. 1969–1974-ben a prágai Károly Egyetemen kémiát tanult, majd 1979-ben elvégezte a fizika és a csillagászat szakot is, 1981-ben doktori címet szerzett. 1976–1980-ban a prágai csillagvizsgáló munkatársa volt. 1980–1984-ben Budapesten aspiráns, a kandidátusi fokozatot (PhD.) 1985-ben szerezte meg. 1984-től a prágai Károly Egyetem Matematikai és Fizikai Karának Csillagászati tanszékén tanít. 2000-ben docenssé habilitálták, a fizikai tudomány doktora címet 2001-ben nyerte el. Kutatási területe az általános relativitáselmélet és a gravitáció elmélete, a csillagok fizikája, a háttérsugárzás, a gammafelvillanások elméleti kérdései és a Világegyetem sötét anyaga. Eddig több mint 80 tudományos közleménye jelent meg csehországi, magyarországi és jelentős nemzetközi szakfolyóiratokban (*Astrophysical Journal*, *Astronomy and Astrophysics*, *Astronomische Nachrichten*, *Journal of Cosmology and Astroparticle Physics*, *Physical Review* stb.), továbbá konferenciakötetekben. Több alkalommal tartott vendégtanárként előadásokat külföldi egyetemeken. Nemzetközi tanácskozások állandó résztvevője és előadója. Az 1980-as években ismeretterjesztő írásokat is közölt a szlovákiai Hétben, valamint a *Madách Naptárban*. **F. m.:** *A possible fast growth of the adiabatic cosmological perturbations* (*Astronomy and Astrophysics*, 278), 1993; *On the Anisotropy of Cosmic Microwave Background* (*Astrophysical Journal*, 423, p. 19), 1994; *The Brightness Distribution of Bursting Sources in Relativistic Cosmologies* (Mészáros Péterrel, *Astrophysical Journal*, 449, p. 9), 1995; *On the formation of voids via shell crossing scenario* (*Acta Physica Hungarica New Series*, 1, p. 107, dedicated to the memory of E. Wigner), 1995; *A Modification of the Baryonic Dark Matter Model* (*Astronomy and Astrophysics*, 325), 1997; *A New Proof of the Cosmological Origin of Gamma Ray Bursts* (Mészáros Péterrel, Horváth Istvánnal, Bagoly Zoltánnal, *Journal of the Korean Astronomical Society*, 29, S43), 1996; *A Remarkable Angular Distribution of the Intermediate Subclass of the Gamma-Ray Bursts* (társszerző, *Astrophysical Journal*, 539, 98), 2000; *Angular Distribution of Gamma-Ray Bursts: An Observational Probe of Cosmological Principle* (in Proceedings of IAU Symposium 201, New Cosmological Data and the Values of the Fundamental Parameters, 7-11 August 2000 @ University of Manchester), 2005; *Napjaink kozmológiája* (In: Meteor Csillagászati Évkönyv), 2002; *On the Reality of the Accelerating Universe* (*Astrophysical Journal*, 580, p. 12), 2002; *Physical difference between the short and long gamma-ray bursts* (in Proceedings of the GRB Symposium, JENAM2003, Budapest, August 29-30, 2003, *Baltic Astronomy*, 13, p. 207), 2004; *The Swift satellite and redshifts of long gamma-ray bursts* (*Astronomy and Astrophysics*, 453, 797), 2006.

## **TÓTH KÁROLY (Vágsellye, 1959. február 27. –) irodalomkritikus, intézmény- és tudományszervező, a somorjai Fórum Intézet igazgatója.**

Vághosszúfalun töltötte gyermekkorát. Iskolai tanulmányait itt kezdte, a felső tagozatot Vágsellyén végezte, a galántai gimnáziumban érettségizett 1978-ban. A pozsonyi Comenius Egyetemen 1983-ban szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet. Évekig segédmunkás a vágsellyei Duslo vegyipari vállalatnál, majd 1987–1990-ben a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó szerkesztője volt. Közreműködött a Duray Miklós vezette Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságában, a felvidéki magyar klubéletben és az amatőr színjátszómozgalomban. A rendszerváltás idején politikai szerepet vállalt: 1989. november 16-án egyik alapítója lett a Független Magyar Kezdeményezés (FMK, később: Magyar Polgári Párt – MPP) elnevezésű politikai tömörülésnek, amelynek 1990–1992-ben elnöke volt, 1992–1996 között az MPP alelnöke, majd 1998-ig pártigazgatója volt. Galántán megalapította és azóta vezeti a Fórum Társadalomkutató Központot, amely később Fórum Kisebbségkutató Intézetre változtatta a nevét és székhelyét Somorjára helyezte át. Számos könyv, illetve könyvsorozat összeállítója, szerkesztője. 2007-től az MTA köztestületi tagja. 2003-ban megkapta a Szlovák Köztársaság Kormányának ezüstplakettjét, 2007-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét, 2009-ben az Arany János Emlékérmét, 2014-ben a Magyar Érdemrend Tiszti keresztjét (polgári tagozat). **M.: Leányvári ébredés, 1994.**

## **VÁGKIRÁLYFA (Kráľová nad Váhom)**

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település a pannonthalmi kolostor 1002-ben íródott alapítólevelében *terra Wag* néven említett területen jött létre valamikor a XI. sz.-ban. Először a zobori apátság 1113-ban keletkezett határleírásában említik *Crali* alakban. De nem kizárt, hogy ez a közeli Felsőkirályi helysége utal. A XVII. és a XVIII. sz.-ban legalább három malom működött a faluban, iskoláját először 1779-ben említik. A XIX. sz.-ban újabb malmok létesültek, 1871-ben 29 molnárt és 19 molnársegédet tartottak számon. 1910-ben 1650 magyar lakosa volt. 2011-ben 1691 lakosából 1149 magyar, 485 szlovák, 16 cigány és 27 ismeretlen nemzetiségű volt. Itt született: Babos László (1924. február 16. – ? 1971 után) újságíró, költő műfordító, akit az 1956-os magyarországi forradalom népszerűsítéséért bebörtönöztek és eltiltottak a publikálástól, 1968-ban Izraelbe emigrált, de 1971 után már nem adott életjelt magáról; Babos István (1928. január 1. – ?) jezsuita szerzetes, teológiai író, 1961-től az USA-ban él, a New York-i Fordham Egyetem teológiaprofesszora volt. Itt töltötte gyermekkorát és kezdte iskolai tanulmányait Keszeli Ferenc (Pozsony, 1947. április 14. –) költő, újságíró, szerkesztő.

\*\*\*

## **JANICS KÁLMÁN (Vágkirályfa, 1912. december 29. – Vágkirályfa, 2003. augusztus 20.) orvos, történész, politikus.**

1931-ben érettségizett a pozsonyi magyar gimnáziumban, 1937-ben a pozsonyi egyetem orvosi karán szerzett oklevelet. 1937–1942 között előbb Trencsénben, majd Komáromban volt kórházi orvos. 1943–1945-ben katonaként harcolt a II. vh.-ban. 1945-ben Nádszegen, 1946–1949-ben Jolsván volt magánorvos, 1949-től 1978-ig ugyanitt városi orvos. Amikor 1978-ben Svájcban megjelent a felvidéki magyarság 1945 utáni meghurcoltatásának történetét összefoglaló *A hontalanság évei* c. munkája kitiltották a Rozsnyói járásból, visszatért szülőfalujába, ahol a csehszlovák politikai rendőrség szigorú megfigyelés alá helyezte. 1979–1989 között a vágsellyei Duslo, ill. Hydrostav vállalat üzemi orvosa volt. Az 1989-es rendszerváltást követően aktív politikai szerepet vállalt a felvidéki magyar közéletben: egyik alapítója és tiszteletbeli elnöke lett a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalomnak, 1990–1992-ben a pozsonyi parlament képviselője volt. Már az 1930-as évek közepétől publikált, de tartalmuk miatt 1945 után ezek a cikkek nem voltak nyilvánosan hozzáférhetőek. A csehszlovákiai Prágai Tavasz idején, 1968–1970 között számos tényfeltáró írást közölt a felvidéki magyar lapokban a csehszlovákiai magyarok 1945 utáni meghurcoltatásáról és a nemzetiségi kérdéssről. 1989-ben Bethlen Gábor-díjjal, 1998-ban Pro Probitate – A helytállásért Díjjal tüntették ki. 1998-ban megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét. Szülőfalujában mellszobrot állítottak emlékére. **F. m.: Válságunk felvidéki szemmel, 1939; A hontalanság évei, 1978 (angolul: 1982; szlovákul: 1994); A kassai kormányprogram és a magyarság „kollektív bűnössége”, 1993; Eltévedtünk Európában, 1994.**

## **VÁGMEDENCE (Madunice)**

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést először 1113-ban a zobori apátság birtokösszeírásában említik *Medencz* néven. 1889-ig hivatalos magyar neve egyébként Madunicz volt. 1910-ben 1075 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2160 lakosából 2125 szlovák volt.

\*\*\*

## **SZÖRÉNYI IMRE (Vágmedence, 1905. május 12. – Budapest, 1959. január 17.) biokémikus, az MTA tagja.**

Tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte. Már egyetemi hallgató korában Hári Pál tanszékén tudományos munkát végzett, és első közleményei még orvosi diplomájának megszerzése (1929) előtt jelentek meg. Tanulmányai befejezése után Bázelen Verzár Frigyes (1886–1979) mellett, majd Berlinben Otto Warburg (1883–1970) intézetében működött. Ebben az időben a lipidek emészthetőségének kérdései, a fénynek a sejtekre való kémiai hatása és a kationoknak az élesztő erjedési folyamataira való befolyása foglalkoztatták. Az 1930-as években a fasizmus térhódítása előtt az SZU-ba emigrált.

rált, 1934-től 1950-ig az Ukrán Tudományos Akadémia Biokémiai Osztályát és párhuzamosan az Akadémiai Mikrobiológiai Intézet biokémiai osztályát is vezette. Itteni munkásságát az izomtréning és izomanyagcsere, az egészséges és kóros idegszövet anyagcseréjének és a Pasteur-reakció mechanizmusának vizsgálata jellemezte. 1944-től elsősorban az izomfehérjéket vizsgálta; elsőik között határozta meg a miozin adenozintrifoszfátáz hatását, ill. ezzel összefüggésben a miozin foszforilálását és a foszfomiozin hasadását. 1950-ben tért haza. Megalapította az MTA Biokémiai Intézetét, melynek haláláig igazgatója volt. Ténylegesen csak 1953-tól vezette, mert 1951-ben a Szovjetunióba utazott, ahol szívbetegsége hosszú időre megakadályozta a hazatérését. Élete utolsó éveiben munkatársaival az enzimek kémiai szerkezete és biológiai szerepe közti összefüggést vizsgálta, és e téren nemzetközileg is elismert eredményeket ért el. Az MTA 1950-ben levelező, 1953-ban rendes tagjává választotta. **F. m.:** *The Influence of Alkali Cations on the Fermentation Capacity of Yeast* (A. Lasnitzkival, The Biochemical Journal), 1935; *Studien über den Mechanismus des Pasteurschen Reaktion* (Ukrainian Biochemical Journal), 1940; *Az izom foszforkreatin-adenozindifoszfát transzferáze-ja és kölcsönös összefüggése az aktomiozinnal* (R. G. Gyegtaral, Ukrainian Biochemical Journal), 1948; *Az izomfehérjék szétválasztásának és működésének néhány kérdéséről*, 1951; *Az elméleti fehérjekutatás néhány időszaki kérdéséről* (MTA Biológiai és Orvostudományi Közl.), 1956; *A fermentek kémiai szerkezete és biológiai funkciója közötti kapcsolat néhány kérdéséről*, 1959; *Comparative studies on D-glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase* (Szabolcsi Gertruddal és Biszku Etelkával), 1959.

## VÁGSELLYE (Šaľa)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település környékén különböző kultúrák emlékeit tárták fel, sőt 1961-ben a neandervölgyi ember jelenlétére utaló maradványok is előkerültek. A pannonthalmi apátság 1002-es alapítólevelében ezt a helyet *terra Wag* néven említik. A *Sala* név 1105–1110 körül bukkan fel először. 1536-ban I. Ferdinánd mezővárosi rangra emelte. 1586-ban letelepedtek a jezsuiták, akik 1598–1604 között egy kollégiumot működtettek a városban, Pázmány Péter (→Pozsony) is szívesen időzött itt. 1663–1686 között török kézen volt, ekkoriban lakossága jelentősen megcsappant, de a népességfogyás folytatódott a Rákóczi-szabadságharc alatt is, az 1715-ös népszámlálás idején alig 30-an laktak a helységben. Később a város jelentősége egyre nőtt, a XIX. sz. második felében épített Pozsony–Budapest közötti vasútvonalnak itt is volt megállója, 1898-ban a Vág folyó fellett megépült a vasúti híd, majd 1912-ben a közúti híd is. Az 1960-as években kezdte meg működését a Duslo vegyi üzem, amely sok ezer új munkalehetőséget teremtett és a településre vonzotta a távolabbi vidékek szlovákokait is. 1910-ben 3812 lakosából 3489 magyar és 286 szlovák volt. 1960-ban hozzácsatolták Vágvecsét. Az 1960-as években még magyar többségű volt, de a folyamatos beköltözés eredményeként a magyarság számaránya egyre csökkent. 2011-ben 24 554 lakosából 17 147 szlovák, 3333 magyar lakosa volt, az ismeretlen nemzetiségűek (!) száma 2814 volt. Itt született: Derkai György (1608. április 24. – Nagyszombat, 1678. szeptember 23.) jezsuita hittérítő, aki Erdélyben és Törökországban működött; Csete István (1648. december 25. – Sopron, 1718. március 18.) jezsuita hitszónok, egyházi író, költő; Sellyei Miskovics József (1909–1941) paraszttíró, költő; Gyurovsky László (1959. szeptember 30. –) politikus, miniszter; Papp Imre (1959. május 25. –) költő; Kaszás Attila (1960. március 16. – Budapest, 2007. március 23.) színművész; Ágh Livia (1963. október 7. –) operaénekes; H. Tóth Ildikó (1966. március 30. –) műfordító, egyetemi oktató; Polgár Anikó (1975. szeptember 2. –) költő, műfordító, egyetemi oktató.

\*\*\*

### FEKETEHAZY JÁNOS (Vágsellye, 1842. május 16. – Vágsellye, 1927. október 31.) hídépítő mérnök.

Felmenői Csehországból érkeztek ide, kántortanító apját eredetileg Černohaus Domonkosnak hívták, aki Feketeházyra magyarosította nevét. Édesanyja Fekete Anna volt. Szülővárosában kezdte elemi iskolai tanulmányait, Nagyszombatban és Nyitrán, a piarista gimnáziumba járt, ahol 1861-ben érettségizett. A bécsi, majd a zürichi műegyetemen tanult, 1866-ban kapott mérnöki oklevelet. Gyakornokként részt vett a Boszporusz-csatorna és a wien-stadlaui Duna-híd tervezésében. Az 1867-es kiegészítés után hazatért és 1873-tól a MÁV igazgatóságának munkatársaként működött. 1892-ben MÁV-főmérnöki rangban nyugalomba vonult. Egy ideig Budapesten élt családjával, de 1919-ben már Vágsellye szerepel lakhelyeként a népszámlálási lapon. 1923-ban házépítés közben balesetet szenvedett és egyik lábát amputálni kellett. Különösen a vasszerkezetek tervezése terén végzett nemzetközi viszonylatban is számottevő munkát. 1912-ig valamennyi MÁV-híd az ő tervei alapján épült. Kiemelkedő alkotásai a budapesti Ferenc József-(ma: Szabadság-)híd, a fiúmei forgóhíd, a Keleti pályaudvar, az Operaház és a Fővárműz (ma: Corvinus Egyetem) tetőszerkezete. Az ő tervei alapján épült meg (1891–1892-ben) a komáromi Erzsébet híd, valamint a Párkány és Esztergom közötti Mária Valéria híd (1893–1896-ban). Lósy-Schmidt Ede kutatásai alapján vált ismeretessé, hogy a szegedi Tisza-hídnak is ő volt a tervezője, és ez alapján a világhírű francia Eiffel-cég építette meg. Külföldön is elterjedtek vasúti mozdonyfordító korongjai és hadászati hídszerkezetei. Szülővárosában emléktábla és a róla elnevezett Magyar Ház őrzi az emlékét. Özvegye (született: Szecsey Júlia 1952-ben hunyt el Vágsellyén, de már 1945-ben elkobozták vagyonát és hontalanná vált. Három fia közül ifj. Feketeházy János (1891–1953) folytatta apja hivatását, és tervezőmérnökként Vágsellyén telepedett le. Főleg a gazdasági világválság idején a Vágsellye környékén épült vízelvezető csatornák hidait kivitelezte. Az ő nevéhez fűződik a jelenleg is használatos hidak közül a Deák és Alsószelít összekötő vasbeton közúti híd tervezése, valamint a peredi templom karzatának vaskonstrukciója is, amely szép díszítésével kiemelkedő tehetségét bizonyítja. Saját építkezési vállalata volt, amely Vágsellye első járdáit is kivitelezte. A helyi községi vágóhidat is ő tervezte. 1945 után feleségével, Máriával kitelepítették a csehszlovák-magyar lakosságcsere során. Özvegye halála után mindkettejüket a vágsellyei családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.

**GALÁNTHAY GLOCK TIVADAR (Vágvecse, 1872. október 30. – Budapest, 1956. december 15.)**  
tábornok, gyorsíró, festő.

1897-től festészetet tanult a budapesti képzőművészeti főiskolán. Később hivatásos katona lett. Az I. vh.-ban orosz fogságba esett. Hazatérése után a hajmáskéri katonai főreáliskola parancsnoka, majd a Ludovika Akadémián az idegen nyelvek tanulmányi vezetője (egyebek mellett a török nyelvet is tanította). 1925-ben nyugdíjba ment, utána főleg festészettel és gyorsírással foglalkozott. Mint gyorsíró először 1909-ben tűnt fel önálló gyorsírási rendszerével. Az 1913. évi országos gyorsíró-kiállításon az Iparművészeti Múzeumban bemutatta az ural-altáji népeknek és rokonaiknak készült gyorsírását. A Gabelsberger-féle gyorsírást a kínai nyelvre alkalmazta. Megalkotta saját rendszere alapján a japán, a szíami, az albán és a koreai gyorsírást is. 1935-ben országgyűlési képviselő a kalocsai kerületben a Független Kisgazdapárt programjával. Számos könyvet illusztrált (pl. Lukinich Frigyes: *A lív föld és népe*, 1935).

### **CSUTHY ANDRÁS (Vágsellye, 1985. április 22. –) régész, muzeológus.**

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, 1995–2003 között a galántai Kodály Zoltán Gimnáziumban tanult, az érettségét követően 2003–2009 között a pozsonyi Comenius Egyetem BTK-án régészetet hallgatott, közben 2007-ben egy szemeszt a Szegedi Tudományegyetemen töltött. 2009-től a Comenius Egyetem PhD-hallgatója és a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa. Régészként elsősorban az avar korral foglalkozik, eddig több előadást tartott, illetve tanulmányt közölt az avar kori sírokban talált lószerszámokról. Helytörténettel (*A nemespanni magyar iskolakronika 1926–1939*) és genealógiával (pl. a Csiffáry család címerével) is foglalkozik.

## **VÁGÚJHELY (Nové Mesto nad Váhom)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település környékén már a kőkorszak idején laktak, a lausitzi kultúra idejéből csontvázas sírokat tártak fel, de előkerültek egy római kori barbár település maradványai is. Az első hiteles írásos említése 1253-ból való *Vyhel* alakban, de már 1074-ben történik rá utalás a nyitrai csata kapcsán. 1388-ban Stiborici Stibor (1347–1414) kapta birtokul Luxemburgi Zsigmondtól. Később gyakran vált különböző harci cselekmények célpontjává, de a legtragikusabb következményekkel a császári seregek 1624-es pusztítása járt, ekkor 500 lakos vesztette életét. A XVII. sz.-ban sorra alakultak a kézműves céhek, majd a XIX. sz. második felében különböző gyárakat és üzemeket létesítettek, amelyeknek köszönhetően a város fellendült. Az évszázadok során a szlovák elem került többségbe, de a XIII. sz.-tól kezdve zsidók is éltek itt. 1910-ben 5879 lakosából 3808 szlovák, 1146 német és 856 magyar volt. 1942-ban a városból 1450 zsidót hurcoltak el a német koncentrációs táborokba. 2011-ben 20 415 lakosából 18 472 szlovák, 259 cseh, 44 morva, 29 roma és 28 magyar volt. Itt született: gróf Esterházy Imre (1663. november 5. – Pozsony, 1745. december 6.) esztergomi érsek, főkancellár, Mária Terézia királynő megkoronázója; Bak Ignác Vilmos (1823. december 24. – Budapest, XIX. sz. vége) rabbi, teológus, lapszerkesztő; Horn (Eichorn) Antal (1834. január 21. – Budapest, 1906. február 10.) hírlapíró, Horn (Eichorn) Ede közigazdász öccse; Stricker Salamon (1834–1898) orvos, a bécsi egyetem kórboncnokprofesszora, 1872-től haláláig a bécsi egyetemi kórház igazgatója; Glücklich Vilma (1872. augusztus 9. – Bécs, 1927. augusztus 18.) matematika–fizika szakos tanár, az első magyarországi nő, aki bölcsészoklevelet szerzett, a magyar polgári feminista mozgalom egyik vezetője, 1922-ben a Nők Nemzetközi Ligája a Békéért és Szabadságért genfi központjának titkára lett; Neubauer Pál (1891. szeptember 28. – Fonyód, 1945. május 4.) író, zenekritikus; Muzsnayné Csizmadia Gabriella (1893 – Székelyudvarhely, 1989. december 22.) ifjúsági író, jeles erdélyi írók levelezőtársa; Basilides Ábris (1915. április 16. – Budapest, 1968. június 4.) dokumentumfilm-rendező; Basilides Zoltán (1918. március 26. – Budapest, 1988. szeptember 29.) Kossuth-díjas színművész.

\*\*\*

### **HORN (EICHORN) EDE (Vágújhely, 1825. szeptember 25. – Budapest, 1875. november 2.) közigazdász, statisztikus, politikus.**

Rabbinak készült. Nyitrai, pozsonyi és prágai teológiai tanulmányai után Pesten a bölcsészeti karon tanult. Pozsonyban jelentek meg első publicisztikái az *Orient*, az *Allgemeine Zeitung Judentums*, és a *Pressburger Zeitung*-ban. Pesten alapította az *Izraelita Magyarító Egylet*nek. 1848-ban szerkesztette a *Der ungarische Israelit* c. hetilapot, majd izraelita tábori lelkes volt a szabadságharcban. Világos után emigrált. Lipcsében, Brüsszelben és Párizsban működött közgazdasági íróként, 1860-ban Garibaldi légiójának tagja, majd a Szezei-csatorna Bizottság másodtitkára. 1869-ben hazatért, a *Neuer Freier Lloyd* szerkesztője és a *Hon* munkatársa lett. 1870-ben Tisza Kálmán csoportjához csatlakozva országgyűlési képviselő, 1875-től kereskedelmi államtitkár. Közreműködött a Pest-Budai Munkásképző Egylet megalakításában, megkísérelte azt polgári vezetés alá vonni. Széles körű publicisztikai működést fejtett ki, különösen az emigrációban. **F. m.:** *Zur Judenfrage in Ungarn*, 1847; *A reformált zsidóság elvei*, 1848; *Népfelség*, 1849; *Ludwig Kossuth I-III.*, 1851; *Statistisches Gemälde des Königreichs Belgien*, 1854; *Franz Rákóczy I-II.*, 1854; *La Hongrie et l'Autriche de 1848-59*, 1859; *La Hongrie en face de l'Autriche*, 1860; *La Hongrie et la crise européenne*, 1860; *La liberté des banques*, 1866; *Bankszabadság különös tekintettel a magyar bank mozgalomra*, 1870; *Államháztartásunk rendezéséről*, 1874.

### **DOLESCHALL LAJOS KÁROLY (Vágújhely, 1827. július 15. – Ambon/Indonézia, 1859. május) orvos, entomológus.**

Középiskoláit Modorban, Pozsonyban végezte, a bécsi egyetemen orvostudományt hallgatott. Egy holland gyarmaton, Kelet-Indiában (a mai Indonéziában) működött, ahol elsősorban az izeltlábuakkal (a pókokkal és a rovarokkal) foglalkozott. Innen küldte cikkeit és leveleit a bécsi és a pesti lapoknak (pl. *Pesti Napló*, *Budapesti Hírlap*). A bécsi császári múzeumnak és az MNM-nek több alkalommal is értékes rovargyűjteményt küldött.



## **MANGOLD HENRIK (Vágújhely, 1828. október – Budapest, 1912. február 5.) orvos, balneológus.**

Orvosi tanulmányait Pesten, majd Bécsben végezte, 1855-től Veszprém vármegyében volt körorvos. 1860-tól Balatonfüreden fürdőorvos. A balatoni gyógyfürdők orvosi jelentőségével tudományosan foglalkozott és erről számos közleményt írt. 1865-től 1878-ig – mint az egyik alapítója – az *Ungarische Medizinisch-Chirurgische Presse* szerkesztője volt. Balatonfüreden 1986-tól emléktáblája és emlékoszlopa van. **F. m.:** *Magyarország gyakorló orvosainak névkönyve*, 1861; *A tuberkulózis gyógyítása*, 1891; *Balatonfüred gyógyhatásai és helybeli viszonyai*, 1896.

## **HATSEK IGNÁC, Hátsek (Vágújhely, 1828 – Budapest, 1902. március 5.) kartográfus.**

Olmützben, majd Budán végezte el a műegyetemet, a szabadságharcban pedig, mint honvédfőhadnagy harcolt és fogságba esett. Kiszabadulása után a bécsi földrajzi intézetben dolgozott. 1867-től kezdve Budapesten működött, előbb a kereskedelmi minisztérium, majd a statisztikai hivatal szolgálatában. A magyar kartográfia egyik megalapozójának tekintik. Sok száz térképet tervezett (pl. megyetérképeket is), ezek közül több külföldi földrajzi szakmunkákban jelent meg. Műveit rendkívüli pontosság és szaktudás jellemezte. Számos hazai és külföldi kitüntetést kapott.

## **GRÜNBERGER LIPÓT (Vágújhely, 1840 – Budapest, 1910. október 10.) gyógypedagógus.**

1862-ben Budapesten szerzett gyógypedagógusi oklevelet, majd különböző németországi városokban (Drezda, Weissenfels, Ratibor) szerzett tapasztalatokat a siketek oktatásában. Hat évig a bécsi izraelita siketnémák intézetében dolgozott, majd visszatért Magyarországra, ahol 34 éven át (1876–1910 között) a budapesti Izraelita Siketnémák Országos Intézetének első igazgatója volt. Nem engedélyezte a siketnéma jelnyelv alkalmazását, ehelyett a „német módszer” következetes alkalmazását, a gyermek környezetében és saját életében előforduló események feldolgozását, az önművelésre felkészítést szorgalmazta. **F. m.:** *A siketnéma első beszéd- és értelemgyakorlata*, 1877; *A siketnéma beszéd- és értelemgyakorlata. Tan- és olvasókönyv*, 1888; *A hebegés gyógymódjáról, valamint a siketnémák tanításáról* (In: Budapesti Kir. Orvosegyesület Évkönyve, 32), 1897.

## **VAJKA (Vojka nad Dunajom)**

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1186-ban Vayka alakban említik az okiratok. Ez feltehetően I. (Szent) István király régi Vajk nevéből ered. Az évszázadok során a Vajkai Nemesei Érseki Szék székhelye volt. Az élén ún. nádorok álltak, akik többnyire országosan ismert főnemesek voltak. Az érseki szék levéltárát a szék tényleges (valamikor 1855 előtti) megszüntét követően a helyi Molnár család őrizte, majd a vajkai templomba került, ahol a sekrestyébe befalazták. Innen vitték el 1970-ben a somorjai tájházba, 1978-ban pedig Püspöki Nagy Péter (→Pozsonypüspöki) történész közbenjárásával a pozsonyi Állami Területi Levéltárba került. A falu a XIX. sz.-ban már mezőváros volt vásártartási joggal. Az 1880-as években 14 hajómalom is működött itt. A Duna jobb partján jött létre a falu leányközsége Vajkasziget (ill. Cikolasziget) néven, ez ma Magyarországhoz tartozik és Dunasziget része. A bőszi vízerőmű megépülése után Vajka további két csallóközi településsel (Doborgaz és Nagybodak) vízzel körbezárt falu lett. 1910-ben 1262 magyar lakosa volt. A vízerőmű építésének idején érvényben lévő családiház-építési tilalom miatt az 1980-as években sok fiatal család elvándorolt a községből. 2011-ben 460 lakosából 327 magyar és 122 szlovák volt.

\*\*\*

## **KHIN ANTAL (Vajka, 1884. április 18. – Budapest, 1973. november 26.) tanár, muzeológus, néprajzkutató.**

A pozsonyi gimnáziumban érettségizett, 1908-ban a budapesti tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet. Ezt követően Znióváralján, Stubnyafürdőn, Somorján, Pozsonyban tanított, 1939-ben kinevezték a lévőli tanítóképző igazgatójává. 1945-ben Budapesten telepedett le, ahol nyugdíjazásáig a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főmunkatársaként dolgozott. Somorjai tanársága idején 1927–1929-ben megszervezte és létrehozta a somorjai Csallóközi Múzeumot, amelynek 1940-ig igazgatója is volt. A múzeum anyaga 1945 után különböző közgyűjteményekbe került, jogutódja pedig Dunaszerdahelyen jött létre ugyanilyen néven 1964-ben. Muzeológusként és kutatóként elsősorban a csallóközi népszokásokkal és hiedelmekkel, művészettörténeti emlékekkel, a csallóközi halászcéllel foglalkozott és erről rendszeresen cikkezett a pozsonyi *Híradó*-ban, a *Szülföldünkben*, a *Csallóközi Hírlapban* és a szaklapokban. Tankönyveket is írt. **F. m.:** *A Csallóközi Múzeum*, 1928; *A farsangi dörék*, 1935; *A csallóközi halászcéllet* (cikksorozat a *Halászat* c. folyóiratban), 1948; *A magyar viza története*, 1954; *A Sió halászeszközei*, 1954.

## **VARANNÓ (Vranov nad Topľou)**

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő város környéke már a kőkorban lakott volt. Első írásos említése 1270-ből való, amikor V. László Rajnald királyi lovászmesternek egyebek között egy Hosszúmező nevű települést adományoz, amely ma Varannó része. Magát a helységet egy 1332–1337 között keletkezett pápai tizedjegyzék említi először. Városként 1363-ban szerepel első ízben. 1910-ben 2145 lakosából 1417 magyar, 589 szlovák és 124 német volt. 2011-ben 23 250 lakosából 19 045 szlovák,

963 roma és 143 ruszin volt. Itt született: Benczúr József (XIX. sz.) vállalkozó, az első korszerű magyarországi cementgyár tulajdonosa.

\*\*\*

**DAHLSTRÖM GYULA EDE (Varannó, 1834. január 23. – Tótsóvár, 1907. augusztus 13.) entomológus, lepkefauna-kutató.**

Apja, Dahlström Ede patikus volt. Elemi iskolai tanulmányait befejezve kereskedőnek tanult, majd Eperjesen a takarékpénztár alkalmazottja, később igazgatója lett. Munkája mellett a mai Kelet-Szlovákia lepkefaunájával foglalkozott. Dolgozatait elsősorban a *Rovartani Lapok*ban közölte. Rovargyűjteményének jelentősebb része (főleg a *Macrolepidoptera* csoportba tartozó lepkefajok) ma az MNM-ben található, egy további részét a kassai Rákóczi Múzeumban helyezték el. Egy kutatóútja során hunyt el. Fia, ifj. Dahlström Gyula is a rovarokkal foglalkozott kereskedői munkája mellett. **F. m.:** *Eperjesi lepkefaj-változatok* (Rovartani Lapok, 6. p. 177-180, 205-208), 1899; *Adatok a magyar lepkefaunához* (Rovartani Lapok, 7. p. 114-117), 1900; *Az időjárás befolyása a lepkék színére* (Rovartani Lapok, 8., p. 178-188), 1901.

**BÍRÓ JENŐ (Varannó, 1883. január 8. – Budapest, 1972. április 21.) állatorvos, mikrobiológus.**

Oklevelet 1904-ben a budapesti Állatorvosi Főiskolán, állatorvos-doktori címet 1926-ban szerzett. Kunszentmiklóson volt állami állatorvos (1904–1914). Az I. vh.-ban állatorvos-főhadnagyként (1914–1916) tevékenykedett. 1916-tól a Laboratórium Rt. Oltóanyag-termelő Intézetben dolgozott, amely többszöri átszervezés után beolvadt a Phylaxia Oltóanyag-termelő Intézetbe (1948). Jelentősek a járványos állatbetegségek elleni oltóanyagok előállításával és gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos megfigyelései. Számos tudományos közleménye jelent meg a hazai szaklapokban. 1952-ben megszerezte az állatorvos-tudomány kandidátusa címet.

## VÁSÁRÚT (Trhová Hradská)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1235-ben *Vasarut* alakban említik az okiratok. 1752-től nemesi mezőváros, híres állatvásárokkal. Egykori kat. papjai között későbbi püspökök, egyházi írók is voltak: Illyés András (Csikszentgyörgy, 1637 – Nagyszombat, 1712. október 4.), aki 1668–1676-ban szolgált itt és 1697-ben erdélyi püspökké nevezték ki; Mártonffy György (Karcfalva ? – Gyulafehérvár, 1721. szeptember 5.), aki 1688 novembere és 1691 áprilisa között volt itt pap és 1713-tól erdélyi püspök; Fenicz (Fidicinis–Hegedűs) János, Csikvánd, 1811. június 14. – Veresegyház, 1882. április 2.) kat. pap, költő, aki az 1830-as évek második felében volt káplán a faluban. 1910-ben 1337 magyar lakosa volt. 2011-ben 2160 lakosából 1947 magyar és 171 szlovák volt.

\*\*\*

**KARCSÚ ANTAL ARZÉN, Krecsó (Vásárút, 1827. május 9. – Szolnok, 1893. február 7.) r. k. pap, egyháztörténeti és helytörténeti író.**

Iskolai tanulmányait Gútán kezdte, majd Komáromban hat gimnáziumi osztályt végzett. 1845-ben belépett a ferencesek rendjébe, majd Szegeden bölcseletet hallgatott és a történelemmel is foglalkozott. Gyöngyösön teológiát tanult, 1849 májusában rendi fogadalmat tett. 1850-ben Kecskeméten szentelték misés pappá. 1851-től különböző gimnáziumokban tanított, később Füleken, Egerben, Detkén szolgált. 1863-tól házfőnök-helyettes a váci rendházban, 1868-ban Szolnokon, majd egy évvel később ismét Vácott rendházfőnök. 1889-től haláláig Szolnokon működött. A korabeli lapokba egyháztörténeti, hitéleti és helytörténeti cikkeket írt, de több egyháztörténeti munkát is kiadott külföldi szerzők nyomán. **F. m.:** *A váci nyomdászat története*, 1875; *Vác város története*, 1880–1882.

**HÁZI JENŐ (Vásárút, 1892. április 16. – Sopron, 1986. február 10.) történész, levéltáros, az MTA levelező tagja.**

A pozsonyi kat. főgimnáziumban érettségizett, a budapesti tudományegyetemen történelem–földrajz szakos tanári oklevelet szerzett. Doktori értekezését Detrekő várának középkori történetéről írta (*Detrekő vára a középkorban*, 1917). Az I. vh.-ban az orosz és a román fronton harcolt, több háborús kitüntetést is kapott. 1918 szeptemberében súlyosan megsebesült, leszerelték és a Soproni Városi Levéltár főlevéltárosa lett. Hozzájárított az elhanyagolt levéltár rendezéséhez és az ott található oklevelek kiadásához. A városban családot alapított, tevélegesen bekapcsolódott az 1921-es soproni népszavazás előkészítésébe. Rendkívül sokrétű munkásságot fejtett ki. 1924-ben felfedezte a *Soproni virágéneket* és a *Soproni magyar-latin szójegyzéket*. Több könyv, számtalan kisebb-nagyobb tanulmány jelent meg a tollából Sopron egyház- és zenetörténetéről, gyógyszerészetéről, a városi polgárjog megszervezéséről. Egyik legjelentősebb munkája a 13 kötetes oklevéltár megjelentetése, melyben 1526-ig bezárólag közölte a város összes oklevelét, végrendeletét, számadáskönyveit és egyéb feljegyzéseit. Az MTA 1938-ban levelező tagjává választotta. 1944. december 16-án a Gestapo letartóztatta, de később szabadon engedték. 1946-ban a soproni törvényhatósági bizottság küldöttségként eredményesen tiltakozott a kormányzatnál a városban élő németek kitelepítése ellen. 1950-ben kényszernyugdíjazták. **F. m.:** *Sopron szabad királyi város története I-II.*, 1921–1943; *Sopron szabad királyi város levéltára* (Levéltári Közlemények, p. 227–247), 1923; *Sopron a régi magyar irodalomban* (Augusztinovich Elemérrel, 1937; *Sopron középkori egyháztörténete*, 1939; *A soproni polgárjog megszerzésének a története*, 1941; *Soproni polgárcsaládok*, 1982; *Pozsony vármegye középkori földrajza*, 2000.

## VEHÉC (Vehece)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést a német jog alapján hozták létre a XIV. sz. első évtizedében. Első írásos említés 1327-ben egy birtokvita kapcsán történik. Több birtokosa közül a Füzeséry család az egyik legismertebb. 1910-ben 714 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2725 lakosából 1803 szlovák és 703 roma volt. Itt született: Vitéz Vince (1806. március 18. – Sátoraljaújhely, 1862. június 3.) r. k. pap, a bátfai Szent Egyed apátság apátja; Aranyossy Gyula (1845. június 29. – Kassa, 1908. január 8.) r. k. pap, a kassai papi szeminárium rektorhelyettese. Itt hunyt el: Füzeséry György (Füzesér, 1832. október 20. – 1899. november 10.) katonatiszt, helytörténész, földbirtokos, járási főszolgabíró, helytörténeti tanulmányait az *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* c. folyóiratban közölte.

\*\*\*

**GRACZA GYÖRGY (Vehéc, 1856. szeptember 12. – Budapest, 1908. május 14.) író, történetíró, szerkesztő.**

Alsóbb iskoláit Sátoraljaújhelyen, Egerben, Szatmárban és Debrecenben végezte. A budapesti egyetemen jogot hallgatott. Már egyetemi hallgató korában írt a *Családi kör*, majd az *Új Idők* és a *Független Polgár* c. lapokba. 1878-tól a *Független Hírlap* munkatársa. 1882-től a függetlenségi politikát hirdető *Budapest* munkatársa, 1883-tól 1904-ig felelős szerkesztője. Összegyűjtötte korának mulatságos anekdotáit, de népszerűsítő történelmi tanulmányokat is írt. A szabadságharcot az 1848-as hagyományok szellemében, de a felületen maradva, adatait összeollózza és a nemzetiségek szerepét nacionalista szemszögből tárgyalja. Közreműködött a *Tolnai Világtörténete* szerkesztésében, ő volt az 1886–1900 között megjelenő *Budapest nagy képes naptára* és a *Budapest kis képes naptára* c. kiadványok összeállítója. Regényeket is írt. **F. m.:** Az 1848–49-i magyar szabadságharc története I–V., 1897–1898; A nevető Magyarország, 1901; Kossuth Lajos élete, működése és halála, 1902; Talpra magyar! ... Az 1848-iki magyar szabadságharc története, 1906.

## VERBÓ (Vrbové)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő várost először egy 1332–1337 között kelt pápai tizedjegyzékben említik *Ecclesia Sancti Martini* néven. Már ezt követően mezőváros lett és mivel fontos kereskedelmi útvonalak metszéspontjában feküdt a térség gazdasági központjává vált. Luxemburgi Zsigmond 1437-ben kelt oklevelében mint *Warb* szerepel. Vásárai a későbbi évszázadokban távolabbi vidékekről is vonzották az árusokat. A XVIII. sz. utolsó harmadától kezdve egyre nagyobb számú zsidó telepedett le itt, a XIX. sz. második felében számuk elérte az 1135-öt. 1883-ban épült zsinagógájuk az egész vármegyében a legszebb volt, de 1942-ben a zsidókat elhurcolták és a zsinagógát bezárták. A II. vh. után előbb gabonarakár, majd a Trikota textilüzem működött benne. A város egyik nevezetessége a *Ferde harangtorony*, amely 1930 óta egy nagy esőzést követően kezdett dőlni, dőlése ma már 1 m körül van. 1910-ben Verbónak 4808 lakosa volt, ebből 3711 szlovák, 727 német és 345 magyar volt. 2011-ben 6263 lakosából 5692 szlovák volt. Itt született: Magin János Boldizsár (1681. január 6. – Máriatölgyes, 1735. március 27.) kat. pap, költő, történetíró, a szlovák nemzeti mozgalom korai előfutára; Pavol Jantausch (1870. június 27. – Nagyszombat, 1947. június 29.) kat. püspök, nagyszombati apostoli adminisztrátor, a pozsonyi Comenius Egyetem Katolikus Teológiai Karának a megalapítója (1936). Fischer Mór (1875. december 15. – Budapest, 1945. november 8.) gépészmérnök, MÁV műszaki főtanácsos, a Magyar Labdarúgók Szövetségének alelnöke, sportdiplomata (nyolc nyelven beszélt), egyik kezdeményezője volt a labdarúgó világbajnokságok elindításának, sportszakíró. Itt élt és hunyt el Kocsi Károly (Svojsice/Cseho., 1879. január 17. – 1956. december 7.) cseh származású erdész, entomológus, aki Karel Kočinak is írta a nevét. Közel 8500 példányt számláló rovargyűjteményét előbb a pozsonyi Comenius Egyetem Állattani Tanszékén helyezték el, később a Szlovák Nemzeti Múzeumba került.

\*\*\*

**BENYOVSZKY MÓRIC<sup>199</sup> (Verbó, 1741<sup>200</sup>. szeptember 20. – Agoney/Madagaszkár, 1786. május 23.) katonatiszt, utazó, földrajzi felfedező, emlékiratíró, kalandor.**

Apja Benyovszky Sámuel lovassági tábornok, édesanyja báró Révay Róza. Katonának nevelkedett, de 1758-ban kilépett a császári hadseregből és litvániai birtokán telepedett le. Apja halála után vitába keveredett rokonaival, akik kizárták az apai örökségből. Erőszakos módon igyekezett elégtételt szerezni, emiatt az uralkodónőnél feljelentették és Mária Terézia száműzte. Lengyelországban telepedett le és egy indiai utazás tervét fontolgatva alaposan elmélyedt a földrajzban és a tengerjárás tudományában. 1767-ben belekeveredett a cárellenes lengyel nemesi mozgalomba, több csatában részt vett, végül 1769-ben orosz fogságba került és Kamcsatkába száműzték. Innen 1771. május 11-én megszökött és az Aleuti-szigetek, Alaszka és Japán partjai mentén végighajózva, 1771. szeptember végére eljutott a dél-kínai Macaóba. Ez az utazása tudományos szempontból is figyelemre méltó volt, európaiként először hajózott végig az említett útvonalon (évekkel megelőzve az angol James Cookot és a francia La Pérouse-t, sőt több szigetet először érintett. További útja során kikötött az akkor még független Madagaszkáron, ahol utóbb 1774-ben a francia kormány megbízásából megalapította a Louisbourg nevű telepet. Utasítására a francia egységek Nicolas Mayeur kapitány vezetésével több belföldi felfedezőutat is végrehajtottak, ő maga

<sup>199</sup> Teljes neve: Benyovszky Máté Móric Mihály Ferenc Szerafin Ágost

<sup>200</sup> A MUL szerint. Más források szerint 1746-ban született.

ezekben személyesen nem vett részt, de a jelentések nyomán a szigetről elég részletes leírást készített, amely sok értékes adatot tartalmaz. A bennszülött lakosság 1776-ban királyává választotta, de a szomszédos Isle de France kormányzójának vádaskodása miatt kedvét veszítve lemondott kormányzói tisztéről. Rövid időre hazatért Magyarországra, ekkor Mária Terézia grófi címet adományozott neki, minden bizonnyal a bajor örökösödési háborúban szerzett érdemei elismeréseként. 1779–1784 között többször is megjárta az Európa–Amerika közötti tengeri utat, közben a magyarországi vízi teherforgalom megszervezésének tervével foglalkozott, sőt egy vitorlakészítő üzemet is alapított az Adriai-tenger partján. Miután Bécsből hiába várta kereskedelmi tervei támogatását, ismét Észak-Amerikába hajózott és az ottani kereskedők megbízásából visszatért Madagaszkárra. Isle de France kormányzója csapatot küldött ellene, és a franciákkal vívott ütközetben vesztette életét. Kalandjait emlékirataiban örökölte meg. Életének számos homályos és vitatott időszak volt. Egyelőre tisztázatlan, hogy játszott-e szerepet az amerikai függetlenségi háborúban, sőt madagaszkári „királysága” sem bizonyított egyértelműen. Életről több film is készült, egyebek között egy magyar–szlovák tévéfilmsorozat is az 1970-es években. A Ghymes Együttes tagja, Szarka Tamás 2008-ban *Benyovszky c. táncjátékot* írt. **M.:** *Memoirs and travels of Mauritius Augustus count de B.* (London, az eredeti francia nyelvű kéziratból William Nicholson adta ki), 1790; Magyarul: *Benyovszky Móric gróf életrajza, saját emlékiratai és útleírásai I-IV.* (fordította: Jókai Mór, Budapest, 1888).

### **BARTA MÓR (Verbó, 1873. augusztus 21. – Budapest, 1953) nyelvész, tanár.**

Egyidejűleg végezte a budapesti rabbiszemináriumot és az egyetemet, és miután bölcsészeti doktorátust és középiskolai tanári oklevelet nyert, Losoncon lett gimnáziumi tanár. Lapokba és folyóiratokba írt tanulmányokat. Kiadta, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta Goethe *Egmont* c. drámáját. Önállóan megjelent művei: *De dialogo Taciti qui «De Oratoribus» inscribitur*, 1898; *Platen satirikus drámái*, 1903; *Platen mint drámaköltő*, 1906; *Sémi eredetű német szavak*, 1907; *Nálunk használatos idegen szavak etimológiája*, 1909; *Népetimologia*, 1909; *A német tolvajnyelv héber jargon-elemei*, 1912; *Bibliai kifejezések és közmondások*, 1913.

## **VEREBÉLY (Vráble)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő város környékén már az újkőkorból is laktak emberek (vonaldíszes kultúra, hatvani, hévmagyarádi, hallstatt, La Tène kultúra népe). Az i. e. II.–IV. sz.-i germán település nyomait is feltárták a régészek. A mai települést először 1265-ben *Verebel* néven említik írott források. A XVI. sz. derekán már mezőváros. A XVII. első felében egy vár is épült itt, de ezt a törökök 1653-ban elpusztították és később is gyakran portyáztak itt. Már az 1600-as évek legelejéről vannak utalások egy itteni iskolára. A XIX. sz. második felétől egy kistérség központjává vált. 1910-ben 2845 lakosából 1522 magyar és 1236 szlovák volt. 2011-ben 8970 lakosából 8315 szlovák és 339 magyar volt (zömmel a városhoz csatolt Ahán élnek). Itt született: Major István (1887–1963) tanár, kommunista politikus, lapszerkesztő. Itt hunyt el: Nécsey József (Oszlány, 1842. augusztus 27. – 1929. január 17.) királyi postamester, a Zsitva menti régészeti leletek és régiségek gyűjtője, a lévai Barsi Múzeum egyik alapítója.<sup>201</sup> Itt élt Nadányi Miklós (1600–1663 után) verebéli várkapitány, az 1652. augusztus 25-én Vezekénynél lezajlott magyar–török csata egyik hőse<sup>202</sup>.

\*\*\*

### **DILLESZ SÁNDOR (Verebely, 1834 k. – Nyitrazsámbokrét, 1907. július 28.) ügyvéd, régész, múzeumalapító.**

Apja, Dillesz István (Verebely, 1808 – Tild, 1881) verebéli postamester volt. A pesti egyetemen jogot hallgatott és ügyvéd lett. A Verebéli járás főszolgabírója volt, a Verebely szomszédságában található Tilden vásárolt telket és ott házat épített. Itt élt haláláig, de földi maradványait a nyitrazsámbokréti kat. sírkertben helyezték örök nyugalomra. Az országgyűlésben Bars vármegye képviselője is volt. Hivatali teendői mellett elsősorban régészettel és régiségek gyűjtésével foglalkozott. 1869-ben főleg saját gyűjteményéből megalapozta az aranyosmaróti Bars vármegyei múzeumot. **F. m.:** *Bars vármegye 1686-ban*, 1886; *Bars vármegye őskora* (In: Borovszky Samu: Bars vármegye), 1903.

### **NÉCSEY ISTVÁN (Verebely, 1870. február 12. – München, 1902. március 26.) festőművész, madár- és lepkeillusztrátor, amatőr entomológus.**

Apja Nécsey József verebéli postamester. A középiskolát Nyitrán és Pozsonyban végezte, 1887-ben érettségizett. Már gyermekkorától vonzódott a képzőművészet iránt, ezért 1888-ban Hollósy Simon Münchenben élő festőművész tanítványa lett. 1890-ben Párizsban folytatta tanulmányait. 1893-ban szülővárosában próbált boldogulni festményeivel, amelyek között elsősorban a természeti témák (madarak, lepkék), valamint a népi kultúrát ábrázoló munkák domináltak. Herman Ottó (→Brezsnóbánya) közbenjárására sikerült szélesebb körű elismertségre szert tennie. Ő illusztrálta a háromkötetes *Magyarország madarai* c. könyvet. Emellett további művek illusztrálásával is megbízták (Zichy Jenő és Posta Béla ázsiai kutatásainak

<sup>201</sup> Felesége Agárdy Ilona volt. Hat gyermekük született, de négy fiuk közül kettő már gyermekkorában meghalt, László fiuk fiatalon tuberkulózisban hunyt el. István 32 évesen öngyilkos lett. Két lányuk közül az egyik, Sarolta, mentálisan fogyatékos volt, Antónia pedig Ausztráliába költözött.

<sup>202</sup> Ebben a magyar győzelemmel végződött ütközetben az Esterházy család négy tagja esett el, Nadányi is súlyosan megsebesült.

összefoglalása, Bíró Lajos új-guineai gyűjteményének katalógusa stb.). Rovartannal is foglalkozott, Verebély környékéről 421 lepkefajt írt le. Tervezte a magyarországi lepkéket bemutató képeskönyv kiadását is, ehhez közel 630 színes rajzot és festményt el is készített, ezek a lévai Barsi Múzeumban őrzött hagyatékában találhatók, akárcsak a lepkegyűjteménye, amely az 1893-tól tervszerűen folytatott kutatómunkájának az eredményeként keletkezett. Magánélete boldogtalan volt. Egy viszonzatlan szerelem miatt 1902. március 5-én öngyilkosságot kísérelt meg. Bár túlélte, de három héttel később egy müncheni kórházban elhunyt. Verebélyen, a családi kriptában helyezték örök nyugalomra. **F. m.:** *Pentophora morio* (Rovartani Lapok 6. p. 8-10), 1899; *Lepkebiológiai megfigyelések* (Rovartani Lapok 6.), 1899; *Bars megye nagylepkéi* (Rovartani Lapok, 7. p. 25-30, 59-62, 79-81), 1900; *Egy állatpár* (Néprajzi Értesítő, 2. p. 29-30).

## VESZELE (Veselé)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő települést 1899 után magyarul hivatalosan Vígvárnak nevezték. Először 1390-ben említik az írott források *Vigvar* alakban, amikor Luxemburgi Zsigmond hívének, Stiborici Stibornak adományozta. Későbbi birtokosai között olyan ismert családok voltak, mint a Bánffy, a Nádasdy, a Drugeth, a Révay, a Mednyánszky stb. Mednyánszky Alajosnak kastélya és szép kertje is volt a faluban. 1910-ben 1060 szlovák lakosa volt. 2011-ben 1210 lakosából 1159 szlovák volt. Itt született: Moyzes István (1797. október 29. – Garamszentkereszt, 1869. július 5.) püspök, titkos tanácsos, a Matica Slovenská első elnöke.

\*\*\*

**MEDNYÁNSZKY DÉNES, báró (Veszele, 1830. november 19. – Bécs, 1911. december 28.) geológus, politikus, szakíró, az MTA levelező tagja.**

Mednyánszky Alajos (→Révayfalva) és gróf Majláth Ágnes fia. 1845–1847-ben Ipolyi Arnold (→Ipolykeszi) volt a neve-lője. Ebben az időben ismerkedett meg Römer Flóris-sal (→Pozsony) is, aki felkeltette az érdeklődését a régészet iránt. Később a bécsi műegyetemen mérnöki tudományokat, a berlini egyetemen államtudományokat és természettudományokat hallgatott. Tanulmányai befejeztével európai körutakat tett (Poroszo., Olaszo., Bajoro.). 1864-ben megválasztották az Orvos- és Természettudományi Egyesület elnökévé. Ő volt az első, aki az egyesület évkönyvében magyarul írt cikket jelentetett meg. 1867-ben kinevezték (az utolsó) selmebányai bányagróffá, és ebben a minőségében újjászervezte a selmeci akadémiát, amelynek néhány évig igazgatója is volt. 1869-ben Trencsén vármegye főispánja lett. 1878-tól Bécsben élt. Sokrétű irodalmi munkásságot folytatott; számos geológiai, bányászati és történelmi tanulmány szerzője volt. Értékes családi könyvtárát 1896-ban az Eötvös Kollégiumnak ajándékozta. Az MTA 1865-ben levelező tagjává választotta. **F. m.:** *Földtani séta hazánk néhány érdekes vidékén* (Új Magyar Múzeum II.) 1851–1852; *A mészkő geológiai és technikai jelentősége Magyarországon*, 1870; *A Gotthárd alagút vájása* (Bányászati és Kohászati Lapok), 1874.

## VESZVERÉS (Gemerská Poloma)

Az egykori Gömör vármegyében fekvő települést a XIII. sz. végén alapították, első írásos említése 1282-ből való *Vezueres* néven. A XV. sz.-ban már két helységről szólnak az okiratok, Alsó- vagy Kisveszverésről és Nagyveszverésről. A XVI. sz.-tól egyre több szlovák telepedett le és felbukkan a Nagy Polom vagy Velyka Polon névváltozat is. A két falut 1958-ban egyesítették. 1910-ben Kisveszverésnek 644, Nagyveszverésnek 779 szlovák lakosa volt. 2011-ben 2056 lakosából 1915 szlovák, 75 roma és 14 magyar volt.

\*\*\*

**MADÁCS PÉTER, Madách<sup>203</sup> (Veszverés, 1729. február 28. – Rimaszombat, 1805. november 20.) orvos, szakíró.**

Jobbágy családból származott, ennek ellenére földműves édesapja latinul is tudott. 1742-től Csetneken, 1744-től Késmárkon, 1749-től Lőcsén tanult. 1750-ben Debrecenbe ment, ahogy latin nyelven írt önéletrajzából kiderül, a magyar nyelv megtanulása végett is. Itt Hatvani István (→Rimaszombat) professzor is tanította. 1754-ben kiment Boroszlóba, ahol mint gyógyszerészsegéd dolgozott és közben – eléggé szűkös körülmények között élve, különböző viszontagságoknak kitéve, még ki is rabolták – folytatta orvosi tanulmányait. Az osztrák-porosz háború miatt Halléba, majd Wittenbergbe menekült és ott 1757-ben beiratkozott az egyetemre, amelyet pártfogói támogatásával végül 1770-ben sikeresen befejezett. Közben, 1762-ben a wittenbergi bonctani múzeum őre lett. 1765-ben visszatért Boroszlóba, onnan pedig Magyarországra. Mivel apja kiutasította, újra külföldre távozott: Lipcsébe, Wittenbergbe, aztán Berlinbe. 1771-ben, megszerezve orvosi oklevelét, visszatért Magyarországra, Rozsnyóra, majd 1772-ben elnyerte Liptó vármegye tisztiorvosi állását. 1774-ben a nagyszombati orvosi egyetemen újabb szigorlattal honosította orvosi oklevelét. 1776-ban Kishont vármegye hívtá meg orvosának, Rimaszombatban telepedett le és itt élt haláláig. 1788-ban összeírta a megyében működő felcsereket, bábákat, gyógyszerészeket, ez érdekes orvostörténeti és helytörténeti dokumentum, amelyben javaslatokat is tesz az egészségügy helyzetének, kü-

<sup>203</sup> Vannak olyan vélemények, hogy Madács Péter valamiképpen rokonságban állt Madách Imrével. Ez azonban nem bizonyítható, sőt valószínűnek tűnik, hogy eredetileg nem is Madácsnak, hanem Pisztricsányinak hívták és ellenségeit megtévesztendő vette fel a Madács nevet.

lönösen a bábaképzésnek a javítására. Őt tekinthetjük a magyarországi cukorgyártás előfutárának is: a kukorica szárából állított elő édes szirupot, amelyet azonban nem tudott kellőképpen besűrűsíteni és kikristályosítani. **F. m.:** *De modo regenerationis vasorum...* (doktori értekezés), 1770; *Theoria affinitatum chemicarum, quam ... in regia univ. Tyrnaviensi publicae disquisitioni submittit*, 1774 (a nagyszombati egyetem számára készített utólagos értekezés).

## VICSÁPAPÁTI (Výčapy-Opatovce)

Az egykori Nyitra vármegyében fekvő település eredetileg két község: Nyitraapáti és Nyitravicsáp egyesítésével jött létre 1888-ban. Nyitravicsápot először *Viscup* néven 1239-ben, Nyitraapáti *Apathy* néven 1389-ben említik. 1910-ben 1354 lakosából 1266 magyar, 113 szlovák és 15 német volt. 2011-ben 2156 lakosából 2039 szlovák és 59 magyar volt. Itt született Katarína Lazarová (1914–1995) szlovák író

\*\*\*

**HAJNAL HENRIK, Streicher (Vicsápapáti, 1877. december 24. – Budapest, 1961. március 24.) jogász, ügyvéd, szakíró.**

A budapesti tudományegyetemen 1900-ban szerzett jogtudományi doktori oklevelet, 1906-ban ügyvédi vizsgát tett, 1910 körül a kereskedelmi jogból magántanári képesítést szerzett. 1906-tól haláláig ügyvédi irodát vezetett, 1910–1944 között a budapesti tudományegyetem magántanára volt. A nemzetközi jog, elsősorban a nemzetközi közlekedési jog elismert kutatójaként alapvetően új eredményeket ért el a nemzetközi Duna-egyezmény kidolgozása és európai elfogadtatása terén. A Duna folyó politikai, történeti és gazdasági jelentőségét feldolgozó monográfiája a szakterület első jelentős munkája (*The Danube*, 1920). Polgári joggal, családjoggal is foglalkozott, évtizedeken át az egyik legismertebb és leginkább keresett budapesti ügyvéd volt. **F. m.:** *La Communion Européenne du Danube*, 1928; *Il diritto internazionale privato ungherese in materia di matrimonio e divorzio*, 1929 (franciául: 1930); *Le droit du Danube international*, 1929; *A Kúria legújabb gyakorlata házassági perekben*, 1936; *Csábítás, jegyzség és a jog* (Ungár Margittal), 1939; *A nemzetközi jog eredete*, 1942; *Csemegi Károly élete és működése*, 1943.

**RADNÓT MAGDA, Rottenstein (Vicsápapáti, 1911. szeptember 17. – Budapest, 1989. február 3.) orvos, szemész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1976).**

Tanulmányait a pécsi tudományegyetem orvosi karán végezte, ahol 1935-ben szerzett diplomát. A bécsi orvosi egyetemen szemészeti tanulmányokat folytatott. 1935-től 1939-ig a pécsi Szemklinika gyakornoka, majd tanársegédje. 1939-től a budapesti Állami Szemkórház főorvosa, 1946-ban a szemészeti patológia magántanára. 1950-ben a szegedi Szemklinika, 1952-től a budapesti I. sz. Szemklinika professzora. A Magyar Szemorvosi Társaság főtitkára, 1970-től elnöke volt. Tagjává választotta a New York-i Akadémia, a Leopoldina Természettudományi Akadémia. Tagja volt a Nemzetközi és az Európai Szemészeti Tanácsnak, utóbbinak 1972–1976-ban elnöki tisztségét is betöltötte. Számos hazai és külföldi orvosi társaság választotta vezetőségébe, tisztelte meg levelező és tiszteleti tagságával. A *Szemészet* c. szaklap főszerkesztője és több külföldi szaklap szerkesztőbizottsági tagja volt. Az *Újabb eredmények a szemészetben* c. sorozat alapító főszerkesztője. Érdeklődési területe a fény, a szem és a neuroendokrin rendszer kapcsolatai, a könnyszervek betegségei, de különösen a szemészeti patológia, hisztológia és ultrastruktúra területén végzett úttörő munkát. Több mint 300 közleménye és 9 könyve jelent meg e témakörökből. A magyarországi trachomaellenes küzdelem irányítója volt. Megkapta a Kiváló Orvos kitüntetést, a Markhot-, a Semmelweis-, a Schulek-, a Helmholtz-, a Chabret-, a Vannas-emlékérmét, és a Braille-érmet. Az MTA 1961-ben levelező, 1976-ban rendes tagjává választotta. Számos művét német, orosz és angol nyelvre is lefordították. Lánya Antal Magdolna (1945–) orvos, aneszteziológus. **F. m.:** *Szemészeti patológia*, 1951; *A szem sérülései*, 1952; *Trachoma*, 1954; *Neuroendokrine Beziehungen zur Ophthalmologie*, 1961; *A szembetegségek atlasza 1-2.*, 1963; *Atlas der Augenkrankheiten*, 1964; *Die Röntgendiagnostik der tränenableitenden Wege*, 1966; *A szemészet alapvonásai* (egyetemi tankönyv, többekkel), 1971; *Szembetegségek vizsgálata*, 1976; *A szem daganatai* (In: Klinikai onkológia), 1977; *Ifj. Imre József* (Kenyeres Ágnessel), 1979; *Diagnosis of Primary Open-Angle Glaucoma* (In: Contemporary International Concepts Masson), 1980.

## VIDEFALVA (Vidiná)

Az egykori Nógrád vármegyében fekvő település a XIII. sz. végén keletkezett, első írásos említése *Vydaľalua* néven 1335-ből való. Az évszázadok folyamán több birtokosa is volt, közülük talán a Kubinyi és az Asbóth család a legismertebb. A Kubinyi kastélyban egykor gazdag ásvány- és éremgyűjtemény volt. Itt hunyt el: Asbóth János (Szatumik, 1845. június 7. – 1911. június 28.) író, újságíró, néprajzkutató, politikus, utazó, az MTA levelező tagja (1892), főműve a *Bosznia és Hercegovina I-II.* (1887), amely angolul és németül is megjelent, emellett kiadta afrikai és közel-keleti utazásáról szóló könyvét *A Zaharától az Arabiáig c.* (1883). Itt alakult meg 1848-ban a Magyarhoni Földtani Társulat, amelynek programtervezetét Kubinyi Ágoston fogalmazta meg és ő lett az első elnöke is. 1910-ben 593, zömében szlovák lakosa volt. 2011-ben 1855 lakosából 1659 szlovák és 34 magyar volt.

\*\*\*

**KUBINYI FERENC (Videfalva, 1796. március 21. – Videfalva, 1874. március 28.) paleontológus, régész, politikus, az MTA tiszteleti tagja (1858).**

Kubinyi Ágoston bátyja. A besztercebányai ev. líceumban érettségizett. Itt tanára volt Zipser Keresztély András (→Besztercebánya), akinek életéről később könyvet is írt. Jogi tanulmányokat végzett és többször járt külföldön. 1825-től részt vett minden országgyűlésen, az 1840-es években a liberális ellenzékhez tartozott. 1848-ig fivérével együtt részt vett a magyar orvosok és természetvizsgálók tevékenységében, a vándorgyűléseken és a Természettudományi Társulat alapításában, maga is foglalkozott tudományos kutatásokkal. 1848-ban a losonci kerület képviselője, eleinte a Batthyány-kormány, majd Kossuth híve a szabadságharc végéig. A bukás után a haditörvényszék 9 évi várfogságra ítélte, az 1852. évi közkegyelemmel szabadult. 1861-ig tudományos munkájának élt. Az 1861-i országgyűlésen a Határozati Párthoz csatlakozott. 1862-ben Ipolyi Arnoldddal (→Ipolykeszi) és Henszlmann Imrével (→Kassa) Konstantinápolyba utazott az ott őrzött Corvinák tanulmányozására. A néhány visszakapott Corvinát az MTA könyvtárának adták. Hazajövele után tudományos munkával foglalkozott, több éven át a Magyarhoni Földtani Társulat elnöke volt. Számos tanulmánya jelent meg a paleontológia, geológia és archeológia köréből. Kéziratok jegyzetei: *Magyarország és a hozzá tartozó országok cosmographiájára vonatkozó adatok* az MTA kéziratárában vannak. **F. m.:** *A Tisza medre, mint az ősemlősök sírkertje...*, 1855; *Őslénytani adatok Magyarországról*, 1856; *A teve és ló*, 1862; *Országgyűlési beszéde*, 1862; *Petényi Salamon élete és hátrahagyott munkái*, 1864; *Doctor Zipser Keresztély András életrajza*, 1866.

**KUBINYI ÁGOSTON (Videfalva, 1799. május 30. – Budapest, 1873. szeptember 19.) múzeumigazgató, természettudós, régész, az MTA igazgatósági tagja (1853)**

Kubinyi Ferenc öccse. A besztercebányai ev. líceumban érettségizett. A pesti egyetemen filozófiai, növényteni, diplomatikai, numizmatikai és archeológiai tanulmányokat folytatott. 1821-től Nógrád vármegyében és az ev. egyházban viselt különféle tisztségeket. 1843-tól 1869-ig, nyugdíjba vonulásáig az MNM igazgatója. Fiatal kora óta bátyjával együtt szenvedélyes természetkutató és gyűjtő volt. Nagy érdemeket szerzett az MNM épületének belső berendezésével, a Múzeumkert kiépítésével, a múzeum veszélyeztetett kincseinek nehéz időkben végrehajtott megmentésével. Közreműködésével alakult meg 1848-ban a Magyarhoni Földtani Társulat, amelynek első elnöke volt. Széles körű publicisztikai tevékenységet fejtett ki. Az MTA 1843-ban tiszteleti, 1853-ban igazgatósági tagjává választotta. Losonci háza a XIX. sz. első felében a város szellemi és kulturális életének egyik központja volt. **F. m.:** *Magyarországi mérges növények*, 1842; *A Magyar Nemzeti Múzeum*, 1848) *A szegszárdi régiségek* (németül is), 1857; *Rimaszombat s Ferenczi István* (utazási vázlat), 1855; *A temetések és temetők*, 1869.

## Z, Zs

### ZBORÓ (Zborov)

Az egykori Sáros vármegyében fekvő település területe a hagyomány szerint IV. Béla király adományaként lett egy Makó nevű hívének a birtoka a tatárjárást követően, aki egy várat emelt itt. Más vélemények szerint 1270 körül ezt Biberstein Ottó építtette és először *Makouicha* néven említik I. Lajos király 1347. április 26-án kelt oklevelében. Makovica váraként mindmáig ismert, de 1684 októberétől már csak mint rom, miután a császári seregek elfoglalták a várat védő Zrínyi Ilonától és lerombolták. A helységet birtokló Rákóczi családnak egy kastélya is állt a faluban, amelyet először Zbro alakban 1355-ben említene az okiratok. A kastélyban tartotta esküvőjét I. Rákóczi Ferenc (Gyulafehérvár, 1645. február 24. – Zboró, 1676. július 8.) erdélyi fejedelem és Zrínyi Ilona (Ozaly/Horváto., 1643/1652 – Nikomédia/Töröko., 1703. február 18.) 1666-ban. Egykor két sorban 100 db hársfa „állt őrt” egy út mentén, ezeket Rákóczi György minden levele végén megemlíttette: „*Datum Zboroviae sub centum tillis*”. Ma már a kastély is rom, miután 1914-ben, az I. vh.-ban ágyútűz pusztította el. A falunak 1910-ben 2205 zömében szlovák lakosa volt, de németek, lengyelek és romák is éltek itt. 2011-ben 3184 lakosából 2543 szlovák, 449 roma, 21 ruszin és 19 ukrán volt. Itt született Rákóczi Erzsébet (1655. november 16. – Szávaújvár, 1707. november 8.) költőnő, aki baráti kapcsolatban volt gróf Esterházy Pál (1635–1713) Habsburg párti főnemessel, költővel és zeneszerzővel; Cervus Ádám (1732. május 6. – Pannonhalma, 1814. december 9.) bencés paptanár, egyházi író; Tost László (1875. április 4. – Kassa, 1945. január 5.) politikus, Kassa főpolgármestere; Tost Barnabás (1876. szeptember 23. – Hejce, 1951. július 10.) kanonok, felsőházi tag; Hegyi Barnabás (1914. március 4. – Budapest, 1966. április 28.) operatőr, egybek mellett az 1947-ben készült *Valahol Európában* és az 1949-ben forgatott első színes magyar játékfilm, a *Lúdas Matyi* kameramanja.

\*\*\*

**WAGNER KÁROLY (Zboró, 1732. április 11. – Kisszeben, 1790. január 7.) jezsuita szerzetes, egyetemi tanár, történész, könyvtáros.**

Trencsénben belépett a jezsuita rendbe. Ezután különböző városokban tanár és hitszónok. 1773-tól az országos levéltár igazgatója Pozsonyban. 1777-től a budai Egyetemi Könyvtár őre, majd a pecsét- és címtan egyetemi tanára Budán 1784-ig, nyugdíjazásáig. Baráti viszonyban volt Katona Istvánnal (1732–1811), Pray Györggyel (→Érsekújvár) és Cornides Dániellel (→Liptószentmiklós); munkatársa volt a pozsonyi *Ungarisches Magazin*nak, Corneille (1606–1684) műveiből fordított. Jelentős forrásanyagot tett közzé a Szepességéről és Sáros vármegyéről. Genealógiával is foglalkozott. Több kéziratát az OSZK őrzi. **F. m.:** *Analecta Scepusii... I-IV.*, 1774; *Petri de Warda epistolae*, 1776; *Collectanea genealogico-historica illustrum Hungariae familiarum...*, 1778; *Diplomatarium comitatus Sárosiensis...* 1780.

### ZEMPLÉNRONA (Rovné)

Az egykori Zemplén vármegyében fekvő települést 1400 körül alapították, első írásos említése 1543-ból való. Állítólag Tre-fort Ágoston (→Homonna) és báró Eötvös József itt alkotta meg közösen a 'róna' szót. 1899 előtt hivatalos magyar neve Rovna volt. 1910-ben 400 szlovák lakosa volt. 2011-ben 464 lakosából 402 szlovák és 47 roma volt.

\*\*\*

**SIMONCHICH INCE JÁNOS (Rovna, 1750. május 13. – Máramarossziget, 1807. április 20.) piarista tanár, numizmatikus.**

1766-ban Privigyén lépett a kegyesrendbe Tanulmányait Nyitrán és Vácott végezte, majd rendjének több gimnáziumában volt tanár (Nyitra, Szentgyörgy, Nagykaroly, Selmecbánya, Temesvár, Tata, Máramarossziget). Nagyszámú latin nyelvű értekezése jelent meg szakfolyóiratokban főként a numizmatika, a történelem és a pedagógia köréből. Máramaros vármegye történetét és topográfiai viszonyait elsőként vette vizsgálat alá. Értékes éremgyűjteményét hosszú ideig a budapesti piarista gimnázium őrizte. **F. m.:** *Dissertatio de ortu et progressu litterarum in Hungaria*, 1784; *Dissertatio de numismatica Hungariae...*, 1794; *Dissertatio diplomatico-numismatica de florenis et denariis Corvinianis* 1478, 1806.

### ZÓLYOM (Zvolen)

Az egykori Zólyom vármegye névadó városának nevét a magyar történetírók a *sólyom* szóból eredeztetik. Már a XI. sz.-ban állt itt egy erődítmény, a *Pusztavár*, amely az 1600-as években már romos volt. A helységet először 1135-ben említik írott források. IV. Béla 1238-ban szabad királyi város rangra emelte és különböző kiváltságokat adományozott a településnek. A város ma ismert vára a tatárjárás után épült, jellegzetes formáját 1370 körül kapta. 1620–1621-ben itt őrizték a magyar koronát. A város a XIX. sz.-ban a vasúthálózat fokozatos kiépülésével fontos közlekedési csomópont lett. A városban működik több kutatóintézet és az 1952-ben létrehozott Erdészeti és Faipari Főiskola, amely ma a Zólyomi Műszaki Egyetem része, és amelynek számos magyar tanára és hallgatója van. A városi múzeumot 1942-ben Balassa Géza (→Felsőbaka) alapította. A városnak 1910-ben 8799 lakosa volt, ebből 4973 magyar, 3579 szlovák és 209 német. 2011-ben 43 318 lakosából 36 201 szlovák, 343 roma, 330 cseh és 158 magyar volt. Itt született: Balassi Bálint (1554. október 20. – Esztergom, 1594. május 30.) kiemelkedő magyar költő és katona; Bu-



csányi Mátyás (1731. február 12. – Hamburg, 1796. augusztus 2.) természetkutató, a göttingeni, később a hamburgi egyetem tanára, matematika- és fizikatankönyvek és filozófiai művek szerzője, meteorológiával és légköri villamossággal is foglalkozott; Kanka Dániel (1776. december 15. – Bécs, 1850. május 31.) egyházi író, a selmecbányai, majd a modori ev. gimnázium rektora, 1822–1844-ben a bécsi protestáns teológiai intézet tanára; Ferencsik Sámuel (1793. december 4. – Jolsva, 1855. július 28.) ev. lelkész, gyümölcskertész, meteorológiai szakíró, a „jolsvai időjós”; Beniczky Ödön (1878. február 12. – Budapest, 1931. január 20.) legitimista politikus, belügyminiszter (1919. szeptember 11. – 1920. március 15.), Horthy Miklós ellenfele, öngyilkos lett; Bitskey Zoltán (1904. február 10. – Miskolc, 1988. augusztus 1.) válogatott gyorsúszó, főiskolai úszóvilágbajnok, edző.

\*\*\*

### **BALÁS PÁL (Zólyom, 1811. január 25. – Hodrusbánya, 1870. január 16.) bányamérnök.**

1834-ben szerezte diplomáját a selmecbányai bányászati akadémián. Kincstári mérnök lett: jelentős munkája a selmecbányai bányák aknahálózatának felmérése és térképezése. 1868-ban a Selmecbánya és Garamberzence közötti vasút tervezésével és építésével bízták meg.

### **SCHRÉDER REZSŐ (Zólyom, 1826. április 16. – Selmecbánya, 1888. április 14.) fémkohómérnök, akadémiai tanár.**

1846-ban iratkozott be a selmecbányai Akadémiára, mérnöki diplomája megszerzése után a kincstári bányászatnál dolgozott. A beszercebányai kohónál 1854-ben a feketeréz amalgálásával kapcsolatban eredményes kutatásokat végzett. Ezután zsarnócai kohófőnök. 1870-től a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia fémkohászati tanszékének tanára. Fémkohászaton kívül a fémkémlészet, pénzverés és fémkohótelepítés kérdéseivel foglalkozott. Kiterjedt szakirodalmi munkásságot fejtett ki. **F. m.:** *Fémkohászati műszavak* (Kubatska Hugóval, Bányászati és Kohászati Lapok) 1877–1879; *Fémkohászati enciklopédia*, é. n.

### **BIEDERMANN JÁNOS (Zólyom, 1887. július 28. – Budapest, 1968. október 29.) belgyógyász.**

Orvosi oklevelét a budapesti tudományegyetemen szerezte (1911). Egy évet Berlinben a Moritz-belklinikán töltött. 1911-től a budapesti izraelita kórházban Stiller Bertalan mellett gyakornok, 1913–1914-ben segédorvos volt. Az I. vh alatt katona, 1918-tól Benedikt Henrik mellett alorvos, 1921–1923-ban megbízott rendelő főorvos, 1926-tól 1960-ig, nyugdíjba vonulásáig osztályos főorvos volt. Fő kutatásai a szív és a keringés betegségeire, valamint a belgyógyászat egyes kérdéseire terjedtek ki. Szakközleményei hazai és külföldi folyóiratokban jelentek meg.

### **JÁNOSI JÓZSEF (Zólyom, 1898. április 22. – Friesenheim, 1965. május 6.) jezsuita szerzetes, filozófus, egyetemi tanár.**

Innsbruckban és Valkenburgban bölcseletet tanult, majd Feldkirchenben és a pécsi Pius-kollégiumban volt prefektus. A római Szt. Gergely Egyetemen teológiát végzett. Néhány évi amerikai tartózkodás után a budapesti főiskolán logikát és metafizikát tanított, 150 év után az első jezsuitaként. Magántanár (1935), majd nyilvános rendkívüli tanár a budapesti egyetemen. A Szentkereszt Egyesület elnöke (1942). Sokat tett a német megszállás alatt az üldözöttek megsegítéséért (1944). A filozófia és vallásbölcselet tanára a szegedi rendi főiskolán (1945–1949), majd Nyugatra távozott (1949). 1951–1954-ben a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. Vasúton utazva, rejtélyes körülmények között kiesett a vonatból és meghalt. **F. m.:** *Világnézeti típuskutatás és filozófiai megalapozása*, 1934; *A szellem és szellemi élet jelenségei*, 1934; *Metafizikai világproblémák* (társszerző), 1935; *A bölcseleti megismerés határainak kérdése*, 1936; *Bölcselet és valóság*, 1940; *Mária. A Mária tisztelet dogmatikája, lélektana*, 1947.

### **MALÁN MIHÁLY (Zólyom, 1900. szeptember 16. – Budapest, 1968. október 13.) orvos, antropológus, egyetemi tanár.**

Budapesten, egy VII. kerületi gimnáziumban érettségizett 1918-ban. Orvosi és bölcsészeti tanulmányokat Budapesten folytatott (1918–1926), mindkét szakban doktorrá avatták. 1924–1940-ben a budapesti tudományegyetem kórbonctani intézetében, valamint az embertani intézetben tanársegéd, majd adjunktus volt. 1932-ben megszervezte a Testnevelési Főiskolán a sport-embertani laboratóriumot, amelyet 1940-ig vezetett. Közben 1937-ben egyetemi magántanárrá habilitálták, 1937–1938-ban Berlin-Dahlemben volt ösztöndíjas. 1940–1946-ban a kolozsvári tudományegyetem embertani tanszékének nyilvános rendes egyetemi tanára. 1946–1948-ban az MNM embertani csoportját vezette. 1949–1958-ban a Természettudományi Múzeum Embertani Tárának tudományos munkatársa volt. 1950-től a debreceni tudományegyetemen megbízott előadóként, 1963-tól 1967-ig, nyugdíjazásáig kinevezett egyetemi tanárként antropológiát oktatott. Kutatási területe az antropológia és a humánbiológia szinte minden ágára kiterjedt. Egyebek mellett 3000 felnőtt adatai alapján elvégezte a Bukovinából áttelepedő hadikfalvi és józseffalvi székelyek antropológiai vizsgálatát. Kimutatta a tájékozódó képesség öröklését. Kezdeményezte az *Anthropológiai Közlemények* c. folyóirat megindítását, melynek 15 évig szerkesztője volt. 1957-ben megszerezte a biológiai tudomány doktora címet. **F. m.:** *Adatok a lengyeli őstelep neolith-kori lakóinak antropológiájáról*, 1929; *A budapesti tanoncok testfejlődése*, 1934; *Mindennapi testgyakorlás és testfejlődés*, 1936; *Az élő magyarság embertani kutatása*, 1947; *Emberszabású majmok*, 1954; *Az ősemlék elődei*, 1954; *Ergebnisse der ethnisch-anthropologischen Forschungen des Ungarntums*, 1961; *Ikrek és ikerkutatás*, 1962.

### **BALÁZS FERENC (Zólyom, 1913. június 9. – ? 2012) botanikus, flórakutató.**

A budapesti tudományegyetemen szerzett biológusi oklevelet, majd a debreceni egyetemen Soó Rezső egyik munkatársaként a Kárpátok endemikus növényfajaival, a rét-legelő növénytársulásokkal foglalkozott. Egyik fontos idevágó tanulmánya 1939-ben a *Tisia* c. folyóirat 3. számában (p. 1–61) jelent meg *A Kárpátok endemikus növényfajai* címmel. A növénytársulást alkotó fajok tömegviszonyainak értékelésére dolgozott ki olyan becslési eljárást, amely borítási átlagértékek %-os kifejezésén túl a növénytakaró „vastagságát” is figyelembe veszi (Balázs-féle két- és háromdimenziós felvételezési módszer). Módszerelméletileg megalapozott gondolatsora, illetve „kutatási programcsomagja” a füvesek (rétek, legelők, gyeptelepítések) cönológiai összetételén túl terméstömegük és minőségük (szénaértékük) összehasonlító értékelésére is alkalmas. Megújította a szántóföldi növények, parlagok, füves és romterületek valamint az energianövények kutatását. Elsőként figyelt fel (1963-ban) a füvesek fogyatkozó fajsámára, ami a környezeti hatások és az éghajlatváltozás következménye.

## **ZÓLYOMBЕРЕЗНА (Breziny)**

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település környéke ugyan már az i. e. 2400 körül lakott volt, de a mai falu csak valamikor a XVI. sz.-ban alakult ki. Első írásos említése még későbbi: 1784-ből való és akkoriban az Eszterházyak birtoka volt. 1910-ben 358 szlovák lakosa volt. 2011-ben 357 lakosából 302 szlovák és 20 roma volt.

\*\*\*

### **WAGNER VILMOS (Besztercebánya, 1839. április 25. – Zólyomberezna, 1900. január 18.) kohó- és bányamérnök, miniszteri tanácsos.**

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián 1863-ban szerzett oklevelet. Ezt követően három éven át Nagybányán volt gyakornok. 1866-tól a selmeci akadémián tanársegédként oktatott a Pöschl Ede (→Selmecbánya) vezette bányász- és kohóéptani tanszéken. Hamarosan azonban otthagyta az akadémiát és visszatért Nagybányára. 1869-ben a máramaros-szigeti bányagazgatóság mérnöke lett. Később Budapestre került, ahol hat évig a pénzügyminisztérium erdészeti osztályán gépészeti és építészeti főmérnökként tevékenykedett. 1881-től a minisztérium központi vasmű igazgatóságának főmérnöke volt. Az 1880-as évek közepétől Zólyombereznán a kincstári vasművek igazgatója volt. Működésének köszönhetően jelentősen bővült és korszerűsödött az itteni csőgyár termelése, de foglalkozott a vasérctermelés hatékonyságának növelésével és az ország vasgyárainak felújításával is. 1897-től ismét a minisztériumban dolgozott, de rendszeresen látogatta a gondjaira bízott üzemeket. Egy ilyen szolgálati út alkalmával érte a halál Zólyombereznán.

## **ZÓLYOMBRÉZÓ (Podbrezová)**

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő település igen késői alapítású: a XIX. sz. negyvenes éveiben keletkezett az 1300-as évektől létező Lopér tőszomszédságában a kisgarami vashengermű mellett és az 1880-as években egyre nagyobb ütemben kibontakozó vasgyártásnak köszönhetően gyors fejlődésnek indult. Első írásos említése 1849-ből való. Az 1930-as években a cseh Zbrojovka fegyvergyártó konszern egyik üzemét itt hozta létre, ez az első Szlovák Köztársaság idején német tulajdonba került. Lopér és Zólyombrézó 1952-ben egyesült. 1910-ben mintegy 300–400 szlovák lakosa volt. 2011-ben 4060 lakosából 3400 szlovák volt.

\*\*\*

### **KUNSZT JÁNOS (Zólyombrézó, 1892. június 26. – Budapest, 1960. augusztus 4.) orvos, fürdőgyógyász, reumatológus, amatőr fotóművész.**

Orvosi oklevelét a budapesti egyetemen szerezte (1919), közben (1918–1919-ben) katona volt. 1919–1936 között a Gellért fürdő Kórháza és ezzel egyidejűleg, haláláig a Rudas és a Rácz fürdők fürdőorvosa volt. 1950–1954 között az Újpesti Rendelőintézet reumaosztályát is vezette. Szervezte és vezette a gyógyfürdők szakszemélyzetének szakmai oktatását. Egyike volt a legismertebb amatőr fotóművészeknek. Budapest ostroma idején, majd közvetlenül a város felszabadulását követően ő örökölte meg a romba dőlt Budát fényképein. **F. m.:** *Fürdősök kézikönyve*, 1925; *Magyarország ásványvizei, fürdői és üdültelepei*, 1928; *Magyarország fürdőinek, üdülőhelyeinek és ásványvizeinek ismertetője* (Moll Károlyval, Groó Bélával), 1931; *Gyakorlati balneológia*, 1936; *Színes fényképezés*, 1940; *Színes fényképezés Agfa Color filmre*, 1942; *Magyarország fürdőinek, ásványvizeinek és üdülőhelyeinek ismertetése* (Frank Miklóssal, Rausch Zoltánnal), 1947; *A Rudas Fürdő monográfiája*, 1947.

### **NATTER-NÁD MIKSA (Zólyombrézó, 1893. február 16. – Budapest, 1982. április 7.) biológus, újságíró.**

Középiskoláit Selmecbányán végezte, majd a budapesti tudományegyetem bölcsészkarának hallgatója. Már 1913-tól megjelennek mezőgazdasági és kertészeti növényekről szóló ismertetései; ezek publikálását szibériai hadifogságából visszatérve újra folytatta. Az 1930-as évektől főleg a *Nemzeti Újságban*, 1945 után a *Magyar Nemzetben*, az *Élet és Tudományban* stb. számos ilyen tárgyú cikke jelent meg, melyeket három kötetben tett közzé. Ezek a növények botanikai, elnevezéstani,

kertészeti, gyógyászati, kultúrtörténeti stb. vonatkozásait tárgyalják. A TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) keretében és a Magyar Rádióban kifejtett tevékenységét (itt éveken át vezette a *Kertészeti tanácsadó* c. rovatot) a Magyar Rádió nívódíjjal, a Magyar Újságírók Szövetsége Aranytollal ismerte el (1981). **F. m.:** *Virágos könyv*, 1939; *Új virágos könyv*, 1942; *Újabb virágos könyv*, 1964.

## **BARTKÓ LAJOS (Zólyombrézó, 1911. május 6. – Budapest, 1988. július 2.) geológus, paleontológus.**

Miskolcon érettségizett, majd a budapesti tudományegyetemen földrajz-természettudomány szakon folytatta tanulmányait. Itt szerzett tanári oklevelet 1936-ban. 1937-től a tudományegyetem Földtani Intézetében volt díjtalan gyakornok, 1939-től tanársegéd, később adjunktus, majd osztálygeológusi beosztásban dolgozott. 1949-ben a Szénbányászati Trösztnél helyezkedett el főgeológusként. 1956-ban a Szénbányászati Minisztériumba került. 1958–1960-ban az Országos Földtani Főigazgatóság osztályvezetője volt. 1960–1971 között a Nógrádi Szénbányánál a bányaföldtani kutatásokat vezette mint főgeológus. 1971-ben vonult nyugdíjba, ezután a Földtani Intézetnél működött szakértőként. A Magyarhoni Földtani Társaság titkára volt. Munkásságának középpontjában a triász és harmadidőszaki üledékes területek térképezése állt; e tevékenysége közben tárta fel Sóshartyánban 1948-ban a később *Jodaqua* néven palackozott gyógyvizet. Őslénytani és rétegtani kutatásai közül a legjelentősebb az ipolytárnói kővetlelőhely feltárása. 1939-ben egy ősi csigafajt fedezett fel, amely vagy 100 millió évvel megelőzte a vele rokonítható puhatestűek tömegesebb megjelenését. Munkásságát Koch Antal-emlékéremmel ismerték el. Felfedezője róla nevezett el egy 19 millió éves megkövült diófajt (*Carya bartkoi*). Az *Ásványtelepeink földtana* (1966) c. kézikönyv társszerzője.

## **ZÓLYOMLIPCSE (Slovenská Ľupča)**

Az egykori Zólyom vármegyében fekvő települést először 1250-ben *Lypcha* alakban említik az okiratok. A középkorban fontos bányaváros volt, Károly Róbert 1340-ben különböző szabadalmakkal (vásártartás, szabad bíró- és papválasztás, vámmentesség stb.) ruházta fel. Mái építményben álló várát valamikor a XIII. sz.-ban építették. 1697-től a XX. első évtizedeiig papírgyártó műhely működött a községben, amely a XIX. sz. második felében veszítette el városi rangját. 1910-ben 1754, zömmel szlovák lakosa volt. 2011-ben 3165 lakosából 2923 szlovák volt. Itt született: Wesselényi Ferenc (1605 – Zólyomlipcse, 1667. március 23.) politikus, hadvezér, Magyarország nádora, a róla elnevezett Habsburg ellenes összeesküvés egyik vezetője; Samuel Reuss (1783–1852) ev. pap, etnográfus, történész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik korai képviselője, foglalkozott az ásványokkal és a növényekkel is; Samuel Czambel (1856–1909) nyelvész, fordító, 1879-től a magyar miniszterelnöki hivatal munkatársaként ő fordította szlovák nyelvre a törvényeket; Emil Belluš (1899–1979) az egyik legismertebb szlovák építész, a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola (ma: Szlovák Műszaki Egyetem) egyik alapítója; Tibor Andrašovan (1917–2001) szlovák zeneszerző, karmester, aki az Ifjú Szivek nevű felvidéki magyar népművészeti együttes számára is több népdalfeldolgozást írt.

\*\*\*

## **FRIML ALADÁR (Zólyomlipcse, 1864. július 5. – Budapest, 1943. január 20.) gimnázium tanár, tankönyvíró, lapszerkesztő.**

1887-től Debrecenben, 1888-tól Sátoraljaújhelyen, 1891-től Zsolnán tanár, majd tankerületi főigazgatóként központi szolgálatra a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba rendelték. Főleg a latin nyelv tanításának módszereivel foglalkozott. 1913-tól 1919-ig a *Magyar Középfiskola*t szerkesztette, 1909-ben megalapította a *Juventus* c. latin nyelvű ifjúsági folyóiratot. Fordításban közzétette az 1777. évi *Ratio Educationist* (1913). Latin nyelvű könyveket és tankönyveket is írt.

## **BELHÁZY GYULA (Zólyomlipcse, 1870. április 2. – Nagyenyed, 1923. március 18.) erdőmérnök, szakíró, a selmecbányai Akadémia tanára.**

Édesapja, Belházy Jenő (Breznóbánya, 1838. augusztus 3. – Kőrösmező, 1906/1908) erdőtanácsos, vadászati szakíró, 1861–1868 között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia oktatója volt. Ő Selmecbányán végezte erdészeti tanulmányait, 1894–1898-ban maga is az Akadémia erdőhasználati tanszékén tanított. Különböző helyeken (Bácsdoroszló, Kárárd, Óasszonyrét) kincstári erdészként dolgozott. 1915-től haláláig Nagyenyed város főerdésze volt. Rendszeresen írt a *Természettudományi Közönybe* és az *Erdészeti Lapokba*. Apjához hasonlóan több vadászati könyvet jelentetett meg. **F. m.:** *Célpálvadás mesterséges világítás mellett*, 1895; *A vadász tizparancsolata*, 1903.

## **ZSARNÓ (Žarnov)**

Az egykori Torna vármegyében fekvő település környékén a régészeti leletek tanúsága szerint már a paleolitik és a neolitik korban is éltek emberek. A mai falut 1332-ben említik először az okiratok. A XIX. sz.-ban még feketemárványbánya is működött itt. Ebben az időszakban több mint 800 lakosa volt a községnek. 1910-ben 520 magyar lakosa volt. 2011-ben 405 lakosából 282 magyar és 106 szlovák volt. Itt született Zsarnay Imre (1804 k. – Pest, 1870. november 10.), alispán, jogtanár Késmárkon, majd Losoncon, Torna vármegye országgyűlési képviselője, Zsarnay Lajos öccse.

\*\*\*

## **ZSARNAY LAJOS (Zsarnó, 1802. január 1. – Pest, 1866. június 13.<sup>204</sup>) ref. szuperintendens, egyházi író, az MTA levelező tagja (1858)**

Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Szepsiben folytatta. A sárospataki Ref. Kollégium növendékeként 1811-től gimnáziumot, bölcseletet, jogot és teológiát végzett. 1824–1826-ban Lőcsén tanult, ahol elsajátította a német és a francia nyelvet is. Sárospatakon a retorikai osztály köztanítója (1827), ezután a keresztény erkölcsstan és a teológiai tudományok rendes tanára, és a főiskola papja. Göttingenben és Svájcban tanult (1829–1831). Hazatérte után ismét tanár, egyházkerületi főjegyző, szuperintendens. 1831–1860 között Sárospatakon élt, közben 1832–1834-ben a pozsonyi országgyűlés idején prédikátor. 1860-ban Miskolcon püspöknek választották. Kiadta gyászbeszédeit, emellett tankönyveket is írt. Az MTA 1858. december 15-én levelező tagjává választotta. Élete utolsó éveiben májbetegségben és vízkórban szenvedett. Karlsbadba indult egy gyógykezelésre, de útközben Pesten meghalt. **F. m.:** *Keresztyén erkölcsstudomány I-II.*, 1836, 1854; *Páptan I-II.*, 1847–1857; *Keresztyén egyháztörténet rövid summája*, 1852; *Apologetika*, 1857; *Görög–magyar szótár*, 1857; *Bibliai bevezetés*, 1861.

## **ZSARNÓCA (Žarnovica)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő várost először 1332-ben egy pápai tizedjegyzékben említik *Zanog*, illetve *Zimog* alakban. 1424-ben bukkan fel a *Sarnocza*, illetve a *Sarnowcza* elnevezés. 1563-ban kapott városi rangot. A XVII. sz. második felében több alkalommal is harci események színhelye volt. A vasúti közlekedés kiépítésének köszönhetően jelentősége megnőtt, első sorban a fafeldolgozó ipar indult fejlődésnek. 1910-ben 1998 lakosából 1618 szlovák, 300 magyar és 63 német volt. 2011-ben 6490 lakosából 5724 szlovák, 52 roma és 25 cseh volt.

\*\*\*

## **FEKETE ZOLTÁN (Zsarnóca, 1911. március 31. – Budapest, 1988. november 9.) agrármeteorológus, talajkutató, egyetemi tanár.**

Az elemi iskolát Selmezbányán kezdte, ahol édesapja, Fekete Zoltán (→Selmezbánya) a Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola tanára volt. Miután a főiskolát 1919-ben Sopronba helyezték át, az ottani ev. líceumban végezte középiskolai tanulmányait. Az érettségi előtt egy évig Londonban tanult, ahová az angol nyelv elsajátítása végett ment. Egyébként jó nyelvérzéke volt, németül jól beszélt, gyermekkorában Hollandiában járva valamelyest flamandul is megtanult, emellett megértette a bolgár, az orosz és a szlovák nyelvet, olvasott latinul, görögül és héberül is. 1929-ben érettségizett, a következő évben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen megkezdte tanulmányait a természetrajz–kémia szakon és 1935 januárjában természetrajz–vegytan szakos tanári oklevelet, 1935 júniusában doktori címet szerzett egy geológiai témájú értekezésével. 1935–1937-ben az orosházi gimnázium tanáraként működött, ekkor írta első talajtani tárgyú dolgozatát, amely az *Orosházi Szépműves Céh Évkönyvében* jelent meg. 1937-ben a budapesti tudományegyetemen Mauritz Béla (→Kassa) professzor tanársegédje lett és innen került 1941 augusztusában a keszthelyi Gazdasági Főiskola talajtani laboratóriumába, amelyet a következő évben átszervezett tanszékké és itt a talajtan tanáraként működött 1949-ig, amikor a budapesti Agrártudományi Egyetem Kertészeti Karára nevezték ki ugyancsak a talajtan professzorává. Oktató tevékenységében fontos helyet kapott a meteorológia, meggyőződése volt az időjárás, az éghajlat jelentős szerepe a talajok kialakításában, termőképességének fenntartásában és nem utolsósorban degradálódásában. A homoktalajok javításának kérdései is foglalkoztatták, az aljtrágyázás hatásának vizsgálatát főleg a különböző kertészeti kultúrák esetében (zöldség, gyümölcs) tanulmányozta. Az eróziós károk csökkentésére sokirányú kísérleteket végzett, ezen a területen különösen a gyümölcsösökben ért el jó eredményeket. A zöldségesek, gyümölcsösök, szőlők trágyázási irányelveinek kidolgozásában is aktívan részt vett. Közleményeit társszerzőkkel jelentette meg. 1952-től három éven át a Magyar Meteorológiai Társaság elnöke volt. 1970-ben MTESZ Díjban, 1977-ben Steiner Lajos emlékérem kitüntetésben részesült.

## **ZSELIZ (Želiezovce)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már az őskortól fogva lakott volt, az itt előkerült újközi leleteket a vonaldiszes kultúra egy önálló csoportjába (zselizi csoport) sorolták be, de előkerültek a hévmagyarádi kultúra népe által lakott település maradványai is. Az i. u. II. és III. sz.-ban germán törzsek telepedtek meg a vidéken. A mai várost először 1274-ben említik *Selyz* alakban. Az évszázadok folyamán több családnak (Zselizi, Becsei, Dessewffy, Eszterházy stb.) voltak itt birtokai. 1601-ben már iskolája is volt. Az Eszterházy kastély 1720-ban épült, itt zongorázott száz évvel később (1818-ban) Franz Schubert (1797–1828) osztrák zeneszerző, aki az Eszterházy családnál volt zenetanár. A város 1923–1960 között járási székhely volt. A városban működik egy magyar tanítási nyelvű gimnázium is, amelyet 2006-ban Comeniusról neveztek el. A Csemadok évtizedeken át a városban (a Schubert-parkban) rendezte minden esztendőben az Országos Népművészeti Fesztivált, amely a felvidéki magyar amatőr népművészeti együttesek, néptáncsoportok és népdalénekesek seregszemléje volt. 1910-ben 2301 magyar lakosa volt. 2011-ben 7186 lakosából 3550 szlovák és 3501 magyar volt. Itt született: Fischer-Colbrie Ágoston (1863. október 16. – Kassa, 1925. május 17.) r. k. püspök, felvidéki magyar keresztényszocialista politikus, egyházi író; Király József (1897. november 30. – Budapest, 1960. szeptember 5.) r. k. plébános, egyházi író, aki a két vh. közötti években Tallóson, Magyardiószegen, Csicsón

<sup>204</sup> Ez a temetésének dátuma.

szolgált, a nyilasok és a csehszlovák hatóságok egyaránt üldözték, 1948-ban Magyarországra toloncolták; Fodor Ervin (1965. április 12. –) vegyészmérnök, víruskutató, a zselizi gimnáziumban érettségizett 1982-ben, a pozsonyi Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki karán 1987-ben szerzett mérnöki oklevelet, az SZTA Virologiai Intézetének munkatársa; Dulai Henriett (1974 –) mérnök, oceanográfus, a zselizi magyar gimnáziumban érettségizett 1992-ben, a prágai Cseh Vegyipari Egyetemen 1997-ben szerzett vegyészmérnöki oklevelet, ezt követően a floridai egyetem (USA) Óceánkutatói Tanszékén írta doktori értekezését és jelenleg is az Egyesült Államokban dolgozik. A világ számos kontinensén megfordult, az első felvidéki magyar nőként járt az Antarktiszra is, fő kutatási területe a tengerekbe beszivárgó kontinentális eredetű talajvíz vizsgálata a radioaktív elemek koncentrációjának alapján; Gubik Ági (1977. február 4. –) színésznő.

\*\*\*

**KHERNDL ANTAL (Zseliz, 1842. május 10. – Budapest, 1919. október 7.) hídépítő mérnök, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja (1898).**

A budai főreáliskolában érettségizett. Műszaki tanulmányait Budapesten, Karlsruheban, Zürichben (Karl Culman mellett) végezte, 1864-ben szerzett mérnöki oklevelet. Ezt követően Badenben dolgozott. 1865-ben közreműködött a Heidelberg–Heilbronn vasútvonal, különösen a vashidak tervezésében. 1866-ban Zürich város műszaki hivatalának alkalmazottja volt, 1867-től a pesti királyi József Műegyetemen tanársegéd, 1869-től a víziút- és vasútépítéstan, 1881-től a hídépítéstan nyilvános rendes tanára. 1914-ben nyugalomba vonult. A hídépítés elmélete terén elért kutatási eredményei új irányt mutattak a statikailag határozatlan reakciójú tartók problémáinak megoldására. A grafosztatikában úttörő elméleti megállapításait (amelyekkel elnyerte 1897-ben az MTA Marcibányi-díját, 1905-ben a Mérnök Egylet aranyérmét és 1910-ben az MTA nagydíját) többek között a II. vh. előtti Erzsébet-híd építkezése igazolta, amelynek tervezését részben ő vizsgálta felül. Részt vett a budapesti Ferenc József-híd építési, valamint a régi Lánchíd újjáépítési terveinek elkészítésében. A Magyar Mérnök és Építész Egylet egyik alapítója, titkára (1869–1870), majd tiszteleti tagja, az Országos Középítési Tanács alelnöke (1906–1914). Az MTA 1884-ben levelező, 1898-ban rendes tagjává választotta. **F. m.:** *A statikailag határozatlan reakciójú tartók elméletéről* (Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közleményei – MMÉK), 1883–1884; *A lánchidak merevítő tartóinak grafikai elméletéről* (Értekezések a Matematikai Tudományok Köréből – akadémiai székfoglaló), 1891; *A többtámaszú gerendák és a többnyílású függőhidak merevítő gerendáinak grafikai elméletéről* (MMÉK), 1895; *A többtámaszú ívek és merev függőtartók grafikai elméletéről* (MMÉK), 1897; *A lánchidak merevítő tartóinak elméletéről*, 1891; *A tartók grafosztatikája I/1-2.*, 1893–1903; *A statikailag határozatlan reakciójú csuklós tartók grafikai elméletéről* (MMÉK), 1904; *A többnyílású merevítő gerenda függőhidak grafikai elmélete* (MMÉK), 1906; *Vasszerkezetek. I. Vasúti vashíd-szerkezetek* (Czakó Adolffal), 1907.

## ZSIGÁRD (Žihárec)

Az egykori Pozsony vármegyében fekvő települést először 1251-ben *Sygarth* alakban említik az okiratok. A törökök a XVI. sz. második felében teljesen elpusztították, a mai falu a korábbiól kissé távolabb épült fel. A XVII. sz.-ban már mezőváros vásártartási joggal. 1849. június 16-án a falutól nem messze a magyar honvédsereg Görgei parancsnoksága alatt csatát vívott az osztrákokkal és vereséget szenvedett. Az esemény helyszínén egy emlékoszlop áll. 1910-ben 2626 magyar lakosa volt. A II. vh. után sok magyar családot Csehországba deportáltak, illetve Magyarországra telepítettek, megváltoztatva ezzel a helység népességének nemzetiségi arányait. 2011-ben 1638 lakosából 1079 magyar, 512 szlovák és 43 egyéb volt. Itt született: Erdélyi Ignác (1828. február 8. – Kína ?, 1885. augusztus 15.) r. k. pap, hittérítő, aki 25 éven át Kínában tevékenykedett misszionáriusként, ottani megfigyeléseiről és élményeiről rendszeresen beszámolt a magyarországi lapokban, levelei a korabeli Kínával kapcsolatosan forrásértékűek; Ürge Ignác (1840. október 14. – Kína ?, 1898. június vége) r. k. pap, hittérítő, a lazarista rend tagja, 1880-tól haláláig Kínában volt misszionárius, kínai élményeiről elsősorban a *Katholikus Hitterjesztés Lapjaiban*, a *Magyar Sionban*, valamint egy hosszabb tanulmányban (*Khina földrajzi, népismereti és vallási tekintetben*, p. 169–184, 1889) a *Földrajzi Közleményekben* számolt be; Plesniv Károly (1930. július 22. – Budapest, 1984. szeptember 20.) textil- és gobelintervező, festő, főiskolai és egyetemi tanár; Mészárosné Pék Ilona (1934. augusztus 17. –) tanítónő, *Szülfalum Zsigárd. Fejezetek egy mátyusföldi falu folklorjából* c. könyvet írt a falu néphagyományairól (2013); Itt hunyt el: Fabri Ferenc (Léva, 1726. augusztus 10. – 1791. október 1.) jezsuita pap, tanár, költő, hitszónok, 1773-tól szolgált a faluban.

\*\*\*

**ERDÉLYI LÁSZLÓ GYULA (Zsigárd, 1868. március 2. – Zalaapáti, 1947. augusztus 17.) bencés szerzetes, művelődéstörténész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1905).**

1887–1890-ben a pannonthalmi bencés tanárképző főiskola, 1890–1892-ben a budapesti tudományegyetem hallgatója. 1892-ben bölcsészdoktori, 1893-ban történelem–latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1892–1910-ben főiskolai tanár, majd levéltáros és főkönyvtáros Pannonhalmán; 1911-től a magyar művelődéstörténet egyetemi tanára Kolozsvárott, majd az impériumváltást követően 1921–1938 között Szegeden. 1936–1937-ben a szegedi egyetem rektora. 1938–1947-ben mint nyugalmazott egyetemi tanár perjel Zalaapátiban. Főleg középkori magyar művelődéstörténettel foglalkozott. 1898-tól szerkesztette és részben írta a *Pannonhalmi Szt. Benedek-rend története* c. sorozatot. Tagányi Károllyal (→Nyitra)heves vitát folytatott az Árpád-kori társadalomtörténet kérdéseiről (*Történelmi Szemle*, 1913–1916). Az MTA 1905-ben levelező tagjává választotta. 1916-ban a Szent István Akadémia is tagjává fogadta. **F. m.:** *Szerémi György és emlékirata*, 1892; *A Pannonhalmi Szent Benedek-rend története I* (In: A pannonthalmi főapátság története, szerkesztő is, 1902); *A tihanyi apátság kritikus oklevelei* (akadémiai székfoglaló), 1906; *Magyarország társadalma XI. századi törvényeiben*, 1907; *Egyházi földesúr és szolgálói a középkorban*, 1907; *A tihanyi apátság története* (In: A Pannonhalmi Szent-Benedekrend története, X.), 1908; *Az egyházi va-*

*gyon eredete és jellege Magyarországon, 1913; Magyar művelődéstörténet I-II., 1915 és 1818; Szent Imre és kora, 1930; A magyar lovagkor társadalmi és művelődése 1205–1526, 1932; Anonymus III. Béla jegyzője, 1933; Krónikáink atyja Kézai, 1933; A mohácsi vész nemzedéke, 1941; Ötven historikus Szent Istvánról, 1941; Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig, 1942.*

### **MORVAY LÁSZLÓ (Zsigárd, 1936. szeptember 24. –) fizikus, egyetemi docens.**

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, az érsekújvári gimnáziumban érettségizett 1955-ben. A pozsonyi Comenius Egyetem TTK-n 1959-ben fizika–matematika szakos tanári oklevelet szerzett. 1983-ban lett a fizikai tudomány kandidátusa. 1959–1962-ben a dunaszerdahelyi gimnázium tanára, 1962-től nyugdíjazásáig (2006) a nyitrai Pedagógiai Főiskola (ma: Konstantin Filozófus Egyetem) adjunktusa, majd docense. Kutatási területe a spektroszkópia. **F. m.:** *Atomok és szervesetlen molekulák többszörös ionizációjának vizsgálata szikra-ionforrás tömegspektrométerrel, 1983.*

## **ZSITVAÚJFALU (Nová Ves nad Žitavou)**

Az egykori Bars vármegyében fekvő település környéke már az i. e. 5. évezredben is lakott volt. Az 1938-ban kezdődött régészeti feltárások során számos csontlelet és cserépmaradvány került elő, ezek a vonaldíszes kultúra népéhez köthetők, de a lengyeli kultúra emlékei is előfordulnak. A XIII. sz.-ban a mai falu közelében létezett egy Jóka(falva) nevű település, amelyet a törökök elpusztítottak és 1601 után már nem történik róla említés. A tőzsomszédságában létrejött ma ismert helységet 1335-ben Wyfolu néven említi először egy okirat. Az évszázadok során több család is birtokolta, közülük a legismertebb a Nyáry, a Klobusiczky és a Szlávay család. A falunak már a XIX. sz. elején elemi népiskolája volt. 1910-ben 1161 lakosából 791 magyar, 358 szlovák és 10 német nemzetiségű volt. 2011-ben 1333 lakosából 1241 szlovák és 87 ismeretlen volt, magyart nem találtak a népszámlálás során. A faluból származik Gyapay Gábor (Isaszeg, 1924. december 9. – Budapest, 2009. március 2.) történész, tanár, a világhírű Fasori Ev. Gimnázium 1945 utáni újjászervezője, apai nagyanyja, Dezseri-Boleman Ilona a faluban élt 1869–1915 között és naplójában leírta a vele és a családjával kapcsolatos eseményeket.

\*\*\*

### **SZLÁVY JÓZSEF (Győr, 1818. november 23. – Zsitvaújfalu, 1900. augusztus 8.) közgazdász, politikus, 1872–1874 között magyar miniszterelnök, az MTA tagja.**

Felsőfokú tanulmányait a bécsi Theresianumban kezdte, majd 1844-ben a selmecbányai akadémián bányamérnöki oklevelet nyert és az oravicabányai kincstári uradalom szolgálatába lépett. 1846–1848 közt budai kamarai titkár. 1848-ban Kossuth az oravicai üzemek igazgatójává, majd kormánybiztossá nevezte ki, megbízva, hogy az üzemeket állítsa át a honvédség felszereléséhez szükséges vas- és acéltanyag termelésére. Az 1848/49-es szabadságharc leverése után ötévi fogságra ítélték, azonban két és fél esztendő múlva visszanyerte szabadságát és előbb Pozsonyban, majd a Bihar megyei Álmosdon telepedett le. 1861-ig birtokain gazdálkodott. 1865-ben Bihar vármegye főispánja, 1867-ben a Deák-párt konzervatív csoportjához tartozó országgyűlési képviselő, 1867-től 1869-ig belügyi államtitkár, 1870. május 24-től 1872. december 5-ig földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter az Andrássy- és a Lónyay-kormányban. 1872. december 4-től 1874. március 21-ig miniszterelnök, és 1873. december 19-től 1874. március 21-ig pénzügyminiszter is. Megakadályozta, hogy az államháztartás deficitjét az állami vas- és szénbányák, továbbá a vas- és acélművek eladásával szüntessék meg. A Deák-párt és a balközép fúziója után egy időre visszavonult, majd 1879-ben a képviselőház elnöke, 1880-tól 1882-ig pedig közös pénzügyminiszter. 1882-től koronaőr és főrendiházi tag, 1885-től főrendiházi alelnök, 1894 – 1896-ban a főrendiház elnöke. 1884-ben az MTA igazgató tagja lett.

### **BÍRÓ LUCIÁN (Zsitvaújfalu, 1898. április 4. – Komárom, 1990. május 15.) gimnáziumi tanár, tankönyvíró, szerkesztő.**

Teológiai tanulmányait Pannonhalmán végezte, s közben magyar–latin szakos tanári képesítést is szerzett. 1922. június 29-én szentelték pappá. 1922–1939 között a komáromi, 1939–1944 között a pápai bencés gimnázium tanára, igazgatója. 1945-től a komáromi bencés gimnázium igazgatója, 1949-ig az itteni rendház főnöke, 1944–1978 között a pannonthalmi főapát szlovákiai vikáriusa. 1946-tól lelképásztor Komáromban. 1949-ben rendtársaival Észak-Szlovákiába internálták, ahonnan csak 1960-ban térhetett vissza magyar hívei közé, ezt követően Balonyban, Medvén, Nyáradon szolgált. A két vh. között a szlovákiai magyar cserkészlet szervezője, több lap szerkesztője (*Táborút, Szűz Mária Új Virágos Kertje, Komáromi Róm. Kath. Autonóm Egyházközség Értesítője*). Magyar nyelvkönyvet állított össze a felvidéki magyar gimnáziumok számára. Liturgikus reformot kezdeményezett, 1933-ban szerkesztője a *Liturgikus Lexikonnak*, 1989-ben társszerzője a Verbényi–Arató-féle, már a zsinati szellemben átdolgozott új liturgikus lexikonnak. 1947-ben – a magyarok jogfosztottsága idején – imakönyvet (Miatyánk) és katolikus kalendáriumot adott ki illegálisan. Kivette a részét az 1968-as eseményekből, ott volt a Zsinati Megújulás mozgalomban, amiért 1968 után zaklatták, 1970-ben kényszernyugdíjazták. Ettől kezdve haláláig kisegítő lelkész Komáromban. 1989-ben Márton Áron-emlékéremmel tüntették ki Budapesten. A komáromi Selye János Gimnáziumban az egyik előadóterem az ő nevét viseli.

## **ZSOLNA (Žilina)**

Az egykori Trencsén vármegyében fekvő település környéke már a kőkorban lakott volt, magát a várost először 1208-ban Tamás nyitrai ispán oklevelében említik *terra de Selinan* alakban. Csak a tatárjárást követően, a sziléziai németek betelepülésének köszönhetően indult fejlődésnek. 1321-ben Károly Róbert szabad királyi városi címet adományozott a helységnek, amelynek akkoriban felerészét német, felerészét szláv lakossága volt és a német, ill. a szláv polgármesterek évente váltották egymást. A XV. sz.-tól fogva a németek száma megfogyatkozott. A XVI. sz.-ban a lakosság nagy része áttért az ev. vallásra, 1542-ben már egy protestáns akadémia is működött a városban. 1610-ben Thurzó György nádor védnökségével ev. szinódust tartottak, amely ki-mondta az ev. egyház elválását a kat. egyháztól a Felvidéken. Az 1660-as években megjelentek a jezsuiták, majd a ferencesek és a lakosság rekatalizált. A város első nyomdáját 1665-ben alapították. Jelentősége a XIX. sz.-ban vasút megépítésének köszönhe-tően ismét megnőtt, sőt 1919-ben, majd 1938 októberétől 1939 márciusáig „Szlovákia” fővárosa is volt. 1960-ban itt alakították ki a vasúti főiskolát, amely 1980-tól Közlekedési és Telekommunikációs Főiskolaként működött. 1996-ban egyetemi rangot kapott és számos új kara nyílt. Vannak magyar oktatói és hallgatói is. 1910-ben 9179 lakosából 4954 szlovák, 2336 magyar és 1463 né-met volt. 2011-ben 81 494 lakosából 74 331 szlovák, 917 cseh, 292 roma és 93 magyar volt. Itt született: Dubovszki Márton (1650 körül – Korpona<sup>205</sup>, 1722. augusztus 1.) ev. líceumi tanár, költő, bölcséleti és egyházi író; Tausk Viktor (1879. március 12. – Bécs, 1919. július 3.) pszichológus, a pszichoanalízis egyik legelső magyarországi művelője, Sigmund Freud munkatársa.

\*\*\*

### **LADIVER ILLÉS (Zsolna, 1633 körül – Eperjes, 1686. április 2.) ev. lelkész, tanár, filozófiai író.**

Édesapja a zsolnai ev. iskola rektora volt. Iskolai tanulmányait Lőcsén, Pozsonyban és Sárospatakon végezte, itt Come-nius tanítványa volt. Ezután Erfurtban, majd Wittenbergben volt egyetemi hallgató. 1652–1659-ben Zsolnán, 1659-től Bárt-fán tanár, majd iskolaigazgató. 1667-ben Hőlakra nevezték ki lelkésznek, 1668-tól 1673-ig az eperjesi kollégium tanára, majd a tiszolci ev. egyház papja és kishonti főesperes. Az ellenreformáció üldöztetései elől előbb Késmárkon rejtőzött, aztán Thornba menekült, majd Danzigba ment. Sokat utazott Németo.-ban. 1677-ben Erdélybe került mint a szászvárosi iskola ta-nára. 1682-ben Thököly Imre visszahívta Magyarországra és az eperjesi kollégium igazgatójává nevezte ki. Filozófiai munkái-ban a protestáns skolasztika híve volt. Iskoladrámákat írt. Tanárként nagy érdemei voltak a bártfai és az eperjesi líceum színvonalának emelésében. **F. m.:** *Annotationes in pneumaticam*, 1656; *Annotationes in logicam*, 1658; *De atomis contra Zabanium*, 1667; *Summulae Logicae*, 1671; *Controversiarum Metaphysicarum Disputatio...* I–III., 1679–1680.

### **LEIMDÖRFER JOACHIM (Jenő) (Zsolna<sup>206</sup>, 1880. július 31. – Budapest, 1945. március 23.) ve-gyészmérnök.**

Oklevelét a drezdai technikai főiskolán szerezte. A 1919-ben idején a budapesti tudományegyetemen kémia–fizika szakból doktorátust szerzett. Elsősorban kolloid- és zsírkémiával foglalkozott. Zsírnyemesítő eljárását és az erre a célra szol-gáló készülékét az I. G. Farben cég vásárolta meg. Szakirodalmi munkássága is jelentős. Ubbeholda-Goldschmidt: *Handbuch der Chemie und Technologie der Öle und Fette* (Leipzig, 1910) c. négykötetes művében ő írta a Szappanok anorganikus nyers- és segédanyagai, a Kemény szappanok gyártása, a Szappanporok gyártása és az Újabb mosó- és halványító szerek c. fejezeteket. Vérmérgezésben hunyt el. Fia Faludy György (1910–2006) jeles költő volt. **F. m.:** *Untersuchung der Waschwirkung einiger Waschmittel* (Seifensieder Zeitung), 1908; *A zsírok szerepe a mezőiparban*, é. n.; *Kolloide Lösungen*, 1921.

### **SCHUSTEK ADOLF (Zsolna, 1881 – Auschwitz, 1944) közgazdász, szakíró.**

A középiskolát szülővárosában végezte, a főiskolát a budapesti Kereskedelmi Akadémián kezdte, majd a lipcsei keres-kedelmi főiskolán folytatta. Tanári oklevelet 1903-ban szerzett Budapesten. Ugyanabban az évben a nagyváradi Felső Ke-reskedelmi Iskola tanára, majd a törvényszék könyvszakértője lett. Az I. vh. kitörésekor két évig katonai szolgálatot teljesí-tett, amely alól 1916-ban felmentették. Később a Társulati Felső Kereskedelmi Iskola igazgatója, amelyet a vh.-t követő ne-héz években is jó gazdasági érzékkel vezetett. Közéleti tevékenysége mellett szakirodalmi munkássága is gazdag volt. Ma-gyar és külföldi szaklapokban közölt a kereskedelmi szakoktatás problémáiról. Részt vett a Lipcsében megjelent *Buchhaltungs Lexikon*, valamint Harmath Mór társszerzővel egy magyar–német és német–magyar kereskedelmi szótár szer-kesztésében. Tagja volt a kereskedelmi iskolai tanárok nemzetközi szervezetének, igazgatósági tagja a könyvelői kamarának, igazgatója a kereskedő tanonciskolának, eljárásági tagja a neológ izraelita hitközségnek. A németek koncentrációs táborba hurcolták.

<sup>205</sup> A MIÉM szerint Lőcsén halt meg.

<sup>206</sup> Más források szerint Nagybiccsén született.

## KIEGÉSZÍTÉSEK

Az első kötet megjelenése után a szerző tudomására jutott tények és személyek életrajzi adatai:

### BODNÁR MÓNICA (→Kassa)

2008-tól a miskolci Herman Ottó Múzeum muzeológusa. 2010-ben PhD. fokozatot szerzett a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában, disszertációjában a gróf Serényi családnak a gömöri népéletre gyakorolt hatását vizsgálta. Muzeológusként számos családtörténeti és helytörténeti kiállítást szervezett, ezekhez katalógusokat állított össze, 2001-ben szerkesztője volt a Putnokról készült monográfiának, valamint a Gömörrel foglalkozó *Számadás* c. tanulmánykötetnek (2007–2008). Jelenleg Putnokon él. Újabb művei: *Putnok és a Serényi család*, 2005; *Azoknak, akik utánunk jönnek. Tornaújfalu* (magyarul és szlovákul), 2007; *Torna megye görög katolikus falvainak néprajzi képéhez* (In: A Herman Ottó Múzeum évkönyve, p. 725–734), 2008; „Isten nagyobb dicsőségére (cikksorozat a Gömörország 2011. évfolyamának 1., 2. és 4. számában Tornaújfalu, Horváti, Bódvavendégi szakrális kismélekeiről); *Felföldi golyósok és leszármazottaik térségünkben* (In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve, p. 411–435), 2011.

### SZABÓ PÁL (Kassa, 1968. július 7. –) fizikus, tudományos kutató.

Szabó Ottó képzőművész öccse. Általános és középiskolai tanulmányait Kassán végezte (1986). A kassai P. J. Šafárik Egyetemen fizikusi oklevelet szerzett (1991). 1991-től a Szlovák Tudományos Akadémia kassai Kísérleti Fizikai Kutató Intézetének tudományos munkatársa, 2010-től az Alacsony Hőmérsékletű Fizika Osztályának vezetője, a Šafárik Egyetem oktatója. 1998-ben PhD-fokozatot szerzett a magas hőmérsékletű szupravezetőkéről írt disszertációjával. 1993–1999-ben ösztöndíjas-ként a németo.-i Max Planck Intézetben, a francia.-i CNRS-ben és a Grenoble-i Erős Mágneses Terek Laboratóriumában járt tanulmányúton. 2000–2003 között megszakításokkal meghívott kutatóként 9 hónapot töltött a Grenoble-i J. Fourier Egyetemen. 2004–2008 között több ízben vendégkutatók volt a madridi UAM Egyetemen. Kutatási területe az alacsony hőmérsékletű fizika, elsősorban a szupravezető anyagok fizikai tulajdonságainak vizsgálata. 2007–2010-ben spanyol kollégákkal közösen alacsony hőmérsékletű pásztázó alagút-elektronmikroszkópot épített a kassai Kísérleti Fizikai Kutató Intézetben. A berendezés segítségével az atomok szintjén vizsgálhatók bizonyos fémek anyagok fizikai tulajdonságai nagyon alacsony hőmérsékleteken és erős mágneses térben. Szlovákiai és külföldi folyóiratokban eddig közel 90 tudományos közleménye jelent meg. 2003-ban a Duna Televízió vetítette a róla és testvéréről, Szabó Ottó képzőművészről készült portréfilmet. Közreműködött a Szlovák Televízió az alacsony hőmérsékletű fizikáról készült ismeretterjesztő filmjének elkészítésében (2010). Díjak, szakmai elismerések: A fiatal fizikusok szlovákiai versenyének többszörös nyertese; Az Év Fiatal Tudósa (2002); a Thomson ISI WOS elismerése, mint a szupravezetés terén gyakran idézett szerző (2003); az SZTA publikációs versenyének 1. helyezette (2003); az SZTA díja a szupravezetés terén elért kiváló eredményekért; az SZTA díja a tudományos infrastruktúra fejlesztéséért.

### TÓTH JÁNOS (Érsekújvár, 1962. január 4. –) matematikus, a komáromi Selye János Egyetem rektora.

Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte (1981). A pozsonyi Comenius Egyetemen matematika-fizika szakos tanári oklevelet szerzett (1986). 1986–1989-ben az érsekújvári gimnázium tanára, 1989–2001-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskola, később Konstantin Filozófus Egyetem adjunktusa, docense (1998-tól). 1991-ben megszerezte a doktori címet. 2001–2009-ben az Ostravai Egyetem docense, 2004-től a komáromi Selye János Egyetem docense, rektora (2008), c. professzora. Elsősorban algebrával, számelmélettel, függvénytan, fuzzy és univerzális mértékekkel, a matematika oktatásának elméletével foglalkozik. Eddig mintegy 60 tudományos közleménye jelent meg szlovákiai és nemzetközi folyóiratokban. Több nemzetközi tudományos projekt résztvevője, illetve fő kivitelezője. Eredményeiről számos külföldi egyetemen tartott előadást. Több tankönyv, segédlet szerzője, illetve társszerzője (*Polinomok, egyenletek, egyenletrendszerek*, 2000; *Bevezetés a számelméletbe*, 2000; *A matematika alapjai az alsó tagozatos tanító szakos hallgatók részére*, 2001). **F. m. (valamennyi társszerzővel):** *Asymptotic density of  $A \subset \mathbb{N}$  and density of the ratio set  $R(A)$* , 1998; *Corrigendum to Theorem 5 of the paper „Asymptotic density of  $ACN$  and density of the ratio set  $R(A)$ ”, 1998; On asymptotic behaviour of universal fuzzy measures*, 2006; *Dependence of densities on a parameter*, 2009; *Insertion of  $E_p(\lambda)$  to  $L_\infty$  for the best approximation in Haar's system of functions if  $0 < p < 1$* , 1992; *On cardinality of sets of metrics generating spaces of prescribed properties*, 1992; *Metric space of metrics defined on a given set*, 1992/93; *On the class of functions having infinite limit on a given set*, 1994; *The logarithmic mean in the power mean of positive numbers*, 1994; *On density of ratio sets of powers of primes*, 1995; *On radii of convergence of power series*, 1994–1995; *A typical property of functions*, 1995; *On some properties of dispersion of block sequences of positive integers*, 2004.

## Felhasznált irodalom

Balázs Dénes (szerk., 1993): *Magyar Utazók Lexikona*. Panoráma, Budapest

Borbándi Gyula (1992): *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia (dig. változat – MEK)*. Hittel, Budapest

Borovszky Samu (főszerk., 1896–1914): *Magyarország vármegyéi és városai 1–17. (dig. változat – MEK)*. Budapest

Bödök Zsigmond (2002): *Magyar feltalálók a repülés történetében*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely

Bödök Zsigmond (2003): *Magyar feltalálók az autók történetében*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely



**Bödők Zsigmond (2004):** *Magyar feltalálók a hajózás és a vasút történetében.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Bödők Zsigmond (2004):** *Magyar feltalálók a nyomdászat történetében.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Bödők Zsigmond (2005):** *Magyar feltalálók a távközlés történetében.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Bödők Zsigmond (2005):** *Magyar feltalálók a közlekedés történetében.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Bödők Zsigmond (2006):** *Magyar feltalálók a hírközlés történetében.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Bödők Zsigmond (2008):** *Magyar feltalálók a számítástechnika történetében.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Bödők Zsigmond (2009):** *Nobel-díjas magyarok.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Czibulka Imre (2011):** *Helynevek máz alatt. Szlovákiai települések magyar-szlovák és szlovák magyar nevei.* Madách-Posonium, Pozsony

**Csáky Károly (1998):** *Honti arcképcsarnok.* Lilium Aurum, Dunaszerdahely

**Csáky Károly (2002):** *Jeles elődeink.* Lilium Aurum, Dunaszerdahely

**Csáky Károly (2003):** *Híres selmecbányai tanárok.* Lilium Aurum, Dunaszerdahely

**Diós István (főszerk., 1993–2010):** *Magyar katolikus lexikon I-XV. (dig. változat – Pázmány Péter Katolikus Egyetem).* Szent István Társulat, Budapest

**Fodor Ferenc (2006):** *A magyar földrajztudomány története (dig. változat – MEK).* MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest

**Fónod Zoltán (főszerk., 2004):** *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004.* Madách-Posonium, Pozsony

**Glatz Ferenc (főszerk., 2003):** *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002, I-III.* MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár, Budapest

**História – Tudósnaptár** – <http://tudosnapta.kfki.hu/localhost/index.php>

**Kapronczay Károly (2004):** *Magyar Orvoséletrajzi Lexikon (dig. változat – MEK).* Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest

**Kenyeres Ágnes (főszerk., 1990):** *Magyar Életrajzi Lexikon I-III (dig. változat – MEK).* Akadémiai Kiadó, Budapest

**Kiss László (2006):** *Orvostörténeti helynevek a Felvidéken.* Lilium Aurum, Dunaszerdahely

**Kiss László (2010):** *Az orvostudomány felvidéki történetéből.* Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba

**Kiss László–Lacza Tihamér–Ozogány Ernő (2001):** *Gondolatokból épült katedrális.* Madách-Posonium, Pozsony

**Kropilák, Miroslav (főszerk., 1978):** *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 1-3.* Veda, Bratislava

**Lacza Tihamér (2005):** *Séta egy kertben.* Madách-Posonium, Pozsony

**Lacza Tihamér (2012):** *Sziget a szárazföldön.* Kalligram, Pozsony

**Nagy Ferenc (főszerk., 1997):** *Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig.* Better Kiadó, Budapest

**Ozogány Ernő (2002):** *A Lajtától keletre.* Madách-Posonium, Pozsony

**PNL (1893–1897):** *A Pallas Nagy Lexikona 1-16 (dig. változat – MEK).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest

**RNL (1911–1935):** *Révai Nagy Lexikona 1-21.* Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest

**Scheirich László (2001):** *Emberek, sziklák, századok.* Nap Kiadó, Dunaszerdahely

**Szinnyei József (1914):** *Magyar Írók Élete és Munkái I-XIV (dig. változat – MEK).* Kiadja Hornyánszky Viktor, Budapest

**Szombathy Viktor (1980):** *Szlovákiai utazások.* Panoráma, Budapest

**Tibenský, Ján (főszerk., 1986, 1988):** *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku 1, 2.* Obzor, Bratislava

**Tökölly Gábor (1999):** *Ki kicsoda Rozsnyón.* Méry Ratio, Somorja

**Újvár Péter (szerk., 1929):** *Magyar Zsidó Lexikon. (dig. változat – MEK)*

**Vozárová Marta, Šípošová Helena (szerk., 2010):** *Osobnosti botaniky na Slovensku.* VEDA, Bratislava

## HELY- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

|                             |                    |                                    |                                                                                    |
|-----------------------------|--------------------|------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| A, Á                        |                    |                                    |                                                                                    |
| Aachen                      | 356, 365, 409      | Ajka                               | 41, 422                                                                            |
| Abád József                 | 451                | Ajnácskő                           | 7, 257                                                                             |
| Abafi-Aigner Lajos          | 51                 | Ajnácskő (Hajnáčka)                | 7                                                                                  |
| Abara                       | 4, 394             | Aknasugatag                        | 404                                                                                |
| Abara (Oborín)              | 4                  | Aknaszlatina                       | 407, 408, 422                                                                      |
| Abaújkér                    | 302                | Alabán Ferenc                      | 34, 109                                                                            |
| Abaújrakos                  | 77                 | Alaksa Ambrus                      | 271                                                                                |
| Abaújszántó                 | 46                 | Alapy Gyula                        | 198                                                                                |
| Abaújszina                  | 4, 5, 260, 442     | Albach József Szaniszló            | 341                                                                                |
| Abaújszina (Seňa)           | 4                  | Albany (USA)                       | 158                                                                                |
| Abay Nemes Oszkár           | 61                 | Albert István                      | 136                                                                                |
| Abbázia (Horvátország)      | 55                 | Albert Sándor                      | 261                                                                                |
| Abbázia (Opatija, Horváto.) | 258                | Albertfalva                        | 161, 186, 207                                                                      |
| Abderhalden, Rudolf         | 462                | Albrecht Karolina                  | 251                                                                                |
| Ábel Jenő                   | 347                | Alcsút                             | 96, 344, 346                                                                       |
| Ábelfalva                   | 5, 6, 44, 267, 400 | Áldásy Antal                       | 75                                                                                 |
| Ábelfalva (Ábelová)         | 5                  | Aldobolyi Nagy György              | 466                                                                                |
| Ablonczy Balázs             | 430                | Aldobolyi Nagy Miklós              | 466                                                                                |
| Abony                       | 269                | Alexander Béla                     | 74, 177                                                                            |
| Abrahamides Izsák           | 121                | Alexy Janko                        | 227                                                                                |
| Achard, Franz Karl          | 72                 | Alexy Károly                       | 323                                                                                |
| Aczél Ilona                 | 182                | Algír                              | 30                                                                                 |
| Ács                         | 230                | Alistál                            | 7                                                                                  |
| Ács György                  | 66                 | Alistál (Dolný Štál)               | 7                                                                                  |
| Acsa                        | 125, 224, 334      | Alistáli Márton                    | 7                                                                                  |
| Ádám Lajos                  | 454                | Almásfüzitő                        | 222, 468                                                                           |
| Ádámfölds                   | 6                  | Álmosd                             | 490                                                                                |
| Ádámfölds (Mošurov)         | 6                  | Alpár                              | 392                                                                                |
| Adami János Jakab           | 236                | Alsóbaka (Baka)                    | 21                                                                                 |
| Adami Mihály                | 32                 | Alsóbodok                          | 8, 152                                                                             |
| Adami Pál                   | 32                 | Alsóbodok (Dolné Obdokovce)        | 8                                                                                  |
| Adamis Anna                 | 110                | Alsócsitár                         | 8, 9                                                                               |
| Adda Kálmán                 | 356                | Alsócsitár (Štitáre)               | 8                                                                                  |
| Adelaide                    | 299                | Alsóerdőfalva (Nová Lesná)         | 9                                                                                  |
| Áder János                  | 261                | Alsógellér                         | 198                                                                                |
| Adler Henrik                | 352                | Alsógellér (Gellér)                | 105                                                                                |
| Adriany János               | 402, 403           | Alsógöd                            | 49, 270                                                                            |
| Adriányi János              | 105                | Alsógyertyán                       | 9                                                                                  |
| Ady Endre                   | 247, 249           | Alsógyertyán (Nižný Hrabovec)      | 9                                                                                  |
| Ág Tibor                    | 8, 265, 398, 399   | Alsóhámor                          | 43, 117                                                                            |
| Agárd                       | 230                | Alsóhrabóc→Alsógyertyán            | 9                                                                                  |
| Agárdy Ilona                | 480                | Alsókorompa                        | 10, 206, 360                                                                       |
| Ágasegyház                  | 163                | Alsókorompa (Dolná Krupá)          | 9                                                                                  |
| Ágfalva                     | 411, 437           | Alsóköröskény                      | 10                                                                                 |
| Aggtelek                    | 120, 211, 270, 390 | Alsóköröskény (Dolné Krškany)      | 10                                                                                 |
| Ágh Livia                   | 475                | Alsókubin                          | 11, 12, 311, 312                                                                   |
| Ágh Magdolna                | 259                | Alsókubin (Dolný Kubín)            | 10                                                                                 |
| Agnelli József              | 424                | Alsólehnic                         | 237                                                                                |
| Agócs Attila                | 96                 | Alsólendva                         | 157                                                                                |
| Agócs Gergely               | 81                 | Alsólopasó                         | 12                                                                                 |
| Agócs Zoltán                | 97                 | Alsólopasó (Dolný Lopašov)         | 12                                                                                 |
| Agoncy/Madagaszkár          | 479                | Alsómicinye                        | 230                                                                                |
| Agordo                      | 238                | Alsóolcsvár (Kassaolcsvár)         | 169                                                                                |
| Ágost, II.                  | 71                 | Alsópalojta                        | 212                                                                                |
| Ágoston (Adler) Emil        | 17                 | Alsósajó                           | 89                                                                                 |
| Ágoston Géza                | 17                 | Alsóstubnya → Stubnyafüzdő         | 422                                                                                |
| Ágoston Péter               | 276                | Alsószecse                         | 13                                                                                 |
| Agricola, Georgius          | 375, 445           | Alsószecse (Dolná Seč)             | 12                                                                                 |
| Aha                         | 480                | Alsószelény (Szelény)              | 93                                                                                 |
| Aha (Felsőaha)              | 6                  |                                    |                                                                                    |
| Aha (Horný Ohaj)            | 6                  |                                    |                                                                                    |
| Aigner Lucien               | 81                 |                                    |                                                                                    |
| Aixinger László             | 330                |                                    |                                                                                    |
|                             |                    | Alsószeli                          | 13, 14, 475                                                                        |
|                             |                    | Alsószeli (Dolné Saliby)           | 13                                                                                 |
|                             |                    | Alsószemeréd                       | 14                                                                                 |
|                             |                    | Alsószemeréd (Dolné Semerovce)     | 14                                                                                 |
|                             |                    | Alsósztrégova                      | 14, 15, 267                                                                        |
|                             |                    | Alsósztrégova (Dolná Strehová)     | 14                                                                                 |
|                             |                    | Alsószúcs                          | 15                                                                                 |
|                             |                    | Alsószúcs (Dolná Súča)             | 15                                                                                 |
|                             |                    | Alsóvadászi                        | 132                                                                                |
|                             |                    | Alsóvály                           | 15                                                                                 |
|                             |                    | Alsóvály (Valice)                  | 15                                                                                 |
|                             |                    | Alsóvárád                          | 15                                                                                 |
|                             |                    | Alsóvárád (Dolný Hrádok)           | 15                                                                                 |
|                             |                    | Alsóvesztény                       | 95                                                                                 |
|                             |                    | Alszeghy Zsolt                     | 285                                                                                |
|                             |                    | Altdorf                            | 5, 35, 332, 335, 413, 428                                                          |
|                             |                    | Altona/Németo.                     | 329                                                                                |
|                             |                    | Alvinc                             | 403                                                                                |
|                             |                    | Alvinczi Péter                     | 151                                                                                |
|                             |                    | Alvinczy Péter                     | 331                                                                                |
|                             |                    | Amadé László                       | 108                                                                                |
|                             |                    | Amberg                             | 428                                                                                |
|                             |                    | Ambon/Indonézia                    | 476                                                                                |
|                             |                    | Ambro János                        | 345                                                                                |
|                             |                    | Ambrózy Albert                     | 276                                                                                |
|                             |                    | Ambrózy Géza                       | 276                                                                                |
|                             |                    | Ambrózy-Migazzi István             | 246                                                                                |
|                             |                    | Ambrus Béla                        | 32                                                                                 |
|                             |                    | Ambrus Tünde                       | 395                                                                                |
|                             |                    | Ambtschell Antal                   | 337                                                                                |
|                             |                    | Amiodt István                      | 96                                                                                 |
|                             |                    | Amszterdam                         | 70                                                                                 |
|                             |                    | Andód                              | 16                                                                                 |
|                             |                    | Andód (Andovce)                    | 16                                                                                 |
|                             |                    | Andornak                           | 97                                                                                 |
|                             |                    | András, II.                        | 120, 222, 245, 423, 451                                                            |
|                             |                    | András, II. király                 | 22                                                                                 |
|                             |                    | András, III.                       | 120                                                                                |
|                             |                    | Andrásfalva                        | 406                                                                                |
|                             |                    | Andrásfalva (Liptószentmiklós)     | 16                                                                                 |
|                             |                    | Andrásfalva (Liptovská Ondrašová)  | 16                                                                                 |
|                             |                    | Andrašovan, Tibor                  | 487                                                                                |
|                             |                    | Andrasovszky József                | 143                                                                                |
|                             |                    | Andrássy Dénes                     | 40, 144                                                                            |
|                             |                    | Andrássy Géza                      | 40                                                                                 |
|                             |                    | Andrássy György                    | 40                                                                                 |
|                             |                    | Andrássy Gyula                     | 40, 56, 155, 391, 434, 460                                                         |
|                             |                    | Andrássy Gyula ifj.                | 40                                                                                 |
|                             |                    | Andrássy Ilona                     | 40                                                                                 |
|                             |                    | Andrássy Manó                      | 40, 421                                                                            |
|                             |                    | Andrássy Manó, ifj.                | 40                                                                                 |
|                             |                    | Andrássy Tivadar                   | 40                                                                                 |
|                             |                    | Andreánszky Sámuel                 | 288                                                                                |
|                             |                    | Angyal Béla                        | 110                                                                                |
|                             |                    | Angyal Endre                       | 368                                                                                |
|                             |                    | Angyal Géza                        | 209                                                                                |
|                             |                    | Angyal János                       | 81                                                                                 |
|                             |                    | Angyalossy Ernő                    | 312                                                                                |
|                             |                    | Angyel Miklós                      | 468                                                                                |
|                             |                    | Anina                              | 404                                                                                |
|                             |                    | Ankara                             | 85, 228, 426                                                                       |
|                             |                    | Ann Arbor/USA                      | 326                                                                                |
|                             |                    | Anonymus                           | 75, 96, 136                                                                        |
|                             |                    | Antal Lajos                        | 425                                                                                |
|                             |                    | Antal Magdolna                     | 482                                                                                |
|                             |                    | Antalfi János                      | 318                                                                                |
|                             |                    | Antall József                      | 135, 174, 263                                                                      |
|                             |                    | Antolik Károly                     | 116, 117                                                                           |
|                             |                    | Anton Deimel                       | 233                                                                                |
|                             |                    | Antos Kálmán                       | 209                                                                                |
|                             |                    | Antwerpen                          | 278, 354                                                                           |
|                             |                    | Ányos Pál                          | 91                                                                                 |
|                             |                    | Apácaszakállas                     | 441                                                                                |
|                             |                    | Apácaszakállas (Ekecs)             | 17                                                                                 |
|                             |                    | Apácaszakállas (Opatovský Sokolec) | 17                                                                                 |
|                             |                    | Apátfalva                          | 276, 429                                                                           |
|                             |                    | Apátmarót (Hontmarót)              | 120                                                                                |
|                             |                    | Apor Péter                         | 458                                                                                |
|                             |                    | Apponyi Albert                     | 169                                                                                |
|                             |                    | Aquinói Szent Tamás                | 277                                                                                |
|                             |                    | Arad                               | 93, 117, 143, 195, 252, 272, 275, 289, 295, 323, 330, 338, 352, 354, 383, 408, 427 |
|                             |                    | Arago, François Dominique          | 194                                                                                |
|                             |                    | Arany A László                     | 388                                                                                |
|                             |                    | Arany A. László                    | 40                                                                                 |
|                             |                    | Arany Dániel                       | 408                                                                                |
|                             |                    | Arany János                        | 82, 103, 219, 260, 344, 379, 445, 468                                              |
|                             |                    | Arányi Lajos                       | 124, 283, 460                                                                      |
|                             |                    | Arányi Lajos György                | 195                                                                                |
|                             |                    | Aranyida                           | 41, 152                                                                            |
|                             |                    | Aranyosmarót                       | 10, 17, 18, 81, 83, 187, 210, 246, 458, 467, 480                                   |
|                             |                    | Aranyosmarót (Zlaté Moravce)       | 17                                                                                 |
|                             |                    | Aranyossy Gyula                    | 479                                                                                |
|                             |                    | Aranyosy (Gold) János              | 285                                                                                |
|                             |                    | Árendás József                     | 129                                                                                |
|                             |                    | Arhangelszk                        | 257                                                                                |
|                             |                    | Arisztotelész                      | 57, 90, 277                                                                        |
|                             |                    | Arlington                          | 320                                                                                |
|                             |                    | Arrhenius, Svante August           | 307                                                                                |
|                             |                    | Árvai Mihály                       | 151, 339                                                                           |
|                             |                    | Árvaváralja                        | 18, 252, 288                                                                       |
|                             |                    | Árvaváralja (Oravský Podzámok)     | 18                                                                                 |
|                             |                    | Árway András                       | 186                                                                                |
|                             |                    | Árway György                       | 248                                                                                |
|                             |                    | Árway József                       | 186                                                                                |
|                             |                    | Aš/Cseho.                          | 258                                                                                |
|                             |                    | Asbóth János                       | 124, 149, 174, 175, 236, 482                                                       |
|                             |                    | Asbóth Oszkár                      | 104                                                                                |
|                             |                    | Aschner Lipót                      | 18, 19                                                                             |
|                             |                    | Assakürt                           | 18, 215                                                                            |
|                             |                    | Assakürt (Nové Sady)               | 18                                                                                 |
|                             |                    | Aszód                              | 224, 414                                                                           |
|                             |                    | Aszófó                             | 270                                                                                |

|                          |                        |                                |                                                                     |                            |               |                              |                                                                                           |
|--------------------------|------------------------|--------------------------------|---------------------------------------------------------------------|----------------------------|---------------|------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| Athén                    | 183, 354               | Baka (Devičany)                | 21                                                                  | Bán                        | 23, 24        | Bartakovics Béla             | 91                                                                                        |
| Atlasz Miklós            | 459                    | Bakabánya                      | 22, 28, 44, 384                                                     | Bán (Bánovce nad Bebravou) | 22            | Bartakovics József           | 425                                                                                       |
| Auer, Carl von Welsbach  | 433                    | Bakabánya (Pukanec)            | 22                                                                  | Bandholtz, Harry Hill      | 75            | Bartakovics László           | 425                                                                                       |
| Augsburg                 | 26, 102, 280, 307, 335 | Bákó                           | 199                                                                 | Bándy György               | 384           | Bartal Antal                 | 37                                                                                        |
| Augustin Béla            | 114                    | Bakó István                    | 224                                                                 | Bánesz László              | 442           | Bartal Aurél                 | 354                                                                                       |
| Augustin Katalin         | 273                    | Bakócz Tamás                   | 35                                                                  | Bánfalva                   | 416           | Bartal György                | 57, 204                                                                                   |
| Augustini Keresztély, ab |                        | Bakonybél                      | 27, 82, 283, 284, 317, 343                                          | Bangha Béla                | 295           | Bartal Károly Tamás          | 64                                                                                        |
| Hortis                   | 148, 172               | Bakonyi Sándor                 | 223                                                                 | Bánhorváti                 | 9             | Bartalos Menyhért            | 300, 453                                                                                  |
| Augustini Sámuel, ab     |                        | Bakos Gusztáv                  | 285                                                                 | Banič, Štefan              | 446           | Bártfa                       | 26, 27, 34, 75, 119, 121, 171, 173, 174, 186, 212, 232, 250, 331, 378, 437, 459, 479, 491 |
| Hortis                   | 148, 187, 325          | Baktalórántháza                | 469                                                                 | Bánka                      | 24            | Bártfa (Bardejov)            | 25                                                                                        |
| Augusztinovich Elemér    | 479                    | Baku                           | 17                                                                  | Bánka (Banka)              | 24            | Bártfafürdő                  | 26                                                                                        |
| Aulich Lajos             | 80, 330                | Balánbánya                     | 408                                                                 | Bánkeszi                   | 272           | Bártfay József               | 306                                                                                       |
| Auschwitz                | 97, 134, 491           | Balás Frigyes                  | 380                                                                 | Bánki Donát                | 416           | Bartha Béla                  | 407                                                                                       |
|                          |                        | Balás Pál                      | 485                                                                 | Bánkút                     | 96            | Bartholomaeides János        |                                                                                           |
|                          |                        | Balás Teofil Ferenc            | 317                                                                 | Bánkútpusztá               | 95            | László                       | 304                                                                                       |
|                          |                        | Balassa Anna                   | 287                                                                 | Bánó Jenő                  | 385, 386      | Bartholomaeides László       | 304                                                                                       |
|                          |                        | Balassa Géza                   | 22, 484                                                             | Bánó László                | 386           | Bartkó Lajos                 | 487                                                                                       |
|                          |                        | Balassa János                  | 55, 103, 287, 290, 381                                              | Bánokszentgyörgy           | 206           | Bartók Béla                  | 158, 199, 202, 230, 242, 264, 311, 351, 353, 380, 466                                     |
|                          |                        | Balassa Zsigmond               | 41, 42                                                              | Banovits Kajetán           | 248           | Bartoniek Emma               | 426                                                                                       |
|                          |                        | Balassagyarmat                 | 37, 131, 132, 135, 170, 209, 229, 230, 232, 233, 234, 287, 322, 427 | Bányász Teréz              | 420           | Bartoniek Géza               | 426                                                                                       |
|                          |                        | Balassi Bálint                 | 116, 165, 189, 232, 287, 484                                        | Barabás Miklós             | 124           | Bartoš, Peter Pavol          | 313                                                                                       |
|                          |                        | Balatonakarattya               | 166                                                                 | Baracspusztá               | 297           | Barts Dániel                 | 146                                                                                       |
|                          |                        | Balatonalmádi                  | 165                                                                 | Baradlai (Beck) Bertalan   |               | Bartsch Ede                  | 186                                                                                       |
|                          |                        | Balatonarács                   | 352                                                                 | Baradlai János             | 169           | Bartsch József               | 27                                                                                        |
|                          |                        | Balatonendréd                  | 215                                                                 | Barak László               | 255           | Bartsch Samu                 | 126                                                                                       |
|                          |                        | Balatonfüred                   | 64, 82, 134, 247, 352, 477                                          | Bárány (Herman) János      | 374           | Bartsch Sámuel               | 126                                                                                       |
|                          |                        | Balatonkenese                  | 17, 49, 54                                                          | Baranyay József            | 149           | Bartucz Lajos                | 77                                                                                        |
|                          |                        | Balázs Béla                    | 242, 362                                                            | Barátosi József            | 233           | Bartusz György, ifj.         | 170                                                                                       |
|                          |                        | Balázs Ferenc                  | 486                                                                 | Barbusse, Henri            | 464           | Basics Beatrix               | 394                                                                                       |
|                          |                        | Balázs István                  | 186                                                                 | Bárca                      | 442           | Basilides Ábris              | 456, 476                                                                                  |
|                          |                        | Balázs János                   | 11                                                                  | Barca (Kassa)              | 149           | Basilides Barna              | 456                                                                                       |
|                          |                        | Bálint Alajos                  | 164, 167                                                            | Barcelona                  | 385           | Basilides Mária              | 145                                                                                       |
|                          |                        | Bálint Csanád                  | 164, 167                                                            | Bárczi Gusztáv             | 302           | Basilides Sándor             | 456                                                                                       |
|                          |                        | Balkay Béla                    | 284                                                                 | Barczy Gyula               | 394           | Basilides Zoltán             | 456, 476                                                                                  |
|                          |                        | Balkó Irén                     | 299                                                                 | Bárczi István              | 385           | Bastrnák Tibor               | 134                                                                                       |
|                          |                        | Balla László                   | 317                                                                 | Bárczi Zsófia              | 385           | Bászel Aurél                 | 155                                                                                       |
|                          |                        | Balla Pál                      | 317                                                                 | Bárdos István              | 167           | Bát131                       |                                                                                           |
|                          |                        | Balla Zoltán                   | 134                                                                 | Bárdos Remig Sándor        | 134           | Bát (Asszonyvásár)           | 27, 28                                                                                    |
|                          |                        | Ballagi Aladár                 | 80                                                                  | Barka                      | 87            | Bát (Bátovce)                | 27                                                                                        |
|                          |                        | Ballagi Géza                   | 80                                                                  | Barkóczy Ferenc            | 71, 317       | Báthori Zsófia               | 260                                                                                       |
|                          |                        | Ballagi Mór                    | 80                                                                  | Barlai Béla                | 206, 409      | Báthory Erzsébet             | 52                                                                                        |
|                          |                        | Ballegh Mátyás                 | 23                                                                  | Barlai Ervin               | 206           | Báthory László               | 152                                                                                       |
|                          |                        | Ballenegger Róbert             | 411                                                                 | Barlai Géza                | 186           | Batizfalva                   | 187                                                                                       |
|                          |                        | Balló Ede                      | 227                                                                 | Barnóthy Jenő              | 164, 165      | Batizfalvy Béla              | 381                                                                                       |
|                          |                        | Balló Mátyás                   | 227                                                                 | Baross Gábor               | 24, 56, 156   | Batizfalvy István            | 381                                                                                       |
|                          |                        | Ballus Pál                     | 251                                                                 | Baross Károly              | 58            | Batizfalvy Sámuel            | 380, 381                                                                                  |
|                          |                        | Balogh Ágost Flórián           | 92                                                                  | Baross László              | 95            | Bátka                        | 385                                                                                       |
|                          |                        | Balogh Ágost Flórián           | 249                                                                 | Barossháza (Pružina)       | 24            | Batka János                  | 350                                                                                       |
|                          |                        | Balogh Albin Lajos             | 162                                                                 | Barossháza (Pruzsina)      | 24            | Bátka Károly                 | 31                                                                                        |
|                          |                        | Balogh Bálint                  | 99                                                                  | Baróti Dezső               | 171           | Batka Nepomuki János         | 351                                                                                       |
|                          |                        | Balogh János                   | 24, 271                                                             | Baróti Szabó Dávid         | 133, 139, 150 | Bátky Károly                 | 31                                                                                        |
|                          |                        | Balogh Kálmán                  | 27                                                                  | Barsendréd                 | 25, 175       | Bátori-Schulcz Bódog         | 208                                                                                       |
|                          |                        | Balogh Péter                   | 88                                                                  | Barsendréd (Ondrejovce)    |               | Bátorkeszi                   | 28, 29, 150, 208, 357                                                                     |
|                          |                        | Balogh Sámuel                  | 418                                                                 | Barsi József               | 142           | Bátorkeszi (Bátorové Kosihy) | 28                                                                                        |
|                          |                        | Balogh Sándor                  | 322                                                                 | Barskisfalud               | 246           | Bátorkeszi István            | 28                                                                                        |
|                          |                        | Baloghy Dezső                  | 131                                                                 | Barslédec                  | 7, 25         | Batsányi János               | 150, 305                                                                                  |
|                          |                        | Baloghy György                 | 60                                                                  | Barslédec (Ladice)         | 25            | Batta György                 | 31                                                                                        |
|                          |                        | Balogiványi                    | 138                                                                 | Bársony Elemér             | 169           | Batta István                 | 31                                                                                        |
|                          |                        | Balony                         | 490                                                                 | Bársony Oszkár             | 297           | Batta István bányamérnök     | 89                                                                                        |
|                          |                        | Baltik Frigyes                 | 119                                                                 | Barsújfalú                 | 223           | Batthány Lajos               | 292                                                                                       |
|                          |                        | Balugyánszky Mihály            | 92                                                                  | Barsvárad                  | 15            |                              |                                                                                           |
|                          |                        | Bálványszakállas (Keszegfalva) | 180, 181                                                            | Bart                       | 255           |                              |                                                                                           |
|                          |                        | Bamberg                        | 50                                                                  | Barta Ernő                 | 420           |                              |                                                                                           |
|                          |                        |                                |                                                                     | Barta György               | 327           |                              |                                                                                           |
|                          |                        |                                |                                                                     | Barta Gyula                | 317           |                              |                                                                                           |
|                          |                        |                                |                                                                     | Barta Mór                  | 480           |                              |                                                                                           |

|                         |                          |                                |                       |                         |                           |                          |                      |
|-------------------------|--------------------------|--------------------------------|-----------------------|-------------------------|---------------------------|--------------------------|----------------------|
| Batthyány Ádám, gr.     | 348                      | 311, 313, 314, 321,            | Belgrád               | 95, 133, 164, 238,      | 306, 314, 325, 334,       |                          |                      |
| Batthyány Ferenc        | 428                      | 323, 324, 325, 326,            |                       | 337, 359                | 348, 350, 356, 361,       |                          |                      |
| Batthyány József        | 110, 330                 | 328, 329, 330, 331,            | Belházy Emil          | 38                      | 363, 365, 378, 379,       |                          |                      |
| Batthyány Kázmér        | 154,                     | 332, 333, 334, 335,            | Belházy Gyula         | 487                     | 383, 386, 413, 430,       |                          |                      |
| 194                     |                          | 336, 337, 338, 339,            | Belházy Jenő          | 487                     | 435, 438, 458, 459,       |                          |                      |
| Batthyány Kázmér Antal  |                          | 340, 341, 342, 343,            | Belházy N. János      | 209                     | 461, 462, 463, 471,       |                          |                      |
| 330                     |                          | 344, 345, 346, 347,            | Beliczay Gyula        | 191                     | 474, 481, 485             |                          |                      |
| Batthyány Lajos         | 94, 117,                 | 348, 349, 350, 351,            | Belitzky János        | 234                     | Bern 162, 225, 371, 427   |                          |                      |
| 236, 330, 446           |                          | 352, 353, 354, 356,            | Belky János           | 283                     | Bernát István             | 382                      |                      |
| Batthyány Strattmann    |                          | 357, 362, 364, 365,            | Bella Lajos           | 353                     | Bernátfalva               |                          |                      |
| László                  | 359                      | 366, 368, 371, 375,            | Bellus                | 32                      | (Kassamindszent)          | 169                      |                      |
| Battina                 | 405                      | 378, 381, 382, 386,            | Bellus (Beluša)       | 31                      | Bernece                   | 133                      |                      |
| Bauer Edit              | 420                      | 387, 388, 389, 390,            | Belluš, Emil          | 487                     | Bernecebaráti             | 183                      |                      |
| Bauer Ervin             | 242                      | 391, 396, 399, 400,            | Belnay György Alajos  | 338                     | Bernfeld Jónás            | 286                      |                      |
| Bauer Ferenc            | 245                      | 402, 403, 404, 406,            | Belucz János          | 265                     | Bernhard László           | 462                      |                      |
| Bauer Győző             | 85, 245, 420             | 409, 414, 424, 426,            | Bélvata               | 329                     | Bernhard Miksa            | 462                      |                      |
| Bauer Simon             | 242                      | 431, 432, 433, 434,            | Bélvata (Illésháza)   | 32                      | Bernolák József           | 106                      |                      |
| Baumgarten              | 145                      | 436, 439, 443, 444,            | Bélvata (Vojtechovce) | 32                      | Bernolák, Anton           | 52, 81,                  |                      |
| Baumgarten Ferenc       |                          | 445, 446, 447, 449,            | Bély                  | 33                      | 273, 445                  |                          |                      |
| Ferdinánd               | 311                      | 450, 451, 454, 455,            | Bély (Biel)           | 32                      | Bernoulli, Daniel (1700–  |                          |                      |
| Bäumler János András    | 351                      | 456, 457, 458, 460,            | Bencze Gergely        | 90, 406                 | 1782)                     | 380                      |                      |
| Bay Zoltán              | 19, 121, 200             | 464, 465, 470, 472,            | Bencze Lajos          | 84                      | Bernoulli, Nicolas (1687– |                          |                      |
| Bayer Béla              | 232                      | 475, 476, 477, 480,            | Benczúr Elek          | 161                     | 1759)                     | 380                      |                      |
| Bayer István            | 79                       | 481, 482, 485, 490,            | Benczúr Gyula         | 161                     | Bertók Imre               | 170                      |                      |
| Bayer János             | 44, 71                   | 491                            | Benczúr János         | 231                     | Berzéte                   | 31, 33, 88, 144,         |                      |
| Bázel                   | 26, 70, 92, 148, 151,    | Bécsben                        | Benczúr József        | 399, 478                | 155, 184, 441, 442        |                          |                      |
| 225, 236, 278, 380,     |                          | 282, 323, 393                  | Benczur Vilmos        | 160                     | Berzéte (Berzéte)         | 33                       |                      |
| 397, 474                |                          | Bécsújhely (Wiener             | Bene Ferenc           | 103, 436                | Berzevice                 | 34                       |                      |
| Bazin                   | 30, 36, 63, 130, 139,    | Neustadt)                      | Benedicti M. Lőrinc   | 256                     | Berzevice (Brezovica nad  |                          |                      |
| 144, 245, 332, 335,     |                          | 104                            | Benedikt Henrik       | 485                     | Torysou)                  | 33                       |                      |
| 337, 341                |                          | Béd                            | Beneš, Edvard         | 426                     | Berzeviczy Albert         | 34                       |                      |
| Bazin (Pezinok)         | 29                       | Bednári Mihály                 | Beniczky Lajos        | 230                     | Berzeviczy Egyed          | 149                      |                      |
| Béba                    | 27                       | Bedő Albert                    | Beniczky Ödön         | 485                     | Berzeviczy Gergely        | 148,                     |                      |
| Běchovice               | 312                      | Beethoven, Ludwig van          | 100, 339              | 458                     | 174, 324                  |                          |                      |
| Beck János Nepomuk      | 327                      | Beje                           | 31                    | Benkő Lajos             | 458                       | Berzeviczy Henrik        | 112                  |
| Beckó                   | 63, 304, 330, 345,       | Beje → Tornalja                | 456                   | Benyák Bernát           | 414                       | Berzeviczy István        | 187                  |
| 429                     |                          | Beje (Behynce)                 | 31                    | Benyovszky Móric        | 27, 438,                  | Berzeviczy Tivadar       | 34                   |
| Becquerel, Henri        | 353                      | Bejrút                         | 128                   | 479                     | Besse János Károly        | 305                      |                      |
| Bécs                    | 5, 6, 9, 10, 11, 12, 16, | Beke (Berger) Ödön             | 198,                  | Benyovszky Sámuel       | 479                       | Bessel, Friedrich        | 43                   |
| 21, 23, 24, 26, 27, 28, |                          | 199                            |                       | Beöthy Károly           | 191                       | Beszter (Izdobabeszter)  | 34                   |
| 30, 32, 35, 36, 37, 38, |                          | Beke Dénes                     | 462                   | Beöthy László           | 191                       | Beszter (Izdobabeszter)  |                      |
| 40, 42, 43, 45, 47, 49, |                          | Békefi Remig                   | 107                   | Beöthy Zsigmond         | 191, 196                  | (Byster)                 | 34                   |
| 50, 51, 54, 55, 56, 65, |                          | Békés                          | 31                    | Beöthy Zsolt            | 47                        | Beszterce                | 64, 104              |
| 66, 69, 70, 71, 72, 73, |                          | Békéscsaba                     | 93, 358               | Berczik Árpád           | 358                       | Besztercebánya           | 5, 6, 22,            |
| 74, 75, 77, 81, 82, 87, |                          | Békésy György                  | 121, 205              | Bercsényi László        | 70                        | 23, 28, 35, 36, 37, 38,  |                      |
| 88, 90, 91, 95, 96, 97, |                          | Bél Mátyás                     | 5, 14, 34, 35,        | Bercsényi Miklós        | 54, 70,                   | 39, 40, 44, 47, 48, 56,  |                      |
| 100, 102, 103, 105,     |                          | 55, 72, 96, 123, 171,          |                       | 348, 451                |                           | 66, 71, 75, 87, 88, 93,  |                      |
| 111, 113, 115, 121,     |                          | 173, 188, 227, 267,            |                       | Berecz Gyula            | 191                       | 111, 112, 113, 114,      |                      |
| 123, 124, 125, 126,     |                          | 268, 277, 329, 332,            |                       | Berecz Károly           | 380                       | 120, 121, 131, 132,      |                      |
| 127, 128, 131, 133,     |                          | 333, 334, 441, 445             |                       | Beregszász              | 232, 248, 312,            | 148, 151, 157, 159,      |                      |
| 138, 141, 143, 144,     |                          | Béla, II.                      | 272, 423              | 453                     |                           | 174, 183, 186, 189,      |                      |
| 145, 146, 147, 148,     |                          | Béla, II. (Vak)                | 70                    | Beregszászi Pál         | 305                       | 209, 224, 226, 230,      |                      |
| 151, 152, 153, 154,     |                          | Béla, III.                     | 349, 377              | Beremend                | 6                         | 236, 254, 267, 273,      |                      |
| 155, 156, 157, 161,     |                          | Béla, IV. 4, 6, 9, 17, 42, 53, |                       | Berencs                 | 121                       | 286, 288, 289, 293,      |                      |
| 162, 169, 170, 171,     |                          | 57, 61, 64, 94, 99, 101,       |                       | Berényi Miklós          | 152                       | 309, 311, 322, 332,      |                      |
| 173, 174, 175, 176,     |                          | 109, 123, 128, 189,            |                       | Berényi Zsigmond        | 12                        | 333, 334, 337, 338,      |                      |
| 180, 190, 192, 193,     |                          | 191, 212, 247, 248,            |                       | Bergen (Norvégia)       | 82                        | 348, 370, 377, 389,      |                      |
| 194, 195, 196, 197,     |                          | 254, 259, 276, 300,            |                       | Bergen, Johannes        | 389                       | 402, 404, 408, 412,      |                      |
| 199, 205, 206, 214,     |                          | 302, 305, 310, 318,            |                       | Berger Illés            | 423                       | 414, 424, 429, 430,      |                      |
| 219, 221, 223, 227,     |                          | 323, 371, 375, 400,            |                       | Berger Krisztián        | 158                       | 436, 443, 448, 455,      |                      |
| 228, 231, 232, 237,     |                          | 421, 431, 432, 438,            |                       | Bergman, Torbern        | 447                       | 464, 483, 485, 486       |                      |
| 238, 239, 242, 243,     |                          | 445, 459, 464, 484             |                       | Berinkey Dénes          | 55                        | Besztercebánya (Banská   |                      |
| 246, 249, 251, 252,     |                          | Bélabánya                      | 125, 403, 414         | Berkeley                | 39                        | Bystrica)                | 34                   |
| 253, 255, 258, 262,     |                          | Bélád                          | 183                   | Berlin                  | 5, 16, 17, 18, 21, 30,    | Besztercey-Jacobi Roland |                      |
| 263, 264, 268, 271,     |                          | Bélagyulafalva                 | 289                   | 38, 39, 65, 71, 77, 81, |                           | 34                       |                      |
| 272, 273, 277, 278,     |                          | Bélakert                       | 51                    | 82, 90, 102, 115, 117,  |                           | Bethlen Gábor            | 150, 230,            |
| 279, 280, 281, 282,     |                          | Belányi Tivadar                | 316                   | 123, 125, 126, 148,     |                           | 236, 428                 |                      |
| 283, 284, 287, 289,     |                          | Bélaudvarnok                   |                       | 155, 162, 169, 177,     |                           | Bethlenfalvy Ernő        | 122                  |
| 290, 291, 293, 296,     |                          | (Rákosvölgyudvarnok)           |                       | 179, 212, 219, 242,     |                           | Bethlenfalvy József      | 122                  |
| 297, 298, 301, 302,     |                          | 95                             |                       | 268, 269, 275, 279,     |                           | Betlér                   | 4, 40, 366, 388, 394 |
| 304, 306, 307, 310,     |                          | Beldovics Tekla                | 119                   | 283, 284, 292, 298,     |                           | Betlér (Betliar)         | 40                   |

|                           |               |                            |                     |                           |                     |                        |                         |
|---------------------------|---------------|----------------------------|---------------------|---------------------------|---------------------|------------------------|-------------------------|
| Bettelheim Károly         | 349           | Bogsch János               | 324                 | Borsody István            | 79                  | Brogyán                | 44                      |
| Beudant, François Sulpice |               | Bogya                      | 105                 | Borsos Mihály             | 259                 | Brogyán (Brodzany)     | 44                      |
|                           | 36            | Bogyiszló                  | 237                 | Borvák József             | 320                 | Brogyányi Kálmán       | 92                      |
| Beudant, François Sulpice |               | Bohlin, Karl Petrus Teodor |                     | Bory Gusztáv              | 273                 | Brom, Gustav           | 262                     |
|                           | 324           |                            | 307                 | Borza Erzsébet            | 370                 | Bruck (Ausztria)       | 23                      |
| Bezdán                    | 406           | Bohus György (Szenitzky)   |                     | Borzova (Silická Brezová) |                     | Bruckmann, E. F.       | 172                     |
| Bezerédj István           | 339           |                            | 35                  |                           | 42                  | Bruckner Győző         | 179, 180                |
| Bezerédy Gyula            | 133           | Bókay Árpád                | 125                 | Borzova (Szádvárborosa)   | 42                  | Bruckner Győző         |                         |
| Bezold, Wilhelm           | 9             | Bókay János 125, 240, 461  |                     | Bosković, Ruder           | 52                  | (jogtörténész)         | 180                     |
| Biatorbágy                | 291           | Bókay János, id.           | 125                 | Bosnyák Zsófia            | 272                 | Bruckner Zoltán        | 180                     |
| Bicske                    | 142, 194, 195 | Bókay János, ifj.          | 125                 | Bossányi József           | 430                 | Bruimann Vilmos        | 403                     |
| Biedermann János          | 485           | Bokhara                    | 65                  | Boston                    | 33, 66, 79, 457     | Bruna Ferenc           | 279                     |
| Bielek László             | 189           | Boldis Ignác               | 118                 | Boston (USA)              | 111                 | Brunszvik Mária Anna   | 10                      |
| Bielsko-Biala             | 123           | Boldogkőújfalu             | 302                 | Boston/USA                | 203, 269            | Brunszvik Teréz        | 339                     |
| Bierbrunner Gusztáv       | 328           | Boldogújfalu               | 151                 | Both Bálint               | 264                 | Brühl, Hans Moritz von | 338                     |
| Bikkessy Heinbrucher      |               | Boleman Géza               | 129, 411            | Both János                | 264                 | Brünn                  | 84, 86, 189, 246,       |
| József                    | 329           | Boleráz                    | 245                 | Bothár Dániel, id.        | 37, 39              |                        | 309, 316, 318, 395,     |
| Billroth, Theodor         | 133, 155      | Bolgár Elek                | 162                 | Bothár Dániel, ifj.       | 38                  |                        | 457, 460, 468           |
| Binder-Kotrba Géza        | 363           | Bolgár László              | 364                 | Botka Tivadar             | 25, 175             | Brünn (Brno)           | 36, 84                  |
| Bindtbánya (Hnilčík)      | 41            | Bolkay István              | 383                 | Bottló Béla               | 39                  | Brüsszel               | 228, 370, 434, 476      |
| Bindtbánya (Szepespaták)  |               | Bolla János                | 342                 | Bournemouth (Anglia)      | 63                  | Brzobohatý, Radoslav   | 396                     |
|                           | 41            | Bollobás Béla              | 257                 | Bozen (Bolzano)           | 198                 | Buchböck Gusztáv       | 358                     |
| Bíró Jenő                 | 478           | Bologna                    | 141, 278, 334       | Bozók                     | 42, 111, 135        | Buchholtz György, id.  | 123,                    |
| Bíró Lajos                | 481           | Bóly                       | 213                 | Bozók (Bzovik)            | 42                  |                        | 172, 173, 187, 325      |
| Bíró Lucián               | 490           | Bólya Lajos                | 190                 | Bozóky Mihály             | 272                 | Buchholtz György, ifj. | 35,                     |
| Bitskey Zoltán            | 485           | Bólya Péter                | 190                 | Bozsoky István            | 318                 |                        | 123, 172, 173, 187,     |
| Bittera Gyula             | 274           | Bolyai János               | 284                 | Böckh György              | 344                 |                        | 236, 267                |
| Bittera Miklós            | 362           | Bolyk                      | 41                  | Böckh Hugó                | 410, 412, 413       | Buchholtz Jakab        | 173, 187                |
| Bittó István              | 399           | Bolyk (Bořkovce)           | 41                  | Böckh János               | 63, 344, 410        | Buchholtz János György |                         |
| Blaha Lujza               | 380           | Bombay                     | 104                 | Bödök Zsigmond            | 201                 |                        | 173                     |
| Blahó Miklós              | 207           | Bóna István                | 167                 | Böggelő                   | 34                  | Búcs                   | 45                      |
| Blaskovics József         | 130, 166,     | Bóna János                 | 442                 | Bögös László              | 470                 | Búcs (Búč)             | 45                      |
|                           | 454           | Bóna Márta, H.             | 442                 | Böhm József Dániel        | 153,                | Bucsányi Mátyás        | 485                     |
| Blaskovics László         | 386           | Boncz Ferenc               | 197, 467            |                           | 436                 | Budafapuszta           | 127                     |
| Blasy Ede                 | 89, 90        | Boncz Ödön                 | 197                 | Böhm Károly               | 38, 452             | Budafok (Budapest)     | 158                     |
| Blattny Tibor             | 405, 412      | Bonfini, Antonio           | 278, 466            | Böhm, Emanuel             | 396                 | Budakeszi              | 327, 442                |
| Blériot, Louis            | 49            | Bónis Lajos                | 81                  | Böki                      | 152                 | Budaörs                | 358                     |
| Bloomington               | 123           | Bonk Árpád                 | 361                 | Böröcz István             | 165                 | Budapest               | 4, 6, 7, 10, 11,        |
| Bloomington (USA)         | 290           | Bonn                       | 90, 155, 260, 284,  | Böszörményi István        | 235                 |                        | 12, 13, 14, 15, 16, 17, |
| Bloomington/USA           | 290           |                            | 350, 356            | Böszörményi János         | 320                 |                        | 18, 20, 21, 22, 23, 24, |
| Blum Sámuel               | 318           | Bonyhád                    | 299, 419            | Brahms, Johannes          | 351                 |                        | 25, 26, 27, 28, 29, 30, |
| Blum, Léon                | 228           | Borbás Vince               | 367                 | Brancsik Károly           | 304                 |                        | 31, 32, 34, 35, 36, 37, |
| Bobula Ida                | 229           | Borbély Borisz             | 93                  | Brandenburg-Görden        | 303                 |                        | 38, 39, 40, 41, 42, 43, |
| Bobula János, id.         | 229           | Borbély Lajos              | 422                 | Brányik György            | 259                 |                        | 44, 45, 46, 47, 48, 49, |
| Bobula János, ifj.        | 229           | Borcsány                   | 356                 | Brassai Sámuel            | 43                  |                        | 50, 51, 52, 53, 54, 55, |
| Bocatius János            | 150           | Bordán István              | 355                 | Brassó                    | 21, 210, 224, 268,  |                        | 56, 57, 58, 59, 60, 61, |
| Bocskai István            | 151           | Bordás Sándor              | 66                  |                           | 354, 388, 408, 411, |                        | 62, 63, 64, 65, 66, 68, |
| Bocskai István főispán    | 260           | Born Ignác                 | 152, 414, 444,      |                           | 414, 423, 440, 444  |                        | 69, 70, 71, 72, 73, 74, |
| Boda Domokos              | 7, 8          |                            | 447                 | Braunschweig (Németo.)    |                     |                        | 75, 76, 77, 78, 79, 80, |
| Bódiss Jusztin János      | 197           | Bornagius Pál              | 89                  |                           | 151                 |                        | 81, 82, 83, 84, 85, 86, |
| Bodnár Enikő, P.          | 457           | Bornemisza Péter           | 100                 | Bredeczky Sámuel          | 175                 |                        | 88, 90, 91, 92, 93, 94, |
| Bodnár István             | 77, 440       | Bornemisza Tibor           | 242                 | Brentán Károly            | 192                 |                        | 95, 96, 97, 99, 100,    |
| Bodnár Lajos              | 248           | Boronkay Lajos             | 229                 | Bresztovszky Ernő         | 380                 |                        | 101, 102, 103, 104,     |
| Bodnár Mónika             | 168, 492      | Boros Béla                 | 83                  | Bresztyenszky Béla        | 293                 |                        | 105, 106, 107, 108,     |
| Bodócs István             | 306           | Boros Frigyes              | 421                 | Brett, Samuel             | 260                 |                        | 109, 110, 111, 112,     |
| Bodoki Károly             | 421           | Borosjenő                  | 176                 | Breuer Albert             | 106                 |                        | 113, 114, 115, 116,     |
| Bodon Ábrahám             | 107           | Boross Péter               | 263                 | Breuer Lőrinc             | 235                 |                        | 117, 118, 119, 120,     |
| Bodon Antal               | 107           | Boross Zoltán              | 379                 | Breuer Szilárd            | 105                 |                        | 121, 123, 124, 125,     |
| Bodon József              | 380           | Borossebes (ma             |                     | Brezanóczy Ádám           | 145                 |                        | 126, 127, 128, 129,     |
| Bodor Péter               | 292           | Románia)                   | 176                 | Breznóbánya               | 6, 42, 43, 44,      |                        | 130, 131, 132,          |
| Bodrogkeresztúr           | 353, 469      | Boroszló (Wroclaw)         | 95,                 |                           | 173, 195, 273, 274, |                        | 133, 134, 135, 136,     |
| Boerhaave, Herman         | 277           |                            | 173, 212, 356, 360, |                           | 279, 302, 310, 406, |                        | 137, 140, 141, 142,     |
| Bogács                    | 326           |                            | 481                 |                           | 407, 423, 481, 487  |                        | 143, 144, 145, 146,     |
| Bogdánfalva               | 199           | Boroszló (Wroclaw,         |                     | Breznóbánya (Brezno)      | 42                  |                        | 148, 149, 150, 151,     |
| Bogdanich Dániel          | 183           | Lengyelo.)                 | 70                  | Breznyik János            | 414                 |                        | 153, 154, 155, 156,     |
| Bogdanich Imre Dániel     | 463           | Borovszky Samu             | 94, 196,            | Brighton                  | 154                 |                        | 157, 158, 159, 160,     |
| Bogdány Jakab             | 70            |                            | 209, 224, 245, 273, | Brinn, Tobias Johann      | 400                 |                        | 161, 162, 163, 164,     |
| Bognár Emil               | 387           |                            | 283, 297            | Brisits Frigyes           | 285                 |                        | 165, 166, 167, 168,     |
| Bognár Rezső              | 462           | Borsmonostor (Ausztria –   |                     | Broca, Pierre-Paul        | 349                 |                        | 169, 170, 171, 172,     |
| Bogoly János              | 182           | Klostermerienberg)         | 132                 | Bródy Imre                | 19                  |                        | 174, 175, 176, 177,     |
| Bogovich Károly           | 183           | Borsodnádasd               | 377                 | Bródy Judit               | 153                 |                        | 178, 179, 180, 181,     |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 182, 183, 184, 185,<br>186, 187, 188, 189,<br>190, 191, 193, 194,<br>195, 196, 197, 198,<br>199, 200, 201, 202,<br>203, 204, 205, 206,<br>207, 208, 209, 210,<br>211, 212, 213, 214,<br>215, 219, 220, 221,<br>222, 223, 224, 225,<br>226, 227, 228, 229,<br>230, 231, 232, 233,<br>234, 236, 237, 238,<br>239, 240, 241, 242,<br>243, 244, 246, 247,<br>248, 249, 250, 251,<br>252, 253, 254, 255,<br>256, 258, 259, 260,<br>261, 262, 263, 264,<br>266, 268, 269, 270,<br>271, 272, 273, 274,<br>275, 276, 277, 278,<br>279, 280, 281, 282,<br>283, 284, 285, 286,<br>287, 288, 289, 290,<br>291, 292, 293, 295,<br>296, 297, 298, 299,<br>300, 301, 302, 303,<br>305, 306, 307, 308,<br>309, 310, 311, 312,<br>313, 314, 316, 317,<br>318, 319, 320, 322,<br>323, 324, 325, 326,<br>327, 328, 329, 330,<br>333, 334, 335, 336,<br>337, 338, 339, 340,<br>341, 342, 343, 344,<br>345, 346, 347, 348,<br>349, 350, 351, 352,<br>353, 354, 355, 356,<br>357, 358, 359, 360,<br>361, 362, 363, 364,<br>365, 366, 367, 368,<br>369, 370, 371, 372,<br>373, 374, 375, 376,<br>377, 378, 379, 380,<br>381, 382, 383, 384,<br>385, 386, 387, 388,<br>389, 390, 391, 392,<br>393, 394, 395, 396,<br>397, 398, 399, 400,<br>401, 402, 403, 404,<br>405, 406, 407, 408,<br>409, 410, 411, 412,<br>413, 414, 415, 416,<br>417, 418, 419, 421,<br>422, 424, 425, 426,<br>427, 428, 429, 430,<br>432, 433, 434, 435,<br>436, 437, 438, 439,<br>440, 441, 442, 443,<br>444, 445, 446, 447,<br>448, 449, 450, 451,<br>452, 453, 454, 455,<br>456, 457, 458, 459,<br>460, 461, 462, 463,<br>464, 466, 467, 468,<br>469, 470, 472, 473,<br>474, 475, 476, 477,<br>478, 479, 480, 482,<br>483, 484, 485, 486, | 487, 488, 489, 490,<br>491<br>Budatin (Budatin) 45<br>Budatin (Zsolna) 45<br>Buday Barna 159<br>Budenz József 88, 275<br>Budinský-Krička, Vojtech 386<br>Budó Ágoston 200<br>Buenos Aires 54, 119<br>Buga László 68, 255<br>Bugar, Anton 386<br>Bugány Miklós 107<br>Bugát Pál 16, 195<br>Bujanovics Ede 152<br>Bujavica 412<br>Bujdosó Ernő 66<br>Bukarest 199, 223, 230,<br>364, 426<br>Bulcsú vezér 45<br>Bulla Elma 400<br>Bund Károly 39, 407<br>Bunsen, Robert Wilhelm 117, 146<br>Burchard-Bélaváry Konrád 73<br>Burdáts Lajos 409<br>Burián István 421<br>Burián János 427<br>Burián László 68<br>Busóc 46<br>Busóc (Bušovce) 45<br>Bussa 49<br>Bustyaháza 150, 309, 408<br>Búzafalva<br>(Kassamindszent) 169<br>Buzágh Aladár 60<br>Buzita 46, 442<br>Buzita (Buzica) 46<br>Buzna Dezső 287<br>Buzna Sándor 301<br>Büchler Sándor 97<br>Bükkszék 114<br>Büky Aurél 198<br>Bzensky Rudolf 423<br><br>C<br>Caban, Ondrej 205<br>Cádiz 54, 192<br>Calabria 330<br>Calcutta 63<br>Callao 192<br>Cambridge 65, 169, 269<br>Cambridge (USA) 15<br>Cantu, Caesar 254<br>Cap György 319<br>Čapek, Karel 42<br>Caracas 291<br>Carponaides György 128<br>Cartagena 192<br>Castel Gandolfo 432<br>Cavalese/Olaszo. 400<br>Cegléd 29, 128, 196, 418<br>Celldömölk 185, 283, 284,<br>366<br>Černohaus Domonkos 475<br>Cervus Ádám 484<br>Chandigarh 291<br>Charlottenburg 232<br>Chassin, Charles-Louis 456<br>Cházár András 53, 144,<br>389, 440<br>Cházár Gábor 144<br>Chemez Árpád 291<br>Cherbourg 464<br>Chernel István 419<br>Cherven Flóris 47, 48<br>Chicago 165<br>Chicago/USA 292<br>Chizne (Lengyelo., Chyžne) 47<br>Chizne (Lengyelország) 47<br>Chobot Ferenc 128<br>Cholnoky Jenő 256<br>Chotek Mária 360<br>Chotek Mária Henrietta 10<br>Chrenka Edit 8, 81<br>Chrenóczy-Nagy József 295, 296<br>Chudík, Ladislav 183<br>Chudovszky Móric 247<br>Chudy József 329<br>Chyzer Béla 26<br>Chyzer Kornél 26, 437<br>Cífer 47, 299, 442<br>Cífer (Cífer) 47<br>Cigléd 215<br>Cikker, Ján 34<br>Cillei Borbála 330<br>Cillei Hermann 330<br>Cincinnati 15, 33<br>Cincinnati/USA 464<br>Cinka Panna 397<br>Cinkota 6, 21<br>Clausthal 181<br>Cleveland 440<br>Clusius, Carolus 331<br>Čobrda, Vladimír 76<br>Coburg Ferdinánd 145<br>Coburg Ferdinánd György 430<br>Colacinales Miklós 121<br>Comenius, Jan Amos 71,<br>264, 329, 491<br>Comte, August 38<br>Conlegner Károly 82<br>Cook, James 480<br>Córdoba 192<br>Córdoba (Argentína) 54,<br>209<br>Cork (Íror.) 131<br>Corneille, Pierre 484<br>Corneli János 424<br>Cornides Dániel 227, 484<br>Cornides István 205<br>Corzan Avendano Gábor 447<br>Cotel Ernő 129, 252, 411,<br>453<br>Cotta, Bernhard von 351<br>Courbevoie/Franciao. 430<br>Cörver Elek 456<br>Cörver Nepomuk János 456<br>Cremona 193<br>Crony-Chanel, Henri 120<br>Culman, Karl 489<br>Czabán Izsák 44<br>Czabán Samu 388<br>Czaich Árpád Gilbert 388<br>Czakó Adolf 489<br>Czakó Kálmán 27<br>Czambel, Samuel 487<br>Czauczik József 236<br>Czeplédy Károly 167<br>Czeplédy Sándor 364<br>Czelder Orbán 249<br>Czilchert András 36<br>Czilchert Róbert 36<br>Czímer János 103<br>Czinár Mór Pál 424<br>Czirák Antal 128<br>Czirbesz András 123<br>Czirbesz Jónás András 439<br>Czirbusz Géza 156<br>Cziruly Zsófia 289<br>Czobor (Czibulya) László 111<br>Czobor Alfréd 158<br>Czögler Kálmán 304, 461<br>Czuczor Gergely 16, 72, 81,<br>82, 138<br>Czvittinger Dávid 313, 388,<br>413<br><br>Cs<br>Csáb 48, 204<br>Csáb (Čebovce) 48<br>Csaca 48<br>Csaca (Čadca) 48<br>Csáji Attila 440<br>Csáji Pál 260<br>Csajkovszkij, Pjotr Iljics 351<br>Csák Máté 320, 442, 460<br>Csákos József János 361<br>Csáktornya 316<br>Csákvár 434<br>Csáky Albin 206, 325<br>Csáky Géza 45<br>Csáky Imre 245, 461<br>Csáky István 174<br>Csáky István, gróf 311<br>Csáky Károly 48, 93, 170,<br>402<br>Csáky Krisztina 348<br>Csáky Mihály 173<br>Csáky Móric 243<br>Csáky Pál 134, 207<br>Csáky Petronella 119<br>Csalár 49<br>Csalár (Čeláre) 49<br>Csallóközaranyos 49, 320<br>Csallóközaranyos (Zlatná<br>na Ostrove) 49<br>Csallóközcsütörtök 420<br>Csallóközkürt 215<br>Csallóköznádasd 50<br>Csallóköznádasd (Trstená<br>na Ostrove) 50<br>Csallóköznyék (Nekyje na<br>Ostrove) 50<br>Csallóköznyék<br>(Nyékvárkony) 50<br>Csanády Ferenc 310<br>Csanda Gábor 52<br>Csanda Sándor 52, 188<br>Csaplár Benedek 10<br>Csaplár Gáspár Benedek 64<br>Csaplovics János 87, 324<br>Csapody István 114<br>Csapody Vera 114 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|



|                             |                   |                          |                   |                             |                       |                          |                    |
|-----------------------------|-------------------|--------------------------|-------------------|-----------------------------|-----------------------|--------------------------|--------------------|
| Diószeghy Dániel            | 252               | Döbereiner, Johann       |                   | Dusik Dániel (Dénes         |                       | Engel János Keresztély   | 237                |
| Dirner Gusztáv Adolf        | 106               | Wolfgang                 | 271               | György)                     | 318                   | Engels, Friedrich        | 445                |
| Disznópuszta                | 131               | Döbrentei Gábor          | 453               | Dusza István                | 330                   | Entz Ferenc              | 93                 |
| Ditró                       | 406               | Döbrentei István         | 99                | Dusza János                 | 397                   | Eördögh Ferenc           | 469                |
| Divald Adolf                | 404, 415          | Döme Károly              | 139, 191          | Dutka Mária                 | 163                   | Eötvös József            | 55, 65, 80,        |
| Divald György               | 77                | Dömölk                   | 48                | Dürer, Albrecht             | 74                    | 119, 346, 455, 460,      |                    |
| Divald Károly               | 77, 400, 415      | Dömös                    | 52                |                             |                       | 484                      |                    |
| Divald Kornél               | 77                | Dömötör László           | 185               | Dz                          |                       | Eötvös Loránd            | 117, 158,          |
| Divald Kornél, ifj.         | 77                | Dörnyei Sándor           | 282               |                             |                       | 207, 307, 354, 356,      |                    |
| Divéky Adorján              | 11                | Draxler Antal            | 170               | Dzurányi László             | 70                    | 426, 442, 443            |                    |
| Divény                      | 14                | Dreisigacker             | 145               |                             |                       | Eperjes                  | 5, 12, 34, 37, 44, |
| Dobák János                 | 467               | Drétoma                  | 63, 378           | E,É                         |                       | 53, 60, 62, 63, 70, 71,  |                    |
| Doberdo (Olaszo.)           | 127               | Drétoma (Drietoma)       | 63                | Ebed                        | 68, 255, 415          | 72, 73, 74, 75, 76, 77,  |                    |
| Dobfenek                    | 120               | Drexler Béla             | 321               | Ebed (Obid)                 | 68                    | 78, 79, 80, 92, 97, 100, |                    |
| Dobó István                 | 223               | Drezda                   | 63, 95, 161, 172, | Eck Bálint                  | 25                    | 105, 106, 107, 116,      |                    |
| Doborgaz                    | 477               | 228, 436, 477, 491       |                   | Eckstein Ferenc             | 11                    | 119, 120, 125, 126,      |                    |
| Dobos Ilona                 | 469               | Drucker Jenő             | 58                | Écska                       | 160                   | 128, 135, 138, 144,      |                    |
| Dobos István                | 161               | Dualszky János           | 429               | Edelsheim-Gyulai Ilona      | 91                    | 148, 151, 153, 154,      |                    |
| Dobos László                | 182               | Duba Gyula               | 120               | Éder Xavér Ferenc           | 35, 54,               | 155, 159, 173, 176,      |                    |
| Dobossy László              | 473               | Dubay György             | 74                | 192, 414                    |                       | 178, 186, 187, 206,      |                    |
| Dobozy Károly               | 70                | Dubay Miklós             | 74                | Edinburgh                   | 214, 225, 233         | 212, 213, 223, 231,      |                    |
| Dobránszky Ilona            | 77                | Dubček, Alexander        | 461               | Edinburgh (Nagy-            |                       | 236, 238, 243, 249,      |                    |
| Dobrona                     | 142               | Dublin                   | 432               | Britannia)                  | 64                    | 250, 253, 275, 276,      |                    |
| Dobronak (Alsólendva)       | 277               | Dubna/SZU                | 370               | Edison, Thomas Alva         | 355                   | 283, 289, 301, 324,      |                    |
| Dobronoki György            | 277               | Dubovszki Márton         | 491               | Egbell                      | 22, 410, 412          | 325, 332, 348, 354,      |                    |
| Dobrovits Aladár            | 47, 78            | Dubovszky János          | 287               | Egbe                        | 68, 69                | 373, 375, 378, 388,      |                    |
| Dobrovits Károly            | 347, 353          | Dubravszky Róbert        | 421               | Egeg (Hokovce)              | 68                    | 392, 397, 399, 400,      |                    |
| Dobrovits Máttyás           | 347, 353          | Dudek János              | 17                | Eger                        | 5, 9, 17, 20, 38, 41, | 403, 405, 406, 407,      |                    |
| Dobrovits Mihály            | 347, 353          | Dudich Endre             | 243, 270          | 43, 61, 68, 79, 81, 91,     |                       | 414, 422, 426, 432,      |                    |
| Dobrovits Sándor            | 363               | Dudich Endre, id.        | 222               | 92, 113, 119, 132, 137,     |                       | 436, 438, 443, 455,      |                    |
| Dobsa Ferenc                | 339               | Dudich Endre, ifj.       | 270               | 145, 151, 160, 213,         |                       | 459, 460, 461, 465,      |                    |
| Dobsina 33, 41, 43, 61, 62, |                   | Dudich László            | 139               | 223, 231, 254, 255,         |                       | 472, 478, 491            |                    |
| 89, 107, 144, 181, 187,     |                   | Dudich László, ifj.      | 222               | 273, 276, 278, 279,         |                       | Eperjes (Prešov)         | 70                 |
| 304, 389, 391, 392,         |                   | Dudich Sándor            | 171               | 301, 329, 339, 363,         |                       | Éralja (Inóc)            | 80                 |
| 397                         |                   | Dudich Sándor László     | 171               | 381, 436, 469, 478,         |                       | Éralja (Inovce)          | 80                 |
| Dobsina (Dobšiná)           | 61                | Dúdor István             | 234               | 479                         |                       | Érd223, 224              |                    |
| Dobšinský. Pavol            | 60                | Dugonics András          | 340               | Egeri puszta                | 139                   | Erdélyi Géza             | 4                  |
| Doby Géza                   | 151               | Dugovics Titusz          | 453               | Egressy Béni                | 195                   | Erdélyi Ignác            | 489                |
| Doby Jenő                   | 151               | Duka Tivadar             | 63, 154           | Egressy Gábor               | 75                    | Erdélyi Ilona            | 184                |
| Doelter, Cornelio August    |                   | Duka Zólyomi Norbert     | 277               | Egri Viktor                 | 330                   | Erdélyi János            | 107, 184,          |
|                             | 293               | Dukafalva                | 63                | Egyházgelle                 | 420                   | 260, 379, 381            |                    |
| Dognácskabánya              | 406               | Dukafalva (Dukovce)      | 63                | Egyházkarcsa                | 86                    | Erdélyi László Gyula     | 296,               |
| Dohnányi Ernő               | 30, 311,          | Duka-Zólyomi Árpád       | 368,              | Egyházmárót (Hontmarót)     |                       | 489                      |                    |
| 330, 351                    |                   | 370                      |                   | 120                         |                       | Erdélyi Margit, L.       | 120                |
| Dohnányi Frigyes            | 311, 352,         | Duka-Zólyomi Emese       | 368,              | Éhik Gyula                  | 270                   | Erdélyi Mór              | 81                 |
| 358                         |                   | 370                      |                   | Ehrenreich Lajos            | 347                   | Erdélyi Pál              | 184                |
| Dojcsán János               | 302               | Duka-Zólyomi Norbert     | 337, 370          | Ein Gedi                    | 459                   | Erdélyi Zsuzsanna        | 184                |
| Dóka Klára                  | 227               | 367, 370                 |                   | Einstein, Albert            | 356                   | Erdélyszky Zsigmond      | 417                |
| Doktor Sándor               | 440               | Dulai Henriett           | 489               | Ekecs                       | 17, 265               | Erdey-Grúz Tibor         | 358                |
| Doleschall Alfréd           | 39                | Dunaalmás                | 140               | Ekel                        | 69, 105, 262, 292     | Erdőbénye                | 440                |
| Doleschall Gábor            | 231               | Dunabogdány              | 140, 167          | Ekel (Okolná na Ostrove)    |                       | Erdőd                    | 230                |
| Doleschall Lajos Károly     | 476               | Dunaföldvár              | 356               | 69                          |                       | Erdődy Agáta             | 246                |
| Dollinger Gyula             | 454               | Dunaharaszti             | 37, 169           | Elbing (Poroszo.)           | 173                   | Erdődy János             | 255, 373           |
| Domaháza                    | 120               | Dunakiliti               | 301, 453          | Elefánti Mihály             | 91                    | Erdőhátkarcsa            |                    |
| Domanovszky Ákos            | 365               | Dunamocs                 | 14, 64, 320       | Elemér                      | 380                   | (Királyfiakarcsa)        | 57                 |
| Domanovszky Endre           | 365               | Dunamocs (Moča)          | 63                | Élesztős Pál                | 190                   | Erdős Lajos              | 189                |
| Domanovszky György          | 365               | Dunapentele              | 140               | Elischer Gyula Károly, ifj. |                       | Erdős Pál                | 189, 257           |
| Domanovszky Sándor          | 102,              | Dunaradvány              | 138               | 74                          |                       | Erdős Renée              | 262                |
| 365, 396                    |                   | Dunaszerdahely           | 10, 44, 54,       | Elischer Gyula, id.         | 74                    | Erdősi (Poleszni) Imre   | 295                |
| Dombi Béla                  | 185               | 64, 65, 66, 67, 93, 149, |                   | Elischer Károly             | 74                    | Erdőssy Béla             | 69                 |
| Dombi Erzsébet              | 202               | 188, 201, 203, 219,      |                   | Elischer Viktor             | 105                   | Érfurt                   | 332, 491           |
| Domokos János               | 335               | 220, 235, 258, 265,      |                   | Ellebodius, Nicasius        | 331                   | Éri István               | 164                |
| Don Bosco János             | 12                | 275, 306, 308, 318,      |                   | Emericzky Géza              | 123, 126              | Erkel Ferenc             | 195                |
| Doppler, Christian          | 401               | 322, 329, 370, 373,      |                   | Encke, Johann Franz         | 43,                   | Érkésérű                 | 52                 |
| Dorog                       | 41, 93, 141, 164, | 385, 398, 420, 431,      |                   | 306                         |                       | Erlangen                 | 227, 313, 389      |
| 348, 364, 386, 412,         |                   | 453, 454, 477, 490       |                   | Endlicher István            | 340                   | Ernő, II.                | 338                |
| 416                         |                   | Dunaszerdahely (Dunajská |                   | Endlicher István László     | 341                   | Ernszt Sándor            | 100                |
| Dorogma                     | 95                | Streda)                  | 64                | Endlicher János             | 341                   | Ernyey József            | 95                 |
| Dosztójevszkij, Fjodor      |                   | Dunasziget               | 477               | Engel Jakab                 | 237                   | Érolaszi                 | 410                |
| Mihajlovics                 | 78                | Duray Miklós             | 230, 370, 474     | Engel János Jakab           | 151, 237              | Érsekkéty                | 300                |
|                             |                   | Durcsák János            | 92                | Engel János József          | 12                    |                          |                    |



|            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Érsekújvár | 7, 10, 14, 16,<br>24, 29, 53, 61, 64, 80,<br>81, 82, 83, 84, 85, 86,<br>92, 100, 136, 137, 170,<br>189, 201, 208, 215,<br>227, 245, 246, 250,<br>259, 263, 273, 279,<br>290, 291, 301, 304,<br>312, 319, 320, 331,<br>341, 342, 355, 387,<br>394, 395, 420, 429,<br>443, 445, 449, 450,<br>468, 473, 484, 490,<br>492 | Fábián László 127<br>Fabinyi Rudolf 146<br>Fabinyi Tihamér 269<br>Fabó András 230<br>Fabri Ferenc 489<br>Fábri Tamás 121<br>Fabriczy András 324<br>Fabriczy János 145, 324<br>Fabriczy Kornél 239, 324<br>Fabriczy Sámuel 239, 324,<br>325<br>Fabris, Ganz 161<br>Fábry János 24, 231, 380,<br>383<br>Fábry János orvos 36<br>Fábry Viktor 172<br>Fábry Zoltán128, 235, 421,<br>442<br>Fáczányi Ödön 85<br>Facsó 87<br>Facsó (Fačkov) 87<br>Fadrusz János 330<br>Fajkúrt 215<br>Faller Gizella 412<br>Faller Gusztáv 105, 407,<br>412<br>Faller Gusztáv<br>földgázkutató 114<br>Faller Jenő 416<br>Faller Károly 407, 412, 416<br>Faludi Ferenc 333<br>Faludy György 491<br>Fándly, Juraj 213<br>Farbaky Gyula 409<br>Farbaky István 146, 404,<br>405<br>Farkas Adalbert Béla 65<br>Farkas András 289<br>Farkas Béla 388<br>Farkas Ede 306<br>Farkas Etelka 252<br>Farkas Gyula 146, 452<br>Farkas István 431<br>Farkas Jenő 264<br>Farkas József 200<br>Farkas Károly 135<br>Farkas Lajos 191<br>Farkas László 65<br>Farkas Róbert 87<br>Farkas Veronika 234<br>Farkas Zoltán 17<br>Farkasfalvi (Findura) Imre<br>381<br>Farnad 222<br>Fasching Antal 298<br>Fászl István 44<br>Fáy András 13, 42, 101,<br>250<br>Fáy Dávid 414<br>Fazekas József 368<br>Fедermayer, Frederik 259<br>Fegyvernek<br>(Kétfegyvernek)87, 120<br>Fegyvernek (Zbrojníky) 87<br>Fegyverneki Ferenc 87,<br>170<br>Fehér Dániel 413<br>Fehér Ipoly Kálmán 137<br>Fehér Pindes Ivett 8<br>Fehér Sándor 8<br>Fehérkút 324 | Fehérkút (Felsőpribél) 87<br>Fehérkút (Pribelce) 87<br>Fehértemplom 38, 155,<br>197, 350<br>Fehérváry Magda 110, 256<br>Féja Géza 223<br>Fejér György 139, 227, 424<br>Fejér Lipót 451<br>Fejérpatak 422<br>Fejérpatak László 75, 107,<br>120<br>Fejérváry Apollónia 206<br>Fejérváry Gábor 72, 206<br>Fejérváry Géza 116<br>Fejérváry Károly 206<br>Fejérváry Miklós 229<br>Fekete Anna 475<br>Fekete György 362<br>Fekete István 269, 343<br>Fekete Lajos126, 130, 405,<br>411, 412<br>Fekete Zoltán 411, 488<br>Fekete Zoltán geológus<br>488<br>Feketeerdő 329<br>Feketeházy János 317, 475<br>Feketeházy János, ifj. 475<br>Feketekúty László 27<br>Feketelehota (Čierna<br>Lehota) 88<br>Feketelehota (Szabados)<br>88<br>Fél 89<br>Fél (Tomášov) 88<br>Feldheim Ervin 165<br>Feldkirchen 485<br>Feled 89, 379, 457<br>Feled (Jesenské) 89<br>Felka 90<br>Felka (Poprád) 90, 91, 126,<br>312, 324, 325, 334,<br>406<br>Felka (Veľká) 89<br>Fellegi (Feigler) Viktor 388<br>Felletár Emil 26<br>Felsőbaka 484<br>Felsőbaka (Baka) 21, 22<br>Felsőbánya 154, 444<br>Felsőbüki Nagy Pál 57<br>Felsődiós 12, 456<br>Felsőelefánt 91<br>Felsőelefánt (Horné<br>Lefantovce) 91<br>Felsősztergály 91<br>Felsőesztergály (Horné<br>Strháre) 91<br>Felsőhutka 92<br>Felsőhutka (Vyšná Hutka)<br>92<br>Felsőkázsmárk 16<br>Felsőkocskóc (Horné<br>Kőckovce) 92<br>Felsőkocskóc (Puhó) 92,<br>249<br>Felsőkohány 101<br>Felsőköröskény 10<br>Felsőlendva 224<br>Felsőlővő 419<br>Felsőlővő (Auszttria) 39<br>Felsőludány 160 | Felsőolcsvár<br>(Kassaolcsvár) 169<br>Felsőolsva 92<br>Felsőolsva (Vyšná Olšava)<br>92<br>Felsőpalojta 212<br>Felsőraszlavica →<br>Tótraszlavica<br>(Raszlavica) 459<br>Felsősjó 174, 175<br>Felsőszelény (Sefany) 93<br>Felsőszelény (Szelény) 93<br>Felsőszeli 93<br>Felsőszeli (Horné Saliby)93<br>Felsőszemeréd 94, 373<br>Felsőszemeréd (Horné<br>Semerovce) 94<br>Felsőtúr 94<br>Felsőtúr (Horné Turovce)<br>94<br>Felsővály 95<br>Felsővály (Vyšné Valice) 94<br>Felsővámos 300<br>Felsővesztény 95<br>Felsővesztény (Horné<br>Vestenice) 95<br>Felsőzsember 95<br>Felsőzsember (Horné<br>Žemberovce) 95<br>Fenichel Sámuel 304<br>Feniczy János 478<br>Fényes Elek 20, 93, 185,<br>259, 302, 371, 389,<br>399, 444, 473<br>Fenyőháza 96, 395<br>Fenyőháza (Lubochňa) 96<br>Fenyves Ervin 165<br>Fenyves Pál 163<br>Ferdinánd, I. 259, 475<br>Ferdinánd, II. 148, 277<br>Ferdinánd, III.29, 148, 172,<br>278, 375, 431<br>Ferdinánd, V. 341, 401<br>Ferdinandy Geyza 159<br>Ferenc Ferdinánd 293<br>Ferenc József I. 329<br>Ferenc József, I. 43, 146,<br>157, 197, 229, 258,<br>401<br>Ferenc, I. 117, 173<br>Ferencfalva 448<br>Ferenczi Ilona 201<br>Ferenczi Sándor 464<br>Ferenczy István 380<br>Ferenczy Jakab Zsigmond<br>254<br>Ferenczy Károly 59<br>Ferenczy Teréz 380<br>Ferenczy Valér 208<br>Ferencsik Sámuel 485<br>Ferjentsik Miklós 146<br>Ferjentsik Sándor 146<br>Fertőd 135<br>Fest Imre 439<br>Fest Sándor 440<br>Festetich György 124<br>Festetics György 194<br>Fésüs György 349<br>Feszl Frigyes 154<br>Feszty Adolf 305<br>Fesztv Árpád 56, 305 |
|------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                            |                     |                        |                     |                          |                         |
|----------------------------|---------------------|------------------------|---------------------|--------------------------|-------------------------|
| Feszty Gyula               | 305                 | Forgách Zsigmond       | 276,                | Fülekkovácsi (Filakovské | Garamolaszka (Valaská)  |
| Feuer Nathaniel            | 311                 | 331                    |                     | Kováče)                  | 102                     |
| Feuerbach, Ludwig          | 23, 230             | Forgon István          | 107                 | Fülesd                   | 407                     |
| Fichte, Johann Gottlieb    | 38                  | Forgon Mihály          | 107, 231            | Fülöp Zsigmond           | 198                     |
| Fichtel János Ehrenreich   | 123, 335            | Foriss Antal           | 293                 | Fülöpszállás             | 297                     |
| Fico, Robert               | 286                 | Forró                  | 51                  | Fűr98                    |                         |
| Filarszky Nándor           | 177, 178,           | Forró Dezső            | 472                 | Fűr (Rúbaň)              | 98                      |
| 241                        |                     | Forró Magdolna         | 164                 | Füredi Ignác             | 219                     |
| Filep Tamás Gusztáv        | 139,                | Forth Worth            | 320                 | Füri Béla                | 110                     |
| 450                        |                     | Fóthy János            | 309                 | Füri Erzsébet            | 321                     |
| Filip, Jaroslav            | 121                 | Fölaranyos             | 49                  | Füsi Lajos               | 181                     |
| Filó János                 | 310                 | Földi János            | 193                 | Füzérradvány             | 395                     |
| Filó Lajos                 | 230                 | Förster Jenő           | 438                 | Füzesér                  | 479                     |
| Fináczky Ernő              | 277                 | Fraknói Vilmos         | 470                 | Füzesséry György         | 479                     |
| Fincicky Mihály            | 260                 | Franeke/Németh.        | 230,                | Fűzfő                    | 386                     |
| Finkey József              | 413                 | 260                    |                     |                          |                         |
| Firbás Nándor              | 254                 | Frank Miklós           | 486                 | G                        |                         |
| Firenze                    | 37, 345, 368, 400   | Frankel Leó            | 195                 | Gaál András Kálmán       | 396                     |
| Fischamend                 | 104                 | Frankfurt              | 45, 428             | Gaál György              | 339                     |
| Fischer András             | 171                 | Frankfurt am Main      | 15                  | Gaál Ida                 | 86                      |
| Fischer Antal              | 356, 365            | Frankfurt/Odera        | 172                 | Gaál Lajos               | 385                     |
| Fischer Dániel             | 173, 187,           | Frankl Sándor          | 470                 | Gabnay Ferenc            | 75                      |
| 389                        |                     | Frankovics Boldizsár   | 143                 | Gábor, Ondrej            | 131                     |
| Fischer Jakab              | 356, 365            | Franz, Joseph          | 113                 | Gács                     | 164, 233                |
| Fischer Mihály             | 173                 | Frappanti, Maria       | 312                 | Gadóc (Komárom)          | 309                     |
| Fischer Miklós             | 74                  | Fraunhoffer Lajos      | 465                 | Gágyor József            | 132, 451                |
| Fischer Mór                | 479                 | Freiberg               | 126, 181, 351       | Gál András, ref. pap     | 132                     |
| Fischer, Emil              | 462                 | Freiburg               | 45                  | Gál Sándor               | 45, 442                 |
| Fischer-Colbrie Ágoston    |                     | Frenyó Lajos           | 77                  | Gál Tibor                | 384                     |
|                            | 151, 488            | Freud, Sigmund         | 464, 491            | Galambos Márton          | 415                     |
| Fitz József                | 365                 | Frey Lajos             | 154                 | Galambos Sámuel          | 266                     |
| Fiume (Rijeka)             | 24, 40, 159,        | Fribourg               | 27                  | Galán Géza               | 268                     |
|                            | 176, 284, 349, 350, | Frideczky Ákos         | 365                 | Galánta                  | 13, 14, 61, 67, 85,     |
|                            | 376, 385, 391, 408, | Frideczky Árpád        | 99                  |                          | 99, 130, 138, 142, 200, |
|                            | 441, 449, 462, 475  | Frideczky Lajos        | 230                 |                          | 263, 265, 291, 321,     |
| Fizély Imre                | 223                 | Fridvaldszky János,    |                     |                          | 322, 369, 370, 473,     |
| Flachbart Ernő             | 106                 | történész              | 335                 |                          | 474, 476                |
| Fleischer József           | 43                  | Friedrich Endre        | 292                 | Galánta (Galanta)        | 99                      |
| Fleischer Nepomuk          | 43                  | Friedrich István       | 245                 | Galánthay Glock Tivadar  |                         |
| Fleischhacker János        | 100                 | Friesenheim/Németh.    | 485                 |                          | 476                     |
| Fleischmann Jenő Imre      | 270                 | Friesenhof Gergely     | 45                  | Galgóc                   | 85, 100, 128, 378,      |
| Flittner János Keresztély  |                     | Friesenhof Gusztáv     | 45                  |                          | 446                     |
|                            | 175                 | Friesenhof, Gustav von | 44                  | Galgóc (Hlohovec)        | 99                      |
| Flórián Károly (jogász)    | 77                  | Friml Aladár           | 487                 | Galgóczi Erzsébet        | 412                     |
| Flórián Károly (kémikus)   |                     | Friss András Erik      | 5                   | Galla Ferenc             | 468                     |
|                            | 243                 | Frivaldszky Imre       | 20, 377             | Gallik (Gálffy) András   | 33,                     |
| Fodor Ambrus               | 354                 | Frivaldszky János      | 20, 377             |                          | 155                     |
| Fodor Ármin                | 116, 198, 266       | Frivaldszky János, id. | 335                 | Gallik Géza              | 33, 155                 |
| Fodor Ervin                | 489                 | Frommhold Károly       | 125                 | Galo Vilmos              | 385                     |
| Fodor István               | 354                 | Frölich Dávid          | 71, 91, 172,        | Gálócsy Árpád            | 453                     |
| Fodor László               | 424                 | 222                    |                     | Gálszécs                 | 101, 250                |
| Fogarás                    | 403                 | Fuchs Albert           | 73, 237, 238,       | Gálszécs (Sečovce)       | 101                     |
| Fogarasi János             | 16                  | 354                    |                     | Gálszécsi István         | 101                     |
| Fogarassy László           | 369                 | Fuchs Frigyes          | 237                 | Gály Ferenc              | 131                     |
| Folba János                | 253                 | Fuchs János Sámuel     | 238                 | Gancsházi Gancs          |                         |
| Folkusfalva                | 96, 267, 440        | Fuchs Károly Henrik    | 73,                 | Klementina               | 196                     |
| Folkusfalva (Folkušová)    | 96                  | 238, 354               |                     | Gánóczy Sándor           | 158                     |
| Folkusfalvy Lacsny Katalin |                     | Fuchs Tivadar          | 73, 238, 354        | Gánt                     | 383                     |
|                            | 150                 | Fuchs Vilmos           | 237, 238            | Ganya Vilmos             | 452                     |
| Foltényi Vilmos            | 205                 | Fuhrmann Andor Alajos  | 70                  | Garamberze               | 485                     |
| Font Márta                 | 369                 | Fukári Valéria         | 372                 | Garamdamásd              | 103                     |
| Fonyód                     | 358, 359, 476       | Fuker Frigyes Jakab    | 152                 | Garamdamásd (Domaša)     |                         |
| Forbáth Imre (Fischer)     | 82                  | Fuker Máté             | 389                 |                          | 101                     |
| Forel, Auguste-Henri       | 297                 | Fulla, Ludovít         | 386                 | Garamdamásd (Lekér)      | 101,                    |
| Forgách Ádám               | 41                  | Futó Ernő              | 288                 |                          | 222                     |
| Forgách Ágoston            | 137                 | Fügedi János           | 399                 | Garamkövesd              | 135, 208,               |
| Forgách Ferenc             | 129, 331            | Fülek                  | 97, 109, 131, 223,  |                          | 286, 458                |
| Forgách János Ádám         | 174                 |                        | 235, 308, 379, 457, | Garammíkola (Mikula)     | 102                     |
| Forgách Miklós             | 205, 331            | 478                    |                     | Garammíkola (Zseliz)     | 102                     |
| Forgách Pál                | 389                 | Fülek (Filakovo)       | 96                  | Garamolaszka             | 102                     |
|                            |                     | Fülekkovácsi           | 97                  |                          |                         |

|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        |                         |                             |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|-----------------------------|--------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Geőcze Sarolta                     | 21                                                                                            | Gölnicbánya                             | 105, 106, 129, 143, 375, 403, 407                                                                                                                      | Greguss Gyula           | 73, 375                     | Gyárfás István Tihamér   | 224                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Geőcze Zóárd                       | 323                                                                                           | Gölnicbánya (Gelnica)                   | 105                                                                                                                                                    | Greguss Mihály          | 53, 70, 73, 153, 375        | Gyenes Izsó              | 440                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gerevich Emil                      | 157                                                                                           | Gömbös Gyula                            | 427                                                                                                                                                    | Greguss Pál             | 61                          | Gyerik                   | 111                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gergely István                     | 64                                                                                            | Gömörhorka                              | 330, 395, 397                                                                                                                                          | Greifswald              | 162, 172                    | Gyerik (Hrkovce)         | 110                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gergely Jenő                       | 368                                                                                           | Gömörmihályfalva                        | 107, 231                                                                                                                                               | Greiner Lajos           | 145                         | Gyetva                   | 111                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gergelyi Ottmár                    | 46                                                                                            | Gömörmihályfalva (Gemerské Michalovce)  | 107                                                                                                                                                    | Greisiger Irma Julianna | 434, 435                    | Gyetva (Detva)           | 111                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gergelyi Tivadar                   | 186                                                                                           | Gömörpanyit                             | 107                                                                                                                                                    | Greisiger Mihály        | 434, 435                    | Gyimesi György           | 182                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gerley (Hardlicska) János          | 118                                                                                           | Gömörpanyit (Gemerská Panica)           | 107                                                                                                                                                    | Greisiger Róbert János  | 406                         | Gyökeres György          | 454                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gerlistye                          | 60                                                                                            | Gömörpéterfala                          | 108                                                                                                                                                    | Greiswalde              | 77                          | Gyömrő                   | 227, 450                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Germánus Gyula                     | 130, 239                                                                                      | Gömörpéterfala (Petrovce)               | 108                                                                                                                                                    | Grendel Lajos           | 223                         | Gyöngyös                 | 26, 28, 41, 192, 285, 312, 392, 425, 435, 478                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Gerster Árpád Géza                 | 155, 156                                                                                      | Gömörrákos                              | 392                                                                                                                                                    | Grenoble                | 492                         | Gyöngyösi István         | 53, 254                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Gerster Béla                       | 156                                                                                           | Gömöry Dávid                            | 334, 389                                                                                                                                               | Grenoble/Franciaország  | 202                         | Gyönyör József           | 68                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Gerster Károly                     | 154                                                                                           | Gömöry János                            | 76                                                                                                                                                     | Greschik Gyula          | 242                         | Győr                     | 16, 36, 48, 49, 50, 56, 57, 63, 81, 96, 110, 129, 132, 137, 140, 144, 155, 162, 181, 188, 191, 193, 196, 197, 198, 201, 215, 219, 230, 246, 255, 279, 283, 284, 293, 295, 301, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 361, 363, 387, 389, 392, 403, 407, 420, 424, 428, 429, 432, 437, 441, 442, 443, 444, 449, 453, 463, 465, 472, 490 |
| Gertinger Sámuel János             | 72                                                                                            | Gömöry János (Rozsnyó)                  | 389                                                                                                                                                    | Greschik Jenő           | 179                         | Győrffy Barna            | 434, 435                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Geschwind Rudolf                   | 10, 207, 246                                                                                  | Gönc                                    | 132, 428                                                                                                                                               | Greschik Viktor         | 175, 240, 434               | Győrffy György történész | 367                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gesell Sándor                      | 63, 348                                                                                       | Gönczöl Imre                            | 206                                                                                                                                                    | Gretzmacher Gyula       | 238                         | Győrffy István           | 61, 236, 434, 435                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Gévay Antal                        | 194                                                                                           | Görbersdorf (ma Sokołowsko – Lengyelo.) | 136                                                                                                                                                    | Grienberg               | 145                         | György Albert            | 408                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Geyer (Gusztáv) Gyula              | 123                                                                                           | Görbeszeg                               | 108                                                                                                                                                    | Griming Simon           | 151                         | György Gusztáv           | 408                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Géza, II.                          | 251, 275                                                                                      | Görbeszeg (Uličské Krivé)               | 108                                                                                                                                                    | Grittner Albert         | 232                         | Györkösy Alajos          | 57                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Ghyczy Kálmán                      | 191                                                                                           | Görcsös Mihály                          | 57                                                                                                                                                     | Gróf Béla               | 362                         | Györök György            | 241                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gibraltár                          | 372                                                                                           | Görföl Jenő                             | 265, 420                                                                                                                                               | Grofcsik János          | 234                         | Györök Leó Tivadar       | 241                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gidró Bonifác                      | 191                                                                                           | Görgei Artúr                            | 55, 63, 80, 93, 94, 172, 182, 231, 321, 455                                                                                                            | Groffits Gábor          | 458                         | Györszentmárton          | 17                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Giessen/Németo.                    | 284                                                                                           | Görgei István                           | 172                                                                                                                                                    | Groh István             | 392                         | Győry Dezső              | 200, 380                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Gilg József                        | 277                                                                                           | Görgei Pál                              | 260                                                                                                                                                    | Groningen/Hollandia     | 260                         | Gyula                    | 13, 199, 434                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Gilly                              | 39                                                                                            | Görgényszentimre                        | 104                                                                                                                                                    | Groó Béla               | 486                         | Gyulafehérvár            | 56, 113, 140, 150, 380, 407, 444, 478, 484                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| Gímes                              | 7, 8, 25                                                                                      | Görgey István                           | 184                                                                                                                                                    | Groó Vilmos             | 206                         | Gyulai Pál               | 75, 219, 247                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Gimes Miklós                       | 215                                                                                           | Görög Demeter                           | 211                                                                                                                                                    | Grosman, Ladislav       | 119                         | Gyulai Rezső             | 191                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Giovanni Rudolf                    | 114                                                                                           | Görögfalva (Zavadka)                    | 109                                                                                                                                                    | Grossinger János        | 193                         | Gyulai Rudolf (Rezső)    | 196                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Glaser Vilmos Géza                 | 320                                                                                           | Görögfalva (Zavadka)                    | 108                                                                                                                                                    | Keresztély              | 193                         | Gyulay Ferenc            | 456                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Glatz Jakab                        | 324                                                                                           | Görz                                    | 345                                                                                                                                                    | Grósz Alfréd            | 122, 178                    | Gyurcsevics Mihály       | 306                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Glücklich Vilma                    | 476                                                                                           | Görz (Goricia)                          | 272                                                                                                                                                    | Grósz Ernő              | 178                         | Gyurgyik László          | 135                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Goethe, Johann Wolfgang            | 271, 280, 480                                                                                 | Görz, Ausztria                          | 40                                                                                                                                                     | Gruber Ferenc           | 164                         | Gyurikovits György       | 139                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gogolák Lajos                      | 368                                                                                           | Göttingen                               | 15, 38, 69, 110, 115, 124, 125, 148, 175, 194, 227, 237, 238, 239, 242, 251, 263, 283, 290, 333, 334, 341, 343, 375, 383, 402, 444, 452, 465, 485, 488 | Gruber Fülöp            | 330                         | Gyurovsky László         | 475                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Goldziher Ignác                    | 119                                                                                           | Gracza György                           | 479                                                                                                                                                    | Gruber József           | 207                         | Gyűgy                    | 22, 188                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Golian, Ján                        | 220                                                                                           | Gräfenberg                              | 97                                                                                                                                                     | Grünberger Lipót        | 477                         | Gyüre Lajos              | 252                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gomba                              | 300, 336, 453                                                                                 | Gragger Róbert                          | 18                                                                                                                                                     | Grünn János             | 34                          | Gyűrky Antal             | 93                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Gomba (Pest vm.)                   | 101                                                                                           | Grant, Ulysses Simpson                  | 33                                                                                                                                                     | Grünwald Béla           | 430                         | Gyűrky István            | 120                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Gombaszög                          | 452                                                                                           | Grão Pará (Brazília)                    | 192                                                                                                                                                    | Grünwald Miksa          | 232                         | Gyűrky Ödön              | 93                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Gombocz Endre                      | 114                                                                                           | Grassalkovich Antal                     | 174, 329                                                                                                                                               | Grynaeus István         | 78                          | Gyűrky Pál               | 93                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Gombocz Zoltán                     | 463                                                                                           | Grassalkovich Antal, I.                 | 469                                                                                                                                                    | Gubernáth Antal         | 338                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Goncsarovova-Friesenhof, Alexandra | 44                                                                                            | Gratton, Enrico                         | 202                                                                                                                                                    | Gubik Ági               | 489                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gonda Béla                         | 449                                                                                           | Gratz Gusztáv                           | 105, 106                                                                                                                                               | Gudmon Ilona            | 319                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gonda Imre                         | 369                                                                                           | Gratz Ottó                              | 106                                                                                                                                                    | Guhr Mihály             | 276                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gondár Jenő                        | 205                                                                                           | Graz                                    | 54, 88, 112, 126, 146, 179, 193, 221, 243, 278, 279, 280, 287, 291, 304, 331, 333, 336, 347, 383, 387, 400, 431, 440, 472                              | Gulyás Lajos            | 188                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gordon Zsuzsa                      | 427                                                                                           | Greguss Ágost                           | 73, 275, 289, 375                                                                                                                                      | Gulyás Pál              | 196                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gori, Giovanni Baptista            | 345                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Guoth Béla              | 361                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gorka Géza                         | 286                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Gurdélyi Endre          | 46                          |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gorove István                      | 381                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Gurdélyi Géza           | 46                          |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gortvakisfalud                     | 230                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Gusti, Dimitrie         | 199                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gortvay György                     | 248                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Guszona                 | 109, 366                    |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gossensass, Dél-Tirol              | 43                                                                                            |                                         |                                                                                                                                                        | Guszona (Husiná)        | 109                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gotha                              | 338                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Gúta                    | 14, 110, 384, 385, 414, 478 |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gothard Jenő                       | 306                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Gúta (Kolárovo)         | 109                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Govasdia                           | 348, 404                                                                                      |                                         |                                                                                                                                                        | Gutgesel, David         | 25                          |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gózon Gyula                        | 81                                                                                            |                                         |                                                                                                                                                        | Gútor                   | 37                          |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Göbl Márton                        | 248                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Guyon Richárd           | 55                          |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Göd                                | 273                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Guzmics Izidor          | 82                          |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gödöllő                            | 8, 31, 54, 61, 126, 142, 157, 159, 165, 166, 167, 230, 233, 243, 260, 309, 314, 329, 365, 469 |                                         |                                                                                                                                                        | Güstrov                 | 308                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Gőgh Kálmán                        | 110                                                                                           |                                         |                                                                                                                                                        | Gvadányi János          | 193                         |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Göllner Kornél                     | 44                                                                                            |                                         |                                                                                                                                                        | Gvadányi József         | 373, 423                    |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        |                         |                             | H                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        | Gy                      |                             | Haber, Fritz             | 65                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        | Gyapay Gábor            | 490                         | Haberern Jonatán         | 90                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        | Gyapjú                  | 96                          | Haberlandt Frigyes       | 345                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        |                         |                             | Haberle Károly           | 340                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|                                    |                                                                                               |                                         |                                                                                                                                                        |                         |                             | Habsburg Erzsébet        | 97                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |

|                         |                                                                                                                            |                             |                                                  |                       |                                    |                                      |                         |
|-------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|--------------------------------------------------|-----------------------|------------------------------------|--------------------------------------|-------------------------|
| Habsburg Ferdinánd      | 81                                                                                                                         | Hantos László               | 264                                              | Heinlein István       | 361                                | Hidasy Kornél                        | 191                     |
| Habsburg Mária          | 350                                                                                                                        | Hanva                       | 4, 112, 380                                      | Heitler Mór           | 10                                 | Hidegpatak (Kolbach)                 | 116                     |
| Habsburg Miksa          | 258                                                                                                                        | Hanva (Chanava)             | 112                                              | Hejce                 | 484                                | Hidegpatak (Studenec)                | 116                     |
| Hacker Ervin            | 362                                                                                                                        | Haraszi Mária               | 13                                               | Helbing Ferenc        | 81                                 | Hidi Gergely                         | 278                     |
| Hacquet, Belsazar       | 123                                                                                                                        | Haraszi Mici                | 461                                              | Helgoland             | 126, 326                           | Hillebrand Jenő                      | 353                     |
| Hadaly Károly           | 110                                                                                                                        | Harding, Karl Ludwig        | 465                                              | Hell Ignác Kornél     | 113                                | Hím (Chym)                           | 117                     |
| Hadik András            | 317                                                                                                                        | Hári Pál                    | 474                                              | Hell János Mihály     | 113                                | Hím (Perény-Hím)                     | 117                     |
| Hadik János             | 317                                                                                                                        | Harkány                     | 344                                              | Hell József Károly    | 113                                | Himmler György                       | 139                     |
| Hadikfalva              | 485                                                                                                                        | Harkányi Béla               | 306, 307                                         | Hell Károly József    | 113                                | Hippokratész                         | 35, 193                 |
| Hága                    | 346                                                                                                                        | Harkányi Ede                | 360                                              | Hell Máté Kornél      | 112, 113                           | Hirschler Ignác                      | 344                     |
| Haiczl Kálmán           | 415, 449                                                                                                                   | Harkó Viola, R.             | 135                                              | Hell Miksa Rudolf     | 113, 235, 276, 279, 338            | Hisnyóvíz (Nagyőrce)                 | 269                     |
| Haidinger, Wilhelm      | 63, 105                                                                                                                    | Harkov                      | 77                                               | Heller Bernát         | 258                                | Hitler, Adolf                        | 312                     |
| Hain Gáspár             | 236, 438                                                                                                                   | Harmath Mór                 | 491                                              | Helmar Ágost          | 351                                | Hizsnay Zoltán                       | 380                     |
| Hain János              | 70                                                                                                                         | Harna István                | 134                                              | Helmezi Mihály        | 182                                | Hizsnay Géza                         | 303                     |
| Hain Miklós             | 236                                                                                                                        | Harriot, Thomas             | 338                                              | Helmholtz, Hermann    |                                    | Hlatky József                        | 209                     |
| Hainiss József          | 461                                                                                                                        | Harsányi István             | 380                                              | Ludwig Ferdinand von  |                                    | Hlinka, Andrej                       | 386                     |
| Hajdúböszörmény         | 61                                                                                                                         | Harsányi Zsolt              | 206                                              |                       |                                    | Hlinsko (Cseho.)                     | 27                      |
| Hajdúdorog              | 109                                                                                                                        | Hárskút                     | 221                                              |                       |                                    | Hlucil Károly (Hlučil)               | 189                     |
| Hajdúszoboszló          | 95, 413                                                                                                                    | Harvey, William             | 277                                              | Helsinki              | 214                                | Hoblik Ida                           | 141                     |
| Hajko, Vladimír         | 206                                                                                                                        | Hasenfeld Artúr             | 445                                              | Hénesz András         | 392                                | Hodinka Antal                        | 219                     |
| Hajmáskér               | 476                                                                                                                        | Hatala Péter                | 458                                              | Hénesz Anna           | 392                                | Hódmezővásárhely                     | 10, 461                 |
| Hajnal Henrik           | 482                                                                                                                        | Hatsek Ignác                | 477                                              | Hengl Adolf           | 126                                | Hodossy József                       | 191                     |
| Hajnal Sándor           | 362                                                                                                                        | Hattala, Martin             | 463                                              | Henisch György        | 26                                 | Hodrusbánya                          | 117, 118, 410, 448, 485 |
| Hajnóczy József         | 148, 251                                                                                                                   | Hatvan                      | 26, 161, 232, 368, 469                           | Hensch Árpád          | 177                                | Hodrusbánya (Banská                  |                         |
| Hajnóczy Lujza          | 239                                                                                                                        |                             |                                                  | Henszlmann Imre       | 120, 132, 153, 154, 483            | Hodruša)                             | 117                     |
| Hajnóczy R. József      | 239                                                                                                                        | Hatvani István              | 380, 481                                         |                       |                                    | Hodrushámar                          | 117                     |
| Hajnóczy Rózsa          | 239                                                                                                                        | Hatvany Lajos               | 272                                              | Hérakleitosz          | 78                                 | Hoening O' Caroll                    | 375                     |
| Hajós Alfréd            | 459                                                                                                                        | Hatvany-Deutsch Sándor      |                                                  | Herbich Ferenc        | 343                                | Hoepfner Guido Kornél                |                         |
| Hajóssy Johanna         | 272                                                                                                                        |                             | 272                                              | Herbich Ferenc, id.   | 343                                |                                      | 439                     |
| Hajts Béla              | 127                                                                                                                        | Hauch Antal                 | 403                                              | Herborn               | 428                                | Hoffhalter, Raphael                  | 205                     |
| Hajts Lajos             | 126                                                                                                                        | Hauser Fülöp                | 371                                              | Herceghalom           | 157                                | Hoffinger János György               |                         |
| Halász Ferenc           | 136                                                                                                                        | Havas Ignác                 | 102                                              | Herczeg Ferenc        | 358                                |                                      | 414                     |
| Halász László szobrász  | 380                                                                                                                        | Havass Rezső                | 354                                              | Herczegh Anita        | 261                                | Hoffmann Dezső                       | 400                     |
| Halász Miklós           | 388                                                                                                                        | Haynald Lajos               | 251, 302                                         | Herczegh Géza Gábor   | 260                                | Hoffmann János                       | 316                     |
| Halászi                 | 100                                                                                                                        | Haynau, Julius Jacob von    |                                                  | Herczegh János tanító | 270                                | Hoffmann, Friedrich                  | 36                      |
| Halbtorn                | 201                                                                                                                        |                             | 16                                               | Herczegh Miklós       | 200                                | Hoffstetter János                    | 208                     |
| Halda Aliz              | 215                                                                                                                        | Hazai Samu                  | 380                                              | Herczel Manó          | 48                                 | Hohenheim                            | 154                     |
| Haliczky András Frigyes | 28                                                                                                                         | Hazay Gyula                 | 434                                              | Herény                | 306                                | Hokky Károly                         | 440                     |
| Halle                   | 21, 23, 36, 37, 62, 88, 125, 172, 177, 236, 250, 260, 267, 292, 313, 332, 333, 334, 337, 375, 378, 389, 397, 414, 437, 481 | Házi Jenő                   | 478                                              | Herényi László        | 388                                | Holecz András                        | 183                     |
| Halmi János             | 299                                                                                                                        | Házy Erzsébet               | 330                                              | Herkó Péter           | 456                                | Holics                               | 118, 245, 282, 424      |
| Haltenberger Mihály     | 162                                                                                                                        | Hazslinszky Bertalan        | 176                                              | Herman Ottó           | 6, 43, 44, 274, 279, 406, 407, 481 | Holics (Holíč)                       | 118                     |
| Haltenberger Samu       | 160                                                                                                                        | Hazslinszky Frigyes Ákos    | 37, 126, 176, 231                                | Hermann Antal         | 275                                | Hollán Henrik                        | 467                     |
| Hamaliar Márton         | 27                                                                                                                         | Hazslinszky Gusztáv         | 176                                              | Hermann Emil          | 411                                | Holländer Leó                        | 70                      |
| Hamar István            | 364                                                                                                                        | Hazslinszky Gyula           | 176                                              | Hermann Emil Gusztáv  |                                    | Holló Barnabás                       | 397                     |
| Hambacher János         | 71                                                                                                                         | Hazslinszky Hugó            | 176                                              |                       | 406, 409                           | Hollóháza                            | 395                     |
| Hambacher Sámuel        | 71                                                                                                                         | Heckel, Johann Jakob        | 6                                                | Hermann Miksa         | 406, 409                           | Hollók Imre                          | 391                     |
| Hámbor                  | 112                                                                                                                        | Heckenast Gusztáv           | 151, 153                                         | Hermann Ottó          | 6, 126                             | Hollósy Jusztinián Ernő              | 283                     |
| Hámbor (Brezovička)     | 112                                                                                                                        | Heckenast Mihály            | 153                                              | Hernádszurdok         | 158                                | Hollósy Simon                        | 393, 480                |
| Hamburg                 | 290, 326, 354, 485                                                                                                         | Hefty Gyula Andor           | 362                                              | Hernádsaadány         | 115                                | Holub József                         | 12                      |
| Hámor                   | 407                                                                                                                        | Hegedűs Pál                 | 148                                              | Hernádsaadány (Ždaňa) |                                    | Holuby József Lajos                  | 144                     |
| Hamuljak Anna           | 288                                                                                                                        | Hegel, Georg Wilhelm        |                                                  |                       | 115                                | Hóman Bálint                         | 19, 212                 |
| Hamuljak, Martin        | 288                                                                                                                        | Friedrich                   | 38, 115                                          | Herschel, William     | 279                                | Homérosz                             | 95                      |
| Hamurapi                | 129                                                                                                                        | Hegybánya (Štiavnicke bane) | 112                                              | Hertz, Heinrich       | 356                                | Homok/Ukrajna                        | 469                     |
| Hamvas Béla             | 78                                                                                                                         | Hegybánya (Szélakna)        | 108, 113, 114, 115, 143, 235, 238, 279, 338, 406 | Herz, Juraj           | 172                                | Homolka József                       | 27                      |
| Hanák János             | 302                                                                                                                        |                             |                                                  | Herzog József         | 462                                | Homonna                              | 46, 101, 119, 160, 484  |
| Hanau                   | 428                                                                                                                        | Hegyfoki Kabos              | 9                                                | Hetény                | 115, 116, 198                      | Homonna (Humenné)                    | 118                     |
| Händel Vilmos           | 400, 439                                                                                                                   | Hegy Barnabás               | 484                                              | Hetény (Chotín)       | 115                                | Hondromatisz Rigasz                  | 415                     |
| Handerla György         | 100                                                                                                                        | Hegy Dezső                  | 360                                              | Hetényi János         | 69                                 | Hontbagonya                          | 97, 119, 120            |
| Handlová                | 367                                                                                                                        | Hegymeghy Dezső             | 419                                              | Heuffel János         | 251                                | Hontbagonya (Bohunice)               |                         |
| Handtel Károly          | 354                                                                                                                        | Heidelberg                  | 68, 117, 146, 161, 284, 356, 360, 380, 428, 430  | Heuppel, Christian    | 400                                |                                      | 119                     |
| Hankó Béla              | 326                                                                                                                        |                             |                                                  | Hevesi Sándor         | 250                                | Honterus, Johannes                   | 278                     |
| Hann Sebestyén          | 164                                                                                                                        | Heiligenkreuz               | 451                                              | Hevesy György         | 358                                | Hontfüzesgyarmat                     | 120                     |
| Hannover                | 159                                                                                                                        | Heim Pál                    | 298, 329                                         | Hévmagyarád (Szántó)  | 425                                | Hontfüzesgyarmat (Hontianska Vrbica) |                         |
| Hantken Miksa           | 63, 141, 207, 351                                                                                                          | Heindel Ferdinánd           | 332                                              | Heyer Arthur          | 374                                |                                      | 120                     |
|                         |                                                                                                                            | Heine, Heinrich             | 100                                              | Heyrovský, Jaroslav   | 85                                 | Hontmarót                            | 121                     |
|                         |                                                                                                                            |                             |                                                  | Hibbe                 | 116                                | Hontmarót (Hontianske Moravce)       | 120                     |
|                         |                                                                                                                            |                             |                                                  | Hibbe (Hybe)          | 116                                | Hontnádás                            | 14                      |
|                         |                                                                                                                            |                             |                                                  | Hidaskürt             | 132, 142, 215                      |                                      |                         |
|                         |                                                                                                                            |                             |                                                  | Hidasnémeti           | 434                                |                                      |                         |

|                                       |          |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           |                              |               |
|---------------------------------------|----------|-------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|---------------|
| Hontudvarnok (Teszér)                 | 378      | Hummer Nándor           | 91                                                                                                                                                        | Inkey Béla                        | 351                                                                                                                       | Ivánfi Ede (Jancsik Béla)    |               |
| Horányi Elek                          | 339      | Hunčík Péter            | 66, 134                                                                                                                                                   | Innsbruck                         | 126, 293, 336, 485                                                                                                        |                              | 419           |
| Horárik János                         | 23       | Hunfalva                | 122                                                                                                                                                       | Institoris Mossóczi Mátyás        |                                                                                                                           | Ivánháza (Ivanóc)            | 139           |
| Horgospataka                          | 448      | Huncovce                | 122                                                                                                                                                       |                                   | 34                                                                                                                        | Ivánháza (Ivanovce)          | 139           |
| Horhát                                | 121      | Hunfalvy János          | 145, 275, 346                                                                                                                                             | Iorga, Nicolae                    | 199                                                                                                                       | Ivánka Imre                  | 94            |
| Horhát (Hrochoť)                      | 121      | Hunfalvy Pál            | 275                                                                                                                                                       | Ipolybalog                        | 131, 170                                                                                                                  | Ivánka István                | 316           |
| Horhy Mihály                          | 290      | Hunyadi János           | 230, 443                                                                                                                                                  | Ipolybalog (Balog nad Ipľom)      | 130                                                                                                                       | Ivánka Sámuel                | 289           |
| Horn (Eichorn) Antal                  | 476      | Hunyadi József          | 469                                                                                                                                                       | Ipolyberzence                     | 131                                                                                                                       | Izabella királyné            | 259           |
| Horn (Eichorn) Ede                    | 476      | Hunyadi Mátyás          | 264, 291, 313, 328, 397, 453, 456                                                                                                                         | Ipolyberzence (Breznička)         | 131                                                                                                                       | Izdoba                       | 34            |
| Horn K. Lajos                         | 127      |                         |                                                                                                                                                           |                                   | 136                                                                                                                       | Izmit                        | 172           |
| Horony Győző (Viktor)                 | 61       | Hunyady Jenő            | 314                                                                                                                                                       | Ipolyfödémes                      | 136                                                                                                                       | Izzó János                   | 151           |
| Horony Mária Katalin (Mary Katherine) | 61       | Hus, Jan                | 105                                                                                                                                                       | Ipolyhídvég                       | 134                                                                                                                       | Izsa                         | 139, 140, 222 |
| Horony Mihály                         | 61       | Husák, Gustáv           | 208                                                                                                                                                       | Ipolyi Arnold                     | 64, 75, 130, 131, 132, 343, 400, 481, 483                                                                                 | Izsa (Iža)                   | 139           |
| Horthy Miklós                         | 91, 114  | Hushegyi Gábor          | 371                                                                                                                                                       | Ipolyi Arnold (Stummer)           | 153                                                                                                                       | Izsák Lajos                  | 323           |
| Hortobágyi Tibor                      | 61, 63   | Huss, Magnus            | 124                                                                                                                                                       |                                   | 131                                                                                                                       | Izsó Miklós                  | 26            |
| Horvát István                         | 48       | Husz Béla               | 91                                                                                                                                                        | Ipolyi Arnold (Stummer)           | 153                                                                                                                       | Izsóf Alajos                 | 473           |
| Horváth Ádám                          | 317      | Huszár Aladár           | 130                                                                                                                                                       |                                   | 136                                                                                                                       |                              |               |
| Horváth Endre                         | 30       | Huszár Elemér           | 130                                                                                                                                                       | Ipolyi Arnold, Stummer            | 131                                                                                                                       | J                            |               |
| Horváth Géza                          | 51, 437  | Huszár Gál              | 205                                                                                                                                                       | Ipolyi Gáspár                     | 136                                                                                                                       | Jablonca                     | 141           |
| Horváth István                        | 134, 473 | Huszár Mátyás           | 183, 184, 436                                                                                                                                             | Ipolykeszi                        | 131, 153, 343, 481, 483                                                                                                   | Jablonca (Silická Jablonica) | 141           |
| Horváth József                        | 28       | Husztai István          | 267                                                                                                                                                       | Ipolykeszi (Kosihy nad Ipľom)     | 131                                                                                                                       |                              | 141           |
| Horváth József Antal                  | 28       | Husztly Zakariás Teofil | 337                                                                                                                                                       | Ipolynyék                         | 74, 132, 451                                                                                                              | Jablonka                     | 141, 351      |
| Horváth Katalin nyelvész              | 288      | Hutýra Ferenc           | 210                                                                                                                                                       | Ipolynyék (Vinica)                | 132                                                                                                                       | Jablonka (Lengyelo.)         | 141           |
| Horváth Keresztély János              | 280      | Huxley, Thomas Henry    | 342                                                                                                                                                       | Ipolypásztó                       | 133, 136, 428                                                                                                             | Jablonowski József           | 437           |
| Horváth Mihály jezsuita pap           | 335      | Hütl Hümer              | 454                                                                                                                                                       | Ipolypásztó (Pastovce)            | 132                                                                                                                       | Jáchymov                     | 40            |
| Horváti                               | 134      | Hviezdoslav, Ország     |                                                                                                                                                           | Ipolyság                          | 22, 30, 68, 69, 87, 93, 94, 110, 111, 120, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 170, 188, 204, 208, 219, 312, 316, 322, 373, 374 | Jáchymov (Joachimstahl)      | 403           |
| Horvátovszky Zsigmond                 | 26       | Pavol                   | 11                                                                                                                                                        |                                   | 133                                                                                                                       | Jacquin, Nikolaus            | 400           |
| Horvátszidányi/Magyaró.               | 281, 335 |                         |                                                                                                                                                           |                                   | 136, 312                                                                                                                  | Jaekel, Otto                 | 461           |
| Hotár, Viliam                         | 33       | I, í                    |                                                                                                                                                           |                                   | 136, 312                                                                                                                  | Jagelló Izabella             | 330           |
| Höck Ferenc                           | 337      | Iglau (Jihlava)         | 256                                                                                                                                                       | Ipolyság (Šahy)                   | 133                                                                                                                       | Ják 204                      |               |
| Höhnél Lajos                          | 330      | Igló                    | 34, 62, 74, 78, 90, 116, 117, 123, 124, 125, 126, 127, 143, 146, 159, 176, 177, 178, 179, 213, 236, 311, 314, 324, 325, 334, 357, 389, 391, 436, 439, 440 | Ipolyszakállas                    | 136, 312                                                                                                                  | Jakab István                 | 268           |
| Hőlak                                 | 121, 491 | Igló (Spišská Nová Ves) | 123                                                                                                                                                       | Ipolyszakállas (Ipeľský Sokolec)  | 136                                                                                                                       | Jakobey István               | 78            |
| Hőlak (Trenčianska Teplá)             | 121      | Ignotus Hugó            | 247                                                                                                                                                       | Ipolyszalka                       | 136, 137, 257, 318, 329                                                                                                   | Jakovovits Dániel            | 96            |
| Höll (Hell), Matheus Cornelius        | 112      | Igó Aladár              | 112                                                                                                                                                       | Ipolyszalka (Salka)               | 136                                                                                                                       | Jakubecz Mária               | 93            |
| Höllrigl Ferenc                       | 297      | Igrám                   | 128                                                                                                                                                       | Ipolytarnóc                       | 209, 487                                                                                                                  | Jakucs István                | 333           |
| Höllrigl József                       | 297      | Igrám (Igram)           | 128                                                                                                                                                       | Ipolytölgyes                      | 295                                                                                                                       | Jakusics György              | 327           |
| Hölzel Mór                            | 26       | Ihász Gábor György      | 23                                                                                                                                                        | Ipolyvisk                         | 134, 136, 137                                                                                                             | Jáky (Janicsek) Miklós       | 79            |
| Hönigh Ignác                          | 48       | Ikervár                 | 386                                                                                                                                                       | Ipolyvisk (Vyškovce nad Ipľom)    | 137                                                                                                                       | Janics Kálmán                | 474           |
| Hönigh Ignác, ifj.                    | 48       | Iklad                   | 414                                                                                                                                                       | Irányi Dániel                     | 70, 455                                                                                                                   | Janiga József                | 264           |
| Hönsch Zsuzsanna                      | 438      | Illava                  | 14, 24, 128, 129, 362, 416, 461                                                                                                                           | Irinyi János                      | 271                                                                                                                       | Janik János                  | 185           |
| Hrabovec, Ivan                        | 26       | Illava (Ilava)          | 128                                                                                                                                                       | Irtványos                         | 117                                                                                                                       | Jankó Magda                  | 129           |
| Hrachovistye                          | 100      | Illés Nándor            | 68                                                                                                                                                        | Isaszeg                           | 310, 490                                                                                                                  | Jankó Sándor                 | 87, 129, 408  |
| Hradec Králové (Cseho.)               | 182      | Illésháza               | 32, 309                                                                                                                                                   | Iske                              | 138                                                                                                                       | Jankovác                     | 33            |
|                                       |          | Illésháza (XI.) István  | 329                                                                                                                                                       | Iske (Ižkovce)                    | 138                                                                                                                       | Jankovich Antal              | 23            |
| Hradec Králové (Königgrätz)           | 423      | Illésházy István        | 271                                                                                                                                                       | Ispáca                            | 138, 255, 317                                                                                                             | Jankovich Imre               | 134           |
| Hranice na Moravě                     | 104      | Ilosvai Selymes Péter   | 260                                                                                                                                                       | Ispáca (Špačince)                 | 138                                                                                                                       | Jánok                        | 142           |
| Hreblay Emil                          | 159      | Ilosvay Lajos           | 363                                                                                                                                                       | Istenes Károly                    | 467                                                                                                                       | Jánok (Janík)                | 142           |
| Hředle (Cseho.)                       | 207      | Ilyés András            | 478                                                                                                                                                       | István főherceg                   | 23                                                                                                                        | Jánoky Károly                | 139           |
| Hron Ernő                             | 388      | Ilyés Gyula             | 247                                                                                                                                                       | István Lajos                      | 180                                                                                                                       | Janó-Lehota                  |               |
| Hrúz Mária                            | 289      | Ímely                   | 130, 166, 454                                                                                                                                             | István, I.                        | 396, 477                                                                                                                  | →Jánosgyarmat                | 142           |
| Hubay Jenő                            | 230      | Ímely (Ímef)            | 129                                                                                                                                                       | István, I. (Szent)                | 57                                                                                                                        | János Frigyes, II.           | 331           |
| Hučko, Ján                            | 313      | Imling Konrád           | 421                                                                                                                                                       | István, V.                        | 221, 300, 432, 438                                                                                                        | János Pál, II. pápa          | 7             |
| Hudák Ede Ágoston                     | 105      | Imre herceg             | 81                                                                                                                                                        | Istvánffy Edvin                   | 317                                                                                                                       | János, I.                    | 460           |
| Hudec, Juraj                          | 39       | Imrédy Béla             | 204                                                                                                                                                       | Istvánffy Edvin (Konstantinápoly) | 35, 65, 132, 153                                                                                                          | Jánosgyarmat                 | 142, 293      |
| Hugyec László                         | 39, 179  | Imrikfalva              | 130                                                                                                                                                       | Italicus, Bartholomaeus           | 328                                                                                                                       | Jánosgyarmat (Janova Lehota) | 142           |
| Hulják Pál                            | 223      | Imrikfalva (Dedinky)    | 130                                                                                                                                                       | Ivánics János                     | 192                                                                                                                       | Jánosi József                | 485           |
| Hulkó Gábor                           | 308      | Inám                    | 56                                                                                                                                                        |                                   |                                                                                                                           | Jánošík, Juraj               | 227, 454      |
| Hulkó Márta                           | 201      | Inám (Dolinka)          | 130                                                                                                                                                       |                                   |                                                                                                                           | Jantausch, Pavol             | 479           |
| Hullay József                         | 384      |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Janus Pannonius              | 278           |
| Humboldt, Alexander                   | 45, 305  |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Janusch Julianna             | 341           |
| Hummel, Johann Nepomuk                | 329      |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Járdányi Pál                 | 140           |
|                                       |          |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Járdányi Paulovics István    | 140           |
|                                       |          |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Jármai Károly                | 210           |
|                                       |          |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Jaross Andor                 | 203           |
|                                       |          |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Jaschik Álmos                | 26            |
|                                       |          |                         |                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                                                           | Jaskovics Ferenc             | 232           |

|                         |                        |                      |                     |                           |                     |                          |                         |
|-------------------------|------------------------|----------------------|---------------------|---------------------------|---------------------|--------------------------|-------------------------|
| Jassnűger János Nepomuk |                        | Jónásch Antal        | 422                 | Kalmár László             | 308                 | Károli Gáspár            | 100                     |
|                         | 375                    | Jónásch Antal, ifj.  | 422                 | Kalmár Pál                | 323                 | Károly Róbert            | 328, 379,               |
| Jászapáti               | 140                    | Jóny János           | 123                 | Kálnay Nándor             | 223                 |                          | 386, 388, 447, 451,     |
| Jászberény              | 178, 252, 469          | Jordánszky Elek      | 152                 | Kálnoky Adél              | 264                 |                          | 460, 466, 487, 491      |
| Jaszenica               | 390                    | Josephstadt          | 343                 | Kalocsa                   | 41, 58, 134, 153,   | Károly Róbert király     | 22, 41,                 |
| Jaszenica               |                        | Jósvafő              | 390                 |                           | 165, 189, 255, 293, |                          | 70, 118, 130, 150, 208  |
| Zamkova/Ukrajna         | 388                    | József Antal nádor   | 281                 |                           | 296, 302, 306, 424, | Károly, III.             | 236, 317                |
| Jászfákóhalma           | 365                    | József Attila        | 249, 427            |                           | 432                 | Károly, IV.              | 148                     |
| Jászladány              | 151                    | József főherceg      | 23, 95,             | Káloz                     | 349                 | Károlyháza               | 357                     |
| Jaszlinszky András      | 5                      |                      | 305, 341, 347       | Kálvin János              | 105                 | Károlyi Alajos           | 458                     |
| Jászló                  | 321                    | József nádor         | 346, 463            | Kám                       | 246                 | Károlyi Árpád            | 470                     |
| Jászó                   | 31, 105, 143, 159,     | József, II.          | 117, 175, 272,      | Kamenszkij, Alekszandr    |                     | Károlyi Ede              | 448                     |
|                         | 180, 222, 223, 314,    |                      | 280, 329, 335, 338, |                           | 369                 | Károlyi Ferenc           | 456                     |
|                         | 421, 436               |                      | 429, 444, 456       | Kamiss Ferenc             | 131                 | Károlyi György           | 68, 446                 |
| Jászó (Jasov)           | 142                    | József, II. császár  | 41, 61,             | Kamocsa                   | 149, 385, 472       | Károlyi Lajos            | 458                     |
| Jászóvár                | 150, 222, 223          |                      | 70, 144             | Kamocsa (Komoča)          | 149                 | Károlyi Sándor           | 161, 382                |
| Jászvásár/Románia       | 266                    | Józseffalva          | 485                 | Kandó Kálmán              | 388, 416            | Károlyváros              | 335                     |
| Jattka Ferenc           | 23                     | Jugán                | 199                 | Kanizsai Dezső            | 47                  | Károlyváros (Karlovac,   |                         |
| Jávorka Sándor          | 38, 108,               | Juhász Gyula         | 362, 423            | Kanizsay Orsolya          | 330                 | Horváto.)                | 23                      |
|                         | 114, 143               | Juhász Ilona, L.     | 395                 | Kanka Dániel              | 252, 485            | Kárpáthalas (Vistuk)     | 150                     |
| Javornik                | 351                    | Juhász István mérnök | 422                 | Kanka Károly              | 252                 | Kárpáthalas (Vištuk)     | 150                     |
| Jedlicska Pál           | 12                     | Juhász I. Ilona      | 208                 | Kansas City               | 33                  | Kárpáthy Korvin Géza     |                         |
| Jedlik Ányos            | 16, 56, 81,            | Juhász L. Ilona      | 180                 | Kant, Immanuel            | 38, 78,             | (Charles Korvin)         | 374                     |
|                         | 117                    | Juhász Mihály Medárd | 222                 |                           | 280, 465            | Kárpáthy Ottó            | 130                     |
| Jedlik Ányos István     | 442                    | Jurányi Lajos        | 177                 | Kántor Imre               | 302                 | Karva                    | 64, 338                 |
| Jekelfalussy József     | 229,                   | Jurkovič, Samuel     | 310                 | Kapitánffy István         | 57                  | Karvaly                  | 22                      |
|                         | 381                    | Jurkovich Emil       | 35                  | Kapnikbánya               | 404, 412,           | Karvaš, Peter            | 34                      |
| Jekelfalussy Lajos      | 229                    | Justh Gyula          | 289                 |                           | 444, 448            | Kassa                    | 6, 15, 20, 22, 26, 27,  |
| Jekelfalva              | 143                    | Justh Zsigmond       | 289, 450            | Kapor Elemér              | 380                 |                          | 31, 32, 33, 34, 38, 40, |
| Jekelfalva (Jaklovce)   | 143                    | Jyvaskylä            | 8                   | Kaposfüred                | 263                 |                          | 41, 42, 43, 46, 51, 53, |
| Jelenits István         | 233                    |                      |                     | Kaposi Juhász Sámuel      | 380                 |                          | 54, 56, 57, 58, 59, 70, |
| Jéna                    | 5, 30, 36, 45, 51, 53, |                      |                     | Kaposvár                  | 117, 319, 368,      |                          | 72, 74, 76, 77, 78, 79, |
|                         | 90, 96, 123, 125, 169, |                      |                     |                           | 443, 460            |                          | 81, 105, 106, 107, 117, |
|                         | 171, 172, 173, 175,    |                      |                     | Káposztafalva             | 150                 |                          | 119, 123, 124, 128,     |
|                         | 213, 236, 250, 268,    |                      |                     | Káposztafalva (Hrabušice) |                     |                          | 129, 132, 135, 143,     |
|                         | 293, 308, 324, 325,    |                      |                     |                           | 150                 |                          | 145, 150, 151, 152,     |
|                         | 332, 333, 334, 337,    |                      |                     | Káposztás Pál             | 388, 393            |                          | 153, 154, 155, 156,     |
|                         | 339, 389, 390, 414,    |                      |                     | Kaprálik Zsuzsanna        | 322                 |                          | 157, 158, 159, 160,     |
|                         | 461                    |                      |                     | Kaprinai István           | 81                  |                          | 161, 162, 163, 164,     |
| Jendrassik Jenő         | 106                    |                      |                     | Kaprinay István           | 227                 |                          | 165, 166, 167, 168,     |
| Jeney Kristóf           | 154                    |                      |                     | Kapuvár                   | 95                  |                          | 169, 170, 176, 177,     |
| Jermy Tibor             | 243                    |                      |                     | Karácsony Sándor          | 199                 |                          | 178, 182, 183, 185,     |
| Jeruzsálem              | 14, 128, 371           |                      |                     | Karácsonyi János          | 204                 |                          | 186, 187, 192, 193,     |
| Jesenik (Freiwaldau)    | 97                     |                      |                     | Karafiáth Márius          | 223                 |                          | 196, 202, 204, 205,     |
| Jesenský, Janko         | 89                     |                      |                     | Karám                     | 487                 |                          | 206, 211, 212, 213,     |
| Jeszenák János          | 330                    |                      |                     | Karánsebes                | 423                 |                          | 214, 222, 223, 225,     |
| Jeszenszky Danó         | 230                    |                      |                     | Karcag                    | 193, 358, 413, 418  |                          | 235, 236, 241, 243,     |
| Jeszenszky Pál          | 107                    |                      |                     | Karcfalva                 | 478                 |                          | 244, 246, 250, 260,     |
| Jetting Károly          | 329                    |                      |                     | Karcsú Antal Arzén        | 478                 |                          | 261, 271, 276, 278,     |
| Jihlava (Iglau)         | 119, 123               |                      |                     | Kardeván Károly           | 241                 |                          | 279, 282, 284, 286,     |
| Joachim Vilmos          | 342                    |                      |                     | Kardos Ernő               | 367                 |                          | 287, 291, 299, 300,     |
| Jobbágyi                | 20                     |                      |                     | Kardos Ferenc             | 99                  |                          | 301, 309, 312, 317,     |
| Jócsik Lajos            | 84                     |                      |                     | Kardos István             | 423                 |                          | 321, 329, 334, 335,     |
| Johanides, Ján          | 11                     |                      |                     | Kardos István dramaturg   |                     |                          | 339, 349, 357, 362,     |
| Johann Brokoff          | 438                    |                      |                     |                           | 99                  |                          | 367, 378, 383, 384,     |
| Jóka                    | 265                    |                      |                     | Karika Antal              | 17                  |                          | 385, 386, 388, 391,     |
| Jókai Mária             | 6, 452                 |                      |                     | Karinthy Frigyes          | 23                  |                          | 392, 393, 394, 396,     |
| Jókai Mór               | 20, 56, 75, 103,       |                      |                     | Karl János                | 226                 |                          | 397, 398, 403, 404,     |
|                         | 116, 125, 191, 343,    |                      |                     | Karlóca                   | 389                 |                          | 406, 407, 412, 414,     |
|                         | 397, 425, 438, 480     |                      |                     | Karlóca (Szerbia)         | 124                 |                          | 421, 422, 423, 424,     |
| Jólész                  | 53, 144, 389, 440      |                      |                     | Karlovszky Bertalan       | 382                 |                          | 425, 428, 432, 433,     |
| Jólész (Iovice)         | 144                    |                      |                     | Karlovszky Geyza          | 382                 |                          | 436, 439, 440, 441,     |
| Jolsva                  | 21, 145, 146, 168,     |                      |                     | Karlovszky Zsigmond       | 53                  |                          | 442, 448, 457, 458,     |
|                         | 474, 485               |                      |                     | Karlsbad (Karlovy Vary)   | 7,                  |                          | 460, 472, 473, 478,     |
| Jolsva (Jelšava)        | 144                    |                      |                     |                           | 112, 137, 163, 313, |                          | 479, 483, 484, 488,     |
| Jolsvatapolca           | 146                    |                      |                     |                           | 488                 |                          | 489, 492                |
| Jolsvatapolca (Gemerské |                        |                      |                     | Karlsruhe                 | 49, 239, 391,       | Kassa (Košice)           | 150                     |
| Teplice)                | 146                    |                      |                     |                           | 489                 | Kassabéla                | 168                     |
| Jónás Alajos            | 156                    |                      |                     | Kármán József             | 230, 260            | Kassabéla (Košická Belá) |                         |
| Jónás Márton            | 185                    |                      |                     | Kármán Mór                | 119                 |                          | 168                     |
| Jónás Ödön K.           | 156                    |                      |                     | Kármán Tódor              | 104                 | Kassai Antonius János    | 151                     |

|                               |                                                                                                       |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                  |                              |                                    |                                                                |
|-------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|------------------------------|------------------------------------|----------------------------------------------------------------|
| Kassai Csongor                | 182                                                                                                   | Kéménd (Kamenín)        | 170                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Keve András → Kleiner            |                              | Kislomnic                          | 324                                                            |
| Kassák Lajos                  | 9, 81                                                                                                 | Kemény G. Gábor         | 166                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Endre                            | 453                          | Kismagyar                          | 32                                                             |
| Kassamindszent                | 169                                                                                                   | Kemény Gábor            | 7, 166                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Kézdí (Kalcher) Árpád            | 200                          | Kismánya                           | 185                                                            |
| Kassamindszent (Valaliky)     |                                                                                                       | Kemény Lajos            | 157, 357                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Kézdívásárhely                   | 143, 257, 458                | Kismánya (Malá Maňa)               | 185                                                            |
|                               | 169                                                                                                   | Kemény Zsigmond         | 254                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kézmárszky Tivadar               | 440                          | Kismarton                          | 81, 219, 340, 355, 415                                         |
| Kassán                        | 154, 159                                                                                              | Kempelen Farkas         | 278, 335                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Kherndl Antal                    | 489                          | Kismarton (Eisenstadt)             | 104, 341                                                       |
| Kassaolcsvár (Košícké Oľšany) | 169                                                                                                   | Kempis Tamás            | 267                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Khin Antal                       | 418, 419, 477                | Kispalugya                         |                                                                |
| Kassel                        | 334                                                                                                   | Kenézlő                 | 278                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Khorasan                         | 65                           | (Liptószentmiklós)                 | 185, 186                                                       |
| Kassowitz Miksa               | 349                                                                                                   | Kenyeres Ágnes          | 482                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kiel                             | 36, 181, 356                 | Kispalugya (Palúdzka)              | 185                                                            |
| Kaszás Attila                 | 475                                                                                                   | Kenyhec                 | 442                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kielce                           | 51                           | Kisráska                           | 186                                                            |
| Kasztner Janka                | 219                                                                                                   | Képesy József           | 237                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kienitz Vilmos                   | 13                           | Kisráska (Malé Raškovce)           | 186                                                            |
| Kasztner Rezső                | 298                                                                                                   | Kepler, Johannes        | 331, 428                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Kijev                            | 36                           | Kiss Antal                         | 391                                                            |
| Kátász                        | 417                                                                                                   | Kercsed                 | 408                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kikinda                          | 350                          | Kiss Árpád                         | 368                                                            |
| Kátló                         | 169, 409                                                                                              | Kerekes György          | 160                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kiliti                           | 255                          | Kiss Gábor                         | 70                                                             |
| Kátló (Kátlovce)              | 169                                                                                                   | Kerencs                 | 171                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kinorány                         | 181                          | Kiss István jogász                 | 469                                                            |
| Katona György                 | 326                                                                                                   | Kerencs (Krnča)         | 171                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kinorány (Chynorany)             | 181                          | Kiss József                        | 261                                                            |
| Katona István                 | 41, 484                                                                                               | Kerényi Frigyes         | 70                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Király Ernő                      | 400                          | Kiss József, mérnök                | 70                                                             |
| Katona József                 | 150                                                                                                   | Kerényi Jenő            | 382                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Király József                    | 64, 191                      | Kiss Károly                        | 328                                                            |
| Katona Lajos                  | 228                                                                                                   | Kerényi Károly          | 78                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Király József plébános           | 489                          | Kiss László                        | 2, 29, 48, 134, 138, 195, 289, 316, 439, 454                   |
| Katona Mihály                 | 45                                                                                                    | Kereskény               | 261                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Király Lajos                     | 416                          | Kiss László statisztikus           | 326                                                            |
| Katona Mihály Dienes          | 58                                                                                                    | Kereskényi Ádám         | 56                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Király Pál                       | 197                          | Kiss Tamás                         | 136                                                            |
| Katona Mór                    | 432                                                                                                   | Kereskényi Gyula        | 223                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Királyfalvi-Kraft Károly         | 17                           | Kistapolcsány                      | 187, 253                                                       |
| Katona Zsigmond               | 6                                                                                                     | Keresztély, VI.         | 329                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Királyfiakarcsa                  | 57, 86                       | Kistapolcsány (Topoľčianky)        | 187                                                            |
| Kausér István                 | 156                                                                                                   | Keresztély, VII.        | 113                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Királyfiapuszta (Egeg)           | 68                           | Kisterenye                         | 32                                                             |
| Kausér Lipót                  | 154                                                                                                   | Keresztessy Frigyes     | 176                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Királyhelmece                    | 33, 107, 182, 319            | Kistompa                           | 188                                                            |
| Kautz Gyula                   | 306                                                                                                   | Kérészy Zoltán          | 329                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Királyhelmece (Kráľovský Chlmec) | 181                          | Kistompa (Tupá)                    | 187                                                            |
| Kaviak Ignác                  | 445                                                                                                   | Kéri Bálint             | 279                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Királylehot                      | 405                          | Kisudvarnok                        | 188                                                            |
| Kayling József                | 414                                                                                                   | Kéri Borgia Ferenc      | 5, 192, 278                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Kis Petik Katalin                | 202                          | Kisudvarnok (Malé Dvorníky)        | 188                                                            |
| Kazimír Mária                 | 8                                                                                                     | Kéri Imre               | 301                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kis Witzay József                | 151, 152                     | Kisújfalu                          | 52, 188                                                        |
| Kazincbarcika                 | 205                                                                                                   | Kéri Sámuel             | 301                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kis Witzay József, id.           | 151                          | Kisújfalu (Nová Vieska)            | 188                                                            |
| Kazinczy Béla                 | 317                                                                                                   | Kern Péter              | 185                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisárpás                         | 140                          | Kisújszállás                       | 345, 418                                                       |
| Kazinczy Ferenc               | 23, 42, 49, 95, 124, 140, 148, 150, 152, 191, 193, 194, 287, 340, 380, 381, 439, 456                  | Kerpely Antal           | 404, 422                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Kiscétény                        | 300                          | Kisvárad (Nagysurány)              | 272                                                            |
| Kazinczy Gábor                | 59, 340                                                                                               | Kerpely Antal, ifj.     | 404                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisendréd → Barsendréd           | 24                           | Kisvárd                            | 85, 189, 317, 330                                              |
| Kazinczy Júlia                | 439                                                                                                   | Kerpely Kálmán          | 405                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisfaludy Károly                 | 75, 101, 343                 | Kisvezekény                        | 25                                                             |
| Kazinczy Lajos                | 94, 264                                                                                               | Kertész Kálmán          | 76                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Kisfaludy Lajos                  | 397                          | Kiszingstein Sándor                | 224                                                            |
| Kázmér                        | 460                                                                                                   | Kéry (Bittner) Imre     | 176                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisfaludy Stróbl Zsigmond        | 135                          | Kisszeben                          | 40, 123, 156, 172, 176, 186, 187, 223, 302, 310, 325, 378, 484 |
| Keczkés Károly                | 237                                                                                                   | Kéry Kálmán             | 123                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisfaludy Zsigmond               | 428                          | Kisszeben (Sabinov)                | 186                                                            |
| Kecskemét                     | 6, 31, 37, 59, 61, 80, 156, 191, 193, 226, 252, 276, 286, 287, 354, 363, 380, 382, 429, 441, 461, 478 | Késmárk                 | 35, 36, 46, 53, 55, 59, 71, 72, 77, 88, 90, 91, 116, 122, 123, 124, 126, 144, 145, 146, 148, 151, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 187, 206, 212, 213, 222, 227, 231, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 261, 262, 267, 275, 276, 283, 303, 304, 324, 325, 326, 339, 362, 381, 387, 388, 389, 421, 433, 434, 435, 436, 441, 455, 465, 481, 487, 491 | Kisgaram                         | 117, 133, 404, 405, 466, 486 | Kiszucaújhely                      | 189, 249                                                       |
| Kecskés Árpád                 | 226                                                                                                   | Késmárk (Kežmarok)      | 171                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisgaram (Hronec)                | 182                          | Kiszucaújhely (Kysucké Nové Mesto) | 189                                                            |
| Kecskés László                | 167                                                                                                   | Keszegfalva             | 180, 181, 395                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Kisgaram (Rónic)                 | 183                          | Kitaibel Pál                       | 20, 26, 114, 149, 174, 221, 251, 265, 340, 414                 |
| Kecskés Sándor                | 348                                                                                                   | Keszegfalva (Kameničná) | 180                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisheresztény                    | 436                          | Kittenberger Kálmán                | 225                                                            |
| Keglevich Gábor               | 128                                                                                                   | Keszegh Balázs          | 203                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisheresztény (Bélád)            | 183                          | Klagenfurt                         | 55, 455                                                        |
| Kékkő                         | 124                                                                                                   | Keszeli Ferenc          | 474                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Kisheresztény (Malé Chrašťany)   | 183                          | Klamarik János                     | 38, 230                                                        |
| Kelecsényi József             | 300                                                                                                   | Keszthely               | 97, 100, 124, 149, 175, 177, 223, 236, 241, 252, 269, 365, 404, 458, 469, 488                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Kiskapos                         | 143                          | Klapka György                      | 56, 88, 191, 290                                               |
| Kelecsényi Károly             | 286                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskapos (Malé Kapušany)         | 184                          | Klaproth, Martin Heinrich          | 447                                                            |
| Kelemen Antal                 | 301                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskapos (Nagykapos)             | 184, 222, 260, 379           | Klas, Ján                          | 66                                                             |
| Kelemen Borbála               | 472                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskartal                        | 306, 359                     | Klasz Márton                       | 421                                                            |
| Kelemen László                | 250                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskér (Nyitraanyagkér)          | 302                          | Klatt Virgil                       | 353, 356                                                       |
| Kelenye                       | 48, 170                                                                                               |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskereskény (Kereskény)         | 261                          | Klaus Ignác                        | 334                                                            |
| Kelenye (Kleňany)             | 170                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskeszi                         | 137                          | Klaus János Mihály                 | 334                                                            |
| Kéler Béla                    | 74                                                                                                    |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskohány                        | 184                          | Klauzál Gábor                      | 119                                                            |
| Keleti Gusztáv                | 346                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskohány (Kochanovce)           | 184                          | Klauzál Imre                       | 36, 37, 458                                                    |
| Keleti Károly                 | 346, 382                                                                                              |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskőszeg                        | 405                          | Klebelsberg Kunó                   | 101                                                            |
| Kelle Artúr                   | 411                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskunfélegyháza                 | 38, 199, 252                 | Klein Gyula                        | 73                                                             |
| Kellemes                      | 399                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kiskunhalas                      | 185, 372                     | Klein Izrael                       | 250                                                            |
| Keller Imre                   | 276                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kislibercse                      | 185                          |                                    |                                                                |
| Kellner József                | 416                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Kislibercse (Ľuboriečka)         | 184                          |                                    |                                                                |
| Kelly Anna                    | 223                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                  |                              |                                    |                                                                |
| Kematen/Ausztria              | 345                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                  |                              |                                    |                                                                |
| Kemechey Jenő                 | 182                                                                                                   |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                  |                              |                                    |                                                                |
| Kéménd                        | 170, 171, 299                                                                                         |                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                  |                              |                                    |                                                                |

|                            |                         |                         |                         |                          |                         |                            |                      |
|----------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|--------------------------|-------------------------|----------------------------|----------------------|
| Klein János Sámuel         | 250                     | 219, 221, 225, 226,     | Kondé József Benedek    | 338                      | Kotterbach → Ötösbánya  |                            |                      |
| Klein Mihály               | 250                     | 227, 228, 232, 233,     | Kondé Miklós            | 64                       |                         | 314                        |                      |
| Klein Ottó                 | 81                      | 240, 264, 283, 284,     | Kondor Vilmos           | 209                      | Kotzebue, August von    | 472                        |                      |
| Klein Sámuel               | 90                      | 291, 301, 311, 322,     | Kondoros                | 80                       | Kováč, Dušan            | 119                        |                      |
| Kleiner Endre              | 453                     | 326, 331, 335, 340,     | Konfuciusz              | 78                       | Kováč, Michal           | 119                        |                      |
| Klenóc                     | 304                     | 343, 344, 347, 348,     | Konkoly Thege Máté      | 305                      | Kovách Aladár           | 296                        |                      |
| Klette Károly              | 346                     | 349, 355, 356, 358,     | Konkoly Thege Miklós    | 305,                     | Kovachich József Miklós |                            |                      |
| Klimó György               | 12                      | 360, 362, 364, 368,     |                         | 306, 307, 359, 464       |                         | 272                        |                      |
| Klimstein (Kóhalmi) József |                         | 383, 386, 396, 405,     | Konkoly Thege Sándor    | 425                      | Kovachich Márton György |                            |                      |
|                            | 283                     | 408, 409, 412, 415,     | Konkoly-Thege Gyula     | 17                       |                         | 272                        |                      |
| Klinghammer István         | 181                     | 423, 424, 428, 434,     | Konkoly-Thege Miklós    | 17                       | Kovács Attila           | 318                        |                      |
| Klipp Alajos               | 362                     | 435, 451, 452, 463,     | Konstantinápoly         |                          | Kovács Endre            | 84, 290                    |                      |
| Klobusic                   | 13, 24                  | 464, 485, 489           | (Isztambul)             | 264, 426,                | Kovács István, B.       | 384                        |                      |
| Klobusiczky Ferenc         | 12, 70                  | Kolta                   | 443, 462, 483           |                          | Kovács János            | 6                          |                      |
| Klug Nándor                | 314                     | Kolta (Kolta)           |                         | Kónya Kristóf            | 429                     | Kovács Lajos               | 356                  |
| Klupathy Jenő              | 158                     | Koltay-Kastner Jenő     | 61                      | Kónya Péter              | 80                      | Kovács László tanár        | 265,                 |
| Kmeth Dániel               | 42, 43                  | Komárom                 | 4, 7, 14, 16, 21,       | Koós                     | 142                     |                            | 385, 420             |
| Kmoskó Mihály              | 128                     |                         | 25, 29, 33, 34, 41, 45, | Kopcsány                 | 424                     | Kovács Magda               | 385                  |
| Knapp József Ármin         | 10                      |                         | 48, 49, 55, 56, 60, 64, | Kopács Tibor             | 262                     | Kovács Ödön                | 225                  |
| Knauz Nándor               | 22, 346                 |                         | 66, 67, 68, 69, 86, 89, | Koppenhága               | 113, 279                | Kovács Péter lelkész       | 115                  |
| Knieszsa István            | 463                     |                         | 92, 102, 103, 105, 108, | Korabinszky János Mátyás |                         | Kovács Sebestyén Endre     |                      |
| Knoll József               | 166                     |                         | 110, 115, 116, 120,     |                          | 72                      |                            | 103, 133, 458        |
| Koch László                | 49                      |                         | 124, 130, 134, 136,     | Korányi Frigyes          | 178, 353                | Kovács Sebestyén Endre, 2  |                      |
| Koch Lőrinc                | 206                     |                         | 137, 139, 149, 151,     | Korányi Sándor           | 178, 234                |                            | 103, 133             |
| Koch, Robert               | 353                     |                         | 167, 181, 182, 184,     | Korbuly György           | 292                     | Kovács Sebestyén Endre,    |                      |
| Kóczán Mór                 | 49                      |                         | 188, 189, 190, 191,     | Korneuburg/Ausztria      | 450                     | ifj.                       | 103                  |
| Kocs                       | 49                      |                         | 192, 193, 194, 195,     | Kornhuber András Gusztáv |                         | Kovács Sebestyén József    |                      |
| Kocsi Károly               | 479                     |                         | 196, 197, 198, 199,     |                          | 345                     |                            | 133                  |
| Kocsis Aranka              | 136, 181                |                         | 200, 201, 202, 203,     | Kornidesz Lajos          | 249                     | Kovácsy Béla               | 159                  |
| Kocsis Sándor              | 180                     |                         | 204, 205, 208, 214,     | Kornis (Kremer) Gyula    | 329                     | Kóvár                      | 120, 132, 153, 207   |
| Kodály Zoltán              | 8, 99, 199,             |                         | 215, 220, 226, 234,     | Kórógy                   | 364                     | Kóvár (Koláre)             | 207                  |
|                            | 206, 230, 276, 351,     |                         | 241, 243, 248, 252,     | Korompa                  | 206, 207, 226,          | Kovászó                    | 157                  |
|                            | 397                     |                         | 256, 257, 261, 263,     |                          | 249, 402, 409, 411      | Kováts Dezső               | 240                  |
| Kohanóc (Gálszécs)         | 101                     |                         | 265, 268, 283, 284,     | Korompa (Krompachy)      | 206                     | Kováts Ferenc              | 360                  |
| Koháry András              | 430                     |                         | 292, 306, 308, 320,     | Korompay (Krompecher)    |                         | Kováts György              | 360                  |
| Koháry István              | 223                     |                         | 322, 332, 343, 355,     | Andor                    | 325                     | Kováts József              | 28, 29               |
| Koháry Mária Antónia       | 430                     |                         | 370, 371, 380, 384,     | Korompay (Krompecher)    |                         | Kováts Lajos               | 360                  |
| Kohonicz József            | 451                     |                         | 385, 390, 394, 395,     | Bertalan                 | 325                     | Kováts Miklós              | 167                  |
| Kokas Ferenc               | 211                     |                         | 398, 414, 418, 419,     | Korompay (Krompecher)    |                         | Kováts Péter               | 28                   |
| Kokas Klára, B.            | 209                     |                         | 424, 428, 441, 442,     | György                   | 325                     | Kováts-Martiny Gábor Pál   |                      |
| Kolbai Károly              | 365                     |                         | 444, 449, 451, 452,     | Koronahegyifürdő         | 237                     |                            | 465                  |
| Kolbány Pál                | 313                     |                         | 458, 460, 467, 472,     | Koros                    | 70                      | Kozár Ferenc               | 243                  |
| Kolbenhey Ferenc           | 458                     |                         | 474, 475, 476, 478,     | Korpás András            | 98                      | Köbölkút 29, 180, 208, 395 |                      |
| Kolbenhey Gyula            | 123                     |                         | 490, 492                | Korpás András, ifj.      | 98                      | Köbölkút (Gbelce)          | 207                  |
| Kolbenhey Tibor            | 383                     | Komárom (Komárno)       | 190                     | Korpás Emil              | 466, 470                | Kölcsi Ferenc              | 380                  |
| Kolinovics Gábor           | 272                     | Komáromcsehi            | 204                     | Korpona                  | 10, 42, 111, 131,       | Kölcsy Ferenc              | 72, 95               |
| Kolisch Ignác              | 330                     | Komáromcsehi (Čechy)    | 203                     |                          | 142, 207, 246, 273,     | Köleséri Sámuel            | 267                  |
| Kollányi (Kollárovi)       |                         | Komáromfüss             | 48, 57, 196,            |                          | 293, 338, 469, 491      | Kölesy Vince Károly        | 324                  |
| László                     | 135                     |                         | 214, 270                | Korpona (Krupina)        | 207                     | König József               | 156                  |
| Kollányi Ferenc            | 204                     | Komáromfüss (Trávník)   |                         | Korponay János           | 117                     | König Mór                  | 137                  |
| Kollár Ádám Ferenc         | 454,                    |                         | 204                     | Kósa János               | 457                     | Königgrätz                 | 94                   |
|                            | 455                     | Komáromi Csipkés György |                         | Kósa Károly              | 390, 391                | Könyöki Alajos György      | 284                  |
| Kollár, Ján                | 109                     |                         | 191                     | Kosáry Domokos           | 417                     | Könyöki József             | 284, 345             |
| Koller Gyula               | 372                     | Komáromi Kacz Endre     | 191                     | Kosáry Emmi              | 186                     | Könyves Kálmán             | 295, 301,            |
| Kollonich Lipót            | 191, 387                | Komáromszentpéter       | 131,                    | Kosáryné Réz Lola        | 400, 417                |                            | 341, 442             |
| Kolon                      | 9, 41                   |                         | 204                     | Koss                     | 403                     | Köpcseny                   | 359                  |
| Kolosváry Gábor            | 271                     | Komáromszentpéter       |                         | Kossányi József          | 204                     | Körmöcbánya                | 17, 22, 27,          |
| Kolozsmonostor             | 76, 106,                | (Dolný Peter)           | 204                     | Kossovich Károly         | 301                     |                            | 63, 75, 90, 95, 121, |
|                            | 358                     | Komját                  | 205                     | Kossuth Lajos            | 36, 59, 70,             |                            | 125, 141, 142, 152,  |
| Kolozsnéma                 | 190, 214                | Komját (Komjatice)      | 205                     |                          | 72, 75, 94, 107, 119,   |                            | 186, 208, 209, 210,  |
| Kolozsnéma (Klížska        |                         | Komjáthy István         | 69                      |                          | 120, 125, 152, 153,     |                            | 211, 227, 250, 273,  |
| Nemá)                      | 190                     | Komjáthy Jenő           | 430                     |                          | 154, 194, 231, 264,     |                            | 311, 331, 357, 403,  |
| Kolozsvár                  | 10, 28, 31, 38,         | Komló                   | 417                     |                          | 339, 342, 375, 432,     |                            | 406, 444, 446, 452,  |
|                            | 45, 55, 56, 59, 63, 64, | Komlós Aladár           | 15                      |                          | 445, 455, 456, 483,     |                            | 460, 464             |
|                            | 70, 75, 76, 77, 81, 92, | Komlóskeresztes         | 72, 206                 |                          | 490                     | Körmöcbánya (Kremnica)     |                      |
|                            | 95, 104, 106, 107, 113, | Komlóskeresztes         |                         | Kostya Sándor            | 165                     |                            | 208                  |
|                            | 119, 121, 127, 134,     | (Chmel'ov)              | 205                     | Kosztka József           | 436                     | Kőrösi Csoma Sándor        | 63                   |
|                            | 138, 146, 156, 157,     | Komlóssy Ferenc         | 286                     | Kosztolányi Dezső        | 291                     | Kőrösi Mihály              | 103                  |
|                            | 162, 163, 169, 170,     | Kommenovich Sándor      | 209                     | Kosztolányi György       | 291                     | Körösmező                  | 114, 487             |
|                            | 176, 178, 184, 187,     | Komzsík Attila          | 449                     | Kóta József              | 366                     | Körössy László             | 115                  |
|                            | 190, 209, 210, 213,     | Koncsol László          | 60, 89, 399             | Kotlán Sándor            | 447                     | Körtvélyes                 | 211, 325             |



|                                   |                                                                                     |                             |               |                        |                            |                             |                             |
|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|---------------|------------------------|----------------------------|-----------------------------|-----------------------------|
| Körtvélyes (Hrušov)               | 211                                                                                 | Kubinyi Ágoston             | 63, 482, 483  | Lacza Tihamér          | 2, 29, 316, 454            | László, IV.                 | 289, 312, 396, 441          |
| Köstritz                          | 358                                                                                 | Kubinyi Ferenc              | 6, 120        | Laczkó Dezső           | 355, 461                   | László, V.                  | 477                         |
| Kőszeg                            | 11, 28, 42, 43, 56, 181, 189, 196, 197, 256, 280, 286, 333, 334, 342, 343, 361, 388 | Kubinyi Ferenc (régész)     | 132, 153      | Lacsny Miklós          | 150, 259                   | László, V. király           | 191                         |
| Kőszeghy Elemér                   | 386                                                                                 | Kubinyi Ferenc régész       | 483           | Ladendorf/Ausztria     | 321                        | Laszlovsky József István    | 310                         |
| Kővári Aladár                     | 135                                                                                 | Kubinyi Ferenc történész    | 207           | Ladiver Illés          | 44, 491                    | Lasztomér                   | 221                         |
| Kövendi Nagy Tamás                | 306                                                                                 | Kubinyi Péter               | 303           | Ladmóc                 | 219                        | LASZTOMÉR (LASTOMÍR)        | 220                         |
| Köves János                       | 436                                                                                 | Kubinyi Sándor              | 58            | LADMÓC (LADMOVCE)      | 219, 348                   | Lattyák Sándor              | 11                          |
| Kövesfalva                        | 212                                                                                 | Kubovics Imre               | 263           | Ladomér                | 219, 348                   | Lavoisier, Antoine Laurent  | 447                         |
| Kövesfalva (Kamienka)             | 212                                                                                 | Kuchta Klára                | 388           | Ladomér (LADOMIROV)    | 219                        | Lavotta János               | 375                         |
| Kövesi Antal                      | 411                                                                                 | Kudora János                | 137           | Lágyi István           | 18                         | Lázár Ferenc                | 366                         |
| Kövesligethy Radó                 | 306, 307                                                                            | Kudzsir                     | 348           | Lágyi Kornél Imre      | 17                         | Lázár Jakab                 | 403                         |
| Kövessi Ferenc                    | 410                                                                                 | Kuffner Károly              | 61            | Lahner Emil            | 400                        | Lázár Jenő                  | 366                         |
| Középpalajta                      | 212                                                                                 | Kufstein                    | 16, 117       | Lahner György          | 289                        | Lázár László                | 206                         |
| Középpalajta (Stredné Plachtince) | 212                                                                                 | Kukán Ferenc                | 83            | Laibach (Ljubljana)    | 124, 337                   | Lazarová, Katarína          | 482                         |
| Krafft-Ebing, Richard             | 356                                                                                 | Kukán Géza                  | 83            | Lajos, I.              | 12, 25, 227, 251, 276, 484 | Le Brun, Charles            | 380                         |
| Kraitsir Károly                   | 447                                                                                 | Kukló                       | 213           | Lajos, II.             | 151, 348, 350              | Le Havre                    | 33                          |
| Krakkó                            | 11, 32, 70, 151, 208, 276, 281, 331, 453                                            | Kuklós (Kuklov)             | 213           | Lake Forest            | 165                        | Le Verrier, Urbain Jean     | 30                          |
| Kráf, Janko                       | 227                                                                                 | Kulcsár Tibor               | 319           | Lakihegy               | 317                        | Joseph                      | 30                          |
| Králik Lajos                      | 352                                                                                 | Kulcsod                     | 214           | Lakits Ferenc          | 306                        | Lebo Ferenc                 | 467                         |
| Kralován                          | 213                                                                                 | Kulcsod (Kľúčovec)          | 213           | Lakits György Zsigmond | 336                        | Lechner Gyula               | 153                         |
| Kralován (Kraľovany)              | 212                                                                                 | Kulin György                | 384           | Lakits György Zsigmond | 336                        | Ledai Lénárt                | 310                         |
| Kralovanszky András               | 213                                                                                 | Kulka Frigyes               | 135           | Lakszakállas           | 28, 220, 441               | Lednice/Cseho.              | 265                         |
| Kralovaszky László                | 238                                                                                 | Kulka Janina                | 135           | LAKSZAKÁLLAS (SOKOLCE) | 220                        | Lednicróna                  | 221                         |
| Krammer Jenő                      | 81, 355                                                                             | Kulka János                 | 135           | Laky Zoltán            | 292                        | LEDNICRÓNA (LEDNICKÉ ROVNE) | 221                         |
| Krammer József                    | 355                                                                                 | Kultsár István              | 194, 338      | Lalande, Jerome de     | 338                        | Lég                         | 258                         |
| Krasznahorkaváralja               | 4, 40                                                                               | Kumlik Emil                 | 311, 358      | Lám Frigyes            | 172                        | Legány Ödön                 | 161                         |
| Krausz Tamás                      | 369                                                                                 | Kumorovitz Lajos Bernát     | 314           | Lamberg, Franz Philipp | 119                        | Légrád                      | 388                         |
| Krausz Tivadar                    | 388                                                                                 | Kun Béla                    | 162           | von                    | 119                        | Lehár Ferenc                | 56, 191                     |
| Krausz Zoltán                     | 388                                                                                 | Kun Ferenc                  | 111           | Lamm Jakab             | 432                        | Lehoczky András             | 139, 336                    |
| Kray Pál                          | 172                                                                                 | Kunbaja                     | 308           | Lammel Annamária       | 259                        | Lehoczky Dániel             | 336                         |
| Kregczy Tibold                    | 179                                                                                 | Kundt Ernő                  | 248           | Lampl Zsuzsanna        | 371                        | Lehoczky Gyula              | 405                         |
| Kreil, Karl                       | 147                                                                                 | Kunfehértó                  | 367           | Lancz Etelka           | 265                        | Lehotay Árpád               | 236                         |
| Krenner József                    | 210                                                                                 | Kunits Mihály               | 23            | Landerer Lajos         | 153, 330                   | Lehr Albert                 | 359                         |
| Krenner József Sándor             | 154, 161, 293                                                                       | Kunszentmiklós              | 478           | Lándzsásótfalu         | 442                        | Lehr Zsigmond               | 359                         |
| Kresznerics Ferenc                | 340                                                                                 | Kunszt János                | 24, 231, 486  | Lanfranconi, Enea      | 27, 330                    | Leibic                      | 172, 222                    |
| Kricsova                          | 302                                                                                 | Kunszt Károly               | 419, 453      | Láng Adolf             | 302                        | LEIBIC (LUBICA)             | 221                         |
| Krieger Keresztély Ernő           | 151                                                                                 | Kuntapolca                  | 214           | Láng Adolf Ferenc      | 295                        | Leibitz                     | 123                         |
| Krieger Sámuel                    | 71                                                                                  | Kuntapolca (Kunova Teplica) | 214           | Láng Gusztáv           | 62, 347                    | Leibitzer János             | 237                         |
| Kriek Jenő                        | 224, 225                                                                            | Kupai Dénes                 | 94            | Láng Gusztáv, id.      | 347                        | Leiden                      | 71, 123, 236, 285, 380, 400 |
| Krippel Móríc                     | 409                                                                                 | Kupčok, Samuel Teodor       | 44            | Láng László            | 330                        | Leimdnörfer Joachim         | 491                         |
| Krivány                           | 213                                                                                 | Kupcsok Sámuel              | 44            | Lang Tamás             | 86                         | Lekenye                     | 398                         |
| Krivány (Krivany)                 | 213                                                                                 | Kupeczky János              | 30            | Langen Jozefa          | 271                        | Lékér                       | 103, 222, 255, 279          |
| Kriványpusztamező                 | 145                                                                                 | Kúr Géza                    | 214           | Lángos Lajos           | 150                        | LEKÉR (HRONOVCE)            | 222                         |
| Krizskó Pál                       | 209                                                                                 | Kurzweil Géza               | 95            | Lanstyák István        | 235, 329, 398              | Lelesz                      | 33, 159, 222, 223, 394, 436 |
| Krman Dániel                      | 267                                                                                 | Kušnierová, Edita           | 388           | Lányi Bertalan         | 116                        | LELESZ (LELES)              | 222                         |
| Krolopp Alfréd                    | 284, 285                                                                            | Kussinszky Arnold Károly    | 436           | Lányi Ede              | 293                        | Lemberg (Lviv)              | 238, 337, 403               |
| Krolopp Hugó                      | 285                                                                                 | Kuzmik Pál                  | 76            | Lányi Gusztáv          | 292                        | Lemberg (Lviv, Ukrajna)     | 95, 175                     |
| Kroměříž (Cseho.)                 | 100                                                                                 | Kühmayer Róbert             | 374           | Lányi György           | 121                        | Lemhény/Románia             | 406                         |
| Krompecher Imre                   | 325                                                                                 | Kükemező                    | 214           | Lányi József           | 293                        | Lénárd Fülöp                | 351, 353, 356               |
| Krompecher István                 | 325                                                                                 | Kükemező (Kuková)           | 214           | Lányi Károly           | 22                         | Lenárd, Ondrej              | 206                         |
| Krompecher Judit                  | 325                                                                                 | Kürschák József             | 232           | Lányi Pál              | 267, 397                   | Lendvai Károly              | 271                         |
| Krompecher Ödön                   | 325                                                                                 | Kürt                        | 215, 250, 283 | Lányi Sámuel           | 124, 437                   | Lengyel Béla                | 207                         |
| Krompecher Sándor                 | 325                                                                                 | Kürt (Strekov)              | 215           | Lao-ce                 | 78                         | Lengyel Tünde               | 202                         |
| Krompecher Vilma                  | 325                                                                                 | Kürthy Emil                 | 24            | Lapásgyarmat           | 220                        | Lenhardt József             | 389                         |
| Krúdy Gyula                       | 323                                                                                 | Kürtös/Románia              | 404           | LAPÁSGYARMAT           | 220                        | Lenhardt Sámuel             | 323                         |
| Kruif, Paul de                    | 274                                                                                 | Küsnacht/Svájc              | 298           | (GOLIANOVO)            | 220                        | Lenhossék József            | 339                         |
| Krupár Zoltán                     | 319                                                                                 | L                           |               | Laplace, Pierre Simon  | 338                        | Lenhossék Mihály            | 339                         |
| Krupec István                     | 378                                                                                 | La Pérouse, Jean-François   | 480           | Lapujtő                | 42, 120                    | Lenhossék Ignác             | 262, 339                    |
| Krzisch József Frigyes            | 282                                                                                 | de                          | 480           | Laskóújfalu            | 424                        | Lenkey Zsigmond             | 318                         |
| Kubatska Hugó                     | 485                                                                                 | Labancz István              | 441           | Lassovszky Károly      | 111                        | Lenti                       | 206                         |
| Kubička Kucsera Klára             | 226                                                                                 | Labát János                 | 106           | László Béla            | 112                        | Leo, XIII.                  | 470                         |
|                                   |                                                                                     | Laborfalvi Róza             | 56            | László Gyula           | 167                        |                             |                             |
|                                   |                                                                                     |                             |               | László, I.             | 295                        |                             |                             |

|                              |                     |                             |                              |                    |                         |                   |
|------------------------------|---------------------|-----------------------------|------------------------------|--------------------|-------------------------|-------------------|
| Leoben                       | 401, 406            | 212, 227, 228, 244,         | Löcherer Tamás               | 318                | Lyka Károly             | 319               |
| Leonardo da Vinci            | 228                 | 301, 454, 484               | Lőcse 9, 27, 33, 34, 70, 73, |                    | Lyon (Franciao.)        | 143               |
| Lesenyi Ferenc               | 104                 | LIPTÓSZENTMIKLÓS            | 75, 81, 88, 95, 112,         |                    |                         |                   |
| Lesný, Juraj                 | 66                  | (LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ)         | 113, 117, 121, 122,          |                    | M                       |                   |
| Lest                         | 465                 | 227                         | 123, 124, 125, 143,          |                    |                         |                   |
| Letánfalva                   | 35                  | Liptóújívár 114, 116, 229,  | 148, 151, 162, 171,          |                    | Mach Alexander          | 458               |
| Letovice/Cseho.              | 427                 | 395, 406, 411, 412          | 172, 175, 177, 178,          |                    | Mach, Ernst             | 117               |
| Leutstetten                  | 30                  | LIPTÓÚJVÁR (LIPTOVSKÝ       | 179, 186, 222, 227,          |                    | Machata, Karol          | 245               |
| Leuven                       | 18, 246             | HRÁDOK)                     | 229, 236, 237, 238,          |                    | Machnyik Andor          | 89                |
| Léva 10, 24, 25, 44, 59, 64, |                     | Lister, Joseph              | 239, 240, 241, 242,          |                    | Mácza János             | 9                 |
| 84, 93, 103, 118, 120,       |                     | Liszka József 82, 110, 180, | 243, 244, 250, 267,          |                    | Mácza Mihály            | 167               |
| 136, 149, 156, 170,          |                     | 208, 319, 395               | 302, 303, 312, 313,          |                    | Maczák János            | 103               |
| 189, 202, 208, 209,          |                     | Liszcai Sámuel              | 314, 324, 354, 358,          |                    | Mád                     | 6, 185, 295       |
| 223, 224, 225, 226,          |                     | Lisz kay Gusztáv            | 381, 386, 388, 389,          |                    | Madách Anna, Sztregovai |                   |
| 227, 262, 293, 302,          |                     | Lisznay Kálmán              | 390, 392, 412, 433,          |                    | 93                      |                   |
| 377, 426, 430, 477,          |                     | Lisszabon                   | 434, 435, 436, 437,          |                    | Madách Imre             | 14, 75, 93,       |
| 480, 481, 489                |                     | Liszt Ferenc 311, 351       | 438, 439, 440, 446,          |                    | 103, 109, 219, 223,     |                   |
| LÉVA (LEVICE)                | 223                 | Litschauer Lajos            | 466, 481, 488, 491           |                    | 440, 468                |                   |
| Lévy Jenny                   | 242                 | Litschauer Lajos, id.       | LŐCSE (LEVOČA)               | 235                | Madách Károly           | 223               |
| L'Hullier István             | 204                 | Littrow, Johann Josef       | Lőcsei Pál                   | 235                | Madács Péter            | 481               |
| Liběchov (Cseho.)            | 55                  | Edler von                   | Lőri Ede                     | 347                | Madaras Jenő            | 127               |
| Libetbánya                   | 466                 | Littrow, Joseph Johann      | Lőrincz György               | 131                | Madarassy János         | 276               |
| Lice                         | 135                 | von                         | Lőrincz Gyula                | 61                 | Madarász László         | 214               |
| Lichardus, Jan (Hans)        | 386                 | Litzner János               | Lőrincz János                | 419                | Madarász Rezső          | 388               |
| Lichner Pál                  | 251, 263            | Lobkowitz Mór               | Lőwy Mór                     | 30                 | Madarász Viktor         | 53, 228           |
| Lichtentanne (Németo.)       |                     | Lobmeyr, Joseph             | Lubló                        | 434                | Madrasz                 | 104               |
|                              | 145                 | Lobonya                     | Lubomirsky Tódor             | 123                | Madrid                  | 54, 371, 372, 492 |
| Liebig, Justus               | 142                 | Loczka József               | Lubrich Ágost                | 37                 | Magastátra              | 311               |
| Liesganig, Joseph            | 338                 | Lóczy Lajos 266, 352, 410,  | Lucsivna                     | 404                | Magda Pál               | 144, 389          |
| Lieszkovszky Miklós          | 259                 | 461                         | Ludvig Gyula                 | 434                | Magda Sándor            | 138               |
| Liffa Aurél                  | 207                 | Lóczy Lajos, ifj.           | Ludvig János                 | 432, 434           | Magdeburg               | 380               |
| Likér                        | 231                 | Loew Károly Frigyes         | Lugos                        | 87, 164, 183, 251, | Magin János Boldizsár   | 479               |
| Lillafüred                   | 114                 | Lohót (Keszegfalva)         | 350, 368, 406                |                    | Mágócs                  | 355               |
| Lima                         | 192                 | Loksa Imre                  | Lugosi Armand                | 206                | Mágócsy-Dietz Sándor    | 108,              |
| Limanova                     | 253                 | London 20, 35, 39, 40, 63,  | Lujzi-Kalagar                | 199                | 114, 357, 405           |                   |
| Limbacher Károly             | 358                 | 65, 70, 72, 128, 149,       | Lukács, Emil Boleslav        | 117                | Magyar Bálint           | 24                |
| Limbacher Rezső              | 359, 360            | 153, 154, 162, 164,         | Lukács György                | 78, 319            | Magyar Imre             | 234               |
| Limbacher Sámuel             | 359                 | 214, 228, 230, 239,         | Lukács Pál                   | 149                | Magyar László           | 275               |
| Limp Ferenc                  | 54                  | 268, 297, 334, 338,         | Lukács Pál (Paul Lukas)      | 151                | Magyar László András    | 151               |
| Linné, Carolus               | 280, 281            | 342, 346, 368, 396,         | Lukácsháza                   | 28                 | Magyarbél               | 85, 245           |
| Linz                         | 50, 92, 333, 398    | 400, 441, 471, 480,         | Lukáts Adolf                 | 92                 | MAGYARBÉL (VEĽKÝ BIEL)  |                   |
| Linzbauer István             | 154                 | 488                         | Lukcsics József              | 204                | 245                     |                   |
| Lipcse                       | 20, 21, 23, 26, 35, | Lontó                       | Lukinich Imre                | 361                | Magyarbód               | 138               |
| 45, 60, 70, 95, 121,         |                     | LONTÓ (LONTOV)              | Lummer, Otto                 | 307                | Magyari István          | 331               |
| 153, 161, 172, 174,          |                     | Lónyabánya                  | Lumniczer István             | 390                | Magyaraszlavica →       |                   |
| 226, 241, 251, 263,          |                     | Lónyay Gábor                | Lumniczer Sándor             | 133,               | Raszlavica              | 459               |
| 267, 269, 283, 307,          |                     | Loos József                 | 214, 288, 337                |                    | Magyarsók → Sókselfőce  |                   |
| 337, 360, 384, 404,          |                     | Lopér → Zólyombrézó         | Lumnitzer István             | 30, 251,           | 418                     |                   |
| 446, 458, 476, 481,          |                     | 405, 486                    | 313, 337, 465                |                    | Mahler Ede              | 47, 299, 442      |
| 491                          |                     | Lorántffy Zsuzsanna         | Luther Márton                | 121                | Mahler Gyula            | 47, 442           |
| Lipcsey György               | 64, 264             | Lórántffy Zsuzsanna         | Luther, Martin               | 331                | Mahler Miksa            | 47, 442           |
| Lipik                        | 344                 | Lorenc Győző                | Lux (Luchs) Jakab            | 90                 | Mahler Salamon          | 47                |
| Lipót, I.                    | 150, 312, 332, 439  | Lorre, Peter (Löwenstein    | Lux Anna                     | 97                 | Mai Henrik              | 286               |
| Lipót, II.                   | 117                 | László)                     | Lux Elek                     | 439                | Mai Ignác               | 286               |
| Lipótvár                     | 330, 343            | Los Angeles                 | Lux Jakab, ifj.              | 90                 | Mai Manó                | 286               |
| Lipovniczky István           | 17                  | Losonc                      | Lux Kálmán                   | 95                 | Mailáth Antal           | 287               |
| Lippa                        | 114, 408            | 6, 13, 15, 24, 38,          | Luxemburgi Zsigmond          | 45,                | Mailáth József          | 287               |
| Lippai János                 | 331                 | 49, 107, 111, 125, 131,     | 89, 105, 123, 128, 139,      |                    | Majdanpek               | 393               |
| Lippay György                | 331, 332            | 173, 174, 196, 227,         | 181, 186, 188, 212,          |                    | Majer István            | 215, 250, 283     |
| Lippay György, ifj.          | 332                 | 229, 230, 231, 232,         | 213, 249, 293, 313,          |                    | Majerszky Béla          | 18                |
| Lippay Lajos                 | 449                 | 233, 234, 235, 267,         | 323, 328, 330, 377,          |                    | Majláth Ágnes           | 481               |
| Lippich Ferenc Vilmos        | 124                 | 296, 300, 329, 351,         | 418, 429, 432, 436,          |                    | Majláth Béla            | 16                |
| Lippich József               | 124                 | 379, 380, 383, 391,         | 438, 439, 459, 460,          |                    | Majláth György          | 330               |
| Lipscher Mór                 | 48, 49              | 418, 427, 463, 480,         | 476, 479, 481                |                    | Major István            | 480               |
| Lipszky János                | 27, 463             | 483, 487                    | Luzsicza Lajos               | 81                 | Majthényi Adolf         | 467               |
| Lipták János                 | 91, 174             | LOSONC (LUČENEC)            | Lübeck János Károly          | 30, 36             | Majzon László           | 83                |
| Lipták Pál                   | 90                  | Losoncpátfalva              | Lükő Gábor                   | 199                | Mák Ildikó              | 388               |
| Liptay Lothar                | 64                  | Lósy-Schmidt Ede            |                              |                    | Makarenko, Anton        |                   |
| Lipthay Sándor               | 50                  | Louisbourg                  |                              |                    | Szemjonovics            | 40                |
| Liptószentmiklós             | 25, 58,             | Lovassy Sándor              | Ly                           |                    | Makay Antal             | 388               |
| 86, 158, 173, 175, 185,      |                     | Lovcsányi Alajos Gyula      | Lyell, Charles               | 342                |                         |                   |
|                              |                     | Lovrana                     |                              |                    |                         |                   |
|                              |                     | 305                         |                              |                    |                         |                   |

|                                                                                                                                                  |                                                  |                                        |                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------------------------|--------------------------------------|
| Makó 134, 249, 316, 356, 434, 435                                                                                                                | Máriavölgy 22                                    | Matuska József 378                     | MERÉNY (NÁLEPKOVO) 249               |
| Makó Pál 280                                                                                                                                     | Marikovszky Gusztáv 390, 391                     | Matuska Szilveszter 427                | Merényi (Scholtz) Gusztáv 163        |
| Makovecz Imre 244                                                                                                                                | Marikovszky György 55, 390, 391                  | Matúška, Ján 10                        | Merényi Oszkár 459                   |
| Makovický, Dušan 386                                                                                                                             | Marikovszky Márton 389, 390                      | Mátyás, II. 236                        | Méry Etel József 449                 |
| Malacka 245, 246, 287, 429                                                                                                                       | Marinoni, Jakob 113                              | Mátyóc → Mátyócvajkóc 247              | Méry Margit 7, 452                   |
| MALACKA (MALACKY) 245                                                                                                                            | Mariska Vencel 392                               | Mátyócvajkóc 247, 248                  | Meskó Miklós 62                      |
| Malaga/Spanyolo. 385                                                                                                                             | Mariska Vilmos 392                               | MÁTYÓCVAJKÓC (MAŤOVSKÉ VOJKOVCE) 247   | Meskó Sámuel 62                      |
| Malán Mihály 485                                                                                                                                 | Márjássy Krisztina 144                           | Mauks Károly, ifj. 434                 | Messelhausen 356                     |
| Malatides Dániel 340                                                                                                                             | Markó Árpád 393                                  | Mauksch János Dániel 172               | Messina 345                          |
| Maléter István 77                                                                                                                                | Markó Károly 206                                 | Mauthausen 130, 399                    | Mészáros Alajos 373                  |
| Maleter István patikus 146                                                                                                                       | Markó Károly, id. 236                            | Maximianus, Marcus 460                 | Mészáros András 32, 53, 329          |
| Maléter Pál 70, 77                                                                                                                               | Markó Miklós 388                                 | May, Joseph 144                        | Mészáros Attila 473                  |
| Malonya 246, 247                                                                                                                                 | Markó Sándor 388                                 | Mayer Erzsébet, Güntherné 366          | Mészáros Imre 255                    |
| MALONYA (TESÁRSKE MLYŇANY) 246                                                                                                                   | Markovič, Karol 273                              | Mayer József 366                       | Mészáros József 190, 321             |
| Malonyay Dezső 233                                                                                                                               | Markovits Iván 208                               | Mayeur, Nicolas 480                    | Mészáros Károly 109                  |
| Malpighi, Marcello 277                                                                                                                           | Márkus Dezső 266                                 | Mazalán Pál 127                        | Mészáros Lajos 54                    |
| Máltás Hugó 388                                                                                                                                  | Márkus Sándor 37                                 | Mázor László 363                       | Mészáros Lázár 254                   |
| Máltás Károly 388                                                                                                                                | Markusovszky Béla 105                            | Mecenéf 249                            | Mészáros Péter csillagász 473        |
| Manga János 322                                                                                                                                  | Markusovszky Lajos 55, 288                       | MECENZÉF (MEDZEV) 248                  | Mészárosné Pék Ilona 489             |
| Mangold Henrik 477                                                                                                                               | Marosvásárhely 171, 178, 210, 291, 340, 362, 458 | Mécs László 182, 260                   | Meszlényi István 55, 201             |
| Mangold Lajos 352                                                                                                                                | Maróthy-Šoltéssová, Elena 207                    | Mecsnyikov, Ilja 273, 325              | Mexikóváros 351                      |
| Manhattan/New York 374                                                                                                                           | Maróti György 192                                | Mednyánszky Alajos 131, 221, 378, 481  | Mezey Gyula 161                      |
| Maniga 247                                                                                                                                       | Marschal Antal 421                               | Mednyánszky Dénes 131, 379, 481        | Mezőberény 53, 90                    |
| MANIGA (MALŽENICE) 247                                                                                                                           | Marschalkó János 236                             | Mednyánszky József 429                 | Mezőköved 114                        |
| Manila 298                                                                                                                                       | Marschan József Vilmos 402                       | Mednyánszky László 330, 450            | Mezőkövesd 79                        |
| Männersdorf 282                                                                                                                                  | Marseille 30                                     | Medve 490                              | Mezőtúr 178, 180, 194                |
| Manning Rezső 436, 447                                                                                                                           | Marseille/Franciao. 305                          | Méga Endre 62                          | Michaelis György 212                 |
| Mantova 193, 456                                                                                                                                 | Marsófalva 247                                   | Megyerics 198                          | Michigan-City/USA 292                |
| Mantskovits Bálint 100                                                                                                                           | MARSÓFALVA (MARŠOVÁ-RAŠOV) 247                   | Méhes Zoltán 50                        | Michnay Endre 251, 263               |
| Márai Sándor 151                                                                                                                                 | Martin György 399                                | Méhi 22                                | Migazzi Antónia 246                  |
| Máramarosziget 127, 157, 189, 257, 302, 309, 407, 419, 432, 448, 484, 486                                                                        | Martini, Karl 230                                | Meisel Tibor 291                       | Migazzi István 246                   |
| Marburg 115, 428                                                                                                                                 | Martinovics Ignác 77, 148                        | Mekka 65                               | Migazzi Vilmos 246                   |
| Marcali 397                                                                                                                                      | Márton István 115                                | Melanchthon, Philipp 25                | Miglészpataka (Iolsvatapolca) 146    |
| Marcelháza 45                                                                                                                                    | Marton Rudolf 304                                | Melanchton, Philipp 331                | Mihailich Győző 84                   |
| Marcinka Darina 112                                                                                                                              | Mártonffy György 478                             | Melbourne 33                           | Mihalik Adolf 158                    |
| Marcus Aurelius 170, 317, 450                                                                                                                    | Martonháza → Ochтина 304                         | Melczer Gusztáv 62                     | Mihalik Dániel 451                   |
| Marczell Ágoston 256                                                                                                                             | Martovásár 81, 339                               | Melczer Jakab 324                      | Mihalik József 158, 159, 163         |
| Marczell Béla 188                                                                                                                                | Marx, Karl 228, 445                              | Melczer Tibor 49                       | Mihalik Sándor 158, 159              |
| Marczell György 306, 327, 359                                                                                                                    | Masaryk, Tomáš Garrigue 187                      | Melcsic 92                             | Mihalik Sándor művészettörténész 163 |
| Marczell János 376                                                                                                                               | Masník, Tobiáš 291                               | Melcsicmogyoród 249                    | Mihalovits János 375                 |
| Marczell Mihály 64                                                                                                                               | Massány Ernő 185                                 | MELCSICMOGYORÓD (MELČICE-LIESKOVÉ) 249 | Mikes György 374                     |
| Marczibányi Antal 375                                                                                                                            | Massányi Mihály 224                              | Melich János 463                       | Mikes Kelemen 194                    |
| Marczibányi István 375                                                                                                                           | Matavovszky Nándor 323                           | Melius Juhász Péter 205, 331           | Miklós László 457                    |
| Marcsek Eugénia, Hajnóczy 239                                                                                                                    | Máté László 442                                  | Melly József 387                       | Miklós, I. orosz cár 92              |
| Marek József 436                                                                                                                                 | Mateóc (Poprád) 324                              | Mende Jenő 29                          | Miklós Zoltán 220                    |
| Margó Tivadar 76, 290                                                                                                                            | Maternus de Cilano György Keresztély 329         | Mendreszóra Miklós 361                 | Mikó Jenő 92                         |
| Mária királynő 460                                                                                                                               | Mátészalka 364, 469                              | Ménhárd 239                            | Mikó Pál 232                         |
| Mária Terézia 5, 12, 48, 54, 61, 71, 81, 113, 135, 173, 174, 253, 277, 280, 335, 336, 379, 386, 389, 400, 428, 429, 444, 450, 456, 469, 476, 479 | Mathiász János 6                                 | Menyhárt Gáspár 69, 70                 | Miko, František 79                   |
| Mária Valéria főhercegnő 342                                                                                                                     | Máthis Krisztián 202                             | Menyhe 425                             | Mikos Mihály 336                     |
| Máriabesnyő 94                                                                                                                                   | Matolay Géza 119                                 | Menyhebedszalakusz 425                 | Mikovich László 223                  |
| Máriaremete 135                                                                                                                                  | Matolay Zoltán 428                               | Merano (Meran) 312                     | Mikoviny Sámuel 5, 71, 113, 267, 400 |
| Máriássy János 123                                                                                                                               | Matolcsy Károly 470                              | Mercader Jenő 226                      | Mikoviny Sámuel, id. 5               |
| Máriássy Miklós 159                                                                                                                              | Mátrai-Markovits Jenő 380                        | Merény 250                             | Miksa, I. 61                         |
| Máriássy Zsigmond 88, 184                                                                                                                        | Matsko János Mátyás 334                          |                                        | Miksa, II. 278                       |
| Máriatölgyes 479                                                                                                                                 | Matunák Imre 273                                 |                                        | Mikszáth Kálmán 380, 400, 414        |
|                                                                                                                                                  | Matunák Mihály 94, 133, 209, 273                 |                                        | Mikulik József 392                   |
|                                                                                                                                                  | Matusik András 390                               |                                        | Mikulov 371                          |
|                                                                                                                                                  |                                                  |                                        | Milanković, Milutin 358              |
|                                                                                                                                                  |                                                  |                                        | Milano 98, 142, 193, 204, 312        |
|                                                                                                                                                  |                                                  |                                        | Milasovszky Béla 448                 |

|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      |                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                                                               |                               |                                                                    |
|-------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| Miller (Maleter) János              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Molnár László                        | 85, 100                                                                                                                                                                                              | 362, 387, 409, 439, 455  | Nagyág                                                                                        | 407                           |                                                                    |
| 123                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Molnár László                        |                                                                                                                                                                                                      |                          | Nagyatádi Szabó István                                                                        |                               |                                                                    |
| Millner Tivadar                     | 19                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | (gépészmérnök)                       | 242                                                                                                                                                                                                  | Munkácsy Mihály          | 88, 344, 346                                                                                  | 308                           |                                                                    |
| Mindszenty Antal                    | 191                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Molnár László, V.                    | 95                                                                                                                                                                                                   | Munkás (Miavec) László   |                                                                                               | 256, 257                      |                                                                    |
| Mindszenty Gedeon                   | 145                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Molnár Vince                         | 181                                                                                                                                                                                                  |                          | NAGYBALOG (VELKÝ BLH)                                                                         |                               |                                                                    |
| Misad Katalin                       | 67, 329                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Momsen, Wilhelm                      | 35                                                                                                                                                                                                   |                          | 256                                                                                           |                               |                                                                    |
| Miskolc                             | 16, 36, 40, 43, 51, 53, 70, 72, 77, 78, 89, 90, 95, 98, 107, 114, 116, 129, 131, 143, 146, 150, 162, 167, 173, 176, 205, 210, 214, 229, 231, 233, 234, 243, 253, 260, 275, 288, 324, 325, 353, 355, 362, 363, 364, 380, 382, 398, 400, 401, 402, 407, 409, 416, 417, 436, 447, 448, 462, 485, 487, 488, 492 | Monasztir                            | 426                                                                                                                                                                                                  | Munkátsy József          | 6                                                                                             | Nagybánya                     | 35, 59, 127, 141, 152, 236, 357, 366, 403, 404, 408, 441, 448, 486 |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Monetarius István                    | 208                                                                                                                                                                                                  | Murányalja               | 254                                                                                           |                               |                                                                    |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Monte Doloro/Olaszo                  | 462                                                                                                                                                                                                  | MURÁNYALJA (MURÁŇ)       |                                                                                               |                               |                                                                    |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Montesquieu, Charles-                |                                                                                                                                                                                                      |                          | 254                                                                                           |                               |                                                                    |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Louis de                             | 301                                                                                                                                                                                                  | Murányi László           | 8                                                                                             | Nagybarca                     | 418                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Montpellier                          | 332                                                                                                                                                                                                  | Muraszaki Sikibu         | 78                                                                                            | Nagybátöny                    | 39                                                                 |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Montreal                             | 165, 457                                                                                                                                                                                             | Murmann Ágoston          | 347                                                                                           | Nagybecskerek                 | 156, 419, 441                                                      |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Montréal                             | 199                                                                                                                                                                                                  | Muzsla                   | 68, 91, 138, 250, 255, 286, 467                                                               | Nagyberezna                   | 392, 406                                                           |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Montréal (Kanada)                    | 199                                                                                                                                                                                                  | MUZSLA (MUŽLA)           | 254                                                                                           | Nagybiccse                    | 121, 189, 258, 491                                                 |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Montreux                             | 15                                                                                                                                                                                                   | Muzslay István           | 18                                                                                            | NAGYBICCSE (BYTČA)            | 257                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Monyásza (Mennyháza)                 |                                                                                                                                                                                                      | Muzsnay Géza             | 408                                                                                           | Nagybodak                     | 477                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      | 176                                                                                                                                                                                                  | Muzsnayné Csizmadia      |                                                                                               | Nagycenk                      | 327                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Mór                                  | 80                                                                                                                                                                                                   | Gabriella                | 476                                                                                           | Nagycétény                    | 258                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Móra Ferenc                          | 330                                                                                                                                                                                                  | Mühlbeck Károly          | 272                                                                                           | NAGYCÉTÉNY (VELKÝ CETÍN)      | 258                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Mórág                                | 89                                                                                                                                                                                                   | Müller Ferenc József     | 444, 447                                                                                      | Nagyecse                      | 259                                                                |
| Missovitz Mihály                    | 172                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Moravek Endre                        | 226                                                                                                                                                                                                  | Müller, Johannes →       |                                                                                               | NAGYCSEB (ŽBINCE)             | 259                                                                |
| Mistral, Frédéric                   | 88                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Moravské Budějovice                  | 256                                                                                                                                                                                                  | Regiomontanus            | 328                                                                                           | Nagyendré                     | 24                                                                 |
| Mitra, Rádzsa                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Móricz Zoltán                        | 259                                                                                                                                                                                                  | München                  | 15, 39, 73, 85, 95, 118, 161, 228, 229, 237, 284, 346, 358, 359, 365, 368, 393, 410, 431, 480 | Nagyenyed                     | 7, 413, 487                                                        |
| Rádzsendralála                      | 63                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Móricz Zsigmond                      | 247                                                                                                                                                                                                  |                          |                                                                                               | Nagyfalussy István            | 81                                                                 |
| Mitrovica                           | 426                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Mórocz Károly                        | 265                                                                                                                                                                                                  | Mysák József             | 246                                                                                           | Nagyfödemes                   | 150, 259                                                           |
| Mitter Lajos                        | 374                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Morovics Miroslav Tibor              |                                                                                                                                                                                                      | Myskovszky Viktor        | 26                                                                                            | NAGYFÖDÉMES (VELKÉ ÚLANY)     | 259                                                                |
| Mitterpacher Lajos                  | 280                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      | 117                                                                                                                                                                                                  |                          |                                                                                               | Nagyida                       | 46, 260                                                            |
| Mizslye                             | 309                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Morrison/USA                         | 447                                                                                                                                                                                                  | N                        |                                                                                               | NAGYIDA (VELKÁ IDA)           | 259                                                                |
| Móczy András                        | 270                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Morse, Samuel                        | 329                                                                                                                                                                                                  | Nadányi Miklós           | 480                                                                                           | Nagyigmánd                    | 328                                                                |
| Mócs/Románia                        | 344                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Morvaszentjános                      | 253                                                                                                                                                                                                  | Nádas                    | 293, 429                                                                                      | Nagyiványi Zoltán             | 17                                                                 |
| Mocsa                               | 345                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | MORVASZENTJÁNOS (MORAVSKÝ SVÁTÝ JÁN) | 253                                                                                                                                                                                                  | Nádasdladány             | 204                                                                                           | Nagykálló                     | 62, 232, 427, 460                                                  |
| Mocsáry Antal                       | 42, 124                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Morvay Ferenc                        | 452                                                                                                                                                                                                  | Nádasdy Ferenc           | 330                                                                                           | Nagykanizsa                   | 127, 156, 415, 429, 451, 462                                       |
| Mocsáry Antal, id.                  | 42                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Morvay Gyula                         | 451                                                                                                                                                                                                  | Nádasdy Lipót-Flórián    | 82                                                                                            | Nagykapos                     | 60, 138, 182, 184, 248, 253, 260, 261, 394, 424                    |
| Mocsáry Lajos                       | 97                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Morvay László                        | 490                                                                                                                                                                                                  | Nádasdy Tamás            | 330                                                                                           | NAGYKAPOS (VELKÉ KAPUŠANY)    | 260                                                                |
| Mocsonok                            | 215, 250, 283                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Moschovinus János                    | 121                                                                                                                                                                                                  | Nádasdy Ferenc           | 256                                                                                           | Nagykároly                    | 59, 149, 156, 189, 225, 232, 310, 429, 452, 484                    |
| MOCSONOK (MOČENOK)                  | 250                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Moskóc                               | 253                                                                                                                                                                                                  | Nádszeg                  | 256, 474                                                                                      | Nagykereskény                 | (Kereskény) 180, 261                                               |
| Mócsy János                         | 436                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | MOSKÓC (MOŠKOVEC)                    | 253                                                                                                                                                                                                  | NÁDSZEG (TRSTICE)        | 256                                                                                           | NAGYKERESKÉNY (VELKÉ KRŠKANY) | 261                                                                |
| Modena                              | 120                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Mosóc                                | 121                                                                                                                                                                                                  | Nägeli, Carl Wilhelm von | 73                                                                                            | Nagykeszi                     | 262, 292, 320                                                      |
| Móder József                        | 451                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Mosód                                | 402                                                                                                                                                                                                  | Nagy Ferenc              | 318                                                                                           | NAGYKESZI (VELKÉ KOSIHY)      | 262                                                                |
| Modor                               | 118, 139, 245, 251, 252, 263, 272, 286, 344, 465, 476, 485                                                                                                                                                                                                                                                  | Mosonmagyaróvár                      | 23, 45, 58, 64, 66, 95, 99, 100, 106, 107, 127, 154, 157, 159, 161, 164, 177, 196, 204, 205, 224, 225, 241, 284, 285, 297, 308, 345, 360, 362, 363, 365, 369, 419, 426, 435, 449, 450, 451, 453, 458 | Nádas János              | 278                                                                                           | Nagykikinda                   | 439                                                                |
| MODOR (MODRA)                       | 251                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nádaši-Jégé, Ladislav    | 11                                                                                            | Nagykőrös                     | 49, 131, 139, 196                                                  |
| Moenich Károly                      | 47                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nádfő                    | 79                                                                                            | Nagykürtös                    | 207                                                                |
| Moesz Gusztáv                       | 210                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nádszeg                  | 256, 474                                                                                      | Nagylél                       | 49, 292                                                            |
| Mogyorós                            | 340                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | NÁDSZEG (TRSTICE)        | 256                                                                                           | Nagylénárd                    | 429                                                                |
| Mohács                              | 71, 328                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nägeli, Carl Wilhelm von | 73                                                                                            | Nagylévárd                    | 245, 251, 253, 262, 263                                            |
| Mohi                                | 321                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Ferenc              | 318                                                                                           | NAGYLÉVÁRD (VELKÉ LEVÁRE)     | 262                                                                |
| Mokcsakerész →                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Ignác               | 124                                                                                           | Nagymácséd                    | 142, 263                                                           |
| Mokcsamogyorós                      | 252                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Ilona               | 259                                                                                           | Nagymácséd (Velká Mača)       | 263                                                                |
| Mokcsamogyorós                      | 252, 253                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Imre                | 77                                                                                            | Nagy magyar                   | 264                                                                |
| MOKCSAMOGYORÓS (KRIŠOVSKÁ LIESKOVÁ) | 252                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Iván                | 32, 120, 196, 346                                                                             | NAGYMAGYAR (ZLATÉ KLASY)      | 263                                                                |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy János               | 137                                                                                           | Nagymaros                     | 195, 225                                                           |
| Moll Károly                         | 486                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy József              | 196, 372                                                                                      |                               |                                                                    |
| Moller Anna Katalin                 | 174                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Károly (csillagász) |                                                                                               |                               |                                                                    |
| Moller Gottfried                    | 35                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                      |                                                                                                                                                                                                      |                          | 194                                                                                           |                               |                                                                    |
| Moller Károly Ottó                  | 35, 173, 332, 443                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Lajos király        | 123                                                                                           |                               |                                                                    |
| Molnár (Ker.) János                 | 51                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Lajos, I.           | 460, 464                                                                                      |                               |                                                                    |
| Molnár Antal                        | 78                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy László, A.          | 399                                                                                           |                               |                                                                    |
| Molnár Béla                         | 178                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Márton              | 255                                                                                           |                               |                                                                    |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Mihály              | 103                                                                                           |                               |                                                                    |
| (orvostörténész)                    | 163                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Miklós              | 185                                                                                           |                               |                                                                    |
| Molnár Imre                         | 14, 136                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Rátz József         | 264                                                                                           |                               |                                                                    |
| Molnár István                       | 99                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Sámuel              | 194                                                                                           |                               |                                                                    |
| Molnár János                        | 102                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      | Nagy Sándor              | 120                                                                                           |                               |                                                                    |
| Molnár János                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      |                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                                                               |                               |                                                                    |
| (gyógyszervegyész)                  | 209                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                      |                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                                                               |                               |                                                                    |
|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                      |                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                                                               |                               |                                                                    |

|                       |                          |                           |                         |              |                         |                     |
|-----------------------|--------------------------|---------------------------|-------------------------|--------------|-------------------------|---------------------|
| Nagymarton            | 20                       | 276, 277, 278, 279,       | Nehéz Károly            | 290          | Néveri Demeter Eszter   | 15                  |
| Nagymegyer            | 8, 100, 190,             | 280, 281, 282, 283,       | Neisse (Szilézia)       | 148          | Nevizánszky Gábor       | 136,                |
|                       | 201, 264, 265, 266,      | 284, 285, 286, 287,       | Nemecz Ernő             | 234          |                         | 442                 |
|                       | 269, 367, 373, 398,      | 290, 291, 292, 293,       | Neményi Lili            | 123          | New York                | 66, 85, 155, 209,   |
|                       | 420                      | 301, 302, 308, 310,       | Nemes Dezső             | 242          |                         | 326, 330, 370, 388, |
| NAGYMEGYER (VELKÝ     |                          | 311, 312, 313, 322,       | Nemes Kéler Antónia     | 74           |                         | 397, 457            |
| MEDER)                | 264                      | 328, 330, 331, 332,       | Nemes Mór               | 189          | New York (USA)          | 101                 |
| Nagymegyeri Besneyei  |                          | 333, 334, 335, 336,       | Nemes Nagy Antal        | 296          | New Yorkban             | 155                 |
| György                | 264                      | 337, 338, 341, 345,       | Nemescsó                | 236          | New-Buda                |                     |
| Nagymihály            | 4, 198, 247,             | 346, 352, 357, 374,       | Nemesdicske             | 290          | (Davenport/USA)         | 238                 |
|                       | 266                      | 377, 386, 387, 388,       | NEMESDICSKE (DYČKA)     |              | Newcomb, Simon          | 113                 |
| NAGYMIHÁLY            |                          | 399, 414, 424, 425,       |                         | 290          | Newton, Isaac           | 52, 268,            |
| (MICHALOVCE)          | 266                      | 426, 429, 431, 442,       | Nemesdy József          | 258          |                         | 334, 380            |
| Nagymuzsaj            | 414                      | 455, 458, 460, 461,       | Nemeskajal              | 291          | Néza                    | 180                 |
| NAGYÓCSA (OČOVÁ)      | 267                      | 467, 470, 472, 475,       | NEMESKAJAL (KAJAL)      | 291          | Nezsider                | 44                  |
| Nagyócsa (Ocsova)     | 267                      | 478, 479, 481             | Nemeskér                | 171          | Nézsnafalva             | 301                 |
| Nagyorosi             | 74                       | NAGYSZOMBAT (TRNAVA)      | Nemeskosztolány         | 291          | Nicholson, William      | 480                 |
| Nagyölvéd             | 120, 137, 268            |                           | NEMESKOSZTOLÁNY         |              | Niederhauser Emil       | 369                 |
| NAGYÖLVED (VELKÉ      |                          | 276                       | (ZEMIANKE               |              | Niedermann Gyula        | 26                  |
| LUDINCE)              | 268                      | Nagyszőlős                | KOSTOLANY)              | 291          | Nietzsche, Friedrich    | 78                  |
| Nagypalugya           | 172                      | Nagyszőlős                |                         | 215          | Nikolsburg (Mikulov,    |                     |
| Nagypeszek →          |                          | Nagytapolcsány            | Nemeskürt               | 292          | Cseho.)                 | 213, 219            |
| Peszektergenye        | 454                      |                           | Nemesmartonfala         |              | Nikomédia/Töröko.       | 484                 |
| Nagyráska             | 268                      | NAGYTAPOLCSÁNY            | NEMESMARTONFALA         |              | Nikšić                  | 439                 |
| NAGYRÁSKA (VELKÉ      |                          | (TOPOĽČANY)               | (MARTINOVÁ)             | 291          | Niles (USA)             | 214                 |
| RAŠKOVCE)             | 268                      | Nagytárkány               | Nemesócsa               | 262, 292     | Nizza (Nice, Franciao.) | 246                 |
| Nagyróce              | 44, 70, 145, 269,        | NAGYTÁRKÁNY (VELKÉ        | NEMESÓCSA (ZEMIANSKA    |              | Noegerrath, Jakob       | 443                 |
|                       | 376, 390                 | TRAKANY)                  | OLČA)                   | 292          | Nógrádvöröce            | 140                 |
| NAGYRÓCE (REVÚCA)     | 269                      | Nagytelek                 | Nemespécse              | 233          | Nosz Gyula              | 123                 |
| Nagysalló             | 120, 224, 225,           | Nagytetény                | Nemessányi Sámuel Félix |              | Noszkay Ödön            | 81                  |
|                       | 243, 270, 467            | Nagyudvarnok              |                         | 70           | Noszky Jenő, id.        | 180, 261            |
| NAGYSALLÓ (TEKOVSKÉ   |                          | Nagyugróc                 | Nemesvámos              | 461          | Noszky Jenő, ifj.       | 180, 262            |
| LUŽANY)               | 270                      | Nagyvárad                 | Németbród (Havlíčkův    |              | Novák István            | 299                 |
| Nagysármás            | 352                      |                           | Brod)                   | 256          | Novák Veronika          | 322                 |
| Nagysáros             | 271                      | 41, 49, 64, 69, 71, 80,   | Németcsiklova/Románia   |              | Novák, Jozef            | 396                 |
| NAGYSÁROS (VELKÝ      |                          | 81, 92, 106, 109, 117,    |                         | 350          | Nowy Targ (Lengyelo.)   | 108                 |
| ŠARIŠ)                | 271                      | 131, 132, 149, 151,       | Németh Erzsébet         | 201          | Nürnberg                | 236, 267, 348,      |
| Nagysenkőc            | 272                      | 171, 183, 204, 222,       | Németh György           | 139          |                         | 428                 |
| NAGYSENKŐC (ŠENKVICE) |                          | 223, 232, 238, 239,       | Németh Gyula            | 130          |                         |                     |
|                       | 271                      | 241, 249, 252, 262,       | Németh Ilona            | 64           |                         |                     |
| Nagysurány            | 85, 209, 246,            | 293, 331, 338, 343,       | Németh Imre             | 151          |                         |                     |
|                       | 273, 274, 297, 365,      | 354, 360, 361, 403,       | Németh Imre             | 388          |                         |                     |
|                       | 443                      | 407, 464, 470, 491        | Németh Jakab            |              |                         |                     |
| NAGYSURÁNY (ŠURANY)   |                          | Nagyváradolaszi           | Németh László           | 4, 78, 199   |                         |                     |
|                       | 272                      | Nagyvendég                | Németh-Samorínsky       |              |                         |                     |
| Nagyszalatna          | 22, 273, 274             | NAGYVENDÉG (VELKÉ         | István                  | 419          |                         |                     |
| NAGYSZALATNA          |                          | HOSTE)                    | Németh György           | 229          |                         |                     |
| (ZVOLENSKÁ SLATINA)   |                          | Nálepka, Ján              | Németh Jakubja          | 175          |                         |                     |
|                       | 274                      | Namer Antal               | Németoravica            | 350          |                         |                     |
| Nagyszalók            | 174, 275, 276,           | Námesztó                  | Németpróna              | 23, 293, 430 |                         |                     |
|                       | 346                      | NÁMESZTÓ                  | NÉMETPRÓNA              |              |                         |                     |
| NAGYSZALÓK (VELKÝ     |                          | (NÁMESTOVO)               | (NITRIANSKE PRAVNO)     |              |                         |                     |
| SLAVKOV)              | 275                      | Napoleon, Bonaparte       |                         | 292          |                         |                     |
| Nagyszalonta          | 53                       | 378, 463                  | Németújvár (Ausztria)   | 333          |                         |                     |
| Nagyszarva            | 258, 420                 | Napoleon, III.            | Nemetz József           | 280          |                         |                     |
| Nagyszeben            | 44, 199, 335,            | Nápoly                    | Nendtvich Károly        | 146, 227     |                         |                     |
|                       | 365, 432, 444, 464       | 28, 181, 239, 270,        | Nendtvich Károly Miksa  |              |                         |                     |
| Nagyszentmiklós       | 30, 168                  | 326, 456                  |                         | 176          |                         |                     |
| Nagysziget (Gúta)     | 110                      | Naszvad                   | Nendtvich Tamás         | 176          |                         |                     |
| Nagyszombat           | 5, 10, 11, 12,           | NASZVAD (NESVADY)         | Nendtvich Vilmos        | 176          |                         |                     |
|                       | 22, 25, 26, 28, 41, 48,  | Nátafalussy Kornél Ferenc | Nernst, Walther Hermann |              |                         |                     |
|                       | 49, 52, 53, 54, 56, 57,  |                           |                         | 358          |                         |                     |
|                       | 58, 64, 71, 74, 75, 81,  | Natter-Nád Miksa          | Neubauer Pál            | 476          |                         |                     |
|                       | 82, 91, 93, 94, 95, 100, | Necpál                    | Neuchâtel               | 164, 228     |                         |                     |
|                       | 106, 110, 112, 113,      | NECPÁL (NECPALY)          | Neudorfer Ignác         | 258          |                         |                     |
|                       | 128, 129, 131, 150,      | Nécsey Ede                | Neufeld Sámuel          | 99           |                         |                     |
|                       | 151, 152, 153, 168,      | Nécsey István             | Neuhaus (Jindřichův     |              |                         |                     |
|                       | 170, 172, 174, 189,      | Nécsey Jeromos            | Hradec)                 | 423          |                         |                     |
|                       | 192, 193, 204, 224,      | Nécsey József             | Neukirchen              | 282          |                         |                     |
|                       | 237, 240, 245, 250,      | 224, 480                  | Neumann József          | 142          |                         |                     |
|                       | 255, 264, 268, 272,      | Nedánóc                   | Neunkirchen/Ausztria    | 221          |                         |                     |
|                       |                          | Negyed                    | Néver                   | 293          |                         |                     |
|                       |                          | NEGYED (NEDED)            | NÉVER (NEVERICE)        | 293          |                         |                     |
|                       |                          | Nehéz Ferenc              |                         |              |                         |                     |
|                       |                          | Nehéz Imre                |                         |              |                         |                     |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 226, 231, 249, 255,<br>257, 262, 265, 282,<br>283, 286, 290, 291,<br>293, 295, 296, 297,<br>298, 299, 301, 302,<br>306, 308, 310, 316,<br>318, 329, 349, 357,<br>365, 370, 371, 375,<br>384, 385, 387, 398,<br>415, 419, 420, 423,<br>425, 429, 430, 442,<br>446, 449, 450, 456,<br>461, 463, 467, 468,<br>469, 475, 476, 480,<br>484, 489, 490, 492                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |  | Odescalchi Artúr 95<br>Ógyalla 9, 17, 21, 95, 186,<br>198, 201, 235, 288,<br>305, 306, 307, 308,<br>322, 327, 352, 359,<br>394, 433, 464<br>ÓGYALLA (HURBANOVO) 305<br>Ohaj 308<br>OHAI (DOLNÝ OHAI) 308<br>Óhegy 394<br>Oláh Gusztáv 75<br>Oláh György 119, 189, 462<br>Oláh Miklós 80, 268, 278,<br>330<br>Oláhpatak 40<br>Olasz 213<br>Olbers, Heinrich Wilhelm 43<br>Oldalfala 136, 308<br>OLDALFALA (STRÁNSKA) 308<br>Oldenburg 72<br>Olgyai Viktor 123, 393<br>Olmütz (Olomouc) 154,<br>258, 268, 335, 344,<br>423, 477<br>Olmütz (Olomouc, Cseho.) 142<br>Olomouc 25<br>Oltay Károly 298<br>Ómoravica 66<br>Omszk 300<br>Onczay László 395<br>Ondrejov, Ludo 121<br>Ontopa 49<br>Ópálos 352<br>Oppenheim 428<br>Oppolzer, Johann Ritter von 349<br>Oppolzer, Theodor 47<br>Oppolzer, Theodor von 307<br>Oravicabánya 404, 414,<br>448, 490<br>Orbán Gábor 361<br>Orbán, VIII. pápa 277<br>Orbók Ernő 302<br>Orbók Mór 157, 158<br>Orczy László 148<br>Orczy Lőrinc 193<br>Ordódy Béla 21<br>Orlay Petrich Soma 116<br>Orlovský, Jozef 41<br>Ormándy Miklós 295<br>Oros László 93<br>Orosháza 410, 488<br>Orosz László 53, 54<br>Oroszka 309<br>OROSZKA (POHRONSKÝ RUSKOV) 309<br>Orsova 87, 127, 159, 406,<br>436<br>Ortutay Gyula 171, 260<br>Ortvay Tivadar 350, 351<br>Orzovenszky Károly 26<br>Osgyán136, 231, 304, 313,<br>379, 381<br>Ostrava 89, 492<br>Ostrava/Cseho. 202<br>Ostwald, Wilhelm 60, 358 | Ósva 309<br>ÓSVA (OLŠOVANY) 309<br>Osváth Gyula 457<br>Ószéplak 45<br>Oszlány 310, 480<br>OSZLÁNY (OSLANY) 310<br>Oszlop/Ausztria 334, 336<br>Ózombat 310, 311, 352<br>ÓSZOMBAT (SOBOTIŠTE) 310<br>Osztermayer Miklós 284<br>Ótátrafüred 11, 90, 149,<br>311, 436<br>ÓTÁTRAFÜRED (STARÝ SMOKOVEC) 311<br>Otrokocs 312, 313, 379<br>OTROKOC (OTROČOK) 312<br>Otrokocsi Főris Ferenc312,<br>379<br>Ottava Ignác 82<br>Ottawa 285<br>Ottokár, II. 300, 421<br>Ótura 313<br>ÓTURA (STARÁ TURÁ) 313<br>Ovidius, Naso 10<br>Óvíz 407<br>Owen, Robert 339<br>Oxford 128, 169<br>Ozaly/Horváto. 484<br>Ózd 131, 146, 238, 249,<br>377, 453<br>Ozdin 313<br>OZDIN (OZDÍN) 313<br>Ozogány Ernő 29, 316, 454<br>Ozogány Katalin 454<br>Ozsvald Árpád 372<br><br>Ö,Ő<br>Öllős László 370<br>Ölvedi János 85<br>Őri Fülöp Gábor 439<br>Örkény 49<br>Örtel Anna 171<br>Ötösbánya 314<br>ÖTÖSBÁNYA (RUDŇANY) 314<br>Öveges József 79<br><br>P<br>Pachinger Alajos 415<br>Pachot Ferenc 287<br>Paczków (Lengyelo.) 70<br>Pacséri Károly 230<br>Padány 34<br>Padova124, 151, 153, 195,<br>236, 278, 282, 330,<br>331, 345<br>Paecken Keresztély 389<br>Paikert Alajos 296<br>Pajor István 132<br>Pajor Sándor 249<br>Pákh Albert 388, 393<br>Pakrác 88<br>Paks 84<br>Palacký, František 55<br>Palágyi György István 182<br>Palánka 68<br>Palást 29, 68, 134, 170,<br>289, 316, 439 | PALÁST (PLÁŠŤOVCE) 316<br>Palásthy Géza 316<br>Palásthy Pál 316<br>Palcsó Dezső 31<br>Paleocapa, Pietro 437<br>Palermo 345<br>Palermo, Olaszország 40<br>Pálffy (V.) Miklós 329, 330<br>Pálffy János 330<br>Pálffy József 446<br>Pálffy Lipót Ferdinánd 131<br>Pálffy Miklós 12, 268, 333<br>Pálffy Miklós nádor 332<br>Pálffy Mór 446<br>Pálffy Pál 374<br>Pálfy Mór 41<br>Pálháza 327, 395<br>Palla Ákos 135<br>Pallag 269<br>Pállik Béla 264, 266<br>Palma Károly Ferenc 386<br>Pálóc 317<br>PÁLÓC (PAVLOVCE NAD UHOM) 316<br>Pálóczy György 317<br>Pálóczy Máté 317<br>Palotás (Prokopec) László 83<br>Palsovits Julianna 282<br>Palugyay Farkas 185<br>Palugyay Imre 185<br>Palugyay Imre, püspök 185<br>Palugyay Miklós 185<br>Palugyay Zoltán 227<br>Panama 192<br>Páncsél Dániel 381<br>Pancsova 354<br>Pándy Lajos 320<br>Pankl Máté 336<br>Pannonhalma 16, 48, 57,<br>82, 137, 162, 170, 181,<br>194, 196, 197, 198,<br>215, 223, 270, 272,<br>284, 293, 321, 343,<br>424, 442, 449, 467,<br>474, 484, 489, 490<br>Pantocsek József, id. 283,<br>285<br>Pantocsek József, ifj. 283,<br>311, 352<br>Pantocsek Leó Valentin 51<br>Pap Gyula 379<br>Pap Henrik 151<br>Pap József 70<br>Pap Kálmán 149<br>Pápa28, 49, 52, 53, 62, 80,<br>103, 105, 115, 116,<br>133, 140, 149, 162,<br>198, 199, 200, 214,<br>225, 230, 233, 251,<br>263, 267, 296, 320,<br>328, 340, 347, 364,<br>420, 449, 468, 490<br>Pápai Molnár Mihály 389<br>Pápakovácsi 420<br>Papánek György 213<br>Pápasalamon 420<br>Pápay József 98<br>Pápay József nyelvész 199<br>Papp Imre 475<br>Papp Károly 352 |
| NYITRA (NITRA) 295<br>Nyitracsehi 8, 300<br>NYITRACSEHI (ČECHYNCE) 300<br>Nyitrafenyves 430<br>Nyitrafő 300<br>NYITRAFŐ (KĽAČNO) 300<br>Nyitrageszte 8<br>Nyitrai Dezső 138<br>Nyitraivánka 301<br>NYITRAIVÁNKA (IVANKA PRI NITRE) 300<br>Nyittrakoros 56, 301<br>NYITRAKOROS (KRUŠOVCE) 301<br>Nyitranadány 301<br>NYITRANADÁNY (NEDANOVCE) 301<br>Nyitranagykér 255, 272<br>NYITRANAGYKÉR (VEĽKÝ KÝR) 301<br>Nyitranovák 430, 467<br>Nyitrasárfő 135<br>Nyitraszerdahely 302<br>NYITRASZERDAHELY (NITRIANSKA STREDA) 302<br>Nyitraudvarnok 302<br>NYITRAUDVARNOK (DVORNÍKY) 302<br>Nyitraszámbokrét 480<br>Nyustya 27, 231, 303<br>NYUSTYA (HNÚŠŤA) 303<br>Nyűrő Zsigmond 259<br><br>O,Ó<br>Óasszonyrét 487<br>Óbecse 469<br>Oberschall Adolf 386<br>Oberschall Pál 386<br>Óbeszterce 304<br>ÓBESZTERCE (STARÁ BYSTRICA) 304<br>Ochtina 304, 392<br>OCHTINA (OCHTINÁ) 304<br>Ocskay Alajos 304<br>Ocskay Ferenc 304<br>Ocskay Gusztáv 304<br>Ocskay László 304<br>Ocskó 304<br>OCSKÓ (OČKOV) 304<br>Ocsova → Nagyócsa 267<br>Odera-Frankfurt 71<br>Odescalchi Ágoston 446<br>Odescalchi Arthur 446 |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |

|                               |               |                              |                    |                         |                    |                         |                       |
|-------------------------------|---------------|------------------------------|--------------------|-------------------------|--------------------|-------------------------|-----------------------|
| Papp Simon                    | 412, 413      | Péczeli József, id.          | 193, 194           | Péternárad              | 124, 436           | Pogány Frigyes          | 183                   |
| Papp Szilárd                  | 79            | Péczeli József, ifj.         | 194                | Péternárad/Szerbia      | 280                | Pogány Kálmán           | 319                   |
| Parád                         | 422           | Pécs 12, 20, 30, 38, 40, 61, |                    | Pethe Lajos             | 141                | Pográny                 | 8                     |
| Párizs 5, 15, 16, 18, 30, 40, |               | 62, 64, 77, 79, 83, 92,      |                    | Petheő Tamás            | 41                 | Poitiers (Franciao.)    | 167                   |
| 51, 55, 58, 61, 63, 76,       |               | 106, 107, 109, 110,          |                    | Pethes János            | 149                | Pojják Tibor            | 234                   |
| 78, 80, 88, 128, 146,         |               | 140, 145, 149, 168,          |                    | Pethes Sándor           | 151                | Póka Gyula              | 232                   |
| 153, 154, 158, 164,           |               | 169, 171, 176, 180,          |                    | Pethő Gergely           | 388                | Polanic                 | 336                   |
| 165, 169, 170, 194,           |               | 211, 213, 219, 224,          |                    | Petőfalva/Pöttelsdorf   |                    | Polgár Anikó            | 475                   |
| 195, 199, 212, 214,           |               | 237, 259, 261, 264,          |                    | (Ausztia)               | 437                | Polhora                 | 289                   |
| 219, 228, 239, 241,           |               | 276, 277, 293, 298,          |                    | Petőfi Sándor           | 70, 116, 165,      | Polikeit Károly         | 311, 351              |
| 243, 249, 250, 273,           |               | 299, 317, 329, 338,          |                    | 219, 249, 289, 310,     |                    | Politzer György         | 464                   |
| 278, 307, 323, 325,           |               | 350, 359, 364, 365,          |                    | 348, 400, 414, 425,     |                    | Politzer, Leopold       |                       |
| 330, 331, 332, 337,           |               | 368, 374, 376, 385,          |                    | 439                     |                    | Maximilian              | 350                   |
| 338, 344, 349, 354,           |               | 397, 417, 425, 427,          |                    | Petrányi Gyula          | 234                | Pollák Róbert           | 168                   |
| 360, 371, 378, 385,           |               | 441, 451, 456, 460,          |                    | Petrich Béla            | 339                | Polónyi Károly          | 392                   |
| 386, 391, 396, 400,           |               | 472, 482, 485                |                    | Petrik Géza             | 13                 | Pólya József            | 13                    |
| 410, 438, 443, 456,           |               | Pécsi Gusztáv                | 268                | Petróczy István         | 104                | Pomarius Sámuel         | 70                    |
| 459, 460, 464, 473,           |               | Pécsi Lukács                 | 276                | Petróczy Pál            | 104                | Pongó István            | 308                   |
| 476, 480                      |               | Pécsújfalu – Pečovská        |                    | Petrovics Elek          | 59                 | Pongrácz Anna           | 94                    |
| Párkány 97, 102, 138, 255,    |               | Nová Ves                     | 276                | Petrovics Frigyes       |                    | Pongrácz Elemér         | 94, 111,              |
| 258, 309, 317, 318,           |               | Peéry Rezső                  | 274, 330, 360      | Keresztély              | 118                | 133                     |                       |
| 320, 373, 449, 475            |               | Pekár Gyula                  | 392                | Petrozsény              | 344, 355           | Pongrácz Erzsébet       | 174                   |
| PÁRKÁNY (ŠTÚROVO)             | 317           | Pekár Imre                   | 391                | Petten                  | 397                | Pongrácz István         | 94                    |
| Parma                         | 204           | Pekár István                 | 388, 391           | Petten/Hollandia        | 202                | Pongrácz Lajos          | 94                    |
| Pascal, Blaise                | 172           | Pelech János                 | 388                | Pettkó Dániel           | 63                 | Pongrácz László         | 94                    |
| Pascha, Edmund                | 100           | Pelsőc                       | 31, 107, 214, 319, | Pettkó János            | 63, 378            | Pongrácz Sándor         | 94                    |
| Paška, Pavel                  | 33            | 393, 395, 397, 398,          |                    | Pettkó-Szandner Tibor   | 30                 | Pongrácz Zoltán         | 61                    |
| Páskaháza                     | 394           | 423                          |                    | Petval József           | 354, 432,          | Pongrácz Ignác          | 338                   |
| Pasquich János                | 42, 280,      | PELSŐC (PLEŠIVEC)            | 318                | 433                     |                    | Pongyelok (Cserepes)    | 388,                  |
| 338                           |               | Pelsőczi Kovács János        | 318                | Petval Ottó             | 117, 433           | 391                     |                       |
| Passau                        | 279           | Pénzes István                | 215                | Pfeifer Ignác           | 19                 | Pónik                   | 422                   |
| Paszlavszy József             | 59            | Penzing/Ausztia              | 349                | Pfeiffer József         | 387                | Ponori Thewrewk Árpád   |                       |
| Pasztornák András             | 203           | Perbegg József Károly        | 174                | Philadelphia            | 336                | 340, 347, 348, 349      |                       |
| Pásztor Irma                  | 466           | Perbenyik                    | 287, 319           | Photinus                | 121                | Ponori Thewrewk Aurél   |                       |
| Pásztor Miksa                 | 466           | PERBENYIK (PRIBENIK)         | 319                | Pichler, Karoline       | 473                | 349                     |                       |
| Pásztor Péter                 | 244           | Perbete                      | 64, 320            | Pika Gáspár             | 288                | Ponori Thewrewk Emil    |                       |
| Pásztorniczky Lajos           | 59            | PERBETE (PRIBETA)            | 319                | Pikler Gyula            | 360                | 340, 347, 348, 349      |                       |
| Pásztory Ditta Edith          | 380           | Perczell Mór                 | 419                | Piliny                  | 120                | Ponori Thewrewk István  |                       |
| Páter Béla                    | 75            | Perecz László                | 450                | Pilisszántó             | 58, 103            | 347                     |                       |
| Pathó Károly                  | 255           | Pered                        | 321, 322, 475      | Pilisszentiván          | 114                | Ponori Thewrewk József  |                       |
| Pathó Pál                     | 449           | PERED (TEŠEDÍKOVO)           | 321                | Piller Máttyás          | 193, 280           | 340, 347, 348, 349      |                       |
| Pattantyús-Ábrahám Géza       |               | Peredmér                     | 128                | Pillmann István Lőrinc  | 388                | Ponticus, Virunius      | 328                   |
| 207, 416, 461                 |               | Peregriny Elek               | 101                | Pilsen (Plzeň)          | 206                | Popély Árpád            | 14, 371, 385          |
| Pattantyús-Ábrahám Imre       |               | Perényi Ferenc               | 259                | Pintér Jenő             | 431                | Popély Gyula            | 4                     |
| 129, 461                      |               | Peres Imre                   | 34                 | Pirano (Dalmácia)       | 143                | Popper Lipót            | 104                   |
| Pattantyús-Ábrahám            |               | Pereszleny                   | 22, 322            | Pisky István            | 343                | Poprád                  | 74, 89, 106, 122,     |
| Márton                        | 129, 416, 461 | PERESZLÉNY (PRESELANY        |                    | Pittsburgh              | 79                 | 145, 148, 177, 187,     |                       |
| Patzier Mihály Ignác          | 402           | NAD IPLOM)                   | 322                | Pituk Sándor            | 400                | 239, 276, 324, 325,     |                       |
| Pauchly Nándor                | 388           | Pereszlenyi János            | 132                | Pituk Viktorián József  | 400                | 326, 327, 388, 438      |                       |
| Pauchly Rezső                 | 388           | Pereszlenyi Pál              | 322                | Plank Jenő              | 363                | POPRÁD (POPRAD)         | 323                   |
| Pauer János                   | 402, 406      | Perger Lajos                 | 14                 | Platón                  | 57                 | Poprádon                | 235                   |
| Paulinyi Oszkár               | 102           | Perhács János                | 33                 | Pléh Csaba              | 292                | Pór Antal               | 75                    |
| Paulovits Mihály              | 139, 140      | Perjámos                     | 411                | Pleidell Ambrus         | 21                 | POROSZKA (PRUSKÉ)       | 327                   |
| Pávai Vajna Ferenc            | 115,          | Perliczi János Dániel        | 35,                | Plenk József Jakab      | 280                | Poroszkay Béla          | 441                   |
| 413                           |               | 135, 173, 174                |                    | Plesnivy Károly         | 489                | Poroszkay Ignác         | 441                   |
| Pávai Vajna Gábor             | 27, 343,      | Pertik Ottó                  | 273                | Pless Gyula             | 360                | Portner Károly          | 152                   |
| 350, 353                      |               | Perugia                      | 330                | Plinius, Caius Secundus | 28                 | Portobelo               | 192                   |
| Pávai-Vajna Elek              | 63            | Pestalozzi, Johann           |                    | Plósz Sándor            | 266                | Pósch Ilona             | 388                   |
| Pável János                   | 51, 155       | Heinrich                     | 339                | Plössl, Georg Simon     | 194                | Posch Jenő              | 355                   |
| Pavia                         | 154, 400, 447 | Pesterzsébet                 | 32, 79, 240        | Pockody, Alexander      | 20                 | Pósch József            | 388                   |
| Pázár József                  | 325           | Pesthidegkút                 | 76                 | Póczy Mihály            | 200                | Posewitz Sámuel         | 311, 436              |
| Pázmány Dániel                | 49            | Pestszentlőrinc              | 13                 | Poda Miklós             | 400                | Posewitz Tivadar        | 126, 357              |
| Pázmány Péter                 | 56, 78, 80,   | Peszektergenye               | 454                | Podhorszky Lajos        | 88                 | Posta Béla              | 481                   |
| 81, 208, 276, 277, 331,       |               | Petényi Gábor                | 6                  | Podhradczy József       | 467                | Potkoniczy Ádám         | 36                    |
| 427, 428, 475                 |               | Petényi Salamon János        | 6,                 | Podmaniczky Frigyes     | 172                | Potoková, Katarína      | 349                   |
| Pázmány Zoltán                | 441           | 44                           |                    | Podmaniczky Károly      | 275                | Potta Géza              | 4                     |
| Pécel                         | 230           | Péter Mihály                 | 59                 | Podolin                 | 64, 124, 254, 293, | Potter, Humphrey        | 113                   |
| Péché Antal                   | 152, 401, 403 | Péter, I. cár                | 123                | 310, 323, 415           |                    | Pozba                   | 328                   |
| Pechány Adolf                 | 128           | Péterffy Károly              | 333                | PODOLIN (PODOLINEC)     |                    | POZBA (POZBA)           | 328                   |
| Pecka, Karel                  | 190           | Péterfi Jenő                 | 430                |                         |                    | Pozsony                 | 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, |
| Péczeli József, id.           | 193           | Péterfy Jenő                 | 247                | Podraczky István        | 447                | 12, 13, 14, 15, 16, 17, |                       |

21, 22, 24, 25, 27, 28,  
29, 30, 32, 33, 34, 35,  
36, 37, 38, 40, 43, 44,  
46, 47, 48, 49, 50, 51,  
52, 56, 57, 58, 59, 60,  
61, 63, 64, 65, 66, 67,  
68, 69, 70, 72, 73, 75,  
77, 78, 79, 80, 81, 84,  
85, 86, 89, 91, 92, 95,  
96, 97, 98, 99, 100,  
101, 102, 105, 106,  
107, 108, 109, 110,  
112, 116, 117, 118,  
120, 122, 128, 130,  
131, 132, 133, 135,  
136, 137, 138, 139,  
140, 143, 144, 145,  
149, 150, 152, 153,  
154, 155, 167, 168,  
169, 170, 171, 173,  
174, 175, 178, 180,  
181, 182, 183, 185,  
188, 189, 190, 191,  
193, 194, 195, 196,  
197, 200, 201, 202,  
203, 206, 208, 213,  
214, 215, 219, 220,  
223, 224, 226, 227,  
229, 230, 231, 235,  
236, 237, 238, 240,  
243, 244, 245, 246,  
247, 249, 250, 251,  
252, 253, 254, 257,  
258, 259, 261, 262,  
263, 264, 265, 266,  
267, 268, 269, 272,  
274, 276, 277, 279,  
283, 284, 285, 286,  
287, 289, 290, 293,  
295, 297, 298, 299,  
301, 302, 304, 305,  
306, 307, 308, 311,  
312, 313, 316, 317,  
318, 319, 320, 321,  
322, 324, 329, 330,  
331, 332, 333, 334,  
335, 336, 337, 338,  
339, 340, 341, 342,  
343, 344, 345, 346,  
347, 348, 349, 350,  
351, 352, 353, 354,  
355, 356, 357, 358,  
359, 360, 361, 362,  
363, 364, 365, 366,  
367, 368, 369, 370,  
371, 372, 373, 375,  
376, 377, 378, 379,  
380, 381, 383, 384,  
385, 386, 387, 388,  
389, 390, 391, 394,  
395, 397, 398, 399,  
400, 406, 410, 412,  
414, 415, 418, 419,  
420, 421, 423, 424,  
426, 427, 429, 431,  
432, 433, 434, 437,  
439, 441, 442, 444,  
445, 446, 449, 451,  
452, 453, 454, 457,  
461, 463, 465, 466,  
467, 468, 469, 470,

|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 474, 475, 476, 477,<br>478, 479, 480, 481,<br>484, 487, 488, 489,<br>490, 491, 492 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| POZSONY (BRATISLAVA)                                                               | 328                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Pozsonyeperjes                                                                     | 83, 300                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Pozsonyvánka                                                                       | 55                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Pozsonyigetfalu                                                                    | 322, 360,<br>419                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Pozsonynádas                                                                       | 371, 372                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| POZSONYNÁDAS (TRSTÍN)                                                              | 371                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Pozsonypüspöki                                                                     | 135, 158,<br>372, 373, 398, 477                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| POZSONYPÜSPÖKI<br>(PODUNAJSKÉ<br>BISKUPICE)                                        | 372                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Pöschl Ede                                                                         | 129, 403, 416,<br>461, 486                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Pöschl Ilona                                                                       | 129, 416, 461                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| Pöschl Imre                                                                        | 416                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Pöstyén                                                                            | 134, 257, 286, 374                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| PÖSTYÉN (PIEŠŤANY)                                                                 | 373                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Prága                                                                              | 4, 9, 15, 22, 26, 27,<br>29, 31, 34, 42, 64, 66,<br>79, 81, 84, 85, 92, 95,<br>102, 105, 110, 121,<br>130, 134, 162, 166,<br>182, 190, 199, 201,<br>202, 203, 215, 226,<br>236, 237, 242, 245,<br>246, 248, 256, 276,<br>281, 282, 285, 286,<br>299, 304, 312, 319,<br>320, 321, 326, 328,<br>347, 370, 383, 394,<br>398, 423, 426, 427,<br>428, 438, 440, 442,<br>444, 446, 451, 454,<br>455, 461, 463, 468,<br>473, 476, 489 |
| Prandt Ádám Ignác                                                                  | 280,<br>282                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| Pray György                                                                        | 81, 113, 227,<br>279, 484                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Pregl, Fritz                                                                       | 179                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Preisner Ignác                                                                     | 399                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Prékopa → Révayfalva                                                               | 238, 378                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Prellenkirchen/Ausztria                                                            | 336                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Přerov                                                                             | 61                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Prescott (Arizona, USA)                                                            | 61                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Presinszky Lajos                                                                   | 258, 453                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Pribina fejedelem                                                                  | 295                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Příbram                                                                            | 401, 405                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Priessnitz, Vinzenz                                                                | 97, 311,<br>436                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Pringsheim, Ernst                                                                  | 307                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Privigye                                                                           | 23, 64, 95, 142,<br>256, 272, 293, 302,<br>310, 361, 375, 419,<br>429, 430, 451, 456,<br>461, 484                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| PRIVIGYE (PRIEVIDZA)                                                               | 374                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Privorszky Alajos                                                                  | 209                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Prochaska Domokos                                                                  | 296                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Prohászka Ottokár                                                                  | 296                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Prokopp Sándor                                                                     | 151                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Prónav Albert                                                                      | 125                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

|                                 |                      |
|---------------------------------|----------------------|
| Prónay Gábor                    | 34, 37               |
| Prónay Gábor politikus          | 34                   |
| Prónay László                   | 175                  |
| Pruska                          | 327                  |
| Przemysl                        | 143                  |
| Przemysł (Lengyelo.)            | 107                  |
| Ptolemaiosz, Klaudiosz          | 11, 277              |
| Puhó                            | 375                  |
| PUHÓ (PÚCHOV)                   | 375                  |
| Puiseux, Pierre Henri           | 30                   |
| Puj355                          |                      |
| Pukánszky Béla                  | 364                  |
| Pukkai László                   | 13                   |
| Puky Ákos                       | 214                  |
| Pula                            | 471                  |
| Pulszky Ágost                   | 72                   |
| Pulszky Ferenc                  | 70, 72, 74, 154, 206 |
| Pulszky Garibaldi               | 72, 156              |
| Pulszky Károly                  | 72                   |
| Pulszky Polixénia               | 72                   |
| Puntigán József                 | 235                  |
| Purgstall                       | 353                  |
| Purkircher György               | 331                  |
| Puskás Péter                    | 316                  |
| Puskin, Alekszandr Szergejevics | 44                   |
| Pusko Gábor                     | 457                  |
| Pusztabérki                     | 229                  |
| Pusztafödémés                   | 139, 375, 376        |
| PUSZTAFÖDÉMÉS (PUSTÉ ŰLANY)     | 375                  |
| Pusztakalán                     | 404                  |
| Pusztakürt                      | 215                  |
| Pusztanovák                     | 320                  |
| Pusztazámor                     | 128, 129             |
| Putnok                          | 168, 193, 492        |
| Putnokyi Gyula                  | 210, 365             |
| Püspöki Nagy Péter              | 94, 373, 477         |

## Q

|                        |     |
|------------------------|-----|
| Quedlinburg/Németo.    | 389 |
| Quincke, Georg Hermann | 117 |
| Quito                  | 192 |
| Quittner János         | 330 |

## R

|                          |         |
|--------------------------|---------|
| R. Harkó Viola           | 174     |
| Ráckeve                  | 86      |
| Rácz Noémi               | 168     |
| Rácz Olivér, id.         | 168     |
| Rácz Olivér, ifj.        | 168     |
| Rácz Sámuel              | 280     |
| Radaschin György         | 121     |
| Ráday Gedeon             | 193     |
| Ráday Pál                | 230     |
| Radéczy István           | 331     |
| Radics Antal             | 52      |
| Radnai Béla              | 330     |
| Radnai Gyula             | 190     |
| Radnót Magda             | 482     |
| Radnóti Miklós           | 170     |
| Radocsy Dénes            | 228     |
| Rados Kornél             | 372     |
| Radvány (Besztercebánya) | 22, 377 |

|                        |                                                                             |
|------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|
| RADVANY (RADVAŇ)       | 377                                                                         |
| Radványi Géza          | 151                                                                         |
| Radványi Kálmán        | 136                                                                         |
| Raffelsperger Ferenc   | 251                                                                         |
| Rahó                   | 114                                                                         |
| Raicsáni György        | 291                                                                         |
| Raicsáni János         | 291                                                                         |
| Rainer János György    | 311                                                                         |
| Raisz Gedeon           | 211                                                                         |
| Raisz Keresztély       | 211, 325                                                                    |
| Rajec                  | 20, 212, 377                                                                |
| RAJEC (RAJEC)          | 377                                                                         |
| Rajka                  | 338, 373                                                                    |
| Rajner Lajos           | 137                                                                         |
| Rajner Pál             | 229                                                                         |
| Rajter Lajos           | 30                                                                          |
| Rakamaz                | 432                                                                         |
| Rákfalu                | 221                                                                         |
| Rákóczi Erzsébet       | 484                                                                         |
| Rákóczi Ferenc, I.     | 484                                                                         |
| Rákóczi Ferenc, II.    | 35, 53,<br>151, 157, 159, 221,<br>230, 250, 271, 323,<br>348, 349, 388, 397 |
| Rákóczi György         | 484                                                                         |
| Rákóczi Lajos          | 300, 454                                                                    |
| Rakonca                | 378                                                                         |
| RAKONCA (RYKYNČICE)    | 377                                                                         |
| Rákos Péter            | 130, 137, 166                                                               |
| Rákosi Mátyás          | 427                                                                         |
| Rákoskert              | 373                                                                         |
| Rákospalota            | 37, 128, 204,<br>227                                                        |
| Rákospalota (Budapest) | 37                                                                          |
| Rákosszentmihály       | 62                                                                          |
| Rakovszky Béla         | 229                                                                         |
| Rakovszky István       | 229                                                                         |
| Rakovszky Tibor        | 429                                                                         |
| Rakovszky Zsuzsa       | 429                                                                         |
| Ramat Gan              | 203                                                                         |
| Ransanus, Pietro       | 278                                                                         |
| Ranschburg Pál         | 298                                                                         |
| Rapaics Rajmund        | 114                                                                         |
| Raphanides, Karol      | 378                                                                         |
| Rásonyi László         | 228                                                                         |
| Rassó → Marsófalva     | 247                                                                         |
| Raszlavica             | 378, 409, 459                                                               |
| RASZLAVICA (RASLAVICE) | 378                                                                         |
| Ráth Arnold Lajos      | 62                                                                          |
| Ráth Károly            | 343                                                                         |
| Ratibor                | 477                                                                         |
| Rausch Ferenc          | 336                                                                         |
| Rausch Zoltán          | 486                                                                         |
| Rayger Károly, id.     | 332                                                                         |
| Rayger Károly, ifj.    | 332                                                                         |
| Raymann János Ádám     | 71                                                                          |
| Rázga Pál              | 30                                                                          |
| Rázsó Imre             | 164                                                                         |
| Récsey Viktor Alfonz   | 284                                                                         |
| Recsk                  | 114                                                                         |
| Redl Miksa             | 262                                                                         |
| Rédly Gyula            | 64                                                                          |
| Rédly Károly           | 425                                                                         |
| Rédly Pál              | 64                                                                          |
| Redtenbacher, Josef    | 455                                                                         |
| Regéc                  | 164                                                                         |
| Regiomontanus          | 328                                                                         |
| Reguly Antal           | 64, 275                                                                     |
| Reguly Zoltán          | 115                                                                         |



|                                 |                    |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |
|---------------------------------|--------------------|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|------------------------------------------------------|
| Reich Emil                      | 70                 | Rimaszécs                                | 312, 379, 384                                                                                                                              | Rosztov                | 162, 370                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Ruprecht Antal           | 400, 402, 444, 447                                   |
| Reichenhall                     | 352                | RIMASZÉCS (RIMAVSKÁ SEČ)                 | 379                                                                                                                                        | Rotarides Mihály       | 21, 313                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Ruskin, John             | 21                                                   |
| Reif Jakab                      | 23                 | Rimaszombat4, 21, 31, 53,                |                                                                                                                                            | Rotarides, Ján         | 378                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ruszcuk                  | 82                                                   |
| Reineggs Jakab                  | 151                | 62, 64, 89, 92, 107,                     |                                                                                                                                            | Roth Dávid             | 154                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ruszkabánya              | 404                                                  |
| Reitzer Béla                    | 170                | 116, 131, 155, 229,                      |                                                                                                                                            | Róth Gyula             | 410                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Rusznák István           | 178                                                  |
| Rejtő Sándor                    | 156                | 231, 234, 238, 256,                      |                                                                                                                                            | Róth Imre              | 101                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ruszt                    | 337                                                  |
| Rembrandt, Harmenszoon van Rijn | 74                 | 289, 303, 318, 379,                      |                                                                                                                                            | Róth Márton            | 123, 176                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Ruthényi Károly          | 319                                                  |
| Reményi József                  | 151                | 380, 381, 382, 383,                      |                                                                                                                                            | Roth Mátyás            | 153, 154                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Rutherford, Ernst        | 353                                                  |
| Reményi-Schneller Lajos         | 270                | 384, 385, 390, 391,                      |                                                                                                                                            | Róth Paula             | 419                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ruttka                   | 22, 396                                              |
|                                 |                    | 397, 412, 418, 420,                      |                                                                                                                                            | Róth Samu              | 239                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | RUTTKA (VRÚTKY)          | 396                                                  |
| Rémiás Tibor                    | 168                | 481, 482                                 |                                                                                                                                            | Rothmann Ármin         | 259                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ruttkay, Matej           | 70                                                   |
| Rényi Alfréd                    | 326                | RIMASZOMBAT (RIMAVSKÁ SOBOTA)            |                                                                                                                                            | Rotterdam Erasmus      | 151                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ruzitska Béla            | 146                                                  |
| Rényi Rezső                     | 444                |                                          |                                                                                                                                            | Rovna → Zemplénróna    | 484                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                          |                                                      |
| Repiczky János                  | 207, 469           |                                          |                                                                                                                                            | Roy Krisztina          | 313                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | S                        |                                                      |
| Repiszky Tamás                  | 235                | Rimaszombathy András                     | 318                                                                                                                                        | Roy Mária              | 313                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Saafeld                  | 145                                                  |
| Resely Mihály                   | 93                 |                                          |                                                                                                                                            | Royko Anna Zsuzsa      | 174                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Saarbrücken              | 136                                                  |
| Resicabánya                     | 146, 159, 249, 409 | Rimay János                              | 14                                                                                                                                         | Roykó János            | 34                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Saárossy-Kapeller Ferenc | 157                                                  |
| Réső Ensel Sándor, id.          | 418                | Rimbaud, Arthur                          | 78                                                                                                                                         | Rozlozsnik Pál         | 41                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Sabransky Henrik         | 357                                                  |
| Réső Ensel Sándor, ifj.         | 418                | Rimóc                                    | 204, 232                                                                                                                                   | Rózsa Gábor            | 183                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Sadler József            | 295, 340                                             |
| Réthi (Rosenthal) Lipót         | 5                  | Rimszkij-Korszakov, Nyikolaj Andrejevics | 351                                                                                                                                        | Rózsahegy              | 74, 93, 296, 302, 386, 387, 414, 451                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Sadler Mihály            | 340                                                  |
| Réthly Antal                    | 327                |                                          |                                                                                                                                            | RÓZSAHEGY (RUŽOMBEROK) | 386                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Sági Béla                | 360                                                  |
| Réthly Lajos                    | 103, 104           | Rinteln                                  | 72, 334                                                                                                                                    | Rózsás Antal           | 344                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ságvár                   | 400                                                  |
| Réthly Lajos József Gyula       | 103                | Rio de Janeiro                           | 352, 457                                                                                                                                   | Rózsavölgy             | 387                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Sajnovics János          | 81, 113, 279                                         |
| Réti, Richard                   | 30                 | Ritter, Karl                             | 275                                                                                                                                        | RÓZSAVÖLGY (RUŽINDOL)  | 387                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Sajó Péter               | 85                                                   |
| Reuss, Gustáv                   | 269                | Rochel Antal                             | 221, 295                                                                                                                                   | Rózsay Emil            | 154                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Sajó Sándor              | 134                                                  |
| Reuss, Samuel                   | 487                | Rochlitz Gyula                           | 70                                                                                                                                         | Rózsay József          | 380                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Sajógömmör               | 77, 88, 146, 175, 390, 397                           |
| Révai Leó                       | 75, 399            | Roda István                              | 319                                                                                                                                        | Rozsnyó                | 4, 5, 31, 33, 37, 40, 41, 43, 53, 55, 62, 68, 73, 77, 81, 89, 91, 107, 123, 125, 142, 143, 144, 146, 150, 159, 168, 171, 172, 185, 211, 222, 223, 227, 229, 244, 248, 249, 254, 260, 267, 289, 303, 314, 319, 366, 373, 380, 381, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 398, 421, 423, 436, 438, 440, 442, 447, 448, 455, 461, 481 | SAJÓGÖMMÖR (GEMER)       | 397                                                  |
| Révai Miklós                    | 338, 340           | Rogwill (Svájc)                          | 64                                                                                                                                         |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sajókirályi → Tornalja   | 456                                                  |
| Révai Mór János                 | 399                | Rohó                                     | 423                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sajószárnya → Tornalja   | 398, 456                                             |
| Révai Ödön                      | 399                | Rohonc                                   | 238, 333, 428, 458                                                                                                                         |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | SAJÓSZÁRNYA (STÁRŇA)     | 398                                                  |
| Révai Sámuel                    | 75, 399            | Rohonc (Rechnitz, Ausztria)              | 37                                                                                                                                         |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sajószentpéteri Márton   | 115                                                  |
| Révay Ferenc                    | 114, 466           | Rohonyi Miklós                           | 273                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sajótiba (Lekenye)       | 372, 398                                             |
| Révay István                    | 450                | Rohringer Sándor                         | 159                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | SAJÓTIBA (TIBA)          | 398                                                  |
| Révay József                    | 450                | Rokfalusy Lajos                          | 123, 179                                                                                                                                   |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salamon Marián           | 206                                                  |
| Révay László                    | 429                | Rokitansky, Karl                         | 460                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salgó János              | 270, 467                                             |
| Révay Mór János                 | 75                 | Rolland, Romain                          | 464, 473                                                                                                                                   |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salgótarján              | 11, 123, 131, 179, 234, 355, 379, 386, 411, 417, 422 |
| Révay Péter                     | 461                | Rom Pál                                  | 114                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salkaházi Klára          | 151                                                  |
| Révay Róza                      | 479                | Róma                                     | 17, 39, 61, 65, 77, 162, 163, 192, 198, 199, 204, 228, 233, 239, 278, 291, 296, 312, 331, 333, 386, 387, 396, 441, 442, 456, 468, 470, 485 |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salkovszky Jenő          | 134                                                  |
| Révay Simon                     | 450                |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salzburg                 | 123, 434                                             |
| Révayfalva                      | 221, 481           | Rombauer Berta                           | 238                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Salzmann, Christian      | 324                                                  |
| RÉVAYFALVA (PRIEKOPA)           | 378                | Rombauer Emil                            | 444                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Samarjai Máté János      | 100                                                  |
|                                 |                    | Rombauer János                           | 70, 236                                                                                                                                    |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Samarjay Károly          | 191, 196                                             |
| Révayfalva (Turócszentmárton)   | 378                | Rombauer Tivadar                         | 238                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Samassa József           | 17                                                   |
| Révész Bertalan                 | 138                | Rómer Flóris                             | 12, 120, 449, 481                                                                                                                          |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Samu Ferenc              | 243                                                  |
| Révfülöp                        | 134, 326           | Rómer Flóris Ferenc                      | 343                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Samu László              | 206                                                  |
| Reviczky Antal                  | 279                | Rómer István                             | 271                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | San Francisco            | 39                                                   |
| Reviczky Gyula                  | 430                | Romhány                                  | 128                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sándor Anna              | 9                                                    |
| Rex Sándor)                     | 358                | Romsauer Lajos                           | 246                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sándor György            | 442                                                  |
| Řez                             | 182                | Róna Zsigmond                            | 464                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sándorfa                 | 429                                                  |
| Réz Géza                        | 408                | Rónay Jácint János                       | 342                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sanghaj                  | 39, 179, 298                                         |
| Rezik János                     | 70, 301            | Ronkay Ferenc                            | 417                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sántha Kálmán            | 384                                                  |
| Ribáry Ferenc                   | 190                | Roób József                              | 249                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | São Julião               | 414                                                  |
| Ribiny János                    | 171                | Rosas, Anton von                         | 252                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sao Paulo                | 462                                                  |
| Ribiny János, ifj.              | 171                | Rosenbaum, Karol                         | 221                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sárd                     | 9                                                    |
| Richter Aladár                  | 383                | Rosenthal, Emelie                        | 350                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sáringer Gyula           | 243                                                  |
| Richter Antal                   | 274                | Rosenzweig Jakab                         | 306                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sarkad                   | 220, 330                                             |
| Richter Csaba                   | 299                | Rosindol → Rózsavölgy                    | 387                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sárköz                   | 223                                                  |
| Richter Gusztáv                 | 415                |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sarlay Károly            | 190                                                  |
| Richtmann Mózes                 | 119                | Roskovány                                | 385, 386                                                                                                                                   |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Sáró                     | 135                                                  |
| Riedl Frigyes                   | 219, 348           | ROSKOVÁNY (ROŽKOVANY)                    | 385                                                                                                                                        |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |
| Riedl Szende                    | 34, 219            | Rostock                                  | 10                                                                                                                                         |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |
| Rigler Gusztáv                  | 64                 |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |
| Rimabrézó                       | 231                |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |
| Rimapálfala                     | 379                |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |
| RIMAPÁLFALA (PAVLOVCE)          | 379                |                                          |                                                                                                                                            |                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                          |                                                      |

|                          |                 |                           |              |                       |                          |                         |                     |
|--------------------------|-----------------|---------------------------|--------------|-----------------------|--------------------------|-------------------------|---------------------|
| Sárosfa                  | 399             | Schneller István          | 31           | 149, 150, 152, 154,   | Simonchich Ince János    | 484                     |                     |
| SÁROSFA (BLATNÁ NA       |                 | Schneller Károly          | 364          | 171, 173, 174, 183,   | Simoncsics József        | 172                     |                     |
| OSTROVE)                 | 399             | Schnepfenthal             | 324          | 186, 187, 189, 192,   | Simonides János          | 436                     |                     |
| Sárospatak               | 20, 31, 42, 59, | Schoen Arnold             | 183          | 206, 207, 209, 210,   | Simonkay Gyula           | 206                     |                     |
| 60, 63, 81, 95, 101,     |                 | Scholtz Ágoston           | 314          | 220, 224, 226, 231,   | Simonyi                  | 31                      |                     |
| 107, 118, 125, 132,      |                 | Schopenhauer, Arthur      | 78           | 235, 238, 249, 252,   | Simonyi Lajos            | 133                     |                     |
| 138, 176, 184, 186,      |                 | Schopper György           | 391          | 253, 273, 309, 313,   | Sinkó Ferenc             | 110                     |                     |
| 192, 196, 222, 224,      |                 | Schordann Zsigmond        | 262          | 319, 324, 337, 343,   | Sipos Béla               | 138                     |                     |
| 232, 252, 260, 269,      |                 | Schoretits Mihály         | 281          | 344, 347, 348, 351,   | Sipos Géza               | 380                     |                     |
| 312, 318, 329, 379,      |                 | Schönborn Fülöp           | 88           | 357, 375, 377, 378,   | Siposs Antal             | 134                     |                     |
| 380, 381, 387, 389,      |                 | Schönwiesner István       | 71           | 379, 388, 393, 394,   | Sirchich László          | 134                     |                     |
| 390, 407, 413, 418,      |                 | Schöpflin Aladár          | 247          | 395, 400, 401, 402,   | Sirok                    | 151                     |                     |
| 437, 449, 452, 465,      |                 | Schöpflin György András   |              | 403, 404, 405, 406,   | Škoda, Josef             | 10                      |                     |
| 488, 491                 |                 |                           | 247          | 407, 408, 409, 410,   | Skollanics József Ferenc |                         |                     |
| Sárossy Gyula            | 70              | Schöpf-Merei Ágost        | 125,         | 411, 412, 413, 414,   |                          | 334                     |                     |
| Sartorius János          | 128, 388        | 154                       |              | 415, 416, 417, 422,   | Skraup, Zdenko Hans      | 146                     |                     |
| Sártory József           | 36              | Schröder Rezső            | 404, 448,    | 424, 430, 437, 439,   | Skultéty Paula           | 39                      |                     |
| Sartre, Jean-Paul        | 464             | 485                       |              | 443, 444, 447, 448,   | Slachta Margit           | 151                     |                     |
| Sarudi Imre              | 424             | Schreiber, Eduard         | 221          | 449, 453, 455, 457,   | Sládkovič, Andrej        | 121, 207,               |                     |
| Sarudi Imre, ifj.        | 424             | Schreiber, Joseph         | 221          | 461, 462, 465, 466,   | 377                      |                         |                     |
| Sarudy György            | 52              | Schreibers, Karl Franz    |              | 469, 481, 484, 485,   | Slovák, Ladislav         | 262                     |                     |
| Sarudy Ottó              | 53              | Anton Ritter von          | 329          | 486, 487, 488, 490    | Smidt Lajos              | 83                      |                     |
| Sárvár                   | 233, 330, 342   | Schubert, Franz           | 454, 488     | SELMECBÁNYA (BANSKÁ   | Smith, Adam              | 148                     |                     |
| Sas Andor                | 189, 329, 362   | Schulek Elemér            | 179          | ŠTIAVNICA)            | Smrek, Ján               | 249                     |                     |
| Sashalom                 | 272             | Schulek Erika             | 325          | Seltenreich Károly    | Sobieski János           | 427                     |                     |
| Sasko Kázmér             | 81              | Schulek Frigyes           | 236, 325     | Selye János           | 29, 191, 199             | Sobó (Staudner) Jenő    | 117                 |
| Sasvár                   | 152             | Schulzer István           | 437          | Selye János Egyetem   | 4                        | Sobó Jenő               | 410, 448            |
| Sátoraljaújhely          | 26, 27, 58,     | Schur, Ferdinand          | 251          | Sellyei József        | 475                      | Sokol, Koloman          | 227                 |
| 59, 72, 107, 155, 156,   |                 | Schurz (Žireč)            | 423          | Semberi Terézia       | 144                      | SÓKSZELŐCE (SELICE)     | 418                 |
| 185, 219, 223, 225,      |                 | Schustek Adolf            | 491          | Semmelweis Ignác      | 43, 55,                  | Solovič, Ján            | 459                 |
| 247, 271, 279, 287,      |                 | Schuster János            | 340          | 135, 252, 290, 451    | Solt Béla                | 448                     |                     |
| 293, 355, 391, 395,      |                 | Schuster János Konstantin |              | Sempte                | 256                      | Soltész Zoltánné        | 229                 |
| 419, 439, 479, 487       |                 |                           | 20           | Semsey Andor          | 154, 161,                | Sóltz Gyula             | 125, 405            |
| Saussure, Ferdinand de   | 41              | Schuster, Rudolf          | 442          | 176                   |                          | Sóltz Vilmos            | 377, 405, 422       |
| Savaria (Szombathely)    | 140             | Schütz Antal              | 296          | Sennert, Daniel       | 71                       | Sólyi Antal             | 200                 |
| Schabus Jakab            | 283             | Schvarcz Gyula            | 291          | Sennyey László        | 287                      | Sólyom Jenő             | 52                  |
| Scharinger József        | 271             | Schwanberg/Ausztria       | 469          | Sepsiszentgyörgy      | 408                      | Sólyom László           | 163                 |
| Schauff János            | 338             | Schwandtner, Johann       |              | Serédi Jusztinián     | 57                       | Somló Bódog             | 360                 |
| Schedius Lajos           | 27, 390         | Georg                     | 268          | Serényi Gusztáv       | 320                      | Somlólásárhely          | 22                  |
| Scheirich János          | 235             | Schwartner Márton         | 175          | Serényi Jenő          | 127                      | Somogyi Alajos          | 191                 |
| Scheirich László         | 235             | Schwartz Ottó             | 406          | Serke                 | 418                      | Somogyi István, ifj.    | 225                 |
| Scheirich Péter          | 235             | Schwarz Tódor             | 22           | SERKE (ŠIRKOVCE)      | 418                      | Somogyi Károly          | 473                 |
| Scheirich Veronika       | 235             | Schwendi Lázár            | 278          | Serly Tibor           | 230                      | Somorja                 | 86, 93, 133, 181,   |
| Schelle Róbert           | 90              | Scitovszky János          | 56, 168      | Seth Sámuel           | 194                      | 190, 196, 241, 258,     |                     |
| Schenek István           | 90, 404,        | Scopoli, Giovanni Antonio | 400, 447     | Severini János        | 14                       | 309, 318, 370, 371,     |                     |
| 405, 408                 |                 |                           | 400, 447     | Severini Pál          | 102                      | 384, 385, 395, 399,     |                     |
| Schenk József Lipót Samu | 469             | Scott Walter              | 145          | Severini Sámuel       | 102                      | 419, 420, 428, 429,     |                     |
|                          |                 | Sebeshely                 | 348          | Sevilla               | 54, 372                  | 453, 454, 474, 477      |                     |
| Schenzl Guido            | 347             | Sebesi Ernő               | 399          | Sevilla (Spanyolo.)   | 192                      | SOMORIA (ŠAMORÍN)       | 418                 |
| Scherer, Adolf           | 378             | Sebeskellemes             | 75, 399      | Ševrlay, Matej Daniel | 465                      | Somorjai Kiss Tibor     | 419                 |
| Scherffel Aladár         | 90, 126         | SEBESKELLEMES             |              | Sherman               | 320                      | Soó Rezső               | 114, 178, 367,      |
| Scherffel Vilmos Aurél   | 90,             | (ŠARIŠSKÉ LÚKY)           | 399          | Sibenik               | 276                      | 486                     |                     |
| 126                      |                 | Sebestyén Gyula           | 35           | Sibrik Miklós         | 348                      | Soóky László            | 45                  |
| Scheuthauer Gusztáv      | 177,            | Sébor János               | 87           | Sidó Zoltán           | 215                      | Sopornya                | 22                  |
| 436, 460                 |                 | Sebők Zsigmond            | 317          | Siebersdorf           | 397                      | Sopron                  | 13, 18, 24, 36, 38, |
| Schier, Xystus           | 328             | Seeberg                   | 338          | Siemens, Werner       | 443                      | 39, 44, 52, 53, 65, 84, |                     |
| Schiller Bódog           | 361             | Segner János András       | 333,         | Siena                 | 163                      | 87, 94, 104, 106, 117,  |                     |
| Schiller Zsigmond        | 306             | 334                       |              | Sigmond Elek          | 100, 363                 | 118, 124, 129, 153,     |                     |
| Schillinger Ferenc       | 400             | Seidner Mihály            | 232          | Sihulszky Frigyes     | 152                      | 159, 171, 181, 186,     |                     |
| Schittkó József          | 402             | Selényi Pál               | 19           | Sihulszky Jakab       | 152                      | 204, 206, 210, 213,     |                     |
| Schlackenberg (Ostrov)   |                 | Selesztó                  | 238          | Sík Sándor            | 285                      | 234, 252, 267, 283,     |                     |
|                          | 112             | Selmecebánya              | 5, 6, 7, 10, | Sikabonyi Antal       | 191                      | 284, 296, 304, 305,     |                     |
| Schlesinger Ignác        | 342             | 11, 13, 14, 16, 21, 24,   |              | Sikorcín, Ladislav    | 128                      | 313, 330, 332, 334,     |                     |
| Schlesinger Lajos        | 284, 452        | 28, 34, 35, 36, 37, 38,   |              | Silvius, Aeneas       | 445                      | 337, 353, 354, 359,     |                     |
| Schmidt György           | 436             | 39, 41, 44, 54, 60, 63,   |              | Sima Ferenc           | 8, 265                   | 366, 375, 389, 393,     |                     |
| Schmidt Lajos            | 376             | 68, 75, 77, 87, 90, 91,   |              | Simai Kristóf         | 191                      | 394, 397, 400, 401,     |                     |
| Schmidt Sándor           | 162, 410        | 103, 104, 105, 106,       |              | Simándi István        | 151                      | 402, 406, 407, 408,     |                     |
| Schmiedhoffer Gyula      | 287             | 111, 112, 113, 114,       |              | Siménfalvy Sándor     | 429                      | 409, 410, 411, 412,     |                     |
| Schneider Miklós         | 82              | 117, 118, 121, 125,       |              | Simon Antal           | 144                      | 413, 416, 417, 420,     |                     |
| Schneider-Trnavský,      |                 | 127, 129, 131, 133,       |              | Simon Attila          | 385, 420                 | 424, 429, 437, 448,     |                     |
| Mikuláš                  | 276             | 140, 141, 142, 146,       |              | Šimon, Franišek       | 151                      | 475, 478                |                     |

|                           |               |                                   |                                            |                                 |                                                |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|---------------------------|---------------|-----------------------------------|--------------------------------------------|---------------------------------|------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Sopronban                 | 48            | Strasbourg                        | 45, 278, 307, 312, 332, 354, 413, 428, 441 | Szabolcs Zoltán                 | 180                                            | Szávaújvár               | 484                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Soproni                   | 175           | Strasbourg (Strassburg)           | 212                                        | Szabolt Ferenc                  | 285                                            | Százd                    | 427                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sóshartán                 | 487           | Strašov                           | 282                                        | Szabó Mihály Gizella            | 64, 235, 398                                   | SZÁZD (SAZDICE)          | 426                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sóskút                    | 76            | Strassburg                        | 214                                        | Szadalmás                       | 423                                            | Szebellédy László        | 179                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sóssziget                 | 300, 453      | Strba Katalin                     | 86                                         | SZÁDALMÁS (JABLONOV NAD TURŇOU) | 423                                            | Szeberényi Lehel         | 230                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sőchau                    | 357           | Strba Sándor                      | 86                                         | Szádeczky-Kardoss Gyula         | 412                                            | Szeberényi Zoltán        | 200                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sőreg                     | 120           | Strešňák Gábor                    | 429                                        | Szadvárborsa → Borzova          | 42                                             | Széchenyi Béla           | 88, 349, 352                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Sörös Zsolt               | 371           | Stricker Salamon                  | 476                                        | Szaflarski, Józef               | 187                                            | Széchenyi György         | 80, 81                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| Sörös Béla                | 233           | Stróbl Alajos                     | 229                                        | Szaiff József                   | 264                                            | Széchenyi István         | 69, 88, 101, 159, 194, 213, 237, 264, 302, 324, 339, 341, 342, 436                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Sörös Pongrác Pál         | 198           | Ströcker Alajos                   | 197                                        | Szakátsy Gyula                  | 163                                            | Széchenyi Ödön           | 88                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Sótér Ágost               | 419           | Strömpl Gábor                     | 266                                        | Száki János                     | 69                                             | Széchenyi Pál            | 194                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sótér Kálmán              | 56, 130, 301  | Stubendek Katalin                 | 182                                        | Szakkay József                  | 151                                            | Széchy Mária             | 254, 256                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Sövényháza                | 30            | Stubnyafüzdő                      | 312, 422, 477                              | Szakolca                        | 5, 135, 274, 278, 279, 335, 343, 423, 424, 429 | Szécsány                 | 300                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sövényházi Ferenc         | 134, 462      | STUBNYAFÜRDŐ (TURČIANSKE TEPLICE) | 421                                        | SZAKOLCA (SKALICA)              | 423                                            | Szecsei János            | 133                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sövényházi Márta          | 341           | Stulfa (Széky) Péter              | 282                                        | Szalai Tibor                    | 364                                            | Szécsénke                | 322                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Spangár András            | 388           | Stummer Ferenc                    | 131                                        | Szalakusz                       | 425                                            | Szécsény                 | 380                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Spányik Glicér            | 293           | Štúr, Dionýz                      | 63                                         | SZALAKUSZ (SOKOLNIKY)           | 425                                            | Szecsey Júlia,           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Spetz József              | 295           | Štúr, Ľudovít                     | 251, 288, 465                              | Szálas Ferenc                   | 112, 151, 427                                  | Feketeházné              | 475                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Spielenberger Dávid       | 236           | Stuttgart                         | 179, 239, 330, 397, 444                    | Szalatnai Rezső                 | 274                                            | Szécsi (Nikel) Zsigmond  | 183                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Spielenberger Dávid, ifj. | 236           | Suchoň, Eugen                     | 30                                         | Szalatnya                       | 68, 425                                        | Szedder Fábán János      | 48, 204                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Spielenberger Sámuel      | 236           | Suess, Eduard                     | 73                                         | SZALATNYA (SLATINA)             | 425                                            | Szeged                   | 7, 8, 10, 13, 37, 38, 57, 59, 61, 62, 64, 70, 78, 81, 83, 92, 121, 126, 130, 134, 135, 137, 156, 163, 164, 165, 167, 169, 170, 179, 180, 183, 190, 195, 200, 210, 224, 225, 226, 241, 242, 246, 252, 254, 255, 260, 270, 275, 293, 304, 330, 348, 356, 357, 360, 362, 364, 367, 368, 413, 417, 420, 424, 429, 434, 435, 451, 452, 457, 458, 461, 464, 466, 470, 476, 478, 482, 485, 489 |
| Spitzer Mór               | 245           | Sulán Béla                        | 393, 394                                   | Szalay László                   | 271                                            | Szegedi Kőrös (Fraxinus) |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Sporzon Pál               | 100           | Sulán Elemér                      | 394                                        | Szállási Árpád                  | 155, 280                                       | Gáspár                   | 330                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Sporzon Pál, ifj.         | 100           | Sunyovszky Szilvia                | 388                                        | Szalóc                          | 4                                              | Szeghalom                | 418                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stájerlakanina            | 249           | Surány                            | 80                                         | Számák István                   | 61, 369                                        | Székely Ferenc           | 287                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stampay János             | 208           | Šutaj, Štefan                     | 14                                         | Számák Mihály                   | 369                                            | Székely Márton           | 271                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stark Lipót               | 462           | Sükei Károly                      | 230                                        | Szamarkand                      | 65                                             | Székely Ottokár          | 335                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Staub Mór                 | 350           | Sümege                            | 388                                        | Szamosújvár                     | 240, 466                                       | Székely Tibor            | 439                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stauber József            | 354           | Süvete                            | 392                                        | Szántay Csaba                   | 462                                            | Székelyudvarhely         | 38, 232, 476                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Staud Géza                | 250           | Svachulay Sándor                  | 161                                        | Szánthó Armand                  | 150                                            | Szekér Joakim Alajos     | 191                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Staud Lajos               | 187           | Svaiczer Gábor                    | 152                                        | Szántó                          | 425                                            | Székesfehérvár           | 38, 47, 53, 66, 153, 156, 165, 183, 253, 259, 293, 296, 297, 307, 341, 342, 368, 414, 434, 468                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Steer Ferenc              | 282           | Svedlér                           | 377, 405, 422                              | SZÁNTÓ (SANTOVKA)               | 425                                            | Szekfű Gyula             | 85, 417                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Steer Ferenc, II.         | 282           | Svehla Gyula                      | 131                                        | SZÁNTÓ I. Béla                  | 306                                            | Szeksárd                 | 12, 102, 185, 296, 413, 470                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Steer Márton              | 282           | Svehla Gyula, ifj.                | 131                                        | Szántó Tibor                    | 229                                            | Szélakna → Hegybánya     | 112                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stefan, Josef             | 307, 354      | Svehla, Jan                       | 313                                        | Szántova                        | 441                                            | Szele Mihály             | 210                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stefanovits Pál           | 166           | Svetková, Anna                    | 89                                         | Szanyai Mária                   | 142                                            | Szele Tibor              | 326                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stegena Lajos             | 180           | Svojšice/Cseho.                   | 479                                        | Szapáry Gyula                   | 450                                            | Szelényi Gusztáv         | 180                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stéghmüller István        | 156           | Swieten, Gerard van               | 71, 277, 281, 455                          | Szapolyai János                 | 330, 439                                       | Szelényi Iván            | 180                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Steier Lajos              | 228           | Sylvester János                   | 428                                        | Szappu Viola Magda              | 443                                            | Szelényi Ödön            | 178, 180                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Stein Aurél               | 344           |                                   |                                            | Szarajevó                       | 383, 460                                       | Szelepcsény              | 427                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Stein Fülöp               | 297           |                                   |                                            | Száz Erzsébet                   | 259                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Steinach am Brenner       | 73            |                                   |                                            | SZÁRAZPATÁK (SUCHÁ NAD PARNOU)  | 426                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Steiner Antal             | 177           |                                   |                                            | Szarka József                   | 338                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Steiner Herman            | 64            |                                   |                                            | Szarka László                   | 13                                             |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Steyr/Ausztria            | 281           |                                   |                                            | Szarka Tamás                    | 480                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stibor vajda              | 139           |                                   |                                            | Szarvas                         | 27, 73, 80, 90, 185, 381, 389, 410             |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stiborici Stibor          | 313, 476, 481 |                                   |                                            | Szarvas Gábor                   | 232                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stibrányi Gusztáv         | 440           |                                   |                                            | Szász Ottó                      | 15                                             |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stifterné Cséfalvay Mária | 372           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                           | 485           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stiller Bertalan          | 485           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stockholm                 | 214, 447      |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stockl Suszanna Katalin   | 251           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                           | 227           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stodola, Aurél            | 227           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stoeckel Lénárt           | 121           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stoffa Veronika           | 25            |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stollár Gyula             | 196           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stollmann András          | 171, 394      |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stomfa                    | 245, 344, 421 |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| STOMFA (STUPAVA)          | 420           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stósz                     | 383, 421      |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| STÓSZ (ŠTÓS)              | 421           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stöckel Lénárd            | 331           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stöckel Lénárt            | 171           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stöckel, Leonard          | 25            |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stöhr Antal Szilárd       | 31            |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Stransky Jenő             | 298           |                                   |                                            | Szászcsanád                     | 409                                            |                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |



|                             |               |                              |                       |                     |                             |               |
|-----------------------------|---------------|------------------------------|-----------------------|---------------------|-----------------------------|---------------|
| Tagányi Károly              | 296, 489      | Tata 5, 28, 58, 59, 65, 121, | Teschen               | 141                 | Tokody Gyula                | 369           |
| Tahy László                 | 426           | 137, 193, 194, 272,          | Teschen (Těšín)       | 124                 | Toldy Ferenc                | 333, 340, 436 |
| Tajnasári                   | 450           | 302, 306, 343, 344,          | Teschen/Cieszyn       | 304                 | Tolmács                     | 110           |
| TAJNASÁRI (TAJNÁ)           | 450           | 428, 429, 484                | Tesla, Nikola         | 355                 | Tolna                       | 213           |
| Takács András               | 372, 398      | Tatabánya 41, 366, 367,      | Tessedik Sámuel       | 281, 321            | Tolnai Lajos                | 430           |
| Takács József               | 472           | 416                          | Tetens Ottó           | 306                 | Tolnai Vilmos               | 348, 359      |
| Takács József               |               | Tátraalja 434                | Tetmajer Károly       | 206                 | Tolnay Sándor               | 282           |
| matematikus                 | 398           | Tátrafüred 174               | Tetmajer Lajos        | 206                 | Tolsztoj, Lev Nyikolajevics |               |
| Takáts Sándor               | 197           | Tátralomnic 144, 148, 311    | Tettamanti Jenő       | 412                 |                             | 386           |
| Taksony                     | 128, 142, 370 | Tatrang 225                  | Teuffel, Erasmus      | 68, 316             | Tombor Jenő                 | 295           |
| Talamon Alfonz              | 61            | Tátraszéplak 239, 276, 386   | Thain János           | 81, 82              | Tomcsányi Ádám              | 149, 436      |
| Talanov, Viktor Viktorovics |               | Taucher Ferenc 279           | Thaisz András         | 145                 | Tomcsányi Gusztáv           | 309           |
|                             | 300           | Taufer Vilmos 106            | Thallóczy (Strommer)  |                     | Tomcsányi Gyula             | 309           |
| Tallós                      | 132, 451, 489 | Tausk Viktor 491             | Lajos                 | 157                 | Tomka-Szászky János         | 96,           |
| TALLÓS (TOMÁŠIKOVO)         |               | Tavarnok                     | Thallóczy Lajos       | 197, 220            | 267, 334, 440               |               |
|                             | 450           | (Nagytapolcsány) 283,        | Thaly Kálmán          | 219, 347            | Tomori Viola                | 170           |
| Tallós Pál                  | 420           | 286                          | Than Károly           | 207, 358, 382,      | Tompa                       | 134           |
| Tallós Prohászka István     |               | Tavasi (Teichengräber)       | 455                   |                     | Tompa Mihály                | 31, 112, 380  |
|                             | 419, 420      | Lajos 125, 126               | Thék Endre            | 229                 | Tomszk                      | 300           |
| Tállya                      | 152, 375      | Tavi Gábor 39, 407           | Thern Károly          | 123                 | Tonkháza                    | 32            |
| Tállyai Dániel              | 236           | Tavy Gusztáv 448             | Thirring Viola        | 81                  | Topánfalva                  | 408           |
| Tamáskó István              | 341           | Tavy Károly 448              | Thorn                 | 334                 | Toperczer Oszkár            | 466           |
| Tamássy Károly              | 146           | Techo, Nicolás de 54         | Thorn (Toruń)         | 491                 | Topolya                     | 342           |
| Tamássy Pál                 | 146           | Tegernsee/Bajoro. 363        | Thököly Imre          | 70, 157, 172,       | Toporc                      | 172, 211, 455 |
| Tana                        | 246           | Téglás Károly 408            | 271, 348, 349, 456,   |                     | TOPORC (TOPOREC)            | 455           |
| Tánczos Tibor               | 265           | Tegyey Imre 57               | 491                   |                     | Torda                       | 204, 405      |
| Táncsics Mihály             | 69, 106       | Tehel Lajos 281              | Thuróczy Károly       | 10                  | Tordas                      | 279           |
| Tanger                      | 372           | Teherán 17, 65, 104          | Thury György          | 7, 136              | Torino                      | 468           |
| Tangl Ferenc                | 228           | Tejfalu 300, 420, 453, 454   | Thurzó Elek           | 35                  | Torkos János                | 333           |
| Tangl Károly                | 31, 164       | TEJFALU (MLIEČNO) 453        | Thurzó Ferenc         | 288                 | Torkos Justus János         | 332           |
| Tany                        | 292           | Tejfalusziget 453            | Thurzó György         | 35, 121,            | Torna                       | 456           |
| Tápióbicske                 | 128           | Tekepuszta 413               | 491                   |                     | TORNA (TURŇA NAD            |               |
| Tápióság                    | 411           | Tel Aviv 65, 377             | Thurzó János          | 236                 | BODVOU)                     | 456           |
| Tápiószentgyörgy            | 353           | Telč (Cseho.) 340            | Thurzó Kristóf        | 331                 | Tornalja 31, 112, 308, 385, |               |
| Tapolca                     | 44, 428       | Telegdi Miklós 276           | Thurzó Szaniszló      | 256                 | 397, 398, 457               |               |
| Tapolcafő                   | 420           | Telegdi-Róth Károly 180      | Tiba                  | 442                 | TORNALJA (TORNAĽA)          | 456           |
| Tapolcsányi György          | 387           | Telegdy-Kováts László 100    | Tibor Mátyás          | 432                 | Tornallyay Zoltán           | 385, 456      |
| Tarcadobó                   | 451           | Telekesi Mihály 221          | Tichy Gyula           | 380, 393            | Tornyos                     | 278, 457      |
| TARCADOBÓ (DUBOVICA)        |               | Teleki Domokos 337           | Tichy Kálmán          | 318, 393            | TORNYOS (TRENČIANSKA        |               |
|                             | 451           | Teleki Ilona 309             | Tihany                | 16, 126, 293, 326,  | TURNÁ)                      | 457           |
| Tarcafő                     | 412           | Teleki József 16, 227        | 327, 435              |                     | Toronto                     | 165, 285, 326 |
| Tarczai György (Divald      |               | Teleki László 118, 154       | Tihanyi Kálmán        | 470                 | Torricelli, Evangelista     | 172           |
| Kornél)                     | 77            | Teleki Mihály 70, 260        | Tild                  | 480                 | Toruń                       | 301           |
| Tarczy Lajos                | 115           | Teleki Pál 157, 226, 352,    | Tildy Zoltán          | 230                 | Tósnýarasd                  | 265           |
| Tárczy-Hornoch Antal        | 354           | 417, 466                     | Tilgner, Viktor Oskar | 330                 | Tost Barnabás               | 484           |
| Tardoskedd                  | 7, 205, 451,  | Teleki Sámuel 330            | Tilkovszky Béla       | 236                 | Tost László                 | 484           |
| 452                         |               | Télfy Iván 282               | Timon Ákos            | 107, 361            | Tóth Árpád                  | 312           |
| TARDOSKEDD                  |               | Telkibánya 441               | Timon Sámuel          | 278, 457            | Tóth Attila                 | 321           |
| (TVRDOŠOVCE)                | 451           | Temesrékás 307               | Timrava, Božena       |                     | Tóth Ede                    | 188           |
| Tardy Lajos                 | 35            | Temesvár 13, 16, 97, 128,    | Slančíková            | 5                   | Tóth Elemér                 | 112           |
| Tárkány                     | 222           | 138, 156, 209, 225,          | Tipary László         | 188                 | Tóth Géza                   | 299           |
| Tarna                       | 452           | 253, 278, 350, 353,          | Tipula Péter          | 153                 | Tóth Ildikó, H.             | 475           |
| TARNA (TRNAVA PRI           |               | 403, 406, 411, 415,          | Tirinda Péter         | 86                  | Tóth Imre                   | 400           |
| LABORCI)                    | 452           | 419, 428, 444, 484           | Tiso, Jozef           | 257                 | Tóth János                  | 272, 492      |
| Tarnóc                      | 453           | Temesvári Pelbárt 135        | Tisza István          | 445                 | Tóth József esperes         | 300           |
| TARNÓC (LIPTOVSKÝ           |               | Teplic 236                   | Tisza Kálmán          | 24, 353, 476        | Tóth Károly                 | 474           |
| TRNOVEC)                    | 452           | Téplice 89                   | Tiszacsernyő          | 244                 | Tóth Lajos                  | 225           |
| Tarnóczy István             | 295           | Téplice (Cseho.) 59          | Tiszadob              | 183                 | Tóth Lajos, matematikus     |               |
| Tarnóczy Tamás              | 121           | Tereske 230, 440             | Tiszaeszlár           | 460                 | 451                         |               |
| Tarnów (Lengyelo.)          | 107           | Terezín 374                  | Tiszaföldvár          | 473                 | Tóth László                 | 136, 139      |
| Taródháza (Vas megye)       |               | Térffy Gyula 198             | Tiszafüred            | 193, 407            | Tóth László (orvos)         | 179           |
|                             | 351           | Tergenye →                   | Tiszolc               | 53, 422, 491        | Tóth Lőrinc                 | 191, 195      |
| Tarpatak → Hidegpatak       |               | Peszektergenye 454           | Titius Pius Vendel    | 143                 | Tóth Lőrinc Ferenc          | 143           |
|                             | 116           | TERGENYE (TRHYŇA) 454        | Tittel Pál            | 433                 | Tóth Sándor, A.             | 380           |
| Tartu (Észto.)              | 162           | Terhely 454                  | Tmák József           | 464                 | Tóth Tibor                  | 182           |
| Tasnádi Péter               | 186           | TERHELY (TERCHOVÁ) 454       | Tóbiás Szidi          | 182                 | Tóth Vilmos                 | 300           |
| Tasnádszántó                | 159           | Terkán Lajos 306, 307        | Tok Béla              | 220                 | Tóth Zoltán                 | 262           |
| Tass Antal                  | 306, 307      | Terlanday Emil János 181     | Tokaj                 | 178, 278, 348, 432, | Tóth-Kurucz János           | 140           |
| Taszármalonya →             |               | Terlanday János 181          | 439                   |                     | Tótkomlós                   | 21, 93, 374   |
| Malonya                     | 246           | Terray István 107, 231       | Tokió                 | 214                 | Tótmegyer                   | 36, 85, 272,  |
|                             |               | Terray Károly 379            | Tokod                 | 41, 364             | 458                         |               |

|                            |                    |                            |                  |                             |                         |                        |                    |
|----------------------------|--------------------|----------------------------|------------------|-----------------------------|-------------------------|------------------------|--------------------|
| TÓTMEGYER                  |                    | Turdossin                  | 302, 464         | Ungmogyorós →               |                         | VÁGKIRÁLYFA (KRÁĽOVÁ   |                    |
| (PALÁRIKOVO)               | 458                | TURDOSSIN (TVRDOŠÍN)       |                  | Mokcsamogyorós              | 252                     | NAD VÁHOM)             | 474                |
| Tótpelsőc                  | 459                |                            | 464              | Ungpinkóc                   | 469                     | Vágmedence             | 474                |
| TÓTPELSŐC (PLIEŠOVCE)      |                    | Turjaremete/Ukrajna        | 422              | UNGPIKÓC (PINKOVCE)         |                         | VÁGMEDEENCE            |                    |
|                            | 459                | Túrkeve                    | 9                |                             | 469                     | (MADUNICE)             | 474                |
| Tótraszlavica → Raszlavica |                    | Turman, Karl Jakob         | 400              | Ungtárnóc/Ukrajna           | 453                     | Vágner József          | 469                |
|                            | 459                | Túrmező                    | 465              | Ungvár 37, 47, 59, 74, 108, |                         | Vágsellye              | 91, 117, 142,      |
| TÓTRASZLAVICA (VYŠNÉ       |                    | TÚRMEZŐ (TURIE POLE)       |                  | 193, 219, 223, 232,         |                         | 182, 317, 321, 322,    |                    |
| RASLAVICE)                 | 459                |                            | 465              | 248, 253, 260, 266,         |                         | 474, 475, 476          |                    |
| Tótsóvár                   | 459, 478           | Turócbeszerce              | 465              | 287, 309, 317, 323,         |                         | VÁGSELLYE (ŠAĽA)       | 475                |
| TÓTSÓVÁR (SOLIVAR)         | 459                | TURÓCBESZTERCE             |                  | 388, 392, 469               |                         | Vágszállás →           |                    |
| Townson, Robert            | 123, 149,          | (BYSTRICKA)                | 465              | Ungváry János               | 230                     | Trencsénsztankóc       | 463                |
| 174                        |                    | Turócliget                 | 466              | Uppsala                     | 47                      | Vágtapolca             | 272                |
| Töböréte                   | 52                 | TURÓCLIGET (HÁJ)           | 465              | Urbányi, Pablo (Pál)        | 134                     | Vágtornóc              | 205                |
| Tókécs/Románia             | 240                | Turóczi-Trostler József    | 253              | Úrkút                       | 96                      | Vágújhely              | 52, 139, 442,      |
| Tóketerebes                | 40, 232, 460       | Turócszentmárton           | 22, 118,         | Úrvölgy                     | 378                     | 456, 476, 477          |                    |
| TÓKETEREBES (TREBIŠOV)     |                    | 378, 396, 431, 466         |                  | Úszor                       | 369                     | VÁGÚJHELY (NOVÉ MESTO  |                    |
|                            | 460                | TURÓCSZENTMÁRTON           |                  | Utica (USA)                 | 84                      | NAD VÁHOM)             | 476                |
| Tököly Gábor               | 394                | (MARTIN)                   | 466              | Utrecht                     | 173, 175, 192,          | Vágvecse → Vágsellye   | 475,               |
| Tölgyessy György           | 66                 | Tury Sándor Kornél         | 163              | 312, 364, 380, 381          |                         | 476                    |                    |
| Török Aurél                | 340, 347, 348,     | Turzófalva                 | 312              | Uzsok                       | 50                      | Vahot Imre             | 184                |
| 349                        |                    | Turza János                | 226              |                             |                         | Vahot Nelli            | 184                |
| Török Béla                 | 302                | Tusa                       | 138              | Ü, Ű                        |                         | Vahot Sándor           | 184                |
| Török Csaba                | 394                | Tuzson János               | 409              | Ürge Ignác                  | 489                     | Vaitzik (Vajcák) Emil  | 114                |
| Török Elemér               | 222                | Tübingen                   | 38, 80, 90, 126, | Ürmény                      | 100, 469, 470           | Vaján                  | 64                 |
| Török József               | 15                 | 155, 239, 275, 284,        |                  | ÜRMÉNY (MOJMÍROVCE)         |                         | Vajas (Keszegfalva)    | 180                |
| Török Lajos, gróf          | 389                | 375, 413, 444, 469         |                  |                             | 469                     | Vajda Árpád            | 380                |
| Török Pál                  | 15, 16             | Tüköry Lajos               | 61               | Ürményi József              | 282, 469                | Vajda Barnabás         | 67                 |
| Törökbálint                | 99                 | Türje                      | 197              | Üzbég                       | 470                     | Vajda Julianna         | 69, 115            |
| Törökszentmiklós           | 131, 189           | Türr István                | 61, 88, 156      | ÜZBÉG (ZBEHY)               | 470                     | Vajdahunyd             | 348                |
| Tózsér Árpád               | 108                |                            |                  |                             |                         | Vajk Artúr             | 118                |
| Tramin                     | 357                | Ty                         |                  | V                           |                         | Vajka                  | 302, 418, 419, 477 |
| Tranoscus György           | 227                | Tyroler József             | 11               | Vác                         | 32, 42, 43, 59, 91, 94, | VAJKA (VOJKA NAD       |                    |
| Trefort Ágoston            | 12, 119,           |                            |                  | 101, 128, 144, 211,         |                         | DUNAJOM)               | 477                |
| 484                        |                    | U, Ű                       |                  | 223, 226, 245, 283,         |                         | Vajkmártonfalva        | 93                 |
| Trefort Ignác              | 119                |                            |                  | 284, 285, 292, 293,         |                         | Vajkóc → Mátyócvajkóc  |                    |
| Trencsén                   | 5, 23, 24, 25, 28, | Ubrizsy Gábor              | 210              | 296, 302, 310, 374,         |                         | 247                    |                    |
| 41, 48, 52, 54, 56, 81,    |                    | Udránszky László           | 45               | 377, 381, 389, 404,         |                         | Vájlok Sándor          | 57                 |
| 112, 113, 128, 129,        |                    | Udvard                     | 8, 86, 197, 224, | 415, 419, 422, 424,         |                         | Vál                    | 469                |
| 139, 151, 192, 193,        |                    | 250, 270, 467, 468         |                  | 429, 451, 456, 468,         |                         | Valentinianus császár  | 139                |
| 225, 247, 249, 286,        |                    | UDVARD (DVORY NAD          |                  | 470, 478, 484               |                         | Valesius János Antal   | 262                |
| 287, 293, 300, 304,        |                    | ŽITAVOU)                   | 467              | Vácduka                     | 339                     | Valkenburg             | 485                |
| 332, 334, 336, 343,        |                    | Udvarhelyi Miklós          | 150              | Vachott Imre                | 70                      | Vállas Antal           | 88                 |
| 377, 397, 415, 416,        |                    | Udvarnok                   | 100              | Vácrátót                    | 367                     | Vályi András           | 21, 72, 469        |
| 427, 429, 461, 462,        |                    | Udvary Géza László         | 319              | Vácrátót                    | 367                     | Vályi Nagy Ferenc      | 95                 |
| 463, 474, 484              |                    | Ugoletto, Taddeo           | 328              | Váczy Péter                 | 396                     | Vámbery Ármin          | 64, 65,            |
| TRENCSÉN (TRENČÍN)         | 460                | Uherkovich Gábor           | 62               | Vadas Jenő                  | 39, 407, 408,           | 201, 275, 431          |                    |
| TRENCSENSZTANKÓC           |                    | Uhryk Nándor               | 155              | 411                         |                         | Vámosy István          | 451                |
| (TRENČIANSKE               |                    | Újbánya                    | 10, 187, 212     | Vadász Elemér               | 257                     | Vančóné Kremmer Ildikó |                    |
| STANKOVCE)                 | 463                | Újbars                     | 469              | Vadászerdő                  | 407                     | 318                    |                    |
| Trencsénteplíc             | 23, 24, 306,       | ÚJBARS (NOVÝ TEKOV)        | 468              | Vadkert                     | 255                     | Vancouver/Kanada       | 286                |
| 331, 430                   |                    | Újfehértó                  | 107, 163         | Vadkert                     | 255                     | Vancso Ödön            | 449                |
| Tresztyánszky Dániel       | 455                | Újleszna → Alsóerdőfalva   | 9                | Vadkerty Katalin            | 85, 89                  | Vandrak András         | 32, 53, 70         |
| Trier                      | 50                 | Újlót                      | 98               | Vágagyagos → Nagybicse      | 257, 258                | Vandrak Károly         | 388                |
| Trieszt                    | 28, 282            | Újlubló                    | 237              |                             |                         | Vankó Rezső            | 39                 |
| Třinec                     | 226                | Újpest (Budapest)          | 47, 180,         | Vágapáti                    | 472                     | Vansová, Terézia       | 274                |
| Trnka Mihály Alajos        | 472                | 181                        |                  | VÁGAPÁTI (OPATOVCE)         |                         | Várady Pál             | 428                |
| Trnka Vencel               | 281                | Újrónafő                   | 419, 420         |                             | 472                     | Varannó                | 51, 440, 478       |
| Troppau (Opava)            | 44                 | Újtátrafüred               | 11               | Vágbori                     | 305                     | VARANNÓ (VRANOV NAD    |                    |
| Trsztena                   | 288, 463, 464      | Újtátrafüred (Ótátrafüred) |                  | Vágdebrőd                   | 472                     | TOPLOU)                | 477                |
| Trsztena                   | 134                | 311, 312                   |                  | VÁGDEBRŐD (DRAHOVCE)        |                         | Varasd                 | 338                |
| TRSZTENA (TRSTENÁ)         | 463                | Újterebes (Trybsz,         |                  | 472                         |                         | Varbó                  | 14                 |
| Trugly Sándor              | 200                | Lengyelo.)                 | 239              | Vágfarkasd                  | 50, 92, 472,            | Várdai Pál             | 80, 330            |
| Truman, Harry              | 326                | Újvidék                    | 39               | 473                         |                         | Vardó                  | 113                |
| Truskovszky Jenő           | 158                | Ultzmann Róbert            | 155              | VÁGFARKASD (VLČANY)         |                         | Varga Béla             | 208                |
| Tuka, Vojtech (Béla)       | 112                | Ungár Margit               | 482              |                             | 472                     | Varga Erzsébet         | 188                |
| Tulassay Tivadar           | 99                 | Ungcsepely (Nagykapos)     |                  | Vághosszúfalu               | 473, 474                | Varga Imre             | 66, 133            |
| Tulln                      | 94, 455            | 260                        |                  | VÁGHOSSZÚFALU (DLHÁ         |                         | Varga József           |                    |
| Turczel Lajos              | 136, 137,          | Unger Antal                | 301              | NAD VÁHOM)                  | 473                     | (textilmérnök)         | 388                |
| 189, 257, 329              |                    | Unger Joachim Jacob        | 119              | Vágkirályfa                 | 474                     | Varga József           |                    |
| Turcsan László             | 426                |                            |                  |                             |                         | gépészmérnök           | 459                |

|                             |                         |                                                                                                                     |               |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
|-----------------------------|-------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|--------------------------|---------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Varga László                | 265                     | Verne, Jules                                                                                                        | 136           | Vörösmarty Mihály        | 72, 101, 103, 109, 123, 194, 195, 341 | Wernher György           | 70, 71, 135, 332, 373, 443, 445                                                                                             |
| Varga László, D.            | 60                      | Verona/Olaszo.                                                                                                      | 306           | Vörösvágás               | 206                                   | Wertner Mór              | 138, 255, 317                                                                                                               |
| Varga Nándor Lajos          | 230                     | Verőce                                                                                                              | 286           | Vrba (Rosenberg), Rudolf | 286                                   | Wesselényi Ferenc        | 254, 272, 487                                                                                                               |
| Varga Ottó                  | 326                     | Versec                                                                                                              | 383           | Vukovár                  | 38                                    | Wesselényi István        | 227                                                                                                                         |
| Varga Sándor                | 116                     | Verseghy Ferenc                                                                                                     | 148           | Vukovich Gabriella       | 167                                   | Wesselényi Miklós        | 97, 194                                                                                                                     |
| Varga, Marián               | 423                     | Vértés (Winter) József                                                                                              | 134           | Vukovich György          | 167                                   | Wessetzky Vilmos         | 47                                                                                                                          |
| Várgede                     | 22                      | Vértesi Arnold                                                                                                      | 311           | Vutkovich Sándor         | 47                                    | Westsik Vilmos           | 252                                                                                                                         |
| Vargha János                | 69                      | Vérteskozma                                                                                                         | 270           | Vutkovich Sándor, id.    | 350, 353                              | Wesselovszky Károly      | 18, 288, 289, 316                                                                                                           |
| Vargyas                     | 180                     | Vértesy Jenő                                                                                                        | 311           | Vutkovich Sándor, ifj.   | 350                                   | Weszprémi István         | 135, 173, 333                                                                                                               |
| Varju Elemér                | 160                     | Verzár Frigyes                                                                                                      | 474           | Vutkovics Sándor         | 27                                    | Wetzler, Alfréd          | 286                                                                                                                         |
| Várkonyi Gábor              | 202                     | Veskóc (Nagykapos)                                                                                                  | 260           |                          |                                       | Wheatstone, Charles      | 443                                                                                                                         |
| Várkonyi Hildebrand         | 299                     | Veszele 288, 378, 379, 481                                                                                          |               |                          |                                       | Wick Béla                | 187                                                                                                                         |
| Várkonyi Hildebrand         |                         | VESELE (VESELÉ)                                                                                                     | 481           |                          |                                       | Wiczian Dezső            | 51                                                                                                                          |
| Dezső                       | 170                     | Veszprém 28, 40, 156, 186, 189, 221, 234, 267, 288, 291, 292, 296, 308, 314, 337, 350, 355, 374, 419, 429, 461, 468 |               |                          |                                       | Wieliczka                | 403                                                                                                                         |
| Várkonyi Nándor             | 170, 297, 298, 450      |                                                                                                                     |               |                          |                                       | Wiesbaden                | 25                                                                                                                          |
| Várkonyi Nándor, id.        | 299                     | Veszverés                                                                                                           | 481           |                          |                                       | Wigand Ottó              | 153                                                                                                                         |
| Várna                       | 82                      | VESZVERÉS (GEMERSKÁ POLOMA)                                                                                         | 481           |                          |                                       | Wilckens Henrik Dávid    | 402                                                                                                                         |
| Várpalota                   | 264, 355, 416           | Vezekény                                                                                                            | 480           |                          |                                       | Wilderspin, Samuel       | 339                                                                                                                         |
| Varró István                | 455                     | Victoria/Kanada                                                                                                     | 468           |                          |                                       | Windisch János Teofil    | 332, 334                                                                                                                    |
| Varsó 11, 39, 136, 237, 398 |                         | Viczián János                                                                                                       | 196           |                          |                                       | Windisch Károly Gottlieb | 334                                                                                                                         |
| Vas Ottó                    | 208                     | Vicsápapáti                                                                                                         | 482           |                          |                                       | Windisch-Grätz, Alfred   |                                                                                                                             |
| Vásárhelyi Győző            |                         | VICSÁPAPÁTI (VÝČAPY-OPATOVCE)                                                                                       | 482           |                          |                                       | Candidus Ferdinand zu    | 16, 94, 185                                                                                                                 |
| (Vasarely, Victor)          | 374                     | Vida Tivadar                                                                                                        | 135, 174      |                          |                                       | Winkler Benő             | 63, 378, 409                                                                                                                |
| Vásárhelyi Pál              | 124, 184, 237, 436, 437 | Vida Zoltán                                                                                                         | 135           |                          |                                       | Winkler József Jakab     | 26                                                                                                                          |
| Vásárút                     | 478                     | Videfalva                                                                                                           | 36, 63, 483   |                          |                                       | Winkler Lajos            | 23, 179, 383                                                                                                                |
| VÁSÁRÚT (TRHOVÁ HRADSKÁ)    | 478                     | VIDEFALVA (VIDINÁ)                                                                                                  | 482           |                          |                                       | Winter Ernő              | 19                                                                                                                          |
| Vaskovics László Árpád      | 50                      | Vígadi Virgil                                                                                                       | 273           |                          |                                       | Winter Lajos             | 134, 374                                                                                                                    |
| Vass Imre                   | 390                     | Vígh Bertalan                                                                                                       | 380           |                          |                                       | Winterl József Jakab     | 281, 337                                                                                                                    |
| Vass László                 | 388                     | Vígvár → Veszele 221, 481                                                                                           |               |                          |                                       | Wislicenus, Johannes     | 146                                                                                                                         |
| Vasvár                      | 408                     | Víhnye                                                                                                              | 39, 389       |                          |                                       | Wittenberg               | 21, 26, 35, 44, 71, 121, 128, 148, 172, 173, 187, 212, 213, 236, 278, 301, 304, 313, 331, 332, 389, 428, 436, 461, 481, 491 |
| Vaszkilovo                  | 36                      | Világos                                                                                                             | 455           |                          |                                       | Wittmann Lázár           | 472                                                                                                                         |
| Vavilov, Nyikolaj           | 300                     | Villa di Lapeggi/Olaszo.                                                                                            | 236           |                          |                                       | Wlassics Gyula           | 355                                                                                                                         |
| Vécsey Szigbert             | 463                     |                                                                                                                     |               |                          |                                       | Wodetzky József          | 307                                                                                                                         |
| Vedrőd                      | 349                     | Vincze Károly Kálmán                                                                                                | 181           |                          |                                       | Wohlgemuth, Ludwig von   | 270                                                                                                                         |
| Végh Adorján                | 292                     | Vincze Paulin                                                                                                       | 191           |                          |                                       | Wojatsek Károly          | 468                                                                                                                         |
| Végh László                 | 399                     | Vinna                                                                                                               | 89            |                          |                                       | Wolfenbüttel             | 124, 402                                                                                                                    |
| Végh Mihály                 | 115                     | Virág Benedek                                                                                                       | 338           |                          |                                       | Wolny András Rafael      | 414                                                                                                                         |
| Végh Péter                  | 266                     | Virághalmi Ferenc                                                                                                   | 191           |                          |                                       | Wolny István             | 436                                                                                                                         |
| Vehéc                       | 479                     | Virchow, Rudolf                                                                                                     | 283, 460      |                          |                                       | Wroclaw (Boroszló)       | 119                                                                                                                         |
| VEHÉC (VECHEC)              | 479                     | Virt                                                                                                                | 139           |                          |                                       | Württemberg              | 177                                                                                                                         |
| Veisz József                | 306                     | Visegrád                                                                                                            | 455           |                          |                                       | Würtz, Charles Adolphe   | 146                                                                                                                         |
| Velem                       | 82                      | Vizolajszky Károly                                                                                                  | 14            |                          |                                       | Württemberg              | 283                                                                                                                         |
| Velence 139, 233, 280, 345  |                         | Vitális István                                                                                                      | 410, 413, 417 |                          |                                       | Würzburg                 | 115, 146                                                                                                                    |
| Velits Dezső                | 356, 359                | Vitális Sándor                                                                                                      | 417           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vencel, cseh király         | 130                     | Vitéz Géza                                                                                                          | 232           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vendég Vince                | 171                     | Vitéz János                                                                                                         | 206, 328      |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vendl Aladár                | 162                     | Vitéz Vince                                                                                                         | 479           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Veneny Lajos                | 300                     | Vitkovics Mihály                                                                                                    | 42, 101, 272  |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vép                         | 429                     | Vízkelet                                                                                                            | 205           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vér Tibor                   | 464                     | Vizsoly                                                                                                             | 100           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verancsics Antal            | 35, 70, 80, 139, 276    | Vogel József                                                                                                        | 164           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verancsics Faustus          | 139                     | Voightländer, Peter                                                                                                 | 433           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verancsics Ferenc           | 466                     | Friedrich                                                                                                           | 433           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verbó                       | 304, 438, 479, 480      | Voit Paula                                                                                                          | 466           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| VERBÓ (VRBOVÉ)              | 479                     | Vojtech László                                                                                                      | 449           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verebély                    | 6, 224, 290, 300, 480   | Vojtek Katalin                                                                                                      | 454           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| VEREBÉLY (VRÁBLE)           | 480                     | Volf György                                                                                                         | 169           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verebély Tibor              | 325                     | Volf Irma                                                                                                           | 169           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Veres Istvánné Prónay       |                         | Volta, Alessandro                                                                                                   | 401           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Emília                      | 131                     | Vönöck                                                                                                              | 408           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Veresegyház                 | 478                     | Vörös Sándor                                                                                                        | 285           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Veresmarty Mihály           | 129                     | Vöröskő                                                                                                             | 272, 330, 426 |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Verespatak (Románia)        | 28                      | Vörösmart                                                                                                           | 213           |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vergilius, Publius Maro     | 107                     |                                                                                                                     |               |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |
| Vernár                      | 145                     |                                                                                                                     |               |                          |                                       |                          |                                                                                                                             |

|                                  |               |                          |                    |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
|----------------------------------|---------------|--------------------------|--------------------|---------------------|-------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------------------------------|
| Z                                |               | Zarewutius Zacharias     | 34                 | Zoltvány Irén Lajos | 82                                                                            | Zsámboki László                     | 402                                                      |
| Zabka Márton                     | 388           | Zászkal                  | 11                 | Zólyom              | 22, 121, 130, 142, 146, 171, 225, 335, 394, 404, 444, 445, 448, 457, 485, 486 | Zsámboky János                      | 331                                                      |
| Zablát                           | 347           | Zathureczky Ede          | 123                | ZÓLYOM (ZVOLEN)     | 484                                                                           | Zsarnay Imre                        | 487                                                      |
| Záborský, Jonáš                  | 397           | Závodszy Zoltán          | 28                 | Zólyomberezna       | 486                                                                           | Zsarnay Lajos                       | 487, 488                                                 |
| Zach Antal                       | 336, 337      | Zay Sámuel               | 193                | ZÓLYOMBEREZNA       |                                                                               | Zsarnó                              | 212, 488                                                 |
| Zách Felicián                    | 41            | Zboró                    | 484                | (BREZINY)           | 486                                                                           | ZSARNÓ (ŽARNOV)                     | 487                                                      |
| Zach Xavér Ferenc                | 336           | ZBORÓ (ZBOROV)           | 484                | Zólyombrézó         | 22, 69, 117, 146, 186, 466, 486, 487                                          | Zsarnóca                            | 309, 347, 404, 408, 412, 485, 488                        |
| Zach Xavér Ferenc János          | 337, 338      | Zelenka Pál              | 51                 | ZÓLYOMBRÉZÓ         |                                                                               | ZSARNÓCA (ŽARNOVICA)                | 488                                                      |
| Zachar, Karol                    | 430           | Zelliger József          | 429                | (PODBREZOVÁ)        | 486                                                                           | Zsedényi (Pfannschmidt)             |                                                          |
| Žaclěf/Cseho.                    | 282           | Zeman László             | 79                 | Zólyomi Bálint      | 367                                                                           | Ede                                 | 236                                                      |
| Zádor András                     | 42            | Zemplén Géza             | 397, 462           | Zólyomlipcse        | 487                                                                           | Zseliz                              | 220, 222, 373, 452, 489                                  |
| Zádorfala                        | 318           | Zemplén Győző            | 462                | ZÓLYOMLIPCSE        |                                                                               | Zseliz                              | 14, 102, 120, 171                                        |
| Zádori János                     | 169           | Zemplén Jolán            | 44, 329            | (SLOVENSKÁ ĽUPČA)   | 487                                                                           | ZSELIZ (ŽELIEZOVCE)                 | 488                                                      |
| Zagiba Ferenc                    | 388           | Zemplénróna              | 484                | Zombor              | 236                                                                           | Zsélyi Aladár                       | 49                                                       |
| Zágráb 164, 338, 351, 375, 439   |               | ZEMPLÉNRÓNA (ROVNÉ)      | 484                | Zorkóczy Samu       | 377                                                                           | Zsére                               | 8                                                        |
| Zagyvapálfalva                   | 372           | Zenta                    | 87, 439            | Zorn Vilmos         | 155                                                                           | Zsigárd                             | 296, 489, 490                                            |
| Zagyvarékas                      | 297           | Zichy Ágost              | 349                | Zrínyi György       | 331                                                                           | ZSIGÁRD (ŽIHÁREC)                   | 489                                                      |
| Zahlbruckner Sándor              | 431           | Zichy Ferenc             | 119, 349           | Zrínyi Ilona        | 232, 484                                                                      | Zsigmondy Adolf                     | 343, 344                                                 |
| Zahn János György                | 51            | Zichy István, gróf       | 290                | Zrínyi Miklós       | 331, 393                                                                      | Zsigmondy Béla                      | 344                                                      |
| Záhony                           | 372           | Zichy Jenő               | 268, 481           | Zubovics Fedor      | 94                                                                            | Zsigmondy Richárd                   | 343, 344                                                 |
| Zahovay Ernő                     | 317           | Zichy József             | 349, 350           | Žudel, Juraj        | 292                                                                           | Zsigmondy Vilmos                    | 63, 152, 344                                             |
| Zák Rajmund → Hajnóczy R. József | 239           | Zichy Miklós             | 204                | Zulawszky Béla      | 460                                                                           | Zsilka László                       | 316                                                      |
| Zakarjás János                   | 192           | Ziegler Zsófia           | 239                | Zurovetz Vilmos     | 104                                                                           | Zsilka Tibor                        | 316                                                      |
| Zalaapáti                        | 270, 284, 489 | Zielinszki Szilárd       | 50, 160            | Zürich              | 73, 82, 95, 122, 206, 227, 239, 292, 298, 352, 381, 386, 396, 448, 475, 489   | Zsille Lajos                        | 366                                                      |
| Zalabai Zsigmond                 | 133, 428      | Zilah                    | 326, 461           | Zwickau             | 145                                                                           | Zsitvabesenyő                       | 136, 272                                                 |
| Zalaegerszeg                     | 200, 243      | Zilah (Románia)          | 129                |                     |                                                                               | Zsitvaújfalu                        | 344, 490                                                 |
| Zalánfy Aladár                   | 25            | Zipernowsky Károly       | 411, 416           |                     |                                                                               | ZSITVAÚJFALU (NOVÁ VES NAD ŽITAVOU) | 490                                                      |
| Zalatna                          | 403, 414, 448 | Zipser Dávid             | 172                |                     |                                                                               | Zsolna                              | 45, 61, 100, 121, 128, 189, 224, 246, 304, 394, 487, 491 |
| Zalka Ödön                       | 163           | Zipser Keresztély András | 36, 483            |                     |                                                                               | ZSOLNA (ŽILINA)                     | 491                                                      |
| Zalud Antónia                    | 219           | Zirc                     | 461                |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
| Zamaróczy Jenő                   | 462           | Zmeták, Ernest           | 81                 |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
| Zamarovský, Vojtech              | 461           | Znám István              | 257                |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
| Zamenhof, Ludwik Lejzer          | 73            | Znióváralja              | 128, 206, 436, 477 |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
| Zámor Ferenc                     | 30            | Zohor                    | 64, 131, 429       |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
| Zányi Mária                      | 158           | Zoltán Béla              | 392                |                     |                                                                               |                                     |                                                          |
|                                  |               | Zoltán Imre              | 248                |                     |                                                                               |                                     |                                                          |